ספר

עין יעקב

בו

נקבצו באו יחד כל אגדות ומדרשים המפוזרים בכל הש"ס, עם

פירש"י ותוספות ז"ל וחידושי הרמב"ן והריטב"א והרשב"א והר"ן ז"ל.

אשר נאספו ונקבצו ע"י הרב לדיק תמים החכם רבי יעקב בר' שלמה ן' חביב מגלג"ס:

ועוד נוספו עליו אגדות הירושלמי עם בי' המלות מבעל ס' הערוך ועוד חדושים יקרים מפנינים.

ועל כלם יחנו

חידושי רבינו הגאון מהרש"א ז"ל.

גם

חידושי הרב הגדול המוסמך כבוד מוהר"ר יאשיהו פינטו בן הר"ר יוסף פינטו נ"ע, הנקראים בשם

חידושי הרי"ף ז"ל, עם חידושי הרב הגאון בעל קיקיון דיונה ז"ל, ועוד נוסף מקרוב

ספר בית יהודה להרב החכם כבוד מוהר"ר יהודה אריה די מודינא ז"ל, גם חידושי קהלת שלמה

להרב מוהר"ר זלמן דיין מגלונא יע"א.

עתה הוספנו מחדש עוד ספר יקר הנקרא בשם

עיון יעקב

והוא חידושים על כל אגדות הבבלי להרב הגאון הגדול בעל המחבר ספר חק יעקב כמבואר בהקדמתו.

חלק חמישי

הוצא לאור ע"י הדפוס המגוה והוצאות הרבני הנגיד מו"ה זוסמאן יעבץ ונכו מוהר"ר אברהם יעבץ נ"י:

שנת כתרי"ז לפ"ק

שטעטטין.

בדפוס של ע. שרענטצעל.

מסכת סנהדרין

דף ב משנה סנהדרין גדולה היתה של ע"א ושל קטנה של כ"ג ומנין לגדולה שהיא ע"א שנאמר °אספה לי שבעים איש מזקני ישראל ומשה על גביהם רבי יהודה אומר שבעים ומנין לקטנה שהיא של כ"ג שנאמר °ושפטו העדה והצילו העדה עדה שופטת ועדה מצלת הרי כאן עשרים ומנין לעדה שהיא עשרה שנא' °עד מתי לעדה הרעה הזאת יצאו יהושע וכלב ומנין להביא עוד שלשה ממשמע שנא' °לא תהיה אחרי רבים לרעות [שומע אני שאהיה עמהם לטובה א"כ למה נאמר אחרי רבים להטות לא כהטייתך לטובה הטייתך לרעה הטייתך לטובה ע"פ אחד הטייתך לרעה ע"פ שנים *ואין ב"ד שקול מוסיפין עליהם עוד אחד הרי כאן כ"ג]:

עדה שופטת. עשרה מחייבי': עדה מצלת. עשרה מזכי' כשמעיק דלריך עשרים שאם יחלקו יהיו עשרה מחייבים ועשרה מזכים: לעדה הרעה. במרגלים כתיב: לרעות אם הרוב מחייבים לא תלך אחריהם (לרעות) [לסתות]: [ועיין ברש"י בגמ' באריכות]:

שם א"ר חנינא דבר תורה אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה וחקירה *שנאמר °משפט אחד יהיה לכם ומה טעם אמרו ד"מ לא בעינן דרישה וחקירה כדי שלא תנעול דלת בפני לווין:

בדרישה וחקירה. לבדוק את העדים באיזה יום באיזה שעה הלוה: שנא' משפט אחד וכו'. וממונות כנפשות וכיון דכתיב דרישה וחקירה בדיני נפשות דכתיב ודרשת וחקרת הוא הדין דיני ממונות: שלא תנעול דלת. שימנעו מלהלוות שמא יכפור והעדים יטעו ולא תהא עדותן מכוונת ויפסיד *(והכי מי שמא לא ימלא מעותין לכוש לדין):

א תניא °לא יסור שבט מיהודה אלו ראשי גליות שבבבל שרודין את ישראל בשבט °ומחוקק מבין רגליו אלו בני בניו של הלל שמלמדין תורה ברבים:

שרודין את העם. שיש להם כח ורשות מאת מלכי פרס: בני בניו של הלל. נשיא היה כדאמרי' בפסחים בא"ו דברים הוכיחוהו גרשם ומינוהו נשיא עליהם:

תוספות הכא משמע דשבט עדיף. והא דאמרינן בפ' מקום שנהגו אבל מנבל נארך ישראל כיון דאבק כייפי לאו כבדיך בחתייהו הוואל כיון דהיית נתלאת דאיסורא והיתרא דבגי אי חביני ספי דאורייתא דה"י מחכים כדאמר הכא דאיקרו מחוקק שמלמדים תורה ברבים אבל לענין הפקעת ממון וליפטר דהפקר ב"ד הפקר עדיפי בני בבל דאיקרו שבט שרודין את העם במקל והיינו טעמא משום דירא גלות מוכרים ונשיא שבא"י מנקנות כדאמר בירושלמי:

מהרש"א אלו ר"ג שבבבל ומחוקק כו'. הכא הקדים בקרא ר"ג לנשיא לפי מעלת מדרגה בשולטנות וממשלה כדאמרינן דהכא שבט והתם מחוקק אבל בפרק ג"ס שדרשו עם אלקים ועם אנשים וגו' דוה לו שמעמידים ללאת ממנו ר"ג ונשיא שבא"י כו' ופרש"י דעם אלקים הוא נשיא ועם אנשים הוא ר"ג עכ"ל הקדים שם בקרא נשיא לר"ג דלפי חכמתם חשיב לשו התם דנשיא קודם לר"ג בחכמתו כמ"ש בתוס' דבני א"י חכימי טפי ונהי הטעם שמפ"ש שם מכאן שרוא לו גלות דהיינו ע"י שיהיה גלות ויהיה ר"ג בבבל ונשיא בא"י וקדים הנשיא שבא"י בחכמה לר"ג שבבבל משום דאוירא דא"י מחכים ולזה שקרא לנשיא שבא"י עם אלקים על שם חכמתן דמומחין הם בחכמה אבל הכא שמקדים בקרא ר"ג לנשיא לענין ממשלה לא מפ"ש ב"ה דרמז להם גלות אין זה תלוי בגלות אלא דר"ג הוא מהכרים ונשיא מנקנות כמ"ש בירושלמי ודיהו בפ"ג דהוריות דמייתי נמי הך דהכא שבט והתם מחוקק וגו' לענין שעיר משמע דלאו היינו טעמא כמ"ש בתוס' משום דר"ג מוכרים ונשיא מנקנות דהא התם אפילו מלכי ישראל חשיבי כמלכות בית דוד אלא דביטולא ושולטנות תליא מלתא. ולפ"ז היה נראה לומר דגם נשיא מסתר שבנים שיש לו נטילת רשות ושולטנות מן המלכות והכי אבל מדברי הטור ח"מ סי' ג' נראה דלא מהני נטילת רשות כי אם משבט יהודה ומזרע בית דוד ועיין בב"י שם. ויש ליישב דודאי לענין שעיר התם דילפינן ליה נמי מי שאין על גביו אלא ה' אלהיו סברא הוא דאין לחלק בין מלכי ישראל למלכי בית דוד ולא מייתי התם הך דהכא לא יסור שבט וכו' אלא לאתויי דר"ג יש לו יותר שולטנות מנשיא שבא"י אבל לענין נטילת רשות דהכא דלא אתיא אלא מקרא דלא יסור שבט מיהודה כו' בזרע שבט יהודה תליא מלתא ויותר מזרע דוד ודו"ק:

תניא תלמיד אל יורה במקום רבו אא"כ היה רחוק שם ע"ב ממנו שלש פרסאות כנגד מחנה ישראל:

כנגד מחנה ישראל. דכל מאן דבעי מלתא אזיל לגביה דמשה דכתיב והיה כל מבקש ה' וגו' אע"ג שמחנה ג' פרסאות ואתו לגבי משה רבותא דמשה שאני. מחנה ישראל ג' פרסאות דכתיב ויחנו על הירדן מבית הישימות עד אבל השטים ואמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי ההוא אתרא והוא תלתא פרסי בעיגולא ובירחא:

דף ה ע"ב רבי אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר אסור לבצוע וכל

עין יעקב

ומחוקק מבין רגליו אלו בני בניו של הלל. [illegible]

וכל הבוצע הרי זה חוטא וכל המברך את הבוצע
תהלים י הרי זה מנאץ ועל זה נאמר °ובוצע ברך נאץ ה' אלא יקוב
דברים א הדין את ההר שנא' °כי המשפט לאלהים הוא וכן משה
היה אומר יקוב הדין את ההר אבל אהרן אוהב שלום
מלאכי ב ורודף שלום ומשים שלום בין אדם לחבירו שנא' °תורת
אמת היתה בפיהו וגו'. רבי אליעזר אומר הרי שגזל
סאה של חטים וטחנה ואפאה והפריש ממנה חלה כיצד
מברך אין זה מברך אלא מנאץ ועל זה נאמר ובוצע
ברך נאץ ה'. ר' מאיר אומר לא נאמר בוצע אלא כנגד
בראשית לז יהודה שנא' °ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע כי נהרוג
את אחינו וכל המברך את יהודה הרי זה מנאץ ועל זה
נאמר ובוצע ברך נאץ ה'. רבי יהושע בן קרחה אומר
זכריה ח מצוה לבצוע שנאמר °אמת ומשפט שלום שפטו
בשעריכם והלא במקום שיש משפט אין שלום ובמקום
שיש שלום אין משפט אלא אי זהו משפט שיש בו
ש"ב ח שלום הוי אומר זה ביצוע. וכן בדוד הוא אומר °ויהי
דוד עושה משפט וצדקה והלא כל מקום שיש משפט
אין צדקה צדקה אין משפט אלא איזהו משפט שיש
בו צדקה הוי אומר זה ביצוע. אתאן לת"ק דן את הדין
זיכה את הזכאי וחייב את החייב וראה שנתחייב עני
ממון ושלם לו מתוך ביתו [זה משפט וצדקה משפט
לזה וצדקה לזה משפט לזה שהחזיר לו ממון וצדקה לזה
ישעיה יז שישלם לו מתוך ביתו] וכן בדוד הוא אומר ויהי דוד
עושה משפט וצדקה לכל עמו משפט לזה שהחזיר לו
את ממונו וצדקה לזה ששילם לו מתוך ביתו) קשיא ליה
לרבי האי לכל עמו לעניים מיבעי ליה אלא [רבי אומר]
אע"פ שלא שלם לו מתוך ביתו זהו משפט וצדקה
משפט לזה וצדקה לזה משפט לזה שהחזיר לו ממונו
יף וצדקה לזה שהוציא גזילה מתחת ידו °ופליגא דרבי
תנחום בר חנילאי ראיר תנחום בר חנילאי לא נאמר
שמות לב מקרא זה אלא כנגד מעשה העגל שנאמר °וירא אהרן
ויבן מזבח לפניו מה ראה אמר רבי בנימן בר יפת אמר
ר' אלעזר ראה חור שזבוח לפניו אמר אי לא שמענא
איכה ב להו השתא עבדו לי כדעבדו בחור ומקיים בי °אם יהרג
במקדש ה' כהן ונביא ולא הויא להו תקנתא לעולם
מוטב דליעבדו לעגלא אפשר הויא להו תקנתא בתשובה:

אסור לבצוע. והמגלה לדין אסור לדיינים לבצוע (לעשות פשרה):

המברך. המכנה: אבל אהרן אוהב שלום ורודף שלום.
וכיון שהיה שומע מחלוקת ביניהם קודם שיבאו לפניו לדין היה רודף
אחריהם ומטיל שלום ביניהם: תורת אמת. וגו'. משתעי באהרן כי
שפתי כהן ישמרו דעת וגו': הרי שגזל וכו'. ונולע לשון גזלה
דכתיב כן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח: כנגד יהודה.
שהיה לו לומר כחזירתו נתנו אחרי שהיה דבריו כשומעין לאחיו:
אתאן לת"ק. דאמר אסור לבצוע דריש ליה להאי משפט וצדקה
שהיה דוד דן את הדין ומחייב את החייב וראה שהיה עני ומחוייב והיה
משלם לבעל דינו מתוך ביתו: לא נאמר מקרא זה. ובוצע ברך:
אלא כנגד מעשה העגל. שעשה אהרן פשרה בינו לבין עצמו
והורה היתר לעצמו לעשות להם את העגל: ויבן מזבח. הבנוי
מהזבוח לפניו שהרגו את חור על שלא עשה להם: אהרן. כהן
ונביא היה: ולא הויא להו תקנתא. דהא קופן לעשות כן בזכריה
בן יהוידע ויחרב בית המקדש על כך. ונחרוסן סקנו על פרשי
והגר דליס כמן דלכאורה משמע דאהרן ספיר עביד אלא אקרא
דמורת אמת היתה בפיהו קיימין. ע"כ וכן בתוספתא:

תוספות אבל אהרן. פי' כיון שלא היה דיין ולא היה הדין בא לפניו
אלא לפני משה תולי לבדידיה שרי: סחנה ואפאה. לאחי נקט
אפאה לפי שיש דברים שלנס מתחייבים בחלה עד לאחר אפייה ומייתי
לה בפרק כל שעה הסופגנין והדובשנין עשאן באילפס ונתנור חייבין בחלה
סנהדרין: אלא כנגד יהודה. והא דכתיב מטרף בני עלית על מעשה דתמר
מגתי הכתוב כדמתרגמינן את אודיתא ולא נהיתיה ונמידוסים אמרי' דהייט
שלא הניח להכות את יוסף ע"כ:

מהרש"א יקוב הדין את ההר. יש לפרשו לפי ענינו הכא

עין יעקב

[illegible]

שהדיין מבקש לעשות פשרה דלעשות דין קשה בעיניו שירא מבטל דין קשה שמא יתחייב ויהיה רודפו וע"כ דומה אותו לסר קשה ואומר שלא יתמיד הדיין כן אלא יקוב הדין כו' וק"ל: אוהב שלום ורודף שלום וכו'. זכר ג' מילי שלום שהם לשונים ולמלמו ולבריות לפי שהפורש עצמו מן הדין לעשות פשרה ומניח שלום בינו לבין אביו שבשמים כי הדין והמשפט לאלהים הוא וכדלקמן כל הנוטל מזה ונותן לזה שלא כדין הקב"ה נוטל וכו' שנאמר כי ה' יריב ריבם וגו' ע"י הפשרה אוהב שלום לאביו שבשמים. ואמר ורודף שלום כי ע"י שהדין אפשר שבעל דין המתחייב בורח ממנו ויהיה שונא לדיין וע"י הפשרה הרי הוא רודף השלום שיהיה לו ממנו ולא יהיה אויבו. ואמר ומשים שלום בין אדם לחבירו. הוא בין בעלי דינין לפי שהפשרה היא בהסכמה ורצון שניהם משא"כ הדין שלפעמים לפי דעת המתחייב אין מוחל מעכבו כנגד בעל דין חבירו אף שיצא חבירו זכאי בב"ד כגון. ואמר שנא' תורת אמת וגו'. לפי שיש דיין המונע עצמו מן הדין ומבקש לעשות פשרה לפי שאינו יודע דין תורה וגם יש שיודע דין תורה אבל מונע עצמו שאינו יודע לסדר דבריו היטיב ואפשר שבדבריו יטעו דבר אחרי אמת ולשום עולה מתוך דבריו ילמדו שום שקר כאמרם ז"ל הזהרו בדבריכם שמא וכו' ולזה אמר אהרן שהיה רודף שלום לעשות פשרה אל תחשוב שעשה אהרן כן במניעתו מן הדין ומפני סבה אחת שאילו דאינו כן שערי תורת אמת שהיא פורש. וגם היה ג"כ בפיהו והיה יודע לפסוק דין אמת גם עולה לא נמצא בשפתיו שהיה יודע להזהר בדבריו שלא ימצא בו שום עולה שמתוכו ילמדו לשקר אבל עשה כן כי בשלום ובמישור וגו' על דרך שאמרו בריש פ' אחד דיני צדק צדק תרדוף א' לדין וא' לפשרה דאף בפשרה צריך הדיין לראות שיעשה בצדק ובמישור וא"ש כי בשלום שהוא הפשרה שעשה אהרן במישור ובצדק היה שלא ירדף אם יותר מחבירו וז"ש הלך אתי דאילו אף בפשרה אם לא היה בצדק והיה נותן לזה ונוטל מזה הייתי מהיר לו כדלקמן ואין זה הולך במישור ורבים השיב מעון שע"י הפשרה השיב הרבים מעון דאילו בדין אף שהדיין לא יטעה אפשר דבדין מרומה הוא מחייב את הזכאי ומזכה החייב וישנו עון בבעל דין ולפעמים שלא יהיה מתון יטעה הדיין לחייב את הזכאי ולזכות החייב דהוא תלוי בו דנוטל מזה ונותן לזה וכו' מה שאין כן בפשרה שהיא ברצון שניהם ואין כאן עון לא לבעל דין ולא לדיין דהפשרה היא כמחילה וק"ל: כנגד יהודה וכו'. בי"פ כתוב בזה ק"ק אמאי קרא ליה מנאץ ליתרו ולא ליהודה גופיה ועוד מ"מ למנאץ ה' דמשמע שכן הכעסה או כפירה וי"ל שמפני שהמעשה ההוא כמעט מונה שנתגדל יוסף במצרים והכ"ל המונס ברעב לכאורה ישובה יהודה במסחרו שמכרה סוגת אלהית על ידו כמ"ש כי למחיה שלחני וגו' לכך אמר שהחשב זה מנאץ לה' שירצה הס' סבב הדבר ע"י שנתן בלב יהודה לעשות כן וחלילה לאל מרשע אלא שמה' יצא הדבר הטוב כו' ולעולם לא יהיה התפארת יהודה על מעשהו וכו' עכ"ל: וכתבו. התוס' והא דכתיב מטרף בני עלית על מעשה דתמר שבתו בכתוב כדמתרגמינן לה אודיתא וכו'. ומ"ש המתרגם באידך קרא מטרף בני עלית וגו' מדין קטלא ברי סליקתא וכו' פי' כמו מדין הריגת תמר ובניה וכ"כ החזקוני אבל בעי"י כתב ובחדושין אמרינן דהיינו שלא הניח להרוג את יוסף עכ"ל ודבריו אינם מובנים דודאי אין עולה על דעת האומר לברך את יהודה אינו אלא על שלא הניחו להרגו והאי קאמר דאין זה אינו אלא מנאץ ויש ליישב דהכי קאמר דודאי על שלא הניחו להרגו ראוי לברכו וכדכתיב מטרף בני עלית וגו' אבל הכא ה"ק מי שמברכו בוזה מחלה סבת מניעת הריגתו

בממון ואמר מה בצע הרי זה מנאץ ה' כי היה לו לתלות סבת מניעת הריגתו ביראת השם והוא פי' המקרא ובוצע ברך נאץ ה' שהציל יהודה ונתן סבת המניעה מהריגה בבצע ממון ה"ז מנאץ ה' כי היה ראוי לו ליתן סבת המניעה מחמת ה' ובזה יתיישב קצת קושית יפ"ת שאמר הכתוב מנאץ ה' ולולי פירושם היה נראה לפרש דה"ק לשבח יהודה קאמר ומברך במקום זה הוא במקום קללה וגידוף כמו ברך נבות אלהים ומלך וא"ש כל המברך את יהודה ומגדפו על זה שאמר מה בצע כי נהרגו וכו' ומכרו בממון ולא החזירו לאביו אין זה אלא מנאץ ה' שיהודה מוכתו לש"ש היה שהיה חושש שלא יהיו אחיו מוטעים לו בדבר זה להחזירו לאביו וא"ש מנאץ ה' כי שם יהודה נקרא שמו על שמו של הקב"ה כמ"ש בסוטה על שקידש ש"ש בפרהסיא ותו לא מידי וק"ל: אין שלום כו'. הכא ניחא דמשמע ליה דמשפט ושלום איירי במקום אחד ולא איירי בשני מקומות דמדכתיב בסיפא דקרא שפטו בשעריכם משמע דשלום נמי במקום משפט איירי אבל לקמן גבי כל מקום שיש משפט אין צדקה כו' קשה דאימא דמשפט וצדקה בשני מקומות איירי דמי שצריך למשפט עשה לו משפט ומי שצריך לצדקה נתן לו צדקה וכמה קראי כתיב בהכי כגון ב' מלות אלו משפט וצדקה כמו כי ידעתיו גו' לעשות משפט וצדקה וגו' וי"ל דמדכתיב משפט וצדקה לכל עמו משמע ליה דאיירי בצדקה במקום משפט דכל עמו צריכים משפט אבל לצדקה ודאי דלאו כל עמו הוי צריכין ליה דלאו עניים היו כולם וכדפריך לקמן אלימא דה"ק לכל עמו לעניים מבעי ליה ודו"ק: ששילם לו מתוך ביתו כו'. נראה לכאורה דאיירי בעני שאין לו מה לשלם ואין לבעל דינו עליו דין תשלומין עד שישיג ידו ויתעשר וע"ש קאמר דאותה צדקה שעשה לו חבירו עד שיוס בהלואה או שנאמר בשבח שבועה ולכך שהיה צדקה וגו' השתא ששילם לו דוד בעבורו נתחשב זו הצדקה לדוד ואמרו בזה שאמר דוד עשיתי משפט וצדק בל תניחני לעושקי שהתפלל שלא יעשו העני ובעל דינו קובלים עלי לתבוע את העני אף אם אין העני חייב לו ואני אשלם לו בעבורו ואח"כ יתבקש ביניהם מה שמפקו מנאי וק"ל: שהוציא גזילה וכו'. ועלה צדקה הנאמרת כאן אינו עושה צדקה אלא שעשה עמו צדקה ומזה והשיבו ממון הגזילה. ובי"פ הקשה וא"ת ואם כן מאי רבותא דדוד אהא לאשמעינן דליתא דקרא לא אתי לגמיר אלא דע"י שהיה דוד עושה משפט וצדקה הצליח יואב במלחמה כדאמרי' בפ' כגמר הדין ויהי דוד עושה משפט וצדקה גו' ויואב בן צרויה על הצבא וזה שעשה יואב על הצבא משום דדוד עושה משפט וצדקה וק"ל: שזבוח חור לפניו כו'. ר"ל לפי פשוטו מה ראה בו דבר מגונה שבנה מזה וכו' שהרי בסיפא דקרא גלה הכתוב דעת אהרן דלשמים היה מתכוין שנאמר כי חג לה' וגו' וע"כ דפשטא דהאי קרא אינו אלא התנצלות אהרן דלכך עשה מעשה כזה בזכר ויעשהו עגל וגו' לפי שראה את חור זבוח לפניו והבין מזה לעשות מה שעשה דלא נעבד ליה כמו דעבדו לחור ואפשר שקבלה היה בידם כי חור היה תאוה לפניו וקראי מוכיחים כן שהרי בכל מעשים המפורסמים נזכר הוא בפרט עם אהרן במלחמות עמלק אמר אהרן וחור תמכו בידיו ובמ"ת והנה אהרן וחור עמכם וגו' שהעמיד משה את אהרן וחור תחתיו כל זמן מ' יום שהיה בהר ולא מצינו בשום מקום אח"כ מאותו מעשה ואילך שהוזכר חור עם אהרן וע"כ אמרו שהוא והרגו היו במקום מכה בלוחן מ' יום וכשנתעכב היה הוא מוכיחן על כך והרגו אותו. ודקאמר ומקיים בי אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא כו'. אף שעדיין לא נתנה הכהונה לאהרן ולא היה מקדש ולא משכן אהרן היה בכור והעבודה היה בבכורות בכל מקום

נבמה וה"ל ככהן במקדש ופרש"י דלא הויא לאו תקנתא דהא קופן לעמות בן בוכריה וכו' עכ"ל שהרי רה"ק מסיני שעל כך היה עיקר החורבן כמ"ש אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא ואף שזכרים כהנת כמה שנים קודם החורבן בימי המלך יואש אפשר שלא נגזר על כך והיה רמו תוסס עד זמן החורבן כדאיתא בפ' הניזקין שנהרגו כמה וכמה על דמו של זכריה ע"י נבוזראדן. ושאמר שעל עון זה דלא הויא לאו תקנתא לעולם. לפי שהתורה נתנה לנו לשמוע לחכמי תורה והן כהן ונביא ועכ"ס שכתוב והאיש אשר לא ישמע אליהם כמ"ש בזקן ממרא ובאת אל הכהנים וגו' והאיש אשר יעשה בזדון לבלתי שמוע אל הכהן וגו' ומת האיש וגו' ובנביא אמר נביא אקים להם וגו' והיה האיש אשר לא ישמע וגו' אנכי אדרוש מעמו וגו' והנה זכריהו שהיה כהן ונביא שמשני צדדים אלו היה להם לשמוע לו שלא לעבוד ע"ז והם לא די להם שלא שמעו לו אבל הרגוהו במקום המקדש עון כזה א"א להתכפר בתשובה משא"כ מעשה העגל שנתכפר להם בתשובה כדקאמר מוטב דליעבדו עגל:

הר"ף ר' אליעזר אומר אסור לבצוע כו' פי' רש"י משבאו לדין משמע מפירושו דאע"פ שלא שמע עדיין טענות בעלי דינים אסור לבצוע. ונראה דהכריחו לרש"י ז"ל לפרש כן לפי שאם הוא לאחר ששמע טענותיהם וידע היכן הדין נוטה זו היא סברת רבי שמעון בן מנסיא. ועוד דכיון שהוא דורש המקרא ובוצע ברך כל הבוצע לא מילה ביה בין בוצע אחר ששמע דברי בעלי דינים או קודם לכן לכך פרש"י משבאו לדין: וכל המברך את הבוצע הרי זה מנאץ. נ"ל לתת טעם לזה שכיון שהקב"ה גזר על זה להיות בידו ממון ובא הדיין והוציא מתחת ידו שאמרה תורה פשרה מה שאינו [illegible] והדיין א"כ הוא מכריח להקב"ה להחזיר ממון זה לבעליו והרי המברך לבוצע הוא מנאץ את ה' לפי שמשבח למי שהסרים את רצונו ללא דבר. הרי שגזל סאה וכו' ועל זה נאמר ובוצע ברך נ"ל דדייק האי תנא מדכתיב ובוצע ואח"כ ברך דהיינו שקודם גזל ואח"כ ברך כשהפריש חלה אבל לאידך דדרים ליה על המשנה לעושה פשרה שמדבר הבוצע בקדם אחד והמברך בקדם אחר א"כ ס"ל"ל ובוצע ברך נאץ ה' או יאמר ובוצע ובוצע ומברך נאץ ה' דהיינו השני אנשים יחדיו מנאצין ה' ולכך אמר על זה נאמר ובוצע ברך דדייק קרא כוותיה ואע"ג דנקט פ"ק כפי האי ליסנא מ"מ הנא דהיכא למידק דייקינן: לא נאמר ובוצע אלא כנגד יהודה. אמר בלשון שלילה לא נאמר לפי שכתוב במסורת חסר ואין מלשון מה בצע שהיה שם דבר כלומר המברך ליהודה שאמר מה בצע ולסברות הקודמות היה ראוי להיות ובוצע שלא בוא"ו: אמאן לתיק. עיין פרש"י וקשה דלכאי נדיק קמיה קרא במשפט שלום דליכא למדרש ביה הכי כיון דהוי לכל ישראל תם תאי דמסיק לדקה לזה שהוציא גזלה מתחת ידו לא שייכא האי דרשא במשפט שלום וכ"ת דאיכא דרשא אחריתא לומר שהדין מביא לידי שלום כדאמרי' לקמן מאן דשקיל מיניה גלימא נדינא ליזמר שנאמר אים על מקומו יבא בשלום אכתי קשה א"כ מה זו ראיה שהביא ריב"ק מצוה לבצוע כי היינו לא אתא אלא לומר שהמשפט מביא לידי שלום. ושמא לומר דר' יהושע דריש זה קרא דאתא למצוה לבצוע מכח קרא דדוד דכתיב ויהי דוד עושה משפט וצדקה דלא כתיב התם שלום וע"כ אתא לבציעה חה הכתוב גילה על משפט שלום שהוא ביצוע ולרבנן דדרשי ויהי דוד עושה משפט וצדקה לתלתא אחריתא מו ליכא לאקשויי מדכתיב משפט שלום דהתם למלתיה אתא שהמשפט מביא לידי שלום וצריך לדקדק עוד כיון שעל דוד אמר דן הדין ומ"מ וכו' למה אור לומר כן בדוד הוא לומר. ושמא כן את הדין דקאמר היא בריית' שאומרת שעושה כן דין ומשפט לזה וצדקה לזה ועליה אמר וכן מצינו בדוד שהיה עושה כן: ופליגא דר' תנחום וכו'. משמע שלשתן פליגי אדר' תנחום ואע"פ שר' אליעזר דדרים המברך את הבוצע היינו מנאץ אפשר שהם בכלל זה גם אהרן שעשה פשרה וגרם לעשות העגל יותר שהרגום כהן ונביא מ"מ ר' תנחום פליג עליה שאמר לא נאמר מקרא זה אלא כנגד מעשה אהרן ולא נמצא שעשה פשרה

ומ"ל דר' אליעזר נמי פליג אהא דר' תנחום ודוקדק בדברי רבי אליעזר שאמר אבל אהרן היה רודף שלום לאמור סברת ר' תנחום ולזה אמר אף ע"פ שאני דורש מקרא זה בגזל ובוצע ברך שאמר שעושה פשרה אל תאמר כן בעיניך שגם אהרן הוא בכלל זה כיון שעשה פשרה במעשה העגל אל תאמר כן לפי מה שניאוץ ה' הוא על העושה פשרה בענייני ממון אבל אהרן לאיתו אוהב שלום ורודף שלום על ישראל שימשו העגל ומשום דהיה להו תקנה. ויש לרמוז בזה דהיה ליה תקנתא שמלבד האורך כפשוטו יש עוד רמז שמתוך מעשה העגל יצא תקנה לישראל כמ"ש חז"ל שלא היו ישראל ראוים לאותו מעשה אלא להורות תשובה וכו' ונתרפשם כחנו כנגד מעשה העגל אקרא דתורת אמת קאי וכו' פי' ופליגא דר' תנחום דלמ"ל דהפיך ליה שהיה אהרן רודף שלום והיה עושה להם פשרה דהיינו תורת אמת ורבים השיב מעון בזה ור' תנחום אמר שלא נאמר מקרא זה אלא על מעשה העגל שרבים השיב מעון ועשה העגל שיהא להם תקנה:

רבי שמעון בן מנסיא אומר שנים שבאו לפניך לדין דף ו ע"ב
עד שלא תשמע דבריהם או משתשמע דבריהם
ואי אתה יודע להיכן הדין נוטה אתה רשאי לומר להם
צאו ובצעו משתשמע דבריהם ואתה יודע להיכן הדין
נוטה אי אתה רשאי לומר להם צאו ובצעו שנא' °פוטר משלי י"ז
מים ראשית מדון ולפני התגלע הריב נטוש קודם שנתגלע
הריב אתה יכול לנטשו משנתגלע הריב אי אתה יכול
לנטשו. וריש לקיש אמר שנים שבאו לדין אחד רך
ואחד קשה עד שלא תשמע דבריהם או משתשמע
דבריהם ואי אתה יודע להיכן הדין נוטה אתה רשאי
לומר להם אין אני נזקק לכם שמא נתחייב חזק ונמצא
חזק רודפו משתשמע דבריהם ואתה יודע להיכן הדין
נוטה אי אתה יכול לומר להן איני נזקק לכם שנא' °לא דברים א'
תגורו מפני איש ר' יהושע בן קרחה אומר מנין לתלמיד
שיושב לפני רבו וראה זכות לעני וחובה לעשיר מנין
שלא ישתוק שנאמר לא תגורו מפני איש וא"ר חנין לא
תכנים דבריך מפני איש ויהיו עדים יודעים את מי הם
מעידים ולפני מי הם מעידים ומי עתיד ליפרע מהם
שנאמר °ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה' דברים י"ט
ויהיו הדיינים יודעים את מי הם דנים ולפני מי הם דנים
ומי עתיד ליפרע מהם שנאמר °אלהים נצב בעדת אל תהלים פ"ב
בקרב אלהים ישפוט וכן ביהושפט הוא אומר °ויאמר דה"ב י"ט
לשופטים ראו מה אתם עושים כי לא לאדם תשפטו
כי (אם) לה' שמא יאמר הדיין מה לי בצער הזה
תלמוד לומר °ועמכם בדבר משפט אין לו לדיין אלא שם
מה שעיניו רואות:

פוטר מים ראשית מדון אם באת לפטור ולהשליך המריבה השמולה כמים כדלקון ולעשות שלום ביניהם ראשית ונתן קודם שתגלה ותתן בדין פטור אותה: **נטושהו.** ורדוף אחר השלום: **קשה.** בעל מריבה ומטריח דיינין: ה"ג שמא יתחייב חזק ונמצא חזק רודפו. רודף את הדיין להסך את הדין: **שיושב לפני רבו.** ותא דין לפני רבו ולא לפניו וראה התלמיד זכות לעני וחובה לעשיר ורבו מוטה בדין מנין שלא יחלוק כבוד לרבו וישתוק ת"ל וכו' ובגמ'

נפרש

עיון יעקב

ואין אתה יודע להיכן הדין נוטה. פשוט כיון שאין אתה יודע להיכן דין נוטה לכך מותר לפשר כדי שלא יבטל [illegible] משא"כ אם יודע להיכן הדין נוטה ליכא [illegible] אסור לבצוע [illegible] כי האמת לאלהים הוא [illegible] להיכן הדין נוטה [illegible] היה אומר יקוב הדין את ההר כי משפט לאלהים הוא [illegible] ואין [illegible] וכן אמר כל דבר הקשה יביאון אל משה לכן [illegible] אסור לו לבצוע: [illegible] לידע מהם. [illegible] על כל עבירות [illegible] [illegible] כן [illegible] ולפני מי הם מעידין ולפני מי הם דנין [illegible] עיין ע"ב ריטב"א [illegible] לבוא לפניו עיין בתשובותי [illegible] ת"ל ועמכם בדבר המשפט. עיין פרש"י [illegible] עם המשפט

אלס

שפרש דלא תנוה לשון כיסם אה (מלשון לגרה בקליר) : **את מי הם מעידין**. כאילו הם מעידים בהקב"ה כדאמרינן לקמן שמטריחין אותו להחזיר ממון לבעליו : **ועמדו שני האנשים אשר להם הריב**. ואמרינן בשבועות בנושת בעדים הכתוב מדבר: **מה לי לצער הזה**. שאם אעשה אינגם: ת"ל. ביהושפט: **ועמכם בדבר משפט**. לפי מה שאם לבבכם שלבבכם נוטה בדבר כלומר בשעסקיהם עמכם במשפט לפי אותן דברים שבפמו ולא תעשו: **דאין לו לדיין**. לירא ולמנוע עצמו מן הדין: **אלא לפי מה שעיניו רואות**. לידון ויסין להציל לצדק ולאמת וסוב לא יענם:

תוספות ונמלא מוק רודפו. פי' לדיין כדמוכח בתר הכי והא דנקט אחד רק שאם היו שניהם הוקים היה השני מסייעו : אל מכנים את הצריך. נבי רם ועמד לא סייך לשון יראה שאינו ירא מפניהם אלא כלומר אל תכנים את הצריך כדי לפטוק לו כבוד :

מהרש"א פירש"י אם באת לפטור ולהפליג כו' עכ"ל משמע ליה ודרים כמי ריפא דקרא בהכי אע"ג דהלמודא לא מזכיר בדרבה רק סיפא דקרא ולפי התגלע הריב וגו' ומדפריך לקמן והכי הכא רלסיה מדון מאי דרשי ביה משמע דאלי תנא דרים ליה ספיר בהכי כפירש"י וק"ל: **שנאמר ועמדו שני האנשים אשר להם הריב** וגו'. סלה ילוף ליה מהאי קרא לפי שזכר את העדים כאילו הם הנגזל דין מגזל את חבירו כמ"ש אשר להם הריב וגו' לפי שעדי עדות שקר לו עפ"י שכותבים עדותם גזל בעל דין את חבירו והרי כאילו הם גוזלים להקב"ה שמטריחים אותו להחזיר ממון שכמן לבעליו עפ"י עדות שקר וכתבם עדותן. וכן לגבי דיינין קאמר הכי **יודעים את מי הם דנים** כו'. שעפ"י שהם מטים משפטו גוזל בעל דין את חבירו והרי כאילו הם גזלו להקב"ה שמטריחין להחזיר ממון לבעליו ומחדד לימרע מהם אותו ממון שכמן לבעליו עפ"י שהטו משפטו וחיידך ליה מהאי קרא אלהים נצב בעדת אל שהוא כנגד הם כאילו הוא היה בעל דין : **וכן ביהושפט הוא אומר ויאמר לשופטים ראו מה אתם עושים** גו'. לפי שיחסוב הדיין כי במעשה משפטו אין בו מעשה בידים וע"כ אמר ראו מה אתם עושין וגו' שעל מעה משפטו כעשה מעשה הגזילה. הש **כי לא לאדם תשפטו כי אם לה'**. דלגבי הקב"ה הדבור בו כמעשה כמ"ש בדבר ה' שמים נעשו וגו' וזה אמם. כל הדן דין אמת לאמתו כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית כי כמו שהקב"ה קיים עולמו במעשה בראשית במאמר וגדולה כן זה הדן דין אמת לאמתו קיים את העולם בדבורו. ולמור שמא יאמר **הדיין מה לי לצער הזה** ובו' ת"ל **ועמכם בדבר** וגו'. עיין פירש רש"י ונ"ל שמה יאמר הדיין מה לי לצער הזה שמכניס הדיין הוא בלעדי שמא לא כיון אל האמת שמא בבכלו ח"ל ועמכם וגו' כי זה יהיה עמכם בדבר המשפט לכיון דעתכם אל האמת ואין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות לכוון דעתו אל האמת והי' יהיה עמו בזה לכוונו אמת לאמתו וזהו ית"ש: ג"כ מה שאמרו לקמן אמת לאמתו כי אפשר ביכוין דעתו אל האמת ויעשה נשכלו אבל הדן אמת לאמתו שלא יטעה בו הקב"ה ממו לכוין דעתו אל האמת הוא משרה שכינה וכו' כדלקמן :

הרי"ף ונמלא מוק רודפו. עיין פירש"י ופי' תוס' ויש לדקדק וגרם התוס' פי' לדיין דמשמע מים פי' אחר בזה. ועוד לאה קשר לא"ש והא דנקט אח"כ וכו' ונראה דרש"י פליג על התוס' דרש"י פי' רודפו לדיין להפך נדון כלומר שמתוך שהוא נטל דין קשה יפריע לדיין בטענותיו כדי להפך את הדין וכפי פי' זה אם שניהם חזקים אינו מהפך את הדין אלא רק דין אמת לאמתו כיון שכל אחד מטענתם הוא נטל דין קשה לא יוכל להפך ולהכי נקט אחד רך וכו'. והתוס' פירשו שירדוף לדיין כלומר ירדפהו בגופו כדמוכח לקמן דיליף מלא תגורו מפני איש דהיינו ירא איש עליונתו. והשתא קשה דנקט אחד רך דהא בהיות שניהם חזקים הוא ירא מלומו שיתחייב שירדפו ולזה אמרו התוס' שאם יהיו שניהם חזקים יהיה אחד מסייעו : ויהיו יודעים את מי הן מעידין וכו'. והרכרתי להגיד ולומר לפני מי הם מעידין לפי שאין אדם מעיז פניו בפני הקב"ה להעיד שקר עליו והעי"ג דקרא דלפני ה' אינו אומר אלא שמעידין לפני הקב"ה והכין שיעמידין בפסקיה עיש יליף לה מדכתיב כי המשפט לאלהים הוא וכן בדיינים יליף לה מקרא דלא לאדם תשפטו כי אם לה':

אמר רב המנונא אין תחלת דינו של אדם נידון אלא על דברי תורה שנא' פוטר מים ראשית מדון : [ד] [דף ז] [משלי יז]

תחלת דינו. לעתיד לבא: על דברי תורה. שלא עסק בתורה: **פוטר מים**. הפוטר התורה מעליו הוא ראשית מדונו שהיא משולה למים דכתיב הוי כל צמא לכו למים :

תוספות [אלא על דברי תורה]. והא דאמרי' בבמה מדליקין שואלין לו נשאת ונתת באמונה ואח"כ קבעת עתים לתורה התם בהדים שעוסק בתורה מיירי אלא שלא קבע עתים על דברי תורה והכא מיירי בבלה עסק כלל א"נ שואלין לו תחלה על משא ומתן באמונה מיהו הקבוד דינו תחלה על דברי תורה והכי דרים ליה לקרא תחלת נדון דינו בזה [שנשאן] בדברי תורה

מהרש"א אלא על דברי תורה וכו'. כתבו התוס' והא דאמרינן בבמה מדליקין ששואלין אותו נשאת ונתת באמונה כו' עיין שם ב' תירוצים ומ"ש בשינוי דבריהם והכי דרים ליה לקרא וכו' הכי משמע להו בשיוך דקדוק דקרא מדי בהך עכיבה דרים לאו כולים לעיל לפירוש רש"י דתנא דלעיל לא נקט בדרש"י רק סיפא דקרא וקאמר הלמודא הכי תנא פוטר מים וגומר מאי דרשי ביה תוכח מזה דכולי' קרא בתר עכיבה דרשינן ליה והעיקר קושיתם מתחילת דפרק במה מדליקין יש לומר דלא קשה מידי דהכא מיירי במי שאפשר לו ללמוד והלמודו מכללה ואינו לומד היה תחלה דינו על דברי תורה אלא למד כדבעי ליה ללמוד אבל התם מיירי במי שאי אפשר לו ללמוד כלל שאלה כדאמרינן לאדם אחד ואלף ולאלתי אלף. ככנסין לחוקרה וכו' אין מגלים כך אחד מהם להוראה ועל כן עיקר מעשיו בושא ונותן ובשאם אמת קבע לו מ"מ ללמוד ועל כן תחלת דינו על משא ונתן בשם עיקר מעשיו ואח"כ שואלים לו אם קבעת עתים וכו' וק"ל:

הרי"ף אין תחלת דינו של אדם וכו' עיין בתוס' עיי"ש וצריך לבאר על מה זה שואלים תחלה על המשא ומתן והעיקר במסכת שבת בפרק על דברי תורה ואפשר לומר שבין שכל אדם עוסק בתורה כדאמרינן במגן שאינו לאו שנאן לתשא ומתן לכך שואלים לו בזמן שמקבל בשאה ולאה אם היה באמונה עיש התורה שלמד בתחלה ואם אחרי שהיה עסוק בשאה ומתן אם לא היה שמוף בשאה ומתן אלא היה קביעות סורתו בעתו :

איד הונא האי תינרא דמיא לצינורא דבדקא דמיא כיון דרווח רווח אביי קשישא אמר דמי לגודא דגמלא כיון דקם קם הדוא דהוה קאמר ואזיל טוביה דשמע ואדיש הלפיה בישתא מאה אל שמואל לרב יהודה קרא כתיב פוטר מים ראשית מדון ריש מאה הוי [ה] [ע"ב]

עין יעקב

אם יש עסק דעתו הנהגתו לבין דין אמת פי' שאז לבין כאלכה ושוקלים נבי דדי וגו' שאז מתלבם כמגמו בכל עניני ושים באנשים אין לדיין אלא מה שעיניו רואות : אין תחלת דינו של אדם אלא על ד"ת, עיין בתוספות דקדושין דף ל' ע"ש : **אביי קשישא אמר דמי לגודא דגמלא**. כונה דלגבי אחי לאשקי והרב הנסל ולבדרדי שהדחם לבדקא דבייא כיון דרווח ולם כשם שהיה לסרים היה לבבין שנחלקת שהמחלק הדיבור גם עם לספרים וקנה שלא כונה הנהגת שקלי באמת ומחלוקת וכן הלכה בכל שבעת הלא מערבות לאבות אחרים : **דשמע ואדיש**, עיין לפרשרג על כל שמעה : **א"ל** שמואל לרב יהודה קרא כתיב, כונה דהמחלוקת מגיד ומשעגלין על המבכר של מתפלס ומערכין על כל שמעה עד לחמרין ויעין ידה לאמרם לבעליו לבל שבי

דיני. ההוא דהוה קאמר ואזיל אתרתי תלת גנבי לא
מיקטל איל שמואל לרב יהודה קרא כתיב °כה אמר
ה' על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנה.
ההוא דהוה קאמר ואזיל שב בירי לשלמנא וחד לעבד
כיש איל שמואל לרב יהודה קרא כתיב °כי שבע יפול
צדיק וקם (*ורשע יפול באחת). ההוא דהוה קאמר
ואזיל דמבי דינא שקלו גלימיה ליזמר ולזיל באורחא
איל שמואל לרב יהודה קרא כתיב °וגם כל העם הזה
על מקומו יבא בשלום. ההוא דהוה קאמר ואזיל היא
ניימא ודיקולא שפיל. איל שמואל לרב יהודה קרא כתיב
°בעצלתים ימך המקרה וגו' ההוא דהוה קאמר ואזיל
גברא דרחיצנא עליה אדייה לגזיזה וקם. איל שמואל
לרב יהודה קרא כתיב °גם איש שלומי אשר בטחתי בו
אוכל לחמי הגדיל עלי עקב:

לציפורא דבידקא. כשהנהר גדל פעמים שהוא יוצא לשדות בעל
לצפיר כמין עורים וליטרות (קבולים) [קנוים] ואם
אינו סותמו מיד הולך ומרחיב ואינו יכול לסותמו והיינו דקאמר קרא
פוטר מים ראשית מדון כלומר ראשית מדון ומריבה דומה לפוטר
מים.פוטר פותח כמו פטר רחם: לגידא דגמלא.דפין כל גשר בהאלי
כשדורכין עליהם מתכנסות וסוף מתחזקות ונקבעות במקומן והכא
מני כשאדם (מרבק) [מרגה] בקטטה מתחזקה והולה ולא מקרה
נפקא: טוביה דשמע ואדיש. אשריו ששומע חרפתו ושותק
ומרגיל בכך. ואדיש כמו כין דדש דש: הלפוה בישתא מאה.
הכל לאם בתחילתו מאה רעות שהיו באות עליו על ידי סתגר:
פוטר מים. ומתחיל ופותח בקטטה *אוא תחלת מלה דינים:
ראשית מדון. סטריקון ריש מלה דינים. לית מדון בגימי מלה:
אתרי תלת גנבי לא מיקטל. כלומר אם עובר אדם עבירה
פעמים ושלש ולא בא עליו פורענות אל יאמר האומר שלא נגנה
לא מיקטל וסופו ללקות באחרונה: שב בירי לשלמנא. סבע
בורות כרויות לתלי אים *שלום ומשלם יכלל: וחד. כיא: לעובד
כיש. לעושה רעה יפול בתקלה ראשונה הבאה לו: דמבי דינא
שקלוה גלימיה. מי שנטלו ביד טליתו לפרעו לאחר: ליזמר ולזיל.
הולך ודין אמת דם לא הפסיד כלום אלא גזולה הולכה מידו:
כל העם הזה. ביתרו כתיב ומשמע ליש זכאי ולא שכא חייב מלן
נמשמע: היא ניימא ודיקולא שפיל. כשהאשה מתנמנמת הסל
סגל ראש שהיא נושאת פלכה ואלאכה ידיה בו שפיל כלומר מתוך
שהיא עצלה אין מלאכתה נכרת וכולן משלות קו: אדייה לגזיזה
וקם. הרים אנחש כלי ועמד לנגדי:

תוספות נגרא תתלא. והיך פוטר מים דהיינו נודא דגתלא בפוסלת את
האדם מן המים כך הוא ראשית מדון:

מהרש"א אתרי תלת גנבי לא מקטל וכו'. נראה דכל המשלים
שזכר כאן בדין תורה קאמר ובגנב ודאי אין דין תורה
דין מיתה אלא דגנב בא במחתרת איירי דאין לו דמים ומטעמא
דאמרינן בפרק בן סורר ומורה דחזקה אין אדם מעמיד עצמו על
ממונו וכו' ע"ש וקאמר דאי הכי עד תרי ותלת וכו' דעדיין לא הוחזק

בעבירה ואפשר דלמלאות נפשו כי ירעב עושה כן ואין להמיתו אבל
בג' פעמים בידי דתרתי זמני הוי חזקה ותלתא לרשב"ג דעבירות
מחזיקי אותו שלא יפוב כיון שעבירה זו שנה שלישית לרבי ורביעית
לרשב"ג קבלין ליה במחתרת כדאמרינן בפרק הנשרפים לענין
מכניסים לכיפה דלרבי עבירות מחזיקות בשני פעמים ובשלישי
מכניסים אותו לכיפה ולרשב"ג בג' פעמים עבירות מחזיקים אותו
ברביעית מכניסים אותו לכיפה ה"ט על שלשה פשעי ישראל פשט
שמחזיקות אותו בעבירות כמו על הרביעית לא אשיבנו אלמעשו דודאי
לא ישוב מעבירה עוד: לשלמנא וכו'. כראה שהוא מלשון שלום ולא
מפי שלום ביו"ד וכו"ל בפירש"י אים שלם דהיינו אים שלם ותמים
במעשיו כדאמר כי שבע יפול צדיק וגו' ור"ל דמלך מערכת הכוכבים
שהם כנגד כוכבי לכת יפול שבעה פעמים שכלם מנגדים לו אבל
הוא קם במזלם מלך זכותו שהקב"ה משנה ומשנה בכלם למעלם וכמ"ש
באדריאם ויצא אותו המזלות תוור. אבל הרשע באחת יפול שאף
המזלות כלם הם לטובה לו הוא יפול באחת דהיינו ברשעו ואין מזלו
יכול להצילו: שקלו גלימא וכו'. ר"ל גלימא שהוא כמו המעיל באדם
הולך בו לכבוד ובשילא חייב ומבית דין שקלו ממנו הגלימא בפרעון
חוב בב"ד ואין מניחין אותו לילך לביתו בגלימא אבל כמות שמתחת
דאי אפשר באלתו לילך ערום ודאי דאין שוקלי' מיניה דהא מקדרין
לב"ח והיינו דאמרינן בגלימא אפילו מגלימא דעל כתפיה דהיינו נגד
העליון שהוא לכבוד לפני ב"ד נוטלין ממנו הב"ד לפרעון מיד ואין
מניחין אותו לשוב לביתו וגלימתו דעל כתפיה ואפ"ה אמר ליזמר
וליזל באורחא שהולך מב"ד לביתו בלי מלבוש כביד ח"ם ובכל העם על
מקומו יבא בשלום שלא סותחייב בביאתו מב"ד לביתו שלא בגלימתו
וכבודו שניטל ממנו וניתן לפרעון תמיד יהיה בשלום שלא יצטער
ולא יתקוטטו עם חבירו על כל: אדייה לגזיזה וקם. עיין פירש"י ואין
זה במשמעות' מלת וקם וכו"ל לפי סקרא דחייתי דאיירי באדם השוכב
וישן ובוטח באחד לשמרו והוא קם על השוכב להמיתו ונקרא כתיב
דאיירי כמי בשוכב כמ"ש דבר בליעל יצוק בו ואשר שכב לא יוסיף
לקום ואמר ואתה ה' חנני והקימני וגו' ועז"ז אמר כי בשכבי גם איש
שלומי אשר בטחתי בו לשמרני ויתי בליעל הגדיל עלי עקב הרים
את עקבו מן הארץ לדרוס עלי וק"ל:

ההוא דהוה קאמר ואזיל כי רחימתין הוה עזוזא
אפותי' דספסירא שכיבן השתא דלא עזוזא
רחימתין פוריה בר שיתין גרמידי לא סגי לן אמר רב
הונא קראי כתיבי מעיקרא כתיב °ונועדתי לך שם ודברתי
אתך מעל הכפורת ותניא ארון תשעה וכפורת טפח הרי
כאן עשרה וכתיב °והבית אשר בנה המלך שלמה לה'
ששים אמה ארכו ועשרים רחבו ושלשים אמה קומתו
ולבסוף כתיב °כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום
רגלי אי זה בית אשר תבנו לי וגו':

רחימתין הוה עזוזא. כשאהבתנו היתה עזה ביני לאשתי.
אפותיא דספסירא שכיבנא. על רוחב הסייף היינו
שוכבים שנינו: לא סגי לן. לא די לנו: הרי כאן עשרה. גבוה
מן הקרקע הרי שהקב"ה מסרם שכינתו בעשרה טפחים סמוך לקרקע
ועוד בתוך הכפורת באמתים ותלי אדם: ולבסוף. כשהגיע כיון
גנות

עין יעקב

[illegible]

גנזו שלשים אמה ולרחבו עשרים וכשהגלו נאמר להם אי זה בית אשר תבנו לי שתוכל שכינתו להיות מצומצמת בתוכו :

מהרש"א והבית אשר בנה המלך שלמה וגו'. עיין פרש"י שיכה לשון תנחו' שלמה ולבסוף כתיב כה אמר ה' וגומר ולא קאמר ולבסוף גבי בהמ"ק שבנה שלמה וכו' ואם כוונתו בהתלמוד שהביא קרא דשלמה דאיצטריך לו לכתובה לפי המכוון דבבית של שלמה כמו שי' ארון של משה ולא ה"ל לאתויי מארכו ורחבו של הבית כמו שלא הביא אורך ורוחב המשכן אלא מארון שהיתה שכינה מצומצמת עליו והנראה משום דקאמר ולבסוף כתיב כה אמר ה' וגו' אי זה בית אשר תבנו גו' הביא קרא דשלמה דהיינו הבית שבנה שלמה שהיה ארכו ששים וגו' ואעפ"כ לא הוי סגי ליה בכל הבית כמ"ש אי זה בית אשר תבנו וגו' והוא בעצמו האכל שיתין גרמידי של אורך בבהמ"ק לא הוי סגי לן ועוד נראה לומר דמייתי קרא דשלמה לומר דשכינה בבהמ"ק נמי לא הוי מצומצמת כמו במשכן והוא שהביא דהוי מקרא דמשכן ונועדתי לך שם ודברתי וגו' שהיתה השכינה מצומצמת לדבר עם משה פה אל פה מבין שני הכרובים שלא היה מחוק רק אמה ותלוי מעל הכפורת עשרה טפחים סמוך לקרקע אבל בשלמה אף שהי' שם ארונו של משה לא היתה השכינה מצומצמת לדבר עם שום נביא מעל הכפרת גם הכרובים ואלו אם כל רוחב הבית בבנינו של שלמה והשכינה לא היתה מצומצמת כל כך אלא שמלא כבוד השכינה את כל הבית שנאמ' כי מלא כבוד ה' את בית ה' והיינו דמייתי והבית ששים אמה ארכו ועשרים גו' ששים היתה השכינה בשלו ולבסוף כשחטאו ביותר היתה הגלה ביותר ואף בששים גרמידי של אורך בבהמ"ק לא הוה סגי ליה כמ"ש איזה בית אשר גומר :

שם **א"ר** שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל דיין שדן דין אמת לאמתו משרה שכינה בישראל שנאמר °אלהים תהלים פב נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט וכל [דיין] שאינו דן דין אמת לאמתו גורם לשכינה שתסתלק מישראל שם יב שנאמר °משוד עניים מאנקת אביונים עתה אקום יאמר ה' וא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל דיין שנוטל (ממון) מזה ונותן לזה שלא כדין הקב"ה (נוטה) [נוטל] ממנו נפשו שנא' °אל תגזל דל כי דל הוא וגו' כי ה' משלי כב יריב ריבם וקבע את קובעיהם נפש. וא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן לעולם יראה דיין עצמו כאילו חרב מונחת לו בין ירכותיו וגיהנם פתוחה לו מתחתיו °שנאמר °הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה וגו' מפחד שה"ש ג בלילות מפחדה של גיהנם שדומה ללילה. דרש רבי יאשיה ואי תימא רב נחמן בר יצחק מאי דכתיב °בית ירמיה כא דוד כה אמר ה' דינו לבקר משפט והצילו גזול מיד עושק וכי בבקר דנין וכל היום אין דנין אלא אם ברור לך הדבר כבקר אומרהו ואם לאו אל תאמרהו. ר' חייא בר אבא א"ר °יונתן מהכא °אמור לחכמה אחותי את משלי ז אם ברור לך הדבר כאחותך שהיא אסורה לך אומרהו ואם לאו אל תאמרהו א"ר יהושע בן לוי עשרה שיושבין בדין קולר תלוי בצואר כולן פשיטא לא צריכא אלא לתלמיד היושב לפני רבו :

עתה אקום. לסתלק ומשער ב"ד: מטתו שלשלמה. שכנו של מקום: ששים גבורים. ת"ח וששים לאו דוקא: מלומדי מלחמה. מלחמתה של תורה: אם ברור לך הדין כבקר. שאוה מאיר: אומרהו. והכי משמע דינו לבקר משפט הוליהו לאור משפט: קולר תלוי. עונשו של מטיה: לתלמיד היושב לפני רבו. ובא דין לפני רבו ורואה לא סקק לדבר מעכב אם שותק והוא מבין ברבו שטועה :

מהרש"א כל דיין שנוטל מזה ונותן לזה. לאו דוקא נוטל ונותן ממש דהיינו בחייב את הזכאי אלא אפילו בזיכה את החייב אלא דקאמר ליה בהאי לישנא דאע"ג דהדיין מטה משפט ולא עביד מעשה מעלה עליו הכתוב כאילו עשה מעשה ונטל ונתן ביד כמ"ש לעיל וכה"ג אמרינן פרק אחד די"מ כיון דאמר פטור אתה כאילו נטל ונתן ביד דמי והיינו דמייתי מאל תגזל דל וגו' כי גזלה לאמר בגזל ביד כמו ויגזל את החנית כדאמרי' פרק מרובה ובדיין מיירי קרא מדכתיב ואל תדכא עני בשער דהיינו בשער של ב"ד ובפי' הכתוב אל תגזל דל כי דל וגומר עיין בחידושים פרק הגוזל בתרא

שם **מאי** משמע דהאי לא תגורו לישנא דכנושי הוא א"ר נחמן אמר קרא °יין לא השתה ולא תאגור רב תהלים כח? אחא בר יעקב אמר מהכא °תבין בקיץ לחמה אגרה משלי ו בקציר מאכלה רב אחא בריה דרב איקא אמר מהכא °אוגר בקיץ בן משכיל : שם י

אמר הבונה [illegible]

עין יעקב

[illegible]

בהרי"ף: ממתו של שלמה. פרש"י שלשלות שבמי של מקום וכו' וכו' אין חזקה כו' והוא דחוק דלא אמרו כן רק בלשון תלמוד דדרכו למתקן ס' כמ"ש התוס' פ' החובל ומה ענין הברור כבקר ולא כאור בוקים ומה ענין הברור לאיסור אחותו ולא לאחר ערוה כו' והנראה דבא לומר שלא יסמוך הדיין על שכלו אך על פי חכמת התורה וע"פ קבלת רבו דהכי אמרינן בהוריות פ' ב"ש הוקע עצמו לדבר הלכה בדייכא דאתי דינא לקמיה תמיד הלכה ומדמי מלתא למלתא ולא ליה רבה למשאל דאורב"כ לעולם יראה כו' ומלת ירך כאמר בכ"מ על גוף האדם כמו יוצאי ירכו ושוקי ירך אמו וז"ש לעולם יראה אדם הדיין כו' שלא ידין ע"פ שכלו עליו אך יראה כאילו חרב מונחת בין ירכותיו לדין ע"פ ילידתו מתמרת גופו דבקל יכשל נחרב שבין ירכותיו ואמר בין ירכותיו במקום על ירכו מפני שאמר כלם אחזי חרב דמשמע בידו בלא נרתק וסוף קאמר חרבו על ירכו וע"כ אמר שהחרב אחת בידו בין ירכו ועל ירכיו קרי דהיינו בין ב' ירכיו דחוכה ומפכים באחדו על שתיקן ובקל יכשל בו ואמר הכה מעתו וגו' דבסנהדרין איירי קרא כמ"ש בנ"ל פ' בשא על פסוק זה הכה מטתו כו' כבשו כו' שלמתה של הקב"ה ס' גבורים שנאמר וששים אלף מעם הארץ מגבורי ישראל לתביא י"א איש הרי ע"א וכו' וששים כולם כו' מלומדי מלחמה מלחמתה של תורה ולא לדון ע"פ שכלם בלי קבלת התורה ועי"ז דרש ר' יאשיה אם נבור לך כו' כי כל מה ע"פ שכלו אין הדבר נבור לו כבקר שהוא מאיר וגא כלאה המשם בגבורה אבל כל עוד שמשפט אחר שכלו יראה שהוא תועה ומא"כ נדן ע"פ התורה יתברר לו הדבר נראה אחר ראיה שהן דין אמת כבקר שהוא מאיר לצא וכענין שאמרו חז"ל זקני ע"ה כל זמן שמזקינין מטפשין כו' והם חכמים בעיניהם לפי שכלם הקני ת"ח כל זמן שמזקינין מתבינוים והם חכמי בעלי תורה. ועי"ז אומרים מתכא **אמור לחכמה אחותי את כו'**. דבכל עניני אין אדם דן בשכלו לסתיר כמו. לישא את אחותו שהשכל נותן להיות מותר כי היא שהיתה בנייתו של עולם שקין והבל נשאו אחותם כמ"ש עולם חסד יבנה אבל הדבר ברור לך לאסור ע"פ התורה על כן אמר אם יהיו דבריך ברורי' כאחותך שאסורה ע"פ התורה אומרהו כו' ואם לאו אל תאמרהו ולא תסמוך ע"פ שכלך:

סמדכאו בשער במקום המשפט: לעולם יראה הדיין כאילו חרב וכו'. צריך לפרש למה הוליכו שתיהם ביחם והחרב ולמה החרב בין ירכותיו ולא חרב שנכחה כנגדו. ולפסר שהגזים לדיין כי נהיה ביחם מתחיו אם יטה הדין הוא נופל תחתיו ושמא יאמר כיון שאין ביחם אלא מתחיו מיהם אם יטה תשובה סנה אין שם ביחם לזה אמר וחרב מונחת בין ירכותיו נשולה מידך לידך שאין החרב מגיעו לזה ממקומו ולקפוץ לצד אחר כי אם יטה מעט לצד אחר יטים החרב מונחת בו ואם ישאר שם יפול תחתיו ביחם באופן שאין לו מנוס להמלט כי הגם מפחד ביחם יפול אל החרב: מיד דינו לבקר וכו'. וקשה מה הוקשה לו שאמר מיד שאם הוא ת"ש וכי בבקר דנים ת"כ הילי"ל כתיב דינו לבקר וכי בבקר דנים. ונראה שהוקשה לו דהילי"ל דינו משפט לבקר ולמה הפסיק ואמר לבקר בין דינו ובין משפט וע"ק דהילי"ל דינו בבקר. ולתרץ זה הקשה וכי בבקר דנים אלא אם ברור הדבר כבקר והשתא נמי ניחא שאמר דינו לבקר כלומר דינו לדבר שהוא ברור כבקר תעשו משפט:

רב הונא כי הוה אתי דינא לקמיה מכניף ומייתי עשרה ח ס רבנן מבי רב אמר כי היכי דלימטייה שיבא מכשורא רב אשי כי הוה אתי טריפתא לקמיה מכניף ומייתי להו לכולהו טבחי דמתא מחסיא אמר כי היכי דלימטייה שיבא מכשורא כי אתא רב דימי אמר דרש רב נחמן בר כהן מיד °מלך במשפט יעמיד ארץ ואיש משלי כט תרומות יהרסנה אם דיין דומה למלך שאינו צריך לכלום יעמיד ארץ ואם דומה לכהן שמחזר בבית הגרנות יהרסנה דכי נשיאה אוקמו דיינא דלא הוה גמיר אמרו ליה ליהודה בר נחמני מתורגמניה דריש לקיש קום עליה באמורא קם גחין עליה ולא אמר ליה מידי פתח ואמר °הוי אומרים לעץ הקיצה עורי לאבן דומם הוא חבקוק ב יורה הנה הוא תפוש זהב וכסף וכל רוח אין בקרבו ועתיד הקב"ה ליפרע ממעמידין שנא' וה' בהיכל קדשו שם הס מפניו כל הארץ:

(עיין בירושלמי סוף מסכת בכורים וסיים סכא ועתיד ליפרע הקב"ה ממעמידים שנאמר וסי גר שזה שמעמידין גורם שה' בהיכל קדש שלא תגא השכינה משם למושב מקום הדיין כמש"ל כל דיין שאינו דן כו' גורם לשכינה שתסתלק מבער ביד ואמר בענכם שעתיד ליפרע ממעמידין בהם כי מדה כנגד מדה לכם שהם העמידו דיין שותק כנן ואבן דומם):

דלימטייה שיבא מכשורא. פירוש נסורת קטנה מן הקורה כלו' שאם טועה ישאלם השגגה בין כלם ויקלו מעלי:

שיבא. נסורת כמו כי שבבים יהיה עגל (שן) שמתרגמין ותרגמינן לנסרת עוגים: טבחי. בקיאין בטרפות: אם דומה הדיין למלך. שבקי בגופי דינין ושלא הכמה כמלך זה שהוא מעיר: שמחזר על הגרנות. לשאול תרומותיו ואף זה צריך לחזור לשאול בדין. ופי' זה מוכח מדמייתי עלה דכי נשיאה אוקמי דיינא דלא גמיר. ומיהו בפ"ק דכתובות מייתי לה על דיין שלא לקבל שוחד ומשמע שלא צריך לכלום שהוא עשיר כן כתבו בתוספ': קום עליה באמורא. להשמיע דרשה לצבור מה שילחום לך: וה' בהיכל קדשו. סמך לשלי קרא דהוי אומר לעץ הקיצה וגו': הם מפניו כל הארץ. וכלא על שם שזה את כל הארץ:

מהרש"א שיבא מכשורא כו'. עיין פירש"י לענין נסח אמרו כי קורם

הרי"ף כל דיין שדן דין אמת לאמתו וכו'. צריך לפרש היכא רמיזא בקרא ונראה דהכי דריש אלהים נצב בעדת אל שמשרה שכינתו בזמן דהדיין שנקרא אלהים ישפוט מה שהוא נקרת לבו ואינו נושא פנים לומר בפיו מה שאינו בלבו זה הדיין דן הדין לאמתו. וכל שאינו דן דין אמת ואין פיו ולבו שוים גורם לשכינה שתסתלק וכו'. ולא אמר מסלק השכינה לפי שמדה טובה מרובה והקן דין אמת משרה השכינה מעתה וזה שאינו דן דין אמת גורם נראית בעצמאו ודריש קרא עתה אקום הוא קם מלישב אלא ויש לנו לדרוש סוף הפסוק אשית בישע יפיח לו אמרות ה' אמרות טהורות וגו' לפי שכתוב כה אמר ה' שומר המשפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי ואחז"ל גדול המשפט שמקרב הישועה והוא שנאמר כאן יאמר ה' אשית בישע שמקרב ישועתי בזמן שיפיח הדיין כי יפיח ולשון דבור כמו ויפח לקץ דהיינו ידבר לו בגבול הדין אמרות ה' אמרות טהורות ודין אמת לאמתו או אשית בישע לקרב ישועתי: כל דיין שנוטל ממון. אפשר שרק בישראל עושים מני מיגורות ולא כללם כאחד לומר כל דיין שאינו דן דין אמת גורם לשכינה שתסתלק וכו' והקב"ה שפל נפשי וכו' דילמא לא איירי הכא אלא דוקא בדיין שנוטל ממון ונותן לזה שנאמר אל תגזל דל וכו' וב"ת דלאו הכי וקבע איני מדבר אלא על הגזלן בלבד אפשר דיליף לה מדכתיב של ההלכה עני בשער וכתיב וקבע את קובעיהם נפש דבים דהע"ל קובע נפש אלא משמע שים שני קובעים והם האמור שגוזל את הדל ואי הדיין

האומרים שלא עשה משום שלו האמר כמו שבנה הקב"ה את בולען ומתחלה בחסר לך שהוי מנו סדרן: מקבנה ומייתי עשרה רבנן מבי רב. כיון לגמורי וזה השם שלין והו בנקודות פתום מעשים כי כל כי עשיה שביעתא שיול דקדוקי נאתי כתוחא בספין רבנות וכו' ... ורשב כי בלא יוא כיו שקול: דרש רב נחמן בר כהן. לאמור דמדקדק כן לומר לפי שהיה כהן ממשיע ככהנא שלא ... נתידונים בתשובות דף קיח ע"ב: הם מפניו כל הארץ. ... כי עיקר עמידת הארץ הוא על הדין ... בתשובות ע"ב: כאן

קרים גחלה שלי אפשר לאדם אחד ליטל אותו ביחידי על כתיפו אם עוד אחרים עמו נמצאו אפשר שיכול ליטלו אותו שיגיע לכל אחד במשא חתיכה אחד מן הקורה והוא פירוש הכתוב עד"מ ובאו אתך במשא העם הזה ולא תשא אתה לבדך וק"ל: למלך כו'. רש"י פירשו לענין חכמה וכו' ויותר נראה לפרש כמשמעו כי המשפט מתייחס בכ"מ למלך שהוא היודע משפט ואומרו שמלך נקרא שבור מלכא ומלך אלפר על שם שהלכות סומים בדינין ועש"ז אנו אומרי' ביום הדין המלך הקדוש המלך המשפט והוא יעמיד ארץ במשפט כמ"ש על ג' דברים עולם עומד על הדין כו'. ואמר אם דומה לבהן כו'. אמר אם תרומות בלשון רבים כי הדיין אף שהוא לריך לקבל תורה לפעמים מרצו המכירו כמו הכהן המקבל תרומה ממכירו אין זה חסרון בחקו אבל הדיין הלריך לשאול מרבים הנה זה הוא כמו שמחזר ושואל מרבים על פתחי בית הגרמת סוא ישרקנה כי היא לשאול בכל דבר ודבר כפי הלורך ולפעמי' הוא מתביים לשאול מכל אדם ורק לפי שכלו וכבר אמרו אם בחור לך סי' ולענין ממון פרלשוהו בכתובות כמ"ש התוס' יש לפרשו ואם תרומות גו' בלשון רבים כי ודאי הדיין שאין לו כדי ספוקו ומקבל מתנה מאת מכירו בביתו והוא כאילו ומקבל תרומה אחד אין זה כמקבל שוחד להטות משפט אבל הדיין והרע המקבל מתנות ומרבה קשודתו בכ"מ ומחזר אחר ישיבה ע"ה לקבל מהם מתנות והוא כמו הכהן שאין לו מכירי' ולריך לחזר אחר התרומות ומתנות כהונה שלו מהגשים רבים בבית הגרנות הרי זה הדיין יהרס המשפט ומטהו בשביל שלא המתנות שיקבל מהם הם כשוחד לו והכי מייתי לה התם:

ט ‎אמר ריש לקיש כל המעמיד דיין על הצבור שאינו הגון כאילו נוטע אשרה שנא' ‎°שופטים ושוטרים
דברים טז
תתן לך בכל שעריך וסמיך ליה לא תטע לך אשרה כל עץ אמר רב אשי ובמקום שיש ת"ח כאילו נטעו אצל
שם
מזבח שנאמר °אצל מזבח ה' אלהיך. כתיב °לא תעשון
שמות כ
אתי אלהי כסף ואלהי זהב. אלהי כסף ואלהי זהב הוא דלא עבדי הא דעץ ואבן שרי אמר רב אשי אלוה הבא בשביל כסף ואלוה הבא בשביל זהב רב כי הוה אתי לבי דינא אמר הכי ברעות נפשאי לקטלא נפיק וצבו ביתיה לית הוא עביד וריקן לביתיה עייל הלואי שתהא ביאה כיציאה כי הוה חזי אמבוה (דספרי) [אבתריה]
איוב כ
אמר °אם יעלה לשמים שיאו ותר כגללו לנצח יאבד וגו'
משלי כז
מר זוטרא חסידא כי הוו מכתפי ליה בשבתא דרגלא
אמר הכי °כי לא לעולם חוסן ואם נזר לדור ודור:

כל עץ. דמשמע דיין דכתיב כי האדם עץ השדה ומוקמי לית בתלמיד: אצל מזבח. והיא מכפרים ומגינן מחנה: אלוה הבא בשביל כסף. דיין שהעמידוהו ע"י שנתן ממון על כך: לדינא. לחן: לקטלא. ליטל עליו חטא ועל עלמו היה אומר: וצבו ביתיה לית הוא עביד. לרכי ביתו אינו עושה כאן: וריקן לביתיה עייל. שאינו משתכר כאן כלום: הלואי שתהא ביאה. שאחזור לביתי כיליאה שילאתי מביתי בלא חטא שלא אטעה ולא אענש: אמבוה.

קיעת אנשים: אם יעלה לשמים וגו'. כדי שלא תזוח דעתו עליו היה אומר כך: כגללו. גלל רעי: מכתפי ליה. שנושאין אותו על הכתף שהיו זקנים ואינם יכולין לגוח ומטריחין את הלבור לעמוד בפניהם לפיכך היו עבדיהם נושאין אותם עסי: בשבתא דרגלא. שבת שמושלין בו בהלכות הרגל והיא שלפנים יום קודם הרגל: כי לא לעולם חוסן. כנגד של אדם אינו כל הימים והיה אומר כך שלא תזוח דעתו עליו):

מהרש"א כאילו נוטע אשרה, כו'. סדיין בא"ל כי סדין מתמנה נקרא בשיתוף שם אלקים כמ"ש בפ' ד' מיתות אלקים לא תקלל תרתי משמע קודש וחול והוא שכל סדן דין אמת כמעשה שותף להקב"ה ולזה המונע אשרה אלא מבח הוא שתן מקום חוץ לאלקים אחרים אבל אלקים קודשים כן המעמיד דיין שאינו הגון במקום שיש דיין הגון הוא נותן מקום לאלקי כסף וזהב המתמכין בכספם אבל אלקים שהוא דיין שמומחה: בשביל כסף וזהב כו' יש לפרשו בשתים רעות עשו כי הם מתמכין בשביל הזהב וכסף שנותכין גם מה שעושין כן הוא בשביל הכסף וזהב שרולין לאסוף ע"י הרבנות והדיינות ולמלאות חסרון כסף וזהב שבכבר יצא מידם שנתנו לאותן שמינו אותן והוא קורדם לו לאכול ממנו ולהתעשר מרבנות והנה חטא ואשמה זו כשתרבה עתה בקרוב בימינו וכבר באו רצותינו כמה פעמים בהתחלת האמום זה ואשמה זו נגדרים ונענשין מאמרי חרמו' ואמן בדבר הזה שלא יתמנה שום רב ומורה בכסף וזהב הן ליתן ליחידים הן לרבים אבל אין איש שם על לב המוכם שהכל במעשין דעתיד הקב"ה ליפרע ממעמידין גם דיינים שאין הגם לעובדי ע"ז ויצא הדבר לנו בדור הזה למכשול ולמזכרת עון בכמה תקלות וקלקולים אשר. באו לנו בדור הזה ע"ז ומתה שמעיין רצה אין ברחו חז"ל מן השררה כמאיל דשוריות שסי' ר"ג רלה לאושיב ברחם ר"א חסמא ור"י בן גודגדא ואף שלא היה להם פת לאכול זבגד ללבוש לא רלו לאתמנוי עד סה"ל ר"ג וכי שררה אני נותן לכם עבדות אני נותן לכם כו' גם מ"ש בסוטה פרק א"נ בעכוותנותים ורבי אבהו דאיומו רבנן עליה לתכייס נריסא כיון דחזייה לרבי אבא דמן עכו דכפישי עליה ב"ח א"ל איכא רבה ויש לדקדק בזה מאי ענוותנותיה שלא רלה להיות ראש הרי אמרו דאינו אלא עבדות ויש להשיב בזה דלא חשיב מיכי הרשות והשתא לעבדות אלא לו' שכשתמכה לצרכו כמו רבי אבא דמן עכו בשביל חובותיו וכמו ר"א חסמא ור"י בן גודגדא מפום פרנסתן דה"ל מיסי לאמות שלהן כעבד וכפועל דבעולאכתו הוא עוסק ביחי' לו זה ללורך פרנסה אבל רבי אבהו שהיה עשיר כבר לא היה נחשב לו מיסי הראשות לעבדות שהרי אינו לורך לו אלא לגדולה היה נחשב לו אינו היה מתגלה בכך וכשלא נתגלה נחשב לו לענוה הרי שאלו החכמים המפורסמים בורחים היו מן השררה אם לא לצורך פרנסתן שהיה נחשב להן כעבדות ועתה בדור הזה האחרונים בעיניהם ולהיפוך לא ידעו רק באים להתחרר על הלבור שלא לשם שמי' ורודפי' אחר השררה במעוכן לבטנם ולהכשיל שמקבל ממון בכל עונשים המוחכר ולפי שהם אינם עושין כן אלא להתגדל ולהתכבד בתורה שאין בידם אמרו בירושלמי דבכורים דראוי לבזותן ולהקל בכבודן וה"ם ר' מנא מיקל

כאילו נוטע אשרה. כמו שפי' ע"ה גורם לסילוק שכינה מן העולם כמו כן ע"י דיין שאינו הגון כדאמרינן [illegible]
שוחד זהב וכסף אינו [illegible] אלהי כסף ואלהי זהב וכו' הא דעץ ואבן שרי [illegible]
[illegible]
[illegible] ברעות נפשאי [illegible]
[illegible]
[illegible] כי לא לעולם חוסן [illegible] נזר לדור ודור [illegible]

מיקל לאילן דמתמנין בכספא רבי אמי קרא עליהן אלהי כסף וגו' אין עומדין מפניו ואין קורין אותו רבי והטלית שעליו כמרדעת של חמור ע"כ מ"ש אין עומדין מפניו ואין קורין כו' הוא הגואל דעמידה מפני הת"ח אינו אלא מפני התורה שיש בו כמ"ש בסוף מסכת כמה ששאלו אינשי דקיימי מקמי ס"ת ולא קיימי מקמי גברא רבה גם שקורין לבעל מורי רבי ע"ש בי מלכים ימלוכו ושרים יגו' הם שנתמני' בכסף ואין לו ריח תורה אין ראוי לעמוד מפניו ולא לקראו רבי אבל מה שדימה הטלית שעליו למרדעת של חמור צריך ביאור ויש לפרש בו כי הטלית של ת"ח הוא משונה כדאמרינן פ' ח"ה טלית של ת"ח כילד כו' כל שאין אנוקי נראית מתחתיו ובפרק המוכר פירות אמרו כל המתגאה בטלית של ת"ח אין מכניסין אותו כו' והנה זה המתמנה בכסף וזהב ועושה לו טלית של ת"ח להתגאות בו הוא לובש אותו תמיד כדי שיהא ניכר שהוא א' מכלל החכמים ובזולת הטלית שעליו לא יהיה ניכר לת"ח והרי עליתו דומה למרדעת של חמור שהוא תמיד עליו ולא יכול ממנו כמ"ש אמר אפי' בהקופה מונח קרילה ליה ובעי מרדעת: לקטלא כו'. פירש רש"י ליטא עליו חטא כו' וכן פירש גבי ולולי שההוא ביאה כיציאה בלא חטא כו' עכ"ל וקשה שהנכון כפול גם קשה למה היה תם כל כך לקטלא על חטא שהיה רק בפעוט הרי אמרו לעיל ת"ל ונמכס בדבר המשפט אין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות ונראה לפרש ברשעת כפשוטי לקטלא שהיה ידא שידעטו תוך האייב ואמר וריקן לביתיה עייל דאסור לקבל שכר מן הדין כדתנן בבכורות הנוטל שכר על מנת לדון דיניו בטלין וקרי' דשקיל הייט דוקא שכר בטילה דמוכח כדאמרינן בר"ם פ' שני דייני גזילות. ואמר הלואי שתהא ביאה כו'. ר"ל שיהיה ביאתי לביתי ריקן כיציאה ולא אפסיד גם מכיסי דדיין שטעה בשיקול הדעת חייב לשלם מביתו ואע"ג דרב מטל רשות הוא ומומחה הוא ולאו משלם לא אחזיק עלמו כמומחה גם לפטור עלמו משום נטילת רשות כיון דמדינא חייב וק"ל: לשמים שיאו כו'. כמו שהיה בבריאה שהיה אדה"ר מן הארץ עד הרקיע כדאמרינן פרק אין דורשין הרי כבלנו לכלא יאבד במיתתו ודמה המספד לגלגו כי אין דבר מופסד ומוסרה בגבראים כבלנו של אדם שמרחיקין מלותו. כך המפקו ומיתתו שאין לך בגבראים שמרחיקין בטומאה כמו האדם שמטמא במותו אבי אבות הטומאה בנגע ובמשא ובאהל: כי לא לעולם חוסן כו' ואם נזר גו'. חוסן הוא מלשון קשה וחוזק כמו וחסון הוא כאלונים ור"ל ולא מאבל ומלוכה הוא מדור ודור דשייט מאב לבן ובן הבן כמו שהיה במלכי בית דוד מ"מ לא לעולם החוסן שיהיה גוף אדם חוסן וקשה לעמוד קיים וחי לעולם כדאמרינן בפ"ק דב"ב בעשרה דברים קשים סנוף קשה וכו' ומיתה קשה מכולם:

דרש בר קפרא מנא הא מלתא דאמור רבנן הוו מתונין בדין דכתיב °ולא תעלה במעלות וסמיך ליה °ואלה המשפטים. א"ר אלעזר מנין לדיין שלא יפסיע על ראשי עם קודש שנא' ולא תעלה במעלות וסמיך ליה ואלה המשפטים אשר תשים אשר תלמדם מיבעי ליה אמר ר' ירמיה ואיתימא רבי חייא בר אבא

(שם; שמות כ; שם כא)

אלו כלי הדיינים כי הא דרב הונא כי הוה נפק לדינא אמר הכי אפיקו לי מאני חנותאי ומאי ניהו (חוטרי וסנדלי שיפורי ורצועי) [מקל ורצועה ושופרא וסנדלא]: מתונין. תלין בסמתכם כדי לעיין בדין יפה קודם שתחתכוס:

במעלות. בחזקה במחלה: על ראשי עם קודש. שבשהים המתמנם דורס הא שלבור יושבים לארץ ומפסיע גיניהם לילך ולישב במקומו נראה כמפסיע על ראשן: וסמיך ליה ואלה המשפטים. כלומר אף לשופטים אני מזהיר: כלי הדיינין. רשיכה בהו שיעס דבר תמישלמל: רצועה. למלקות: מקל. למכת מרדות עד שיחזיר בו: שופר. לנמחה ונידוי: סנדל. לחלילה:

מהרש"א לא תעלה כו'. עיין פירש"י וגיל שלא יעלה אדם על מזבחו כי מעלתו גדולה לנמוך סדין מסר על מילוי אבל יחמוד כי הוא במדרגה שלמטה ממנו ושלא ידע לפסוק על לחר מתן ובין טוב ח"ש ולא מעלה במעטה וקיל: אפיקו לי מאני דדינא כו'. כ"ש בגירסת ילקוט ותפי כילד מעברין אותו מכין שחייב להראות לו פנים שנאמר ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם כו' ופירש"י שם דדרש ליה נמי מדלא כתיב אשר תלמדם כו' וק"ל דשקולים הם הדרשות ולולא פירשו היה נראה לתת דעתו שלפניהם דרים שלריך להראות פנים ובמכילתא אמר שרכה לפניהם כשלחן ערוך וק"ל:

הגהה שנאי לא תעלה במעלות. וקשה האי קרא אינו אלא שילך עקב בצד גודל ולא פסיעה גסה אבל מנ"ל שלא יפסיע על ראשי עם קודש. הרי"ף:

°ואצוה את שופטיכם בעת ההיא א"ר יוחנן כנגד מקל ורצועה תהא זריז. °שמוע בין אחיכם ושפטתם צדק א"ר חנינא אזהרה לדיין שלא ישמע דבר בעל דין קודם שיבא בעל דין חבירו ואזהרה לבעל דין שלא יטעים דבריו לדיין קודם שיבא בעל דין חבירו קרי ביה נמי (שמוע) [שמע] בין אחיכם רב כהנא אמר מהכא °לא תשא לא תשיא. °ושפטתם צדק אמר ר"ש לקיש צדק את הדין (בלבך) ואחר כך חתכהו. בין איש ובין אחיו א"ר יהודה אפילו בין בית לעלייה. ובין גרו א"ר יהודה אפילו בין תנור לכירים. °לא תכירו פנים במשפט ר' יהודה אומר לא תכירהו ר' (אליעזר) [אלעזר] אומר לא תנכרהו. אושפיזכניה דרב אתא לקמיה לדינא א"ל לאו אושפיזכני את א"ל אין [א"ל מאי בעית] א"ל דינא אית לי א"ל *פסילנא לך לדינא א"ל רב לרב כהנא זיל פוק דייניה חזייה דהוה גאים [ביה] א"ל אי צייתי תצייתית ואי לא מפיקנא לך רב מאונך. °בקטן בגדול תשמעון אמר ר"ל שיהא חביב עליך דין של פרוטה כדין של מאה מנה למאי הלכתא אילימא לעיוני ביה ומיפסקיה פשיטא אלא לאקדומיה. (°לא תגורו מפני איש אמר רב חנן אל תכנים דבריך מפני איש) °כי המשפט לאלהים

עין יעקב

[illegible]

לאלהים הוא א"ר חמא ברבי חנינא אמר הקב"ה לא דיין לרשעים שנוטלים ממון מזה ונותנים לזה שלא כדין אלא שמטריחין אותי להחזיר ממון לבעליו. והדבר אשר יקשה מכם א"ר חנינא ואי תימא ר' יאשיה על דבר זה נענש משה שנאמר ויקרב משה את משפטן לפני ה' מתקיף לה ר"נ בר יצחק מי כתיב ואשמיעכם ושמעתיו כתיב אי גמירנא גמירנא ואי לא אולינא וגמירנא אלא כדתניא ראויה פרשת נחלות שתכתב ע"י משה רבינו אלא שזכו בנות צלפחד ונכתבה על ידן וראויה היתה פרשת מקושש שתכתב ע"י משה רבינו אלא שנתחייב מקושש ונכתבה על ידו ללמדך שמגלגלין חובה ע"י חייב וזכות ע"י זכאי כתיב ואצוה את שופטיכם בעת ההיא וכתיב ואצוה אתכם בעת ההיא א"ר אלעזר א"ר שמלאי אזהרה לצבור שתהא אימת דיין עליהם ואזהרה לדיין שיסבול את הצבור עד כמה א"ר חנין ואי תימא רבי שבתאי כאשר ישא האומן את היונק:

ואצוה. כל לשון צו' זרוז הוא דתניא כל מקום שנאמר צו לא אינו אלא לי זרוז ועכשיו מה זרוז של שוקל ועל סרבנות שיהא מגלגלין אותם על הצבור לשם שמים הם לי השוטים בזה השעה זריז בלא להטיל אימה של הצבור לרדותם יותר מדאי וכן מוכח לקמן דדריש מהאי קרא אזהרה לדיין שיסבול את הצבור ע"כ: שמוע בין אחיכם. כשיהיו שניהם יחד שמע דבריהם ולא תשמע דברי זה בלא זה שמקדים דברי שקר כדברי אמת לפי שאין מכחישו ומכין שלב הדיין נוטה לו לזכות מה אין לנו ומספק בזכות הרבה כל כך: שמע. דבריך בין אחיכם כשתהיו שניהם יחד תשמע: לא תשא. אל תקבל שמע שוא אזהרה לדיין וקרי ביה נמי לא תשיא אזהרה לבעל דין: בין איש ובין אחיו. שכפלת להם בית ביחוסם אל תאמר כול אחד בית ולחלק עליה ומה בכך הרי כל אחד יש לו דירה אלא שנלא אותם בדמים והשוה חלוקתם עפ"י דמים: בין גרו. לי מגור השמיטי דירה אל תאמר יטול זה תנור וזה כירה שהרי תנור עודף על הכירה וצריך לאוסף בדמים: לא תגורו. לא תכבדו. אם הוא מוסכך: לא תגבירו. אם הוא שותק לא תכנס לו בכבודו למיטו: א"ל. ההוא גברא לרב: לאו שושביני את. כלומר אין אתה זוכר שעשיתי עמך חסד: א"ל. רב אין: א"ל. ההוא גברא: דינא אית לי. ורוצה אני שתהא דיין: פסילנא לך. שהזכרתני טובתך: חזייה, רב כהנא לההוא גברא: דרדה גאים בית, גרב סומך ובוטח עליו ומדבר בגאות: מפיקנא לך רב מאונך. אודיעך שאין רב יכול לעזרך דמשתיק נשי אילימא לעיוני ביה ושמסקיה. לאותו: לאקדומיה, אם בא לפניך דין של פרוטה ודין של ובא דין אחר של מנה הקודם לפניך שקדם לאחר: (לא תכנים דבריך מפני איש. יכנס תלמיד היושב לפני רבו ורואה זכות לעני וכו' וכדאמרינן לעיל): כי המשפט לאלהים הוא. כאילו אתה מוציא ממון מיד הקב"ה שהרי עליו להחזיר ממון לבעליו: על דבר זה, שכל שררה נעלמו שמר הקרבנן אלי שהיה"ל מקריבן לפני השכינה: נענש משה. שלא זכה שתאמר לו פרשת נחלות עד שבא מעשה לפניו ולא ידע מה להשיב: (מי כתיב ואשמיעכם. משיה מעל הרים ללמדם: אלא. הא דלא נאמרה פרשת נחלות ע"י משה כתחלה: אלא שנתחייב מקושש. ונכתב על ידו): ע"י זכאי. (ע"י משה) [ע"י בנות צלפחד]: כתיב ואצוה את שופטיכם. דמשמע שלוה את הכמיהם להדריך לצבור שבמשפט והחוקי על כרחם: וכתיב ואצוה אתכם. לצבור שלא כאשר ומה שולך להזהיר עד: (שיסבול. בעלי דינים אם הם ומדברים כנגדו: באשר ישא האומן את היונק. כלא את גם):

מהרש"א אזהרה לדיין שלא ישמע כו'. והכי משמע קרא שמע לקבל מה שמוליע בין משפט אחיכם שלא תשמע דברי זה בלא זה לא תקבל רק שמכתו ולדיק הראשון ברינו: לא תשא לא תשיא. מפורש פרק אלו הן הלוקין: צדק הדין ואח"כ כו'. דרשה זו ליכא מפורשת בפרש"י מאין ילפא ומה היא ויש לפרש דקשיא ליה מאי השפטתם לדק מלשון לדקה ואמרינן לעיל במקום שמשפט אין לדקה ובמקום לדקה כו' אלא משפט שיש בו לדקה כו' הוי אומר זה פשרה וקאמר מאי הכא דמתחלה הדין קאמר לדק את הדין לעשות פשרה ואח"כ בסוף הדין תחכמו כדאמר לעיל דתשתמש דבריהן ואתה יודע להיכן הדין נוטה אי אתה רשאי לומר להן לאו ובלשון: בין איש ובין אחיו כו'. כ"ה בגירסת ילקוט וכן נראה לשון וכן גרו דריש בתר הכי אמר רב יהודה אפילו בין חסד כו' ונראה דדרשו כן מדלא כתיב בין אנשים או בין אחים אלא בין איש שהוא גדול ובין אחיו שהוא קטן ואמר רב יהודה אפילו בין בית לעלייה שלא תאמר מהאלוי שהבית שהוא מעלה מעלייה יהיה ליורש גדול והעלייה יירש הקטן אלא שלים אותן בדמים הוי כפרש"י וכן בין גרו דמשמע דוירין שלא תאמר זה הוא שיש לו דורין הרבה ויאר ליטם שחמר שהוא צריך לאפות ולבשל הרבה והוא שאין לו דורין די לו לאפות ולבשל בכירים אלא שעלה אותן בדמים לפרש"י וק"ל: לא תגבירו כו'. לפי שלשון הכרה והתנכרות שעניינו העדר הכרה הוא שורש אי ותלה לא תכירו חסר בו פועל היולא לאמר את מי לא יכירו ובא רב יהודה לומר שחסר בו ה' והוא כמו לא תכירהו דהיינו שאהוב לך והר"א שחסר בו ס' והוא כמו לא תכנסהו דהיינו השונא לך וק"ל: לאקדומי כו'. וקשה דלכאורה מהיכא תיסק אדעתין להקדים דין של ק' כיון שבא לפניו קודם דין של פרוטה דפרוטה של העני ודאי שהיא שקולה כמו ק' מנה של העשיר ויש להשיב בזה לפי שמותר לדיין ליטול שכר בטלתו דמוכח והבאה מדין של ק' מנה יוכל ליטול שפיר שכר בטלתו אבל מדין של פרוטה לא יוכל ליטול שכר בטלתו דא"כ לא ישים הדין בפרוטה ואין מקום לפתוח תשוה פרוטה גם אפשר שפפרוטה כולה לא תספיק לשכר בטלתו ושוא יאמר הדיין אקדים הדין של ק' מנה שאוכל ליטול ממנו שכר בטלתו וע"כ הזהיר עליו הכתוב דכקטן כגדול תשמעון שאם בא קודם לפניך הדין של פרוטה הקדימהו אף שלא תטול עליו שכר וק"ל: אל תכנים דבריך וכו'. ומייתי ליה הכא דמופרש הכי קרא דבהווא עניינא ולפי"ל מייתינן לה לענין יודע זכות לעני כי שלא ישתוק כמ"ש התוס' שם: אי גמירנא כו'. ותפי' בחוום פירש ושקרבון אלי עד"ז נכתבת ומה משפט בנות צלפחד כו' עכ"ל כדבעי לעיונו

עין יעקב

ר' חנינא עשירים: לא דיין לרשעים שנוטלין מזה ומזה. [illegible] לעיל כדאמרינן פי' אחד דיני ממונות כיון דלאמר פטור [illegible]
רש"י: על דבר זה נענש משה. [illegible]
[illegible]: ואזהרה לדיין שיסבול את הצבור עד כמה. [illegible]

למימר שכח מעיקרא והא ע"פ הספרי אבל התימה ממנו שהביא תלמוד ערוך דשמעתין דדחי ליה מדכתיב ובמעמתיו ויהיה פי' ותיבור הכתובים לפי שמזהיר על הדיין כי המשפט לאלקים ושוב אלמלא אי"כ מי ידלה להיות דיין שלאפשר שיהיה לו דבר קשה וספק ויהיה עכבו עיין אם לא יכון לדון ע"פ האמת וע"כ אמר אין לכם לחוש ע"כ כי הדבר הקשה וספק לכם תקרבון אלי ואם האמת שיהיה גם הדבר קשה עלי יהיה הקלר תלוי בי ובכם וה"כ אמר שדבר הספק לי ושמעתיה דהלכתא ועובדא תלתא יחי ב"ש ומקיים ואלוה את וגו' כל הדברים אשר תעשון כי דייני דורות לריכין מתון בדין ולא יפסקו הלכה למעשה כדאמרינן בכמה דוכתין אבל אכי שמעתי מפי סנגוריה אין ספק בהם וכל מה שאני מלוה אתכם בעת ההיא הם הדברים אשר תעשון שהם הלכה למעשה וקיל: וכתיב ואצוה אתכם וגו'. לפי פשוטו ואלוה אתכם על כלל ישראל קאמר על קיום המלות כדמקיים את כל אשר תעשון אבל משמע להו דכמו ואלום את שופטיכם הייני ולא אתכם דומיא דהכי ים לנו לומר ואלוה אתכם ולא שופטיכם וע"כ דלאו היינו קיום התורה קאמר דהא השופטים מני בכלל הליווי אלא דבר שהוא לדי אתכם ולא שופטיכם דהיינו שתהא אימת דיין עליכם והמחא בא ללמוד ומגלה למד דואלום את שופטיכם מני ה"ל דהכא קמיירי אזהרה לדיין שיסבול כו' ואומר עד כמה כאשר ישא האומן את היונק דכן מלינו באשה שאומר כי. תאמר אלי שאו בחיקך כאשר ישא האומן וגו' ומשמעות לא בא משה לגרוע בזה בלא אל השופטים שבא לומר:

הרי"ף לדק הדין נלנך ואחר כך תתכתו. יש לדקדק שהיינו נאמר לדק תשפטו כדכתיב בלדק תשפוט עמיתך היה מקום לדרוש כן לדק הדין נלנך ואמר: משפטו אבל כאן כתיב ושפטתם ואחר"כ כתיב לדק דלעגו משמע אלא שישפוט בפיו משפט לדק ונראה דדייק מדקאמר אחר כך לא תכירו פנים במשפט לא תגורו מפני איש הרי לאחר משפט בלדק אין עוד הכרת פנים וילא מפני איש וכן שילול מחלה לא תכירו פנים לא תגורו ומשפטם לדק לזה דלשו ושפטתם לדק הוא בקרב לג וכיון שלנו רצה שאמת ודאי שלא יכיר פנים ולא יגור רק את שלנו יאמר נפיו. פי"ל דדייק דשילל ושפטתם בין איש ובין אחיו לדק ומדכתיב ושפטתם לדק בין איש וגו' לדרוש ושפטתם לדק בלג תחלה ואחר"כ: מתבהו לאומרו בין איש ובין אחיו: נתוס' ד"ה מפיקנא לך רב מאוכך. והא דקאמר במיק מנודה לתלמיד אינו מנודה לרב היינו כשמנדה לכבוד עלמו אבל לשם שמים לא ע"כ וקשה הא לא אמר שיהיה מנודה לרב אלא אם מנודה יהיה מנודה לשאר אדם ואין רב יכול לפייסו ובמה התוס' שכר מפיקנא רב מאוכך שידושו שלא יוכל לעמוד ולדבר ושמי רב תחתה נדוי ולכך הקשו תוספות: שיהא חביב עליך דין של פרוטה וכו'. והא דמפיק ליה ממשמעיה שיהיה הקטן והגדול שוים לפניו בשעת הדין לפי שהקטן נבזים אין נזקקין על שענתו לשנועת גדול כדתנן אין נשבעין על שענת קטן ועוד דכבר נאמר שמוע בין אחיכם וקטן וגדול שם הוא בכלל לזה דרשו דין קטן שהוא של פרוטה וכו' ויש לדרוש נמשם הפסוק שאומר כקטן כגדול לומר שנענין לא תגורו כקטן שאינך ירא ממנו כן לא תגורו מהגדול וכגדול שאתה מקדימו בדינו כך יהיה הקטן להקדימו בדינו: כתיב ואלוה את שופטיכם וכו'. לריך לבאר מאי קשיא ליה נהגי קראי דאומר כתיב וכתיב דהא והא איתנהו ואלוה את שופטיכם שמוע בין אחיכם ואלוה אתכם את כל הדברים אשר תעשון. ונראה דלעיל דרש ר' יוחנן ואלוה את שופטיכם כנגד מקל ורלועה לומר הוזהר לנוות את הלבור שיקבלו עליהם גזירת הדיינים הא אם לא יקבלו נרדנם ע"כ יקבלו מאימת מקל והרלועה. ומשני אזהרה ללבור להיות אימת דיין עליהם כלומר שלא יעשו מאימת אימת המקל והרלועה אלא מאימת אימת הדיין שגדול כבודו עליהם שלא ומחות יראת המקל והרלועה: ואזהרה לדיין וכו'. כ"ל דהא לא דרים לה

מקרא דואלוה את שופטיכם דהא כבר דרשינן לעיל כנגד מקל ורלועה ועוד דא"כ היה להם לומר קודם אזהרה לדיין שיסבול הלבור דנפיק מקרא קמא ואלום את שופטיכם ואחר כך יאמר אזהרה ללבור דנפיק מקרא בתרא ואלוה אתכם ולמה היפך מסדר הכתובים. אלא הכוונה לדרוש מאחי דכתיב ואלום אתכם להיות אימת בדיין ועוד דקמינן ואלוה אתכם על הדיין שיסבול את הלבור והוא כמ"ש חז"ל ויצום אל בני ישראל עם לדייכים לנהוג כבוד בבני ישראל: כאשר ישא האומן את היונק. פירש"י כלא את בנו והכוונה לומר שאם הבן מנפס נאביו אינו משליכו מפניו כן הדיין יסבול הלבור אע"פ שיהיו מנפסין בו:

כתיב °כי אתה*) תבוא וכתיב כי °אתה תביא א"ר יוחנן א"ל משה ליהושע אתה והזקנים שבדור עמהם א"ל הקב"ה טול מקל והך על קדקדם דבר אחד לדור ואין שני דברים לדור (*וכן בדוד הוא אומר °ויקם דוד על רגליו ויאמר שמעוני אחי ועמי אם אחי למה עמי ואם עמי למה אחי א"ר אלעזר אמר להם דוד לישראל אם אתם שומעין לי אחי אתם ואם לאו עמי אתם ואני רודה אתכם במקלות):

כי אתה תבוא גו'. משמע גם אתה כאחד מהם: **כי אתה תביא** משמע שהיה מנהג עליהם: **משה אמר לו זקנים שבדור עמהם.** גרסינן על פיהם עשה מעשה ולא תתגבר עליהם דההוא קרא דכי אתה תבוא ניסה אמרו כדכתיב אל הארץ אשר נשבע ה' ובקרא דכי אתה תביא כתיב אל הארץ אשר נשבעתי אלמא הקב"ה אמרו: **דבר אחד**. מנהיג אחד:

מהרש"א אתה והזקנים שבדור עמהם כו'. מדברי פרש"י משמע דדברי משה ליהושע היו ע"ד עלה כו' ע"ש ולפי מה שהונח זה כמאמר הכא ירלה לפרש לפי שכבר אמר למשה שאו בחיקך כאשר ישא האומן את היונק על האדמה וגו' דהיינו שיסבול את הלבור כי ניתן לו למשה כח הנהגה אלקית שיכנע את טלם אבל מלך המקבלי' שהיו מרתכים וקירבנים בדור ההוא היה הדבר קשה בעיניו לסבול מהם כ"כ וכמ"ש ולמה לא מלאתי חן בעיניך לשום את משא כל העם הזה עלי והסכים הקב"ה על ידו שאמר ואללתי מן הרוח וגו' ונשאו אתך וגו ולכך אמר משה נ"כ ליהושע כי אתה תבוא את העם הזקנים שבדור עמך שלא תוכל לישא אותם לבדך אבל הקב"ה א"ל כי אתה תביא שנתן לו כח והנהגה אלקית לפי שהדור ההוא שנתקבלים ההכנה' שהיו בעלי תורה והנו ליכנם לארץ טול מקל והך על קדקדן שתהא אימתך עליהן דבר אחד לדור לפי כח והנהגה אלקית ולא ב' דברים ומנהיגים וק"ל:

הגהה אם אחי למה עמי. נראה דהוקשה לו דהא מעלין ואין מורידין והל"ל עמי ואחי. ולזה דרש אם אתם שומעין וכו' ופשט נכון הרי"ף:

תנן ר"ע אומר לא בא שלישי אלא להחמיר עליו ולעשות דינו כיוצא באלו א"כ ענש הכתוב לנטפל לעוברי עבירה כעוברי עבירה עאכ"ו שישלם שכר את הנטפל לעושה מצוה כעושה מצוה:

לא בא שלישי וכו'. דמשמע שנאמר על פי שני עדים כ"ש ג' למה נאמר או שלשה עדים: **אלא להחמיר עליו.** ליתן חומר בעדי שקר שמליפי זה אע"פ שלא היה זה כידון על פיו לנייחם שאר גבי [שהעידו תחלה] כמי היה כידון אפ"ה עשה הכתוב דינו כיולא באלו

לא קושיא עד כאן כי הרשות פירוש לאורח של הקב"ה כדכתיב אם הי' אלוהך היה לרשות פיה ודיין שבקרא אלהים ואין קן לתורתו: אתה והזקנים שבדור, עיין. עיין היה לעיל בב"ב דף ע"ה ולכך שבור משה שפני יהושע כפני לבנה ומה הלבנה הכוכבים יעלתן שוה לעך יהושע כן לך הקב"ה אמר דבר אחר לדור ו' א' שני דברים לדור אם את שומעין

בלאו סלא סרוסו יכול לקו הבליסי מפני מנספל לנתרי עבירס :
[קיו שישלם שבר וכו'. דקיימא לן מדס עוגה ורוצה עמדת פורענות סלכך קיו בוא] :

יח ג **משנה** עבור השנה (בג') [בשלשה דברי ר"מ] רשב"ג אומר בג' מתחילים [ובחמשה נושאין ונותנין ונגמרים בשבעה: **גמ'**] *דני ג' ה' וז' כנגד מי פליגי בה ר' יצחק בר נחמני וחד דעימיה ומנו ר' שמעון בן פזי ואמרי לה ר' שמעון בן פזי וחד דעימיה ומנו רבי יצחק בר נחמני חד אמר כנגד ברכת כהנים וחד אמר ג' כנגד שומרי הסף ה' מרואי פני המלך ז' רואי פני המלך. [תני ר' יוסף הני ג' וה' וז' ג' כנגד שומרי הסף ה' מרואי פני המלך ז' רואי פני המלך] א"ל אביי לרב יוסף עד האידנא מ"ט לא פריש לן מר הכי א"ל לא הוה ידענא דצריכיתו מי בעיתו מינאי מלתא ולא אמרי לכו:

[כנגד ברכת כהנים. בפסוק ראשון ג' תיבות ובשני ה' תיבות ובשלישי ז' תיבות: שלשה כנגד שומרי הסף וכו'. כלומר לאסכתא דמלכותא דארעא שלבה ממונין וחמשה ממונין ושבעה ממונין] ג' כנגד שומרי הסף כדכתיב גבי גלות נבוזראדן ויקח רב טבחים ה' מרואי פני המלך ובאחשורוש אשכחן ז' שרי פרס ומדי ועבור שנה מתכסיי מלכות שמים הוא ליפגם סדר השנים שלהם:

תוספות ז' רואי פני המלך. פי' רש"י דאחשורוש קאי ואין נראה שהקנו כנגד שרי אחשורוש ומפרש דהם שרי ישראל דאשכחן בסוף מלכים דאצלה נבוזראדן ג' שומרי הסף וה' רואי פני המלך ובסוף ירמיה כתיב וז' אנשים מרואי פני המלך וכן תוכח בירושלמי ומיהו אותם גבי סנהדרי גדולה ודבי איתא התם איתא תני ע"א שכאלי ויקח רב הטבחים את שנכפת שומרי הסף הרי ג' וה' אנשים מרואי פני המלך הרי ז' וכי איש ממעמי הארץ הרי ע' ומן העיר לקח סריס אחד אשר הוא פקיד על אנשי המלחמה הרי שנפים ואחד ולמה קרא אותו סרים [שיוסף ומוסרים נכללים כחות ס' אומר כי וכתוב אמר הוא אומר ז' להניח] (פני) סופרי הדיינין :

מהרש"א כנגד ג' שומרי הסף ה' מ'. בפרש"י ותוס' נתנו טעם לענין כנגד ג' שומרי הסף כו' אבל הטעם כנגד ברכת הכהנים לא פירשו בו כלום ונראה דע"פ כתב בזה דברים רחוקים ואבל שהענין זה דרשו במ"ר על ברכת כהנים הנה עניו שלשלמה שמים נבורים וגו' אלו ס' אותיות שבברכת כהנים רמז לסנהדרין שהם ס' מעמי הארץ ושלשה תיבות שבפסוק ראשון כנגד ג' שומרי הסף וה' שבפסוק אחרון הם ז' רואי פני המלך הרי ע' כנגד ע' סנהדרין וה' בפסוק ב' רמז דהכי ג' עם ב' הסופרים של דיינים כמ"ש בירושלמי ולזה לענין עיבור החודש והאי דכולו המופלגין בהן בסנהדרין כדמוכח ומעובדא דשמואל הקטן ומתוך דר"ע שלא הכיח כמותו בא"י ולזה ג' הראשונים הם כנגד ג' תיבות דנד"ע ונזלות כוני נמינן ג' ומוחין כנגד ג' אלפים הכתובים בפרשה וכלפי שאמר רב לעיל בריעות נפשי לקטלא דהייט שירדפו תחייב וריקן לגיתיה כו' שלא יהיה לו לרכי ביתו ע"ז אמר יברכך ה' בממון שיהיה לך לרכי ביתו וישמרך מן שחייב הרודפך גם רמז לג' ראשונים בעיבור בג' תיבות אלו כלפי ור"ס לקוון על ג' ארצות ומעברין השנה יהודה ועבר הירדן והגליל על ג' ומן מעברין ט' ולזה כטלו ג' סנהדרין א' מכל ארץ להלוך בהן על פי המנהג לפי ארצות שלהם כפי לורך

סעיבור והיו בו ג' תיבות והסם הוא גאולע בגד יהודה ע"פ מ"ס בסוטה יהודה נקרי טלו ע"ס של הקב"ה וכן דרך הכתוב גאולע דסיים ע"ס תרין שהיה מיהודה שהוא היה העיקר כמ"ש שנאין שהיה יהודה אחר מהן הכל היו סומכים גם לא היו מעברין אלא ביהודה בשבטו של יוקים ולפי שהיו מלמעברין בשני דברים יאחר מפני שהיה נצרך להן איפור חדש כשלא היה להן התבואה שירגה בשני רעבון והשני מפני תקופה תשרי שיגלה חג ביוני הגשמים ומלמעברים בגשמים כדאמרינן בשמעתין ולזה רמז בתיבת יברכך ה' בגשמים שיהיה לך ומה נאמר כשתלך אחר האיב לעבור ויאחך לך איסור חדש וה' ישמרך מלעבר שני שיהיה תקופת תשרי אחר החג שלא תכשל בדרכים מקולקלים ביומי הגשמים ולפי שאלו ג' לרוח סיו יותר לאום לעבר הירדן והגליל שלעבר הגשמים לא היה ליהודה כל כך שהיה קרוב לירושלים גם שני רעבון לא היה מלוי בארץ יהודה ששיתה מונה לזה כרמז יברכך וישמרך על אלו ג' הארצות כמ"ש בהשמירה והברכי וה' שבאולע הוא יהודה כי ביהודה שמו נקרא ע"ש שהיה שם מקום השכינה כמ"ש וכן ג' פסוקים אחרים על כונה זו דבה' טמאין ונותנין ט' שאל האומר דדי לך בג' תמוחנין ונושאין בדבר כי יותר טוב בה' המחובים ובג' ח"ם בה' תיבות יאר ה' פניו גו' על דרך חכמת אדם תאיר פניו ויותר יאר הדבר לאמתו בה' ובג' ואמר בז' גומרין אלו ולפי שאל האומר בגם באלו ז' לא תספי לך דשמא לא יהיו מרובין על אלו ובמה אחד מהן יאמר איני יודע ותלטרך להוסיף עוד כמו בשאר דינין ועל זה אמר בז' תיבות ישא ה' פניו וגו' שאני מנעייקך ע"י ז' אלו ה' ישא פניו אליך וישם לך שלום שיהי' שלום ביניהם להסכים על דעת אחד:

ת"ר אין מעברין את השנה אלא *במזומנים לה מעשה: סס יט א
ברבן גמליאל שאמר השכימו לי ז' לעלייה השכים ומצא ח' אמר מי הוא שעלה שלא ברשות ירד. עמד שמואל הקטן ואמר אני הוא שעליתי שלא ברשות ולא לעבר השנה עליתי אלא ללמוד הלכה למעשה הוצרכתי א"ל שב בני שב ראויות כל השנים כולם להתעבר על ידך אלא אמרו חכמים אין מעברין את השנה אלא במזומנים לה. ולא שמואל הקטן הוה אלא איניש אחרינא ומחמת כיסופא הוא דעבד כי הא דיתיב רבי וקא דריש והריח ריח שום אמר מי שאכל שום יצא עמד רבי חייא ויצא עמדו כולן ויצאו בשחר מצאו ר"ש ברבי לר' חייא א"ל אתה הוא שציערת לאבא אמר ח"ו לא תהא כזאת בישראל ורבי חייא מהיכא גמיר לה מרבי מאיר דתניא מעשה באשה אחת שבאת לבית מדרשו של ר"מ. אמרה לו רבי אחד מכם קדשני בביאה. עמד ר"מ וכתב לה גט כריתות ונתן לה עמדו כולם כתבו ונתנו לה ור"מ מהיכא גמיר ליה משמואל הקטן ושמואל דקטן מהיכא גמיר ליה משכניה בן יחיאל דכתיב °ויען שכניה בן יחיאל מבני עילם ויאמר לעזרא אנחנו מעלנו באלהינו ונושב נשים נכריות מעמי הארץ ועתה יש (תקוה) [מקוה] לישראל על זאת ושכניה בן יחיאל מהיכא גמר לה

עזרא י

מהרשא

ציון יעקב

[illegible]

יהושע ז מיהושע דכתיב ויאמר ה' אל יהושע [קום לך] למה זה אתה נופל על פניך חטא ישראל אמר לפניו רבש"ע מי חטא אמר לו וכי דילטור אני לך הטל גורלות ואבע"א ממשה דכתיב עד אנה מאנתם :

שמות טז במזומנים לה. שהזמין הנשיא מבערב : השכימו לי. אמר ז' לעליים שיוסדה ליעב לה [בה] בית דין (כלומר שינחו וכדי שנכנה אני וסס ז' לעבר את השנה דנשיא הוה מן המכין) : לא לעבר שנה עלית. להצטרף עמהם עכשיו : אלא ללמוד. הורה מכם היאך עושו : מחמת כיסופא הוא דעבד. שלא יכיר מי הוא שעלה שלא ברשות וילבינו פניו : שציערת לאבא. שאכלת השום וכדף הרים : חס ושלום. שאוכל שום בגולי לבית מדרשו אלא כדי שלא להלבין פני של אוכל השום יצאתי כדי שיצאו כולם ולא יבוש מי הוא : משמואל הקטן. כדאמרן : אנחנו מעלנו. והוא לא נשא ככרים והכנים עצמו בכלל שלא להלבין פניהם : מיהושע. ומעשה דיהושע שלא רצה הקב"ה לגלות לו מי הוא שחטא והכניס את עכן בכלל שכאמר חטא ישראל במעשה דעכן : דילטור. רכיל : מאנתם. עכן בכלל והרי שכן לא יצאו ללקוט אלא מהלא דכתיב יצאו מן העם ללקוט וגו' :

מהרש"א השכימו לי ז' וכו'. יש לדקדק במעשה הזה שאמר השכימו לי ז' ולמה לא היה ר"ג עצמו מן המכין ז' גם קשה על שאלה שמנה ואיך עלה על דעת אחד מהם לעלות שלא ברשות וע"ק כיון ששמואל הקטן ידע בעצמו שהיה מן הגמכין היאך אמר אני עליתי שלא ברשות דשמא הוא ידי ויעברו השנה בלעו וא"כ יהיה אחד מהם איכו מן המזומנים וגם אם כמך עצמו שיאמר לו שב בני שב כמו שאי"ל מ"מ אין כולן מן הכמכין ומשמע שאף אם ז' אן מהגמכין אם שוד הא' עמהם איכו מן המכין אין מעברין עמו כמ"ש בגמלא א' מי שעלה שלא ברשות ידך וי"ל שהוא לא להסכים ז' היים כמו הדין ז' קאמר דגומרין בז' ושלותו הבין להסכים ז' בזולת ר"ג וע"כ השכים ומלא שמנה דהיינו עמו ור"ג לא ידע שלותו עמ' והיתן ז' בזולת ר"ג והי' כגור שאחד שלא ברשות עלה ואמר מי שעלי' שלא ברשות ירד ואמר שמואל הקטן אני שעליתי שלא ברשות דהשתא אף אם הוא ירד ויתעבר השנה ע"י אחרים הרי שכן מזומנים. וקאמ' לא שמואל הקטן הוה אלא איניש אחרינא כו'. וי"ל לפי זה שהיו הסנהדרין יושבים מעלות כדאמרי' פרק אחד דיני ממונות וסמוכי' שמזמינו אותו בטעות כמ"ש היה למטה משמואל הקטן וח"ם לא שמואל הקטן הוא שהיה ראוי להיות איכו מן המזומני' אלא אחר הוא שהיה למטה ממנו והיה ראוי להיות איכו מן המזומנים אלא מחמת אותו האיש שהיה למטה ממנו והיה מכסף שעלה בטעו' ע"י שלותו של ר"ג הוא דעביד הכי וק"ל: אתה שציערת לאבא כו': מירע"י שאכלת השום כו' עכ"ל וקשה כיון שכולם יצאו אחר רבי חייא ע"כ שידעו שרבי חייא לא יצא ומשום שהוא אכל השום אלא כדי שלא יתביישו האוכלו ולכך יצאו גם הם וא"כ איכו דומה מר"ש לא ידע ולא יבין את זה דלמה יצאו כולם ונראה לפרש דודאי ידעו כלם גם ר"ש שהוא לא היה אוכל ולכך יצאו כלם וה"ק אתה שליערת את אבא במה שיצאת מבית המדרש ויצאו כלם אחריך וליערה אבא על ביטול תורה למי אותה שעה שלא הי' לך לצאת רק האוכלו הי' לו לצאת לבדו וא"ל לא תהא כואת בישראל דודאי ביטול תורה הוא שון ותעות אבל לביים אחד מישראל לא תהא כואת עבירה גדולה

בישראל ומוב לבטל תור' מלביים בן ישראל וק"ל: גמר לה מיהושע כו'. כתב מהרש"ל ז"ל תימה הלא הכא לא שייך הטעם משום שלא לביישו כו' גם מקשה השלם אמאי לא קאמר מתחלה למדו מיהושע כו' ומה לריך לתלות זה בזה וכפלה כו' עכ"ל ע"ש באורך. ואני מוסיף בקושיא דמי הכריחם לומר כלל דכל חד גמיר לה מחידך שבדא דלקמיה הא איכא למימר דכל חד מסברא דנפשיה קעביד הכי כדי דלא ליכסף כי ההוא דאכל שום בשבדא דר' חייא והתוא דקידש בביאה בשובדא דר"מ וכן בכל אינך וע"כ נראה לומר משום דאיכא למימר מסברא דאדרבה ניחא לאידך ניחא שלא יחזיק אדם עצמו כנגד אחרי' כחוטא וכאילו הוא עשה שלא כהוגן משו' כיסופא דחברים וכ"ש שאדם א' לא יחזיק את חבירו כחוטא ויכלול אותו עם אחרים שלא עשו כהוגן משום כיסופא דהכא דחטאו אבל מדברי הש"י ליהושע חטא ישראל א"כ ממשה למד שכניה בן יחיאל כיון דלא חש הש"י מלהחזיק את אחרי' כחוטאי' אף בשאיכם חוטאי' ומשום דילפותא גמר מיניה שכניה ביחזיק אדם עצמו כחוטא ומשו' כיסופא דחברים ומשום הכי קלה דלכל אחד גמר ממעשה דהוו שלפכיו ולא מעובדא שלפני פניו כגון בשמואל הקטן גמר לה משכניה דאיכו הוה אזיל שכניה לאידך ניחא שחזיק עצמו כחוטא משום כיסופיה דחברים ולא הוה למד מדברי השם ית' שהחזיק אחרים כחוטאים דהייכו משום דילפותיה ה"כ ודאי שמואל הקטן הוה עביד כשכניה וכן ר"מ איכו לא הוה עביד שמואל הקטן כשכניה והוה אזיל לאידך ניחא מסברא הוה עביד נמי ר"מ כשמואל הקטן שהיה דור שלפניו ולא כשכניה שהי' לפני פניו וכן ר' חייא איכו הוה אזיל ר"מ לאידך ניחא מסברא ודאי דרבי חייא נמי הוה עביד כמהים ולא כשמואל הקטן שהיה המעשה שלפני פניו ודו"ק:

הרי"ף אמר שמואל הקטן וכו'. והתימה למה זה אמר רבן גמליאל מי שעלה שלא ברשות ירד ודילמא עלה להתלמד כמדם שמואל הקטן ואין לו לירד והי"ל מי שעלה להתלמד ישב מחוץ למעברין. ושמא מ"מ היה לריך להודיע השלא שהוא עולה כדי להתלמד וליטול רשות על זה ושמואל הקטן הודה שמשה בעלייתו שלא ברשות אפילו להתלמד ועדיין קשה מה זה שאמר לו ר"ג דאוים השנים להסתבך על ידך וכו' והלא לא אמר שמואל שעלה לעבר השנה עמהם כדי לומר לו כך כי גם הוא היה יודע שאין מעברים אלא במזומנים וא"כ לא הי"ל אלא שב בני שב בלומד להתלמד. ואפשר לומר דר"ג היה יודע ששמואל הקטן הוי מהמעברים שהאמין שאחמול ובדי שלא לביים את השולה גם אמר שמואל כך שעלה כדי ללמוד ולכך אמר לו וכי אפשר היה לי להאמין לפיטור השנה ולא הייתי מאמין אותך לאויה כל השנים להתעבר על ידך יותר מאחרים רוה שהקפדתי על מי שעלה שלא ברשות לפי שאין מעברין השנה אלא במזומנים לה ושמא אפי' העולה ללמוד אין להיות במעת העיבור. וכפי מה שפילפלתי לפי שיכול אדם לעלות ולהתלמד יהיה מעשה דר' חייא עדיף לפי שבמעשה דשמואל ליכא כל כך כיסופא כיון שהיה יכול לומר לא נאתי אלא ללמוד אבל בההיא דאכל שום איכא כיסופא יתירה ומ"מ לא הוי כדליש לפי שיש להתגלגל אוכל השום שלא יעלה ריח שנפיו עד מקומו של רבי שבל רבי מאיר שאמר שמוא קידם בביאה וכתן גם הוי כיסופא יתירה ולא עוד אלא שאפשר קרובתיה עליו והיית השכינה גדולה על כולם כאילו עשה עבירה לגמול גם אל נכר והיית דשמא ישראל היא גדולה שמשה הקב"ה לכל ישראל כחוטאים · ילא עמד רבי חייא וילא. וקשה דילמא לא יצאו שאר בני הישיבה אחריו כי יאמרו בלבם שבל שאכל ר' חייא שום ילא וי"ל שידעו רבי חייא כי בלאתו בודאי ילא ג"כ אותו שאכל השום ולא תגלם פרשתו כי יש להסתפק בדבר מי האוכל השום או הוא או ר' חייא או יאכו לא הנשארים כיון שהאוכל הוא האחד ר"ל גם השני לכבודו גם שנשכו לא לפוק מפני הסכנה ולא נתביים האוכלו :

סא תנו רבנן משמתו נביאים האחרונים חגי זכריה ומלאכי נסתלקה

עין יעקב

[illegible]

נסתלקה רוח"ק מישראל ואעפ"כ היו משתמשים בבת קול פעם אחת היו מסובין בעליית בית גוריא ביריחו ונתנה עליהם בת קול מן השמים יש כאן אחד שראוי שתשרה עליו שכינה כמשה רבינו אלא שאין דורו זכאי לכך נתנו חכמים עיניהם בהלל הזקן וכשמת אמרו עליו הי חסיד הי עניו תלמידו של עזרא. שוב פעם אחת היו מסובין בעליה ביבנה ונתנה עליהם בת קול מן השמים יש כאן אחד שראוי שתשרה עליו שכינה אלא שאין דורו זכאי לכך נתנו חכמים את עיניהם בשמואל הקטן וכשמת אמרו עליו הי חסיד הי עניו תלמידו של הלל אף הוא אמר בשעת מיתתו שמעון וישמעאל לחרבא וחברוי לקטלא ושאר עמא לביזא ועקן סגיאן עתידין למיתי על עלמא. ועל יהודה בן בבא בקשו לומר כן אלא שנטרפה שעה שאין מספידין על הרוגי מלכות:

משמתו נביאי וכו'. משום דשמואל הקטן נקט ליה הכא: אף הוא הוכיח. סופו שמראה עליו שכינה שנתנבא בשעת מיתתו: שמעון וישמעאל להרבא. רשב"ג הנשיא ורבי ישמעאל בן אלישע כהן גדול יהרגו בחרב: וחבירוי. כגון ר"ע ורבי חנינא בן תרדיון: לקטלא. בשאר מיתות ר"ע במסרקות של ברזל בפרק שרפה רבי חנינא בשריפה בגלפי אורייתא: לומר כן. אותו הספד הי חסיד הי עניו: אלא שאין מספידין על הרוגי מלכות. מפני יראת המלך ומיאה לקברו:

תוספות בת קול. יש אומרים שלא היו שומעים קול היוצא מן השמים אלא מתוך אותו קול יוצא קול אחר כמו פעמים שאדם מכה בכח ושומע קול אחר היוצא ממנו למרחוק ואותו קול היו שומעים לכך קורין אותו בת קול: עי' לעיל בתוס' סוטה בפ' אלו נאמרים והגלה דבא מתוך בפרטיי ז"ל:

מהרש"א במרע"ה. כי מלינו בהלל הזקן שחיה ק"ך שנה ופרנס את ישראל ארבעים שנה כמו משה גם שהיה הלל עניו כדאמרי' בפ' במה מדליקין שהיה מדתו של משה כנאמר גו עניו מאד אבל בשמואל הקטן לא קאמר אלא שתשרה עליו שכינה ולא קאמר כמשה שלא מלינו שפרנס ישראל מ' שנה כמשה אף שהיה עניו כמוהו. ונראה כמי מה שהא' תלמידו של הלל בעזרא לפי שהוא עלה מבבל בתלמודו שהי' בית ובעם' כה"א כמו עזרא שעלה מבבל בתלמודו ומ"ש בהלל ובשמואל הקטן שאמרו עליה' הי חסיד הי עניו הי' ע"ש שריית השכינה כדאמר להיות עליהם דאלו ב' מדות מביאין לידי רה"ק כדאמרינן בפ"ק דע"ז דאיכא למ"ד דחסידות גדולה מכולן ומביאה לידי רה"ק ואיכא למאן דאמר דענוה גדולה מכולן ומביאה לידי רה"ק: וחברוהי לקטלא וכו'. שינה הלשון בהם שהכניסה וכ"ב יהי' מיתתן בדרך כבוד אף לנגד כיתות האומר' שהוא מיתת הסייף והיא המית' דאיכא למ"ד בדין ישראל נמי קלה מכולן אבל חברוהי במסרה הרוגי מלכות לקטלא בשאר מיתות משונות ומשונות כמו רבי חנינא בן תרדיון בשריפה ור"ע במסרקו' של ברזל ור"י בן בבא בג' מאות לונכיאות של ברזל וק"ל: בזמן ביעורא מטא לאפרושי כו'. לכאורה קשה מה היה לריך להודיען שהוא שנה ג' ושנה ד' מהשמיטה וכי לא ידעו זה בני הגליל גם מה כראה שבלא כן להודיען בשעה שהודיע את בני הגולה על העיבור ומה שייך זה לגם ונראה דבלי פלותא ידעי שנת ג' ושנת ד' מהשמיטה אלא שהי' מודיע להם אין שיש שהות לבער המעשרות קודם הפסח שגם שלגי ג"כ בעיבור שיש להם עוד שלשים יום שהות יותר לבער דבלאשה שנה שנתודיע להם אם נתעבר השנה הודיע להם כן שידעו' להם שהוא לזמן הביעור עוד שלשים יום ולא יבערו למהר ביאתם ודו"ק:

אין מעברין את השנה *בשני רעבון תניא רבי אומר שם דף יב °ואיש בא מבעל שלישה ויבא לאיש האלהים לחם מ"ב ד בכורים וגו' ואין לך קלה בבל א"י לבשל פירותיה כבעל שלישה ואעפ"כ לא בכרה אלא מין אחד שמא תאמר חטים ה"ל שעורים ושמא תאמר לפני העומר ת"ל °תן שם לעם ויאכלו אחר העומר היה. אמור מעתה ראויה היתה אותה שנה שתתעבר ומפני מה לא עיברה אלישע ששנת בצורת היתה והיו הכל רצין לבית הגרנות:

בשני רעבון. לפי שכלה התבואה ולריכין לאכול מן החדש: לחם בכורים. לחם אביב משמע שבכשיו היה מבכר: ושמא תאמר חטים היו. שהן אפילות לכך מאחרו לבשל עד אחר הפסח ה"ל לחם שעורים: ושמא תאמר לפני העומר היה. וזמן ביכור: ת"ל תן לעם ויאכלו. מלמד שקרב העומר והותר החדש: אמור מעתה ראויה היתה אותה שנה שתתעבר. על האביב שכשהגיע זמן עדיין לא היה רוב אביב דהא לאחר יום בכיון לא נכח אלא שעורים ולא קרק ביה חוץ האביב: ששנת בצורת היתה. נקראו משכחי ליה:

תוספות ראויה היתה אותה שנה שתתעבר. ואית מכ"ל דילמא אביב הוה דלא הוה אבל פירות האילן ותקופה הוה כתקונה (ואמרת) [ואמרינן] דעל אחד מהן אין מעברין וי"ל דמסקנא כיון דבעל שלישה הקלה שבא"י לא ביכרה אלא מין אחד ש"מ דפירות האילן נמי לא הוה ולית ודילמא ביהודה הוה דלא הוה אבל בעבר הירדן וגליל הוה וי"ל דהא כתי' שמעינן דבעל שלישה שהיא הקלה שלא ביכרה: ומפני מה לא עיברה אלישע. ואית מכ"ל דלא עיברה וי"ל דאם איתא דעיברה אית שלא היו מגלגין בכונה מיכן אחר העומר:

[ת"ר אין מעברין את השנה לפני ר"ה וכו' אבל מפני שם הדחק מעברין אותה אחר ר"ה מיד ואעפ"כ] אין מעברין אלא אדר אי' והא שלחו ליה לרבא זוג בא מרקת ותפשו נשר ובידם דברים הנעשה בלוז ומאי ניהו תכלת בזכות הרחמים ובזכותם יצאו בשלום ועמוסי ירכי נחשון בקשו לקבוע נציב אחד ולא הניחן אדומי הלז אבל בעלי אסופות נאספו וקבעו ליה נציב אחד בירח שמת בו אהרן הכהן חשובי מחשבי גלויי לא מגלו מאי משמע דהאי נציב לישנא דירחא שנא' °ולשלמה מ"א ד י"ב נציבים על כל ישראל וכלכלו את המלך ואת אנשיו חדש בשנה והכתיב °ונציב אחד בארץ רב יהודה ורנ"א שם חד אמר אחד ממונה על כלם וחד אמר כנגד חדש העיבור:

[אין מעברין. אין יושבין ב"ד קודם ר"ה לעיין ולומר שתתעבר שנה זו בשני אדרים ומפני שיש שכחה בדבר קודם ר"ה ומקלקלי בחנן: אבל מפני הדחק. שמא לא ישא שם ב"ד שופלא סמוך לאדר או שמא יגזא המלך פרסי ויתעכב על ידן מעברין אותו ומודיען

עין יעקב

שכינה פסס: ועקן סגיאן עתידין למיתי על עלמא, כלומר לצרות שבל א': המיתות קשות לעבי"ב הם לבוכתו כי עשי' חישה נאסף קודם שמגיעו רשה מפלה נאסף הלדיק: קטי"ל

ומודיעין לגולה אחר ר"ה מיד שעיברוהו]: **ואעפ"כ אין מעברין.** אותה בני חדשים אחרים אלא כשיגיע אדר יעשו ב' אדרים: **זוג** (של) [בי] חיה: **באו מרקת.** מגריא: **ותפשו [נשר]** חיל פרסיים: **[דברים העשים בלוז].** הכלה בלא שוטן כדאמרינן בסוטה שיש לה שלמעון בה הכלה: **עמוסי ירכי נחשון.** כמיא שבלייי שהאי מהרע נחשון בן עמינדב ראשון לנשיאים: **בקשו לקבוע נציב א'.** בקשו להוסיף חדש אחד על השנה לעברה: **ולא הניחן אדומי הלז.** מלכות גזרה עליהן: **בירה שמת בו אהרן.** בלא אלמא מפני הדחק ומעייכים בעיבור שנה קודם ר"ה: **גלויי לא מגלו.** עד לאחר ר"ה שלא ישכחו בני הגולה: **נציבים. ממונים:** **חודש בשנה.** יהיה על כל אחד לכלכל: **כנגד חודש העיבור.**

בשנה מעוברת היה אותו נציב מכלכל באדר שני:

תוספות אין מעברים אלא אדר. ולא שאר החדשים אין מעברין דכתיב לחדש שנים עשר הוא חדש אדר ואי מעבריי אחד משאר החדשים לא הוי אדר י"ב:

אמר הבונה פיר' טעם ודעת לגוה אין מעברין אלא אדר עיים כתב' העולם הלא אמרו כנהור' ומפני כמה דברים וכתרם ראשון דתביבא לא עשה שלו כשון לראשם את המבוא: בכרת כל ערבה וכבמאמר דלטל יתה והתפרות תרפי חוה לנרפי הלבנה כולקין בתוס' ובתמשבפי' דקרא כמבו אסור דכתיב לחדש שנים עשר הוא חדש אדר לעולם יהיי חדש אדר שנים עשר. אך היקורא אפשר לומר ג"כ שהוו מעברין חדש אדר לפי שהוא לכשול בפסחה לישראל לתיום חדש אדר זמן שמחה רפואה לכל דור ודור כדכתיב והתרם אשר נהפך להם מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב. ולכן בשעה ההוא יען לא יכלו לעבר השנה כתרם אדר מפני הגזירה שכרו מן הקלה אל הקלה לפיין בזה כתרם אב שהוא אבל גדול ליהודים ותרם שנאו בו לתקן כדי שלא ישגיחו עליהם הפריצי' ומשמום הילפי' גם כן שלחו ליה גרבא שפור האומנה בלשון חכמה ונאמר זוג בא מרקת וכו' דברים שאסור ג"כ לגרום כמה רעות. ובכלל שהמספר קרא לחדש כליב של' שם מים ולבלום שנים עפי גליבים כי שם נאמר וכליב אמר באהרן וד"ג אמר כנגד חדש העיבור:

מהרש"א **זוג בא מרקת ותפשו נשר וכו'.** הקושיות מה ענין שכתבו ושלחו כל זה ברמז ומה ענין שזכרו שהיה בידם הכלה הבא מלוז ומה לשון בזכות הרחמים ומה ענין שלא הכיתו ולבות וכו' ולמה זכרו שהיה בלב ואם לומר שמעברין קודם ר"ה השנה לא הול"ל רק שקבעו לו נליב אחד קודם ר"ה הוא ומגואל כי נשיאי ישמעאל היו י"ב כמו שנזכרו בסוף פרשת חיי שרה אבל למעלה פליה' נשיאי ישראל כי נשיאי ישמעאל אין להם ייחוס אב מתפרסם רק ייחום שפחה שאמם הגר וז"ש בהם י"ב נשיאים לאומותם דר"ל מלך אם אבל נשיאי ישראל יש להם יחוס אב למשפחותם לבית אבותם ועי"כ ע"פ היחוס אב שממנו נמשך הבכורה נעשה מהם י"ב נשיאים ע"י הבכורה שיש ליוסף שנחלק לשני שבטים ונשיאים והוא סוד עיבור שישראל מחשבי' י"ב חדשי הלבנה כנגד י"ב שבטים ועוד חדש עיבור יצד שבטו של יוסף שנחלק לב' שבטים והם ב' אדרים שאלו דגים כברכתו של יוסף וידגו לרוב וגו' ולזה אמרו שאין זרעו של עשו נמסר רק ביד זרעו של יוסף שנא' והי' בית עשו וגו' והוא לפי שבקיית שבכור' ונטילת הברכה נתן ליעקב להיות מושל באחיו עשו ובל זה נתן יעקב ליוסף שנא' ואני נתתי לך שכם אחד כמפורש בפ' י"ב ולזה אף שישמעאל שים לו י"ב נשיאים לאומותם ובמלחמותם לפעמים מנלחים את עשו אבל לא יעשו לו כלה עד לעתיד שיגדל זרעו של יוסף ומשיחו ועל ידו יכלתו את עשו שישראל יהיו במעלה ביותר ישמעאל שיהיו י"ב נשיאים ע"י יוסף שנחלק לב' והו סוד העיבור כמ"ש שיהיו שנה ישראל י"ג חדשים והוא גדול יותר משנת עשו י"ב חדשים לחמה ועל פי דברים אלה אמר זוג הבא פי' כי ישראל נמשלו לזוג שאין הקקין רק לגה זמן ועל שם תשכי מלכיות המולשות שהם אדום וישמעאל אמר ודמה מלכות ישמעאל לנשר על שם רוב ותוקף מלכותו ולפי שהוא עומה מלך אותו דומהו לנשר שהוא עוף הדורס ועומה וכן דימהו בפ' המובל לעוף עומה ואמר שנה

מרקת שהיא מגריא שנקראת רקת על שם ריקנים שנה ושם. סיה סוד עיבור הזה ואמר שתפשו נשר דהייט ישמעאל שפחת יה הנ קינן כפולות ישראל ואמר ובידם דברים הנעשים בלוז כו' שאין שם מיתה כדאמרינן בסוטה ודימה לו סוד העיבור שהוא רמז על דבר עתידי ונלחי לכלות את זרעו של אדום וכתר שמאל וז"ש ואי כיה שכלת שאין הפוך הכלת דומה ליה כו' עד דומה לבשא הכבוד דהייט שאז יהי' הכסא שלם וז"ש בזכות הרחמים דהייט שיהיה שם הרחמים שלם שאין הכסא והשם שלם ס' ובזכות זה ילאו בשלום ומתחת יד ישמעאל ועמוסי ירכי נחשון כי הוא פי' סוד העיבור דעמוסי ירכים נחשון אשר ממנו הנשיאים והמלכים ומלך המשיח בקשו לקבוע נליב הוא חדש עיבור הרומז לזרעו של יוסף שנחלק לב' שבטים כמו ב' אדרים שאלו דגים בלשון רבים ואמר בידו יפול עשו וכתר ועי"כ לא הניחו אדומי הלז שהוא מלכות אדום וכתר שמאל. אבל במלי אסופות נאספו במלכות ישמעאל לקבוע נליב אחד והולרכו לעשות זה בסתר ובסוד שלא ירגישו אדום וכתר שמאל בזה ועי"כ עשו אותו בירח שמת אהרן ושלא יבין אדום שלאחדם העיבור נאספו כי בחדש הזה אמר בו פי' התורגן בהמ"ק ע"י עשו וכתר יעל יסוד ים אמרו לעיל בסוד העיבור בהתחלת יכיכן ואמריה עדיקן ואבי"ב לא מטה כו' ר"ל דגוזלית שהוא כנסת ישראל דומתלך ליונה רכיכן ואין להם כח גם אמריה שהם ישראל שנמשכו לשם פורה ישראל עדיקן ואין להם כח גבלות וזימנא דאבי"ב שהוא וגו' אבי"ב ולמיחת הגאולה עדיין לא נטה ועי"כ שפירת וכו' ואוסיפת על בתא דא יומין תלתין שהוא סוד העיבור נגד ראשו של יוסף שיכלה ראשו של עשו על ידו או יהיה הכסא והשם שלם בגיא"ם:

ת"ר אין מעברין את השנה מפני הטומאה ר' יהודה אומר מעברין א"ר יהודה מעשה בחזקיה מלך יהודה שעיבר את השנה מפני הטומאה ובקש רחמים על עצמו דכתיב *כי מרבית העם רבת מאפרים ומנשה* ד"ה ב ל ישששכר וזבולן לא הטהרו *כי אכלו את הפסח בלא* שם ע"ב ככתוב כי התפלל יחזקיהו עליהם לאמר ה' הטוב יכפר בעד. ר"ש אומר אם מפני הטומאה עיברוה מעוברת אלא מפני מה בקש רחמים על עצמו שאין מעברין אלא אדר והוא עיבר ניסן בניסן ר' שמעון בן יהודה אומר משום ר"ש מפני שהשיא את ישראל לעשות פסח שני:

[**מפני הטומאה.** כגון שהיה נשיא חולה ואומדוהו למות ערב הפסח או בשאר ימים קודם ויהיו טמאים או שהיה חזן נטמאים בסוף אדר וכלתם אפר ספרה ואין יכולין למצוא עכשיו פרה אדומה אין מעברין בכך אלא יעשו בטומאה]: **שעיבר את השנה מפני הטומאה.** שטמאו בימי אחז אביו מפני שלא חששו לתורה ומים חזקיהו מחזיק לטמא וידע שלא יספיקו כולן לבא ולטהר עד שפסח ועבר השנה: **בקש רחמים על עצמו.** שימחל לו עון ולקמן פריך הואיל ואורי' מעברין למה בקש רחמים על עצמו: **כי אכלו את הפסח בלא בכתוב.** שעיבר את השנה מפני הטומאה שלא כדת: **ניסן בניסן.** לאחר שקדשו לשם ניסן חזר ומלך ועשאו אדר השני: **ר"ש בן יהודה אומר.** לא עברה אלא הסיאן לפסח שני שלא כדין לפיכך בקש רחמים על עצמו:

תוספות מעבר השנה מפני הטומאה. פי' בקונטר' שנטמאו בעיז דעי"ז תמטמאם בפי' רי"ע כמה ואעי"כ דטומאת עיז מדרבנן מטומאת שמה שהיה גזרו עליה והא דרים לית התם מקרא דדברי הקבלה וכירושלמי אמר דנתגלגלתו של ארונה היבוסי מגלו תחת המזבח. ותימה מאי (נפיז) פיז יסלין

יכולין לעשר ולמה . . . עגלים והא תני נחלת בי תי ולאפר פרס לא היו
. . . ולאמון עמד לכם אפר פרה לעשות כדאמרי' דשנייה עמה
. . . ועמא לא היה להם הדבר מעותן לישהר:

מו ע"א אמר ליה אביי לרב יוסף מיסמך סבי בשלשה מנ"ל אילימא מדכתיב ויסמוך את ידיו עליו (מכדי משה יחיד הוה) אי הכי תסגי בחד וב"ת משה במקום שבעים וחד קאי אי הכי ליבעי שבעים וחד קשיא. א"ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי בידא ממש סמכינן ליה. א"ל סמכינן ליה בשמא קרו ליה רבי ויהב ליה רשותא למידן דיני קנסות. וחד לא סמיך והאמר רב יהודה [אמר רב] ברם זכור אותו האיש לטוב ור' יהודה בן בבא שמו שאלמלא הוא נשתכחו דיני קנסות מישראל

יד נשתכחו נגרסינהו אלא בטלו דיני קנסות מישראל שפעם אחת גזרה המלכות על ישראל שכל הסומך יהרג וכל הנסמך יהרג ועיר שסומכין בה תחרב ותחומין שסומכין בהם יעקרו מה עשה ר' יהודה בן בבא הלך וישב לו בין שני הרים גדולים בין שני עיירות גדולות ובין שני תחומי שבת בין אושא לשפרעם וסמך שם ה' זקנים ואלו הן ר' מאיר ור' יהודה ור' שמעון ור' יוסי ור"א בן שמוע רב אויא מוסיף אף ר' נחמיה כיון שהכירו אויבים בהם (באו להרגו) אמר להם בני רוצו אמרו לו רבי מה תהא עליך אמר להם הריני מוטל לפניהם כאבן שאין לה הופכים אמרו לא זזו משם עד שנעצו בו שלש מאות לונביאות של ברזל ועשאוהו ככברה ר' יהודה בן בבא אחריני הוו בהדיה והאי דלא חשיב להו משום כבודו דר' יהודה בן בבא. ור"מ ר' יהודה בן בבא סמכו והאמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן כל האומר על ר' מאיר שלא סמכו רבי עקיבא אינו אלא טועה סמכיה ר"ע ולא קבלו (דאבתי הוה יניק) סמכיה ר' יהודה בן בבא וקבלו:

מיסמך סבי. לקרות להם רבי: במקום שבעים וחד קאי. לפי שהיה משה ראוי להם ושקול כסלם: בידא ממש סמכו ליה. בתמיה גרסי' ליה כלומר מי בעי לאסמוכי ידייהו על ראשיה דסמוך: למידן דיני קנסות. דאלהים כתיב דמומחין דיינים ... סמוכין תשאר דייני ... לא בעינן מומחין כדאוקמינן ... נעילה דלא ... נעילה דלא כגון בדי ... דייכן ... לליפא סמוכין דשליחותייהו קא עבדינן ... בקנסא לא עבדינן שליחותייהו ... דלא סמכה ... כים: בטלו דיני קנסות. דכיון דליכא סמוכים בטלו: (תחומים שסומכין בהם. כגון אם סומכין בתוך ... לאלפים ... לכם ... יעקר): בין שתי עיירות גדולות. ... שאם יודע שלא יחריבו את העיר: (בין שני

הרים גדולים. בין שני תחומי שבת כדי שלא ישו יודעים ... לעקור אם ידע: בין אושא לשפרעם. שם ב' עיירות: מה תהא עליך. ומתה זקן ולא אתה יכול לברוח): לונביאות. חניתות:

מהרש"א ובין ב' תחומי שבת כו'. נראה לפרש ... לסמוך בשבת בקבון ... שכל העם ... בא"ס לעיר בשבת ... כל העם ... הנסמכים ... על העיר שסומכין בה שתחרב ... על העיר להציל ... בקבון תוך התחום לסמוך ... יעקר ... ב"ב בין ב' הרים גדולים ... ובין ב' עיירות גדולות ... ב' תחומין ... הכל להציל ... ולא ... וק"ל: כאבן שאין לו הופכין כו'. ר"ל שלא להפוך עורף להם ... מוטל לפניהם לקבל ... באהבה ... מתנן ... וק"ל: אינו אלא טועה כו'. ... ס' זקנים ... ר"ע ... ר"י ... ר"מ ... ר"ע ... לא ... ר"ע ... וק"ל:

ע"ב רבי חנינא ורבי הושעיא הוה קא משתקיד ר' יוחנן למסמכינהו לא הוה מסתייעא מלתא הוה קא מצטער טובא אמרו ליה לא נצטער מר דאנן מדבית עלי קאתינן דא"ר שמואל בר (נחמני) [נחמן] א"ר יונתן

ש"א ב מנין שאין נסמכים לבית עלי שנא' לא יהיה זקן בביתך

שם כל הימים מאי זקן אלימא זקן ממש והכתיב כל מרבית ביתך ימותו אנשים אלא סמיכה:

לא הוה מסתייעא מלתא. כשהיו אלנו לא היה מולא שכים שילמלמו עמו לסיוס ואין חלחא בעינן: משתקיד. מהדר ... לסמוכן כמו כי שוקד אני: מנין שאין נסמכין לבית עלי. שלא יזכו להיות נסמכין: זקן ממש. לא ... והכתי' ב כל מרבית ביתך ימותו אנשים. כשגדלין ... אנשים ... לא ... אלא סמיכה. שאפי' [חכמים] ... זקנה ... תורה ותמילות חסדים כדאמרינן בר"ה ... תורה ובג"ח ... לא ... זקנה ... לסנהדרין:

מהרש"א לא נצטער מר דאנן מדבית עלי וכו'. ויש לדקדק כיון שלא נסמכו למה קרו להו רבי ... לעיל סמכין ליה בשמא קרו ליה רבי וכו' ... לא קרו ליה רבי ... לעיל ... קרו ליה ... רבי ... שם עלם ועוד ... לרבים ... רב חנינא ורב הושעיא בלא ... דרבי ... בז"ד

עין יעקב

קושיא. לפי ...

בי"ד שהוא נסמך והב שלא יורד. לים נסמך דאין קורין רב. אלא בבבל דאין שם סמיכות ובא"י דים סמיכות קורין רבי וכיה. לקמן בס"פ ארבע מיתות רב חנינא ורב אושעיא מברי. להו עגלא תילתא וכים בספר יוחסין רב חנינא ורב אושעיא אחי רבה הוו דאתי מנים עלי:

הרי"ף אליגא זקן ממש וכו'. עיין פרש"י וקשה דכתיב תהיות זקן בביתך והדר כתיב לא יהיה זקן בביתך וחרתי למה לי לענין סמיכה. וע"ק דילמא על אותם שהגיעו בחוזו זקן לכלל אנשים גזר עליהם שיהיו נענשים שלא יהיה זקן ועל אותם שהיו קטנים עדיין אמר ימותו אנשים בן י"ח שנה. ונראה לתרץ דאיצטריכו כולהו כל מרבית ביתך ימותו אנשים על הקטנים שלא יגדלו ועל האנשים שכבר גדלו שלא יהיו זקנים ועל אותם שיש בידם תורה ובים שיאריכו ימים לא יהיה זקן של סמיכה ועוד אפשר שאחד הוא על הדור ההוא ואחד הוא על דורות הבאים. ועי"ל על היונים שהיתה הכהונה והדע עלי מעשפחת איתמר אמר והדעתי תהיות זקן בביתך ועל ימי שלמה שנתן הכהונה לצדוק הבא ממינחם וכיעלה מאיתמר על אותו זמן אמר נ"כ ולא יהיה זקן בביתך ותרוייהו אתו לסמיכה:

רבי זירא הוה מיטמר מלסמכיה דא"ר אלעזר לעולם הוי קבל וקיים כיון דשמעה לרא דא"ר אלעזר אין אדם עולה לגדולה אלא א"כ מוחלין לו על כל עונותיו אמצי ליה אנפשיה כי סמכיה לר' זירא שרו ליה רבי וכו' עד בריך מתיין לשלם בדאיתא לעיל בכתובות פ"ב: חז שם מלך ופ"ם בשהרש"ל

הוי קבל אפל: וקיים. ותהיה כטמר הרחק מן הרבנות שמקברת את בעליה. אפלה מתרגם קבלא: אמצי אנפשיה. דאי מסמכיה מוחלין לו עונותיו:

מהרש"א א"כ מוחלין כו'. דאין פוסקין לאדם גדולה אלא מן השמים כדאמר פרק הספינה. אפי' רים גרגותי ממיא מוקמי ליה שלא והתמנמה לכל לראש ואי לאו דמוחלין לו עונותיו לא הוה מוקמי ליה משמיא וק"ל: *לא כחלא ולא שרק כו'. כתובות אגדה ר פ"ג ומכו בזה ע"פ מ"ש בפרק ה"ח משל ד' פתחין כן פרח שכמי פרוח קחלי כו' ואמר אל תתירא מן הפרוחים אלא מן הצבועים שדומין לפרושין שמעשיהן כמעשה זמרי כו' הרי לך האשה עלמו כפרוש ואיש פרוש מקרי לבוע כמי אשה עלמו יפה על ידי הלבע ואינו יפה. והו"א לא כחל כו' באים מן הלבועים שעושין עלמן כפרושין ככחול הזה שהוא לבע לעינים כן יש לבועין כפרושין שעושין עלמן כשלם עיניו שלא יסתכל בנשים וקרו ליה התם פרוש קחלי וכן ולא שרק שהוא לבע לפנים סם הם הלבועים שעושין עלמן כפרושים לפנים. כדאמרינן בפרק ב' דסוטה שאין אדם רואה אלא לפנים וכן לא פירכס שהוא לבע משפה בשערה כן השושין עלמן כפרושים וכחרים לגדל שער שמכל אלו מדות הלבועין לא היו ברבי זירא אבל יעלת חן שנושא חן מלד עלמו בלי לבע כן היה ר' זירא שהיה מעלה חן ששיא התורה ועיין במדרשים פרק האשה שנתארמלה: *ומשריין ליה רבא דעמיה מדברנא דאומתיה כו'. לפי שההכנסה הלריכה לנו בגלות לריכה

בשסים קאי ההכנהגה על פי התורה והשנית ההכנהגה על פי האלהות ור' חנינא תחייתו היא איתנא דים שהיה בעל תורה גם שהיה קרוב למלכות וקרוב לבי קיסר חיש לו רבה דעמיה דהיים בתורה ומדברנא דאומתיה נגד הקיסר ודקאמר ליה בילינא דמהולא ע"ש בופריה דהוה כעין שופריה דיעקב אבינו כדאמרינן פ' ח"מ וק"ל: *כנור היה תלוי למעלה כו'. הוקשה שאמר מיד היה דוד עומד כו'. הל"ל שהיה מתגבר או קם ע"י הכנור ווה עכן שאמר כיון שעלה עמוד השחר כנכנו כו' גם קשה בעניינו וכי לא ידע דוד קוד שברחם דאין הקומן כו' וע"ק דבכאורה הם ב' מבלים אין הקומן כו' ואין הבור כו' וה"ק הל"ל אי נמי אין הבור כו' וכהאי גוונא איתא פרק הרואה וע"ק בקרא דתכיים שורה כבודי גר לבאורם דלפי הדרש יש יהור לי עורה דלא הוה ליה למכתב רק עורה כבודי כבל וכביר תוי ירלה ע"פ מ"ש פ"ק דברכות דוד בפלגא דליליא הוה קאי מאורתא הוה קאי דכתיב קדנותי בנשף ותו' ומשני ר' זירא עד חצות לילה היה מתעסק כסוס מכאן ואילך היה מתגבר כארי הא שלא אמר בכאן שהיה מתגבר בחצי הלילה לפי שבחצי הראשונה נמי לא היה ישן שינה גמורה רק כמתנמנם ועוסק בתורה כפירש"י שם ובחצי השניה אמר כאן שהיה עומד ומתגבר כארי ואמר כיון שעלה עמוד השחר כו'. ע"פ מ"ש כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וע"כ כשראו שהיה עוסק בתורה כל הלילה א"ל עמך ישראל לריכין לפרנסה השיב לשם לכו והתפרנסו זה מזה בדרך לדקה כי שמתפרנס אפשר שיספיק לו מעט והלדקה שיקבל מתבית ואי"ל אין הקומן משביע כו' ר"ל אין דעת כל העניים שוה ואין הקומן כו' פים מהם שלא יסתפק במעט הקומן הזה שהוא לחם אבל הוא מבקש במותרות ובבשר הלוה כארי זה שאוכל מהם על קופה של חנן רק על קופה של בשר ולזה שיתן מעשיר לעני הרבה שיספיק לו גם לבשר לפי תאותו אין הבור מתמלא מחולייתו כפרש"י פ"ק דברכות שאם תחפור מלד זה ותניח לבד אחר לא מתמלא במה שנותן כאן חפר כאן כן אם היו נותנין העשירים הרבה לעניים תחסר מן העשירים וע"ז השיב פשטו ידיכם כו' אם לא יכלו לפשוט יד ללדקה להסתפק במעט הפשטו ידיכם כו' ואמר מאי קרא כו' לפי שיש ג' התעוררות באדם יש שמתעורר לדבר מעלמו וב' שמתעורר עלמו ע"י דיה ג' שהוא מעורר את השחר ח"ש עורה כבודי בחלי הראשונה מן הלילה אני כבודי מעיר את עלמי לעסוק בתורה אף במתנמנם כמ"ש בפ"ק דברכות ועורה ע"י אחר והיינו ע"י נבל וכנור בחלי השניה ובסוף הלילה אני מוסיף לעורר אחרים קאי מעורר השחר ודו"ק:

ת"ר °וישארו שני אנשים במחנה וגו' בקלפי נשתיירו שבשעה שאמר לו הקב"ה למשה °אספה לי שבעים איש מזקני ישראל אמר משה כיצד אעשה אברור ששה מכל שבט ושבט נמצאו שנים יתרים אבחר יא יף יו במדבר שם

עין יעקב

שלמה ומי שנשאר מאלי היה וגם נרס וכדאיתא בכתובות דף קי"ג כי מתכנת א"ל פלסי לי מפרתי עיש בתוס"ה: ר' זירא הוי מטמר נפשים מליקמוכיה דאריה. מיר פרם לפרסי לפי רים סנתהה אי סרב שמסג. על כבות כבוח המזל אן לא ינראה דפליגי כהא דאיתא כשים דימא דף כ"ב כן שנה שאול במלכו אמר רב הונא כבן שנה שלא טעם טעם חטא מסקינן לי' רב נחמן בר יצחק אימ' כבן שנה שמלכותו כו' ומאתא אחי ליה קרעא בחלמא אמר רב יהודה אמר רב תמוה את נוכנם שאול מפני שהאל על כבודו ע"ב ונו' ומולי נמי שמלוכותו פט"ע ומלה ליכא לחיוור שנכנם על בהבל. על כבודו ונראה דלהכי אין אמרו זה נגמן בר יצחק כל להני אזיל לשטיה בפ"ק דסוטה ורב הונא ס"ל כבן שנה שלא טעם טעם חטא ולי"ל לפי שלא טעם שאול ואי"ל לפי שאמר למחול על כבודו וכתי' סויה שלא על נביאן שאולה שאין יכול למחול על כבודו לכן ס"ל שהיה לריך (אח"כ) כן מחרי שבשמעים המפרי"ב רב נחמן בר יצחק דס"ל כבן שנה שמלוכותו כסי' ובלותה ומותר למחול על כבודו כי גדולה עונה שלא מינה אלא מחלתה כיון דשבם הם והרי"א אין אדם עולה לגדולה אלא א"כ מוחלין כל כל עונותיו קשה מנ"ל אלא ג"ל בדאיתא בירושלמי פ"ג דביכורים והכתי"ב כן שנה שאול במלכו וכי כן שנה היה אלא שמחלו כל עונותיו א"כ קשה ומפני מה נענש הואל אלא ג"ל לפי שמחל על כבודו א"כ כבר תורה שלה על נביאן תכ"ם באמר נמחל כבוד תורתו לפני אולי לגמו ועיין בתשובתו ככ"ם

אבחור חמשה חמשה מכל שבט ושבט נמצאו עשרה חסרים. אבחור ששה ששה משבט זה וחמשה משבט זה הריני מטיל קנאה בין השבטים מה עשה בירר ששה ששה והביא שבעים וכ' פתקין על שבעים כתב זקן ושנים הניח חלק בללן ונתנן בקלפי אמר להם בואו וטלו פתקיכם כל מי שעלה בידו זקן אמר כבר קדשך שמים מי שעלה בידו חלק אמר המקום לא חפץ בך אני מה אעשה לך כיוצא בדבר אתה אומר ולקחת חמשת חמשת שקלים לגלגלת אמר משה כיצד אעשה להם לישראל אם אומר לו הן לי פדיונך וצא יאמר לי כבר פדאני בן לוי מה עשה הביא עשרים ושנים אלפים פתקין וכתב עליהם בן לוי ועל שלשה ושבעים ומאתים כתב עליהם חמשת שקלים בללן ונתנן בקלפי אמר להם טלו פתקיכם מי שעלה בידו בן לוי אמר לו כבר פדאך בן לוי מי שעלה בידו חמשת שקלים אמר לו הן פדיונך וצא (תנא) רבי שמעון אומר במחנה נשתיירו בשעה שאמר לו הקב"ה למשה אספה לי שבעים איש אמרו אלדד ומידד אין אנו ראויין לאותה גדולה אמר הקב"ה הואיל ומיעטתם עצמיכם הריני מוסיף גדולה על גדולתכם ומה גדולה הוסיף להם שהנביאים כולם נתנבאו ופסקו והם נתנבאו ולא פסקו ומה נבואה נתנבאו אמרו משה מת יהושע מכנים את ישראל לארץ אבא חנין אומר משום ר' אליעזר על עסקי שליו הם מתנבאים עלי שליו עלי שליו רב נחמן אומר על עסקי גוג ומגוג היו מתנבאים שנאמר כה אמר ה' (צבאות) [אלהים] האתה הוא אשר דברתי בימים קדמונים ביד עבדי נביאי ישראל הנבאים בימים ההם שנים להביא אותך עליהם וגו' אל תקרי שנים אלא שנים איזו הן שנים נביאים שנתנבאו בפרק אחד נבואה אחת הוי אומר אלדד ומידד. אמר מר כל הנביאים כולם נתנבאו ופסקו והם נתנבאו ולא פסקו מנא לן דפסקו אילימא מדכתיב ויתנבאו ולא יספו אלא מעתה קול גדול ולא יסף הכי דלא אוסיף הוא [אלא] דלא פסק הוא אלא הכא כתיב ויתנבאו והתם כתיב מתנבאים עדיין מתנבאים והולכים בשלמא למ"ד משה מת היינו דכתיב אדני משה כלאם אלא למ"ד הנך תרתי מאי אדני משה כלאם דלאו אורח ארעא דהוה ליה כתלמיד המורה הלכה לפני רבו בשלמא למ"ד הנך תרתי היינו דכתיב מי יתן אלא למ"ד משה מת מינח הוה ניחא ליה לא סיימו קמיה מאי כלאם אל הטל עליהם צרכי צבור והם כלים מאליהם:

ושנים חלק. לא כתב עליהם זקן: מי שעלה בידו חלק וכו'. ופריס שלותם שבעים שהלכו ליטול עלה בידם חלק ונשתיירו שני פתקין שהיו כתובים בקלפי של אלדד ומידד שלא הלכו ליטול ונשיירלו שלא יעלו בידן חלק (והיינו דכתיב והמה שני אנשים והמה בכתובים כלומר פתקים כתובים היו להם בקלפי ולא הלכו ליטלם): ולקחת המישת חמישת. בגמרות המודפסים על מכן הגוים: אמר להן. לכל השבטות בואו וטלו פתקיכם: (במחנה נשתיירו. ותיק מאי עולם לרבי שמעון דבמחנה נשתיירו דהא כתיב ולא יצאו האהלה דמשמע שלא יצאו מן המחנה לבא לאהליהם ובהא פליגי תיק כבר דהאי דכתיבה לא מחונה עמה והסרה בגולה אלא שהיו מתיראים שלא יעלו בידם אלא חלק ונשארים בשניהם ודרש ליה ליצאה כשאר בקלפי ור' שמעון סבר מחמת ענוה מנעו עצמן מן הגדולה ועשו עצמם כשיריים ודרש ליה לנשארו כשתיירו במחנה): שכל הנביאים כולן. אותן שבעים זקנים נתנבאו אותה שעה ראשונה לגדלה כשנח עליהם הרוח קבוצים האהל ופסקו: על עסקי שליו. לורך בשם היתה: אל תקרי שנים. [נקומן] אלא שנים: אילימא מדכתיב בהו. בשאר זקנים ולא יספו [ומפרשת ליה ולא יוסיפו]: אלא מעתה קול גדול ולא יסף. דשכינה ה"ק דלא הוסיף אלא על כרחך דלא פסק הוא [קול שכינה אינו פסק]:

תוספות והם כלים מאליהם. פי' נגוזאם כלא דאין שכינה שורה מתוך עצבות אלא מתוך שמחה:

מהרש"א יש אומרים בקלפי נשתיירו. פירש הרא"ם שלא נתקדשו בשם זקן אלא שילאו בשם חלק וכו'. ואינו השכים כשתייר בקלפי שילא להם בקלפי חלק שלא היו מאותן שנבחרו וכו' עיין שם באורך. אבל מפי' רש"י בשמעתין אינו כראה כן

עין יעקב

[illegible]

כן שכתב ובמהרי"ח שכי פתקין שהיו כתובין בקלפי של אלדד ומידד שלא שלם ליטול שהתייראו שלא יעלה בידם חלק עכ"ל. והי"ס כדאמרים בירושלמי דמכוונין עלו ואותן שהיה חלק עלו קודם שעלו (מט) ב' שכתובים זקן של אלדד ומידד שבשאר הדיק: ובי דגריח הלך כו'. ובירושלמי ר' נחמיה מותיב א"ט כתבשי זקן שלקים אלא כך עשה כל ע"ב פתקין וכתב עליהן זקן וב' חלק וכו' מותיב תכייל לאגריה הגע עצמך שעלו כולם זקן א"ל מעשה נסים הוו ומכוונין עלו אמר ר' שמואל קשיתיה קומי רבי אבא על דעתיה דתניה אוחרי מעשה נסים על דעתיה דתניה קדמייתא לית מעשה נסים אזר לית מעשה נסים ומכוונין הוו וכסיג קאמר שהם גבי בן לוי והיא מפורש במדרש רבה גבי בן לוי דכל אחד שעלה בידו פיתקא בן לוי יכול לומר כיון שלא היו פתקין של בן לוי רק כ"ב אלף אם היה יכול לעלות בידו אם לא ה' שלעים אלא לכך אמר רבי נחמיה דכן עשה שבשל רע"ב בן לוי מסף על כ"ב אלף בן לוי ועוד רע"ג ה' שלעים דהשתא אילו היה זוכה נמי לא עלה בידו מאותן רע"ג בן לוי שהיה מסף על כ"ב אלף ופריך עליו בירושלמי דלרבי נחמיה נמי הגע עצמך אם עלו כלם בן לוי גם אותן רע"ג ומי סיה שתן ה' שלעים ומשני לאו מעשה נסים היה שעלו כ"ב אלף ב"ל ורע"ג ה' שלעים מכוונין כשאר אח"כ רע"ג ב"ל בקלפי וקאמר ר"ש וכי לרבי יהודה מעשה נסים הוי לאו מעשה נסים דאם ישארו רע"ג ה' שלעים באחרונה והוי דיאמרו רע"ג האחרונים שעל כרחם אמר שעליהם ה' שלעים כיון שאין שם ב"ל תשכי דאמת הוא לרבי יהודה נמי מעשה נסים הוה ומכוונין עלו היינו שעלו כל ה' שלעים קודם שעלו כולן של ב"ל ומיהו קשה דא"כ מאי פריך ליה ר' נחמיה לרבי יהודה כיון דאפילו אליביה ע"כ מעשה נסים היה וביפ"ש סירן בזה דאפילו עלו מעני כיון דבהכרח שיעלו פתקי ה' שלעים לרע"ג מה שעלה להם אין ראיה שהם חייבים מאותם יותר עכ"ל עכ"ש וכן תפרש לא גבי זקנים ודאיתי מי שהקשה שלא היה לו ליטול רק ע"ב פתקין ולכתוב על י' מהם ששה ששה זקנים ועל ב' ה' ה' ובפיה של כל שבט ושבט יטול פתקא אחת מי שיעלה בידו פתקא של ה' לא יהיה לו רק ה' זקנים וכ"ל דלאו קושיא היא דאותן ב' שבטים שיעלה לקן ה' ה' ע"כ ילעגו לכל אחד מהם עוד גורל אחר מי מאותן ו' שלא יהיה בכלל הזקנים שהרי מתחלה כברחו ו' לכל שבט ודאיתי מי שהקשה עוד בזה שהאחרונים יאמרו אילו היינו עולים בתחלה היה עולה לנו מנוחה ב"ל או זקן שהם הן חנם וכל דברים עמוד קפדים ואין מקום לקושיא זו דכמו שהיו אז ספתקין הכן ב"ל וזקן גם עתה כאמור במתם כשאר מזומן דהיו ב"ל וזקן שהרי מכוונין עלו כמ"ש. ויש עוד לשאול בזה דעם נשתנה גבי ה' שלעים שכתבן של רע"ג פתקין היה לו לכתוב חלק כי שכא גבי זקנים שהכית ב' מהם חלק וי"ל שכיון שסבר היה סקדושה בנסוחה אילו היו אותן רע"ג חלק היו אומרים אלו רע"ג שאין חייבין ה' שלעים אלא שאותם כ"ב אלף נכונים נתחללו בקדושתן על ב"ל ואם נשאר בקדושתן קדושה נסור ולכך נכתב עליהם ה' שלעים הדיק: **משה מת כו' על עסקי שליו כו' על עסקי גוג ומגוג וכו'.** דברי ת"י דכולהו נפקי מהאי קרא מלא במחנה דכתיב ויתנבאו במחנה ר"ל יהושע משמש במחנה ישראל אחריו ובשליו כתיב ויטוש על פני המחנה ולענין גוג ומגוג במחנה גדולה שיבא לעתיד הדיק: **נבואה אחת כו'.** היינו נמי כדאית ליה משה מת ונמר על עסקי שליו ונמר על עסקי גוג אבל

נחזי מפורש דאלדד ניבא על משה מת ומידד ניבא על שליו והכינוס שבא על עסקי גוג כו' ע"ש: **שכלן דפסקו כו'.** משמע שמשמע שובח דפסיקא ליה לתלמודא דלא יספו היינו דפסקו ולא הוסיפו להתנבא עוד. אבל אונקלוס תרגם ולא פסקין והרי' פבי"ל גבם ספרי דלא נתנבאו אלא באותו היום עכ"ל. והיא לאחרי פירושא זה מתוך שלמוד עיין בבידים גם שהתלמוד הכא הכי פסיקא ליה דלא יספו לא פסק הוא אבל רש"י בחומש כתב דים לפרשו נ"כ מלשון לא הוסיפו: **והם כלים כו'.** פירשו בתוספות מיאתן כו' ואין זה סברא שהאומן יהושע שנתנבאו אמת דאומר לכלות נבואתם ועלי דבריהם כאלה דיהושע חבב שמתוך גאוה עושין עלמן כנביאים ושיהיו במעלה משה כדלקחן מכלל ע' זקנים וא"ל הטל עליהם לאכי לבוי לעשות רלונם שיהיו מכלל הזקנים נמצא אם העם שמך והם כלים מאליהם שידאו השלם שאין בהם נבואה וק"ל: **מתנבאים וכו'.** באלדד ומידד מני מעיקרא כתיב ויתנבאו במחנה שאותה הנבואה שיהה לפי שעה אבל שוב דכל הנביאים פסקו אמר שהם היו מתנבאים והולכין ועוד אמר ויגד לנבה גר דלאו אורח ארעא הוא שיהיו מתנבאים והולכים כמו משה ובזה יש לייסב בכימי שמקראות דגבי כל הנביאים כתיב ויאצל מן הרוח אשר עליו שלא היה להם רק אצילות ממשה להיות אתי במצב סנס ולא היה להם שום קאום ליהושע בשביל משה שנבואתם לא היה רק מאצילות רוחו של משה ולכך לא נתנבאו רק לפי שעה אבל באלדד ומידד כתיב ותנח עליהם הרוח מאתו יתי ב"ס מדלא כתיב ותנח רוחו עליהם לפי שום שיהיו מתנבאים והולכים כמו משה שהיה נבואתו מאתו יתברך ב"ס ועדיין מתקנא יהושע בהם שמשפין עלמן כמו משה והמ"ע משה המקנא אתה לי כמ"ש ה"ל (ר"ל) ע"ש מה שאמרה נפי חלק דאין אדם מתקנא בתלמידו וילף ליה מיהושע חיים המקנא אתה לי ופים לי קמה בך שהרי אתה תלמידי כמ"ש בענין ממרת משה מנחוריו ומי יתן כל עם ה' כנביאים כמותי שיהיו מתנבאים והולכים כמו שעשו אלדד ומידד כי יתן ה' את רוחו עליהם ולא החי שיהיו חשובים כמותי לא הייתי מתקנא בהם דהיינו שלם תלמידי ואין אדם מתקנא בתלמידיו וק"ל:

הרי"ף ענו שליו. פי' רש"י לורך שעה היתה דקרין רש"י דלאיד שמתנבאים עכה מת או נתייר על עסקי גוג ניבא שאותו נבואות עתיד להיות כך אבל לאיד על עסקי שליו תה זה אמרו עלו שליו בלשון ליד ולא שמוד דכך נבואה עתיד לעלות שליו לכך פירש"י ז"ל לורך שעה היתה ולכך אמרו עלו שליו בעת הזאת שהיה נבואה דעתיד. ועוד אפשר לאיד תמה מה שהתקרא ומפיש דכתיב ויאמר אדוני משה כלאם. וכן לאיד על עסקי גוג מהכתוב כאשר דברתי בימים קדמונים תגר אבל לאיד על עסקי שליו אין לו ראיה לזה אמר רש"י דניבא ליה מתנבאים בשליו שהוא לורך שעה מלומד מתנבאים על דברים שלעתיד: אל תקרי שנים אלא שנים וכו', אין לורך לומר שנים כלל או יאמר נמנים ונימנים הכם ולכך אמרו אל תקרי: הכא כתיב ויתנבאו והתם כתיב מתנבאים וכו' וקשה דהדרא קושיא לדוכתין דהא כתיב נמי ויתנבאו ולא יספו ועל כרחך לריך לומר ולא פסקו. ושמא יש לומר נבואת כבואה שלמה לא פסקו מללאומרה כמה פעמים אבל לא היו מתנבאים נבואות אחרות אבל אלדד ומידד היו מתנבאים נבואה נבואות אחרות. ופי"ל דהא דמשמע ולא יספו שהוא מ"ב לא פסק אבל הכי ולא יספו היה למימר לא פסקו והיה למימר לא הוסיפו וכשנא להורים שלא יספו דהיינו לא הוסיפו דהי ואחר דילמא הכי לא פסקו כמו קול גדול ולא יסף ומשהוכיחו מדכתיב ויתנבאו דיהושע לסעבר שהתנבאו ופסקו השתא נמי נפרש ולא יספו שלא הוסיפו להתנבאות: שכל עליהם טרכי לבור וכו'. לדעת התוספות י"ל דנפיד דהסינן כלאם ילם מן העולם כפול לרכי לבור והשתא דמשמי דלא קיימו נבואתם לא שייך לומר שלמה. יהושע שיהיו כלים בגופם כי מה תעשי אלא תהנה נבואתם:

שם **א"ר** יוחנן אין מושיבין בסנהדרין אלא בעלי קומה ובעלי חכמה ובעלי מראה ובעלי זקנה ובעלי כשפים ויודעים ע' לשון שלא תהא סנהדרין שומעת מפי התורגמן א"ר יהודה אמר רב אין מושיבין בסנהדרין אלא מי שיודע לטהר את השרץ מן התורה אמר רב
עי' ע"ב אני ארון ואטהרנו *ומה נחש שממית ומרבה טומאה טהור שרץ שאינו ממית ומרבה טומאה אינו דין שיהא טהור ולא היא מידי דהוה אקוץ בעלמא :

[**בעלי** קומה ומראה. שתהא אימתן מוטלת על הבריות : בעלי כשפים. להמית מכשפים הבוטחים בכשפיהם להנצל מידי ב"ד ולגלות על המכשפין המטעין ומדיחין בכשפיהן כגון האמוראים]: **מפי התורגמן**. כשבאים עדים לפניהם להעיד בפניהם שלא יצטרכו להעמיד מליצים ביניהם דהי"ל עד מפי עד: **מה נחש שממית**. אדם ובהמה: **ומרבה טומאה**. כשהוא ממית אדם נעשה הרי הוא טמא כבהמת מת שהוא בכלל אבי אבות הטומאה: [**ולא היא**. לאו קל הוא דאין זה חומר הוא שהוא ממית ומרבה טומאה שהרי סמו בן ים קולים שהם ממיתין ומרבין טומאה והן טהורין] :

תוספות שיודע לטהר את השרץ וכו'. וקשה לר"ת דמה לנו בחריפות של הבל לטהר מה שהתורה טמאתו ופי' ר"ת שיודע לפסל תשובותיהן מבלות שלא יטעה בנפשה בכדים דכיון דלמבטן דנחש טהור ודומם המיקרי היה כדדרשי' נפי ד' מיתות וכל היה הדומם זה גחש היה לן למימר דכל שהלים יהו בכלל או בנבלת היה והשתא מטהר ליה דקיי"ל נחש טהור וטלבה טומאה וטמא מדרבנן נסי"כ מן כל הולך על גחון [וכו' ועיי' נאום'] :

מהרש"א ויודעין בע' לשון שלא תהא סי'. וכן פי' בגיטשי מלכות מלכים שהונח פרק אלו נאמרין שאמר פרעה על יוסף נשכי ומלכות אני הלא בו דהיינו שהיה בעל קומה ובעל חכמה ובעל מראה וא"ל אם כן יהיה יודע בע' לשון בא גבריאל ולמדו ע' לשון כו' וה"א עכן היכות בביטוי ומקראות יוסף עם אחיו שא"ל בטוחו של יוסף הלא זה אשר ישבה אחוני בו והוא כאם יכחם שהוא מגולה כדאמרי' פ' דיינו כל האומר בפרשה מכשף בן כו מותר עליו היינו דאחוני שהוא מלך והוא מותר בכישוף שהוא מכחם בו כנגד המכחשים הבוטחים להנצל בו מידי ב"ד אבל אחם פרשתם גר ויש גרעה שאת מכמשות הגביה שנכנסתם הגביע הזה לעשות בו כישוף וכן נה כמתכסם שאינו מלך שמותר עליו והורגתם או שהיה מיתתן ועל כן אמרו אשר ימצא מעבדיך ומת כדין מכחם וגם אנחנו וגו' כדין חברי נכבים וא"ל כדבריכם כן הוא וגו' כלומר כדברי תורה ודין שלכם כן הוא שאין המכחם חייב מיתה ואשר ימצא אתו יהיה לי היינו לעולמי עבד כדין גנב שאין מותר לביתו אבי חייב לשלם לאדוני הגביע וכדאמרינן פרק המפקיד דהאומר קנה הכפל כשאלה הגביה ואף שאפשר לשלם גבינה אחרת הנה זה הגביע שהוא כחול הערך שהוא מנחש בו כנד מנחשים א"א לשלם לו הכפל ויהיה לי עבד ואתם בהתרשו להיות עבדים לאדוני לא ידעתי על מה ואתם חטמו עליכם נקיים כענין שאמר והייתם נקיים מה גר ומה כבלאו אל יוסף א"ל כי נחש ינחש איש כמוני שאותו לי בו שאני מלך יושב על כסא מכשפו ומה זה אשר אתם עשיתם לגנוב ולנחש ויאמר יהודה גר בא בתחלה וגם עתה להתרצות להיות גם הם לו לעבדים כפי מה שאמרו נמדיבות שכבר הרגישו קלה והיו מתפקקים בו שהוא יוסף וחשבו כי כל עלילות עליהם הוא כדי למשול עליהם לקיים חלומותיו ולכך נתרצו בזה להיות בזה ישראלה גם יוסף וכו' כן אמר הנה עבדים לאדוני גם אשר נמצא הגביע בידו יהיה לך עבד ולא לעבד אשר על ביתך כמ"ש לאשר על ביתו יהיה לי עבד אבל יוסף הבין הדבר ואמר חלילה לי נגר הגה במה אמלא שאלסך אשר נמצא הגביע בידו יהיה לי עבד דשומר שעריין לא שילם לא מקרי ליה כפילא כדאמרינן בפרק המפקיד אבל אתם עלו לשלום ויאמר בי אדוני כי הדבר תלוי שאי אפשר לי לעלות לשלום כדמסיק שמכן כי כעדך גר . ואמר ידבר נא עבדך גו' לפני משה כאן דבר ממנו ע"י מליץ כמו שכתב כי המליץ ביניהם ועל כן אמר יהודה עתה שנאה בדין שאם ידבר נא עבדך דבר באזני אדוני שלא תשמע עוד מפי המליץ והתורגמן וכל עלפין עתה ועתה הבין כי הם תורגמן לשלם אי אפשר לדבר ולהמליץ כל דבר שצריך שאומר ליה מבעל דין וחם סדקדק לומר ידבר נא עבדך דבר גו' כדאמר בפרק מרובה דבר ולא חלי דבר שע"י תורגמן לא תשמע רק חלי דבר ידבר נא עבדך דבר שלם באזני אדוני ולא תאמר שצריך אתה לתורגמן לפי שלא תבין לשונו כי הנה כמוך כפרעה *כמו שלא נהגה פרעה
עי' רש"י פס סכבר כעבמו כי למלך רק אחר שידע ע' לשון כמו שכתיב בגימטי' מלכים כן אתה לא תמלך עליהם רק אחר שידעת שבעים לשון כדי שלא תשמע בדין מפי התורגמן כמ"ש בפרק אלו נאמרים וק"ל : **לטהר** השרץ כו'. עניס שאין מושיבין בסנהדרין אלא שיכלו לנמוד זכות למחייב חם שרפה שיודע בדבר מורה גמה כנק שרן למלא לו זכות למסח ועיין בזה בחידושי הלכות :

שם [**א"ר** יהודה אמר רב כל עיר שאין בה שנים לדבר ואי לשמוע אין מושיבין בה סנהדרין וכו' מיתיבי שלישית חכמה רביעית אין למעלה הימנה הוא דאמר כי האי תנא ד]תניא שנייה הכמה שלישית אין למעלה הימנה למדין לפני חכמים לוי מרבי. דנין לפני חכמים שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא וחנן המצרי וחנניא בן חכינאי רב נחמן בר יצחק מתני ה' שמעון שמעון ושמעון חנן וחנניא. רבותינו שבבבל רב ושמואל רבותינו שבארץ ישראל רבי אבא. דייני גולה קרנא. דייני דא"י ר' אמי ור' אסי. דייני דפומבדיתא רב פפא בר שמואל. דייני דנהרדעא רב אדא בר מנימי. סבי דסורא רב הונא ורב חסדא. סבי דפומבדיתא רב יהודה ורב עינא. חריפי דפומבדיתא עיפא ואבימי בני רחבה. אמוראי דפומבדיתא רבה ורב יוסף. אמוראי דנהרדעא רב חמא. נהרבלאי מתני רמי בר *ברכי. אמרי בי רב רב הונא והאמר רב הונא אמרי בי רב אלא רב המנונא. אמרי במערבא רבי ירמיה. שלחו מתם ר' יוסי בר חנינא. מחכו עליה במערבא ר' אלעזר. והא שלחו מתם לדברי רבי יוסי בר חנינא אלא איפוך שלחו מתם רבי אלעזר מחכו עליה במערבא ר' יוסי בר חנינא :

שנים לדבר. בע' לשון: ואי לשמוע. שיהיה מבין בע' לשון להקשיב שאינו יודע להשיב]: שלישית חכמה. בסנהדרין שיש בה שלשה מדברים בשבעים לשון חכמה היא ורביעית אומה בי' בעיר לדבר: למדין לפני חכמים. כל היכא דאיתמר למדין לפני חכמים היינו לוי שהיה לומד לפני רבי : ר"נ מוסיף שמעון התימני ומשתתן לא באו לזקנה ויושבים בקרקע ומשיבין תשובות קושיות לזקנים והיינו דנים בהלכה: והא שלחו מתם לדברי ר' יוסי בר חנינא

חניא. מלכא [מלך] מכלל דבק בפרק (זה בורר) [אחד דיני ממונות] אלמא שלא מחם נלוו ר' יוסי בר חנינא הוא :

אמר הבונה [illegible] :

מהרש"א כל עיר שאין בה שנים לדבר וכו'. יש לפרש נמי דאמרינן בריש דליכא מיד הרתי אלהים כתיבי בפרשה ואכא למיד הנאה אלהים כתיבי ואלהים משמע מתחת עיר והיינו כאלהים בחכמה דהיינו כמלאכים שנקראו אלהים שיודעים בשבעים לשון כמים בפרק אלו מאורים דבא גבריאל ולמדו בשבעים לשון ולזה בעינן לכל השפות בסנהדרין של כ"ג שיהיו כאלהים למר כדאית ליה תרתי אלהים שני מן התורה ומליצית אין למעלה היינו דס"ל יותר ממה שכאמר בתורה ולמר כדאית ליה דבעי שלשה אלהים מדאורייתא ורביעית אין למעלה היונה יתר על מה שכתוב בתורה ודוק :

יבמות סט. ברכות כח. ‏**תניא** כל עיר שאין בה עשרה דברים הללו אין תלמיד חכם רשאי לדור בתוכה בית דין מכין ועונשין. וקופה של צדקה נגבית בשנים ומתחלקת בשלשה. ובית הכנסת. ובית המרחץ. ובית הכסא. רופא. ואומן. ולבלר. ומלמד תינוקות. משום רבי עקיבא אמרו אף מיני פירא מפני שמיני פירא מאירין את העינים :

עשרה דברים. ב"ד וגבאין ומחלקין הא לשון הלא מילי : רופא. למול תינוקות : אומן מקיז דם : לבלר. לכתוב ספרים : קופה נגבית בשנים ומתחלקת בשלשה. משמע מפרש נאמנותן :

כב. יבמות יח. ‏**ת"ר** ישמת עליהם שרי אלפים שרי מאות שרי חמשים ושרי עשרות שרי אלפים שש מאות שרי מאות ששת אלפים שרי חמשים שנים עשר אלף שרי עשרות ששת רבוא נמצאו דייני ישראל שבעת רבוא ושמונת אלפים ושש מאות :

שרי אלפים שש מאות היו. שהרי ישראל שש מאות אלף הגלי :

תוספות נמצאו דייני ישראל ז' רבואות וח' אלפים ושש מאות. קשיא הא מסרי לאו מילתא דכי מפקת תמני רבואות וד' מאות לשרי אלפים לא משכחת בהך הכי ד' אלפים לשרי מאות וכי תימא מפקת (כ"ג) הם לא משכחת במר הכי לשרי חמשים ייג אלף וכיון דלא משכחת בהך הכי סלי עשרות ר' רבואות וי"ל דבכל שני פרים אמר דנתני זקנים יתירים מבני ס' דאמרינן בים טוחלין דלא נמנו פתות מבני כ' ויתרים מבני ס' ובשרי עשרות לא פריעינן אפילו היו מבני כ' שהם ע' אלפים היו מן החשבון וכל אחד של על פי וגו' עשירי וי"מ דחשבון ששלוחה קתני דתחלתן כמנו שרי עשרות ומחשבים שנחם נחתמו לשרי כי וחשבינן ממשרי כ' כתמנו לשרי ק' ומשרי המאות נינל אחשבים לשרי אלפים :

כהן גדול פרק שני

שם ‏**משנה** ר' יהודה אומר נושא המלך אלמנתו של מלך שכן מצינו בדוד שנשא אלמנתו של שאול

ש"ב יב שנאמר *ואתנה לך את בית אדוניך ואת נשי אדוניך

כב ע"ב בחקך : **גמ'** [*גופא] אין מושיבין מלך בסנהדרין ולא

סוטה מב מלך וכ"ג בעיבור שנה. מלך בסנהדרין דכתיב *לא תענה על ריב לא תענה על רב. ולא מלך וכ"ג בעיבור שנה מלך משום אפסניא כ"ג משום צינה אמר רב פפא ש"מ שתא כתר ירחי אזלא איני והא הנך ג' רועי בקר דהוו קיימי ושמעינהו רבנן דקאמרי חד אמר אם בכיר ולקיש כחדא יינץ דין הוא אדר ואם לאו לית דין אדר וחד אמר אם תור בצפר כתלג ימות ובטיהרא בטול תאנה ירמוך ישלח משכיה דין אדר ואם לאו לית דין אדר וחד אמר אם קידום תקיף לתרא יהא יפח בלועך נפיק לקיבליה דין הוא אדר ואם לאו לית דין אדר ועבדה רבנן להאי שתא ותסברא רבנן ארעייתא סמך אלא רבנן אחושבנייהו סמך ורועי בקר איסתייעי הוא דאיסתייעא מילתייהו :

לא תענה על רב. אינך רשאי לסתור את דברי מופלא שבדיינים ואי אמר מלך הכי תו לא (מלים) [מלי אינך] למימר ליה זכותא : משום אפסניא. מחלק ממון לחיילותיו כך וכך לשנה ושמא לא ירצה כל השנים משבחת : כ"ג. אם חלה בהתעבר שנה מפני שליכם שצריך לטבול ולקדש ביום הכפורים ה' טבילות וי' קדושין ואם תתעבר השנה הרי תשרי במרחשון וליכא מרחשון תהא בתשרי : א"ר פפא ש"מ. הא דקתני ולא כ"ג בעיבור שנה שתא בתר ירחי אזלא, אחר ירחים הראוים להיות אם לא מתעברת הולך קור וחום של שנה וליכה החורים במרחשון שהיה בתשרי כשמתעבר : אם בכיר ולקיש כחדא יינץ. דין הוא אדר. אם יצאו חטים בקרקע ולמעט זרע הבכיר והאפיל יחד חטים שמורש בראש אמורה והשעורי שמורשו מכשיר דין הוא אדר ואם לאו לית דין אדר אלא שבט : אם תור בצפר בתלג ימות. אם בבקר יצא קור מוק עד שיצא השור קתנ למות מחמת הלינה : ובטיהרא בטול תאנה ירמוך. ובצהרים יגדל כח החום עד שיצא השור מילך בצל התאנה מחמת החום וישלח משכיה. רפשוט עורו כלומר יתחכך בתאנה מחמת החום : אם קידום תקיף לתרא יהא יפח בלועך נפיק לקבליה. אם כבר תבם כח הרוף כ"כ שבשיצא רוח מזרחית חזקה מאד והיא תכילה ליכה ואתה נפיק מגבנ ויוצא לקראתה ותפתחך קשה מן סמה ומחממתה דין אדר : ואם לאו. שעדיין יש ליכה חזקה לית דין אדר אלא שבט : ועבדה רבנן. ועשאוהו כשנה שקבעו אדר השני אחרי אלמא שתא בתר עיבורה אזיל ולא נהגא חום דכיון באדר אלא מכאן אדר באדר השני : רבנן אחושבנייהו סמיך. ונלאו הכי מעברין ליה : ורועי איסתייעי מסתייעא מילתייהו. כלומר אתרמי להו משום חמיצות דאיקלע עיטור בשילפייהו ומיהו בתר העבורים שתא בתר ירחי אזלא :

תוספות משום צינה. פי' הקונטרס משום שכ"ג מעון טבילה ולא נהירא דמשמע גיורא שהיו מחממין לו קומקום של חמין וי"מ נכן כראה לפרש קירות הדלפת שכל היום היה עומד יחף : שתא בתר ירחי אזלא. פי' קור וחום של שנה אחר החדשים אם לא היתה השנה מעוברת וקור שהיה ראוי לבשות במשון אם לא היתה השנה מעוברת יעשה בתשרי דאי בתר חדשי שנה אזלא מה לו. לכהן אם נתעבר השנה וקשה ויהא כל מה מ"ט מעברין הייתו כדי להשוות חדשי חמה לחדשי הלבנה ולעשות מועדיהן

עין יעקב

ונב"ה חופא ואומן. [illegible]

ומלחשון תשרי. כדי שתפול בו תקופת תשרי. ותמה תקלת התם: בתקופה קדמת והלא גרוע השנים כמו כן הוא נופלת תקופת תשרי בתשרי של לבנה ופירשו בתוספות דאיירי בתמעתתא משום אביב ופירות האילן דלא משתנה קול של תשרי זה מקור של תשרי של שאר שנים להיות בו ליכה כליכה של מרחשון ולהכי פריך שפיר ומ׳ רועי בקר דמשמע שהפירות והליכה שוים שאר סימני הרועים האחד היה נותן לפירות והאחד לליכת הרוח:

מהרש״א הנך ג׳ רועי בקר כו׳ היא אם בכיר כו׳ מייתי ומג׳ רועי בקר שכל ג׳ הנפשות שהם טבעית מיוכית כפשית המנהגים בעת אדר שהלכה והתוס שולטין בו ולזה הביא דחד רועה אמר אם בכיר ולקיש כחדא ייך כו׳ הוא כח טבעי הצומח וחיא אם חור נלפר בתלג כוי הא כח סבהמי וחי״א אם קידום כו׳ יפה בגוען כו׳ כח האדם הכפשי אשר בו כבוות חח חיים וק״ל:

יד ים **ת״ר** בראשונה היו אבלים עומדים וכל העם עוברים והיו כ׳ משפחות בירושלים מתגרות זו בזו זאת אומרת אני עוברת [תחלה] וזאת אומרת אני עוברת [תחלה] התקינו שיהיו העם עומדים ואבלים עוברים:

וכל העם עוברים. אים אים כשמגיע אצל אבל מנחמו ועובר:

כא סס **פיסקא** מלך לא דן ולא דנין אותו. אמר רב יוסף לא שנו אלא מלכי ישראל אבל מלכי בית דוד דן ודנין אותו דכתיב °בית דוד כה אמר ה׳ דינו לבקר משפט ואי לא דיינינן להו אינהו היכי דייני והכתיב °התקוששו וקושו ואמר ר״ל קשט עצמך ואחר כך קשוט אחרים אלא מלכי ישראל מ״ט לא משום מעשה שהיה דעבדיה דינאי מלכא קטל נפשא אמר להו שמעון בן שטח לחכמים תנו עיניכם בו ונדוננו שלחו ליה עבדך קטל נפשא שדריה להו שלחו ליה תא אנת נמי להכא °והועד בבעליו אמרה תורה יבא בעל השור ויעמוד על שורו אתא ויתיב אמר ליה שמעון בן שטח ינאי המלך עמוד על רגליך ויעידו בך ולא לפנינו אתה עומד *) אלא לפני מי שאמר והיה העולם אתה עומד שנאמר °ועמדו שני האנשים אשר להם הריב וגו׳ א״ל לא כשתאמר אתה אלא כמה שיאמרו חביריך *נפנה לימינו כבשו פניהם בקרקע נפנה לשמאלו כבשו פניהם בקרקע אמר להם שמעון בן שטח בעלי מחשבות אתם יבא בעל מחשבות ויפרע מכם מיד בא גבריאל וחבטן בקרקע ומתו. באותו שעה אמרו מלך לא דן ולא דנין אותו ולא מעיד ולא מעידין אותו:

תנו עיניכם. לדונו בדין ולא תחניפו לו ולא תבושו פניו: ויעידו בך. שעבדך הרג את הנפש דעבדו כתמונו והפקד ממון הוא

לו לפניך צריך לחוב בפניו: נפנה. שמעון לימינו לידע אם יאמרו כמוהו: כבשו פניהם. שהיו יראים ממנו: בעל מחשבות. הקב״ה:

תוספות ינאי המלך עמוד על רגליך ויעידו בך. וא״ת והא אמרי׳ התם דאפילו תלמיד חכם אין צריך לעמוד משום דהאי עשה והאי עשה ועשה דכבוד תורה עדיף וכיון דחכם אינו צריך לעמוד כל שכן מלך דספי עדיף מלך מת״ח דאפילו למ״ד הרב שמחל על כבודו כבודו מחול מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול שנאמר שום תשים עליך וגו׳ וי״ל דודאי ת״ח עדיף משום דעשה דכבוד תורה עדיף מעשה דכבוד מלך ישראל (נמי) וא״כ אע״פ שאין ת״ח צריך לעמוד מלך צריך לעמוד והאי דת״ח יכול למחול על כבודו מה שאין כן מלך לאו משום דחשיבות המלך הוא ספי מחשיבות דת״ח אלא משום קרא דקאמר שום וגו׳ שתהא אימתו עליך ואין כבודו בא לו בשביל עצמו אלא משום מצות המקום כך הוא ואין יכול להפקיע מצות המקום אבל ת״ח תורתו שלו ויכול למחול היפיג על כבודו דשלו היא כדאמרינן במסכת ע״ז בתחלה נקראת על שמו של הקב״ה ולבסוף נקראת על שמו שנאמר כי אם בתורת ה׳ חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה: ינאי המלך עמוד על רגליך וכו׳. וא״ת והא אמרינן בפרק שבועת העדות שאם רצו להושיב שניהם מושיבין דלא אסור אלא אי עומד ואי יושב וא״כ לא היה המלך צריך לעמוד ובלבד שישב אותו שכנגדו ויש לומר דדיני נפשות שאני א״נ הכא הוי קבלת העדות וקבלת העדות כשעת גמר דין ובשעת גמר דין אמרי׳ בפ׳ שבועת העדות דבעי׳ קבל׳ דיינים בישיבה ובעלי דינין בעמידה וא״כ יש להזהר כשהגיד מושיבין שני בעלי דינין שלא ישבו לא בשעת קבלת העדות ולא בשעת גמר דין דשעת קבלת העדות כמו גמר דין חשוב:

מהרש״א יבא בעל השור כו׳. הא דלא פריך לאו ושחררים אפשר שהיה חביב העבד בעיניו וה״ם קשה בעיניו להמיתו ובתחלה שדרים לקמייהו שסמך עלמו שלא ידונו אותו מאימת המלך כיון שהוא עבד המלך כדאמרינן בעלמא וכן נראה מדברי יוסיפון שזה העבד הרוצח היה הורדום והמלך היה חפץ להצילו וק״ל: בעלי מחשבות כו׳. ר״ל שאתם שותקין שאימתכם כאילו בעלי מחשבות אחרות אתם שדרך בעל מחשבה אחרת לשום פניו בקרקע יבא בעל מחשבות הקב״ה שהוא יודע מחשבות לבו של אדם שאין לכם מחשבה אחרת רק מפני היראה אתם עושים כן ויפרע כו׳ וק״ל:

הרי״ף א״ר יוסף לא שנו וכו׳. וקשה דילמא מאי דכתיב בית דוד דינו לבקר הוא מקמי דאתא ינאי מלכא ונתר הכי גזור הכי לא קן ולא דנים ועל כל המלכים גזר ובזמן שהיתה מלכות בית דוד קיימת גם מלכי ישראל היו דנים כדכתיב שיתה לנו מלך לשפטינו וי״ל דטוי שמה הקב״ה לבית דוד דינו לבקר משפט אינו מתבטל מחמת מעשה דינאי דדוקא למלכי ישראל גזרו שלא״פ שהיה המלך לשפטם מ״מ לא נוח ליה הקב״ה לשפוט לישראל:

שס **שאלו** תלמידיו את ר׳ יוסי היאך נשא דוד שתי אחיות בב בחייהן אמר להן מיכל אחר מיתת מירב נשאה ר׳ יהושע בן קרחה אומר קידושי טעות היו לו במירב שנא׳ °תנה את אשתי את מיכל אשר ארשתי לי במאה ס״ב ג ערלות פלשתים מאי תלמודא א״ר פפא מיכל אשתי ולא מירב אשתי מאי קידושי טעות דכתיב °והיה האיש שם א יח אשר

עין יעקב

אלא מלכי ישראל מ״ט לא. על מתני׳ גופה לא היה קשה מ״ט מלך לא דן הייתי אומר משום כבודו דמלך אין דנין אותו אבל עכשיו דקאמר מלכי בית דוד דן ודנין מקשה [illegible] מ״ט: א״ל שמעון בן שטח וכו׳. [illegible] **נפנה** לימינו כבשו פניהם בקרקע. [illegible] **יבא** בעל מחשבות וכו׳: [illegible] **בא** גבריאל וחבטן בקרקע. [illegible] **באותו** שעה אמרו מלך לא דן ולא דנין אותו. [illegible] **היאך** נשא דוד שתי אחיות. [illegible]

עשרס

אשר יכנו יעשרנו המלך עושר גדול ואת בתו יתן לו אזל קטליה א"ל מלוה אית לך גבאי והמקדש במלוה
(שם ט) אינה מקודשת אזל ידבה לעדריאל דכתיב °ויהי בעת תת את מירב בת שאול לדוד והיא נתנה לעדריאל המחולתי לאשה א"ל אי בעית דאתן לך מיכל זיל אייתי לי מאה ערלות פלשתים אזל אייתי ליה א"ל שאול מלוה ופרוטה אית לך גבאי סבר מלוה ופרוטה דעתיה אמלוה ודוד סבר מלוה ופרוטה דעתיה אפרוטה ואבע"א דכ"ע מלוה ופרוטה דעתיה אפרוטה שאול סבר לא חזי ולא מידי ודוד סבר חזי לכלבי ושונרי ור' יוסי האי תנה את אשתי את מיכל מאי דריש ביה ר' יוסי לטעמיה דתניא
(ש"ב כא) רבי יוסי היה דורש שתי מקראות מעורבין כתיב °ויקח המלך את שני בני רצפה בת איה אשר ילדה לשאול את ארמני ואת מפיבושת ואת חמשת בני מיכל בת שאול אשר ילדה לעדריאל המחולתי וכי מיכל לעדריאל נתנה
(שם כה) והלא לפלטי בן ליש נתנה דכתיב °ושאול נתן את מיכל בתו אשת דוד לפלטי בן ליש וגו' אלא מקיש קדושי מירב לעדריאל לקדושי מיכל לפלטי מה קדושי מיכל לפלטי בעבירה אף קדושי מירב לעדריאל כעבירה ור'
(ש"ב כא) יהושע בן קרחה נמי דכתיב °את חמשת בני מיכל בת שאול וכי מיכל ילדה והלא מירב ילדה אמר לך רבי יהושע מירב ילדה ומיכל גידלה לפיכך נקראו על שמה ללמדך שכל המגדל יתום בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב
(רות ד) כאילו ילדו ר' חנינא אומר מהכא °ותקראנה לו השכנות שם לאמר יולד בן לנעמי וכי נעמי ילדה והלא רות ילדה אלא רות ילדה ונעמי גידלה לפיכך נקרא על שמה. ר'
(ד"ה א ד, מגילה) יוחנן אמר מהכא °ואשתו היהודיה ילדה את ירד אביגדור וגו' אלה בני בתיה בת פרעה אשר לקח לו מרד מרד זה כלב ולמה נקרא שמו מרד שמרד בעצת מרגלים וכי בתיה ילדה והלא יוכבד ילדה אלא יוכבד ילדה ובתיה גידלה לפיכך נקרא על שמה. רבי אלעזר אמר
(תהלים עז) מהכא °גאלת בזרוע עמך בני יעקב ויוסף סלה וכי יוסף ילד והלא יעקב ילד אלא יעקב ילד ויוסף כלכל לפיכך נקראו על שמו:

מלוה אית לך גבאי. עושר גדול וקידושין אחרים לא קבלתי: בעת תת. כשהגיע עת לתתה לדוד נתנה לעדריאל: מלוה ופרוטה. מלוה עושר גדול שהתחייבתי לך בשביל גלית ופרוטה שוה כסף קבלתי ממך בשביל ערלות פלשתים: שאול סבר. דעתיה דמקדש לקדש במלוה דחשיבא הילכך לאו קדושין נינהו והוה ליה יהבה לפלטי בן ליש: ודוד סבר דעתיה אפרוטה. משום הכי קרי לה אשתי: האי תנה את אשתי את מיכל. דמשמע אשתי ולא מירב אשתי: מאי דריש ביה. רבי יוסי דלא דריש ולא מירב אשתי: לטעמיה. דדריש מעקרא משדרב כדלקמן דמה מיכל אשתי אף מירב אשתי: קדושי מיכל לפלטי. שמיטה לן דבעבירה

דהא כתיב אשתי מיכל וקיימא לן דעתיה אפרוטה דגם קדושין סי"א: ואשתו היהודיה. כלב בן יפונה מתחלה קרא יהודים על שם שספרה בע"ז ומצריים שכל הכופר בע"ז נקרא יהודי דכתיב איתי גוברין יהודאין וגו': ירד אביגדור. כולן שמות של משה הן:

מהרש"א מלוה אית לך גבאי כו'. ולרבי יוסי שהיו קידושי מירב קדושין גמורים אימא חזינא דקי"ל דהמקדש במלוה מקודשת ומשמע בכולה סוגיין דפשיטא להו דקי"ל שהמקדש במלוה אינה מקודשת גם לא צריך למימר הכא בשכר שהעשה עמך דאיכא למ"ד בפרק האיש מקדש דמקודשת היינו בעשה לה צירים וכו' כיון דלאו לשכירות אלא לבסוף כי מהדר לה מקודשת כפרש"י התם ומשו"ה הכא דלאו מידי קמהדר לה וי"ל דסבירא ליה דהיה מקודשת בהנאת מחילת מלוה כדאמרינן בפרק קמא דקדושין דאפילו בהרווחה לא הוי מקודשת כדאמרינן התם ותפני יתיישב לי מה שהקשו שמפרשים כיון דיעקב קיים כל התורה למה נשא ב' אחיות דהא דבר שעתידה תורה ליאסר דהם נוטר כי אז היה לו ליעקב לקבל אליבור ב' אחיות שעתידה תורה ליאסר כי בלאה רחל נתקדשה לו מן הדין בשכר שבע שנים שהיה תנאי לי אלא דהיינו שנתקדשה לי בשכר והיא אמרי בשכר ז' שנים דלא פ"ל דהמקדש במלוה אינה מקודשת בשכר הנאת מחילת מלוה מקודשת כדאמרינן פרק קמא דקידושין אך כיון שעדיין לא בלאתה לגבי נח לא מאחר ב' אחיות הרי גם לאה נתקדשה לו בנישואין ולא הוה ליה קדושי לאה קידושי מטעות דיעקב ודאי לא היה שוה בעילתו זנות והשתא אף אם היה מגרש לאה מהם לא היה יכול לקיים דבר שעתידה תורה ליאסר ומן התורה אימא מתן תורה היה ליה הסכית אחות גרושתו כיון דלאמה שכיבם הוו מקודשות לו ושכיבם ודאי לא היה אפשר לו לגרש ודו"ק: האי תנה את אשתי וגו' אף קידושי כו'. דקאמר את אשתי את מיכל לאו לדיוקא ולא מירב אשתי אלא משום דבכ"ע מירב כמיכל כמו שמיכל אשתי כך מירב אשתי ... ואת ה' בני מיכל אשר ילדה וגו'. הכי נמי משמע דמירב שילדה אותן לעדריאל בעבירה ילדה אותן כאילו ילדה אותן מיכל דהיא ודאי בעבירה כדכתיב מיכל אשתי וקידושי עבירה דקאמר גבי מיכל שמי לאו דוקא דהא עבירה שייך בקידושין כיון שלא נשאה כדלקמן שפלטי של אלא דקאמר קידושי עבירה אילו נשאה על ידי קידושין שלו ודו"ק. ללמדך שכל המגדל יתום בתוך כו'. לאו דוקא יתום דכל הנהו דמייתי לאו יתומים הוו אלא יתומים הם דעובד שהלך נחת היה יתום מאב כדאיתא במדרש באת נעמי מיד ועל כן ותקח נעמי את הילד וגו' ותהי לו לאומנת והקראנה לו השכנות שראו דבר זה שנעמי מגדלתו ואמרו יולד בן לנעמי ותקראנה שמו עובד וגו' ואפשר שזה היה שם במשפחת של נעמי ובן בנותיו שגידלה שהיה משה כמו יתום מאב ואם שלא יכלו לגדלו כי סוף בכם ובן ביוסף שהוא כלכל את אחיו גם לאחר מיתת יעקב אביהם וקל"ל:

הרי"ף שלא הלמידיו את ר"י סילק נשא דוד וגו'. וקשה ומי לא סבר ר' יוסי שלא היה שם אלא מלוה והמקדש במלוה אינה מקודשת

ושור

עין יעקב

[illegible] ... ודוד סבר חזי לכלבי ושונרי. ... [illegible] ... קידושי מיכל לפלטי בעבירה ... [illegible] ... ללמדך שכל המגדל יתום בתוך ביתו ... [illegible] ... בתי' גידלה ... [illegible]

סר

ועוד שכתוב שניהם סמאל כשנא' אשר אמר והיה האלהים אשר יגתו יעשהו ולא כגו וגו' ויאמר דוד מי אנכי כי אתם אתן למלך ואחר כך ניתנה לעדריאל. [illegible]

[illegible]

גמיכל אלא אחר מיתת מירב:

כג ** א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל המלמד בן חברו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו שנאמר
°ואלה תולדות אהרן ומשה וכתיב °ואלה שמות בני אהרן
לומר לך אהרן ילד ומשה לימד לפיכך נקראו על שמו.
°לכן כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם
וכי היכן מצינו ביעקב שפדה לאברהם א"ר יהודה שפדאו
** מצער גידול בנים והיינו דכתיב °לא עתה יבוש יעקב ולא
עתה פניו יחורו לא עתה יבוש יעקב מאביו ולא עתה
פניו יחורו מאבי אביו:

תולדות אהרן ומשה. ומפרש בתרים בני אהרן ולא הוזכרו בני משה שם: שפדאו מצער גידול בנים. שהוטל עליו טורח הגבנים [שהיה אברהם ראוי לסבול אותו טורח דכתיב והרביתי את זרעך וכתב פדאו]: (ובתוספות הקשו ואמאי דלא נזכרה הדרה דהוא לצער אלא שמחה כדאמרי' גבי שבר אחים שנרכתו הי' בבנים שמצר שאין שהיה בביתו ועוד דאברהם היו לו בנים מקטורה וכו' לצער של יוסף ואחיו ובגלגול ירידת מצרים):

מהרש"א אל בית יעקב וגו'. קשה מה ענין פדיון ואמר בפדי' יעקב פירשו לשבן שפסו פלשה ואין ענין לפדיון
ואלא הוכר בו רק אברהם גם קשה לי ולא עתה וגו' גם קשה הא הענין בשיור לשון לא יבוש מאביו אלא יאמר מאבי אביו ויש לפרש בזה שעיקר בורחו של יעקב לארם מלבן ועשו והם נתלאים לצער גידול בניו שהולך ממחיו של עשו לבחא לבית לבן בעבור גדול ולמעוד שם כי שנים נכנסו של לבן כדי להעמיד תולדות ולגדלם בניו וכמש פרשתי דעתו לו מלבן עד שנעל לו גם יוסף ששטן שטנו של עשו כדאמרינן פרק פ"ה ב"ב א"ה כהן דעתו לחזור לבית אביו ורדף אחריו לבן ובקש לעקור הכל ותחלתו רק חזרה לו לראות של עשו כמ"ש שהיה ילד והכי אם וגו' ה"ש לא עתה יבוש יעקב מלהחזיר כל עשו אחיו שבאו לו מלאכי ע"י שהיה אוהב לעשו ולכם נאה לו הגרסה עד שהולך יעקב להגיע אליו הגרסם בגרושם שמזה כבשם מאחיו עשו ואמר ולא עתה פניו יחורו מאבי אביו כי לרוח לבן באו לו על שהוטל עליו להעמיד תולדות ולהרעות מבנים התחת אברהם הם שפדאו כפרש"י ככה הם ששכה לומר יבוש בעשו ולא יחוור בלבן עיד שאמרו בנשם דאז"ל שוקקא ואחי חורה וזיש במחלת לרוח ותנם שסים לו עשו שסוא אוילא שוקקא ע"ש שמו אדום וקוף השטם שהוא אמור אמר שהוא לרוח תנחם שסים לו מלבן מלי הלבנה פנים דיקדק לומר ולא עתה ע"ש לידת של יוסף בנים ברנס ואחר עד עתה נעשר שעדיין לא נולד שטנו של אחיו
ע"ש כי וק"ל:

הרי"ף שפדאו מצער גידול בנים והיינו וכו'. ויש לדקדק מאי סייעתא יש לדרשה זו דקאמר והיינו דכתיב וכו'. ונראה לפי שיש דרשה אחרת לחז"ל במדרש רבה פרשת תולדות שדרשו שפדה את אברהם מכבשן האש שלא היה כדאי אברהם להנצל אלא בשביל הקב"ה שהעתיד לצאת ממנו יעקב ומוכח חז"ל לומר שלא הכין זכותו של אברהם ולא של יצחק להנצל לפי שלפה הקב"ה שיוצאים מהם ישמעאל ועשו והש"י אל בית יעקב אשר פדה את אברהם לפי שבית יעקב שהם ילדיו זרע קודש ומהם אין גם לכך ניצל מכבשן האש וא"כ כפי אותה הדרשה היה אפשר לומר שיבוש יעקב מאביו על שיצא ממנו עשו ויחור פניו מאבי אביו על שיצא ממנו פסולת ישמעאל ובני קטורה ועכשיו כפי דרשה זו שאמר ר' יהודה שפדאו מצער גידול בנים אתי שפיר דדרשינן לא עתה יבוש יעקב מאביו ולא עתה פניו יחורו מאבי אביו לפי שהם צדיקים אלו שפולח לו הם בני אברהם כפי האמת שהוא היה ראוי להולידם ופדאו יעקב מצער הגידול בנים. עוד אפשר שכפי אותה הדרשה שפדאו מכבשן האש אמר יבוש יעקב ויחורו פניו מאבותיו שלא היה להם זכות להנצל מכבשן והולכם לזכותו אבל כפי דרשה זו שפדאו מצער גידול בנים היינו דכתיב לא עתה יבוש יעקב שאדרבה יפה כח זכות אבותיו שלא רצה הקב"ה להצריכם בצער גידול בנים מפני גודל מעלתם וצדקתם ונתנו ליעקב:

כתיב °פלטי וכתיב °פלטיאל אמר רבי יוחנן פלטי בר ** שמו ולמה נקרא שמו פלטיאל שפלטו אל
מן העבירה מה עשה נעץ חרב בינו לבינה אמר כל
העוסק בדבר זה ידקר בחרב זה והכתיב °וילך אתה
אישה שנעשה לה כאישה. והכתיב הלך ובכה על מצוה
דאזיל מיניה. עד בחורים שנעשו שניהם כבחורים שלא
טעמו

עין יעקב

שם אמר בשמים: כל המלמד את בן חבירו תורה. [illegible]

טעמו טעם ביאה. א״ר יוחנן תוקפו של יוסף ענותנותו של בועז. תוקפו של בועז ענותנותו של פלטי בן ליש.
רות ג תוקפו של יוסף ענותנותו של בועז דכתיב ויהי בחצי הלילה ויחרד האיש וילפת מאי וילפת א״ר שנעשה בשרו כראשי לפתות. תוקפו של בועז ענותנותו של
משלי לא פלטי בן ליש כדאמרן. א״ר יוחנן מ״ד רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כלנה רבות בנות עשו חיל זה יוסף ובועז ואת עלית על כלנה זה פלטי בן ליש. א״ר
שם שמואל בר נחמן א״ר יונתן מ״ד שקר החן והבל היופי שקר החן זה יוסף והבל היופי זה בועז יראת ה׳ היא תתהלל זה פלטי בן ליש. ד״א שקר החן זה דורו של משה. והבל היופי זה דורו של יהושע. יראת ה׳ היא התהלל זה דורו של חזקיה. ד״א שקר החן זה דורו של משה ויהושע והבל היופי זה דורו של חזקיה. יראת ה׳ היא תתהלל זה דורו של רבי יהודה בר אלעאי שהיו ששה תלמידים מתכסים בטלית אחד ועוסקים בתורה:

הא כתיב אישה. אלמא בא עליה: **שנעשה לה כאישה.** שהיה מגדלה ומחנכה: **הלך ובכה אחריה.** בקטיה קא מבכי לה: **עד בחורים.** קרא קא דריש והו״ל: **תוקפו של יוסף ענותנותו של בועז.** דבר גדול של יוסף כדבר קל וקטן שבענותנות, תוקף דבר גדול וחמור היה לו שם. ממה דבר קטן שאין לו שם שאדם עושה לפי תומו: **שנעשה בשרו.** אבר: **כראשי לפתות.** נתקשה וזקף פ״ה כן כשם ילדו והע״פ שמכריה היתה וממו נמנים אבל יוסף אשה לא היתה ואינה עמו במטה: **תוקפו של בועז ענותנותו של פלטי.** דאיהו בועז חדא לילה ופלטי שנים רבות: **דורו של משה ויהושע.** עסקו בתורה הרבה והדור של חזקיה יותר מהם כדכתיב וחובל עול מפני שמן ואמרינן בחלק חובל עול של סנחריב מפני שמנו של חזקיה שהיה דולק בבתי מדרשות עד שבדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ: **מתכסין בטלית אחד.** עניים היו:

מהרש״א וילך אתה אישה כו׳. הא דלא פריך הכי בפשיטות לעיל לכ״ע בין לר״י בין לר״ל דקידושי מיכל הוי קידושין והכתיב וילך אתה אישה ד״ל דפלטי הוה ס״ל כשאול דמלוה ופרוטה דעתה אמלוה ותוס׳ כשאת לאשה ממש אבל לר״י בפלטי אל מן סבירה ופלטי מי הוה הא לא דהוי דמלוה ופרוטה דעתה אפרוטה ולא כשאת פלטי משלם פריך שפיר אמאי קרי ליה אישה ומשני שנעשה לה כאישה ר״ל לפי דעת שאול ודעתיה אמלוה ורש״י פי׳ בע״א: **ענותנותו של בועז כו׳.** יש לדקדק במאמר הזה דר׳ יוחנן עבה ג׳ תוקות ומעלות זו מזו ביוסף ובועז ופלטי ונקרא לנות בנות עשו גבי דתניא׳ ר״י נשים השוה יוסף ובועז גם לגמה דינה אוכן נמעלתן לנקבות וגם ענין מימי לשון כבי תוקים שקר החן וגו׳ וכן לפי דרש ר״ל שקר החן זה דורו של משה כי אם שכן זה לגם גם קשה אם היה מעשה בועז גדול משל יוסף מאבי שהיתה רות פנויה ועמו נמעט כפרש״י וא״כ מלבד זה מעשה של בועז יותר גדול ממעשה פלטי הוא מבואר באמר כלן מעלות ומדרגות במעשים ליו יותר גדולים ועדיין אמרו בפ״ק דקדושה מיום שנברא העולם כי נתקלקלו המעשים ואין אדם יכול לעמוד לתיקון מעשי גדולים ממעשיך גדולי אין מי שיאמר כן אבל יש המעשה שהוא חושב שיש בידו לפי מעשיו לומר לו כן ולזה התחיל במעשה יוסף שהיה גדול הערך שלא יהיה חושב דמעשיו גדולים אבל באמר שיש למעלה ממנו מעשה בועז וכן בועז יש למעלה הימנו מעשה פלטי וכן אפשר יותר ממעשה פלטי ולא יהיה חושב דמעשיו גדולים שאין למעלה ממנו ואמר אליך דרי״ע רבות בנות נימר דגדולי במעשים נלכבים אלו שזכר יש דהאחד גדול יותר מחבירו אבל נכבים של אלו שמעשים בהם ואמת שמיפר אין נבם שום נחלה במעשים אלא רבות בנות עשו חיל במעשה יוסף ובועז כי רות זכתה לעשות חיל במעשה מלכות דוד כמ״ש ועשה חיל באפרתה וכן אמת פוטיפר זכתה להעמיד מנחה תולדות מיוסף מלכות אפרים כמ״ש בירבעם בן חיל אבל את עלית ר״ל אם שהוא מעשה מיכל אשתו עלית על כלנה שמעשה רב שכ״כ און רב שנים שיתה אצלו ולא נמצאה עמה רק אלא הגידה השכינה לאביה כמו שספר הכתוב גדרה של בחורים שכנגד שכיהם שלא מצאו עמם אלא ועיקר הדברים שאלה אומר ר״א שקר החן זה מעשה יוסף שהיה לא עשתה שום מעשה כמו אבל יוסף נתהלל בזה שמעשה שהיה לו שקר החן לפי שהאלהים אמרו של שכיים ואין יכון אבל כיה לא כן מלך שקשה לפנין תמיד במצורע במדרשות ובועז מוסיף לומר שמעשה בועז יותר גדול שהיה לו בגל היופי של חוה ובפלטי הוסיף לומר יראת ה׳ היא גר רלא לומר אלם יראה כלומר על הפרש מן הספק עבירה כמו בהיה אז שלדעתה שהגל היתה מותרת לפלטי שלא מתקדשה מיכל לדוד כמו שכתבתי לעיל ולהשליך פירש עצמו מן הספק לפי דעת דוד ותנאו גם היא עיכל יראת ה׳ התהלל כמים בחורים כו׳ שכ״כ שנים שהיה דר שנים כאלו עם אשתו ולא הטאו ד״א שקר החן דרש ליה במעלות הדורות לענין מעלות והורה ואמר שקר החן זה משה כי עדה שנתנה תורה לא היו רק ד׳ מעלות בכי כח מעיד כאמור ומה מצא מן בכינוי הי לאתם לו ד׳ מעלות אבל בדורו של משה שנתנה התורה בלם היה שקר לומר החן שהיה כבר ולפי שבחור המדבר היו יפין בתורה כמ״ש שכך יפה וגו׳ על דור שמדבר אבל לא היה אפשר בידם לקיים כל מלות התורה על מכונן במלום הסלויים בארץ ועל כן אמר הבל היה לומר היופי בימי יהושע שקיימו כל מלות התורה בנוסס לארץ אבל בכל זה לא היו עוסקין בתורה כראוי שהיו עוסקין בכיבוש הארץ ובחילוק שלה אבל יראת ה׳ היא תהלל זה דורו של חזקיה שהיו כלם עוסקים בתורה וכי לנסם מלחמתם לא כמהו ימים על מעשם במלחמות

עיון יעקב

[illegible]

מלחמות שבתורה ואמר ר"ל שקר החן זה דורו של משה ויהושע שהיו מטבין לבור לאחר שקבלתן תורה משה ספק על ד' מלות שבי כח שבל הימי' זה דורו של חזקיה שהיה עוסק בלימוד התורה ולא היה עוסק בכיבוש והיטב לפי' כמים שבל ירמה ה' היא נבי זה דורו של ר"י בר"א שהיו עוסקין בתורה מתוך הדחק ספק על דורו של חזקיה מי לא לומדים התורה לשם שמים ולא כן מתגלים ח"ש שהיו ר' תלמידים מתכסין כי על פי מ"ש פרק המוכר פירות כל שמתגלה בטלית של שיש ולא היה אין מכסיקן אותו במחילתו של הקדשים דהיינו טליתו של שיש שהיה גדול מטלית אחר כדאמרינן בפרק חיים (טלית) של שיש כל שאין חלקו כחלק מחמיר נפה ולכישה יהיה מה תכסה סרחה שהוא לפי שאינו שיש ואמר שבדורו של ר"י בר אילעאי היו ששה תלמידין מתכסין בטלית אחד של שיש ולא היו מתגלין כלל בטליתות גדולים לכך היו עושין ר' טליתות קטנים מטלית אחד של שיש וק"ל:

הרי"ף מאי דכתיב רבות בנות עשו חיל וגו' וכו'. אפשר דהוקשה לרבי יוחנן כפי פשטיה דקרא שמתחיל בנכח אשת חיל מאי קאי דנקט בנות ולא נשים ועוד מאי רבות ועוד הוי ליה למימר עלו במעלות ואת עלית על כולנה או יאמר רבות בנות עשו ואת עלית על כלנה אלא לדעתי קאמר שהצדיקים הם נקראים בנות ירושלים על שם שבונים העולם כי עשו חיל לבנות את יצרם בכח גדול ואתם עלית כתעלים במעלה גדולה מעשיהם בן שנים רבות עלים על כולנה ועשיהם מגדיל יוסף לעשות מיוסים שקר החן שהיה לו ולא נכשל ורק נעשה כגדיל לעשות מיוסים הבל היופי על זה לתכשל עמם מ"מ יש לעשות יותר לפלגי בן לים שעמד גילוי מי לוחם השנים והיה התהלל: שקר החן זה דורו של משה. ירך דרש מקום הקנים לעשות מקיים משום אלא שלא אמר שירה על מעלתו של מיסיר ודיה הדבר קשה למה לא עשה לעשות מעשים כיון שאמר שירה על סים לגם דרש שקר החן זה דורו של משה שלא עסקו כ"כ בתורה כמו שעסקו דורו של חזקיהו:

יח ת"ר מקום שנהגו נשים לצאת אחר המטה יוצאות. לפני המטה יוצאות. ר' יהודה אומר לעולם נשים לפני המטה יוצאות שכן מצינו בדוד שיצא אחר מטתו

שמ"ב ג של אבנר שנא' °והמלך דוד הולך אחר המטה אמרו ליה לא היה הדבר אלא לפייס את העם ונתפייסו שהיה דוד יוצא מבין האנשים ונכנס לבין הנשים ויצא מבין

שם הנשים ונכנס לבין האנשים שנא' °וידעו כל העם וכל ישראל כי לא היתה מהמלך להמית את אבנר. דרש

שם רבא מ"ד °ויבא כל העם להברות את דוד כתיב להכרות

וקרינן להברות בתחלה להכרותו ולבסוף להברותו. א"ר יהודה אמר רב מפני מה נענש אבנר מפני שהיה לו למחות בשאול ולא מיחה ר' יצחק אמר מיחה ולא נענה ושניהם מקרא אחד דרשו °ויקונן (על) [המלך אל] אבנר ויאמר הכמות נבל ימות אבנר ידיך לא אסורות ורגליך לא לנחשתים הוגשו מאן דאמר לא מיחה הכי קאמר ידיך לא אסורות ורגליך לא לנחשתים הוגשו מאי טעמא לא מחית כנפול לפני בני עולה נפלת. ומ"ד מיחה ולא נענה אתמוהי מתמה הכמות נבל ימות

אבנר ידיך לא אסורות ורגליך לא לנחשתים מבדי מחויי קא מחית מ"ט כנפול לפני בני עולה נפלת. למ"ד מיחה מ"ט איענש אמר רב נחמן בר יצחק ששהה מלכות בית דוד שתי שנים ומחצה:

רבי יהודה אומר לעולם לפני המטה יוצאות שכן מצינו בדוד שיצא אחר מטתו של אבנר. ולא קי"ל כסים לחר שעמא לרסיה דהוי למלך עם הנשים: בתחלה להכרותו. שהיו סבורין שמאתו היסס סריגת אבנר: ולבסוף להברותו. מידש נביחר שלא מאת דוד הרגת אבנר: למחות בשאול. בהריגת סב עיר הכהנים: ידיך לא אסורות. אדם חשוב היית לשאול והיה לך למחות ולפי שלא מחית כנפול לפני בני עולה נפלת: מבדי מחויי מחית. והיק ידיך לא אסורות היו לא ניתנה בעלותך תמות אלא בכל כחך גלית דעתך ומחית בשאול: ששהה מלכות בית דוד. שהעמיד את איש בושת למלך ואם לא שהעמידו אבנר את דוד היו מלכין ומשמלך איש בשת עד זמן שמלך דוד על כל ישראל היו שתי שנים ומחצה שתי שנים לאיש בשת ואולי שנה בין מיתתו למלכות דוד שמשמעות שאול מלך דוד בחברון ובסוף בחברון מלך שבע שנים וששה חדשים לא עמן חמש שנים שבין מיתת שאול למלכות איש בושת דהכיא בסדר עולם והשיאו אחר מלך דוד על ישראל וגו' ממלכות מלכות ישראל בסלה סי' שנים לאמר ה' שנים היו בלא מלך כשתיירו שתי שנים ומחצה ממלכות איש בשת למלכות דוד:

תוספות נשים לעולם לפני המטה. דכיון דשעת צער הוא ליכא למיחש להרהור: ובירושלמי פליגי איכא למ"ד לפני המטה לפי שגרמו מיתה לעולם ואית דנהגו לאחר המטה לפי שבגלוי לבנות ישראל שיסתכלו בהן האנשים: ששהה מלכות וכו'. ואע"ג דדרשינן ומלכים מתוך יצאו זה שאול ואיש בשת מ"מ היה יכול להתקיים במקום אחר ולא היה לו להשהות מלכות בית דוד שנתמשח כבר ע"פ נביא: שתי שנים ומחצה. הקשו על פי' רש"י ז"ל והארכים קצת בפירושם אשר:

מהרש"א שהיה לו למחות בשאול כו'. פרש"י בהריגת נוב עיר הכהנים עכ"ל אבל קשה לפירושו דאמרינן ס"פ כ"ח מי ושיא בחנת לו לאבנר מיתה ולפי פירושו אתיא הך דרשא דהכא כמאן מאי אמרתי דהכא ועל כן נראה לפרש דהייט הך דהכא דקאמר לא מיחה היינו מתוך ומסירה שהיה לו למחות בשאול ולומר לו כמה לרדוף אחר שלא הרגך ולא מיחה כי כפירוש רש"י שם וק"ל: בפרש"י בד"ה מבדי מחויי כו' לא נהגת בעצמך כאדם חשוב כו'. עכ"ל לפרשו ג"כ בלשון תמיה וכי לא ניהגת עצמך כאדם כי אבל מיהו טוב אלא בכל כחך גלית כי לא יתפרש וע"כ כך כתבו פירוש נכון סופך דברים וכה"ל לא ניהגת בעצמך אלא כאדם חשוב ובכל כחך כו' ודו"ק:

הרי"ף לעולם נשים לפני המטה כו' פרש"י. ויש לתמוה דילמא דוד היה הולך אחר המטה והנשים הולכות אחרי דוד שהיה אחרי המטה ובזה דכתיב והמלך דוד הולך אחר המטה וקי"ל אחר מתוך אחרי מתעלה וכיון שדוד היה מתעלה מהמטה עם אין לנשים לילך אחרי דוד מפני מתעלות הרבה מהמטה אלא לפני המטה יוצאות: אלא כדי לפייס את העם וכו'. וקשה כיון דלהדיק לא היה יוצא שמלך מתלבוש אלו עם כנך אחר דוד

[illegible]

לאחר ליכנס לבין הגוים שהוא אחרי שמעה כדי לפייס שהרי מילותו חון לסנהדרין שם שאינו יוצא למות כבר היה הפיוס לכל ישראל על מיתת אבנר אלא ודאי שהגוים היו סוברים לפני העם כדי יסודם ולכן דוד היה המלך אחר שמעה לפייס וי"ל שעדיין לא היה פיוס גמור כי כל העם לא ידעו מעשה המלך שאינו יוצא אחר מת מסנהדרין שלו: דרש רבא מאי דכתיב ויבא כל העם וגו' כתיב להכרות וגו'. וצריך לבאר מה הוקשה לרבא שאמר מ"ד שהם לא לברות שכתיב והקרי סי"ל כתיב להכרות וקרינן להברות ונראה שהוקשה לרבא כיון שדוד אינו מהמתאבלים על אבנר מהו ויבא כל העם להברות את דוד כי אין מברין אלא לקרוביו של מת שחייבים להתאבל עליו ועוד למה נאמר כל העם לענין הבראה לכך בא לתרץ שם הקרי והכתיב דכתיב להכרות וקרינן להברות שמקודם קמו כל העם להכרותו ובשידעו שלאמת קמו כל העם הגונים שם להברותו לפי שאינו מענין שהבראה אלא להבדילו מעיקר נראה כי לפי לבג אנוש ימעד: עיין מה שפירש רש"י לפירוש בשאול בהריגת נוב עיר הכהנים אין לחושש דלא פי' על שלא מיחה בשאול ברודפו אחרי דוד כמעם נפשם לפי שאול היה סבור דוד על המלוכה שמתירא ליטול ממנו ולגם חשש אבנר שלא יהיו דבריו נשמעין אבל בהריגת נוב עיר הכהנים על שאמרו באורים ותומים לדוד ואין נשאלין אלא למלך וכפי הדין נשאלים למלך ולפי שהאבנר צריך גו וחד היה צריך אבנר גו ושאול אמר סוטו והרגו מ"ל סוטו על שסנהדרין לידע אם חייבים מיתה וכולם אמרו שנשאלים לפי שהאבנר צריך גו ואילו מיחה אבנר בשאול שיעשה הדין שוטו בסנהדרין היה מוכרח לשמוע בקול שרים ולא נהרגו הכהנים נהרג לכך נהרג אבנר נהרג: היה ידיך לא אסורות וגו'. עיין פי' רש"י ונראה דרבים ידיך לא היו אסורות כנגד לפני רבו אלא היה כאדם מטוב. ועוד ידיך לא היו אסורות והיית יכול לקום בגיבור לסרוב את שמכים לכהנים וכן הוא לך לרוץ בתגליך למונעם. ויש לדקדק למ"ד שלא מיחה אם כן אין הוא מקונן עליו כיון שהוא היה עושה נחשלו מה ונראה שהקינה היתה על שלא בא מיתה עליו כדרך כל הארץ וחיים תכשמה נגד מיתת פרע הכלורים לנגד שעויד במלכות ישוה אבנר גם: היה נענש מפני שעשה מלכות בית דוד ואי"נ לא היה ראוי ליפול נכרע. אין זה אלא לפני בני עולה נפלת נשוך סוד ורוצו כל העם לבכות עליו:

שם ע"ב כו רבי יוסי אומר כל האמור בפרשת מלך מלך מותר בו ר' יהודה אומר לא נאמרה פרשה זו אלא כדי
דברים יז לאיים עליהם שנאמר °שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך וכן הי' רבי יהודה אומר שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ להעמיד להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות להם בית הבחירה רבי נהוראי אומר לא נאמרה פרשה זו אלא כנגד תרעומתן שנא'
שם °ואמרת אשימה עלי מלך וגו' תניא רבי אליעזר אומר
ש"א ח זקנים שבדור כהוגן שאלו שנא' °תנה לנו מלך לשפטנו
שם אבל עמי הארץ שבהן קלקלו שנאמ' °והיינו גם אנחנו ככל הגוים ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו. תניא (אידך) רבי (יוסי) [יודא] אומר שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ להעמיד להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות להם בית הבחירה. ואיני יודע אי זה מהן תחלה כשהוא אומר כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק הוי אומר להעמיד להם מלך תחלה ואין כסא
ד"ה א כט אלא מלך שנאמר °וישב שלמה על כסא ה' למלך ועדיין איני יודע אם להכרית זרעו של עמלק תחלה
דברים יב ואם לבנות בית הבחירה כשהוא אומר °והניח (ה') לכם מכל אויביכם וגומר והיה המקום אשר יבחר ה' וגו' הוי אומר להכרית זרעו של עמלק תחלה וכן
ש"ב ז בדוד הוא אומר °ויהי כי ישב המלך דוד בביתו וה' הניח לו מסביב וכתיב °ויאמר המלך אל נתן הנביא ראה
שם נא אנכי יושב בבית ארזים וגו':

בפרשת מלך. בספר שמואל (א ח) בניכם ובנותיכם יקח וכיוצא בהם: לא נאמרה. פרשה דשמואל אלא לאיים עליהם שתהא אימת מלכם עליהם אבל אין עושה למעשה: פי' לא נאמרה פרשה זו אלא לאיים עליהם ול"ג ליראם ולבהלם דהא לר"י יפה מוטו שהרי נלמוד ישראל על כך וה"ג בתוספתא: שלש מצות. לפי כך שלא שלט שם הטיות ז' בזו לעשותן כסדרן כדעמרת נקון בתחלה מלך ואחריה עמלק ואחריה בית הבחירה: בכניסתן לארץ. דכסלנו כתיב ירשתה וישבתה בה ואמרת אשימה עלי מלך בעמלק כתיב והיה בהניח ה' וגו' ובבנין בית הבחירה כתיב ועברתם את הירדן וישבתם בארץ וגו' והלך כתיב והיה המקום וגו': לא נאמרה פרשה זו. שום תשים עליך מלך משום מצוה אלא כנגד תרעומתם שגלוי לפניו שעתידין להתרעם על כך נאמר והיינו גם אנחנו ככל הגוים [שכלומר] ואמרת אשימה עתידין אתם לומר כן: רבי נהוראי אומר כו'. ל"ג ליה בתוספתא ותרע מעיקר הוא דהא קיימא לן בעירובין דהוא רבי מאיר הוא רבי נהוראי: עמי הארץ קלקלו. דאלו זקנים שאלו לשופטם ולרדות הסרבנים שבהם אבל עמי הארץ אמרו ענין מלחמותיהם שאמרו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו:

תוספות מלך מותר וכו'. תימה לאם כנגם שהשב על נבות כיון שלא רצה למכור לו. כדמו ועוד דנפרק הכונס לגן ב"ל קאמר דדוד שאל אם היה יכול להחליף גדישים של שעורים מישראל לפי נפשי נחמיו וי"ל דנפי שמלך כתיב יקח ונתן לעבדיו ולא לעצמו וי"ל דמגם היה יכול ליקח אם היה הונם אבל בשחיה הואיל המלך מיפמה לו סרפום בידם נותר לא נמכור וי"ל דנבגם לפי שאל הכרם לעשות ע"ז דכתיב יהיה לי לגן ירק כמו שמתקדשים ומטהרים אל הגנות והגקן תיכן דהיה מותר רק בשדות הרחוקים מן העיר דלא מעלי כ"כ אבל כלם נבות היה אבל היכל שהב בשומרון ועוד י"ל דהוקא בשדה ועקנם אבל שדה שהוא מירושת אבותיו לא כמו שהשיב נבות חלילה לי מהשי. כחלת אבותי לך. וי"ל דפרשת המלך לא נאמרה רק על מלך שמולך על כל ישראל ויהודה ומלא המקום ואחאב לא מלך על יהודה וגם לא היה מלך מלא המקום:

מהרש"א וכן היה ר"י אומר ג' מצות כו'. ר"ל וכן היה ר"י לומר כדבי יוסי דיפה סום לבקש להם מלך ולאשוקי מדבי נהוראי:

עין יעקב

[illegible]

פסולה אלא כלפי ישראל כולו על כך מיהו קלה דחוק בפרש"י דלא [illegible]

[illegible]

ולפ"ז ושפטנו ע"פ נמשכם: ועדיין איכו יודע וכו'. אין לתמוה אמרי משפט לכם יש שהוא המלך כמות הכריתה [illegible] סמלה היה לנו להתכיל בית הבחירה [illegible] הבחירה תחילה קודם שנעמיד המלך:

הדרושים הכא משמע דזקנים שאלו כהוגן. [illegible]

[illegible]

אמר ריש לקיש בתחלה מלך שלמה על העליונים שנאמר °וישב שלמה על כסא ה' ולבסוף מלך על התחתונים שנאמר °כי הוא רודה בכל עבר הנהר מתפסח ועד עזה. רב ושמואל חד אמר תפסח בסוף העולם ועזה בסוף העולם וחד אמר תפסח ועזה בהדי הדדי הוו יתבי וכשם שמלך על תפסח ועל עזה כך מלך על כל העולם כולו ולבסוף לא מלך אלא על ישראל שנא' °אני קהלת הייתי מלך על ישראל וגו' ולבסוף לא מלך אלא על ירושלים שנאמר דברי קהלת בן דוד מלך בירושלים ולבסוף לא מלך אלא על מטתו שנא' °הנה מטתו שלשלמה וגו' ולבסוף לא מלך אלא על מקלו שנאמר (°מה יתרון לאדם בכל עמלו וגו' וכתיב °זה) [וזה] היה חלקי מכל עמלי רב ושמואל חד אמר מקלו וחד אמר גונדו. הדר או לא הדר רב ושמואל חד אמר הדר וחד אמר לא הדר. מאן דאמר לא הדר מלך והדיוט ומאן דאמר הדר מלך והדיוט ומלך:

בתחלה. קודם שנשא שלשה נשים נכריות מלך על עליונים: וכשם שמלך על תפסח ועזה כך מלך על כל העולם כולו. והכי קאמר קרא כי הוא רודה בכל עבר הנהר כמתפסח עד עזה: על מקלו. שהשלים אשמדאי מכסאו כדאמרינן במסכת גיטין: גונדו. טליתו ובפסחים פירש רב האי שהוא מקידה של חרס (וגורס) [והוא גי'] חד אמר קדוו וחד אמר מקלו והוא מקידה ששותה בה מים: מלך והדיוט. ושוב לא חזר למלכותו:

מהרש"א וחד אמר תפסח ועזה כו'. וע"כ דלאו כמשמעו קאמר דהא רודה בכל עבר הנהר כתיב דמשמע [illegible] דהכי קאמר דכשם שמלך על תפסח כו' והא דנקט לה קרא בכה"ג כשם שמלך כו' ולא הזכיר ב' מקומות שהיה אחד בסוף העולם מלד זה והב' מלד אחר בסוף העולם י"ל דנקט אלו ב' מקומות שהיו מפורסמים ממשלתו עליהם וע"ל דנקט מקומות בשני קצות העולם לא כלל בכ"ה רק האורך של עולם ולא הרוחב של עולם וכן יש לפרש

[illegible]

ואין כסא אלא מלך שנאמר וישב וגו'. [illegible]

[illegible]

בזה שמלא בחידושים עם וקיל:

[illegible]

עין יעקב

[illegible]

לפרש גבי מיתה ועבד כוס נפיק ומגילה ודו״ק: ולבסוף על מטתו
כו'. משמע שלא היה משל לא רק על מטתו שכמוכר ממלכותו ולפס
בן סיפא דקרא ששים גבורים סביב וגו' לא יתפרש שפיר אבל נפי
מי שלמו מפורש דסלי קרא הכס נמטתו שבשלמה וגו' בתר דסלר
למלכותו כתיב ומעמה בישמוחא דלשמדאי מולך נמי גבורים סביב
לם וגומר. ולמסבר דהתס היינו למ״ד דהדר למלכותו דמייתי ליה סתי
ססם אבל הכא סולרך למימר הכי למ״ד דלא חזר למלכותו קדם
שמכוד לגמרי מאמר סלי קרא לאן במכוד מכקלו לא נמוד עדיין
ממטתו וכל הלריך למטתו משום בניהותא דהיינו ששים גבורים עד
לחר כך שמכוד לגמרי שלמר חסהיה חלקי וגו': ה״א מקלו. דדרך
הכתוב לומר כן על מי שיש לו דבר מועט כמו״ש יעקב במקלי עברתי
את הירדן הזה ומכאם וגו' ועיר נוכוז וכו' דודאי יעקב לא היה לו
כלים ועבד המלחמה לפי שלקח ממנו אליפז כל אשר לו כמ״ש בענין
שנקם יעקב על הדבר וכתן לי לחם לאכול ובגד וגו' אבל שלמה
כשמכוד ממלכותו ע״י אשמדאי ודאי בבגדיו מכוד והפיל קלמר לא
על מליתו שכשאר עליו וזה היה חלקי וגו' וקי״ל:

שם [פיסקא] ופורצין לעשות לו דרך. ת״ר אוצרות מלכים
אל מלך ושאר ביזה שבוזזין מחצה למלך
ומחצה לעם א״ל אביי לרב דימי ואמרי לה לרב אחא
בשלמא אוצרות מלכים למלך אורחא דמלתא אלא
שאר ביזה שבוזזין מחצה למלך ומחצה לעם מנ״ל
דה״א כט דכתיב °וימשחו לה' לנגיד ולצדוק מקיש נגיד לצדוק
מה צדוק מחצה לו ומחצה לאחיו אף נגיד מחצה לו
ומחצה לאחיו וצדוק גופיה מנלן דתניא רבי אומר
ויקרא כד °והיתה לאהרן ולבניו מחצה לאהרן ומחצה לבניו:

וימשחו אותו. בשלמה כתיב: והיתה לאהרן ולבניו. בלחם הפנים כתיב:

אמר הכותב [illegible]

כח לא ירבה לו נשים על י״ח מנ״ל שנאמר °ויולדו לדוד
ש״ב ג בנים בחברון ויהי בכורו אמנון לאחינועם
היזרעאלית ומשנהו כלאב לאביגיל וגומר והשלישי
אבשלום בן מעכה וגו' והרביעי אדוניה בן חגית והחמישי
שפטיה בן אביטל והששי יתרעם לעגלה אשת דוד
שם יב אלה ילדו לדוד בחברון וכתיב °ואם מעט ואוסיפה
לך כהנה וכהנה כהנה שית וכהנה שית הוו להו תמני
סרי והא הות מיכל אמר רב עגלה זו מיכל ולמה נקרא
שמה עגלה שחביבה עליו כעגלה וכן הוא אומר

שופטים יד °לולי חרשתם בעגלתי ות״ר ומי הוו למיכל בני והכתיב
ש״ב ו °ולמיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה אמר
רב חסדא עד יום מותה לא היה לה ביום מותה היה
לה מכדי בנים היכא קא חשיב להו בחברון ואילו מעשה
שם דמיכל בירושלים הוה דכתיב °ומיכל בת שאול נשקפה
בעד החלון ותרא את המלך דוד מפזז ומכרכר לפני ה'
ותבז לו בלבה ואמר רב יהודה ואי תימא רב יוסף שקלתה
מיכל למיטרפסה אלא אימא עד אותו מעשה היה לה
שם ה מכאן ואילך לא היה לה והכתיב °ויקח דוד עוד
פילגשים ונשים בירושלים למלויי שמונה עשר. מאי
נשים ומאי פילגשים אמר רב יהודה אמר רב נשים
בכתובה ובקדושין פילגשים בלא כתובה ובלא קדושין
א״ר יהודה אמר רב ת' ילדים היו לו לדוד וכולן בני
יפת תואר היו ומגדלי בלורית היו וכולן יושבים בקרונות
של זהב ומהלכים בראשי גייסות היו והם בעלי אגרופין
של בית דוד א״ר יהודה [אמר רב] תמר בת יפת תואר
ש״ב יג היתה שנאמר °דבר נא אל המלך כי לא ימנעני ממך
ואי ס״ד בת נשואים היא אחתיה מי הוה שריא ליה
שם אלא ש״מ בת יפת תואר הות. °ולאמנון רע ושמו יונדב
בן שמעה אחי דוד (והיה) [ויונדב] איש חכם וגומר
שם א״ר יהודה אמר רב איש חכם לרשעה °ויאמר לו
מדוע אתה ככה דל בן המלך וגומר ויאמר לו יונדב
שכב על משכבך והתחל וגומר ועשתה לעיני את
הבריה וגומר ותקח את המשרת ותצוק לפניו אמר רב
יהודה אמר רב שעשתה לו מיני טיגון וישנאה אמנון
שנאה גדולה מ״ט אמר רב יצחק נימא נקשרה לו
ועשאתו כרות שפכה וכי נקשרה לו איהו מאי עבידה
אלא אימא קשרה לו נימא ועשאתו כרות שפכה איני
יחזקאל טז והא דריש רבא מ״ד °ויצא לך שם בגוים ביפיך שאין
להם לבנות ישראל לא שער בית השחי ולא שער
ש״ב יג בית הערוה שאני תמר דבת יפת תואר הואי °ותקח
תמר אפר על ראשה וכתונת הפסים אשר עליה קרעה
תנא משמיה דרבי יהושע בן קרחה גדר גדול גדרה תמר
באותה שעה אמרו אם לבנות מלכים כך לבנות
הדיוטות עאכ״ו אם לצנועות כך לפרוצות עאכ״ו אמר
שם ע״ב רב יהודה א״ר באותה שעה גזרו °על היחוד ועל הפנויה:

חרשתם בעגלתי. משמשון קרי לה לאשתו כשהגידום לאם חידותו:
ואמר רב שקלה מיכל למטרפסה. זה היה פרעון
תמלאת עם שנכתב נלמה לא היה לה ולד: אלא מההוא מעשה
ואילך לא היה לה. אבל מקודם הכי איכא למימר דהיה לה:
והא כתיב ויקח דוד עוד. אלמא מתא תה ליה כמה: יפת
תואר. הנשבים במלחמה כדכתיב וראית בשביה: תמר. אמם
אבשלום

עין יעקב

[illegible] לא ירבה לו נשים [illegible] כהנה וכהנה [illegible] אלא [illegible] פילגשים [illegible] אמר [illegible]

לפתלוס בת יפת תואר היתה קודם שנתגיירה בלב שלם מעכה אמו עלרם לו לדוד את תמר והיתה חלט בתורת יפת תואר (ובתוספות סלריכו בה אם נותר לבא על יפת תואר בילה ראשונה במלחמה אי לא ואין לריך לפרש) : ועתה דבר נא וגומר. יונדב מכסיב ליה עלה לאמנון : מי הוה שריא ליה. אלא שמע מינה עדיין לא נתגיירה אמה כשילדתה והא ולד שפחה ונכרית מישראל אין לו קורבה אב במסכת יבמות : התחל. עשה עצמך כחולה : הבריה. מאכל : מינון. פריי"ע : שלא היה להם לבנות ישראל. קודם שחטאו ונבעו בעם לין : לא שער בית השחי. אמה אליני אזוטהיכם : גדרה תמר. בדמעותה וצעקתה וכנגה עלמה בבזיון כמלו באלו כתיב קל וחומר בעלמן מה בנות מלכים אירע קלקול זה בהדיוטות של אחת כמה וכמה : על היחוד. דאסור אפי' ועל הפנויה :

מהרש"א ודאי הואי מיכל כו'. אין לפרש דהאי דקאמר לא ירבה לו נשים פריך והא הואי מיכל דוחיא דפריך בתר הכי כדכתיב ויקח דוד עוד נשים וגו' דהא ודאי בלאה אחת במיכל ידע המקשה נמי למימר דלמלויי י"ח קאתי אלא דלקושין נמי ויקח דוד עוד פילגשים ונשים פריך לה דמשמע פילגשים ונשים תרתי הוו ולא אסיק אדעתיה למימר דלא אתי רק למילויי אלא דנראה לפרש דאגופה דקרא פריך הכא ויחשיב דשם נשים הו ליה בחברון והא הואי נמי מיכל דבאת אליו כבר בחברון קודם שבא לירושלים והכי ניחא דלא פריך ליה מגח בבע דודאי אסיק אדעתיה גם דלמלויי י"ח הוה ולא חשיב לה בחברון דלא באת עד שבא לירושלים וק"ל : שקלתה מיכל למטרפסה וכו'. בלאו הכי מגופא דקרא נמי משמע דלאו ביום מותה ילדה יתרעם למעלה דיום מותה אחר שהיה דוד בירושלים הוה ויתרעם ילד כבר בחברון אלא לשנויי הקושיא פריך שהא דשקלה מיכל למטרפסה משמע דמכשיה בהאי עלמה מאותו מעשה ולא ילדה לה ולד בהאי עלמה מאותו מעשה אף ביום מותה ודו"ק : תמר בת יפת תואר וכו'. פירשו בתוספות למאן דאמר דאף ביאה ראשונה אסור במלחמה לא היתה תמר גם דוד מלחמה היתה כבר מעוברת כי עיים לא ניחא לנו לפרש שכבר הולידה אמה את תמר קודם שבאתה למלחמה דאם כן לא מקרי לה בנות מלכים דכיון שנולדה כבר לא גדלה בחיקו של דוד : ויונדב איש חכם כו' איש חכם לרשעה וכו'. מלת חכם נאמר בכל מקום המחכים בדעתו בדבר שאין אחר כל העם יורדין לסוף דעתו אך על הטוב כאמור במחכים לטובה בשום חכמה משא"כ סכה לא עליה ביונדב בזה שום חכמה להעיר אך לפרש ידע : וישנאה גו' ברות שבבה וכו'. ועל זה אמרו בפרקי אבות כל אהבה שהיא תלויה בדבר בטל דבר בטלה אהבה זו אהבת אמנון ותמר וכו' לפי שהיה תלויה האהבה בדבר דהיינו בזנות ובניאוף בטל הדבר ומנע שנעשה כותה שפכה בטלה האהבה חמים בחולם שמלאה אמר שכלם שהיה לעולם על ידי שנעשה כרוח שפכה מאהבה לאחר אהבה שלא היתה רק לאותו ענין : שער בית השחי וכו'. מס. סנהדרין ואתי"ל נמה לפרש שהיה לאו שנזרת מנשה דאמר שלם היו מלאכים לשמים וכו' ולאחר שנבנה בנוה לאו כתרנה וכו' עכ"ל עיין שם אין זה שבירה אלא שלא היה לבן על ידי גלוח ומה שהקשה דאם כן מאי קושיא והאמר אלא מקמאה הבתולות לא גילחו וקי"ל לא ידעתי מכן לו לומר משום שמונים היו מגלחים אלא יפוי כמלאכת דאיתא בפסים. כמו הכיכה משום חשמים ומשום יפוי היו מגלחים מדע דשער בית השחי ע"כ לאו משום יפוי חשמים הוה ושמשא בתולות בית ישראל גלחו עצמן בין בבית השחי ובין בבית הערוה משום יפוי כמ"ש אלא לך שם בגרס ביפיך :

הרי"ף מהרש"א שקלתה מיכל למטרפסה וכו'. ר"ל דהיא שנשאת ומיתתה מילדה היתה מיכל בחברון ואפ"ה בהיות דוד בחברון לא ילדה עד לאחר שהיה בירושלים מ"מ מנאו הכתוב בכלל הילודים שמפני שנולדו בחברון לכך פריך שהא דשקלה למטרפסה וכו' :

כמ ס׳ — מ"א א׳ — מ"א א׳ פי' כל הנלחים ועי' במפרשים

נואדוניה בן חגית מתנשא לאמר אני אמלוך אמר רב יהודה אמר רב מלמד שבקש להולמו ולא הולמתו ויעש לו רכב ופרשים וחמשים איש רצים לפניו מאי רבותא אמר רב יהודה אמר רב כלן נטולי טחול וחקוקי כפות רגלים הוו :

שבקש להולמו ולא הולמתו. (ויעש לו רכב ופרשים) שבקש להלבישו כתר מלכות ולא הולמתו לפי שהיה ברזיל של זהב בתוך תגלת מהופן לרופן ואינה מתישבת בראשו אלא למי שיש לו מרין בראשו והיא עתידה לבית דוד שבכל סרוחי נעלמת סולמתו ותי שלים ראוי למלכות. אינה סולמתו : מאי רבותיה. ברגלים חמשים איש (מאי רבותיה) לבן מלך. נטולי טחול וחקוקי כפות הרגלים. נטולי טחול ע"י סם שהטחול מכביד על האדם וחקוקי כפות הרגלים אין גשר בפרקותיהם ורצים על הקוצים ועל הברקנים ואינן ניזוקין :

ל׳ סס — מ"א ס׳ — ד"ה ב ט׳

רב יהודה רמי כתיב ויהי לשלמה ארבעים אלף ארות סוסים למרכבתו וכתיב ויהי לשלמה ארבעת אלפים ארות סוסים הא כיצד אם מי אלף איצטבלאות היו כל אחד ואחד היו בו ארבעת אלפים ארות ואם ארבעת אלפים איצטבלאות היו כל אחד ואחד היו בו ארבעים אלף ארות. ר' יצחק רמי כתיב אין כסף נחשב בימי שלמה למאומה וכתיב ויתן (שלמה) [המלך] את הכסף בירושלים כאבנים לא קשיא כאן קודם שנשא שלמה את בת פרעה כאן לאחר שנשא שלמה את בת פרעה א"ר יצחק בשעה שנשא שלמה את בת פרעה ירד גבריאל ונעץ קנה בים והעלה שירטון ועליו נבנה כרך גדול שברומי :

איצטבלאות. בית גדול למאכל הסוסים : ארות. מבדלת בין סוס לסוס על פני הבית : כאבנים. משמע שיהא מולקה :

כל

עיון יעקב

[illegible] במקומו

מהרש"א כל אחד ואחד היו בו ארבעת אלפים. ומשמעי מסכתו קראי דעבר שלמה אלא ירבה לו סוסים דרבוי סוסים כל כך אינו שהיו לריכים שלם נרכבו ופרשיו שלא היו בהם פחות סוסים בעלכים ועבר על כל סוס וסוס כדאמרינן לעיל וכיס בירושלמי אסכי קראי בעלכים היו וק"ל: **באן קודם כו'.** דכיון שלא כמה גם פרעה והיה עסק בחכמת התורה לא היה הכסף מחשב למאומה בימי שלמה וקשה דיכה מכסף כנחר אבל משנשא גם פרעה מיעט בחכמה ורצה בממונו והמעטי עשיו כדאיתא פרק בן סורר ומורה היה הכסף מחשב וק"ל: **בשעה שנשא כו'.** כי זה היה התלת עבירה לעיין בירושלמי כדאמרינן פרק במה בהמה שהכניסה לו אלף כלי זמרים ואמרה לו כך עושים עיין פלוני הם היה התלה התורבן כמים מן יפתה לנבכם וגו' ולגדתם מהרם ולכך בו ביום נבנה קנה כו' כי היה התלה ישנו של חוני כמים שלא כהמלא טור אלא מחורבנם של ירושלים והיה זה ע"י גבריאל כי בידו כתן גחלי אש לשרוף ירושלים כדאמרינן פרק יום ולזה כתן בידו ג"כ יסוד של חוני ששם מחורבנם של ירושלים וכמו ששם עם גבריאל חם ולכן סגאלים י"ל ג"כ שהיה חם ולא כנן רק קנה לו אבל מאלה שלם שירעון ויש לפרש שבנן קנה לרמוז על מלכות חוני שנאמר עליו גער חית קנה עיש שמשבט שמול יער פ"א בין סקנים ועל זה שהפלג דוד גער חית קנה גער חוני שמיוחם במקום קנה שבנן גבריאל עיש וק"ל:

לא **וא"ר** יצחק מפני מה לא נתגלו טעמי התורה שהרי שתי מקראות נתגלו טעמם ונכשל בהן גדול העולם כתיב °לא ירבה לו נשים אמר שלמה אני ארבה ולא אסור. וכתיב °ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו. וכתיב °ולא ירבה לו סוסים ואמר שלמה אני ארבה ולא אשיב וכתיב °ותצא מרכבה ממצרים בשש וגו':

לא נתגלו טעמי תורה. כגון למה נאסרה לגיסם [?] ואכילם חזיר וכיוצא בהן:

מהרש"א לא נתגלו טעמי וכו'. נראה מה שנגלה טעם כי מצות אלו יותר מכל שאר מצות שבתורה לפי שטעם כל אחד מהני מצות אלו היא בגלוי ג"כ מצוה שטעם לא ירבה לו סוסים מפני שלא ישוב מצרימה שהטעם היא בגלוי מצוה שלא ישוב שם אף בלי הרבות סוס וכן בלא ירבה לו נשים שטעמו ולא יסור לבבו שהוא בגלוי מצוה שלאפי' אחת והיא מסירה לבו אסור בישראלית כדאמרינן לעיל ואמר שלמה אני ארבה ולא אסור וכתיב ויהי לעת זקנת שלמה גו' על פי מה שפירש בסוף קידין זקני ע"ה כל זמן שמזקינין דעתן מטורפת שנאמר ודעת זקנים יקח אבל זקני תורה כל זמן שמזקינין דעתן מתיישבת כו' שנאמר בישישים חכמה וגו' וה"ש מסוק שלמה על חכמתו בזה ואף חכם לב שמעו בתורה אעפ"כ נשיו הטו לבבו מחכמת התורה בזקנתו ונעשה מזקני ע"ה שמטפשין וכן בלא ירבה לו סוסים שסומך על חכמתו שיכול להרבות סוסים ממקום אחר ולא ישוב מצרימה וכתיב ותצא המרכבה ממצרים דלאו מרכבה שלו היתה בלישנא ממצרים וק"ל:

לב **משנה** מלך כותב לו ספר תורה לשמו יוצא למלחמה והוא עמו נכנס והוא עמו יושב בדין והוא עמו מיסב והוא כנגדו שנאמר °והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו: **גמ'** (אמר רבי אבא) אמר (רבא) [רבה] אף ע"פ שהניחו לו לאדם אבותיו ס"ת מצוה לכתוב משלו שנאמר °ועתה כתבו לכם את השירה. איתיביה אביי וכותב לו ס"ת לשמו (וכלבד) שלא יתנאה בשל (אבותיו) [אחרים]. מלך אין הדיוט לא לא צריכא אלא לשתי תורות כדתניא וכתב לו את משנה וגו' כותב לשמו שתי תורות אחת שהיתה יוצאת ונכנסת עמו ואחת שמונחת לו בבית גנזיו אותה שיוצאה ונכנסת עמו (עושה אותה כמין קמיע ותולה בזרועו שנא' °שויתי ה' לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט) אינו נכנס בה לבית המרחץ ולא לבית הכסא שנאמר °והיתה עמו וקרא בו מקום הראוי לקרות בו:

לשתי תורות. הא דקאמר מלך מהדיוט דלאו היה הדיוט סגי ליה בחדא ומלך בעי תרתי: **משנה.** שתים כמשמעו:

לג **אמר** מר זוטרא ואי תימא מר עוקבא בתחילה ניתנה תורה לישראל בכתב עברי ולשון הקדש חזרה וניתנה להם בימי עזרא בכתב אשורית ולשון ארמי בירדו להן ישראל כתב אשורית ולשון הקודש והניחו להדיוטות כתב עברית ולשון ארמית מאן הדיוטות אמר רב חסדא כותאי מאי כתב עברית אמר רב חסדא כתב ליבונאה. תניא ר' יוסי אומר ראוי היה עזרא שתנתן תורה על ידו לישראל אלמלא (לא) קדמו משה במשה הוא אומר °ומשה עלה אל האלהים בעזרא הוא אומר °הוא עזרא עלה מבבל מה עליה האמור כאן תורה אף עליה האמור להלן תורה במשה אומר °ואותי צוה ה' בעת ההיא ללמד אתכם חוקים ומשפטים בעזרא הוא אומר °כי עזרא הכין לבבו לדרוש את תורת ה' (אלהיו) ולעשות וללמד לישראל חוק ומשפט ואע"פ שלא נתנה התורה על ידו נשתנה ע"י הכתב שנא' *°וכתב הנשתון כתוב

עין יעקב

[illegible]

דניאל ה כתוב ארמית ומתורגם ארמית וכתיב °לא כהלין כתבא למיקרי ופשרא להודעא למלכא (מלמד שבאותו היום
דברים יז ניתן) [וכתיב] °וכתב את משנה התורה הזאת כתב הראוי להשתנות למה נקראת אשורית שעלה עמהם מאשור. תניא רבי אומר בכתב זה ניתנה תורה לישראל כיון שחטאו נהפך להן לרועץ כיון שחזרו בהם החזירו
זכריה ט להן שנא' °שובו לבצרון אסירי התקוה גם היום מגיד משנה אשיב לך למה נקרא שמה אשורית שמאושרת בכתב ר' שמעון [בן אלעזר] אומר משום ר' אליעזר בן פרטא שאמר משום רבי אלעזר המודעי כתב זה לא
שמות כז נשתנה כל עיקר שנאמר °וי העמודים מה עמודים לא
אסתר ט נשתנו אף ווים לא נשתנו ואומר °ואל היהודים בכתבם וכלשונם מה לשונם לא נשתנה אף כתבם לא נשתנה אלא מה אני מקיים את משנה התורה הזאת לשתי תורות אחת שיוצאת ונכנסת עמו ואחת שמונחת לו בבית גנזיו אותה שיוצאת ונכנסת עמו עושה אותה כמין קמיע ותולה לו בזרועו שנא' °שויתי ה' לנגדי תמיד ואידך האי שויתי מאי דריש ביה ההיא מיבעי ליה לכדרב חנא בר ביזנא א"ר שמעון חסידא המתפלל צריך
תהלים טז שיראה עצמו כאילו שכינה כנגדו שנא' שויתי ה' לנגדי תמיד לרבי שמעון דאמר כתב זה לא נשתנה מאי לא כהלין כתבא למקרי אמר רב בגימטריא איכתב להון יט"ת יט"ת אק"ך פונחמ"ט מאי פריש להו מנא מנא תקל ופרסין מנא מנא אלהא מלכותך והשלמה לך תקל תקלתא במאזניא והשתכחת חסיר. ופרסין פריסת מלכותך ויהיבת למדי ופרס. ושמואל אמר ממתים
דניאל ה נגקפ"י אאל"רן ור' יוחנן אמר אנ"ם אנ"ם לקי"ת ניסרפ"ו:
רב אשי אמר נמ"א נמ"א קת"ל פורסין:

כתב עברי. של בני עבר הנהר: ליבונאה. אותיות גדולות כמין אותן שכותבין בקמיעות ומזוזות: וכתב הנשתוון. כתב בכשתנה והוא קרא בעזרא כתיב שהיו משנין ביומו כתב ומשונה בכשתנה עפ"י עולך שכתב [מנא] מנא תקל ופרסין ביומי דניאל כתב ארמי ולשון ארמי ולומר לא כהלין כתבא למקרי (דכיון שמשנה) לא היו יכולין לקרות כתב שכתב המלאך ביומי בלשצר והיו שם יהודים הרבה שמע מינה נשתנה להם אותו כתב באותו היום: את משנה התורה. ראוי לכו משום דבים שכתב שביומיו עתיד להשתנות (מן אשורית) [מן עברית לאשורית] שמתן להם ביומי דניאל ובא עזרא וכתב בו את התורה בכתב' אשורית: בכתב זה כו'. ביומי משה ונומה לא כהלין כתבא למיקרי דכיון שחטאו בבית ראשון ובזו את התורה: נהפך להם לרועץ. לשון תרעץ אויב שסכחוהו: שובו לבצרון. למיר מבלר שלכם לירושלים ואביה שבי קא מתכנא: גם היום מגיד משנה. מה שסכחת את משנה התורה הזאת: אשיב לך. אחזיר לך מה שסכחת את משנה התורה הזאת: ווי העמודים. יתדות כמין השעיין כאונקליות וקבעם בעמודים שבפה תוחבין בלאות קלעי החצר ותאנוך וכל אונקליות דומין לואו"ן אלמא ביומי משה עשויין הווין כמין שלנו: והעמודים לא נשתנו [ליכא לה בתוספתא]: הכי גרסינן בתוספתא מה לשונם לא נשתנה דהא ד"ם בלשון הקודש (נכתבה) [נאמרה] ועדיין בלשון הקודש היא:

כמין קמיע. קנוה בכתב דק שהיא קלה לשאת: שויתי ה' לנגדי. סיפיה דקרא כי מימיני בל אמוט דוד המלך על שם ספר תורה שבזרועו אמר: לא נשתנה. כל עיקר משמע לא (כשתנה) [נשתנה] מיהם כלל דהא עליה דרבי אתא לאיפלוגי ואלי לא כהלין כתבא למקרי: יט"ת. באי"ת ב"ש [מנא] מנ"ה את א ומתב מה שכלדה במקום מ"ס כתב יו"ד הסמוכה לה במקום מ"ן כתב ט"ה ובמקום אל"ף כתב ת"ו: ופרסין. שתי פריסות משמע וו היא פריסת מלכותך ויהיבת למדי ופרס: ממתים נגקפ"י אאל"רן. שמאן כלם היטות של חמש אותיות לירף אותיות הראשונות של כל תיבה ותיבה ואשלן תיבה אחת ואח"כ לירף השניות וכן כן השלישים: פי"כ פירש"י ז"ל וגרים מסכת מגילה האריכו בזה הענין:

מהרש"א בתהלה נתנה תורה לישראל כו'. קאי אמשני' תורה ומפרש לה כתב העשוי להשתנות כדלקמן לר' יוסי וכן הוא בילקוט את משנה התורה אמר מר זוטרא כו' וכבר האריכו בזה הריטב"א ובעל העיקרי' כמפורש באורך בפ"י והנכון בזה דלא שייך כלקטויי הכא כדפריך בריש פרק קמא דמגילה והא אין כניא רשאי לחדש דבר מעתה דלאו זה חידוש כיון דכתיב משנה תורה דהיינו התורה עשויים להתחדש ולשנות בכתב אחר והא דקאמר בריש"ק דמגילה מ"ס וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדין היינו כמ"ד דלא נשתנה הכתב ממשה לעזרא כלל והכי מוכח בירושלמי מ"ד ברעץ ניתנה תורה ע"ין מעשה כיס"ס מ"ד אשורית ניתנה תורה סמ"ך מעשה כיס"ס ומלאה דמר זוטרא כולם כר' יוסי דלקמן ח"ם בתחלה ניתנה תורה בכתב עברי ולשון הקדש דלא מלינו שראוי להשתנות רק הכתב כמ"ש כתב את משנה וגו' וכן מוכח הני קראי וכתב הנשתוון כתוב ארמית לא כהלין כתבא למקרי הני דהוי השיטי בכתב שנכתבה על ידי מלאך בכתב אשורית אבל הלשון לא נשתנה להם משלם ועדיין הוא בלשון הקדש שנכתבה בו התורה וע"ש שניתנה להם התורה ביומי עזרא בלי ארמי היינו נמי מעם שהמלאך כתב בלשון ארמי מנא מנא תקל ופרסין אבל ישראל לא רלו באותו לשון שבחר המלאך וברוו להם בלי שידעו בו ושניתנה בו התורה ומחלי' שהוא לשון הקודש ודו"ק: כתב ליבונאה. עיין בפי' רש"י ובתוס' דשם מקום הוא ולמסר דנקרא ליבונאה ע"ש לבן שמע"ם זה גם כן נקרא כתב עברי שהיה מעבר הנהר גם לשון ארמית הוא לשון לבן שהיה מדבר בו כמ"ש יגר שהדותא ונקרא הוא ארמי אובד אבי גו' ולכן ניתנה התורה מתחלה בכתב עברי שהוא כתב שהורגלו בו ישראל מאבי אמם לבן שלא היה להם כתב אשורית עד שהגילו מאשור אבל לשון הקודש הורגלו מאביהם יעקב שאמר גל עד ולא הולרם ללשון ארמית: הוא עזרא עלה מבבל מה עלייה כו' אף עלייה האמור להלן תורה כו'. תלה תורתו בעלייתו מבבל לפי שאוירא דארץ ישראל מחכים כמו משה שעלה אל האלהים וק"ל: בכתב זה ניתנה תורה כו' גם היום מגיד משנה וגו'. פי' רש"י מה שסכחת כו' ולדברי רבי משנה התורה נאמר נ"כ על שם הראוי להשתנות מדלא קאמר הכא אלא מה אני מקיים את משנה וגו' כדקאמר רשב"א לקמן והיינו דנשתנה הכתב בין ב' האמינו' כשחטאו בבית ראשון ואהכי נמי כתיב כתב הנשתוון ולא כהלין כתבא למקרי כפירוש רש"י ומ"ש נהפך להם לרועץ פירש רש"י לשון תרעץ אויב שסכחוהו עכ"ל והוא דחוק וי"ל שהכתב גופיה מתוך תפלם נשתנה ונהפך להם הכתב כעין כתב שבור ורעץ באותיותיו היפך שאומר אשורית שהיא מאושרת ובעיקר נהפך לרועץ פי' לשבר נהיפוך ודו"ק:

לד ס א"ר יעקב א"ר יוחנן אבישג מותרת לשלמה ואסורה לאדוניה

לאדוניה מותרת לשלמה דמלך היה ומלך משתמש
בשרביטו של מלך ואסורה לאדוניה דהדיוט הוא.
מ״א א אבישג מאי היא דכתיב °והמלך דוד זקן בא בימים
שם ויאמרו לו עבדיו יבקשו וגו׳ וכתיב °ויבקשו נערה יפה
שם וגו׳ וכתיב °והנערה יפה עד מאד ותהי למלך סוכנת
ותשרתהו אמרה ניסבן אמר לה אסירת לי אמרה ליה
חסריה לגנבא נפשיה לשלמנא נקיט אמר להו קראו לי
לבת שבע וכתיב ותבא בת שבע אל המלך החדרה
א״ר יהודה א״ר באותה שעה קינחה בת שבע בי״ג מפות:

אסירת לי. שכבר נשאתי י״ח: חסריה לגנביה נפשיה לשלמנא נקט. כשהגנב חסר שאינו מוצא מקום לגנוב מחזיק עצמו בנאמנות שלא לומר מפני שזקנת ותשש כחך אתה אומר שאני אסורה לך: וקינחה בת שבע. שבאה עליה י״ג בעילות ושקנחה בין פעמים לפעמים ונעקרה זה כמונין שלא עברה העונה, ותבא בת שבע אל המלך החדרה והמלך זקן מאד ואבישג השונמית משרת את המלך:

מהרש״א אבישג מותרת לשלמה כו׳. כרש״י שבא לתת טעם במה נתחייב אדוניה מיתה במה שבקש את אבישג לו לאשה ולומר לפי שהיתה אסורה להדיוט משום שרביטו של מלך ואם כן כששאל אותה ע״כ שעדיין החזיק עצמו למלך וה״ל כמורד במלך שלמה ח״ש ולמה את שואלת את אבישג לאדוניהו ושאלי לו את המלוכה כי בזה ששואל אותה הוא שואל את המלוכה שהרי היא אסורה להדיוט וע״כ אמר כי בנפשו דיבר להחזיק עצמו במלך ומורד הוא וק״ל: אבישג מאי היא וכו׳. ר״ל ומאי היא מהיכא משמע דלא נשאה דוד כיון דיחוד פמיה אסור וקאמר מדכתיב ותהי לו למלך סוכנת ותשרתהו דלא היתה אלא רק דרך שירות ולא כדרך נשואה ולכך לא הוה כאסרה לשלמה משום אשת אב. ואמר שאמרה ניסבן כו׳ וכתיב ותבא בת שבע אל המלך החדרה וגו׳. דלכאורה׳ סיפא דקרא והמלך דוד זקן ואבישג השונמית משרת וגו׳ אין לו מקום כאן לפי ענין המקרא ולכך דרשו שהוא כתיבת טעם דלכך ותבא אליו בת שבע אל המלך החדרה לתשמיש משום דהמלך זקן מאד ואבישג השונמית משרת וגו׳ והיתה חולה שלא נשאה משום זקנה ותשות כח כדקא״ל חסריה לגנבא וק״ל:

לה שם אמר רב שמן בר אבא בא וראה כמה קשה גרושים
שהרי לדוד התירו לו ליחד ולא התירו לו לגרש
א״ר אלעזר כל המגרש את אשתו ראשונה אפילו מזבח
מלאכי ב מוריד עליו דמעות שנאמר °וזאת שנית תעשו כסות
שם דמעה את מזבח ה׳ וגו׳ וכתיב °ואמרתם על מה וגו׳
והיא חברתך ואשת בריתך. א״ר יוחנן ואיתימא רבי
אלעזר אין אשתו של אדם מתה אלא א״כ מבקשין ממנו
משלי כב ממון ואין לו שנא׳ °אם אין לך לשלם למה יקח משכבך
מתחתיך וא״ר יוחנן כל אדם שמתה אשתו ראשונה
יחזקאל כד כאילו חרב בהמ״ק בימיו שנאמר °בן אדם הנני לוקח
ממך מחמד עיניך במגפה לא תספוד ולא תבכה ולא
שם תבא דמעתך וכתיב °ואדבר אל העם בבקר ותמת אשתי
שם בערב וכתיב °הנני מחלל את מקדשי גאון עוזכם ומחמד
עיניכם. א״ר אלכסנדראי כל אדם שמתה אשתו בימיו
איוב יח עולם חשך בעדו שנאמר °אור חשך באהלו ונרו עליו
ידעך ר׳ יוסי ברי חנינא אמר פסיעותיו מתקצרות שנא׳
שם ויצרו צעדי אונו רבי אבהו אומר עצתו נופלת שנאמר
שם °ותשליכהו עצתו. אמר רבה בר בר חנה א״ר יוחנן
תהלים סח קשה לזווגם כקריעת ים סוף שנא׳ °אלהים מושיב יחידים
שם ביתה מוציא אסירים בכושרות אל תקרי מוציא אסירים
אלא כמוציא אסירים אל תקרי בכושרות אלא בכי ושירות
סוטה ב איני והא אמר רב יהודה אמר רב ארבעים יום קודם
יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני
לא קשיא הא בזווג ראשון הא בזווג שני א״ר שמואל
בר נחמן לכל יש תמורה חוץ מאשת נעורים שנאמר
ישעיה נד °ואשת נעורים כי תמאס מתני ליה רב יהודה לרב יצחק
בריה אין אדם מוצא קורת רוח אלא מאשתו ראשונה
משלי ה שנאמר °יהי מקורך ברוך ושמח מאשת °נעוריך א״ל כגון
שם מאן א״ל כגון אמך איני והא מקרי ליה רב יהודה לרב
קהלת ז יצחק בריה °ומוצא אני מר ממות את האשה אשר היא
מצודים וחרמים וא״ל כגון מאן וא״ל כגון אמך מתקיף
תקיפא עבורי מיעבירה במילי א״ר שמואל בר אוניא
[משמיה דרב] אשה גולם היא ואינה כורתת ברית אלא
ישעיה נד למי שעשאה כלי שנאמר °כי בועליך עושיך ה׳ צבאות
שמו תנא אין איש מת אלא לאשתו ואין אשה מתה
אלא

עין יעקב

[illegible]

סי יושב עמהם ולא היו נכנסים בסעודה אלא א״כ יודעים מי מיסב עמהם :

אלא אם כן יודעין מי חותם עמהם. שמא יחתמו עמהם עד אחר פסול ותבטל עדות כלם ומלאו אלו נקיים (ורבנן היינו
עין משפט
ולנוי לא דר׳ יהודה הלכך דעת הדיינן בעינן שיכירו מי ישב עמהן בכין): ואין נכנסין לסעודה וכו׳. שגנאי הוא לתלמידי חכמים ליסב אלא עם הארץ בסעודה:

מהרש״א נקיי הדעת שבירושלים לא היו חותמים כו׳. אף ע״ג דבכל מילי מדינא כל ישראל בחזקת כשרים הם באלו הדברים קאמר דנקיי הדעת נהגו סלסול בעצמן דסבירי פסולים וע״ש וק״ל:

דף כד [גופא] (אמר ר״מ זה פוכל עדיו של זה). אמר ר״ל פה קדוש יאמר דבר זה הני עדו איני והאמר עולא הרואה ר״ש לקיש בבית המדרש כאילו עוקר הרים וטוחנן זה בזה אמר רבינא והלא כל הרואה ר״מ בבית המדרש כאילו עוקר הרי הרים וטוחנן זה בזה הכי קאמר בא וראה כמה מחבבין זה את זה כי הא דיתיב רבי וקאמר אסור להטמין את הצונן אמר לפניו ר׳ ישמעאל ברי יוסי אבא התיר להטמין את הצונן א״ל כבר הורה זקן אמר רב פפא בא וראה כמה מחבבין זה את זה דאילו ר׳ יוסי היה קיים היה כפוף ויושב לפני רבי דהא רבי ישמעאל ברבי יוסי ממלא מקום אבותיו הוה והוה כפוף ויושב לפני רבי וקאמר כבר הורה זקן :

וטוחנן זה בזה. מטיח ומקיש זה לזה אלמא חריפא טובא הוה ומקרי ליה לר״מ דלך עסיס פה קדוש: אמר רבינא. תמי תמיהא והלא ר״מ עוקר הרי הרים הוא כלומר אנים תגבר עפי טובא: בא וראה כמה. כלומר לא איתמוהי קתמהינא אלא הכי קא גמלא כמה הבי א״י מחבבין זה את זה דהא ר״ל חריף וחכים טובא הוה וקרי ליה לר״מ פה קדוש דקא מחבב ליה ומייחב הדבר להתקיים: להטמין את הצונן. מים לונן ומהיירא שלא יוחמו אסור להטמין בחול לונן לשבת: הורה זקן. רבי יוסי דאזלינן בתריה: ממלא מקום אבותיו. חשוב כאביו:

מהרש״א הרואה ר״ל בב״ה כאילו עוקר הרים כו׳ ור״מ בב״ה כאילו עוקר הרי הרים. מה שדימה המחודדים לעוקר הרים והרי הרים מבואר בחידושינו סוף הוריות עיין שם:

לז שם א״ר אושעיא מ״ד °ואקח לי (שתי) [שני] מקלות לאחד
זכריה יא
קראתי נועם ולאחד קראתי חובלים נועם אלו ת״ח שבא״י שמנעימין זה לזה בהלכה חובלים אלו ת״ח שבבבל שמחבלים זה לזה בהלכה. °ויאמר אלו אלה
זכריה ד
בני היצהר העומדים וגו׳ ושנים זיתים עליה יצהר א״ר יצחק אלו ת״ח שבא״י שנוחין זה לזה בהלכה כשמן זית ושנים זיתים עליה אלו ת״ח שבבבל שמרירין זה לזה בהלכה כזית. כתוב °ואשא עיני [וארא] והנה שתים
זכריה ה
נשים יוצאות ורוח בכנפיהן ולהנה כנפים ככנפי החסידה ותשאנה [את] האיפה בין הארץ ובין השמים ואומר אל המלאך הדובר בי אנה מוליכות את האיפה ויאמר אלי לבנות לה בית בארץ שנער א״ר יוחנן משום ר׳ שמעון בן יוחאי זה חנופה וגסות הרוח שירדו לבבל. וגסות הרוח לבבל נחית והאמר מר עשרה קבין גסות ירדו לעולם תשעה נטלה עילם ואחת כל העולם כלו אין לבבל נחית ואישתרבובי הוא דאישתרבב לעילם דיקא נמי דכתיב לבנות לה בית בארץ שנער ש״מ. וגסות לבבל לא והאמר מר סימן לגסות הרוח עניות ועניות לבבל נחית מאי עניות עניות דתורה דכתיב °אחות לנו
שה״ש ח
קטנה ושדים אין לה ואמר ר׳ יוחנן זו עילם שזכתה ללמוד ולא זכתה ללמד. מאי בבל א״ר יוחנן בלולה במקרא בלולה במשנה בלולה בתלמוד °במחשכים הושיבני כמתי
איכה ג
עולם א״ר ירמיה זה תלמודא של בבל :

מחבלים. בלבון מה והוה מקבין זה לזה ובי ל״י סמין יחד ומעיינן יחד ומתקן זה את דברי זה והשמועה יולאת לאור: איפה. זה יצר הרע: שתי נשים. חנופה וגסות הרוח: ורוח בכנפיהם. לשון גסות הרוח: בכנפי החסידה. א חסידה שמגלחין עלמם חסידים: לבנות לה בית. ולא כתיב לכן (הלא) [אלא]ת] האחת לבדה כתיבה בם: °עניות תורה. בעילם היא דכתיב ועיין בעילם הוא דכתיב ואני הייתי בשושן הבירה אשר בעילם המדינה ולא רבן תורה ע״א הוא בבבל ולמד הך ותוספת בישראל: במחשכים הושיבני. שאין טעמים זה עם זה ותלמודם ספק בידם:
מ׳ יומא
קדושין
דף מט

תוספות בלולה במקרא ובמשנה וכו׳. פי׳ רבינו תם דבתלמוד שלנו אנו פוטרים עצמנו מה שאמרו חכמים ז״ל לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד אע״פ כן אנו קוראים בכל יום (קים ו) בפי התמיד ושונים במשנת איזהו מקומן התמידין רבי ישמעאל אומר בשלש עשרה מדות התורה נדרשת וכו׳:

מהרש״א מ״ד ואקח לי שתי מקלות לאחד כו׳ עד במחשכים הושיבני כו׳. יש לדקדק בזה מה ענין המקלות לת״ח וע״ק למה קרא לת״ח בא״י נועם בלשון יחיד ולת״ח שבבבל חובלים בל׳ רבים וע״ק מה ענין ב׳ נשים הללו בבבל גסות הרוח וחנופה שנשאו האיפה בין השמים ובין הארץ וע״ק מה קאמר מאי בבל הרי נקראת בשם כי שם בלל וגו׳ גם קשה לפרש בלולה במקרא וכו׳ ואנו פוטרים עצמינו כו׳ מה שכתבו לכאן דאשמעינן סבא דקאסיק הקרן ופחיתות התלמוד בבלי ועוד דהתלמוד א״י מוי בבלי כס״ב מבואר דאמריק פרק המדיר אמר אביי וחד מיניייהו עדיף כתרי מינן אמר רבא וחד מינן כי סליק להתם עדיף כתרי מינייהו דהא רבי ירמיה דכי הוה הכא לא הוה ידע מאי קאמרי רבנן כי סליק התם קרי לן בבלאי טפשאי טפשאי דהיכא מוכח מאהא דקרי לן בבלאי טפשאי דעדיף חד מינן כתרי מינייהו ומה טעם דכי סליק דהוה כבי מינייהו ומהם לומר אביי דקאמר התם וחד מינייהו
ס׳

עין יעקב

ברין לו בסעודה. אלא מ״כ מי יודעין מי הוא דלאו מקול הוא ויאמרו בו מורב לפנינו: אלן ת״ח שבא״י שמנעימין זה לזה. שמעתי יש לומר בד״ו דאיתא בכ״מ דף נ״ח במשרגא כמה זהירי עפי באמורי אפא״ח כ״ש בחידושינו הטעם דכן מנעי״ה לינם מחבלים זה את זה כדי שלא לבייש פני חבירו בהלכה ועי״ש בחודשינו ובכ״מ דף נ״ג ולאפוקי טוב כוונם האחרים וחתב הארץ הסוג טוב זו לאורייתא דלי׳ דעבד ת״ל בלמודיה עבר הוא בקריאה הכונה כי ת״ח שבבבל אסור לפסוק בתורה בדרך בדמות אל פירוש בדרך מאא״כ בא״י שלומדין בנחת על כן מוסר לפסוק בדרך ולספר דעה״ם חשיב כבעבירה היינו לשבח ארץ ישראל דייק שזין ובספר מינן לא קחשיב רק הספרי אלא שמוכחין זה לזה בתון וקרוב לזה כתב מהרש״א בחידושיו פ״ב ע״ש: שמרירין זה לזה כזית. והדור שמבנה הלימוד כראויה עם נביאים לאכי לאורייתא בסנהדרין דף ק״ע בבל פיון רע לתורה פי״ג ועיי שבחם

לט ע״א **רבי** חייא בר זרנוקי ור׳ שמעון בן יהוצדק הוו קאזלי לעבר שנה בעסיא פגע בהו ר״ש לקיש איטפל בהדייהו אמר איזיל איחזי היכי עבדי עובדא חזייה להוא גברא דקא כריב אמר להם כהן וחריש אמרו לו יכול לומר אניסטין אני בתוכו. תו חזייה להוא גברא דהוה בסח בכרמי אמר להו כהן וחמר אמרו לו יכול לומר לעקל בית הבד אני צריך אמר להם הלב יודע אם לעקל אם לעקלקלות הי אמר להו ברישא אילימא הא קמייתא אמר להו ברישא הא נמי לימרון אניסטין אני בתוכו אלא הא אמר להו ברישא והדר אמר להו הך מאי שנא כהן משום דחשידי אשביעית דתנן וכו׳ אמרו טרודא הוא רין כי מטו להתם סליקא לאינרא שלפוה לדרגא מתותיה אתא לקמיה דרבי יוחנן א״ל בני אדם החשודין על השביעית כשרין לעבר שנה הדר אמר לא קשיא לי מידי דהוה אשלשה רועי בקר ורבנן אחושבנייהו סמיך הדר אמר לא דמי התם הדור אימנו רבנן ועברוה להוא שתא הכא קשר רשעים הוא וקשר רשעים אינו מן המנין א״ר יוחנן דא עקא כי אתו לקמיה דר׳ יוחנן אמרו ליה קרי לן רועי בקר (ולא מחה) ולא א״ל מר ולא מידי אמר להו ואי קרי לכו רועי צאן מאי אמרי ליה:

כריב. חריש: **אמר להו.** ר״ש לקיש: **כהן והריש.** זה כהן הוא בחורש בשביעית דלמריך לקנוס מקמדו כהכים על השביעית: **אניסטין.** מכיר וקרקע של נכרי הוא או מני משום אריסות שכות בגבול חבית למתם: **בסח.** זומר כרם: **עקל.** תעורתא ונרכת בית הבד לקמוד את ממוח הזיתים כשעוצרין אותן נקורים: **הלב יודע.** לבו יודע אם לעקל נחסון או לעקלקלות לעבור על דת: **נהשרו בהנים.** להמפות סביעית אחר זמן הביעור דמורו בה היתרא משום דלוסכות תרומות וקדשי קדשים לגבייהו ובביעית מני קדושת אכן היא: **אמרו.** ר׳ חייא בר זרנוקי ור״ש עליה דר״ש נקים: **טרודא הוא דין.** קנהין הוא זה ותמרות בדבריו: **כי מטו התם.** לעליה שמעברין בה שנה כדאמרי בפרק קמא: **החשודין על השביעית.** שמנשו קמבורים לרשעים: **שלשה רועי בקר.** בפרק כהן גדול (קאמר דמגחה רבה נשאה נים שלשה רועי בקר ותמר הכי קאמר דרבנן לאו אחועי בקר סמכו אלא אחושבנייהו)· **קשר רשעים הוא.** והילך אנו סומכין על מנין זה לעשות כדבריהם ואפילו (אי עבוד) [אם הן עושין עיבור] כדין וכדת אין השנה מתעברת על ידיהם דבעינן בית דין (כאמנים) [כיוצא] ואלו אינן (מאמנים) [והגין]: **דא עקא.** שאהה קורא אותם רשעים:

 לעבר השנה בעסיא. וא״ת היאך היו מעברים בעסיא הא עסיא חו״ל היא כדאמרינן פרק חזקת הבתים עסיא ואכפמיא וכו׳ וי״ל דלעבר ר״ל לחשוב והכי משמע מדקאמר כהן וחרש ממשמע בשביעית היתה ואין מעברין השנה בשביעית כדאמרינן לעיל:

מהרש״א א״ר דא עקא וכו׳. מה שלא חשו הם על מקרא לשון רשעים ולא חשו רק על מקרא לשון רועי בקר אפשר שלא הגיהו השומעים לשון מקרא אותן רשעים וע״ל דודאי הקפידו על ר״ל גם בזה אלא שעל ר״י הקפידו נ״כ למה מתחלה מקרא אותן רועי בקר לא א״ל ולא מידי עד לבסוף מקרא אותן רשעים שא״ל ר״י דא עקא ועיין הסוגיא לשון ר״י ואי קרי לכו רועי לאן כי ר״ל דע״ז אין נכס להקפיד דעליא דתיא מקפחין ומהכרזין זה את זה בהאי ניסנא כדאמרינן פ״ק דינמות דאמר ליה יונתן בן הרכינס לר״ע את עקיבא שמך הולך מסוף עולם עד סופו ועדיין לא הגעת לרועי בקר וא״ל אפילו לרועי לאן תדיק:

ע״ב ס״ם **מאי** קשר רשעים שבנא הוה דריש בתליסר רבוותא חזקיה הוה דריש בחד סר רבוותא כי אתא סנחריב וצר עלה דירושלים כתב שבנא פתקא שדא בגירא שבנא וסיעתו השלימו חזקיה וסיעתו לא השלימו שנא׳ תהלים יא °כי הנה הרשעים ידרכון קשת כוננו חצם על יתר הוה קא מסתפי חזקיה אמר דלמא חס ושלום נטייה דעתיה דקב״ה בתר רובא כיון דרובא ממסרי אינהו נמי ממסרי ישעיה ח בא נביא ואמר לו °לא תאמרון קשר לכל אשר יאמר העם הזה קשר כלומר קשר רשעים הוא וקשר רשעים אינו מן המנין הלך לחצוב לו קבר בקברי בית דוד בא שם כב נביא ואמר לו °מה לך פה ומי לך פה כי חצבת לך פה קבר הנה ה׳ מטלטלך טלטלה גבר אמר רב טלטולא דגברא קשה מדאתתא °ועטך עטה א״ר יוסי בר חנינא מלמד שפרחה בו צרעת כתיב הכא ועטך עטה וכתיב ויקרא יג ישעיה כב התם °ועל שפם יעטה °צנוף יצנפך צנפה כדור אל ארץ רחבת ידים תנא הוא בקש לעשות גדולה לעצמו וקלון לבית אדוניו לפיכך נהפך כבודו לקלון כי הוה נפיק איהו אתא גבריאל אחדיה דשא באפיה משרייתיה שם ע״ב °אמרו ליה משרייתך היכא א״ל מרדו ואהדרו בי אמרו ליה איכ אחוכי קא מחייכת בן נקבוהו בעקביו ותלאוהו בזנבי סוסיהם והיו מגררין אותו על הקוצים ועל הברקנים א״ר אליעזר [אלעזר] שבנא בעל הנאה היה כתיב הכא ישעיה כב איוב כב °לך בא אל הסוכן וכתיב התם °ותהי לו סוכנת:

שבנא. ממונה על ביתו של חזקיה מלך יהודה: **השלימו.** לשונאו: **ידרכון קשת כוננו חצם וגו׳.** על שם שעל ידי חצן הוא מנקס

עיון יעקב

[illegible]

מבקש להמית את אדוניו בלשון הרע הכתוב שם: לא תאמרין. אל תחשוב בדעתך חזקיהו שיהא מכיס של שבנא ומנין ליחזב חז: בבקרי בית דוד. שהיה מתגאה למרוד במלכות וליקבר במותו בקבורת המלכים: צנוף יצנפך צנפה כדור. [קנ"ג] יסובבך מיילות כדור כשורה להגלותך אל ארץ רחבת ידים קיפית דקרא שמה תמות ושמה מרכבות כבודך קלון בית אדוניך: בי הוה. שבנא נפיק עם סייעתו ללאת מירושלים ולהשלים עם סנחריב: משרייתך היכא. שכתבת לנו שבנא וסיעתו השלימו: הדרו בי. חזרו ממה שהסכימו: בעל הגאה. כמשמעו. ויש מפרש זכר: סובנת. מחוממתו ומבינו ובוקע עליה יקבן בס:

תוספות כדור אל ארץ רחבת ידים. פי' יהיר בשורה יסובבך קיילות פי' כבר שהוא גולה לשון דירה כמו מדור באהלי רבא ל"א ככדור פלטי"א בלע"ז כמו שכדור והאלמים והע"ג דלא כתיב ככדור מ"מ אשכחן כהאי דלא דכתיב דברי חכמים כדרבונות ודרשינן ככדור של בנות בזורקין א לא ל"ד מגלגלה כן אדם מוסר ד"ת לחביריו ולתלמידיו זה לזה ומהפקתין אם מזה ולא כתיב ככדרבונות:

מהרש"א שבנא הוה דריש ב"ג כו'. ביאור המאמר כי סנחריב חרף מערכות אלקים חיים כמ"ש ביד מלאכיך חרפת וגו' וע"כ שבנא וסייעתו שבאו להשלים עמו היו מחשבותם לרעה על ה' וכאילו ח"ו לעבוד ע"ז דלאמרין מחשבה רעה בע"ז הקב"ה מלרפה למעשה וע"כ אף שהוא וסיעתו היו רובן של ישראל אין הולכין לרעה אחר הרוב אבל שבנא טעה בכל זה וכתב לסנחריב כי סיעתו שהוא רוב השלימו ומייתי ונהאי קרא סמט אלם על יתר וגו' מלא יתר במקום הזה הוא מלי יתר כלומר שכתב לו כהב ופתקא באן שהוא וסיעתו יתר על חזקיה וסיעתו ואמר שבל כן היה ירא חזקיה כי שהיה הוא וסיעתו יתר בא הנביא ואמר לו לא תאמרון קשר גו' כי הקשר הזה שהיה להם עם סנחריב אין הקב"ה מן המונין הרוב שלהן וכיוצא דלאו מן המנין כי קאי על הקב"ה בהוא אינו מן המנין שלהם כי ביד מלאכיו חרף אלהים אבל הוא יתברך ב"ה במנין שלך ואין לך לחוש על קשר מניינם שהוא הרוב כיון שאין הקב"ה בקשר מניינם וא"ל הנביא מה לך פה כו' לפי ש"ס לפעמים לאדם שיהוא ויחוס מה לאדם אחר מלך הסתוף שהוא ואחר הם במעלה א"ו גם מלך יחוס אבות וע"כ א"ל אם באת לחטב לך קבר כאן מלך שיהוא המעלה מה לך פה שאין אתה במעלה ז שלא באת למעלת המלכות ואין כאן רק קברי מלכים ואם מלך יחוס אבות מי לך פה שקבור שם שגם אתה הולה לקבור אצלו שהרי אין אתה בן מלך. ועכין שאמרו טלטולא דגברא קשה כו'. לכאורה כולה לפרש על טלטול דרך של איש שהוא קשה מדאתתא כדאמרינן בעלמא אשה כלי זיינה עליה ומולא מרחמים יותר מן האיש אבל בפרק האשה שנתארמלה מוכח דאפילו בעיר אחד אמרו דקשה מלמולא דאיש יותר מן האשה וצריך טעם. והכאמר שפרחה בן צרעת כו'. י"ל ע"פ מ"ש לב הורש ומחשבות און זה עוזיה גו' וכתיב ויגנע ה' את המלך גו' גם זה שבנא היה חורש מחשבת און גו' כדאמרי' אלו מחשבות של אותו הרשע כו'. ואמר צנוף יצנפך כדור גו'. כל זה לשון המקרא הוא ולכאורה לא דריש

ב"ה עדי ויש לפרש דכל זה שאמר הוא בקש קלון ס"י לפיכך נהפך ס"י ותלאוהו בזנבי כו' כדרש סלה מהאי קרא והוא שהמלוכה נקראת לניף כמ"ש בסקר המלכפת גו' ונאמר ולניף מלוכה בכף גו' ומליס נ"כ לי לסף בסוקים כמ"ש פרק כילד הרגל סוס שלנף ומפרק ע"פ לא מדור אלא במקום דלניף סוסיא ח"ש הוא בקש קלון בית אדוניו להסיתו ממלוכה ולהת עליו לניף המלוכה והפך לו אותו לניף מלוכה לקלון דהיינו לניפת הסוסים שמגררין אותו בהם. ואמר כדור אל ארץ רחבת גו'. כלומר כמו שהכדור מגלגל עצמו על הארץ רחבת ידים ומקום שוה שאין בו דבר המעכב בו עלגול הכדור כך יהיה עלגולך על ארץ רחבת גו' שיהיו מגררין אותך שם ואריא שבנא בעל הגאה לפי שהיה שבנא ת"ח ומלמד תורה ברבים כמספר ממנו שהיה דרש בחליסר רבוותא וע"כ נקרא שבנא הסופר כמו עזרא הסופר ואמר שאל התמה מה שהקדית תבטילו כ"כ ברבים שהרי כבר העיד עליו הכתוב לך בא אל הסוכן וגו' ע"ש שהיה בעל הפאה ואמר במי התורה מתקיימת במי שממית עליה ולא בבעלי הגאות:

כי השתות יהרסון צדיק מה פעל. רב יהודה ורב עינא חד אמר אלו חזקיה וסיעתו נהרסין צדיק מה פעל. וחד אמר אלו בית המקדש יהרס צדיק מה פעל. ועולא אמר אלו מחשבותיו של אותו רשע אינם נהרסות צדיק מה פעל בשלמא למ"ד אלו מחשבותיו של אותו רשע היינו דכתיב כי השתות יהרסון (במשמעו שנא' וישם דוד את הדברים האלה אל לבו) ולמ"ד בהמ"ק נמי דתנן אבן היתה שם מימות נביאים הראשונים ושתיה היתה נקראת אלא למ"ד חזקיה וסיעתו היכא אשכחן צדיקי דאיקרו שתות דכתיב כי לה' מצוקי ארץ וישת עליהם תבל ואבעיא מהכא הפליא עצה הגדיל תושיה א"ר חנין למה נקרא שמה תושיה מפני שמתשת כחו של אדם. דבר אחר תושיה שנתנה בחשאי מפני השטן. דבר אחר תושיה דברים של תוהו שהעולם משותת עליהם:

תהלים יא | ש"א כא | ש"א ב | ישעיה כח

כי השתות יהרסון וגו'. בתריה דכי הנה הרשעים ידרכון קשת כתיב: צדיק מה פעל. הקב"ה מה שכר הוא משלם ולקמן מפרש מאי משמע דשתות לשון סיעת לדיקים: אילו בהמ"ק יחרב. ע"י סנחריב בעלתו של שבנא: צדיק מה פעל. א"כ כפלאותיו של הקב"ה: אילו מחשבות. של שבנא הרשע אין נהרסות והכי משמע קרא כי השתות יהרסון מחשבותיו של אותו הרשע שכתוב למעלה כי הנה הרשעים ידרכון קשת ולשון שתות מחשבות שהוא משית בקירות לבו יהרסון להורות הן ליהרס שאם לא כן לדיק מה פעל מה פעלו של חזקיהו והיכן שכתו כי השתות לי ולא שת לבו גם לזאת: אבן היתה שם. תחת הארון: ושתיה היתה נקראת. שממנה נשתת העולם שנאמר דבר ויקרא ארץ ואמר מליון מכלל יופי וגו' במסכת יומא עולם מליון נברא: תושיה. על שם שהעולם משותת על התורה ולומדים נקראת תושיה: מפני השטן. שהיה מקטרג ואמר תססתן בעליונים

עין יעקב

שבנא לפי שלא היתה תורתו רק מן השפה ולחוץ לפיכך לא אבין תורה עליו בגדולתה בסוטה דף כ' כתובתינו והוא סבך שמזקים שהיה יוכל ליעשה ירק נהרי מכסה אותו כשם צדיק אוכל לשובע נפשו ומזו יש בעל הגאוה היה שאילו בשעה לוה שלו עליהם סנחריב לא ליסר עלמו ונהג שידוכן כשלמו ולפי שלא ליסר עלים ליסור צדיק מה פעל. עיין פרש"י ומהרש"א ועיקר גירסא כפירש"י וכן מלאתי בברכות רבה הובא בילקוט תהלים סי' י"א לדיקו של עולם מה פעולה פעלם לפועלי שבת כמו שלמים. כי לכך נתנה התורה לישראל להיות ממון שלאמלא כן אין אומה ולשון יכול לעמוד בהן כרואה כבילה ומ"מ אין זה לעצמם ואם כי מה לעצם

בעלמא ולא ימסרו הלוחות ביד משה: דברים של תוהו. דיבור וקריאה בעלמא וכל דבר אין בו ממשות ממש כתוהו הזה ואף ע"פ כן שלם ומושתת עליהם ומטריקן הוא תו תוהו שיה ושיתה:

מהרש"א אלו מחשבותיו של אותו רשע כו'. עדיין לא תגלה בפועל במה שכתב שבלא וקייעתו השליו גם במה שהלך לו קבר בקברי מלכים אך בפי מחשבותיו להכיר את חזקיה ממלכה ואמר שקרא למחשבה שתות ובכל הגמרות כתיב כי השתות יהרסון ומשמע שנאמר וישת דוד אל לבו וגו' ואין זה קרא בשום מקום גם רש"י הביא קרא דכתיב באורייתא ולא שת לבו גם לזאת ע"כ נראה כי טעות נפל בספרים הישנים להביא המקרא וישת דוד גם בילקוט איכו והוא ונזכר שקרא המחשבות שת במקום הזה באות מלשון עמ"ש בכ"מ לומר לך כמ"ש לעיל דכל מחשבות מחשבו ובלבדתו למעשה כמו בע"ח: אלא למ"ד הזקידו כו'. רש"י פירש לפי דרש זה לדיק מה פעל הקב"ה מה בכר הוא משלם עכ"ל ויותר נ"ל לפרש כמ"ש שהם מטקי ארץ ועליהם שת התבל עדיין אמר אלו השתות של התבל שהם חזקיה וסיעתו יהרסון לדיק שהוא הקב"ה מה פעל במעשה בראשית שאלולי הם לא היה העולם מתקיים וכן יש לפרש גבי ב"ה אינו יהרוס הקב"ה לדיק מה פעל במעשה בראשית שהרי עליו תשתת כל העולם שע"כ נקרא אבן שתיה ורש"י לא פי' כן וק"ל: הפליא עצה הגדיל כו' מפני שהיא מתישת כחו כו'. ר"ל הפליא הקב"ה עלתו במה שהרבה והגדיל תורה כמ"ש למען לדקו יגדיל תורה כדי שע"י הרבה מלחמה יתיש כחם של ישראל וכמ"ש במעשי בילה ומפני מה ניתנה תורה לישראל ומפני שעזין הן. ואמר ד"א תושיה שנתנה בחשאי כו'. וה"ק הפליא עצתו מלשון והוא פלאי שנתן התורה במכוסה והגדיל לתת אותה בחשות ומשאי מפני השטן כדאמרינן פרק ר"ע שאמר שירד משה עם התורה מלפני הקב"ה בא השטן ואמר תורה היכן היא כו'. ואמרינן ד"א תושיה דברים של תוהו כו'. וה"ק הפליא עלתה כי כמלאות עצה במה שהגדיל דברים של תוהו שהאדם תשש ונפתתים עליהם שיהיה העולם ומושתת עליהם וק"ל:

הגרי"ף רש"י לדיק מה פעל מה פעלו של חזקיה. הכא דרש השתות על חזקיה וסיעתו וכ"ל לדיקים מה פעלו לכך אמר לדיק הלהפך קאי על הקב"ה ובדבכי שלא דרש השתות על מחשבותיו של אותו רשע שאם לא כן לדיק מה פעל קאי על חזקיה:

אמר עולא מחשבה מועלת אפי' לדברי תורה שנאמ' °מפר מחשבות ערומים ולא תעשינה ידיהם תושיה אמר רבה אם עוסקים לשמה אינה מועלת שנא' °רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום עצה שיש בה דבר ה' היא תקום לעולם:

מחשבה. דאגת הלב על מזונותיו של אדם: מועלת. מהני לשכח ממנו תלמודו: מפר מחשבות ערומים. שתן להם עצות ותבטל מחשבות מלבם שלא היו מכינים אותם לעשות תושיה.

לשון אחר מחשבה שאדם מחשב כך וכך אעשה כך וכך תעלה בידי מועלת להשבית הדבר ועוקר שאין מחשבתו מתקיים אפילו לדברי תורה כגון האומר עד יום פלוני אקיים כך וכך מסכתות בגרסא. מפר מחשבות ערומים. שאין מחשבתו עולה בידו ואפי' לתושיה:

תוספות מחשבה מועלת אפילו לדברי תורה כו'. פי' ר"י דאגת לב האדם על מזונותיו מהני לשכח ממנו כל מחשבות אף מחשבת דברי תורה כדאמר מפר מחשבות ערומים וקאי אהנותן מטר על פני ארץ וגו'. ור"ת מועלת משקרת ולא תולה כמותר אם אדם חושב קן להעשיר קן גם לדברי תורה לא יספיק אלא כשעושה לשמה כדמסיק:

מהרש"א מחשבה מועלת. וי"ל דלפי' לר"י שעיקרה במחשבת הלב מועלת ולא סגי ליה לגמור אותה במחשבה בלבד אלא צריך נ"כ למגרסה בפה כדאמרינן בעלמא דעקימת שפתיו הוה קלת מעשה וה"ש מפר מחשבות ערומים. הגומר תורה במחשבה בעלמא מפר ומשכחת ממנו ולא תעשינה וגו' שלא תבא התורה לידי מעשה כ"א בדבור וק"ל:

לא יומתו אבות על בנים מה ת"ל אם ללמד שלא יומתו אבות בעון בנים ובנים בעון אבות הרי כבר נאמר °איש בחטאו יומתו אלא לא יומתו אבות על בנים בעדות בנים ובנים לא יומתו על אבות בעדות אבות ובנים בעון אבות לא והכתיב °פוקד עון אבות על בנים התם כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם כדתניא °ואף בעונות אבותם אתם ימקו כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם אתה אומר כשאוחזין או אינו אלא כשאין אוחזין כשהוא אומר °איש בחטאו יומתו הרי כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם וכשאין אוחזין לא והכתיב °וכשלו איש באחיו איש בעון אחיו מלמד שכולם ערבים זה לזה התם שהיה בידם למחות ולא מיחו:

כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם. ובפרעון מהם שטתם ועון אבותיהם: איש באחיו. איש בשביל אחיו:

מהרש"א כשאוחזין כו'. בזה יתיישב דהאי קרא שאמר בתחלת המקרא בלשון נוכח והנשארים בכם וגו' בארץ אויביכם וגו' שהוא לשון נוכח וכן מדבר כל הפרשה דלעיל מיניה ובסיפיה דהאי קרא אמר ואף בעונות אבותם אתם וגו' שהוא מדבר בלשון נסתר וכן עד סוף הפרשה וי"ל שענין הפרשה והתוכחה עד כאן מדבר בחורבן בית ראשון שהיה בהם עון ע"ז שבחורבן בית ראשון עדיין לא היה הסתרת פנים שהיתה עדיין נבואה ואורים ותומים ולזה אמר בלשון נוכח ולא אמר רק והנשארים בכם ימקו בעונם כי לא היה להם אז רק עון עצמם אבל על חורבן בית שני התחיל לדבר בלשון נסתר לפי שהיה להם אז הסתרת פנים באין נבואה ואורים ותומים ונאמר ה' דברים שמחסרו בבית שני ומכרין הנבואה שזה הסתרת פנים כדאמרינן פ"ק דחגיגה ואנכי הסתר אסתיר. אע"פ שהסתרתי פני מהם בחלום אדבר בו וע"כ אמר בלשון נסתר ימקו בעונם

עין יעקב

נ"ב יתן ה' יברך את עמו בשלום כמ"ש בחידושינו פ"ק דר"ה דף י': מחשבה מועלת אפילו לבריה. עיין בפרש"י ותוספות ונ"ל דה"ק מחשבה רעה לעבירה מועלת לבטל עסקיה [illegible] ורבה אמר אם עסוקים לשמה בדברי תורה אע"פ שיש לו מחשבה רעה בענין אחר [illegible] ומבטל כי רבה לשמעיה [illegible] דעסוק בה [illegible] ומנגד אלולי מולה והיינו דוקא בעוסקין לשמה כמ"ש שם בחידושינו: ובנים בעון אבות לא והכתיב פוקד עון אבות על בנים. לפי משמעו יש לתרץ דוקא לענין עונש [illegible] אין הקב"ה פוקד עון אבות על בנים אבל לעונש אמר הקב"ה פוקד עון [illegible] בנים את כוונת [illegible] לו זה לדיק [illegible] לא ראה לתרץ כן [illegible] על הבריות שמחלק חילוק בין בעולמין [illegible] לא יוכל לתרץ כן [illegible] מפסוק אחר אף בעונות אבותם איש ימקו ולשון ימקו משמע דאף במיתה [illegible] מן אבות על בנים [illegible] המילוק בין אוחזין [illegible] לא [illegible] מקשה בריתא מפסוק הקודם דכתיב [illegible] כי תגלה פוקד עון אבות וגו' [illegible] כוונם [illegible] בכרכות דף ז' [illegible] קולי [illegible] ולא מקשה [illegible] והכתיב ובנים לא יומתו [illegible]

בעונם שהיה במלת חכם שהיה בנית שכי ולוף בשמות לבותם שהיו בנית רלמון שהיה עון עין לחם יעקו ונבל זה לומר בנגותם בחורבן בית שכי והמתדו לם עונם ולת עון לבותם וגו' כל העגין בגמון ככתר שיסחיר הקב"ה פניו מהם ולא יהיו נעכים כפרש"י פ"ק דחגיגה והסתרתי פני מהם שלעוק עליהם כו' ולינו נענה ולמריק מני בפרק הזהב בשערי תפלה ננעלו מיום החורבן וקו"ל:

בעון אחיו מלמד כו'. דלפי פשוטו שיכשלו זה בזה כי יצאו לרון עכ"ל פרש"י בחומש לכתוב וכשל איש באחיו שכל אי' מישראל יכשל בחבירו אבל לפי הדרש איש בעון אחיו כהי"ג וכשלו בלשון רבים דלאו עם כלל ישראל ידבר רק בלותן שבידן למחות עונהם ידבר שיכשלו איש בעון אחיו אם לא ימחה בו כדמסיק וקו"ל:

הרי"ף התם כשלוחזין מעשה לבותיהם כו'. תימה לקמי תדרייא בלין לוחזין והתם כשיש בידם למחות ולא מיחו כדמסיק לקמן יש לומר דווקא קרא וכשלו איש באחיו שקמינן הכי דיכולין למחות זה לזה אבל הגן כשוף לאביו אינו יכול למחות ולכך מוקמי בלוחזין כו':

מד מאיימין על העדים. היכי אמרינן להו א"ר יהודה הכי אמרינן להו °נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר אמר (°ליה) רבא יכלי למימר שב שני הוה כפנא ואבבא דאומנא לא חליף אלא אמר רבא אמרי' להו °מפיץ וחרב וחץ שנון איש עונה ברעהו עד שקר אמר (ליה) רב אשי יכלי למימר שב שני הוה מותנא ואינש בלא שני לא שכיב אלא אמר רב אשי אמר לי נתן בר מר זוטרא אמרי להו סהדי שקרא אאוגרייהו זילי דכתיב °והושיבו שנים אנשים בני בליעל נגדו ויעידוהו לאמר ברכת אלהים ומלך:

היכי אמרינן להו. למדים כשמאיימין עליהם: נשיאים ורוח וגשם וכו'. בשביל מהלל בשקר דהיינו מעידי שקר גשמים נעלרים ואפילו כשהעבים מתקשרים בעבים ורוח לאוריד גשמים אין הגשם בא: אמר רבא. מה איכפת להו אם לא ירדו גשמים אחרי בנגם מעל הריום: שב שני הוה כפנא ואבבא דאומנא לא חליף. על פתח מי שיודע אומנות ובעל מלאכה לא עבר הרעב: מפיץ וחרב וגו' איש עונה וגו'. בשון עדות שקר דבר בא ורתייהו

בלא יומה: אאוגרייהו זילי. השוכרים אותם מזלזלים בעיניהם: והושיבו שני אנשים בני בליעל. גבי נבות היזרעאלי כתיב שיזעלי המלך הוי יועלין לשוכרן והיו קורין אותם בני בליעל:

מהרש"א הכי אמרינן להו נשיאים גו'. פי' זה שמעיד עדות שקר לחבירו לפסר שלין לו ממון לתת מכיסו לחבירו או גם אם יש לו עינו לרה בכלו לתת לחבירו אבל הוא נותן לו מתנה ממונו חבירו כפי עדות שקר שמעיד לו להוציא ממון מחבירו רע היה מתת שקר וקו"ל: שב שני הוה כפנא ואבבא כו'. לפסר דלאמרי אינשי מעל הריום זה מרעב של מלרים שנגזר ז' שני רעב ולאגר פרעם לאמי יוסף מה מעכבכם לא לחם בעלי לומנות ונלי איכפת לכו ברעב שבלותם סוכם הכה דכפנא אבבא דאומנא לא כתים וכ"ל אכמי עקמה חזי ללן היו עבדין לגור בלרן בלתו כי אין מרעה ללאן וגו' כי כבד הרעב וגו' וקו"ל: מפיץ והרב גו'. עיין בפירש"י משמע ליה דמפן וחרב הכה סלה כלי מלחך המות ולא חרב ומפן כלי מלחמה כמשמעו מדמייתי עליה הך דשב שני הוה מותנא דהיינו דבר דמייתי נמי' אם המשל הדיוט בפרק האשה שלום לדבר ולא לחרב וקו"ל:

מה שם א"ר שמואל בר נחמן א"ר יונתן מנין שאין טוענין למסית מנחש הקדמוני דאמר ר' שמלאי הרבה טענות היה לו לנחש לטעון ולא טען ומפני מה לא טען לו הקב"ה לפי שלא טען הוא מאי הוה ליה למימר דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין דברי הרב שומעין. בראשית ג אמר חזקיה מנין שכל המוסיף גורע שנאמר °כי אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו רב משרשיא אמר שמות כב שם כו מהכא °אמתים וחצי ארכו רב אשי אמר °עשתי עשרה יריעות:

[שאין טוענין למסית. המסית חבירו לעבוד ע"ז אין טוענין אותו ב"ד בשבילו טענות זכות אלא א"כ טוען הוא]: לפי שלא טען. הכהם לא טען הקב"ה בשבילו: ולא תגעו בו. והקב"ה לא הזהיר על הנגיעה והתוספת גרמה שדחפו הנחש אותה על האילן עד שנגעה בו ואמר לה ראי שאין מיתה על הנגיעה אף על אכילה לא

עין יעקב

[illegible]

לא הוסתו: אמתים. דל אל"ף מהכא קרי ביה מאתים ואי בתי מאות הוה כל אותיות שבתורה (הבחנתה) [הגרסה] כבתיבתה כמו ועשים ואמרם כאילו כתיב ה' וכן אתם חסר שנו אותם מלא: עשתי עשרה. דל עי"ן מהכא שו לאו בתי עשרה:

תוספות דברי הרב ודברי התלמיד. ואית א"כ כל מסית יפטור עלמו באותה טענה וי"ל דדווקא כאם שלא נלטוה שלא להסית ולא ספגם. אלא לפי שנאת תקלה על ידו אבל מסית שנלטווה שלא להסית נתנה כשמשים עתר:

מהרש"א מאי הליל דברי הרב כו'. יש לדקדק מאי פריכה טענות דקאמר דאין זה רק טענה אחת ויש לפרש דה"ק דמייתי שכל המוסיף גורע הוא טענה אחרת שאילו לא הוסיפה על אמרי השי"ת בנגיעה לא היו נכשלים באכילה ומה שיש לדקדק בענין תוספה ומשות של אדם וחוה כפירש"י תמלא מבואר יפה בחידושינו פרק קמא דסוטה ע"ש: אמתים וחצי ארכו כו'. פירש"י דל אל"ף מהכא קרי ביה מאתים הם ב' מאות כל כי עד כאן לשונו ויש לדקדק לפירושו אם יהיה חסר אל"ף נפרש עתים וחצי ארכו מלבון מאתים שההגדה מביא אל"ף והיכן המכר אמה בכתוב שנפרש מאתים אמה ואימא מאתים טפחים או אלבעות ועוד אף שאלים כן במועלים שההגדה מביא אי ובאותיות הסמוך אבל בפוק לא אלים שיהיה חסר ונחם אות אי מיסוד השם ונראה כי לא נאמר זה רק על הדבור שיש מי שמוסיף בדבור והוא גורע בזה והמשל בשנים שידבר ביחד בענין אמות והאחד שאל לשני כמה אמות אם השני משיב לו עתים כשמע ממש ב' מאות אמות בהכרח אי של מתים אבל אם משיב לו בתוספת אי אמתים לא כשמע ממנו כי אם ב' אמות וא"כ הוא גורע בדבור תוספת אי והסביא הפסוק אמתים וחצי גו' אינו רק לסיין בעלמא שהוא אמתים שראשון הכתוב בתורה אבל לא שאלו כתב בלא אי עתים וחצי ארכו שהיינו מפרשים מאתים אמות וחצי דהא לא הוכר האמה כאים והוא שפיר דמייתי דלגבי כתם שעיי תוספת דבור בעלמא שאומרים אל תגעו בו נרעה במלות השי"ת ובדיבורו ודו"ק:

(אמר המגיה שמעתי פירוש אחר כי טלא הוי"ו של וחצי הייתי אומר אמתים הוא חצי אדם וסתו ארבע אמות שכבוין באמר וחצי אים כי אם שני אמות וחצי והוא ספק):

יד ל **הרי** שהיה מצטער על מעות (מעשר שני) שהניח לו אביו ובא בעל החלום ואמר ליה כך וכך הם במקום פלוני הן של מעשר שני הן זה היה מעשה ואמר דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין:

שהניח לו אביו. ולא אמר לו היכן הם: בעל החלומות. שר שנגלה החלומות בלילה: כך וכך הם. מגיד לו כמה יש: ולא מורידין. ויטל להוליאן במקומן:

שם **תניא** ר' נחמיה אומר כך היה מנהגן של נקיי הדעת בירושלים מכניסין לבעלי דינין ושומעין דבריהם ומכניסין העדים ושומעין דבריהם ומוציאין אותם לחוץ ונושאים ונותנין בדבר:

יומא סו ע"ב **רבי** שמעון בן אליקים הוה משתקיד עליה דר' יוסי בר חנינא למסמכיה ולא קמסתייעא מילתא יומא חד הוה יתיב קמיה דר' יוחנן אמר להו מי איכא דידע הלכה כר' יהושע בן קרחה או לא א"ל ר"ש בן אליקים דין ידע א"ל לימא איזו א"ל ליסמכיה מר ברישא סמכיה א"ל בני אמור לי כיצד שמעת א"ל כך שמעתי שמודה ר' יהושע בן קרחה לר' נתן אמר להו הוצרכתי השתא ומה עיקר ראיה כהדי הדדי א"ר יהושע בן קרחה לא בעינן הגדה מבעיא א"ל תנא"ל ועלית לא הוה א"ר זירא ש"מ נברא רבה בוין (רסמיך) [ראבתמיך] סמיך:

משתקיד מצפה. וממר ושוקד לסומכו: דין ידע. זה יודע ור' יוסי בר חנינא היה: שמודה. ר' יהושע לר' נתן. דכי סיכי דלא בעי ר' יהושע החיה כי הדדי הגדם נמי כי הדדי לא בעי:

דף לא **ת"ר** מנין לכשיצא שלא יאמר אני מזכה וחבירי מחייבין אבל מה אעשה שחבירי רבו עלי ת"ל °לא הלך רכיל בעמך ואומר °הולך רכיל מגלה סוד: ויקרא יט משלי יא

שם סב **ההוא** תלמידא (דאפיק) [דנפיק ליה קלא דגלי] מלתא דאיתמר בי מדרשא דרבי אמי בתר עשרין ותרתין שנין ואפקיה ר' אמי מבי מדרשא ואכריז עליה דין גלי רזיא הוא:

בתר כ"ב שנין. דאיתמר בי מדרשא אפקיה ההוא תלמידא ודבר לשון הרע היה:

דף לב ע"ב **שלחו** ליה למר עוקבא לרזו ליה בבר בתיה שלם עוקבן הבבלי קבל קדמנא ירמיה אחי העביר עלי את הדרך ואמרו לו השיאוהו ויראה פנינו בטבריא: [הא גופיה קשיא אמרת אמרו לו אלמא דיינוהו אתון השיאוהו ויראה פנינו בטבריא אלמא שדרוהו הכא אלא הכי אמרו ליה דיינוהו אתון אי צ"ית וא"י לא השיאוהו ויראה פנינו בטבריא:

מר עוקבא. אב בית דין היה נומכת שבת נבאים בהאום: לרזיו ליה בבר בתיה. כמשה שהיה בן בתיה נמי שמוקרין מגד פניו כמרעים שגידלתו בתיה בת פרעה לי"א כבר בתיה כמשה שהיה בן ב"ת דכתיב בכל ביתי נאמן הוא להיו ב"ת על שם שהיה חכם וכתיב חכמות אדם תאי"ר פניו ומצאתי בספר אגדה שהיה מר עוקבא בעל תשובה (ונתן) [שנתן] עיניו באשה אחת ועלה לבו טינא וכפל בחולי ואשת איש היתה לימים הולרכה ללות ממנו ונתפך רחמנה כהרלים לו וכבש יצרו ופטרה לשלום ונתרפא וכשהיה יצא לבוק היה נר דולק בראשו מן השמים ועל שם כך קרו ליה ר' נתן לוליתא בנומכת שבת הכא נמי להכי כתבו ליה הכי על שם האור שהיה זרח עליו: עוקבן הבבלי קבל קדמנא. לעק לפנינו: ירמיה אחי העביר עלי את הדרך. איצד מוני דרך בני אדם שסירסו כך שמעתי וי"א העביר עלי את הדרך לא כתב עוני כסורס ועל

עין יעקב

[illegible] ולא כמה מבלל דאף על אבילה לא משתה: בתוס' ד"ה דברי הרב ותו'. וא"ת כל מסית יפטור עלמו באותו טענה וכו'. כונתם בתוספות וחי"ל [illegible] ונם הנחש בכלל: דאתמר בי מדרשא ודי' אמי. ואפי"ג דבל הבלמא דמשמע [illegible] וכמ"ג המשיב לפי"ד גזוד ועיין בע"ס באלים מי' קנ"ס ע"ס:

ועל עסקי ממון היה הספק: אמרו לו. לירמיה להתפיים עמו: השיאוך ודאה פניו בטבריה. סבריתוהו והזקיקוהו לבא כאן לדון עמו:

מהרש"א ירמיה אחי העביר עלי את הדרך. עיין פירש"י ונ"ל שהאחין אלו חלקו להם שדה שירשו מאביהם ולפום דינא אין להם דרך זה על זה כדאמרינן פ"ק דב"ב וירמיה אחיו של שוקן שהעביר הדרך מחלקו על חלקו של שוקן הוא שקיבל העביר עלי דהיינו על חלקי את הדרך ולפ"ד דדיני קנסות הוא ליכא לפרש הכי וק"ל:

אחד דיני ממונות פרק רביעי

לב [משנה אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה ובחקירה וכו': גמ' דיני ממונות מי בעינן דרישה וחקירה וכו' א"ר חנינא דבר תורה אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה ובחקירה שנאמר
ויקרא כד °משפט אחד יהיה לכם ומה טעם אמרו דיני ממונות לא בעינן דרישה וחקירה כדי שלא תנעול דלת בפני
ב"ב לוין וכו' *רבא אמר כהניתין דהכא בדיני קנסות ואידך בהודאות והלואות רב פפא אמר אידי ואידי בהודאה והלואה כאן בדין מרומה כאן בדין שאינו מרומה כדריש
ויקרא יט לקיש דריש לקיש] רמי כתיב °בצדק תשפוט עמיתך
דברים טז וכתיב °צדק צדק תרדוף הא ביצד כאן בדין מרומה כאן בדין שאין מרומה רב אשי אמר מתני' (כדדרשינן) [כדשנין] קראי אחד לדין ואחד לפשרה כדתניא צדק צדק תרדוף אחד לדין ואחד לפשרה ביצד שתי ספינות עוברות בנהר ופגעו זה בזה אם עוברות שתיהן טובעות בזה אחר זה שתיהן עוברות וכן שני גמלים שהיו עולין במעלות בית חורון ופגעו זה בזה אם עלו שניהם שניהם נופלים בזה אחר זה שניהם עולים הא ביצד טעונה ושאינה קרובה תדחה שאינה טעונה מפני טעונה קרובה ושאינה טעונה תדחה קרובה מפני שאינה קרובה היו שתיהן קרובות שתיהן רחוקות הטל פשרה ביניהן ומעלות שכר זו לזו:

[א"ר חנינא וכו'. ומתניתין דאוריתא קאי תקנתא ובריתא דרבנן בתר תקנתא: רבא אמר. תרוייהו בתר תקנתא דרבנן ומתניתין בדיני קנסות דליכא למיחש לנעילת דלת אבל בהודאות והלואות דאיכא למיחש לנעילת דלת בהודאות והלואות בדיני מלוה והא בא לידון בעדי הודאה שהודה לו בפניהם או בעדי הלואה שהלוהו בפניהם דאיכא למיחש לנעילת דלת]: מרומה. שב"ד מכירין בתובע זה שהוא רמאי או מכירים שעטה רמאי בדבריו: בצדק תשפוט. ולא כתיב צדק צדק להזהיר בית דין לדקדק בו כל כך לדרוש ולחקור: מתניתא. שפיר איתרצו בתר מהכי שינויי או כר' חנינא או כרבא או כרב פפא אבל קראי דרמי להו ר"ל לא קשו דצדק צדק לאו לדרישה וחקירה אתו אלא צדק דין שלך וצדק פשרה שלך לפי ראות עיניך ולא תרדוף את האחד יותר מחבירו: שתיהן

טובעות. שהדוחק צר את זו: ואם בזה אחר זה. מתעכב אחת אל היבשה עד שתעבור חברתה ואח"כ תעבור היא: מעלות בית חורון. מקום צר ואין דרך לנטות ימין ושמאל וצריך האחד לנטות לאחוריו עד שמוצא מקום לנטות: אם עולור שניהם. כגון זה עולה מצד זה וזה עולה מצד זה ופוגעים בראש מתח של הר והנקעים שמוקף מימין ושמאל: קרובה. לעיר: ומעלות שכר. לאחת ותדחה:

תוספות כאן בדין מרומה. לא מיירי בו שסום מרומה דא"כ אין לחוש כלל כדדרשינן בפרק שבועת העדות מדבר שקר תרחק:

ת"ר °צדק צדק תרדוף הלך אחר ב"ד יפה אחר רבי
מז שם
אליעזר ללוד אחר ר' יוחנן בן זכאי לברור חיל.
תנא קול ריחים בבורני שבוע הבן שם. אור הנר בברור חיל משתה שם משתה שם. ת"ר צדק צדק תרדוף הלך אחר חכמים לישיבה אחר ר' אליעזר ללוד אחר רבן יוחנן בן זכאי לברור חיל. אחר רבי יהושע לפקיעין אחר רבן גמליאל ליבנה אחר ר' עקיבא לבני ברק אחר רבי מתיא לרומי אחר רבי חנינא בן תרדיון לסיכני אחר ר' יוסי לציפורי אחר ר' יהודה בן בתירה לנציבין אחר [ר' חנינא בן אחי] רבי יהושע לגולה אחר רבי לבית שערים אחר חכמים ללשכת הגזית:

קול ריחים. שמשמעין: בבורני. מקום: שבוע הבן. פי' הוא היה שם ברית מילה כמכריז ואומר שבוע הבן כאן והרחים היו לטחינת סממנין למכת התינוק ומפני גזרת המלכות היה מגזרה שלא למול והיו יראים להוציא קול וקבעו סימן זה: אור הנר בברור חיל. ביום או נרות נראין הרבה בלילה פי' הוא כמו שלטעק ומשתה שם משתה שם ברית מילה קרי שבוע הבן על שם שהוא לסוף שבוע: אחר חכמים לישיבה. בית הוועד שלהם בתי דינין קבוע כגון אחר רבי אליעזר ללוד וכן כולם כל אחד למקומו: לגולה. לפומבדיתא כדתנן בריש עד שהוא כל הגולה לפניו כמדורת אש ואמרינן מאי גולה אמר אביי פומבדיתא שעיקר ישיבה בבל שם היתה: אחר חכמים. סנהדרי גדולה:

מהרש"א ב"ד יפה כו'. דלעיל °תרדוף משמע ליה דבבעלי דינין מיירי ובדיינין כבר כאמור בצדק תשפוט עמיתך ומדכתיב לי' כפול צדק צדק בבעלים דרים לדקדק להם שילכו וירדפו אחר ב"ד היפה שבאותו הדור כדמסיק וק"ל:

במשנה איתא בדיני ממונות מחזירין וסותרין את הדין לאחר שנתחזקו וידעו שטעו מחזירין את הדבר בין לזכות בין לחובה ופריך הגמ'.

לג [ורמינהו דן את הדין וזכה את החייב וחייב את הזכאי וכו'] מה שעשה עשוי וישלם מביתו אמר רב יוסף לא קשיא כאן במומחה וכו' [רב ששת אמר כאן שטעה בדבר משנה כאן שטעה בשיקול הדעת וכו'] איתיביה רב המנונא לרב ששת מעשה בפרה של בית מנחם שניטלה האם שלה והאכילה ר' טרפון לכלבים ובא מעשה לפני חכמים ביבנה והתירוה שאמר תודוס הרופא אין פרה וחזירה יוצאה

עין יעקב

צדק צדק תרדוף הלך אחר ב"ד יפה. עיין במהרש"א ביבמות דף ק"ט ושם קושטא לפי זה הפסוק לאמן שנים ויראם את הארץ ולפרש שם י"ל וקאי אדיינין וזל"ל לשון המכות ומהרש"א כאן דקאי אבעל דינין: הלך אחר חכמים לישיבה, זו הוי גולה למקום תורה:

יצאה מאלכסנדריא של מצרים אלא א"כ חותכין האם שלה כדי שלא תלד א"ר טרפון הלכה חמורך טרפון א"ל ר' עקיבא פטור אתה שכל המומחה לרבים פטור מלשלם [ואם איתא לימא ליה טועה בדבר משנה אתה וטועה בדבר משנה חוזר חדא ועוד קאמר חדא דטועה בדבר משנה אתה וטועה בדבר משנה חוזר ועוד אי נמי בשיקול הדעת טעית מומחה לרבים אתה וכל המומחה לרבים פטור מלשלם]:

[טועה בדבר משנה. [illegible] לרב ששת. [illegible] האם שלה. בית סריון [illegible] אין פרה והזירה יוצאה וכו'. [illegible] הלכה חמורך טרפון. [illegible] טועה בדבר משנה אתה. [illegible] (דף כד) [illegible] וטועה בדבר משנה חוזר. [illegible]]:

[illegible]

פיסקא דיני נפשות [מחזירין לזכות ואין מחזירין לחובה]. ת"ר מנין ליוצא מבית דין חייב ואמר אחד יש לי ללמד עליו זכות [מנין] שמחזירין אותו ת"ל "נקי אל תהרוג ומנין ליוצא מבית דין זכאי ואמר אחד יש לי ללמד עליו חובה מנין שאין מחזירין אותו ת"ל "צדיק אל תהרוג אמר רב שימי בר אשי חילופא למסית דכתיב "לא תחמול ולא תכסה עליו. רב כהנא מתני "מכי [הרג] תהרגנו:

נקי. [illegible] צדיק. [illegible] נקי:

[illegible]

ואין מחזירין לחובה וכו' [א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן והוא שטעה בדבר שאין הצדוקין מודין בו אבל טעה בדבר שהצדוקין מודין בו זיל קרי בי רב הוא] בעא מיניה רבי חייא בר אבא מרבי יוחנן טעה בנואף ונואפת מהו א"ל ארמוקך יקד זיל קרין קרך וצלי:

[דבר שאין הצדוקין מודין בו. [illegible] זיל קרי בי רב הוא. [illegible] טעה בנואף ונואפת. [illegible]

[illegible] [טעה בדבר שהצדוקין מודין בו וכו' דבר שהצדוקין מודין בו הוא]: עד דמוקדך. יקיד קרין קרך וצלי. [illegible]

"אחת דבר אלהים שתים זו (שמענו) [שמעתי] וגו' מקרא א' יוצא לכמה טעמים ואין טעם אחד יוצא (משתי) [מכמה] מקראות דבי ר' ישמעאל תנא "וכפטיש יפוצץ סלע מה פטיש זה מתחלק לכמה נצוצות אף מקרא אחד יוצא לכמה טעמים:

טעם אחד משני מקראות. [illegible]

תוספות [illegible]

מהרש"א מקרא אחד יוצא לכמה כו'. [illegible] רק

עין יעקב

אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי. [illegible]

רק לורתו סיסנה והאם ומתיך לותה והפטים מפולן אותה לתת לה לורה חרסה ומוצה סילאה כן לורת האדם שהיה לו לורה כפלה רעה ממלך הראשון הזקן שהוא יצה"ר הכה ע"י האש התורה שהיא כתובה לפניו באש כו' מתיך ומבטל ממנו לורה הראשונה ובצל דרך זה דימה אותו ג"כ לפטיש שהוא מפולן הסלע ומתן לו לורה חדשה בן ד"ס מתכין לאדם הכפפל בלורתו לורה עוצה והוא חדם שהוא סיל"ס ועל זה מביא שם כל הלי קרא כי הנה כה דברי כאש וכפטים וגו' שדימה התור' לאש ולפטים להחזיר לאדם לורה ורוח חדש ·כמו האש והפטים לסלע וקושי הברזל שאמרו שם שהוא ומתפולן הוא על הברזל ומתכה על הסלע שאף שהוא ברזל הוא מתפולן ע"י הברזל אחר שהוא הפטים ובחשבים על קושי הברזל שבפטים קאמר כל ת"ח שאינו קשה כברזל דהיינו ע"י התור' הוא קשה כברזל בפטים שהוא מפולן מתכה אחר דהיינו הסלע והו לא מידי ודו"ק:

סמ׳ יד לה במדבר כה **קח** את כל ראשי העם והוקע אותם אם העם חטאו ראשי העם מה חטאו אמר רב יהודה אמר רב אמר הקב"ה למשה חלק עליה בתי דינין מ"ט אילימא משום שאין דנין שנים ביום אחד האמר רב חסדא לא שנו אלא בשתי מיתות אבל במיתה אחת דנין אלא כדי שישוב חרון אף מישראל:

חלק עליהם בתי דינין. והיינו קרא קח את כל ראשי העם והושיב אותם לבתי דינין הרבה וידונו את עובדי עבודה זרה והוקע אותם את המחייבים מפני שנלמדו לבעל פעור ושנדה ע"ז בסקילה וכל הנסקלין נתלין כדאמרינן בדי מיתות אין ב"ד אחד דן שנים ביום אחד: **אלא בשתי מיתות.** הוא דאין דנין לפי שאין זו דומה לזו ואתי לקלקולי במה לא יהפכו כל הדין: **אבל במיתה אחת.** ובעי"ה אחת דנין: **אלא.** כדשוכה קרא וישוב חרון אף וגו' כשהקב"ה תולה בסלם נקוקים נדבר ומקנאים לכבודו:

שם **דיני** ממונות גומרין בו ביום [בין לזכות בין לחובה דיני נפשות גומרין בו ביום לזכות וביום שלאחריו לחובה] מה"מ א"ר חנינא דאמר קרא °מלאתי משפט

ישעיה א צדק ילין בה ועתה מרצחים ורבא אמר מהכא °אשרו

שם חמוץ אשרי דיין שמחמיץ את דינו ואידך אשרו חמוץ ולא חומץ:

צדק ילין בה. תחלה היו מהמהלה ללין את הדין כדי לצדקו ועתה כבאין עושין כן הרי הן כמרצחים: **שמחמיץ את דינו.** שמשהה אותו ומלינו כדי להוציאו לאמתו: **ואידך.** מיבעי ליה להך דרשה דאמר בב"ק וכן שמקדק לתובע תחלה כגון התובע את חבירו לדין שהלוהו והלה נתבע הם טוענו השטן היה לי בידך ונתקלקלה לו אבדה מקדק ב"ד דין תחלה לתביעת התובע עד שיהא מומו בידו ואחר כך מקדק לדין הנתבע: **אשרו חמוץ.** החזיקו את הנגזל ולא את הגוזל:

נ ספ׳ **א"ר** (אליעזר) [אלעזר א"ר יצחק] כל תענית שמלינן בה צדקה כאילו שופך דמים שנא׳ °צדק ילין בה ישעיה א

ועתה מרצחים והני מילי בריפתא ובתמרי אבל בזוזי וחיטי ושערי לית לן בה:

כל תענית כו׳. תענית היו נותנין לצדקה בלילי תעניות והיו עניים גמולות לכך ואם ילינוה מלאו עניים רעבים שסמכו על כך: **והני מילי.** במקום שרגילין לחלק ריפתא ותמרי דבר מוכן לאכילה: **אבל זוזי או חיטי או שערי.** לא נסמכו העניים עליהם אותו הלילה ולית לן בה עד למחר:

אמר רבה בריה דרבא ואיתימא רבי הלל בריה דרבי גיטין נט וולס מימות משה ועד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד ולא והא הוה יהושע הוה אלעזר והא הוה פנחס הוו זקנים והא הוה שאול הוה שמואל והא נח נפשיה כולהו שניה קאמרינן והא הוה דוד הוה עירא היאירי והא נח נפשיה כולהו שניה קאמרינן והא הוה שלמה הוה שמעי בן גרא והא קטליה כולהו שניה קאמרינן והא הוה חזקיה הוה שבנא והא איקטיל כולהו שניה קאמרינן והא הוה עזרא הוה נחמיה בן חכליה אמר רב אדא בר אהבה אף אני אומר מימות רבי עד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד ולא והא הוה הונא בר נתן מיכף הוה כייף ליה לרב אשי:

במקום אחד. תורתו וגדולתו על ישראל באדם אחד שאין כמותו בכל ישראל בתורה ובגדולה כגון משה שהיה גדול על כל ישראל במלכות ובתורה וכן רבי בנכסים ובתורה: **הוה אלעזר.** חבירו בתורה ולא הוי במקום אחד: **והא הוה פנחס.** שמשמש יהושע ואלעזר: **הוו זקנים.** כגון עתניאל ואבצן ועוה: **עירא היאירי.** במ"ק אמרינן דרבו של דוד היה ומכהנו עליו נראה דכתיב עירא היאירי היה כהן לדוד: **שמעי.** גדול היה כדאשכחן בירד לקראת דוד הירדן באלף איש: **שבנא.** שהיה ישיבתו גדולה משל חזקיהו כדאמרינן בפרק (ד"כ עמוסות השבי) [זה בורר מאמר מ']:

תוספות והא הוה חזקיה. אית ספרים דלא גרסינן ליה דחזקיה לא הוה מושל על כל ישראל שכבר גלו עשרת השבטים ועוד דשבנא רשע היה ולא מתניה הוא ותדע דהכי פריך הוה דוד לא פריך הוה אחיתופל שקראו דוד אלופו ומיודעו כיון דרשע הוא ליתו מן המנין וקשה דלא פריך הוה מפיבשת שהיה מבייש פני דוד בהלכה: כלהו שניה קאמרינן. דינא דאתחלה גדולתן לא פסק כלהו שניה והשתא לא קשה לספרים דגרסי והא הוה אלעזר הוה פנחס דהכי פריך והא הוה אלעזר שהוסיפה גדולתו אחר של יהושע ותיובתא ולא פריך והא הוה עתניאל בן קנז שהחזיר הלכות שנשתכחו מישראל בימי אבלו של משה: והא הוה הונא בר נתן. שהיה קרוב למלכות כדאיתא בפרק (קמא) שני דזבחים דף י"ט דאמרינן בית והיו מלכים אומנין:

[פי סקא] דיני נפשות מתחילין מן הצד. מנהים א"ר שם אחא בר פפא אמר קרא °לא תענה על שמות כג ריב לא תענה על רב רבה בר בר חנה אמר ר׳ יוחנן מהכא

עיון יעקב

[illegible]

כה

שם פט מהכא °ויאמר דוד לאנשיו חגרו איש חרבו ויחגרו איש חרבו ויחגור גם דוד את חרבו:

לא תענה על רב. כתיב גלא יריד ותמנעו לא החלוק על מופלא של בית דין הלכך לא מתחלין מרים דילמא הוי ליה תורה עיוולא פלגים עליה ומתחילין מן הצד (שלא ישמע) [שיסמע] אחד דברי אחר מן המהכים ויככים עמו: ויחגור גם דוד את חרבו. בתחילה נמנו עליו להוו מכוס מורד במלכות:

תוספות דיני נפשות מתחילין מן הצד. משום לא תענה על רב אבל בדיני ממונות לא חיישינן ומ"מ דרך שאלה יכולין לפנות ולהפסל לא תענה של רב בדיני נפשות כתיב ולא בדיני ממונות אע"ג דלכוות קאי נמי אדיני ממונות לאחן דמוקי לה ברים מבילתין בבים דין כופה: רבה בר בר חנה א"ר [יוחנן] מהכא ויחגרו איש ותני הכא מבמוע שמורד במלכות ובעי למדייניה [דדוד היה חושב עליו מלך וכן בפרק במה בראוה (דף נו) גבי אוריה שהיה לו לדוד לדונו בסנהדרין ולא דייניה אף ע"ג שהיה מורד במלכות כדאמרינן התם] וקשה דהא אמר פ"ק דמבילא דמורד במלכות לא בעי למדייניה וי"ל דלא בעי למדייניה כשאר דיני מיתות אלא לקבל עדות ולידע אם הוא מורד במלכות ונראה דהא דאמר לא בעי למדייניה לפנין הא דתנן בפירקין דיני נפשות גומרין בו ביום לזכות וביום שלאחריו לחובה ובלילה שלאחריו אין גומרין והאי גומרין בו ביום למותה והיינו דקאמרה ליה אבינ"ל וכי תנן דיני נפשות בלילה כדאמר לעיל בפירקין דבר תמוה בעינן והשיג לה דלא בעי למדייניה כשאר דיני נפשות (דלא) [אלא] גומרין בו ביום לחובה וכן יומא בירושלמי דפריקין דאמרה ליה וכי דנין דיני נפשות בלילה אמר לא כבר נגמר דינו ונגמר יום:

ע"ב [**פיסקא**] ואין הכל כשרין לדון דיני נפשות. מ"ט דתני רב יוסף כשם שב"ד מנוקין בצדק

ב"ש י כך מנוקין מכל מום אמר אמימר מאי קרא °כולך יפה רעיתי ומום אין בך ודלמא מום ממש א"ר אחא בר

במ' יא יעקב אמר קרא °והתיצבו שם עמך בדומין לך ודילמא התם משום שכינה אלא אמר רב נחמן בר יצחק

שמות יח אמר קרא °ונשאו אתך בדומין לך לירתי:

[מכל מום. פגם ומשפחה: משום שכינה. הכך דביעי ומה הוא דבעינן מיוחסין שיהו ראוין בתברם שכינה עליהן: שכינה דכתיב ואצלתי מן הרוח]: ונשאו אתך. בסנהדרין שחלק לו יתרו לשפוט את העם דאין כאן משום שכינה (כתיב) [דכתיב] והקל מעליך ונשאו אתך ולא מכבאו אתך בנשא העם ילוף דהכא מפני אקנים שהלכו עמו לאהל מועד כתיב ומשום שכינה:

נא °**שררך** אגן הסהר אל יחסר המזג ונר שררך זו

שיר ז סנהדרין למה נקרא שמה שררך שהיא יושבת בטיבורו של עולם. אגן שהיא מגינה על כל העולם כלו. הסהר שהיא דומה לסהר: אל יחסר המזג שאם הוצרך אחד מהם לצאת רואים אם יש כ"ג בנגד

שם סנהדרי קטנה יוצא ואם לאו אינו יוצא. °בטנך ערימת חטים מה ערימת חטים הכל נהנין ממנה אף סנהדרין הכל נהנין מטעמיהן. סוגה בשושנים שאפילו בסוגה של שושנים לא יפרצו בהם פרצות והיינו דא"ל ההוא

מינא לרב כהנא אמריתו נדה שרי ליחודי בהדי גברא אפשר אש בנעורת ואינה מהבהבת אי"ל התורה העידה עלינו סוגה בשושנים שאפילו סוגה בשושנים לא יפרצו

שיר ו בהן פרצות ריש לקיש אמר מהכא °כפלח הרמון רקתך אפילו ריקנין שבך מלאים מצות ברמון רבי זירא אמר

בראשית כז מהכא °וירח את ריח בגדיו אל תקרי בגדיו אלא בוגדיו (דאפי' בוגדים שבהם יש בהם ריח) הנהו בריוני דהוו

כתובות בשבבותיה דרבי זירא דהוה מקרב להו כי היכי דניהדרו בתשובה והוו קפדי רבנן כי נח נפשיה דר' זירא אמרו עד האידנא הוה קטינא חריך שקי דהוה בעי עלן רחמי השתא מאן בעי עלן רחמי הרהרו בלבייהו ועבדו תשובה:

כהר. עגול הוא: בטיבורו של עולם. סנאוריך באמצעו של עולם: דומה לסהר. בעגולה: מזג. ב' חלקי מים ואחד יין: אל יחסר המזג. אל יחסרו מחלק השלישי שהוא כדי שראוי למזוג: עשרים ושלשה. שלים של עכנים: לצאת. לעסקיו חוץ ללשכה: סוג. הוא גדר: סוגה בשושנים. גדורה בשושנים כלומר באזהרה קלה ובהבדלה מועטת הם נפרשין מן העבירה ואין צריך גדר אבנים להפסיקן שאפילו אין רחוקים מן העבירה אלא גדר שושנים ומפסיק ביניהם לא יפרצו בה פרצות הגדר: מהבהבת. אוחזת ודולקת כמו שקיפלא ולא תבהבא ובלעז פלמי"ר: בריוני. פריצים לשון בורים: רבי זירא. גולה הוא וכחרבו שוקיו ע"י מעשה דצריך נפשיה בתחילה מגילה בתמוכר את הפועלים וקרי ליה קטינא חריך שקי:

תוספות התורה העידה עלינו סוגה בשושנים. לענין דם נדות נדרש כשאומרת דם כשושנה אחותה דאיתי מיד פורש: וירח את ריח בגדיו. לשון ריח שייך גדם נדות כדאיתא בסוף פרק כל היד ההיא איתמר דאתיא דמא קמיה דרי אלעזר אורחיה אמר סא דם טיבור הוא:

מהרש"א שהיא יושבת בטיבורו של עולם. ר"ל באמצע העולם שהאויר ממוזג ומקום מוכן לחכמה. ואמר אגן שהיא מגינה על כל העולם. כי הם עומדין שלשה עמודי עולם תורה ודין ואמת שלא ילא התורה ודין לאמתו בכל בתי דינין כ"א הם כמ"ש בפ' זקן ממרא. ואמר שהיא דומה לסהר. שעל הרוב אין עיגולה של הלבנה שלם רק חלי עיגול וכן יושבין סנהדרין מה שאין כן החמה לעולם עיגולה שלם. ואמר אל יחסר המזג כו' אם יש כ"ג בנגד סנהדרי קטנה כו'. דימה אותו ליין הממוזג כי כמו שהיין הוא עיקר וב' חלקים מים שמוסיפין בהם הם טפל לגבי היין כן הדבר הזה דע"ד של כ"ג הן הן העיקר שהיו דכן דיני נפשות בכ"ג אלא שמני חלקי דהיינו עד שבעים שהוסיפו הם טפלים לגבי הכ"ג ולא הוסיפו אותן בס אלא שלא ילמדו להוסיף אם יחלקו הכ"ג ולהכי לא אקפיד קרא שלא יחסרו אלא על הכ"ג שהם עיקר הב"ד. ואמר בטנך ערימת חטים כו'. דימה אותן לחטים שהכל צריכין להם בכל ר"ע שבכל ב"ד ע"ד הכל צריכין למרי חטייא ועיין בחידושינו פ' מי שמת בזה. ואמר שאפי' סוגה בשושנים לא יפרצו כו'. פירש"י גדורה בשושנים כלומר באזהרה קלה כו' ואין צריך גדר אבנים כו' עכ"ל ע"ש

עין יעקב

[illegible]

ע"ס ויותר נראה לפרש דנקט גדר של שושנים שהאדם חומד לגדר גופה לעיקרו ולפורצו ליהנות ממנו ברית השושני' והחוט' פירשוהו לקוק גבי כדם לענין דם כשושני' אדומה ראיתי פי' עכ"ל וכן מפורש בשיר השירים רבה אבל רש"י בפירוש שיר השירים פירשו לענין דם כמו שפי' ליה הכא לענין סנהדרין וכן נראה מהא דקאמר במתניתין דאמר ליה שהוא מילתא פי' דמשמע דבגוונא הדא דרשינן ליה לענין סנהדרין ולענין דם נדות ויש לדקדק בענין שהשיב למין הזה התורי' העידה עלינו סוגה בשושני' וכן כפלח הרמון רקתך שהמין לא יקבל דרשה זו אם לא כמבר נקרא זה דבענין דומי נדות קמיירי ונראה דכל הפסוק בענין זה מיירי והוא קרוב לפשוטו דעם האשה ידבר ואמר שררך אגן הסהר וגו' כינה בכאן מקור הדמים ומלבושי הריון ולידת אשה לטבור האשה ולבטנה ואמר שמקור הדמים לא יחסר מבכם חמן וסה שלכם כאגן הסהר שהיא הלבנה דהיינו ליומי החודש משונה ביטוים וקתם וסה שלה מל' יום לל' יום ואמר בטנך שהם לעד ב' מיסות דומים שלה ולעד הריון ולידה בבטנכה היא ערימות חטה שע"י חטה מאכלה היא כגאר עליה כל עלמן זה כר"י דאית ליה פ' בן סורר דאילן שאכל ממנו אדם חטה היה ואמר שע"י זה סוג' היא בשושנים בימי נדה ולידה ור"ל שאמר מהכא כפלח הרמון וגו' גם כל פסוק הזה כדרש בענין זה שאמר כחוט השני שפתותיך ומליכו שכינה כתמי דומים ומשאה לשני זה שהוא אדום ואמר כי השפה והשפתים של מטה הם לדומים כחוט השני בכתמי דומי' אבל מדברך נאוה אף שכל הקדירות אסור הדבור ומחר הוא עם הנדה או שפי' מדברך הנהגה דהיינו שמנהג נאוה בקישוטים אף בימי נדותה לא כזקנים הראשונים שאמרו שלא תכחול ולא תתקשט פי' אלא כר"ע דא"כ אתה מגנה אותה על בעלה ואעפ"כ אמר שלא יבא האיש לדבר עבירה כי כפלח הרמון רקתך שאפי' הרקים כו' ואמר מבעד לצמתך ר"ל מלבד שלמלמו עד עלמן שלא יבואו לדבר עבירה שלא יאכל הזב עם הזבה מפני הרגל עבירה ועוד באר הרחקות ור' זירא שאמר מהכא וירח את וגו' מבואר דודאי יעקב צדיק גמור היה אלא שלבש אתה בגדי עשו הרשע שאמרו מנמרוד הרשע וכמה כתמי דומים ומליאות שהיו בו מרשעים הללו ואע"פ כן בבא יעקב לפני אביו גם אלו הבגדים נתנו ריח טוב שנא' וירח את ריח בגדיו וגומר שנכנס עמו ריח ג"ע והוא פי' לבניו שאף הבוגדים שבהם יתנו ריח במלות כתמי דומים של נדה ודו"ק: **השתא מאן בעי רחמי הרהרו כו'.** מה יש להשיב בזה שאמר משה כי ידעתי וגו' הן בעודני חי עמכם ממרים הייתם אף כי אחרי מותי הא אחד מעשרה ק"ו שבתורה הא איכא למפרך דילמא עד האידנא הוה משה בעי רחמי עלן שמתה מאן בעי רחמי עלן ויהרהרו בתשובה כדאמרינן הכא גבי רבי זירא אבל אין לחוש בזה דפירכא כהא מגלינן אותה בתוך הק"ו כיון שאינה כתובה בתורה כמ"ש הרא"ם בפרשת וארא גבי הן בני ישראל לא שמעו גו' ודו"ק:

נב ע"א **משנה** כיצד מאיימין את העדים על עדי נפשות היו מכניסים אותם ומאיימין עליהם שמא תאמרו מאומד ומשמועה עד מפי עד ומפי אדם נאמן שמא אי אתם יודעים שסופנו לבדוק אתכם בדרישה ובחקירה הוו יודעין שלא כדיני ממונות דיני נפשות דיני ממונות אדם נותן ממון ומתכפר לו דיני נפשות דמו ודם זרעיותיו תלויין בו עד סוף העולם שכן מצינו בקין שהרג את אחיו שנאמר °קול דמי אחיך צועקים אינו אומר דם (בראשית ד) אחיך אלא דמי אחיך דמו ודם זרעיותיו. ד"א דמי אחיך שהיה דמו מושלך על העצים ועל האבנים לפיכך נברא אדם יחידי ללמדך שכל המאבד נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאילו איבד עולם מלא וכל המקיים נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאילו קיים עולם מלא ומפני שלום הבריות שלא יאמר אדם לחבירו אבא גדול מאביך ושלא יהו המינים אומרים הרבה רשויות בשמים ולהגיד גדולתו של הקב"ה שאדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד כולן דומין זה לזה ומלך מלכי המלכים הקב"ה טבע כל אדם בחותמו של אדם הראשון ואין אחד מהם דומה לחבירו לפיכך כל אחד ואחד חייב לומר בשבילי נברא העולם. ושמא תאמרו *מה לנו (דף ע"ב) ולצרה זו והלא כבר נאמר °והוא עד או ראה או ידע (ויקרא ה) אם לא יגיד וגו'. ושמא תאמרו מה לנו לחוב בדמו של זה והלא כבר נאמר °באבוד רשעים רנה: (משלי יא) **גמ'** ת"ר כיצד מאומד אומר להם שמא כך ראיתם שרץ אחר חבירו לחורבה ורצתם אחריו ומצאתם סייף בידו ודמו מטפטף והרוג מפרפר אם כך ראיתם לא ראיתם כלום:

מאיימין. שלא יעידו עדות שקר: **מאומד.** בגמ' מפרש: **דיני ממונות.** אם העיד שקר נותן ממון לזה שהפסיד על ידו ומחזיר לו ומתכפר: **לפיכך נברא אדם יחידי.** כל זה אומרים להם לפיכך נברא אדם יחידי להראותך שמאדם אחד נברא מלואו של עולם: **הרבה רשויות בשמים.** וכל אחד ברא את שלו: **ולהגיד גדולתו.** ועוד לכך נברא יחידי להראות לרוחות האנשים גדולתו של הקב"ה שמאותו הראשון כל הדורות עשויות שלא היה תחלה אלא חותם אחד: **חותם.** היינו אותו ברזל שצורה חקוקה בו: **טובע כמה מטבעות בחותם אחד.** כל (שעושה)[שמטבעות] שאדם טובע ע"י ברזל אחד כולן דומין: **בשבילי נברא העולם.** כלומר חשוב אני כנגד כולו שלא אל אטרד את עצמי מן העולם בעבירה אחת וימעט הימנה: **מה לי ולצרה הזאת.** להכנס ראשינו בצרה הזאת אפילו על האמת: **הלא כבר נאמר והוא עד.** עליכם (הטיל) [מוטל] חובה וקללות עד אם לא תגידו מה שראיתם: **ושמא תאמרו מה לנו לחוב.** להיות מתחייבים בדמו של זה שמה לנו לעמוד בזה לא יגיד: **הלא כבר נאמר באבוד רשעים רנה:** אם רשע הוא אין כאן עונש:

מהרש"א דיני ממונות אדם נותן ממון ומתכפר לו כו'. ר"ל שנותן אותן דמים שגזל ואין צריך ליתן אותן דמים הראוים לבא בריבית וביטול דמיו ומש"כ ד"נ דמו ודם זרעותיו הראוים לבא לעתיד כולם אי אפשר להחזיר שכאמר דמי אחיך צועקים וגו' אינו אומר דם אחיך כו' וכן מדקדק בב"ר מדכתיב את דמי נבות גו' ואת דמי יהוידע גו' ובגמ' שלנו בפרק כ"ה איכא פלוגתא בדמי נבות ואת דמי בניו איכא למ"ד אותו ואת בניו הרג ואיכא למ"ד בניו הראוים לצאת ממנו וקרי דנייחי טפי במתני' יותר מדוקדק מלשון צועקי' בל' רבים ע"ש דמו ודם זרעותיו וק"ל: **שהיה דמו מושלך** על

[illegible]

על העצים כו'. מפורש לקמן מלמד שעשה קין בהבל חבורות חבורי' כו' שמתוך שעשה בו הרבה חבורות ופציעות היה הדם יוצא בהרבה מקומות על עצים ואבנים לכך נאמר דמי בלשון רבים וכפי' רש"י בחומש ועוד י"ל לפי שמפורש בב"ר שהרגו בקנה ען או באבן ועל אותו ען ואבן היה דמו מושלך וה"ם עשה בו חבורות חבורות פציעו' פציעות דהיינו בקנה דבר כעשה בו חבורה ואבן דבר שעושה בו פציעה כמפורש בבראשית רבה ודו"ק: **לפיכך נברא אדם יחידי ללמדך** כו'. כתב בעל יפ"מ ולפ"נ שכל המינים נבראו יחידים כו' אדם שאני שהוא מדיני בטבע והיו צריכים רבים מתחלה לעזר כו' ועוד שלא יצטרכו להיתר עריות שהרי קין נשא אחותו עכ"ל ודברי' דחוקים הם וכו'. לפרש דה"ק שנברא יחידי באדם נברא תחלה ואח"כ נבראת חוה מצלעותיו משא"כ בכל המינים שנבראו זכר ונקבה ואמרינן ללמדך שכל המאבד נפש אחת מישראל כו' דקדק לומר נפש אחת מישראל שלורת אדם שנברא יחידי היא דיוקנו של מעלה כיחידו של עולם וצורת יעקב חקוקה בכסא הכבוד דיוקנו כדאמרינן פ' ח"ה אבל שאר עכו"ם אינן צורת אדם רק כשאר הנבראים והמאבד נפש אחת מהם אינו מאבד עולם מלא וכן המקיים נפש אחת מהם כו' דעכו"ם לא מעלין ולא מורידין וע"פ דרך זה יש לפרש דקאמר שלא **יאמר אדם להבירו אבא גדול מאביך**. והוא מפורש בגמ' מפני המשפחות שלא יהיו מתגרות זו בזו ואמר עוד שלא יאמרו הצדיקי' אנו בני צדיק אנחנו צדיק נברא כו' ופירש רש"י ואין אנו צריכין להתרחק מן העבירה כי לא נכשל בה ואנו בני רשע ואין אנו מתקני' בתשובה ולהצטדק כי לא יועיל כפי' רש"י לקמן והוא לפי שטבע ומזג הולד בדומה על הרוב למולידיו אם כאביו ואם כאמו ואלו הי' האדם נברא זכר ונקבה כשאר הנבראים היו אומרים כן שאנו בני צדיק בטבע ומזג הזכר ואנו בני רשע בטבע הנקבה או בהיפך ובין הצדיק ובין הרשע מוכרח על מעשיו לפי טבע מולידיו וע"כ נברא יחידי שאף הנקבה ממנו וטבע הזכר נבראת בתחלת היצירה ואח"כ על כרחך אין מעשה האדם שמשתנה לטוב ולרע תלוי בטבע היצירה רק בבחירתו של כל אדם נעשה צדיק ורשע ועל דרך זה נמי אמר בגמרא שלא יהיו המשפחות מתגרות כו' דהיינו לומר שאבא גדול מאביך ולפי טבעו ומזגו הוא מוכן יותר למעלה מאחר דאימו כן שהרי ממנו אחד נבראו כולם מאדם יחידי שאפילו הנקבה ממנו וטבע הזכר בתחלת היצירה ועל דרך זה אמר **שלא יהיו המינין אומרים הרבה רשויות** כו'. גם זה ע"ד שאמרנו דאילו נברא האדם זכר ונקב' ואמר שכתוב בצלם אלקים ברא את האדם היו אומרים שהם ב' רשויות שאחד ברא הזכר והשני ברא הנקבה וע"כ נברא יחידי דמות דיוקנו לורה של מעלה כיחידו של עולם כמ"ש לעיל. **ואמר ולהגיד גדולתו של הקב"ה שאדם טובע** כו'. יבואר לקמן בגמ': **מה לנו לחוב בדמו** כו'. ר"ל וקרא דהם לא יגיד וכמא שמו לא איירי כלל בדיני נפשות ה"ל באבוד דשפים וגו' ואם כן שפיר איירי גם אם לא יגיד בדיני נפשות וק"ל:

הגדה קול דמי אחיך צועקים. כלומר הדם בזה היו מחייבין דבכל מקום שהיה דם היה צועק כמלא קולות הרבה על הכות ובדיני ממונות אם מחזיר הממון ניטל הוא מקול צעקתו של עגל. הרי"ף:

נג סט **תניא** אמר שמעון בן שטח אראה בנחמה אם לא ראיתי אחד שרץ אחר חבירו לחורבה ורצתי

אחריו וראיתי סייף בידו ודמו מטפטף והרוג מפרפר ואמרתי לו רשע מי הרג לזה או אני או אתה אבל מה אעשה שאין דמך מסור בידי שה"ה אמרה תורה (דברים יז) על פי שנים עדים יומת המת היודע מחשבות יפרע מאותו האיש שהרג את חבירו אמרו לא זזו משם עד שבא נחש והכישו ומת. והאי בר נחש הוא והאמר רב יוסף וכן תני רבי חזקיה מיום שחרב בהמ"ק אף על פי שבטלה סנהדרין ד' מיתות לא בטלו לא בטלו והא בטלו אלא דין ד' מיתות לא בטלו מי שנתחייב סקילה או נופל מן הגג או חיה דורסתו מי שנתחייב שרפה או נופל בדליקה או נחש מכישו. מי שנתחייב הריגה או נמסר למלכות או לסטים באים עליו. מי שנתחייב חנק או טובע בנהר או מת בסרונכי. אמרי ההוא חטא אחריתי הוה ביה דאמר מר מי שנתחייב שתי מיתות ב"ד נידון בחמורה:

או אני או אתה. שמעון בן שטח קאמר ליה הכי: **דין ד' מיתות.** פורענות בידי שמים הדומה למיתה שהוא מחויב בה: **נחש מכישו.** דקלי ליה זיהרא אדם של כתם כורפו: **נופל מן הגג.** דומיא דסקילה כדתנן לקמן בית הסקילה היתה גבוה שתי קומות וקומה שלו הרי כאן שלש: **ליסטין באין עליו.** שדרכן להרוג בסייף. וכן מוסר למלכות שמתיזין ראשו: **חטא אחריתי הוה ביה.** שהיה מחויב שרפה שהיא חמורה דאילו הוא בסייף הוא ומיתת סייף קלה כדאמרינן בפרק ארבע מיתות:

תוספות שאין דמך מסור בידי. מדמייתי האי עובדא אמתניתין דכיצד מאיימין משמע דוקא מהאי קרא דמאומד לא מיקטל דמשמע עיפ שנים עדים שראו את המעשה ואמרינן נמי עם שמעון בן שטח והאי דלא חשיב להו משום כבודו והאי דקאמר או אני או אתה לאו דוקא לשון יחיד אלא אנו: מיום שחרב בהמ"ק. תימה דהיה למימר דאף בזמן שבה"מ קיים כי עובדא דשמעון בן שטח א"נ שלא בעדים והתראה וכו' ואמרינן קנא ואמ"כ כתנו וא"ת והא תנינן מנה (השמים) [סופרים בעיקר] דמתים כדרכן וי"ל חבות [מילה] תולה ושכר מצות שעשו משלמין בעה"ז כדכתיב ומשלם לשונאיו ועובדא דרים הפועלים דלפקיה לגברא ורקפיה דהא ודתנ בשלו נערה המאורסה התם נמי זכות תולה לו שלא נענש בסקילה ונידון בקלה א"נ הוא ונמי לאו דוקא אלא בנו תחלה ואח"כ הוא דעיזתון כפסק ויש מפרשים דנקט משחרב בהמ"ק משום דבזמן בהמ"ק עבדי כפרת היו מכפרין מיהו הני מילי כשעשו תשובה:

מהרש"א היודע מחשבות וכו'. לפי שלא היה שם התראה דלריך להתרות בו מישראל הוא וכן ברית הוא כדאמרינן בפ' בן סורר ושמא זה היה סבור שהוא עכו"ם או מומר או שמא נתכוון זה להכות על מתניו ולא היה בו כדי להמית על מתניו והלב לו סי' וכל הנהו דחשיב להו בפ' הנשרפין דפטור אמר היודע מחשבו' והוא יודע שידעת שישראל כשר הוא וכל הנהו דפרק הנשרפין דפטורין לא נתכוונת והוא יפרע כו' מיהו בדיני אדם בלאו הכי הוא פטור לאו משום דמאומד הוא ולא משום דעכו"ם הוא כדאמרינן וק"ל:

[**פיסקא** הוו יודעין וכו'] אמר רב יהודה בריה דר' חייא מלמד שעשה קין בהבל אחיו חבורות חבורות פציעות פציעות שלא היה יודע מהיכן נשמה יוצאת

עין יעקב

שמאבד נפש אחת מישראל כאילו מאבד עולם מלא: **רשע מי הרג לזה.** ומע"ג דאין מתרין על אותו כמה ע"פ מוסר לקרותו רשע או י"ל דהם רשע מעיקרא שהי מקמאי בתוך הכי מעשה אחריני הוי בים: **היודע מחשבות.** וכתבי לשון הלינו בשמעון בן שטח ונזי' קלגלתו מיהר לברוח מהם שהרי זה היה העיקרא ולא נענש עד שקלגו שמעון בן שטח: **מיום שחרב בית המקדש.** עיין בפירושינו פי אלו נשרפים: **אמר רב יהודה** אמר רב מלמד שעשה קין בהבל. נראה דפרש' שמעינן מינה מקול דמי אחיך יש ללמוד דמו ודם זרעותיו והכתב שה"כ לקחת את דמי אחיך מידך וכוראי לא בלשה שלא בפני דם הבל ולא דם זרעו שעמד להוליד ועדיין אינו כאן אלא ודאי שהיה דמו מושלך על עלים ואבנים לכך קאמר דמי: **חבורות** מבורות פליעות פליעות. אמשר דהיים בן מבכוי שיש שרגמי לפגמי דלגו למסורתי שנכלת וחיים עשה בו חבורות ופלעים ומ"ג דמשו קרה גופי

יוצאת עד שהגיע לצוארו. ואמר רב יהודה בריה דרבי חייא מיום שפתחה הארץ את פיה וקבלתו לדמו של הבל שוב לא פתחה שנא' °מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק מכנף הארץ ולא מפי הארץ איתיביה חזקיה אחיו °ותפתח הארץ את פיה א"ל לרעה פתחה לטובה לא פתחה ואמר רב יהודה בריה דרבי חייא גלות מכפרת מחצה עון מעיקרא כתיב °והייתי נע ונד ולבסוף כתיב וישב בארץ נוד:

ישעיה כד · במדבר טז · בראשית ד

פצעים. מכת חרב קרי פצעים: **הבורות הבורות.** לכך נאמר דמי: **בארץ נוד.** ולא כתיב נע שכיפרה לו גלותו דכתיב ויצא קין:

תוספות מיום שפתחה וכו'. וכל דמים נבלעים בארץ אלא שרשומן ניכר ושל הבל אין רשומו ניכר כלל: מכנף הארץ זמירות שמענו. כתוב בתשובות הגאונים שאין בני ארץ ישראל אומרים קדושה אלא בשבת דכתיב גבי חיות שש כנפים לאחד וכל כנף הוא אומר שירה אחת ביום בששת ימי החול ובשביעי שבת אומרים החיות לפני המקום רבש"ע אין לנו עוד כנף והקב"ה משיב להם יש לי עוד כנף אחד שאומר לפני שירה שנאמר מכנף הארץ וגו': לטובה לא פתחה. וא"ת והא כתיב תבלעמו ארץ וי"ל פורענות המצריים היינו קרויה טובה:

מהרש"א מיום שפתחה כו'. פירשו התוס' כל דמים נבלעים כו' וילה בזה על פי מה שאמרו בתנחומא ובב"ר שאמר קין להבל נחלוק העולם א"ל הן נטל הבל לאט וקין אדמה לעבוד כו' התחיל לרשות לאט וקין רודף אחריו ומהר לבקעה כו' עד ועמד והאו שנא' ויקם קין גו' ולזה האדמה שנפלה בחלקו של קין חטה עליו לבלוע דם של הבל עד שאין רשומו ניכר וע"כ אמר קול דמי אחיך צועקים מן האדמה ר"ל מתוך האדמה שבלעה את דמו ועתה ארור אתה מן האדמה שנפלה בגורלך שפלחה את פיה לחקות עליך לבלוע הדם כי תעבוד את האדמה כו' נע ונד תהיה בארץ שהיא חלקך לא יהי' לך בה מקום ישוב כמו שהבל אחיך היה נע ונד בה ע"י רדיפתך כדלעיל ואמר שגם בזה נענשה האדמה עד"ז שלא תפתח פיה לטובה ולומר ולפי שכל הנבראים חייבים לומר שירה לפניו יתברך ב"ה כמפורש פרק שירה אמר בכנף ארץ אומר שירה תחת פה הארץ וק"ל: גלות מכפרת מחצה עון כו'. נראה דלפי דרש זה אין פירוש נע ונד ענין גלות כדברי המתרגם מטלטל וגלי תהי כו' וכפירוש רש"י בחומש דלא יתכן דגלות דויצא קין וגו' מכפר על חצי גלות דנע ונד אלא דפירוש נע ונד כמדרש תנחומא דכל מקו' שהיה הולך היתה הארץ מזדעזעת תחתיו והיה כו' ע"ש דהשתא שפיר קאמר דגלות דהיינו שאמר הן גרשת אותי וגו' וכמו שכתוב ויצא קין מכפרת מחצה עונש דנע ונד שהי' מזדעזעת הארץ תחתיו דלא כתיב בעונש רק וישב בארץ נוד אבל בויק"ר פרשת לו אמרו בלשון ע תשובה מכפרת מחצה שכיון שעש' קין תשו' שאמר גדול עוני מנשוא כמנעה ממנו חצי הגזירה שנאמר וישב בארץ נד נע ונד לא כתיב כאן אלא נד ולפי זה יתפרש שפיר נע ונד על' גלות כדברי המתרגם ורש"י בחומש וחו לא מידי ודו"ק:

הרי"ף לטובה לא פתחה. וקשה נשלמא אם פתיחת הארץ לקבל דמו של הבל היה לטובה שייך למימר שוב לא פתחה לטובה אבל כיון שאבל הבל היה פתיחתה לרעה שהרי נתקללה על זה תם נבלעו' קרא פתחה לרעה א"כ היאך הוא אומר שוב לא פתחה ונראה מה שפירשו תוס' ושל הבל אין רישומו ניכר כוונתם לתרץ היאך אמר שוב לא פתחה והרי אם שופך דם חבירו עיניהו רואות שנבלעת בארץ לכך חילקו בין רישומו ניכר ובזה י"ל שטובת הארץ שנתחכמה ועשתה טובה מפני כבודו של הבל לבלוע הדם לגמרי כי חרפה להיות ניכר על הפנים ולפנים וע"ז נענשה שפתחה שלא כמנהגו של עולם ומ"מ היה בה נתינת של טובה. ועוד אפשר לומר שוב לא פתחה לרעה לצדיקים אבל לרשעים פתחה. ולטובה לא פתחה בין לצדיקים ובין לרשעים ועוד י"ל שאלמלא לא קבלה דמו של הבל היתה נפתחת פעמים לטובה ופעמים לרעה אבל עכשיו נענשה שלא פתחה אלא לרעה:

אמר רב יהודה גלות מכפרת ג' דברים שנא' °(כה אמר ה') היושב בעיר הזאת ימות בחרב וברעב ובדבר והיוצא (אל) [ונפל על] הכשדים [הצרים עליכם יחיה] והיתה לו נפשו לשלל (וחי). ר' יוחנן אומר גלות מכפרת על הכל שנאמר °כה אמר ה' כתבו את האיש הזה ערירי גבר לא יצלח בימיו כי לא יצלח מזרעו איש יושב על כסא דוד ומושל עוד ביהודה וכתר דגלה כתיב °ובני יכניה אסיר (בנו) שאלתיאל בנו. אסיר שעיברתו אמו בבית האסורים שאלתיאל ששתלו אל שלא כדרך הנשתלין גמירי אין האשה מתעברת מעומד *והיא נתעברה מעומד ד"א שאלתיאל שנשאל על אלתו אל זרובבל שנזרע בבבל ומה שמו נחמיה בן חכליה שמו:

ירמיה כא · שם כב · ד"ה א ג

שלשה דברים. חרב ורעב ודבר: **לא יצלח.** שום הצלחה גבי יכניה מלך יהודה כתיב: **והיא נתעברה מעומד.** שהיה בית האסורין צר ואין מקום לשכב ושמשו שם אשה ותלמוד דדייק אמרינן לה: **על אלתו.** להתיר לו גזירה שנשבע שלא יהיה לו בן והתירו לו פמליא של מעלה ושבועה כתיבה בההיא פרשה דכתיב את האיש הזה בספר ירמיה:

גלות

עין יעקב

גבי לקמן כתיב פ"ש ים ללמוד שמנו על קין וכדומה לזה ודרש כרכם ס' כ"ב הובא בילקוט רף י"ח ע"ש: מכנף הארץ זמירות שמענו. פי' התוספות בשם תשובת הגאונים [illegible]

מהרש"א נלות שכפרת ג' דברים כו'. והיינו מדהלא שעוכם וגו' צ' דברים ביוסב בעיר וסלגתו ביולא מעיר דהיינו גלות ולדעת ר' יהודה אין הגלות מכפר רק על גזירת האמית' וכ' דברים שזכר כמו שכתב והיתה לו נפשו וגו' דהיינו חיות נפש לבד אבל לא שיחזרו שם לגדולה ור' יוחנן הוסיף לומר הגלוי מכפר על הכל דהיינו שיחזרו בניו למעלתם כמו שכתב כתבו האיש הזה ערירי וגו' כתבו דהיינו הגזירה ואחר הגלה כתיב ובני יכניה אסיר וגו' בדברי הימים ביחוס מלכות בית דוד כתיב האי קרא ואפשר דמשמע ליה דבתר דגלה כתיב משמותיהן דדרים אסיר על שם בית האסורין ושאלתיאל ס' אך יש לדקדק מה שייך הכא דרשה דזרובבל שנזרע בבבל ומה בתו ס' שהרי הוא ס' בן שאלתיאל כדכתיב בספר נחמיה וע"כ נראה דנייתי האי קרא דזרובבל לראיה אהך דרשה דשאלתיאל שלא זכה יכניה להוליד זרע עד שגלה לבבל שע"כ קרא שאלתיאל אם בנו זרובבל שאלולי שגלה יכניה אביו לבבל לא הי' כזרע בגזירת כתבו את האיש וגו' ולומר מה שמו נחמי' בן חכלי' כדמוכחי קראי דזרובבל היינו נחמיה ואם כן ע"כ שם זרובבל ושאלתיאל נתכן דרשות וק"ל:

ט [illegible] יהודה וחזקיה בני ר' חייא הוו יתבי בסעודתא קמיה דרבי ולא הוו קאמרי ולא מידי אמר להו אנברו חמרא אדרדקי כי היכי דלימרו מלתא כיון דאיבסום פתחו ואמרו אין בן דוד בא עד שיכלו שתי בתי אבות מישראל אלו הן ראש גולה שבבבל ונשיא

ישעיה ח שבא"י שנאמר והיה למקדש לאבן נגף ולצור מכשול לשני בתי ישראל אמר להם בני קוצים אתם מטילים לי בעיני א"ל ר' חייא רבי אל ירע בעיניך יין ניתן בשבעים [אותיות] וסוד ניתן בשבעים [אותיות] נכנס יין יצא סוד אמר רב חסדא אמר מר עוקבא ואמרי לה אמר רב

דניאל ט חבדא דרש מרי בר מר מ"ד וישקוד ה' על הרעה ויביאה עלינו כי צדיק ה' אלהינו משום דצדיק ה' וישקוד ה' על הרעה ויביאה עלינו אלא צדקה עשה הקב"ה עם ישראל שהקדים גלות צדקיה ועוד גלות יכניה קיימת

מ"ב כד דכתיב בגלות יכניה החרש והמסגר אלף חרש כיון שפותחין הכל נעשו כחרשין מסגר כיון שסוגרין בהלכה שוב אין פותחין ובמה היו אלף עולא אמר שהקדים שני שנים לונושנתם אמר רב אחא בר יעקב ש"מ מהרה דמרי עלמא תמני מאה ותמשין ותרתין הוו:

הית. משיען של ישראל: למקדש. של ישראל: ולאבן נגף. [מאהר הגלות] שמנפפת את הרגלים: ולצור מכשול. קלע מכשלה יהיה לשני בתי ישראל: בשבעים אותיות. בגימטריא: וישקוד. ויזהר כמו כי שוקד אני ומתרגמים שקדי: שהקדים. ומיהר גלות לדקים שהיה אחרונה בעוד שגלות יכניה קיימם שעדיין לא מתו אותן שגלו לבבל עם יכניה שהיו חכמים גבורים ולמדים לבני גלות האחרונה: פותחין. גבורים: כחרשין. קרי ליה גבורים: כיון שסוגרין. דבר הלכה הנעלמת מהן: אין לה פותחין. אחרים: עולא אמר. לדקה של מקידה היים שהקדים חרבן של מקדש ב' שנים לגמטריא דושנתם דהיינו תמני מאה וחמשין ותרתין והם גלו לסוף שמונה מאות וחמשים שנכנסו לארץ דכתיב ויהי בשמונים שנה ולארבע מאות שנה וגו' ויבן בית ראשון ארבע מאות ועמד הרי שמונה מאות וחמשים לא משם לארבעים שנה שנכנסו במדבר הרי הן מאות וחמשים ואילמלא (הוו ממתינין) [היו ממתינין] עד ושנתם היו מתקיימים בהם כי אבד תאבדון מהר והשמד תשמדון דכתיב באותה פרשה: מהרה דמרי עלמא כו'. דהוא גימטריא דושנתם וקרי ליה אבד תאבדון מהר והקדים דהתי שנים לדקה היתה:

תוספות נכנס יין יצא סוד. היינו דאחריך נפי סוד המתייסב נייטו סיס נו מדעם שנפים אקנים שהסוד מתגלה על היין ואין כה ניין להולים:

מהרש"א נכנס יין יצא סוד. הוא מבואר בסיד עיגור האחדם וע"ם מ"ם פ"ב דר"ה ר' חייא חיים לסיהרא דהוה קאים בלפירא דכ"ט מקל קלא פתק בה אמר ס' ז"ל אבכי א"ל רבי לרבי חייא ז"ל לעין טב וקדשיה ושלא לי סימנא דוד מלך ישראל חי וקיים והכונה בסוד העיבור שדומה לו מלכות בית דוד כמ"ש בתהדבום שכמו שהלבנה אחר ט"ו יום שנתמלאה מתחיל לחסר כן הי' מלכות בית דוד אחר שהיו מונים ט"ו מלכים נחסר. המלכות בימי לדקיהו ולא נשאר לו רק ממשלה קלת ר"ג בבבל ונשיא בא"י וכמו שהלבנה הולכת ומתחסרת ט"ו יום עד שמתחסר לגמרי ואח"כ מתחדשת נאורה כן אחר שתכלה ממשלת מלכות בית דוד לגמרי דהיינו ר"ג בבבל ונשיא בא"י יכלו שוב יתחדש מלכותו ולזה כיון שכיסוי הלבנה הוא סימן לרבי שהיה נשיא שיכלה נשיאתו לא רלה הוא לומר בן ז"ל אבכי רק ע"י רבי חייא גם לא רלה שיא לקדשה ביום ג' כי לא זו הי' מסכי' אז שזה סימן רע לנשיאה דאדרבי' שכל עוד שאינו מתכסה הוא סימן טוב על הנשיאות שימשך וע"כ אמר לרבי חייא דלקדשים אז ע"ם אותו הכיסוי שא"ל ז"ל אבכי ולזה א"ל רבי שלח לי סימנא דוד מלך ישראל כו' ר"ל דאף שהכיסוי של הלבנה הוא סימן רע לנשיאות שיכלה הנה ממלך אחר הוא סימנא טבא דדוד מלך ישראל חי וקים שאחר שיכלה הנשיאות יתחדש מלכותו ויצמח קרן דוד וע"כ אמר ז"ל לעין טב וקדשיה ע"ם סימן טוב וז"ם הכא אין בן דוד בא עד שיכלו ב' בתי אבות ר"ג ונשיא דאחר שיכלה ממשלתו לגמרי כמו הלבנה אחר ט"ו יום שמתחסר לגמרי אז יתחדש מלכותו כמו שמתחדש הלבנה והיה רבי מילר ע"ז שיכלה נשיאותו וא"ל רבי חייא אל ירע בעיניך שע"י שנכנס יין ילא מהם דבר סוד העיבור שיתחדש שוב מלכות בית דוד וגדולת משפחות הנשיאים כנ"ל: כיון שפותחין כו'. דלפי פשוטו שהם בעלי אומניות כמו שתרגם יונתן אומניא ותרעיא לא יתכן מ"ש הכתוב הכל גבורים עושי מלחמה דאין דרך בעלי אומניות להיות עושי מלחמה אבל לפי הדרש היינו גבורי' בתורה ועושי מלחמה של תורה. ולומר ובמה היו אלף. אשמעינן שהיו הרבה חכמים וגבורי תורה בגלות יכניה ובזה יתיישב מ"ש בפ' חלק [ובס"פ יש נמרכין] דבקש הקב"ה להחזיר העולם לתוהו בשביל יהויקים כיון שנסתכל בדורו נתיישב דעתו ובקש הקב"ה להחזיר את העולם לתוהו בשביל דורו של לדקיהו כיון שנסתכל כו' והיינו דניגי'

עין יעקב

[illegible] יהודא וחזקיה בני ר' חייא [illegible] ולא קאמרי ולא מידי [illegible] אין בן דוד בא עד שיכלו שני בתי אבות [illegible] נכנס יין יצא סוד [illegible] וישקוד ה' [illegible] שהקדים גלות לדקיהו ועוד גלות יכניה קיימת.

תימי יאשיהו עדיין היו בירושלים אחרים ושומר אלף ת״ח אבל נראה של צדקיהו לא היו שם ת״ח שכבר גלו עם יכניה וע׳ בחידושינו פרק חותכים וק״ל: לווישנתם ס׳. משמע ליה דמלת ושמנתם ריזמר דקרא למדרש ותיבה גימטריא ור״ל שהקדים ב׳ שנה קודם שנתמלאה שאחם שהיה מתקיים בהם אבד תאבדון ונומר. ואמר ש״מ מהרה דמרי עלמא תתנ״ב ס׳. ר״ל על כל פנים דלא הוי פסות מנכין זה ואשמעינן בזה בהיפך נענין יציאתה מאם ישמואה חכם לו ואל תתייאש מנכה באריכות הגלות אף שכמה כתונים הם מורים בהפך על קירוב הישוע׳ כמ״ש כי קרוב׳ ישועתי לבא וכאמר ואחוכתך מהר׳ תבעת אל תמהה על כך כי מי יודע נכמה מהרה דמרי עלמא שיומו אלף שנה ועליהם בו מהר׳ בתתכ״ב שנה וסמך רב אחא ב״י דבריו אלו הדרשה דומשתם שהיו ישראל ראוים לאבד ח״ו לגמרי לזמן התכ״ב אי לאו שהקדים הש״י ב׳ שנים בצדקתו ואבד תאבדון לפי הראוי ליאבד לגמרי כאומר אבל אי לאו הך דרשה הייתי יכול לומר דאבד תאבדון לאו לגמרי משמע אלא דגזמן השופטים כמו שהיו תחת יד עמון ופלשתים וכמה אומות כתקיים בהם אבד תאבדון דהשתא מהרה דמרי עלמא לא הוי כ״כ ועכ״ל הולך לדרוש דומשתם ועיין בחידושינו פ׳ המגרש והו״ק:

בשם האחוז הגדול מוהר״ר אליעזר ז״ל מחן המחבר נעל קיקיון דיונה אלגלתית. ויסקוד ה׳ על הרעה וגו׳ אלא לדקה עשה הקב״ה וכו׳. ועפ״י יונן ליזה פסוקים במלאכי וקרבתי אליכם למשפט והייתי עד ממהר וגו׳ אני ה׳ לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם וגו׳ לפי פשוטו אין לו חבור לפסוק הקודם ולאחריו ועפ״ה הקדמה א יפורש הכי שאמר וקרבתי אליכם למשפט והייתי עד ממהר שהקדמתי יציאות וגאם שתאמרו ואין שינה שקב״ה נתקרבת המשפט והיה אני ה׳ לא שניתי מה שהפס של שתקרבה היה בשביל ואתם בני יעקב לא כליתם שאלי״כ היה ח״ו מקודם ואנדהם מהרם וק״ל

נז ״״ **פיסקא** לפיכך כו׳] ת״ר אדם יחידי נברא מפני מה שלא יהו המינים אומרים הרבה רשויות בשמים ד״א מפני הצדיקים ומפני הרשעים שלא יהיו צדיקים אומרים אנו בני צדיק ורשעים אומרים אנו בני רשע ד״א מפני המשפחות שלא יהיו משפחות מתגרות ז׳ בז׳ ומה עכשיו שנברא יחידי מתגרות אם נבראו שנים עאכ״ו ד״א מפני הגזלנים ומפני החמסנים ומה עכשיו שנברא יחידי גוזלין וחומסים אם נבראו שנים עאכ״ו:

אנו בני צדיק. אביט צדיק נגרא לפיכך אנו צדיקים ואין אנו צריכין להתרחק מן העבירה כי לא נכשל בה: אנו בני רשע. ואין אנו זקוקין בתשובה ולהצטדק כי לא יועיל: אם נבראו שנים. יאמר זה לזה אבא גדול מאביך: הגזלנים והחמסנים. שיאמרו קרקע זו לבני אבינו הראשון היתה ולא לבני אביכם:

נח ״״ **[פיסקא** ולהגיד גדולתו וכו׳. ת״ר] ולהגיד גדולתו של מלך מלכי המלכים הקב״ה שאדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד וכולן דומין זה לזה אבל הקב״ה טובע כל אדם בחותמו של אדם הראשון ואין אחד מהם דומה לחבירו שנאמר תתהפך כחומר חותם ויתיצבו כמו לבוש ומפני מה אין פרצופין דומין זה לזה שלא יראה אדם דירה נאה ואשה נאה ויאמר שלי הוא שנא׳ וימנע מרשעים אורם וזרוע רמה תשבר. תניא ס״ס היה ר׳ מאיר אומר בשלשה דברים אדם משתנה מחבירו בקול. במראה. ובדעת. בקול ובמראה משום ערוה. ובדעת מפני הגזלנים והחמסנים:

תתהפך כחומר חותם. לאחר מיתתו של אדם מתהפך חותם שלו לחומר ויתיצבו כמו לבוש בתחיית המתים ומדקרי לה חותם ש״מ בחותם הן מטובעין: ויאמר שלי הוא. ואין אדם מכחישו שהרי אין ניכר ביניהן: וימנע מרשעים אורם. קלסתר פניו ומתוך כך שלא יהא קלסתר פנים דומה לשל חבירו הרשע חומס תשבר שאין יכול לומר שלי הוא: משום ערוה. שלא יתחלף לאשה בבעלה לא ביום מפני המראה ובלילה מפני הקול: ובדעת מפני הגזלנין. (כי) אם ידע מה בלב חבירו יחפש [מלמטוניו] ויודע היכן ממונו:

מהרש״א בחותמו של אדם הראשון וכו׳. ר״ל לפי הדין שאומרים שאדם נברא יחיד בצלמו ודמותו שלאלף היה בחותמו של אדם הראשון כברא שלושי זהות שהיה מיני גבריאת זכר ונקבה היה לבטל דין לחלוק שהצורות ומשתנין לפי מיני בבריאה זכר ונקבה ואמר ואין אחד דומה לחבירו שנאמר תתהפך כחומר וגו׳. עיין פרש״י שהוא דחוק ונראה לפי הדרש אמר שמתהפך ומשתנה הצורה של אדם הראשון לתולדותיו כחומר חותם ר״ל כחותם שעשוי מחומר הרך שהיוצר יכול לשנות צורת החותם אותו החומר כפי רצונו וכמו שיסד הפייטן כי הנה כחומר ביד היוצר ברצותו מרחיב וברצותו מקצר שנותן לו צורה כפי רצונו כן משתנה חותם וצורת אדה״ר כפי רצונו ית׳ ב״ה ואמר ויתיצבו בו מיני הצורות כמו לבוש שמשתנה האדם בצורתו כפי הלבוש שהוא לבוש דמשום הך מצוה להגיד גדולתו וכו׳ לא הוי בני נים אלו היה טוב לעולם שיהיו דומין בצורות אבל כיון דאדרבה ריותר טוב לעולם בשינוי הצורות כדקאמר שלא יראה אדם דירה נאה ואשה נאה וכו׳ בראו יחידי להגיד גדולתו של מלך מלכי המלכים שהקב״ה שהוא טובע כל מיני הצורות בחותם אחד ועיין בע״ש וק״ל: וימנע מרשעים גו׳. עיין פירש״י ועוד נראה לפי הדרש שזה המקרא כאומר בתר האי קרא דתתהפך כחומר והר׳ דר״ל דלכך מתהפך ומשתנה חותם וצורת אדם כדי שימנע מרשעים אורם שכתן עיניהם באשה אחרת וזרוע רמה גו׳ ע״פ מ״ש בפ׳ ארבע מיתות לא ניתנה קרקע אלא לבעלי זרוע ח״ש דלכך נ״כ נשתנה ונתהפך צורת האדם כדי שתשבר עי״ז זרוע רמה של בעלי זרוע להחזיק בזרוע דירה נאה של אחרים לומר שלי הוא וק״ל: בקול ובמראה משום ערוה ובדעת מפני הגזלנים וכו׳. וה״ה דהוה מצי למימר בקול ומראה מפני הגזלנים אלא דעדיפא מיניה קאמר משום ערוה ובירושלמי

עין יעקב

[illegible]

ובירושלמי קאמר מרלה ודעה מפני הגזלנים: ובדעת מפני הגזלנים. פרש"י אם יודע מה שבלב חבירו וכו' ע"ש וכתב במל יפ"מ ולא כסירא דמה שלא ידע אדם מה שבלב חבירו לא הוי שינוי בדעת אנשים וכו' ונ"ל דשינוי דעת האנשים שאין אחד שוה כמו כי זה יחפוץ בשדה פלונית וזה בפלונית. ואמר ס' שאלו היו הכל חפצים בדבר א' יבקשו הכל לגזול וכו' עכ"ל ועוד האריך ע"ש:

גמ' סס ת"ר אדם נברא בערב שבת ומפני מה שלא יהו מינים אומרים שותף היה לו להקב"ה במעשה בראשית. ד"א שאם תזוח דעתו עליו אומרים לו יתוש קדמך במעשה בראשית ד"א כדי שיכנס למצוה [מיד] ד"א כדי שיכנס לסעודה מיד משל למלך בשר ודם שבנה פלטרין ושכללן והתקין סעודה ואח"כ הכניס אורחים

משלי ט שנאמר "חכמות בנתה וגו' טבחה טבחה וגו' שלחה נערותיה תקרא וגו' חכמות בנתה זו מדתו של הקב"ה שברא את כל העולם כולו בחכמה. חצבה עמודיה שבעה אלו שבעת ימי בראשית. טבחה טבחה מסכה יינה "אלו ימים ונהרות וכל צרכי עולם. אף ערכה שלחנה אלו אילנות ודשאים. שלחה נערותיה תקרא זה אדם וחוה. על גפי מרומי קרת רבה בר בר חנה רמי כתיב על גפי וכתיב על כסא בתחלה על גפי ולבסוף על כסא. מי פתי יסור הנה חסר לב אמרה לו אמר הקב"ה מי פתאו לזה אשה אמרה לו דכתיב "נואף אשה חסר לב [תניא] היה ר"מ אומר אדם הראשון מכל העולם כולו הוצבר עפרו שנאמר "גלמי ראו עיניך וכתיב "עיני ה' המה (משוטטות) [משוטטים] בכל הארץ:

שלא יאמרו המינים שותף היה. אדם נעשה בראשית לפיכך קדמו לו כלם: למצוה. שבת: ליכנס לסעודה מיד. שהיא הכל מוכן ויאכל מאשר יחפץ: גפי מקום גבוה: לבסוף. פסוק כסא: מי פתי יסור הנה, בתריה דהאי קרא כתיב מי פתאו לזה שיסור הנה לאכול מן העץ: חסר לב אמרה לו. שאשה שהיא חסר לב אומרת לו: גלמי ראו עיניך מכל מקום עיניך גלמתי והיינו כל העולם כדכתיב בזכרים עיני ה' המשוטטים בכל הארץ

תוספות חצבה עמודיה שבעה. דהני ימים נברא העולם שהוא ע"פ שבעה ימים נברא העולם ע"מ היה סבר מעשה עד שבא שבת בא מנוחה והיינו דכתיב ויכל אלהים ביום השביעי: על גפי פי' מקום גבוה ולבסוף כשסרח נסדר על כסא וקשה דבסוף פ"ק דעירובין משמע דכסא עדיף מגפי דרדים בני תלמיד שבתחלה על גפי עולה ממקום למקום ולבסוף כשנעשה ראש ישיבה על כסא וכאן נמי יש לדחות כן קודם שנזדווגה לו היה על גפי כמו אם נגעו יצא ולבסוף על כסא:

מהרש"א שלא יהו המינים אומרים שותף וכו'. עיין הך מלתא הכא דלפי מ"ש דאדם יחידי נברא מה שלא נבראו כן כל שאר הנבראים קאמר דלכך נברא בע"ש דאלו נברא האדם קודם ע"ש היו המינים אומרים שותף כו' דכמו שהקב"ה יחידו בכל שלם בשמים גם הוא יחיד בארץ ושותף היה לו בבריאת שמים וארץ. ואמר שאם תזוח כו' אומרים לו יתוש קדמך כו'. שלא יתגאה האדם כי בריה קלה כיתוש זו קדמו לפרוע ממנו כענין שאמרו בגמרא בעוברא דטיטוס שהיה מתגאה לומר אם גבור הוא יעלה ליבשה ויעשה עמי מלחמה כו' בא יתוש ונכנס בחוטמו כו' כמ"ש בפרק הנזקין. ואמר ד"א כדי שיכנס למצוה. דאיכא בנ"ר מאן דס"ל אדם מצווה על השבת ודרכינן וכיחהו. ואמר ד"א כדי שיכנס לסעודה כו' חכמות בנתה ביתה זו מדתו של הקב"ה כו'. כתב בעל יפ"מ לדעת חכמים חכמי אומת ז' ימי בראשית כנגד ז' קפיתות ולא"ש מפני שהאכיל שהבריאה בחכמה ולא"ש לשון הברייתא חכמות בנתה ביתה זו ומדתו של הקב"ה וקל עכ"ל ע"ש עוד בזה. ומ"ש אלו ז' ימי בראשית. כתבו התוס' דהני נברא העולם שהוא ע"פ שבשבעה ימים נברא העולם מ"מ היה עולם חסר מנוחה כו' עכ"ל והקשה בפ"מ ומ"מ קשה האדם ביום ו' נברא וי"ל דמלתא כפתחיה לאו בתר ז' ימים קאמר כו' ע"ש ולעלי דברי התוס' היה נראה לומר ולשון עמודים דלאו על ז' ימי הבריאה קאמר רק שהעולם עומד ומתקיים על זמן של ז' ימי בראשית ועילי מילי קאמינא שמעתה החכמה והו לא מידי: ומ"ש אלו ימים ונהרות וכל צרכי עולם כו'. פרט לא הימים והנהרות עפי מכל שאר צרכי עולם לפי שהם צריכין ביותר כמ"ש שא"א לעולם בלי מים אבל אפשר בימים ובנהרות לאכול הדגים ולשתות המים שבהם ויפ"מ כתב בזה בדחוקים ואין להאריך מוד כתב בם ונראה לי דקמפרש טבחה טבחה ולשון בישול דלשון צריכת אי אפשר שהרי לא הותר לאדם הראשון לאכול ב"ח אבל לשון בישול ילדק במתה מהלכים כו' עכ"ל וכ"ל דאין לורך בזה דהתחלה הבריאה קאמר מהיתה ע"פ כך לאכול בשר המותה אלו זכה אדם ולא חטא שהרי כא זכה הותר לו לאכול בשר וק"ל: שלחה נערותיה זה אדם וחוה כו'. קראן נערים שנבראו כך כנערים הראויים להוליד שהרי בו ביום נולדו קין והבל ואחותו בנ"ר כבן כי נבראו מפרש ויפ"מ שלחה נערותיה תקרא החכמה שגבירה שלחה אל נערותיה וקראתם ואנהגם לסעודה וקל. מי פתאו לזה כו'. פירש רש"י מי פתאו לזה שיסור הנה לאכול מעץ הדעת וי"ל דהאי בזימנא לסעודה כו שהיה בו. כל צרכי עולם מי פתאו לאדם שיסור מאותה הסעודה הכנה לאכול מעץ הדעת לעבור על ציווי השם יתברך אשה אמרה לו. פירש רש"י האשה שהיא חסר לב אמרה לו עכ"ל אבל קרא דמייתי מוכח אשה חסר לב ומשמע דחסר לב קאי על אדם ולא על חוה וים לפרש שאמר שבזה פתאו שאמרה לו שהוא חסר לב בכל זמן שלא אכל מעץ הדעת וכמ"ש שנאמר כי ביום

עיון יעקב

[illegible]

ביום אכלכם ממנו וגו׳ והייתם כאלקים יודעי טוב ורע וגו׳ ועוד י״ל מי פתי יסור שמעשה סר ונגרש מג״ע שהיה לקדמות עדן מי פתאו לזה אשה אמרה לו בדלעיל וק״ל: מבל העולם כולו כו׳. מבואר שכל העולם נברא בשבילו כמ״ש לעיל וע״כ ברא מכל עולם והשליטו על הכל כמ״ש כל שתה תחת רגליו וקאמר מסתברא דראשו שבו המוח כח הנשמה והשכל הוא מא״י שהיא מקום מוכן לחכמה כמ״ש אוירא דא״י מחכים ובה בירושלים מקום שער השמים לנשמה אבל גופו שבו אברים הפנימים ורוח החיוני שבלב הוא מבבל ששם מקום למעלות החכמה שע״כ שבב הקב״ה הגלות לבבל ושאר איבריו שהם אינן רק כלים לראש ולגוף משאר ארצות שהם טפלים לגבי א״י וק״ל:

ס **אמר** רב אושעיא משמיה דרב אדם הראשון *גופו מבבל וראשו מארץ ישראל ואיבריו משאר ארצות עגבותיו א״ר (יוחנן) [אחא] מאקרא דאגמא. א״ר (אחא) [יוחנן] בר׳ חנינא שתים עשרה שעות הוי היום. שעה ראשונה הוצבר עפרו. שנייה נעשה גולם. שלישית נמתחו איבריו. רביעית נזרקה בו נשמה. חמישית עמד על רגליו. ששית קרא שמות. שביעית נזדווגה לו חוה. שמינית עלו למטה שנים וירדו ארבעה. תשיעית נצטוה שלא לאכול מן האילן. עשירית סרחה. י״א נידון. י״ב נטרד והלך לו שנא׳ °אדם ביקר בל ילין אמר רמי בר חמא אין חיה רעה שולטת באדם אא״כ נדמה לו כבהמה שנאמר °נמשל כבהמות נדמו:

ע״ב | תהלים מט

גופו מבבל. על שם שהיא עמוקה כראה במס׳ לוקח ולכך נעשה מצולה: **וראשו מא״י.** שהיא [נבחרת ו] חשובה מכל הארצות: **ואיבריו.** ידיו ורגליו: **משאר ארצות.** מכל העולם כדיליף לעיל: **מאקרא דאגמא.** (בבל) [בבבל] היא והוא עמוק אחד: **בל ילין.** לינת לילה:

תוספות וירדו ד׳. אדם וחוה וקין ותיומתו אבל הבל לא נולד באותו פעם כדכתיב ותוסף ללדת ושני תיומות נולדו עמו דדרים בב״ר מדכתיב את אחיו את הבל:

מהרש״א שעה ראשונה הוצבר עפרו כו׳. גם בהמה ושאר חית הארץ בו ביום נבראו קודם שנברא אדם ולא פרט בהם באיזו שעה ביום דאפשר דבלילה נבראו אבל האדם שהיה תכלית הבריאה סיפר בו שנברא ביום כמ״ש ביום ברא אלהים אדם וגו׳ ויקרא את שמם אדם ביום הבראם וגו׳. ומ״ש שמינית עלו למטה ב׳ וירדו ד׳ כו׳. לפי סדר הפרשה והאדם ידע את חוה וגו׳ כתיב בתר שנטרד מג״ע אבל דרשו כן מדכתיב והאדם ידע שהקדים השם לפועל ולא כתב וידע אדם כמ״ש רש״י בחומש ועיין בזה ברא״ם ועוד דבשו זה ספר תולדות אדם ביום ברוא וגו׳ שביום שנברא הוליד וכתבו התוספות וירדו ד׳ אדם וחוה וקין ותיומתו אבל הבל לא נולד באותו פעם כדכתיב ותוסף ללדת וב׳ תיומות נולדו עמו דדרים בב״ר מדכתיב את אחיו את הבל עכ״ל והרא״ם כתב על אגדה זו דעלו למטה שנים וירדו ד׳ דלא דרים אתיים לרבוייא עכ״ל נראה מדבריו שהוא מפרש וירדו ד׳ היינו אדם וחוה וקין והבל ונעלם ממנו דברי התוס׳ דהכא דלפי סוגיא דשמעתין כמו ירדו ד׳ היינו אדם וחוה וקין ותיומתו אבל הבל לא נולד באותו פעם ובהדיא אמרינן בפרק הבע״י ותוסף ללדת את אחיו את הבל ואחותו וקין ואחותו וקלא קשה לדברי התוס׳ דהכא שהביאו הב״ר דדרש את אחיו את הבל דשתי תיומות נולדו עם הבל והכיחו תלמוד ערוך בידינו בפרק הבע״י דלא דרים רק את הבל לתאומה אחת ולא דרים את אחיו לרבות עוד תאומה שניה להבל והא דדרים קין ואחותו היינו מאת קין כפירוש רש״י התם דלאו אחיו ודאי לא משמע לרבות תאומה לקין ודו״ק: **נמשל כבהמות נדמו** כו׳. מכפל לשון נמשל ונדמו דרש נמשל מלשון ממשלה ודו״ן נמשל ס״ן שכשעל שהאדם נמשל ונשלט מחיה רעה ששולטת ומושלת עליו לפי שכבהמות נדמו בעיני החיה והוא מבואר שכ״ז שים לו צורת אדם כאמר ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ וגו׳ כפירוש רש״י בחומש ומשאבד לו צורה זו ונדמה לבהמה שולט בו החיה כמו בבהמה וק״ל:

סא **אמר** רב יהודה אמר רב בשעה שבקש הקב״ה לבראות את האדם ברא כת אחת של מלאכי השרת אמר להם רצונכם *נעשה אדם בצלמנו אמרו לפניו רבש״ע מה מעשיו אמר להם כך וכך מעשיו אמרו לפניו רבש״ע °מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו הושיט אצבעו הקטנה ביניהם ושרפם וכן כת שנייה כת שלישית אמרה לפניו רבש״ע ראשונים שאמרו לפניך מה הועילו כל העולם כולו שלך הוא כל מה שאתה רוצה לעשות בעולמך עשה כיון שהגיע (לדור) [לאנשי] המבול ואנשי דור הפלגה שמעשיהם מקולקלים אמרו לפניו רבש״ע לא יפה אמרו הראשונים לפניך אמר להם °ועד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבול:

בראשית א | תהלים ח | ישעיה מו

עד זקנה. כל ימיו אסבלם: אמר רב יהודה אמר רב אדם הראשון מסוף העולם ועד סופו היה וכו׳ עד אידי ואידי חדא מדה היא כדכתיב לעיל חגיגה פרק ב׳:

מהרש״א רבש״ע מה מעשיו כו׳. הוא מבואר שאמרו בזה במ״ר בשעה שברא הקב״ה את האדם כו׳ נעשו המלאכים כתות כתות חסד אומר יברא שעושה ג״ח ואמת אומר אל

עיון יעקב

לאשר קיים כדי שבכל מקום מיתה סיקלום אומו יאלן ע״ש: גופו מבבל וראשו מא״י ואיבריו משאר ארצות. אפשר לרמוז על מה דאמרינן בעלמא שלשה שותפים יש באדם סיבים אביו ואמו על כן גם בו שלשה ארצות וארץ ישראל הוא חלק הקב״ה שמוא סרלם לבבל וא״י מקרא ולא מגרום תבל ואפשר דמכיש אמרינן סוף כתובות שבמה שסתי יש יהיה נגנז מחילום לארץ ישראל כי כאר ויפא נואה ושאר איברים נריחה: שתים עשרה שעות הוי היום. עיין במהרש״א שיוקא ביום נברא וכן נמיד ביום לראות שנשלם ולא אדם נבי טוב וינוע בכי כזב גם למה דאמרינן אבן שותלי דימעא אבן כי אדם לנמנל נברא: שתים עשרה נטרד והלך לו ושלינו אינכן. ואימא התם בילקוט תילים פ״י מ״ט. שלן בכבודו נגיע עד מ״ם ותמ״ש נטרד מ״כ נטרד בלילה ודיא בר חנינא סובר דמשמבר שלא נטרד בלילה כי לעולם ילא בכי טוב וא״כ ממיר יתיישבו המקראות אדם ביקר בל ילין והא״י לזה נמשל כבהמות נדמו שלא חיה רעה שולטת באדם וא״כ אין לגאם אלא בכי טוב ביום כדכתיב שמא חושך ויהי לילה בו תרמוש כל חיתו יער וכן דרים לבריא בילקוט מ״כ סי׳ יי״ב מקרא א ראין לנאם בלילה: תוספות ד״ה וירדו ד׳ אדם וחוה וקין ואחותו אבל הבל לא נולד באותו פעם כדכתיב ותוסף ללדת ושני תיומות נולדו עמו דדרים בב״ר וכו׳. נראה דקשה לתוספות אמאי דקאי על קין ותיומתו דלמא קאי על קין והבל כי גם הבל נולד באותו פעם והא דכתיב ותוסף ללדת היינו לבריאה מנולד עמו תוספות שני שאומרים להכי כתבו תוספות ושני תיומות נולדו עמו דדרים בב״ר ומדכתיב את אחיו את הבל וא״כ למה כתיב ותוסף אלא לבריאה שלא נולד באותו פעם: כת שלישית אמרה לפניו רבש״ע ראשונים שאמרו לפניך. הא דלא פריטו גם הכת שנייה כמה י״ל דכת שנייה היה סבור והא דנשרף כת ראשונה היינו מה דאמרינן בסמוך דף ל״ט ודו״ק דאין נבי קטיגא בר שלום משום שהוא קמיה מא כל דוכא למלכא מריה לניבוי ומ״כ כת שנייה אף אם יאמרו ב״כ הכי לא יסייעו כיון שסבר כת ראשונה סמוך שלם כי אבל כאמר שרגו גם כת שנייה הבינו כת שלישית להכי אמרה ראשונים שאמרו לפניך מה הועילו כל העולם כולו שלך כתנהם בזה לפי׳ דבבשר הוה אף שאמרו שמיר אמיה אם שמרן דבריו על שלך מדיסין אומן היינו לפי שאין יכול למחול על כבודו משא״כ שקרים דכל העולם כולו שלך מוכל למחול על כבודך כדאיתא בפ״ק דקדושין: עד זקנה.

פי׳

אל יגרום שמלו שקר כדי לומר יגרום שמשם לדקות שלום לומר אל יגרום שמלו קללה וקטטה כי זהו הן הב' כתות ע"ם אחד של אמת ולי של שלום חסים שא"ל הקב"ה כן וכך ממשיו דהיינו ג"ח ולדקה ואמרו לפניו רבש"ע מה אנוש כי תזכרנו שהוא כלו שקר כמו דור אנוש שנדי ע"ז ובן אדם כי תפקדנו שהוא כלו קטטה כמו קין שהיה מתקוטט עם אחיו הבל והרגו ואמר שהושיט הקב"ה אצבעו ביניהם אצבעותיו הן שנתן ברא את העולם כמ"ש כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך וגו' וזהו מחותיו שבהן ברא את העולם ח"ם הושיט אצבעו ביניהם דהיינו מדת ג"ח שבו נברא העולם שנאמר עולם חסד יבנה ובו שרף את הכתות דהיינו שגלתה במדתו החסד לברוא את העולם והיא ג"ח כת שלישית שהסכימה לברוא עולם מה שאמת חולה לעשות כי כיון שהגיע לאנשי דור המבול שהיה כלו קטטה ודור הפלגה שהיה כלו שקר אמרו לא יפה אמרו הראשונים שהן ב' כתות ומ"ם אמת ושלום שגלתה אותן וא"ל עד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבול וגו' ר"ל עד יום מתן תורה שהיה הקב"ה כזקן מלא רחמים וכשיבה יושב בישיבה כמ"ש במדרשות עד זמן שהוא אסבול חרשעותכם על בריאת האדם ושם שנלאו חשובה כמ"ש בפרע"ק שהתרעמו מלאכים ג"כ בזה במתן תורה ואמרו מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם וגו' וא"ל הקב"ה למשה אחז בכסא כבודי וחזור להן תשובה כו' א"ל תורה שאתה נותן מה כתיב בה אנכי וגו' שנת לא תשא לא תרלח וגו' שהתורה היא קנה לבריאת שלם מקיימוס ישראל הדי"ק: "שנאמר אחור וקדם צרתני וגו'. פרש"י הכא שני לורות דו פרלופים עכ"ל אבל יותר נראה לפרש לפני הדרש דהכא כפירוש פרק אין דורשין אחור וקדם לרתני שני פעמים ילרתני מחלה גבוה ולבסוף בפל עכ"ל ועוד נראה לפרש מדברי ב"ר אחור וקדם דהיינו מתחרה שבקרה קדם עד מערב שהוא אחור ילרתני מתחלה. ואמר שהניח ידו עליו ומיעטו שנא' ותשת עלי כפיך. ודקאמר כמי פרק הבפינה דקומתו של אדם היה מלה אמה הייט אחר שמיעטו דמתחלה היה מסוף העולם ועד סופו וים בזה רמז ותשת עלי כפיך שהח עליו כ"ף ני' מלה וע"ם אדם היה כבר הארוך בזה הסל"ס ואחר ומפרשים אחרונים אחריו אבל התוס' בפרק אין דורשין הגיהו הדבר כפשטיה דבתורה פ"ד איכא פלוגתא בהך מלהא דאיכא הגנב אומרים דמזרח למערב יותר רחוק מהשמים לארץ וה"א זה הם פרים שלאמר כגבוה. שמים על הארץ כרחוק מזרח ממערב ומה שהקשה הרא"ם אדם היכי קם קדם שחטא כבר תירצו בזה שם שמובר שהיה בגן עדן עד שנתמעט עכ"ל ועיין במסכת חגיגה במדרשים בזה:

סב אמר רב יהודה אמר רב אדם הראשון בלשון ארמי

תהלים קלט ספר שנאמר °ולי מה יקרו רעיך אל והיינו

בראשית ה דאמר ריש לקיש מ"ד °זה ספר תולדות אדם מלמד

שהראהו הקב"ה דור ודור ודורשיו דור ודור וחכמיו

כיון שהגיע לדורו של ר"ע שמח בתורתו ונתעצב במיתתו אמר ולי מה יקרו רעיך אל. וא"ר יהודה אמר רב אדם הראשון מין היה שנאמר °ויקרא ה' אלהים אל האדם ויאמר לו איכה אן נטה לבך. ורבי יצחק אמר מושך בערלתו היה כתיב הכא °והמה כאדם עברו ברית וכתיב התם °את בריתי הפר. רב נחמן אמר כופר בעיקר היה כתיב הכא עברו ברית וכתיב התם (את בריתי הפר ואומר) °על אשר עזבו את ברית ה' אלהי אבותם

ולי מה יקרו רעיך אל. נתר גלוי ולו מיכך כתיב בלותה ממזור תילידות אדם מדבר (תני"ם ע"ם יקרו רעיך א"ל ר"ם נמפרע אמני): מין היה. נוטה לע"ז:

מהרש"א מין היה. פי' רש"י נוטה לע"ז עכ"ל דקדק לפרש משום כופר לע"ז ולא שהיה מין וכופר בעיקר דא"כ בן היינו. דר"נ דאמר כופר בעיקר היה וכן כי המינים נאלי ע"ז נדוחו. של אדם שהיו עובדי ע"ז אף ע"פ שלא היו כופרים בעיקר כו' ע"ש: (בלשון ארמי וכו'. מטלו במהרש"א פי' הספינה לריקים נקרא ע"ש הקב"ה)

סג תנן התם ר' אליעזר אומר הוי שקוד ללמוד תורה ודע מה שתשיב לאפיקורוס אמר רבי יוחנן לא שנו אלא אפיקורוס נכרי אבל אפיקורוס ישראל כל שכן דפקר טפי. אמר ר' יוחנן כל מקום שפקרו הצדוקים תשובתן בצדן °נעשה אדם בצלמנו וגו' °ויברא אלהים את האדם בצלמו. °הבה נרדה ונבלה שם שפתם. °וירד ה' לראות את העיר ואת המגדל °כי שם נגלו אליו האלהים (ואומר) °[לאל] העונה אותי ביום צרתי. °כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כה' אלהינו בכל קראנו אליו. °ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ אשר הלכו לו אלהים לפדות לו לעם °עד די כורסון רמיו ועתיק יומין יתיב הנך למה לי כדרבי יוחנן דא"ר יוחנן אין הקב"ה עושה דבר אא"כ נמלך בפמליא של מעלה שנאמר °בגזירת עירין פתגמא ובמאמר קדישין שאלתא התינח כולהו עד די כורסון רמיו מאי איכא למימר אחד לו ואחד לדוד דתניא אחד לו ואחד לדוד דברי רבי עקיבא אמר לו ר' יוסי עקיבא עד מתי אתה עושה שכינה חול אלא אחד לדין ואחד לצדקה קבלה מיניה או לא קבלה מיניה ת"ש. דתניא אחד לדין ואחד לצדקה דברי ר' עקיבא אמר ר' אלעזר בן עזריה עקיבא

עין יעקב

פי' שסרשו עד זמן סורה כי העבירה אין תכני סורה: אדם הראשון בלשון ארמי ספר. אמר כן של מסום נאמר לא כשות ספלנו של אדם הראשון נאה קוראי שבלשון ארמי [illegible]

[illegible]

עקיבא מה לך אצל הגדה כלך לך אצל נגעים ואהלות
אלא אחד לכסא ואחד לשרפרף כסא לישב עליו שרפרף
להדום רגליו. א"ר נחמן האי מאן דידע לאהדורי למיני
כרב אידית ליהדר ואי לא לא ליהדר. אמר ההוא מינא
לרב אידית כתיב ואל משה אמר עלה אל ה' עלה
אלי מיבעי ליה א"ל זהו מטטרון ששמו כשם רבו דכתיב
כי שמי בקרבו אי הכי נפלחו ליה כתיב אל תמר בו
אל תמירני בו אם כן לא ישא לפשעכם למה לי א"ל
הימנותא (דידן) [בידן] דאפילו בפרונקא נמי לא
קבילניה דכתיב ויאמר אליו אם אין פניך הולכים וגו'
א"ל ההוא מינא לר' ישמעאל בר' יוסי כתיב וה' המטיר
על סדום ועל עמורה גפרית ואש מאת ה' מאתו מיבעי
ליה א"ל ההוא כובס שבקיה אנא מהדרנא ליה דכתיב
ויאמר למך לנשיו עדה וצלה שמען קולי נשי למך
נשיי מיבעי ליה אלא משתעי קרא הכי ה"נ משתעי
קרא הכי א"ל מנא לך הא מפרקיה דר' מאיר שמיע
לי דא"ר יוחנן כי הוה דריש ר' מאיר בפרקיה הוה
דריש תלתא שמעתא תלתא אגדתא תלתא מתלי וא"ר
יוחנן ג' מאות משלי שועלים היו לו לרבי מאיר ואנו
אין לנו אלא ג'. אבות אכלו בוסר ושיני בנים
תקהינה מאזני צדק אבני צדק צדיק מצרה נחלץ ויבא
רשע תחתיו:

שקוד. מהיר חריף: כדי שתדע להשיב לאפיקורוס. הגה"ה להביא ראיה מן התורה לדברי האפיקורסות: כל שכן דפקר טפי. (אם תחזור לו תשובה) שהרי (קנר) הכיר וכפר ומסיך כך מדקדק ולא תוכל להשיבו דבר המקובל לו: כל מקום שפקרו הצדוקים. במביאין ראיה מן התורה [לאפקירין]: דברא. יחידי: העוגה. לבת יחיד: אשר הלכו אלהים לפדות לו. הרי לבת יחיד: עד די כורסון רמיו. כסאות הכסאות דמשמע שנים: כתיב ביה ועתיק יומין יתיב. יחידי: הגך למה לי. למה נכתב בלשון רבים: בדרבי יוחנן. שהכל בעצת פמליא של מעלה: שכינה הול. באותה משיב בשר ודם אלנו: זה מטטרון. הוא אמר עלה אל ה': ששמו כשם רבו. ה' לפיכך לא תכיר במו וכתבו קתם: אם כן לא ישא לפשעכם. לא יכול לשאת לפשעים ומה יחרון בו: א"ל הימנותא (דידן) [בידן]. שאין בו כח לשאת פשעים ואנו מי מלאכותו ומיאמו לקבל אפי' בפרונקא שליח מוליך ומביא: שמיע לי. שהמקרא הזה משתעי בזה: אבות אכלו בוסר. משל כאן שריחה השועל את הארי לבקום לאכלך היהודי בע"ש ולתקן ומהם לרכי סעודה ויאכל עמהן בשבת וכשבא ליכנס חברו עליו במקלות בא לנחיב את השועל אמר לא הלקיך אלא בשביל אביך שפעם אחת שהתחיל לסייען בסעודה ואכל את כל כתמ טוב אמר לו ובשביל אבא אני לוקה אמר לו הן אבות אכלו בוסר וגו' אבל בא עמי ואראך מקום לאכול ולשבוע בא לו על הבאר ועל שפתו מושל בין ושתגל (משכח) [משכב] עליו וגו' ראשי התגל ב' דליים קשורים וכשנכנס השועל בדלי שעליון והכביד וירד למטה ודלי התחתון עלה אמר לו הארי למה אתה נכנס לשם א"ל יש כאן בשר וגבינה לאכול ולשבוע הראה לו דמות הלבנה במים כדמות עגול כמין גבינה עגולה אמר לו אני היאך ארד אמר לו תכנס אתה בדלי העליון נכנס והכביד וירד ודלי שהשועל עליו עלה א"ל היאך אני עולה אמר לו צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו לא כך כתיב ומאי לדק תו': בוסר. ענבים קודם בישולם ומקהין את השינים:

מהרש"א הוי שקוד כו'. נראה לפרש לפי שהאפיקורסים מתוך דקדוקי המקראות לפי טעותן ילמדו לשקר באמונה וגו' אמר הוי שקוד ללמוד תורה שבכתב שתוכל להשיב לכן מתוך המקרא כדלקמן שהשיבותן בלא כי הם לא יקבלו בתורה שבע"פ ובמדרשים ה"ש ודע מה שתשיב. לכן לפי המקרא שהוא לא יאמין במדרש ובתורה שבע"פ ה"מ אבל אפיקורוס ישראל כ"ש דפקר טפי. שהוא ידע במדרש חכמים ואם כשיב לו כפי המקרא כ"ש דפקר טפי בתורה שבע"פ ובמדרש חכמים וק"ל: אלא א"כ נמלך כו'. ורש"י בחומש פי' בזה ה"ל ענותנותו של הקב"ה למדה מכאן לפי שהאדם בדמות מלאכים ויקנאו בו לפיכך נמלך בהם עכ"ל ע"ש ירא"ה מפירושו שהרכיב ב' טעמים הא' ענותנותו של הקב"ה והב' עשים קנאת המלאכים שבאדם נמלך בפמליא של מעלה ואפשר בלקח טעם בקנאת המלאכים מתוך שמצינו שאמר הקב"ה למה"ש רעכם כמעשה אדם וגו' וא"ל מה אנוש כי תזכרנו ולקח טעם הענוה מדברי הב"ר שאם יצא הגדול לימול רשות מן הקטן כו' א"ל למוד מבוראך כי שכינן שבא לבראת את האדם כו' ע"כ ורש"י הרכיב דברי התלמוד והב"ר לענין אחר שני הטעמים קרובים הם בענין את דרכו של רש"י בפי' החומש. ומ"ש התינה בולדו עד די כורסון רמיו מאי איכא למימר כו'. דלא יסכן לומר שכא בכסא אחד לו ואי לפמליא שלו שנמלך בהם דהא כתיב שא"ל מיכה לאחאב ראיתי את ה' יושב על הכסא וכל צבא השמים עומדים עליו מימינו וגו' כמ"ש רש"י בחומש בענין זה וק"ל: אחד לדין ואחד לצדקה כו'. כמפורש שם בענין אחד לדין לאיזה שרביעית במושים בענין פסודינא יתיב ומלמלא ישעדון להשמדם ולהובדא וגו' ואחד לצדקה לישראל שמשיים עוד שם ומלכותא ושולטנא וגו' יהיבת לעם קדישי עליונין וגו' ודכתיב שני כורסים שנינן דיתור אם דרמי ליה בפי אין דורשין אהך קרא היינו חד כבא לדין וק"ל: א"ל זהו מטטרון. פירש"י שהוא אמר עלה אל ה' ששמו כשם רבו כו' עכ"ל והראב"ן בחומש פירשו בהפוך ה"ל ואל משה אמר (עלה) השם הנזכר בתחלת הענין כי עלה אל מט"ט שנקרא בשמו ה' והטעם עלה כו' אשר שם כבוד ה' ולא אל השם המיוחד כי לא יראני גו' עכ"ל ע"ש באורך ומ"ש ששמו כשם רבו פירש"י בחומש משמיהן גימ' שדי עכ"ל ועיין ענין מטטרון בתוס' פ"ק דיבמות ופי' ל"ט ומדברי הערוך בערך מטטר שהוא

עין יעקב

[illegible]

שהוא מלשון מחיה: גמלהו לו כו'. סמך הוא מתחיל מעיקרא לפלוגי בשכיות כמים עלה אלי מגמי ליה ועל זה השיב לו רב אידים דאין כאן שכיות מים אלא דרך היא סרך חם ענוח וכמו כבס רבו וחזר המין לומר דאי סכי איכא לאקשויי דנסד הכי דכתיב ועבדתם את ה' גו' איתא מיכה לעובדו בשכיות מאחר שיש דגם עליו נתכוין שכתוב לומר לעובדו דאם שמו ג"כ ה' והשיב דעל זה הזהיר הכתוב בשבין דאפילו בשכיות שלא לעובדו כדכתיב אל תמר בו אל תעבוהו תמורים לעובדו סחמי אחר המין לומר דאם כן לא ישא גו' דלעונותו בשכיות אמר שיסים פירוש הכתוב כי לא ישא גו' למעלתו של מלאך ופירש אל תמר מלי האזהרה שלא ימרה את פיו וכתן טעם כי לא ישא לפשעכם אם תמרו בו שלא תחשבו לו לאלהות אבל הפתח דאורבנם דא"ל תמר בו כתיב לגרישותא ולפטלתו שלא תמירו אותי בו לחשבו לאלקים ואי"כ ע"כ פירושו לא ישא לפשעכם גו' פירוש שלא יוכל לישא פשעכם וא"כ מה יתרון בו ולמה לי האי והשיב דקושטא הוא דאין נוי מילתא מטעם זה שלקבלו אפי' בפרוזקטא כדכתיב נמי כי תשא אם אין פניך הולכים גו' ומזאת התשובה נראה כפירוש רש"י בחומש שזה המלאך הוא שכתב בפרשת כי תשא כי לא אעלה בקרבך גו' ושכתבשרו כאן בעתידין לתמוה וכן יש מי שלומר כן בשי"ר ואם שיש לדקדק בזה האמלאט בארוך בפירוש סרמגין ונם בספר עמרה וקיים תארך בדרום זה ואין כאן מקום להאריך: מאתי מבעי ליה כו'. כן הוא בגמרות שלנו מלאתי ביו"ד ואים נסך משום דא"כ הוה קושיא בלשון מדבר בעדו וכמותו כמ"ש מיבעי ליה בלשון מדבר בעדו אם לא שייך סכא דבל הכתוב מדבר בלשון נסתר על אחר אבל הגירסא מלאתו בוי"ו מבעי ליה דהיינו דלא שום ליה להזכיר בי שמות רי"י המטיר וגו' מאת ה' דמלאתו שוה מני דקאי על השם שמזכיר ברים שמקרא וכמותו נמי למך דלא הל להזכיר בי פעמים למך אלא כמ"ש דהאם מני דקאי אילמא למך דרישא דקרא אלא דמשמעי קרא הכי בני כפול וכ"ש בהדיא בב"ר אחרי נחורה וכנביאים ובכתובים מלים שהדיום מזכיר שמו בי פעמים בתורה כמ"ש אין כתיב כאן אלא נשי למך. בנביאים וימר המלך קחו לכם מעבדי אדוניכם וגו' בכתובים אשר נכתב בשם המלך ויש לדקדק נבי וא"ל משה אמר עלה אל ה' אמאי לא השיב כי הכא דמשמעי קרא הכי לשון כפול וי"ל דהתם הקושיא לאו משום כפול הוא אלא דבכל הפרשיות דלעיל מייתי מדברים בלשון מדבר בעדו הכא אמאי בולא וגו' את אימתי אמלא וגו' הו"ל למכתב מי עלה אלי במדבר בעדו ולא הו"ל להזכיר השם כמו שלא הזכיר בכל הפרשיות דלעיל גם ברישא דהאי קרא וא"ל ומשה אמר וגו' ודו"ק: אבות אבלו וגו' מאזני צדק אבני צדק גו'. לכאורה לפי פי' רש"י אין כאן רק ג' משלים ועוד ואי אבני צדק בזוכל היא המעתי בים לישב בזה דמייתי קרא אבני צדק דלכאורה לא שייך ככה במים והוא משל בליטי לפי שהשואל היה ירא לירד לתוך בדלי להכנים עלמו בספק נפשות דשמא לא ירד האבן בדלי הספי וע"כ הביא אבן בדלי השני שהיה משקלו יותר ממנו וגם לקח עמו גלותו דלי מירד עם האבן אחר כאם ומעלה שהיה הוא ואותו אבן שעמו שבקלו יותר מאבן שסים בדלי השני וע"י ירד ובוב אם לא היה יורד הלוב בדלי שני סים הוא משליך אותו אבן שעמו מתוך הדלי והיה שוא שלם מפי אותו אבן שבדלי שני שמשקלו יותר ממנו וסיים דקאמר

אבני צדק וספק ביחא כמו שכראה לו דמות בבינה בצורת לגבם פי"כ שראה לו דמות כשר ע"י צורת אבן ונראה דהמשלים האלה כפרש"י דברי סבאי הם לכאורה אבל המשל בזה הוא עיקר והיא שהרשע נבי"ע נקרא אב כמ"ש :אבי ערב ועי"ש שהוא סירך ונתל לגלא אותו והמכם בכי"ע המשילו אותו לבור ע"ש שהוא החכם ביזוהר בחיות וע"ש מ"ש שבבר הצדיקים אם בעה"ז רק בעה"ב ומי שטרח בע"ש יאכל בשבת והרשע מקבל שכרו משלם בעה"ז שיאכם לע"ש וכשבא השבת שהוא הרשע לטרוח בקלה בע"ש אין דעתו רק לגלא אותו בע"ש כמו אביו הרשע ולכך דוחין אותו במקלות מלגורת ולקבל כל שכרו בעה"ב שהוא בכר אמרתי לין שקבל שכרו שמדותם בעה"ז בא להרוג ואמר עתים לצפה רשע לצדיק ומבקש להמיתו וגו' ע"ש ע"ש נפי אין דורשין זכה צדיק נטל חלקו וחלק הרשע בג"ע לא זכה נטל חלקו וחלק הצדיק בגיהנם שנאמר לכן בארצכם משנה יירשו וגו' רשעים משנה שברון ח"ש צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו ולינטל חלק שלצדיק בעה"ז אבל ה' לא יעזבנו בידו בעה"ז כדי שיקיים מלות התורה ויקבל שכר טוב וחלק הרשע בג"ע לעה"ב ולא ירשיעו בהשפטו ביום הדין לעה"ב לא ירשיע את הצדיק בגיהנם כי הרשע נטל חלקו של צדיק בגיהנם ואמר לצדיק קוה אל ה' בעה"ז ושמור דרכו וירוממך בעה"ב לרשת ארץ החיים גם חלק הרשע כמ"ש בארצכם משנה יירשו ובהכרת רשעים לא מחלקם הראה וישגוד סיים בעה"ז שלם השעה וגו' אמר הם וגו' בעה"ז ותוכם במחים באחריתך בעה"ב שלום מן הרשעים אבל אחרית רשעים בעה"ב נכרתה מחלקם ותשועת צדיקים וגו' בעה"ז בחוחשם שלא יחרגוהו וא"ל השואל לא הלקך כי בא לפייסו בשביל אביך שהשם כ"כ מעה"ז שגם אתה ראוי לכך במעשה אבותיך הרשעים ליסכם מעה"ז וע"ד שאמר הכתוב אבות אכלו בוסר שהבה העשני עס"ע שליך שלמים אבל בא שור והמלך עקים לאכול כי דהיים ליסכם ולקבל שכרך משלם בעה"ז והראה לו בשר ובבינה והם סחורים ומחתם שמוכן לרשעים בעה"ז בתוך הגאר בדמות הלבנם שמה"ז בהשמטן דומה ללילם ואינה רק שכר מועט בעולם והראה לו לירד ע"י המלאכים כי הזכיות והחובות נשקלים במאזנים באדם תשרי שע"כ נקרא אלו מאזנים והשואל שהוא דומה הצדיק מקבל שכרו בעה"ז ושיים שירד לתוך בדלי עם האבן שהוא דמה על הלאה"ר שהלך קלה אחריו בעה"ז דאין אדם לדיק וגו' ואבן היא הלאה"ר כמ"ש והסירותי לב האבן והוא משליך את האבן שהוא הלאה"ר מתוך דלי דהיים שהוא כובש יצה"ר בעה"ז וע"י זה דלי הולך למעלה בעה"ב ודלי השני שבו האב והרשע מכריע ויורד למטה בגיהנם בעה"ב עם אבן שבתוך הדלי שהוא היצה"ר שלא השליך אותו בעולם הזה וא"ל לדיק מלרה גו' דהיים שנאלן מלרה שבעה"ז ויבא רשע תחתיו לקבל חלק גיהנם שלו וק"ל:

הרי"ף אל תמירני בו. כלפיד דפ"ד אל תמר לשון מרי ומרד ולא ישא לפשעכם אם מרדתם בו ופרש"י פי' אל תמר הוא לשון תמורה ולפיו הקשה א"כ לא ישא לפשעכם ל"ל דא"ל לא אשא לפשעכם אם תמירוני בו אבל לפרש"י אינו שתן מה שהקשה נמרא א"כ לא ישא לפשעכם כו'. ואפשר לפרש א"כ דלא ישא את פשעכם למה לי לאזהורינהו אל תמירני בו דמסיכא ע"כ שימירו בו והשיבו הימנותא כו' לפי שלא דש ישראל שילך הוא לבדו א"כ טס אל תמירני בו כיון שהוא הולך עמי:

א"ל קיסר לרבן גמליאל אלהיכם גנב הוא דכתיב ויפל סד' ה'

[illegible] ר"ק שמע הפוים [illegible] אלקיכם גנב הוא. ולא דלא נסח כמותן [illegible] ירושלמי

ה' אלהים תרדמה על האדם ויישן אמרה ליה ברתיה שבקיה דאנא מהדרנא ליה אמרה ליה תנו לי דוכוס אחד אמר לה למה ליך אמרה ליה לסטים באו עלינו הלילה ונטלו ממנו קתון של כסף והניחו לנו קתון של זהב אמר לה הלואי שיבא עלינו בכל יום ולא יפה היה לו לאדם הראשון שנטלו ממנו צלע אחת ונתנו לו שפחה לשמשו אמר לה הכי קאמינא [אלא] לישקליה בהדיא אמרה ליה אייתי לי אומצא דבשרא אייתי לה אותבה תותי בחשא אפיקתה אמרה ליה אכול מהאי אמר לה מאיסא לי אמרה ליה אדם הראשון נמי אי הוה שקילה בהדיא הוה מאיסא ליה. א"ל קיסר לר"ג ידענא אלהייכו מאי קא עביד (והיכן יתיב) אינגיד ואיתנח א"ל מאי האי אמר בן אחד יש לי בכרכי הים ויש לי נענועין עליו בעינא דמחוית ליה ניהלי א"ל מי ידענא היכא נידו א"ל דאיכא בארעא לא ידעת דאיכא בשמיא ידעת. א"ל קיסר לר"ג כתיב °מונה מספר לכוכבים מאי רבותיה אנא מצינא למימני _{תהלים קמז} כוכבים אייתי חבושי שדינהו בארבילא וקא מהדר לדהו א"ל מנינהו א"ל אוקמינהו א"ל רקיעא נמי הכי הדרא א"ד הכי א"ל קיסר מני לי כוכבי א"ל ר"ג אימא לי כביך ושיניך כמה הוו שדא ידיה לפומיה וקא מני להו א"ל דאיכא בפומך לא ידעת דאיכא ברקיעא ידעת :

אמרה לו תנו לי דוכוס אחד. שופט לנקום נקמה : אותביה תותי בחשא. סמת סמין קלי"י בלע"ז וכן דרך לצלייתה ותוכך סולם לוסם בגסתם מגלסם עג"ז: הוה מאיסא ליה. שירלה נתהוונה קודם גמר תיקונה : אלהיכם מאי עביד. מנתם הים וכמצטר מי יוכל להכחיסני : חבושי. קדוניין בלע"ז: ארבילא. קורניי"ל בלע"ז: וקא מהדר להו. סבינ סבינ נארבילא: מנא לי כוכבי. מסיין לי סמוכנים כלו' יודע אני מספרם: לא ידעת. שלריך אתה למספם: דאיכא ברקיע ידעת. בלא מבין ולמנסם איך יכול:

מהרש"א לישקליה בהדיא וכו'. מהגרל' נוה שא"ל הקיסר אלא הכי קאמינא דלישקליה בהדיא הוא מתרץ ומפרש דבריו הפלוסופים דלכך הוא גנב דהל"ל הוא לבקול הצלע בהדיא ולא בהיות ישן כדרך הגנבים. אמנם קשה דהא המשל שהביאה בוסר גם זה דהא גם לגנם אף אם מטל בלילי' ובמתר הקתון של כסף כיון שהוא נותן תחתיו של זהב לא מקרי גנב דהלואי שיבא בכל יום וא"כ הכי נמי הכא כמו שאמר לו במשל הזה שנתן לו שפחה אחת בלצע אחד וירצה בזה כי רבים אומרי' בטוב הוא להיות לאדם לבדו ולאונת האדם נבראת לו וזו היתה דעת אדה"ר כמ"ש האם' אשר נתת עמדי נוער כמ"ש חז"ל פ"ק דע"ז וזו הדעת מדעות הנפסדות כמ"ש שם שאדם כפוי טוב' הי' בזה אמנם הקיסר הי' טעה לדעת זו הנפסד' שהאשה נבראת לתועלת אדם וטוב לו היות האדם לבדו כי וזולא

חכי מר וגו' וא"כ אין המשל דקתון של זהב ראוי לאשה זו שהיא תונת האדם לדעתו וזה הוכיח הקיסר דאלא הכי קאמינא דע"כ בן הוא שהוא תונת אדם דהל"ל לשקליה בהדיא בהיותו נעור וכיון שבשל הצלע כשהוא ישן ע"כ דרך גניבה הוא משום דתונת אדם הוא ולא כתרלה שיש האדם ליתן לו אשה תחת הצלע ואם כן גנב הוא ותשיבה לו דהלאי זכות הוא לאדם להיות לו מפתח לשמשו ואדם מכפורי מובה הוא אלא דלכך לא נטל הצלע ממנו בהדיא כשהיה נעור משום דמאיסא ליה ולזה אולי בכל השאלות של הקיסר לא השיבם לו בתו רק בזו השאלה: והיכא יתיב וכו'. ירלה בזה לפי שהאומות אומרים מיום שחרב ב"ה ורבה הגלות עזב ה' את ישראל ולקח את האומות לעם תחת עמו ישראל ותתשובה להם כיון שכן תוא הכבואה שבטלה מישראל מיום שחרב ב"ה למה לא נתנה להם ולזה אמר הקיסר כמכחיש ברבר שאין בידינו להכחישו שהוא כניא וידע מאי קעביד הקב"ה והיכן יתיב והשיב לו ר"ג במבין בנו ראיה בארעא דאפשר לידע בחוש הראות לא ידעת דאיכא בשמים דליכא למידע בחוש הראות רק מנבואות ידעת וק"ל: מאי רבותיה כו'. עד רקיע נמי הכי סדרא ירלה בזה דודאי ומפני רבוי הכוכבים א"א לאדם לעמוד על מספרם כמ"ש לאברהם וספור הכוכבים אם תוכל לספור וגו' כה יהיה זרעך והקיסר בא כמכחש כדלעיל ועשה עלמו כאלוה שהוא יכול למנות הכוכבי' ומי יוכל להכחישו בזה ואמר ומאי רבותיה דמונה מספר לכוכבים ולזה הוליך ר"ג לאוקמיה בוולתא רעלמא כיון דהכהו חבושי בארבלא לא מליה למימני משום דהדרי ביה התבושי רקיע נמי הכי הדרא שהגלגל חוזר תלילה תמיד עם כוכבים שבתוכו וע"כ לא תוכל למנותם ולאידך לישנא דקאמר לי' מני לי כוכבי כו' ר"ל שאמר לר"ג מני לי כוכבי כלומר שר"ג ודאי לא יוכל למנותם כמ"ש באברהם אם תוכל לספור ולדייק מכיה על עלמו אמר הקיסר שהוא יודע מניכם ועשה עלמו כאלוה שהוא יודע מניכם אף שא"א לספור אותם וא"ל ר"ג אימא לי ככיך וכו' והו"ק:

סח א"ל קיסר לרבן גמליאל מי שברא הרים לא ברא רוח (ומי שברא רוח לא ברא הרים) שנא' °יוצר הרים _{עמוס ד} ובורא רוח אלא מעתה גבי אדם דכתיב °ויברא וייצר _{בראשית ב} ה"נ מי שברא זה לא ברא זה טפח על טפח יש בו באדם ושני נקבים יש בו מי שברא זה לא ברא זה שנאמר °הנוטע אזן הלא ישמע אם יוצר עין הלא יביט א"ל _{תהלים צד} אין א"ל ובשעת מיתה כולם נתפייסו א"ל הרוא אמגושא לאמימר מפלגך לעילאי דהורמיז מפלגך לתתא דאהורמיז א"ל [א"כ] היכי שביק ליה אהורמיז להורמיז לאעבורי מיא בארעיה:

מי שברא הרים לא ברא רוח. שזה נקרא יוצר וזה נקרא בורא ושני שמות הם : ה"נ מי שברא. אבר זה לא ברא אבר זה ואם כן הוא הוא תימה באברים המוחקים מיהו טפח על טפח יש בו באדם ובאותו טפח יש בו שני נקבים האזן והעין וקרי לאלו נוטע אזן ולאלו יוצר עין תאמר שנתעסקו שניהם באותו טפח :

אמר

עין יעקב

תרגמו נפנה י"ל כיון שזה פותח פ"ל שהם שתי רשויות שסרי אמר אלהיכם מכלל שאתם פ"ל שים לו אלוה אחר שלוחו לכן אית לגזור שסבל שלו וגילותו נגלה וכו' : ברתיה שבקיה ר"ל: מהדרנא ליה. אמר דלכך השיבה לו ברתיה בשאלה זו יותר מאמרות לפי שיבר זו טובע לכבוד מכסים שסרי בגים סוף פ' המשלה אמרינן שבל עסוקי המכסים נחשבין אחר מה ראשונה: ווטקים שנכרתם כדאיתא שם זו מתוקם שנבראת וא"כ אם היה ראשונה נול"ס ומפגילה פליקשר נגינה גם כל מבנים בן יהא לכן כתיבה טרחות ועיין במהרש"ל: ידענא אלהייכו מה קעביד והיכן יתיב. כוונתו היתה נ"ל כזה שאין ממש לדעתו (הכותבם) באלהייכו כיון דיש מה קעביד והיכן יתיב ובחזב י"ל בסיב יתתך הלוה שחלה ומי יכול עד שכנתו : א"ל אלי אלי. אע"פ לדעתו הכתובת ידע הכל מיע דבר זה הותשר נגב ויכל לה:חישו לכן רוה שהוא יאמר לנה אגבר ואיתנה: שנאמר יוצר הרים וכורא רוח. כיתי שאלה נוספת איפוא בחולין דף פ"ז ותשיב לו מסי"ל לפיתא דקרא ס' מכלום שהו מ"ע מדומדירא התם די מסלי לדוך מכלל שים לדות סתירן דהתם ולגומר תי לבחום שות קלי אמתיו נמייתו שבל אמר נקרא ה' לבלום לאבי תהרן הכא כשנין אחר: אלא מעשי נבי אדם דכתיב דיברא וייצר. והתין שלא הקשה הספוקים אלו הקודמים י"ל דאלי ויברא וייצר פירי נבי סדרי כסיבן היין הספוקים לגזר בן תשלים בחד זסוקן שמבנה כשינוי לשון ותמשנו דבל אי מגברת לחר ווזכה זה כיוצא י"ב נבי אדם בן נוסיק אלא מעמם :

אמר לו, סק: וכי בשעת מיתה שניהם נתפייסו. הנטלים הנוטע והיוצר מסכימים לסוניתו: אמגושא. מכשף יודע אכי על ידי כישוף דמהליך ולמעלה דסורמיז סד כדאמרינן סורמיז בר ליליתא בג״ג: דאהרמיז. סקג״ס קרי סכי: והיכי שביק ליה. א״ל היאך שביק אהורמיז לאתעוריה מים סחדים בארעיה א״כ היאך מניח אהורמיז להעביר מים בארצו שכל מה שאדם מכנים דרך פיו מוליא דרך הנקבים התחתונים:

תוספות הורמיז. בקונטרס גרים קמא בלא אל״ף ובתרא באל״ף ור״ח גרים תרווייהו בלא אל״ף אלא קמא הורמיז בזיין כמו איפרא הורמיז [שהוא] לשון מן מלה סמקום איפרא כמו אפריון במסיים ובתרא הורמין בנו״ן כמו הורמין בר ליליתא:

מהרש״א לא ברא רוח וכו׳. לכאורה לפשט המאמר מעיקר׳ על מלאת ויברא וייצר מיד ה״נ להשיב כך ובשעת מיתה כולן נתפייסו כמו שהשיב לו על הנוטע והיוצר וירא׳ כי המין הזה חשב ועיקרא טעותו לגד השניות מי שברא הרוחני לא ברא הגשמי ולזה אמר מי שברא הרים שהוא הגשמי לא ברא רוח שהיא הרוחני והביא ראיה משינוי הכתוב כי הנה יוצר הרים תמצא שכתב יצירה בדבר גופני ובריאה ברוחני והשיב לו ר״ג אלא מעתה גבי אדם נמי דכתיב ויברא גבי צלמו שהוא צלם אלקים שהוא רוחני וכתב יצירה גבי יצירת גופו דכתיב וייצר ייי אלק-ים אדם מן האדמה ה״נ תאמר כן ששנים בראו אותו אחד יצר הגוף והשני ברא הנפש וזה אין סברא כיון שהם מחוברי׳ וא״ת דאפילו הכי שנים בראו הגוף והנפש כיון שהם שני דברים שזה רוחני וזה גשמי מיהו משה על טפה יש באדם ויש בו אוזן ועין שהם ב׳ חושים שיוצאים מכח הנפש הרוחני וקרי ליה לההיא נוטע ולההיא יוצר ואין סברא שב׳ כחות היוצאים מכח נפש א׳ יהיו להם ב׳ בוראים וא״ל המין דאעפ״כ מן שנים נבראו כח השמיעה וכח הראות שב׳ דברים הם וא״ל וכי בשעת מיתה נתפייסו שניהם מי שיש בידו כח חוש השמע ומי שיש בידו כח הראות וא״ש השתא דעל ויברא וייצר אין להשיב וכי בשעת מית׳ כולן נתפייסו משום שיש לבעל דין לחלוק דאיכא למימר אם הבורא רוח נוטל חלקו שהוא הנפש ומוציא את הגוף ובע״כ של בורא הגוף אף אם לא נתפייס הוא עדיין שתצא הנפש מן הגוף ודו״ק: מפלגך לעילאי ס׳. כפשוט זה המאמר לאחי דלעיל דאידי כמי נכס״ג שהאמגוש׳ היה נוטה לאמונת מי שברא הרוחני לא ברא הגשמי ולזה אמר מפלגך דלעיל שהם כלי הנשימה והרוחניים חלק הקב״ה ומפלגך לתתאי שהם כלים הגשמיים חלק כח אחר הם וא״ל א״כ היכי שביק ס׳:

סו ס״ס **א״ל** קיסר לרבי תנחום תא ליהוי כולן לעמא חד א״ל לחיי מיהו אנן דמהלינן לא מצינן למיהוי כוותייכו ואתון מהליתו והוו כוותן א״ל מימר שפיר קאמרת מיהו כל דזכי למלכא לישדיוה לכיבר שדיוה לכיבר ולא אכלוה א״ל ההוא מינא האי דלא אכלוה משום דלא כפון הוא. שדיוה לדידיה ואכלוה. א״ל קיסר לר״ג אמריתו כל בי עשרה שכינתא שריא כמה שכינתא איכא קרייה לשמעיה מחייה בהפתקיה א״ל

אמאי (מחית ליה ד)על שמשא בביתא א״ל שמשא אכולי עלמא ניחא א״ל ומה שמשא דהיא חד מן אלפא אלפי רבוון דשמשי קודשא בריך הוא ניחא אכולי עלמא שכינתא דקודשא בריך הוא עאכ״ו:

לא מצינן למיהוי כוותייכו. שאי אפשר להיות לנו עוד ערלה: דזכי למלכא. מלאו והפסיקו בדבריו ונצחו: לכיבר. מקום חיות רעות של מלכות: קרייה. ר״ג לשמעיה דקיסר: מחייה בהפתקיה. הכהו על צוארו: א״ל. קיסר שמשא אכולי עלמא ניחא: שמשא. חמה:

מהרש״א לעמא חד וכו׳. לפי שסבר שאלו הנכללים דלעתיד יהיו לאומה אחד כמ״ש כי אז אהפוך אל העמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה׳ ולעבדו שכם אחד לז״א הקיסר לרבי תנחום ליהוי לעם אחד כמו שיהי׳ לעתיד והשיב ר׳ תנחום דע״כ לעם אחד דהיינו באומה ישראלית דאנן דמהלינן לא מצינו ס׳ וסוא הטעם שכנון במצות מילה אות ברית בבשרינו דלא מצינן לסור מכל האומו׳ וק״ל: שכינתא שריא כמה ס׳. מפורש כמ״ש באגדות פני דבי אתונא שהקב״ה אין לו גדר במקום כמ״ש מלא כל הארץ כבודו ואומר ברוך כבוד ה׳ ממקומו כי הוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו והמין לא יאמין בזה כי הוא מאמין בגשמות ולדעת זו כנה הקיסר להאמין בגשמות ולז״א כמה שכינתא איכא במקומות הרבה דכל בי עשרה כו׳ והביא לו משל וראיה מן השמש שהוא גשם ויסוד פשוט אחד דאכ״ע נייחא שכינתא דליתה גשם עאכ״ו דאכ״ע נייחא ואין לו גדר במקום ודו״ק:

סו ס״ס **א״ל** ההוא מינא לר׳ אבהו אלהיכם נחכן הוא דקאמר ליה ליחזקאל ״שכב על צדך השמאלי(ת) וכתיב יחזקאל ד
״ושכבת על צדך הימני(ת) (אדהכי והכי) אתא ההוא ס״ס
תלמידא א״ל מ״ט דשביעתא א״ל השתא אמינא לכו מלתא דשויא לתרוייכו אמר הקב״ה לישראל זרעו שש והשמיטו שבע כדי שתדעו שהארץ שלי הוא והם לא עשו כן אלא חטאו וגלו מנהגו של עולם מלך בשר ודם שסרחה עליו מדינה אם אכזרי הוא הורג את כולן אם רחמן הוא הורג חציין אם רחמן מלא רחמים הוא מייסר את הגדולים שבהם ביסורים אף כך הקב״ה מייסר את יחזקאל כדי למרק עונותיהם של ישראל:

נחכן. מכה דמשתק בתנאיו: מ״ט דשביעתא. למה לוה הקב״ה על השמיטה: דשוי לתרווייכו. שתהא מועלת לשניכם כמו לין שוה לשניהם: כדי שתדעו וכו׳. ולא ירום לבבכם בשבח ארצכם ותשכחו של מלכות שמים:

מהרש״א אמינא לכו מלתא דשויא כו׳. יש לדקדק מאי קאמר להו דשויא לתרוייהו דמה שהשיב לאמין במכתבו של עולם בנות אלה הדבר בשמיטה שהשיב לתלמיד גם בקרא מפורש אשר תשכב עליו תשא את עונם וגו׳ ונשאת עון בית ישראל וגו׳ ומה היא שאלת המין ומה הוסיף לו ר׳ אבהו במשל במנהג של עולם ונראה דעיקר

עיון יעקב

תא ליהוי כולן לעמא חד. בתיבת כולן רמז כיון שהם חכן כמלן לבן ראוי לישראל שהם המעטין להיות טפלין אחר הרוב להיות כמותם וזה שאמר שנ כל חבי למלכא שריא לכיבר כיון שגילו בדעתו שישראל יכפרו באמונתם: אדרבן תהילתו הוא כוונו, ולא יהיה שפיר עם אחד מהולינו ככל יעקב שלאחיו בן לבבם אם פתי כמוהו לאחוז גם בל זכר וכר וחייתו לעם אחד: אדהכי אתא ההוא תלמידא א״ל מ״ט דשביעתא. אפשר לומר עוד הדרת כי אפשר לומר עמדה דשביעית ברגליה בתחבסים לפי שהעולם ומלאו לא נברא רק בשביל התורה ולפי שבכל השנה מבטלין שני חדשים יומי ניסן ותשרי אסרו ובשבת. ובניס הוא י״ב חדשים לכך תשלומין השביעית אבל שבעת שתקנה על יחזקאל וצריך לומר מייסר הקב״ה את הגדול כדי למרק עונותיהם של ישראל והפעם ליל כולי כבית התוער רק ז׳ הטעם שהצדיקים נתפסים כעון הדור כי העולם נברא בשביל הצדיקים וכדי שלא יחרב העולם בשבת הרשעים שרי הצדיקים חייבים באחריות הרשעים אחרי שבעבורם נברא העולם שביל ולכך לא נברא העולם בשום תמורה מנקודה ותשים לכן תקנת מ״ע השביעית

דעיקר שלא הונך דלי כדכתיב נשאת את עון בית ישראל ובית יהודה וזה הי' ענין מספר הימים אשר תשכב עליו וגומר כלם מאור והשמאלים יום ונשאת עון בית ישראל וגו' ונשאת את עון בית יהודה ארבעים יום וגו' ולזה השיב לו אמינא לכו מלתא דשויא להדדייכו השמיטו שבע ושן לא עשו כן אלא חטאו וגלו ע' שנה לקיים את תרל' הארץ את שבתותיה כמ"ש בסוף ירמיה רצתה הארץ את שבתותיה כל ימי השמ' למלאות ע' שנה דהשתא ניחא אשר תשכב עליו מספר הימים ש"ן יום יום לשנה לשאת עון בית ישראל שכך שנים חטאו ולא שבתו הארץ כמו שפי' רש"י ביחזקאל ומ' יום יום לשנה לשאת עון בית יהודה שכך שנים חטאו הם אחר שגלו ישראל ולא שבתו הארץ הרי סך כלם ת"ל שנים וז' שנים אחר זאת שנבוכ' חרב הבית בזמן צדקיהו שיש בזמן תל"ו שנים האלו שחטאו שמיטין ויובלות ע' שנים כמו שפרש"י כל זה ביחזקאל עד"ז אומר במשל אם אכזרי הוא הורג את כולם והיה ראוי להיות כליה ותלות שליו' בכלם בין בבית ישראל ובין בבית יהודה אם רחמן הוא הורג חלים והיה ראוי להיות כליה ותלות שלימה בחוטאים הראשונים שחטאו ש"ן שנה שהם בית ישראל ואם רחמן אלא רחמים הוא ברחמיו המרובים גם הראשונים בית ישראל לא כתבה לכליה והי' מוסר יחזקאל כמפורש בקרא לזרק שמותיהן של ישראל שהם התופאי' הראשונים ודו"ק:

א"ל ההוא מינא לר' אבהו אלהיכם כהן הוא דכתיב °ויקחו לי תרומה כי קבריה למשה במאי טביל וכי תימא במיא והכתיב °מי מדד בשעלו מים א"ל בנורא טביל דכתיב °כי הנה ה' באש יבא וגו' ומי סלקא טבילותא בנורא א"ל אדרבה עיקר טבילותא בנורא הוא דכתיב (°כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהר וגו') וכל אשר לא יבא באש תעבירו במים. א"ל ההוא מינא לר' אבינא כתיב °ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ מאי רבותייכו אתון נמי ערביתו בהדן דכתיב °כל הגוים כאין נגדו. א"ל מדידכו אסהידו עלן דכתיב *°ובגוים לא יתחשב (כדר' אלעזר ד) ר' אלעזר רמי כתיב °טוב ה' לכל וכתיב °טוב ה' לקויו משל לאדם שיש לו פרדס כשהוא משקה משקה את בולו כשהוא עודר אינו עודר אלא טובים שבהם:

כל אשר לא יבא באש וגו'. דחויי דחיה ודרש ליה הכי כל מי שאינו יכול לבא באש מפני שישרף בא תעבירו במים: כל הגוים כאין. גם אתכם לא הוציא מן הכלל: מדידכו. נביאים שלנו מכם דסייס בלעם שהיה עכו"ם העיד עלינו שאין אנו בלותו כלל. ובגוים לא יתחשב. כל מקום שמחשב עם גוים לא ההכרי ישראל בכלל: כשהוא משקה. אינו מונע המים לילך לטובים ולרעים לפי שאינו אלא טורח אחד וכשהוא עודר דהוי טורח לכל אילן אינו עודר אלא הטובים· עודר. חופר. כך הקב"ה זן טובים ורעים הכל בדבור אחד ממלא את כל העולם כולו טובה שהכל שלו אבל כשבא להגין מן הפורענות ולכנס שכר אינו אלא לקויו:

תוספות במאי טביל. הא לא קשה ליה היאך נטמא דישראל נקראו בנים למקום·

מהרש"א כי קבריה למשה במאי טביל וכו'. הענין הזה שאלתו בנשמות כי דבר הרוחני לא יקבל טומאה ולפי טעותו השיב לו ר' אבהו כדרך דחייה כפירש"י שהטעהו לפרש לו הכתוב כן דלפי פשוטו והוי דלטומאה מה לא עבדי אש ובעי מים לטהרתו וקרא לענין בליעת איסור איירי דכל אשר לא יבא כגון בחמימו ע"י אש סגי בהעברת מים: וכתבו התוס' במאי טביל הא לא קשי' לי' היאך נטמא דישראל נקראו בנים למקום עכ"ל וי"ל דהוה סבר לאיפא למימר דקבורת משה הי' כענין מת מצוה כיון דלא ידע איש את קבורתו ומת מצוה מותר לכהן וק"ל: כל הגוים כאין גו'. לאו לענין כלין דלעתיד קאמר דהא מפורש בקרא כי אעשה כלה בכל הגוים ואותך לא אעשה כלה אלא דמאי רבותייכו וחשיבות יש בכם שאתם גוי אחד בארץ שהרי לענין חשיבות אתון ערביתון בהדן שכל הגוים כאין נגדו ואתכם חשובים לפניו ולא הוציא אתכם מן הכלל והשיב שנחשבים ככלים נמי ישראל לא יתחשב דהיינו נחשבין שבעים אומות ודו"ק: טוב ה' לכל וכתיב וכו'. כפי פי' רש"י לא ידעתי לכוין מה שייכא הך דרשה דהכא גם בגירסת ע"י איתא הגרסא כדרבי אלעזר דר"א רמי כתיב וכו' דמשמע דקאי אדלעיל ונראה דקרא ובגוים לא יתחשב מפרש להו כלפי מ"ש בהכתובה הן עם לבדד ישכון כההוא דמתרגמינן אין ככרים מנמה עמהם אלא הכל נוקן וכשהככרים שמחים בעה"ז הם אוכלים עם כל מלכות ומלכות ואין עולה להם מן החשבון שנאמר ובגוים לא יתחשב והביא במדרש ילקוט משל לבנו של מלך וכו' כך בעה"ז כדי שלא יהא נפשם של ישראל עגומה לכן נתן להם הקב"ה שיהו אוכלים עם כל מלכות ומלכות כשתבא גאולה לעתיד הם אוכלין לעצמן שנאמר הן עם לבדד ישכון אמרו שוא מה שאכלנו מן הככרים לשעבר מתחשב לנו א"ל ובגוים לא יתחשב והשתא מייתי כדרבי אלעזר דר"א רמי כתיב טוב ה' לכל וכתיב טוב ה' לקויו וקאמר משל לאדם כשהוא משקה כו'. דהיינו המזונות שנותן הקב"ה לככרים בעולם הזה הוא משקה כולו ומטיב לישראל עמהם ואינו מתחשב להם וכשהוא עודר דהיינו בגפן יחידי אינו עודר אלא הטובים היינו ישראל בעה"ב שהם היו קויו בעולם הזה וק"ל:

*בשם המאור הגדול מוהר"ר אביגדור חתן בעל קיקיון דיונה זצללה"ה.
כי קבריה למשה במאי טביל כו'. לדקדק הלשון כי קבריה וגם נראה שמתחלים התחי קשה אם יתואר גם כהונה א"כ כהן גדול הוא וכ"ש אינו רשאי ליטמא אפי' לאחד מן השבעה מתים גם קשה היאך תלוי הקושיא בכהן אף אם אינו כהן והא ישראל גם כן צריך טהרה לטומאת מת. לפי שמנפשו נקרים גבי בפרק נגמר הדין איבעיא להו קבורה משום בזיונא הוא או משום כפרה למאי נ"מ דאמר לא בעינא דיקברוה לאחי גברא אי אמרת משום בזיונא לאו כל כמיניה ואי אמרת משום כפרה הא אמר לא בעינא כפרה מאי תיקו מדאיקבור צדיקי ואי אמרת משום כפרה צדיקי מי צריכי לכפרה אין דכתיב כי אדם אין צדיק בארץ גו' ובסוף האמסקנא שקבורה היא משום כפרה ואף גבי צדיק אם כן כך יהיה הפי' כי בלא זאת לא הוי קשה איך היה מטמא והא כ"ג אין רשאי וי"ל שאני משה שלא היה בו טומאה כי הוא איש האלהים ובמ"ד שמשה לא מטא ואלינו שאמרו רז"ל כשמת רבי בטלה כהונה מכ"ש גבי משה אבל כי קא קבריה והראיה זה במים גבי ויקבור אותו כמסקנת הגמרא שקבורה משום כפרה א"כ גבי משה צ"ל גם כן טומאה כמ"ד שגם משה והכן נמשלו מזה א"כ קשה במאי טביל ולזה דקדק כי קבריה למשה במאי טביל וק"ל:

סט °**ויעבור** הרנה במחנה א"ר אחא בר חנינא °באבוד רשעים משלי יא

עין יעקב

[illegible]

רשעים רנה באבוד אחאב בן עמרי רנה. ומי
חדי קודשא בריך הוא במפלתן של רשעים והכתיב
דה"ב כ °בצאת לפני החלוץ ואומרים הודו לה' כי לעולם חסדו
וא"ר (יוחנן) [יונתן] מפני מה לא נאמר בהודאה זו כי
טוב לפי שאין הקב"ה שמח במפלתן של רשעים דא"ר
שמות יד שמואל בר נחמן א"ר יונתן מ"ד °ולא קרב זה אל זה כל
הלילה באותה שעה בקשו מלאכי השרת לומר שירה
לפני הקב"ה אמר להן הקב"ה מעשה ידי טובעים בים
ואתם אומרים שירה לפני א"ר יוסי בר חנינא הוא אינו
דברים כח שש אבל אחרים משיש דיקא נמי דכתיב °(והיה כאשר
שש ה' וגו' כתיב) ישיש ולא כתיב ישוש ש"מ:

ויעבור הרנה. מדלא כתיב רנה ומשמע הרנה המיוחדת שהיתה עתידים לבא שכבר התכרה והיינו התכרה באבוד רשעים רנה והיה העולם מלפה מתי תבא הרנה איבודו של אחאב וכשהגיע עברה והתכרה הרנה בפי הכל: בצאת לפני החלוץ. ביהושפט כתיב כשילך להלחם בעמונים שבאו עליו: כי טוב. ומשמע כי טוב בעיניו הגדלה ושמחה: דכתיב ישיש ה' עליכם להאביד אתכם וגו'. ישיש אחרים שומלים:

מהרש"א באבוד אחאב כו'. כפרש"י מדכתיב הרנה בה"א דרש ליה דהרה"ק אמר שלמה באבוד רשעים רנה על אחאב אמר רשעים בלשון רבים עליו ועל כל בני ביתו וכ"ש בו ובפרט אחריך וגו': ומי חדי קב"ה כו'. מעולם שהשמחה לפניו הוא החפץ והרצון וכבר אמר הכתוב כי לא אחפוץ במות הרשע כי אם בשובו מדרכו וחיה וה"ש שלא נאמר כי טוב במפלתן של רשעים דכי טוב נאמר על הקיום והרצון לפניו כמו שפירשו המפרשים בהנהו כי טוב דכתיבי במעשי' בראשית. ואמר מ"ד ולא קרב זה אל זה וגו' בקשו מלאכי השרת לומר שירה כו'. לפמ"ש פרש"י ולא קרב זה עם זה וקרא זה אל זה ואמר דכתיב גבי שירת מלאכי השרת בכל יום ומלת וקרא מלי' פגישה ופגיעה זה לזה באומרם שירה קאמר הכא שלא קרבו זה אל זה לומר שירה וסוד מלאכי קרוב לזה בתנחומא ע"ש ועכ"ן שירה זו לבאורי שהיא שירה אז ישיר אבל בגמ"ר אמרו שאמר הקב"ה למלאכי' אז ישיר משה ובני ישראל תחילה ואחר כך המלאכים ויש לחלק דבלילה מדרך המלאכים לומר שירה בכל לילה באות' לילה לא אמרו אבל ביום ז' אמרו אחר שאמרו ישראל ואיתא נמי במדרש שביום ח' אמרו ישראל שירת אז ישיר כמ"ש רש"י בחומש סוף פר' שלח לך וצ"ל דשירה דקאמר הכא היינו הלל אבל לא שיר אז לחוש וכן מ"ש מפני מה אין ישראל אומרים לפניך שירה בר"ה היינו הלל כדאיתא פ"ב דערכין אמנם יש לדקדק לפי זה מה שכתבו התוספ' פ"ב דערכין מדקאמר מפני מה אין אנו אומרים שירה משמע שמלאכי השרת אומרים שירה ולכך אמרי' בר"ה וביה"כ אין לדלג והחיות ישוררו כו' עכ"ל וא"כ ביום ז' של פסח שאף מלאכי השרת אין אומרים שיר' דהיינו הלל מכ"ש דאין ישראל אומרים הלל ולמה לי התם טעם דפסח אין חילוק בקרבנותיו וי"ל דדוקא באותו יום ז' של פסח שנטבעו לא אמרו ומה"ט שירה אבל אח"כ בכל שנה ביום ז' של פסח אומרים שירה כמו ישראל אי לאו בישראל משום דליכא חלוק בקרבנותיו ועוד י"ל דהאי בר"ה וביה"כ דספרי חיים ומתים דכל ישראל פתוחים לפניו אין ישראל אומרים שירה אבל המלאכים אומרים אבל ביום ז' של פסח שנטבעו המצרים בים אין שירה לפניו כלל המלאכים משום מעשה ידיו מוטבעים כו' אבל ישראל יאמרו שירה כדמסיק דאחרים משיש אי לאו טעמא דאין חלוק בקרבנות:

הרי"ף ומי חדי קב"ה וכו'. קשה למה לא הקשה בליו על קרא במאבד רשעים רנה. ונ"ל דלמא הא דקאמר ויעבור הרנה הוא לבני אדם ולא להקב"ה ונ"ל יתבי דרשו חז"ל על פסוק שמחה לצדיק עשות משפט שמחה לצדיק של עולם עשות משפט ברשעים וכן קשה פרשיות אמר דוד ולא אמר הללויה עד שראה במפלתן של רשעים שנאמר יתמו חטאים וגו' ונ"ל למה אמר יהושפט הודאה להי כדבר שאינו טוב בעיניו ונ"ל הלא כתיב אז ישיר משה וגו' ומרכבות פרעה וגו' שאמרו שירה על מפלתן וגם דרשו ואמרו לבקר השדך אהרן על מה שכתוב ויהי באשמורת הבקר וישקף ה' על מחנה מצרים וגו'. ונ"ל למה אמר אחרים משיש הל"ל אבל אחרים ששים ועוד מאי הא דנקיט דיקא נמי ונראה דבלי י"ל באבוד רשעים רנה לבני אדם ולא לפניו יתברך ועוד יש לפרש באבוד רשעים אחר שאבדו שמח הקב"ה וכפי כל אותן המקראות שזכרתי שמחה הקב"ה איירי אחר שנאבדו אבל קודם לכן אינו שמח לפי שהם מעשי ידיו ולא ניחא ליה שיאבדו ולכן יהושפט כשאמר לפני החלוץ לא אמר כי טוב ומ"מ ישראל היו מודים ומשבחים להי' שיצילם מיד אויביהם ושיאבדו מן העולם ולכן לא הקשו ומי חדי קב"ה אלא אמאי קרא דכתיב ויעבור הרנה דקשה הל"ל וידוע במחנה ועוד מ"ש ויעבור לשון זכר והרנה לשון נקבה דהל"ל ותעבור ועוד מאי הרנה בה"א הידיעה לזה דרש כי אמר ויעבור הקב"ה הרנה המיוחדת שהיתה לפניו קודם הריגתו של אחאב ועכשיו אחר כשהגיע ויעבור הקב"ה אותה הרנה במקום שהם ידעו ולזה הקשו מדכתיב הרנה משמע דחדי הקב"ה במפלתן כלומר אף בשעת מפלתן והכתיב בצאת לפני החלוץ שהיה שמח ומלאכים אומר הודו לה' ולא נאמר כי טוב שאין הקב"ה שמח בשעת מפלתן כיון שהם מעשה ידיו לפניו אין לתרץ הוא אינו שש אבל אחרים ששים הלא מדכתיב ויעבור הרנה דמשמע הרנה מיוחדת הוא לפניו השכינה במקום לכך הוכרח לתרץ הוא אינו שש אבל אחרים משיש והכי ודפינן הרנה המיוחדת לפניו יתברך לששים אחרים קודם הריגתו של אחאב ועכשיו אחר שהגיע העביר אותה הרנה כשוטל אבל לפניו יתברך אין שמחה בשעת מפלתם הוא שאמר דיקא נמי כמו הכתוב לרבר דהי איתא דהאחרים ששים הל"ל כן ישיש אויביכם אמאי ישיש ה' אלא משמע דאינם ששים מפלתם כי אם ע"י הקב"ה וכמו שמדייק דיוק זה ודייק נמי עוד דלא כתיב ישוש דמשמע שהקב"ה שש אלא כתיב ישיש דמשמע שהקב"ה ישים לאחרים ועיין בכסף מזוקק פרשת כי תבא ע"ש:

°והזונות רחצו וגו' א"ר אלעזר למרק שתי חזיונות ע"פ מ"א כב
אחת של מיכיהו ואחת של אליהו במיכיהו
כתיב °אם שוב תשוב בשלום לא דבר ה' בי באליהו שם
כתיב °במקום אשר לקקו הכלבים את דם נבות. רבא שם כא
אמר זונות ממש אחאב איש מצונן היה ועשתה לו
איזבל ב' צורי זונות במרכבתו כדי שיראה אותם ויתחמם
°ואיש משך בקשת לתומו ויכה וגו' ר' אלעזר אומר לפי שם כב
תומו רבא אמר לתמם שתי חזיונות אחת של מיכיהו
ואחת של אליהו:

במלכים פי' רש"י שלא ידע שהוא מלך ישראל

והזונות

עין יעקב

מקרא נגוה: באבוד אחאב בן עמרי רנה. כלומר אף שהיה מלך ישראל ... כיון שהיה רשע רנה ... ומי חדי הקב"ה במפלתן של רשעים ... [illegible]

והזונות רחצו. באחאב כתיב במיתתו: למרק. לנקות ולהסיר כלומר רחצו והעבירו השתי חזונות שכתוב עליו: מצונן היה. לא היה חושב חטאים: דמות שתי זונות כו׳. והיינו רחצו אותן ב׳ טתות לרחצו עדנו: לתמם. להשלים:

מהרש״א אר״א למרק ב׳ חזונות כו׳. פירוש דקרא קאמר כדבר ס׳ אמר דבר הן ב׳ חזונות שהכל בריסה דעכינה שלא בא לביתו לשלום כחזון דמיכיאו כדכתיב רימת בערת ותמור וכתיב וילוקו הכלבים את דמו הוא חזון דאליהו ונזכה זה במקום זה ששה והוא מתמלפים במגפה באחאב גם בבורתו וכיולא בזה מלינו בתלמוד וק״ל:

הרי״ף ר׳ אלעזר אומר לפי תומו. קשה מה חידש ר׳ אלעזר ז״ל קרי בי רב הוא ונהיק מכלן לרבה לגולים מקרא מידי פשוטו ונראה שהוקשה לאם ככתות זה דהא״ל וזיים לתומו המכן בקשת או יאמר ממכן בקשת ויכה את מלך ישראל לתומו ולמה הפסיק לומר לתומו באמצע לכך דרש רבא לאחאב שתי חזונות אבל ר׳ אלעזר בכל דרש לעיל כן והחזונות רחצו למרק ב׳ חזונות לכך דרש לפי תומו כלומר לפי תומו של אחאב שהיה בו תולדות כדכתיב לעיל יען כן לנכך והכנע גו׳ ולפי תומו תומו פרע לו הקב״ה שלא הכנוהו בחבירה מגולה אלא בקשת מגן ויכה גו׳:

עא
פס מ״א יח **כתיב** °ויקרא אחאב אל עובדיה אשר על הבית ועובדיה היה ירא את ה׳ מאד מאי קאמר [קרא] (א״ל) [אמר] רבי יצחק הכי א״ל ביעקב כתיב °נחשתי בראשית ל׳ ויברכני ה׳ בגללך וביוסף כתיב °ויברך ה׳ את בית שם לט המצרי בגלל יוסף וביתיה דההוא גברא לא קא מבריך שמא לא ירא אלהים הוא יצאת בת קול ואמרה ועובדי׳ היה ירא את ה׳ מאד וביתו של אחאב אינו מזומן לברכה אמר (רבא) [ר׳ אבא] גדול שנאמר בעובדיה יותר ממה שנאמר באברהם אבינו דאילו באברהם לא כתיב מאד ובעובדיה כתיב מאד. וא״ר יצחק מפני מה זכה עובדיה לנביאות מפני שהחביא מאה נביאים במערה דכתיב מ״א יח °ויהי בהכרית איזבל את נביאי ה׳ ויקח עובדיה מאה נביאים ויחביאם חמשים (חמשים) איש במערה מ״ש חמשים (חמשים) [איש] א״ר אלעזר מיעקב למד שנא׳ בראשית לב °והיה המחנה הנשאר לפליטה ר׳ אבהו אמר לפי שלא עובדיה א היתה המערה מחזקת יותר מחמשים (איש). °חזון עובדיה כה אמר ה׳ אלהים לאדום מאי שנא עובדיה לאדום א״ר יצחק אמר הקב״ה יבא עובדיה שדר בין שני רשעים ולא למד ממעשיהם ויתנבא על עשו שדר בין ב׳ צדיקים ולא למד ממעשיהם אמר אפרים מקשאה תלמידו של ר׳ מאיר [משום ר״מ] עובדיה גר אדומי היה היינו דאמרי אינשי מיניה וביה אבא ליזיל ביה נרגא:

מאי קאמר. מאי קרא מה ענין ועובדיה היה ירא אצל ויקרא אחאב: באברהם. כתיב ירא אלהים אתה ולא כתיב מאד: מפני מה זכה לנביאות. שהרי גר היה כדלקמן ואין השכינה שורה אלא על מיוחסין שבישראל כדכתיב להיות לך [לאלהים] ולזרעך אחריך: מאי שנא חמשים. ולא החביאם כל המאה במערה אחת: אין מערה מחזקת יותר מני׳. שמתחלה לא היו מחזיקות יותר: מאי שנא עובדיה לאדום. שהיא ולא נתנבא נבואה אחרת למה נבחר לזה מכל הנביאים: שני רשעים. אחאב ואיזבל: שני צדיקים. יצחק ורבקה: מיניה וביה אבא ליזיל ביה נרגא. אלא יער. מעולם לא יער יכנס בתוך הגרזן להיות בית יד ויקללו בו את היער וכן עובדיה מאדום היה לאומה והוא יצא מהם שנולבים:

מהרש״א ויקרא אחאב גו׳. עיין פרש״י ולישנא (א״ל) דתלמודא מאי א״ל לא משמע כפירושו וע״ק ומאי קושיא ענין עובדיה היה ירא אצל ויקרא אחאב הא איכא למימר כדאמרינן גבי אברהם מתוך שהוכיח קיפר בשבחו שאמר זכר צדיק לברכה ונראה לפרש דהי״ק תלמודא מאי א״ל אחאב לעובדיה דבכל קריאה מלינו אמירה אחריה וכאן לא הביאם אמירה אחר שקריאה אלא ועובדיה היה ירא גו׳ והא דכתיב אחר כל הענין ויאמר אחאב אל עובדיה לך בארץ היא אמירה אחרת ולא קאי אויקרא אחאב אל עובדיה ע״כ דרשו דעובדיה היה ירא וגו׳ היא מסובב לאמירה אחאב האמירה מן הכתוב שא״ל אחאב ביעקב כתיב נחשתי ויברכני גו׳ שמא לאו ירא אלקים אתה וביתו תמונת ב״ק ועובדיה היה ירא גו׳: אינו מזומן לברכה. פירוש מתוך שהוא רשע ואע״ג דלבן מני רשע היה וכן פוטיפר שהיה קונה את יוסף למשכב זכור מ״מ במתיו של לבן היו מזומנים לברכה וכן בית פוטיפר אבל באחאב כל ביתו אינו מזומן לברכה כדכתיב לא אשאיר לאחאב משתין בקיר גו׳ וק״ל: גדול שנאמר בעובדיה כו׳. ירצה לפרש דהאי מאד לאו שנעבד לאלהים שעבד מאהבה כאברהם שנאמר אברהם אוהבי כמו שפירשו במסכת סוטה שהיה המדה הגדולה שבמדות אלא דהי״ק גדול שנאמר בקרא מפורש בעובדיה ירא מאד ובאברהם לא כתיב מאד מיהו משמע אית ביה דלאברהם דלשמכח קאמר ליה הקב״ה ותקלא שבחו בפניו ומלו שלא בפניו וכיאלי גוכלו כתבם מיים בפ״ק דב״ב גדול הנאמר באיוב סי׳ ע״ש: מפני מה זכה עובדיה לנביאות כו׳. עיין בפרש״י לבמאורם קשה דהא לא פסיקא ליה לקמן לרבי מאיר דעובדיה גר היה אלא משום דמ״ש עובדיה לאדום כו׳ ורי יצחק גופיה קאמר בים טעמא אחרינא יבא עובדיה שדר בין ב׳ רשעים כו׳ וא״כ מי הכריחו לומר הכא דגר היה ואולי קבלה היה בידם דגר אדומי היה וק״ל: מיעקב למד וכו׳. יש לשאול ביה מי דחקו לומר מיעקב למד עובדיה לעשות כן ואימא מסברא דנפשיה עבד הכי כדי שיהיו הנשארים לפליטה כמו יעקב שעשה כן מסברא בלי לימוד מאחר שהיה לפניו ויל דאלו עשה עובדיה כן מסברא דנפשיה לא הוה ליה לקרא לשתוק מלהזכיר גביה מעם הענין ויחביאם חמשים חמשים איש כי אמר פי שנא אחבל להכות האחשים יהיו הנשארים לפליטה כמו שכל זה מפורש גבי יעקב אבל השתא

שהאמת לשיק לפרק שתי חזונות ויכא קאמר נמי לאחם שתי חזונות ושלגתיות אלו הולין זה כנה: מאי א״ל. עיין פרש״י ותוספות ועיי״ל תריקר ריוק הגי״ם מרכסיב בקרא אשר של הנים האי מיחר אלא הלוי תמום ראמר בימה ויהוי גביה לא מחכיך ותוכ״ב דלקמן בפ״ק הלק דף ל״ב אוריגן והוי שתיגת ס״ה שנבמיו תמוכין מ״ש ויקדק לומר כיתו ש אשו שהמחה אוסו לפ״א לבך איגו תחכרך: מפני מה זכה עובדיה לנביאות. דשה אין השכינה שורה אלא על עשיר ואיי עובדיה לא כריגים ומיהורם בן אחאב כנליאם כמו׳ נבי התרשה לא לקרם לשיק ומפני שהחביא מאה נביאים בחשים וכלכלם עד שהוליך תמום זה ללגם בריכים לבך זכה לבך: מ״יש חמשים איש. פי׳ כיון שלא זכה לנבואה אלא משום זה א״כ לי״ל שמחא כן ברוח הקודש הא עדיין לא זכה לאחשבתום אלא אחי״ב: א״א מיעקב לאדום. אמרים דליר להדרי דיחם הלך בשיטתי אבל עשו ואם ילמדם עשו נבי״ב יהיה המחנה הנשאר לפליטה כפרש״י בחוש תמלי״ב כאן שהחביאם בשולכו כולם ואם יודעו למלכים שניהם יהרגו הי״א אחת בחמשת אבותיו הנעשם זה ר׳ אבהו חולק עלי״ו בין יליד לחרי: מ״יש עובדיה לאדום. ונלקוט בשם תנחומא כתב לפי שלגיפו הוכיח לחיות בשמנים שמונה יבא עובדיה נבך דיתנבא בחזון עליך ע״ש: מער

ספחה שעבדים לא נעשה בן מעברא דכפשים אלא. שלמד לעשות בן מיעקב לא תם הכתוב להזכיר מעם הענין במוך הכתוב עלמו על מה שהסכר גבי יעקב שפחה שלמדה אשר מאש למד שעבדים לעשות בן ודיק: עובדיה גר אדומי היה כו'. ר"ל יותר יחלומה אלה הכנולות שהיה שעבדים מדידו להקדיד עליהם כמ"ש לעיל גבי גלעם וכן גבי רעדרם בחבל גוי מלא אליטו בשום אותם שכבם דת לעשות עמהם כאלה אלא עשום שהיה ממואב ומדידו יעבים לכם כך שיאמחה בזה יותר שהוא ראדם לכך וק"ל:

ויך את מואב וימדדם בחבל השכב אותם ארצה וימדד שני חבלים להמית וגו' אמר [ר' יוחנן משום] רבי שמעון בן יוחאי היינו דאמרי אינשי מיניה וביה אבא ליזיל ביה נרגא. כי אתא רב דימי אמר ירך מתוכה מסרחת ויקח את בנו הבכור אשר ימלוך תחתיו ויעלהו עולה על החומה רב ושמואל חד אמר לשם שמים וחד אמר לשם ע"ז בשלמא למ"ד לשם שמים היינו דכתיב ויהי קצף גדול על ישראל אלא למ"ד לשם ע"ז מאי ויהי קצף גדול על ישראל כדר' יהושע בן לוי דריב"ל רמי כתיב וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם לא עשיתם וכתיב וכמשפטי גומר עשיתם כמתוקנים שבהם לא עשיתם אבל כמקולקלים שבהם עשיתם ויסעו מעליו וישובו לארץ אמר ר' חנינא בר פפא אותה שעה ירדו שונאיהם של ישראל למדרגה התחתונה. והנערה יפה עד מאד א"ר חנינא בר פפא עדיין לא הגיעה לחצי יופיה של שרה דכתיב עד מאד ולא מאד בכלל:

מתוכה מסרחת. ומנופה ומהון עוצ"ם מתחיל הסרחון: **כמתוקנין שבהם לא עשיתם.** כגון עגלון מלך מואב שהיה מכבד את השם כשאמר לו אהוד דבר אלהים לי אליך שמלך מיד ויקם מעל הכסא: **במקולקלין שבהם.** כגון מישע מלך מואב שהקריב בנו לע"ז כך היו ישראל עושין ובאותה שעה מכר להם אותו עון שהיו רגילים גם הם בו: **לארץ.** מדלא כתיב לארצם היינו לשפלות ולתחתית שנו שנגזר עליהם פורענות: **ולא מאד בכלל.** ובשרה כתיב כי יפה היא מאד והאי קרא דאבישג נקט לאודעם הכא משום דרשה דלעיל דדריש מאד דכתיב בשעבדים:

מהרש"א הה"ד אמר לש"ש כו'. ומפי הדיוק שקצף הקב"ה עליהם כי מלך מואב לא חזל על בנו שהשב בו לעשות רלין אלא שישראל היו עקליפין אותו וכמ"ש פ"ק דתענית ולא עלתה על לבי זה מישע מלך מואב ולמ"ד לשם ע"ז העלה ומפני זה חמה חסר ויי' כי היה שונד לחמה והעלה בנו לחמה ומ"ש ויהי קצף גדול במכות שעשיתן של ישראל מגם. הם היו עורפים את בניהם* לע"ז כו' עכ"ל. ומ"ש וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם גו' כמתוקנין שבהם לא עשיתם כו'. עיין פירוש רש"י כמתוקנין שבהם ה"נו כגון עגלון כו' וכמקולקלין שבהם כו' כגון מישע כו' עכ"ל אבל לפי הגראה דלענין הקרבת קרבן קאמר כמי כמתוקנין שבהם דהיינו בלק דלשם שמים כתמון להקריב מ"ג קרבנות לא עשיתם וכמקולקלין שבהם דהיינו מישע שהקריב בנו לע"ז עשיתם ואמר סביבותיכם משמע ממואב שהיתה קרובה מסביבות של א"י: **לא הגיע לחצי יופיה של שרה דכתיב עד מאד כו'.** ועכיט תגלת מאד מוכח על רבוי הענין הוא מישע שהיה דסי"ט כפל וע"כ אמר באבישג עד דהיינו עד הריבוי והכפל וק"ל:

הוו בודקין פרק חמישי

אמר רב אחא בר חנינא א"ר אסי א"ר יוחנן עד כמה מברכין על החדש עד שתתמלא פגימתה וכמה א"ר יעקב בר אידי אמר רב יהודה עד שבעה נהרדעי אמרי עד י"ו *ותרוייהו כר' יוחנן ס"ל הא למר כי יתירא הא למר כי *נפיא אמר ליה רב אחא מדפתי לרבינא וליבריך הטוב והמטיב א"ל אטו כי חסר מי מברכינן דיין האמת [דלברך הטוב והמטיב] וליברכינהו לתרוייהו כיון דהיינו אורחיה לא מברכינן:

עד כמה מברכין. אם לא בירך היום יברך למחר: **על החדש** על הלבנה בהתחדשה: **עד שתתמלא פגימתה.** אבל מאחר הכי לא שייך למימר מחדש חדשים שהרי כבר הסגה היא: **ותרוייהו כרבי יוחנן.** במילתיה דר' יוחנן פליגי ומר סבר ס"ל מיהו רב יהודה סבר מילוי פגימתה דקאמר רבי יוחנן למימרי כי יתירה דהאי כמו יתר על קשת שהוא כל פגימת הקשת מלאה עד היותר דהיינו חלי העיגול והאי לסוף ז' הוא ונהרדעי סברי מלוי פגימה דקאמר רבי יוחנן עד שהיא כי כפיא עגולה במילואה: **וליבריך הטוב והמטיב.** אורת יומים פריך כיון מתחדשת והילך ליכא למימר מחדש חדשים ליברך מיהא הטוב והמטיב בכל שעה שהוא מטיב לנו במילואה שמיד שמוספת להאיר לעולם: **אטו כי חסר.** מתמעטת לינ רעה לבן לברך דיין האמת דמשוב את מילואה מיבותה לברכי הטוב והמטיב: **וליבריך לתרוייהו.** דיין האמת בחסרונה והטוב והמטיב במילואה: **דהיינו אורחיה.** בכל חודש בריאת עולם כמנהגו היא ואין כאן דין פורענות בחסרונה ולא הטבתה לנו חסד במילואה:

ואמר רב אחא בר' חנינא [אמר רב אסי] א"ר יוחנן כל המברך על החדש בזמנו כאילו מקבל פני שכינה כתיב הכא החדש הזה וכתיב התם זה אלי ואנוהו תנא דבי ר' ישמעאל אלמלא (לא) זכו ישראל אלא להקביל פני אביהן שבשמים כל חדש וחדש דיין אמר אביי הלכך נימרינהו מעומד מרימר ומר זוטרא מכתפי (*אהדדי) ומברכי א"ל רב אחא לרב אשי במערבא מברכי ברוך מחדש חדשים א"ל האי נשי דידן נמי מברכי אלא כדרב יהודה דאמר רב יהודה ברוך אתה ה' אשר במאמרו ברא שחקים [וברוח פיו כל צבאם

חק

עין יעקב

אמרי ר' שמעון בן יוחאי מיניה וביה אבא ליזיל ביה נרגא. נראה דר' שמעון לא בעי [illegible]

[illegible]

הלכך [illegible]

[illegible]

[illegible]

חוק וזמן נתן להם שלא ישנו את תפקידם ששים ושמחים לעשות רצון קונם פועלי אמת שפעולתן אמת וללבנה אמר שתתחדש עטרת תפארת לעמוסי בטן שהן עתידין להתחדש כמותה ולפאר ליוצרם על שם כבוד מלכותו ברוך אתה ה' מחדש חדשים]:

דיין. אילו לא זכו לעמוד אחרת אלא לזו המקבלין פני שכינה פעם אחת בחודש כדאמרן בגזירה שוה: אמר אביי. הלכך ומקבל פני שכינה: מעומד. בעי לברוכי מפני כבוד שכינה שהוא מקבל: תפקידם. מעשה שליחותם להתנהג בהילוך תקופותיהם: ששים ושמחים. כדכתיב ישיש כגבור: פועלי אמת. הם שלוחים ומשנים את קדרם: וללבנה אמר. שקציה שמתחדש בכל חדש: עטרת תפארת. היא צ: לעמוסי בטן. סימן הוא להם שאף הם שמכין
גי' לא *להם עתידים להתחדש בגלותן כמותה ולפאר ליוצרם ע"כ:

תוספות פועלי אמת. פיה שאין משנין את סדרן ואית דגרסי פועל אמת ואהקב"ה קאי שפעולתו ודינו אמיתים ולהכי קאמר בתר הכי וללבנה אמר שתתחדש ע"כ

ובמס' ברכות פ"ק היה קורא כתבנו פירוש זאת הברכה להרא"ה ז"ל עיין עליו כי הוא דבר מחודש ונפלא:

מהרש"א כאילו מקבל פני שכינה כו'. עיין בזה בפי' ריב"ס בסוף פרק תפלת השחר ע"ל לפי שישראל בגלותן אינן יכולין לראות פני שכינה ורחוקין מקבלתה אבל חידוש הלבנה הוא סימן לישראל שהם עתידין להתחדש כמותה כפאר ליוצרם בקיבול פני שכינה כמו שיורה על זה נוסח ברכת הלבנה ולזה במאמו מברכין על החדש בזמנו שהוא סימן שאנו עתידין להתחדש כמותה והרי אנו כאילו מקבלין פני השכינה וק"ל: נשי דידן נמי מברכין כו'. ר"ל תפלה קצרה כזו בהי נמי תוכלו לברך בע"ש בלילה. א"נ דה"ק בהי נמי תוכלו לברך כדקאמרת ברוך מחדש ברכה ז בלא הזכרת השם במלכות לידתן ונדתן אבל בודאי לריכה ברכה ז הזכרת השם כדמסיק ברוך אתה ה' מחדש חדשים וק"ל: ופי' נוסח ברכה ז ברוך אשר במאמרו ברא שחקים כו'. דבי' מאמרו נברא העולם ובראשית נמי מאמר הוא כדאמרינן במס' ר"ה פ' י"ט וקונך לו וברוח פיו כל צבאם עמ"ה בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם ואשמעינן דברוח פיו במאמר בעלמא ברא אותם כדאמרי' בה"א נברא העולם דהיא אות קלילתא. ואמר חק וזמן כו'. חק הוא דבר קבוע לשמש ביום ולירח בלילה וזמן נתן להם דהיינו אמן קיבוץ גלגל הלבנה בכ"ט י"ב תשל"ג וקיבוץ גלגל השמש בשס"ה יום ורביע. ושלא ישנו את תפקידם פי' שלא ישנו מיסוי שלהם מלשון ויפקידהו על ביתו ורש"י פירש מלשון ליווי. ואמר ששים ושמחים לעשות כו'. אע"פ שמיעט הלבנה גם היא ששה ושמחה לעשות רצון קונה להתמעט עצמה ועל זה אמר פועל אמת לפי שבדין מיעטה כדאמרי' במסכת חולין וכמו שכתבנו שם. ואמר שאתה הוא שהוא פועל אמת. ברצונך שפעולתן אמת בלי שינוי כמ"ש החוקרים דמהותו יתברך אי אפשר לאדם לידע אבל מלאותו ע"י פעולותיו כיכר. ואמר וללבנה אמר כו'. גם שנתן להם חק וזמן שלא ישנו אל התאום על שינוי הלבנה בכל יום ויום מימי החדש בחסרונה ומלואה כי אין זה שינוי דהיינו אורחיה כדקאמר לעיל אבל כן אמר הש"י ללבנה בתחילת יצירתה שתתחדש בכל חדש והוא סימן לעטרת תפארת כו'. ר"ל עטרה היא עטרת מלוכה שתחזור לבית דוד אחר שחסרה שע"כ אומרים בחידושה דוד מלך ישראל חי וקים כמפורש לעיל בחידושים פאר"מ והפארת היא כי לתפארת ישראל בחזור אחר שנחסרה והיינו לעמוסי בטן. פי' כישעיה העמוסים מני בטן כאמר על ישראל שיתחדשו לעתיד כולד הנולד מני בטן ועי"כ יתחדשו מלכותן ותפארתן משום כבודו יתברך כדי לפאר ליוצרם ע"ש כבוד מלכותו כמ"ש והיה ה' למלך גו' וק"ל:

משלי כד כי בתחבולות תעשה לך מלחמה א"ר אחא בר חנינא א"ר אסי א"ר יוחנן במי אתה מוצא מלחמתה של תורה במי שיש בידו חבילות של משנה קרי רב יוסף אנפשיה ורב תבואות בכח שור: שם יד

מלחמתה של תורה. שיוכלו לעמוד על בוריה ועל עיקרה לא כאדם המפולפל ומחדד ובעל סברא ולא למד משניות וברייתות הרבה כי מהיכן יתגלה לו הסוד אלא בבעל משניות הרבה שאם יאמרו לו טעם בכאן ילמדו מתוך משנה אחרת או אם יקשו לו דבר על דבר יבין מתוך משניות הרבה שבידו שאין מני פלוני היא שמשמעתו במקום אחר אומר כך:

תוספות ורב תבואות בכח שור. ומשום דיוסף מיקרי בכור שור כדכתיב בכור שורו הדר לו ובעל שמועות הוא בעל חטים כדאמר הכל צריכין למרי חטיא ואמרינן בסלהי הוריות ורב יוסף סיני:

מהרש"א שיש בידו חבילות כו'. לפי שכבר אמר שלמה בתחבולות תעשה מלחמה וע"כ דרשו האי קרא דהבא דאינו מלשון תחבולה ממש אלא מלשון חבילה ומלים תי"ו נוספת בכזה כמו דור תהפוכות וגו' ודו"ק:

[פיסקא] מצאו לו זכות וכו' ולא היו שותין יין כל היום וכו' יין מ"ט לא א"ר אחא בר חנינא אמר קרא ולרוזנים אי שכר העוסקין ברזו של העולם אל ישתכרו: שם / משלי ל

תוספות העוסקין ברזו של עולם. היינו דיני אבל לא דיני והא דאמר פסח רביעית יין של תורה היינו הוראות איסור והיתר:

אמר הכותב. עוסקין ברזו של עולם קרי לדיני נפשות שעוסקים [illegible] ונשלם אם אמת שזה חייב ליהרג [illegible] כאילו קיים עולם מלא:

מהרש"א ולרוזנים אי שכר העוסקים ברזו של עולם כו'. והיינו ד"נ כמ"ש התוס' דנפשו של אדם היא רזו של עולם כי הוא עולם קטן כמ"ש החוקרים וק"ל:

גמר הדין פרק ששי

דף מג **אמר** רב חייא בר רב אשי אמר רב חסדא היוצא ליהרג משקין אותו קורט של לבונה בכוס של יין כדי שתטרף דעתו שנא' תנו שכר לאובד ויין למרי נפש ותניא נשים יקרות שבירושלים היו מתנדבות ומביאות אותן לא התנדבו נשים יקרות משל מי הא ודאי מסתברא משל ציבור כיון דכתיב תנו מדידהו: משלי לא

שתטרף דעתו. ולא ידאג *והמקטים בפרקינו:

אמר

עין יעקב

קידוש לבנה) ולענין זה אמר [illegible] מלכות דוד ללבנה כי שאר מלכים לא כן [illegible] בסנהדרין [illegible] מלכות בית דוד דן ודנין אותן [illegible] לעיל ר"ס פ' כהן גדול [illegible] במי אתה מוצא מלחמתה של תורה במי שיש בידו חבילות [illegible] של משנה:

אמר רבנתה אולי פטים פיו ... כריך לשתי ליאת למקל מעלין פסר מופיות
פתופוק דעמו ולא ידעו כי נפים ... קן ולחר ... מספנות
... ונם ... לחן בשלען לגזול המר עם סגלת הסום:

ע״ז ע״ב א״ר יהושע בן לוי כל הזבח את יצרו ומתודה עליו מעלה עליו הכתוב כאילו כבדו להקב״ה בשני
תהלים נ עולמין בעה״ז ובעה״ב דכתיב זובח תודה יכבדנני
ואמר ריב״ל (בא וראה כמה גדולים נמוכי הרוח לפני הקב״ה) בזמן שבהמ״ק קיים אדם מקריב עולה שכר
עולה בידו מנחה שכר מנחה בידו אבל מי שדעתו שפלה מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב כל הקרבנות כולן שנא׳
תהלים נא זבחי אלהים רוח נשברה ולא עוד אלא שאין תפלתו
נמאסת שנאמר לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה:

זובח את יצרו. לאחר שהסיתו לחטוא הוא זבחו והרגו ושב בתשובה ומתודה עליו. ספי סכ״ן דרים לשני כנודים: זבחי אלהים. לשון רבים משמע: לא תבזה. אין דרכך לבזותו:

מהרש״א כל הזובח את יצרו כו׳. ר״ל הכובש את יצרו כמו שיסד ר׳ אפרים נגורות הזובחים אשר יצרם מזבחים ומודים ומשבחים האיה הנגורים ור״ל שכובש את יצרו לזבח ומתודה לשעבר וע״פ דרך זה יתיישב מ״ש פ׳ מפנין מעלי יומא דעצרת כפיק ביה זיקא ... מצות דאי לא קבלו ישראל התורה הוה עבח להו לבשרייהו כו׳ דלכאורה קשה דלא ה״ל לקרותו מצות אלא טובה סבה לטובת אחרים אבל לפי מ״ש הכא שהכובש את יצרו ומכלתו הוא זבח יצרו כמ״ש כמו דהדאי הוא זיקא שהוא השטן יצה״ר הוא רוח מה״ע עבח לטבוח את ישראל אילו לא קיבלו התורה אבל כיון שקבלו התורה וכבשו את יצרם הרי אדרבה זבחו ישראל את היצה״ר וספיר מקרי טבוח. וקאמר כאילו כבדו להקב״ה כו׳. דהי הכונה של יכבדנני דקאי על הקב״ה ב׳ פעמים דהייני כמה שכובש את יצרו לזבח מכבדו בעה״ז וכמה שמתודה על לשעבר מכבדו בעה״ב כדלקמן שכל המתודה יש לו חלק לעה״ב ומייתי לה ודכתיב שים נא כבוד לאלהי ישראל ותן תודה וכן אמרו בויק״ר זובח תודה יכבדנני זה עכן שזבח את יצרו כו׳ ודו״ק. שכר עולה בידו כו׳. ר״ל דאין לו אלא שכר עולה ואם עשה עבירה שחייב עליה חטאת ואשם אין מתכפר לו אבל רוח נשברה דהיינו שפל בכל לבו ורוחו ומקרי זבחי אלהים דעולה לו גם בשביל חטאת ואשם. ואמר ולא עוד אלא שאין תפלתו נמאסת כו׳ ע״פ האומרים ב״ו משתמש בכלים שבורים ומדת הקב״ה אינו כן שהוא אינו משתמש בכלים שבורים שנאמר לב נשבר וגו׳ לא תבזה וק״ל:

הרי״ף אמר ריב״ל כל הזובח יצרו ומתודה כו׳. ויש לדקדק מהו הכוונה שמכבדו להקב״ה בעה״ב ונראה שמגיעו לעתיד כל הקרבנות בטלים וקרבן תודה אינו בטל שאומר ותניאי תודה כ״ח תי חה מנאה עבירה ליצר ונתגבר על יצרו ושפטו כמו שעתיד הקב״ה לעתיד לבא לשחוט ליצה״ר ... שהוא מכבדו להקב״ה בעה״ז הם מכבדו להקב״ה בעה״ב שהוא צריך לשחיטת יצה״ר בשכבר זבחו הוא בעה״ז וזהו שמתודה להקב״ה בעה״ב הוא גורם להיות מביא תודה לעה״ב ... זבח תודה דהייני זובח יצרו גם מתודה על מה שכבר חטא יכבדנני כבוד כפול בעה״ז ובעה״ב; כמה גדולים נמוכי הרוח וכו׳. ויש לדקדק מאי מנא דסקם הוקא הקרבנות ועי״ק מ״ש ולא עוד אלא שאין תפלתו נמאסת דנראה שהיא גם לומר מעלה גדולה שיש יותר לנמוכי הרוח ונקט שאין תפלתו נמאסת שהיא תלאה ... לגבי כל הקרבנות. ואני שמעתי בשם הראשונים ... עם ... ולא נזה את תפלתם ... יחיד ... הקב״ה ... כמו שנאמר הן אל כביר לא ימאס ... ולא עוד שאין תפלתו נמאסת ... לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה דהייני ... וזאת ... יתכפר ... לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה ... אסי׳ כשון מודים אבל בקרבנות ... לפני יתברך ... שאמר זבח רשעים תועבה אלא בתפלה תכפרם על זדונות ... את רשעים תועבת ה׳ ותפלת ישרים רצונו ר״ל ישרים הם נמוכי רוח אם שחטאו בעון מזיד רצונו יתברך בתפלתם ואינו נמאסת:

משנה היה רחוק מבית הסקילה כעשר אמות אומרים לו התודה שכן דרך כל המומתין מתודין שכל המתודה יש לו חלק לעה״ב שכן מצינו בעכן שאמר
יהושע ז לו יהושע בני שים נא כבוד לאלהי ישראל ותן לו תודה וגו׳ ויען עכן את יהושע ויאמר אמנם אנכי חטאתי וכזאת

עין יעקב

כל הזובח את יצרו ומתודה עליו מעלה עליו הכתוב כאילו כבדו להקב״ה בשני עולמים בעה״ז ובעה״ב. ... [illegible]

[illegible]

ועל

וכזאת וגו' ומנין שכיפר לו וידוי שנא' ויאמר יהושע (ל) מה עכרתנו יעכרך ה' היום הזה. היום הזה אתה עכור ואי אתה עכור לעה"ב. ואם אינו יודע להתודות אומרים לו אמור תהא מיתתי כפרה על כל עונותי רבי יהודה אומר אם (הוא) [היה] יודע שהוא מזומם אומר תהא מיתתי כפרה על כל עונותי חוץ מעון זה אמרו לו א"כ יהו כל אדם אומר(ים) כן כדי לנקות(עצמן)[עצמו]:

כזאת וכזאת עשיתי. בגמ' מפרש(עשמא שמעל בחרמים אחרים): שהוא מזומם. שהעדים שקרים ונתחבנתם הרעה יהרג: יהא כל אדם. אף הפושעים יהו אומרים כן לנקות את עצמן מן העבירות ויוציאו לעז על העדים והדיינים:

מהרש"א א"ל התודה שכן דרך המומתין כו'. ל' מומתין משמע דאיירי בחייב מיתה וקשה דא"כ מאי קאמר בסיפא ואם אינו יודע להתודות כו' וליכא למימר דאיירי נמי בחייבי מיתות אלא שאינו יודע להתודות דהיינו שהוא יודע שהוא מזומם דא"כ היינו ר' יהודה ודוחק לומר דבהא פליגי דת"ק ס"ל בהאי נמי יאמר תהא מיתתי כפרתי על כל עונותי ולא יאמר חוץ מעון זה ור"י ס"ל שיכול לומר חוץ מעון זה וי"ל דה"ק שאינו יודע להתודות היינו באריכות כדלך שמתודים לפרש חטאם וע"ז א"ל אמור וידוי בקלרה תהא מיתתי כפרה כו' והשתא א"ש דכולה מלתא בחייבי מיתות איירי מיהו בפ' ב"ש מוכח דכל הנוטה למות חייב להתודות ע"ש ודו"ק: ואי אתה עכור לעה"ב. ויש לדקדק מנין שכפר לו וידוי דלמא מיתתו של עכן היא כפרתו ולא הוידוי וכמ"ד לקמן בהרוגי ב"ד כיון דבדין מקטלי ליה לא הוי מיתתן כפרה ניחא דוידוי קאמר הכא דיש לו כפרה ומשמע ליה הכי מדלא קרא יעכרך היום הזה ולא בעה"ב אלמא וידוי קאי ולא אמיתה דעדיין לא הוזכרה ועיין בזה ביפה מראה וק"ל:

ת"ר [נא] אין נא אלא לשון בקשה בשעה שאמר ליה הקב"ה ליהושע חטא ישראל אמר לפניו רבש"ע מי חטא א"ל הקב"ה וכי דלטור אני לך הפל גורלות הלך והפיל גורלות ונפל הגורל על עכן א"ל (עכן) יהושע בגורל אתה בא עלי אתה ואלעזר הכהן שני גדולי הדור אתם אם אני מפיל עליכם גורל על אחד מכם הוא נופל א"ל בבקשה ממך אל תוציא לעז על הגורלות שעתידה א"י שתתחלק בגורל שנא' אך בגורל (תחלק) [יחלק] [את] הארץ תן תודה אמר רבינא שחדיה במילי א"ל כלום אני מבקש ממך אלא הודאה תן [לו] תודה והיסטר ויען עכן את יהושע ויאמר אמנם אנכי חטאתי לה' אלהי ישראל וכזאת וכזאת עשיתי א"ר אסי א"ר חנינא מלמד שמעל עכן בשלש חרמים שנים בימי משה ואחד בימי יהושע שנא' וכזאת וכזאת עשיתי ר' יוחנן אמר משום ר' אלעזר בר' (יהושע) [שמעון] חמשה ארבעה בימי משה ואחד בימי יהושע שנאמר אנכי חטאתי וכזאת וכזאת עשיתי ועד השתא מ"ט לא איענוש א"ר יוחנן משום ר' (אליעזר) [אלעזר] בר' שמעון לפי שלא ענש על הנסתרות עד שעברו ישראל את הירדן:

שים נא כבוד. לא בקשה: דלטור. רכיל: א"ל עכן יהושע בגורל אתה בא. להרגני שלא בעדים: בבקשה ממך. היינו דקאמר ליה נא: שחדיה במילי. הבטיחו בפתח דברים עד שהודה שכשאמר לו תן [לו] תודה כבר אין מבקשין ממנו אלא הודאה ולא יהרגוהו: אנכי חטאתי. במעל זה: וכזאת וכזאת עשיתי. הרי שלשה: שנים בימי משה. אותו של כנעני מלך ערד דכתיב וידר ישראל נדר גו' והחרמתי את עריהם אקים עליהם בהמלה וכילא בו עכן בעבירות אחרות ולא נתפרסמו: מ"ט לא איענוש. ישראל על מעילתו כי היכי דאיענוש השתא: לפי שלא ענש. המקום את הצדיקים שבישראל: על הנסתרות שביד עוברי עבירה אלא על העבירות הידועות: עד שעברו את הירדן. ושמעו וקבלו עליהם ברכות וקללות בהר גרזים והר עיבל ונעשו ערבים זה בזה כדאמרינן במסכת סוטה מיד נענשו זה על זה ואפילו לא ידע זה בעבירות שבידי חבירו ובימי עכן כבר עברו את הירדן:

תוספות אל תוציא לעז. אע"ג דבחלוקת הארץ היו אורים ותומים כאלם וכזאת. הא דלא עבדינן חרמים הרבה כדדרשינן גבי כסנה וכסנה לפי שלא היו כ"כ מלחמות במדבר שיוכל להיות שמעל בחרמים:

מהרש"א מי חטא א"ל כו'. ילא לאם זה תמוה שא"ל הקב"ה ליהושע חטא ישראל גו' גם לקחו מן החרם וגו' ולמה לו על הגורלות קום קדש גו' ונקרבתם בבקר לשבטיכם והיה הנלכד אשר ילכדנו וגו' ולא גילה לו להדיא מי הוא שלקח מן החרם ואמר דהיינו משום וכי דילטור אני וכו'. ומ"ש אתה ואלעזר הכהן כו' אם אני מפיל עליכם גורל כו'. אין זה תמוה לכאורה שהרי לא נפל בהם הספק לבד משא"כ כאן שהפיל גורל על הספק שהוא דהיינו על כל ישראל אלא באומר עכן שכמו שזה הגורל באתה ואלעזר ע"כ אינו אמת כן זה הגורל נ"כ אפשר שאינו אמת רק מקרה בעלמא ואינו מלווה בזה מפי המקום עד שהגיה לו יהושע דאיה מתורת משה דגורל כזה שהוא על ספק כולו כגון חלוקת א"י לכל השבטים הוא אמתי ואין להוציא לעז עליו. ומ"ש א"ל בבקשה כו' תן תודה כו'. הכא משמע דא"ל תן תודה משום לעז הגורלות ובמתני' משמע דא"ל תן תודה משום כפרה שבכל המתודה יש לו חלק

חלק

עין יעקב

על פי שמעל ולא"כ קשה היאך נבקוד על הגם שלמו אלא נ"ל שאין דרך כבוד לינקוד על הגם ותם תנו כבוד לה' אלהינו משא"כ אם לא יתן תודה יאמרו שאין מונחין על הנסתרות [illegible] ולא יהיה כבוד לה' אלהינו: בני שים נא כבוד. [illegible] ומניין שכפר לו וידוי. [illegible] אמר רבינא שחודי שחדיה במילי. [illegible] בשלשה חרמים. [illegible] ארבעה בימי משה. [illegible] מלמד שלא ענש על הנסתרות עד שעברו ישראל את הירדן. [illegible]

גבורה

חלק לנע"ב ויש לייסב דחלק לנע"ב יליף ליה משום דכתיב שים נא כבוד לאלהי ישראל ותן לו תודה דכבוד לאלקי ישראל הייט לנע"ב כמ"ש לעיל מדכתיב נא לשון בקשה יליף נמי דמשום לנע הגורל בקש ממנו שיודה וכן מלאתי בגד"ק ב' מיעוטים לאן תודה וק"ל:

אלא תן הודאה לו והפטר כו'. עיין פרש"י ויותר נ"ל לפרש שהיה יהושע ירא שלא יודה משום חמוד ממון הגנבה והחרם לכך לא אמר ליה שתודה שהם אלא תן תודה דרלא לומר לא נבקש ממך ליתן רק הודאה אבל מממון החרם היפטר ואל תתן וק"ל להבין:

מלמד שמעל עכן בשלשה חרמים ב' בימי משה וא' בימי יהושע שנא' בזאת וכזאת ר"י אומר משום ראב"ש ה' ד' בימי משה כו'. ירא' למ"ד ג' בימי משה כזאת היינו כזאת של יהושע דהייט אחד וכזאת היינו עוד אחד ככל יהושע הרי שנים בימי משה וכה"ג דרשו בפ' כ"ג גבי כהנא וכהנה כהנה שית שהיו לו ו' נשים כבר וכהנה עוד שית הוו להו י"ח אבל מ"ד הכא ד' בימי משה וא' בימי יהושע אלי משמע ויותר נכון גירסת הרד"ק בזה וכן הוא בירושלמי דנדרים וי"א ד' ג' בימי משה. ואחד בימי יהושע דהכא ביאה דכזאת משמע א' כזאת של יהושע דהשתא הוו ג' וכזאת משמע עוד ג' דהיינו כלותן ג' שנכתבו כבר הא' בימי משה וא' בימי יהושע וכה"ג איכא למ"ד דדרש גם כהנה י"ב וכהנה כ"ד והתוס' שכתבו כזאת וכזאת הא דלא מרבינן חרמים הרבה כדדרש גבי כהנה כי יתייסב לפ"ז דר"ל דלא מרבה מו"ו דוכזאת עוד חרמים הרבה דכה"ג איכא התם למאן דדריש וי"ו ס"ל מ"ח נשים ודו"ק. ופרש"י בשמעתין ג' בימי משה אותו של כנעני מלך ערד כו' וכיולא בזה עשה בעיירות אחרות ולא נתפרשו עכ"ל אבל בירושלמי מפורש בד' חרמים מעל בחרם כנעני מלך ערד ובחרם סיחון ובחרם מדין ובחרם יריחו וכ"פ הרד"ק והיינו כמ"ד ג' בימי משה וא' בימי יהושע ולמ"ד ג' בימי משה לא חשיב הך דמדין דהא כתיב ויקחו את כל השלל וגו':

הרי"ף אין נא אלא לשון בקשה. וצריך לבאר למה הוצרך כאן מה שטייך בפסוק שמא ישראל לא הו"ל אלא המתייהם בפסוק זה שים נא כבוד שאל תוליא לעז על הגורל ונראה דהוקשה לו אין נאמר עכשיו מינת הכבוד לפי לאמר שגלכד עכן והלא כבוד ה' במקומו הוא מונח בין אם יודה או לא. אלא שכיון שאמר הקנייה חטא ישראל והפל נורלות משמע שמתוך הגורל יתאמת ואם לא יודה מגלא פוגע בכבוד ה' שעדיין לא נתאמת הדבר בגורל ומה יתכן נ"כ להוליא לעז תגורלות באמר ה' לחלק נהם א"י והוא כבוד ה' ולכך הוא אמר נא לשון בקשה שלא תוליא לעז על הגורל אשר נוה ה' וברמז זה נאמר דאמר ה' אלהי ישראל כלומר אשר נוה ה' אלהי לחלק לישראל בגורל ומ"ם אין נא אלא לשון בקשה נכשון שלילה לפי שהוקשה לו דהו"ל נא גבי שים כבוד או יאמר גבי נא שים כבוד גוי ומדכתיב נאמנע הפסוק אינו נדרש לשון בקשה לכך אמר אפים אליו מתייסב יפה מ"מ צריך לדחוק ולדרוש שאין נא אלא לשון בקשה כדאמרן דהרי כבוד ה' מתוייב בכל המעתים אלא בבקשה תן כבוד לפי אשר נוה להפיל הגורל: מלמד שמעל עכן בשלשה. נראה דרי אמי דרש שמאמי סד וכזאת הרי וכזאת תלת ורי יוחנן מוסיף לדרוש שויין וכזאת הרי חמשה:

מתני' °הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם למה נקוד על לנו ולבנינו ועל עי"ן (דברים כט)

שבער מלמד שלא ענש על הנסתרות עד שעברו ישראל את הירדן דברי רבי יהודה א"ל ר' נחמיה וכי ענש על הנסתרות לעולם והלא כבר נאמר עד עולם אלא כשם שלא ענש על הנסתרות כך לא ענש על עונשין שבגלוי עד שעברו ישראל את הירדן אלא *אענכן מ"ט איענוש משום דהוו ידעי ביה אשתו ובניו. °חטא ישראל א"ר אבא בר זבדי אע"פ שחטא ישראל (יהושע ז) הוא א"ר אבא היינו דאמרי אינשי אסא דקאי ביני חילפי אסא שמיה ואסא קרו ליה. וגם עברו את בריתי אשר צויתי אותם גם לקחו מן החרם גם גנבו גם כחשו גם שמו בכליהם א"ר אלעאי משום ר' יהודה בר מספרתא מלמד שעבר עכן על חמשה חומשי תורה שנא' חמשה (פעמים) גם. וא"ר אלעאי משום ר' יהודה בר מספרתא עכן מושך בערלתו היה כתיב הכא °וגם עברו את בריתי וכתיב התם °את בריתי הפר פשיטא (בראשית יז) מהו דתימא במצות נוטיה לא פקר קמ"ל °וכי עשה (יהושע ז) נבלה בישראל א"ר אבא בר זבדי מלמד שבעל עכן נערה המאורסה כתיב הכא וכי עשה נבלה וכתיב התם (°כי נבלה עשה בישראל) [°כי עשתה נבלה בישראל] (בראשית לד) פשיטא מהו דתימא כולי האי לא פקר נפשיה קמ"ל (דברים כב) רבינא אמר דינו כנערה המאורסה דבסקילה א"ל ריש גלותא לרב הונא כתיב °ויקח יהושע את עכן בן זרח (יהושע ז) וגו' ואת בניו ואת בנותיו וגו' אם הוא חטא בניו ובנותיו מה חטאו אמר ליה ולטעמיך אם הוא חטא כל ישראל מה חטאו דכתיב °וכל ישראל עמו אלא לרדותן הבא (שם) נמי כדי לרדותן. °וישרפו אותם באש ויסקלו אותם (שם) באבנים בתרתי אמר רבינא הראוי לשריפה לשריפה הראוי לסקילה לסקילה. °וארא בשלל אדרת שנער (שם) אחת [טובה] ומאתים (שקל) [שקלים] כסף רב אמר איצטלא דמלתא ושמואל אמר סרבלא דציפא °ויציקום לפני ה' אמר רב נחמן בא וחבטן לפני המקום (שם) אמר לפניו רבש"ע על אלו תיהרג רובה של סנהדרין דכתיב °ויכו מהם אנשי העי כשלשים וששה איש ותניא (שם) שלשים וששה ממש דברי רבי יהודה א"ל ר' נחמיה וכי נאמר שלשים וששה איש והלא לא נאמר אלא כשלשים וששה איש אלא זה יאיר בן מנשה ששקול כנגד רובה של סנהדרין:

מלמד שלא ענש על הנסתרות עד שעברו וכו'. כ"ל דס"ג מלמד שנענשו על הנסתרות משעברו ולאתי דגרסינן שמי שלא ענש עד שעברו היא היא ותיק מלמד שמה שלא ענש על הנסתרות לא כתב אלא עד שעבר אבל משעברו ענש ובכי דהפסיק לקרא הנסתרות לה' אלהינו משמע עליו לנקם עלמן (שעבירם שעשויים

עיון יעקב

[illegible]

סנטרים נסתר) ולפרע מן העוברים ואין עליהם עונש בדבר: והנגלות לנו ולבנינו. קולר תלוי בצואר שלנו ואי לאו נקודה הוה אמינא כך הפרש לעולם בלא אותם הנקודה לרחם דאין מדה זו מהגת לפורענות מן הנסתרות אלא עד שעברו את הירדן והיה לו לנקוד את הנקודה הזאת על לה' אלהינו לומר בלא עד עולם הן לה' אלהים אבל לאו אורח ארעא לנקוד את השם ונקוד על לנו ולבנינו לומר שאין כאן מקומו ומנם אלא למעלה מן הנגלות נמי כיון לדרוש כך הנסתרות לה' אלהינו ולנו ולבנינו אף אנו נענשים. ותימה אי הוה כתיב ליה הכי הוה משמע דאף קודם שעברו את הירדן נמי נהגי פלגינהו ונקוד לומר דלבתר ולכתר הוא נדרש ולומר לך דעד הפסוק בסוף מי שנה שמלוגר להם מקרא זה בערבות מואב לא היו הנסתרות אלא לה' אלהינו אבל מכאן ואילך הם אף לנו ולבנינו והנקודה דעיין מבגד לחלק באותו דלא תימא מעולם ועד עולם אלא מעתה מתחלת מדה זו ותנהוג עד עולם: **ובי ענש על הנסתרות.** את האחרים לעולם: **והרי כבר נאמר עד עולם.** ואי לא הפטורא דנסתרות קאי לאכוונין דעד עולם תנהוג מדה זו דלא היתה משעברו את הירדן דקבלו עליהם ערבות יענשו זה על זה למה לי דכתביה אי משום היבא דנגלות פשיטא דענש הנוהג עכשיו יתעוב לעולם (הוה לו לפסוק) [דלוזה יפסיק]: **אלא.** הנקודה למדתך דהאי דכתיב לנו ולבנינו לא עד הכא נהגה מדה זו אלא מכאן ואילך דכל נקודה למעט דכך לא ענש את האחרים על השוכבין שנגלו עד שעברו את הירדן: **אלא.** לר' נחמיה כיון דאף עבשא לא ענש על הנסתרות: **אעכן מיש איענוש.** ישראל עליה הוא בסתר היה: **חטא ישראל.** מדלא אמר חטא העם עדיין הם קדושתן עליהן: **הילפי.** אורטינאי"ש: **משיך בערלה.** מכך את עור אמתו תמיד עד שנתהדנה ובכתה את ראש הגיד כדי שלא יראה מהול: **פשיטא.** הא ר' אלעזר גופיה אמר דעבר על כל התורה: **לא פקר.** לא הפקיד עצמו כל כך: **בנערה המאורסה** כתיב כי עשתה נבלה בישראל: **כולי האי.** רע לשמים ורע לבריות לביים את מכפתתה ולאוכיה על בעלה: **דיניה בנערה המאורסה.** כלמו לסקלו: **לרדותן.** שיראו את קלקולו ויהיו בעלוון ולא יקפשו למעול בחרם: **הראוי לשריפה.** כסף וזהב ובגדים: **הראוי לסקילה.** הוא ושור ובהמתו וקנס היה לרדות את האחרים: **איצטלא דמילתא.** טלית של צמר נקי בן יומו (שמכבסים) [שמכבסין אותו] למילת ומלבישן לגוש שלא יתלכלך לצמרו: **סרבלא דציפא.** לבוש בלריף שקורין אש"ם:

תוספות מלמד שלא ענש על הנסתרות עד שעברו את הירדן. כך כתיב נקוד בספרים וקשה דהא אי לאו הנקודה הוה אמינא דלא ענש אפילו אחר שעברו דהכי משמע פשטיה דקרא הנסתרות לה' אלהינו ולא לנו שום לדבר ואם כן באותה נקודה לדרוש דמשעברו ענש ולכן נראה דגרסינן מלמד שענש הקב"ה על הנסתרות משעברו ונקודה דעיין שנעשה פי' האוניבי דלחלק באותה דלא תימא מעולם היתה לנו ולבנינו אלא מעתה מתחלת מדה זו ותנהוג עד עולם וקשה דבלא נקודה דעיין הייתי יכול לומר כן דאם כן לא ליכתוב אלא הנסתרות והנגלות לנו ולבנינו [עד עולם] ועל כרחך מדכתיב לה' אלהינו וכתיב נמי נקודה יש לי לדרוש שתיהם וי"ל לפי פשוטו דשני שנעשה נקודה כדי לנקד י"א אותיות כנגד י"א אותיות שנעם לאבחינן שהנקודה ראויה להיות על השם למעט ומשום דמשמע גם הנסתרות לנו ולבנינו אלא שאין דרך לנקוד את השם: א"נ רבי נחמיה וכי ענש על הנסתרות את האחרים לעולם והלא כבר נאמר עד עולם. לאפטורא דנסתרות קאי דעד עולם תנהוג מדה זו דלאותא דנגלות לא איצטריך דעונש הנוהג עתה פשיטא שינהוג עד עולם אלא הנקודה למדתך דחיוב דנגלות לא נהגה אלא מכאן ואילך ולכך ניקד י"א

אותיות לעבין אותיות של השם לומר לך שאף הנגלות לשם דהיינו קודם שעברו את הירדן עד שלא קבלו ערבות. ורי"א מקיים גירסת הספרים והנסתרות לה' אלהינו לאו היינו פשטא דקרא דאין לנו עונש בדבר אלא (כלומד) [כלומר] הנסתרות שאין מכיר בהם אלא השם והנגלות שגיהם לנו ולבנינו ליענש עליהם ונקוד על לנו ולבנינו לומר שאין נהגת מדה [זו] מנהגה לעולם אלא (משיעברו) [משעברו] את הירדן ולא קודם ואם היה נקוד על כל עד או לא היה נקוד על עד כלל הוה אמינא דבין נסתרות ובין נגלות כך דינם לכך נקוד עיין שנעשה אי האותה לומר לך אבין לעולם ואבין משעברו ומשמעא דנסתרות משעברו ונגלות לעולם א"נ ר' נחמיה וכי ענש על הנסתרות והלא כבר נאמר עד עולם ואי קאי עד עולם אנסתרות על כרחין יש להפוכן כי היכי דקאי אנגלות קאי אנסתרות דומשמעא קאי נסות אם איתא דקאי אאחרייהו אלא ודאי לא קאי אנסתרות כלל שזו היא סברא דלא מענשי אחריני עלייהו לעולם ולא כתיב נסתרות אלא להקים לאו עלות דכשם שלא ענש על הנסתרות קודם שעברו שזהו הסברא כך לא ענש על הנגלות ולהכי אתיא היקש ונקודה דאי לאו נקודה הוה אמינא דהאי היקשא דלא מיענשי עונש כנה אבל זופא מיענשי לפי שהיה להם להתוות קמ"ל נקודה דלא מיענשי כלל.
ולפירושו נקודה דעיין לא נ"ג'ייבא לרבי נחמיה:

מהרש"א שלא ענש על הנסתרות כו'. עיין בתוס' באורך על פירש"י והרא"ש קיים פירושו ע"ש ויש לעיין לדברי ר' יהודה דנענשים גם על הנסתרות אפי' מאחרו ובכיו למה ל"ל בפ' במה אשה דלדיקים נענשים בשביל רשעים משום דבידם למחות ולא מיחו הא על הנסתרות דאין בידם למחות נענשים משום ערבות לר' יהודה ודוחק הוא לומר דההוא קוגיא אתיא כר' נחמיה ולא כר' יהודה ויש ליישב דודאי אין סברא שיענשו בעלמא על הנסתרות משום ערבות אלא בכה"ג דהכא כיון שחרם זה היה בלא רשות הקב"ה כדלקמן שא"ל הקב"ה אתה גרמת שהיה לך להעמיד שומרים שיפקחו בדברים שלא יעברו על החרם הש"ם וימעלו בני ישראל מעל בחרם ויקח עכן גומר דבזה מעלו בני ישראל על שלקח עכן שהיה להם לעשות שמירה טובה שלא יבא עכן לידי כך וזה שכתוב ויחר אף ה' בבני ישראל ודו"ק: **על חמשה חומשי תורה שנא' חמשה גם.** מלת גם הוא ריבוי בכל מקום מורה על רוב מלות התורה כמו שכתב אכתוב לך רובי תורתי גו' וה' גם משמע שעבר רובי של חמשה חומשי תורה ולא כולם דהשתא ניחא דאיצטריך קרא למושך ערלה ולנערה המאורסה כדלקמן ודו"ק: **אלא בדין סקילה בנערה מאורסה.** ואיתא במדרש שודין חרם היה לו דין שריפה שנאמר והיה הנלכד בחרם ישרף אותו ואת כל אשר לו גו' אלא בע"כ היה נדון בסקילה לפי שהיה מחלל שבת שבשבת נלכדה יריחו והוא הוציא הגניבה מרשות לרשות אבל לא ידעתי למה תלה סקילתו בנערה מאורסה גם קשה (על) בהמותיו שהיו לסקילה כדלקמן הראוי לסקילה סקילה ומה טעם מיתתן סקילה בזה ודו"ק: **לרדותן כו'.** בגרסת ילקוט אלא להראותן הכא כמו לסראותן כו' והיא היא שהאמינו להראות להם בידיו ויוקח הם כפירש"י בספר יהושע ומה שפרש בניו ובנותיו בזה מכלל ישראל לפי שהם נכשלו כבר בזה בקלת כדאמרינן דהוו ידעו ביה אבותו ובניו וק"ל: **בא והבטן.** פי' מדכתיב ברישא דקרא כל הקיפוי בלשון רבים בוי"ו ויקחום מתוך האהל ויציקום וגו' דקאי אמלאכים שזכר שמלח יהושע ובסיפא דקרא אחר שהביאום אל יהושע כתיב ויציקם חסר וי"ו דמשמע לשון יחיד על יהושע שהוא הציקם וחבטן כו': **כנגד רובן של סנהדרין כו'.** ר"ל בחכמה כמו שהולכין בגדולי אחר דעת ל"ג בסנהדרין בין לזכות בין לחובה כך היה ראוי לילך אחר דעתו וק"ל:

הגדה על אתו פתח כו'. נראה שמתוכם שלא הוי ליה לעגום אלא מי שמעל בחרם. הרי"ף:

אמר רב נחמן אמר רב מ"ד תחנונים ידבר רש [illegible] משלי יח
ועשיר

ועשיר יענה עזות. תחנונים ידבר רש זה משה
ועשיר יענה עזות זה יהושע מ"ט אילימא משום דכתיב
יהושע ז °ויקם לפני ה' ואמר רב נחמן בא וחבטן לפני המקום
תהלים קו אטו פנחס לא עביד הכי והכתיב °ויעמוד פנחס ויפלל
ותעצר המגפה וא"ר אלעזר ויתפלל לא נאמר אלא
ויפלל מלמד שעשה פלילות עם קונו בא וחבטן לפני
המקום אמר לפניו רבש"ע על אלו יפלו עשרים וארבעה
במדבר כה אלף מישראל דכתיב °ויהי המתים במגפה ארבעה
יהושע ז ועשרים אלף ואלא מהכא °למה העברת העביר את
שמות ה העם הזה את הירדן משה נמי מימר אמר °למה הרעות
יהושע ז לעם הזה אלא מהכא °ולו הואלנו ונשב בעבר הירדן.
שם °ויאמר ה' אל יהושע קום לך. דרש ר' שילא א"ל
דברים כז הקב"ה שלך קשה משלהם אני אמרתי °והיה בעברכם
את הירדן תקימו ואתה ריחקתם ששים מיל בתר דנפק
יהושע יא אוקים רב אמורא עליה ודרש °כאשר צוה ה' את משה
עבדו כן צוה משה את יהושע וכן עשה יהושע ולא
הסיר דבר מכל אשר צוה ה' את משה א"כ מה ת"ל
שם ח קום לך א"ל אתה גרמת להם והיינו דקא"ל בעי °ועשית
לעי ולמלכה כאשר עשית ליריחו ולמלכה רק שללה
ובהמתה תבוזו לכם:

זה משה. שהיה צריך לבקש רחמים על ישראל היה מדבר בלשון רכה: **פלילות.** דין: **ולו הואלנו.** ואלו שהואלנו לישב ולא לעבור את הירדן משמע שמוב היה לנו שלא לקיים מלתך שאמרת לנו קום עבור את הירדן: **קום לך.** משלך מידך היתה זאת להם שלקו בבזיזך נענשו שלא קיימת את דברי: **ריחקתם ששים מיל.** הר גריזים והר עיבל רחוקים ששים מיל מן הירדן נמצא שעתה ושם (הקים) [הקימו] את האבנים: **כן עשה יהושע.** מקרא כתיב כן ולא יפה דרש רבי שילא ביהושע סינה: **אתה גרמת להם.** שלא היה לך לאסור עליהם ביזת יריחו: **והיינו דקאמר להו בעי. רק** שללה ובהמתה תבוזו שלא אסרינהו עוד:

תוספות ואתה ריחקתם ששים מיל. דהר גריזים והר עיבל היו רחוקים ששים מיל מן הירדן כדאיתא בפרק ואלו נאמרים ויש לתמוה והלא כדין עשה דהא כתיב והיה בעברכם את הירדן תקימו את האבנים ואלא אשר אנכי מצוה אתכם היום בהר עיבל ומה היה יכול לעשות שלא תלה הר גריזים והר עיבל עד שם. ובפרק אלו נאמרים פליגי תנאי דתניא הלא המה בעבר הירדן מעבר הירדן ואילך דברי ר' יהודה פי' גריזים מן הירדן היינו בעברכם אלו הר גריזים והר עיבל שישבנין כאן כותיים ר"א אומר שלא האמה בעבר הירדן סמוך לירדן דאי מעבר הירדן ואילך (היה) [הא] בעברכם את הירדן כתיב וקי"ל לר' אליעזר דהר גריזים והר עיבל שבסמוך לירדן דבר הכתוב ושנים היו וגירושלמי אמרו גם תקיים ר' אליעזר הר גריזים והר עיבל שתי גבשושית עשו וקראו לאחד הר גריזים ולאחד הר עיבל על דעתיה דר' יהודה ששים מיל הלכו באותו יום על דפתיה דר' אליעזר לא זזו ממקומם ומשמע ר' שילא דהכא (דאמר) [סבר דקרא] כר' אליעזר והיה לו ליהושע לעשות כן והוא הלך להר גריזים והר עיבל שבין הכותיים ורב דאמר הכא דיהושע שפיר עבד אלי סבר כרבי יהודה אר כר"א:

מהרש"א תחנונים ידבר רש זה משה כו'. לכאורה כהאי לפרש דרש זה משה ע"ש שהיו דבריו תחנונים ועשיר זה יהושע על שם שענה עזות והוא דחוק דמשמע בקרא דהרש עניאו לדבר תחנונים והעשירות מביאו לענות עזות ויש לומר דרש זה משה שלא ניתן לו לכנוס לא"י רק ארץ סיחון ועוג ועשיר זה יהושע שניתן בידו לכנוס כל א"י וק"ל: **אטו פנחס כו'.** יש לדקדק דהאי לעיל נמי מכן שלא חטא אלא הוא ולקח מן החרם שפיר קאמר על אלו יפלו דכן של סנהדרין אבל הכא באורי קאמנן פנחס לפני המקום ואמר על אלו יפלו כ"ד אלף למה תלה כפילת כ"ד אלף באורי כיון דכבר רבים מן העם חטאו כדכתיב ויחל העם לזנות וגו' וישתחוו לאלהיהן וגו' ויחר אף ה' בישראל דהיינו שבא בהם מגפה וי"ל ודכתי' ויבא אחר איש ישראל אל הקבה וידקור את שניהם וגו' ותעצר המגפה מזה משמע דעיקר פוגע המגפה היה בשביל מעש' זמרי שהיה נשיא שבט ולכך כשנהרג המגפ' בשמירתו וקל להבין: **משה נמי מימר כו'.** לא שיפה דבר משה בזה מהרי בפ' חלק אומר על דבר זה כעכם משה רבינו שאמר ומאז באתי וגו' הרע לעם הזה ופרש"י בחוונם וידבר אלקים דבר אתו משפט על שהקש' לדבר נומר למה הרעות נומר אלא דהיק דלא הקשה יהושע לדבר בזה יותר ממשה שאמר כה"ג ולמה קרי לזה ידבר תחנונים ולזה יענה עזות ולנותי דמהיק אלא ומהכא ולו הואלנו וגו' סיים בהוקשה לדבר יותר ממה שאל' הדבר בהם כפרש"י וק"ל: **ואתה ריחקתם ס' מיל כו'.** לפ"ז הקמת האבנים הי' קודם מעש' העי ולפי סדר הכתובים אינו כן דאחר כל מעשה העי שכבשו כה"ג מעש' דהקמות אבנים דבהר עיבל ובהר גריזים ול"ל דאין מוקדם ומאוחר בזה וכן מוכחת הסוגיא בפ' א"כ ע"ש וק"ל: **אתה גרמת להם כו'.** וכתב בעל יפ"ת ופרש"י שלא הי' לך לאסור עליהם ביזת יריחו משמע דיהושע חידש מכן זה והרי משה עשה כואת ג' פעמים דיפה [עשה ללמוד ממשה עכ"ל ואין מקום לקושייתו דמשה ודאי עשה יפה שלא יענש כל ישראל ע"י אם יעבור אחד מהם ליהנות מן החרם שעדיין לא נכנסו ישראל על הכסתרות לר"י ,ולנגלות לר' מאמי' אבל ביהושע כיון שעברו ישראל את הירדן יענשו בו וק"ל:

הרי"ף ע"ד תחנונים ידבר רש כו'. נראה דהוקשה לו למה אמר לשון יחיד ולא אמר התחנונים ידברו רשים ועשירים יענו עזות לזה דרשו שהכתוב מדבר בענין הארץ דמשה היה רש שלא בא לארץ והדבר בתחנונים כדכתיב ואתחנן אל ה' וגו' ועשיר זה יהושע שנכנס לארץ יענה עזות שאמר ולו הואלנו ונשב בעבר הירדן ואף שדיבר משה נ"כ עזות למה הרעות לא היה בענין הארץ: א"ל הקב"ה שלך קשה וכו'. תימה היה לו להענישו מיד משעברו הירדן ולמה נתעכבו עד העי להלחם בה ועוד למה שה הקב"ה ליהושע על הקימת אבנים בגלגל דכתיב שאו מתוך הירדן וגו' והנחתם אותם עמכם במלון וכן עשה יהושע ולמה לא נוה נ"כ על הקמת אבנים בהר עיבל ולא מהירדן ונראה שהקב"ה שם נפרשה כי תנא דכתיב והיה ביום אשר תעברו את הירדן והקמות לך אבנים ולומר הם שהקים יהושע בגלגל בלילה הראשונה וסמוך לזה כתיב והיה בעברכם את הירדן תקימו את האבנים בהר עיבל והם אינם ביום עברם אלא לאחר שתעברו רק ולאחרת יריחו לזה הקב"ה מיד אבל קודם שנתפל בנלחמת העי הוי"ל להקים אבנים ולבנות מזבח בהר עיבל הסמוך לירדן ואתה ריחקתם ששים מיל כי שנים היו כותים התוס' על זה אמר הקב"ה קום לך שלך קשה:

ויהי

עין יעקב

פא יהושע ה ויהי בהיות יהושע ביריחו וישא עיניו וירא וגו׳ ויאמר לא כי אני שר צבא ה׳ עתה באתי ויפול יהושע על פניו ארצה וישתחו היכי עביד הכי והא״ר יוחנן אסור לו לאדם שיתן שלום לחברו בלילה חיישינן שמא שד הוא שאני התם דקא״ל אני שר צבא ה׳ עתה באתי ודלמא משקר גמירי דלא מפקי שם שמים
שם עב לבטלה א״ל אמש בטלתם תמיד של בין הערבים ועכשיו בטלתם ת״ת א״ל על איזה מהם באת א״ל עתה באתי מיד וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק וא״ר יוחנן מלמד שלן בעומקה של הלכה אמר (ר׳) שמואל בר (אויא) [אוניא] משמיה דרב גדול ת״ת יותר מהקרבת תמידין שנא׳ עתה באתי:

היכי עביד הכי. דמשתחוה לאדם בלילה דכי׳: א״ל הלנו אתה אם לצרינו מכלל דלילה הוה דאי ביממא וכי לא היה מכיר בין בני ישראל לבני אחרים: **שמא שד הוא.** ואין מוליכין בה פנים על סמיך דהנים בה בגיס הוא כלומר ויקרא לו הי שלום וכיס שאין משתחוים דחונם כמשתחוה לעבדים: **א״ל אמש בטלתם** וכו׳. עתה באתי דנסיק מדקא״ל עתה באתי מכלל דאיכא אחריתי אמר ליה (יהושע) דהוהדר ליה עתה באתי: **אמש.** היום כשהעריב בין הערבים קרי ליה מי אתם שאין זה אלא לשון ערבית: **ועכשיו בטלתם ת״ת.** וכיון דהיום אי אתם יכולים לעסוק בתורה מחמת עסקי מלחמה לריכין אתם לעסוק בתורה בלילה והיה לך לשכב בגלגל בשם המחנה ולא בשמור: **עתה באתי.** על של עכשיו באתי ליפרע: **מיד.** כשהר יאשע ולא הוסיף עוד לבא בשלום בלילה לכך כאמר בעי וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק שלן בעמק של הלכה:

תוספות חיישינן שמא שד הוא. דוקא בשדות ובחרים מקום שאין בנ אדם מצוים דשכיחי שם שדים אפילו ביום כההוא דפרק בתרא דיבמות שעלה לתל אבל בעיר אפילו בלילה לא חיישינן דאלתיה היאך אדם מתן שלום לחבירו בלילה והיאך אשה מתגרשת בלילה והא דלא משני הכא דקאי לה בנבואה דבנבואה כדמשני ביבמות משום דאין נבואה ניכרת בלילה:

מהרש״א והיכי עביד הכי והא״ר כו׳. פרש״י היכי עביד דמשתחוי לאדם בליל׳ כו׳ מכלל דליל׳ הוה דאי ביממא כו׳ עכ״ל ועוד נראה לפי מה שפרש״י פ׳ סדר שהדבר מוכיח בעל עסקי ת״ת הוכיחו מדכתיב כו׳ במלחמתה של עי שהיתה אחריה וילן יהושע בליל׳ ההוא בתוך העמק ואר״י מלמד שלן בעומקה של הלכה עכ״ל ומיהו מדכתיב בההיא מלחמת עי שהית׳ אחריה בלילה ההיא לדייק מינה דבלילה של מלחמה שלפניה ביריחו לא היה לן בלילה בעמק של הלכה: **אמש בטלתם** כו׳. פרש״י מדכתיב עתה וכו׳ והוא רחוק דמי יימר לן דביטול של תמיד בין הערבים הוה ולא עון אחר וי״ל מדכתיב אני שר צבא ה׳ וגו׳ והוא מיכאל שהוא שר של ישראל שהם צבא ה׳ כפרש״י ביהושע והיינו שבא על ביטול הקרבן כי מיכאל הוא

הקר המקריב בשמים כמפורש במדרשות וח״ש לא מאכי סר לבא ה׳ והיה לי להוכיח אותך על ביטול תמיד של בין הערבים מ״מ עתה באתי להוכיחך על ת״ת שהוא גדול יותר ומה שהקשה הרד״ק בדבר׳ המאמר הזה הכל יתיישב בפרש״י והתוס׳ הכא ופ״ק דמגיל׳ ופ׳ הדר ע״ש: **מלמד שלן בעומקה** כו׳. נראה מדרשו כן לפי שהכתו׳ דהאי קרא כפול בסימני לשון דכתיב לעיל מיניה וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העם וע״כ דרשו בתוך העמק בתוך עומקה של הלכה וק״ל:

פא שם **א״ל** אביי לרב דימי האי קרא במערבא במאי מוקמיתו
משלי כה ליה אל תצא לריב מהר פן מה תעשה באחריתה בהכלים אותך רעך ריבך ריב את רעך וסוד אחר אל תגל בשעה שא״ל הקב״ה ליחזקאל לך אמור להם
יחזקאל טז לישראל אביך האמורי ואמך החתית אמרה רוח פסקנית לפני הקב״ה רבש״ע אם יבאו אברהם ושרה ויעמדו לפניך אתה אומר להם ומכלים אותם ריבך ריב את רעך וסוד אחר אל תגל. ומי אית ליה רשותא כולי האי אין דא״ר יוסי בר חנינא שלש שמות יש לו פסקון. אטמון. סנגרון. פסקון שפוסק דברים כלפי מעלה. אטמון שאוטם עונותיהם של ישראל. סנגרון כיון שסוגר שוב אינו פותח:

אביך האמורי. תרח ואמותיו מכנען באו: **אמרה רוח פסקנית.** גבריאל: **אתה מכלים אותם.** באתה קורא אותם אמורי וחתי: **ריבך ריב את רעך.** אם יש לך להוכיח את ישראל הוכיחן בעצמן וסוד של אבותם וסרה אל תגל לבזותם פן מה תעשה בבואם אבותם ושרה לפניך ואומרים מה חטאם לך שאתה מכלימם: **ומי אית ליה רשותא.** לגבריאל כולי האי לבטוח דברים כלפי מעלה: **כיון שסוגר.** שאינו רשות לבקש רחמים כיון שנגזרה (הגזה) [הגזרה]: **שוב.** אין מלאך אחר פותח בבקשה כי לא יועיל:

מהרש״א במאי מוקמיתו ליה אל תצא לריב מהר כו׳. יש לפרש דמשמע ליה דכל הכי קראי דלעיל מיניה בכבוד אלהים הסתר דבר וגו׳ דברים עכיינא קמתמתי וכן מפורש במדרשות ועיין בילקוט וח״ש במאי אוקמת להני קראי דהל׳ הלא לריב מהר וגו׳ לענין כבוד אלקים הסתר דבר וגו׳ ועוד נראה דלפי פשוטו לענין מוסר בעלמא לא הל״ל לריב מהר וגו׳ וריבך ריב וגו׳ אלא דה״ל להזהיר במוסר שלא יריב אדם כלל עם חבירו וק״ל: **וסוד אחר אל תגל.** ודאי דרך משל הוא זה ולאו דבר אמת אלא ע״ש כך נקרא סוד שאם יעמדו לפניך לא הייתי אומר להם דבר זה שלא בפניהם בסוד אמרת כן והוא כמו הולך רכיל ומגלה סוד וק״ל:

הגדה במאי מוקמיתו ליה. נראה דקשיא ליה רישא לסיפא דכתיב אל תצא לריב וגו׳ בהכלים אותך רעך משמע שלא לריב עם רעהו ואחר כך כתיב ריבך ריב את רעך ולכך דרש בשעה וגו׳. הרי״ף:

פב שם איוב לו **היערוך** שועך לא בצר א״ר אלעזר לעולם יקדים אדם תפלה לצרה שאלמלא לא הקדים אברהם

עין יעקב

לשמעיהם כשנשו לבן לא היה ליתן חרם ועיין בילקוט סוף פי׳ המספרים על אמין הנה לאכי סולח מלאך וגו׳ המשר הפניו: ויהי בהיות יהושע ביריחו. נראה דהאי דלאי דירשה כאן לפי שאמר שיהושע הודעתו עשה האדם בידיו ולא״כ מקשי לך מה בעי ואלך ביריחו אלא כי בליל הייתי לומר סכה ולילה לו שיעם חרם אבל עכשיו שאחרינן שלא עים ליהי עשה לאבי קאמר שבא להוכיח אותו על תקרבת התמיד ות״ת: ועכשיו במלאי תלמוד תורה. אפשר עיד דאמרינן פ״ק דברכות כל הרגיל לבא לבית ולא בא הקב״ה משאל בו וביהושע שנאמר בו ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל וביום יהושע שהיה בו [illegible] לכך הוכיחו מיד על זה: האי קרא במערבא במאי מוקמוה לה [illegible] אמידה רוח פסקנית כנגד הקב״ה. פרש״י גבריאל [illegible] שאלמלא לא הקדים אברהם תפלה בין בית אל לעי. [illegible]
שאחרים

אבודים תפלה בין בית אל ובין העי לא נשתייר משונאיהן של ישראל שריד ופליט. ר"ל אמר כל המאמץ עצמו בתפלה מלמטה אין לו צרים מלמעלה. ר' יוחנן אמר לעולם יבקש אדם רחמים שיהו הכל מאמצים את כחו ואל יהו לו צרים מלמעלה :

היערוך שועך לא בצר. כך היו אומרים חבריו לאיוב כלום הקדמת שועך לא בצר עד לא בא הצרה ואם היית עושה כן היו הכל מאמצין את כחך ומסייעין את כחך : **כל המאמץ עצמו בתפלה מלמטה.** אין צרים יכולים להשטינו מלמעלה : **לעולם יבקש אדם רחמים שיהו הכל מאמצים את כחו.** שיסייעוהו מלאכי השרת לבקש רחמים ושלא יהיו לו מקטרגים מלמעלה והכי משמע היערוך שועך אם בא לערוך שוע כמאת הערכתו לא בצר שלא יהיו לך צרים ושהכל יהיו מאמצים כחך :

מהרש"א שאלמלא לא הקדים כו'. לאמר לומר והכתיב לעיל מיניה בסמוך בבא אברהם לאלוני ממרא שבנה שם מזבח על בשורת הארץ וא"י וכאן קסם הכתוב ויט אהלה בית אל מים והעי מקדם ויבן שם מזבח וגו' ולא נזכר על מה לאמר לומר דעל העתיד עשה כן ולכך מקיים ביה ויקרא בשם ה' דהיינו שהתפלל שם על עון עכן וק"ל: ר"י אומר לעולם יבקש אדם רחמי' כו'. ר"י הוסיף על דברי ר"א שאמר כל המאמץ בתפלתו בצרכיו אין לו צרים מלמעלה ולר"י על דבר זה גופיה צריך לאמץ בתפלתו שיהו הכל מאמצים כחו שלא יהיו לו צרים מלמעלה אלא בצר קאי אהיערוך שועך וק"ל:

הגדה שאלמלא לא הקדים אברהם. אע"פ שנפלו מהם של סנהדרין אבל אלמלא לא הקדים לא נשתייר וכו'. הרי"ף :

כתיב ויבני זרח זמרי ואיתן והימן וכלכל ודרדע כולם חמשה מאי כולם חמשה כולם חמשה הם לעה"ב כתיב זמרי וכתיב עכן רב ושמואל חד אמר עכן שמו ולמה נקרא שמו זמרי שעשה מעשה זמרי וחד אמר זמרי שמו ולמה נקרא שמו עכן שעיכן עונותיהם של ישראל :

זמרי הוא עכן כדמפרש לקמיה ומנאו הכתוב עם שאר אחיו שהיו צדיקים: כתיב זמרי וכתיב עכן. הכא קא חשיב לבני זרח ולא כתיב עכן וביהושע כתיב ויקח יהושע את עכן בן זרח וגו' אלמא בריה הוא: רב ושמואל. דאמרי תרוייהו הוא עכן הוא זמרי: חד אמר עכן שמו וכו' מעשה זמרי. שאף כאותן לעיל בא על נערה המאורסה ועוד שהענישו ונפלו ישראל בשבו כמו שהענישו עיי זמרי שמתו כ"ד אלף וכאן הרגו של סנהדרין: שעיכן. גלגל עליהן פקודת עונותיהם כעכנא זו שמתגלגלת בהיקף עגול:

מהרש"א כתיב זמרי וכתיב עכן כו'. ילפי דמשמע ליה דזמרי היינו עכן דכיון דבא הכתוב כולם חמשה לכלול המונה עם הצדיקים ולא בא הכתוב לפתוס רק לפרש דהיינו שולים מונה בבני בניו של זרח עכן וליתנן למידק בבמיה דהיינו זמרי ע"ש שעשה מעשה זמרי אבל שמות ארבעה האחרים איתן הימן כלכל ודרדע מלינו בהם שהיו חכמי' כמ"ש ויחכם מכל אדם מאיתן האזרחי והימן וכלכל ודרדע ואע"ג דעכן לאו בן זרח היה אלא בן בנו כמ"ש עכן בן כרמי בן זבדי בן זרח כלל המונה עם בני זרח שהיו מפורסמי' בחכמה לזכות לעה"ב וכן מלינו שקרא הכתוב ע"ש זה בענין זה עכן בן זרח שנא' ויקח יהושע את עכן בן זרח וגו' ורש"י שפי' בשמעתין אלמא בריה הוא עכ"ל לכאורה אינו מדוקדק דודאי לאו בריה הוא אלא בן בנו אלא דה"ק אלמא דקראו הכתוב כאן בריה של זרח וכללו עם שאר בניו המפורסמים שיש להם חלק לעה"ב ועיין בזה דרך הרי"ף בפ"מ וחז"ק:

הגדה עונותיהם של ישראל. עיין ברש"י נראה שעונותיהם על דכתיב והיה נעכרכם את כירכן תקימו והם ריחקם פי' מ"ל כדורים לעיל. הרי"ף :

פד ש **פיסקא** לנקות עצמו. וינקה את עצמו כדי שלא להוציא לעז על בתי דינים ועל העדים ת"ר מעשה באחד שיצא ליהרג אמר אם יש בי עון זה לא תהא מיתתי כפרה על כל עונותי ואם אין בי עון זה תהא מיתתי כפרה על כל עונותי ובית דין וכל ישראל מנוקים והעדים לא תהא להם מחילה לעולם כששמעו חכמים לדבריו אמרו להחזירו אי אפשר שכבר נגזרה גזרה אלא יהרג ויהא קולר תלוי בצוארי העדים. כל כמיניה. לא צריכא דקא הדרי בהו סהדי וכי הדרי בהו מאי הוי והא כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד לא צריכא דאף ע"ג דקא יהבי טעמא למלתייהו כי ההיא מעשה דבעיא מיכסא :

וינקה את עצמו. ומאי איכפת לן (דקאמרה) [דקאמרי רבנן] א"כ יהו כל אדם אומרין כן ונמצא שלא להוציא לעז וכו': **אי אפשר שכבר.** נגמר הדין: **כל כמיניה.** וכי נאמן הוא דקא מבדילא לא נסהדי למימר קולר תלוי בצוארם: **כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד.** דבר המכחיש את הראשון דכתיב אם לא יגיד אהגדה קמייתא קפיד קרא ואפילו מתפדיתא מי לא מבעיא דאיכא למימר דהאי דסהדי בהו דאמרי מה לנו לאוב ברעו : **דיהבי טעמא למלתייהו.** מפני שמתא פלוני עשים : **דבעיא מיכסא.** מעשה במוכס אחד מישראל רשע שמת ובו ביום מת חכם גדול וכל גדולי העיר נתעסקו במטתו וקרובי אותו המוכס נתעסקו בזה של מוכס והוליכוהו אחרי המטה של חכם גדול קפצו אויבים עליהם והניחו המטות וברחו כלם היה שם תלמיד אחד ולא הניח מטת רבו לאחר חזרת הגדולים לקבור את החכם ונתחלפה מטתם וקברו המוכס בכבוד והתלמיד היה צועק ובוכה ולא הועיל וקרובי המוכס קברו החכם בקבריהם והתלמיד כלמטר ואומר מה חטא רבי שנקבר בבזיון זה הרשע מה עשה שזכה לזה הכבוד בא רבו בחלום ואמר לו אל תצטער בא ואראך מקומי בגן עדן ומקום המוכס בגיהנם וציר פתח גיהנם סובב באזנו אבל פעם אחת במעשי בנבות של ת"ח ולא מחיתי ונענשתי חה פעם אחת הכין סעודה לשר העיר ולא בא וחלקה לעניים

ביפה בהדרת הענוה קלח כפינו נעת

עיון יעקב

שהקדים אשר אמרו לאלהינו שתפלה הלשון נשיאת מוקדם לפני שמקדם הגייתה כדאיתא במגילה דף כ"ג ע"ש: כולם מיתתו הם לעולם הבא. ולהכי חשיב בני זרח זמרי ואיתן היה עכן בן בנו ולא בנו ממש אלא להראות שיש לו חלק לעוה"ב כמו שאר בניו ובפ"ב ומהרש"א ובזה מתורץ שהקשה קושיא שני אמורים עכן בן כרמי בן זבדי בן זרח ובשמות אלמא נקט כתיב בן זרח אלא ודאי להראות כיון שנמצא שלקחו כפי תורה על העולם ועיי שהודאה יש לו חלק לעוה"ב כדאיתא להכי קחשיב בן זרח להראות כמו שאר בניו שיש להם חלק לעוה"ב בן עכן נ"כ יש לו חלק לעוה"ב: מחילה לעולם כי רצו הם וזרעותיו הגון בו עד סוף העולם כדאיתא לעיל פ"ד דף ל"ח עמ"ש: שכבר נגזרה גזירה. סוברי שכבר נגמר דינו משמע דאילו לא נגמר דינו היה אפשר לבטל ובאמת י"ל דפ"ק שכבר נגזרה גזירה דהיינו גזרה דאורייתא דכתיב על פי שנים עדים או שלשה עדים יומת המת

לעניים וטפל שכחו ואמר לו התלמיד הא עד מתי ישא כזון בכך א"ל עד שימות שמעון בן שטח ויכנס תחתיו א"ל ומפני מה א"ל מפני נשים כשפניות בישראל שבארץ אשקלון ואין עושה בהם דין למחר סיפר התלמיד הדברים לשמעון בן שטח מה עשה כינס שמונים בחורים בעלי קומה ונתן ביד כל אחד כד גדול וטלית בתוכו ויום הגשמים היה. אמר להם תהיו כאן שהן שמונים וכיון שתכנסו הגביהו איש אחת מהן מן הארץ ושוב אין מכשפותן מועלת בהם ואם לאו לא תוכלו להן הלך לו לטרקלין שלהן והניח בחוריו מבחוץ אמרו לו מי אתה אמר להם מכשף אני לנסותכם בכשפים אני באתי אמרו לו ומה כשפים בידך א"ל יכולני להביא לכם פ' בחורים כלם מעוטפים טליתות נקיים ואע"פ שהיום יום גשמים א"ל הראה יצא לחוץ ורמז להם והוציאו הטליתות מן הכדים ונתעטפו בהם ונכנסו ואחז כל אחד את אחת מהן והגביהום ויכלו להם והוליכון ותלאום כלם ונתקנאו קרוביהם בדבר ובאו שנים מהם וכיונו דבריהם והעידו על בנו של שמעון בן שטח חיוב מיתה ונגמר דינו וכשהיה יוצא ליסקל אמר אם יש בי עון זה לא תהא מיתתי כפרה על עונותי ואם אין בי עון זה מיתתי תהא כפרה עלי ועליכם ותהא קולר תלוי בצוארי עדים שמעו אלו וחזרו בהם ונתנו טעם לדבריהם מחמת שנאת הנשים ואעפ"כ לא נפטר:

מהרש"א אמר אם יש בי עון כו'. מעלתו אמר כן אבל אין אומרים לו להתודות כך כדקתני במתניתין לת"ק וכדי שלא להוציא [לעז] על בתי דינין כו' וברייתא זו אשמועינן דאפי' באינו מוציא לעז רק על העדים והם גופייהו מודים ויהבי טעמא למלתייהו לא שמעינן להו וק"ל:

פה **משנה** כיצד תולין אותו וכו' ואם לן עובר עליו בלא

דף מו / דברים כא

העשה שנאמר °לא תלין נבלתו על העץ כי קבור תקברנו ביום ההוא כי קללת אלהים תלוי וגו' כלומר מפני מה זה תלוי מפני שבירך את השם ונמצא שם שמים מתחלל א"ר מאיר בשעה שאדם מצטער שכינה מה לשון אומרת קלני מראשי קלני מזרועי אם כן המקום מצטער על דמם של רשעים שנשפך ק"ו על דמם של צדיקים ולא זה בלבד אמרו אלא כל המלין את מתו עובר בלא תעשה הלינו לכבודו להביא לו ארון ותכריכים אינו עובר עליו ולא היו קוברין אותו בקברות אבותיו אלא שתי בתי קברות היו מתוקנים לב"ד אחת לנהרגין ולנחנקין ואחת לנסקלין ולנשרפין נתעכל הבשר מלקטין את העצמות וקוברים אותם במקומם והקרובים באים ושואלים בשלום הדיינים ובשלום העדים כלומר שאין בלבנו עליכם שדין אמת דנתם

סו ע"ב *ולא היו מתאבלים אבל אוננים שאין אנינות אלא בלב

תניא א"ר מאיר משלו משל למה"ד לשני אחים תאומים בעיר אחת א' מינוהו מלך ואחד יצא ללסטיות צוה המלך ותלאוהו כל הרואה אותו אומר המלך תלוי צוה המלך והורידוהו:

שם שמים מתחלל. שמחרפין שזה גרמו: **שאדם מצטער.** שפורענות באה עליו בעונו: **מה לשון אומרת.** באיזה לשון היא קובלת ומתמרמרת עליו: **קלני מראשי.** כמו באדם יגע ועיף אומר ראשי כבד עלי וזרועי כבד עלי היינו קלא קל לית אני מרגיש: **ולא זו בלבד.** בלא תעשה: **אלא.** כל מתים המלינן בלא תעשה כדיליף בברייתא מדכתיב דתקברנו: **ולא היו קוברין אותו בקברות אבותיו.** לפי שאין קוברין רשע אצל צדיק כך מפרש לה בגמרא: **ב' קברות.** בגמ' מפרש שמעת דהלכה למשה מסיני ב' ולא ד': **נתעכל הבשר.** כבר נתכפר במיתתו ובזיונו מלקטין את העצמות וקוברין אותו בקברות אבותיו: **ולא היו מתאבלים.** עליהם כדי שתהא בזיונם כפרה להם אלא אוננין בלבד דאין זה כבוד להרוג ואין כפרתו מגונה בכך שאין אנינה אלא בלב בלבד: **לשני תאומים.** אף אדם עשוי בדיוקנו של מקום: הא לשון הרמב"ם בפי' המשנה את הלשון אומרת כלומר אי זה דבר הוא מנהג בני אדם לומר כשהוא חולה (לעסם) [לעצמו] מי שמצטער בלבו אין הכוונה בזה שמעשה ולא נשכחו והדברים שהיו אומרים בימי ר"מ קלני מראשי קלני מזרועי כך אמר הכתוב שמיתתו זה החוטא יש חרון המלאכים ולהכיא אותו בחיים איש טוב ואם זה אומר במחוייב מיתה כל שכן מי שנהרג נקי:

מהרש"א כי קללת אלהים תלוי וגו' כלומר מפני שבירך השם ונמצא ש"ש כו'. הא' בעונה לא שייך אלא בברכת ה' וכן בע"ז והיינו כמ"ד דאינו נתלה אלא המגדף ועובד ע"ז ולמ"ד דכל הנסקלים נתלין איכא לפרושי קללת אלקים תלוי כר"מ דלקמן משלו משל לב' אחים כו' וק"ל: **קלני מזרועי כו'.** ע' פירש"י ובפרק אין דורשין הוסיף לפרש כבד אני מזרועי שילדתי זה שמת בעונו עכ"ל וק"ק לפ"ז מאי קאמר ק"ו על דמן של צדיקים שהרי זה אינו מת בעונו וע' פי' הרמב"ם בפי' המשנה בזה וע' גם בערוך בערך קל בזה ולפי מה שכתבנו דברי ר"מ הכא כרחה דאיירי נמי בהאי קרא דקללת אלהים תלוי בשעה שאדם מצטער אף לאחר מיתתו בהאי דקיימי' באם היו מלינין אותו על העץ כמ"ש אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל גם השכינה מצטערת ואומרת קלני כו' כדמפרש קילא לי ענמא ומראשי ומזרועי דקאמר ע"ש כשאדם מצטער מניח זרועו על ראשו והם ב' מקומות של הנחת תפילין והיינו קללת אלהים תלוי וד"ק: **לב' אחים תאומים כו'.** עיין בפרש"י ותוספ' פרש"י אצלו של מלך הוא שאדם עשוי בדמות דיוקנו וישראל הם בניו כו' עכ"ל מפירושו נראה דאין זה רק בישראל ולא בנכרי וע"פ הכונה שישראל זרע יעקב שהם דמות דיוקנו כדאמרי' בפ' מ"ה אדם הראשון הוא דיוקנו של מקום ויעקב אבינו הוא דמות דיוקנו אבל הרמב"ן כתב על דבריו שלכנו כאשר תשב הרג בישראל שנקראו בנים למקום כו' ולכן לא יהושע והורידם מעל העצים כו' עכ"ל והאריך ע"ש ולכאורה דכן הוא דרך דיהושע שהיו ה' מלכים עכו"ם ולא יהושע להורידם קשה לפרש"י וגם לייתב לפרש"י איכא ב' טעמים בלא תלין נבלתו האחד קללת אלהים תלוי והאי טעמא איכא בישראל ולא בנכרי ועוד איכא טעמא אחרינא ולא תטמא את אדמתך וגו' כי המת שאינו נקבר הוא טומאת הארץ ההוא טעמא שייך נמי בנכרי וכ"כ רד"ק בס' יהושע ע"ש:

א"ר

עיון יעקב

[illegible] ומ"ש אי"ל דדעת רש"י דקודם שנגמר הדין כיון שהיו יודעין שהוא מרושע היו יודעין בדרישות וחקירות כדי שלא לבזותו: **הלינו לכבודו להביא לו ארון ותכריכין.** והיינו להביא לו [illegible] או שאר עניינים [illegible] אלא לפי [illegible] אצל קרובי ב"ד ועליהם אין מעידין: **ולא היו מתאבלין אלא אוננין.** פירש"י כדי שיהא בזיונם כפרה להם [illegible] **לשני אחים תאומים** [illegible] ע"ש במהרש"א ס"פ [illegible] ולפשט

מו: **א״ר** יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי מנין למלין את מתו שעובר עליו בלא תעשה שנאמר °כי קבור דברים כא
תקברנו מכאן למלין את מתו שעובר בלא תעשה [א״ר]
א״ר יוחנן משום רשב״י רמז לקבורה מן התורה מנין
ת״ל כי קבור תקברנו מכאן רמז לקבורה מן התורה א״ל
שבור מלכא לרב (חסדא) [חמא] קבורה מדאורייתא
מנא לכו אשתיק ולא אמר ולא מידי א״ל רב אחא בר
יעקב אימסר עלמא בידי דטפשאי איבעי ליה למימר
כי קבור דליעבד ליה ארון תקברנו לא משמע ליה ולימא
מדקבור צדיקי מנהגא בעלמא מדאקבריה רחמנא
דברים לד למשה דלא לישתני ממנהגא ת״ש °וספדו לו כל ישראל
ירמיה טז וקברו אותו דלא לישתני ממנהגא °לא יספדו ולא יקברו
לדומן על פני האדמה יהיו דלישתנו ממנהגא איבעיא
להו קבורה משום בזיונא הוא או משום כפרה הוא
למאי נ״מ דאמר לא תקברוה להההוא גברא אי אמרת
משום בזיונא הוא לאו כל כמיניה אלא אי אמרת משום
כפרה הוא הא אמר לא בעינא כפרה מאי ת״ש מדאקבור
צדיקי אי אמרת משום כפרה הוא צדיקי לכפרה צריכי
קהלת ז אין דכתיב °כי אדם אין צדיק בארץ וגו׳ ת״ש וספדו לו
כל ישראל וקברו אותו אי אמ״ת כי היכי דתיהוי ליה
כפרה הנך נמי לקברו כי היכי דתהוי להו כפרה האי
דצדיק [הוא] תיהוי ליה כפרה הנך לא ליהוו כפרה ת״ש
לא יספדו ולא יקברו דלא תיהוי להו כפרה:

הי״ג ת״ל כי קבר תקברנו. מרבויא דרים כל המתים: רמז לקבורה. מאדם חייב לקבור את מתו: דליעבד ליה ארון. אבל קבורת הארץ לא משתמע מיניה להכי לא אמר ליה מהאי: ופריך כיון ליה מרבויא דתקברנו: ומכי לא משמע. לנטרים (שבור מלכא) דרשה מרבויא: וכיון ליה מדאקבור צדיקי. אברהם יצחק ויעקב: ומשני מנהגא בעלמא הוא. שנהגו קודם לכן: וכיון ליה מדקבריה רחמנא למשה. אלמא דעתו הסכימה: ומשני דילמא כי היכי דלא לישתני. משום מנהגא דעלמא: וספדו לו. באביה בן ירבעם כתיב ואחיה השילוני נתנבא עליו הכל זה לפנה יען כי נמצא בו דבר טוב שביטל פרדסיות שהושיב אביו: ולא יקברו. ברשעים כתיב ומדלייט להו הכי ש״מ קבורה מעליא אשכחן עלה: משום בזיונא הוא. שלא יתבזה לעין כל כשידלוהו את ונרקב ובתפוך או כי היכי דתיהוי ליה כפרה בהשפלה זו שמורידין ומשפילים אותו בתחתיות: לאו כל כמיניה. דבזיון הוא לקרוביו: הא אמר לא בעינא כפרה. ולאו מנו קברי ליה לא (מכפר) [ומכפר]: ולא יקברו. ולאי משום כפרה הוא יקברו ויתכפר להם

תסמכי לא כיחא להקב״ה דתיהוי להו כפרה לפי שהסף על פתח קברם לא היו חוזרין:

תוספות קבורה משום בזיונא או משום כפרה. על כרחין איכא כפרה כדאמרינן לקמן פ״ד מיתתם כפרה. ותימה הוי מצי פשט נפרם דקברא פורתא אלא אפילו אי איכא בזיונא וכפרה מיבעי ליה הי עיקר ואי״ת והא איכא כפרה שפי בשלא נקבר המשתקבר כדתניא בשמעתין סימן יפה לו למת שנפרעין ממנו לאחר מיתה מת שלא נספד ולא נקבר וי״ל דלאו ולא נקבר ככל קאמר אלא לא נקבר לפי כבודו והאי בזיונא דהכא לאו בזיונא דמת קאמר דהא״כ אמאי לאו כל כמיניה אלא בזיונא דמשפחה אבל למת (אין) [אית] לו בזיון אם אינו שוכב על מטתו בכבוד:

הגדה הנך נמי לקברו. ולפי פירוש התוספות קשה נמי לימא משום בזיונא דאפי׳ לא יקברו יש לומר דלא איכפת לנו ברשעים אף בני משפחתו מתבזים גם הוי מצי למימר ולמעטיך אי משום בזיונא דמשפחה אמאי לא יקברו. הרי״ף:

פו: פט **איבעיא** להו הספדא יקרא דחיי הוא או יקרא דשכבי
הוא למאי נ״מ דאמר לא תספדיה לההוא
בראשית כג גברא א״נ לאפוקי מיורשים (מאי) ת״ש °ויבא אברהם
לספוד לשרה ולבכותה אי אמרת משום יקרא דחיי הוא
משום יקרא דאברהם משהו לה לשרה שרה גופיה ניחא
לה כי היכי דנתיקר בה אברהם. ת״ש וספדו לו כל
ישראל וקברו אותו ואי אמרת משום יקרא דחיי היא
חני בני יקרא ניגהו ניחא להו לצדיקי דנתייקרו בהו
אינשי ת״ש לא יספדו ולא יקברו (אי אמרת משום יקרא
דשכבי שפיר דהני לאו בני יקרא נינהו אלא אי אמרת
יקרא דחיי הוא הא נמי יספדו כי היכי דתיהוי להו יקרא
לאינשי) לא ניחא (להו) [לצדיקיא] דנתייקרו ברשיעא
ירמיה לד תא שמע °בשלום תמות ובמשרפות אבותיך המלכים
הראשונים וגו׳ והוי אדון וגו׳ אי אמרת יקרא דחיי הוא
מאי נפקא ליה מיניה היק ליה לתייקרו בך ישראל כי
תהלים טו היכי דאתייקרו באהבתך *ת״ש נבזה בעיניו נמאס זה
חזקיה מלך יהודה שגירר עצמותיו של אביו (במטה)
[על מטה] של חבלים ואי אמרת יקרא דחיי היא מ״ט
עביד הכי משום דתיהוי כפרה לאביו ומשום כפרה
דאבוה משהי ליה ליקרא דכל ישראל ישראל נפייהו
ניחא להו דמחלי יקרייהו לגביה. ת״ש אמר להו (רבי)
אל תספדוני בעיירות ואי אמרת יקרא דחיי הוא מאי
נפקא ליה מיניה קסבר (רבי) לתייקרו בו ישראל טפי
(פורתא) תא שמע ר׳ נתן אומר סימן יפה למת שנפרעין
ממנו לאחר מיתה מת שלא נספד ולא נקבר או שחיה
גוררתו או שהיו גשמים מולפים על מטתו זהו סימן יפה
למת ש״מ יקרא דשכבא הוא ש״מ:

אי

עין יעקב

[illegible]

אי נמי לאפוקי מורשין. של כותן שכר שספדרין אי יקרא דשכבא כי אמר לא תספדוה לייתיב ליה ואי לא אמר ואמרי יורשין לא ניחא לן כפינן להו ואי יקרא דחיי הוא לדידיה לא לייתיב ליורשין לייתיב: **משהו לשרה.** עד שבא אברהם מחקידה ילחק דכתיב ויבא אברהם מכלל דהויה סמתא לא הוה התם: **הנך בני יקרא נינהו.** בתמיה והלא כל בית ירבעם המתים רשעים היו: **ולא יקברו.** ואי יקרא דחיי הוא והלא הטהרים יש נסם לדיקים: **והוי ארון יספדו לו.** לצדקיהו כלמר: **נבזה בעיניו נמאס.** בתהלים כתיב (מי יעלה בהר ה' נקי כפים וגו' לבב וגו') [מי יגור באהלך וגו'] וקא חשיב מני הלי. **על מטה של חבלים.** [דרך] בזיון מפני שהיה אביו רשע וניזאו לעין כל כדי שיתכפר האחרים ולכבוד עלמו לא חש. ומפני כבוד אב מני ליכא לנויחם דכתיב בעמך כתיב בעושה מעשה עמך: **נבזה בעיניו.** הוא עלמו נתבזה: **ונמאס.** בפני עלמו שלא חש לכבודו במקום קדוש השם: **ואי אמרת.** כבוד ששמין למת הוא שלו אלא של חים מאי טעמא עביד הכי למה ביזה את החיים: **אל תספדוני בעיירות.** רבינו הקדוש לוה את בניו בכתובות בהשמה אל תספדוני כשהולכים את אותי למקום קבורתי דהוא מת בליפורי וקבורתו בבית שערים אל תספדוני בעיירות קטנות שמעבת עליהן אלא בכרכים גדולים דאיכא איגשי טובא ומכבי מהעיירות מני להתם: **ס"י יפה למת.** כשנפרעין ממנו בעוה"ז לאחר מיתה דים לו כפרה בכך: **שיש יקרא דשכיבא.** דאי לא יקרא דידים אמאי מיכפר בבזיונים:

תוספות לא תקנה לכהוא גברא. והא דאמרינן בסוף פ"ב דכתובות דהמשכר קנה באין בני תספסה וקוברין אותו בגל ברמו משום פגם משפחה שאני התם דבעי דלקבריה במד דובמא: הספידא יקרא דחיי. פימא דאמרינן בפרק הערל אל שאול ואל בית הדמים אל שאול שלא נספד כהלכה ואי משום יקרא דחיי הוי ממלך ישראל על כוון שלא הספידוהו וי"ל דיהודן היו לסופדו לתרגום שמלפערין עליו ומפני דוד ועוד דאפילו הוי יקרא דחיי שאני מלך דאיכא בזיון הוא לבנים שלא נספד כהלכה:

מהרש"א בפרש"י **ויבא אברהם.** מכלל דהוה סמתא כו' דלאם לא היו משהין את שרה עד שבא אברהם אלא שבא מיד אחר מיתתה לא הו"ל להזכיר כלל שבא אברהם ממקום אחר ועוד דלא ה"ל למכתב ויבא אברהם לספוד גו' דמשמע דביאתו היה ע"ד זה אלא הו"ל למכתב שבכה וספד אברהם על שרה וגו' אלא שהולך ביאתו להזכיר שהיו משהין אותה על ביאתו כו'. להספידה ואין לומר שהיו משהין על ביאתו משום דלא היה לה מקום לקבורה כמשמעות הכתובים שהולך אברהם להשתדל מקום קבר דא"כ לא הו"ל להזכיר ביאת אברהם גבי הספד ובכייה אלא גבי קבורה הל"ל ויבא אברהם לקבור את שרה ודו"ק: **הספידא יקרא דחיי** כו'. כתבו התוס' תימה וכו' וכל"ל אהא דפ' האורג גבי יהושע שהם עליהן הר געש להרגן על שלא נספד דאפי' הוי יקרא דחיי ומלך שאני דיהושע נמי כמו מלך היה אך קשה לתירוץ זה מאי פריך מהוי ארון יספדו דכתיב גבי לדקיה שהיה מלך ואולי דבריהם נראה יקרא דחיי הוא לגבי המת ולמשפחתו וניחא דיהושע ושאול ודו"ק:

הרי"ף לאפוקי מיורשין. עיין פרש"י ותוס' דלעיל מיבעי קבורה אי משום בזיונא דקייט בזיונא דמשפחה כמו שכתבו התוספות ליתא נמי כיון לאפוקי מיורשין אי לא אמר ואמרו יורשין לא ניחא לן למקבריה אי משום בזיונא דחיי לדידיה לא לייתינן ליורשים לייתינן וי"ל דיוקרא דחיי גבי הספידא הוא ליורשין דוקא שהם הקרובים אליו יותר אבל גבי קבורה דהוי בזיונא דמשפחה אפי' דאמרי יורשין לא ניחא לן אפ"ה לא לייתינן להו משום בזיונא דפחל גבי משפחה: הספדא יקרא דשכבי וכו'. ותימא והלא אדרבה אם לא נספד כלל סימן יפה הוא לו כדאמרינן לקמן ונראה כבודו בשלא נספד יותר משנספד ואיך תוכיח מזה לקמן במסקנא דהספ"ה יקרא דשכבי וי"ל דהתם מיירי שהיו באים להספידו והלכו ולא נספד אבל על מי שלא נתעוררו להספדו זהו חסרון כבודו לפי שנותך הספד ניכר בכבודו ולמאי דכתבו התוס' לעיל דהאי לא נקבר נמי לא נקבר בכלל קאמר אלא לא נקבר לפי כבודו היה נמי לא נספד כפרם כן לא כמו כלאורי קאמר: פ"ה נבזה בעיניו נמאס זה חזקיה כו'. ותימא דהא תריגנא לעיל נמי לא יספדו ולא ביזא להו לגדיקי דנתייקרו ברשעיים ותי' היינו. הטעם וי"ל דמלך שאני דכל ישראל מתייקרים בים ועי"ל דהתם דלא ניחא להו לגדיקי לאתייקרי ברשעים אבל מקום לא ניחא להו לחיי להתבזות בהו ... תיגררו במטה של חבלים דהוי בזוי את כל החיים אבל קשה דאפילו אמ"ל דיקרא דשכבי הוי איקמי דנתי דלא יעשה לו כבוד אבל הגרירה שהיה ביזוי גם אל החיים ולמה ביזה את החיים. ועי"ל ל"ל ספמא בן כי היכי דליהוי ליה כפרה לאביו אי"ב ליעא ליה ולימעביר וי"ל דעיקר הקושיא היא מ"ש ומשום דליהוי ליה כפרה לאביו הסהי יקרא דכל ישראל:

א"ר אחא בר חנינא מנין שאין קוברין רשע אצל צדיק שם
דכתיב °ויהי הם קוברים איש והנה ראו את הגדוד מ"ב יג
וישליכו את האיש בקבר אלישע וגו' [ויחי] ויקם על
רגליו וגו' א"ל רב פפא ודלמא לקיומי °ויהי נא פי שנים שם ב
ברוחך אלי א"ל אי הכי היינו דתניא °על רגליו עמד שם יג
ולביתו לא הלך אלא ויהי נא פי שנים היכי משכחת
לה דאחייה אמר ליה ר' יוחנן שריפא צרעת נעמן שהיא
שקולה כמת דכתיב °אל נא תהי כמת וכשם שאין במדבר יב
קוברים רשע אצל צדיק כך אין קוברין רשע חמור אצל
רשע קל:

ויחי ויקם על רגליו. אותו שנקבר נביא שקר היה הוא שנביא אמר השיב את עזו לאכול ולשתות בבית אל ונכנס עמו על ידו וסמיתת הלוים וכמות לאחר ימים קברוהו אצל אלישע ולא שכשר לפני המקום שיקבר אללו והחייהו: **פי שנים.** ואליהו החיה את המת והיה לאלישע להחיות שני מתים והוא לא החיה אלא בנה של שונמית: **לא הלך.** ואי משום ברכתא דאליהו הוא היכי מקיימא בהלי: **וכשם שאין קוברין כו'.** לפרושי טעמא דמתני' מסדר דלפיכך (כתמו) [נתקנו] שני קברות שאין קוברין הנסקלין והנשרפין שהם רשעים חמורים אצל הנהרגין והנחנקין שהם רשעים קלים:

מהרש"א ויקם על רגליו. פרש"י אותו הנקבר נביא שקר הי' כו' ולמאי

עיון יעקב

[illegible]

ולמאי דמפיק על רגליו עמד ולא הלך לביתו הייט שקברוהו אח"כ בבית אלא קבר עמו הנביא כמפורש בקרא מיהו גם אם ראה זה במדרש שזהו הנביא שקבר שהשיב את עמו הנביא הוא תמוה דכיון דהיה רשע ולא הוכשר אלא המקום לקבר אלא אלישע הצדיק איך הוכשר אלא המקום לקברו אלא עמו הנביא אמת ולדיק כמ"ש וקברתם אותי בקבר אשר איש אלקים קבור בו אצל עצמותי הניחו עצמותי וכן עמו לו כמ"ש בני מעשי דיאשיהו ויתלמו עצמותיו את עצמות הנביא אשר בא משומרון ויש ליישב דלא קאמר אלא אצל עצמו מיד הניחו עצמותי דהיינו אחר שנתעכל הבשר דאז מתכפר הרשע כדתנן במתני' נתעכל הבשר מלקטין עצמותיו וקוברין אותן במקומן וכדמפרש בגמרי לקמן אבל לגבי אלישע בקבר ההוא נביא שקר מיד אחר מותו: ויהי נא פי שנים ברוחך וגו'. ומתקיים ביה ברכתא דאליהו שהלך לביתו והוליד בן כדאית' במדרש והביאו הרד"ק

שלום בן תקות שהלך לביתו והוליד את חנמאל ע"ש:

הגהה ויקם על רגליו תומר. הא דלא משני מידי הא נתקיימו ברכתא דאליהו בכפולות נעמן דהיא שהברכה מוכרת להיות נתקיימה מתם כמו שהמיה אלישע הגיחך לשנויי הא לביתו לא הלך והשתא ע"כ לריך לאוקמי ברפואת נעמן. הרי"ף:

שם "א"ל רבא מי קא מדמית נהרג מתוך רשעו למת מתוך

עיין בנימוס רשעו מת מתוך רשעו כיון דכי אורחיה קמיית לא הויא ליה כפרה נהרג מתוך רשעו כיון דלאו כי אורחיה מיית הוי ליה כפרה תדע דכתיב °מזמור לאסף אלהים

תהלים עט באו גוים בנחלתך טמאו את היכל קדשך וגו' נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים בשר חסידיך לחיתו ארץ מאי עבדיך ומאי חסידיך לאו חסידיך חסידיך ממש עבדיך הנך דחייבי דינא מעיקרא וכיון דאיקטל קרי להו עבדיך:

מהרש"א חסידיך ממש ועבדיך הנך דחייבי דינא דמעיקרא כו'. ולכך שינה לומר גבי עבדיך מאכל לעוף השמים דלאע"ם שבטלו סנהדרין דין ד' מיתות לא בטלו דאמרינן פרק אלו נערות ויש מהן דמחייבין דין סקילה ואמרי' דכל הנסקלין נתלין והייט מאכל לעוף השמים לא לחיות ארץ וק"ל:

שם ע"ב קבריה דרב הוו שקלי מיניה עפרא לאשתא בת יומא אתו אמרו ליה לשמואל אמר להו יאות עבדין קרקע עולם היא וקרקע עולם אינה נאסרת דכתיב

מ"ג כג °וישלך את עפרה (אל) [על] קבר בני העם מקיש קבר

דברים יב בני העם לע"ז מה ע"ז במחובר לא מתסרא דכתיב °אשר אתם יורשים [אותם] את אלהיהם על ההרים הרמים אלהיהם על ההרים ולא ההרים אלהיהם הי"נ במחובר לא מיתסר:

לאשתא בת יומא. ביום ראשון שלה והם מתרפאין בלותו עפר: אמרו לו לשמואל. משום דמת וכל הנקבר בו איסורי הנאה נינהו דגמר שם שם מעגלה ערופה כדלקמן: יאות עבדין. כדמפרש לקמן שקרקע אינה נאסרת: ע"ז לא מתסרא במחובר לקרקע. דכתיב אלהיהם על ההרים ולא ההרים

יבמות צ ת"ר הרוגי מלכות נכסיהם למלך הרוגי ב"ד נכסיהם

שם סח ליורשים ר' יהודה אומר אף הרוגי מלכות נכסיהם

ב"ב מ"א כא ליורשים אמרו לר"י והלא כבר נאמר °הנה בכרם נבות אשר ירד שם לרשתו אמר להן בן אחי אביו היה וראוי ליורשו היה אמרו לו והלא הרבה בנים היו לו אמר להן

שם ב ט אותו ואת בניו הרג שנא' °אם לא את דמי נבות ואת דמי בניו ראיתי ורבנן ההיא בנים הראוין לצאת ממנו

שם א כא בשלמא למ"ד נכסיהם למלך היינו דכתיב °ברך נבות אלהים ומלך אלא למ"ד נכסיהם ליורשים למה לי ומלך ולטעמיך אלהים למה לי אלא לאפושי ריתחא הכא נמי לאפושי ריתחא בשלמא למ"ד נכסיהם למלך היינו

מ"א ב דכתיב °וינס יואב אל אהל ה' ויחזק בקרנות המזבח

שם וכתיב °ויאמר לא (אצא) כי פה אמות לא למ"ד נכסיהם ליורשים מאי נפקא ליה מיניה לחיי שעה:

הרוגי מלכות. שנתחייבו מיתה למלכי ישראל כגון שמרדו בו דכתיב כל איש אשר ימרה את פיך וגו': לרשתו. משמע ירושה מאביו הוא ירשה: והלא הרבה בנים היו לו. לא ידענא מהיכן ילפינן: היינו דכתיב ומלך. העידוהו שמרד במלכות כדי שיתחייב מיתה למלכות ויהיו נכסיו למלך: למה לי ומלך. אי משום לאיקטולים הרשעה מחמת קורבה בברך נבות אלהים סגי: ולטעמיך. דמלך נמי ליתחייב מיתה מלכות נאמר: אלהים למה לי. הא מחייב ליה משום מלכות: לאפושי ריתחא. דדייקן עליו שלא ירבה אחר אחאב למימר בשביל הרגו ותלי בסעו: כי פה אמות. ביואב כתיב לא הסיה כוון למלכות כדי שלא יהו נכסיו (סלק) [למלך]: לחיי שעה, דהוי' בעלמא עד שיסיעו הדברים לשלמה וימלוהו:

מהרש"א והלא הרבה בנים היו לו א"ל כו'. פרש"י לא ידענא מהיכא ילפינן עכ"ל אבל בבן אחי אביו דקאמר ל"ק מהיכא יליף ליה כיון דאוקמה בהכי משום קושיא דירד שם לרשתו אית לן למימר דמשמע טפי ירושה ממש בבן אחי אביו אבל מנליה להקשות והלא הרבה בנים כו' ומהיכא פסיקא ליה לומר כן דהיי לו בנים וק"ל: הראוי' לצאת ממנו כו'. לכאורה ר"ל דמי בניו היינו בנים הראוים לצאת מנבות גופיה אבל קשה מהא דדרשי' פ' אחר ד"מ דמי אחיך דמו ודם זרעותיו וא"כ ה"נ מדמי נבות נפקא שפיר בניו של נבות הראוים לצאת ממנו ודמי בניו ל"ל ונראה דודאי בני הראוים לצאת מנבות מדמי נבות נפקא שפיר לכ"ע אלא דס"ק ההוא דמי בניו לאו דמי בניו דהיינו בנים הראויים לצאת מבניו שכבר נולדו שהרג אחאב בני נבות שנולדו כדר"י יודה אלא דבניו שנולדו לא הרג והכא דמי בניו היינו בנים הראוים לצאת מבניו הראויים לצאת ממנו עדיין דהיינו בני בנים דקרוין בנים ובנים גופייהו שעדיין ראוים לצאת ממנו נפקא שפיר מדמי נבות ודו"ק: ה"ג לאפושי כו'. פי' רש"י לאפושי וכו' והוא דחוק שהרי אחאב לא ידע בהריגתו שהרי נהרג ע"י זקני עירו בעדות שקר גם קשה מאי קאמר פ"ג לאפושי ריתחא ומאי שייכא הכא למ"ד נכסיהן ליורשים ול"ל ומלך וגו' פרש"י הוא נראה כמ"ש הרד"ק בזה שהזקנים ידעו הדבר כי שקר הוא ולמה הוצרכו לכל זה יהרגוהו בך במלכות איזבל בלא עדות והתשובה

שקלי מיניה עפרא לאשתא בת יומא. ולמ"ג דהוי לרפואה היא אין מתרפאין ממש כיון שמם איסורי הנאה עיין ב"ד סי' קנ"ה וכפי' מש"ך: אמרו לו ושלא הרשאנים פע ט. פרש"י לא ידענא מהיכא ילפינן ועיין במהרש"א ול"נ דודאי גם התקשה ידע ומקרא [illegible]

[illegible]

והתשובה כי זקני העיר היו מוטעין בו' ואילו היו הזקנים מגלים הדבר לעם לא היו מניחין להרגו בחנם כי לפיכך בקשה איזבל עלילי' ביתרת הוא ובטחה איזבל בזקנים שיכסו עליה ויעלימו הדבר כו' עכ"ל ועוד האריך ע"ש והשתא לאתויי ריתחא דקאמר הוא כגד העם דלכך אמרה שיעידו בו תרתי ברכת אלקים ומלך לאתויי ריתחא שלא יהיו העם חסים עליו ולא ידקדקו בדינו אם הוא אמת שיחשבו שאפשר שאחד מהם אמת ודו"ק: להיי שעה. עד השיבו דברים לשלמה ויבואו כפרש"י ונראה כי שלמה נתן ליואב רשות לשמיתו שם כמ"ש פה אמות וגו' ויאמר המלך עשה כאשר דבר ופגע בו והא דכתיב מעם מזבחי תקחנו למות היינו שאם כהן הוא ורוצ' לעבוד עבודה תקחנו למות כפרש"י בחומש ולקמן דאמר דשלמה קבל הקללות עליו והיינו מאי קרא דעשה כאשר דבר וגו' כפרש"י בספר מלכים היינו דרשה דקרא אבל פשטיה דעשה כאשר דבר וגו' היינו לאתיבו שם ומיתה לכתחלה. אמר שלמה לבניהו להוציאו ממקדש לשמיתו בחוץ ולא יהרג במקדש דכתיב כה אמר המלך צא וגו' אעפ"כ דע"כ אין איסור בדבר כמו שאמר לבסוף ובניהו כמי לא רצה להרגו שם בלי רשות המלך וק"ל:

הרי"ף דהיי דכתיב כל איש אשר ימרה את פיך וגומר. וקשה הא לא נתחייב אלא משום הוא גופיה מורד במלכות כדלקמן א"כ: מה הועיל. נמס ואומר כי פה אמות הם איקרי הכתוב מלכות וי"ל שטעם בזה שלא נתחייב משום מורד במלכות כי לא נטה אחרי אדוניה להיות מלך כל ימי חיי דוד:

מ"א ב **וישב** בניהו את המלך דבר לאמר בה דבר יואב וכה ענני א"ל זיל אימא ליה תרתי לא תעביד בההוא גברא אי קטלת ליה קבול לטותיה דלטייה אבוך ואי לא שבקיה דליקום בלטותיה דלטייה אבוך שם ויאמר לו המלך עשה כאשר דבר ופגע בו וקברתו אמר רב יהודה אמר רב כל קללות שקלל דוד את יואב נתקיימו ש"ב ג בזרעו של דוד ואל יכרת מבית יואב זב ומצורע ומחזיק בפלך ונופל בחרב וחסר לחם. זב מרחבעם דכתיב מ"א יב והמלך רחבעם התאמץ לעלות במרכבה לנוס ירושלים ויקרא טו וכתיב כל המרכב אשר ירכב עליו הזב יטמא. מצורע דה"ב כו מעוזיהו דכתיב ובחזקתו גבה לבו עד להשחית וימעל בה' אלהיו ויבא אל היכל ה' להקטיר על מזבח הקטורת שם וכתיב והצרעת זרחה במצחו. מחזיק בפלך מאסא מ"א טו דכתיב רק לעת זקנתו חלה את רגליו ואמר רב יהודה אמר רב שאחזו פודגרא א"ל מר זוטרא בריה דרב נחמן לרב נחמן היכי דמי א"ל כמחט בבשר החי מנא ידע אבע"א מיחש הוה חייש ביה ואבע"א מרביה הוה גמיר תהלים כה לה ואבע"א סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם. נופל מ"ב כג בחרב מיאשיהו דכתיב ויורו היורים למלך יאשיהו ואמר רב יהודה אמר רב שעשו כל גופו ככברה. וחסר מ"ב כה לחם מיכניה דכתיב וארוחתו ארוחת תמיד נתנה לו. שם א"ר יהודה א"ר היינו דאמרי אינשי *ההא ליטא ולא תהא (סלטטא)[לייטא] אתיוה ליואב לדיניה א"ל מ[...]

קטלתיה לאבנר א"ל גואל הדם דעשהאל הואי עשהאל רודף הוה א"ל היה לו להצילו באחד מאבריו א"ל לא הוה יכול ליה א"ל השתא בדופן חמישית כוון ליה דכתיב ש"ב ג ויכהו אבנר באחרי החנית אל החומש וא"ר יוחנן בדופן חמישית במקום שמרה וכבד תלוים בו באחד מאיבריו לא יכיל ליה (אמרו) [אמר] ליה ניזיל לאבנר מ"ט קטלתיה לעמשא א"ל מורד במלכות הוה דכתיב ש"ב כ ויאמר המלך לעמשא הזעק לי את איש יהודה שלשת ימים וגו' וילך עמשא להזעיק את איש יהודה ויוחר וגו' (אמרו) [אמר] ליה עמשא אכין ורקין דריש אשכחינהו יהושע א לישראל דפתיח להו במסכתא אמר כתיב כל אשר ימרה את פיך ואל ישמע אל דבריך לכל אשר תצונו יומת יכול אפי' לד"ת ת"ל רק חזק ואמץ אלא ההוא שם גברא מורד במלכות הוה דכתיב והשמועה באה עד מ"א ב יואב כי יואב נטה אחרי אדוניה ואחרי אבשלום לא נטה מאי לא נטה א"ר יהודה שבקש לנטות ולא נטה ומ"ט לא נטה א"ר אלעזר עדיין לחלוחית של דוד קיימת ר' יוסי ברי חנינא אמר עדיין אצטגניני של דוד קיימין דאמר רב יהודה אמר רב ת' ילדים היו לו לדוד וכולן בני יפת תואר היו ומגדלי בלורית היו ומהלכין בראשי הגייסות היו והן הן בעלי אגרופין של דוד:

בה דבר יואב וכה ענני. משמע דבר ועכ"ש הרגת. וקרא כי פה אמות סוף דכתיב ומו לא אלא היק ליה תרתי לא תעביד לי: כולן נתקיימו בזרעו של דוד. מפני שקבלן שלמה עליו: לעלות במרכבה. וגבי זב כתיב סתי מרכב אמרכבה אנ"ם: מחזיק בפלך. אוחז עקל לישען עליו מחמת חולי הרגלים: פודגרא. כך שם החולי אף בלשונם: מנא ידע. רב נחמן: וארוחתו ארוחת תמיד. מאת מלך בבל היתה לו: תהא ליטא ולא לייטא. מה לך להיות מן המקוללים ולא מן המקללים לפי שסוף קללה חוזרת לבית של המקלל: היה לו. לאבנר: להציל. את עצמו: באחד מאיבריו. של עשהאל ולא יהרגהו דהכי אמרינן (נאמנו כן הנסרפין) [בפ' בן סורר ומורה דף ע"ד] הרודף אחר חבירו להורגו ויכול זה להציל את עצמו באחד מאיבריו של רודף ולא עשה כן אלא חזר כנגדו והרגו נהרג עליו: אמר ליה לא יכול ליה. אבנר לסיים באחד משאר איבריו: אמר להו. יואב השתא בדופן חמישית כנגד כלפי חמישי: (אמרו) [אמר] ליה ניזיל לאבנר. דיש של אבנר פטור אתה עליו: אכין ורקין דריש. שמלאכו שהיו עסוקים במסכת ולא רצה לבטלם כדמפרש ואזיל דאיש מורד במלכות דכתיב רק חזק ואמץ רקין מיעטין שאם יבא המלך לבטל דברי (נביא) [תורה] אין שומעין לו: השמועה. כשמתה שלמה באה אל יואב ונסיעה: כי יואב נטה אחרי אדוניה ואחרי אבשלום. כשמרד בדוד אביו לא נטה: מאי לא נטה. מה לנו להכיר זאת כאן וכי (לא) [מה] היה לו ליתא בשביל שלא נטה אחרי

עין יעקב

[illegible]

אחרי אבשלום וכאן נמי אלא מגיד לך הכתוב שניקם לגמרי גם אחרי אבשלום אלא שלא נגמר מחשבתו כדמפרש ואזיל מפני שעדיין היה לו ליאטיות גבורתו של דוד קיימת אבל עכשיו שהזקין ילא מדרכו ונטה אחרי אדוניהו: איצטגניני דוד. בעלי אגרפין שלו שעל ידם היה נלחם ויולא ובא על פיהם איצטגנינים דכל התלמוד לבין מזלות ותים בכוכבים והכך קרי הכי משום שהיה דוד נסמך עליהם ועוסק על פיהם והולך אחר דבריהם: ילדים. בחורים: ומגדלי בלורית. מוכפשי הגרים כדי שיראו בעלי קומה [אותם] ויפחדו מהן: בני יפת תואר כפי נכרים שהן לוקחים בשבים והתידם הכתות כדכתיב ותלח בשבים וגו':

תוספות: פי' קטלתיה לעשהאל. ולית הילך נתפייס יואב במאי דקטליה לעשהאל הא בעי התראה ואפילו למ"ד אבד אינו צריך התראה הכא לא היה סבר בדבר זה שהיה חושבו מורד במלכות והוה ליה שגג וי"ל דלא נתפייס אלא משום הוא נופיה דהוה מורד במלכות ע"כ:

מהרש"א קביל למותא דלשייה כו'. ולא א"ל אי קבלת ליה בטל לבוותא ומאי דכין דכבר גזר דוד עליו הכך הרתי שלא כדין לפי דעתו אי איפשר שיבטל אחד מהם אי לאו שיקבל אחד מהם האקללה בחכם וק"ל: בזרעו של דוד כו'. אע"ג דרובן נענשו מפני החטא כגון שיהיו שגגה לבו ליפול לו הגבורה ואמת אמרינן בפ"ק דסוטה ומפני מה נענש שעשה אגריא בת"ח וכן יאשיהו נענש מפני החטא שלא שמע לפרעה נכה שהיה מפי ירמיה מ"מ אי לאו קללתו של דוד אפשר שהיה ומתכפר להם בעונש קל ממנו: דכתיב ויורו היורים גו'. כמה מלכים מיהודה שנסרנו נ"כ כגון יואש אמציה אמון אבל אינו מפורש בהם מכת חרב כמו ביאשיהו ומש"ה לא סגי ליה לאתויי מקרא דויורו היורים וגו' ומייתי מדאמר ר"י אמר רב שעשו כל גופו ככברה דהיינו מכת חרב ודו"ק: ארוחת תמיד. פירש"י מלא כ"כ היתה לו עכ"ל ואינו כן אלא מלא הוי"ל מהודך היתה לו ארוחתו תמיד אחר שעת כ"כ ויש לייש דברי רש"פ דמה שהיה לו ארוחתו תמיד מהוי"ל מהודך לא היה חסר לחם אבל מיכה כשמע דבזמן כ"כ לא היה לו ארוחתו תמיד והיה חסר לחם וק"ל: א"ל גידל לאבנר כו'. והכתוב שאמר והשיב ה' את דמו על ראשו אשר פגע בשני אנשים וגו' גם דוד אמר אשר עשה לשני שרי צבאות ישראל וגו' ויהרגם וגו' היינו לפי דעתם שלא היה יכול אבנר להציל עצמו בא' מאיבריו של עשה אל ועוד דאיכא למ"ד דפליג דאפילו דיכול להציל עצמו בא' מאיבריו ולא הציל פטור הנידף: עמשא מורד במלכות כו' א"ל עמשא אבן הזקן כו'. י"ל דדרים זה מדכתיב ויאמר בי"ד וקרין ויומר ב"ין דרים ויאמר מעלמו כמו שכתב יואב שהיה מורד במלכות וקרין ויומר בי"ן שנתאמר על ידי אחרים דאשכחינהו דפתיה לאו במסכתא ומי והדים ליה נ"ב מדכתיב ויוחר מן המועד וגו' דהיינו שנתאחר מן המסכתא אחר מקדר מועד ספתהו ועקיקן בה וק"ל: אלא ההוא גברא מורד במלכות כו'. למ"ד לעיל התני מלכות נכסיהן למלך כיוח דהולרך לומר לו דבלאו שהוא חייב מיתה ממנו שספק דם עמשה אלא דמורד במלכות נמי הוא ונכסיו למלך ולמ"ד דמורד

במלכות נמי נכסיהן ליורשין קא"ל דמורד במלכות הוא לפי דעתו שלא היה חייב מיתה בהריגת עמשא ונראה דהיינו ליה בהרגו ליואב, נמי מפני שהיה מורד במלכות מדברי דוד שאמר וגם אתה ידעת אשר עשה לי יואב וגו' דהיינו שהיה מורד במלכות ממה שנטה אחרי אדוניהו כמ"ש הרד"ק שאף היה יואב יודע כי נשבע דוד להמליך שלמה והוא מורד בהם ונטה אחרי אדוניהו כו' ע"ש:

הגה"ה שנקם לגמרי ולא נסה. וקשה לגמה לריך לאתויה שמ"נ משום שנקם לגמרי אחרי אבשלום היפוך ליה שמ"נ משום שנטה אחרי אדוניה ואפשר משום הא אינו חייב כי לא היה כוונתו להמליך אותו בחיי דוד כדכתיב ואדוניה בן חגית מתנשא לאמר אני אמלוך ויהי דבריו עם יואב גו' כלומר שכרת עמו ברית להתליכו אחר מיתת דוד ואף ע"ש שנתן הנביא אמר כי ירד היום ויזבח וגו' ויאמרו יחי המלך אדוניה אינו תוסיף נתן הנביא שאמר אני אבוא אחריך ומלאתי את דבריך מדכתו שהא פו"ל שאמר לומר לבון הרע על בעלי מחלוקת ונפי דעתו נראה דזה אחר הלשון הרע שם שהוסיף שאמרו יחי המלך אדוניה כי לא אמרו שאמרו בן והודעה כדברי עלמו שאמר נתן אתה אמרת אדוניה ימלוך אחרי ומכאן מאחריה דלא למלוך אחרי דוד וא"כ אין בזה מורד במלכות אלא משום שנקם לגמרי אחרי אבשלום ונגמרו עכשיו אחרי אדוניה נגלו עליו פן הראשון והאחרי ליענש: מסרפ"ש טעה מנסה אחרי אדוניה. נראה דנה שליגא דלעיל אמרינן ע"י בני יפת תואר הוא נלחם וכי אנא אמר דנזמת הסודים עומדת ליואב במלחמה:

ופליגא דר' אבא בר כהנא דא"ר אבא בר כהנא צב
אלמלא דוד לא עשה יואב מלחמה ואלמלא
יואב לא עסק דוד בתורה כדכתיב ויהי דוד עושה ש"ב ח
משפט וצדקה לכל עמו (וסמיך ליה) ויואב [בן צרויה]
על הצבא מ"ט דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו משום
דיואב על הצבא ומ"ט יואב על הצבא משום דדוד
עושה משפט וצדקה [לכל עמו] ויצא יואב מעם דוד שם ג
וישלח מלאכים אחרי אבנר וישיבו אותו מבור הסירה
(ודוד לא ידע) מאי בור הסירה אמר ר' אבא בר כהנא
בור וסירה גרמו לו לאבנר שיהרג ויטהו יואב אל תוך שם
השער לדבר אתו. בשלי א"ר יוחנן שדנו כדין סנהדרין
א"ל מ"ט קטלתיה לעשהאל רודף הוה הוה לך
להצילו באחד מאיבריו לא יכילנא ליה השתא כתם:
חמישית איכוונת ליה באחד מאיבריו לא יכלת ליה.
לדבר אתו בשלי א"ר יהודה אמר רב לדבר אתו על
עסקי שלו. ויכהו שם אל החומש אמר ר' יוחנן בדופן שם
חמישית מקום שמרה וכבד תלויים בו. והשיב ה' את מ"א ב
דמו על ראשו אשר פגע בשני אנשים צדיקים וטובים
ממנו ויהרגם בחרב. טובים שהם דרשו אבן וזקן והוא
לא דרש וצדיקים שהם בפה ולא עשו והוא באגרת
ועשה. ועמשא לא נשמר בחרב אשר ביד יואב וגו' ש"ב כ
(אר"י) אמר רב שלא חשדו ויקבר בביתו במדבר אטו מ"א ב
ביתו מדבר הוא אמר רב יהודה [אמר רב] כמדבר מה
מדבר מופקר לכל אף ביתו של יואב מופקר לכל ריא
כמדבר

עין י

ד"ה. עיין בחידושינו בקדושין דף פ"ו: הואלמלא יואב לא עסק דוד בתורה. ולא קאמר לא עסק [illegible]

[illegible]

כמדבר (הזה) מה מדבר (הזה) מנוקה מגזל ועריות אף ביתו של יואב מנוקה מגזל ועריות. °ויואב יחיה את שאר העיר אמר רב יהודה (אמר רב) אפילו מוניני וצחנתא טעם פריס להו:

אלמלא דוד. שהיה עוסק בתורה לא נצח יואב מלחמה אבל זכותו של דוד שעמדה לו ליואב במלחמה של דוד: **בוד וסירה גרמו לו לאבנר שיהרג.** נוי לפתח המים שנקח דוד מראשותיו של שאול כשהיה ישן במעגל וכשאמר לאבנר הלא דוד בני עשה אתם שלא שמרתם אדוניכם שכבר הייתי יכול להרגו ראו מה איפה חנית המלך ואיה צפחת המים היה לו לאבנר למחות בשאול ולומר לו ראה כמה צדיק זה שלא הרגך ולא ניחם בו אלא א"ל שמא אחד מנערי שלנו נתנם לו. וסירה קן כשכרת דוד את [כנף] מעילו של שאול במערה היה לו לאבנר ללמד זכות על דוד ולומר לשאול ראה כמה חס עליך שלא הרגך בהיותך יחידי עמו במערה ולא לימד זכות אלא אמר לו שמא כשעברת אצל הקוצים והסירים נכנס אחד מן הקוצים בכנף מעילך והוא היה מוכן שם ומהכו: **שדנו דין סנהדרין.** כמו אל זקני עירו ואל שער מקומו דכתיב בעד לשון סנהדרין הוא שהיו דנין שם: **על עסקי שלו.** לי של כמלך שאל לו במערה ימאס נחמה הילך חולה המחיל מיהו לנגב ומלחמה כך היה חולה בעיניו והיה שלף חרבו והרגו כדכתיב בתבורתו אחר במתניו ונבלו אחר בתנה: **שדם דרשו אבין ודקן.** שלא לקיים מצות המלך לנבור על דברי תורה. שמבלה כדאמרינן. אבנר כשאמר לו שאול לעבדיו סובו והמיתו את כהני ה' וכתיב ולא אבו עבדי המלך לשלוח את ידם לפגוע וגו': **והוא לא היה דורש.** והרג את אוריה ממונו של דוד אף ע"ג שלא עם דוד בפיו אלא באגרת כדכתיב ויכתוב בספר לאמר הבו את אוריה וגו': **ויקבר בביתו במדבר.** ביואב כתיב: **מופקר לכל.** לעניים להתפרנס [הימנו]: **אפילו מוניני וצחנתא טעים.** אפילו דגים דקים ועיסנים: טעים. שהיה טועם: **פריס להו.** משלח להם למוטות לעניי העיר. פרס לשון פרס שמשלין מנים המלך ופסוק זה בדברי הימים כשנלכד דוד את עשרתם לון: **מוניני.** דגים קטנים: **צחנתא.** מין דגים קטנים:

מהרש"א לא עסק דוד בתורה כו'. לכאורה דהל"ל אלמלא יואב לא היה דוד עושה משפט וצדקה דכתיב ויהי דוד עושה וגו' וכלאה מדקדק לומר כן מזה דכתיב לכל עמו דהי בלא למד הדינין על בוריין א"א לעשות משפט לדק לכולם שלא יכשל בהם אבל אמר דוד שהיה עוסק בתורה ולמד הדינין על בוריין ובזה היה עושה משפט לדק לכל עמו ולא היה נכשל ח"ש אלמלא יואב לא היה דוד פנוי לעסוק בתורה מפני המלחמה ולא היה יכול לעשות משפט לדק לכל עמו וק"ל: **בוד וסירה גרמו לו כו'.** עיין פרש"י והוא רחוק דמה חלה אבנר נבור ולא היה דומיא דסירה שתלה הדבר בקירה ופי' סרד"ק יותר נכון בזה בלא"ל אחד מן הנערים שכחה נבור ונלאה דוד נבור עכ"ל דהשתא הוי שפיר דומיא דסירה ודו"ק: **על עסקי שלו כו'.** עיין פרש"י ונפרק מלות חלילה איצטריך להו הך מלתא בלשון אחר גרמת מהו שהחלון והך איצטריך לא הוה לריך לפתוח ולפרוח הילך החלון בעיניה אלא דהל"ל שחלון

בעיניה כדאמרינן התם וכו' כתיב וחללה ביד אבל שכל יואב היה מבטיל ליה לאבנר הילך חוללה בעיניה ולהכי היה לריך אבנר לבחוס להרגתו לו וק"ל: **טובים שהיו דורשין כו'.** ר"ל טובים שהיו דורשין אבין ורקן שבתורה שבקבלתם טוב לצדיקים מאמר של המעשה כמו שהיה מעשה הלדקה וגו' שהן ששמעו אפילו מפי המלך ולא עשו כנגד התורה והוא על פי האגרת מן המלך עשה כנגד התורה ודו"ק: **אמר רב שלא חשדו כו'.** ולא נימא אם לא ראה החרב בידו מאי קאמר דלא כשמר מן החרב אלא דקאמר אף שהיה לו לשמור עלמו מחרב שבידו לא היה כשמר בו וקאמר רב דהייט משום שלא חשדו שיהרגנו ומ"ש ויפם דמי מלחמה בשלום שהיו להם שלום עמו ולא היה כשוריס ממש כפרש"י ודו"ק: **ויקבר בביתו במדבר כו'.** כראה לפרש ע"פ מדרש שמביא הרד"ק הרתני ב"ר אין נקברים בקברי אבותיכן כו' ומעג לי שאותו כאן ולקבר בקברי אבותי כו' ולדעת בעל זה המדרש צא מעם וקברתו יפה כלומר פגע בו שם כדבריו וקברתו בקברי אבותיו עכ"ל ומ"ש ויקבר בביתו דהייט בקברי אבותיו ואמר מוכח לזה יותר ממאי הרתני ב"ר ומפני שהיה ביתו מופקר כמדבר כו' ואמר אף ביתו של יואב מנוקה מגזל ועריות לפי בדרך בעלי מלחמה שמלוי בהם גזל ועריות אמר שלא כן ביתו ובעלי מלחמה שנכלל שר לבא יואב שהם היו מנוקים מגזל ועריות כמו שדרשו בפסוק שיכין כעדר הקלטנות נר' של י"ב אלפים שלבאו על מדין שהיו מנוקים מן הגזל ומן העריות שלא כדרך שאר בעלי מלחמה וק"ל: **אפילו מוניני כו'.** עיין פרש"י ובערוך פי' מוכיני ל"ד של דגים כו' כלומר שהיה אוכל אפילו דבר מועט היה מחלק עכ"ל ע"ש ונראה דרדים ליה ממלה שאר דאפי' דבר מעט שמעשי עירים היה מחיה ופורס לעניי העיר וק"ל:

ארבע מיתות פרק שביעי

תניא היה רבי מאיר אומר מה ת"ל °את אביה היא מחללת שאם היו נוהגין בו קדש נוהגין בו חול כבוד נוהגין בו בזיון אומרים ארור שזו ילד ארור שזו גידל ארור שיצאה זו מחלציו אמר רב אשי כמאן קרינן רשיעא בר רשיעא ואפילו לרשיעא בר צדיקא כמאן (כהני תנאי) [כהאי תנא]: **משנה** מצות הנשרפים וכו' ונותנין סודר קשה לתוך הרכה וכורך על צוארו זה מושך אצלו וזה מושך אצלו עד שפותח את פיו ומדליק את הפתילה וזורקה לתוך פיו ויורדת לתוך מעיו וחומרת את בני מעיו וכו': **גמ'** מנ"ל אתיא שריפה שריפה מעדת קרח מה להלן שריפת נשמה וגוף קיים אף כאן שריפת נשמה וגוף קיים ר' אלעזר אומר אתיא שריפה שריפה מבני אהרן מה להלן שריפת נשמה וגוף קיים אף כאן שריפת נשמה וגוף קיים מאן דיליף מעדת קרח מנ"ל דכתיב °את מחתות החטאים האלה בנפשותם שנשמתם נשרפת וגוף קיים ואידך ההיא שריפה ממש [היא] ומאי בנפשותם שנתחייבו שריפה על עסקי נפשותם כדריש לקיש דאריל מ"ד °בחנפי לעגי מעוג חרק עלי שנימו בשביל חנופה שהחניפו לקרח על עסקי לגימה חרק עלימו

עין יעקב

אומרים [illegible] **ואידך** [illegible]

עלידם שר של גיהנם שינו ומאן דיליף מבני אהרן
ויקרא י מנ״ל דכתיב °וימותו לפני ה׳ כעין מיתה ואידך ההוא
שריפה ממש הואי ומאי דכתיב וימותו דאתחיל בהו
מגואי כעין מיתה דתניא אבא יוסי בן דוסתאי אומר שני
חוטים של אש יצאו מבית קדשי הקדשים ונחלקו לד׳
ונכנסו שנים בחוטמו של זה ושנים בחוטמו של זה
שם ושרפום והכתיב °ותאכל אותם איתם ולא בגדיהם :

קשה לתוך הרכה. כורכים סדין קשה לתוך הרכה מפני שהרכה אינה חונקת לפתוח פיו והקשה מקלקלת את גרונו ומגולתו לפיכך קשה מבפנים לחנק ורכה מבחוץ להגין: ומדליק. מתיך]: הפתילה. בגמ׳ מפרש פתילה של אבר: והזומרת. לשון תוספתו מני [מולה] מנ״ל. דכי האי גוונא שריפה היא [דקאמר רחמנא]: אתיא שריפה שריפה, כתיב הכא באש תשרף וכתיב התם אשר הקריבו הספרים את נפשן גוף קיים וכו׳: מבני אהרן. דכתיב בהו יצא את השריפה: מנ״ל. דנדה קרא הכי הוי: בנפישותם. ולא בגופם: שריפה ממש. הלכך ע״כ לא מצינו למילף גוף קיים מהתם [ולקמן פריך ותהוי שריפה ממש ונילף שריפה ב״ד מיניה ותהוי ממש]: על עסקי נפישותם. על הניפם אחרים והוייה הגבכבת בנפצוחם : בחנפי לעגי מעוג. בב״ל חטפה של נגיעות מעט שמאכילם והשקם קרא לגמרהו ונמתגרו כמו חרק עלי וגו׳. ממנו לשון דבר שמאכל כדכתיב באלמנה הצרפית שאמרה לאליהו חי ה׳ אלהיך אם יש לי מעוג: מנ״ל. דגוף קיים בבני אהרן: שריפה ממש. אף הגוף אבל מבפנים התחילה שריפתן ונשרפו ואכלם עצמות ובשר: והכתיב ותאכל אותם. ומשמע מיעוטא אותם ולא דבר אחר ואם הכל נשרף מאי קא ממעט תאכל אותם ולא בגדיהם:

תוספות הוה כרכה ממש הוא׳. ואם תאמר והא אמרינן בפרק [illegible] [illegible] ... קיימת [illegible] אותם ולא בגדיהם. ואם תאמר והכתיב וישאום בכתנתם [illegible] ד״ל דלא ידעינן אם כתנות הנושאים או בכתנות הנשאים :

צד שם ע׳ גמ״ה **וכבר** היו משה ואהרן מהלכים בדרך ונדב ואביהוא מהלכין אחריהם וכל ישראל אחריהם אל נדב לאביהוא אימתי ימותו שני זקנים הללו ואני ואתה ננהיג את הדור אמר להן הקב״ה נראה מי קובר את מי אמר

רב פפא היינו דאמרי אינשי נפישי גמלי סבי דטעיני משכי דהוגני :

וכבר היו. לאידי דאיירי בבני אהרן תנא ליה הכא לאשמעינן דבשביל שהיו מתקבלין בררה ותנסה מהו: נפישי גמלי סבי דטעיני משכי דהוגני. הרבה גמלים זקנים שטוענין עורות גמלים יונקים שמתו. בכרי מרין ושפה מתרגמינן שוכי בכרים קלה היא גמלה נערה רוקם שהיא קלה ועסקיה רעים מתוח שלא הורגלה למשך משאוי.

צה שם ע״ב **א״ר** אלעזר °למה ת״ח דומה לפני עם הארץ בתחלה דומה לו לקיתון של זהב סיפר עמו דומה לו לקיתון של כסף נהנה ממנו דומה לו לקיתון של חרס כיון שנשבר שוב אין לו תקנה :

למה ת״ח כו׳. משום דאיירי בעדת קרח נקט לה שהיו ת״ח. כדכתיב נשיאי עדה קריאי מועד אנשי שם ואעפ״כ שם שפיתם אותו רשע כבכסף ממש תקלה בעיניו נהפילו ולהחזיק ידו במחלוקת. ולמוד בהקב״ה: בתחלה. בעודו מתנהג בכבוד שאין צריך לו שום יקר בעיניו :

מהרש״א למה ת״ח כו׳. ר״ל בתחלה דומה לקיתון של זהב ע״ש סתום שבו שנאמר בה הנחמדים מזהב סיפר עמו דברים של חולין אלא ליה התורה שדומה לזהב ודומה לו עדיין לקיתון של כסף ע״ש החכמה שבו שנאמר כי בצל החכמה בצל הכסף נהנה ממנו הרי הוא השוחד המעור עיני חכמים אלא ליה החכמה ודומה לו לקיתון של חרס כיון שנשבר כו׳ שמתוך שנהנה ממנו מתקלקלים המשפטים כמ״ש ויסלף דברי צדיקים וק״ל :

צו יף נה תמורה י׳ ע״ז גמ׳ **(תניא** כתיב °ואשיריהם תשרפון באש) [א״ר ששת תניתוה] ומה אילנות שאין אוכלים ואין שותים ואין מריחים אמרה תורה השחת שרוף וכלה הואיל ובא לאדם תקלה על ידם המתעה את חבירו מדרכי חיים לדרכי מיתה עאכ״ו :

[אילנות של אשרה. דכתיב נאו תשרפון באש: אמרה תורה וכו׳ אלמא תקלה וכו׳ שאף שם האחת על ע״ז]:

צז יף נו **ת״ר** ז׳ מצות נצטוו בני נח דינין וברכת השם וע״ז וגילוי עריות ושפיכות דמים וגזל ואבר מן החי

ר

עיון יעקב

[illegible]

ר' (חנינא) [חנניא בן גמליאל] אומר אף על הדם [מן החי] ר' חידקא אומר אף על הסירוס. ר' שמעון אומר אף על הכשוף. ר' יוסי אומר כל האמור בפרשת מכשף בן נח מוזהר עליו. °לא ימצא בך מעביר בנו וגו' כי תועבת ה' כל עשה אלה ובגלל התועבת האלה וגו' ולא ענש הכתוב אלא אם כן הזהיר. ר' (אליעזר) [אלעזר] אומר אף על הכלאים מותרים בני נח ללבוש כלאים ולזרוע כלאים ואינם אסורים אלא בהרבעת בהמה והרכבת אילן מנה"מ א"ר יוחנן דאמר קרא °ויצו ה' אלהים על האדם לאמר מכל עץ הגן אכל תאכל ויצו אלו הדינים וכה"א °כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו וגו' ה' זו ברכת השם וכה"א °ונוקב שם ה' מות יומת. אלהים זו ע"ז וכן הוא אומר °לא יהיה לך אלהים אחרים על פני. על האדם זו שפיכות דמים וכה"א °שופך דם האדם. לאמר זו גילוי עריות וכה"א °לאמר הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו והיתה לאיש אחר. מכל עץ הגן ולא גזל. אכל תאכל ולא אבר מן החי. כי אתא ר' יצחק תאני איפכא. ויצו זו ע"ז אלהים אלו הדינים בשלמא אלהים אלו הדינים דכתיב °ונקרב בעל הבית אל האלהים אלא ויצו זו ע"ז מאי משמע רב חסדא ורב יצחק בר אבדימי חד אמר מהכא °סרו מהר מן הדרך אשר צויתים עשו להם וגו' וחד אמר מהכא °עשוק אפרים רצוץ משפט כי הואיל הלך אחרי צו. ואדינין בני נח איפקוד והתניא עשר מצות נצטוו ישראל במרה שבע שקבלו בני נח והוסיפו עליהם דינים ושבת וכבוד אב ואם. דינים דכתיב °שם שם לו חק ומשפט. שבת וכבוד אב ואם דכתיב °כאשר צוך ה' אלהיך. ואמר רב יהודה. כאשר צוך במרה. אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה לא נצרכה אלא לעדה ועדים והתראה. אי הכי מאי והוסיפו עליהם דינים אלא אמר רבא לא נצרכה אלא לדיני קנסות אכתי הוסיפו בדינים מבעי ליה וכו'. אלא אמר (רב פפא) [רבא] האי תנא דבי מנשה הוא דמפיק ד"ב ומעייל ס"כ דתני דבי מנשה ז' מצות נצטוו בני נח. ע"ז. וגילוי עריות. ושפיכות דמים. וגזל. ואבר מן החי. וסירוס. וכלאים. ר' יהודה אומר אדם הראשון לא נצטוה אלא על ע"ז בלבד שנא' °ויצו ה' אלהים על האדם ר' יהודה בן בתירא אומר אף על ברכת השם וי"א אף על הדינין:

גילוי עריות. מלן מן עבירה המפורשת כדכתיב גבי אבימלך הנך מת על האשה אשר לקחת והיא בעולת בעל בעולה בעל יש דרכה אין לה: אף על הדם מן החי. [כולהו יליף מקרא לקמן]: פרשת מכשף. זו היא מעביר והולך לא ימצא בך וגו' ואומר התועבות האלו והודיענו עליהן שיש התראה על כולן דלא ענש אלא א"כ הזהיר: מותרין בני נח כו'. קסבר תנאים דתני לאיסור היא וכולה מפרש לקמן: מכל עץ הגן ולא גזל. מדאיצטריך למישרי ליה ולהפקיר לו עצי הגן ש"מ שהיה שופקר לו מאסר לו: אכול תאכל. העומד לאכילה ולא האוכל אבר מן החי דכשהם בחיים אינה עומדת לאכילה אלא לגדל ולדות: עשוק אפרים. על שהלכו ולצון מעפט ולין ע"י שופטי של הקנים: כי הואיל הלך אחרי צו. מפני שנתרצה ללכת אחרי צוי נביאים של בעל: כאשר צוך ה' אלהיך. (מדכתיב) [כתיב] בדברות האחרונות גבי שבת וכבוד אב ואם והיכן צוך הא ליכא למימר דמשה הוה אמר להו בערבות מואב כאשר צוך בסיני דמשה לא מאליו היה שונה להם משנה תורה ומחזירם על מצותיו אלא כמו שקבלם שם היה חוזר ומגיד להם וכל מה שכתוב בדברות האחרונות היה כתוב בלוחות וכן שמע בסיני: לעדה ועדים והתראה. וכן כלפו ישראל במרה להיות דנין בסנהדרין של כ"ג כדאמרינן עדה שופטת ועדה מצלת דבני נח לא איפקוד בהכי כדילפינן לקמן מקראי דבן נח נהרג בעד אחד ובדיין אחד: איה מה הוסיפו עליהן דינין. אין אלו דינין אלא מלום דיינין: דייני קנסות. הוסיפו במרה דבני נח לא הוזהרו עליהן דכתיב וגו' ונתנו לו ממכר ילדה דאתם לדקה ומשפט כתיב דה"ט דין ופשרה אבל קנסות לאו משפט כיסו דקנסינן ליה שפי מדינם: בדינין מבעי ליה. דליכוי משמע שהוסיפו להם בהלכות דינין שנלטוו עליהם כבר אבל השתא דקתני הוסיפו עליהם דינין משמע כל הלכות דינין הוסיפו: האי תנא. דברייתא דלעיל דקתני הוסיפו עליהן דינין דמשמע דבני נח לא נלטוו עליה הנא דבי מנשה הוא: ד"ב. דינין וברכת השם: ס"כ. סירוס וכלאים: שבע מצות וכו'. לקמן מפרש דתנא דבי מנשה לא דריש ויצו (דכל חדא) [והכי כל חדא] באפי נפשיה כתיבא בהו: אדם הראשון לא נצטוה אלא על ע"ז בלבד. שנאמר ויצו ה' אלהים אם אלהותו לוה עליו על האדם שלא ימירהו באחר: אף על ברכת השם. דנפקא ליה נמי מאלהים אלהותו לוה עליו שלא יקללנו כדכתיב אלהים לא תקלל: אף הדינין. מאלהים נפקא נמי יהא אלהותו עליך לשום מוראו בלבך ולא מורא בשר ודם לעוות משפט כי המשפט לאלהים הוא כדמפרש ואזיל. ע"כ פירושו ועוד מאריך בענינים אלו בגמרא:

תוספות לאמר הן ישלח. תימה דהאי קרא בנביא כתיב ועוד דבני נח לא הוזהרו בה מכל מקום מייתי ראיה דגבי אישות כתיב לאמר: אכל תאכל ולא אבר מן החי. והא דאמרינן לקמן דלא הותר לאדם הראשון בשר לאכילה היינו להמית ולאכול אבל מתה מאליה שרי ומשום לאפוקי אבר מן החי דאפילו נפל מאליו אסור: עשוק אפרים. תימה הא איכא גיד הנשה דאיתי לבני יעקב נאסר ומילה שניתן לאברהם אבינו: לא נצטוו אלא על ע"ז. מה שנאסר לו בשר ומן הדעת לא קא חשיב לפי שלא היה מצוה לדורות ודוקא אדה"ר קאמר אבל נח ודורו דבני נח נצטוו אחר המבול דהא אמרינן בפרק גיד הנשה לר' יהודה גבי אבר מן החי דאמר איסור אבר מן החי ומייל שאיסור פונחת שבן איסורו שוה בבני נח:

הרי"ף תוספות דלא הותר לאדם הראשון בשר לאכילה. אמאי לאמרן זו אמיה כתיב אדם הראשון לא נצטוה אלא על ע"ז אבל לאחר המבול שנצטוו על אבר מן החי מכלל שהותר לאדם אכילת בשר:

אשכח

עין יעקב

[illegible]

יף נז ע"א [**אשכח** ר' יעקב בר אחא דהוה כתיב בספר אגדתא דבי רב] בן נח נהרג [בדיין אחד ובעד אחד שלא בהתראה מפי איש ולא מפי אשה ואפילו קרוב משום ר' ישמעאל אמרו] אף על העוברין וכו' מ"ט דר' ישמעאל דכתיב °שופך דם האדם באדם דמו ישפך איזהו אדם שבאדם הוי אומר זה עובר שבמעי אמו : בראשית ט

שופך דם האדם [באדם שבתוך האדם] דמו ישפך:

מהרש"א בן נח נהרג אף על העוברין כו'. בזה אמרתי לייסב בפרשת במות בדקדק הכתוב לאמר ויאמר מלך מצרים למילדות העבריות דודאי פרעה לא בקש מהם להרוג הזכרים בידים דבן נח מוזהר על ש"ד ולכך לא אמר כן למילדות המצריות שהוזהרו על שפיכות דמים אפילו נשוכרים אבל למילדות העבריות אמר שהותר לכם להרוג עובר במעי אמו ורלותם על האבנים קודם שילא לאויר העולם אם בן הוא וגו' וכיון שח"ל להם לפטור מש"ד רק בשלא יליאו הולד קודם שילא ראשו או רובו הולך נתן להם סימנן כמ"ש בפ"ק דסוטה ורלותם על האבנים סימן גדול מסר להם כו' ירכותיה מלטנטות כו' וכן פניו נמעלם כו' ע"ש ודו"ק:

יף נח ע"א **ת"ש** מפני מה לא נשא אדם את בתו כדי שישא קין את אחותו שנאמר °אמרתי עולם חסד יבנה: תהלים פט

חסד יבנה. תחלתו של עולם נבנה בחסד בלום הרהיר לגמול חסד לא בנו ולקרוה לו והתירה לקין כדי שיבנה העולם והיינו דכתיב כי יקח איש את אחותו בת אביו חסד הוא מה שהתרתי לקין חסד גמלתי עמו:

תוספות מפני מה לא נשא אדם את בתו. שהשתלשלות הוה מכן הדעת שיתה ראויה לנוח עיד ולי משום אדם שהיה ספרי בגם למה היה יכול ליקח בתו והספיק כדי שישה קין את אחותו:

יבמ [**א"ר** חנינא עכו"ם שהכה את ישראל חייב מיתה שנא' °ויפן כה וכה וירא כי אין איש ויך את המצרי וגו'] וא"ר חנינא הסוטר לועו של ישראל כאילו סוטר לועו של שכינה שנאמר °מוקש אדם ילע קודש : שמות ב משלי כ

[ויך את המצרי. משום דהכה איש עברי]: מוקש אדם ילע קודש. המוקש את האדם היינו ישראל שקרויין אדם דכתיב ואתנה אלי לאן מרעיתי אדם אתם אתם קרויין אדם וכו': ילע קודש. כאילו לועט את הקודש כאילו כסוטר על לועו. סוטר מכה:

מהרש"א עכו"ם שהכה ישראל חייב מיתה כו'. שלא היה הכאה אלא בישראל מכת מות וכפרש"י כחומש וכדאמרינן פ' הנחנקין כל היכא דאיכא הכאה קחם לאו מיתה הוא ולא תקשי לך ונויך את המצרי אצ"ג דלא כתיב בו מיתה הרי הוא מופרע ממקומו דשם הכאה מיתה דכתיב בה וישמכהו בחול ודע שכתב הרמב"ם פ"י דהלכות ע"ז עכו"ם שהכה ישראל כו' אע"פ שהוא חייב מיתה אינו נהרג עכ"ל וכתב בעל כ"מ דהלייתו מדמקלינן ופריך נאלו בן ספלין אם גר תושב שהרג ישראל גולה או נהרג אם איתא לסקול ולימרי בחוגל בישראל כו' עכ"ל ע"ש ואין ראייתו מכריעה דהתם בשוגג איירי ומסתיים שיהרג בשוגג על שגגתו ולא על הגלתו ועוד דמשום הריגת גר מיירי הולרך למינקט הריגה דגר תושב אינו חייב על גר תושב בהגלה בעלמא וכראה דטעמו של הרמב"ם מדלא חשיב ליה בהדי ז' מלות ע"כ היינו טעמא משום דלאו נהרג עליו ע"פ ב"ד כמו שנהרג על ז' מלות דאזהרתן מויצו ה' וגו' ז' היא מיתתן אבל בהכאה לישראל שמעינן מינים שהוא חייב מיתה בידי שמים דעכו"ם לא מעלין ולא מורידין ומה כראה מ"ש בס"ד וכתבו רפ"י בחומש וירא כי אין איש וגו' ראה שאין תוחלת לדיקים עומדת ממנו ולא מרשו כו' פירש היינו משום דנריכי אדם לא היה חייב מיתה כדעת הרמב"ם אלא שהוא שהיה חייב מיתה בידי שמים ואין תוחלה לדיקים לעמוד כו' לכך הרגו ועוד שאריך הרא"ם: הסוטר לועו כו'. מתחלה כמ"ש בפ' מ"ש דאדם הראשון הוא דיוקנו של מקום ויעקב הוא דמום דיוקנו ולזה ישראל נקראו אדם ולא העכו"ם וע"כ הסוטר לועו של ישראל ביהוא דמות דיוקנו של שכינה כאילו סוטר לועו כו' ומייתי שנאמר מוקש אדם וגו' שע"כ קרא ישראל במקום הזה אדם לפי שהן דמות דיוקנו ודו"ק:

צח ע"א **אמר** ר"ש לקיש כל המגביה ידו על חבירו אע"פ שלא הכהו נקרא רשע שנא' °ויאמר לרשע למה תכה רעך הכית לא נאמר אלא תכה אע"פ שלא הכהו נקרא רשע. זעירי א"ר חנינא נקרא חוטא שנא' °ואם לא לקחתי בחזקה וכתיב °ותהי חטאת הנערים גדולה מאד את פני ה' רב הונא אמר תקצץ ידו שנא' °וזרוע רמה תשבר רב הונא קץ ידא. ר' אלעזר אומר אין לו תקנה אלא קבורה שנא' °ואיש זרוע לו הארץ ואמר ר' אלעזר לא נתנה קרקע אלא לבעלי זרועות שנא' ואיש זרוע שמות ב ש"א ב איוב לח איוב כב

עיון יעקב

[illegible]

משלי יב זרוע לו הארץ ואמר ר"ל מ"ד °עובר אדמתו ישבע לחם אם עושה אדם עצמו כעבד לאדמה ישבע לחם ואם לאו לא ישבע לחם :

ואם לא לקחתי בחזקה. גבי עלי כתיב שהיו חוטפין גבשר הזבחים ואומרים אם לא תתן לי אקח בחזקה דהיינו כמורים ידו שהיו מגביהים להכות: וזרוע רמה. רגילה לרום על חבירו : קץ ידא. מלדם אחד שהיה רגיל להכות את חבירו וקנסו בכך כדאמריק בפרקין דלעיל בית דין מכין ועונשין שלא מן התורה לעבות סייג וגדר לדבר: איש זרוע. אם במכיף אזוע לו הארץ מתוקנת לקבורה כלומר ראוי לאויתו וקבורו: לא ניהנה קרקע כלומר אין ראוי לקנות קרקע אלא לבני זרוע מפני שמתגבר רבה עיי קרקע שבאים בזאות ומפקידות ונכנים באן ונוכנים (ועוברין עליה) [ועררין עלין] וצריך שיהא חזק לעשותם לעמוד כנגדן: כעבד לאדמה. לעסוק בה תמיד לחרשה והשקאה וכיסוח ועידור :

תוספות קץ ידא. פיס שהיה רגיל להכות את חבירו וקנסו בכך וי"ל דדינא הוא דהא מקרא דריש וזרוע רמה תשבר ובפרק כל היד גבי יד לאותה תקצץ אמרינן דינא (הכי) [תנן] כדרב הונא דרב הונא קץ ידא אלמא דינא הוא והא דאשכחן בפרק ד' ומי גבי חנן בישא דרב הונא נפיה לא היינו אלא ממון שאני הכא דמוועד ורגיל בכך [היה] להכות (רשע) גלצרוף דדיניה הוא בכך וכן יד לאותה רגיל הוא בכך :

מהרש"א למה הכית כו'. פי' הכית הוא .תלשון עבר כמו על מה הכית אתונך וגו' ותכה הוא לשון עתיד כמו ויאמר למה תכה וגו' דמלכים ותקשו המפרשים דמהיכן לומדו לומר שבהכאה זו נקרא רשע דאימא שהיה רשע מקודם זה המעשה כמו תגרו שהיה רשע כבר מדכתיב רעך שפירש רשע כמותך ונראה לומר בזה לפום ריהטא ומשמעות הכתוב שמשה קראו רשע ה"ל לכתוב רשע למה תכה וגו' אבל נכתב לרשע בלמ"ד שמשמעו שהוא סיפור הכתוב שמשה אמר לאותו שנעשה רשע למה תכה וגו' ולמה כתב לא כאן שהיה רשע כיון שמשה לא אמר לו כן אי לאו לאשמעינן דבהכאה זו נעשה רשע אבל מלא רעך שהוא סיפורו של משה קראו כך ע"ש שהיה רשע כבר כדאמרינן בש"ר ודו"ק: ואם לא לקחתי בחזקה כו'. מלת חזקה מורה ע"ז כי הרולה לעשות דבר בכח ובחזקה הוא מרים ידו כענין שכאמר בידך החזקה ובזרועך הנטויה וגו' ומ"ש ותהי חטאת הנערים וגו' אע"ג דלפי משמעות כראה ותהי חטאת הנערים וגו' אהא דכתיב בטרם יקטירון את וגו' קאי שהיו לוקחין בשר הזבח קודם הקטרה אמרינן מ"מ מדסמיך ליה ותהי חטאת הנערים גו' אם לא ולקחתי בחזקה וגו' דרשו שלקחו בחזקה שהיא הרמת יד היא היא חטאת הנערים וק"ל: איש זרוע לו וגו'. גם זה מדה כנגד מדה לפי שהוא מגביה ידו ממקום הנמוך אסר נברא ממנו דהיינו מן האדמה ראוי הוא שלו יהיה הארץ לקבורה שישפיל ויבא לארץ ממקום שבא: לא נתנה קרקע כו'. פרש"י לא ניתנה קרקע כו' אבל לא ידענא לפי זה מאי שייכא הך דרשה דעובד אדמתו ישבע לחם וגו' לכאן ולולא פרש"י נראה לפרש לא נתנה קרקע אלא לבעלי זרועות היינו שיש להם זרוע וכח לעבוד האדמה ולא לחמומי כח שלא יכלו לעבוד אותה כראוי והשתא ספיר שייכא הך דרשה דעובד אדמתו ישבע לחם דמיירי כמי בבה"ג שעשה עלמו כעבד לעבוד אותה כראוי לה ומדכתיב עבד אדמתו חסר וי"ו דרש לה כעבד ודו"ק:

סנהדרין נח אמר ריש לקיש בן נח ששבת חייב מיתה שנאמר °ויום ולילה לא ישבותו ואמר מר אזהרה שלהן בראשית ח זו היא מיתתן (פשיטא) אמר רבינא (לא נצרכה) אפי' בשני בשבת *א"ר יוחנן עכו"ם שעוסק בתורה חייב מיתה שנא' °תורה צוה לנו משה מורשה. לנו מורשה דף נט דברים לג ולא להם ולחשבה גבי שבע מצות. מ"ד מורשה מגזל קא גזיל לה. מאן דאמר מאורסה דינה כנערה המאורסה דבסקילה. מיתיבי היה רבי מאיר אומר מנין שאפילו עכו"ם ועוסק בתורה שהוא ככהן גדול שנאמר °אשר יעשה אותם האדם וחי בהם כהנים לוים וישראלים לא ויקרא יח נאמר אלא °האדם הא למדת שאפי' עכו"ם ועוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול התם בשבע מצות דידהו : פי' כתוס' בבמ' הכל ובינמות סא

עכו"ם ששבת. ממלאכתו יום שלם חייב מיתה שנא' ויום ולילה לא ישבותו וקא דריש לא לא ישבותו ממלאכה דאבני אדם [גני] קאי ולא מיתה לא ישבותו אהך ד' עתים דקרא קאי כלומר יבטלו לא יפסקו מלהיות. פשיטא אמר רבינא לא גרסינן דהא טובא קמשמע לן דאבני אדם קאי [ולא מיתה לא ישבותו אהך ד' עתים דקרא קאי כלומר לא יבטלו ולא יפסקו מלהיות]: (לא נלרכה [אמר רבינא] כו'. לא מיתה שביתה (למון חובה דקאמר ר"ל) [דקאמר ר"ל לשום חובה קאמר] דלא לכוין לשבות כגון בשבת בתוך יום שביתה לישראל ובאי בשבת ששובתין בו הסלרים אלא ומניחה בעלמא קא אמר להו שלא יבטלו ממלאכה ואפילו יום שאינו בר שביתה: שני בשבת. יומא קמא דלאו בר שביתה כלל והי"ה דהוה מלי למינקט גי' וד': מורשה לנו ולא להם. ואיכא מאום גזל כדמפרש: מורשה מאורסה. אמורא איכא דדרשי לאו גבי עם הארץ בפ' אלו עוברין בפסחים: מיגזל קא גזיל לה. והא קחשיב גזל וכן נערה המאורסה דהא בכלל גילוי ערות הוא: [בשבע מצות דידהו. שעוסקין בהלכות אותן שבע מלות להיות בקיאן בהן]:

מהרש"א עכו"ם ששבת חייב מיתה. כו'. יש לעיין בזה מה טעם ענין זה דוקא באלו הב' מלות דבדבר שאלתנו חייבין

עיון יעקב

ולהם בעלי זרוע ודעות שמתגאים לכך נתנה הקרקע לקבורתו לתולים שמפני אמה ולא עפר הכות ועיי זה הוי יומן אל לבו השפיל עלמו עד לעפר כמו שאמר ולא צניעים אליהם וכנכי עפר ואפר וע"ז קאמר ספיר ר"ל אם עושה אדם עלמו כעבד לאדמה ואינו מתגאה אז ישבע לחם משאי"כ כשהוא עלמו בנבזות כי קי' לנבזות עניות עד שמבקש כבר לחם עתי"ם כהידושינו כקוטס דף ד' ע"ש נואלא שבל ספקא זו כהלא מיטה סייעת: אמר ר"ל עכו"ם ששבת חייב מיתה. עיין במהרש"א שכתב הטעם נ"ב דהוי כאילו בא על ארוסתו ע"ש וכן י"ל הטעם לפי שלמתו מעידין זה של זה כילוהא כפיק דחגיגה פקיה"ה ושבת שישראל הם עם אחד נמצא דהוי כמעיד שקר לפי דעתו כאילו לא כבר בישראל עמו אך קשה דהא בפ"ס קאמר אפי' שני בשבת ותו קשה לפי דעת מהרש"א למה לא מתרץ נ"ב על הא דתקשה וליחשוב גבי ז' מלות הי"ל לתרץ כמותרץ לקמן דינו כנערה ומאורסה ואדרבה נראה דלהכי מסדר הש"ס קושיא זו ולתשביה גבי ז' מלות אחר דברי רבינא שאמר לא נלרכה אפי' שני בשבת ומכח דעטמים אלו אינו אלא הטעם כמשמעו כי אדם לעמל יולד לכך נאמר יום ולילה לא ישבותו ולישראל נתן יום השבת למנוחה רק לעסוק בתורה: עכו"ם שעסק בתורה חייב מיתה וכו'. מ"ד מורשה ירושה הי"ל לנו וכו' נ"ל דנית בין שני דעות אלו דלמ"ד מגזל בגזל אם ישראל רולה למחול חלקו הרשות בידו משא"כ לאידך מ"ד דינו כנערה המאורסה אינו יכול למחול אך קשה לדעת המ"ד דינו כנערה המאורסה היאך נתנ משה עלמו עין ונתן התורה לישראל כיון שמקובלת לו לבדו נתנה והוי נדייה כנעיה מאורסה אסור שוב לישראל אחר אבן לפי מה דאמרינן גבי קבלת התורה ויתן ישראל נגד ההר כל ישראל פיו אל תשוכין כגוף ונפש אמר לא קשה מידי ועיין באהבת ליק שכתב הגלם יעקב בשנם נפינת חיים שכל קהלות ישראל נקראין בשם יעקב ותה כוונת הפסוק תורה לוה לנו משה הטה הלא מורשה דינו בנערה מאורסה ולויך נמן בישראל עיין קאמר קהלת יעקב שכולם נקראים קהלת יעקב שהם גוף ונפש אחד לכך מותר ליתן להם: ולחשב גבי ז' מלות. קיק דלמא לא קחשיב רק הנך שבנבוח קודם מ"ת נ"ב תשא"כ תורה הי' מותר ללמוד קודם מתן תורה ונמ לאר תורה: קום ועבה לא קחשיב. ולכך פסק הרתכ"ס שלינו נהרג ועיין במהרש"א וכן כאה שעכו"ם שעוסק בתורה שחייב מיתה נ"ב ולינו נהרג כי עודלי הא דקאמר מגזל קא גזל אינו דומה לגזל ממש דהא לא קחשר לנו עי"ז כמו בגזל וכן הא דבא על ארוסתו נ"ב אין לו דימון דהתם ולהסר איסתו עי' בעילה של זה משא"כ בזה אלא שהוא הולדה של אלו עכו"ם ישראלים לאו בעולה כיון לכן אין דנין לחיוב רק כדי מלות דידהו עיין במהרש"א: הרי הוא ככהן גדול. תמה אותו לב"ג היינו לפי דאמרינן מגזר אית קדם לב"ג עם אהרן ועוד

חייבין לעשות מיתה אלא העכו"ם היפך זה לחייב מיתה בעשייתו והכוונה שהכוונה בזה שהתורה נקראת ארוסה לפי שרוב ההמון אין עוסקין בה והויא התורה לגביה כארוסה בבית אביה שהכניסה להיות תורת ה' אבל העוסק בה ודאי דס"ל כנשואה ונקראת תורתו כמ"ש בפ"ק דע"ז והוא באומרו בפסחים כל העוסק בתורה לפני עם הארץ כאילו בועל ארוסתו לפניו שנאמר תורה צוה לנו משה מורשה וגו' מאורסה לכל קהלות יעקב ומבואר לפי שע"ה אינו עוסק בה והויא ליה ארוסתו וכן מצות שבת נקראת בהרבה מקומות כלה כמ"ש בואי כלה בואי כלה דכארוסה ודאי דלא הוי דכל ישראל קבלו עליהם שמירת שבת וכנשואה נמי לא הויא לפי שאינן שומרים אותה כראוי כמ"ש פ' כל כתבי אלמלא שמרו ישראל ב' שבתות כו' ומשום הכי הויא שבת לגבייהו ככלה שנכנסת לחופה ולא נבעלה ולזה כיון שהעכו"ם אסור עריות ונבעלת בעל ים לאו חוץ ומארוסה ובלא שנכנסת לחופה דאין לאו כדאמרינן לעיל מה הויא ליה עסיקת התורה לגבייהו כאילו בועל ארוסת ישראל ואם הוא שומר שבת ס"ל כאילו בא על כלת ישראל שנכנסת לחופה ולא נבעלה ואמרינן לעיל דנידון בדיני ישראל ועל כונה זו אמרו בב"ר פרשת בבלא מהו ונתן לכם ולא לעכו"ם מכאן אמרו אם יבאו בני נח לשמור שבת לא דיין שאין מקבלין שכר אלא שחייבין מיתה שנאמר ויום ולילה לא ישבותו ואזהרתן זו היא מיתתן וכה"א ביני ובין בני ישראל וגו' משל למלך יושב ומטרונא יושבת כנגדו העובר ביניהם חייב מיתה ע"כ ודע שהרמב"ם בהלכות מלכים כתב הא דקאמר הכא דחייב מיתה היינו בידי שמים אבל אינו נהרג וכתב הכ"מ לפי דבריו דהא דקאמר תלמודא וליחשביה בהדי ז' מצות ה"ק ולמנייה בהדייהו למימר דאסורי בה קאמר אבל לא לענין קטלא כו' עכ"ל ועוד האריך ע"ש וא"א לומר כן דא"כ למה לא מנה בהדי ז' מצות לאיסור הא דעכו"ם ששכב ישראל דחייב נמי מיתה בידי שמים ואינו נהרג כו"ם הרמב"ם שם אבל הנראה לדעת הרמב"ם דכל מה דלא חשיב בהדי ז' מצות אין נהרגין עליהן והא דפריך הכא וליחשביה בהדי ז' מצות ה"ק דאמאי לא חשביה לשבת נמי בהדי ז' מצות ויהיה בן נח נהרג עליה ומשני קום עשה לא קחשיב דבקום עשה אין בן נח נהרג דלא מצינו אפי' בישראל בשום קום עשה שיהיה נהרג בידי אדם וכן בההיא דעכו"ם עוסק בתורה פריך נמי הכי וליחשביה בהדי ז' מצות ויהיה בן נח נהרג עליו ומשני למ"ד מאורסה כו' דאין היינו מגזל עלמא ולא הוי אלא כאסמכתא בעלמא ואין כאן אזהרתן זו היא מיתתן ונראה מה שהגיה לדרוש לא ישבותו אבני נח ולא אבהמה מדכתיב לעיל ומינה נראה כמ"ש הרא"ש שהשבות בכ"נ הוא מטעם הפועל ממלאכתו ולא מנוחת הפעולה והחום והקור כי הם הם פעולת המזלות כו' ולא תפול בהם בבינתה עכ"ל ע"ש:

הגהה דינה כנערה המאורסה. הא דאמרינן לעיל נערה המאורסה אין להם י"ל אין להם כנערה המאורסה בלבן אבל בעל ישראל חייב והתורה מאורסה לישראל. הרי"ף:

ע"ב **אמר** רב יהודה אמר רב אדם הראשון לא הותר לו בשר לאכילה דכתיב לכם יהיה לאכלה ולכל חית הארץ ולא חית הארץ לכם וכשבאו בני נח התיר להם שנא' כירק עשב נתתי לכם את כל יכול לא יהא אבר מן החי נוהג בו ה"ל אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו [וכו'] מיתיבי ורדו בדגת הים מאי לאו לאכילה לא למלאכה ודגים בני מלאכה נינהו אין כדרחבא דבעי רחבא הנהיג בעיזא ושבוטא מאי ת"ש ובעוף השמים מאי לאו לאכילה לא למלאכה ועופות בני מלאכה נינהו אין כדבעי (רבא) [רבה] בר רב הונא דש באווזין ותרנגולין לרבי יוסי ברבי יהודה מהו ת"ש ובכל חיה הרומשת הוא (מיבעי ליה) לאתויי נחש הוא דאתא דתניא ר"ש בן מנסיא אומר חבל על שמש גדול שאבד מן העולם שאלמלא (לא) נתקלל נחש כל אחד ואחד מישראל היו מזמינים לו שני נחשים טובים אחד משגרו לצפון ואחד משגרו לדרום להביא לו *סנדלבונין טובים ומרגליות טובות ולא עוד אלא שמפשילין לו רצועה מתחת זנבו ומוציא בו עפר לגינתו ולחורבתו. מיתיבי [היה] רבי יהודה בן תימא אומר אדם הראשון מיסב בגן עדן היה והיו מלאכי השרת צולין לו בשר ומצננין לו יין והציץ בו נחש וראה כבודו ונתקנא בו התם בבשר היורד מן השמים. ומי איכא בשר היורד מן השמים אין כי הא דרבי שמעון בן חלפתא הוה קא אזיל באורחא פגעו ביה הנך אריותא והוה קא נהמי באפיה אמר הכפירים שואגים לטרף נחתו תרתי אטמאתא חדא אכלוה וחדא שבקוה אייתי ואתא לבי מדרשא בעו עלה דבר טמא הוא זה או דבר טהור א"ל אין דבר טמא יורד מן השמים:

לא הותר בשר לאכילה. דכתיב הנה נתתי לכם את כל עשב זורע זרע וגו' ולכל חית השדה לכם ולחיות נתתי כל העשבים ואת כל הצומח ואת כל ירק עשב לאכלה אבל (כל) חית הארץ לא נתתי לכם: כירק עשב. שהפקרתי להתיר לאכול נתתי לכם מעכשיו את כל אפי' בהמות וחיות: ורדו בדגת הים. להתיר לאכול: הנהיג בעיזא ושבוטא. קשר קרון לדג שנים ולמה בינשה על שפת הים ובניהם מנהיגין אותן: מהו. לוקה משום מנהיג בכלאים או לא הוא כשור ובחמור לאו דוקא דכל תרי מיני אסירי כשור ונכה את הפרה: דש באווזין ותרנגולים לר' יוסי. בתבואה את הפועלים הכן הוא נושה בידו אבל לא ברגליו ומי דהי יוסי ברבי יהודה אומר ומי' ע"ש אלמא בני מלאכה נינהו: ובכל חיה הרומשת. ואי לאו לאכילה אתא לאו בני מלאכה נינהו. ומשני ההיא לאיתויי נחש קאמר. ומלאכה דנחש בר מלאכה הוא קודם שנתקלל לילך על גחון: חבל. הפסד כל

חבל

עיון יעקב

[illegible] אמר רב יהודה אמר רב לא הותר לו בשר [illegible]

אבל לשון קטל. ולער הוא כלומר הספד בא לעולם ויש לנוד ולקטל על במת גדול שאבד וכו': שגדלבין. פה אבן מזבח: צולין לו בשר. אלמא הותר לו לאכול בהמות וחיות: נהמו באפיה. לאכלו:

מהרש"א הבל על שמש גדול כו'. ונראה כי בראות כל הנבראים כנראו לתכלית אדם ולשמשו אותם הנחש היה מלך בריאתו השמש הנבחר מכלם שהוא היה ממוצע בין האדם ובשאר ב"ח שמליט בו כח הדבור וערום מכל החיות וכן אמרו פ"ק דסוטה' אני אמרתי יהא מלך על כל החיות כו' ולפי שדרך כבוד לאדם שיהיו לו ב' משמשין כמ"ש ושני נעריו עמו לז"א שהיו מזדמנין לו ב' נחשים טובים אחד משגרו לצפון כו'. נקט לפון ודרום שלפי דעת התוכנים שישוב בן אדם הוא מקלה מזרח לקלה מערב בארך אבל לדרום ולצפון אין שם ישוב בני אדם מפני הקור והחום לז"א שהי' משלח שם שלוחו הנחש במקום שלא היה אדם יכול לילך בעצמו. ואמר ולא עוד אלא שמפשילין כו'. הזכיר בו ב' דברי' אלו כי מתוך קללותיו של אותו הרשע שנתקלקל נלמד כן כמ"ש רש"י כיולא בו במסכת סוטה פ"ק ואמר כי תחת שהיה לאדם ברכה או קודם שנתקלקל שהי' לו רגלים כאדם והכל לדבר ולהבין כדי לבגרו בעלמו למרחוק לצפון ולדרום משא"כ בשאר בעלי חיים ושנתקלקל אמר על גחונך תלך שלא יוכל לילך מהר כמי שהולך על רגליו ותחת שהיו מפשילין רלועה תחת זנבו כדי להוליא עפר לגינתו ונתקלקל נתקלל ועפר תאכל וגו' ודו"ק: הכפירים שואגים לטרף וגו'. נראה מתוך ענין המעשה שזה הכתוב הכפירים שואגים לטרף גם סופו לבקש מאל אכלם אמרו ר"ש בן חלפתא בדרך תפלה ובקשה וכוונו לו בכל זה מן השמים ור"ל שהכפירים שואגים לטרף כשאר ב"ח גם את האדם שלא מרלון ובחירה אך לבקש מאל אכלם מאד אחר ובשאין להם אוכל הולרכו לטרוף שלא מרלון ונתקבלה תפלתו שנחיתו תרתי אטמאתא מה' יהיה אוכל לכפירים והשניה אוכל לטרף דהיינו לר"ש שהיה נטרף מהם אילו לא נתקבלה תפלתו ויהיה לבקש מאל אכלם לשון רבים דהמ"ל לבקש מאל אוכל וכתב אכלם דהיינו אוכל לכפירים ואוכל לטרפו שהוא ר"ש שהיה נטרף מהם אי לאו דנחיתו אטמאתא ודו"ק:

יף ס נפיסקא] נגמר הדין וכו' (והדיינין *עומדין על רגליהן וקורעין וכו') עומדין מנ"ל א"ר יצחק בר
שופטים ג אמי דאמר קרא °ואהוד בא אליו והוא יושב בעליית המקרה אשר לו לבדו ויאמר אהוד דבר אלהים לי אליך ויקם מעל הכסא והלא דברים ק"ו ומה עגלון מלך מואב שהוא נכרי ולא ידע אלא בכינוי עמד ישראל ושם
מ"ב יח המפורש עאכ"ו. קורעין מנ"ל דכתיב °ויבא אליקים בן חלקיהו ושבנא הסופר ויואח בן אסף המזכיר אל חזקיהו קרועי בגדים ויגידו לו את דברי רבשקה. ולא מאחין מנ"ל א"ר אבהו אתיא קריעה קריעה כתיב הכא קרועי
מ"ב ב בגדים וכתיב התם °ואלישע רואה והוא מצעק אבי אבי רכב ישראל ופרשיו ולא ראהו עוד ויחזק בבגדיו ויקרעם לשנים קרעים. ממשמע שנא' ויקרעם לשנים איני יודע שהן קרעים מה ת"ל קרעים מלמד שהן קרועין לעולם:

קרועי בגדים. על גידופין ששמעו מפי רבשקה כדכתיב אשר שלחו מלך אשור לחרף אלקים חי:

[אמר רב יהודה אמר שמואל השומע אזכרה מפי שם הנכרי אינו חייב לקרוע וא"ת רבשקה ישראל מומר היה ואמר רב יהודה אמר שמואל אין קורעין אלא על שם המיוחד בלבד לאפוקי כינוי דלא ופליגא דרבי חייא בתרוייהו דא"ר חייא] השומע אזכרה בזמן הזה אינו חייב לקרוע שאם אי אתה אומר כן נתמלא כל הבגד קרעים ממאן אילימא מישראל מי פקירי כולי האי אלא פשיטא מנכרי ואי בשם המיוחד מי גמירי אלא לאו בכינוי וש"מ בזמן הזה הוא דלא הא מעיקרא חייב ש"מ:

[השומע אזכרה. ברכת השם מפי הנכרי אינו חייב לקרוע: וא"ת הרי קרע על רבשקה ישראל מומר היה]: בזמן הזה. שאנו בגלות ואין אימת ב"ד מוטלת עליהן לדון חייבי מיתות: נתמלא כל הבגד קרעים. לפי שהדבר תדיר לפי שאין נזהרים מב"ד: מי גמירי. נכרים שם המיוחד כ"כ שמקללין בו תמיד דקאמר נתמלא כל הבגד כולו קרעים: אלא לאו בכנוי. תדיר ובזמן הזה הוא דלא קרעינן משום דנתמלא כל הבגד וכו' אבל בזמן ב"ד דין קורעין על הנכרים ואכימי:

אמר הבונה מי יכן ובזמן הזה לא ליהוי ישראלים פקירי כולי האי אם לא בברכת השם בלוזיה כמבמעות אשר אף פנים ואפי' כמלאות הבגד קרעים. ויליזוו מעגלון מלך מואב שלכבוד השם לבד עמד ישראל ושם המפורש עאכו"כ שחייב לקבל באזכרתו:

קא דף סג שמות כב א"ר יוחנן אלמלא וא"ו *שבהעלוך נתחייבו שונאיהם של ישראל כליה כהנאי אחרים אומרים אלמלא וא"ו שבהעלוך נתחייבו שונאיהם של ישראל כליה א"ל ר"ש בן יוחאי והלא כל המשתף שם שמים ודבר אחר
שם כב נעקר מן העולם שנאמר °בלתי לה' לבדו אלא מה ת"ל אשר העלוך שאיוו לאלהות הרבה:

אלמלא וי"ו שבהעלוך. דהשתא לא כפרו בהקב"ה לגמרי שהשתפוהו בדבר אחר: לאלהות הרבה. אף אלהות אחרים קבלו עליהם:

תוספות כל המשתף שם שמים וכו'. לא דמי להא דכתיב חרב לה' ולגדעון וכן דברנו בסי ונך דלא אסר אלא במידי דאלהות:

מהרש"א כל המשתף ש"ש כו'. ירלה דודאי לכ"ע סופר נעיקר גרע טפי וחייב כליה אלא דר"ש קאמר דכל המשתף ש"ש וד"א דהיינו המאמין נמי בד"א חייב כליה ונעקר מן העולם אלא מה ת"ל אשר העלוך דודאי האמינו במלאך גו' ולכך לא נעקרו אלא שאיוו לאלהות הרבה ואמרו שהאחד המלאך נתן כח לאלהות וכוחות רבים עזב ה' את הארץ ואלו הכוחות והאלהות יהיו מנהיגים בארץ וכ"כ הרמב"ם שזה דעת רבים מעובדי ע"ז שעובדים אותם שאומרים שנתנה ההנהגה בידם ועד"ז יש לכוון מה שאמר משה ראה אתה אומר אלי העל את העם הזה וגו' דבא משה להתפלל בעדם שאמר משה להקב"ה שהרי אתה אומר אלי העל את העם וכוונתך שאתה מעמיד אותי למנהיג להם ומ"כ תלית העליה בי כיולא בזה טעו ישראל שאמרו אשר העלוך וגו' שאתה נתת לו כח להעלות ולמנהיג בעלמא ולא טעו כלל בע"ז ולשתף ש"ש וד"א וק"ל:

קב שם ויקרא יט תניא מנין לאוכל מן הבהמה קודם שתצא נפשה שהוא בלא תעשה ת"ל °לא תאכלו על הדם.

דבר

עין יעקב

פי' שיכלה לטרוף מחמת רעבון ולפי שהתגלגל על אחרים שילא השם יתברך שלא יטרש הוא נעבה תפלה שנחיה לו גי"ב אתת כדי לאכלו: מהרש"א כל המשתף שם שמים וד"א נפ"ק

דבר אחר לא תאכלו על הדם לא תאכלו בשר ועדיין דם במזרק. ר׳ דוסא אומר מניין שאין מברין על הרוגי ב״ד ת״ל לא תאכלו על הדם. ר״ע אומר מנין לסנהדרין שהרגו את הנפש שאין טועמין כלום כל אותו היום ת״ל לא תאכלו על הדם *(א״ר יוחנן) אזהרה לבן סורר ומורה מנין ת״ל לא תאכלו על הדם:

ועדיין דם במזרק. הקרבנות: שאין מברין. את האבלים בתחלה כדרך שמברין את האבלים בסעודה ראשונה משל אחרים כדאמרינן במ״ק: על הדם. על המכלה ומסברא מוקמינן לה לאתני ב״ד שהרגו על מנס שלא יהנו בהם כבוד מבוס כפרה: לבן סורר ומורה. דלא עבם אלא״כ הוזהר והכן הוזהר לא תאכלו על הדם לא תאכלו לאכילה שהתרתי עליה:

ק: **אמר** אבוה דשמואל אסור לאדם שיעשה שותפות עם עובדי כוכבים שמא יתחייב לו שבועה ונשבע באליל שלו והתורה אמרה לא ישמע על פיך. כי אתא עולא בת בקלנבו א״ל רבא והיכא בת מר א״ל בקלנבו א״ל והא כתיב ושם אלהים אחרים לא תזכירו א״ל הכי א״ר יוחנן כל ע״ז הכתוב בתורה מותר להזכיר שמה והא היכא כתיבא כדכתיב כרע בל קורס נבו. א״ר נחמן כל ליצנותא אסורה חוץ מליצנותא דע״ז דש״יא דכתיב כרע בל קורס נבו קרסו כרעו יחדיו כי לא יכלו מלט משא וכתיב לעגלות בית און יגורו שכן שומרון כי אבל עליו עמו וכמריו עליו יגילו על כבודו כי גלה ממנו אל תקרי כבודו אלא כבדו. א״ר יצחק מ״ד ועתה יוסיפו לחטוא ויעשו להם מסכה מכספם כתבונם עצבים מעשה חרשים וגו׳ מאי כתבונם עצבים מלמד שכל אחד ואחד עשה דמות יראתו ומניחו בכיסו ובשעה שזוכרה מוציאה מתוך חיקו ומחבקה ומנשקה. מאי זובחי אדם עגלים ישקון א״ר יצחק דבי ר׳ אמי שהיו כומרים נותנים עיניהם בבעלי ממון ומרעיבין את העגלים ועושים דמות עצביהם ומעמידין אותם בצד אבוסיהם ומוציאים אותם לחוץ כיון שרואין אותם רצים אחריהם וממשמשין בהן אומרים לו ע״ז חפץ בך יבא ויזבח עצמו לו אמר רבא האי זובחי אדם עגלים ישקון לזבח אדם מיבעי ליה אלא אמר רבא כל הזובח את בנו לע״ז אומרים לו דורון גדול הקריב לו יבא וישק לו. א״ר יהודה אמר רב אנשי בבל עשו סכות בנות ומאי ניהו תרנגולת. אנשי כותא עשו נרגל ומאי ניהו תרנגול. אנשי חמת עשו את אשימא ומאי ניהו כרחא קרחא. והעוים עשו את (נבחן) [נבחז] ואת תרתק ומאי ניהו כלב וחמור. והספרוים שורפים את בניהם (ואת בנותיהם) באש לאדרמלך וענמלך אלהי ספרוים ומאי ניהו הפרד והסוס אדרמלך דאדר ליה למריה בעבידתיה וענמלך דעני ליה למריה בקרבא אף חזקיה מלך יהודה בקש אביו לעשות לו כן אלא שסכתו אמו סלמנדרא אמר רב יהודה אמר רב יודעים היו ישראל בע״ז שאין בה ממש ולא עבדו ע״ז אלא להתיר להם עריות בפרהסיא מתיב רב משרשיא כזכור בניהם מזבחותם וגו׳ וא״ר אלעזר כאדם שיש לו געגועין על בנו. בתר דאביקו ביה. ה״ש ונתתי את פגריכם על פגרי גלוליכם. אמרו אליהו הצדיק היה מחזר על תפוחי רעב שבירושלים פעם אחת מצא תנוק שהיה תפוח ומוטל באשפה א״ל מאיזה משפחה אתה א״ל ממשפחה פלונית אני אמר ליה כלום נשתייר מאותה משפחה א״ל לאו חוץ ממני א״ל אם אני מלמדך דבר שאתה חי בו אתה למד א״ל הן א״ל אמור בכל יום שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד אמר לו הם כי לא להזכיר בשם ה׳ שלא למדוהו אביו ואמו מיד הוציא יראתו מחיקו ומנשקה ומחבקה עד שנבקעה כריסו ונפל יראתו [לא״ץ] ונפל הוא עליה לקיים מה שנאמר ונתתי את פגריכם על פגרי גלוליכם. בתר דאביקו ביה. ת״ש ויזעקו בקול גדול אל ה׳ אלהיהם מאי אמור א״ר יהודה ואי תימא רבי (יוחנן) [יונתן] בייא בייא היינו דאחרביה לביתא וקליא להיכלא וקטלינהו לצדיקיא ואגלינהו לישראל מארעיהו ועדיין היא מרקד בינן כלום יהבתיה לן אלא לקבולי אגרא לא איהו בעינן ולא אגריה בעינן [בתר דאביקו ביה] וכו׳ עד בקרבותא. אמר רב יהודה אמר רב מעשה בנכרית אחת שהיתה חולה ביותר אמרה אם תעמוד ההיא אשה מחליה תלך ותעבוד לכל עבודה זרה שבעולם עמדה ועבדה לכל ע״ז שבעולם כיון שהגיעה לפעור שאלה לכומרים במה עובדים לו אמרו לה אוכלין תרדין ושותין שכר ומתריזין בפניה אמרה מוטב שתחזור ההיא אשה לחוליה ולא תעבוד עבודה זרה בכך אתם בית ישראל אינם כן הנצמדים לבעל פעור כצמיד פתיל ואתם הדבקים בה׳ אלהיכם כבי תמרות הדבוקות זו בזו. במתניתא תנא הנצמדים לבעל פעור כצמיד ע״י אשה ואתם הדבקים בה׳ אלהיכם דביקים ממש:

בת בקלנבו. [לן] בלותה סמיך וסיא נקראת על שם ע״ז שבה: קורס. נתה כלומד כרע על ברכיו ונתה הדיטו לאלהות דחשיבתו בית קרא: לא יכלו מלט משא. סרמי שבנקביהם לא יכלו לסבול ונתח: לעגלות בית און. על עגלים שבבית אל יגורו שכן שומרון. ידאגו שוכני שומרון: כי אבל עליו עמו. שיעלם שמח״ב וילך לו: וכמריו. ששו שמחים אותו: עליו יגילו. ששו שמחים על שנד מאה עגלה (ממש) [מהם]: כבודו אלא

מבקר מן השלב שבאותו בלשי לגי לבתו. ובית קובר דבלי בלפי לגי לבתו כא לגלמוד על כל השמנות כרחוי לעיל דף פ׳ ע״ב ע״ש: בג״ר שאין מברין על הרוגי ב״ד. פי׳ ותפי שאין מברין את האבלים ונראה דבלי אבלים לאו דוקא והא מן התאבלין על הרוגי ב״ד כרחוי לעיל אלא כלומר שאין פה רשות להתאבל בתמים אחרים שאינן תמים על ידי ב״ד: ר״ע אומר מנין לסנהדרין שהרגו את הנפש שאין טועמין כלום. כדי דר״ע אזיל לטעמו דאמר בסוף פרק דינוה שאילו קי בסנהדרין לא נהרג אדם מעולם ואע״כ אותם סנהדרין שהרגו את הנפש לייבן כפרה ומכפר להם הדם לכן מתענין אותו יום: יבא ויזבח עצמו לו. קחשיב שלש עבירות ע״א ושפיכות דמים בזנות בניהם והכל כדי לספר ליהם עריות וזה עבירה גדרה עבירה ובילאמרינן פ״ק דיומא דף ט׳ מקדש ראשון מפני מה חרב מפני כו שלש עבירות ע״א וגילוי עריות וש״ד ע״ש: הנצמדים לבעל פעור כלומר. הכוונה כי יהיה עונה תרוכה תמרה מורכבות כי כמים מורכבות לא כנגדו עד מינה גלמדים אותם וכוונה כוונת אפי׳ דבוקים רק בנתי מבירות חיים כולכם היום והמשתעשע ודבקי לכיוון ס״ל דהבאה לעתר מביישין לו את מקדשין אותו לתשלה תרבה. כיון שהאה נותן אל לבו להדבק בדרכי ה׳ מסייעין לו לביות דבוק אתם תצליח לרשת פתחון

אלא כברו. מפלי שנבותיו ורמי שבסן ולמ"ג דלמו בעלי חיים כינא ולק נהם רמי לשתעי בהו קרא לשון נכוי : **מרעיבין את העגלים.** בעלי חיים שהיו עובדים אותם והיו מרעיבין אותם ושומן דמות עלביהם של בעלי ממון כלומר דמות דיוקנם ומעמידין אותם אצל אבוסין של עגלים ומתוך שהיו רואין את הדמות תמיד היו מכירים אותם (וכששהו שוליכין אותן לחוץ היו רצים ורואין את בעלי ממון וקפודים באלו כן שרגילין לעמוד אצל אבוסיהן) : **ורצין אחריהן וממשמשין בהם.** כלומר מאכילנו ואומרים להם סמסרים עין חפץ בך וסי : **זובחי אדם.** משמע אותן שזבחו אדם : **עגלים ישקון.** לאחר מכן לעגלים ישקו : **לזבוח אדם מיבעי ליה.** [לסם] הם הכומרים אומרים עגלים הללו נושקין אתכם לגזח עלמכם להם : **אנשי בבל עשו את סכות בנות.** פסוק אחר בספר מלכים באותן [אומות] שהושיב סנחריב בשומרון (תעמים) [ועמים] ועשו להם ע"ז : **תרנגולת.** סי מעמידין לדמות תרנגולת ובלשונם קורין לתרנגולת סכות בנות : **ברדא קרחא.** פי. ברחא קרי כל לאן. והכא קרי ליה קרחא על שאין לו למר כל כך : ***גבהן.** כלב כונח : **דאדר ליה למריה.** מהדר את אדוניו ומכבדו שמשליך עליו מכלו שהיה לריך לשתון על לגוחו : **אדר מלך.** מהדר מלכו כלומר את אדוניו : **לעשות לו בן.** לשורפו באש כמו ספרדים : **סלמנדרא.** חיה קטנה שיולאה מתביר שאלם שעורה בו שבעה שנים והסך מדמה אין האור שולט בו ואותו מלים [כהוב] גם את בנו העביר באש ולא נלים לו בן אלא חזקיהו : **אלא להתיר להם עריות בפרהסיא.** שהיה ילרן שוקפן על עריות אמוז כפחת כל של תורה מעלים ולא יוכיחום על כעריות אבל ע"ז לא תקפן ילרם : **בזכור בניהם מזבחותם.** משמע שהיו להם גיגעוען עליהם כאדם שיש לו גיגעוען על בנו ונזוכת כאלה והכי משמע כזוכר בניהם דומה להם זכירת מזבחותם ואשריהם : **בתר דאביקו ביה.** אחר שנקבתו בה מעלאן הקפס חינתן עליהן : **תפיחי רעב.** כמו נפוחי : **הם.** השתק כמו ויהס כלב המתיקס : **ויצעקו.** בני ישראל : **בקול גדול.** באלכסי כנסת הגדולה כתיב : **ביא ביא.** בלשון ארמי הוי לשון גמה ולנעקה כמו אהה בלשון : **היינו דאחרביה לביתיה.** למקדשו : **לקבולי ביה אגרא.** לכוף את ילרנו ולקבל שכר על כך : **לא איהו בעינן וכי.** אלמא ילר תקפן : **תרדין.** בלדים בלע"ז ומשלבלך את סומים וכן שכר אדם : **אתם בית ישראל אינן בן.** רב יהודה קאמר לה למדרש ליה לקרא : **הנצמדים לבעל פעור.** כלומר אבל אבותם לא השיטו אלא על לגם שע"ז מנוכה היא אבל ע"ז שבעולם ונלמד ולחדבקו בה כלמיד פתיל סמוקף על פי כלי שמתמרחין אותו בבעות יפה והלל אמקום בי"ה לא כלמדים אלא דבק כתמרות סאדיבקות בדבוקות ולאן דבוקות : **במתניתא תנא.** שבא הוא אלם דבדק ממשע אבל שפי מכלמד למידים אין מחוברין ומעכבן חוץ אילך ואילך דביק משמע יפה יפה :

ע"ין מהרש"א

מהרש"א ועתה יוסיפו לחטוא כו'. וסיינו שהוסיפו לחטוא דבלאו עלבי ע"ז שהיה להם בבית ע"ז שלהם הוסיפו להם כל אחד ואחד לעשות לו דמות ע"ז שיהא מלויה לו בכיסו כמזכרת לחנקה ולנשקה ויהיה כתבונת עלבים כמו באלוף בי"ת בג"ס בומ"ף כתמונת עלבים דהיינו שהיה להם עלבים בבית ע"ז ובתמונתם עשה לו כ"א ע"ז קטנה מלויה להם בכיסם גם לפי פשוטו כתבונה כמו כתבונתם כמו שפירש"י עם והז"ק: **סכות בנות.** פרש"י ורד"ק בספר מלכים דמות התרנגולת עם אפרוחים וכן הוא בירושלמי ובסה הייט אפרוחים ובנות היא תרנגולת שהתרנגול נקרא ספי מפי' הרד"ק ואשימא הוא תיש ולפי שאין לו למר והוא כמו שיוש ובירושלמי אשימא איגרא כמו בגיל אשס : **ואת גבהן הוא כלב.** מפי' הרד"ק י"ם שכתוב בגי"ן ואומר כי אם בזי"ן והיא מלה מורכבת בונח זו כשהכלב בונח מראה שיניו ובתמורה רלואי נבחו זי"ן רבתי ע"כ ואפשר כי גו' רבתי שט שהיא נו"ן פשוטה : **אדר כו'.** פרש"י שמהדר ומכבד אדוניו כו' ורד"ק פי' דהדר מלשון דרי מעונים שהוא לשון משא וסענין מבואר בזה כי השופר והצלחה היא בג' דברים הם חכמה וגבורה ועושר יש והמילים שתבנו שתכלית האדם והצלחתו היא שגבורה ויש שתבנו שהוא העושר כמ"ש ר"ש אבן תבון בהקדמתו לפרקי אבות ואלו הן הג' כוחות שצבה לפרד שהוא אדר מלך שאף המלך לריך לו להצלחתו בעושר לשעינה ובכל מלאכה ושענה לסוס שהוא מכמלך שאף המלך לריך לו לגבורה במלחמה וע"כ ענה לאלו שחשבו שזהו תכלית הצלחת אדם והז"ק : **שלא לשדו אביו כו'.** דאלו למזו אביו לא היה אומר הם כדאומרי' ש"ם לולב הגזול תינוק היודע לדבר אביו מלמדו ק"ש והייט שמע ישראל וגו' דהוא ק"ש של רבי יהודה והז"ק: **אל ה' מאי אמר כו'.** יש לדקדק מאי קאמר מאי אומר הא מפורש בההוא קרא שכאמר קומו וברכו את ה' וגו' וכל הענין ומשיכן משמע לגו הך דרשה דקאמר בייא בייא כו' ושכפל פתקא דכתיב בים אמת גם הוא זר בגי' ילרין הן ומשם שרצו להמיתו ולמה לא הזכיר בזה גם ילרא דעמונה וע"ק אם הוא אמת דלא איתו ולא אגרא בעינן א"כ הותרה הרלועה לית דין ולית דיין ח"ו גם בשאר עבירו' ועכין גוריה דגולת הוא מבואר שכאמר ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך בכל הפעולות כמסכים לפי שלשה הטוקות אלו שהם לב גוף וממון ויש בכ"א מהם ילר להרע או לטוב ובקדים לזה מ"ש פרק אין עומדין אר"א אליהו הטיח דברים כלפי מעלה שכאמר ואתה הסיבות את לבם אחורנית ואר"ש בר יצחק ויודה לו הקב"ה דכתיב ואשר הרעותי וגו' ואר"א אלמלא ג' מקראות כתומעו רגלי שוכלאין אשר הרעותי וגו' והנה כאומר וגו' והסירותי את לב האבן וגו' כפרש"י שם ביד הקב"ה לתקן ילרינו וכו' ויש להם פתחון פה בותפס כו' עכ"ל והוא מוכח הפסוק סי תפשות כלום לנו כי כל מעשינו פעלת לנו דהייט שכל מעשים הטעים ופעולתינו ע"י שבראת הילה"ר והוא מבואר דודאי אין זה טענה שהרי ניתן לאדם הבחירה וכמ"ש בראתי ילה"ר בראתי תבלין שהיא התורה דאל"כ שתורה שלטעם ח"ו אלא כדי לנוכחו כיתן הבחירה לאדם וע"י התורה אבל ר"ל דיש טענה קלת לעכין שלא כתומעתו לגמרי ולזה דרשו ויזעקו בקול גדול וגו' דע"כ לא קאי אקומו וברכו את ה' וגו' דא"כ לא ה"ל להזכיר מי הם שקמו וברכו שכבר הזכירם ועוד שהזכיר גבי קומו וברכו וגו' שוד אנשים אחרי' שלא הזכיר כבר גבי ויזעקו בקול גדול וגו' וע"כ דרשו שהוא מלתא באפיה כפנים שהטיחו דברים בקול גדול כלפי מעלה אל ה' אלהיהם וכענין אליהו הח"ם **בייא כו' לא איהו בעיא כו'.** שביד הקב"ה להסיר הילה"ר מעלינו כמ"ש ואשר הרעותי וגו'. ואומר שנפל פתקא כו' דהוא כתיב בים אמת דהיינו כמ"ש שמודה הקב"ה בדבר ויצא להם זה הדרש מדכתיב בסוף תפלתם דאנשי כנסת הגדולה ואתה לדיק על כל הבא וגו' כי אמת עשית דהייט שקבלו ולדקו דין שמים עליהם ואמרו ואתה לדיק על כל הבא עלינו בעבור שהלבנו אחר ילרנו ואף כי היא אמת שאתה עשית את הילה"ר וגידך להסיר מ"מ לגו לומר לא איהו כו' מ"מ אנחנו הרשענו שלא כלחנו אותו כיון שהבחירה ניתן לאדם כמ"ש לעיל ואמר שישבו בתענית עד שנמסר ילרא דע"ז בידם דהייט שבטלו כחו שגלג בקיע דשמים

פי' ביומא

רוא"ה

כמ"ש בדרך שאדם רוצה כו' והנה נעקר מסייעין לו ויצרא דע"ז הוא שיאסי"ל שנגע כמ"ש מחשבה רעה דע"ז הקב"ה מצרפה למעשה שנא' למען תפוש ישראל בלבם ודו"ק: מעשה בגבורית אחת כו'. נראה שנסמך הא עובדא למאמר דלעיל ורב הונא מרוייהו שאמר לעיל ידעין הוו ישראל בע"ז שאין בה ממש ולא עבדו ע"ז אלא להתיר להם עריות אמר כמו כן בבעל פעור בנכרית אחת וכו' והרי ישראל כ"כ ידעו שאין בה ממש אבל היו כלמדים לבעל פעור כלומר שהיה כלומר יפה בשטות כפרש"י מפני היתר עריות של בנות מואב שזה הביא לעבוד ע"ז בזויה כזו אבל הדבקים בה' אלקיכם אינו רק כב' חנויות כו' אלו אתם דבוקים בו כ"כ מפני איסור בנות נכרים כמ"ש ולקחת מבנותיו לבניך וגו' בנותיו אחרי אלהיהן והזנו וגומר ובמתני' תנא בהיפך הנלמדי' לבעל פעור כלמיד על ידי אשה דהיינו שלמידים שמצל ידיה שאין דבוקין יפה ממנו ובקל יכולה להסירן מעל ידיה כן היו הנלמדים לבעל פעור שהי' אהבת התורה בדבר בנות של בנות מואב בטל דבר בגלה האהבה אבל אתם הדבקים וגו' דבוקים ממש לעולם שהיא אהבה שאינה תלויה בדבר וק"ל:

שם [משנה הנותן מזרעו למולך אינו חייב עד שימסור למולך ויעביר באש וכו': גמ' תניא אחד למולך ואחד לשאר ע"ז חייב ר' אלעזר בר' שמעון אומר למולך חייב שלא למולך פטור אמר אביי רבי אלעזר בר"ש ור' חנינא בן אנטיגנוס אמרו דבר אחד ר' אלעזר בר' שמעון הא דאמרן רבי חנינא בן אנטיגנוס דתניא] ר' חנינא בן אנטיגנוס אומר מפני מה תפסה תורה לשון מולך כל שהמליכוהו עליהם ואפילו צרור ואפילו קיסם

שם ע"ב רבא אמר מולך עראי איכא בינייהו *א"ר ינאי אינו חייב עד שימסרנו וכו' אמר רבי יהודה אינו חייב עד שיעבירנו דרך העברה היכי דמי אמר אביי שרגא דלבני במיצעי נורא מהאי גיסא ונורא מהאי גיסא רבא אמר כמשוורתא דפוריא:

[אחד למולך ואחד לשאר ע"ז. המעביר זרעו חייב קסבר מולך משי ע"ז ולא איצטריך לאהדורי אלא בכדרכה דעו"כם יעבדו (דברים יב) כפקא אלא לאוד לך שאם עבדם שלא כדרכה חייב: שלא למולך פטור. דמולך דווקא כתיבא שדרכה בכך ולא משום ע"ז אזהיר עליה דהא מליכה יעבדו כפקא אלא חוק הוא להם והתורה הקפידה על חוק זה בסקילה לפיכך מולך כתוב]: כל שהמליכוהו עליהם. סקרא שמו מולך: רבא אמר לא אמרו דבר [אחד] דמולך עראי איכא בינייהו כגון לחר וקיסם שלינו רגילי לכך הם לפי שעה המליכוהו עליו [להעביר לו בנו זה לר' אלעזר בר שמעון לא מיחייב אלא במולך קבוע ובא]: ר' ינאי. לפרושי עד שימסור דמתניתין-אתא לאימר דהך מסירה למסרתי ע"ז קאמר]: דרך העברה. שלא שיכנס מן החוק אלא כדרך מנהג שמעבירה המולך: שרגא דלבני. שורת לבנים כמוה לבנה ע"ג לבנה והאש מכאן ומכאן ומעבירו עליו ואינו שורפו ודקתני לקמן המעביר עלמו פמור אלמא לאחר שעברם הוא חי והא דאמרינן גבי חזקיה שסכתו אמו סלמנדרא לא למולך היה אלא לאנקי בפחיים דהתם שריפה כתיב: רבא אמר במשוורתא דפוריא. אינו מעבירו ברגליו אלא קופץ ברגליו כדרך שמתיסקות קופצין ביומי הפורים שחופה חפירה בארץ והאש בוער בו והוא קופץ משפה לשפה:

שם א"ר יוסי בר חנינא ג' כריתות בע"ז למה א' לבדרבה ואחד לשלא כדרכה וא' חד למולך תניא *הכרת תכרת במדבר טו הכרת בעה"ז תכרת לעה"ב דברי ר"ע א"ל ר' ישמעאל והלא כבר נאמר וגברהה וכי ג' עולמים יש אלא ונכרתה בעה"ז הכרת לעה"ב תכרת דברה תורה כלשון בני אדם:

ג' כריתות בע"ז. הרחי גבי מולך בקדושים אחת ואני אתן את פני באיש ההוא והכרתי אותו מקרב עמו ושמתי אני את פני באיש ההוא ובמשפחתו והכרתי אותו ואת כל הזונים אחריו וגו' (ושמתי אני את פני וגו' אי"כ) [ואי נמי] דקי"ל דמולך לאו ע"ז הוא מ"מ קרי ליה ע"ז והשלישי במלה לך אתפ"ס כי דבר ה' בזה ואת מצותו הפר הכרת תכרת הנפש ההיא וגו' והכא לקמן בגלו שאין להם חלק לעוה"ב דבר ה' בזה זה דבור ראשון שנאמר אנכי ושהוא ע"ז והא דכתיב שבכת תכרת סדרא חבי"ב ליה כדמפרש לקמן דברה תורה כלשון בני אדם את הי הוא מגדף וכרתה לקמן מפרש: אי שלא כדרכה. כלת יתירה גבי מולך אם אינו ענין לו תנהו ענין לזבח וקטור ונסוך והשתחואה שהוא חייב לו עליהם אף שלא כדרכם: ואי למולך. דלאו דרכן בכך מיצטי ליה למיכתביה באפי נפשייהו דמולך לאו ע"ז הוא והקפידה תורה עליו: וכי ג' עולמות יש כו'. ודומה לו בשחיטת חולין וכו' [משום דנפשיה קאמר]:

מתני' בעל אוב זה פיתום המדבר משחיו. וידעוני ויקרא כ [זה] המדבר בפיו הרי אלו בסקילה והנשאל בהם באזהרה:

פיתום. שם המכשף: המדבר משחיו. מעלה את המת ומן השחי מושיב לו בשחי תחת זרועותיו ומדבר משחי איפליס בכשפיו: ידעוני המדבר בפיו. כדמפרש בגמ' חיה אחת יש ששמה ידוע ומכנים מעצמה עלם לתוך פיו והעלם מדבר מאליו ע"י כשפים: הרי אלו בסקילה. כדכתיב באבן ירגמו אותם: והנשאל בהם. שבא ושואל בהם להגיד לו דבר העתיד כגון שאול: באזהרה. דלא תפנו אל האובות והזהרה דמכשפים גופייהו מלא ימצא בך וגו' וחובר חבר ושואל אוב או ידעוני:

תוספות והנשאל בהם. פי' הקונטרס באזהרה דאל תפנו ואזהרה דמכשפים גופייהו מלא ימצא בך וקשה דהוי אל תפנו אזהרה לנשאל מי יהא בו כרת דכתיב גבי קדושים והנפש אשר תפנה וגו' והכרתי אותה וי"ל איסכא דאזהרה לנשאל מלא ימצא בך דכתיב בקרא בהדיא שואל אוב וידעוני:

ת"ר בעל אוב זה המדבר בין הפרקים ובין אצילי ידיו שם ע"ב ידעוני זה המניח עצם ידוע בפיו והוא מדבר מאליו מיתיבי *והיה כאוב מארץ קולך מאי לאו דמשתעי ישעיה כט (באורחיה) [בי אורחיה] לא דסליק ויתיב בין הפרקים ומישתעי ת"ש *והאמר האשה אל שאול אלהים ראיתי ש"א כח עולים מן הארץ מאי לאו דמשתעי בי אורחיה לא דיתיב בין הפרקים ומשתעי:

מבין הפרקים. מעלה את המת ויושב לו באחד מבין פרקי העלמות של מכשף כגון על פרקי אצבעותיו או על [פרקי] ברכיו: ידוע. שם חיה: בי אורחיה. מתוך קנתו ומתוך כך קולו נמוך: לא דסליק ויתיב בין הפרקים. ומשום הכי קולו נמוך לפי שאין בו מיתה:

אמר הכותב הנלע"ד שם מיני קרס לשר זבים הוות ואקרים הומן לשוללא שמובאים בעולא בפרק זה קלאם מחובי"ב דת ויקבה רזא בעלי שן סדר סלומדים

שלמדים בשרשם מוספים לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש קוסם קסמים מעונן ומנחש ומכשף וחובר חבר ושואל אוב וידעוני ודורש אל המתים אשר קראם הכתוב תועבות הגוים. והם כי כתב הרב המופלא הרמב"ם ז"ל בהלכות ע"ז פרק י"א ודברים אלו כלן דברי שקר וכזב הן והן שהטעו בהם עע"ז הקדמונים לגויי הארצות כדי שינהו אחריהן וכו' וכל המאמין בהם אחת מדברי הבאת אבל המחשב לפוקן אינו אלא מן הסכלים ומחסרי הדעת וכו' ומקר על כל זה בתבונת הרמב"ן ז"ל בתשובותיו סימן ר"נ. ואומר אני שזהו שהכתוב הולך ומכלי לישראל תם תמים תהיה עם ה' אלהיך כי הגוים האלה אל מעוננים ואל קוסמים ישמעו ואתה לא כן נתן לך ה' אלהיך. היה כאומר ולא הכל הקוסם והמכשף שהן לכם ה' בבחרו לדעת העתיד חמרת הכלי שלמות והם פתרים ותומים כי הגליהם אלא בתלאות נבואה מהם והגויים נהגים אחרי הפסילים והם היו מטילים ומראה הקול יצא מן הפסל ולכן תבונתם תוגיד משמעו לפני אנפי כדי שלא יוכלו להוכיח בהם שקר התבונה כמו שהטיבו לגלות קוסר שהלך אם ילכו ננכה למלחמה סלכו ותשובו לא ילכו תוכם שהיה אפשר להבין תלכו ותשובו ולא ילכו תמכה לחת תו ילכו תוכם לחת לגבוך רגלים לכל הפנים אבל סתומה כלמוים ותומים הייתה נבואה והמוכה כלו"ל הכרמי והפלאי כרמי בגורמין דביתן פלאי שמוכלאים במעשיהן וכו' כי מהלומה מוכלה. לכן חוזר מה ע"ב לם התמים תהיה עם ה' אלהיך. ולא תמשה בכוכבים הללו כי כגוים הללה אל מעוננים ואל קוסמים ישמעו שומעים דברי המעוננים והקוסמים בעלי המעוננות והקסם לא מן הבונגות והקסם כי הכו הסם ולא מסופקים תורי ואתה כלמוים ותומים לא כן נתן לך ה' אלהיך דבר ברור וחתוך. נתן לך או לא או כן כשבשאלו הגעלה למלחמה ישיב או לא תעלו או עלו כלשון לא ותעלו. וכן יהיו דברי הנביאים כמו שממשיך הכתוב לומר נביא מקרבך מאחיך כמוני יקים לך ה' אלהיך וגו':

קד [ס"ט] **ואף** שאלה זו שאל טורנוסרופוס את ר"ע א"ל מה יום מיומים א"ל ומה גבר מגוברין א"ל דמרי צבי שבת נמי דמרי צבי אמר ליה הכי קאמינא לך מי יימר דהאידנא שבת א"ל נהר סמבטיון יוכיח בעל אוב יוכיח קברו של אביו יוכיח שאינו מעלה עשן בשבת א"ל בזיתו ביישתו וקללתו:

מה היום מיומים. למה תחשב יום שבת יותר משאר ימים: **ומה גבר מגוברין.** מה לאיש ממוך להיות שר וגדול מכל האנשים: **דמרי צבי.** אדוני חפץ לגדלני המלך קיסר האוסילמ': **שבת נמי דמרי צבי.** הקב"ה חפץ והזהיר על כבודו: **מי יימר דהאידנא שבתא היא.** ודילמא אחד משאר ימים הוא שבת: **נהר סמבטיון יוכיח.** נהר אחד של אבנים ובכל ימות השבוע שוטף והולך וביום השבת שוקט ונח: **בעל אוב יוכיח.** שאינו עולה בשבת: **קברו של אביו.** דטורנוסרופוס כל ימות (השנה) [השבוע] היה מעלה עשן שהיה נידון ונשרף ובשבת שובתי גיהנם שובתין: **בזיתו ביישתו קללתו.** הך קללה אינה אלא גדוף כמו קללה מורלת שלא היה שם קללה אלא גדוף:

מהרש"א א"ל נהר סמבטיון כו'. ירלה שהשאל לו מי יימר דהאידנא שבתא בשלשה דברים הא' מי יימר דזה היום הוא שבת בראשית שבו שבת אל מכל מלאכתו. הב' מי יימר דזה היום שלוה בו אתכם לשבות. הג' מי יימר דזה היום הוא שבת לעתיד ומנוחה לחיי עה"ב והשיב לו נהר סמבטיון יוכיח כו' שמעת היצירה הוא נח ביום שבת שהרי בו שבת אל במעשה יצירה ובעל אוב יוכיח הרי גם עתה אין לעשות בו מלאכה כמו שבעל אוב היום אינו עושה פעולתו ומלאכתו. וקברו של אביו יוכיח הרי שבעה"ב מחין בו ביום ולזה א"ל בג' לשונות בזיתו ביישתו וקללתו וק"ל:

תניא [ס"ז] ודורש אל המתים זה המרעיב עצמו והולך ולן קה [זכריה יג] בבית הקברות כדי שתשרה עליו רוח טומאה וכשהיה ר"ע מגיע למקרא זה היה בוכה ומה המרעיב עצמו כדי שתשרה עליו רוח טומאה שורה עליו רוח טומאה המרעיב עצמו כדי שתשרה עליו רוח טהרה עאכ"ו אבל מה אעשה שעונותינו גרמו לנו שנאמר [°כי [ישעיה נט] אם] עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלהיכם. אמר רבא אי בעו צדיקי ברו עלמא שנאמר עונותיכם היו מבדילים רבא ברא גברא שדריה לקמיה דר' זירא הוה קא משתעי בהדיה ולא הוה קא מהדר ליה א"ל מן חבריא את הדר לעפריך. *ר' חנינא ורבי הושעיא הוו [ע' רש"י נ"ל] יתבי כל מעלי שבתא ועסקו בספר יצירה ומיברא להו [חגיגה י] עגלא תלתא ואכלו ליה:

שתשרה רוח טומאה עליו. שד של בית הקברות יסה אוחזו ומקיימו בכשפיו: **המרעיב עצמו כדי שתשרה עליו רוח טהרה.** שכינה ונבואה: **עאכ"ו.** שהיא סומים שתכת ע"י תעניות ובקשה תשרה עליו שכינה דהא מדה טובה יתירה על מדת פורענות ואנו לועקין על כך ואין אנו נענין אבל מה אעשה כו': **אי בעו צדיקי.** להיות נקיים מכל עון: **הוו ברו עלמא שנאמר כי אם עונותיכם היו מבדילים.** הא אם לא היו בהם שום אין כאן הבדלה: **ברא גברא.** ע"י ספר יצירה (שמלמד) [שלמדו] צירוף אותיות של שם: **ולא הוה מהדר ליה.** שלא היה בו דבור: **מן חבריא.** מן המולים ע"י מחברים אתה: **עגלא תלתא.** גדול כאילו הגיע לשליש שנו וגמר גדילתו דהכי שביחא ומעלי למיכל כמו ומגדלין אותן עד שיהו משולשין ליא שהיה טוב בכל טעם כאילו היה שליש לבטן:

מהרש"א כי עונותיכם וגו'. מבואר בפי חכמי אמת כי בכל מעשה אדם נברא דבר חתני לפי המעשה אם טוב אם רע ומלאכי מחית הבאים מעונותיכם הם היו מבדילים ביניכם ומונע מתגיע רה"ק עליכם וק"ל: **ולא הוה קמהדר ליה כו'.** לפי שבה סגמוה שהוא הדבור לא היה יכול לברוא ולפי שאין בו הנשמה שהוא הרוח העולה למעלה רק רוח החיוני שהיא גם כן בבהמה היורדת למטה א"ל הדר לעפריך וי"מ מן חבריא היינו מן חוברי חבר ולא יתכן דאין זה מעש' חובר חבר לברוא גברא אבל מן חבריא היינו מן החכמים שעוסקין בספר יצירה שדרכן לקרות זה לזה כן כמו הוכא חברין וק"ל:

ת"ר מעונן ר"ש אומר זה המעביר ז' מיני זכור על קו [ס"ח] העין וחכ"א זה האוחז את עינים ר"ע אומר זה המחשב עתים ושעות ואומר היום יפה לצאת למחר יפה ליקח וכו' ת"ר מנחש זה האומר פתו נפלה מפיו מקלו נפלה מידו בנו קורא לו מאחריו עורב קורא לו צבי הפסיקו בדרך נחש מימינו ושועל משמאלו *אל [יד סו] התחיל

עין יעקב

שותין לו ואין מסייעין לו: **א"ל** נהר סמבטיון יוכיח בעל אוב יוכיח קברו של אביו יוכיח. נראה דלכך אומר לו שלשה סימנים אלו לקיים ע"פ שנים עדים או שלשה עדים יקום לפי שיש ג' חלקי עולם שנים יש ושלים תדבר ושלים ישוב להכי הביא הנהר סמבטיון שהוא מעיד משנים יש ובעל אוב הוא היעיד משלים ישוב וקברו של אביו יוכיח ומשלים תדבר שהם עיקר. התקום של הגהנין כוכבים כירה ועדהו וידו הם וכל אשר הם חיים מלונות וכהליהות בפרק המוכר את הספינה בא ואראך לך בלועי דקרח ששם הוא מקום הנרלה: **בעל אוב יוכיח.** כ"ל הטעם דבעל אוב אינו עולה בשבת לפי כהרשעים אינן נידונין בשבת כדקאמר קברו של אביו יוכיח ואם מעלין ע"י בעל אוב הוה מתיגיין הדין כלוימא בתנינה דף ד' למה הרגזתני להעלות דכתיב בשמואל להבי אין מולך בשבת: **אבל** מה אעשה שעונותינו גרמו לנו. וכראיי לעיל פ"ק דסנהדרין דף י"א משמתו נביאים אחרונים חגי זכריה ומלאכי נסתלקה רוח הקודש מישראל עד ונראה עליהם בת קול מן השמים יש כאן אחד שמשים עליו שכינה כמשה רבינו אלא שאין דורו זכאי לכך ע"ש: **וחכ"א** זה האוחז את העינים והנכבה כהמוים ולהבי לא בהנו הפוסקים את דר"ע ורש"י עיין בפי' פיון קע"ע ור"ש הא המעביר ז' מיני זכור הוא בכלל כישוף לבי פרש"י

תתחיל כי שחרית הוא ר"ח הוא מוצאי שבת הוא. ת"ר לא תנחשו כגון אלו המנחשים בחולדה בעופות בדגי' ובכוכבים:

מיני זבור. מכנס זרע מין בריות ומעביר על עיניו ועושה כשפים: אוחז את העינים. אוחז וקושר עיני הבריות ונראה להם כאילו עושה דברים של פלא והוא אינו עושה כלום: המחשב עתים ושעות. לשון [מעוק] (עונה) [כמו בעל שעה שמחשב את שעה ואומר היום יפה לצאת לדרך ולמחר יפה ליקח מקח ויסתכר בו הלוקח]: פתו נפלה מפיו. צריך לדאוג היום מהזיק: נחש בא לו מימינו או שועל משמאלו. סימן רע הוא לו: צבי הפסיקו. שהיה הולך ממזרח למערב והצבי הולך מצפון לדרום והפסיק דרכו: אל תתחיל בי. כשבא הגבאי לגבות מס ממנו או המוכס אומר לו בבקשה ממך אל תתחיל בי להיות ראשון בדבר הפסד שסימן רע הוא לו: שחרית היא. שהיה תובע ממנו חוב אל שחרית הוא ולא אתחיל תחלה מעשה היום בפרעון: ר"ח היא. המתן לי עד מחר: מוצאי שבת היא. ראשון לימי השבוע: המנחשים. כשיוצאין לדרך (הם מנחשים) [או כשמתחילין] בשום דבר:

ת"ר מכשפה אחד האיש ואחד האשה א"כ מה ת"ל מכשפה (לא תחיה) מפני שרוב נשים מצויות בכשפי' א"ר יוחנן למה נקרא שמם כשפים שמכחישי' פמליא של מעלה. אין עוד מלבדו א"ר חנינא אפילו כרבר כשפים ההיא אתתא דהוה קא מהדרא למשקל עפרא מתותיה כרעיה דר' חנינא אמר לה אי מסתייעת זיל עביד אין עוד מלבדו כתיב איני והא א"ר יוחנן למה נקרא שמם כשפים שמכחישין פמליא של מעלה שאני ר' חנינא דנפיש זכותיה. א"ר איבו בר נגרי א"ר חייא בר אבא בלטיהם אלו מעשה שדים בלהטיהם אלו מעשי כשפים וכה"א ואת להט החרב המתהפכת אמר אביי דקפיד אמנא שד דלא קפיד אמנא כשפים. אמר אביי הלכות כשפים כהלכות שבת יש מהן בסקילה ויש מהן פטור אבל אסור ויש מהן מותר לכתחלה העושה מעשה בסקילה האוחז את עינים פטור אבל אסור מותר לכתחלה כדרבי חנינא ורבי אושעיא כל מעלי שבתא הוו עסקי בהלכות יצירה ומיברי להו עגלא תילתא ואכלו ליה אמר רב אשי חזינא ליה לאבוה דקרנא דנפיץ ושדי כריכי דשיראי מנחיריה. ויאמרו החרטומים אל פרעה אצבע אלהים הוא א"ר אליעזר מכאן שאין השד יכול לבראות בריה פחותה מכשעורה רב פפא אומר האלהים אפילו כגמלא נמי לא מצי ברי אלא האי מכניף ליה והאי לא מכניף ליה אמר ליה רב לרבי חייא לדידי חזי לי ההוא טייעא דשקליה לספסירא וגיידיה לגמלא וטרף ליה בטבלא וקם א"ל לבתר הכי דם ופרתא מי האי (א"ל לא) [אלא] ההיא אחיזת עינים הואי. זעירא איקלע לאלכסנדריא של מצרים זבן חמרא כי מטא לאשקויי מיא פשר קם אנגלא דאסקוניתא א"ל אי לאו דזעירי את לא הוי מהדרינן לך מי איכא דזבין מידי הכא ולא בדק ליה אמיא. (רבי) ינאי איקלע לההיא אושפיזא אמר להו אשקיין מיא קריבו ליה שתיתא חזייה להווא אתתא דהוה קא מרחשן שיפוותה שדי פורתא מיניה הוה עקרבא אמר להו אנא שתאי מדידכו ואתון נמי שתו מדידי אשקייה הות חמרא רכבא סליק לשוקא אתא חברתה פשרא לה חזוהו (אינשי) דרכיב אאתתא בשוקא ותעל הצפרדע ותכס גו' א"ר אלעזר צפרדע אחת היתה והשריצה ומלאת כל ארץ מצרים כתנאי ר"ע אומר צפרדע אחת היתה ומלאת כל ארץ מצרים א"ל רבי אלעזר בן עזריה עקיבא מה לך אצל הגדות כלה מדברותיך ולך אצל נגעים ואהלות צפרדע אחת היתה ושרקה להם והם באו:

אחד האיש ואחד האשה. דהא גבי אוב וידעוני דמכשפים הם לא חלק בין איש לאשה דכתיב איש או אשה: כשפים. נוטריקון כחש פמליא של מעלה שעל ידי שמגבר לחיות מן המיתין: אפילו כשפים. אין להם כח לפני גזירתו שאין ממעלה אלא לו לבדו: מתותי כרעיה. לעשות לו מכשפות: אי מסתייעא. מלאה לך אם מצלחת לעשות לו מכשפות עשי: אין עוד מלבדו כתיב. ואם המקום חפץ כי לא תוכלי להרע ואם תוכלי מאתו יצא ואני אסבול ואקבל: נפישא זכותיה. ומסרי כשפיה ומסריה לאלתר: בלטיהם. כמו ותבא אליו בלט בסתר: זה מעשה שדים שנסתרים ולא נראים בכיע שנאמר בלטיהם (הן) [הוא] החרטומים העושים (לוחם) בלחשיהם ע"י שדים: כשפים. אינם נעשים ע"י שדים אלא מעצמן: להט החרב המתהפכת גו'. מתהפכת מאליה והחרב לכשפים שלא ע"י שדים היתה מתהפכת אלא מאליה וקרי לה להט: דקפיד אמנא שד. מי שמקפיד על הכלי מאיזה יכול לעשות הדבר בלא כלי הראוי לאותו דבר כגון שדי נותן שצריכין שכינו שקתו שחור ושדי סוס שצריכין כוס של זכוכית: דלא קפיד אמנא. אינו חושש באיזה כלי הוא עושה: כהלכות שבת. ומלאכות בסקילה ושבות פטור אבל אסור וצידת נחש ואחרות מותר לכתחלה *הע"ש העושה מעשה בסקילה: האוחז את העינים. מראה כאילו עושה ואינו עושה כלום פטור אבל אסור: עסקי בהלכות יצירה. ומעילא איברי להו עגלא תלתא ע"י שהיו מצרפין אותיות השם שבהן נברא העולם ואין כאן משום כשפים דמעשה הקב"ה [הן] ע"י שם קדושה שלו היא: אבוה דקרנא. מכשף היה: מנפי"ץ. מנפץ הוצאו בכח ונבלעים מוקיר: ושדי בריבי דשיראי מנחיריה. ומשליך חתיכות של מעילים מנחיריו: אצבע אלהים הוא. מכה זו של כנים לא ע"י מכשפות באה אלא ע"י הקב"ה ואין חרטום יכול לה: לא מצי ברי. אינו יכול לבראות אפילו בריה גדולה אלא כשמשד. צריך לבריות גדולות הוא מלקט ומקבץ ומביא מן ההפקר: האי מכניף ליה. בריות גדולות

עין יעקב

פרש"י: שרוב נשים מצויות בכשפים. לפי שאלו הן מצויות [illegible]: א"כ ואמר ר' יוחנן למה נקרא שמם כשפים שמכחישין פמליא של מעלה. [illegible]

נחלות סמים לקבלם ולחספים אלא אבל קטנה אינה נחספת אלא שאין בה כח לצאת מרחוק: ס״א א״ל רב לרבי חייא כו׳ ול״ג אינו: טייעא. סוחר ערבי: דשקל ספסירא וגיידיה לגמלא. כמו חרב וחתך גמלו לאיברים גדולים כמו ראוהו מגיד פרק בתרא דיומא: וטריף ליה בטבלא. הקישו לו בזוג אישקליטא בלע״ז: וקם ועמד על רגליו: א״ל. רבי חייא לרב: ובתר הכי דם ופרתא מי הוה. אחר ששחט הגמל כלום מצאת לבלוע מן הדם והפרש: ההיא אחיזת עינים היה. ולא שחט היה באמת יכול להחיות את המת: פשר. נמס המכשפות כל מיני מכשפות נבדקין על מים חיים ונישתין: קב אנמלא דאסקוניתא. נעשה החמור דף של נסר שנעשו מחלה את סוף חמור. נמלא נסר. דאסקוניתא מין עץ הוא: איבא דזבין הבא מדעם וכו׳. כלום יש לוקח בעיר הזאת שמחוקק בכשפים בוס מתוך ואיש נזדקק על המים: ינאי אקלע להדוא אושפיזא. גרסינן ולא גרסינן רבי ינאי דהאי ינאי לאו אינם מעליא הוא שעשה כשפים: שתיתא. קמח קלוי במים: חזייה דמרחשן שיפוותיה. ראה ינאי את האשה שמנילה לו את המשקה שהיו שפתיה נעות והבין שמכשפה היא: שדא פורתא מן המשקה. לארץ ונעשו עקרבים (ואלמלא שהם מן היו נעשו גופו עקרבים): אנא שתאי מדידכו. לא גלה לבן שהבין לדבר והראה עצמו כאילו שתה: הוות חמרא. האשה נעשית חמור: רכבה ינאי ונפיק בשוקא: פשרא לה. מיחתה את הכשפים וחזרה לקדמותה: הצפרדע. אחת היתה: השריצה. ומעיים יצאו ולחים: מדברותיך. מכה שמעריך ופנה לך למלכות מנים ואהלים שבן חמורים ותגן אותם מחדר ולא בשגרים: שרקה להן. ותמשו קולה כל הצפרדעים שבעולם ובאו כלן:

מהרש״א בלמידם אלו מעשה שדים בלהטיהם אלו מעשה כשפים. ס״נ בפרש״י בחומש ובהרמב״ן ובהרא״ש אבל בעין יעקב ל״ע כתב הגירסא בהיפך לטיהם אלו מעשה כשפים בלהטיהם אלו מעשה שדים וכה״ל ולא נהגו הרב שהמספכת פי׳ שגירסא בגמרא שלו שהשד מתהפך לכמה גוונים כו׳ עכ״ל והכתוב׳ בפירש״ם אלא מכוין כגירסת רש״י והרמב״ן דגבי בלהטיהם אמר ויקחו וגו׳ למכשפים וגבי בלטיהם לא הזכיר רק החרטומים ולא מכשפים ודו״ק: אצבע אלהים הוא. מכאן ראיה לגירסת רש״י דגרס בלטיהם אלו מעשה שדים ולא כגירסא הערוך דהא הכא בלטיהם כתיב גבי כנים וקאמר עלה שאין השד יכול כו׳. ויש לדקדק למאי דמסיק שאני מכנים והאי לא מכניף משמע משום דהשד אינו עושה מעשה אבל ע״י כישוף שעושין מעשה גמור היו יכולין לבראה כנה וכן משמע מדברי המפרשים והפוסקים דע״י כישוף עושין מעשה גמור וא״כ מאי קאמר ולא יכלו להוציא הכנים הא יכלו להוציאם ע״י כישוף ולמאי דקאמרי נמי חרטומי מצרים במכת כנים אצבע אלקים היא ולא חשבו שעשו כן משה ואהרן ע״י כישוף כמו שחשבו במכות הראשונות וי״ל דהא״נ דע״י כשוף יכול לעשות מעשה גמור מ״מ לאו בכל הדברים היו יכולין לעשות דאם כן היו יכולין לברוא עולם חדש ומשום הכי לא הזכיר בלהטיהם ומכשפים אלא בגם במטה ובזה א״כ לא הזכיר כישוף רק בלטיהם דהיינו מעשה שדים לגירסת רש״י לפי שלא היו יכולין לעשות כישוף בכל הדברים. אבל ע״י שד יכלו בכל הדברים דמכשפו ואיכא לדקדק במכת דם שעשו כן החרטומים בלטיהם היינו מעשה שדים ואמאי מכניף דייק כו׳ וי״ל שעשו כן החרטומים ע״י אחיזת עינים דהוא נ״כ אינו עושה מעשה כמו מעשה שדים והא דלא הוליכו החרטומי׳ אח״כ את הערוב ע״י מעשה שדים כמו שהוליכו הצפרדעים דהא ערוב נמי מכניף הוא י״ל כיון דכבר ראו במכת כנים דאצבע אלהי׳ הוא האמינו אח״כ בכל המכות דמאלהים היו ולא עשו כמו כן ע״י שדים ודו״ק: צפרדע כו׳. למאי דאמרינן לעיל שעד מכת כנים היו מצריים חושבים שע״י מכשפות היו המכות הראשונות משא״כ בכנים דלא מכניף ניחא לדברי ראב״ע שאחת שרקה וכלן באות דהיינו דמכניף שפיר חשבו המצריים דע״י מעשה שדים באו ועלו שהשד הכניסן אבל לדברי ר״ע שאחת השריצה שלן דבר זה בריאה חדשה הוא ומעשה גמור הוא ואמאי לא קאמרי המצריים עלה אצבע אלקים הוא דהא השד לא יכול להכניף והכי ניחא דפליג מאמר זה במעתין ודו״ק:

הרי״ף א״כ מה ת״ל מכשפה לא תחיה. תימא אם נאמר דמכשף הוא איש ולא אשה פשיטא קשה למה נאמר מכשפה וגו׳ ואפשר לתרץ אם נאמר דאזהרה שלא ימלא לב לאיש ומזהר הייתי אומר לאיש מכשף כל ישראל מחוייבים עליו לגמרו אבל על האשה לא הזהרו ואין ערבות עליך אלא לא תחיה שלא תחיה בכלל ומי אמיך עמך שלא תחזיק להחיותה אבל לפי דמעמידין אחד איש ואחד אשה כולם שוים באזהרה קשה א״כ מה ת״ל מכשפה אמי׳: צפרדע אחת היתה וכו׳. נראה שכיון דצפרדע תרס כתיב והדגה אשר ביאור מתה ממילא גם הצפרדעים מתו שאין סומך אלא במים א״כ מהיכן היו הצפרדעים ביאור דכתיב ועלו ובאו בביתך וגו׳ לזה פליגי ר״ע וראב״ע:

תניא כשחלה ר׳ אליעזר נכנסו ר״ע וחבריו לבקרו הוא יושב בקינוף שלו והם יושבים בטרקלין שלו ואותו היום ע״ש היה ונכנס הורקנוס בנו לחלוץ תפיליו נער בו ויצא בנזיפה אמר להם לחביריו כמדומה אני שדעתו של אבא נטרפה אמר להו דעתו ודעת אמו נטרפה היאך מניחין איסור סקילה ועוסקין באיסור שבות כיון שראו חכמים שדעתו מיושבת עליו נכנסו וישבו לפניו מרחוק ארבע אמות אמר להם למה באתם אמרו לו ללמוד תורה באנו אמר להו ועד עכשיו למה לא באתם אמרו לו לא היה לנו פנאי. אמר להם תמה אני אם ימותו מיתת עצמן א״ל ר״ע שלי מהו א״ל שלך קשה משלהן נטל ב׳ זרועותיו והניחן על לבו אמר אוי לכם ב׳ זרועותי שהם כשני ספרי תורות שנגללין הרבה תורה למדתי והרבה תורה לימדתי הרבה תורה למדתי ולא חסרתי מרבותי אפילו ככלב המלקק מן הים הרבה תורה לימדתי ולא חסרוני תלמידי (אפי׳) [אלא] כמכחול בשפופרת ולא עוד אלא שאני שונה ש׳ הלכות בבהרת עזה ולא היה אדם שואלני בהם דבר מעולם ולא עוד אלא שאני שונה ש׳ הלכות ואמרי לה שלשת אלפי הלכות בנטיעת קישואין ולא היה אדם שואלני בהם דבר מעולם חוץ מעקיבא בן יוסף פעם אחד אני והוא היינו

עין יעקב

[illegible]

היינו מהלכים בדרך אמר לי ר' למדני בנטיעות קשואים אמרתי דבר אחד ונתמלאה כל השדה קשואים אמר לי רבי למדתני נטיעתן למדני עקירתן אמרתי דבר אחד נתקבצו כולן למקום אחד אמרו לו הכדור *והאמוס מהו כו' אמר להם טהור יצתה נשמתו בטהרה. עמד רבי יהושע על רגליו ואמר הותר הנדר הותר הנדר למוצאי שבת פגע בו ר"ע בין קסרי ללוד והיה מכה בבשרו עד שדמו שותת לארץ פתח עליו בשורה ואמר °אבי אבי רכב ישראל ופרשיו הרבה מעות יש לי ואין לי שולחני להרצותן:

קינוף. ד' עמודים וכילה פרוסה עליהם כדאמרינן בסוכה: להלוץ תפילין. של אביו דקסבר שבת לאו זמן תפילין הוא ואסור להניחם שמא יצא בהן לרשות הרבים: שדעתו של אבא נטרפת. וקרוב הוא למות שאילו היתה דעתו מיושבת עליו היה חולץ תפיליו: איסור סקילה. הדלקת הנר והטמנת חמין ועוסקין בדבר שאיסור אלא איסור שבות (במוכיח) [דמוכיח] תפילין בשבת אין כאן איסור מלאכה ואפילו יצא לר"ה דהא דרך מלבוש הוא ותכשיטין הוא לו: ברחוק ד' אמות. מפני שנדוי בכבודו במחלוקת תנור של עכנאי בב"מ: שלי מהו. נמה תהא עליה: שלך קשה משלהם. מפני שלבך פתוח כאולם ואילו משמשתני היית למד תורה הרבה: נטל ר"א שתי זרועותיו: שנגללין. כשגוללין ס"ת והכתב מכוסה כך התעלם ותתכסה תורה שבלבי כשאמות לפי שלא שמשוני ולמדו ממני: ולא חסרתי מרבותי (אפילו) ככלב המלקק מן הים. לפי חכמתם שהיתה גדולה אין תלמודי מלא לחסרם ולקבל מהם חכמה אלא מעט ככלב המלקק מן הים וכן תלמידי לא חסרוני ולא קבלו מחכמתי לחסר אם יחסרון חכמתי מהם אפילו כמו שמחסר המכחול בשפופרת בכחול לא: לא חסרתי. כלומר לא חסרתים מחכמתם מעט שהיו מחכמה גדולים יותר ממני וגם עמה גדולים הם ממני. (לפי שלמדתי מעט מהם) [לפי שלא למדתי מחכמתם כ"א מעט מהם]: שפופרת. קנה שמכניסים בו כחול ומכחול קיסם של כסף שתוחבין בתוכו ומוציאו בכחול ומוליכו: בבהרת עזה. בהלכות צרעת נגעים: בנטיעות קשואים. הלכות מיני כשפים שעל ידיהם נתמלאה כל השדה קשואין: אמרו לו הכדור והאמוס וכו' מהו. שנתקו מאלו ר"א וחכמים בסדר טהרות [כלים פכ"ג]: הותר הנדר הנדר. שנדוהו: בין קסרי ללוד. שהיו נושאין את מטתו מקסרי ללוד: פתח עליו בשורה. כמו שמכין שורה קבועה הנוגה להספד: הרבה מעות יש לי. להחליף: ואין לי שולחני להרצותן. כלומר הרבה קושיות יש לי לשאול ואין לי ממי (לשאול) [לשאול]:

תוספות היה מכה בבשרו. ומשום צער לנפש ליכא משום תורה קצביר כדאמר הרבה מעות יש לי ואין לי שולחני להרצותן:

מהרש"א אוי לכם שתי זרועותי שהן כס"ת. הלא הדבר זרועותי תפלת זרוע כאמר בב"מ על הכה כמו ושם בשר זרוע לך זרוע עם גבורה. ואמר שב' זרועותיו הן כב' ס"ת שנגללין שהיה בכחו ללמוד תורה לאחרים ולא יצא לפועל ללמדם כמו ס"ת שנגלל שיש כחה ללמוד תורה ממנה ולא למדו ממנה שכתיבה ותחום כלל ודו"ק: ככלב המלקק מן הים כו'. על עלמו אמר זה כמשל שהוא קלה נגלי מדיחה עלמו ככלב המלקק ... על תלמידיו לא אמר זה המשל שהוא קלה נגלי ואמר עליהם מכל אחד כמכחול בשפופרת גם מעטם זה בעלמו המלים דאפילו ככלב המלקק מן לא חסר מהם ... לא חסרוני ... ס' אפילו כמכחול בשפופרת והדבר בשינוי לשון לדרך מוסר ודו"ק: אבי אבי רכב ישראל ופרשיו כו'. ... מעות יש לי כו' ודימה את עלמו ... יודע ומכיר ... שולחני להרצותן ולהשיב על קושיותיו ככל הצורך ודו"ק:

בן סורר ומורה פרק שמיני

(דורות הראשונים היו מולידים בני שמונה שנים) קש מגיל אלימא מדכתיב °הלא זאת בת שבע בת אליעם (בת) [אשת] אוריה החתי וכתיב °אליעם בן אחיתופל הגילוני וכתיב °וישלח ביד נתן הנביא ויקרא את שמו ידידיה בעבור ה' וכתיב °ויהי לשנתים ימים ויהיו גוזזים לאבשלום וכתיב °ואבשלום ברח וילך גשור ויהי שם שלש שנים וכתיב °וישב אבשלום בירושלים שנתים ימים ופני המלך לא ראה וכתיב °ויהי מקץ ארבעים שנה ויאמר אבשלום אל המלך אלכה נא ואשלמה את נדרי אשר נדרתי לה' בחברון וכתיב °ואחיתופל ראה כי לא נעשתה עצתו ויחבוש את החמור [ויקם] וילך אל ביתו ואל עירו ויצו אל ביתו ויחנק וכתיב °אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם. ותניא כל שנותיו של דואג אינם אלא ל"ד ושל אחיתופל אינם אלא ל"ג כמה הויא לדוד תלתין ותלתא דל שבע דהוה שלמה פש לדוד עשרים ושית דל תרתי שני דהלתי עבורי אשתכח דכל חד וחד בתמני אוליד ממאי דלמא תרוייהו בתשע אוליד ובת שבע אוליד בשית משום דאתתא בריאה היא תדע דהא הויא לה ולד מעיקרא אלא מהכא °אלה תולדות תרח תרח הוליד את אברם את נחור ואת הרן אברם גדול מנחור שנה ונחור גדול מהרן שנה נמצא אברהם גדול שתי שנים מהרן וכתיב °ויקח אברם ונחור להם נשים ונו' וא"ר יצחק יסכה זו שרה ולמה נקרא שמה יסכה

עין יעקב

[illegible]

יסכה שסכתה ברוח הקודש והיינו דכתיב °כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה. ד"א יסכה שהכל סכין ביופיה °וכתיב °ויפול על פניו ויצחק ויאמר בלבו וגו' כמה קשיש אברהם משרה עשר שנין וקשיש מאבוה תרתין שנין אשתכח כי אולידה הרן לשרה בתמני אולידה ממאי דלמא אברהם זוטא דאחוה הוה ודרך חכמתן קא חשיב להו תדע דקא חשיב להו קרא דרך חכמתן דכתי' °ויהי נח בן חמש מאות שנה ויולד נח את שם את חם ואת יפת שם גדול מחם שנה וחם גדול מיפת שנה נמצא שם גדול מיפת ב' שנים וכתיב °ונח בן שש מאות שנה והמבול היה מים על הארץ וכתיב °ואלה תולדות שם שם בן מאת שנה ויולד את ארפכשד שנתים אחר המבול בן ק' שנה בר מאה ותרתין שנין הוה אלא דרך חכמתן קא חשיב להו הינו דרך חכמתן קא חשיב להו. א"ר כהנא אמריתא לשמעתא קמיה דרב זביד מנהרדעא אמר אתון מהכא מתניתו לה אנן מהכא מתנינן לה °ולשם יולד גם הוא אבי כל בני עבר אחי יפת הגדול [יפת] הגדול שבאחיו [הוה] אלא מנ"ל מהכא °ובצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה וכתיב °ותמת עזובה (אשת כלב) ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור וכי עבד בצלאל משכן בר כמה הוה בר תליסר שני דכתיב °איש איש ממלאכתו אשר המה עושים והניא שנה ראשונה עשה משה משכן שנייה הקים משכן ושלח מרגלים וכתיב °בן ארבעים שנה אנכי בשלוח משה עבד ה' וגו' ועתה הנה אנכי היום בן חמש ושמונים שנה. כמה הויא להו ארבעים דל ארביסר דהוה בצלאל פשו להו עשרין ושית דל תרתי שני דתלתא עבודי

אשתכח דכל חד וחד בתמני אוליד:

אי ליתא מדכתיב בת שבע בת אליעם. ואליעם בן אחיתופל — וכתיב נכלה בלמה בנה ותקרא את שמו ידידיה וסמיך ליה דפסי' לתמונים יומים אחר לידתו היה אבשלום את אמנון וברח לגשור והיה שם ג' שנים הרי ה' שנים לשלמה וכשבא מגשור שפייס יואב את דוד ע"י התקועית ולאשה ישב בירושלים שנתים ואח"כ מרד דכתיב בתריה ויהי מקץ מ' שנה וקאי מי שנה נקט ליה למנין (שנה) בבאתו מגך כדאמרינן בתמורה (כדכתיב ויאמר המלך לאבשלום וגו') ובגך ומרד ובאותו פרק נחנק אחיתופל כדכתיב ואחיתופל ראה כי לא נעשתה עצתו (וינא) [ויקם] אל ביתו ויחנק הרי שלמה בן ז' שנים: הצי ימיו של אדם. לית דכתיב ימי שנותינו בהם שבעים שנה: פישו להו עשרין ושית. לאחיתופל כשנולד שלמה ובתוך כ"ו שנים שלכו ג' דורות אליעם ובת שבע ושלמה: דל תרתי שנין דתלתא עבורי. כלומר פחות מג' חדשים אין בהם לעובר ז' חדשים להריון ואדם לימי נדות וטהרה: אשתכח דכל חד וחד בתמני אוליד. אחיתופל אוליד אליעם לח' שנה וח' חדשים (לעיבורו) ואליעם הוליד בת שבע לח' שנה וח' חדשים ובת שבע לח' שנים וח' חדשים ללידתו של שלמה הרי כ"ו שנים: דאיתתא בריאה היא. אשה דרכה להיות בריאה ומוזהרת להזריע:

ותדע. דע"כ דאשה מעוברת: דהא הוה לה לבת שבע ולד מקמיה שלמה, אותו הילד שמת לדוד שנולד ראשון דכתיב גם וכאשר מת הילד קמה ותאכל לחם: אברם גדול מנחור שנה. מדקא חשיב ליה קרא ברישא: וכתיב ויקח אברם ונחור להם נשים. שם אשת אברם שרי ושם אשת נחור מלכה בת הרן אבי מלכה ואבי יסכה אלמא יסכה בת הרן ויסכה זו שרה: דילמא זוטא דאחוה הואי. והא הוא דקחשיב מינים: דהי נח בן חמש מאות שנה. לאחר שהיה בן ת"ק שנה הוליד את שלשתן. שם בן מאת שנה ויולד את ארפכשד שנתים אחר המבול: בר מאה ותרתין הוה, שהרי והוא גדול מכולן מאלא כשנולד בת"ק שנה למה וכשירד המבול היה בן מאה שנה אלא שיפת קטן מכולם הוה ותפיק ותרתין שנין לאבוה אתיליד ודרך חכמתן חשיב להו: ואותו בפסוק' תימא אי"כ ליחשוב חם לבסוף וקרא קא חשיב שם חם ויפת ע"כ: ותמת עזובה ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור. אלמא חור בר כלב הוה ובצלאל היה חור שלישי שלו: וכי עבד משכן היה בן י"ג. דקרי ליה איש איש ממלאכתו וכשבמתו האורגלי בשנה השנית כבר היה בן י"ד שנה וכתיב בן ארבעים שנה אנכי היום:

מהרש"א וכתיב ויהי לשנתים ימים ויהי גוזזים וגו'. ופרש"י וסמיך ליה מ' עכ"ל אינו סמוך ממש שהרי הפסיק במעשה' אמנון ותמר אלא דמשמע ליה דמעשה אמנון ותמר מיד אחר לידתו של שלמה היה גם מה שהפסיק בענין אחר לידתו של שלמה וילחם ברבת בני עמון וגו' אין זה הפסק דבאותו זמן היה וד"ק: אברהם גדול מנחור שנה ונחור מ'. לעיל באחיתופל ואליעם ובת שבע דקאי ליה ח' חדשים לכל עיבור היינו בעיבורין שאין בזה אחר זה כגון הך דאחיתופל וכו' והך דחור ואורי ובצלאל אבל בעיבורים של אחים שהם בזה אחר זה כגון הך דאברהם ונחור והרן אנו מתכין לעיבור אחד שנה שלמה דא"א שתתעבר מיד אחר לידת הראשון ממנו וכן כ"ל בהך דלקמן דשם גדול מחם שנה וחם גדול מיפת שנה דבאחים שהם עיבורים בזה אחר זה אנו נותנין לכל עיבור שנה אך קשה דדל ח' חדשים לעיבורה של שרה ואשתכח בז' שנין וד' חדשים אוליד הרן לשרה ונראה דלא בעי תלמודא לדקדק בפי מנייהו דבעי דדורות כראשונים אולידו לח' ותדע דפשא מוכח דהציקרא אוליד הרן את מלכה כדכתיב אבי מלכה ואבי יסכה דמשמע דמלכה גדולה מיסכה היתה אלא ע"כ דהתלמוד בעי לדקדק בפי מנייהו דבעי ובב"ר איתא הכי בהדיא דהרן לו' שנים אוליד דאברהם גדול מהרן שני שני' ושנה לעבורה של מלכה ושנה לעבורה של יסכה וכ"ל דהב"ד לית ליה דהיה דהכא דלמא דרך חכמתן קחשיב להו ומ"ש יסכה זו שרה כו' עיין דברי הרא"ם ודברים דחוקים הם וכ"ל דכיון דהיתה שרה בת אחי אברהם כדאמרינן פרק ד' מיתות ולא הוזכרו שם שרה כלל בבנות הרן ולא בין בני נחור בסוף פרש' וירא ע"כ לומר שהוזכרה שרה כאן והיא שרה היא יסכה: בר ק"ב שנין הוי אלא דרך חכמתן מ'. כתב הרא"ם וא"ת אכתי אין ידע והא שיפת הוא הגדול משם דלמא מבן ת"ק שנה התחיל נח להוליד ולא נולד יפת אלא אחר ג' שנים משהתחיל להוליד שיהי' נח אז בן תק"ג ושם נולד ב' שנים משהתחיל להוליד שיהי' נח אז בן תק"ח שנה שנמצא בזה ששם היה ק' שנה שנתיים אחר המבול ויפת בן ק' שנה ב' שנים אחר המבול וי"ל כו' עכ"ל וי"ל ע"כ דבשנת ת"ק נולד חם דלא סתמיל להוליד דא"כ קושייהו לאו קושיא דמ"מ בפיר

[illegible]

ספיר מוכח דקא חשיב נקרא דרך חכמה ססרי חם גדול מסס
וקחשיב סס וחס וגו׳: יפת גדול שבאחיו כו׳. וכ״ה בנ״ל ובחומש
פרש״י איני יודע אם יפת הוא הגדול כו׳ ואפשר לומר כיון דמסקתא׳
דתלמודא לא בעי למיגף ליה מיפת הגדול אלא רב זעיד ע״כ דלית
ליה לתלמודא דלאו דאית גמורם היא מאחי יפת הגדול והיינו
משום דליט יודע כו׳ ותפרקת כא גבי בנו הקטן פרש״י ססוקל
והכזוי וכתב הרא״ס דלא״כ מאי הקטן והלא גדול הוא מיפת שהרי
הכתוב מונה אותו קודם יפת וא״א לומר דומיא דסם שמונה אותו
ראשון כו׳ דבשלמא גבי סם איכא לומימר משום חשיבותו אלא גבי
חם ומאי איכא למימר עכ״ל ודבריו תמוהים דגהדיא קאמר הכא
רב זעיד יפת גדול שבאחיו והתלמודא לא פליג עליה בהא וליכא
ביניהו אלא משמעות דורשין ועוד דרש״י דמפרש הקטן הפסול הס
דברי ב״ר והנ״ר אית ליה בהדיא דרשה דהכא דאחי יפת הגדול
ועוד דבהדיא פרש״י בחומש כדי שלא יקי׳ יפת הגדול שבבכיו ראוי
לשוכבים כו׳ ומ״ש הרא״ס שהרי הכתוב מונה אותו קודם יפת כו׳
כבר הרגישו בזה התוס׳ בסמשחין גם ברמב״ן בחומש עיין ישוב לזה
ודו״ק: והמת עזובה ויקה לו כלב את אפרת גו׳. ככ״ל תקרי׳
דר״ס מבואר בפי׳ לו לאשה כמה עוגה גם הוליד ב׳ בנות קודם
שנשא אפרת וכפרש״י סס מיהו לפי דרש התלמוד פ״ק דסוטה לא
קשה מידי דדרים התם עוגה זו מרים שהכל עוגה בתחלת׳ הוליד
כו׳ ירישות שהיו פניה דומין ליריעות כו׳ ע״ש אבל רש״י בד״ה פירש
שהוליד ב׳ בנות, עוגה ויריעות ולא והשוב שכ״א מהס הי׳ פחות
מח׳ שנים כו׳ כלב היה בן ח׳ כשהוליד עוגה אשה ובן ט׳ כשהוליד
יריעות ואחר מיתת עוגה אשתו לקח אפרת והולידה לו את חור
בבנה אחרת הרי בן י׳ שנים וחור בן ח׳ כשהוליד את אורי ואורי
בן ח׳ כשהוליד בצלאל הרי כ״ו שנים כו׳ עכ״ל ע״ש וזה סותר סתני׳
דפ״ק דסוטה דדרש עזובה ויריעות זו מרים גם ע״ש בפרש״י סס
וכן ומפורש פרק בן סורר בכלורי הוא תמוה דהא חשיב הכא תרתי
שנין דהלתא עיבורי ואפשר שהוא מפרש דל תרתי שנין דהלתא
עיבורי היינו בעיבורין שהיו זה אחר זה בלא אחד בכלב דהיינו
עזובה ויריעות וחור אבל עיבורין שאינן זה אחר זה כגון חור אורי
בצלאל לא חשיב אבל הוא דחוק דלא הוי דומיא דלעיל באחיתופל
דקאמר דל תרתי שני דתלתא עיבורי דהיינו שאינן בזה אחר זה
אליעם ובת שבע ושלמה וליע:

שם [פיסקא] בן ולא בת. תניא אר״ש בדין הוא שתהא
יף ע בת ראויה להיות כבן סורר ומורה *שהכל
מצוין אצלה בעבירה אלא גזירת הכתוב הוא בן ולא בת:
שהכל מצוין אצלה בעבירה. וכשהיא זוללת וסובאת בקטנותה
קופצת כפלא תואלת לעמוד שעמדת בפרצה דרכים ומרגלת
כבריות לעבירה בשביל אתנן:

קי שם אר״ח חנן לא נברא יין בעולם אלא לנחם אבלים ולשלם
משלי לא שכר לרשעים שנאמר °תנו שכר לאובד ויין למרי

נפש א״ר יצחק מ״ד °אל תרא יין כי יתאדם אל תרא שם כג
יין שמאדים פניהם של רשעים בעה״ז ומלבין פניהם
לעה״ב רבא אמר אל תרא יין כי יתאדם אל תרא יין
שאחריתו דם. רב כהנא רמי כתיב תירש וקרינן תירוש
זכה נעשה ראש לא זכה נעשה רש. רבא רמי כתיב
°ישמח וקרינן ישמח זכה משמחו לא זכה משממהו תהלים קד
והיינו דאמר רבא חמרא וריחני פקחין. א״ר עמרם בריה
דר״ש בר אבא א״ר חנינא מ״ד °למי אוי למי אבוי למי משלי כג
מדנים למי שיח למי פצעים חנם למי חכלילות עינים
למאחרים על היין לבאים לחקור ממסך. כי אתא רב דימי
אמר אמרי במערבא האי קרא מאן דדריש ליה מרישיה
לסופיה מדריש ומסופיה לרישיה מדריש. דרש עובר
גלילאה י״ג ווין נאמרו ביין °ויחל נח איש האדמה ויטע בראשית ט
כרם וישת מן היין וישכר ויתגל בתוך אהלו וירא חם אבי
כנען את ערות אביו ויגד לשני אחיו בחוץ ויקח שם
ויפת את השמלה וישימו על (שכמם) [שכם שניהם] פי׳ כאיד
וילכו אחורנית ויכסו את ערות אביהם ופניהם וגו׳ וייקץ
נח מיינו וידע את אשר עשה לו בנו הקטן רב ושמואל
חד אמר סרסו וחד אמר רבעו מ״ד סרסו מתוך שקלקלו
ברביעי קללו ברביעי ומ״ד רבעו גמר וירא וירא כתיב
הכא °וירא חם אבי כנען וכתיב °וירא אותה שכם בן שם
חמור בשלמא למ״ד סרסו משום הכי קללו ברביעי אלא שם לד
למ״ד רבעו מאי שנא רביעי נלטייה בהדיא הא והא
הואי. ויחל נח איש האדמה ויטע כרם אמר רב חסדא
אמר (מר) [רב] עוקבא ואמרי לה אמר מר עוקבא א״ר
זכאי א״ל הקב״ה לנח נח לא היה לך ללמוד מאדם
הראשון שלא גרם לו אלא יין כמ״ד אותו אילן שאכל
ממנו אדם הראשון גפן היה דתניא ר״מ אומר [אותו
אילן שאכל אדם הראשון ממנו] גפן היה *שאין לך דבר שם ע:
שמביא לאדם יללה אלא יין ר׳ יהודה אומר חטה היה
שאין התינוק יודע לקרוא אבא ואמא עד שיטעום טעם
דגן. (°וקרי ליה עץ על שם העתיד שחטה תתמר כדקל) חיבור
ר׳ נחמיה אומר תאנה היה שבדבר שקלקלו בו נתקנו כנבריה
שנאמר °ויתפרו עלה תאנה: בראשית ג:

לשלם שכר לרשעים. שמשתכרין בו בעוה״ז ומקבלין בו שכר
מצות שעושין בעוה״ז: לאובד. הייס רשע שנאבד והולך לו:
למרי נפש. לאבלים לפסחי לצרייהו: אל תרא יין. כלומר אל
תתן עיניך להמשיך אחריו: שאחריתו דם. סופו יהרג עליו: כתיב
יין ישמח. לבב אנוש במיין דמשמע כמון סוטס שמשממוהו וספל
חכמות לבו (כמו ססו אלי והשמו לשון התמהון לבב). וקרינן ישמח תהלים
לשון ...

עין יעקב

לנחם ויש לגולם. לכן אין שלום אומר אלהים לרשעים כי עלמו לא סלה פרשה לכל: לא נברא יין בעולם אלא לנחם אבלים ולשלם שכר לרשעים. [illegible]
[illegible]

לשון שמחה: זכה. כלומר אם זכה וידע לשמור בעצמו מלשתות יותר מדאי יחכמהו שמפקח את הלב: פקחין. עכשוי פקח: אביי. לבן נעקא בלשון ארמי כמו בי"א בי"א: שיח. לער כמו אריך בשיח: למי. כל אלה למאחרים על היין: מרישיה לסופיה מדריש. מדרש משמעותו יפה וסיק למי כל אלה למאחרים על היין לבאים לחקור ממסך שחוקרין היכן היין טובה המומסך בכוסות: ומאן דדריש ליה מסופיה לרישיה מדריש. מדרש משמעותו יפה והיק למי שיש לו אוי ולאבוי ושיח דשיטי אבלים ולמי שיש לו מדנים ופצעים חנם דשיטי רשע שכלחם עם הבריות ולמי שיש לו חכלילות עינים מתוך שוגגו ומקישו (בשם) [לשם] ראוי להיות מאחרים על היין: יין וויין. לי ו' ו' ויאמר אחד כנגן לא תשיב אלא עד שידע שנגמר לו שוכבו של יין: מתוך שקלקלו ברביעי. שממנו מלהוליד בן רביעי: קללו ברביעי. קלל את בן רביעי שלו. שם ומצרים ופוט וכנען ויאמר אחד כנגן: איש האדמה. אומי קרי ליה איש שאדמה עיי שהוכיחו הקב"ה היה לך ללמוד מאדם הראשון דשיטי אדם שהיין קנס עליו מיתה: שאין לך דבר שמביא יללה על אדם אלא יין. שלכך מקתרא דעל ידו נקנסה מיתה ובכיה לעולם: שאין התנוק יודע וכו'. ומוקי ליה עץ הדעת טוב ורע שיש שיש חטים: בדבר שנתקלקלו בו נתקנו. מדה הקב"ה בגואל שהוא מכה בו הוא ורפא בו כמו בתוך כם כמו רמה את בלוין וכתיב ואני אהיה לה נאם ה' חומת אש סביב:

תוספות יין וויין. לא קא חשיב רפת לפי שהוא שם: קללו ברביעי. מה שלא קלל את עצמו משום דאמרינן בב"ר רבי יהודה אומר לפי שכתוב ויברך אלהים את נח ואת בניו ואין קללה במקום ברכה לפיכך ויאמר ארור כנען: בה נתקנו. פירש בקונטרס מדת הקב"ה בגואל וכו' ואין ענין זה לזה כלל אלא היינו כדאמר בב"ר משל לבן מלך שקלקל עם אחד משפחותיו כיון ששמע המלך טרדו והגליהו חוץ לפלטרין שלו והיה מחזר על בתים של שפחותיו ולא היו מקבלין אותו אבל אותה שקלקלה עמו פתחה לו דלתיה וקבלתו כך כשטעה בו אדם עפרי האילן טרדו והגליהו חוץ לג"ע והיה מחזר על כל האילנות ולא היו מקבלין אותו מה היו אומרין לו איך גרביה הא גנבא דגנב דעתיה דבורייה שהיד אל תגולני רגל גאוה רגל בתחלה על גרלו ויד רשעים אל תנידני לא תישב אבל פלא אבל התאנה עיי שאכל ממנה פתחה לו דלתיה וקבלתו:

מהרש"א אלא לנהם כו'. משום דאמרינן בכמה כתובים קלקולים הבאים מן היין כגון נח ומעשה לוט ובמכותים בתורקי יין ונאמר הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין וכמו מעשה בני יונדב בן רכב ועי"כ היה ראוי שלא נברא כלל אי לאו לנחם אבלים כי וק"ל: ומלבין פניהם לעה"ב כו'. דכתיב באחר הכי אחריתו כנחש ישך וגו' דהיינו אחריתו של אדם שהוא עוה"ב ומאמר אל תירא יין שאחריתו דם. כי מתוך מריבה וקטטה על היין עם חבירו בא הוא או חבירו לידי פצע וחבורות של דם כמ"ש למי שיח למי פצעים ושיפיה דקרא כי יתן בכוס עינו יתהלך במישרים כתיב בכים וקרינן בכוס ר"ל שאם יתן האדם את עינו שלא לשתות יותר מדאי בין לפי ממון שבכיס ובין לפי היין שבכוס ולא ישתכר הרבה או יתהלך במישרים עם חבירו ולא יבא עמו לידי קטטה וק"ל: וכתיב תירוש זכה כו'. והוא כמו תהא ראש ותהא רש ואומר לא זכה משמים בבין כפרש"י ואי בנקוד היא מתחלף באח"ע: מרישיה לסיפיה מדריש. ר"ל שכי לבוטח מדרשי למי אוי למי אבוי למי שיח שלומנק על בי מיני לוית האלו אוי על כלא ראשו כשבותה יותר מדאי ושבי אבוי על אבוד ממונו בקניתו היין הב' שיח הוא לשר בעלער על אבוד אנו ואמר למי פצעים חנם דשאר כל אדם גם אם יבא לו שלא מאדם אחר המזיקו איש חנם שמשלם לו שמזיק אבל זה יש לו פצעים חנם באיש ידע בשכרותו ומי בא לו הפצע שישלם ממנו ואפשר שהוא היה שבורם או שעי' נפילה באחת לו הפצע ואמר לבאים לחקור ממסך ר"ל לאותו שבא לחקור על היין אם הוא ממסך ביותר שמן ביין חזק וקשה שאינו שמוך בזה ישתכר יותר ולא עביד כדרבה דרמי ליה על חד. שלאחר דלא אין משתכר בו ולכך אמר רבא חמרא וריחני פקחין שלא היה שותהו חזק וקשה כ"כ ורש"י לא פי' כן גבי לחקור ממסך ע"ש. ומאן דדריש מסופיה לרישיה היק למי שיש לו אוי בבי יתום דאשוכים באבלות ולמי שיש לו אבוי בשבעת ימי של אבילות ושיש לו שיח בלי ימי אבילות ולמי שיש לו לשר שיש לו פצעים חנם ולמי שיש לו בכיה ולמר ספיי זה חכלילי עינים וכל אלה לפסחי לבריאה ראוי להיות מאחרים על היין וק"ל: יין וויין נאמרו ביין ויחל וגו'. ירלה שסמכה בזה כי שית ו' שוכר הם בי"ג אינות שהם שלש פעולות ולא שמות ומלות כמ"ש שמוסף ריפת לא קחשיב לפי שהוא שם ולהורות לנו על כל פעולות הבאות מהיין ראוי לכות עליהן ו' שאחרי אם כנין בי"ג פעולות שלשה שוכר מי הראשונים ויחל ויטע וישת וישכר ויתגל ויגד הם מהפעולות הרע ושר האחרונים ויקח וישימו וילכו ויכסו וייקץ וידע הם מלך פעולות טוב ויגד לאחיו וגו' הוא שמקולע ביניהם והזכיר בשלן לשון ו' להורות שתף פעולות הטובות היו מסכים פעולות הרע לכות עליהן ו' כי כולא פעולות וישכר ויתגל וגו' היה בשל פעולות ויקח וישימו ויכסו גו' וק"ל: מאיש האדמה. דהיינו אדם הראשון כפרש"י ור"ל אדם הראשון נקרא איש האדמה שנברא מן האדמה כדכתיב ויצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה אבל שאר כל בני אדם ממנו נבראו ולא מן האדמה אבל אין לפרש דלכך נקרא אדם הראשון איש האדמה בשביל היות ממשלתו על כל האדמה וממנו כתיבנם דא"כ ונחים גם נח ראוי לקרות ע"ש זה איש האדמה אחר המבול כמ"ש הרמב"ן ומכח בן לנדרשם לא היה לך ללמוד מאדם כו' ודו"ק: אין לך כו' אלא יין כו' במס' ברכות גרסינן בזה שנאמר בנח וישת מן היין וישכר אבל בשמעתין ל"ג ליה וכן נראה לשם מפרש"י ונראה כן מלשון יין כדאמרינן פ"ב דיומא למה נקרא שמו יין שמביא יללה לעולם ויין מלשון אלכה כפרש"י שם ובגמרא יליל: שאין התינוק יודע כו'. ועי"ז זה שמה בפ"ק שהבאל קטן שיכול לאכל כזית דגן מבחינן מתחלתו שנאמר יוסיף דעת יוסיף מכאוב ונב"ל כדרש גבי אדה"ר עיי שהוסיף דעת הוסיף מכאוב וק"ל:

הגר"ח רפ"י האדמה והיינו אדם הראשון. סתמא דעיי היין נקבר באדמה כדכתיב ואל עפר תשוב: תהוה לא נברא יין אלא וכו'. יש לדקדק הל"ל ג"כ להשקות להתני נ"ד כדאמרינן בגמרא ויליף מהאי קרא תנו שכר לאובד. ונראה כיון שטעמו כדי שמסרף דעתם ולא ירגישו צער מיתתם אם כן הוי בכלל נשלם שכר לרשעים. גם מה שאמר לא נברא יין אלא כדי הא אמרינן כתי' אם זכה משמחו ראשו ומשכר דפליגי אהדדי א"נ כיון שמרבה היזקו לא ראוי לשנראות אלא משום לשלם שכר כו': עיד של תאנה יין כי יתאדם. נראה דהוקשה לו הל"ל יין אדום מאי יתאדם הלא מביקרה הוא אדום לזה דרש שעתיד להאדים פניהם נשלם הוה כו' או דאחריתו דם: חמרא וריחני פקחין. פרש"י עכשיו פקח נראה דקשה לרש"י א"כ רבא הוה דאמר פעמים משמחו והיינו אמר גבחם חמרא וריחני פקחין לכך מפרש על עצמו הוא אמר עכשיו פקח שבחור מלשתות יותר מדאי א"נ סוה אמר משמחו והיינו מבית ראיה שמפקח לכך פרש"י עכשיו פקח כלומר מתוך שמחה סורה סתכמה:

דברי למואל מלך משא אשר יסרתו אמו א"ר יוחנן קא סב
משום רשב"י מלמד שכפאתו אמו על העמוד
ואמרה

שם ואמרה לו מה ברי ומה בר בטני ומה בר נדרי מה ברי הכל יודעין שאביך ירא שמים היה עכשיו יאמרו אמו גרמה לו ומה בר בטני כל הנשים של בית אביך כיון שמתעברות שוב אינם רואות פני המלך ואני דחקתי ונכנסתי כדי שיהא לי בן מזורז ומלובן ומה בר נדרי כל נשים של בית אביך היו נודרות ואומרות יהא לי בן הגון למלכות ואני נדרתי ואמרתי יהא לי בן זריז ומלובן וממולא בתורה והגון לנביאות. אל למלכים למואל אל למלכים שתו יין אל למלכים אמרה לו בני מה לך אצל מלכים ששותין יין ומשתכרים ואומרים למה לנו אל ולרוזנים אי שכר מי שכל רזי עולם נגלים לו ישתה יין וישתכר. א"ד מי שכל רוזני עולם משכימין לפתחו ישתה יין וישתכר. א"ר יצחק מנין שחזר שלמה והודה לאמו

שם דכתיב כי בער אנכי מאיש ולא בינת אדם לי כי בער

בראשית ט אנכי מאיש מנח דכתיב ויחל נח איש האדמה ולא בינת אדם לי זה אדם הראשון :

דברי למואל מלך. שלמה שהלך למואל מעשיו וחכמתו להקב"ה למואל (כמו למו אל) שכינה הוא כמו ידי שאתי למו פי: משא אשר יסרתו אמו. פרשת תוכחה שהוכיחתו אמו: שבפאתו על העמוד. להלקותו יסרתו לשון מלקות כדאמרינן לקמן ויסרו אותו זה מלקות ומפני שהיתה יודעת שהיה בעל תאוה וירא בשמחתו שהיה שכיסתו: אמו גרמה. להיות רשע שהרי בלשון לא יתלו התוכחה והיינו מה ברי למת תגרום לרבן אחריך שאתה בני ולא בן אביך: בר בטני. מעי גרמו לך להיות בעל צורה ובעל כח שדחקתי ונכנסתי שהנשים יצא לנולד ללבנו ולזרוז כדאמרי' במסכת כלה ג' חרסים האחרונים הנשים יפה לולד שנותן כך יצא הולד מלובן ומזורז: אי שכר. כלומר אל לרוזנים לומר אי שכר לא כלום לפי טומר כן: בער אנכי מאיש. בשביל משא כתיב: זה אדם הראשון. שנכשל ביין ולא שתיתי יותר מהם:

מהרש"א מה ברי ומה בר בטני כו'. יראה דדרשות הללו מלשון בר שבכתב לשון תרגום במקום בן בלשון ספרי כל הספר לומר בלשון ועי"כ דרשו בו בלשון מה ברי דהיינו שאתה בירור שלי לאותה שהכל יודעין שאביך ירא שמים וירא חטא ואיש משתכר כדאמרינן לא הייתי ולא תחטא ויאמרו אמו גרמה לו שהיא שכורה והוא בן מלאך ותתגן עליו בני שכורה ועי"כ הוא שכור. ולומר מה בר בטני כל הנשים כו' כדי שיהא לי בן מזורז ומלובן. והיינו בן בחור חן בשכלו לאורה כו"ש כשקו בר ונו' ובן מה בר נדרי, שאמי נדרתי ואמרתי יהא לי בן מזורז וממולא בתורה ובנביאות שיהא בחור וחך בשכלו גם שבגילוים נקרא בר כמ"ש מה לשון אם נדר: מה לך אצל מלכים כו'. מנא למואל דרש נמי אל. שבאמר מלכים ששותין יין ומשתכרין לאמרין כן אבל למואל קמא דדרישא דמינהא דברי למואל על שנתה לומר וכפרש"י ולמואל כמו למו אל למפני שהוא לפי שעוד נראה כי ע"ש שהיה שלמה מסתכל באחלת להסתכל כל הלילה כבאר מלכים והיה ישן עד ד' שעות בדאמרינן במדרשות שמבה בן עיי. בם פרשת ולזה נקרא אז למואל כמו למו אל שהיה ג"כ משתכר כבאר מלכים ולא היה נכנס בבקר למקדש האל וק"ל: מי שכל רזים והסודות נגלים לו. ולאו ברעתו להיותו סודות אלא שלא נגלתן לאחרים ישתה יין ומשתכר לגלות הסודות כמ"ש נכנס יין יצא סוד: וא"ד מי שכל רוזני עולם משכימין כו'. דהיינו סנהדרין שנקראו בן ע"ש בשושקין ברוז של עולם דהיינו גר"ג כדאמרינן פרק קמא מנחקין וכו' משכימין לפתחו ללמוד ממנו לדין בדי"נ שאתה חכם יותר מכל ויתכם מכל האדם מלוכן והוגן ובלבל ודרדע ומשכימים לפתחך לדין בדי"נ בבקר כמ"ש דינו לבקר משפט ואתה שותה יין ומשתכר ומדין אתה ישן לבקר בבהשכמה עד ד' שעות וק"ל: כי בער אנכי מאיש וגו'. פרש"י בבהיא משא כתיב ע"כ ולהי כן אלא בפרשת הקודמת כתיב בתחלת דברי אגור בן יקא המשא וגו' ע"ש וכ"ל דאין מוקדם ומאוחר בהאי משא דבער אנכי מאיש וגו' בפר משא אשר יסרתו אמו אמר כלומר להודות לאמו: זה אדם הראשון. פרש"י שנכשל ביין וכו' והיינו מיס מאיש ע"ש שאמר מכ"ש ויחכם מכל האדם ועוד יש לפרש כי בער שמשתתי יין ולא למדתי מאיש ולא הבנתי מאדם שלא לשתות ולהשתכר ביין והיה איש אלהים כמו נח כמ"ש מכל מלמדי השכלתי וגו' וק"ל: ולא בינת אדם לי זה אדם הראשון כו'. ומה"ד לעיל אלו באדם אכל ומנו גפן היה דהיינו הזלה מהגפן א"כ לאידך תנאי שהיה לו ללמוד מאדם הראשון שהיה משתפק בלא יין כדמשמע מקרא ויחל נח ויטע כרם וגו' שלא היה תחלת נטיעת הכרם פיסים ראוי לשתות וק"ל:

הרי"ף ועל אי שכר. או כדאמם אי מלשון אין שיאמרו אין שכר שלא ישתוהו

א"ר זירא כל הישן בבית המדרש תורתו נעשית לו

משלי כג קרעים קרעים שנאמר וקרעים תלביש נומה:

נעשית לו קרעים. שוכח תלמודו ואינו זוכר אלא לסירוגין:

תניא ר' יהודה אומר אם לא היתה אמו שוה לאביו

קי"ב בקול ובמראה וקומה אינו נעשה בן סורר ומורה

דברים כא שנא' בקולנו ומדקול בעינן שוין מראהוקומה נמי בעינן שוין. תניא א"ר שמעון וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר ושתה ...

עין יעקב

[illegible]

ושתה חצי לוג יין האיטלקי אביו ואמו מוציאין אותו לסקלו אלא לא היה ולא עתיד להיות ולמה נכתב דרוש וקבל שכר א"ר יונתן אני ראיתיו וישבתי על קברו כמאן אולא הא דתניא עיר הנדחת לא היתה ולא עתידה להיות ולמה נכתבה דרוש וקבל שכר כר' אליעזר דתניא ר"א כל עיר שיש בה אפילו מזוזה אחת אינה נעשית עיר הנדחת דכתיב ואת כל שללה תקבוץ אל תוך דברים יג
רחובה ושרפת באש וכיון דאיכא מזוזה לא אפשר דכתיב לא תעשון כן לה' אלהיכם א"ר יונתן אני ראיתיה שם יב
וישבתי על תלה:

בקולנו. מה קול משמע עדלא כתיב בקולותינו או בקולינו ביו"ד: אפילו מזוזה אחת. וה"ה אחד מן המוספין או ספר מכל הנביאים שאזכרת השם כתובה, שם ולא קרינא ביה את כל שללה ושרפת: לא תעשון כן וגו'. בתר ואבדתם את שמם כתיב:

מהרש"א מדקול בעינן שוה כו'. יש לעיין בזה היכי משמע מאליכם שמע בקולנו ומסיק בא לומר מדקול בעינן שוה מראה וקומה מני וכו' ור"ש דקאמר וכי מפני כו' הוא תמוה לכאורה אם אינו ראוי ליסקל למה כתבה התורה שהוא ראוי ולא שייך בזה דרוש כו'. ובכלום כי הבן סורר אף כשהוכיחו אותו אביו ואמו כמה פעמים במוסרים בקלא ויקח אותו אביו ואמו גו' אמר כי מעולם לא הוכיחו אותו שהיה אלא אביו או אמו ולאמר איני הוכיחו שהיה היה מקבל תוכחתם וא"כ ע"כ. נסקל שהיה שום היכל לומר שהיה קנגר בכל תוכחות אלא כיון רק מאחד מהם או מאביו או מאמו וא"כ ע"כ דמתלא וקומה מני שוין. דאל"כ אף בעקונן שוה אכתי לא היה יכול לומר דאחד מהם היה כיון דמתלינן או קומה אינו שוה והם דבר שאינו מיפוי שוין בכל דבר ולא היה ולא עתיד להיות ור"ש דקאמר וכי מפני שאכל כו' ודאי לדעת ר"ש התורה חייב עליו מיתה שהגיעה תורה לסוף דעתו וכו' כדלקמן אלא דקאמר דאביו ואמו ודאי דלא יבלו אותו בשביל זה לסקילה שהם ודאי לא יגיעו לסוף דעתו ויאמרו שסופו לחזור מדרכיו הרעים והוי חקים עליו וע"כ לא היה ולא עתיד להיות שאביו ואמו לא יגיעו לסוף דעתו ויכפו עליו מלהוליכו לסקילה בשביל תרטימר אחד ולמה נכתב אלא דרוש שאביו ואמו ידרשו שהתורה הגיעה לסוף דעתו דנכתב שהוא ראוי ליסקל ועי"ז יוכיחו ויסרו את בניהם ויקבלו על זה שכר וכדאמרינן נמי גבי צמחי וכיון שמגדלין בניהן להיות אבל בזמן הזה אין סמכין כל כך וכל אחד מספה על בנו אף שהוא באומות חייב מלקות ומיתה צ"ל אין מוכיחין אותן והמנורים ההולכים רחב ימיהן בבטול תורה ואמרינן פרק כל כתבי לא חרבה ירושלים אלא בשביל שבטלו בו תינוקות של בית רבן וכו' ודו"ק:

אמר הבונה לא ורלה כמה גדול כח התורה האוחזת ואף לדין דינו הקדוש כקבלה לאורייתן מתורת תרגליות עמה נמצא פי' הגלה בו נאמר אגב שלמים לך עלאה ראם דעיין וכו'. מנער לך דכתיב בכבכן משמר. עליך נמי כדאיתא בירושלמי

ראה שהיה כלפי לסעוד ולהליל עיר גדולה רחוקים לשיות מיומא על ען ע"ז פלוני גזל משנו ויבכו לכל המקום במסורת:

כמאן אלא הא דתניא בית המנוגע לא היה ולא עתיד שם
להיות ולמה נכתב דרוש וקבל שכר כר' אלעזר בר' שמעון דתנן ר"א בר"ש אומר לעולם אין הבית טמא עד שיראה כשני גריסין [על שתי אבנים בשתי כתלים בקרן זוית ארכו כשני גריסין] ורחבו כגריס מ"ט דר"א בר"ש כתב קיר וכתב קירות איזהו קיר שהוא כקירות הוי אומר זה קרן זוית. תניא א"ר אליעזר בר' צדוק מקום היה בתחום עזה והיו קורין אותו חורבתא סגירתא א"ר שמעון איש כפר עכו פעם אחת הלכתי לגליל וראיתי מקום שמציינין אותו ואמרו אבנים מנוגעות פינו לשם:

גריס. זה שיעור נגעים וכבתי גריסין על שני אבנים דכתיב וחלצו את האבנים אשר בהן הנגע וכל אחת שיעור נגע: בקרן זוית. ואותן ב' אבנים [יהיו] בקרן זוית אחד בכותל זה ואחד בכותל זה והנגע תמוך במקום ארכו ב' גריסין ורחבו כגריס שהוא בכל אבן כגריס על גריס: מ"ט דרבי אליעזר. דבעי קרן זוית: כתיב קיר. ומלאין שפל מן הקיר: חורבתא סגירתא. חורבה מצורעת מתרגמינן סגירתא שמותן נתם בית המנוגע: מציינין אותו. שלא יאהילו עליו דאבן מנוגעת מטמא באהל דמצורע הוקש למת אל מה הוי כמת:

אמר הבונה זה הוכא בגמרא נמצא לגרים שם בן סורר ומורה לא היה ולא עתיד להיות ולמה נכתב דרוש וקבל שכר כן עיר הנדחת ואמר ר' יונתן אני ראיתיו וישבתי על קברו אני ראיתיה וישבתי על תלה הוכא כמ"ש וכן אמרו בבית המנוגע. ואשר נראה כמה יש לדקדק בפרטים של בן סורר ומורה ליגוליא ממנו רוע היום זולל וסובא והוא פושלא בנחות, ובעיר הנדחת לירא לגבם אחתא ע"ז והוא פושלא במשמה, ובמנגעי בתים שמזיל ובא לשר. לב. הבית מסיח טמאה מחכים שלו והוא פושלא כרמות אמינו אליבא דמיד מהיו נמלאו כל הבן לעיר אלא הוא ולאחם עומדים להיות אלא שנכתבו נמצא לבא שכר על המקרים והלכה בהן:

תניא ר' יוסי הגלילי אומר וכי מפני שאכל זה תרטימר קיד
בשר ושתה חצי לוג יין האיטלקי אמרה תורה דף ע:
יצא לב"ד ויסקל אלא הגיעה תורה לסוף דעתו של בן סורר ומורה שסופו מגמר נכסי אביו ומבקש לימודו ואינו מוצא ויוצא לפרשת דרכים ומלסטם את הבריות אמרה תורה מוטב שימות זכאי ואל ימות חייב שמיתתן של רשעים הנאה להם והנאה לעולם ולצדיקים רע להם ורע לעולם. שקט לרשעים רע להם ורע לעולם ולצדיקים הנאה להם והנאה לעולם. יין ושינה לרשעים הנאה להם הנאה לעולם ולצדיקים רע להם ורע לעולם. פזור לרשעים הנאה להם והנאה לעולם ולצדיקים רע להם ורע לעולם:

מגמר. מכלה: לימודו. מה שהורגל בבשר ויין: הנאה להם. שאין מוסיפין לחטוא: והנאה לעולם. ששקטה כל הארץ: רע להם

עיון יעקב

[illegible]

להם. שהיו מוסיפין זכות: ורע לעולם. שהיו מגינים על הדור ומוכיחים את הדור: שקט לצדיקים הנאה להם והנאה לעולם. שיש להם פנאי לעסוק בתורה ובמצות: יין ושינה לרשעים הנאה להם והנאה לעולם. כל זמן ששותים וישנים אינם חוטאין ואינן מריעין לבריות: לצדיקים רע להם. שאין עוסקין בתורה: ורע לעולם. שהתורה שהן עוסקין בה מגינה על הדור וכשהן מתבטלין פורענות באה לעולם: פזור. שנפרדין זה מזה ואין יכולין לסייע עצה רעה ולסייע זה את זה:

מהרש"א אלא הגיעה התורה לסוף דעתו וכו' ומלסטם כו'. גם אין זה ממש סוף דעתו דא"כ אכתי לא היה חייב סקילה שהתורה אלא שיבא לידי עבירות החמורות בתורה ויהיה בהם דינם בסקילה וכה"ג אמרינן חייב בי מיתות בית דין בחמורה וק"ל: מיתתן של רשעים הנאה כו'. עכשיו דכל זה בענין בן סורר הוא שמיתתן של רשעים הנאה להם שלא יוסיפו לחטוא כמ"ש ימות זכאי כו' והנאה לעולם כמ"ש לסוף יוצא ומלסטם את הבריות. ואמר יין ושינה הנאה לרשעים כו'. שמסוף הגמרא יין שמשתכר בו בא לידי סגולת שינה בנקר עד די משה כמ"ש במלכי עכו"ם. וכן הוא בבן סורר ומורה שהאכילה לו היין והשינה והנאה לעולם שכל זמן שיש לו ממה לקנות בו יין והוא ישן אינו מלסטם עד אחר שנגמר נכסיו. ואמר שקט לרשעים רע. דלכך אמר בבן סורר ומורה שיסקל אותו אביו ואמו שלא יהיה שקט ושלו לעשות רע לו ורע לעולם. ואמר כנוס לרשעים רע כו'. כמ"ש בבן סורר אכל בחבורה שכולם סריקין חייב אכל בחבורת מצוה פטור ושיתן בזה השיור ולצדיקים בכל זה ההיפך וק"ל:

[shaM] משנה הבא במחתרת נדון על שם סופו וכו': גמ' אמר רבא מ"ט דמחתרת חזקה שאין אדם מעמיד עצמו על ממונו והאי מימר אמר אי אזילנא קאי לאפאי ולא שביק לי ואי קאי לאפאי קטלינא ליה והתורה אמרה הבא להורגך השכם להרגו:

הבא במחתרת. שאנרם פורץ ישנא: נדון על שם סופו. דהא לא קטל ומקטיל משום דסופו להרוג בעל הבית כשיעמוד כנגדו להציל ממונו: מ"ט דמחתרת. שאמרה תורה אין לו דמים כלומר הרי הוא לך כמי שאין לו דם ונפשה ומותר להרגו: חזקה אין אדם מעמיד עצמו על ממונו. שחושב שאמר שלו ומחזק שיכך יודע שגנב. וזה שגנב נותן על ממונו להצילו ומיגר לומר שגנב אי אזילנא לגבים קאי בלפיה ואי קאי קטילנא ליה ואמרה לך [תורה] אין לו דמים ושלגרתך מאמר שהוא בא להרגך השכם [אתה] להרגו:

[shaM] מנין לרואה את חבירו שהוא טובע בנהר או חיה גוררתו או לסטין באין עליו שהוא חייב להצילו [vikra] ת"ל לא תעמוד על דם רעך והא מהכא נפקא מהתם [dvarim] נפקא אבידת גופו מנין ת"ל והשבותו לו אי מהתם הוה אמינא הנ"מ בנפשו אבל מיטרח ומיגר אגרי אימא לא קמ"ל:

אבידת גופו. כגון שטובע בנהר ענין שאתה מצוה על השבתו: ת"ל והשבותו לו. קרא יתירה הוא לדרוש השב את גופו לעצמו: ה"מ בנפשו. אם זה בעצמו יכול להצילו יצילנו: קמ"ל. לא תעמוד על דם רעך לא תעמוד על עצמך אלא חזור על כל צדדין שלא יאבד דם רעך:

תוספות ת"ל והשבותו לו. הכא מוקי ליה לאבידת גופו ובפ"ק דב"ק [דף כ"ח:] מוקי ליה שלא יאכילנו שבל לעגלים ושם ודרש והשבותו [והכא לו יתירה]:

בעי מיניה מר אמי בן נח מצווה על קדוש השם או אינו מצווה על קדוש השם אמר אביי ת"ש ז' מצות נצטוו בני נח ואם איתא תמני הויין א"ל רבא אינהו וכל אביזרייהו מאי הוה עלה א"ר אדא בר אהבה אמרי בי רב כתיב לדבר הזה יסלח ה' לעבדך בבוא אדוני בית רמון [להשתחוות שמה] והוא נשען על ידי והשתחויתי וכתיב לך לשלום ואם איתא לא לימא ליה הא בצנעא הא בפרהסיא:

בן נח. מוזהר על ע"ז כדאמר בפרק ד' מיתות ואם אמר עבוד ואל לא תהרג מצוה היא לקדש את ה' או לא: אביזרייהו. כל מידי דשייך ביה וקיום מצוה בהא דאם מ"ל לעבור על אחת מהן או יהרג אם לא יקדש את ה' יעבור עליהן הילכך האי מני בכללן הוא. אביזרייהו לאלפוקינהו דהגמתו במיתות שלה וכל אביזרהא: לדבר הזה. ואמר מקבל עליו נעמן שלא לעבוד ע"ז ואמר לאלישע לדבר הזה יסלח ה' לעבדך שאני אנוס מדבר אדוני כשנשען על ידי וכתיב ויאמר לו לך לשלום אלמא הודה לו: ואם איתא. דבן נח מוזהר על קיום לא לימא ליה לך לשלום דמשמע דהודה לו כמי דלאמריה לא היה מצוה דהוכח תוכיח את עמיתך כתיב ולא בר חיוב מיהו אודויי לדבר אסור לא לודי: בצנעא. נעמן בצנעה הוה ולא היו ישראל בבית רימון שהוא משתחוה לשם ומכי קיום בתוך בני ישראל כתיב ואפילו נצטוה בן נח עליו לא נצטווה לקדשו אלא בתוך ישראל:

תוספות בן נח מצווה על קידוש. וא"ת והא וחי בהם בישראל כתיב ואפי' ישראל היה מחוייב למסור עצמו אפילו בצנעה אי לא דכתיב וחי בהם וי"ל דאיצטריך לא מצריך ומי נהם אלא כי היכי דלא נילף מהך תלות מלוגם ונערה מאורסה דאפילו בצנעה יהרג ואל יעבור לב"נ:

[kmu] אמר רב יהודה א"ר מעשה באדם אחד שנתן עיניו באשה אחת והעלה לבו טינא באו ושאלו לרופאים אמרו אין לו תקנה עד שתבעל לו אמרו חכמים ימות ואל תבעל לו. תעמוד לפניו ערומה. ימות ואל תעמוד לפניו ערומה. תספר עמו מאחורי הגדר ימות ואל תספר עמו מאחורי הגדר פליגי בה ר' יעקב בר אידי ורבי (שמעון בר נחמיה) [שמואל בר נחמני] חד אמר אשת איש היתה וחד אמר פנויה היתה בשלמא למ"ד אשת איש היתה שפיר אלא למ"ד פנויה היתה מאי כולי האי א"ר פפא משום פגם משפחה רב אחא בריה דרב איקא אמר כדי שלא יהו בנות ישראל פרוצות בעריות ולינסבה

עיון יעקב

רמקלין מילו [illegible] סקילה [illegible] באו ושאלו לרופאים [illegible] אין לו תקנה עד שתבעל לו [illegible]

ולינסבה מינסב לא מיתבא דעתיה כדר׳ יצחק דא״ר יצחק
ג **מיום** שחרב בהמ״ק ניטלה טעם ביאה ונתנה לעוברי
משלי ט **עבירה** שנאמר °מים גנובים ימתקו ולחם סתרים ינעם:

והעלה לבו טינא. כעין מרה אחרה כמוהם נטו והכנה חוני: מישום פגם משפחה. הלכה שהיו נותן נדנר: שלא יהיו בנות ישראל פרוצות בעריות. למעוד נפני הלהנים לתת נהם עיניהם ויתקנו להם נביאה: ולינסבה מינסב. דלית כאן פריצות בעריות דסוגיא [ליענגן] הכי (ענוה) וליכבן ולית כאן [עבירה] אלא מלות: לא מיתבא דעתיה. ולא יחפא בכך: מיום שחרב בהמ״ק. בכל הכה מהלגות רנות ואין הוה קנה נאים לשיה האב לאשתו לפיכך בטל טעם ביאה: וניתן לעוברי עבירה שלהסיר תוקפן ותרבה תאותן: דכתיב לחם סתרים ינעם. ליכא שנאיה נקט (דכתיב) [כמו] כי אם הלחם אשר הוא אוכל:

מהרש״א טעם ביאה כו׳. פרש״י בכל הכה ונהלגות רנות כו׳ מכ״ל ואין לורך דהם כהר נעמים דלא שייך נאי להגם נשלו כמ״ש בסוף סוגיא מיום שחרב בהמ״ק סטהרה כטלה הטעם ולא כוים כו׳. והאמר וניתנה לעוברי עבירה שנאמר מים גנובים ימתקו. האי קרא והאי דלא אמר שלמה אחר שחרב בהמ״ק אלא דסיק דמתוך שסילהיר תוקף יותר בעוברי עבירה ותרבה תאותן טנים מים גנבים ימתקו ולא כיטל מהם הטעם:

הנשרפין פרק תשיעי

קטו **אל** תחלל את בתך להזנותה רבי (אלעזר) [אליעזר]
ויקרא יט אומר זה המשיא בתו לזקן ר״ע אומר זה המשהה
סו ע״ב בתו בוגרת. א״ר כהנא משום ר״ע *איזהו עני רשע ערום
זה המשהה בתו בוגרת. וא״ר כהנא משום ר״ע הוי זהיר
מן היועצך לפי דרכו. א״ר יהודה אמר רב המשיא בתו
לזקן והמשיא אשה לבנו קטן והמחזיר אבידה לעכו״ם
דברים כג עליו הכתוב אומר °למען ספות הרוה את הצמאה לא
ישעיה מ׳ יאבה ה׳ סלוח לו וסמוך לפרקן שפיר דמי להשיאן
לקטנים וקטנות. האוהב את אשתו כגופו וכו׳ האוהב
את שכיניו וכו׳:

המשיא בתו לזקן. מתוך שאינה מקבלתו מזנה היא תחתיו: המשהה בתו בוגרת. במתלות להפקירים וזונה: איזהו עני רשע ערום. בשביל עניות נרשע: המשהה וכו׳. כמפסם לותם בשביל מלאכה והוא היא נראות רשע שגורם להזמתה בשביל מלאכתו באין רולה לקנות שפחה לשמשו: לפי דרכו. להנאתו: והמחזיר אבידה לעכו״ם. השום ותגר נכרי לישראל ותראה בעלמו שהשנם אדם אינה חבונה ט מלות גורלו מלוף לעכו״ם הא כן

בלא נלנוזה עליהם: למען ספות. לחבר כמו ספו שנה על שנה: הרוה את הצמאה. כבש נדבר עם לאה לדבר זקן וילדה צ לנמלה לתבוזים הקן כבש וזן גחלת לקטן: סמוך לפרקן. עדיין קטנים הם *וקריך לפרקן באלי דלתו קטנים הם טלי האי דתעום שנה לו האי בנה לא תגה עליו:

תוספות אי זהו עני רשע ערום. רשע ערום איכא מובא כדמפרש בסופיה פרק היה נוטל אבל עני רשע ערום ליכא אלא הלי למודים:

מהרש״א זה המשהה בתו בוגרת וכו׳. בתו בוגרת איכה ברשתו להביאה אבל הוא מבהם אותה בנעוריה לתור להפרה לא נחכיה להנות לא כבתהנ״ג ידו ואיס שפה בן אלא להנאתו מבהה אותה שתשבהה לו מלאכתו וגורם להזנות: המשיא בתו לזקן כו׳ למען ספות נו׳. עיין פרש״י באורך וליכ לפרש עים ת״ש אבל יש נאדם משנישו רעב מרעיבו שבע דסייט שהוא מוסיף ומשורר לו תאוה יסירה עי׳ טעם ביאה וכן בתו הגדולה מרס כיודעת טעם ביאה אינה מתאות כ״כ וכשמשיאה לזקן או לקטן והיא פוגמת טעם ביאה מוסיף ומשורר לה התאוה יתירה ולפי שאינה מקבלתו לזקן ולקטן מזנה עליו וה״ש ממש למען ספות הרוה מסיתה בבעל ורוה משהסמם את שלמה שמוסיף לה תאוה ולמלאת להמעים עי׳ שמשיאה לזקן ולקטן וכן בסחורת לבידה לעכו״ם יש לפרש בדרך זה שהעכו״ם תומד למולם ממון לף על אחרים ואיס שבע לשלם וכל מד במוסיף ממון הוא מוסיף תאוה להרבות ממון וזה שנותן לו אבידתו לשבעו ממשום מרעיבו יותר לחמוד גם ממון כל אחרים וזה למען ספות הרוה וגו׳ בנאות שבא לשבעו באותה אבידתו הוא עוסיף לו לנות ותאוה לממון אחרים וקו״ל:

שם **אמר** שמואל מפני מה לא נאמרה יד בברזל שהברזל
ממית בכל שהוא תניא רבי אומר גלוי וידוע
לפני מי שאמר והיה העולם שהברזל ממית בכל שהוא
לפיכך לא נתנה תורה בו שיעור והיא דברייתא מיברו:

לא נאמר יד בברזל. כמ״ש נאבן יד נכלי עץ יד מכמש שיש אחרת רבעית שיעורא אבל בברזל כתיב ואם בכלי ברזל הכהו: שהברזל ממית בכל שהוא. עי׳ תחיבה שהוא לו מחט נוסם או נלנו: דברייתא מיברו. פותש נכמ״ז אבל הכא לאריך דכך הכלאה שיעורא נעי:

[**משנה** המכה את חבירו בין באבן בין באגרוף יף ע״ת
ואמדוהו למיתה והיקל ממה שהיה ולאחר
מכאן הכביד ומת חייב ר׳ נחמיה אומר פטור שרגלים
שמות כא לדבר: **גמ׳** ת״ר את זו דרש ר׳ נחמיה °אם יקום והתהלך
סו ע״ב בחוץ *על משענתו ונקה המכה וכי תעלה על דעתך
שזה

עיון יעקב

[illegible]

שוה מהלך בשוק וזה נהרג אלא זה שאמדוהו למיתה והקל ממה שהיה ולאחר כך הכביד ומת שהוא פטור] ורבנן האי °ונקה המכה מאי דרשי ביה מלמד שחובשין אותו ור' נחמיה חבישה מנל' ילף ממקושש ורבנן נמי לילפו ממקושש מקושש בר קטלא ומשה לא הוה ידע קטליה במאי לאפוקי האי דלא ידעינן אי בר קטלא הוא אי לאו בר קטלא הוא ורבי נחמיה ילף ממגדף דלא הוה ידע אי בר קטלא הוא ותבשוה ורבנן מגדף הוראת שעה היתה כדתניא יודע היה משה שהמקושש במיתה שנא' °מחלליה מות יומת אלא לא היה יודע באיזו מיתה נהרג שנאמר °כי לא פורש וגו' אבל מגדף לא נאמר בו אלא לפרש להם על פי ה' שלא היה משה יודע אם הוא בן מיתה כל עיקר אם לאו:

[ואמדוהו למיתה. כ"ר אבל אמדוהו תחילה לחיים אפילו נתנק פטור: והיקל ממה שהיה. והוה ואמדוהו לחיים: שרגלים לדבר. שלא מת מחמת מכה זו שהרי היקל: על משענתו. שהתמיכו על מריה שהתרפא לגמרי והלך על כחו: וכי תעלה על דעתך. דהא ליה לגמור ונקה המכה מחיים: אלא זה שאמדוהו. מתחילה למיתה ובא הכתוב ללמדך שאם קם מן המשכב והתהלך בחוץ ואמדוהו לחשבון החיים ונקה המכה ואפילו מת לאחר מכן מחמת הכביד]: ורבנן האי ונקה המכה מלמד שחובשין אותו. אם אמדוהו למיתה חובשין המכה שלא יברח עד שיראה אם ימות אם לאו להכי אמר ונקה המכה דמשמע לכשיקום ונקה המכה מכלל דעד השתא חבוש הוא: ילף ממקושש. דכתיב ויניחו אותו במשמר: מקושש בר קטלא הוא. פשיטא ליה למשה דבר קטלא הוא כדאיתא לקמן בברייתא ידוע היה משה שהמקושש במיתה שהרי כבר נאמר בתורה מחלליה מות יומת אבל לא היה יודע באיזו מיתה יומת ורבנן ס"ל כמ"ד לא בעינן שיודיעוהו בהתראתו באיזו מיתה נהרג: דלא היה ידע אי בר קטלא הוא אי לא. כדמפרש לקמן אבל מגדף לא נאמר בו אלא לפרש וכו': הוראת שעה היתה. אי לא כתיב חבישה דהכא מחבישה דהתם לא הוה גמרינן דהוראת שעה היתה שהרי לא כלמוד מתחילה על אותו חבישה ומשלמא שמו דכיון דלא נאמר בו מיתה מתחלה וזה ספק היה להטיל עליו ספק מיתה לאמצו: כדתניא. קיימא להא דאמר לעיל מקושש לא כמתפקי עלי אלא באיזו מיתה נהרג אבל מגדף לא היו יודעין שהיה חייב מיתה: מה יעשה לו. משמע בר קטלא הוא אבל לא הוו יודעין מה: לפרש להם. ולא כתיב מה יעשה משמע כל דינו היו צריכין להם לפרש:

תוספות מגדף הוראת שעה היתה. איכא למ"ד לקמן מקושש נמי הוראת שעה היתה: לא היה יודע באיזו מיתה. ואף ע"ג דמיתה כתיב פ[illegible] שהוא מתוך הסקילה היה יודע לגבי דנסקילה דמסלג [illegible] כסתר נביקד דבסר נמעטה בהלכה:

א"ל שמואל לרב יהודה שיננא °לא תימא ליה לאבוך הכי דתניא הרי שהיה אביו עובר על ד"ת לא יאמר לו אבא עברת על ד"ת אלא אומר לו אבא כך כתי' בתור' סוף סוף היינו הך אלא אומר לו אבא מקרא כתיב בתורה כך (הוא):

לא תימא ליה לאבוך הכי. להודיעו בהדיא שהוא עובר משום דמכסיף ואלמאי: אלא אומר לו אבא כך כתיב בתורה. קס"ד בתמיהה קאמר וכי כך כתיב בתורה: סוף סוף היינו הך. דמכייפו ואומר וכי יפה אתה עושה: אלא. בניחותא א"ל מקרא שאמור בתורה והוא עצמו יבין על לבו על מה זה הוכיחו וס"ג אין צ"ל לומר לאביך לא תעביד הכי:

דרש רב אחא בר חנינא מ"ד °אל ההרים לא אכל שלא אכל בזכות אבותיו ועיניו לא נשא אל גלולי בית ישראל שלא הלך בקומה זקופה ואת אשת רעהו לא טימא שלא ירד לאומנות חבירו ואל אשה נדה לא יקרב שלא נהנה מקופה של צדקה וכתיב °צדיק הוא חיה יחיה. וכשהיה ר"ג מגיע למקרא זה היה בוכה ואמר מאן דעביד לכולהו הוא דחיי בחדא מינייהו לא (חיי) א"ל ר"ע אלא מעתה °אל תטמאו בכל אלה הכא נמי בכולהו אין בחדא מינייהו לא אלא באחת מכל אלה הכי נמי באחת מכל אלה:

אל ההרים לא אכל. סיפיה דקרא צדיק הוא חיה יחיה לומר זה צדיק גמור על כרחך משום דלא עבד הכי לאו צדיק הוא אם עבר עבירות אחרות אלא לאו כמשמעותיה ודריש אל ההרים לא אכל שלא כלעגך לזכות אבותיו ומתוך שהוא חסיד: שלא נהנה מקופה של צדקה. שהוא דבר גנאי לאדם הגון:

מהרש"א אל ההרים לא אכל כו'. עיין פרש"י סיפיה דקרא חיה יחיה לומר זה צדיק גמור כו' אם עבר עבירות אחרות אלא לאו כמשמעותיה ודריש אלא כו' ויש לדקדק דלפי הדרש נמי דנקי שלא אכל בזכות אבותיו כיון שהרי חסיד הוא אבל באיך שלא הלך בקומה זקופה ושלא ירד לאומנות חבירו ושלא נהנה מקופה של צדקה תקשי לך כמי משום דלא עביד הכי ואפילו באחד מכל אלה כמשמע צדיק גמור הוא אף אם עבר עבירות אחרות וי"ל דסיפיה דקרא חיה יחיה מלמטן כפול משמע חיה בעה"ז ויחיה לעה"ב ולפי שאלו עבירות שכר לפי פשטיה דהיינו ע"ז ועריות החמור בהם שגם זכבר בעה"ב דהיינו מיתת ב"ד וכרת וע"כ אמר במה יזכו גם לעה"ב שאמר חיה יחיה ואמר דבכלל אלו שכר כתבון הכתוב בדרשה ג' שבהם יזכה לעה"ב דהיינו שלא אכל בזכות אבותיו בעה"ז הרי שהכינו לו אותו זכות לעה"ב גם שלא היה רוצה לזכות מעה"ז שהרי עכו ושלא ירד לאומנות חברו ושלא היה נהנה מקופה של צדקה כל אלו תמדות הם על דעת זה שלא היה רוצה ליהנות מעה"ז והי' כדחק עצמו לקבל עליו עניות ויסורין בעה"ז כדי שיהיה לו שכרו משלם בעה"ב. ודרש ועיניו לא נשא וגו' שלא הלך בקומה זקופה. ריעס סנהדרין

עיון יעקב

[illegible] אל ההרים לא אכל וכו'. עיין פרש"י ומ"ל [illegible] כי יחיה צדיק [illegible] לא [illegible] אל גלולי בית ישראל [illegible] כשהיה ר"ג מגיע למקרא [illegible] סיום

משנה מי שלקה ושנה בי"ד כונסין אותו לכיפה קיח ומאכילין אותו שעורים עד שכריסו נבקעת. ההורג נפשות שלא בעדים כונסין אותו לכיפה ומאכילין אותו לחם צר ומים לחץ: **גמ'** מאי כיפה א"ר יהודה מלא קומתו והיכא רמיזא אמר ריש לקיש תמותת רשע רעה ואמר ר"ל מ"ד כי [גם] לא ידע האדם את עתו כדגים שנאחזים במצודה רעה מאי מצודה רעה אמר ר"ל חכה:

מי שלקה ושנה, שלקה ב' פעמים על ב' עבירות: **שלא בעדים**, שלא כיון נגד להתרו: **היכא רמיזא**, ודאי הלכה למשה מסיני הוא האי עונש דכיפה ומיהו היכא רמיזא מקרא: **תמותת רשע רעה**, מי שהוחזק רשע שמתחלתו רעתו אלמא מוחזק רשע בר מיתה הוא: **מצודה רעה**. איידי דאיירי הכא ר"ל בהאי קרא מייתי לאידך דרשה דר"ל: **מאי מצודה רעה חכה**. אסגולאי בלע"ז שהוא רע ומגונה וקטן ואוחז בו דגים גדולים שהאוחז ואיש דומה לנגלה ברכה על ידי מאורע ומתעלם:

הרמב"ם כיפה. מקום מוקף מעומדים כגובה האדם כשיעור קומת האדם שהוא כנגד ואין לו שם מקום להתפשט ולא לישן: **שלא בעדים**. כלומר שלא בעדות שחייב מיתה והוא שלא מתקיים העדות כגון פנים שהעיתה כשנעשה בשביל חומת עדות ואף על פי שהוא אמת כגון קלקול שהתחלה או ספקות שאלו בדיקות ובחקירות ובכיוצא בזה וכל מי אשר יתחייב כגון זה נותנין לו לחם צר ומים לחץ עד שיכבלו כחותיו ויכחש גופו ואחר כך מאכילים אותו פת שעורים עד שכריסו נבקעת ע"כ:

הרי"ף מאי כיפה וכו' והיכא רמיזא. עיין ברש"י ויש לדקדק למה לא הקשה היכא רמיזא מקודם שפירש מאי כיפה וי"ל דבלאו הכי אמרינן הכנסתו לכיפה אינו מהעונש אלא מאמר כדי שלא יברח וינצל אלא העונש הוא לאמר שהיו מאכילין אותו לחם צר ומים לחץ שיוקטט מעיו היו מאכילים אותו שעורים כדי שיבקע כריסו א"כ לא הוי מגדרינן כמה למיתתו כיון דהלכה. לעמש ממיני היא אבל השתא דאמר מלא קומתו נמצא כיפה זו הוא עונש לכך נתחדשה שאלה היכא רמיזא אע"ג דמיסתמו הלכה למשה מסיני עונש דכיפה היכא רמיזא ומשני שמותתהו דעתן אפיס שלא ימיתוהו ב"ד כילד בסיתו עומד כמלא קומתו ואוכל לחם צר ואחר כך שעורים עד שבקעתו: ואמר ר"ל מ"ד כי לא ידע גו' אמאי תלונת רעה הי. כלומר דאוקמת לו למה הלא ידיעת אדם בתים והלא כל אדם הוי בו שלא ידע את עתו ועי"ק אף אם לא יהיו נאחזים במצודה רעה אינם יודעים את עתם להיות נאחזים ולכך פגר ושאל מאי מצודה רעה וכי יש מצודה טובה ומתרץ חכה וגזה יתורץ הכל לא עבעית שאין האדם יודע מה שיהיה לו אלא אף בעתו שיש לו עת לבון וטובה אינו יודע מה שימשך לו מענה כי פעמים היא גורמת לו רעה כמו הדגים כשבולעים החכה סוברים שהם אוכלים ליהנות בו ונהפך להם לרועץ כן האדם:

פיסקא הבועל ארמית קנאין פוגעים בו. בעא מיניה קיט רב כהנא מרב לא פגעו בו קנאים מהו אנשייה רב לגמריה אקריוה לרב כהנא בחלמיה בגדה יהודה ותועבה נעשתה בישראל ובירושלים כי חלל יהודה קדש ה' אשר אהב ובעל בת אל נכר אתא אמר הכי אקרין אדהכי אדכריה רב לגמריה בגדה יהודה זו ע"ז וכן הוא אומר בגדתם בי בית ישראל נאם ה' ותועבה נעשתה בישראל ובירושלים זה משכב זכור וכה"א ואת זכר לא תשכב משכבי אשה תועבה היא. כי חלל יהודה קדש ה' זו זונה וכה"א (ולא יהיה קדש

פגאום לפ"ז כדאמרינן פ"ק דסוטה כל מי שיש בו גסות הרוח כאילו עובד ע"ז כתיב הכא תועבת ה' כו' גם שהולך בקומה זקופה כאילו דוחק רגלי שכינה. ודרש אשת רעהו לא טמא שלא ירד לאומנות חברו. כי דימה בב"מ מחייתו של אדם לאשת כמ"ש דלא חיים עם אשה כי בה תלה מחייתו כמ"ש פ' הבעל"י עזר כנגדו במה עוזרתו אדם מביא חיטין חיטין כוסס כו'. ודרש ואל אשה נדה וגו' שלא נהנה מקופה כו'. דימה הצדקה לאשתו נדה שכבר היה לו בה קצת היתר אבל יתרחק ממנה בעבור דמי הגדה שנה עתה כן ממון הצדקה היה לו קצת היתר בידי בעלים אבל יתרחק עתה ממנו בעבור כספים ודמי עניים האביונים בזה הממון הצריכים לצדקה יותר ממנו ויש לעיין בזה דהאי קרא איש יהיה דנסיפא דעבייכא כתיב דבתר ההיא קרא דאל ההרים לא אכל ואיש לא יונה הכלתו חוב ישיב גזלה לא יגזול כו' ואח"כ כתיב איש יהיה ולמה לא דריש נמי כדדריש בקרא אל ההרים וי"ל משום דכתיב לעיל ואיש כי יהיה צדיק ועשה משפט וצדקה והשתא האי קרא ואיש לא יונה סלה מלתא במשפט וצדקה איידי אם עשאן בשלימות וח"ם לא יונה דבתורה כתיב ולא תונו איש את עמיתו דהיינו עמיתו במצות שהוא ישראל ואונאת עכו"ם שרי וקאמר דיקדש עצמו במותר לו ואיש לא יונה בפתם אפי' נכרי לא יונה כמו שמצינו בכמה חכמים בתלמוד שהוסיפו משום ק"ש ואמר חבלתו חוב ישיב מלת חוב הוא מיותר לומר שאם חבל ועבר על השבת העבוט יקדים עליו שישיב שמשכון ויהיה לו המלוה לחוב בעלמא ואמר גזילה לא יגזול מלת גזילה הוא מיותר לומר לך בגדר הגזילה גם אם לפי דעתך תצריך גזל אותך לא יורה לך היתר לגזול שוב את חברו ואמר לחום לרעב יתן דהיינו מלחמו שהוא אוכל ולא מלחם אחר הפחות ממנו וערום יכסה בגד לפי הישעיה אמר וכי תראה ערום וכסיתו בזה שהוא מוסיף הוא לומר שיכסהו בבגד שהוא דבר חשוב ובכ"מ ג' על ג' עכ"פ ואמר בנשך רבית בנשך לא יתן ובתרבית לא יקח ונר' לא אמר בשניהן אלא לשון נתינה שהוסיף לומר ברבית כדאמרינן ר"פ איזהו נשך דלאחפי' ק' בק"כ מעיקרא קיימא ק' בדנקא ולבסוף ק"ך בדנקא דלא הוה רק סנתינה בנשך אם מוסיפים ק' בק' מעיקרא קיימי ק' בדנקא ולבסוף קיימי ק"ך בדנקא דלא הוי רק הלקיחה ברבית שמכיסם יקחנו לו ואמר מעול ישיב ידו דהיינו שישיב ידו מליקח שחד לעבות עול במשפט או דאיירי במשקל שקר דכתיב ביה כל עושה עול שיש אבנים שיש להם משקל יפה אבל מותח חבל ומזכים לעבות עול ואמר משפט אמת יעשה בין איש לאיש דהיינו שיקיים מדין ג' שמודי עולם אמת ומשפט ושלום בכלל ומשפטי סנור לעשות אמת דהיינו הבעל דין ישפוט בדעתו את עצמו אם יש לו דין ודברים עם חבירו אלא לבא בהתנצלות ועקיפין עמו ושלום אם כח ביש בו כל מדות הללו לקדש עצמו במותר לו צדיק גמור הוא חיה בעה"ז ויחיה בעה"ב ולא הוצרך אלו לפרש לפי שבכלל משפט וצדקה הן בדלוי אבל אל ההרים מ' דהנהו לפי שאינן לאו בכלל משפט וצדקה אין ע"כ הוצרך להאריך משפטן כדקאמר תלמודא והדו"ק:

הגדה ותיכי לא כתב אל גלולי בית ישראל. עבירות חמורות שלא גזל בהרים ולא כתב בגלולי ישראל היא ע"ז ואשת רעהו ונדה ואם לא עשה שלא מלות עדיין אינו נקרא צדיק לזה דרש שמדבר בדקדוקי מלות ולכך שמך שהיה ר"ג בוכה כי דאי הוה כפשוטו אמיא ספיד שעשה כל אלה חיה אבל אם יש בידו אחד מעבירות הללו לא פי אבל השתא שמדבר בדקדוקי מלות ואפיה דוקא אמן דעביד במלם היה בוכה. סריי"ף:

עין יעקב

[illegible]

דברים כג קדש). [°לא תהיה קדשה מבנות ישראל] ובעל בת
מלאכי ב אל נכר זה הבא על הארמית וכתיב בתריה °יכרת ה'
לאיש אשר יעשנה ער ועונה [מאהלי יעקב ומגיש מנחה
לה' צבאות] אם ת"ח הוא לא יהיה לו ער בחכמים ועונה
בתלמידים אם כהן הוא לא יהיה לו בן מגיש מנחה לה'
צבאות. א"ר חייא בר אבוה כל הבא על הארמית כאילו
מתחתן בע"ז דכתיב ובעל בת אל נכר וכי בת יש לו
לאל נכר אלא זה הבא על הארמית. כי אתא רב דימי
אמר בית דינו של חשמונאי גזרו הבא על הנכרית חייב
עלה משום נשג"א. כי אתא רבין אומר משום נשג"ז
נדה שפחה גויה זונה אבל משום אישות לית להו ואידך
נשייהו ודאי לא מפקרי אמר רבה בר בר חנה א"ר
יוחנן הבא לימלך אין מורין לו ולא עוד אלא שאם פירש
זמרי והרגו פנחס נהרג עליו נהפך זמרי והרגו לפנחס
במדבר כה אין נהרג עליו שהרי רודף הוא °ויאמר משה אל שופטי
ישראל הלך שבטו של שמעון אצל זמרי בן סלוא אמרו
לו הם דנין דיני נפשות ואתה יושב ושותק מה עשה
עמד וקבץ עשרים וארבעה אלף מישראל והלך אצל
כזבי אמר לה השמיעי לי אמרה לו בת מלך אני וכן
צוה לי אבי לא תשמעי אלא לגדול שבהם אמר לה אף
הוא נשיא שבט הוא ולא עוד אלא שהוא גדול ממנו
שהוא שני לבטן והוא שלישי לבטן תפשה בבלוריתה
והביאה אצל משה אמר לו בן עמרם זו אסורה או מותרת
ואם תאמר אסורה בת יתרו מי התירה לך נתעלמה ממנו
סס הלכה געו כולם בבכיה והיינו דכתיב °והמה בוכים
סס פתח אהל מועד וכתיב °וירא פנחס בן אלעזר מה ראה
אמר רב ראה מעשה ונזכר הלכה אמר לו אחי אבי אבא
ע"ז פ"ח וכ"ס לא כך למדתנו ברידתך מהר סיני הבועל ארמית קנאין
כתוס' פ"ס פוגעין בו א"ל קריינא דאגרתא איהו ליהוי פרוונקא
ושמואל אמר ראה שאין חכמה ואין תבונה ואין עצה
נגד ה' כל מקום שיש חלול השם אין חולקין כבוד לרב
רבי יצחק א"ר אלעזר ראה שבא מלאך (ומשחית)
סס [והשחית] בעם °ויקם מתוך העדה ויקח רומח בידו
מכאן שאין נכנסין בכלי זיין לבית המדרש שלף שננא
סס ע"ב והניחה באונקלי שלו והיה °נשען [והלך] על מקלו
וכיון שהגיע אצל שבטו של שמעון אמר היכן מצינו
ששבטו של לוי גדול משל שמעון אמרו הניחו לו אף
הוא לעשות צרכיו נכנס התירו פרושים את הדבר:

קנאין פוגעין בו. בני אדם כשרים שמקנאים קנאתו של מקום

פוגעין בו בשעה שרואין את המעשה אבל לאחר מיכן אין ממיתין
מביאים לבית דין והלכה למשה מסיני היא: פוגעין. ממיתין כמו
לך ופגע בו: לא פגעו בו קנאין מהו. מה מהם נדבר: אנשייה
רב לגמריה. שכח מה שאמר רבו בדבר זה ולא ידע להשיבו:
והיא ואת זבי וגו'. קיפים דקרא תועבה היא: זונה. מופקרת
ואפילו ישראלית: קדש. הפקיר קדושתו והלך לרדוף זונות:
קדישה. מחללת קדושתה. וכן קדש מחלל קדושתו: חייב עליה.
כלומר נענש בה משום כל אלו (ועיין ב"י בגמרא): קנאי הבא
לימלך. בב"ד בשעת מעשה אם ישאל בו אין מורין לו שלא באמר
אלא לעקרא מעלמו ואינו נמלך: ולא עוד אלא שאם פירש
זמרי. מן האשה והרגו פנחס אחר כן נהרג עליו שלא באמרה הלכה
אלא בשעת מעשה: זמרי. הוא שלומיאל כדאיתא שבט שמעון כדלקמן:
שמעון שני (לשבטים) [לבטן]. דר' שליפי לגמן: בת יתרו
מי התירה לך. משה קודם מתן תורה נשאה ובשנכנסה תורה
כולן בני נח היו ונכנסו לכלל הלות והיא מותרת וגרים רבים של
ערב רב: ונעלמה ממנו הלכה. כדאמרינן לו נסיבי תמוה? וכו'
וכו': אחי אבי אבא. היינו מבה שהיה אחי אבי אביו אהרן: פרוונקא.
שליח: שמואל אמר. מאי וירא ראה שאין חכמה כלומר מהאי
פסוק אין חכמה ואין תבונה נגד ה' בכל מקום שיש חילול השם
אין חולקים כבוד לרב לפיכך הורה פנחס הלכה בפני רבו ולא
המתין ליטול רשות ממשה שלא יראו הרבים ויאמרו להתיר את
הנכרית: ויקם ויקח. מכלל דעד השתא לאו בידו הוה: העדה.
סנהדרין שהיו יושבין ודנין כדכתיב קח את כל ראשי ואמרינן בפרק
רביעי אחד להם בהי דינין לדונם דיני נפשות על פי ספר: שלף
שננא. שלף הברזל שבראש הען של חנית: אונקלי. מכנסים:
נשען [והלך] על מקלו. [על] שהן לגדו בית הברזל שלא
יהיו מכירין בו בני שבטו שלהרוג הוא בא: היכן מצינו כו'.
כלומר אתם מפקירים עצמיכם אחר נשים מותר אני נאמנה לא לאשה
כמותכם וכי בנה שלי גדול משלכם באהא פרוש ומשער יותר
מכלכם כיון ששמעו כן אמרו הניחו לו ליכנס לקובה שאף הוא
הולך כמותנו: צרכיו. תשמיש: התירו פרושים את הדבר.
ודאי מותר לעשות כן שהרי פנחס עשה כמותנו כך אמרו הצועדים
הם כשראו שנכנס:

מהרש"א בגדה יהודה זו ע"ז כו'. ר"ל בגדה יהודה בשם שלמה
הנקרא כולו על שמו של הקב"ה כדאמרינן פ' אלו יהודה
שקדש שם שמים בפרהסיא נקרא כולו על שמו וכה"א בגדו בי
דהיינו בשמי ע"ש יהודה בגדו בית ישראל ועבדו ע"ז כאלו ה' ע"ש
אותיות שם יהודה. ואמר כי חלל יהודה קדש וגו' זו זונה. ר"ל
שחלל יהודה על שמו משם קדושי כסף שפל וניאה משם קידושי
ס'

עין יעקב

פירוש המלות: לא יהיה לו בן מגיש מנחה. [illegible]

עדמך

ס' ע"פ תורתו הקדושה ובא על זרע גלא קידושין: וכה"א לא יהיה קדש. מזומן לזנות בלי קדש ה'. ואמר ובעל בת אל נכר זה הבא על הגויה כו'. ר"ל בלא תפרש בת אל נכר על שנדרי ע"ז ישראל הבא על בת ישראל שהיה שנעבד ע"ז אלא בת אל נכר ממש כדמפורש לקמן וכי בת יש לאל נכר אלא זה הבא על הגויה שהיא ממש בת ע"ז אבל בת ישראל העובד ע"ז בתו אינה בת ע"ז ממש אלא ישראלים היא לכל דינים ובניה ישראלים הם משא"כ בבת נכרי שעדם ע"ז דבניה נכרים דישראל הבא על הארמית בניה נכרים ומוליד בן לע"ז. ואמר אם ת"ח הוא לא יהיה לו ער בחכמים כו'. עיין פרש"י ומ"ש לא יהיה לו ער בחכמים פרש"י ער חריף להבין ולהורות כו' ועוד כ"ל עיפ מ"ש פרק בן סורר כל היושב נב"ה תורתו נעשית לו קרעים כבלואי וקרעים הלבנים טומה ה"ש שלא יהיה זכה שיהיה לו ער בחכמים בנית המדרש אלא שיהיה ישן ותורתו נעשית לו קרעים. ואמרו עונה בתלמידים. ר"ל מי שיכול לשאת ולהשיב לשאלו בתלמידים עוד יש לפרש דה"ק שלא יהיה לו בן ת"ח המקיים פתם שנה שהוא עונת ת"ח ומשנת לשנת אלא שיהיה לו בן הרע מלומעם הקפנים והחמורים ומגלים שיש להם שנה אחרת וק"ל: אצל זמרי כו'. עיין ברא"ם מהיכן לנגדו בן ע"ל מדקדק לומר כן מדכתיב והנה איש מבני ישראל בא וגו' למה לא הזכירו בשמו ומהיכן בא אלא מכלל בני ישראל בהם בני שבטו הוא בא להקריב את המדינית לעיני משה וגו' ומדלא הזכירם כאן בשמה אלא מדינית פתם דישו מדינית יוצאת לבתים בהקריב דין מדינים לעיני משה אם צ מדינית אסורה גם אחתך בת יתרו מדינים היא ואסורה. ואמר על שנתעלמה ממנו הלכה כנר בולם בבכיה מדכתיב והמה בוכים פתח אהל מועד. הלה הנכים באהל מועד מקום שההלכה יוצאת משם ועתה על שנתעלמה משם גם: והגיהה באינקלי כו'. מדכתיב ויקח רומח בידו דרכו לומר כן דרומח נאמר על הברזל שלקחו בידו ומתוך העץ שהיה קבוע בו והכיחו באונקלי שלא ירגישו בני שבטו בדבר: לעשות צרכיו כו'. דכתיב ויבא אחר איש ישראל וגו' לפי מחשבתם שהניחו אותו ליכנס שהוא בא אחר איש וגו' לעשות לרכיו אחריו וק"ל:

הגה"ה אם היה לא יהיה לו ער בחכמים וגו'. תימא מי שליט היה ולא כהן אם יהיה באחת מהנה לא פידם שנשו ואפשר דפנם יוצא פי כהם אבל התים שהוא עוונים מגיעה עליו שנשו שלא יחזור התורה על אכסניא ולא יהיה לו ער ועונה ובן כהן עונשו אעים שהוא להספקת בית אבות לא יהיה לו בן מגיש מנחה ואחרים שונים כלם:

קב א"ר יוחנן ששה נסים נעשו לו לפנחס אחד שהיה לו לזמרי לפרוש ולא פירש. ואחד שהיה לו לדבר ולא דבר. ואחד שכיון בזכרותו של איש ובנקבותה של אשה. ואחד שלא נשמטו מן הרומח. ואחד שבא מלאך והגביה את המשקוף. ואחד שבא מלאך והשחית בעם וכא וחבטן לפני המקום אמר לפניו רבש"ע על אלו יפלו בו עשרים וארבעה אלף מישראל שנאמר ויהיו המתים במגפה ארבעה ועשרים אלף והיינו דכתיב ויעמוד פנחס ויפלל א"ר אלעזר ויתפלל לא נאמר אלא ויפלל מלמד [כביכול] שעשה פלילות עם קונו בקשו מה"ש לדחפו אמר להם הניחו לו קנאי בן קנאי הוא משיב חמה בן משיב חמה הוא התחילו השבטים מבזים אותו ראיתם בן פוטי זה

שפיטם אבי אמו עגלים לע"ז והרג נשיא שבט מישראל בא הכתוב ויחסו פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן. אמר לו הקב"ה למשה הקדם לו שלום שנאמר לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום וראויה כפרה זו שתהא מכפרת והולכת לעולם. אמר רב נחמן אמר רב מ"ד גזיר מתנים או תיש ומלך אלקום עמו. תב"ר בעילות בעל אותו רשע אותו היום והמתין פנחס לו עד שתשש כחו והוא לא ידע שמלך אלקום עמו. במתניתא תנא ששים עד שנעשו כבצים המוזרות והיא היתה כעריבה המלאה מים א"ר כהנא ומשכבה בית סאה. תני רב יוסף קבר שלה אמה א"ר ששת לא כזבי שמה אלא שוילנאי בת צור שמה ולמה נקרא שמה כזבי שכזבה באביה. ד"א כזבי שאמרה לאביה כוס בי עם זה והיינו דאמרי אינשי בין קני לאורבני שוילנאי מאי בעיא בהדי קלפי דקני שוילנאי מאי בעיא נייפתה לאמה. א"ר יוחנן ה' שמות יש לו זמרי בן סלוא. ושאול בן הכנענית ושלומיאל בן צורישדי זמרי על שנעשה כביצה המוזרת בן סלוא על שהסליא עונותיו של משפחתו. שאול על שהשאיל לעצמו לדבר עבירה. בן הכנענית על שעשה מעשה כנען ומה שמו שלומיאל בן צורישדי שמו:

שהיה לו לפרוש מן האשה ושוב לא היה יכול להרגו: לדבר. לצעוק לאחיו שבטו לסייעו: שכיון בזכרותו ובנקבותה. ורלו להודיע דבוקים זה בזה וידעו הכל דשום לקנאי לפגוע בו ולא יאמרו בכאס היה בלבו עליו: שלא נשמטו מן הרומח. לפרוש זה מזה עד ברלו ישראל בהרגם נדון: והגביה את המשקוף. והוליכן (עד כאן) כדתקין ולא הלך להשפיל הרומח דבמונו: ואחד שבא מלאך והשחית בעם. והמיתו בני שבטו במגפה ולא הרגו לפנחס: פלילות. ריב: בן קנאי. משנע לוי שקנא במעשה דינה דכתיב הכורה יעשה את אחותנו: בן משיב חמה. אהרן במעשה דקרח דכתיב כי יצא הקצף. וכתיב ויתן את הקטורת: אבי אמו. יתרו דאלעזר אבי פנחס לקח מבנות יתרו דכתיב ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל לו לאשה ומפרש באגדה פוטיאל זה יתרו שפטם עגלים לע"ז ואמרינן בסוטה פוטיאל זה בנו של יוסף שפטפט ביצרו ומסכינן לה אבוה דאימיה מיתרו ואימא דאימיה מיוסף לו אבוה דאימיה מיוסף ואימיה דאימיה מיתרו דיקא מני דכתיב פוטיאל ולא פוטאל: וראויה כפרה זו. שעשה פנחס: שתהא מכפרת לעולם. דכתיב ברית כהונת עולם תחת אשר קנא לאלהיו ויכפר (דכפרה זו לעולם עומדת לזכרון טוב לישראל): תב"ר וכו'. זמרי בגימטריא הכי הוו מתנים. לשון המתנה; א' ת"ש. עד שתשש כחו (כלומר כמספר אה"ל שהמתין כדי להתיש כחו): אלקום עמו. שכל תקותה שלו: ופנחס לא היה יודע. שהקב"ה שמו מלך אלקים עמו שלא היה צריך להמתין שיתש כחו. ונראה בעיני שהסיבה הולכת לשון ברתי שכל פתיחת שנעשיתם אל: ששים. ואין לדבר ראיה בעקרה: שנעשו. בילים שלו כבילים מוזרות שהוקלה ונתגלגל שכבת זרע שנתוכו

עין יעקב

שנחוסי מרת בעילות: והיא נתמלאת. שכנה זרע כעריבה מלאה מים: מישבה. (מושב בליאה) [מקום מושבה] שהיתה רחבה ביותר. וקבר שלה. פתיחת רחמה: שבזבה באביה. שלא חיים אל חמישי אלא לגדול שבהם: כים בי עם זה. כחש אותם עיי: והיינו דאמרי אינשי. על שם כתי אומרים דבר זה: בין קני לאורבני. מקום יחד: אורבני. ערבה דקה הגדלה בין האגמים אומרין בלע"ז: מאי בעיא. והלי משום זנות הלכה שם: בהדי קלפי דקני. בקליפות סקנים: שוילנאי מאי בעי. והלי משום זנות הלכה שם: נייפתה לאמה. שכליפה אמה כלומר שיליה כם נייפתה (לאונה) [על אמה] כיון שנכנס קורין אותם זנות בת זונה: השליא. גרס שיזכה ויפפה לומן לא תשולם המקולאים בפז שהיו מעריכין עלמן בפז ולא זה ולא משפחתו קט בכילופים ל"א גרס לחפש ולדקדק אחר עונם למון מקלקל במעיו: מעשה כנען. זוה כדאמרינן בפ"ע חמשה דברים לוה כנען את בניו אהבו את הזנות:

מהרש"א ששה נסים נעשו לו כו'. ובמדרשים מונה עד י' ניסים אחרים ופרש"י בכם שפי בא מלאך המשחית וניגד בני שבטו ולא הרגו לפנחס עכ"ל אבל בתיי לא חשיב זה הנס אלא שזהו הנס דבא המלאך והשחית ועיי עבא פנחס והבמון בקרקע ולומר על אלו יפלו כו' מיד עלר המגפה ע"ש והיינו שנעשה פלילות וריב עם קוס ועל שהקשה לדבר כן בקמו מלאכי השרת לדוחפו וק"ל: קנאי בן קנאי כו'. פרש"י בן קנאי משבט לוי כו' הכר זה כאן שפנחס עשה כמעשה אבותיו לפרוש מן הזנות מה שלא עשה בן זמרי שהיה בן קנאי משבט שמעון שהיה נ"כ מקנא במעשה דינה כו' והוא לא הלך בדרכי אבותיו לפרוש מן הזנות וכן אמר משיב חימה בן משיב חימה שהוא אהרן אבל זמרי הביא החימה והמגן לך בזנותו וילא להם הדרש מתוך שכתוב שאמר פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב חמתי שקחס הכתוב ומי היה המשיב חימה עיש לפרשו אאהרן דסמיך ויש לפרש כפשוטו ארישא דקרא אפנחס וע"כ אמרו שנתחסין הכתוב לשבחיהם משיב חימה בן משיב חימה כו'. ואמר שהתחילו שבטים מבזים כו' בא הכתוב ויחסו כו'. לפי שכבר יחסו כן בפרק דלעיל קודם מעשה זמרי אלא שלא בא שוב כאן ליחסו אחר מעשה זמרי אלא מפני שהיו מבזין אותו כו': א"ל הקב"ה למשה הקדם לו שלום כו'. לפי שהיו מדינים עמו ומבזין אותו שקדם לו שלום שיהיה לו שלום מהם. ואמר ראיה בפיה זו שתרא מספרת והולכת כו'. עיין פרש"י ועוד כ"ל מדלא כתיב וכפר על בני ישראל וגו' בלשון עבר וכתיב ויכפר בלשון עתיד דלשו כן ולפמש"ש רש"י נתכוון לזה וק"ל: זרזיר מתנים וגו'. כ"ל בזה דרשה שלקחו זה המקרא לסימן לגבלתם במעשה זמרי שהיה שטוף בזמה וכן מליט בזרזיר שהוא שטוף בזימה כדאמרי' פרק שהובל לא לחנם הלך ארזיר אצל עורב כו' והעורב ידוע שהוא א' מאותן שמשו בתיבה כדאמרינן פרק חלק וכן התיש הוא שטוף בזימה בבהמה דקה: כזבי שבזבה באביה ד"א כו'. דודאי אביה רלה לומר שנודין היא ולא הפקיר בתו אלא לגדול שבישראל והיא כונה לאביה בזה. ואמר ד"א שאמ"ה לאביה כו'. שלאביה ודאי לא הפקיר בתו אבל היא בקשה על הדבר: והיינו דאמרי אינשי בין קני כו' נייפתה לאמה. ר"ל דודאי האב אינו מפקיר בתו אבל על ידי שהיא ילאית במקום הפקר באתה לידי זנות וגם הוא נייפתה לאמה שמוליאה שם רע על אמה שעשתה כך והיא בתה למדה ממנה לעשות כן כדאמרינן בעלמא רחילא בתר רחילא אזלא: ה' שמות יש לו זמרי כו'. דלא מסתברא לומר שכשא שמעון

כנענית שהרחיק אבותיו ודבר שמתידת תורה ליאסר ודלשו נמי שלומיאל גו' שהוא היה כשיא שבט שמעון ומעשה זמרי כמי כתיב נשיא בית אב לשמעוני ואע"ג דה' בתי אבות היו לשמעון וכל אחד מהם היה נשיא לגדו לומר שהוא היה נ"כ נשיא השבט כדאמרינן לעיל שהלכו שבט שמעון אצל זמרי בן סלוא כשיאם משה דן דיני נפשות ואתה יושב ושותק מה עשה כו' ואע"ג שיש לגבאל דין לחלוק בזה ולומר באחר שמת שלומיאל בן לורישדי נתמנה זמרי לנשיא נשיא השבט דהא בין מעשה דכשיאים יבין מעשה זמרי היה כמו ל"ח שנים בזה היה בשנה שניה ליליאת מלרים ומעשה זמרי היה בשנת מ' מ"מ כיון שלא נזכר בתורה שנתמנו נשיאים אחרים עד לסוף בפ' מסעי בחלוקת ארץ לא כאמר כן בלי ראייה שנתמנו נ"כ אחרים קודם זה אלא מכ"ז שהיו ישראל במדבר עד חלוקת הארץ לא נתמנו אחרים וא"כ ע"כ שלומיאל הוא זמרי וא"ש ומה שמו שלומיאל בן לורישדי ולא ידעתי מה ידרשו בלורישדי דהא בין בני שמעון חשיב ליה לשאול בכל המקרא וה"ל לכתוב שלומיאל בן שמעון. ודע דלפי סדרם ל"ל דלכל השמות היה זמרי במעשה הזה בן ר"ן שנה דהא חשיב ליה לשאול בן הכנענית מיורדי מלרים ורד"ו שנה היו במלרים ושנת ארבעים ליליאתם כתוב זמרי הרי ר"ן שנה ואין זה תימה שהיה חיה כ"כ כמו שפרש"י במנחות גבי פתחיה על הקינין שהוא מרדכי ועיין בתוס' שם ודו"ק:

הרי"ף הם דבין דיני נפשות ולאתה יושב ושותק. וקשה מה יש בידו לעשות האם יעלעל על הקב"ה דאמר קח את כל ראשי העם והם ביד ועוד מה תיקן זמרי שהם דנו דיני נפשות על עון פשור הלך הוא וניכם עלמו בזנות ועיק ע"ם פנחס על אלו יפלו כ"ד אלף הלא כל מקום שאתה מולא זנות אנדרלמוסיא באה והורגת טובים ורעים ומיד שקינא לאלהיו השיב חימה והמגפה נעלרה ועיק למה לריך להביא ראיה מלאי ויהיו המתים וגו' גם מהו זה שמדייק והיינו דכתיב ויעמוד פנחס ויפלל וגו' ועוד למה ביקשו מלאכי השרת לדחפו אם מפני שנדון נפשה הי על זנות והפשוט א"כ מה המינים הקב"ה תניתו לו קנאי בן קנאי כו' וכי בשביל זה מותר להבות דברים אלו ועוד מאי ליה לבנה אותו קנאי שהוא משיב חימה הוא למה הזכיר בן קנאי בן משיב חימה ועוד מהו הלשון התחילו השבטים וכו' גם היאך שייך שהשבטים מבזין אותו על הריגה והמלאכים דוחפים אותו על הפעולה וגם רש"י נדחה אני אמר ימרו כו' ומפרש בנגדים שפיטם עגלים ואמרינן בסוטה פוטיאל מיוסף שפטפט כו' מה לורך להביא כאן מה דאמרינן בסוטה כי הגמרא דהכא לא הביאו אלא שפיטם עגלים כי שוללו בו והוא היאך להתייחס דאתי מיוסף שפטפט בילרו א"כ גם פנחס אחריו לגדור בעבירות ועוד מה תיקן הכתוב שמייחסו אחר אביו כי עדיין פיטעור על אמו קיים ועוד היכן מליט רמז בפסוק לכל הדברים הללו וכן מ"ש הקב"ה הקדם לו שלום גם מ"ש דלויה שזאת מכפרת לעולם גלעניד לפי שהקב"ה אמר למשה קח את כל ראשי העם והוקע אליהם בתי דינין ומשה קרא לשופטי ישראל ואמר הרגו איש אנשיו הנלמדים השופטים לא היה זמרי והוא ראש השבט שומען לזה הלכו ר"ל בני שבטו ואמרו לו שם נידונים ואתה יושב ושותק כלומר שזולתו בך להתחנות שיחס לדון את העם ומה קשה לשון הרע שהשבטים נאונו ויקרב לאחיו את המדינית שהוא יעבור עבירה זו ולא יהשום לדונם מה עשה כינס כ"ד אלף שהיו נשיאים ונתנו נכתות שבשלי ויקרב אל אחיו ס"ל לעיני אחיו ולעיני משה לכך דרשו שכינס בני שבטו וזה ויקרב אל אחיו שהקריב אחיו בני שבטו אליו והלך לו עמם אל המדינית והגילה לעיני משה וגו' והמה בוכים וירא פנחס לסברה רבי ילחק דדרים ראה המלאך שמשחית נעם כ"ל שהוא חורם והמה בוכים פתח אוהל מועד מפני שהשחית שהמלאך גם והיו בוכים על אותם שנספתו ומתו וירא פנחס על שהשחית המלאך ולמלך דאמר ראה מעשה ונזכר הלכה דרים קרא הכי והמה בוכים כי עלתה חמתם ויקנאו על אותו מעשה וירא פנחס שהיו מקנאים והכל הלכה שהקנאים פוגעים בו ומיש כיון שהגיעו אצל שבטו של שמעון כו' נראה בכתוב שאמר וירא אחר איש ישראל כלומר שכינס אחריו ואמרו כדי לעשות לרכיו נכנס ומהו אחר איש ישראל שטק לו כיון שהוא איש ישראל גדול שעיך נכנס גם הוא אחריו אל הקובה. ומיש אני גדול מהם שלפי שכי כרתו נכתוב וחכם איש מבני ישראל מאי מבני ישראל דקאמר אלא

אלא שנה בשנים זאת שהוא גדול משבט לוי שמוסר חרום בני ישראל
מיעקב הוליד לשמעון ומחייב ללוי. ועם זה אני מבאר מים סכתנת ויבא
אשר איש ישראל שכשנכנס פינחס אמר היכן מלינו ששבטו של לוי גדול
משמעון אף הוא למשות לרכיו נכנס אחר ויבא אחר איש ישראל אחר
דבריו של שלום הישראלי שאמר אני גדול ממשה וכן פינחס גם הוא אמר
פעם זו להמעותם כי זמרי הוא גדול ממנו שהוא משבט שמעון שהוא
שני והוא לא מלוי שהוא שלישי ואינו מקיד ממנו ובמענה זו נכנס אחריו.
ושמעל המגפה יכלם עם מאמר חז"ל במדרש רבה שמתו י"ב נשים שנעשו
למגפם וחייב היה בשילא עמד שנשו לפגוע בו ירד המלאך וכף נכם
כשראה פינחס שמנקם לכלותן מכסן בקרקע ועמד והתפלל ומילקן הה"ד
ויעמוד פינחס ויפלל שהוא עושה את הדין כד"א ונתן בפלילים ויש לדקדק
שהכתוב אומר ותעצר המגפה והיאך דישו מייד המלאך וכף נהם ונ"ל
דדייק קרא דקאמר ותעצר המגפה מעל בני ישראל והיה מפסיק לומר
כדכתיב באהרן ותעצר המגפה ולא כתיב מעל בני ישראל ועוד כיון שנעצרה
המגפה איך הוא אומר אח"כ ויהיו המתים במגפה וקודם הל"ל ויהיו
המתים במגפה ואח"כ ותעצר המגפה לכך יש נדרוש קרא לדריקא קא
אתא והכי קאמר וידקור את שניהם הגר ונלותו מעשה ותעצר המגפה מעל
בני ישראל אבל לא המלאך ונגף עתה ממקום מותם הכ"ד אלף שעמדו
על פינחס בשילא לפגוע בו וכיון שראה פינחס שהיה מנקם לכלותן הכנסן
בקרקע ואמר לפניו רבונו של עולם על אלו יפלו כ"ד אלף מישראל
שנאמר ויהיו המתים במגפה ר"ל שהם דבריו של פינחס שהתרעם והיינו
דכתיב ויעמוד פינחס וגו' כלומר דרשה זו שדרשנו במקרא זה כרמוזה ג"כ
בפסוק ויעמוד פינחס ויפלל שעשה פלילות עם קונו. עוד ירמוז והיינו
דכתיב ויעמוד פינחס דהל"ל ויפלל פינחס אלא ויעמוד שנעמידתו שמתוך
ויקם מתוך העדה ויקח רומח בידו בהותה קינה נעצרה המגפה על זה
עשה פלילות שהיה לו לפגוע המגפה מכל וכל ולא לעצור המגפה מעל
ישראל ושלחם כ"ד אלף והשבט שמעון וענין הפליגות הוא שאמר פינחס
כן אמת שעשו האות אנדרלמוסיא באה לעולם אבל זה אינו אלא בזמן
שהיא עבירה גלויה לעין כל ואין מוחה בידם אבל כאן היה זנות בסתר
של בנות מואב ולא היה גלוי כי אם אחד בן סלוא וכבר נעשה דינו
ונעצרה המגפה ועל אלו שכבר נעשה נהם הדין יפלו כ"ד אלף.
עד יענה שהמע שמם עתה שקבלתי לפי ולהיות קומלת לישראל לעצור המגפה
ונ"ל קשו לנכרי לפגוע בו חה היה גרמא סיתותו כ"ד אלף ודים על אלו שהכנתי
שלו כ"ד אלף נתלא ע"י זנות זה שמסיתי גרם להכניס כ"ד אלף מישראל עוד
ידמה באחרונה. שהכ"ד אלף היו מכל ישראל שבן אומרין והלך וכינס כ"ד אלף
משבטל ולא היו שלם משבטו של שמעון וכיון שעמד לפגוע בו עמדו
שבטו בגלל כשאמר נמ"ר וכשילא הקב"ה עודלה מגיד על כל אותם הכ"ד
אלף שהיו בעזרת שקלים חהו שעשה פינחס פלילות עם קונו ואמר רבונו
של עולם על אלו יפלו כ"ד אלף והרי כי תיכת בני שבטו שעמדו לפגוע
בו אבל שאר בני ישראל עד כ"ד אלף אין לאם אשם בזה ועל אלו שבאו
לפגוע בו אמר בשביל אלו יפלו כ"ד אלף מישראל חיים ויפלל בפלילים
לומר הכאה שסשפט ישראל ומלאכי השרת נקבו לדחפו לפי שנמשה לכבודו
על שרצו לפגוע בו והוא השיב דברים כלפי מעלה ואמר הקב"ה הניחו
לו קנאי בן קנאי שהוא משבט לוי שקינא במעשה דינה ואם כן סייתי
מוכרח לקבלות לו כשהיו באים לפגוע בו תפלו נתתי לו ולא עשיתי עמו
לפנים מן השורה ואף אם הוא משיב דברים יש בדין לחוש לכבודו כיון
שהוא קנאי גם היה לי לקבלום לכבודו וכיון שהוא משיב חימה בן משיב
חימה הוא רולה שפעולתו אסר פעל ועשה תהיה משיב חימה ולא להבטלות
חמה כי אחר המגפה שעשה גרם שנפלו כ"ד אלף מישראל וחהו משב
לכבודו שאביו השיב חימה והוא העלה חימה הניחו לו שהדין עמו להיות
חושב על הדבר. עוד יש להבין הענין שהשיב הקדוש ברוך הוא הניחו
לו כי כמו שהוא קנאי בן קנאי הוא רולה להדמות לאביו ולהיות משיב חימה בן
משיב חימה כאביו שהשיב החימה ונמנע מדרגת העולה החימה ומן הניחו לו
והזה שכתבתי לעולה חספר שכלות בכתוב ויעמוד פנחס ויפלל שהיל"ל
ויעמוד ויפלל פנחס אבל ר"ל פנחס דמה שעשה אהרן ויעמוד בין המתים
ובין החיים ונמ"ד ויפלל כלומר היתכן שנסינתי שמנעתי המגפה יפלו כ"ד
אלף. ואפיס שמלאכי השרת בקשו לדחפו הקדוש ברוך הוא השיב לו
לנדקת חה שחשב לו לנדקה לדור ודור עד עולם שנימנה לו כהונת עולם
לדורי דורות עד ירמוז שכשם שכיפר עכשיו על בני ישראל כך לעולם
ישיה פינחס זה אליהו מכפר על בני ישראל ולכן כיון כמה שאמר ולאריה
כפרה זו שהיא מכפרת לעולם על ידי אליהו. עוד רמז ויעמוד פנחס ת"ש
ויקם מתוך העדה ועל אותה קימה עשה פלילה עם קונו שאני מסרתי
נפשי שם לגוף את שקמים עלי ולא יפלו על אלו כ"ד אלף מישראל

והשרו השבטים לפינחס עושה פלילות עם קונו ואמר על אלו יפלו כ"ד
אלף כלומר על ההדיוטות שלנו שרואי לינתם כלות ישראל כי הם אינם
נתבעים למאומה השמילו הם לתבוע עלבון תגביה ואמר הדליהם בן פוטי
זה יהרוג נשיא מישראל. עוד ידעת שמקודם לא מלאה לבם לדבר תועה
על פינחס אבל כיון שראו לפינחס המשיח דברים כלפי מעלה והוא קרא
תגר על מכמת ה' ואיך לא נקרא תגר על מעשיו שהרג נשיא שבט
מישראל נמקום גדולים ממנו שהם משה ואלעזר על דבר הגות שאין בו
מיתת ב"ד יהרוג נשיא שבט מישראל ודקדקו לומר הראיתם בן פוטי זה
לפי שאחז"ל פוטיאל מבנות (יתרו) [יוסף] שפטפט בילדו וכפי זה אתי
שפיר שקרא פוטיאל שפטפט ובזמנו שאמר לאלהים אינו עושה הדבר
הזה אבל לדרשת ספיס"ו אני אומר עגלים לע"ז אינו צודק לומר פוטיאל
כי אין לאל חלק בזה רק נקרא בשם פוטי ולא נזכר אל ולכך כשנאו
לבזותו על ע"ז אמרו בן פוטי זה אין לקרותו פוטיאל כי אם פוטי ע"ש
שפיטם העגלים לע"ז ולזה כיון רש"י ז"ל שהביא כאן דרשה תמי פוסה
דלתי מיזוף לפי שהוקשה לרש"י ז"ל למה אמרו השבטים הראיתם בן
פוטי זה ולא אמר בן פוטיאל זה דפוטיאל הוזכר בכתובים ולזה רש"י ז"ל
הביא ענין התוספתא שנקרא פוטי ע"ש העגלים שפטם לע"ז ובמסכת
סוטה דרשו פוטיאל שפטפט בילדו ולכך כשבאו השבטים לא קראוהו בשם
פוטיאל שכוונה בשם זה שבא ליוסף שפטפט בילדו והם באים לבזותו ולכך
קראוהו בשם פוטי על שם פיטם לע"ז והם לא להזכיר שם אל. ועניין
דבריהם בביזוי זה היה לומר כי כיון ששיו כאן בי עבירות א' ע"ז וילמד
ישראל לגמל פעור וא' זנות למה קינא על הזנות ולא על ע"ז אלא רולה
לאמרו תמכם אני אומו ולכך על הזנות שפטפט בילדו אני אומו מלד האם
לכך נודרז בו וקינא על הזנות ועל הע"ז שפיטם אני אומו מלד האם לא
קינא כי לא זלל במכמת אני אומו וכיון שים בידו עורם פרט לאם ע"ז
לא היה ראוי לו מיהרוג נשיא שבט מישראל אלא היה לו חלק בפטור
לא הבהמות ויחסו פנחס בן אלעזר בן אהרן מה אינו הולך אחר אלעזר
שנשא בנות פוטיאל אלא הוא בן אהרן ומה שאין לו מייחס עם בנות
פוטי ולא"כ מ"ש בן אהרן אינו מחר לאלעזר אלא על פינחס שאילו היה
בן אלעזר בלבד לא היה נכנס בכהונה כיון שכבר טלו נמשחו שנמשחו
אהרן ובניו ולא בני בניו הנולדים באותה שעה אבל זה נתנו כאילו כולו
עכשיו לאהרן וניתנה לו הכהונה עכשיו ויש עמו לזה עם וייש נאמר
שנשעה שהקל לזמרי כגאל פנחס משבטו של שמעון וינאה נשמתו וכבשו
בו ג' נשמות של נדב ואביהוא ונקרא נאמת פנחס בן אהרן הכהן ועם
זה ימדק מיש הקנייה לנמשם לכן הקדים לו שלום לפי שנדב ואביהוא פיס
נכנסו להקטיר קטורת ונשרפו ואמר הקב"ה עכשיו הקדים לו שלום שלא
יירא עוד כי בריתי היתה החיים והשלום ועתים שנלוהו כפרה כשנכנסו
להקטיר לו כפרו עוד כי שם אתו אבל כפרם זו ראויה להיות לעולם כי
פנחס זה אליהו הוא חי וקיים לעד מכפר כפרתן של ישראל ונראה מה
שיתבו שכתוב בשביל דבר השבטים שהיו מבזים אותו כמ"ש וידבר ה' אל
משה לאמר פנחס כי לאמר זה אינו צודק לומר לאחרים ואם שבונה לו
לפנחס כבר הוא אומר לכן אמר הנני וגו' ולזה רמזו שדבר הקב"ה עם
משה על דבר השבטים הראיתם בן פוטי זה וגו' ומנאה אותו הנני מייחסו
זה שמו אשר נקרא פנחס בן אהרן הכהן כי ברית עולם היא מכששם
נדב ואביהוא שהן בני אהרן והיון שפנחס הוא בן אהרן אי"כ נסתלקה
קורנם אמת אלעזר מבנות פוטיאל והרי הוא נחשב לבן אהרן שנשא
לאלישבע בת עמינדב לכך ייחסו הכתוב מי שהוא בן אלעזר ומכחה הוא
נקרא בן אהרן הכהן. עוד ידעת שמקודם לא היו מתגדים בפינחס כי
כיון שהוא מלד עצמו כבר מה לו לחני אמו אבל כיון שהקנייה אמר
הניחו לו והרי בן משיב קינאה והמתנה מלד אבותיו אי"כ התחילו לבזותו
מלד אבי אמו עוד אפשר כיון שראו השבטים קיטרג ע"ה על פינחס
שהשיב דברים כלפי מעלה ומחל לו הקב"ה ואמר למלאכים הניחו לו היה
ראוי לפנחס ללמוד מדרכי קונו ולמחול לנשיא שבט מישראל ולא יהרגנו
מיד ועל זה התחילו מבזים אותו הראיתם בן פוטי והרי שלא שכן גורלי
מזבר יה. עוד אפשר שבא לומר על שהיו קוראים אותו שבפיותו בן פי
ספיטם עגלים לע"ז לכך לא קינא על דבר פעור לכך אמר לו הקנייה
הניחו לו קנאי בן קנאי הוא שחרי אביו קינא על ע"ז כי במגפה השבל
קינאו בני לוי וגם הוא קנאי בע"ז כמשה שאינו שולך כי אם אחר אבי
אביו והוא לוי. עוד השיבו הקנייה בשביל בזיונו. אותו. אמר הקנייה בן
אלעזר בן אהרן הכהן שהלך לאשל לאם עם יתרו לפי שקיצע עצמו לפני
האלהים ואמר שכתב"י לקח אלעזר מבנותיו לאשה ואין לכם לזלזלו ביותר
שכנשאת בריה חדשה. עוד אפשר שאמר דלריה כפרה זו שתהא מכפרת
עולם לתקן מה שביזו אותו שלא בא פנחס לכפר על עון פשוטי אמר
בזוהר

דאוית נפרה זו של עכשיו שיתוכה אתן לו את בריתי שלום דהיינו שחיים והשלום זהו אליהו שהוא חי וקיים שהוא נ"כ עתיד לכפר על עו"ז כשיקנא על גילוי הנעל ויהכתם כדי להוציא עצמו מכלל השמעים שהיו אומרים בן מי ששוסס ואחר הוא עתיד ליפרע ממעוררי עו"ז וגילוי העגל ואז יאמרת שבוא משייכם אמר אב"ד בן אהרן הכהן שהיה לנו אל ה' נמעשה העגל ועתוך כך קירנו הקנ"א על הכתובה וגם נזה כמחם לנו לשמים אף ע"ש שלא קינא על עו"ז של פעור ולזה אמר שכיון שם אליהו נאומרו קנא קנאתי לה' אלהי ישראל כי עזבו בריתך בני ישראל גו' ר"ל עד עכשיו היתה בידי קנאה אחד והיו השמעים מבזים אותי הרגליהם וגו' ועכשיו קנא קנאתי עוד אחרת שהיא על עו"ז שעזבו בריתך בני ישראל ודכנלו לנעל ויבקשו את נפשי לקחתה ולתה הבטחתני לתת לי ברית החיים והשלום. גם יש לנלמד עם זה מה שם ויהי נעלות המנחה ויגש אליהו הנביא ויאמר וגו' להיות שמכסם זה אליהו ביוו אותו השמעים שהם מקינא בזמת לא היה למהנת חי כי אם לאחה מעשה אבותיו של אותו שנא מזמסף שמסמס בילרו ולא נכשל בזנות ותכעסם זה לא קינא על עו"ז לפי שנא מיתרו ואותו מעשה אבותיו עתה כשנא לקנאות על עו"ז מתפלל אליהו ויאמר ה' אלהי אברהם יצחק וישראל בזמות אבותי אברי לנקום נקמת עו"ז והיום יודע כי אתה אלהים בישראל וגם יודע שאני עבדך דעוק ביסודך ושואם עו"ז ואיכי מתייחם אחר מי שפיסם עגלים לעו"ז ועתה ידעו כי גדבך עשיתי את כל הדברים האלה אפילו קנאת זנות לא היה בשביל אביו מעשה אבותיו שפסמם ביצרו אלא לקיים דבריך עשיתי ותאו עד עתה. עוד יכוונו ולאויה נפרה זו שהוא מכפרת לעולם עם מתחיל על וכפר על ישראל וכי קרבן הקריב שמאמר בו כפרה אלא לגמדך שכל השופך דמם של רשעים כאילו הקריב קרבן ואע"ג כיון שאופן נפרה זו אינה מסוגת קרבן דאוית כפרה שעשה פנחס שהוא טיתם ומכפרת לעולם ועד בך נפני הגיה בין. שלא נפני סניה וכיון שהקרבן שהקריב לכפר הוא טוב לעולם גם ברית נחונתו תהיה לעולם וכמם שעשה שלום בינו ובין ישראל וגם. להמיות את סלית ישראל כך הקריס לו שלום. עוד אידמתי דכך ישר נתמשל לפי שהיו השמעים מבזים אותו שמבזהו לפנחס שמת סכת לזמרי הוא נשביל מה שהזו נכבוד אני אשו חה יחד כי כשתפסם השדינים והביאם אלא אמם כרי וא"ל בת יתרו מי התירה שגם היא בת מדין ובני ז"ל כמו דחז"ל שאמר למשה בת יתרו מי התירה לך דהיינו מים הכתוב ויקרב אל אחיו את המדינית כלומר ומה"כ שנשא בת יתרו המדינים ומיד שמעו נו פנחס והרגו המדוהו לפנחס שלא קינא לכבוד ה' רק לכבוד אני אשו ולכך אמרו הרגליהם בן פוטי זה כי יתרו נשיא שמעאל ר"ל שראיתם שבשביל שזה"ל אני אשו שלא היה מכלל הכשרים וכי לאוי הוא שבשביל כבוד אני אשו יתרו נשיא מישראל ולכך גם הקנ"א ליתמי פנחס בן אלעזר שלא היה נשביל כבוד אמו רק לתיות קנאי בן קנאי כמם שקינא סבתו במעשה העגל כדכתיב מי לה' אלי ויאספו אליו כל בני לוי כך קינא הוא שמנגדו ישראל לפעור וכמם שאהרן השיב חימה ותפגל המגפה כך השיב חימה בהריגתו זמרי ולבדיה כתבין חים הכתוב פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן כי עשה מעשה אבותיו אלעזר ואהרן ותפגל את המגפה בקנאו דהיינו השיב חימה וקינא לגמרי לכן אמר שיטול שכרו בדין נגד הקנאה שקנא לאלהיו שכיפר על בני ישראל כך יזכה לכהונה להקריב קרבן כפרה על ישראל וכמו שהשיב חמה משל ישראל וכמן שלום על ישראל כך הנני נותן לו את בריתי שלום שיהיה חי וקיים כי פנחס זה אליהו: מ"ד זהיר מתגים וגו'. נראה משום שהקפיד הקב"ה על שהמתין פנחס לזמרי עד שיתסם כחו למי שכל זמן שהית קיים זמני היה המלאך נוגף את ישראל ואילו הרגו מיד גם היתה המגפה נעצרת מיד:

קבא אר"י חייא בר (אבא) [אבויה] כתוב על גולגלתו של יהויקים זאת ועוד אחרת. זקנו דר' פרידא אשכח ההוא גולגלתא דהוה שדיא בשערי ירושלים והוה כתיב עילוה זאת ועוד אחרת קברה והדר נבוג קברה והדר נבוג אמר דילמא האי גולגלתא של יהויקים דכתיב ביה ירמיה כב °קבורת חמור יקבר סחוב והשלך מהלאה לשערי ירושלים אמר מלכא הוא ולאו אורח ארעא לבזייה שקלה כרכה בשיראי ואותביה בסיפטא אתאי דביתהו חזיתה נפקת אמרה להו לשיבבתהא אמרי לה האי דאתתא קמייתא היא דלא קא מנשי לה שנרתה לתנורא וקלתה כי אתא אמר היינו דכתיב עילויה זאת ועוד אחרת:

זאת ועוד אחרת. נקמה נעשים בו כבר ועוד אחרת מעשה בה: זקנו דרב פרידא. הוא ר' חייא בר אבוה והכי אמרינן בחלק: נבוג. בגלגלת ויצאת מקבורתה: קבורת חמור. מושלך ברחובות: בסיפטא. ארגז: לשיבבתהא. אל שכנותיה: דלא קא מנשי לה. אינה נשכחת מלבו: שנרתה לתנורא. הסיקה את התנור:

מהרש"א סחוב. פרש"י מושלך ברחובות ע"כ וכן הוא כמו דמשגרין יש בגלא המרה כי ע"ש אב"ל מלשון קבורת חמור יקבר משמע דמיהם קבורה קצת יש לו לחמור והיינו משום שמותא נבלות או משום סרחון אין מבליכן אותו ברחובות אלא שאין מקפידין לסעמיק קבורתו והכלבים מסחבין אותו מקבורתו ודקאמר מלכא הוא ולאו אורח ארעא לבזייה וכבר נתקיים בו קבורת חמור בגלגלת מקבורתה וק"ל:

הרי"ף כפי' זקינו דרבי פרידא הוא ר' חייא בר אבוה. כוונת רפ"י כיון דזקנו של רבי פרידא לא התעסקה מה מידם רבי חייא כאומרו כתוב על גולגלתו כי לכך פי' דזקנו הוא ר' חייא בר (אבא) [אבוה]:

אלו הן הנחנקין פרק עשירי

איבעיא להו בן מהו שיקיז [דם] לאביו רב מתנה °אמר °ואהבת לרעך כמוך רב דימי בר חנינא אמר מכה אדם ומכה בהמה מה מכה בהמה לרפואה פטור אף מכה אדם לרפואה פטור רב לא שביק לבריה למישקל ליה סילוא מר בריה דרבינא לא שביק לבריה למפתח ליה כוותא דילמא חביל והוה ליה שגגת איסור אי הכי אחר נמי אחר שגגת לאו בנו שגגת חנק:

יף סב ע"ב ויקרא יט

מה מכה בהמה לרפואה. כגון מקיז דם פטור מן התשלומין שהרי לא הזיקה: אף מכה אדם. דהיינו אביו: לרפואה פטור. ממיתה ואצ"ג דחבורה הוא: ואהבת לרעך כמוך. לא הוזהרו ישראל מלעשות לחבירים אלא דבר שאינו חפץ לעשות לעצמו: סילוא. קוץ (יש) [יכנ] לו בבשרו: למפתח ליה כוותא. מורסא לסוליא ליחה סיוצאה: אי הכי אחר נמי. לא ליפתח שהרי כל ישראל הוזהרו על חבלת חבירו דכתיב לא יוסיף פן יוסיף: שגגת לאו. בשאר מחמין הוי שגגה באיסור שהודו לאו בעלמא דק"ל:

אמר הבונה שאומר שם ודאמיל מיירי בלא מרימם של גדול האמיר הכרינה לגלויי טמור של פנים כיבוד אב ולם ועיין מה שכתבתי לעיל משכם קודשין:

משנה זקן ממרא ע"פ ב"ד שנאמר °כי יפלא ממך קכב דבר למשפט וגו' ושלשה בתי דינין היו שם אחד יושב על פתח הר הבית ואחד יושב על פתח העזרה ואחד יושב בלשכת הגזית באים לזה שעל פתח הר הבית ואומר להם כך דרשתי וכך דרשו חברי כך למדתי וכך לימדו חברי אם שמעו °אמרו להם ואם לאו אלו

יף סב ע"ב דברים יז

עין יעקב

קבורת וגו' נבוג קברה והדר נבוג. סני סעמים כרי לקיים בו זאת ועוד אחרת וכי קלסם מדי דעוד אחרת קאי על שיבוף לגמרי ועיין בגי' סלא וגם קיר במחודשין:

(אלו ואלו) באים לאותו שעל פתח העזרה ואומר כך דרשתי וכך דרשו חברי כך למדתי וכך למדו חברי אם שמעו אמרו להם ואם לאו אלו ואלו באים לבית דין הגדול שבלשכת הגזית שמשם תורה יוצאה לכל ישראל שנאמר מן המקום [ההוא] אשר יבחר ה' חזר לעירו ושנה ולמד בדרך שהיה למד פטור ואם הורה לעשות חייב שנאמר והאיש אשר יעשה בזדון לבלתי שמוע אינו חייב עד שיורה לעשות תלמיד שהורה לעשות פטור נמצא חומרו קולו:

ג' בתי דינין היו שם. בירושלים דמתני' גם קרא וקנוס ועלית:
אחד יושב על פתח הר הבית. הוא שער המזרחי שלפנים מן החיל לפני עזרת נשים: ואחד יושב. למעלה הימנו כשעברו עזרת נשים ובאין לעזרת ישראל: ואחד בלשכת הגזית. שהיא בנויה בחצי העזרה חציה בקודש וחציה בחול כדאמרינן בסדר יומא: באין לזה שעל פתח הר הבית. זקן זה ששונה בעירו ומחלק ב"ד שבעירו עליו והזקיקם הכתוב לעלות לירושלים ולשאול (ובא ב"ד) [ובאין הוא וב"ד] שבעירו לב"ד זה שעל פתח הר הבית שהרי בו פותחין תחלה: תלמיד שהורה לעשות. שעדיין שלא הגיע להוראה ונחלק על ב"ד שבעירו ובא לב"ד הגדול ושאל וחזר לעירו והורה כבתחלה: פטור שאין לסמוך על הוראתו והתורה לא חייבה אלא מופלא ומומחה לב"ד כדאמרינן בגמרא: נמצא חומרו קולו. חומר שמחמירין עליו שאינו ראוי להוראה עד שיהא בן ארבעים שנה נעשה לו קל לפוטרו מן המיתה:

הרמב"ם ז"ל זקן ממרא ע"פ ב"ד. הוא אותו שאומר כך דרשתי וכך דרשו לי חכמים כך למדתי וכך למדו לי ואמרו אם שמעו (להם) ר"ל אותו הב"ד אם הם יודעים אותו הדין ושמעו דין התורה בו יגידו. מה שיודעים לזקן ממרא ולאותם שחולקים עמו ויודעים האמת עם מי הוא ואם אין אבל אותו הב"ד ידיעת אותו הדבר שחולקין אותם שלמעלה מהם עד שיגיע הדבר לב"ד הגדול ואם ב"ד הגדול מקבלים בדבר ההוא ידיעתם מה שהם יודעים מן הקבלה ואם לא שמעו בו שום דבר ידונו בו כפי הסברות והסקירות המורות הידועות אצלם עד שיסכימו כולם או רובם שהדין כך ויאמרו להם שיתחייבו לעשות כן ומי שיחלוק על מה (שיאמרו) [שאמרו] או הוליאו אותו בגברא הוא זקן ממרא דאמר רחמנא על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה וזה הדבר שלומדים אותו בהיקש ויביאם אליו העיון זה הוא שנקרא כתורם שנאמר תעשה. אחר כך אמר לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל וזהו המקובל אצלם ב"ד מפי ב"ד ואיש (שאמרו) [שיאמרו] כך קבלנו ולכך אמר יגידו לך שאין להם בזה אלא התגדה בלבד שיגידו לך נתה שהם יודעים בלבד (שהם הקבלה) [שהוא מן הקבלה] ולא יתכן היותו זקן ממרא שיהא חייב מיתה עד שידון הספק דינם בדברים הנעשים בהיקש ושכרא בדבר שחייבים על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת או שיתגלגל מצד דינו לזה כגון שיחלוק עליהם באילן שלנטי אם הוא חייב בערלה או אינו חייב וכזה יצא מעיקר הסוגיא אם היא חייבת בערלה אם לא לפי שזה המחלוקת יצא לדבר שחייבים על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת לפי שמי שקדם אשה באותן הפירות לדעת מי שאומר שהוא ערלה אינה מקודשת ושבא עליה פטור ועל דעת מי שאומר אינו ערלה הרי היא מקודשת והבא עליה בשוגג חייב חטאת ובמזיד חייב כרת וכמו כן אם הטעם שזה שהוא או מתה יתגלגל ממנו בטומאה מקדש וקדשיו דבר שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת ועדיין תקים ודע זה הענין כי הוא דק וצריך לחזור הרבה אחור ותמצאים שיתחייבו לו בכל הקבלה או בקצתם יהיה הבא ונמנו בסוף לדבר שחייבים על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת וכן כשיחלוק עליהם בכפי מקובל שאין בו היקש ואפילו לא יצא ממנו לנכוף אלא להזכיר לאו או עשה יהרג ומה שהוא מין ותהי טוטפות יהיה זקן ממרא בין בגלות עשה או בנגד לפי שנתקבלו בו הגיים אינם מחויים באלהה כמו שנתבאר בתלמוד וכבר ביארנו בפתיחת חבורנו זה עיקרים גדולים מועילין בזה הסבר תמיה שגלדרנו בפי המקובל ואפילו תלמוד בהיקש ולא יתכן היות זקן ממרא עד שיהיה חכם שהגיע להוראה לפי שתגריו נסמכים והיה ראוי לדון כיון כי יפלא ממך דבר ופי' ממי שלא יפלא ממנו אלא הדבר הנפלא הקשה אבל תלמיד שלא הגיע להוראה פטור לו לדון ואפילו דין אמת באין בו מחלוקת ולפי שמבר והורה בהוראה שזה תוספות כי הנה שני בי עבירות איסור ההוראה ואיסור התראה נפטר מן המיתה: ובא בזה הגלמד שאינו חייב מיתה תומר נדים מדית האומר אין תפילין לעבור על ד"ת פטור ה' טוטפות לעבור על ד"ם חייב. אמרו פטור כשהורה באיזו נהם אבל הוא שבטל אותו ההוראה מ"מ לעבור על ד"ת עד שיורה שהיא עבירה ולפיכך אינו חייב מיתת ב"ד לפי שלא יהרג מי שבטל מצות עשה אבל אם אמר אין תפילין ע"ד כפירה יהרג מצד שהוא מין לא מצד שהוא זקן ממרא ודע זה הענין היטב לפי שנתפקו רבים מהתבונים על זה הענין ומוסיפין עוד שאומרים בתלמוד בזקן ממרא אינו חייב עד שיאמר כן ויעשה ונתגלה כן וכשלא ישלים אותו התגלה שהוא ניטל בעצמו אין הדבר כן אבל פירושו אינו חייב משום זקן ממרא ושפוד ודין זקן ממרא אבל יהיה חייב מיתה מפנים אחרים האתה שוגד שיאמרו. אדם שדעתו ואמונתו המגיות או (המלינסית) [דבר אחר] וזה בלא ספק תמתים לומר שכתוב בתורה כי אלהינו הי אחד שנאמר שאדם כזה אינו נהרג או שהוא זקן ממרא ואלי זה יהרג משום שיצא מן הכלל כלומר מכלל ישראל אשר מהם יהיה הנועלים שאחד מהם כלומר אחד מן המוסלים אבן ממרא לפי שאין זקן ממרא הורם (למומת) [לאומות] התורה ולא האמינים לכל הקבלה אבל וכל כנות נדוק ובייתוס אלא אדם שהוא רואה דבריו יותר מדברי ב"ד הגדול ולכן חייבתו תורה מיתה לכבוד ב"ד ומעלתה כמו שחייב המקבל אביו ואמו מיתה לכבוד אביו ואמו ולפיכך אמר אחד מן החכמים זקן ממרא ע"פ ב"ד שרצו ב"ד למחול לו מוחלים לו אבל אין הדבר כן מן הטעם שזכרוהו כדי שלא ירבו מחלוקת בישראל אבל לדוקין ובייתוסין שמכחישין את הקבלה מכל וכל ומסתפקים מן הכתוב בתורה ובנבראם נהם אינם יחזה הכת אבל הם מן הכת שאומרים אין תורה מן השמים כמו שביארנו בפרק עשירי מזו המס' כשמנינו יסודי התורה אבל הם נהרגין על הכפירה כמו שנהרג המכחיש באלהות או מי שמכחיש תורת משה רבינו ע"ה כי כל ההורם יסוד מאותן היסודות שאמרתי לך יצא ונדון בעל תורה ואמנם האלכתי בדבר זה לפי שגם הוא יש בו עיקרים מן האמונה אין כל אחד מתמודד עליהם מכל האמנים:

תניא א"ר יוסי מתחלה לא היו מרבין מחלוקת בישראל אלא ב"ד של שבעים ואחד יושבים בלשכת הגזית ושני בתי דינין של עשרים ושלשה אחד יושב על פתח הר הבית ואחד יושב על פתח העזרה ושאר בתי דינין של כ"ג יושבים בכל עיירות ישראל הוצרך הדבר לשאול שואל מב"ד שבעירו אם שמעו אמרו להם ואם לאו באים לזה שסמוך לעירו אם שמעו אמרו להם ואם לאו באים לזה שעל פתח הר הבית וכו' עד באים ללשכת הגזית ששם יושבים מתמיד של שחר עד תמיד של בין הערבים ובשבתות ובימים טובים יושבים בחיל נשאלה שאלה בפניהם אם שמעו אמרו להם ואם לאו עומדין למנין רבו המטמאין טמאו רבו המטהרין טהרו משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן רבו מחלוקת בישראל ונעשית התורה כשתי תורות משם כותבין ושולחין בכל מקומות כל מי שהוא חכם ושפל ברך ודעת

עיון יעקב

ושלשה בתי דינים שם היו. כי בכל דבר צריך לחזרה והפרשה ג' פעמים וכן אין מנה כופר עד שמעידו ג' פעמים בו וכן לאומן צריך שיחזיר שני ושלישי וכן מכריזין על לפניו ג' פעמים ...

ודעת הבריות נוחה הימנו יהא דיין בעירו משם מעלין אותו להר הבית משם לעזרה משם ללשכת הגזית:

יושבים בחיל. מפני שהעם רב ומקום צר להם בלשכה א״נ מעלין יהו מעלין כיושבין בדין שבלשכת הגזית היו דנין וזה עיקר: משם מעלין אותו. להיות דיין בהר הבית כשמת אחד מהם ויושב שם עד שמת אחד משל עזרה ומעלין את זה שם וכולן יש בהם מעלה זה מזה:

והרמב״ם ז״ל בפתיחת פי׳ המשנה הזכיר ענין נוח לאה נפשי בריותא א׳ וז״ל מי שיחשוב שיש מחלוקת בדינים המקובלים מפי משה וחושב שנפלה המחלוקת מדרך טעות ההלכות או שכחה או מפני שאחד מהם קבל אמת והשני טעה בקבלתו או שכח ולא שמע מפי רבו כל מה שצריך לשמוע ויביא ראיה על זה מה שנאמר משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן רבתה מחלוקת בישראל ונעשית התורה כשתי תורות זה דבר מגונה והוא דברי מי שאין לו שכל ואין בידו עקרים ופוגם באנשים אשר נתקבלו מהם המצות וכל זה שוא ובטל ומה שהביאו להאמין באמונה הזאת הנפסדת הוא מיעוט הסתכלותו בדברי חכמים הנמצאים בתלמוד שהם מצאו שכל הפי׳ המקובל מפי משה הוא אמת ולא נתנו הפרש בין העיקרים המקובלים ובין תולדות העניינים שיוציאו אותם בענין אבל אתה אל יכנס בלבך ספק שהמחלוקת נ״ש. וכ״ש באומרם מכבדין את הבית ואח״כ נוטלין לידים או נוטלין לידים ואח״כ מכבדין את הבית ותחשוב שאחד מני הדברים האלו אינו מקובל מפי משה מסיני אבל הטעם שהיה גורם להיות חולקין מה שנזכר בתלמוד שאחד מהם אוסר להשתמש בעם הארץ והשני מתיר וכן כל מה שידמה לאלו המחלוקת שהם ענפי הענפים אבל מה שאמרו משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכם רבתה מחלוקת בישראל זה ענין מבואר שכל שני אנשים כשיהיו שוים בשכל ובעיון ובידיעת העיקרים שיוציאו מהם הסברות לא תפול ביניהם מחלוקת בסברתם בשום פנים ואם נפלה תהיה מיעוטה כמו שלא נמצא שנחלקו שמאי והלל אלא בהלכות יחידות וזה מפני שדעות שניהם היו קרובים זה לזה בכל מה שיוציאו בדרך סברא והעקרים הנתונים לזה כמו כן נתונים לזה אבל כאשר רפתה שקידת התלמידים על החכמה ונתמעטה סברתם נגד סברת הלל ושמאי רבותיהם נפלה מחלוקת ביניהם בעיון על דברים רבים שסברת כל אחד ואחד מהם היתה לפי שכלו ומה שיש בידו מן העיקרים ואין להאשימם בכל זאת שלא נכריח אנחנו לשני חכמים מתווכחים בעיון להתווכח בשכל יהושע ופנחס ואין לנו ספק כמו כן במה שנחלקו בו אחרים שאינם כמו שמאי והלל או כמו שהוא למעלה מהם שהקב״ה לא צונו בעבודתו על ענין זה אבל צונו לשמוע מחכמי הדור כמו שנאמר ואל השופט אשר יהיה בימים ההם ועל הדרכים האלה נפלה המחלוקת לא מפני שטעו בהלכות ושהאחד אומר אמת והשני שקר ומה מאד מבואר ענין זה לכל המסתכל בו ומה יקר וגדול זה העיקר במצות ע״כ פי׳ הרמב״ם:

מהרש״א ונעשית התורה כבי תורות כו׳. מיהם ת״ח הוא שורש ומקור ללימוד התורה על בוריו כדאמרינן פ׳ ס״ס סטל מי שלא שמש ת״ח כי תני הכא ולא ידע מאי אמר כו׳ ונעשת תורה כבי תורות שזה מטהר וזה מטמא וזה מתיר וזה אוסר וכל אחד מהם נותן טעם להחזיק דבריו כנ״ל הרמב״ם ודעת כל א׳ מהם כראוי כתורת אמת וק״ל:

קכד ש״ס שלחו מתם אי זה בן עוה״ב ענותן ושפל ברך שייף עייל שייף ונפיק וגריס באורייתא תדירא ולא מחזיק טיבותא לנפשיה יהבו ביה רבנן עינייהו ברב עולא בר אבא:

שייף. שוחה נכנס ושוחה יוצא והכי אמרינן (בב״מ) [בנ״ע] גבי תקרת הבית שנחבטה שוף של שוף פוק:

מהרש״א ענותן ושפל ברך כו׳. לפי שהיא מדה שעליונה במדות כמ״ש גם מאד מאד הוי שפל רוח והפיכך הגאוה הוא הגרוע שבמדות הכרה במעלת כמעלות וחלוקות בענין וסוא לפי שיש מי שמתגאה בדעתו ושכלו יש בגופו ובגדלתו יש במוכרו כמ״ש פ״ק דסוטה וע״ז אמר ש זה עניו בלבו ענותן על שם דעתו. ושפל ברך ע״ש גופו שמשפיל אותו כברכיים הללו שהם שפלים בגוף. ושייף ועייל כו׳ היינו במוכרו שאינו מהדר להיות לו דירה נאה ובית נבוה כדרך העשירי ואמר שבכל המדו׳ הללו בענותן יש לו אף שהוא לומד תורה תדיר ולא מחזיק טובה לו לומר בכגר סייתי׳ יולא ידי חובתי בקביעות עת לתורה והרי אני מחזיק טובה לי שאני לומד תורה תדיר ביום ובלילה יותר ממה שאני חייב ללמוד וק״ל:

הגה״ה שלחו מתם אי זה בן עוה״ב. הכי גרסי׳ הוא מטפלי עוה״ב דכתיב העם היושב בה נשוי עון לכך שלחו מתם לבבל שאינם דרים בא״י אי זה בן עוה״ב השיבו ענותן כו׳ דכתיב הקיצו שוכני עפר מי שנעשה שכן לעפר בחייו הם אינם נקראים מתים אלא נהקין ממתנתו. הרי״ף:

ת״ר ה׳ צריכין הכרזה מסית ובן סורר ומורה וזקן ממרא ועדים זוממים בכולהו כתיב בהו וכל העם וכל ישראל בעדים זוממים כתיב והנשארים דלאו כולי עלמא חזו לסהדותא:

[הכרזה פלוני מת בב״ד על שעבר עבירה זו כדי להזהיר את האחרים]: וכל ישראל. ישמעו ויראו: ובעדים זוממים כתיב והנשארים. ישמעו ויראו משום דלא שייך [למיכתב] וכל העם דלאו כ״ע חזו לסהדותא שיש גזלנין ופסולי נרבית ומעלין בשביעית שהן פסולין לעדות:

קכה ת״ר שלשה מיתתן בידי אדם המתנבא מה שלא שמע וכו׳ כגון צדקיה בן כנענה דכתיב ויעש לו צדקיה בן כנענה קרני ברזל מאי הוה ליה למעבד רוח נבות אטעיתיה דכתיב ויאמר ה׳ מי יפתה את אחאב ויעל ויפול ברמות גלעד ויצא הרוח ויעמוד לפני ה׳ ויאמר אני אפתנו ויאמר תפתה וגם תוכל צא ועשה כן א״ר יהודה מאי צא צא ממחיצתי מאי רוח א״ר יוחנן רוחו של נבות היזרעאלי. הוה ליה למידק בדרבי יצחק דא״ר יצחק סגנון אחד עולה לכמה נביאים ואין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד. עובדיה אמר זדון לבך השיאך. ירמיה אמר תפלצתך השיא אותך זדון לבך והני מדקאמרי כולהו בהדדי ש״מ לאו בלום קאמרי. דלמא לא הוה ידע ליה להא דר׳ יצחק יהושפט הוה התם וקאמר להו דכתיב ויאמר יהושפט האין פה נביא עוד לה׳ א״ל הא איכא כל הני א״ל כך מקובלני מבית אבי אבא סגנון אחד עולה לכמה נביאים ואין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד:

צדקיה

עין יעקב

לפניו: איזה בן עולם הבא. לפ״ש דכל ישראל יש להם חלק לעוה״ב הכא היינו בן עוה״ב כלומר שהוא גדול וחשוב לעוה״ב לאיך ענותן וכו׳ וכדאיתא בפ״ב דפסחים דף נ׳ אור יקרות וקשאון אלו בני אדם שהם יקרים בעוה״ז וקלים לעוה״ב ועולם הפוך ראיתי עליונים למטה ותחתונים למעלה עיין שם ועיין בחדושינו פ״ק דר״ה דף י״ז על שאלנו שלמה בן דוד איהו בן עולם הבא: כנען צדקיה בן הכנענה. לפ״ש שרי משום נביאים והנביאו בן פ״מ אינו מזכיר בן רק צדקיה שהשוה שמו ושם אבותיו ועוד שהוא מסבלא בן אמר שאמר יהושפט האין עוד פה נביא לה׳ וגם אחר שהסכמת מיכיהו כתיב ויכה על הלחי והרי לבן ראוי לעמיתו כידי אדם כנביא שקר: מה הו״ל למיעבד. וגם מה שהשגם רוח נבות את הנביא בשקר בפרטי נחוייתו והוא לא עשה לו מאומה: עובדיה אמר זדון לבך השיאך. לאו לענין אפשר נכלו בן רק על אדום שאומר שם נקרא:

(צדקיה בן כנענה. היה מתנבא לאחאב שיעלה את ארם): ויצא הרוח ויאמר אני אפתנו. אלא והייתי רוח שקר בפי כל נביאיו: (צא ממחיצתי. משום דובר שקרים לא יכון לנגד עיני): סגנון. דבר מליצת של רוח הקדש: עולה לכמה נביאים. כהכם נכנס להם בלשון זה ולזה בלשון זה והכל לפי מה שזרין לבך הפילך: (תפלצתך השיא אותך. היינו דיבור אחד והלשון תמוה תפלצתך כסילות: לאו כלום קאמרי. שכולם לשון אחד היו אומרים דכתיב הנה כל הנביאים פה אחד טוב והוה ליה לצדקיהו בן כנענה לאסוקי אדעתיה דרוח טומאה מטעה אותם: אמר ליה אחאב. הא איכא כל הני: מבית אבי אבא. לאו רוקא):

מהרש"א רוחו של נבות כו'. מדכתיב הרוח בה' הידיעה דריש ליה אותו שנעשה רוח ע"י אחאב שהרגו וטעל כשמתו וזהו ולהאי טעמא דקאמר בפרק בחלק דקא"ל לא ממחיצתי משום רכל שחבירו נענש על ידו אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה ניחא דתייב מ"ש הקב"ה מי יפתה את אחאב וכמן רשות לפתותו היינו לגואלים שמחייתם שהיו לפנו כו"ם וכל צבא שנים שומדים על ימים ובמאלו אבל לרוחות ונשמות לא נתן רשות עד שבקש הוא של נבות על עלמו לפי אפתם אבל להאי טעמא דמסיק בם רח"ל לא ממחיצתי משום דובר שקרים לא יכון לנגד עיני קשה דהא הקב"ה קאמר מי יפתה את אחאב וי"ל דכתן רשות לפתותו בדברי פתויים של אמת אבל היות אומר שקר ולפתותו בו לא ניתן רשות עד שבקש הוא נבות של עלמו להיות רוח בקר בפי כל נביאיו ודכתיב מאי ועשה הכה נתן ה' רוח שקר וגו' היינו שנתן לו רשות אחר שבקש מ"ש דבדרך שאדם רולה לילך מוליכין אותו וק"ל: ויאמר ידושפט כו'. אמרו כן לפי שהיו שם ד' מאות נביאים אין סברא שהזכיר יהושפט את כולם שהיו נביאי הבעל ובקש ואמר האין פה נביא עוד לה' אלא משום דראה בשקרותם שהיו שלים בלשון אחד ולזה א"ל כך מקובלני כו' וק"ל:

שם **המתנבא** מה שלא נאמר לו כגון חנניה בן עזור
ירמיה כח דקאי ירמיה בשוק העליון וקאמר °כה
אמר ה' °הנני שובר את קשת עילם נשא חנניה ק"ו
בעצמו ומה עילם שלא באה אלא לעזר את בבל אמר
הקב"ה הנני שובר את קשת עילם כשדים עצמן עאכו"ו
ירמיה כח אתא איהו בשוק התחתון אמר °כה אמר ה' שברתי את
עול מלך בבל א"ל רב פפא לאביי האי לחבירו נמי לא
נאמר א"ל כיון (דידיב) [דאתיהיב] ק"ו למידרש כמאן
דאיתמר ליה דמי הוא ניהו דלא נאמר לו. המתנבא
בשם ע"ז כגון נביאי הבעל. הכובש את נבואתו כגון
עי' ב יונה ב אמיתי. והמוותר ע"ד נביא כגון *חבריה דמיכה
מ"א כ דכתיב° ואיש אחד מבני הנביאים אמר אל רעהו וכתיב
שם °ויאמר לו יען אשר לא שמעת ונביא שעבר על דברי
שם יג עצמו כגון עדו הנביא דכתיב °[כי] כן צוה אותי וכתיב
שם °ויאמר לו גם אני נביא כמוך וכתיב °וישב אתו וכתיב
שם °וילך וימצאהו [אריה]:

המוותר על דברי נביא. האפיקורס שלא חשש למ"ש לו הנביא: הבריה דמיכה. דכתיב ואיש אחד מבני הנביאים אמר אל רעהו ב"דבר ה' הכני נא וזה היה מיכיהו בן ימלה שהתנבא אותו היום על אחאב ליפול ביד ארם מפני שהניל בן הדד בזה ושלחו לשלום והיינו דקאמר אחאב ליהושפט לא ידבר עלי טוב כי אם רע מפני שהתנבא כבר את זו עליו ולא קבל הנה את דבריו דכתיב (ולא אבה) [וימאן] האיש להכותו: עידו הנביא. שהתנבא על מזבח בית אל שהיה ירבעם מקטיר עליו ובד"ה גבי יאשיהו כתיב והוא היה עידו: כי כן צוה אותי [בדבר ה' לאמר] לא תאכל לחם לא תשתה מים (במקום הזה) ועבר על דברי עלמו ושמע לדבר הנביא שקר ואכל ושתה:

מהרש"א הנני שובר את קשת עילם נשא חנניה ק"ו כו' אמר כה אמר ה' שברתי את עול מלך בבל. זה המקרא הנני שובר את קשת עילם זכר הוא בסוף ירמיה וכ"ל דאין מוקדם ומאוחר בכתוב וכן מוכיחין הכתובים דנבואה דשובר את קשת עילם כתיב בראשית ממלכת לדקיהו ובסך דשברתי את עול מלך בבל כתיב בשנה הרביעית בחדש החמישי והא דכתיב בים כמי בראשית ממלכת לדקיהו פירשו בס"ע שילד להקב"ל פני כ"ל והשליטו על המלכים בפרש"י וק"ל: כיון דאתיהיב ק"ו למדרש כמאן דאיתמר ליה דמי כו'. משמע דק"ו אמת הוא אלא דמוקרי כאמר לחברו וקשה דמתוך הכתובים משמע דשקר היה נבואתו של חנניה כמ"ש כה אמר ה' מוטות עץ שברת ועשית תחתיהן מטות ברזל ולתה הבטחת העם הזה על שקר וי"ל דודאי במה שאמר שברתי את עול מלך בבל אמת היה מק"ו דשובר את קשת עילם אלא דלא כאמר לו מקרי אבל מה שהוסיף בנבואתו שיהיה זה בעוד שנתים ימים מעל לומר וגו' והוא נבואת שקר היה ונבואת שקר היינו ממי לאחרי מתכנים אלא דעייכי מלדקיהו בן כנענה דלקמיה והא שאמר ירמיה שמע נא חנניה לא שלחך ה' במה שאמרת שברת את על מלך בבל אלא אותי שלח ע"י מק"ו דעילם ותם שאמרת שיהיה בעוד שנתיים ימים הבטחת העם הזה על שקר ואמנין ככן בדברי הכתובי' חנם שלא רנו אותו למיתה בידי אדם כדין נביא שקר היינו לפי שבכבר בטלו סנהדרין או והי"כ לי"ל שלא רנו אותו למיתה על שאמר על מה שלא כאמר לו דחייב כמי מיתה בידי אדם ונ"ל לפי שרבים מרשעי ישראל עוזר לו וכן ל"ל בלדקיהו בן כנענה וק"ל: חבריה דמיכה דכתיב ואיש אחד מבני הנביאים אמר אל רעהו וגו'. לכאורה דקאמר חבריה דמיכה מדכתיב ואומר אל רעהו דמשמע שחבירו נ"כ נביא שירע שאמת אמר לו אבל אים אחר שאינו נביא אין חייב להאמין אלא במתן לו אות אבל ומה שאמר המותר על דברי נביא סתם משמע להו דאפילו אחר שאינו נביא חייב להאמין לו אף כשלא נתן לו אות והיינו במוחזק לנביא כדמפרש ומוכח לקמן: כגון עדו הנביא כו'. פרש"י שמתנבא על המזבח בבית אל כו' ובדברי הימים גבי יאשיהו כו' ענ"ל אינו מפורש בדברי הימים רק במלכים גבי יאשיהו ומ"ש שהיה עדו וכפרש"י בפרק כ"ס אינו מפורש בהדיא בקרא בשום מקום ואפשר שזה היה קבלה. בידם והרד"ק כתב רמז לזה בד"ה שאמר ובחזות יעדו החוזה על ירבעם בן נבט וק"ל:

תני תנא קמיה דרב חסדא הכובש את נבואתו לוקה שם
א"ל מאן דאכיל תמרי בארבילא לקי מאן מתרי
ביה אמר אביי חבריה נביאי. מנא ידעי אמר אביי דכתיב
עמוס ג °כי לא יעשה ה' אלהים דבר כי אם גלה סודו ודלמא
הדרי ביה אם איתא דהדרי ביה אידועי הוו מודעי לכלהו
נביאי והא יונה דהדרי ביה ולא אודעוהו יונה מעיקרא
נינוה

ניגוה נהפכת א"ל איהו לא ידע אי לטובה אי לרעה. המותר על דברי נביא מנא ידע דאיענש דיהב ליה אות והא מיכה דלא יהב ליה אות ואיענש היכא דמוחזק שאני דאי לא תימא הכי אברהם בהר המוריה היכי שמע ליה יצחק. אליהו בהר הכרמל היכי סמכי ליה ועבדי ליה שחוטי חוץ [אלא היכא דמוחזק שאני]:

תמרי בארבילא. התמרים המתוקים בכברה: דילמא הדרי ביה. שמליא כל מעלה וניחם על הרעה ושם אינם יודעים והולך מהרים בו הנבואה קפק: והא יונה דהדרי ביה. שהפך את נינוה: מעיקרא נינוה נהפכת א"ל. בדה"ק ומשמע מוי לטובה שיהפכו מעשיהם מרעה לטובה וכיון שהפכו נתקיימה הנבואה ולא נחזר הוא הנבואה ואיהו דלא ידע הוא [היה] טועה וקסבר שהוא לרעה: מנא ידע. אלו נגרא שזה נביא אמת שהקב"ה שכמו והלא שמא סבור בזה נביא השקר לפיכך מותר על דבריו: היכא דמוחזק. שהוא צדיק ונביא אמת: שאני. ולא בעי אות: היכי שמע ליה יצחק. שהוא דבר אמת וזה שלא לאומר לבני אדם להקריב את בנו: שחוטי חו"ץ. שהרי בהמ"ק היה בירושלים:

אמר הכותב [illegible]

מהרש"א מעיקרא נינוה נהפכת א"ל כו'. פירש"י ואיהו דלא ידע טעה וקבר שהוא לרעה עכ"ל ונסק איהו דלא ידע אי לטובה אי לרעה לא משמע כן שהיה יונה טועה אלא דנס יונה שלא ידע היינו שהיה מסתפק אי לטובה נהפכת שיעשו תשובה אי לרעה ביהיה נהפכה ממקומו כשלא יעשו תשובה ובהכי מתרצא שפיר הא דפריך והא יונה דהדרי ביה ולא אודעוהו והלא מעיקרא אודעיהו במלת נהפכת כשיעשו תשובה לטובה ולא צריך לאודועי להם בתר הכי דהדרי ביה ואיהו איך ביה"ס ק"ק מאי פריך והא יונה דהדרי ביה ולא אודעוהו דלימא דאודעוהו ואי דלא מפרש בקרא דאודעוהו לכולהו נביאי הי"נ איכו מפורש דאודעוהו לכולהו נביאי את שכפס

שיהיה נהפכת וי"ל דאי הוה מודעים להו ליונה כמי הוו מודיעים ליה ולין כאן כתרוצה כלל אבל למקקלא דנהפכת לטובה כמי משמע מעיקרא שפיר הוו מתא ליה שקיים נבואתו שנאמר לו לקחת כי כיסם נהפכת גם אם הוא לטובה וק"ל:

קבו שם ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם בראשית כב מאי אחר א"ר יוחנן משום ר' יוסי בן זמרא אחר שם כא דבריו של שטן. דכתיב ויגדל הילד ויגמל אמר שטן לפני הקב"ה רבש"ע זקן זה חננתו לק' שנה פרי בטן מכל סעודה שעשה לא היה לו תור אחד או גוזל אחד להקריב לפניך א"ל כלום עשה אלא בשביל בנו אם אני אומר לו זבח את בנך לפני מיד זובחו מיד והאלהים נסה את אברהם ויאמר קח נא את בנך א"ר שמעון בר אבא אין נא אלא לשון בקשה משל למלך ב"ו שעמדו עליו מלחמות הרבה והיה לו גבור א' ונצחן לימים עמדה עליו מלחמה חזקה א"ל בבקשה ממך עמוד לי במלחמה זו שלא יאמרו הראשונים אין בהם ממש אף הקב"ה אמר לאברהם ניסיתיך בכמה נסיונות ועמדת בכולן עכשיו עמוד לי בנסיון זה שלא יאמרו אין ממש בראשונים. את בנך. שני בנים יש לי את יחידך. זה יחיד לאמו וזה יחיד לאמו אשר אהבת. תרוייהו רחימי לי את יצחק. וכל כך למה כדי שלא תטרף דעתו עליו קדמו שטן לדרך א"ל הנסה דבר אליך תלאה הנה איוב ד יסרת רבים [וידים רפות תחזק] כושל יקימון מליך כי עתה תבא אליך ותלא א"ל אני בתמי אלך. א"ל הלא תהלים כו יראתך כסלתך א"ל זכר נא מי הוא נקי אבד כיון דחזא איוב ד דלא קא שמע ליה א"ל ואלי דבר יגונב. כך שמעתי מאחורי הפרגוד שה לעולה ואין יצחק לעולה א"ל כך עונשו של בדאי שאפילו אמר אמת אין שומעין לו ר' לוי אומר אחר דבריו של ישמעאל ליצחק א"ל ישמעאל ליצחק אני גדול ממך (במצות) [במצוה] שאתה מלת בן שמונת ימים ואני בן י"ג שנה אמר לו ובאבר אחד אתה מגרה בי אם אמר לי הקב"ה זבח עצמך לפני אני זובח מיד והאלהים נסה את אברהם:

הנסה דבר אליך תלאה. וכי היה לאהבך לנסותך בדבר שהיא תלאה אותך ותכרית את זרעך: הנה יסרת רבים. ילית והחייתם כל באי עולם בדבריך עתה הנה בא להנלאותך ולנסותך:

מהרש"א אחר דבריו של שטן כו'. מפורש בדרשה שאין פירוש אחר הדברים מאבימלך דסליק מיניה לפי שבכתוב שנאמר אחר קודם וכאן עברו י"ב שנה ולפיכך אמרו אחר דבריו של שטן כו' עכ"ל ול"ל לדבריו דאחר סמוך הוא ואף בה"ה זה גם כן יותר מופלג [illegible] מעשיית המשתה [illegible] היה סמוך לעקידתו של שטן על עשיית משתה [illegible] ועוד נראה דלגופו כמי דאחר מופלג הוא וכו' משומנו

עיון יעקב

[illegible]

שמעתי בביאור שבפרשה הדברים שנזכר בה הענין שנזכר כאן וי"מ אחר
אלו אחר דברים שבכר בה הענין שנזכר כאן ואומר
שהיא זו בפרשה שנזכר שמשה עשה והשטן ודאי קטרג מיד והאלהים
נסה וגו' ומעשה דעקידה היה מופלג ולא תקשי לך למה לא נסה
אותו מיד סמוך לקטרוגו דלמ"ד מאי קשך היא מעשה דעקידה
לקטרוגו תקשי לך למה לא קטרג השטן מיד לנשיים שנעשה וה"ק:
משל למלך כו'. ענין המלחמה במשל הוא קטרוגו של שטן והוא
השטן הוא היצה"ר והגבור הוא אברהם שכבש את יצרו ונלחם מה"ש
אחר גבור הכובש כו'. ומ"ש כ"ב לשרה פי' הרא"ם דלא הכ"ל אלא
קח נא את יצחק עכ"ל ואין זה כשן דכמה יצחק איכא בשיקא אלא
דאמרו כ"כ למה על יחידך אשר אהבת כיון דתרוייהו יחידים ואהובים
היו כדמסיק ולא הוה ליה לכתוב רק בנך יצחק. עוד כתב הרא"ם
דמה שפרש"י בחומש שלא לערבבו פתאום ותזוח דעתו עליו ותטרף
הוא כתב בצ"ר ולא ידעתי היכן מצא אותו עכ"ל ולא זכר הרא"ם
מגילה דהכא דקאמר בהדיא וכ"כ למה כדי שלא תטרף דעתו: · א"ל
הנסה דבר אליך וגו'. כל הכתובים אלו אליפז אומר לאיוב בדרך
מוסר שלא יתמה שהרשעים שבאו עליו שלא בדרך היו וכפי' המפרשים
וכיס בפרק הזהב אל יאמר לו כדרך שאמרו חבריו לאיוב כי זכר
נא מי הוא נקי אבד וגו' אלא שבשמעתין יחסו הדברים אלו לשטן
לפי שכוונתו להקים לאברהם שהוא השטן הוא הילית ותשובת אברהם
אליו גם בזה והוא שמדבריך שהכונים נודרשות ליחס הדברים לאלוי
לו כדרך הקינה והייחום ולפי שאליפז היה · ומנביאי אה"ע והן
מנבילום מלאכיו והיה זרעו של עשו שהוא כח השטן וקמאל
יחסו בדרכם ע דברי השטן לאליפז וקלא מדבריו ייחסו לאברהם
כי אליפז היה מורשו של אברהם דלחק שפי' נעשה ענין העקידה
לך קלא עירבוב דברים יש כאן דמה שהשיב אברהם ואני בתומי
אלך אינו מכר בענין אליפז והוא פסוק מספר תהלים ונראה שילא
לשם שהיה זה תשובת אברהם ואני בתומי אלך מתשובת השטן שא"ל
הלא יראתך וגו' ותום דרכיך שא"ל אברהם ואני בתומי אלך א"ל כי
תום דרכיך שאמרת היא כסלתך ותזיק.וכתבו התוס' בפרק הזהב
הלא יראתך כסלתך לשון בטחון כו' ובס"פ הנחנקין יש לפרש כמו כן
לשון בטחון ולא קבלנת דא"ל לאברהם כו' עכ"ל ע"ש ויותר נראה
לפרש הכא שהוא מלשון קבלנות וכסלות כפרש"י בספר איוב שא"ל
השטן כי יראתך מהקב"ה היא כסילות ובמוס לבטחת את בנך וכן
אמרו בב"ר בא לו סמאל אצל אברהם וא"ל סבא לגדרת לבך בן
שניתן לך לשאת שנה אתה הולך לשוחטו.· ומ"ש ישאל אבידהם
כך עונשו של בדאי כו'.תשובה זו אין כאן מקומה אלא שאחר שא"ל
המלאך אל תשלח ידך וגו' וכשאמנו דברי השטן שא"ל בשומע מאחורי
הפרגוד שבה לעולה ואין יצחק לעולה א"ל דלכך לא האמין לו שמו
שהאמין אח"כ אל המלאך משום דזה.מונשו של בודאי משום דכבר
בא אליו בדברים בדויים אבל קודם שא"ל המלאך אל תשלח לא יתכן
לומר שאפילו אומר אמת דלאברהם אכתי לא ידע אם אם אומר אמת
אם לאו ונראה שהאליאו תשובת אברהם עקיפא דקרא דכתיב והקה
אני במן מנהו פי' שא"ל אברהם כי דברים אלו ראויים להאמין
אלא שתקח אני בונן ודוני אף לדברים אלו מנהו וגו הדברים

הראשונים שהדיום אלי: אחר דבריו של ישמעאל כו'. גם לפי זה
ר"ל אחר [redacted] הדברים שזכר בפרשה הקודמת בענין עשיית המשתה
והיא שרה את בן הגר וגו' מצחק פירשו במדרשות שהענין שלחוק
שא"ל לילחק בדרך לחוק אני גדול ממך שאתה נימול כו' ולפי דרש
זה ל"ל דאחר מופלג הוא שהרי מעשה דעקידה היה זמן רב אחר
מעשה שלחוק שזה שהיה ביום עשיית המשתה ולא כדברי הרא"ם
ז"ל: אם הקב"ה א"ל זבח עצמך לפני וגו'. מיד והאלהים נסה
את וגו'. אע"פ שלא א"ל הקב"ה לילחק עצמו שתבח מ"מ ע"י אברהם
שהיה נביא א"ל כן ולוי שהאמין יצחק בנבואת אברהם לא הביא
עצמו לעקוד שבן ל"ז שנה היה וכדאמרי' במתניתין דאג"ם אברהם
בשר העורים היכי מונע ליה יצחק:

הרי"ף ויגדל הילד ויגמל וגו'. יש לתמוה איך המתין השטן מיום שנגמל
יצחק ומתלבו וכ"ש לתייר הגמל מיום עילתו וכן למ"ד שהגמל ויגלגו
יש זמן רב עד היותו יצחק בן ל"ז שנים כשנעקד וי"ל דאתיא הא כמ"ד
במדרש שנעשה אברהם על שהקריב ז' כבשות לקיום בריתו של אבימלך
והשתא כיחא דמלא·שטן מקום לקטרג על שלא הקריב אברהם בסעודת
בנו תור או גוזל ובבריתו אבימלך הקריב שבעה כבשים: קח נא את בנך
אין נא אלא לשון בקשה. וע"ש ל' שלילת הענין הוא לפי שהיה לשם
יתן קח נא עכשיו דהא נאמר ביום השלישי וישא אברהם את עיניו גם
אם הוא ל' בקשה הכ"ל נא קח את בנך ומהו שהפסיק נא בין קח ובין
את בנך א"כ היה נודק לדרוש כאן נא בלשון בקשה מ"מ לריך אתה
לדחוק ולומר שאין נא אלא לשון בקשה כו':

א"ר אבהו א"ר יוחנן בכל אם יאמר לך נביא עבור על ד"ת שמע לו חוץ מע"ז שאפילו מעמיד לך חמה באמצע רקיע אל תשמע לו. תניא ר' יוסי הגלילי אומר הגיעה תורה לסוף דעתה של ע"ז לפיכך נתנה תורה ממשלה בה שאפי' מעמיד לך חמה באמצע הרקיע אל תשמע לו תניא אר"ע ח"ו שהקב"ה מעמיד חמה לעוברי רצונו אלא כגון חנניה בן עזור שמתחילה היה נביא אמת ולבסוף נביא שקר:.

נתנה התורה ממשלה בה. כלומר אפי' הרואה אותו כנביא ומושל ועושה כרלונו דכתיב ונתן לך אות או מופת: [שתחלתו נביא אמת. כגון חנניה הנביא והאי ונתן אליך אות במוח כנביא אמת יתן לך אות בנבואה אחרת ולבסוף כשיחזור לשמיע יאמר לעבוד ע"ז וקאמר עלי מסרי מוחזק אני ע"י אות ומופת שנתתי לך כבר]:

חלק פרק אחד עשר

[משנה] כל ישראל יש להם חלק לעה"ב שנא' ועמך כלם צדיקים לעולם ירשו ארץ נצר מטעי מעשה ידי להתפאר. ואלו שאין להם חלק לעה"ב האומר אין תחיית המתים מן התורה ואין תורה מן השמים. ואפיקורס. ר' עקיבא אומר אף הקורא בספרים החיצונים והלוחש על המכה ואומר כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך. אבא שאול אומר אף ההוגה את השם באותיותיו: גמ' וכל כך למה תנא הוא כפר בתחיית המתים לפיכך לא יהיה לו חלק

עין יעקב

כל ישראל יש להם חלק לעה"ב. עיין במפרשים על זה. ולפי דאמרינן לעיל אף על פי שחטא ישראל הוא א"כ חטא בכלל הדייטו אחר מנידון על עבירות שעשה: ועמך כלם צדיקים ירשו ארץ. וכתב התוס' חיים לפי שבא להם בתורה ירושה ואין נזכר אהבותא הללו ומורה בישא לגרא שלא לשוי שלם יושי ארץ אכן לפי הטעם דאמרינן שם ואין למעיד גמלם שגרם בישא משום דלא ידעינן מה זרע נפיק מיני' ונעולם הבא אין פו"ר ורביה גם הכל גלוי לפניו ית' לכל לאיזור עשם זה אלא משם כמזופו ועמך כולם צדיקים

חלק בתחיית המתים שכל מדותיו של הקב"ה מדה כנגד מדה דא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מנין שכל מדותיו
של הקב"ה מדה כנגד מדה שנא' ויאמר אלישע שמעו
דבר ה' כעת מחר סאה סלת בשקל [וסאתים שעורים
בשקל בשער שומרון] וכתיב ויען השליש וגו' ויאמר
והנה ה' עושה ארובות בשמים היהיה כדבר הזה ויאמר
הנך רואה בעיניך ומשם לא תאכל וכתיב ויהי לו כן
וירמסו אותו העם בשער וימות ודלמא קללת אלישע
גרמה ליה דאמר רב יהודה אמר רב קללת חכם אפי'
בחנם היא באה א"כ לכתוב וירמסוהו וימות מאי בשער
על עסקי שער:

הך בבא ליתא מן המשנה אלא אגדה בעלמא וכתובה כאן כדי להתחיל הפרק בדבר טוב אבל רישיה דפרקא קאמר הכי ואלו שאין להם חלק לעה"ב ,ומהדר אהך פרקין דלעיל אלו הן הנשרפין ונראה למורי דהמתקנין ראוי שיקדים לפרק זה ע"כ מצאתי בפירוש אחד שהיה לרש"י ז"ל: הג"ה רש"י ז"ל כל ישראל וכו'. מעיקרא איירי בדי מיתות ואזיל ומפרש להו לכולהו (ואמר אף ע"פ שנענשו עבירות כיון שקבלו דינם הרי הן ככל ישראל ויש להם חלק לעה"ב) וסדר מפרש הני שאין להם חלק לעה"ב: ה"ג האומר אין תחיית המתים מן התורה. שספר במדרשים דדרשינן בגמרא לקמן מנין לתחיית המתים מן התורה ואפי' יהא מודה ומאמין שיחיו המתים אלא דלא רמיזא באורייתא כופר הוא הואיל ועוקר שיש תחיית המתים מן התורה מה לנו ולאמונתו וכי מהיכן הוא יודע שכן הוא הלכך כופר גמור הוא: אפיקורס. מפרש בגמרא: ספרים החיצונים. מפרש בגמרא: ויהי לו כן וירמסו אותו. דבדבר שכפר בו נדון שלא אכל משם וכתום ברגלי הבאים לקנות:

מהרש"א ועמך כולם כו'. ר"ל ועמך טלם אף המומתים אחר שקבלו דינם בדי מיתות סלם לדיקים הם כדאמרי' מני שהם פי' כ"ה כתנו את נבלת עבדיך גו' חסידיך ומש עבדיך הגך דמייתי דינא דמעיקרא וכיון דאיקטול קרי להו עבדיך ולז"א שע"י שקבלו דינם בעה"ז זכו לעולם ירשו ארץ דהיינו לעה"ב דכתיב בהאי עינא בארלם משכה ירשו ואמרי' פרק אין דורשין זכה לדיק נטל חלקו וחלק הרשע בג"ע והיינו דקאמר נלר מטעי שהג"ע הוא נלר מטעיו של הקב"ה יתי' ב"ם שלא היה שולט יד בן אדם במטעיו מה שאין כן העולם שנאמר ויאל כא וגו' ויטע כרם שבו זכה הרשע בנטיעתו על העולם הזה כדאמרי' פרק בן סורר ואמר דה"כ מאי רבותיה דלדיק שזכה לעה"ב והרי הרשע זכה לעה"ז אל האומר כן שהלדיק זוכה שהוא יכול להתפאר בדבר שהוא מעשה ידי הקב"ה

דהיינו עה"ב ונלר מטעי שלם כלא' בג"ה כמו פועלו שהוא יתברך ב"ה משא"כ נטועתיו של עה"ז ומטעי שהוא מעשה ידי אדם שהוא ב"ה: תנא הוא כפר כו'. הא ודאי דכפירה גדולה היא אבל אמר וכ"כ למה שהקדים כפירת תחיית המתים קודם לכפירת תורה מן השמים ואפיקורסים ואמר לפי שזה הוא מדה כנגד מדה יותר משאר כפירות וק"ל: מנין שכל מדותיו של הקב"ה מדה כו'. מלתא דלא שני ליה לאתויי הכא הא דתנא בפ' המוקנא רבי אומר מכן שבמדה שאדם מודד מודדין לו שנאמר בסאסאה בשלחה ונמוך דהתם אפשר לפרש דאמרינן במעשה אדם אבל הכא הוסיף לומר מנין שכל מדותיו כו' בלשון בכופר במחשבה בתחיית המתים דלעתיד שקדום בזמן הוא משלם לו מדה כנגד מדה שנאמר ויאמר אלישע וגו' שזה השליש כפר במחשבה ספרעית כמו שלא היה אפשר כביסול לתת לחם לכלם ועי"כ א"ל הנך רואה בעיניך בהשגחה פרטית א' ומשם לא תאכל שאין אתה ראוי להנות בהשגחה א' במדה כנגד מדה וכתיב ויהי לו כן גומר:

הרי"ף הוא כפר בתחיית המתים כו'. נראה דמהא אין ראיה הא דתנן אלו שאין להם חלק לעה"ב שנ"כ אין להם תחיית המתים די"ל שלא דינא המשנה בתחייה כלל דכולם יש להם תחייה אלא שהוכיח בזה במודדים לו מדה כנגד מדה ואין לו תחיה והיאך יזכה לעה"ב שהיא אחר התחיה: ונאי וירמסוהו העם בשער כו'. וקשה אמאי ניחא בשביל קללת הנביא היה כן לפי שהנביא אומר כך סאה סולת וגו' בשער שומרון ואמר הנך רואה בעיניך ומשם לא תאכל היינו בשער מקום שראה בו הסולת וי"ל דדייק הכי כיון שהזכיר הנביא כעת מחר סאה סולת בשער שומרון וכשקללו אמר הנך רואה בעיניך וגו' והיה אפשר לתתקיים אחר שיראה הסלת בשער ימות בלאה ומקום שיהיה ויתקיים בו משם לא תאכל ומדלא נרמס במקו' אחר אלא בשער על עסקי שער נשנ"ל שהוא לא האמין הנבואה שיהי' סאה סולת בשער מדה כנגד מדה ונמדרשות נמי לגור האמר שראה ניסוד:

[א"ר יוחנן] מנין לתחיית המתים מן התורה שנאמר ונתתם ממנו את תרומת ה' לאהרן הכהן וכי אהרן הכהן לעולם קיים [והלא לא נכנס לא"י] שישראל נותנים לו תרומה אלא מלמד שעתיד לחיות וישראל נותנים לו תרומה מכאן לתחיית המתים מן התורה דבי ר' ישמעאל תנא לאהרן באהרן מה אהרן חבר אף בניו חברים (מכאן שאין נותנים מתנה לכהן עם הארץ) א"ר שמואל בר נחמני [א"ר יונתן] מנין שאין נותנים תרומ' לכהן ע"ה שנאמר ויאמר לעם ליושבי ירושלים לתת מנת (לכהנים ולוים) [הכהני' והלוים] למען יחזקו בתורת ה' כל המחזיק בתורת ה' יש לו מנת ושאינו מחזיק בתורת ה' אין לו מנת. אמר רב אחא בר אדא אמר רב יהודה כל הנותן תרומה לכהן ע"ה כאילו נותנה לפני ארי מה ארי ספק דורס ואוכל ספק אינו דורס ואוכל

עיון יעקב

לריקים אחר שנהרגו ובפרש"י: שכל מדותיו של הקב"ה מדה כנגד מדה. עיין בסוטה דף ט' ונראה אמי לאשמועינן אף דתחיית המתים הוא דבר כללי והיה מן הראוי שהכופרים בה יענשו בתחיית המתים כדי שילמו שעיקרו כמה שכפרו ולמר תחייה יוחנן הוא לרבי מייתי ראיה מהשליש שהיו נ"כ כדמצאנו זו שכיחם בדברי נביא ואמר שיעבה פי' ארובות בשמים נ"כ לא היה לו להמים מיד כר שיראה מעלה שהיה הפלא קולם בשקל ואמ"כ ימנו אותו אלא שמדותיו של הקב"ה כן הוא: וכי אהרן לעולם קיים. ונראה לי דשנינו סני פרי מ"מ באה ר' ישמעאל כבר מה אהרן חבר פ"ל ומשה לא פי' כהן דאל"כ למה לא כתיב ונתתם תרומת ה' למשה דמשום שעיקר התורה נקראת על שם משה ונהוא הי' רבו של אהרן אלא ל"ל דמשה לאו כהן הוה אבל ר' יוחנן סבר דמשה כהן הוה ולכך כתיב לאהרן להראות על תחיית המתים ומשום הכי לא היה יכול לכתוב למשה דמשה לא עם כהונה נשארה שמשה מועד והמשה דנעורין בגזירת שוה דבה וכוה מסורן כהורם הוולה לידע התחה"מ מן התורה יולא והנה הרים מגורעת בכלל: דמשעם דהרים משה מלורעם בכלל דוקא לפי שריבה על משה שהיה חשוב הרבעים שנם בכהונה גדולה וכבר על ישראל כדכתיב אם יהיו מגולים בכלם ילבינו לכך נענשה מדה כנגד מדה א"כ שפיר קאמר הוולה לידע תחיית המתים מן התורה יולא והנה מרים מלורעת בכלל קשה למה בכלל דוקא אלא ל"ל מיבוה על משה שהיה כהן א"כ אם משה היה כהן למה לא כתיב ונתתם תרומת ה' למשה אלא ל"ל משום דחשש לא מה והפסוק בא להראות דאהרן יעמוד בתחיית המתים שמילא מוכח דתחיית המתים מן התורה: לעולם קיים. משמע דאי אהרן קיים לעולם ניחא קשה הלא אמרינן בעירובין כל הנותן המעשרות לכהן א' מביא רעב לעולם ואולי י"ל דאהרן שאני שהיה רשאי לכל הכהנים וע"ל על דרך דאמרינן לאסין ולבניו מתנה לאהרן ומתנה לבניו ושפי נמי קאמר לא ביתן לאהרן כל' המחזיק רק מתנה לו מתנה לבניו: כל המחזיק בתורה ה' יש לו מנת. נראה דכל המחזיק בתורה פי' שרי ללמוד אפיה שאינו תלמיד חכם גמור יש לו מנות ומש"כ לשנה דבי ר' ישמעאל לריך שיהא תלמיד חכם וחבר גמור כמו שפסק עיין בתוספתא בפ'

ואוכל אף כהן ע"ה ספק אוכלה בטהרה ספק אוכלה בטומאה. רבי יוחנן אומר אף גורם לו מיתה שנאמר °ומתו בו כי יחללוהו דבי ר"א בן יעקב תנא אף משיאו עון אשמה שנאמר °והשיאו אותם עון אשמה באכלם את קדשיהם. תניא רבי סימאי אומר מנין לתחיית המתים מן התורה שנאמר °וגם הקימותי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען לכם לא נאמר אלא להם מכאן לתחיית המתים מן התורה. [*צדוקים נ"ם נשים ק"ם סימן] שאלו צדוקים את רבן גמליאל מנין שהקב"ה מחיה מתים אמר להן מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים ולא קבלו ממנו מן התורה דכתיב °ויאמר ה' אל משה הנך שוכב עם אבותיך וקם אמרו ליה ודילמא וקם העם הזה וזנה. מן הנביאים דכתיב °יחיו מתיך נבלתי יקומון הקיצו ורננו שוכני עפר כי טל אורות טלך ודלמא מתים שהחיה יחזקאל. מן הכתובים דכתיב °וחכך כיין הטוב הולך לדודי למישרים דובב שפתי ישנים דילמא רחושי מרחשא שפותיה בעלמא כדרבי יוחנן דארי משום ר"ש בן יהוצדק כל מי שנאמרה הלכה משמו בעה"ז שפתותיו דובבות בקבר שנא' דובב שפתי ישנים עד שאמר להם מקרא זה °אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם לכם לא נאמר אלא להם מכאן לתחיית המתים מן התורה. וי"א מן המקרא הזה אמר להם שנאמר °ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום מה היום כלכם קיימים אף לעה"ב כלכם קיימים. שאלו רומיים את רבי יהושע בן חנניא מנין שהקב"ה מחיה מתים ויודע מה שעתיד להיות אמר להו תרווייהו מן מקרא הזה שנאמ' °ויאמר ה' אל משה הנך שוכב עם אבותיך וקם [העם הזה וזנה] ודלמא וקם העם הזה וזנה אמר להו נקוטו מיהא פלגא בידייכו דיודע מה שעתיד להיות. איתמר נמי א"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יוחאי מנין שהקב"ה מחיה מתים ויודע מה שעתיד להיות שנא' הנך שוכב עם אבותיך וקם וגו':

וכי אהרן קיים לעולם. (*כלומר וכי אהרן הוא שחיה לו כל כך שתתנו לו תרומה והלא לא נכנס לארץ ישראל ונתי האי דקאמר ונתתם ממנו תרומת ה' לאהרן הכהן) לעולם קיים [לאו דוקא אלא כלומר שלא לא נגזר עליו מיתה כ"כ]: [שעתיד לחיות. לעה"ע]: דבי ר' ישמעאל תנא. הא דכתיב לאהרן לאו להכי הוא דאתא אלא לומר לך כאהרן וכו': מה ארי' ספק דורס ואוכל. אין אנו יודעים כשטבל נטמא מן העדר אם דעתו לדורסה לאוכלה מיד קודם שהסריח או לא אלא לטרוף ולמלאות תאותו (חודו) ולאחר מכן יאכלנה כשתסריח וה"נ כהן ע"ה כשאוכל שהכין לו תרומה בידו אין אנו יודעין אם אוכלה בטהרה או בטומאה: א"נ ספק דורס שאחר דרסו לדרוס ולרמוס [בעוה] ברגליו ואוכלה [כשהיא דרוסה] מטולא ופעמים שמהכה בטהרה ואינה מטולא: עון אשמה. שוגה סרחה מטעין עליו: באכלם את קדשיהם. ומתרגמינן במיכליהון בסואבא ית קודשיהון: אלא להם. דמשמע שהבטיח הקב"ה לאבותינו אברהם יצחק ויעקב ליתן להם א"י וכי להם ניתנה והלא לבניהם ניתנה אלא מלמד שעתידין לחיות ועתיד הקב"ה ליתן להם א"י: הנך שוכב עם אבותיך וקם. הנה אתה מת שוכב והנה אתה קם שמחיה לעתיד לבא והאי וקם אהכך קאי: דלמא וקם העם הזה וזנה, דלקמיה קאי ולאו אדלעיל והיינו אחד מהי מקראות שאין להם הכרע: יחיו מתיך. דמתים שבא"י יחיו: נבלתי יקומון. אפי' נפלים יחיו במס' כתובות: ודלמא מתים שהחיה יחזקאל. דהאי קרא יחיו מתיך ישעיה אמר והוא קודם ליחזקאל שנתנבא בימי חזקיה והיה מתנבא פסוק זה על מתים שעתיד (ליחזקאל) [יחזקאל] להחיות [מתים] אבל לעתיד לא: דובב. פרוש"מרי"ה בלע"ז כלומר נעות ומתנדדות שפתי ישיני עפר מכלל שחיין: מרחשן שפוותיה בעלמא. שפתותיהן נעות מעט בתוך הקבר אבל אין חיין ויולא לאויר העולם וכדרבי יוחנן וכו'. ולא קבלו ממנו עד שאמר להם וכו': חיים כלכם היום. דהאי היום מיותר דהוי למיכתב חיים כלכם מה ת"ל היום כהיום מה היום כי כך שומעין: הנך שוכב עם אבותיך וקם. הרי תחיית המתים [העם הזה הנה הרי מה שעתיד להיות: פלגא בידייכו. דמהאי קרא נפקא דיודע מה שעתיד להיות]:

מהרש"א כל המחזיק בתורה כו'. כ"ל לפרש דלמען יחזקו גו' קאי על הנותן מנה כדרך שאחז"ל עץ חיים למחזיקים בה לעוסקים בה לא נאמר אלא למחזיקים בה דהיינו המקיימים ומחזיקים לתורה ונותנים ללומדי תורה כגון המעשרות ללוי ולכהן ולזה הזהיר על הנותן להחזיק בתורת ה' בנתינתו שיתנו כדי שילמדו הכהנים ולוים על ידו וק"ל: מה ארי ספק דורס כו'. עיין פרש"י והכונה הדמיון בזה שהדריסה היא עיקר מקומה טומאה כמפורש פ"ק דחולין והאריה הכן דורסן כדאמרינן שם ולזה אמר מה ארי ספק דורס ואוכל פי' אבל יש לילך אחר הרוב שהורסין לאכול בטומאה אף כהן ע"ה ספק אוכלה בטהרה כו' ורובן הואי דלאו טהרין ואוכלין בדרך דריסה שהוא כעין טומאה והולכין בתר רובן שלא ליתן להם: והשיאו אותם עון גו'. דהשתא יתפרש המקרא כפשוטו שאחרים שהם הנותנים להם הם משיאין אותם עון גו' ולא בדרשה דרש"י שזה א' מג' אתין שמדרשים על עצמם כפרש"י

נפרסם

עיון יעקב

כפי פירוש ולחיים דף קי"ל שכתבו אם אין כאן כהן מכי מותר ליתן לכהן עם הארץ אבל לפי דברי רב אחא ור' יוחנן משמיה דרבי מנין אסור ליתן לו ול"ש: אף משיאו אותו עון אשמה. כי אין מיתה בלא חטא ור"א בן יעקב מוסיף אף משיאו אותו עון שיסורין באין עליהן כדאמרינן אין יסורין בלא עון: לכם לא נאמר אלא להם. כתב מהרש"א ז"ל ועוד י"ל ... [illegible] ... וכן לפי מה שהדשין לקמן דף קי"א דקאי אבנין של מעלה אמר הקב"ה אבל על דאמרין ... [illegible] ... קאי: מנלן שהקב"ה מחיה המתים ויודע מה שעתיד להיות. כ"ל דהיינו בישעי' ... מגיד מראשית אחרית ... שהקב"ה מגיד עתידות ועיקר הטעם שאין מוקדם ומאוחר בתורה שאלמלא כן ... שהקדים ... דכתיב ויאמר ה' אל משה הנך שוכב עם אבותיך וקם. הנה הוא מן המקרא ... שלאחריו העם הזה וזנה ... [illegible] ... רבים כמתים שהם כמו מתים ... ולאחריו ובמשמעות המתקים כאן: שפתותיו דובבות בקבר. עיין כתוספות פ' האשה רבה: עד שאמר להם מקרא זה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם. ולא בעי לאמרי ... מקרא דפי' ... כיון שאמר להם ... על לאמר זה כמ"ש לעיל בשם מהרש"א:

תפי

נפרשה הלאה הברכה בפסוק ויקבור אותו גו' פ"ש: **לכם לא נאמר אלא לדם בו'**: נראה לע"ג דהאי קרא עם מאה ידבר ושפיר אלין לפתחי כיתי. דלאם אבני ישראל מ"מ מממע לאו טפי לפרש כיסי דלהם אמות כמו כיתי דאותם דקב על אמות אבל בני ישראל לא התכוה כאן פיתים שב כיתי דלהם עליהם ועוד מלת דסמך בתך דרסם מקרא דמייתי לקמן בפרבת כקב דכתיב ביה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם דהסם כיון דעם ישראל ידבר בלשון נוכח לאבותיכם מ"ל דכיתי דלהם לשון נסתר איטו שב על בני ישראל רק על האבות ורי קימלי ומייתי האי קרא בהית מוקדם במורה וכפך עלמו אתאלו קרא דכיתי דלהם בין הכא ובין הכא האבות ומהא דכתיב באברהם קום התהלך גו' כי לך אתננה וביעקב כתיב הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה גו' משום דהתם באברהם נתנה לו במתנה גבת ולא בפועל דהיים שיחזיק בה ביהלכו בה לדיתב ולאורך וכן ביעקב לא נתנה לו בפועל רק גבת שנפלת לו הארץ כדי שתהא טהה לבניהם ליכנס כדאמרינן בפ' ג"ה ומביה קאמרינן. לקמן בפרקין בהיה להם לאתום מקום להריר על שלא נתקיימה המתנה בהם בפועל אבל האי קרא והקימותי את בריתי גו' נאמר על קיום הברים ועל סמתנה שנתקיימה בהם בפועל ולכן יקשה וכי להם נתנה בפועל והלא לבניהם נתנה אלא מלמד שעתידים כי ומייתו לקמן בפרקין מוקמי ליה להאי קרא והקימותי גו' במי אמתנה שלא נתקיימה וכבר כהגנו דכך. דרבה דהכא עיקרא סמוכת אהאי קרא דפרבת עקב אשר נשבע לאבותיכם לתת להם שהוא נאמר על קיום השבועה ועל המתנה בתתקיים בהם בפועל ולא נתקיימה אלא שעתידין כו' והוו לא עדי וק"ל: **צריך קים גשים ג"ם סימן.** כל"ל מספר ישן והוא סימן לחמשה סופרים שואלין בענין תחיית המתים וה' חכמים המשיבים להם. והם ה' הסופרים לר"ק קים לדוקיים תוניים קלפטרה קיסר מינה וה' חכמים משיבים גמים ג"ם גמליאל יהושע מאיר גמליאל אמי ודוק: **ודלמא וקם העם הזה גו'.** ביוחא פ"ח חשיב ליה וקם בהגהו ה' מקראות שאין להם הכרע והם שאת ומשוקדים מחר ארור וקם ולאמר דר"ג השיב להם כיון דאין לו הכרע הוא כוגל שני הפירושים ומשמע כמי דקאי אדלעיל עם אבותיך וקם והסופרים פשיטו לו דיש להם הכרע ודלמא וקם העם גו' והוא מעולר לפי תשובת ר"ג שהמקרא הזה אין לו הכרע שלא הראה בזה שמהם לדיקים אינו הגדר והפסד להם אלא שהם הגדר והפסד לדורות ח"ה שוכב עם אבותיך וקם שאין אתה הגדר לך במיתתך לפי שאתה קם לאון התחייה אבל אתה הגדר גדול לדורך וקם העם הזה וזנה וגו' דלא יהיה להם מוכיח ועומד בפרץ כמו שעשית אתה להחזירן למוטב ולהדריכן בדרך ישרים כמה פעמים אחר מסתך גם להתפלל עליהן וק"ל: **יחיו מתיך נבלתי יקומון גו'.** עיין פרש"י ותיבה למ"ד החם נבלתי יקומון מתים שנחי"ל ולפי ב' הדרשות יהיה כינוי דמתיך לאו אבל כינוי דנבלתי לא יתפרש לפי הדרש וי"ל כינוי דמתיך להקב"ה דהיים שמתים שמתו בידי שמים יחיו עי' יחי ב"ה אף אותן שלא מתו בידי שמים ונהרגו יחיו ויקומו עי' יחי ב"ה אתה שכלל ישעיה את עלמו שאותן שגם הוא נהרג עי' מנשה וכינוי דנבלתי על עלמו שאמר שיקום נבלתי שיהרג עי' מנשה עם שאר הנהרגים. ואמר **הקיצו ורננו גו' כי טל אורות טלך.** כלפי שלאחו שם נכתובות שמתים שבחו"ל יחיו בגלגול עי' מחילות עי"ז אמר בתחיים הכים של אורות של כל התחיים ולכו הלדיקים במחילות תחת הקרקע עד לא"י היש ולכן דסאים שהיא ארץ שנ' שנקרא ניחר רפאים שהם קבור מתים שמתו יחיו מתים שבח"ל אותה ארץ תפיל במחילות שיתגלגלו מתים שבחו"ל עם מתיה לא"י כדאמרינן בכתובות וק"ל: **וחכך כיין הטוב הולך לדודי וגו'.** דר"ס ליה על התחייה ואמר במתנה עה"ב אחר התחייה וחכך יתבנה כיין הטוב הוא היין המשומר לעתיד משבת ימי בראשית ואמר שזה היין איטו יין המשכר בעה"ז אבל הוא הולך את המתים לדודי לישרים בשמחה מתוך עד שפתים בחיי ומשים עד במתגלתו שאינו כיין של העה"ז המשכר ומביא השינה לאדם אלא אדרבה הוא דובב שפתי ישנים להקילם משנתם ולדבר בשפתם דברי אלהים חיים: **ואמרו לו ודלמא דרחישי מרחשן שפוותיה בעלמא בר"י כו'.** ר"ל בעלמא בעה"ז ולאתא דר"י מפורש ביבמות פ' האשה רבה עי"ש: **שאלו רומיים כו'.** הם הפילוסופים הספרים בידיעם ובתחיית המתים והם שאלו על שניהם מנין גון התורה: **ואיל נקוטו מידא פלגא בידייכו וכו'.** יש נ"דקדק לכאורה בהאי לישנא דהוה"ל נקוטו מיהא חדא בידייכו דהיינו סידיעם ואפשר לפרש דהכי קאמר נקוטו מיהא פלגא בשאלת תחיית המתים בידייכו שהכי הכתוב הזה וקם אין לו הכרע כדלעיל והוי פלגים כמחלוקת על מחלה. ונקוטו מיהי בידייכו הך פלגא מלאה דידע גם כי וק"ל:

הרי"ף לתת להם את ארץ כנען וכו'. וקשה מ"ל דלאו קאי על האבות דילמא דבר הכתוב. גלומם שנאו לבבל חנשים מבן כ' שנה ומעלה ועד בן ס' שנה וכיון שהם אינם נכנסים לארץ לא אמר והקימותי בריתי לתת לכם אלא להם לאותם הנכנסים או לבניהם של אלו אמריכם וי"ל דכיון דנראהו שנין כתיב והגלתי אותם אל הארץ אשר נשאתי את ידו ועודאי דבר הכתוב על הפחותים מבן כ' ויתרים על בן ס' שנכנסו לארץ א"כ גם בפסוק הקודם הנ"ל והקימותי את בריתי לתת לכם ומדכתיב להם הוא על האבות: שאלו לחוקים את ר"ג. וקשה מה דעתיה דר"ג להביא דאיה מהגך שוכב או יחיו מתיך כיון דאפשר לאוקומה כמו שהשיבו וצ"ק דלדברי הלדוקים כמי דמייתי גמתי יחזקאל הא איכא אימת תחיית המתים ועוד נאמר והכך כיין הטוב היכא משמע מיניה תחיית האמתים ועיק כיון שהביא להם ראיה מאשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם למה לא הביא מפסוק וגם הקימותי את בריתי אתם לתת להם והוא קודם בתורה בפ' וארא וגם די פימלי הביא ראיה מפסוק זה וגם הקימותי וגו' לתת להם. ונלע"ד שר"ג השיב להם ראיות שהם מן התורה וכו' ולא נחה דעתם עד שאמר להם ראיה מן הכתוב לתת להם ולא תרוו כי זה יוכיח על הכתובים האחרים ונזה ידוקדק שאמר כלל ופרט מן התורה וכו' מהתורה שנאמר כלו' שנכת המקרא של תורה יתגלגלו הראיות כולם של תורה נביאים וכתובים שיש תחיית המתים והכריח ר"ג מדכתיב הגך שוכב עם אבותיך וקם העם הזה וגו' דאי קאי וקם אתאי דלאבריים קשה מאי וקם כי אין זה קימה ואדרבה היא נפילה להם שכיון שהם זונים אחר ע"ז ועיק לתת הזכיר שכינתי סמוך למנין הזנות. ועיק מה שהשפיק לומר העם הזה בין וקם לזנה וגו' דהיל"ל וקם וזנה העם הזה לכן דכשו דהאי וקם אהגך שוכב עם אבותיך קאי והם מתאוונין למות על מיתתו שהיל הקב"ה הן קרבו ימיך למות והתפלל שיתמנה יהושע ואח"כ נתקבל מתנו וניחמו הקב"ה כי הוא עתיד לחיות הוא והעם הזה בני דורו והוא מונר לפניהם ויהא ראשי עם וד"ש הגך שוכב עם אבותיך והגך קם אתה והעם הזה: פרש"י ז"ל והאי וקם אהגך קאי וניאור דבריו לפי שיקשה לפי ר"ג דר"ס וקם שיהא תחיית המתים מה"כ הי"ל וקמת מאי וקם לזה פרש"י ז"ל והאי וקם אהגך קאי והי"ק הגך שוכב עם אבותיך וקם וקאי נמי לקמיה וקם העם הזה כלומר גם העם הזה יקום לתחייה ויגואו עמך וכפי זה י"ל וזנה לא קאי אוקם אלא רצה לו מה שלעתיד יהיה שיוכה העם הזה וכו' והקשו הלדוקים ודלמא אוקם העם הזה וזנה ופרש"י ז"ל ודילמא וקם אדבתריה קאי ולא אקמיה והוא אחד מן הכתובים שאין להם הכרע ומשונה לרש"י ז"ל משום דלפי דר"ג קאי למעלה ולמטה. שוכב וקם. וקם העם הזה והוי לא מהכתוב שיש לדרשם למעלה וגם למטה ולא תבחנו דרשי אהדדי והלדוקים דמו דילמא אבתריה דוקא קאי ולא אקמיה והוו אחד מני מקראות שאין הכרע לדרשם אם הם למעלה ולא למטה או למטה ולא למעלה וכן אם נדרש האי וקם
למטה

למטה לא נדרשו למעלה וכזה יחזקאל עיש רבי' ז"ל אחד מני מקראות [illegible] מקראות שאין להם הכרע שאת משוקדים ארור משר וקם הנה [illegible] מדרשים למעלה ולמטה דהיינו ארור ומשוקדים אצל הג' [illegible] או למטה כתיב [illegible] דלאי קאי לקמיה לא קאי אנתריה. והנה [illegible] מדכתיב [illegible] יחזקאל ופרש"י ז"ל מתוך של א"י נגלתי אלו הגפנים [illegible] ז"ל כי [illegible] לדעת פי' הצדוקים דמיירי בתחיית המתים [illegible] והכתוב אומר יחיו מתיך [illegible] תחיית המתים ועוד שאלו שהחיה יחזקאל היו אותם [illegible] שעתידים לעמוד בני גלות [illegible] יקומון על הגפנים כי לא היו נפלים [illegible] אלו הגפלים [illegible] דברי [illegible] של תורה [illegible] כי פי פנים לתורה [illegible] של הסופרים כיין הטוב [illegible] דובבים שפתי ישנים [illegible] עד שהגיע המקרא לתת להם כו' ומה שלא הביא מפסוק [illegible] בריתי אתם לתת להם [illegible] ולא משתכחין שהקימותי את בריתי [illegible] להם את ארץ כנען [illegible] לקבור את שרה וכו':

חדושים מה ששמעתי מפה קדוש הגאון [illegible] ז"ל [illegible] מה שלא הביא [illegible] מפסוק הקודם שנאמר בפרשת וארא וגם הקימותי גו' [illegible] ויום אחד [illegible] וכל הטף [illegible] לכם [illegible] רש"י פי' על [illegible] לתת להם ולא נאמר לכם [illegible] הקב"ה למשה לתת להם [illegible] אמר משה לישראל [illegible] לתת לכם [illegible] לא נאמר אלא להם [illegible] הקב"ה [illegible] את הארץ [illegible] ונתתי אותה לכם [illegible] וגם הקימותי גו' לתת להם [illegible] לישראל [illegible] ונתתי אותה לכם כתיב לכן [illegible] לבני ישראל [illegible] לישראל [illegible] ונתתי אותה לכם. [illegible] הגאון [illegible]:

תניא א"ר אליעזר ברבי יוסי בדבר זה זייפתי ספרי (כותים) [צדוקים] שהיו אומרים אין תחיית המתים מן התורה אמרתי להם זייפתם תורתכם ולא העליתם בידכם כלום שאתם אומרים אין תחיית המתים מן התורה הרי הוא אומר °הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה הכרת תכרת בעה"ז עונה בה לאימת לאו לעה"ב א"ל רב פפא לאביי ולימא להו תרוייהו מהכרת תכרת אינהו [הוה] אמרי ליה דברה תורה כלשון בני אדם כתנאי הכרת תכרת הכרת בעה"ז תכרת לעה"ב דברי ר"ע א"ל ר' ישמעאל והלא כבר נאמר °את ה' הוא מגדף ונכרתה וכי ג' עולמים יש אלא ונכרתה בעה"ז הכרת לעה"ב תכרת דברה תורה כלשון בני אדם בין רבי ישמעאל ובין רבי עקיבא עונה בה מאי עבדי ליה ההוא מיבעי ליה לכדתניא יכול אפילו עשה תשובה ת"ל עונה בה לא אמרתי אלא בזמן שעונה בה. שאלה קליאופטרא מלכתא את ר"מ אמרה ידענא דחיי שכבי דכתיב °ויציצו מעיר כעשב הארץ אלא כשהן עומדים תהלים עב
עומדים ערומים או בלבושיהם עומדים אמר לה ק"ו מחטה ומה חטה שנקברה ערומה יוצאה בכמה לבושים צדיקים שנקברים בלבושיהם עאכ"ו. א"ל קיסר לרבן גמליאל אמריתו דשכבי חיי הא הוו עפרא ועפרא מי קא חיי *אמרה ליה ברתיה שבקיה ואנא מהדרנא ליה דף צא
שני יוצרים יש בעירנו אחד יוצר מן המים ואחד יוצר מן הטיט איזה מהן משובח אמר לה זה שיוצר מן המים אמרה ליה מן המים צר מן הטיט לא כל שכן. דבי ר' ישמעאל תנא ק"ו מכלי זכוכית מה כלי זכוכית שעמלן ברוח ב"ו נשברו יש להם תקנה ב"ו שברוחו של הקב"ה עאכ"ו א"ל ההוא מינא לר' אמי אמריתו דשכבי חיי הא הוו עפרא ועפרא מי קא חיי א"ל אמשול לך משל למה הדבר דומה למלך ב"ו שאמר לעבדיו לכו ובנו לי פלטרין גדולים במקום שאין מים ועפר הלכו ובנו אותו לימים נפלו אמר להם חזרו ובנו אותן במקום שיש עפר ומים אמרו לו אין אנו יכולין כעס עליהם אמר להם במקום שאין מים ועפר בניתם עכשיו שיש מים ועפר עאכ"ו ואם אין אתה מאמין צא לבקעה וראה עכבר שהיום חציו בשר וחציו אדמה למחר השריץ ונעשה כולו בשר שמא תאמר לזמן מרובה עלה להר וראה שהיום אין בו אלא חלזון אחת למחר ירדו גשמים ונתמלא כולו חלזונות א"ל ההוא צדוקי לגביהה בן פסיסא אוי לכון חייביא דאמריתון מיתי חיין דחיין מיתי דמייתי חיין א"ל אוי לכון חייביא דאמריתון מיתי לא חיין דלא הוו הוו דהוו לא כ"ש אמר ליה חייביא קרית לי אי קאימנא בעיטנא בך ופשיטנא לעקמימותך מינך א"ל אם אתה עושה כן רופא אומן תקרא ושכר הרבה תטול

זייפתם ולא העליתם כלום. כזב אתם אומרים ואין ממש בדבריכם: לאו לעה"ב. אלמא יש תחיית המתים:

מהכרת

עין יעקב

[illegible]

מהברת תברת. הכרת בעוה"ז תכרת לעוה"ב: איגהו הוה אמרי ליה דברה תורה כלשון בני אדם. ולהכי א"ל הכי כי היכי דלא ליהוי להו פתחון פה: הכרת תכרת. בעוה"ז כתיב: והלא כבר נאמר. בעוה"ז: את ה' הוא מגדף ונכרתה. דקס"ל מגדף היינו עובד ע"ז: וכי ג' עולמים וכו'. ור' עקיבא כבירא ליה דמגדף היינו מברך השם: והשתא בין לר' ישמעאל בין לר"ע עונה בה מאי עבדי ליה מבעי ליה וכו'. שעונה בה שלא שב קודם מיתה הוי נכרת אבל שב לא: דחיי שיכבי. שהמתים חיים: ויציצו מעיר. שעתידין ישראל לצוץ ולפרוח מעיר ירושלים וכדאמרי' הקב"ה עושה להם מחילות לצדיקים והולכין ועולין לירושלים: אמרה לו ברתיה. דקיסר לר"ג כבקיה: בי יוצרים וכו'. ומשל הוא אצלו היו שני יוצרים בעירנו אחד יוצר כלים מן המים וכו': אמרה לו. אף כן הקב"ה אם מן המים שהוא מלייר דמעפה סרוחה שהוא כמים הוא מוליד: מן העפר לא כ"ש. שבידו: דבי ר' ישמעאל תנא ק"ו מכלי זכוכית. זו היא תשובה שהשיבה לאביה: מה כלי זכוכית שעמלן ברוחו של אדם. שכשהוא עושה אותו יש לו שפופרת ונופח לתוכו וכן (נוסך) כשוע מפי האומנים: יש להם תקנה. להתיכן ולחזור ולעשות מהן כלי והא דאמרינן בחגיגה ונוחין לאבדן ככלי זכוכים לא שאין להם תקנה אלא שמפסדין לשעתן ואין כ"כ מתקיימין: עבשיו שיש מים. והכי מוי שהקב"ה יוצר את האדם מטיפה קטנה שאין בה ממש וכ"ש שיכול לבראתו מן העפר א"כ כל העולם כולו יצר בתוהו: ואם אי אתה מאמין. שהקב"ה בורא מן העפר: עבבר. שקורין אשקריי"ל ויש במינו שאין נבראין ע"י תולדה: היום. מתחיל לברא ולצאת מן העפר ולמחר מהלך כשהוא נברא כדאמר בשחיטת חולין בהעוף והרוטב: וישמא תאמר לזמן מרובה. שאותו שרץ אינו נברא לאלתר אלא לזמן מרובה שבוע או שבועיים והאי סבור שאין הקב"ה מחיה מתים לפי שעה. לך עלה להר וכו': חלזון. תולעת שעולה מן הים אחד לשבעים שנה ולתכין גרומו תכלת וכשהגה אינו נראה בכל ההר אלא חלזון אחד: ולמחר. שהגשמים יורדין מתמלאת כולו חלזונות. ונראה למורי שבילי חלזון מבריאות כולן אלמא יש בידו להחיות לפי שעה: גביהה בן פסיסא. כך שמו והיתה לו עקמומית בגבו כדמוכח לקמן: ווי לבון הייביא. אוי לכם לרשעים: דהיי מתים. אותן שהן חיים ואין אנו שמתים והאיך יעלה על דעתו שהמתים חוזרין וחיין: דלא הוי. אותן שלא היו בעולם טולדין ומולדין וחיין אותן שהיו כבר לא כ"ש שחוזרין וחיין: א"ל. מינא: הייביא קרית לי וכו'. לקנחו בא:

מהרש"א זייפתם תורתכם כו'. נראה לפרש זייפתם תורתכם דהיינו מקראות המפורש בהם תחיה שהבאתם לעיל אשר נשבע לאבותיכם לתת להם וקרוב היה זה להודיע לכתוב לכם תחת להם ועשו כן לפי שבמושבו בארץ ישראל ואמרו שלא יצא הארץ מידם לעולם הם הכתוב לאבותיכם לתת להם כבר נתקיימה לתת לכם אבל לא יתקיים לעולם לתת להם בעולמי לעתיד וע"ז א"ל זייפתם תורתם להכחיש עוה"ב לכתוב לכם תחת להם שלא הצלחתם בידכם כלום שלא הועיל זה לכם שהרי כתיב הכרת תכרת עונה בה שאחר שאדם נכרת בעוה"ז בידי שמים קודם זמנו ואח"כ עונה בה אלא על העתיד לאמר שיהיה עונה כשאר בה לדון עליו ולזה דקדק הכתוב לומר בלשון נקבה עונה בה ולא עון בו כבעל דין הנפשות לעתיד אמר כן ודייק: ויציצו וגו' עומדין ערומין כו'. נראה דמהאי קרא

קא מספקא לה ברייתה הדייקס למהיד כענבא הזה שעולה מן הארץ עמם בלא לבוש ודבר גנאי הוא שיהיו עומדין ערומין וא"ל ק"ו מחטם ווים חטה כו' ועשב הנאמר בהאי קרא הוא עשב החטה שנקברים ערומה כו' ודייק: ועפרא מי קא חיי כו'. הקיסר הזה לדוקי היה ולא האמין גם מה שנאמר בתורה וייצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה גוף ונשמה בקדמות העולם וע"כ השיבי לו מתוך הלידה בעירנו רואין מטיפה סרוחה בחית כמים ומן בההוא מינה שאבל כרי אוי נמי הכי ועפרא מי קא חיי יש לפרש כן דע"כ לא האמין בתחלת יצירה של אדם הראשון וא"ל במקום שאין מים ועפר כי הי"ם כפי' ראשון שפרש"י שהקב"ה יוצר את האדם מעפר שאין בם ממש כי אבל פירוש שני שפירש רש"י א"כ כל העולם יצר בתוהו עכ"ל לא יתכן להשיב למין הזה שלא האמין בתורה בבריאת אדם מן האדמה וק"ל: ק"ו מכלי זכוכית כו'. עיין פרש"י דלא נראה לו לפרש דבי ר"י תנא ק"ו כו' הוא מלתא באנפי נפשיה משום דודאי אין לנו לדון ק"ו על תחיית המתים דכמה מקראות מפורשין בה כדאיתא בשמעתין ועוד מה לריך ראיה מק"ו שאפשר בתחייה מן העפר למאמין בתורת משה שכתוב בה אדם נברא מן האדמה אלא דהאי ק"ו הוא תשובה למינים שאינם מאמינים בתורה ובמקראותיה וק"ל: א"ל ווי לבון הייביא כו'. נראה לפרש בזה כלפי מ"ש לקמן שיש רשעים שאין עומדין בתה"מ כגון דור המבול ויש רשעים שיהיו עומדין בתה"מ ויהיו נדונין אז על רשעם כגון אנשי סדום וה"ם מינין על ישראל וקראם חייביא ווי לכון לומר כן דאמריתו מיתי חיין והרי אתם נדונים אז על פשעיכם אבל מה לכם לומר דחיי מתין דמיתי חיין שאין תה"מ ולא תהיו נדונים והשיב לו אדרבה ווי לכון חייביא שאתה ואותו כת של רשעים שאין עומדין לעה"ב שאתם כופר בתה"מ שנשבע בו שאין לו חלק בעה"ב אבל נוח היה לכם לומר דלא הוו דהוו לא כ"ש ואז הייתם זוכים לחלק עה"ב אחר שחקבלו דין שלעתיד דגם הרשעים אחר שנדונים בעה"ב יזכו לעה"ב וק"ל להבין:

הר"ן בדבר הזה זייפתי כו'. צריך לפרש על כל אותם המקראות מהתורה הנזכרים אותם מפסוקם הרי הם ומזייפים תורתם אבל עכשיו לא הצלחתם בידכם כלום ובזה זייפתי ספרי כותיים ועדיין צריך לתקן דכפי הנראה זייף את דבריהם אבל היכן עלינו שזייף את ספריהם וי"ל הוא מה שכתוב בספריהם את כל דברי ספר התורה ומן שכתוב נמי עונה בה והם כופרים בתחיית המתים א"כ צריכים הם לומר שבספריהם הם מזויפים שאין לכתוב עונה בה. ויש לדקדק לישנא לאו מדכתיב ונכרתה. וכתיב הכרת תכרת דבשלמא דהכרת תכרת לגד יש להם פתחון פה לומר דברה תורה כלשון בני אדם אבל ונכרתה הכרת מאי הוא. וי"ל דיש להם לדחות דלימא מגדף הוא מברך השם וגו' ונכרתה בעה"ז כתיב הכרת תכרת דברה תורה כלשון בני אדם ויש לדקדק דגם בהאי קרא דעונה בה יש להם לדחות דכי מתכרת הנפש אחר מיתה לעה"ב ליכא בעייתא אבל מנין לתחיית המתים מן התורה וי"ל עם מה שפי' שלעה"ב הוא אחר התחיה וכיון שיש עה"ב הוא מגולה שיש תחיית המתים. ועדיין קשה אך זייף רבי אליעזר ספרי כותים בהאי קרא דעונה בה כיון שעדיין יש להם פתחון פה לדרוש עונה בה כמדרש ר"ע ור' ישמעאל. ונראה דאפי' ר"ע ור"י לא דרשו באמן שעונה בה אלא על הכרת של עה"ב אחר התחיה אבל שב בתשובה קודם מיתה אינה נכרתת לעה"ב אחר התחיה אבל בעולם שהכרת של עוה"ז הוא אע"פ שחזר בתשובה קודם מיתה דאין התשובה ממרקת כההיא דרס ר"י גבי סלוקי כפרה עבר על כריתות ומיתות ב"ד תשובה וי"כ תולין ויסורין ממרקין אלא מדכתב עונה בה לעה"ב תפי שיש תחיית המתים מן התורה ובזה זייף ספרי הכותים: אמריתו דשכני חיי דהתיב ויציצו מעיר וגו'. ולעיל דפשטיה דקרא מדבר בשפע הארץ ובפירותיה ויציצו פרח האילנות כמו עשב הארץ וי"ג יש להבריא שמדבר בשפיה שאין דרך האילנות להיות כעיר שלא מרביקין האילן מהעיר והלי"ל

ועיט

ויליף כמשל האורן והדכתיב ויליף מעיר הוא לומר מעתידין שמתגלגלין צדיקים ביום התחיה ועולים מירושלים כדאמרינן בכתובות פרק יש. שנאמר ויציצו מעיר ואין כ"כ אלא ירושלים שנאמר העיר אשר בחרתי בה. וגם דרשו במסכת שבת עתידה א"י שתוציא גלוסקאות וכלי מילת שנאמר יהי פסת בר בארץ וכן דרשו במסכת סנהדרין עתידה חטה שתתמר כדקל בראש ההרים שנאמר בראש ההרים וגו' וכל זה נאמר התחיה והשפחה דקתני ליה ויציצו מעיר שהוא ענין התחיה. וזהו שהסתפקת אם עוזרים עלויים אפשר דמדכתיב כעשב הארץ משמע עלויים בלא לבוש ולא נא מדכתיב כעשב הארץ ולא עשב סתם הוא לרמוז על המתים שיעלו בכתונה לבושים וכדכתיב יהי פסת בר בארץ שהוא הקמת דומגה להם וכדכתיב להוציא לחם מן הארץ. יש לדקדק למה לא אמר הגא דבי רבי ישמעאל ורבי אמי כמו שהסיבת בת קיסר שמא ידחה ויאמר דשם שיכול לבוא טיט חדשה מן המים אבל לחזור לבוא נוה שנתקלקלה ולכך תנא דבי רבי ישמעאל שהסיבה קיו מכלי זכוכית שהוא ליעוד לדבר שנתקלקל שיש לו עוד תקנה מ"מ יש עדיין פתחון פה שכלי זכוכית שנשברו לא נתנשלו מתה שהיו כי בתחלה היו זכוכית ואחרי שנשבר עדיין זכוכית אבל האיו שנתבטל ונעשה עפר איך ישוב העפר להיות אדם ולכך השיב לו אמי אמשול לך משל וכו' ובזה יש ליישב למה לא השיב לו מדכתיב ויאמר כי אלהים עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים הרי עפרא חיי המגם בא להוכיח שאפ"ה שנתקלקל אותו עפר ראשון אמר הקב"ה ועורה ויש לדקדק בנושל הזה שהוא תחיית האותים שים כאן עפר אבל לא מצינו כאן מים והיכן הם האמים ואפשר לומר שהבל מעתיד הקב"ה לחיות האתים הוא האים עם העפר:

ת"ר בכ"ד בניסן איתנטילו דימוסנאי מיהודה ומירושלים כשבאו בני אפריקא לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון אמרו לו ארץ כנען שלנו הוא דכתיב ארץ כנען לגבולותיה וכנען אביהון דהני אינשי הוו אמר להו גביהא בן פסיסא לחכמים תנו לי רשות ואלך ואדון עמהם לפני אלכסנדרוס מוקדון אם ינצחוני אמרו הדיוט שבנו נצחתם ואם אני אנצח אותם אמרו [להם] תורת משה רבינו נצחתכם נתנו לו רשות הלך ודן עמהם אמר להם מהיכן אתם מביאים ראיה אמרו לו מן התורה אמר אף אני לא אביא לכם ראיה אלא מן התורה שנאמר ויאמר ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו עבד שקנה נכסים עבד למי נכסים למי ולא עוד אלא שהרי כמה שנים שלא עבדתונו אמר להו אלכסנדרוס מלכא החזירו לו תשובה אמרו לו תנה לנו זמן ג' ימים נתן להם זמן בדקו ולא מצאו תשובה מיד ברחו והניחו שדותיהן כשהן זרועות וכרמיהן כשהן נטועות ואותה שנה שביעית היתה:

דימוסנאי. שודרין בגלי חוגם שהיו חלין ליטול חנק ביהודה ובירושלים: שבאו בני אפריקה לדון וכו'. ונתגלה שנים חשיב להו כל אותן יומים שנעשו בהן נסים [לישראל] וקבעום י"ט ולפני קאמר הכא דכ"ד בניסן נמי דיי"ט הוא ואסור בהספד משום נס זה. א"י כנען לגבולותיה. דלכך ארעא קרי ארץ כנען ואתם ירשתם אותה שלא כדין דשלנו היא דכנען אבינו היה:

מהרש"א א"ל תורת משה כו'. היא מדרך הטעם כשהם יכלמו חאמרת הדיוט שבנו נצחתם וכשאני אנצחם אז תהיה כלמתן כי אלא תורת משה נצחתם ואולי עוד באומר זה לפני שמדרך המוכחים שלא לסבב לדבר את חברו לדבר אחר אלא תמיד הוא

ראוי לבלא חבר ממקום שבא ובאותו דבר עצמו שסביא חבר לראיה הוא מביא ראיה לבלתו ולזה מבואר של"ל מהיכן אתם מביאין ראיה מן התורה אף אני כי חייב אם אני אבלא אותם א"ל תורת משה נצחתכם לפי שאתם באים בבלחוכה של תורה שבאו' בה ארץ כנען לגבולותיה והיא התורה בעצמה נלחתם שנאמר ויאמר ארור כנען עבד עבדים וגו' והיכא למידק במענהם דכיון דבני אפריקא היו באים בראיה מן התורה מדכתיב בה ארץ כנען לגבולותיה על כרחך יאמינו במה שכתוב בתורה וא"כ אין להם פתחון פה כלל דמנה כתובים בתורה שהקב"ה נתן לישראל ארץ ז' עממים וגם שלא יחיו מהם כל נשמה וכמאמר ה' מה מעם פתח בראשית בדם יאמרו אומה"ע ליסטים אתם כי א"ל שהקב"ה ברא ונתנה להם וברצונו נטלה ונתנה לנו והיא תשובה נלחת לגוי שיאמין בתורה ועוד לך אם באותו תשובה זו דכתיב ארור כנען עבד גר היה תשובה כנגד בני אפריקא עפם מ"מ כנען הגה תשובה זו מוסיף שלא כנגד פני המלך אלכסנדרוס מוקדון בשום מבני יפת דעבד עבדים יהיה לאחיו כתיב דהיינו שם ויפת וישי האלי לבני שם והאלי השני לבני יפת במוה המעם הולך ר"י מ"ל הקב"ה ברא ותנה לאשר ישר בעיניו כי מענה מה שקנה עבד קנה רבו אינו מספיק כ"א נגד בני כנען ולא נגד בני יפת שהאלי אחת שלהם הוא כמ"ש בראש בתחלת פרשת בראשית והכרחה לפי זמן המעשה הזה מהיה בתחלת בית שני כי אלכסנדרוס היה בזמן שמעון הצדיק כדאיתא ביומא והגיד מיום חורבן בית הראשון שיה ידם תקיפה עלינו בתחלה יד כשדיים ואחר כך יד מלכי פרס ומדי ואח"כ יד מלכות יון ומוקדון והיה טענת בני אפריקא על פי דברי התורה כי בגוה ברשעתים נטל הקב"ה הארץ מאתם ונתנה לכם כמ"ש כי ברשעת הגוים האלה ה' אלהיך מורישם מפניך אבל הנה כבר אתם עשיתם כמוהו כתועבת כל הגוים אשר קבצתיכם וקאה אתכם הארץ במיתכן בית ראשון והשליך אתכם לארץ אחרת בתועבותיכם כאשר קאה אותנו בתועבתינו ועוד היום אתם בתועבותכם ותעומם הזה שיד אומה"ע תקיפה עליכם ולא טובים אתם מאתנו ואתם חבותו לנחלה בארץ הזאת והנה אנחנו קודמים לזכות בה מצד יחוסם דכתיב בה ארץ כנען לגבולותיה וכנען אבוהון דהכא איכפי הוא והיה תשובת גביהא כי באותם הכא תחת יד אלכסנדרוס והמנו לעבדים לו מ"מ הקב"ה נתן אתכם להיות עבדים לעבדים דכתיב ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו אפי' שכתוב שאף אם אחד מאחיו שהם שם ויפת מושל בחבירו ויהיה חבירו עבד וכנען לו יהיה כנען עבד לאותו עבד והנה אנחנו היום מבני שם עבדים נכנעים לבני יפת מ"מ אתם בני כנען עבדים לנו ועבד שקנה נכסים נכסים למי כו' וכה"ג פרש"י בחומש ויהי כנען עבד למו לך ותפילו בני שם ימכרו לכם עבדים עבדי כנען עכ"ל והוא לא מידי זהו שנראה לנו במאמר הזה: ואותה שנה שביעית כו'. פי' שהחזיקו שבא"י שהיו מחזיקין בהן בזרוע ובחוזקה נטעוה זו עד שבא אלכסנדרוס ובאו לפניו לדון עי"ש. אבל שחזיקן שבאפריקה אין שביעית שהג בהן דח"ל שא ודוק:

הרי"ף מהרש"א לבני יפת. שמזה הטעם נראה שדאמר הכ"ב ברוך ה' אלהי שם ויהי כנען עבד למו גם יפת אלהים ליפת וישכון באהלי שם ויהי כנען

עין יעקב

שמען שנר, למו שדשמיק לי קאי לשם לבד נאמר והפי דקאמר לאחין: על פס חרעו:

קלא שם שוב פעם אחת באו בני מצרים לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון אמרו לו הרי הוא אומר

שמות יב °וה' נתן את חן העם בעיני מצרים וישאילום תנו לנו כסף וזהב שנטלתם ממנו אמר גביהה בן פסיסא לחכמי תנו לי רשות ואלך ואדון עמהם לפני אלכסנדרוס אם ינצחוני אמרו (לו) [להם] הדיוט שבנו נצחתכם ואם אני אנצח אותם אמרו להם תורת משה רבינו נצחתכם נתנו לו רשות והלך ודן עמהם אמר להם מהיכן אתם מביאים ראיה אמרו לו מן התורה אמר להם אף אני לא

שם אביא לכם ראיה אלא מן התורה שנאמר °ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה תנו לי שכר עבודה של ששים רבוא ששיעבדתם במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה אמר להם אלכסנדרוס מוקדון החזירו לו תשובה אמרו לו תנה לנו זמן ג' ימים נתן להם זמן בדקו ולא מצאו תשובה מיד הניחו שדותיהן כשהן זרועות וכרמיהן כשהן נטועות וברחו ואותה שנה שביעית היתה. ושוב פעם אחת באו בני ישמעאל ובני קטורה לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון אמרו לו ארץ כנען שלנו ושלכם

בראשית כה שנא' °ואלה תולדות ישמעאל בן אברהם וכתיב °ואלה

כה שם תולדות יצחק בן אברהם אמר להם גביהה בן פסיסא לחכמי תנו לי רשות ואלך ואדון עמהם לפני אלכסנדרוס אם ינצחוני אמרו הדיוט שבנו נצחתם ואם אנצח אותם אמרו [להם] תורת משה רבינו נצחתכם נתנו לו רשות והלך ודן עמהם אמר להם מהיכן אתם מביאים ראיה אמרו לו מן התורה אמר להם אף אני לא אביא ראיה

שם אלא מן התורה שנאמר °ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק ולבני הפלגשים אשר לאברהם נתן אברהם

בבא בתרא קלג מתנות אב שכתב *אנטין לבניו בחייו ושיגר זה מעל זה

מנחות כג' כלום יש לזה על זה כלום מאי מתנות א"ר ירמיה בר אבא מלמד שמסר להם שם *טומאה:

סיטול ... חפי' טומאה אנטין. כתבים שלא יטול אחד בחלק חברו כמו שעשה אברהם ליששמעאל שלא ניטול בזה שנתן ליצחק כלום יש לזה על זה כלום: שם טומאה. כשוף ומעשה שדים:

מהרש"א ישוב פעם אחת באו בני מצרים וגו'. גם נכאן איכא למידק כיון דבני מצרים היו באים בראיה מן התורה וטעי"ם להם מהיכן אתם מביאים ראיה מן התורה וכו' א"כ מעיקרא דהכא נעמים יש להם תשובה שסרי הקב"ה לוה לאחם שישאלו אים

מלא רעהו ואשה מאת רעותה כלי כסף וזהב וי"ל שבני מצרים אמרו שהקב"ה לוה להם שישאלו אבל תחזירו ע"כ השאלה כדין כל שואל ויותר סדברים נאמר זה יתגאלו לך לעיל: של ת"ל שנה. לאו דוקא שהרי לא היו במצרים כ"א רד"ו שנה גם כל אף ששיה יעקב ויוסף קיים לא היו משתעבדים בהם אלא קירכיה דקרא נקט דכתיב ישבו במצרים ת"ל שנה: בני ישמעאל ובני קטורה וכו'. בדרך שזה שכתבנו לעיל גבי בני אפריקא יש לפרש גם כאן כי בני ישמעאל באו בראיה מן התורה וכמה פעמים כתיב בתורה במתן שהקב"ה אמר בבנה שמנין ליצחק אלא שאומר בכל זה על הגלוי אם תזכו בזמות קיום התורה והמצוה כיון שנזכר כמה פעמים בתורה אבל אחרי שמכלתם ועד היום אתם בשנים הזה עיד מלכות האומות תקיפה עליכם ואין אתם באים לזכות בארץ אלא מצד הירושה ושבותו לאב הראשון אברהם גם אנו בני ישמעאל יש לנו זכות בה מצד הירושה במותכם שאין אתם טובים ממנו: אלה תולדות ישמעאל וגו'. יש לדקדק דמקרא הזכיר בנאו גם בני קטורה עמהם ובדברי טענתם לא הזכיר רק ישמעאל שהיה מזרע אברהם ולא הזכיר גם בני קטורה שהיה מזרע אברהם וי"ל שבני ישמעאל היו עיקר בטענה זו שבאו ליטול פי שנים כי בכור היה והבי היאך בנ"ל כי את הבכור בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים וישמעאל מי ע"ש: ויתן את כל אשר לו ליצחק כו'. אגמרא דידן מפרשו כמשמעו שנתן ליצחק כל ממונו ושפיר והפי' ספירש במתנות ברכת דייתיקא וכו' ע"ש ואל ע"ש ב"ר שקילתו שכתיב ומשמעו לפי זה שדרשו שם שכבר נתן ליצחק כל ממונו מדכתיב וכל טוב אדוניו בידו דשטר מתנה כתב ליצחק וכו' כפרש"י בחומש וע"ין ב"ח"ם אבל אגמרא יפרש מה שם כמשמעו ב"ה בידו נמוב אדוניו דהיינו שם זהב ושפי לעידים כדי שיתלו נתת לו יצחק ולא שכתב לו שטר מתנה. וכתב הרא"ם ויש לתמוה איך עשה זה אברהם וכו' ואיך העביר נחלה מישמעאל ובני קטורה ונתנה ליצחק הא אמרינן לא תהוי בי עבורי אחסנתא אפילו מברא בישא לברא טבא ותמה י"ל כו' עכ"ל ועיי"ב דישמעאל בן שפחה היה שנולד לו קודם שנשתחררה ואין בן שפחה יורש ובני קטורה אע"פ שנולדו אחר שנישאה והיה אסור בשפחה ונשתחררה קטורה מ"מ בני פלגשם היו כדכתיב ולבני הפלגשים אשר לאברהם וגו' דמשמע דתוספות דכל שאר בניו חוץ מיצחק היו בני פלגשים ואינם יורשים כיון שם בן אמתו שבוה יצחק: שם טומאה מסר וכו'. פרש"י כישוף וכו' וא"ת דאברהם קיים כל התורה ואיך היה ללמוד מעשה כישוף כדאמרינן בסוף פ' ד' מיתות לא תלמוד לעשות אבל אתה למד להבין ולהורות וי"ל לפרש"י דבתא דהכא אתיא כמ"ד דבן נח לא נצטווה על הכישוף דלמ"ד דבן נח נצטווה על הכישוף והאי דלא היה מוסר להן כישוף ממש ולפני עור וגו' ומיהו אי לאו פרש"י הייתי יכול לפרש שם טומאה דקאמר הכא מעשה שדים

ולא

עין יעקב

[illegible] שוב פעם אחת באו בני מצרים לדון עם ישראל. [illegible]

ויתן אברהם את כל [illegible]

ולא כיסף וכדברי הרלב"ג שהתיר במעשה עדים שאינו בכלל כספים לכ"ע:

הגדה אלו מתנות. כי בג"ק י"ל כל אשר לו הוה הבכורה כאחיו ולבני הפלגשים נתן מתנות כבן פשוט אבל השתא דקסינן כל אשר לו שלא היה כלום לשאר בניו הקשה אלו מתנות. הרי"ף:

קלב **א"ל** אנטונינוס לרבי גוף ונשמה יכולין לפטור עצמן מן הדין כיצד גוף אומר נשמה חטאה שמיום שפירשה ממני הריני מוטל כאבן דומם בקבר. ונשמה אומרת גוף חטא שמיום שפירשתי ממנו הריני פורחת באויר כצפור. א"ל אמשול לך משל למה"ד למלך

זס ע"ג שהיה לו פרדס נאה והיה בו *בכורות נאות והושיב בו שני שומרים אחד חגר ואחד סומא א"ל חגר לסומא בכורות נאות אני רואה בפרדס בא והרכיבני ונביאם לאכלם רכב חגר על גבי סומא והביאום ואכלום לימים בא בעל הפרדס אמר להם בכורות נאות היכן הם א"ל סומא כלום יש לי עינים לראות א"ל חגר כלום יש לי רגלים להלך בהם מה עשה הרכיב חגר ע"ג סומא ודן אותם כאחד אף הקב"ה מביא את הנשמה וזורקה בגוף

תהלים נ ודן אותם כאחד שנאמר °יקרא אל השמים מעל ואל הארץ לדין עמו יקרא אל השמים מעל זו נשמה ואל הארץ לדין עמו זה הגוף:

בכורות. תאני הבכורות: **יקרא אל השמים מעל.** כלומר יקרא הקב"ה לנשמה הבאה לו (גאדם בגוף) [לתוך] גופו של אדם מאל השמים ממעל ויקרא אף אל הגוף שבא מן הארץ:

מהרש"א פורחת באויר כו'. היא נשמת הרשעים שאין לה מנוחה בעה"ב ופורחת באויר כצפור לנוד אבל נשמת הצדיקים זוכים למקום מנוחה בישיבה של מעלה וכו' ונפש אחרי נאחרם בצרור החיים וק"ל: **יקרא אל השמים וכו'.** ופי' הכתוב יקרא אל השמים שהיא הנשמה לפקוד עליה מה דינה ולפי בעצמה יקרא גם אל הארץ שהוא הגוף לדין עמו אל הקרי עמו אלא עמו שיהיה גם הגוף נידון ביחד עם הנשמה וק"ל:

הגדה אל השמים ממעל. דאי אל השמים כמו לשמים קשה היכן מצינו שנקראה הנשמה שמים ועוד דהל"ל ומעל השמים כי [illegible] אלמה מחמת כסא הכבוד ומדכתיב אל השמים הוא כמו אל [illegible] זו נשמה שהיא מעל השמים. הרי"ף:

קלג **א"ל** אנטונינוס לרבי מפני מה חמה יוצאה במזרח ושוקעת במערב א"ל אי הוה איפכא נמי הכי הוה אמרת לי א"ל הכי קאמינא לך מפני מה שוקעת במערב

נחמיה ט א"ל כדי ליתן שלום לקונה שנאמר °וצבא השמים לך משתחוים א"ל ותיתי עד פלגא דרקיעא והתן שלמא ותיעול משום פועלים ומשום עוברי דרכים:

מפני מה שוקעת במערב. הסובב את כל העולם עד שחוזר למקום זריחתה למזרח ותשקע דאי הוה הכי לא הוה אצטריך לך מפני מה שוקעת במזרח דסובב העולם כך היא ממקום שיצאה שם נכנס: **כדי ליתן שלום לקונה.** להקב"ה שהשכינה במערב וכיון שמגעת עד מערב הולכת ומשתחוה לפני הקב"ה שנראה לכך שוקעת ונכנסת כשוחה לפני הקב"ה: **ותיתי עד פלגא דרקיעא.** דאם לכך משתחוה למה הולכת בתוך המערב תבא עד אמצע של רקיע ותשקע לשם ותשם תשתחוה כלפי מערב שכן דרך בני אדם שמשתחוים ברחוק לפני המלך ואינו מתקרב כל כך: **משום פועלים.** דאילו כן היה מחשיך פתאום שבהיותה באמצע הרקיע מאירה ביותר דקצורים הם שעדיין יש שהות ביום (והיו) פועלים בוטחין במלאכתן עד שחשיכה ועוברי דרכים [נמי]. לא היו יודעים מתי יחשיך לנקש להם בית לינה ולכך שוקעת במערב שכשהולכת ומשפלת והולכת וכלה אורה יודעין בגוונא שעת חשיכה:

מהרש"א שוקעת במע"ב כו'. פרש"י הסובב כל עולם עד שחוזר למקום זריחתה למזרח ותשקע כו' ע"ש קצת דחוק דהאי קשיא ליה דהיכן הלך בלילה בלאחה שקיעה והוזקק לומר בתמוה שם במקומה במזרח כל הלילה וי"ל ע"פ מ"ש פ' לא יחסור גבי כחזיק טובה לאנוש"ט שהודיעו לנו תקוס תפלה שנאמר ולבא השמים וגו' כי מהלך ז' סכבי לכת באתו רואין ע"פ גלגל השמש מהרח למערב אבל עיקר מהלכם מאחרי מוערב למזרח כמ"ש המוכבים חיים אפסויכסם ומפני זה חמה יוצאה במזרח ושוקעת במערב היפך מהלך אמיתי שלהם שהוא ממערב למזרח ולפי שלא פירש קושייתו למה לא יהיה כך משמע ליה לרבי כפשטיה וא"ל אי הוה איפכא נמי הוה אמרת לי למה לא יהיה בהיפך ומ"ה השיב לו דלא על ההיפך קשה לחוד אלא דהדא ותייהו מאי קשיא לי אמאי שוקעת במערב כיון דעיקר מהלכה שוקעת במזרח והיינו דהך תרא מאי הוה קשיא ליה אמאי יוצאה במזרח כיון דעיקר מהלכה יוצאה במערב אלא דנקט התלמוד הך חדא דשוקעת במערב דאהא השיב לו רבי דלכך היה מהלכה ע"י גלגל שחוזר ממזרח למערב היפך מהלכה אמיתי שהוא ממערב למזרח שנהיה אמ רואין בזה שהולך ממזרח למערב שהיא שוקעת ומשתחוה למקום השכינה שודיע לנו בזה מקום תפלה כדאמרינן בפרק לא יחסור ודוק:

הגדה שנאי ולבא וגו'. כיון דוהכי עומדים ממה ומשתחוה ושוקעת במערב אף שאר לבא השמים אין לנתן בהשתחויה שלכן שהוא במערב. הרי"ף:

קלד **א"ל** אנטונינוס לרבי נשמה מאימתי נתנה באדם משעת פקידה או משעת יצירה א"ל משעת יצירה א"ל

עין יעקב

באחד על הפירוש וצ"ל כ"ה פ' ד' מיתות: **ונשמה** אומר גוף חטא וכו'. [illegible]

[illegible]

אל אפשר לחתיכה של בשר עומדת ג' ימים בלא מלח ואינה מסרחת אלא משעת פקידה (א"ל אין משעת פקידה) אמר רבי דבר זה לימדני אנטונינוס ומקרא מסייעו שנא' °ופקדתך שמרה רוחי אמר ליה אנטונינוס לרבי יצה"ר מאימתי שולט בו באדם משעת יצירה או משעת יציאה א"ל משעת יצירה [א"ל] אם כן יבעוט באמו ויצא אלא משעת יציאה אמר רבי דבר זה למדני אנטונינוס והכתוב מסייעו שנא' °לפתח חטאת רובץ:

משעת יצירה, שנקרש כולו נגמר תידין ועלמות: פקידה, משעה שהמלאך פוקד הטפה ומביאה לפני המקום מה תהא עליה כדאמרינן בפרק כל היד במסכת נדה ומיד מרקה בו נשמה וחיות: **א"ל** רבי משעת יצירה: א"ל. אנטונינוס וכי אפשר לחתיכה שתתקיים אפילו ג' ימים בלא מלח בלא שתסריח וס"ל אילו לא היתה נשמה כתומה עד שעת לידה היאך מתקיים הטפה בלא הסריח במעים וכיון שטפה מסרחת שוב אינה נולדת. (וא"ל אנטונינוס לרבי משעת פקידה: א"ל. רבי אין משעת פקידה כדדרך): למדני אנטונינוס. מרבריו למדתי: ופקודתך שמרה רוחי. משעת פקידה נשמר רוחי: **משעת** יציאה. כשיולד ממעי אמו או משעת לידה: **א"ל.** רבי משעת לידה: א"ל. אנטונינוס א"כ בועט במעי אמו ויוצא: (א"ל. אנטונינוס משעת יציאה):

מהרש"א **א"ל** משעת יצירה א"ל וכו' ג' ימים בלא מלח ואינה מסרחת וכו'. ושעת לידה הוא מי יום אחר שנפקדה וכילך תתקיים הטפה כ"כ שלא תסריח וכיון שהיא מסרחת שוב אינה נולדת כפרש"י הכי אמרינן בפרק ר"ע ודאמרינן בעלמא שאדם שלא מטפת קרחת היינו דקרונה להיות ברוחה אי לאו הפקידה ממש יהי' ב"ש עי' שנלוך: **לפתח חטאת רובץ** כו'. ויש להקשות מהא דאמרינן פ"ב דיומא הכוח עוברה דאריח ב"ה אתפי' לקנים דר"ת א"ל נותנו לה ולא אנחיבא קרי עליה זרו רשעים מרחם מהא מוכח שהולט יצה"ר גם במעי אמו ונראה יש ליישב דעי' אמו כי התם אפשר דשולט בו יצה"ר קודם שילולה אבל בולד עלמו אינו שולט יצה"ר דא"כ הוה בועט ויוצא אך קשה מהא דדרשינן גבי ויתרוצצו הבנים בקרבה שהיתה עוברת על פתח ע"ז והיה עשו מפרכס לצאת וקי"ל:

הרי"ף רש"י א"ל רבי משעת יצירה. דהכי כל רבי קי"ל דהאיך תתקיים המגפת והמתמוררת שלא תסריח במעיה ומדכתיב יוצר רוח אדם בקרבו משמע לאחר שהוא אדם נגמר ונידון יוצר הרוח:

קלה **ריש** לקיש רמי כתיב °בם עור ופסח הרה ויולדת יחדיו וכתיב °אז ידלג כאיל פסח ותרון לשון אלם כי נבקעו במדבר מים ונחלים בערבה הא כיצד עומדים במומם ומתרפאים. עולא רמי כתיב °בלע המות לנצח ומחה ה' אלהים דמעה מעל כל פנים וכתיב °כי הנער בן מאה שנה ימות לא יהיה משם עוד עול ימים לא קשיא כאן בישראל כאן באוה"ע ואוה"ע מאי בעו התם הנך דכתיב בהו °(ורעו) [ועמדו] זרים [ורעו] צאנכם ובני נכר אכריכם וכורמיכם. רב חסדא רמי כתיב °וחפרה הלבנה ובושה החמה כי מלך ה' צבאות וכתיב °והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים לק"מ כאן לימות המשיח כאן לעוה"ב ולשמואל דאמר אין בין העוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד לא קשיא כאן במחנה צדיקי' כאן במחנה שכינה. רבא רמי כתיב °אני אמית ואחיה וכתיב °מחצתי ואני ארפא אמר הקב"ה מה שאני ממית אני מחיה והדר מה שמחצתי אני ארפא:

בם עור ופסח. סחין עם מומן: וכתיב אז ידלג כאיל פסח דמשמע שמתרפאין: ועומדין במומן. ואחר כך מתרפאין: בלע המות לנצח, דמשמע דלעתיד לבא ומאחר שחיין שוב אינן מתין: כי הנער. כלומר כשימות אדם לעתיד ימות בן מאה יאמרו נער הוא מת כי הנער בן מאה שנה ימות אלמא מתין: וחפרה הלבנה ובושה החמה. משמע שיהא אורם כהה וכתיב והיה אור הלבנה כאור החמה: כאן לימות המשיח. כשיבוא המשיח והיה אור הלבנה כאור החמה. ולעתיד לבא וחפרה הלבנה ובושה החמה מרב גינוס של צדיקים: ולשמואל דאמר. בברכות אחרית אין בין העוה"ז לימות המשיח וכו': אידי ואידי לעוה"ב אלא כאן במחנה שכינה, וחפרה מזיו השכינה: כאן במחנה צדיקים. כלו' במחנה הצדיקים לא נרקין: כתיב אני אמית ואחיה. דמשמע כבש שאני ממית את האדם כך אני מחייהו כמות בעל מום שמיתתו וחי בעל מום: וכתיב מחצתי ואני ארפא. כשהוא מחיה מרפא את מומן ושוב אינם: והדר מה שמחצתי. כלומר כן מתרפאים וכדלעיל שעומדין במומן ומתרפאין:

מהרש"א **ר"ל** רמי. דמיות קרא פסח אפסח מייתי והוא לאתויי קרא דלקמיה דכתיב לא אפקתא מיני עורים וגו' ולאתויי קרא דעור אעורים וי"ל לפי הטעם שעומדים במומן ומתרפאין א"כ בהנם כיכר יותר שהוא הוה אליש סבר היה בעל מום בעה"ז גם במותו גם שהיה כך בתה"מ במומו ולא"כ נתרפא למעלה עה"ז ולכך מייתי ומפסח דהנם ניכר בו שהיה בעל מום כשעמד מת ואח"כ בעומן דמוה שרים שאין ניכר בהם שינון בלאן חולים וק"ל: כי הנער בן מאה וגו'. קרא לא כך כתוב אלא לא יהיה משם עוד עול ימים הקן לא ימלא את ימיו כי הנער וגו' ולאפר בהם ב' דלתות אלא שהקדים המאמר כי הנער בן מאה וגו' דביה מפורש יותר שיהיה מיתה לעתיד ועיין פרש"י למה קראו נער ואיתא במדרש דלכך קראו נער בן מאה לפי שלא ימות ונעשה בר עונשין כשהוא בן ק' כמו שהנער בן כי הוא בר עונשין בעה"ז ונראה דמוקי הכא האי קרא בעוה"ע שיעבדו מלאכת ישראל י"ל שקראם נער בן מאה שיהיה להם כח כנערים ובחורים לעבוד עבודת ישראל: והפרה הלבנה וגו'. לכאורה דעפי ה"ל לאתויי קרא לא יהיה לך עוד השמש

עין יעקב

שאמר העולם לאבסורד הוא זוטה ורוב לסותם אינה משובבת לקיש: **א"ל** ואפשר לחתיכה בשר עומדת בלשה ימים. עיין פירש"י ומהרש"א ובולי הבדיהם היפוי לומר דודאי ספרם טהר ושנים קודמו וי"ש כשנקלים ומשפח בשר עד שנקרש כולו כבשר גידין ועלמות אם לא יהי' בו נשמה כקרוח הבשר ושוב אינו נגמר תולד כמו בילא מורים: **א"ל** לפי שפשם כמעי אמו ויולא. ונאמום לפי מה דחיפא בנרי וק' ג' שהתינוק לומד בהעי אמו כל התורה כולו וכיון שבא לאויר העולם סטרו המלאך ומשכחו לקיש דלכך אינו נעשה במעי אמו לפי שהתורה מבלק פוא לעתיד ובו פרחוי לבחה לאויר העולם בא המלאך ומשכחו כל התורה כולה פלך כן כופע ויולא והיינו דכתיב לפתח חטאת רובץ כדאיתא שם בנמה וכו' מפורן ג"כ קושית מהרש"א בפיש ענו ומפרכס לצאת כי גם בעבלליי יחוכפי כעד סהיה פרוך ממנו א"ל הרי בעמי אמו: ר"ל לקיש רמי. קיק יגבולי פירולא ודשתן לקיש כאן לימות המשיח כאן לעתיד למיתה לאחרי כל פני מותי קרואי אחרדי ור"ע לעולם הרשעים שם עולם הבחיה ועה"ב וה"נ ועיין בהרמב"ם פ"ק דתשובה וק' ר' ע"ש: יבול

שמים לאור יומם ולבנה סירה לא יאיר לך והיה לך ה' לאור עולם גו' דמפורש ביה עפי שלא ישתמשו כלל באור החמה ולבנה ואפשר משום דההוא קרא כתיב שמש וירח אבל באידך קרא דמייתי כתיב מי לבנה ותמה דהכי משמע וחפרה הלבנה אף אותו אור שלבנה בימים כאור החמה לימות המשיח יהיה חפור לעוה"ב ואף אותה אור חמה בימים שבעתים לימות המשיח יהיה בושה לעוה"ב מהו שבינה ופי' שבחת אור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים ועיין בפרש"י בפי' אלו דברים. ועי"ל לפי מה שאמרו בחגיגה שאור שגנזה הקב"ה ביום ראשון אדם צופה בו מסוף עולם וכו' וגנזו לצדיקים לעתיד לבא חיים שיהיה אז אור החמה כאותו אור הראשון שהיו משתמשין בו בשבעת ימי בראשית וגנזו אחיכ לעתיד וק"ל: והדר מה שמחצתי וכו'. בפי' אלו דברים ל"ג הכי בדברי רבה אלא דהכא רבא רמי כתיב אני אמית ואחיה וכתיב מחצתי ואני ארפא השתא מחיי מחיי אסייי לא כ"ש אלא אמר הקב"ה מה שאני ממית אני מחיה כמו שמחלתי ואני ארפא ובבריתא גרסינן ר"א בתחלה מה שאני ממית אני מחיה והדר מה שמחלתי ואני ארפא וכ"ה בפרש"י ולפי גירסא דהכא בדברי רבא רומיא דקראי אינו מפורש כל הצורך בפרש"י דמשמע ליה ומחלתי ואני וגו' שכשהוא מחיה ורפא ועומד כך שלם והולך חזר מסברתו וממשמעות זה ואמר וסדר מה שמחלתי וכו' ויש לפרש דרבא רמי בסיפי הלשון דכתיב אני אמית ואני אחיה בלשון הווה וכתיב מחלתי ואני וגו' בלשון עבר דהי"ל למכתב אני אמחץ והא קאמר דלכך שינה הלשון במחלתי לומר מה שמחלתי כבר קדם מיתתו והתחייה אני הדר שאמית ואחיה ואני ארפא דהיינו במומים שהיה להם כבר ואח"כ מתרפאין:

הרי"ף עפ"י ומפרה מזו השכינה. וכות נפסוק חפרה הלבנה גו' כי מלך ה' לצבאות היינו שנותנת שכינה ונגד זקניו כבוד היינו שמחנה הצדיקים והיה אור הלבנה גו': מתחלפ"א והדר מה שמחלתי וכו'. רומיא הוא מדלא כתיב אני אומחץ לפי שאין הקב"ה מייחד שמו על הרעה אלא היאך הוא אומר אני אמית שהוא רעה יותר ומשני לאחר שמת נעל מום כך אני מחייהו והדר אני קאי לתחייה דלאחריו:

קי"ו ס"ת"ר אני אמית ואחיה יכול תהא מיתה באחד וחיים באחד כדרך שהעולם נוהג ת"ל מחצתי ואני ארפא מה מחיצה ורפואה באחד אף מיתה וחיים באחד מכאן תשובה לאומר אין תחיית המתים מן התורה תניא ר"מ
שמות טו אומר מנין לתחיית המתים מן התורה שנאמר °אז ישיר משה ובני ישראל שר לא נאמ' אלא ישיר מכאן לתחיית
יהושע ח המתים מן התורה כיוצא בדבר °אז יבנה יהושע מזבח בנה לא נאמר אלא יבנה מכאן לתחיית המתים מן התור'
מ"א ג [אלא מעתה °אז יבנה שלמה במה וגו' ה"נ דיבנה אלא מעלה עליו הכתוב כאילו בנה] א"ר יהושע בן לוי מנין
תהלים פד להחיית המתים מן התורה שנאמר °אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה הללוך לא נאמר אלא יהללוך מכאן לתחיית המתים מן התורה. וא"ר יהושע בן לוי כל האומר שירה בעה"ז זוכה ואומרה לעה"ב שנאמ' אשרי

יושבי ביתך וגו'. א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן מנין לתחיית המתים מן התורה שנאמר °קול צופיך נשאו ישעיה נב
קול יחדיו ירננו רננו לא נאמר אלא ירננו מכאן לתחיית המתים מן התורה וא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן עתידין בל הנביאים כולם לומר שירה בקול אחד שנאמ' קול צופיך נשאו קול ונומר. *אמר (מר זוטרא) [רבא] דף צב
מנין לתחיית המתים מן התורה שנאמר °יחי ראובן ואל דברים לג
ימות יחי ראובן (לימות המשיח) [בעה"ז] ואל ימות לעה"ב רבינא אמר מהכא °ורבים מישני אדמת עפר דניאל יב
יקיצו. רב אשי אמר מהכא °ואתה לך לקץ ותנוח שם
ותעמוד לגורלך לקץ הימין: עיין פי"ח דר"פ

מיתה באחד וחיים באחד. וס"ד אני ממית אדם זה ומחיה אדם אחר: כדרך שהעולם נוהג. שזה מת וזה נולד: מה מחץ ורפוי באחד. ואין רפואה אלא במקום מחץ: ישיר. משמע לעתיד: נשאו קול יחדיו. סיפיה קול אחד: ואתה לך לקץ ותנוח ותעמוד וגו'. רמז לו מיתה ועמידה לאחר מכן: לקץ הימין. לקץ שעתיד הקב"ה להחזיר ימינו לפניו שהרי כתיב השיב אחור ימינו:

מהרש"א שר לא נאמר אלא ישיר וכו'. מפרש"י בחומש וא"ו לומר ולייסב לשון זה כמאר דברים הנכתבים בלשון עתיד והן מיד כמו ככה יעשה איוב ע"פ ה' יחנו וגו' לפי שהן דבר ההווה תמיד וסבל בו לשון מתיד וכו' עכ"ל פ"ש. והרמב"ן טען עליו ומה יאמר הרב בפסוק יעשו עגל בחורב כמה ימרוהו וגו' וכן ותגש יקח את הסגל וגו' כי אינו לשון הווה וכו' ע"ש באורך. וכבר פשיט כהלים ע"ש ואין כאן להאריך דאין טענת הרמב"ן לדרוש רז"ל דהכא כיון דאיכא למדרש ולפרש כמשמעו דקרינן ולא כימא דלכתב עתיד במקום עבר כיון דלא מצלא בן אלא במקומות מעטים ואולי דגם שם איכא למדרש ביה ולפרש כמשמעו ואפילו ההוא במקום עתיד לא כימא דלכתב היכא דאיכא למדרש ולפרש כמשמעו כדאי' בכמה דוכתין: בפרש"י בחומש מכאן לתחיית המתים מן התורה כלן יפרשו כך תן משל שלמה שפירש בקש לבנות ולא בנה עכ"ל ולכאורה דבריו סותרים דהא הכא לא מוקמינן ליה כהאי דשלמה שבקש לבנות ולא בנה אלא כיון דלא מיחס בנסיו מעלה עליו הכתוב כאילו בנה וכן בפרק במה בהמה בעי לאוקמא מעיקרא שבקש כי תיתו ליה מוקים ליה כי אלא מתוך שלא מיחה כו' ויש לייסב דלמסקנא מוי ל"ל דשמעינן מיניה מוי שבקש לבנות ולא בנה בלאי משום דמעלה עליו הכתוב כאילו בנה הג"ל אז בנה דיבנה לא משמע הכי וכן יש להוכיח מדברי התוס' פ' במה בהמה שכתבו שם אהא דמשני שבקש לבנות כו' ופריך אלא מעתה אז יבנה יהושע כו' הקשה הר"ל דבחלק מפקינן מדכתיב אז יבנה יהושע מכאן לתחיית מן התורה א"כ אמאי לדרשה ה"כ אתאי לדרשה ואור"י דמית פריך ודלא כתיב שבקש לבנות אלא יבנה היינו הר"ל שיבנה כשאר דיהושע דודאי בנה עכ"ל ור"ל דמעלה עליו הכתוב כאילו

יכול מיתה וחיים באחד וחיים באחר. פי' שמו היה שמשה ובלא שמשה עד שלא שקעה שמשה של זה זרחה שמשה של אחר להיין ומחלפי ואני ארפא כאי דלא צריך להיותר נפשים לף. מיתה וחיים כו': כיוצא בדבר אז יבנה יהושע מזבח. כי מלת ישיר חמה ליכא רמיזא כל כך כיון דאיכא לאו"ד בסוף פ"ק דסוטה שמשה לא מת אלא עומד ומשמש וה"ל לו. ישיר"על המחשבה וכפירש"י בחומש פ' בשלח. ותשו"ב אז יבנה יהושע ליכא למימר דקאי על המחשבה וכדאיתא בפ' במה בהמה רק ג"כ אלא מעתה אז יבנה יהושע שבקש לבנות ע"ש: הללוך לא נאמר אלא יהללוך תמן לתחיית מן התורה. והיינו ע"ד סליחתא כוורה כל מי שנכנס לבתי כנסיות ובתי מדרשות בעה"ז זוכה ונכנס בה לעולם הבא: לקץ הימין. עיין פי' רש"י והרש"א ועי"ל ע"ד דאמרינן יצר טוב משאל וזמן מקרבת ולעתיד שיבוטר מן הארץ סלה מרע וזה לקץ שהוא שצריכין לקרבו בימין ולעתיד עמידה

אמר רב יהודה אמר רב כל המונע הלכה מפי תלמיד כאילו גוזלו מנחלת אבותיו שנא' °תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב מורשה היא לכל ישראל מששת ימי בראשית. אמר רב הנא בר ביזנא א"ר שמעון חסידא כל המונע הלכה מפי תלמיד אפי' עוברין שבמעי אמו מקללין אותו שנאמר °מונע בר °יקבוהו לאום ואין לאום אלא עוברין שנא' °ולאום מלאום יאמץ ואין קב אלא קללה שנאמר °מה אקב לא קבה אל ואין בר אלא תורה שנאמ' °נשקו בר פן יאנף. עולא בר ישמעאל אומר מנקבין אותו ככברה כתיב הכא יקבוהו לאום וכתיב התם °ויקב חור בדלתו ואמר אביי כי אוכלא דקצרי ואם למדו מה שכרו אמר רבא אמר רב ששת זוכה לברכות כיוסף שנא' °וברכה לראש משביר ואין משביר אלא יוסף שנאמר °ויוסף הוא השליט על הארץ הוא המשביר לכל עם הארץ. אמר רב ששת כל המלמד תורה בעה"ז זוכה ומלמדה לעוה"ב שנאמר °ומרוה גם הוא יורה:

המונע הלכה. מלמוד: [מששת ימי בראשית. דכתיב בראשית ברא בשביל התורה שהיא ראשית וישראל נקראו ראשית תבואתה שעתידין לקבלה ברא אלהים את השמים וגו']: בר. תורה: יקבוהו. מנקבים אותו לשון ויקב חור בדלתו: אוכלא דקצרי. כלי של כובסין שהוא מנוקב ומזלפין בו מים על הבגדים: ומרוה גם הוא יורה. מי שמרוה ומשביע תלמידו בדבר הלכה גם הוא יורה לעה"ב. לשון מרוה לשון תורה:

מהרש"א כאילו גוזלו כו'. ר"ל שאינו לומד עם התלמיד כו' פירוש שהיה לומד עם תלמידו ד' ומאה פעמים עד שהיתה שגורה לו בפה ח"ש שמונע הלכה ממי שרוצה ללמוד עמו עד שתהא שגורה לו בפה לפי שאומר הרב שאין התלמיד הגון וראוי לכך והיה לו ללמדו הרי גוזלו מנחלת אבותיו שהתורה היא מורשה לכל ישראל מששת ימי בראשית ר"ל דלפני בריאתם ונעשם עשהם ימי בראשית וזוכים כל ישראל ללמוד תורה. והוסיף בזה ר"ש חסידא כל המונע הלכה מפי תלמיד. ר"ל שאומר שהתלמיד אין לו פה לסדר הדברים וזה אינו מלמדו בהכם ח"ש מונע בר קרא ססורה בבלן בר שהוא מונע וללמד עם התלמיד על בוריה של הלכה הרי זה יקבוהו לאום דאפילו עוברין מקללין כי כלפי ע"ש נפי שמפלת תינוק בנוני אמו פיו סתום ומלמדין אותו כל

כאילו בנה שיש ודאי בנה כמו ביהמ"ק וי"ל אהירון ר"י דלכתי לא תזיין דמכוה דיהוכמ דודאי בנה היכא מדרש ב"ה דוי"ך · כתיב יכנס ולא בנה למדרש מינס רוח לחייה מן התורה אבל הה"ח דמנוה כיון דמעלה עליו הכתוב כאילו בנס לא יפול בו לי' ינמה אלא ע"כ דלמסקנא מני אמרין דככתב לשון יבנה מבקש לגמות ולא בנה ע"כ הוא דומיא דיהוכמ דמעלה עליו מי כאילו בנה ודו"ק: אשרי יושבי ביתך גו'. שיש שנמצאין לא הוזכר בקרא דאשרי יושבי ביתך קאמר קרא דיהללוך היינו למוה"ב כדקאמר ריב"ל נופים מכאן לתחייה מן התורה אלא ממלת עוד דריש ליה דלשון עוד כופל בדבר המוסיף על הראשון דהיינו בשירה שהללוך בגר בעוה"ז עוד יהללוך למוה"ב וק"ל: רננו לא נאמר כו'. בקיפא דהאי קרא מפורש דמשהמי קרא בלעתיד דכתיב כי עין בעין יראו בשוב ה' וגו' אלא משום דהיכא לפרושי שיהיו צופיך וגוליך מתנבלים בקול יחדיו במנים הוא על ישראל שיהיה בזמן הגאולה כי עין בעין יראו ישראל בשוב ה' ציון לא ונעל זה אמר שלא תפרש כן אלא שהנביאים עצמם ישאו קול יחדיו לרנן בעולם הבא כדכתיב יחכמו בלשת עתיד ומכאן לתה"מ מן התורה שהנביאים שבכבר מתו יעמדו בתחייה לעולם הבא והוסיף לומר שעתידין לומר שירה בקול אחד כי לפי מה שכתוב נפי ראוהו בית דין דתרי קלי לא משתמעי אמרי שלא יהיו להם לנביאים ובמנעית היכא קולות אלא קול אחד המשתמע וכדאמרינן שם במגילה וה"ג דהכניבה מבחוטען תרי קלי הכי מני שיהיה דלעתיד תהיה הנבואה משתמע בקול אחד וק"ל: יחי ראובן כו'. עיין פרש"י בחומש שלא יחכי כי ר"ל שלא החכר זה בכל ברכת השבטים שיהיו לעה"ב אלא בראובן נאמר לך שלא יחכר לו מעשה בלהה לעה"ב דאפילו לוזר פרק בזה בהוצם דראובן חטא הרי עשה תשובה ועוד דאפילו נח על משה אים אומרין פרק הזה יש לו חלק לעה"ב: ילך לקין גו'. לפי שיש לאדם בי קלין האחת שיא המיתה באיש דהדי דהדיפני הי קלי בו' ואבי שהוא הקץ של הגאולה לאן התחייה ואית ואתה ת"ל לך לקץ שהיתה ותמות שם ע"ד יוסף על משכבותם ואחר כך תעמוד בתחייה לגורלך כפי גורלך וחלקך לזכות אם לחיי עולם ואם לחרפות. ואמר שתעמוד לקץ הימין. הוא קץ הגאולה לפי שקץ הגרושה הוא קן שמאלי ומלד מדת הדין ואמר בקץ הגאולה קץ הימין מלד הרחמים נאלים שהיה התחייה והגאולה בב"א:

הרי"ף הגדה אני אמית ואחיה יכול וכו'. שיכן יכדק לומר וגוחיה באחד וגו' אם לא קבע תיים לי"ב לפי סדר הרי"ל אני אחיה ואמית וי"ל החיה יכול אכדי כהגוה פיק דהעינה גבי מעשה תלים שערים שבר גבים כי לא קיכא טרבא ומרגן כי שיחן ויחה לאחד כדי להם קיים לאחר ת"ל מחלתי וגו': ואמר ריב"ל כל המתמר בירה בעה"ז זוכה ואומרה לעה"ב שנאמר אשרי יושבי ביתך וגו'. דעה"ז דומה לפרוזדור והכא כתיב ביתך הוא עה"ב: מהרש"א לא הוזכר בקרא דאשרי יושבי ביתך קאמר קרא דיהללוך היינו לעה"ב. נראה דעת מדכתיב קרא לגי ובשרי ירננו

[illegible] כאילו גוזלו מנחלת אבותיו. [illegible]

כל התורה ואין שומעין ממנו הלכה נגמ"ל באין לו פה ולדעת זה משום שפי התלמיד כ"ם דלפי דעתו היינו מעוברים שהיתה התורה גנוזי: מנקבים אותו ככברה. שנכנס באמת בפי אין משמידין שהתורה דומה לגלוחית של בלימין אם הוא מריק תורתו לאחרים ריתו סדק ומוסיף חכמה ואם הוא מחזיק תורתו לעצמו ולא חלם למדם לאחרים אינו מוסיף חכמה ומאבד תורתו ע"ם חיש לפי שזה שומע הלכה מפי תלמיד שלומד אחו הרי שנקבין אחו ככברה שנתחזקה תורתו דרך הנקבים ומשתכחה הימנו ואמר אביי צריצ שהתורה משלה למים כמו שהמים יוצאו דרך נקבי כלי זה כשנקרא מוכלא כך התורה יוצאה ונתחזקה מאליה זהו ומשתכחת הימנו: לברכות יוסף. לפי שהתורה הוא מזון שבשמה כמו שלחם לגוף וכמו שזכה יוסף לברכות שכלכל את אביו ובני הארץ בלחם כן יזכה החי' שמכלכל אחרים בלחם שתורה ותלמודה להם. ומקיים כל המלמד תורה בעה"ז כו'. שיה הברכה לרתם יוסף שבאי ברכות אביך גברו וגו' שיה שנמלא גלי מלרים שבעה"ב כמ"ם ואלכלתיך כמלת יעקב אביך וגו' ועין אמר ותרוה גם הוא יורה כמ"ם ביוסף שכלכלם בעה"ז הכה לברכה אביו בעה"ב:

הרי"ף שנאמר שכע בר וגו'. ולריך לגלר היכה דרמוזה הכא התלמיד ועיק מלחמה למעלה קמסיג קודם ניאור לאום ואסיב יקבוהו ואמ"כ אין בר ולמה לא ניאלם כסדרן ועיק למה לא הביא מפסוקים סרבה קבה לי וקבו לי ומוקב שם ה' ונראה דיליף מדלא כתיב יקבוהו לאומים או הי"ל יקבוהו לאום לכך אמר אין לאום כלומר האמור כאן אלא עוברים ואינו יקבוהו לאום משמע שלא יתקבל אלא מפי העוברים נגנד והוא בא לומר שהקב"ה מקללו וגם העוברים מקללים אותו ולכך הביא פסוק זה מה אקוב לא קבה אל לומר שמלבד קללת ה' יקבוהו העוברים ובזה ליישב לאו דמלינן דלאום הוא עוברים לא הביאה דהסיק בר א מורה דילמא דמשמעי בר ולחם ומזון ואמר שהמונע מלהאכיל מזון לבריות ולפי זה יהיה יקבוהו לאום כלוי ימעמוהו לאום במו יקבוהו עמים יזעמוהו לאומים ואינו לשון קללה אבל כיון דלאום הוא מדבר בעוברים מדלא כתיב יקבוהו לאומים וכתיב יקבוהו לאום שהוא בעוברים דכתיב ולאום גוי השמא אין לדום בר מלשון לחם ומזון כי העוברים אין מקללין לו על הלחם לבד אלא על ד"ת שהשלם מתקיים בתורה:

ל"ה אר"א אלעזר כל פרנס שמנהיג את הצבור בנחת זוכה ומנהיגם לעה"ב שנאמ' °כי מרחמם ינהגם ועל מבועי מים ינהלם ואר"א גדולה דעה שניתנה בין שתי אותיות שנאמר °כי אל דעות ה' ונומר וא"ר אלעזר כל אדם שיש בו דעה לסוף מתעשר שנא' °ובדעת חדרים ימלאו כל הון יקר ונעים וא"ר אלעזר כל אדם שאין בו דעת אסור לרחם עליו שנאמר °כי לא עם בינות הוא על כן לא ירחמנו עושהו ויוצרו לא יחננו וא"ר אלעזר כל הנותן פתו למי שאין בו דעה יסורין באין עליו שנאמר °לחמך ישימו מזור תחתיך אין תבונה בו ואין מזור אלא יסורין שנאמ' °וירא אפרים את חליו ויהודה את מזרו וא"ר אלעזר כל אדם שאין בו דעה לסוף גולה שנאמר °לכן גלה עמי מבלי דעת:

מרחמם. בעה"ז ינהגם בעה"ב: [שתי אותיות. של שם כך משמעו לא"ל כל שמות על שם דאמרינן בעלמא לגאום אם הוא נגלה כלו קרא להו אותיות לשון משפלה]: ובדעת. מפני הדעת ימלאו כל החדרים הון: בשביל לחמך. שנותן למי שאין בו דעת ישימו מזור וגו':

מהרש"א ועל מבועי מים וגו'. אמר שמרחם בעה"ז לשהינם בנחת זוכה לשהינם בעה"ב ונהגלי שמל מבועי מים ינהלם דהיינו ע"פ התורה שנקראת מבועי מים חיים ינהלם אבל אם לא יקבלו התורה ינהגם בקושי להדריכם על פי התורה וק"ל: כל אדם שיש בו דעה לסוף מתעשר כו'. לכאורה קשה מהאי כאמר לא לחכמים עושר ולא לנבונים וגו' ויש לייבב ע"פ מ"ם בפ"ב דנדה מה יעשה אדם ויתעשר א"ל ירבה בסחורה וכו' א"ל הרבה עשו כן ולא הועילו אלא יבקש רחמים למי שהעושר שלו וה"ם כל שיש בו דעה לבסוף מתעשר דבתחלה מרבה בסחורה ולבסוף כשרואה שבכלו ודעתו שלא הועיל לו נמצר בדעתו לבקש רחמים ממי שהעושר שלו ה"ם בהיפך זה מי שאין בו דעה לבסוף הוא גולה וכו' דמתוך שהוא מרבה בסחורה לא הועיל לו ולפי שאין בו דעת אין מבקש רחמים וכעסה עני לבסוף והוא גולה מן ממקומו שלריך למוכח מחמת דחקו וק"ל: אסור לרחם עליו וכו'. הא ודאי ד"ש לרחם על כל מעשיו שלא בעלו לרחן כפי סברילא אבל האדם כיון שנברא בדעתו ובבכלו אם אין לו דעת הרי הוא מאבד לרחם ואין זה בכלל כל מעשיו לרחמו כי האלהים עשאו ישר בדעת וגו"; אמר ג"כ כל הנותן פתו למי שאין בו דעה וכו'. וע"פ מ"ש בפ' ע"פ בשעה שאמר לו הקב"ה לאדם קוץ ודרדר תצמיח לך זלגו עיניו דמעות א"ל רבש"ע אני וחמורי נאכל באבום אחד כיון שא"ל בזעת אפך תאכל לחם נתקררה דעתו והוא כי היה אדם הראשון חשב מעיקרא כיון שמאכלו שוה כחמור ישתוה בדעתו כחמור כי מזומת החמור יולידו טבע החמור ולא נתקררה דעתו עד שא"ל שיאכל לחם כי הלחם הוא מטעם דגן וכבר באמרו בפ' בן סורר גבי חטה שאכל אדם הראשון שטעם דגן מביא הדעת לאדם וע"כ זה שנותן הלחם למי שאין בו דעת ודאי למזון החמור שהוא ישתוה לו ודאי שיתייסר על חטא זה:

הרי"ף דפיי מרחמם בעה"ז ינהגם לעה"ב. דאי לרחייה מי שהוא רחמן יהיה מנהיג בעולם הזה הוה ליה למימר הרחמן הוא ינהגם ומדכתיב מרחמם דמשמע שכבר נהגם ברחמים וא"כ הל"ל מרחמם מנהגם וכתיב ינהגם הוא לעה"ב:

הגדה. זכה ומנהיגם לעה"ב. קצת קימה דמג"ל דינהגם בעה"ב דילמא ינהגם בעה"ז בעוד שהוא רחמן עושה אותו מנהיג לישראל ואפשר דדייק דלא כתיב הרחמן הוא ינהגם וכתיב מרחמם דמשמע שכבר נהגם ברחמים וכיון שכבר ניהגם ברחמים מ"ט ינהגם היה לו לומר מרחמם מנהגם ומדכתיב ינהגם הוא לעתיד לבא ועוד כיאלמי בפי אין עומדין. הרי ק:

קלט וא"ר אלעזר כל בית שאין דברי תורה נשמעין בו בלילה אש אוכלתו שנא' °כל חשך טמון לצפוניו תאכלהו אש לא נופח ירע שריד באהלו אין שריד אלא ת"ח שנאמ' °ובשרידים אשר ה' קורא. וא"ר אלעזר כל שאינו

עיון יעקב

[illegible]

שאינו מהנה ת"ח מנכסיו אין רואה סימן ברכה לעולם שנא' אין שריד לאכלו על כן לא יחיל טובו אין שריד אלא ת"ח שנא' ובשרידים אשר ה' קורא:

כל השך וגו'. כל לילה לפון והכנה ממלפוני התורה מלין ד"ת כשמעין בלוחו בית: תאכלהו אש לא נופח. זה אחו של גיהנם שלין לריך נפוח: ירע שריד באהלו. מי שרע בעיניו שים שריד באהלו:

מהרש"א כל בית שאין ד"ת וכו'. איירי בגמל הבית שאיש ת"ח ואם אין ד"ת נשמעים בביתו בלילה דאפשר ביום מתוך עסקיו של בעה"ב אי אפשר ללמוד בביתו אבל בלילה שבעה"ב פנוי מעסקיו ואין ד"ת נשמעים בו א"כ דביום אפשר שלא נשמע ד"ת מפני קול המולה של המון אבל אם בלילה מאקול נשמע ואין נשמע בו ד"ת ה"ז שרע בעיניו ללמוד תורה בביתו כדכתיב ירע שריד באהלו ומוכנו שאם אוכלתו שהוא אש של גיהנם שאם היה נשמע בו ד"ת שנקראת אש כמ"ש כה דברי כאש לא היה יכול אש של גיהנם לשלוט בו דאש של תורה הוא אשו של הקב"ה אש אוכלה אש. ובענין זה אמר ג"כ כל שאינו מהנה ת"ח וכו'. איירי נמי שאיש ת"ח וגם אם הוא אינו עוסק בתורה היה לו לקיים לד"ת כמ"ש עץ חיים היא למחזיקים בה לעוסקים בה לא נאמר אלא למחזיקים וזה שאינו מחזיק לומדי תורה אינו ראוי לראות בו סימן ברכה כי התורה נקראת חיים וברכה ללומדיה ולמחזיקים בה:

הרי"ף כל בית שאין ד"ת כו'. יש לדקדק למה בא השונא על הבית כי בעל הבית הוא ראוי אל השונא וכי"ק אש של גיהנם שייך אל עונש הנפשות הבידונות בו אבל בבית אין לאש של גיהנם ענין בו ופי"ק לדרשה זו למה הפסיק בין כל חושך טמון ובין ירע שריד באהלו שהוא נ"כ מי שרע בעיניו שיש שריד שהוא ת"ח באהלו ליערעינהו כל חשך טמון לצפוניו ירע שריד באהלו שאכלהו אש לא נופח אבל עבמיו ת"ח ירע שריד באהלו הוא דבר שאין אחריו בזיון לכך אני אומר שלפולם אש של גיהנם שולטת בבעל הבית שרע בעיניו שריד באהלו ולפג בבל הבית שלא אש ותאכל אש הבית ונפלא ת"ח תאכלהו אש קלי לפניו ולאחריו. ומ"ל תאכלהו אש אותה הבית אותו שרע בעיניו התים שבאהלו הוא נידון בגיהנם שהוא אש לא נופח ועיין בעמנת פילוגין:

ואמר ר' אלעזר כל שאינו משייר פת על שלחנו אינו רואה סימן ברכה לעולם שנאמר אין שריד לאכלו על כן לא יחיל טובו. והא"ר אלעזר כל המשייר פתיתים על שלחנו כאילו עובד ע"ז שנאי' העורכים לגד שלחן הממלאים למני ממסך לא קשיא הא דאיכא שלימה בהדיה הא דליכא שלימה בהדיה ואמר ר' אלעזר כל המחליף בדבורו כאילו עובד ע"ז כתיב הכא והייתי בעיניו כמתעתע וכתיב התם הבל המה מעשה תעתועים. וא"ר אלעזר לעולם הוי קבל וקיים א"ר זירא אף אנן נמי תנינא בית אפל אין פותחין בו חלונות לראות נגעו ש"מ. וא"ר אלעזר כל המסתכל בערוה קשתו ננערת שנא' עריה תעור קשתך:

כל שאינו משייר פת. דלריך לשייר כדכתיב אכול והותר: והא"ר אלעזר כו' שנאמר העורכים וגו'. סכן שמין שמניחין שלחן ערוך בעולכל ומזבחה לשם אותה ע"ז ספקין פר ומעלאין ססים של מרקחים כסוכים לע"ז שמשם מכי: הא דקאמר אסור: דאיכא שלימה בהדיה שמניח שלימה לאחר שאכל ונתן על השלחן עם הפתיתים שמייר דמחזי דלשם ע"ז עביד הכי: והא דליכא שלימה בהדיה. מעלי תעתועים לענים: אם נדא לגיחים ליג: המחליף בדבורו. משנה בדבורו שלא ישם ככר: הוי קבל וקיים. הוי (עני) [עניו] ותחיה. קבל [לשון] אפל עשה עלמך אפל ושפל: בית אפל אין פותחין בו חלונות לראות את נגעו. כמגע נראה לי בבית כתיב דמשמע נראה מעילא ועד דכתיב לי ולא לאורי מילא שאפלה אלתו (וכ"ז) [דכ"ז] מלין כסן רואהו אין מטמא בנגעים: קשתו ננערת. כח קושי אבר שלו נכער שאינו מוליד שנאמר עריה תעור עריה שאתה מסתכל בה מעת (בנחתך הוא) [בנערתם היא] תעור קשתך די"א המסתכל כל המשכב (ערות אשה) [בעריות דאשת] א"נ. קשתו נגורת יתר כנערם מתהלכת ומתנענעת סוג' דגמ' הי':

מהרש"א כל המהליף בדבורו ס'. מדלא כתיב מתעתע וכתיב כמתעתע בכ"ף הדמיון דרש ליה הכי שהוא מדמה ומחליף בדיבורו ומתעה בו חברו כאילו עובד ע"ז כנקראת תעתע כדכתיב תעתועים והוא מבואר כי האמת הוא כלל גדול בקיום התורה ושהיפך השקר. וכתב בעל עיקרים בזה שבעל עבירה הבא בא לפני חכם אחד לקבל תשובה אלא שלא היה יכול לקבל עליו ולהעמיד ע"י עלמו רבוי מלות שבתורה א"ל החכם קבל עליך דבר אחד לשומרו כראוי וא"ל הן א"ל החכם קבל עליך לומר אמת וקבל עליו לימים הלך ללסטם פגע איש אחד וא"ל להיכן אתה הולך נזכר שקבל עליו לומר אמת וסיפר לאיש שהלך וכן פגע באיש אחר וכו' מיד הרהר אותו, לפסים אלו ב' יהיו עלי עדים לאחרני וכו' עד שכמכע בנעור זה ממעשיו הרעים וכו' ע"ש: לעולם הוי קבל וקיים כ'. מלת קבל הוא תרגום של חשך בכל מקום ור"ל שיעשה עלמו כאילו הולך במקום חושך ואל יתראה עלמו בפני הבריות ולא יתקנא בו והטא קיים שלא ישלוט בו קנאת הבריות ועיין סרע וגו יהי הדמיון מבית אפל שאפילתו שלא יתראה בו שיא קיומו: כל המסתכל וכו'. פרש"י מסתכל מחשב כו' מדכקט ערוה לשון יחיד ולא קאמר המסתכל בעריות משמע ליה דבאר ערוה קמיירי והיא אשה א"ש המלוים ושכיחא דקאמר מחשב במקום מסתכל הא ודאי דמסתכל מינה כמי עבירה גדולה בידו אלא דשכם הזה דקשתו ננערת הוא בא על המחשב תמיד על אשה איש ומקשה עלמו לדעת אותו הקישוי כנער ממש:

א"ר טבי א"ר יאשיה מ"ד שאול ועוצר רחם ארץ לא שבעה מים וכי מה ענין שאול אצל רחם אלא לומר לך מה רחם מכניס ומוציא אף שאול מכניס ומוציא והלא דברים ק"ו ומה רחם שמכניסים בו בחשאי מוציאין ממנו בקולי קולות שאול שמכניסין בקולות אינו דין שמוציאין הימנו בקולי קולות מכאן תשובה לאומרים אין תחיית המתים מן התורה. תנא דבי אליהו צדיקים שעתיד הקב"ה להחיותן אינם חוזרים לעפרם שנאמר והיה

עין יעקב

הוא יבורך והמור ליתן מזו לעם שולחן: כל המחליף בדבורו כאילו עובד ע"ז. כי עיקר באומתו של הקב"ה שהוא אמת והוא אלהים אמת ומלך עולם: הוי קבל וקיים. עיין [illegible] לגיל פ"ק ד"ה וכמשה ר"ה ש"ם: כל המסתכל בערוה. אפשר דאשילו בערות של זכר קאמר ומהלים בשם [illegible] ועיין לגיל פ' בן סורר ומורה: שאול שמכניסין בו בקולות אינו דין שמוציאין בקולי קולות מכאן תשובה לאומרים אין תחיית המתים מן התורה. [illegible] שבר

והיה הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו כל הכתוב לחיים בירושלים מה קדוש לעולם קיים אף הם לעולם קיימין ואם תאמר אותם (אלף) שנים שעתיד הקב"ה לחדש בהן את עולמו שנאמר ונשגב ה' לבדו ביום ההוא צדיקים מה הם עושים הקב"ה עושה להם כנפים כנשרים ושטין על פני המים שנאמר על כן לא נירא בהמיר ארץ וגו' ושמא תאמר יש להם צער ת"ל וקוי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים ירוצו ולא ייגעו ילכו ולא ייעפו ונילף ממתים שהחיה יחזקאל סבר לה כמ"ד באמת משל היה דתניא רבי אליעזר אומר מתים שהחיה יחזקאל עמדו על רגליהם ואמרו שירה ומתו ומה שירה אמרו ה' ממית בצדק ומחיה ברחמים רבי יהושע אומר שירה זו אמרו ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל רבי יהודה אומר אמת משל היה א"ל רבי נחמיה אם אמת למה משל ואם משל למה אמת אלא באמת משל היה ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר מתים שהחיה יחזקאל עלו לא"י ונשאו נשים והולידו בנים ובנות עמד ר' יהודה בן בתירא על רגליו ואמר אני מבני בניהם והללו תפילין שהניח לי אבי אבא מהן. ומאן נינהו מתים שהחיה יחזקאל אמר רב אלו בני אפרים שמנו לקץ וטעו שנאמר ובני אפרים שותלח (ובכר) [וברד בנו] ותחת בנו ואלעדה בנו [ותחת בנו] וזבד [בנו] ושותלח [בנו] ועזר (ואלעזר) [ואלעד] והרגום אנשי גת הנולדים בארץ וגו' וכתיב ויתאבל אפרים אביהם ימים רבים ויבואו אחיו לנחמו ושמואל אמר אלו בני אדם שכפרו בתחיית המתים שנא' ויאמר אלי בן אדם העצמות האלה כל בית ישראל המה הנה אומרי' יבשו עצמותינו ואבדה תקותנו נגזרנו לנו ר' ירמיה בר אבא אמר אלו בני אדם שאין בהם לחלוחית של מצוה שנא' העצמות היבשות שמעו דבר ה' ר' יצחק נפחא אמר אלו בני אדם שחיפו את ההיכל כולו שקצי' ורמשי' שנא' ואבא ואראה והנה כל תבנית רמש ובהמה שקץ וכל גלולי בית ישראל מחוקה על הקיר סביב (כתיב הכא סביב) וכתיב התם והעבירני עליהם סביב סביב ר' יוחנן אמר אלו מתים שבבקעת דורא (דא"ר) [וא"ר] יוחנן מנהר אשל עד רבתי בקעת דורא (דא"ר יוחנן בשעה) [שבשעה] שהגלה נבוכדנאצר את ישראל היו בהן בחורים שהיו מגנין את החמה ביופין והיו כשדיות רואות אותם ושופעות זבות אמרו לבעליהן ובעליהן למלך צוה המלך והרגום ועדיין היו שופעות זבות וצוה המלך ורמסום:

שאול ועוצר רחם ארץ לא שבעה מים. [קבר לא שבע ממתים] ועוצר רחם בית הרחם שהוא קבר ועוצר לא ישבע מבעילות וכן ארץ לא שבעה מים: **וכי מה ענין שאול וכו'.** למה נסמכו הני אהדדי: **מכניס.** הזרע ומוציא הולד אף שאול מכניס ומוציא לתחיית המתים: **שמכניסין בה בקולי קולות.** בבכי גדול קוברין את המת: **אינו דין שמוציאין אותו בקולי קולות.** שנאמר יתקע בשופר גדול: **שעתיד הקב"ה להחיות.** לימות המשיח לאחר מיתה: **שוב אין חוזרין לעפרן.** בין (לימות המשיח בין לעוה"ב) אלא הבשר מתקיים עליהם עד שיחיו רוחו לעתיד לבא: **ואותן שנים שעתיד הקב"ה לחדש את עולמו.** והיה שלם זו הרב אלף שנים אותן צדיקים היכן הם הואיל ואין מקברים באדן: **לא נירא בהמיר ארץ.** כשמחליף הקב"ה את הארץ לא נירא לפי שאנו בגג יונים: **וקווי ה' יחליפו כח.** שיתן להם כח לשוט ולעוף בלי צער: **ונילף ממתים שהחיה יחזקאל.** שחזרו ומתו כך צדיקים שעתיד להחיות יחזרו לעפרם כך שמעתי. יחזקאל הגלהו נבוכדנאצר עם יכניה מלך יהודה והיה יחזקאל מתנבא בבבל וירמיה בא"י באותן ימי שנה שמלך צדקיה: **באמת.** נבואה: **משל היה.** שהיה מרמז (למם) [להם] על הגלות כאדם מת שחוזר וחי כך ישראל ישובו מן הגלות: **מהן.** מאותן תפילין היה שלהם: **שמנו לקץ.** של יציאת מצרים: **וטעו.** שלא היה להם למנות גזרת ועבדום ועינו אותם אלא משנולד יצחק דהא דכתיב כי גר יהיה זרעך (בארץ לא להם) זה יצחק דכתיב בו כי ביצחק יקרא לך זרע והם מנו משעת הדבור לאברהם והיינו בשעת אברהם אבינו בשעה שמדבר עמו בין הבתרים בן ע' שנה היה ומבין הבתרים עד שנולד יצחק היו ל' שנה כדכתיב ואברהם בן מאת שנה בהולד לו את יצחק נמצא מגלות אומר שמדבר עמו בין הבתרים עד שיצאו ממצרים היו ד' מאות ול' שנה הדיבור עד לידת יצחק ששו בני אפרים ותכן שבני אפרים מן שיצאו קודם זמנם והרגו שהרגו ובני אפרים שותלח וגו' והרגום אנשי גת: **ושמואל אמר.** מתים שהחיה יחזקאל אלו בני אדם שכפרו בתחיית המתים שבאי אגדה תקותנו: **העצמות האלה כל בית ישראל המה.** עצמות הללו סימן לכל ישראל הן שעתידים להן תחיית המתים כמו אלו שהיו אלו אומרים אבדה תקותינו ועכשיו ידעו שאני מחיה את המתים וסימן זה לכל ישראל שגם הם עתידין לחיות ולא מן הדין היו דהא אמרן הכופר בתחיית המתים אין לו חלק לעוה"ב אלא משום סימן היו: **שחיפו ההיכל.** שהיו מציירין צלמים על קירות ההיכל דכתיב והנה וגו' מחוקה על הקיר סביב: **וכתיב והעבירני עליהם סביב.** כלומר על אותן שכיסו ההיכל עליהם סביב סביב עבר עליהם יחזקאל להחיותן: **אלו מתים שבבקעת דורא.** שהרגם נבוכדנאצר מלך בבל על שהיו יפים כדלקמן: **מנהר אשל עד רבתי.** מקומות הן היו בבקעת דורא: **שופעות.** מחמת תאוה ונדה

עין יעקב

[illegible]

בשעה

ולוה המלך והכהן: ועדיין היו שופעות. שהיתה מלאה זו מאלם
ולוה המלך והנוסם:

מהרש"א וכי מה ענין שאול אצל רחם כו'. כבר מפורש בקרא
מה ענינם זה לזה שאמר שלש הנה לא תשבענה וגו'
שאול ועוצר רחם וארץ לא וגו' וי"ל משום דבארץ מפורש בה ממה
שלא תשבע ארץ לא שבעה מים אבל בשאול ועוצר רחם אינו מפורש
בקרא ממה אין שבעים דהיינו שאול ממתים ורחם מהמתים ולהכי
קאמר וכי מה ענין שאול אצל רחם דהכי פרשי' דכתיבי גבי הדדי
למבין שאינן שבעים אינו מפורש בקרא כמו בארץ אלא לומר לך שיש
להם גם דמיון אחר דמה רחם מכניס ומוציא כו' והוא בעצמו משל
דבת קיסר דג' יציאות יש לאדם דיציאתו מן הבטן הוא ברחם
בעוה"ז ויציאתו מן הקבר הוא יציאתו בשאול לעתיד ואמר דיש ביציאה
ב של תחה"מ מן השאול ב ק"ו מיציאת הרחם בעוה"ז: **קדוש יאמר לו כל הכתוב וגו'.** גם רשעים יעמדו לזמן תחה"מ אבל אמר קדוש
יאמר לו לכל הכתוב לחיים דהיינו לצדיקים שנכתבים לאלתר לחיי
עוה"ב ולא יאמר כן לרשעים שלא יעמדו רק לחרפת עולם כדאמרי'
פ"ק דר"ה: **יעלו אבר כנשרים ירוצו וגו'.** כבר אמר שהקב"ה עושה
להם כנפים כנשרים ושטין כו' אבל לפי שהנשר ימרט כנף שלו
לעשר שנים ויתחדש אחר כך כמ"ש בשם רבינו סעדיה אמר שקוי
ה' יחליפו כח שלא יפסוק בהם כחם אבל יעלו אבר תמיד כנשרים
שאבר שלו אחר שיתחדש שיוצא ולא יגעו. ויש כאן גמגום קצת בפרש"י
שפירש לאחר שיחיו אין חוזרין לעפרן כו' בין לעוה"ב אלא הנשר
מתקיים עליהם עד שישובו ויחיו לעתיד לבא עכ"ל מאי לעוה"ב ומאי
לעתיד לבא שיחיו שנית וק"ל: **ונילף ממתים שהחיה יחזקאל כו'.**
וקשה לפי' דהא בצדיקים לעתיד אמר כן דלמעלתן שיחיו ולא יחזרו
לעפרן גם לבסוף ונילף לא משמע כן ולולי פירושו היה נראה דס"פ
דאבל שכי תנאי ואמוראי שהביאו מקראות לתחייה מן התורה כו'
שמוספים בתחייה לומר שהוא דבר שא"א כתאוה לדוקי דאין מיתין
דמיתי אין וכדברי הקיסר ומפרא מי קחיי פריך הכא דנילף ניס
ממתים שהחיה יחזקאל שהתחייה הוא דבר בחוק האפשר ויכולת
ביד האל יתברך ב"ה יש להאמין בתחה"מ וק"ל: **ומה שירה אמרו ה' ממית ומחיה כו'.** יש לפרש למ"ד אלו בני אדם שכפרו בתחה"מ ולא
היו ראוים לתחה"מ לעתיד כדתנן במתניתין ופרש"י ולכך החיה אותם
הקב"ה בעוה"ז להראות להם שהיכולת בידו יתברך ב"ה ולפי שהכופרים
אומרים כיון שהאדם מת בחטאו במה יזכה שוב לחיות חי כדברי
הצדוקי דאין מתים בחטאם דמיתין אם יחיו אין ע"ז אמרו שירה
ה' ממית בצדק במשפט לדק דלא עביד דינא בלא דינא אבל הוא
מחיה ברחמים שלו ולא לפי הזכות של אדם ור' יהושע אמר שאמרו
שירה ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל נראה לדעת ר"י כאלכך
לאמוראי שמתו קודם זמנם בשביל חטאם והחיה אותם הקב"ה
בעוה"ז ונשאו נשים ומתו שוב כדרך כל הארץ ושוב יחיו לעתיד כדעת
ר"י בן בתירא שהיה מבני בניהם וה"ע שירת ה' ממית ומחיה מוריד
שאול ויעל דלא נראה לו לפרש דכפל הכתוב שענין במלות שונות
כפי' הרלב"ג אלא מתים שהחיה יחזקאל אמרו כן ה' ממית אותם
כבר בלא עתם ומחיה אותם עתה ושוב ירדו לשאול לזמן מיתתם
ויעלו לעתיד לבא ומ"ד באמת משל היה כפרש"י וכפירוש הרד"ק
למשל כי בני ישראל יצאו מהגלות שהם בו כעצמות היבשות כו' ע"ש:
אלו בני אפרים שמנו לקץ כו'. עיין פרש"י הכא ובספר דברי הימים
ועוד נראה לפרש דדקדק לומר והרגום אנשי גת הנולדים וגו'
דמשום שטעו בקץ לא היו חייבים הריגה בידי שמים ע"י אנשי גת
אבל כבר היתה השבועה בין אברהם ויצחק ובין הפלשתים ואלו בני
אפרים עברו על השבועה שבאו לקחת מקנה אנשי גת הנולדים
בארץ ר"ל מאותם שהיו אנשי השבועה עם בני אברהם ויצחק ולכך
הרגום על שעברו השבועה שביניהם. **ומ"ד שכפרו בתה"מ וכו'.** הנה
אומרים יבשו וגו' ולא היו אלא משום סימן לאחרים לכל ישראל
כפרש"י. **ומ"ד אלו בני אדם שאין בהם לחלוחית כו'.** אלו לא
כפרו בתה"מ אלא שחטאו שהם אינן ראוים לכך כיון שאין בהם
לחלוחית מצוה וע"כ היו לסימן להם שאף הם יחיו לעתיד אחר שיהיו
מזוכין בגיהנם כדאמרינן פ"ק דר"ה. **ומ"ד אלו בני אדם שחיפו את ההיכל כולו שקצים ורמשים כו'.** נקט שקצים ורמשים
ובקרא דמייתי הזכיר נמי בהמה ויש לפרש לפי שבריאת השקצים
והרמשים אין להם ענין כלל ולכך המספד בהם מלי כמ"ש דאין
מתקיימים יותר משנה והבהמה שיש לה ענין והוא דבר המתקיים
לזמן ומספד לבסוף אמנו אבל מותר האדם מן הבהמה שיש לו ענין
אחר המתקיים לעולם כמ"ש שיש ענין אחר באדם נקרא נפשה
שממנו נברא לעתיד וזה שנקט אלו שחיפו את ההיכל בשקצים
ורמשים שהוא דבר היותר מופסד לפי שהאומות שבכל העולם הוא דבר
מופסד ואין באדם דבר המתקיים יותר מתקן ורמז ח"ש יבשו
עצמותינו אבדה תקותינו וגו' לא מונים אנחנו מלך העולם שגנו כי
כבר יבשו לגמרי ולכך היו משום סימן להם שהאדם מלך עצמותיו
הוא דבר המתקיים לעתיד ואינו מופסד לעולם. **ולמ"ד אלו מתים שבבקעת דורא כו' ועוה המלך והרגום כו'.** כדאמרינן שאז מן
שטפחו לנבוכ"נ על פניו להראות לו גדולתו של הקב"ה שאז מן שהרגם
על לא חמס בכפם ולא הועיל לו שהקב"ה החיה אותם ע"י יחזקאל
חבריהם של אלו ופרש"י באו עצמות מן הבקעה וטפחו לו כו' ואלם
להם עכ"ל לא הוצרך לו לומר שבאו מן הבקעה כו' ואלמו להסתירי
באותה בקעה שהרגם שמיד שלם שלא השמחו לו ושם הוליכם
לכבשן אש:

ד"ה בצדיקים שעתיד הקב"ה להחיות. עיין פירש"י לאחר שיחיו שוב
אינם חוזרים כו' וצריך לבאר מה עד שישובו ויחיו לעתיד לבא
ולפי דעתי כוונת רש"י ז"ל הוא על הזמן שיש בין זמן התחיה לזמן שהוא
לעתיד שבכל אותו זמן אפ"ה שעומדים מ"מ אינם חוזרים לעפרם וצריך
להביא בגיהנם רש"י בין ימות המשיח לעתיד לבא ומזה פרש"י כראם
שביעיים שיש בזמן המשיח יש תחייה לצדיקים בלבד ושאר כל ישראל תחיים
תחייתם לעתיד ולא בגלל האומה לגלגל ודייק ליפנא דהכא דבי אליהו צדיקים
שעתיד הקב"ה להחיותן דנקט דהא ביום התחיה יחיו כל מתי ישראל אלא
על הזמן שיש בין המשיח עד זמן עוה"ב. ועוד אפשר לומר לפרש"י שיש
ב' תחיות לכל העולם האחד בזמן המשיח והאחד לעתיד לבא ובתחיה של
ימות המשיח הצדיקים חיים ואינם נקברים לחזור לעפרם ושאר בני אדם
חיים ומתים ונקברים בארץ עד זמן התחייה דלעתיד ובפי סנהדרין דהכא
דבי אליהו פליגי דתני לעיל כמה גלגל האומה לגלגל וכתיב כי הנער בן
מאה שנה ימות ליכא כאן בישראל כאן באומות ולהכא דבי אליהו יחיו
בתחיה שלעתיד גלגל שנות לגלגל ומ"ד כי הנער בן ק' שנה ימות בתחיה
של ימות המשיח והיינו דאמרינן אין בין עוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד
מלכיות בלבד כלומר שאף לאחר התחייה שיחיו מתי ישראל לגאולה בימות
הגואל האמיתי מ"מ שוב ימותו אלא שיאריכו ימים ובימי בניהם שנים
שעתיד לחדש עולמו ויהיה עולם זה חרב שהם אלף שנים שהצדיקים
אינם נקברים בארץ הקב"ה עושה להם כנפים כנשרים ושטים על פני
המים אגב נראה בפי' רש"י ז"ל אונם כפי הפשט נראה שהצדיקים דהכא
אליבא הוא מדבר על כל ישראל שעתידים לחיות לאחר ביאת המשיח באלף
השני קודם חד חרוב וכל המתים שיחיו שוב אינם מתים ובאלף השביעי
שהעולם חרב הם שטים בכנפים על פני המים ודיבר מאי קרא דייתי
מיומים וכו' לקמן בגמרא שהתחייה הוא בתר חד חרוב ואז יחדש הקב"ה
עולמו ויחיה המתים:

ת"ר בשעה שהפיל נבוכדנאצר חנניה מישאל ועזריה לכבשן קפב

עיון יעקב

בשעה. שהפיל נבוכדנאצר חנניה מישאל ועזריה לכבשן אש אמר הקב"ה ליחזקאל לך והחיה מתים בבקעת דורא...

לכבשן האש אמר ליה הקב״ה ליחזקאל לך והחיה מתים בבקעת דורא כיון שהחיה אותם באו עצמות וטפחו (לו לנבוכדנאצר) [לאותו רשע שחיק טמיא] על פניו אמר מה טיבן של אלו אמרו לו חברידם של אלו מחיה מתים בבקעת דורא פתח ואמר אתוהי כמה רברבין ותמהוהי כמה תקיפין מלכותיה מלכות עלם וגו׳ א״ר יצחק יוצק זהב רותח לתוך פיו של (נבוכדנאצר) [אותו רשע שחיק טמיא] שאלמלא (לא) בא מלאך וסטרו על פיו בקש לגנות כל שירות ותושבחות שאמר דוד בספר תהלים. ת״ר ששה נסים נעשו באותו היום אלו הן. צף הכבשן. ונפרץ הכבשן. והימק סודו. ונהפך צלם על פניו. ונשרפו ד׳ מלכיות. והחיה יחזקאל את המתים בבקעת דורא וכולהו גמרא וד׳ מלכיות קרא דכתיב ונבוכדנאצר מלכא שלח למכנש לאחשדרפניא [סגניא ופחוותי אדרגזריא גדבריא דתבריא תפתיא וכל שלטוני מדינתא ונומר] וכתיב ומתכנשין אחשדרפניא סגניא ופחותא והדברי מלכא חזין לגובריא אילך וגו׳ תנא דבי ר׳ אליעזר בן יעקב אפילו בשעת הסכנה לא ישנה אדם את עצמו מן הרבנות שלו שנאמר באדין גובריא אילך כפיתו בסרבליהון פטשיהון וכרבלתהון

צג ונומר. א״ר יוחנן גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת שנאמר ענה ואמר הא אנא חזי גוברין ארבעה שרין מהלכין בגו נורא (וכל חבל) [וחבל] לא איתי בהון ורויה די רביעיא דמה לבר אלהין:

באו עצמות. מן הבקעה וטפחו לו לנבוכדנצר על פניו והלכו לבית ולפי דאמרי במסכתין עצמות היו לו כלים וכשהגיע שעה שחיו טפחו לו על פיו כשהיה הולך לשתות בהם: **חברידם של אלו מחיה מתים:** של יחזקאל היו אומרים שהיה חבר של חנניה מישאל ועזריה ונבוכדנאצר היה יודע שהקב״ה מחיה אותם: **פתח ואמר.** להקב״ה: **אתוהי כמה רברבין.** פסוק הוא: **יוצק זהב רותח.** משום דקא מייר בשבחו דנבוכדנאצר כקיש מוי ליטנא מעליא ולשון קללה: **סטרו.** הכהו מלאחורי ידו: **לגנות.** שהיה משבחו שבחות כאלה יותר מדוד וא״ט אמת הקב״ה היה מטה אחריהם יותר מאחרי שירות שעשה דוד: **באותו יום.** שהשליכן לכבשן: **צף הכבשן.** שהכבשן היה משוקע בארץ כמין כבשן של סיד ולף ועמד ע״ג קרקע כדי שיראוהו כל העולם: **נפרץ הכבשן.** נפלו קצת מחליו כדי שיוכלו כולם לראות בתוכו: **הומק סורו.** נכפל גלותו כמו סוה רע. לשון אחר סודו כמו יסודו כשהבאל וכן (לימד) [לימדם] ר׳ יעקב בר יקר אבל מורי גרים והומק סידו סיד הכבשן נמסה מרוב חמימות כך שמעתי והיתה מוסכת למרחוק ומהבל של אותו הסיד נשרפו אותן שהשליכו חנניה מישאל ועזריה לתוך כבשן האש: **ונהפך צלם.** של זהב על פניו: **ד׳ מלכיות.** מלכים ואנשיהם שסייעו לנבוכדנאצר להשליך חנניה מישאל ועזריה לתוך האור: **מקראי נפקי.** דכתיב ונבוכדנאצר מלכא שלח למכנש

לאחשדרפניא וגו׳ ולבסוף אמר כולהו מן הכבשן כמות ומסכנין לאחשדרפניא סגניא ופחותא והכך דלא כתיבי כפרשו: **אל ישנה אדם מן הרבנות שלו.** שהרי חנניה מישאל ועזריה היו לובשין בגדי השררה כשהשליכו לכבשן. לא ישנה שלא יראה מבוהל ומפחד ומזויפין מהשוואין: **פטשיהון וכרבלתהון.** עניני מלבושין: **גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת.** דרביעאה חשיב למלאה לדיקי ומלאך לבסוף דכתיב ורויה די רביעיא דמה לבר אלהין:

מהרש״א פתח ואמר אתוהי כמה רברבן וגו׳. הוא האות והנס של חנניה מישאל ועזריה שנלטו מכבשן האש ותמהוהי כמה תקיפין וגו׳ הוא תמיהתם על שהוא מחיה מתים והייט כמה תקיפין שהוא בלשון התרגום גבורה שהקב״ה מחיה מתים בגבורים כמ״ש אתה גבור לעולם ה׳ מחיה מתים כו׳ ומסיים מלכותיה מלכות עלם ושלטניה בכל דר וגו׳ הוא רמז לכל דור ודור מן העולם ועד עולם כמ״ש בפי׳ רבינו שעדים בדור המבול ודור הפלגה ומצריים וכל דור ודור עכ״ל ונראה שאמר כן לדרך כלל בכל דור ודור והיה דעתו לפרש ולספר דרך פרט ממשלתו של הקב״ה שבכל דור ודור אלא שבא המלאך וסטרו כדי שלא יפרט השבחתו וגדולתו של הקב״ה שלא יגנה בזה שירות ותשבחות שאמר דוד כי שירתו להקב״ה בשירות ותשבחות כדאמרינן פ״ק דברכות ואין ראוי שהמחריב שהוא כ״כ יוסיף שירות על הבונה ב״ה שהוא דוד ומהכא משמע שהמלאך סבין שירה זו של כ״כ שהיא בלשון ארמי ודאמרינן בעלמא שהמלאכים אינם מכירים בלשון ארמי שע״כ אומרים קדיש בלשון ארמי י״ל היינו המלאכים המקטריגין לישראל אבל המלמדים זכות לישראל כי הכא ודאי מכירים בכל לשון וק״ל: **ונשרפו ד׳ מלכיות כו׳ וכתיב כו׳.** והכך דלא כתיבי כפרשו כפרש״י ונסבר דכיאל הוסיף לפרש מהם אשר סהם שנ״ב אם בהשליכם וס׳ כמו שמפורש שם בקרא גובריא אילך די הסיקו גו׳ קטל המון שביבא דנורא: **לא ישנה עצמו מן הרבנות כו׳.** עיין בפרש״י ועוד נראה הטעם בזה שלא יראה האדם עצמו מלמעד ומתאבל על דין שמים אבל יקבלו באהבה ובשמחה דרך כבוד: **גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת כו׳.** עיין פרש״י לכאורה היכן הוכרו מלאה לדיקי בריש דלא כתיב רק חזי גוברין ארבעה שרין גו׳ שכלל גם המלאך עמהן ויש ליישב דבריו דה״ם מדכתיב ורויה די רביעאה דמה לבר אלהין דמשמע שהמלאך הוא הרביעי מהם כי גדולים הם ממנו ובהליכתן הלכו הם לפניו והוא הרביעי מאחריהם ועי״ל דמלים שהחכמים קרוים אלהים כמו עד אלהים יבא וגו׳ אבל המלאך נקרא בר אלהין שלים חשוב כמו הצדיק שנקרא אלהים וק״ל:

רי״ף פתח ואמר אתוהי כמה רברבין. פרש״י פסוק הוא ונראה מדקדק רש״י ז״ל שכיון מנא נבוכדנצר לשבח להקב״ה אשר בידו להמית ולהחיות מה זה שאמר אתוהי שלא לצורך כן הו״ל אתוך כמה רברבין ותמהך כמה תקיפין מלכותך מלכות עלם ושלטנך עם דר ודר לזה אומר רש״י ז״ל פסוק הוא נכתב שכתב נבוכדנאצר לכל עממיא ולישניא אמיא ומתמיה די עבד עמי אלהא עילאה שפר קדמי להחויא אתוהי כמה וגו׳. ואותו פסוק לא ילדק לומר לנוכח לפי שהוא היה כותב לכל עממיא שבחו של הקב״ה וכאן אמר אתוהי לפי שמספק ליגנא דקרא פתח ואמר אתוהי כמה רברבין וגו׳ כפי פשוטו של הכתובים נראה שאמר על הנס שנעשה לו שחזר לדעתו שהיה לאכול עשב כבהמה וכאן דרשוהו שאמר לנס

עין יעקב

שהרי כ״ב יכול לכבשן ולא הכיו ויצלו ולהכי אתוהי כמה רברבין וגו׳: **שאלמלא** לא בא מלאך וסטרו על פיו. עיין במהרש״א שפקפק ולהאריך בשלמה בשלמאניס [illegible] בלשון ארמי י״ל היינו המלאכים המקטרגים [illegible] [illegible] לשון ארמי והשיקרא לקיים שהרי [illegible] [illegible] לשון יעיים ואלו לא היה ג״כ בגדולת שהרי הוא היה גם נחלת [illegible] וכלמידה בשמים רק קיים: ובמה על פיו. נקט [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ולאן לפרקות בכבשן [illegible]

הרופא אומר אין פרה וחזירה יוצאה מאלכסנדריא של מצרים שאין חותכין האם שלה בשביל שלא תלד זוטרי אייתו בלא דעתייהו:

וטפחו לישראל על פניהם. שהשתחוו לצלם: **אני אמרתי.** שכל האומר עלי הוא שיהיה בהם לדיקים הרבה ולא עלתה בידי וכו'. ישראל נמשלו לתמר כדאמרינן גבי תמר זה אין לו אלא לב אחד כו': **והנה איש רוכב על סוס אדום.** בזכריה כתיב: **כל העולם כלו ללילה.** מפני שהשתחוו לצלם: **והוא עומד בין ההדסים.** העמיד הקב"ה [עצמו] בזכות הצדיקים שבמצולה: **האומר לצולה חרבי.** לבבל שיושבת במצולה: **חרבי.** לשון חרבו המים: **שרוקים.** לבועים ואחיך מעט לבנים כשנסתכל בצדיקים כח מעשו: **סוסיא חיורי מעלי להלמא.** מדקאמר שהאדום הוא רעה לקללה: **ורבנן.** חנניה מישאל ועזריה: **להיכן אזלו** כשיצאו מן הכבשן דתו לא מדכר להו בגמרא כתיבי: **בעין הרע מתו.** שהיו מסתכלין בהן על שהיו תמהין בהן: **ברוק טבעו.** באומות רוק שרקקו אומה"ע בישראל שאומרים להם אלוה כזה יש לכם והשתחויתם לצלם: **הוי אומר זה חנניה כו'.** אלמא חזרו לארץ אצל יהושע כהן גדול: **דניאל להיכן אזל.** כשהשליכו חביריו לתוך כבשן האש שלא הוצלך עמהם: **למיכרא נהרא רבא בטבריא.** לחפור ולהוליא נהר בטבריה. נ"א למכרא כהרא בעורא נהר: **לאתויי ביזרא דאספסתא.** להביא זרע של עשב שהוא מאכל בהמה שלחו כ"כ הכי הוי קים (ליה) [להו]: **לאתויי חזירי ממצרים.** שלחו כדי לגדלם לנוחות שחזירי מצרים גדולים הם: **והתניא אמר תודוס הרופא.** לחכמים שהיו אומרים כיצלה האם טרפה ושוב אין פרה וחזירה יוצאה ממצרים מי כדי שלא ישאו מצרין במקומות אחרים [ואף עפ"כ חזו]: **זוטרא אייתינהו.** ולא המנו על לבם דלספריה ורב"ס בני והביאו להוליאן בלא חתוך האם:

מהרש"א לך ה' הצדקה וגו'. כיום הזה דריש ר"ל כיום הזה שילאו מכבשן האש וה"ל האומה"ע יש לכם אלהים כו' הייט אומרים לך ה' הלדקה ולנו בושת הפנים על שטפחו לפני אוה"ע על פניהם וק"ל: **אעלה בתמר כו'.** בעניינא דלעיל שאמרתי אתעלה ואתגדל בכלל ישראל כמו התמר שאין לו רק לב אחד שיהא גם לפס לב אחד לשמים שיקדשו שם שמים ולא ישתחוו לצלם ולא עלה שעל ידם נתעלה ונתגדל שמו יתב' ב"ה אבל האחרים חללו שמו והשתחוו לצלם וק"ל: **ראיתי הלילה וגו' שנאמר ה' איש וגו'.** מייתי ראיה מהתם דלאיש מורה אומדת הדין ולפי שבקריעת ים סוף בא הקב"ה ברחמים לישראל ובמדת הדין למצרים ע"כ היה נקרא ה' איש מלחמה וגו' ה' שהוא רחמים לישראל ואיש מלחמה למצרים ואמר שילאי להקדים הרחמים כי ה' שמו אבל איש מלחמה רק חוזרו ח"ש במדרש ואל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש דהיינו ה' הכתוב לפני איש מלחמה אבל הכא שהיה מדת דינו שולט על עולם סלו להפוך לדם אינו נקרא רק איש מלחמה ולא כתיב ה'.

ולער

לעת שהזכיר קודם מיצלת חנניה מישאל ועזריה וגם שנאמר היום התיש הקב"ה נמי יחזקאל ועי"ז פתח ואמר אתוהי כמה רברבין: בא מלאך וסטרו וכו'. הרבר קשה איך סטרו המלאך על פיו שהיה מהלל להקב"ה ולפשר שהטונה שבשאמר דמי לבר אלהין בא המלאך וסטרו על פיו כי אין לו בן חלילה ותאר ואמר די שלח מלאכיה ועי"ז אמר בחלמלא לא סטרו המלאך כיון שחטא בלשונו אפיס שתור ותיקן לומר מלאכיה אינו דומה לשירות ותשבחות שאמר דוד כי בלדק כל אמרי פיו ולפשר שבקש לגנות כל שירות שאמר דוד הוא על מיש מלכותך מלכות כל עולמים והוא כנגד שאמר כ"כ מלכותיה מלכות עלם גם מ"ש דוד וממשלתך בכל דור ודור הוא כנגד מה שאמר כ"כ ושלטניה עם דר ודר והנה דוד לא אמר מלכותך מלכות לעולמים דמשמע לעולם ועד אלא מלכות כל עולמים דמשמע שולך בכל העולמות וכזה לדק מאמר כ"כ יותר מדוד אלא שמתוך מה שאמר דמי לבר אלהין בא מלאך וסטרו על פיו באופן שאין כתהלותיו של דוד:

קמג סס **א"ר** תנחום בר חנילאי בשעה שיצאו חנניה מישאל ועזריה מכבשן האש באו כל אוה"ע וטפחו לשונאיהן של ישראל על פניהם אמרו להם יש לכם
תהלים ס אלוה כזה ואתם משתחוים לצלם מיד פתחו ואמרו °לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים כיום הזה. א"ר שמואל בר
שיר ז נחמני אמר רבי יונתן מ"ד °אמרתי אעלה בתמר אחזה בסנסניו (אמר הקב"ה) אני אמרתי אעלה בתמר אלו ישראל ועכשיו לא עלה בידי אלא סנסן אחד של חנניה
זכריה א מישאל ועזריה א"ר יוחנן מ"ד °ראיתי הלילה והנה איש רוכב על סוס אדום והוא עומד בין ההדסים אשר במצולה ואחריו סוסים אדומים שרוקים ולבנים מאי ראיתי הלילה בקש הקב"ה להפוך את כל העולם כלו ללילה. והנה איש רוכב ואין איש אלא הקב"ה שנאמר
שמות טו °ה' איש מלחמה ה' שמו. על סוס אדום בקש הקב"ה להפוך את כל העולם כלו לדם כיון שנסתכל בחנניה
זכריה א מישאל ועזריה נתקררה דעתו שנאמר °והוא עומד בין ההדסים אשר במצולה ואין הדסים אלא צדיקי' שנא'
אסתר ב °ויהי אומן את הדסה ואין מצולה אלא בבל שנאמר
ישעיה מד °האומר לצולה חרבי ונהרותיך אוביש מיד מלאים רוגז
עי' ברש"י נוסחא שונים נעשים שרוקים ואדומים נעשו לבנים. אמר רב פפא ש"מ סוסיא חיורא מעלי לחלמא. ורבנן להיכן אזלו אמר רב בעין הרע מתו. ולשמואל אמר ברוק טבעו ורבי יוחנן אמר עלו לא"י ונשאו נשים והולידו בנים ובנות. כתנאי רבי (אלעזר) [אליעזר] אומר בעין הרע מתו רבי יהושע אמר ברוק טבעו וחכמים אומרים עלו
זכריה ג לא"י ונשאו נשים והולידו בנים ובנות שנאמר °שמע נא יהושע הכהן הגדול אתה ורעיך היושבים לפניך כי אנשי מופת המה איזו הם אנשים שנעשה להן מופת הוי אומר זה חנניה מישאל ועזריה ודניאל להיכן אזל אמר רב למיכרא נהרא רבא בטבריא ושמואל אמר לאתויי ביזרא דאספסתא רבי יוחנן אמר לאתויי חזירי [דאלכסנדריא של מצרים] איני (והתניא) [והתנן] תודוס

עין יעקב

שכמה ורוב: אמר הקב"ה אני אמרתי אעלה בתמר אלו ישראל. כי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ולפשר דלכך מדמה לתמר כדאמרינן בסיק ודומה לפה שלם שמי והכי בניה מן האור הני אליג ובנין וכו' ור"ש כר כתמכי ראויר בתוך ראש"ו לא היה מבני יהודה ע"ש בתרגומו רק חכום ואמר ג"ש כל זאת לכך רמז בזכות שמי אמרתי שכל שאילן שבשמר עלי ולא אחזה בידי אלא סנסן אחד: **בקש** הקב"ה להפוך את כל העולם כולו לדם. ק"ק לפי מה שמבואר בידך סי' קנ"ג כל מקום שנאמר ישיבה ואל יעבור אם עבר ולא נהרג מה שמהלל השם ע"ש נקרא אנוס ופטור ואולי הכא גרין אדם קאמר וכו' בין שמים ושמא לפי שהיו יכולין לברוח ולא ברחו ראו אף בריני אדם מיוני מחייב כמבואר שם: **דניאל** להיכן אזל אמר רב למכרא נהרא. ואמר ורב קאמר רעה זו ע"ש שלא הי וקאמר בסמוך דלא ישמרו בזכותי אמבלי לכך רמז למכרא נהרא שיבוא המים לכבוש את של כ"כ לכך שלחו ובשמואל אמר לאתויי בזרע שהוא מגדל למנים רמז לגאלם ישראל ולא נתקיים כיס שבילי אלהיכם שיריבון כלם ולכבור בבבלס שלא ינתק כידך שלומים מן הגרס כיקום שאינו מגדל למנים כמאמרם בנים ועליו ור' יוחנן ראמר לאתויי

ימיעם

ולמד אין הדסים אלא צדיקים שנאמר ויהי אומן את הדסה וגו'. וכמ"ד בפ"ק דמגילה דאסתר שמה ולמה נקרא שמה הדסה ע"ש הצדיקים והתם איתי מקרא דהכא וכה"א והוא עומד בין ההדסים וגו' וסמך הכא אדהתם והתם אדהכא וכן דרך התלמוד לסמוך בב' מקומות מזה על זה. ולמר ואחריו סוסים אדומים שרוקים מיד מלאים רוגז שרוקים אדומים ואח"כ נעשו לבנים. כן הוא הגירסא בילקוט ור"ל ואחריו אחר שבאו סוסים אדומים מתוך במלאו רוגז על כל העולם שוב אחר שראה בעונשם שהדסים הצדיקים נעשו לבנים ובגירסת רד"ק מחורים נעשו שרוקים ואדומים לבנים עכ"ל אבל בקרא לא הוזכרו מחורים. ולמר סוסיא חוורא מעלי לחלמא וכו'. כיון שיפה הוא בנבואה יפה הוא ג"כ לחלומא שהחלום הוא אחד מששים בנבואה ובפ' הרואה אמרו סוס לבן בחלום בין בנחת בין בנרדוף יפה לו אדום בנחת יפה בנרדוף קשה ול"ל דהכא בנרדוף איירי ודו"ק: ורבנן להיכן אזלו וכו'. ר"ל כיון שהיו רבנים וחשובים כדקאמר לעולם אל ישנה מן הרבנות שלו: להיכן אזלו. דלא מדכר להו תו והיה ראוי לו למלך כ"כ אחר מעשה זה להבליגן ולהכותן במיכרי יותר חשוב ומאחר היה להם כבר כמו שאלינו בדניאל: ואמר רב שמתו מיד בעין הרע. רב לטעמיה בפ' המקבל ל"ט מתין בעין הרע ואחד בדרך ארץ: ושמואל אמר ברוק וכו'. לכאורה הוא דבר זר גם הרקיקה של אוה"ע היה בישראל ולא מכבר שכטבעו והם ויש לפרש שהוא דרך משל דבעלי הרקיקה שהיה לאוה"ע בישראל והיו מבייסין אותם בכרואו לחנניה מישאל ועזריה כדקאמר לעיל על כן מתו שלא יהיו מבייסין ישראל עוד על ידם ומ"ד עלו לא"י מלא רצו עוד במיני כל מלך ולכך לא הוזכרו עוד אלא עלו לא"י ונפלו וכו'. ולמר כי אנשי מופת המה וכו' שנעשה להם מופת וכו'. ר"ל כי הם אנשי מופת שלא הובאם שם אלא שיהיו לנס ולמופת אבל אחר שהושלכת גם כן אינו עלד המופת אלא מעיקם מבלו בני כמ"ם שלוכן הנוטת לכהונה כדלקמן: ודניאל להיכן אזל וכו'. יש לדקדק ולמאי דקאמרינן בסמוך דהמלך כ"כ חשבו לדניאל לאלוה והוא סגיד ליה א"כ ביותר דאף אם היה שם לא היה המלך חש על"ז שישתחוו לצלם שהקים בבקעת דורא וכ"כ אבן עזרא ולדעתי כי פחדו נתוכיתו אחר שהמלך הקריב לפניו ניחוחים כאשר יעשה לאלהיו ומי עכ"ל והתלמוד יעקן זה דהמוצא בא הגזירה להשתחות לצלם היה בפחם על הכל גם דניאל היה בכלל כמאמר ומן דלא יפול ויסגוד ביה שעתא יתרמי וגו' גם אם המלך הקריב לפניו ניחוחים מאחר כל העם לא חשבוהו לאלהות לא היה יכול להציל מפני מאמר העם וק"ל:

הרי"ף עיד והנה איש רוכב על סוס אדום. כנראה דהוקשה לר' יוחנן כיון דכתיב רוכב מאי והוא עומד ובתר הכי ל"ל דמאי בגלגה מאי הבלגה לזה דרש מנקם הקב"ה כו':

קמד **תנו** שלשה היו באותה עצה הקדוש ב"ה ודניאל ונבוכדנאצר הקב"ה אמר ליזיל דניאל מהכא דלא לימרו בזכותיה איתנצל. ודניאל אמר איזיל מהכא דלא ליקיים בי פסילי אלהיהם תשרפון באש ונבוכדנאצר אמר יזיל דניאל מהכא דלא לימרו קלייה לאלהיה בנורא

ומנין דסגיד ליה דכתיב באדין מלכא נבוכדנאצר נפל על אנפוהי ולדניאל סגיד וגו': דניאל ב

באותה עצה. שהלך משם דניאל: דלא ליקיים בי פסילי אלהיהם תשרפון באש. דנבוכדנאצר עשאו אלוה כדכתיב ולדניאל סגיד והוה ליה כפסילי אלהיהם שהאמרה שזה היה לוה עליון לפיכך לכך היה מתיירא:

מהרש"א ג' היו באותה עצה וכו' ודניאל אמר וכו' דלא ליקיים בי פסילי אלהיהם תשרפון וגו'. דאין לומר דהקב"ה נמי מטעם זה אמר כיון שהכא שאינו יסלק אותו לא יהיה ניצול משום פסילי אלהיהם וגו' דאם היה חייב שרפה בדין שמים ודאי דלא היה א"ל הקב"ה ביכן משם להכלל אלא דדניאל היה חושש לכך ובדין שמים ודאי דהיה ניצול אלא שא"ל הקב"ה יזיל שלא יאמרו שגם הם ניצלו בזכותו וק"ל:

הרי"ף מהרש"א דלא ליקיים בי פסילי אלהיהם תשרפון וגו'. אפשר לומר דאין הקב"ה מעניש כיון דדניאל לא קיבל להיות אלוה ואין זה בכלל פסילי אלהיהם ודניאל חשש משום ערום האמת:

קמה **כה** אמר ה' צבאות אלהי ישראל אל אחאב בן קוליה ואל צדקיהו בן מעשיה הנבאים לכם בשמי שקר וגו' וכתיב ולוקח מהם קללה לכל גלות יהודה אשר בבבל לאמר ישמך ה' כצדקיה וכאחאב אשר קלם מלך בבל באש אשר שרפם לא נאמר אלא אשר קלם א"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יוחאי מלמד שעשאם כקליות יען אשר עשו נבלה בישראל וינאפו את נשי רעיהם מאי עבוד אזיל לגביה ברתיה דנבוכדנאצר אחאב אמר לה כה אמר ה' השמיעי אל צדקיה וצדקיה אמר כה אמר ה' השמיעי אל אחאב אזלה ואמרה ליה לאבוה אמר לה אלהיהם של אלו שונא זמה הוא כי אתו לגבך שדרינהו לגבאי כי אתו לגבה שדרתינהו לגבי אבוה אמר להו מאן אמר לכון אמרו ליה הקב"ה והא חנניה מישאל ועזריה שאלתינהו ואמרו לי אסור אמרו ליה אנן נמי נביאי כותייהו לדידהו לא אמר להו לדידן אמר לן. אמר להו אנא בעינא דאבדקינכו כי היכי דבדקתינהו לחנניה מישאל ועזריה. אמרו ליה אינון תלתא הוו ואנן תרין אמר להו בחרו לכו מאן דבעיתו בהדייכו. אבתרי יהושע כהן גדול סברי ליתי יהושע דנפיש זכותיה ומגני עלן אחתינהו שדינהו אינהו איקלו יהושע כ"ג (איתרוך) איחרוכי מאניה שנאמר ויראני את יהושע הכהן הגדול עומד לפני מלאך ה' והשטן עומד על ימינו לשטנו וכתיב ויאמר ה' אל השטן יגער ה' בך השטן ויגער ה' בך הבוחר בירושלים הלא זה אוד מצל מאש. א"ל ידענא דצדיקא את אלא מ"ט אהניא בך פורתא נורא וחנניה מישאל ועזריה לא אהניא בהו כלל אמר להו אינהו תלתא הוו ואנא חד א"ל והא אברהם יחיד הוה

ירמיה כט / שם / שם / זכריה ג / שם

עין יעקב

[illegible]

הוה התם לא הוו רשעים בהדיה ולא איתיהיב רשותא לנורא הכא הוו רשעים בהדי ואתיהיב רשותא לנורא והיינו דאמרי אינשי תרי אודי יבישי וחד רטיבא אוקדן יבישי לרטיבא. מ"ט איענש אמר רב פפא שהיו בניו (נשואין) [נושאין] נשים שאינן הגונות לכהונה ולא מיחה בהן שנאמר °ויהושע היה לבוש בגדים צואים וכי דרכו של יהושע ללבוש בגדים צואים אלא מלמד שהיו בניו (נשואין) [נושאין] נשים שאינן הגונות לכהונה ולא מיחה בהן:

סליות. שבלים שמתבהבין בלש: השמיע. השמעתי: תלתא. וכפישי זכוסייהו: הלא זה אוד. מה אוד נמרך אף זה נמרך: אודי. אודים. סוגיל: אוקדן. שרפו: מ"ט איענש. יהושע דלהכי סרא למאכים דהאי דלהדר אינו לנבוכדנצר דמיים בעלמא דמיים:

מהרש"א אשר קלם אמר ר"י משום רשב"י מלמד שעשאם בקליות וכו'. ר"ל לא ששרפם כדין שריפה שבתורה שורקים פתילה של אבר לתוך הפה דא"כ היה לאומר שריפה היה משמע כך ולכך נאמר קלם שעשאם כקליות שמהבהבין אותם נלום עגמון דהיינו שהשליכם לכבשן אש. ואמר יען אשר עשו נבלה בישראל וגו' מאי עביד אזיל לגביה ברתיה דנבוכדנאצר וכו'. דמשמע דכ"ע קלם בשביל זה שעשו נבלה בישראל וינאפו וגו' והיינו כדמסיק דע"י ברתיה דכ"ע שמע מהם שהיה היתר בעיניהם אשה איש בישראל וע"י זה קלם באש: שנאמר ויראני את יהושע הכהן הגדול וגו' והשטן עומד על ימינו וגו'. פירושא דהאי קרא לפי הדרש דהכא עומד לפני מלאך ה' וגו' הוא מלאך הרחמים. ואמר שהשטן עומד על ימינו דהיינו להפך הרחמים שהוא הימין למדת הדין ולשטנו על עון בניו שהיו נושאים נשים שאינן הגונים לכהונה שהוא עלד הימין: ויאמר ה' אל השטן יגער ה'. שהוא מדת הרחמים בך השטן ועוד יגער ה' בך הבוחר בירושלים לסמך מדת הדין לרחמים הלא זה אוד מוצל מאש שכבר לא שלט בו אש של מדת הדין ונצל כאוד זה מתוך האש כדלקמן ודקאמר מ"ט איענש פרש"י דאהכי ליה טורא דהאי דלהדר ליה לנבוכדנאצר דמיים בעלמא דמיים עכ"ל ולא ידענא מנלן דדמיים בעלמא הוא דהא קרא דאוד מוצל נראה מתפרש כמו שפיר לפי המשל דאמרי תרי אודי וכו' ונראה דהכי פירושו מ"ט איענש להיות מושלך עם חבריו רשעים הללו. ואמר שהיו בניו נשואים וכו'. עיין בזה ברד"ק והא דבינה מה שחללו בניו הכהונה בנגדים צואים לפי שעיקרו של דבר שהיה הכהן גדול מגדל משאר כל אדם ע"י ד' בגדים שהיו לכהן הדיוט וח' לכ"ג והיו קדושים וכמשחו בשמן המשחה וע"כ אמר שבגדיו נתלכלכו בצואה וחללו הקדושה ע"י נשים שאינן הגונות להם:

א"ר תנחום דרש בר קפרא בצפורי מ"ד °ותאמר שש השעורים האלה נתן לי מאי שש השעורים אילימא שש שעורים ממש וכי דרכו של בועז ליתן מתנה שש שעורים *אלא שש סאין וכי דרכה של אשה ליטול שש סאין אלא רמז רמז לה שעתידין ששה בנים לצאת ממנה שמתברכין [בשש כשש] ברכות ואלו הן דוד ומשיח דניאל חנניה מישאל ועזריה דוד דכתיב °ויען אחד מן הנערים ויאמר הנה ראיתי בן לישי בית הלחמי יודע נגן וגבור חיל ואיש מלחמה ונבון דבר ואיש תואר וה' עמו. ואמר רב יהודה אמר רב כל הפסוק הזה לא אמרו דואג אלא בלה"ר יודע נגן שיודע לשאול. גבור חיל שיודע להשיב. איש מלחמה שיודע לישא וליתן במלחמתה של תורה. ונבון דבר שמבין דבר מתוך דבר. איש תואר שמראה פנים בהלכה. וה' עמו שהלכה כמותו בכל מקום. בכולהו אמר יונתן בני כמוהו כיון דא"ל וה' עמו מלתא דבדידיה נמי לא הוה חלשא דעתיה ונתקנא בו. דבשאול כתיב °ובכל אשר יפנה ירשיע ובדוד כתיב *בכל אשר יפנה יצליח ומנ"ל דדואג (האדומי) הוה כתיב הכא °אחד מהנערים מיוחד שבנערים וכתיב התם °ושם איש מעבדי שאול ביום ההוא נעצר לפני ה' ושמו דואג האדומי אביר הרועים אשר לשאול. משיח דכתיב °ונחה עליו רוח ה' רוח חכמה ובינה [רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה'] °והריחו ביראת ה' ולא למראה עיניו ישפוט ולא למשמע אזניו יוכיח. אמר ר' אלכסנדרי מלמד שהטעינו מצות ויסורים כרחים רבא אמר דמורח ודאין דכתיב לא למראה עיניו ישפוט ושפט בצדק דלים והוכיח במישור לענוי ארץ. בר כוזיבא מלך תרתין שנין ופלגא אמר להו לרבנן אנא משיח אמרו ליה במשיח כתיב דמורח ודאין נחזי אנן אי מורח ודאין כיון דחזייה דלא מורח ודאין קטלוהו. דניאל חנניה מישאל ועזריה דכתי' בהו °ילדים אשר אין בהם כל מום וטובי מראה [ומשכילים בכל חכמה ויודעי דעת ומביני מדע ואשר כח בהם לעמוד בהיכל המלך] מאי אשר אין בהם כל מום א"ר חמא בר חנינא אפילו כריכרא דכוסילתא לא הוה בהו. מאי ואשר כח בהם לעמוד בהיכל המלך א"ר חמא בר חנינא מלמד שהיו אונסין את עצמן מן השחוק ומן השיחה ומן השינה ומעמידין על עצמן כשעה שנצרכים לנקבידם מפני אימת מלכות:

שש שעורים. הם גרעינין [שעורים] ממש: וכי דרכו של בועז ליתן שש שבלים. והא הם אין שוחין לעני בגורן פחות מחלי קב שעורים: אלא שש סאין. דהם קנין לו שם לתנין ליכא למימר דלא מייתי בגורן מדם פחותה מסאה: ליטול שש סאין. ליטא משוי כזה: רמז רמז לה. דהם גרעינין כתן לה לקיון ורמז שעתידין לצאת הם בנים ממנה: יודע נגן גבור חיל ואיש מלחמה ונבון דבר ואיש תואר וה' עמו. היים הם גרסים: לא אמרו דואג. לקון מסרם דאחד מן הנערים היים הוא: אלא בלה"ר. שהיה מספר בשבחו של דוד כדי שיקנא בו שאול ויהרגהו: לישא וליתן במלחמתה של תורה. לשעות נסים פנים

[illegible]

פנים בהלכה. שמביא ראיה לדבריו: דבדידיה נמי לא הוה. דשאול נמי לא הוי הלכה כמותו כדאמריק בעירובין "דוד דגלי מסכתא כתיב ביה ילמדך ילאוני ישמחו ששאול דלא גלי מסכתא כתיב ביה בכל אשר יפנה ירשיע: נעצר לפני ה'. ללמוד תורה הרבה: אביר הרועים אשר לשאול. שאמה שהוא מיוחד שבנערים דהיינו דואג דאזיק הכא דקרי ליה אביר הרועים: ונחה עליו רוח ה'. איזה רוח רוח חכמה ובינה רוח עלה וגבורה רוח דעת ויראת ה' הרי ששה: מיג והריחו ביראת ה' א"ר אלכסנדרי שהטעינו במצות ויסורים כרחים. מימי והריחו לשון רחים ולא גרסינן וכתיב והריחו: רבא אמר. מאי והריחו דמורח ודאין מריח באדם ושופט ויודע אם חייב הוא: לא למראה עיניו ישפוט ולא למשמע אזניו יוכיח. ואפ"ה ושפט בצדק דלים כגון מיי ראיה: בר כוזיבא. ממלכי הורדוס היה: אשר אין בהם כל מום. ומוטי מראה משכילים בכל חכמה יודעי דעת ומביני מדע ואשר כח בהם הרי ששה: אפי' ריבדא דכוסילתא. לא היתה בגופם שלא היו צריכין להקיז: ריבדא. שנוטי"ש בלעז: כוסילתא. שם כלי שמקיז: מן השיזה. שלא היו מספרין בדברים בטלים כדי שלא יתגנו בפני המלך:

מהרש"א אילימא שש שעורים ממש. עיין פרש"י דוחק לומר דשם גרעינין ממש דקאמר היינו שש שבלים ואפשר לדוגא קאמר בקושייתו דאפי' שש שבלים אין דרכו כו' אך קשה במה שפירש אין פותחין לעני בגורן פחות מחצי קב שעורים ושוב פי' דלא מייתי בגורן מדה פחות ומקשה דהא ע"כ משום כתיבת שפלי בעי כמי שם מדה חצי קב וכן קב בעי בם אליבא דת"ק דר"ש דבעי ליתן בשעורין קב ולכ"ע בכוסמין בעי קב בסוף מס' פאה ואולי פרש"י אפשר לומר משום דקנע סתם שש שעורין אי לאו דהיינו ממש גרעינין ליה לן לאוקמא אסתם מדה בכ"מ דהיינו סאה וכקט הך דרשה אהאי קרא ואמר שש השעורים האלה וגו' ולא אקרא קמא דכתיב וימד שש שעורים וישת וגו' משום לנאי דמוקי דהיינו שש שעורין שם גרעינין ומדידה לא שייך ביה רק מנין: לא אמרו דואג כו'. לפי שמיכה באומה שאמרו עבדיו יבקשו איש יודע מנגן בכנור והוא אמר יודע נגן ולא אמר בכנור גם כל המעלות גבור חיל וגו' דחשב מי בקש ממנו ומה דרשו דיודע נגן לאו בכנור קאמר אלא יודע לשאול ובמנין זה גם הוסיף לומר ולספר בו מה שלא בקשו שאול גבור חיל דהיינו גבור בתורה להשיב וכן איש מלחמה כו' וכוונתו ללשה"ר כדאמר פרק גם פשוט כל האוספר בגנותו של חברו יותר מדאי בא לידי רעתו וקאמר התם בכה"ג כלך לך מלה"ר זה ומ"ש דבשאול כתיב של אשר יפנה ירשיע דאלא ירשיע לא יתכן לפי פשוטו כדעת המפרשים שהצליח במלחמות שאימו כאומר כן לגבי דוד אבל מלת רשע כאמר בכ"מ בעובר על ד"ת והאי קרא דמייתי בדוד וכל אשר יפנה ילליח לא כמלא במקרא: משיח דכתיב ונחה עליו רוח וגו'. לפי פרש"י נראה דרוח ה' היא הכלל וחכמה ובינה עלה וגבורה דעת יראת ה' המה הפרטיים ששה דמייתי והריחו ביראת ה' לא למראה גו' הוא מלתא באנפיה כפשיה דרבי אלכסנדרי מפרש בה ורבא מפרש לה בע"א. ודאמר ר"א שהטעינו מצות ויסורים. ר"ל שהטעינו מלות שבו זכה להיות הגואל גם הטעינו יסורין לסבול עונות ישראל כדאמרינן לקמן

בפרקין דיתיב ביני מכי קוכלי אלהים דכתיב ואחלל ומשפיט ודיעה דבר זה לרחים שע"י טעינת הרחים וטוחן בחינת הרחים אח"כ זכה ליאסות ממנו מעתיכתו כך זכין ישראל בגאולה ע"י הטענת מלות ויסורין במכית. ורבא דאמר דמורח ודאין דכתיב לא למראה גו' פרש"י ואפ"ה הכי ושפט בצדק דלים עכ"ל ויותר נראה לפרש בהיפך זה דלא למראה עיניו ישפוט דלאף שאמרו אין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות מ"מ אפשר שיטעה בו בשוגג וכן לושמע אזניו אפשר שאין שופט לדק לפי האמת שהבעל דין יטעה בטענתו ע"י מביע אוזן בעדות שקר הדיין אינו שופט לדק לפי האמת אבל משיח לא יטעה בכל זה שיהיה מורח ודאין דהיינו בחוש הריח ידין עם מי האמת דאין בו טעות כמו בחוש הראייה והשמיעה שזכר והוא כי חוש הריח הוא רוחני ומחלק הנשמה כמ"ש כל הנשמה תהלל יה איזה דבר שהנשמה נהנה ממנו זו הריח אבל שאר החושים יותר גופניים והטעות מלוי בהם וק"ל: כריבדא דכוסילתא כו'. עיין פרש"י וכתב מהרש"ל כ"ל לפרש שלא היה בהן רושם כלל כו' עכ"ל וכן נראה מפי' רבי סעדיה ועיין בפירושו של דניאל בפירוש אבן השסס דברים שזכר כאן:

הרי"ף אי"ד שש השעורים האלה וכו'. צריך לנקם את תוקפם לו בפסוק אלא מיש אח"כ וכי דרכו של בועז וגו' נראה דהוקשה לו דהל"ל שש שעורים אלא מאי שש השעורים בה"א הידיעה כיון שאומר האלה ולתכן זה דקדק רב וכי דרכו של בועז וכו' וכיון שמדבר על שיעורי ברכות פיו אמר שש השעורים כלומר שש השיעורים שכתובים בזוקים אחר נעבין החכמה שהם יודע נגן וגבור חיל וכו' האלה נתן לי כנגן לשם שיעורי ברכות אתם שעתידים להיות בששת בנים היוצאים ממנה: לא אמרו דואג אלא בלה"ר וכו'. וצריך לנקם לך שסיכתא מנ"ל לדרוש לגנאי ונראה דכיון דלא כתיב הכא אלא אחד מהנערים ולא ידענו מי הוא אלא ממה דכתיב להם ושם איש נעצר לפני ה' ושמו דואג וגו' וכי היכי דהתם כתן שהם מדבר לה"ר על דוד הכא נמי שלא דבר אלא בלה"ר: מלה ויסורין כרחים. פי' רש"י הטעינו כרחים והיינו והריחו ולא גרסינן וכתיב והריחו ויש לדקדק מה שפירש רבריו שאמר כרחים והיינו והריחו לשון רחים ואחר זה חזר לפרש לומר ול"ג וכתיב והריחו וא"ל דלעולם סבר רש"י ז"ל דגרסינן בגמרא וכתיב והריחו לפרש רבא דדרש והריחו דמורח ודאין לפי שרות יראת ה' אין ברכה מאת ה' כי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ולכן הולכך להביא נמי האי וכתיב והריחו ביראת ה' שפירושו שמורח ודאין ונראה ברכה הוא מ"ש ונחה עליו רוח דעת ויראת ה' שיהיה מריח וכן ביראת ה' אבל לרבי אלכסנדרי דדרים והריחו ביראת ה' שהטעינו יסורין ליכא למדרש להאי רוח דעת ויראת ה' בענין היסורין דהא לאו ברכה היא לכן אמר רש"י ז"ל לאחר שפי' דברי ר' אלכסנדרי לא גרסינן וכתיב והריחו לפי דלרבי אלכסנדרי אין אנו לומדים הברכה מההוא קרא אלא מקרא דרוח דעת ויראת ה' למודית ושמא ידרוש רבי אלכסנדרי שנידנו להתחייב מלמעלה ביראת ה' שבא למחר מסייעין אותו: אפילו ריבדא דכוסילתא. נראה דהוקשה לו דהל"ל אשר אין בהם מום אפי' כל מום ועוד דכתיב כל מאום לדרוש אפילו דבר שהוא מאום כלומר מאומה:

°ויהי בהם מבני יהודה דניאל חנניה מישאל ועזריה דניאל א
א"ר אלעזר כולן מבני יהודה הם ור' שמואל בר
נחמני אמר דניאל מבני יהודה חנניה מישאל ועזריה
משאר שבטים. °ומבניך אשר יצאו ממך אשר תוליד ישעיה לט
יקחו והיו סריסים בהיכל מלך בבל מאי סריסים רב אמר
סריסים ממש ורבי חנניה אמר שנסתרסה ע"ז בימיהם
בשלמא למ"ד שנסתרסה ע"ז בימיהם היינו דכתיב
°וחבל לא איתי בהון אלא למ"ד סריסי ממש מאי וחבל דניאל ג
לא

עין יעקב

חנניה מישאל ועזריה משאר שבטים. מכלל ודר"ש בר נחמני לא קי"ל הא דאי בפ"ק דסוטה שאמר הקב"ה ליהודה אתה הצלת שמר ובני בניה אני אציל מכבשן ג' ולפ"ק מאי ר"ש בר נחמני נב"ל אמי לעורתי אשלה בחוור דלפי כניה"א לא עלה על הרעה כלל להציל יותר ומל"ש: מאי סריסים. עיין במהרש"א ועיי"ל דדייק כן מדכתיב ביספני מ"ד כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו וגו' שם עולם אתן לו אשר לא יכרת ולמה הבטיח על כרת בשביל שהם סריסים לפ"ק לפי במתרגמה עי"ש בימיהם א"כ הוא מדה כנגד מדה לפי דכתיב ולכרתם שם שמם לכן שם עולם אתן לכם אשר

דניאל ג לא איתי בהון חבלא דנורא והכתיב °וריח נור לא עדת בהון לא חבלא ולא ריחא. בשלמא למ״ד שנתרסה
ישעיה נו ע״ז בימיהם היינו דכתיב °כה אמר ה׳ לסריסים אשר ישמרו את שבתותי וגו׳ אלא למ״ד סריסים ממש משתעי קרא בגנותא דצדיקי הא והא הוה בהו בשלמא למ״ד
שם סריסים ממש היינו דכתיב °בביתי ובחומותי יד ושם טוב מבנים ומבנות אלא למ״ד שנסתרסה ע״ז בימיהם מאי טוב מבנים ומבנות אמר רב נחמן בר יצחק מבנים שהיו להם כבר ומתו מאי שם עולם אתן לו אשר לא יכרת א״ר תנחום דרש בר קפרא בציפורי זה ספר דניאל שנקרא על שמו:

כולם מבני יהודה. כדחשיב לעיל ששה בנים העתידים לצאת מרות וחשיב בהדייהו חנניה מישאל ועזריה: דניאל. לאו מבני יהודה אבל חנניה מישאל ועזריה לא וליה ליה הך דרשה דלעיל דששה שעורים: מבניך אשר יצאו ממך. בחזקיה מלך יהודה כתיב: סריסים ממש. שסירסן לחנניה מישאל ועזריה שכן דרכם של מלכים לסרס את האדם כדי שלא ישא אשה ויהא פנוי לעבודת המלך ולית ליה הא דחכמים דאמרי לעיל שעלו לא״י ונשאו נשים והולידו בנים ובנות: ור׳ הנניה אמר. לא סרסם אלא להכי קרו להו סריסים שנסתרסה ע״ז בימיהם שידע [לכל] שאין ממש בע״ז ופורענות שהיה כבר מתנבא לחזקיה שיהו גולים מארצם רוצים בהיכל מלך בבל ור׳ שמואל בר נחמני דאמר חנניה מישאל ועזריה משאר שבטים היו מוקים האי קרא בדניאל לחוד: מאי והבל לא איתי בהון. והלא תבנה היא זו שנסתרסו ומהאי קרא דלעיל ילדים אשר אין בהם כל מום לא מצי פריך דאיכא למימר בשעה שבאו לנבוכדנאצר תמימים היו וסרסם: חבל די נורא לא איתי בהון. אבל חבלת הגוף איכא איכא: (ופריך) ולחבלא דנורא. לא איצטריך דהא כתב קרא וריח נור לא עדת בהן: ולא ריחא. עשן האש: הא והא הוו. סריסים ממש ונסתרסה ע״ז בימיהם: טוב מבנים ומבנות. מכלל דבנים לא היו להו דסריסים היו: מאי טוב מבנים ומבנות. הכא לא מצי לאוקי הא והא הוי דא״כ במאי פליגי: מבנים שהיו להם כבר ומתו. דלא הוו בניהם קיימים ומיהו לא היו סריסים: אתן לו. להם לא נאמר אלא לו לאחד מהם והיינו ספר דניאל שנקרא על שמו:

מהרש״א והיו סריסים כו׳. כמה לשונות סריסים דכתיבי גם במלכי ישראל ואינו דומה שהיו מסרסים את עבדיהם כדי שיהיו פנוים לעבודתם וכן למ״ד שנסתרסה ע״ז בימיהם לא שייך בכמה כתובים דכתיב בהו סריסים כמו בשמואל דכתיב ונתן לסריסים ולעבדיו דלא שייך לפרושי ביה לא סריסים ממש ולא שנסתרסה ע״ז אלא סריס פירוש משרת והרבה כתובים כמוהו וי״ל דהכא לא ניחא להו לפרושי סריסים משרתים כיון דבא ישעיה להתנבא לחזקיה פורענות על בניו ואין זה פורענות דמשרתים בהיכל מלך הוא חשיבות שלא יהיו שפלים בעיני המלך ומלת סריס בכ״מ מורה על עבד חשוב בעיני המלך כמ״ש בתרגום לסריסיו ולעבדיו לרברבוהי ולעבדוהי וכן בכ״מ וע״כ באו לומר דהיינו פורענות דסריסים ממש ומ״ד שנסתרסה ע״ז דהיינו שיבאו לידי כסיון שישליטו אותן לכבשן אש ולגוב אריות וכן לסריסים אשר ישמרו את שבתותי וגו׳ לא היה לו לקרות אותן סריסים לגבי הקב״ה אי לאו שנסתרסה ע״ז ומזה יתייבב למ״ד סריסים ממש הא והא איתא מי הכריחו לפרש הא והא כיון דע״כ ולסריסים אשר ישמרו שבתותי לא יתפרש ליה אלא שנסתרסה ע״ז כיצא והיו סריסים בהיכל מלך נמי הכי יתפרש די״ל דלא משמע ליה פורענות בנסתרסה ע״ז בימיהם אלא דאיתא נמי סריסים ממש והיינו ודאי פורענות ואמר היינו דכתיב וחבל לא איתי בהון לאתי דבעי למימר השתא דחבל לא איתי בהון היינו דקודם שהושלכו לא היה בהן כל מום י״ל שזכר זה כאן שמאת המלך בהגלתן שראוים היו בהיכל מלך שראה בהם דלא הוה בהו חבל ומום. ואמר מבנים שהיו להם כבר כו׳. וכן וא״ל יאמר הסריס הן אני עץ יבש ומבנים שהיו להם כבר. ואמר זה ספר דניאל שנקרא על שמו. לאפוקי מנחמיה בן חכליה כדלקמן והוא זרובבל שהיה ג״כ בבבל סריסי המלך ובריש דקרא אמר וכתתי להם לסריסים בביתי ובחומותי יד ושם דהיינו שע״י תפילות דניאל וחבריו וזרובבל וחבריו חבנה חומות ירושלים וב״ה אבל בסיפיה דקרא כתב לשון יחיד שם עולם אתן לו דהיינו שם הספר שהוא שם עולם אתן לו לדניאל לבד ולא לשאר הסריסים שהוא זרובבל כדמסיק מכדי כל מילי דעזרא נחמיה בן חכליה הוא זרובבל והוא עלה קודם שעלה עזרא והוא כתב כל הספר כולו ועניינו ולא נקרא על שמו אלא שנקרא ספר עזרא:

קטה מכדי כל מילי דעזרא נחמיה בן חכליה אמרינהו ונחמיה בן חכליה מ״ט לא אקרי ספרי על שמיה א״ר ירמיה בר אבא מפני שהחזיק טובה לעצמו שנא׳
נחמיה ה °זכרה לי אלוה לטובה [כל] אשר עשיתי על העם [הזה]
תהלים קו דוד נמי מימר אמר °זכרני ה׳ ברצון עמך ופקדני בישועתך דוד רחמי הוא דקבעי רב יוסף אמר מפני
נחמיה ה שספר בגנותן של ראשונים שנא׳ °והפחות הראשונים אשר לפני הכבידו על העם ויקחו מהם בלחם ויין אחר כסף שקלים ארבעים גם נעריהם שלטו על העם ואני לא עשיתי כן מפני יראת אלהים ואף על דניאל שגדול
דניאל י ממנו סיפר ומנ״ל דגדול ממנו דכתיב °וראיתי אני דניאל לבדי את המראה והאנשים אשר היו עמי לא ראו את המראה אבל חרדה גדולה נפלה עליהם ויברחו בהחבא מאן נינהו אנשים א״ר ירמיה ואי תימא ר׳ חייא בר אבא זה חגי זכריה ומלאכי *אינהו עדיפי מיניה ואיהו עדיף מינייהו אינהו עדיפי מיניה דאינהו נביאי ואיהו לאו נביא ואיהו עדיף מינייהו דאיהו חזא ואינהו לא חזו וכי מאחר דלא חזו מ״ט איבעית אע״ג דאינהו לא

עיון יעקב

אשר לא יכרת ומ״ד שנסרסו ממש לפי הנטיה להם שהיו לא ימתו ותכרת שמם מן העולם: זה ספר דניאל שנקרא על שמו. משמע דלכך הנטיה בן לדניאל נמי שדניאל היה מסירת שיהי׳ לניעו כפ״ח לפי שהשתחוה לו נבוכדנצר כדאיתי׳ לעיל שאמר דלא ליקיים ביה ספילי אלהיהם המיחן בלחם ובנע״ח כתיב ושם אלהים, מסרים לא סביבו ולהכניס אם שמם ולפי שבאותם היה נקי המשאה זה וכ״כ שבדו כנד רצונו לכך ניתן לו ושם עולם לא יכרת: מפני שהחזיק טובה לעצמו. וכבר אמרינן פ״ב דאבות אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת לקיים התורה והמצות: מפני שספר בגנותן של ראשונים. והתכבד עליו בקלון חבירו כדי שלא יהיה זכיון לראשונים לכך לו גם כן לא יהי׳ לזכיון לקרוא ספרו על שמו: ומנלן דגדול ממנו דכתיב וכו׳. עיין בפרש״י ומהרש״א וע״ש בין דגדול מתלמיד זה מצא כרמשיק כפ״ק דמגילה דף ט״ו ומזה כי׳ גדול מכמפים בלוחם בתורה כמה פעמים שהוא הכין לנו והוא הימם מכים שדניאל גדול מנחמיה: ואיהו לאו נביא. ומגילה דף ט״ו קמשיב דניאל שבהנבא בכ״ם שהים לגרים אך רש״י סבן כל זה כרים מגילה ועיין במהרש״א: מ״ט איבעית. כי בלא״ם על שנקרא ניק מאי שעמא איבעים כי כיימי אותו דרוש לעת הבעיסם כמלינו כבלול המלך פרס ושם

סנפיסו

לא חזו מידי מולידו חזו. אמר רבינא ש"מ האי מאן דמבעית אע"ג דאיהו לא חזי מזליה חזי מאי תקנתיה לנשוף מדוכתיה ארבעה גרמידי אי נמי ליקרי קריאת שמע ואי קאי במקום הטנופת לימא הכי עיזא דבי טבחא שמינא מינאי:

מכדי וכו'. הני דברים שבספר עזרא כתובים לאמר: דוד נמי מימר אמר הכי. כלומר אלו מחזיק טובה לכלמה: רב יוסף אמר. לאו אהכי איענש דהא דוד נמי אמר כי האי גוונא אלא לפי שנעם שספר בגנותן של ראשונים: מאן נינהו. שהיו עמו: חגי זכריה ומלאכי. וכיון שהם לא ראו והוא ראה אלמא גדול מהם היה ותאמשכון דדניאל הוה חשיב טפי מחגי זכריה ומלאכי דהוו נביאי ש"מ דגדול הוא מנחמיה בן חכליה דלא הוה נביא ואפ"ה ספר עליו דלא אפקיה מכלל גנות הראשונים דדניאל היה מגלי גולה עם החרש והמסגר ונחמיה הי' מעולי הגולה זמן מרובה לאחר מכן: אינהו עדיפי מיניה וכו'. אגב גררא בעלמא קתני הכא ומלאה באפיה כפשה היא וגרוע בפרס אינה כתובה: מ"מ איבעית. דכתיב אבל חרדה גדולה נפלה עליהם: לנשוף. לדלוג: במקום הטנופת. דלא מצי קרי: לימא הכי. לאו כלומר לך אצל השמנים והכחושים:

מהרש"א ואמרו מפני בו' דוד נמי מימר אמר זכרני וגו'. נמק' ר"ה פ' י"ט כתי ודומה להו לענין זכרון של יחיד מיהו ומחלק בהו הכא דדוד דאמר הוא דקבעי ר"ל שלא בקש לזכרהו לטובה משום מעשיו הטובים אלא שיזכרהו ברחמים שלו ית' ב"ה עשה"כ נחמיה בקש לזכרהו לטובה משום מעשיו בזה לא עשה כהוגן שכל מעשי האדם לטובה אינן כדי לעמוד אם לא ברחמים שלו ית' ב"ה: ואף על דניאל כו'. שהוא דניאל גם היה פחת ושלטון קודם לנחמיה כדמוכח קרא. ואמר ומבלן דגדול ממנו בו' דאינהו נביאי ואיהו לאו נביא כו'. לכאורה דר"ל דדניאל לאו נביא הוה והמראות דראה הן ברוה"ק ע"כ לא נמנה ספר דניאל מכלל הנביאים אלא בכלל כתובים שהוא ברוה"ק אבל קשה דא"כ כיון דדניאל נמי גדול היה מהן דהוא חזי והן לא חזו אע"ג דאינהו נביאי הוו והוא לא הוה נביא אימא דנחמיה אע"ג דלא הוה נביא נמי היה גדול מהם והיה גדול נמי מדניאל וי"ל דאין לנו לומר כן בנחמיה היה גדול מהן כיון דלא מצינו ביה בזה שהיה גדול מהן כמו שמצינו בדניאל דהוא חזי והן לא חזו ועוד ראיתי בפרש"י בפ"ק דמגילה שתרגם קצת בזה דאינהו נביאי שנתנבאו לישראל בשליחותו של מקום והוא לא נתנבא לישראל בשום נבואה עכ"ל דר"ל דודאי דניאל נמי נביא הוה שהרי ראה כמה נבואות אלא שלא נשתלח בשום נבואה אבל א"כ בפשיטות ה"ל לאוכוח דדניאל גדול מנחמיה שהוא היה נביא ונחמיה לא היה נביא וק"ל: ומאן נינהו אנשים כו'. דהכי משמע קראי והאנשים אשר היו עמי הוו ראוים לראות מראות הנבואה ולא ראו וגו' והן הראוים לראות דלא מצינו נביאים באותו דור רק אלו חגי זכריה ומלאכי וק"ל: ליקרי ק"ש וכו'. אע"ג דאסור להתפלל בדברי תורה הכא אע"ג דאיירי בבכבר איבעית לא מיקרי רק להגן דשרי כדאמרינן פ' ידיעות הטומאה:

הרי"ף לפי' דניאל היה מגלי גולה. ואעפ"י דקודם נמי עלה לא היה דניאל כתב שום שררה כי המלך היה בירושלים גם לא מליט מחזו ועלה וכתב שררה והיאך סיפר עליה והפחות הראשונים גו' ואפשר שהוא אמר כן בירושלים על הפחות הראשונים שהיו בבבל:

°למרבה המשרה ולשלום אין קץ וגו' א"ר תנחום דרש בר קפרא בצפורי מפני מה כל מ"ם שבאמצע תיבה פתוחה וזו סתומה בקש הקב"ה לעשות חזקיה משיח וסנחריב גוג ומגוג אמר מדת הדין לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע ומה דוד מלך ישראל שאמר כמה שירות ותשבחות לפניך לא עשיתו משיח חזקיה שעשית לו כל הנסים הללו ולא אמר לפניך שירה תעשי משיח לכך נסתתם. מיד פתחה הארץ ואמרה לפניו רבש"ע אני אומר לפניך שירה תחת צדיק זה ועשהו משיח פתחה ואמרה שירה לפניו שנאמר °מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק וגו' אמר שר העולם לפני הקב"ה רבש"ע עשה צביונו לצדיק זה יצתה בת קול ואמרה רזי לי רזי לי אמר נביא אוי לי אוי לי עד מתי יצתה בת קול (ואומר) [ואמרה] °בוגדים בגדו ובגד בוגדים בגדו ואמר רבא ואיתימא רב יצחק עד דאתי בזוז ובזוזי דבזוזי °משא דומה אלי קורא משעיר שומר מה מלילה וגו' א"ר יוחנן אותו מלאך הממונה על הרוחות דומה שמו נתקבצו כל הרוחות אצל דומה אמרו לו שומר מה מלילה שומר מה מליל (לא אתא בקר). אמר שומר אתא בקר וגם לילה אם תבעיון בעיו שובו אתיו:

מ"ם שבתיבת למרבה שאמרה סתום: כל הנסים הללו. שכלל מסנחריב ונתרפא מחליו: לכך נסתם. כלומר נסתמו הדברים שעלו במחשבה ולא נעשו. לי"א לכך נסתם בקש הקב"ה לסתום לאחיזן של ישראל שבקש לעשותו משיח. ומורי אומר לפי שנסתם פיו של חזקיהו ולא אמר שירה: שר העולם. מלאך שכל העולם מסור בידו (וסיק מכנף הארץ אירות שמענו שפתחה ואמרה שירה): שמענו צבי לצדיק. שר העולם אומר עשה צביונו של צדיק: רזי לי רזי לי. נסתרות שלי הן ואני יודע על מה מעכב: אמר נביא [אוי לי] עד מתי יצא משיח: עד דאתי בזוזי ובזוזי דבזוזי עד °שיתבזזו שונאי ישראל כמה פעמים: על הרוחות. שכשמות נפקדות אצלו והיינו משא דומה כך אמר דומה אלי קורא הרוחות על עסקי שעיר עשו ואומר לי שומר מה מלילה הקב"ה שהוא שומר מה אמר (מלילה זה) מן הגלות שהוא כלילה: שומר מה מליל. מה דבר לנתי קץ הגאולה מליל זה: (לא) אתא בקר. בתמיה והיא בספרים דלא כתיב בהו וכגון: אמר להם. הכי כך אמר שומר הקב"ה אתא בקר גאולה תבא וגם לילה אבל מתחלה תהיה גלות הרבה. לי"א לאחר שיגאלו ויבנה המקדש שני יחזרו ויגלו גלות זה. לי"א גם לילה לרשעים וכן תרגמו מוכיח אית אגר לצדיקים ואית פורענות לרשיעיא: אם תבעיון. אם תבקשו להגאל: בעיו. בקשו רחמים: שובו. בתשובה: ואתיו. לגאלה:

למרבה

עיון יעקב

שבעיתו מעתה"כ שבשו דקאמר איגהו נביאי שהיו הקודם שוב עליהם [illegible] שפיר: למרבה המשרה ולשלום אין קץ. לפי הדרש ולפשוטו [illegible] י"ל דה"ק כפי לתיבת המשרה ולשלום [illegible] שיהא גאולה שלימה לבן אין קץ לאויבים גליותינו והיינו [illegible] נגד בוגדים וכו' עד דאתי בזוזי ובזוזי דבזוזי כגאולה ראשונה כך גאולה אחרונה כמו שחקוק [illegible] [illegible] [illegible] נחלים לפרוח נפשיו כן גאולה אחרונה בשירה בזוזי דבזוזי לא יהיה גאולה שלימה לעולמים: אמר ר' יוחנן אותו מלאך הממונה על הרוחות. ואפשר דקאמר קורא אלי משעיר על רימום הספרים [illegible] [illegible] ושעירים ירקדו שם לפי שלא נזכר מלאכם הקדוש כדאיתא נזכרים על פסוק תולה הארץ כשם היה לפי שהיה בין הספטום צריך לבנא לכך טעם והוה בלא נוסים ולא יבהיר [illegible] [illegible] עד לעתיד [illegible] כי זה הטומאות מן הארץ ושמאי גוסם עם נוטים המעוררים בעת ספקים לכן הם [illegible] לגאולתינו והיה [illegible] ופיין

ביומם דשיטו בית שני ח"ן שנה אבל הגילה באחרים והגלות נמשיך כמאם בו תקן והדבר תלוי בתפלת רחמים ותשובה אם תבענין נר וקי"ל:

הרי"ף פלי דנפתחה פ"ם דתרנה האשרה לאפשר משום שנקם לפתים הגלות ונתרכה מפני האשרים שלא אמר שירה. ואם שקפנג מדם הדין הנה על מנת כן עשה לו נס וקף שלא יאמר שירה כדלמדינן בגמרם ד' מלכים וזה שהנע זה לא תנע זה ובוי חזקיה אומר אין בי כח לרדוף ולא להרוג ולא נומר שירה אלא אני ישן על מטתי שי יש"ל דנתי שיעשה לו נס גלי שירה כיהושפט שהוא אומר ובעת החלו ברנה הקב"ה מכה בהם אבל מיית לאחר הנאתו הוה ליה לאמר שירה. ועי"ל דעל נס רפואתו היה לו לומר שירה:

תנא משום ר' פפייס גנאי הוא לחזקיה וסייעתו שלא אמרו שירה עד שפתחה הארץ ואמרה שירה שנאמר °מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק וגומר וכיוצא בדבר אתה אומר °ויאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל אתכם. תנא משום רבי פפייס גנאי הוא למשה וששים רבוא שלא אמרו ברוך עד שבא יתרו ואמר ברוך ה'. °ויחד יתרו רב ושמואל רב אמר שהעביר חרב חדה על בשרו ושמואל אמר שנעשה חדודין חדודין כל בשרו אמר רב היינו דאמרי אינשי גיורא עד עשרה דרי לא תבזי ארמאה קמיה. °לכן ישלח האדון ה' צבאות במשמניו רזון מאי משמניו רזון אמר הקב"ה יבא חזקיה שיש לו שמונה שמות ויפרע מסנחריב שיש לו שמונה שמות חזקיה דכתיב °כי ילד יולד לנו בן ניתן לנו ותהי המשרה על שכמו ויקרא שמו פלא יועץ אל גבור אבי עד שר שלום והאיכא חזקיהו שחזקו יה ד"א חזקיה שחזק את ישראל לאביהם שבשמים. סנחריב דכתיב ביה °תגלת פלאסר °פלמנסר °שלמנאסר (פולברנין פרנין) [°פול °כרנון] °אסנפר °רבא °ויקירא והאיכא סנחריב שסיחתו ריב ד"א סח ונחר דברים כלפי מעלה א"ר יוחנן מפני מה זכה אותו רשע לקרותו אסנפר רבא ויקירא מפני שלא סיפר בגנותה של א"י שנאמר °עד בואי ולקחתי אתכם אל ארץ כארצכם רב ושמואל ח"א מלך פקח היה וחד אמר מלך טיפש היה למאן דאמר מלך פיקח היה אי אמינא להו עדיפא מארעייכו אמרו קא משקרת ומאן דאמר מלך טפש היה א"כ מאי רבותיך. להיכא אגלי להו מר זוטרא אמר לאפריקא ור' חנינא אמר להרי סלוג. אבל ישראל ספרו בגנותה של א"י כי מטו שוש אמרו שוא כי ארעין כי מטו עלמין אמרו בעלמין כי מטו שוש תרי אמרו על חד תרין:

גנאי הוא. דבר מגונה עשו: חרב חדה. מושל בשחו ונתגייר: חדודין חדודין. קמטין קמטין שהיה מיצר מאד על מפלת מצרים

מהרש"א לסרבה המשרה וגו'. יש דברי המאמר יש"ל דדרשו מתוך פסוקים האלו כי ילד יולד לנו וגו' למרבה המשרה וגו' שנבואה זו נאמר על חזקיה כמו שכתבו המפרשים ולאמר שלזה הילד היה תחלת המחשבה שבקש הקב"ה לעשותו משיח ותהי המשרה על שכמו ויקרא שמו פלא וגו' אלו השמות ראויים להיות במשיח אבל אמר בקטרוגו של מדת הדין לא נתקיימו בו כל אלו המעלות שיהיו במשיח לעתיד רק נתקיים בו למרבה המשרה ולשלום לו מסנחריב אבל אין זה קץ הגאולה שיהיה הוא משיח יושב על כסא דוד ועל ממלכתו וגו' ועד עולם וגו' הא שהזכיר על כסא דוד שהוא קטרוגו של מ"ם דאיך ישב חזקיה על כסא דוד עד עולם והא דוד גופיה שאמר כמה שירות כו' ומקיים קנאת ה' לצבאות תעשה זאת להסכים בזה בקטרוגו של מ"ה ולכך נסתמה המ"ם בתחלת דברי הענין של מ"ה מ"ם של מרבה המשרה לומר לך שנסתם אז קץ הגאולה. ואמר שפתחה הארץ כו'. ר"ל הארץ הידועה היא א"י דכל זמן שישראל בגלות גם הארץ היא תרלה את בנפוחים וכאילו היא בהצבנות בכמה עכיכים ע"כ פתחה לומר שירה תחת הצדיק חזקיה שלא תהרג ויהיה חזקיה משיח שיהיו כם י' השבטים בכבר כלו וישבו בארץ לזכות גם בכמה מלות ח"ם אירות שומעו ע"ד זמירות היו לי חקיך וגו'. ואמר שאמר שר העולם. עיין פרש"י ובתוס' פרק אט ופ"ק דיבמות כתבו שהוא מט"ט ואומר עשה לצביונו לצדיק ר"ל שהארץ א"י נקראת ארץ צבי ע"ש זה שהוא עושה לצביונו של מקום לומר שירה תחת הצדיק וכיוצא בה אמריך בסוף כתובות ונתתי צבי בארץ החיים ארץ שצביוני בה כו'. ואמר רזי לי רזי לי וגו'. הכפל בזה עיין במפרשי' ולפי דרש דשכא כראה לומר דס"פ רזי לי אתחלת המחשבה לעשות חזקיה משיח ורזי לי קוד הגאולה שלא עשיתיו משיח אז שאמר רזי לי רזי לי על שני התורגמים שיהיו אם לא יהיה חזקיה משית. ואמר הנביא ישעיה. אוי לי עד מתי. לפי שאותו דור היה מלו זכאי כדאמרינן בפירקין שבדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו ע"ה ואם דור כזה לא יזכה למשיח עד מתי יצא שיהיה דור היותר ראוי לכך. ואמר יצתה בת קול כו' עד דאתי בוזזי ובוזזי דבוזזי כו'. עיין פרש"י ונצריך עוד בו פי' גדים בודדים על א"י וגלים בודדים אחרים ובודדים המשודדים וישראל עמהם הבוגדים ריקם חתום באזים ושריקין עכ"ל: דומה אלי כו' מלאך הממונה על הרוחות כו'. לפי פשוטו הוא שם אומה כמו ומשא ודומה וגו' אבל הוא מבני ישמעאל ולא יתכן בו קורא משעיר וע"כ דרשו כי כשלא נעשה חזקיה משיח ונצזה הגלות והחורבן שני פעמים הבונות ויורדי גיהנם הם המבקשים בתחייתם להיות שלים מגיהנם לזמן הגאולה באו אל המלאך דומה הממונה עליה ורמז לו ולא כל יורדי דומה כמעט שכבה דומה נפשי. וא"ל שימר מה מלילה שומר מה מליל. כפל הענין ע"ם השני גליות שאחד מבבל והשני משעיר וכאשר קורא משעיר עפי לפי שמתכו יהיו כגולים אחר אריכות הגלות בו ור"ל מה מלילה מה מליל עד מתי יהיו הגליות והגלות ולפי גרסת הספרים לא אתא בוקר ר"ל וכי לא יצא בוקר וגאולה בין ב' הגלות הדומים ללילות. ואמר שאמר שומר אתא בוקר. שיהיה גאולה

עיון יעקב

עיין במהרש"א בירושלמי פ"ק דשנים: עד שפתחה הארץ ואמרה ש"ס. ולכך כתיב מכנף [illegible]

[illegible] מכנף הארץ [illegible] ויחד יתרו רב ושמואל [illegible]

[illegible]

רים

עמוקים הים לו פתוחה מתוך יפרע נפתניו סנחריב הים לו פתוחה פתחה לכך כתיב במשמניו לרזות בשמניו וגם משמניו:

°ותחת כבודו יקד יקוד כיקוד אש א"ר יוחנן תחת כבודו ולא כבודו ממש כי הא דרבי יוחנן קרי (להו) [ליה] למאניה מכבדותיה רבי אלעזר אומר תחת כבודו ממש כשרפת בני אהרן מה להלן שרפת נשמה וגוף קיים אף כאן שרפת נשמה וגוף קיים:

ה"ג תחת כבודו ולא כבודו ממש. דכבודו משמע מבמע בשרו וגו' וגופו תחת מבחו משמע תחת הגוף והבשר כלומר כשמה בבתוך הגוף והבשר אמר תחת כבודו ולא כבודו ממש כשמש בבתוך הגוף אלא האי כבודו הייס בגדיו דהחת בגדיהם נשרפו וכי הא דר' יוחנן ומי דכל הגוף נשרף תחת הבגדים ולא גרסינן תחת כבודו ולא תחת כבודו ממש דמשמע דמקרא כפקי לזה דהאי תחת כבודו לא תחת [כבודו] ממש ומה"כא תיפוק ליה האי אבל השתא דדרשה בעלמא דריש ליה: תחת כבודו ממש. תחת גופו ממש שהגוף קיים ונשמה נשרפת:

מהרש"א ותחת כבודו וגו'. וכפי אלו קסה"ס גרסינן ר"א אומר תחת כבודו ממש דפנ"ן אומר כשריפת בני כו' ומ"ש בפ"י פלוגתייהו ושם יעו"ש. וכתב הרד"ק ומ"ש הכתוב מנפש ועד בשר יכלה וגו' ס' המ"ע למי שאומר כי הנפש עם הגוף נשרפו והפסוק שאומר ויקומו בבקר והנה כולם פגרים מתים מב"ע למי שאומר כנשמה נשרפה וגוף קיים כו' ומכל מקום ב' הפסוקים כי נשרף ונקלא גופם עכ"ל ע"ש והנה הוא לא תירץ רק הפסוקים שהם קותרים אבל לא תירץ הפסוקים לפי פלוגתייהו דע"כ חד מינייהו סבר דנשרף ונקלה הגוף ואידך סבר נשרף כולו או דלא נשרף לגמרי ונראה לייבא דלמ"ד דהגוף לא נשרף לא הקשי ליה קרא מנפש ועד בשר וגו' דעד ולא עד בכלל ומ"ד דגם הגוף נשרף מ"מ שלכן קיימת ומפיר קאמר כולם פגרים מתים גו' וק"ל:

תנא משמיה דרבי יהושע בן קרחה פרעה שחירף בעצמו נפרע הקב"ה ממנו בעצמו סנחריב שחירף ע"י שליח נפרע הקב"ה ממנו °ע"י שליח. פרעה דכתיב ביה °מי ה' אשר אשמע בקולו נפרע הקב"ה ממנו בעצמו דכתיב °וינער ה' את מצרים בתוך הים וכתיב °דרכת בים סוסיך חומר מים רבים. סנחריב דכתיב °ביד מלאכיך חרפת ה' נפרע הקב"ה ממנו ע"י שליח דכתיב °ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור מאה ושמנים [וחמשה] אלף וגו' ר' חנינא בר פפא רמי כתיב °מרום קיצו וכתיב °מלון קיצו אמר אותו רשע בתחלה אחריב דירה של מטה ואח"כ אחריב דירה של מעלה א"ר יהושע בן לוי מ"ד [°עתה] המבלעדי ה' עליתי (אל הארץ הזאת להשחיתה) [על המקום הזה להשחיתו] ה' אמר אלי עלה על הארץ הזאת והשחיתה מאי היא דשמעיה לנביא דקאמר °יען כי מאס העם הזה את מי השילוח ההולכים לאט ומשוש את רצין ובן רמליהו אמר רב יוסף אלמלא תרגומו דהאי קרא לא הוה ידענא מאי

כתובי מלרים: נותרא עד עשרה דרי. הכי הוא מבל בני אדם ומיהו יתנו לא נכנירי הם: פלא יוען אל גבור אבי עד שר שלום: שחיזק ישראל. השקקין נתורם כדלקין: תגלת פלאסר. הם אחד הוא דכתיב בימי פקח בן רמליהו בא תגלת פלאסר מלך אשור: אסנפר. חד רבא חד ויקירא חד: כלפי מעלה. כדלקמן מחירף ע"י מלאך: אל ארץ כארצכם. ולא אמר מוטבות מארצכם: קא משקרת. שהרי אין ארץ משובחת הימנה ולכן לא אמר מוטבות מארצכם: להיכא אגלינהו. סנחריב לעשרת השבטים דכתיב וינחם בחלח ובחבור נהר גוזן וערי מדי הי ניהו אותן מקומות: אבל ישראל. כי אגלינהו סנחריב קפרו בגנותה של א"י רבי ומה לאותו מקום שמו שום: אמרי שויא לארעין. זאת הארץ שויה לארצנו: כשבאו. למקום ששמו עלמין אמרו כי עלמין זה המקום שוה לירושלים שנקרא בית (עלמין) [עולמים]: כשבאו למקום ששמו תרי אמרו על חד תרין. כלומר זה יפה פי שנים כמקומנו ועל שם כך נקראו כל אותן מקומות כך:

מהרש"א שלא אמרו ברוך ה'. כבר מליצו בגיזה כתובים הקודמים שכאמר ברוך ה' בגאולותיו כמו אומר ברוך ה' אלהי שם גבי נח ואליעזר עבד אברהם אומר ברוך ה' אלהי אברהם אשר לא עזב גבי אלא דה"ק גבאי לו למשה וס' רצוא שלא אמרו ברוך ה' גבי על כן עלמים עד שבא יתרו ואמר ברוך ה' על כיסם מעתים דיהום כם לדבים כדאמרינן פרק הרואה וק"ל: ויחד יתרו גו' אמר רב היינו ס'. ובגירסא סיגקט א"ר פפא הייס כי וכו"ל דלגירסתיס דרב עייתי ראיה לדברי שמואל בעל פלוגתיה דרך התלמוד לומר בכה"ג תרגמא רב אליבא דשמואל ומדלא כתיב וישמח וכתיב ויחד דלכו כך. ומ"ש שהעביר חרב חדה כו'. ופרש"י שמל את עצמו כו' עכ"ל ואיכא למידק דהילך לא ה"ה יתרו כיומל כבר שהרי ומגרין הוה תורין ומבני קטורה הוו שחייבין במילה כמוזכח בפ' ד' מיתות כמו"ם הם לפני הסוגיס בפירום התלמות ע"ש ויל דלעבין פריעת המילה קאמר הכא שהעביר חרב חדה על בשרו להעביר דלכן מתנותבן הפריעה דאברהם לא היה נלטוה על הפריעה כדאיתא פ' הערל: מאי במשמניו רזון ס'. ר"ל והאי בנשמנכו שהרי קפ"מ אלף כתיבו ע"י מלאך ולא היו כולן שמנים ול"מ ליה אך דרשה לקיון בשמנים דאמר בזו דה"ס רלשי נייקות ולכך דריס במשמניו ומכסין שמונה דהיינו חי שמות שהיו לו לסנחריב למעלהו כפתח ומאם יבטפת רזון מהם שלא נשאר לו כמו שעירו האי שמות לאחיקיהו: ומ"ש והאיכא הוקירו שחזקו יה. ר"ל שחזק יה כנגד סנחריב שהיה חזק בהם עם מחזקיה א"כ שחזקו יה מתחליו: סנחריב דכתיב ביה תגלת פלאסר וכו'. בימי אחז כתיב וישלח אחז אל תגלת פלאסר וכן שלמנאסר בימי הושע בן אלה וסנחריב בימי חזקיה היה ואפשר שקבלה היה בידם שכל זה אחד הוא: ישמחתי ר"ב וכו'. יש לפרש שהיה מדבר להם בלשון יהודית כדי שיליטו ישראל עם חזקיהו כו"ש אל ישיא אתכם חזקיה וגו' ואל יבקם (יבטח) ואל תשמעו וגו':

הרי"ף ...[illegible] בלשון שמונה דהיינו חי שמות שהיו לו לסנחריב. נראה [illegible] במשמניו לשון שמן ונראה אלא לדרוש לשון שמונה משמניו

עין יעקב

[illegible] כשריפת בני אהרן [illegible]

מאי קאמר חלף דקץ עמא הדין במלכותא דבית דוד דמדבר להון בנייחי כמי השלוח דנגדין בנייח ואתרעיאו ברצין ובן רמליהו:

בעצמו. הוא עלמו ולא ע"י שליח לא היו ביזוי כל כך ולכך הקב"ה כמו כן נפרע ממנו בעלמו ולא מתביים כל כך דאדם רוצה מסביים מן הגדול למתביים מן הקטן: **ע"י שליח.** דהיינו ביזוי יותר אף הקב"ה נפרע ע"י שליח ומתביים יותר: **כתיב מרום קצו.** בישעיה: **וכתיב מלון קצו.** במלכים. מדאם קאמר משמע דירה של מטה כדכתיב מרום מראשון מקום מקדשנו. מלון קאמר משמע דירה של מעלה בית מלון: **ה' אמר אלי עלה אל הארץ הזאת והשחיתה מאי היא.** היכן אמר לו הקב"ה להשחיתה: **יען כי מאס העם הזה וגו',** משום את רלין ובן רמליהו והרעיאו [להשחיתם] ברלין ובן רמליהו:

מהרש"א פרעה שחירף בעצמו כו'. פרעה מכאן לראות פירש"י נפרעת בא שמפרש בהגדה דמכילתא ועברתי בארץ מצרים אני ולא מלאך כו' פירשו כן במעור שהפך דבר משה עם ישראל ושים ראוי שיאמר ועבר ה' והכה ה' ולכך דרשו ועברתי אני בעלמי כו' עכ"ל דהכא א"א לפרש כן דהא לא כתיב הכא לשון מדבר בעדו אלא ויעבר ה' וגו' דרכה וגו' ואפ"ה אומר שהקב"ה עשה בעלמו ולא ע"י שליח גם מה שפי' הרא"ם לפרש"י דר"ל כל המעשים שבעולם אל השם הם מתייחסים אע"פ שנעשים ע"י שלוחיו ומפני שהוא הסבה הראשונה והתם מיתורא דאני ה' דרשו כן כו' עכ"ל והאריך ע"ש הכא א"א לפרש כן דלא כתב נבי קראי אני ה' והנראה דאף שמלינו בכמה כתובים שאף מעשים הנעשין ע"י שלוחי השם מתייחסים אל ה' מ"מ אינו עוברה לומר כן בכ"מ ומ"ה היכא דאפשר לפרש כמשמעו כיוצא לא עפי לנוימר דמעשים המתייחסים אל השם הוא בעלמו עשאם ולא ע"י שליח ולזה הכא בויעבר ה' וגו' ודרכה בים וגו' וכן בההיא דמכילתא ועברתי וגו' נפי ניחא להו לפרש לשכיה שדברים כמשמען שהוא עשאן ולא על ידי שליח והכא מייתי קרא ויעבר ה' וגו' ולא מייתי קרא דלקמיה ועברתי וגו' דמייתי במכילתא היינו משום דהכא בפרעה גופיה קמבעיא שאמר מי ה' אשר אשמע וגו' ופרעה לא מת במכת בכורות עד קריעת ים סוף שהיה עמהם ולפי דרכינו יתיישב דרש"י ז"ל בחומש לא פי' כלום על ועברתי והכתי וגו' אלא גבי אני ה' פי' אני בעלמי אני ולא שליח עכ"ל היינו משום דדרכו לפרש פשט הכתוב וכיון דאפשר לפרשו דמעשה שלוחיו מתייחסים אליו הביא הדבר כפשט הכתוב בשאר מקומות דכמו כן לא פירש כלום הכא גבי ויעבר וגו' כיון דאפשר לפרשו על מעשה שלוחיו שמתייחסים אליו שכן מצינו בכמה כתובים אלא גבי אני ה' שהוא יותר קרוב לפשוטו לפרש כן למעט מאני ה' ולא שלוחו ועכין המאמר מבואר בפרש"י וקצת רחוק שוא דוה שייך בזיון וביזוי בפורענות ששלח הקב"ה עליהן אלא בגודל המנוס והרגה אמרו דאינו דומה עוכם וני שמירף ע"י שליח לירי שמירף על ידי עלמו דיש לנו לומר בכיולא בזה דברי הרב ודברי התלמיד ודברי מי שומעין ואין שלוחו של אדם כמותו ולזה לא היה שיגשו של סנחריב כ"כ שיהיה נפרע ממנו ע"י עלמו אבל בפרעה שמירף בעלמו היה רונה דהקב"ה כ"כ עד שנפרע ממנו על ידי עלמו וכה"ג מלינו בכמה מקומות להפליא הענין לעשות בעלמו וכן לענין הטובה כמ"ש בלחבריהם. ויש לשאול בזה מהא דאמרינן לקמן ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור וגו' בזה הכא ר"ל ביד הכם שנא' וירא ישראל את היד הגדולה היד שעתיד ליפרע מסנחריב רבי יהושע אומר ויאמרו החרטומים אל פרעה אצבע אלהים היא אצבע שעתידה ליפרע מסנחריב כו' מהכא משמע בין למ"ד היד הגדולה ובין למ"ד אצבע אלהים שהקב"ה בעלמו נפרע מסנחריב כמו בפרעה ויש ליישב דהכא כמ"ד התם אצבע שעתידה ליפרע כו' דכל י' מכות היו על ידי מלאכיו חוץ ממכת בכורות וקריעת ים סוף שהיו על ידי עלמו יתברך ב"ה דכתיב ועברתי וגו' אני ולא מלאך ובקריעת ים סוף דכתיב ויבער ה' כדאמרינן הכא ודאמרינן אצבע אלהים גבי מכות אחרות היינו שלוחיו ומלאכיו דקרוים אלהים כמ"ש בענין ולא כתיב אלהי' לפרעה אבל מכת בכורות וקריעת ים סוף היו על ידו יתברך ב"ה וז"ש בגיכם שמירף ע"י עלמו וכו' והכתובים מורים על זה שאמר ולא כתיב אלהים דהיינו להכות את פרעה בי' מכות שהיו באצבע אלהים אבל אני אקשה לבו בכל זאת שלא ישמע אליכם עד שאני בעלמי כפרע ממנו ונתתי את ידי וגו' שהיא מכת בכורות שהיתה ע"י יתברך ב"ה ולא והוצאתי את עמי הם הלדיקים שבישראל שהלכו ברלון ממצרים שנאמר ויהי בשלח פרעה ואמר עוד וידעו מצרים וגו' בנטותי את ידי על וגו' היא היד הגדולה שאמר בקריעת ים סוף ולא והוצאתי את בני ישראל הם רשעי בני ישראל שהוציאם ממצרים עם רתן ואבירם כמ"ש בתו"י ולכך לא קרא אותו לא עמי ולא לבאותי כמו שקרא הראשונים גם דקדק לומר כאן ומתוכם הם שהשאירו בתוך המצרים ביציאת הראשונים ועל ב' כתות אלו אמר הכתוב בסוף פרשת שמות כי ביד חזקה ישלחם וביד חזקה יגרשם כפל הענין בזה על שני יציאתם בב' מכות דהיינו מכת בכורות וקריעת ים סוף שקרוים ידו יתברך ב"ה שעל אותן שהלכו ממצרים ע"י מכת בכורות אמר ישלחם ביד חזקה של הקב"ה יתברך ועל אותן שנשתיירו אמר וביד חזקה יגרשם ר"ל ע"י יד חזקה של הקב"ה שהיא קריעת ים סוף יגרשם וק"ל: **כתיב מרום קיצו כו'.** עיין פרש"י ואולי פירושו היה נראה יותר לפרש בהיפוך דמרום קיצו הוא דירה של מעלה סופו של מרום שהוא מכב במרבות ומלון קיצו הוא דירה של מטה קיצו של מלון שהוא קדשי קדשים ששם מלון השכינה בין ב' בדי ארון עכ"ה בין סדילן וק"ל: **דשמעיה לנביא דקאמר יען וגו'** ונתפקה ישראל משמר הוא והבינו כל זאת מישעיה הנביא וטעה כדלקמן באמר הנביא עד לואר יגיע דהיינו ירושלים ועד ולא עד בכלל ואיהו יהיב דעתיה על כוליה ירושלים ועד לואר עד ועד בכלל ופירוש הפסוק בפרש"י בישעיה כאן כיוצא על שבנא וסיעתו שרלו למרוד בחזקיהו שואתבו בו על שרואהו שלא היה בוחר בשלמן מלבים אלא אוכל ליטרא ירק ועוסק בתורה כו' וראו את פקח כו' אוכל מ' סאה גוזלות בקינוח וגו' מבזין על חזקיהו כו' וזה משום רלין וגו' אומר הקב"ה אוכלין אתם ומתאוים אני מביא עליכם אוכלין סנחה כו' עכ"ל ע"ש באורך והיינו כמי דאתגוונא לפי הדרש דנגדין בנייח ומסתפקין עלמן במועט ואין מבקשין ברב כמו רלין ובן רמליהו וע"ז הביא הדרש מארת יי' בבית רשע היינו הקללה והמארה שאין שבעין בתוך מאכל בים לאם בביתם אבל נוה לדיק יבורך שהמעט שלאם הברכה מלוים בו שמשביע אותם כמ"ש ואכלתם לחמכם לשובע אוכל קימעא והוא מתברך במעיו וק"ל:

הרי"ף רש"י הוא עלמו ולא ע"י שליח. ולא נפרעה לגד גם למלכנו וסוסיו ולכך הביא נ"ב הפסוק מנגלים דרכה בים סוף ונ"ל דאי מייתי קרא ויעבר ה' את מצרים ביה לא כתיב את פרעה אבל דרכה בים סוף דיבר בפרעה כמ"ש כי בא סוס פרעה וגו' וישב ה' גומר ומייתי גופיה היא דפרעון היה ע"י הים כדכתיב וישב ה' עליהם את מי הים אבל מן דרכה בים משמע שנפרע ממנו בעלמו:

א"ר יוחנן מ"ד °מארת ה' בבית רשע ונוה צדיקים יברך מארת ה' בבית רשע זה פקח בן רמליהו שהיה אוכל מ' סאה גוזלות בקינוח סעודה ונוה צדיקים יברך

משלי ג

יכרך זה חזקיה מלך יהודה שהיה אוכל ליטרא (בשר) [ירק] בסעודה. ולכן הנה ה' מעלה עליהם את מי הנהר העצומים והרבים את מלך אשור [גו' ועלה על כל אפיקיו] וכתיב והלך ביהודה ושטף ועבר עד צואר יגיע אלא מ"ט איענש נביא אעשרת השבטים אתנבי והוא יהיב דעתיה על כולה ירושלים בא נביא וא"ל כי לא מועף לאשר מוצק לה א"ר אלעזר בר ברכיה אין נמסר עם עיף בתורה ביד מי שמציק לו מאי כעת הראשון הקל ארצה זבולון וארצה נפתלי והאחרון הכביד דרך הים עבר הירדן גליל הגוים לא כראשונים שהקלו מעליהם עול תורה אבל אחרונים שהכבידו עליהם עול תורה וראויין הללו לעשות להם נס*) כעוברי הים וכדורכי הירדן אם חוזר בו מוטב ואם לאו אני אעשה לו גליל בגוים אחרי הדברים והאמת [האלה] בא סנחריב מלך אשור ויבא ביהודה ויחן על הערים הבצורות ויאמר לבקעם אליו האי דישנא להאי פרדשנא. אחרי הדברים והאמת מאי אחר אמר רבינא לאחר שקפץ הקב"ה ונשבע ואמר אי אמינא ליה לחזקיה מייתינא ליה לסנחריב ומסרנא ליה בידך השתא אמר לא הוא בעינא ולא ביעותיה בעינא מיד קפץ הקב"ה ונשבע דמייתינא ליה שנא' נשבע ה' צבאות לאמר אם לא כאשר דמיתי כן היתה וכאשר יעצתי היא תקום לשבור אשור בארצי ועל הרי אבוסנו וגו'. א"ר יוחנן [אמר הקב"ה] יבא סנחריב וסיעתו ויעשה אבוס לחזקיהו ולסיעתו. והיה ביום ההוא יסור סבלו מעל שכמך ועולו מעל צוארך וחבל עול מפני שמן א"ר יצחק נפחא חובל עול של סנחריב מפני שמנו של חזקיהו שהיה דולק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות מה עשה נעץ חרב על פתח בית המדרש ואמר כל שאינו עוסק בתורה ידקר בחרב זה בדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ מגבת ועד אנטיפרס ולא מצאו תנוק ותינוקת איש ואשה שלא היו בקיאין בהלכות טומאה וטהרה ועל אותו הדור הוא אומר והיה ביום ההוא יחיה איש עגלת בקר ושתי צאן ונומר ואומר והיה ביום ההוא יהיה כל מקום אשר יהיה שם אלף גפן באלף כסף לשמיר ולשית יהיה אע"פ שאלף גפן באלף כסף לשמיר ולשית יהיה ואוסף שללכם אוסף החסיל. אמר להם נביא לישראל אספו שללכם אמרו לו לבוז או לחלוק אמר להם כאוסף החסיל מה אוסף החסיל כל א' וא' לעצמו אף שללכם כל א' וא' לעצמו. אמרו לו והלא ממון עשרת השבטים מעורב בו אמר להם כמשק גבים שוקק בו מה גבים הללו מעלין את האדם מטומאה לטהרה אף ממונם של ישראל כיון שנפל ביד העכו"ם מיד טיהר:

מארת ה'. לפי שלא יתבע מכל מה שהיה אוכל: **אוכל ליטרא (בשר) [ירק].** במדה: **ועלה על כל אפיקיו.** שהיו הקנים עולה והמחה: **מ"מ איענש.** מאחר שנכשות הלך שנים כתבנא [עליו] מים איענש: **בא נביא ואמר לו.** כשבא על ירושלים: **לא מועף לאשר מוצק לה.** לא נמסר עמו של חזקיהו שהוא עייף בתורה ביד סנחריב המציק לו: **כעת הראשון הקל ארצה זבולון וארצה נפתלי וגו' לא כראשונים.** עשרת השבטים שהקלו מעליהם עול התורה אבל האחרונים עמו של חזקיה הכבידו עליהם של תורה והיינו דכתיב והאחרון הכביד דרך הים עבר הירדן גליל הגוים ראויין הללו לעשות להם נס כיוצאי מצרים שעברו את הים וכדורכי הירדן: **אם חוזר בו.** סנחריב: **מוטב.** ואם לאו אעשה אותו גליל הגוים (גלילה בגוים במתגלגלת) [מתגלגל] בחרפה (בגוים) [בכל הגוים] ל"א לשון גללים: **מ"ד אחרי הדברים והאמת האלה.** השתא משמע אחר שהיה בחזקיהו שהיו עוסקין בתורה בא סנחריב מלך אשור ויבא ביהודה ויחן על הערים ויאמר לבקעם אליו: **האי דישנא להאי פרדשנא.** וכי מגילין דורון [כזה] לאדון כזה וכי מפני שהאמת בחזקיהו בא סנחריב: **אמר רבינא.** מאי אחר הדברים והאמת אחר שקפץ הקב"ה ונשבע להביא סנחריב והיינו אמת שהאמת של הקב"ה וקיומו אמת: **ויעשה אבוס.** שיהיו כלם פגרים ויאכילו סוסיהם ובהמתם בתוך [עצמות] הפגרים כעין אבוס: **מגבת ועד אנטיפרס.** מקומות שבסוף התחומים: **אע"פ שאלף גפן באלף כסף.** שהם יקרים שאין להם דמי כרמים אפי' הכי לשמיר ולשית יהיה שמניחין אותן לאיבוד ומבטלים אותן והיו עוסקין בתורה: **(לשלול) [לבוז].** כל אחד ואחד לעצמו או לחלוק ביחד אותו ממון שנשאר מחיל סנחריב. ל"א או לחלוק לאחרים מה שהם שוללים אבל הם אסורים בהנאתו שלא ממון שבזזו מי השבטים מעורב בו ואיכא משום גזל: **כמשק גבים שוקק בו.** השקאה של בריכות שמקלחין מהם מים סביבים השוק באותו ממון ומיבראתו דמים לבריכות שהם מעלין את האדם מטומאה לטהרה בטבילה אף ממונם כו':

מהרש"א אין נמסר עם עי"ף כו'. שעייף ונתש כחו על ידי התורה ולא יכלו להלחם כנגדו אין ראוי להמסר ביד המציק לו לבטלו מן התורה: **האי דישנא כו'.** עיין פרש"י אבל בפרק קמא דמגילה ובפרק השוכר את הפועלים מוכח דפרדשנא מלשון דורון ומנחה הוא ומזה כתוב בערוך פרדישנא אם היינו מולחין ספר. שכתוב בו האי פרדישנא להאי דישנא הוה ליה לן פרדישנא מנחה דישנא אדם גדול כדכתיב כל איש שמן וכל איש חיל מכ"ל וכדאי לי לפרש גירסא דילן כמו יש לפרש כן וכי האי דישנא ואדם חשוב ראוי להאי

*) מזה הכם שהמלך נרף קמיע אלף פמילו של סנחריב היה גם מפורסם כמו קיים ויחן ולכך היה בגליל הזה:

עין יעקב

ריוס של מעלה. כי בית המקדש של מטה מכוון כנגד בית המקדש של מעלה: שהיה אוכל ליטרא ירק בסעודה. ולהכי קרא שם של חזקיה מזיק ע"ש שאוחז לבית אוכל לטובת נפשו: ולכן הנני מעלה עליהם את מי הנהר. עיין פרש"י בפסוק שם שהוא מדה כנגד מדה לפי שהיה ישראל ... בגוזמאיה: הוא יתיב ועשי' שכולהו ירושלים. ומתוך עלמו אכבדי כדליתא מסמוך: וראוי לעשות להם נס כעוברי הים וכדורכי הירדן. עוד להם זכות התורה של יהושע שלא ימוש ובעוברי הים מפי ניצולו בזכות התורה אע"פ שעדיין לא ניתנה ובזכותיה בהוליכך ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה שהוא זכות התורה ... ואיתא לעיל רק כי עקר המן והכל מיוסד זה דוחו של משה ויהושע ירמז ה' היה מתגלגל זה דוחו של חזקיה וגו': אמר לא הוא בעינא ולא ביעותיה בעינא. כיון שקבל עליו עול תורה השיבו תמיד עול מלכות ועול דרך ארץ והקול קול יעקב כשהוא אין הידים ידי עשו שולטות: נעץ חרב על פתח בית המדרש. כי הסייף והספר נתנו כרוכים מן השמים וכדאיתא במדרש ילקוט ישעי' לי ע"ש: אף ממון של ישראל כיון שנפל ביד העובדים מיד טיהר. ובגה"ש לאמרינן ג"ב ממון ... שהיו בקיאין שלא דהרבנים קאמר כן ודלפיכך בישראל ... כן הוקש בממון ממרי

להלי פרדיסנא ומנחה וק"ל: מאי אהד אמר רבינא לאחר שקפ"ן וכו'. פי' אחרי שיהיו הדברים אות שינא סנחריב כבשת על כך ואספר שדרשו החלה אלשון אלה ושבועה אבל אינו הגיד הדברי' לחזקיהו שום אומר לא בעיתותיה בעיכא ואל יהיו הדברים אות דרלון ידילו יעשה ועיין פרש"י. ואמר מיד קפ"ן הקב"ה וכו'. ר"ל דלא כמכע בשביל בפתותיה דחזקיה והיינו משום שדורו היה זכה להעשו' לאם כם כמעברי הים כו' כדאמרינן לעיל ח"ש כבכע ה' לבאות לאו' אם לא כאשר דמיתי וגו' אמר כאשר דמיתי כן היתה בלשון עבר וכאשר יעלתי היא תקום בלשון עתיד ר"ל כאשר דמיתי למלרים כו' לעתן רבות ומפתי וידעו מלרים וגו' וכן היתה במלרים כך כשבע ה' וכאשר יעלתי גם עתה רבות ומופתי בסנחריב היא תקום: ועל דרי אבותנו אד"י כו'. עיין פרש"י ועוד נראה לפרש שהאטם סוה מסל כמו שאומר מלא מומותיו באטוב בן חזקיה ושייעתו בבמלו ממלאכתם כדי לעסוק בתורה כדלקמן לשניר ולבית יסים וגומר ומלאו מזוטותיהם בריות מכלל סנחריב כדלקמן ואסף שללכם וגומ' זהרי סנחריב ושייעתו כנעשה לחזקיה אנוס. ואמר הובל עיל כו'. ע"פ נ"ש כל המקבל עליו של תורה מעבירין ממנו של מלכות כו' ונקט שומו לפי שלא חשו דורו של חזקיהו על נפשם שמניא תיפלה וביטול תור' כדלקמן על מונם חשו כדי לתדליק מהם בב"ה ובה"מ. ואמר שנעץ הרב כו'. לפי שעכו"ם העוסק בה"ת חייב מיתה כדאמרינן פרק ארבע מיתות וזה שאינו עוסק בתורה עושה עצמו כעכו"ם ודינו בהרג וקייף כדין עכו"ם במיתתו בסייף: שלא מצאו ע"ה כו'. דהיינו איש ואשה שהיו הכל בקיאים אף באיסור והיתר כן כראה מפרש"י בספר ישעיה אבל בתינוק ותינוקות אמר שלא היו בקיאים באיסור והיתר אלא בטומאה וטהרה משום דבר שהוא תמיד שהיו אוכלין חולין בטהרה ואמר על אותו דור שבשביל שהיו עוסקין כ"כ בתורה לידע בדיני איסור והיתר וטומאה וטהרה היו מבטלין ממלאכתן בעסק תמן דלבמיר ושית יסים כפרש"י שהשכרות מביא לביטול התורה באיסור והיתר וטומאה וטהרה כדכתיב גבי איסור שתויי יין להבדיל ולהורות. וסמך לזה הך דרשה ואימא שללכם איבת וגו'. ר"ל לפי שע"י שהיו עוסקין בתורה בטלו ממלאכתן ולא היו להם מזונותיהן בריות א"ל הנביא שיאליא נתן הקב"ה מזונות ע"י שלל של סנחריב דלעיל ומאי קרא כתיב ומקול המון כדדו וגו' ר"ל מקול המון רב של סנחריב כדדו כל העמי' שהיה דרכו להעביר עמים מארץ לארץ כמ"ש ואסיר גבולות עמים ואמר מרוממותיך שלחת הגולך ממרום נפולו כל הגוים שהביא סנחריב עמו על ירושלים ואמר הנביא לחזקיהו ושייעתו שמזכו ואסף שללכם וא"ל לבזה כ"א לעצמו שאין אסיפת השלל ביטול תורה או גם לחלוק שים בו מחלוקת ביטול תורה. ואמר מה אוסף החסיל ב"א לעצמו כו'. וא"ל והלא ממון עשרה שבטים מעורב בו והם צריכין לאותו המעורב להחזיר אבידה לבעליהן לידן של עשרה השבטים וזה מביא לבו ביטול תורה. וא"ל במשק גבים וגו' אף ממונן של ישראל כו'. ואין אתם צריכין לטרוח ולהחזיר להם שכבר טיהר ביד כמרים מדין יאוש בעלים כדין השליל מן הנהר ומן הגייס שאין צריך להחזיר וק"ל:

הגדה וחלף ביהודה. תי': דאמר וחלף ביהודה ג"ל שבני יהודה בעמו בדלין וגן רמליהו אבל הקבלה והנה הי מעלה עליהם אתכני רק על י' שבטים ועל בן רמליהו מלכיהם ונפל ונמכתם של בני יהודה וסנחריב חשב שבנואה היה. גם על יהודה וירושלים א"ל לא מומף גו', הרי"ף:

אמר רב הונא עשר מסעות נסע אותו רשע באותו היום שנא' °בא על עית עבר במגרון למכמש יפקיד כליו עברו מעברה [גבע מלון לנו חרדה הרמה גבעת שאול נסה] צהלי קולך [בת גלים הקשיבי לישה עניה ענתות נדדה מדמנה יושבי הגבים העיזו] (עוד היום בנוב לעמוד וגו') הני טובא הוין צהלי קולך בת גלים נביא הוא דקאמר להו לכנסת ישראל צהלי קולך בת גלים בתו של אברהם יצחק ויעקב שעשו מצות לפני כגלי הים. הקשיבי לישה מהאי לא תתפחי אלא אסתפי מנבוכדנאצר הרשע דמתיל כאריה שנאמר °עלה אריה מסבכו מאי *עניה ענתות עתיד ירמיה בן חלקיה מענתות דמתנבי עלך דכתיב °דברי ירמיהו בן חלקיה מן הכהנים אשר בענתות מי רמי התם אריה הכא לישה אמר ר' יוחנן ששה שמות (יש) לארי אלו הם °ארי °כפיר °לביא °ליש °שחל °שחץ אי הכי בצירי להו עברו מעברה תרתי נינהו. מאי °עוד היום בנוב לעמוד א"ר הונא אותו היום נשתייר מעונה של נוב אמרין ליה כלדאי אי אזלת האידנא יכלת לה ואי לא לא יכלת לה אורחא דבעא לסגויי בעשרה יומי סגא בחד יומא כי מטו לירושלים שדו ליה ביסתרקי עד דסליק ויתיב מעלוי שורא עד דחזייה לכולה ירושלים כי חזיה אזוטר בעיניה אמר הלא דא היא קרתא דירושלים דעלה ארגשית כל משרייתי ועלה כבשית כל מדינתי הלא היא זעירא וחלשא מכל כרכי עממיא דכבשית בתקוף ידי עלה קם ומניד ברישיה מוביל ומייתי בידיה על טור בית מקדשא דבציון ועל עזרתא דבירושלים אמרין ליה נשדי בה ידא האידנא אמר להו תמהיתו (דאתיתו מאורחא) למחר אייתו לי כל חד וחד מנייכו גלמיה הרג (טינא) מינה מיד °ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור וגו' וישכימו בבקר והנה כלם פגרים מתים א"ר פפא היינו דאמרי אינשי בת דינא בטל דינא:

בא על עית וגו'. ומתרגמינן ומכי רבני ממריסים: עברו מעברה. וגו' ולא קא חשיב עד היום בנב לעמוד דההוא לא מסע הוא אלא כדאמרינן לקמן אותו היום נשתייר מעונש של נב: הני טובא הוו. דה"נ הוא דאיכא: נביא הוא. קרא דצהלי קולך בת גלים הקשיבי ליסה דהשיבנא ביה אלחא בת גלים ליסה ענתות איתה לאו מחושבנא כיכו דנביא הוא דקאמר לגו ליסראל: מהאי לא תסתפי. שהגבל מיהו סיים דכתיב לצהלי קולך: אלא איסתפי מנבוכדנאצר. שנמשל ללים דכתיב ביה עלה אריה מסבכו והיינו דקאמר הקשיבי ליסה: עניה ענתות. כלומר נבואות ירמיה שנבואותי' [היא] שמעתידה לבא על כי שמתמסר ירושלים בידו: אריה כפיר וכו'. נהוכהא אחריתי מפורש למה נקרא לו כל השמות הללו: איה. דכולים קרא להלי קולך לאו מחושבנא הוא אי"כ ליכא אלא פי מסעות דהא עד היום לאו מחושבנא נמי הוא. ומתרן. עברו מעברה תרתי אינון. עברו חד מעברה חד ואיכא עשר מסעות:

אותו

עין יעקב

[illegible]

אותו היום נשתייר מעונה של נוב. ומפני עון שהיה להם לישראל על (שהרגו) [שנהרגו] כהני נב. קבע הקב"ה העונש עד אותו היום ואותו יום בלבד נשתייר ומהן העונש ואילו היה נלחם בירושלים אותו היום היה כובשה הכי משמע קרא עד היום אותו יום שמעידו לסנחריב על ירושלים בנוב נב: סגא בהדי יומא. והיום י' מסעות שנקבע אותו היום: שדו ליה. לסנחריב: בפתרקי מתחו עפריי בלגנית עד שראה ירושלים כולה: עלה קם ומגיד ברישיה. עליה עומד והיה מניד ברישיה: נישדי ביה ידא האידנא. נלחם בה עתה (האידנא): תמהיתו. תימה הוא לסחיל היום משום מילתא דאורחא ליה תמהיתו (תבהיתום) בגיינעתם: נילמיה הרג. מחיכה של חוטם לשון פרסי אבן רשעה על הטומם קטנה: בת דינא בטל דינא. כיון שלן דינא בטל הריג וכן מפני שלא נכנסה בו ביום לא תליית מוחרת:

מהרש"א י' מסעות נסע כו'. ר"ל מה שהיה לו לילך בי' ימים הלך ביום אחד שכ"כ נתלבט בדרך כדי לעמוד בעוד היום בנוב לפני שא"ל אצטגניניו אם תלחם בה היום תכבשנה כמעמד בנוב ורואה ירושלים עיר קטנה לא תם כו' כך פירש רש"י בישעיה ובדלקמן: נביא הוא כו'. ר"ל דאלי קולך קול יעקב בנ"א בימי חזקיהו שרלויים להגלל משל מלכות גם בעבור עסקם בתורה כדאמרינן לעיל גם בהיא בת גלים בתו של אברהם כו' שעדיין לא תמה לו זכות אבות ודימם זכותן לגלי הים שהן גדולים ורחיים שיכלו בהן ישראל אבל אמר הקב"ה לישה כו' בלא כמיצא ליסה כ"כ תמה זכות אבות והדבר תלוי בך להקב"ה להורות ונפבית זכותיה של עכתום שאוא ירננים הגב"ה. ואמר ז' שמות יש לארי כו'. וכ"מ לפרושי קרא כדהכא א"כ לנמקה וממכר כמ"ש כה"ג גבי ז' מיכי ארזים הן כו' במס' ב"ב: מעונה של נוב כו'. לפי פי' המפרשי' גלו בעון פקד פקדתי בעון העגל ועגלי הזהב מעשו כמתורם בנקרא אבל ב' השבטים יהודה ובנימין לא היו בכלל עון עגלי הזהב אבל היה להם עון בימול העבודה בבמות עלכיות שהיא עונש של נוב שנהרגו הכהנים ובטלו העבודה בנוב ואותו עון עומד להם בפרט לב' שבטים הללו שע"י ב' מלכיות שלהם נעשה הריגת הכהנים בו ודוד מיהודה היה הגורם וכדאמרינן לקמן שהיה נענש דוד ע"ה וישבי בנוב גו' שבא על עסקי נוב ושאול מבנימין הוא צוה להרגם ועי"כ נשתייר אותו עון של אלו ב' שבטים והיה נחרב הבית אז בעון זה לולי תורתו של חזקיה וקיעתו כדלעיל: בת דינא כו'. ע"ד לדק יש בה שאמר שימלא אח"כ מלמד זכות וסניגור כן היה במעשה הזה שאותו היום היה עדיין מדת הדין ועון נב מקטרג ואחר כך היה להם מלמדי זכות וסניגורין להגלל כמו שמפורש בענין בתפלתו של חזקיהו ודברי ישעיה אליו:

הריף רש"י אותו היום נשתייר מעונה של נב. קשה מה עון נוב לירושלים ולמקדש שלא מי שחטא כגון שאול ודוד כבר לקו כו'. ונראה שלא מיתו ישראל לשאול שנות להורגם ועי' זאת המשכן שהיה בנוב נעשה שם לכך נגזר עליהם:

קנה שם ש"ב כא **וישבי** בנוב אשר בילידי הרפה ומשקל קינו וגומר [ויאמר להכות את דוד] מאי וישבי בנוב א"ר יהודה אמר רב איש שבא על עסקי נוב א"ל הקב"ה לדוד עד מתי יהיה עון זה טמון בידך על ידך נהרג נב עיר הכהנים ועל ידך נטרד דואג האדומי ועל ידך נהרג שאול ושלשת בניו רצונך יכלה זרעך או תמסר ביד אויב אמר לפני רבש"ע מוטב אמסר ביד אויב ולא יכלה זרעי יומא חד נפק לשכר בזאי אתא שטן ואדמי ליה כטביא פתק ביה גירא ולא מטייה משכיה עד דאמטייה לארץ פלשתים כדחזייה ישבי בנוב אמר היינו האי דקטליה לגלית אחי כפתיה קמטיה ואותביה תותי כי סדייא אתעביד ליה ניסא מכא ליה ארעא מתותיה ש"ב כ"ב היינו דכתיב תרחיב צעדי תחתי ולא מעדו קרסולי תהלים יח ההוא יומא אפניא דמעלי שבתא הוה אבישי בן צרויה חייף רישיה בד' גרבי דמיא חזינהו כתמי דמא. א"ד אתא יונה איטריף קמיה אמר (אבישי) כנסת ישראל כיונה אמתילא שנא' כנפי יונה נחפה בכסף שימ' דוד תהלים סח מלכא דישראל בצערא שרי. אתא לביתיה ולא אשכחיה (שדר לבי מדרשא ולא אשכחיה) אמר הנן אין רוכבין על סוסו ואין יושבין על כסאו ואין משתמשין בשרביטו בשעת הסכנה מאי אתא שאל בי מדרשא אמרו ליה בשעת הסכנה שפיר דמי רכביה לפרדיה וקם ואזל קפצה ליה ארעא בהדי דקא מסגי חזייה לערפה אימיה דהות (עולא) [גוולא] כי חזיתיה פסקתיה לפילכא שדיתיה עליה סברה למקטליה אמרה ליה עלם איתי לי פלך פתקיה ברישה מחה וקטלה כד חזייה ישבי בנוב אמר השתא הוו בי תרין וקטלי לי פתקיה לדוד לעילאי ודץ ליה לרומחיה אמר ניפול עליה ונקטל אמר אבישי שם אוקמיה לדוד בין שמיא לארעא ונימא ליה איהו אין חבוש מוציא את עצמו מבית האסורים א"ל מאי בעית הכא א"ל הכי אמר לי קודשא בריך הוא והכי אהדרי ליה א"ל אפיך צלותך בר בריך קירא ליזבון ואת לא תצטער א"ל אי הכי סייע בהדן היינו דכתיב ויעזר ש"ב כא לו אבישי בן צרויה אמר רב יהודה אמר רב שעזרו בתפלה אמר אבישי שם ואחתיה הוה קא רדף בתרייהו כי מטו קובי אמרי קום ביה כי מטו בי תרי אמרי בתרי גוריון קטליה לאריא אמרי ליה זיל אשכח לערפה אמך בקיברה כי אדכרו ליה שמא דאימיה כחש חיליה קטליה היינו דכתיב אז נשבעו אנשי דוד לו לאמר לא תצא שם אתנו ולא תכבה את נר ישראל:

עי' בשעה פרק ס [וישבי בנוב]. איידי דאיירי לעיל באותו יום שנשתייר מעונה של נב נקט הכא וישבי בנב שבא על עסקי נב: הרפה. היינו (כמו) ערפה: משקל קינו. מתרגמינן מתקל קופיניס: (נהרג) [נטרד] דואג האדומי. שסיפר לשאול על דוד שנתקבל בו שאול ולפי שקבל אחימלך את דוד בנב א"ל שאול אתה ופגע בכהני ה' במלה שעל ידך נהרגו ואחת (כמל) [ככתוב], ומתוך זה נהרג שאול ושלשת בניו במלחמת פלשתים: שכר בזאי. לשון פרסי קורייה. ליה כפר הוה: קמטיה. (הלכישו) [הכריכו] מתח סגד של דתים והניח עלם למעטו: מכא ליה ארעא מתותיה.

נתרככה

עין יעקב

מוטב אמסר ביד אויב ולא יכלה זרעי: [illegible]

כהרככה הארן ונתחתיו ולא הזיקו. ליא טבא ליה. כמפלה הקרקע כפין גומא והיתה מגיכה עליו: בדי גריוי. גדי כאין של מים. לא גדי (גריוי) צירא דמיא גדי צורות של מים: אישריק קמיה, סיהה מורפת ומתגבפת עלוה ומורפת כנפים ואומה ומלערת: קפצה ליה ארעא. כמו לא תקפוץ כתקלרם הארן ומגיע מגרה לארן פלשתים: לערפה אמיה. דיתני: (עולא) [גולה]. טוות: כד הזיתיה. ערפה לאבישי כגרה למקטליה צאותו פלך שסים בידה ולא נכנס בו: אמרה ליה. לאבישי איתי כן סהוא פלך דנפל לפניך: פ"ג פתקיה בריש מוחה וקטלה. הפליך אבישי הפלך לראשם ומתה: פתקיה לדוד לעיל. ורקו כלפי מעלה: ודין ליה. כמן תחתיו חניתו בקרקע כדי שיפול עליו וימות: וניכוא איהו. דוד עלמו ליתא שם: אין חבוש מתיר עצמו. אין דעתו מכוונת עליו לומר השם והבטחה כלל דוד והפליכו השם ברחוק והלכו אבישי ודוד ומזרו להם: א"ל. אבישי לדוד: מאי בעית הכא. למה באת כאן: א"ל. הקב"ה אמר לי רצונך שיכלה זרעך או תמסר ביד אויבך ואהדרי ליה מוטב שאפול ביד א"י: א"ל אפיך צלותך. הפוך תפלתך ואמור לפניו מוטב יכלה זרעך ולא תמסר ביד א"י דתנה לך בלעמי נכיך: בר ברך קירא ליזבן ואת לא תצטער. משל הוא אומרים בני אדם בר ברך משוה ימכור ואתה לא תצטער: סייע בהדן. (עוד) [עזור] בתפלה להפס: והוה קא רדיף בתריידו. וכן במתגין שהיה קרוב לארן פלשתים: כי מטו קובי. לאותו כפר ששמו קובי שבין א"י לארן פלשתים: אמרי קום בידה. אמרו זה לזה נעמוד כנגדו ולא נברח ונכנו ולכך נקרא קובי אימתו הוו צדקי בשמות הכפרים ועדיין היו מפחידין ומרחין: כי מטו בי תרי. שם מקום: אמרו בין תרי גוריון. בחורים: בקיברה. שהרגמם:

מהרש"א מאי וישבי בנוב כו'. לפי שאחר זה גבי סף אמר בילידי הרפה וגבי גלית שנהרגו ג"כ כתיב בגוב בגימ"ל והכא גבי ישבי כתיב בנוב בנו"ן דרשו. מאי וישבי בנוב בנ"ן למה שינה הכתוב מאי בעי בנוב אלא שזה בא להכות דוד כדכתיב ויאמר להכות דוד על עסקי נב. ומ"ש רצונך יכלה זרעך כו' ר"ל שיכלה זרעך כמו שכלה זרע הכהנים כדלקמן ע"י שהללת עלמך ולא נמסרת ביד שאול אויבך או שתמסר ביד אויב מש"י שלא נמסרת ביד אויב דהיינו ביד שאול כלה זרעם של אלו. ואמר דנפק לשכר ביזאי ע"י ברש"י ונראה דערך שכר פי' שכר מלשון רשת כמו שכר אגמי כפם וביאור כן בלשון ישמעאל כלומר לצוד חיות ועופות ע"ש. ואמר אתא יונה אטריק כו' שנאמר כנפי יונה נחפה וגו'. בכ"מ מפורש הדמיון ליונה שאינה מהרוגת רק לבת אגה ואמר כנפי יונה גו' כן מעשה ידי ישראל כתפו בוגלות ובמעשים טובים וע"כ טרפה היונה ב בכנפיה: א"ל א"ה סייע בהדאי מ"ד ויעזור לו גו' וימיתהו והרב אין ביד דוד במה עזרו כו'. כך היא הגירסא בילקוט ואינו מובן דמאי קושיא והרב אין ביד דוד במה עזרו דאיזה ביד אבישי הוה חרב שבו עזרו להמית הפלשתים וי"ל דמלת עזר בכ"מ נופל שהנעזר ג"כ מציל עלמו אלא שלא יוכל להציל עלמו רק בעזר העוזר וה"מ וחרב אין ביד דוד וא"כ במה עזרו בהאי שהנעזר לא היה לו חרב להציל עלמו ביטול בו לומר שעזרו העוזר ומפיק מעזרו בתפלה שהנעזר דוד ג"כ היה מציל עלמו בתפלה להפוך אותה אלא שלא היה יכול שאין חבוש כו' וע"ז עזרו אבישי בתפלה להפכה. ואמר כי אדברו ליה שמא דאימיה כחש כו'. היינו דאדכרו ליה שמותה אבל עיקר חסר מן הספר והגי"ל כדאדכרו ליה דמותה וי"ל דר"ל כדאדכרו ליה שמה ערפה שהוא ע"ש גנאי כדאמרי' בסוטה שנקראת ערפה ע"ש שהכל עורפין כו' בזה כחש חיליה כו'. ואמר היינו דכתיב אז נשבעו וגו' ולא תכבה את נר ישראל. ר"ל שאמר יש לחוש שלא תמסר ביד אויב משיכלה זרעך שבמסירתך ביד אויב תכבה נר ישראל ע"ש המלכות או ע"ש תורה ומלות שהיו בו שנא' כי נר מלוה גו' וק"ל:

הרי"ף אין חבוש מתיר כו'. עיין פרש"י אבל לפי גרסתינו א"צ לפירושו כי בהיותו בין שמים לארץ א"ל מה בעית כו' א"ל סייע בהדן והשיב אמר אבישי שם שנית ובודאי אתהיה למרחוק רק כוונת רש"י בזה איך בהיותו בין שמים לארץ הפך תפלתו בעזרו אבישי והלא אין חבוש כו' ומשמע כלל וכלל לא לבך פי' דניד שאמר שם נ"ל דוד בתפלתו שם נרחוק על הארץ ולא היה חבוש או הפכו בתפלה:

ת"ר שלשה קפצה להם הארץ אליעזר עבד אברהם יעקב אבינו ואבישי בן צרויה. אבישי בן צרויה הא דאמרן אליעזר עבד אברהם דכתיב °ואבא היום אל העין למימרא (ההוא) [דההוא] יומא נפק יעקב אבינו *דכתיב °ויצא יעקב מבאר שבע גו' ויפגע במקום וגומר כי מטו כו'. ומנ"ל דכלה זרעיה דדוד דכתיב °ועתליה אם אחזיה ראתה כי מת בנה ותקם ותאבד את כל זרע הממלכה הא אשתייר לה יואש התם נמי אשתייר אביתר דכתיב °וימלט בן אחד לאחימלך בן אחיטוב ושמו אביתר א"ר יהודה אמר רב אלמלא (לא) נשתייר אביתר לאחימלך בן אחיטוב לא נשתייר מזרעו של דוד שריד ופליט:

ומנא לן דכלה זרעיה של דוד. כדאפיך צלותיה: התם [נמי] אישתייר אביתר. מכסכי סג:

אמר רב יהודה אמר רב בא עליהם סנחריב במ"ה אלף איש בני מלכים ויושבים בקרונות של זהב ועמהם שגלונות וזונות ובשמונים אלף גבורים לבושי שריון קליפה ובששים אלף אחוזי חרב רצים לפניו והשאר פרשים וכן באו (אל) [על] אברהם וכן עתידין לבא עם גוג ומגוג במתניתא תנא אורך מחנהו ת' פרסה רוחב צואר סוסיו ארבעים פרסה סך מחנהו ר' וששים רבוא אלפין חסר חד בעא אביי חסר [חד רבוא או חסר חד] אלפא או חסר מאה או חסר חד תיקו. תנא ראשונים עברו בשחי (שטו ועברו) שנא' °וחלף ביהודה ושטף ועבר. אמצעיים עברו בקומה שנאמר °עד צואר יגיע. אחרונים העלו עפר על רגליהם ולא מצאו מים בנהר לשתות עד שהביאו מים ממקום אחר ושתו שנאמר °אני קרתי ושתיתי מים וגומר והכתיב °ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור מאה ושמונים וחמשה אלף וגו' א"ר אבהו הללו ראשי גייסות הן אמר רב אשי דיקא נמי דכתיב

ולא בן הבן וי"ל דיכו היינו הירכה חוזם באמריו שעיקר הרממות הוא על בנו: וה"א אשתייר ליה יואש. ומכל מקום כלית הקרא כיון שלא נשאר רק אחד והבן שלימו במשה שאמר הירדה כיון יוצא ויבא אותם שרגא ולמשה לאסף לגוי גדול: וכן עתידים לבוא עם גוג ומגוג. שמרי בקש הקדוש ברוך הוא לעשות חזקיה משיח וסנחריב גוג ומגוג:
סינו

שם דכתיב °במשמניו רזון בשמנים דאית ביה אמר רבינא
ישעיה לז דיקא נמי דכתיב °וישלח ה' מלאך ויכחד כל גבור חיל ונגיד ושר במחנה וגו' ויבא בית אלהיו ומיציאי מעיו שם הפילוהו בחרב ש"מ:

שנלונות. ענלות: על אברהם. כשנלחם נגד מלכים: בעי אביי. אלי חסר חד סיכי קלמר אי הכר חד רגלא וכו': ראשונה. כמ הלבונה מחילה של סנחריב: עברו בשחי. שטו סוסים בירדן וכשמצמו המים עד שענתו: האמצעיים בקומה. זקופה ולא היו המים מגיעים אלא עד הצואר: (ששו) [שהי]. כמו שתו: העלו עפר ברגליהם. שלא היה שם מים כל עיקר: קרתי. לשון מקור: ה"ג ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור קפ"ה אלף א"ר וכו'. ולא גרסינן והכתיב וילא מלאך ה' שאותה כל מחנה אשור אינו אלא קפ"ה אלף ולעיל קתני ר"ס רבוא: הללו. קפ"ה אלף: ראשי גייסות. נגידי האיל שכן עולה החשבון כדאמרי' מ"ה אלף בני מלכים פ' אלף גבורים ס' אלף אחוזי חרב הרי קפ"ה אלף אבל השארים במתו אין מספר כדאמרינן והשאר פרשים אין מספר:

מהרש"א וכן באו על אברהם כו'. ולא מליני בקרא שבאו הד' מלכים על אברהם רק אמלכי סדום באו וכשהלכו להם לרדף אברהם אחריהם ואולי בקבלה היה בידם שאחרי אלה באו סוב על אברהם ברוב עם שזכר להנקם ממנו וכדלקמן בפרקין כי אייתי עלייהו מלכי מזרח ומערב אתון כו' וקאמר אלו הג' מלחמות בענין כי היה בדמיון אחד שאברהם היה במעט עם שי"ח אנשים ואמרו שלא היה רק אליעזר שמספרו שי"ח אבל הצליח במלחמתו נגד עם רב כזה בנס כפלא ובסייעתא דשמיא כדלקמן בפרקין כי אייתי עלייהו כו' א"ל אייתי הקב"ה לאברהם ואותביה ימיניה ואם מדיך עפרא כו' וכן במלחמת חזקיה שבא עליו סנחריב בעם רב כזה וסי' כיטל בנס כפלא על ידי מלאך וכן יהיה במלחמת גוג שיהיו ישראל בתכלית השפלות ויבא עליהם גוג ומגוג בעם רב כמפורש בספר יחזקאל שיהיו ישראל נגאלים או בנס כפלא וק"ל: בעי אביי הסר חד אלפא כו'. לא ידענא אומי לא קמיבעיא ליה נמי חסר חד רבוא שזכר דהא גחד מלה קמיבעיא אע"ג דלא זכיר במלתיה ואפשר כיון דבא התנא להפליג ברוב גדודיו אית לן למימר דהפלגה קאמר דלא היה חסר מרוב עם שזכר רק אית לן למתלי דהוה חד ביתנא ונימא באלפא מסתפק ליה כיון שזכרו ולא זכר מלה ואחד: ראשונים עברו כו'. אפשר דנקט ג' כתות שכן שזכר לעיל במ"ה אלף בני מלכים כו' ובפ' אלף גבורים כו' ובס' אלף אחוזי כו' ומ"ם אחרונים העלו עפר כו' שנאמר אני קרתי ושתיתי גו' אפשר דקרא מיניה שנאמר ואחריב בכף פעמי כל יאורי מצור וק"ל:

הרי"ף בשם ה"ג ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור קפ"ה אלף. נשלמה א' הכי כתיב ויך מחנה אשור קפ"ה אלף דהוי משמע דכל מחנה הוי הכי היה קשה ולעיל קתני ר"ס רבוא אבל השתא דכתיב ויך במחנה א"כ אמי קשיא אפ"פ שהיה יותר מ"מ שהמלך הכה במחנה קפ"ה אלף לבד פרש"י דל"ג והכתיב אלא פירושו דקרא אתי רבי אבהו:

קנח שם שמות יד במה הכם רבי אליעזר אומר ביד הכם שנאמר °וירא ישראל את היד הגדולה היא היד שעתידה ליפרע מסנחריב ר' יהושע אומר באצבע הכם שנאמר
שם ח °ויאמרו החרטומים אל פרעה אצבע אלהים היא היא אצבע שעתידה ליפרע מסנחריב. רבי אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר אלי הקב"ה לגבריאל מגלך נטושה

אמר לפניו רבש"ע נטושה ועומדת מששת ימי בראשית
ישעיה כא שנאמר °מפני חרבות נדדו [מפני חרב נטושה וגומר] רשב"י אומר אותו הפרק זמן בישול פירות היה א"ל הקב"ה לגבריאל כשאתה יוצא לבשל פירות הזקק להם
שם כח שנא' °מדי עברו יקח אתכם כי בבוקר בבוקר וגו' אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי אגב אורחך לבעל דבבך
שם מ אישתמע וי"א בחוטמן נשף בהם ומתו שנאמ' °וגם נשף בהם וייבשו רבי ירמיה בר אבא אמר כפים ספק להם
יחזקאל כא ומתו שנא' °וגם אני אכה כפי אל כפי והניחותי חמתי רבי יצחק נפחא אמר אזנים גלה להם ושמעו שירה מפי
ישעיה לג החיות ומתו שנאמ' °מרוממותיך נפצו גוים:

במה הכם. שמלאך: היד הגדולה. יד שנחלה לא כאמר אלא היד דמשמע היד שעתידה וכו': מגלך נטושה. שהחם מגלך לקצור את אלו: גבריאל ממונה על בישול הפירות: הזקק לאלו. לחיל סנחריב להרגן: אגב אורחך. כשתלך לדרכך לפי תומך: לבעל דבבך אישתמע. לשונאך שתרלה ושפחדו: נשף. נפח:

מהרש"א נטושה ועומדת מו' ימי כו'. כבר כתבנו כי זה הנס היה כמו בנס כמו יליאת מצרים וקריעת ים סוף וח"ש נטושה ועומדת מו' ימי בראשית שהקב"ה התנה עם מעשי בראשית על הנסים גלים שישתנו מטבע בראשית וטבע הבריאה. ובאומר רשב"י אותו זמן בישול פירות היה כו'. מבואר דאומו מלאך גבריאל היה כדלקמן דכ"ע הוא לגבריאל נכבשן האש והכירו וקאמר דאגב אורחיה כדמשמע מקרא מידי עברו יקח גו' דהיינו שליחותו שמיד לבשל פירות שהוא כח אש דמלאך גבריאל הוא מלאך אש כדאמרינן פ' י"ה ואגב הליכתו ושליחותו שע"פ הטבע לבשל הפירות אל להזקק לסנחריב וגדודיו ומזה אבינין גדולתו של הקב"ה דא' משלוחיו אגב אורחיה ולפי תומו עשה מעשים כאלה להכחיד עם רב גבורי חיל כאלו. ובאומר וי"א בחוטמן נפח כו'. גם זה גדולתו של מקום כי ברוח ובפיהם בעלמא הומיתם כמ"ש מושה מלאכיו רוחות כו'. ובאומר ר' ירמיה בר אבא כפים ספק להם גו'. הוא מבואר כי ב' ידיו הם ב' מדותיו ימין ושמאל רחמים ודין שבהן ברא הקב"ה עולמו כדאמרי' ביום עשות ה' אלהים ארץ גו' שסיתף הקב"ה מדת הרחמים עם מדת הדין וברא בהן את העולם ואמר שגברה מדת הדין והוא כף השמאלי בחטאת מלכי יהודה ובחטאת אחז אביו של חזקיהו וע"י לדקתו של חזקיהו וסייעתו שיתף הקב"ה מדת הרחמים עם מדת הדין דהיינו שספק כף הימני שהוא מדת הרחמים לכף השמאלי שהוא מדת הדין ובהם הכה סנחריב וסייעתו והניחותי חמתי ממלכי יהודה בנסות חזקיה. ובאומר אזנים גלה להם ושמעו כו'. כי הוא חירף ומלכה העליונה כמ"ש את מי חרפת וגדפת ועל מי הרימות קול ותשא מרום עיניך על קדוש ישראל ח"ש שמאותו התרוממות וקדושה ע"י שירת החיות נפל הוא וחילו:

קנט שם ישעיה י במה נשתיירו מהם אמר רב עשרה שנאמר °ושאר עץ יערו מספר יהיו ונער יכתבם כמה נער יכול
איוב לכתוב (יוד וכמה יודי) עשרה ושמואל אומר ט' שנא'
שם יז °[ונשאר בו עוללות] כנוקף זית שנים שלשה גרגרים בראש אמיר ארבעה וחמשה בסעיפיה וגו' ר' יהושע בן לוי אומר י"ד שנאמר שנים שלשה גרגרים ד' וחמשה וגו' ר' יוחנן אומר ה' סנחריב ושני בניו נ"נ ונבוזראדן.
יחזקאל נבוזראדן גמרא נ"נ דכתיב. °ורויה די רביעאה דמה לבר

לבר אלהין ואי לא דחזיה מנא הוה ידע. סנחריב ושני
מ"ב יט בניו דכתיב °ויהי הוא משתחוה בית נסרוך אלהיו
ואדרמלך ושראצר בניו הכוהו בחרב א"ר אבהו אלמלא
ישעיה ז מקרא כתוב אי אפשר לאומרו דכתיב °ביום ההוא יגלח
ה' בתער השכירה [בעברי נהר במלך אשור את הראש
ואת שער הרגלים וגם את הזקן תספה] אתא קב"ה
ואדמי ליה כגברא סבא אמר ליה כי אזלת לגבי מלכי
מזרח ומערב דאייתיתינהו לבנייהו וקטלתינהו מאי
אמרת להו א"ל ההוא גברא בההוא פחדא נמי יתיב
דף צו א"ל היכי נעביד א"ל זיל *ושני נפשך במאי אישני א"ל
זיל אייתי לי מספר ואינזייך [אנא] מהיכא אייתי א"ל
זיל לההוא ביתא ואייתי אזל אשכחינהו מלאכי ואדמו
ליה כגברא והוו קא טחני קשייתא אמר להו הבו לי
מספרא אמרו ליה טחון חד גריוא דקשייתא וניתן לך
טחן חד גריוא דקשייתא ויהבי ליה מספרתא עד דאתא
איחשך אמר ליה זיל אייתי נורא אזל ואייתי נורא כהדי
דקא נפח אתלי ביה נורא בדיקניה אזל גזייה לרישיה
ישעיה ז ודיקניה אמר היינו דכתיב °וגם את הזקן תספה אמר רב
פפא היינו דאמרי אינשי גרידתיה לארמאה ושפר ליה
אתלי ליה נורא בדיקניה ולא שבעת חוכא מיניה אזל
אשכח דפא מתיבותא דנח אמר היינו אלהא רבא
דשזביה לנח מטופנא אמר אי אזיל ההוא גברא ומצלח
מקרב להו לתרין בנוהי קמך שמעו בנוהי וקטלוה
היינו דכתיב ויהי הוא משתחוה בית נסרוך אלהיו
ואדרמלך ושראצר בניו הכוהו בחרב:

עשרה. שהמטר יכול להטיל טפה על דיו והיינו י"ד שהטפות נגמרים: **ושמואל אמר תשעה.** והמלך בו עוללות כנוקף זית שאין במארים בו אלא דבר מועט שנים או שלשה גרגרים בראש אמיר כן לא ישתייר במחנהו אלא דבר מועט וכמה ארבעה וחמשה בסעיפי פוריה ארבעה וחמשה והיינו תשעה: **י"ד.** דכתיב שנים ושלשה ארבעה וחמשה היינו י"ד: **רבי יוחנן.** מקרא לא דייק לזו אלא ס"ק הללו חמשה כשתיירו מהן סנחריב ושני בניו וקרא מהמעט כנוקף מלקט זית דמשייר (מעלין) [מעט] בראש ענף שנים או שלשה גרגרים כך ישתייר בו מעט ד' או ה': **נבוכדנאצר.** דכתיב גבי חנניה מישאל ועזריה ורוויה די רביעאה דמה לבר אלהין אלמא דחזא גבריאל והכיר בכבשן: **סנחריב ושני בניו.** דכתיב ויהי הוא משתחוה וגו': **אי אפשר לאומרו.** שהקב"ה בעצמו גלחו לסנחריב: **דאייתיתינהו לבנייהו.** כדאמרן שהגיע עמו מ"ה אלף בני מלכים: **אישני נפשך.** שנה עצמך כדי שלא יכירוך: **ואינזייך אנא.** אני אגלחך: **קשייתא.** גרעיני תמרים: **טחון.** אלו גרעינין ונתן לך המספרים והיינו דכתיב בתער השכירה על (שכר) [שם] שעורה נתנו לו תער לגלח והיה שכר (נתן) [נתנו] לו בעברי הנהר דברים שדרכן לעשות ע"י נהר דהיינו טחינת ריחים: **וגם את הזקן תספה.** דלא כתיב גלוח אלא ארלא אבל אזקן כתיב תספה לשון כילוי דמשמע ע"י אור שכלתה אמרי: **גרידתיה לארמאה ושפר באפיה.** אם אתה מחרך את שערותיו ומוגע בעיניו הגער לו את זקנו ולא שבעת חוכא מיניה: **בית נסרוך אלהיו.** לשון נסר שהשתחוה לנסר ועבדו אותו היינו דכתיב ויהי הוא משתחוה בית נסרוך וגו'. דמשמע דמשני שהשתחוה לשם הכוהו בחרב:

מהרש"א כמה נשתייר כו'. להגדיל הנס מהטעם הנז' מוכר לא כאמר כ"ח ומנה דהיינו י' שהוא מספר קטן שבמספריות שגם הנער יכול לכתוב י' ר"ל שכאמרו מעט והרבה וכן לשמואל תפלג עוד שלא כאמרו אפי' במספר קטן שבמספריות רק ט' שהוא יחידים ומסיפ' דקרא דד' וה' יליף לה שהם ט' אע"ג דב' וג' דריש' דקרא ב' או ג' קאמר כפירש"י בסיפא דקרא ד' וה' דקאי אעזרא דמיט של סנחריב ולא שייך למימר ביה ד' או ה' ונקט בכת"ב ד' וה' ולא נקט ט' משום דמיניה דרישא דקרא ב' וג' ומ"ד י"ד ב' וג' גו' נמי אחילו שנשתיירו קא' ונקט כס"ב ב' ג' ד' ה'. ולא נקט בכלל י"ד אפשר לאשמועי' דקף אלו י"ד בנשתיירו מפוזרים היו ולא נשתיירו במקום אחד. ומ"ד ה' סנחריב ושני בניו נ"ב נבוזראדן כו'. יש לפרש הוא כאמר שכבר חירף כלפי מעלה וכאמר סירחה כפנואותיו בכל חילו כתרב ובניו כאמרו נקלון בו שמיוצאי מעיו יכוהו ונבוכדנאצר ונבוזראדן כאמרו לפי שכבר נתחייבו ישראל ויהודה גלות ומורגן אך בזכות חזקיה נמלט לפי אותה שעה ונשתייר מאותו חיל שבט אחד שהם נ"ב ונבוזראדן שהם החריבו ביתו והגלו ישראל מעל אדמתו וק"ל: **יגלח ה' בתער כו'.** מליה האי קרא מתפרש לפרש"י כפרש"י אבל מאי דכתיב ביה ושער הרגלים אינו מפורש בפרש"י לפי הדרש ויש לפרש דרגלים מלשון רגילות ור"ל אותו שער שעל ידיהן הורגלו בו להכירו גלחו ממנו כמ"ש זיל אישני נפשך שלא יכירוך שהרגיל בך להכירך עד עתה וק"ל: **דשזביה לנח מטופנא וכו'.** שאין לך דבר מלחמה שאין בו מזל מלמעלה ועע"ז עובדים לדבר מלחמה ומכוונים לאותו מזל שלמעלה וגם זה הרשע חשב כן על הנסר הזה שבו ניצל נח מן המבול בזמן אותו הנסר שלמעלה וחשבו לאלוהות לעבדו כמו שעבדו נח כשיצא מן התיבה להקריב קרבנות חשב גם הוא לפי טעותו למעלה להקריב את בניו וק"ל:

בראשית יד **ויחלק** עליהם לילה הוא ויכם וגו' א"ר יוחנן
איתו מלאך שנזדמן לו לאברהם לילה שמו
איוב ג שנאמר °והלילה אמר הורה גבר. ר' יצחק נפחא אמר
שופטים ה שעשה עמו מעשה לילה שנאמר °מן השמים נלחמו
הכוכבים ממסלותם וגו'. אמר ר"ש לקיש טבא דנפחא
בראשית יד מדבר נפחא. °וירדף עד דן א"ר יוחנן כיון שבא אותו
צדיק עד דן תשש כחו ראה בני בניו שעתידין לעבוד
מ"א יב ע"ז בדן שנאמר °וישם האחד בבית אל ואת האחד נתן
בדן ואף אותו רשע לא נתגבר עד שהגיע לדן שנאמר
ירמיה ח °מדן נשמע נחרת סוסיו:

[ויחלק עליהם]. איירי דאיירי במלכים איירי נמי בהאי קרא [דכתיב] ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' וגו' נקט ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו ויכם: **מלאך שנזדמן לאברהם לילה שמו.** והוא היינו: **מעשה לילה.** שנלחמו בשבילו כוכבי לילה כמו שנאמר

עין יעקב

[illegible]

שמעו בשביל ברק: טבא. מליה דר' יצחק שהוא נפחא: מדבר נפחא. מרבי יוחנן דמיקרי בר נפחא בכולי תלמודא כגון מאן עייל בר נפחא. כדאה לומרי דאג"ד של רבי יוחנן היה נפח לפיכך נקרא בר נפחא ואיכא דמפרשי בר נפחא על שם יופיו:

מהרש"א אותו מלאך כו'. דלפי פשוטו הוא קרא מסורס ויחלק הוא ועבדיו עליהם לילה כדרך הרודפים כו' כפרש"י בחומש ועוד דהיה ראוי לכתוב לפי פשוטו ויחלק עליהם בלילה בנ"ה ומ"ה דרשו מיניה שהפעיל היה לילה והוא מלאך כדכתיב הלילה אמר הורה גבר גו' ודרשינן פרק כל היד דאותו מלאך הממונה על הריון לילה שמו ונוטל טפה ומעמידה לפני הקב"ה ואומר רבש"ע טפה זו מה תהא עליה גבור או חלש כו' ואולי לזה אמר הכתוב כאחד היה גבור ציד לפני יי' ידלה כי כבר כשהיה המלאך מעמיד הטפה שנולד ממנה נמרוד לפני ה' היה נגזר עליו להיות גבור ציד ולזה מבואר דלפי הגזרה היה ראוי להיות אברהם נמסר בזאת המלחמה שהיה אמרפל שהוא נמרוד בזאת המלחמה אבל בעת לידתו נגזר עליו להיות גבור ציד והקב"ה שלח מלאך הזה ששמו לילה בשליחותו לשנות גזרת לידת נמרוד שהיתה על ידו עד שאברהם היה מכלתו ולדעת ר"י נפחא כפי המערכה היה נולד נמרוד במזל וכוכב מאדים כדאמרי' בשבת ומאן דאתיליד במזל מאדים יהא גברא דאשיד דמא ואברהם נולד במזל וכוכב צדק כדאמר שם דכתיב מי העיר ממזרח צדק יקראהו וגומר ירדה אע"ג דצדק יקראהו לרגלו שהוא מזלו מ"מ יתן לפניו גוים ומלכים ירד יתן כעפר חרבו כדאמרי' לקמן בפרקין במלחמה זו בכח היה שלא במצע כי אם בעזרת אלקים והקב"ה סידר המערכה עד שמזלות וכוכבים שלו בעצמם אשר מחלק מאדים ואלו היו כלוחמים כנגד נמרוד ותגבירו כי המעשי' של אברהם היו משנים הגזירה והמערכה כמו שדרשו בפ"ד דשבת ויוצא אותו החוצה מאי דעתך דקאי' צדק במערב מהדרנא ליה במזרח דכתיב צדק וגו' וק"ל: וירדוף עד דן. עיין ברא"ם ועי"ל דע"כ דעד חובה הוא פירושו דעד דן דא"כ לכתוב ועד חובה בוי"ו ומדשינה הכתוב לקוראו פעם בשם דן ופעם בשם חובה למדרש וקיימא דהשם כותו משום חובה על ע"ז כפרש"י בחומש ואין לפרש שדרשו כן ומדקראו בשם דן שלא היה השם הזה בזמן ההוא אלא אמרי' בפ"ב דכתובות דכתיבי קראי לעתיד ור"י המשמעם גדול שוכם הע"ז ובי"ח בצ"ר דן שם ע"ז מכה מלפניו ומלאחריו מלפני' וירדוף עד דן ומלאחריו מדן. כמשמע גו' וק"ל:

קסא **א"ר** זירא אע"ג דשלח ר' יהודה בן בתירא מנציבין הזהרו בזקן ששכח תלמודו מחמת אונסו והזהרו בורידין כר' יהודה והזהרו בבני עמי הארץ שמהן תצא
ירמיה י"ב תורה בי האי מלתא מודעינן להו °צדיק אתה ה' כי אריב אליך אך משפטים אדבר אותך מדוע דרך רשעי' צלחה שלו כל בוגדי בגד נטעתם גם שורשו ילכו גם
שם עשו פרי מה אהדרו ליה °כי את רגלים רצתה וילאוך

ואיך תתחרה את הסוסים וגו' משל לאדם אחד שאמר יכול אני לרוץ שלש פרסאות לפני הסוסים בין בצעי המים נזדמן לו רגלי אחד רץ לפניו שלשה מילין ביבשה ונלאה א"ל ומה לפני רגלי כך לפני הסוסים עאכ"ו ומה ג' מילין כך ג' פרסאות עאכ"ו ומה ביבשה כך בין בצעי המים עאכ"ו אף אתה ומה בשכר ד' פסיעות ששלמתי לאותו רשע שרץ אחר כבודי אתה מתמיה כשאני משלם שכר לאברהם יצחק ויעקב שרצו לפני כסוסים עאכ"ו
ירמיה כג היינו דכתיב °לנביאים נשבר לבי בקרבי וגו' הני ד'
ישעיה לט פסיעות מאי היא דכתיב °בעת ההיא שלח בראדך בלאדן בן בלאדן מלך (אשור) [בבל] ספרים וגו' משום
ישעיה לט דשמע כי חלה חזקיהו [ויחזק] שדר ליה °ספרים ומנחה
ד"ה ב לב [אין] לדרוש את °המופת אשר [היה] בארץ דא"ר יוחנן אותו היום שמת בו אחז שתי שעות היה וכי חלה חזקיה ואיתפח אהדרינהו קב"ה להנך עשר שעי ניהליה דכתיב
ישעיה לח °הנני משיב את צל המעלות אשר ירדה במעלות אחז בשמש אחורנית עשר מעלות ותשב השמש עשר מעלות במעלות אשר ירדה אמר להו מאי האי אמרו ליה חזקיה חלש ואיתפח אמר איכא גברא כי האי ולא בעינא לשדורי ליה שלמא כתבו ליה שלמא למלכא חזקיהו שלם לקרתא דירושלם שלם לאלהא רבא. נבוכדנאצר ספרא דבלאדן הוה ההיא שעתא לא הוה התם כי אתא אמר להו היכי כתביתו אמרו ליה הכי כתבינן אמר להו קריתו ליה אלהא רבא וכתביתו ליה לבסוף [אמר] אלא הכי כתיבו שלם לאלהא רבא שלם לקרתא דירושלם שלם למלכא חזקיה אמרו ליה קריינא דאיגרתא איהו להוי פרונקא רהט בתריה כדרהיט ארבעה פסיעות אתא גבריאל ואוקמיה א"ר יוחנן אלמלא לא בא גבריאל והעמידו לא היה תקנה לשונאי ישראל:

הזהרו בזקן. אף על פי ששכח תלמודו מחמת אונסו הוא: הזהרו בורידין כרבי יהודה, דאמר בשחיטת חולין עד שישחוט את הורידים של עוף הואיל וצולהו כולו כאחד ואינו חותכו ומולחו כבשר חיה ובהמה: והזהרו בבני עם הארץ. שכנסו תלמידי חכמים לנהוג להם כבוד: שמהם תצא תורה. כישראל שהרי יצאו בנימין ואבטליון מבני בניו של סנחריב ומבני בניו של המן למדו (תינוקות) [תורה] בבני ברק כדלקמן ואף על גב דאמר רבי יהודה הכי הזהרו בבני עם הארץ: כי האי מלתא. דלקמן: מודעינן [להו]. דכי הכי דאיכא לקמן דלא זכה נבוכדנאצר לאותו כבוד אלא מפני זכות ד' פסיעות כדאמרינן לקמן הכי כמי אמרי' בבני עם הארץ דלא זכו לאותו כבוד אלא
מפני

עין יעקב

יוחנן נ"ב פ"ל שמא שם המלאך והיה המלאך פי' כך נקרא לילה להורות שלילה ניתן להריון ולא יום: אע"ג דשלח ר' יהודה בן בתירא מנציבין מוחה. עיין פרש"י ותוספות [illegible] היינו דכתיב לנביאים נשבר לבי בקרבי. עיין פרש"י ומהרש"א [illegible] ובי חלה חזקיהו ואיתפח [illegible] כדרהיט ד' פסיעות. [illegible] אמר קריתו אלהא רבא [illegible]

פיט

מפני זכות משה שהיה בלציהם מ"כ. ולית דאמרי דר' זירא אדלעיל קאי אהכי סנחרי"ב אע"ג דשלח ר' יהודה הזהרו בבני עמי הארץ לבנתן משום שלא תורה כי היכי דנפקי מסנחרי"ב כי הא שלהא שדעיק לשו לבני עמי הארץ דהא דמייקרים לשו לאו משום כבוד אביהם אלא בשביל התורה שבהם שלא הוזח דעתם עליהם ויאמרו אבותיהם צדיקים הי: **מדוע דרך רשעים צלחה.** מפני מה שלוח נבוכדנאצר וכבש ירושלים: **מאי אהדרו ליה.** לירמיה: **בצעי מים.** מפסיק בלעי"ז: **ארבע פסיעות.** מפורש לקמן: **עאביו.** שיהיו כל אדם יכולין לתמוה על השכר גדול שישתלם להם: **לנביאים.** אברהם יצחק ויעקב: **נשבר לבי בקרבי.** כלומר תמהתי על מתן שכרן: **שתי שעות.** כדי שלא יהא פנאי לסופדו ולקוברו: **אתפת חריפא! אהדרינהו הקב"ה להנך עשר שעות.** לחזקיה דלותו יום שנתרפא חזקיה היה של כ"ב שעות: **רהט בתריה.** דשליח: **לא היה להם תקנה.** שהיה שכרו מרובה והיה לו רשות לאבד העולם:

מהרש"א הזהרו בזקן כו'. נקט זקן שדרך אונס לבא לזקנים ולהשוחי כח ואף שאומר שנתוסף בהם חכמה בזקנותם היינו כשהם עדיין בבריאותם אבל מחמת חולי ותשות כח השכחה מצויה בהם ועי"ל דנקט זקן על פי מ"ש אם חכמה אין כאן זקנה יש כאן וק"ל: והזהרו בבני ע"ה כו'. ר"ל אף שאמרו בפרק אלו עוברין שלא ישא בת עם הארץ ומפני שהן שקץ כו' ועוד אמרו שם ולא ישא בת עם הארץ שאם מת או גולה בניו ע"ה היינו בבנותיהן שאין להם ומי ללמוד כ"א מאביהן אבל בניהן אפשר שילמדו מאחרים ת"ח ומשם תצא התורה כמו שבניו התורה אינו יורשה לך ועי"כ הזהרו בהן ובכבודן ולא תזלזלו בהן מפני אביהן שהם ע"ה. ואמר **כי האי מלתא כו'.** ר"ל הגם שאסור ללמוד תורה בפני עם הארץ כדאמרי' פרק אלו עוברין כי האי מלתא ודא"ת מודעינן להו לע"ה שאפשר שיזכו לכבוד בניהם בזכות מעט כמו שזכה כ"כ לכל הכבוד הזה בזכות המועט. ואמר **צדיק אתה ה'** וגו'. ר"ל צדיק אתה יי' וגו' בכל הפורענות שבא על ישראל לפי שחטאו כענין שנא' לך יי' הצדקה ולנו גו' אבל זאת אני מתמיה מדוע דרך **רשעים** וגו'. שהם דידך ד' פסיעות של כ"נ ללאה כ"כ שזכות מועט כזה ודאי לא יומנע שום ג"כ לישראל והם אינן מצליחין ואמר שיותר תמה על כי שלו **בוגדי בגד.** כי ישראל שבגדו בך אינן שלוים והם הרשעים כ"כ ונבוכדנצר כפל בבגידה דהיינו בוגדי בגד ושלו. ואמר **נטעתם גם שורשו.** ר"ל שאין לתמוה בלותם של רשעים באשר שיש להם אבל ראיתי שאתה נטעתם וגו' ר"ל שהוא מאחר שאתה נטעתם גם שורשו מאחר במה שילמו גם עמו וגו' ר"ל מלך הליכתם הד' פסיעות זכה לכך גם יש לו קבלת זכות גם קרוב אתה בפיהם וגו' דהיינו שהקדים נבוכדנאצר שבנוא דשויא מקומי שלמא דמלכותא לאיעא כדלקמן אבל רחוק אתה מכליותיהם כמו שאמר כ"כ אעלה על במתי עב אדמה גו'. ואמר **מה אהדרו ליה כי את רגלים** גו' **משל לאדם אחד שאמר יכול אני לרוץ** כו'. נקט ג' דברים בזה המשל השתים מפורשים בקרא דהיינו לפני הסוסים כמ"ש כי את רגלים רצתה גו' ואיך תתחרה את הסוסים גו' ובין בלעי מים דהיינו שפת דקרא ובארץ שלום אתה בוטח דהיינו ביבשה ואיך תעשה בגאון הירדן דהיינו מקום בלעי מים אבל מ"ש ג' פרסאות לא נזכר בקרא אבל הוסיף אותו במשל לפי הנמשל

מכ"נ בשכר ד' פסיעות כו' כאמר. **היינו דכתיב לנביאים.** פרש"י לנביאים אברהם יצחק ויעקב כו' והוא דחוק ונראה לפרש כפשוטו לנביאי שקר שאמרו לישראל שלא תבא להם רעה ע"י כ"כ שהוא יותר חוטא מישראל משבר לבי גו' כי חטאת ישראל גדלה כי מנאפים מלאה הארץ גו' ומפני אלה אבלה הארץ גו' והכי לא כ"כ בזכותו מועט ותהי ממלאתו של ד' הפסיעות רעה לישראל בעי"י זכיתו זה יחרב על ידו הבית וישראל יגלו מעל אדמתם וק"ל: **לדרוש את המופת כו'.** ופרש"י להאי קרא דלותו היום שמת אחז כו' דלעיל מיניה דהאי קרא דשלח מרודך בלאדן גו' כתיב במלכים וישב את צל המעלות אשר ירדה גו' דהיינו שנתקצר היום ביום שמת אחז עשר שעות כדי שלא יהא נספד ולא יהיו מתאבלין עליו דאבילות יום ראשון דאורייתא ובב' שעות הראשונות שעוד היום אפשר שהיו מתעסקים בקבורתו ואחר שנקבר של דין אבילות יום ראשון דאורייתא מיהר הלל לירד י' מעלות ונעשה לילה ולא היו מתאבלין עליו כלל וכל זה שיהיה לו כפרה כדאמרינן פרק נגמר הדין כל מי שלא נספד כהלכה מכפרין לו ובזיון קבורתו נוי כשנשלשהו לקבורה שיה נבזון כדי שיהיה לו כפרה כדאמרי' פ' מקום שנהגו שחזקיה גירר עצמות של אביו על כר' כדי שיהיה לו כפרה ואותן עשר שעות חזרו ונתארך היום עשר שעות ביום בהתרפאת חזקיהו מחליו והוא ע"ש שהשמש נרפא כדאמרינן אדלי יומא אדלי קלידא וחיגנא ריומא נסי וזה שא"ל חזקיה חלם והתפלל כו' דהיינו ע"י שנתארך היום והשלים עוד עשר שעות יותר כתרפאת חזקיהו מחליו. ואמר **א"ל קריתו ליה אלהא רבא כו'.** ר"ל לפי שעובדי ע"ז לאלוהות הרבה לרועם בהמה חיה ועוף היותר שפלים מנן אדם ואילו לא קריתו אלהא רבא רק אלהא דים לפרשו ע"ש שום ע"ז היה ראוי להקדים שלומא דמלכא חזקיה לפניו אבל כיון דקריתו ליה אלהא רבא שהוא אל הגדול מכל אלהים כמ"ש כי אתה ידעתי כי גדול יי' מכל אלהים והיינו שהוא עשה כח כזה לשנות הטבע להעמיד החמה עשר שעות שאין כח זה באלהים אחרים א"כ אין ראוי להקדים לפניו שלום מלך בשר ודם. ואמר **קריינא דאגרתא כו'.** ר"ל הסופר הגדול המקרא כל הכתבים ומפי כל שאר סופרים אם נכתבו כהוגן ומגיה ומתקן אותם כראוי נקרא כן כמו שנעשה כ"כ שהוא היה אז סופר הגדול של בלאדן ומאחר שאתה טוען לנך לאת שבא למקום נקריינא להגיה בו ולהקדים שלום אלהא רבא ראוי גם לך להיות שליח להחזיר הכתב כדי להגיה בו. ואמר **רהט בתריה** ד' בו'. ובילקוט ג' פסיעות כו' וכ"ה במדרשות ג' פסיעות פסעם בשביל כבודי איך אתה מעמיד ג' מלכים ממך כו' וכן אמר הרגת אחר ג' פסיעות שאחר י"ח אמוראים יהי רצון שיגנה ב"ה כו' לפי שע"י ג' פסיעות של כ"כ נחרב הבית. ואמר **אתא גבריאל ואוקמיה כו'.** שהוא מלאך התורה והיה חם על ירושלים שלא תחרב שלא לעולם כמ"ש בפרק י"ח אלמלא לא כלמכנו. גחלים מידו של כרוב לידו של גבריאל לא כבחייה כו':

הרי"ף מהרש"א היינו דכתיב וכו'. ונראה לפרש כפשוטו כי הם ראוים לשכר ואין עליהם תמיה לכן כתב ונראה לפרש:

קסב **מאי** בלאדן בן בלאדן אמרי בלאדן מלכא הוה ואשתני אפיה והוה כי דכלבא הוה יתיב בריה על מלכותא כי הוה כתב הוה כתב שמיה ושמיה דאבוה והיינו (מלאכי) דכתיב °בן יככד אב ועבד אדוניו בן יככד אב הא דאמרן (ירמיה נב) ועבד אדוניו דכתיב °בחדש החמישי (בשבעה)[בעשור] לחודש

עין יעקב

ילפי גמרא דידן י"ל שהיה שילא גם השאר ומזה שהלכה מסוף העולם ועד סופו: היינו דכתיב בן יכבד אב. אף שאין דרך שאלך לכבוד אביו כדי שלא יקל בכבודו לפני אחרים וכרוליסא

לחודש היא שנת תשע עשרה למלך נבוכדנאצר מלך בבל בא נבוזראדן רב טבחים [עמד] לפני מלך בבל בירושלים וישרוף את בית ה' ואת בית המלך *ומי סליק נ"נ לירושלים והכתיב °ויעלו אותו (רבלתה) אל מלך בבל [רבלתה] וא"ר אבוה זו אנטוכיא רב חסדא ורב יצחק בר אבדימי חד אמר דמות דיוקנו היתה לו חקוקה על מרכבתו וחד אמר אימה יתירה היתה לו ממנו ודומה כמי שעומד לפניו אמר רבא טעין תלת מאה כודנייתא נרגא דפרזלא דשליטא בפרזלא שדר ליה נבוכדנאצר לנבוזראדן וכולה בלעתינהו חד דשא דירושלים שנא' ועתה פתוחיה יחד בכשיל וכלפות יהלומון בעי למיהדר אמר מסתפינא דלא ליעבדו בי כי היכי דעבדו בסנחריב נפק קלא ואמרה שוור בר שוור נבוזראדן שוור דמטא זמנא דמקדש חריב והיכלא מיקלי פש ליה חד נרגא אתא מחייה בקופא ואיפתח שנאמר °יודע כמביא למעלה בסבך עץ קרדומות הוה קטיל ואזיל עד דמטא היכלא אדליק ביה נורא גבה היכלא דרכו ביה מן שמיא שנאמר °גת דרך ה' לבתולת בת יהודה הוה קא זחא דעתיה נפקא בת קלא ואמרה ליה עמא קטילא קטלת היכלא קליא קלית קמחא טחינא טחינת שנאמר °קחי ריחים וטחני קמח גלי צמתך חשפי שובל גלי שוק עברי נהרות חטים לא נאמר אלא קמח חזי דמיה דזכריה וכו':

הוה כתב שמיה ושמיה דאבוה. כדי שיתכבד אביו לכך נקרא שם אביו עליו שנקרא מרודך. בלאדן דאי לא כתיב אלא מרודך בן בלאדן לא הוה מתקרי עליה שמיה דאבוה דהכי כתבי כלהו אינשי שנים להכי כתב מרודך בלאדן: בחדש החמישי (בשבעה) בעשור לחדש בא נבוזראדן רב טבחים עמד לפני מלך בבל בירושלים. אלמא נבוכדנאצר סליק לירושלים: ומי סליק. והכתיב בהאי פרשתא ויעלו אותו אל המלך רבלתה אלמא ברבלתה הוה: זו אנטוכיא. ואנטוכיא קי"ל דאיכא מלאי: דמות דיוקנו. של נ"נ: חקוקה לו על מרכבתו. של נבוזראדן ודומה לו כמי שעומד לפניו ולכך כתב בא נבוכדנאצר והיינו כבוד: טעין תלת מאה כודניאתא. משאוי שלש מאות פרדות: נרגא דפרזלא. שמיני גרזן: דשליטא בפרזלא. גרזן אחד הקוצץ ברזל אחר: בלעתינהו. לא בליעה ממש אלא שברם שהיו פעמים שמוצלין בהססם בשער לבונם: פתוחיה יחד. משמע על פתח אחד שלמו כל הכשילין והכלפות יחד ולא הועיל כלום: שוור בר שוור. דלג בר דלג קפץ ונכנס ירושלים [לנבוזראדן קאמר]: (שוור נבוזראדן. דלג נבוזראדן) לי"א שוור בר שוור מדלג בר מדלג קפצה פעם אחת עם סנחריב ועכשיו פעם שנית: בקופא. בגב הקרדום לא מחודו כמו קופא דמחטא: יודע כמביא למעלה. תחלה היה ידוע לפניך אותו בסבך עץ קרדומות שסיבד בו את ירושלים כאילו הביאו למעלה לכסא הכבוד: גבה היכלא. הגביה עצמו לרקיע: דרכו ביה מן שמיא. והשפילוהו: זחה דעתיה. מתגאה (בעלמו) על שהיה מצליח: עמא קטילא. שכבר מת עליהם (כל) [על] כך: וטחני קמח. ומאי חטין לא כתיב אלא קמח שאין לריך טחינה: צמתך. מקום שהקליעים לוחין בלד הראש: שובל. קלע הראש שדומין לשבלים: גלי שוק עברי נהרות. פורענות זה היה אומר הקב"ה לישראל לכו וטחנו קמח כלומר טחנים אתם כבר לקמח וטחנו לריחים עדיין והגלו קילעי ראשיכם ושוקיכם ותלכו בגלות:

מהרש"א מאי בלאדן ואשתני בר שמיה ושמיה דאבוה כו'. לכאורה דבהיפך זה אמרו בכבוד אב דלא יקרא את אביו בשמו ואפילו אחרים שנקראו בשם אביו לא יקרא אותם בשמם לדעת הרמב"ם ו"ל דלבותא הוא אע"ג דכבתו אפיה דאביו כי כלבא ואין לך מבזה בעיני הבריות ככלב לא היה מבוזה בעיני בנו לקרות עצמו על שם אביו כאילו עדיין בגדולתו ח"ס בן יכבד אב כאילו אביו עדיין בכבודו: חקוקה על מרכבתו. פרש"י ולכך כתיב בא כ"נ והיינו כיבוד עכ"ל י"ל דלפי דרשה זו יתיישב נ"כ הא דכתיב בספר ירמיה בריש' דעניכא בא כ"נ גו' מלך בבל הוא וכל חילו על ירושלים גו' ובסיפא דעניכא כתיב ויעלו אותו אל מלך בבל רבלתה גו' דמשמע דלא סליק כ"נ ירושלים ולפי הדרש ניחא דבא לורת כ"נ ירושלים חקוקה על מרכבתו של נבוזראדן ושאמר היינו כיבוד דיכבד דקרא קאי כמו אעבד אדוניו והיינו כבוד כאילו בא כ"נ לירושלים ושיקרא כיבוש ירושלים ע"ש נבוכדנאצר. ומ"ד אימה יתירה היתה לו כו'. סוף אסיפא דקרא דאיירי ברבלה שאומר ואם אחרים אכי אית מרלי גו': פש ליה חד נרגא כו' שנאמר יודע כו'. הקדים המאוחר במקראו' גם קשה לפי ענין הכתובים שהביא היפך משמען דבלעתינהו חד דשא ומייתי מקרא ועתה פתוחיה גו' דמשמע בהיפך פתחים הרבה וכשיל אחד במשמע ופש ליה חד נרגא כו' ומייתי מקרא בסבך עץ קרדומות דאדרבה דמשמע קרדומות הרבה ואולי כי טעות נפל בספרים להפך המקראות ואהא דבלעתינהו חד דשא מייתי שנאמר יודע כמביא למעלה גו' ובפרש"י בספר תילים ידע היה האויב כשהיה מכה בשערי המקדש שהוא כמביא מכחיו למעלה ברקיע ומכן היה ידע שהרי אותה בהיה הען מסבך ואותו את הקרדומות וגולגן כמ"ש רבותינו: וכולן בלעתינהו כו'. ע"ש ואהא דפש ליה חד נרגא מייתי מדכתיב בתר הכי ועתה פתוחים גו' ר"ל דכל השערים נפתחו יחד בכשיל אחד וכלפות ר"ל היינו קופא לחד שלא בחודו כמו בקרדומות דכקט לעיל מינים וקרוב לזה פרש"י בתהלים ועתה לע"פ שהיה אותה שלפני הקב"ה קשה לא היה כתכת מלהסלם כל פתוחים כו' ע"ש: ושאמר עד דמטא היכלא אדליק ביה כו'. היינו מדכתיב בתר הכי שלחו באש מקדשך לארץ חללו משכן שמך היינו דקאמר דרכו ביה מן שמיא למעלה והשפילו לארץ ומייתי כמי מקרא דקינות גת דרך ה' גו' לפי שירושלים של מטה היה מתדבק בירושלים של מעלה כמ"ש ירושלים הבנוים כעיר שחברה וגו' שע"ז אמרו שבלעתינהו חד דשא דירושלים שנאמר ידע כמביא למעלה גו' דהיינו כאילו מביא הכאות אלו בירושלים של מעלה כמו שפרש"י שם ולזה דרכו ביה מן שמיא שלא לאתדבק בשל מעלה והוא ענין סילוק השכינה. ואמר דהוה קא זחא דעתיה. עפורש בהאי קרא אומר בלגם יחד פרשו כל מועדי גו' דהייט תגבה ליביה דבכחו ובחלם ידו עשה כל זאת ולזה כן אותותינו לא ראינו גו' עד מתי אלהים יחרף צר גו' לער כן ולמה תשיב ידך גו' לבלק סהמחבך

שלמה

עיון יעקב

[illegible]

מלחמו אם תשוב להטיב עליו לגמר לא ירצה שלא עולם ידם עשתה זאת עד היום והיינו קיימא מחיצה מחיכת בר' כונ"ם שם קלפתי על עמי גו' ואומרם בידך לא שוות עליהם לחמים גו' כלו' פועל ידך עשתה כל זאת:

הר"ח רסיי ולנבוכדנ' קי"ל דאינה ויאלי. כי בלא דברי רבי אבהו הוי אומרי דגלותא מאי היתה וקרובה לירושלים ומקודם בא נבוזראדן לפניו ואחר כך עלה דגלותא ולזה פירש"י ולנבוכדנ' קי"ל דאינה ומא"י:

קסג ת"ר נעמן גר תושב היה נבוזראדן גר צדק היה מבני בניו של סיסרא לימדו תורה בירושלים מבני בניו של סנחריב לימדו תורה ברבים ומאן נינהו שמעיה ואבטליון מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק (ומנו רב שמואל בר שילת) ואף מבני בניו של אותו רשע בקש הקב"ה להכניסן תחת כנפי השכינה אמרו מה"ש לפני הקב"ה רבש"ע מי שהחריב את ביתך ושרף את היכלך תכניסם תחת כנפי השכינה היינו דכתיב ירמיה נא °רפאנו את בבל ולא נרפתה עולא אמר זה נ"נ ר' שמואל בר נחמני אמר אלו נהרות בבל והרגומא צינייתא דבבל:

נר תושב. שלא קבל עליו שאר מצות וקבל עליו שלא לעבוד ע"ז: של אותו רשע. ר"נ: רפאנו ולא נרפתה. בקש הקב"ה מנקם לרפאותן להכניס מבני בניו תחת כנפי השכינה: אלו נהרות בבל. שהם רעים לשתות: צינייתא דבבל. [דקלים מרים הן שעומדים בנהרות. נ"א] דקלים רעים של נהרות בבל שאין מטעין פירות לפי שהמים רעים הן לגדל פירות (בגיטין) [בקידושין דף עב] אמרינן קוסטא הוא דאמריתו הכי לייתא דבבל מהשת ימי בראשית איסתא ונסרא דמחא כמאן לייתא מי מרים כימי:

מהרש"א מבני בניו של סיסרא כו'. ר"ל דכמו שהיפר נבוזראדן תשובה נלצו תבה ליכנס תחת כנפי השכינה הנה אלה רשעים סיסרא בנקרא כושן רשעתיים וכן סנחריב הרשע שחירף כלפי מעלה וכן המן הרשע שעמדו ברשעותם ונהרגו על זה ובני בניהם היתה בתשובה הכי ליכנס תחת כנפי השכינה ואמר דגם ומבני בניו של אותו רשע כ"כ הרהרו בתשובה ובקש הקב"ה להכניסן כו' לפי הרשי מלך עליון: ואמרו מה"ש כו' מי שהחריב כו'. שמלך אביהם לא יהיו ראוים לכך. וה"ש רפאנו את בבל וגו'. דהיינו שבקש הקב"ה לרפאותו ולא נרפתה ע"פ מענת מלאכי שרת: אלו נהרות בבל כו'. לפשר ע"פ הכתוב על נהרות בבל שם ישבנו גו' ר"ל כשגלינו ומיוני א"י המתוקים לבבל שם ישבנו על נהרות בבל מים המרים בכינו על מה שאבדנו בזכרינו את ציון שהיו בה מים טובים. ואמר תרגומא צינייתא כו'. ר"ל אף במקום גידול תמרים דרך להיות מים מתוקים בבבל לא היה כן שאף מקום גידול תמרים היו מים מרים:

קסד אמר עולא עמון ומואב שיבבי בישי דירושלים הוה כיון דשמעינהו לנביאי דקא מתנבי לחורבנא דירושלים שלחו לנ"נ פוק ותא אמר מסתפינא דלא משלי ז °לעבדו לי כדעבדו בקמאי שלחו ליה °כי אין האיש בביתו ואין איש אלא הקב"ה שנאמר °ה' איש מלחמה שלח להו בקריבא הוא ואתי שלחו ליה הלך בדרך מרחוק שלח להו אית כהו צדיקי דבעו רחמי ומייתי ליה שלחו ליה °צרור הכסף לקח בידו ואין כסף אלא צדיקים שנאמר °ואכרה לי בחמשה עשר כסף וחומר שעורים ולתך שעורים שלח להו הדרי רשיעי בתשובה ובעו רחמי ומייתו ליה שלחו ליה כבר קבע להן זמן שנאמר °ליום הכסא יבא ביתו אין כסא אלא זמן שנא' °בכסא ליום חגנו שלח להו סיתוא הוא ולא מציני דאתי מתלגא וממיטרא שלחו ליה תא אשינא דטורא שנא' °שלחו כר מושל ארץ מסלע מדברה אל הר בת ציון שלח להו אי אתינא לית לי דוכתא דיתיבנא ביה שלחו ליה קברות שלהם מעולין מפלטירין שלך דכתיב °בעת ההיא נאם ה' יוציאו את עצמות מלכי יהודה וגו' ושטחום לשמש ולירח ולכל צבא השמים אשר אהבום וגו' ואשר הלכו אחריהם א"ל רב נחמן לרב [יצחק] מי שמיע לך אימת אתי בר נפלי א"ל מאן בר נפלי א"ל משיח ומשיח בר נפלי קרית ליה א"ל אין דכתיב °ביום ההוא אקים *את סכת דוד הנופלת:

שיבבי. שכנים: פוק ותא. צא ממקומך ובא אל א"י והכתבכם: כי אין האיש. מקרא הוא במשלי: בקריבא הוא. בקרוב הוא ויבא בעת רחוק לפי דרכו של מקרא זה שהם שלחו לו שומעין אנו שהוא שעים כבס: צרור הכסף לקח בידו. לדיקים שבהם מתו: ואכרה לי בחמשה עשר כסף. פדיתי אותם מעלרים בנ"ו בניסן: כסף וחומר שעורים ולתך שעורים בזכות לדיקים שנקראים כסף חומר שלשים סאים ולתך ט"ו סאין אלו מ"ה לדיקים שהעולם מתקיים עליהם בחולין בפ' גיד הנשה פעמים שלשים כאן וט"ו בא"י ופעמים ט"ו כאן והשלשים בא"י ובנוסי' חולין היכא דקא מפרש האי קרא בלדיקייא (א"יר) [אמרי] אין כסף אלא לדיקים וכן הוא אומר צרור הכסף לקח בידו: כבר קבע להם זמן. שלא יצא עד ע' שנה שהעולם גלוה בבל: מתלגא וממטרא. מחמת שלגים ומטרות: תא אשינא דטורא. בא דרך תחתית ההרים והסרים יגינו עליך מן השלגים ומן המטרות: שלחו כר מושל ארץ. שלחו שליח אל נבוכדנאלר שהיה מושל [ארץ] שיבא אל הר בת ציון דרך הסלעים וההרים: לית לי דוכתא. לא יהיה לי מקום כשיבואו של יחבלים לישב בו אני וחיילי במקום פנוסה מפני הגשמים: קברידם. של ישראל ומעלות שלהם סביב לירושלים וכהן אתה וחיילך יכולין לישב: יוציאו את עצמות מלכי יהודה. שעתידין להשליך אותן העלמות שבקברין כלומר בעת ההיא וגו': [אימת אתי בר נפלי]. איידי דאמרים לחור הכסף לקח בידו שנהמעטו הלדיקים קא מיירי כמי במשיח וקאמר תלמידים מתמעטין ואיידי דאמרינן דההיא שאתם בעלרת איידי כא דהסוא אתרא דבונים קובלא: את סוכת דוד הנופלת מלכות דוד שנפלה להכי קרי משיח בר נפלי:

שכבי

עין יעקב

נפם לאמור במשובה עד דוחייה הקב"ה לאחריב בית קדשינו: מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק ומנו ר' שמואל בר שילת. זה סותר לגם דאיתא במכילתא שכנו בילקוט סוף בשלח שנשבע הקב"ה שעמלק לא יקבלו אותו גר וכ"ש: שלחו ליה כבר קבע להן זמן. לאפי לא מהני תשובתם קודם גלות הזמן של שבעים שנה שמשליך בגלות שאחרון מלא נקבע זמן אין יהיר תלוי אלא בתשובה כדאיתא לקמן וכל יום ויום זמניה הוא כדכתיב היום אם בקולו תשמעון: כדכתיב ביום ההוא אקים את סכת דוד הנופלת. נראה כשיהיו ישראל בדיוטא התחתונה אזי יקים אותם כדכתיב כי אזלת יד ... ואפס עצור ועזוב ... ולכך קרא דוד הנופלת לפי שנגזר על דוד לגמרי של

מהרש"א שיבבי בישי כו'. הדהי אחר כל סניקים מראה כ"ג שהיה גדול בחיל כמהר"ש שכתבנו שלם ע"י מלאך אחד שיה ירא ללחום בישראל כדקאמר מסתפינא דלא לענשו כו' אבל אלו שכנים הרעים וקרובים להם שידעו בע"ז מעשיהם של ישראל ותוכחת הנביאים פיתו אותו בדבריהם אלו כדמסיק: אין האיש בביתו כו'. שאי קרא בספר משלי מדבר בלשה זונה ודרשוה הכא ע"ש זה על ישראל שהם זנתו יתברך ב"ה והוא אישם שבאי ואלכה אל אישי הראשון וגו' ונכת שמשאו נקראו ישראל אשה זונה שניה אוכה סיתה לזנה ולזה דרשו בהאי קרא אין שלים של אשה זונה ע בביתו שמאה ב"ה שהיה משכנו ביניהם עם חים ואין אים אלא הקב"ה שנאמר ה' איש מלחמה שמאה אים של אומה ישראלית ללחום מלחמותיהם שלא מקפפי מהם כמו שעשה בבהמ"ק ואילו אים שם לעת עתה: בקריבא הוא ואתי כו'. כמ"ש קרוב ה' לכל קוראיו וגו': שלחו ליה הלך בדרך מרחוק כו'. כמ"ש ורחק ה' את האדם וגו' ואמר רחוק ה' מרשעים וגו': שלח להו אית בהו צדיקי כו' שלחו ליה צרור הכסף לקח וגו'. והוא כענין ומפני הרעה נאסף הצדיק כדי שלא יגין על דור הרשעים: קבע להם זמן כו'. דכבר מאדם נזירה עד זמן שבעים שנה ואין שתשובה מועלת בו עד אותו זמן: סיתוא הוא כו'. לפי שבחודש עשירי בעשרה לחודש בא כ"כ וכל חילו על ירושלים וגו' ורבם עליה דיק ואין מדרך שמלכים לצאת אז למלחמה וע"כ אמר כי זה היה עצה מולא: שנאמר שלחו כר מושל גו'. זה שמקרא כאומר במסח מואב בישעיה שכינה על מפלתן ואמר היה מכוון כ"כ על שמלתו כר וגו' ושמחו במפלתה של הר ציון. וכן מ"ש אי אתינא לית לי דוכתא כו'. לפי שמלחמה עם בטבת א"א לאדם לדור בא הל כדרך אנשי שמלחמה מחוץ לעיר רק בבתים וע"כ שלחו ליה קבחם שלבין מעולין כו' והאריס לבית מדור ביומות הגשמים: בר נפלי כו'. הא ודאי דקרי ליה בלשון נפילה ע"ש נפילת ישראל בגלות כדכתיב נפלה בתולת ישראל וגו' וקאמר עד אימת יהיה אותה נפילה שיסים לאם תקומה: וא"ל מאן בר נפלי. ואמאי קרית ליה למשיח בר נפלי דהוי ליה לקרותו נפלי על שם נפילת ישראל וקאמר על שם מלכות בית דוד שנפלה בגלות קרי ליה בר נפלי כדכתיב אקים את סוכת דוד הנופלת ועד אימת יהיה אותה נפילה עד שתשוב שמלוכה לבן דוד וקאמר ליה כו' דור שבן דוד בא על שם בר נפלי דקאמר בלשון דור יהיו תלמידי חכמים מתמעטין כו' שיהיו ישראל בנפילה וירידה מתמונה עד שהראשונה פקודה כו' ע"ש ביום פקדי ופקדתי גו' ואפשר שהראשונה פקודה כו' דקאמר רמז על חטא הראשון והוא עון העגל:

הרי"ף כי אין האיש בביתו. פרש"י מקרא הוא במשלי גבי אשה שמקוק רש"י דלא פריך לומר כי אין האיש כיון שאינו נותנת טעם לזה פרש"י כי אין האיש מקרא הוא במשלי ושם המסיקת אלא כי לפי טעם דברי שלמה אשה אומרת לכה נרוה דודים עד הבקר כי אין האיש בביתו: ואין כסף אלא צדיקים וכו'. ויש לדקדק למה לא הסמיכו על זה כבר קבע להם זמן כמו שמסמיכו אח"כ. וי"ל דגדול כח הצדיקים לבטל שגזרה שגזר שלא יצא עד ע' שנה שמשלום גלות בבל כדכתיב לרצון מעשל בירושלם

אלהים אבל כשאין צדיקים אע"פ שיהדרו הרשעים בתשובה אין בהם כח לבטל הגזרה של קוץ הקצות ועת שאותו גזרו השכם וכן פ"ה כבר קבע זמן והלא עדיין לא עבר ע' שנה לגלות בבל. וביאור הענין כפי הפשט אפשר ש"מ בא נ"ל האחד כשגלה יכניה וגלו עמו החרש והמסגר ואח"כ אחרי ביאי צדקיהו ועל הפעם הבי אמר שכבר נגזרה גזרה לפי מלאת לבבל ע' שנה וגם שכבר הלכו הצדיקים לבבל. וע"ל בפסוקים דגילות שבפעם האי שנת כ"ג וכבר נגזרה גזרה שיהיו בבבל ע' שנה ושמתו הצדיקים כמו שפרש"י ז"ל. אבל קשה מ"ש בתחלת היכל שהשטיין נבוזראדן מעון של אול על גולייתן כי סלי דלא ליעטו רחמי שנאמר על גולייתו כרדפנו והשתא אע"ג דלבטו רחמי לא מהני לאו כיון שקבע להם זמן ואפשר דקודם דגלו לא מהני רחמי כיון שקבע להם זמן אבל לאחר שגלו מארצם והיו הולכים בגולה אם יצעקו בתפלה היה אפשר להיות נענים ולכך השטין על גולייתם כדי שלא יתפללו: אימתי בא בר נפלי וכו'. יש לדקדק מה זו שאלה כיון שקראו למשיח בר נפלי משום דכתיב אקים את סוכת דוד הנופלת א"כ שידע בההוא קרא כרי תשובה מפורשת שם דכתיב לעיל מיניה בחרב ימותו כל חטאי עמי וסמיך ליה ביום ההוא אקים וגו' ואפשר באופן שלא ימותו החוטאים קודם איזה סימן יהיה לביאת המשיח א"ל דור שבן דוד בא בו ת"ח מתמעטין כלומר שכל זמן שת"ח מ"מ בעולם הם מגינין על החוטאים בדור שלא יפלו בחרב וכל זמן שהיכם כלים החוטאים אין קימה לסוכת דוד הנופלת אבל כשת"ח מתמעטים אז לא נשאר מגין על הדור החוטאים שמביאים כלות וגזרות קשות מתחדשות דהיינו ימותו כל החוטאים וביום ההוא אקים את סוכת דוד הנופלת:

א"ל הכי א"ר יוחנן דור שבן דוד בא בו ת"ח מתמעטין והשאר עיניהם כלות ביגון ואנחה וצרות רבות וגזרות קשות מתחדשות עד שהראשונה פקודה שניה ממהרת לבא. ת"ר שבוע שבן דוד בא בו שנה ראשונה מתקיים מקרא זה °והמטרתי על עיר אחת ועל עיר אחת לא אמטיר (עמוס ד). שניה חיצי רעב משתלחין. שלישית רעב גדול ומתים אנשים ונשים וטף חסידים ואנשי מעשה ותורה משתכחת מלומדיה. ברביעית שובע ואינו שובע. בחמישית שובע גדול ואוכלין ושותין ושמחין ותורה חוזרת על לומדיה. בששית קולות. ובשביעית מלחמות. במוצאי שביעית בן דוד בא. אמר רב יוסף הא כמה שביעית דהוה כן ולא אתא. אמר אביי בששית קולות בשביעית מלחמות מי הוה ועוד כסדרן מי הוה °(אשר חרפו אויביך ה' אשר חרפו עקבות משיחך) (תהלים פט) תניא רבי יהודה אומר דור שבן דוד בא בו בית הוועד יהיה לזנות והגליל יחרב והגבלן (ישתומם) [יאשם] ואנשי (גליל) [גבול] יסובבו מעיר לעיר ולא יחוננו וחכמת הסופרים תסרח ויראי חטא ימאסו ופני הדור כפני הכלב והאמת נעדרת שנאמר ותהי האמת נעדרת (וסר מרע משתולל) (ישעיה נט) מאי ותהי האמת נעדרת אמרי דבי רב מלמד שנעשית עדרים עדרים והולכת לה מאי וסר מרע משתולל אמרי דבי רבי שילא כל מי שסר מרע משתולל על הבריות:

עד שהראשונה פקודה. עד שלא כלתה לה הראשונה שניה ממהרת לבא פקודה כמו לא נפקד: שבוע. שמיטה: והמטרתי על עיר אחת. שיהא מטר ויהא רעב במקום זה ושובע

עין יעקב

מעל ... לא נתן אדם ... כן נקרא שמואל: תלמידי חכמים מתמעטין והשאר עיניהם כלות ביגון ואנחה. לכך מיד מתמעטין כי מפני הרעה נאסף הצדיק וכן להיפך כיון שמתמעטין ... לכך והשאר עיניהם כלות: בשלישית רעב גדול וכו' ותורה משתכחת. כי אם אין קמח אין תורה לכן בחמישית שיהיה שובע גדול התורה חוזרת על לומדיה ... אלא לתלמידי חכמים ...: אשר חרפו אויביך ה' אשר חרפו עקבות משיחך. סוף קרא אין לו דמיון כאן ועיין פרש"י והמהרש"א ואפשר דשייך לעיל דקאמר בשביעית מלחמות ... בן דוד בא ... קרא ... קשיא וז"ל ... כל הגוים ירושלים למלחמה ...: ופני הדור כפני הכלב.

ושובע במקום זה : חיצי רעב. רעב מעט שלא יהיה שובע בשום מקום : משתכחת מלומדיה. מתוך שאין להם מה לאכול : בששית קולות. ילאו קולות שבן דוד בא . נ"א קולות מתקיעות שופר שנאמר יתקע בשופר גדול : מלחמות. בין אומות לישראל : דדהוה הבי. שנה אחת רעב שנה אחת שובע ואף ע"פ כן לא בא בן דוד : בששית קולות מי הוה. כלום ילאו קולות שבן דוד בא : ועוד בסדרן מי הוה. כלומר אלו סדרות דקתני הכא כסדרן לא אתרמו בשבוע אחד אבל כי אתרמי אתי משיח : אשר חרפו אויביך ה' אשר חרפו עקבות משיחך. לא אתפרש האי קרא למאי איכתיב הכא דהא לא קא דריש ביה מידי ונראה למורי שכך נכתב בספרים תחלה כמו ששנינו בפרק אחרון דסוטה בעקבות המשיח חוצפא יסגא וכתבו פירוש זה על בעקבות שהוא לשון סוף כמו אשר חרפו עקבות משיחך : בית הוועד. מקום שת"ח מתוועדין שם ללמוד תורה : והגבלן. מקום ששמו כך ישתומם : ואנשי הגבול. אנשי גבול א"י. נ"א אנשי גזית סנהדרין : כפני הכלב. דדמיין ממש לכלב מ"ר לשון אחר כפני הכלב שלא יתביישו זה מזה : משתולל על הבריות. כל העולם אומרים עליו שוטה הוא ושיימו משתולל לשון שטות כמו מוליך יועלים שולל :

א"י נקראת גליל לגבי ירושלים

מהרש"א בששית קולות כו'. לפי ג' הפירושים שפרש"י ק"ק ממה שאמרו ג' באין בהיסח הדעת משיח כו' וי"ל לפרש קולות רעם שיהיה. ומטים בלותה שבוע כשיפקוד השי"ת על אומה לפורענות מביא בקול רעם כמו שכתוב מעם ה' לבאות תפקד ברעש וברעם קול גו' : במוצאי שביעית בן דוד בא כו'. בכ"מ קרי לשמיטה מוצאי שביעית ולפי שהיא השנה הסמוכה לשבוע העברה קרי ליה שבוע שבן דוד בא : אשר חרפו גו'. עיין פרש"י כמו ששנינו בפ"ב דסוטה בעקבות משיחא כו' וכתבו פירוש זה על בעקבות שהוא לשון סוף כמו חרפו עקבות משיחך עכ"ל אבל הכא דלא אתמר בעקבות משיחא כו' אין מקום להאי קרא ונראה לפרש מבוס דמיייתי בהך שמעתין דלקמן עניני אריכות הגלות ואיחור ביאת משיח הקדים ביה בהאי קרא שעל זה חרפו אויביך ה' חרפו עקבות משיחך : והגבלן ישתומם. עיין פרש"י ובמקרא בספר יהושע והארץ הגבלים ובתהלים גבל ועמון ועמלק גו' ובתרגום הר שעיר מוזל דגבלא : וחכמת הסופרים תסרח ויראי חטא כו'. כלל בזה מעלות השכליות והמדות שכלם יהיו נמאסים בדור ההוא : ופני הדור כפני הכלב כו'. עיין פרש"י ועוד נראה לפרש כי נקרא כלב כי כולו לב וכאן לאדוניו ואמר שפני אותו הדור יהיה כפני כלב שמראה לפנים כאילו הוא אוהב אבל לבו בל עמו כי לפי האמת שהאהבה שהיא מראה לפניך נעדרת בלב ועי"ש אמת בפ"ב דסוטה ואין הדור רואה אלא לפנים : מאי ותהי האמת נעדרת. לפי פשוטו שהוא מלי חסר ועידור דמשמע דנעדר האמת לגמרי לא יתכן כדאמרינן פי כל כתבי דאפילו בשעת בשלוטה של ירושלים לא פסקו ממנה אנשי אמנה בדברי תורה ואמת ספל על דברי תורה וע"כ דרשוה מלי עדר שנעשית עדרים והולכת כו'.

ובילקוט אמר שנעשית עדרים במדבר ואין סיסים נראים דר"ל כי אנשי אמת יהיו סובבים ומתבאים במדבריות מפני סחור הרע הסבם וכן פירש הרד"ק שם במ"ש הכתוב כי כשלה ברחוב אמת כי בשער היו בשם אנשי אמת וכן אמר ירמיה בקשו ברחובותיה אם יש איש מבקש אמונה גו' עד כאן לשונו ע"ש וכן מה שאמר מלי וסר מרע משתולל דלפי פשוטו כמו שפירש הרד"ק שהוא מלשון שלל כאילו הוא שללו ובזו אותו מן העולם עכ"ל לא יתכן דודאי יהיו גם לדיקים באותו דור אלא שיהיה הלדיק מוחזק כשוטה ומשתולל בעיני הבריות :

הרי"ף מהרש"א ועידור משמע דנעדר האמת. לא שייך למימר ותהי דאין צודק שיהיה נדבר חסר לזה דרש שלשון עדר :

אמר רבא מריש הוה אמינא ליכא קושטא בעלמא
אמר לי ההוא מרבנן ורב טבות שמו ואמרי לה רב טביומי שמיה דאי הוו יהבי ליה כל חללי דעלמא לא הוה משני בדיבוריה זימנא חדא איקלע להרוא אתרא וקושטא שמיה ולא הוו משנו בדיבורייהו ולא הוו מיית איניש מהתם בלא זמניה נסיבי אתתא מנהון והוו ליה תרתין בנין מינה יומא חד הוה יתבה דביתהו וקא חייפא רישא אתאי שיבבתא טרפא אדשא סבר לאו אורח ארעא אמר לה ליתה הכא שכיבי ליה תרתין בניה אתו אינשי דאתרא לקמיה א"ל מאי האי אמר להו הכי הוה מעשה אמרו ליה במטותא מינך פוק מאתרין ולא תיגרי בהו מותנא בהנך אינשי. תניא רבי נהוראי אומר דור שבן דוד בא בו נערים ילבינו פני זקנים וזקנים יעמדו לפני נערים ובת קמה באמה וכלה בחמותה ופני הדור כפני הכלב ואין הבן מתבייש מאביו תניא רבי נחמיה אומר דור שבן דוד בא בו העזות תרבה והיוקר יעות והגפן יתן פריו והיין ביוקר ונהפכה כל המלכות למינות ואין תוכחה מסייע ליה לרבי יצחק דא"ר יצחק אין בן דוד בא עד שתתהפך כל המלכות למינות אמר רבא מאי קרא °כולו הפך לבן טהור הוא תיר °כי ידין ה' עמו כי יראה כי אזלת יד ואפס עצור ועזוב אין בן דוד בא עד שירבו המסורות ד"א עד שיתמעטו התלמידים ד"א עד שתכלה פרוטה מן הכיס ד"א עד שיתיאשו מן הגאולה שנא' ואפס עצור ועזוב כביכול אין סומך ואין עוזר לישראל כי הא דר' זירא כי הוה משכח רבנן דמעסקי ביה אמר להו במטותא בעינא מינייכו לא תרחקוה דתנינא ג' באין בהיסח הדעת אלו הן משיח מציאה ועקרב :

ויקרא יג
דברים לב

ליכא קושטא בעלמא. אין אדם בעולם שידבר אמת תמיד : אמר לי ההוא מדרבנן דאי יהבי ליה כל חללי דעלמא לא משני בדיבוריה. לשקרא ולאשתעי לי זימנא חדא אקלעי להווא אתרא וקושטא שמיה : טרפא אבבא . שהיתה שואלת

עין יעקב

פיין בחדושינו סוף סוטה בזה: אמר רבא מריש הוה אמינא ליכא קושטא בעלמא. וכן דוד אומר כל אדם כוזב ומה"ב נקרא עלמא דקשוט: אי הוו יהבי ליה כל חללי דעלמא לא הוה משני בדיבוריה. כלומר אם אמר למכור דבר זו בסך מה ואח"כ בא אחר ונותן לו יותר אע"ג דקי"ל דברים אין בו משום מחוסר אמנה אפ"ה הוא נהג בעצמו שאפילו יהבי ליה כל חללי דעלמא לא הוי משני בדיבוריה: ולא הוו משני בדיבוריה ולא הוי מיית אינש בלא זמניה. נראה דהוא מדה כנגד מדה ע"ד דאמרינן ביבמות [illegible] מקשר ימיך אתנא אלו שני דואג פרש"י בנים שעוסקין בו [illegible] לא זכה מחתין לו ה"נ זה שאינו משנה בדיבורו גם הקב"ה לא שינה דבורו [illegible] ניחתו אף שלא זכה ובה"ג מלינו בכתובות דף ע"ח אי לישנא [illegible] ואי לא לא ליהדר ועי"ג נאמר שמא אמה הכן לעד: שלשה באין בהיסח הדעת אלו הן משיח מציאה ועקרב. [illegible] ונקט אלו ג' שיבואו בלי שלומד מתי יבא כי משיח אין יאמר מתי יבוא דאולי יבא בעצמו שיסגול תבלו של משיח כדלקמן וכן אליהו [illegible]

שגלגם אותם: **לאו אורח ארעא.** לומר סיכן כה הואיל ותיפס רישא. **הכי נערים ילבינו פני זקנים.** כלומר יחרפו ויביישו אותם: **וזקנים יעמדו בפני הנערים.** לכבדם והיינו דאמרינן בזקנות שמשים תלפא ישגא: **בת קמה באמה.** לחרפה ולביישה: **היוקר יעות.** מסנד שניהם יהא שוחן ותמלי מ"ר ל"א היוקר יעות שלא יכבדו זה את זה יקר כבוד: **והגפן יתן פריו.** ואפ"ה כן יהיה היין ביוקר שלא יהיה בפרי עלמו ברכה ל"א שיהיו כולן רודפין אחר היין ומשתכרים ומתייקר אף ע"פ שרוב יין בעולם: **כולו הפך לבן טהור הוא.** כשפשט הנגע בכל העור כך כשנהפכה כל המלכות למינות שבא גאולה: **כי ידין ה' עמו.** להביא להם גאולה: **כי יראה כי אזלת יד.** שהלך ותחזק ידן של מסורות ומלשינין שמלשינין: **ויתמעטו התלמידים.** שמחזקין ידי ישראל לתחזיק לתורה: **שתכלה פרוטה מן הכיס.** והיינו אזלת יד שיהיו בידים ריקניות: **כביכול.** כאילו יכולין לומר דבר זה כלפי מעלה: **אין עוזר ואין סומך לישראל.** שיהו שפלים למאוד ואין עוזר וסומך [שיהו מתייאשין מן הגאולה]: **דמעסקי ביה.** לידע מתי יבא: **ועקרב.** סנך האדם פתאום:

מהרש"א ליכא קושטא בעלמא כו'. ר"ל ליכא קושטא במה"ז כו"ם שהקב"ה מולך בפמליא של מעלה לברוא את האדם אמת אמר אל יברא שכולו שקר: **דאי ידבי ליה כל חללי דעלמא כו'.** ר"ל דמליצו ביעקב במדרשו אמת כמ"ש תתן אמת ליעקב גו' ע"פ שלא היה הולך לשקר באביו כמ"ש והייתי בעיניו כמתעתע ואמרו בזה כל המשקר כאילו עובד ע"ז ובזה זכה יעקב דיהבי ליה כל חללי דעלמא כמ"ש והאכלתיך נחלת יעקב גו' שהיא נחלה בלי מצרים שנאמר בו ופרצת ימה וקדמה גו' ולזה אמר הגם אם לא תפקוד והייתי משנה בדבורי והיו מתנים לי נחלה בלי מצרים דהיינו כל חללי דעלמא לא הייתי עושה כן. ולא הייתי משנה בדבורי משום מעשה שהיה: **בלא זימניה כו'.** כי חותמו של הקב"ה הוא אמת וכו' קיים את העולם כמ"ש בתחלת מעשה הבריאה בראשית ברא אלהים סופי תיבות אמת ובסוף הבריאה ברא אלהים לעשות סופי תיבות אמת והרי האמנה בדבורו מהלם החותם וקיומו של עולם ואם הם נעכרו ופוחת ממנו מספר המועט שהיא אל"ף כשלא מת ובהיפך ע"י בלא משנה בדבורו הוא מקיים עליו ומונו בחותמו של הבריאה שהיא אמת והיינו דלא מת אינים בלא זמניה שהשקר מביא מיתה בלא זמן וכמ"ש ממן ותרב ותן במן אים מוכה בריתו עד שקר כדאמרינן פרק זה בדר ע"ש: **תהפך למינות.** פי' פרש"י והוא מבואר בנודרים שלא ז בגל כי ספחת ז ומדי כו' בהרת ז יון כו' כבע לרעה ז כו' והלבן שנגע לרעה הוא סימן מוואלה למנע וגבי הסבר רמז על המינות שגם הוא סימן מוואלה למלכות אדום שישראל יהיו בהסגר ומאסר הגלות במלכות הרביעית ובשיהפך כולו לבן הוא סימן טהרה למוסגר כמ"ש כולו הפך לבן טהור כן כשיהפך כלו למינות הוא סימן טהרה לישראל שילאו מתוך ההסגר ומאסר הגלות וק"ל: **עד שירבו המסורות כו'.** נראה לפרש דכל הכי כמ"ד דאין ישראל נגאלין אלא בתשובה ומתוך הכי לרות ושמד דחוקות דנקט יחזרו בתשובה שלימה ויש לפרש דלמ"ד נמי דבלאו תשובה נמי נגאלין היינו מתוך שיהיו שפלים למאוד וכן פרש"י לקמן

גבי א"ל רבי יהושע והלא כבר נאמר ואשמע את האיש גומר כי למועד מועדים וחלי וככלות נפץ יד גו' מ"ם והוא ענין מכחילתו מן הגאולה שיהיה כ"כ בשפלות עד שיתייאשו לומר שאינו בחוק האפשר שיהיו נגאלין שוב: **שלשה באין בהיסח הדעת משיח מציאה ועקרב.** כלל אלו השלשה בענין זה אם זכה בהיסח הדעת של משיח יבא לו משיח כהיסח הדעת של מציאה שמשמחו וטובה היא לו לא זכה יהיה לו ביאת המשיח כהיסח הדעת דנשיכת עקרב לרעה לו:

קטו **אמר** רב קטינא שית אלפי שני הוי עלמא וחד חרוב
ישעיה ב שנא' °ונשגב ה' לבדו ביום ההוא אביי אמר תרי
הושע ו חרוב שנא' °יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו ונחיה
לפניו תניא כותיה דרב קטינא כשם שהשביעית משמטת שנה אחת לז' שנים כך העולם משמט אלף שנים לז' אלפים שנה שנאמ' ונשגב ה' לבדו ביום ההוא ואומר
תהלים צב °מזמור שיר ליום השבת יום שכלו שבת ואומר °כי
שם צ אלף שנים בעיניך כיום אתמול תנא דבי אליהו ששת
אלפים שנה הוי עלמא ב' אלפים תוהו ב' אלפים תורה
שם ע"ב ב' אלפים ימות המשיח *ובעונותינו שרבו יצאו מהם
מה שיצאו א"ל אליהו לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא אין העולם פחות מפ"ה יובלות וביובל האחרון בן דוד בא א"ל בתחלתו או בסופו א"ל איני יודע כלה או אינו כלה א"ל איני יודע רב אשי אומר הכי א"ל עד הכא לא תסתכי ליה מכאן ואילך איסתכי ליה שלח רב חנן בר תחליפא לרב יוסף מצאתי אדם אחד ובידו מגלה אחת כתובה אשורית ובלה"ק אמרתי לו זו מנין לך אמר לי לחיילות של (רומי) [פרס] נשכרתי ובין גנזי (רומי) [פרס] מצאתיה וכתיב בה לאחר ארבעת אלפי' ומאת"ם וצ"א שנה לאחר בריאתו של עולם יתום. מהם מלחמות תנינים ומהם מלחמות גוג ומגוג והשאר ימות המשיח ואין הקב"ה מחדש עולמו אלא לאחר ז' אלפים שנה רב אחא בריה (דרבי אבא) [דרבא] אמר לאחר חמשת אלפים שנה איתמר:

ונשגב ה' לבדו. באלף אחד יהיה חרוב מן מי אלפים [אלו] דהיינו אלף שביעי: **תרי.** אלפים הוא חרב אלף ז' ואלף ח' יומו של הקב"ה אלף שנה שנא' כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול: **משמט.** ונעשה חרב: **שכולו שבת.** שהעולם משמט: **הוי עלמא.** העולם כך ומתקיים: **ב' אלפים תוהו.** שלא ניתנה עדיין תורה והיה העולם כתוהו ומאדם הראשון ועד שהיו לו לאברהם חמשים ושתים שנה איכא אלפים שנה כדמוכחי קראי וכשמלאו אלפים שנה עסק אברהם בתורה שנא' ואת הנפש אשר עשו בחרן ומתרגמינן שעבידו לאורייתא בחרן ואמרינן בע"ז גמירי דההיא שעתא הוה אברהם בר חמשין ותרתין שנין: **וב' אלפים תורה.** מן הנפש אשר עשו בחרן עד אלפים ימות המשיח ארבעים ושמונה שנה עד שנולד יצחק ושתים שנה משנולד יצחק עד שנולד יעקב
סרי

עיון יעקב

[illegible] **אביי אמר תרי חרוב.** [illegible] **אין העולם פחות** [illegible]

כגנעת

הרי קי"ח וקי"ל שהיו לו ליעקב כשבא למצרים הרי ר"ל ורי"ו שעמדו במצרים הרי תר"ח ומשיצאו ממצרים עד שנבנה בית ראשון ת"פ דכתיב ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים ויבן הבית לה' הרי התתקכ"ח ות"י שעמד בית ראשון כדמוכחי קראי ע"פ חשבון שנות המלכים ושבעים דגלות בבל ות"כ שעמד בית שני הרי התשי"ח והתתקכ"ח הן אלפים פחות קנ"ב וקנ"ב קודם השלמת ארבע אלפים נחרב הבית ולסוף אותן קנ"ב שלמו ב' אלפים תורה איידי דאמר שני אלפים תוהו קאמר שני אלפים תורה ולא שתכלה תורה אחר ב' אלפים: ושני אלפים ימות המשיח. שלאחר שני אלפים של תורה היה דין שיבא משיח ויבטל שעבוד מישראל: אבל בשביל עונותינו שרבו. לא בא משיח לסוף ארבע אלפים דלאו מכח מה שיצאו שעדיין הוא מעוכב לבא: פ"ה יובלים. היינו ד' אלפים מאתים וכו' שנה: בתחלתו. של יובל האחרון הוא בא או בסופו: כלה. זמן הזה קודם שיבא משיח או אינו כלה דנהי שיובל בסופו הוא בא: עד הבא לא תסתכי ליה: עד יובל האחרון אל תצפה לו (שיבא קודם) דודאי לא יבא קודם זמן זה: אסתכי ליה. חכה לו שיבא: אשורית. כתב שלא שבא מאשור כדאמרינן באידך פירקין: להילות של (רומי) [פרס] נשברת. שהייתי חייל לאחד מהם: תנינים. דגים: והישאר ימות המשיח. שכלה השעבוד ומשיח בא: מחדש עולמו. לברא עולם חדש:

מהרש"א וחד חרוב וכו'. כדאמרינן לעיל בפרקין שאותם אלף שנים שעתיד הקב"ה לחדש בהן עולמו לצדיקים מה הן עושין הקב"ה עושה להן כנפים וכו' וביום ההוא הוא יומו של הקב"ה אלף שנים כדלקמן: ואביי נמי דאמר תרי חרוב שנא' יחיינו מיומים. כמו שלמו אלא דלקמן דחד יומו של הקב"ה אלף שנים ור"ל יחיינו ויאמצנו מאותן ב' ימים של הקב"ה דהיינו ב' אלפי שנים שהעולם חרוב והקב"ה יחזק הצדיקים ועושה להם כנפים כנשרים ואמר אבל ביום השלישי שהוא אלף השלישי יקימנו בעולם חדש ונחיה לפניו: כשם שהשביעית כו'. לפי הכתובים דמייתי מהם ראייה הל"ל טפי כשם שימי השבוע משמט יום אחד לשבוע כך העולם כו' ואפשר דה"ק דכשם שהשביעית משמטת שנה אחת לז' שנים דומיא דמעשה בראשית דמשמט יום אחד לשבוע דלכך קאמר במלות שביעית שנת היא לה' כך העולם משמט אלף שנים כו' דומיא דמעשה בראשית שמשמט יום אחד לשבוע וע"ז מייתי שפיר שנאמר וכתיב ה' לבדו ביום ההוא ואומר מזמור שיר ליום השבת כו' וק"ל: ב' אלפים תורה כו'. פרש"י מן הכתוב אשר כו' וקנ"ב קודם השלמת ארבע אלפים נחרב הבית ולסוף אותן קנ"ב שלמו ב' אלפים תורה ואיידי דאמר ב' אלפים תוהו קאמר ב' אלפי' תורה ולא שתכלה תורה אחר שני אלפים עכ"ל והוא דחוק לומר איידי בכה"ג והנראה לפרש הדברים כפשטן כי באותה אחר שגלו ישראל גלות גמורה אין בהם תורה כדכתיב מלכה ושריה בגוים אין תורה ומ"מ קנ"ב אחר בית שני מקרי עדיין מיהא שנות תורה כי אז היו דור התנאים ועדיין לא נתגדלו הישיבות עד אחר שמת רבי ונגבר הגלות וירבו הצרות וכלו ימי תורה ומשם ואילך מתוך הגלות והצרות בכל אותו זמן ראוי לבא משיח וימי הגלי' משיח מקרי כפרש"י שבשבא משיח תכלה הגלות ויבטל שעבוד מישראל עכ"ל ועי' בספר שבט יהודה במאמר הזה באורך: כלה או אינו כלה כו'. עיין פרש"י וקשה לפירושו דהיאך מספקא ליה למימר דכלה קודם שיבא הא קאמר וביובל האחרון בן דוד בא דמשמע בתוכו ונראה לפרש דהכי קמיבעיא ליה אם בסופו הוא בא כיון שכלה דהיינו בסופו הוא בא ולא יתעכב יותר או אינו בא דוקא כשכלה הזמן ההוא אלא דמאותו זמן ואילך אתה לבא ותחכה לו והא שפיר פליג רב אשי דלא תיבעי לך דבהדיא קאמר ליה מכאן ואילך איסתכי דהיינו אינו כלה וק"ל: ובידו מגלה אחת כתובה כו'. דהיינו כתב ולשון עברית לבן ישראל כדאמרי' פרק כ"ב וקאמר הכי דהא הכתב בא ודאי מיד ישראל דאם לו עיקר דאילו היה כתב ולשון אשורי ובן כתב ולשון עברי אפשר שבא הכתב מאחד משאר אומות: מלחמות תנינים כו'. פרש"י תנינים דגים עכ"ל והוא רחוק דמאי קמ"ל שיהיו דגים נוחמים זה עם זה אבל לפי ענינו נראה לפרש על מלחמות ומלכיות שנקראו תנינים כמו התנין הגדול בים וכן יתפרש הך אגדה בפרק הספינה דהאי תנינא ובלעה כו' ע"ש שיהיו מלחמות מלכיות קודם מלחמות גוג ומגוג וגאולת המשיח וק"ל:

תניא ר' נתן אומר מקרא זה נוקב ויורד עד התהום כי עוד חזון למועד ויפח לקץ ולא יכזב אם יתמהמה חכה לו כי בא יבא לא יאחר לא כרבותינו שהיו דורשין עד עדן עדנין ופלג עדן ולא כר' שמלאי שהיה דורש האכלתם לחם דמעה ותשקמו בדמעות שליש ולא כר"ע שהיה דורש עוד אחת מעט היא ואני מרעיש את השמים ואת הארץ אלא מלכות ראשונה ע' שנה מלכות שניה נ"ב ומלכות בן כוזבא שתי שנים ומחצה מאי ויפח לקץ ולא יכזב א"ר שמואל בר נחמני א"ר (יוחנן) [יונתן] תיפח עצמן של מחשבי קיצין שהיו אומרים כיון שהגיע הקץ ולא בא שוב אינו בא אלא חכה לו שנא' אם יתמהמה חכה לו שמא תאמר אנו מחכין והוא אינו מחכה ת"ל לכן יחכה ה' לחננכם ולכן ירום לרחמכם וכי מאחר שאנו מחכים והוא מחכה מי מעכב מדת הדין מעכבת וכי מאחר שמדת הדין מעכבת אנו למה מחכים לקבל שכר שנא' אשרי כל חוכי לו אמר אביי לא פחות עלמא מתלתין ושיתא צדיקי דמקבלי אפי שכינה בכל דרא שנא' אשרי כל חוכי לו לו בגימטריא תלתין ושיתא הוו איני והאמר רבא דרא דקמי קב"ה תמני סרי אלפי פרסא הואי שנאמר סביב שמונה עשר אלף ל"ק הא דמסתכלי באספקלריא המאירה הא דמסתכלי באספקלריא שאינה מאירה ומי נפישי כולי האי והאמר חזקיה א"ר ירמיה משום רבי שמעון בן יוחאי ראיתי בני עלייה והם מועטין אם אלף הן אני ובני מהם וכו' עד אם שנים הם אני ובני הם לא קשיא הא דעיילי בבר הא דעיילי בלא בר:

ויפח

עיון יעקב

[illegible]

(ויפח לקץ. דבור של קץ לא יכזב מיסיס במעו) : נוקב ויורד
עד התהום. מה תהום אין לו סוף כך אין אדם יכול
לעמוד על סוף פסוק זה (וכי קא מפרש. איפוך קאמר) אם יתמהמה
חכה לו דאין לו סוף: לא כרבותינו. של הפסה לאותו קץ שהיו
דורשים הראשון: עד עידן עידנין ופלג עידן. עידן כמנין הגלות
של מצרים והיינו ד' מאות ב' עידנין הרי ח' מאות והיינו י"ב מאות
ופלג עדן ב' מאות כך הכל אלף וד' מאות: ותשקמו בדמעות
שליש. פירוש שלשה שהיו בגלות מצרים דהיינו ג' פעמים ס'
ושלשה שהיו בגלות בבל ע' דהיינו ר' סך הכל אלף וה'. חס ליבן
רש"י [כלומר השקה אותם הקב"ה בין גלות מצרים. גלות בבל שלים
גלות אחרון כי קן גלות אחרון זה יהיה לסוף ג' פעמים ת' שנה
ת' פעמים ע' שנה כנגד גלות בבל דהיינו לסוף אלף וד' מאות
ועבר שנים כבר עברו ולא היה כך מצאתי כתוב בשם הרב ר' שמואל
בר דוד ז"ל]: אחת מעט היא. בנבואת חגי כתיב שהיה מתנבא
כשיצאו ישראל מגלות בבל ויבנו בה"מ ועוד אחת מעט היא
מעט כבוד אתן להם לישראל ואני מרעיש את השמים ואת הארץ
והבאתי חמדת כל הגוים אל ירושלים ור"ע דריש ליה לימות המשיח
ולאחר חרבן והכי דריש ליה עוד אחת מעט היא מעט כבוד אתן
לישראל ואחר יבא המשיח ודרשה זו אינה אלא קרא אלפני הלים
קאי והכי קאי מעט גדולה ומלכות אתן להם לישראל ושוב לא יהיה
להם מלך כל ימות בית האחרון וכך היה דמלכות חשמונאי של בית
חשמונאי ע' שנה ולא עוד דאמרינן בסדר עולם דמלכות בית חשמונאי
ק"ג ומלכות הורדוס ק"ג עיקר כבודם ואמרו שלא בנוהו בהם
אותה לא נתקיים כ"כ: (מלכות ראשונה). ובימיה של הורדוס
כ"ב שנה ומלכות בן כוזיבא ב' שנים ומחצה ושוב לא היה להם
מלך מ"ש. וכל הנך דרשות לא משנה ולא ברייתא. ל"א עוד אחת
מעט היא מעט מלכות אתן להם לישראל לאחר חרבן ולאחר אותו
מלכות שכבר מרעיש את השמים והארץ ויבא משיח ואין דרשה זו כלום
שהרי ראינו כמה מלכות לישראל לאחר חרבן ואף ע"פ כן לא בא
משיח שהמלכות הראשונה שהיתה להם לישראל אחר חרבן ע' שנה
הורדוס כ"ב בן כוזיבא ב' ומחצה והיינו בקיצ"ב מפולמוס של
אספסיינוס עד פולמוס של טיטוס י"ב שנה ומפולמוס של טיטוס עד
מלכות בן כוזיבא י"ח שנים ומלכות בן כוזיבא שתי שנים ומחצה:
בן כוזיבא. מלך בביתר: ויפח לקץ. תיפח נפשו של מחשב הקץ
שלא היה לו לכזב ולומר כיון שהגיע וכו': יהבה ה'. הוא עלינו
מחכה ומתאוה שיבא משיח: סביב י"ח אלף. בירושלים של מעלה
משמעי קרא בסוף יחזקאל: באספקלריא המאירה. בתוך נבואתו
של הקב"ה אין מסתכלין אלא מעטים ושאר אבל בקליפות הסגנה
ללדיין מבחוץ מסתכלין כתוס הרבה: ומי נפיש כולי האי. דלאחי
בחד לן דליכא הוו ולא פחות: והא רשב"י. לא היה ידע אם אלף
הם אם מאה הם אם שנים הם: הא דעיילי בבר. שלריכין
לטול רשות כשנכנסין להסתכל באספקלריא המאירה הנהו לא פחותי
מאלפין ושאר אבל אותן הנכנסין בלא רשות מרוב צדקתם בהגהו
מספקא לן כמה הוו:

מהרש"א ויורד עד תהום כו'. עיין פרש"י ויותר נראה לפרש
ע"פ מ"ש בנ"ר על פני תהום זו מלכות אדום שאין לה
חקר כמו בתהום כו' ע"ש: לא כרבותינו כו'. נ"ל דכל הני
מפורשים בהאי קרא דעד תהו למועד גו' שאמר לא כרבותינו שהיו
דורשים עד עידן וגו' שמפורש לבסוף בלשון קדש עד מועד מועדים

ומלי גר וכמו שפירשו המפרשים היינו דאיתו כן אלא דים עד חזון
לאותו שעבד גו' ואין להביט כפשוטו ולא כרי שולאי שהיה דורש
התכלתם לחם דמעה ותשקמו בדמעות שליש דהיינו הקן היים
דליתו כן אלא דים עד ויפח ויכזב בזה הקן שאין להבין בו והקן
נדרש בדמעות שליש: עיין פרש"י ויותר נראה לפרש לפי מ"ש בסמוך
ב' אלפים. תהו ב' אלפים תורה ב' אלפים ימות המשיח כו' וה"ל
ימות המשיח ב' אלפים. שהוא שליש משנות בריאת עולם ולא כר"ע
כו' עיין פרש"י בזה ואין להאריך רק בזה דתקים וכ"ל לפרש ולא
כרע"ק שהיה דורש האי קרא על בן כוזיבא שהוא יהיה משיח
כדאיתא במדרש איכה רבתי שדרש דרך כוכב מיעקב אל תקרי
כוכב אלא כוזב שהיה בן כוזיבא משיח הי"ם ולא יכזב שלא יהיה בן
כוזיבא מלך המשיח כמו שהבין רע"ק ואמר שהיה רע"ק דורש עוד
אחת מעט היא גו' כל הפרשה על הגאולה העתידה הי"ם עוד אחת
מעט היא גו' שהיה חגי הנביא עומד בגלות בבל ונבא עוד גלות
אחת שההים אחר חורבן בית שני ומעט היא שלא יהיה מאריך אותו
הגלות אלא בפולמוס של אספסינוס וטיטוס עד מלכות בן כוזיבא
שהוא יהיה משיח ולו והרעשתי כל הגוים גו' וגדול יהיה כבוד הבית
הזה האחרון מן גו' היינו בגאולה העתידה ואמר שאינו כן דהקרא
לא מתפרש כך אלא שהנביא עומד בגלות וחורבן בית ראשון ואמר
עוד גדולה וכבוד יהיה לישראל ומעט כבוד יהיה לנו אלא מלכות
ראשון ע' שנה במלכות שבייה כ"ב ומלכות בן כוזיבא רק ב' שנים
ומחצה ולא יהיה הוא משיח עד שלאחר והרעשתי כל הגוים גו' וק"ל:
כיון שהגיע הקץ כו'. ר"ל הקן שחשבו ולא בא שוב אינו כו'
שגאי אם יתמהמה יותר מהקן שחשבת חכה לו: **שמא תאמר כו'
הוא אינו מחכה** כו'. דמאי איכפת ליה בגותם של ישראל
שתבא לפני יתברך ב"ש: **ת"ל לכן יחכה ה' לחננכם** גו'. דכל
שכבן והנב גם בתבא ישראל ואפ"ה הוא מחכה לחננכם. ואמר
וכי מאחר כי מדת הדין מעכבת כו'. ר"ל מ"מ מעכב בשביל
תבא ישראל שאין הקב"ה מדלג על הקן עד בא זמנו כפרש"י שם.
ואמר אנו למה מחכים כו'. דהקב"ה יודע זמן הקן מחכה לו
שפיר אבל אנו שאין אנו יודעין זמנו למה אנו מחכים כי תוחלת
ממושכה מחלת לב. ואמר כדי לקבל שכר. על לנער ותוחלת הלב
בתוחלה ותקוה ממושכה ועי"ל דפריך אנו למה מחכין דמשיח לא
בא רק בהיסח הדעת ושפי הוי היסח הדעת באם מחכה ואמר
דלכך אנו מחכין לקבל שכר ודו"ק: **לו גימטריא תלתין ושית**
כו'. דלפי השכין אלה לו הוא נזהר דכתיב כי אלהי משפט ה' אשרי
כל חוכי לו שנ"ל אשרי כל חוכיו דקאי כימי דאוכיז שפיר אהי
דלקמיה לו נ"ל ולכך דרשו אשרי כל חוכי לו שהם במספר ל"ו:
דרא דקמיה קב"ה כו'. עיין פרש"י ובפרק לולב וחסדא פרש"י
מע"ב דביחזקאל שלעתיד לבא כתיב קרא דדייק ליה מדי לגבי
המקום השכינה סובבים אותו י"ח אלף והם הצדיקים המהוכים לפני
ומיס שנאמר כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל ואומר
ניצבים למשי הי גר שכ"ל ע"ש ותוס' כתבו שם דל"ג פרש"י דאמר
פרק' מי כתיב בקרא אלא גרסי' י"ח אלפי דרא דקמים קודשא בריך
הוא והוא היקף הדרא דמלאת רבוע ד' אלפים כו' עכ"ל ע"ש
באורך. ודקאמר ל"ק הא דעיילי בבר כו'. לכאורה דהני דעיילי
בבר הם מעלה עליונה מעלה השלישית דהוו פחות מל"ו וקשה
דאלכתי הקבי דהא רשב"י מספקא ליה כמי בהכהו דעיילי בבר אם
אלף הם דהוו טפי מל"ו וי"ל דהנהו דעיילי בבר אפבר דאיכן האין
סלן

שלא באספקלריא שמאירה השתא מלך אחד שהן פיילי נגד הוא שביבי משכנו דרואין באספקלריא שמאירה ומלך אחר הן פחותין ממנו כיון שהן אין רואין באספקלריא המאירה דהשתא ספיר מיבעיא ליה נתכוון דפיילי נגד הם אלף הן ואם שניים הן. ויש לדקדק דהיאך קאמר דלא צדיקים הם הרואים באספקלריא שמאירה והא אמרי׳ שיש האלו כל הנביאים נסתכלו באספקלריא שאינה מאירה ומשה רבינו נסתכל באספקלריא המאירה. ויש ליישב דבנביאים לענין נבואות קאמר. דלא מסתכלין באספקלריא המאירה כמו משה אבל החכמים מלך חכמים כגון הכא ל״ו צדיקים אפשר דזוכין לראות באספקלריא שמאירה כדאמרינן בעלמא דחכם עדיף מנביא ועיין בערוך בערך ספקלריא:

קסט אמר רב כלו כל הקיצין ואין הדבר תלויה אלא בתשובה ומעשים טובים ושמואל אמר דיו לאבל שיעמוד באבלו כתנאי רבי אליעזר אומר אם ישראל עושין תשובה נגאלין ואם לאו אין נגאלין א״ל רבי יהושע אם ישראל אין עושין תשובה אין נגאלין אלא הקב״ה מעמיד להן מלך שגזרותיו קשות כהמן ומחזירן למוטב תניא אידך רבי אליעזר אומר אם ירמיה ג ישראל עושין תשובה נגאלין שנא׳ °שובו בני׳ שובבים ארפא משובותיכם א״ל רבי יהושע והלא כבר נאמר ישעיה נב °חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו חנם נמכרתם בע״ז ולא בכסף תגאלו לא בתשובה ומעשים טובים א״ל מלאכי ג רבי אליעזר לרבי יהושע והלא כבר נאמר °שובו אלי ירמיה ג ואשובה אליכם א״ל רבי יהושע והלא כבר נאמר °כי אנכי בעלתי בכם ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה והבאתי אתכם ציון א״ל רבי אליעזר והלא ישעיה ל כבר נאמר °בשובה ונחת תושעון וגו׳ א״ל רבי יהושע שם מט לר׳ אליעזר והלא כבר נאמר °כה אמר ה׳ גואל ישראל קדושו לבזה נפש למתעב גוי וגו׳ *א״ל רבי אליעזר צח ירמיה ד והלא כבר נאמר °אם תשוב ישראל נאם ה׳ אלי תשוב דניאל יב א״ל רבי יהושע והלא כבר נאמר °ואשמע את האיש לבוש הבדים אשר ממעל למימי היאור וירם ימינו [ושמאלו אל השמים וישבע בחי העולם כי למועד מועדים וחצי וככלות נפץ יד עם קדש תכלינה כל אלה] שתק רבי אליעזר וא״ר אבא אין לך קץ מגולה יחזקאל לו מזה שנאמ׳ °ואתם הרי ישראל ענפיכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבא ר׳ (אליעזר) [אלעזר] זכריה ח אומר אף מזה שנא׳ °כי לפני הימים (האלה) [ההם] שכר האדם לא נהיה ושכר הבהמה איננה וליוצא ולבא אין שלום מן הצר מאי ליוצא ולבא אין שלום מן הצר רב אמר אף תלמידי חכמים (שיש) [שכתוב] בהם שלום דכתיב °שלום רב לאוהבי תורתך אין להם תהלים קיט שלום מפני הצר ושמואל אמר עד שיהיו כל השערים כולם שקולין:

בתשובה. אם כל ישראל חוזרים בתשובה יגאלו ואם לאו לא יגאלו: דיו לאבל שעומד באבלו. די להקב״ה שעומד (בימינו) [כמה ימים ושנים] אחור כלומר אם לא יעשו תשובה אינו עומד באבלו כל הימים אלא הואי קץ (לדבריו) [לדבר] נ״א דיו לאבל דיין לישראל לצער גלות דאפילו בלא תשובה נגאלין: לא בכסף. לא בתשובה ומעשים טובים דאפי׳ אין עושין תשובה נגאלין משום דאמר חנם נמכרתם קרי ביה בלא תשובה: בעלתי אתכם. משמע בעל כרחכם בלא תשובה: אחד מעיר. אחד הצדיקים ואביאם לציון אע״פ שאין כולם חוזרים: כה אמר ה׳ לבזה נפש למתעב גוי. לאותן הבזוין ומתועבין בעבירות אף על פי כן יגאלו ומלכים יראו וקמו: כי למועד מועדים. אלמא יש קץ בדבר: וככלות נפץ יד עם קדש. כשתכלה תקותם ותוקף ידיהם שתהא נפילה הולך ודלך נגרע ומוצלה לפניהם אבה ותבא ואחר שתכלה גבורתם שיהיו שפלים למאד: תכלינה. אלו הלכות ויצא משיח כדאמרינן כי אזלת יד: מגולה מזה. כשתתן ארץ ישראל פריה בעין יפה אז יקרב הקץ ואין לך קץ מגולה יותר: [ר״א אומר אף] מזה. הפסוק כבתחלה שאין שום אדם משתכר ואף שכר הבהמה לא נהיה וה״ט כדאמרן עד שתכלה פרוטה מן הכיס אין עשות מלאכות נכים: °שכר בהמה. עבודת אדמה שהיא ע״י בהמות אוכלה: וליוצא ולבא אין שלום. לא יצא משם: שלום רב. והיינו ליוצא ולבא אלו ת״ח אותם שהיה דינם לצאת ולבא בשלום כדכתיב שלום רב לאוהבי תורתך אפילו להנהו אין שלום: מן הצר. מתוך הגלות ל״א מיצה״ר: שקולין. שוין בשער שהתבואה ויין חוזרים כדאמרינן הי שובע גדול. ל״א שקולים שכולם יקרים:

מהרש״א אמר רב כלו כל הקיצין כו׳. רש״י פירש כל הסוגיא לשמואל דסבירא ליה כר״י שיהו נגאלין בלא תשובה כלל אבל א״כ מאי קאמר ר״י אלא הקב״ה מעמיד להם מלך כהמן ומחזירן למוטב דהא א״כ לא יחזרו למוטב נגאלין וע״ק מאי קמהדר ר׳ יהושע בהני קראי דמייתי ר״א ולמה שתק ר״א לבסוף וע״כ נראה לפרש דרב אמר כלו הקיצין דאין קץ לדבר כיון דהוא תלוי בתשובה ומע״ט דהיינו שישובו מלך עולם ואין זה בידו יתברך ב״ש דהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים: ושמואל אמר דיו לאבל כו׳. ר״ל דיו שישובו ישראל מלך אבלן וזמן יש קץ לדבר כשיגיע אף נלאה מעמיד להן הקב״ה כו׳ ומחזירן למוטב שיעשו תשובה ח״ש אר״א אם ישראל עושין תשובה. דהיינו תשובה דלוכית מלך עולם שנאמר שובו בנים שובבים וגו׳ ארפא משובתם והשיב לו ר׳ יהושע דהאיכא קרא בתשובה שכרוחה קאמר כדקאמר לעיל מעמיד להם מלך וכו׳ ומחזירן למוטב ומייתי חנם נמכרתם דהיינו דומיא דגזירת המן שא״ל המלך להמן הכסף נתון לך והעם לעשות בו וגו׳ ח״ש בע״ז שהשתחוו לצלם של המן כדאמרינן בפ״ק דמגילה. ולאמר ולא בכסף תגאלו לא בתשובה כו׳. לגמרא לדרבה הכי משמע לא בכסף מתם תגאלו אלא בתשובה ומעשים טובים וכן פרש״י ודו״ק בישועיה אלא דעל מעשה המן נמי קאמר ולא בכסף בכבר שקלתם למכן דהיינו תשובה ומעשים טובים לטובים שהיה להם בנוסכן על מעשה שגל אלא בתשובה ומעשים טובים הגרמים ע״י גזרת המן.

וא״ל

עיון יעקב

סבתוך לכך נעשה ג״כ בעדה זאת ועיין בחידושינו בקידושין דף ל׳: כלו כל הקיצין. ואין הדבר תלוי אלא בתשובה. משל״כ אם קבע לו זמן לא מהני תשובה כדאיתא לעיל גבי [illegible] ואין הדבר תלוי אלא בתשובה ומע״ט. תרתי בעינן [illegible] [illegible] אין לך קץ מגולה יותר מזה. [illegible]

פר

א"ל ר"א כי כבר נאמר שובו אלי וגו'. זה סברת ומשמע ליה יותר שמורים בתשובה ולכית שאלה מהם לשוב ולא סבריה אותם על התשובה. וא"ל והלא כבר נאמר כי אנכי וגו'. ר"ל דודאי שהש"י שאל מישראל על התשובה שבלבית שהיא יותר מובה אבל אם לא עשו כן הרי נאמר שובו בנים שובבים כי אנכי בעלתי אתכם וגו' דהיינו תשובה הכרחית שע"י הגלות אנכי בעלתי אחד מעיר ושנים ממשפחה דהיינו שהאחרים שיעשו תשובה מתוך צרה: **א"ל ר' אליעזר והלא כבר נאמר בשובה ונחת תושעון בהשקט וגו'.** ר"ל נהאי קרא מפורש תשובה דלבית כי בתשובה שתהיה מתוך השקט ונחת ולא מתוך צרה תושעון והש"י לו ר"י **לבזה נפש למתעב גוי וגו'.** דהיינו ע"י ביזוי והשגה שיהיה להם בגלות תגלום ישובו ויתאלו ובשובה ונחת תושעון וגו' דקאמר קרא לאו היינו נחת והשקט אשר לפני התשובה אלא אהשקט ונחת שיהיה לגם אח"כ מתוך שהתשובה שיעשו מתוך צרה כמפורש בהאי קרא אחר שהוי בגלות לבזה ותעב ולעבד מושלים יהיו בתשובה מתוך צרה לנחת והשקט כי מלכים יראו וקמו שרים וישתחוו וגו': **א"ל והלא כבר נאמר אם תשוב ישראל וגו'.** בהאי קרא מפרש ליה עפי תשובה דלבית מדקאמר גם בלמות אם וקפק דהתשובה הכרחית היא ודאית בידו יתברך ב"ה להביא הגאולה אבל אם ספק משמע אם תשובו בלבן שאין זו בידו יתברך ב"ה כי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים: **א"ל ר"י כבר נאמר ואשמע את האיש וגו' וירם ימינו וגו' וישבע בחי העולם כי למועד מועדים וגו'.** אבל הספק מדברך שאם לא ישובו אין נגאלין לא היה המגלך כבנע אבל אם תשוב ישראל וגו' כאומר על הודאי שישובו בודאי ע"י שמעמיד להם מלך קשה כאותו תולים לשון אם גבהה כמו אם כסף תלוה וגו': **אין לך קץ מגולה מזה וכו' שנאמר ואתם הרי גו'.** לפי שכל זמן שאין ישראל על אדמתם אין הארץ נותנת פירותיה כדרכה אבל כשתתאר ליתן פירותיה אז קץ מגולה שקרב לבא אין גאולה שיחזרו ישראל על אדמתן ועוד יש לפרש כמ"ש פרק במה מדליקין דלעתיד אילנות מוציאין פירות בכל יום שנאמר ונשא ענף ועשה פרי וגו' מה ענף בכל יום אף פרי בכל יום וכו' וכן יש לפרש בהאי קרא ענפיכם תתנו ופריכם תשאו וגו' מה ענף כל יום אף פרי בכל יום תשאו לעמי ישראל וזה יהיה בזמן שקרב לבא זמן הגאולה וזהו דבר כיכי והאי קץ מגולה הוא: **ור"א אומר אף מזה שנאמר כי לפני הימים האלה שכר אדם לא נהיה וגו'.** יש לפרש לפי שזה הענין הוא סוף כל התוכחות בפרשה כי תבא והתוכחות שם לאוריך לאבדים ולשפחות ואין קונה וח"ש כי לפני הימים האלה אחרי כל הגלות יהיה לבסוף שכר אדם לא נהיה וגו'. גם אם ירצה האדם להשכיר עצמו לעבד אין קונה ומשכיר אותו והו הקץ מגולה שאין עוד תוכחה אחריה שהוא סוף כל הגלות לפני ימים שלם של הגאולה. ואמר מאי **ליוצא ולבא אין שלום וכו'.** לפי שדבר זה הוא מקללות הנאמרים בתחלת תוכחות שבמשנה תורה שנאמר ארור אתה בצאתך וארור אתה בבואך ופון שכר כאן ענין סוף כל התוכחות שכר אדם לא נהיה וגו' הקץ מגולה הוי ליוצא ולבא אין שלום שכר בתר הכי דלפי פשוטו היינו מקץ הגאולה ואמר תנא זה הקץ מגולה דליוצא ולבא וכו' שיש ת"ח שיוצא ובא

במלחמתה של תורה ודרכם להיות שלום להם בקופה כדכתיב שלום רב וגו' כדלדלקינן אף והב בקופה שלהם אין משם עד שנעשים אותנים אמר שהקץ מגולה לא יהיה כן שלא יהיה ביניהם שלום כדאמרינן בסוף מס' כתובות דור שבן דוד בא קטיגוריא בתלמידי חכמים ואמר ומפני הצר הבא סלס"ר בפרש"י בג"א שהוא סילה"ר המקטרג הגדול בין התלמידי חכמים בגלותו דור. ואמר **ושמואל אמר עד שיהו כל השערים וכו'.** עיין פרש"י דלפי הפירושים שכתב אין לדברי שמואל מקום לפרש הקרא שהביא לעיל ומדקאמר ושמואל אמר עד וכו' משמע שבא לפרש המקרא דליוצא ולבא וגו' בענין ודרך אחר וע"כ נראה לפרש דברי שמואל ע"פ מה שנאמר ביחזקאל שיהיה שלום לישראל לאחר הגאולה שנאמר שער שיוצא לא יצאו בו כמ"ש הבא דרך שער לשון להשתחוות יצא דרך השער וגו' דרך השער אשר בא בו כי נכחו יצא ה"ש שבסוף כל הגלות לא יהיה כן אבל ליוצא בשער זה ולבא בשער אחר אין שלום ששער היציאה ושער הביאה שלו שקולין ושוין באין שלום ומפני הצר הלוחר והוא סימן לקץ מגולה שבזמן גאולה בהיפך זו יהיה שער היציאה ושער הביאה כולן שקולין בשלום:

הרי"ף מעמיד לקץ מלך. יש לדקדק כיון דלר"י נמי בעי תשובה היכי קאמר כמגלי וי"ל דהתשובה צ מחמת יראה ונגאלין משום דיו לאבל גלרי"א בענין תשובה ותהנה עוד אפשר לומר מחזירן לתשובה אף ע"פ שלא יעשו תשובה אלא שלא יחזיקו לתשוה נגאלין ופחק ר"א ונו' וכים כל תנהו קראי דר"א מאי עביד להו וי"ל דנהי שאם יעשו תשובה ממהר לגאלם ומיהו גמ' אם לא עשו תשובה אינה מעכבת גאולתם אבל קשה מאי אלימיה דההוא קרא דפסק ר"א לנכסף וא"ל דר"א דשם פי' זה שלא בכסף שאינו מדבר בתשובה דא"כ היכי אמר שובו אלי ואשובה אליכם דמשמע דאם לא ישובו בתשובה לא ישוב עוד אליכם אבל קרא דשובו בנים שובבים י"ל דהיינו מזהירם על התשובה אבל לעולם שגם בלא תשובה עתיד לגאלם בלא כסף והשהביא ר"י פי' כי אנכי בעלתי בכם נעל כרחכם בלא תשובה והורים על פסוק שובו אלי ואשובה אליכם שהיים מזהירים לשוב אליו ולא תוכו שאכי אשובה אליכם לתקומכם אבל בלא תשובה לא אשיב אני אליכם אלא ולקחתי. אתכם והבאתי אתכם אלי ולא אלך אליכם ובשחור ר"א לתביא פסוק בשובה ונחת תושעון זה יורש שהתשועה תלויה בתשובה ומאי דכתיב בעלתי בכם הוא שהם נקראים עבדים כמו שפרש"י פרק י"ח בעלתי הוא עבדים שיש להם בעל ואדון נבחינת עבדים הם נגאלין בלא תשובה אבל בתשובה הם נקראים בנים ונשמעים לבך הביא ר"י פסוק כה אמר ה' לבזה נפש שהם מתועבים במכילתם ואפיה נגאלין וא"כ מ"ד בשובה ונחת אינו לשון תשובה אלא בישוב הרעת נחת בלי סירוף תושעון ואמר ר"א להביא פסוק אם תשוב ישראל שהוא תנאי אם תשוב בתשובה ודחאי ר"י מדכתיב ולתשע וגו' עד מועד מועדים שלו תכלנה הגלות ויבא משיח וא"כ מ"ד אם תשוב אינו תנאי אלא בתשובה יהא ממהרים הגאולה אבל אין התשובה מעכבת גאולתם:

א"ר חנינא אין בן דוד בא עד שיתבקש דג לחולה קע סם **ולא ימצא שנא' אז אשקיע מימיהם ונהרותיהם** יחזקאל נב **כשמן אוליך וכתיב (בתריה) ביום ההוא אצמיח קרן** סם כט **לבית ישראל אמר רבי חמא ברבי חנינא אין בן דוד בא עד שתכלה מלכות הזלה מישראל שנאמר וכרת** ישעיה יח **הזלזלים במזמרות וכתיב בתריה בעת ההיא יובל שי לה' צבאות וגו' ואמר זעירא א"ר חנינא אין בן דוד בא עד שיכלו גסי הרוח מישראל שנאמר כי אז אסיר** צפניה ג **מקרבך**

עין יעקב

עד שלה וגו' סמיה ותשובה למחרים: עד שיתבקש דג לחולה. בירושלמי בבי' אין משמידין פרנים קטנים וגו' [illegible]

צפניה ג מקרבך עליזי גאותך וכתיב °והשארתי בקרבך עם עני
שם ודל וחסו בשם ה'. א"ר שמלאי משום ר' אלעזר ברי
שמעון אין בן דוד בא עד שיכלו כל שופטים ושוטרים
ישעיה א מישראל שנאמר °ואשיבה ידי עליך ואצרוף כבור סיגיך
ואסירה כל בדיליך ואשיבה שופטיך וגו' אמר עולא אין
שם ירושלים נפדית אלא בצדקה שנאמר °ציון במשפט
תפדה ושביה בצדקה. א"ר פפא אי בטלי יהירי בטלי
שם אמגושי דכתיב °ואצרוף כבור סיגיך ואסירה כל בדיליך
צפניה ג אי בטלי דייני בטלי גזירפטי דכתיב °הסיר ה' משפטיך
פנה אויבך. א"ר יוחנן אם ראית דור שמתמעט והולך
ש"ב כב חכה לו שנאמר °ואת עם עני תושיע ועיניך על רמים
תשפיל. וא"ר יוחנן אם ראית דור שצרות רבות באות
ישעיה נט עליו כנהר חכה לו שנאמר °כי יבא כנהר צר רוח ה'
שם נוססה בו (וכתיב) [וסמיך ליה] °ובא לציון גואל. וא"ר
יוחנן אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי או בדור
שם ס שכולו חייב בדור שכולו זכאי שנאמר °ועמך כלם
שם נט צדיקים לעולם ירשו ארץ בדור שכולו חייב דכתיב °וירא
שם מח כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע וכתיב °למעני אעשה:

כשמן אוליך. פירש מלה קשין וכיון שהם קשיים [illegible] דנים מקלקלים בחכה: עד שתכלה מלכות הזלה, שלא תהא להם שום ממשלה לישראל אפילו שררה קלה ודלה: נגישותיו. שנפים קשים כלומר השרים והשופטים: וחסו בשם ה'. כלומר שתבא להם גאולה ויחסו בצל שדי: סיגיך. תערובות שבך: בדיליך. המובדלים לגלות עם: יהירי. גסי רוח מישראל: אמגושי. מכשפים שמלעיזים ישראל במסכת שבת פלגתא אמגושי מיד חרשי ולוכלא מייד גיזפטי שבדי פין: ואצרוף כבור סיגיך. רב דמתרגמינן סגיא דגים וגדולים בגאותם כשלצרוף ולקלקס ומך אני אסירה כל בדיליך אמגושי הגדולים מיראת המקום: גזירפטי. שופטי עכו"ם שהונים את ישראל במקלות: משפטיך. כמו שופטיך: פנה אויבך. גזירפטי: נוססה, כמו כמוסס מסס וכמו יתכלם קס זאת. המקום נוקם ומשרבם אותם עם הגאולה שלא יהא מתכון לשמידם: ירשו ארץ. היינו גאולה:

מהרש"א אין בן דוד בא כו' שנאמר אז אשקיע מימיהם וגו'. דרש זה הוא תמוה בעיני לפי סדר הכתובים דהא כתיב בתריה ולא סמיך לו כלל שזה המקרא ביום ההוא אלמים וגו' כתיב לקמיה בספר יחזקאל סימן ב"ט וזה המקרא אז אשקיע מימיהם כתיב בתריה ולא סמיך ליה בסימן ל"ב ויש ליישב בדוחק לפי שבשני הכתובים ומדבריו בענין מפלת מצרים אומר כי בתר ענין מפלת מצרים כתיב ביום ההוא אצמיח וגו' ולפי שכבר גלו כל הדגים וא"י לא"ל כדאיתא במדרשות אמר בעת הגאולה שיהיה מפלה למצרים יעקשו עם דג לגאולה ולא ימלא שם לפי שיהאו הדגים לא"י: עד שתכלה מלכות הזלה מישראל וכו'. עיין פרש"י ועוד יש לפרש מלכות הזלה הוא מלכות אדום שקראה הכתוב מלכות מועט ובזוי כמ"ש קטן בגוים נתתיך בזוי אתה מאד וז"ש וכדת הגלגלים שהוא מלכות אדום המושלת בישראל בתמורות ר"ל בתפלת

שעושין ישראל בהחזירם של הגלים שבאמרו על הגלים: עד שיכלו גסי הרוח כו'. כי בעלי הגאוה יתחזקו דגלי שכינה ממקומה ואמרו פ"ק דסוטה כל המתגאה כאילו שגד ע"ז הם מקיים בהאי קרא לזמן הגאולה עם עני ודל וחסו בשם ה' ולא כמו שהיו מתגאים בתחלה בשם ע"ז וק"ל: עד שיכלו שופטים מישראל וכו'. ובפרק חולין איתא בלשון אחר שאמר עד שיכלו שופטים רעים וכו' ומייתי ליה התם ההוא דאמר עתידה תורה שתשתכח מישראל וכו': ורשב"י אמר וכו' שלא ימצאו הלכה ברורה וכו'. וע"ז קאמר שיכלו שופטים מישראל שלא ידעו לדון ע"פ דין תורה דאף לרבנן לא יהיה להם הלכה ברורה לדון דין תורה ובהכי יתיישב מה שיש לדקדק בהך מימרא דלקמן דקאמר אין ירושלים נפדית אלא בצדקה שנאמר ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה דלהדיא משמע ירושלים שהיא ציון נפדית במשפט אבל שביה יהיו נפדין בצדקה אבל לפי מה שאמרנו דלעתיד לא יהו מי שידע משפט ודין תורה ע"כ הא דכתיב ציון במשפט תפדה וגו' אינו כמשמעות ספרי לא יהיה אז מי שידע דינים ומשפטים שתפדה ירושלים אין בזכותם אלא ע"כ דה"ק קרא ציון במשפט דהיינו ציון והמשפט שיחזור להם לזמן הגאולה שיהם בשובם לירושלים כדכתיב ואשיבה שופטיך וגו' בצדקה ר"ל בשום הצדקה שיהיה באותו דור כי מי שממון ומותר ממנו לאחרים והוי דאינו גזל מאחרים ובזכות זה תשוב המשפט לירושלים כמ"ש ואשיבה שופטיך וגו' וק"ל: אי בטלי יהירי וכו'. עיין בפרש"י פ' חלק. ועוד נראה לפרש לפי פשוטו שדימה היהירים שמשפין עלמן ככסרים לסיג הזה שהוא כיכר זופו ויכיל כאמר במי שמריף מתוכו ואיש כגוי כמ"ש בפ"ב דסוטה ומרבו היהירים התחילו בנות ישראל ליכנס ליהירים שאין דרכו רואה אלא לפנים ודימם אם האמגושי שהם חמומי רשפי נכרים לבדיל שהם שמעורב בתוך הכסף והם מדם כנגד מדה כשיכלו מהם היהירים שמראים עלמם ככשרים יכלו ג"כ חמומי נכרים מהם שלא ישלמו בהם וכך היא המדה כשיבטלו דייני רשעי ישראל המעוין אחר השוחד יבטלו ג"כ מהם שופטי אדום המושלים בישראל והסיר ה' משפטיך גו' כמו שופטיך וכן הוא: שנתמעט והולך וכו'. ר"ל בממון שהעניות מוסיף והולך ואיש עוסק כדכתיב ואת עם עני וגו' וכדאמרינן לעיל שתכלה פרוטה מן הכיס והוסיף ר"י לומר אם ראית דור שלרות רבות באות עליו כנהר כי דהיינו כמו שהלרות מוסיף והולך כמו הנהר שהולך תמיד בלי הפסק. ואמר אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי וכו'. יש לפרש דבריו אליבא דרבי יהושע וכמ"ש לעיל דאם ישראל עושין תשובה לטובה נגאלין ואם לאו הקב"ה מעמיד להם מלך כהמן שיעשו תשובה הכרחית ונגאלין בה וז"ש אי בדור שכלו זכאי דהיינו תשובה לטובה כמ"ש ועמך כלם צדיקים וגו' או בדור שכולו חייב שיעמיד להם הקב"ה מלך כהמן שע"י זה יעשו תשובה ויהיו נגאלין כדכתיב וירא כי אין איש וגו' ושיפים דקרא והושע לו זרועו וגו' וכן הא דקאמר זכו אחישנה וגו' היינו זכו שיעשו תשובה לטובה אחישנה לא זכו שלא יעשו תשובה לטובה בעתה שיעמיד לפני הגאולה עליהם מלך כהמן שע"י יעשו תשובה וכן יתפרש זכו עם ענני וכו' דהיינו שזכו לעשות תשובה לטובה וק"ל:

שם **א"ר אלכסנדראי ר' יהושע בן לוי רמי כתיב בעתה** קצא
ישעיה ס **וכתיב אחישנה זכו אחישנה לא זכו בעתה. וא"ר**
דניאל ז **אלכסנדראי רבי יהושע ב"ל רמי כתיב °וארו עם ענני**
שמיא

עין יעקב

אין ירושלים נפדית אלא בצדקה שנאמר ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה. עיין במהרש"א [illegible] דמשפט וצדקה [illegible] סבל אחר כדאיתא לעיל פ"ק דסנהדרין [illegible] שאחזור לו משפטו וצדקה לא שיהיה נגאלה מתחת ידו: אי בטלי יהירי בטלי אמגושי. כי הטעם כי אני אם דבא לבך בטלי אמגושה שמכחישין פמליא של מעלה ואי בטלו דייני היינו דייני רשים הטעים המשפט כפרש"י במסכת דף קל"ט בטלי גזירפטי נוגשי המלכות המכבידים והמתוקפים המשפט ישראל: אין בדור שכולו חייב. וכן הוא דין שלפעמים סנהדרין שרבו כולו נחייב פוטרין אותו אבל דין שלפעמים אינו כן אם יש שלא פתאום פנין אחר כך שהלך ודין פוטו לגמרי: הכן אחישנה לא זכו בעתה. נ"ל מדברי דמהרי"ק [illegible] ולעמיד
ססס

עד שבן דוד בא אמרו רבינו תן לנו אות אמר להן ולא כך אמרתם לי שאין אתם מבקשים ממני אות אמרו לו ואעפ"כ אמר להם אם כך יהפכו מי מערת פמיים לדם ונהפכו. בשעת פטירתו אמר להם העמיקו לי ארוני
ס ע"ב *שאין כל דקל ודקל שבבבל שאין סוס של פרסיים נקשר בו ואין לך כל ארון וארון שבא"י שאין סוס מדי אוכל בו תבן אמר רב אין בן דוד בא עד שתפשוט
מיכה ה מלכות (רומי) על ישראל תשעה חדשים שנאמר °לכן יתנם עד עת יולדה ילדה ויתר אחיו ישובון על בני ישראל:

השער הזה. של רומי בגליל היה נקראת פנה: ואין מספיקין לבנותו. פעם שלישית: מי פמיים. מירדן שבע מזה כדתנן בבכורות ירדן יוצא ממערת פמייס ומפרש שתם שפיר: העמיקו ארוני. עשו לי קבר בקרקע עמוק: שאין כל דקל ודקל מדי אוכל בו תבן. שמוליכין האומות אותן לקרקע וניזונין מהן לסוסים במלחמת גוג ומגוג: שאין כל דקל וכו'. כלומר עתידין פרס ומדי לבא על בבל ולכבשה ותתמלא כל ארץ בבל חיילות פרסיים וסוסיהם ויעשו בהם לא"י ואוכלין אותה: עד שתפשוט מלכות על ישראל ט' חדשים שנא' לכן יתנם. לישראל עד עת יולדה ילדה והיינו תשעה חדשים כדמתרגמינן בכן יתמסרון בעידן דילדתא למילד וכתיב ועמד ורעה בעוז ה' [ויתבו כי עתה יגדל] ומתרגמינן [ויתכנשון מביני] גלוותהון: על בני ישראל. שיהיו כל העולם שישראל מפוזרים בו:

מהרש"א לבשיפול השער הזה וכו'. עיין פרש"י נראה שדקדק לפרש כן על שער רומי דנפילת השער ג' פעמים הוא סימן על מפלת רומי האמור במה כתובים. ונראה מתוך הסוגיא לקמן נראה דבארץ ישראל היה דר רבי יוסי בן קסמא דקאמר העמיקו ארוני וכו' דאין לך כל ארון שבא"י וכו' ובפרק שני חכמים קאמר רבי יוסי בן קסמא מעיר גדולה של חכמים וכו' אבל משמע דלאו ברומי היה וק"ל: תן לנו אות וכו'. מלת אות נופל בדבר ניסי ולזה בנפילת השער ג"פ אין זה אות וכסי דלפעמים יפול בכן בזמן או בסבה אחרת אבל היפך המים לדם הוא דבר נס ואות כמ"ש במצרים והיה אם לא יאמינו לשני האותות וגו' ולקחת ממימי היאור וגו' וק"ל: תשעה חדשים וכו'. בכמה מקומות מדמה חבלי משיח לחבלי לידה כדלקמן ראיתי כל גבר ידיו על חלציו כיולדה וגו' ואמר דבט' חדשים כחבלי אשה יהיה הצרה ביותר שיהיו כל ישראל תחת יד קיסר דכל זמן שהם מפוזרים גם תחת שאר מלכות אין הסכנה כ"כ כדאמרינן בפ"ק דע"ז גבי קטיעא בר שלום דאמר לשר לא יכולת לא לכלותו דכתיב כי כארבע רוחות וכו' וק"ל:

הרי"ף מהרש"א לקמן נראה דבארץ ישראל היה. צ"ל שקתיב נא לארץ ישראל רק הא קשיא דנתן אות שיהפך מי פמיים שהירדן נובע שיהיו יוכלו לבאות ברומי ושמא י"ל עיר אחת היה בא"י שסים שמה רומי הוא אומר ושם היה רבי יוסי יושב:

ייתי ולא אחמיניה רב יוסף אמר ייתי ואזכה דאיתיב בטולא דכופיתא דחמריה אמר ליה אביי (לרבא) [לרבה] מאי טעמך אילימא משום חבלו של משיח והתניא שאלו תלמידיו את רבי אלעזר מה יעשה אדם וינצל מחבלו של משיח יעסוק בתורה ובגמילות חסדים ומר הא תורה והא גמילות חסדים אמר שמא יגרום החטא כדרבי יעקב בר אידי דרבי יעקב בר אידי רמי כתיב
בראשית כח °והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך וכתיב °ויירא
שם לב יעקב ויצר לו שהיה מתירא שמא יגרום החטא כדתניא
שמות טו °עד יעבור עמך ה' זו ביאה ראשונה עד יעבור עם זו קנית זו ביאה שנייה אמור מעתה ראוין היו לעשות להם נס בביאה שנייה כביאה ראשונה אלא שגרם החטא וכן א"ר יוחנן ייתי ולא אחמיניה א"ל ר"ל מ"ט אילימא
עמוס ה משום דכתיב °כאשר ינוס איש מפני הארי ופגעו הדוב [ובא הבית] וסמך ידו על הקיר ונשכו הנחש בא ואראך דוגמתו בעוה"ז בזמן שאדם יוצא לשדה פגע בו סנטר דומה כמי שפגע בו ארי נכנס לעיר פגע בו גבאי דומה כמי שפגעו דוב נכנס לביתו ומצא בניו ובנותיו מוטלין ברעב דומה כמי שנשכו נחש אלא משום דכתיב
ירמיה ל °שאלו נא וראו אם יולד זכר מדוע ראיתי כל גבר ידיו על חלציו כיולדה ונהפכו כל פנים לירקון מאי ראיתי כל גבר אמר רבא בר יצחק א"ר מי שכל גבורה שלו ומאי נהפכו כל פנים לירקון א"ר יוחנן פמליא של מעלה ופמליא של מטה (באותה שעה אומר) [בשעה שאמר] הקב"ה הללו מעשה ידי והללו מעשי ידי היאך . אאבד אלו מפני אלו [אמר רב פפא] היינו דאמרי אינשי רהיט ונפל תורא ואזיל ושדי ליה סוסיא באוריה:

ייתי. משיח ולא אחמיניה: בטולא דכופיתא דחמריה. בצל רעי של חמור כלומר אפי' בכך אני רוצה ובלבד שאראנו: כופיתא. רעי כמו ורמא כופתא ובגר ירדנא בב"ב: מ"ט. אמר לא אחמיניה: חבלו של משיח. גורלו וחלקו ולקמן בעי מאי היא. ל"א חבלו פחדים וחבלים שיהיו בימיו מחיל הצרים: לעשות בהם נס (כן נס]. לעלות מרוע על כרחם של מלכי פרס: בביאה שנייה. בימי עזרא כביאה ראשונה בימי יהושע ודסקינן הכתוב: מ"ט. אי זו לרה באה בימיו שאתה אומר לא אחמיניה: סנטר. מפרש בב"ב בר מחוזיתא שיודע מצרי השדות ומבדילן עד כאן של פלוני מכאן ואילך של פלוני ורגיל לרבות לאחד ולמעט לאחר וכשפגעו אותו סנטר רוצה לנקום ממנו ולקבל מצרי השדות דומה כמי שפגע בו ארי: גבאי. גובה מס המלך: מי שכל הגבורה שלו. הקב"ה מצטער בעצמו כיולדה ואומר בשעה שמאביד האומות מפני ישראל היאך אאביד אלו מפני אלו: פמליא של מעלה ושל מטה. מלאכים וישראל. אמינו הגרים לא גרסינן:

רהיט

קענ"ס אמר עולא ייתי ולא אחמיניה וכן אמר (רבא) [רבה]

עין יעקב

[illegible]

שמוריד שפיכן שמותך קלח בתוך הטבעת והמלח תוך לטבעת ומתוך למורי דלית לו מבמעות לא הכא ולא התם. נ״א חילק ובילק שני דייני סדום בתי מושיבם כך: **אין משיח לישראל.** שחזקיה היה משיח ועליו אמרו כל הנבואות אצמיח קרן לבית ישראל ושמר ורעם בעת הי': **אלא לדוד.** בימתו שהיה עתיד לומר כמה שירות ותשבחות: **למשה.** בשביל מכה שהיה עתיד לקבל את התורה: **מה שמו.** של משיח: **ינון שמו.** כמו ינאי כל אחד היה דורש אחר שמו: **לפני שמש.** עד שלא נברא היה שמו ינון והיינו אחד מששה דברים שקדמו במחשבה לבריאת: **ולא אתן (לדם) [לכם] חנינה.** עדיין לא יצא משיח: **מנחם.** בן חזקיה: **חיורא דבי רבי.** מצורע של בית רבי: **אי מן חייא הוא כגון רבינו הקדוש.** אם משיח מאותן שחיים עכשיו ודאי היינו רבינו הקדוש דסובל תחלואים וחסיד גמור הוא כדאמרינן בב״מ: **ואם.** הוא מאותן שמתו כבר היינו דניאל איש חמודות כגון דיסורין בגוב אריות וחסיד גמור היה והאי כגון לאו דווקא. נ״א כגון רבינו הקדוש כלומר אם יש דוגמתו בחיים היינו רבינו הקדוש ואם דוגמא הוא למתים היינו כגון דניאל איש חמודות: **דוד אחר** שעתיד למלוך עליהם: **אקים.** הקים לא נאמר אלא אקים: **כגון קיסר ופלגו קיסר.** מלך ושני לו כך דוד החדש מלך כדכתיב ודוד עבדכם אשר אקים ודוד השמלך שני לו דכתיב נשיא להם ולא כתיב מלך: **עטלף.** קלב״א שהיין בלבנה ואין לה עינים: **שאורה שלי הוא.** שיש לי עינים לראות ומלאכי כהכים בה כך ישראל מצפין לגאולה שיום ה' יהיה להם אור גדול ולבל העכו״ם למה מקוים אותו הרי הוא להם חשך ולא אור: ה״ג היינו דא״ל ההוא מינא לר' אבהו וכו': **אקים בדור.** אקים ישראל ואמלוך עליהם כמו נקים נקטיה: **ארבעים שנה אקים בדור.** אטבה בדור קטן של ימי שנה בתות מזונה מדורות שלפניו ומסתמא היינו משיח שבימים גדולים יהיו בדורו ופשטיה דקרא מיכה גבי מתי מדבר אבל מדכתיב אקים משמע אף לבנה הוא מתנבא: **מיוחד.** אמנם: ה״ג **רבי אומר ג' דורות שנא' ייראוך עם שמש.** כלומר בהדי משיח מכתב גם לפני שמש ינון שמו ייחוק כל ישראל ולפני ירח לפני מלכות בית דוד שמשול בירח כדכתיב כירח יכון עולם וגו' כמו כן ייחוק דור דורים דור אחד דורים ב' הרי ג': **אין להם משיח לישראל.** אלא הקב״ה ימלוך בעצמו ויגאלם לבדו: **שרא ליה מריה.** ימחול לו הקב״ה שאמר דברים אשר לא כן: **ואילו זכריה מיהא מתנבא על משיח בבית שני.** דכתיב בתרי עשר הנה מלכך יבא לך וגו' ולאו היינו זכריה בן יהוידע הכהן שניבא בבית ראשון אלא זכריה בן ברכיה שהיה במלכות דריוש:

מהרש״א חילק ובילק כו'. פרש״י ב' דייני סדום ע״ש וכ״ה בערוך בערך חילק וע״ש מעשיהם הרעים נקראו בשמות אלו דכה״ג אמרינן לקמן בפרקין ד' דייני הוו בסדום שקראי וכו' ע״ש מעשיהם הרעים ולאפי׳ דנקט הנהו דייני סדום ע״פ מ״ש לקמן רעים וחטאים רעים בעה״ז וחטאים לעולם הבא וא״כ לא אכלי שני משיח וק״ל. **אלא לדוד כו'.** ר״ל הבטחת ה' שיהיה לעולם כגון שאמרת בניתן לו היא לעולם לו ולזרעו כמפורש בכמה מקראות וכן למשה גדולת התורה ופלפולה ניתן לו ולזרעו עד עולם כדאמרי' בנוס' נדרים וכן למשיח הגדולה יהיה לו לעולם: **שילה שמו כו'.** עיין פרש״י נראה דכולהו בשמות תוארים ומלאי אתנהו בי״ה כמו במשה שהיה לו כמה שמות תוארים ושילה שמו ע״ש יובל שי לו

כדאמרי' במדרש: **וינון שמו.** ע״ש מדרה ומלמת כמ״ש שמפרשים וע״ש שם בן ד' אותיות כי ב' טנין במקום ב' שהיין בא״ס ב״ח וכדאמרי' פ' הספינה משיח נקרא ע״ש של הקב״ה שנאמר זה שמו אשר יקראו ה' צדקנו: **וחנינה שמו.** וגם בשם זה יש בו שם ד' בחילוף כי אחד בה' בא״ט ב״ח ויהיה באותיותיו תן ה': **ומנחם בן חזקיה שמו שנאמר כי רחק ממני מנחם כו'.** ימי' אמרו בשעה שנולד משיח ונתרחק ממני אדם לב״ע כדאיתא במדרשים ובן חזקיה לאו מקרא משמע אלא קבלה בידם היא. ורבנן דאמרי **חיוורא דבי רבי כו'.** עיין פרש״י ובערוך בערך חור ונראה דביתוד' דבי רבי ע״ש רבינו הקדוש שנקרא רבי וכדאמרינן שהיה סובל תחלואי' ויסורין כמותו: **כגון אנא שנאמר והיה אדירו וגו'.** לא פי' כלום ונראה לפרש דהשמע ליה אדירו ממנו וגו' ר״ל דמשיח בסוף אדירו יהיה ממנו ומושלו וגו' מאותן הנשיאים מבני דוד ועדיין היה להם ממשלה גם בגלות וכמ״ש לא יסור שבט מיהודה ורב נחמן שהוא מהנשיאים דר״ג שהיה מבני דוד ואפשר שהיה הוא נ״כ מבני דוד וע״ז כוני אמר **א' מן חייא הוא כגון רבינו הקדוש.** שהיה לו ממשלה בימי אנטונינוס קיסר: **ואי מן מתיא הוא כגון דניאל כו'.** שהיה לו ממשלה אצל כ״כ וגם אצל מלך פרס וע״י כולה מלאכה לעכון ירושת חטא כדאמרינן בסוף מסכת סוטה משמת רבי בטלה ירושת חטא ואמר ר״ן לא תתני ירושת חטא דאיכא אנא וק״ל: **אלא אקים כו'.** מלת אקים הוא עתיד לנוכח והל״ל הקמתי לא נאמר בשום לשון עבר לנוכח אבל אמר הקים שהוא לשון עבר לנסתר והיינו משום דריבא דקרא ועבדו את ה' אלהיהם וגו' הוא עתיד לנסתר ודו״ק: **למה זה לכם יום כו'.** יום בכ״מ כאומר על הגאולה וגילה על הגלות ולזה אמר לרשעים הוי המתאוים את יום ה' וגו' שהיא הגאולה דלמה זה כו' וק״ל: **א״ל מילט כו'.** רבי אבוה א״ל כן לנוכח בלשון ככתב שהיה ירא ממנו לקללו להדיא כדאמרינן פ' כל כתבי שהיו יראים מהמינים וא״ל המין מ״מ קלייטה לי דכותך עלי הוא וא״ל ר״א דקרא כתיב כי הנה החשך וגו' ואפי קרא הסמיך על שאלתך אימתי אתי משיח ולא כוונתי לקללך: **ארבעים שנה אקוט כו'.** ופרש״י ומסתמא היינו משיח שהימים גדולים כו' ופשטי' דקרא במתי מדבר כו' עכ״ל ע״ש ול״נ דקרא איירי במשיח דכתיב לעיל מיניה היום אם בקולו תשמעו וגומר דהיינו היום אתי משיח אם בקולו תשמעו כדאמרינן לעיל ואמר **אל תקשו כו'.** דהיינו לדורו של משיח אומר כן שלא יקשו לבבם כמריבה וגו' אשר נסו אבותיכם וגו' דהיינו כמו שעשו אבותיכם דור המדבר ועל אותו דור של משיח אמר בלשון להבא אקוט בדור גו' כפרש״י וק״ל: **איזהו מלך מיהוד כו'.** עיין פרש״י ויותר נראה לפרש כפשטיה דודאי שלא יהיה שום מלך בעה״ז רק מלך המשיח כמ״ש בכמה מקומות וגם דוד המלך לא יהיה רק נשיא לגביה ותלת חורבנה של צור בגילת המשיח כדאמרינן לא נתמלאה צור אלא מחורבנה של ירושלים וכשזה קם זה נופל: **דור דורים.** המזמור הזה מתחיל נבלעה אלהים וגומר אבל רוב דברי המזמור לא נתקיימו עד ביאת המשיח והאי קרא כתיב ייראוך עם וגו' על ימות המשיח כאומר שיהיה אז יראת ה' בעולם בתפלה כמ״ש על מקרא זה בגדכום תפלה טותיקין ע״ש בחידושינו ואמר שזה יהיה דור דורים היינו ג' דורות והיינו משום דמלכות בית דוד לא היה ג' דורות בשלימות דבימי רחבעם נחלקה מלכותו אבל לימות המשיח קאמר שיהיה מלכותו שלמה ג' דורות בימי חזקיה כו' כפרש״י שלא יהיה להם גואל אלא הקב״ה בעצמו דודאי כמה וכמה נבואות הן בנביאים שלא נתקיימו עד בוא זמן הגאולה ודבי הלל ודאי דמודה בזה והיינו דהקב״ה בעצמו יגאל אותן ולכך לא קאמר רב יוסף שרא ליה מריה כו' אלא מהאי קרא דזכריה

דמפורש

ותשובה ביה ביאת המשיח הכה מלכך וגו' עני ורוכב וגו' וד"ק:

קעה **תנ״א** אידך רבי אליעזר אומר ימות המשיח ארבעים
דברים ח שנה כתיב הכא ״ויענך וירעיבך ויאכילך את
תהלים צ המן וכתיב התם ״שמחנו כימות עניתנו שנות ראינו
רעה ורבי דוסא אומר ת׳ שנה שנאמר שמחנו כימות
בראשית טו עניתנו וגו׳ וכתיב ״ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה
ישעיה סג רבי אומר שס״ה שנה כמנין ימות החמה שנא׳ ״כי יום
נקם בלבי ושנת גאולי באה מאי יום נקם בלבי א״ר
יוחנן ללבי גליתי לאיברי לא גליתי ר׳ שמעון בן לקיש
אומר ללבי גליתי למלאכי השרת לא גליתי תני אבימי
בריה דר׳ אבהו ימות המשיח לישראל שבעת אלפים
שם סב שנה שנאמר ״(כמשוש) [ומשוש] חתן על כלה ישיש
עליך אלהיך. א״ר יהודה אמר שמואל ימות המשיח
דברים יא כמיום שנברא העולם ועד עכשיו שנאמר ״כימי השמים
על הארץ. רב נחמן בר יצחק אמר כימי נח עד עכשיו
ישעיה נד שנאמ׳ ״כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי. א״ר חייא בר
אבא א״ר יוחנן כל הנביאים לא נתנבאו אלא לימות
שם סד המשיח אבל לעה״ב ״עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה
למחכה לו ופליגא דשמואל דאמר שמואל אין בין העה״ז
לימות המשיח אלא שיעבוד מלכיות בלבד וא״ר חייא
בר אבא א״ר יוחנן כל הנביאים לא נתנבאו אלא לבעלי
תשובה אבל צדיקים גמורים עין לא ראתה אלהים זולתך
ופליגא דרבי אבהו דא״ר אבהו מקום שבעלי תשובה
עומדים שם אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד שם
שם נז שנאמר ״שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה׳ ורפאתיו
ברישא רחוק והדר קרוב מאי רחוק רחוק דמעיקרא
ומאי קרוב קרוב דמעיקרא [ודהשתא] ור׳ יוחנן אמר
לרחוק שהוא רחוק מעבירה קרוב שהוא קרוב מעבירה
ונתרחק ממנה וא״ר חייא בר אבא א״ר יוחנן כל הנביאים
כולן לא נתנבאו אלא למשיא בתו לתלמיד חכם ולעושה
פרקמטיא לתלמיד חכם ולמהנה ת״ח מנכסיו אבל ת״ח
עצמן עין לא ראתה אלהים זולתך מאי עין לא ראתה
א״ר יהושע בן לוי זה יין המשומר בענביו מששת ימי
בראשית ריש לקיש אמר זה עדן שלא ראתה עין מעולם
בראשית ב ואת אדם היכן דר בגן ואת גן הוא עדן ת״ל ״ונהר
יוצא מעדן להשקות את הגן:

רבי אומר שס״ה כמנין ימות החמה דכת״ב כי יום נקם
בלבי ושנת גאולי באה. ליום נקם של מרגלים אי יום
[illegible] יום נקם של מרגלים שנה אחת לכל יום דכתיב יום לשנה יום
לשנה גו׳ כך שנת גאולי באה שנה ליום שלכל יום ויום
של שנה א׳ הכתובה שנת גאולי במקרא זה מחמן שנה אחת ואית
תרגמי רבי אומר שס״ה אלפים שנה דכתיב ושנת גאולי באה ושנה

של הקב״ה הכי הוי דכתיב כי אלף שנים בעיניך כיום: **לאיברי לא גליתי.** שלא הגלתי דבר מפי שהיו איברי יכולין לשמוע אבל גלבי היה נתון הדבר: **ועד עכשיו.** עד ימות המשיח: למען ירבו ימיכם כימי השמים על הארץ. ולא מנחו בתהלים כיון אבל מהדרין לעמוד כביאת משיח: **כמשוש חתן.** שבעת ימי המשתה כן ימים עליך ז׳ ימים ויומו של הקב״ה אלף שנה: **כי מי נח.** כמו כימי נח כשבנתן השנים שמאלא בידי לאותו זמן שנשבעתי מעבור מי נח [עוד] על הארץ כן נשבעתי כמי אותו הזמן שנשבעתי מקצוף עליך ונמנע כך שלא אחריב את עולמי לאחר ביאת משיח עד שיכלה זה הזמן: **לא נתנבאו.** טובה לישראל: **עין לא ראתה.** אין קץ לדבר: **צדיקים אינן עומדין.** דגדול כחן של בעלי תשובה שאין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתן: **ברישא לרחוק.** שנתרחק מן הקצים ואח״כ שב אליו בתשובה: **והדר.** שלום לקרוב ונעיקרו לצדיק גמור דגדול כחן של בעלי תשובה:
שהיה רחוק מעבירה כל ימיו. דהיינו צדיק גמור:

מהרש״א ימות המשיח מ׳ שנה כו׳. משום דחיישו לא תמיהו במדבר במרגלים היו בלים מיד לא״י למיזכהן ואלו מי שנים משהו שם במדבר ודעבן יומלא להם הקב״ה לימות המשיח דמגה טובה מפני הקב״ה אינה תורה והיינו שמחנו לימות המשיח כמו השנים שראינו רעה במדבר וכן י״ל לרבי דוסא דכתיב ועבדום וענו אותם ארבע מאות וגו׳ לולי דעתו של אברהם במה אדע כי אירשנה וגו׳ לא היה נגזר עליהם כמוי ד׳ מאות והיו זוכים מיד להבטחת הקב״ה לתת לו ולזרעו ארץ כנען ונודה טובה מפני הקב״ה אינה תורה וימלא להם אותן ד׳ מאות שנה לימות המשיח וק״ל: **ששס״ה ימים.** עיין פרש״י ול״נ דהכי פירושו דנקמת ה׳ ומאדום משתעי כל הענין כדכתיב מי זה בא מאדום וגו׳. ואמר כי יום נקם. דהיינו בכל יום מימות השנה שהרעו לישראל יש לי נקם נגדם כנגד זה שנת גאולי יהיו שס״ה דהיינו שנה ליום שהם במלכות שנים של הנקמה באדום לעתיד וכס״ג מליט במרגלים שהיו פורענותם שנה ליום וק״ל: **ללבי גליתי לאיברי לא כו׳.** כדי לספר את האוזן כאומר כן ורצונו שהתאוה יום נקם סתום והאיש שלא הוציא אותו הקב״ה בפיו כפרש״י ור״ל שאומר **למלאכי השרת לא כו׳.** הייט נמי דכה״ג כמפורש בדניאל שא״ל המלאך סתום הדברים עד עת קץ וגו׳: **ז׳ אלפים כו׳.** יומו של הקב״ה הוא אלף שנה כפרש״י ושכר הצדיקים לעולם הבא אינו נותן כפי שהוא בשל תכלית רק לפי הכותן יתי״ש שהוא בג״ת וע״ז כאומר בהאי מכילתא הכה שכרו אתו ופעולתו וגו׳ וק״ל: **עד עכשיו וכו׳.** ר״ל עכשיו אותו זמן ביאת משיח ומייתי ליה מדכתיב כימי שמים וגו׳ דהאי קרא בלעתיד קמשתעי מדכתיב ביה אשר נשבע ה׳ לאבותיכם לתת להם וגו׳ ודרשינן לקיים לכם אין כתיב אלא להם כו׳ וכן למ״ד כימי נח עד עכשיו היינו עד זמן ביאת משיח ואמכן בשניהם שלא יהיו ימי המשיח פחותים מימות עולם הזה וק״ל:

פיסקא והאומר אין תורה מן השמים. ת״ר ״כי דבר ה׳ בזה ואת מצותו הפר הכרת תכרת זה האומר אין תורה מן השמים. ד״א כי דבר ה׳ בזה זה אפיקורס

עין יעקב

תניא אידך רבי אליעזר. כל הני פלוגתות [illegible] ולאחר שיחזרו רק הצדיקים [illegible] לישראל. [illegible] **רבי אומר** שס״ה. [illegible] אלף שנה כי כל [illegible] **שבעת אלפים** שנה שנאמר כמשוש חתן על כלה. [illegible] **כל** הנביאים לא נתנבאו. [illegible] **עין** לא ראתה [illegible] **כי דבר** ה׳ בזה. [illegible]
[illegible]

אפיקורוס. ר״א כי דבר ה׳ בזה זה המגלה פנים בתורה ואת מצותו הפר זה המפר ברית בשר הכרת תכרת הכרת בעה״ז תכרת בעה״ב מכאן א״ר אליעזר המודעי המחלל את הקדשים והמבזה את המועדות והמפר בריתו של אברהם אבינו והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה והמלבין פני חבירו ברבים אע״פ שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעוה״ב תניא אידך כי דבר ה׳ בזה זה האומר אין תורה מן השמים ואפילו אמר כל התורה כולה מן השמים חוץ מפסוק זה שלא אמרו הקב״ה אלא משה מפי עצמו זה הוא כי דבר ה׳ בזה ואפילו אמר כל התורה כולה מן השמים חוץ מדקדוק זה מקל וחומר זה מג״ש זו זהו כי דבר ה׳ בזה. תניא היה רבי מאיר אומר הלומד תורה ואינו מלמדה זהו דבר ה׳ בזה רבי נתן אומר כל מי שאינו משגיח על המשנה. ר׳ נהוראי אומר כל שאפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק. רבי ישמעאל אומר זה העובד ע״ז מאי משמע דתנא דבי רבי ישמעאל כי דבר ה׳ בזה זה המבזה דבור
שמות כ שנאמר לו למשה מסיני °אנכי ה׳ אלהיך לא יהיה לך אלהים אחרים וגו׳. ר׳ יהושע בן קרחה אומר כל הלומד תורה ואין חוזר עליה דומה לאדם שזורע ואינו קוצר. ר׳ יהושע אומר כל הלומד תורה ומשכחה דומה לאשה
שם ע״ב שיולדת וקוברת. רבי עקיבא אומר זמר *בכל יום זמר בכל יום אמר רב יצחק בר אבדימי מאי קרא שנאמר
משלי טז °נפש עמל עמלה לו כי אכף עליו פיהו הוא עמל במקום הזה ותורתו עומלת לו במקום אחר. א״ר אלעזר אדם
איוב ה °לעמל נברא שנאמר °כי אדם לעמל יולד ואיני יודע אם לעמל פה נברא אם לעמל מלאכה נברא כשהוא אומר כי אכף עליו פיהו הוי אומר לעמל פה נברא ועדיין איני יודע אם לעמל תורה אם לעמל שיחה כשהוא
יהושע א אומר °לא ימוש ספר התורה הזה מפיך הוי אומר לעמל תורה נברא והיינו דאמר רבא כולהו גופי דרופתקי
משלי ו נינהו טוביה לדזכי והוו דרופתקי דאורייתא °נואף אשה
שם כב חסר לב אר״ל זה הלומד תורה לפרקים שנא׳ °כי נעים כי תשמרם בבטנך יכונו יחדיו על שפתיך:

אפיקורוס ומגלה פנים. מפרש לקמן: ברית בשר. מילה: מכאן. מן הפסוק הזה שכתוב כי דבר ה׳ בזה א״ר אליעזר וכו׳ מחלל את הקדשים דמחלל קדשים ומבזה מועדות ומגלה פנים בתורה היינו דבר ה׳ בזה. דבזיון הוא: מפר ברית. היינו את בריתי הפר: מועדות. חולו של מועד: דקדוק זה. חסרות ויתרות: מקל וחומר זה ומג״ש זו. שאומר לא רבו גזירה שוה לא גמר מרבו: המשנה. זה שמעמא כמו הלכה עיקר: זה העובד ע״ז. היינו דבר ה׳ דבור שדבר הקב״ה בעצמו לישראל דאנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום: חוזר. לשנותה: זמר בכל יום. היה מסדר תלמודך לשנות בסדור בפיך כזמר והוא יגרום לך שתהא למוכן [שבא] בשמחה ובשירים: נפש עמל עמלה לו. מפני (שעמל עמלה לו) מפני שעמל בתורה תורה עומלת לו: כי אכף עליו פיהו. מפני שהוא שם דברים בפיו תמיד כאוכף בגב החמור. ל״א זמר כלומר מעוסק בשירים ובאגדות תדיר מעסה אחר כך תחזור על התורה נעשה לו קורה בפיו: תורה עומלת לו. משחרת עליו ומבקשת ממנו קונה למסור לו טעמי תורה וסתרי׳ וכ״כ לפיה שאוכף בכפף פיהו על דברי תורה: דרופתקי. פרחנין כלומר כל הגופין לעמל נבראו: טוביה לדזכי. אשרי למי שזכה והיה עמלו ועירו בתורה. ל״א דרופתקי כים ארוך מכניסין בו משוה כל הגופין מתקנין הם לקבל ולהכניס דברי אחרים לוי שזכה ונעשה כרתק לתורה: לימד תורה לפרקים. ואינו לומד תדיר כמי שאין לו אשה ובועל פעמים זו ופעמים זו: [כי נעים כי תשמרם]. אימתי תשמרם בבטנך בזמן שיכונו יחדיו על שפתיך:

מהרש״א האומר אין תורה כו׳. היינו בבזה התורה דנמר שאינה דבר ה׳ דהיינו שאינה מן השמים ואפי׳ שאומר כל כו׳ חוץ מפסוק זה כו׳ כשקא ליה כמו ודכתיב כי דבר ה׳ בלשון יחיד ולא כתיב דברי ועוד דר״ס מלשון דבר אפילו חוץ מקרא או ג״ש שאינו כאומר אלא בדיבור ואינו כתוב מפורש בתורה וק״ל: מכאן א״א המחלל כו׳. אומפר ברית ואומגלה פנים קאי אבל המחלל הקדשים והמבזה כו׳ לא נהלו קרא כפקא ליה ועיין ברמב״ם: כי דבר ה׳ בזה זה הלומד כו׳. דלומד אפשר בשמיעה אבל מלמדם לאחרים א״א אלא בדבור דבר ה׳ וזה שאינו מלמדה הו״ל מבזה דבר ה׳ ושאומר שאינו משגיח על המשנה היינו כמי שאינו חוזר על משנתו בדיבור וק״ל: כל הלומד תורה כו׳. דרך הלומד הוא השומע מפי אחרים והלומדה מפיו בדבות לאחרים וח״ש דבר ה׳ בזה כי השמיעה לא בזה אבל דבורו בדבור ה׳ לאחרים בזה ומ״ד כל מי שאינו משגיח כו׳. כי המשנה היא פירושה של תורה שבכתב וזה שאינו משגיח בפירושה שהיא המשנה הרי הוא מבזה דבר ה׳. ומ״ד כל שאפשר כו׳. כיון שאפשר לו לעסוק ואינו עוסק בה אלא בדברים בטלים הרי הוא מבזה דבר ה׳ לגבי דברים בטלים וק״ל: הלומד ואינו חוזר כו׳. כי הלומד תורה ואינו חוזר עליה תחלת פעולתו הוא לבד יועיל לו ולאין תכלית וכן הוא פעולת הזורע ואינו קוצר דתחלת פעולתו מלמד לריק הוא. ושאמר כל הלומד תורה ומשכחה כו׳. עד״ז שהרי תחלת פעולתו כלא היה ונעולם הוא כיון ששכחה כן היא האשה שיולדת וקוברת דתחלת פעולתו של ולד כלא היה מעולם וע״פ וי״ש שהיה משכח מן הלב. ושאמר זמר בכל יום כו׳. לפרש״י לא יתכן שפיר מאי דקאמר עלה מאי קרא שנא׳ נפש עמל וגו׳ וים לפרש דה״ק אם אתה תאמר בכל יום בלומד תורה גם התורה תזמר לך בכל יום שמגלין לו רזי תורה ועלה שפיר קאמר

עין יעקב

מכאן א״ר אליעזר המודעי המחלל את הקדשים וכו׳. לפי פשוטם נכללו בכלל דבר ה׳ בזה וכולם הוקשו שם לע״ז (ועיין בסוכת ד׳ קל״א וקל״ט) ונאמר בה בכופר בכל התורה [illegible]

קאמר אלי קרא ס' הוא עמל במקום כו' א"נ י"ל דאמר מלשון אמר בנביאים וה"ל אם אתה מטע ושותל וגם אומר שהלומד תורה ותוזר עג"ס סרי הוא כזרע וגם קולר כדלעיל גם התורה עמל ורומר עליך גדיקים אתה. ושאמר לעמל פה נברא כו'. וקיים עמל פס מסוה ולמוד והוד עליו בכל יום א"כ מעומל ומלמדה לאחרים כדלעיל והראה שמעתי בזה במלת לענ"ל שהוא ר"ת ללמוד ע"מ ללמד. ושאמר אם לעמל מלאכה כו'. ר"ל לעמל מלאכה דכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה ומסיק הי אומר לעמל פה נברא ואין לריך לעמל מלאכה כדאמרינן בברכות בחסידים הראשונים שהיו עושין תורתן קבע ומלאכתן עראי ונתקיימו בידן וכן היה תחלת הבריאה לולי שנתקלקל האדם נאמר לו בזעת אפיך תאכל וגו'. ואמר אם לעמל שיחה כו'. אפילו שיחה בטלה כי הכלים בריאת אדם שנקראת חי מדבר כמש"ה ונזה כשחטא לורתו מבאר ב"ח ואמר דאינו כן דדנורו לא יהיה דנור ושיחה בטלה אלא דנור של תורה שנאמר לא ימוש וגו'. ואמר טובים לדוכי כו'. דהיינו דזכי לתבלית מה שנברא וק"ל: נואף אשה כו' זה הלומד תורה כו'. כי שהתורה דומה לאשה כל אדם בביתו והיה אילת אהבים כמעוקק גם מדי"ל מוליא לו בניתו כאשתו אבל שלומד לפרקים איכה מולדים לו כאשה ע"ד הנואפת וקיים ואמר בזה חסר לב לפי שיחשוב האדם כי אינו לריך ללמוד בה תמיד כיון שיש לו לב טוב להבין וע"כ אמר שאינו כן אבל זה שאינו חוזר תמיד על למודו הוא חסר לב:

הרי"ף ואינו מלמדה זהו דבר ה' בזה. כאלה דרכים הא דכתיב ואת בניהם ילמדון וכתיב והודעת לבניך ולבני בניך. ואומר מה ה' ללמד אתכם מקים הרי מדבר הקנים ללמד את ישראל ואם שאינה מלמדה דבר ה' בזה ור"ל דרים מדכתיב ואתבע את לוטום הלגן והתורה ויאמלום ודרשינן זו' וגמנה א"כ מי שאינו מגנים על המנוה זהו דבר ה' בזה: דומה לאשה יולדת ועקרת. כאלה מה דאמר רייתי שאינו חוזר עליה הוא דומה לזרע ואינו קולר שנודעו עומד ליקלר כך אם יחזור עליו תלמודו יתקיים בידו ויאמכנות מעם דומה ליולדת ועקרות כי לא ישוב עוד. ואמר ר"א אדם לעמל יולד כו'. דאי לנקבה מה לא ללמדנו במה דכתיב כך הי"ל אר"א כתיב אדם לעמל יולד איני יודע ועיין אלך נסתפק ר"א בזה אם נברא לעמל תורה או לעמל מלאכה א"כ אין אחרית ותקוה היו מה שנסתפק או לעמל שיחה אמר אין עמר ולא יעלה על לב לומר כדבר הזה ולכאורה נראה היה לאמרו כך לעמל מלאכה הוא מלאכת האומות ונסתפק אם תלמוד גדול או מעשה האומות והוכיח שלא נברא האדם אלא לעמל היה שהתורה מקיימת העולם ואחר נסתפק עוד אם הוא לעמל תורה שיעסוק בה או לעמל שיחה דהיינו לזכות את הרבים במה שפיו להדריכם בקיום התורה והוכיח מפסוק דלא ימוש ספר התורה מפיך שצריך שהוא יעסוק כל ימיו זה היה אפשר למקם ובפי דרכי ימתק לחיכו, דבר דגור על אופני הפסם. וצ"ק אחרי שהוכיחו להביא ראיות א"כ מפסוק דלא ימוש ספר התורה א"כ היה לו להביא תחלה פסוק דלא ימוש דהו ליכא לספוקי מידי ולגבי לכאורה אלינה סתימ אדם לעמל יולד לאיוב על מה שנתרעם ואמר שהכוכבים הם גלגים לו מפלת האומפלכה וגם ויקע הרכתו על אדם אמר מהומר קרקן וזה והו נגרם יסוריו ואינם מצד הכנחת סבורת יעצכן לזה אמר כי לא יצא מעפר און ומאדמה לא יצמח עמל מכינת הרכבת האדם שהוא מיסוד עפר ומאדמה לא יצמח עמל וסולם אל האדם שאין זה נגרם כי אין יתכן לומר שהאדם שהוא מובחר האינן כילירה מולד לעמל ועופות ששנים שהם בני רשף יגביהו עוף ויעגלו מזונותיהם בלא עמל

ותגיעה כמאמר המשל לא ראיתי צבי קייץ ואר' מגל כו' והם מתפרנסים שלא בצער אלא שהרעותי מעשי כי כל מעשה האדם בהשגחה הגורל ותחתכך ועולם ובפני אדרים אם אל האמונה ומנות העולם ואלו שנים דברים כי הוא הגורם הסבר הספינה ובפני דרך זה אין כוונת הכתוב לומר שהאדם נברא לעמל כי אדרבה הכתוב מתמיה ומוכיח שלא נברא לעמל היסקן שהאדם הנבחר לעמל יולד ובני רשף יגביהו עוף בלא יגיעה אלא רוע מעשיו הסבים כי מתנון קדשו והם הגיעו עליו העמל בזה כו' ר"ל ואיתם לנו שהיה כפשוטו של מקרא שהאדם לעמל נברא שלא אדם לעמל יולד פי' כפשוטו והסתפק אם נברא לעמל תורה כו'. זה יתגאר לבעיל שם מה דאמרינן בגמרא בברכות שדי ישמעאל סובר דלא ימוש ספר התורה אינו כפשוטו עשים והיה כתיב ואספת דגנך אלא נאג בהם מנהג דרך ארץ והשני סובר דברים כמשמע לא ימוש ספר התורה הזה מפיך שלא אם זכה אדם יתקיים בו ועשהו וזרים ורעו צאנכם ואם לא זכה ואספת דגנך והיה ר"א מסתפק אם נברא לעמל המלאכה ולגזרות מנהג דרך ארץ כסברת רבי ישמעאל או כסברת רשב"י ז"ל שלא נברא אלא לעמל של תורה והברייתא כדברי רשב"י מכח הפסוק כי אכף עליו פיהו שהאדם לא נברא אלא למלאכת של תורה והקניה יעמד נעמדו ומעשה מלאכתו ע"י אחרים: ועדיין איני יודע וגו'. יתכן אם הקדום גמאמר במחלוקה בספק הראשון אמר איני יודע אם לעמל כו' או נברא כו' ועכשיו אמר אלא לעמל תורה או לעמל שיחה ולא אמר נברא אחרים מעולם לא נסתפק בבריאת האדם מ"ו אם היה לעמל שיחה רק לא לדחות ולומר דילמא הפסוק לא בא להזהיר על עמל התורה אלא להזהיר על עמל השיחה שלא יעסוק דברים כדפרש"י ז"ל בפסוק בכל עלע יהיה מותר שר"ל כל עמל ויגיעה שיעמול האדם יהיה לו יתרון אבל שיגיעה בדבר השפחים יגיע לו הסרון גדול א"ח נמם עמל שעמלו לו בכל אופן יגיעה יהיה עמל לו לתועלתו ותגלה שאכף עליו פיהו שכבר פיו מלדבר שיחה בטלה ואם כך הוא פירושו של מקרא והוכרנו לגנוך ולספק ולתשון דלמא כו' ישמעאל: דימא היה ביד ה"ל לכך הכריח מפסוק לא ימוש ספר התורה וזה שלא הביא מתחלה משום דיש לדחות שזה הפסוק אינו לא תורה ולא מנוה אלא נכרה כדאיתא במגלה משכת מנחות דלה הקניה את יהושע שהביע עליו משנה תורה בירכו ואמר לו לא ימוש ספר התורה וגו' וא"כ אין מכאן ראיה כלל לכך הביא תחלה פסוק כי אכף עליו פיהו והכתאת אין לומר עוד שפירוש פסוק לא ימוש הוא לברכה למי דכתיב לא ימוש וגו' ומפסוק לומר לא ימוש ספר התורה הזה מפיך מדכתיב והגית שהוא מיותר להזהיר על כי הדברים על עסק התורה ועל להזהרת הנגיעה ואם כן הפסוק ליכא למימר שנאמר פסוק זה לנברכה דא"כ אלו בנה יהושע הרי כל ישראל תלמידים ומוזהרים שלא לדבר בדבר שיחה גמה דכתיב נמם עמל שיחה לו להזהיר נמען שלכך עליו פיהו מדברי שיחה ואין זו ברכה שנייחד הקניה ליהושע והגית בו לא בדברי שיחה הרי כל ישראל מוזהרין בו ועי"כ נמרם נאמי דכתיב ונגית דלאו לקיימא לחייב כל אדם מישראל שלא ידברו כי אם בדית והדסיפים דקלא אתא למיגהא א"כ גם מתלת סכתוב שאמר לא ימוש הוא למיגהא לומר שפי' יעסוק בתורה ומלאכה תיעשה ע"י אחרים כי סוטו של כתוב הוכיח על תחילתו:

ת"ר °והנפש אשר תעשה ביד רמה זה מנשה בן חזקיה שהיה יושב ודורש בהגדות של דופי אמר [וכי] לא היה לו למשה לכתוב אלא °ואחות לוטן תמנע ותמנע היתה פלגש לאליפז °וילך ראובן בימי קציר חטים וימצא דודאים בשדה יצתה בת קול ואמרה ליה °תשב באחיך תדבר בבן אמך תתן דופי אלה עשית והחרשתי דמית היות אהיה כמוך וגומר ועליו מפורש בקבלה °הוי מושכי העון בחבלי השוא וכעבות העגלה חטאה

קעו פס
במדבר טו
בראשית לו
שם ל
תהלים נ
ישעיה ה

עין יעקב

מנשה בן חזקיה שהיה יושב ודורש בהגדות של דופי וכו'. פי' קרית אחרי ראיות שנים ...

חטאה מאי כעבות העגלה א"ר אסי יצר הרע בתחלה דומה לחוט של *בוביא ולבסוף דומה לעבות העגלה ודאתאן עלה מידא אחות לוטן תמנע מאי היא תמנע בת מלכים הואי דכתיב °אלוף לוטן אלוף תמנע וכל אלוף מלכותא בלא תאגא היא בעיא לאיגיורי באתה אצל אברהם יצחק ויעקב ולא קבלוה הלכה והיתה פלגש לאליפז בן עשו אמרה מוטב תהא שפחה לאומה ז ולא תהא גבירה לאומה אחרת נפק מינה עמלק דצערינהו לישראל מ"ט דלא איבעי להו לרחקה. וילך ראובן בימי קציר חטים אמר רבא בר יצחק אמר רב מכאן לצדיקים שאין פושטים ידיהם בגזל. וימצא דודאים בשדה מאי דודאים אמר רב יברוחי. לוי אמר סיגלי. ר' יונתן אמר סביסקי (סיבסוך) א"ר אלכסנדראי כל העוסק בתורה לשמה משים שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה שנא' °או יחזק במעזי יעשה שלום לי שלום יעשה לי. רב אמר כאילו בנה פלטרין של מעלה ושל מטה שנא' °ואשים דברי בפיך וגו' °לנטוע שמים וליסוד ארץ ר' יוחנן אמר אף מגין על כל העולם כלו שנא' °ובצל ידי כסיתיך ולוי אמר אף מקרב את הגאולה שנאמר °ולאמר לציון עמי אתה. אמר ר"ש לקיש כל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו שנאמר °ואת הנפש אשר עשו בחרן. ר"א אומר כאילו עשאו לדברי תורה שנאמר °ושמרתם את דברי הברית הזאת ועשיתם אותם. רבא אמר כאילו עשאו לעצמו שנא' ועשיתם אותם אל תקרי אותם אלא אתם א"ר אבהו כל המעשה את חבירו לדבר מצוה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו שנא' °ומטך אשר הכית בו את היאור וכי משה הכה את היאור והלא אהרן הכהו אלא לומר לך כל המעשה את חבירו לדבר מצוה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו:

לא היה לו למשה לכתוב אלא ואחות לוטן תמנע. נהמיה דבר שאינו צריך הוא וכן היה מגלגל ואמר שכתב משה שלא לצורך ולקמיה מפרש דהיינו מגלה פנים בתורה: **וילך ראובן וגו'.** היינו מי שלא לצורך: **בהבלי השוא.** נתכם צלה סוס הכלח היה מושך: **מלכותא בלא תגא.** שר גדול אלא שאינו מוכתר וכיון דתמנע היתה אחות מלך ודאי בת מלך היא: **מוטב שאהיה שפחה לאומה זו.** לגבי אברהם ויצחק ויעקב כהם ילדי מוים ולא אהיה גברת לאומה אחרת ולכך נעשת פלגש לאליפז בן עשו בהיה מזרע יצחק: **לרחקה.** מתחת כנפי השכינה שהיה להם לגיירה: **בימי קציר חטים.** לאחר שקצרו השדה שהכל רשאין ליכנס לתוך

שדה חבריהן: **יברוחי.** כדמתרגמינן ולא איתפרש מאי היא: **סיגלי וסביסקי (וסבסוך).** מינן אחרים סיגלי עיקרי עשבים והוא ממיני בשמים ולמאוח של אותן עשבים קרי סגלי וסביסקי (וסבסוך) מין בשמים: **מעוזי.** תורה: **ישלום שלום.** הרי זימני אחד לעליונים ואחד לתחתונים: **פלטרין של מעלה ושל מטה.** כדכתיב לנטוע שמים וליסוד ארץ: **אשר עשו בחרן.** דמתרגמינן דשעבידו לאורייתא בחרן וקרי להו עשיה: **כאילו עשאו.** לאותו דבר מצוה: **והלא אהרן הכהו.** דכתיב אמור אל אהרן קח מטך ונטה ידך:

מהרש"א שהיה יושב ודורש כו'. פי' שהיה מגלה פנים בתורה בפרהסיא והיינו אשר תעשה ביד רמה אבל בגרסת ילקוט איתא את ה' הוא מגדף זה מנשה בן חזקיה וכו'. ובאמר וכי לא היה לו למשה לכתוב אלא ואחות לוטן וכו'. ונראה דאקרא דלקמיה דכתיב ותמנע היתה פילגש לאליפז וגו' קאמר לא היה אומר שהוא דבר שאינו צריך דא"כ בכל ספורי בני עשו ובניו ויחוס משפחותיהם אמאי לא היה אומר כן שהוא דבר שא"צ אלא על שאמר הכתוב ואחות לוטן תמנע שבא להודיענו בתמנע שהיתה פלגש לאליפז שהיא היתה אחות לוטן ולאשר מזה הוכרח ליזקק לכתוב כל משפחות החורי שלא היו מזרע אברהם ויצחק היה מגלגל דדבר שאין צריך היה בעיניו ליחס כל משפחות החורי בשביל תמנע שלא היתה רק פלגש לאליפז והכי פירושו וכי לא היה לו למשה אלא לכתוב כל ספר יחוס בני חורי אלא משום אחות לוטן תמנע להודיענו תלייא משפחה היתה תמנע פלגש של אליפז ומיהו בנ"ר דרים לא אקרא קאי והכי איתא שם תני רשב"י למה לי לרחם ולומר ותמנע היתה פלגש כו' אלא להודיעך שבחו כו'. והרמב"ן כתב גם לפי הנ"ר למה הוליך הכתוב להודיענו באחות לוטן וכו' והוא דחוק לפרש דברי הנ"ר כן ע' דברי הרמב"ן בזה לפי דברי הנ"ר ובביאורי מהרש"ן ע"ש ועוד נראה לפרש לדברי הנ"ר שדרשו כן דלמה לו להזכיר שהיתה פלגש ולא אשתו אי לאו להודיעך שבחו וכו' דודאי מה שנשאה לאליפז לא היה חדוש דהא אהליבמה נמי בת אלופים ונשאת לעשו ולא קאמר שם להודיעך שבחו אבל מה שנשאת תמנע שהיתה בת אלופים לפלגש לאליפז הרי רצתה להודיעך שבחו וכו' והכי מוכח ליבנא מוטב תהא שפחה וכו' וכל זה לדברי הנ"ר אבל לדברי תלמודנו דנקט במלתיה ואחות לוטן תמנע אין לך אלא כמו שכתבנו ודו"ק: **דבעי לאגיורי ובאתה אצל אברהם כו'.** נראה שלא לאם זה הדרש מדהקפיד הכתוב לומר שאמו של עמלק היתה תמנע שילדה אותו לאליפז כדכתיב ותמנע היתה פלגש וגו' ובכל שאר בני אליפז אינן אומר לפי גו' לא הזכיר הכתוב מי היתה אמן דרשו בו דהכי קאמר דמשום דלא קבלו אברהם וכו' הוצרכה להיות פלגש לאליפז ואמרה מוטב תהא שפחה וכו' ועי"ז נענשו הם שנולד ממנו עמלק דלצעריכהו לישראל ודברים אלו מעין לדברי הרמב"ן ע"ש. ובאמר שהיה מגלגל על הא דכתיב **וילך ראובן וגו'** וכו'. ירצה שבכל כל ספור הענין שמצא דודאים בשדה ויצא אותם אל אמו וגו' לא היה מגלגל דא"כ בכל ספורי ומעשה אבות שבתורה למה

עיון יעקב

[illegible]

שמה לא היה עלבון אלא שהיה מתגלגל שלא היה לו לכתוב שהיה עשוי כל שנכין ביומי קציר חטים אם לא דנקט היכפת לן בזה וכו' פשוט שבא להודיע: **שאין הצדיקים פושטים ידיהם בגזל.** ופרש"י ביומי קציר חטים לאחר שקצרו השדה שהכל רשאין ליכנס וכו' עכ"ל ואין לשון קציר חטים סובל פירוש דביומי קציר חטים משמע שלא היה אז קציר חטים ולא עבר עדיין קציר חטים והכי מפורש בהדיא בב"ר למאן דאמר משורין הוו דמשורין באין קציר חטים בשדה של הפקר כן שבכר כלה קציר של משורים וכו' ע"ש וא"כ יש לפרשו לפום משמעתין דלכ"ע שהיה אז קציר חטים והיו חטים מצוין בשדה לא לקח חטים אלא מן ההפקר שמלא דודאים בבדיו וגו' וכן נראה מפרש"י בחומש: סיגלי. הכא ובפרק כילד מברכין ובפרק במה מדליקין פרש"י ויאולי"ט ובחומש פרש"י סיגלי עשב הוא ובלשון ישמעאל יסמי"ן עכ"ל ועיין בזה טענת הרמב"ן ומתוך טענותיו כתב הרא"ם לישב דברי פרש"י שבחומש ועשה כפל בפירושו בין סיגלי"ק לסיגלי שסיגלי"ק היא יסמי"ן בלשון ישמעאל כמו שפרש"י בפרק כילד מברכין זה תוכן דבריו ואין מקום לדבריו ישנם גם כל נוסחת התלמוד שבספרים זו שבהם בהן לוי אמר סיגלי ולפי פרש"י שבחומש הדודאים הוא סיגלי"ק הוי דלא כחד מהני אמוראי דפליגי הכא והחזק הוא הב' שהות יש לו דסיגלי"ק דקאמר ר' יונתן הכא הוא סיגלי"ק דהיינו יסמי"ן כפרש"י בחומש לגירסת הרא"ם גם לטענת הרמב"ן שכתב אבל אין אנחנו ביומי קציר חטים עכ"ל השיב הרא"ם לפי גרסתו כפרש"י סיגלי"ק שהוא יסמי"ן וזה ימלא בכל שנה עכ"ד אין זה מספיק לשמעתין דלפי מאן דאמר הכא סיגלי מהו קושית הרמב"ן אבל לפי מה שפרש"י בשמעתין ביומי קציר חטים לאחר שקצרו השדה לא קשיא מידי גם לפי הפי' שכתבנו דביומי קציר חטים היינו בזמן שעדיין הוא קציר חטים י"ל שאלתן במקרה כמ"ש הרמב"ן. ואמר **יצתה בת קול ואמרה לו תשב באחיך** וגו'. הוא לשון תחלת המאמר שהיה יושב הורש וכו' באחיך תדבר ר"ל במקום רבים דכל בני ישראל אחים וכן בבן אמך תתן וגו' שהיו ג"כ אחים מן האם דהרבע אמהות הוי משה מלוי ומנשה מיהודה מאם אחת שילדו מלאה ודייס שהתן בו דופי לומר עליו חס ושלום שהוא אמר בתורה דבר שאינו צריך אלה עשית אם החרשתי לך ולא תמיכך על לגלגך דמיית אז ודיית חושב שאהיה כמוך לדבר שוא ושקר אבל לא אוכיחך ואערכה לעיניך שדברי אינם בדאים אבל הם צריכים וכדמסיק וק"ל: **הוי מושכי עון וגו'.** עיין פרש"י הכא ובפרק יש נוחלין ועוד נראה לפרש דה"פ שהיה מושך תמלא ועונו בשוא שאמר לבוא ולבסוף כתב מעשה דבר זה. וא"כ מאי **כעבות העגלה** וגו'. ר"ל כיון שמתחלה קאמר בחבלי שוא שאינו כל כך [עב] מאי קאמר שוב לשון השוער כעבות העגל' שהוא עב הרבה ואמר להודיענו כי היצר הרע מתגבר על האדם בכל יום ומושכו ומרגילו בזמן אחר שהוא אינו מתחלה אלא כחבלי שוא והוא דמיון חוט של בוכיא ולבסוף עבירה גוררת עבירה עד שיתרבו כל כך שתתגבר לגדל וישם חבל עב כעבות העגלה: **כל העוסק בתורה לשמה משים שלום בפמליא** ש"מ **שנאמר או יחזק במעוזי** וגו'. ר"ל כל העוסק בתורה שלא לשמה הוא רפה ושלם בתורה ומקרב הוא לעזוב מוכה מפני המלעיגים עליו אבל שעוסק בה לשמה הוא מעיז פניו כנגד המלעיגים ומחזיק בה וע"כ נקראת התורה עוז שנא' ה' עוז לעמו יתן וגו' וזה"ש או במקום אם יחזיק במעוזי לעסוק בה לשמה יעשה שלום לי וגומר כפל שמבין השלום לו ית' ב"ה כי שני הפעולות שלו ית' ב"ה הם והפך שמבין כי בראשונה מקדים העשיה לשלום יעשה שלום לי ובשנית הקדים השלום לעשיה שנאמר שלום יעשה לי לפי שבפמליא של מעלה השלום הוא בעלמותו וע"כ סמך השלום לו ית' ב"ה אלא מעי' חטא בלא הקטגוריא בפמליא של מעלה שיש מלמדים על האדם זכות ויש מלמדים חובה וזה בגורם לבוא שישה השלום העלמי בפמליא של מעלה אבל בפמליא של מטה סמך העשיה לו ית' ב"ה לפי שהשלום אינו עלמי אלא מקרה כמ"ש בבריאת עולם שלאמר שלום אל יצא ששום מטה קטנה אלא מפני מעשה האדם שגורם לבוא נעשה שלום בפמליא של מטה. ושאמר **כאילו בנה פלטרין של מעלה** וכו'. ר"ל דרך בשר ודם כשרוצה לבנות העליה קודם שבונה הבית שהוא היסוד לו אבל מעשה אלהים שברא בנה השמים העליונים ואח"כ הארץ התחתונית כמ"ש בפ' אין דורשין לדעת ב"ש השמים נבראו תחלה ואח"כ הארץ והנה העוסק בתורה לשמה הפליא לעשות כמעשיו ית' ב"ה שהוא בונה בתחלה פלטרין של מעלה דהיינו מתקיי' עולם שלמעלה ואח"כ מקיים עולם שלמטה כמ"ש ושמתי דברי בפיך וגו' כמו שהיה דברי בבריאת עולם שמים ואח"כ ארץ כן שמתי בפיך לקיים פמליא של מעלה שהוא לנטוע שמים ואח"כ שלמטה ליסוד ארץ. ושאמר **אף מגין** ש"ע **שנאמר ובצל ידי כסיתיך** וגו'. כי כל ידו ומימינו הוא עולם ומלואו ואמר כי בצל של ידו ומימינו שמגין על כל העולם כסיתיך ר"ל בצילך: **ושאמר לוי אף מקרב דגאולה שנא' ולאמר לציון עמי** וגו', כי לפי הסמיך ה"ל למכתב ולאמר לישראל או ליהודה עמי אתם אבל אמר לציון לפי שבכבר אמר הנביא הושע ולאמרי ללא עמי ישראל בגלותם שיהיו עמי אתם בגאולה לעתיד אמר הנביא ישעיה ולציון כי ע"י שהיו מלמדים בהלכה לעסוק בתורה לשמה תהיו נקראים עמי אתה בגאולה: **כל המלמד את בן חבירו תורה** מ"ע **כאילו עשאו שנאמר ואת הנפש** וגומר. והוא שמואל הנפש בזכר היא נפש אדם אשר עשו כי טרם היהו יודע דרכי התורה מותר אדם מן הבהמה אין ובידיעתו דרכי התורה תגדל ילדתו ומכל שאר ב"ח וכצבי' אדם שיאה שיהיה תכלית בריאתו. ושאמר **כאילו עשאו לד"ת** ס'. ע"פ מ"ש הרב"ה למתי תלמידי ויותר מחבירי ויותר מתלמידי שעי' תבא ונותן בלימוד עם בן חבירו כמתחדשי לו דברים והרי הם כאלו עשאם ותרגם בעולם ח"ם המזרחם את דברי הברית פיהים שומר נפ"ק ד"ח לבן תגיך וגו' כך ועשיתם אותם. ושאמר **כאילו עשה לעצמו** ס'. הוא מוסיף בזה שלא הוא עצמו תגבר בתחלה למוד עם בן חבירו לא היה נקרא אדם ובלמוד עמו תוסיף לו החכמה עד אשר נפשו נעשית נפש אדם ודו"ק: **כל המעשה את חבירו לדבר מצוה** מ"ע **שנאמר ומטך** וגו'. פורש דבר זה במקום הזה כלפ"מ"ש לפי שהיו מרננים על שמטה שהוא מוכן לפורענות בו לקה מצרים כמה מכות לכך אמר ומטך אשר הכית בו וגו' שהוא מוכן גם למצוה והוא מגלה שמעשה הש"י אינן בטבע אבל בדבר אשר הוא מחץ הוא רופא ובמטה אשר הכית בו הוליד לפורענות תכה בו הכר למצוה לפי שיש בזה לנפל דין לחלק כי מעשיו משתני' לפי המלוחי כי עם הכה אהרן לפורענות וכאן הכה משה לטובה וע"כ רמז לך הכתוב כאן כי הכאת אהרן ביאור היא עצמה כאלו היתה הכאת משה כי המעשה את חבו ס' שם אינו אלא דבר מצוה מפי הש"י וכן הם מעשיו בו שמתקן בו הוא מרפא לפי שכם ושכר המקבל:

הרי"ף ודורש בהגדות של דופי כו'. פירוש מי אשר מיד נמשכה הרגש למשות הרע בעיני ה' להכעיס שנקשו בו אלה ועוד אנה ומשה בהאי קרא שדורש אגדות של דופי והא כתיב אשר תעשה ביד רמה את ה' הוא מגדף. ונראה תואר נפק ליה מהכתיב כי דבר ה' בזה לנפשי שהאי קרא דוהנפש אשר תעשה גו' ונכרתה שיקשה איך תלה פעם הכרת ומפני כי דבר ה' בזה והרי פעם שנשו מפורש מפני אם ה' הוא מגדף לכך דרשוהו במכשם שלמעלה שגידף השם עיין בשינוי נדרים ותהלה לו סילה את פני ה' בומר ריעתו לו והשינו ירושלים למלחמתו והאי עד סגר

נפתיו למלכותו ספינו ולא לעולם הבא והדבר קשה למה אין לו חלק לעה"ב כיון שחזר בתשובה ואפשר לו פתיחה מתוך כמה הכבוד נקבלו לזה דכתו בהמתנו הזה והנפש אשר עשה ביד רמה בתנהגה את ה' הוא מגדף ונכרתה ותיגו עון זה תלוי בתשובה אבל היה ביד מנשה עון אחר כי דבר ה' בזה לדרוש באגדות של דופי תדבר וזה לא בן יצאת ב"ק ובו' בבן אוך מה ן דופי היינו שהיה דורש הגדות של דופי והפיס שאלת עמיס והפרסמתי שהוא נעשה ה"ו במנע שבזה דבר ה': נעיא לאבורי באתה אל אברהם ויצחק ולא קבלוה וכו'. ותימה הוא לומר לא קבלוה דהא הרבה נפשות נייר אברהם כדכתיב ואת הנפש אשר עשו בחרן ונראה לתרץ עם מה שפרש"י ז"ל בפי' התורה פרשת וישלח ותמנע היתה פלגש ונו' מנה אותה בבניו של אליפז תלמד בבא על אשתו של שעיר ויצאת תמנע תבירתם וכו' ע"ש א"כ היתה תמנע מוהרת ולכך לא רצו לגיירה כי לא יבא ממזר בקהל ה' ונו"ת נעננו משום דלא אינשו לאו לרחקה והיה להם לגיירם אע"פ שלא ישיאוה: כל העוסק בתורה לשמה וכו'. נראה שלהיות שמלאכי השרת קטרגו על זה לומר תנה הודך על השמים מה אנוש כי תזכרנו וכו' ולפיכך בהיות ישראל עוסקים לשמה ולא לגוים פניה אמרה שנת אין להם לקטרג והם בשלום עם הקב"ה להסכים על נתינת התורה לתחתונים ונמצא משים שלום בפמליא של מעלה גם כי יתן הטוב ויגין עמו בשלום דהיינו שלום בפמליא של מטה שאם אין אינם עוסקים לשמה גרמו לר"ע כי עם התחתונים על שקבלו התורה ולא עסקו בה לשמה: רב אמר כאילו בנה פלטרין של מעלה. כי השמים והארץ וכל נבאם תלוים בשביל התורה בתחתונים כדכתיב נוטים ארץ וכל יוסדיה ובזכות התורה שהיא אנכי תכנתי עמודיה סלה: ולוי אומר אף מקרב הגאולה שנאמר זכרו תורת משה עבדי וסמיך ליה הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא והיד הבא ונאמר בגין עמי אתה כלומר לאיש המגיין בתורה ללמוד לשמה עמי אתה שותף בגאולה שהקב"ה הוא גואלם וזה הוא מתיר הגלולה: ר"א אומר כאילו עשאו לדית. נראה דכוונת ר"א לבאר שכיון שהקב"ה לימד תורה לישראל וראשו לדיק דרכו של הקב"ה ללמד לבן חבירו תורה אע"פ שלא התכר אלא והודעתם לבניך ולבני בניך עשה מנשה ה' והרי הוא כאילו הוא עשה לד"ת ור"ל כבר כאילו עשאו דכיון שלימדו עשאו בריה חדשה: רבא אמר כאילו עשאו לעצמו. כיון דים בו כח לעשות לאחרים הרי הוא כאילו גרם את עצמו עכ"ם: כל המעשה כו'. פרש"י כאילו עשאו לאותו דבר מצוה וקשה הא קי"ל גדול המעשה יותר מן העושה ונראה דהכא נמי עמשמע הכי ס"ס נידו כי מצות אחד כאילו הוא עשאו לאותה מצוה בפועל ת"ב שיזכה לאחר לעשות המצוה בשליב בעובדה המצוה שאין בידו אלא בכל מעשה עלמו:

קעה פיסקא אפיקורוס רב ורבי חנינא אמרי תרוייהו זה המבזה תלמיד חכם רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי אמרי זה המבזה חברו בפני תלמיד חכם בשלמא למאן דאמר המבזה חבריו בפני תלמיד חכם אפיקורוס הוי מבזה תלמיד חכם עצמו מגלה פנים בתורה שלא כהלכה הוי אלא למאן דאמר מבזה תלמיד חכם עצמו אפיקורוס הוי מגלה פנים בתורה כגון מאן כגון מנשה בן חזקיה ואיכא דמתני לה אסיפא מגלה פנים בתורה רב ורבי חנינא אמרי זה המבזה תלמיד חכם רבי יוחנן ור' יהושע בן לוי אמרי זה המבזה את חברו בפני ת"ח בשלמא למ"ד המבזה ת"ח עצמו מגלה פנים בתורה הוי מבזה חבירו בפני ת"ח אפיקורוס הוי אלא למ"ד המבזה חבירו בפני תלמיד חכם מגלה פנים בתורה הוי אפיקורוס כגון מאן אמר רב יוסף כגון הני דאמרי מאי אהני לן רבנן לדידהו קרו לדידהו תנו א"ל אביי האי

ירמיה לג מגלה פנים בתורה נמי הוא דכתיב "אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי אמר רב נחמן בר יצחק מהכא נמי שמע מינה שנאמר "ונשאתי לכל המקום בעבורם אלא כגון דיתיב קמי רביה ונפלה ליה שמעתא בדוכתא אחריתי ואמר הכי אמרינן התם ולא אמר הכי אמר מר רבא אמר כגון הני דבי בנימין אסיא דאמרי מאי אהנו לן רבנן מעולם "לא שרו לן עורבא ולא אסרו לן יונה. רבא כי הוו מייתי טרפה דבי בנימין קמיה כי הוה חזי ביה טעמא להתירא אמר להו תיחזו דקא שרינא לכו עורבא כי הוי חזי ליה טעמא לאיסורא אמר להו תיחזו דקא אסרנא לכו יונה: בראשית יח | ירמיה ק

מגלה פנים בתורה. מעיז פנים כלפי עוסקי תורה. מגלה פנים משמע לן דחמיר מאפיקורוס דאפיקורוס הי"ט ד"לא בזה אפקירותא בעלמא: אלא למ"ד מבזה ת"ח עצמו אפיקורוס הוי. כ"ש למבזה חברו בפני ת"ח לאו מגלה פנים בתורה הוי והשתא מגלה פנים מאי היא: מנשה בן חזקיה. שהיה דורש באגדות של דופי: איכא דמתני לה אסיפא. דברייתא דקתני מכאן אר"א וכו' המגלה פנים בתורה רב ורבי חנינא וכו': מה אהנו לן. והם אין יודעין שהעולם מתקיים עליהם. מגלה פנים בתורה הוא. שכופר במה שכתוב בתורה: אם לא בריתי יומם ולילה וגו'. שמהכין לעולם ומקיימין אותו והוא אומר דלא מהני מידי: מהכא. ממי שמעיק שהצדיקים מהגין לאחרים: לא שרו לן עורבא. לא אמרו לנו דבר חדש שלא אלימו בתורה (דהכי לן עורבא): דקא שרינן לכו עורבא. שהיתר זה אינו מצוי בתורה אלא מסופרים אמרוהו:

מהרש"א אפיקורוס. מלשון אפיקורסות ואפיקורסות רש"י מן אי היה נקרא שמו כן ונראה לדעת רב יוסף שאמר אפיקורוס כגון הני דאמרי מאי אהנו לן רבנן כו' הי"ט כמאן דאמר דאפיקורוס זה שמבזה ת"ח גופיה וזה שאומר מאי אהנו לן רבנן כו' הרי מבזה אותן אבל מגלה פנים בתורה הי"ט כגון מנשה בן חזקיה שמבזה התורה גופה כדאמר לעיל ועי"ז הקשה לו אביי מכלל זה שאומר מאי אהנו לן רבנן לדידהו קרו לאו כי הוא מגלה פנים בתורה ומבזה דברים פשוטין שבתורה שכאומר אם לא בריתי יומם ולילה גו' שהוא מפרש לה בפנים אחר שלא כהלכה. והאומר ואמר הכי אמרינן התם כו' ר"ל אף שהדבר אמת הוא שילא מתוך תלמא ותחן של הרב עם התלמיד מ"מ אפקירותא הוא לתלות הדבר גם בו אלא שיתלה הדבר ברב לחוד דהכי אמר מר. והאומר מעולם לא שרו לן עורבא ולא אסרו לן יונה כו'. דנכמס דוכתן אלא המותלה בעורב כמו לא נכנס הלך ההזיר אבל עורב לפי שהוא מפורסם טמא ושמוף בומה שהוא אחד מהמפורסמים בחיבם והיפך ביונה שהלה בכ"ע הטהורים בו כמו יונתי בחגוי הסלע וגו' לפי שהוא אינו מהוזג רק לבת זוגים ומפורסם לטהור הי"ט מאי אהנו לן רבנן דמעולם לא שרו לן דבר הברור טמא כעורב וכן לא אסרו לן דבר המבולם וברור לטהור כיונה ועי"ז רבא כי הוו מייתי טרפה קמיה וחזא ביה איהו טעמא לאיסורא אף שאינו נראה לאיסורא אלא לפי הגרלה

עין יעקב

[illegible]

שנראה היה סבור אסור הא"ל חזי דקא צריכה לכו שדבר וכן להסיפך בהדי מגילה לאיסורא וקי"ל:

רב פפא אמר כגון דאמר הני רבנן רב פפא אישתלי ואמר כגון הני רבנן ואיתיב בתעניתא. לוי בר שמואל ורב הונא בר חייא הוו קא מתקני מטפחות ספרי דבי רב יהודה כי מטו מגלת אסתר אמרי הא מגלת אסתר לא בעיא מטפחת אמר להו כי האי גונא נמי מיחזי כי אפקירותא רב נחמן אמר זה הקורא רבו בשמו דא"ר יוחנן מפני מה*) נענש גיחזי מפני שקרא לרבו בשמו שנאמר ויאמר גיחזי אדוני המלך זאת האשה וזה בנה אשר החיה אלישע יתיב רבי ירמיה קמיה דרבי זירא ויתיב וקאמר עתיד הקב"ה להוציא *(מעין) נחל מבית קדשי הקדשים ועליו כל מיני מגדים שנאמר ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה כל עץ מאכל לא יבול עלהו ולא יתום פריו לחדשיו יבכר כי מימיו מן המקדש המה יוצאים והיה פריו למאכל ועלהו לתרופה א"ל ההוא סבא יישר. וכן א"ר יוחנן. א"ל רבי ירמיה לרבי זירא כי האי גוונא מיחזי אפקירותא א"ל האי סיועי קא מסייע לך אלא אי שמיע לך הא שמיע לך כי הא דיתיב ר' יוחנן וקא דריש עתיד הקב"ה להביא אבנים טובות ומרגליות שהם שלשים על שלשים אמות (ותיקן) [וחקוק] בהם י' ברום עשרים ומעמידם בשערי ירושלים שנאמר ושמתי כדכד שמשותיך ושעריך לאבני אקדח וגו' לגלג עליו אותו תלמיד השתא כביעתא דצלצלא לא משכחינן כולי האי משכחינן לימים הפליגה ספינתו בים חזינהו למלאכי השרת דקא מנסרי אבנים טובות ומרגליות אמר להו הני למאן אמרי ליה עתיד הקב"ה להעמידן בשערי ירושלים כי הדר אשכחיה לרבי יוחנן דיתיב וקא דריש א"ל רבי דרוש ולך נאה לדרוש כשם שאמרת כך ראיתי אמר לו ריקא אם לא ראית לא האמנת מלגלג על דברי חכמים אתה יהב ביה עיניה ועשאו גל של עצמות מיתיבי ואולך אתכם קוממיות ר' מאיר אומר מאתים אמה כשתי קומות של אדם הראשון רבי יהודה אומר מאה אמות כנגד היכל וכותליו שנא' אשר בנינו כנטיעים מגודלים בנעוריהם בנותינו כזוית מחוטבות תבנית היכל כי קאמר ר' יוחנן לכוי דבי זיקא:

כגון דאמר הני רבנן. כלומר שאומר אותו ת"ח דלמאן ניהו זה שהיה לו לומר רבותינו דמקום פלוני. ל"א דאמר הכי רבן דכשהוא מספר שום דבר מרבנן אומר הכי (רבנן) ולמאן נכלי הוא הכי אבל הכהו רבנן אינו נכלי: **כי מטו מגלת אסתר.** לתקן לה מטפחת אמרי הא מגלת אסתר לא בעיא מטפחת כלומר שלמן בעיא אמרי ליה לרב יהודה הא ודאי לא צריכה מטפחת כגון האחרות ולמאן נכלי הוא דהיה להו למימר לרבם שלמן שאלה כך צריכה או אינה צריכה: **מעין מבית ה'.** יצא והשקה את נחל שטים (יואל ד'): **מגדים.** דיכטרי"ש בלע"ז כל מיני פירות מתוקים: **יבכר.** בכל חדש וחדש יתבשלו בו פירות: **בשמו.** שאומר (ר') פלוני ולא אמר מורי רבי פלוני: **א"ל ההוא סבא יישר וכן א"ר יוחנן.** כדרבך ורבי יוחנן נמי הכי קאמר ולא גרסינן וכן א"ר יוחנן יישר: **כי האי גוונא.** מי מחזי כאפקירותא: **אלא אי שמיע לך מידי הא שמיע לך.** לגלג עליו אותו תלמיד דהיינו אפקירותא: **כדכד.** אבן טובה וכך שמה: **שמשותיך.** (כמו כמש וזגן מ"ד ונראה לי במשותיך) חלונות שהשמש זורח בהן [כמו כמש וזגן] (וכמש וזגן) היינו כמש ממש: **לאבני אקדח.** שהקב"ה חוקקן כמוקדח עד שחוקק בהם עשר ברום עשרים: **צילצלתא.** עוף קטן: **גל של עצמות.** שמת ונעשה גל של עצמות: **קוממיות.** ב' קומות של אדה"ר כדאמרי במסכת חגיגה שמיעטו הקב"ה והעמידו על מאה אמה שכאותו ושתי מאי כפסת קן במגילה הכי הוו: **כנגד היכל וכותליו.** שכך היה אורך כל ההיכל עם הכותלים דכתיב והבית אשר בנה המלך שלמה לה' ששים אמה ארכו וכותל מזרח שש אמות וכותל מערב שש אמות ואולם מרקסן הרי י"ב אמות ואולם עשר אמה רוחב וכותל האולם שש הרי כ"ח ותאחורי האולם את אחד רחבו שש וכותלו שש הרי מ' אמה וששים אמה של אורך הבית הרי מאה והילך יהלך לפי קומתן ויכנסו בפתח שאין לו אלא רום כי כדאמרינן: **אשר בנינו.** כלומר בנים שלנו יהיו לעתיד כאילנות גבוהים מגודלים: **ובנותינו.** בנות שלנו כזויות המחוטבות לתבנית היכל כלומר כגובה היכל מחוטבות כמו מחוטב עליך ל"א אהיכל דבית שני קאמר וקים לן היכל ק' אורך ברום מאה אמה: **לכוי דבי זיקא.** לחלונות שבשער והאורה נכנסין בהם אבל השערים גבוהים יותר:

מהרש"א מגלת אסתר לא בעי מטפחת כו'. לאפשר דסברי כמ"ד בפ"ק דמגילה מגלת אסתר אינו מטמא ידים ולא ברוח הקודש נאמרה ליכתב ולכך לא בעי בה מטפחת והיינו אפקירותא כיון דהוכא כמה תנאי דפליגי בהא לא הי"ל למיפסק הלכה כנגד רבן רב יהודה ועוד י"ל דהיינו אפקירותא שאמרו במגלת אסתר דאע"ג דלא נאמרה ליכתב ברוח הקדש מכל מקום נקרות אותה נאמרה ברוח הקודש כדאמרינן התם ואין להאריך בזה ודו"ק: **נחל מבית קדשי קדשים כו'.** קאמר שיש לתמוה בזה שהדברים כפשטן שלא האמר לשיליו ומשמעו שכאותו בדרך משל כמו והיה כעץ שתול על פלגי מים וגו' וקא"ל ההוא סבא יישר לפרש הדברים כפשטן וקבעי ר' ירמיה למימר דמחזי כאפקירותא לעלות על דעתו לפרש הדברים דרך משל כי כן דרך האפיקורסים להוציא הדברים ממשמען וא"ל דאדרבה דקיוע מסייע לך בזה שא"ל יישר נגד האפיקורסים אלא אי שמיע לך הא שמיע לך כי דלגלג עליו אותו תלמיד

עין יעקב

[illegible] : **אישתלי** ואמר הני רבנן [illegible] בתעניתא [illegible] : כי מטו מגלת אסתר. עיין במהרש"א [illegible] : **מפני** מה נענש גיחזי [illegible] : כי קאמר רבי יוחנן לכוי דבי זיקא. [illegible] רבי יוחנן [illegible] עליו

תלמיד ולא תלמוד. לתלמיד הדברים כפשטן עד דחזינא למ"ס דהוו מכשרי להנים פותח כי הא ותלי דרך האפיקורסים הוא שלא להאמין בהדברים כמשמען:

דרי"ף רש"י מבין מנית סי יצא והשקה את נחל שטים. ולפשר תפסוק גופיה לא סמכינן אלא לאחר שיצא מבית ק"ק נעשה נחל ויהוש ר' ישמעאל שגם נחוך קדשי קדשים יוצא הנחל ויעלה על שפתו וגו':

דף קכ [מאי] ועלהו לתרופה רב יצחק בר אבדימי ורב חסדא חד אמר להתיר פה של מעלה וחד אמר להתיר פה של מטה איתמר נמי חזקיה אמר להתיר פה אלמים. בר קפרא אמר להתיר פה עקרות. ר' יוחנן אמר לתרופה ממש מאי לתרופה רבי שמואל בר נחמני אמר לתואר פנים של בעלי הפה:

להתיר פה של מעלה. להתיר פה אלמים שיהו מדברים: להתיר פה של מטה. רחם בכל הנקבות האוכלות מן העלין נפקדות: איתמר נמי חזקיה וכו'. והיינו סך דלעיל להתפס:

מהרש"א ועלהו לתרופה חד אמר להתיר כו'. דלפי פשוטו מלי רפואה הת"ו סתמת. והאמר לתואר פנים של בעלי הפה. ר"ל בעלי הפה שהן הגים התורה נפה כדאמרינן לעיל שהאדם נעגל פה נברא ולפי שהם משחירין פניהם על התורה בעה"ז יהיה להם תואר פנים לעה"ב וע"ז סמך מאמר כל המשחיר פניו על דברי תורה כו' שנאמר מראהו כלבנון בחור וכו' פרש"י דכתיב לעיל מיניה שחורות כעורב הרי כמה קראי דלעיל מיניה כתיב ומראה לפרש דבחור נמי משמעו שחרות כמו הילדות והשחרות הבל ולבנון שמשנה ושח לתשחורת ובשחורות כעורב פרש"י ג"כ ע"ש שהוא מי לבחור ולזה אמר שהאדם זוכה בעולמו בעה"ב מבהיק כלבנון אם היה בחור כארזים שהיה משחיר פניו בעה"ז בבחרותו שהוא עת השחרות שהאדם נכון ללמוד תורה:

הגהה ר' יוחנן אמר לתרופה ממש. נראה דר' יוחנן דרש ולשון רפואה לא הקשה דעלהו עלמו תרופה מאי לתרופה הל"ל ועלהו תרופה ומשני כו' הפוסקים בתורה נפה להם מבהיק פנים וע"כ כמים ועלהו לא יבול שפיכת חיים נרכה לימוד לאותם שלא שתו פיהם נבילה הרי"ף:

קפא דף דרש ר' יהודה בר סימון כל המשחיר (פנים) [פניו] על דברי תורה בעה"ז הקב"ה מבהיק זיו לעה"ב

שיר השירים ה שנא' מראהו כלבנון בחור כארזים א"ר תנחום ברבי חנילאי כל המרעיב עצמו על דברי תורה בעה"ז הקב"ה

תהלים לו משביעו לעולם הבא שנא' ירוין מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם כי אתא רב דימי אמר עתיד הקב"ה ליתן לכל צדיק

שם סח וצדיק מלא עומסו שנא' ברוך ה' יום יום יעמס לנו האל ישועתנו סלה א"ל אביי וכי אפשר לומר כן והלא כבר

ישעיה מ נאמר מי מדד בשעלו מים ושמים בזרת תכן א"ל מאי טעמא לא שכיחת באגדתא דאמרי במערבא משמיה דרבא בר מרי עתיד הקב"ה ליתן לכל צדיק וצדיק שלש

משלי ח מאות ועשרה עולמות שנא' להנחיל אוהבי יש וגו' יש בגמטריא תלת מאה ועשרה הוי תניא רבי מאיר אומר

ישעיה כז במדה שאדם מודד מודדין לו דכתיב בסאסאה בשלחה תריבנה. א"ל (ר' יהודה) [ר' יהושע] וכי אפשר לומר

ע' סוטה ח כן אדם נותן מלא עומסו לעני בעה"ז הקב"ה נותן לו מלא עומסו לעה"ב והא כתיב ושמים בזרת תכן ואתה

שם ט אי אומר כן אי זה היא מדה מרובה מדה טובה מרובה או מדת פורענות הוי אומר מדה טובה מרובה ממדת

שם ע"ב פורענות במדה טובה כתיב ויצו שחקים ממעל ודלתי

תהלים שמים פתח וימטר עליהם מן לאכול ודגן שמים נתן

עח למו ובמדת פורענות הוא אומר וארובות השמים נפתחו

בראשית ז במדת פורענות כתיב ויצאו וראו בפגרי האנשים

ישעיה ס הפושעים בי כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה והיו דראון לכל בשר והלא אדם מושיט אצבעו באור בעולם הזה מיד נכוה אלא כשם שנתן הקב"ה כח ברשעים לקבל פורענותן כך נותן הקב"ה כח בצדיקים לקבל טובתן:

מראהו כלבנון. וכתיב לעיל מיניה שחורות כעורב וסמיך ליה חכו ממתקים: ירוין מדשן ביתך. דלעיל מיניה מיירי עכייכים דמרעיב את עצמו וקאמר ירוין מדשן ביתך שהקב"ה משביען לעה"ב: מלא עומסו. מלא חפניו של הקב"ה מתנה: וכי אפשר לומר כן. היאך אדם יכול לקבל מלא שועלו של הקב"ה והרי אין לו מקום ליתן דכל העולם כולו אינו אלא כזורת ועד אגודה: שלש מאות וכו'. כדי שיוכל הצדיק את העולם: במדה שאדם מודד. אם מודד ונותן לדקה לעני מלא חפניו הקב"ה מודד בחפניו ונותן לו: וכי אפשר לומר כן. שיהא הקב"ה נותן לאדם מלא חפניו והלא אינו יכול לסבול כל כך: הוי אומר מדה טובה מרובה ממדת פורענות. דבמדה טובה כתיב דלתות ובמדה פורענות כתיב ארובות הלא גדול מארובה דדי ארובות יש בדלת במסכת יומא בפרק יוה"כ אמרינן מדה טובה מרובה ומשכחינן אין לתמוה היאך יש באדם כח לקבל שכר כל כך שהרי למדת פורענות נתן הקב"ה כח באדם לקבלו כל שכן שנתן כח באדם לקבל מדה טובה:

מהרש"א כל המרעיב כו' הקב"ה משביעו לעה"ב שנא' ירוין מדשן ביתך גו'. פירש"י דלעיל מיניה מהאי קרא מיירי עניי דמרעיב עצמו כו' עכ"ל ומפירש לא ידענא עניה דמרעיב עצמו לעיל מיניה בכולי האי מהמורא וי"ל לפרש דבקרא דלעיל מיניה כתיב מה יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל כנפיך יחסיון וכ"פ מ"ש בפרק כ"ב דבדוה על ר"י בר אילעאי הרי ששה תלמידים מתכסין בטלית אחת והיינו שהיו מרעיבין עצמן על ד"ת ואף טלית לא היה לכל אחד ומבן כדרך עליה של חיה שהוא גדול כדאמרינן פרק המוכר פירות רק כנף אחד ומהטלית היה די להם וז"ש מה יקר חסדך אלהים בעיני חיה שהרי בצל כנפיך יחסיון דדי לתת כנף אחד מטלית

עין יעקב

בלי בארי .... על .... לתואר פנים של בעלי הפה. ... כל המרעיב ... פרק של .... מלא עומסו. .... עתיד הקב"ה ליתן לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות. .... הוי אומר מרה

ממלאו מרגלי נפיה וקיל: עתיד הקב"ה ליתן לכל צדיק מלא עומ:ו כו'. כי השכר שהוא יתברך ב"ה מתן הוא לפי יכולתו שהוא בב"ה ולא לפי המקבל שהוא בעל תכלית ח"ש. במתך הי' יום יום יעמס וגו' שברכת ה' יהיה לפי יכולתו יום יום יעמס של הקב"ה שהוא אלף פנים עד יום אחד של אדם יעומס לכן וזה שהוא אמר ובני אפשר כו'. כי האדם שהוא בעל תכלית יקבל שכר כ"כ שהוא בב"ה לפי שמתן מו"ש מי מדד וגו' שמדתו גדולה עד בב"ה והשי"ת עתיד הקב"ה ליתן לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות שנאמר להנחיל אהבי יש וגו'. פלא הכיר בקרא מהו אותו היש ועי"כ דרשוהו בגי' יש עולמות דבאותן עולמות יוכל האדם לקבל שכרו כ"כ וצ"ע בזה סוף מסכת עוקצין לפי הקרי אוהבי בלשון רבים אבל לפי הכתיב אוהבי בלשון יחיד דרשוהו בו לכל א' מאוהבי. ובדרך אחר במדה שאדם מודד מלמטה מודדין לו שכר מלמעלה. בלתי ב"ה ותורה"י וכי אפשר לאדם לקבל שכר כ"כ והשי"ת. בטובה טובה כתיב ויצו שחקים. קראן כאן שחקים עיש שמשחקין מן לצדיקים כדאמרינן בתגיגה. ודלתי שמים פתח כאן בטובה. כיס שפתיחה של שמו יתברך ב"ה ולכך היתה מדותיו שני דלתות אבל בפורענות כתיב נפתחו כולו כפתחו מחליקן כי ודת הפורענות משנית רק שני אחדים ותוכיח דאם מפורענות שהוא הגילה נעכרים בא"א לאדם לבטל בעה"ז הרבה מאדי אדם מוסיף חלבמי באחד מדד כמה ואעפ"כ כתיב ויצא ונאו וגו' דהיינו שיראו דבר כפלא בעיניהם על הפושעים כי תולעתם לא תמות כי דבר שאין לו עלם כמו התולעת אינו מתקיים מעכת לעמה ותולעתם לא תמות ויהיה קיים להוסיף להם פורענות ממ"ש קפה ומס לנות מותם בבבל הת' אלא בשם שנותן כו'. דהלי אין זה כח האומה שתהיה קיים כ"כ אלא שהקב"ה מתן כח ברשעים לקבל פורענותם כך נותן הקב"ה כח לצדיקים שיהיו מקבלים טובתן לפי שנותן שהוא בב"ה:

הרי"ף כל המעביר עינוו של דיח וכו'. צריך להבין היכי דמיא זה מה משום דכתיב בפסוק שלפניו נדקדק כהדיוי אבל שאדי אל זה היה מופלקים הרים ויש להם עוני ולענון דהיינו ותפסוק התים רכת ואם כוכים נתמר מה יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל כנפיך יחסיון שאין מפסק להם אלתי תחת כנפיך ושתיך ליה ירוין ותושן ביתך בתה"ג שהוא פנים הנלחן ונחל עדניך תשקם: ת"ל כי יהודה וכי אפשר לומר כן ודוי. וקשה דלא השיב לו עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק ש"י עולמות ונהיות העולמות יקבל הצותנו ושמא גימי רבי הלוי עדיין לא כאומר תידום זה אבל קשה לרב דימי שלא השיב לאביי מזוכת ר"ע המה שנותן הקב"ה כח כו' ו"ל דהכי פירושו כח באדם לקבל הוב מוכה אבל אבל אבי הינן יכים שלא שומכו על הקב"ה שאין לו מקום ליתן בו ולכן השיב שים לו לכל צדיק ש"י עולמות והתם תניה אלא תירוצו של הקב"ה אבל רבי יהודה שאל היאך יקבל אדם כל אותה טובה ולהו ותירו מתרץ הכתם אלא ועכי כח המקבל לזה תירץ לו כי הקב"ה נותן בו כח:

פיסקא ר"ע אומר אף הקורא בספרים החיצונים תנא בספרי מינין רב יוסף אמר אף בספר בן סירא אסור למיקרי א"ל אביי מאי טעמא אי לימא משום דכתיב ביה לא תנטוש גילדנא מאודניה דלא ליזיל משביה לחבלא אלא צלי יתי בנורא ואיכול ביה תרתין גריצין אי מפשטיה באורייתא נמי כתיב °לא תשחית את עצה אי מדרשא אורחא דארעא קא משמע לן דלא לבעול שלא כדרכה ואלא משום דכתיב בת לאביה מטמונא שוא מפחדה לא יישן בלילה בקטנותה שמא תתפתה בנערותה שמא תזנה בגרה שמא לא תנשא נישאת שמא לא יהיה לה בנים הזקינה שמא תעשה כשפים הא רבנן נמי אמרוה אי אפשר לעולם בלא זכרים ובלא נקבות אשרי מי שבניו זכרים אוי לו למי שבניו נקבות אלא משום דכתיב לא תיעל דוי בלבך דגברא גוברין קטיל דוי הא שלמה נמי אמרה °דאגה בלב איש ישחנה ר' אמי ור' אסי חד אמר ישיחנה מדעתו וחד אמר ישיחנה לאחרים ואלא משום דכתיב מנע רבים מתוך ביתך ולא הכל תביא אל ביתך והא רבי נמי אמרה דתניא רבי אומר לעולם אל ירבה אדם רעים בתוך ביתו שנא' °איש רעים להתרועע אלא משום דכתיב זלדקן קור טמן עבדקן סכסן. דנפח בכסי לא צחי. אמר בכאי איכול לחמא סב מיניה. מאן דאית ליה מעברתא בדיקניה כולי עלמא לא יכלי ליה אמר רב יוסף מילי מעלייתא ראית ביה דרשינן להו אשה טובה מתנה טובה בחיק ירא אלהים תנתן אשה רעה צרעת לבעלה מאי תקנתיה יגרשנה מתוך ביתו ויתרפא מצרעתו אשה יפה אשרי בעלה מספר ימיו כפלים העלם עיניך מאשת חן פן תלכד במצודתה אל תט אצל בעלה למסך עמו יין ושכר כי בתאר אשה יפה רבים הושחתו ועצומים כל הרוגיה רבים היו פצעי רוכל המרגילים לדבר ערוה כניצוץ מבעיר גחלת ככלוב מלא עוף כן בתיהם מלאים מרמה מנע רבים מתוך ביתך ולא הכל תביא אל ביתך רבים יהיו דורשי שלומך גלה סודך לאחד מאלף משוכבת חיקך שמור פתחי פיך אל תצר צרת מחר כי לא תדע מה ילד יום שמא למחר איננו ונמצא מצטער על עולם שאינו שלו. כל ימי עני רעים בן סירא אומר אף לילות בשפל גגים גגו ובמרום הרים כרמו ממטר גגים לגגו ומעפר כרמו לכרמים א"ר °זירא אמר רב כל ימי עני רעים אלו בעלי תלמוד וכו' עד שנוי וקת התחלת הילי כתים וכו':

טינין. שכופרין בתלמוד תורה: רב יוסף אמר אף ספר בן סירא. (כלומר קורא בספרים החיצונים היינו שני בספר בן סירא) שיש בו דברי הבאי ובא עליהם לידי ביטול תורה: לא תפשוש גילדנא מאודניה. כלומר לא תטול עור של דג מאזניו מעל אוזן מפני שאותה מפסיד העור דה"ל משכא לחבלא להפסד אלא צלי יתיה בנורא ואיכול ב"ה תרתין גריצין שאתה יכול לאכול עוד הרבה עמו ונאכול בו שתי חלות דהוי לפתן (שתי) [נכסי] חלות גילדנא שם הדג ל"א נהכי נקט מאודניה שדרכו של דג להתחיל הפסדו מאוזנו

עין יעקב

[illegible]

מאזנו: אי מפשטיה, אי ממשמעותיה קא מתמה באורייתא מי כתיב: דלא לבעול שלא כדרכה. דאין נכון לאדם לשנות את דרכו והיינו דקאמר מאורייתא: לא יישן. אינו יכול לישן: קטנה. קודם שהביאה ב' שערות: נערה. משהביאה ב' שערות עד שירבה השחור על הלבן הרי היא בוגרת: בנערותה שמא תזנה. ושבוגרת ראויה היא לנישואין להכי אמר שמא לא תנשא: דוי. דאגה: מנע רבים. אותן שאין לך עסק עמהם מנעם מתוך ביתך: ולא הכל תביא אל ביתך. אפי' אותם שאתה מתעסק עמהם לא תביאם תדיר לביתך אלא תפתח הדבר עמהם: איש רעים. יש לו רעים הרבה: להתרועע. לסוף מריעים לו שמתקוטט עמהם: ולדקן. מי שזקנו דקה ומועטה: קורטמן. חדע שחכם וחריף הוא ביותר: עבדקן סכסן. מי שזקנו עבה. טועה הוא: סכסן. כמו כל בר בר חנה סכסא בבבא בתרא: נפח בכסי. מי שנפח אפיה בכוסו: לא צחי. בידוע שאינו צמא: אמר במאי איכול לחמא. שאומר במאי זה נפתן אוכל פת זה: סב לחמא מיניה. בידוע שאינו רעב וקח הכוס מידו שאילו היה רעב היה אוכל: מאן דאית ליה מעברתא בדיקניה. שזקנו מחולק ומפולג ויש בין שתי שבילות כמין מעבר: כ"ע לא יכלי ליה. בערמומיתיה דמתוך שמחשב כל ימיו בערמימיות הוא משים ידו לזקנו ומושך כאדם שמחשב עד שנקרעת. נ"א [גרסי'] נכרתה מי שיש לו היכר בזקנו שעומד כ"ע שלא כעדו אין יכולין להגיע לכתו. נ"א בוורתא והוא לשון קרחה וכל הני דברי רוח ולכך אין קורין בו: דרשינן. כלומר אמרינן להו בפירקא ומשמעינן להו לכ"ע כגון כל הני אשה טובה וכו' אשה רעה לרעת לבעלה מה תקנתו יגרשנה מביתו כך הלשון בספר בן סירא אשה רעה מתנה רעה ליה: כפלים. מתב הנאה חשובין ככפלים: אל תט. אלא בעלה למסוך עמו יין ושכר: רבים היו פצעי רוכל. כמו וכמה נשים מקבל רוכל המחזר בעיר ומשאת הבשמים לנשים ונעכבין עמהם שפעמים שמוצאו בעלה עמה ומתייחד עם אשתו ומכהו ופוצעו: המרגילים לדבר עבירה. כלומר הרי הן כניצוץ מבעיר גחלת כשבית המבעיר את הפחם כך כל אשר להם כלה והולך: גחלת. אקרי פחם שאינו בוער כדאמרינן בחלים עוממות מיר: ככלוב. דירת עוף שמפות: רבים יהיו דורשי שלומך. שהוא מתחבב עם הכל ואעפ"כ לא תגלה סודך לכולם אלא לאחד מני אלף: מה ילד יום. מה אירע היום שמא למחר איננו במה הוא היום: ונמצא שמיצר על עולם שאינו שלו. על יום שאינו עתיד לראות והיינו עולם שאינו שלו שהוא מצטער עליו ודואג על הנס מיום המחרת שלא תבא עליו צרה: כל ימי עני רעים. והיינו לב משתה תמיד פסוק הוא במשלי: בשפל גגים גגו. שעני הוא ואינו יכול להגביה לפיכך ממטר גגים לגגו. שיורד ממטר הגגים הגבוהים לגגו ומזלפין עליו הגשמים ואין לו מנוחה אפי' בלילה: במרום הרים ברמו. שאין לו השגת יד לקנות כרם בשפלה בדמים יקרים וקונה לו באחד מן ההרים בזול וכל עפר שהוא מוליא לזבל מוליך הרוח מן ההר לשאר כרמים שבבקעה ונמצא העני נפסד:

מהרש"א בת לאביה מטמונא שוא כו'. לפי שיחשב האדם שנולדה לו בת שיש לו בה שכר יו"ד משנולד לו בן כי הבת מיום שנולדה היא ברשותו למכרה לאמה ולהשיאה והוא מקבל כסף קידושיה ומעשה ידיה שלו וכן שבח נעורים לאביה מה שאין כן בבן. ואמר כי מטמון זה שיש לו בה הוא ומטמון שוא כי יולא שכרו בהפסדו כי הוא מפחד תמיד עליה ואף בלילה לא יישן מדאגתו עליה וצריך לשומרה: בקטנותה שמא תתפתה וכו'. דבנערותה אפשר שיהיה לו שכר הפתוי דהיינו הקנס שהוא לאביה אבל בקטנותה אין לה קנס כדין. ואמר בנערותה שמא תזנה. אבל בגרה דאי תזנה והולכה להשיאה ובזה לא תוכל להשיאה להגון לה כדאמרי' בתך בגרה שחרר עבדך וכו': נישאת שמא לא יהיה לה בנים. וזו הדאגה בבת הוא בבן כי אין הדאגה אלא לבנים. ושאמר אי אפשר לעולם בלא זכרים וכו'. מבואר בפ"ק דב"ב ע"ש: מנע רבים מתוך ביתך וכו'. אבל רבים אמר שימנע אותם מתוך ומפנימות של ביתו וכו' אפשר ברבים שימצאו בהם רשעים שאין לאדם לגלות להם מסתורין אבל אל הבית דהיינו מחוץ לבית יביא רבים הצריכים לו כי העניים רבים הם אך לא הכל תבוא אף מחולה לו ועל כתובות מייתי דאמר רבי לא ירבה אדם רעים בתוך ביתו דהיינו בפנימית של בית כי ברבים הרעים אפשר ביתו נמס רשעים כמ"ש איש רעים להתרועע וק"ל: **אשה טובה** מתנה כו'. ר"ל היא מתנה טובה לפי הגזרה כמ"ש מ' יום קודם יצירת הולד ב"ק אומרת בת פלוני לפלוני אבל אמר שאפשר שתשנה הגזרה והיא בחיק ירא אלהים תנתן ע"י בקשת רחמים: ואמר אשה רעה צרעת וכו'. כמו הצרעת שהיא רעה הדבוקה באדם כמ"ש ולרעת כענין תדבק וגו'. כך האשה הרעה היא הרעה הדבוקה באדם עד שמרחיקה ומגרשה מתוך ביתו. ואמר אשה יפה. לפי פשוטו גם היפה במעשיה אשרי בעלה שהיא מצילה אותו מאשה אחרים כמ"ש דיה שמצילה לו מעבירה וה"ש מספר ימיו בכפלים. לפי שאמר בעבירה הכרת הכרת בעולם הזה ובעה"ב ואמרי' בפרק הזה בעבירות אבות אין שהוא מורידי גיהנם ואין עולין ולה"ה באשה שמצלת את האדם מעבירה שמספר ימיו כפלים בעולם הזה ובעה"ב: העלם עיניך מאשת חן וכו'. והיא איש כי אפשר שלא תהיה יפה אבל הקב"ה נותן לה חן בעיני הרואה וה"ש פן תלכד במצודתה כי היא אינה רק מצודת היצה"ר: **אל תט אצל בעלה** למסוך וכו'. כמ"ש זנות יין ותירוש וגו'. ואמר כי בתואר אשה יפה וכו'. כי אשה יפה לבעלה הנזכרת לעיל הוא גם במעשים טובים לעה"ב ולעה"ז אבל הגזרה רק בתואר של אשה היפה רבים הושחתו בעה"ז ועצומים כל הרוגיה לעה"ב יורדי גיהנם. ואמר רבים פצעי רוכל וכו'. כי הרוכל הוא המוציאו להם דברים שהנשים מתקשטות בהם ומביאים לדבר ערוה כדאמר בבשות לין בפרק במה אשה ומכניסות יצה"ר בבחורי ישראל כאדם בכשפים. וה"ש הכל בניצוץ המבעיר גחלת. כן מבעירם את של יצה"ר באדם. ואמר ככלוב מלא עוף וכו'. כמו שאלו העופות הנכנסים בכלוב כרמים מבחוץ וה"ה שלא יגיע גם ממלחם מבחוץ כן בתיהם מלא מרמה וה"ה שלא יגיע מורותם מבחוץ בדבר ערוה שזכר. ואמר מנע רבים וכו'. מבואר לעיל. ואמר רבים יהיו דורשי שלומך וכו'. ואעפ"כ לא תגלה סודך וכו'. כי במה לבם אינם שלמים עמך והוסיף לומר דאפי' נגד שוכבת חיקך שהיא אשתך שמור פתחי פיך. ואמר אל תצר וכו'. התחיל בלשון נוכח וסיים שמא למחר איננו בלשון נסתר ואפשר שלא רצה לסיים תוגה קללתו לנוכח כדרך הכתובים וע"ל כי שמא למחר איננו ר"ל שגם הצרה שדואג עליה איננו ההיא. ואמר כל ימי עני רעים וכו'. מבואר בפרק מי שמת עיין שם:

יו"ד קא קפא: **ת"ר** הקורא פסוק של שיר השירים ועושה אותו כמין זמר והקורא פסוק בבית משתאות בלא זמנו מביא רעה לעולם מפני שהתורה חוגרת שק ועומדת לפני הקב"ה ואומרת לפניו רבש"ע עשאוני בניך ככנור שמנגנים בו [לצים] אמר לה בתי בשעה שאוכלין ושותין במה יתעסקו אמרה לפניו רבש"ע אם בעלי מקרא הם יעסקו בתורה ובנביאים ובכתובים אם בעלי משנה הם יעסקו במשנה ובהלכות ובהגדות ואם בעלי תלמוד הם יעסקו בהלכות הפסח בפסח בהלכות עצרת בעצרת בהלכות החג בחג. העיד ר' שמעון בן אלעזר משום ר' (שמעון) [*יהושע] בן חנניה כל הקורא פסוק בזמנו מביא טובה לעולם שנאמר °ודבר בעתו מה טוב: נ"י ת יהושע / משלי טו

רש"י. הקורא שיר השירים ועושה אותו [כמין זמר] שקורא בנגינה אחרת שאינו נקוד בה ועושה אותו כמין שיר ואף על פי ששיר השירים שיר הוא ועיקרו שיר אסור לעשותו כמין שיר אלא בקריאתו: הקורא פסוק בבית המשתאות בלא זמנו. שעל היין שותה ומשתכר וקורא פסוקים בקול רם לשחק בהם בני המשתה אבל אם אמרו בשעת הסעודה כגון שהיה יום טוב ונטל כוס בידו ואומר עליו דברי הגדה ופסוקים מענינו של יום מביא טובה לעולם:

מהרש"א הקורא פסוק של שיר השירים וכו'. לפי שהספר נקרא שיר השירים ומדבר במשל ומליצה יחשוב המשורר לעשותו כמין זמר ושיר בעלמא: והקורא פסוק בבית משתאות בלא זמנו וכו'. היינו במשתאות ושמחות הרבות שהם בכל השנה בלא זמן שאותן השמחות נוגע על איסור הם ולאפוקי במשתאות השמחות שהם של מצוה בזמנו כגון הלכות פסח בפסח וכו' כדלקמן. ואמר שמביא רעה לעולם מפני שהתורה וכו'. כמ"ש דבשמחה של איסור הוא בכל השנה ולא הביא ראיה לזה אבל קודם אהספק דאמר לקמן כל הקורא פסוק בזמנו מביא טובה וכו': ת"ש עשאוני בניך. בשמחת רשות שלהם ככנור שמנגנים בהם הללים בשמחתם: אמר לה בתי בשעה שאוכלים ושותים וכו'. גם בלא שמחה בכל השנה במה יעסקו: אמרה לו רבש"ע אם בעלי מקרא כו'. ר"ל יהיה להם עסק בהם כעוסק בתורה ולא כעוסק בשיר הזמר כדאמרי' במדרש גמור ומורסא תהא ומייתי לה מקרא ודבר בעתו ר"ל דבר של תורה בעתו דהיינו פסח בפסח וכו' שהוא שמחה של מצוה מה מאוד מביא טובה לעולם:

קפב: **פיסקא** והלוחש על המכה. א"ר יוחנן וברוקק בה לפי שאין מזכירין שם שמים על הרקיקה אתמר רב אמר אפי' בנגע צרעת ר' חנינא אמר אפי' ויקרא אל משה:

וברוקק. שכן דרך הלוחשין לרקק קודם הלחש ואסור להזכיר פסוק על הלחישה ויש לחשים שדרכן לרוק אחריהם ואומר אותו בלשון לעז ומזכירים להם שם בלשון לעז ואומר לי רבי דמותר דאין אסור אלא לרוק אחר הרקיקה דנראה דמזכיר השם על הרקיקה ועוד לא מיתסר אלא בלחש אבל בלעז לא: אפי' בנגע צרעת. אפילו לוחש האי קרא דלית ביה ש"ש על הרקיקה שקורא נגע צרעת כי תהיה באדם והובא אל הכהן לשם רפואה אין לו חלק לעוה"ב: ואפילו ויקרא אל משה. שאין בו לא חולי ולא נגע דאין ראוי ללוחשו על המכה ואין מזכיר לשם רפואה אלא כסבור הוא להגן בזכות דברי תורה שהוא מזכיר אסור ללוחשו:

מהרש"א והלוחש על המכה וכו'. והטעם שאסור להתרפאות בדברי תורה מבואר ואולי שבכל אלה לפי שעושה התורה כשאר דברים שבעולם שמרפאים החולה והמכה ולאו כן כי התורה יש לה מעלה יתירה שבקיומה ולימודה היא מגינה על האדם שלא יבא כלל לידי חולי ומכה וכדקאמר בפרק ידיעות הטומאה דלשון בתורה עכ"ל והיינו דמייתי מקרא לא אשים עליך לפי שהיא מגינה וק"ל:

קפה: יו"ד סה **רב** יצחק בר שמואל בר מרתא איקלע להוא אושפיזא אייתיאו ליה משחא בכנא שף נפקן ליה צמחי באפיה נפק לשוקא חזיתיה ההיא איתתא אמרה זיקא דחמת קא חזינא הבא עבדא ליה מלתא ואיתסי א"ל ר' אבא לרבה בר מרי כתיב °כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך וכי מאחר שלא שם רפואה למה א"ל הכי אמר ר' יוחנן מקרא זה מעצמו נדרש שנא' °ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך אם תשמע לא אשים ואם לאו אשים ואע"פ כן אני ה' רופאך: שמות טו / שם

שף. סך שמן בפניו: צמחין. אבעבועות מלכין: זיקא דחמת. רוח של אותו שד ששמו חמת אני רואה בפניך שאחזך:

מהרש"א אם תשמע לא אשים כו'. מבואר כדלעיל אם תשמע לא אשים לפי שהתורה מגינה. ולכן אם תשמע לא אשים ואם לא תשמע אשים וכו'. מבואר נמי ואם תעבירו על פקודי משה אשים עליך ואם תחזור לעבודת אלהים אני ה' רופאך. ולכאורה מלת כי אינו מיושב לפי פשוטו ולפי הדקדוק שהוסיף רש"י בפי' החומש יתיישב שכתב ואם אשים הרי הוא כלא הושמה כי אני ה' רופאך עכ"ל דר"ל דאם אשים חסר מן המקרא אבל כיון דהשימה הזה כאילו לא הושמה יהיה ואם אשים בכה האמור חולה אשים הוא שכתוב טעם דלכך הוי גם השימה כאילו לא הושמה כיון שאני ה' רופאך ויסלק נידי לרפואת שמקלי' בכה ג"ז שגם אחר רפואת המכה ככרת בראשם מה ודיק:

עין יעקב

ענפי יוסף פי"א ע"ש: הקורא פסוק של שיר השירים ועושה אותו כמין זמר. [illegible]

הרי"ף ההגפיס אלא כי אינו רי"ש לפי הדרש. נראה דאם תביעה אינו לא אפים ולא אמר אלפה מבורך הטעם הוא כי אני ה' רופאך אעי"פ שלא תשמע:

קפו ס"ס **אמר** רבה בר בר חנה כשחלה רבי אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו אמר להם חמה עזה יש בעולם התחילו [הן] בוכים ור' עקיבא משחק אמרו לו מפני מה אתה שוחק אמר להם וכי מפני מה אתם בוכים אמרו לו אפשר ספר תורה שרוי בצער ולא נבכה אמר להם לכך אני משחק שכל זמן שאני רואה רבי שאין יינו מחמיץ ואין פשתנו לוקה ואין שמנו מבאיש ואין דובשנו מדביש אמרתי שמא ח"ו קבל רבי עולמו ועכשיו שאני רואה רבי בצער אני שמח א"ל עקיבא כלום חסרתי מן התורה כולה א"ל למדתנו רבינו °כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא: קהלת ז

המה עזה יש בעולם. על עלמו היה אומר שכעס עליו המקום והכביד חוליו: שכל זמן שהייתי רואה את רבי שאין יינו מחמיץ וכו'. כלומר שהיתה הצלחה בכל מעשיו אמרתי קבל רבי את עולמו כל שכרו: רואה רבי בצער. ושכח עכשיו לחנא לכך אני שמח: מדביש. מתקלקל ונעשה כמו מחמת חימוס: כלום חסרתי. שלחה אומר אני קוצל שכותי:

מהרש"א המה עזה יש בעולם וכו'. מ"ק פרש"י אבל עלמון יש בעולם לא משמע כן אלא ד"ס לפרש שעליהן אמר כך כמ"ש בק"פ ד' מיתות שאמר להם המה אני אם יגעתי ויגיעת עלמון כי ע"ש. וכן מ"ש הכא ס"ת שרוי בצער ואגן לא נבכה. ע"פ מש"ס נטל ב' זרועותיו והניחן על לבו אמר אוי לכם ב' זרועותי שהן ככבי ס"ת כי כמבואר שם. וכן מ"ש כלום חסרתי מן התורה. מבואר שם. והא"ל ר"ע למדתנו רבינו כי אדם וגו'. אע"ג דקרא הוא א"ל בגבון הזה בדרך שאלה והשובה התלמיד לרב ויש לדקדק בזה דבפרק במה בהמה איכא למ"ד דאין מיתה בלא חטא כו' ומביק עליה תיובתא נהה"א דדי אתו בעניו כל כתב והמאי לא הקב"ה עהבא דקא"ל ר' עקיבא לר"א כי אדם אין צדיק וגו' דמשמע ויכיה דאין מיתה בלא חטא ולפי מה שכתבו התוספות שם אהה"א דדי מתו בעטיו כל נתש והא דכתיב כי אדם אין צדיק בארץ וגו' ברוב בני אדם קאמר עכ"ל יש ליישב דס"ג ר"ע קאמר לר"א באפשר שגם אתה מרוב בני אדם ודוהק:

הרי"ף רש"י על עצמו היה אומר. ואפשר י"ל לא על עצמו כי אמר יש בעולם כוונתו דיסורין עליו ומעותו החוי ולזה הם בוכים כי א"ל כלום קפלתי להכרית מיסורים אינם תגד עלמו השיבו ר"ע אין צדיק וגו' א"פ י"ל עבור עצמו ושלא יקבל שכרו אלא להנא:

קפז ס"ס **ת"ר** כשחלה רבי אליעזר נכנסו ד' זקנים לבקרו רבי טרפון ורבי יהושע ור' אלעזר בן עזריה ור"ע. נענה ר' טרפון ואמר טוב אתה לישראל מטפה של גשמים שטפה של גשמים בעוה"ז ורבי בעוה"ז ולעוה"ב. נענה ר' יהושע ואמר טוב אתה לישראל יותר מגלגל חמה שגלגל חמה בעוה"ז ורבי בעוה"ז ולעוה"ב. נענה ר' אלעזר בן עזריה ואמר טוב אתה לישראל יותר מאב ואם שאב ואם בעוה"ז ורבי בעוה"ז ולעוה"ב. נענה רבי עקיבא ואמר חביבין יסורין [אמר להם סמכוני ואשמעה דברי עקיבא תלמידי שאמר חביבין יסורין] א"ל עקיבא זו מנין לך אמר מקרא אני דורש °בן שתים עשרה שנה מנשה במלכו וחמשים וחמש שנה מלך בירושלים ויעש הרע בעיני ה' וכתיב °*גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיה מלך יהודה וכי חזקיהו מלך יהודה לכל העולם כולו לימד תורה ולמנשה בנו לא לימד תורה אלא מכל טורח שטרח בו ומכל עמל שעמל בו לא העלוהו למוטב אלא יסורין שנא' °וידבר ה' אל מנשה ואל עמו ולא הקשיבו ויבא ה' עליהם את שרי הצבא אשר למלך אשור וילכדו את מנשה בחוחים ויאסרוהו בנחשתים ויוליכהו בבלה וכתיב °ובהיצר לו חלה את פני ה' ונכנע ויתפלל אליו ויעתר לו [וישמע תחנתו] (*מאי עביד ליה שדיוה בדודא דנחשא ושדו נורא תותיה והוה קא מצטער טובא אמר היכי לעביד נקרייה להקב"ה בעים עילואי נקרייה לעז לית בה. ממשא מה עשה קרא לגדולים ולא עניוהו קרא לקטנים ולא עניוהו אמר רבונו של עולם אי עניית עניית ואי לא אמינא איתו נמי כוותהון מיד ויעתר לו) וישיבהו [ירושלים] למלכותו הא למדת שחביבין יסורין:

מלכים ב כא
משלי כה
ד"ה ב לג
שם
כ"ה ה"י ע"ב ספרו

שגלגל חמה בעוה"ז. ולא לעתיד שמאורות מתחדשות: חביבין יסורין. שמכפרין עליך: גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיה. היו תלמידי חזקיה כדקיימא לן במסכתין בב"ב חזקיה וסייעתו כתבו משלי מכלל דחזקיה היה מלמד לכל ובהלמדן כגון חרב על פתח בהמ"ד וכו' שלמכבה גם למד: מכל טורח שטרח בו. כלומר:

מהרש"א טוב אתה מטפה כו'. יראה שכל אחד מהם נקט בדבריו מדה והנהגה אחת שבעולם מן הב' עולמות כי הנהגה של גשמים שמלמטה שולה להטיב לבריות היא מלמטה כמ"ש ואד יעלה מן הארץ ומפה היורדת מלמעלה מאין שלין כמלים מלמטה והנהגה שכית וגלגל חמה כמלית מפנת להטיב לבריות מעולם אמלעי והנהגה המליכית מאב ואם בהם כדיבורם וכח הנשמה שמעולם עליון מגדלים ומכינים להטיב לבניהם אחריהם אבל הנהגות שלהם אינן רק בעוה"ז משא"כ הנהגת הרב לתלמידו שמטיב לו בעוה"ז ובעוה"ב ולפי שראה ר"ע שהיו מלטערין על לערו כדלעיל לכך אמר שלא תלטערו בכך לפי שחביבין יסורין ומוכחו הן מאין לכפר עליו. ואמר וכי חזקיה לכל עולם כולו לימד תורה כו'. לפי שספר משלי מדבר בהנהגת בן אדם ודרך ארץ ע"פ התורה אשר גם דת המוסרים מודה בזה ע"כ אמר לכל עולם כולו לימד. ומאמר שדיוה בדודא דנחשא ושדי נורא תותיה כו'. אפשר דילא נסס זה פורש

עין יעקב

נמה. קיק לפי מה דאיתא בפ"ק דחגיגה דף י"ג שהקב"ה בם ושולם וקדם נתבה פ"ע ח"ב אפי מפני שהקב"ה הקדים ברשולה בלא חטא שמתלה ול"ש: המה עזה יש בעולם כי לפי שטחו בלא חטא כלל א"כ מה בזה הזהר כי מפני שעה מלכם יגדיק לכך הזקינו עם בוכים מש"כ ר"ע לטעמו דבפיוך וקאמר בפסוק דכתיב כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא לכך היה ושמח: נענה ר' טרפון. בזה נ"כ כלבו לטעמיה דגלגל ולינתו סברי שלא חטא כלל והוא רק נתגן על בני דורו אלא כי תמני הרעה נלאמף הלדיק לכך אמרו טוב אתה לישראל לגגן עליהם ורבי עקיבא לטעמו דגלו עליו יסורים לכפרם העלו נ"ל חביבין יסורין וכמש"י שמכפרין עליך: ולמנשה בנו לא למד

פלדם. מרלסתו בנמסמים, דהייט נגוד סל מתנה ודרים ליה פני נתנת עלגק סולים כמו נתסתה ממחממה וכמו נמתתו סל מסר דמקכת סלים כפרס״י פרק כירס והייט סהים מיסתו בנתבמו וסולים סל סדוד ע״י פספיק מחתיו הלם וע״י זם היגב. ט וחלה וגו׳. כלמר היכי ליעבר כר קרא. לגדולים כו׳. כל זם בכפרי סנמסמם לוט ולא לגם זם סדרם. עדכתיב בקיפים דקרא ויתפלל תר וידע מנסה כי ה׳ הוא האלהים דמשמע סקרא קודם לאלהים אחרים:

הרי״ף נענה רבי פרשן כי מנספה סל נמונים. נראה לפי דלמרי יומא דתפלה ביותא דדינא ולע״פ כן מועילים לישראל והם אינם אלא למולם הזה ויסורין סל רבי מכפרים על ישראל ומגינים עליהם אף לעולם הבא ורבי יהושע סגיא לדים לפי דאמרינן בפיתחן סולמי דגולא ממו בחמה כל יומא מיולא ומליל לישראל בעולם הזה ויסורין סל רבי מכפרין עוונותיהם סל ישראל ומועילים להם לעה״ב ולתחיע מפל יותר ממגב ולם סכן מייסרין בדברים לבניהם כדי לקרבם לעה״ז אבל מתוך יסורין סל רבי יאמרו כולם אם נאלוים כלא סנאסבה כי נמלא מורים נתסובה וגולים. למחיב מבל רעיק אמר אינו כן כי לפי דבריסם אינן מביגים יסורין כיון סאינם גלים עגבר עלמו. רק להסית לאמרים אלא מגינין יסורין סמכפרין על עלמו כי אדם אין לדיק גולר והביא ראיה ממגסה אע״פ סלמד תורה הרבה לא הוציאו אלא יסורין:

קפה תניא שלשה באו בעלילה. ואלו הן קין. עשו. ומנשה. קין דכתיב ״גדול עוני מנשוא אמר לפניו רבש״ע בראשית ד כלום גדול עוני מששים רבוא שעתידין לחטוא לפניך ואתה סולח להם. עשו דכתיב ״הברכה אחת היא לך שם כז אבי. מנשה בתחלה קרא לאלוהות הרבה ולבסוף קרא לאלהי אבותיו:

שלשה באו בעלילה. סלא באו בנקם לפני הקב״ה (בתחנם) [בתפלה] אלא באו בעלילה שאמרו דברים של כיעור שאין נאה לומר: **הברכה אחת היא.** ומי אין לך ברכה יותר הטובה כלאת השיתו ועלאת לו: **מנשה.** בא בעלילה שלא התפלל למקום אלא לבסוף אם לא תושיעני מה הועיל לי שקראתי לך יותר מאחר אלוהות והיינו דכתיב ויכנע לפני ה׳ אלהי אבותיו מכלל דעד השתא לפני אלוהות אחרים נכנע:

מהרש״א בעלילה באו וגו׳. עיין פרש״י אבל ג׳ עלילה לא נאמר כן בכינוי אלא אדרבה. נאמר על מי שבא בעקיפין ודבר שלום אמת תמו.בכין. אבל לסלן והם לה עלילות לדברים גו׳ ונראה לומר שכתבם רש״י דולא׳ שטעמות אלו הגי הוי. עלילות ולא טעמות אמיתיות דהלא שהיה לכם תשובה אלא דלפי. קנאם, שהיו דבריהם טענת של. נלאה סלא היה סמוגה ובדי שלא יסרחה. אחרי עלותיו של הקב״ה עלתם לכם טענתם אף על פי שבעלילם הוי וקי״ל: ששי רבוא כו׳. יש לפרש דתנלא הרבים שהם. ס׳ רבוא הוא יותר גדול מחטא של יחיד א״כ י״ל כלום גדול שני חטוא בין אדם לחבירו כליות הצבל תשון ס׳ רבוא שמנש .לא הבבל שהיה עבירה בין אדם למקום תם, מדקדק לומר משמידין לחטוא לפניך. דהיינו שן שהוא לפניך וקי״ל: הברכה אחת היא לך אבי כו׳. שהיה לו מקום הרגאל אינו לא נכבו פיסים מהריאר כי יש שתי ברכות וכביטול שאין ביד הקב״ה. בבל הברכות אלא ביד אלוה אחר היה שברכה אחת היא לך מסקדום בחוץ הוא:

קפט דף צ **משנה** שלשה מלכים וארבעה הדיוטות אין להם חלק לעולם הבא. שלשה מלכים. ירבעם אחאב. ומנשה. רבי יהודה אומר מנשה יש לו חלק לעולם הבא שנאמר ״ויתפלל אליו [ויעתר לו] וישמע ד״ה ב לג תחנתו וישיבהו ירושלים למלכותו. אמרו ליה למלכותו השיבו ולא לחיי עולם הבא השיבו. ארבעה הדיוטות. בלעם. ודואג. ואחיתופל. וגיחזי: (גמ׳ מי מנאן א״ר אשי אנשי כנסת הגדולה):

הרמב״ם ז״ל אומם זכר אלה לגודל וגדולתם בחכמה וכולא יחשוב החוטא כי לאלה חכמתם חכמת התורה שהיו יודעין אותם ידיעה גדולה יש להם חלק לעולם הבא לכן הודיעם שיסוד האמונה נתקלקל אבל הגזכרים ונפסקו בקנאתם ולפיכך נדחו מחיי העולם הבא והנה נלמם והוא אינו הגדולה, מישראל לפי שחסידי אוה״ע יש להם חלק לעה״ב והודיע כי יבלעם מרבעי עה״ע ואין לו חלק לעולם הבא: מי מנאן. להנך שלשה מלכים והדיוטות דקתני בתתניתין אין להם חלק:

אינו בכתי כאן דתני ידוע כחם אם לא בנכיאים ואחד דאנשי כנסת בנביאים אחרו הגדולה, שהיו בהם נביאים לוהגזי זכרים מלאכי מגלה אותן

ת״ר ירבעם שריבע עם. ד״א ירבעם שעשה מריבה בעם ד״א ירבעם שעשה מריבה בין ישראל לאביהם שבשמים. בן נבט בן שניבט ולא ראה. תנא הוא נבט קצ הוא מיכה הוא שבע בן בכרי. נבט שניבט ולא ראה. דף קא מיכה שנתמכמך בבנין ומה שמו שבע בן בכרי שמו. ת״ר שלשה ניבטו ולא ראו ואלו הן. נבט. ואחיתופל. ואצטגניני פרעה. נבט שראה אש שיוצא מאמתו הוא סבר איהו מליך ולא היא ירבעם הוא דנפק מיניה. אחיתופל ראה צרעת שפרחה לו על אמתו הוא סבר איהו מליך ולא היא בת שבע [בתו] היא דנפק מינה שלמה. אצטגניני פרעה דא״ר חמא בר חנינא מאי דכתיב ״המה מי מריבה המה שראו אצטגניני פרעה במדבר כ וטעו ראו שמושיען של ישראל במים הוא לוקה אמרו ״כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו והם לא ידעו שעל שמות א עסקי מי מריבה הוא לוקה ומנא לן דלא אתי לעלמא דאתי דכתיב ״ויהי בדבר הזה לחטאת בית ירבעם מ״א יג להכחיד ולהשמיד מעל פני האדמה להכחיד בעה״ז ולהשמיד לעה״ב. אמר ר׳ יוחנן מפני מה זכה ירבעם למלכות מפני שהוכיח את שלמה (לשם שמים) ומפני אינו בכתי מה נענש מפני שהוכיחו ברבים שנאמר ״וזה הדבר שם יא אשר הרים יד במלך שלמה בנה את המלוא סגר את פרץ עיר דוד אביו אל דוד אביך פרץ פרצות בחומה כדי שיעלו ישראל לרגל ואתה גדרת אותם כדי לעשו אנגריא לבת פרעה ומאי זה אשר הרים יד במלך אמר רב נחמן שחלץ תפיליו (לפניו) [בפניו]:

שריבע

עין יעקב

[illegible]

שריבע עם. שריבן את ישראל והשפילם: עושה מריבה בעם. הריבם אלו עם אלו בעסק ע"ז זה עובד וזה מוחה בידו ובא לידי מחלוקת: שניבט ולא ראה. היה סבור להביט יפה ולעמוד על דבר עיקר ולא ראה שטעה כדאמרינן לקמן ראה אש יוצאה מאמתו וכו': נתמסמך בבנין. של מלאים שנתמעטו בבנין במקום לבנה כדמפרש בהגדה. שא"ל נעשה להקב"ה אחת הרשותם לעם הזה שמכשיו אם אין לאם לבנים ממעין בני ישראל בבנין א"ל הקב"ה קולים (אבי מכלה) [הם מכלין] שגלוי לפני אלו הם חיים היו רשעים גמורים ואם הרלם תנסה ותוליא אחד מהן הלך והוליא את מיכה: ל"א כשנתמכך עסק בבנין עד שמעשה מך כדאמרינן כל העוסק בבנין מתמסכן: הוא סבר אידו מליך. ולכן כשראה שבע בן בכרי וקבץ כל ישראל אליו והיה רולה למלוך כדכתיב בקרא: אידו מליך. ולכן נעשה יועץ לאבשלום כדי שתבוא המלוכה מדוד לאבשלום ובין כך ובין כך יתגלגל הדבר ותשוב אליו: על מי מריבה. שבשעה שאמר משה כל המורים מעגם ולא נכנס לא"י: ומנא לן דלא אתי. ירבעם לעלמא דאתי וה"נ עכרם לקמן בשלש ג' מלכים וד' הדיוטות: הוכיח את שלמה. כדמפרש ואזיל דאמר חוד אביך כו': ומפני מה נענש שהוכיחו ברבים. לביישו: פרץ פרצות בחומה כדי שיעלו. ויכנסו בדרך: ואתה גדרת אותם כדי לעשות אנגריא. כדי שיכנסו בשערים נידע מי נכנס כדי לגבות מס לבת פרעה מ"ר. ל"א שסגר השערים ועשה מגדל לבת פרעה על אחת מן השערים וכולם עוברים דרך שם כדי שיהיו מלוין עמה לכבדה ולעבדה. כל עבודת בית המלך קרי אנגריא, ל"א לגבות אנגריא שהיה רגיל שלמה לסגור הלשוח השערים ומלביע ומפתחות בידו ודרכו של מלך ליתן שלשה בשעת ביאת ישראל עומדין על פתח השערים עד שיעמוד המלך ואמר לו ירבעם אתה רולה שיתנו לך אנגריא לבת פרעה שתתן לגם ומפתחות: בית המלוא. אחד מן הפרלים. גדר ומלאת לכותל החומה. ועשה שם מגדל לבת פרעה ולאנשים שהעבדים לה לעיל מהאי קרא כתיב וירם יד במלך כלומר קם ובדברים כנגד המלך ומנד בו: שהלין תפיליו בפניו. בהיה לו לפשוט לגבי אחר שעבר. איתת עלנום ובלוין כלא נסבר. ל"א שחלץ תפיליו בפניו לגלת להסרים בכבוד מלוקה. חלץ תפיליו אין נכון לבוא בגלוי ראש לפני המלך והוא הסתיל בגמר בכך להראות ולומר לו שאינו כבוד המלך:

מהרש"א שריבע עם כו'. פרש"י שהשפיל את ישראל מלשון רביעה וכדאמרינן בפרק במה בהמה בשעה שהעמיד ירבעם ב' עגלי זהב נבנה לריף אחד והוא איטליא של יון וע"ל שהוא נעשה בעל של עם כדאמרינן בתענית לנוה נקרא רביעם שהבנה הקרקע שהוא נעשה בעל של הארץ: שעשה מריבה בין ישראל כו'. עיין פרש"י ואולי פירושו היה נראה לפרש כפשוטו שעשה מריבה בין העם שגעשו לשתי ממלכות ונחלקו זה עם זה. ושאמר שניבט ולא ראה. ר"ל שלא היה לו רק הבטה במלאכה ולא ראיה ממש בסתר טעה: הוא נבט הוא מיכה הוא שבע כו'. דכנה היה משבט אפרים ומיכה ושבע בן בכרי משום דגן ג"כ

א"ש מהר אפרים גם במעשה דשבע בן בכרי כתיב והם נקרא איש בליעל וע"פ מעשה מיכה שקידם לו דכתיב בשופטים אלו אנשים בני בליעל גו' עם לנבך בליעל גו' ובמעשה דירבעם כתיב ויקבצו אנשי רקים בני בליעל גו' וע"פ מעשה דשבע בן בכרי שקידם לו שנהרג אביו כנון שהוא שבע בן בכרי ועשה אחרי אלמנה במעשה דירבעם וקאמר דבמעשה מיכה קראו מיכה ע"פ מעשה דקידם לו במלרים שנתמסמך בבנין ובמעשה דירבעם שקראו נבט ע"פ שניבט ולא ראה שעל מעשה ירבעם ראה יולא אש מאמתו אך קשה בקרא נאמר דשבע בן בכרי הוא כנגד דהא בשבע בן בכרי כתיב איש ימיני דמשמע שהיה מבנימין וכנגד מאפרים היה וי"ל דקראו איש ימיני ע"ש שהיה חולק במלכות בית דוד שהשבע בימין היו חולקים במלכותו של דוד בשביל שאול: שראה אש יוצאה מאמתו כו'. אמתו הוא רמז על זרעו שמשם יצא אש המחלוקת לכלות מלכות בית דוד וכן נתכוין לרעת פרחה על אמתו רמז על זרעו שיפרח ממנו המלוכה ע"י לרעת כדאמר לקמן שנצטרע דוד ו' חדשים ע"י מעשה דבת שבע: לחטאת בית ירבעם להכחיד כו'. נקט בית ירבעם לענין שכתוב שנענש כדכתיב שלא נשאר לו כן ושאר: מפני שהוכיחו ברבים כו'. כיון דכל זה הוכחה היה לא היה לו לקרותו מורד כמ"ש את הדבר הרים יד גו' אי לאו שהוכיחו ברבים שהוא הוא המורד שהיה לו להוכיחו בלעטה ויש לדקדק דהא שוכשו של ירבעם מפורש בקרא שנענש על שהחטיא את ישראל בע"ז וי"ל כעכין שאמרו עבירה גוררת עבירה דאי לאו בגסות הרוח שהיה בו סומך במלכות בית דוד לא היה בא להחטיא ישראל לעבוד ע"ז כדלקמן: וזה אשר הרים גו' שהלין תפיליו בו'. שמעתי בזה פירוש ע"ש בר"ש אלמלא כוונת כל מלאכות שעבד שלמה לרבו אתלמיד שמשם לרבו חוץ מהתרת מנעל ולא אמרו דלא נוח תפילין אבל מכה תפילין נ"ש לך בא והפחה. כשהוא חולץ תפילין לפניו מראה שאינו רולה לעבוד לו עוד כל עבודות שהעבד עושה לרבו:

אמר רב נחמן גסות הרוח שהיה בו בירבעם טרדתו מן העולם שנא' ויאמר ירבעם בלבו עתה תשוב (המלוכה) [הממלכה] לבית דוד אם יעלה העם הזה לעשות זבחים בבית ה' בירושלים ושב לב העם הזה אל אדוניהם אל רחבעם מלך יהודה והרגוני ושבו אל רחבעם מלך יהודה, (אמר) גמירי דאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית יהודה בלבד כיון דחזו ליה לרחבעם דיתיב ואנא קאימנא סברי הא מלכא והא עבדא ואי יתיבנא מורד במלכות הואי וקטלין לי ואזלו בתריה מיד ויועץ המלך ויעש שני עגלי זהב ויאמר רב לכם מעלות ירושלים הנה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים וישם את האחד בבית אל ואת האחד [נתן] בדן מאי ויועץ אמר רב יהודה (אמר רב) שהושיב רשע אצל צדיק אמר להו חתמיתו על כל דעבידנא אמרו ליה הן אמר להו מלכא בעינא למיהוי אמרו ליה הן כל דאמינא לכו עבדיתו א"ל הן אפי' למפלח לע"ז אמר ליה צדיק

חז

עין יעקב

מולך לבן נחסב לו לבטוח: ואי יתיבנא מורד במלכות הוא. כלומר כל זה שלא על ...

חזי איל רשע לצדיק סלקא דעתך דגברא כירבעם פלח לע"ז אלא למינסינהו הוא דקא בעי אי מקבליתו למימריה או לא ואף אחיה השילוני טעה וחתם דהוא ירוא צדיקא רבה הוה שנאמר ויאמר ה' אל יהוא יען אשר הטיבות לעשות הישר בעיני (ה') וגו' וכתיב ויהוא לא שמר ללכת בתורת ה' אלהי ישראל וגו' מאי גרמה ליה אמר אביי ברית כרותה לשפתים שנאמר אחאב עבד הבעל מעט יהוא יעבדנו הרבה. רבא אמר חותמו של אחיה השילוני ראה וטעה דכתיב ושחטה שטים העמיקו ואני מוסר לכלם א"ר יוחנן אמר הקב"ה הם העמיקו משלי אני אמרתי כל שאינו עולה לרגל עובר בעשה והם אמרו כל העולה לרגל ידקר בחרב:

גמ' דאין ישיבה. הלכה לנסח נסיכי ולא מקרא: שהושיב רשע אצל צדיק. ואומר נאם להעמיד לכם לכם אחד בנית אל ואחד דגן סקכינו עמו: א"ל רשע לצדיק ס"ד גברא כירבעם פלח לע"ז אלא לנסויינהו בעי. אם דעתם שלם עמו נתגלה בדבר וכך היה מטעם רשע לצדיק עד שהיו מלן המוטן וכשכן היו הולים לסוג לא היו ימלין לחזור בהם: אף אחיה השילוני טעה. בדבר דסבר לנסויינהו אתי וחתם בלותו מעשם: שנא' ויאמר ה' אל יהוא וגו' לעשות הישר וכתיב ויהוא לא שמר ללכת בתורת ה'. ולהגרין מאי גרמה ליה ואמר רבא חותמו של אחיה השילוני ראה וטעה מכלל דהוא טעה: ושחטה שטים העמיקו. שטים ע"ז ע"ש שטים אחריה לשחוט לע"ז: העמיקו. והעמידו באומו שכל מי שעולה לרגל ידקר בחרב כדי שילכו כלם וישחטו לפני העגלים: ואני מוסר לכלם. כלומר אנכי לא חסתי כ"כ לכבוד עצמי לומר כל מי שאינו עולה לרגל ידקר בחרב כמו שחסו הם לכבוד ע"ז אלא יסורין בעלמא יקרסים כלומר דעבר בעשה. [ל"א] שטים כלומר שטיים שלהם עמקו ואחרי סטעיקו עד במיתה שחייב מיתה כל מי שעולה לרגל ומניח את העגלים. ושחטה לשון שחיטה:

מהרש"א כיון דחזי ליה לרחבעם דיתיב כו'. ילא להם זה הדרש כי לפי פשוטו הענין כפול בקרא. דכתיב ושב לב העם אל אדוניהם גו' והרגו אל רחבעם מלך גו' וע"כ דלמו והבו אל רחבעם גו' מלשון ישיבה שילאו אותו בישיבה בעזרה ואני עומד והיינו גסות הרוח שהיה בו שלא היה הוא רולה לעמוד במקום שרחבעם יושב. ואומר ואי יתיבנא כו'. אף שאמור לישב רק למלכי בית דוד לא היה חושש לעבירה זו מפני גסות הרוח שהיה בו אלא שהיה חושש שיהרגוהו שם על שהוא חושב עלמו למלך בירושלים עיר רחבעם ומורד במלכות בית דוד הוא והרד"ק הביא ומאמר זה בדרך אחרת שאמר דחזי לרחבעם דיתיב ולכא קאימנא סברי מורד במלכות הוא כו' ע"ש ולין נראה כן מסוגיא זו אלא שאם היה עומד ודאי דלא היה מורד במלכות אלא מפני גסות הרוח שהיה בו לא היה עומד וק"ל: ויועץ כו' שהושיב כו'. משום דבפסוקים הקודמים כתיב ויוען המלך רחבעם עם הזקנים וכתיב ויוען את הילדים גומר וכאן כתיב ויוען ולא מפורש

ב"ס עם מי סיתה זו העלה ולס"ק מאי ויוען ומפרש ליה שהושיב רשע כו': ס"ד דגברא כירבעם פלח לע"ז כו'. ר"ל שהאי סוכית את מלוה במילי רשעית. ואומר דאף אחיה השילוני טעה בו. בירבעם וחשבו לצדיק כמ"ש בענין כאשר בשרו על המלוכה וע"כ אתם ומייתי ראייה דהא יהוא לדיקא רבא כו' אשר הטיבות לעשות הישר גו' וכתיב ויהוא לא שמר גו' דמשמע דבכל התורה היה יהוא ישר רק לא סר מכל חטאת ירבעם גו' והיינו נדמוקיק משום חותם של אחיה שטעה בו להסכים על חטאת ירבעם. ואמר דכתיב ושחטה שטים העמיקו גו'. ירלה דהוא ראיה לדרשה דלעיל וסמך בעיקר אקרא דבתר הכי שמפורש בו כל הענין שזכר דכתיב אני ידעתי אפרים וישראל לא נכחד ממני כי עתה הזנית אפרים נטמא ישראל ר"ל שאמר על ירבעם שנקרא ע"ש אפרים ואומר שהעמיק עלה שטים להאמינו במה שאמר כי אני מוסר לכלם ע"ש שהיה מוכיח את שלמה במילי דשייטא ואמר אני ידעתי אפרים כלו' ידעתי שכוונתו לרע אבל ישראל דהיינו הלדיקים שנקראו ישראל לא נכחד ממנו לכפור בי כמו שהיה כוונת ירבעם בתחילת הלדיקים ומפרש לה עתה הזנית אפרים לעבוד ע"ז עגלי הזהב ועל ידו נטמא ישראל כמ"ש ירבעם החטיא ישראל ואגב דנקט תלמודא האי קרא קמייתי נמי מאי דדריש ביה ר"י. אמר הקב"ה הם העמיקו כו'. ור"ל הם העמיקו יותר מבלי כו' שהעמיקו עליהם לעשות בעובר על ליווים יותר מפני כי אילו לא היה עונשם מיתה לידקר בחרב רק בעונש קל לא אחד ממנו היה עובר על מלות עשה של תורה לעלות לרגל לירושלים אבל ומפני ירלא עונש מיתה לידקר בחרב היה עובר על מלות עשה ראין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש וק"ל:

ויהי בעת ההיא וירבעם יצא מירושלים תנא משום רבי יוסי עת היא מזומנת לפורענות. ויהי בעת ההיא וירד יהודה תנא משמיה דרבי יוסי עת היא מזומנת לרעה. בעת פקודתם יאבדו תנא משום ר' יוסי עת מזומנת לפורענות. בעת רצון עניתיך תנא משום רבי יוסי עת היא מזומנת לטובה וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם תנא משום ר' יוסי עת היא מזומנת לפורענות. וילך רחבעם שכם כי שכם באו כל ישראל להמליך אותו תנא משום ר' יוסי מקום מזומן לפורענות בשכם ענו את דינה בשכם מכרו אחיו את יוסף בשכם נחלקה מלכות בית דוד. וירבעם יצא מירושלים ונומר א"ר חנינא בר פפא שיצא מפתקה של ירושלים. וימצא אותו אחיה השילוני הנביא בדרך והוא מתכסה בשלמה חדשה ושניהם לבדם בשדה מאי בשלמה חדשה אר"נ כשלמה חדשה מה שלמה חדשה אין בה שום דופי אף תורתו של ירבעם לא היה בו שום דופי ד"א שלמה חדשה שחדשו דברים שלא שמעה אוזן מעולם מאי ושניהם לבדם בשדה אמר רב יהודה אמר רב שכל ת"ח דומין לפניהם בעשבי השדה ואיבא דאמרי שכל טעמי תורה מגולין להם בשדה לכן תתני שלוחים

[illegible]

שלוחים על מורשת גת בתי אכזיב לאכזב למלכי ישראל א"ר חנינא בר פפא יצאתה בת קול ואמרה להן מי שהרג את הפלשתי והוריש אתכם גת תתני שלוחים לבניו בתי אכזיב לאכזב למלכי ישראל:

מזומנת לפורענות. שבה נחלקה מלכות ישראל דכתיב ליה ויקח את השלמה ויקרע לי"ב קרעים וגו': ויהי בעת ההיא וירד יהודה. מזומנה לפורענות שתמר נתחייבה שריפה ומתו שני בניו: ביום פקדי. נמי גבי שבכל הפרכה מלותן שי' כנה שנעמדת במדבר יום מוזמן לפורענות בו היו מרגלים בו נחרב הבית בראשונה ובשניה: בשכם מכרו אחיו את יוסף. כדכתיב הלא אחיך רועים בשכם ודותן דכתיב נקרא היינו כפר הסמוך לשכם ונקרא על שם שכם א"נ כמדרשו שהיו דנין עליו להרגו: בשכם נחלקה מלכות בית דוד. כדכתיב במלכים: מפתקה של ירושלים. מכללה שלא נחזור בה לעולם ולא ליטול חלק בעבודה: מפתקה. כגון כפל פתקה מלקיעא כלומר מחוקה של ירושלים הכתוב וחתום בה: שום דופי. גנאים בתלמודו: שהדריש. ודרשו דברי תורה בין ירבעם לאחיה: יצאתה בת קול ואמרה. כשהמליכו את ירבעם: מי שהרג את הפלשתי. דוד ועל ידי כן היה מוריש להם גת לכן תתני שלוחים לבניו שהמזו מלכי בית דוד והמליכו אחרים: בתי אכזיב לאכזב. למלכות בית דוד אתם מכזבים והלכתם אחרי מלכי ישראל לפיכך תהיו מוסרים לאכזב ביד העממים שהם עובדי כוכ :

מהרש"א עת מזומנת לפורענות וביום פקדי וגו'. עיין פרש"י לפי פירושו נראה שאמר כן על מעשה מרגלים אבל הקרא כתיב במעשה עגל וכדלקמן במתניתין וע"כ נראה יותר לפרש על י"ז בתמוז במעשה עגל כדאמרינן בסוף תענית ה' דברים אירעו לאבותינו בי"ז בתמוז בו נשתברו הלוחות ובטל התמיד והובקעה העיר ושרף את התורה כו' וק"ל: עת מזומנת כו'. מבואר כי הש"י מביא הטוב והרע לעולם קרוב לגבוע וע"כ כשמביא הטוב לאדם לפי שכרו מביאו בעת המזומן לטובה כפי שהחל בגלותו זמן וכן לסיפך וכן יתבאר מקום ומכן כו' כפי שהחל השולט בגלותו מקום: וירבעם יצא גו' שיצא מפתקה כו'. דלא הל"ל והיכן יצא ושהיה עליו שלמה חדשה ושניו לבדם בשדה אלא דה"ל למכתב ויהי בעת ההיא ויצא אחיה השילוני את ירבעם ויתפוש אחיה בשלמה אשר עליו גו' וע"כ דרשו בו הנך דרשות ויכון יצא מפתקה של ירושלים עיין בפרש"י ובערוך פי' יצא מן הכתב הכתוב לצדיקי לעתיד שיחיו וישובו בירושלים כו' ע"ש: מה שלמה חדשה אין כו' אף תורתו כו'. דימה תורה ת"ח לשמלתו וכמ"ש שמלה לכה קצין גו' לפי שהת"ח ניכר בשמלתו ועליתו שהוא משנה ממליה של אחר כמ"ש במסכת ב"ב ואמר שהיתה תורתו כשלמה חדשה המחודשת עדיין בלי רבב ואשמעינן בדרש הזה שכבר היה ירבעם בתורתו טעה כשכתעוה למלך ע"י אחיה :

קצג: פס א"ר (חנינא) [חיננא] בר פפא כל הנהנה מן העה"ז בלא ברכה כאילו גוזל להקב"ה וכנסת ישראל שנא' גוזל אביו ואמו ואומר אין פשע חבר הוא לאיש משחית (משלי כח) ואין אביו אלא הקב"ה שנא' הלא הוא אביך קנך (דברים לב) ואין אמו אלא כנסת ישראל שנא' שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך (משלי א). מאי חבר הוא לאיש משחית חבר הוא לירבעם בן נבט שהשחית ישראל לאביהם שבשמים:

אין אביו אלא הקב"ה שנא' וכו'. ואין גולה מלפני מעלה וכלפי כנסת ישראל אלא זה שנהנה במזונו מלברך כי הוא גוזל להקב"ה שחכמים תקנו על כל דבר ודבר ברכה כדאמרינן כל הנהנה ולא מברך נקרא גוזל במאי לה' הארץ ומלואה :

מהרש"א ואומר אין פשע וגו'. שהוא חושב דבר זה לעבירה קלה ואין פשע שהוא יגרד כמו שגזל אביו ואמו שיחשוב שאין זה גוזלם שאביו ואמו ימחלו לו גם שיהיה לאחר זמן שלו ואמר שהוא כן אלא עבירה גדולה הוא בידו שחבר הוא לאיש משחית דכמו שירבעם השחית והפריד את ישראל ואביהם שבשמים שלא יעלו לרגל למקום שהשכינה שרויה שם לברך ושם את ישראל כן זה שאינו מברך ברכת הנהנה ומונע לברך את ישראל כפרש"י ועיין בחידושינו פרק כיצד מברכין וע"ז מייתי וידח וגו' את ישראל מאחרי ה' גו' כב' מקלות המתיזות כו' דהיינו שע"י ע"ז שעשה הדיחן והפרידן מאחרי ה' שלא ללכת לירושלים אשר שם לשם ה' את הברכה ואמר כב' מקלות כו' יש לפרש שאמר כן ע"ש ב' עגלים שעשה האחד בדן והאחד בבית אל כב' מקלות שכ"א מתיז את הבירה ממקומה כן כפרדו ישראל ממקום ירושלים לדן ולבית אל לב' מקומות רחוקים זה מזה וק"ל :

הרי"ף רש"י שאומר לה' הארץ. אבל לאחר ברכה הארץ נתן לבני אדם והיינו דקיימא להוות קדא ולבתר נברך יה :

קצד פס וידח ירבעם בן נבט את ישראל מאחרי ה' והחטיאם חטאה גדולה א"ר חנן כשתי מקלות המתיזות זו את זו ודי זהב (דברים א) אמרי דבי רבי ינאי אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע בשביל כסף וזהב שהשפעת להן לישראל עד שאמרו די גרם להם לעשות להם אלהי זהב משל אין ארי דורס ונוהם מתוך קופה של תבן אלא מתוך קופה של בשר א"ר אושעיא עד ירבעם היו ישראל יונקים מעגל אחד מכאן ואילך משנים וג' עגלים א"ר יצחק אין לך כל פורענות ופורענות שבאה לעולם שאין בה אחד מכ"ד בהכרע ליטרא של עגל הראשון שנא' וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם (שמות לב). א"ר חנינא לאחר כ"ד דורות נגבה פסוק זה שנא' ויקרא באזני קול גדול לאמר קרבו פקודות העיר ואיש כלי משחיתו בידו (יחזקאל ט) אחר הדבר הזה לא שב ירבעם מדרכו הרעה (מ"א יג) ונמר מאי אחר

עיון יעקב

ר' נתן מכפים ר' כל הכתות לחיים בירושלים קדם יאמר לו וירבעם יצא מפתקי זלם: כל הנהנה מן העה"ז בלא ברכה כאילו גוזל. שהנגזל אמר לברך ונקיה שנתן כוכבים בכרכות דף ל"ה מכל זה: כאילו גוזל להקב"ה וכנסת ישראל. פרש"י שנקרא גזל להקב"ה שנאמר לה' הארץ ומלואה וגם הוא גוזל לכנסת ישראל כיון שהוא אין מברך אין יכולין לענות אמן ... ר' קי"ט דכל המונה אין נכל כאו קורעין לו ... פ"א פוחלין לו ... כשתי מקלות המתיזות זו את זו ... דהן ישראל יונקין מעגל אחד ... אמר חנינא לאחר כ"ד דורות נגבה פסוק זה ... וביום פקדי כמו פתיום כ"ד שנים

אמר (רבא) [ר' אבא] אחר שתפשו הקב"ה לירבעם בבגדו א"ל חזור בך ואני ואתה ובן ישי נטייל בג"ע א"ל ומי בראש א"ל בן ישי בראש אמר אי הכי לא בעינא:

כשתי מקלות המתיזות זו את זו. כאדם שיש בידו מקל אחד ומכה בו מקל אחר ומתיזו ומשליכו ברחוק כך הדיח ירבעם את ישראל מאחרי ה' בעל כרחם: **ודי זהב.** אידי דאיירי עד השתא בעגלים של ירבעם מפרש אהאי קרא: **מתוך קופה של בשר.** כשיש לו פרנס לאכול הוא חוטא: **עד ירבעם היו ישראל יונקים מעגל אחד.** [נוקין] על חטא עגל אחד שעשו במדבר: **מכאן ואילך [היו] יונקים מג' עגלים.** ב' מירבעם ושלישי של מדבר ולפי ע"ש במספרים ב' וג' עגלים כלומר מב' מעשה ירבעם ושלישי שנעשה במדבר (ס"א שנעשה) [ושלשה היינו] כמו ג' שמנה כפלתו ממני ודי לא ידעתים: **אחד מכ"ד בהכרע ליטרא.** לאו דוקא אלא כלומר דבר מועט כמה שבכף המשקל מעט לבד גם יותר מכל זה בב"ב מפרש כמה הוי הכרע ליטרא: **אחר כ"ד דורות.** למעשה העגל: **נגבה פסוק זה.** דכתיב בעגל וביום פקדי והכא ביומי צדקיה כתיב בהאי כתיב קרבו פקודות העיר קרבו אותו מעשה שנאמר וביום פקדי ומתמעשה העגל עד צדקיה כ"ד דורות דביומי אהרן נעשה העגל לא וחשוב כמה דורות נחשון ועד צדקיה נחשון שלמון בנו בועז בנו עובד בנו ישי בנו דוד בנו שלמה בנו רחבעם בנו אביה בנו אסא בנו יהושפט בנו יורם בנו אחזיה בנו יואש בנו אמציה בנו עזיה בנו יותם בנו אחז בנו חזקיה בנו מנשה בנו אמון בנו יאשיה בנו יהואחז ויהויקים בניו ומלכו זה אחר זה ודור אחד הם יהויכין בנו של יהויקים הרי כ"ד (של יהויקים) [יהויכין] לא קיים ומלכותו שהוגלה לבבל עם החרש והמסגר והמליכו לצדקיהו דודו במקומו ומיכך לא קא חשיב לצדקיהו דור באפי נפשיה דהוא מלך בדור כ"ד:

מהרש"א בשביל כסף וזהב כו'. נקט כמי כסף ע"ש הכתוב הרביתי להם והזב עשו לבעל ורז"ל דהוה שני להם ברבוי כסף אבל ע"י הזהב שנוסף להם עשו העגל מתוך רבוי הטובה ועיין בזה בחדושינו במסכת ברכות וק"ל: **יונקים מעגל אחד** וכו'. ענין יניקה זו כמו שאין ראוי לסניק מעגל ואדרבה הוא הולה לינק כך ישראל לא היו ראוים לאותו מעשה להניק מן מעשה העגל כדאמרינן פ"ק דע"ז ואמר דגם ומכאן ואילך היו יונקים מג' עגלים כי דורו של ירבעם לא היו ראוים לאותו מעשה אבל ירבעם הכריח אותם לכך כדאמרינן לעיל ודו"ק: **אין לך כל פורענות** כו'. אמר כן לפי שמיני הפורענות באין כפי העבירות כמ"ש בפרק י' מאמרות ז' מיני פורענות באין לעולם על ז' גופי

עבירות כו' וכדאמרינן פרק במה מדליקין אמר ר"י בעון שבועת שוא העגל יבא על כל מיני פורענות. ואמר שאין בה אחד מכ"ד בהכרע כו'. לפי שדיות הכתוב הזכיות והחטאים כאילו הם בכף מאזנים כמ"ש משה עון כדאמרינן בפרק קמא דר"ה גבי אם הזכיות מרובין מכריעין למוטב ואם החטאים מרובים מכריעין לרעה אמר שזה עון עגל הראשון משוה אותם כל העונות של ישראל שאמר עליה שכתוב חטא העם הזה חטאה גדולה היא מכרעת בכף מאזני שאף אם הזכיות והחטאות שקולים לה בדור ההוא עון העגל הראשון היא מכרעת עליו העונות מרובין כמ"ש וביום פקדי גומר כ"ל וביום פקדי על הזכיות והחטאות שלהם לא ופקדתי עליהם על הכף מאזנים את חטאתם זאת שיהיו הם מכריעים את הזכיות. ואמר שלאחר כ"ד דורות נגבה פסוק כו'. ר"ל שבאותו מעשה היו ישראל ראוים אז לכליה כמ"ש ואכלם ואעשה גו' ועד"י תפלת משה שתבטלה הגזרה לא אבל נתקיים ונגבה פסוק זה בחורבן הבית. שנאמר קרבו פקודות העיר גו'. הן ב' פקודות הא' עון שהיה כבר במעשה עגל נקרב עתה לעשות הדור ההוא ואמר ואיש כלי משחיתו בידו גם שכבר ביטל משה פקידת הגזירה הנה עתה איש כלי משחיתו בידו ומוכן הגזירה לבא ואין מעכב בשעת החורבן ודו"ק: **מאי אחר** כו'. לפי שכל הענין שלפניו אינו מדבר בירבעם רק במעשה נביא שהלכו אחריו ולכך קאמר מאי אחר וזה ענין זה למעשה שלפניו דומה אחר מאותו שנקשה הדבר שבכר למעלה בא הענין הזכר כאן. ואמר שתפשו הקב"ה כו', דודכתיב לא שב גומר מבואר בהמשוקם מאמר אחר שיתבר בו. **וא"ל אני ואתה ובן ישי נטייל כו' בן ישי בראש כו'**, וסיימו אחר עוד באיל הקב"ה שבן ישי יהיה בראש והוא יהיה האחר לכך לא שב ירבעם כו' וק"ל:

הרי"ף א"ל חזור בך כראה שלאחיות דוד ראש לבעלי תשובה בדאמרי' לא דוד ראוי לאותו מעשה אלא כדי להורות תשובה אבל אילם שחטאו והחטיאו אין יכולין ללמוד ממנו תשובה רק הם של ירבעם אף הוא היה ראש לבעלי תשובה שחטאו ולכך אמר הקב"ה לירבעם חזור בך כו' נטייל בג"ע שהטיול הוא להשתעשע בבעלי התשובה שיושבים בג"ע אמר ומי בראש כי לי קדימת מעלה על דוד כיון שהתשובה תתגי יותר מעלה לקרב אף ממחטיאים אמר הקדוש ברוך הוא בן ישי בראש כי הוא הקים דתשובה עולה של תשובה:

קצה **רבי** אבהו הוה רגיל דהוה קא דריש בשלשה מלכים חלש קביל עליה דלא דריש כיון דאיתפח הדר קא דריש אמרו ליה לא קבילת עליך דלא דרשת בהו אמר אינהו מי אהדרי בהו דאנא אהדר בי רב אשי אוקים אג' מלכים אמר למחר נפתח בחברין אתא מנשה איתחזי ליה בחלמיה אמר חברך וחברי דאבוך קרית לן מהיכא

עין יעקב

שבזה כך נגבה פסוק זה לאחר כ"ד דורות: **אחר** שתפשו הקב"ה לירבעם בבגדו א"ל חזור בך. וזה סותר לגמרא פה דאמרינן כתובות ומחטיא אין מספיקין בידו לעשות תשובה אולי לפי שהיה בעל תורה גדול פי שאותו עליו לעיל שתורתו של ירבעם לא הי' בה דופי לכן רצה הקב"ה עליו להחזירו בתשובה שיצאו ככנה כדאמרינן לעיל בפלאה פרסה: **א"ל** ומי בראש. כדאיתא לעיל דף כ"ט א' גדולים בעלי תשובה מצדיקים גמורים או צדיקים גדולים וי"ל דצריכי אי תשובה עושה כולה או בעל תשובה עדיף אבל אי אמרינן תשובה טובה מחלא או שעשה נשמה לו כשנגזת או תאי לדיק גמור ובעל תשובה צריך עכ"פ לבוא בגלגול כי לתקן שום עוון שמקלקל וזה לשר גדול עפר מזין ביתם פ"ש בספרי חוסר ושי שזה כונתם ז"ל כלשר בגלגול מחילתם כי שמה כאן לאהרן צריך לבוא בגלגול וכשר הקשה הש"ס כ"ה ש"ע כי לא תחשב בשום זמנם וכמ"ש כי שם הי' להשיגם כלן בעיקן תשובה. כלן כשלוך בושן תשובה ולפי שירבעם היה בעל תורה שולי שבה תשובה כדאמרינן אל תהרהר אחריו לכך אמר הקב"ה שישב תשובה ויטייל בג"ע והוא שאל מי בראש ואי"ל בן ישי בראש אם כן גדולים לדיקים כי צריך בעל תשובה לבוא שוב בגלגול לכך אמר לא בעינא שהוטב לו לדון בגיהנם של ישעשו ולא יבא בגלגול וע"י א"ל בן ישי בראש הקדק לומר בן ישי כלומר אע"פ וגדולים בעלי תשובה מצדיקים גמורים ע"ז בן ישי בראש שהוא בר אבהן שסרי ישי מת בעטיו של נחש כדאיתא סוף פ"ק וע"כ וירבעם היה בן נבט שהיה חוטא ובטא בן בכרי כדאיתא לעיל דף ק"א: **כיון** דאתפח הדר קא דריש. ק"ק לפי זה דאמרו' כ"ד מימן רב"א שם ע"ש כבנים דעתו בעם ליה אין מספידין לו אלא למיד מלוה ואולי גם זה מקרי לורך מלוה ללמוד ולרוות התמוהים וגם אמור לבטל בו הותפים כדי שלא יעזוב עוד כיון דלא הדרי בהו: **למחר** נפתח בחברין אתא מנשה וכו'. א"ל עיד יהיה ולכך קרית הברין ליה. אע"פ שמנשה היה גדול בתורה כלומר לקטן שהיה בונה מנגה וחמשים פנים בתורת כהנים ע"ש פ"ל לגבי אבי ומשנה גדול התלמוד שהוא הגדולים כדאיתא בקדושין דף מ' ע"ש וגבהותנו לצדיק ליה גבורה דלא ידע המיבה לנפרי הותלים הגרא קרים לום דבבלנות

מהיכא בעית למישרא המוציא א"ל לא ידענא א"ל מהיכי דבעיא למישרא המוציא לא גמירת וחבריך קרית לן אמר ליה אגמרן לי (מיהא) ולמחר דרשינן ליה משמך בפירקא א"ל מהיכא דקרים בישולא א"ל מאחר דחכימת כולי האי מאי טעמא קא פלחיתו לע"ז אמר ליה אי הות התם הות נקיט בשיפולי גלימא (בשינך) ורהטת אבתראי למחר אמר להו לרבנן נפתח ברבוותא אחאב אח לשמים

משלי יז ואב לע"ז אח לשמים דכתיב °אח לצרה יולד אב לע"ז

תהלים קג דכתיב °כרחם אב על בנים °ויהי הנקל לכתו בחטאת

מ"א טז ירבעם בן נבט א"ר יוחנן קלות שעשה אחאב כחמורות שעשה ירבעם ומפני מה תלה הכתוב בירבעם מפני

הושע יב שהוא היה תחלה לקלקלה °גם מזבחותם כגלים (אל) [על] תלמי שדי א"ר יוחנן אין לך כל תלם ותלם בארץ ישראל שלא העמיד אחאב עליו ע"ז והשתחוה לה:

רדוה דדריש בשלשה מלכים. דהא קאי במתניתין דג' מלכים אין להם חלק: אתפח. נתרפא: אמרו לו. תלמידיו לא קבלת עליך וכו': אמר אינהו מי הדרי בהו. ומדרכם הרעה דהנא אהדר לי מלדרוש: אוקים אני מלכים. אוקים היום הך פירקא עד שהגיע לג' מלכים: אמר למחר נפתח בחברין. מרחם בחברים שהיו היה כמותו ואין להם חלק לעתיד: א"ל. מנשה בחלום חבירך וחברא דאביך אנא כלומר וכי סבור אתה שהיה חבירך וחברא דאבוך: מהיכא בעית למישרא המוציא (א"ל איני יודע בדבר זה) אינך יודע מאיזה מקום נפת אתה צריך לבצוע שמוציא: והבריך קרית לן. ואתה קורא אותו חבירך: מהיכא דקרים בישולא. דריפתא ממקום שנקרמין פניו של פת בתנור דהיינו מלמעלה או מקיבעות הפת או מגוליו אבל במלוגע לא שאם הביאו לפני פרוסה של לחם לא יצא נבלע ומברך אלא מגולי הפת ולא מלמטעיו: ל"א מהיכא דקדים כלומר מהיכא שנקדים לאפות וקיים הך. ל"א מהיכא דנמור בשולא ממקום שהלחם אפוי [יפה] ולא מאותו מקום שקורין בפ"ל וראשון עיקר: הוית נקט שיפולי גלימך. היית מגביה שפת חלוקך מבין רגליך כדי שהגעת קל לרוץ והיית רץ לשם מפני יצר ע"ז שהיה שולט: נפתח ברבוותא. [נתחיל] לדרוש ברבותינו ולא אמר (לחברינו) [בחברינו]: אח לשמים. רע לשמים כדאמרינן באחאב בעלמא אח לצרה* : דכתיב אח לצרה. זה נראה אלמא אח לשון רעה הוי: לע"ז. שהיה אוהבה ביותר: דכתיב כרחם אב. אלמא אב

ברכות ס"ב. הגירסא ברש"י ועיין ברש"י ובש"ס הגירסא ונ"ל עיין

ענין רחמים. הכי קרוי. בכדי נקט להו: ויהי הנקל. באחאב כתיב כלומר קלות היו לאחאב כל חטאתיו של ירבעם: מפני מה תלה הכתוב בירבעם. דבכמה מקומות כתיב לא סר מכל חטאת ירבעם ולא כתיב אחאב אף ע"פ שהיה רשע ממנו: תחלה לקלקלה. שהיה מלך ראשון שהקדיש את העגלים: גם מזבחותם. הכי דריש דקרא בעגלי שמרים קאי גם מזבחותם כגלים על תלמי שדי:

מהרש"א מי אהדרת בהו דאבא כו'. כי גם הם היו להם מקום לחזור בתשובה במה שהיה להם מנין בירבעם שמלא :

יהו בוחנה לאמר תפשוהו ותיבש ידו גו' ויאמר אל איש האלהים חל נא וגו' ויחל איש האלהים גו' ובמעשה דאלה הניה בן ירבעם ועגין באחאב דישועה אחאב את הנביאים האלה ויקרע בגדיו וישם שק וגו' דהנא אהדר בו מגום מעשם בהירע לו דהלקי וק"ל: נפתח בחברין כו'. כי הקושיות מה ענין שאבד מנשה ומה ענין שהוסיף לומר וחברי דאבוך ומה ענין דין זה ומיבת בעית למישרא המוציא וכראה ע"פ מ"ש ר"י במשנה בר"פ דמנשה יש לו חלק לעוה"ב מעשה תשובה ואינו בכלל ג' מלכים שאין להם חלק לעוה"ב ולפני הא דקאמר נפתח בחברין משום מנשה אמר בן דלגבי ירבעם ואחאב ודאי דלא היה קאמר הכי דמיקרי לגבי ירבעם מגר לאיש ומשחית ולפי שאמר מגרין בלשון רבים וכלל מנשה עם ירבעם ואחאב שאין להם חלק לעוה"ב אתחזי ליה מנשה. וא"ל חבריך וחברי דאבוך. דמגרין משמע גם בלשון רבים מדבר בעדם דמשמע חבריך בעוה"ז וחברי דאבוך שהוא בעוה"ב כאילו יש להם חלק לעוה"ב וזה שאמר קרית לן דהיית כולל אותי בדיבורך שאתה לוקחת חבריך בעוה"ז ובעוה"ב ואינו כן דלהם אין חלק לעוה"ב ולי יש חלק לעוה"ב ע"י התשובה שעשיתי וח"ש לו. מהיכא בעית למישרי המציא. והוא מבואר שברכת לחם יצא מכלל כל ברכות הנהנין שמברכין עליהם בלשון בריאה והוא לפי שבתחלה אדם הראשון נתקללה האדמה מטבע הבריאה מתת כחה בעיקר ומאכל האדם שהוא הלחם כמ"ש ארורה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה בזעת אפך תאכל לחם וכו' בענין זה שהלחם לריך י' מלאכות קודם שנעשה לחם והוא שהאדם נענש בחטאו שלא תוליא הארץ בטבעה את הלחם אך ע"י התשובה שעשה הוא עליו חסד אלהים להוליא לחם מן הארץ בכח אלהי והוא טפח פיתי ברכת הלחם המוליא בכחו כגד שטבע את הלחם מן הארץ בחסדו וזה שזכר לו מהיכא דבעית למשרא המוליא בזו הברכה הורתה על כח התשובה להשפיע מטוב חסד העליון יתברך אל האדם לתשוה ורוח לו שגם הוא ומנשה בכלל בעלי תשובה לקבל חסד אלהים בעוה"ב ואין ראוי לכללו עם ירבעם ואחאב שאין להם חלק לעוה"ב ולזה א"ל מהיכא בעית למישרא המוליא להורות על כונה זו. ומסיק מהיכא דקרים בישולא. דנגמר מלאכת הלחם שנתקיים בו חסד האלהי בתחלת ע"פ התשובה וא"ל מאחר דחכימת כולי האי. לעשות מעשיכם ע"פ כוונת התשובה ולהשפיע מטוב חסדו עליכם אמאי קא פלחיתו לע"ז כו'. וא"ל הות נקיט בשיפולי כו'. ע"ד במשתה בשולים רמז שדם היה כדת תמיד בשולי בגדים גם כן אתה היית תמיד ומתאוה לעבודת ע"ז והיית נקיט בשולי בגדים שלי אחר מותרת ע"ז עליהם והיית רץ אחרי לע"ז כי לא עדיין יצה"ר של ע"ז היה קיים עד אין כנסת הגדולה שבטלוהו: ולמחר אמר נפתח ברבוותא. משום מנשה אמר כן משום שחלום שחלם וק"ל: אחאב אח לשמים כו'. ר"ל כמהוא נברא ואח תלה עינו לשמים כמ"ש הראית כי נכנע אחאב מלפני: ואב. כמהיה בטובה כרחם אב גו' תלה הדבר בע"ז כמ"ש בשעבדי ע"ז אלכה אחרי מאהבי נותן לחמי מימי ולמרי גו': המזידות כו'. תן עגלי הזהב שעשה קלות לאחאב שהוסיף לעשות העגלים כדמסיק אין לך כל תלם כו':

רש"י

עיון יעקב

[illegible]

סנהדרין

[illegible] לא לגמים כו'. וה"ל לא לגמים שהיה מכבד את התורה שאמר למלאכי בן הדד אמרו לאדוניכם כל אשר שלחת גו' והדבר הזה לא אוכל לעשות ואי מחמד עיניך ס"ת והע"ם שהיה מגיע לו גנה מזה:

קצו **ומנא** לן דלא אתי לעלמא דאתי דכתיב והכרתי לאחאב משתין בקיר ועצור ועזוב בישראל עצור בעוה"ז ועזוב לעוה"ב. א"ר יוחנן מפני מה זכה עמרי למלכות מפני שהוסיף כרך אחד בארץ ישראל שנא' ויקן את ההר שומרון מאת שמר בככרים כסף ויבן את ההר ויקרא שם העיר אשר בנה על שם שמר אדני ההר שומרון. א"ר יוחנן מפני מה זכה אחאב למלכות כ"ב שנה מפני שכיבד את התורה שניתנה בכ"ב אותיות שנא' וישלח מלאכים אל אחאב מלך ישראל העירה ויאמר לו כה אמר בן הדד כספך וזהבך לי הוא נשיך ובניך הטובים לי הם כי [אם] בעת מחר אשלח את עבדי אליך וחפשו את ביתך ואת בתי עבדיך והיה כל מחמד עיניך ישימו בידם ולקחו ויאמר למלאכי בן הדד אמרו לאדני המלך כל אשר שלחת לעבדך בראשונה אעשה (לך) והדבר הזה לא אוכל לעשות מאי מחמד עיניך לאו ספר תורה ודילמא ע"ז לא ס"ד דכתיב ויאמרו אליו כל הזקנים וכל העם (לא תאבה ולא תשמע) [אל תשמע ולא תאבה] ודילמא סבי דבהתא הוו מי לא כתיב וישר הדבר בעיני אבשלום ובעיני כל זקני ישראל ואמר רב יוסף סבי דבהתא התם לא כתיב וכל העם הכא כתיב וכל העם דאי אפשר דלא הוו בהו צדיקי דכתיב והשארתי בישראל שבעת אלפים כל הברכים אשר לא כרעו לבעל וכל הפה אשר לא נשק לו:

(מ"א כא; שם טז; שם כ; שם; ש"ב יז; מ"א יט)

משתין בקיר. ת"ח ושמ"ת לקיתם לנו: ומנין שכיבד את התורה דכתיב: והיה כל מחמד עיניך ישימו בידם. וס"ת ספר תורה ועל זה השיבו את הדבר הזה לא אוכל לעשות: **ודילמא.** מחמד עיניו ס"ת. ע"ז: **לא ס"ד.** מדקאמר ליה זקנים (לא) [אל] תשמע ולא תאבה ואי ע"ז מי הוו אמרי ליה הכי: **סבי דבהתא.** זקנים שפלים שהיו רשעים כמו שאלום באבשלום דקרי ליה לסבי דבהתא זקנים:

מהרש"א ומנלן דלא אתי וגו' עצור בעה"ז ועזוב לעה"ב כו'. מה שלא דרשו כן בירבעם דכתיב נמי גבי והכרתי לירבעם משתין בקיר עצור ועזוב וגו' משום דבירבעם יש לפרש בפשטיה משא"כ באחאב דכתיב ברישא דקרא ואבד כל בית אחאב גו' והיינו כלל לא הי"ל לפרט בו העצור ועזוב ומשו"ה על כרחך דרשא עצור בעה"ז ועזוב לעה"ב וזהו דקדק נמי רש"י לדרום בתחי' קרא משתין ת"ח ושמ"ת כו' עכ"ל משום דהוה בכלל רישא דקרא ואבד כל בית אחאב גו' אי לאו דאצטריך להך דרשה וק"ל: מפני מה זכה עמרי למלכות מפני שהוסיף כו'. לפי המקראות נראה שזכה עמרי למלכות טרם שקנה ההר שומרון וי"ל לפרש שר"ל שזכה מה שלא זכו מלכי ישראל שהיו לפניו דהיינו שזכה שבנו ובן בנו ישבו על כסא המלוכה וכ"ה במדרש ילקוט וזה נשתנה אחאב כו' עד שבא עמרי והוסיפו לו ג' מלכים על כסאו כו' על שהוסיף עיר גדולה בישראל כו' ע"ש: מפני מה זכה אחאב כו'. לא ליתן טעם באחאב יותר מכל שאר מלכי ישראל וגם מליט בירבעם שמלך כ"ב שנה ולא נתנו בו טעם ואפשר דלפי גודל החטא שנאמר באחאב מכל מלכי ישראל וכמ"ש לעיל קלות שעשה אחאב כחמורות שעשה ירבעם לא היה לו לזכות במלכות כ"ב שנים אי לאו שכיבד את התורה כו'. ומפרש לה וישלח גו' שבשליחות שא"ל כספך וזהבך לי הוא ונשיך ובניך גו' ויאמר כדברך גומר ובשליחות השני שהוסיף לו והיה כל מחמד עיניך גו' לקח עצת זקנים והשיב לו כל אשר שלחת אל עבדך בראשונה אעשה והדבר הזה לא אוכל לעשות גו' הרי שלא מנע ממונו זהבו כספו ונשיו ובניו שבקש בתחלה רק על דבר החביב לו יותר שקרוי מחמד עיניו מנע ממנו ואמר לא אוכל לעשות והיינו התורה שהיא מחמד עיני האדם יותר מכסף וזהב כמ"ש הנחמדים מזהב גו'. ופריך ודילמא ע"ז שהיה מחמד עיניו שהיה חביב להם ע"ז שלהם יותר מכסף וזהב ונשיו ובניו כמ"ש שהיו מקריבין בניהם לע"ז ומסיק מדכתיב וכל העם דא"א דלא הוו בהון צדיקי דכתיב גו'. והם ודאי דלא מנעו ע"ז רק הס"ת ותלה הדבר בו שהוא כיבד את התורה דאילו לא היתה חביבה בעיניו לא היה קורא להם ליקח מהם עצה על זאת גם לא היה חס לעצמו כמו שלא השגיח בהם מלעבוד ע"ז:

קצז **אמר** רב נחמן אחאב שקול היה שנאמר ויאמר ה' מי יפתה את אחאב ויעל ויפול ברמות גלעד ויאמר זה בכה וזה [אומר] בכה מתקיף ליה רב יוסף מאן דכתיב ביה רק לא היה כאחאב אשר התמכר לעשות הרע בעיני ה' אשר הסתה אותו איזבל אשתו ותנינא בכל יום ויום איזבל היתה שוקלת שקלי זהב לע"ז ואת אמרת אחאב שקול היה אלא אחאב וותרן בממונו היה ומתוך שהיה מהנה ת"ח מנכסיו כפרו לו מחצה. ויצא הרוח ויעמוד לפני ה' ויאמר אני אפתנו ויאמר ה' אליו במה ויאמר אצא (ואהיה) [והייתי] רוח שקר בפי כל נביאיו ויאמר תפתה וגם תוכל צא ועשה כן מאי רוח אמר ר' יוחנן רוחו של נבות היזרעאלי מאי צא אמר רבינא (א"ל הקב"ה) צא ממחיצתי שכן כתוב דובר שקרים לא יכון לנגד עיני א"ר פפא היינו דאמרי אינשי

(מ"א כב; שם כא; שם כב; תהלים קא)

עין יעקב

[illegible] : ומנלן דלא אתי לעלמא דאתי. כלומר [illegible] : מפני מה זכה [illegible] : מפני מה זכה אחאב למלכות כ"ב שנה. עיין במהרש"א וצ"ל דעיקר [illegible] : לפי שכבד את התורה. [illegible] : ומתוך שהיה [illegible]

מ"א כא אינשי דפריע קיניה מחריב ביתיה. ויעש אחאב את האשרה ויוסף אחאב [לעשות] להכעיס את ה' אלהי ישראל מכל מלכי ישראל אשר היו לפניו א"ר יוחנן שכתב על דלתות שומרון אחאב כפר בה' אלהי ישראל. לפיכך (לא יהיה) [אין] לו חלק באלהי ישראל. ויבקשו את אחזיהו וילכדהו והוא מתחבא בשומרון. א"ר לוי. שהיה קודר אזכרות וכותב ע"ז תחתיהן:

שקול היה. מחצה עונות ומחצה זכיות והתהדרי טלי הלי פי' יפתה את אחאב משמע דבקושי נדל מעכם: רוחו של נבות. שלפי שהוא הרגו שהוא היה רוחו מחזר לפתותו (והפילו) [ולהפילו]: דפריע קיניה. שפורע קנאה מקס אמתו וקנאתו: מחריב ביתיה. כאותו של נבות שנקם כנגדו ואחאב ולא ממחילה של הקב"ה: קודר אזכרות. מוחק באות שבתורה: וכותב שם ע"ז תחתיהן. לפיכך היה מתחבא שאילו היה עומד בפרהסיא לא היו מניחין לעשות כן קודר כמו מקדרין בהרים לשון (נוקב) מחטט ומנקר:

מהרש"א אחאב שקול היה כו'. עיין פרש"י ויותר נראה לפרש עדכתיב ויאמר זה בכה וזה אומר בכה גו' דנראה שהיו הדעות חלוקות בפמליא של מעלה לזכות או לחייב במ"ש וכל לבא השמים עומדים לו מימינו ומשמאלו: שקלי זהב לע"ז כו'. מלשון כתמכר לעשות הרע וגו' כאילו היה נמכר לע"ז בכל יום היתה קונה אותו בשקלי זהב מרשות ע"ז: שהיה וותרן כו'. אולי קבלה היה זה בידם ולאפשר שמה שאמר שמהנה תיה מנכסיו. ע"פ ע"פ ברפ"ק דחולין שבן מלים ביהושפט מלך יהודה שנהנה מסעודת אחאב וסיעתו שהיה ליהושפט עמו כמ"ש ויזבח לו אחאב צאן ובקר לרוב ולעם אשר אתו וגו'. ועכן שבפרק לד מהצה במשה זו כי האהבה ת"ח כאילו דבק בשכינה כמ"ש ואתם הדבקים בה' וגו' וכי אפשר לידבק בשכינה אלא זה היא המהנה הוא מנכסיו ח"ש שבתנו זו מחלה הכם שהיה אחין ודבק בע"ה הרי מזה שהיה נהנה ת"ח היה גם דבק בשכינה: מאי רוח כו'. הגלותה של אותו כקרחה מה שהם נבות פסוקים ומגא עליהם אותם וגו' ותני יתן בכל נם נביאים כי יתן ה' את רוחו עליהם כי הנבואה אינה נגדי פתורים על ידי מלאך כו"ם מוסם מלאכי רוחות וכאן כתיב היותה בפי נביאיו סוף הרוח הידוע של נבות: מאי צא כו'. דלאו דחיה צבא כן פיס בכלל מי זה שאמר אלא ומלה לא באמר לו הוא אומר נראה לא ממחלתי כי רוחות תשומם של ישראל לאחות בנחר החיים ההם כפא הכבוד דהיינו במחילתו וחבר שקרים לא יכן כם כי פס צורת יעקב חקוקה שמדתו אמת שאמור תתן אמת ליעקב וגו' וקיל: אחאב כפר באלהי ישראל וכו'. דהיינו ודכתיב להכעיס את ה' אלהי ישראל ודכתיב לעשות רשע מעשה היה זה דהיינו שכתב כן על דלתות שומרון היינו מכל מלכי ישראל אשר היו לפניו שהתלכים שהיו לפניו כבתו עגלי הזהב בשתוף אבל היא אחאב הוסיף לעבוד את הבעלים וכפר באלהי ישראל דהגוא באותו בפרק אין לדין ויעשו בני ישראל לעשות וגו' ויעבדו את הבעלים וגו' ויעזבו את ה' ולא עבדוהו משמעות שלא ויעזבו את ה' אלהי ידע שלא עבדוהו וכו' הפ"ט

כתורשים הוה וכו' והתכלין לתו בקומה סעודה לא עשאתי כו' דה"ס בעבודת הגלולים לא עבדו ה' בבתוף: ויבקשו את אחזיהו וגו'. הוא היה ממלכי בית יהודה וכמך עכין אחזיהו לכאן כו"ם הוא הלך בדרכי בית אחאב כי אמו וגו' והוליאו הכתוב הזה מפשטים שהיה מתחבא לקדור אזכרות משום דכתיב בתריה ויביאוהו אל יהוא וימיתהו ויקברוהו כי בן יהושפט הוא אשר דרש את ה' וגו' שלזן זב. כלומר טעם על שהמיתוהו דאחזיה משום שהיה בן יהושפט לא היה זה לבורגני שלא אמר הכתוב ליהוא רק והכית את בית אחאב וגו' ולא דרשו שהוא מוכך אדלעיל דנופש שהיה מתחבא בשומרון והיה קודר האזכרות הצילוהו ליהוא ודנו דין מיתה ב"ד מורדה בע"ז וכי בן יהושפט וגו' דקאמר היינו אלא טעם על שניתן לקבורה שפי' יורם בן אחאב שנהרג עמו שלא נכר בו שניתן לקבורה לפי שהיה אחזיהו בן יהושפט ונכד אחאב לא היה מבית אחאב רק עכר אם וקיל:

הרי"ף רש"י מחצה עונות ומחצה זכיות. נראה דביפר לו מחצה בשביל שכיבד את התורה כדאמרינן לעיל:

מנשה שנשה יה דבר אחר מנשה שהגשיא את ישראל לאביהם שבשמים ומנא לן דלא אתי לעלמא דאתי דכתיב בן שתים עשרה שנה מנשה במלכו וחמשים וחמשה שנים מלך בירושלים ויעש (הרע בעיני ה') [אשרה] כאשר עשה אחאב מלך ישראל מה אחאב אין לו חלק לעוה"ב אף מנשה אין לו חלק לעוה"ב. [פיסקא] רבי יהודה אומר מנשה יש לו חלק לעולם הבא שנא' ויתפלל (מנשה אל ה') [אליו] ויעתר לו וישמע תחנתו וישיבהו ירושלים למלכותו אמרו [לו] למלכותו השיבו לא לעולם הבא השיבו. א"ר יוחנן ושניהם מקרא אחד דרשו שנא' ונתתים לזועה (לרעה) לכל ממלכות הארץ בגלל מנשה בן יחזקיהו מ"ס בגלל מנשה שעשה תשובה ואינהו לא עבוד ומ"ס *בגלל מנשה דלא עבד תשובה. א"ר יוחנן כל האומר מנשה אין לו חלק לעולם הבא מרפה ידיהם של בעלי תשובה דתני תנא קמיה דרבי יוחנן מנשה עשה תשובה ל"ג שנים דכתיב בן שתים עשרה שנה מנשה במלכו וחמשים וחמש שנה מלך בירושלים וכתיב ויעש (הרע) [אשרה] כאשר עשה אחאב כמה מלך אחאב עשרים ותרתין שנין מנשה כמה מלך נ"ה דל מינייהו כ"ב פשו להו ל"ג. א"ר יוחנן משום רשב"י מאי דכתיב (וישמע) [ויתפלל] אליו ויחתר לו ויעתר לו מיבעי ליה מלמד שעשה לו הקב"ה כמין מחתרת ברקיע כדי לקבלו בתשובה (והטמינו) מפני מדת הדין:

שנשה יה. ששכח הקב"ה: שהגשיא. השכיח: מה אחאב אין לו חלק. כדאמרן עוב לעולם הבא: ושניהם. רבי יהודה דאמר יש לו חלק ורבנן דאמרי אין לו חלק: בגלל מנשה שלא עשה תשובה. ואומיכן סלם אחריו: כאשר עשה אחאב. דמשמע כביעור השנים שעשה אחאב במלכו עשה מנשה והיינו עשרים ושתים.

עיון יעקב

[illegible] א"ר יוחנן שכתב על דלתות שומרון [illegible] למלכותו השיבו [illegible] כדאיתא לעיל [illegible] ד"ל [illegible]

ומסיים שנה שמטה בשס כנגד כ"ג שנה שמלך אמאז: פשו להו ל"ג. שעשה תשובה: וישמע אליו (ויעתר) [ויהתר] לו. ומבחון כתב (ויחתר) [ויעתר] לו כך שמעתי: מדת הדין. היתה מעכבת שלא לקבל פני מנשה בתשובה ועשה הקב"ה מחתרת ברקיע ופשט ידו וקבלו בלא ידיעת מדת הדין:

מהרש"א בגלל מנשה שעשה תשובה ואינהו לא כו׳. ר"ל שהיה להם מני ללמוד ולא למדו ממנו לעשות תשובה כמ"ש ויכנע מאד מלפני אלהי גו׳: דל מינייהו כ"ב פשו להו ל"ג כו׳. אבל השנים שקודם שמלך לא חשבו דקטן היה אז די"ב שנים היו לו כשמלך ועד דקודם שמלך היה אביו חזקיה קיים ולא היה בידו למחות ולהחטיא ישראל:

קצט **ואר"י** יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי מאי דכתיב
שם °בראשית ממלכת יהויקים בן יאשיהו וכתיב
ירמיה כו / שם כז °בראשית ממלכת צדקיהו וכי עד האידנא לא הוו מלכי
אלא ביקש הקב"ה להחזיר את כל העולם כולו לתוהו ובוהו בשביל יהויקים כיון שנסתכל בדורו נתקררה דעתו. וביקש הקב"ה להפוך לעולם כולו לתוהו ובוהו בשביל דורו של צדקיה נסתכל בצדקיה ונתקררה דעתו
מ"ב כד בצדקיה נמי כתיב °ויעש הרע בעיני ה׳ שהיה בידו למחות ולא מיחה:

מ"ד בראשית ממלכת יהויקים ובראשית ממלכת צדקיה. אלי משמע כתיב בהני בראשית יותר מבאחריני: וכי עד האידנא לא הוו מלכי. ולי משום תחלת מלכותו קאמר הוה ליה למכתב בשנת ראשונה למלכותו אלא להכי הכי קרא בדבורים וכתב בראשית ללמדך מעשה בראשית היה בימי יהויקים שביקש הקב"ה להחזיר את עולמו לתוהו ובוהו כמו שהיו מראשית: כיון שנסתכל בדורו. של יהויקים שהיו צדיקים שעדיין לא גלו החרש והמסגר: דורו של צדקיהו. היו רשעים שהצדיקים גלו כבר עם יכניה:

מהרש"א וכי עד האידנא לא הוו מלכי כו׳. עיין פירוש רש"י ולי עד האידנא לא הוו מלכי הוה ניחא ולא הוה קשיא ליה למכתב בראשונה מלך דבראשית הכי משמע אתחלתא דבר שזוכר שנו בראשית ברא דפירש תחלת הבריאה שבעולם הי"ל הכא בראשית מלכות משמע תחלת המלוכה שבעולם ומשום הכי קשיא ליה וכי עד האידנא כו׳: נסתכל בצדקיהו ונתקררה כו׳. בדאמרינן דבשביל צדיק אחד כדאי עולם שנברא ולדיק יסוד עולם: שהיה בידו למחות כו׳. נראה דמעשה הרע המפורש בו בספר ד"ה ויעש הרע בעיני ה׳ אלהיו לא נכנע מלפני ירמיה וגו׳ וגם במלך נבוכדנאצר מרד אשר השביעו באלהים וגו׳ לא קשיא ליה דלא היה זה כתנב לעון גדול שהרי רז"ל שהיה מאמין לדברי ירמיהו והצילו מפני דוח השרים כמה פעמים והיה מאמין לו מה שא"ל אם יצא תצא וגו׳ וחיתה נפשך וגו׳ ואם לא תצא וגו׳ ונתנה העיר וגו׳ ושרפוה באש ואמר לא שמע מידם אלא שהיה דואג מפני דוח כמ"ש אני דואג את היהודים אשר נפלו אל הכשדים פן יתנו אותי בידם וגו׳ וגם שמרד בשבועה לנבוכדנאצר שמרד בו היה על פי דורו שהסיתו לו

השבועה אבל עיקר הקפידא הכא ממה שכתב בספר מלכים בצדקיהו ויעש הרע בעיני ה׳ ככל אשר עשה יהויקים דמרלה מזה שעשה כתועבות יהויקים ולא היה מוב ממנו ומפני משום שהיה בידו למחות בדורו שהיו רשעים כמו יהויקים ולא מיחה בהם נקרא הרע שעשו דורו כיהויקים על שמו אבל הוא בעצמו לדיק היה כנראה מתוך הכתובים בספר ירמיה:

ואר"י יוחנן משום רשב"י מאי דכתיב °איש חכם נשפט
משלי כט את איש אויל ורגז ושחק ואין נחת אמר הקב"ה בעסתי על אחז ונתתיו ביד מלכי דמשק זבח וקיטר
דה"ב כח לאלהיהם שנא׳ °ויזבח לאלהי דרמשק המכים בו ויאמר כי אלהי מלכי ארם הם מעזרים אותם להם אזבח ויעזרוני והם היו [לו] להכשילו ולכל ישראל. שחקתי עם אמציה ונתתי מלכי אדום בידו הביא אלהיהם
שם כה והשתחוה להם שנא׳ °ויהי אחרי (כן) בוא אמציה מהכות את ארומים ויבא את אלהי בני שעיר ויעמידם לו לאלהים ולפניהם ישתחוה ולהם יקטר אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי בבי ליה למר ולא ידע אחוכי ליה למר ולא ידע ווי ליה למר דלא ידע בין טב לביש
ירמיה לט °ויבאו כל שרי מלך בבל וישבו בשער התוך (מאי שער התוך) א"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחאי מקום שמחתכין בו הלכות. א"ר פפא היינו דאמרי אינשי באתרא דמרא (כיתא) תלה ליה זייניה תמן קולבא רעיא קולתיה תלה:

איש חכם נשפט. זהו הקב"ה שנקרא ה׳ איש מלחמה. אויל אלו מלכים שבסמוך אחז ואמציה: ורגז ושחק ואין נחת בין שהוא כועס עמהם בין שהוא שוחק עמהם אין ילאין מלפניו ואינם חוזים לחזור למוטב: בבי ליה למר וכו׳. לאו דוקא נקט מר אלא משום דהכי מילי דאינשי כשהוא חכם כשהוא חולה להשפטו ולהתווכח עמהם בין שהוא שוחק עליהם בין שהוא כועס עמהם אינם יוצאים מלפניו ואינם חוזים לחזור למוטב: מקום שהיו מחתכין בו. וחורצין הלכות נאסף להושב נלים של שרי מלך בבל: בשער התוך לשון תוכך והיינו בהר הבית ובעזרה ששם היו יושבין סנהדרין וכדאמרי בעלמא שלשה בתי דינין היו שם אחד בלשכת הגזית ואחד על פתח העזרה ואחד על פתח הר הבית: קולתיה תלה. כלומר במקום שהיו חותכין בו הלכות בו דכן שרי בבל דינין שלהם: באתרא דמרא תלה זייניה. מקום שהאדון תולה כליו: קולבא רעיא. כבל מעם: קולתיה תלה. לשם כדו תלה כמו כדים דמשתמשין קולתא. לשכת אחרינא קולתיה מקדשו כמו מקדש של חרס:

מהרש"א איש חכם גו׳ את איש אויל וגו׳. לפי שהיו שניהם ממלכי יהודה קרא שניהם איש אויל כאילו הם איש אחד ועכן שכלותם לפי שסבר דאה אחז בגלרתו יותר מכל מלכי יהודה שהיו לפניו שלא היו בהן שנדרי ע"ז כמותו והיה לו ללמוד שבשביל שהוא עובד ע"ז באה לו הצרה וכתיב בו בעת הלר לו ויוסף למעול בה׳ וגו׳ וכן בהפך אמליה עשה הישר בעיני ה׳ והצליח במעשיו כמפורש בעבין והיה ללמוד שבשביל שלא עבד ע"ז הוא מצליח וכתיב

מלשורק כל שאשיו של חלב ולמישואל אלא ליד שנים כי השנים לא ימלו יושם ולפי בבב שמאריך ימים עוד ל"ג שנים: בקש הקב"ה להפוך את כל העולם לתוהו ובוהו בשביל יהויקים, כי מוצא פי יוצר מובא הרבה וכן לביוזך מריק יסוד עולם: אמר הקב"ה כשעסתי על אחז. לפ"ג דאמליה היה גריתי ע"ש נקט כפי סדר דכתוב בקרא בתפלה ורגז ושחק וכפי הסדר כה לבאום הוה גרלום ואילו היה כתב באיפך הוה למימר ואין נחת קאי רק על ורגז דכתיב ונקודם להכי כתיב לאיפך ושחק ואין נחת שנים
רגל

וכתיב ביה בתפלתו והכות את אדונים ויגלה את חנהי בני מעיד וגו': ויבאו גו' בשער התוך כו' מקום שמחתכין בו הלכות כו'. לא מצא בשום מקרא בשער שנקרא כן בירושלים וע"כ דרשו בשער ע"ש מקום המשפט כמו ועלתה יבמתו השערה והתוך במקום החתך והוא מקום בית דין הגדול יושבים בירושלים שמשם הלכה יוצאה מתוכה ופסיקה כמ"ש וקמת ועלית אל המקום וגו' לא תסורו מן הדבר אשר יגידו לך ימין וגו' והשכן אמר ע"ש במקום שמשפט בם הרשע:

משלי כד א"ר חסדא א"ר ירמיה בר אבא מ"ד °על שדה איש עצל עברתי ועל כרם אדם חסר לב והנה עלה כלו קמשונים כסו פניו חרולים וגדר אבניו נהרסה. על שדה איש עצל עברתי זה אחז. ועל כרם אדם חסר לב זה מנשה. והנה עלה כלו קמשונים זה אמון. כסו פניו חרולים זה יהויקים. וגדר אבניו נהרסה זה צדקיה שנחרב בהמ"ק בימיו. ואמר רב חסדא א"ר ירמיה בר אבא ארבע כתות אין מקבלין פני שכינה. כת לצים. כת שקרנים. כת חניפים. כת מספרי לשון הרע. כת
הושע ז לצים דכתיב °משך ידו את לוצצים. כת שקרנים דכתיב
תהלים קא °דובר שקרים לא יכון לנגד עיני כת חניפים דכתיב
איוב יג °כי לא לפניו חנף יבא כת מספרי לשון הרע דכתיב
תהלים ה °כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע צדיק אתה ולא יהיה במגורך רע:

והנה עלה כלו קמשונים זה אמון. שהעלה שממית על גבי המזבח לקמן: כסו פניו חרולים זה יהויקים. שכסה פניו מאות של הקב"ה כדאמרינן לקמן כלום אנו צריכין אלא לאורו ישתמשו אורו: על שדה איש עצל עברתי זה אחז. והכי קרי ליה עצל שחתם את התורה ובטל את העבודה לקמן: ועל כרם אדם חסר לב זה מנשה. שקדר אזכרות והרס את המזבח (כדאמרינן לקמן) מגולים אורטיגלא"ש: זה צדקיה. שהיה צדיק ונחרב בהמ"ק בימיו: משך ידו את לוצצים. משך הקב"ה את ידו מן הליצנים שלא להתקרב אצלם: לא יגורך רע. היינו מספרי לה"ר דכתיב בתריה תאבד דוברי כזב איש דמים וגו' ועוד דכתיב בתריה קרבם הוות קבר פתוח גרונם וגו':

מהרש"א על שדה איש עצל כו'. כלל בזה המקרא מלכי יהודה אשר בימיהם נהרסו ידי ישראל והלכו מיום אל יום עד שבימי צדקיהו נחרב בית וגלו ישראל וחז"ל על שדה איש עצל זה אחז כי הוא היה שמלך הראשון וממלכי יהודה שגרם לישראל לעבוד ע"ז והתרשלו ידיהם של ישראל ועל כרם ישראל נקראו כרם ה' צבאות והיו כרם אדם חסר לב זה מנשה שבימיו חטאו ישראל מיום אל יום עד שבימי אמון שהרבה אשמה ועלה כרם ה' שהוא ישראל כולו קמשונים ובימי יהויקים בעשה התועבות כדלקמן כסו פניהם של ישראל חרולים בכל הצרות שעלה עליהם עד שבימי צדקיה גדר אבנים שהוא בהמ"ק נהרסה: ארבע כיתות כו'. לפי שהדרש נראה לפרש ידו מלשון מקום אבל רש"י פי' מלשון יד ממש ויש לפרש דנקט יד ע"ש שהליצנים מראים ליצנותם בידם. ואמר כת שקרנים דכתיב דובר שקרים וגו' לנגד עיני. לפי שהדובר שקר מלמד דברים בפני השומע וע"כ אמר לנגד עיניו יתברך לא יכון שעיניו משוטטות בכל ויודע בשקרו. ואמר כת החנפים כי לא לפניו חנף יבא. כי כן דרך החנף בחנפה ביאתו לדבר ממקומו יצא בחפיפה לדבר עם המתחנף. ואמר כת לשון הרע דכתיב כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע צדיק אתה וגו'. הוסיף מלת צדיק בענין שהוא פירוש מלת אתה דסיק לפי שאל לא חפץ רשע כי צדיק אתה שהוא ספק רשע שוכר וע"כ לא יהיה במגורך רע שהוא בעל לה"ר ופרש"י מדכתיב בתריה תאבד דוברי כזב וגו' עכ"ל אבל במשמעות זה הוא דובר שקרים ויותר נראה לפרש כפירושו מדכתיב בתריה אין בפיהם נכונה קרבם הוות וגו' וכפרש"י פרק ח"ב וק"ל:

שם ואמר רב חסדא א"ר ירמיה בר אבא מאי דכתיב
תהלים צא °לא תאונה אליך רעה ונגע לא יקרב באהליך לא תאונה אליך רעה שלא ישלוט בך יצר הרע ונגע לא יקרב באהליך שלא תמצא אשתך ספק נדה בשעה שתבא מן הדרך. דבר אחר לא תאונה אליך רעה שלא יבעתוך חלומות והרהורים רעים. ונגע לא יקרב באהליך שלא יהא לך בן או תלמיד שמקדיח תבשילו ברבים
שם עד כאן ברכו אביו מכאן ואילך ברכתו אמו °כי מלאכיו יצוה לך וגו' על כפים ישאונך וגו' על שחל ופתן תדרוך וגו' עד כאן ברכתו אמו מכאן ואילך ברכתו (שכינה)
שם [שמים] °כי בי חשק ואפלטהו וגו' יקראני ואענהו וגו' אורך ימים אשביעהו וגו':

שלא תמצא אשתך ספק נדה וכו'. וקיימא באהליך באשתך כדאמרי' אין אהלו אלא אשתו בשעה שאדם בא מן הדרך קשה לו כשימצא את אשתו ספק נדה יותר מנדה ודאית שאם ספק נדה הוא מיצר ויצא תקפו ואומר טהורה היא ובא עליה אפי' מוכח: ע"כ ברכו אביו. דוד לשלמה בנו מתחלה לפי ענין הברכות יש לידע מהוד ברכו שכן דרך האב בדברים שאלו בספק נדה וביצר הרע ובהרהורים רעים ובנגעים ובתלמידים שלא יקדיחו תבשילם ברבים אבל אמה אינה מתנה דעת בכך אלא מתוך רחמיה שלא תהא מתפללת על בנה שינצל מאבן נגף ומרוחין ושדים לפיכך קא דריש לפי הענין שאלו ברכות ברכתו אמו כי מלאכיו יצוה לך וגו'. ועוד משום דכתיב כי מלאכיו משמע ליה דסליק ענין אחד דברכה והני מלאכיו עד כי בי חשק סליק חד ענין הילכך מוקים דהוי לרווחי דעד כאן ברכו אביו וכו'. מ"ר: כי בי חשק. לא שייך אלא בברכה דמעלה כלומר אותו שחשק בי ובירא אפלטהו:

מהרש"א לא תאונה אליך רעה וגו'. מלת אונס מורה על הסכנה ונגרם הדבר. ח"ש שלא ישלוט בך יצה"ר.

שהוא

עיון יעקב

רש"ל וכ"ג בעין [illegible]: על שדה איש עצל עברתי זה אחז. [illegible] ישראל [illegible] בי [illegible] לדקיהו [illegible]:
ד' כיתות אין מקבלין פני שכינה. [illegible]: ונגע לא יקרב באהליך [illegible] ספק נדה. [illegible]
[illegible]: עד כאן ברכו אביו. [illegible]
[illegible]

שפוח הגורם לגע וכן תלושות רעים כי שהמד גורם למטם רע מטורם פרק סתום. ואמר ונגע לא יקרב באהליך ולא תמצא אשתך כו'. כי האשה נקראת בשם אהל וכית כדאמרינן פרק כל כתבי מעולם לא קריתי לאשתי אשתי אלא ביתי וכיימו משום שהיא עקרת הבית ומלויה תדירה עם כדאמרי' כל כבודה בת מלך פנימה. ואמר ונגע לא יקרב וגו'. כי כמו שמואלת הנגע בבית הוא מורה על חטא שנענק בדרים בו כדאמרי' בערכין בן נותאת סלה בגולו מן הדרך לביתו יורה על חטא האיש ואמר ספק מדם כי טולתי כדם סיא בזמן הוסם ואין זה מורה על חטא האיש אבל ספק כדם בא שלא בזמן ופה דרך מקרה שעי"ז יורה מלת יקרב הוא תלוי יורה על אחטא ולפי הדרש שלא יסיה בן או תלמיד כי באהליך סיים אהל בל חדם. ואמר שמקדית תבשילו ברבים כו'. דימה סמורם והמעטים למבשל כמ"ש וני בטרח בגים יאכל בבנת זה מקלקל למדו ותורתו במעשיו כיון כמ"קלקל בשלו עי' קדות. ואמר עד כאן ברכו אבינו כו'. עיין פרש"י ועוד כ"ל נפרם לפי שעד כאן היו הברכות כמתפלל ומבקש מלפניו יתברך בלשון נוכח על בס סניס אומר לה' מחסי גו' כי הוא יגילך מפח וגו' יפול מלדך וגו' כי אתה ה' מחסי וגו' לא תאונה וגו' וע"כ אמר שע"כ ברכו אבי ברחמיו על בס להתפלל מלפניו יתברך אבל מכאן ואילך מדבר כמתפלל בלשון נסתר למומרו עי' מלאכיו כמ"ש כי מלאכיו יצוה לך וגו' והוא בדרך הכנסים כאין שמו יתברך הקדוש סגיר בפיהם כ"כ שמשמעותם מלוים בהן וע"כ מבקשין על בניהם לשומרם עי' המלאכים. ואמר מכאן ואילך בירכו שמים בר שנאי כי בי חשק וגו'. כמכמים בהם דברי הש"י בעלמו וברכתו באומר שלו בשביל בקשת אביו ואמר אברכהו אבל לפי שהוא חשק בי ואפלטהו ולא בשביל שאביו ידע שמי להתפלל בעדו אבל לפי שהבן גופיה ידע שמי דקראי אענהו ולא בתפלת אביו שאמרתיו עי' מלאכים אבל עמו אנכי בצרה אחלצהו וגו':

הגה"ה ונגע לא יקרב באהליך. נראה דקשיא לפרשינהו ולכתוב לא תאונה אליך רעה ונגע או לא יקרב רעה ונגע באהליך לזה דרשו כו'. הריי"ף:

סו ע"ב איוב לח

א"ר שמעון בן לקיש מאי דכתיב °וימנע מרשעים אורם וזרוע רמה תשבר. מפני מה עין של רשעים תלויה כיון שנעשה אדם רש מלמטה נעשה רש מלמעלה ולא נכתביה כלל ר' יוחנן ור' אלעזר חד אמר מפני כבודו של דוד וחד אמר מפני כבודו של נחמיה בן חכליה:

עין שברשעים תלויה. שאינה כתובה בשטת אותיות התיבה אלא תלויה היא למעלה ונראה בכתוב רשים: כיון שנעשה אדם רש מלמטה. שיש לו שונאין ואין רוח הבריות נוחה הימנו: נעשה רש מלמעלה. בידוע שמונאים אותו מלמעלה לככי כתיב רשים בי' מיני רשות: ולא נכתביה. לעיין כלל: משום כבודו של דוד. שאמר שאין הדבר סיא אלא ברשעים ולא בצדיקים ודוד

היו לו שונאים הרבה ונחמיה בן חכליה. היו לו שונאים הרבה מנכרים שבקשו להורגו על שהיה בונה בהמ"ק כדכתיב בעזרא (ירמי' אתם מחזקת בעלא) [ואחת מחזקת השלח] וגו' ליא מלמו בעזרא שהיו לו לנחמיה שונאים וקנאים מישראל דכתיב ורבים מיהודה בעלי שבועה לו כי הוא חתן לשכניה בן ארח בהיו מבזין אותו בקדושין מפרש להאי קרא [ולהכי איכתבא לומר שברשעים אמרינן ולא בצדיקים]:

מהרש"א כיון שנעשה אדם רש מלמטה כו'. וכפרש"י שיש לו שונאים ומלת רש סופל בזו סונים כל אמי רש עלמותו וכן היה בדוד שהיה נרדף. מאחיו מישראל וכן נחמיה ובאמכנר היו שונאים אותם כמ"ש לא תשנא את אחיך וגו' ונכתבה העין מפני בגנתן לומר שאין מדם זו נאמר אלא ברשעים שמונאין אותן אחיו מישראל מפני רשעתן דמותר לשנאן שהן כעשו שמונאין גם למעלה ושייכא דרשא זו לכאן שמכתוב זה מיירי בעה"ב דכתיב לעיל מיכים תתהפך כחומר חותם ויתילבו כמו לבוש ועי"ז אמר וימנע אור בעה"ב מרשעים אורה שהיה להם בעה"ז והזרוע רמה שהיה להם בעה"ז תשבר לעה"ב וק"ל:

הרי"ף רפ"י היו לו שונאין הרבה מנכרים. ואפשר עי' שנלחם עם נכרים היה לישראל תשם סכנה ונזה היה לו שונאים ג"כ בישראל דבשנאת נכרים לבד לא שייך לומר שיהיה לו שונאים מלמעלה:

רד סו [ת"ר] מנשה היה שונה חמשים וחמשה פנים בתורת כהנים כנגד שני מלכותו. אחאב שמונים וחמשה. ירבעם מאה ושלשה. תניא היה ר' מאיר אומר אבשלום
ש"ב יח אין לו חלק לעה"ב שנא' °ויכו את אבשלום וימיתוהו. ויכוהו בעה"ז וימיתוהו לעה"ב. תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר משום רבי מאיר אחז ואחזיה וכל מלכי
מ"ב כו ישראל שכתוב בהן °ויעש הרע בעיני ה' לא חיין ולא
שם נדונין. °וגם דם נקי שפך מנשה [הרבה] מאד עד אשר מלא את ירושלים פה לפה לבד מחטאתו אשר החטיא את יהודה לעשות הרע בעיני ה' הכא תרגימו כשהרג ישעיה במערבא אמרי שעשה צלם משאוי אלף בני אדם ובכל יום ויום היה הורג את כולם:

נ"ה פנים בתורת כהנים. ספר ויקרא היה דורש בניה פנים שכל שנה ושנה היה מחדש ודורשו מפילפולו: לא חיין. לא יחיו לעה"ב עם הצדיקים ואין נדונין כמו בניהנם ודוקא קאמר מלכי ישראל אבל שלמה ולדקיה מבית דוד אתו ואע"ג דכתיב בהו ויעש הרע חיין הן לעה"ב: אחז ואחזיה. ממלכי יהודה וקים להו שהיו רשעים ואמון ויהויקים לא חשיב ואע"ג דהוו רשעים ומאד כדלקמן בהכהו קים להו דחיין: הורג את כלם. שהיו נבקעין בכובד המשאוי:

מהרש"א נ"ה פנים בתו"כ כו'. אשמועינן דאין לאלו ג' מלכים חלק לעה"ב שהרי ידעו רבונם שפיר ומרדו בו ונקט ת"כ

עין יעקב

[illegible]

פי' שהיה כל עבודה שיתקרבו לשמו יתברך ע"י שקרבנות ושם ושבו שלכן ממש יתברך ב"ה לקרב לע"ז: ויבוהו בעה"ז. אף ע"ג דמוה שכאות כתיבי במקרא דלית בהו מיתה שבא לא אצטריך ליה לפרש דאיש תבאת של מיתה דכתיב בתר שבי שקברוהו בפתח גדול ודלגו עליו גל: אחז ואחזיה וכל מלכי ישראל שכתוב בהן ויעש הרע וגו'. עיין פרש"י וגוד יש במלכי יהודה דכתיב בהו ויעש הרע בעיני ה' כגון ביאורם בן יהושפט ויואחז בן יאשיהו ויהויכין וקים ליה דלא היו רשעים כ"כ: תרג"מו שהרג ישעיה. ושם לפה דרים ליה שהרג לישעיה נפה על מחטא בפיו כדאמרינן פרק שהולך איבלע ישעיה בארזא אתיוה לארזא ונסרוה כי מטא להדי פומיה נח נפשיה משום דאמר ובתוך עם טמא שפתים וגו'. ואמר שעשה צלם כו' והרג כלם. עשה ד' פניות בפעם אחד דהיינו ע"ז ושכינה רואים שהיו זה כנגד זה בני הבתים כדאמרינן לא הרלא כנגד אבני דהיינו נופה לפה:

הרי"ף מהרש"א ריבוהו בעה"ז. נראה דדייק ונראה כתיב ויבוהו ויתתוהו לאמצעים אלא מדכתיב ויבו את אמצעים ר"ל בעה"ז שלא יזכר עוד שמו ואח"כ ויתיתוהו לעה"ב:

כמאן אלא הא דאמר רבה בר בר חנה שקולה נשמה של צדיק אחד ככל העולם כולו כמ"ד ישעיה הרג. כתיב °פסל וכתיב °פסילים א"ר יוחנן בתחלה עשה לו פרצוף אחד ולבסוף עשה לו ארבעה פרצופין כדי שתראה שכינה ותכעס. אחז העמידו בעליה שנא' °ואת המזבחות אשר על הגג עלית אחז וגו'. מנשה העמידו בהיכל שנא' °וישם את פסל האשרה אשר עשה בבית (ה') אשר אמר ה' אל דוד ואל שלמה [בנו] בבית הזה ובירושלים אשר בחרתי מכל שבטי ישראל אשים את שמי לעולם אמון הכניסו לבית קדשי הקדשים שנא' °כי קצר המצע מהשתרע וגומר מאי כי קצר המצע מהשתרע אמר רב שמואל בר נחמני א"ר יונתן כי קצר מצע זה מלהשתרר עליו שני רעים כאחד. מאי °והמסכה צרה אמר ר' שמואל בר נחמני רבי יונתן כי הוה מטי להאי קרא הוה קא בכי מי שכתוב בו כונס כנד מי הים תעשה לו מסכה צרה. אחז חתם את התורה שנאמ' °צור תעודה חתום תורה בלימודי. מנשה קדר את האזכרות. אמון שרף את התורה. אחז בטל את העבודה. מנשה הרס את המזבח. אמון העלה שממית על גבי המזבח. אחז התיר את הערוה. מנשה בא על אחותו. אמון בא על אמו שנאמ' °כי הוא אמון הרבה אשמה. ר' יוחנן ור' אלעזר חד אמר ששרף את התורה וחד אמר שבא על אמו אמרה לו אמו כלום יש לך הנאה ממקום שיצאת ממנו אמר לה כלום אני עושה אלא להכעיס את בוראי. כי אתא יהויקים אמר קמאי לא ידעי לארגזי כלום אנו צריכים אלא לאורו יש לנו זהב פרים שאנו משתמשים בו יטול אורו אמרו לו והלא כסף וזהב שלו הוא שנא' °לי הכסף ולי הזהב נאום ה' צבאות

אמר להם כבר נתנו לנו שנאמר °השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם:

כמאן דאמר שהרג ישעיה. והאי קאמר קרא מלא את ירושלים פה לפה שהכניס של צדיק שקולה כמו שמלא את ירושלים חללים: כתיב. במלכים וישם את פסל האשרה אשר עשה בבית אלהים: וכתיב. ויעמיד את האשרים והפסילים בד"ה: ולבסוף עשה. מכסה לצורו כלם ארבעה פרצופות: כדי שתראה שכינה. מכל צד שתכנס להיכל תראה הצלם כנגדו ותכעס: מלהשתרר עליו שני רעים. שכינה וצלם: מצע. בית המקדש: תעשה לו מסכה צרה. כאשה שמעשים צרה לחברתה: העלה שממית. קורי עכבים שבטל העבודה מכל וכל עד שארגו עכבים קוריהן על גב המזבח: היתר. נעשה לו כהיתר: ממקום שיצאת משם. מקום שאדם יוצא ממנו שבא הוא ממנו ואינו מתאוה להסתכל אותו מקום: קמאי לא ידעי לארגזי. מלכים ראשונים שלפנינו לא היו יודעים להכעיס המקום כמו שהוא תרף ואומר כלום אנו צריכים אלא לאורו הואיל לנו השמש יבא ויטול אורו: שאנו משתמשין בו. במאיר ביותר: אמרו לו. בני דורו והלא כסף וכו' דבני דורו צדיקים היו כדאמרינן נסתכל בדורו של יהויקים ונתקררה דעתו:

מהרש"א כי קצר המצע גו'. בספר ישעיה כתיב האי קרא ומוקרינן ליה באמון שבו כתיב שהוא הרבה אשמה דהיינו שהוסיף על עון אבותיו שאחז לא העמידה אלא בעליה ומנשה העמידה בהיכל והוא הוסיף להעמידה בקדשי הקדשים שהוא המצע ששם היה מקום השכינה שורה על הכפורת וכמ"ש בין שדי ילין גו' ואמר מי שכתוב בו כונס כנד מי הים תעשה לו מסכה כו' ר"ל מי שיכול להרחיב העולם אפי' בים שכונס כנד מי הים להיות שם מקום יעשה העשה לו המסכה צרה במקום הזה בשביל הצלם ועי"ל מי שכונס כנד מי הים ולא הקפיד הקב"ה שם מלילך מסכה ופסל מיכה עמהם כדלקמן ועבר בים לרה תעשה לו במקדש צרה בשביל הצלם: בטל את העבודה והתם כו'. העבודה היינו עבודה שתעיד שהשכינה שורה בישראל והיינו נר שקשר העבודה ותתם התורה כו' כדאמרינן במדרש שאחז בתי כנסיות ומדרשות שלא ילמדו התינוקות של בית רבן תורה ואמר אם אין גדיים אין תישים וכו' וזהו חתום תורה בלימודי דהיינו תשב"ר ששם לימודי ה': ומנשה הרס המזבח. מדכתיב בד"ה שאחר שגב בתשובה ויבן את מזבח ה' גו' כשמע מיכח שהוא הרסו ברשעו הא ומי אביו חזקיהו היה בנוי: ואמון שרף התורה כו'. דהיינו שהוא הרבה אשמה כדלקמן ומשום שבכר אחר שלשתן אחז ומנשה עבדו על ב' עמודי עולם שהם התורה והעבודה אמר שהוא הרבה אשמה בשתיהם ששרף התורה והעלה שממית על כו'. ואמר אחז התיר הערוה ומנשה בא על אחותו. שהיינו דכתיב בהו כתועבות הגוים גו' והיינו עריות דכתיב כי את כל התועבות האל עשו אנשי גו' ומדקאמר באמון שהוא הרבה אשמה אמרו שגם בעריות הרבה אשמה שבא על אמו דאינו אלא להכעיס ואולי דדייקי בשום אמון כ"מ אמו כמו ומאב מאב וק"ל: לאורה כו'. כפר בתשובתה שאמר עזב ה' את הארץ לזה אמר כלום צריכין לאורו כמ"ש לבסוף השמים שמים

עין יעקב

[illegible]

שמים לא' אמר שם המאורות אבל הארץ נתן לבני אדם.: יש לנו בארץ זהב פרוים. שהוא זהב האדום ביותר כמ"ש בפ' כירה נקלפי זהב פרוים הוא אדום ודומה לדם פרים ומתוך שהוא אדום אורו מבהיק ביותר:

דה"ב לו א"ל רבא לרבה בר מרי מפני מה לא מנו את יהויקים משום דכתיב ביה °ויתר דברי יהויקים ו(כל) תועבותיו אשר עשה והנמצא עליו מאי והנמצא עליו ר' יוחנן ור' אלעזר חד אמר שחקק שם ע"ז על אמתו וחד אמר שחקק שם שמים על אמתו א"ל במלכים לא שמעתי בהדיוטות שמעתי מפני מה לא מנו את מיכה מפני
זכרי' י שפתו מצויה לעוברי דרכים שנאמ' °ועבר בים צרה והכה בים גלים א"ר יוחנן זה פסלו של מיכה תניא ר' נתן אומר מגרב לשילה שלשה מילין והיה עשן המערכה ועשן פסל מיכה מתערבין זה בזה בקשו מלאכי השרת לדוחפו אמר להם הקב"ה הניחו לו שפתו מצויה לעוברי דרכים. ועל דבר זה נענשו אנשי פילגש בגבעה אמר להן הקב"ה בכבודי לא מחיתם על כבודו של בשר ודם מחיתם:

מפני מה לא מנו את יהויקים. בהדי הנך שאין להם חלק לעוה"ב: משום דכתיב ויתר דברי יהויקים. נחשוב עמוס דכתיב ביה רשע כמה לא מנאוהו: שם ע"ז על אמתו. מפוך שהיה אוחז בה: שם שמים. משום בזיון: במלכים לא שמעתי. מפני מה לא מנו את יהויקים: בהדיוטות שמעתי מפני מה לא מנו את מיכה. בהדי ד' הדיוטות דמתני': פתו מצויה לעוברי דרכים. שהיו כל העולם מתארחין אצלו כדכתיב במקרא כל העובר ושב אל הלוים זה מיכה: (ח"א פסוק זה מצאתי בכתוב ולא תלמודיה): זה פסלו של מיכה. כשכתב משה את השם והשליכו על נילוס להעלות ארונו של יוסף בא מיכה ונטלו בהחבא והיינו דכתיב ועבר בים צרה כשהעביר הקב"ה לישראל עבר מיכה עמהם שהיה בידו השם לעשות העגל ל"א מיכה עשה פסל והביאו עמו כשעברו ישראל הים: גרב. מקומו של מיכה בגרב היה פסלו של מיכה קבוע ובשילה היה המשכן: לדוחפו. למיכה: ועל דבר זה. על פסלו של מיכה שלא מיחו ישראל בידו נענשו אנשי פילגש בגבעה שנפלו ביד בנימין והרגו מהם מ' אלף:

מהרש"א שחקק כו'. עליו ממש על גופו ודכתיב לעיל וירש ותועבותיו אשר עשה ונמצא דקאי על תועבותיו דמשמע ערוה בכל מקום ולמ"ד שם ע"ז היה מום תועבותיו ב' תועבות ע"ז וערוה בכל מקום ודכתיב והנמצא נראה לפרש כמ"ש שהוא היו לדיקים והיה מתיירא ומתביים מפניהם לעשות כן בגלוי אך אחר מותו נמצא עליו כן. ושאמרו מפני שפתו מצויה לעוברי דרכים שנא' ועבר בים וגו'. לכאורה נראה דל"ג שנא' אלא ועבר בים צרה וגו' והוא מלתא באפי נפשיה ואפשר לקיים גירסת הספרים וה"ק כמו שחס עליו הקב"ה שעבר מיכה עם ישראל בים והיה פסלו עמו כך חס עליו ולמנותו בהדיוטות לפי שפתו מצויה כו' ומה שפרש"י

שהיה לו אותו שם שהשליך משה אל היס להעלות ארונו של יוסף כו' כדאיתא במדרשות שהיה כתוב עליו עלה שור עלה שור והוא השליכו לאור ועשה מותו העגל: לדוחפו כו'. פרש"י למיכה ואין נראה לפרש לדוחפו לעשן הפסל שעשן של מערכה מתמר ועולה כמו שסבירא לן כלומר כרוח את עמוד העשן אבל עשן הפסל היה מתעקם ב' מילין והיה מתערב בעשן מערכה ובקשו מה"ש לדחוף אותו עשן הפסל מעשן המערכה שלא יתערב בו: ועד"ז נענשו כו'. ר"ל שזה הדבר שהיה פתו מצויה לעוברי דרכים הטעה את אנשי ישראל במעשה פלגש בגבעה שלא מיחו במיכה ובאו לשכם כמה שנפלו מהם מ' אלף שא"ל הקב"ה בכבודי כו':

דברים כג א"ר יוחנן משום רבי יוסי בן קסמא גדולה לגימה שהרחיקה ב' משפחות מישראל שנאי °על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים ור' יוחנן דידיה אמר מרחקת את הקרובים ומקרבת את הרחוקים ומעלמת עינים מן הרשעים ומשרה שכינה על נביאי הבעל
ושגגתו עולה זדון. מרחקת את הקרובים °מעמון ומואב
שמות ב ומקרבת את הרחוקים מיתרו דא"ר יוחנן בשכר °קראן לו ויאכל לחם זכו [בני] בניו וישבו בלשכת הגזית שנאי
דה"א ב °ומשפחות סופרים יושבי יעבץ תרעתים שמעתים סוכתים המה הקינים הבאים מחמת אבי בית רכב וכתיב
שופטים א התם °ובני קיני חתן משה עלו מעיר התמרים וגומ' ומעלמת עינים מן הרשעים ממיכה. ומשרה שכינתו
מ"א יג על נביאי הבעל מחבירו של עדו הנביא דכתיב °ויהי הם יושבים אל השלחן ויהי דבר ה' אל הנביא אשר השיבו. ושגגתו עולה זדון דאמר רב יהודה אמר רב אלמלא הלוהו יהונתן לדוד שתי ככרות לחם לא נהרגה נוב עיר הכהנים. ולא נשתייר דואג האדומי. ולא נהרג שאול ושלשת בניו:

לגימה. אכילה שמאכילין לאורחים: ב' משפחות. עמון ומואב שלפי שלא קדמו ישראל בלחם ובמים נכתב שלא יבאו בקהל: מעלמת עינים מן הרשעים. מעלמת מעיני המקום שלא להביא פורענות לעולם. לו כדרס הרעה אלא ששה כאילו אינו רואה במעשיו: עמון ומואב. קרובים לישראל שבאו מלוט בן אחי אברהם והרחיקם המקום שלא יבאו בקהל. ל"א קרובים ממש ליכא למימר דהא עדין בני קטורה הוו בני אברהם וקרובים הוו בני מדין לישראל יותר מעמון ומואב שהם בני אחי אברהם אלא עמון ומואב שכנים וקרובים הוו לארץ ומדין רחוקים להם היו: וישבו בלשכת הגזית שנאמר ומשפחות סופרים. והאי קרא מפרש ליה בספרי בפרשת ויאמר משה לחובב בן רעואל המדיני: המה הקינים הבאים מחמת אבי בית רכב. וקרים אבו בניו של (רכב) [יתרו] דכתיב ובני קיני חותן משה ובניו של יתרו הן הן בניו של רכב דכתיב הקינים הבאים מחמת אבי בית רכב וכתיב ולבית הרכבים אמר ירמיהו [כי כה אמר ה' וגו' יען אשר שמעתם על מצות יהונדב אביכם

עין יעקב

ועיין בפירושינו בעשה דף פ': מפני ששפתו מצויה לעוברי דרכים. וגדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני שכינה לכן כיפר לו ע"ל. פי"א ויש לו חלק לעוה"ב: שהרחיקה שתי משפחות מישראל. עיין ביבמות דף ע"ג בפירושינו וע"ש שם ישעין כאן כמהרש"א מה שהג"ב של הרחוקין והן הן דברי הב"י וכ"ל הוא והיה כגבר כזה על דבר אשר לא קדמו אותם בלחם לכן לא יבא עמון ומואב בקהל ה' ביים כי עיקר שכחו של גר כדכתיב ואוהב גר לתת לו לחם וגם כבכיל שמר עליך את בלעם בן בעור לקללך לכן לא יקום בך ובגוך אם לגמוך כי מקללך אארו: ומקרבת את הרחוקים מיתרו. כי גדולה הכנסת אורחים מהשכינה בית התורה כדאיתא פ' יצ"ח וגם הלחם והמים משל לתורה כדכתיב קומי לחמי ... לכן ישבו בני בניו בלשכת הגזית שישם חולין ומבקשין התורה לאחרים ומעלים עיניהם ... כי כ"ם לעיל מלתא בעצמה ומשרה שכינה כי גדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני שכינה: ולא נהרג שאול ושלשה בניו. ובדוגמא באורח אחד לפניו דבעצם אלך יחזון, יהיך סוף ובנוי ... אבל תשא ולי אשה שהוא אחר של הספרים שהיה עיין שם ועיין

הביטם וגו'] לא יכרת איש ליונדב בן רכב [עומד] לפני כל הימים ואמרינן בספרי אפשר נכרים הם ונכנסין להיכל והרי כל ישראל לא נכנסו להיכל אלא שהיו יושבין בסנהדרין ומורין בדיה ע"ר: מסיבה. דאמרי לעיל הכיתו לו שפתו מלויה לעוברי דרכים: **ומשרה שכינה על נביאי הבעל מחברו של עדו הנביא.** דעדו הנביא נתנבא על מזבח בית אל שיחרב מפני שהעמיד בו ירבעם צלמים דכתיב במלכים והנה איש אלהים בא מיהודה וגו' ויאמר מזבח מזבח ומפרש בסדר עולם דהיינו עדו הנביא ובא נביא השקר והטעהו לעדו והביאו לבית אל והעבירו על מצות הקב"ה שאמר לו לא תשוב לבית אל והאכילו ובזכות שהאכילו שרתה עליו שכינה שנאמר ויהי דבר ה' אל האיש הנביא אשר השיבו להאכילו אללו: **ושגגתו עולה זדון.** שהרי מליצו דיסיכתו בשגג ולא הלוהו לדוד בתי כהונות ונענש דאמר רב יהודה כו': לוודו. לשון לויה: **לא נהרגה נב.** שלא היה צריך דוד לשאול לחם מכהני נוב ולא היה דואג מלשין עליהם: **ולא היה שאול נהרג.** על אותו עון:

מהרש"א גדולה לגימה שהגדיקה כו'. ומכאן נראה לדחות פירוש הרמב"ן פרשת כי תצא דאשר לא קדמו לא קאי אלא אעמון ולא אמואב מדכתיב אוכל בכסף תשבירני וגו' כאשר עשו לי בני עשו והמואבים וגו' ועוד האריך ע"ש דהכא אמרי' בהדיא דאשר לא קדמו וגו' הרחיקה גם משפחת מואב גם. נראה מכאן נקיים דברי המפרש דאשר לא קדמו היינו בחנם דכן משמע לשון לגימה אכילה שמאכילין אורחים בחנם כפרש"י דהיינו בחנם ודומיא לגימה של יתרו דקאמר דמשמע בחנם קראן לו ויאכל לחם ומה שטען הרמב"ן ע"ז כי די לוהגה שימכרו להם כאשר ירצו לקנות כו' עכ"ל אין כאן טענה שכן דרך המלכות השכנים ושלום ביניהם אם יצא חיל אחד בגבול חברו קרוב לו נותנין לו אכסניא והם לא עשו כן כשבאו ישראל בגבולם והיה להם שלום עמהם כמ"ש אל תצר את מואב וגו' ואעפ"כ לא קדמו אותם ליתן להם אכסניא בחנם והוצרכו לקנות מהם בכסף ומה שטען עוד שהכתוב יספר שעשו המואבים כאשר עשו בני עשו ולמה ירחיק המואבים לעולם בעבור זה ולא יתעב אדומי כו' עכ"ל גם זה אינה טענה שאפשר שבנים שעשו עבירה אחת שיהיה תולה לאחד מהן זכותו ולא יענש כמו השני שלא היה לו זכות וה"נ זכות היה לבני עשו שלא נתרחקו כ"כ כמ"ש כי אחיך הוא: מרחקת את הקרובים כו'. פרש"י קרובים מעט ליכא למימר דהא מדין ובני קטורה היו בני אברהם קרובים היו בני ומדין לישראל יותר מבני עמון ומואב אלא עמון ומואב שכנים היו וקרובים היו לא"י ומדין רחוקים להם היו עכ"ל ופירושו דחוק דא"כ מאי רבותיה דמרחקת את הקרובים ומקרבת את הרחוקים ויש לפרש לפי מעשה בית פעור היה יותר להרחיק מדין ממואב שהמואבים עשו כן מילתא לפי שישראל באו במקום קרוב לגבולם כדכתיב ותוא יושב מולי אבל מדין היו רחוקים ולא היה להם לירא אלא שנתעברו על ריב לא להם דמעשה זה אמר נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים ולא מאת המואבים אבל הלגימה שלא עשו מואב לישראל היה מרחקת את הקרובים שהם מואב שהיו קרובים במעשה בית פעור והפך הלגימה שעשה מדין לישראל היה מקרבת אותן אף שהיו רחוקין במעשה בית פעור והיו ראוין לענש יותר ממואב: בשכר קראן לו כו'. תימה דהכא קאמר

דבשכר קראן לו וגו' זכה יתרו שבני בניו ישבו בלשכת הגזית ולקמן בפרקין ובפ"ק דסוטה אמרינן ג' היו באותה עצה כו' יתרו שברח זכו בני בניו לישב בלשכת הגזית כו' ואיכא דוחק דפליגי דאם כן ה"ל תלמודא לאתויי הני תרי ומימרות כחדא ולמימר בהו דפליגי וי"ל דבשכר קראן לו וגו' לא זכה אלא שיהו בניו ראוין לבא בקהל דומיא דמואב שבשבים זה נתרחק מלבא בקהל והתם קאמר דבשכר שברח ולא הסכים בעלה הרעה זכו בני בניו לישב בעלת סנהדרין וה"ק הכא דבשכר קראן לו וגו' זכה לבא בקהל ועי"ז זה בזכות אחר דהיינו שלא הסכים לעלה הרעה זכה לישב בלשכת הגזית ולולי זכית דהכא שמותר לבא בקהל לא היה אפשר לו לזכות לישב בלשכת הגזית דאין מושיבין בסנהדרין אלא המיוחסין ומותרין לבא בקהל ולזה אמר זכו בני בניו דמואב כגון זכו בני בנותיהן לבא בקהל כדאמרינן בדרות מואבי ולא מואבית אבל בני בניהם אסורים ומש"כ במדין דאף הזכרים כשרים לבא בקהל: **יושבי יעבץ תרעתים** כו'. הכל מפורש בפרש"י בפ"ק דסוטה יעבץ אדם גדול היה בתורה דכתיב ויקרא יעבץ לאלהי ישראל אם ברך תברכני בתורה והרבית גבולי בתלמידים וגו' תרעתים ומפורש בספרי שמשו תרועת בהר סיני ל"א ע"ש שישבו בשערי ירושלים שמעתים שמשוע. עלום אבותיהם דבני יונדב בן רכב ומתני' קרא כו' סוכתים ע"ש שהיו יושבים בסוכות כמ"ש ונשב באהלים וקרי' להו משפחות סופרים דהיינו סנהדרין כו' עכ"ל ע"ש: **מחברו כו'.** כיון שבקר היה אומר לעדו מפי ה' וקרי ליה נביא היינו ע"ש נביא שקר ומיהו לא מלינו אז במלכות ירבעם שהיו עובדים לבעל רק לעגלים רק אחאב הוסיף לעבוד לבעל ואפשר שקרא לו נביא בעל שמלים בעובדי הבעל נביאי שקר: **ב' כברות כו'.** אפשר דהיינו ב' סעודות ליום כדאמרינן מי שיש לו מזון שתי סעודות לא יטול כו' ועני העובר ממקום למקום נותנין לו ב' סעודות: **ולא נהרג שאול וג' בניו כו'.** אף ע"ג דכשבאל שאל ע"י א"ב את שמואל והגיד לו שיהרג הוא ובניו לא הזכיר לו רק חטא שהשאיר את עמלק מ"מ משמע ליה דלא היה ראוי בבשביל חטא זה אלא נטילת המלכות אבל הריגה לא היו ראוים אי לאו חטא נב עיר הכהנים שהרגם וכן מוכח בפרק שני דיומא ע"ש:

הרי"ף רשי' שלפי שלא קדמו ישראל בלחם. נראה מדלא כתיב ועל אשר שכר עליך את בלעם אלא לומר עיקר ריחוק שלא יבא עיד אשר לא קדמו אשר שכר וגו' טרם לא תדרוש שלומם וטובתם גו': רשי' נהרגה נוב שלא היה צריך דוד לשאול להם. הא דלא חשיב נמי שלא נכרת זרעו של דוד י"ל דאיכו ביורל הוא שיהיה נמכר ביד אויב לא כלה זרעו אי"כ ז נדם נעלמו:

ומפני מה לא מנו את אחז א"ר ירמיה בר אבא מפני שמוטל בין שני צדיקים בין יותם ליחזקיה רב יוסף אמר מפני שהיה לו בושת פנים מישעיהו שנאמר ויאמר ה' אל ישעיהו צא נא לקראת אחז אתה ושאר ישוב בנך אל קצה תעלת הברכה העליונה אל מסילת שדה כובס מאי כובס איכא דאמרי דכבשינה לאפיה והלך איכא דאמרי אוכלא דקצרי שחף אַרישיה וחלף. מפני מה לא מנו את אמון מפני כבודו של יאשיהו מנשה נמי לא נמנייה מפני כבודו של חזקיהו ברא מזכי אבא אבא לא מזכי ברא כדתניא ואין מידי מציל דברים לב אין אברהם מציל את ישמעאל אין יצחק מציל את עשו השתא

עיון יעקב

תמיך במהרש"א: ברא מזכי אבא אבל אבא לא מזכי ברא. הטעם נ"ל דא"כ מי שיודע שאביו מת כלומר לא יעשה טוב כי אם רע שיסמוך על זכות אביו אבל אביו של פרוב פוא עם קדם לבנו ולא יכול לסמוך על כמו בישעתו כלומר עד יום מותו כי אל מאמין בעלותך וכו' לבן ברא מזכה אבא ולא אבא מזכה ברא לכן ברא מזכה אבא וגו' כדאיתא בפ"ק דברכות דף ז' רשע וטוב לו רשע בן צדיק ושכי לשרינן כאן דאין אבא מזכה ברא ולא ר"ל דוקא רשע שלא מסייעו גם אביו משא"כ רשע בן רשע גם עון לאבותיו מסייעו בין באותה העבירה ובשמוש וכן כשהוא לצדיק

השתא דאתית להבי אחז נמי לא אימני משום כבודו
של חזקיהו:

שמוטל בין שני צדיקים. דאביו יותם ובנו חזקיה: ושאר ישראל שטעו לסיום (בניס) [בנין] ותלמידך וכל מי שיטעו לבניך דהיינו תלמידיו כדמתרגם ואמר דלא חטאו והחטו תלמידוהי: מאי כובס דכבשינהו לאפיה. שכבש את פניו והיה מתביישים מפני ישעיהו: כובס. כמו כתש: אוכלא דקצרי טרף ארישיה. כלי מוסקא של כובסין שמולפין בו מים על הבגדים והופך כלי הפך אותו על ראשו כדי שלא יכירו ישעיהו שהיה מתבייש ממנו: יאשיהו. בן אמון: חזקיה. אבי מנשה: ברא מזכי אבא כו'. יאשיהו מזכי אמון אביו ולא חזקיה מנשה בנו: דכתיב ואין מידי מציל. ודרשינן ליה בהגדה אין אברהם מציל כו': השתא דאתית להבי. דברא מזכי לאבא: אחז נמי. לא תימא דכבשינהו לאחז אלא מפני כבודו של חזקיהו לא מנאוהו:

מהרש"א מאי כובס א"ד כו'. דבשדה אינו מקום כביסה ולא ניחא לנו לפרש שמכינת בגדי הכובסים היה שם בשדה כפרש"י בספר ישעיה וק"ל: אבא לא מזכה כו'. לפי שדרך קלא הרשעים שאין רוצין שיהיו בניהם כמותן אלא שיהיו צדיקים וע"כ ברא מזכי אבא שאביו אע"פ שרשע הוא היה מוכיחו להדריכו בדרך טוב ואין אבא מזכי. ברא שהיה לו ממי ללמוד ולא למד:

הגהה ברא מזכי אבא אבא לא מזכי ברא. קשה מה אמרינן במדרש אמרו מזיקים לפני הקב"ה ווי שמלך אחז אמר להם בן יותם הוא הרי אבא מזכי ברא וי"ל דלאו שלמא מנין זכות כדכתיב ועושה חסד לאלפים אבל לעה"ב אבא לא מזכי ברא:

יט ומפני מה לא מנו את יהויקים משום דר' חייא בר אבויה דא"ר חייא בר אבויה כתוב על גולגלתו של יהויקים זאת ועוד אחרת. זקנו דרבי פרידא אשכח ההיא גולגלתא דהות שריא בשערי ירושלים והוה כתוב עלויה זאת ועוד אחרת קברה והדר נבוג קברה והדר נבוג אמר דלמא האי גולגלתו של יהויקים היא דכתיב
ביה °קבורת חמור יקבר סחוב והשלך מהלאה לשערי ירמיה כב
ירושלים אמר מלכא הוא ולאו אורח ארעא לבזויה שקלה כרכה בשיראי ואותביה בסיפתא אתיא דביתהו חזאתא נפקא אמרה להו לשיבבתא אמרי לה האי דאתתיה קמייתא היא דלא קא מנשי לה שגרתא לתנורא וקלתה כי אתא אמר היינו דכתיב עלויה זאת ועוד אחרת:

מפני מה לא מנו את יהויקים. בהדיא שאין להם חלק לעוה"ב: משום דרבי חייא בר אבויה. שמתכפר על שלא ניתן לקבורה וכל הכי ומפני מה לא מנו לא בעי אלא משכך הוו רשעים גמורים כדחשבינן להו לעיל אלא חשם את התורה: זאת ועוד אחרת. כקמה כעמים בם כנר ועוד אחרת תעשה בם: זקנו דרבי פרידא. הוא ר' חייא בר אבוה: נבוג. גלגלה ויצאה מקבורתה:

קבורת חמור. שמשלך ברחובות: בספתא. ארגז: לשיבבתה. לשכינתה: דלא קא מנשי לה. אינה נשכחת ממנו: שגרתא לתנורא. הסיקה את התנור:

מהרש"א כתוב על גולגלתו של יהויקים כו'. הכתיבה עניו היה עונש חטאו כנס הוא כתב עליו שם ע"ז על אמתו כדלעיל ופירוש זאת ועוד אחרת היינו ב' עונשין שלו האחד שלא ניתן לקבורה והב' שניתן לשריפה והם עונשין על ב' עבירות דקתני לעיל התם שחלל גופו לכתוב שם ע"ז על אמתו לא ניתן גופו לקבורה ותחת שאמר אין אנו צריכין לאורו הושלך גופו לאור אש:

תניא א"ר שמעון בן אלעזר בשביל °הטוב בעיניך מ"ב כ
עשיתי מה אות בשביל מה אות נכרים אכלו על שולחנו בשביל נכרים שאכלו על שלחנו ומשמש עליהם גרם גלות לבניו מסייע ליה לחזקיה דאמר חזקיה כל המזמין עכו"ם לתוך ביתו ומשמש עליו גורם גלות
לבניו שנא' °ומבניך אשר יצאו ממך אשר תוליד יקחו ישעיה לט
והיו סריסים בהיכל מלך בבל °וישמח עליהם חזקיהו שם
ויראם את בית נכאתה [את הכסף] ואת הזהב ואת הבשמים וגו' אמר רב מאי בית נכאתה אשתו השקתה עלידם. ושמואל אמר בית גנזיו הראה להם ורבי יוחנן אמר זין אוכל זין הראה להם:

בשביל הטוב מה אות. בשביל חזקיה שנתנה את עצמו ואמר הטוב בעיניך עשיתי גרם לו שאמר מה אות כי אעלה בית ה' ששאל אות והקב"ה שהעבירה גוררת עבירה: אכלו נכרים על שלחנו. אותן ששלח לו מרודך בלאדן ספרים ומנחה על ידם: ומשמש עליו. כגון חזקיה דאמרינן לקמן אשתו משקתה עליהם: גורם גלות. (רע) דכתיב וישמח עליהם חזקיה ויראם את בית נכאתה וכתיב בתריה ומבניך אשר יצאו ממך יקחו והיו סריסים בהיכל מלך בבל: אשתו השקתה עלידם. (היא מלכה היתה ממקום שקורין בלע"ז) היא מלאה וכוס להם והיינו בית נכאתה לשון מככה על שם ללע שמשחקה עם האדם ומעכה כראה האדם: בית גנזיו. והכי מתרגמינן בית נכותו ומחם ספר במחברתו לשון סממנין כמו נכאת וצרי ולוט: זין אוכל זין. כגון פרזל דשליט בפרזל:

מהרש"א בשביל הטוב בעיניך כו'. ר"ל דבשביל שאמר הטוב בעיניך עשיתי ותלה בזכות עצמו בא הכתוב ותלה לו בזכות אבותיו כמו שנאמר למעני ולמען דוד עבדי כדאמרינן פ"ק דברכות ע"ש ע"י זה היה חוטם במדרגה יותר לו עון אבותיו חבוא אביו אחז וע"כ בקש אות על שדבר וניתן לו שאותן מעלות שירדו בימי אחז בשביל חטאו שב לאחוריות עשר מעלות ובשביל ע"י אותי היה שחזר הגלגל אחור שלא מרודך בלאדן שלוחיו אל חזקיהו כפרש"י בספר ישעיה והאכיל אותן שלוחי נכרים על שלחנו וגרם גלות כו' ומייתי מדכתיב ומבניך אשר יצאו ממך וגו' ר"ל ומבניך אשר יצא מאחרך נגלות ממך היא שמחה גרמה להם: מאי בית נכאתה אשתו כו'. עיין פרש"י והוא דחוק ונראה כפשטיה מלשון אוצר ר"ל מדלן

עין יעקב

[illegible]

שרוך האשה להיות לנועה באהל ובבית כאומר חזה כמ"ש כל כבודה בת מלך פנימה אבל חזקיה לא עשה כן. רק אשתו שהיא נקראת ביתו כמ"ש ר"י שקרא לאשתו ביתו והיא היתה ראויה להיות בית כבאתו ולגלותו שלא להראותה והוא הראה אותה בגלוי בבית המנחה שהשקתה עליהם ומ"ד זין אוכל זין יהיה ככאתה ולשון סכלה ונמס בברזל אחד מככה חבירו או שהוא מלשון כסיכה שהאחד נוסך את חבירו וק"ל:

הרי"ף מהרש"א הולה לומר דבשביל שאמר הטוב בעיניך עשיתי ותלה בזכות עצמו. כ"ל בשביל הטוב בעיניך עשיתי שגנז ספר רפואות וא' עדיין סוי בידו היה מתרפא בה ולא שאל אות רק בשביל שבנו אמר מה אות כי ירפא ה' לי ראיתי ישפיטו כי ישוב הצל אחורנית [illegible]

ר"א סס איכה א **איכה** ישבה בדד [אמר רבה] א"ר יוחנן מפני מה לקו ישראל באיכה מפני שעברו על ל"ו כריתות שבתורה. א"ר יוחנן מפני מה לקו באל"ף בי"ת מפני שעברו על התורה שנתנה באל"ף בי"ת. ישבה בדד
דברים לג אמר (רבא) [רבה] א"ר יוחנן אמ' הקב"ה אני אמרתי °וישכון ישראל בטח בדד עין יעקב אל ארץ דגן ותירוש אף שמיו
איכה א יערפו טל עכשיו יהיה בדד מושבם. °העיר רבתי עם אמר (רבא) [רבה] א"ר יוחנן שהיו משיאין קטנה לגדול
סס וגדולה לקטן כדי שיהיו להם בנים הרבה. °היתה כאלמנה א"ר יהודה אמר רב כאלמנה ולא אלמנה ממש אלא כאשה שהלך בעלה למדינת הים ודעתו לחזור אליה. רבתי בגוים שרתי במדינות אמר (רבא) [רבה] א"ר יוחנן כל מקום שהם הולכים נעשים שרים לאדוניהם:

איכה. בגימטריא ל"ו: ל"ו כריתות. נכריתות תסיב לאו: לקו באל"ף בי"ת. שכל מגילת איכה סדורה באלפא ביתא: בטח בדד. שיושבים יחידים ואינם צריכין לא מן האומות ולא מן חיות רעות: רבתי עם. (מהרבה) עם שנתרבה והולך יותר עשיר עם: קטנה לגדול. שכבת זרע של קטן אינו מתעבל ואינו מזריע מהר וקולט כשל גדול וכן רחם של קטנה אינה קולטת מהר כשל גדולה לפיכך משיאין גדולה לקטן כדי שתהא זרעו קולט מהר וקטנה לגדול כדי שיהא שכבת זרעו קולט מהר ולא קטנה לקטן שהוזקן להוליד ולא זקן וזקנה שהם אלא שמוזהרין על פריקן ותלויים בהם להוליד ודאי אין זרעו מלאם ומתבטל כל כך:

מהרש"א באיכה כו'. לפי שבמגלה א"ב שחבר ירמיה בתחלה לבד מאלו הדבר שהוסיף אחר שטרף אותו יהויקים התחיל אות האל"ף בלשון איכה ולא כן שאר האותיות ואמר לרמז לו גימט' שעברו על ל"ו כריתות שבתורה שהן העבירות היותר גדולות שבתורה וע"ז אמר מפני מה לקו בא"ב כו'. שכל ספר הקינות תקן ירמיה בדרך א"ב ולא מלינו כן באחר וספרי הקודש ואמר שעברו על התורה כו'. ואמר אני אמרתי וישכון ישראל בטח בדד וגו'. הוא הבדד למעלה מתוך שיהיה בטוח יהיה שכן בדד כמ"ש כלביא שכן שיתרחקו ממנו מתוך שיפחדו ויראו ענוש מפניו הנה עכשיו לפחיתותם בדד מושבם מתוך שמואסו בהם יתרחקו ממנו כמ"ש בדד ישב מחוץ וגו': רבתי עם גו' שהיו משיאין כו'. דרשו רבתי מלשון הרבה רבוים דהיינו שבכל העם היה אחד מהרבוי דהיינו או גדול או גדולה ולא היו משיאין קטן לקטנה שאין בו שום לד רבוי וק"ל: אלא כאשה כו'. לפי שבאוה"ע כאומר ועתה שמעי זאת עדינה וגו' לא אשב אלמנה וגו' ותבאנה לך שתי וגו' שכול ואלמון וגו' דהיינו במפלתם סר כחם ונחלש מן השמים שאין לך אומה שנפלה שלא תפול ותחטא מהלה ויהיו אלמנה תמם מושיעם ואלהיהם שמתיש כחם אבל ישראל אינם כן כי גם בלרתם לא סר כחם ולכם מעליהם כי הוא חי וקיים לעולם ואינן אלא בדמיון אלמנה שאין בעלה אצלה דהיינו שהלך למ"ה על ידי שפרחה אשתו ודעתו לחזור כשהיא תשוב אליו: נעשים שרים כו'. פי' הפסוק גם כשהם תחת האוה"ע ובמדינות אחרות בגלות נעשו שרים לאדוניהם שמשעבדים בהם והגיה והמעשה בב' בני אדם כו' אמר להן עם קשה עורף כו' לפי שהשיעבוד וגלות מביא לאדם שמשכח חכמתו ממנו כמ"ש ואבדה חכמת חכמיו וגו' ועי"כ א"ל שאתם קשה עורף שלא תהיו נכנע בגלותכם ומחזיקים עדיין עצמכם לחכמים או לנביאים כי מאין אתם יודעין זה אם לא בנבואה או בחכמה נפלאה ולא כבריאה האומות אתם אומר ברוך שבחר בזרעו של אברהם ונתן להם מחכמתו ס' שאין אומה זו כאומה אחרת אבל בחר בזרעו של אברהם ונתן להם מחכמתו ועי"כ חכמתן נלחית שלא תשתכח מהן אף בגלותן:

הגדה כאשה שהלך בעלה למ"ה ודעתו לחזור אליה. ואי"ם הא מונח זו והיאך אמר איכה על ככה ונראה דאתי לריפויא שאין נידם למעות כפוג גפיליה אלא היא נרשותו לאשנים אם תחטא לו אבל לעונה היא כאשה עגונה שאין מרחם עליה או היאך אילו. היתה אלמנה ממש אין להפליא כ"כ אבל כיון שלא אלמן ישראל מאלהיו אז יש להפליא איך בשאר בדד. הרי"ף:

ר"ב **ת"ר** מעשה בשני בני אדם שנשבו בהר הכרמל והיה
סס ע שבאי מהלך אחריהם °ואמר אחד מהם לחבירו גמל שמהלך לפנינו סומא באחד מעיניו ושעונה שני נודות אחד של יין ואחד של שמן ושני בני אדם המנהיגין אותו אחד נכרי ואחד ישראל אמר להם שבאי עם קשה עורף מאין אתם יודעים אמרו לו גמל מעשבים שלפניה מצד שרואה אוכלת ומצד שאינה רואה אינה אוכלת ושעונה שני נודות אחד של יין ואחד של שמן של יין משפשף ושוקע ושל שמן משפשף וצף ושני בני אדם המנהיגים אותו אחד נכרי ואחד ישראל נכרי נפנה לדרך וישראל נפנה לצדדין רדף אחריהם ומצא כדבריהם בא ונשקם על ראשם והביאם לביתו ועשה להם סעודה גדולה והיה מרקד לפניהם ואמר ברוך שבחר בזרעו של אברהם ונתן להם מחכמתו ובכל מקום שהם הולכים נעשים שרים לאדוניהם ופטרן והלכו לבתיהם לשלום:

אמר אחד. מן הנשבין לחבירו: גמל. זה שמהלכת לפנינו סומא וכו'

עין יעקב

סימן צריך לגמור: מפני מה לקו באותה [illegible] ישבה בדד [illegible] ולכך אמר איכה בהיה לפי שהמספר בגימטריא נגד ל"ו כריתות: מפני מה לקו באל"ף בי"ת. [illegible]
[illegible] קללות [illegible] קללם [illegible] ולא קללם כסדר א"ב [illegible] כדי שלא יפים [illegible]
[illegible] מפני מה לקו כסדר א"ב [illegible] על הפורה [illegible] כסדר א"ב [illegible]: אני אמרתי וישכון ישראל בטח בדד. [illegible]
[illegible] ולא [illegible] על [illegible] כדי [illegible] שהיו [illegible]
[illegible] הערך רבתי עם וגו'. כדי שיהיו להם בנים הרבה [illegible]
[illegible]: כאלמנה שהלך בעלה למדינת הים. [illegible]
[illegible]
[illegible] מעשה בשני בני אדם. [illegible]

וכו': מאד שרואה. שלימה אוכלת פעמים אלך יען ופעמים אלך שמאל כבהמה סחולה שאוכלת מכאן ומכאן אלא אלך משמאל אוכלה: יין מטפטף ושוקע. בקרקע ורואין אותו בין תלמיו הכיפין שבשלו כשעבר הגמל במקום ההוא אלך אחד הטיפין שוקעין בקרקע והלך אחר לפני ועומדין (והיינו שמלאו דבש אלא שבשמן הוא שוקען יותר מדבש): נשבה לצדדין. שכן דרך ישראל להיות לסט: רדף השבאי דרך הגמל והמכניס ומלא כדבריהם:

איכה א °**בכה** תבכה בלילה שני בכיות הללו למה אמר (רבא) [רבה] א"ר יוחנן אחד על בית ראשון ואחד על
במדבר יד בית שני. בלילה על עסקי לילה שנא' °ותשא כל העדה ויתנו את קולם (בבכי) ויבכו העם בלילה ההוא אמר (רבא) [רבה] א"ר יוחנן אותו (היום ערב) [הלילה ליל] תשעה באב היה אמר להם הקב"ה לישראל אתם בכיתם בכיה של חנם ואני אקבע לכם בכיה לדורות. דבר אחר בלילה שכל הבוכה בלילה קולו נשמע. דבר אחר בלילה שכל הבוכה בלילה כוכבים ומזלות בוכין עמו. דבר אחר בלילה שכל הבוכה בלילה השומע קולו בוכה כנגדו מעשה באשה אחת שכנתו של רבן גמליאל שמת בנה והיתה בוכה עליו בלילה שמע רבן גמליאל קולה ובכה כנגדה עד שנשרו ריסי עיניו למחר הכירו בו
איכה א תלמידיו והוציאוה משכונתו. °ודמעתה על לחיה אמר (רבא) [רבה] א"ר יוחנן כאשה שבוכה על בעל נעוריה
יואל א שנא' °אלי כבתולה חגורת שק על בעל נעוריה. היו צריה לראש אמר (רבא) [רבה] א"ר יוחנן כל המיצר
ישעיה ח לישראל נעשה ראש שנא' °כי לא מועף לאשר מוצק לה וגו' אמר רבי (אלעאי בר ברכיה) [רבה] א"ר יוחנן כל המציק לדם לישראל אינו עף:

על עסקי לילה. לפי שבכו אותה לילה בכיה חנם: קולו נשמע. יותר מביום כדאמרינן בגמרא מפני מה אין הקול נשמע ביום כבלילה מפני גלגל חמה המנסר ברקיע והיינו דכתיב בכה תבכה בלילה כדי שיהא קולה נשמע וירחמו עליה ואעפ"כ אין מנחם לה: כוכבים ומזלות בוכים. שכמוה רחמים עליו: בוכים כנגדו. מתוך שכשמע בהר"ח מרכך לבו של אדם השומע קולו לבכות עמו: ריסי עיניו. שער שבגבת עין היה נופל והכל על השן מתוך דמעות: על לחיה. לשון לחות ומעוחה כמו לא ירבה (נ"א ממעשי): על בעל נעוריה. שבוכה תמיד ותולים הדמעות: אלי. קונן קינה מתרגמינן אליא:

מהרש"א בכה תבכה בלילה ב' בכי' ועל מקדש שני. ירמיה היה במקדש ראשון ויחה כאן בב' הבכיות גם על מקדש שני שהיה בו ביום שנחרב מקדש ראשון ולפי שלא היה עיקר החורבן בלילה דלכך כתב לילה לרמוז על מעשה מרגלים שהיה שעיקר בלילה שהוא שמאתו מעשה נגזר ב' החורבנות דהיינו בכיה

לחורבן והוא מדה כנגד מדה שהם מאסו בארץ ולכך כשמתאו גלו ממנה. ואמר ד"א שכל הבוכה בלילה כו'. שאפשר שהאשה לא ידע בלרתו ולכך בוכה בלילה שלא ודאי קול הבכיה נשמע להוריע ואף ע"פ כן אמר אין לה מנחם מכל אוהביה וגו'. ואמר ד"א שכל כו' כוכבים ומזלות כו'. בכיה שלהם היינו שאקשו בהם כמ"ש שמש וירח קדרו וגו' ולפי שבלילה נראים הכוכבים של מעלה יותר מביום אמר שבלילה היה נראה יותר בכייתם שלהאיר לעולם על לער החורבן ואמר שמע רבן גמליאל קולה נכה כו' נאיכה רבתי מפורש שהיה שומע קולה ונזכר בחורבן בית המקדש כו' ע"ש: **כאשה שבוכה על בעל נעוריה כו'.** דהיינו על השכינה שנפרד ממנה כנ"ש בהפך זכרתי לך חסד נעוריך וגו' והיינו דמעתה על לחייה תמיד מרוב לער ואבלה: **כל המיצר לישראל כו'.** דהיינו בשביל מעלתם כדמתרגם בהאי קרא כי ה' סונה על רוב פשעים וגו' שהקב"ה ממציד אותו להיות הוא שבגו אסו הכי הוא כנעשה ראש כי הקב"ה הוא המתכבה לכל ראש והוו למעלת ישראל שלא יהיו נכנעים ביד בזוי ושפל ומייתי מדכתיב כי לא מועף לאשר מוצק לה שזהו הטעם כי המוצק לה הוא על פי הקב"ה ולכך לא כנעשה עיף כי הקב"ה נותן לו כח בשביל חטא ישראל:

הגהה כל המיצר לישראל. נראה דהגי"ל היו לגיס ראש אמי לגרשם אלא בשביל כדי להיות לגרשם היו לגיס דכל המיצר כו':

איכה א °**לא** אליכם כל עוברי דרך אמר (רבא) [רבה] א"ר יוחנן מכאן לקובלנא מן התורה. כל עוברי דרך אמר רב עמרם אמר רב עשאוני כעוברי על דת דאילו
בראשית יט בסדום כתיב °וה' המטיר על סדום ואילו בירושלים כתיב °ממרום שלח אש בעצמותי וירדנה וגו' [וכתיב] °ויגדל
איכה ד עון בת עמי מחטאת סדום וכי משוא פנים יש בדבר אמר (רבא) [רבה] א"ר יוחנן מדה יתירה היתה בירושלים
יחזקאל טז שלא היתה בסדום דאילו בסדום כתיב °הנה זה [היה] עון סדום אחותך גאון שבעת לחם ויד עני ואביון לא
איכה ד החזיקה וגו' ואילו בירושלים כתיב °ידי נשים רחמניות
איכה א בשלו ילדיהן °סלה כל אבירי ה' בקרבי כאדם שאומר לחבירו נפסלה מטבע זו:

מכאן לקובלנא מן התורה. כשאדם מודיע לעמו לאמר לריך שיאמר לו לא תבא זאת לך כמו שבאה אלי כי קשה הוא לבוא פעמים אחרת עלי ומקפיד על זה אין בו משום. ביזוי. נ"א לקובלנא כשיש לו לרה יודיעכה לרבים קובלנא לשון ל"א כד מתרעמין קבל כאדם שאומר לחבירו לא כנגדך אני אומר: וירדנה. ושרף אותה והיינו עשאוני כעוברי דת שדנני באש כסדום: לא אליכם. כנ"ל היה מספיד על חורבן (כי לא) [כאילו] באה עליו לרה ומספכה לאחרים ואומר נשם לישראל לא תבא לכם לרה כזאת וכמדומה [לי] כנ"ל היה נהדר כנגד בני עמם או כנגד עוברים השבגדים שלא תבא התוכחה: וירדנה. לשון שבירה כמו וירד מיעקב כאדם המשל מחבת להלקותו ולכנוח: סל ויגדל עון בת

עיון יעקב

[illegible]

בת עמי מחטאת סדום וכי משוא פנים יש בדבר. הואיל וישראל רעים יותר מסדום למה לא נהפכו כסדום. ל״א וכי משוא פנים יש בדבר דהתם כתיב וה׳ המטיר הוא בעצמו והכא כתיב שלא על ידי שליח: מדה יתירה, דאילו בירושלים כתיב ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן שהיו לברות למו שהיתה מחמת הרעבה ואוכלת בנה אלמא רחמניות היו ואילו בסדום כתיב יד עני ואביון לא החזיקה והיינו א׳ כפרת עליהם שלא נהפכו. ל״א מדה יתירה פורענות גדולה היתה בירושלים שילדיהן היו אוכלות א׳ עם א׳ דכתיב כי לברות למו ואילו בסדום כתיב גאון שבעת לחם שלא טעמו טעם עוני של רעב גדולה פורענות ירושלים מפורענות סדום ולא היה משוא פנים בדבר: סלה, לשון מסילה כלומר כל אבירים שבה הקב״ה ועשאם מסולים וכבושים כמסילה א׳ והיינו דומיא למטבע שנפסל ואין לו תקנה:

מהרש״א מכאן לקובלנא מן התורה כו׳. כפירש״י כשיש לו צרה יודיענה לרבים כו׳ והטעם מבואר בזה כדי שיבקשו עליו רחמים כדאמרינן בפ״ק במה אשה. ולא אליכם אפשר שהוא מדרך ארץ אבל הקובלנא נופל שאמר ראו והביטו אם יש מכאוב כמכאובי וגו׳ הוא מן התורה כדילפינן נמי גבי טמא טמא יקרא וק״ל: עוברי דרך וגו׳ עשאוני כעוברי כו׳. דלפי פשוטו לבתות הולכי דרך כמו הולכי על דרך היו ולכן דרשוהו לפי משמעו עובר על דרך והיינו הולך בה וכינה סדום שאמרו בלשון דרך כי הוא דרך פתח דרך הסוי דרך כ׳: עשאוני כעוברי על דת. דאילו בסדום כו׳ ר״ל כעוברי על דת הנימוסית דבר שהשכל נותן שהיו עוברים בסדום כדלקמן שלא היה להם משפט וצדקה שהשכל נותן לפי הנהגת המדינה. ה״ם ויגדל עון בת עמי מחטאת סדום כו׳. לפי שסדום לא נכתב להם רק כתוהא שלא נגלוו על כך אבל ישראל שנגלוו על כך נכתב להם לשון שהוא מזיד ה״ם וכי משוא פנים יש בדבר. שלא נהפכו כסדום ואמר ואע״פ שלזה נכתב כשוגג ולישראל כמזיד מ״מ מדה יתירה כו׳ ר״ל מדה טובה אחרת היה בישראל שהיו רחמנים וכל המרחם מרחמין עליו ולכן לא נהפכו ומדרש כאמר בזה עון בית ישראל גדול במאד מאד ובסדום כאמר וחטאתם כי כבדה מאד וצ״ל לפי המדרש מאד מלשון ממון ומאד ומדת סדום שאמרה שלי שלי ושלך שלך לא חטאו רק בממונם אבל ישראל שנאמר בהם גזלת העני בבתיכם חטאו גם בממון האחרים וק״ל: סלה כל אבירי וגו׳ כאדם שאומר לחברו נפסלה. ר״ל אבירי ה׳ שבמ״ן אברי ע״י שנכרתו האברים ולא ניכר צורתן וה״ל כמטבע שנפסלה צורתה ואמר כן שהן נהרגים ונשופים מקורין להגבה לשוק ודו״ק:

°פצו עליך פיהם אמר (רבא) [רבה] א״ר יוחנן מפני מה הקדים פ״א לעי״ן בשביל מרגלים שאמרו
תהלים יד בפיהם מה שלא ראו בעיניהם °אוכלי עמי אכלו לחם ה׳ לא קראו אמר (רבא) [רבה] א״ר יוחנן כל האוכל מלחמן של ישראל טועם טעם לחם ושאינו אוכל מלחמן של ישראל אינו טועם טעם לחם ה׳ לא קראו רב אמר אלו הדיינין ושמואל אמר אלו מלמדי תינוקו׳:

מפני מה הקדים פ״א לעי״ן. בתוך האלפא ביתא שבאיכה: מפני מרגלים. שהקדימו מאמר פיהם עד שלא ראו עינן: טועם טעם לחם. נכרים אוכלים טעם בלחמם של ישראל שמנאה הוא להם כשגוזלין אותם: אלו הדיינין. מטה משפט בשביל שוחדיהם כי לחם שמי שאכל לאוריו: מלמדי תינוקות. ממשים מלאכתם ברמיה:

מהרש״א פצו עליך פיהם כו׳ בשביל מה הקדים פ״א ס׳. כן הוא בכל א״ב שבספר קינות חוץ מא״ב ראשון ואפשר דאי הוה שינה גם בראשון היה אפשר לומר שכן היה סדר של ירמיה בא״ב אבל השתא בראשון הראה לנו שכן היה סדרו וכן סדרן דוד בתהלים אלא שינה בא״ב האחרים לדרשה א׳ וק״ל: אוכלי עמי אכלו לחם כו׳ כל האוכל מלחמן כו׳. כי כמו שאין האדם ניזון ואין דעתו נוחה בכל אכילות עד שיאכל ממין לחם כך אין האוה״ע שמחין באכילתן אלא מישראל כמ״ש והיה לאכל וגו׳ דהיינו סתם אכילה שהוא הלחם. ואמר ה׳ לא קראו אלו הדיינין כו׳. מפרש לה שהדיינין ומלמדי תינוקות אם הם אוכלי עמי אוכלי לחם שאין להם קורדום אחר לאכול רק דבר זה איך ראוין לקרות ה׳ דהיינו כדיין הזה כקורא שטעה לגבי הדין והמלמד לתינוקות בקורא עמו א״ט ראוי להוציא השם מפיו:

הרי״ף משמי״ה ולאפוקי דאי הוה שינה. ונראה בדרכה דאשינה בא לרמוז שראו בעיניהם שגם א״י ולמ״כ פתחו פיהם לדבר ואילו לא ראו בעיניהם לא היה מנגדם הרבה כ״כ ותח״ב אחרונים בא לרמוז שפתחו לדבר בפיהם מה שלא ראו בעיניהם:

אמר רב יהודה אמר רב בקשו למנות עוד אחד באתה דמות דיוקנו של אביו ונשתטחה לפניהם ולא השגיחו עליו באתה אש מן השמי׳ וליחכה אש בספסליה׳ ולא השגיחו עליה יצתה בת קול ואמרה להם °חזית
משלי כב איש מהיר במלאכתו לפני מלכים יתיצב בל יתיצב לפני חשוכים מי שהקדים ביתי לביתו ולא עוד אלא שביתי בנה בשבע שנים וביתו בנה בשלש עשרה. לפני מלכים יתיצב בל יתיצב לפני חשוכים ולא השגיחו עליה יצאת
איוב לד בת קול ואמרה °המעמך ישלמנה כי מאסת כי אתה תבחר ולא אני ותומר דורשי רשומות היו אומרי׳ כולם
תהלים ס באים לעולם הבא שנא׳ °לי גלעד ולי מנשה ואפרים מעוז ראשי יהודה מחקקי מואב סיר רחצי על אדום אשליך נעלי עלי פלשת התרועעי. לי גלעד זה אחאב שנפל ברמות גלעד מנשה כמשמעו. אפרים מעוז ראשי זה ירבעם דקאתי מאפרים. יהודה מחוקקי זה אחיתופל °דקאתי מיהודה. מואב סיר רחצי זה גחזי שלקה על עסקי רחיצה. על אדום אשליך נעלי זה דואג האדומי עלי

עיון יעקב

[illegible] בשביל מרגלים [illegible] כל האוכל מלחמן של ישראל טועם טעם לחם [illegible] ה׳ לא קראו [illegible] באתה דמות דיוקנו של אביו [illegible]

עלי פלשת התרועעי אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבונו של עולם אם יבא דוד שהרג את הפלשתי והוריש את בניך גת מה אתה עושה לו אמר להם עלי לעשותם רעים זה לזה:

עד אחד. שלמה (והשאמר הוא שאמר במשנה בפי' עשרת ג' מלכים וד' הדיוטות אין להם חלק וכו' ועל זה אמרו שבקשו למנות עוד מלך אחד עמהם והוא שלמה): **דיוקנו.** של דוד אביו כשמתחנה להכניסם שלא למנותו עמהם: **יתיצב לפני חשוכים.** כשיכנס בגמיים לפני מלכים יתיצב בג"ע ולא לפני חשוכים: **המעמך ישלמנה.** וכי עליכם לשלם תשלומי שכרו לאדם שאתם אומרים בשלמה לומר שאין לו חלק לעה"ב: **כי אתה תבחור ולא אני.** וכי סנהדרין בכם תלוים ולא בי לומר מי יש לו חלק ומי אין לו חלק אלא בי הדבר תלוים: **דורשי רשומות.** דורשי פסוקים דכתיב אם סתומים בכתב אמת: **הוי אומרים.** שלכלם יש להם חלק אפילו למנשה ולירבעם ולאחאב: **לי גלעד ולי מנשה.** עלי להציל שנים כדי שיהו הם זוכין: **מנשה כמשמעו.** מנשה בן חזקיה: **דקאתי מיהודה.** דאמר לו דוד ואתה אנוש כערכי אלופי ומיודעי שהיה קורא לאחיתופל מיודעי קרוי שהיה משבט יהודה כדוד: **מואב סיר רחצי.** דוד דקאתי ממואב (הוא): **סיר רחצי.** גיחזי שכר ונלטרע על עסקי רחילה: **על אדום אשליך נעלי.** להציל אותם בג"ע: **אם יבא דוד שהרג את הפלשתי.** ויצעק לפניך על שאתה נותן חלק לדואג ולאחיתופל לעה"ב מה אתה עושה להפיס דעתו שהם היו שונאים אותו: **אמר להם.** עלי לפייסן ולעשותם רעים ואוהבים זה לזה והיינו שהתרועעי לשון רעות:

מהרש"א בקשו למנות עוד אחד כו'. דהיינו שלמה משום שנו נשיו הטו את לבבו ללכת אחרי אלהים אחרים כו':

באתה דמות דיוקנו של אביו כו'. ר"ל שהיה במעשיו דמות דיוקנו של אביו שנאמר ויאהב שלמה את ה' ללכת בחקות דוד אביו וגו' ומיהו דמותו ממש לא הוה כמ"ש ק"ש במה בשמה כלבב דוד לא שוה את מחטיא לא חטא ולא יבנם שלמה לבמות וגו' שנקם לבמות ולא בנה ומ"מ לא הסגיתו בדבר זה בלתה אש מן השמים כי הייתו שע"י של שלמה ותפלתו ירדה אש מן השמים ותאכל העולה והזבחים וכבוד ה' וגו' כמ"ש בד"ה ולותו אש ליחכה בתפליהם ולא הסגיתו גם בזה יצתה בת קול ואל"ל חזית איש מהיר במלאכתו וגו' כיוני של מלאכתו קאי אהקב"ה ואמר לפני מלכים וגו' דהייתו לפני כל המלכים הזוכים לעה"ב יתיצב ולא לפני שמלכי החשוכים בגיהנם יתיצב ולפני בזמן כאמר שהוא היה קודם לכל שמלכים בזמן אחר מדוד. ואמר יצתה ב"ק כו' **כי אתה תבחור ולא אני כו'.** פרש"י בלשון תמיה ויותר נראה לפרש כפשטיה כלפי מה שאמרו הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים כו' דהיינו שהבחירה ניתן ביד האדם וז"ש כי ודאי אתה תבחר לטוב או לרע ולא אני שאינו בידי אבל השכר ועונש תשלומי מעשה אדם לטוב ולרע המעמך דוולאי בידו יתברך ב"ה היא וק"ל: **לי גלעד לי מנשה זה אחאב שנפל כו'.** ר"ל שנפילתו ומיתתו שנהרג שם היא כפרתו שיזכה לעה"ב. ואמר **מנשה כמשמעו.** שכל שאחרים ביכה אותם בשם אחר כי שמם ממש הוא שם הרשעים כל ימי חייהם משא"כ מנשה עשה תשובה בחייו ושמו ממש עדיין עליו בתשובה להצילו לעה"ב. ואמר **מעוז ראשי זה ירבעם כו'.** ר"ל שהוא היה מעוז ראשי כל מלכי ישראל שהוא היה הראשון ובמלך ע"פ דברי הנביא ואיש ראוי להיות מיורדי גיהנם. ואמר **יהודה מחוקקי זה אחיתופל כו'.** דוד קאמר לה שהוא היה רבו של דוד והיינו מחוקקי וע"י דוד תלמידו זכה אחיתופל לעה"ב כדאמרי' בפרק אין דורשין גבי אחר שר"מ תלמידו הצילו לעה"ב. ואמר **מואב סיר רחצי.** פרש"י דוד דקאתי ממואב עכ"ל ולכאורה אין לו מקום כאן ויש לייסב דקאי אלה מואב אדלעיל שאמר יהודה מחוקקי זה אחיתופל מי אמר כן מואב דהיינו דוד דקאתי ממואב. ואמר **סיר רחצי זה גיחזי שלקה כו'.** ר"ל שמה שלקה על עסקי רחילה של נעמן ולרעתו דבקה בו היא כפרתו לזכותו לעה"ב. ואמר **על אדום אשליך נעלי זה דואג כו'.** ע"פ ומ"ש לקמן שאחד ממלאכי חבלה פיזר את אפרו בבתי כנסיות כו' ודוד קאמר לה שעליו דהייתו על אפרו אשליך נעלי לדרוס בנעלי עליו והוא כפרתו והצילו לעה"ב: ואמר **אמרו מה"ש כו' שהרג את הפלשתי והוריש את בניך גת כו'.** עיקר התרעומת לגבי דואג ע"כ כשמך לכאן על אדום וגו' זה דואג אף שהיה לפני אחיתופל ח"ש שהרג את הפלשתי ובא נאולה שלמה ע"י שהורים ע"י זה גת לבניך ודואג קטרג עליו אם כמ"ש בן מי זה העלם שא"ל דואג לשאול עד שאתה שואל אם הוא הגון למלכות שאל אם הוא ראוי לבא בקהל גם שהלשין על דוד נגד שאול בהרג הפלשתי שלקח מכהני נוב והיאך יבא לעה"ב. ואמר **שאיל עלי לעשותן רעים כו'.** ר"ל כיון דאין עליו רק עבירות שבין אדם לחבירו שאינו נמחל עד שירצה חבירו כמו ששנינו פרק י"ה הרי עלי לעשותן רעים שיתרצה דוד לו וימחול לו ויבא לעה"ב וק"ל:

°מדוע שובבה העם הזה ירושלים משובה נצחת ונו' ירמיה ח

אמר רב תשובה נצחת השיבתו כנסת ישראל לנביא אמר להם נביא לישראל חזרו בתשובה אבותיכם שחטאו היכן הם אמרו להם ונביאכם שלא חטאו היכן הם שנא' °אבותיכם איה הם והנביאים הלעולם יחיו זכריה א (אמר להם אבותיכם) חזרו והודו שנא' °אך דברי וחקי שם אשר צויתי את עבדי הנביאים ולא השיגו אבותיכם וישובו ויאמרו כאשר זמם ה' צבאות לעשות לנו כדרכנו וכמעללינו כן עשה אתנו. °אמר שמואל באו י' בני נ"י נגרים שמואל אדם וישבו לפניו אמר להם חזרו בתשובה אמרו עבד שמכרו רבו ואשה שגרשה בעלה כלום יש לזה על זה כלום אמר לו הקב"ה לנביא לך אמור להם °איזה ספר ישעיה כריתות

עין יעקב

[illegible]

כריתות אמכם אשר שלחתיה או מי נושי והיינו דאמר ר"ש לקיש מאי דכתיב °דוד עבדי נבוכדנאצר עבדי (ירמיה כה) גלוי וידוע למי שאמר והיה העולם שעתידין ישראל לומר כך לפיכך הקדים הקב"ה וקראו עבדו עבד שקנה נכסים עבד למי נכסים למי °והעולה על רוחכם היו לא (יחזקאל כ) תהיה אשר אתם אומרים נהיה כגוים כמשפחות הארצו' לשרת עץ ואבן חי אני נאם ה' אלהים אם לא ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה אמלוך עליכם. אמר רב נחמן כל כי האי ריתחא לירתח רחמנא עלן ולפרוקינן °ויסרו למשפט אלהיו יורנו אמר רבה בר בר חנה אמר (ישעיה כח) (ליה) [להן] נביא לישראל חזרו בתשובה אמרו לו אין אנו יכולין יצה"ר שולט בנו אמר להם יסרו יצרכם אמרו לו אלהיו יורנו:

ושמואל אמר. מאי תשובה נצחת כי האי גוונא באו י' בני אדם וכו': עבד שמכרו רבו. מאחר שמכרם הקב"ה לנ"נ תו אין לו עליהם כלום: דוד עבדי וגו' וגו' עבדי. שקראו לאותו רשע עבד כמו שקראו לדוד דכתיב בסוף ירמיה הנני שולח ולקחתי את נ"נ עבדי לא מפני שהיה זה לגנאי אלא גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתידין ישראל לומר כבר מכרם הקב"ה לנ"נ לפיכך הקדים הקב"ה וקראו עבדי לנ"נ כדי להשיב להם תשובה: עבד למי נכסים למי. כלומר כיון שעבדי הוא וכל מה שקנה לי הוא ועדיין לא יצאתם מרשותי: והעולה על רוחכם וגו'. כל מה שאתם סבורים לא יהיה: כל כי האי ריתחא. מי יתן ויבא לנו זה הכעס בחמה שפוכה אמלוך עליכם שיגאלנו בעל כרחנו וימלוך עלינו: א"ר אבא בר כהנא. היינו תשובה נצחת דא"ל אלהיו יורנו שאין אנו יכולים לייסר אותו:

מהרש"א מדוע שובבה העם הזה גו'. תשובה נצחת גו'. אע"ג שהודו אח"כ מקרי תשובה נצחת לפי דעתם ויש לדקדק דלמה הודו כיון שהיה להם תשובה נצחת ויש לפרש לפי שיטת הלשון באבותיכם איה הם והנביאים הלעולם יחיו באין זה לשון כ"י אלא לשון תשובה זכריה הנביא אלא דמתוך תשובתו זאת נראה כשאמר להם איה אבותיכם שחטאו השיבו לו והנביאים שלא חטאו היכן הם ואמר להן דאינו דומה דהנביאים מתו כדרך כל הארץ וכתבו לקבורה ידעינן את היכן הם וכי לעולם יחיו אבל אבותיכם מתו במיתות משונות שלא על מטתן כנאמר בתוכחה ואף במותן לא ידעתם היכן הם וה"ש אח"כ אך דברי וחקי אשר צויתי את עבדי הנביאים הלא השיגו אבותיכם דהיינו כל פורענויות שנאמרו בתוכחה מפי משה ושאר נביאים וזה הראו שבחטאם מתו לא כמו שהנביאים מתו כדרך כל הארץ ועי"ז הודו וישובו ויאמרו כאשר זמם ה' לעשות לנו וגו' כן עשה אתנו דהיינו כל הפורענות שנאמרו ע"י הנביאים ואמר עשה אתנו במקום לנו שאמר בתחלה י"ל ע"ד עמו אנכי בצרה גלו לבבל שכינה עמהם והיינו שהוא לא עשה לנו לבד כאשר זמם אבל ורחמיו שהוא עשה אתנו והוא עמנו בצרה: ושמואל אמר באו י' ב"א כו' איזה

ספר כריתות כו'. וכן בפסוק שלאחרי זה דרשו בפ"ק דערכין כשהקב"ה בא לב"ה ולא מצא י' מיד הוא כועס שנאמר מדוע באתי ואין איש וגו' דכל בי י' שכינתא שריא וע"כ באו י' בני אדם לפרוק עול שכינה מעליהם. הם שא"ל עבד שמכרו כו'. לפי שישראל נקראו בנים ועבדים לה' בכמה מקראות וע"כ אמרו אם כעבדים הרי מכרם לנבוכדנאצר ואם כבנים הרי כבר גירשם אותם ואלו הבנים שילדו לה אחר הגירושין ואינן שלו יתברך בכך הוא וא"ל איזה ספר כו' ר"ל היא אמם שמורדים בבעלה והלכה ממש בלא גט דהיינו ובפשעיכם דהיינו מורדים ועדיין היא בעלה והבנים שלו ואם כעבדים אמר או מי מנושי וגו' דודאי אין הקב"ה צריך למכור כלום כי שלם כולו שלו אבל אפשר שהוא חייב שכר לאומה אחת ואין הקב"ה מקפח שכר כל בריה וע"כ הוא מוכר עבדו לו לשעבד בו בשכר שהוא שחייב לו וה"ש מי מנושי וגו' כי לנבוכדנאצר הרשע אין אני חייב שכר כלום אבל בעונותיכם נמכרתם כי כן דרך העבד הפושע ברבו נותן אותו רבו ביד אחר גם ביד עבדו השפל שהוא מיסרו בשעבוד כמ"ש כ"כ עבדי כו':

הרי"ף תשובה נצחת כו'. וקשה שלא הודו והרי נראה שתשובה נצחת היא פי' ישראל הנביאים שלעולם יחיו לנצח והיינו תשובה של ישראל שאמרו נצחת והנביאים שלעולם לנצח יחיו: אמר שמואל באו י' בני אדם כו'. נראה דשמואל נמי ס"ל דהיא תשובה נצחת שהוא מלשון נצח כלשון שלנצח אנו משועבדים להקב"ה כיון שגירש אותנו כדכתיב שלחתי ואתן ספר כריתות גו' ועי"ז הוכיחם הנביא מדוע שובבה העם הזה משובה נצחת גו' החזיקו בתרמית מאנו לשוב הקשבתי ואשמע לא כן ידברו. כי שטעם הגירושין אינו מפני שנטמאה נתינה צריך שיאמר הרי את משולחת ממני אבל אם אמר הרי את משולחת ואמר שעבר זמן תוך נתן לה גט ולא היה מדבר עמה על עסקי גיטה לא מהני היום שלחתים ולאחר זמן ואתן ספר כריתות תשובה נתינה לא אמר כלום ולכך אמר הקב"ה איזה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה בשעת נתינת ספר כריתות הי': אין כאן גירושין אלא עדיין אנו משועבדים לעולם ולנצח. ואי מתחילה עבד מי מנושי אשר מכרתי אתכם לא מכרתי לנושי שאני חייב לו אלא מי שקנה אתכם הוא חייב לי והיינו דאמר ר"ל נבוכדנאצר עבדי ועבד שקנה נכסים כו' א"כ עדיין משועבדים לי לנצח: והעולה על רוחכם. נראה דקשיא ליה למה הפסיק היו לא תהיה בין העולה על רוחכם בין אשר אתם אומרים כך הל"ל העולה על רוחכם אשר אתם אומרים נהיה גו' ועיקר דכתיב העולה על רוחכם דמשמע שבלב נמשכה ואח"כ אשר אתם אומרים שהיא אמירה ממש אמנם יש כאן ב' דברים הא' העולה על רוחכם עבד שמכרו רבו זה היו לא תהיה כי עבד שקנה נכסים כו' גם אתם אומרים נהיה כגוים לשרת עץ ואבן חי אני גו': אלהיו יורנו. נראה לפי שאמר הקב"ה ואשר הרעותי וגו' ביצר הרע ולמה לא הזהר כך לא שהוא בתשובה וזה ליט שהאמירים כתבה הקב"ה באדם לעשות כאות בעיניו ונה פי מואל תעבק כי אם ליראה אותו:

[פיסקא] ארבעה הדיוטות בלעם. ודואג ואחיתופל. וגיחזי. בלעם. בלא עם. דבר אחר בלעם שבלה עם. בן בעור שבא על בעיר. תנא הוא בעור הוא כושן רשעתים הוא לבן הארמי. בעור שבא על בעיר. כושן רשעתים דעבד שני רשעיות בישראל אחד בימי יעקב ואחד בימי שפוט השופטים ומה שמו לבן הארמי שמו כתיב °בן בעור וכתיב °בנו בעור אמר רבי (במדבר כב) (שם כד) יוחנן אביו בנו הוא לו בנביאות. בלעם הוא דלא אתי לעלמא דאתי הא שאר נכרים אחרינא אתו מתני' מני ר' יהושע היא דתניא רבי אליעזר אומר °ישובו רשעים (תהלים ט) לשאולה:

עין יעקב

אין לאו על זה כלום: והעולה על רוחכם היו לא תהיה. כלומר במה שאתם אומרים עבד שמכרו רבו א"כ אתם פטורים [illegible] בין עבד כנעני והמוכר עבדו לנכרי יצא לחירות [illegible] ישראל [illegible] להקב"ה [illegible] ואין כאן [illegible]: בלעם בלא עם. [illegible] בן בעור [illegible]: בלעם הוא דלא אתי [illegible] דרשא

לשאולה כל גוים שכחי אלהים ישובו רשעים לשאולה אלו פושעי ישראל כל גוים שכחי אלהים אלו עכו"ם דברי ר"א אמר לו ר' יהושע וכי נאמר בכל הגוים והלא לא נאמר אלא כל גוים שכחי אלהים אלא ישובו רשעי' לשאולה מאן נינהו כל גוים שכחי אלהים ואף אותו רשע נתן סי' בעצמו אמר תמות נפשי מות ישרים אם מות נפשי מות ישרים תהא אחריתי כמוהו ואם לאו הנני הולך לעמי:

בלא עם. שאין לו חלק עם עם: שבלה עם. שבלבל ישראל בעלתו שהשיאו לבלק כדנעיך למיעד לקמן והפיל מהם כ"ד אלפים: שבא על בעיר. שבא על אתונו כמו דמתרגמינן בהמה בעיר: תנא הוא בעור. אביו של בלעם הוא מכון דהנותים הוא לבן הארמי: אחד בימי יעקב. שרדף אחריו ובקש לעקור את הכל: ואחד בימי שופטים. לאחר מיתת יהושע דכתיב ויחר אף ה' בישראל ויתן ביד כושן רשעתים: בנו בעור. משמע בעור בנו של בלעם היה: בנו היא. לבלעם בנביאות שבלעם גדול מאביו היה בנביאות: בלעם. שהיה ככרי בזה הדיוטות וקאמר דאין לו חלק מכלל דאחרי נכרים יש להם חלק: מתני' מני כו'. א"ל רבי יהושע אילו נאמר ישובו רשעים לשאולה (בכל) [ככל] הגוים משמע כדקאמרת השתא דכתיב כל גוים שכחי אלהים לא משמע אלא אותן השוכחים אותו כגון בלעם וכיוצא בו אבל אחריני אתו כדאמרינן גרים פרקין ועתו גרים לאכנס ובני ככר אכרכם לעה"ב: מאן נינהו כל הגוים שכחי אלהים. דעכל האומות בדור הקב"ה שמעים שנאם ומתן אותם גיהנם ואין להם חלק לעתיד אבל השאר יש להם חלק: אף אותו רשע נתן סימן בעצמו. שאין לו חלק לעתיד: תמות נפשי מות ישרים. אם ימות מיתה עלמא הוא שהרי כמותו הואי יש לו חלק עמהם: ואם לאו. דלא ימות אלא יסרת הנני הולך לעמי לגיהנם:

הר"ף כן נמור שבא על בעיר. פרש"י שבא על אתונו שיבא שילך אמו אחר כך על אביו של בלעם הבא הוא נמור כי נבור שבא על בעיר וכי היכן עלינו בלבי שבא על בעיר א"ל רבי יהושע כו' מי גרסי' ספרי א"ל ר"י אילו נאמר ישובו רשעים לשאולה בכל הגוים משמע כדקאמרת כי ליכא היכי הוי משמע כדקאמרת הא ר"א דרים ישובו רשעים לשאולה אלו פושעי ישראל כל גוים אלו עכו"ם א"כ לפי דברי ר"א א"א לומר שלשון בכל הגוים ועוד שאין הגמ' כלל לכתוב בכל וי"ל דהוי דהדין בי"ת בכל כמו עם גוים כולם ועוד א"ל דבכל מצות נמסרים בית במקום וא"ו וכן צריך לגרוס אילו נאמר ישובו רשעים לשאולה וכל גוים כדקאמרת משיב ותדבר דבמרי עוני בני אדם הי פושעי ישראל ואחד כל גוים אלו כי אבל השתא כתיב בלא וא"ו הוא פי' על רשעים מאן נינהו כל גוים שכחי אלהים ושמא טעה שמדפים הפי"ם לשוים הוא כמו שקרינן הוא"ו תמקום הוא"ו וכל כתב בכל והוא ע"ד שכתב הר"ן בברכות ע"י טופס וקדמין שהוא כמו שפה בקיומין כי הבי"ם רפוים דומה קריאתה לוא"ו: מן סימן נעלמו. ר"י הביא ראיה לדבריו דאי אמרת שאין לאומות חלק לעתיד מה סימן נתן לדבר שא"א לעשותו:

וילכו זקני מואב וזקני מדין תנא מדין ומואב לא הוי להם שלום מעולם משל לשני כלבים שהיו בעדר והיו צרובין זה לזה בא זאב על אחד אמר האחר אם איני עוזרו היום הורג אותו ולמחר בא עלי הלכו שניהם והרגו הזאב אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי כרכושתא ושונרא עבדו הלולא מתרבא דביש גדא. וישבו שרי מואב עם בלעם ושרי מדין להיכן אזול כיון דאמר להו לינו פה הלילה והשבותי אתכם דבר אמרו כלום יש אב ששונא את בנו. אמר נחמן חוצפא אפילו כלפי שמיא מהני מעיקרא כתיב לא תלך עמהם ולבסוף כתיב קום לך אתם אמר רב ששת חוצפא מלכותא בלא תאגא היא דכתיב ואנכי היום רך ומשוח מלך והאנשים האלה בני צרויה קשים ממני וגו':

לא היה להם שלום. דכתיב שהכה את מדין בשדה מואב: צרובין. כועסין שכשאדם כועס פניו לאונים: כרכושתא. חולדה: כרכושתא ושונרא. אין להם בלום מעולם: ביש גדא. מזל רע: כלום יש אב ששונא את בנו. שהוא סבור שיאמר לו הקב"ה קלל את בני דקאמר בלעם לינו פה הלילה: חוצפא אפי' כלפי שמיא מהני. דהכי ליה עם שהחליף פניו לומר לשלוחי בלק לינו פה שאמר לו הקב"ה בתחלה לא תלך וחזר ואמר לך: מלכותא בלא תאגא. כלומר שררה גדולה והיא חסר אלא כתר מלכות: אנכי היום רך ומשוח מלך והאנשים האלה קשים ממני. כלומר אינני גדול מהם אלא משיחת מלכות:

מהרש"א חוצפא מלכותא בלא תאגא כו'. ר"ל שהמולך שיש לו תגא מלכותו בלא כח וקושי אבל המולך ומלכותו אינו אלא בכח ותולפא ומייתי מבני צרויה קשים ממני קשי פנים מרמוס כליפי אפין וק"ל:

א"ר יוחנן בלעם חגר ברגלו אחת היה שנא' וילך שפי שמשון בשתי רגליו שנאי' שפיפון עלי אורח. בלעם סומא באחד מעיניו היה שנאי' שתום העין. קוסם באמתו היה דכתיב הכא נופל וגלוי עינים וכתיב התם נופל על המטה וגומר. איתמר מר זוטרא אמר קוסם באמתו היה (בר) [מר] בריה דרבינא אמר שבא על אתונו מאן דאמר קוסם באמתו היה כדאמרן מאן דאמר בא על אתונו היה כתיב הכא כרע שכב וכתיב התם בין רגליה כרע נפל שכב וגו':

שפי. כמו בוקא דלמטה דכף עדוכתים: שפיפון. משמע שהיה חגר בשתי רגליו: שתום העין. סתום פתוח כמו שתומים ניכר כלומר עינו אחת פתוחה מכלל דהאחרת סתומה והכי מני מתרגמינן דספיר חזה וגו'. ולית דמפרשי סתום כמו סתום ולאו עלאה היא: קוסם באמתו.

מן

עין יעקב

[illegible]

כגון שנולה בזמנו: כרע נפל. מה כריעה והתם דהוים נים שכלה נפילה היא אף כריעה דהכא דכתיב שכב נפילה היא שהוא על בטנו:

מהרש"א חגר בתלה אחת שנאמר וילך שפי כו'. מלבד נמצאו עם התוספי דפרק נ"ה והמשך התוספי דפרק אין מעמידין ע"ש ולמשמעינן לנו הרשה של ישראל משום חגר בתלה ולאמר שנה לו זה בשכם שהלך לקלגן כמ"ש ותלמן תגל בלעם וגו' ולעניש כן לא כוכב מלומר ולאבה אולי יקרה ה' אף שהלך שפי וכן בבקעה בלאה מעיך בשכם שרלה לקלל ישראל כדאי' במדרש וכן במוסון אתוותבין לענ"ע שהיה ככה בג' רגלים שבם נגורם בפלשתים: כ"ע נפל גו'. פרש"י מה כריעה דהתם דהוים נים נפילה כו' אף כריעה דהכא דכתיב משל כו' עכ"ל קיק דנפביבות מנפילה גופיה ה"ה לגילף-הכי מה נפילה דהתם בגילה שהיא כדאמרי' ר"ל בעילות כו' אף נפילה דהכא כו' הו"ק:

הר"ף מפרש"י דהתם בעילה היא כדאמרינן. י"ל התם מני לוים בעילה אלא מכח בין רגליו כרע משמע בבעילה אבל מכריעה לא נפילה:

רכא יג ע"ב וב"ם ובשיו שמן כד °וידע דעת עליון השתא דעת בהמתו לא הוה ידע דעת עליון הוה ידע וכו': (כד מפתחים לתמוה עיד כותב במסכת ברכות פ"ח מלומר כ"ח):

רכב שם ויחבש בראשית כב °ויקם בלעם בבוקר ויחבוש את אתונו תנא משום ר' שמעון בן אלעזר אהבה מבטלת שורה של גדולה מאברהם דכתיב °וישכם אברהם בבקר שנאה מבטלת שורה של גדולה מבלעם דכתיב ויקם בלעם בבקר ויחבוש את אתונו:

אהבה. כלומר אברהם [לא] הקפיד ביטל שורה של גדולה שחבש הוא בעצמו: ושנאה, ששנא בלעם הרשע את ישראל ביטל שורה של גדולה שחבש הוא בעצמו:

מהרש"א תנא משום רשב"א אהבה מבטלת שורה של גדולה כו'. פרש"י שחבש אברהם בעצמו וכן בבלעם והכי מפורש בב"ר אבל לפי זה עיקר חסר מן הספר בגמרא סברייתא דמייתי הכא ויותר נראה לפרש לפי לשון הברייתא דמשמעתין דס"ק לפי שמדרך הגדולים והשרים שאין משכימין בזריזות לקום בבקר לילך מביתם לדרכם והאהבה של אברהם והשנאה של בלעם שהיו גדולים מבטלת שורה זו שעמד כל אחד בזריזות בבקר לילך מביתו לדרכו וקל להבין:

כג שם הוריות ופסחים °אמר רב יהודה אמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוה אפי' שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה שבשכר מ"ב קרבנות שהקריב בלק זכה ויצתה ממנו רות ואר' יוסי בר (חני) [חנא] רות בתו של עגלון בן בנו של בלק מלך מואב היתה:

מ"ב קרבנות. בין פרים ואילים ז' פרים וז' אילים ג' פעמים הרי מ"ב בין פרים ואילים:

רכד שם פ"ו °א"ל רבא לרבה בר מרי כתיב °ייטיב אלהים את שם [שלמה] משמך ויגדל [את] כסאו מכסאך אורח ארעא למימר ליה למלכא הכי א"ל מעין קאמר ליה דאי לא תימא הכי °תבורך מנשים יעל אשת חבר הקיני שופטים ה מנשים באהל תבורך נשים באהל מאן נינהו שרה ורבקה ורחל ולאה אורח ארעא למימר הכי אלא מעין קאמר הכי נמי מעין קאמר ופליגא דר' יוסי בר חוני דאמר רבי יוסי בר חוני בכל אדם מתקנא חוץ מבנו ותלמידו. בנו משלמה. ותלמידו אי בעית אימא °ויהי נא פי שנים מ"ב ב' ברוחך אלי ואי בעית אימא °ויסמוך את ידיו עליו ויצוהו: במדבר כז

אורח ארעא למימר הכי. גבי דוד אמר שלמה ייטיב אלהים שם שלמה משמך והא אמאי דעבדים לאמר ליה שיהא גדול ממנו: מעין. מעין קאמר ליה מעין כמותך ולא גדול ממנו: נשים באהל. שרה ורבקה רחל ולאה דכתיב בהו אהל. שרה ורבקה דכתיב ויביאה יצחק האהלה שרה אמו. רחל ולאה דכתיב ויצא מאהל לאה ויבא באהל רחל: אורח ארעא. בתמיה דנהיה ליעל שתהא גדולה משרה ורבקה אלא מעין גדולה שרה קאמרה: ופליגא וכו'. הא דקא נפקי מן שלמה מעין פליגא אדרבי יוסי בר חוני: בנו. מנין שאדם מקנא בו: משלמה. דקאמר ליה לדוד ייטיב אלהים שם שלמה משמך: ותלמידו אי בעית אימא. דקאמר ליה אלישע יהי נא פי שנים ברוחך אלי ונתן לו אליהו ולא נתקנא בו: ויסמוך את ידיו עליו ויצוהו. אע"ג דהקב"ה לא אמר ליה אלא וסמכת את ידך עליו הוא עשה את שתיהן בנדיבות:

מהרש"א כתיב ייטיב אלהים את שם שלמה כו' דאלת"ה תבורך מנשים כו'. סך אגדה לא שייכא הכא באגדה זו דבלעם ובלק וכ"ל שקבלו הכא באגדה דמייתי לעיל שנשכר מ"ב קרבנות כו' דגמיר ובאוריות מייתי עלה הא דיעל דקאמר גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה ומייתי מיעל דכתיב בה תבורך מנשים באהל והאי שפיר מייתי הא דרבא בר מרי דמפרש נמי תבורך מנשים מעין קאמר פליגא אהך דהכא ודו"ק: בנו משלמה. וכן הוא ליה את שם שלמה משמך כמ"ש שמלך שלמה על כל עולם ויגדל כסאו וגו' כדאמרינן שישב שלמה על כסא ה' וק"ל: תלמידו אי בעית אימא ויהי נא פי שנים וגו'. אף שא"ל אליהו כי הקשית לשאול לא משום קנאה א"ל כן אלא באומר ליה שדבר גדול שאלת מה' ואלא שדבר באם יוכה לראות כשנלקח ממנו ע"י המרכבה דבכי אם ושוטי אם יזכה גם לדבר הזה וק"ל. ושאמר ואי בעית אימא ויסמוך את ידיו וגו'. כמ"ש בפרק החובל עכא כא מלתא דאמרי אינשי חמרא למריה וטיבותיה לשקים דכתיב וסמכת ידך עליו וגו' וכתיב ויהושע בן נון מלא רוח חכמה כי סמך משה ידיו וגו' ועיין. בתוספות שם והוא מבואר כי מליש במשה לתת יד אחד למלחמה שכאמר במשה אשר בידי ויהי כאשר ירים משה ידו וגו' ומליש ב' ידיו לתורה ולחכמה דכתיב שני לוחות סגרית על ב' ידי והנה בקש משה יפקוד אלהי הרוחות וגו' שהם ב' רוחות דכתיב רוח חכמה וגו' רוח עצה וגבורה וגו' וכענה לו הקב"ה על אחד וא"ל קח וגו' וסמכת את ידך וגו' איש אשר רוח בו שהוא יד אחד למלחמה ורוח גבורה אבל לחכמה אחר שלא יצא משפחתו של משה כמ"ש והעמדת אותו לפני אלעזר וגומר ושאל

שמקבלה מרקחת עם לריך ליומר: שנאה מקלקלת את השורה של גדולה ותבלעם. קיין מכ"ל והכלה קלקל השורה ולחה אהבה מחמת שאהב קלקל את השורה ונזר קנאה דלפם השום אהבה הכבוד משם כל זה בלשון שלה ומשם אלא כי כבר אכבוד מלאך החיים כנען נגמרם ואולי י"ל דלפי ל"ל מרי קראי דאם כבעל אהבה כבוד בין הורינן שלאחר הקלקלם עדיו של נגזנו שבים אשכם של הקביה אבל אברהם אלא ודאי שיהורה הקיד בא לפרקים שנים השנאה הקלקלם את השורה: לעולם יעסוק אדם. עי"ע נגזר קף כ"ה שהוזפעו עם: אלא מעין קאמר

ומאל לו מתפתח וגו' ותפס הוסיף לו דבר הסלוה בב' ידיו דסייט גם רוח חכמה ולכך הביא בענין זה בפרק המגנב קרא זו דראה סברכה דבים מפורש רוח חכמה מאילו לא קונך ב' ידיו לא היה זכה גם לחכמה רק לגבורה וק"ל:

הרי"ף רש"י מענין נכנס שדה קחמדה. קשה מאי פולמיה מכי ותמה י"ל דלמ"ל אפשר לומר משום דאין מתקנה בגנו:

רכב. °וישם ה' דבר בפי בלעם ר' אלעזר אומר מלאך. ר' יונתן אמר חכה. א"ר יוחנן מברכתו של אותו רשע אתה למד מה היה בלבו בקש לומר שלא יהיו להם בתי כנסיות ובתי מדרשות °מה טובו אוהליך יעקב. לא תשרה שכינה עליהם משכנותיך ישראל. לא תהא מלכותן נמשכת כנחלים נטיו. לא יהיו להם זיתים וכרמים כגנות עלי נהר. לא יהא ריחן נודף כאהלים נטע ה'. לא יהיו להם מלכים בעלי קומה כארזים עלי מים. לא יהיה להם מלך בן מלך יזל מים מדליו. לא תהא מלכותן שולטת באומות וזרעו במים רבים. לא תהא עזה מלכותן וירם מאגג מלכו. לא תהא אימה מלכותן ותנשא מלכותו. א"ר אבא בר כהנא כולן חזרו לקללה חוץ מבתי כנסיות ובתי מדרשות שנאמר °ויהפך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה כי אהבך ה' אלהיך קללה ולא קללות:

מלאך. שמשמה הקב"ה למלאך שלא יניחם לקלל: חכה. נתן בפי בלעם שלא היה מניחו לקלל והיינו וישם דבר בפיו: מברכותיו אתה למד מה היה בלבו. דכתיב ויהפך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה קללה שהיה רוצה לקלל הפך הקב"ה לברכה שהיה רוצה לקללם בכך שלא יהו להם בתי כנסיות ולא נתן רשות ואמר מה טובו אהליך יעקב: ריחו נודף. ממעשים: וירם מאגג. שמתגבור ויתקף שאגג בתחלת מלכותם עז: וכולן. כל הברכות של בלעם חזרו לקללה כמו שהיתה סיכתו מתחלתו: חוץ בתי כנסיות ובתי מדרשות. שלא יפסקו מישראל לעולם: הקללה לברכה. אחד מן הקללות לברכה שלא חזרה לעולם ולא כל הקללות לברכה שחזרו:

מהרש"א ר"א אומר מלאך. דהיינו דבר שהמלאך כפרא בדבורו של הקב"ה ואותו מלאך הפך דבריו של קללה בפיו לברכה. ומאמר ר"י חכה ר"ל שהקב"ה בפיו דבר שדרכו לתת בפה דהיינו חכה וכמו שמחכה מלעדם הדג להוליכו בע"כ הפך רצונו כך היה מלעיר בלעם שהוליכו בע"כ הפך רצונו מקללה לברכה. וא"ש מברכתו של אותו רשע אתה למד כו'. דודאי לא היו ראוי' ברכות אלו לחול על ישראל מפי רשע זה אלא מפי צדיק שבידיהם נתן הקב"ה הברכות כמ"ש בתברכם אבל אתם למד שכל אלו הדברים היה בא לקללם אלא שהקב"ה הפכם לברכה: בתי כנסיות ובתי מדרשות מה טובו אהליך כו'. דמלה אבל אמר בתי שמרחיק עלמו מן עסקי העולם ושוקק בלרכי שמים כמו ויעקב איש תם יושב אהלים ואמר משכנותיך ישראל שהם ממש משכנו שעליהם הוא שוכן שהאמנה הם המרכבה וכינוי משכנותיך להקב"ה. ואמר מלכותן נמשכת כנחלים נטיו. כמ"ש לא היו מושחין שום מלך רק על הנהר ממעם זה כמ"ש בשלמה ואמר זיתים וכרמים כגנות כו' נקט אלו שהם עיקר הברכה של הגנות שקובעין ברכה לעצמם: ריחן נודף כאהלים כו'. רש"י פי' ממעשים ויותר נראה לפרש לענין שם שיהיה שמם ומעשם מודע למרחוק כמו במלכים כיהושע ודוד ושלמה: כארזים כו'. שכן נאמר על הקומה בתור כארזים וכגובה ארזים גבהו: יזל מים מדליו כו'. ר"ל שאותו מלוכה בבור שמים: וזרעו במים רבים כו'. שהאומות נקראו כן מים רבים לא יכבו את האהבה: וירם מאגג כו'. לפי שיש מלכות שולטת בחברו במסים אבל אין שולטת בהן לכלותן ולהורגן ע"כ אמר וירם מאגג שהיה שולטת גם להורגן. ואמר אימת מלכותן ותנשא מלכותו. כענין שאמר נותן כמיאותך ברמה: קללה ולא קללות כו'. היינו הראשונה שנקט לקללן על בתי כנסיות ובתי מדרשות שזו היא שיתה קללה אחת אבל כל השאר שנקט לקללן היו קללות וק"ל:

הרי"ף רבי יונתן אמר חכה. יש לדקדק מאמר שאין כחו של בלעם אלא לשון תרגום שהקב"ה כותם גו והקב"ה עושה לדקה שגאותם שיתים לא זעם א"כ למה הולכך לאת חכה יכיסנו ויקלל מאמר שאין בדבריו נמצא כיון שלא זעם או כיון שנתן חכה לנעם הולכך שלא לזעום כל אותם הימים והן אמת שבר זה מבואר שאילו היה של זעם בכל יום האמה לא היה מגיע להאריך פנים ולבקם לפם זכות ליתן חכה לכן הולכך לנמצות לדקה אבל מ"מ קשה מה שהני כיון שלא זעם לנעם הולכך ליתן חכה ונראה ז"ל פירש שלהיות כל הברכות חזרו לקללות כמו שהיה בלבו הנה הקב"ה נפה והגיע שכל אותם קללות עתידין לבא על ישראל ואילו לא נתן חכה לתוך פיו והיה מקללם אע"פ שלא היו בלים אותם קללות מבחו כיון שלא זעם הקב"ה מ"מ היה נמשך מ"מ השם שיאמרו הדורות הבאים שקללתו עשתה רושם ומשמתו באו הקללות האלה לכך נתן בפיו חכה כדי שלא יוכל לקללם כלל ואיפשר לתרץ על פי דרכו גם לענין בבתי כנסיות ומדרשות לא נטל מפיו החכה אע"פ שלא היה לורך בה כי הוא אין קופם לינצל דכתיב ויהפך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה מ"מ מתוך שהיתה לריכה החכה לענינים שלפניה ושלאחריה שוב לא נטל וקרוב לזה ראיתי כתוב לראשונים ז"ל שהסבה היתה לפי שגלוי לפניו יתברך שהגפם שעתידים לבא על ישראל ולא יאמרו שקללתו של בלעם עשו פירות לכך מנעו הקב"ה ונתן חכה לתוך פיו שלא יוכל לקלל. ולי נראה שכוונת הקב"ה לתת חכה כדי שיתברכו ישראל מפי שונא כמאמרז"ל כל מה שאוכלים ישראל בעולם הזה הוא מברכותיו של בלעם אבל ברכות שבירכו האבות הם משומרים לעה"ב כדכתיב ואהבך וברכך ושמר ה' אלהיך לך את הברית ואם לא נתן הקב"ה חכה או לא היה מברכם כי גם קוב לא יקבנו גם ברך לא יברכם ולכן יתברך היתה כוונתו מנקב אותם ויסכים לברכותיו של יעקב והיינו וישם ה' דבר בפי בלעם כלומר דבר שברכות הניח בפי בלעם כדי שיתברכו מפי שונא והדבר אשר ישים ה' בפיו אותו ישמור לדבר. ויש סעד לזה מדברי חז"ל שאמרו שהיתה כוונתו של בלעם לקללם שלא יהיו להם בתי כנסיות ועל כרחו ברכם מה טובו אהליך שהי' שגויות שהכס לתוך פיו הפך ה' שקללה לברכה. ובתוספות בפ"ק דברכות שקשו גני

עין יעקב

קאמר. לפי מה דהסיק בפי"ם דנזיר מלא כאותה שלא לשמה אמרי מפיר כאלי דלותיין הכי מענין אמר ודלא כמפרשי"ם דכתב דפליגי אתך ויחסו: ר"א אומר מלאך ר' יונתן אמר חכה. ובמכתמות מפרש יוסר מלאך ישב לו כבוחנו רלה לברך וניחו רלה לקללם בולים ולינו וניחו ואין דבריו האמור כאן אלא מלאך שבאלי ישלא דבור ויישם ר' אלעזר מוער מומר של ברזל כתן כבוחנו רלה לברך וניחו רלה לקללם בולמו דלינו וניחו ואין דבריו האמור כאן אלא מומר של ברזל שבאלי וכל דבר אשר יבא בתם ולתם שמקום לומדנו קיפר לבין דליתא פיק דעיין כאת לוקים עביו מענם שלא כשמשי מא אפילו אם סיפ כותם היה מכוחלרבר את שהקב"ה שם בפיו י"ל דאם פי' ה' באותו פעם ככעם לא פסים בפיו ברכות רק קללה כי אין דילוי במעמת הסבם: שלא יהא להם בתי כנסיות ובתי מדרשות. כרלה רוח נבי ענכלל אידך שלא מורה שבינה עליהם ע"ד דליתא סוף מקכה ברכות ומ"ק דכל היולא מנה"ב לבתים שכה ומקבל פני שכינה וכן מה שאמר שלא סהא מלכותן כאשכה הוא ג"כ על דרך זה וכדליתא ביומא דף כ"ב שמפני מה לא נמשכה מלכות בית שאול מפני שלא היה בו שום דופי ופרש"י שם שכשבאו המלכים שיולאים מזרעו ע"ש ול"ב הוא שלא יומשכו מלכותן ע"י שיגאלו הם גורם סילוק השכינה כי אגי שם דנא כרואים בפרק קמא דסוטה: לא יהיה להם שדות וכרמים. אמשר דמורות על בעלי משנה וכבעלי שמשד וכרואית במקום ילקוט בקהלת דף קפ"ג ע"ב על פסוק נשכמי לי כרמים עיין שם:

נכי הא דאמר אלמלא כעסתי לא נשתייר וכו' וא"ת מה היה לו לומר נספת רגע וי"ל דהיה יכול לומר כלם פי' כתי מאמר פתים מחזיל קללתו באותה שעה היה מזיק אפי' לאמר כן והשתא קשה למירון דאמן היאך היה בדעתו לקלל כל אותם הקללות שאמרו שנאמר שלא יהיה להם בתי כנסיות ולא תמשך מלכותם וכל שאר הדברים ברגע אחד ולתירוץ המפרש של תוספות ניחא אך קשה כיון שהלא הכוונה שעם תפילת הקללה לברכה מפני האהבה שנאמר ויהפך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה כי אהבך ה' אלהיך למה הפך הקללה ולא הקללות ועיין מהו זה שאמר ויהפך ה' הקללה ולא הקללות והלא לא דבר פיו לא קללה ולא קללות אלא מהו טלם לקללם כי מה שהיה בלבו לקללם הם דברים מכלל אינם דברים ועיין כיון שסוף סוף מחזירן כל הקללות לבא חוץ מה שהיא הקב"ה שלא זכה בכל שנים ונראה שכוונת בלעם היתה לקלל ישראל בכל הקללות האלו דבר יום ביומו אחת לאחת כי בכל יום ויום יאמר בשעה זעמו של הקב"ה קללה אחת עד תום כל הקללות אלו ואף פי' שיעור הקללה האחת היתה יותר משיעור הרגע של הזעם הנה כך היה בדעתו לכוין קודם אותו רגע סמוך לו יאמר מבתי כנסיות והוא היה מגלגל שבעוד שהוא אומר שבתי כנסיות יגיע הרגע של הזעם והיה תוכם ויאמר מלת כלם בשעת הרגע ממש וכבר נילא כוונתו סמוך לרגע ממה יכלם וכך עדיו נשאר כל הדברים ולכך לא זעם הקב"ה בכל אותם הימים וזהו שאמר מברכתו של אותו רשע אתה למד מה היה בלבו לקללם וכולם חזרו לקללה ומי הכוונה מדבריו של בלעם היו סובלים שתי הכוונות האחת לברכה והאחת לקללה והוא היה בדעתו לומר על אופן הקללה והקב"ה הפכם שיהיו על אופן ברכה כגון מה טובו אוהליך יש בלשון קללה והוא כמו מה אדם ותדעהו שהכוונה להבזיל מעשיהם כי מה טובה עושים בתי כנסיות כדי שיתקיימו להם וכן לענין המשכנות מה מעשים יש בידם של ישראל שיהיו ראויים שתשרה שכינה במשכנות של ישראל כנחלים נטיו שהמשכנות שאין להם קיום והעמדה היו יהיו כמו נחל. היה לא נאמנו כיון שהם אין למקומם כגנות עלי נהר שהם יופנים למעלה נגוזות מתגבר שאין המים נכנסים לתוך כלל שהם עתיד ליפסד כאהלים נטע ה' כארזים עלי מים כמו האילנות הנטועים שעומדין על המים שאם יבא הרוח הוא שוקין והופכם על פני המים יזל מים מדליו כלומר שמקום נטיעתם שהם צריכין למים יהיו צריכין לשאוב לשתות מים על דלי ובמקום הזרעים שאינם צריכים כ"כ מים כדי שלא יתעפשו שם יהיו מים רבים היים והרעו במים רבים שהזרעים יהיו במים רבים וירם מאגג וגו' יש בו אופן קללה שהם לפעמים אם ירום מלכם של ישראל מאגג עכ"ז סוף דבר תנשא מלכותו של אגג ומכאן שמלכות נבטלים באופן שהדברים אלו יש במשמעו לשון קללה ולא היו דברים שלנו ורצונו של הקב"ה שאמר בלשון ברכה מפני זכויותיהן של ישראל לפי מאי נרס שלא יגזום ה' ולא יחולו קללותיו של אותו רשע היו זכויותיהן של ישראל וכיון שנבחר שמעשיהם נאה עליהם כל אותן קללות ומימי קללה של בתי כנסיות כי הפכה תמיד לברכה לפי שאין הקב"ה מענים לאדם שלא יעשה תלות ויאכלו מהם כי הנה לנסתר מסייעין אותו ואין תעבת ה' לאותו דרכי השובה לדרום את ה' והחסיד האפירה בידו:

משלי כז **א"ר** שמואל בר נחמני [א"ר יונתן] מ"ד °נאמנים פצעי אוהב ונעתרות נשיקות שונא טובה קללה שקלל אחיה השלוני את ישראל יותר מברכה שברכם בלעם הרשע. אחיה השלוני קלל את ישראל בקנה שנאמר
מ"א יד °והכה ה' את ישראל כאשר ינוד הקנה במים וגו' מה
קנה זו עומד במקום מים וגזעו *מחליף ושרשיו מרובין ואפי' כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזות אותו ממקומו אלא הוא הולך ובא עמהן כיון שדממו הרוחות עומד הקנה במקומו. אבל בלעם הרשע ברכם בארז מה ארז זה אינו עומד במקום מים ושרשיו מועטין ואין גזעו מחליף ואפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזות אותו ממקומו כיון שנשבה בו רוח דרומית מיד עוקרתו והופכתו על פניו ולא עוד אלא שזכה קנה ליטול ממנו קולמוס לכתוב בו ספר תורה נביאים וכתובים:

נעתרות נשיקות שונא. כעתרות כהפכות כמו עתר שמהפך התבואה כלומר כאהבים פלגי אוהב והפכות ותלאות הנשיקה שונא: **מחליף.** נאמר שמקלן: **אינו עומד במקום מים.** והאי דכתיב כארזים עלי מים סכמת היא דאמרה דלוה אמר כארזים לומר באלן שעומדים במקום מים לעולם סבומת עלי מים וכן שלא מפרש לשו באגדות גבי האי גוונא כנחלים נטיו שאמר כנחלים פוסקים לפעמים ילתה בת קול אומרת נטיו. הוא אמר כגנות אומרת בת קול עלי נהר הוא אמר כאהלים ילתה בת קול אומרת נטע ה':

רוח דרומית. קשה:

מהרש"א כיון שנשבה בו רוח דרומית וכו'. הוא מגולה הרוחות רשות הם ארבע רוחות שלם רמז לארבע מלכיות בבל מצפון ארץ ישראל מדי ממזרח יון ממערב אדום מדרום של ארץ ישראל וא"ש אין מזיזות הקנה שהוא ישראל ממקומו לעקרו עקירה גמורה מ"מ אבל הוא הולך ובא עמהן כפי המלכות שמושלת בו וכיון שדממו אלו ארבע רוחות לעתיד שיכלו עומד קנה במקומו דהיינו במקומו המיוחד לו דהיינו בארץ ישראל: **אבל בלעם כו'. אפי' כל הרוחות כו'.** דהיינו בשלשה מלכיות הראשונים יהיה להם תקומה אבל **כיון שנשבה רוח דרומית כו'.** בא לקללן שהמלכות רביעית שהוא מלכות אדום שהיא בדרומה של ארץ ישראל תבא ותעקרנו והופכתו על פניו: **שזכה קנה כו'.** ר"ל אף אם לפעמים גם הקנה נעקר ממקומו הוא זוכה במקום אחר אף נתלטם ליטול ממנו קולמוס כו' כך ישראל אף בגלותן שנעקרו ממקומם זוכין ללמוד תורה בגלות משא"כ הארז שברכן בו בלעם כשנעקר אינו עומד לדבר המתקיים רק לשריפה ולכליון:

הרי"ף רפ"י עלי מים. כלומר למעלה ממקום המים ואינו במקום מים ממש דהא אין עומדים שם:

במדבר כד °**ויראה** את הקיני וישא משלו א"ל בלעם ליתרו קיני לא היית עמנו באותה עצה מי הושיבך אצל איתני עולם והיינו דאמר ר' חייא בר אבא א"ר סימאי שלשה היו באותה עצה אלו הן בלעם. איוב. ויתרו. בלעם שיעץ נהרג. איוב ששתק נידון ביסורין יתרו שברח זכו בני בניו וישבו בלשכת הגזית שנאמר
ד"ה א ב °וממשפחות סופרים יושבי יעבץ תרעתים שמעתים סוכתים המה הקינים הבאים מחמת אבי בית רכב וכתיב
שופטים א °ובני קיני חותן משה עלו מעיר התמרים °וישא משלו במדבר כד
ויאמר אוי מי יחיה משמו אל אמר ר"ל אוי מי שמחיה עצמו בשם אל א"ר יוחנן אוי לה לאומה שתמצא בשעה שהקב"ה עושה פדיון לבניו מי מטיל כסותו בין לביא ללביאה

עיון יעקב

טובה קללה שקללן אחיה השילוני. קנים זו מבלורים [illegible] רק כי עיים: קיני לא היית עמנו בלוחם עצה מי הושיבך. לפי [illegible] שלא יען כלום [illegible] [illegible] ומרכתיב [illegible] [illegible] [illegible] כי אם יהיי לבשר קין עם בלעם [illegible] עיין פרש"י כתובות: שלשה היו באותה עצה. [illegible] עיין פרש"י [illegible] [illegible] לכל עצה [illegible] [illegible] ולא [illegible] [illegible] לקבל.

ללביאה בשעה שנזקקין זה עם זה יוצאים מיד כתים אמר
רב ליבן אספייר °וענו אשור וענו עבר עד אשור
קטלי מיקטל מכאן ואילך משעבדי שעבודי:

לא עמנו היית. באותה עצה. שגזר פרעה כל הבן הילוד היאורה בחנם ודאי היים כדלקמן: **ומי הושיבך אצל איתני עולם.** שמתידין בכך ליתב בלשכת הגזית וסיים דכתיב איתן מושבך ונותן בין איתני עולם אתה יושב מי הזקיקך לכך: **שמחיה עצמו בשם אלוה.** עושה עצמו אלוה. ל"א מי שמחיה עצמו בשם אל כלומר אוי להם לאותן בני אדם שמחיין ומעדנין עצמן בעולם הזה ופורקין עול תורה מעל צוארם ומשמינין את עצמן: **משמו אל.** כשמשים הקב"ה פדיון לעמו ויגלה גמול לצדיקים לעתיד לבא כך שמעתי: **אוי לה לאומה שתמצא בשעה שמשים ה' פדיון לבניו.** אוי לה לאומה שתהיה באותן הימים שיעלה על דעתן לעכב את ישראל: **מי מטיל כסות בין לביא וכו'.** לעכבן שלא יזדקקו זה לזה דומקכן הוא כלומר מי הוא שיכול לעכב את ישראל והקב"ה מכניסם: **צים.** ספינות גדולות כמו וצי אדיר בל יעברנו: **מיד כתים אמר רב ליבן אספייר.** דכתים היינו מקום שנמו כך: **עד אשור מיקטל קטלי.** (כתים ארומיים) מאשור ואילך משעבדי להו שעבוד: **וצים מיד כתים וענו אשור.** דקטלי להו וענו עבר דמשעבדי להו: **עד אשור.** כלומר אותן האומות שמביא הקב"ה בלים עתידים להרג את כל האומות עד אשור ומאשור ואילך מניחין אותם ומשעבדין בהם ולעתיד קאי מיירי:

מהרש"א וירא את הקיני וגו' לא היית כו'. ומשמע להו דבדרך תימה אמר כן ולא בדרך אמת בשביל שברח זכה לכך דאם כן הי"ל להזכיר זכותו שברח כמו שהזכיר זכותן של ישראל בענין כי לא נחש ביעקב וגו' וק"ל: **בשם אל כו'.** עיין פרש"י ועי"ל ר"ל בשם אל ומש כשתבא עליהם רעה לכלותן בשביל עונם הם מחיין ומצילין עצמן בשם אל ומש ופועלים בשמות וכה"ג במדרשות שעשו כן בשעת החורבן ואמר אוי לאותן כשעושין כן שאינן ראויין להנצל בפעולת השמות וק"ל: **פדיון לבניו כו'.** ור"ל בשומו אל כשיחזור הקב"ה להשים שם אל המשותף בשמות ישראל דהיינו שנזקקין זה לזה בשם אל המשותף ומלת לביא ולביאה לרמז בי"ה אח"ל צי"ל האח"ל וק"ל להבין:

הרי"ף רש"י ומעדנין עצמן בעוה"ז. דאמר כך. ליונו האל ומי בכם ועי"כ מעדן עצמו בעוה"ז כו': וצים וענו עבר עד אשור. דאם שניהם סוים בשנים הל"ל וענו אשור ועבר ומדכתיב וענו עבר הוי כריבוי אחר ריבוי ונא למעט:

רבה °הנני הולך לעמי לכה איעצך אשר יעשה העם הזה במדבר כד
לעמך עמך לעם הזה מיבעי ליה אמר ר' אבא
בר כהנא כאדם שמקלל את עצמו ותולה קללתו באחרי'
א"ל אלהיהם של אלו שונא זמה הוא והם מתאוים לכלי
פשתן בוא ואשיאך עצה עשה להן קלעים והושיב בהם
זונות זקינה מבחוץ וילדה מבפנים וימכרו להם כלי
פשתן עשה להם קלעים מהר שלג עד בית הישימון
והושיב בהן זונות זקנה מבחוץ וילדה מבפנים ובשעה
שישראל אוכלים ושותים ושמחים ויוצאים לטייל בשוק
אומרת לו הזקנה אי אתה מבקש כלי פשתן זקנה אומרת
לו בשוה וילדה אומרת בפחות ב' וג' פעמים ואחר כך
אומרת לו הרי אתה כבן בית שב ברור לעצמך וצרצורים
של יין עמוני מונח אצלה ועדיין לא נאסר יין של נכרי'
אמרה לו רצונך שתשתה כוס של יין כיון ששתה בער
בו אמר לה השמיעי לי הוציאה יראתה מתוך חיקה
אמרה לו עבוד לזה אמר לה הלא יהודי אני אמרה לו
ומה איכפת לך כלום מבקשים ממך אלא פיעור והוא
אינו יודע שעבודתה בכך ולא עוד אלא שאיני מניחתך
עד שתכפור בתורת משה רבך שנאמר °המה באו בעל הושע ט
פעור וינזרו לבשת ויהיו שקוצים כאהבם:

הן. הנה היו לבני ישראל ל"צ אלא [הכי] גרסינן הנני הולך לעמי לכה איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך עמך לעם הזה מיבעי ליה. שהשיא עצה לבלק שנכשלו בה ישראל הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם: **ותולה קללתו בחבירו.** כך בלעם לא רצה לתלות שפלות זה בבלק שיאמר הוא צריך לבקש עצה היאך יכשלו ישראל אלא בישראל תלה השפלות לומר שהם צריכים לעצה שיכשלו בה בני מואב שלא תתקף יד מואב על ישראל והיינו דכתיב אשר יעשה העם הזה לעמך וגו'. ל"א ותולה קללתו בחברו כלומר שתלה שכתוב קללה במואב ולא רצה לכתוב כלפי ישראל כמ"ש בלעם הרשע: **קלעים.** אהלים של קלעים כמו שעושים בשווקים: **בערבות מואב מהר שלג.** שניר: **כשהיה אומר לה.** ישראל כלי פשתן זה בכמה (כקנה) זקנה אומרת לו דמי שויו וילדה אומרת לו בפחות מכדי שויו וכן עושין עד ב' או ג"פ: **ברור לעצמך.** כל תכשיטים שאתה רוצה: **צרצורי.** כדות: **בוער בו.** שהיה משתכר ותאוה בו יצה"ר: **השמיעי.** הרי שומעת לדברים: **פיעור.** כך היתה עבודתו של פעור שמתריזין לפניו. הי"נ כלום מבקשין ממך אלא פיעור והוא עושה ושוב אומרת לו כפור בתורת משה רבך והוא עושה: **וינזרו לבשת.** (זרו) [סרו] מדרכם והלכו אחר הבשת: **כאהבם.** מתוך תאות אהבתם לזנות היו מקולקלים בספרים בהקדים בתך זאת:

מהרש"א באדם שתולה כו'. עיין פרש"י ועוד נראה לי בפשיטות לפי שזה היה לכן למואב לדבר הגונה חילותא לאפקר בנותיהן לזנות ע"כ תלה קללתו וזלזלתו באחרים כאילו ישראל הפקירו בנותיהן ולשון קללה במקום הזה בלשון גנאי וזילות' וק"ל: **לכלי פשתן כו'.** לפי שכבר במצרים הפשתן מצוים כמ"ש עובדי פשתן וגו' ונרגלו ישראל בהן ובתוך מ' שנה במדבר כחסר להן.

עיון יעקב

לקבל שכר מהלך מואב לקלל ישראל בשם אל וכן איתא במדרש מעתה סוגה בילקוט רמז ר"נ ע"ש שהשמות בשם השמות בכלא ניעול שכר ע"ש: **עמך לעם הזה מבעי ליה.** ועיין פירוש רש"י בחומש שמהלך המקרא איעצך הוא עקרא קלל עם הוא הגלה ואשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים קאי על העתיד שיעשו בימי דוד כדכתיב ומחץ פאתי מואב: **כאדם שמקלל עצמו ותולה קללתו באחרים.** עיין בפרש"י ובמהרש"א ועוד י"ל דס"ק לפי שבלעם לא היה רוצה לתלות קללתו בישראל כיון שכבר אמר הקב"ה לא תאור את העם כי ברוך הוא ואם הקב"ה שם דבר בפי בלעם מלאך או סבה כדאיתא לעיל אם כן גם עליהו נרעה ישראל לא היה תולה תמיד אלא כאדם שמקלל עצמו ותולה קללתו באחרים אף שמתנבא על עצמו כן היה בלעם תולה עצמו לרעה לישראל נגד מואב אף שמתנבא היה להסך שכן יעשה מואב לישראל: **והיו מתאוים לכלי פשתן.** וכן פירש"י בפ' כל המנחות שהיו המוכין להם מן הכל ועיקר שהלוח שלהן היו מכלי פשתן שהיו במצרים כדכתיב עובדי פשתן וכן איתא בב"ר תולה לאחר תשובו ישתמש בכלי פשתן: **ובשעה שישראל** אוכלים ושותים ושמחים. לפיכך שעבירה גוררת עבירה מתוך שביעתם ושתייתם יעבר תולי ושמחים בשמחה שאינו של תורה ע"כ הלכו לטייל ולא עסקו בתורה נמצא באו לידי שתיית יין וגלוף וגו': **בוין ששפה נשך בו.** ובהלומרין שמעת שרבה יין עשה שרבה צרות עושה כאן שהי שתייתו יין ולנות:

לכן והן מתאוים לקנות מאשר ימלאו: ואומר הוציאה יראתה מתוך חיקה כו'. ממקום הבצי ואמרה בלים מבקשים ממך אלא פיעור. לא מבקשים ממך לעבודה בכך אלא לבזויה בכך:
בתורת משה רבך כו'. שאסר את מואב לבא בקהל:

°**וישב** ישראל בשטים ר' אליעזר אומר שטים שמה רבי יהושע אומר שנתעסקו בדברי שטות. °ותקראן לעם וגו' ר' אליעזר אומר ערומות פגעו בהן ר' יהושע אומר שנעשו כולם בעלי קריין. מאי לשון רפידים רבי אליעזר אומר רפידים שמה ר' יהושע אומר שריפו עצמן מדברי תורה (כשם) שנא' °לא הפנו אבות אל בנים מרפיון ידים א"ר יוחנן כל מקום שנא' וישב אינו אלא לשון צער שנא' °וישב ישראל בשטים ויחל העם לזנות °וישב יעקב בארץ מגורי אביו ויבא יוסף את דבתם רעה °וישב ישראל בארץ מצרים ויקרבו ימי ישראל למות °וישב יהודה וישראל לבטח איש תחת גפנו וגו' °ויקם ה' שטן לשלמה וגו':

ותקראן. בגופן [ותקראן] משמע לשון מקרה: מאי רפידים. איידי דלעיל אפליגו ביה רבי אליעזר ורבי יהושע במשמעות דשטים נקיט נמי רפידים דפליגו ביה נמי: לא הפנו אבות אל בנים. לסעיד להם: מפני רפיון ידים. של תורה ומצות והכי נמי רפידים רפיון ידים הוא כלומר מפני שרפו מדיה בא עליהם עמלק:

מהרש"א בדברי שטות כו'. כרבי יהושע ודאי נמי דשם המקום היה כן כפשטיה דקרא אלא דקאמר דלכך נקרא שם המקום ההוא כן על שנתעסקו בדברי שטות וקלקול וכה"ג ע"ש וכן יש לפרש ברפידים ע"ש רפו ידים וק"ל: ערומות פגעו כו'. כפרש"י ותקראן בגופן כו' עכ"ל ר"ל ותקראן מלשון פגיעה וכמו שהוא לנגע הוא פוגע בתחלה בבגדיו קודם שפוגע בגופו אבל אלו היו ערומות ופגעו בהתחלה בגופן: רפידים ר"י אמר שרפו כו'. ותימה שהלא שבת שהיא שקולה ככל התורה כדאמרי' פרק כל כתבי ע"ש ומייתי מקרא דלא הפנו אבות אל בנים. פרש"י דהתם נמי מרפיון ידים של תורה הוא ודחוק הוא דהא אמפלא שלשתים כאמר הלי קרא ומאי תורה שייך בזו וק"ל:

הרי"ף רבי יהושע אומר שנתעסקו בדברי שטות. יש לתת טעם לדברי רבי יהושע לפי שישראל חנו בערבות מואב על הירדן מבית הישימות עד אבל השטים כמו שכתוב בפרשת מסעי ולא ישבו בשטים ועוד דאבל השטים נקרא ועוד השטים הם אילנות כדכתיב עצי שטים וא"כ מאי וישב ישראל בשטים לכך דרש רבי יהושע: רבי אליעזר אומר ערומות פגעו בהם וכו'. צריך לדקדק שאע"פ שיהיה כדרש ותקראן מלשון מקרה שפגעו בהם מ"מ ערומות מנ"ל ועוד נדקדק לדרשה זו היכי שייך לזבחי אלהיהן ונראה דדרש לזבחי אלהיהן שהיו עובדות לפעור וכיון שפרעו עצמן ונתגלו היו ערומות אז באותה שעה קרה מקרה לפגוע ישראל בהן: מאי לשון רפידים וכו'. צריך להבין ולמה דרש רבי יהושע על שרפו ידיהם מהתורה ועוד איך יתכן לכתוב בפרשת ואלה מסעי ויחנו ברפידים ויסעו מרפידים שהוא מדבר על שרפו ידיהם מהתורה שהדברים מוכיחין שהוא מקום על שם המסעות למקומות ונראה דכיון מכרי דרפידים הוא שם מקום גם שבאו כאן הוא בפרשת ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים אין הכתוב מסודר דהל"ל שם המקום בביאתו של עמלק ויבא עמלק ברפידים וילחם עם ישראל ועי"ק שלמעלה מזה כתוב ויקרא שם המקום מסה ומריבה וסמיך ליה כתוב וילחם עם ישראל ברפידים. והל"ל וילחם עם ישראל במסה ומריבה כי זה שמו אשר יקראו ועל שתי דקדוקים אלו הקשה לשאול מהו לשון רפידים: רבי אליעזר אומר רפידים שמה. שאע"פ שקרא שם המקום מסה ומריבה מ"מ לא זז שם הראשון של רפידים ממקומו והוא עיקר השם ורבי יהושע אמר שהוא על שרפו ידיהם מהתורה ולכך כתב גבי וילחם עם ישראל מסיבת רפיון ידי ישראל מתורה:

°**ואת** מלכי מדין הרגו על חלליהם וגו' ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב בלעם מאי בעי התם א"ר יוחנן שהלך ליטול שכר עשרים וארבעה אלף שהפיל מישראל אמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב היינו דאמרי אינשי גמלא אזל למיבעי קרני אודני דהוו ליה גזזו מיניה °ואת בלעם בן בעור הקוסם קוסם נביא הוא א"ר יוחנן בתחלה נביא ולבסוף קוסם אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי מסגני ושליטי הות אייזן לגברי נגרי *°הרגו בני ישראל בחרב (על) [אל] חלליהם אמר רב שקיימו בו ארבע מיתות סקילה שרפה הרג וחנק א"ל ההוא מינאה לר' חנינא מי שמיע לך בלעם בר כמה הוה א"ל מיכתב לא כתיב אלא מדכתיב °אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם בר תלתין ותלת שנין או בר תלתין וארבע אמר ליה שפיר קאמרת לדידי חזי לי פנקסיה דבלעם והוה כתיב ביה בר תלתין ותלת שנין בלעם חגירא כד קטל יתיה פנחס ליסטאה. א"ל מר בריה דרבינא לבריה בכולהו לא תפוש למדרש לבר מבלעם הרשע דכמה דמשכחת ביה דרוש ביה:

שכר כ"ד אלפים מישראל. שהרגו בעצתו הלך ליטול ממלך ומזקני מדין: גמלא. תבע קרני כך בלעם שאל שכר ונהרג: גזיזו מיניה. אתם מיניה: בלעם בן בעור הקוסם. הרגו בא רב הואיל וקרא ביהושע כתיב: ולבסוף. שנתן עיניו לקלל את ישראל ניטלה ממנו נבואה ונעשה קוסם: מסגני ושליטי הות. אשת סגנים ושרים היתה: אייזן לגברי נגרי. זנתה למושכי חבל הספינה. ל"א נגרי חרשים: הרגו (על) [אל] חלליהם. מיתות הרבה משמע שתלאוהו והליאו אש תחת הגליבה וחתכו ראשו ונפל לתוך האש. תלייה היינו חנק חתיכת הראש הרג כשנפל לארץ סקילה וכשנפל לאור שרפה: בר תלתין ותלת. ורבי חנינא לית ליה דרבי סימאי דאמר לעיל ג' היו באותה עצה דפרעה. בלעם איוב ויתרו. דלרבי סימאי בלעם היה יותר מר' וי' שנים דהא היה בעצת פרעה דכל הבן הילוד היאורה תשליכוהו דלרבי סימאי כל אותן ר' ור' שנים שהיו ישראל בגלות מצרים עד מלחמת מדין חיה בלעם: חגירא. תרגום של פסח: כד קטלתיה פנחס ליסטאה. שר צבא ואפי' קטליה אחר כל

עיון יעקב

ר"א אומר שטים שמה. כלומר שהמקום גורם לזנות כדאיתא במדרש ולא פירש עד שבאו לשטים ור' יהושע דאמר שנתעסקו בדברי שטות היינו כדאמרי' בפ"ק דסוטה אין אדם עובר עבירה אא"כ נכנס בו רוח שטות: כל מקום שנא' וישב אינו אלא לשון צער. ואע"ג דלשון וישב משמע לשון ישיבה בשלום וכנה מ"מ ע"י גורם שהשטן מקטרג על שרוצה לישב בשלוה ומוגר ממנו לצר וכהאי במדרש רים פ' וישב יעקב ע"ש כרש"י בחומש והא דלא מייתי קרא דפי' ברחשית וישב בארץ גור וכן בפ' לך לך וישב אברהם באלוני ממרא וכתיב אח"כ ויהי בימי אמרפל וכו' אולי י"ל דהתם וישב בארץ נוד היה כלומר מתחלה שהרג קין נהגל וישב אברהם באלוני ממרא י"ל ויהי בימי ברש הלמי כדאיתא בפ"ק דמגילה ומ"ל והוא פריך דכל הני דחשיב תנא קשיני ג"ם לפי שישבו בשטים מקום שטות הזנות וכן וישב יעקב שביקש לישב בשלוה לכך קפץ עליו חנא וכן כשביל שישב יעקב בארץ גושן ויאחזו אחרץ לאחוז בארץ גרם המיתה וכן איכך: שהלך ליטול שכר עשרים וארבע אלף שהפיל מישראל. ונא שבשיו במלחמת מדין שסבר שלא ידעי לקבל שכר לפי שנתמעטו ישראל כל כך שאין להם כח גדול לגלחם עמהם ענב ין לכך ימנו לו שכר עצמו במלחמה זו לפי דעתו ועיין במהרש"א: בתחלה נביא ולבסוף קוסם. עיין כרש"י ויותר נראה לומר קודם שנתן עלה רעה על האומה היה נביא ולבסוף כשנתן עלה על האומה ובכל מקום שהיה מולה הקדושה נגד בן אמיה נסתלק הקדושה ממנו ונעשה קוסם: שקיימו בו ארבע מיתות. הוא"ב דקי"ל תרי מיתות לא קטלינן וכדי רשעתו כתיב מ"מ י"ל לפי שהיה קוסם אולי ע"י כישופיו לא היה יכול להמיתו כשמועו' שר שניקום אותו בכל מיתות כ"ד: בבלעם לא משום למדרש. דהא ודאי רשעות.

על שולחנם מקראות על שמו: בבולדו. מלכים והדיוטות: לא
תפוש ותדרוש. לגנאי: לבר מבלעם. דכל מה דמשכחת לגנאי דרוש:

מדרש"א מאי בעי דתם. י"ל דמאלם נהרים היה. וקאמר ר"י
שהלך שם ליטול שכר מ'. מה שהלך למדין ולא
למואב שהמעיתו על השכר כבר האחרים המפרשים בזה עי"ל לפי
שבלק מלך מואב א"ל לבלעם אמרתי כבד אכבדך והנה מנעך ה'
מכבוד ולא הלך אחר עלתו אבל זקני מדין הלכו אחר עלתו שהרי
לר שהוא המלך וכשיא של כלם הפקיר בתו לזנות שעי"ז נפלו כ"ד
אלף מישראל כדאמרינן דפלגא פנחס שמבה פליטת עם קום שבא
ונעסן לפני המקום אחד לפניו דבמ"ע על אלו יפלו כ"ד אלף
מישראל וע"כ בא לקבל שכר ממדין וזהו הטעם י"ל נקום נקמת
בני ישראל ממדין ולא ממואב: קוסם נביא הוא מ'. שהרי השכינה
דברה עמו כמה נבואות העתידות שכתבו בתורה ע"י: ד' מיתות
סקילה מ'. פרש"י הוא דחוק בהסקילה והשריפה היו בו לאחר
מיתתו שבבר נחתך ראשו גם אין זה דין שריפה שבתורה דהיינו
פתילה של אבר לתוך פיו וכ"ל דבתחלה סקלוהו באבנים קלת ולא
עד למיתה וכן בפתילה של אבר נתנו מעט לתוך פיו שלא מת עדיין
וכן בחנק שחנקוהו מעט ולא למיתה ולה"כ חתכו ראשו בסייף
דהיינו הרג ומקרי שפיר ד' מיתות כדאמרינן בעלמא מה לי קטלא
כולה ומה לי קטלא פלגא ויהיה לפי דרש זה כיטי אלליהם על בני
ישראל ר"ל שהרגוהו על אלליהם ומיתתו שלהם בדין תורה ולאפשר
דמה דעני דבכל הד' מיתות היה חייב דכולהו איתנהו ביה דמה"ע
קאמר לבר מבלעם דכוה"ה דמשכחת ביה דרוש ביה: אי בר ל"ד
שנין מ'. דהיינו קרוב לחצי שנותיו שיהא ניכר שע"כ הוא מת
בלא יציע לחצי שנותיו והטעם דכיון שאינו חוזר וממעשיו הרעים
עד חצי שנותיו שוב אינו חוזר ואינו ראוי להיות עוד חי וכן בהפך
במדת הצדיקים כדאמרינן ביומא כיון שהגיע לרוב שנותיו ואינו
חוטא שוב אינו חוטא והאמר דואג שמא יצא מ' דואג לאחר שיצא
אמר ומי מ' שהשכינה מלטטרת על אבדן של רשעים כדאמרי' פ'
כ"ה שהשכינה אומרת קלני מראשי מ':

ולא כתיב °דואג וכתיב דוייג אמר ר' יוחנן בתחלה יושב ש"א כב
הקב"ה ודואג שמא יצא זה לתרבות רעה לאחר

שיצא אמר ר' שיצא זה א"ר יצחק מאי דכתיב °מה תהלים נב
התהלל ברעה הגבור חסד אל כל היום א"ל הקב"ה
לדואג לא גבור בתורה אתה מה תתהלל ברעה לא חסד
אל נטוי עליך כל היום. וא"ר יצחק מאי דכתיב °ולרשע שם נ
אמר אלהים מה לך לספר חקי א"ל הקב"ה לדואג הרשע
מה לך לספר חקי כשאתה מגיע לפרשת מרצחים
ופרשת מספרי לשון הרע מה אתה דורש בהם °ותשא שם
בריתי עלי פיך אמר ר' אמי אין תורתו של דואג אלא
משפה ולחוץ. וא"ר יצחק מאי דכתיב °יראו צדיקים שם נב
וייראו ועליו ישחקו בתחלה (וייראו) [יראו] ולבסוף
ישחקו וא"ר יצחק מאי דכתיב °חיל בלע ויקיאנו מבטנו איוב כ
יורישנו אל אמר דוד לפני הקב"ה רבונו של עולם ימות
דואג אמר לו חיל בלע ויקיאנו אמר לפניו מבטנו
יורישנו אל. וא"ר יצחק מ"ד °גם אל יתצך וגו' אמר תהלים נב
הקב"ה לדוד ניתי דואג לעלמא דאתי אמר לפניו גם אל
יתצך לנצח. לימרו שמעתא בי מדרשא משמיה יחתך
ויסחך מאהל. לידו ליה בנין רבנן ושרשך מארץ חיים
סלה. וא"ר יצחק מאי דכתיב °איה סופר איה שוקל ישעיה לג
איה סופר את המגדלים איה סופר כל אותיות שבתורה
איה שוקל ששוקל כל קלים וחמורים שבתורה איה סופר
את המגדלים שהיה סופר ש' הלכות פסוקות במגדל
הפורח באויר א"ר אמי ארבע מאות בעיי בעו דואג
ואחיתופל במגדל הפורח באויר ולא אפשיטו להו חדא
אמר רבא רבותא למבעי בעיי. בשני דרב יהודה כולי
תנויי בנזיקין ואנן קא מתנינן בעוקצין טובא וכי הוה
מטי רב יהודה האשה שכובשת ירק בקדרה ואמרי לה
זיתים שכבשן בטרפיהן טהורין אמר הויות דרב ושמואל
קא חזינא הכא ואנן קא מתנינן בעוקצין תלת סרי
מתיבתא ורב יהודה שליף חד מסאני ואתא מטרא ואנן
צווחינן וליכא דמשגח בן אלא הקב"ה ליבא בעי דכתיב ש"א טז
°וה' יראה ללבב:

שמא

עיון יעקב

[illegible]

שמא יצא זה לתרבות רעה לאחר שיצא. לתרבות רעה אמר ור לפכי כתיב דויג: **אמר לו הקב"ה לדואג.** והלא גבור אתה בתורה למה תתהלל לספר לשון הרע על דוד: **לא חסד.** תורה עליך לא תכם בתורה אתה דכתיב ותורת חסד על לשונה: **מרצחים.** ספרא מב: **עלי פיך.** וכא בלב: **בתחלה יראו.** הלדיקים היו יראים שלא ילמד אדם ממעשיו של דואג שהולך ומוטא ומללים: **ולבסוף.** כשמת בחלי ימיו ופב נמוט בראשו ישחקו: **חיל בלע ויקיאנו.** שמתן עד שתשכח תורתו: **אמר לפניו ומבטנו יורישנו אל.** אל תמתין לו עד שתשכח אלא תמהר ותשכיחנו: **בי מדרשא.** מאהל זה בית המדרש: **ושרשך מארץ חיים סלה.** שורש שלא תשכח מארץ חיים דלא ליהוו ליה בני רבנן: **כל אותיות שבתורה.** שהיה בקי בחסירות ויתרות: **שוקל קלים וחמורים.** ויודע לדרוש בקין: **במגדל הפורח באויר.** מהו המליצה שלמעלה מן הלמ"ד מפני מה כפופה למטה ע"ר ומפי השמועה. ל"א במגדל הפורח באויר הנכנס לארץ העמים בשידה תיבה ומגדל אם הוא טמא אם לאו. ל"א ג' מאות הלכות במגדל הפורח באויר נעשות כישוף להעמיד מגדל באויר כגון שלשה מאות הלכות בנטיעת קישואין דאמרינן בפרקין דלעיל. ולמורי נראה דה"ג ג' מאות תמיהות במגדל העומד באויר ומשנה היא באהלות דומשתעי בהאי מגדל העומד וטומאה בתוכו כלים שבתוכו טמאים וכן נראה לרבי: **רבותא למבעי בעי.** ולמיד תורה רחמנא לבא בעי דהא בבני דרב יהודה כולהו תנויי בסדר נזיקין הוה כל התלמוד שלהן לא היה אלא בסדר נזיקין שלא היו מרבין כל כך לדרוש: **האשה שכובשת ירק בקדרה.** לא אשכחתיה במסכת עוקצין: **שכובשת ירק.** בהומן או בציר טהורים דאין מקבלין טומאה ע"י עוקצין שאם נגעה טומאה בשרשי העלין טהורים שאין נעשה יד לעלין מאחר שכבשן שאין מניחים לשם אלא לאכלם: **זיתים שכבשן בטרפיהן.** איתא במסכת עוקצין. טרפיהן עלין שלהם טהורים היינו שאין נעשין להם בית יד להכניס להם טומאה: **הויות דרב ושמואל קא חזינא הכא.** דלא הוה ידע מינו הם טהורים: **תליסר מתיבתא.** י"ג ישיבות כלם עוסקים שלן במסכת עוקצין ויודעין אותה יפה ואפ"ה הם היו חסידים יותר ממנו דאילו רב יהודה וכו':

מהרש"א לא גבור כו' מה תתהלל כו'. ר"ל שאתה גבור בתורה ואין זה תהלתה שאתה עוסק בלשון הרע לא חסד אל שהיא מדתו הטובה נטויה עליך כל היום לקבל תשובתך. ואמר **מה לך לספר חקי כו'.** כדלקמן שהיה סופר ג' מאות הלכות כו' ומינה דכ"ש שהיה סופר מנין האותיות שהם תרי"ג ועז"א מה לך לספירתם למנייניהם שהרי בידך חסרו כמה ממנייניהם דהיינו פרשת מרגלים טולה ופרשת מספרי לה"ה שאתה עובר עליהם לפי פשוטיהם ומה אתה דורש בהם לאוקמם ומפשט הכתוב. ואמר **ותשא בריתי עלי פיך כו'.** פרש"י בלא לב ועוד נראה לפרש למאי דמפרש לה מן השפה ולחוץ דר"ל לפי שאר כלים הפנימים כמו הדבור כגון החיך והגרון לא היה מתחוש בהם בדברי תורה רק משפה ולחוץ ולא היה משמיע קולו בדבורו בד"ת כענין שנא' בחנה רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע דכן הדין בתפלה משא"כ בד"ת דלריך האדם להשמיע קולו בגירסתו. ואמר **בתחלה יראו כו'.** ר"ל בתחלה יראו ממנו בנעור ל"ה שהיה עושה כלדיקים כמו שעשה בנוב עיר הכהנים ובדוד ולבסוף. כשמת קודם זמנו ישחקו כמ"ש באבוד רשעים רנה דהיינו אבוד קודם זמנו: **חיל בלע ויקיאנו כו'.** האי קרא באיוב אמרו צופר הנעמתי על הרשעים החנפים ובעלי ל"ה ודרשוהו על דואג שאל"ל הקב"ה לדוד שאל בלע ר"ל שהתורה שם בו דרך בליעה בעלמא ולא דרך אכילה יקיאנו ואליו דהיינו שישכח אותה קודם מותו וקאמר לו מבטנו יורישנו דהיינו שיורישם מגופו על ידי מלאך כדלקמן שנזדמן לו מלאך א' ששכח תלמודו. וקאמר אמר לפניו גם אל יתלך וגו' שאמרו דוד על דואג וכתיב ביה כאלי ליסנא אהבת כל דברי בלע וגו' ויש לפרש אהבת כל דברי בלע דהיינו דבריו של בלעם שנקרא בלע בן בעור שאף היה ג"כ בעל ל"ה ועין לעיל. ואמר **דניתי דואג לעלמא דאתי.** ויפקיל למעפריה בהאי עלמא ואמר גם לעה"ב לא יזכה דהיינו יתלך לנצח שהוא לעולם הבא. וקאמר **לימר שמעתא בי מדרשא משמיה כו'.** משום דנענה בתפלתו דדוד מלפניו שיאבד דואג משני עולמות גלה הקב"ה ברחמיו לזכותו במקלת משני עולמות דהיינו דלימרו שמעתא בי מדרשא משמיה דאמרי' פרק האשה רבה אגורה באהלך עולמים וכי אפשר לו לאדם לגור בשני עולמות אלא אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע יהי"ר שיאמרו דבר שמועה מפי בעה"ז כו' ע"ש ע"ז התפלל דוד שלא יזכה דואג גם לזה. ואמר יתתך ויסחך וגו'. בלשון כפל דהיינו שלא יהיה דר בשני עולמות: **בנין רבנן כו'.** אפשר שהיה דואג אהב בעלי תורה ואמרינן פרק ב"מ דרחים רבנן ה"ל בנין רבנן גם ע"ז התפלל דוד שלא יזכה גם לכך. ואמר ושרשך מארץ חיים שהתורה שהיא עץ חיים תשרש אחריו מן הארץ וק"ל: **כל אותיות.** כדאמרינן פ"ק דקידושין למה נקראו ראשונים סופרים לפי שהיו סופרים כל אותיות שבתורה שהיו אומרים וי"ו דגחון חליין כו': **ואיה שוקל ק"ו.** פרש"י יודע לדרוש בק"ו עכ"ל ומלשון שוקל נראה דבר נוסף שהיו יודעין לשקול בק"ו שהם מתהפכים לאיזה לד נוטה לפי הסברות והפרכות. ואמר **שהיה סופר ג' מאות הלכות במגדל הפורח באויר כו'.** עיין פרושו בפרש"י ועוד נ"ל לפרש ע"פ מ"ש בפרק חלק מקומן שהיו יושבין ברמה ועוסקין בכיות של עולם כו' לא ידעתי דוכתא היכא אמרי כתי ביה קליל דכתיב ובין כתיפיו שכן כו' ועד"ז נתקנא דואג האדומי דכתיב כי קנאת ביתך אכלתני וגו' וכתיב זכור ה' לדוד את כל ענותו וגו' ע"ש שפירשו זה על דואג דכתיב לעיל מיניה מוזר הייתי לאחי ונכרי לבני אמי דהיינו שנעשה דואג היה דוד נחשב לנכרי כדאמרינן פרק הערל שאמר דואג על דוד שאל כו' אם ראוי לבא בקהל ולפי שהמקדש קרוי מגדל כמ"ש כמגדל דוד צוארך וגו' ע"כ אמר שדואג היה סופר ולומד ג' מאות הלכות במגדל הפורח באויר שעל פי שלא ידעו מקומו של ב"ה קראו כמגדל הפורח באויר והוא למד ג' מאות הלכות היכן הוא מקומו ולא ידע שפיר עד כי בא דוד כמ"ש שם ואמר מגדלים בלשון רבים ע"ש הלשכות רבים שהיו שם א"נ ע"ש מקומותיו רבים שהיו מסופקין בו דואג ואחיתופל וד' ומאה בעיי דבעו דואג ואחיתופל במגדל כו' היינו כמי שהיו מסופקים במקומו. ומ"ש **רבותא למבעי בעי כו'.** שהיו מסופקים בדבר ולא סלקא להו שמעתתא אליבא דהלכתא ומסיק אלא הקב"ה לבא בעי דכתיב וה' יראה ללבב דהיינו קרא דכתיב גבי דוד שהוא היה מתכוון בדבר שהוא דסלקא ליה אליבא דהלכתא כדמסיק:

הרי"ף מ"ד מה תתהלל ברעה. הוקשה לו שאם הוא מתהלל ברעה איך מתהלל בחסד אל שהם דברים הפכיים ועוד דליצרכיה מה תתהלל ברעה ובחסד אל תגבור או יאמר מה תתהלל הגבור ברעה ובחסד. אל לזה אמר שאמר הקב"ה לדואג מה תתהלל בלה"ר וכי איך גבור בתורה שידעת כמה חמור עון לשון הרע וכן לא חסד אל שהוא התורה ללמדך כמה קשה לה"ר. ומ"ד מה לך לספר חוקי. נראה דהוקשה ליה למה חזר לומר ותשא בריתי עלי פיך אלא א"ל מה לך לספר חוקי על פרשת מרגלים ופי' המספר לה"ר אמר הרלפים שבני דברים אלו הם חוק בלי טעם ולכן שפת וגם התורה שלמדת ותשא בריתי היא מהשפה ולחוץ עלי פיך לפי שכל הסנהדרין יראו לו שמאלים נאלב

למלך ולמי שתגיעו לערך גו בחורים והמונים וזאת היה תמלה ביד והרגם בחורן סנהדרי כל הטורם היתה עלי פיך וגו הספה ולמן: מ"ד יראו צדיקים וייראו. תוקפה לו תלנד הקושיא שיראו היה הכף ישחקו עוד יקפה תמנו וייראו ועל"ז ישחקו דהיל"ל וייראו דישחקו עליו. ולמה הפסיק נמנת עליו נין וייראו ובין ישחקו לכך דרש נתחלה וכו': מ"ד חיל בלע ויקיאנו וכו'. תוקפה לו בכתוב שתחיו מדבר לשעבר חיל בלע ויקיאנו וחליו מדבר לעתיד מגמטו. יורישנו אל לכך דרש הכתוב שמדבר נדוחג ורם לדקדק מגי"ל שאמר דוד יעות תמלג וסמיכו הקנים חיל בלע וגראם שאפים שפסוק זה נאמר בחיוב נדגרי גמפר הנבמותי יש סוקך לדבר שכתוב קודם לזה אם תמדיק בפיו רעה יכחידנה תחת לשונו שמדבר על לשון הרע שהם תמתיק בפיו אותה רעה לא יוליאנה מפיו ויכחידנה תחת לשונו וסוקך לזה ולומר לחמו במעיו נהפך מרורת פתנים בקרבו שהיה תפלתו של דוד לפני הקב"ה על דואג. שדנגי נפיו רעה שיהיה לחמו במעיו נהפך לממורות פתנים וסמיך ליה חיל בלע שהם דברי הקב"ה כו'. היה רואם שפנים ויגק ההרג"מ לשון ספפה כלומר שהרגתו לה"ר ההורג כנחם ואפעה. והמעם דהקב"ה אמר התחנן עד שתשכח תורתו וכי תרפא לבון בן חיים כל אין שעוסק בתורה היו לוקח נכנסים ולזה התפלל דוד יותך ויסחך מאהל ומסך מתלך חיים שלא יעסוק בתורה שהוא עץ חיים: מ"ד גם אל יתנך. והקב"ה ליה מחי. גם לכך דרש אמר הקב"ה כו' ולזה אמר גם אל המנגד ... בנין זכות ישכים. עמי דלא גייסי גבלותא דהתי:

רלב אמר רב משרשיא דואג ואחיתופל לא הוו סברי שמעתא. מתקיף ליה מר זוטרא מאן דכתיב ביה איה סופר איה שוקל איה סופר את המגדלים ואת אמרת לא הוו סברי שמעתא אלא דלא הוה סלקא להו שמעתתא אליבא דהלכתא דכתיב °סוד ה' ליראיו. אמר רבי אמי לא מת דואג עד ששכח תלמודו שנא' °הוא ימות באין מוסר וברוב אולתו ישגה רב אמר נצטרע שנאמר °הצמתה כל זונה ממך וכתי' התם °ל' ימיתות ומתרגמינן לחלוטין. ותנן אין בין מוסגר ומוחלט אלא פריעה ופרימה. א"ר יוחנן שלשה מלאכי חבלה נזדמנו לו לדואג אחד ששכח תלמודו. ואחד ששרף נשמתו ואחד שפיזר עפרו בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. וא"ר יוחנן דואג ואחיתופל לא ראו זה את זה דואג בימי שאול ואחיתופל בימי דוד. וא"ר יוחנן דואג ואחיתופל לא חצו ימיהם תניא נמי הכי °אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם. כל שנותיו של דואג לא היו אלא ל"ד ושל אחיתופל אינם אלא ל"ג:

לא סברי. לא היו יודעין הלכה לפרשה כתקנה בגמרא: דלא סלקא להו שמעתתא כו'. שלא זכו לקבוע הלכה כמותן. ומתרגמינן לחלוטין. ואנן תנן לשון חליטה גבי מצורע:

מהרש"א הוא ימות באין וגו'. ברשע איירי דכתיב לעיל מיניה עוונותיו ילכדנו הרשע וגו'. ואמר אף שבתחלה היה לו מוסר ותורה הוא ימות באין מוסר שבסוף ימיו לא יהי' לו מוסר. ואמר וברוב אולתו בד"ס שאמר על דוד לפוסלו מן הקהל ישגה ולא נתכוון אל הלכות כדאמרי' פ' הערל: שנצטרע. כדאמרינן פ' יש בערכין כל המספר לשון הרע נגעים באין עליו שנאמר מלשני בסתר רעהו אותו אצמית וכתיב התם לצמיתות ומתרגמינן ס' ומייתו ק"ק דהכא נמי טפי ה"ל לאתויי האי קרא דמלשני בסתר רעהו

אותו אצמית וגו' דמפורש בו להדיא וק"ל: ג' מלאכי חבלה כו'. יש לפרש דהיינו הג' כיתות של מלאכי חבלה שיוצאים לקראת הרשע כשנאבד מן העולם כדאמרינן פרק השולח אחת אומרת אין שלום אמר ה' לרשעים והיינו הא' שעי"ז שכח דואג תלמודו שהתורה נותנת שלום והאחת שאומרת לו למעצבה ישכבון היינו ששרף נשמתו שלא הכשמה נשכבה למעצבים והאחת שאומרת לו רד ושכב את ערלים היינו שפיזר עפרו כו' בעורלים כאמר ועסיסם רשעים כי יהיו אפר תחת כפות רגליכם וגו' וק"ל: לא ראו זה את זה כו'. דכיון דדואג במלכות שאול היה ואחיתופל במלכות דוד ע"כ שלא ראו זה את זה משרי דואג היה במלכות שאול בסנהדרין ודוד היה אז עדיין נער וחיה דוד ע' שנים ואחיתופל היה במלכות דוד קלת בסוף מלכותו במשך ה' שנים והם לא חצו ימיהם כדלקמן ואשמועינן שאילו היו בזמן אחד אפשר לא היה דוד לקום מפני עלתם הרעה עליו. ואמר שלא חצו ימיהם שנאמר אנשי דמים: שהוא דואג ... סוסר חכמי עצ עיר סכהנים ומרמה הוא עלה אחיתופל וק"ל:

הרי"ף ומהרש"א שלוחיו ילכדו הרשע וגו' ובדואג דרש לעיל ולרשע אמר גוי לו הדכתיב הוא ימות. ובדואג כתיב ויחזו נגנ על עבדי שאול:

חדושים שם. והספר י"ל קושית מהרש"א בזה דלאי מאותו אצמית פ"א מכ"ל דלהכי הוא דאתי ללמה מינייהו ליה לגררא חסרה דאומר שם האספר לשון הרע דאתי לפקלו נאגן כתיב תכלה אותו אצמית וכתיב התם לגעמו בגזל מיי ויזהו אגן. כי לכך דרש מהלי שגלי תגמת נר וקמ"ל אפילו לרב חסדא וק"ל:

וא"ר יוחנן בתחלה קראו דוד לאחיתופל רבו ולבסוף קראו חברו ולבסוף קראו תלמידו בתחלה קראו רבו °ואתה אנוש כערכי אלופי ומיודעי ולבסוף קראו חברו °אשר יחדיו נמתיק סוד וגו' ולבסוף קראו תלמידו °גם איש שלומי אשר בטחתי בו אוכל לחמי וגו':

אלופי. היינו רבי: אוכל לחמי. לומד תורתי:

מהרש"א תלמידו גם איש שלומי כו'. הני קראי אינן כתובין כסדר הזה בספר תהלים דקרא דגם איש שלומי וגו' כתיב מקודם דהני קראי מתרגמא אלא דמעתמא אחיתופל שהוא רשע תורתו היתה מתחלה. ממנו ודוד בזקנותו היה מוסיף בתורה כדשוכח בבונה חזבתין ולפי שהאנדים שאמרו כי דוד ומלך ישראל למד מאחיתופל ב' דברים היינו מהאי קרא דאשר יחדיו גו' דכתיב בתר האי קרא דקראו אלופי ומיודעי לפי שעלה אחיתופל את דוד שהיה לומד תורה ביחידי וה"ל אשר יחדיו נמתיק סוד ובנו רואה אותו שהלך בכחת לבה"מ ה"ל בבית אלהים נהלך ברגש ואקשה היאך ילף הכא תלמודא מהאי קרא שקראו דוד חברו דאדרבא אחיתופל קאמר הכי לגבי דוד וע"י כך קראו רבו וזה ומדרשים תלוקים מה שלמד דוד ממנו ובפרק אלו הן הגולין אמרינן בהאי דכרם דוד שיתין קפא תהומא כו' ולמדו אחיתופל בק"ו לכתוב שם אחספא כו' ועדיין יש לפרש האי קרא ואתה אנוש וגו' שאמר שרלית בתהום שיפי העולם כדור אנוש שהליף התהום את פליא העולם כנגים אלופי ומיודעי וגו' להודיעני דבר זה לכתוב שם אחספא כו' שיהיה העולם קיים. והדם איש שלומי וגו'. על אחיתופל שהוא ודאי היה איש שלומי שהיה דוד נשוי לבת בנו של אחיתופל שהיא בת שבע בת אליעם בן אחיתופל

עין יעקב

לא תפיק שמעתתא אליבא דהלכתא שחוץ שלי: דלא סלקא להו שמעתתא אליבא דהלכתא. ולכך לא נילוטו מן החמה כדאיתא בגוטת די כי הגיע לפרשם דרכים ניצל הכלם זה היה דאפיק שמעתתא אליבא דהלכתא וה"ט בחידושינו: עד ששכח תלמודו. כי אחרי הי שכח לכלן ודלאותו כידי ויאת דאחדי' בושה שבשתם ממנו תעייגות התכחות קיימו שלא תוסיף תכתה להיות בתמין הגוסם אבל היינו לא שכח את שכבר לאחד העיין כמרודינו כשותת פ"ה דף י"ג ע"א: שלשה מלאכי חבלה נזדמנו לו. אפשר נגד שלשה תעשה שהיה ט כדקאמר לעיל היה סופר וגו' ואחריה הגה תמלים גדולים כאלו לכך נענש בשלשה מ"ה: בתחלה קראו דוד לאחיתופל רבו. כראה דגא ללמוד סדר לימוד פיעת תמעלה אל תמעלה כהו שבאת דוד שמסחלה ליוד תגל רבו כדאמרינן הרבה למדתי מרבותי ומחבירי יותר מהם ומתלמידי יותר מכולם לכך עשו כוי שלמד עם

אחיתופל ועליו היה בוטח דוד שלא יהיה עוזר ליתן עלה לשונאו ואוכל לחמו שהיה גם כן תלמידו ואעפ"כ הגדיל עלי עקב ר"ל שהגדיל אחיתופל בעצתו על דוד את בנו אבשלום שהוא עקבו וסופו של דוד וק"ל:

הלד יף ק **אמר** רב יהודה אמר רב לעולם אל יביא אדם עצמו לידי נסיון שהרי דוד מלך ישראל הביא עצמו
לידי נסיון ונכשל אמר לפניו רבונו של עולם מפני מה
אומרים אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב ואין
אומרים אלהי דוד אמר אינהו מינסו לי את לא מינסית
תהלים כו לי אמר לפניו רבש"ע נסני שנא' °בחנני ה' ונסני איל
מינסא לך ועבידנא מלתא בהדך דלדידהו לא הודענא
ואילו אנא קא מודענא לך דמנסינא לך בדבר ערוה מיד
ש"ב יא °ויהי לעת הערב ויקם דוד מעל משכבו וגו' אמר רב
יהודה שהפך משכבו של לילה למשכבו של יום ונתעלמה
ממנו הלכה אבר קטן יש באדם משביעו רעב ומרעיבו
שם ג שבע (והיינו דכתיב) °ויתהלך על גג בית המלך וירא
אשה רוחצת מעל הגג והאשה טובת מראה מאד בת
שבע הות קא חייפה רישה תותי חלתא אתי שטן אידמי
ליה כצפרתא פתק ביה גירא פתקה לחלתא אגליא
שם וחזייה מיד °וישלח (המלך לדרוש) [דוד וידרוש] לאשה
ויאמר הלא זאת בת שבע בת אליעם אשת אוריה החתי
וישלח דוד מלאכים (לפניו) ויקחה ותבא אליו וישכב
תהלים יז עמה והיא מתקדשת מטומאתה והיינו דכתיב °בחנת
לבי פקדת לילה צרפתני בל תמצא זמותי בל יעבר פי
אמר איכו זממא נפל בפומיה דמאן דסני לי ולא אמר
כי הא מלתא:

שהפך משכבו וכו'. שהיה משמש מטתו ביום כדי שיהא שבע מתשמיש ולא יהרהר אחר אשה כל היום: **ונתעלמה ממנו הלכה**. שהמשביעו שבע בתשמיש רעב ומרעבו תאוה: ס"א (מתהלך) [ויתהלך] על גג. ול"ג והיינו: **חלתא**. כוורת: **פתק בה גירא**. בכוורת כלומר שהכה בה ושברה לבון אחר פתחה שברה ונפתחה: **מתקדשת מטומאתה**. (ובא עליה) [אותה שעה פסק מטומאתה ולא בא עליה] כשהיא נדה: **פקדת לילה**. על מעשה לילה פקדתני אם אוכל לעמוד בנסיון של דבר עבירה: **צרפתני בל תמצא**. חשבת נצרפתי ולא מלאתני נקי: **איכו זממא**. מי יתן והיה נפי רסן ואפשר לעכב את דברי שלא אומר דבר זה של נסני:

מהרש"א ואין אומרים אלהי דוד וכו'. הא פשיטא דאין הקב"ה מייחד שמו על הצדיקים בחייהם אלא שידע דוד שאף אחרי מותו לא יהיו אומרים אלהי דוד כמו שאומרים אלהי אברהם כו' אחרי מיתתן. וה"ש אינהו מנסו לי. כבר בחייהן ולכך אחרי מיתתן הייתי מייחד שמי עליהם מיהא בחייהן לא כמ"ש הן בקדושיו לא יאמין אבל אתה בחייך לא מינסת לי ולכך אף במיתתך לא אייחד שמי עליך ואמר בחנני ה' ונסני וגו' כמ"ש ה' צדיק יבחן זה אברהם שנא' והאלהים נסה את אברהם גו' משל ליוצר שאינו בודק קנקנים מרועעים שאינו מספיק לחקשות עליהם עד שישברם ואלא בודק קנקנים יפים כו' וה"ש בחנני ה' וגו' לרפה כליותי וגו' ר"ל שאני יכול לעמוד בנסיון וכמו הקנקני' הגלרפין נכנסן יפה דה"ש לרפה כליותי ולבי. ואמר **דמנסינא לך בדבר ערוה** כו'. אין זה מפורש במקרא. אבל ממה דכתיב ויהי לעת ערב ויקם דוד מעל משכבו להדר לומר כן כי לא זו הדרך לקום לעת ערב ממשכב אלא בבקר אלא שאחרי שהודיעו אותו וכנסו בדבר ערוה: **הפך משכבו של לילה** כו'. כדי להשביע עצמו בתשמיש ונתעלמה ממנו הלכה כו' שהמשביעו רעב. ואמר **קא חייפה רישה** כו'. אפשר שלמדו כן ממה שאמר וירא אשה רוחצת מעל הגג וגו' דהיינו שראיתו היה מעל הגג בשום דהיינו רחיצת שערה אבל רחיצת הגוף לא ראה בשום מעל הגג רק מן הגלד. ואמר **תותי חלתא**. דודאי בת שבע בצנעה היתה רוחצת תחת החלתא אלא ע"י שנדמה השטן לדוד כציפור ועומד על החלתא השליך גירא עליה ושבר החלתא ונתגלתה בת שבע. ואמר מיד וישלח דוד וגו'. ר"ל שיצר הרע לא עזב אותו. ואמר **והיינו דכתיב בחנת לבי**. על שאמרתי בחנני פקדת לילה בנסיון של דבר עבירה על שאמרתי ונסני צרפתני וגו' על שאמרתי צרפה כליותי וגו': **אמר איכו זממא נפל בפומיה דמאן דסניא לי** כו'. דוד ודאי על עצמו אמר זמותי וגו' אבל שתלמוד תולה קלקלתו בחברו:

הרי"ף מפני מה אומרים וכו'. יש לדקדק שהל"ל למה אין אומרים אלהי דוד ונראה לו להזכיר סדר אחר ולומר מפני מה אומרים אלהי אברהם וכן מגלה מ"ש לו הקב"ה את לא מינסת דמשמע בזה ספק בו חיו אם יעמד בנסיון או לו שהכל גלוי וצפוי לפניו. ועוד כיון שאמר לו הקב"ה כך היך מלאו לבו לאמרים ולומר בחנני ה' ונסני אומם כלפיד לפי שהל"ל הקב"ה ועשיתי לך שם גדול כשם הגדולים אשר בארץ ומדיען נפיק עלי פסוקים זה שאומרים מגן דוד ושם מבינתי ביאורו ולכן שאל דוד ואמר כיון שלא כלומר מגן לאבות וליצחק ועכ"ז אומרים אלהי יצחק ואלהי יעקב ואני שהבטחתני להיות הקב"ה מגן לי ראוי שייחד שמו עלי לומר אלהי דוד כי מובטח אני שלא יעדים כי הקטוא יותר מילפק וישבע שלא יאנסתו. ונתן כי אם מגר שהוא ממן לאבותם והשיבו הקב"ה אינהו מינסו את לא מינסת לי כלומר איזך מוחד בנסיון שאז ואמר דוד בחנני ה' ונסני באופן שלא ראה דוד שינסהו השם רק שינחהו בנסיון קל ואם יעמוד בו ינסהו אח"כ והשיבו הקב"ה כן אעשה ואגני מודיעך שהנסיון והמנסה יהיה בדבר ערוה והנה התנסן הראשון שנסה בו דוד הוא להפוך משכב לילה ליום וכמ"ש נחם. דבכיו יומם זה שמשמש מטתו ביום והיה כחד לפסוק נאודה כי לא פגע בך מגול זה משכבו נג"ית והוא לא בן משה וזהו ויהי לעת ערב ויקם דוד מעל משכבו דהל"ל ויהי בערב אמנם כלך רמז מעשה שמשה ביום מה שהוא לאחר לעת ערב כי להדעו שהתהוללם בערב היה נקה ולא עוד אלא שנסים משכבו היה לו לנכות לבית האהלים אלא ויקם ויתהלך על הגג בית המלך וזה גרם וירא אשה רוחצת מעל הגג. ידוקדק דהל"ל וירא מעל הגג אשה רוחצת אבל רמז שוילא אשה רוחצת שמינה מעלה על הגג ולא הלך לבית המדרש או ישב בביתו ללמוד תורה וישלח לדרוש לאשה אם היא פנויה או נשואה ושם השיבוהו כי זאת בת שבע בת אליעם שהיה קטנה כמ"ש חז"ל שנה בת שבע שיהא בת ז' שנים ונשואי קטנה אין בהם ממש לכן לא מדעת אביה ושמעת היתה יתומה ומ"ש שהיה לה אב י"ל הלא זאת בת שבע שנתנה דוד לאחרים שהיה מעיל כליו של גליה ולא היה יודע דוד לפתוח תיק השריון של גליה ואמר דוד מי שיפתח אותה אתן לו נערה מבנות ישראל לאשה ופתחה אוריה ונתן לו בת שבע והרי שנתנה לאוריה שלא מדעת אביה וק"ל שבשבים שבתולה אמ"ל אביה בקידושיה לא מהני עד שיחזור ויקבל אביה קידושים ושלח ויקחה ואיש מפני שאל"ל בשם שלא לקדש לאוריה אולי יחלא לו מן כל שות מיום ומרד במלכות שאמר לו רד לביתך ולא ירד וגם אמר אדוני יואב כמ"ש הז"ל כשמת אוריה שלח דוד ויאספה וירע בעיני ה' כי על מה שעשה בחטא:

עין יעקב

מפי תלמידיו כי מתלמידיו יותר משכלם אבל לא יהבק השדי קודם שלמד תורתו ומכירו רצה ללמוד עם התלמידים ע"ש נאמר רבי לא שנה חייא מניל: **לעולם אל יביא אדם** עצמו לידי נסיון. פירש לעולם בא ללמוד אף שדוד היה לבו חלל בקרבו זה יצר הרע וכן הוא במדרש ילקוט שיון כי ויהי רוה זה נסיה בו כל המרות שלנו כי חפץ לגבר שיני וגו' כל המבנים שלנו וגו' ע"ש הוא שמדקדק דקאמר דוד מלך ישראל כלומר אף שהיה מלך ישראל שמסר לפרכם נסים כרלישאה כמו כאן גדול חטיה נכשל במגוח לפי שהביא עצמו לידי

בתחלה לא היה כ"כ רע כיון שגם כריתות היה לה ולדעת התוספות שהיה על תנאי כיון שמת אוריה נתברר למפרע אבל על מה שהלך לאסוף אותה לביתו היה מיטל האשם נדבר וידע נפיני ה' ויגא אליו נתן הנביא והמשיל לו משל כי לרש לא היה לו כל צלת כבשה אחת ויאמר דוד חי ה' כי בן מות האיש ואת הכבשה ישלם ארבעתים ואע"ג דקי"ל דקים ליה בדרבה מיניה ובדי רשעה אפסו ומיתו לוקה ומשלם אפסר דהכי ומילי בשמשלומין נאים בשעת מיתה אבל כאן נתחייב בתשלומין ושעה שלקח את הכבשה ואח"כ בשעת השבים נתחייב מיתה והגמגל הוא מלוב בזית את דבר ה' והוא כמו שכתבנו שמיעם מיתתו ביום שנקרא נחה דרכיו ואת נמסך שפסית הרע בעיני ה' אז התודה דוד ואמר חטאתי לה' ויאמר נתן גם ה' העביר חטאתך שהוא הקטיגור שכעסה מהחטא שהגבירה ה' שלא יקטרג לפניו ולא תמות כאשר השפטך אלא כי בן מות הוא וכיון שהודית לה' לא תמות:

רלה דרש רבא מ"ד °למנצח לדוד בה' חסיתי איך תאמרו לנפשי נודי הרכם צפור אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע מחול לי על אותו עון שלא יאמרו (הרשעים) הר שבכם צפור נדדתו. דרש רבא מ"ד °לך לבדך חטאתי והרע בעיניך עשיתי אמר דוד לפני הקב"ה גלוי וידוע קמך דאי בעאי למכפייה ליצרי הוה כייפינא אלא אמינא דלא לימרו עבדא זכי למריה. דרש רבא מ"ד °כי אני לצלע נכון ומכאובי נגדי תמיד ראויה היתה בת שבע בת אליעם לדוד מששת ימי בראשית אלא שבאת עליו במכאוב. וכן תנא דבי ר' ישמעאל ראויה היתה לדוד בת שבע בת אליעם אלא שאכלה פגה. דרש רבא מ"ד °ובצלעי שמחו ונאספו נאספו עלי נכים [ולא ידעתי] קרעו ולא דמו אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע גלוי וידוע לפניך שאם היו קורעין את בשרי לא היה דמי שותת ולא עוד אלא בשעה שהם עוסקים באהלות ונגעים פוסקים ממשנתן ואומרים לי דוד הבא על אשת איש מיתתו במה אמרתי להם הבא על אשת איש מיתתו בחנק ויש לו חלק לעוה"ב אבל המלבין פני חברו ברבים אין לו חלק לעולם הבא:

הר שבכם. מלך (שבכם) [שלכם]: צפור נדדתו. דעי' לפור נודד (כדד) כדאמרינן לידוי ליה כלפורא: עבדא זכיה למריה. העבד גלחו לאדוניו בתוכחתו: כי אני לצלע נכון. אותו ללע היה נכון לי: שאכלה פגה. שקפן את השעה ליזקק ע"י עבירה: נאספו עלי נכים. בעלי מומין כמו פרעה נכה ואיז פלמינן עלי ואני כלא יודע. לשון אחר ולא ידעתי לא הייתי יודע כשמלגינין כשומר פתאום בא עלי אותו עון שלא ידעתי שכיון פתאון פס לגייסכי: הי' בשעה שעוסקין בתיחות בית דין אומרים לי הבא על אשת איש מיתתו וכו':

מהרש"א הצפור נדדתו כו'. עיין פרש"י ונ"ל ע"פ מ"ש במסכ' סוכה שלע"ל כדומה לצדיקים להר ולרשעים כשער ה"ם

שילמדו דוד איש צדיק כי הר שבכם שנדמו' לצדיקים להר נדומה לדוד לדבר קטן כצפור ואעפ"כ לא כפה אותו אלא בצפור כפה אותו ונדדתו ממקומו ושיטו שעל ידי מעשה זה כבא עליו מעשה אבשלום שהולך לנדד ממקומו וק"ל: מ"ד לך לבדך וגו'. ר"ל ע"פ מ"ש כל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות הי' כותב לאשתו ואח"כ כדישראל לא חטא באיסור א"א אבל לך לבדך חטאתי שאמרה לבסוף בדבר ערוה לא בערוה גופה אלא בדבר הקרוב לערוה כגון זה ולא עמדתי בנסיון בדבר זה חטאתי לך לבדך וקמך הרי גם כן גלוי דאי בעאי למכפיה כי אלא אמינא שתלדק בדבריך שלא אוכל לעמוד בנסיון ואל יאמרו העבד כלא למרים וק"ל: כי אני לצלע וגו'. לפי פרשי' ונכון היתה לי מששת ימי בראשית ע"כ קרא' צלע שהאשה ביומי בראשית נבראת מן הצלע. ואמר אלא שבאת עליו במכאוב היינו ע"י נסיון כדאמרינן לעיל וכן שאכלה פגה. שמי' שהביא עצמו לידי נסיון אכלה קודם אנה שהיתה ראוי' לו ופגה היא המאכלה שלא נתבשלה כל צרכה כמ"ש התאנה חנטה פגיה ועי' בערוך. ערך פג:

הרי"ף מאי דכתיב נסי חסיתי וגו' וכו'. נראה דהוקשה לו מה שדק נפשותו נסי לעיין איך תאמרו לנפשי וכי נשגיל שהוא תופס נסי לא יאמרו לנפשי שנדדו לפור לזה אמר מ"ד נסי חסיתי וגו' ודרשו שאמר דוד מחול לי על אותו עון וכו' וצריך לדקדק וכי בשביל שלא יאמרו כן שנומר השמחו והלא לא היה לו ליכשל ע"ד פשטו ועוד קשה מהו שלא יאמרו לפור נדדתו והלא השמן האומיה לבריות הוא שנדדו והכשילו והיה לו לכנוס את ילדו ולאסר לומר שאמר דוד לך לבדך חטאתי לקיים מה שאמרת שלא אעמוד בנסיון וגלוי לפניך דאי נפיצא לבטום ליצרי מליגא שלא לימנן תלדק בדבריך וכיון שבשביל שמך עשיתי וחטאתי ואיך תאמרו הר שלכם לפור נדדתו דהיינו ששולם בו יצרו שנדמה לצפור ולא כבשו על כן מחול לי על אותו עון ועוד י"ל נסי חסיתי שאמרת להיות מגן לי ואמרתי נסיגני ה' ונסני כי לא אעמוד כיון שהם לי מגן ולא ידעתי שיסור ממני מגיני ועתה מחול לי על אותו עון שלא יאמרו הר שבכם שהיה מגדל מגנו וממגן נדדתו לפור להחטיאו ולא הועיל לו המגן ולא ידעו שסר ממני כפי ועניני: מאי דכתיב לך לבדך חטאתי. הוקשה לו דפשיטא דאין אדם חוטא אלא להקב"ה לכך דרש רבא אמר דוד רבש"ע לך נשגלך חטאתי: מ"ד נבלעי שמחו וגו'. ניארתיו לתפלה נתקבלה תפילתו ע"ש:

אמר רב יהודה אמר רב אפילו בשעת חליו של דוד קיים שמונה עשר עונות שנא' °יגעתי באנחתי אשחה בכל לילה מטתי בדמעתי ערשי אמסה: רלו שם תהלים

שמונה עשר עונות. כשמונה עשר כמו שלא נשכך: באנחתי אשחה. אפי' בשעת אנחתי אשחה בכל לילה: מטתי. השמים הששה עכן שחי ומלום קרי ליה: בדמעתי ערשי אמסה. (שבעה) [שבשעת] דמעתי אני מנחם את נשותי בשבעים:

ואמר רב יהודה אמר רב בקש דוד לעבוד ע"ז שנא' °ויהי דוד בא עד הראש אשר ישתחוה [שם] לאלהים ואין ראש אלא עבודה זרה שנא' °הוא צלמא רישיה די דהב °והנה לקראתו חושי הארכי קרוע כתנתו ואדמה רלז שם ש"ב טו דניאל ב ש"ב טו

עין יעקב

[illegible]

וארמה על ראשו א"ל לדוד יאמרו מלך כמותך יעבוד ע"ז א"ל מלך שכמותי יהרגנו בנו מוטב יעבוד ע"ז ואל יתחלל שם שמים בפרהסיא. אמר מאי טעמא נסבת יפת תואר א"ל יפת תואר רחמנא שריא א"ל לא דרשת סמוכין דסמיך ליה °כי יהיה לאיש בן סורר ומורה כל הנושא יפת תואר יש לו בן סורר ומורה: דברים כא

יאמרו מלך שכמותי. חקיד שכמותי יהרגנו בנו והוי מתרעמין על מדותיו של הקב"ה ומצא ש"ש מתחלל בפרהסיא: מוטב אעבוד ע"ז. ואחלל את השם אני לבדי ולא יתחלל לכל העולם: אמר לו. חושי הארכי לדוד קב"ה לא עביד דינא בלא דינא מעשה בנך עליך להורגך דלא מחי מעשה נסבת יפת תואר דאמו של אבשלום מעכה בת תלמי מלך גשור ותפסה דוד במלחמה דאין לומר בעבירה באה לו דהא כתיב רק בדבר אוריה החתי:

מהרש"א לעבוד ע"ז כו'. ר"ל בקש לעבוד ע"ז דהיינו לילך ולברוח מפני בנו ומחו"ל נח"ל דה"ל כעובד ע"ז כמ"ש דוד בהיותו בורח מפני שאול באומר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' כדאיתא בסוף כתובות וא"ל חושי מלך שכמותך כו'. אף שבכר היית בורח מפני שאול נח"ל שלא היית מלך ומפני פקוח נפש שלא יהרגך שאול אבל אתה מלך שכמותך כו'. וא"ל מלך שכמותי יהרגנו בנו. מוטב שאברח נח"ל דהוי כעובד ע"ז ולא יתחלל שם שמים בפרהסיא. וא"ל מ"ש נסבת יפת תואר. ויכלת כבר בשבילי נח"ל וזה הביאך לכך לצאת לח בח"ל ועבירה גוררת עבירה. וא"ל יפת תואר רחמנא שריא. ליטא אותה ולומר דמותר לצאת מח"י נח"ל כדי ללמוד תורה ולישא אשה. וא"ל לא דרשת סמוכין כו'. ואם כן משום לישא יפת תואר ודאי דלא מותר לצאת מח"י לח"ל אלא משום מלוה להלחם על אויביך:

הרי"ף בקש דוד לעבוד ע"ז כו'. צריך ליישב למה נחר בעבירה זו יותר מאשר עבירות חמורות כי גם בהם יש נמלט מחילול ש"ש בפרהסיא לכך נ"ל שהלילה לדוד לעבוד ע"ז ח"ו ונפש רק יצא להשתחוות לע"ז ועיקר השתחויה נקרא לנו היתה לשמים הוא אשר ישתחוה לאלהים ולכך לא בחר בעבירה אחרת מ"ש בה מעשה. ואת הכרים לרב להוניא המקרא עידי פסוקו שאמר לא עד ראש ההר שיהל להיות מסיר ויקים המקרא ויעתיקוה שם למלאים האומן שם כדי. להפטר גם נולך לדרוש ח"ב מאי זה. חושי הארכי קרוע כתנתו ואדמה על ראשו כי אין בריחתו של דוד כדאי. לקרוע וליתן אדמה לראשו לכך דרש שבקש לעבוד ע"ז ועל זה קרע וכו' ואמר עליך שכמותך כו':

ר"ל דרש רבי דוסתאי דמן בירי למה דוד דומה לסוחר כותי. אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע °שגיאות מי יבין א"ל שביקי לך. ומנסתרות נקני שביקי לך. גם מזדים חשוך עבדך שביקי לך. אל ימשלו בי [או אתם] דלא לשתעו בי רבנן שביקי לך. (או אתם) [ותקיתי מפשע רב] שלא יכתוב סורחני אמר לו אי אפשר ומה יו"ד שנטלתי משרי עמד וצוח כמה שנים עד שבא יהושע והוספתי לו שנא' °ויקרא משה להושע בן נון יהושע כל הפרשה כלה על אחת כמה וכמה. ונקיתי מפשע רב אמר לפניו רבש"ע מחול לי על אותו עון כולו אמר כבר עתיד שלמה בנך לומר בחכמתו °היחתה איש אש בחיקו ובגדיו לא תשרפנה אם יהלך איש על גחלים ורגליו לא תכוינה כן הבא על אשת רעהו לא ינקה כל הנוגע בה. א"ל כל דכי נמיד ההיא גברא א"ל קביל עליך יסורין קביל עליה. אמר רב יהודה אמר רב ששה חדשים נצטרע דוד ונסתלקה הימנו שכינה ופירשו ממנו סנהדרין. נצטרע דכתיב °תחטאני באזוב ואטהר וגו'. נסתלקה הימנו שכינה דכתיב °השיבה לי ששון ישעך ונו'. ופירשו ממנו סנהדרין דכתיב °ישובו לי יראיך וגו'. ו' חדשים מנ"ל דכתיב °והימים אשר מלך דוד על ישראל ארבעים שנה בחברון מלך שבע שנים ובירושלים מלך שלשים ושלש שנים וכתיב °בחברון מלך על יהודה שבע שנים וששה חדשים ובירושלים מלך ל"ג שנה והנך ו' חדשים לא קא חשיב ש"מ דאצטרע (כתיב °עשה עמי אות לטובה וגו') אמר לפניו רבש"ע מחול לי על אותו עון מחול לך עשה עמי אות לטובה ויראו שונאי ויבשו א"ל בחייך איני מודיע אבל אני מודיע בחיי שלמה בנך בשעה שבנה שלמה את בהמ"ק בקש להכניס ארון לבית קדשי הקדשים דבקו שערים זה בזה אמר כ"ד רננות ולא נענה אמר °שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד וגו' ולא נענה כיון שאמר °ה' אלהים אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך מיד נענה באותה שעה נהפכו פני שונאי דוד כשולי קדרה וידעו כל ישראל שמחל לו הקב"ה על אותו עון: שמואל ב כב / תהלים נא / שם / שם קיט / מלכים א ב / שמואל ב ה / תהלים פו / שם כד / דה"ב ו / משלי ו

כסוחר כותי. דרכו לפתוח את סחורתו מעט מעט (יותר מדאי) להשתדל על דמים ומפסים: שגיאות מי יבין. מי יוכל להשמר משגגות: אמר ליה הקב"ה: שביקי לך. מחול לך: נסתרות. מזיד של ליכא: זדים. מזיד של פרהסיא: ה"נ אל ימשלו בי דלא לשתעו בי רבנן. והיינו אל ימשלו לומר משל שלא ידרשו בתפלתי חכמי סחורות: או איתם שלא יכתב סורחני: מאותיות אותם פרשה מן המקרא ויסתכה הדבר לעולם: כל הפרשה. שכתובה כבר שעסיה אותו חטא: על אחת כמה וכמה. שלא תיעקר: תחטאני באזוב. מכלל שהיה צריך טהרת אזוב מצורע: בחברון מלך שבע שנים וששה חדשים. ומהכא חשיב להו תלתין קיוא לא חשיב להו שהיו לא היה מלכותו שלמה שכלמדנו אותן ששה חדשים: היה אבל בחיי בנך אני מודיע ואני נרסים לך: כ"ד רננות. בין תפלה תחנה ורנה איכא כ"ד:

מהרש"א דומה לסוחר כותי כו'. כפרש"י ובמדרשות לגבי כותי הסנקם

עין יעקב

[illegible]

המנקש על שפסח כו' עיין במדרש ילקוט. ואמר **שגיאות מי יבין שביקא לך**. אין זה מפורש אבל ממה שבקש טוב אחר כך על הגדולות ממנו דהיינו וזדים מוכח דבקש לו הראשונים דומיא דמשל הבטחי. ואמר **מנסתרות נקני**. גם שאין שגג כיון שהם נסתרות מעיני בני אדם אין בהם חילול השם כ"כ כמו הזדים דנקט בתר הכי שהם שנהדים לעיני בני אדם ולזה אמר אף שדשו בו רבנן חשוך עבדך כיסי עבדך קאי על הרבנן שיחשבו וימכנו מלמחני בי ורש"י פי' וגרס דמאל ימשלו בי דיים ליה דלא לשתשו רבנן ביה אבל בכל נוסחאות שלפנינו אין הגירסא כן דנייתי אל ימשלו בתר הכי ודרש אל ימשלו בי או איתם דהיינו שלא יכתב קורחני ולספר דרדים איתם מלשון אות שאל ימשלו בי או איתם דהיינו אותיות בפרשת בחונק טלה: **וא"ל ומה יו"ד שנטלתי משרי עמד** כו'. בא ענין זה בכאן לפי מה שמבואר במסכת סוטה כי שם י"ה הוא מחבר איש ואשה אם זוכים ואם לאו סר שם י"ה מהם ונשאר אש ואש וע"כ כשל הקב"ה היו"ד משרי שהוא אות משם שבאים ונתן לה אות ה"א לרמוז שזכתה לאות השם שבאשה וע"כ לא זכתה לבן כשהי' לה אות יו"ד שהוא השם שבאיש עד שניתן לה אות ה' שהיא אות השם שבאשה והיה היו"ד עומד וצווח עד שניתנ' באיש שהוא יהושע ומ"מ כיון שאות יו"ד מכח אותה מלהיות לה בן וע"ש כשנתוסף ליהושע לא זכה לבן אף שזכה על ידי היו"ד ליכנס לא"י שהצילה אותו מעצת מרגלים ח"ש כל הפרשה שלה שמדברת באיסור א"א ומחבר שם אותיות י"ה עאכ"ו שא"א להיות חסר מן התורה. ואמר **ונקיתי מפשע רב מחול לי על אותו עון** כולו. לפי שכבר נמחל לו בקלה כמ"ש לו הקב"ה ע"י נתן הנביא כשהודה על חטאו ואמר חטאתי לה' ויאמר נתן גם ה' העביר חטאתך לא תמות אבל יפרע מבניו כמ"ש ישלם ארבעתן ילד אמנון תמר אבשלום ומ"מ כלו לא נמחל דלא נפרע בגופים עד שנצטרע כדאמרי' ביומא וע"כ בקש כאן ונקיתי מפשע רב שיהי' נמחל כלו ויהי' נקי מן החטא. ואמר **היהתה איש** וגו'. לפי שיש אדם שחוטא ויש לו זכיות ומע"ע המגינים עליו או זכות אבותיו מגינות עליו. וע"כ אמר כי חטא זה הוא גדול כ"כ שאין מועיל לו זכותו וזכות אבותיו ת"ש שעון זה מפריד השם י"ה מהם ונשאר אש ואש כאילו אתה. מחתה אש של אשה בחיקו ובגדיו שהן מעשים טובים כמ"ש בכל עת יהיו בגדיך וגו': **לא תשרפנה**. דאותו אש שחיתה בחיקו שורפין אתה מעשיו שאינן מגינין עליו: **ואם יהלך איש על גחלים** שהוא אש של איש ורגליו לא וגו' ר"ל זכות אבותיו שהם יסוד ורגל של אדם כמ"ש על אברהם ילחק ויעקב כסא של שלש רגלים דע"י אותו אש תכוינה הרגלים של כסא וע"כ אמר **כולי האי נטרד** כו'. ר"ל שלא יועיל לו זכותו ולא זכות אבותיו. **וא"ל קבל עליך יסורין**. לפי שהיסורין לצדיקים בעולם הזה על מיעוט עבירות שלהם במקום דין ומשפט של רשעים בגיהנם לעולם הבא ובפרק הזהב אמרינן שהבא על א"א הוא מיורדי גיהנם י"ב חדש כמ"ש התוס' שם אבל אתה קבל עליך יסורין בעה"ז רק החלי וי"ב חדש דהיינו ששה חדשים והשאר נמחל לך לעולם הבא והוא כוונת הכתוב כי מכה שברון שבים דהיינו לעולם הבא כדאמרי' בחגיגה. ואמר **ששה חדשים נצטרע**. דנגעי' באין על גלוי עריות כדאמרי' בערכין ומייתי מדכתיב תחטאני באזוב וגו' כפרש"י ויש לפרש גם מסיפא דקרא ומשלג אלבין שאחת ממראות הנגעים דומה לשלג. ואמר **נסתלקה ממנו שכינה**. לפי שאין השכינ' שורה אלא מתוך שמחה ודוד הי' אז בדאגה ובצרה ע"כ התפלל השיבה לי ששון ישעך וע"י שתשמחני אשוב לרוח נבוא' בכדיבים גם שאיני ראוי לכך אלא בכדבש ממך יתברך ב"ה. ואמר **ופירשו ממנו סנהדרין**. כדין מצורע וגמא כמת יקרא והי' חסר בששים דהיינו שממכן עשרה לכל דבר של קדושה ועוד היה חסר חבר שיהי' סונה גד נגד וע"ז התפלל ישובו לי יראיך שאוכל להתפלל דבר שבקדוש' בי' והתפלה נקראת יראה כמ"ש ייראוך עם שמש וישובו לי יודעי עדותיך ללמוד עמהם ולא ביחידי. ואמר **כתיב בחברון מלך ז' שנים** וגו'. הייט קרא דד"ה וכתיב מלך על יהודה ז' שנים וששה חדשי' וגו' הייט קרא דשמואל וכרא' דמקראי דשמואל גופים מלי להוכיח כן דכתיב לעיל מהאי קרא בן ל' שנה דוד במלכו ומ' שנה מלך הרי דלא חשיב הכך ששה חדשים פירש"י דלא חשיב להו משום דלא היה מלכותו שלמה כו' עכ"ל ויותר נרא' לפרש כדאמרינן דמצורע חשוב כמת שנאמר אל נא תהי כמת וגו' ולכך לא חשיב ליה הכך ששה חדשים שהי' מצורע וחשוב כמת. ואמר **מחול לי על אותו עון**. הייט אחרי שקבל כבר יסורין וא"ל מחול לך על ידי היסורין. ואמר **עשה עמי אות** וגו'. לפי שרבים משונאיו שהיו מביישין אותו ברבים במעשה דבת שבע ואוריה כדאמרי' פרק הזהב בפסוק ובצלעי שמחו ונאספו וגו' על זה ביקש שיעשה' לו אות לטובה וגו' לפי שמלאים אות מורה לטובה ומליט בו מורה לרעה כמ"ש בפרק במה בהמה והתוית תיו רמז לטובה תחיה ולרעה' תמות והם שונאיו בקשו עליו לרעה שימות על מעשה דבת שבע כמ"ש אויבי יאמרו רע לי מתי ימות וגו' כל שונאי עלי יתחשבו רעה לי גו' וע"כ בקש על אות תי"ו שהיא לטוב' כמ"ש ואתה ה' חנני והקימני וגו' ואמר כי בזה ירא שונאי ויבושו ואני לא אבוש עוד מפניהם. כמו שהיו מלבינין פני עד עתה כי ירא שאתה ה' עזרתני במעש' דבת שבע ע"ד אעשה לו עזר וגו' כמ"ש ראוים היתה לו בת שבע לדוד מששת ימי בראשית ואמר נחמתני במיתת אוריה וא"ל ודאי דבפני אויביך אודיע שמחית אבל בחייך איני מודיע לכל ישראל עד בימי שלמה בנך שאז לעיני כל ישראל ע"י בנך ב"ה אודיע דבר זה ועיין בס"פ השוכם ד"ה בהאי קרא דעשה עמי אות לטובה וגו': ואמר **כ"ד רננות** כו'. עיין פרש"י ר"ל באותו פסוק בד"ה דמסיים בה האי קרא אל תשב פני משיחך גו' כתיבי מקמיה בתפלת שלמה כ"ד רננות דהיינו לשון תפלה ותחנה ורנה ושלה מלהא דנייא בההיא פרשתא דכתיב בה ואשים שם את הארון אשר שם ברית ה' גו' ודרשו מיניה מעל זה הי' מתפלל להשים שם הארון לפי שנדבקו השערים זה לזה ובתר האי קרא דאל תשב פני משיחך זכרה גו' כתיב וככלות שלמה להתפלל והאש גו' כי מלא כבוד ה' את בית ה' דמשמע דלא נענה להיות הארון בא במקומו ששכינה ירדה עליו עד שכילה להתפלל דהיינו ה' אלהים אל תשב גו' וקודם שכילה תפלה ז בכל ענינים ולרבע רננות דכתיב מקמיה לא הי' נענה. ושאמר **שאו שערים ראשיכם** גו'. בתהלים כ"ד ונתחיל לדוד ומזמור אלא שדרשו לפי ענינו שלמה אמרו וכמה מזמורי' שאמר בהם לדוד ושמה מיוחסים לאחד מעבדיו שנאמר תהלים על ידו וכפל הענין במלות שנית שאו שערים גו' והנשאו פתחי גו' ע"פ מ"ש שיש מקדש למעלה נגד מקדש למטה ולזה שיתנשאו ויתכבדו ראשי שערים דמקדש דלמטה וע"י זה יתנשאו ויתעלו גם פתחי עולם עליון של המקדש שלמעל' הייט שיתנשאו ויתעלו על ידי שיבא בהם מלך הכבוד על הארון שכבודו יתברך שם:

הרי"ף אמר לפני הקב"ה מחול לי על אותו עון וכו'. ראיתי מי שדקדק מה זה שאמר בחיי שלמה בנך מודיע ותיכף שלהיות עון חילול השם תלוי עד אחר מיתה כדכתיב אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון לכך לא הודיעו עד לאחר מיתתו של דוד שאז נתכפר העון ועדיין אני תמהם בזה לפי שמשאל דוד מהקב"ה מחול לי על אותו עון ואמר לו הקב"ה מחול לך הרי שמיד מחל לו הקב"ה בעודו בחיים פיוסו אלא שלא הא

לפתוח שלום לכל ישראל אלא לאמר שיפה ומה טעם. תלמיד עם מה שכתבו התוס' ז"ל בפסיקתא שאמרו שמעשה הגים נירה גל הוא מראשון לא שרתה בו שכינה נעשה שנים עשר שנים וחיו שכל אלהים על שלמה לומר לא נגה על נח שנע הוא שילך הקב"ה עשרה שכינתו לתוך המשה ידיו והקדים נרוך סוף שבט לשבט שמתה ניס המקדש בגדים שמלך נו לאהבים עידה האלהים זה שדם חטרי וכו'. ונזה אני אגאר שאף מ"ס שמשל לו הקב"ה מומו עון מ"מ אמר נמיי שלמה נכך אני מודיע ולפי שלפ"ם שאם נעשה אות נקיי דוד שמשל לו מומו עון מ"מ ימנאו ידיהם לומר כי להיות שלמה נגה של נח שנע לא שרתה השכינה לפי שאפ"ם שנמחל עון דוד שעשה תשובה דלא לימרו עבדה זכי למאהי מ"מ הפגן שמעלת נח שנע להיות כשמשה של דוד עדיין הוא קיים כי גם היא מוחאים על גלוי עריות ושיבה ולא תמנור אליבא דמאן תרים תכי כמו שכתבו בתוספות פרק בן סורר ומורה ושפחה עומד ושלמה לא נגה על נח שנע הוא לכך לא שרתה שכינה במעשה ידיו והם אינם יודעים המעם שכתבו הקב"ה עד ימה האלהים שגולו אנרתם ואף ערפ שמדד אחיו השכינה לא יתנו נזכים שלמה ולעולם לא יצא מלבם מה שהם מוסנים שעון נח שנע ימנעד לה ולדוד שלא נמחל עדיין לכך נפיי שלמה נכך אני מודיע שמה ילכו אחי"ך שמחלתן לא נכנם אלא בזכות דוד וילחו שלום שמחל לו הקב"ה של מומו עון או יכירו וידעו שמכת השכינה לא שיתה נשביל כן חים נחיי שלמה נכך שהוא מיותר לומר נכך כי יודע הוא אלא לומר שיכירו שהוא נכך ולא כמו שהם אומרים שהוא נגה על נח שנע והלוי נח ולא יוסיפו לדבר תועה על שלמה כי האמת רחו שלא נתקן נדברי פיסם בתחילה שמשתו שנים עון דוד נורם ודבר שנפל מקלמו נפל מלו :

רלט [פיסקא ניחזי דכתיב] °וילך אלישע דמשק. להיכא
עיין אזל א"ר יוחנן שהלך להחזיר ניחזי בתשובה ולא חזר א"ל חזור בך א"ל כך מקובלני ממך החוטא ומחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה מאי עבד איכא דאמרי אבן שואבת תלה לחטאת ירבעם והעמידה בין שמים לארץ ואיכא דאמרי שם חקק בפיה והיתה מכרזת ואומרת אנכי ולא יהיה לך ואיכא דאמרי רבנן דחה מקמיה שנאמר °ויאמרו בני הנביאים אל אלישע הנה המקום אשר אנחנו יושבים שם לפניך צר ממנו מכלל דעד הנה לא הוה דחיק:

שואבת. מגנטס ומחכה בלא פיפה כנגד אותו שלמטה ויעולהו בגלפיו ועל ידי אותה אבן שמעמיד העגלים של ירבעם באויר: רבנן דחה מקמיה. שהתלמידים דחה מישיבתו של אלישע: צר ממנו. מכלל דעד השתא לא הוה צר:

מהרש"א וילך אלישע וגו'. אין זה מקרא גם קשה מאי קשיא להיכא. אז"ל הא כתיב לדמשק אבל קרא כתיב במלכים ויבא אלישע דמשק וגו' והשתא כיון דכתיב ויבא אלישע דמשק וגו' ולא זכר הליכתו כדרך הכתובים וילך יעקב ומשמע דלא הלך לשם בעבור בשורת חזאל המפורש באותה פרשה אלא שאמר שכתוב אחר שבא לשם בשביל אחרים בא חזאל אליו ובישר לו אלישע והשתא פריך שפיר להיכן אזל דלאו שפיר הלך לשם אלא נזכר בקרא וקא"ל שהליכתו לשם להחזיר גחזי כו' ולכך לא נזכר ההליכה לשם דבשביל ההליכה גם כן חסר מן המקרא: החוטא ומחטיא את הרבים כו'. ר"ל כמ"ש כל חטא עושה ותורה מלאך ורוח רע לפי פעולתו ועל כן המחטיא הרבים כל הרוחות רעות שנבראו מחטאתן תלויים בו והם בעולם ומונעין אותו מתשובה שהמלאך טוב המסייע את האדם לדבר מצוה ורע"ל נפי המשנה כתב הטעם בזה שאין בדין שיהיו התלמידים צריכים והמחטיא אותן יהיה בגן עדן כו' ולומר שנזה סי' מחטיא כלל הרבים שאין שותפם אלא גו': וא"ד שם חקק כו'. שזה הי' מטעה את העם לבודק בעשותן ולומר שיש גם מעם מ"ז ושאומרת אנכי ולא יהיה גו' הי' מטען שזה שעגל כמו שעגל שמשו במדבר שאמרו עליו שהוא אלה אלהיך גו': וא"ד רבנן דחה כו' יושבים שם לפניך צר ממנו מכלל דעד השתא כו'. ר"ל דזה המקרא כתיב בתר עובדא דגיחזי למימר שעל ידו הי' צר להם המקום וכיוצא דהכא קאי על גחזי שמכר נותנם שמעמו היה צר לנו במקום הזה:

רמ ת"ר לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת לא כאלישע שדחפו לגיחזי בשתי ידים ולא כרבי יהושע בן פרחיה שדחפו לישו בשתי ידים. גיחזי דכתיב °ויאמר נעמן הואל וקח ככרים (בכסף ויפצר) [ויפרץ] בו וגו' ויאמר אליו אלישע מאין גיחזי ויאמר לא הלך עבדך אנה ואנה ויאמר אליו לא לבי הלך כאשר הפך איש מעל מרכבתו לקראתך העת לקחת את הכסף ולקחת את הבגדים וזיתים וכרמים צאן ובקר ועבדים ושפחות. ומי שקל כולי האי כסף ובגדים הוא דשקל. א"ר יצחק באותה שעה היה אלישע יושב ודורש בשמונה שרצים °נעמן שר צבא מלך ארם הוה וגו' מצורע אמרה ליה ההיא רביתא דאישתבאי מארעא דישראל אי אזלת לגבי אלישע מסי לך כי אתא א"ל זיל טבול בירדן א"ל אחוכי קא מחייכת בי אמרו ליה הנך דהוו בהדיה מאי נפקא לך מיניה זיל נסי אזל וטבל בירדנא ואתסי אתא אייתי ליה כל הני דנקט לא צבי לקבולי מיניה גיחזי איפטר מקמי אלישע אזל שקל מאי דשקל ואפקיד כי אתא חזיה אלישע לצרעת דהות פרחה עילויה רישיה א"ל רשע הגיע עת ליטול שכר שמנה שרצים וצרעת נעמן תדבק בך ובזרעך עד עולם ויצא מלפניו מצורע כשלג °וארבעה אנשים היו מצורעים פתח השער א"ר יוחנן גיחזי ושלשה בניו. רבי יהושע בן פרחיה עיין בכמ"א: (ת"ר) [תניא א"ר שמעון בן אלעזר] יצר תנוק ואשה תהא שמאל דוחה וימין מקרבת:

הואל וקח. השבע שאלישע שלחך: (ויפצר) [ויפרץ] בו. גיחזי: העת לקחת את הכסף והבגדים וגו'. מ' דברים קא חשיב בהאי קרא: וגיחזי מי שקל כולי האי. מכסף כסף ובגדים הוא דשקל דכתיב ויצר ככרים וגו': אותה שעה היה אלישע עוסק. בפרק שמונה שרצים: א"ל הגיע עת ליטול שכר פרק שמנה שרצים שעסקתי בו וכו'. ולהכי כתיב בהאי קרא שמונה דברים כנגד אותו פרק כלומר כסף ובגדים (שקבלתי) [שקבלת] מנעמן מכשמן כנגד אותו לקחת דברים שלנו להיותם לך שכר שמונה שרצים: יצר. אם ילך אחריו מרחיקו ממנו לגמרי מתוקן ישיבת העולם ואם מקרבו לגמרי בא לידי איסור שאיש יכול לכבוש ילך מדבר עבירה: תנוק ואשה. דעתן קלה ואם מרחיקן אותם מגרשין מן העולם:

שמאל

עין יעקב

א"ל כך מקובלני ממך החוטא ומחטיא את הרבים [illegible] שמאל יהא דוחה וימין מקרבת [illegible]

הרי"ף לעולם תהא שמאל דוחה כו'. יש לדרוש שאמר לעולם לפי שהני דברים שהם י"ג מעוק כו' אליבא דאבהו שתהא שמאל דוחה וימין מקרבת אבל האדם שהוא גדול לא אלינו דז"א לעולם תהא שמאל דוחה אפי' בגדול כגון גחזי עי"ל הכוונה שאפי' במקום שאמרו לרחק כגון גחזי שמילא פיו בלקיחת כסף ובגדים מנעמן נגד אלישע והוא נשבע חי ה' אם אקח וכדי להראות לנעמן שמדעת עלמו הלך לו לכך קללו בצרעת נעמן שתדבק בו בדבר זה ידעו כולם כי לא עבר אלישע על שבועתו שאעפ"כ לעולם שמאל דוחה וימין מקרבת שהיה לו להכניסו בדבר אחר נקל מהצרעת באופן שיקרבנו אח"כ בימינו:

תנו רבנן שלשה חלאים חלה אלישע. אחד שגירה דובים בתנוקות ואחד שדחפו לגחזי בשתי ידים ואחד שמת בו שנא' ואלישע חלה את חליו אשר ימות בו. עד אברהם לא היתה זקנה כל דחזי לאברהם אמר האי יצחק כל דחזי ליצחק אמר האי אברהם. בעא אברהם רחמי דליהוי ליה זקנה שנא' ואברהם זקן בא בימים עד יעקב לא הוה חולשא בעא רחמי והוה חולשא שנאמר ויאמר ליוסף הנה אביך חולה עד אלישע לא הוה איניש חליש דמתפח ואתא אלישע ובעא רחמי ואיתפח שנא' ואלישע חלה את חליו אשר ימות בו:

חלה. חד חליו תרי אשר ימות בו תלת: בעי רחמי דליהוי חולשא. כדי שיהא פנאי לבניו לבא כל אחד ואחד וממקומו להיות עליו בשעת מיתה שכיון שרואין שכפל לנוטה יודעין שימות ומתקבלין ובאין: מיתפח. מתרפא:

משנה דור המבול אין להם חלק לעה"ב ואין עומדין בדין שנא' לא ידון רוחי באדם לעולם [לא דין ולא רוח]. דור הפלגה אין להם חלק לעה"ב שנא' ויפץ ה' אותם משם וכתיב ומשם הפיצם ה'. אנשי סדום אין להם חלק לעה"ב (אבל עומדין בדין) שנאמר ואנשי סדום רעים וחטאים [רעים בעה"ז וחטאים לעה"ב אבל עומדין בדין] ר' נחמיה אומר אלו ואלו אין עומדין בדין שנא' על כן לא יקומו רשעים במשפט וחטאים בעדת צדיקים. על כן לא יקומו רשעים במשפט זה דור המבול וחטאים בעדת צדיקים אלו אנשי סדום אמרו לו בעדת צדיקים אינם עומדין אבל עומדין בעדת רשעים:

גמ' ת"ר דור המבול אין להם חלק לעה"ב שנא' וימח את כל היקום אשר על פני האדמה תנ"ר וימח את כל היקום בעה"ז וימחו מן הארץ לעה"ב דברי רבי עקיבא רבי יהודה בן בתירה אומר לא חיין ולא נידונין שנא' לא ידון רוחי באדם לעולם לא דין ולא רוח ד"א לא ידון רוחי שלא תהא נשמתן חוזרת [לנדנה] ר' מנחם ב"ר (יוסף) [יוסי] אומר אפי' בשעה שהקב"ה מחזיר נשמות לפגרים מתים נשמתן קשה להם בגיהנם שנאמר תהרו חשש תלדו קש רוחכם אש תאכלכם:

לא ידון רוחי לא דין ולא רוח. שאין עומדין בדין ואין להם רוח להיות עם הצדיקים שיש להם חלק: ויפץ ה' אותם. בעה"ז: ומשם הפיצם. בעה"ב: אלו ואלו. אנשי דור המבול ואנשי סדום ובהדא פליג רבי מאיר: רשעים דור המבול. דכתיב בהו כי רבה

מהרש"א שמאל דוחה כו'. אלא הדחיה בשמאל והקירוב בימין ... שנקט השמאל רמז למדת הדין והימין לרחמים וז"ש אלא שמאל שהוא מה"ד דוחה וימין שהם הרחמים יקרב. ואמר לא באלישע שדחפו לגחזי בב' ידים. דהיינו שהפגם הראוי' לרוגז ומייתי דכתיב ויאמר נעמן הואל וגו' שלא האמינו רק בשבוע' שאלישע שלחו לכך קללו אלישע בצרעת של נעמן כדאמרי' בערכין שהצרעת בא על שבועת שקר: ומי שקל טילי האי כו'. ר"ל דלא לקח גחזי מנעמן רק שני דברים דהיינו כסף ככרים וב' חליפות בגדים דכתיב מפורש בקרא אבל אלישע נקט עוד ששה דברים גם שלא בקרא אלא לקחת שאמר העת לקחת את הכסף ולקחת הבגדי' וגו' שמיותר לדרוש מיכח שלקח כ"כ כסף שראוי לקחת ולקנות בו כל אלו הדברי' שנחשבין גיחזי לקנות לו בכסף זה והם ח' מינן בין שכל שרמז לו שאמין לו הקב"ה כסף כ"כ שיהיו בקנייתו לו ח' מינן כדי ליטול במח"ז שכר התורה שלמד בח' מיני שרצים ואפשר לומר שרמז כמו שמרובה הטומאה בח' שרצים שמטמאין אפילו בכעדשה ומטמאין אף באויר כלי חרס כך יתרבה טומאת הצרעת בך ובזרעך לעולם ומה שלמדו לומר דכי אתא חזייה אלישע דפרחה ביה צרעת על רישיה. כו' י"ל מדכתיב בקרא ויצא מלפניו מצורע כשלג דלא איצטריך ליה למכתב שיצא מלפניו מצורע אלא אחר הקללה כששה מצורע אלא אתא לדייק מינ' שבצאתו ממנו כשהיה מצורע כשלג ולא כן בבואו שלא היה עדיין מצורע כשלג אבל בקלת הי' גם בבואו מצורע דהיינו דפרחה ביה כו'. ואמר ההיא רביתא דאישתבאי כו'. כל זה בסוגיא דפרק עגלה ערופה איתו גם לבאורה קשה כל זה מפורש בקרא ויש לפרש שכוונו בזה פירוש הפסוקים לפי שיש רפואה טבעית כמו שמרפאין עצמן בחמי טבריא ויש רפואה שעושין לצדיקים בתפלתן כמ"ש משה אל נא רפא נא לה ואלה הריבה א"ל לנעמן אלישע משי לך בנס ובתפלתו ולפי שהצדיקי' אין מבקשים בנס רק כשהוא קרוב לטבע ע"כ כי בא נעמן א"ל אלישע טבול בירדן שיהי' הרפואה בנס קרוב לטבע שיש מים שמרפאים אבל נעמן חשב כי בטבע גמורים רוצה לרפאותו ברחילה במים בירדן וז"ש אמרתי אלי יצא וקרא בשם ה' וגו' דהיינו בתפל' כמו שעשה משה אבל השתא דא"ל רחץ בירדן ברפואה טבעית בא לרפאותי והלא טוב אמנה ופרפר וגו' לרפאותי בטבע וא"ל הנהו דהוו בהדיה מכ"מ דל כשי' כו' כי ע"י מי ירדן כמי בנס הוא ע"י תפלתו שהרי אין דרכן לרפאות ודבר גדול דבר לך הנביא ע"י מי ירדן ולא מי אמנה וגו' שהם קרובים לטבע לרפוא' יותר ממי ירדן. ואמר איתי ליה כל הני דנקט. י' ככרי כסף ושתא אלפי' זהב ועשר חליפות וגו' כדרך שנותנין שכר לרופאים ולא רצה לקבלן להורות שבתפלתו נתרפא בנס ואסור לו לקבל שכר על זה וז"ש חי ה' אשר עמדתי לפניו ואין עמידה אלא תפלה שנאמר ויעמוד פנחס ויפלל כדאמרי' בברכות. אבל גיחזי כפר בכל זה ואפשר מקויה כאלו נטל רשות ממני לעשות מלאכתו והלך לקבל שכר על הרפוא' כאלו היה טבעית וע"כ קללו בצרעת נעמן שירא בזה שאינו טבעית ממי ירדן שלא יהיה לו ולזרעו רפואה לעולם. ודו"ק: גחזי ושלשת בניו כו'. בפירוש כלי יקר כתוב שדקדק לומר כן דלפי פשוטו דמלת היו קאי אפתח השער הנ"ל וארבעה אנשים מצורעים היו פתח השער אבל מלת היו קאי על המצורעי' שהיו אחד היו לד' אנשים אלו שנתהוו מצורעים על ידי קללת אלישע שזכר כבר כמ"ש וצרעת [illegible] כמו נעמן תדבק בך ובזרעך וגו' ודו"ק:

עין יעקב

[illegible] ג' חלאים חלה אלישע. שני חלאים ראשונים [illegible] בתינוקות ודחפו לגחזי בשתי ידים [illegible] ואין עומדין בדין שנאמר לא ידון רוחי באדם [illegible] וימח את כל היקום [illegible] ולכן כנס

שנה אחרת: חטאים אנשי סדום. דכתיב בהו רעים וחטאים: אבל עומדים הם וכו'. בחיין ובממון: נשמתן קשה להם בגופם. כשהם עומדין בדינן דכתיב רוחכם אש תאכלכם:

מהרש"א דור הפלגה כר' ומשם הפיצם ה' לעה"ב כו'. וקיימי דקרא דנקט הפיצם ה' על פני כל הארץ יתפרש כו' ע"ש פ"ק דר"ה נרשעים שבגוף כנס ונשמתם נטרפת ונו' מפוזרין תחת כפות רגלי הצדיקים כו' ח"ש גם כאן בדור הפלגה מפורח מפוזר ומפוזר את הפרץ על פני כל הארץ במקום שהצדיקים הולכין שם וק"ל: וחטאים לעה"ב כו'. יש לפרש חטאים אלו חסרון כמו לכי וגבי חטאים או כמשמעו שלא יחזו גם לעה"ב שם לא יעלו חטאים ודקאמר שעומדין בדין היינו לגהנם גם בעה"ב בשבו על חטאם ובדינם שעומדין בעדת רשעים לרוק שמהם. ואומר על כן לא יקומו רשעים במשפט אלו דור המבול. כדלקמן שלא היה להם שפשטו ידיהם בגזל וכתיב מחמס קם למטה רשע ואמר וחטאים בעדת צדיקים אלו אנשי סדום שהיו רחוקים מן הצדקה כדלקמן בשמעתא דהסיפו ריבה וק"ל: לגדנה כו'. מדה זו לא נמדק ור"ל הגוף הוא החיק ונרתיק לקבל בו הנשמה. ואמר ואת רוחי. שהיא הנשמה שראוי לאור להיות היא בתוך הגוף כמים הוא חוץ אותן בקרבכם וגו' בקרב אש לא ידון ואמר עין הראשונה כאלו כתיב לא מדון ונליט כי טפל הגוף נחיכם וק"ל: נשמתן לפגרים כו'. ר"ל דהיינו לגמן שהמתים שיחזרו אלו הנשמות תוך הגוף כשמתן אל אלו קשה להן לבא תוך הגוף כי הנשמה בעולמם נעכבים אם ובורפת הגוף ח"ש תהיו חשש הבל קש שהגוף נעשה דבר שמגביל דהיינו חשש וקש והנשמה נעשית אש והאכל הגוף וק"ל:

ת"ר דור המבול לא נתגאו אלא בשביל טובה שהשפיע להם הקב"ה ומה כתיב בהם בתיהם שלום מפחד וגומר וכתיב שורו עבר ולא יגעיל וגו' וכתיב ישלחו כצאן עויליהם וגו' ישאו בתוף וכנור וגו' יבלו בטוב ימיהם וגו' וכתיב וברגע שאול יחתו וגו' והיא גרמה שאמרו לאל סור ממנו ודעת דרכיך לא חפצנו ומה שדי כי נעבדנו וגו' אמרו כלום אנו צריכים לו אלא לטפי של גשמים יש לנו נהרות ומעינות שאנו מסתפקין מהם אמר הקב"ה בטובה שהשפעתי להם בה מכעיסים אותי ובה אני דן אותם שנא' ואני הנני מביא את המבול מים רבי יוסי אומר דור המבול לא נתגאו אלא בשביל גלגל העין שדומה למים שנא' ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו לפיכך דן אותם במים שדומה לגלגל העין שנא' נבקעו כל מעינות תהום רבה אמר ר' יוחנן דור המבול ברבה קלקלו וברבה נידונו ברבה קלקלו דכתיב וירא ה' כי רבה רעת האדם ברבה נידונו דכתיב נבקעו כל מעינות תהום רבה. (וכתיב ויסכרו מעינות תהום) א"ר יוחנן שלשה נשתיירו מהם בלועה דגדור וחמי טבריה ועינא רבתי דבירם:

בשביל גלגל העין. שהולכים אחר תאותם והיו נותנים עיניהם בנשים אחר עיניהם: במים שדומה לגלגל העין. מעינות שהמעיינות נובעים ממקור קטן כמו עין: שלשה נשתיירו. מאותן מעינות של רותחין של דור המבול שהיו חמין כדאמרי' לקמן ברותחין קלקלו וברותחין נידונו:

מהרש"א ובה אני דן אותם שנאי ואני וגו'. דרשו כן מדכתיב ואני. וכמו כן דרשו בנ"ר ואני הנני משחיתם בדברי שאמרתם וכו'. ופירש הרא"ם ואני כמו גם אני פי' הר"ן כאשר יתנבר נשם או עם הכיסי שהיא מורה שגם פי' במקום גם וכו' עכ"ל, ופי' דרשו ליה הכא במקום גם כמו שאתם מכעיסים אותי גם אני דן אתכם בדבר הזה ואנכי מביא מבול וגו'. ואמר מה כתיב בהם בתיהם שלום מפחד גו'. בגוף שבטוב שהשפיע קרא דכתיב ברישא דעכיבה מהרש רשעים יחיו גו' ובג"ד כתים בתיהם שלום מפחד גו' ישלחו כצאן עויליהם וגו' לענין שלא היו מזיקים שולטים בהם. ושאמר וכתיב וברגע שאול יחתו וגו'. גם זה קאי על רוב הטובה שהיו מתין ברגע בלא יסורים כך פרש"י בספר איוב ולולי פירושו היה נראה לפרש דה"ג שעל ידי רוב טובה שהיו להן נעשו דכתיב שאול יחתו ר"ל בשעה אחת כלם נאבדו בשאול ע"י המבול ופירש לך שהטובה שהיה להם הוא גרמה שאמרו לאל סור וגו' והכי כאן שנה לגד היה לצדק המים כי לדעת דרכיך וגו' הוא שפך השמים בדרכיו ומה שדי כי נעבדנו הוא שפך מצליח במעשיו והם שעיל כי הפגע בו על טפה הגשמים מבואר כי הרי היה אלהם מוסיא אבל חשבו כי הארץ נתן לבני אדם כמאמר הלוקים אמר ה' את הארץ וגו' ולזה אמר כלום אנו צריכים לטפה גשמים שבאה מן השמים שלא הארץ כבר לנו ויש בה נהרות ומעינות הי' אומר הקנים הי' וק"ל: גלגל העין כו'. ירלה שרימה נגה עיניהם אחרי שראוף לגלגל במקום הזה כי השלם עיניו מראות ברע כראה עינו מטובה ולא כראה עגול אבל השנגים חוקף עינו לפותחו כראה עגול כגלגל וכמו השמים מקיפין את השלם כגלגל ולאמלו גלם שהיה עין הארץ כן גלגל העין הוא הלבן שהו מקיף שחור שהוא העין שבלם וע"כ הביא עליהם מים נדה כנגד מדה שעיי שזקפו עיניהם ובנס אותו גלגל שהוא הלבן שהיה ראוי להיות מוסף את הים עלמו עיניהם מראות ברע לפיכך דן אותן במים מסס גלגל השלם וכבס בו את עין הארץ ונייתי שכלי נבקעו כל מעינות וגו' דרש מעיינות מלשון עין וק"ל: וברבה נדונו וכו'. מבואר כדאמר שהקנים מעלם מדה כנגד מדה לפי שהם קלקלו בגלה נחמם ודנם מדה בגלה זו נחמם ודנם:

כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ א"ר יוחנן מלמד שהרביעו בהמה על חיה וחיה על בהמה והכל על אדם ואדם על הכל א"ר אבא בר כהנא וכולם חזרו חוץ מתושלמי. ויאמר (ה') [אלהים] לנח קץ כל בשר בא לפני א"ר יוחנן בא וראה כמה גדול כחו של חמס שהרי דור המבול עברו על הכל ולא נחתם עליהם גזר דינם (אלא) עד שפשטו ידיהם בגזל שנאמר כי מלאה הארץ חמס מפניהם והנני משחיתם את הארץ וכתיב

עין יעקב

[illegible] בשביל טובה שהשפיע להם [illegible] בשביל גלגל העין [illegible] והכולם חוץ מן [illegible]

וכתיב החמס קם למטה רשע לא מהם ולא מהמונם ולא מהמהם ולא נה בהם א"ר אלעזר מלמד שזקף עצמו כמקל ועמד לפני הקב"ה ואמר לפניו רבש"ע לא מהם ולא מהמונם ולא מהמהם ולא נה בהם תנא דבי רבי ישמעאל אף על נח נחתם גזר דין אלא שמצא חן בעיני ה' שנאמר כי נחמתי כי עשיתם ונח מצא חן בעיני ה' וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ. כי אתא רב דימי אמר אמר הקב"ה יפה עשיתי שתקנתי להם קברות בארץ מאי משמע כתיב הכא וינחם וכתיב התם וינחם אותם וידבר על לבם ואיכא דאמרי לא יפה עשיתי שתקנתי קברות בארץ כתיב הכא וינחם ה' וכתיב התם וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו:

וכלם חזרו. להודות עם מיניהם: הדין מתושלם. עוף הוא שלוחה עדיין הרבה רעה במזרות עם הכל. תוספתי עוף לי נוסף חולין גבי טמאים ספקות מיסח ותרנגולת הוספתי ומודי ודרכו של אותו עוף לסרגיע כל סבריות: שזקף. החמס עלמו כמקל והיינו החמס קם למטה רשע: לא מהם. אין תועלת לא בהם ולא בממונם ולא בנשאם מסמהם לסמריית בלנם: כי נחמתי כי עשיתים ונח. סמוכים דריש: יפה עשיתי כו'. שלנדתי דיק לספים בהם: לא יפה עשיתי: דלסמכר היו מהרים:

מהרש"א כי השחית כל בשר כו'. ומפורש בב"ר כי השחית כל אדם אין כתיב כאן אלא כל בשר כו' ע"ש ולכאורה קשה שאמר קודם מ"ש לקנן אם אדם חטא בהמה מה חטאה כו' וכ"כ פרלים פ"ב סנ"ד והוא דחוק שסבילה התלמוד ב' שאומרים כאילו אין חולקין וי"ל ודאי דלא פליג אהכא דברייתא דלקמן והכא אם דחוק פ"ס שלא דבקו חיה ובהמה במינים מ"מ ספיר קאמר בהמה וחיה מה חטאו שהרי לא כלמוו על כך ועוד דסברינן ממש ע"י אדם אלא שנאמר אבל האדם כבר נגזר על העבירות מדכתיב ויאמר ה' גו' כדאמרי' פרק ד' מיתות ואמר כי השחית כל בשר גו' אלא לאודיע במה אותו הדור שאפי' בהמה וחיה קלקלו והאדם גרם להם וק"ל: בא וראה כמה כחו של חמס כו'. וכתב הרא"ם שאין זה סותר פ"ס כ"מ שלפה שלא זכה אלדרלמוסיא בא לעולם דאי לא החתים לא היה הגזרה בא עליהם לא כללים ולא פרטים ועל ידי החמס באה הגזרה ונחתם ח"ב להיות כללית כו' עכ"ל אבל ק"ל מהא דפרק ד' מיתות בז' מלות בני נח ע"ז וג"ע וש"ד וגזל כו' ע"ז וג"ע דכתיב והשחתה הארץ וכ"ע שכלל השחתה היינו אלא ע"ז וג"ע כו' ודאלמטם עלייהו איפקוד עלייהו גזל דכתיב כירק עשב גו' והשחתה לדברי האלהים כיון דעיקר הגזירה היה בשביל החמס ואי לאו החמס לא היה הגזרה כלל א"כ מאי ס"ל לאתויי גזל מדור המבול מדכתיב כי מלאה הארץ חמס גו' ודאלמטם עלייהו איפקוד עלייהו וע"כ כ"ל במ"ם פ"ס מאי דמסיק פ"ק דר"ה יפה למקוה לאדם אפי' ליחיד בין קודם גז"ד בין לאחר גז"ד והא דאיכא לפלוגי בין יחיד לרבים היינו לאחר שנחתם גז"ד דלית נקרע ליחיד ולא ודאי דבשביל זמם היה עיקר הגזרה כללית מפורש בקרא כי השחית וגו' וכדאמר מדאלמטם עלייהו איפקוד עלייהו אלא מדכתיב בסיפא דקרא כי מלאה הארץ חמס גו' לכדו לומר אלף מבער גזרה הגזרה בשביל ע"ז וג"ע מ"מ לא היה נחתם והיה אפשר ליחיד שהרי צדיק להיות נמנה בתפלתו ויבטל אלא ע"י שפשטו ידיהן בגזל נחתם גז"ד גם היחיד לא יהיה נמנה בו ובזה יתיישב בסמוך שאמר גם על נח נחתם גז"ד כי מתחלה הגזרה היתה כללית ע"י העוה ונחתם ע"י גזל שלא יהיה היחיד נמנה אלא בנח עלה חן דהיינו במתנת חנם ימנו על שנים וק"ל: החמס קם כו'. קרא הוא ביחזקאל דרשוהו על דור המבול מדכתיב בסיפיה דקרא ולא נה בהם נהי ולפי שאין לו משמעות דרשו בו כאילו כתיב נח ולא נח בהם וק"ל: כמקל כו'. פ"ה מה שמפורש בב"ר גבי פ"ה חמס כאיש פ"ה וכן הוי דור המבול שהיה הוי עולה קשתו מותחים זה בזה וכוחל פתוח מ"מ שאים יסל לסוליא בדין ו"ל סקנים כו' וים לדקדק שהרי בן נח כתיב על פתוח עמ"ש ואפשר דהיינו דתנינן ססם הלא נקט יחרים גם ימנו ולא בחכמים ר"ל ולא בחכמת האדם דהיינו דלפי הסורה בן נח נהרג על פתות מש"ה היה החמס שבטו בפתום מש"ה כדי שלא יהיו נידונים עליו כלמרפו כל פתות ופחות משו"ה ונעשו כמקל גדול ועמד לפני הקב"ה שיהיו נידונים עליו בדין תורה שבן נח נהרג עליו ובענין החמס קם כי כל עבירה עשה חמס ומעמיד מלאך רע להעיד על אותו עון. ואמר לא מהם. שהם רעים לה'. ולא מהמונם. שהם רעים לתמון הבריות. ולא מהמהם. שהם רעים להם דהיינו לעצמם. והיינו ולא נח בהם. שאף עליו נחתם גז"ד אלא שמה עולה תן גו' כמ"ש לעיל חשיב על זאת יתפלל כל חסיד גו' שאף מה שהיה חסיד הולך להתפלל רק לשטף מים רבים שלא יגיעו אליו ע"י גזרה כללית שנחתמה אך לעת מלא היינו שמלא חן גו' וע"ז התפלל אתה סתר לי מלר גו' דהיינו והציל בנם כאשר ולא בכם נגלה גם עליו והעלה הרבה למקום כי כפרש"י לא הציל בנם נגלה שלא היה ראוי לכך מפני הגזרה כללים ומ"מ רבי פלגא דמתניתין כי נפשם שהרשעים באו להורגו והקב"ה קנא והקיף התיבה בארים להציל את הצדיק: וא"ר לא יפה כו'. בלשון הלשון מלשון נחמה שהיה מתנחם על אבדן ובלשון ב' מלשון חרטה שהיה מתחרט על אבדן ומה שלא פירש כמשמעו שהיה מתחרט על שעשאם גאלן דלא אילטריך ליה דכבר כתיב כי נחמתי כי עשיתים ואת"ב דסלי קרא קודם אבדן כתיב יתכן לומר שהיה מתחרט על שבגזרה גזרה על אבדן וע"ל דאין מוקדם ומאוחר בתורה וק"ל:

אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים היה בדורותיו רמה א"ר יוחנן בדורותיו ולא בדורות אחרים. ור"ל אמר בדורותיו כ"ש בדורות אחרים א"ר חנינא משל דר' יוחנן למה הדבר דומה לחבית של יין שהיתה מונחת במרתף של חומץ במקומה ריחה נודף שלא במקומה אין ריחה נודף. א"ר אושעיא משל דר"ל למה הדבר דומה לצלוחית של פלייטון שהיתה מונחת במקום

עין יעקב

[illegible]

במקום הטנופת במקומה ריחה נודף כל שכן במקום הבושם. ויִמַח את כל היקום אשר על פני האדמה אם אדם חטא בהמה מה חטאת תנא משום ר' יהושע בן קרחה משל לאדם שעשה (סעודה) [חופה] לבנו והתקין מכל מיני סעודה לימים מת בנו עמד ופזר את חופתו אמר כלום עשיתי אלא בשביל בני עכשיו שמת בני חופה ל"ל אף הקב"ה אמר כלום בראתי בהמה וחיה אלא בשביל אדם עכשיו שאדם חטא בהמה וחיה ל"ל מכל אשר בחרבה מתו ולא דגים שבים. דרש ר' יוסי
איוב כד דמן קסרי מ"ד קל הוא על פני מים תקולל חלקתם בארץ מלמד שהיה נח הצדיק מוכיח בהם ואומר להם עשו תשובה ואם לאו הקב"ה מביא עליכם את המבול ומקפה נבלתכם על המים כזיקים שנא' קל הוא על פני מים ולא עוד אלא שלוקחין מהם קללה לכל באי עולם שנא' תקולל חלקתם בארץ לא יפנה דרך כרמים מלמד שהיו מפנים דרך כרמים אמרו לו ומי מעכב אמר להם
ע"ב פרידה אחת יש לי להוציא מכם אם כן לא נפנה דרך כרמים:

כל שכן. אילו היה בדורות אחרים היה צדיק יותר: **פליימון.** שמש פריטו סדף חליס לפרקמן: **מקפה.** מליף כמו ויצף הברזל דמתרגמינן וקפא: **כזיקים.** כלורות: **לא יפנה דרך כרמים אמרו לו ומי מעכב.** אלוה שהוא עוד אם יש בידו כח לעשות כך: **פרידה אי יש לי להוציא מכם.** מתושלח הצדיק ימות קודם ולא יסא כמן עונכם: **א"כ לא נפנה דרך כרמים.** כלומר לא כשר ולא נכנס אם דרך הכרמים אלא כל מעט כלך נכס כלומר א"כ לא כלך דרך כנושם ולא כמות עשירים אלא כלך וקלקל הסוחרים דרכים מעוכבים נקולים ונעקבים כמין שבילי כרמים:

מהרש"א וכ"ש בדורות אחרים וכו'. עיין בדברי פלוס וכתלם מדרש כן דפי"ל למכתב אים לדיק תמים היה בדורו כמו אוסף דלאיי לדיק לפני בדור הזה אבל כתב בדורותיו לומר דבלאית ליס לרמוז על דורות אחרים ולא כיוא לגו לגרמור כי חוכמת דנים היו שעבור שעת שמסמיעו כמים הטעבין דאין זה הזמפי דאין לגמ דור אלא אמר ועוד דהקשי לגו מתושלח הלדיק פנים סרעבין עים וק"ל: **בהמה וחיה ל"ל כו'.** ושמים שכים שבמלה שכל מין ומין היה נזכות כח לקיום המין לדורות וק"ל: **ולא דגים כו'.** אפ"ה ססמים רותחין היו דנרותחין כדים כדלקמן היינו במקום. פרגה שעיקרא אבל במקום ים מעיקרא לא נכנסו רותחין כדמוכח במסכת זבחים ודו"ק: **קל הוא על פני מים גו'.** כל אותה הפרשה נדרשה על רשעי דור המבול ואמר שהוכיחן על

ועתה הוא כפרי מהם שלאחר כלום לרבים אם אלא לנפשם של נבטים כדאמרינן לעיל ח"ש נכון בנפי שבשמים שנאים מלמעלה יהיו כיזוכין בהן עיסה של שבשמים העולים על פני המים מקפה נבלתם כזיקין ביסוד חזה בהן ולפין כך ולא יעשו מהר כדאמרינן משפט דור המבול שנה שמיטה שמו משפטו רשעים בגיהנם ולכך דור המבול אינו כידון לעמיד ולכך לא כתבתו נ"כ אחר כדי שילמעתו אם על סהונים שמסע עמן כדלקמן ולא עוד אלא שלוקחין מהן קללה לכל באי עולם כדאמרי' לעיל עכשיו שאדם חטא בהמה וחיה ל"ל. ואמר **לא יפנה הדרך כרמים מלמד וכו'.** ר"ל דמעשה שהיה כך היה שלא נסוף קיץ שנה שכיון להם נמעט שסוכיחן היה מפנין דרך הכרמים. ואי"ל מי מעכב. על ידו שהרי עברו הקיץ שנים. והשי"ב **פרידה אחת יש לי להוציא מכם.** ואולי להספידו עוד ז' ימים ואולי תשובו עי"ש כדלקמן. וא"ל **אם כן הוא לא כו'.** שהיו מבזין ומקנטרין דרך היתול אם כח על קלקולו וא"ל כי אתה שוא אתה סקלקול במה שמעכבת כרם וזהו כבוד שאין אנו עוד מפנין דרך כרמים לנטוע שלאכתם מן הכרם שהוא סהגת קלקולך ולזה נכתך שהוא מבזין אותו דרך היתול על שהיה מוכיחן. וחיים מ"ד לפיד בוז וגו'. ירלה שסוכיחן דסמך אקרא דלקמיה דכתיב שחוק לרעהו אהיה גו' שפירושו שחוק היה לרעהו של נח כשהיה קורא לו לשוב לאלהים ויעטהו בשחוק על שהיה לדיק תמים ופירש בקרא שאחריו לפיד שהיה אומר להוכיחן בדברים ששם קשים כלפידים שאינו כתם מסיני וקן בוז לו בדבר קטוד אם מבול של אש מה יועיל לך ססיגם אבל לנו יש ד"א ועליתא שמה. ולפטר שהוא סלמנדרא עי"ש משלם מן הכבשן אחר ז' שנים. ואמר אם של מים הוא מביא אם מן הארץ הוא מביא יש לנו עששיות של ברזל שאנו כו'. דרים לה מלבון עששות שלא דבקרא. ואמר אם מן השמים הוא מביא יש לנו דבר ועקב שמו כו'. פי' בעקן מלשון ספוג שבמו עקב ונ"ל ע"פ מ"ש והקימותי את בריתי אתך לרוך ברית שתגבורים מהם לא היה נותן את עקב רגלו על תהום כי חיים ים לגו דבר וכוא סעקב לסתום סתהום ובו במדה נפרעו מהבל המבול עליהם עיין רגליהם שהאי נכון למועדי רגל דהיינו קשים כשככם אח"כ כי ברותחין קלקלו ובתותחין כדוו ואמרינן פ"ק דר"ה אמר יום ז"ו תמון הים שמאל כיונה עולה ביום ומעיינות מתגברים ותסוף תשים מעפיקין מידת הקב"ה מעשה בראשית ונטל ב' כוכבים מכימה והביא המבול מאי טעמא כדרה חקרא ברותחין קלקלו כו' יש לפרש ע"פ מ"ש פרק הרואה אלמלא חומה של כסיל לא נתקיים עולם מפני לינה של כימה כו' חיים שמיכה שמעשה בראשית לרוכם ברותחין עי"ש. כימה שמפעט קר חיים כי תכני גניזת מבול מים על האכן גו' לא כמו שחשבו להגיע מבול של אש שיוכלו להציל עצמם בעלימא

עין יעקב

[illegible]

דין

שנאמר וסלמנדרא דגל אבל מבול של מים לשחת כל בשר אשר בו רוח חיים דהיינו אף הסלמנדרא בכלל:

הרי"ף ולא היה שנים וכו'. ותימה כיון דאמר לעיל אם אדם חטא בהמה מה חטאה ותאגר תאל וכו' וכפי מעט זה גם סדנים שלא נבראו אלא לצורך האדם כדכתיב נוגה ואלפים לפור שמים וחני הים ולמה לא מתו ואפשר לומר שכיון שהשחית כל בשר את דרכו על הארץ אפילו שאינם מלמדים אותו לפי שלא נבראו אלא לצורך אדם אבל הדגים לא השחיתו לכך לא לקו הדגים: ע"ד קל הוא על פני מים וכו'. נראה דשקשה לו דאמר קל הוא על פני מים בלשון יחיד ואח"כ תקולל חלקתם בארץ בלשון רבים לגם דרם וכו' וכפי דאז"ל בבראשית רבה וז"ל קל הוא על פני מים נזרם שנגזרה עליהם כלומר ע"י קל מן סמיא כפקי תקולל חלקתם בארץ מי ספרע מדור המבול דהייתו לוקח מהם קללה לאחרים נתגרם במי ספרע מדור המבול והשתא ניחא דאמר קל הוא משמים גזר הקבה שימנהו על פני מים תקולל חלקתם בארץ שלוקחים מהם קללה:

דרש רבא מאי דכתיב °לפיד בוז לעשתות שאנן נכון למועדי רגל מלמד שהי' נח הצדיק מוכיח אותם ואומר להם דברים קשים כלפידים והיו מבזין אותו אמרו לו זקן תיבה זו למה אמר להם הקב"ה מביא עליכם את המבול אמרו מבול של מה אם מבול של אש יש לנו דבר אחד ועליתא שמה ואם של מים הוא מביא אם מן הארץ הוא מביא יש לנו עששיות של ברזל שאנו מחפין בהם את הארץ ואם מן השמים הוא מביא יש לנו דבר ועקב שמו ואמרי לה עקש שמו אמר להם הוא מביא מבין עקבי רגליכם שנא' °נכון למועדי רגל. תניא מימי המבול קשים (ועבים) כשכבת זרע שנאמר נכון למועדי רגל. א"ר חסדא ברותחין קלקלו בעבירה וברותחין נידונו כתיב הכא °וישובו המים וכתיב התם °וחמת המלך שככה:

לעשתות. כמו מעשתות שיוצקין באש ומהבין ממשנום רמום: עליתא שמה. ואין אש שולטת בה: מבין עקבי רגליכם. נשכבת זרע שלכם יכול לממוח אתכם. ל"א מבין עקבי רגליכם מן הרגל יוציא מהום מים אם הים רולה ולי אפשר לחפום רגליכם בעששיות: כשכבת זרע. חמימין ועבין היו עבין ל"נ ופירוש סלו: חמת המלך שככה. כמה מרתחו ככי מגי מים כמו מרתחן:

ויהי לשבעת הימים ומי המבול היו על הארץ מה טיבם של שבעת הימים אמר רב אלו ימי אבלות של מתושלח למדך שהספידן של צדיקים מעכבת את הפורענות לבא דבר אחר לשבעת ששינה הקב"ה עליהם סדרי בראשית שהיתה החמה יוצאת ממערב ושוקעת במזרח. דבר אחר שקבע להם הקב"ה זמן גדול ואח"כ זמן קטן. דבר אחר לשבעת הימים שהטעימם מעין העולם הבא כדי שידעו מה טובה מנעו מהם. °מכל הבהמה הטהורה תקח לך שבעה שבעה איש ואשתו אישות לבהמה מי אית לה א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מאותן שלא נעבדה בהם עבירה. מנא ידע אמר רב חסדא שהעבירן לפני התיבה כל שהתיבה קולטתו בידוע שלא נעבדה בהם עבירה וכל שאין התיבה קולטתו בידוע שנעבדה בו עבירה. רבי אבהו אומר מאותן הבאים מאליהן:

סדרי בראשית. והיינו לשבעת שימים קדר שבעת ימי גרלשים שינה להם: זמן קטן. אחר זמן גדול בתחלה אמר להם הסי ימיו שלש ומאתים שנה כשעבר זמן זה לא שבו נותנם מד וקבע להם זמן קטן: אישות לבהמה מי אית לה. נקבה אחת משכבת לבמה זכרים ואין זו אישות: שלא נעבדה בהם עבירה. שלא הקקו אלא לבן זוגם:

מהרש"א ויהי לז' גו' אלו ימי כו'. מיתורא דה' סידיפה דרשו כן שהן ז' ימים סידועים שהן אבלו של מתושלח כו' אבל רש"י בחומש הביא דרשה דהכא אקרא דלעיל מיכיה דכתיב כי לימים עוד שבעה וגו' והוא מבואר דנספסדו של צדיק אולי יחזרו בתשובה שאין עוד מי שיגן עליהם כי אפס הצדיק כמ"ש מי מעכב פורענות אחת יש לי מי'. והאמר ששינה כו'. שהיתה המה יוצאה במערב כו'. לפי דברי התוכניים שגלגל חמה מהלכו ממערב למזרח בשס"ה יום אך גלגל המזלות שהוא גלגל היומי מוליך כל שבעה כוכבי לכת ממזרח למערב ביום ולילה אחד והמשל לא שימם גלגל המזלות כל תוכנת כמלה שהלכו במהלכם ממערב למזרח ולא היה ניכר בין יום ובין לילה. והאמר שאח"כ קבע להם זמן קטן. מפני אותן שנולדו באותן ק"כ שנה שיהיה להם התראה מאותן שבעת ימים. והאמר שהטעימן מעין עה"ב. ירלה בזה לפי שאמר עוברי עבירה כגון חכמי פרוס אין להם חלק לעה"ב ומודין בדין כדי שירלו בנעלת עה"ב וילטערו עליו כמ"ש ירלו ויבושו אבל אנו שאין עומדין בדין כדאמרינן לעיל לא דין ולא רוח ולא ירלו הן מעלת עה"ב שילטערו עליו מ"מ הטעימן בפה"ג בז' ימים מעין עה"ב כדי שילטערו באותו שעה שסוו לשין על פני המים כדאמרינן לעיל כדי שילטערו על מה שאבדו ע"ש וק"ל: **שלא נעבדה בהן עבירה** כו'. מה שפרש"י הכא לא הזקקו אלא לבן זוגם לאו דוקא אלא כיון דמינו הוא היינו בן זוגו דאין אישות לבהמה ואישות שלהן הוא שדבקו במינם וכן פרש"י בחומש וק"ל: **ורבי אבהו אומר מאותן** כו'. לכאורה לר"ח הסדא לא באו מאליהן אלא נח העביר כולן לפני התיבה וכל שהתיבה קולטתו כו' ורבי אבהו אמר דלא היה שם קליטת התיבה אלא במה שבאו מאליהן לאוד ידע אבל רש"י בחומש הרכיב שני המאמרים שכתב ומאליהן באו וכל שהתיבה וכו' עכ"ל ועיין בביאור מהרי"ן ול"נ לייסב דלישנא דרבי אבהו באותן הבאין מאליהן משמע ליה דהרבה באו מאליהן ומאותן התיבה קולטת שהם שלא נעבדה בהן עבירה אבל מפירושו בפ"ב דזבחים נראה דלר' אבהו בביאתן מאליהן לבד סגי בהן ע"ש ועוד יבואר שאר דברים במאמר זה שם:

הרי"ף ויהי לשבעת הימים אלו ימי אבלו וכו'. תקשה למה לא הוכיח זה מהפסוק הקודם שאמר כי לימים עוד שבעה וכן פי' רש"י בתורה. גם נמי דרשינן מפסוק כי לימים עוד שבעה אלכי ממטיר ארבעים יום כנגד מה שעברו על התורה שניתנה למי יום ולא דרשוהו ממספור השבעה ויהי הגשם על הארץ ארבעים יום וי"ל דילמא הא דקאמר כי לימים עוד

עין יעקב

[illegible] בעם שמו שבועה אלא שמה לא היה כולי של בן היו עבוים לפתו תגל זה הבית הקב"ה מביא עליכם את המבול [illegible] ולא נגזר עליהם בשביל זנות דאי"נ לא היה קודם [illegible] בן שמיר עבר שלא המבול על פני דוח: ללמדך שהספדן של צדיקים מעכבין את הפורענות. כי בגמרא הגמר שמם קלי שמם כדליפא בפי המולא דף קי"ב לפני מעכב [illegible] הפורענות: שהיתה החמה יוצאת ממערב ושוקעת במזרח. לפי סבירי האבול לא שמשו המזלות והפירש"י בחומש על פסוק יום ולילה לא ישבתו ובתו שבלילה כין לפי רוחם [illegible] ישראל וכן לפי רשם הכוני שלומות שמשו בלילה ממערב למזרח וכפי פי' מהרש"א בפי מי [illegible] שלפני כן: שהטעימן מעין עה"ב. כמו ענים השביעי הוא שבת וכן הטעימן מעין עה"ב שהוא יום שכולו שבת: אישות לבהמה מי אית לה. ונ"ל למיתב צבר והקבה: [illegible] סאותן שבאין מאליהן. רשי' בחומש פירש מניהם יחד שכתב מאליהן באו וכל שהתיבה קולטתן לספר דנחזייק בן שקרא דכתיב מגל מביא אל התיבה ואח"כ כתיב באו אשתו [illegible] לגן פרשי שבין כלומר שבתחלה סביא אף אותן שלא שמשו שלא כמינן ולא קלטתן התיבה ואח"כ לא באו רק אותן שלא נעבדה בהן עבירה וגבר מינן כם מה שרש.

עד שנעשה סוה לתחלוס שמלה ומשרים שנה שמשתכנם לתיבה היו מפרים מהקיל שנים אלו שנעשה ימי אבל מכמיל הכה ויסי לשנעשה היימים ולא אמר ויסי לקיל שנים ואי שמגול סיו על שולחן אלמד שספפיקין וכו':

רמה עשה לך תיבת עצי גופר מאי גופר אמר רב אדא אמרי דבי ר' שילא זו מבליג ואמרי לה גולמיש.

צוהר תעשה לתיבה א"ר יוחנן א"ל הקב"ה לנח קבע בה אבנים טובות ומרגליות כדי שיהיו מאירות לכם כצהרים. ואל אמה תכלנה מלמעלה דרבהבי הוא דקיימא. תחתים שנים ושלישי תעשה תנא תחתים לזבל אמצעים לבהמה עליונים לאדם. וישלח את העורב אמר ר"ל תשובה נצחת השיבו עורב לנח א"ל רבך שונאני ואתה שנאתני רבך שונאני מן הטהורים שבעה מן הטמאי' שני' ואתה שנאתני שאתה מניח ממין שבעה ושולח ממין שנים אם פגע בי שר חמה או שר צנה לא נמצ' עולם חסר בריה אחת ועוד א"ל שמא לאשתי אתה צריך א"ל רשע במותר לי נאסר לי בנאסר לי לא כל שכן ומנא לן דנאסרו עליו דכתיב ובאת אל התיבה אתה ובניך ואשתך ונשי בניך אתך וכתיב צא מן התיבה אתה ואשתך ובניך ונשי בניך אתך וא"ר יוחנן מכאן שנאסרו בתשמיש המטה. ת"ר שלשה שמשו בתיבה וכולם לקו כלב ועורב וחם. כלב נקשר. עורב רוקק. חם לקה בעורו. וישלח את היונה מאתו לראות הקלו המים. אמר ר' ירמיה מכאן שדירתם של עופות טהורים עם הצדיקים. והנה עלה זית טרף בפיה א"ר אלעזר אמרה יונה לפני הקב"ה רבש"ע יהיו מזונותי מרורים כזית ומסורים בידך ואל יהיו מתוקים כדבש ומסורים ביד בשר ודם מאי משמע דהאי טרף לישנא דמזוני הוא דכתיב הטריפני לחם חקי. למשפחותיהם יצאו מן התיבה א"ר יוחנן למשפחותם ולא הם:

(וכתב מהרי"ל המגדל ז"ל לא בכוס עצמם יצאו אלא בעבור שילאו עסם משפחות לקיום העולם, מ"כ ולא הם קאי אמה ובניו באותר הבאתה והחיה והיו ילאו בעבור שדבקן במינים למשפחותם ולא הם ובכי ר"ל שלא ילאו בכוח זה בלבד אלא שנתחו וכתם עוסות לבהמות כי תנילא ראיה מהרי לא כתיב למשפחותיהם אלא גבי בהמה והנילא גירסם שילקוט אותן שיכו פקיתן ר"ל בלוים זכות ילאתם ועיין בסמוך).

מבליג. מן סוא: במותר לי. אפי' בלאסמי אני אסור: רוקק. שורע עפיו לפיה של נקבה: לקה בעורו. שילא ממנו כוש: מאתו. גבי עורב לא כתיב מאתו מכאן שדירתם וכו' כלומר שמלא סוא לכם עדרים אלגן ממכירין בלדיקים כדאמרים בחוכמה אמרינו: זית טרף בפיה. בפיה היתה מוללא ונתן טרף על זית:

למשפחותיהם יצאו מן התיבה: אלמא כל חד וחד בפני עצמו היה ולא היו מוכלין כלם בלבם אחד אלא משפחות משפחות סם בדין:

מהרש"א ואל אמה וגו' דבהבי קיימא. בפרש"י בחותם כסוים משופע ועולה כו' כדי שיזובו המים למטה מכאן ומכאן עכ"ל: תחתים לזבל אמצעים כו'. דהל"ל למה חלקו לג' חלקים ומן הסברא דלפי המעלות נחלקו: צוהר תעשה א"ל הקב"ה לנח קבע בה אבנים טובות כו'. עיין ברא"ם ועי"ל דע"כ לא חלון כמשמעו היה דהא לא מצינו החלונות בבנין התיבה והא דכתיב ויפתח את החלון לא היה שמוש אלא לבלות היונה ולא לאורה ומלבד מהר משמע שנעשה לאור כצהרים ובירושלמי דפ"ק דפסחים קצת ראיה לפירוש זה: תשובה נצחת כו'. הרא"ם פירש מדרשו כן מפירוש יצא ושוב גו' שהיה יוצא ומשיב תשובה נצחת וכו' ע"כ אבל הכא לא הזכירו מדרשו כן משוב. ועוד דביונה נמי כתיב והשב וגו' מיהו לפי משמעו נמי דמשמע שיצא יצא ושוב ולא הלך כלל בשליחות שמיד הלך סביבות התיבה ולשוב שם ובזה ראה מה תשובתו הנצחת. ועוד נראה בזה לפי ענייננו למה שלח מתחלה העורב ושלא אח"כ היונה למה לא שלח שוב העורב כמו ששלח היונה לראות הקלו המים גם ששלח מתחלה הפרוץ יותר בעריות שהוא אחד מן המשמשים בתיבה כדאמרינן לקמן ועל כן כיון בכל מקום המשמשים על שמו כמ"ש לא נכנס הלך אחר אלא העורב והיונה הוא היותר גדור בעריות כמ"ש ועריות היונה מאוכם מקומת אלא לבן זוגה ועפ"י כמו הטהורים בכל מקום על שמם יונתי תמתי ונעכין הם היו משתמשין בלבוש בהאמרו משולם לא שמו לך עורבא ולא אמרו לך יונה ומזה דרשו מראה כח תשובה שנצחת שלא רצה ללכת לפי שהיה חושדו שמא לאשתי אתה צריך שלא היה לו לשלוח אותו מטעם שלא יחסר מין אחד כשיפגע בו שר חמה או שר צנה לפי שהיה זה בתשרי לרבי אליעזר ובניסן לרבי יהושע דלפעמים יש בזמנים הללו חמה או צנה ואומר ליה כא רשע וכו' קראו רשע על שעבר על מצות קונו לשמש בתיבה ח"ש במותר לי נאסר בתיבה בנאסר לי עם אשתך לא כ"ש שלא תעבור על מצות קוני והיה לו זה קצת תשובתו דלכך שלחתיך לפי שאתה רשע ושמשת בתיבה ואין לחוש עליך כמו על אחר העופות גם כי אשתך הרה ממך ונמצא שאין עולם חסר בריה ובבריות אחרות שלא שמשו יש לחוש על כך שיהיה חסר במינם ולפי שהוא בו שלא קבל תשובתו וכדי להוציא עצמו מן החשד שלא שוב היונה כי היונה ודאי לא תהיה חושדו דמותר לה נאסר לה דלא תזקק רק לבן זוגה וד"ק: ומנלן דנאסרו כו'. ומפורש בב"ר כתיב בחוקד ובכמן בלומד אם ראית מקרון בא לעולם וכו' הוי דומה אמתך כאילו היא בלמודה ופירש הרא"ם מדמיכה בלווי הביאם מפיליהם דרשו כן. וכתב הרא"ם שיטם הוא מה שכתוב ברש"י גבי ויצא נח ובניו

עיון יעקב

[illegible]

תכיו וגו' שהכניס לבד והכניס לבד לפי שנאסרו כו' דהא גבי ילידיה ליכא שינוי דכתיב כמו ויצא נח ובניו וגו' ואין זה אלא מעלתם ולוראה דשלחת כקט וכו' עכ"ל ע"ש. ועיין בחזקוני ובביאורי מהר"ן תירוצים לזה ויצא עוד בזה בסמוך וק"ל: לקה בעורו וכו'. דהיינו הכושיים כי כוש היה הראשון מבניו וק"ל: מכאן שדירתן של עופות מהודרים עם הצדיקים וכו'. וכן הוא בנ"ר שהטהורי' היו אצל נח בתיבה ודקאמרי' לעיל שצריכים לאדם היינו העיקר לאדם ואח"כ לכל הכלים אליו וק"ל: יהיו מזונותי מרודים וכו'. עיין פרש"י ורמב"ן ודברי הרא"ש בזה והענין מבואר כמ"ש התלפתה לבלתן חברו חייו איכס חיים ואנו מבקשים בברכת המזון וכא אל תצריכנו ה' אלהינו לא לידי מתנת בשר ודם וכו' כי אם לידך המלאה וכו' וקיים שלא נבוש ולא נכלם וכו' שהוא המובטח ממתנת בשר ודם והביאו ראיה דהאי טרף ליסכא דמזוני הוא מספר משלי הטריפני וגו' ולא הביאו מקרא דספר תהלים דכתיב טרף נתן ליראיו וגו' וכתיב ויהי טרף בביתי נראה משום דהאי קרא בענין זה עלמו מדבר שאמר רש ועושר אל תתן לי ר"ל רש ועניות שאצטרך ח"ו למתנת בשר ודם ועושר שהם ילמדכו למתנתי אל תתן לי שלא אבוא מפניהם ושלא אביים אותם אבל הטריפני לחם חקי מתחת ידך ורמז זה בעלה זית על פי מ"ש התוספות בפרק כל שעה שהעלה היה מר ולא הפרי כדכתיב עלה זית לרמוז שיסתפק האדם במועט משל הקב"ה ולא ילך אחר הפרי והמותר משל בשר ודם כמ"ש חז"ל עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות: למשפחותיהם ולא הם וכו'. עיין פרש"י הכא ויותר נראה לפרש לענין מ"ש לעיל דנאסרו כולם בתשמיש בתיבה וקאמר דכשילאו מן התיבה הותרו מדלא כתיב הם ילאו וכתיב למשפחותיה' ילאו דהיינו כל אחד עם מינו ובת זוגו דהיינו משפחתו וכמו שנלטוו נח דכתיב לא אתה ואשתך וגו' שכל אחד ילא עם בת זוגו ומינו וקרוב לזה פירש רש"י בחומש ולזה בסמוך זה שאמר אמר ליה אליעזר לשם רבא כתיב למשפחותיהם ילאו וגומר אתון היכן הויתון וכו' פרש"י דחוק בזה וע"פ דרכינו הכי פירושו למשפחותיהם ילאו אתון היכן הויתון שדקדקו כל אחד ללאת במינו ומשפחתו ולמה לא ילאתם ג"כ כדרך הזה שלום לכם תש"י לא אתה ואשתך וגומר ואתם לא כן יצאתם דכתיב ויצא נח ובניו וגו' וע"פ המדרש שאליעזר הוא עוג שישב על לידי התיבה ונפלט מדור המבול ורא' יליאתם או שראה כן מכתבי התורה שאליעזר למד תורה כמ"ש דמשק דולה ומשקה מתורת רבו לאחרים והשיב לו שם לער גדול היה לנו בתיבה וכו' ומתוך הטרדא והלער שהיה לנו ילאנו משם כמו שהיינו בתיבה שהיה אסור לנו התשמיש וכפר הטרדא והדאגה שהיה להם שם שדרכם לאכול ביום וכו' ולא היה לנו מנוחה לא ביום ולא בלילה והדאגה מה הוא אוכל של כל מין דההוא זיקתא כו' ומה ליתן לאריה לטרוף בכל יום שלא יחסר שום מין מבעלי חיים וע"פ המדרש ויסאר אך נח וגומר שהכהו אריה פעם אחת על שהשהה ליתן לו מזון ואמר שמחסד האל היה שאישתים זכתיה על כמה ימים ולא היה מבקש טרף ואולי זאת לא הוה מלי קאי למיקם קמי סאריה:

דקשה לרש"י היאך שייך האי שאלה לקרא דלמשפחותיהם לזה פירש"י דהיק כיון דכתיב למשפחותיהם אלמא לא היו אוכלין כולם באנגם אחד סיכי הויתון יכולין להכין וכו' ולזה השיב לער גדול היה כו' ולשטת רש"י ז"ל הם מתוספים:

הידושים אר"י למשפחותיהם ולא הם. נראה לפרש דקדק לזה פי' רש"י נמנעו למשפחותיהם ילאו קבלו עליהם ע"מ לידבק במינם. ויאמר דגריו ע"פ דרש לעיל קרא אים ואשתו אישות לנראה מי אים לא הדבק"ג אר"י נמנעו שלא נעבדו בהם עבירה ומזקקים למינם אח הוא דקשה לרש"י דכתיב למשפחותיהם משפחות לנראה מי אים לא אלא לרבויא אתא דקבלו לידבק במינם היינו משפחתם כי מקודם המבול לא נמנו על כך כדמשמע לעיל אדם קושא בהמה מה קושא וכו' רק קשה סיג"ל למשפחות ילאו לגה סינה לומר למשפחותיהם ובזה אתי שפיר למשפחותיהם ילאו אר"י יוחנן למשפחות ושינו לכתוב למשפחותיהם אתי לאשמעינן ולא הם כלומר הם שילאו ילאו למשפחות ולא הם שנכנסו כי קודם המבול לא קבלו ורבי יוחנן לטיפתיה דאיתא לעיל כי השחית כל בשר אר"י מלמד שהרביעו בהמה על חיה כו' וגם הוא סותר כתנא דברייתא דאמר בכמה לא חטאת אלא כדאמרי' דקודם המבול לא נמנו ומשעלו קבלו ומזה נלמד אלינא. דר"י דאמר שהרביעו כו' פליג ואמר וכולם חזרו ודו"ק:

אמר רב חנא בר (ליואי) [ביזנא] א"ר אליעזר לשם רבא כתיב למשפחותיהם יצאו מן התיבה אתון היכי הויתון א"ל צער גדול היה לנו בתיבה בריה שדרכה להאכילה ביום האכלנוה ביום שדרכה להאכיל' בלילה האכלנוה בלילה. האי זקתא לא הוה ידע אבא מה אכלה יומא חד הוה יתיב וקא פאלי רמונא נפל תולעתא מיניה אכלה מכאן ואילך הוה גביל ליה חיזרא כי מתלע אכלה. אריה אשתא זינתיה דאמר רב לא בציר משיתא ולא טפי מתריסר זינא אשתא. אורשינא אשכחיה אבא דגני בספנא דתיבותא א"ל לא בעית מזוני א"ל חזיתיך דהוה טרידת אמינא לא אצערך א"ל יהא רעוא דלא תמות שנאי: °ואומר עם קני אגוע וכחול ארבה ימים: איוב כט

אמר ליה. אליעזר עבד אברהם: לשם רבא. בנו גדול של נח:

היכי אתון הויתון. היאך הייתם יכולין להכין ענייכם בכך לגמות לכל בריה ובריה תפלה: זיקתא. כם בריה: פאלי. מחתך כמו פלי פלויי במסכת נדה: אשתא זינתיה. חמם לחאו חנתאו ולא היה חוסם לדרום משאר בהמות: לא בציר משיתא ולא טפי מתריסר זינא אשתא. אין לך חמה קלה שלא שהיה מנימתו יוכל לזום ששה ימים שלא ימות בלא מאכל. ואין לך חמה שיוכלם לזון יותר מי"ב ימים בלא מאכל ומשתה כך שמעתי. ויש דגרסי לא פחות מששה חדשים ולא יותר מי"ב חדשים זינתא לאתא ולאדים קאי כלומר לא פחות מו' חדשים ולא יותר מי"ב חדשים ולא גרסינן לי: אורשינא. עוף ושמו חול בלשון המקרא ואינו מת לעולם:

בספנא. בחדר קטן ומתוקן לו:

מהרש"א אורשינא וכו' אמר יהא רעוא דלא תמות וכו'. מהכא משמע דמברכתו של נח זכה לכך אבל בב"ר אמרו תקפה מפריו ותאכל הכל שמעו לה ואכלו חוץ מעוף א' ושמו חול הס"ד וכחול ארבה ימים אלף שנים הוא חי ובסוף אלף שנים נושר כלה וכו' וחוזר ומגדל אבריו וחי ע"כ וק"ל:

אמר רב חנא בר ליואי א"ל שם רבא לאליעזר כי (אתו) אתו עלייכו מלכי מזרח ומערב אתון היכי עבדיתו א"ל אייתיה הקב"ה לאברהם ואותביה מימיניה והוו שדינן

הרי"ף למשפחותיהם ילאו. עיין פי' רש"י ז"ל דשייך לקמן אהא דאמר אליעזר לשם רבא כתיב למשפחותיהם ילאו אתון היכי הויתון

חם אתכם לזה מתרץ שפיר לער גדול היה לנו בתיבה ובי"ג לער זה הוא מכשר שליהם שבולם נתפנים לצדיקים: אייתיה הקב"ה לאברהם ואותביה מימיניה. ושדינן דכמעט פי' פיא פליפא

תהלים קי שדינן עפרא והוו חרבי גילי והוו גירי שנאמר °מזמור לדוד נאם ה׳ לאדני שב לימיני עד אשית איביך וגו׳
ישעיה מא וכתיב °מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגלו [יתן לפניו גוים ומלכים ירד יתן כעפר חרבו כקש נדף קשתו]
תענית כא נחום איש גם זו הוה רגיל דכל דהוה סלקא ליה אמר גם זו לטובה יומא חד בעו ישראל לשדורי דורון לבי
קיסר וכו׳:

נאם ה׳ וגו׳. אליעזר אמר פסוק זה נאם ה׳ לאדני אמר הקב״ה לאברהם אדני שב לימיני וגו׳: ממזרח. זה אברהם שבא ממזרח כשרים שהוא במזרח דכתיב מן ארם ינחני בלק מלך מואב וגו׳: כל דהוה סלקא ליה. כל דבר המאורע לו:

מהרש״א אתון היכי עבדיתו כו׳. עיין פי׳ ע״ש וירק את חניכיו ילידי ביתו שמונה עשר ושלש מאות וגו׳ אליעזר לבדו היה והוא מכין גימטריא של שמו ולזה אמר היכי עבדיתו אברהם ולתה נגלה את כל מלכי מזרח ומערב דהיינו אלו ד׳ מלכים גדולים שנלחו ה׳ מלכים אחרים והשיב דלאו במלחמה נלחום אלא אותביה הקב״ה לאברהם מימיניה ר״ל לזכותו במלאכים העומדים לפניו בימין; והוה שדינן עפרא והוו חרבי וכו׳. ר״ל שבא מלאכים של מעלה בארצם שלופה ובקשת דרוכה להכות ארבע המלכים האלה ומייתי מקרא דכתיב מזמור לדוד נאם ה׳ לאדני שב לימיני וגו׳ כי אליעזר אמרו והכתיב זה הפסוק לשם כי נאם ה׳ לאדוני שהוא אברהם שב לימיני עד וגו׳ וכתיב מי העיר ממזרח צדק וגו׳ שהקב״ה היה משכה לו מלא ומערכת השמים כדאמרי׳ בסוף מסכת שבת גבי ויולא אותו החוצה וגו׳ מאי דעתיך דקאי צדק במערב מהדרנא ליה במזרח דכתיב צדק וגו׳ ע״ש: גם זו לטובה וכו׳. ר״ל גם על המאורע הנראה רע בעיני כל אמר שגם זו לטובה ע״ד שאמרו בפרק המפלת לעשה נפלאות גדולות לבדו דאין בעל הנס מכיר בניסו משל נסכי בני אדם שילאו לבקירים ישב לו קוץ לאחד מהם כו׳ ע״ש ו״ש הבא דמתמד בנסים היה ונעתק עיין נגוי פירש בנס י״ש דנקרא איש גם זו ע״ש התוקים כו׳ ע״ש ולא ידענא מי הכריחו לכתוב פי׳ התלמוד כאן ובתענית פ״ג ודו״ק:

הרי״ף שנאמר מזמור לדוד °נאם ה׳ לאדוני וגו׳. ויש לדקדק עשמה שהיה בימי אברהם הוא וא״כ מהו ענין דוד לזמר נ״ל כי הוא נלחם במלכים להציל את לוט דכתיב שם: בעמק הגמלאות וכתיב מלאתי דוד עבדי הרי שנגאלה זו שנגל לוט נאלה דוד וא״כ יפה אמר לדוד מזמור. ואמר נ״ע פי׳ עד אשית אויביך הדום לרגליך שהוא ענין הגאון שהיה עפ״י העפר שהוא הדום רגליו של אדם כדכתיב יתן כעפר חרבו וגו׳:

רנא פסקא ידי קט **פיסקא** דור הפלגה אין להם חלק לעה״ב. מה עבוד אמרי דבי ר׳ שילא אמרו נבנה מגדל ונעלה לרקיע ונכה [אותו] בקרדומות כדי שיזובו מימיו מחכו עלה במערבא אם כן ליבנו אחד בטורא אלא אמר רבי ירמיה בר אלעזר נחלקו לשלשה כתות אחת אומרת

נעלה ונשב שם ואחת אומרת נעלה ונעבוד ע״ז ואחת אומרת נעלה ונעשה מלחמה זו שאומרת נעלה ונשב שם הפיצם ה׳. וזו שאומר נעלה ונעשה מלחמה נעשו קופין ורוחין ושדים ולילין וזו שאומרת נעלה ונעבוד
בראשית יא ע״ז °כי שם בלל ה׳ שפת כל הארץ. תניא ר׳ נתן אומר כולם לשם ע״ז נתכוונו כתיב הכא °נעשה לנו שם וכתי׳
שמות כג התם °ושם אלהים אחרים לא תזכירו מה להלן ע״ז אף כאן ע״ז. א״ר יוחנן מגדל שליש נשרף. שליש נבלע. שליש קיים אמר רב אויר מגדל משכח. אמר רב יוסף בבל ובורסיף סימן רע לתורה מאי בורסיף אמר ר׳ אסי בור שאפי:

א״כ ליבנו אחד בטורא. אם כן שבנו אותו כדי לעלות לרקיע למה בנו אותו בבקעה היה להם לבנות על אחד ההרים: הפיצם ה׳. פזרם בכל העולם: רוחין. בלי גוף ולורה: שדים. יש להם לורת אדם ואוכלים ושותים כבני אדם: לילין. לורת אדם אלא שיש להם כנפים במסכת נדה: זה שאמרו נעבוד ע״ז כי שם בלל ה׳. בלבל לשונם כדי שלא יבא אחד מכוין לדעת חברו לעבוד ע״ז: שליש נבלע. נבלעו יסודותיה משוקעת היא בקרקע עד שליש ושליש של מעלה נשרף ושליש אמצעי קיים בקרקע ולא היא עומד באויר: אויר מגדל. מראה המגדל כמו אוירה של עיר [מי] שעומד סביב למגדל ורואה אוירה ומראה גובה שלו: משכח. שכן מגזר על אותו מקום שישכח ולכך כל עולם שכח את לשונם: בבל ובורסיף סי׳ רע לתורה. משכחין התלמוד מפני שעומדים באויר המגדל: למה נקרא שמה בורסיף בור שאפי. בור שנפרקין מימיו כלומר משכח שאדם כל מה שלומד: שאפי. כמו השופך את היין לשון סורק מכלי אל כלי ומפני מה שמה בבל שמשכחת אמר רב יוסף כי שם בלל לפי שבלבל הקב״ה את לשונם לכך היא משכחת: סימן רע. כלומר שגם סימן שכחה הוא

מהרש״א נבנה מגדל כו׳. לפי שחטאו דור הפלגה אינו מפורש בתורה מה היה ולהכי אסא דקתני אין להם חלק לעה״ב בעי מאי עביד דאיענש כ״כ ואמרי דבי רבי שילא נבנה מגדל כו׳ לפי שהם לא למחד בהי אלא שהם ירלו לנפשם שלא יביא הקב״ה מבול עליהם כמו שעשה לדור אנוש ולדור המבול ולא האמינו בשבועתו ולא אמרו כיון שאין כאן אלא במים שיש לו מלמעלה נבנה לנו מגדל ונעלה לרקיע ונכה הרקיע בקרדומות עד שיזובו כל מימיו אשר שם ולא יהיה לו עוד מים להביא מבול עלינו ולדעת רבי ירמיה נחלקו לג׳ כתות אחת אומרת נלך ונשב שם שאף אם יביא המבול לא יגיע אלינו מרוב גובהו של המגדל ואחת אומרת נלך ונעבוד ע״ז שם כי זה המגדל יהיה לנו כדי שנהיה בחבור וקבוץ אחד ואף אם נעבוד ע״ז לא יבא אלינו שום מבול כמו שאמרו בבראשית רבה דור המבול על ידי שהיו שטופים בגזל לא נשתייר מהם פליטה אבל אלו הי׳

עין יעקב

מלחמה: מחכן עלה במערבא א״כ ליבנו אחד בטורא. לפי פירש״י צריך ישוב מה מחכן אלא אמר רבי ירמיה בר אלעזר וכו׳ וגם מה לשון אחד בטורא הי״ל לפרשו בקיצור ליבנו ... דהי״ק דא״כ שבונים היה רק כשלא לרקיע והכה אותו בקרדומות א״כ לאיזה אילטריך לבנות לשם עיר גדולה ומגדול הי״ל לבנות רק בית אחד על הר גדול ויוכל ... לפי כפות ולפי פירש לעשות דברים כללים להכי שהוצרכו לבנות מגדל ועיר גדולה לפי מחשבתם ... המדה הוא כי הכן שלום הוא כראיתא ... ע״ש ... בריאת אחת ואין שלום ביניהם אלא הריבי ... והתחתונים והעליונים ... וגם בכ״ע שאמר אדם לעליון ... ועל המגדל ... בגאולה:
בבריתא

פי' להתגרות זה כי נשתייר משם פליטה בלתי ישראל כי שגלו הגוי עלבים לאפרים שנה לנו חו מלחמת כעסם מלחמה הוסיפה לחזות לא כל סיעו ביגוד לו הגליזונים ולא ההתחוכים אלא נכים ע"ז בלאבו ונימן חרב בידו כי עיין בגרלתים רבה והיה השנים להם במדים מלחמת נעלה ותבע עם הורידם והפילם ה' בכל עולם ובחמיו כשבה מלחמה כנמו קופין כי שנם מקום ההתחוכים לא ניתן להם כרלוי לגבי אדם ולא שכם אין רחים והכתוב ואולי כי נקבלה הים להם כי השירים רבים מגבי אדם משובים בחיים התוקים בלא מדור משלנה בחמלים ומלחמה כנגד ע"ז בקמן א' ושפה אחת בגלל ה' תגר הו גם כן דעת רין שאמר שסלק לדעת א' כמכתוב להם ע"ז ועיין פי' רש"י בחומש. ומאמר ר"י נמי: מגדל שליש נשרף ושליש נבלע ושליש קיים כו'. עיין הג' כתות שזכר לעיל שנים אחד מגדל כפי רוע מחשבתו שאמרו כעשה מלחמה כנגדו שאמרו כנגד ע"ז נבלע שאמרו כגב עם מפני שאנו יוד לאין והוא קיים: אויר מגדל משכח כו'. פרש"י הרואה אותם ותולה כו' והיינו מחם לט והוא דתוך קלם וים לפרש אויר מגדל דלף השמד בגלל האויר של המגדל דשיים גם בגלל החלק הנשרף והנבלע דנעשה אויר עכשיו ומדברי הערוך בערך גורקין נראה דל"ג אויר אלא אמר רב אוה מגדל משכח והוא גם לתורה וק"ל:

פיסקא אנשי סדום אין להם חלק לעוה"ב. ת"ר אנשי סדום אין להם חלק לעוה"ב שנאמר °ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאד רעים בעוה"ז וחטאים לעוה"ב. א"ר יהודה רעים בגופם וחטאים בממונם רעים בגופם דכתיב °ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלהים וחטאים בממונם דכתיב °והיה בך חטא. לה' זו ברכת השם. מאד שמתכוונים וחוטאים. במתניתא תנא רעים בממונם וחטאים בגופם רעים בממונם דכתיב °ורעה עינך באחיך האביון. וחטאים בגופם דכתיב °וחטאתי לאלהים. לה' זו ברכת השם. מאד זו שפיכות דמים שנא' °וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד. ת"ר אנשי סדום לא נתגאו אלא בשביל טובה שהשפיע להם הקב"ה ומה כתיב בהם °ארץ ממנה יצא לחם ותחתיה נהפך כמו אש מקום ספיר וגו' נתיב לא ידעו עיט וגו' לא הדריכוהו בני שחץ וגו' אמרו וכי מאחר שארץ ממנה יצא לחם וגו' למה לנו עוברי דרכים שאין באים עלינו אלא לחסרנו מממוננו בואו ונשכח [תורת] רגל מארצנו שנא' °פרץ נחל מעם גר הנשכחים מני רגל וגו':

רעים בגופם. שמופים בגופם: השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וגו' והיה בך חטא. והיינו ממון: ארץ ממנה יצא לחם. אין שנעשה ומוצא פת: ותחתיה נהפך כמו אש. ולא"ק נהפך: וכי מאחר שארץ ממנה יצא לחם. שיש לנו ביעוע להם נמה לנו עוברי דרכים: ונשכח. שלא יעבור עוברי דרכים בארצנו: פרץ. הקב"ה מהל של נפרית ואש: מעם גר. ממקום שליכתן בתים הולך לנוגלה והכלים עליהם והנשכחים מני רגל וכדלדלו מאלם וכשו לדלקן. גר קורי"ר בלעז כמו מים הנוגרים:

מהרש"א דכתיב ואיך אעשה הרעה וגו'. לפי ע"ג דקישא דקרא הכא ע"כ וחטאתי לאלהים נמי לגופן אתא ומיהו כיון דדייק ליה מהי וחטאים לממון שלא והיה בך חטא ע"כ רעים לגופן וכן להפך לתנא דמתניתין דדייק ליה רעים לממון מהכתיב ורעה עינך גו' ע"כ חטאים הכא לגופן ומ"ש לה' זו ברכת השם מפורש בדינו: מאד שמתכוונים וחוטאים. עיין בפרש"י בחומש ולא עלה דרשו כך כו'ש מהרין לפרש"י נמי נגור ליד לפני ה' דהכא בהדיא מעלם מאד שהוא עונש על גודל החטא שידעים כו' אבל מלהי אין נראה לא לדחות כן ורש"י בחומש שביל כאן דברי רב יהודה רעים בגופן וחטאים בממונן וכתב שלהים לשם הבי"ה דברי שמופרתם בינין בממונכם וחטאים בגופתיהן וכל שכן מהברייתא לענין עכ"ל ונראה ליישב לפי שדרשו לרדוף הכא נו ופי' סוף הפסוק מאד אליבא דרב יהודה על דברי החטא שמתכוונים למחד זו שהוא יותר פשוטה משנפרש מאד זו ע"ד כברייתא כגון רש"י קירבים ופי' כל הפסוק אליבא דרב ומש"ה השמיט רש"י ז"ל בפירוש החומש דרשה דלה' זו ברכת השם לפי שאינה קרובה לפשוטו והוי דרש של רש"י במה שקמנו בחומש: בשביל טובה כו'. לפי שגם אין שלוות גם הרבה זרעים ללחם אבל מוכרין ממנה לזהב להם כסף והזהב לבחר לריכים וכן להפך יש ארץ אחר עפרות זהב לה ואינה מגדלת לחם ולריכין ליקח להם לחם משאר ארצות ולכך לריכין לעוברי דרכים אבל אנו שיש לנו שתיהן וגו' לנו לעוברי דרכים ונשכח תורת רגל כו' ועוד אמר עוד כוונתן שלא שלנו בארץ מזיקין והיה רעה כמ"ש כתיב לא ידעו וגו' ולא עדה עליו שחל בבית שביל לפחד זו כנים בבור שמגול:

דריש רבא מאי דכתיב °עד אנה תהותתו על איש תרצחו כלכם כקיר נטוי גדר הדחויה. מלמד שהיו נותנים עיניהם בבעלי ממון ומושיבין אותו אצל קיר נטוי ודוחין אותו עליו ובאים ונוטלים את ממונו. דריש רבא מאי דכתיב °חתר בחשך בתים יומם חתמו למו לא (ראו) [ידעו] אור מלמד שהיו נותנים עיניהם בבעלי ממון ומפקידים אצלו אפרסמון ומניחים אותו בבית גנזיהם ולערב באים ומריחים אותו ככלב שנא' °ישובו לערב יהמו ככלב ויסובבו עיר ובאים וחותרים שם ונוטלין אותו ממון °ערום הלכו וגו' °חמור יתומים ינהגו וגו' °והוא לקברות וגו' דרשה רבי יוסי בצפורי אתהרן ההוא ליליא תלת מאה מחתרתי בציפורי אתו וקא מצערי ליה אמרו ליה יהבת להו אורחא לגנבי אמר להו מי הוה ידענא דאתו כי קא נח נפשיה דרבי יוסי שפעו מרזבי דצפורי דמא. אמרי דאית ליה חד תורא נרעי חד יומא דלית ליה נרעי תרי יומי ההוא יתמי בר ארמלתא הבו ליה תורי למרעי אזל שקלינהו וקטלינהו אמר להו °דאית ליה תורא נישקל חד משכא דלית ליה תורא

עין יעקב

[illegible]

תורא נישקול תרי משכי אמרו ליה מאי האי אמר להו סוף דינא כתחלת דינא מה תחלת דינא דאית ליה חד תורא נרעי חד יומא דלית ליה נרעי תרי יומי הנ"נ דלית ליה תורא לשקול תרי משכי. דעבר במברא ניתיב חד זוזא דלא עבר ניהיב תרי. דהוה ליה דרא דלבני אתי כל חד וחד שקיל חדא א"ל אנא חדא דשקלי. דהוה שדא תומי או שמכי אתי כל חד וחד שקיל חדא א"ל אנא חדא דשקלי:

תדותתו. מנקבו מעיות והולכות: **תרצחו כלכם.** עי' קיר נטוי וגדר הדחויה: **יומם חתמו למו.** היום חותמין וקונין כאילו לא ידעו אור כלומר קוממין וחותמין: **אפרסמון.** שהיה להפקידו ביד בעלי ממון כדי שיהיו מניחין פקדון שלהם בבית גנזיהם ובלילה מריחין האפרסמון וחותרין שם מבהגו של מפקיד אור ונוטלים: **דרשה ר' יוסי.** בי מדרשא אחר בצפון בתים: **איתתרן תלת מאה מחתרתא.** ע"י ריח אפרסמון שהיו מריחין ויודעים היכן מניחים הממון: **מי הוה ידיעא דאתי.** גנבי. לבתן אחר מי הוה ידענא דגנבי אתון: **שפעי מיזבא דצפורי דמא.** דאדם גדול היה ואיידי דאמר לעיל איתתרי מחתרתי בצפורי דאתרים דר' יוסי שהוה היה נקיט נמי הא מלתא דכי נח נפשיה כו' לאשמועינן דאלפותי הוה: **דאית ליה תורא.** כך היה מנהגם של אנשי סדום מי שהיה לו שור אחד רועה כל בהמות העיר יום אחד מי שאין לו שור מנהיגין עליו לרעות שני ימים: **אמר להו.** יתמא לגרא דהוה דלית ליה חד תורא וכו': **דעבר במברא.** במעברות שלהם מימיו (מים) [עיין] והיו דנין כך: **דלא עבר במברא.** אלא בא לו דרך אחר: **דהוה ליה דרא דלבני.** מי שהיה לו שורה לבנים ומגבל ושטה אותן היה בא כל חד וחד ונוטל אחת: **שדי תומי או שמכי.** מי שהיה מפזר ושוטח לפניו שומים או בצלים ליבשן כל אחד ואחד היה נוטל אחת: **אומר לו.** לנגזל מה חסרתי לך לא לקחתי ממך אלא שום אחד ומעלא קרא מבחן ונכחן:

מהרש"א ודחוין אותו עליו כו'. ר"ל שמטלין ומחכין בדין כאילו הפילו להן הקיר בידים ונוטלין ממנו ר"ל של הקיר שאומרים שהזיקו להפיל להן כותל בריא וחייב לשלם אותה הקיר וק"ל: **חתר בחשך וגו'.** עיין פרש"י הכא ובא"ז ובילקוט כדים על מעשה דור המבול והביאו קרא דכתיבי כתי בהאי ענינא קל הוא על פני המים וגו' כדים לעיל על מעשה דור המבול גם יש לדקדק בהביא קרא דנייתי הכא בסמוך ערום הלכו וגו' שמור יתומים וגו' נבולת ישיגו וגו' והוא לקברות וגו' דכתיבי נ"כ בהאי ענינא וכדדשו נ"כ בילקוט על מעשה דור המבול ולא ידענא למאי נייתי להו הכא באנשי סדום ולא דריש בהו כלום גם הונחו בגמרא שלא כסדר דכתיבי בקרא ואפשר לייבב בקלת דכל הנהו שנדרי דמעשה אנשי סדום דנייתי בסמוך כרוהו בהנך קראי ונ"ם ערום הלכו וגו' רמו למעבדא דהתם בהדייהו כל דהומן אכספלי לבי הגולה לפלחו בבליניה כו' ונ"ם חמור יתומים כו' רמז דפסק ליה לאודנא דחמרא א"ל הנו כיהלי עד כו' תיימו שאומרים שאינן גוזלין החמור אבל יכסבו אותו עד שילמה שוב אזנו ונ"ם יחבלו שור אלמנה הוא רמז ליתמא בר ארמלתא שחוגלים השור לאחד היתומים בחוכם עד שאין לו שור ושב אמרו דלית ליה חד תורא כו' ונ"ם נבולת ישיגו וגו' אמר שבאותו עדר שגזלו מאלמנה יוקיחו לחמוח וכו' שנגזלום ישיגו וירעו אותו עדר בשדות אחרים ונ"ם והוא לקברות וגו' הרמז כל מעשה דאליעזר כאילו שניא לקברות דה"ל גבי אפוריא אותה של מתים לא הוה מלריך גייזי ליה לי הוה בגן מתחי ליה ואמר השובתו להם ועל גדיש ישקוד כי הוא שקוד לבטת תמיד על הגדיש ולא על פוריא על מגדל כן ואיך שיהיה סדר הכתובים דנייתי אין לפי סדרן בספר איוב ולא לפי סדר המעשים דנייתי לקמן ויראה דהא"ב בהכך שנדרי דאנשי סדום שלא היה בהם אלו הג' מדות ג"ח ומשפט ולדקה ג"ח כמ"ש נסכה תורת הגל מאהליהם ס' דהיינו הכנסת אורחים ומשפט כמ"ש לקמן בד' דייני דסדום לדקה כמ"ש לקמן בהך רביתא ובאליך שנדרי ועד"ז יש לפרש באמר הכתוב בגמשה סדום וה' אמר המכסה אני מאברהם וגו' ואברהם היו יהיה וגו' אמר שע"כ אין אני מכסה מאברהם אמר אני עושה בסדום ומאומה אותה עבירות שבידם כי אין ראוי להצלים ממנו שעוניהם כי הנה הוא יהיה לגוי עצום ונברכו וגו' ואין ראוי שיהיו בזרעו אלו עונות שלכי מעניש סדום עליהם וע"כ ידעתיו ר"ל ידעתיו אותו שמיתיהם למען אשר יצוה את בניו בלא יעשו כמותן רק בהפך זה דהיינו ושמרו דרך וגו' דהיינו שישמרו על הדרכים על האורחים כמו שכתוב באברהם והוא יושב פתח האהל וגו' וכמ"ש ויטע אשל וגו' גם ילוה לעשות לדקה ומשפט כמשמעו למען הביא וגו' ולולי שילוה כן בניו יענשו א"ו כסדום: **דאית ליה חד תורא כו'.** הגם שאין לדון את הרבבים אלו לכף זכות וי"ע נראה מכל הנך שנדרי שלא רלו לגזול להדיא אלא שבאו לרמות הבריות בשקר דינם ומשפטם וז"ש ההוא יתמא בר ארמלתא כי עיקר התיעבם שלא יזיק במרעיתו שדות אחרים וע"כ אמרו אחר שגזלו מאלמנה השור ואין לה שור אמרו כיון שאין לו שור ויש לו שדות הניזק לריך להרחיק עצמו יותר מן המזיק ולריך לרעות שני ימים משום שדותיו אבל הם שיש להם שוורים הרבה אין להם לחוש כ"כ אם ירעו גם אחרים באותו יום בשדותיו ואין לו להיות רועה רק יום אחד אבל הכתוב מעיד על רמאותן נבולת ישיגו באותו יום אחד דהיינו גזל אלמנה ואותו עדר שגזלו ממנה ירעו בו. ואמר דעבר במברא כו' שאמרו דלא עבר במברא הוא נותן כפל. כדרך העובר האוכל אבל הכתוב מעיד עליהן שבכל עלמו של ובם דעבר במעברה יתן חד זוא כדי שלא יבא להן עובר ושב והולך דרך שהוא עני כדאמרינן לעיל. ואמר דהוה ליה לבני כו'. דלא חבר מיניה לק דבר שיכעס ואמ"ש דבן כח כתוב על פחות מש"פ וא"ע אמרו הדבר קל כזה כיון למחול:

ארבעה דייני הוו בסדום שקראי ושקוראי וזייפי רגד שב ומצלי דינא. דמחי ליה לאתתא דחבריה ומפלת לה אמרו ליה יהבה ניהליה דניעבדה ניהלך. דפסיק ליה לאודנא דחמרא דחבריה אמרו ליה הבי ניהליה עד דקדחת. דפרע ליה לחבריה אמרי ליה הב ליה אגרא דשקל לך דמא. דעבר במברא יהיב ארבע זוזי דעבר במיא יהיב תמני זוזי זמנא חדא אתא ההוא כובס איקלע להתם אמרו ליה הב ארבעה זוזי אמר להו אנא במיא עברי א"ל אם כן הב תמניא זוזי לא יהב פדעוהי אתא לקמיה דריינא א"ל הב אגרא דשקל לך דמא ותמני [זוזי] דעברת במיא. אליעזר עבד אברהם איתרמי

להבין על דורו לפיק כי נח נפשיה דר' יוסי שפעי מזיבא דצפורי דמא לפרוטי דאתרים נפשא זכותיה: ארבע דייני היה בסדום. והיו כ"ד סקל כולם שקלים לרשעה לא ראי זה

אתרמי להתם פרעודו אתא לקמיה דדיינא א"ל הב ליה אגרא דשקל לך דמא [שקל גללא] פדעיה אהו לדייני אמר מאי האי א"ל אגרא דנפק לי מינך הב ניהליה להאי דווי דידי בדקיימי קיימי. הכי אתנו בינייהו כל מאן דמזמין גברא לבי הלולא לשלחו גלימיה הוה ההיא הלולא [איקלע אליעזר להתם ולא יהבו ליה נהמא כי בעי למיסעד] אזל אליעזר עבד אברהם ויתיב אסיפא דכולהו אמרו ליה מאן אזמינך להכא אמר להדוא דיתיב את אזמנתן להכא אמר דלמא שמעי כי דאגא אומינתיה ומשלחו ליה מאניה דדהוא גברא שקל גלימיה ורהט לברא וכן עבד לכלהו עד דנפקי כלהו ואכלה איהו לסעודתא. הויא להו אפורייתא דהוו מגני עלה אורחי כי הוה אריך גייצי ליה נוץ מתחי ליה. אליעזר עבד אברהם איקלע להתם אמרו ליה קום גני אפורייא אמר להון נדרא נדרי מן יומא דמיתת אמא לא גנינא אפוריא. כי הוה מתרמי להו עניא יהבי ליה כל חד וחד דינרא וכתיב שמיה עליה ורפתא לא הוה ממטו ליה כי הוה מית אתי כל חד וחד ושקל דידיה. הויא ההיא רביתא דהוה קא מפקא רפתא לעניא בחצבא איגלאי מלתא שפיוה דובשא ואוקמוה על איגר שורא אתי (דבורי) [זיבורי] ואכלוה והיינו דכתיב ויאמר ה' זעקת סדום ועמורה כי רבה ואר' יהודה אמר רב על עסקי ריבה:

משנה מרגלים אין להם חלק לעה"ב שנא' וימותו האנשים מוציאי דבת הארץ רעה במגפה לפני ה' וימותו בעה"ז במגפה לעה"ב [דור המדבר אין להם חלק לעה"ב כו' שנא'] במדבר הזה יתמו גו' דברי ר"ע רבי אליעזר אומר עליהם הוא אומר אספו לי חסידי גו'] עדת קרח אין עתידין לעלות שנאמר ותכס עליהם הארץ בעה"ז ויאבדו מתוך הקהל לעה"ב דברי רבי עקיבא רבי אליעזר אומר עליהם אמר הכתוב ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל: **גמ'** ת"ר עדת קרח אין להם חלק לעה"ב שנא' ותכס עליהם הארץ בעה"ז ויאבדו מתוך הקהל לעה"ב דברי ר' עקיבא ר' יהודה בן בתירא אומר הרי הן באבדה המתבקשת שנא' תעיתי כשה אובד בקש עבדך כי מצותיך לא שכחתי. ויקח קרח אמר ריש לקיש שלקח מקח רע לעצמו. קרח שעשה (שנעשה) קרחה בישראל. בן יצהר בן שהרתיח עליו את כל העולם כצהרים. בן קהת בן שקהו שיני מולידיו. בן לוי בן שנעשה לויה בגיהנם וליתישב. נמי בן יעקב בן שעקב עצמו לגיהנם אמר רב שמואל בר יצחק יעקב בקש רחמים על עצמו שנא' בסודם אל תבא נפשי אלו מרגלים ובקהלם אל תחד כבודי זה עדת קרח. דתן ואבירם דתן שעבר על דת [אל] אבירם שאיבר לבבו מעשות תשובה. ואון שישב באנינות פלת שנעשו לו פלאות בן ראובן בן שראה והבין אמר רב און אשתו הצילתו אמרה ליה מאי נפקא לך מינה אי מר רבה אנת תלמידא ואי מר רבה אנת תלמידא אמר לה מה אעביד הואי בעצה ואשתבעי לי בהדייהו אמרה ליה ידענא דכולה

דיפוי וגללי דמא וכו': יהבה נידלית, ומכה מוה עד שפתח ה' מעונרס: עד דקדחה, עד שפתיח לו מ': דפרע, עבס לו פלגא כמו פרעונה משבצה פ"ה: דעבד במיא, עובר ברגליו במים: אמר ליה, דייגא לאליעזר מאי האי: אמר ליה, אליעזר אגרא דמהיתה לי דשקל לך דמא הב ליה לפסולה גבוה דשקל לי דמא וחזי דידי בדקיימי קיימי ליא ונולי בדקאי קאי ולא אמר ליה הדיין מי יתן פסיקה כמתחלה: הכי אתנו בהדייהו: כל מאן דמזמין (כל גברא) אושפיזא לבי הלולא: לשלחו לגלימיה, לפשוט את בגדי אותו האיש שהזמינו: (דיתיב גביה בסעודה) אזל אליעזר עבד אברהם ויתיב אסיפא דכולהו: הלך וישב בסוף כולם: אמרו ליה מאן אזמינך. להכא: אמר ליה, אליעזר למאן דיתיב גביה את אזמנתן להכא: שקל גלימיה, דיתיב גביה: ורהט לברא, קפיה מהירה שלא יפשטו אותו הנוקים שאליעזר אמר שהוא זימנו ולפלתו למחלה הלך ויש לו אלא הפני ואמר כמו כן וכן לכל אחד ואחד עד דאזלי כלהו ואכל אליעזר כל הסעודה: כי אריך גייצי ליה, כשאורח ארוך יותר מן המטה מקצצין אותו בסכין: נייצי, לשון נוץ כ"ש, ואם דגוץ נייצי ליה: מתחין ליה, עד דמשתברי איבריו: וכתיב שמיה עליה, כדי שיכיר כל אחד ואחד דינר שלו ויחזור ויטלנו: ורפתא לא ממטו ליה, הכתם ביניהם שלא יתנו לו פת כדי שימות ברעב וכשמת חוזר כל חד וחד ושקיל דינרא דידיה: רביתא, נערה: בחצבא, בתוך כד שלא כשמוללת לשאוב מים: שפיוה, טשו אותה: איגר שורא, על גג החומה: כי רבה, על עסקי ריבה:

מהרש"א ד' דייני הוו כו'. חשיב ד' דייני וכו' דייני דקאמר ולא ידענא מאי בקרותיהו ואולי שום לגיחם בקר והוא דהראשון לשון דינא קאמר דאינו לריך לבלס לו דמי וולדותו מכנגנגו שקר דלפעבר דמיעבריה כו' אבל הכי קאמר גבי פסיקת אזן התמור הכא כיכוליה כד כי' זהו שקר והוא דלגמולם אי אפשר שתלמח אזנו דהוא אחד מהאמי אברים שאינן חוזרין והג' דקאמר הב ליה אגרא דשקל לך דמא הוא דין מעוקם שהרי לא היה לריך לבך ולא שקל ליה בעוקום הלריך והד' דעבר בגיא ח' צד כהפוא סגם כו' זהו עוה ומפתם לבני עידו ובלא יעלו להם שומרים ובנים וכן הך דהוה להו פורייתא כו' כי מאריך כו'. וכי גנן מתחי כו' אינו אלא לעתם מהם שומרים ובנים וכן כי מתרמי להו עניים יהבו להו כל חד וחד דינרא כו' דהויתי הבדקה מנותכן אגמים אבל לדקה המייך לנכסים מנותכן להם ומזון דמקרבה הכייהא כדאמרינן בכתובות לא דלו ליתן לעני ומיהו על כך כמו שדמו הך ריבה לנויתה מבוכה על שהיתה מהנה לו מזמם. ומ"ש זעקת סדום וגו' כי רבה כו' על עסקי ריבה כו'. דהכו כן לפי פלשון זעקה היא בכ"ת מוני שנעשם מנו שלו ולא מוני שמשפה עול כמ"ש ויזעקו בני ישראל וגו' ומ"כ פי"ש גם הכא זעקת על קהים מן הריבה שנפשה עמה שלו וכן פי"ש הרמב"ן זעקת קהים וגו' זעקת עשוקים כו' ע"ש ונב"ד דרשו הבלעקתם לא כלומר אלא הבלעקתם ע דיבה של כערס כו' ע"ש וק"ל:

עין יעקב

[illegible]

דכולה כנישתא קדישתא נינהו דכתיב °כי כל העדה כלם קדושי' אמרה ליה תוב דאנא מצילנא לך אשקיתיה חמרא וארויתיה ואגניתיה גואי אותיבה על בבא *וסתרתי' למזיה כל דאתא חזייה הדר אדהכי והכי אבלעו להו:

רבי יהודה בן בתירא אומר. אלו ואבדו הרי הן כאבדה המתבקשת ובאים לעה"ב שכך אמר דוד על בני קרח תעיתי כשה אובד בקש עבדך הם אמרו כשה אובד ואתה ברחמיך תרצים בקש (לאחר) עבדך והביאם לעה"ב: מצותיך לא שכחתי. שקיימו כל מצותיך כדכתיב כי כל העדה כלם קדושים: מקח רע. התחיל בקטטה: שעשה קרחה בישראל. שנכנס: שהרתית. בסכנים: הקהה שיני מולידיו. שהכניסו אבותיו במעשיו הרעים: בקש רחמים על עצמו. שלא יהא נמנה עמהם: אלו מרגלים. דלא כתיב בן פלוני בן יעקב: שאיבר לבבו. חזק לבבו כמו אביר לב: שישב באנינות. שעשה תשובה על שהיה עמהם התחלה במלה: נעשו לו פלאות. שניצל מהם: ראה והבין. שאין מנהגם כשורה ופירש מהם: אי מר רבה. אם יגלה משה וי"מ אתה תלמיד ואם קרח יגלה אתה תלמיד מה לך בעדה זו: הואי (לי) בעצה. אני הייתי עמהם בעצה ונשבעתי להם שאם יקראוני אלך עמהם: דכולה כנישתא קדישין. כלם צנועים וקדושים ולא יכנסו אצלי אם אני פרועה: סתרה למזיה. סתרה וישבה על פתח הבית כל מי שהיה בא לקרוא ראה ראשה פרועה וחזר:

מהרש"א מרגלים כו'. דלאן לפרש כאן דלאשמועינן קרא באיו מיתה מתו דהיינו במגפה דא"כ ה"ל לאסוק במגפה לגיתה וימותו במגפה האנשים מוציאי דבת גו' והדכתיב במגפה בסוף המקרא אית לן לפרושי דמלתא אחריתי היא לגיותא עה"ב וק"ל: במדבר הזה יתמו גו'. בגמרא בברייתא מפרש במדבר הזה יתמו בעה"ז ושם ימותו בעה"ב כו' וא"כ הוא קשה מכין לו לומר דמהאי קרא דאין עומדין בדין דלעיל בדור המבול ובאנשי סדום בתר דיליף דאין להם חלק לעה"ב איצטריך קרא אחרינא דאין עומדין בדין ונ"ל לר"ע ל"ל קרא במרגלים דאין להם חלק לעה"ב דהא והאי לא עדיפי מכאל דור המדבר וי"ל דהוכאן למד רבי עקיבא דאין דור המדבר עומדין בדין דבהך מלתא גריעי מרגלים שעומדין בדין גם לדונם בעה"ב ולהעניסם ע"כ ודו"ק: אספו לי חסידי גו'. כדכתיב בדור המדבר זכרתי לך חסד נעוריך גו' כרתי בריתי עלי זבח כדכתיב במתן תורה ויקח משה את הדם ויזרוק על העם ויאמר הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם גו' וק"ל: שנאמר ותכס גו'. בגמרא בברייתא קאמר לה בלישנא דהכי דלעיל דאין להם חלק לעולם הבא ואפשר שדקדק כאן לומר אותם עתידה לעלות לכלול דאין עומדין בדין דהכי משמע קרא ויאבדו מתוך הקהל בדין דלעתיד לבא וק"ל: ה' ממית ומחיה מוריד שאול גו'. שתפלת חנה עליהם ע"פ מ"ש חז"ל שקרח ראה שלשלת יוחסין יוצא ממנו והוא הביא למחלוקתו ולא ידע כי בניו יעשו תשובה ומהם יצא שמואל כמלא שמואל היה סיבה ומחלוקת קרח עם משה ע"ש ולזה כשאמרה חנה על עצמה עד עקרה ילדה וגו' את אומרה ה' ממית ומחיה וגו' כיון שבריתך חנכתני שעקרה כמוני ילדה ז' ואלו הבנים הטעו את קרח והיא גרמה במקיו לכך אני מתפללת עליהם שאתה ממית ומחיה ואלו לא שנתה אותם שלא ירדו חיים בשאולה לתחות העולה אותן ואתה מוריד שאול ויעל וכדברי פי' כלי יקר וק"ל: ויקח וגו' א"ל שלקח מקח כו'. דלפי פשוטו כתחק רש"י בפי' החומש שלקח את עצמו לצד אחד וע"כ דרשו מיכים כי זה בעשרו לא עשה כדרך העשירים שקונים המקח היותר טוב אבל קרח לקח בעשרו מקח רע כמ"ש לקונן עושר שמור וגו' ומדאה לדרשא דרשו כל המקרא לדרשא ובן דרכם במדרשות לדרוש השמות כפי ענינו במקום ההוא. ואמר קרח שנעשה קרחה בישראל. ר"ל שמו כעשה קרחה בישראל שלא יקרא עוד אחד בשם זה כמ"ש ביומא ומדכתיב ושם רשעים ירקב ודקדק לומר בישראל דבבני עשו נמצא שם קרח באלופי עשו. ואמר בן יצהר שהרתיה כו'. שאש אחד הביא חמה וקלף על כל ישראל כמ"ש הבדלו מתוך העדה גו'. ואמר שהקהה שיני מולידיו. לענין המשנה והיחוס שהיו בני קהת היותר קדושים בכל ישראל. ואמר שנעשה לויה בגיהנם. דהיינו וירדו הם שאולה. ובן בן שעקב כו'. לגיהנם. ואמר בסודם אל תבא נפשי אלו מרגלים כו'. יש לדקדק מה ענין מרגלים לשבט לוי שהרי לא היה עם המרגלים משבט לוי ואם על שבט שמעון אומר קשה למה נקט יותר משאר י' שבטים אבל רש"י בחומש פי' בסודם אל תבא וגו' זו מעשה זמרי שנאמר בו נשיא בית אב לשמעוני ולא נאמר בן יעקב ואולי קבלה היה בידם שהמרגל משבט שמעון הוא היה בעל המעשה ביניהם. ואמר דתן שעבר על דת. כמ"ש רש"י למה תכה רעך עליו נאמר והנ' המוכה היה אבירם והיה לו לפרוש עצמו ממנו על שהכהו ואעפ"כ חיבר לבו ולעשות תשובה והיה ידו עמו בכל רשעו כמ"ש הם שהותירו מן המן. ואמר ואון. שנתחרט והיה מלמטר כאון ובי"ן כנשה בן פלאות שפי' מהם עכ"ל כאלו ופירושו שהוא מלשון הפרשה והבדלה כמו והפליתי ביום וגו' ועוד כאלו מלשון פלא ממש שהיה פלא בעיני כל על שניצל הוא. ואמר בן שראה והבין. ר"ל שראה בזה שאמרה לו אשתו והבין דברים כי נכונים הם: ואמרה ליה ידעא דכולה כנישתא כו'. דכתיב כי כל העדה כלם קדושים כו'. פרש"י לענין צניעות שלא יכנסו כשאני פרועה עכ"ל אבל לא הוזכר זה כאן עד לקונן ועוד אם היה א"ל כך לא ה"ל לאתקויי אמדא ויש לפרש לפי מה שא"ל מאי נפקא לך מינה אי מר רבה אתם סי' השיב בעלה אישתבעי בהדייהו שאני הוא כאחד מהם ואפשר שאני אהיה רבה וע"ז השיבה לו דידענא דכולה כנישתא קדישתא משום דכתיב כי כל העדה כו' ומי יימר דבתוך העדה כולה יפול הגורל עליך שתהיה רבה וא"כ מאי כ"מ אי מר רבה כו'. ואמר דאשקיתיה חמרא וארויתיה כו'. כדי שלא יעבור על שבועתו אם יקרא אותו גם מבחוץ. ואתתיה למזיה כו'. כדי שלא ילכו לתוך אהלו לכעון:

הגהה יעקב נקט רשעים על עליון. ואפשר משום שא שיש לדרוש לפירעמות לכך נקט רשעים וכו'. הרי"ף:

אתתיה דקרח אמרה ליה חזי מאי קעביד משה איהו הוה מלכא לאחוה שויא כהנא רבא לבני אחוהי שוינהו סגני דכהנא אי אתיא תרומה אמר תהוי לכהן אי אתו מעשר דשקליתו אתון אמר הבו חד מעשרי לכהן

עיון יעקב

פי' מר רבא אתם תלמידי וכו' ובקשה לך דלוגא יעשה קרח לראש כולם כהנים גדולים כולהו כמודה לזה אומרת ידענא דכולה כנישתא קדישא כולם שמשו בסיני אבי ולא יהיה לך ולא תרלום בבמר דינר לראש סוס אלאפי המחה כידו להרלום פלין כאן ירשם אחד אלהי אחר כרואי כמדי לכך רצוי להיות רק סגן אחר ודבר אחר לבור כרואי כמדרש וע"ל כיון שמא אשר שנשבע עמהם ול"ל דלא הרי כנשבע לגבל שמנוס לפי שמסדו למשה מתחם אים ול"ב מגום למלוק עליו על זה קאמר כי כל העדה כולם קדושים גדודים בן סטרום

לכהן ועוד דנייז ליה למזייהו ומיטלל לכו כי בופתא עינא יהב במזייכו אמר לה הא איהו נמי קא עביד אמרה ליה כיון דכולהו רבותא דידיה אמר איהו נמי °תמות נפשי עם פלשתים ועוד דקאמר לכו עבידתו תכלתא אי סיד תכלהא מצוה אפיק גלימיה דתכלתא בכינהו לכולהו מהיכתך היינו דכתיב °חכמות נשים בנתה ביתה זו אשתו של און בן פלת. ואולת בידיה תהרסנה זו אשתו של קרח:

מעשר. לישנא דשקליתא אתא אמר ספו חד מעשרה לכהן: נייז למזייכו. דכתיב והעבירו תער על כל בשרם ומשחק בכם כאילו אתם שוטים: בבופתא. רבי כמו בגמלא דסופתא דאמרן לעיל כגלגל סזה אתם תשובים בעיניו: עינא יהב. עין נתן בשערכם כדי שלא יהא בכם לורה כמותו: אמר לה. קרח איתו כני משה עצמו גילח כל שערו: כיון דכולא רבותא דידיה הוא. לית חושש אם גילח עצמו דקאמר לנפשיה תמות נפשי עם פלשתים אגזה שערי כמותם וזהו לי בכך שהם מקיימים אפי' מה שאני עושה לשחק אגזה עכשיו כמותם כדי להפיס דעתם: ועוד דקאמר לבו. עשו פתיל תכלת בדי כנפות הבגד ואי סיד הכלת תכלת מפני מה לא יאמר לעשות כל הבגד כולו תכלת: אפיק גלימא דתכלתא. קח לך בגדים של תכלת וכסינהו לכולהו ונתיעהד וככה נבני נבים סודרים אתה ותטרתך:

מהרש"א א"ל חזי מאי קעביד משה כו'. ר"לה לומר דמכפשים קעביד ולא כלטווה על כך ולא אמיא תרומה אמר כו' שלא נלטווה על כך ולא נלטווה משה רק על י' דברות שמשמע בסיני כמ"ש כי כל העדה כלם קדושים וכו' במדרש: ועוד דנייז למזייכו כו'. לפי שדרך האדם לקנסל בשערו וכתגנה בהשחתו כמ"ש לגבי כיד וזה ראיה לשחת בשער נאה שלך ע"כ אמרה כי אומר כן בתשחיתו בשער שלכם לגנות שלא תהיו נראין נאים וכשער כיד שהן כשתהן לבמים להת במקדם על האם תחת זבח השלמים אין אתם תשובין אבל שעריכם כשלכים שלא נקדם עכ"ז כגלגל סוס תחת רגלי בני אדם כי אין אתם חשובים בעיניו רק כגלגל סוס: כיון דכולהו רבותא דידיה כו'. ר"לה לומר כיון דכל התשיבות שלו הוא אין לו גנאי כל כך כמו גנות שלכם. ואמר תמות נפשי וגו'. כמו שמשמשון לא היה נחשב לו מותו לגבי מיתת פלשתים כך משה לא היה חושש על גנותו לגבי גנותם: ועוד דקאמר לבו עבידתו תכלתא כו'. מקשיבות פ' ז לפי ליות דרשו כן כדאיתא במדרש. ואמר והיינו דכתיב חכמת נשים גו' כו' ואולת בידיה תהרסנה זו אשתו כו'. כמ"ש ותבלע אותם ואת בתיהם וגו':

תנו רבנן °ויקומו לפני משה ואנשים מבני ישראל חמשים ומאתים מיוחדים שבעדה. קריאי מועד שהיו יודעים לעבר שנים ולקבוע חדשים. אנשי שם שהיה להם שם בכל העולם °וישמע משה ויפול על פניו מה שמועה שמע אמר ר' שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן שחשדוהו כאשת איש שנא' °ויקנאו למשה במחנה א"ר שמואל בר יצחק מלמד שכל אחד ואחד קנא את אשתו ממשה שנאמר °ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה. °ויקם משה וילך אל דתן ואבירם אמר ר"ל מכאן שאין מחזיקים במחלוקת דאמר רב כל המחזיק במחלוקת עובר בלאו שנא' °ולא יהיה כקרח וכעדתו רב אשי אמר ראוי ליצטרע כתיב הכא ביד משה לו וכתיב התם °ויאמר ה' לו עוד הבא נא ידך בחיקך א"ר יוסי כל החולק על מלכות בית דוד ראוי להכישו נחש. כתיב הכא °ויזבח אדוניהו צאן ובקר ומריא עם אבן הזוחלת וכתיב התם °עם חמת זוחלי עפר א"ר חסדא כל החולק על רבו כחולק על השכינה שנא' °בהצותם על ה'. וא"ר חמא בר חנינא כל העושה מריבה עם רבו כעושה עם השכינה שנא' °המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל את ה' אמר ר' חנינא בר פפא כל המתרעם על רבו כאילו מתרעם על השכינה שנאמר °לא עלינו תלונותיכם כי על ה'. א"ר אבהו כל המהרהר אחר רבו כאילו מהרהר אחר שכינה שנא' °וידבר העם באלהים ובמשה. °עושר שמור לבעליו לרעתו אמר ריש לקיש זה עושרו של קרח °ואת כל היקום אשר ברגליהם א"ר אלעזר זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו וא"ר לוי משוי שלש מאות פרדות לבנות היו מפתחות של בית גנזיו של קרח וכולהו אקלידא וקליפי דגילדא:

קנא לאשתו. אל תסתרי עם משה קני פיים התורה: ונטה לו מחוץ למחנה. יצא מתוך למחנה שלא יחשדוהו עוד: מכאן שאין מחזיקין במחלוקת. שמחל על כבודו והוא עצמו הלך לבקש מחלוקת: חולק על רבו. חולק על ישיבתו: אשר הצו על משה ועל אהרן בעדת קרח בהצותם על ה'. מעלה עליהם הכתוב כאילו היו חולקין כלפי שכינה: מריבה. תגר וקטטה לפשפש מגדו בדברים: מתרעם. אומר על רבו ששגג בו מדה כטעם ומדה אכורים: מהרהר. מחשב עליו דברים: אקלידי. מפתחות: קליפי. מנעולים: דגילדא. כולם המפתחות והמנעולים של עור היו ואעפ"כ היו בי מאות פרדות טעונים. לא תיגלי לשרך שקים המרלופין וכיסן של עור היו:

מהרש"א ואנשים מבני ישראל וגו' מיוחדים וכו'. דהלוי שהיו בני ישראל אבל אשמועינן קרא שהיו מובחרים ומיוחדים מתוך

עין יעקב

[illegible] וישלל לבו. [illegible] אפיק גלימא דתכלתא. [illegible] וישמע משה ויפול על פניו [illegible] אמר ר"ל [illegible] כל העושה מריבה [illegible] ואת כל היקום אשר ברגליהם [illegible] דלשרי

שמתוך בני ישראל בכמה מעלות בתורה ובחכמה הם שמפורש בקרא שהיו נשיאי עדה לאו משום נשיאי עדה של כל שבט ושבט שהם לא היו רק י"ב וכאן היה ר"ן אנשים אלא חשובי עדה היו ולזה אמר קריאי מועד שהיו יודעים כו'. דקריאי עדה משום כבר כתיב נשיאי עדה דהיינו חשיבותן לקרות להן לכל דבר אבל דרשו בו קריאי מועד משום דהיינו עיבור שנים כו' דבהן תלוי קביעות המועדים וע"כ כתיב מועד ולא עדה כדרך הכתוב בכל מקום. ואמר אנשי שם. הוא דבר מוסף על חשיבותן שהיו להן בבני ישראל גם בכל עולם היה להן שם בחשיבות ומעלה ואפשר דהיינו בעושר כמ"ש דקרח העבירן מכלו: וישמע משה וגו' מה שמועה שמע כ'. דאמר על מה שאמרו רב לכם וגו' ומדוע תתנשאו וגו' אמר שמשמע משם לא ה"ל להשמיע אהרן בדכתיב לעיל מיניה ויקהלו על משה ועל אהרן ויאמרו אליהם רב וגו' והל"ל וישמעו משה ואהרן ויפלו על פניהם וע"כ דרשו שמועה הואת למשה לחוד שחשדוהו באשת איש וכבר בארנו זה בפ"ק דב"ק בחידושינו שם לפי שפירש מן האשה ע"פ הדבור והיו ליצני הדור אומרים שאי אפשר ליעוד אשה לפרוש מן האשה ע"פ ודרשו כן מדכתיב ויקנאו למשה במחנה דמשמע כ"ז שהיה במחנה קנאו לנשותיהם עד שנטה אהלו מחוץ למחנה הוא ויפול על פניו מאונס כיקיפא כמו שת"י: ויקם משה וילך גו' מכאן שאין מחזיקים ס'. דמשום דעד סוף לא מעל אהלי האנשים הרשעים וגו' לא הוה אילטריך ליכך אלא שהיה אפשר ע"י שלוחו אבל גם אחר שא"ל הקב"ה למשה העלו מסביב למשכן קרח דתן ואבירם וגו' הלך משה בעצמו אליהם לדבר עמם. דברי רצוי אולי ישובו עוד ומכאן שאין ס': כל המחזיק בו' שנאי ולא יהיה כקרח וגו'. דאחר שכתב למען אשר לא יקרב איש זר וגו' ע"כ ולא יהיה כקרח ס' הוא עכן אחר דהיינו שלא יחזיק במחלוקת כמו שעשה קרח ועדתו: ראוי להצטרע כתיב הבא ביד משה וגו'. ומפורש בפרש"י בחומש בחולקים על הכהונה כימי דלו על קרח ומאי ביד משה ולא כתיב אל משה רמז לחולקים על הכהונה כו' ע"ש: כל החולק על מלכות בית דוד ישנאי ויזבח אדוניהו צאן וגו'. ואע"ג דאדוניהו כמי מבית דוד הוא כיון דכבר נתן דוד המלוכה לשלמה כמ"ש אתה נשבעת בה' אלהים וגו' שלמה בנך ימלוך וגו' מקרי שפיר חולק על מלכות בית דוד. ועכין ראוי להכישו נחש. כמ"ש שהנחש היה מלך בחיות ונתקנא באדם שיותר חשוב ממנו וע"י כך נתקלל כן המתקנא במלכות בית דוד וחולק עליו וע"כ ראוי להכישו כחש הוא ספנת כמדתו ומ"ש ההולק על רבו כו'. פרש"י על ישיבתו כו' והיינו מקרח שהיה חולק על סדרה של משה ובכללו על תורתו של משה כדאמרי' לעיל: ומריבה עם רבו כו'. פרש"י הגר וקשמה כו' דהא כתיב בהך עניינא ולמה הבאתם את קהל ה' אל המדבר הזה למות גו' אין זה מקרי מריבה אלא תרעומות ועד"ז ודאי לא נענשו משה ואהרן אלא על שהיו מרים עמהם כשאמר להם המן הסלע הזה נוציא וגו' שהיו ישראל מתקוטטים וא"ל מה לכם מלוות סלע תוליאו לנו מים לכך א"ל המורים כו' כפרש"י בחומש אשר ע"י קטטה זו נענשו משה ואהרן כדברי המפרשים: המתרעם על רבו כו'. כפרש"י סירש מהא עמו' ועדת לכוריות והיינו שהתרעמו מתלוננים מי יתן מותינו ביד ס' וגו' בשבתינו על סיר הבשר באכלינו לחם וגו' אשר ע"ז השיב משה ונחנו מה לא עלינו וגו' ר"ל הם שאתם מתלוננים עלינו כמ"ש וילונו כל העדה וגו' על משה וגו' ואין אתם חושבים אבל הוו יודעים כי לא עליו חוי כ"א על ה' כי המתרעם על רבו כמתרעם על השכינה: וכל המהרהר אחר רבו ס'. כפרש"י מהרהר ומחפש עליו דברים דהיינו דבר מוסף דהתרעומות היינו דבר שנחסר לו מתוך מה שהיה לו ומקודם כמו שכתבתי לעיל אבל הרהור הוא המבקש יותר ממה שצריך לו כדכתיב ביה בשאלת קרח אחר שהיה להם מן ונפשנו קלה בלחם הקלוקל ולכך נענשו כאן יותר כי ההרהור הוא דבר נוסף על התרעומות ודומיהם היה נשיכת נחש כמ"ש לעיל דהמבקש ומתקנא ביותר ממה שראוי לו ראוי לנשכו נחש: עושר שמור כו' זה עושרו של קרח. לפי שעושר זה של יוסף הלך ממנו הוא שמור וגנוז למובח לצדיקים בעה"ב כדמסיק קאמר דזה שהלך ממנו לקרח היה שמור וממון לו מאוצרו של יוסף לרעה לו בעה"ב כדאמרינן לעיל עדת קרח אין להם חלק לעה"ב שע"י עושרו נתקנא להיות ראוי למעלות משה ואהרן וגביו: ואת כל היקום וגו' זה ממונו של אדם כו'. בפ' עקב כתיב גבי דתן ואבירם אחר שכתב ותבלעם ואת בתיהם ואת אהליהם כתיב ואת כל היקום אשר ברגליהם דהייט דבר נוסף שהוא עושר וממון שלהם שבשביל זה סומכו לחלוק עם משה ונסמך זה כאן שהעושר ג"כ מעושרו של קרח כמ"ש ויקח קרח וגו' שלקחו בממון ובפי' ע"ש גרסי' בתלמוד ואת כל היקום וגו' והוא ר"ח אדנעיל וכמ"ש ודו"ק: ג' מאות פרדות לבנות ס'. מפרש"ס בפרק ע"פ לאו דוקא נקט ג' מאות אלא דכן דרך התלמוד ומיהו הא דנקט דלבנות היו משמע דדוקא נקט ואפשר משום דמכת פרדה לבנה קשה כמ"ש בפ"ק דחולין לכך היה משאו על פרדות לבנות שלא יצא אחר לגנוב בחותן מרלופים של עור ולגנוב ממון שיהיה ירא ממכתן

הר"ן מה שמועה שמע וכו'. והמכם תמלם כמה"ר פ"א כומא ז"ל פירש עם מאמר חז"ל טוטו אשה חסר לב כל המקנא מרה ליפטת מנגה כאילו בא על אשת איש מפנים נפשו כמשה מאמר ואם אין תתכי בא ואל יענבה להתנהג ועם זה פירש שחשדוהו מה"ה שהוא עושה סדרים כדי ליתגות ממנה. לדבריו קשה פיס כל אחד קינא לאשתו. ובלמ"ד עם מה דקי"ל אין אשת איש מתייחדת עם איש אי אלא בזמן שאשתו עמו או אשה אי עם ב' בני אדם כשרים וחזקה ונאמה עליו שפירש מאשתו וכתיב ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה והיה כל מבקש ה' יצא וגו' ומעמים רבות תמאנה הנשים הנתאות לאהלו ובזה חשדוהו באשת כיון שאין אשתו עמו וכל אי קינא לאשתו בהליכתה אל אהל מועד אל המס ופלילה למרעיה שהקורת העידה עליו שם כל מבקש ה' יצא אל אהל מועד ומניין לים ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל הרי כאן ב' אנשים ויכולה להמיסד:

בראשית מה **א"ר** (חנא) [חמא] בר חנינא ג' מטמוניות הטמין יוסף במצרים א' נגלתה לקרח ואחד נגלתה לאנטונינוס בן אסוירוס ואחד גנוזה לצדיקים לעתיד לבא. ואמר ר' יוחנן קרח לא מן הבלועין ולא מן השרופים לא מן הבלועים דכתיב ואת כל האדם אשר לקרח ולא קרח במדבר טז
ולא מן השרופים דכתיב באכל האש את חמשי' ומאתי' איש ולא קרח. שם כו במתניתא תנא קרח מן הבלועים ומן השרופים מן הבלועים דכתיב ותבלע אותם ואת קרח. שם
מן השרופי' דכתיב ואש יצאה מאת ה' ותאכל את החמשים ומאתים איש וקרח בהדייהו: שם יז

לא מן הבלועים ולא מן השרופים. אלא במגפה מת. ולא קרח. דחמשים ומאתים היו לבד קרח דכתיב חמשים ומאתים מחתות

עין יעקב

דלאמרינן לעיל עושר שמור לבעליו לרעתו זה עושרו של קרח שבאה כשבעים לבך נבלעו גם הוותו: שלישית המטמוניות הטמין יוסף. הלא ג"כ באה דלעיל כי בלין היותי [illegible] [illegible] קרח [illegible] אחר נגלה לאנטונינוס [illegible] [illegible] קרח לא מן הבלועים ולא מן השרופים.

מחתות ואשה ואהרן אים מחתתו: מן הבלועים ומן השרופים הוה. שנשרפה נשמתו וגוף קיים ואח״כ נתגלגל עד מקום הבלועים ונבלע דכתיב ותבלע אותם ואת קרח עמהם. ור״י דאמר לא מן הבלועים ולא מן השרופים דריש ליה להאי ואת קרח לאחריו ואת קרח במות העדה במגפה: וקרח בהדייהו. דכתיב ותאכל את חמשים ומאתים ולא לרבות קרח עמהם כך שמעתי. ולוה דעפרשי וקרח בהדייהו מדכתיב מקריבי הקטרת וקרח מעקריבי הקטרת הוה דכתיב חמשים ומאתים עמהות ואתה ואהרן איש מחתתו:

מהרש״א שלשה מטמוניות הטמין יוסף כו׳. כדאמרינן בפרק ע״פ דיוסף ליקט כל כסף וזהב שבעולם שנאמר וילקט יוסף את כל הכסף הנמצא וגו׳ ע״ש ומקיים נתגלה קרח ויצא יוסף את הכסף ביתה פרעה דמשמע ביתה מקום פנימיי שהיה לו והיה קבלה בידם שעשה שלשה מטמוניות והיינו דאמרינן התם דישראל העלוהו ממצרים וכו׳ והיה מונח עד רחבעם בא שישק וכו׳ פלוגתא להדיא וק״ל: לא מן הבלועים כו׳ דכתיב ואת כל האדם אשר לקרח ולא ס׳. כב״ל הוא מאחר הר״ן אים לא חלקו רק על כהונה של אהרן כדכתיב איש מחתתו ר״ן מחתות ואתה ואהרן אבל דתן ואבירם חלקו גם על מעלות משה כי לא היו בכלל מקריבי הקטורת ולכך הר״ן אים לא נענשו רק בשריפת נשמה וגוף קיים על ידי מקריבי קטרת שהריח הוא דבר שהנשמה נהנה ממנו אבל דתן ואבירם חטאו בכל גופם ומאודם וע״כ נבלעו בכל מכל כל והשתא למ״ד קרח עצמו לא מן השרופין ולא מן הבלועים היה כי לא חטא כ״כ בטעם כדאמרינן סרחה שלשלת יוחסין שבאה ממש ולכך לא נענש בכל זה אלא שמת במגפה בעבור שהוליא דבה על משה ואהרן כמו שמתו המרגלים במגפה על שהוליאו דבה על א״י ומ״ד שהיה מן הבלועים ומן השרופים לפי שהוא היה בעל המעשה וחטא הרבים תלוי בו ובמדרש תנחומא ולמה נענש ב׳ דינין שאיט נשרף ולא נבלע היו הבלועים מתרעמים כו׳ ע״ש באורך: וקרח בהדייהו. פרש״י מדכתיב ותאכל וגו׳ וקרח מעקריבי. הקטורת כוה דכתיב כו׳ לכאורה קשה דאדרבא כיון דע״כ קרח מקריב קטרת היה נצלה הר״ן אים כדמייתי ר״ן מחתות ואתה ואהרן אים מחתתו ולגבי שרופים לא הזכיר רק הר״ן אים משמע דקרח לא היה מן השרופים ויש ליישב דה״ק דילמד קחוס מן המפורש כיון דמאתים וחמשים אים נשרפו משום שהיו מקריבי קטורת קרח נמי נשרף שהיה גם כן מקריב קטורת וק״ל:

חדושים מהשרפים״א והסיא דאמרינן התם כו׳ ופלוגתא דהכא. וי״ל דלא פליגי דכל כסף כו׳ יוסף לקטו והוא עשה ג׳ מטמוניות ושם פתגים עלוי ומונח עד רחבעם:

רגמו תהלים [illegible] אמר רבא מאי דכתיב °שמש ירח עמד זבולה לאור חציך יהלכו מלמד שעלו שמש וירח לזבול אמרו לפניו רבש״ע אם אתה עושה דין לבן עמרם נצא ואם לאו לא נצא עד שזרק בהם חצים אמר להם בכבודי לא מחיתם בכבוד בשר ודם מחיתם והאידנא לא נפקי עד במדבר ט״ז דמחו להו. דרש רבא מ״ד °ואם בריאה יברא ה׳ ופצתה האדמה את פיה אמר משה לפני הקב״ה אם בריאה ניהנם מוטב ואם לאו יברא ה׳ למאי אילימא למיברי קהלת א׳ ממש והא °אין כל חדש תחת השמש אלא לקרובי פתחא במדבר כ״ו °ובני קרח לא מתו תנא משום רבי אמרו מקום נתבצר פרק הקבורה ונה״ם

לדם בגיהנם וישבו עליו ואמרו שירה אמר רבה בר בר חנה זימנא חדא הוה קאזילנא באורחא אמ׳ לי ההוא טייעא תא ואחוי לך בלועי דקרח וכו׳: פי׳ כ״ב אגדת בה

שמש ירח עמד זבולה. לעיל מיניה כתיב תנקע ארץ בשעה כלן המאמר בקיעת הארץ שנבלעו בקרקע שמש וירח עלו לאותו רקיע שהמו זבול ואמרו להקב״ה אם אי אתה עושה דין לבן עמרם מקרח ועדתו: לא נצא. ואור לעולם: בכבודי לא מחיתם. שהרי בכל יום מלכי מזרח ומערב בשעה שמניחים כתריהם בראשם ומשתחוים לחמה: והאידנא לא נפקי עד דמחו להו. שכך גזר עליהם המקום כך שמעתי: ל״א והאידנא לא נפקי מאחר שראו שהקפיד הקב״ה [על] שלא מיחו לכבודו עד דמחו להו לא נפקו שמחו לכבוד המקום על בני אדם שמשתחוים לשמש ולירח: אין כל חדש תחת השמש. ואי גיהנם לא איברי עד השתא שפיר הוה ליה חדש. לקרובי פתחא. שיקרב פתחה של גיהנם ותפתח הארץ במקום ההם: נתבצר. מלשון עיר בצורה התקין להם הקב״ה מקום גבוה שלא שעמיקו כל כך בגיהנם ולא מתו:

זה המאמר לרבא על פסוק שמש ירח עמד זבולה כתוב גם כן במסכת נדרים פרק אין בין המודר והביאו רשב״א ז״ל בספר פי׳ ההגדות הסכר. ע״ש אגדה ג״כ ומצא כל דברי הרשב״א באריכות:

מהרש״א ובני קרח לא מתו כו׳ מקום נתבצר להם בגיהנם כו׳. לא לו לומר כן דמדכתיב ותבלע אותם וגומר ואת כל האדם אשר לקרח אפי׳ למ״ד ולא קרח בניו ודאי בכלל כל האדם הם שגם הן מן הבלועים היו אלא אחר שהרהרו תשובה בלבם נתבצר להם מקום גבוה בגיהנם ויצאו שם כפרש״י באותם: וישאמרו שירה. הוא בתהלים פ״ח שיר מזמור לבני קרח למנצח על מחלת לענות וגו׳ וחיי לשאול הגיעו נחשבתי עם יורדי בור וגו׳ שהכי בשאול וגו׳ שכל הענין מדבר שהתפללו ליגאל מתוך הבליעה ואמרו בג׳ לשונות שיר ומזמור למנצח כנד שלשה בני קרח ועל מחלת שמחל להם הקב״ה ומזמור מ״ע אמרו על קרח אביהם הבוטחים על חילם וברוב עשרם יתהללו וגו׳:

פיסקא דור המדבר אין להם חלק לעה״ב. ת״ר דור המדבר אין להם חלק לעה״ב שנא׳ °במדבר הזה יתמו ושם ימותו יתמו בעה״ז ושם ימותו לעה״ב ואומר °אשר נשבעתי באפי אם יבואון אל מנוחתי דברי ר׳ עקיבא ר׳ אליעזר אומר באין הם לעולם הבא שנא׳ °אספו לי חסידי כורתי בריתי עלי זבח אלא מה אני מקיים אשר נשבעתי באפי [באפי] נשבעתי וחוזרני בי רבי יהושע בן קרחה אומר לא נאמר פסוק זה אלא כנגד דורות הבאים אספו לי חסידי אלו צדיקים שבכל דור ודור כורתי בריתי אלו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמן לתוך כבשן האש עלי זבח אלו ר׳ עקיבא וחביריו שמסרו עצמן לשחיטה על דברי תורה רבי שמעון בן מנסיא אומר באים הם לעה״ב שנא׳ °ופדויי ה׳ ישובון ובאו ציון ברנה. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן שבקיה רבי עקיבא לחסידותיה שנאמר °הלוך וקראת באזני ירושלים לאמר זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך

Margin notes: שם ע״ב; במדבר י״ד; תהלים צ״ה; שם נ; תהלים; ושם; בסנהדרין; ישעיה לה; ירמיה ב

עין יעקב

בית הבחירה: ג״כ במעוד לו זכות שמשה עלה ממנו כי קרח והבא אבא מ״ש: אם אתה עושה דין לבן עמרם כו׳. עיין במהרש״א דנדרים ד׳ ל״ט ע״ש: דור המדבר אין להם חלק לעה״ב: ועי׳.

כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה [ומה אחרים באים בזכותן הם עצמן לא כל שכן]:

באפי לא גרסינן: ואומר. לעיל מייתי קרא ארבעים שנה אקוט בדור דהיינו דור המדבר: כורתי בריתי עלי זבח. והיינו דור המדבר שכרתו ברית של מקום עלי זבחים ושלמים דכתיב ויזבחו זבחים שלמים וכתיב ויזרוק על העם ויאמר הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם: נשבעתי והחזרני בי. והיינו אשר נשבעתי באפי מפני כעסי נשבעתי ומתחרט אני: אלו חנניה מישאל ועזריה. שמסרו עצמן למיתה בשביל בריתו של מקום: ופדויי ה'. אלו דור המדבר שנפדו ממצרים: שבקיה ר' עקיבא לחסידותיה. שהיה רגיל ללמד את ישראל והשתא מחייב להו דאמר לעיל דור המדבר אין להם חלק לעוה"ב לקמן מפרש מאי חסידותיה: שנא' הלוך וקראת. כלומר שהרי היה יכול לדרוש שיש להם חלק לעוה"ב דכתיב הלוך וקראת וגו':

מהרש"א דור המדבר אין להם חלק לעה"ב כו' אשר נשבעתי באפי אם יבואון אל מנוחתי כו'. לפי פשטיה מנוחתי היא ירושלים ובה"מ כמו זאת מנוחתי עדי עד גו' אבל הדרש ימחן זה דלא שייך שבועה בזה דגם בני הארץ לא זכו לכך עד ימי דוד ושלמה ולכך דרשוהו מלשון מנוחה לעה"ב שהיא המנוחה האמיתית: אספו לי חסידי וגו'. היינו דור המדבר שנאמר בהו זכרתי לך חסד נעוריך וגו' כדלקמן והיינו אספו לי חסידי דמיתת לדיקים אינו אלא אסיפה בעלמא שיעמדו לעה"ב וק"ל: אלא נגד דורות הבאים אספו כו' עלי זבח ר"ע ס'. ויהיה מלת אספו קאי לגי' אלו שזכר אספו לי חסידי הן לדיקים שבכל דור כו' כדאמרי' הקיבוץ ואסיפה טוב להם ולעולם ולרשעים רע להם ולעולם ואספו כורתי בריתי וכן חנניה מישאל ועזריה מתוך שהיו ג' לדיקים לקיבוץ לא שלטה בהן האש כמו ששלטה ביהושע בן יהולדק כ"ג שהיה יחיד כדאמרי' לעיל ואספו עלי זבח הן ר"ע וחביריו מתוך שהיו מאספים אסיפות ברבים לתורה נהרגו על קידוש השם כמו שמלינו בר"ע ובר"י בן בבא ור"ח בן תרדיון וק"ל: שבקיה כו' זכרתי לך חסד וגו'. ומכתמא על אתי מדבר בשון ומגלים קאמר הכי לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה דהיינו שלא בא מעולם לחיי אבל בני ארץ אע"ג שהיה בהם פחות מבני עשרים בגזרת מרגלים והלא גם כן במדבר שלשים ושמונה שנים מ"מ לא זכו לבא לארץ זרועה בארץ ישראל וק"ל:

הריי"ף ואומר. לריך לדקדק מאי ואומר ואפשר דמאי דכתיב יאמר ומה ואמר ימותו כפל הענין במקום שבועה דהן אם שבועה ולפמ"ש לזה הביא ואמר אשר נשבעתי באפי וכו'. ויש להקשות דילמא מאי דכתיב נשבעתי באפי אם יבואון אל מנוחתי הוא על חיי ויל כיון דקי"ל מנוחה הוא ירושלים וא"כ איך הוא אומר אשר נשבעתי באפי אם יבואון אל מנוחתי דהיינו ירושלים והלא בכל גבול חיי לא נכנסו כי כולם מתו במדבר לכך דרשו דהאי מנוחתי עה"ב: נשבעתי ואחזרני בי. נראה שכוונת האי דיש אם כמו אשר דהיל"ל נשבעתי באפי לא יבואון ומדכתיב אם יבואון למוכח הוי שהשבועה היתה באפי ולפיכך אם יבואון: אלו חנניה מישאל ועזריה. יש קצת תימה דאטו חנניה וחביריו אינם בכלל הצדיקים שבכל דור ודור ואפשר לפי שהיה מקום לומר שחנניה וחביריו נתחייבו בנפשם [illegible]ן שלא היה שם עון אלא אנדרטי: שנאמר הלוך וקראת וגו'. פרש"י ש[illegible] יכול לדרוש שיש להם חלק לעוה"ב דכתיב הלוך וקראת וגו' יש לדקדק דלמאי איצטריך להביא האי קרא הלא האם שכתובים שלמעלה

אספו לי חסידי וקרא דוסחיי. ה' יהונתן ויל דלכולהו איכא למדרש דילמא אספו לי חסידי לא נאמר אלא כנגד דורות הבאים וקרא ופדויי ה' יהונתן הוא על גאולת מצרים שיהונתן ומנה ליה שיבוא לעה"ב ולכן שניא האי קרא זכרתי לך חסד נעוריך וגו':

[משנה] עשרת השבטים אינם עתידין לחזור שנא' וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה מה היום הולך ואינו חוזר אף הם הולכים ואינם חוזרים דברי רבי עקיבא ר' אליעזר אומר כיום הזה מה היום מאפיל ומאיר אף הם שאפילה להם [כך] עתידה להאיר עליהם: רפא ס"ס דברים כט

גמ' תנו רבנן עשרת השבטים (אינם עתידים לחזור) [אין להם חלק לעה"ב] שנא' ויתשם ה' מעל אדמתם בעה"ז וישליכם אל ארץ אחרת לעה"ב דברי ר' עקיבא ר' שמעון בן יהודה איש כפר עכו אומר משום ר"ש אם מעשיהם כהיום הזה אינם חוזרים ואם לאו חוזרים רבי אומר באים הם לעה"ב שנא' ביום ההוא יתקע בשופר גדול וגו' אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן שבקיה רבי עקיבא לחסידותיה שנא' הלוך וקראת את (כל) הדברים האלה צפונה ואמרת שובה משובה ישראל נאם ה' ולא אפיל פני בכם כי חסיד אני נאם ה' ולא אטור לעולם מאי חסידותיה דתניא קטני בני רשעי ישראל אין באין לעה"ב שנאמ' כי הנה היום בא בוער כתנור והיו כל זדים וכל עושי רשעה קש ולהט אותם היום הבא אמר ה' צבאות אשר לא ישאיר להם שורש וענף שרש בעה"ז וענף לעה"ב דברי רבן גמליאל רבי עקיבא אומר באים הם לעה"ב שנאמר שומר פתאים ה' שכן קורין בכרכי הים לינוקא פתיא ואומר גודו אילנא וחבלוהו ברם עיקר שרשוהי בארעא שבוקו ואלא מה אני מקיים לא יעזוב להם שורש וענף שלא יניח להם לא מצוה ולא שיורי מצוה. דבר אחר שורש זו נשמה וענף זה הגוף. אבל קטני בני רשעי עכו"ם ד"ה אין באין לעה"ב. ור"ג נפקא ליה ומתאבד כל זכר למו: ס"ס דברים כט | ישעיה כז | ירמיה ג | מלאכי ג | תהלים קטז | דניאל ד | ישעיה כו

עשרת השבטים. שהגלם סנחריב שנאמר וינחם בחלח ובחבור נהרי גוזן וערי מדי: אין עתידין לחזור. ממקום שגלו והא דאמרינן בגמרא דירמיה החזירן לא שהחזירן כולם אלא מקלתם החזיר: שנאמר וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה. שכן גזר הקב"ה שכיון שעזבים את תורתו הוא מגלה אותם כיום הזה: מה היום מאפיל. בבקר אפל ובלהרים מאיר אף כאן בערב אפל והולך ולמחרתו מאיר אף עשרת השבטים (אין) עתידים לחזור להיות להם חלק לעוה"ב לא בגבייהם ובני בניהם קאמר אלא אותם שגלו הם עלמם אין להם חלק לעוה"ב שרשעים גמורים הם אבל בניהם ודורות הבאים זכים והכן מיר: וישליכם אל ארץ אחרת. משמע שיהיו כולם גולין במקום אחד אל ארץ אחרת והיינו עשרת השבטים שהגלם סנחריב והושיבם במקום אחד כדאמרינן שהוליכם למדינת אפריקא אבל שני השבטים לא גלו למקום אחד אלא נתפזרו בכל הארצות ועליהם הוא אומר אפריקם להם ואקבצם.

ס"ג

עין יעקב

ולפי זה מביא שמתגלים שלמן אין להם חלק לעוה"ב שהם כמתחילים שלא יפה רבו בנן שן ושלמיהו בניהם: לכתך אחרי במדבר. לאמר זכרתי לך חסד נעוריך ומ"ש שאין להם חלק לעה"ב ק"ל דהאי כלומן שהיו פחות מבן עשרים ויותר מבן ששים שעליהם. לא נגזרה גזירה בכלל מראי' בבי"ב פ"ט: וישליכם אל ארץ אחרת לעה"ב. כמו שיש שפרש"י דהיינו עשרת השבטים שהושיבם במקום אחד אבל שני שבטים נתפזרו בכל הארצות ועליהם אומר אפריקם להם ואקבצם ...

פי' מסתברא עשרת השבטים אין עתידין לחזור: **ת"ר עשרת השבטים אין להם חלק לעה"ב.** היינו ליגמת האמ"ה שלא יקבלם משיח עם שאר גליות לפי שקשה גאלתם וכו' כדאמרן לעיל כי מאו שום סי' ונדבר הזה נענשו מרגלים: **רבי שמעון אומר.** אלא כהיום הזה לומר לך אם מעשיהם כהיום הזה לא יהא להם חלק לעה"ב: **ואם לאו.** שיחזרו בתשובה יחזו גם הם מגלות רש להם חלק לעה"ב: **האובדים בארץ אשור.** אלו עשרת השבטים והנדחים בארץ מצרים אלו דור המדבר וכן לבה תוספתא ולא שמעתי עוד: **שובה משובה.** שכל ישראל עתידין לחזור: **קטני בני וכו'.** רשעים עלמן פשיטא דאין להם חלק לעה"ב כדאמרינן בפרק בתרא דכתובות רפאים בל יקומו מי שמרפה עלמו מדברי תורה אבל בנים שלהם קטנים ולא חטאו פליגי בהו: **שורש וענף.** אלו בנים קטנים שלהם: **שורש בעה"ז.** שימותו כפלים וענף לעה"ב שאע"פ שאבותיהם היו רשעים הם לא חטאו: **עיקר שרשוהי בארעא שביקו.** אלו הבנים קטנים בחנ"פ שאנות אין להם חלק תקנה יש להם: **שלא יניח לדם.** הקב"ה: **לא מצוה ולא שיורי מצוה.** לא מצות תורה ולא מצות קלה הכל יהא מעביר ומשלם שכרם לאלתר כדי לטורדן מן העולם: **זו נשמה.** שמעמדת הגוף כשורש שמעמיד האילן: **אבל קטני בני רשעי עכו"ם.** דווקא קאמר רשעי דאילו חסידי אוה"ע פליגי בה ואיכא למ"ד הן עלמן באין ואיכא למ"ד אין באין כדאמרן לעיל (דף קה) (אריא) ישובו רשעים לשאולה כל גוים שכחי אלהים מכאן שאין להם חלק [לעה"ב] א"ל רבי יהושע וכי נאמר בכל גוים והלא לא נאמר אלא כל הגוים שכחי אלהים הא אין שכחי אלהים יש להם חלק [לעה"ב]: הי"נ. אבל קטני רשעי עכו"ם דברי הכל אין באין: **מיתאבד כל זכר למו נפקא ליה.** כלומר לאכא דברייתא והאי דנפקא ליה ר"ג ס"ל דהאי שורש וענף מיבעי ליה למר כדאית ליה ומר כדאית ליה:

מהרש"א מה היום הולך ואינו חוזר כו'. כי היום והזמן אינו חוזר לעולם אף על פי שיש לפרש על פי מ"ש בפרק מי שהיה דגלגל חוזר והמזלות קבועים ומלת כיום נאמר בכ"מ על אורו של יום דהיינו חמה כמו כי הנה היום בא בוער וגו' ומ"ש שהיום דהיינו החמה אינו חוזר אלא הגלגל הוא חוזר. **ומ"ד מה היום מאפיל ומאיר כו'.** דהיינו היום בכלל דאפלה קודם לאור דכתיב ויהי ערב ויהי בוקר וכן וחושך על פני תהום וגו' ויאמר אלהים יהי אור וגו' וק"ל: **ויתשם ה' מעל אדמתם בעה"ז וישליכם וגו'.** במתניתין דייק לה ר"ע מכיום הזה אבל הכא דייק לה מכפל הענין וכיום הזה יתפרש עפי כפשטו ר"ל כיום הזה דהיינו בעה"ז כמשם מעל אדמתם כך ישליכם לארץ אחרת בעה"ב. **ומ"ד אם מעשיהם כהיום הזה כו'.** ס"ל דע"י תשובה חוזרין כר"א דס"ל הכי בפירקין לעיל א"נ דוקא בי' שבטים ס"ל הכי דאין חוזרין אלא בתשובה וד"ק: **באין הן לעה"ב שנאמר ביום ההוא יתקע וגו' האובדים בארץ אשור.** היינו עשרת שבטים שהגלם מלך אשור כמפורש בספר מלכים אבל גלות יהודה ובנימין הגלם מלך בבל לארץ בבל: **משובה ישראל וגו'.** הרבה נביאות עתידות נאמרו ע"ש ישראל אבל בהאי קרא מוכח בהדיא דעם י' שבטים מדבר דכתיב לעיל מיניה תשובה ישראל וגו' בגדה יהודה אחותה וגו': **קטני בני רשעי ישראל כו' שנא' הנה היום בא בוער וגו'.** עיין פרש"י ונראה עוד דמשמע ליה דקרא איירי גם בקטנים שהם עלמם רשעים ג"כ דלפי מאי דכתיב לעיל מיניה ושבתם וראיתם בין לדיק לרשע וגו' הנ"ל והיו כל זדים וכל עושי רשעה קש וגו' אבל קרא גם בקטנים איירי הגם דלא שייך בהו רשע כיון דאינן בר דעת מ"מ עושי רשעה מיקרי: **באין לעוה"ב שנא' שומר פתאים ה' כו'.** דהיינו ששומר אותם מלהט יום הבא דכל תהוי מזמור בזרדי ועולי גיהנם איירי כדאמרי' בפ"ק דר"ה הפכה ועליהם אמר דוד אהבתי כי ישמע ה' וגו' דלותי ולי יהושיע וגו' ע"ש וד"ק:
אבל קטני בני רשעי עכו"ם ד"ה אין באין לעה"ב כו'. י"ל דמשמע דר"ע נמי מודה בקטני בני רשעי עכו"ם דאין באין לעה"ב וקשה דהא האי קרא דאייתי ר"ע לעיל גבי עיקר שרשוהי בארעא שביקו דמיניה משמע דבאין לעה"ב ברשעי עכו"ם הוא דכתיב בספר דניאל גבי נ"נ ואפשר שהראו לו כן בחלום דאין לך חלום בלא בו דברים בטלים ומ"מ כיון דהראו לו כן בחלום יש לנו לומר דכך הוא המדה בקטני רשעי בני ישראל דאין מראין לאדם בחלום דבר שאינו כלל ומייתי מקטני בני רשעי עכו"ם ותאבד כל זכר כמו דהאי קרא איירי בעה"ב דרישא דקרא מתים בל יחיו רפאים בל יקומו וגו' ותאבד כל זכר למו:

הרי"ף עשרת השבטים אינם עתידין לחזור. פרש"י ממקום שגלו וקשה הילך פרש"י בדברי ר"א עשרת השבטים עתידים לחזור להיות להם חלק לעה"ב. ועוד מה שכתב בספר עין יעקב בדברי ר"א אף עשרת השבטים אין עתידין לחזור להיות להם חלק לעה"ב. הנה ר"א אמר עתיד להאיר להם והילך משום דאין להם חלק לעה"ב ואפשר דמשום הכי גרס כך מפני דמפרש אח"כ לא בניהם ובני בניהם קאמר כי הם עלמם אין להם חלק לעה"ב והגלעיד לקיים גירסת רש"י בגמרא ויאלי תיבת ילא בניהם הוא טעות שהדפיס דהוי ראשי תיבות ליסנא אחרינא והכי קאמר באים לעה"ב כולם משמע ליסנא אחרינא בניהם כי אלא הם עלמן אין להם חלק לעה"ב. גם נ"ל אף דאמר ר"ע אין עתידין לחזור ממקום שגלו אבל לעה"ב אמר ר"א עתיד לחזור להיות להם חלק לעה"ב: רש"י בגדים החוזרים בארץ אמור אלו עשרת השבטים כו' ועיין ולא שמעתי עוד. אין בזה הבנה כלל נ"ל שטעות שמדפים הוא ר"ל ולי"ם ראשי תיבות ילקוטות יאמרים שמעתי עוד כלומר שמעתי עוד פירושים בזה הספקתי רק משום דלא ישר בעיניו ולא רלה לכתוב:

איתמר קטן מאימתי בא לעה"ב ר' חייא ור' שמעון ברבי חד אמר משעה שנולד וחד אמר
תהלים משעה שסיפר מאן דאמר משעה שנולד שנא' °יבואו
כב ויגידו צדקתו לעם נולד כי עשה ומאן דאמר משעה
שם שסיפר דכתיב °זרע יעבדנו יסופר לה' לדור. איתמר
רבינא אמר משעה שנזרע דכתיב זרע יעבדנו. רב נחמן
שם פח בר יצחק אמר משעה שנימול דכתיב °עני אני וגוע
מנוער נשאתי אימיך אפונה. תנא משום רבי מאיר
ישעיה כו משעה שיאמר אמן שנא' °פתחו שערים ויבא גוי צדיק
שומר אמונים אל תקרי שומר אמונים אלא שאומר
דף קיא אמן *מאי אמן אמר רבי חנינא אל מלך נאמן:

זרע יעבדנו יסופר לה' לדור. זרע המספר יעבדנו לה' לדור ודור פירוש לו רחים: **משעה שנזרע.** משעה שנקלט הזרע במעי אמו אפי' נפילה אמו ומתה יש לו חלק לעתיד דכתיב זרע יעבדנו והכי אמרינן בכתובות בפרק בתרא נבלתי יקומון לרבות נפלים: **עני אני וגוע מנוער.** אע"פ שעני אני גויעתי חשובה [גויעה] ורלוי לומר עליו ויגוע ויאסף כלומר שזוכה אני לעתיד לבא כלדיקים שנא'

עין יעקב

ויאלך אבל העידים אבל איתם שתשובתם כיתקום לי' אינו מועיל תשובה ותיך בבעל התודיים ולכן וישליכם תמר י' לומר שאין עשרת השבטים כשלבלה גו ע"ש: חד אמר משעה [illegible]

שנאי בכן נרעה ומאימת מסעה שאני מכה אימיך ומחדך אשונה מתגלגלת ומכוסה עלי והיינו עילם (שנכבר) [כנגשה] שאמ מתמורים מאימת של הקב"ה: אפיגה. לשון אוסן: מאי אמן. כשעונין על ברכה אמן היאך משמע קבלת יראת שמים: (אמן) אל מלך נאמן. בנוטריקון כמאמין עליו הקב"ה:

מהרש"א משעה שניטול כו'. עיין פי' רש"י פירושו רחוק והא הכא נגיעה לחור כתיבה וזו ויתה הפנים כדאמרינן פ"ק דב"ב מדכתיב נגיעה בחור המנעול וע"כ נראה דה"פ עני אכי נגוע מכועד מעת שאני כנמר מומי אני אכי נגע כמיתת רפאים שאין להם חלק לעה"ב עד שנמלאתי אימיך שהיא המילה שאדם טמא נגיעו או הפוכה כאופן בגלגל מחילות להיות חי בעה"ב כמ"ש בגלתי יקומון לרבות כתנים: משעה שאומר אמן כו'. עיין פרש"י ונראה לפרש הכא לפי מבינו כי אלת אמן בכ"מ על קיום הדבר ואמיתתו וכמ"ש בנזיר גדול העונה אמן יותר מן המברך כו' וזה סקנן בדבורו על שום ברכה מלה זו לקיים ולאמת הדבר זוכה לפתוח לו שערי ג"ע ועה"ב ולזה אחר שומר אמונים בלשון רבים כי מלינו בספר תהלים בכל מלה זו אמן ואמן דהיינו רמז לאמת הדבר בעה"ז ובעה"ב ע"כ אמר ומאי אמן שאומרים אמן אחד על שום ברכה מאי משמע קיום הדבר בעה"ז ובעה"ב ואמר אל מלך נאמן דהיינו אל בעה"ז ומלך לדון לכל באי עולם ביום הדין בעה"ב ונאמן הוא לשלם שכר ועונש לכל איש כדרכיו ועוד יפורש פרק כל כתבי. ע"ש:

הרי"ף אל תקרי שומר אמונים. נראה שהוקשה לו דלא שייך שומרים אלא אים אמונים או שומין אמונה או מנקם אמונה ועוד כיון דכתיב גוי צדיק בפירות שהוא איש אמונות דאם אין בו אמונה אינו צדיק והא דכתיב אמונים מלך פי הוא שהקב"ה מלך לאים אמונים אבל לא ינדק באדם לומר שומר אמונים לזה אל תקרי שומר אמונים אלא שאומר אמן:

רש"ס ישעיה ה לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק אמר ריש לקיש למי שמשייר אפי' חק אחד אמר [ליה] רבי יוחנן לא ניחא למרייהו דאמרת עלייהו הכי אלא זכריה יג אפילו לא (עשה) [למד] אלא חק אחד. והיה בכל הארץ נאם ה' פי שנים בה יכרתו ויגועו והשלישיה יותר בה אמר ריש לקיש שלישי של שם א"ל רבי יוחנן לא ניחא. ליה למרייהו דאמרת עלייהו הכי אלא אפילו ירמיה ג שלישי של נח כי אנכי בעלתי בכם ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה אמר ריש לקיש דברים ככתבן א"ל ר' יוחנן לא ניחא ליה למרייהו דאמרת עלייהו הכי אלא אחד מעיר מזכה כל העיר כולה ושנים ממשפחה מזכין כל המשפחה כולה יתיב רב כהנא קמיה דרב ויתיב וקאמר דברים ככתבן אמר ליה רב לא ניחא ליה למרייהו דאמרת להו הכי אלא אחד מעיר מזכה כל העיר ושנים ממשפחה מזכין כל המשפחה חזייה דהוה איוב כח קא חייף רישיה וסליק ויתיב קמיה דרב א"ל לא תמצא בארץ החיים א"ל מילט קא לייטת לי א"ל קרא קאמינא לא תמצא תורה במי שמחיה עצמו עליה תנא ר' סימאי שמות ו שם אומר נאמר ולקחתי אתכם לי לעם ונאמר והבאתי אתכם מקיש יציאתן ממצרים לביאתן לארץ מה ביאתן לארץ שנים משישים רבוא אף יציאתן ממצרים שנים משישים רבוא. אמר רבא וכן לימות המשיח שנאמר הושע ב וענתה שמה כימי נעוריה וכיום עלותה מארץ מצרים:

למי שמשייר אפילו חק אחד. מלשמור כיון נביהנם: לא ניחא למרייהו. אין הקב"ה רוצה שיהא כן את ישראל כל כך לכף חובה: פי שנים בה יכרתו. ויגועו והשלישית יותר בה: אמר ריש לקיש שלישי של שם. משני חלקים של כל העולם יסוו נכרתים וחלק שלישי יותר בה ואי זה חלק שלישי כל שלישים שיש לעולם אנו מעלמים שמנח נפרדו כל העולם ושלשה בנים היו לו ושני שלים בניו שם ושלישי של שם הוא ארפכשד כדכתיב בני שם עילם ואשור וארפכשד ולוד וארם ומקחנות בזרעו של ארפכשד יוסיה עמרים הואיל וישראל יצאו ממנו ושלישי של ארפכשד שהוא שלישי של שם שהוא שלישי של נח יותר וכל העולם יכרת ולדברי ריש לקיש מעלמו ישראל מהם מעין ביותר משארפכשד יצאו ישראל כדקחשיב (בנראשים) [בפרשת נח] ארפכשד הוליד את שלח ושלח הוליד את עבר ועבר הוליד את פלג עד אברהם ובחלתה מחלק לשלשה חלקים זרעו של ארפכשד כגון בני ישראל וישמעאל שהם בני אברהם ובני לוט ובני סרן וכן שאר האומות שיצאו ממנו לגי חלקים שמה ישראל יהיו מחנין וקרובים להיות כמבר מולם ולא יגיעו כל זרע ארפכשד להיות פי שנים הנא אם כן ישראל מבלימן חנם או תלים ומגלות ישראל מתמעטין בתוך פי שנים: לא ניחא ליה למרייהו. לשקב"ה שלחה ממעט אותם כ"כ אלא אפי' שלישי של נח כלומר [מכל בני נח דסיים] מכל העולם כולו יותר השלישי ומקתמאה אותו חלק השלישי שישראל בו יהיה שארית ואם אין ישראל מזוכין כ"כ להיות אחד מכלבם שבעולם יהיו הגרים וחסידי אוה"ע נהשלים לשלים ואם הם מחנים להיות יותר מחלק השלישי יתמעטו קלת וע"מ לר' יוחנן אין ישראל מתמעטין כ"כ כמו לדברי ר"ש בן לקיש: דברים ככתבן ירמי' ג שלא ישתיירו אלא אחד מעיר ושנים ממשפחה: ולקחתי אחד מעיר. בשביל חסיד אחד שיש בעיר אקח כל העיר כולה: חזייה רב לרב כהנא: דקא חייף רייש"ה. חופף אתו ומעדן בעלמו בשעת שפים לו נלמוד תורה: לא תמצא בארץ החיים. משמע שתקללו לא תגא לעה"ב: נאמר. בפרשה וארא ולקחתי אתכם לי לעם וכתיב בתריה והבאתי אתכם אל הארץ: מה ביאתן לארץ שנים משישים רבוא. שלא נשתיירו משבים רבוא שיצאו ממצרים אלא שני אנשים יהושע וכלב כדאמרי' בב"ק בפרק יש נוחלין לא נגזרה גזרה לא בפחות מעשרים ולא ביותר מששים שנה בסנך מתי בשים רבוא שנמנו במדבר לא אחשוב לא פחות מבן עשרים ולא יותר מבן ששים בנה וגו': אף יציאתן ממצרים שנים משישים רבוא. כמשל בשים רבוא שהיו במצרים לא נשתייר מהם אלא שנים בלבד והיהם שנים של ששים רבוא עם נשים רבואות שיצאו אי ומששים רבוא שהיו בהם והשאר מתו כולם במכת ימי אפילה שלא ימי מליים הלוים במפלתן של ישראל: וכן לימות המשיח. שלא ינאלו מכל ששים רבוא אלא שנים: ועניה שמה כימי נעוריה וכיום עלותה מארץ מצרים. שניים ושפלים יהיו כימי עלותם מארץ מצרים:

מהרש"א אר"ל למי שמשייר כו' אלא למי שלא למד אפי' חק

הגה"ה היותום של בית רבן: אמר ריש לקיש למי שמשייר אפי' חק א'. ואין זה סותר לאמרי דאמר ר"ש בן לקיש שפושעי ישראל שמלאי' מלות כרימון אין אור של גיהנם שולטת בהן דודאי יורדין לגיהנם כיון שמשייר חק אחד אלא שאין האור שולט בהם: אפי' לא עשה אלא חק אחד. וביאורו כעירובין דף י"ט דאי פושעי ישראל אינו מניחו אבותיהם בגיהנם ומעלה

חק אחד כו'. כן הוא בילקוט. ולכאורה לפי משמעות קשה לר"ל וכי משום עבירה אחת נופל בגיהנם ולר"י נמי וכי מצוה אחת מצלת האדם מן הגיהנם ונראה לפרש ע"פ הירושלמי דרש ר"ע לבן הרחיבה וגו' לבלי חק לבלי חקים אין כתיב כאן אלא לבלי חק למי שאין בידו מצוה א' מכריעו לכף זכות הוא הדין לעוה"ב אבל בעוה"ז אפילו תתקצ"ט מלאכים כו' הוא מעולה מכל מלוה. שאדם עושה קונה לו פרקליט אחד וכן בעבירה קונה לו קטיגור אחד וקאמר דבעוה"ב הדין הוא דין אמת ובמחציו זכאי ובמחציו חייב צריך מצוה אחד מכריעו לכף זכות מה שאין כן בעוה"ז שאי אפשר לאדם שיהיה נידון במחציו זכאי ומחציו חייב אלא אפילו אם יהיה מליץ אחד מני אלף דהיינו אפילו מצוה אחד אם אין לו עבירות יזכה לעוה"ב והשתא יש לפרש במשנתין דר"ש לקיש קאמר למי שמשייר כו' דהיינו מי שמחציו זכאי ומחציו חייב ומצוה אחד מכריעו ומשייר אח"כ מצוה אחד יפול בשאול הגיהנם והיינו כדדרש ר"ע. וא"ל ר"י **לא ניחא ליה למרייהו דלימא הכי**. אפילו בדין עוה"ב אלא אפילו לא למד אלא חק א' אותה מצוה אחת היא לו לפרקליט להצילו מגיהנם: **שלישי של שם** כו'. ופרש"י לדברי ר"ל כמלאו ישראל מתמעטין כו' ע"ש ולולי פירושו נראה דודאי גם הנשארים מן הגויים המכפרים שנתם כמ"ש אח"כ והבאתי את השלישית באש ובחנתים וגו' ולא יותר מכלם בין מישראל בין מנכרי אה"נ אלא שלישית של שם וא"ל ר"י לא ניחא למרייהו דישראל והנכרי אה"נ ליתא להו חכי שיתמעטו כ"כ וקי"ל: **אחד מעיר ושנים ממשפחה** אר"ל דברים כבתבן. לשיטתו שיתמעטו ישראל ור"י לשיטתו שלא יתמעטו: **אבל אחד מעיר** מזכה כו'. כמ"ש באברהם שבשבילו נכללת עיר לומר ושנים מזכין ומי' כמ"ש במשה ואהרן שבשבילם נבחרו כל שבט לוי לעם קדוש: **לא תמצא בארץ** וגו'. לעיל מיניה כתיב והחכמה מאין תמצא וגו' ואמר כי לא תמצא בארץ החיים והוא מקום שווקים למצוא בו תענוגי עולם כמ"ש בארצות החיים זה מקום שווקים והיינו דקאמר במי שממית עצמו עליה: **שנאמר וענתה כימי נעוריה** וגו'. כלומר שיתמעטו בגלות כמו שנתמעטו בימי נעוריה דהיינו הליכותם במדבר שלא נכנסו רק שנים מהם כלב ויהושע. וכן וביום עלותה וגו'. ואולי שאלו הני' שנשארו שהם כלב מיהודה ויהושע מאפרים הוא רומז על הני' לעתיד משיח בן דוד מיהודה משיח בן יוסף מאפרים:

הרי"ף למי שמשייר אפי' חק אחד. יש לתת טעם לר"ל כי מי ומי קיים כל התורה ואפשר דקאמר למי שלא קיים חק המילה דכתיב גם ויעמידה ליעקב לחק והתם המילה ששקולה ככל המצות ונדון לגיהנם ור' יוחנן אמר לא ניחא למרייהו לומר שבשביל סיור המילה והוא קיים שאר התורה שיהיה בגיהנם אלא אפילו כו'. אחד מעיר מזכה לכל העיר. ותימה איך אחד לתקן על משפחה שהוא מעט מעיר צריך שנים. וצריך לומר דהכי קאמר אחד מתקן על העיר וגם על בני משפחתו היושבים בעירו שכולם הם בכלל בני העיר אבל אם יש מבני משפחתו בעיר אחרת אינו מתקן זכותו על זה אמנם אם הם שני צדיקים בעיר אחד או זכות האחד מספיק לכל בני עירו וזכות הצדיק השני מגין על המשפחה אשר הם בעיר אחרת: נאמר ולקחתי אתכם לי לעם וכו'. צריך לגמור אם דרשה הוא דומה להיקשא הי"ל כתיב והוצאתי אתכם וכתיב והצלתי אתכם מקיש יציאתם ממצרים לביאתם אבל בפסוק ולקחתי אתכם לי לעם אין כאן יציאת מצרים כדי להקיש יציאתם לביאתם אפשר לומר בחוזק דעיקר היקש הזה הוא מכח קושיא שנאמר בתחלה ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים והדר כתיב והבאתי אתכם והוי קודם הי"ל והבאתי אתכם אל הארץ והדר ולקחתי אתכם לי לעם וגו' לפי שאינו מתקיים והייתי לכם לאלהים אלא אחר כניסתם לארץ שכל הדר בארץ ישראל יש לו אלוה והדר בחוצה לארץ כמי שאין לו אלוה ולזה אמר משיכה את המקרא להקיש יציאתם לביאתם וכו':

תניא [אמר] ר' אליעזר ברי' יוסי (אומר) פעם אחת רסד
נכנסתי לאלכסנדריא של מצרים ומצאתי זקן שם
אחד ואמר לי בא ואראך מה עשו אבותי לאבותיך מהם טבעו בים מהם הרגו בחרב מהם מעכו בבנין ועל דבר
שמות ה זה נענש משה רבינו שנא' ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה א"ל הקב"ה חבל על דאבדין ולא משתכחין הרבה פעמים נגליתי לאברהם יצחק ויעקב באל שדי ולא הרהרו על מדותי ולא אמרו לי מה שמך
בראשית יג אמרתי לאברהם קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה
שם כג כי לך אתננה בקש מקום לקבור את שרה ולא מצא עד שקנה בארבע מאות שקל כסף ולא הרהר על מדותי
שם כו ואמרתי ליצחק גור בארץ הזאת ואהיה עמך ואברכך בקשו עבדיו מים לשתות ולא מצאו עד שעשה מריבה
שם שנא' ויריבו רועי גרר עם רועי יצחק לאמר לנו המים ולא

עין יעקב

[illegible]

שם יג **ולא הרהר אחר מדותי אמרתי ליעקב הארץ אשר אתה** שוכב עליה לך אתננה בקש מקום לנטוע אהלו ולא מצא עד שקנה במאה קשיטה ולא הרהר אחר מדותי ולא אמרו לי מה שמך ואתה אמרת לי מה שמך בתחל'
שמות ה ועכשיו אתה אומר לי והצל לא הצלת את עמך עתה תראה אשר אעשה לפרעה במלחמת פרעה אתה רואה ואי אתה רואה במלחמת ל"א מלכים:

מעכו בבנין. היו נוכן אותם במקום לבנים: **ועל דבר זה נענש משה רבינו.** שכשראה שנעשה לישראל כך התחיל להרהר ולהרהר לפני הקב"ה אמר משה לפני הקב"ה ומאז באתי וגו': **אי"ל חבל על דאבדין ולא משתכחין.** הספד גדול יש על חסידים שאבדו ואיני יכול למצוא אחרים חסידים כמותם שאין אתה כאברהם יצחק ויעקב שלא הרהרו אחר מדותי: **אל שדי.** שאמרתי לו אני אל שדי פרה ורבה וגו' אני אל שדי התהלך לפני והיה תמים והייתי מבטיחו שכל ארץ ישראל לו ולבניו ולא אמרו מה שמך כמו ששאלת אתה: **בתחלה אמרת לי מה שמך.** ועכשיו הרהרת על מדותי ואמרת והצל לא הצלת את עמך: **לנטוע אהלו.** כמו ויטע אהלי אפדנו ולשון נטיעה שייך באהל: **עתה תראה.** הפעם תראה נפלאות שאני עושה להם:

מהרש"א בא ואראך מה עשו אבותי לאבותיך וגו'. נראה דודאי שלא היה יכול להראות לו עתה מה שכבר נעשו מהם כו' באופן שהיה קודם זה כמה שנים אבל אפשר שהראה לו אזן ספר זכרונות שלהם שיש לכל מלכות ספר זכרונות בכל שנעשו מקדם: **ועד"ז נענש משה שנאמר ומאז באתי כו'.** נראה דלא קאי אמהם שנענו בזה דגזירת המלכה ליאור כבר היה קודם שנולד משה אלא דומהם שהרגו בחרב ומהם שנענו כו' אפשר שהיה אחרי שליחותו של משה וקאי שפיר עלייהו ועד"ז נענש משה וכו' אמנם מתוך הכתובים נראה שלא הכביד פרעה בשום דבר על ישראל אחר שליחותו של משה אלא שלא נתן להם תבן ותוכן הלבנים יתנו ועלה קאי כל הענין ויראו שוטרי וגו' ויאמרו ירא ה' וגו' ויאמר למה הרעות וגו' ומאז באתי וגו' ואולי י"ל על זה נענש משה כו' לא קאי אלא אמהם מעכו בבנין ולא להם לומר כן ממלאת לבנים ומלבניכם שהוא מלשון בנים כדאמרינן בעלמא לבנים לבני בנים שא"ל פרעה תבן לא יתן להם ואעפ"כ תוכן לבנים אתם כי יתנו בניהם במקומן בתוכו ומספר גרשון הלבנים כדאמרינן באגדה שא"ל משה להקב"ה למה הרעות וגו' ועכשיו שאין לבנים משימין בניהם של ישראל בבנין א"ל הקב"ה קוצים כו' ונראה עוד דקאי נמי אמהם הרגו בחרב מנה שאמר בענין לתת חרב בידם להרגנו כי עד היום ההוא היה דן אותם במים לפי שכבר נשבע שלא יביא מבול לעולם אבל בחרב לא היה דן אותם כמ"ש אם כדוכם בחרב הרי חרבו שלופה בידו אבל ע"י שליחותו של משה הוכבד עליהם העבודה לכופם במכת חרב כמ"ש לתת חרב בידם וגו' וה"ק משה למה זה שלחתני וגו' שאפשר שע"י שאני הייתי השליח גרם הדבר לפי שכבד הרגתי מצרי בחרב הם כתפני' עצמם לנגדי כנרדפים ובזה אני נותן להם פתחון פה לתת חרב בידם להרגני: **הרבה פעמים כו' באל שדי ולא הרהרו על מדותי ולא א"ל מה שמך כו' ואתה אמרת לי מה שמך ועכשיו אתה אומר והצל לא הצלת וגו'.** למדו לומר שהוכיחו על דברים הללו מתחלת פ' שלמעה הסמוך לכאן שא"ל הקב"ה ואראה וגו' באל שדי ושמי ה' וגו' וגם הקימותי את בריתי לתת וגו' כמפורש בש"ר ע"ש וכן פרש"י בחומש אלא שרש"י בחומש כתב קרא דלמה הרעות במקום שהזכיר כאן קרא ומאז באתי לדבר וגו' ואין לחוש אלא דנקט תחלת הענין של דברי משה וכן בסוגיא דילן נקט תלמודא בתחלה מכאמר ומאז באתי לדבר וגומר וסיים בסוף בקרא דהצל לא הצלת וגו' אבל הרא"ם לא כ"כ ע"ש ומתוך שמעתין מוכח כמ"ש דענינא אחד הוא ויש לדקדק לפי פרש"י בחומש דלמה הרעות וגו' היה ג"כ הרהור הא אמרינן פרק נגמר הדין ועשיר יענה עזות זה יהושע כו' אילימא מהכא למה העברת העביר משה נמי מימר אמר למה הרעות וגו' וי"ל דודאי שהיתה לשון היהור משמע אלא ה"ק דאם כקרא יהושע ועשיר יענה וגו' בשביל דבור זה א"כ משה נמי אמר הכי ואמאי כקרא תחנונים ידבר וגו' מוכח לשון תחנונה דלמה הרעות וגו' הרהור משמע ועיין בש"ר ועיין בזה ברא"ם ובביאורי מהרי"ן וכתב רש"י בפירוש החומש ואין מדרש זה מתיישב אחר המקרא כו'. עכ"ל ע"ש באורך ועיין בפירוש דבריו בעקידה ובחזקוני ובר"ם ועיין בזה תשובת הרמב"ן והרא"ם טען עליו ע"ש ואין להאריך בדבריהם ונ"ל לקיים דברי המאמר ע"פ דברי הרמב"ן לפי שהבטחה שהיא בשם הגדול היא יותר גדולה מהבטחה שהיא בשמות אחרים ולאבות ג"כ שלש לפעמים בשם הגדול באברהם בברית בין הבתרים וביעקב במראה הסלם אלא שלפעמים לא נגלה להם רק באל שדי ועכ"ז לא הרהרו אחר מדותי ולא אמרו לי מה שמך. הוא אמר דכמה פעמי' שגליתי להם רק באל שדי ולא שאלו ממני להבטיחם בשם הגדול ולא הרהרו אחרי מדותי כשלא נתקיימה ההבטחה להם בעצמם להבטיחם בשם הגדול אבל האמינו כי שיתקיים ההבטחה לדורותם ואתה שאלת להבטיחך בשם הגדול ואעפ"כ הרהרת אחר מדותי כשלא נתקיימה ההבטחה מיד ואמרת למה הרעות וגו' ויתיישב לפי"ז שלא הוכיחו הש"י מיד כששאל ואמר מה שמך וגו' שלא הוכיחו רק על ההרהור שעכשיו אחר שהבטיחו כבר בשם הגדול היה לו להאמין ולא להרהר ולומר למה הרעות וגו' וכ"כ מדברי התנחומא שלא הוכיחו כלל על שא"ל מה שמך וגו' דאיתא שם שאמר לאדם לקרות השם באותיותיו תדע לך שלא גילה אותו לאבות ולמה גילה אותו למשה על שהלך לגאול ישראל כו' ובתר הכי מייתי דרשה דהכא שהוכיחו על שהרהר אחר מדותיו ושאלה שפיר כמשך וגם אני שמעתי וגומר שהיא תוספת הוכחה למשה ומאמר שגם ראית שאני שמעתי נאקת וגו' כדי לקיים הבטחה אבותיהם שלא היה רק באל שדי והיה לך ליפא קיו שהבטחתי לך בשם הגדול ולא היה לך להרהר ולומר למה הרעות וגומר כן נראה לקיים דברי הרמב"ן ויצאו דברי הדרש על נכון עיין שם: **אמרתי לאברהם קום התהלך בארץ לארכה וגו'.** יראה דכמה קראי בפרשת לך לך דלקמיה מהאי קרא דהיה בהו בשורת הארץ משום דהנהו קראי קרובים לפרש כפשוטו שנתבשר אברהם שנתנה הארץ לזרעו והם יקנו אותה בחזקה מה שלא היה אברהם יכול לעשות כן אבל מהאי קרא התהלך בארץ לארכה וגו' דגמרי מינה פרק המוכר פירות שנקנית הקרקע לאברהם בהילוך באורך ורוחב היה אפשר לאברהם להרהר כשבקש מקום לקבור כו' ואע"ג דהיא אחר אינו קונה כל הקרקע בהילוך אורך רק הדרך משום חביבותו דאברהם קנה כל ארץ ישראל כדאמר שם וכן בילחק גור בארץ הזאת וגו' אליו נאמרה הבטחה זו ואעפ"כ לא הרהר כשגירש אותו

אותו אבימלך וא"ל לך מעמנו וכן ביעקב הארץ אשר אתה שוכב עליה וגו' שקיפל לו הקב"ה כל א"י תחתיו. וקנה אותה כדאמרי' פרק ג"ה ואעפ"כ לא הרהר כשבקש מקום לנטוע אהלו בא"י: במלחמת פרעה אתה רואה ואי אתה רואה במלחמת ל"א כו'. כתב הרא"ם אין זה סותר מאמר יען לא האמנתם בי וגו' דמשמע דעלה אותו חטא היו מביאין את ישראל לארץ כי יתכן כי י"ל שלא ידע בנבואתו רק שלא יכנס בה כמו שכתיב כי ולפיכך שיתף עצמו עמהם ואמר שמעו נא המורים וגו' וההיא דס"ל כי עכ"ל והאריך ע"ש והדברים דחוקים שיהיה משה ככנס לא"י ויהושע תלמידו יהיה מכניס בחיי משה ואין המלכות נוגעת בחברתה' ואין אלו אלא דברי נביאות שלא ידע משה בנבואתו רק שלא יכניסם כמו שכתיב וההיא דס"ל לא משמע כדבריו ועל כן נראה דודאי ידע משה שנגזר עליו שלא יכנס לארץ אבל חשב משה שאפשר לבטל הגזרה בתפלה שלא היה בדאותו. גזרה שבועה אבל גזרה מי מריבה היה בו גם דין שיש עמו שבועה כפרש"י בפרשת חקת לכן לא תביאו וגו' בשבועה כמו לכן נשבעתי כו' עכ"ל ע"ש וכדאיתא פ"ק דר"ה והשתא דטעמים אלו שנתן שיתף עצמו עמהם א"ש דקודם מי מריבה חשב משה לבטל הגזירה וכתב הרא"ם עוד לשיטתו והא דתביאמו ותטעמו שכתבנא שלא יכנס לארץ ואפילו קודם גזירה ההיא בנבואה ואינו יודע מה נבואה עכ"ל ודאי דהכי מוקמינן האי קרא בפרק יש נוחלין אבל אין הפי' כמו שחשב הרא"ם דהתם לאו משה קאמר דנבואה ואינו יודע מה נבואה דמשה ודאי ידע בנבואה שלא יכנס לארץ אבל משום דכל בני ישראל אמרו השירה ואמרו תביאמו ותטעמו ולא אמרו תביאנו ותטענו שהיו מתנבאין ואינן יודעין מה קאמרי על גזירת מרגלים שלא יכנסו לארץ והכי משמע ליפנא דתלמודא מתנבאין כו' וכ"ה בהדיא במכילתין וכפירוש רשב"ם בהדיא התם ודו"ק:

רפה ° ויִמהר משה ויקוד ארצה וישתחו מה ראה משה ר' חנינא בן (גמליאל) [גמלא] אמר ארך אפי ראה ורבנן אמרי אמת ראה תניא כמאן דאמר ארך אפים ראה דתניא כשעלה משה למרום מצאו להקב"ה שיושב וכותב ארך אפים אמר לפניו רבש"ע ארך אפי לצדיקים א"ל אף לרשעים אמר לפניו רשעים יאבדו א"ל השתא חזית דמיבעי לך כשחטאו ישראל א"ל לא כך אמרת לי ארך אפים לצדיקים *אמר לפניו רבש"ע ולא כך אמרת לי אף לרשעים והיינו דכתיב ° ועתה יגדל נא כח ה' כאשר דברת לאמר רבי חגי הוה סליק ואזיל בדרגא דבי רבה בר שילא שמעיה לההוא ינוקא דאמר ° עדותיך נאמנו מאד לביתך נאוה קדש ה' לאורך ימים וסמיך ליה ° תפלה למשה וגו' אמר שמע מינה ארך אפים ראה:

מה ראה. על איזה מדה של י"ג מדות ראה והשתחוה: אמת ראה. ראה במדותיו שנקרא אמת ונתיירא שכחטיאו ישראל כליה אם שוא דן אותם בדין גמור ותיסר להתפלל עליהם שלא יהא דן אותם לפי מעשיהם: הי"ג תניא כמ"ד ארך אפים ראה דתניא כשעלה משה למרום וכו' אמר לו רשעים יאבדו ולא יהיה לך ארך אפים עליהם: א"ל. הקב"ה לא אמרת ארך אפים לצדיקים ולא לרשעים: אמר לפניו וכו'. והשתא מסתברא כמ"ד ארך אפים ראה שכיון שראה מדה זו בהקב"ה שהוא ארך אפים אף לרשעים שוחה: ה' לאורך ימים. היינו מדה ארך אפים ועליה אמר משה עדותיך נאמנו מאד שראה אותו בחורב ופסוק זה משה רבינו עליו השלום אמרו דכתיב לעיל מיניה תפלה למשה איש האלהים:

מהרש"א משה ויקוד גו' מה ראה משה כו'. דמשמע לא שהשתדל משה להשתחוות על ידי קריאת המדות שמשמע מלפניו ובודאי ידע כבר מדותיו יתברך אבל עתה נתעורר יותר בא' מהי"ג מדות ופליגי מר אמר ארך אפים כדמסיק ומר אמר אמת כפרש"י כי זו המדה מעבדת בריאת האדם כמ"ש אמת אומר אל יברא שכלו שקר: וכותב ארך אפים א"ל רבש"ע ארך אפים לצדיקים כו'. בפרק שתי פסין ובפרק סוף פנה אמרינן ארך אפים ולא כתיב ארך אף ארך אפים לצדיקים ולרשעים לפי זה הי"ל למשה למימר ארך אף לצדיקים וי"ל לפי דעת משה דאין ארך אף לרשעים משה נמי ס"ק לה בלשון קושיא מאי ארך אפים בלשון רבים לצדיקים והשיב לו הקב"ה לצדיקים ולרשעים וכתבו התוס' פרק שתי פסין אפים שחוקות מאריך לצדיקים עד לעתיד ועוונות לרשעים מאחר פורענות עד לעוה"ב וגם זה לטובה שיש להם שהות לחזור בתשובה כדמשמע בחלק דהוי מני לטובה עכ"ל ואמר כשחטאו ישראל במרגלים א"ל לא כך אמרת לי ארך אפים לצדיקים א"ל ולא כך אמרת לי אף לרשעים כי דבמעשה העגל לא היה צריך למדה זו שהיה לשם חטא הראשון ונחשבו עדיין לצדיקים כמ"ש מעביר ראשון ראשון אבל במרגלים כבר חטאו כמה פעמים כמ"ש בערכין דנסו אותי זה עשר פעמים ונחשבו כרשעים ולכך הוצרך למדה זו ארך אף גם לרשעים והיינו דכתיב כאשר דברת לאמר כמ"ש הרא"ם שלא מבקש ממך בקשה חדשה רק לקיים מה שאמרת דהל"ל מאי כאשר דברת עכ"ל ולפי סוגיא זו יש ליישב שהתחיל משה להתפלל גבי מרגלים במדת ארך אפים שהולך לה ביותר ולא הזכיר מדת אמת כי לפי מדת אמת היו חייבים כליה כמ"ש אכם בדבר וגו' אבל במדת ארך אפים אף לרשעים בא להתפלל עליהם ויש לבאר גם שאר מדות מהי"ג שלא הזכיר שם רק אלו שהיה צריך להם אז ארך אפים כמ"ש אף לרשעים ורב חסד ליתן בחסדו לכל ברית די מחסורו והם הם מקמי אמנם כמ"ש בערכין עד אנה לא יאמינו לי ואמר נושא עון אבל חטא לא הזכיר כי לא היה כאן שוגג כי העדה היה לשם עון שהוא מזיד והמרגלים פשעו פשע שהוא מרד ואמר פוקד עון אבות על בנים על שלשים גו' ואם תהיה כולם מהים שפוקדם יותר משלשים ורבעים: רבי חגי הוה וכו' לביתך נאוה קודש וסמיך ליה תפלה למשה אמר ש"מ ארך וגו'. לפרש"י שהוא רחוק הילך משמע מאורך ימים דארך אפים ראה ובמדרש ילקוט הביא זה העובדא דרבי חגי בענין אחר אמר רבי חגי כו' שמעיה קליסון דעליה בכנישתא דמצרכין ואמרין עדותיך וגו'

רשב"ג אמר ארך אפים ראה. לכך מיהר להשתחוות על מדה זו שלא יאמר ארך אפים לרשעים רק רשעים יאבדו כי בזמן שהרשעים בעולם חרון אף בעולם ולכך באבוד רשעים רנה כדאיתא סוף מכילתין והא שאומר הכ"מ כמ"ד ארך אפים ראה ומ"ד אמת ראה היינו שלא יאמר דן את האדם במדת אמת ב"מ מדת הדין רק ע"פ הספר לפנים משורת הדין ואף ע"ג דאיתא בר"ה דף י"ז מעביר אחת ולכבוש חסד כשאין יכול לעמוד במדת הדין מ"מ בצדיקים שיכולין לעמוד במדה דן אותם במדת הדין לכך בקביעו נשבעה חמור ...ק עמהם כמוע העשרה וכדאמר בסמוך כי מבי וכו' מ"מ ארך אפים ראה היינו במשנה מרעים עדם לפום שאמר עדותיך נאמנו מאוד וגו' מ"מ שמעו בפניו פנים אתם רק כל פנים

וגו' ה' לאורך ימים יש"ל כשם שמאריך רוחו עם הרשעים כך מאריך רוחו עם הצדיקים ח"ל אבל נקמות ה' אל נקמות הופיע ונראה לפרש זה המאמר על פי האגדה דפרק שכן פסק דמאריך רוחו לרשעים לשלם פורענות לעולם הבא ומטיב בצדיקים המעשים עבירות שבידן משלם להם פורענות בעה"ז ושמא קאמר דהאיך אפים דכתיב בלשון רבים משמע לצדיקים ולרשעים יש"ל כשם שמאריך רוחו לרשעים לשלם פורענותן בעוה"ב כך מאריך אף לצדיקים לשלם פורענותן על מיעוט עבירות שלהן בעוה"ז ואמר בלים כן דגמרת רשעים דוקא כן יאה לשלם פורענותן בעוה"ב ודריש ליה מדכתיב ה' לאורך ימים וסמיך ליה אל נקמות ה' וגו' כמדבר ברשעים כדכתיב שפכה שופט וגו' עד מתי רשעים ה' וגו' דנקמות ופורענות של רשעים היא לאורך ימים ומטיב לצדיקים שמשלם מיעוט עבירות בעה"ז אבל טובתן הוא מאריך לעה"ב על מצות שבידן ולפי כלאה להביא בשמעתין ה' לאורך ימים וסמיך ליה אל נקמות ה' וגו' וכתיב תפלה למשה וגו' דלפי הני דשמעתין לא הל"ל וסמיך ליה אלא לעיל מיניה כתיב תפלה למשה ואמר דה"ה ארך אפים ראה מדהתפלל משה על מדה זו והוא לא עדי ודו"ק:

הגה"ה וימהר משה ויקוד ארצה וישתחו וכו' מה ראה משה ארך אפים ראה וכו'. ויש לדקדק מה זו שאלה ששאל מה ראה דילמא כל שמדות ראה. ועו"ק מה היה נדעתו של משה בנדריו של הקב"ה שאמר ארך אפים שאם רצה הקב"ה להאריך גם עם הרשעים היל"ל היכן עיד רמב"ע הרשעים יאבדו ועו"ק כי לא נכון למשה לייפן להקב"ה על הדותיו ומי יאמר לו מה תעשה ועו"ק איך משה שניטור כות לישראל שנקיה למסידותיה לומר רשעים יאבדו. ועו"ק כשנתרצה הקב"ה לבלות לא היה על טענת ארך אפים כי אם פן יאמרו הארץ וגו' מבלתי יכולת ה' וגו' ונלע"ד שהוקשה לחז"ל מ"ש וימהר משה ויקוד וגו' דמספיק לומר ויקוד משה ארצה וישתחו לכן הוכרחו לומר שלא המתין משה לשמחות עד שגמר כל הי"ג מדות ומה היא המדה שהשתחוה עליה רבי חנינא אמר על מדת ארך אפים והוא וימהר משה נשם מדות השלשים. ורבנן אמרי אמת ראה. וניל מדעיה כשראה שאמר הקב"ה ארך אפים הבין שהוא לצדיקים לבד ואמר ארך אפים ולא ארך אף לומר שמאריך אפו קודם שיגבה מהם וגם כשעדיין לא חזרו בתשובה ואתחיל לגבות מהם מאריך אפו לגבות מעט מעט ולא בבת' אחת וזו היא דעת בירושלמי מעניה ואם ואמר לפניו יתברך רבש"ע יהי רצון שיתקיים בצדיקים ארך מני אפים. אמר לו הקב"ה גם אתה תעשה לצדיקים ואף לרשעים. לא אמר משה תיכם אם היה מאריך אפך גם עם הרשעים קודם שתגבה מהם שמא יחזרו בתשובה אבל אם הם עומדים במרדם לגות תאריך אפך בפקודת עונם להעניסם מעט מעט בפלגת לצדיקים שיש בידם כמה מצות ולפי שמעניסם מעט מעט אבל הרשעים יאבדו אי"ל הקב"ה סוים דמיגעי לך שישראל חטאו בעגל התפלל משה ואמר רבש"ע לא כך אמרת ארך אפים ולעיים שהיו רשעים שחטאו קודם וימרו על ים בים סוף וחטאו על מי מריבה שאמרו היש ה' בקרבנו ואחר כך עשו את העגל ואיש נפגין העגל דעבור ה' על פניו ויקרא ה' ה' אל רחום וגו' וימהר משה כלומר על זה שאלה משה לומר נביא קמונם בבת אחת ויקוד ארצה וישתחו התפלל ובשביל שיתנפלו דבריו ויתקיימו דברי הקב"ה חיים ויאמר אם נא מצאתי חן בעיניך אדני ילך נא אדני בקרבנו שבשביל שם זה נאהדני שרוצה לבדות הדין שלא יהיה לבלען הדין רק יתגלגל הדין לאט לאט וילך בקרבנו לפי שיכם קשה עורף הוא ואם באת לתפניעם בבת אחת לא ישאר מהם תקומה ותבלעו לגדין כי נפונם העגל התפלל משה לומר שיתגלגלו דבריו ותייגן דהא"כ בני באתגלים ועתה יגדל נא כח אדני שאף שיש שהתפלל מן יאמרו מבלתי יכולת ה' ומתית יש לחוש לכבוד שמים שמבו בידיו של עולם ודרך להתפניםם לגיא ועתה יגדל נא כח אדני שתורת לאמר ה' ארך אפים אף לרשעים ויקבלו שיגבם לאט לאט ויאמר ה' סלחתי כדבריך שלא תהא קללה לגמרי ותלי שיקבלו עונשם אלא כדבריך שיהיה לאורך ימים כי אולם חי אני ליקח נקמתי מעט מעט וימלא כבוד ה' את כל הארץ שלא יהיה:

סוכ"ל ה': מתמיים נסתום יעקב כו'. פי' הרי"ף גוס גפי מהרש"א פ"ם והוסיף עוד נדקדק אמר אות לא קרא השלם פסוק זה עד במעשים מהאי יעקב אלא תמיד היה קורא בשני מזמורים אבל התינוק קרא כאחד סוף המזמור ה' לאורך ימים ותחלת שמזמור של נקמות ומשם הבין הדרשה ש:

אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא עתיד הקב"ה להיות עטרה בראש כל צדיק וצדיק וכו': (כמ"ש במגילה פ"א מאמר כ"ד):

משנה אנשי עיר הנדחת אין להם חלק לעה"ב שנא' יצאו אנשים בני בליעל מקרבך וידיחו את יושבי עירם וגו' וכו'. כליל לה' אלהיך אמר ר' שמעון אמר הקב"ה אם אתה עושה דין בעיר הנדחת מעלה אני עליך כאילו אתה מעלה עולה כליל לפני. ולא ידבק בידך מאומה מן החרם שכל זמן שהרשעים בעולם חרון אף בעולם אבדו רשעים מן העולם נסתלק חרון אף מן העולם:

יצאו אנשים בני בליעל מקרבך. אין להם חלק לעולם הבא

פירש הרמב"ם ז"ל ומוציאי תיבות ביד היחידים מהנכס ליורשיהם אבל אמרי עיר הנדחת הסורה אמרה לאבד את ממונם וכל שללם. עוד כתב לומולא על מחלוקת. כל ההסוגיות אמר בפרק זה חי"ל כבר זכרתי לך פעמים רבות שכל מחלוקת שיהיה בין החכמים שאינו בא לידי מעשה אלא שהוא אמונת דבר בלבד אין בו לפסוק הלכה כאחד מהם ומכל זה המבין כלו בזו ממכת לפי שקדם לו וכבון שיטות ביד ומוציאי כלם ומיסה והודיעך כי בשיטה הדרש והכנת גאמת שיטות שלא תחשוב שאין לו שלם לעוה"ב ואור לכוונת המסכתא והוא לידע מי הם הנכנסים ושאין נכנסים. עכ"ל הרמב"ם ז"ל:

מהרש"א עתיד הקב"ה להיות עטרה בראש כו'. שהשכינה שורה על כל ראש צדיק כו' לעשים דלוס כו' וע"ין אמרו עטרותיהם בראשיהם כמפורש בחידושים במסכת ברכות דריש לבי מלשון רצון ולתפארת מלשון מלפיים וקאמר לישועתו במקום תפארת כי ישועתו לשמו היא לו תפארה ובפ"ק דמגילה גרסינן הכי לשמים לבידם ומלפים תפארתו כי לשמה עלמו כשידיים ואינו מתגאות שעליהם שורה השכינה ביותר כמ"ש אני אשכון את דכא ושפל וגו' ואמר לרוח משפט זה המדה את ילה מנואר ע"ין שאמר מי יודע רוח הבהמה וגו' ופירשו בו שהכל כאמר על האדם שיש לו אלו ב' רוחות דהיינו שאחד הוא רוח האלוקי שהוא גם כן בבהמה ורוח בני שיש הבהמה כו"ש נשמת רוח חיים וגו' והם הילך מה והילך ארע הוא ענין שנאמר בכלב עקב היתה רוח אחרת וגו' כי זה הרוח וכח הבהמה היא בו שהוא רוח אחרת כסדר הבריאה שאיזו ואחיב הבהמה ח"ם כאן לאדם באותו רוח הבהמי שהוא כח ילר הרע ואמר ליושב על המשפט זה הוא דין אמת לאמתו ע"ין פירושו בחידושי סנהדרין פ"ק דהיים ליושב שהוא מיושב במשפטו לדון דין אמת לאמתו ואמר ולגבורה זה המתגבר ביצרו דהיינו שיש עוד רוח האחרת שהוא כח הבהמה להתגבר על כח האלוקי שהוא כחו של היצר הרע: *משיבי מלחמה שנושא ונותן במלחמתה של דרכה של תורה היא בני דרכים דהיים לפלפל בה גם לקבוע עתים לתורה כמ"ש שואלין גדרש לעמוד פלפלה בחכמה קבעת עתים לתורה והם שני דברים שהכל כאן משא ומתן במלחמתה כי שערה שמשכימין ומעריבין בצ"ה כו' וכפירוש רש"י פ"ק דמגילה שמעשין

שערן

עין יעקב

מרם ארך אפים מיוד להתפלל: מעלה, אני עליך כאילו אתה מעלה עולה כליל לפני. כי מה עולה כולו כליל ואין הכהן נהנה ממנו בו מעיר הנדחה אסורים כל הנהנה ממנה

מסורין לנהמה דלהוה בהכמה ולאחר זמן נעילתו: "אמ"ה מרת הדין כו'. ופרש"י בספר ישעיה הגם אלה בין בנו יזמני והפסם והסיפי מלחמם שנדור הזה כלומר מונים וחטונים שנהן בין בנו כי עתה אין טוב בפם נבל ואמר כי פיו שנעשה בין בנו לא די שלא יפה לפם הענוים בגרלם לדיק למחד אבל ימחו לגיהנם ואמר אין פלעם אלא דיינים כי עי' שהמו בבכר יכסלו בסולאם ודיני הסורם וק"ל:

תנ"ד °החרם אותה פרט לנכסי צדיקים שבחוצה לה ואת כל אשר בה לרבות נכסי צדיקים שבתוכה °שללה ולא שלל שמים °ואת כל שללה לרבות נכסי רשעים שבחוצה לה. א"ר שמעון מפני מה אמרה תורה נכסי צדיקים שבתוכה יאבדו מי גרם להם שידורו בתוכה ממונם לפיכך ממונם אבד:

החרם [אותה] פרט לנכסי צדיקים שבחוצה לה. שלא היו לדיקים דרים בתוכה והוו להו נכסים מופקדים במקום אחר ביד אחרים אין מחרימין אותם אבל נכסים שיש להם בתוכה העיר מחרימין אותם ונעשה מסורים לקנין: א"ר שמעון מפני מה אמרה תורה וכו'. בכל הוכחא דרים רבי שמעון טעמא דקרא:

°וישבע יהושע בעת ההיא לאמר ארור האיש לפני ה' אשר יקום ובנה את העיר הזאת את יריחו וגו' (ממשמע שנא' העיר הזאת איני יודע שהוא יריחו אלא מה ת"ל יריחו) [תניא] לא יריחו על שם עיר אחרת ולא עיר אחרת על שם יריחו דכתיב °בימיו בנה חיאל בית האלי את יריחו באבירם בכורו יסדה ובשגוב צעירו הציב דלתיה. תניא באבירם בכורו רשע לא היה לו ללמוד בשגוב צעירו רשע היה לו ללמוד אבירם ושגוב מאי עביד הכי קאמר באבירם בכורו [לא] היה לו ללמוד לאותו רשע בשגוב צעירו ממשמע שנאמר באבירם בכורו איני יודע ששגוב צעירו מה תלמוד לומר שגוב צעירו מלמד שהיה מקבר והולך מאבירם עד שגוב. אחאב שושביניה הוה אתא איהו ואליהו למשאל [בשלמא] בי טמיא יתיב וקאמר דלמא בי לט יהושע הכי לייט לא יריחו על שם עיר אחרת ולא עיר אחרת על שם יריחו א"ל אליהו אין אמר ליה אחאב השתא לווטא דמשה לא קא מקיימה דכתיב °וסרתם ועבדתם וגומר וכתיב וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר וגו' ההוא גברא אוקים ליה ע"ז על כל תלם ותלם ולא שביק ליה מטרא למיזל מיסגד ליה לווטא דיהושע תלמידיה מיקיימה מיד °ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד וגו' חי ה' אלהי ישראל וגו' אם יהיה וגו' טל ומטר וגומר בעא רחמי ויהבו ליה אקלידא דמטר וקם ואזל °ויהי דבר ה' אליו לאמר לך מזה ופנית לך קדמה ונסתרת בנחל כרית וגו' והעורבים מביאים לו לחם ובשר בבקר מהיכא א"ר יהודה אמר רב מבי טבחי דאחאב ויהי

מקץ ימים וייבש הנחל כי לא היה גשם בארץ כיון דחזא דאיכא צערא בעלמא כתיב ויהי דבר ה' אליו לאמר קום לך צרפתה [וכתיב] ויהי אחר הדברים האלה חלה בן האשה בעלת הבית בעא רחמי למיתן ליה אקלידא דתחיית המתים אמרו ליה שלש מפתחות לא נמסרו לשליח של חיה ושל גשמים ושל תחית המתי' יאמרו שתים ביד תלמיד ואחד ביד הרב אייתי האי ושקיל האי וכתיב מיד °לך הראה אל אחאב ואתנה מטר:

ה"ג וישבע יהושע לאמר ארור האיש וגו'. וקאי דרים ואזיל נבמרו יסדנה ובלמירו יליב דלתיה כשיתחיל לבנסה ימות בכורו וכשיעמיד דלתיה ימות גם הקטן: לא יריחו על שם עיר אחרת. שלא יבנה יריחו ויקנה שמה על שם עיר אחרת: ולא עיר אחרת. על שם יריחו. שאפי' בנה עיר אחרת וקראה יריחו אסור לבנותו שאפי' שם יריחו ימחה לעולם: כתיב בימיו בנה חיאל בית האלי את יריחו. ביעיו של אחאב על שעבר על השלום קרא ליה בית האלי: את יריחו. ולא יריחו עצמה בנה אלא עיר אחרת בנה (על יריחו) שקרא לה שם יריחו ולא איתפרש מה עלה ליה: באבירם בכורו יסדה. אבירם רשע בשמת אבירם הרשע לא היה לו לאחאב ללמוד שלא לבנות את יריחו: אבירם ושגוב מאי עביד. דקרי להו רשעים: בשגוב צעירו היה לו לאותו רשע ללמוד. דכיון שקבר בחולשו אבירם היה לו לחזור בו שלא ימות שגוב לעיקר ותלמוד נלמכני כשפים היה ולא דרשה: ממשמע שנאמר באבירם בכורו. השתא משמע אקרא איני ידע ששגוב לעיקר אלא מה ת"ל שגוב לעיקר שהיה קובר והולך מאבירם ועד שגוב שהוא לעיר עשרם: אחאב שושביניה. אותו של חיאל היה לאחאב: בי טמיא. [ויש בי טעמא] בית האבל שמשיבין אותו בדברים לנחמו ותכמים החכמין כתיב בברלשים רבה שורה בלא עיין (למסך אחר שמה אבל באותים הלמנכים ואלבים טמא אבל): על כל תלם ותלם. סורים [סורים] של עתנת מקום נבוה. הוא: ולא שביקא מטרא מיזל ומסגד. מרוב גשמים הבאים לעולם אין מניחין אותי לילך להשתחוות לפני עמוק שסדרכים מקולקלים בגוים: מיד ויאמר אליהו חי ה' אם יהיה השנים האלה טל ומטר וגו'. סאי קרא סמוך לקרא דחיאל בית האלי: אקלידא דמטרא. מפתח של מטר: כיון דחזא. סקבים דאיכא לצערא בעלמא: א"ל. לאליהו לך לרפתה לבעל תרבר שיחזיר לו מפתח של מטר כדקאי מפרש ואזיל: ג' מפתחות לא נמסרו ביד שליח. על כל השלוחה של סקבים יש מפתחות שנמסרו ביד שלוחים שממונים אבל שלשה מפתחות יש לו בידו שלא מינה שליח עליהם מברלשים אלא בידו הם ולא רלה למסור שליח עליהם וקאמר הקבים לאליהו אותן שלשה מפתחות שכתבי בידי מברלשים ולא מניתי שליח עליהם אלא מתוך נסיסי מסורה על אחד מהם ועתה מהלל מפסח שני ימצאו ב' ביד תלמיד ואחד ביד הרב:

מהרש"א ולא עיר אחרת ע"ש יריחו דכתיב בנה חיאל בית האלי את יריחו כו'. עיין פרש"י ולא אספרם כו' ול"נ דלא עיר אחרת ע"ש יריחו הוא בכלל משמעות דלשון עקרא

עין יעקב

[illegible]

מקרא ויסבע יהושע וגו' ונגם את העיר הזאת את יריחו וגו' דלא הו"ל למכתב רק ובנה את יריחו ועי"כ דרכו דחז"ל קאמר קרא דעיר הזאת לשום אפי' עיר אחרת ואת יריחו אסור אפי' לשם עיר הגאת ושבתא כיון הא דכתיב בימיו חיאל בית האלי את יריחו עיירי שני בהכי עיר אחרת עיש יריחו וק"ל: מאי עביד היק באבירם בכורו היה לו ללמוד כו'. עיין פרש"י וק"ל לפירושו דמה נמי שגוב לא קאמר רשע וי"ל דמשמע ליה באבירם בכור שהיה רשע לא היה ללמוד במה מקללת יהושע אלא מחמת מיתתו ברשעו אבל בשגוב לעירו שלא היה רשע היה לו ללמוד במה מקללת יהושע ופריך אבירם ושגוב מאי עביד מיכא פסיקא ליה במעשיהם דאבירם היה רשע ומעשיו רעים ושגוב לא היה רשע וקאמר דרשע לא קאי על אבירם אלא על אביהם חיאל שהיה רשע דאל"כ מאבירם בכורו במה היה לו ללמוד שיתקיים קללת יהושע גם בבני הצעיר ולא נמר בזה לבנות עד ולהביא לידי הלכה דלמות והשתא ניחא הא דקאמר איכי ידע למו מילתא באבקי כשבים כפירוש רש"י אלא שהפליג ברשעו שכמה בנים ומתו לו שהיה מקבר והולך ולא הפניח בדבר ולא חזר עד במה שגוב לעירו ודו"ק: אחאב שושבינו הוה אתא איהו ואליהו כו'. כל דברי שאומר ילא להם מבמיכות הכתובים ושאמר ויעם אחאב את האשרה ויוסף וגו' בימיו בנה חיאל וגו' כדבר ה' ביד יהושע בן נון ויאמר אליהו וגו' אל אחאב חי ה' וגו' אם יהיה השנים האלה מטר ונומר שמפסיק בעיין חיאל דחזלי על גודל תמה של אחאב שהזכיר לעיל מיכה קאמר אליהו אל אחאב אם יהיה השנים האלה וגו' אבל המפסיק בענין חיאל דפי' בהלכו למשאל בבלמה לחיאל ולנחמו כמבלבל שכשבא אליהו וא"ל לאחאב אם יהיה השנים וגו' כדמפסיק א"ל השמא לומה דהשם סי' ועלר את השמים וגו' והוא לא יאמין כי הכל מפך לאלגדתם מהרם מעל הארץ וגו' ומפרש דעבדי עלמא כמכון ושכחתם כדאמרינן פ"ב דביצין ולא נעלר השמר בזמן אחאב רק ע"י תפלת אליהו כמ"ש חי ה' וגו' אשר עמדתי לפניו אם יהיה השנים וגו' כ"א לפי דברי וכמ"ש רצון יראיו יעשה וכדי לקיים שבועתו. והעורבים מביאים לו וגו'. שפסיק בענין שלא לזה מקום כאן ועיקר מלתיה בפ"ק דחולין גבי שחיטת מומר אלא הכא מייתי להכי אגב דאייתי קראי אחריני דהאי עניגא ולפרש לפרש שהכר זה כאן משום שא"ל לך ונסתרת בנחל כרית וגו' אשר משם יהיה לו לבתות לאליהו מימיו עד ביינש הנחל והיה החלה לעצר בעולמא ואמר דנס ונאן שיש לו מזונותיו והעורבים מביאים לו לחם וגו' דסיים מני טבחי דאחאב ואחר שיבש הנחל שהיה לעצר בעולמא גם הלחם ובשר היה חסר לו שלא מלאו העורבים לחם בבית אחאב כמסורת בקרא שהיה כבד הרעב שם כדי שילזה בלער העולם ולפיכך י"ל כיון דחזי דאיכא לער בעולמא היים אליהו מפני שיבש הנחל ולא הביאו לו עוד לחם ובשר דלזה דאיכא רעב בעולמא דאפי' משלחן מלכים כגון אחאב היה חסר ובכל זאת לא הפניח אליהו מלעמוד על שבועתו עד ויהי דבר ה' וגו' לך לצרפת וגו' בעי רחמי ליתן ליה אקלידא דתחיה כו'. ואמר

ני מפתחות לא נמסרו כו'. בפ"ק דתענית ילפי לגו מקרא והא דלא דנמסרו לשנים כי הכא דאליהו אגא לא מסרה לשליח נבוס לעולם מומכת עליהם כ"כ בסוף בפ"ק דתענית ע"ש:

דרש ההוא גלילאה קמיה דרב חסדא משל דאליהו רמש למה הדבר דומה לגברא דמרקיה לגליה ואבדה למפתחיה דרש ר' יוסי בצפורי אבא אליהו קפדן הוה [רגיל למיתי נביה] איכסי מיניה תלתא יומי ולא אתא כי אתא אמר ליה אמאי לא אתא מר א"ל קפדנא קרית לי א"ל הא דקמן קפיד מר: פיסקא ולא ידבק בידך מאומה מן החרם כל זמן שרשעים בעולם חרון אף בעולם. מאן רשעים אמר רב יוסף גנבי. ת"ר רשע בא לעולם חרון אף בא לעולם שנא' בבא רשע בא גם בוז ועם קלון חרפה רשע אבד מן העולם טובה בא לעולם שנא' ובאבד רשעים רנה. צדיק נפטר מן העולם רעה בא לעולם שנאמר הצדיק אבד ואין איש שם על לב ואנשי חסד נאספים באין מבין כי מפני הרעה נאסף הצדיק צדיק בא לעולם טובה בא לעולם שנאמ' זה ינחמנו ממעשינו ומעצבון ידינו:

דמרקיה לגליה. שסגר שער שלו ואבדים למפתחות כך עשה אליהו (כשל מפתח של גשמים שהיה השער) [כפל לשערי מטר] ולנסוף אבד המפתח של גשמים שלא נפתח השער של מטר על ידו דכתיב לך והראה אל אחאב ואתנה מטר ולא כתיב ותן מטר: אבא אליהו. חביבי וגדולי: הוה קפדן. שכעס על אחאב ואמר חי ה' אם יהיה השנים האלה טל ומטר: איכסי מיניה. שהיה רגיל למיתי לבי מדרשו בכל יומא ולא אתא בתלתא יומי: א"ל ר' יוסי: הא דקמן דקא קפיד מר. הרי על דבר שאמרתי עליך אתה מקפיד שלא באת אלי שלשה ימים: מפני הרעה. קודם שתבא הרעה הצדיק נאסף מכלל דכיון שמת הרעה באה: אבל צדיק בא לעולם. פסקה הרעה שנאמר זה ינחמנו:

מהרש"א דמרקיה לגליה ואבד כו'. לכאורה אין שייך אותה למשל דהכא לא אבד אליהו מפתח של גשמים אלא שהחזיר אותו להקב"ה ושמא כיון שאמר מתחלה כי אם לפי דברי דמשמע מעל ידו יפתח שער המטר ושוב הוליך להחזיר המפתח ולא נפתח על ידו כמ"ש ולאחרת ומטר ה"ל פליט אבד המפתח ממנו: ולא ידבק בידך מאומה מן החרם כל זמן שהרשעים כו'. לפי שכתן טעם שלא ידבק וגו' שכל זמן שהרשעים שי' דסייעי אותן רשעים משברין על החרם וקאמר עתה אימן רשעים שבכלל חד משברין כל שעה אחרים ואי"י גנבי הן הגנבים שמשכים בנים חרם על שגיבות והם עוברין גם על החרם וכזה מבילין חרון אף בעולם כדעתכיים בהאי קרא ולא ידבק וגו' למען ישוב וגו' מחרון אפו וגו'. ומייתי ת"ר רשע בא כו': צדיק בא לעולם כו'. ים לדקדק שסיפא מיתת רשע ומיתת צדיק באמור אבד רשע צדיק נפטר ומקרא

דמייתי

עין יעקב

לא אמר כאן צלמן שטעמה ושאל"ב כיותבע דכתיב וישבע יהושע בעת ההיא לבך ... [illegible]

דמיתי כתיב לדיק אבד ובקומים דקרא כאסף לדיק ואנשי חסד נאספו לשון רבים והוא לפי שהרשע והוא כנגע מתוך שהולך אחר האומות ששוחות אם אין לו הוא נוגע אמר בקרא דלעיל גבי רשע שהולך אחר האומות שמותחות באמר אתיו ואקחה יין לשון יחיד ונסבאה שכר לשון רבים והוא כי דרך המתאחדים לבוא בחבורה אם אין לו חבר אומר אבי אקח לכם מבלי בואו אלי ונסבאה יחד שכר שוה דרך שכחות ואומר והיה כזה יום מחר אמר שהוא מתחלים לעשות הרבה יותר מאתמול הרבה עי"ש מים פרק מי שאחזו א"ל אמהרי' אמאי לא קבעי לי מלכא א"ל אנשים עמסים בקל לביכתא ותבא אתברתא א"ל שלמה הכי אמר לנו אשקוהו ולמחר כרי א"ל אנשים מיכלים א"ל בקל לביכתא ותבא אתרנא אמר ליה הכי א"ל כולה מיכלים מיכלא ובר"כ זה המעתקם במאמר האומות מנקם יותר בשתיים עם חבריו בשכחות כדי שיכל לעשות כזה גם יום מחר מה שאין כן באכילה איש גדול יותר מאד שהוא תאוי מגדיל בשתיים מאד יותר מאומות מה שלא יהיה לו כן באכילה ואמר שאלו המתאחדים אין איש שם על לב מיתת הלדיק כי אומרים כי הלדיק אבד כמו הרשע שאבד מפני בגידתו ואמר שגם אנשי חסד שהם המתעסקים בקבורת הלדיק נאספו בביתו ואין מספידין אותו כראוי ואין מבין

מיתת הלדיק כי מפני הרעה נאסף הלדיק רש"י שנסתלק מן העולם ואינו אבד כמו הרשע. ואמר צדיק בא לעולם טובה כו'. כמים זה יכחנו מנוגעים ומעלבון ידים גר מסלבן ידים כמשמעו מקבלת אדם בעלבון תר"י מנוגעים שלא מעוכם מעמם דור המבול שעל ידו כמבע שלא יוסיף עוד ומקיים בזה לפי שבכל פרק חלק מדבר בימות המשיח תגאל וגוכם דלעתיד ואלה המבוע שהיה לנח היא לנו הוראה על ברית הבטעם אמר נמסו שכתי' כי מי נח זאת לי אשר וגו' כן נשבעתי מקלוף עליך ומגער בך ואלו טובה באה לעולם כמ"ש לדיק ונשע הוא ובבן גבי"י אים:

דהרי"ף לא ידבק בידך וגו' כל זמן שרשעים בעולם וכו'. תימה הא דכתיב למען ישוב ה' מחרון אפו דכלומר ממנו כל זמן שרשעים בעולם חרון אף בעולם קאי אדלעיל מינים דכתיב הכה תכה את יושבי העיר לפי חרב והיאך שייך לא ידבק בידך גו' כל זמן שרשעים בעולם דהכי איירי באבידת ממון ולא באבידת רשעים וי"ל נדקדוק אמר מה שאמר רב יוסף אמן רשעים גנבי למה לא אמר כשפטים שני עבירות וכדכתיב למען ישוב ה' מחרון אפו גבי ומדיחי עיר לבע"ז אלא דקשה דהוי ליה לכתוב למען ישוב ה' מחרון אפו גבי הכה תכה את יושבי העיר גו' לכם סמוך וכתב גבי לא ידבק בידך מאומה מן החרם לכך דרש מאן רשעים גנבי דהיינו אותם שלקחו מן החרם וכל זמן שהם בעולם חרון אף בעולם ובאבדם יסתלק חרון אף ובא טובה לעולם:

הדרן עלך מסכת סנהדרין

כיצד העדים פרק ראשון מכות

א **אמר** עולא רמז לעדים זוממין שלוקין מן התורה מנין
דכתיב "והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע דברים כה
והיה אם בן הכות הרשע משום שהצדיקו את הצדיק
והרשיעו את הרשע והיה אם בן הכות הרשע אלא עדים
שהרשיעו את הצדיק ואתו עדים אחריני והצדיקו את
הצדיק דמעיקרא ושוינהו להני רשעים והיה אם בן
הכות הרשע. ותיפוק ליה °מלא תענה משום דהוי לאו שמות כ
שאין בו מעשה וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו:

רמז לעדים זוממין שלוקין. כגון עדי בן גרושה או עדי גלות שאמת הכתוב עונש הזמה מנין שהן לוקין ולקמן פריך תיפוק ליה מלא תענה: משום שהצדיקו את הצדיק. בתמיה אי והצדיקו והרשיעו בדיינין קאמר ולדיק ורשע בבעלי דינין למה לי והלדיקו את הלדיק וגו' לכתוב כי יהיה ריב בין אנשים ונגשו אל המשפט ושפטום והיה אם בן הכות הרשע וגו' למה החכרה אלא לדקה לדיק וכי כל מקום שהלדיקו בית דין את הזכאי וחייבו את החייב איכא מלקות דהאי קרא לגילוי מלקות בהלדיקו והרשיעו אלא ע"כ בעדים משתעי קרא עדים שקרים שהרשיעו לדיק ותאו אחרים והזימום והלדיקו את הנידון שהוא לדיק והרשיעו את העדים הרשעים והיה אם בן הכות הרשע אם האמת זו בת מלקות הוא שלריך ישל לקיים בזו דין הזמה גמורה כגון עדי גרושה או עדי גלות והפילו הבוטם וכהכי לצריו: ותיפוק ליה מלא תענה. כל [שכני] לאין בני מלקות הן אלא במקום שפירש לך בו שכם וכאן כהלריך ישל לנכון שכם הכחות נהם ילקו:

א"ל שמואל לרב מתנה לא תיתיב על כרעך עד ב
דף ג ע"א (דאמית) [דמפרשת] לה להא שמעתא מנא הא
מלתא דאמרי רבנן המלוה את חבירו סתם אינו רשאי
לתובעו פחות מל' יום אחד המלוה בשטר ואחד המלוה
דברים טו על פה [א"ל] שנא' "קרבה שנת השבע שנת השמטה
ממשמע שנאמר שנת השבע איני יודע שהיא שנת
השמטה אלא מה ת"ל שנת השמטה לומר לך יש לך
שמטה אחרת שהיא כזו ואיזו זו המלוה את חבירו סתם
שאינו רשאי לתובעו פחות משלשים יום דאמר מר ל'
יום בשנה חשובים שנה:

[שהוא כזו. שקרי ביה:]

משנה °על פי שנים עדים או שלשה עדים אם יתקיים
עדות בשנים למה פרט לך הכתוב בשלשה
אלא להקיש *שלשה לשנים מה ב' מזימין את השני' אף
השנים

דף ה ע"א, דברים יז, נ"א שנים בשלשה

עין יעקב

רמז לעדים שזוממין שלוקין מן התורה מנין, דליכא למימר משום קושיא חכמים לבלים ראה שלוקין מדרבנן [illegible] ... [illegible]
הדרן עלך מסכת סנהדרין ... אלא לנקים שלשה לשנים [illegible]

השנים יומו את הג' ומנין אפילו מאה ת"ל עדים ר"ש אומר מה שנים אינם נהרגים עד שיהיו שניהם זוממין אף ג' אינם נהרגים עד שיהיו שלשתן זוממין ומנין אפי' מאה ה"ל עדים ר"ע אומר לא בא השלישי להקל אלא להחמיר עליו לעשות דינו כיוצא באלו א"כ (אם) ענש הכתוב לנטפל לעוברי עבירה כעוברי עבירה עאכ"ו שישלם שכר טוב לנטפל לעושי מצוה כעושי מצוה:

ר"ש אומר לא בא השלישי כו'. לא הולך לגמדם ולא דעמילא ידעיק שסכים מזומן לא הבלשה מסרי שסכים כשרים לכל עדיות ותגילא ידעיק שלין זוממין עד שיומו כולם מסרי כולם כלחד נעשו עדים וקרא כתיב והכם עד שקר העד: לא בא להקל אלא להחמיר עליו. שלא תאמר הואיל ובלא הוא היתה עדות מתקיימת לא יענשו בו דין הזמה לעדך סכתוב שלף הוא היה מן המקיימין דבר: עאכ"ו. שמלים עדים טובים מרובה ממדת פורענות שמדם כותב הוא מותר הלר חסד לאלפים ומדת פורענות הוא אומר על שלשים ועל רבעים ע"כ:

כתב הריטב"א ז"ל ור"ע לא פליג בעיקר דינא לא אתא קמא ולא אדים אלא משמעות דורשין איכא בינייהו:

מתני' ג משנה סנהדרין ההורגת אחת בשבוע נקראת חבלנית רבי אלעזר בן עזריה אומר אחת לשבעים שנה. ר' טרפון ור"ע אומרים אילו היינו בסנהדרין לא נהרג אדם מעולם. רבן שמעון בן גמליאל אומר אף הם היו מרבים שופכי דמים בישראל:

(חבלנית. לפי שהיא לאו לבקש לו זכות כדי לפוטרו שאין אתה מוצא מי שמחייב מיתה אחר לשבעים שנים ויתקיימו בו כל חבקיקי מיני מיתות וסנהדרין שהרגה אחת בשבוע בידוע שאין בקילים בדיני נפשות. לי נמי לא שנו לגם לחפש אחר זכותו של כהן כלומר לפיכך נקראת חבלנית: לא נהרג אדם מעולם. מפני שהיינו מרבים לבדוק את העדים בדברים שאין יכולין לעמוד בהם ודייקים עלה היכי הוו עבדי ומפרשי דאמרינן ראיתם טרפה הרג או שלם הרג כלומר כלום בדקתם אותו לאחר מיתה לראות אם יש בו אחר מסימני טרפה אם לא ואם תמצא לומר בדקתם אותו ומצאו שלם דלמא במקום סייף נקב היה מתחלה וגם בבועל את הערוה אמרינן ראיתם מסכים כמכחול בשפופרת. דכי שאין דרך העדים להסתכל בו ואין סדין כן אלא מסילום כדרך המנאפים: אף הם מרבים שופכי דמים. שלא יראו מבית דין):

כתב הריטב"א ז"ל הם מוכר שמיעוט הריגה לפי מיעוט הסנהדרין זה בהתבוננות ומתון בדינים ואם אינם יכולים ונתקיימה העדות על פי שמחייב מיתה יש להם להמית ואפילו אלף איש ביום אחד כסנהדרין זה מיוחס לפי עיון הסולם:

אלו הן הגולין פרק שני

מתני' משנה הזורק אבן לרשות הרבים והרג הרי זה גולה וכו' זרק את האבן לחצירו והרג אם יש רשות לניזק ליכנס לשם גולה ואם לאו אינו גולה שנא' ואשר יבא את רעהו ביער לחטוב עצים מה יער רשות לניזק ולמזיק ליכנס לשם אף כל רשות לניזק ולמזיק. ליכנס לשם יצא חצר בעל הבית שאין רשות לניזק ליכנס לשם. אבא שאול אומר מה חטבת עצים רשות אף כל רשות יצא האב המכה את בנו והרב הרודה את תלמידו ושליח ב"ד כו': גמ' א"ל ההוא מרבנן לרבא ממאי דמחטבת עצים דרשות דלמא מחטבת עצים דסוכה ומחטבת עצים דמערכה ואפ"ה אמר רחמנא ליגלי א"ל בין דאם מצא חטוב לאו מצוה השתא נמי לאו מצוה] איתיביה רבינא לרבא יצא האב המכה את בנו והרב הרודה את תלמידו ושליח ב"ד ואמאי לימא בין דאילו גמיר לאו מצוה הכא לאו מצוה התם אף ע"ג דגמיר מצוה דכתיב. יסר בנך ויניחך ויתן מעדנים לנפשך:

[האב המכה את בנו. להטותו לדרך אחרת: ושליח ב"ד. המלקה הרבעים לחייב מלקות: השתא נמי. כי לא מצא תמצא אין החטבה עצמה אלא פעמים הסוכה]: לאו מצוה. להטותו:

אמר הבונה לבנין [illegible]

ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא אשת נביא הוא דבעי אהדורי וכו':

מהרש"א התם כי אהדרו עלויה ועתה השב את אשת וגו'. וכתבו התוספות כדאהדרו ליה שלא היה לדיק כדמפיק מי' דס"ל ללמוד ורב חסדא לית ליה הא' דרשה דכי נביא הוא מי' עכ"ל לא ידענא מי סכריה אותם. לוה דהא ודאי לרב חסדא דפטור בידי אדם מתוקמא שפיר כרב חסדא הך דדרשה דכי נביא הוא דהשי"ת לא הודה לו במה שאמר הגוי גם לדיק תהרוג אלא שהוא חייב הריגה בידי שמים כדמוקי רב חסדא הא דהכך מת על האשה וגו' דהיינו בידי שמים דהא עלה קאי הגוי גם לדיק תהרוג וגו' ולאשר לומר דמשמע לשון הריגה הגוי גם לדיק תהרוג וכדמפיק בן נח כסרת שהיה לו ללמוד הי' דהיינו בידי אדם שאין לשון הריגה נופל על בידי שמים רק בידי אדם וק"ל: וממך למד אכסנאי שבא לעיר כו'. הלשון המגוהגם קלת ונפרק הכותל גרסינן וכבר למד אבכסלוי הי' ויש לייסב לשון שמעתין דר"ל וממך למד שאתה גרמת לו להשיב לך אחותי היא כמ"ש כי אמרתי כי אין יראת אלהים במקום הזה שמאלתם אותו בתחלה על עסקי אשתו ולא על אכילה ושתייה וק"ל להבין:

ת"ר שלש ערים הבדיל משה בעבר הירדן וכנגדן הבדיל יהושע בארץ כנען ומכוונות (הן) [היו] כמין שני שורות שבכרם חברון ביהודה כנגד בצר במדבר שכם בהר אפרים כנגד רמות בגלעד קדש בהר

עין יעקב

[illegible]

שם יט בהר נפתלי כנגד גולן בבשן ושלשת שיהו משולשות
שיהא מדרום לחברון כמחברון לשכם ומחברון לשכם
כמשכם לקדש ומשכם לקדש כמקדש לצפון. בעבר
הירדן תלת באיי תלת אמר אביי בגלעד שכיחי רוצחים
הושע ו דכתיב גלעד קרית פועלי און עקובה מדם. וא"ר
אלעזר שהיו עוקבים להרוג נפשות מ"ש מהאי ניסא
ומהאי ניסא דמרחקי ומ"ש מציעאי דמקרבי אמר אביי
שם בשכם נמי שכיחי רוצחים שנאמר וכחכי איש גדודים
חבר כהנים דרך ירצחו שכמה. מאי חבר כהנים א"ר
אלעזר שהיו מתחברים להרוג נפשות ככהנים הללו
שמתחברים לחלוק תרומה בבית הגרנות והוו ליכא
במדבר לה והאיכא ועליהם תתנו ארבעים ושתים עיר אמר אביי
הללו קולטות בין לדעת בין שלא לדעת הללו אין קולטות
יהושע כא אלא לדעת והחברון עיר מקלט הואי והכתיב ויתנו לכלב
את חברון כאשר דבר משה אמר אביי פרוודהא דכתיב
שופטים א ואת שדה העיר ואת חצריה נתנו לכלב בן יפנה:

ומכוונות הן. אלו כנגד אלו כבי שורות כמין ב' שורות. פנכרס:
ושלשת את גבול ארצך שיהו משולשות. כלומר
שמהא נחלוקת הארץ חלוקים ... [illegible]
בעבר הירדן תלת וכו'. ... [illegible]
גמולם י' הסנגים: בגלעד. שהוא בעבר הירדן שכיחי רוצחים:
עוקבים. אורבים: מאי שנא מהאי ניסא ומהאי ניסא דמרחקי.
... [illegible] ומאי שנא מציעאי דמקרבי.
... [illegible]
בין לדעת ובין שלא לדעת. בין שהרג שם לדעת קולטות ובין
... [illegible] קולטת: פרוודהא.
בפרים ותלרים הסמוכים לה וכקראת על שמה נתנו לכלב:

מהרש"א גמי שכיחי רוצחים דכתיב וכו'. מיהו לא הוה
שכיחי בשכם כמו בגלעד דהא"כ הדרא קושיין לדוכתין
בעבר הירדן תלת ובא"י תלת וק"ל: תתנו מ"ב עיר כו'. ק"ק
כיון דמשמע ליה ועליהם תתנו לקליטה אגופה דקרא הוה ליה
למיפרך הכי דכתיב שם ערי מקלט תהיינה ותו ליכא כו' וי"ל
בודאי ידע לחלק בכמה דברים בין הכי שש ערי מקלט ובין מ"ב
הערים כדלקמן בסוף פרקין למכין העגלה הכי אלא דפריך דאף
מ"מ דכפישי רוצחין בגלעד והכם לא היה לחוש להן כיון דעוד
מ"ב ערי מקלט היו ווהסי הללו קולטות לדעת כו' וכו'. דהכי

מ"מ אין קולטות אלא לדעת יש לחוש דשכיחי רוצחים בגלעד ובשכם
וכן הא דפריך והחברון עיר מקלט הואי והכתיב כו'. אגופה
דקרא בספר יהושע דיקדישו וגומר ואת קרית ארבע היא חברון
וגו' הו"ל למפרך והכתיב ויתנו לכלב את חברון וגו' וי"ל דאקרא
איכא למימר דלאו לכלב האריך של הגולים ניתן להם אף הוא ערי
מקלט ולכלב ניתן לבל לרכיו אבל השתא דקאמרת דאף אלא
לדעת קולטות אלו הוי ערים א"כ ודאי לכל צורך הגולים ניתן
להם והכתיב ויתנו לכלב וגו' וק"ל:

שם ערים הללו אין עושין אותן לא טירים קטנים ולא
כרכים גדולים אלא עיירות בינוניות ואין מושיבין
אותן אלא במקום מים. אם אין שם מים מביאין שם
מים ואין מושיבין אותן אלא במקום שווקים ואין מושיבין
אותן אלא במקום אוכלוסין נתמעטו אוכלוסיהן מוסיפין
עליהן נתמעטו דיוריהן מביאין להם כהנים לויים
וישראלים ואין מוכרין בהם לא כלי זיין ולא כלי מצודה
דברי רבי נחמיה וחכמים מתירין ושוין שאין פורסין
בתוכן מצודות ואין משילין בתוכן חבלים כדי שלא
תהא רגלי גואלי הדם מצוי שם אמר ר' יצחק מאי קראה
דברים ונס אל אחת מן הערים האל וחי עביד ליה מידי דתהוי
ליה חיותא:

הללו. ערי מקלט: טירים קטנים. לפי שאין מזונות מצויין שם:
ולא כרכים גדולים. שהכל נקבצים שם תמיד ויהא גואל
הדם מצוי שם ויארב לו: ואם אין שם מים. כשנפלו בגורל בימי
יהושע ללוים הגילו להם אמת מים מחוץ מן המקום רחוקים:
במקום שווקים. שימצאו מזונות לקנות: במקום אוכלוסין. שיהיו
כפרים וישוב סמוכים להם שלא יבואו גואלי הדם מתגברים על העיר
(נקל) [נחיל]: כלי זיין. שלא יקנה גואל הדם שם זיין ויארב
שמא יפלו כלי זיין ממקומו ירגישו בו: וכלי מצודה. אף באלו
סומכין הוא: מאי קראה. דמתקנינן להו להואלים דבר שהוא
צריך לו:

שם דברים תנא תלמיד שגלה מגלין רבו עמו דכתיב ונס אל
אחת מן העיים האל וחי עביד ליה מידי דתיהוי
ג"מ עבירה ליה חיותא א"ר זירא מכאן שלא ישנה אדם לתלמיד
שאינו הגון א"ר יוחנן הרב שגלה מגלין ישיבתו עמו איני
והאמר רבי יוחנן מנין לדברי תורה שהן קולטין דכתיב
שם שם את בצר במדבר וכתיב בתריה וזאת התורה לא קשיא
הא בעידנא דעסיק בה הא בעידנא דלא עסיק בה. אי
בעית אימא מאי קולטין ממלאך המות כי הא דרב
חסדא

עין יעקב

בעבר הירדן תלת בא"י תלת. נראה דלכך מקשה עכשיו קושיא זו כיון דלדורות שהיו מתוקנין כנגדן כי ... [illegible] ... שבעבר הירדן היו סמוכין ... [illegible]
... [illegible] ותנן ליכא והא איכא ועליהם ... [illegible]
... [illegible] והחברון עיר מקלט הוא ... [illegible]
... [illegible] מגלין רבו עמו ... [illegible]
... [illegible] אמר ר' יוחנן הרב שגלה מגלין ישיבתו עמו ... [illegible]
... [illegible] לא קשיא הא בעידנא דעסיק בה הא בעידנא דלא עסיק בה ... [illegible]
... [illegible] אבע"א מאי קולטין ממלאך המות ... [illegible]

חסרא הוה יתיב וגרס בבי רב לא מצי שליחא דמלאכא דמותא למיקרב ליה משום דלא פסיק פומיה מגירסא סליק ויתיב אארזא דבי רב ופקע ארזא אישתיק ויכיל ליה:

לתלמיד שאינו הגון. שלא יגלוהו שוטפיו לידי הריגה בשוגג דגלה דאמריק לקנן שאיס מלוי אלא לרשעים:

מהרש"א שלא ישנה כו'. וסתם לא קאמר כה"ג שלא ישנה אלא מפני הרב שהוא הגון כדאמרי' והורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' וגו' אם דומה הרב למלאך יבקשו תורה מפיהו ואם לאו כו' משום דעסיק בפרק אין דורשין דגדול יכול ללמוד אפילו מרב שאינו הגון כמו ר"מ שלמד מאחר וק"ל: ואת התורה וכו'. ר"ל ר"י מוסיף על ענין ראשון אם גלה וגו' כי כמו שג' ערים קולטין כן זאת התורה קולטת ומסיק דקולטת ממלאך המות ולא מגואל הדם וע"ז יש לפרש מתכוונין הוי גולה למקום תורה כו' אם דבך גולה ע"י שהרג בשוגג הוי גולה עמו ואל תאמר שאף דבך לא יסיה גולה שהיה התורה הבא אמריך לקולטך מיד גואל הדם הרודפך דאין התורה קולטת רק ממלאך המות וק"ל:

הגהה ובס"י יוחנן מנין לדברי תורה שהן קולטין. הפי דלא פריך מה דהנא תלמיד שגלה והאריך ד"ת קולטין י"ל דקושיא היא ר"י אדר' ופי"ל התורה שלא למד מעלמו אלא מרבו אין קולטין. הרי"ף:

[מכות י.] אמר רבי תנחום בר חנילאי מפני מה זכה ראובן להמנות בהצלה תחלה מפני שהוא פתח בהצלה תחלה שנאמר °וישמע ראובן ויצלהו מידם [בראשית לז] דרש רבי שמלאי מאי דכתיב °אז יבדיל משה שלש ערים בעבר הירדן [דברים ד] מזרחה שמש א"ל הקב"ה למשה הזרח השמש לרוצחים איכא דאמרי אמר הקב"ה הזרחת שמש לרוצחים דרש רבי סימאי מאי דכתיב °אוהב כסף לא ישבע כסף ומי אוהב [קהלת ה] בהמון (לו) [לא] תבואה אוהב כסף לא ישבע כסף זה [ע' רש"י] משה שהיה יודע ששלש בעבר הירדן אינן קולטות עד שנבחרו ג' שבארץ כנען אמר מצוה באה לידי אקיימנה ומי אוהב בהמון לו תבואה למי נאה ללמוד בהמון למי שכל תבואה שלו והיינו דא"ר אלעזר מאי דכתיב °מי ימלל [תהלים קו] גבורות ה' ישמיע כל תהלתו למי נאה למלל גבורות ה' למי שיכול להשמיע כל תהלתו. ורבנן ואי תימא רבה בר מרי אמר מי אוהב בהמון לו תבואה כל האוהב בהמון לו תבואה יהבי ביה רבנן עינייהו *ברכה בריה דרבא. [נ"י נוה] רב אשי אמר כל האוהב ללמוד בהמון לו תבואה והיינו דא"ר יוסי בר חנינא מאי דכתיב °חרב אל הבדים ונואלו חרב [ירמיה נ] על שונאי ת"ח שיושבים בד בבד ועוסקין בתורה ולא עוד אלא שמטפשין כתיב הכא ונואלו וכתי' התם °אשר

נואלנו [ולא עוד אלא שחוטאין שנאמר] ואשר חטאנו [במדבר יב] ואבעיא מהכא °נואלו שרי צוען [ישעיה יט] רבינא אמר כל האוהב ללמוד בהמון לו תבואה והיינו דאמר רבי הרבה תורה למדתי מרבותי ויותר מחברי ומתלמידי יותר מכלם:

למנות בהצלה תחלה. שפתח בו הכתוב בערי מקלט תחלה: הזרח השמש לרוצחין. לזכך להם חיותם כגון מלי מזרח דאמרי' במזרח לעיל: הזרחת השמש לרוצחים. בזכרם דיפה עשית: ללמוד בהמון. לרחם ברבים: שכל תבואה שלו. פסוק מקרא במשנה בתלמוד ובאגדות: ורבנן ואי תימא רבה בר מרי אמר מי אוהב בהמון לו תבואה וגו'. אוהב הוא זו תבואה התורה מחזרת עליו ועל זרעו כדאמרי' בעלמא מאן דרחים רבנן הוו ליה בנין רבנן: יהבו רבנן עינייהו ברכה. שהיה אוהב תלמידי חכמים ביותר והיו לו בנים תלמידי חכמים: רב אשי אמר וכו'. גרסת אשי גרסינן ללמוד: ללמוד בהמון. עם חברים רבים: נואלו שרי צוען נשאו וגו'. אואלה הואיל כמו לאתויי: ללמוד בהמון. תלמידים הרבה: לו תבואה. לפי שעל ידיהם יתרבה הפלפול ומתוך כך נעשין קושיותיו:

מהרש"א בהצלה תחלה כו'. יש לדקדק מי הכריח אותם לתת טעם בזה ולמה לא ימנה את בצר שהיה מנחלת ראובן תחלה גם שהוא היה הבכור וכראה לפי התכונן שאמרו לעיל דחברון ביהודה כנגד בצר במדבר שהם סי' קדש גו דהכתוב בספר יהושע אינו מורה כן שאמר ויקדישו את קדש בגליל בהר נפתלי ואת שכם בהר אפרים ואת קרית הארבע היא חברון בהר יהודה ומעבר לירדן וגו' את בצר במדבר במישור ממטה ראובן ואת ראמות וגו' והשתא כיון דבצר וחברון היו מכוונים זה כנגד זה כיון דבקרא קמא מנה חברון שהיא מחלק יהודה באחרונה באותן של יהושע ה"ל נמי למנות בקרא דבתרים בצר שהיא מנות גו באחרונה באותן של משה וקאמר מפני שהוא פתח בהצלת יוסף תחלה מנה אותו בהצלת דהכא נ"כ תחלה באותן של משה ומשא"כ יהודה שפתח בהצלת יוסף לבסוף שאמר מה בצע כי נהרוג וגו' ואמרינן פ"ק דסנהדרין כל המברך את יהודה הרי זה מנאץ שנאמר ובוצע ברך נאץ וגו' ולכך מנה אותו גם כן באחרונה בהצלה באותו של יהושע וק"ל: מזרחה שמש. ר"ל לפי שנפרשת מקמי בגלוי כתיב את שלש ערים מעבר לירדן וגו' ולא כתיב מזרחה שמש דרשו שהוסיף בעבריים לומר מזרחה שמש שאמר ליה הקב"ה הזרח שמש לרוצחים ופי' רש"י להכין להם חיותם. וכו' מכ"ל וקשה דכבר נלמוד ע"ז בתפורש מדכתיב ונס אל אחת הערים האלה וחי כדאמרינן לעיל וכראה לפרש ע"פ מה שאמר בסמוך שאף שאין סני אלו שנתבר

עיון יעקב

[illegible]

שבענו סוכרין קולטות עד שלא נבחרו אותן שבארץ ישראל הגדל. הסם: אותן לאותן שלא ידלגו ולנטרו על השחיד ותורת השמם לסם שיהיה. ושמשו בשבדלתן על השחיד שיהיו קולטן על ידך ואו"ך דשם: מעלמו הנדילן בדלקתן ולאמר ל"ה הקב"ה והמכים ע"ש הזהות השום לרוצחים לשמוך על השחיד שיחס. כקולטן על ידך ובוה בשמך הך דרשה דאוהב כסף וגו' שאמר מגמה מלוה הגולה לידי תקיימנה ע"כ: מאן דאמר אוהב כסף וגו'. ד"ומה בכל חקום התורה לגזב והמלות לנמסף לפי המדרגה לתהורה על הנולת ע"ד כי נר מלוה ותורה אור ותפלות התורה ידוע בו שנקראת התורה על שם תורת משה אבל אמר בכאן במעלות המלות באלו תמאה על משה רבינו עליו השלום שהיה מתאוה ליכנס לארץ לאכול ומפירותיה רק לקיים בה מלות התלויות בארץ שהרי כך היו המלות חביבות בעיניו שהיה יודע שאין שלמה עדים כו' והוא שעיקר מלות ג' התלוים בכבוש הארץ שאינן קולטות עד שנבחרו גם השלשה בבא"י ולפ"ם. כן אמר מלוה הגולה לידי דקיימו מלות כתיבה שלשה שערים מיהת אקיימנה בחיי וק"ל: מי נאה ללמוד בהמון כו'. לפי כל המדרגות שבכתיבה בהאי קרא כולהו דדרש לו הגולה בר"ג ובכל הספרים כתוב לא הגולה באל"ף גם לבאורים כיפים דקרא גם זה הבל לא יתכן לפי כל הדרכים שבבוגין נ"ל דודאי הקרא מעורב לא הגולה באל"ף והכי קאמר קרא לפי דרש הזה שמי בהמון אוהב לדרוש בהמון דהיינו ברבים ולא הגולה האי נקי בנוקדא בנגבנה ובאלבות ובהגדות כפרש"י גם זה הבל לדרוש ברבים. אבל האמת דרים וכקט המכוון סדיוקא נמנו דמי כאה ללמוד בהמון ולדרוש ברבים מי בכל הגולה שלו בהאי נקי בכל אלה ובהמ"ג יש לפרש לכל איך דרשות דבבוגין בהאי קרא. לגמרי דדרים כל באמת ת"ח לו התבה כו' קרא לא הגולה באל"ף היא בל שאוהב עצמו שהוא אוהב בהמון בהם. הת"ח ולא הגולה שאין לו תורה גם זה הבל ואהבתו הוא הבל ואיכם אהבה רק לפנים כדאמרינן פרק אלו עוברין גדולה שבלה שמוכלין ע"ה לת"ח יותר כו' ואמרינן בכתובות ע"ה אוהבי מי יתן לי ת"ח ואשבנו כו' ובהכי מיושב הא דמייתי לה רש"י והוא בפרק ב"מ מאן דרחים רבנן ה"ל בנין רבנן ואומר עוד שם דדחיל מרבנן הוא גופיה צורבא מרבנן ר"ל לדקדק בו דאהבה גדולה מיראה בכ"מ וא"כ למה יהיה זכות דדחיל מרבנן יותר גדול והכות ר' דרחים בנן וזהו דהוי קושית בהשך זה (דדחיל) [דרחים] רבנן יהיה גופיה צורבא מרבנן דדחיל מרבנן יהיה לו בנין רבנן אבל התירוץ בזה כמ"ש דכל ע"ה אוהב ת"ח ומי שאוהבן ודאי כבר כתבת ת"ח גלא מייך לגרמיה. ב"ש מאן דרחים רבנן יזכה שיהיה גופיה צורבא מרבנן

דע"כ כבר היה לו מרבנן כיון שהוא אוהבן וע"כ אמרו בו שיהיה הזכות לו שגם בניו יהיו רבנן והתלמוד דקאמר כל אוהב בהמון לו תבואה בר"י הוא מן המקרא דכל אוהב בהמון ות"ח לפי שאמת לו תבואה שזוכה להיות בניו ת"ח כראה בריש דרבה שהיה רבה אוהב ת"ח זכה להיות בנו רבה ב"ח. וק"ק בדברי שאמאר הזה כל אוהב בהמון לו תבואה אחי ומשוע הך דרשה כפי' רש"י שהרי לא הוסיף על דברי המקרא כלום רק אלא כל במקום אלא מי שכתי' בקרא מי אוהב וגו' ולפטר דקוץ תלמודא עלמו בהך דרשה אלא דמייתו יתני בים רבנן עייליהו צורבא מי וק"ל: **כל האוהב ללמוד בהמון** כו'. גם בדרוש זה יש לפרש לפי המקרא לא תבואה שאומר על מי שמרוצה בעצמו שהוא אוהב ללמוד עם חבירים רבים ולא תבואה ורצונו שאין בו תורה גם זה הבל ר"ל שאל תאמין לו שהוא אוהב ללמוד ברבים שמתכוון ממש כן אלא בחכמת אוהב ללמוד בחברים רבים יש לו תבואות הסודה. וקאמר דהיינו **דרבי יוסי בר חנינא** מ"ד **חרב אל הבדים** כו' **חרב על שונאיהם** כו'. הוא מבואר שעדיך לומר פורתפו מתוך שאמר עגייכם לא יבא האדם על בוריה של תורה ועל אמתתה רק ע"י פלפול ויחוד עם חבירים ומש"כ דתי שהוונות שכ"א שופה לו דת לעלמו כפי רלונו ודעתו ואין לריך לחברים וכדאמרי' בפ' הרואה שאין התורה נקנית אלא בחבורה ולזה אמר מי שעוסק בתורה בד בבד ביחידות הנה הוא עוסק בה כככרי העוסק בה שלימודו ביחידות ואמרי' בפ' ד' מיתות ככרי העוסק בתורה חייב מיתה ואמרינן שם דכל מיתתו בסייף שהוא מיתת חרב וע"כ זה העוסק בתורה כמדת הנכרי ביחידות ראוי לענשו במיתת חרב סייף. ואמר **ולא עוד אלא שמטפשין** כו'. כי הטעות תלוי בלמוד יחידי משא"כ בלמוד של רבים שאם יטעה אחד והם יש בהי להודיע לו טעותו. ואמר **ולא עוד אלא שחוטאין** כו'. כך כראה הגרסא ופרש"י בפרק קמא דתענית וכן ממה שהולך רש"י הכא לפרש חוטא שרי לטעון כמאו אלמא הגולה כמה לחנוה עכ"ל והיינו נמי הטעם שאמרנו כי הטעות תלוי ביחיד להתיר האיסור ולטהר הטמא והיינו שחוטאין וק"ל:

הגדה זה הפסח וכו' אמר מלות סוכה וכו'. אלה רמז פסחים לא יגדיל מפסח ואלא המורה תורי לפני בני ישראל פירשו ג"כ כמותו מלות סוכה כו'. הרי"ף:

תהלים קכב
אמר רבי יהושע בן לוי מאי דכתיב °עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים מי גרם לרגלינו שיהיו עומדין במלחמה שערי ירושלים שהיו עוסקין בתורה. וא"ר יהושע [בן לוי] מאי דכתיב °שיר המעלות לדוד שמחתי באומרים לי בית ה' נלך אמר דוד לפני הקב"ה רבונו

עיון יעקב

[illegible]

רבונו של עולם שמעתי בני אדם שאומרים מתי ימות זקן זה ויבנה שלמה בנו בית הבחירה ונעלה לרגל ושמחתי א"ל הקב"ה °כי טוב יום בחצריך מאלף טוב לי יום א' שאתה עוסק בתורה [לפני] מאלף עולות שעתיד שלמה בנך להקריב לפני על גבי המזבח:

בשעריך ירושלים. בשביל שעריך: מאלף עולות וכו'. מקרא כתיב אלף עולות יעלה שלמה וגו':

מהרש"א מיד עומדות היו רגלינו וגו' מי וכו'. משום דהאי קרא אין לו חיבור לשל מעלה דכתיב שמחתי באומרים לי בית ה' נלך שהוא לשון עתיד למדברים אלא לשכח ועומדות היו הוא לשון עבר למדבר בעדם גם שכלל עצמו עמהם רגלינו ולזה דרשו לפי ענ"ש בסמוך שמעתי שהיו בני אדם אומרים לי בית ה' נלך מתי ימות וגו' ושמחתי. בדבריהם שלומה שיבנה ב"ה ויהיה להם הני תג' עמודים כמ"ש על שלשה דברים עולם עומד על התורה ועבודה וג"ח שע"י בנין ב"ה יהיה להם עמוד העבודה כמ"ש, ונעלה לרגל ואמר דוד שמחתי בו אבל הקב"ה לא הסכים על ידם כדלקמן ואמר משום דעומדות היו רגלינו במלחמה שהיו לי ולכם בזה עמוד א' שהיה מעמיד רגלינו שיותר טוב הוא בשעריך ירושלים עמוד של תורה שהיה לנו בשערי ירושלים כדאמרינן ות"ת כנגד כולם ודע דלפי דרש תלמוד שלנו כלוה נפרש שלא אמרו כן דרך ליצנות ולא שהיו מבקשים למיתתו של דוד אלא שהיו מתאוים לבנין ב"ה בעבור העבודה כמ"ש ונעלה לרגל ואמרו ימות זקן שכבר באותה שעה דוד זקן ובא בימים ונתמנה כבר שלמה למלך תחתיו ויבנה ב"ה ע"י אבל בירושלמי פ"ב דברכות אמרו שהיו מרגלי הדור שהיו. כן היו הולכים אצל חלונותיו של דוד וא"ל מתי יבנה ב"ה וכו' ע"ש. ושא"ל הקב"ה טוב יום בחצריך. כי מקום המקדש כבר היה ביד דוד שקנה מארונה וטוב לי יום בחצריך שעדיין המקום פנוי כמו חצר בלי בנין ואתה עוסק בתורה כו' ויום אחד שאמר בפרק ב"מ ומפרש שאותו יום אחד הוא יום ו' שקודם מיתתו שגלה דוד להיות מת ביום ו' וזמן מיתתו היה ביום ז' והיה מתבטל אותו יום מדברי תורה:

משנה ומכוונים להם דרכים מזו לזו שנאמר °תכין לך הדרך ומוסרים לו שני תלמידי חכמים שמא יהרגנו בדרך וידברו אליו רבי מאיר אומר (אף) הוא מדבר על ידי עצמו שנא' °וזה דבר הרוצח *לפיכך אמותיהן של כהנים היו מספקות להם (מים ומזון) [מחיה וכסות] שלא יתפללו על בניהן שימותו: *גמ' תני רבי אליעזר בן יעקב אומר *מקלט [היה] כתוב על פרשת דרכים כדי שיכיר הרוצח ויפנה לשם אמר רב (הונא) [כהנא] מאי קרא °תכין לך עשה לך הכנה (ברהך) [לדרך] ר' חמא בר חנינא פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא °טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך אם לחטאים מורה קל וחומר לצדיקים ר"ש בן לקיש פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא °ואשר לא צדה והאלהי' אנה לידו °כאשר יאמר משל הקדמוני מרשעים יצא רשע במה הכתוב מדבר בשני בני אדם שהרגו את הנפש אי הרג בשוגג ואי הרג במזיד לזה אין עדים ולזה אין עדים הקב"ה מזמנן לפונדק אחת זה שהרג במזיד יושב תחת הסולם וזה שהרג בשוגג יורד בסולם ונופל עליו והרגו נמצא זה שהרג במזיד נהרג וזה שהרג בשוגג גולה:

לפיכך אמותיהן. אקרא דישב שם עד מות הכהן קאי: מקלט כתיב על פרשת דרכים. בכל מקום שהיו שני דרכים מתפלגים אחד פונה לעיר מקלט ואחד פונה לעיר אחרת היה קבוע בלוח ... וכתוב עליו מקלט: פתח לה פתחא להאי פרשתא. כשהיה הולך לדרוש בפרשת הגולין היה מתחיל כך: והאלהים אנה לידו. זהו שאמר הכתוב כאשר יאמר משל הקדמוני מרשעים יצא רשע משל הקדמוני היא התורה שהיא משל של הקב"ה שהוא קדמונו של עולם והיא אומרת מרשעים יצא רשע והיכן אמרה והאלהים אנה לידו והיאך הקב"ה מביא מכשול לאדם לחטוא אלא על ידי שהם רשעים השוגג והמזיד השוגג היה חייב גלות ואין עד בדבר והוא לא גלה והמזיד היה חייב מיתה ואין עד בדבר ולא נהרג לפיכך הקב"ה זימן לפונדק אחד וכו': במה הכתוב מדבר. והאלהים אנה לידו: ונפל עליו והרגו. יש עדים וגולה על כרחו:

הרמב"ם ז"ל אמרו וידברו אליו ר"ל שהם יתנו לגואל הדם אם נקם הגולה ויאמרו לו במנהג הרע והחטא להורגו בשלום ... לדבר לו כדי לשכך חמתו. ר"מ אומר אינם צריכים להשתדל בזה אלא הוא ישען להציל עצמו ואין הלכה כר"מ עכ"ל הרמב"ם:

מהרש"א טוב וישר וגו' אם לחטאים יורה ק"ו כו'. לענין הפתחא להאי פרשתא שכי יתפרש האי קרא טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך לעשות לרוצחים הכנה לדרך לעיר מקלטו להצילו מיד גואל הדם וקרא השוגגים חטאים כדאמרינן פרק יום הכפורים וכדלקמן שלא כזדון השוגג רק למי שיש בידו חטא כבר והוסיף בדבריו ק"ו לצדיקים שיורה להם הדרך להצילם מפגע רע ועוד יש לפרש שגם זה הק"ו ואמר פירושא דקרא ועל פי מ"ש בסוף פ"ח דיכי ממוכות כתי' טוב ה' לכל וכתיב טוב ה' לקויו משל לאדם שיש לו פרדס כשהוא משקה משקה כלו כשהוא עודר אינו עודר אלא טובים שבהם ... לפושעים ולרשעים הוא ע"י הצדיקים וזה שאמר הכתוב טוב וישר ה' לעשות

טובה

עיון יעקב

[illegible]

מצוה לצדיקים כו"ש ועל כן יורה גם כן חטאים בדרך כדי שיהא קל ומותר בעצמו אם כן מצוה עושה לחטאים ק"ו לצדיקים וע"י זה ישוב ויהיה צדיק דהכוונה עיקר המצוה שעשה לו הקב"ה ומתגלה לצדיק היא כמה שכתוב כל חטאתיו אשר חטא לא תזכרנה עוד:

אחד הרג שוגג ואחד הרג מזיד כו'. אבל על זה שהרג בשוגג שהאמת לא קאמר שהרג. במזיד שאולי חטא אחר היה בו שנתחייב בין שניהם. שאל כרחך לא היה על פי עדים אבל זה שהרג ע"פ עדים היה קיים ויהיה כדין אדם שהרג כבר במזיד ולעיל כתבנו בחידושי הלכות לפי דרך התוספות בהאי דנלעגד כפיסי הולכים דהלכה והיינו שהרגו ע"י שוגג אחד עיין שם ונימא בשוגג הראשון צריך לומר על כרחך כו"ש הכא לגבי מזיד דעל ידי חטא אחר שאין לו כן שוגג הראשון ולא גלה לפי שלא היו עדים בדבר והזמין לפונדק אחד שהרג בשוגג ע"י עדים עד שהולך לגלות וק"ק דמשמע מזה שהרג בשוגג בלא עדים שהולך לגלות ולא ידענו על מה דהא פגעו נעדי מקלט אינו רק אלא מפני גואל הדם שיהרגנו ואם אין עדים בדבר שילך יהרגנו הגואל ואפשר לומר אם הוא מודה בדבר או שיתודע הדבר ע"י קרובים ופסולים שפטור הגואל אם יהרגנו ודו"ק:

שם י [נאמר רבה בר רב הונא אמר רב הונא ואמרי להו א"ר הונא א"ר אלעזר מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו. מן התורה דכתיב °לא תלך עמהם וכתיב °קום לך אתם. מן הנביאים דכתיב °אני ה' אלהיך מלמדך להועיל מדריכך בדרך (זה) תלך. מן הכתובים דכתיב °אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן:
(במדבר כב, שם, ישעיה מח, משלי ג)

הרמב"ם ז"ל שהוא לא תלך עמהם. כיון שגלה דעתו שחפץ לילך עמהם א"ל קום לך אתם: תלמדך להועיל. ואעפ"כ אינו מדריכך אלא בדרך תלך כלומר בדרך שאתה חפץ ללכת בה: אם ללצים הוא יליץ וגו'. כלומר אם ללצים ודאי הוא יליץ להם. כלומר אינו מעכב על ידן אלא מניחן ללכת:

מהרש"א מוליכין אותו וכו'. עיין בזה במפרשים ולענ"ד גם אני חלקי דלא קאמר שמוליך אותו הקב"ה אלא מוליכין אותו וסוף נ"פ שכתבנו בכמה מקומות שכל מחשבה ודבור ומעשה האדם הכה הוא בורא לו מלאך לפי ענייס אם לטוב אם לרע על כן אמר בדרך שאדם רוצה לילך שהרשות בידי האדם ממש יתנהג בתוך סוף שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים אבל כפי רצונו ודעתו של אדם מוליכין אותו אותם שמלאכים הנבראים מאותו רצון ומחשבה אשר בו ומייתי ראיה מן התורה דכתיב לא תלך עמהם שאמר ליה הקב"ה כן וכתיב קום לך אתם גזור ברצונו ודעתו הרעה לילך אתם הביא שסלח לו הקב"ה מלאך כרצונו ומחשבתו שאמר לו קום לך אתם. ואמר דכתיב אני ה' אלהיך מלמדך להועיל וגו'. כי כל מלותיו יתנהג בדרך הוא אינו מלמדך רק להועיל ואמר לך אבל מדריכך הוא מלאך שאתה מדריכו בדרך ש תלך כפי דעתך ורצונך. ואמר דכתיב אם ללצים הוא יליץ וגו'. ר"ל אם ללצים הוא מזמן לו לן דהיינו מלאך שהי' ליצנותו ואם לענוים הוא יתן חן לענוים מלאך של חן מדו יתנהג בו"ס:

שם א"ר חמא בר חנינא מפני מה נאמרה פרשת רוצחים *בלשון עזה דכתיב °וידבר ה' אל יהושע לאמר (יהושע כ)

[וגו'] תנו לכם את ערי המקלט אשר דברתי אליכם וגו' מפני שהן של תורה למימרא דכל דבור לשון קשה הוא דכתיב °דבר האיש אדוני הארץ אתנו קשות והתניא °נדברו אין נדברו אלא לשון נחת וכה"א °ידבר עמים תחתנו דבר לחוד ידבר לחוד:
(בראשית מב, מלאכי ג, תהלים מז)

בלשון עזה. בכל יהושע כתיב ויאמר ה' אל יהושע וכאן כתיב וידבר ה' דהוא לשון עז היא: מפני שהן של תורה. אבל שאר אמירות שאמר לא אמר דבר לקיים מצוה הכתובה בתורה חוץ מזו: ידבר עמים. ינהג עמים תחתנו:

אמר חבותה כמו [illegible]

מהרש"א מפני מה נאמרה פרשת רוצחים בלשון עזה דכתיב וידבר ה' אל יהושע וגו' מפני שהן של תורה וכו'. ודאי דכמה פרשיות בתורה שהן של תורה ולא נאמרו רק בלשון ויאמר כגון פרשת החדש ופרשת זאת חקת הפסח ופרשת טומאת כהנים ופרשת ציצית אלא דפרשיות של תורה הכתובים בתורה איכא הכי ואיכא הכי אלא לפי שבספר יהושע לא נאמרה שום פרשה לקיים מצוה הכתובה בתורה חוץ מפרשת מקלטים וע"כ נאמרו כולם בלשון ויאמר כדרכן וזו ילפינן מכללן לפרוש שהיא של תורה מישול בה לשון עז: דכל דבור לשון קשה. בפרשת כי תשא גב וידבר ה' אל משה ובפרשת שמיני גבי וידבר אהרן אל משה ובפרשת בהעלותך גבי ותדבר מרים וגו' פרש"י כך כל דבור לשון קשה הוא וכו'. וכתב הרא"ם שם מפני שהדבור כאמר שבא אחריו וכו' ע"ש בארוך לפי דרכו אבל דבריו תמוהים דהא בדבור דהכא גבי יהושע כתיב אמירה אחריו ואעפ"כ לדעתו מלשון קושי גם מה שפירש שהדבור בכל מקום מורה על הכלל

עין יעקב.

[illegible]

הכלל והאמירה אחריו מורה על הפרט מלאתי גם הפך זה הדבור אחר אמירה בפרשת ליל׳ והכרחה כי הדבור אינו טפל במום מקום אלא בלשון קשה והא לא לשון דבר אחמו קשות ולכן יפול בדברים של תורה לשון דבור אבל בדברים שלא כנ׳ תורה לא יפול בהן כלל לשון וידבר רק אמירה חוץ מקומות מעטים בילאו מן הכלל כלומר בהם וידבר לפי שהענין בעלמו איירי בדבר קשה כגון כל אלו שהביא רש״י בפירוש החומש כדלעיל שאינם עדברים בשל תורה ושימה שכתוב לומר בהן וידבר ע״ש קושי הענין וחז״ק: אין נדברו אלא לשון נחת וכו׳. מפורש בפרק במה אשה פ״ש וים לדקדק אמאי לא מקשי מגופה דקרא ידבר עמים תחתיו ויש לומר דאיכא לפרשו מלשון הנהגה שהיא הקשה שעיי הנהגה קושי להם ידבר עמים וגו׳ ומשום הכי הולך לסקשות מגרייתא. *ויכתוב יהושע את הדברים האלה וגו׳ רי״י ור״ן חד אמר שמונה פסוקים כו׳. והכי אמרינן בפ״ק דבבא בתרא אפשר כו׳ ויש לפרש לפי זה את הדברים האלה ר״ל ענין ודברים אלה שהזכיר להם יהושע ואכלה את עמם וגו׳ ואוליך את אבותיכם וגו׳ ושם מלפני ניכיכם ובין מצרים ויצא עליו את הים וגו׳ כל זה כתב גם בן יהושע בספר תורת אלהים באותן שמונה פסוקים כמה שכתב לכל האותות אשר שלחו ה׳ וגו׳ ולכל היד החזקה ולכל המורא וגו׳ ולמאן דאמר עד׳ מקלנו כיתא עפי שהדברים האלה דקאי אאותן דברים שהם של תורה וכתובים בספר יהושע וק״ל:

יא פיסקא לפיכך אמותיהן של כהנים וכו׳. טעמא דלא מצלו הא מצלו מייתי והכתיב °כצפור לנוד כדרור לעוף כן קללת חנם לא תבא אמר (להו) ההוא סבא מפרקיה דרבא שמיע לי מפני שהיה להם לבקש רחמים על דורם ולא בקשו איכא דאמרי כדי שיתפללו על בניהם ולא ימותו טעמא דמצלו הא לא מצלו מייתי מאי הוה ליה למעבד הבא אמרי טוביה חטא וזיגוד מינגד התם אמרו שכם נסיב מבנאי נגיד אמר (להו) ההוא סבא מפרקיה (דאבא) [דרבא] שמיע לי מפני שהיה להם לבקש רחמים על דורם ולא בקשו כי הא דההוא גברא דאכליה אריא ברחוק תלת (מאה) פרסי מיניה דרבי יהושע בן לוי ולא אשתעי אליהו בהדיה תלתא יומין:

שהיה להם לבקש רחמים על דורם. הלכך לאו קללת חנם היא: הבא אמרי. בבבל אמרו משל זה על האדם שלוקה בשביל סירחון של אחרים: טוביה חטא וזיגוד מינגד. משום השיא דאמרי בפסחים מנים חטא אחא זיגוד להסיד ביחידי שלא היה עד עכי בדבר ומגדים רב פפא לזיגוד וה״ל טוביה חטא וזיגוד מינגד (והאי) [ומאי] שיהה למשל: התם אמרינן. בא״י אמרי משל זה: שכם נסיב מבנאי נגיד. שכם בן חמור לקח את דינה בת יעקב והשמעון שלו והאל בני השבט שלא נהגו עלו עמו ולכשפחו. מבנאי שם איש מבני העיר:

יב אמר רב יהודה אמר רב קללת חכם אפי׳ בחנם היא באה מנ״ל מאחיתופל כשכרה דוד שיתין קפא תהומא ובעי למשטפיה לעלמא אמר דוד מי איכא דידע אי שרי למיכתב שם ומשדי בתהומא וניח ליכא דאיל ולא מידי אמר כל היודע לומר ואינו אומר יחנק בגרונו נשא אחיתופל ק״ו בעצמו ומה לעשות שלום בין איש לאשתו אמרה תורה שמי הנכתב בקדושה ימחה על המים לעשות שלום על כל העולם כלו עאכ״ו אמר שרי כתב שם אחספא ושדא בתהומא הדר תהומא וקם בדוכתיה ואפי׳ הכי כתיב °ואחיתופל ראה כי לא נעשתה עצתו [וגו׳] ויחנק א״ר אבהו קללת חכם אפי׳ על תנאי היא באה מנ״ל מעלי דקאמר ליה עלי לשמואל °כה יעשה לך אלהים וכה יוסיף אם תכחד ממני דבר (וכתיב) [ואעפ״כ דכתיב] °ויגד לו את כל הדברים (האלה) ולא כחד ממנו (דבר) ואפילו הכי כתיב °ולא הלכו בניו בדרכיו וגו׳:

כשכרה דוד שיתין. יסודות של בה״מ ובתלמוד ירושלמי מלינו חלמיות של בה״מ והוא יסוד בלשון יוני: קפא תהומא. לף התהום ובתלמוד ירושלמי שהלא שם חרס בסגנים קטן ואמר ליה אל תשלני מכאן בלפי כנוס על התהום מיום מתן תורה שרעדה כל הארץ ולא שמע דוד דבור ונטלו: מי שרי למכתב שם. פן ישטפוהו המים ויעבר משום ואבדתם את שמם לא תעשון כן. לה׳ וגו׳: נשא אחיתופל ק״ו וכו׳. יש תימה בדבר שהרי לא קנה דוד שנתן מלחמה סיבוסי עד מעשה דהבאתם שהיתה לאחר מיתת אחיתופל ג׳ שנים ולפי דברים שלנו לריכין אנו לומר שאף ע״פ שלא קנה הגורן היה יודע מכשעריו מיום שמשה ויבוא שם והמזבח בנוים ברמה ובדקו בספר יהושע ומלאו מקום לבה״מ כדכתיב עד אשלה מקום לה׳ וגו׳ דרים ליה במכתים באיתם מקומן ומפרר סיבודים גרשונו: ימחה על המים. דכתיב במוטה ומחה אל מי המרים והרבה להכתח בפרשם: ואפילו הכי כו׳. וקללה זו בא שם שיתה שלא היה מקללו אלא אם איט אומר (בתנם היתה בלאה ים לו לקללו אם איט אומר): אפי׳ על תנאי. [ולא נתקיים התנאי אף ע״פ כן היא באה דשא קללה על שנאי] היתה אם תכחד ממני ולא נתקיים שהרי לא כחד ואע״פ כן נתקיימה שקללה דכתיב ובניו לא הלכו בדרכיו וגו׳ וזו קללה קללו עלי דכתיב כה יעשה לך כמו שנעשה לי שאין בני מהוגנין:

מהרש״א ויחנק וגו׳. דמשום שרלה שלא נעשתה עלתו ודאי לא היה

עין יעקב

שלב דף קי״ד מולמא כלמי ממיל ומפני כאשר כתבנו שם בחידושינו ע״ש: אך כדי שיתפללו על בניהם שלא ימותו. משמע דאמלו הא לא מצלו מייתי ואיכא בנייהו דללמן דאמן [illegible]

סיפ תמך עלמו אי לאו קללה של׳ דוד לאף ע״פ שהיתה על תנאי וק״ל: כה יעשה וגו׳. דהאי לישנא דכה יעשה וגו׳ כאומר במקרא על המקבל עליו שום קללה סתמכת ככר כמו שאמרה רות כה יעשה לי ה׳ וכה וגו׳ כפרש״י שם כאשר התחיל להרע בי שילחה בי ידו להמית אותי ולירד מנכסי וכה יוסיף אם יפריד וגו׳ וכאן לא נזכר לעיל ויהיה שום לרה רק זאת ובני עלי בני בליעל וגו׳ לא ישמעו לקול אביהם וגו׳ משל זה נתכוין לומר כה יעשה ה׳ לך וגו׳ וק״ל:

יג אמר רב יהודה אמר רב גידל אפילו על תנאי צריך הפרה מנא לן מיהודה דכתיב אם לא אביאנו אליך והצגתיו לפניך וחטאתי לך כל הימים. ואמר רב שמואל בר נחמני א״ר יונתן מאי דכתיב יחי ראובן ואל ימות ויהי מתיו מספר וזאת ליהודה ויאמר כל אותם ארבעים שנה שהלכו ישראל במדבר וכו׳:

שם ע״ב בראשית מג | דברים לג | סוטה ז׳ | ב״ק צב | מאמר יג | ע״ש כל

[וחטאתי לך. לשון נידוי הוא שיהא מנודה לאביו: מאי דכתיב יחי ראובן וגו׳ וזאת ליהודה, מה ראה לסמוך יהודה לראובן ומה ראה להתחיל בברכת יהודה בלשון ואת ליהודה אלא לפי שהיו עלמות כל השבטים שלהן קיים ושל יהודה מגולגלין אמר. לשון זה יחי ראובן כלומר ראובן שנדר קיימת בלשו הא חי ואת שהיה ליהודה בהם מגולגלין. עלמות כל השבטים יצאו ממצרים ונשאום בניהם במדבר והוו באוהל יוסף לאחיו והעליתם את עלמותי מזה אתכם עם עלמותיכם]:

מהרש״א יחי ראובן וגו׳. פרש״י מה ראה כו׳ פי׳ דהו״ל למנקט ברכת לוי קודם ליהודה לפי תולדותם כמ״ש בברכת יעקב בפר׳ ויחי ועי״ל לפי הגירסא בפרק החובל דלא מייתי קרא דואת ליהודה אלא קרא דיחי ראובן ואל ימות דמה ראה לומר לשון כפול יחי ראובן ואל ימות ואומר שכן היה מבקש רחמים על יהודה יחי ראובן בעה״ז ואל ימות בלא יזכר לו מעשה בלהה וכל זאת גרם לו יהודה בהודה ואת ליהודה שיהיה בנידוי גם בעה״ב כמו שהתנה וחטאתי לאבי כל הימים דהיינו בעה״ז ובעה״ב כפרש״י בחומש והנה כתב המרדכי בפרק האומנין דהמקבל נידוי בתנאי הנה אין לו התרה בעה״ז דכדוי של מקום תלוי שהתירו במקום בנו שמלינו ביהודה שהיו עלמותיו מגולגלין בארון עד דבעייה ראובן עכ״ל וכהאי נוונא כתב הרא״ש בריש פ׳ דגהאי נעמא התירו לו אחיו הנדוי בחייו. ומ״ש לא הוו קא מעיילי ליה במתיבתא דרקיע וכו׳ לא הוה ידע למשקל וכו׳ דכמו דמרחיקין בעה״ז מן המנודה באבילה ושתיה ובכמה שאר דברים כן מרחיקין בעה״ב מן המנודה באלו הדברים שהם בעה״ב התחת אבילה ושתיה בבעה״ז כמ״ש שלם סבא אין בו לא אבילה ולא שתיה אלא לדיקים יושבים וכו׳ ונהנין מזיו השכינה. ומיהו בעה״ז ודאי אין מרחיקין ממנודה בשכן לומד תורה כדאמרי׳ דשונה לו והוא שונה לאחרים. ומ״ש לא ידע לפרוקי קושיא. ועד וגו׳ בפרק החובל אמרינן ליה בלשון אחר לא הוה סליק שמעתתיה אליבא דהלכתא ועד מלריו וגו׳ ועיין בפרש״י שם:

יד אמר רב יהודה אמר רב שני טעיות טעה יואב באותה שעה שנא׳ וינס יואב אל אהל ה׳ ויחזק בקרנות המזבח טעה שאין קולט אלא גגו והוא תפש בקרנותיו טעה שאין קולט אלא מזבח בית עולמים והוא תפש במזבח של שילה אמר אביי בהא נמי טעה שאין קולט אלא כהן ועבודה בידו והוא זר היה. אמר ריש לקיש שלשה טעיות עתיד שרה של אדום לטעות שנא׳ מי זה בא מאדום חמוץ בגדים מבצרה טועה שאינה קולטת אלא בצר והוא גולה לבצרה טועה שאינה קולטת אלא אדם והוא מלאך טועה שאינה קולטת אלא שוגג והוא מזיד:

מ״א ב׳ | ישעיה סג

טעה יואב. בדרשא דמנס והנחי תקחנו למות ולא מעל מזבחי ומשום דרשו שאינו קולט אלא גגו של מזבח משום על מזבח ממש והיינו סבר כי תפש בקרנות המזבח היינו על המזבח: בית עולמים. דכתיב מזבחי שמיוחד לי: הי׳ והיה הבמ׳ במזבח של במה שעשה דוד לפני הארון שהיה באהל אשר נטה לו [דוד] בעיר דוד כדכתיב וינס יואב אל אהל ה׳ ותליא בדברי הימים שעשה דוד מזבח לפניו ואי אפשר לומר מזבח של שילה שהיה שהוא היה בימי דוד ושלמה בגבעון ואין אומרים יום שמת בו עלי כאמר בו ויטוש משכן שילו: שרה של אדום. קורא שיברח לבצרה שנאמר יפרע הקב״ה ממנו כשיגיע קץ אדום ליחרב כדכתיב יפקוד על צבא המרום במרום ואח״כ ועל מלכי האדמה באדמה: חמוץ בגדים. מדמו של סמאל ומניח שאין המלאכים בשר ודם כתב בו סכתוב כמין סריגת אדם (נשפך) [נשבר] את הארץ מה שהיה יכולים לשמוע:

מהרש״א ג׳ טעיות עתיד שרה של אדום כו׳. פרש״י הוא סמאל והוא מלאך ושר של אדום כדמייתי קרא מי זה בא מאדום וגו׳ וכבר האריך בזה הר״י אברבנאל בספר משמיע ישועה שמלכות רומי נקרא ע״ש מלכות אדום שהמלך הראשון שמלך בו היה לפו בן אליפז ואמר בטעם כו׳ והוא גולה לבצרה ראש לא כן מאי בעי בבצרה שהיא עיר מושב שבאומר על קריה ועל בצרה ובפי׳ רמ״י בספר ישעיה אמרו רבותינו ג׳ טעיות כו׳ שבצרה הוא בצר וכו׳ וטועה שאין קולטת אלא שוגג והוא מזיד הרג כו׳ עד כאן לשונו ואפשר דכך היה גירסתו בגמרתין ומשום דהך מעשה שאינה קולטת אלא אדם והוא מלאך הוא בכלנו הני טעות דשוגג ומזיד דמלאך מזיד הוא ולא שייך ביה שוגג ויש לקיים כל ספרים שלנו דחשב נמי מעשה דאדם והוא מלאך והכי קאמר שאינה קולטת אלא אדם שיכלל שם ומפני גואל הדם ולא מלאך שהוא ישראל והרי גואל הדם שלהם הוא הקב״ה כדאמרינן במדרשות ואין מקום קולט להציל ממנו כי מלא כל הארץ כבודו וק״ל:

הרי״ף רמ״י בימי דוד ושלמה בגבעון, וליכא למימר וינס לגבעון דהאי רחוק מירושלים:

משנה כיוצא בו רוצח שגלה [לעיר מקלטו] ורצו אנשי העיר לכבדו יאמר להם רוצח אני אמרו לו אעפ״כ יקבל מהם שנא׳ וזה דבר הרוצח:

שם ע״ב | דברים יט

אם אמרו לו אף על פי כן. אמו חלים לכנגד יקבל מהם:

א״ד

עין יעקב

מי מעידין לפני שאינו עובר על החרם אע״פ שלא ימול המוגנים: מי גרם לראובן שיודה יהודה. עיין בתוספות ע״ש לא הודה עד שהודה יהודה ואין להקשות דמ״מ אין אחר ממש מי גרם לראובן שיודה יהודה ואם ליהודה דנראה לכך אמרייש של יהודה מגולגלין לפי שלא תלינו משב בתשובה כמו ראובן וי״ל דעל כרחך גם יהודה עשה תשובה ואלי״כ אין נתי ראובן בחטו שיודה ולמא לכך הולך יהודה להודות לפי שלא עשה תשובה אשלי״כ ראובן שעשה תשובה אי״ל לעולם אלא ודאי שידע שגם יהודה עשה תשובה: שני מעשה עשה יואב. זה סובר קלט לאוהל דאמרינן פרק נגמר הדין דף מ״ח. שעשה כן יואב רק לאחר שמש ומרש״י שם דמייה בעלמא כי שיעבו הדרים לבלתה ויהוא והא ודא קאמר עשה טיינו קולט אלא שוגג והוא מזיד דהא מעט ממזבחי תקחנו למות ולא מעל מזבחי במזיד כתיב כל זמן שעבודה בידו אין מוסיק אותו:

מסתח

אלו הן הלוקין פרק שלישי

טו א״ר אחא המשוה את נקביו עובר משום °אל תשקצו את נפשותיכם א״ר ביבי בר אביי האי מאן דשתה מיא בקרנא דאומנא קא עבר משום אל תשקצו את נפשותיכם

ויקרא יא

בקרנא דאומנא. מקיז דם זקן (מלולה) [במלילה]:

טז אמר רבא כמה טפשאי שאר אינשי דקיימי קמי ספר תורה ולא קיימי מקמי גברא רבה דאילו בספר תורה כתיב ארבעים ואתו רבנן ובצרי חדא:

כמה טפשאי שאר אינשי. כמה שוטים הללו חוץ מבני אדם:

מהרש״א כמה טפשאי כו׳. [illegible]

הרי״ף [illegible]

שם **[פיסקא]** ר׳ יהודה אומר מי שלמות וכו׳. אמר רבי יצחק מיט דרי׳ דכתיב °מה המכות האלה בין ידיך ויאמר אשר הכיתי בית מאהבי ורבנן ההוא בתינוקות של בית רבן הוא דכתיב:

זכריה יג

אמר הבונה [illegible]

[illegible]

מהרש״א מה המכות האלה בין ידיך וגו׳. [illegible]

ורבנן דאמרי ההוא בתינוקות של כו׳. [illegible]

שם **משנה** כיצד מלקין אותו וכו׳ והקורא קורא °אם לא תשמור לעשות וגו׳ והפלא ה׳ את מכותך ואת מכות וגו׳ וחוזר לתחלת המקרא °ושמרתם את דברי הברית הזאת וגו׳ והותם °והוא רחום יכפר עון וגו׳ וחוזר לתחלת המקרא:

דברים כח; שם כט; תהלים עח

מהרש״א והותם והוא רחום יכפר עון וגו׳ וחוזר וכו׳. [illegible]

עין יעקב

המשוה [illegible]

יג פיסוק וכולם יהיו ל"מ תיבות והם נגד מכות המתהלכים ל"ג וכולם ל"ט ודו"ק :

יז **אמר** רב ששת משום רבי אליעזר בן עזריה מנין לרצועה שהיא של עגל שנא' °ארבעים יכנו לא יוסיף וסמיך ליה °לא תחסום שור בדישו. ואמר רב ששת (א"ר אליעזר) [משום ר' אליעזר בן עזריה] מנין ליבמה שנפלה לפני מוכה שחין שאין חוסמין אותה ת"ל לא תחסום שור בדישו וסמיך ליה כי ישבו אחים יחדיו וגו'. ואמר רב ששת משום רבי אלעזר בן עזריה כל המבזה את המועדות כאילו עובד ע"ז שנא' °אלהי מסכה לא תעשה לך וסמיך ליה את חג המצות תשמור ואמר רב ששת משום ר"א בן עזריה כל המספר לשון הרע וכל המקבל לשון הרע וכל המעיד עדות שקר ראוי להשליכו לכלבים שנאמר °לכלב תשליכון אותו וסמיך ליה לא תשא שמע שוא אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס וקרי ביה לא תשיא:

שאין חוסמין. אין נוטרך בה שלא תאמר לו תפסי בו: **את המועדות.** חולו של מועד (שלא לעשות מלאכה): [את חג המצות תשמור. מפרש] (כדאמרינן) בחגיגה אם בזלזולן ובזיוני סרי כבר אומר הא לא הוזהר אלא על חולו שאסור בעשיית מלאכה: **אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס.** היינו מעיד עדות שקר:

מהרש"א כל המבזה את המועדות כאילו עובד ע"ז כו'. בימות המועדות באמנם הוא גורם לעבוד ע"ז כמו שאמרו בירבעם שאמר אם יעלה העם להעלות זבחים וגו' והוא כי המועדות באמנם הם זכר ליציאת מצרים כמו שהוא בנוסח התפלה והוא מורה על מציאותו ויכולתו ברוך הוא והוא שאמר אלהי מסכה לא תעשה וגו' שהוא הפסל הנזכר לעיל וזכיה בזאת פרשה את חג המצות תשמור וגו' כ"א במועדו שהם זכר ליציאת מצרים המורים על יכלתו ב"ה הפך שכבש ירבעם עגל ואמר הנה אלהיך אשר העלוך מארץ מצרים ונגלה הם שלא בזמנו וק"ל: כל המספר ל"ה וכל המקבל ל"ה וכל המעיד כו' ראוי להשליכו כו'. לפי מה שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה כמאמר ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו שאמרו כלב הזה שאינו בר דעת לא יחרץ לשונו וזה האדם החורץ לשונו לדבר בחברו ישראל וגם המקבל ומעיד ע"כ ראוי נבילתו להשליכו לכלבים הללו ופרש"י פרק כ"פ קרי ביה לא תשיא נראה בעיני דל"צ ליה דסלקא ומתוקמא מלא תשא בבמספר לא מעיד סרי כאן בפי' מוע שהוא עכ"ל אבל בכל כבתות גזירות שלמה בכך דרשה ובפרק קמא דסנהדרין ובפרק שבועת העדות אימא בן קרי ביה לא תשיא משום דתשא אינו ולשון משא כפיו אלא ולשון קבלה וכן תרגומו בכ"ת תשא תקבל ולכבי צריך לאוקים על המספר ועל המעיד לא תשיא שלא תגרום להתקבל עונך ל"ש וק"ל:

הרי"ף דפיי שאין חוסמין אין נוקלין. כלומר דקמ"ל ר"א אפי' שהיתה נפולה למוכת שחין יכולה היא לעמוד לחסוך חייתי יכולה לקבל ולכן אינו יכולה לקבל:

פיסקא ושתי רצועות עולות ויורדות בה. תנא ושל חמור כדדרש ההוא גלילאה עליה דרב חסדא °ידע שור קונהו וחמור אבוס בעליו ישראל לא ידע אמר הקב"ה יבא מי שמכיר [אבוס] בעליו ויפרע ממי שאינו מכיר [אבוס] בעליו:

משנה כל חייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתן שנא' °ונקלה אחיך לעיניך כיון שלקה הרי הוא אחיך דברי רבי חנניא בן גמליאל ואמר ר' חנניא בן גמליאל ומה אם העובר עבירה אחת נפשו ניטלת עליו העושה מצוה אחת על אחת כמה וכמה שתנתן לו נפשו רבי (ישמעאל) [שמעון] אומר ממקומו הוא למד שנאמר °ונכרתו הנפשות העושות מקרב עמם ואומר °וחי בהם הא כל היושב ואינו עובר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה רבי שמעון ברבי אומר °רק חזק לבלתי אכול הדם כי הדם הוא הנפש (ואומר °לא תאכלנו למען ייטב לך ולבניך) ומה אם הדם שנפשו של אדם קצה ממנו הפורש ממנו מקבל שכר גזל ועריות שנפשו של אדם מתאוה להן ומחמדתן הפורש מהן עאכ"ו שיזכה לו ולדורותיו ולדורות דורותיו עד סוף כל הדורות ר' חנניא בן עקשיא אומר רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות שנאמר °ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר:

עאכ"ו שתנתן לו נפשו. דמדה טובה מרובה ממדת פורענות אחד מחמש מאות דבמדת פורענות כתיב פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים ובמדה טובה הוא אומר נוצר חסד לאלפים: (בכפרי כהונ) [שנאמר]. אחר כל העבירות והכריתות הכתובות סרי היא כרת על שהכשל בהם ונתן חיים למונע מהם דכתיב קודם עריות [ושמרתם את חקותי וגו'] אשר יעשה אותם האדם וחי בהם וסמיך ליה איש איש אל כל שאר בשרו הואיל ומי משמע חקותי למי שנתן לו חיים ואלו הן חקותי איש איש אל כל שאר בשרו הא לנהיה כל מי שיושב ואינו עובר וכו': לזכות את ישראל. כדי שיהיו מקבלים שכר למי שנמנע מן העבירות לפיכך הרבה להם מצות שלא היה צריך לצוות כמה מצות וכמה אזהרות על שקצים ורמשים ונבלות שאין לך אדם שאינו קץ בהם אלא כדי שיקבלו שכר על שפורשים מהם ע"כ פירש"י ז"ל. זה למען המונים ז"ל כל היושב ולא עבר עבירה. ר"ל שאפשר לו לעשותה ואין עושה מנעותם בסוס פנים צלתו עבירה המורה כנגד יזכה הצדיק וכולא

בו

עין יעקב

[illegible]

בו ולמה ידע לשון התורה במניעת אכילת הדם ואיך יעד בה למען ייטב לך ולבניך אחריך עד עולם כי תעשה הטוב והישר בעיני ה' אלהיך מה יהיה במניעת אלו הגופניות הנחלות אשר האדם בטבע נפשו אליהם כמו שזכרה התורה אשר מנעה הרגל הנפש עד אשר תרגיל יותר ממה שהיא. ובפירוש הרבה להם תורה ומצות. כתב הרב ז"ל מעיקרי האמונה בתורה כי כשיקיים אדם מצוה מתרי"ג מצות כראוי וכהוגן ולא ישתף עמה כוונה מכוונת העולם בשום פנים אלא שיעשה אותה מאהבה כמו שביארתי לך הנה זכה בה לחיי העוה"ב ועל זה אמר רבי חנניא כי המצות בהיותם הרבה אי אפשר שלא יעשה אדם בחייו אחד מהם על מתכונתה ושלמותה ובעשותו אותה המצוה תחיה נפשו באותה מעשה ומה שיורה על העיקר הזה מה ששאל רבי חנינא בן תרדיון מה אני לחיי העוה"ב והשיבו שמא כלום בא מעשה לידך כלומר הזדמן לך לעשות מצוה כהוגן השיבו כי נזדמנה לו מצות צדקה על דרך שלמות ככל מה שאפשר וזכה בה לחיי העוה"ב ופירוש הפסוק ה' חפץ למען צדקו לזכות את ישראל למען כי יגדיל (לא) תורה ויאדיר עכ"ל:

מהרש"א יבא מי שמכיר אבוס בעליו ויפרע ממי שאינו מכיר כו'. עכ"ל ולעיל לגבי דלוטה של עגל לא קאמר הכי יבא מי שמכיר קונהו ויפרע ממי שאין מכיר קונהו ויש לפרש בכוונת המקרא שדימה את ישראל והעכו"ם כמחליף שור בחמור ומשך בעל החמור את השור והחמור עדיין בבית בעליו הראשון ואוכל מאבוס בעל הראשון ודימה את ישראל לשור שהיא בהמה טהורה ואת העכו"ם לחמור שהיא בהמה טמאה ומשך הקב"ה את ישראל כמה שכתוב משכני אחריך וקנאם לו אבל החמור שהם העכו"ם אף שהחליפם וחלק אותם לצבא השמים מ"מ הם ברשותו וכיוצאים ממנו יתברך ברוך הוא שהוא אבוס בעליו הראשון ולזה אמר ידע שור קונהו שקנאו במשיכה וחמור אבוס בעליו דהיינו ברשות בעליו הראשון אבל ישראל שהם קנויים לו במשיכה כמה שאמר לעיל ועל כן נקראו ישראל שנאתי חמותי אל בהם כדרך כל קונה בהמה שהולא חמותו בה לא ידע קונהו גם עמי לא התבונן ר"ל שלא התבוננו אפי' כגוים שלנו שכלם עמי וכיוצאים ממני ולזה כיון שהמשות אלו לחוטאים תחת השגחת פרטי נבא לו מן העכו"ם כמו שקוראין לנלקה והפלא ה' את מכתך גו' מדלעיל אמר יבא מי שמכיר אבוס בעליו כו' שהוא החמור הרומז לעכו"ם ויפרע ממי שאינו מכיר כו' דהיינו כחוטא בישראל וק"ל: **נפשי ניטלת לו** וכו' **העושה מצוה** כו'. ופירוש הרע"ב לא דמפרשי דעל חייבי כריתות שלקו קאמר דמי שקבל עליו הדין ועשה מצוה כשלקה על אחת כמה וכמה שתנתן לו נפשו ויפטר מידי כריתתו שזהו ס' עכ"ל ולהאי פירושא רבי ישמעאל דקאמר ממקומו הוא למד כו' אהך מלתא נמי קאמר והכי קאמר ממקומו הוא למד הך מלתא שנאמר ונכרתו הנפשות העושות וגו' היינו דעובר עבירה נוטל נפשו עליו ואומר אשר יעשה אותם האדם וחי בהם ותחלת המקרא ושמרתם את חקותי וגו' ושמירתן הוא שב ואל תעשה וקאמר אשר יעשה וגו' אלא דהכי קאמר אף אם יעשה העבירות אלו יחיה מי בהם דהיינו כשקיים מצות הלקאה על העבירות וחי בהם ודעתיים של כל היטב כו' הוא דרשה אחרת לפסוק זה ועיין פירש"י ודע"ב ועוד מראה דפסוק זה ושמרתם ודאי אכל מצות התורה קאי מדכתיב ומי בהם וכמ"ש התוספות בפרק ד' מיתות אלא דהכי קאמר מדכתיב בריטא דקרא ושמרתם דמשמע במצות שהם שב ואל תעשה קא מיירי כדאמרינן השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה ומקיים בו אשר יעשה אותם האדם וחי וגו' הא למדת שהיושב ולא עבר עבירה וכו' כדקאמר ושמרתם וגו' שנותנין לו שכר כעושה (מצוה) ברוממיים בי"ה אשר יעשה וגו' והא ר' שמעון בר רבי לומר דבר זה מפורש בקרא שהשב ואל תעשה בעבירה הוא כעושה מצוה ונותנין לו שכר כעושה מצוה שהרי במצות דם כתיב רק חזק וגו' ומקיים בי"ה לא תאכלנו למען ייטב לך ולבניך אחריך וגו' אם כך בחייבי כריתות שנפשו של אדם קצה בה' גזל ועריות כו' עריות הוא ספיר קל וחומר שהם גם כן חייבי כריתות שנוטל נפשו עליה כמו בדם אבל גזל אינו מחייבי כריתות ואפשר דקונך אהדרי קבלת דבגזל נוטל ג"כ נפשו עליה כדכתיב וקבע את קובעיהם נפש כנפשו של גזלן כדאמרי' בסוף פ"ק. ומ"ש ר' חנניא בן עקשיא רצה הקב"ה לזכות כו'. הוסיף גם כמכוון זה דהרבה להם תורה כו' ומה הרבה לאסור אם לא תמצא שהם שס"ה לא תעשה ועשין אינן רק רמ"ח הוא כדי לזכות למען צדקו שגם בשב ואל תעשה יזכה כמו בעשיית מצוה ועוד נפרש בזה לקמן בפי' הרמב"ם וקל להבין:

הרי"ף רשיי ואלו הן הקוני' אים אים אל כל שאר בשרו הא לאדם כל תי' בישנא ולינו עובר וכו'. ועוד אפשר לומר מדכתיב לפניל תיכים את חקותי תשמרו לגבי נהם לתה הוא לומר ושמרתם חקותי אלא מפי כיושב ולא עובר עבירה:

א"ר יהושע בן לוי שלשה דברים עשו בית דין של מטה והסכימו בית דין של מעלה על ידן אלו הן מקרא מגילה ושאילת שלום בשם והבאת מעשר. מקרא מגילה דכתיב °קימו וקבלו היהודים קימו למעלה מה שקבלו למטה. שאילת שלום בשם דכתיב °והנה בועז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם ואומר °ה' עמך גבור החיל מאי ואומר וכי תימא בועז הוא דעבד מדעתיה ומן שמיא לא אסכימו על ידיה תא שמע ה' עמך גבור החיל. הבאת מעשר דכתיב (°וכפרוץ הדבר הרבו בני ישראל ראשית דגן וגו' וכל תבואת השדה ומעשר הכל לרב וכתיב) °הביאו את [כל] המעשר אל בית האוצר ויהי טרף וגו' °והריקותי לכם ברכה עד בלי די אמר רב (חמא אמר רב) [רמי בר רב] עד שיבלו שפתותיכם מלומר די:

מקרא מגילה. דחייבין על מקרא מגילה: **ושאילת שלום בשם.** ואין כאן הוצאת השם לבטלה: שנאמר **ויאמר לקוצרים** ה' עמכם. והסכימו בית דין של מעלה על ידן דקאמר ליה מלאך לגדעון ה' עמך גבור החיל: **והבאת מעשר.** לבית המקדש כדי שלא יקבלום לוים שאינם הגונים אם עלה מנח ולא יחלקום לעובדי ע"ז דכתיב בדברי הימים וכפרוץ הדבר ומקמת חזקיה שהוא להכין לשכות בבית המקדש להביא את כל המעשרות בהן כדי שלא יקבלום הלוים עובדי ע"ז דכתיב התם ויאמר חזקיהו להכין לשכות בבית ה' והסכים הקב"ה על ידו דכתיב במלאכי **הביאו את כל המעשר אל בית האוצר.** כדי שלא יטלום הלוים שאינם הגונים שלא רצו לעלות עם עזרא ע"כ פי' הרמב"ם ז"ל:

ושאילת

עין יעקב

[illegible] שלשה דברים עשו ב"ד של מטה והסכימו [illegible]

מהרש"א ושאילת שלום בשם וכו'. עיין פירש"י, וכפי׳ שכי׳ משמע בספ"ב דברכות דמייתי עלה עת לעשות לה׳ הפרו תורתך דהיינו להפר תורה שאסרה להזכיר השם לבטלה ע"ש וי"ל דה"ק דמותר לשאול שלום בשם דהיינו כי אף דלא הזכיר לו בחינת שלום רק ה׳ עמכם הוא בעצמו שאלת השלום וכן ה׳ עמך גבור החיל וגו׳ שלא הזכיר לו שלום רק ה׳ עמך הוא היה השאלת שלום ויש תימה בדבר דקאמר שהמלאך שאמר לגדעון ה׳ עמך גבור החיל עם בית דין של בועז שאמר כבר ה׳ עמכם והרי מעשה דגדעון היה אחר כך קודם מעשה דבועז שבן סדר השופטים גדעון ואבימלך תולע יאיר יפתח אבצן ואמרינן פרק הספינה דאבצן זה בועז ואין סברא דהיה בועז אפילו מכלל בית דין של גדעון שהיה כמה דורות לפניו ועוד דאיתא במדרשות דמעשה רות היה בסוף ימיו של בועז ודו"ק: עד שיבלו שפתותיכם כו'. ובמסכת תענית מפורש מכאן דאין מברכין על רב טובה והאמון בזה כדאיתא דר"ל על הברכה שהיא בגבלם על הריעני ביותר יאמר אדם די שאין צריך לו כ"כ וע"כ אמר אחר שתהיה הברכה לכך יתרבה הדבר ויבלו שפתותיכם מלומר עליו די דהיינו שיהיה הברכה מלויה בסמוך מן הענין שלא יבינו האדם בו לומר די וז"ש והריקותי לכם ברכה שיהיה הברכה בהרקה דהיינו סמוך מן הענין כמשה בכלי שגם מה שאתם מריק ממנו לא יחסר ממנו דהיינו שישאר בכלי כאילו הוא מלא וכיוצא בזה שתהיה הברכה בססר בענין שאין אתה אומר די כאומר ואכלתם לחמכם לשובע אוכל קמעא והוא מתברך במעיו וק"ל:

כ **א"ר** אלעזר בשלשה מקומות הופיע רוח הקדש בבית דינו של שם ובבית דינו של שמואל ובבית דינו של
(בראשית לח) שלמה. בבית דינו של שם דכתיב °ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני וגו׳ מנא ידע דילמא כי היכי דאזיל איהו לגבה אזיל נמי איניש אחרינא לגבה יצאתה ב"ק
(ש"א יב) ואמרה ממני יצאו כבושים. בבית דינו של שמואל דכתיב °הנני ענו בי נגד ה׳ ונגד משיחו וגומר ויאמר אליהם עד ה׳ בכם ועד משיחו היום הזה כי לא מצאתם בידי מאומה ויאמר עד ויאמרו מיבעי ליה יצאה ב"ק ואמרה אני עד [בדבר זה]. בבית דינו של שלמה דכתיב
(מ"א ג) °ויען המלך (שלמה) ויאמר תנו לה את הילד החי והמת לא תמיתוהו היא אמו מנא ידע דילמא איערומי קא מערמא יצאת ב"ק ואמרה היא אמו. אמר רבא ממאי דילמא יהודה כיון דחשיב יומי וירחי ואתרמי ליה דחזינן מחזקינן דלא חזינן לא מחזקינן. שמואל נמי דכולהו
(ישעיה מה) ישראל קרי להו בלשון יחיד דכתיב °ישראל נושע בה׳. שלמה נמי הא מרחם קא מרחמנא והא לא קא מרחמני אלא גמרא:

הופיע. עלה והוכיח בשעת שהולך פתני"ר בלע"ז [נ"א] הופיע כמשמעה בקול גדול: **בבית דינו של שם.** לא היה שם מי אומר שעם שהרי מת אלא בית דינו שלאחריו תמרו והתלמידי׳ וקרי ליה ב"ד של שם כמו בית שמאי בית הלל: **ממני יצאו כבושים.** דברים (עלומים) [כמוסים] הללו יצאו ממני ולא הקנים בשמידין לצאת ממנה מלכים ונביאים שאמר גור אריה יהודה וכן נאמר כדאמרי׳ בכתובות כל כלה לשמה בבית חמיה וכו׳ אין הקב"ה מבין עליהם [ליסגא אחרינא] ממני היתה שילאו ממני בנים שלא לכבם שעולם שהרי עמיד דוד ומשיח לצאת ממנה: **בית דינו של שמואל.** מי לעולם ישראל אמה עד והאי דכתיב ויאמר בני ישראל מיקרי יחיד:

מהרש"א צדקה ממני מנא ידע כו׳. יאמן מלפרש דאלא לדקה דבק לממני שהיא לדקה יותר ממני וכן פירש הרמב"ן דהא כיון דלא ידע שהיא מתעברה ממנו ושמא מאחר מתעברת כדקאמרי׳ והרי אינה לדקה ממנו ועוד דמה שאומר ע"כ לא נתתיה לשלה אין זה מספיק שהיא לדקה יותר ממנו דאדרבה דאיכא למימר לאידך גיסא דשפיר עשה דלא נתנה לשלה כמ"ש פן ימות גם הוא כאחיו והיא ידעה שמתים היו והפקירה עצמה לו אבל הוא יותר לדיק שלא ידע כי כלתו היא וע"כ אמר שאלת לדקה ממני אין דבוקים ופירושו לדקה בדבריה שאלו המשכונים שלי הם וממני הוא דבר נפני עצמו כדמסיק מנא ידע כו׳ אי לא דבת קול אמר כך: **אלא יצתה בת קול** כו׳. ואין להקשות דאם כן מאי רבותיה שהפליג הכתוב ברוב חכמתו שאמר וישמעו כל ישראל כי ראו כי חכמת אלהים בקרבו וי"ל דמ"מ כיון דראו כל ישראל שהסכימה דעתו לדעת המקום כמו שהעיד בת קול ראו כי חכמת אלהים בקרבו ומ"ש שלהו ישראל בלשון יחיד דכתיב **ישראל נושע בה׳**. ומה שלא הביא קרא דתורה דכתיב ויחן ישראל נגד ההר משום דאיכא למידרש בית כדאיתא במכילתא והביאו רש"י בפירוש החומש מלמד שהיו ישראל כאיש אחד בלב אחד וכו׳ ע"ש אבל ליכא למימר דרבא נמי דרש הכא בכה"ג דכולהו בלשון יחיד ומקרי דכאיש אחד ובלב אחד אמרו עד וכן בישראל משמע נומר הכשתם כאיש אחד ובלב אחד הוא משמע נס׳ דאם כן הדרא קושיין לדוכתא דאמאי לא מייתי הכא מויחן ישראל וגו׳. ומ"ש **אלא גמרא**. ורש"י נפי׳ החומש הביא דרבה דהכא יצתה בת קול ואמרה ממני יצאו כבושים על מלת ממני שבתורה ולכאורה דמסיק ליה מגמרא וממני וכס"ד מעיקרא דמנא ידע כו׳ וכן הבין הרא"ם פרש"י בחומש והתימה ממנו דהא לא קיימא הכי במסקנא אלא דגמרא הוא וקושיא מנא ידע ליכא כאן דחשיב יומי וירחי ואתרמי כו׳ והנראה דרש"י ז"ל בפירוש החומש שהביא הך דרשה על מלת ממני לאו דמסיק ליה מינים משום קושיא דמנא ידע כו׳ כדס"ד מעיקרא אלא שהוא מפרש הא דקאמר במסקנא אלא גמרא ר"ל אלא גמרא הוא שמלת ממני לא אמר יהודה אלא הבת קול אמר ממני יצאו כבושים וכן יש לפרש בויאמר עד וסיפא אמר דגמרא היה דלא אמרו ישראל ושלמה כך אלא שהבת קול אמר כך ודו"ק:

כא **דרש** ר׳ שמלאי תרי"ג מצות נאמרו לו למשה בסיני שס"ה לאוין כמנין ימות החמה רמ"ח עשה כנגד איבריו

עין יעקב

[illegible]

דברים לג איבריו של אדם א"ר המנונא מאי קרא °תורה צוה לנו
משה תורה בגימטריא (הכי הוה תורה) *שית מאה
ותלת הוי הוין אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום.
תהלים טו בא דוד והעמידה על י"א דכתיב °מזמור לדוד ה' מי
יגור באהלך מי ישכן בהר קדשך הולך תמים ופועל
צדק ודובר אמת בלבבו וגו' הולך תמים זה אברהם
בראשית יז דכתיב ביה °התהלך לפני והיה תמים. ופועל צדק כגון
אבא חלקיה. ודובר אמת בלבבו כגון רב ספרא. לא
שם כז רגל על לשונו זה יעקב אבינו דכתיב °אולי ימושני
אבי. לא עשה לרעהו רעה שלא ירד לאומנות חברו.
וחרפה לא נשא על קרובו זה המקרב את קרוביו. נבזה
בעיניו נמאס זה חזקיה מלך יהודה שגירר עצמות אביו
על מטה של חבלים. ואת יראי ה' יכבד זה יהושפט
מלך יהודה שבשעה שראה ת"ח היה עומד מכסאו
ומחבקו ומנשקו וקורא לו אבי אבי רבי רבי מרי מרי.
נשבע להרע ולא ימיר כר' יוחנן דא"ר יוחנן אהא בתענית
עד שאבא לביתי. כספו לא נתן בנשך אפילו רבית
נכרי. ושחד על נקי לא לקח כגון רבי ישמעאל ברבי
יוסי. וכתיב עושה אלה לא ימוט לעולם. כשהיה רבן
גמליאל מגיע למקרא הזה היה בוכה אמר מאן דעביד
כולהו הוא דלא ימוט הא דעביד חדא מינייהו ימוט
(אמר ליה ר' עקיבא אלא מעתה) אל תטמאו בכל אלה
בכולהו אין בחדא מינייהו לא אלא בכל אלה באחת
מאלה ה"נ עושה אלה אחת מאלה. בא ישעיה והעמידן
ישעיה לג על שש שנא' °הולך צדקות ודובר מישרים וגו' הולך
בראשית יח צדקות זה אברהם דכתיב °כי ידעתיו וגו' לעשות צדקה
ומשפט. ודובר מישרים זה שאינו מקניט פני חברו
ברבים. מואס בבצע מעשקות [כגון רבי ישמעאל בן
אלישע. נוער כפיו מתמוך בשוחד] כגון רבי ישמעאל
ברבי יוסי. אוטם אזנו משמוע דמים כגון ר' אלעזר ברבי
שמעון דלא שמיע ליה בזילותא דרבנן ושתיק. ועוצם
עיניו מראות ברע כדרבי חייא בר אבא דא"ר חייא בר
אבא זה שאין מסתכל בנשים בשעה שעומדות על
הכביסה וכתיב הוא מרומים ישכון מצדות סלעים משגבו
מיכה ו לחמו נתן מימיו נאמנים. בא מיכה והעמידן על שלשה
שנא' °הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם
עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם (ה') אלהיך
עשות משפט זה הדין ואהבת חסד זו גמילות חסדים.
והצנע לכת זה *הכנסת כלה והוצאת המת והלא דברים
ק"ו ומה דברים שאין דרכן לעשות בצנעה אמרה תורה
ישעיה נו והצנע לכת דברים שדרכן לעשות בצנעה עאכו"כ. חזר
ישעיה והעמידן על שתים שנא' °כה אמר ה' שמרו
עמוס ה משפט ועשו צדקה. בא עמוס והעמידן על אחת שנא'
°כה אמר ה' לבית ישראל דרשוני וחיו מתקיף לה רב
חבקוק ב נחמן ודלמא דרשוני בכל התורה (הזאת) [כולה] אלא
בא חבקוק והעמידן על אחת שנא' °וצדיק באמונתו יחיה:

רמ"ח מצות עשה. דכל אבר ואבר אומר לו עשה מצוה: שס"ה
מצות לא תעשה. שמזהירים עליו בכל יום ויום שלא
לעבור: מפי משה תרי"א. היינו דכתיב תורה צוה לנו משה

שתים מפי הגבורה. הרי תרי"ג מצות: מפי הגבורה שמענום. מכלל אחת דבר אלהים שתים זו (מתנמי) [שמעתי] במכילתא: והעמידן על י"א. מתחילה היו צדיקים והיו יכולין לקבל עול מצות הרבה אבל דורות האחרונים לא היו צדיקים כל כך ואם באו לשמור כולם אין לך אדם שזוכה ובא דוד והעמידן וכו' כדי שאם הם יקיימו י"א מצות הללו וכן כל שעה הלוה שאחים הולכין ומתמעטין: דרב ספרא. בשאילתות דרב אחאי: ובפי' ר"ח כאמר ה"ל מעשה דאבא חלקיה מפורש בתעניות דהוה אגיר יומא ושאלו ליה רבנן שלאמא ולא אסבר להו אפי' כי היכי דלא ליפגר ועוד אמא יהב גלימיה אחד כתפיה ולימי אידך כתפיה משום דהוה שאולה ולהכי שאולה ליה ולהכי לא שאילה ליה: מעשה דרב ספרא. תני קבלנה דרב ספרא הום ליה עסקא לזבוני אתא לזבוניה מיכים הכי. י' דינרים נבכים לא אנו קא יהבו ליה אלא ה' דינרים לא יהבינ' ביהליינא לעמם אתו לוקחים לזבוני בי' דינרין אבכהו דהוה קרי קריאת שמע כיון דחזינהו סבר דלאוסופי קא אתו ונמר בלביה לזבונים ניהליהו נגהר דסיים אמר ליה נסקול מר י' אמר להו גמרי לי בדעתאי לזבוני ניהליכו בהאמנה והוא לא שקיל מיכים נכי: מעשה דרבי יוחנן דאמר אהא בתענית עד שאבא לביתי לאתנותדי עגי כמילתא מה שגיר: כרבי ישמעאל ברבי יוסי קרי שוחד גרידא לפי שהביא לו אריס ומלו דליכא גזל. ודרבי ישמעאל בן אלישע קרי בצלע משמעותא לפי שהיה משל אחרים ודומה כאילו עושק ע"כ. עד כאן סימניה ז"ל בתחלה זה המאמר ו"ל הלי דנקט כמנין ימות החמה וכנגד איבריו של אדם סימנא בעלמא: מפי הגבורה שמענום. אנכי מצות עשה לקבלו עליהם לאלוה ולא יהיה לך מצות לא תעשה ואף ע"ג דכתיב וידבר אלהים את כל הדברים האלה וכתיב במשנה תורה את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם שמעו קולא נאמר אבל חסוך מתוזה לא שמעו אלא בקלי ולא יכיס ובן מפורש במשנה תורה אנכי עומד בין ה' וביניכם להגיד לכם את דבר ה' וגו': בא דוד והעמידן ישעיה כו'. לאו למימרא דלא עביד הכי בלחוד נמי לאו העזיב דה"ל בטל שוכנן של עבירות והכתן של מצות אלא משום דקיימא בן ראמן חוקיים לא לתורה כולה מכריע ליה הקב"ה מחן עליה דלא לימי לידי הרהורא וחזיל לבכולה עלות. בלא חמא אבל מאן דלא מקיים לא נטלה תורה אע"ג דאית ליה חדא זכיה לא עמתייע מן שמיא לאתוכיה עליה והלר הרע כדאמרינן בפרק שלוח הקן: וכתן והוה חד לחו מונעמי דרה והזלי במה רחוני ולוקמינהו למצות למיגנא שיור שיע אחד סרי ואתא ישעיה ואוקמינהו אשית ובכי ומתחרם: הולך תמים זה אברהם. בביה והליך במקום והבשל דעמי והכמתו אבל מקום כדכתיב ויצא אתי החולת אמר ליה לא מלמאכניסתה שלך ולחיב והלמין נהי. אי נמי דאמר ליה התהלך קם התהלך באחן ובי ובחמתה שרה לא מצא עקום לקוטריה ואלא הרה אחר תחומיו של מקום ואכי מפרש בפי השותפין גבי דרשה דמפום באחן אתך עמך וגמע שוטנותי בכל העולם ולא מצאתי שם כמבחך. ואגרסם עד כאן לשון הרב"ה ז"ל כחוד לפי רש"י: לא רגל על לשונו. לא הלך לבקר מתחלה כאומר אולי ימושני אבי אלא שאם (הכריתתו) [סכריתתו] ועים הדבור דכתיב עלי קללתך בני. תמרגמי' עלי איתאמר בנבואה דלא ייתון לטיה עלך בר: וחרפה לא נשא על קרובו. לא קבל חרפת קרובו: נבזה בעיניו נמאס. [המולם להקב"ה כנזה הוא בעיניו של אדם זה חזקיה] שנבזה היה בעיניו אבי שמולם נביה: שגררו במטה של חבלים. נמאס היה ולא קרה: ואפילו

לרבדו

לנכרי. כדי שלא ימשך ויבא לעשות לישראל ברבית: ושוחד על נקי לא לקח. ואפי' שוחד שהיה רשאי ליקח: כגון רבי ישמעאל ברבי יוסי. שהיה אריסו מביא לו משלו קודם זמנו ולא רצה ליקח כדי לשום דין: בבצע מעשקות. שלא רצה ליטול לעצמו ראשית חנם שהביא לו אדם אחד שהיה בא לדון לפניו אע"ג דהוה כהן רבי ישמעאל בן אלישע משום דדמי כאילו משוחד לכהן שהיה רגיל זה ליתן לו מתנותיו: אוטם אזנו משמוע דמים. אזני אטומה וסתומה בדבר זה שלא ישמע בו דבר גנאי ושפיק היינו דומים לכן שתיקה: כגון רבי אלעזר ברבי שמעון. בהכיר את הפועלים דנפק ריתחא מאודניה ואפי' נלחמים בחלמא ואגר שמעים בזולתא דחד מרבנן ולא מחאי כדמיבעי לי אלמא בחייו היה רגיל לדקדק בכך ולפיכך הקפיד הקב"ה על אותו פעם שלא מיחה: זהו הוצאת המת והכנסת כלה, דכתיב בהו לכת טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית המשתה: בא ישעיה בן אמוץ. כל שעה היו שהדורות מתמעטין:

מהרש"א תרי"ג מצות נאמרו למשה וכו' בא דוד והעמידם על י"א וכו'. פי' רש"י הדורות האחרונים לא היו צדיקי' כ"כ ואם באו לשמור כולן אין לך אדם שזוכה וכו' וכן כל שעה הדורות שלאחריו הולכים ומתמעטים אותם עכ"ל. הקושיא מפורסמת בזה וכי באו לבטל כל שאר מצות והרמב"ם הרגיש בזה וכתב לאו למימרא דאי עבד הכהו לחוד זכה לחיי עה"ב דא"כ בטל שכמן כל עבירות וכו' דקיימא לן דמאן דמקיים לה לתורה כולה ומסייע ליה הקב"ה וכו' וכיון דהאי דוד דהוה ממעטי דרי ואלו בעי רחמי ואוקמינהו אחנוכי מילסי"ל אאחד עשר וכו' ע"ש גם זה דחוק דאם כן דוד נמי לוקמא אאחת וליכא למימר דדוד העמידו על אחת מאחד עשר שזכר וחבקוק לא העמידם רק על האמונה אם כן בא חבקוק להחמיר ובעל העקרים פי' בזה וז"ל שאין הכונה לומר כי בעשיית אחד עשר או ג' מצות מקנה לו השלמות האנושי המדרגה החשובה מלבד כל המצות שבתורה אלא שבכל אחד מן הנביאים היה מתכוין לעשות כללים כוללים מצות רבות מהתורה וכו' כדי שעל ידם ישיג האדם המדרגה הגדולה מהשלמות כי לאם בקשה על האדם להעמיס על עצמו תרי"ג מצות ומנה דוד י"א שהם כוללים למדות טובות וכו' עכ"ל. מיהו הא דקאמר כל העושה מצוה אחת כאילו קיים כולם לא משמע כפירושו והנראה כפי מה שפי' הרמב"ם על מאמר ר"ח בן עקשיא סוף משנה פרק זה וז"ל והוא מעיקרי האמונה בתורה כ"א יקיים אדם מצוה מתרי"ג מצות כראוי ולא ישתף עמה כונה מכוונת העולם בשום פנים אלא שיעשה לשמה מאהבה וכו' זכה לחיי עולם הבא כי בהיות המצות הרבה אי אפשר שלא יעשה אדם בחייו אחת מהם על תכונתה ושלמותה וכו' ע"ש ועניין זה בפ"ק דקידושין שנחלקו ב"ש וב"ה הללו אומרים טוב לו לאדם שלא נברא יותר משנברא והללו אומרים טוב לו שנברא יותר משלא נברא נמנו וגמרו טוב לו לאדם שלא נברא משנברא ועכשיו שנברא יפשפש במעשיו וכו' הקושיות במאי פליגי ויותר לשון יותר משנברא ויותר משלא נברא וע"ק כיון שברא הקב"ה את האדם ע"כ טוב לו שנברא ונאמר בו כי טוב גם מ"ש יפשפש במעשיו שהיא מצות המקום עליו. אבל הענין כמ"ש שנתן לנו הקב"ה תרי"ג מצות שס"ה לאוין ורמ"ח עשין ובא הרבוי מצד המקבל כי מצד הנותן ב"ה כולם הם כמצוה אחת ה"ש אנכי ולא יהיה מפי הגבורה שמענו ואמרו במדרש כל הדברים דבר ה' ומה ס"ל אנכי

ולא יהיה לך מלמד שאמר המקום עשרת הדברות בדבור אחד מה שא"א לב"ו לומר כן והוא מגלה כי הוא אחד ומצותיו אחד ולא יקבלו רבוי מצדו יתברך ב"ה והוא כי במצות אנכי שהיא אמונת היחוד והפוכה לא יהיה לך שלא ישתף ש"ש ודבר אחר נכללו כל הלאוין ועשין אלא שא"א לאדם לומר כן כי מלבד שהוא מוטבע בחומר ובזמן בא לו הרבוי וע"כ אמרו כי כל מצות התורה נכללו בעשרת הדברים כמ"ש רבינו ובוא כלל כלם במצות אמונה שהיא השורש ומקור לכולם אבל א"א לנו להבין רק בריבוי ולפי שאילו לא נברא האדם לא היה בו מעשה ואם כן היה בבריאתו צד שכר וצד הפסד דהלאוין היו ודאי מתקיימין שלא נברא והשתא שנברא אפשר שלא יכה ויעבור הלאוין נמצא נפסד בבריאתו והעשין הוא הפך זה שאילו לא נברא ודאי לא היו מתקיימין והשתא שנברא אפשר שיכה ויעשה ונמצא שיהיה בשכר והשתא פליגי מצד בריאתו חד אמר טוב לו שלא נברא מצד הלאוין אפשר שיהיה נפסד יותר משנברא ויקיים העשיים דנמצא יצא שכרו בהפסדו. וחד אמר טוב לו שנברא שאפשר שיקיים העשין משלא נברא ויקיים הלאוין דיצא הפסדו בשכרו. ואמר בזה דנמנו וגמרו ר"ל שבאו בזה למנין המצות שהלאוין הם יותר מהעשין וע"כ הסכימו וגמרו לומר שלא נברא האדם בשביל עצמו ויותר היה טוב לו שלא נברא כי הוא קרוב להפסד מחמת הלאוין שהם רבים ורחוק לשכר מצד העשין שהם מועטים ועכשיו שנברא לא נברא אלא לכבוד המקום כאמור לכבודי בראתיו וגו' שיעשה מצות בוראו וע"כ אמר יפשפש במעשיו שהם העשין ולא די בסור מרע רק בעשה טוב דבשביל כך נברא שהרי הלאוין יותר היו מקויימין בשלא נברא ובשבא כיון דתכלית בריאת האדם לא היה רק לכבודו יתברך ב"ה הרי אין הלאוין מרובין מהעשין כי מצד הנותן אין כאן רק מצוה אחת שהוא האמונה היא מצות אנכי ה' וגו' שהיא מוקדמת ללא יהי' לך שהיא אזהרת השתוף וד"א שלא נברא רק לכבודו יתברך ב"ה וכל מצוה מן לאו מן עשה הרי הוא נכלל מצד הנותן באנכי ולא יהיה לך: ובפסיקתא אני ישנה ולבי ער זה הקב"ה א"ר חייא בר אבא מניין שהקב"ה הוא לבן של ישראל שנאמר צור לבבי וחלקי אלהים וגו' הכונה בזה כי כל רמ"ח אברים נגד העשיים ואבר הלב נגד עשה של אנכי כמו שהלב הוא שורש של כל רמ"ח האברים ומינה כן היא מצות האמונה היא כלל ומקור של רמ"ח העשין בשמענו מפי הגבורה ה"ש שמצות אנכי שהיא אמונתו ב"ה היא ער וכבד לבן של ישראל והדיוק בזה בלאוין שהם שס"ה ואמרו ביומא השטן הוא בגי' שס"ד בכל השנה הוא מסטין חוץ מביום הכיפורים שהוא נגד לאו של לא יהיה לך ששמענו מפי הגבורה המולל כל הלאוין כי כולם באו לעבור מצד שתוף דבורות אחרים ויה"כ שאנו כמלאכים ואין בנו שום מעשה ואכילה ושתיה ושום שיתוף ד"א והוא מכפר על כל השנה כי הוא כולל כלם ולזה אמר אני ישנה כי מצדי כמלאכי ישנים והייתי קרוב מדע בכל השס"ה ימים שמו שלא נברא ולא הייתי בא לעבור הלאוין וישנה כתיב חסר בגימטריא שס"ה אבל אמר לבי ער כי מצדו יתברך ב"ה נבראתי וצריך להעיר עצמי לעשות טוב ולקיים האמונה אנכי ה' וגו' שבל מצות רמ"ח עשיים נכללים בה כדמיון הלב שבל רמ"ח אברים תלויים בו ח"ש לבבי וחלקי וגו' ר"ל שאמונתי שהוא המלך היא ברמ"ח עשיים כמו לבבי ברמ"ח אברים וע"פ הדברים האלה דרש ר' שמלאי תרי"ג מצות שס"ה לאוין כנגד ימות החמה

רמ"ח

כמ"ש ולא יהיה לך שהוא מקור כל הלאוין הוא נגד יה"כ שהוא מקור כל ימי השנה ורמ"ח עשין ושורש לכולן האמונה מצות אנכי נגד רמ"ח אברים שהמקור ביניהם הלב והאברים לא נבראו רק בשביל עשיית שהם כלי המעשים אבל הלאוין יותר היו מתקיימין בשלא נבראו האברים כלל אבל היו לאוין שס"ה כמ"ש כנגד ימות החמה שבכל זמן שהוא ימי השנה שהוא היקף היומי שייכים לקיים הלאוין וא"ר הונא מאי קרא שיזכה האדם במצוה אחת אם עשאה ע"ש האותכונה שלמה ואמר תורה צוה לנו משה שהם תרי"א מלדינו המקבלים והם שדקדק לומר לנו אבל מלך השתן ב"ה אינו רק מצוה אחת והיא עשה אנכי והפך לא תעשה לא יהיה לך שמענום מפי הגבורה כי מלדו הם כוללים כל מצות התורה וכל מצות התורה כאחד הם חשובים לו. ואמר **בא דוד והעמידן** כו'. לפי שיטתינו ז' כיון דתנא מצות התורה מתרי"ג שמצות אינן מצויים שיזכו בהם לחיי עולם הבא אלא למעט חכמים ונמעט מהזוכים כי יש הרבה מצות שהם לכהן ולא ללוי וישראל וכן להפך ויש לנשים ויש שנוהגין בזמן הבית ותלויות בארץ גם בלאוין א"א שיזכה בהן אם לא בא עבירה לידו והוא כהר מונה וא"כ במה יזכה לחיי עה"ב וע"כ נתנו הנביאים כללים כוללים לכל אומה ישראלית בכל זמן מהזמנים ובעל ידיהם או באחד מהם איזה שיהיה כ"א מישראל יזכה לחיי עה"ב בקיומן ואמר שבא דוד והעמיד דבר זה על י"א כללים שהם כוללים חלק גדול מהתורה בכל זמן מהזמנים ולכל איש שבהם יזכו לחיי עולם הבא. ואמר **הולך תמים זה אברהם**. כי הוא היה ראש האמונה וכמ"ש במדרש תמורי מראש אמנה זה אברהם שהוא היה ראש האמונה שלא להאמין בזולתו ובשם שיתוף והיה הולך תמים שהיה עושה המצות בשלמות ובתמימות והתחיל דוד בכלל גדול הזה שקיים אבינו שהיה ראש אמונה וכמ"ש בו והאמין בה' ויחשבה לו לצדקה כי הנה בא"ש אחר המבקש שכר על האמונה בו יתברך ב"ה לא עשה כמ"ש הוי כעבדים המשמשים על מנת שלא לקבל פרס אבל מלדקה במותר לכל אדם לעשות על מנת לקבל פרס כמ"ש מותר לתת צדקה ע"מ שיחיה בני ואמר שהוסיף הקב"ה באברהם שיהיה ראש האמונה לתת לו שכר על בקשתו בשכר כמ"ש מה תתן לי ח"ש והאמין בה' ויחשבה לו לתת לו שכר על האמונה כמו בצדקה גם בשכר וכמו שנתן לו שכר על הצדקה כמ"ש כי ידעתיו למען וגו' לעשות צדקה ומשפט וגו' למען הביא ה' על אברהם וגו' ופרש"י שבך היה מלוה לבניו שיביא כו' ע"ש. ואמר **ופועל צדק זה אבא חלקיה**. בתענית דיהבו ליה רבנן שלמא ולא אסבר להו ויש לדקדק למה לא השיב להם שלום כלום כיון ששאלת שלום וכ"ש הנבחה מצוה היא ואם מפני שהיה מושכר הרי פועל חוזר אפילו בחצי יום ואפשר שהיה עני כדמוכח שהם כי מריך ריפתא לא אמר להו לרבנן כרוכו ופלג ריפתא לינוקא כו' ע"ש והוא הפועל צדק שהכירו בו כמ"ש שעשה צדקה בכל עת זה הזן בניו ובנותיו כשהם קטנים וה"ל פעולת צדק על מחשבתם שיותר שלמה אף שהיה אפשר לו ומוסתיו בדרך אחר והשתא הפעולה מצד צדקה היה לפרנס את בניו ובנותיו. ואמר **ודובר אמת רב זה ספרא**. כתב המרדכי פ"ק דקידושין דהיינו למעליותא דאף לאדיוטי היה מקיים מחשבתו כדין הקדש דקנה במחשבה כדכתיב כל נדיב לב והוא ומולו שהקדים דבורו כאלו הם לבמים ועשה החול קודש וכענין זה אכלו החסידים אוכליהן על טהרת הקדש והיא האותכונה שנאה שכל דיבורו ומאכלו יהיה קדש. ואמר **לא רגל על לשונו זה יעקב אבינו שנאמר והייתי בעיניו כמתעתע**. שלא היה בו מדת לשון הרע שאם היה אביו יודע שהוא יעקב היה הולך יעקב לדבר לשון הרע על עשו שנד פני אביו יצחק שעשו אינו ראוי לברכה לפי מעשיו גם כי כבר מכר לו את בכורתו וכמו שהסכים על ידי זה לבסוף ע"י הגרת עשו שאמר גם ברוך יהיה וז"ש לא רגל וגו' ר"ל שלא הרגיל עצמו בלשון הרע ובהפך כאמר ברשעים למדו לשונם דבר שקר וגומר. ואמר **לא עשה לרעהו רעה שלא ירד לאומנתו של חברו** כו'. ר"ל שעסוק בתורה כמ"ש בסוף קידושין מניח אני כל אומנו' שבעולם ואיני מלמד בני אלא תורה כו' והוא שבכל אומנות הנה אם יש אחר בזוה מצוה שיש לו אותו אומנות הוא מעכב ע"ז שרוצה לירד לאומנתו כדאמרינן פרק לא יחפור דהל"ל קפסקת לחיותי אבל באומנות של תורה אין כן דבמקרי דרדקי אמרינן שם דמודי כ"ע דלא מצי מעכב עליה דקנאת סופרים תרבה חכמה. ואמר **וחרפה לא נשא על קרובו זהו המקרב** כו'. נראה לומר שאמר דחרפה לא כמה על קרובו היינו שמוכיחו ובזה הוא מקרבו אף לעצמו כי כן דרך כל הארץ על איש טוב ויסר לומר ולהודיע שהוא קרובו אבל על האיש הרע אף אם קרובו הוא מכחיש בו והרי זה אם אינו מוכיחו שישובו למוטב הרי הוא מרחיקו ממנו שהוא מכחיש אח"כ בו שאינו קרובו. ואמר **נבזה בעיניו נמאס זה חזקיהו שגירר** כו'. בפרק מקום שנהגו ובפרק כ"ה פירש"י כדי שיוסרו הרשעים ויותר נראה לפרש משום כפרה כדאמרינן פרק כ"ה כי היכי דתיסוי ליה כפרה לאבוה ובזה יתיישב מ"ש פ' חלק מפני מה לא מנו אחז מפני כבודו של יאשיה מנשה נמי לא לימנו מפני כבודו של חזקיהו ברא מזכה אבא אבא לא מזכה ברא דכתיב ואין מידי מציל משום דאמית להכי אחז נמי לא מנו מפני כבודו של חזקיהו ומפני מה לא מנו יהויקים כו' שנתכפר לו שלא ניתן לקבורה ויש לתת טעם בזה אימתי ברא מזכה אבא ואבא לא מזכה ברא ונראה דהכי קאמר ברא שהוא חזקיהו מזכה אבוה שלא הניחו לקברו ובזה נתכפר לו כמו ביהויקים ומלא לו רמז בד"ה דכתיב כי לא הביאוהו לקברי מלכי ישראל וכן באמון כתוב ויקשרו עליו עבדיו וימיתוהו בביתו ולא הזכיר לו קבורה אבל אבא אינו יכול לזכות ברא בכה"ג שבכר מת הוא ואינו יכול לגלגל בקבורת בנו. ואמר **ואת יראי ה' יכבד זה יהושפט** כו'. יש בזה רמז בכתוב דמעיקרא כתיב מלך יהודה ובתר הכי כתיב ויאמר יהושפט האין פה נביא לה' וגו' וירדו אליו מלך ישראל ויהושפט וגו' שפי' שירד מכסאו ולכך קראו בשמו שמחל על כבודו שהיה מלך אע"ג שאין כבודו מחול ואפשר שלזה נתכוין לומר אבי אבי וכו' שאסור למלך למחול על כבודו רק לאביו ורבו כדאמרי' פרק קמא דקידושין. ואמר **נשבע להרע ולא ימיר כרבי יוחנן דאמר אהא בתענית** כו'. לפי שאמר הכתוב או נפש כי תשבע להרע או להטיב גומר אמר כי האומנה שלמה היא שנשבע להרע כנגד היה"ר דהיינו שלא אוכל ואהא בתענית כר"י ולא נשבע להטיב לעצמו כגון שאוכל היום שזה הוא מדרכי היצר ח"ש ולא ימיר דהיינו שלא ישבע להטיב לגופו שהוא מודה הרע שבשכר כשבע להרע כר"י דלא אמר כן אלא לאתשומי מר"ג שלא רצה ליהנות משל אחרים. ואמר **כספו לא נתן בנשך** וגו'. מבואר בפרק הריבית במיתמי ע"ש. ואמר **ושוחד על נקי לא לקח כגון**

ר"י ברבי יוסי. בסוף כתובות לפי שכל אחד הוא מקרבא דעתיה שהוא עושה לו טובה בשביל זה אבל אחרים זה היה נקי ולא הביא לו ביום זה לטובת ר"י רק לטובתו בלא ילך שנית לנמחר והייתו על נקי בשביל ביאת נקי וה' ומיגרשא שבא"כ בטובתא דר"י בן אליסע שאפשר היה לו למיתב לכהן אחר כדם שבא לבאן ואמר שכל שעה אחד מאלה י"א כללים של מתכונת השלמה כמו שעשו אלו הצדיקים לא ימוט לעולם: מי כתיב כל עושה אלה עושה אלה כתיב כו'. יש לגמגם דמאי קאמר מי כתיב כל עושה אלה משמע אילו היה כתיב כל עושה אלה יתחייב לפרשו דוקא דעביד לכולהו ולא לחד מינייהו ומהא דמייתי ראיה ממאי תטמאו בכל אלה מוכח דאפ"ה דכתיב כל אלה יש לפרשו אחד מכל אלה ובמדרש ילקוט בספר מיכה ובני' עין יעקב ליתא כל זה ע"ש ומדאה לייבא הני' שבתלמודינו דודאי מאת כל הוכח ברוב מקומות במשמעו אכולהו ולא אכל חדא מינייהו ומש"ה אילו הוה כתיב הכא עושה כל אלה הייתי מפרשים בו דעביד לכולהו ולא דעביד חד מינייהו ולא הייתי מפרשים כי כמו אל תטמאו בכל אלה דהתם מוכרע ממקומו אבל הכא כיון דלא כתיב כל אלה פירושו אחד מאלה דאל"כ ליכתב כל אלה ומ"ש תו דהא"ת"ם כו' שלא תאמר דאפ"ה דלא כתיב כל אלה מאת אלה לאחד נמי הוכח אכולהו ולא אאחת מאלה ואין לו משמעות אחר ועי"ז מייתי ראיה ממאי תטמאו בכל אלה דהתם ע"כ מאת אלה הוכח אאחת ואם כן הכא נמי הכי כיון דלא כתיב כל איכא לפרשו אחד מאלה דאל"כ לכתוב כל ודוק: בא ישעיה והעמידן על ו' כו'. כללים היותר גדולים שאין אדם נמנע מהם וכ"א כולל חלק גדול מן המצוה. ואמר הולך צדקות זה אברהם שנאמר כי ידעתיו וגו'. ר"ל שהוא תלוי בשה לצדקה ותמימות חסדים אבל עוסק בו שהולך לצדקות להדריך את בניו לעשות צדקה שנאמר כי ידעתיו וגו' ופירוש הכתוב על פי מ"ש בתוך שלשה דברים היו בקדוש האחד שאמרו למה לנו שערי דרכים שאין באים אלא לתקרבו נשבה תורה דגל מאהבנו כו' הסבי במשפט שקר כמ"ש דאית ליה חד תורא מרפי חד יומא דלית ליה ב' כו' דעבר במברא חד זוזא דלא עבר ב' ד' דייני סוו התם שקראי כו' ע"ש הני בצדקה דאתדרו ליה עניא יהבי ליה כ"א דינר וכתב שמיה עליה ולא יהבו ליה ריפתא כי סוס מיית אתי כל חד ושקל דידיה והויא עברה דדיכא שלשים כו' ע"ש ולז"א הפ"י ב"ש כי ידעתיו וגומר ר"ל שאודיע דבר זה לאברהם שלאי מאבד הסדומיים בשביל שלשה עבירות אלו למען אשר יצוה את בניו לזהר בהם שלא יעשו כן רק ושמרו דרך ה' היא אלך שערי דרכים להכנים אותם לבית ולעשות משפט וצדקה כמשמעו וכל זה עשה ה' למען וגו'. ואמר ודובר מישרים זה שאינו מקניט פני חבירו. שאינו מדבר בעקב ומאלות להוסת חבירו כדאמרינן פרק הזהב כל השערים ננעלו חוץ משערי אונאה כו' והכל נפרע ע"י שליח חוץ מאונאה והטעם כי האונאה בדבור רמאות ועקב אין דינו מסור לב"ד כמ"ש שם כל דבר המסור ללב כו'. ואמר מואס בבצע כו' כגון ר"י בן אלישע. מהגמרא שאף שאמר שמילגא כך לדינא ולא רצה לקבל משום שוחד מ"מ אחר שלא ישב עליו בדינו היה לו לקבלו אבל לא קבלו משום שעשק כל כהן אחר שהיה זה רגיל ליתן לו מתנותיו. ואמר נוער כפיו וגו'.

כי דיין הצדיק נוער כפיו ופותח ידו וכפיו ומראה שאין בידו כלום בפני בעלי דינין שלא יחשדוהו אחד מהן שקבל דבר מה שהיה ובעל דין חבירו או דעת ר"י בר יוסי שאף שלא הביא האריס לטובת ר"י רק לטובת עצמו כמ"ש לעיל מ"מ לא רצה בזה מפני החשד שלא יאמרו נתנו בתורת שחד. ואמר אוטם אזנו משמוע דמים דלא שמע בזילותא וכו'. והיינו דמים שהאונאה אותו כאילו שופך דמים דאזיל סומקא וכו'. ודמים תחת דמים שפירשו לגביים ת"ח ליקרא זהב. ואמר ועוצם עיניו מראות וגו' בשעה שעומדות על הכביסה. נקט בכה"ג דודאי להסתכל בפני אשה ובשאר מקומות המגולים דאסור דאפשר ליזהר ולהשמר מלהסתכל בזולת עליונות עין רק שלא יגבה עיניו ובכפיפת ראש אבל בשעת הכביסה במקום מגולה בעקבת רגל האשה א"א ליזהר מלהסתכל אם לא בעליונות עין והכי' מוקמינן לה בפרק ח"ה דמייבי ליה לעינים נפשיה וע"ש בחדושי ותמיים וכתיב הוא מרומים וגו' ר"ל שהמקיים אלו שש מצות הכללים חלק גדול מהמצות התורה הוא מרומים ישכון שהוא זוכה למעלה גדולה. ואמר בא מיכה והעמידן על ג' כו'. שהם יותר כוללים ומוסכמים גם בדת הנימוסית. ח"ש דכתיב הגיד לך אדם מה טוב. שהוא דת הנימוסית המוסכם בשכלו של אדם ומה ה' דורש ממך וגו' שהיא דת אלהית כי באלו הג' דברים הדת נימוסית הודה ותסכים לדת אלהית והם משפט ואהבת חסד והצנע לכת אבל תורה ש"מ יתרון לדת אלהים שהיא תשער שלא לעשות המצות בשתוף ר"ל רק לש"ש. והוא שאמר והצנע לכת עם וגו'. שאף בדבר המפורסם ונגלוי לא יאמר האדם כך וכך זו המצוה עשיתי שאין זה רק ליוהרא ולכבוד עצמו שהוא שתוף ר"א ואין זה מתכונת שלמת שהיא המצוה לשמה ואם כן קיו לדברים שדרכן לעשות בצנעה כגון הצדקה שמלבד זה אסור לעשותה בגלוי שלא יתבייש המקבל. ואמר שחזר ישעיה. ופיתח מהן והעמידן על שתים היותר כוללים בין אדם לחבירו והם משפט וצדקה שנאמר שמרו משפט וצדקה כי קרובה וגו' ר"ל שאף שנעשה"ז שכר המצוה נעלם כמ"ש עין לא ראתה וגו' לפי שהשכר שיהיה לעוה"ב היא בב"א לפי שהוא בא מלדו יתברך שהוא בב"א כי לא נברא האדם רק בשבילו ב"ה לקיים העבריים כמ"ש לעיל ועי"כ אמר ולדקתי לאגלות בעוה"ז שתקרב התשועה וממנו יתברך אז אגלה צדקתו והשכר שנעלם בעוה"ז. ואמר שבא חבקוק וכו' שנאמר צדיק באמונתו יחיה. שהוא האחד היותר כולל לכל בר ישראל בכל עת והיא האמונה שהיא אבני מעשין ולא יהיה לך מלאון שמשמטם מפני הגבורה כמ"ש לעיל ר"ל מפני הגבורה שהוא אחד ומלתיו א' ולא יקבלו האומות רצוי מלדו יתברך ב"ה ועי"ן רוח דוד בתוני אפי שאומר כל מלותיך אמונה וגו' ר"ל שכל המצות נכללים במצות הראשונה שהיא אמונה שמשמעו מפני הגבוריה וכמו שהעמידה חבקוק שנאמר באמונתו יחיה וגו':

הגהה. בא חבקוק וכו' עכלי ודיק יגו'. הלא דוד נמי העמידן על אחת כדרכתי לעיל שנא' א' מאלה י"ל נמי לעבין דלא יחבם אפי' עשה א' מאלה אבל האלים א"נ לעה"ב העמידן על י"א בא חבקוק והעמידן על א':

א"ר יוסי ברבי חנינא ד' גזרות גזר משה על ישראל ובאו ארבעה (זקנים) [נביאים] ובטלום משה אמר כד.

ארבע גזרות גזר משה. והיינו שגר אורע מלכיות שבעוונו כנן כישראל: משה גזר וישכן ישראל בטח סה. עיין בתוספות וצ"ל שישכן ישראל בטח והיינו כל אחד

דברים לג אמר °וישכן ישראל בטח בדד עין יעקב בא עמוס
עמוס ז ובטלה שנא' °חדל נא מי יקום יעקב כי קטן הוא וכתיב
שם °נחם ה' על זאת (גם היא) לא תהיה אמר ה' אלהי'.
דברים כח משה אמר °ובגוים ההם לא תרגיע בא ירמיה ובטלה
ירמיה לא שמות לד דכתיב °הלוך להרגיעו ישראל. משה אמר °פוקד עון
יחזקאל יח אבות על בנים בא יחזקאל ובטלה שנא' °הנפש החוטאת
ויקרא כו היא תמות משה אמר °ואבדתם בגוים בא ישעיה
ישעיה כז ובטלה שנא' °והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו
האובדים בארץ אשור וגו'. אמר רב מסתפינא מהאי
קרא ואבדתם בגוים מתקיף לה רב פפא ודלמא כאבדה
תהלים קיט המתבקשת שנא' °תעיתי כשה אובד בקש עבדך אלא
ויקרא כו מסיפיה דקרא °ואכלה אתכם ארץ איביכם מתקיף לה
מר זוטרא ואיתימא רב אשי ודילמא כאכילת קשואין
ודלועין:

חדל נא. לאותה ברכה שאמר משה וישכן ישראל וגו' כלומר אימתי ישכנו ישראל בטח כשיהיו [צדיקים] כמין יעקב: **מי יקום יעקב.** שיוכל להיות חסיד כיעקב: **כי קטן הוא.** קטנים הם
פי' רבינו גרשום הטובים שיהיו צדיקים כיעקב: *[הלוך להרגיעו ישראל. שיהא להם מנוחה בגלותן: בשופר גדול וגו'. ובאו האובדים בארץ מלמד שלא יהיו אבודים בין האומות: כאבדה המתבקשת. ומאלאה לאחר זמן: כאכילת קשואים. שאוכלין מקצתם ומקצתם אין אוכלים:] (כאכילת קשואין. שמשאיר אדם הקליפה:) הרמ"ה ז"ל: עין יעקב. כלומר אותם שהם צדיקים ומיוחדים כיעקב אבל השאר לא ועין מלשון מעיני העדה דדבקין מיוחדים שבעדה:ודלמא כאכילת קשואין. שאף ע"פ שנאכלו אין נרמס ונאכל: מי יקום יעקב כי קטן הוא. איך יזכו בני יעקב להיות כלם חסידים כדי שיזכו כלם לאותה ברכה והא קטן. הוא דל ואינו יכול לקבל עליו כל המצות וכתיב נחם על זאת לא תהיה אלא אף הצימצים יזכו.
עד כאן לשון הרמ"ה ז"ל:

מהרש"א וישכן ישראל וכו'. ע' פרש"י ועוד נראה לפרש ע"פ מ"ש דשם ישראל הוא ע"ש מעלתם ושרותם ושם יעקב ע"ש עקב ונראה ה"ט לא יעקב יאמר עוד שמך שיהיו ח"ו ממשיך בעקב ורמיה כ"א ישראל יהיה שמך ע"ש מעשיך השרים לאל ולא כשישראל עושין רצונו של מקום נקראו ישראל וכשאין עושין רצונו של מקום נקראו יעקב כמ"ש כי כל אח עקב יעקב וז"ש כהתנבא משה בברכתו לישראל וישכן ישראל ר"ל כשהם עושין רצונו של מקום ותהיו קרוים ישראל תשכנו בטח כמ"ש וישבתם על הארץ לבטח אבל בדד גו' כשאין אתם עושים רצונו של מקום כעין של יעקב שהוא עקב ורמיה לא תהיו בדד כמ"ש ירמיה איכה ישבה בדד בדד ישבתי. ואמר שבא עמוס וביטלה. זה התפלל ואמר חדל נא מתפלל זה בברכה זו כי מי יקום יעקב וגו' כי איך יהיה לו תקומה כשהוא יהיה כעין יעקב שקטן הוא ע"ש מעשיו וכן היה שנתקבל התפלל דכתיב כי נחם וגו'. משה אמר ובגוים וגו' ובא ירמיה ואמר הליך וגו'. שדרשו פסוק זה על הגלות שאמר עם שרידי חרב בגלותא וה' יהליך ב"ה ומהלך בתוכם בגלות להרגיעם הפך שאמר משה ובגוים וגו'. משה אמר פוקד עון וגו'. תמה גופיה אומר איש בחטאו ימותו ונפ"ק דהרים רמינן הני קראי אהדדי ומשני הא דכתיב פוקד עון אבות וגו' כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם ודכתיב איש בחטאו גו' כשאין אוחזין כו' אבל קרא דיחזקאל הנפש החוטאת היא תמות משמע ליה דאיירי אף כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם וביטל גזירת משה דכתיב בתר האי קרא בן לא ישא בעון אב וגו' וצדקת הרשע עליו תהי' והרשע כי ישוב וגו': משה אמר ואבדתם וגו' בא ישעיה וכו'. נראה משום שפרש ואבדתם אבדה ממש כרב דמייתי ליה לקמן דהכתוב בא ישעיה וביטל הגזיר' ובאו האובדים וגו' אבל לפום דמפרש ואבדתם כאבדה המתבקשת לא הוה צריך לבטל הגזירה. והא דלא מייתי הני קראי ואחרינא באותו לא כסדר הכתובות שבתורה ולא כסדר הנביאות אפשר דלפי שכן ד' הגזרות שיסודו זה אחר זה קהשי"ת להו דבדד ישב כמ"ש הוא תחלת החורבן ואח"כ שלא יהיה להם מרגוע באוה"ע בגלות ואח"כ שפוקד שם עונותם על בניהם שילכו להם בגלות ואח"כ ואבדתם ולכך מייתי נמי כסדר הזה הנביאים לבטלם ודו"ק: שנא' תעית' כשה אובד בקש גו'. אומר תעיתי כשה אובד המתבקש ומבטלני כן בקש עבדך האובד בגלות ואף שפשע הצמד בך הנה מצותיך לא שכחתי והם עמי בגלות וראוי לך לבקש אותי בשביל מצותיך אשר עמי ובדרך נאות כאומר בזה הכתוב לפי מ"ש בפרק אלו מגלחין דמה דכתיב בפרשת אבדה לכ"ע קשיא דלא אצטריך ליה וע"ז אמר כ"י הכי קאמר תעיתי כשה אובד ר"ל כשה האובד האמור בפרשת אבדה דלא אצטריך ליה בקרא אבל הוא רומז על ישראל הנקראים שה פזורה והם שמו בה דאבדה בבחורי' שהשי"ת ב"ה הוא בעליו של אותו השה ובקבו לאוכליו מאבדתו מן הגלות וק"ל. ודלמא כאכילת קישואין כו'. פי' כאכילת קישואין שאינו נאכל כולו רק בשר שבתוכן אבל הגרעינין והזרע שבתוכו כשאוכלו כן ישארו זרע ישראל בגלותם ועוד יש לומר דה"ק קרא ואכלה אתכם ארץ איביכם כמו שהארץ אוכלת קישואין שלמים שמניחים בה שיתבשר של הקישואין אוכלת בארץ אבל הזרע שבתוכו אינו כלה בארץ והדרבה הוא כזרע בארץ ומצמיח ועושה פרי שמגדל קישואין הרבה כן תאכל אתכם ארץ איביכם שיהיה זרעכם לעתיד מפרה ומרבה בתוך ארץ איביכם בזמן הגאולה בב"י:

הגרה אמר רב מסתפינא מהאי קרא ואבדתם וגו'. תימא מאי ומאי רב הלא כבר אמר בסמוך בא ישעיהו וביטלה ושמא מדכתיב ואבדתם גו' משמע בכל הארצות ולא אמר אלא ובאו האובדים בארץ אשור. לכך מתקיף רב פפא וכו'. הרי"ף:
הרי"ף מהגש"א משה אמר פוקד עון וגו'. משה גופיה אמר איש בחטאו יומתו. וי"ל דמיירי בבן גדול שנקרא איש בחטאו יומתו ואינו נענש בעון אביו אבל יחזקאל אמר הנפש החוטאת כל נפש משמע אפי' קטנים אינם נענשים בעון אביהם הרי שיחזקאל בא ובטלה:

מכות כג ע"ב **וכבר** היה רבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה ורבי יהושע ור"ע מהלכין בדרך ושמעו קול המונה של רומי (מפלטיה) [מפלטיה] ברחוק מאה ועשרים מיל והתחילו הם בוכים ור"ע משחק אמרו לו עקיבא למה אתה משחק אמר להם למה אתם בוכים אמרו לו כושיים הללו שמשתחוים לעצבים ומקטרים לאלילים יושבים בטח ושלוה והשקט ואנו בית הדום רגלי אלהינו שרוף
שם ע"ב *באש ולא נבכה אמר להם לכך אני משחק אם לעוברי רצונו

עין יעקב

[illegible]

הגונו כך לעושי רצונו עאכ״ו. שוב פעם אחת היו עולין לירושלים כיון שהגיעו להר צופים קרעו בגדיהם כיון שהגיעו להר הבית ראו שועל שהיה יוצא מבית קדשי הקדשים התחילו הם בוכים ור״ע משחק אמרו לו עקיבא מפני מה אתה משחק אמר להם מפני מה אתם בוכים
במדבר א אמרו לו מקום שכתוב בו והזר הקרב יומת ועכשיו
איכה ה נתקיים בו על הר ציון ששמם שועלים הלכו בו ולא
ישעיה ח נבכה אמר להם לכך אני משחק דכתיב ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריה בן יברכיהו וכי מה ענין אוריה אצל זכריה והלא אוריה במקדש ראשון וזכריה במקדש שני אלא תלה הכתוב נבואתו
מיכה ג של זכריה בנבואתו של אוריה. באוריה כתיב לכן בגללכם ציון שדה תחרש וירושלים עיים תהיה והר
זכריה ח הבית לבמות יער בזכריה כתיב עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה הייתי מתירא שמא לא תתקיים נבואתו של זכריה עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת ובלשון הזה אמרו לו עקיבא נחמתנו עקיבא נחמתנו (ה׳ ינחמנו אמן):

הרמ״ה ז״ל ואעידה לי עדים נאמנים וגו׳ וכי מה ענין וכו׳ באוריה כתיב לכן בגללכם ציון שדה תחרש וירושלים לעיים תהיה. [illegible]

מהרש״א וכבר היה ר״ג וכו׳. ר״ל כמ״ש [illegible] שבאו [illegible] כבר היה ר״ג וכו׳ ואמר ר״ע [illegible] זכריה [illegible] אוריה שהיה [illegible] ומ״ש ושמעו קול המון [illegible] מפרש שאין זה קול המון [illegible] ומ״ש לכך אני משחק מה לעוברי כו׳. דודאי גם ר״ע מודה דיש להצטער על חורבן

הגה״ה כמ״ש כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה כו׳ אבל [illegible] ועכשיו שועלים הלכו בו ולא נבכה אמר להם לכך אני משחק דכתיב כו׳. ויש לדקדק [illegible] עקיבא נחמתנו כו׳. [illegible] ביעדו אמן:

הרי״ף באוריה כתיב לכן בגללכם כו׳. [illegible] ועוד

עיון יעקב

[illegible]

ועוד קשה מה שאמר ר"ע הייתי אומר שמא לא תתקיים וכו' היתכן שר"ע היה מסתפק בנבואת זכריה ועוד שהרי כמה נביאים נתנבאו נבואות טובות ונתקיימו ולמה תפס נבואת זכריה. ועוד למה הוצרכו כמה עדים בדבר זה שהרי מיכה ניבא הרעה וגם השונה שאמר לכן בגללכם ציון וגו' ומתוך ליה כמו אומר ה' כמון יהיה הר בית ה' כבמות היערים ועוד שירמיהו עצמו ניבא הרעה על הר ציון ששמם וגו' ומתוך ליה נחמה אחת מי לעולם תשב וגו' ועוד למה הוצרך לנבואת זכריה הנ"ל נבאר כפל נחמתו נחמתנו. ונלע"ד שרבי עקיבא זה שהיה מסתפק בנבואת סגולתם של זכריה הוא לפי שהיה סבור שנבואתו נבא שני לא בזמנם שנתמה כי נבואת זכריה היה נאמרה ראשון ומתנבא על בנין הבית שני ולכך לא תפס נבואת מיכה שאמר נבואת ציון שדה תחרש נפילים לפי שאותה נבואה נתקיימה בחורבן ראשון בימי ירמיהו אבל נבואת אוריה אע"פ שהיה בימי יהויקים מ"מ לא נגרמה אלא לחרבן שני דאילו לחרבן ראשון כבר התנבא נבואה זו מיכה בימי חזקיהו וזו כוונת ר"ע עד שלא נתקיימה נבואת אוריה בחרבן שני הייתי אומר שלא תתקיים נבואת זכריה כלומר בבנין בית ג' לאחר החרבן השני כי נבואת זכריה תהיה מתקיימת בבנין בית שני כמו שנבואת אוריה היתה ג"כ בחרבן הראשון ועכשיו שראיתי נבואת אוריה בבית שני לאחר החרבן מדיין יש תקוה בנבואת זכריה שתתקיים ג"כ בזה החרבן כי ב' עדים עדותן תלויה זה בזה ומה שלא נסתפק בנבואת מיכה שהיה בחרבן השני כ"א בנבואת אוריה אף על פי שסניכהם היו בנים ראשון אחד בימי חזקיהו ואחד בימי יהויקים קודם החרבן נלע"ד עם מ"ש בגיטין פרק הנזקין שנבן אחד עולה לכמה נביאים ואין ב' נביאים מתנבאים בסגנון אחד ופרש"י ז"ל שאני נביאים מתנבאים נבואה אחת בלשונות המתחלפים אבל אין ב' נביאים מתנבאים בסגנון אחד בלשון אחד וכיון אמרינן מ"ש שכתוב גם איש היה מתנבא בשם ה' אוריה ואמרו חז"ל בגד שמואל פרשי עבירייה דבומה מיכה המורשתי היה ניבא בימי חזקיהו ומ"מ ע"כ אמרו כשרים שבהם והרשעים אמרו וגם איש היה מתנבא בשם ה' אוריהו וכו' וישלח המלך יהויקים ויצילהו אל המלך ויכהו אמרו כשם שהתנבא אוריה כך נתנבא ירמיה וכשם שניצל אוריה כך היה ראוי ירמיהו ליהרג. ולפשר לי לומר שאותם הפסולים היו מדברים ותולים עצם לדבריהם שראוי ליהרג ירמיהו ואומר לכשרים אתם מצילים ראיה שמיכה ניבא לכן בגללכם וגו' הכמה האמינו והלא גם איש היה מתנבא בשם ה' נבואה זו דלכן ציון שדה

תחרש וגו' וישלח יהויקים ויציאהו משום דחשיבו לנביא שקר כיון שאמר נבואה מיכה עצמה בסגנון ולשון אחד לכן בגללכם ציון וגו' וכשנה אוריה מתנבא דבריו של מיכה וגם מתנבא ככל דברי ירמיהו ולא עוד אלא שאומר היה מתנבא בשם ה' ולא פי' מה ניבא והתי"ט מה לומר וינבא ככל דברי ירמיהו והכוונה לומר שגם איש היה מתנבא שהכל לפי שאמר מיכה בשם ה' וינבא ככל דברי ירמיהו וישלח יהויקים ויכתהו נאמנו שכיון שניבא נבואת מיכה עצמה בלשונה וגלותו שנאן משום לנביא שקר וגם אמר נחשוד לירמיהו כיון שאוריהו ניבא ככל דברי ירמיהו גלי שום שני ועכשיו גם ירמיהו נאותה נבואת וגמון עצמו שאמר אוריה אם כן הוה ליה ב' נביאים בסגנון אחד ושקר הוא דובר. כללו של דבר אר"ע עד עכשיו הייתי מפקפק שלא נתקיימה נבואת אוריה לחרבן ראשון דשכר ניבא מיכה ולמה נתנבאו שני נביאים בסגנון אחד והשתא שנתקיימה נבואת אוריה בזה החרבן ניתא לשע"פ שנתנבאו שניהם בסגנון אחד כיון שנבואת כל אחד היה בזמן אחר זה על חרבן א' וזה על חרבן ב' אין כאן ב' נביאים מתנבאים בסגנון אחד ודבר זה נלע"ד שהוא לדיינים לאומרו נהכמת דאלת"ה קשיא איך נתנבאו ב' נביאים בסגנון אחד אלא ודאי שאני הכא שמתנבא כל אחד על זמן אחר וכיון שראה ר"ע שנתקיימה נבואת אוריה בנבואת בית שני נודאי שגם נבואת זכריה תתקיים אחר החרבן האחרון כי הרי הם ב' עדים ואם תתקיים זו בזה שבנין תתקיים גם נחמה זו בזה החרבן ולזה אמרו לר"ע נחמתנו נחמתנו ב"פ ב' נחמות שאי על המועל והאי על קיום הנחמה בבנין בית ב' ויתקיים נבואת זכריה עוד ישבו זקנים וזקנות לעיל. והגה התוספות פי' דיליף מדכתיב אים משענתו ובתיב התם קח משענתי גידך שהוא בתחי' ובפי דרכי האגר שדקדקו עכשיו תפי' עוד ישבו זקנים מאי עוד אלא לומר כשם שנתקיימה נחמה ב בבנין בית ב' עוד שנית תתקיים דהיינו בבנין קדשינו בית עולמים אמיי"ר ובלשון הזה אמרו לו נחמתנו נחמתנו בזה נראה בכתוב נחמו נחמו אחד על בנין בית ב' ואחד בבנין השלישי כ"ש גדול יהיה כבוד הבית האחרון. עוד ירצה נחמתנו נחמתנו נחמה כפולה שהיינו מושבים שנחמת הנביאים היא אחר השוב אבל תגילות הרעה אינה נחמה כ"א רעה אבל עכשיו נחמתנו שגם הרעה עצמה אשר בא לגלות שועלים נמקדש היא היא הנחמה כי כיון שנתקיים זה יתקיים האחרת וזה שאמר ממשיך מרפאך עיאצכם עצמה עלתה הרפואה:

הדרן עלך מסכת מכות

שבועות שתים פרק ראשון שבועות

דף ד ע"ב **תניא** מרצע אין לי אלא מרצע מנין לרבות הסול והסירה המחט והמקדח והמכתב ת"ל ולקחת כל דבר הנלקח ביד דברי ר' יוסי ברבי יהודה ר' אומר מרצע מה מרצע מיוחד של מתכת אף כל של מתכת:

הסול. חסיכה של חרוש: **הסירה.** קוץ: **המכתב.** מרט שקורין גריפי"ל:

תוספות הסול והסירה והמקדח. ז ואין ל"ל ז קתני דמקדח ומחט ומכתב הו"ל למיתני ברישא דמודה בהו רבי. שהן של מתכת: לרבות כל דבר הנלקח ביד. לאו דוקא דהא ממעט סם:

אמר הבונה [illegible]

ר"פ ה **אמר** מר ונעלם מכלל שידע [מאי משמע] אמר רבא מדלא כתיב והיא עלומה ממנו א"ל אביי אלא מעתה גבי סוטה דכתיב ונעלם מעיני אישה מכלל דהוה ידע מעיקרא אי הוה ידע מי בדקי לה מיא והתניא ונקה האיש מעון והאשה ההיא תשא את עונה בזמן שהאיש מנוקה מעון המים בודקין את אשתו אין האיש מנוקה מעון אין המים בודקין את אשתו ותו גבי תורה דכתיב ונעלמה מעיני כל חי ומעוף השמים נסתרה מכלל דאיכא דהוה ידע בה והכתיב לא ידע אנוש ערכה אלא אמר אביי קסבר רבי שידיעת בית רבו שמה ידיעה:

אין האיש מנוקה מעון. שבא עליה אחר שנסתרה: **ידיעת בית רבו.** שלמד בבית רבו שהטומאה בטומאה מטמא והוא ידע [שהתים] כשטמא אבל לא התבונן [לשום על לבו] בשעת טומאה שמה ידיעה:

ותיפול כל אי'צא ותדוישנה ותדוקנה אמר רבי א

יוחנן ז (ארס) [פרס חיכת] שמבעה יצא בכל העולם כולו:

דף ח ע"ב וכי תימא אין בה ידיעה בתחלה ויש בה ידיעה בסוף שעיר הנעשה בחוץ ויה"כ מכפר ס"ד אמינא וכו' וכי מאחר שאינו מכפר למה תולה א"ר זירא לומר שאם מת מת בלא עון א"ל רבא אם מת מיתה ממרקת אלא אמר רבא לרצין עליו מן היסורין:

שאם מת. קודם שיודע לו. מיתה ממרקת. דהכי אמרינן בפרק בתרא דיומא שמיתה ממרקת כל העושים [illegible] עליהם ואין התשובה גומרת כפרתן ולא יה"כ גומר כפרתן כגון עבירות חמורות

דף ט חולין ס ע"ב באמר ריש לקיש מה נשתנה שעיר של ראש חודש שנא' בו לה' אמר הקב"ה שעיר זה יהא כפרה עלי שמיעטתי את הירח:

הביאו עלי כפרה. להפיס דעתה של לבנה ע"כ פירש"י ז"ל:

והריא"ף ז"ל כתב [illegible]

הר"ן ז"ל שעיר זה יהא כפרה עלי. [illegible] את שני המאורות הגדולים. [illegible] הקטן: למשול ביום ובלילה. [illegible]

תשובת הרשב"א ז"ל [illegible]

[illegible]

עין יעקב

שבועה [illegible]

יף י׳ במדבר כט **א״ר** יונה אמר קרא °אלה תעשו לה׳ במועדיכם הוקשו
כל המועדים כולם זה לזה והא ר״ח לאו מועד
הוא איברא ר״ח נמי איקרי מועד כדאמר אביי דאמר
אביי תמוז דההיא שתא מליוה מלייה דכתיב °קרא
עלי מועד לשבור בחורי: איכה א

איברא. בתמיה: קרא עלי מועד. גבי העגלים תמוז דההיא שנה
של מנים השכית ליליות בני ישראל ממצרים שכשהלכו נסס
המרגלים בכים בספן מליי מליוה להוטה לפיכך אירע בו יום הרת
המרגלים בתי באב ויבכו העם בלילה ההוא בט׳ באב גם בכיה של
מגם וסוקבע להם בכים לדורות: לשבור בחורי. בחורבן הבית:

יף יב ע״ב **מנא** ה״מ דת״ר °וכפר על הקדש מטומאות בני ישרא׳
ויקרא יו ונו׳ פשעים אלו המרדים וכן הוא אומר °מלך
מואב פשע בי ואומר °אז תפשע לבנה בעת ההיא.
ויקרא ד חטאות אלו השגגות וכה״א °נפש כי תחטא בשגגה:

ג **משנה** על שאר עבירות שבתורה הקלות והחמורות
יף ב ע״ב וכו׳ עשה ולא תעשה כריתות ומיתות ב״ד על
יף יב כלן שעיר המשתלח מכפר: **גמ׳** *האי עשה היכי דמי
אי דלא עשה תשובה °זבח רשעים תועבה אי דעבד
תשובה כל יומא נמי דתניא עבר על מצות עשה ועשה
יף יג תשובה לא ז משם עד שמוחלין לו א״ר זירא *בעומד
במרדו ורבי היא דתני׳ רבי אומר על כל עבירות שבתורה
בין עשה תשובה בין לא עשה תשובה יוה״כ מכפר חוץ
מפורק עול ומגלה פנים בתורה ומפר ברית בבשר שאם
עשה תשובה יוה״כ מכפר ואם לאו אין יום הכפורים
מכפר מ״ט דרבי דתניא °כי דבר ה׳ בזה זה הפורק עול
ומגלה פנים בתורה. ואת מצותו הפר זה המפר ברית
בבשר. הכרת תכרת הכרת לפני יום הכפורים תכרת
לאחר יום הכפורים יכול אפילו עשה תשובה ת״ל עונה
בה לא אמרתי אלא בזמן שעונה בה. ורבנן הכרת
בעה״ז הכרת לעה״ב עונה בה שאם עשה תשובה ומת
מיתה ממרקת:

האי עשה. דמכפר עלה יוה״כ: היכי דמי אי דלא עשה
תשובה. בלאו הודאה על חטאו׳ הא כתיב זבח רשעים
תועבה. והיכי מכפר עליה קרבן יוה״כ: אי דעביד תשובה. למה
ליה יוה״כ כל יומא נמי תשובה מכפרת עליה דתניא לא ז משם
עד שמוחלין ליה: בעומד במרדו. דלא עבד תשובה ותקביל לך
זבח רשעים תועבה ומתני׳ רבי היא דאמר יוה״כ מכפר על שאינן
שבין והאי קרא מוקי לה בגבור יומי: פורק עול. ספר בעיקר:
ומגלה פנים בתורה. בא על דברי תורה בחוצפה או בגלוי עזות
פנים כגון מנשה שהיה יושב ודורש באגדות של דופי לא היה למשה
לכתוב אלא ותמנע היתה פלגש וילך ראובן בימי קציר חטים כדאמרי׳
בחלק: ברית בשר. מילה: דבר ה׳ בזה זה הפורק עול. שבזה
דבור ראשון האמור בסיני אנכי ה׳ אלהיך שלא כופר אותי אלא מפי
הגבורה: ומגלה פנים. מדאפקיה קרא בלשון בזיון הם בזה דברי
תורה הוא: זה המפיר ברית בשר. שהיא מצוה יחידית: לא
אמרתי אלא בזמן שעונה בה. אלמא במזידנו בנ קלי קרא ותשבך
הכא הוא דגלי לן קא לאחר יוה״כ הא בשאר אמ״ע מאיס בנ יוה״כ
מכפר: ורבנן. דאית להו מתי בשאר עבירות באין יוה״כ מכפר על
שאינם שבים אמרי לך הא דגלי לן קרא במכך אלא לאו בעוה״כ איירי
אלא הכרת הכרת דקאמר הכרת בעוה״ז הכרת לעוה״ב בלא מיתה
(כ״ה) אינה ממרקת על מה שלנו בלא תשובה אבל בשאר עבירות
בלא תשובה מני מיתה ממרקת אחר יוה״כ אבל יוה״כ בלא מיתה
לא: שאם עשה תשובה, ואין עונש בה מיתה ממרקת על מלם
הנשארה בלא הכרת לעוה״ב:

תוספות לא ז משם עד שמוחלין לו. ואע״ג דתנן בפרק בתרא ד
יומא על עשה ועל לא תעשה תשובה מכפרת ואמרינן נמי
בתוספתא אינה כל העושה דבר ומתחרט ומוחלין לו מיד [אפילו] בשאר
עבירות אינה מחילה גמורה אלא שתולין לו הדין אבל במ״ע מוחלין
לגמרי: בעומד במרדו. הקשה הר״י מנוה מהלווים דבפרק בתרא דיומא
אמרינן מיתה ויוה״כ מכפרים עם התשובה עם התשובה אין בפני עצמן
לא הא מני דלא כרבי והא לא הוה אפילו כרבנן דהא לא דמיתה בלא
תשובה מכפר בשאר עבירות דלאו הכי בי ר״ל והא לא קתני רבנן
דמיתה ממרקת אלא עם היסורין והדינין מדנין אותו לאחר מיתה ונפי
כך אינו נכרת לעוה״ב אבל עם התשובה מיתה ממרקת לגמרי שאין נדון
עד כיסורין לאחר מיתה אבל לרבי מיתה ויוה״כ בלא תשובה ממרקת
לגמרי בשאר עבירות והשתא אתי שפיר כרבנן:

תניא יכול לא יהא יוה״כ מכפר אא״כ התענה בו וקראו שם
מקרא קדש ולא עשה בו מלאכה לא התענה בו
ויקרא כג ולא קראו מקרא קדש ועשה בו מלאכה מנין ת״ל °יום
הכפורים [הוא] מ״מ אמר אביי לא קשיא הא רבי והא
רבי יהודה וכו׳:

לא קראו מקרא קדש. לא קבלו בברכותיו לומר מקדש ישראל
ויום הכפורים:.

תוספות לא קראו מקרא קדש. פי׳ בקונטרס שלא קבלו עליו בברכותיו
לומר מקדש ישראל ויוה״כ ואין נראה דלא אשכחן ברכות ביוה״כ
דלהוו דאורייתא ונראה (לר״ת) [כר״ת] קראו מקרא קדש שמודה שכיון
קדשתו וסותו ממלאכה בגביל קדושת היום ולא קראו מקרא קדש שאינו
סותו ממנה קדושת היום אלא מתוך שמתעצל לעשות מלאכה:

ידיעות הטומאה פרק שני

ד יף יד **משנה** אין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא במלך
ונביא ואורים ותומים וסנהדרין של ע״א ובשתי
תודות ובשיר ובית דין מהלכין ושתי תודות אחריהם
וכל ישראל אחריהם:

אין מוסיפין. לפיכך היא קדושה כראשונה: שתי תודות. מפרש
בגמרא שני לחמי תודה והיו מסלין אותם בהיקף העיר:

הרמב״ם ז״ל אמר רמזה למשה בכל אשר אני מראה אותך תעשו וכן
תעשו ר״ל שכל מקדש שיעשה כגון זה יהיה מעשהו וכבר ידעת
שמשה מלך היה ומכלל המלכים שנו אותו ונוסף על הנבואה ועליו נאמר
ויהי בישורון מלך והסנהדרין הם שבעים זקנים וכן האורים והתומים
והביא ראיה על השתי תודות ממה שנאמר בעזרא ובהעמידם שתי תודות
גדולות והשיר שאומרים [הוא] ארוממך ה׳ כי דליתני ונו׳ אפילו יבשן
השתי תודות או אחר או עד המקום שירצו ובהעמידן עד סופו עומדין
ונאכלת אחד מהם והשני שורפים אותה והוא פי׳ מה שאמרו על פי נביא
נאכלה ועל פי נביא נשרפת ואלה השתי תודות הם לחם בלבד מבלי
כבשים

עין יעקב

בורח מנוה: דתניא עבר אדם על מצות עשה ועשה תשובה לא ז משם עד שמוחלין לו. [illegible]
[illegible]

כנפים לפי שהלה ג״כ (ודיני) [ממיני] התודה. ואמר פ״ע להיות שני קדוש ואעפ״כ שנעשה הלין הורים ותומים והלין מלך לפי שנקדושתו עומד עד סוף הדורות כ״ל שקדושה שנתקדש בימי שלמה ומעשה עזרא לעתיד לבא בעלמא הוא דעבד:

הוף טו ויקרא א׳ **תניא** נאמר בעולת בהמה °אשה ריח ניחוח ונאמר בעולת העוף °אשה ריח ניחוח ובמנחה °אשה
שם ב׳ ריח ניחוח מלמד אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים:

סוף מנחות ועיין רפ״ח שם ע״ב במדבר ט׳ **אין** בונין בית המקדש בלילה דאמר אביי מנין דאין בונין בהמ״ק בלילה שנא׳ °וביום (הקימכם) [הקים] את המשכן ביום מקימו אבל בלילה אין מקימו:

אשר הבונה. שלא יאמר שהבונה היה בלילה לא יאמר כבר לא יוכן אלא ביום וכן ענינו גם כל י״ב שנה שהיו עוסקים בבנין הורדוס לא ירד מטר בירושלים כי אם בלילה כדי שלא להטריד ממלאכת הקדש לבנות בית זבול מקום לשבתו כי השלמים אומר לארץ ולדרים עליה:

ו׳ שם **ת״ר** שיר של תודה בכנורות ובנבלים ובצלצלים על כל פנה ופנה על כל אבן גדולה שבירושלי׳ אומר
תהלים ל׳ °ארוממך ה׳ כי דליתני וגו׳ ושיר של פגעים וי״א שיר
שם צא של נגעים מ״ד דנגעים דכתיב °ונגע לא יקרב באהליך
זק כולם ומ״ד פגעים דכתיב יפול מצדך אלף ורבבה מימינך (בכנורות ובנבלים ובתופים אומר) [ואומר] יושב בסתר
שם ג׳ עליון וגומר עד כי אתה ה׳ מחסי וחוזר ואומר °מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו עד לה׳ הישועה על עמך ברכתך סלה. רבי יהושע בן לוי אומר להו להני קראי ונאני היכי עבד הכי והא א״ר יהושע בן לוי אסור להתרפאות בדברי תורה להגן שאני ואלא כי אמר אסור בדאיתא מכה אי דאיכא מכה אסור ותו לא והתנן הלוחש על המכה אין לו חלק לעה״ב הא אתמר עלה א״ר יוחנן ברוקק שנו לפי שאין מזכירין ש״ש על הרקיקה:

ת״ר שיר של תודה. היו אומרים שם [בכשחת] והוא שיר של תודה מזמור לתודה: **ארוממך** ה׳ וגו׳. הוא המזמור שיר חנוכת הבית לכך אומר אותו: **ושיר של פגעים**. יושב בסתר עליון ולפי שאמרו משה בהקמת המשכן דכתיב ויברך אותם משה ומה בירכן יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם ויהי נועם ה׳ אלהינו עלינו שכי איתא בתורת כהנים והוא מי״א מזמורים שאמר משה בספר תהלים מתפלה למשה עד סוף מזמור לתודה: **פגעים**. מזיקין שפוגעין בבני אדם להזיק: **ואומר** ה׳ מה רבו צרי. לפי שכאמור בו רבים אומרים לנפשי אין ישועתה לו באלהים סלה שהיו מתלוצצים לבי יסודם ובונין בספיו בני ישראל בני הגוים בונים את החומה שכאמר מה היהודים האומללים עושין היחיו את האבנים מערימות שעפר והמה שרופות ואומר אם יעלה שועל ופרץ חומת אבניהם: **להני קראי**. שיר של פגעים: **ונאני**. כשהיה הולך לישן בלילה: **דאיכא מכה**, ולוחש עליה מקראות של תורה לרפואות ומקשינן ואי ליכא מכה אסור הוא דקאמר גם רבי יהושע ב״ל והו לא וכו׳.

ג״כ אין לו חלק לעה״ב: **הלוחש על המכה**, ואומר כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך וגו׳: **ברוקק שנו**. ברוקק ואח״כ לוחש: **שאין מזכירין שם שמים** וכו׳. והכא קאמר כי אני ה׳ רופאך:

תוספות עד כי אתה ה׳ מחסי. דכתיב לעיל מיניה ושלושת רשעים תראה דמשתעי באויבים שהיו מזיקים להם בשעת הבנין אבל הכא ולהכי לא משתעי בהכי: אסור להתרפאות בדברי תורה. והא דאמרי׳ בשבת פנה להשתא נם יומא ליתא הכי וילא מלאך ה׳ אליו וגו׳ שכנתה בדברי:

מהרש״א שיר של תודה ארוממך וגו׳. שבו כתוב הודאה לה׳ . בבנין בית שני שאמרו ארוממך ה׳ כי דליתני וגו׳ הי׳ שלא שמחת אויבי לי הם לבני יהודה כגון סנבלט החורוני מוביה העמוני פרט לבטל בנינו. ה׳ העלית מן שאול נפשי וגו׳ הוא העליה מבבל שנקראת שאול כדאמרינן בפסחים פרק האשה ומ״ד שאול אבדון זו בבל שהיא עמוקה כשאול גם שהמזמור הזה כתייחד לדוד שכא׳ בו מזמור שיר חנוכת הבית לדוד על בנין בית שני ייבדו וק״ל: **של פגעים וי״א שיר של נגעים** כו׳. איך שיהיה ענינו להעביר רוח הטומאה מאותו מקום שנתקדש דפגעים הם בעלמא המזיקים ורוחות הטומאה השולטות במקומות שלא נתקדשו וכן שנגעים באים מהם שע״כ כל מצורע מחוץ למחנה מושבו וטמא טמא יקרא דהיינו שהטומאה בגוף המצורע יקרא טמא שרוחות הטומאה שורים עליו וכהקיפם בלחמי תודה המקום ההוא שרצו לקדשו ולהוסיפו על העזרה היו אומרים זה המזמור להעביר ממקום ההוא רוחות הטומאה וע״כ היה בשיר ובכלי שירים שזכר כמו שמצינו בשאול ובאלישע שהשיר בא להם לבטל רוח רעה. וז״ש למ״ד נגעים ונגע לא יקרב באהליך. דהיינו בעזרה שהוסיף. ולמ״ד פגעים יושב בסתר עליון. ע״י העברת רוח הטומאה בכל שדי יתלונן שישרה שכינתו למטה במקום שנתקדש כמו שדרשו בין שדי ילין בין ב׳ בדי ארון: **ואומר מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום**. ונפרש״י נראה שלא אמרו האי קרא דלא שייך נבנין בית שני אלא מה׳ מה רבו צרי וגו׳ עד סופו לה׳ הישועה על גו׳ היו אומרים וק״ל:

תניא כתוב אחד אומר °את משכן ה׳ טמא וכתוב
דף טו ע״ב אחד אומר °כי את מקדש ה׳ טמא כו׳ ר׳ אליעזר
במדבר י״ט שם אומר אם נאמר משכן למה נאמר מקדש אם נאמר מקדש למה נאמר משכן אם נאמר משכן הייתי אומר על משכן יהא חייב שנמשח בשמן המשחה אבל על מקדש לא יהא חייב לכך נאמר מקדש ואם נאמ׳ מקדש הייתי אומר על מקדש יהא חייב שקדו שתו קדושת עולם אבל על משכן לא יהא חייב לכך נאמר משכן [ולכך נאמר מקדש]:

[קדושת עולם. שלין אחריה היתר בגמה]:

ה׳ דף יח ע״ב **[ת״ר** °והזרתם את בני ישראל מטומאתם א״ר יאשיה מכאן אזהרה לבני ישראל שיפרשו מנשותיהם
ויקרא ט״ו סמוך לוסתן וכמה אמר רבה עונה אחת אמר ר׳ יוחנן משום

עין יעקב

ולפי מה שהולך בסים דיומא דף פ״ו כין עושה תשובה מאהבה או מיראה בלאים יש לפרן קושיות הנים ומוספות כדרך זה וליע: **שלמד** אי המרבה ואי הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים. ...

[illegible]

משום ר' שמעון בן יוחאי כל שאינו פורש מאשתו סמוך לוסתה אפילו הויין לו בנים כבני אהרן מתים דכתיב והזרתם את בני ישראל מטומאתם והדוה בנדתה וסמיך
סס טז ליה °אחרי מות שני בני אהרן א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כל הפורש מאשתו סמוך לוסתה הויין לו בנים זכרים
סס יא דכתיב °להבדיל בין הטמא ובין הטהור וסמיך ליה
סס יב °אשה כי תזריע וילדה זכר ר' יהושע בן לוי אמר הויין
סס לו בנים ראוין להוראה דכתיב °להבדיל ולהורות. א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כל המבדיל על היין במוצאי
סס שבתות הויין לו בנים זכרים דכתיב °להבדיל בין הקדש
סס יא ובין החול [וכתיב התם °להבדיל] בין הטמא ובין הטהור
סס יב וסמיך ליה °אשה כי תזריע וילדה זכר. ר' יהושע בן לוי אמר בנים ראוין להוראה דכתיב להבדיל ולהורות א"ר בנימין בר יפת א"ר אלעזר כל המקדש את עצמו
סס יא בשעת תשמיש הויין לו בנים זכרים שנא' °והתקדשתם והייתם קדושים וסמיך ליה אשה כי תזריע:

והזרתם. והפרשתם כמו ויכוזו: אזהרה לישראל וכו'. דסמיך ליה והדוה בנדתה בהסיא עניינא: עונה. במס' נדה בפרק שלשה מפרש או יום או לילה אם ובתה ביום יפתם כל היום ואם וסתה בלילה יפתם כל הלילה: ולהבדיל גו'. המבדיל בין טומאה לטהרה שלד אשתו זכר: להבדיל ולהורות. בעניינא דשתויי יין כתיב ולהבדיל בין הקדש ובין החול ובין הטמא וגו' ולהורות את בני ישראל: המקדש עצמו בתשמיש. דרך צניעות:

מהרש"א שיפרשו מנשותיהם כו'. מדכתיב והזרתם בלא ס' אחרונה ומשמע מלשון הפרשה ונזירות כפרש"י הכא ובתוספות והיינו מלשון נדר בערום וכדאמרינן בעלמא לך אמרינן נזירא סחור סחור דסמוך לוסתן של נשותיהן יפרישו. וקאמר כל שאינו פורש כו' והדוה בנדתה' וסמיך לי' אחרי מות וגו'. אע"פ שמקיים בפסוק זה ולא"ש אשר ישכב עם טמאה לא טומאה ממש קאמר דהה"א באמורה קאי בשוכב כרת לעצמו אלא דעם טומאה קרי סמוך לוסתה דבכלל טומאה היא כדכתיב והזרתם את בני ישראל מטומאתם והיא לאו בשוכב כרת היא אלא בומיתת בניו וק"ל: ולהבדיל בין הטמא כו'. דלפי פשטיה ל"ל בין חמור

לפרה והלא כבר מפורשים כו' כפרש"י בחומש וע"כ דרשו מיניה הכא מתוך הסמיכות לאשה כי תזריע דבין הטמא ובין הטהור הוא שעת סמוך לוסתה דע העונה מבדיל ומפסיק ממש בין הטמא שהוא שעת וסתה למהור שהוא שעת וסתה: ורי"בל אמר הויין כו' דכתיב להבדיל ולהורות. דלפי פשטיה הו"ל להקדים ולהורות את כל החקים דאיירי בכל המצות ואח"כ להבדיל בין וגו' וע"כ דרשו דקאי על המבדיל בין הטמא כו' בסמוך לוסתה זכה לבני' ולהורות וק"ל: כל המבדיל על היין דכתיב להבדיל וגו'. דהס"ק קרא יין ושכר אל תשת בבואכם וגו' והיכן תמצא אותו במקום מצוה דהיינו להבדיל בין הקדש ובחול וק"ל להבין:

הגהה פליגו הויין לו בנים כבני אהרן. אע"פ שמעידין להיות כבני אהרן מ"מ מתים בעודם קטנים נשו לגוזם. הר"ף:

שבועות שתים פרק שלישי

שמות כ דברים ה **תניא** °זכור °ושמור בדיבור אחד נאמרו מה שאין הפה יכול לדבר ומה שאין אוזן יכולה לשמע:

מהרש"א זכור ושמור בדבור אחד נאמרו כו'. פירש הרמב"ן שזכור הוא מצות עשה ושמור הוא ל"ת כמ"ש כ"מ שנא' השמר פן ואל אינו אלא ל"ת ופיין באורך בפירושו וכן מוכח סוגיא דשמעתין דקאמר כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה והני נשי הואיל ואיתנהו בשמירה כו' ומה שהקשה בעל עקרים לפירושו שהרי החכרה ל"ת גם בדברות ראשונות לא תעשה כל מלאכה לאו קושיא הוא דמ"מ מלת זכור שהוא דבק למלת לקדשו משמע עשה זכרהו לקדשו דהיינו בזכירה על היין ושמור שהוא דבוק ללקדשו בדברות אחרונות יתפרש לקדשו בשמירה מלעשות מלאכה גם מה שהקשה הרא"ם לדברי הרמב"ן הא אמרינן דהשמר דעשה עשה הוא לאו קושיא הוא כלל דלא קאמרינן הכי דהשמר דעשה עשה הוא אלא היכא דלא שייך במלת ההיא ל"ת אבל הכא במלות שבת כיון דאיכא ביה מלת ל"ת כמפורש בהאי קרא לא תעשה כל מלאכה אית לן למיזל בתר כללין דהשמר אינו אלא ל"ת והוא כ"ל ברור לפי סוגיין דשמעתין לקיים פי' הרמב"ן. ומשום דמלת לקדשו הסמוך פעם לזכר ופעם לשמור יתפרש על ב' פנים פעם לזכור מצות עשה ופעם לשמור לא תעשה הוכיחו לומר דבדבור אחד

עין יעקב

[illegible]

נדרים דף כה אחד כאמרו ודו"ק: *שלא על דעתך אנו משביעין אותך אלא על דעת המקום ועל דעת ב"ד כו'. כל"ל וכ"ה פרק שבועת הדיינין ול"ג על דעתנו ועל דעת ב"ד דהיינו על דעתנו היינו על דעת ב"ה דין דהא ב"ד משביעין אותו וק"ק למאי דמסיק דפריך לקמן בשבועת משה על דעת המקום ל"ל וקאמר משום דליתסר נדר על דעת רבים דלא לתוי ליה הפרה הכא מאי איכא למימר דהא על דעת ב"ד נמי הוי על דעת רבים שפיר בלא דעת המקום וים לייטב דעל דעת המקום הכא הוא משום קנ"א דרבא אף לפי תוקמתא דעל דעת ב"ד לא איצטרך קנ"א דרבא ודו"ק: *כשהשביע משה את ישראל. כתבו התוספ' ק"ק מה היתה מועלת השבועה כמו שהיה י"א ביעבדו את ע"ז כו' עכ"ל ונראה דלק"מ דהשבועה עלמה היא קבלת התורה ואי לאו השבועה בדבורא בעלמא ליכא קיבול ולא היו נענשים אם יעברו עליה וכן מוכיח המקרא דכתיב לעברך בברית ה' אלהיך ובאלתו וגו' והרבה כמוהו וק"ל: *לא על דעתכם בר. בפ"ד דנדרים גרסינן שנא' ולא אתכם לבדכם וגו' דמלא לבדכם מיותר למדרש הכי כפרש"י הכא וע"ש פי' הר"ן: *קיימו מצות. בפ"ד דנדרים משני משמע 'מלות המלך עכ"ל ופי' התוספות הכא פרשת המלך כו' וכפרש"י שם והוא דחוק דמאי נקטיה טפי משאר פרשיות שיש בה מלות ולולי פירושם יש לפרש מלות מלך ממש מלך המושבל זה ומלוה לעמו וק"ל: *בתוס' בד"ה בי היכי דלא כו'. אין ללמוד מכאן דהיינו שנים לחוד דדילוא דעת הקב"ה שאני כו' עכ"ל והא דקאמר מבה בלדעתי לא איצטריך אלא כך אמר משה כו' עכ"ל ע"ש וק"ל:

שבועת העדות פרק רביעי

דף ל דברים יט **תנ"ר** °ועמדו שני האנשים מצוה לבעלי דינין שיעמדו א"ר יהודה שמעתי שאם רצו להושיב את שניהם מושיבין איזהו אסור שלא יהא אחד עומד ואחד יושב אחד מדבר כל צרכו ואחד אומר לו קצר דבריך:

מצוה בבעלי דינין שיעמדו. (בעמידה) דהא קרא מיי בבעלי דינין איירי דכתיב אשר להם הריב. שלא יהא אחד עומד ואחד יושב. שלא יראה חבירו שמכבדין אותו יותר ויסתתמו דבריו:

שם ויקרא יט **תנ"ר** °בצדק תשפוט עמיתך שלא יהא אחד יושב ואחד עומד אחד מדבר כל צרכו ואחד אומר לו קצר דבריך ד"א בצדק תשפוט עמיתך הוי דן את חברך לכף זכות. תני רב יוסף בצדק תשפוט עם שאתך בתורה ובמצות השתדל לדונו יפה:

הוי דן את חברך לכף זכות. לא בדין בעלי דינין הכתוב מדבר אלא ברואה חברו עושה דבר שאתה יכול להכריעו לצד עבירה ולצד זכות הכריעו לצד זכות ואל תחשדהו בעבירה: השתדל לדונו יפה. לקמן מפרש לה לומשרי בתגריה אם בא: ב' דינים לפניך ואחד מהם בעל ת"ח הוי פוסק אותו תחלה ופטור אותו מלפניך:

מהרש"א שלא יהא אחד כו'. דרשו כן למ"ד בפ"ק דסנהדרין דאסור לבלוע ואם כן לא שייך לשון לדק גבי גוף הדין כדקאמר התם ודוד עושה משפט ולדקה וגו' אם יש לדקה אין משפט כו' ע"ש ולא תוקמא הכא כי התם כברלא דוד שנתחייב העני ממון שילם מביתו הרי לדקה לזה ומשפט לזה דאין זה אלא מדרך חסידות בדוד דודאי דלא מוחה התורה שישלם הדיין מביתו ולכך דרשו הכא דלאו לענין גוף הדין קאמר בלדק תשפוט וגו' אלא שלא יהא אחד יושב כו' דהיינו בלדק שיהיו שניהם שוין וד"א נמי לא איירי כלל לענין הדין אלא שפוט ודן את חברך בכל מעשיו לכף זכות וק"ל: עם שאתך בתורה כו'. לשון עמית הוא כמו חבר כמו וכחש בעמיתו וגו' ואל אשת עמיתך וגו' והרבה כמוהו אלא דהכא לגבי דיין שנקרא אלהים ע"ש חשיבותו לא הו"ל למקרי לבעל דין עמיתו וחברו אלא בת"ח עם שאתך כו' וכדמסיק למשרי ליה תיגרא בריבא וק"ל:

הגדה בצדק תשפוט עמיתך שלא יהא אחד יושב ואחד עומד. כיון דכבר כתיב ברישא דקרא לא תעשו עול במשפט למה תא' לומר בצדק תשפוט שלא יהא אחד כו'. הרי"ף:

שם **רב** (הונא) [עולא] בריה דרב עילאי הול דינא קמיה דרב נחמן שלח ליה רב יוסף (עילאי) [עולא] חבירנו עמית בתורה ובמצות אמר מאי שלח לי לחנופי ליה הדר אמר למישרי בתיגרא *אי נמי לשודא דדייני שם ע' אמר עולא מחלוקת בבעלי דינין אבל בעדים דברי הכל בעמידה דכתיב °ועמדו שני האנשים אמר רב הונא דברים יט מחלוקת בשעת משא ומתן אבל בשעת גמר דין דברי הכל דיינין בישיבה ובעלי דינין בעמידה דכתיב °וישב שמות יח משה לשפוט את העם ויעמוד העם:

מאי שלח [לי]. מה מילתא: לחנופי ליה. שאח לסחכיפו בתמיה: למישרי בתיגרא. כדפרישית אם בא דין אחר לפני אפסוק את זה תחלה: א"נ לשודא דדייני. יש דין שאין תלוי בראיית עדים ולא בשבועה אלא במה שלב הדיינים נוטה לזכות או לחייב כגון הנך דכתובות ההוא דא"ל נכסי לטוביה אתו שני טוביה [ואמרינן התם שודא דדייני לפי שהדיין מחזה שהוא ראוי לתת לו מתנה כו'] אף כאן כך שלח לי אם הדין תלוי בשודא דדייני זה ראוי לזכותו שחכם וצדיק הוא. שודא לי השלכה כדמתרגמינן ירה בים שדי בימא:

תוספות למאי שלח לי כו'. הוה מצי למימר להפוכי בזכותיה כדאמרינן בפרק כל כתבי תיתי לי דכי אתי נורבא מרבנן קמאי לדינא לא מזיגנא רישא אבי סדיא עד דמהפכנא בזכותיה: למישרי ליה תיגריה. כשבאו ב' דינים בבת אחת דאם בא דין אחד תחלה לריך להקדימו כדאמרי' בסנהדרין כקטן כגדול תשמעון א"ב עשה דכבוד תורה עדיף כדאמרינן פ' בתרא דכתובות: א"נ לשודא. לפר"ת דפי' לשודא למי שירצה הדיין ליתן יתן נ"ל דהכא היה בעל דין שכבודו ת"ח והיה ירא שמא יתן לו כדאמרי' דת"ח קודם גבי נכסי לטוביה ולכך שלח ליה שגם זה ת"ח ויעשה שודא למי שירצה:

שם **דביתהו** דרב הונא הות לה דינא קמיה דרב נחמן אמר היכי אעביד אי איקום מקמה מסתתמן טענתיה

הריטב"א ע"ש דף נ"ט וע"ל ועי' התשובה א"ל לסדר בכ"ח כמו שכתבנו סוף כ"ח כ"ש: שלא יהא אחד יושב ואחד עומד. נפקא לי' מדכתיב תקדים לא תהדר פני גדול גם זה נכלל והאתני רב יוסף עמיתך קרי בם שאתך בתורה ובמצות אפ"ה לא תאמר לו לברו ס"ב רק ומתכנין לפרוייהו בדאיתא כפ"ם בסמוך: אחד מדבר כל צרכו ואחר אומר לו קצר דבריך. פי' ואינו שומע לדבר כל צרכו אבל פס מדבר [illegible] יותר שאינו ען המורך מוסר לומר לו קצר דבריך: השתדל לדונו יפה. היינו לעשרי בחברא כפרש"י ופי"ל עיי' ראמרי כי אתא מרבנן מיכן לקויים לריע"א לא מזיגנא רישא אבי סדיא. עד דמהפכינא בזכותיה כדאי' כבבא וכי"ב התוספות: איקום מקמה מסתתמן טענתיה דבעל דינא. המשנה חקה בלשם מבר דלאו כ"ע דינא נעידי באחריי לעמוד מפניו והכירעום לדעה תרין שהיתה חשה מבר לאמר מיתה אבל מ"מ נעלתו שנם לדין אומר לעמוד מפני דאין כאן

טענתיה דבעל דינה לא איקום מקמה אשת חבר הרי היא כחבר א"ל לשמעיה צא ואפרח עלי בר אווזא ושדי עילואי ואקום:

דביתהו דרב הונא. מקמה רב הונא: אפרח עלי בר אווזא. ולשמוד ולא יבין זה שבשבילה עמדתי אלא מפני שלוה ספורח ונח עלי:

שם **אמר** רבה בר רב הונא האי צורבא מרבנן וע"ה דאית להו דינא בהדי הדדי מותבינן ליה לצורבא מרבנן ולע"ה נמי אמרינן ליה תיב ואי קאי לית לן בה רב בר שרביא הל דינא קמיה דר"פ אותביה ואותיב נמי לבעל דיניה אתא שליחא דבי דינא בטש ביה ואוקמיה לע"ה ולא א"ל רב פפא תיב היכי עביד הכי והא מסתתמן טענתיה אמר רב פפא מימר אמר אידו הא אוהבן שליחא דלא מפיים מינאי ואמר [רבה בר] רב הונא האי צורבא מרבנן וע"ה דאית להו דינא בהדי הדדי לא ליקדים צורבא מרבנן וליתיב משום דמיחזי כמאן דמסדר ליה לדיניה ולא אמרן אלא דלא קביע ליה עידניה אבל אי קביע ליה עידניה לית לן בה מימר אמר בעידניה טריד:

בטש. בעט: דלא איפיים מינאי. לא עשיתי לו טובה ולהכי [illegible]: לא ליקדים וליתיב. לפני הדיין קודם שיבא בעל דינו ולפי' יושב ושותק: דמיחזי כמאן דמסדר ליה טענותיו וגורם שיתבדהו כמטעים דבריו לדיין ושתי בלא חשא כמוש סוף כדלקמן: קביע [ליה] עידניה. בהדיין ויש לו קביעות ללמוד:

אמר הבונה [illegible] כל כל כבתוב במקומו [illegible]
[illegible]

שם **ואמר** רבה בר רב הונא האי צורבא מרבנן דידע בסהדותא וזילא ביה מילתא למיזל לבי דיינא דזוטר מיניה לאסהודי קמיה לא ליזל אמר רב ששת בריה דרב אידי אף אנן נמי תנינא מצא שק או קופה ואין דרכו ליטול הרי זה לא יטול והני מילי בממונא אבל באיסורא °אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' כל מקום שיש בו חלול ה' אין חולקין כבוד לרב רב ימר הוה ידע ליה סהדותא למר זוטרא אתא לקמיה דאמימר אותבינהו לכולהו א"ל רב אשי לאמימר והאמר עולא מחלוקת בבעלי דינין אבל בעדים דברי הכל בעמידה א"ל האי עשה והאי עשה דכבוד תורה עדיף:

שאין דרכו ליטול. אם היה שלו: הרי זה לא יטול. אין מוזהר עליו בלא תוכל להתעלם שנאמר והתעלמת פעמים שאתה מתעלם: אבל באיסורא. כגון אדם שנאה לפני חכם לספירה ליכנס ותלמיד זה יודע שבעלה הוא אין חכמה חשובה לנגד ה': הא עשה, ועמדו: והאי עשה. אם הוא אגיסין שיגא לנצות [illegible]:

תוספות פסח דכבוד תורה עדיף. ולית כ"ם כבוד מלך שהרי אינו יכול למחול על כבודו ומהאי אוקימתא שמעינן כן במה לינקי המלך בפרק כ"ב בסנהדרין ויש לדחות דיני נפשות דקתני ל"ג במקום שאין חכם מוחל על כבודו משום כבוד תורה תכבוד מלך ומה שיכול למחול משום דתורה דידיה היא:

ת"ר מנין לדיין שלא יעשה סניגרון לדבריו ת"ל °מדבר שקר תרחק. ומנין לדיין שלא ישב תלמיד בור לפניו ת"ל מדבר שקר תרחק. מנין לדיין שיודע בחברו שהוא גזלן וכן עד שיודע בחבירו שהוא גזלן מנין שלא יצטרף עמו ת"ל מדבר שקר תרחק. מנין לדיין שיודע בדין שהוא מרומה שלא יאמר הואיל והעדים מעידים אחתכנו ויהא *קולר תלוי בצואר עדים ת"ל מדבר שקר תרחק. מנין לתלמיד שיושב לפני רבו וראה זכות לעני וחובה לעשיר שלא ישתוק ה"ל מדבר שקר תרחק מנין לתלמיד שרואה את רבו שטועה בדין שלא יאמר אמתין לו עד שיגמרנו ואסתרנו ואבננו משלי כדי שיקרא הדין על שמי ה"ל מדבר שקר תרחק. מנין לתלמיד שא"ל רבו יודע אתה בי שאם נותנין לי מאה מנה איני מבדה מנה יש לי אצל פלוני ואין לי עליו אלא עד אחד מנין שלא יצטרף עמו ה"ל מדבר שקר תרחק האי מדבר שקר תרחק נפקא הא ודאי שקורי קא משקר ורחמנא אמר °לא תענה ברעך עד שקר אלא כגון דא"ל ודאי חד סהדי אית לי ותא את קום התם ולא תימא ולא מידי דהא לא מפקת מפומך שקרא אפילו הכי אסור משום שנאמר מדבר שקר תרחק. מנין לנושה בחבירו מנה שלא יאמר אטעננו במאתים כדי שיודה לי במנה ויתחייב לי שבועה ואגלגל עליו שבועה ממקום אחר ת"ל מדבר שקר תרחק. מנין לנושה בחבירו מנה וטענו מאתים שלא יאמר אכפרנו בב"ד ואודה לו חוץ לבית דין כדי שלא אתחייב לו שבועה ולא יגלגל עלי שבועה ממקום אחר ת"ל מדבר שקר תרחק מנין לשלשה שנושין מנה באחד שלא יהא אחד בעל דין ושנים עדים כדי שיוציאו מנה ויחלקום ת"ל מדבר שקר תרחק. מנין לשנים שבאו לדין אחד לבוש סמרטוטין ואחד לבוש איצטלית בת מאה מנה שאומרים לו לבוש כמותו או הלבישהו כמותך ה"ל מדבר שקר תרחק כי הוו אתו לקמיה (רבה) [דרבא] בר רב הונא אמר להו שליפו פוזמקייכו ותיתו לדינא. מנין לדיין שלא ישמע דברי בעל דין קודם שיבא בעל דין חבירו ת"ל מדבר שקר תרחק. מנין לבעל דין שלא יטעים דבריו לדיין קודם שיבא בעל דין חבירו ת"ל מדבר שקר תרחק רב כהנא מתני מלא תשא ולא תשיא. °ואשר לא טוב עשה (בעמיו) [בתוך עמיו] רב אמר זה

עין יעקב

[illegible] טענתיה דכ"ע [illegible] אין זקן שצריכין לעמוד מפני חיה [illegible] תלמוד לומר תיגר שקר תרחק. [illegible]
[illegible] ואשר לא טוב עשה [illegible]
[illegible]

זה הבא בהרשאה ושמואל אמר זה הלוקח שדה שיש עליה עסיקין:

לא יעשה סניגרון לדבריו. אם הן דין ולבו נוקפו לומר שהוא טועה לא יחזיק דבריו להביא ראיות להעמידם שהוא בוש לחזור אלא לכל לדין יחזור ויוציא דין לאמיתו: **שלא יושיב תלמיד בור לפניו.** לישא וליתן בדין עמו שלא יטעהו: **שלא יצטרף עמו.** ואף על פי שהעדים אמת: **מדבר שקר.** מנוס לפסוק דין על פי שנים עדים ואין כאן אלא עד אחד: **שהוא מרומה.** כלומר מתוך דברי עדים שאין עמהם אמת: **קילר.** שלשלת סמון: **ויראה** זבות ורבו מחליף: **איני מבדה.** משקר: **וקום הכא.** שיהא סנור בעל דין שלהם בא לסעיד ויודה אמת: **ואגלגל עליו שבועה.** שאינו מודה לי במקצת ואסביענו ע"י גלגול או שבועה קרקעות שאין נשבעים עליהם אלא ע"י גלגול: **שלא יהא אחד בעל דין ושנים עדים.** והם בעלי דין: **ולבוש כמותו.** שלא תגרום לטו לישא לך פנים או יסתתמו דברי שכנגדך מפני חשיבותך ואומר איך יאמינו לי בית דין על אדם חשוב כזה: **מדבר שקר תרחק.** וכיון שאלו דינו מקומם מעמיד זה את שקרו: **פוזמקי.** מין אנפילאות העשוים קלבלים בלע"ז: **לא תשא.** אזהרה למקבל קרי ביה לא תשיא אזהרה לבעל דין: **שמע שוא.** שמשמיע דבריו שלא בפני בעל דינו ואינו נוגע מדברי שקר: **אשר לא טוב עשה.** פסוק זה בספר יחזקאל: **זה הבא בהרשאה.** ומתעבר על ריב לא לו והמלוה הראשון מה לו ומה לפשרה יותר מזה שאינו יכול לעשות פשרה במומן אחרים: **שיש עליה עסיקין.** עוררין שמו התעסקו שמו שמעוררין על המחזיק בה וזה בא וקונה אותו ונוטה על מחזק שהוא לא זכה:

תוספות. זה הבא בהרשאה. כשעושה בשביל שהוא אלם ובעל טענות שמתעבר על ריב לא לו אבל כשמורה להביא לחברו מעיקרו שאין חברו יכול לבוא מפני קטטה:

מהרש"א **שלא יעשה סניגרון לדבריו כו'.** עיין פי' רש"י ויהיה לפירושו כיוצא לדבריו קאי אדיין אבל הסמ"ע סימן י"ז כתב שלא יעשה מליץ לדבריו של בעל דין כו' ע"ש ויש לדקדק לפרש"י אם דעתו נוטה לחזור ואינו חוזר ומחזיק דבריו הרי הוא בכלל לא תטה משפט וי"ל דמיירי במסתפק בדין ואינו בודאי שיחזור אם ישא ויתן בזה עם הדיינים חבריו דהשתא לא קעבר אלא אמדבר שקר תרחק וק"ל: **שהוא גזלן ובן עד כו'.** ויש לדקדק דבכלות בדין דאפשר דאם היה ישב עם דיין כבר ע"י מכח ומתן בדין לא היו דכן כך והגזלן הדיין שמטו הטעהו לפסוק שלא כדין אבל בעד כיון שהוא יודע בהאמת כן הוא לנה לא יעיד דלא שייך בזה שעד הגזלן הטעהו להעיד כן דהא אין טוענין העדים זה בפני זה ועוד דאדרבה כיוצא היאך לא יעיד לו והרי גם בעדותו יתחייב שבועה ובזה לא ישבע ויפלס וי"ל דעדי אחרים יהיה מחייב את האחר בדבר שאינו חייב ואינו אומת כגון שבועה במאתים והוא אינו יודע להעיד לו אלא על מנה ילמוד את הגזלן גם להעיד על מנה דבעדותו מחייבו שבועה על מנה שניה ומדר"א ברפ"ק דב"מ ודו"ק: **שהוא מרומה כו'.** מהכא משמע דיסלק עצמו מדין מחוזה ולא ידון בו כלל ומה ש"ב לדקדק

בזה עיין בתוס' וברא"ש פרק ד"מ בסנהדרין: **וחובה לעשיר כו'.** לאו דוקא ונקט הכי משום דמפני כבודו של עשיר עביד לשתוק מלהגיד חובתו והיינו דבפ"ק דסנהדרין יליף ליה מלא תגורו מפני איש וגו' דהיינו מילתא דעשיר וק"ל: **מנין לנושה בחבירו מנה כו' אטעננו במאתים כו' ואגלגל עליו שבועה כו'.** והסימן ע"ה מדבר שקר תרחק והרי אותיות ק' מנה ר' מאתים ש' שבועה וכן בלדך שלא יאמר אכפרנו כו': בתוס' בד"ה **שלא אתחייב שבועה כו'.** וא"ת למה ירא מגלגול שבועה כו' ע"ש בחדושי הלכות על דבריהם ועוד נראה בזה ע"פ דברי הרמ"ה בטור ח"מ סימן ע"ה בשמען איני יודע על הגלגולים דקרינן ביה מחויב שבועה ואינו יכול לישבע ומשלם ובכה"ג מיירי הכא דאכהנע טוען איני יודע על הגלגולים ואם יתחייב שבועה יתחייב לשלם הגלגולים ודו"ק. **לא טוב גו' זה הבא בהרשאה כו'.** רישא דהאי קרא אביו כי עשק עשק גזל גזל אח וגו' שכן דרך אב עם בנו והאחים אם יש לזה על זה שגזלו ועשקו אין הוא בעצמו תובעו בפני הדיינים מפני שהוא בוש בדבר בפני הדיינים ומרשה את אחר לתובעו ואומר שזה המורשה לא טוב עשה בתוך עמיו לעשות מריבה ביניהם והוא מתעבר על ריב לא לו כי לולא הוא אפשר שימחול לו התובע או שיודה לבעל דינו שאינו חייב לו כגון שגם הוא גזל ממנו כ"כ והוא שכפל לכתוב עשק עשק גזל גזל ר"ל שהוא עשקו על שכבר גם הוא עשקו וגזלו על שכבר גם הוא גזלו דמזה הטעם אמז"ל דאין הנתבע יכול לעשות מורשה ודו"ק וכן יש לפרש גבי הלוקח שדה שיש עליה עסיקין היינו מאב עם בן או מהאחים זה עם זה וק"ל:

הגה"ה. מדבר שקר תרחק. נראה דהל"ל משקר תרחק מאי מדבר שקר אלא לרמוז לדברים שלנו אף שאינן שקר ממש מ"מ הוי שקר תרחק. [illegible]

[**משנה** משביע אני עליכם וכו'] באל"ף דל"ת ביו"ד ה"א בשדי בצבאות בחנון ורחום בארך אפים ברב חסד וכו' [הרי אלו חייבין]: **גמ'** למימרא דחנון ורחום שמות נינהו ורמינהו יש שמות שנמחקין ויש שמות שאין נמחקין אלו הם שמות שאין נמחקין כגון אל אלהיך אלהים אלהיכם אהיה אשר אהיה אל"ף דל"ת ויו"ד ה"א שדי צבאות הרי אלו אין נמחקין אבל הגדול הגבור הנורא האדיר והחזק והאמיץ והעיזוז חנון ורחום ארך אפים ורב חסד הרי אלו נמחקין [אמר אביי מתניתין במי שהוא חנון במי שהוא רחום קאמר]:

[במי שהוא חנון. ולאו דחנון שם הוא אלא בשם מי שהוא חנון]:

[illegible]

כל שמות האמורים בתורה באברהם קדש חוץ מזה שהוא חול שנא' ויאמר אדני אם נא מצאתי חן בעיניך. חנניה בן אחי ר' יהושע ור' אלעזר בן עזריה משום ר' (אליעזר) [אלעזר] המודעי אמרו אף זה קדש כאן אלא הא דאמר רב יהודה אמר רב גדול הכנסת אורחים

[illegible]

אורחים יותר מהקבלת פני שכינה כמאן כאותו הזוג.
כל שמות האמורים בלוט חול חוץ מזה שהוא קדש שנא'
שם יט °ויאמר לוט אליהם אל נא אדני הנה נא מצא עבדך חן
בעיניך ותגדל חסדך וגו' מי שיש בידו להמית ולהחיות
זה הקב"ה. כל שמות האמורים בגבעת קדש במיכה
חול ר' אליעזר אומר בגבות קדש במיכה יש מהם חול
ויש מהם קדש אל"ף למ"ד חול יו"ד ה"י קדש חוץ מזה
שופטים שאל"ף למ"ד והוא קדש. °כל ימי היות בית האלהים
יח בשילה. כל שמות האמורים בגבעת בנימן רבי אליעזר
אומר חול ר' יהושע אומר קדש א"ל ר"א וכי מבטיח
ואינו עושה, א"ל ר' יהושע מה שהבטיח עשה והם לא
ביחנו אם לנצוח אם לנצח ובאחרונה שביחנו הסכימו
שם כ על ידן שנאמ' °פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן עומד
(לפני ה') [לפניו] בימים ההם לאמר האוסיף עוד לצאת
למלחמה עם [בני] בנימן אחי אם אחדל וגו'. כל שלמה
האמורים בשיר השירים קדש שיר למי שהשלום שלו
שה"ש ח חוץ מזה °כרמי שלי לפני האלף לך שלמה [שלמה]
לדידיה ומאתים לנוטרים את פריו רבנן. וי"א אף זה
שם ג חול °הנה מטתו שלשלמה אף זה חול ולא מיבעיא
היאך אלא הא דאמר שמואל מלכותא דקטלא חד
משיתא בעלמא לא מיענשא שנא' כרמי שלי לפני האלף
לך שלמה למלכותא דרקיע ומאתים לנוטרים את פריו
למלכותא דארעא שמואל לא כתנא קמא ולא כי"א לא
הי"ק וי"א (אף) זה קדש וזה הוא חול דמטתו ושמואל
דאמר כי"א. כל מלכיא האמורים בדניאל חול חוץ מזה
דניאל ב שהוא. קדש °אנת מלכא מלך מלכיא די אלהא שמיא
מלכותא חסנא ותקפא ויקרא יהב לך. וי"א אף זה קדש
שם ד שנא' °מרי חלמא לשנאך ופשרה לעריך למאן קאמר אי
ס"ד לנבוכדנאצר קאמר שנאותיה מאן נינהו ישראל
מילט קא לייט להו לישראל. ות"ק סבר שונאי ישראל
איכא שונאי עכו"ם ליכא:

חוץ מזה כו'. למלאך האמצעי קרא אדון שכך נאו לפניו מיכאל באמצע וגבריאל ורפאל משמאלו: אף זה הקדש. דכתיב לעיל מיניה וירא אליו ה' והדר כתיב והנה שלשה אנשים ואמר להקב"ה אל נא תעבור מעל עבדך המתן לי כאן עד שאכניס את האורחים: מי שיש בידו וכו'. וה"ק ויאמר לוט אליהם באחיהם אל נא יחי כן ומזר כלפי הקב"ה וא"ל אדני הנה נא מצא עבדך חן: בגבות. כתיב גבך בנות אלהים: במיכה. כגון לו בית אלהים
ע"ז ותוס' וכגון הקדש הקדשתי הכסף לה' מידי לבני גו' הרי הוא אסור עלי כהקדש גמורים שהם לשם עד שאתנם מידי לבני לעשות פסל ומסכה וכן ככה ה' דכיכם כלפי שכינה אמרה: אל"ף למ"ד חול. כגון לו בית אלהים את אלהי אשר עשיתי לקחתם: שמות האמורים בגבעה, וישאלו בני ישראל בה': וכי מבטיח. שאילו ואינו עושה:

הם לא ביחנו. שם לא שאלו אלא האמנה ולא אמרו שהסכימו בידי: באחרונה שביחנו. שאורים ותומים כי אמר אתננו בידך הסכימו לדבריהם: ומאתים לנוטרים את פריו וגו'. לרבק הכינוס ויעסקו בתורה אחד משנה שנהם: הנה מטתו חול. שהיה כבנת מאכמדאי כדאמרי' במס' גיטין: דקטלא חד משיתא. באגריא דעבדת המלך ובתוס' חד משיתא בהולאה למלחמות הרשות קאמר: כל מלכיא האמורים בדניאל. כל מקום שנאמ' בם מלך: חוץ מזה מלך מלכיא. דאילו לנבוכדנאצר קאמר לא הוה קרא ליה דכתיב מלך מלכיא אלא ה"ק אתה מלכא כ"ע מלך מלכיא דהוא אלהא דשמיא מלכותא חסנא יהב לך:

תוספות באחרונה שבחנו. פי' כולן לא כתיב אם אחדל אלא באחרונה דכתיב האוסיף לצאת למלחמה עם בני בנימין אחי אם אחדל:

מהרש"א אדני אם נא מצאתי כו'. פרש"י למלאך האמצעי קראו אדון כו' והיינו מדכתיב כל הענין בלשון יחיד ושלשה מלאכים היו אלא שעם הגדול שבהם היה מדבר וכפרש"י בחומש אך ממה שפי' כאן למלאך האמצעי קראו אדון כו' נראה דנכתב אדני בחיר"ק כמו בי אדני דמתפרש בלשון יחיד אבל בחומש פירש רש"י לכלם קרא אדונים ולגדול שבהם אמר אל נא תעבור וגו' ולפי זה לא נשתנה כאן ונכתב אדני בקמ"ץ כמו שמות קודשים דמתפרשי לשון רבים ע"ש רוב יכולתו ואדנותו והכא שהוא חול כתיב לשון רבים ע"ש ג' מלאכים אך קשה לפירושו דהכא אמאי איצטריך ליה למימר דהוא חול דהא ודאי כיון דכתיב בחיר"ק יצא מכלל שאר שמות הקדושים והוא חול כמו בי אדוני וי"ל שלא תטעה לומר שהוא נקוד בקמ"ץ כסברת הזוג שהוא קדש וק"ל: בלוט כו'. היינו שמות של א"ד אבל שמות י"ה שכתובים בלוט ודאי דקדש הם כדמוכחי המקראות וק"ק מאי קאמר כל שמות דלוט חול חוץ כו' הא לא מלינו שם א"ד בלוט שיהיה חול כי אם אחד הנה נא אדני סורו נא וגו': מי שיש בידו להמית ולהחיות כו'. ולכך עד ויאמר אליהם וגו' נכתב כלם בלשון רבים לגבי מלאכים אבל מכאן ואילך נכתב בלשון יחיד כי מלא עבדך חן וגו' ומפרש"י כאן נראה דמלת אדני לאוד ומחובר למקרא של אחריו אבל מלת נא מחובר שפיר למקרא של מעלה וה"ק ויאמר לוט אליהם אל נא יהי כן וחזר כלפי הקב"ה וא"ל אדני כו' ע"ש אבל הרא"ם הבין שגם מלת נא מחובר למקרא של אחריו ע"ש ואין לורך: האמורים בגבות קדש כו'. הא ודאי דקאמר גבות אלילה לי מה' מתתי דהוא קודש אלא דגם ברכת אלהים ומלך וגו' בנך בנות אלהים וגו' דאיכא לפרשו שקלל ע"ז שלהם דבית אחאב עע"ז היו דא"כ לא הי"ל למכתב ברך אלא קלל ועוד דמשמע בקרא דשני העדים שהעידו עליו אנשי בליעל היו אבל הזקנים והחורים היושבים על המשפט כשרים היו ולא היו יודעין בעדותם שקר וא"כ לא היו דנין אותו סקילה על שקלל הע"ז וק"ל: במיכה. עיין פרש"י והוא מגומגם דהא לת"ק דקיימינן הכא כולן חול ניכהו ולרבי אליעזר כמי הא אינן שוין ומאי וכנת הקדש כו' דקאמר ודו"ק

עין יעקב

אך י"ל כיון דאברהם סבור שהם אנשים ממש אין ראיה: כל שמות האמורים בלוט חול. כתב מהרש"א היינו שם א"ד אבל שמות י"ה שכתובים בלוט ודאי דקדש הם כדמוכח מהקראות וק"ק מאי דקאמר כל שמות דלוט חול חוץ כו' הא לא מלינו שם א"ד בלוט שיהיה חול כי אם אחד הנה נא אדוני סורו נא מבי"ל ולפי"ד כל רבינו ליתא כיון דקאמר כל שמות האמורים בלוט משמע יהיה איזה כי שיהיה כין בם א"ד או שם י"ה רק בסמוך אבל איכה מהלך כתיב נא כאן ועוד דק"ק שתקשה מהרש"א הא קושיא גדולה דאין צריך לשון כל לכן נ"ל דלק דאיכא שמות כם אפי' לוט שם י"ה שהם קודש היינו מה שדבר מה שברכו המלאכים מבשי"כ מה שדבר לוט אל חסנ"ו כי משחית ה' כהא חול שאחרי המלאכים אמרו לו כי משחיתים אנחנו וכן וישלחנו ה' לשחתה ש"ת שהקב"ה בעצמו אינו משחית כי ומלאכו לא שלח סרע רק ע"י שלוחו שבא לשחתה א"כ מה שאמר כי משחית ה' לא שמא גם י"ה שלא חול וכן מלינו במשה שרלה המלאך לבלעו וכתיב ה' כנ"ל שמו לפי שנים תמים ויש נפקותא גדולה לרינה דלא כמהרש"א: חד משיתא דעלמא. כי עד שתום שנהל
א"ב

ודו"ק: הרץ מזה שאל"ף למ"ד כו'. קאי נמי אתי"ק. דס"ל מלן חוץ דמתן נתה כל ימי היות בית האלהים בשילה דזה ודאי קודם הוא וקי"ל: בגבעת בנימן. לאו דוקא כל שמות דהא ודאי הא דכתיב בשמם ג' נפתחם בן אלעזר וגומר לאחר האוסיף וגומר ויאמר ס' עלו וגומר הוא קודם אלא כל שמות דכתיבי בב' פעמים סרא"שונים וישאלו באלהים וגו' וישאלו בה' וגו' הוא דקאמר דמגביה ואינו עושה: כל שלמה כו' כרמי שלי כו'. ר"ל כרמי היא (הוא) כ"י כמ"ש כי כרם ה' צבאות בית ישראל ואמר שמכלל ישראל היו אלף לעבדים לשלמה ליוצאי מלחמה כמ"ש ומבני ישראל לא נתן שלמה עבד כי הם אנשי המלחמה ועבדיו וגו' ואמר שהותיר מישראל מלאכת למלחמה חלק שנית מאלף שהם מאתים לנוטרים פריו שהם הרבנן שאסור לעשות אנגריא בת"ח כמ"ש בקועה באבא שכעכם על כך והשואל דרים בהפך די"ם להגיה אלף מכלל ישראל לשלמה למלכותא דרקיעא שיהיו שוקין בתורה וחלק שנית שהם ר' אם יעשו למלכותא דארעא אנגריא לא ויעכם עלייהו ובמלכותא דישראל איירי דהיינו כרמי שהוא כ"י כמ"ש בחדושי הלכות על דברי התוס' ודו"ק: מלך מלביא כו'. כפרש"י דדיאל לא הוי קרי ליה מלך מלכיא כו' גם שהיה מולך בכיפה על שאר מלכים לא היה דניאל קורא לו כן ימצי"ל דאי קאי מלך מלכיא על כ"כ לא לכתוב מלת מלכא אלא אנת מלך מלכיא וקי"ל: מארי חלמא וגו'. דהיינו מלת מארי הוא קודם שתלה עיניו להקב"ה ואמר חלום זה יתקיים על שונאך והא כפרש"י בספר דניאל ומתוך שמעתין משמע שהוא קודם לענין זה שאינו כמחק ועדיף מארי מלשון חנון ורחום כו' דנמחקין לפי שהוא תרגומו של שם א"ד ודו"ק:

י"ז ל"א א"ר יוסי ברי חנינא אמן בו שבועה בו קבלת דברים
במדבר ה בו האמנת דברים. בו שבועה דכתיב °ואמרה
דברים כז האשה אמן אמן. בו קבלת דברים דכתיב °ארור אשר
לא יקים את דברי התורה הזאת לעשות אותם ואמר כל
ירמיה כח העם אמן. בו האמנת דברים דכתיב °ויאמר ירמיה
[הנביא] (אל חנניהו) אמן כן יעשה ה' יקם את דבריך.
[א"ר אלעזר לאו שבועה הן שבועה בשלמא לאו שבועה
בראשית ט דכתיב °ולא יהיה עוד המים למבול וכתיב °כי מי נח
ישעיה נד זאת לי אשר נשבעתי אלא הן שבועה מנ"ל סברא הוא
מדלאו שבועה הן נמי שבועה]:

אמן בו שבועה, שעונה אמן אחר שבועה כמוציא שבועה מפיו:
בו קבלת דברים. האומר לחבירו עשה שתקיים לי תנאי כך
וכך ואמר אמן קבל דבריו וחייב לקיים תנאו: בו האמנת דברים.
וראוי לעשות אמן על דבר שאלה ותחנה שהוא לשון מאמן הדברים
שיבא לכן שיבא אמת כן: ואמרה האשה אמן אמן. דאי לאו
שמוליכה שבועה דה"א דאמרי נצדק אפי' משבע מפי אחרים אין
כאן שהרי לא אמרה כלום אחר שבועה ולא דמי למשביעני עליכם
שאין כופרין אחר שבועה ושכן על דבריו אין אתם יודעין לך עדות:
לאו שבועה. כדמסיים וא"ל שאמר לו לאו לאו הרי זימנין או הן
הן הרי זימני הוי הוא כשבועה מאחר שהחזיק דבריו:

מהרש"א אר"א לאו שבועה כו' דכתיב ולא יהיה עוד המים למבול וגו'. נראה הא דמייתי הכא קרא בתרא ולא מייתי קרא דלעיל מיניה ולא יכרת וגו' כדמייתי ליה רבא לקמן משום דלמאי דמסיק לדעתיה קמחא שלחא דרבא דלא בעי תרי זימני לאו אלא בחד זימנא לאו סגי ע"כ מייתי קרא בתרא ולא יהיה עוד וגו' יליף דכתיב ביה לאו אחד אבל למאי דמסיק רבא דבעי תרי לאוי וקצא לפרש דברי ר"א בא כפרש"י ע"כ דמוקרא קמא יליף ליה דכתיב בההוא קרא תרי לאוין ולא יכרת וגו' ולא יהיה עוד וגו' בוב ראיתי בדברי מהרש"ל שהביא גירסת הספרים דהיינו ויאמר ה' אל לבו וגו' ולא אוסיף עוד להכות וגו' אבל הכך תרי קראי ולא יכרת וגו' ולא יהיה עוד דבפרשת קבה לא לכם שבועה כאומר אלא סיפור דברים כו' תדע לך דהלהא לאוי כתיבי כו' ועוד האריך ע"ש ואין זה כדי למחוק כל הספרים אלא אדרבה הני תרי קראי לא אוסיף אין עיקר שבועה לנח אלא מחלת המחשבה כדכתיב ויאמר ה' אל לבו לא אוסיף וגו' והאי קרא ולא יכרת וגו' דאית ביה תרי לאוי הוא עיקר השבועה כדמסיק כדכתיב ביה ויאמר ה' לנח וגו' והקימותי את בריתי וגו' דהיינו ברית היינו שבועה ומה שהקשה מהרש"ל לגירסת כל הספרים דא"כ הלאה לאוי כתיבי לאו קושיא הוא דלא חשיב אלא הני תרי לאוי דכתיבי בחד קרא ולא יכרת גו' ולא יהיה עוד וגו' אבל דכתיב בקרא בתרא ולא יהיה עוד וגומר כבר הפסיק הענין ולא שייך לשבועה ואינו אלא סיפור דברים שיכור הקב"ה ע"י הקשת את השבועה שלא יהיה עוד וגו' והדברים ברורים הם ליישב כל גירסת הספרים ודו"ק:

אה"ב הלא זה דברי הז"ל אמר השליגו כ"כ בכמה מקומות בספר פנים אמן יען בשלה הואת יש בה כמה פנים לאמר ולאמת ענפי האל והתהלה בעודהו ובהלוחינו ובפרט שלשה אלה פרושים שבועה וקבלת דברים והאמנה שבגם שמפרש"י ז"ל כרחם שהאומנם דברי לבר יאום על שאלה ותחנה אין ספק שאמנם מסורים לקבל עליו אמרי פי המברך. ופ"ש ריב"ל בפ' כ"ב באומר כל העונה אמן יהא שמיה רבה בכל כחו קורעין לו גזר דינו וכו' ופירש"י בכל כוונתו מאומני דלא בכל כחו וכוונתו של אמן היינו שהוא מכוין לכל שבועות שיש בכח מלת אמן:

[פיסקא] המקלל עצמו וחבירו [בכולן עובר בלא שם
תעשה]. אמר ר' ינאי ודברי הכל. עצמו
דברים ד דכתיב °השמר לך ושמור נפשך מאד וגו' כדרבי אבין
א"ר אלעאי דאמר כל מקום שנאי השמר פן ואל אינו
ויקרא יט אלא לא תעשה. וחבירו דכתיב °לא תקלל חרש:
לא תקלל חרש. ומרבינן מיניה בסנהדרין כל שהוא בעמך:

תוספות ושמור נפשך מאד. תימה בקללה דברי הכל מ"מ תמוהגל עלמו איכא פלוגתא הכלא נמי תיפוק ליה מהאי קרא או מונשמרתם מאד לנפשותיכם עוד תימה דבפרק ד' מיתות דתיק לאשכוחי אזהרה למקלל אביו מגמיה ותרם ודיין ליגמר ממקלל עלמו [וי"ס גומר] דאי לאו דאשכחנא אביו לא הוה גמיר בעלמו מה שלא מלינו שאסור במכינו:

אה"ב ותורת יעיה כ"לם מבלן לאסור מקלל את עלמו כאמר בזה בגבלים שכל יום פרעה ושני אדם. ובספר הזוהר האריכו לתרלום כמה חמירי שכנתא כזה יותר מן המקלל מאחרים ויש שלחם כאשר לגד כירוד לגוף כן קללה שגם לא טבא כמ"ש באלף וקרי עייז לו טבא ופירשו המפרשים למקלל ולא למקולל ולאפר כפי הקרי שירמוז למקלל את עלמו שתהא קללה בכם היינו שאינו מקלל אחרים ואינו מקולל מאחרים ואמר שבקל הדבר שתבא לו מהרה כיותר בגמור לגד כירוד לגוף:

פיסקא °יככה ה' הוא אלה הכתובה בתורה. יתיב רב בהנא קמי' דרב יהודה ויתיב וקאמר שם
דברים כח הא מתניתין בדתנן א"ל כנה יתיב הדוא מרבנן קמיה
דרב

[illegible] ולא שרי כבול הקת כדאיתא בכ"מ דף מ"ש ע"ב והמוצא לבטמו א"ל וקבים שואל ששות בלמו וקי"ל: לאו שבועה. עיין פרש"י בשמות דנ"ב מלה יוסיף גאר השבועות וכותם פרש"ם

תהלים נב דרב כהנא ויתיב וקאמר °גם אל יתצך לנצח יחתך ויסחך מאהל ושרשך מארץ חיים סלה א"ל כנה (פשיטא) ת"ר למה לי מהו דתימא הני מילי מהגיתא אבל בקראי אימא לא מכנינן קמ"ל :

יתיב וקאמר מתני' כדתנן. רב כהנא היה שונה והנכנסים כמות פסול פסים. יכבה וגו': א"ל. רב יהודה: כנה. ספק דצריך כנגד אחרים אמור יכבו שלא הקלני: ויתיב וקאמר גם אל יתצך לנצח וגו'. אם המקרא הזה היה דוד שאמר בזה בספר תהלים: כנה. ואמור יחלתו:

מהרש"א ויתיב וקאמר גם אל יתצך לנצח וגו'. עיין פרש"י נראה מלשונו דלאו בקורא בתהלים כדרכו לא הוה א"ל כנה דהא בקורא בתוכחות לא אורו בספ"ב דמגלה אלא דאין מפסיקים לאו אבל בשבות המקרא ודאי דלא הותר לכנות ולכך פי' דאיירי הכא דהיה דורש זה המקרא וא"ל כנה והיינו הך דרפס דפרק אגב כיתי לדוחג לעלמא דאתי גם אל יתצך ליומא שמעתא בי מדרשא יחתך ויסחך מאהל ליהוו ליה בנין רבנן ושרשך מארץ החיים וק"ל :

שבועת הדיינין פרק ששי

יז לח עין כ"ח סי' **היכי** משבעינן ליה א"ר יהודה אמר רב משביעין אותו כשבועה האמורה בתורה דכתיב °ואשביעך בה' אלהי השמים א"ל רבינא לרב אשי כמאן כר' חנינא בר אידי דאמר בעינן שם המיוחד א"ל אפילו תימא רבנן דאמרי. בכנוי וה"מ דצריך לאתפוסי חפצא בידיה כדרבא דאמר האי דיינא דאשבע בה' אלהי השמים נעשה כמי שטעה בדבר משנה וחוזר ואמר רב פפא האי דיינא דאשבע בתפלין נעשה כמי שטעה בדבר משנה וחוזר והלכתא כותיה דרבא ולית הילכתא כותיה דרב פפא הילכתא כותיה דרבא דהא לא נקיט חפצא בידיה ולית הלכתא כותיה דרב פפא דהא נקיט חפצא בידיה שבועה מעומד ת"ח מיושב שבועה בספר תורה ת"ח לכתחלה בתפלין :

כרבי חנינא בר אידי. דבלהי שבועת העדות משבע ולא משבע וכו': אפילו תימא רבנן. והא דלאמר רבי בשבועה האמורה בתורה: לאתפוסי חפצא. קאמר או ספר או תפילין כאברהם דאחפקיה לאליעזר בדברים וילם: דאשבע בה אלהי השמים. ולא שהפיקו חפץ: נעשה בטועה בדבר משנה. ואף ע"ג דלא תנן לה במסכת שבועות דרב היא והרי היא כדבר משנה כדאמרינן בסנהדרין דטועה בדבר אמוראי חוזר ולא אמרינן מה שעשה עשוי והלכה מניתר: ת"ח. כשבע מיושב: בב"ת. ואע"ג דלא קיימא דלא כרב פפא לכתחילה מיהא קיה בעינן ובחוספת בגלו הלבוכם שבועה דאורייתא לפי שכששה גדול וחקנו לנבור עליו אחר וכו' והאמר אחר בו שבועה: ת"ח. די לו לכתחלה בתפילין מפני כבודו :

יד סט **ת"ר** שבועת הדיינין אף היא בלשונה נאמרה אומרים
לט לו הוי יודע *שכל העולם כולו נזדעזע בשעה
שמות כ שאמר הקב"ה בסיני °לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא וכל עבירות שבתורה נאמר בהן ונקה וכאן נאמר לא ינקה וכל עבירות שבתורה נפרעין ממנו וכאן ממנו
קהלת ה וממשפחתו שנא' °אל תתן את פיך להחטיא את בשרך
ישעיה נח ואין בשרו אלא קרובו שנא' °ומבשרך אל תתעלם וכל עבירות שבתורה נפרעין ממנו וכאן ממנו ומכל
הושע ד העולם כלו שנא' °אלה וכחש ורצוח וגנוב ונאוף עד
ירמיה כג דעביד להו לכולהו לא סד דכתיב °כי מפני אלה
הושע ד אבלה הארץ וכתיב °על כן תאבל הארץ ואומלל כל יושב בה וכל עבירות שבתורה אם יש לו זכות תולין לו ב' וג' דורות וכאן נפרעין ממנו לאלתר שנאמ'
זכריה ה °הוצאתיה נאם ה' צבאות וגו' ובאה אל בית הגנב ואל בית הנשבע בשמי לשקר ולנה בתוך ביתו וכלתו ואת עציו ואת אבניו. הוצאתיה לאלתר ובאה אל בית הגנב זה הגונב דעת הבריות שאין לו ממון אצל חברו וטוענו ומשביעו ואל בית הנשבע בשמי לשקר כמשמעו ולנה בתוך ביתו וכלתו ואת עציו ואת אבניו הא למדת דברים שאין אש ומים מכלין אותן שבועת שקר מכלה אותן אם אמר איני נשבע פוטרין אותו מיד ואם אמר
במדבר טז שבועות הריני נשבע העומדים שם אומרים [זה לזה] °סורו נא
פ"ב ועיש רש"י מעל אהלי האנשים הרשעים האלה וכשמשביעין אותו אומרים לו הוי יודע שלא על דעתך אנו משביעין אותך אלא על דעת המקום ועל דעת ב"ד שכן מצינו במשה רבינו ע"ה כשהשביע את ישראל אמר להם דעו שלא על דעתכם אני משביע אתכם אלא על דעת המקום
דברים כט ועל דעתי שנא' °ולא אתכם לבדכם וגו' כי את אשר ישנו פה אין לי אלא אותם העומדין על הר סיני דורות
סס הבאים וגרים העתידים להתגייר מנין ת"ל °ואת אשר איננו פה ואין לי אלא מצות שקבלו עליהם בהר סיני מצות העתידות להתחדש כגון מקרא מגלה מנין ת"ל
אסתר ט °קימו וקבלו קימו מה שקבלו כבר :

אף היא. לקמן מפרש מאי אף: בלשונה. בכל לשון שהוא מבין בו: שכל העולם נזדעזע. לקמיה בעי לה: את פיך. שבועת שקר: להחטיא את בשרך. אם קרובך: פוטרין אותו מיד. ואין מכחין אותו כאן שלא יחזור בו ועיכ ישלם מתקבל עליו בבית דין: הרשעים. מפרש לקמיה: אלא על דעתנו. הא פרישנא טעמא משום קניא דרבא בפ"ב (כגון דיהיב ליה קנה וכתן המעות לתוכו והפקידו אצלו וכשבע שהחזיר לו מעותיו ולאחר השבועה יחזור ויטלנו ושברא הוא קניא דרבא סבי)· ולא אתכם לבדכם. [כלומר לא כשאתם בדעתכם לבדכם] (ולא כמו שאתם סוברים כאשר בדעתכם לבדכם אלא על דעתי שהוא דעת בית דין):

ואין

עין יעקב

פירש"י עיין במהרש"א: אבל בקראי אימא לא מכנינן קמ"ל. [illegible] : וכל עבירות שבתורה [illegible] : אם יש לו זכות תולין לו ב' וג' דורות. [illegible]

תוספות ואין בכלך אלא קרובים. ואע"ג דבפרק ב"ש נפקא לן מהאי קרא דבעון נדרים בנים מתים כשהם קטנים אבל גדולים לא וכ"ש משפחתו דלא היינו בנדרים אבל שבועה אפילו כל משפחתו נענשים דקרא איירי בתרוייהו אל תתן את פיך איירי בשבועה ולמה יקצוף על קולך וחבל מעשה ידך דמשמע בנים דוקא איירי בנדר ע"כ בתוספות: (והרא"ש תירץ דהני מילי בעונש מיתה דנפקא לן וחבל את מעשה ידך אבל בעונש אחר כל המשפחה מיענשי ע"כ): שנאי אלא וכתם וגו'. כל עבירות שבתורה לאו דוקא ·אלא כלומר הנך דלא הוו כיוצא בשבועה דהא מוכח בפ"ב דקדושין דמשום עריות לתודייהו אבנא האכן ע"כ:

מהרש"א שכל העולם כולו נזדעזע. הוא מבואר בשמו של יתברך הגדול הוא קיומו של עולם ויסודו שבו ברא העולמות כמ"ש כי ביה ה' צור עולמים וזה המשיח שמו לשוא הוא מתיש כח פמליא של מעלה ויסוד הזה והוא הטעם בזה שאמרו דברים שאין אש ומים מכלה אותן שבועת שקר מכלה אותן כדכתיב וכלתו ואת עציו. לפי שמסלק מהן כח ויסוד הבריאה המקיימם שהם אותיות השם וכדמסיק לקמן דהיינו טעמא דכתיב בהו ולא ינקה ואפילו לשבים ועל פי מה שאמרו דלא באין העולם מתקיים בלא התשובה והכא דאין התשובה מועלת נזדעזע קיומו של עולם: אם יש לו זכות כו'. הא דאין תולין לו ב' וג' דורות משמע ליה שפיר מדכתיב אל בית הגנב גומר משמע לגנב גופיה ולנשבע לשקר גופיה ולא לדורותיו אבל והבאתיה ולאחר משמע לא ידענא ואפשר משום דכבר כתיב בקרא דלעיל מיניה אלא האלה היוצאה וגו' והדר למכתב כאן והוצאתיה לקמכיה לצאה אל בית לומר מיד ולאחר שיוצאה היא באה אל בית הגנב גו'. **תדע זה גונב דעת הבריות כו'** ומועט ומשביעו. משום דגנב משם אינו חמור כ"כ לבאות עליו ואבכיו אלא במועטו ומשביעו דהיה בכלל לא תשא גו' לשוא לתגם ודו"ק: **דורות הבאים וגרים וכו'.** לענין שבועה דהר סיני מייתי לה הכא ולגבי גרים קאמר פרק חבית אע"ג דאיכהו לא הוו מזלייהו הוו אבל דורות הבאים מישראל לא הוה צריך למימר הכי אלא דנשמותיהם העתודים היו שם כשהשביעם ומה שאמרו פ' המפלת דמשביעים את האדם בשעת לידה היינו הגוף שלא היה נברא עדיין בהר סיני ועוד כתבנו הירוץ אחר שם ועיין עוד בחידושינו במסכת נדרים ודו"ק:

הגדה העומדין שם אומרים. אף שנשבע על אמת וכתיב בשמו תשבע לפיי הכי קורא אותן רשעים כיון דקודם שקבלו את הדין הוו כרשעים. הרי"ף:

טו שם **אמר** מר אומרים לו הוי יודע שכל העולם כלו נזדעזע בשעה שאמר הקב"ה °לא תשא את שם ה' שמות כ
אלהיך לשוא מ"ט אילימא משום דאתיהב בסיני עשרת הדברות נמי אתיהבו בסיני אלא משום דחמירא ומי חמירא והא תנן אלו הן קלות עשה ולא תעשה חוץ מלא תשא. חמורות זו כריתות ומיתות בית דין ולא תשא עמהן. אלא כדתני טעמא וכל עבירות שבתורה נאמר בהן ונקה וכאן [נאמר] לא ינקה וכל עבירות שבתורה
שם לד לא נאמר בהן ולא ינקה והכתיב °ונקה לא ינקה ההוא מיבעי ליה לכדרבי אלעזר דתניא ר' אלעזר אומר אי אפשר לומר ונקה שכבר נאמר לא ינקה ואי אפשר לומר לא ינקה שכבר נאמר ונקה הא כיצד מנקה הוא לשבים ואינו מנקה לשאינן שבים. כל עבירות שבתורה נפרעין ממנו וכאן ממנו וממשפחתו. וכל עבירות
שבתורה ממשפחתו לא והכתיב °ושמתי אני את פני ויקרא כ
באיש ההוא ובמשפחתו ותניא א"ר שמעון אם הוא חטא משפחתו מה חטאה לומר לך אין לך משפחה שיש בה מוכס שאין כולם מוכסין ושיש בו לסטים שאין כולם לסטים מפני שמחפין עליו התם בדינא
אחרינא הכא בדינא דידיה כדתניא רבי אומר °והכרתי שם
אותו מה ת"ל לפי שנאמר ושמתי אני את פני יכול כל המשפחה כולה בהכרת ת"ל אותו אותו בהכרת ולא כל המשפחה כולה בהכרת: [פיסקא] וכל עבירות שבתורה נפרעין ממנו וכו'. וכל עבירות שבתורה מכל
העולם לא והכתיב °וכשלו איש באחיו איש בעון אחיו שם כו
מלמד שכל ישראל ערבים זה בזה *התם שיש בידו פ' זה נ"ל
למחות ולא מיחה מאי איכא בין רשעים דמשפחתו לרשעים דעלמא בין צדיקי דמשפחתו לצדיקים דעלמא הוא בשאר עבירות בדיניה ורשעים דמשפחתו בדין חמור ורשעים דעלמא בדין הקל צדיקי דהכא והכא פטירי גבי שבועה הוא ורשעים דמשפחה בדיני ורשעים בעלמא בדין חמור וצדיקי דהכא והכא בדין הקל. [פיסקא] ואם אמר הדיני נשבע העומדים שם וכו'. בשלמא ההוא דקא משתבע דקאי באיסורא אלא ההוא דקא משבע ליה אמאי משום דתניא ר' שמעון בן טרפון
אומר °שבועת ה' תהיה בין שניהם מלמד ששבועה שמות כב
חלה על שניהם:

לא תשא עמהם. אלמא לא חמירא מכריתות ומיתות ב"ד: **מנקה הוא לשבים.** וכאן אף לשבים לא ינקה בלא פרעון: **בדינא אחרינא.** בפורענות קלה ולא בפורענות הבא עליו: **הלה על שניהם.** שניהם נענשים בה שלא דקדק למסור ממון ביד נאמן ובא לידי חילול השם:

מהרש"א מנקה הוא לשבים כו'. עיין פרש"י ור"ל דבאחר עבירות חמורות נמי לשבים אינו מנקה אלא התשובה תולה ויה"כ מכפר כדאמרינן פרק יה"כ אלא דהכא אף התשובה ויה"כ אינן מכפרין אלא בפרעון קצת ועיין בזה פרק יה"כ וק"ל: **שיש בה מוכס שאין כולה כו'.** לאו דוקא כולה אלא כדמסיק אותן שבידן למחות והיינו שמחפין עליו ואין מוחין בידו ועוד דהא צדיקי דמשפחתו נמי פטירי כדלקמן והיינו אותן שמיחו או שלא היה בידם למחות ודו"ק: **מאי איכא כו' בין צדיקי דמשפחתו לצדיקי דעלמא כו'.** הלשון קצת מגומגם דמשמע דאיכא ביניה כמה דאיכא בין רשעים הא מסיק לדיקי דהכא ודהכא פטירי והמ"ל דלדיקי

עיון יעקב

לכן שבועה תולה גם ועיין בסמוך: מאי טעמא אילימא משום דאתייהב בסיני. [illegible] משום דעל שלשה דברים העולם עומד על הדין ועל האמת ועל השלום [illegible] שהשבועה חלה על שניהם. פרש"י שניהם נענשים בה שלא דקדק למסור ממונו ביד נאמן [illegible] ר"ש בן טרפון אומר שבועת ה' תהיה בין שניהם מלמד שהשבועה חל על שניהם וכו'. [illegible]

לדיקי דמשפחתו בדין הקל ולדיקי דעלמא פטירי אלא משום דלא מחייבינן אלא משום שלא מיחה להם ולדיקי דהכא איירי במיחה להם או שלא היה בידו למחות מיהו גבי שבועה הי"נ לחלק בין לדיקי דמשפחתו דהוו בדין חמור ולדיקי דעלמא בדין הקל וק"ל:

הר"ן וכל עבירות שבתורה ממשפחתו לא והכתיב וגו'. תימה דלא פריך נמי אקרא דכתיב באיש ההוא ובמשפחתו במשפחתו ולא בכל העולם והכתיב וכשלו איש באחיו בעון אחיו וליפני התם נמי בידם למחות ולא מיחו והכא במשפחתו מיירי שאין בידם למחות משום דאין משפחה מים גם מוכחין שאין כולם כך ומחפין עליו. ונראה דקראי לאו דוקא ניכא למימר דכיון דקרא דונתתי פני באיש ההוא ובמשפחתו מיירי בנתינת זרעו למולך שהיא עבירה חמורה ומפורסמת לגבי המשפחה לכך אמר שכולם ובמשפחתו להכניסם עונש חמור מה"ל בכל העולם שאינם שכל ישראל ערבים זה לזה יש להם עונש קל אבל השתא דאמרן דזה חומר בשבועה מהמולך שהשבועה בדינים משפחתו בדיניה ובמולך הוא דין קל כדתני רבי אומר וכו' אם כן השתא אית לוורינהו דהכא משפחתו בדין קל והא כל העולם כדונין בדין קל והא אין משפחתו לשאר העולם ומשני התם בדין הקל יש קל אחד ויש חמור ממנו והלכתו איקרו קל לגבי דיניה דידיה אבל שבועה הוי משפחתו נמי בדיניה דידיה:

כל הנשבעין פרק שביעי

דף מא ע"ב [פיסקא] מנה לי בידך אין לך בידי פטור. אמר רב נחמן ומשביעין אותו שבועת היסת מ"ט חזקה אין אדם תובע אא"כ יש לו עליו אדרבה חזקה אין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו אשתמוטי הוא דקא משתמיט ליה סבר עד דהוו לי ופרענא ליה:

היסת. לשון שיסה שהסיתו חכמים עליו שבועה כמו אם ה' הסיתך בי:

[illegible]

דף מא ע"ב ההוא דא"ל לחבריה הב לי מאה זוזי דמסיקנא בך א"ל לא פרעתיך בפני פלוני ופלוני אתו פלוני ופלוני אמרו לא היו דברים מעולם סבר רב ששת למימר הוחזק כפרן א"ל רבא כל מילתא דלא רמיא עליה דאיניש לאו אדעתיה:

[דמסיקנא בך. שאני נושה בך: לא היו דברים מעולם. לא פרע לפנינו וזה אומר לו בפניהם או שלא בפניהם פרעתיך: הוחזק כפרן. ואינו נאמן אפי' בשבועה לומר פרעתיך שלא בפניהם שהרי אמר פרעתיך בפניהם ונמצא שקרן: כל מילתא דלא רמיא עליה דאיניש. כגון זה שלא היה לו לומר פרעתיך בעדים שלא אמר לו זה בשעת הלואה בעדים פרע לי הילכך לא שם לבו לזכור אם בעדים פרע אם שלא בעדים ואומר בעדים פרעתיך ולאו אדעתיה ולאו מוחזק כפרן בכך]:

דף מו א"ר נחמן האי מאן דנקיט נרגא בידיה ואמר איזיל ואיקטליה לדיקלא דפלניא ואישתכח דקטיל ושדי לא אמרינן דהוא קטליה אלמא עביד איניש דגזים ולא עביד:

דקטיל ושדי. שנקצץ הדקל ומושלך לארץ: דגזים. אומר לעשות דבר גוזמא הגוזם ואינו עושה:

דף מז תניא ר' שמעון בן טרפון אומר שבועת ה' תהיה בין
דף מז ע"ב שניהם וגו' מלמד שהשבועה חלה על שניהם
שמות כ רבי שמעון בן טרפון אומר אזהרה לעוקב אחר נואף
שם ב מנין ת"ל לא תנאף לא תנאיף ותרגנו באהליכם (ר')
דברים א שמעון בן טרפון אומר תרתם וניניתם באהלו של מקום
שם עד הנהר הגדול נהר פרת (ר') שמעון בן טרפון אומר
קרב לגבי דהינא ואידהן. דבי רבי ישמעאל תנא עבד מלך כמלך:

לעוקב אחר המנאף. כעושה לו סרסורים להביא לו נשים לניאוף: תרתם. את הארץ: וניניתם. את המקום שהשכין את (אהלו) [שכינתו] ביניכם: קרב לגבי דהינא [ואידהן]. אם נגעת במשוח בשמן תהא גם כן משוח בנגיעתו כלומר פרת הוא קטן מכל הנהרות שהוא אחד מארבעה ונסוף ונסמך לארץ ישראל הוא פרת וכאן הוא קורא אותו נהר גדול בשביל שהוא הנזכר כאן על שם א"י שהיא חשובה הכי גם הוא נחשב: דהינא. לשון שמן המשיחה שהוא מחלב מתוכם אתדהינא:

תוספות שהשבועה חלה על שניהם. ונראה שמשביע אפילו הדין עמו כדפי' בקונטי' בריש הדיינין וכן נראה דהא דריש התם בברייתא ובא אל בית הנגב זה הגונב דעת הבריות שתובע מומין מצי שאינו חייב לו ותחר הכי פריך משביע אתאי קאי בליבורא ומשני משום דר"ש בן טרפון ומתלמידיו לאתויי הך ושביק ברייתא גופה משמע דמיירי אפילו הדין עמו:

מהרש"א אזהרה לעוקב אחר כו'. עיין פרש"י ובערוך פירש מי שנודף והולך על עקביו ומזמן לחברו ניאוף עוד מלשון מרמה ויעקבני זה פעמים כו' ע"ש ובמכילתא אמרו כתוב א' אומר לא תחמוד וכתיב א' אומר לא תתאוה כיצד כו' ה"ד אזהרה לעוקב אחר המנאף ע"ש ואפשר דהכא דריש לה מלא תנאף מדלא כתיב לא תשכב אשת רעך גו' כדכתיב גבי עונש ואיש אשר ישכב את אשת רעהו גו' וכה"ג דריש מיניה פרק כל היד לא תנאף ביד וברגל: ותרגנו באהליכם כו' באהלו של מקום כו'. פי' אהל ומשכן שעשו לשכון שכינה שם דאי באהליכם ממש הא כתיב וילנו גו' ויפול משה ואהרן על פניהם לפני כל עדת ישראל גו' דמשמע שלא היו בשעת התלונה בביתם אלא במחנה כנגד המשכן כמפורש וכבוד ה' נראה באהל גו' ודו"ק: הנהר הגדול כו' קרב לגבי דהינא כו'. והתוס' פרק מעשר בהמה הקשו אדהכא דמשמע שהוא קטן מכל הנהרות כפרש"י שם והתם אמרינן דשלשה נהרות למעט מפרת והוא פרת דמעיקרא ולולי פרש"י נראה דה"ק הכא ס"ל דפרת גדול מכלם הוא מדקריהו הכא גדול ולא קריהו גדול בפרשת בראשית שהוזכרו שם הד' נהרות וקאמר משום דהכא לגבי א"י הוזכר לכך קריהו גדול ע"ש קרב לגבי כו' וק"ל:

הדרן עלך מסכת שבועות

א יף ב משנה ו סם ע"ב **ולמה** מזכירין את דברי שמאי והלל לבטלה לדורות *הבאים שלא יהא אדם עומד על דבריו שהרי אבות העולם לא עמדו על דבריהם:

מאחר שחכמים אמרו בקצת מקומות לא כדברי זה ולא כדברי זה: למה הזכירו דברי שמאי והלל לבטלה. רוצה כמו שקיימו חכמים ולמה הזכיר המחלוקות: שלא יהא אדם עומד על דבורו. כלומר שלא יפסל לקיים סברתו ויעמוד בה וידיעשו שיסכים סברתו כי אבות העולם הם שמאי והלל כדתו דבריהם ולא עמדו חכמים על דבריהם כמו שקדם:

כתב הרא"ש ז"ל בתחלת המסכתא מסכתא זו קרויה עדיות מפני שהיא מסכתות הם זה שהעידו על דברי הגדולים ונתקבצו כל אלו הדברים ביום שהושיבו את ר"א בן עזריה בנשיאה והעבירו התלמידים לפי שרבן גמליאל היה מכריז כל תלמיד שאין תוכו כברו אל יכנס לבית המדרש ובההוא יומא איתוספו כמה ספסלים ומנו את ר' אלעזר בן עזריה נשיא סילק את שומר הפתח ונתן רשות לכל אדם ליכנס דר"א בן עזריה דרש לכנסת ישראל לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפי' שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה ונתוספו בו ביום כמה ספסלים בבית המדרש חד אמר ת' ספסלי וחד אמר ז' מאה ספסלי ועל אותו היום נאמר בשכבנו רצונינו לבית כנגה ובכ"מ שנאמר בו ביום נמנו וגמרו על אותו היום הוא נאמר ולא הניחו הלכה שלא העידוה על בוריה ועל אמתתה וקראוה מפני התלמוד בחירתא בברכות ובקידושין ובבכורות לפי שכל משניותיה בחורות ומובחרות ודבר קודם אחר סנהדרין לפי שמשנית גלוסית סנהדרין וכל מכמי החור הוא עד הניא הרא"ש ז"ל תוספתא במסכת עדיות וז"ל כשנכנסו רבותינו לכרם ביבנה אמרו עתידה שעה שיהא אדם מבקש דבר מדברי תורה ואינו מוצא מדברי סופרים ואינו מוצא שנאמר לכן הנה ימים באים נאם ה' והשלחתי רעב בארץ לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דבר ה' ונעו מים עד ים ומצפון עד מזרח ישוטטו לבקש את דבר ה' ולא ימצאו דבר ה' זה הקץ דבר ה' זו הלכה שלא יהו מוצאים דבר תורה דומה לחברו אמרו נתחיל מדברי שמאי והלל ולפי שלא ישתכחו דברי הלכה מתוך שהיה מחלוקת בישראל משמאי והלל ואילך קבצו דברים הללו לפי שהם עיקרים הגדולים:

ב סם משנה ה **ולמה** מזכירין דברי היחיד בין המרובין הואיל ואין הלכה אלא כדברי המרובים שאם יראה בית דין את דברי היחיד ויסמוך עליו שאין בית דין יכול לבטל דברי ב"ד חבירו עד שיהיה גדול ממנו בחכמה ובמנין היה גדול ממנו בחכמה אבל לא במנין במנין אבל לא בחכמה אינו יכול לבטל דבריו עד שיהיה גדול ממנו בחכמה ובמנין:

כוונת הלכה זו שאם עשו ב"ד מעשה כמאמר יחיד אין ב"ד אחר יכול לחלוק עליו ולפסוק הדין כפי סברת הרבים אלא א"כ חשבון זה הב"ד יותר מחשבון האחרים אשר עשו כפי סברת היחיד וגדול בחכמה ממנו ר"ל שיהיה ראש ישיבת זה הב"ד יותר חכם מראש ישיבת הב"ד האחר עכ"ל הרמב"ם ז"ל בפירושו:

וז"ל פי' הרא"ש ז"ל שאם יראה ב"ד אחר דברי היחיד יראה להם לסמוך עליו לפי צורך השעה יכולין לסמוך עליו כדאמרינן בכמה דוכתין כדאי הוא פלוני לסמוך עליו בשעת הדחק ואלמלא דברי היחיד לא היו יכולין לבטל דברי המרובין אפילו בשעת הדחק שאין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו עד שיהא גדול ממנו בחכמה ובמנין אם השוו כולם לדעת אחד אבל אם היה מחלוקת בדבר יכולין ב"ד אחר אפילו קטנים מהם לסמוך על דברי היחיד בשעת הדחק כיוצא בדבר מצינו באמוראים שפוסקין לפעמים הלכה כדברי היחיד במקום המרובים אבל במקום שאין מחלוקת אין כח לאמוראים לחלוק על דברי התנא:

ג סם משנה ט **א"ר** יהודה א"כ למה מזכירין דברי היחיד בין המרובין לבטלה שאם יאמר אדם כך אני מקובל יאמרו לו כדברי איש פלוני שמעת:

אחר שקדם לנו המאמר בתועלת קיום דברי היחיד בין המרובים ושאי אפשר שיפסוק בית דין כסברת אותו היחיד א"ר יהודה לא זה הטעם זכר דברי היחיד הנדחים כלומר שאין פוסקין ב"ד לעולם כדבריו ואמר שהטעם להזכיר אותו לפי שאם ילמד אדם אותו הדבר ויחשב שהכל מודים בו ויבא מזה שישמע חלוף הדברים ויבא בלבו ספק אז ידע לו כי זה הדבר שלמד הוא דעת יחיד וכבר נדחה עכ"ל הרמב"ם ז"ל:

וז"ל פי' הרא"ש ז"ל א"ר יהודה א"כ למה מזכירין וכו'. א"כ שאין טעם אחר אלא כמו שאמרת התנא היכא שמותר לסמוך דברי היחיד ודברי המרובים אבל היכא שמבטל בפירוש דברי היחיד ומקיים דברי הרבים כהתיא דלעיל שקיימו דברי העידים וכיוצא בהם בכמה מקומות ומשמע אפילו בשעת הדחק אין לסמוך על דברי יחידים המבוטלים א"כ למה מזכיר דברי היחיד לבטלה אלא טעם אחר יש לדבר שאם יאמר כך אני מקובל יאמרו לו כדברי פלוני שמעת ואת הדבר ששמעתי ממרובין נאמר ולא נאמר אלא מפי אותו יחיד:

רבי חנינא פרק שני

ד יף ד ע"ב משנה ט יף ה ישעיה מא בראשית טו **הוא** היה אומר האב זוכה לבן בנוי ובכח ובעושר ובחכמה ובשנים ובמספר הדורות לפניו והוא הקץ שנא' °קורא הדורות מראש *אע"פ שנא' °ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה (הוא אומר) [ונאמר] ודור רביעי ישובו הנה:

הוא היה אומר. ר' עקיבא: הנוי, היופי ותאר הפנים כלומר שיהיו ימי חייו קרוב לחיי אביו לפי שכשהוא קרוב לו במנהג יהיה קרוב לו בימי חייו בלא ספק ואלו הדברים טובים על הרוב וכן רוב דברים הטבעיים הם על הרוב האדם אם הוא בעל ממון מוריש לבנו וישאר הבן מיושב בעושר אביו וכשהוא חכם הוא מלמד לבנו על הרוב ובתוספתא חכמים חולקים על ר' עקיבא שאין האב זוכה לבנו בחמשה דברים אלא עד הפרק שעדיין לא הגיע לשנים היה מלות אבל משהגיע לפרק אם הוא צדיק זוכה לעצמו ואם לאו אין אביו זוכה לו: ובמספר הדורות לפניו והוא הקץ. ר"ל שישוב זמן הקץ לחשבון האבות עם חשבון השנים עד שיהיה השיעור בגלות הגוי שאמר כך יכן [דורות] אבות א' מוליד (א') [בן] יהיה מה שיעד השם בו הגלות ואחר מן הקן אשר שם השם לאברהם אם היות מנין שנים ארבע מאות שנה שביאו אל האבות ואמר דור רביעי

עין יעקב

ולמה מזכירין את דברי שמאי והלל לבטלה לגמר לדורות הבאים שלא יהא אדם עומד על דעתו. פי' ולכך מזכירין דבריהם לומר לך שהחכמים עלמא לא עמדו על דבריהם אלא שונין דברי ב"ש וב"ה ואמרו לא כדברי זה ולא כדברי זה כדי שלא יבאו חכמים אחרים [illegible] חכמים שלפנים יעמדו על דבריהם [illegible] לדבריהם [illegible] ב"ש וב"ה [illegible] ויש כי כן דרך חכמים ראשונים כי מודים הדבק היינו שנהייה: א"כ למה מזכירין דברי היחיד בין המרובין לבטלה. [illegible] דברי היחיד הם לקולא מזכירין [illegible] ב"ד [illegible] כך [illegible] ובמספר הדורות לפניו והוא הקץ. [illegible] זכות

רביעי ישובו הנה דהתחיל הזמן קודם מל"י כלומר ירידתן למצרים שהרי קהת מיורדי מצרים ועמו מיורדי מצרים ובני משה שנכנסו לארץ אשר ירד עמהם קהת והם דור רביעי לקהת ולאחר ישובו הנה כלומר אחר משעה שילאו מן הארץ ההיא עד ארבע דורות ישובו אליה עכ"ל הרמב"ם ז"ל:

וז"ל פי' הרא"ש ז"ל בגבול עונת האב הנן אבה בחמשה דברים הללו כדאמרי' במגלה דייה אבותיהם הצדיקים לא דיין שזוכין לעצמן אלא שזוכין לבניהם ולבני בניהם עד סוף כל הדורות הרבה בנים היו לו לאהרן שהיו ראוין ליסרף כנדב ואביהוא שנאמר הנותרים חסר יו"ד אלא שזכות אביהם גרמה להם. אוי להם לרשעים לא דיין שמחייבין לעצמן אלא לבניהם ולבני בניהם עד סוף כל הדורות הרבה בנים היו לו לכנען שהיו ראוין ליסמך כמבי ענבו של רבן גמליאל אלא שחובת אביהם גרמה להם. וחמשה דברים הללו יליף מקראי בירושלמי דקדושין. בנוי מנ"ל יראה אל עבדיך פעלך והדרך על בניהם. בכח גבור בארץ יהיה זרעו. בעושר נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם. בחכמה ולמדתם אותם את בניכם. בשנים למען ירבו ימיכם וימי בניכם. וכשם שזוכה לו בחמשה דברים כך מחייב לו בחמשה דברים הללו הוא דכתיב ימולו על רחם יולד ועל בית אביו ואל יכרת מבית יואב זב ומצורע ומחזיק בפלך ונופל בחרב וחסר לחם. זב זו החמות כי הויתה מחמת הכח. המצורע מתגנה על הבריות זהו תחת הנוי. ומחזיק בפלך נול שאין בו חכמה. ונופל בחרב קצר ימים. וחסר לחם עוני: וכשם שזוכה לו בחמשה דברים כך מחייב לו בחמשה דברים. מהביל. ועושה. והליכה. ומנעיל. ומנהיג. בנוי וחכמים אומרים עד הפרק עד שיגיע לעשרים שנה שאין אדם נתפס על עונותיו עומד לו זכות. אמר להם היכן מצינו שיהו ממתינין עד אותו זמן ושיגיע הפרק נתפסו. ומספר הדורות לפניו והוא הקץ ועמיים בתוספ' אע"פ שהימים והלילות כחוט השערה לפני המקום מה שעתיד להיות והימים והלילות והעתים והרגעים לא מנה הקצים אלא בדורות שנאמר קורא הדורות מראש כלומר מתחלת בריאתו של עולם עשה קצבה לדורות כמה דורות יהיו עד סוף העולם ותלה זה יהיה כך וכך דורות וקץ זה יהיה בכך וכך דורות וראיה לדבר שכתוב שנאמר ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה קצב גם הקץ לקצבת הדורות ודור רביעי ישובו הנה. והראב"ד הקשה למה נתן בו קצים אחד בשנים ואחד בדורות. ופי' מתי שנאמר ועבדום וענו אותם ואומר ודור רביעי ישובו הנה והלא זה קץ לשעבוד וזה קץ לביאת הארץ וכן זה לזה מ' שנה שעכבו ישראל במדבר ופירוש מספר דורות לפניו הוא הקץ אף על פי שנותן קץ לגלות ישראל ולשעבודם בשנים ע"פ למנין שנות וחשבון האמורות להם כמספר הדורות הוא תולה לפי שהוא רואה הדור שיהא זכאי ומתגלגל הדבר עד שיגיע אותו הדור וכן בגלות מצרים אף ע"פ שקבע הקץ ד' מאות שנה ולא יצאו מן הגלות לא זכו בירושת הארץ עד דורו של יהושע. וכן היה בגלות בבל נפקדו לסוף שבעים שהיה בית שני לדריוש אבל הבית לא נבנה ולא נתישבה הארץ עד י"ח שנה אחרי. וכן ליצות המשיח כשיגלו לא יכנסו מיד לארץ אלא יוליכם הקב"ה למדבר העמים ויגיהם ויצרפם כצרוף הכסף ויקבצו אותה שנלוחו הדור יטהרו (כימי צאתך מארץ מצרים):

מהרש"א האב זוכה לבן בנוי כו'. עיין בפירושים ולפי לשון פרק שני חכמים הנוי והכח והעושר כו' נאה לצדיקים וכו' אלו ז' מדות נתקיימו ברבי ובבניו וכו' והם על דרך המדות דתמיד הכא ולזה יש לפרש דה"ק היך האב כשהוא זכה דהיינו כשהוא צדיק זכה בהן וגם לבנו וקראי דמייתי עלה בירושלמי כמ"ש הראב"ד מוכיחים כן שאותן המדות טובות שיש לאב זוכה שיהיו גם כן לבנו ואמר עוד שזוכה האב לבן בשנים ובמספר וכו' דהיינו גם שהודיע לאב שיפסקו מבני בניו אלו המדות כמו שהודיע לאברהם שעבודם במצרים שאז ודאי נפסקו אלו המדות מבני ישראל אמר שמות אבם לסיום קורא הדורות בניו לפני הצדיק מראש כמו שזכה אברהם לבשרו שיחזרו וישובו אלו המדות בבניו בשנים ובמספר

הדורות שהוא הקץ דהיינו ת' שנה וד' דורות שאז יחזרו אלו המדות בבני בנים בשבר כו' דהיינו שהיה דור רביעי מיורדי מצרים קהת עמרם משה ובניו ובני אהרן שהיו מבאי הארץ לסוף הנה כמ"ש הרמב"ם אבל בחומש פרש"י דור רביעי יהודה פרץ חצרון וכלב מבאי הארץ היה ועיין בדברי הרא"ם וק"ק לפירושו דמ"מ מכלון יתחיל ד' הדורות שהוא היה מיורדי מצרים כמו יהודה והכתוב אומר שדור רביעי מן היורדים למצרים ישובו הנה והראב"ד יש לו דרך אחרת בזה דור רביעי האמור כאן דור רביעי לכנענים הוא וכו' ולשון דקרא דור רביעי ישובו הנה לא משמע כן וק"ל:

אף הוא היה אומר חמשה דברים של י"ב חדש. משפט דור המבול שנים עשר חדש. משפט המצרים י"ב חדש. משפט איוב שנים עשר חדש. משפט גוג ומגוג לעתיד לבא שנים עשר חדש. משפט רשעים בגיהנם י"ב חדש שנאמר והיה מדי חדש בחדשו. ר' יוחנן בן נורי אומר מן הפסח ועד העצרת שנא' ומדי שבת בשבתו: ישעי' ס"ו

ומדי שבת בשבתו. ר"ל השבתות שלשפטו אותם שהיו שבעה שבועות קודם לקצירת ואחר העומר ובפרתם לכם ממחרת השבת וקרא יום ראשון של פסח שבת כמו שאמר רואה ולכם שיספרו אחריו שבע שבתות וכן אמרו נכון שבת בשבתו רלה לומר השבת עם שבתות הנזכרות אלו והם מ"ט יום כמו שיש מפסח ועד עצרת ואמר הכתוב .וגבור אלה שהאמרים בכאן ואף על פי שאינם מכוונת במשנה ואין בהם עדות וכמו כן הלכות שבאו במסכת זו ואין בהם עדות מוסף מלבד התכוין במקומותיהם מן המשנה הזאת עם שאמר לך והוא כי כל דבר שבא במסכת זו כולם הלכות דברו בהם והעידו בהם במה שהעידו הכהן בהם במה שאמר ודנו בהם במה שדנו ביום אחד נזכר יום אחד בעצמו והוא יום שהושיבו רבי אלעזר בן עזריה בישיבה והוא אומרים עדיות בו ביום תקנה וכן כל מה שאומר במסכה בו ביום בשביל אותו היום הוא אומר ולזה השיבם שאלה בזו המסכתא הלכות מחבריכם מבורכים ודע זה ובינהו. עכ"ל הרמב"ם ז"ל:

וז"ל פירוש הרא"ש משפט דור המבול י"ב חדש. דכתיב בחדש השני נבקעו כל המעינות וכתיב בחדש השני יבשה הארץ ועוד י"א יום של יתרון שנת החמה: משפט מצרים י"ב חדש. שנאמר ויפץ העם בכל ארץ מצרים לקושש קש אימתי תקש מזי תשרי והם ילאו בניסן: משפט איוב י"ב חדש. שנאמר כן הנחלתי לי ירחי שוא ולילות עמל מנו לי מה נשאת לתנור שלהם אף ירחים למנוי שלהם: משפט גוג ומגוג י"ב חדש. שנאמר וקץ עליו העיט וכל בהמות הארץ עליו תחרף: משפט רשעים בגיהנם י"ב חדש. שנא' מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו מה שבת דשבתו יומים קרויין שבת וי"ב חדש קרוי שנה: מן הפסח ועד עצרת דכתיב שבת בשבתו. פסח נקראת שבת דכתיב ובפרתם לכם ממחרת השבת דהיינו ממחרת י"ט הראשון של פסח. ועצרת נקראת שבת דכתיב עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמשים יום [illegible] עד השלום המגין בשנת. עכ"ל:

מהרש"א משפט דור המבול י"ב חדש וכו'. ותורה צריכה דכתיב בחדש השני בי"ז יום וגו' נבקעו גו' וכתיב ובחדש השני בכ"ז יום לחדש יבשה הארץ ואלו י"א יום היתרים הם מימי החמה יתירים על ימי הלבנה שמשפט דור המבול שנה תמימה

היה

עיון יעקב

זכות לדורות שלפניו כדכתיב ודור רביעי ישובו הנה יהיה להם זכות זה מלאי אביהם והוא הקץ [illegible] כאילו נאמר והוא סוף של זכותו: ר"י בן נורי אומר [illegible]

[illegible]

[illegible]

סיס פכ"ל דפ"י בתומם ועפי' הרלב"ד ז"ל י"ב חדש דקאמר הכא לאו דוקא והמכוון בזה מבוס דאיכא דגאל סעה או יומא ברעה או מאל מחדש ע"כ היה מספנן כל החדשים וכל הימים עד שנה תמימה. דאין לתלות בגזל רק בהשגחה ונמצא יתברך לבטל כל המהלום וכתן כמ"ש אלא סמשו החמה והלבנה בידי המזל והוא סבונה נעלמה בכל מאד משפטים דתשיב הכא בהוי י"ב חדש דאין לתלות בהלום יום או חדש. וקאמר משפט מצרים י"ב חדש כו'. ועפי' הרלב"ד לקשב קם להבן כו' ע"ב ולפי זה התחלו הי' מכות מאייר ול"ל כמי הא דקאמרינן בגמרא דכל מכה ומ' מכות היתה משמשת רביע חדש וג' מלקים היה מתרה בהם נאו דלפים היו הי' חדשים דאל"כ לא התחלו האמות אלא מתמוה עד ניסן שבית חדשים וק"ל: משפט רשעים בגיהנם י"ב חדש כו'. מפי הרלב"ד דכתיב והיה מדי חדש בחדשו גו' ונמכפט דכמים קמיירי דכתיב ויצאו וראו בפגרי האנשים גו' והם אותם שבפרו בעיקר הי' דינם י"ב חדש כו' מכ"ל וים תימה בדבר דהאי קרא לאו בדין י"ב חדש איירי אלא לעולם דכתיב כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה והכי מפורש בבריתא פ"ק דר"ה אבל המינין הי' יורדין לגיהנם ונידונים בה לדורי דורות שנאמר ויצאו וראו בפגרי האנשים גיהנם כלה והם אינם כלים הי' ע"ש ולגבי אותן שנידונין י"ב חדש קאמר לאחר י"ב חדש גופן כלה ונשמתן נשרפת ורוח מפזרתן כו' ועיין פרש"י בזה פ' ב"מ: מן הפסח עד עצרת כו'. והם ז' שבועות שיהא מזוקק שבעתים בגיהנם כמ"ש פ"ק דר"ה בדין ביטלים שיורדין לגיהנם ומצפצפים ועולים שנאמר והבאתי את השלישית באש וצרפתים כצרף את הכסף גו' שע"כ ניתן לישראל גם כן זה הזמן שיזקקו עצמן מטומאות מצרים כצרף כסף קודם מתן תורה וק"ל:

רבי יהודה פרק המישי

יף ח ע"ב ו רבי ישמעאל אומר קהלת אינה מטמא את הידים כדברי בית שמאי וב"ה אומרים מטמא את הידים:

ז עקביא בן מהללאל העיד ארבעה דברים אמרו לו עקביא חזור בך בד' דברים שהיית אומר ונעשך אב ב"ד לישראל אמר להן מוטב לי להקרא שוטה כל ימי ולא לעשות שעה אחת רשע לפני המקום שלא יהיו אומרים בשביל שררה חזר בו. הוא היה מטמא שער פקודה ודם הירוק וחכמים מטהרין והוא היה מתיר שער בכור בעל מום שנשר והניחו בחלון ואחר כך שחטו וחכמים אוסרין. הוא היה אומר אין משקין לא את הגיורת ולא את השפחה המשוחררת וחכמים אומרים משקין אמרו לו מעשה בכרכמית שפחה משוחררת שהיתה בירושלים והשקוה שמעיה ואבטליון אמר להם דוגמא השקוה ונדוהו ומת בנדויו וסקלו ב"ד את ארונו א"ר יהודה ח"ו שעקביא נתנדה שאין העזרה ננעלת על כל אדם מישראל בחכמה וביראת חטא כעקביא בן מהללאל ואת מי נדו את (ר') אלעזר בן (הקוף) [חנוך] שספקפק בטהרת ידים וכשמת שלחו בית דין והניחו אבן על ארונו ללמד שכל המנודה ומת בנדויו סוקלין את ארונו:

אינו מטמא, דלא חשיב כמאר כתבי הקדש אלא חכמתו של שלמה: שער פקודה. מי שהיתה בו בהרת ובו שער לבן והלכה הבהרת ונשאר שער לבן במקומו וחזרה עקביא בן מהללאל מטמא וחכמים מטהרין וכו' ונקרא פקודה על דרך משל כאילו הבהרת הפקידה אותו במקומה עד שתחזור אליו: ודם הירוק. אלא כדם: שער בכור. דאורה תורה לא הגה גכיד לאוך ואם היתה מומחה ואחיכ הלם מתכה בער או בגבור רבנן סברי אף ע"פ שהבל מותר לשחטו ביהמות ומשרו ונלמתו אפי' הכי בעינן קודם שחיטה וכו': אין משקין את הגיורת וכו'. דכתיב דבר אל בני ישראל איש איש כי תשטה אשתו נאפיקו גיורת ומשוחררת ואין דרך לבן ישראל לישא אשה משוחררת וגיורת ורבנן סברי אשתו ה"ואיש או או דאוים לו: והרלב"ד פי' שעקביא חורש כי תשטה אשתו. ונא שבשמתה כל ימיה כלומר ולאחר שהוא יודע בה שהיא למודה גזמת כבר בגפה על דעת כן ואין דאי לומר בו ושער עליו רוח קנאה ורבנן סברי אבה קמה תיפה מכיש: דוגמא השקוה. לפי שהיתה גיורת כמותם והם היו ג"כ גרים* ובאמת גם לא עברו להחזיקם ורבו להחזיקם בכל דיכ' ישראל יש מפרשים דוגמא שלא כתבו. לא מגלת סוטה אלא כתב בעלמא שהיה כתוב ומחק להפחידה וכחש לפי שחשר לשמעיה ואבטליון לעשות שלא כדין כי אין עושין כן לפי שאולי' לגו על מי סמדים שלוכם בודקין ולפיכם קאמר כחשו לכבוד סנג וסקלו ב"ד את ארונו לנזותו כדי שיתכפר לו: שאין עזרה ננעלת. בשעת שחיטת פסחים כדתנן בפסח שני בג' כתות נכנסו ננעלה כת ראשונה כתמלאה העזרה ננעלו דלתות העזרה: שספקפק בטהרת ידים. שלא היה מטל ורביעית או שלא היה נוטל עד הפרק ע"כ פי' הרלב"ד במסכת א. וקשה לזה פי' הרמב"ם ז"ל והוא כתב בסוף פירוש מלת פקפוק על מי שהוא סובר שאין לו קיום והוא חסף והביא אותו בכאן על דרך השיון באותו ספקל בטהרת הידים שהיא מדרבנן ומקיימת בישראל ובהחזיקם דלמו טומר שהידים עסוקות מבני סוף כגון בדבר פלוני ובדבר פלוני ע"כ:

מהרש"א רשע לפני המקום שלא יהיו אומרים כו'. ענינו כי ודאי הוא היה ראוי ליעשות אב"ד ולא היו חוכמים ולמנותו אלא בשביל שהיה חולק עליהם בארבעה דברים ולא היה רשע לפני המקום אלו נתמנה אלא מפני שהיה גורם על הבריות שיאמרו עליו בשביל שררה חזר בו ומי שמתחיל כנגם על ידו אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה וד"ק: ח"ו שעקביא כו'. לכאורה הכ"ל שאין בישראל בחכמה כר' כעקביא כר' ר"ל דהך ומאה ויתירו לא בפרק תמיד כשחט אוחכימין דשפפת נכתב בפלשם כיתות הי' נכנסים כת אחת ננעלו דלתות העזרה והשתא ה"ק הכא בשאר ונהכיתות של ישראל שננעלו עליהן דלתות עזרה והוא היה בתוכם לא היה כמותו בחכמה כי אבל בשתי הכיתות הראשונות שננעלו היה כמותו דהיינו עוד שנים היו בישראל גדולים כמותו ורק הכ"א והאב ב"ד דאל"כ היה פוגם כבודן וק"ל:

עין יעקב

[illegible]

ח **בשעת** מיתתו אמר לבנו בני חזור בך בד' דברים שהייתי אומר א"ל ואתה למה לא חזרת בך אמר ליה בני אני שמעתי מפי המרובים והם שמעו מפי המרובים אני עמדתי בשמועתי והם עמדו בשמועתן אבל אתה שמעת מפי היחיד (והם שמעו מפי המרובין) [ומפי המרובין] מוטב להניח את דברי היחיד ולאחוז את דברי המרובים א"ל אבא פקוד עלי לחבריך א"ל איני מפקד א"ל שמא עולה מצאת בי א"ל לא מעשיך יקרבוך ומעשיך ירחקוך:

שמעתי מן המרובין. כי נחלקו הראשונים והיו נמחלה על מחלה · הוא שמע מן המחלה האחת והם שמעו מן המחלה האחת לפי מה שקבלה היה אומר כי אותם בשמע הוא מפיהם היה רוב וחבריו אומרים שהאחרים שכנגדם היו רוב: **פקוד עלי לחבריך.** שיכבדוני: **מעשיך יקרבוך.** אם תתנהג במעשים טובים אינך צריך שאפקדם עליך כי בלא כבוד יקרבוך ויכבדוך ומעשיך ירחקוך ואם חס ושלום לא תתנהג במעשים טובים אני חפץ שירחקוך ולא שיכבדוך בשביל שאלתי: ע"כ פי' הרא"ש ז"ל:

העיד רבי יהושע פרק שמיני

ט **א"ר** יהושע מקובל אני מרבן יוחנן בן זכאי ששמע מרבו ורבו מרבו הלכה למשה מסיני שאין אליהו בא לטמא ולטהר לרחק ולקרב אלא לרחק את המקורבין בזרוע ולקרב את המרוחקים בזרוע משפחת בית הצריפה היתה בעבר הירדן (ורחקה בן) [ורחקוה בני] ציון בזרוע ועוד אחרת היתה שם (וקרבה בן) [וקרבוה בני] ציון בזרוע כגון אלו אליהו בא לטמא ולטהר לרחק ולקרב ר' יהודה אומר לקרב אבל לא לרחק ר' שמעון אומר להשוות את המחלוקת וחכמים אומרים לא לרחק ולא לקרב אלא לעשות שלום בעולם שנא' הנני שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם:

לא כשמת משה רבינו ע"ה זה הלשון אבל שמע ממנו זה הענין לפי שמשה ספר בגאולת העמים ולשון התורה אם יהיה נדחך בקצה השמים וגו' ושב ה' אלהיך וגו' ומל ה' אלהיך וגו' וזולת זה והגיד להם גם כן מפי הגבורה בהקדמותיו ובמנותיו ושיקדים אותו איש ניישר לו הארץ והוא אליהו והודיע להם שהאיש ההוא לא יוסיף ולא יגרע בתורה אבל יסלק ויסיר החמסים בלבד ואין בזה מחלוקת ולא הכחשה אבל נפלה המחלוקת בדעות שיסיר מה הם. אמר ר' יוחנן בן זכאי שהדעות שיסיר הם להרחיק אדם פסול שיתכן שיש בכח בזרוע ולקרב אדם כשר שהורחק מקהל כהונה או מקהל ישראל בזרוע והמשל בשתי משפחות שהיתה אחת כשרה והשנית פסולה ונתגבר בן ציון עליהם והשיב הפסולה כשרה והכשרה פסולה. והענין היותו נחרץ שבזמנו שמבואר כי אף ע"פ שהיו יודעים השני במשפחות זכרו התבוננות נסמא ואותה שהיתה פסולה בגידול והשיב אותה בן ציון כשרה בזרוע לא פרסמוה אבל אמרו ועוד אחרת היתה שם וקרבה בן ציון בזרוע ור' יהודה אומר אין העסק אלא לרחק הכשר בלבד וחכמים אומרים אין עסק ביותסין כל הגוקלא בעתו הכל יתישבו אל שלום והתורה היא אב הכל אבל המחלוקות והדעות הם הבלות שבין בני אדם לפי שהם סבה והוא סותם נשנתוה אותו והוא אמרו לעשות שלום בעולם.

ע"כ פי' הרמב"ם ז"ל:

מלאתי כתוב בפירוש הרא"ש ז"ל.

בן ציון. נראה אלמא הוא: **רבי יהודה אומר.** מיקרב את הכשרים שנתרחקו ולא ירחק את הפסולים דאף על פי שקרבום בזרוע משמע דניחא כהנערבו בכשרים וכיון שנתערבו כשנשו: **להשוות את המחלוקת.** במשפחות שמהגרות זו בזו כדאמרינן בפרק עשרה יוחסין אמר רבי יהושע בן לוי אם ראים שתי משפחות שמתגרות זו בזו שמן פסול יש באחד מהם ואין מכירים אותה לידבק בתגרתה ואליהו יפייס ויעשה ביניהם וחכ"א לא לרחק ולא לקרב: **משפחת** חנניה בן עזאי אומר הכי הוא אומר ויאה בן אדם ישראלים והוא בן איש עמרי והרי דברים קל וחומר ממה רבו של אליהו לא רצה לגלות את הממזרים עד שמתגלו מעצמן אליהו תלמידו של משה עאכ"ו שלא יגלה לא פסולים ולא ממזרים עד שיתגלו מעצמן: אמר רבי שמעון בן לקיש במקום אשר תמצא שמשנה תחת העי"ה שלא לפרסם החוטאים והפושעים:

מהרש"א אלא לעשות שלום ביניהם כו'. הרמב"ם פירש לענין שבאה ממש וכ"ו וקרא דמייתי והשיב לב אבות וגו' לא משמע כן דמה ענין אבות ובנים לגבי שבאה שבעולם. ויותר קשה להרא"ד שפירשו לענין שלום מן האומות כי שלום ביניהם דקאמר לא משמע כן והנראה לפרש לדברי חכמים כמי לענין יחוס דלא בא לרחק ולקרב אלא לעשות שלום ביניהם לפי שיש לפעמים שהאב יש לו לב על בנו לומר שנשא אשה שאינה הוגנת לו ופוגם את משפחתו ובדבר זה והשיב לב אבות גומר וכן בהפך לפעמים שהבן יש לו לב על אביו שנשא אשה על אמו שאינה הוגנת לו ופוגם כבוד המשפחה או שנשא לבנו שני אשה שאינה הוגנת לו ובדבר זה אמר והשיב לב בנים על אבותם לעשות ביניהם שלום וקל להבין:

עיון יעקב

אח"כ מוחלין על כל עונותיו לא יקרא עוד רשע אף שחזר מהרהורו שקבל מיוסריו וליו אותו פנה שחזר עד שלא נתחנה לאכ"ד יקרא רשע זה שלשי שנה אחת: **בני חזור** בך. לזה לו כן כי שלא יעמוד על רשע לאביו אבות כבוד אביו שמכבדן בחייו ובמותו לבן פולך לגמום לו כך: **מעשיך** ירחקוך. עיין כרה"ש ראם לא תתנהג כמעשים טובים אני חפץ שירחקוך לתורות ... אם על בנים כתיב ... על ביה לא סם עבר כבוד קונו: **אלא** לעשות שלום. י"ל משום דאליהו קנא קנאת ה' על ברית בהלכים ... ישראל עוזבי ע"ז ושלום ביניהם הקב"ה ... חנור עלבים ... לו חלק לכם עתה ... שלום כי לכפר על ... יחזיר שלום סתם שלום בין ... אם שמובם בעבר הירדן ... נעם שלום בימי ... ישראל בעולם ... כנים ונגלי המסבר ... שלום:

הדרן עלך מסכת עדיות

מסכת עבודה זרה

א **אמר** ר' יהושע בן לוי כל מצות שישראל עושין בעוה"ז
דף ב הן באות ומעידין עליהם לעוה"ב שנ' יתנו עדיהם
ישעיה מג ויצדקו יתנו עדיהם ויצדקו אלו ישראל ישמעו ויאמרו
אמת אלו אוה"ע דרש ר' חנינא [בר פפא] ואי תימא ר'
שמלאי לעתיד לבא מביא הקב"ה ספר תורה ומניחו
בחיקו ואומר כל מי שעוסק בתורה יבא ויטול שכרו
סס ומתקבצים ובאים אומות העולם בערבוביא שנאמ' כל
הגוים נקבצו יחדיו וגומר ואמר להם הקב"ה אל תכנסו
סס ע"ב לפני בערבוביא אלא תכנס כל אומה ואומה וסופריה
סס שנאמר ויאספו לאמים ואין לאום אלא מלכות שנא'
בראשית ולאום מלאום יאמץ ומי איכא ערבוביא קמי שמיא
כג אלא כי היכי דלא ליערבבו אינהו בהדי הדדי דלישמעו
מאי דאמר להו מיד נכנסת מלכות אדום תחלה מ"ט
דניאל ז דהיא חשובה [ומנ"ל דחשיבא] דכתיב ותאכל כל ארעא
ותדושינה ותדקינה א"ר יוחנן זו רומי שטבעה יוצאת
בכל העולם כלו ומנ"ל דחשוב עייל ברישא לדינא כדרב
חסדא דאמר רב חסדא מלך וצבור מלך נכנס תחלה
מ"א ח לדין שנא' לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל
דבר יום ביומו וטעמא מאי אבע"א לאו אורח ארעא
למיתב מלכא אבראי ואבע"א מקמי' דליפוש חרון אף
ואומר להם הקב"ה במה עסקתם בעוה"ז אומרים לפניו
רבש"ע הרבה שווקים תקננו הרבה מרחצאות עשינו
הרבה כסף וזהב הרבינו וכולן לא עשינו אלא בשביל
ישראל כדי שיתעסקו בתורה אומר להם הקב"ה שוטים
כל מה שעשיתם לצורך עצמכם עשיתם שווקים להושיב
בהם זונות מרחצאות לעדן בהם עצמיכם כסף וזהב שלי
חגי ב הוא שנא' לי הכסף ולי הזהב נאם ה' צבאות כלום יש
ישעיה מג בכם מגיד זאת שנ' מי (בכם) [בהם] יגיד זאת ואין זאת
דברים ד אלא תורה שנא' וזאת התורה אשר שם משה מיד
יוצאין בפחי נפש יצאת מלכות רומי נכנסת מלכות
פרס אחריה מ"ט משום דחשיבא בתרה מנ"ל דכתיב
דניאל ז וארו חיוה אחרי תנינה דמיא לדוב ותני רב יוסף אלו

פרסיים שאוכלים ושותים כדוב ומסורבלין בשר
כדוב ומגדלין שער כדוב ואין להם מנוחה כדוב אומר
להם הקב"ה במה עסקתם אומרים לפניו רבש"ע הרבה
גשרים גשרנו והרבה כרכים כבשנו והרבה
מלחמות עשינו וכולן לא עשינו אלא בשביל ישראל
כדי שיתעסקו בתורה אומר להם הקב"ה שוטים כל מה
שעשיתם לא עשיתם אלא לצורך עצמכם גשרים ליטול
מכם מכס כרכים לעשות בהם אנגריא מלחמות אני
שמות טו עשיתי שנא' ה' איש מלחמה ה' שמו כלום יש בכם
מגיד זאת שנאמ' מי בכם יגיד זאת ואין זאת אלא תורה
שנאמר וזאת התורה מיד יוצאין בפחי נפש וכי מאחר
דעיילא רומי ולא זכה פרס מ"ט עיילא סבור אינהו כהני
בית המקדש ואנן מיבנא בנינן:

בערבוביא. כולם מעורבבין ולא כל אומה ואומה בפני עצמה: **וסופריה.** חכמיה: **לאום.** מלכות כמסיק לגדם ולאום מלאום מתגבר ומלכו ממלכו ועד יאמץ לא פייך אלא במלכות: **וספר תורה.** מסיפיה דקרא נפקא לן לקמן מי (בכם) [בהם] יגיד זאת: **מי איכא ערבוביא קמיה.** והלא כלן נסקרין בסקירה אחת שנאמר היוצר יחד לבם כדאמרי' בר"ה. ותסי דלא ליערבבו אינהו. לדידיה לא מהכיא ערבוביא אבל לדידהו מהכיא דמבלבלי ומסתתמי טענתייהו: **טבעה.** מטבע: **נכנס תחלה.** לפני הקב"ה לדין: **משפט עבדו.** שלמה המלך: **דליפוש חרון אף.** דהקב"ה מפני פשעי הצבור שמא ח"ו יפרע מן המלך כי כועס מפני האחר: **שווקים מרחצאות וכסף וזהב.** הוא עסקן של רומיים: **גשרים וכרכים ומלחמות** הוא עסקן של פרסיים: **שיתעסקו בתורה.** שיהא להם פנאי ממלאכה לסחור בשוק ומוכרין תבואתיהם וצרכיהם בלא טורח ויתעסקו בתורה: **וארו.** והנה: **אחרי.** אחרת: **מסורבלים.** שמנים כמו קנה המסורבל בבשר ולשון מלבוש הוא כמו כפיתו בסרבליהון: דוב אין לו מנוחה אלא הולך ובא כל שעה: **אנגריא.** עבודת המלך שמוטלת על יושבי כרכים לעשות מלחמה וללכת בצבא וליטול באותו לעבודתו: **ואנן בנינן.** בית שני בנה כורש:

תוספות אומר להם הקב"ה במה עסקתם. פי' שואל להם במה זכו בכל דור ודור: שווקים להושיב בהם זונות. הק"ה דהוה מצי למימר לעשות בהם סחורה לכל דבר אלא מגנה אותם בדבר גנאי כל מה שיכול כלומר אפילו למרכז זונות עשיתם שווקים: וארו חיוה אחרי תנינא דמיא לדוב. וקשה דאדרבא מלכות בבל עדיפא דדמיא לארי דכתיב (קדמיתא כאריה וכתיב) עלה ארים מסובכו והארי מלך בחיות וי"ל דלענין דארי מלך בחיות היינו מפני מסוכן ובעל המעלות יותר כדאיתא בספ"ק דברכות גבי גלות האחרונות משכחות הראשונות משל לאחד שפגעו ארי וניצל הימנו והיה מספר מעשה ארי ופגעו דוב וניצל ממנו ועד כאן היה מספר מעשה הדוב פגעו נחש ורביעי (יהודה) [ילחק] סירך דמעלכם שפגה היתה מלכות בבל כדכתיב בכשדים זה העם לא היה ולפי שעה העלו הקב"ה כדי שיפול סלנכון ביד אדיר ומשנפל ביד מלכות פרס לא היה לו עוד גסיאות לאם אבל

עיון יעקב

באין ומעידין. כלומר המלאך מגביה והמטין יעידין על ישראל שקיימו תורה והמצות וע"ל דף ד' ביספי' והחינוכה: **לע"ל** מביא הקב"ה ס"ת ומניחו בחיקו ואומר כל מי שעוסק בתורה יבוא ויטול שכרו. כדאמרינן בברכות דף ל"ד כל הנביאים לא נתנבאו אלא לעושה פרקמטיא לת"ח וכו' [illegible] [illegible]

אבל מלכות פרס תשובה היא אף בימי מלכות רומי ותעמוד בחשיבותה עד סמוך לביאת משיח ע"כ:

והריטב"א האריך במאמר זה בפירושו לאגדות וכלל היוצא מדבריו הוא שאמר כי כל המתעסקים בתכמה ואף המתפלספים יהיו מעין האכוסי הוא החלק הנכבד בעולם השפל מפני שהוא בעל השכל וכל יפעל בתוך השכל וישתדל בחכמה זולתו שהם מקיימים על חכמתם והנו מקיימים על אמת והוא שאנו נמי' ההשתדלות בהתעסק במצות התורה שבלמוד בה מפיו ושייעד לנו חיים והארכות שאין לו תכלית בקיום ונצחית וההפך על בישולם אי: התכלית בבריאה העסק בה ובמצותיה והוא שתלך היא על כל פנים השתדלות עסק העולם וישוטו על כן מי שמתעסק בעניני העולם ויטוב למנת מי שיתעסק בתורה הוא טפל אבל עמו כי טלא זה לא יתעסק זה שצרכי האדם רבים ויגלה האדם יעיו בהם אם יצטרך כל אחד להכין לעצמו והוא שגילו לנו רבותינו ז"ל בכתוב שמח זבולן בצאתך ויששכר באהליך והוא מאמר בן עזאי כשראה אוכלוסין אמר ברוך שברא כל אלה לשמשני ומצאתי יתבונן בהגדה א שהיא מוכנת מה שאמרנו והמורה באמרו שנתן הקב"ה ספר תורה ונתיתה בחיקו כנגד שלמודה והעוסק בה הוא תכלית המבוקש מן הנבראים והתכלית העמים בהתעסק בישוב העולם כדי שיכלו ישראל לעסוק בתורה ואינו התעסקו בה לכונה א היו לחוים להגלל מעונם כמו שאמרנו אבל היתה הכונה להם במה שהתעסקו בה רק להתעשר ולהרבות התענוג והוא אומרים שעלבות אדום אומרת הרבה שווקים תקננו הרבה ערקאות עשינו. וכן מלכות פרס וכו' אמר להם כל מה שעשיתם לצורך עצמכם עשיתם כלום יש בכם מגיד זאת שהוא תכלית המבוקש מן הנבראים: ונעים מי איכא מעיקרא קודם. ר"ל שהוא יתברך מסבים לפרסים לא עיד בכל המין ואומר כי הימי דלא ניעדבוהו איגרא ולשמוע עלי דאמר לנו לומר שהוא דן דין אמת כאילו כל מי ישמע ויבין מה שתשמעון ממנו ומשיב ומקבלין ממנו אם יש לו ונלין מגיד יושר: גם אמר דהתיב עייל בריש. לומר שהוא יתברך רואה בכבוד מהבריות שהכבד במין יתכבד בין סביליו וכ"ש המלך בין העם גם מ"ש יש לנו מעיד על בנו וכלל כל אותו ענין לומר שהכל במשפט ואין משוא פנים בדבר וזה ע"ש אל אמונה ואין עול ואומר אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד ואומר במדרש הא קשוט והא קשוט דהפילו לבני ביתיה לא נשיא אפין ואל תבקש בכל מלה ומלה שבאה להם בהגדה שתהא מכוונת מאד לענין כי רוב המשלים הבאים בכתובים עלה בדברי חכמים יכנסו בהם הרבה דברים כדי לאחוז המשל שהומשלו בו הנמשל זה כנלה ומנוהר בכל ומי שמה נגו במה שהביא מן המשלים: והא דאמר רבי יהושע ב"ל היום לעשותם וכו' כבר פירשתי בפ"ק דברכות עכ"ל:

מהרש"א דכתיב כי קרוב יום אידם כו'. פרש"י ת"ה ע"ז דכתיב בהאי פרשה יקומו ויעזרכם עכ"ל וה"א לאתויי עפי לעיל וניכיה בההוא ואמר אי אלהימו וגו' והיינו למ"ד דאי אלהימו קאי אעו"ג אבל למ"ד דאי אלהימו קאי אהקב"ה לא מצי לאתויי וניכיה כפרש"י בחומש דאיכא פלוגתא בהכי בספרי ע"ש: יתנו עדיהן וגו'. פרש"י ס"ד השתא דלאתויי מתווה כו' עכ"ל ואין צריך אלא דכולה מלתא הקב"ה א"ל לאומ"ע מי בכם יגיד זאת השורה והראשונות ישמיענו שהן שבע מלות כדלקמן ואמר להם נ"כ שיתנו על כל זה עדיהן ויצדיקו בדין ולמאי דמסיק דיתנו עדיהן בישראל כתיב היינו בישראל יתנו את כבילי אומ"ע עדיהן ויצדקו ויבמשו אותן כבילי אומ"ע ויאמרו אמת הוא ולפי דרשת דריב"ל בסמוך הא דאמר בישראל כתיב היינו שמי שהמלות מעידות עליהן קאמר ויבושו כבילי אומ"ע עדותן ויאמרו אמת וכדלקמן בסוף מעתין ידו"ק: עדיהן מהבא יוצרי פסל כולם. פרש"י בספר ישעיה שיפא דקרא בל יראו כו' התפילים יהו עדים על בושם כל עבדיהם שהרי אנו רואין שאינם לא רואים ולא יודעים והם נועדים להם עכ"ל. וק"ק דזה העדות אנו רואים גם בעה"ז ונפרש"י הכא מבואר דומיא יעידו הפסילים בהם דה"ק קרא דבל יראו ובל ידעו וגו' דגם כנגד בלהם אין רואים ולא יודעים בעה"ז גם ביום הדין קאמר דבכל יהיו יודעים להגיד עדות על עובדיהם למען יבושו וק"ל: בעדבבא וכו'. ודכתיב בריש נקבצו יחדיו ובסיפיה יאספו לאומים ילא כתיב יחדיו דרשו כן וק"ל: באות ומעידות וכו'. הענין כמ"ש המקובלים כי בכל מעשי ידי אדם נברא דבר רוחני לפי המעשה כמ"ש שעושה המלוה שוקן כך בפעולה של מעלה ובן בהפך עושה העבירה מתים כח פעולה של מעלה ונותן כח לצד הטומאה והם עדים המעידים עליו כמ"ש יוצרי פסל וגו' ועדיהן וגו' והוא העד המעיד שאמרו בפרקי אבות הקב"ה הוא העד הוא הדיין היינו הוא העד הרוחני שהוא נעשה דיין וק"ל: מביא הקב"ה ס"ת בחיקו וכו'. שבתחלה לא ידעו כי ספר תורת משה הוא בחיקו אבל כל אומה סבורה כי דתה היא ולכך מתקבלים כולם כי לפי דעת כל אומה דתה היא אמת עד אשר יפרש להם הקב"ה יש בכם מגיד את תורת משה שנאמר וזאת התורה אשר שם משה וגו': מלכות אדום תחלה כו'. כתבו התוס' משום וכו' כי במעשה רבי חנינא בן תרדיון גזר על רומי חורבן גדול עכ"ל ואע"ג דבשאר הרבה מלכות כגון ר"ע וחבריו נענשו בהם נ"כ מיתות משונות אפשר משום ס"ת שנשרף עמו קאמר וק"ל: ששבעה יצא בכל העולם. יש לפרש כמשמעה שמטבע שלה יוצאה בכל העולם שכן דרך המלכים שמטבע שלהם יוצאת עד מקום ממשלתם ופוסל הישנות כדלקמן בפ"ג גבי דינר הדראייני טראייני כפרש"י שם ועי"ז נראה לפרש על מה שאמר כסף וזהב הרבינו אמר הקב"ה כסף וזהב שלי הוא וכו' כי הכסף וזהב שהרבו מלכי אדום שהם אנדריינוס וטרייאנוס מכל קדש היה שהוא של הקב"ה כמ"ש שם נקשו לגנה דינרי אנדריינוס וטרייאנוס מפני מטבע של ירושלים שהוא קודש ועיין בפ"ק דשבועות בתוספות ודו"ק: מקמי דליפוש חרון אף וכו'. לכאורה בפרש"י הכא ובמסכת ר"ה דלא ליפוש חרון אף דלבור שהוא גדול ומפני שהם רבים ויפרע אח"כ מן המלך אין זה דומה הא דאדום שם נ"כ רבים וליפוש חרון אף על שאר האומות וי"ל דבתשובותא תליא מלתא דבין רבים ובין יחיד אם הקב"ה על חרון אף דליפוש על התשובה עפי ודו"ק: בתוס' וארו חיוא וכו'. אליבא דקאמר דהיא השובה בתרא קשיא להו הכי אבל הא ודאי דבבל לא עייל בתר אדום כיון דגם הם אשתעבדו ובתרי ב"ת ועיין עוד בזה לקמן וק"ל:

הרי"א הרשב"א בלמודה והעסק בה. למי שהתורה בקרב לבו ראוי לימוד שבה ולא למי שתורתו מתספה ולחוץ: הגדה הרבה כסף וזהב הרבינו וכולם לא עשינו אלא בשביל ישראל. צריך לישב היכי אמרי שהכסף וזהב הרבו בשביל ישראל ואפשר לומר דרך דרש לפי שכתוב והיה סחרה ואתננה קודש לה' וגו' כי ליושבים לפני ה' יהיה סחרה וחז"ל שעתיד כל ממונם של אומ"ע להיות לת"ח שנא' ליושבים לפני ה' אלו ת"ח ולכך אמרו הם כל הכסף והזהב שלנו היה לת"ח לומדי התורה והשיב הקב"ה לי הכסף ולי הזהב והשלה נתנו להם והשלה לקחו מהם ונתנו לת"ח העוסקים בתורה:

וכן כל אומה ואומה מאי שנא הני תרתי דקא חשיב ב
ומאי שנא הנך דלא חשיב הנך משבה מלכותייהו
עד דאתי משיח וכי מאחר דעיילי תרתי ולא אהנו מידי
מיש עיילי אחריני אמרי אינהו אישתעבידו בישראל
אנן לא אישתעבדינן בהו אמרו לפניו רבש"ע כלום נתת
לנו ולא קבלנוה ומי מצי למימר הכי והא כתיב °ה' דברים ג
מסיני בא וזרח משעיר למו וכתיב °אלוה מתימן יבא חבקוק
מאי בעי בשעיר ומאי בעי בפארן א"ר יוחנן מלמד
שלקח התורה והחזירה הקב"ה על כל האומות והלשונות

ולא

ולא קבלוה עד שבא אצל ישראל וקבלוה אלא הכי אמרי כלום קבלנוה ולא קיימנוה ועל דא תברתהון אמאי לא קבלוה אלא כך אומרין לפניו כלום כפית עלינו את ההר כגיגית [ולא קבלנוה] כדרך שכפית על ישראל (ולא קבלנוה) שנא' °ויתיצבו בתחתית ההר וא"ר אבדימי בר חמא דמן חיפה מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם אם מקבלים אתם את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם מיד אומ' להם הקב"ה ראשונות ישמיעונו שנא' °והראשונות ישמיעונו שבע מצות שקבלתם היכן קיימתם ומנ"ל דלא קיימום כדתני רב יוסף מיד °עמד וימודד ארץ ראה ויתר גוים מה ראה ראה שבע מצות שקבלו עליהם בני נח ולא קיימום עמד והתירן להם איתנורי אתגור א"כ מצינו חוטא נשכר אמר מר בריה דרבינא *לומר (שאם מקיימין) [שאע"פ שמקיימין] אותם אין מקבלים עליהם שכר:

שמות יט · ישעיה מג · חבקוק ג

אינהו אשתעבידו בישראל. פרסיים משתעבדין בישראל בגלות בבל ומשום הגלות לרומי ועדיין כולם משועבדים להם: פארן. אין ישמעאל דכתיב בהגר ותשב במדבר פארן וגו': כלום קבלנוה ולא קיימנוה. כלומר משום דלא קבלנוה לא קיימנוה: על דא תברתהון. פירכא היא כלומר מאליה תשובה זו קטיגור לכם אותו לא קבלום: כגיגית. קופ"ה בלע"ז מטילין בה שכר: ראה ויתר גוים. ראה בעיניו ויתר להתירן: לומר שאם מקיימין אותם. ושתרם זו [לא] לגנותן היא אלא שאין מצווין לקיימם ואם יקיימום לא יקבלו שכר:

תוספות מ"מ הני דלא חשיבי. פי' בבל ויון שהם מדי מלכיות שנשתעבדו בישראל ומשותנות הן אבל מכל פי אומות לא בעי: (ומכן לא נשתעבדינן. וכן חשיב כל אומה ואומה שלא הגירה לישראל כאומה פלומיסים): מאי בעי בתימן. רש"י גרים מאי בעי בפארן והוא מבני ישמעאל כדכתיב ותשב במדבר פארן ולפרשתו קשה מאי מייתי קרא דחבקוק אלוה מתימן יבא לכך נראה כגרסת הספרי *והכי איתא בספרי וזאת הברכה מתרגם רופות כגלה הקב"ה על ישראל שנאמר ה' מסיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן ואתה מרבבות קדש מכאן אף תימן לכיפית שנאמר אלוה מתימן יבא ותניא דנקרא משמע דתימן היא מלבה היא דכתיב ומשו נגוליך תימן למען יכרת איש מהר עשו היכא למימר דכמה אומות ישכן באדום אחד תכום אחד לפיכי והסכים לנגב רום אחרת:

מהרש"א בתוס' בד"ה מאי שנא הני דלא וכו'. פי' בבל ויון כו'. שנשתעבדו וחשובים וכו' עכ"ל יש לדקדק דהו"ל קושיין לחוכחא כיון דבבל ויון. כמי לאשתעבדו בישראל ובבל כמי בה"מ כמו אדום מ"מ איעיילו ומאי פריך מ"מ הני דלא חשיב להו דהיאך חשיב להו כיון דלא עיילו ויש לפרש דמיון הכי פריך מ"מ הכי דחשיבין ועיילו ומ"מ יון דלא חשיב לעיולי לפני פרס דיון כמשל לנשר שהוא מלך בעופות ומבבל נמי יש לפרש דהכי פריך מ"מ אדום דחשיב ועייל בריסא ומ"מ בבל דלא חשיב לעיולי בריסא דאיהו כמשל לארי שהוא מלך בחיות כמ"ש התוס' לעיל ותשני משום דהכי מבכי במלכיות ראוי לעיולי בריסא וכיון דחזו דלא מהכ"א להכי מידי סוב לא עיילו בבל ויון ודו"ק: בתוס' בד"ה מאי בעי בשעיר וכו'. מיהו קשה לגירסת רש"י וכו' עכ"ל דל"ל דבקרא דבזאת הברכה נמי קמייך אקיפא דקרא דכתיב פארן דה"כ לא ה"ל לאתויי קרא דחבקוק כלל דה"ל כמו יאודס ועוד לקרא וק"ל: מלמד שכפה עליהם כו'. ואין זה סותר הא דקאמר לקמן דיחזור כל העולם לתוהו ובוהו דה"ל קאמר הכא שיחזור כל העולם לתוהו ובוהו דהיינו לפי טבע הבריאה שהיה שלם מלא מים במים ותמד אלהים היה בשביל האדם שיקוו המים למקום אחד ואם לא הקבלו התורה יחזור לטבע תוהו ובוהו ושם תהא קבורתכם ולהכי אמר מתוכים השמעת דין על הארץ שתחזור לדינה ולטבעה ולא הארץ יראה שתחזור לטבעה שיעלו המים עליה ובפענח רזי כתב שהוכרח לכפות ההר עליהם דבלאו הכי היו משה ואהרן ובניהם מקבלים התורה ולא היה העולם חוזר לתוהו ובוהו עכ"ל וק"ל: איתנורי אתגור וכו' אבל ליכא למיפרך ומאי בעי לדייקם כיון דהתירן די"ל הראשונות ישמיעונו היינו על מה שכבר עברו קודם שהתירן וק"ל:

הרי"ף אמרו לו כלום כפית עלינו ההר כגיגית כו' תימה והלא גם אם כפה עליהם ההר כגיגית לא היה דן אותם שהרי גם לישראל כפה עליהם ההר כגיגית היה להם מודעה זו אלא דהדר קבלוה בימי אחשורוש ונראה דנסי דלישראל כפיית הקב"ה לאונס על שלא קיימו התורה שקבלו יש להם פתחון פה שלא קבלו התורה אלא מחמת אונס אבל הכא מיירי באומ"ע שאלים לישאל שכר מהקב"ה לכ"ל אם ישבעו שלאתם קבלוה אין להם פתחון פה לתבוע שכר שאין שואלין שכר אלא על קבלת התורה וקיומיה: אמר להם ראשונות ישמיעונו. צריך להבין מה השיב להם הקב"ה שעדיין שאלתם עומדת למה לא כפה עליהם ההר כמו שכפה לישראל ונראה דלא קדמו ישראל נ"ו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע וגם שהיה נידם כמה מצות שקבלו במרה שבת ודינין לא כפה עליהם ההר כגיגית אלא כבר דנשתעבדים להקב"ה בקיומם כל אותן מצות שקבלו ישראל ברצונם והיו ישראל כנערה המאורסה שכבר נתקדשה ואינה יכולה להפטר עוד ונתעלה כן היו ישראל במאורסים למקום ואיש תורה צוה לנו משה מורשה ודרשו מאורסה ולכן כפה עליהם ההר כגיגית ובשאמרו כלום כפית עלינו ההר השיב הקב"ה תשובה נצחת שאלות הראשונות שצויתי אתכם היכן הם שלא עשיתם אותם אלו כמו שעשו ישראל שאלות שצויתים הייתי כופה גם עליכם ההר לקבל שאר התורה אבל כיון שלא קיימתם את הראשונות אין הייתי כופה עליכם ההר לקבל התורה וכו':

ולא והתניא ר' מאיר היה אומר מנין שאפילו נכרי סנ' נט
שעוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול שנאמר °אשר ויקרא יח
יעשה אותם האדם וחי בהם כהנים ולוים וישראלים לא נאמר אלא האדם מלמד שאפילו נכרי ועוסק בתורה הרי הוא ככ"ג אלא לומר לך שאין מקבלין עליהם שכר במצוה

עין יעקב

[illegible] כלום כפית עלינו ההר כגיגית [illegible] ישבע מצות מקבלה [illegible] שוב משה קבורתכם [illegible] מנין שאפילו נכרי שעוסק בתורה [illegible] הרי הוא ככ"ג [illegible]

כמצוה ועושה אלא כמי שאינו מצווה ועושה דא"ר
חנינא גדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה
ועושה אלא כך אומרים האוה"ע לפני הקב"ה רבש"ע
ישראל שקבלוה היכן קיימוה אמר להן הקב"ה אני מעיד
בישראל שקיימו את התורה כולה אומרים לפניו רבש"ע
שמות ד כלום יש אב שמעיד על בנו דכתיב °בני בכורי ישראל
אמר להם יבאו שמים וארץ ויעידו בהם בישראל שקיימו
את התורה כולה אומרים רבש"ע אף שמים וארץ
ירמיה לג נוגעין בעדותיהם שנאמר °אם לא בריתי יומם ולילה
חקות שמים וארץ לא שמתי (דאמר רבי) [ואמר רבי]
בראשית א שמעון בן לקיש מאי דכתיב °ויהי ערב ויהי בקר יום
הששי מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר
להם אם ישראל מקבלים את התורה מוטב ואם לאו
הריני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו ואמר חזקיה מ"ד
תהלים עו °משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה אם יראה למה
שקטה ואם שקטה למה יראה אלא בתחלה יראה ולבסוף
שקטה אומר הקב"ה להן יבאו מכם ויעידו בישראל
שקיימו את התורה כולה יבא נמרוד ויעיד באברהם
שלא אבר ע"ז יבא לבן ויעיד ביעקב שלא נחשד על
הגזל תבא אשת פוטיפרע ותעיד ביוסף שלא נחשד על
העריות יבא נבוכדנצר ויעיד בחנניה מישאל ועזריה
שלא השתחוו לצלם יבא דריוש ויעיד בדניאל שלא
ביטל את התפלה יבא בלדד השוחי וצופר הנעמתי
ואליפז התימני ויעידו בישראל שקיימו את התורה
ישעיה מג כולה שנא' °יתנו עדיהם ויצדקו אומרים לפניו רבש"ע
תנה לנו מראש ונעשנה אומר להם הקב"ה שוטים מי
שטרח בערב שבת אוכל בשבת ומי שלא טרח בערב
שבת מהיכן אוכל בשבת אלא אע"פ כן מצוה קלה יש
לי וסוכה שמה לכו ועשו אותה ומי מצי אמרו הכי
דברים ז והא"ר יהושע ב"ל מ"ד °אשר אנכי מצוך היום לעשותם
היום לעשותם ולא למחר לעשותם היום לעשותם ולא
היום ליטול שכרם אלא לפי שאין הקב"ה בא בטרוניא
עם בריותיו ואמאי קרי ליה מצוה קלה לפי שאין בה
חסרון כיס מיד כל אחד ואחד עושה סוכתו בראש גגו
והקב"ה מקדיר עליהם חמה (כבתקופת) [בתקופת] תמוז
תהלים ב ומיד כל אחד ואחד מבעט בסוכתו ויוצא שנא' °ננתקה
את מוסרותימו ונשליכה ממנו עבותימו מקדיר והא
אמרת אין הקב"ה בא עם בריותיו בטרוניא משום דישראל
סוכה כו ע"ב נמי זמנין *דמשכה להו תקופת תמוז עד שיתחר בתשרי
ומצטער והאמר (רבה) [רבא] מצטער פטור מן הסוכה
נהי דפטור בעוטי נמי מי מבעיטו (והקב"ה) [מיד הקב"ה]
תהלים ב יושב ומשחק עליהם שנא' °יושב בשמים ישחק א"ר
יצחק אין שחוק לפני הקב"ה אלא אותו היום בלבד:

אם לא בריתי יומם ולילה. אם לא בריתי שכתבתי [שהוא]
שהגה יומם ולילה והיינו תורה דכתיב והגית בו יומם ולילה
וכתיב אלה דברי הברית: הששי. ה"א דהששי יתירה (ככתבה)
[וכתבה] בסוף מעשה בראשית לדרשה זו והכי משמע ויהי ערב
ויהי בקר יום הששי של ששה בסיון שעתידין ישראל לקבל התורה:
השמעת דין. מתן תורה: בתחלה יראה. שמא לא יקבלו ישראל
התורה ותחזור הארץ לתוהו ובוהו: ולבסוף. קבלום בנעשה ונשמע
שקטה: נמרוד. השליך [את] אברהם אבינו בתוך כשדים על
שלא קבל עליו לעבוד ע"ז שמאמרה לבני נח ואברהם בן נח היה
שלא היה במעמד הר סיני ועל שם כך נקרא אורפל בכילד מעברין
שאמר והפיל את אברהם בכבשן האש: שלא נחשד על הגזל.
דכתיב מה מצאת מכל כלי ביתך אפילו סכין אפילו המחט או
מחט ומחט סדר בבית חמיו עשרים שנה וכשיצא איש מטל עמו
כלי קטן ובני נח נלמדו על הגזל ויעקב קיים: ביוסף שלא נחשד
על העבירה. ואשת איש נאסרה לבני נח דכתיב ודבק באשתו
ולא באשת חבירו ויוסף קיים ואליהו בן ברכאל לא גרסינן דישראל
הוא כדמפרש בב"ב בהשותפין: בערב שבת. בעולם הזה: היום
לעשותם

עין יעקב

[illegible]

לעשותם. בעסיו: **ולא למחר.** דאינו יכול לעשותם לעה"ב: **בטורניא.** בעלילה: **ראיש גגו.** רוב השומין על הגגות שאין גגותיהן משופעים: **מקדיר.** לשון סקנ כלומר מקנצת בכח חום גדול כמו מקדרין בהרים דעירובין מכין נקב ומחך: **בתקופת תמוז.** שמשנת ומוסכת (כל) [עד] שלשה חדשים עד [יום] תקופת תשרי הויא תקופת תמוז: **נגתקה את מוסרותימו.** על ה' ועל משיחו קאמר לעתיד לבא כדכתיב למה רגשו גוים ולאומים יהגו ריק כלומר ננתקה מלות סוכה שהטילו עלינו: **דמשכה תקופת תמוז.** ולאו תקופה תשרי נופלת עד לאחר החג: **יושב בשמים ישחק.** גבי ננתקה את מוסרותימו כתיב:

תוספות תלמוד שאפילו נכרי ועוסק בתורה כו'. עיין בפי' מור שנת ד' וסי': גדול המצווה ועושה. תימה דהמצוה יש ניזון שכר קבלת שטוי והכר עשיית המצוה ועוד כי יצר הרע מתגבר על המצוה להשיאו: שלא השתחוו לצלם. ומכאן דקדק ר"ת דצלם דנבוכדנצר לא היה ע"ז אלא אנדרטא עשויה לכבוד המלך מדהזכיר גבי אברהם ע"ז והכא הזכיר צלם ולהכי ליכא הכא דנפרק אלו נערות אלמלא נגדוהו לחנניה מישאל ועזריה פלחו לצלמא ואם היה ע"ז לא היו עובדין אפילו היו הורגין אותם הרבה שהרי מצינו גבי חנינא בן תרדיון שנהו שפתין של נמל על לבו וכן רבי עקיבא שסרקו בשרו במסרקות של ברזל והיינו נמי הא דאמרינן במקום שנהגו את לוו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמן לכבשן האש פירוש כיון שלא היה ע"ז והכי נמי משמע ליסבה לאלהך ליה ואנחנא שלפין ולצלם דהבא די הקמת לא סגדין משמע דהני מילי נינהו (והכי איתא במדרש חזית חנניה מישאל ועזריה שאלו ליחזקאל ואמר כך מקובלני מנבית ישעיה רבי מני כתמש רבנ אמרו ליה את נבי דידי אמרין הדין צלמא סגדין ליה אמר לון מה אתון בען אמרנן ליה דיהון אמרין הדין צלמא סגדין ליה לנבר מישראל): אי"ם כתוס'

מהרש"א שאפי' נכרי ועוסק בתורה כו'. כמ"ש התוס' דאיירי בשבע מצות הכי איתא בהדיא בפרק ד' מיתות ומיהו לא דוקא שבע מצות דלא חשיב אלא לא תעשה אבל בקום עשה יש עוד מצות אחרות שהנכרי חייב בהן כדאיתא התם וזה נראה לפרש הא דאמר שהוא ככהן גדול וע"פ מאמרם זאת תורת העולה תורת חטאת וכו' מלמד שכל העוסק בפרשיות הקרבנות כאילו הקריבן ולהכי קאמר נכרי העוסק בתורה דהיינו בתורת קרבנות שגם בא מצוה עליהן הרי הוא ככ"ג שהקריבן דליכא מהאי קרא כתיבי פרשת קרבנות ועבודת יוה"כ שהיא בכ"ג ובתוס' לקמן כתבו טעם אחר למה נקט ככ"ג ודו"ק: בתוס' בד"ה בהגים לוים כו'. מקרי בני אדם שר"ל בני אדם הראשון וכו' עכ"ל ולעיל גבי ואתה בן אדם וגו' אפשר שלא ילה לפרש כן דלא שייך לומר בן אדם הראשון כמו בני האדם הראשון וק"ל: עוד בתוס' שם בד"ה נתגעי' בעדותן וכו'. ועוד י"ל שהם קיימים ממה שקבלו וכו' עכ"ל ולפ"ז מקרי מגעים בעדותם מלד הגאתם שהגיע להם כבר ע"י קבלתם של ישראל ודו"ק: **שמים וארץ נתגעי' בעדותן** וכו'. לפום הך דרשה שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית וכו' ניחא דנקיט שמים וארץ אבל לדרשה דארץ יראה ושקטה וכו' לא הו"ל למנקט שמים דנגע בעדות וי"ל דמ"מ לא הוו שמים רק כנגד אחד וק"ל: **יום הששי מלמד שהתנה** וכו'. בפרק רבי עקיבא הששי ה"א יתירה משמע הששי המיוחד וכו' ועוד נראה בזה כי בה"א יצר הקב"ה מעשה בראשית כמ"ש בהבראם ולכך ה"א יתירה בסוף מעשה בראשית לרמוז על פעולת הה"א שתיתה על תנאי אותו ששי של קבלת התורה ור"ת שם של ד' "יום "הששי "ויכלו "השמים לרמוז בסוף מעשה בראשית כי הם אותיות שם הוי' היו כלים של הקב"ה לגור בהן עולמות כמ"ש ביה ה' צור עולמים

ולכך אמרו די לעולם שיתמעט בשתי אותיות אבל תלי השם השני כרמז מתחלת "ויכלו "השמים שהוא תחלת פרשת שבת לרמוז שלא יתמלא השם עד לעולם שכולו שבת ודו"ק: בתוס' **יום הששי.** תימה למ"ד בשבעה באדר נתנו עשרת הדברות מאי יום הששי וי"ל וכו' עכ"ל ושינויי דחיקי נינהו. והנראה בזה אחרי שיש לדקדק בסוגיא בפר"ע דפליגי רבנן ור' יוסי דרבנן סברי בששה לחודש נתנה תורה ור' יוסי אמר בז' בו ולכ"ע בשבת נתנה תורה וכו' ע"ש ויש לספק בזה דלכ"ע נתנה תורה ביום נ"א מן הספירה למה קבע הש"י חג השבועות לדורות ביום חמשים מן הספירה והטעם בזה לפי שלא היו ישראל אז ראויים לחכמת התורה עד שיטהרו ויקדשו עצמם מכל טומאת מצרים שילאו משם כמ"ש כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו כו' וע"כ היתה הטהרה במספר שבעה שבועות ויום חמשים שהם מספרים קדושים כענין שבת שמטים ויובלות לפי שביום נ' נגמרה הטהרה שזכינו אחר כך ביום נ"א לקבל התורה קבע הש"י אותו יום חמשים לחג שבועות כי יראת חטא קודם לחכמה במעלה ובזמן ובזה יתורץ קושית התוס' למ"ד נמי בז' בו נתנה תורה הזכיר כאן יום הששי מ"מ לפי שהוא עיקר כי בו נקבע חג השבועות לדורות וק"ל: **יבא נבוכדנצר ויעיד בחנניה** וכו'. רזה טוסף על אברהם שלא עבד ע"ז שכלשום גם בן נח בו אבל להשתחוות לצלם שהוא אנדרטא לא נאסר בן נח ולא נאסר בו אברהם שהיה עדיין בן נח אלא מחמירין היו חנניה כו' כיון דישראלים הוו ועיין בתוס' ודו"ק: **יבא בלדד השוחי** וכו'. תברי דאיוב ואיוב גופיה לא נקט הכא משום דאיכא למ"ד בפ"ק דב"ב דאיוב ישראל היה ומיהו ק"ק אמאי לא נקט הכא נמי בלעם ואביו שהיו ג"כ נביאי אוה"ע כדאמרינן התם ומהיכא קא נפקא ליה טפי בהני דנקט שהם יעידו בישראל דהא אמרינן התם בהו דנביאותייהו לאוה"ע ודו"ק: **ומי מצית אמרת הכי והאמר ריב"ל** מ"ד כו' **היום לעשותם.** ויש להקשות דמהאי גופא תקשי ליה דקאמר הקב"ה שוטים שבעולם מי שטרח בע"ש וכו' אלא דלאו"פ קאמר הקדוש ברוך הוא שיעשה עמהם לפנים משורת הדין ויאמר עשו סוכה ואפשר דלאו מהיום לעשותם ולא למחר לעשותם פריך אלא מהיום לעשותם ולא היום ליטול שכר וכיון שכבר קבלו האומות שכר מלותן בעוה"ז כדכתיב ומשלם לשונאיו על פניו א"כ לא יקבלו עוד שכר בעה"ב דא"כ לקתה מדת הדין שישראל לא יקבלו רק שכר עה"ב והסוכה שרמז להם במצות סוכה שהיה להם לקיים המצות בעוה"ז שדומה לסוכה ודירת עראי וק"ל: **מקדיר עליהם חמה** וכו'. כל סוכה עשויה לצל ולהגין מפני החמה ויכול לעשותה משנה שרנה וכשהיה היא דמקדיר עליהן חמה עד שיצאו עליה והיינו מקדיר שהסכך נעשה בו נקבים ומלעיהן משם שחמה וק"ל: **שנאמר ננתקה את מוסרותימו** וגו'. פירוש הפסוק לפי זה ננתקה את מוסרותימו היינו דפסת הסוכה שדרכה לקשור במוסרות ובחבלים וממנו היינו מן הסוכה את עבותימו דהיינו ענף עבות שדרכן לסכך בהם כדכתיב בספר עזרא ועלי ען עבות לעשות סוכה ככתוב וק"ל: **יושב ומשחק עליהם** וכו'. אף שאין ישיבה למעלה קאמר הקב"ה יושב לשבר את האון אבל בפעולת השחוק בכולה שמעתין לא קאמר שוחק אלא משחק לשלול בגמות פעולת השחוק המגונה מאתו יתברך שהוא משחק אחרים דהיינו ישראל עליהם וק"ל וכן דקדק לומר אין שחוק לפני הקב"ה וכו':

נמוס'

הר"ן נתוספות נתנים בעדותן הן. נ"ע מה מילנו התוספות דאין תוספין בזה דאין אב מעיד על בנו דהא אין כאן שום עדות שמעידין לא הסומים ולא הקב"ה רק אליבא הסמים והארץ שהם קיימים יוכיחו שקיימו התורה וכיון שהקב"ה שבא אב לישראל מקיים השמים והארץ אמ"ם שלא יקיימו התורה זה לא יתכן שמ"כ אין אמר הקב"ה אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים ואכן לא שמתי ועוד דאין כאן עדות לומר אין אב מעיד על בנו. ועי"ק נמירין ועי"ל שהם קיימים ומה שקבלו אי"כ קשה עים האומות השמים והארץ נותנין בעדותן מגלי אם לא בריתי וגו' והרי אין להם שום טענה כיון שאין קיומם תלוי בקיום התורה. ואפשר לומר בזה דמ"מ עקרי נתנין בעדותן כי על שהגיע להם קיום לפעבר כשקבלו התורה גם הם עכשיו יעידו מה שאינו כן מפני החסד והמונה שקיבלו עהם. ונתירון הראשון י"ל בדוחק שאין מוספין בזה ואפ"ה שרואין שמים וארץ מתקיימים הם אומרים שלבישול שוים ואכן לריך עדים שלא קיימו התורה ומי יכול להעיד כן אלא הקב"ה ואין אב מעיד על בנו לא לחובתו ולא לזכות וכיון שאין עדים בביטול התורה לכן נתקיימו שמים וארץ ומ"מ אין לקבל עדות שמים וארץ שקיימו התורה ועדיין ל"ע:

ד פס **איכא** דמתני לה להא דר' יצחק אהא דתניא ר' יוסי
אומר לעתיד לבא באין אוה"ע ומתגיירין ומי
מקבלי מינייהו והא תניא אין מקבלים גרים לימות
המשיח כיוצא בו לא קבלו גרים בימי דוד ולא בימי
שלמה אלא שנעשו גרים גרורים (דתניא ר' יוסי אומר
לעתיד לבא באים אוה"ע ומתגיירין) ומניחים תפילין
בראשיהם ותפילין בזרועותיהם וציצית בבגדיהן ומזוזה
בפתחיהם כיון שרואים מלחמת גוג ומגוג אומר להם
תהלים ב על מי באתם אומרים על ה' ועל משיחו שנא' °למה
רגשו גוים ולאומים יהגו ריק יתיצבו מלכי ארץ וגו' מיד
פס °כל אחד ואחד מנתק מצותו והולך לו שנא' °ננתקה
את מוסרותימו וגו' והקב"ה יושב ומשחק עליהם שנאמר
פס °יושב בשמים ישחק וגו'. וא"ר יצחק אין שחוק לפני
הקב"ה אלא אותו היום בלבד איני והאמר רב יהודה
אמר רב י"ב שעות הוי היום שלשה שעות ראשונות
יושב הקב"ה ועוסק בתורה שניות יושב ודן את כל
העולם כלו כיון שרואה העולם כלו מתחייב ברין עומד
מעל כסא הדין ויושב על כסא רחמים שלישיות יושב
הקב"ה וזן את כל העולם כלו מקרני ראמים ועד ביצי
תהלים קד °כנים רביעיות יושב ושוחק עם לויתן שנא' °לויתן זה
יצרת לשחק בו א"ר נחמן בר יצחק עם בריותיו משחק
על בריותיו אינו משחק אלא אותו יום בלבד:

אלא שנעשו גרים גרורים. מאליהם מתגיירין ואנן לא מקבלינן להו משום נדונא דישראל קא עבדי דכתיב מי גר אתך מגורתך עליך יפול במעירותך: יושב ודן. כר' יוסי דאמר במסכת ר"ה אדם נדון בכל יום דכתיב דבר יום ביומו: יושב וזן. קובע להם מהיכן יהיו להם פרנסתם: קרני ראמים. חיה גדולה: ביצי כנים. מינא הוא דמתקרי ביצי כנים ודקין הם והוא לענ"ד בנסון אתני ובלע"ז ליינדר"ש: על בריותיו. על מעשה עבירה שעושין בריותיו אינו משחק אלא אותו היום בלבד:

תוספות ומניחין תפילין בראשיהן וכו'. בירושלמי פי' אין מעמידין דלים נתקנם את מוסרותימו זו מלות תפילין ועבותימו זו מלות לילית: אין שחוק לפני הקב"ה אלא אותו היום. והא דאמרינן בסוף הזהב אמיך ולאמר בתורי בני אינו אלא בדיחותא בעלמא: שניות יושב ודן יי"א לכך תקנו בקדושת מוסף לומר ממקומו הוא יפן כי אתם שתוקף בשניות בא ואז הוא יושב ודן ואנו מתפללים שיפנה מכסא דין לכסא רחמים ואין נראה דנימא דאמקינן בפסוק ראשונה יושב ודן לא יתכן אלא ודאי משנע בל תפלה כך הוא:

מהרש"א והתניא אין מקבלין גרים וכו'. השתא דלאכתי לא אסיק אדעתיה לומר גרים גרורים אהך ברייתא גופא ה"מ לאקשויי דכתיב בדוד ויאמר דוד לכנוס את הגרים אשר בארץ וגו' ובשלמה כתיב ויספר שלמה את כל האנשים הגרים וגו' ואפשר דליכא לאוקמא מקראות הללו בנתגיירו כבר ועיין ביבמות פרק הערל בתוספות: שניות יושב ודן וכו'. במסקנא קאמר ג' ראשונות יושב ודן וכו' וכן הדין בבני אדם דאמרינן בפ"ק דשבת עד מתי יושבים בדין עד זמן סעודה והיינו עד שעה רביעית דאז מאכל וסעודת כל אדם כדמסיק התם וכן הא דקאמר שלישית יושב וזן וכו' והיינו מתחלת שעה שביעית כי עד אותה שעה הוא סוף זמן הסעודה שנקבע לכל אדם מתחלה כדקאמר התם שבית מאכל ת"ח ונראה ואילך כזורק אבן לחמת ודקאמר יושב ודן וכו' ועומד מכסא דין וכו' כן היה תחלת הבריאה שעלה במחשבה לברוא עולם במדת הדין כמאמר בראשית ברא אלהים ואח"כ שתף עמו מדת הרחמים כמאמר ביום עשות ה' אלהים ארץ וגו' והאי ליתא דיושב ודן את כל העולם כולו ומשמע דאדם נמי בכלל והיינו כמ"ד פ"ק דר"ה דאדם נדון בכל יום וק"ל:

ה פס **א"ל** רב אחא גליליאה לרב נחמן בר יצחק *למ"ד מבי
חרב בית המקדש אין שחוק לפני הקב"ה
(ברביעיות מאי עביד יושב ולומד תורה לתנוקות של
בית רבן) ומנא לן דליכא שחיק קמיה אילימא מדכתיב
ישעיה כב °ויקרא ה' אלהים צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד וגו'
תהלים קלז דלמא אותו היום והו לא אלא דכתיב °אם אשכחך
ירושלים תשכח ימיני תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי
ודלמא שכחה הוא דליכא אבל שמחה מיהא איכא
ישעיה מב אלא מהכא °החשתי מעולם אחריש אתאפק וגו' אלא
מאי עביד בהו ברביעיות יושב ומלמד תורה לתנוקות
פס כח של בית רבן שנא' °את מי יורה דעה ואת מי יבין שמועה
גמולי מחלב עתיקי משדים למי יורה דעה ולמי יבין
שמועה לגמולי מחלב ולעתיקים משדים ומקמי דליחרב
ביה דהוה שחוק לפני הקב"ה תנוקות מאן הוה מגמר
להו אבע"א מטטרון ואבע"א הא והא הקב"ה עביד
תינח ביממא ובליליא מאי עביד אבע"א כעין יממא
ואבע"א רוכב על כרוב קל שלו ושט בי"ח אלפים
תהלים סח עולמות שנא' °רכב אלהים רבותים אלפי שנאן אל
תקרי שנאן אלא שאינן ואבע"א יושב ושומע שירה מפי

עין יעקב

הגהות

שמשיחם שלא לבטוח בכך הקריר כליהם מוח כי השמים ניחנין כס: ומי מקבלי מינייהו. עיין במהרש"א מכתב הוא לאקשויי דכתיב בדוד וכן בשלמה משנה תבריב אכן לפי זה ודוחק בגמ' ריבמות דף ע"ו ע"א עשו כולהן מלבים ראוי לא פריכא מ"כ י"ל דהני גרים נ"כ הוו ומגי דלא לריכי לעולם מלכי כמו כא מרעם: אינן והאמר רב יהודה אמר רב. פח דלא שוקים על לשון; דמשון דאמר ר' יצחק נמי אין שחוק לפני הקב"ה אלא אותו היום י"ל דלעיל קאי אלוויתן לבא בבני נוקיים על לויתן ביום הה"א יפקד ה' בחרבו הקשה וגו' על לויתן ובילי' בב"ב דף ע"ד התשו"ב כאן דהיירי קודם לא נגע שאו עדיין אינו מתקן הסעודה של לויתן: יושב ומלמד תינוקות של בית רבן תורה. ולאשר דנהיה אמרינן פ"ק דברכות דף ח' היום מה"ב בשמים אין להקב"ה אלא ד' אמות של הלכה ... מלכות שאומר עם תינוקות אלו: אבע"א הא והא עביד. ובין שהיו זה הוא אליבא דרבי אומר רב דאמרי י"ב שעות וכו' אילא לאומר דרב מ"ל לשיטתו דאמר במקדש דף ק"ט וכן לגבור הלבם ומשיק עם בנים אליבא דהר דמיון הא ביוצא מר רשי מ"ב צריך לומר עם מלאכיו מתוך משום של מלוה לבן הקב"ה לומר ג"כ שמחם מתוך המתוק: בי"ח אלהים עליונות. אשר דהמתפרי תבחין כבד י"ח אלף צריקים כדכתיב סביב שמונה

חוית הקדש שנא' יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי אמר ריש לקיש כל העוסק בתורה בלילה הקב"ה מושך עליו חוט של חסד ביום שנא' יומם יצוה ה' חסדו וגו' מה טעם יומם יצוה ה' חסדו משום דבלילה שירה עמי איכא דאמרי [אמר ריש לקיש] כל העוסק בתורה בעולם הזה שהוא דומה ללילה הקב"ה מושך עליו חוט של חסד בעוה"ב שהוא דומה ליום שנא' יומם יצוה ה' חסדו וגו' מה טעם יצוה ה' משום דבלילה שירה עמו א"ר לוי כל הפוסק מדברי תורה ועוסק בדברי שיחה מאכילין אותו גחלי רתמים שנא' הקוטפים מלוח עלי שיח ושורש רתמים לחמם:

נמולי מחלב. ממתו כמהס קטנים: עתיקי (משדים). כמו מעתיק הרים לשון סילוק: אלא שאינן. כי אלפים חברים מרגותים: יומם יצוה ה' חסדו. כן הן ומלמד תורה: ובלילה שירה עמי. ובלילה שהגג שירו (למעלה) עמי לומטה כלומר דוד לא היה מתמנמס אלא כשינת הסוס וכל הלילה מתעסק בשירות ותשבחות ותורה: חוט של חסד. שתן חן בעיני הבריות: הפוסק מדברי תורה, מי שעוסק בתורה ופוסק על דברי שיחה בטלה: מלוח. דברי נלמחות ועיקר. נ"ל הגכתבת בטהרה:

תוספות אם אשכחך ירושלים וגו'. פשטיה דקרא כך אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני פי' על אדמת נכר תשכח ימיני מלנגן בכנור ותדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי: הקוטפים מלוח עלי שיח. פשטיה דקרא מיירי בעניים האוכלים עשבים בעקרתו מלוחים כמו אלו מלוחים אף אנו נאכל מלוחים בפרק המוכר בקושין עלי שיח כלומר אגל התלבנות ולא בגית:

מהרש"א ברביעית מאי עביד. פי' לפטרה דרב נחמן בר יצחק דקאמר עם בריותיו משחק פריך מיום שחרב בהמ"ק עם בריותיו כמי אין משחק דעל בריותיו לא הוצרך דקודם שחרב נמי לא היה משחק וא"כ ברביעית מאי עביד. וקאמר מלמד תנוקות וכו'. ופריך למעיקרא קודם חורבן הבית דהוה משחק ברביעיות עם בריותיו מאן הוה גמר לתנוקות. ואבעי' אימא מטטרון וכו'. דאמרינן בסנהדרין שמו כשם רבו ועיין בחדושינו בפ' אלו טרפות: אם אשכחך ירושלים וכו'. כתבו התוס' פשטיה דקרא כך אם אשכחך ירושלים שכתב וכו' עכ"ל. והדרש דהכא ימינו זה משום דכל המזמור בלשון רבים ישבנו גם בכינו וגו' איך נשיר וגו' ואם אשכחך וגו' לשון יחיד משמע להו דאם אשכחך וגו' איכו מחובר לאיך נשיר וגו' אלא דאם אשכחך הם דברי הש"י ועיין בזה בחדושינו בפ' ח"ה והד"ק: וישמע שירה מפי החיות וכו' שנא' ובלילה שירה עמי. רש"י פי' כאן כמו דעמו אדוד שהיה מסודר בי"כ בלילה אבל בפ' אין דורשין פירש"י בענין אחר והא דקאמר וה"ח אומרים שירה בלילה ותשבחות ביום מפני כבודן של ישראל שנאמר יומם יצוה ה' חסדו ופירש"י יוצו למלכים לשתוק וכו' ובלילה שירה עמי נרקיע עם שיר שלי שקלבתי ביום ע"ש: כל העוסק בתורה בלילה וכו'. לפי שמדרך שמנדד שינה בלילה שיהא פניו זועפות ביום אחר בעוסק בתורה ומנדד שינתו בלילה הקב"ה מושך עליו חוט של חסד שיהא מאירות פנים ביום כי הוא מודות החסד כאומר לנושא אורים גדולים כי לעולם חסדו והכי אמרינן בפרק קמא דמגילה אסתר ירקרקת היתה אלא שהקב"ה משך עליה חוט של חסד שהיא מאירת פנים שתהא נראית יפה כפירש"י וקרא התורה שירה דכתיב כתבו לכם את השירה וגו': גחלי רתמים וכו'. אמר גחלי רתמי' במקום שורש רתמים דנקרא ע"ש העוסק בדברי שיחה ומביאו לגהי"נ שנמשל לגחלי רהונים דכתיב חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים וק"ל:

הריב"א דלמא אותו היום והו לא. ותימה דהי"ל יקשה ברביעית של אותו יום מאי עביד כיון דליכא שחוק ועוד היה אומנות שבאותו יום הוא שוחק ברביעית בבכי ומספד בהקים המנחה שעוסק בהם בבולר הימים וכ"ל דהכי אליבא משום דכתיב ויקרא ביום ההוא לבכי ולמספד ומדכתיב ביום ההוא שהוא יום החרבן משמע שהיום ההוא והלאה אין עוד שחוק כיון שהורבן ממנו וכיון שכן הע"ב בנלמד שביום החורבן נתעסק הקב"ה ברביעית בבכית מ"מ תמם ואילך שאין שור בבית ולא שחוק אין לך לומר אלא שיושב ומלמד תורה דילמא אותו היום קרא לבכי והו לא אלא תור נשתק ברביעית בכתחלה וה"ל דברביעית יושב ומלמד תורה אלא מתכה כתשיתי תשובה וא"כ אין שחוק לעולם אלא יושב ומלמד תורה: בתוספות אם אשכחך ירושלים פשטיה דקרא כך. כ"ש נ"ל הגון לומר דאוקמה לאותו היכי יליף מהאי קרא דאם אשכחך שאין שמחה לפני הקב"ה כיון שמדבר בישראל נ"ת התוס' פשטיה דקרא כך הוא בישראל אומרים וכפי זה הפשט מ"מ אם לא אזכרכי הוא מיותר דמספיק לומר אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני תדבק לשוני לחכי ומה שחזר לומר אם לא אזכרכי הוא לומר במלבד שאין ישראל שוכחים לירושלים אם מזכירין שרגנת לפני ה' ואמרו תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי לפני ה' לזכרון והיינו דכתיב זכור ה' לבני אדום את יום ירושלים דהיינו אם לא אזכרכי לומר זכור ה' וכיון שישראל מזכירין את ירושלים לפני ה' הרי שאין הקב"ה שמח: אמי דכיון בנו של סדר זה"ה כנ"ד נקיטר שהולדם בעלי התוספות לומר פשטיה דקרא בימדבר על הגוים דאם לא נאמר כן יש קושיה מאי דהיכי תקנו בגמרא שמפוק אם אשכחך וגו' הלא תשובתו בגדו שאומר אם לא תעלה את ירושלים על ראש שמחתי הרי דליה בחודה שיש שמחה לפני הקב"ה ומזכיר את ירושלים בשמחתו וא"כ איך מוכח שאין שמחה ובספרי המלכתי והרמנתי ע"ש אבל זהו טונת התוס' והכן ובזה ידוקדק ע"ש תדבק לשוני אם דכי"ל אם לא אזכרכי הרבה כמ"ש אם אשכחך תשכח ימיני וכמו שהמרנו ידוקדק היטב ע"ש באורך: א"ר לוי כל הפוסק מד"ת וכו' כתבו התוס' הקוטפים מלוח עלי שיח פשטיה דקרא כו' ונראה דאוקמה לבעלי התוס' מה שדרש ר"ל כל הפוסק מד"ת מדכתיב מלוח כמו שפירש רש"י והרי כבני הדרשה הותה דלוי בניקוד מלוח בניקוד חיריק תחת המ"ם שהוא כמו הקוטפים אך לוח ומאי הא דכתיב מלוח בפתיח לפי שמלוח הוא שם עצם הנקרא מ"ם ודרשה זו סלדנו רז"ל היא אסמכתא:

אמר רב יהודה אמר שמואל מ"ד ותעשה אדם כדגי הים כו' למה נמשלו בני אדם לדגי הים לומר לך מה דגים שבים כיון שעולים ליבשה מיד מתים אף בני אדם כיון שפורשים מן התורה ומן המצות מיד מתים ד"א מה דגים שבים כיון שקדרה עליהם חמה מיד מתים כך בני אדם כיון שקדרה עליהם חמה מיד מתים אבע"א בעוה"ז ואבע"א בעוה"ב אבע"א בעוה"ז וכדרבי חנינא דא"ר חנינא הכל בידי שמים חוץ מצנים פחים שנא' צנים פחים בדרך עקש שומר נפשו ירחק מהם ואבע"א לעוה"ב כדר"ש לקיש דאמר ריש לקיש אין גיהנם לעתיד לבא אלא הקב"ה מוציא חמה מנרתקה ומקדירה רשעים נידונים

חבקוק א · משלי כב · מלאכי ג

עין יעקב

כל העוסק בתורה בלילה. עיין בחדושינו בחגיגה דף י"ב: כל הפוסק מד"ת. ... דבר אחר מה דגים שבים. ...

יא ונידונים בה וצדיקים מתרפאים בה רשעים נדונין *בה
מלאכי ג דכתיב °כי הנה היום בא בוער כתנור והיו כל זדים וכל
עושי רשעה קש ולהט אותם היום הבא אמר ה' צבאות
אשר לא יעזוב להם שורש וענף שורש בעה"ז ולא ענף
שם לעה"ב וצדיקים מתרפאים בה שנא' °וזרחה לכם יראי
שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה ולא עוד אלא
שם שמתעדנין בה שנא' °ויצאתם ופשתם בעגלי מרבק ד"א
מה דגים שבים הגדול מחבירו בולעו אף בני אדם אלמלי
מוראה של מלכות הגדול מחבירו בלעו והיינו דתנן
רבי חנינא סגן הכהנים אומר הוי מתפלל בשלומה של
מלכות שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו:

הכל בידי שמים. מיתותים ומכאובות הבאים לאדם הכל ע"י גזרת שמים: חוץ מצנים. לנס: פחים. תולי הבא לאדם ע"י חוס כמו עד שיפות חוס: היום הבא. השמש הבאה דבשמש דוכסין קרייה לשמשא יומא: ופשתם. קיפא דחרחא לכם שוא. ופסתם לשון שומן ודבי ושני כגון פיסו ומגו כמו ולא ידע נפש אלך ע"כ: ומ"ש פסוק על הכל בידי שמים וכו' עיין בפ' אלו נערות כי שם כתוב:

מהרש"א למה נמשלו בני אדם לדגי הים ביון וכו'. היה המסכה עלמה נבבכות סח"ל ר"ע למסוק בן יהודה שאמרו הדגים לשועל מה במקום חיותן כו' וכן יתפרש הכתוב ותעשה אדם כדגי הים שרמז שאדמה שהוא השועל לא מושל במקום חיותן אעפ"כ אמר בתר האי קרא בחכה העלה במקום שאין חיותן שאכ"ו שמיד מתים ומושל בהם שרמז שאדמה כן האדם כשפורש ממקום חיותו שהיא התורה שנמשלה למים שמיד מתים ומושלים בהם רמז האדמה שהם מלכות אה"ע כתך עובדת דר"ע וקל: מוציא חמה מ' רשעים וכו'. אמרו בזה שדמיון כי החמה בנביעת חמה אבל לפי טבע המקבל המשתנה משתנה פעולתה כי המלח נקרש והשעוה נמס כן הוא מפי עליון לא תלא הרעות והטוב לא תשתנה פעולתו יתברך כי אם לפי המקבל רשעים נידונין בה ולדיקים מתרפאין בה והביא מקרא הנה היום בא בוער כתנור וגו' התנור הזה עיקר פעולתו לטובת האדם לאפות בו הלחם אבל לפי טבע המקבל שהקש מתלהב בו במסרם כן התבן בזדים וכל עושי רשעה שילהט אותם היום הבא שעיקרו לטובת הלדיקים שמתרפאים בו: לא שורש בעה"ז כו'. יש לדקדק כיון דנשכם לרשעים בעה"ב קמתמני מאי קאמר דלא יעזוב להם שורש בעה"ז שכבר עבר ויש לפרש מהידוע כי יש לעתיד ללדיקים שכר גופני ושכר נפשי קאמר לא שורש בעה"ז דהיינו תענוג גופני כמו בעה"ז ולא ענף בעה"ב דהיינו שכר ותענוג נפשי בלחוד כמו בעה"ב ועי"ל לא שורש בעה"ז דהיינו מכיח בן ליורשו ואין נגזו מחליף כמ"ש חרע רשעים ככרת וק"ל:

מה דגים כל הגדול כו'. זה הדרש יסיה פי' הכתוב ותעשה אדם כדגי הים וכרומש השמים אם מושל דהיינו מלכות אין בו וק"ל:

(רבי חנינא) [רב חיננא] בר פפא רמי כתיב °שדי לא
איוב לז מצאנוהו שגיא כח [וכתיב °גדול אדונינו ורב כח]
תהלים קמז וכתיב °ימינך ה' נאדרי בכח לא קשיא כאן בשעת
שמות טו הדין כאן בשעת מלחמה. ר' חמא בר חנינא רמי כתיב
ישעיה כז °חמה אין לי וכתיב °נוקם ה' ובעל חמה לא קשיא
נחום א כאן בישראל כאן בעכו"ם (ור' אחא בר חנינא) [רב חיננא
בר פפא] אמר חמה אין לי שכבר נשבעתי מי יתנני
שלא נשבעתי ואהיה שמיר ושית במלחמה והיינו
זכריה יב דא"ר אלכסנדראי מ"ד °והיה ביום ההוא אבקש להשמיד
את כל הגוים אבקש ממי אמר הקב"ה אבקש בניני
שלהם אם יש להם זכות אפדם ואם לאו אשמידם והיינו
איוב ל דאמר רבא מ"ד °אך לא בעי ישלח יד אם בפידו להם
שוע אמר הקב"ה כשאני דן את ישראל איני דן אותם
יחזקאל כא כעכו"ם שכתוב בהם °עוה עוה עוה אשימנה (אבל
ישראל [אלא] אני פורע מהם מעט מעט כפיד של
תרנגולין שמנקרין באשפה. ד"א אפי' אין ישראל עושין
מצוה לפני אלא מעט כפיד של תרנגולין שמנקרין
איוב ל באשפה אני מצרפו לחשבון גדול שנא' °אם בפידו להם
שוע ד"א בשביל שמשועין לפני אני אושיע אותם והיינו
תהלים ו דאמר (רבא) [ר' אבא] מ"ד °ואנכי אפדם והמה דברו
עלי כזבים אני אמרתי אפדם בממונם בעה"ז כדי שיזכו
לעה"ב והמה דברו עלי כזבים והיינו דאמר רב פפי
שם משמיה דרבא מ"ד °ואני יסרתי חזקתי זרועותם ואלי
יחשבו רע אמר הקב"ה אני אמרתי איסרם ביסורים
בעה"ז כדי שיתחזקו זרועותם לעה"ב ואלי יחשבו רע:

לא מצאנוהו. שיהא שגיא כח בעת הדין ואם ישגיא כחו יתחייבו כולם כליה: ר' אחא בר חנינא אמר. שחוייה בישראל והיק קרא אע"פ שנעל חמה אני חמה אין לי שכבר נשבעתי מקלוף עליך: מי יתנני. סופיה דהאי קרא הוא: שמיר ושית. לשון אין גזרה ותולען ודומתו השלה והגבר: והיינו דרבי אלכסנדראי. אדלעיל קאי דאין הקב"ה בא בעקילא עם בריותיו:
(וכתבו בתוס' וקשה דלמה הספיק כל כך ועוד דהא דקאי בתר הכי והיינו דאמר רבא מיירי בתי בפורענות של רשעים ונראה לרי"ח דקאי אהא דקאמר באוה"ע בגדי שמה יש לו סיינו דרבי אלכסנדראי שהקב"ה מנקם ותחזור להשמיד הרשעים):
בנגני שלהן. בספר זכיון מעשיהם: ואם לאו אשמידם. ותדין לפקוד עליהם ולא במתלה כי אם בדקדוק כדאמרינן לעיל מקדיר עליהם חמה ומכחקן אולי יעשו והיינו מני דאמר רבא שהקב"ה דן את אוה"ע (בדין) [בדקדוק]: עוה עוה אשימנה. עיוות שמם ולשם אשימנה וכן תרגם יוכתן חוביהון חטו בחיליהון אתפרע מנהון: פיד. פיקאחורית בלע"ז כיקור שמנקרין מעט מעט וכן כפרש מתן

עיון יעקב

מנפיו והקשה שהוא לנוס כן אדם יש לו ב' מיני פחרים בלא ללבוש מלבושי גבורים ולא לפחת אלא זקן: דבר אחר מה דגים שבים הגדול ממכירו בולע את חבירו. זה פירוש מתי"ב יומר בל ליטנא דקיא הקודם לפה שבים בוברים חמרים כבלע רשע צדיק ממנו ועיין בברכות דף ז': חימה. אין לי שכבר נשבעתי, והשבו פוסקים ואין לתקופם [illegible] בגמ' סוף דרש. [illegible]

מכן מעט מעט נהקתר פרים נוהיה לאכול לפדותם מעוונותיהם כדי שיהו לעוה"ב: לדם שוע. אי שמן לגם פדיון כמו ויושע ופריק כמו ישוע פגן פליון: והיינו דאיד אבא. אמרם לישראל במשונם והיינו כפיד של תרנגולים [מורגין] מעט מעט ומגביך בלדקה:

מהרש"א וכתיב נאדרי בכח כו'. האי קרא דכתיב באורייתא ס"ע לאתויי מקמיה אלא דהאי קרא ורב כח מפורש עפי היפך דלא מלאכתו שגיא כח ובגירסת עין יעקב לא מייתי קרא דורב כח כלל וניחא עפי וק"ל: חמה אין לי וכו'. עיין פי' רש"י בספר ישעיה וכתבו התוס' ואין להקשות מפ"ד דכדרי' דמוכח דחמה הרגו לחמה דאיכא לשנויי הרי וכו' עכ"ל. וק"ק לדבריהם מאי הקשו בזה דהא אהאי קרא גופיה דחמה אין לי קמפרש התם דהרגו לחמה וע"ק דלעיל משני כאן בישראל וכו' ואמאי לא מוקי ליה בהאי חמה דהרגו משם כדקאמרינן התם ודו"ק: אם יש לדם זכות אפדם וכו'. עיין פירש"י ותוס' ול"נ לפרש אבקש אם יש להם זכות כדקאמר להם הש"י במאי עסקתם אפדם בממונם כמ"ש כסף תהב הרביצו בשביל ישראל ואם לאו כדקאמר להו הכל נעיין עלמכם עשיתם כו' אשמידם מקדיר עליהם חמה ואסוגיא דלעיל קאי אלא שהפסיק קלת לפי ענינו וק"ל: איני דן אותם כעכו"ם. עיין פירש"י וכ"ה בגרסת ע"י אבל לפי ענין כתוב זה בס' יחזקאל בישראל הוא מדבר ונראה לפי גרסתינו לפרש דכל הני לישני מתפרשי אלשון שם עון מייתי מהאי קרא דבישראל איכו דן כאוה"ע דכתיב בישראל עוה עו"ה וגו' דמחלק עונם ואינו נפרע מהם בפעם אחד וק"ל: כפיד של תרנגולים וכו'. הכא לענין פרעון אמר האי לישנא ולענין לירוף מלוה דרש ליה בלשון אחר כפיד של תרנגולין שמנקרים באשפה וי"ל דהכא ה"ק כפיד של תרנגולת שמנקרת לקרות אפרוחים לאכול ממנו והיא איכה אוכלת ממנו כי אם מעט כן נפרע מישראל בזהים לאכול ולענין מלוה קאמר שאף אם אין עושין לפני כי אם מלוה מועטת וקלה שאדם דש בעקביו כתרנגולין שמנקרין ברגליהם באשפה שאין מולאין שם רק מאכל שפל וקל אעפ"כ הקב"ה מלרפה לחשבון גדול למלות גדולות להיות חשבון גדול כמ"ש תרי"ג מלות אף שאין המלות שוין ועל זה אמר למען לדקו יגדיל תורה וגו' וק"ל: אני אמרתי אפדם וגו'. הני תרי קראי ואנכי אפדם גו' ואנכי יסרתי אתכם וגו' סמוכים הם בספר הושע ודרשו אותם על פי מ"ש יש לך אדם שחביב לו כספו ויש לך אדם שחביב לו ממונו ולזה בתר קרא אני אמרתי אפדם מהם בממעט נוהים לאכול רק בממונם בעה"ז כדי שיזכו לעה"ב והם דברו עלי כזבים כי חביב עליהם ממונם ביותר וכן בהפך אני אמרתי ליפרע מהם רק ביסורין בעה"ז כדי לזכותם בעה"ב והם יחשבו עלי רע שחביב להם גופם ביותר ודו"ק:

הרי"ף מ"ד ותעשה אדם כדגי הים. הוקשה לו שתלה עשיית בני אדם כדגים ומי נתלה בדגי הים שהם קטנים ונגבי אדם ראוי לתלות בבני אדם שהם עיקר הבריאה לז"א נדקדק אחר למה נמשלו בני אדם לדגים יתגלה שכך אמר ותעשה אדם אפ"ש שגדולת האדם ועשית אותו מעשה ידיך מ"מ הוא כדגי הים שכיון שפורשים מדברי תורה מיד מתים: ד"א מה דגים כיון שקרה כו'. קרא ה"ק ותעשה אדם אפ"ש שכל מעשה

ח סס משתבח להו ר' אבהו לצדוקי כדרב ספרא דאדם גדול הוא שבקו ליה מכסא דתליסר שני

עמוס ג יומא חד אשכחוהו אמרו ליה כתיב °רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקוד עליכם את כל עונותיכם מאן דאית ליה סיסיא ברחמיה מסיק ליה לא הוה כידיה רמו ליה סודרא בצואריה וקא מצערי ליה אתא ר' אבהו אשכחינהו אמר להו אמאי קא מצעריתו ליה אמרו ליה ולא אמרת לן דאדם גדול הוא ולא ידע למימר לן פירושא דהאי פסוקא אמר להו אימור דאמינא לכו בתנאי בקראי מי אמרי לכו אמרו ליה ומאי שנא אתון דידעיתו והוא לא ידע אמר להו אנן דשכיחין גבייכו רמינן אנפשין (וידעינן דמעיינינן בקראי) [ומעיינינן] אינהו לא מעייני בקראי אמרו ליה אימא לן את אמר להו אמשול לכם משל למהיד לאדם שנושה בשני בני אדם אחד אוהבו ואחד שונאו אוהבו נפרע ממנו מעט מעט שונאו נפרע ממנו בבת אחת:

ידעתי. אהבתי כמו ואדעך בשם: מאן דאית ליה סיסיא. זעם: ברחמיה מסיק ליה. מעלהו על אוהבו הכם זעפים מסתרמין והא איכן כפיקין. ל"א קושיא שמעקו רע את אוהבו מעלה עליו כדי שיוה: נפרע ממנו מעט מעט. כן ישראל נפרע מהן הקב"ה את כל עונותם בעולם הזה כדי שיזכו ליום הדין ועובדי כוכבים אינו נפרע מהם כלל כדי לטרדם מן העוה"ב ופקידה משמע מעט מעט כאדם הפוקד את חברו לפרקים:

מהרש"א מאן דאית ליה סיסיא וכו'. כנראה מפירש"י דמאן דאית ליה זעם בעלמא וכי ברחמיה מעלהו ויש להקשות דהא לא דמיא דהכא הזעם על אוהביו גופייהו בעבור עונותיהם ונראה לפרש דהוה קשיא להו למיכי מלת עליכם דה"ל למכתב ע"כ אפקוד לכם כל וגו' וקאמרי מאן דאית ליה זעם ברחמיה שמשא כנח וכי מסיק ליה להעלותו עליו דמשמע לגנות כדכתיב אפקוד עליכם וגו' דאדרבה מכסהו תמיד בשביל אהבתו שהיה תמיד אתו ועל זה השיב ר' אבהו דאיכו הוה כתיב אפקוד לכם הוה משמע שנפרע מהם אבל אפקוד עליכם לא משמע שנפרע מהם אלא שמעמיד חם עליהם שאינו נפרע מהם אלא מעט דהסורע פרועה ופרועה אין הפרעון ניכר כלל וכאילו לא היה נפרע כלל וק"ל:

ט סס בראשית יח דרש ר' אבא בר כהנא מ"ד °חלילה לך מעשות כדבר הזה להמית צדיק עם רשע אמר אברהם לפני הקב"ה רבש"ע חולין הוא לך מעשות כדבר הזה להמית צדיק

עיון יעקב

נמוסים רק ע' והפל בזכות לבות יזכות תשובה ע"פ במרומים וזה גורם לאריכות גלויותינו לפרוע מאהבה מעט מעט בעולם הזה: משתבח להו ר' אבהו. הפ"ג ראין לארכוס נשמתו של אדם שלא יצא לידי נמוסו מ"מ עשה כן לגלגלו ממכם: רמו ליה סודריה בצואריה. אאשר דחשבו ליה רידע ולא רצה להשיב להם כי השכל בלולתו אל אמן ולכך רמו לי' קודלא לצואריה ע"ד שאמר דוד כשמה שבוה סימן וכעי לאסוף לבבותא כל סיחם דבר זה ואיכו סופר ימנע בגרונו לבך כיו רולים לפסוק לו: חולין הוא לך מעשות כדבר הזה

יחזקאל כא צדיק עם רשע ולא והכתיב °והכרתי ממך צדיק ורשע בצדיק שאינו גמור אבל בצדיק גמור לא והכתיב
סס ט °ומִמקדשי תחלו ותני רב יוסף אל תקרי ממקדשי אלא ממקודשי אלו בני אדם שקיימו את התורה כולה (מראש ועד סוף) מאל"ף ועד תי"ו התם נמי כיון שהיה בידם למחות ולא מיחו הוו להו כצדיקים שאינן גמורים:

וממקדשי תחלו. גבי (ה') [ששה] משחיתים שבאו להשחית את ירושלים כתוב ביחזקאל:

מהרש"א מ"ד חלילה לך מי הילן וכו' והכתיב והכרתי ממך צדיק ורשע וגו'. איכא למידק בלאו האי פירושא דקאמר חולין הוא מגופיה דקרא חלילה גו' להמית צדיק עם רשע הוה מצי למפרך והכתיב והכרתי ממך צדיק ורשע ונראה לפרש דודאי ידע המקשה לפלוג כדאמר בעלמא דמשניתן רשות למשחית לחבל אינו מבחין בין צדיק לרשע והכא לפי פירוש עדיין לא ניתן רשות למשחית לחבל דהא כלומר לשם ובכותיו כמ"ש לא אוכל לעשות דבר וגו' שזהו שנשען של המלאכים שאמרו כי משחיתים אנחנו כפי' רש"י שם דהיינו שאמרו כי ניתן להם רשות לחבל אבל למאי דמפרש חולין הוא כו' כלומר שזהו מדת בשר ודם שלא ידע להבחין בין צדיק לרשע אבל כלפי שמיא ודאי חולין הוא לעשות כדבר הזה לא הוא ולא כיוצא בו דהיינו שלא ידע להבחין וא"כ אין לחלק בין ניתן רשות למשחית ובין לא ניתן ופריך והכתיב והכרתי ממך צדיק וגו' ומשני בצדיק שאינו גמור ודאי ניתן רשות למשחית לחבל דאין זה חולין כלפי שמיא ודו"ק. ודע בחומש פי' רש"י חולין הוא לך יאמרו כך הוא אומנותו מטף הכל צדיקים ורשעים כך עשה לדור המבול וכו' עכ"ל וכתב הרא"ם פי' העולם יאמרו זה לא שהאומנות כן הוא וכו' והלא בדור המבול לא שטף את נח ובניו וכו' וחלילה לך אדלעיל קאי חלילה לך מעשות זאת שלא תשא למקום בזכות הצדיקים וכו' וכדי לתקן מאמר להמית צדיק וכו' עכ"ל. ומתוך קושיא דהכא אין נראה כן לומר דחלילה אקרא אחריכא אדלעיל קאי אלא אהאי קרא דלהמית צדיק עם רשע קאי ולהא פריך והכתיב והכרתי ממך וגו' וה"ק חלילה אתה עושה בענין מעשה סדום עלמו להמית צדיק עם רשע שמתוך כך יאמרו כך עשית לדור המבול שהיו בכן צדיקים ולא הצלתם ומה שהקשה שהרי נצול נח ובניו לאו קושיא הוא דלא יחויב מהצלתו שהצדיקים נצולים מבין הרשעים ופסיקא ע"י התבולה ישמרם מהמשחית בלתי הש"י כמו שעשה נח התיבה אפשר להציל אף משניתן רשות למשחית לחבל דהא באמירת ומתם לא תצאו איש מפתח ביתו וגו' כלומר אף משניתן רשות למשחית לחבל ולא להבחין בין צדיק לרשע ודו"ק:

הגר"ף מ"ד חלילה לך מעשות כדבר הזה וכו'. ויש לדקדק מה הקשה לו שאמר מ"ד ועיין מה שהקשה ולא והא כתיב והכרתי ממך צדיק ורשע יש להקשות בפסוק שאמר חלילה לך להמית צדיק עם רשע והכתיב והכרתי ממך צדיק ורשע ומה עשה רבי אבא בר כהנא בדרשתו שנתחדש קושיא זו לדבריו. ועיין איך אומר אברהם חלילה לך להמית צדיק עם רשע שהרי הצדיקים שאינם גמורים יש להמיתם עם רשע וגם לצדיקים גמורים לפי שלא מיחו. ונלע"ד ויתבאר עם מחז"ל במ"ר חלילה לך א"ר יודן

חולין הוא לך א"ר אחא חלילה חלילה ב"פ חילול שמים יש בדבר א"ר אבא מעשות דבר אין כתיב כאן אלא מעשות כדבר הזה לא היא ולא דכוותה ולא דפחיתא מינה א"ר לוי ב' בני אדם אמרו דבר אחד אברהם ואיוב אברהם אמר חלילה לך מעשות כדבר הזה להמית צדיק עם רשע איוב אמר אחת היא על כן אמרתי תם ורשע הוא מכלה אברהם נטל עליה שכר איוב נענש עליה אברהם אמרה בישוב איוב אמרה כף תם ורשע הוא מכלה ויש לבאר ע"פ ר' יודן חולין הוא לך ועיין על רבי אחא הרי נפרש חסד שיאמר חלילה היה מספיק לדרשו חילול שמים. ויש מי שפירש שלפיות ב"פ חלילה משמע דבר קבה וחילול ה' וכל זה אינו שוה לי ועיין מ"ש מעשות דבר אין כתיב כאן דמשמע דלא קשיא ליה אלא כי דכדבר שהרי אם גם כתיב מעשות דבר יש לדרוש דרשה דלא הוא ולא דכוותיה כיון שהוא מיותר דמספיק היל"ל חלילה לך להמית צדיק והאריך לומר מעשות דבר הזה הוא לרבות לא הוא ולא דכוותיה ועיין מנ"ל לרבות נ"כ דפחיתא מינה. ולכאורה יש לנו לתרץ קושיא הקודמת עם קושיא זו האחרונה דאי כתיב מעשות דבר היינו מרבים מלתא דכוותה מכח יתור המקרא ועכשיו שאמר כדבר הוא לרבות נ"כ דפחיתא מינה ומ"מ מדיין קשה דתפסת מועט תפסת לאמר כדבר לרבות מלתא דכוותה כנגד וכן נבאר היכן מלינו שנטל שכר אברהם על דיבור זה. ונבאר מ"ש אברהם אמרה בישוב מאי הישוב הזה. ונלע"ד דרבי יודן סבר כאותה שדרשו במדרש תנחומא חלילה לך מעשות אלא כתיב כד"א אפה אנה וחללה חולין הוא לך כך עשית לדור המבול ולדור הפלגה אתמהא שדרש יתור מעשות כדבר הזה בדור המבול כלומר מה שעשית בדור המבול והפלגה ועכשיו חוזר אתה להמית צדיק עם רשע והרי סבר רבי יודן וגם בגמרא דדרש רבי אבא חולין הוא לך דרש יתורא דקרא הכי חולין הוא לך מה שעשית לשעבר כדבר הזה בדור המבול ועכשיו באת להוסיף להמית צדיק עם רשע אמנם ר' אחא הוקשה לו לדרשה זו כיון שאמר חלילה לך חולין הוא לך וכי השופט כל הארץ לא יעשה משפט ישר להציל צדיק בצדקתו ולחייב רשע ברשעתו וכיון שעל מלוקה זו אמר אברהם חולין הוא לך כ"ש על האמורים שהוא להמית צדיק עם רשע ולמה אמר חלילה ב"פ לכך דרש רבי אחא חלילה חילול שמים יש בדבר שיאמרו שעבר על השבועה והביא מבול של אש ועל האמת לא נשבע הקב"ה אלא לא יהיו עוד המים למבול ומפני חילול ה' יש לך לוותר ולהכנס לפנים משורת הדין כפי זה אין בדברי אברהם הטחת דברים כלפי מעלה לומר חולין הוא לך מה שאתה עושה ומ"ש השופט כל הארץ אינו בתמיה כמטיח דברים אלא לפי שמי שהוא עולם לקיים שופט כל הארץ ראוי לו שלא יעשה משפט גמור ויותר מעט מהאמור כדאיתא ר' לוי אמר השופט כל הארץ וגו' אם עולם אתה מבקש אין דין ואם דין אתה מבקש כו' וגם מתגלה מה שהקשו בגמרא ולא הא כתיב והכרתי ממך צדיק ורשע בשלמא לרבי אחא דדרש חלילה משום חילול ה' ניחא שאע"פ שהקב"ה מכרית צדיק ורשע מ"מ יש כאן חילול ה' למעשות כדבר הזה להחריב ה' כרכים כאחד שנראה כמו הערמה להביא מבול של אש אבל לדברי רבי אבא דדרש חולין הוא לך והכתיב והכרתי ממך צדיק ורשע וכו' כיון שהיה בידם למחות וכו' וכפי זה מה שהתפלל אברהם היה על הצדיקים שאין בידם למחות איך ימותו עם הרשעים ואמר חולין הוא לך כמו שעשית בדור המבול והפלגה. והנה מ"ש ר' אבא כאן מעשות דבר אין כתיב כאן אז"ל למעטים דקאמר הכא חלילה לך חולין הוא לך ובא להכריע בדבריו ולדחות דרשית ר' אחא שדרש חלילה חילול שמים לפי שכתוב מעשות כדבר הזה. ולסברת ר' אחא יש בכלל מ"מ חילול שמים מעשות כדבר הזה לרבות דכותה שהוא מבול של אש דהיינו לא היא דהיינו מבול של מים ולא דכוותה דהיינו מבול של אש אם כן יקשה דהיל"ל מעשות דבר כזה ולא אמר כדבר אלא לרמוז ב' דברים לא היא ולא דכוותה ולא דפחיתא מינה אבל לסברת רבי אחא אין שום מני דברים דהיינו היא דכותה מבול של מים ומבול של אש לכן דרש ר' אבא חולין הוא מה שעשית הגזרה של דור המבול ודכוותה שהיא גזרת דור הפלגה שהיתה גזרה כוללת בכל העולם ועכשיו לספוק ה' ערים אלו היא דפחיתא מינה כיון שאינה גזרה כוללת על כל העולם ולכן אמר כדבר הזה שכוללת כדבר כרוח מה שעשה לדור המבול ולדור הפלגה ומ"ש הוא הוא לספיקת ערים הללו והביא א"ר לוי ב' בני אדם אמרו דבר א' בא להחזיק סברת ר' אחא שגם הוא סובר כמותו מ"מ חלילה אינו מטיח דברים רק הוא משמת חילול

עיון יעקב

סוס כהמית צדיק עם רשע. אפשר דהכוונה לכך לחולין שנדמה עם תורתו שבחרין אותה עמה לבני האדם אין יכול לבור אותה חולין ואיזה מרומה עמלה לכן כיון שניתן רשות למשחית אינו מבחין בין טוב לרע מה"ט אלא לך הוא חולין לעשות כן כי בידך לברר האוכל מתוך הפסולת וכרש"י אם כן יאמרו עשית בדור המבול אחמ"י ושם דנילול כמו מבום דמגלה כן ועיין במפרשים: ולא הכתיב והכרתי ממך צדיק ורשע. נלע"ד על הפסוק י"ל דזה היה רק תפלת אברהם שימנע לעשות כן בלומר חי ושם דכתיב השופט כל

שלול שמים. ולדברי רבי אבא שאמר חולין הוא לך לומר השופט כל הארץ לא יעשה משפט בתמיה א״כ יותר אמור היה מ״ש אברהם ממ״ש איוב כי אברהם שניים דברים לומר חולין הוא לך ואיוב לא אמר חולין הוא לך כי אם אמר תם ורשע הוא מכלה ומצאנו שלא אמרו שניהם דבר אחד. אבל לסברת ר׳ אבא ורבי לוי שחלילה הוא לומר יש חילול שמים כדבר ולא שניים דברים א״כ כי גבי אדם אמרו דבר אחד אלא שאמרם אברהם בישוב וסיים מ״ש השופט כל הארץ לא היה בתמיה כ״א בניחותא וישוב אמר דרך עצה טובה כיון שהוא קונו של עולם ואיוב אמר תם ורשע הוא מכלה כמתרעם ולכך אברהם קבל שכר דהיינו מ״ש לו הקב״ה אהבת צדק אהבת לצדק את בריותי ותשנא מלחייבן על כן משחך אלהיך שמן ששון מחבריך שמי׳ חודוה מנח מן אברהם לא דיבר עם כולם אלא עם אברהם ויאמר ה׳ אל אברם לך לך וגו׳:

י שם תהלים ז נחום א ברכות פ״ז | **רב** פפי רמי כתיב °ואל זועם בכל יום וכתיב °לפני זעמו מי יעמוד לא קשיא כאן ביחיד כאן בצבור ת״ר ואל זועם בכל יום וכמה זעמו רגע וכו׳:

אל זועם בכל יום. ואפילו הכי קיימין וכתיב מי יעמוד: ביחיד. מי יעמוד: בציבור. לא מ״ג דבכל יום זועם מתקיימין:

מהרש״א *דעת בהמתו לא הוה ידע וכו׳. כדמסיק שהיא כלתהו ברבריה ולא בעי למימר בפשיטות דעת בהמתו לא הוי ידע שהיא ראתה מלאך והוא לא ראה כמ״ש אמלאי לא ידעתי וגו׳ וכפרש״י בחומש שאפשר שזה הוא לטובת האדם שאינו רואה כמו הבהמה והכי אמרינן בעלמא וק״ל: *רכיבת המ״א איל וכו׳. גם שמלכים בחשובים וגדולים שרכבו על חמורים כמו אברהם ובכמה מקומות בתלמוד אלא מ״ש לא רכבת אסוסיא למהר דרכך ואליכתך למלא רצון בלק למהר לבא שם והשיב ברעיתא שדלי כי לא היה מוכן לי אתמול שלא היה דעתי לילך עמכם עד היום בבקר שהותר לי בלילה לילך עמכם כמפורש בקרא אבל אתמול היה מוכן בביתי לטעינה לצרכי בית והשיב לו דאינו כך אלא אני מוכן לך לרכיבה מעודך ועד היום הזה ומטעם דמסיק משום אישות דלילא: *במה צדקות עשה וכו׳. לפי שהוא אמר ויודע דעת עליון שעת זעמו קאמר דאין יודע אבל הוא דעת צדקת ה׳ ולא עת כעסו וק״ל: *כי רגע באפו וכו׳. כי אפו וכעסו אינו רק רגע ובזאת הרגע גופה אם רוצה הקב״ה לא הועיל קללה בו דק חיים לישראל כמ״ש שלא כעסתי עליכם וכו׳ ומשמע ליה רגע כמימריה מדלא כתיב כמו רגע וכן בחידך קרא מדכתיב חבי כמעט רגע ולא כתיב חבי מעט כרגע וק״ל: *וכמה רגע וכו׳. כבר מפורש שיעור רגע כמה שהיא אחד מתק״ך רבוא וכו׳ אלא דה״ק וכמה יוכל לדבר בתוך רגע ולקלל וקאמר רגע כמימריה דהיינו שהיה יכול לדבר כלים והקב״ה הפכן למלך כמ״ש התוס׳ וע״ז כאומר ויהפך ה׳ אלהיך לך את הקללה לברכה ועוד יש לדקדק בהך עובדא דריב״ל מה היה יכול לומר ולקללו דמלת כלהו עפי מרגע כמימריה בין באותיותיו בין בנקודותיו ונראה די״ל דהוה מלי למימר ימות וע״ק היאך היה רוצה לכוין אותה שעה והאמרינן דאין כל בריה יכולה לכוין חוץ מבלעם ועוד היכי רוצה לכוין שעת זעם על הצדוקי דהוה יחיד והאיכא זעמו דבכל יום מקמינן לה בציבורא אבל איחיד אינו זועם הקב״ה בכל יום דלפני זעמו מי יעמוד וי״ל דה״ק אליבורא זועם בכל יום ואפילו הכי קיימין וכיון דאינו יוצא לפועל קאמר דלא הוי אלא כרגע אבל איחיד לאו בכל יום רתח אלא פעם אחת בשנה זמן קלו ומיהו בכל יום איכא עידן דרתח איחיד אההיא דבא זמן קלו שלא יוכל לעמוד והגזירה שיגזרה אפשר הוי עפי מרגע כמימריה כיון דיוצא ההוא רתחא לפועל. וריב״ל דלא לכוין ההוא עידנא שיהא גם ההוא מיכא בתוך היום בההוא רתחא דליחיד ויבא זמן קלו אז דלכן יראו יעבה ותגזר אומר ויקם לך וגו׳. ושוב אמר ענוש לצדיק וגו׳ שיענש הרשעים טרם יבא זמן קלם לא טוב לפני האלהים כדאמרינן בעלמא מאריך לרשעים בעה״ז כדי לטרדם לעה״ב וק״ל:

יא שם ע״ב | **אמר** רב יוסף לא ליצלי איניש צלותא דמוספי בתלת שעי קמייתא דיומא ביומא קמא דריש שתא ביחיד (מ״ט זמנין דמפקיד עליה) [דילמא כיון דמפקיד] דינא דלמא מעיינה בעובדיה ומדחי אי הכי דצבור נמי דצבור נפישי זכותייהו אי הכי דיחיד דצפרא נמי כיון דאיכא צבור דקא מצלו לא מדחו והא אמרת שלש ראשונות יושב הקב״ה ועוסק בתורה איפוך אבע״א לעולם לא תיפוך ותורה דכתיב בה אמת דכתיב °אמת קנה ואל תמכור אין הקב״ה עושה לפנים משורת הדין ודין דלא כתיב ביה אמת עושה הקב״ה לפנים משורת הדין: משלי כג

בתלת שעי קמייתא. שעת הדין: **דצפרא נמי.** בתפלת יוצר: **צבורא מצלו.** שחרית בכל המקומות ותפלת מוסף אומרת כל היום והיא שיטת שחרית ולאחריה יש שמתפללין אותה (ביחיד) [בבוקר ויש מאחרין]: **והאמרת ראשונות יושב ועוסק בתורה.** שכיון דן וסבא אמרת בקמייתא הן: **אמת קנה.** הלא סוללות על ת״ת: **ואל תמכור.** בחנם ללמד אחרים: **דין לא כתיב ביה אמת.** והאי דכתיב משפטי ה׳ אמת במשפטים הכתובים בתורה וליום לישראל קא. שמתני דלעיל מיניה כתיב פקודי ה׳ ישרים. מוספי כל השנה הן שבת וקפור ומעשה אבל מוסף ר״ה השנה מאריך שהוא מתפלל מלכיות זכרונות ושופרות ומפקיד דינא טפי ואל יפטור אדם עצמו מן הצבור:

מהרש״א לא ליצלי איניש מוספי בתלת שעי קמייתא ביומא קמא דריש שתא כו׳. ומסיק איפוך דאז בתלת קמייתא הקב״ה יושב ודן ועל דרך זה נראה לפרש מ״ש בירושלמי שמעה ה׳ צדק זו קריאת שמע הקשיבה רנתי זו ריצון תורה האזינה תפלתי זו תפלה בלא שפתי מרמה זו מוסף מה כתיב בתריה מלפניך משפטי יצא דה״פ ע״פ מ״ש לגבי תפילין ולילית שאם אינן עליו בשעת ק״ש הרי זה מעיד עדות שקר בעצמו ה״נ הכא בשחרית שאומר יום תרועה ואינו תוקע בה הוא בשפתי מרמה אבל מוסף שתוקעין בה הוא בלא שפתי מרמה ואמר מה טעם שהתקיעה במוסף ולא בשחרית ואמר מלפניך משפטי יצא בתקיעות וברכות כדאמרינן אמרו לפני מלכיות שתמליכוני עליכם זכרונות

עיון יעקב

הארץ לא יעשה משפט קאי לשולם שלא ובסיפיה בתמיה: **באן** ביחיד כאן בציבור. פירש״י בצבור פעי״ג דבכל יום זועם מתקיימין ולאמר לפ״ז לחבר עם הפסוק הקודם [illegible] [illegible] [illegible] וכמה זעמו רגע. פי׳ בערך רגע דף ז׳ שם: ביחיד.

זכרונות כדי שיעלה זכרוניכם לטובה ובמה בשופר בלה במוסף לף תפלת היחיד מקובלת שתהא משפטי ילא לזכות שתחזיכם מפרים משל״כ בבחירת בג׳ קמייתא דמפקיד דיכא דילמא מעייני בעובדים דיחיד ודחפי ליה וק״ל: ותורה דכתיב ביה אמת וכו׳ אין הקב״ה עושה לפנים משורת הדין כו׳. ונראה דהיינו טעמא דאמרינן בפ״ק דסנהדרין משתמע דברי בעלי דינן ואתה יודע להיכן הדין נוטה אי אתה רשאי לעשות לפנים משורת הדין כיון דיודע היכן הדין אדם נוטה שהוא אמת הדין אי אתה רשאי לעשות לפנים משורת הדין:

הגדה דלמא מעייני בעובדיה. אע״ג שאינו דן באותן שעות מ״מ מתוך שהוא מתפלל מזכרתו הקב״ה מעייני בעובדיה. הרי״ף:

יב **אמר** ריב״ל מ״ד °אשר אנכי מצוך היום לעשותם היום לעשותם ולא למחר לעשותם היום לעשותם ולא היום ליטול שכרן. ואריב״ל כל המצות שישראל עושים בעוה״ז הן באות ומעידות עליהם לעוה״ב שנאמ׳ °יתנו עדיהם ויצדקו ישמעו ויאמרו אמת יתנו עדיהם ויצדקו אלו ישראל ישמעו ויאמרו אמת אלו אוה״ע. ואריב״ל כל מצות שישראל עושין בעוה״ז באות וטורפות על פניהם של עכו״ם לעוה״ב שנאמ׳ °ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים וגו׳ נגד העמים לא נאמר אלא לעיני העמים מלמד שהן באות וטורפות על פניהם לעולם הבא:

[ולא למחר לעשותם. דאין מלות לעתיד]:

מהרש״א אלא לעיני העמים מלמד שבאות וטורפות לעכו״ם וכו׳. הענין כמו שכתבתי בר״פ כי בעשיית המלות נבראו מושכל רוחני והם באות וטורפות לעכו״ם וא״ש כי היא המלות היא חכמתכם שעמנה נברא מושכל מלאך רוחני לטרוף העכו״ם על פניהם וק״ל:

הרי״ף היום לעשותם כו׳. כתב בעל העורים דסמיך ליה והיה עקב וה״ק היום לעשותם והיה השכר בעקב דהיינו בעוה״ב ועוד דמה היום לעשות אבל שכר אם שהוא יעקב אים אם הוא לעתיד והיה עקב ומתחלקת תיבת לעשותם כמו תיבות לעשיו היום: כל מלות שישראל עושים מעידות עליהם לעוה״ב. המשמע שעדות זו שיגלביך מפני שהוא״ע מיחט עדיהם ויצדקו באמת ובעוטר הוא מה שנתן להם הקב״ה שכרן. גם שיחמה למה הולרכו ג״כ לבא המלות ולטרוף על פניהם כשכבר הודו ואמרו אמת ושמא ממלגר שלא זכו למתן שכר יש להם ג״כ צלול לסיות המלות טורפות אותם על שלא שמקו גם:

יג **ואמר** ריב״ל לא עשו ישראל את העגל אלא כדי ליתן פתחון פה לבעלי תשובה שנאמ׳ °מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי כל הימים והיינו דא״ר יוחנן משום רשב״י לא היה דוד ראוי לאותו מעשה ולא ישראל ראוין לאותו מעשה לא היה דוד ראוי לאותו מעשה דכתיב °ולבי חלל בקרבי ולא ישראל ראוין לאותו מעשה דכתיב מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי כל הימים ולא עשו אלא °לומר לך שאם חטא יחיד אומרים לו כלך אצל יחיד שעשה תשובה אף אתה עשה תשובה אם חטאו צבור אומרים להו לכו אצל צבור שעשו תשובה אף אתם עשו תשובה וצריכא דאי אשמעינן יחיד משום דלא מפרסם חטאיה אבל צבור דמפרסם חטאיה אימא לא צריכא ואי אשמועי׳ צבור משום דנפישי ברחמי אבל יחיד [דלא אלימא זכותיה] אימא לא צריכא. והיינו דא״ר שמואל בר נחמני א״ר יונתן מ״ד °נאם דוד בן ישי ונאום הגבר הוקם על שהקים עולה של תשובה:

לא עשו ישראל את העגל. כלומר גבורים וחסידים היו ולא היה ראוי להתגבר יצרם עליהם אלא גזרת המלך היה לשלטו בם יצה״ר כדי ליתן פתחון פה לבעלי תשובה שאם יאמר החוטא לא אשוב שלא יקבלוני אומר לו לא ולמד ממעשה העגל שכפרו בעיקר ונתקבלו בתשובה: מי יתן והיה לבבם זה להם כל הימים. בסיני כלומר אלמא גבורים ואמילו לגב בידיהם היו: לאותו מעשה. דבת שבע: לבי חלל. יצה״ר חלל בקרבי ואין לו כח לשלוט בקרבי: לומר לך. גזרת המלך היתה ליתן פתחון פה לשבים: דמפרסם חטאיה. ואיכא חלול השם אימא לא ליתקבלו:

[תוספות ולריכא. פי׳ לכתוב שניהם וקבלת תשובתם]:

מהרש״א לא היו ישראל ראוים לאותו מעשה כו׳. עיין בתוספות ול״נ לפרש דה״ק דהיו ישראל ראוים שהקב״ה יצילם מחטא גדול כזה דאע״ג דהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים מ״מ בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו ועוד אמרינן בסוטה דהמורה מללת מן החטא וכן בדוד ומטעם זה היה ראוי להיות ניצול מחטא ולזה מייתי מקרא והיה לבבם זה כל הימים וגו׳ שהוא רלונם ולבבם ליראה את ה׳ וכן בדוד לבי חלל בקרבי לעשות רלון אבי שבשמים היו ראוים להצילם מן חטא גדול כזה אלא למה עשו ולא נצלו מגביית החטא לומר לך וכו׳ וק״ל: שהקים עולה של תשובה וכו׳. יש לפרש דנקט עולה של תשובה ע״ש כי העולה באה על המחשבה וכנה דוד לא חטא במעשה בת שבע כדאמרינן פרק במה בהמה דגט כריתות היה כותב לאשתו והוה גט למפרע אבל לפי העולה על המחשבה חטא מיהא וכעכם עליו דאי הוה בא אוריה ולא גירש הוה א״א במזלה והדי״ק:

הרי״ף וצריכא וכו׳. עיין בתוס׳ ובלמ״ד אמי דעיקר גם של הרב ז״ל דאם הוא כשמפרש תמורה למה הולרכו לשתי הגזרות וגם היחיד וכו׳ להודיע לרבים דסילי״ל ואם כל העדה יחטאו אני מקבל בתשובה וכן אם כאם אחד יחטא ולא להסכים ולהמשיך חטא גדול כדי להודיע לרבים דרכי התשובה לזה אמרו התוספות וצריכא לכתוב שניהם כלומר הצריכותא היה מה שכתב חטא העגל וחטא היחיד וקבלת תשובתם שאם מה שמשמעו לא סיים

עיין יעקב

פי הלכתא מחכמים דלוחת סוף פ״ד דברכות של הומקן בין צחבר ע״ד בין מלא כחבר יחמרי: היום לעשותם ולא היום ליטול שכרן. ולא קמבר השום לא פלין שנולם מכיר כיון שלא נגמר מלאכתו כל היום בעולם הזה עד לאחר ועבירות אינם משתלמים אלא בסוף וע״ל דהא מתרן רשב״ל נוטים שמשלם שלמן גבדה אמן מלאך ומעידות לעוה״ב שמעו ישראל שמלום לכן אינו מוכיר לעולם סכין עד שהעיד לפניו שמעו מלאכתן בשקן ולקו על גב דהכל נגלי לפניו אמים לייך לעדות ובלישא במירם על המסוק דיוד ה׳ בלעות לא סמגדול והא מנגבת מכל עלה מלאך זה פורח נ״ב רשב״ל כוה דקלמר בבאים ועורפות על פניהם לעולם הבא: לא עשו ישראל את העגל אלא כדי ליתן פתחון פה לבעלי תשובה. פרש״י לא היה ראוי להתגבר יצרם עליהם אלא גזירת המלך היו כדי ליתן פתחון פה לגבעל תשובה כ״ל הכוונה ע״ד שכתבתי בנדרים דף ל״ח כמנה פרלים מלך הקב״ה תכיה מקלה ועבירה גדולה בסיה על הבייק אם לא שמכשל תחלה בעבירה קטנה מז׳ עבירה גורדם עבירה ואלו שהיו לדיקים ונכשלו בעבירה כמו שמעשו גדול כ״כ במעשה אמת היינו להורות תשובה: שהוקם עולה של תשובה. עיין במהרש״א וע״ל מקיבל עליו עול אמת על תשובה אמרי קבל עליו ישרין נגעים ששה מרשים מרשה

[illegible]

מלפפתו. מעטפתו לשון מלבוש כמו מלפפין את התינוק בשנם:

מהרש"א מקדמתו והולכת לפניו וכו'. כבר פקדמנו בזה כי לפי שמעשה נברא לו מלאך רוחני אם סניגור ואם קטיגור ושיכה לשון במצוה מקדמתו והולכת לפניו ובעבירה מלפפתו ומוליכתו ע"ד משל כי למוליכין למקום שמחה ועונש א"ל שמוליכו לאחות בידו דודאי ילך אחר שמוליכו ולא ישמט ממנו כן הוא במצוה אבל ההולך לגרדום צריך המוליכו ללפפו ולאחוז שלא ישמט מלילך אחריו כן הוא בעבירה ור"א הוסיף לומר בעבירה קשורה בו ככלב כמו שהכלב נקשר לגופו מהשמים כן הגוף נכרית ערלתו מבמקר ליה להיות עמה בעה"ב דאברהם אינו מכניסו לגיהנם כדאמרינן במדרשות וק"ל:

[illegible]

טו תהלים פב
אמר ר"ל באו ונחזיק טובה לאבותינו שאלמלא לא חטאו אנו לא באנו לעולם שנא' אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כולכם חבלתם מעשיכם אכן כאדם תמותון למימרא דאם לא חטאו לא הוו מולידי והכתיב ואתם פרו ורבו עד סיני בסיני נמי הא כתיב לך אמור להם שובו לכם לאהליכם לשמחת עונה והכתיב למען ייטב להם ולבניהם לעולם לאותם העומדים על הר סיני והא"ר מ"ד זה ספר תולדות אדם וכי ספר היה לו לאדם הראשון אלא מלמד שהראה הקב"ה לאדה"ר דור דור ודורשיו דור דור וחכמיו דור דור ופרנסיו כיון שהגיע לדורו של רבי עקיבא שמח בתורתו ונתעצב במיתתו אמר ולי מה יקרו רעיך אל מה עצמו ראשיהם וא"ר (אסי) [יוסי] אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף שנא' כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי לא תימא אנו לא באנו לעולם אלא אימא כמי שלא באנו לעולם למימרא דאי לא חטאו לא הוו מייתי והא כתיבי פרשת יבמות ופרשת נחלות על תנאי ומי כתיב קרא על תנאי אין כדאמר ר"ל מ"ד ויהי ערב ויהי בקר יום הששי מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר אם ישראל מקבלין את התורה מוטב ואם לאו הריני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו:

לאבותינו

[illegible]

יד אר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל העושה מצוה אחת בעוה"ז מקדמתו והולכת לפניו לעוה"ב שנא' והלך לפניך צדקך וכל העובר עבירה אחת בעוה"ז מלפפתו (והולכת לפניו) [ומוליכתו] ליום הדין שנאמר ילפתו ארחות דרכם יעלו בתהו ויאבדו רבי אלעזר אומר קשורה בו ככלב שנא' ולא שמע אליה לשכב אצלה להיות עמה לשכב אצלה בעוה"ז להיות עמה לעולם הבא:

עין יעקב

[illegible]

לאבותינו. מעשו המגל: **לא באנו לעולם.** שהיו כמלאכי השרת ולא יולידו בנים: **לאותם.** בנים שהיו כבר נשמה מעידתן בקיני: **לשמחת עונה.** מעד עתה אמר להם אל תבשו אל אשה: **עד שיכלו וכו'.** אומר יש ושו גוף ותהלאשית טולדו כל הנשמות שעתידין לילד וכיוצא להם: **כי לא לעולם אריב.** לאחר זמן הגאולה: **ולא לנצח אקצוף.** מגלאו: כי רוח, אשר לפני ונשמות שבגוף הוא יעטוף הוא מאחר כמו המשמופים ללבן ונשמות אני עשיתי: **במי שלא באנו לעולם.** לפי שאן היו חיים לעולם וכל זמן שהם קיימים אין אנו חשובים כלום:

תוספות שאלמלא לא חטאו לא באנו לעולם. ואמ"ת דאמרינן נפיק דעירובין נוחו תהלו נוח לו לאדם שלא נברא הייתו נמאלת לידתו שאין יודע מה יהא בסופו אבל כשהוא לדיק אשריו ואשרי הדור שהוא בתוכו ועוד דלמסקנא דכמי שלא באנו לעולם אתי שפיר: אין בן דוד בא עד שיכלו נשמות שבגוף. ואית תימה יכלו עיי עבורים שיהו מולידים ואומר הר"י אלמנן דנשמות של ישראל ושל עבדים אינם בגוף אחד. והא דאמרינן עתידה אשה שתלד בכל יום ליטות התמיה שאת ייל גוף הדם ונשמות חלשות יהיו: כי רוח מלפני יעטוף. תמיה נקרא רוח כדכתיב רוח אפינו משיח הי' ושפי פירושו דקרא האמים מלפני יאמר כמו העטופים ללבן עיי הנשמות אשר עשיתי:

מהרש"א שנאמר אני אמרתי וגו'. דרשוהו במעשה עגל אבל הכי קרא איתו שייך בזה המזמור שמדבר כולו בדיינים רשעים אלא במזמור דלעיל מיניה שמדבר בהכי שמע עמי ואעידה בך לא יהיה בך אל זר וגו' ולא שמע עמי לקולי גו' ולואי דבעי למימר הפתח לא באו לעולם היינו אלהים ובני עליון מזם כמלאכים כפרש"י בספר תהלים ולואי דמהיק כמי שלא באנו שי' לא הוה ודומה להו למלאכים אלא למבין שלא היו מתים כאדם הראשון ודו"ק: **שהראה הקב"ה לאדם כו'.** ירא"ה כל המבין בדרש מזה המזמור שהתחיל גלמי ראו עיניך גו' ואומרו נבי"ל עד באדם הראשון מוטל גולם כי הראהו דור ודור ודורשיו כו' ח"ש ועל ספרך כולם יכתבו ימים יוצרו ולא אחד בהם גו' ר"ל כל שולת ביתים העתידים לא יחסר אחד מהם שלא הראהו והי"ה נכתב כ"א על ספר כדאמרינן פרק השוכלים לדידי חזי לי ספרא דאדם הראשון וכתיב ביה שהולל כו' רבי ורבי נתן סוף מסכת כו' ע"ש. ואומר ולי מה יקרו רעיך אל מה עצמו ראשיהם. שהיה הבמח בתורתם של ראשי ומנהיגי כל דור אספרם מחול ואומר אם תקטול אלקי הקטול הרשע ולא הלדיק היינו שנתעלב במיתתו ועיין פי' מאמר זה בפרק הספינה ובפרק אד"מ והד"ק: **והא כתיב פרשת יבמות ופרשת נחלות.** דאינו דומה שנכתבו פרשיות אלו לאחר שחטאו דא"כ התורה חסירה ניתנה דהא כל תרי"ג מצות מסיני נתנו וק"ל:

מתיבי °מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי וגו' לבטל מהם מלאך המות אי אפשר שכבר נגזרה גזירה (לבטל מהם מיתה אי אפשר שכבר נקנסה) הא לא קבלו ישראל את התורה אלא כדי שלא תהא אומה ולשון שולטת בהם שנאמר °למען ייטב להם ולבניהם לעולם הוא דאמר כי דאי תנא דתניא ר' יוסי

אומר לא קבלו ישראל את התורה אלא כדי שלא יהא מלאך המות (ואומה ולשון) שולטת בהם שנא' °אני אמרתי אלהים אתם וחבלתם מעשיכם אכן כאדם תמותון ובאחד השרים תפולו ור' יוסי נמי הא כתיב למען ייטב להם ולבניהם לעולם טובה הוא דהויא לעולם הא מיתה איכא אמר לך כיון דליכא מיתה אין לך טובה גדולה מזו ות"ק הא כתיב אכן כאדם תמותון מאי מיתה עניות דאמר מר ארבעה חשובים כמת. עני. ומצורע. וסומא. ומי שאין לו בנים. עני דכתיב °כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך ומאן נינהו דתן ואבירם והא חיי הוו אלא כיון שירדו מנכסיהן עשאן הכתוב כמתים. מצורע דכתיב °אל נא תהי כמת. סומא דכתיב °במחשכים הושיבני כמתי עולם. מי שאין לו בנים. דכתיב °הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי:

הא לא קבלו ישראל את התורה, פי' שומע מכאן שלא לקבל שכר הזוס בעוה"ז אלא שלא שהא אומה ולשון שולטת בהן הו סיא נותם שכתובה כאן למען ייטב להם: **הא דאמר.** ר"ל: **עניות.** מתפחתאי שלמו בהם עלבית המכלים את מוונם כל לאכול: **דתן ואבירם.** דאמר מר כל מקום שנאמר נלים אינו אלא דתן ואבירם והכא במבקשי נפשו [כתיב נלים] היינו אותם עברים (נלים) שהלשים עליו:

מהרש"א מאי מיתה עניות כו'. מבוקע ליה זו המיתה עניות ולא כל אידך דחשיב ליה נמי כמיתה דהכי משמע קרא אכן כאדם הראשון בחטא ונגזר עליו מדת עניות כדכתיב ארורה האדמה וגו' ואכלת עשב השדה בזעת אפיך וגו' כן אתם תבלתם ומעשיכם נגזר עליכם עניות ביהיה לאכול הפך שאל למען ייטב וגו': **וד' חשובים כמתים.** מפורש במסכת נדרים וע"ש בתוס' כאן וק"ל:

הרי"ק הא לא קבלו ישראל התורה וכו'. ותימה מאי דוחקיה דהאי תנא דלא אוקמיה לקרא דלמען ייטב להם ולבניהם בנוסול [illegible] לך טובה גדולה מזו כדאמר יוסי בסמוך ונראה דכיון שקודם מיתה מלאייה והקנ"ה אמר מי יתן והיה לבבם זה כל הימים הקב"ה שכמו שהיו עכשיו נוחים כך יהיו לעולם ומ"מ [illegible] הוא כמו שהיו עכשיו במדבר גלי עי: ותי"ש כך יהיו מאת לעולם וע"ל דדייק קרא דלמען ייטב להם ולבניהם [illegible] לומר לבניהם שאין שנלא המות מהם ג"כ בניהם [illegible] חה שהקשה לר' יוסי דכיון דכתיב למען ייטב להם אם [illegible] מה לרך עוד לומר ולבניהם אלא דהאי שמדבר על [illegible] האומות שגם לבניהם לא ישלטו האומות ור' יוסי [illegible] ודיק למען ייטב להם בהיותם עם בניהם שיהיו להם [illegible] יסד: אלא שירדו מנכסיהם. עיין בתוס' וים לדקדק [illegible] דלא היו להם בנים מבים דהא כתיב ודתן ואבירם [illegible] אהליהם. ובניהם ונשיהם וי"ל דיעתא כשאמר הקב"ה [illegible] האנשים המבקשים הוא שלא היו להם בנים ואפ"ה [illegible] נמחלקותו של קרח גם לריך לתת לו לנ"ע התוס' כאן [illegible] מילי וכו' ונראה דהוקשה להם שהרי אע"פ שאין להם [illegible] מ"מ יש להם שאח יחיו להלביש נפיהם לזה שפסטיה דקרא אמר ממר על פרעה מלך מלרים שמת ממש וכיון שמת פרעה אין חשש עוד ממש. וגם דתן ואבירם ירדו מנכסיהם הרי הם חשובים כמתים:

תי"ד

עין יעקב

[illegible] יוסי אומר לא קבלו ישראל את התורה אלא כדי שלא יהא מלאך המות ואומה ולשון שולטים בהן. [illegible] כחדושיו [illegible] מה מיתה עניות. לפי שהיה מדה קשה מן הכל [illegible] כל זה [illegible] עניות לישראל [illegible] ארבע חשובים

ת"ר מי יתן והיה לבבם זה להם אמר משה לישראל כפויי טובה בני כפויי טובה בשעה שאמר הקב"ה לישראל מי יתן והיה לבבם זה להם היה לכם לומר תן לנו אתה כפויי טובה הם דכתי' ונפשנו קצה בלחם הקלוקל. בני כפויי טובה דכתיב האשה אשר נתתי עמדי וגו' אף משה רבינו לא רמזה להם לישראל אלא לאחר ארבעים שנה שנא' ואולך אתכם ארבעים שנה במדבר וגו' [וכתיב] ולא נתן ה' לכם לב לדעת אמר (רבא) [רבה] ש"מ לא קאים איניש אדעתיה דרביה עד ארבעין שנין:

כפויי טובה. אינם מכירים הטובה להחזיקה לבעלים: בלחם הקלוקל. קל הוא המן ומפני שהיה נבלע בכל אבריהם ואינם יוצאים לחוץ קראוהו קלוקל ורגנו על כך והיא היתה להם טובה גדולה שלא היו צריכין לנקיות ולילך ג' פרסאות להפנות כדתניא בספרי כשהיו צריכין לנקביהם ולא לפניהם אלא לאחריהם ומחנה ישראל שלשה פרסאות היה: נתתי עמדי. לעזר כנגדי שהיא הקלקול במתנתו של מקום והוא עשאה לו לעזר: לא רמזה. להוכיחם זו אלא לארבעים שנה במשנה תורה בערבות מואב אמר להם ולא נתן לכם לב לדעת שתהיו יודעים לשאול למה היה הקב"ה מבקש מכם אלמא אף משה רבינו לא הבין לתת על לבו דבר זה עד ארבעים שנה: ש"מ לא קאי איניש אדעתיה דרביה. לדעת סוף תבונתו עד מ' שנה הלכך משה לא רמזה לישראל עד ארבעים שנה:

תוספות כפויי טובה. שלא רצו לומר אתה תן לפי שלא היו רוצים להחזיק לו טובה בכך: עד ארבעים שנה וכו'. פירש"י אף משה לא נזכר [ופי' אותו כעס משה על ישראל הנא גם הוא לא נזכר] ויש ליתר שלפי שהות לא היה צריך לתפלה זו לא נתן לב עד ארבעים שנה דקם ארבעים דרביה אבל ישראל שהיו צריכים לתפלה זו היה להם להתבונן מאותם שמשי כבר אמרו נעבל ומתגלים ורי"פ פירש שמשה לא הקפיד עליהם על דבר זה עד ארבעים שנה כי היה סבור דלסוף ארבעים שנה יעמדו על דעת קונם ויאמרו אתה תן ולא היה בדעתו שהיו מניחין לומר אותו משום כפיית טובה אבל כשעמדו ארבעים שנה שלא היה להם לדעת הבין עליהם שהיו מניחים בשביל כפיית טובה ולא הוכיחם:

מהרש"א ח"א לומר תן כו'. גם שאמרו הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ודאי פשיטא דביד הקב"ה להטות לב בני אדם כמוצא דכמה כתובים מורים על זה וכמ"ש לעיל וקאמר דעתם לא רמזה כו' דכתיב ולא נתן לכם לב לדעת כו' דהיינו שרמזה להם שיש ביד הקב"ה לתת ולהטות לבם לטובה וה"ה כפויי טובה ולא שאלו לו על כך אז כשא"ל מי יתן והיה וכו' ורש"י פי' לקמן בע"א בדוחק ע"ש ועניין כפויי טובה כתבו התוספות שלא רצו לומר תן אתה לפי שלא רצו להחזיק לו טובה עכ"ל והוא דוחק ונראה לפרש דהיינו כפויי טובה שלא חשבו להם זה לטובה שיתן להם הקב"ה ויטה לבבם לטובה כלל והוי הטתה דומיא שפיר דבני כפויי טובה שאדם הראשון לא חשב לו נתינת אשה לטובה כמ"ש זה פרק אד"ע וכן כפויי טובה דלחם הקלוקל כפירש"י ודו"ק:

הר"ח כפויי טובה כו'. עיין פרש"י ז"ל ותוס' וקשה קצת דהטו מי שלימו רוצה לקבל מתנה יתכן בקבלתו כפויי טובה והרי כפויי טובה הוא מי שקבל טובה הגלה מחברו ואינו מחזיק לו טובה ולכאורה יש לפרש שכיון שלא רצו לומר תן אתה כדי שלא להחזיק טובה לפניו יתי' נראה שמכירו כל פעולותיו אשר עשה עמם האדם זכרו חסדי ה' למה נמנעו עצמיו מלומר תן אתה כדי שלא להחזיק לו טובה והרי כמה חסדים יש להקב"ה עליהם ומכאן הם כפויי טובה על הניסים שעשה עמם לשעבר ועי"ק דהא קי"ל הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ועוד נדקדק מלשון לומר כשאמר לכם הקב"ה מי יתן והיה גו' גם אנו צריכים לפרש כפי שיטת רש"י ז"ל למה נתרעם עליהם משה כיון שגם הוא לא ידע עד מ' שנה ושמא היום או למחר יתנו לב ישראל לומר תן אתה כי פשוט הוא שתרדמת הרעיון היתה לתפלה מדרגתם ואם יום או יומים יעמדו אין בו קפידא כלל ועי"ק שכיון שכך הוא שהקב"ה לא נתן להם לב לדעת ולכך לא נתנו לב לומר תן אתה ומה היה תלונת משה. ונראה עם ביאור כוונת הכתוב שאמר מי יתן והיה לבבם זה להם שהוא נדרש לשני אופנים האי עם ומאחר דיל בשעה שקבלו ישראל התורה יום אמרם היתה עמם כדכתיב ויפתוהו בפיהם ולבם לא נכון עמו ולפי שהקב"ה חוקר כליות ולב על כן אמר מי יתן והיה לבבם זה להם שאומרים בפיהם כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע יהיה ג"כ בלבבם באופן שפיהם ולבם יהיו שוים רצ' ג"כ הכונה אמרה בפסוק כי האדם יראה לעינים שאמרו ישראל כל אשר ידבר ה' נעשה ונשמע ומשה הבין הדברים כפשוטן ולא ידע את לבם הזונה ולכך כשאמר הקב"ה מי יתן והיה לבבם זה להם הבין שכוונה היתה לומר מי יתן דיתמיד לעם הזה לבבם זה שיש להם עכשיו יהיה להם כל הימים ולכך לא אמר בתוכחה שמה תן אתה לפי סברתו כיון שהם שלימים והגיעו לגדר זה בודאי שאורח צדיקים כאור נוגה הולך ובין שעכתו מ' שנה וקאי [illegible] הבין שכוונת הקב"ה היתה לומר מי יתן שיהיו עובדים אותי בכל לב כי זה אמרם היתה עמם באותה שעה לא הקפיד כעדם ואמר הנה אנכי לא ידעתי מה שהיה בלבבם מאותה שעה עד עכשיו ולכך לא אמרתי כלום אבל אתם שהייתם יודעים האמת כי כל אים יודע נגעי לבבו אשר היה טוב ומאחרי ה' ולא שפיהם בדברי הקב"ה וידעתם כי כוונתו היתה לומר מי יתן והיה עבודה זו שבפיהם שתהיה נקבע בלבם א"כ למה לא אמרתם תן אתה לנו [illegible] עוד ויתגלה כל הספיקות שישראל אמרו למשה דבר אתה עמנו ונשמעה ואל ידבר עמנו אלהים אמר הקב"ה מי יתן כלומר הלוי הייתי נותן תורה לישראל ע"י פה אל פה אדבר בם ולא ע"י שליח היה נמשך להם מעלה ויתרון גדול כי יהיה לבבם זה שהוא טובה היום ומאחרי ה' כדכתיב ויפתוהו בפיהם היה נמשך להם לב אחד ורוח נכונה ליראה אותי כל הימים לפי שכפי השינות הנותן יחול השפע על המקבלים ולא יהיה כח ביכולת להשפיל האדם כמו שיש לו כח עכשיו שקבלו התורה ע"י בשר ודם ולפי כששמעו ישראל דברי הקב"ה ורמז להם התועלת הנמשך להם בשמיעת התורה והאמנות מפיו היה להם לומר תן אתה פי' תן אתה לנו מפיך התורה והאמונות [illegible] על אלילות הדלתם דהרי היראה אינה בידי שמים אלא הכוונה על התורה תן אתה חיים ולא נתן ה' לכם לב לדעת כלומר בשבילכם שבפרתם נבואתו של הקב"ה ואמרתם אל ידבר עמנו אלהים כי בדבר שהיה עונכם טובה דהיינו נתינת התורה מפי הגבורה אותה לרעה לומר אל ידבר עמנו אלהים פן נמות לכן בשבילכם לא נתן ה' לכם לב לדעת שאתם גרמתם שלא הכין את לבבכם לדעת וליראה את ה' כיון שלא חל עליכם השפע מפיו ית' ולכן קראם כפויי טובה על שלא הכירו בטובה שהיה הקב"ה עושה עמם לתת להם תורה מפיו ובלוחה שעה היה להם לחזור בם ועם שאמרו אל ידבר עמנו אלהים לומר תן אתה כיון שהם היו יודעים הם שבלבם שלא היו גמורים בעבודתו יתברך היה להם להבין דבריו של הקב"ה שנתינת התורה מפיו ולא מפי ב"ו עושה רושם והיה להם לומר תן אתה אבל משה לא ידע פירושן של דברים עד עכשיו והיה חושב שמה שהיה בפיהם של ישראל היה כ"כ בלבם והבין כוונת אמרם בדבור מי יתן כמו שפירשנו לכך לא הקפיד כנגדם עד לאחר מ' שנה ובזה נתבאר המאמר:

ת"ר אם בחקתי תלכו אין אם אלא לשון בקשה וכן
הוא

שם ע"א ויקרא כו

עיון יעקב

כפויי טובה. עיין במהרש"א כאן באגדות: אמר משה לישראל כפויי טובה בני כפויי טובה. נראה דכל זה מיירי בספק ולא נתן ה' לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע והיינו כנגד שלשה דברים אלו דהיינו לב לדעת לומר תן אתה ועינים לראות שהמן הוא כדי שלא יצטרכו לנקביהם לצאת ואזנים לשמוע זה האשה שלא שמע לצווי ה' ושמע לקול אשתו ועמד שאמר האשה אשר נתתה עמדי וכתיב כי שמעת לקול אשתך: עד ארבעין שנין. כי ארבעים לבינה: אם בחקותי תלכו. בפ"ק דידן לא גרסינן כרייתא זו אבן בעלקוט רי"ש פ' בחקותי בשם [illegible] גרסינן בגמ' לשון קלס וכן הוא אומר לו עמי [illegible]

תהלים פא הוא אומר °לו עמי שומע לי ישראל בדרכי יהלכו
ישעיה מח כמעט אויביהם אכניע וגו' ואומר °לו הקשבת למצותי
ויהי כנהר שלומך וגו':

וכן הוא אומר. שהקב"ה מתחנן לפניהם שישמרו את התורה:
לו עמי. היינו תחנה כמו לו יהי כדברך:

מהרש"א אין אם אלא לשון תחנונים וכו'. נראה דה"פ לפי שמלת אם בכל התורה כולה כאומר בלשון ספק ותלוי ויצאו מן הכלל כגון אם כסף תלוה כפירש"י בחומש ומליצו קרוב ללשון זה במבקש כמו אם ישיה אלהים עמדי וע"כ אמר דאם במקומי אל תפרשהו בל' ספק ותלוי כתברו בפרשה א ואם לא תשמעו וגו' אך תפרשו בלשון מבקש והתחכים דכן מליצו דהקב"ה מבקש דבר זה ומהם שנא' לו עמי שומע לי וגו' וק"ל:

הגדה אין אם אלא לשון בקשה. נראה דהוקשה במאמר אם בחקותי לשון ספק ומשמע שהדבר הוא ברצונם אלא שהחכמים לשמור חקי ה' ואם דרשו אם לשון בקשה:

יט אא"ר יוחנן משום ר' בנאה מ"ד °אשריכם זורעי על כל
שם ע"ב ישעיה לב מים משלחי רגל השור והחמור אשריהם ישראל
שבזמן שהם עוסקים בתורה ובגמילות חסדים יצרן
מסור בידם ולא הם מסורים ביד יצרם שנא' אשריכם
הושע °זורעי על כל מים ואין זריעה אלא צדקה שנא' °זרעו
ישעיה כה לכם לצדקה ואין מים אלא תורה שנא' °הוי כל צמא
לכו למים משלחי רגל השור והחמור. תנא דבי אליהו
לעולם ישים אדם עצמו על ד"ת כשור לעול וכחמור
למשאוי:

משלחי רגל. משלחים ומשליכים רגלי יצה"ר הבא על האדם מעליהם. יצה"ר קרוי אורח שנאמר ויבא הלך לאיש העשיר:

מהרש"א ואין זריעה אלא צדקה. יש לדקדק אמאי דקאמר צב"ת במקום צדקה דהא זריעה לא משמע אלא צדקה ונראה לפרש כלפי שאמרו בפרק לולב וערבה גדולה ג"מ יותר מן הצדקה כו' אדם זורע ספק אוכל קוצר ודאי אוכל ועוד אמרו אין צדקה משתלמת אלא לפי חסד שנה שנאמר זרעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד דהיינו שהכתיבה היא צדקה והעזרה הוא החסד כגון מוליכה לביתו כו' כפירש"י שם והשתא קאמר הכא אשריכם זורעי על כל מים דודאי יצמח ובא לידי קצירה דהיינו שצדקה תבא לידי חסד והכי משמע קרא דזורע ונותן צדקה על כל מים דהיינו ע"פ התורה הוא עושה אותה שתבא לידי חסד וקצירה ויהיה משלחי רגל כמשמעו דהיינו שמורה בהולכה דהיינו ג"ח ולפי שהיצה"ר מרחיק דבר זה ליתן ממונו לצדקה לעני ולכרוח עוד עמו להביאו לביתו ובשאר טרחות כפירש"י ע"כ אמר כי העושה הצדקה באופן זה הנה יצרו מסור בידו כו' ועיין קרוב לדרש זה בסוף פ"ק דב"ק ובחידושינו שם:

הרי"ף ויד אשריכם זורעי על כל מים. צריך להבין למה מייתי תורה וג"ח והא בחד מני שלש פנים מנוגל זה נמשכו לג"ח שמדלג ונותן. ונראה דהוקשה לו דהי"ל אשריכם כל זורעי על כל מים מאי על כל מים ומהו משלחי רגל השור והחמור שלם די"ל שמתוך שזורע במקום המים משלחת רגל השור לאחוז בגדיה שהוא שדה הלא ויפה שם התרישה א"כ אין שכן להזכיר רגל החמור ועוד גם שהחמור לחרוש ברגל שור וחמור מכתיב לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו ולכך דרש שמדבר בתורה וג"ח שנקרא מים והוא זורע צדקה וסיים אשריכם זורעי צדקה ועוסקים ג"ח במקום תורה ואמרים שהוא גדול בתורה והיינו על כל מים כיון שהוא גומל חסד עם ת"ח בין שיש בידו תורה בין הרבה בין מעט אותה הזריעה של הצדקה וגמילות חסדים על כל אופן הויה היא משולה כאילו הוא עצמו עסק בתורה שמתוך התורה מתחלק שיצה"ר גם אדם זה שעשה צדקה וחסד עם הת"ח הרי הוא כמוהו ועלה תעלו שיצה"ר כאילו הוא עסק בתורה והשתא דייק רבי יוחנן לשונו במאמר אשריכם ישראל שבזמן שהם עוסקים בתורה דהי"ל כשהם עוסקים בתורה אלא בא לומר אשריכם ישראל שזורעים צדקה במקום תורה ובתנאי שאותו שעוסק בתורה יקבלנה וישים עצמו כשור לעול וכחמור למשאוי יצא המחזיק בידו לגמול עמו חסד הרי הוא כמוהו ויצרו מסור בידו:

ת"ר יט ° הנשאל לחכם וטימא לא ישאל לחכם ויטהר
לחכם ואסר לא ישאל לחכם ויתיר היו שנים
אחד מטמא וא' מטהר אחד אוסר ואחד מתיר אם הי'
אחד מהם גדול מחברו בחכמה ובמנין הלך אחריו ואם
לאו הלך אחר המחמיר ר' יהושע בן קרחה אומר בשל
תורה הלך אחר המחמיר בשל סופרים הלך אחר המיקל:

תוספות הנשאל לחכם וטימא לא ישאל לחכם ויטהר. וא"ת וכי לא ישאל לכל החכמים ויחזרו זה עם זה אולי ישיבוהו מדבריו וי"ל דאיכו אסור אלא לשאול הם לא יודיע לו כבר שאלתי לפלוני ואסר לי אבל אם א"ל כבר שאלתי לפלוני חכם ואסר אבל ודאי החכם יזהר שלא ישיב כדאמרינן נמי כל היכא דחכם שאסר אין חברו רשאי להתיר וכו':

ת"ר וכולן שחזרו בהן אין מקבלין אותן עולמית דברי שם
ר"מ ר' יהודה אומר חזרו בהן בצנעה מקבלין אותן אין
מקבלין אותן בפרהסיא מקבלין אותן א"ר עשו דבריהם
שם ע"ב במטמוניות מקבלין אותן בפרהסיא °אין מקבלין אותן
ר"ש ור' יהושע בן קרחה אומרים בין כך ובין כך מקבלים
ירמיה ג שנאמר °שובו בנים שובבים א"ר יצחק איש כפר עכו
אמר רבי יוחנן הלכתא כאותו הזוג:

וכולן שחזרו. לגזלנין ועמי הארץ קאי: אין מקבלין אותן. נאמנין (בדברי) [בגזרת] חברות לסמוך עליהם: עשו דבריהם. בסתר עבירות שעושין שעבר עד כאן: בפרהסיא. הואיל ופקרו כ"כ סוב אין מקבלין לגבי לגבי תשובה עליהם: שובבים. משמע וחוזרים ופרהסיא לבין עבד ובלוס כמו וילך שובב בדרך לבו:

תוספות וכולן שחזרו בהן. פי' הקונטרס לגזלנין ועמי הארץ קאי וקשה וכי ע"ה לא יוכל לבוא עוד לתשובה ועוד דבלשון שנוייה משמע (שקבלו) [שכבר קבלו] אותם (עוד) פעם אחת. וע"ק דגבורות פי' עד כמה הוי ע"ה שקבל עליו דברי חברות ונחשד בדבר אחד נחשד לכל התורה כולה דברי ר"מ משמע הא לא נחשד מקבלין ולכך נראה לפרש אמי' האמוריך על המעשרות ומניעות ובכבר קבלו עליהם דברי חברות ועתה חזרו לסורם וכשלקו אם יקבלו עוד והתוספתא דואלי וכו':

ד'

עין יעקב

עמי שומע לי: יצרם מסור בידם. עיין פרש"י אלך נפקא ומשלחי רגל השור והחמור עד י"ל דר' יוחנן לטעמי' לטעמיו סוף פ"ק דב"ק דלומר השלי מבוקא ... לנחלם עמי
מבפים והיינו ישבכר ויוסף שנקראים שור וחמור ולא הוי הקודים כד ילים ישבבי סוזרי אין אדם חוטא עד שנכנס בו רוח שטות זה פילפיל שנקרא וגלן זקן וכסיל ומם
פיו חכמים ומחוכמים יודעי עתים כיבמ"ל וחבני ישבבו יודעי בינה לבפים ויוסף מבמע בילנו אלא שוטים"ט לבך ילוה מסור בידם ועיין במחימינו סוף פ"ק דב"ק: כשור
לעול וכחמור למשא. כלומר כמו שאינו יודע שור קוניהו וחמור אבוס בעליו ועיבד לרצו בכל כחו אלא על הזה לקבל פים כן ראוי לכל בר ישראל לידע קוניהו ואבוס בעליו
שמוא סקב"ה ולעבדו בכל כחו בתורה ובמלוים שלא ע"מ לקבל פרס כ"ל דריבה ושונך אומר וקרא. פא והמקדים האומר עיין במהרש"א וע"ל כמשמעו לפי שישפטים של מנים
עליהם משאול ממה מרשה ושמקומם עבה ושמונה ישים לאמר התקיעה הוא מהלם משבה של רוב מנים שלהם ושמונה ימים שלפני התקופה הוא סוף מנים שלהם לכך מונה
יום

אח״כ ר׳ לגו והלכתא כוותיה דמר. בין כך ובין כך מקבלים שגדול כחם של תשובה לפזקבל ברחמים וכולן שאלקינו על כל דבר שמע:

שם **תניא** ר׳ אליעזר אומר שואל אדם צרכיו ואח״כ יתפלל
תלים קב שנאמר °תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה׳ ישפוך
בראשית כד שיחו וגו׳ אין שיחה אלא תפילה שנא׳ °ויצא יצחק לשוח
בשדה. ר׳ יהושע אומר יתפלל ואח״כ ישאל צרכיו שנא׳
תהלים קמב °אשפוך לפניו שיחי צרתי לפניו אגיד ור׳ אליעזר נמי
הכתיב אשפוך לפניו שיחי הכי קאמר אשפוך לפניו שיחי
בזמן שצרתי לפניו אגיד ור׳ יהושע נמי הכתיב תפלה
לעני כי יעטוף הכי קאמר אימתי תפלה לעני בזמן שלפני ה׳
ישפוך שיחו מכדי קראי לא כמר דייקי ולא כמר דייקי
במאי קמיפלגי כדדרש ר׳ שמלאי דדרש ר׳ שמלאי
לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואח״כ יתפלל מנ״ל
דברים ג ממשה רבינו דכתיב °ה׳ אלהים אתה החלות וגו׳ וכתיב
בתריה אעברה נא וגו׳ [ר׳ יהושע סבר ילפינן ממשה ורבי
אליעזר סבר לא ילפינן ממשה שאני משה דרב גובריה]:

[ואח״כ יתפלל. יי״ח]: כי יעטוף. עטיפה כפשו והלכה לגו יתפלל תחלה והדר לפני ה׳ ישפוך שיחו בשונה עשרה [עטיפה לשון כלא ופריחה לב מתוך צרה כמו בהתעטפם כחלל: לשוח בשדה. תפלה המנחה תיקן בפרק תפלת השחר]: **בזמן שצרתי לפניו אגיד.** כבר קודם לכן: **לא כמר דייק** וכו׳. דהא איכא לפסויי הכי והכי: **יסדר אדם שבחו של הקב״ה.** שלשה ברכות ראשונות אבות גבורות קדושת ה׳ שאין בהן בהפלה אלא שבח ואח״כ בשאר ברכות יש דברי תחנה ותפלה: [ר׳ יהושע סבר ילפינן ממשה. לסדיר שבח תחלה הלכך יתפלל יי״ח תחלה דאיכא שבח בתחילתן: דרב גובריה. גדולת מעשיו וחכמתו רבה וראוי לו לשבח ולהעדיף בשבחו של מלך מלכי המלכים אבל אינם בשלמא מיחזי כיוהרא]:

מהרש״א לעולם יסדר אדם כו׳ דכתיב אתה החלות וגו׳ וגומר. הזכיר כאן בשבחו של מקום ג׳ דברים שמבכר בפרשת עקב הגדול הגבור והנורא וגו׳ לפי שהיה משה מתחוה ליכנס לא״י כדי להוסיף שם בשבחו של מקום ומעין ברכותיו ח״ש החלות להראות את גדלך זה הגדולה ואת ידך החזקה זו הגבורה אשר מי אל יעשה כמעשיך וגו׳ זה המורא כמפורש בפרשה זו שנתקיימה כבר במצרים ומ״כ אעברה נא ואראה וגו׳ שאוכל להוסיף עוד בשבחיך בניסים שתעשה שם בל״א מלכים והשיב לו רב לך מלהוסיף בשבחי כמ״ש לך דומיה תהלה וכמ״ש בברכות סיימתינהו לכולהו שבחא דמרא הכי. אלא אי לאו דאמרן משה וכו׳ ולמ״ד דאין להקדים בשבח ומשה שאני דרב גובריה ה״ק רב לך חכמתך רבה וראוי לך לשבח כו׳ כפירש״י ונ״ל גם אתה אל תוסף בשבחו כדלעיל ודו״ק:

כ
דף ח **ת״ר** כיון שראה אדם הראשון היום שמתמעט והולך אמר אוי לי שמא בשביל שסרחתי (העולם מתמעי) [עולם חשך בעדי] וחוזר לתוהו ובוהו וזו היא מיתה שנקנסה עלי [מן השמים] ישב ח׳ ימים בתענית ובתפלה כיון שנפלה תקופת טבת וראה יום שמאריך והולך אמר מנהגו של עולם הוא עמד ועשה שמונה י״ט לשנה אחרת עשאן אלו ואלו י״ט הוא קבען לשמים והם קבען לע״ז בשלמא למ״ד בתשרי נברא העולם יומי זוטי חזא ליה יומי אריכי אכתי לא חזא אלא למ״ד בניסן נברא העולם הא חזא ליה יומי זוטי ויומי אריכי. דהוו זוטי כולי האי לא חזא. ת״ר יום שנברא בו אדם הראשון כיון ששקעה עליו חמה אמר אוי לי שמא בשביל שסרחתי עולם חשך בעדי וחוזר לתוהו ובהו וזו היא מיתה שנקנסה עלי [מן השמים] היה יושב בתענית [ובוכה] כל הלילה ותוה בוכה כנגדו וכיון שעלה עמוד השחר אמר מנהגו של עולם הוא עמד והקריב שור שקרניו קודמות
תהלים סט לפרסותיו שנאמר °ותיטב לה׳ משור פר מקרין מפרים
חולין ס׳ ע״א ברישא מקרין והדר מפרים אמר רב יהודה אמר רב
וע״ש רש״י [שמואל] שור שהקריב אדם הראשון קרן אחת היתה לו במצחו שנא׳ מקרין מפרים מקרין תרתי משמע אמר רב נחמן בר יצחק מקרן כתיב:

יום שמתמעט והולך. מתשרי ועד טבת: הא חזי ליה יומי
אינו מרש״י אריכי. ביום תקופת תמוז (ולאחריו יומי זוטרי בתחלת תקופת ניסן וסוף תקופת תמוז) והיה לו לידע שמנהגו של עולם הוא: שקרנותיו קודמות לפרסותיו. דאמר מר כל מעשה בראשית בקומתן נבראו שור עם קרנותיו נגדלים וכיון שיצא ראשו תחלה מצאו קרנותיו קודמות לפרסותיו: ותיטב לה׳ משור פר. כך אמר דוד ותיטב לה׳ תפלתי משור שהיום. ההוא שור דהיינו אותו יום שנולד כדכתיב שור או כשב וגו׳ כי יולד ועשוי ונגמר כפר שהוא בן שלש שאפי׳ מקרניו לא חסר (כדמפרש מקרין והדר מפרים):

הריטב״א ז״ל מקרן כתיב גרים ר״ת ז״ל ועיקר כי אין נראה לו דמקרן נראה קרן אחת. יותר מעקרין. ע״כ שם בגמרא נסח ר״ת: אוי לי בשביל שסרחתי וגו׳. תמהני היאך סעה בקדר עולם אדם הראשון שהיה מלא חכמה כמלאך אלהים ושמא מתוך תמהו ונדויו נטרדה דעתו ואין משיבין בהגדה:

מהרש״א °וסימנך אחור וקדם צרתני וכו׳. מה שהקדים במתניתין המאוחר משום דהמאוחר שהם שמונה ימים שאחר התקופה נעשה לו י״ט בשנה ראשונה וח׳ ימים קודם לא נעשו לו י״ט עד שנה שניה ונקט לסימן מאי קרא אחור וקדם לאחר ותשת עלי כפיך שנדרש על סרחונו של אדה״ר בר״פ אין דורשין אדם הראשון מן הארץ עד לרקיע כו׳ כיון שסרח הניח הקב״ה ידו עליו ומיעטו שכאמר ותשת עלי כפיך ונקרא כאן הקדים האחור לקדם לפי המדרשות שיגלו לו ב׳ עולמות העה״ז ועה״ב ולפי שעה״ב הוא התכלית והעיקר הקדימו וק״ל: **עולם חשך בעדי וחוזר** כו׳. גם זה נדרש מקרא דהאי וחוזר שנדרש כולו על אדם הראשון שאמר בו אדה״ר כשראיתי שהיום מתמעט והולך ואומר:

עין יעקב

יום אידיהן נמי סוד׳ שנה שלכם דהיינו תחלת השנה ואח״כ סוף השנה: שמאריך והולך אמר מנהגו של עולם הוא. דליכא לאיתויי הטעמו ותשובתו עשה כולה ואח״כ הי״ל לביום ארוך כגרשונים ולמה מאריך והולך אלא שהוא מנהגו של עולם וכן כמלך בריאת שבמקום שפלה עמוד השחר והיה אחר והולך יותר ויותר בכל רגע ידע שמנהגו של עולם הוא: יומי אריכי וזוטי כולי האי לא חזא. ומכי שזה הוא מנהגו של עולם אבל כי חזא זוטי כולי האי כבר שעולם הוך כבוד והוא דלא נסיע ממנו עד עתה כי כן דרכו להאריך אבו וגבה דליים ובין במפרש״י: מנהגו של עולם הוא עמד והקריב שור שקרניו קודם לפרסותיו. לאשר כיון דראה שהכל מתנהג ע״פ מנהגו של עולם ואח״כ המנונן ולבך נברא כשור הזה ולא כמנהגו של עולם קרניו קודם לפרסותיו כדי שיהא כברואו להקריב אותו על חטאו לכך הקריב אותו לפי שקרנן הוא מעורר גם המועלה וכמן מפרים היה בריאה של הקב״ה כן הקריב קרבן ולא כנגד אח״ב ולפי מאמר הנגי׳ יש מן מלכם מוספים הקב״ה ולביו וזהו ופרש״י לא היה רק בריאה של הקב״ה וכן קרנו

ולאומר אך חושך ישופני ולילה אור בעדני דהיינו שיחשך והולך היום עד שלא יהיה רק לילה עד שראיתי גם חושך תוגר ולילה כיום יאיר דהיינו מתחלת תקופה שהיום מאריך אז ראיתי כי מחשיכם כאורה שהעולם כמנהגו נוהג וכן י"ל לקון כשבקשה חוה אוגד כו' וק"ל: זוטי ואריכי וכו'. פרש"י יומי אריכי בתקופת תמוז והיה לו לידע סי' עכ"ל יש לדקדק דמאי תהוי ומפני שפיר גם שראה בתקופת תמוז שהיום מתמעט והולך לא הרגיש בו עד סוף תקופת תשרי דצוני כולי האי אבל מ"מ היה לו לידע בתקופת כיון שהיום מאריך והולך בו וכמו זה הלילה מאריך בתקופת תשרי והעולם כמנהגו ועוד אם מפני חטאו מתמעט היום למה לא היה מתמעט מיד אחר חטאו בניסן ואדרבה בהיה מאריך אז היום ויש לייש שהוא חשב מתחלת ניסן שהיום מאריך והולך שכן היתה הבריאה שתהיה היום מאריך והולך לעולם וכשראה שהיום מתמעט והולך כולי האי בתקופת תשרי אמר בשביל חטאו הוא מתמעט מתקופת תמוז עד סוף תקופת תשרי ויהיה כן מתמעט והולך לעולם הפך הבריאה וחשב דלא היה מאריך לו בתקופת ניסן אלא להראות לו בתחלת בריאה כך הוא להיות מאריך והולך לעולם ובשביל חטאו מתמעט והולך כולי האי לעולם ודו"ק:

הרי"ף כיון שראה אדה"ר היום שמתמעט וכו'. והע"נ שהלילה היתה מאריך והולך מ"מ מצד שהלילה היא זמן השינה והשינה א' מסי למיתה פ"ב זו היא סימן מיתה שנקנסה עליו: סיר יום שנברא אדם הראשון וכו'. תימה דאתלי' במדרש שתגינה עליו השבת ונותם כמורה ל"ז שעות והכא אמרי' כיון שנשקעה עליו החמה אמר אוי לי כו' וי"ל דשקעה עליו החמה של יום השבת וכיון שעלה עמוד השחר הוא אור ליום א' אמר מנהגו של עולם הוא. ומקן כתיב בתוספות כ"ג ר"ת מקרן כתיב כו' וכוונת התוס' דבדפוס' מקרן בניקוד סירק תחת המי' ובגי' תחת הק'. ומגול שהם הכי ועי' של מקרן הוא מי' השמות סבב אין נגרום מקרן בניקוד פתח תחת המי' ותחת הרי כי אין מעמם בבחינת מקרן שהוא קרן אחד יותר ממקרין:

כא תניא רבי ישמעאל אומר ישראל שבחוצה לארץ עובדי ע"ז בטהרה הם כיצד עכו"ם שעשה משתה לבנו וזימן כל היהודים שבעירו אע"פ שאוכלין משלהם ושותין משלהם ושמש שלהם עומד לפניהם מעלה עליהם הכתוב כאילו אכלו מזבחי מתים שנא'
שמות לד °וקרא לך ואכלת מזבחו ואימא עד דאכיל אמר רבא אם כן נימא קרא ואכלת מאי וקרא לך משעת קריאה:
בטהרה, כלומר בלא כוונה דאין מורים על לב: וקרא לך. ומשעה שלחוה קרוי לו ומעלה אני על אכילתך כאילו הוא הזבח:

כב ע"ב כי אתא רב דימי אמר תלתין ותרין קרבי עבדי רומאי בהדיה יונאי ולא יכילו להו רומאי עד דשתפינהו לישראל בהדייהו והכי אתנו בהדייהו אי מינן מלכי מנייכו אפרכי אי מנייכו מלכי מינן אפרכי שלחו להו רומאי ליונאי עד האידנא עבדינן בקרבא השתא נעבדו בדינא מרגלית ואבן טובה אי זה מהן יעשה בסיס לחבירו שלחו להם מרגלית לאבן טובה אבן טובה ואינך איזה מהן יעשה בסיס לחברו אבן טובה לאינך. אינך וספר תורה אי זה מהן יעשה בסיס לחברו אינך לספר תורה שלחו להו אם כן אנן ישראל בהדן ושית גבן כפו להו עשרין ושית שנין קמו בהימנותייהו בהדי ישראל (ולא אשתעבדו בהו) מכאן ואילך אשתעבדו בהו. מעיקרא מאי דרוש ולבסוף מאי דרוש מעיקרא דרוש °ויאמר נסעה ונלכה ואלכה לנגדך וגו' ולבסוף דרוש יעבר נא אדני לפני עבדו:
בראשית לג

עד דשתפינהו. רומאי ליונאי: בהדייהו: והכי אתנו. תנאי לישראל אי מינן מלכי וכו': מרגלית. אינה חשובה כאבן טובה: בסיס. כן נמושב תנותם להושיבם עליה המגרכם נקיקים: אינך. הוא נופך: כפו להו. רומאי ליונאי: עשרין ושית שנין קמו. רומאי בהימנותייהו דישראל: מעיקרא. כי קמו רומאי בהימנותייהו: מאי דרוש. רומאי: אלכה לנגדך. יעקב ועשו שוין בגדולה: לפני עבדו. דרך השר לילך לפנים:

מהרש"א ל"ב קרבי עבדי רומאי בהדי יונאי ולא יכילו להו עד דשתפינהו לישראל וכו'. ביאור ענין זה דמלכות רומאי שהיא אדום אין לה ממשלה כ"א לפי זכות ותנות ישראל כמ"ש והיה כאשר תריד וגו' ולאום מלאום יאמץ וגו' ולאומלאום המחרבם וגו' ולזה שתפו עם ישראל ואמרו בהדייהו אי מינן מלכי מיכייכו אפרכי ואי מנייכו מלכי כו' לפי זכות ותנות ישראל שבהיותן שוין בממשלה אחת א"א ולזה כשבא זמן ממשלת חיה הרביעית שראה דניאל ולא היו יכולין הרומיים לנצח האומות אחת במלחמה כי לא היה להם ממשלה אלא לפי זכות ותנות ישראל ולזה דימו ג' מלכיות הקודמים לפי מעלתה למרגלית ואבן טובה ואינך שכ"א נעשה בסיס וכסוף לחברו ואמרו שהאינך שהוא הג' יהיה כסוף להם ע"י ס"ת דאית בהדייהו שיהו מיכייהו מלכי ומיכייהו אפרכי לפי הזכות והחובה וע"פ שאמרו כי מעשה אבות סימן לבנים ח"ש עשו ואלכה לנגדך דהייט בשוה לך ולא להשתעבד בך וכמו שהתנו הרומיים בתחלה אך יעקב ראה שאפילו שוים קלא א"א שיהיו אלא דלפי מעשים של ישראל ישתעבד א' בחברו שיעבוד גמור כדכתיב ורב יעבוד לצעיר שהכתוב אין לו הכרע כמ"ש מכאן ואילך כשתעבדו בהו וע"כ אמר לעשו יעבר נא אדוני לפני עבדו וגו' לשון לפני הוא קודם בזמן כמו לפני בא יום ה' וגו' שעשו יהיה האדון קודם וישראל העבד ואח"כ יהיה ישראל האדון ועשו שבעבד וכ"ה בב"ר ומי תופס מלכות אחרינו א"ל ואחר כן ילא אחיו כ"ם ודו"ק:

תני ר' יוסי בר' *מלכות פרס בפני הבית ל"ד שנה
שם יף
מלכות יון בפני הבית ק"פ שנה מלכות חשמונאי בפני הבית ק"ג שנה מלכות בית הורדוס ק"ג מכאן ואילך צא וחשוב כמה שנים אחר החורבן*:
תוס' מא"י

מלכות פרס בפני הבית. בזמן שנית בימיו בני לאחר שנבנלו טלים (ומשכם) [נמשכה] מלכותו ל"ד שנה ונטלה ומשמום בני יון ומלכו ק"פ שנה סרי ל"ד ובני חשמונאי כמלו מלכות מיונים ומלכו ק"ג והורדוס לאחריהם ק"ג סרי ת"כ שהיה בית שני. בימינו: מכאן ואילך. שמלכות הורדוס ואילך חרב הבית ונטלה מלכותם:

תנא דבי אליהו ששת אלפים שנה הוי העולם שני כג
אלפים

עין יעקב

קרנא לבך לא היה לו רק קרן אחת בשלהו שנברא רק עלי יחיד של עולם: מעלה עליהם הכתוב כאילו אכלו מזבחי מתים. הטעם פרש"י כמושג אני משלם עליך כאילו כעבודתו שמתוך כך אתה בא ולוקח מבנותיו לבניך: עשרים ושית שנין קמו בהימנותייהו בהדי ישראל. אמר דלכך שמרו אלו שנים בהימנותא לפי שנעשו שיום בשם של הויה שמנה מספר כ"ו: ששת אלפים הוי עולם. עיין פרש"י והוא נגד ימי השבוע אמר דוד"ע היות ג"כ שבת יעיש שעשה מלאכה בראשית נגיל היום לבטוחם ולא לפתי לבשוחם

אלפים תוהו. ושני אלפים תורה. ושני אלפים ימות המשיח. ובעונותינו שרבו יצאו מהם מה שיצאו. ב׳ אלפים תורה מאימת אילימא ממתן תורה עד הבא ליכא כולי האי (ועוד) דכי מעיינת בהו שפיר (בשני דתוהו) תרתי אלפא ופרטא דהאי אלפא הוא דהוי אלא °מואת הנפש אשר עשו בחרן וגמירי דאברהם בההיא שעתא בר חמשין ותרתין שני הוה כמה בצירן מדתני תנא ארבע מאה וארבעים ותמני שנין [הויא] וכי מעיינת מואת הנפש אשר עשו בחרן עד מתן תורה ארבע מאה וארבעין ותמני שנין הויין:

ששת אלפים שנים. וגזר על העולם להתקיים מכאן ימי השבוע ויום השביעי שבת ובאלף השביעי שמט לעולם: ב׳ אלפים. ראשונים שגזר עליהם להיות תוהו בלא תורה: ושני אלפים תורה. בלא ימות המשיח: ושני אלפים ימות המשיח ובעונותינו שרבו יצאו. משני אלפים האחרונים מה שיצאו ומשיח לא בא: אי נימא ממתן תורה ועד עכשיו. עד גמר ד׳ אלפים לבריאת עולם כדאמרת ליכא הני אלפים: דכי מעיינת. בשני קמאי דהוו דקודם מתן תורה הוי אלפא ופרטא מאלף השלישי תמ״ח שנים שמכלתא בהו. ה״ג דכי מעיינת בהו וכו׳ ולא גרסינן ועוד ופירושא כדפרי׳ לא וחשוב שנות כל דור ודור שהיו כל אחד ואחד קודם שנולד בנו דשנים של אחרי כן אתה מוצא לבן והמלא מאדם עד שנולד נח תתרנ״ו שנים ונח חי תקי״ב שנים קודם שנולד שם דכתיב ויהי נח בן חמש מאות וגו׳ כשנולד בנו הגדול היה בן תק״ב שנים ויפת הוא הגדול מחם שנה ושם גדול משם שנה הרי תק״ב שנים לנח כשנולד שם בן מאה שנה ויולד את ארפכשד שנתים אחר המבול ואם שם נתיק שנים דנח אתיליד כי מנו שנתים אחר המבול הוה לים בר ק״ב דהא כתיב ונח בן שש מאות שנה והמבול היה מים וגו׳ חשוב תק״ב דנח ומאה דשם עד ארפכשד הוסיף על כ״ו שנה של פרע הרי תרכ״א וארפכשד הוליד את שלח בל״ה הרי תרל״ב ושלח עד עבר שלשים הרי תתכ״ב ועבער עד פלג ל״ד הרי תתכ״ו ופלג עד רעו ל׳ הרי תתפ״ו ורעו לשרוג ל״ב הרי תתי״ע ושרוג לנחור שלשים הרי תתמ״ע ונחור לתרח כ״ט הרי תתע״ח ותרח לאברהם שבעים הרי תתקמ״ח על אלף השני ומאברהם עד יצחק מאה הרי אלפים ומ״ח ומיצחק עד מתן תורה ת׳ שנים כיצד ששים עד שנולד יעקב וכשירדו למצרים כתיב שני מגורי מאה ושלשים שנה הרי ק״צ משנולד יצחק וישראל היו במצרים ר״י כמנין רד״ו שנה הרי תמ״ח שנים על אלפים לבריאת עולם כמלא וממתן תורה עד ד׳ אלפים לבריאתו של עולם אלף ותקנ״ב: אלא מואת הנפש וגו׳. וכדמתרגמינן דשעבידו לאורייתא: וגמירי דההיא שעתא הוה אברהם בר נ״ב. הוסיפם על אלף ותקמ״ח בהיו כיצד כשנולד אברהם הרי אלפים הוו: כמה בצירן. לך שמאה מאלפים דסוים דהכי סלא: תמ״ח שנה. הוי בצירן לך: וכי מעיינת מואת הנפש אשר עשו עד מתן תורה. הכי הוו הוסיף אותן על שכן מתן תורה והמלא אלפים מכווני מואת הנפש עד גמר ד׳ אלפים לבריאת עולם והוא קע״ב שנים לאחר חרבן כיצד הרי מכ״ח עד יציאת מצרים תמ״ח על [עודף] אלפים וכתיב ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל וגו׳ ויבן שלמה את הבית לה׳ הרי תתקכ״ח על אלפים כשנבנה הבית וימי בית ראשון ת״י שנים הרי שלשת אלפים ושל״ח שנים וגלות בבל שבעים שנים הרי ת״ח וימי בית שני ת״כ הרי תתכ״ח מכלל קע״ב חסר מד׳ אלפים והכי תניא בסדר עולם:

והריטב״א ז״ל הקשה על פרש״י ואמר ואין פיסה זו נכונה ספר דגמלנהו נוסחי נכונ׳ והו כי מעיינת בהו וכו׳ ועוד דלישנא דעד הבא לשון התלמוד הוא בימי רב אשי והקנ״ח בידינו כי רב אשי נפטר בל״ט לשמלות שהם ספי״ג שנים אחר תשלום ד׳ אלפים. ועוד הקשה קושיא אחרת וכו׳ לכך פירשו רבותי הנלפתיים ז״ל אילימא ממתן תורה עד השתא דהיינו ימי רב אשי ליכא כולי האי שהרי מיציאת מצרים עד תחלת השבון שטרות אלף שנים כדאמרינן לקמן דשבקיה לאלפא קמא כו׳ ותשל״ח דשטרות שנו נפטר רב אשי הרי אלף תשל״ח ליציאת מצרים ומת״ח עד בית ראשון ת״פ שנים ובית ראשון ת״י וגלות בבל ע׳ ובית שני ת״ך הרי אלף ש״ם ומאחר החרבן עד שנפטר רב אשי שנ״ח שנים כי הוא נפטר לתשל״ח לשמלות כמו שאמרנו ובשנת החורבן היה מונה המיספר ש״פ שנים כדאיתא בשמעתין יש מש״פ עד תשל״ח שנ״ח שנה נ״כ הרי מת״ח ועד פטירת רב אשי אלף תשל״ח: והו כי מעיינת בהו כו׳. פי׳ ועוד יש לך קושיא אחרת דכי מעיינת בהו בהני ארבע אלפים לא תמצאם מחולקים לאלפים אלפים כמו שאתה אומר דהא בימי התוהו איכא תרי אלפא ופרטא דהאי אלפא דהיינו אלפים תמ״ח כדכתב רש״י ז״ל ונמלא התורה גורע משנות התוהו תמ״ח ומוסיף אותם על שנות התורה אלא מואת הנפש כו׳ והוי יודע דהא דנקיט אילימא ממ״ת ועד השתא לרבותא נקטיה ליה שאפילו אתה מונה עד הזמן של רב אשי ליכא כולי האי וכ״ש שהיה לך למנות עד ימי התנא עצמו והרי זה מבואר יפה ונקודר:

א״ר חנינא אחר ת׳ להורבן הבית אם יאמר לך אדם[ט ע״ב] קח שדה שוה אלף דינרין בדינר אחד אל תקח במתניתא תנא אחר ד׳ אלפים ורל״א שנה לבריאת העולם אם יאמר לך אדם קח שדה שוה אלף דינרין בדינר אחד אל תקח [מאי בינייהו איכא בינייהו תלת שנין דמתניתא טפיא תלת שנין]:

אל תקח. שהוא קץ הגאולה ותקבן להר הקדש לנחלם אבותיך ולמה תפסיד הדינר: [דמתניתא טפי תלת שנין. לחשבון הבריאה מוסף הגאולה שלש שנים יותר דאמרינן לעיל אחר קע״ב שנים לאחר חורבן כשלמו ארבע אלפים הוסיף עליהם רל״א דקתני בברייתא הרי הקץ לאחר ת״ג לחורבן ור׳ חנינא ת׳ קאמר כשאי״ר חנינא למילתיה עדיין לא עברו ארבע מאות לחורבן]:

אמר הבונה שלשים וכן רבים קץ שזו למשך הגלות והבלים לאדם ישראל לא שחשבו כאותם לו זמן קבוע לזה תקח אלא לו לנחם ולאסם תקוה לגולים לו לומר שאז יהיה נקל להפיק רלון מאי על הגאולה ועל התמורה עינן לבוטחה אם יתחבר לכך כי יעזב רשע דרכו וישוב אל ה׳ וירחמהו ומדגלייתא בשמיה דרב בסנהדרין פי׳ חלק כלו כל הקלין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה ומע״ט:

תני רב יוסף מ״ד °הנה קטון נתתיך בגוים שאין[כד] מעמידין מלך בן מלך °בזוי אתה מאד שאין להם[יף׳ עובדיה א] לא כתב ולא לשון:

כתב ולשון. של חוים מאומה אחרת בא לנם אחרים תקנו לחם כל הספרים שלהם. לשון הוא גרמאנייקא הוא שלמין[ועי׳ בתוס׳] שמדברים בו השמרים ועי׳ בגמרא: ובתוס׳ הקשו עליו ואמרי לא בזירה שלשון אומה שלימה יתלקע משאר אומות ופרי׳ שאין להם לשון מלכות וכתב מלכות להשתמש בו המלכים כשאר מלכות חשובים כעין חכמת יונית והייננו דאמרי׳ במגילה והכרתי לבבל שם ושאר

לגמתם כי הוא יום השבת ומי שלא טרח בערב שבת מהיכן יאכל בשבת כדאיתא לעיל: שאין מושיבין מלך בן מלך. לפי שלא נתנה לו המלכות לדורות ביהוש׳ רק והיה כלשר הי״ד

והאי זה לשון ולשון אחרי עדים מספרים בגבל אלא ודאי לשון מלכות קאמר:

כה אי"ל אנטונינוס לרבי בעינא דימלוך אסוירוס בני תחותי ותתעבד טבריה קלניא ואי אמינא להו חדא עבדי תרתי לא עבדי אייתי גברא ארכביה (אבתפיה לחבריה) [אחבריה] ויהב ליה יונה לעילאי בידיה ואי"ל לתתאה דיימר לי לעילאי דניפרח יונה מידיה אמר שים ה"ק לי את (תבא) [בעי] מינייהו דאסוירוס בני ימלוך תחותי ואימא ליה לאסוירוס דתתעביד טבריא קלניא אי"ל קא מצערין לי חשיבי רומאי אעייליה לנגתא כל יומא הוה עקר חד פגלא [ממישרא] קמיה אמר שים הק לי

ע"ב קטול חד מינייהו ולא תתגרי בהו בכולהו *ונימא ליה מימר בהדיא אמר שמעי חשובי דרומי ומצערי ליה

קהלת י ונימא ליה בצנעה משום דכתיב °כי עוף השמים יוליך את הקול הויא ליה ברתה ושמה גירא וקא עבדה איסורא שדר ליה גרגירא שדר ליה כוסברתא שדר ליה כרתי שדר ליה חסא. כל יומא הוה משדר ליה מטרתא דדהבא פריכא וחיטי אפומייהו אי"ל אמטי ליה חיטי לרבי אי"ל רבי לא צריכנא דאית לי טובא אי"ל ליהוו למאן דבתראי דיהבו לבתראי דאתי בתרך דאתי מינייהו ליפקי עלייהו. הויא ליה ההוא נקירתא דהוה אתי מביתיה לבי רבי וכל יומא הוו אתו תרי עבדי בהדיה חד קטיל אבבא דבי רבי וחד קטיל אבבא דביתיה ואמר ליה בעידנא דאתינא לא נשכח איניש בהדך יומא חד אשכחיה לרבי חנינא בר חמא דהוה יתיב אמר ליה לא אמינא לך בעידנא דאתינא לא נשכח גברא קמך אמר ליה לית דין בר איניש אי"ל אימא ליה ליזיל וליקרי להדוא עבד דנאני אבבא [דקאים וליתי] אזל ר"ח בר חמא אשכחיה דקטיל אמר היכי ליעבד איזיל ואימא ליה דקטיל אין משיבין על הקלקלה אשבקיה ואיזיל השתא מזלזלנא במלכותא בעי רחמי עליה ואחייה ושדריה אמר ידענא דאפילו זוטרי דאית בכו מחיי מיתי נינהו ומיהו בעידנא דאתינא לא נשכח איניש בהדך כל יומא הוה משמש ליה לרבי [ומאכיל ליה ומשקי ליה] וכי הוה בעי רבי למיסק לפורייה הוה נחין קמיה אי"ל סק עלואי לפורייך אי"ל לאו אורח ארעא לזלזולא במלכותא כולי האי אמר מי ישימני מצע תחתיך לעוה"ב אי"ל אית

עובדיה א לי לעלמא דאתי אי"ל אין אי"ל והכתיב °ולא יהיה שריד

יחזקאל לב לבית עשו בעושה מעשה עשו והכתיב °שמה אדום מלכיה וכל נשיאיה אי"ל מלכיה ולא כל מלכיה כל נשיאיה ולא כל שריה תניא מלכיה ולא כל מלכיה כל נשיאיה ולא כל שריה מלכיה ולא כל מלכיה פרט לאנטונינוס בן אסוירוס כל נשיאיה ולא כל שריה פרט לקטיעא בר שלום:

קלניא. גם חורין שלא ניתן מס לשלם משום דאים גם רבנן ואנטונינוס עצמו היה משמש לפני רבי כדלקמן ומשום הכי אמר לרבך: אייתי רבי גברא ארכביה וכו'. כלומר הרכב את בנך עליהם ועליך ותהא עגלה מסורה בידו: ואימא ליה. לברך דלפרחיה ליונה מן ידיה כלומר דליעבד טבריא קלניא ואולי... מתחת שט: ומצערי ליה. לרבי: עברא איסורא. גרסינן: שדר ליה, אנטונינוס לרבי עמר גרגירא אורגירא בלע"ז ... עם לי ותעשה זה ודאי קיימא ... לי גרגירא ... לא גירא עם הסוחרים ... שדר ליה רבי כוסברתא. ... מטה: הדר שדר ליה. אנטונינוס כרתי ... בן יכרם זרעי: הדר שדר ליה חסא. ... עליה: מטרתא. דיסקיאות של עור כמין שקים גדולים: וחיטי אפומייהו. שלא ימצאו השקים ... ולא יבינו: ודאתו מינייהו נפיק עלייהו. ... הולכות למלכי רומי ... שעומדים אחרי על ... הלז: נקירתא. מערה לשון נקרת הצור: לביתיה דרבי. ללמוד תורה: משמש ליה, ומשום לפני במטתו: שמה אדום. בגיהנם ומתני קרא:

תוספות אי"ל אנטונינוס לרבי. איתא במדרש הלנ... כשנולד רבי גזרו שלא למול ומלו את רבי שלא קיסר ... רבי ואמו והחליפה אמו של רבי את רבי באנטונינוס ... קיסר ... ופטרוהו לשלום. ואמר אותו הגמון ... אם זה אלא הקב"ה שעשה להם נסים בכל עת ... בירושלמי שלסוף למד אנטונינוס תורה ונתגייר ... : שדר ליה כוסברתא. ... לפוס דהיסא ... לבך נראה כפי׳ (ר"ת) [ר"ח] ... בירושלמי ... שדר ליה כוסברתא כלומר ... כלומר וכי יתן לי עלה ... כלומר לא עלתה לך אלא מתחום עליה כלומר כסה עליה אמרתי לך: [ה"ג חד קטיל אבבא דרבי וחד קטיל אבבא דביתיה ... מניתו לקח שני עבדיו עמו] ... לישראל אסור להמית ... וי"ל שהיה ירא שלא ... אם בא להתגלות ... דלא מיבעיא ... (הנ"ל) ... לימא כדפריך בפ"ק דחולין השתא דישראל מורידין דנכרים מיבעיא]: ה"ג מלכיה ולא כל מלכיה כל נשיאיה ולא כל שריה פרט לקטיעא בר שלום דקרי ... הכי כתיב מלכיה וכל נשיאיה ולא גרסינן שריה ולא כל שריה (דלא כתיב ... נקרא שריה לסבי קאמר כל נשיאיה):

מהרש"א דיהבי לבתראי כו' ודאתו מינייהו נפיק עלייהו. לפרש"י צ"ל דה"פ דאתה תניחם לבניך למאן דבתרך והמה יתנו לבניהם בתראי עוד דאתי בתרך ודאתי עוד מבניך יוליכו כו' והענין נראה כפול גם שינוי לשון שאמר גבי בניו ליסרי

עין יעקב

... תרתי לא עבדי. ... קלניא ... רבנן ... תפארת ... ישראל ליונה ... קטול חד ... דף ... לית דין בר אינש. ... דף ... אי"ל איתי לי לעלמא דאתי. ...

ליהוי דומה דבתרך ופוב קאמר בלבון כתיכה דיהבי לבתרלי וכולה לפרש שאיל דלהוו שתניחם לבכך דבתרך והנוה יהבו סוחד לבתרלי דסיים שיעמדו · למלכי רומי אחר אנטונינוס כדדרשינן מדהבא מדוד והבא אמר דלאתו בתרך משום שכל זמן שהיה רבי קיים לא הוו צריכין לאתו שוחד למלכי רומי ופוב קאמר שיחזרו מלכי רומי להוליא לאותו ממון דלאתו מיכייהו כיפוק עלייהו דהיינו למלך האמיה שיבא מבניהם דאליו יוליאו כל אותו ממונן כדאי' במדרש וקי"ל: הד קטליה אבבא דבי רבי והד כו'. ירלה שהקדים להאוא דקטליה אבבא דבי רבי לההוא דקטליה אבבא דביתיה לפי שענין כי כשהלך מביתו לקח ב' עבדים עמו כי כן דרך החשובים לימול ב' נערים עמהם כמ"ש גבי אברהם וגבי בלעם והוא לא רלה להמית אחד בפני חבירו כדאמר לעיל קטל חד חד ואל תתגרה בכולהו אלא שהמית אחד ליסב אבבא דביתיה עד שיחזור ואת השני הניח ליסב אבבא דבי רבי והשתא שא"ל שישבו שם לשמור הפתחים והשתא שפיר בחזרתו קטל ההוא אבבא דבי רבי קודם שבא לקטל ההוא דיתיב אבבא דביתיה הדו"ק:

קטיעה בר שלום מאי הוא דההוא קיסר דהוה סני ליה ליהודאי אמר להו לחשיבי מלכותיה מי שעלתה לו נימא ברגלו יקטענה ויחיה או יניחנה ויצטער אמרו ליה יקטענה ויחיה אמר להו קטיעא בר שלום
זכריה ב חדא דלא מצלית להו דכתיב °כי בארבע רוחות השמים פרשתי אתכם מאי קאמר אילימא דבדרתינהו בדי רוחות השמים לימא כארבע אלא כשם שאי אפשר לעולם בלא רוחות כך אי אפשר לעולם בלא ישראל ועוד קראו לך מלכותא קטיעא אמר ליה מימר שפיר קאמרת מיהו כל דזכי למלכא שדו ליה לקמוניא חלולא כד נקטי ליה ואזיל אמרה ליה ההוא מטרוניתא ווי לה לאילפא דאזלא בלא מכסא (שקיל סכינא קטעא לערלתה נחין) נפל על רישא דערלתיה וקטעה (בשיניה) אמר יהבית מכסאי חלפית ועברית כי קא שדו ליה אמר כל נכסאי לרבי עקיבא וחבריו נפק
ויקרא כד ר"ע ודרש °והיתה לאהרן ולבניו מחצה לאהרן ומחצה לבניו יצתה ב"ק ואמרה קטיעא בר שלום מזומן לחיי העולם הבא בכה רבי ואמר יש קונה עולמו בשעה אחת ויש קונה עולמו בכמה שנים אנטונינוס שמשיה לרבי אדרכן שמשיה לרב כי שכיב אנטונינוס א"ר נתפרדה חבילה כי שכיב אדרכן אמר רב נתפרדה חבילה:

מי שיש לו נימא ברגלו. בשר מת הנלער: ויחיה. ויבריא: כל דזכי למלכי. מלה את המלך בדברים טמה הוא למלך ומשפט אותו להסלים: לקמוניא הלולא. בית מלא עפר: מטרוניתא. חשובה: אילפא. ספינה: בלא מכסא. כלומר אוי לך שהלך ועליסת אתה כהיה בלא מלמה את עלמך והטול חלק ממאם: והיתה לאהרן ולבניו. בלאם המפרים כמיב וכאן גדול משל מחלם

כדאמרינן בסדר יומא וסטל אלם מכסי אלום של ערלה ואזרנע או אתכה ממעשה לאם הפנים וסתם מפרש ליס דפלגא הוא וסכא נמי הכוס אותי כפד כלן שהזכיר שמי לבדי: אדרכן. שר שנאומים סיס: נתפרדה חבילה. אסנחינו שמתקשרים כסם בנפש:

מהרש"א כי בארבע רוחות השמים כו'. נראה לפי פשוטו כמי שפיר קאמר דלא יכלת לכלם כיון דכ"כ מפוזרים בד' רוחות עולם מסוף עולם ועד סופו והוא ודאי לא יאמין הדרש אלא שבא הדרש ליתן טעם דלכך הם מפוזרים כדי שלא יכול לכלם לפי שהם המה קיומו של עולם כמו הרוחות ופרש"י בפ"ק דתעניות כי בלא רוחות לא יתקיים העולם מרוב הבל ותמימות עכ"ל אבל לפי הדמיון נראה כי הרוחות הם קיומו של עולם היבשה שהוא ניבש הארץ ולולא הרוח היה העולם כולו מים במים לפי הטבע וכמ"ש בעבור מי המבול דכתיב ויעבר אלהים רוח על הארץ וישכו המים כן הם ישראל בלאלי הם היה העולם מוחזר לתוהו ובהו שישובו המים על הארץ כמ"ש לעיל וע"י שפי' ופיזר אותם בד' רוחות יתפרסם בכל העולם אמונתו ותורתו והוא קיום של עולם וק"ל: בלא מכסא כו'. הדמיון כי כמו העובר המכס במקום שהיה לו ליתן אין שומר עדינה מניח אותו ליכנס שם בקמורתו כן הענין מי שלא נתן מכס ערלתו בעוה"ז אין מניחין אותו ליכנס לג"ע כדאיתא במדרשות שאברהם יושב שם על הפתח ואין מניח שם ליכנס מסוך ערלה וק"ל: קונה עולמו וכו'. ירלה בזה שדקדק לומר בכ"א שלמו שקונה עולמו לפי ומדרגתו כדאמרי' שיש לכל לדיק מחילה בפני עלמו אבל בכה רבי אההוא דלא קנה עולמו רק בשעה אחת שנהרג וילא מן העולם ולא זכה למדרגה היותר גדולה לקנות עולמו בכמה שנים וק"ל:

אונקלוס בר קלוניקוס איגייר שדר קיסר גונדא דרומאי אבתריה משכינהו בקראי ואיגיירו הדר שדר גונדא אחרינא אבתריה אמר להו לא תימרו ליה מידי כד נקטיה ליה ואזל אמר להו איכא לכו מלתא בעלמא ניפורא נקיט נורא קמי פיפיורא פיפיורא נקיט נורא לדוכסא דוכסא להגמונא הגמונא לקימא קומא מי נקיט נורא קמיה איניש אמרי ליה לא אמר להו הקב"ה
שמות יג נקט נורא קמיה ישראל כתיב °וה' הולך לפניהם יומם וגו' איגייר כולהו הדר שדר גונדא אחרינא כתרי' אמר להו לא תשתעו כלל בהדיה בי נקטין ליה ואזלי חזי מזוזתא דמנחה אפתחא אותיב ידיה עלה אחיך אמר ליה אמאי קא מחייכת אמר להו מנהגו של עולם מלך יושב מבפנים ועבדיו משמרין אותו מבחוץ אבל הקב"ה
תהלים קכא עבדיו מלפנים והוא משמרן מבחוץ שנאמר °ה' ישמר
בראשית כה צאתך ובואך וגו' איגייר והו לא שדר אבתריה °ויאמר ה' לה שני גוים בבטנך א"ר יהודה אמר רב אל תקרי שני גוים אלא שני גיים זה אנטונינוס ורבי שלא פסקו משלחנן לא צנון ולא חזרת ולא קישות לא בימות החמ' ולא

עין יעקב

[illegible]

ולא בימות הגשמים דאמר מר צנון מחתך המאכל חזרת מהפך המאכל קישות מריחב בני מעים והא תנא דבי ר' ישמעאל למה נקרא שמם קשואים שהם קשים לגוף כחרבות לא קשיא הא ברברבא הא בזוטרא:

נגרא. גדר: ניפורא נקט נורא לאפיפורא. סמל ומולד אלכוקה לפני אלפיפיור כלן מיכי סדרם זה למעלה נחם:

קטמא. מלך: שני גיים. כתיב וקריק גוים: אנטונינוס ורבי. אם בא מעשו הם בא מיעקב: הורת. לשוני״א בלע״ז: צנון. רפני״ה בלע״ז חותך והיפוך. מעכלין למאכל:

ראוי לכתוב כאן מאמר הילמדנו רבינו שמוכיר יותר באורך ענין אונקלוס אך נתגייר והוא נפרסם ואלה התפעמים וז״ל. זש״ה מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל לא עשה כן לכל גוי אונקלוס הגר בן אחותו של אנדרלייינוס היה ומבקש להתגייר ונתירא מן אנדרלייינוס דודו א״ל אני מבקש לעשות סחורה א״ל אם אתה חסר כסף הרי אוצרותי לפניך א״ל אנא אני הולך מאתך אני מבקש לעשות ולנסות לאחר לידע דעת הבריות ואני רוצה להמלך בך היאך לעשות א״ל כל פרקמטיא שאתה רואה שנפלה ונתונה לארץ לך ועסוק בה שסופה להתעלות ואתה משתכר בה נא״י ולימד תורה אחר זמן הרבה מצאוהו ר' אליעזר ורבי יהושע ראוהו פניו משונות אמרו זה לזה אונקלוס הגר למד תורה כיון שבא אצלן התחיל לשאול שאלות הרבה והן משיבין אותו עלה אצל אנדרלייינוס א״ל למה פניך משונות סבור אני שהפסידו פרקמטיא שלך או שמא אדם יכול לך אמר ליה לאו קרוב אתה לי ואדם שבעולם יכול לי א״ל ולמה פניך משונות א״ל שלמדתי תורה ולא עוד אלא שמלתי עצמי א״ל ומי אמר לך כך אמר לו לך נמלכתי אתר לו איימתי א״ל כשעה שאמרתי לך אני מבקש לעשות סחורה ואמרת כל פרקמטיא שאתה רואה שנפלה ונתונה לארץ לך ועסוק בה שסופה להתעלות חזרתי על כל האומות ולא ראיתי אומה שנפלה ונתונה לארץ כישראל וסופן להתעלות שכן אומר ישעיה כה אמר ה' גואל ישראל קדושו לבזה נפש למתעב גוי לעבד מושלים מלכים יראו וקמו א״ל סנקתדרום שלו אלו מאמרת עדיין ביהיו מלכים עומדים ומפניהם שנאמר מלכים יראו וקמו הכה אותו אנדרייינוס על הלחי א״ל כלום נותנין לחיים אלא על האמת עבדיו את רוצין נגלייר אחד אין עומדין מלפניו שהיית אומר שיהו מלכים רוצין אותן ועומדים מפניהם א״ל סנקתדרום היה בא ונתגייר א״ל אונקלוס כן אמרתי עד שהוא במקומו אתה היה ראוי להתגייר וזה עשה סנקתדרום שלו עלה לגג נפל ומת ורוח הקודש אומר כן יאבדו כל אויביך ה' א״ל אנדרייינוס הרי מת סנקתדרום אין אתה אומר לי על מה עשית הדבר הזה א״ל בקשתי ללמוד תורה א״ל היה לך ללמוד תורה ולא נמול א״ל אונקלוס נעת לאפשרלים אגונה אלא אם כן זיינו שלו כך נמצא אין אתה יכול ללמוד תורה עד שתמול שנאמר מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל לאו מאה של כיעקב לא עשה כן לכל גוי שכל האומות ערלים תוקיו או תורה ומשפטיו אלו הדינין. פירוש אמונה אוכל:

מהרש״א ניפורא נקיט נורא כו'. ירלה בזה לפי עניני שהם מיני סדרים לפי מעלותם לע״ז הקוזאה הוא הגדול לפי חשיבותו ואמר דכ״א מהם נקט מרא להחשוב וגדול ממנו עד שהקוזאה לפי גדלו וחשיבתו לא נקט מרא מקמי שום בר אינש אלא בפני ע״ז כי במחבק כל מעשיהם והן צריכין לאור אדם אבל הקב״ה אינו כן כי נבורא עוים סרי ולדרבא הוא נקט מרא מקמי ישראל כי הוא אינו צריך לאורם אבל הם צריכין לאורו כדאמרי' פרק ב״ש ועיין בעניין זה פרק החובל וק״ל: לא צנון כו'. כהנו התוס' אין זה רפואה כו' ועוד נראה לפרש דרפואה הוא דבכית הוא בשולחנם אפילו בימות הגשמים דאין דרך אלו לגדל ולצמוח בנטת בימות הגשמים בשביל הקור ואולי שהיו מגדלים אותן במערות ובמקומות שאין הקור שולט בהם כ״כ וכן הוא דרך

בחלרות המלכים ושרים עד היום הזה ודרשו כן מדכתיב ג״ים ביו״ד תחת וי״ו כפירש״י והוא ודאי דגבאר מלכים הקודמי' מיעקב ועשו גם המה לא היו חסרים משולחנם כל הדברים אבל נקט רבי ואנטונינוס שהיו בזמן א' במקום אחד דהכי משמע קרא שני גוים בבטנך כמו יעקב ועשו שהיו בזמן א' במקום א' בבטן כמפורש מתוך הסוגיא ודו״ק:

אמר רב יהודה אמר שמואל עוד אחרת יש להם ברומי אחת לשבעים שנה מביאין אדם שלם ומרכיבין אותו על אדם חגר ומלבישין אותו בלבושו של אדם הראשון ומניחין לו קרקפלו של רבי ישמעאל בראשו ותלו ליה בצואריה מתקליה ארבעה זוזי פיזא ומחפין את השוקים באינך ומכריזין וקורין לפניו סך קירי פלסתר אחוהי דמרנא זייפנא דחמא חמא ודלא חמא לא חמא מאי אהני ליה לרמאה ברמאותיה ולזייפני בזייפנותיה ומסיימי בה הכי וי לדין כד יקום דין: [אמר רב אשי הכשילן פיהם אי אמרו זייפנא אחיה דמרנא כדקאמרי השתא דאמרי דמרנא זייפנא מרנא גופיה זייפנא]:

עוד אחרת. עוד איד אחרת יש להם לרומיים שאינה עשויה במשכתים: אדם שלם. כנגד עשו אדם חגר כנגד יעקב שלע על ירכו כלומר עדיין עשו שלט על יעקב: של אדם הראשון. וסן בגדי חמודות שהיו לעשו: קרקפלו של רבי ישמעאל. בן אלישע כהן גדול שההרוגי מלכות היה ומתוך יופיו נכנס נגע בת קיסר להפשיט עור פניו וחנטוה אותו באפרסמון בהאח עקרייות ולא יסתנה ועדיין היא מונחת בגנזי רומי: פיזא. פז והיא אבן יקרה עד מאד ואינה מצויה בעולם: סך קירי פלסתר. השטן הקלן כזב הוא כנוסת יעקב בקרא לנכרי לאחרת הימים שסופן ליגאל כזב הוא: סך. חשבון: קירי. קלן: אחוה דמרנא זייפנא. אחיו של אדוננו עשו זייפן היה יעקב שרמה לעשו ונטל להיות נגיד [לאחיו]: דחמא חמא. הרואה בשמחה זו עכשיו הואה ומי שאינו רואה עכשיו לא יראה עוד דעד שבעים שנה אינה נעשית: מאי אהני לרמאי ברמאותיה. ליעקב שרמה את עשו ולקח ברכתו: וי לדין. עשו: כד יקום דין. כשיקום יעקב:

תוספות סך קירי פלסתר. פרש״י ליעקב קורין קירי ולא משמע כסיכנדוא לקרותו אדון ופי' ר״ת ליצחק אבי עשו קורין קירי [לפי שהיה זקינם היו נוהגין בו כבוד] כלומר הברכות שנתן יצחק ליעקב וא״ל שיפנדוא עשו לקן היין פלסתר הוא ולפי״ז שם הוא אמר וה״ה כאשר תריד מ״מ אינו נוטל עכשיו הברכות:

מהרש״א מרנא גופיה זייפנא. ונראה דטלא מלתא הכי מתפרש לפי תכשול פיהם דמרנא גופים שהוא עשו זייפנא הוא דאמי כבודן בעש״ו חוני דלא חוני בעה״ז לא יחוני לעש״ב דמאי אהני ליה לעשו רמאה וזייפנא שהיה לו ורמה את אביו בפיו שלא עלה לו רמאותיו וזייפנותיה שיקבל עיקר הברכות והבכורה פי' שכי שהוא שכר עה״ז ועה״ב ומסיימין וי לדין כו' דהיינו לעתיד שיקום יעקב

עיון יעקב

[illegible] ... הברכות

יעקב וכפירש"י וסוה מתפרש כן לפי מכשול פיהם אבל לפי כוונת סרומיים האומרים נראה שהוא מתפרש להם בהפך שאין לו הכרע כמ"ש כבוה קס זה טפל ור"ב יענוד לעיל וק"ל:

כט פז פס **ת"ר** כשנתפס ר' אליעזר למינות העלוהו לגרדום לידון אמר ליה אותו הגמון זקן שכמותך יתעסק בדברים בטלים הללו אמר ליה נאמן עלי הדיין כסבור אותו הגמון עליו הוא אומר והוא לא אמר אלא כנגד אביו שבשמים אמר ליה הואיל והאמנתני עליך דימוס פטור אתה וכשבא אל ביתו נכנסו תלמידיו לנחמו ולא קבל מהן תנחומין אמר ליה ר"ע [רבי] הרשני לומר לפניך דבר אחד ממה שלמדתני אמר ליה אמור

יח אמר ליה רבי שמא דבר מינות בא לידך °והנאך דבר ועליו נתפשת למינות אמר ליה עקיבא הזכרתני פעם אחד הייתי מהלך בשוק העליון של צפורי ומצאני אחד [ויעקב איש

תרומות כג כפר סכניא שמו] אמר לי כתיב בתורתכם °לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב בית ה' אלהיך וגו' מהו לעשות ממנו בית הכסא לכהן גדול ולא אמרתי לו כלום אמר

מיכה א לי [כך לימדני] °כי מאתנן זונה קבצה עד אתנן זונה ישובו ממקום הטנופת באו למקום הטנופת ישובו והנאני הדבר ועי"ז נתפשתי למינות ועברתי על מה שכתוב

משלי ה בתורה °הרחק מעליה דרכך ואל תקרב אל פתח ביתה הרחק מעליה דרכך זו מינות ואל תקרב אל פתח ביתה זו הרשות. איכא דאמרי הרחק מעליה דרכך זו המינות והרשות ואל תקרב אל פתח ביתה זו זונה ועד כמה אמר רב חסדא עד ארבע אמות ורבנן האי מאתנן זונה מאי דרשי ביה כדרב חסדא דאמר רב חסדא כל זונה שנשכרת

יחזקאל טז סופה שוכרת שנאמר °ובתתך אתנן ואתנן לא נתן לך ותהי להפך ופליגא דר' פדת דאמר ר' פדת לא אסרה תורה אלא

ויקרא יח קריבה של גלוי עריות בלבד שנאמר °איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה עולא כי הוה אתא מבי רב הוה מנשק להו לאחתיה אבי ידייהו ואמרי לה אבי חדייהו ופליגא דידיה אדידיה דאמר עולא שום קריבה בעלמא אסור משום לך לך אמרין לנזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב:

למינות. מינים תפסוהו לנסותו לממ"ז: **עליו הוא אומר.** כלומר הדין עמך לדברים בטלים הם: **הוא לא אמר כן.** אלא **נאמן** °עלי הדיין האמתי שבשמים דכי ליתן לי ריוח זו שפטתני לקוני: **האמנתני.** במה שדנתי עליך: **דימוס פטור אתה.** דימוס היתה שם ישמעאלו ומשמע בה: (**לנחמו.** שהיה מתאבל מאד על שלא היה יודע מפני מה אירע דבר זה והיה מחפש במעשיו לעשות תשובה): **והנאך.** ישר הדבר בעיניך: **לכהן גדול.** שהיה פורש מביתו לפני יה"כ ללשכת פרהדרין ושם היו מתקנין לו כל צרכיו: **והרשות.** שולטנות שמתכן עיניהם בבעלי ממון להפסם וליטול

ממונם: **ורבנן.** דליה לחו הלי דבר מינות [דיעקב]: **לסוף.** היא נבזית בעיני כל ושוכרתן והכי משמע מאתנן זונה קבלה (ממון) [קיבלה מאתנן] הונה ובאתנן זונה ישוב ליתנן: **ופליגא דר' פדת.** הני ד' אמות דרב חסדא: **אבי ידייהו.** בהושעתיקן: **אבי חדייהו.** הוה דוק בני אדם כשאוחזין עניבה"כ משק הוא לאביו ולאמו או לגדול ממנו בלחיבתו או פס ידו משום כבוד:

מהרש"א זו היא מינות כו'. הזהיר הכתוב להרחיק כדי שלא יהנה וימשך אחריה כדקאמר והנאני הדבר ועי"ז נתפשתי למינות ועברתי כו' דכשבאל ממנו ולא השיב לו כלום ה"ל להרחיק ולא ה"ל לישמע ממנו תשובתו וק"ל: בתוס' בד"ה ופליגא דר' פדת. ולא"ת כו' דלר' פדת אין לשון קריבה בין בד"ת כו' עכ"ל ולא ניחא להו לאוקמי בשבועות דרב חסדא אסור מן התורה דד"ת ודברי קבלה לא ילפינן כדאמרי' בריש ב"ק ועוד דהכי משמע דמאן דאוסר אינו אלא מדרבנן כדקאמר פולא קריבה בעלמא אסור משום לך לך כו' והדיוק: בתוס' בד"ה ופליגא דידיה אדידיה. ומה שהיה מיקל לעצמו כו' עכ"ל ור"ל דתנוחלא דמעתין קילר במקום שה"ל להאריך דמטעם זה שהיה מיקל לעצמו כו' ל"פ דידיה אדידיה וק"ל:

ל פס משלי ג **°לעלוקה** שתי בנות הב הב אמר רב חסדא אמר מר עוקבא קול שתי בנות שצועקות בגיהנם האומרות בעוה"ז הב הב ומאן נינהו המינות והרשות. איכא דאמרי [אמר רב חסדא] אמר מר עוקבא קול גיהנם שצועקת ואומרת הביאו לי שתי בנות שאומרות בעוה"ז

פס ב הבא הבא °כל באיה לא ישובון ולא ישיגו אורחות חיים ומאחר שלא שבו היכן ישיגו היק ואם ישובו לא ישיגו למימרא דכל דפריש ממינות מיית והא ההיא אתתא דאתת לקמיה דרב חסדא ואמרה ליה קלה שבקלות עשתה בנה הקטן מבנה הגדול ואמר להו רב חסדא טרחו לה בזודתא ולא מתה כיון דאמרה ליה קלה שבקלות עשיתי מכלל דמינות נמי הויא בה האי דלא מתה משום דלא הדרא בה שפיר. איכא דמתני הכי ממינות אין מעבירה לא והא ההיא אתתא דאתת לקמיה דרב חסדא אמרה ליה קלה שבקלות עשתה בנה קטן מבנה גדול ואמר להו רב חסדא צידו לה זוודתא ומתה מדקאמרה ליה קלה שבקלות עשתה מכלל דמינות הויא בה:

שצועקות. בניהנם על רת יסורי גיהנם: **מינות.** לועקות הבא הקדושה אל עיו: **רשות.** לועקות הבא ממון ודוחן ולאחרונה ומם למלך: **לא ישובון.** כל המומרים לאחר שמאנקו בודמות אין שבין: **ואם ישבין.** ממסרין למות מתוך נרה וכפייה ילרם אין [חוו] גזרת מלך עליהם למות: **קלה שבקלות.** עבירה קלה שבידה זו היא מנאפת וילדה בנה קטן מבעילת בנה גדול שבא עליה ובאה לקבל דין ולשוב בתשובה: **זוודתא.** תכריכין לדם לדרך ומתנעיק צדין

עיון יעקב

[illegible] המתפחות של עשו וכפירש"י: **והנאני הדבר.** ולפי שלא הנה רק בהתבונה לבו לבך הפלא לידון רק בהתבונה [illegible] מאמונות ההגמון [illegible]
[illegible] רב חסדא ארבע אמות. דתנן [illegible] ולא תקרב אל פתח ביתה [illegible]
[illegible] קריבה [illegible]: **קול** שתי בנות [illegible]
[illegible]
[illegible]: **א"ד** [illegible]
[illegible]: **כל** [illegible] ודכן

צריך לאורחא ותבריכין פס לדס לדרך סמוס: היג מדקאמרה קלה שבקלות שבכלל דמינות נמי הוה בה, לתקפתא היא: ואיבא דמתני הכי ממינות אין מעבירה לא והא ההיא איתתא דאתאי וכו' ומתה. ומכרכן מדקאמרה קלה שבקלות [מכלל] דמינות הויא גם ומשום הכי מתה:

מהרש"א ה"ק ואם ישובון לא ישיגו וכו'. ודקאמר בקרא כל באיה לא ישובון היינו דלא ישובון בקל דקשה לפרוש מנינות וכפרש"י בספר משלי מש"כ באשר עבירות דאינו קשה כ"כ לפרוש ועכין ואם ישובון לא ישיגו וגו' פירש"י וז גזירת מלך עליהם כי עכ"ל וים לפרש דרחמי סמיא הוא אחר בחזר ספיר בלב שלם כדמסיק ופן יחזור לקורת ח"ו אם לא ישוב כי קרוב לאדם למשוך אחר המינות ולחזור לקורת ח"ו והאי עעמא מסיק כמי בעבירה באביק בה מגנא כמינות דמיא דקרוב ט גם כן לחזור לקורת וק"ל: למימרא דכל הפורש כו'. יש לדקדק למאי דס"ד דלא תיים אמאי לא תקשי ליה צבופיה דהאי עובדא מאי קא"ר חסדא טרחו לה בצודתא וי"ל דרב חסדא והאי כמי דהאי קרא קסמיך ולהכי פריך אקרא וק"ל:

לא ומעבירה לא והתניא אמרו עליו על [ר'] אלעזר בן דורדיא שלא הניח זונה [אחת בעולם] שלא בא עליה פ"א שמע שיש זונה בכרכי הים ונוטלת כיס דינרין בשכרה נטל כיס דינרין והלך ועבר עליה ז' נהרות בשעת הרגל דבר הפיחה אמרה בשם שהפיחה אינה חוזרת למקומה כך אלעזר בן דורדיא אין מקבלין אותו בתשובה הלך וישב בין הרים וגבעות אמר הרים וגבעות בקשו עלי רחמים אמרו לו עד שאנו מבקשים עליך רחמים נבקש על עצמנו שנא' °כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה אמר שמים וארץ בקשו עלי רחמים אמרו לו עד שאנו מבקשים עליך רחמים נבקש על עצמינו שנא' °כי שמים כעשן נמלחו והארץ כבגד תבלה אמר חמה ולבנה בקשו עלי רחמים אמרו לו עד שאנו מבקשים עליך רחמים נבקש רחמים על עצמנו שנא' °וחפרה הלבנה ובושה החמה אמר כוכבים ומזלות בקשו עלי רחמים אמרו עד שנבקש עליך רחמים נבקש על עצמינו שנא' °ונמקו כל צבא השמים אמר אין הדבר תלוי אלא בי הניח ראשו בין ברכיו וגעה בבכיה עד שיצתה נשמתו יצתה ב"ק ואמרה רבי אלעזר בן דורדיא מזומן לחיי העולם הבא והא הכא בעבירה הוה ומית התם [נמי] כיון דאביק ביה טובא במינות הוה דמיא בכה רבי ואמר יש קונה עולמו בכמה שנים ויש קונה בשעה אחת אמר רבי לא דיין לבעלי תשובה שמקבלים אותם אלא שקורין אותם רבי:

סנהד' יק ועיש רש"ל

ישעיה נד

שם נא

שם כד

שם לד

חיים הב"ק שלחור רבי אלעזר

הרגל דבר. הסמים שהגל הסחלה כמו מרגילן [את הלדם] לעשות ממשיכן והיינו התחלה: הפיחה. רוח:

הריטב"א אמרו עד שלא תנקשים רחמים וכו'. לא שההרים ונגקשים אלא הכי קא גבי לגימר בגל הגריימא כלומר שה עלמו אמר בלבו למי אלך להרים ולשמים ולכולהו הך עלמן לריכין לבקש רחמים בשבילם ואילו היה לאם פה היו משיבין לו לא מכל לבקש ע"ך ובעין זה מלינו בכמה מקומות ולא שמדברים ומשיבין אלא מגלה שלו אומרים שאם היו מדברים היו משיבים כך ותאמר לאם הנפן החדלתי את וגו' וכן פרק שירה שהעופות והחיות מקלסין לאו שהם אומרים כלום אלא שנראה הוא שאם היה להם פה לדבר יש להם לומר כך וכך:

מהרש"א הרים וגבעות בקשו כו'. ססיה מלמעלה שיטות ע"י תשובה זו וע"כ אמר שיבקשו עליו רחמים שלא יפסד רק"ם קיים כמותם בעוה"ז והשיבו לו שלא יהיה תוקם ותזלג על הפסקה בעוה"ז כי העולם סלו בכלל הוא עולם סהוים והפסד כי ההרים ימושו וגו' וק"ל:

לב שם רבי חנינא ור' יונתן הוו אזלי באורחא (בי) מטו להנהו תרי שבילי חד הוה פצי אפתחא דע"ז וחד הוה פצי אפתחא דזונות אמר חד לחבריה ניזיל אפתחא דע"ז °דנכים יצריה א"ל אידך ניזיל אפתחא דזונות ונכפייה ליצרין ונקבל אגרא כי מטו להתם חזנהו לזונות (דאבנען) [איתכנעי] מקמייהו א"ל מנא לך הא א"ל כתיב °מזמה תשמור עליך תבונה תנצרכה. אמרו ליה רבנן לרבא מאי מזמה אי לימא תורה דכתיב בה זמה ומתרגמינן עצת חטאין וכתיב °הפליא עצה הגדיל תושיה אי הכי מזמה זמה מיבעי ליה אלא מאי מזמה מדברי זמה תשמור עליך תורה [תנצרכה]:

שם ע"ב

משלי ב

ישעיה כח

פצי אפתחא דע"ז. פתוח לפתח ע"ז כמו פלו עלים פיהם: דנכים יצריה. כשחט וכמקר ילרא אנשי כנסת הגדולה נקטו רחמים ומסרו בידם והכנוהו כדאמרינן בד' מיתות כלומר כיון דבטלה מבילה ולא ניזיל אפתחא דזונות שלא יתבטל גם ילריה: אבנען זונות מקמייהו. נכנעו מפניהם לקונתן: מנא לך הא. דסמכת אכפשך למיתי הכא ולא מסתפית וילריך: זמה. ומתרגמינן עלת חטאין עלה הוא התורה של זימה וחטאין הוא תוספת שהתרגום מפרש שהעלה הזו רעה היא של חטא אלמא דזמה היינו לי עלה והתורה נקראת עלה דכתיב הפליא עלה הגדיל תושיה משמע תורה תשמור עליך: מזמה. מן הזמה תשמור עליך תורה דקיפים דקרא תבונה תנלרכה והוא תשמור עליך מכל דבר רע והרהור חטא ואמו הולכין הלך ודבר בד"ת:

תוספות ניזיל אפתחא דבי זונות. מכאן יש ללמוד שצריך להרחיק מפתח ע"ז כל מה שיכול משום דכתיב אל תקרב אל פתח ביתה ומוקמינן לעיל בע"ז שהרי היה רוצה ללכת יותר אפתחא דבי זונות:

מהרש"א א"ל מזמה תשמור גו' ה"ק מדבר זמה תשמור עליך וכו'. אך זה סותר מ"ש פרק החליל דאביי הוא מלמעט ואמר על עלמו אי מאן דסני לי הוה לא מצי לאוקמי נפשיה עד דתכא ליה ההוא סבא כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו דהכא איירי בשעה שעוסק בתורה כפרש"י ואתם תשמור עליך מכל דבר רע והרהור חטא ואמו הולכין הלך ודבר בד"ת ושוד דהתם יחיד הוא וק"ל:

ת"ר

עין יעקב

[illegible] ... אמר הרים וגבעות בקשו עלי רחמים ... [illegible] ... בכה ר' ... [illegible]

לא

לג **ת״ר** כשנתפסו ר׳ אליעזר בן פרטי ור׳ חנינא בן תרדיון (למינות) א״ל ר״א בן פרטא לר׳ חנינא בן תרדיון אשריך ר׳ חנינא שנתפסת על דבר אחד אוי לי שנתפסתי על ה׳ דברים א״ל ר׳ חנינא בן תרדיון אשריך שנתפסת על ה׳ דברים ואתה ניצול אוי לי שנתפסתי על דבר אחד ואיני ניצול שאתה עסקת בתורה ובג״ח ואני לא עסקתי אלא בתורה בלבד וכדרב הונא דאמר רב הונא כל העוסק בתורה בלבד דומה כמי שאין לו אלוה שנאמ׳
הושע ג °וימים רבים לישראל ללא אלהי אמת וללא כהן מורה וללא תורה מאי ללא אלהי אמת (אמר רב הונא) כל העוסק בתורה בלבד דומה כמי שאין לו אלוה ובג״ח לא עסק והתניא ר׳ אליעזר בן יעקב אומר אל יתן אדם מעותיו לארנקי של צדקה אא״כ ממונה עליה ת״ח כר׳ חנינא בן תרדיון הימוני מהימן מעבד לא עבד והתניא א״ל (רבי) מעות של פורים נתחלפו לי במעות של צדקה וחלקתים לעניים מעבד עבד בדבעי ליה לא עבד:

על חמשה דברים. חמשה עלילות היו תולין עליו: **כמי שאין לו אלוה.** נראין עליו: היה אלא גנב תורה: **ר׳ חנינא בן תרדיון.** גבאי של צדקה היה: **מעות של פורים.** שגביתי מבני העיר לחלק לעניים לסעודתן ותמה אין העני רשאי ליקח מהן לצרכו: **נתחלפו לי במעות של צדקה,** וסבור הייתי שהן של צדקה וחלקתים לעניים שלא לסעודת פורים ואני פרעתי משלי את של פורים. נ״א מעות שלי לסעודת פורים נתחלפו לי במעות של צדקה וסבור הייתי שהם של צדקה וחלקתים לעניים ולא חזרתי להפרע מארנקי של צדקה:

תוספות כל העוסק בתורה בלבד דומה כמי שאין לו אלוה. מדכתיב ללא אלהי אמת והדר ללא תורה משמע דבריהם קאמר שאע״פ שיש לו תורה עדיין יכול להיות שהוא בלא אלהי אמת:

מהרש״א אשריך שנתפסת על ה׳ דברים וכו׳. יש לפרש כפרש״י ה׳ דברים היינו דקחשיב לקמן דתבעו לר״א בן פרטא א׳ מ״ט גנבת ב׳ ומ״ט תנית ג׳ ומ״ט קרו לך רבי ה׳ והוא טענה אחרת ממה שאמרו לו מ״ט תנית כפרש״י שהו עלילה שליסטית והוא לפי שהיא בכלל שגזרו כל הסומך והנסמך יהרג כדאמרי׳ פ״ק דסנהדרין ד׳ ומ״ט לא אתית לבי אבידן כו׳ ה׳ ומ״ט קא שבקת עבדך לחירות כו׳ הרי ה׳ דברים וק״ל: **כמי שאין לו אלוה וכו׳.** ר״ל כאילו אין לו אלוה נראה שאין לו אלהים אמת אי דמהותו הם ג״ח ויש לאדם לילך אחר מדותיו וק״ל: **מאי ללא אלהי אמת כו׳.** יש לעיין דמשמע שהיה עם ישראל עסק התורה ובתוספות דהאי קרא כתיב וללא תורה ויש ליישב דבגלגדין קאמר קרא דלותן ימים רבים אלוהים היו דים מימים שהם ללא אלהי אמת דהיינו שהיו עוסקין בתורה אבל לא היו עוסקין בג״ח ויש עלותן ימים שגם תורה לא היה להם כדכתיב בסיפא דקרא וללא תורה וק״ל:

בשם האלוף הגדול מוהר״ר אביגדור אלהי״ם מתן תנאק בעל המחבר קיקיון דיונה זצלה״ה: כל העוסק בתורה ואינו עוסק בג״ח וכו׳. לפי פשוטו אינו מובן למה דומה כמי שאין לו אלוה. ויתורץ ע״פ מה שאיתא בספר יצירה שסוקרת נמנין אותיות השם שהאם בהפך אתון הויד קודם הה״א וכל דבר שהוא באור הפשוט אינו בברכה ומכין שבאותיות של האל״ף בי״ת הויד באמת קודם אם תלכף האותיות א׳ ב׳ ג׳ ד׳ מספרם עשרה אם כן היוד קודם להה״א וידוע מה שאמרו רז״ל במסכת שבת מה שדרשו על האותיות אלף בינה גמול דלים הי״ו שהו של הקב״ה א״כ כדרך האל״ף בי״ת של למוד התורה וג׳ ד׳ על ג״ח והתעסקו בשתים אלו ויהיה מנול יחד אז הי״ו שהו של הקב״ה כי בלא זאת באם שלא מצטרף אלו שנים ויהיה חיו פירוד שהו כקודם בעל ספר יצירה שהותיות השם יאמה בהפך אהון וא״כ יתורץ מאמר כל העוסק בתורה ואינו עוסק בג״ח דומה כמי שאין לו אלוה כי אז מפריד השם ומחליב אם עוסק בשתיהן אז מחבר השם כלומר באור היושר וק״ל:

לד **אתיוה** לר״א בן פרטא אמרו ליה מ״ט תנית ומ״ט נגבת אמר להו אי סייפא לא ספרא ואי ספרא לא סייפא מדהא לא איתא הא נמי לא איתא ומ״ט קרו לך רבי רבן של טרסיים אני אייתו ליה תרי קיבורי אמרו ליה הי דשתיא והי דערבא אתרחיש ליה ניסא אתיא זבורא ויתיב על דערבא ואתיא זיבורתא ויתיב על דשתיא אמר להו הא דשתיא והא דערבא ומ״ט לא אתית לבי אבידן [אמר להו] זקן אני ומתיירא אני שמא תרמסוני ברגליכם אמרו ועד האידנא כמה סבא ארמים אתרחיש ניסא וארמס חד סבא כההוא יומא ומ״ט שבקת עבדך לחירות אמר להו לא היו דברים מעולם קם חד מינייהו לאסהודי ביה אתא אליהו אידמי ליה כחד מחשיבי דמלכותא א״ל שבקיה מדאתרחיש ליה ניסא בכולהו בהא נמי מתרחיש ליה ניסא וההוא גברא בישותיה הוא דקא מחוי ולא אשגח ביה קם למימר להו הוה כתיבא אגרתא דהוה כתיב מחשובי דרומאי לשדורי לקיסר ושדרוה בידיה דההוא גברא אתא אליהו פתקיה ארבע מאה פרסי אזל ולא אתא:

גנבת. [גנב] וליסטים היה: **מדהא לא איתא.** כהם שאין ספרא כי דהא אין שהיא באדם אחד כך אין מגרסם בו והשואר לכם עלי שקר מולא בדברי: **מ״ט קרו לך רבי.** הרי עלילה שליסטית: **טרסיים.** גרדיים: **קיבורי.** פקעיות לגמוצלאש: **הי דשתיא והי דערבא.** איזה של שתי ואיזה של ערב: **אתא זבורא.** זכר ויתיב על דערבא ואתא זיבורתא נקבה ויתיבא על דשתיא והבין שהוא כן שנעשה לו ששהשתי מקבל ערב כנקבה המקבלת

עין יעקב

[illegible]

שמקבלת את הכר: לבי אבידן. בית שאוכלין ושותין שם (כס) [לכבוד] ע"ז [ומצלין זבל לע"ז] ומפקחין על עסקים לידע מה היא לריכה ומתנדבין: עבדך להירות. והם נאה על כך לפי שהוא דת יהודים: אידמי לית, לההוא גברא: בישותיה הוא דקא מדגי. הפגך הלהם והודיע שרבע אתם והוא יגלל ע"י כם: הוה כתיבא חד אגרתא. דנשו חסידי חזי לגחורי נקיבי על עסקיהן שרחם כהנא שעתא בידים דההוא גברא: פרהקידה, אליהו והורקים ד' מאות פרסי למען לא ישוב עוד לביתו כמו בקל קנא פתק ציב:

מהרש"א אי מיפא לא ספרא כו'. בערוך בערך ק"ף וז"ל ספר וקי"ף ידוז כרוכין מן השמים כו' והיכן פירושו של דבר דכתיב אם תאמנו ושמעתם וגו' ואם תמאנו ומריתם חרב גו' וסיפו דאמרינן פ"ק דע"ז אי ספרא לאו קיפא כו' עכ"ל. נראה מפירושו לפרש דה"ק הכא אי ספרא כמו שאתם אומרים הכית לאו קייפא שאתם אומרים גנבה ואי חייב הריגה בסייף ואי קייפא כמ"ש גנבה נתחייבתי הריגה בסייף לאו ספרא אלא שאתם אומרים הכית וולאמר מהם ליתא אידך נמי ליתא ויותר נראה לפרש הכא דסייפא קאמר על המוסק בסייפא דהויא דעוסק שבספרא ונסייט הגנב העוסק בגניבה וסייף בידו ביודע שאין אדם עומד על מתומו ובא בסייף שאם יעמוד בעל הממון כדי יהרגנו וה"פ אי ספרא לאו מי כי העוסק בתורה לאו סייפא אין לו אונן לעסוק בעסק הגניבה כמ"ש בפי הפועלים באיל עילויה אי לורגא מרבנן הוא כיים לקדומי קדים לגירסים ואי לא גנבא הוא פי' הדו"ק:

לה סם **אתיוה** לר' חנינא בן תרדיון א"ל מ"ט קא עסקת בתורי אמר להו כאשר צוני ה' אלהי מיד גזרו עליו לשרפה ועל אשתו להריגה ועל בתו לישב בקובה של
יף יח זונות עליו לשרפה שהיה *הוגה את השם באותיותיו והיכי עביד הכי והא תנן אבא שאול אומר אף ההוגה את השם באותיותיו אין לו חלק לעה"ב להתלמד עבד
דברים יח דתניא *לא תלמד לעשות אבל אתה למד להבין ולהורות ואלא מ"ט איענש משום דהוגה את השם בפרהסיא הוה. ועל אשתו להריגה דלא מיחתה ביה מכאן אמרו כל מי שיש בידו למחות ואינו מוחה נענש עליו. ועל בתו לישב בקובה של זונות דאמר ר' יוחנן פעם אחת היתה בתו מהלכת לפני גדולי רומי אמרו כמה נאה פסיעותיה של ריבה זאת מיד דקדקה בפסיעותיה
תהלים מט והיינו דאמר ר"ש לקיש מ"ד *עון עקבי יסובני עונות שאדם דש בעקביו בעוה"ז מסבבין אותו ביום הדין ובשעת הוצאה שלשתן הצדיקו עליהם את הדין הוא
דברים לב אמר *הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט. אשתו
סם אמרה *אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא. בתו אמרה
ירמיה לב *גדול העצה ורב העליליה אשר עיניך פקוחות על כל

דרכי בני אדם אמר רבי כמה גדולים שלשה הצדיקים הללו שנזדמנו להם שלשה מקראות של צדוק הדין בשעת צדוק הדין:

עליו לשרפה. למה נענש כך: לפי שהיה הוגה את השם באותיותיו. דורשו באותיותיו וקורא אותיות (וגמו) [ושמש] בו מה שכתוב: להתלמד. עבד בדתניא כו'. ומיהו הקב"ה מדקדק עם (גרותיו) [הצדיקים] כחוט השערה ואפילו לההלומד יש לחוש לכבוד הרב וקרא דלא תלמד לעשות במילי אחרינא תיקונים כגון כתיבת קיבולאן דסנהדרין וכמה לומר לגבות דרב: בקובה. אהל זונה כדכתיב אל הקובה: דקדקה. לפסוע פסיעות נאות וכתיב כל כבודה בת מלך פנימה: שאדם דש בעקביו. דקדוק פסיעות כי הכא ל"א שאדם חוטא בהגליו שאין מבונן בעיניו כלום: על כל דרכי. אפילו דקדוק פסיעות:

מהרש"א א"ל כאשר צוני כו'. גבי ר"א בן פרטא לא א"ל רק תנית שלא היה עוסק בתורה בפרהסיא ברבים ולכך היה יכול להכחישם כדקאמר מדהא ליתא כו' ולשון תנית שהיה מונה בעל פה אבל רבי חנינא בן תרדיון שהיה מקהיל קהילות ברבים וס"ת בחיקו לא היה לו מקום להכחישם ולכך א"ל אמאי קא עסקת באורייתא מה היה לך עסק בתורה שהיתה מונחת בחיקך שזה יורה על לימודך גם שלכך שרפו אותה עמו וק"ל: שלשתן צדקו עליהן הדין. ג' מקראות הללו שהזדמנה להם כ"א הוא מענינו שהוא אמר הצור תמים וגו' באותיות של שמו שפעל ועשה בהן העולם שנאמר כי ביה ה' צור עולמים פעלו תמים אבל אני שפעלתי והגיתי באותיות של שמו כפרש"י לעיל ועושה בו מה שהוא חפץ אין פעולתו תמים כמ"ש במוסקין בספר יצירה שבראו להם עגלים והיה חסר מהם כח הדיבור וסיה אשתו אמרה אל אמונה על שבתשלומה עליה ואין עול על הריגה שלמה אף שלא חטאה בשום דבר לדקה הדין עליה דאין עול במשפטים דהוים לא למחות כו' ובתו אמרה גדול העצה על שריפת אביה שבאר עליו מעלה העמוקה שבגזר מן השמים על עשרה הרוגי מלכות א"נ בעלם עמוקה כל י' בני יעקב במכירת יוסף כאותו י' הרוגי מלכות כדאיתא במדרשות ועל אמה אמרה ורב העלילה שלי עלילה דכתיב עלילה כגזר עליה הריגה ועל עצמה לדקה הדין עיניך פקוחות על כל דרכי וגו' כפרש"י וק"ל:

לו סם **ת"ר** בשחלה רבי יוסי בן קסמא הלך ר"ח בן תרדיון אצלו לבקרו א"ל חנינא אחי אי אתה יודע שאומה זו מן השמים המליכוה שהחריבה ביתו ושרפה את היכלו והרגה את חסידיו ואבדה את טוביו ועדיין היא קיימת ואני שמעתי עליך שאתה יושב ועוסק בתורה ומקהיל קהלות ברבים וספר (תורה) מונחת בחיקך א"ל מן השמים ירחמו א"ל אני אומר לך דברים של טעם ואתה

עין יעקב

שבקת עבודך למיתת. ופרש"י לפי שהן נגזר על כך ושוד יש לומר לפי שהשומר עכנו שומר כשהם כרחוקה בניעין: שלשתן הצדיקו עליהם את הדין וכו' ספר ... [illegible]

ואתה אומר מן השמים ירחמו תמהני אם לא ישרפו אותך ואת ס"ת באש א"ל ר"ח מה אני לעולם הבא א"ל כלום בא מעשה לידך א"ל רבי מעות של פורים נתחלפו לי במעות של צדקה וחלקתים לעניים אמר ליה אם כן מחלקך יהא חלקי ומגורלך יהא גורלי אמרו לא היו ימים מועטים עד שנפטר ר' יוסי בן קסמא והלכו כל גדולי רומי לקוברו והספידוהו הספד גדול ובחזרתן **מצאו** לר"ח בן תרדיון שהיה יושב ועוסק בתורה ומקהיל קהלות ברבים וס"ת מונח לו בחיקו הביאוהו וכרכוהו בס"ת והקיפוהו בחבילי זמורות והציתו בהן את האור והביאו ספוגין של צמר ושראום במים והניחום על לבו כדי שלא תצא נשמתו מהר אמרה לו בתו אבא אראך בכך אמר לה אלמלא אני נשרפתי לבדי [היה] קשה הדבר [לי] ועכשיו שאני נשרף וס"ת עמי מי שיבקש עלבונה של תורה הוא יבקש עלבוני אמרו לו תלמידיו רבי מה אתה רואה אמר להן גליון נשרפין ואותיותיו פורחות אף אתה פתח פיך ותכנס בך האש אמר להן מוטב שיטלנה מי שנתנה ואל יחבל הוא בעצמו א"ל קליסטנירו רבי אם אני מרבה עליך בשלהבת ונוטל ספוגין של צמר מעל לבך אתה מביאני לעוה"ב א"ל הן אשתבע לי אישתבע לו מיד הרבה עליו בשלהבת ונטל ספוגין של צמר מעל לבו ויצאתה נשמתו במהרה אף הוא קפץ ונפל לתוך האור יצאתה בת קול ואמרה ר"ח בן תרדיון וקליסטנירו מזומנים לחיי העוה"ב בכה רבי ואמר יש קונה עולמו בשעה אחת ויש קונה עולמו בכמה שנים:

שאתה יושב ועוסק בתורה. והם גזרו על כך: דברים של טעם. שהמכניס את ביתו והתנה את תקידיו ועדיין היא קיימת: כלום מעשה בא לידך. ולשמוע איך היה הנהג: מעות של פורים. שהכנתי לסעודת פורים שלי נתחלפו לי וחלקתים לעניים וקצת הייתי מצרכי של צדקה היא ולא נפרעתי מצרכי של צדקה*: מחלקך יהא חלקי. הואיל והיית זהיר במצותך: אראך בכך. כלומר זהו שכרה של תורה: קליסטנירו. ממונה עליו:

תוספות מה אתה רואה. שהיה כאלה בעיניהם שהיה לו לראות שום דבר תימה או מלאכים או דבר אחר [אי נמי] בשביל שהיו מוציא קול האותיות הפורחות ולא היו יודעין מהו:

הריטב"א ז"ל מעות של פורים נתחלפו לי במעות של צדקה וחלקתים לעניים. פירוש כולם ולא נפרעתי עכשיו של צדקה הוא שהיה לעניים מעולה הדין ולכך א"ל מחלקך יהא חלקי ובעשתה דהא. מעות של צדקה עד שלא באו ליד גבאי מותר לשנותם ללמוד לבותם ולפרוע אחרים וקיימא לן כמי דגבאי צדקה שנתנו לו מעות בשוק יתנם לתוך כיס של צדקה ובשביל לביתו ישלם אלמא מעות שנתערבו או נתחלפו בשל חולין לית לן בה ושמא ודאי לא שכי לן בין מעות או מערת אותן לנתערבו שבליגן דשא שעמא דתלמוד דשרי משום קדושה וליכא קפידה אלא שלא לשנות בו גזל לעניים הוא בגוד: עוד להריטב"א ז"ל שם דאמרינן בסנהדרין כי מינאי בן פרדיון מוטב שיטלנה מי שנתנה ולא אחבל בעצמי. כתוב

בגליוני התוס' שהיה אומר ר"ח ז"ל דהיכא שמתיירא שלא יכריחוהו לעבור על דת מותר לחבל בעצמו והכי מיתא במדרש כתיב אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש ומכאן אזהרה לאדם שלא יחבול בעצמו יכול אפילו כשאול מלך ישראל פירוש שחבל בעצמו מפני שהיה מתירא שלא יעבירוהו על דת ת"ל אך עיינים דנכי אלא גונא שרי ומכאן לימדים לשחוט הנערים בגזרות מפני העברת דת ע"כ מלינו בגליוני התוס' ואם דברים שצריכין תלמוד ועיון אלא שנבר הורה זקן ושמענו בשם גדולי צרפת שהתירו כן הלכה למעשה:

מהרש"א אמרה זו מן השמים כו'. כל הענין בגמרא דביאל על היה הרבינים ומילין בלבד עיונא ימלל ולקדישי עליונין יצלא ויסבר להשכים זמנין ודת וגו' ומפורש על מעשה דר"ח בן תרדיון כאמור ומסבלי עם יבימו לרבים וכמלו בקרב ובלהבת וגו'. ובה"ל אני אומר לך דברים של טעם. שגזירת שמים להשליך אותם: ואתה אמרת לי מן השמים ירחמו. לסמוך על הנס לעסוק בתורה ברבים וס"ת בחיקך שאף אם יעשו לך נס מכבין לך תוכיותיך כדאמרי' בעלמא. וכה"ל מה אני לחיי עה"ב כו'. אף שהיה בו תורה היה מסתפק בעצמו כדקאמר לעיל כל העוסק בתורה בלבד דומה כמי שאין לו אלוה. ח"ש כלום בא מעשה לידך כו'. כי המעשה הוא עיקר. וה"ל מעות של פורים כו' וא"ל א"כ מחלקך. בתורה יהא חלקי ומגורלך במעשים יהא גורלי דאין מעשה גדול מזה: וא"ל בתו אראך בכך. בעיתת שרפה כמ"ד שהיא מיתה האמורה במיתות וע"ז ליערה עלמא בתו והשיב לה שלא תצטער על כך כי אלמלא נשרפתי לבדי כו' אבל אני נשרף וס"ת עמי ועיקר גזרת השרפה היה בשביל ס"ת שלא לבלותה בלין גנזו רק בשרפה ועל ידה שהיתה בחיקי גם אני נשרף עמה ולאת היא כאותו מי שיתבע עלבונה כו': וא"ל תלמידיו מה אתה רואה כו'. שהם ודאי ג"כ ראו כן אבל שאלו על כך כדי לתת לו דמיון שלא יצטער כ"כ ויגווע מהר וא"ל לו כי כמו שראית גליון כשרף שהן גוף הס"ת והרוחני שהם האותיות פורחות למעלה אף את עשה כן פתח פיך ויכנס האש ויהיה גופך נשרף אף בפנים ובשמתך והרוח שבך יהיה עולה ופורח למעלה: וא"ל מוטב כו'. והענין שקליסטנירו ודאי ככרי היה ושהיה מבקש ממנו לסבילו לחיי עה"ב אפשר פרשה גם הוא שום דבר תמוה האותיות פורחות או מלאכים כמ"ש התוס' וק"ל:

ברוריא דביתהו דר' מאיר ברתיה דרבי' חנינא בן תרדיון הות אמרה ליה זילא בי מלתא דיתבה אחותי בקובה של זונות שקל תרקבא דדינרין ואזל ואמר אי לא אתעביד בה איסורא מתרחיש ניסא ואי עברת איסורא לא מתרחיש ניסא אזל נקט נפשיה כחד פרשא אמר לה השמיעי לי אמרה ליה דשתנא אנא אמר לה מתרחנא לך אמרה ומאי נפקא לך מינאי דאיכא נפישין דשפירי מינאי טובא אמר ש"מ לא אתעביד בה איסורא כל דאתי אמרה ליה הכי אזל לגבי שומר דידה א"ל הבה ניהלי א"ל מסתפינא ממלכותא א"ל שקול תרקבא דדינרי פלגא פלח ופלגא ליהוי לך א"ל וכי שלמי מאי איעבד א"ל אימר אלהא דמאיר ענני (אלהא דמאיר ענני) ומיתצלת א"ל *ומי יימר דהכי הוא א"ל השתא חזית הוו הנהו כלבי דאכלי אינשי שקל קלא פתק

עין יעקב

לפניו שהיה מקבל אילו ויחמה בו וכמו לדוק הדין עלה מגוהר מחילה בקרא: א"ל ח"כ מחלקך יהיה חלקי. ומש"ג דקאמר גע"ל רק מ"ו כיון מיתנכני לגיהנם לא עביד ...

פתק כרזו אתו עליה למיכליה אמר אלהא דמאיר ענני שבקוהו יהבה ליה ניהליה לסוף אשתמע מלתא בי מלכא אתיוהו אסקוהו לזקיפא אמר אלהא דמאיר ענני אחתוהו אמרו ליה מאי האי אמר להו הכי הוה עובדא חקקוה לדמותיה דר"מ אפתחא דרומאי אמרי כל דחזייה ליה לתפסיה יומא חד חזוהו רהטו אבתריה רהט מקמייהו ואזל לבי זונות א"ד בשול נכרים חזא טמש בהא ומתק בהא וא"ד אתא אליהו אידמי ליה כזונה כרכתיה (ואחדתיה) אמרי חס ושלום אי ר"מ הוה לא הוה עביד הכי קם ערק לבבל א"ד משום האי מעשה וא"ד ממעשה דברוריה:

תרקבא. הרי וקב חצי סאה: **דינרי.** זהובים: **נקט נפשיה כחד פרשא.** הכין עצמו כאחד מן הפרשים: **דשתנא אנא.** דרך נשים לי: **מתרחנא.** אתאחר כלומר אמתין עד שיפסוק לך התשמיש בבבא קמא בשלהי מרובה מאן הוה כיהרה שאלה: **פלגא פלח.** את המלך בכל עת שיעלה עליך פייסנו בדינרין: **ובי שלמי.** כשיכלו הדינרין מאלו מלחמה מי יימר. שמא את שאלך במלחמה זו: **שקל קלא.** פסח הגנים: **אתיוהו.** לשומר: **אסקיה לזקיפא.** לתלייה פורקיה שתולין בה: **מאי האי.** דלא מליה למתקפה: **אתא לבי זונות.** כדי שיאמרו לא הוא דאיהו לא הוה עייל: **טמש בהא ומתק בדא.** טבל אחד מאצבעותיו ומצץ את חברתה: **כרכתיה.** חבקתו כאילו היה רגיל אצלה: **א"ד משום האי מעשה.** ערק: **וא"ד משום מעשה דברוריה.** שפעם אחת לגלגה על מה שאמרו חכמים נשים דעתן קלות עליהן ואמר לה חייך סופך להודות לדבריהם וצוה לאחד מתלמידיו לנסותה לדבר עבירה והפציר בה ימים רבים עד שנתרצית וכשנודע לה הדבר חנקה עצמה וערק ר"מ מחמת כיסופא:

מהרש"א אלהא דמאיר ענני וכו'. ומיהו כל כמה דס"ע לאלולי בממון לא הוה צריך לאלולי ע"י נס באלהא דמאיר ענני ולכך א"ל שקול תרקבא דדינרי פלגא פלח כו' ובי שלמי כו' הנו הנהו כלבי וכו' שקל קלא שדא בהו כו'. נתן לו דמיון בכה"ג דדרך הכלבים כשבאים על האדם לנשכו הוא מציל עצמו ומשליך פיסת לחם ביניהם והכלבים הולכים ממנו ורצים אחר פיסת לחם ועוסקים לאכלו והאדם הולך ורץ לדרכו וניצל עצמו וכשרואים הכלבים שאין דבר אכילה חוזרים לרדוף אחריו ולזה נמי שייך ר"מ שהשומר לא ירצה להציל עצמו בממון שנתן לו ולבסוף ירצה להציל עצמו בנס באלהא דמאיר כו' ויחזיק הממון כולו לעצמו ולכך נתן לו הדמיון בהכי כלבי דבכה"ג אפשר שתשליך מתחלה ביניהם ממון להציל עצמך כל מה שתוכל ואח"כ כשלא תוכל עוד להציל עוד בזה וירדפו אחריך אז תראה להציל בנס באלהא דמאיר כו' ויש לדקדק שאיך ייחד ר"מ שמו של הקב"ה על עצמו בחייו שהרי אמרו אין הקב"ה מייחד שמו על הצדיקים בחייהם שנאמר אלהי אברהם ופחד יצחק וגו' וי"ל דלא אמר אלהא דמאיר כו' רק לסימן בעלמא על שמו ולא כחשין כל עיקר על שמו רק כתבין אלהא דמאיר לאהרן ולדרים עליה הוא יענכם או שאמר אלהא דמאיר לנו בתלמות יון הקודמת בגם הגרות של חנוכה כמו שייסד ספי"ם ומי יאמר לך מאיר כו' הוא יענך להציל אותו בנס מדיסס וקל להבין:

ת"ר ההולך לאיצטדינין ולכרקום וראה את הנחשים ואת החברים בוקיון מוקיון מולינן לולין סגלרין סגלרינן הרי זה מושב לצים ועליהם הכתוב אומר °ובמושב לצים לא ישב וסמיך ליה כי אם בתורת ה' חפצו הא למדת שהדברים הללו מביאים [את האדם] לידי ביטול תורה. ורמינהו הולכין לאיצטדינין [מותר] מפני שצווח ומציל לכרקום [מותר] מפני ישוב מדינה ובלבד שלא יתחשב עמהם ואם נתחשב עמהם אסור קשיא איצטדינין אאיצטדינין וקשיא כרקום אכרקום בשלמא כרקום אכרקום לא קשיא כאן במתחשב עמהם כאן בשאין מתחשב עמהם אלא איצטדינין אאיצטדינין קשיא תנאי היא דתניא אין הולכין לאיצטדינין מפני מושב לצים רבי נתן מתיר מפני שני דברים אחד מפני שצווח ומציל ואחד מפני שמעיד עדות אשה להשיאה. ת"ר אין הולכין (לאיצטדיאות) [לטרטיאות] ולקירקסאות מפני שמזבלין שם לע"ז דברי ר"מ וחכמים אומרים מקום שמזבלין שם אסור משום חשד ע"ז מקום שאין מזבלין אסור מפני מושב לצים מאי בינייהו א"ר חנינא מסורא נשא ונתן איכא בינייהו:

לח / תהלים א

לאיצטדינין. מקום שמנגחין את השור: **ולכרקום.** מקום שעושין שם שחוק וליצנות: **את הנחשים.** מנחשים ומכשפים: **ואת החברים.** לוחשי לחשים: **בוקיון מוקיון לולין סגלרין סגלרינן.** כולם מיני ליצנים הם: **הא למדת.** מדסמיך ליה כי אם בתורת ה' חפצו (ובתורתו יהגה יומם ולילה) מכלל דמאן דאזיל בהני לאו בתורת ה' חפצו: **שצווח ומציל.** אם ראה מיניו שם יהודי לועק ומתחנן לשם וניצלו: **מפני ישוב המדינה.** ישראל הדרים באותה העיר שזה מתקן מפני ישוב כרקום לעולם: **שלא יתחשב עמהם.** לתקן ולעשות מלאכתם: **שמעיד עדות אשה.** אם ראה הנהרג ישראל כשר, הם מעיד לאשתו תנשא: **שמזבלין שם.** [מקדרין] דרכי ע"ז לאתקרבא לה: **מזבלין.** לשון יזבלני אישי לאיסכיר בלע"ז עושין חגים של חג ואסיפה: **מפני חשד ע"ז.** שלא יאמרו ישראל זה בחוקות ע"ז הולך לע"ז: **מאי בינייהו.** לר"מ שני כולהו אסירי דהא לר"מ כולהו בחוקות דע"ז לעיני כינהו: **נשא ונתן.** לר"מ נשא ונתן אסור דהא מפני שמזבלין קאמר וקונה הדברי מזבלין לע"ז שם והוא למיחש לדמי ע"ז בידו וקונין מישראל זה לצורך ע"ז ורבנן דמפרשי משום חשד ליצנות ולמדי אמריני לא שייכי בנשא ונתן משום דלא חיישי לדמי ע"ז:

מהרש"א ה"ז מושב לצים כו'. לפי שיש לבעל דין לחלוק דעכ"פ ליצנות אינו שוכב יש בזה דברי חכמים במשלים ומליצות כמו שקרא את מושב הלצים לקהל התהלות כמו בתהלות המגפה מלחמה גם שמחים לכבות ובפתוח השוחקים ע"כ אמר תחלה משאיל דוד על מושב לצים ועליהם אמר כי אם בתורת ה' חפצו סא

עיון יעקב

ע"ש ודו"ק: מתעביד ניסא. היינו כמו שאמר לבתא דאמר אלהא דמאיר ענני ולאפוקי גם ר"מ שאמר כולל עי' כן דאמת אליהו: ד"ה מקבייהו. ופה דלא אמר ג"כ אלהא דמאיר ענני ולא אמר דלא ירצה לסמוך ולהציל עצמו ע"י נס כל שאפשר לו להציל בדרך אחר שהרי לכך נתן לו מתחלה ג"כ תרקב דינרי להציל על ידו ולא ע"י נס כמ"ש המפרשים: הא למדת שהדברים שאלו מביאין לידי ביטול תורה. ונפקא מינה דאסור לראות אפי' ורחוק בענין שלא יהא במושבם והמפרשים פי' אסור משום ביטול תורה ע"י ראיות ודיבורים ושמיעת דברים

הא לגמרי דלודנה שאלו מביאין לידי ביטול תורה המשמחת הלבבות ונפשות וק"ל :

תהלים א **דרש** ר' שמעון בן פזי מ"ד °אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים וגו' וכי מאחר שלא הלך מהיכן עמד ומאחר שלא עמד מהיכן ישב ומאחר שלא ישב מהיכן לץ אלא לומר לך שאם הלך סופו לעמוד ואם עמד סופו לישב ואם ישב סופו ללוץ ואם לץ עליו
משלי ט הכתוב אומר °אם חכמת חכמת לך ולצת לבדך תשא
ישעיה כח א"ר אלעזר כל המתלוצץ יסורין באין עליו שנא' °ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם. אמר להו רבא לרבנן במטותא [בעינא] מינייכו דלא תתלוצצו דלא לייתו יסורין עלייכו אמר רב קטינא כל המתלוצץ מזונותיו
הושע ז מתמעטין שנאמר °משך ידו את לוצצים אמר ר"ל כל
משלי כא המתלוצץ נופל בגיהנם שנא' °זד יהיר לץ שמו עושה
צפניה א בעברת זדון ואין עברה אלא גיהנם דכתיב °יום עברה היום ההוא א"ר אושעיא כל המתיהר נופל בגיהנם שנא' זד יהיר לץ שמו עושה בעברת זדון ואין עברה אלא גיהנם דכתיב יום עברה היום ההוא וגו'. א"ר (תנחום) [חנילאי] בר חנילאי כל המתלוצץ גורם כלייה לעולם שנא' ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם [כי] כלה ונחרצה א"ר אלעזר קשה היא שתחילתו יסורין וסופו כלייה דרש ר' שמעון בן פזי (מ"ד אשרי האיש אשר לא הלך וגו') אשרי מי שלא הלך לטרטיאות ולקרקסיאות ובדרך חטאים לא עמד [זה שלא עמד] בקנגיון ובמושב לצים לא ישב [שלא ישב] בהתבולות שמא יאמר אדם הואיל ולא הלכתי לטרטיאות וקרקסיאות ולא עמדתי בקנגיון אלך ואגרה בשינה ת"ל כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה:

אם הלך סופו לעמוד. הלך ממעט בהעברה נבלמה סופו לעמוד ולהתעכב ביניהם מעט והכי קאמר אשרי שלא הלך ומתוך שלא הלך לא עמד ומתוך שלא עמד לא ישב הא אם הלך סופו לעמוד וכו': **אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם.** כי כלה ונחרצה שמעתי: מוסריכם. יסוריכם: משך ידו. הקב"ה הפותח יד לתן את הכל משכה מן הלוצצים: יום עברה היום ההוא. ביום הדין ממעטי קרא מכירוכן. גו עסים לגיהנם: לטרטיאות. פלטין וכל דבריהם בשחם שאספין לשחוק ולנצן: קנגיון. ליצת חיות ע"י כלבים וכל מעשיהם לשום שמחה ובחוק ותנמתו בבחינת חולין וכי משם קרני שים:

מהרש"א וכי מאחר שלא הלך וכו'. הא דקאמר מאחר שלא הלך היכן עמד ומאחר שלא עמד היכן ישב כיון לפרש דהכי קאמר כיון דקאמר אשרי שלא הלך למקום שלשם אשר שם עלתם ושחוק שלהם כדלקמן א"כ היכן עמד שם ולא איצטריך למכתב ובדרך חטאים לא עמד בכל עמידה שם לריך הליכה קודם לה וכן מאחר שכתב אשרי האיש שלא עמד שם לא איצטריך למכתב ובמושב לצים לא ישב דכל ישיבה בעי עמידה קודם לה אבל מ"ש ומאחר שלא ישב היכן לץ הוא מגומגם דמאי קושיא איכא דקשעא הכי הוא אם לא ישב איהו לץ גם בגרסת הילקוט איתא ויש לקיים גרסת ספרים שלנו וה"ק וכי מאחר שלא הלך כו' כיון דכמה מדרגות וגדרים יש עד שיבא לידי ליצנו לא ה"ל למימר אשרי האיש אשר לא הלך וגו' ובדרך חטאים לא עמד וגו' דלא הל"ל רק ובמושב לצים לא ישב אבל הליכה והעמידה לא תאסר כיון דלא ישב שם סגי ליה בגדר דלא יבא לידי ליצנות וקאמר לפי שאלו דברים מושכים הלב ויגד הכתוב לסוף דעתו שאם הלך סופו לעמוד וכו' סופו ללוץ ולכך אסר לך גם ההליכה והעמידה שם ומסיים אם לץ עליו הכתוב אומר אם חכמת חכמת לך וגו' יש לפרש כולה מלתא אליצנות ולפי שיש מן הטועים שחושבים לילך שם שיש בדברים אלו שום דבר חכמה או משל ומליצה כמ"ש לעיל ועל זה אמר אם חכמת חכמת לך איכו רק לדעתך כי באמת אין שם רק בטול תורה וחכמה כדאמרינן לעיל ואם לצת לבדך תשא העונש של יסורין. והאי דמייתי כל המתלוצץ יסורין כו' וכל המתלוצץ מזונותיו כו'. יש לפרש בזה כי דרך שוטי ליצנות ושחוק שעושין עצמם חברים ובעלי מומין ומולין על הפתחים בדרך ליצנות ולעגה על אחרים שהם באמת בעלי מומין ועניים ואמר כל המתלוצץ בענין זה הוא בא לידי כך בסוף שיבואו עליו יסורין ונעשה כאחד מבעלי מומין ומולין על הפתחים שמזונותיו מתמעטים כדרך שאמרו בסוף מסכת פאה כל מי שאינו חגר ולא סומא ועושה עצמו כא' מהם אינו מת מהזקנה עד שיבא לידי כך ולאו דוקא אמרו כן אם שעושה עצמו כן שיהיה כראה כעני ויתנו לו לדקה דה"ה נמי כי הכא שעושים כך דרך ליצנות ובזה יש לפרש קרא דמייתי לעיל ואם לצת לבדך תשא שאם לצת על אחרים במום שבו ותקרוש לבדך תשא אותו מום והמחסרון וק"ל : **כל המתלוצץ נופל וכו' וא"ר אושעיא כו'.** נראה דסכינים לדבר אחד כתבשם מחד קרא דדרך כל המתגאה ומתייהר שאין כמותו להתלוצץ על אחרים וענין אין יום עברה אלא גיהנם שנאמר יום עברה וגו'. מבואר בפרק יש נוחלין ע"ש : **גורם כליה לעולם שנאמר וכו'** כבר אמר שגורם יסורים לעצמו מדכתיב יחזקו מוסריכם נבימוי למוכח רבים המתלוצצים שא"ל אל תתלוצצו ואמר עוד שגורם כליה לעולם דכתיב כלה ונחרצה שלא לגוכח והיינו אותם ששומעים ממנו הליצנות ונהנים ממנו דהיינו מושב לצים אי נמי שלא מיחו בהם במתלוצצים ומפרש לה ר"א דקשה היא למתלוצץ שתחלתו יסורים לו וסופו כליה על מי ששים ישל למחות ולא מיחה בו א"נ ששומע ממנו דהיינו מושב לצים שנהנים ומשמחים וק"ל: **לטרטיאות וכו' ולא עמד בקנגיון וכו' ולא ישב בהתבולות וכו'.** מפירש"י נראה דשלו מיני ליצנות ושחוק הם אבל לפי

עין יעקב

דברים הללו: ומאחר שלא ישב מהיכן לץ. עיין במהרש"א ונ"ל דהקרא במשלי אם ללצים הוא יליץ קמפרש דאין לומר ... של זה כיון שסבר ההולך יחד שלא ילך או לעמוד או לישב עמהם להיק אם הולך סופו לעמוד וכו' עד סופו ללוץ: אר"א כל המתלוצץ יסורין באין עליו. כיון נ"ב מעשה ולבטל מדברים הללו ומביאין לידי ביטול תורה והם מבוא יסורין כדאיתא בברכות דף ה' דכל העוסק בתורה יסורין בדילין ממנו ומי שאינו עוסק בתורה הקב"ה מביא עליו יסורין מכוערין ... ולא עוד שלא בביטול תורה ... ולהכי קאמר פן יחזקו מוסריכם דהיינו יסורין המכוערין: אמר להו רבא לרבנן במטותא מינייכו. כי רבא אל לשעתו דאמר בברכות ... ולא עוד שלא בביטול תורה: אמר רב קטינא כל המתלוצץ מזונותיו מתמעטין. נ"ב טעמם זה כיון כמביאין לידי ביטול תורה וכל המבטל התורה מעושר סופו לבטלה מעוני וכל העוסק בתורה ובפרט מלצנות: כל המתלוצץ נופל בגיהנם. נ"ב הטעם דלעיל כיון שמבטל תורה וכבר הוא הקב"ה לאברהם בברית בין הבתרים ... עוסקין בבתים ... של גיהנם ... כי : כל המתייהר נופל בגיהנם. כי המתגאה לסוף נכשל ... כל המתלוצץ גורם כליה לעולם. לפי שגורם ביטול תורה ... אלך ואגרה בשינה. ... ולפי

לפי חמכין וסיסי הלשונות יש לחלק ביניהם ומדעילות הוא השחוק שעושין בפלמין של מלכים כפירש"י בפ"ק דכתובות וקרקסיאות שעושין בבתי משתאות כפי' הערוך וקיניגין לידה חיות ע"י כלבים ביערות והתבולות הם התבולות חכמה שלהם והם מיני ליצנות נוקין וכו' שוכר לעיל במושב לצים וק"ל :

הרי"ף ע"ד אשרי האיש אשר לא הלך וכו'. יש לדקדק ע"ש וע"ד דמשמע מלבד הקושיא שאמר וכי מאחר שלא הלך וגו' יש לו קושיא אחר בכתוב ובפ"ק דמאי קושיא דלתא אע"פ שלא הלך בעצת הרשעים הפושעים אפשר לו שיעמוד בדרך חטאים השוגגים ולזה אמר לא עמד שם וכן אע"פ שלא עמד בדרך החטאים אפשר לו שישיב במושב הלצים במקום שהולכין לישב בו הלצים ועי"ז אמר ובמושב לצים ולא אמר וגם לצים לא ישב ועי"ק אלו הקשה וכי מאחר שלא הלך היכן ישב דלמא הדבר בכמה בי"ת האחד שלא הלך בעצת רשעים וכן אבירי אדם שלפעמים בהלך בדרך רשעים לא עמד בדרך חטאים וכן האדם שהלך ועמד אבריו אם לא ישב במושב לצים וכל אחד מהם מתושר כפי ערכו וכן נבאר ע"ש ומאחר שלא ישב מהיכן לך כי בכתוב הזה לא הוזכר הליצנות אלא לא ישב בלבד. ונראה דהקשה לו בכתוב שאם הוא מדבר בפרטי בי"ת הל"ל ואשר לא עמד בדרך חטאים ואשר לא ישב במושב לצים ומדכייליניהו כולהו אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך וגו' ובמושב דמשמעי בחד גברא והשתא קשה הול"ל לא הלך בעצת רשעים ולא עמד בדרך חטאים. או יאמר אשרי האיש אשר בעצת רשעים לא הלך ובדרך חטאים לא עמד ומדשני קרא משמע דהאי דכתיב לא הלך קאי אדרך חטאים והיק אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך חטאים [בעצת רשעים ובדרך חטאים] לא עמד והוא צ"ל את מדרשו סוי"ל במגלה לבר אשר בשעריך תתננה גו' ואי"כ קשה כיון שבכל אחד הוזהר על ההליכה למה הולך להזהיר על העמידה שאם לא הלך מהיכן עמד יבין שלא הלך ולא עמד בדרך החטאים השוגגים ההיכן הותל לישב במקום מושב הלצים דלא יבצר מהיות הדרך ההוא נקרא דרך חטאים לאהליך להזהירו ע"ז אלא שאם הלך סופו לעמוד וכו' כמאמר בא הכתוב לרווקא ללמדנו מעבירה גוררת עבירה שאם הלך בין בעצת רשעים ובין בדרך חטאים סופו לישב במושב הלצים שכיון שהלך וכמד בדרך החטאים לא יחום לישב במושב הלצים בפרט בשעה שאין הלצים יושבים שם וכיון שהותל לישב שם לפעמים יבאו הלצים בעודו שם וילוצו על המוכפים עליהם ולישב אתם על במתיק עליו לנבר והוא בא ללון גם הוא עמם כדי להגלל מליצנותם והשתא דאתכן דשלהו דרשי נפקי מדיוקא ואע"פ שלא הוזכר ליצות בהאי קרא דרשינן ליה מדיוקא דבמושב לצים לא ישב דמתי' ליה כי אם בתורת ה' חפצו איננו חפץ בתורת ה' אין לך ליצנות גדולה מזו וכי תימא תכלן לדא ועליו הכתוב אומר אם חכמת חכמת לך ולצת לבדך תשא כלומר ואם לא חכמת בלמוד תורה היינו לצת וכיון שלצת לבדך תשא לומר שלפי ע"פ שהליצנות אינו נמצא באדם שהוא לבדו אלא אם הוא בחברת אנשים לצים אבל כיון שלא חכמת בלימוד התורה זהו שלצת אתה לבדך תשא עונשך והרי למדנו מכאן שמי שאין בתורת ה' חפצו הוי נקרא לץ מתעלץ ומזה י"ל דדייק ע"ש ולצת לבדך תשא והרי כתיב אל תתלוצצו כי כלה ונחרצה שגזרת כלי"ה לכל העולם אלא הליצנות הזה שהוא ליחום בחכמה זהו ליצנות לבדך שלא בחברת בי"א המונם לבדך תשא ולא לזרים אתך : כל המתלוצץ יסורין באין עליו וכו'. והא דלא אמר גורם כליה כדאמר בסמוך ר' תנחום וכו' דיעתא שבר רבי אלעזר כלה ונחרצה אינו עונש הליצנות אלא בא לומר שהליצנים שמתלוצצים הוא על מה שאמר הנביא ורבי תנחום דרים כי כלה ונחרצה יבא עונש הליצנות : ע"ד אשרי האיש כו'. יש לדקדק כיון דרים בן פזי דרים לעיל את חזר לדרום ענין אחר ונראה שהוקשה לו ע"ש אשרי מי שלא הלך בעצת רשעים דמשמע מדיוקא הא אם הלך אינו מאושר והלא אם הלך שזה נענש לזה דרש שאינו מדבר בעצת רשעים ממש לעשות מעשה רשעים אלא ה"ק שלא הלך מקום שנאספים שם לשחוק וכן דרך חטאים אינו מסופלים בעבירה אלא מקום קרקסין וכן מושב לצים אינו ליצנות ממש אלא להתעסק במיני התבוללות בי"א וכתב הא לומר יסיח לאדם בעצ"ל שלא הלך באלו המקומות כיון שאין בום דבר עבירה שם לזה סמך שמא תאמר אלך ואגרם בשינה

פי"ל כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה שמה שאמר אשרי האיש אשר לא הלך אינו על מניעתו מהליכה אותם המקומות אלא על היותו חפץ בתורת ה' והרי הוא כאילו כתוב אשרי האיש אשר בתורת ה' חפצו :

א"ר שמואל בר (נחמן) [נחמני] א"ר (יוחנן) [יונתן] מ"ד °אשרי האיש אשר לא הלך וגו' אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים זה *אברהם שלא הלך בעצת אנשי דור הפלגה מפני שאנשי דור הפלגה רשעים היו שנאמר °הבה נבנה לנו עיר °ובדרך חטאים לא עמד [שלא עמד] במעמד אנשי סדום מפני שאנשי סדום חטאים היו שנא' °ואנשי סדום רעים וחטאים ובמושב לצים לא ישב שלא ישב במושב אנשי פלשתים שאנשי פלשתים ליצנים היו שנא' °ויהי כטוב לבם ויאמרו קראו לשמשון וישחק וגו' :

אברהם. אע"פ בימי דור הפלגה היה בסוף ימי פלג נפלגה הארץ כדתניא בסע"ו א"ר יוסי נביא גדול היה עבר שקרא שם בנו פלג שלא תאמר בתחלת ימיו הרי יקטן אחיו לעיל ממנו והוליד משפחות קודם שנתפלגו שנאמר ויקטן ילד וגו' ואח"כ ויהי כל הארץ שפה אחת והיא בתמלמותיו לא בא הכתוב לסתום אלא לפרש וללמד שבשנת מות פלג נתפלגו ופלג ראה את אברהם כמה שנים דהא (נקפ"א) [נקל"ו] דפלג שלד אברהם [וחיה פלג אחר כך כמה שנים]: במושב אנשי פלשתים. כשגר ביניהם דכתיב ויגר אברהם [בארץ פלשתים]:

מהרש"א אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים זה אברהם. ובילקוט תהלים זה אברהם שנאמר ועתה השבע אמת סלים וגו' ושימי הלשונות לפי הדרש הזה כראה שנזכר שפלגה אחר שלא הלך כי בלוות בתחלה עמד וישב עמהם כי היה כל הארץ שפה אחת אמנם כאשר הלכו ונסעו מקדם למצוא להם בקעה וגו' ויאמרו הבה נבנה לנו עיר וגו' נאמר על אברהם לא הלך עמהם ונעלם רק כאשר במקומו ובילקוט ביאר אין כאן אלא עלה שנא' הבו לכם עלה וגו' ואמר באנשי סדום שלא עמד עמהם שהיה במקום שהיה ראוי לעמוד עמהם דהיינו במעמד המלחמה של מלכי סדום עם הארבעה מלכים כדי להציל את לוט אחיו לא עמד עמהם לפי שחטאים היו וע"כ נפלו במלחמה עד שהולך אח"כ אברהם לרדוף אחרי הארבעה מלכים להציל את לוט ובעצת אנשי פלשתים אמר שלא ישב כי בתחלה עליהו שהלך לגור שם דכתיב ויסע משם אברהם וגו' ויגר בגרר שלא היו רשעים כל כך בהלשונה מ"מ לא רצה להתיישב עמהם כאחד מאנשי העיר אלא דרך גרות דכתיב ויגר אברהם בארץ פלשתים ימים רבים לפי שליצנים היו לא היה דר אצלם רק דרך גירות ומייתי הכא דפלשתים ליצנים היו עדכתיב בשמשון קראו לשמשון וישחק וגו' אבל בילקוט מייתי מאבימלך שאמר לאברהם הנה ארצי לפניך ולא קיבל עכ"ל ונראה דה"ע ממה שאמר לאברהם הנה ארצי לפניך בטוב בעיניך שב ואברהם לא קבל לישב שם בגרר והלך לבאר שבע כנראה מן הכתובים והייט משום שליצנים היו כדמוכחי קראי דשמשון דמייתי הלמודא וק"ל :

הרי"ף מהרש"א הבה נבנה לנו עיר. שמעתי שאמרו נבנה לנו עיר ונעשה לנו שם ובמלת רשעים יש אותיות עיר שם :

אשרי

עין יעקב

ואפי' בלשר הכלות של אמשום אותנו שלי הקביה ואמרם בשיטה פי"ל כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה ותורת ה' תמימה לב שלא יהיה שיטה כלל אלא הקבי"ה ... כביטול ואין להקביה אלא ד' אמות של הלכה : זה אברהם שלא הלך בעצת אנשי דור הפלגה. ונראה דלכך נקט אבל אברהם ב' לבטוים אלו למוצא לפי שלא הלך בעלם ... דור הפלגה גבן כתיב לך לך שהולך וגו' ולפי שלא עמד במעמד אנשי סדום לכך כתיב אלו אברהם שהלוו עומד לפני ה' ולפי שלא ישב עם אנשי פלשתים לכך כתיב אלו ואברהם

מא פס׳ ... [illegible]

אשרי איש ירא [את] ה׳ אשרי איש ולא אשה א״ר עמרם אמר רב אשרי מי שעושה תשובה כשהוא איש רבי יהושע ב״ל אמר אשרי מי שמתגבר על יצרו כאיש במצותיו חפץ מאד א״ר אלעזר במצותיו ולא בשכר מצותיו כדתנן הוא היה אומר אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס אלא הוו כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס:

כשהוא איש. כשהוא בחור בכחו כלומר וממהר לעשות תשובה קודם ימי הזקנה: **כאיש.** גבור: **ולא בשכר מצותיו.** כשעושה אותן ... [illegible] **ע״מ שלא לקבל פרס.** ... [illegible]

מהרש״א שמתגבר על יצרו כאיש. כמו שפירשו ... [illegible] ... **אל תהיו כעבדים כו׳.** ... [illegible] ... ועי״ל ... לקבל פרס ... [illegible] ... וכמ״ש הרע״ב ... אלא הוו כעבדים ... [illegible] ... ואחריכות ימים וק״ל:

הרי״ף אשרי איש ולא אשרי כו׳. נראה דלרב דאמר אשרי שעושה תשובה ... [illegible] ... ולכך קאמר אשרי מי שמתגבר על יצרו שלא יחטא דהיינו צדיק

גמור ועוד יש לפרש ... על יצרו כמו שפירש״י ... [illegible] ... בספר כפתור ... [illegible] ... ונכתב סדר קדשים:

כי אם בתורת ה׳ חפצו (תניא) [א״ר] אין אדם לומד תורה אלא ממקום שלבו חפץ שנא׳ כי אם בתורת ה׳ חפצו לוי ור״ש ברבי הוו יתבי קמיה דרבי וקא פסקי סדרא שלים ספרא לוי אמר לייתו לן משלי ור״ש [ברבי] אמר לייתו לן תהלים כפיוה ללוי ואתיוה לתהלים כי מטו כי אם בתורת ה׳ חפצו פירש רבי ואמר אין אדם לומד תורה אלא ממקום שלבו חפץ (שנא׳ כי אם בתורת ה׳ חפצו וגו׳) א״ל לוי לרבי נתת לי רשות לעמוד א״ר אבדימי בר חמא בר חסא כל העוסק בתורה הקב״ה עושה לו חפציו שנא׳ כי אם בתורת ה׳ חפצו אמר רבא לעולם ילמוד אדם תורה במקום שלבו חפץ שנא׳ כי אם בתורת ה׳ חפצו ואמר רבא בתחלה נקראת התורה על שמו של הקב״ה ולבסוף נקראת על שם שלו שנא׳ כי אם בתורת ה׳ חפצו ובתורתו וגו׳:

ממקום שלבו חפץ. לא ישנה לו רבו אלא מסכתא שהוא מבקש ממנו שאם ישנה לו מקום אחרת אינה מתקיימת ... [illegible] **חפצו.** ... [illegible] **פסקי סדרי.** פרשיות של מקרא: **שלים ספרא.** ... [illegible] **תהלים.** ספר תהלים: **עושה לו חפציו.** ... [illegible] **נקראת על שמו.** ... [illegible] ... של כל אדם:

מהרש״א שלים ספרא לוי אמר לייתי משלי רבי שמעון ברבי אומר לייתי תלים כפיוה ללוי וכו׳. ... [illegible] ... **אמר לוי נתת לי רשות וכו׳.** ... **עושה לו חפציו שנא׳ כי אם בתורת ה׳ חפצו.** ... [illegible] ... כל העוסק בתורה ... [illegible] ... של עוסק בתורה בעל נפש

עיון יעקב

... [illegible] ... **אשרי איש ירא ה׳ אשרי איש ולא אשרי אשה.** ... [illegible] ... **ריב״ל** ... [illegible] ... **שלא** על מנת לקבל פרס ... [illegible] ... **אין** אדם לומד תורה אלא ממקום שלבו חפץ ... [illegible] ... **כל** העוסק בתורה ... [illegible] ... **ילמוד** אדם במקום שלבו חפץ ... [illegible] ... **בתחלה** נקראת על שמו של הקב״ה ... [illegible]

נעלמה בזולת מעשה כלל הקב"ה עושה לו חפצו ומשמע ליה לפי דרש זה דכיון חפצו גא קאי אתורה דלהכי לא איצטריך דקשי ליה למימר כי אם בתורת ה' דמשמע כי אם בתורת ה' יהא הולך ועומד ויושב אבל איירי ברצונו וחפציו של לומדי תורה וק"ל: במקום שלבו חפץ כו'. כבר אמר רבי לעיל ממקום שלבו חפץ דהיינו איזה מסכת וספר כדמסיק אבל הכא אמר במקום בב"ה היינו אצל איזה רב שלבו חפץ וכן הוא בילקוט בדברי רבא ממי שלבו חפץ ויהיה המכוון דחפצו לרבי על המקום ולרבא על הרב וק"ל: בתחלה נקראת ע"ש הקב"ה וכו'. מפורש בפ"ק דקידושין דת"ח תורתו דידיה היא דכתיב ובתורתו יהגה וגו' כפרש"י שם דבתחלת הלמוד נקראת תורת ה' ומשלמדה וגרסה נקראת תורתו והוא ע"פ מ"ש במס' נדרים בתחלה היה משה למד תורה ומשכחה עד שנתנה לו במתנה שנאמר ויתן אל משה ככלותו וגו' דפירושו דבתחלת למודו היה לומד ומשכחה עד שלמדה מרבו כ"כ עד שנעשית קנין בנפשו והיינו במתנה דקאמר דמקרית תורתו של ת"ח והוא הענין שהוסיף רבא לומר לעולם ילמוד אדם תורה ואח"כ יהגה וכו' שילמוד התורה מרבו ועד שתהא סגורה לו בפיו איכה תורתו עד שאח"כ יהגה בה לעיין בה הוא עצמו שהיא נעשית תורתו במתנה וק"ל:

מא **ואמר** רבא לעולם ילמוד אדם תורה ואח"כ יהגה שנא' בתורת ה' והדר ובתורתו יהגה ואמר רבא לעולם לינרס איניש ואע"ג דמשכח ואע"ג דלא ידע מאי קאמר שנא' °גרסה נפשי לתאבה גרסה כתיב ולא כתיב טחנה. רבא רמי כתיב °על גפי וכתיב °על כסא בתחלה על גפי ולבסוף על כסא (רבא רמי) כתיב °בראש מרומים וכתיב עלי דרך בתחלה בראש מרומים ולבסוף עלי דרך עולא רמי כתיב °שתה מים מבורך וכתיב °ונוזלים מתוך בארך בתחלה [שתה] מבורך ולבסוף [ונוזלים] מתוך בארך אמר רבא א"ר סחורה א"ר הונא מ"ד °הון מהבל ימעט וקובץ על יד ירבה אם עושה אדם תורתו חבילות מתמעט ואם קובץ על יד ירבה. אמר רבא ידעי רבנן להאי מלתא ועברי עלה א"ר נחמן בר יצחק אנא עבידתה ואיקיימא בידי. א"ר שיזבי משום ר"א בן עזריה מ"ד °לא יחרוך רמיה צידו צייד הרמאי לא יחיה ולא יאריך ימים ורב ששת אמר צייד הרמאי יחרוך כי אתא רב דימי אמר משל לצייד שצד צפרים אם משבר כנפיה של ראשונה (מתקיימת) [כולם מתקיימות] בידו ואם לאו אינה מתקיימת בידו:

ילמד אדם. מרבו תורה עד שיהא גרסת התלמוד ופירושו סדורה לו בפיו: ואח"כ יהגה. יעיין בתלמודו לדמות מלתא למלתא להקשות ולתרץ ודרבותא לא יעשה כן שמא (יכשל) [יבטל] והרב לא ימצא לו בכל פעם. ועוד דלאחר שגרסה הרבה הוא מתיישב בתלמודו ומתרץ לעצמו דבר הקשה והכי אמרינן בפרק שלוחי הבשה שם ואח"כ כמה ומייתינן להא דרבא התם: דלא ידע מאי קאמר. שאין רבו יודע לפרש לו כלום: גרסה. לשון גרס וכתוש שלא היה טוחן הדק אלא כריסים של גרוסות שמחלקים את החטה לשתים או לארבע לצרך מאכל: גרסה נפשי לתאבה. מתאוה אני לגרוס הייתי (גורסת) [שוגר] לפי שיכולת אינם שלימה טוחנה הדק ליכנס בעמקה: בתיב על גפי. בתורה משתעי שלמה שמשמים תקרא תלמידים שעוסקים בה על גפי משמע כעל כנפים שאינו קבוע וכתיב קרא אחרינא על (מרומי קרת) [כסא] מקום כנגד קבוע כמו רק הכסא אגדל ממך. ל"א מתחלה על גפי יחידי בלא תלמידים כמו אם בגפו יבא בגפו יצא: בראש מרומים. משתנה במחשבות: ולבסוף עלי דרך. מורה הוראות לבני כל: בורך. מים המכונסין ושותן כלים: בארך. מים חיים ואין פוסקין: חבילות. שגורס הרבה יחד אינו יכול לחזור עליו פעמים רבות ומשכח: על יד. מעט: (אנא עבידתה. עשיתים קבלתים על יד): יחרוך. שמדיקן יחיה ויאריך: צייד הרמאי: שמרמה לאנשים לסרלות כמה אני חכם להעמיד גרסות הרבה והוא משכחה ומקלל חייו דכתיב כי הוא חייך ואורך ימיך: ורב ששת אמר צייד הרמאי הוא יחרוך. לשון אחרוכי כלומר יש לו שעות לחרוך ולאכול כך מי שלומד וגורס מעט מעט וחוזר עליו פעמים הרבה עד שיסגור בפיו ואח"כ חוזר ולומד תלמודו מתקיים וקרא מתמה וכי לא יחרוך מי שלידו ברמיה: בכנפיה. שלא תברח:

מהרש"א לעולם ילמוד אדם תורה וכו'. עיין פירש"י ויותר מדוקדק פרש"י בסוף פרק החולץ גבי דהכן ואח"כ כמה וכו' הם וכו' עד שתהא סגורה בפיך ואח"כ תהגה מיושבת לך ואח"כ וכו' עכ"ל. ולפי זה יש לפרש הא דסמיך כה"ג קאמר לעולם ליגרס איניש וכו' ואע"ג דלא ידע מאי קאמר היינו שלומד מבלי עיון רק שתהא סגורה בפיו ואף שאינו יודע לפרש לו כל צורך הענין כדלעיל ורש"י לא פירש כן בשמעתין. ודקאמר ליגרוס איניש ואע"ג דמשכח ואע"ג דלא ידע וכו'. נראה הא דאע"ג דמשכח יליף ליה מסיפיה דהאי קרא גופיה גרסה נפשי לתאבה אל משפטיך בכל עת ר"ל בכל עת לפי אותו שעה אף ע"ג דמשכח לעתיד וכן הוא בילקוט דמשכח לעתיד ודקאמר ואע"ג דלא ידע מאי קאמר יליף ליה מדכתיב גרסה ולא כתיב טחנה כפירש"י ובילקוט מדכתיב גרסה ולא כתיב טחנה וק"ל: **כתיב על גפי וכתיב על כסא** וכו'. עיין פרש"י ולכל הפירושים קשה עדיף מגפי אבל גפי אחד דיני ממונות לגבי אדם הראשון דרים ליה בהיפך לפי פירש"י שם ותוס' בתוס' ועוד נראה לפרש הכא לענין קושי הלמוד והעיון דבתחלת הלמוד הוא קשה כאילו התורה על גפי מרומי קרת שקשה הוא להגיע שם ולבסוף על כסא דהיינו קרוב לו במקום שהוא יושב ולומד וכענין זה אמר נ"כ בתחלת הלמוד בראש מרומים להגיע שם ולבסוף עלי דרך קרוב להגיע במקומו שהיא עלי דרך שילך האדם בה וכענין זה בתחלה שתה מים מבורך ר"ל שהלמוד קשה לך ואתה בעצמך צריך ללמוד דהיינו שתה מים מבורך ולבסוף כשבא אדם לכלל שנין אפשר גם ללמד לאחרים דכתיב ונוזלים מתוך בארך דהיינו ונוזלים מתוך בארך לאחרים וק"ל: **מ"ד הון מהבל ימעט** וכו'. ס"א של הבל מתחלפת בחי"ת באותיות אחה"ע וכה"ג דרשו כבד ה' מהונך מגרונך ודקאמר אנא עבידתה כתבו התוס' עבידתה בדל"ת פי' עשיתיה וכו' ויש גורסין ברי"ש עברתיה ולא נהירא דה"ל בא לטהר וכו' עכ"ל. אבל

עיון יעקב

[illegible]: **לעולם** ילמד אדם ואח"כ יהגה. [illegible] **משל** לצייד שצד צפרים אם משבר כנפיה של ראשונה [illegible]

אבל אכתי קשה לי דקאמר דידעי רבנן לאו מלתא ועבדי עלה כיון דידעי דאמאי קעבדי עלה גם מאי רעותיה כמו דרב נחמן כ"י שהתפאר מעשיותיו וע"כ נראה דהכא דרשות דלעיל לעולם ילמוד אדם תורה ואח"כ יהגה בו' ולעולם לגרוס איניש ואע"ג דמשכח כו' כמ"ש לעיל וכפירש"י בפ' סרוחה סוחר כל זה הא דקאמר הכא אם אדם שמה תורתו תפילתו מתמעט ולז"א רבנן ידעי הך דרשה דאם אדם שמה תורתו תפילתו מתמעט ועבדי עליה ועבדי כההך דרשות דלעיל דיש ללמוד לאדם הרבה ואע"ג דלא יתן (ידע) וכו' ואח"כ יהגה ויעיין בו ולפ"ז יש לקיים הגירסא עבידתא ברי"ש דעבידתא לאך דרשה דהן מהנך וכו' ולמדוי כענין תפילות וקיים בידי כההך דרשות דלעיל וק"ל: **לא יחיה ולא יאריך ימים.** לפי שאמר בעומדי תורה לשמה כי היא חייך ואורך וגו' אמר ליד שרואי שלומדה שלא לשמה רק להראות כמה אני חכם וכו' כפרש"י וע"כ לא יחיה וכו' ודקאמר **משל לאדם שצד צפרים אם משבר כנפיה שלא ראשונה** וכו'. יותר כמו בזה גרסת פ' כיצד מעברין אם ראשון ראשון משבר גפיה משתמרים וכו' והוא מבואר לפי שמשל אם ראשון ראשון שלומד משבר ועשה בו רושם כעשה [הדבר] קנין בנפשו ומתקיים כו' וכמכין שאמר שם בסמוך אין התורה נקנית אלא בסימנים כי שאז דבר רושם השמה קנין בנפשו וק"ל:

הרי"ף מהרפים נטולה שתה מים מתוק. ונראה דהוספה היא דהל"ל שתה נחלים מתוק ומים מתוק נהפך דנעכר הם מים המתוקין שייך גבו נחלים לעולם ונגמר שתעבור ממקומו לא שייך ביה גזלים אלא לגרסם בתפילה וכו':

ירמיה יז **והיה** כעץ שתול על פלגי מים אמרי דבי ר' ינאי כעץ שתול ולא בעץ נטוע כל הלומד תורה מרב אחד אינו רואה סימן ברכה לעולם אמר להו רב חסדא לרבנן בעינא דאימא לכו מלתא ואנא מסתפינא דשבקיתו לי ואזליתו כל הלומד תורה מרב אחד אינו רואה סימן ברכה לעולם שבקוה ואזל קמי (דרבא) [דרבה] אמר להו הני מילי בסברא אבל בגמרא מחד

ע"ב רבה מעלו כי היכי *דלא לפלוג לישני. על פלגי מים א"ר תנחום בר חנילאי לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא ושליש במשני' ושליש בתלמוד ומי ידע כמה חיי כי קאמרינן ביומי. אשר פריו יתן בעתו אמר רבא אם פריו יתן בעתו עלהו לא יבול ואם לאו על הלומד ועל המלמד עליהם הכתוב אומר לא כן הרשעים וגו':

שתול. משמע עקור מכאן וחוזר ונשתל במקום אחר: **נטוע.** מעיקרא ולא זז משם לעולם כלומר כגון שהיה יעשה תלמיד את עצמו לילך וללמוד מכל אדם ולא כגון נטוע להסתפק לפני רב אחד: **סברא.** ללמוד חריפות וחדוד הלב לאחר שלמד והגורס בפיו גרסת התלמוד: **דלא ליפלוג לישני.** שלא יתחלקו הלשונות דהאי גריס שמעתא בהאי לישנא והאי גריס לה בלישנא אחרינא וחדא מילתא היא ותיהו שלמודא דגרים (מפתדייסו) [מתרדייסו] משתבש גרסיה משום דמגלגלי לישני: **ביומי.** שני ימים (א"א לומר לא

פירש בכל יום ויום שליש במקרא וכו') מקרא ושני ימים במשנה וכו' וכן כל שבוע ושבוע: **אם פריו יתן בעתו.** שיקבע עתים לתורה: **רשעים.** הרי משמע לומד תורתו. ל"א פריו יתן בעתו שלמד ועושה פרי כלומר מקיים מה שכתוב בתורה והוא עיקר: **על הלומד ועל המלמד.** שאסור ללמוד תורה לתלמיד שאינו הגון:

מהרש"א בעץ שתול ולא בעץ נטוע כל הלומד מרב אחד אינו רואה וכו'. ועל זה רמז הכתוב בכך כשתילי זיתים ולא כנטועים שהוא לשבחך של ת"ח כי כן יבורך גבר שהוא סימן ברכה וק"ל: **לעולם ישלש אדם כו' שליש במקרא וכו'.** על פלגי מים לשון רבים משמע ליה ג' פלגי מים שהם מקרא ומשנה תלמוד ומוקי ליה ליומי לפירש"י ב' ימים מקרא וב' ימים משנה וכו' קשה ממה שאמרו בן חמש למקרא בן עשר למשנה ובן חמשה עשר לתלמוד שיהיה למודו לפי הזמנים הללו וכשיגיע לט"ו יגלה ימיו בתלמוד וכמ"ש בקים אלו מגילות ע"ש ולפירוש התוס' ליומי היינו בכל יום כיוה שלפ שעיקר למודו מט"ו שנים ואילך יהיה בתלמוד ע"מ ילמוד גם בכל יום קצת מקרא ומשנה כמ"ש פסוקי הקריאת ומשנת איזהו מקומן. ודקאמר **אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול.** עיין פירש"י ותוס' ונ"ל ע"פ אותה ששנינו בן חמש למקרא וכו' שילמוד הרב עם התלמוד לפי זמן שנותיו ואז ועלהו לא יבול: **ואם לאו על הלומד כו'.** לפי שלא הגיע התלמיד עדיין למעלה זו ע"ז סמך לו רבים חללים וגו' תלמיד שלא הגיע להוראה והוא מפורש בפ"ג דסוטה:

הגהה על פלגי מים. נראה דדרים פלגי מלשון חילוק ודרים מים כאילו כתיב ימים שיחלק הימים במקרא וכו'. סריי"ף:

א"ר אבא אמר רב הונא [אמר רב] מ"ד *כי רבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה כי רבים חללים הפילה זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה ועצומים כל הרוגיה זה תלמיד שהגיע להוראה ואינו מורה ועד כמה א"ר זירא עד ארבעין שנין והא רבא אורי התם בשוין. ועלהו לא יבול [אמר רב אחא בר אדא אמר רב ואמרי לה] א"ר אחא בר אבא אמר רב המנונא אמר רב מנין שאפילו שיחת [חולין של] ת"ח צריכה תלמוד שנא' *ועלהו לא יבול: תהלים א

הפילה. לשון נפל שלא מלאו ימיו כלומר תלמיד שלא מלאו ימיו רבים חללי': **עצומים.** המתעלמים ומחרישים ומתאפקים מלהורות שותים אם הוכן: **ועצומים.** לשון ועוצם עיניו: **ועד כמה.** הוי ראוי להורות: **עד ארבעים שנה.** משמע: **והא רבא אורי.** וכל ימיו לא היו אלא ארבעים שנה בפ"ק דר"ה: **התם בשוין.** שאין בעירו גדול ממנו: **שיחת חולין של חכמים צריכה תלמוד.** כדי להתלמד לדבר בלשונם שהוא לשון נקיה ושפר ותרפה: **ועלהו.** אפי' דבר קל שבאילן וכתיב לא יבול כלומר לא ילך לאבוד:

מהרש"א שאפילו שיחת חולין וכו'. פירש"י כדי להתלמד לדבר בלשונם וכו' אבל בפ' הישן נראה לפרש דצריכה תלמוד דמתוך שיחתן מבין דבר מה מדברי תורה וק"ל:

כי

עין יעקב

ראשונה לכך ואוכל אכל בשרה קלה: **כל** הלומד תורה מרב אחד אינו רואה סימן ברכה לעולם [illegible] לשון רבים: **לעולם** ישלש אדם. עיין [illegible] **אלא** ליומי. עיין בתוספות [illegible] **אם** פריו יתן בעתו [illegible] ועליו לא יבול [illegible] כי רבים חללים הפילה. עיין [illegible]

הד"ה כי תיס מללים הפילה. נראה דהוקשה לו מאי ועמומים שהם תמונה על הדינוי הילל ורניס כל הלוניה ועוד דלמדינהו כי רניס מללים והרוגים הפילה ועוד מאי הרוגיה הילל הרגה ולא פלונים סוא מקיה הילל מללים עמומים הרגה והפילה לכך דרש נתגונד שלא תגיע להולדה שהוא כמו נפל ועמומים לשון העולם פיו עלוניות שהגא נוים הרגה לכל דורו והוא כל הרוגיה:

מו פס **אמר** ריב"ל דבר זה כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים כל העוסק בתורה נכסיו

דברים כט מצליחין לו כתוב בתורה דכתיב °ושמרתם את דברי הברית הזאת ועשיתם אותם למען תשכילו את כל אשר

יהושע א תעשון. שנוי בנביאים דכתיב °לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה למען תשמור לעשות ככל הכתוב בו כי אז תצליח [את דרכך] ואז תשכיל.

תהלים א ומשולש בכתובים דכתיב °כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח. מכריז רבי אלכסנדראי מאן בעי חיי מאן בעי חיי כניפו ליה כולי עלמא ואתו לגביה אמרו ליה

תהלים לד הב לן חיי אמר להו °מי האיש החפץ חיים וגו' נצור לשונך מרע וגו' שמא יאמר אדם הואיל ונצרתי את לשוני מרע ושפתי מדבר מרמה אלך ואגרה בשינה

שם ת"ל °סור מרע ועשה טוב ואין טוב אלא תורה שנא'

משלי ד °כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו *°לא תחנם

דף כ׳ דברים ז לא תתן להם חן מסייע ליה לרב דאמר רב יהודה אמר רב אסור לו לאדם שיאמר כמה נאה עובדת כוכבים זו מתיבי מעשה ברבן שמעון בן גמליאל שהיה על גבי מעלה בהר הבית וראה נכרית אחת שהיתה נאה ביותר

תהלים קד ואמר °מה רבו מעשיך ה' ואף ר"ע ראה אשת טורנוסרופוס ורק ושחק ובכה רק שהיתה [באה] מטפה סרוחה שחק דעתידה למיגייר ונסיב לה בכה דהאי שופרא בלי בארעא רבנן אודויי הוא דמודו דאמר מר הרואה בריות טובות ואילנות טובות אומר ברוך

דברים כג שככה לו בעולמו ולאסתכולי מי שרי מיתיבי °ונשמרת מכל דבר רע שלא יסתכל אדם באשה נאה אפי' היא פנויה באשת איש ואפילו היא מכוערת *ולא בבגדי

ע"ב צבע של אשה ולא בחמור ולא בחמורה ולא בחזיר ולא בחזירה ולא בעוף ולא בעופפת בשעה שנזקקין זה לזה ואפילו מלא עינים כמלאך המות קרן זוית הוא:

ולא בבגדי צבע של אשה. שזוכר את האשה כמו שהיא מתכסה בהן שמייפין אותם ומהרהר אחריה: קרן זוית הוא.

בספונה ליתן לו לשתול ליכנס ומעמי למגר ופוגפין זה את זה זקנן זיים ולינו רוצה אותה מרתיק בלא כנגד סיעלים עיניו:

מהרש"א כל העוסק בתורה וכו' ושנויות וגו'. סוירה הכתוב כאן היא בתורה (לימודה) דהיינו לשמור את הדברים של תורה ומתוך שימורה ולימודה תבא לידי ועשית וגו' וק"ל:

אתגרה בשינה ת"ל וכו'. ר"ל כמה יאמר אדם אגרה בשינה מטעם דקאמר כדי שלא תבא לידי לה"ר ושפתי מרמה ת"ל ועשה טוב כי עסקך בתורה השומר אותך שלא תבא לידי לה"ר כמ"ש מרפא לשון עץ חיים וא"ש אין טוב אלא תורה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם לעסוק בה וע"י זה אל תעזבו תורתי ולא תבא לידי לה"ר ולא אתה צריך להתגרות בשינה:

הד"ה נכסיו מצליחין לו וכו'. וכ"ת שמצינו תוחות שאין כל עוסקים בתורה מצליחה בנכסיהם וכו' ניסניה דריב"ל שאמר מצליחין לו לומר שאותם נכסים הצליחו להנאת נפשו דיון שהפרנס קנה תורה וקנה חיי העוה"ב נמצא נכסיו הלכו בענין טוב. ועוד ראה שמצליחין לו שפוד יוסיף חכמה ושכל בתורה כדכתיב ושמרתם את דברי הברית הזאת למען תשכילו בתורה עם המעשה אשר תעשון דיפה ת"ת עם דרך ארץ וכן כתיב לא ימוש ספר התורה הזה מפיך כי אז תצליח את דרכך כי אז תשכיל בתורה ובנכסים גם וכן כתיב וכל אשר יעשה יצליח דהיינו על כל המעשים אשר יעשה יצליח בתורתו והיינו נכסיו ומצליחין לו לתגדיל תורתו: מכריז רבי אלכסנדראי מאן בעי חיי וכו'. גם רבי אלכסנדראי לדקדק הכתובים האלה שמדבר אלא לנוכח מי האיש החפץ חיים ואח"כ מדבר לנוכח נצור לשונך מרע והיינו מי האיש החפץ חיים ינצור לשונו מרע לכך היה מכריז ואומר מאן בעי חיי כלומר כי כן היה מכריז דוד לכל העומדים עליו כי הכא דכניפו ליה כולי עלמא ואתו לגביה לא ידבר עמם לנוכח ואומר לכל אחד מהעומדים עליו נצור לשונך מרע ועסוק בתורה דהיינו עשה טוב ויש לדקדק דמשמע דנגלינהו לשומר מרע ישיג ארכות חיים ואח"כ אמר שצריך לקנות חיים שלא יגרה בשינה אלא יעסוק בתורה ומ"כ הילל להכחו דבעו מיניה חיי כך ועסוק בתורה ונראה שקשה לה"ר שאפילו שיהיה האדם עוסק בתורה לא ישיג בתורתו ארכות חיים כי האלהי מועיל התורה שלו לרפאות עון לשון הרע כדכתיב מרפא לשון עץ חיים לכך שהיה להתם דבעי חיי דינצור לשונו מרע ואח"כ יעסוק בתורה כי אז התורה נותנת לו חיים כדכתיב עץ חיים היא וגו':

מז פס **אמרו** עליו על מלאך המות שכולו מלא עינים ובשעת פטירתו של אדם עומד למעלה מראשותיו וחרבו שלופה בידו וטפה של מרה תלויה (בה) [בו] כיון שרואה אותו החולה מזדעזע ופותח את פיו וזורק טפה של מרה לתוך פיו ממנו מת ממנו מסריח ממנו פניו מוריקות ממנו מת נימא פליגא אראבוה דשמואל דאמר אבוה דשמואל אמר לי מלאך המות אי לאו דחיישנא ליקרא דברייתא הוה פרענא להו כית השחיטה כבהמה דלמא ההיא טפה מחתכת להו לסימנין. ממנה מסריח מסייע ליה לרבי חנינא בר כהנא דא"ר חנינא בר כהנא אמרי בי רב הרוצה שלא יסריח מתו יהפכנו על פניו:

פרענא

עיון יעקב

כל העוסק בתורה נכסיו מצליחין. ומאי עשוה לוחי' בכרכות ... [illegible]

פרענא בית השחיטה. לישנא מכחן כנהנים אלמא ומחוך ממש הוא:

מה שם תרי"ס כג ת"ר ונשמרת מכל דבר רע שלא יהרהר אדם ביום ויבא לידי טומאה בלילה מכאן א"ר פנחס בן יאיר תורה מביאה לידי זהירות. זהירות מביאה לידי זריזות. זריזות מביאה לידי נקיות. נקיות מביאה לידי פרישות. פרישות מביאה לידי טהרה. טהרה מביאה לידי קדושה. קדושה מביאה לידי ענוה. ענוה מביאה לידי יראת חטא. יראת חטא מביאה לידי חסידות חסידות מביאה לידי רוח הקדש. רוח הקדש מביאה לידי תחיית המתים והחסידות גדולה מכלם שנאמר אז דברת בחזון לחסידיך ופליגא דריב"ל דאמר ריב"ל ענוה גדולה מכולן שנאמר יען משח ה' אותי לבשר ענוים חסידים וצדיקים לא נאמר כאן אלא ענוים הא למדת שענוה גדולה מכלם:

ונשמרת. וסמיך ליה כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה וקרא מזהיר ליה להשמר שלא יבא לידי כך: תורה. ע"י שיעסוק בה ועוד שרואה ומבין אזהרות שבה ונזהר: זריזות. זריז ונשמר קודם לכן שלא תבא עבירה לידו כי הכא דאינו מהרהר לבא לידי טומאה: זהירות. כשהעבירות באה לידו זהיר להשמר שלא יכשל והכי אמרי' בכל ספר בשחיטת חולין מאי לאו דזהיר ולא כגע לא דזריז וקדים ומסי ידים מעיקרא: נקיות. נקי בלא חטא: פרישות. אף מדבר שמותר פורש להחמיר על עצמו: טהרה. לא ומלוכן ועדיף מנקי: לידי רוח הקדש. להשרות עליו שכינה: אז דברת בחזון לחסידיך. ולא כאמר לנביאיך ולענויך. ע"כ פירוש רש"י ז"ל:

הרי"ף ז"ל כתב לשון רש"י עד לא דזריז וקדים ומסי ידים מעיקרא וכתב אח"כ וז"ל ומתוך כך בא לידי נקיות אפילו במחשבה ומתוך כך בא לידי פרישות שבודל עצמו אפילו במותר לו ומתוך כך בא לידי ענוה מתוך שהוא מבזה עניני העולם ומתוכה בא לידי יראת חטא שבו יראת חטאו לילה מן המרי' ומתוך כך בא לחסידות שכל מעשיו לש"ש. הא למדת שענוה גדולה מכולם משום דר' יהושע ב"ל משמע ליה דענוה היינו מאי דפרישנא בחסידות:

הרי"ף ז"ל כתב ע"ז וז"ל ופירשוהו בירושלמי זריזות מביאה לידי נקיות דכתיב וכלה וכפר נקיות מביאה לידי טהרה שנאמר וכפר עליה הכהן וטהרה טהרה מביאה לידי קדושה שנאמר וטהרו וקדשו. קדושה לידי ענוה דכתיב כי כה אמר רם ונשא שוכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח ענוה לידי יראת חטא דכתיב עקב ענוה יראת ה' א"ר יצחק בן אלעזר מה שעשתה החכמה עטרה לראשה עשתה ענוה עקב לסוליתה דכתיב ראשית חכמה יראת ה' וכתיב עקב ענוה יראת ה'. יראת חטא לידי רוה"ק דכתיב אז תבין יראת ה' ודעת קדושים תמצא. רוה"ק לידי תחיית המתים ח"ה לידי אליהו ז"ל דכתיב הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא וגו'. הר"ן ז"ל ירושלמי. זריזות מביאה לידי נקיות דכתיב וכלה וכפר כלומר וכלה מכפר את הקודש ואת אהל מועד ואת המזבח ולשון וכלה משמע זריזות שלשון כלוי משמע מהירות דהיינו זריזות וכתיב קרא אחרינא וכפר את מקדש הקדש ואת אהל מועד ואת המזבח כלומר כשהוא עושה בזריזות שעושה כפרה והיינו נקיות. חסידות לידי ח"ה דכתיב ונתתי רוחי בכם דהיינו חסידות ונתתי רוחי בכם וחייתם. ח"ה לידי אליהו כלומר דאליהו בא בשביל ח"ה והוא מקדים לבא דכתיב הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בא יום ה' הגדול והנורא דהיינו ח"ה וכיון דנגאל אותו יום אתי אליהו נגלה מח"ה גורמת לאליהו שיבא ע"כ. ובנמוקי יוסף האריך בפירוש זה מירושלמי וז"ל וכלה וכפר כשכלה מחטא כלומר כשמנע עצמו מחטא תכף וכפר כלומר ימחול לו מה שעבר וכפר עליה הכהן וטהרה פי' משכפרה מביא לידי טהרה כלומר שיצאת הלב כשימנע עצמו מעבירות ויתקן כפרה זה יגרום שאפילו במחשבתו לא יחטא ואחר שימנע מלחשוב דבר אסור יצטרך לחשוב דברים של קדושה לפי שאין יכול לעמוד רגע אחד בלי מחשבה של היתר או של איסור וכיון שלא יחשוב אלא דברים של קדושה יכיר עצמו שהוא רמה ותולעה והוא השפל ורק עד מלאכי עליון המלוכין את האדם. עקב ענוה כלומר יראת ה' היא עקב לענוה הא למדת שהענוה גדולה מן היראה. אז תבין וגו' כלומר תבין לדעת יראת ה' תזכה לדעת חכמה דהיינו הנבואה שמתגלגלה בכל עת או דברת בחזון כלומר כשתזכה לדבר חזון תזכה מיד למעלה גדולה מזו דהיינו חסידיך וכיון שיהיה חסיד יזכה להחיות מתים בתפלתו כמו שהיו הצדיקים והנביאים וחכמי המשנה עושין ונתתי רוחי בכם שרוה"ק נדבקת בהם. וחייתם כלומר תחיו אחרים קרינא ביה וחייתם כדכתיב והחכמה תחיה את בעליה וכיון שזכה יזכה בגאולה לפי שהמזומן לבשורה זו הוא אליהו ז"ל:

מהרש"א ת"ר ונשמרת מכל דבר רע שלא יהרהר וכו' תורה מביאה וכו'. וקשה מה ענין מדרגות הללו שיבואו בהדרגה א' בזה אחר זה. גם קשה מקרא דמייתי שלא יהרהר וכו' ונשמרת מכל דבר רע וגו' דדיבור איכו משמע הרהור כמ"ש התוס' בפ' המפקיד גבי על כל דבר פשע שאמרו המחשבה לשלוח יד חייב היינו דבור גם למה אמר שלא יהרהר אדם ביום וכו' שהרי אפשר שיהרהר בלילה ויבא לידי כך הוא מבואר דאמרי' בסוף לולב וערבה כל העושה משפט וצדקה כאילו הוא מלא העולם כלו חסד שנאמר אוהב צדקה ומשפט חסד ה' מלאה וגו' שמא תאמר כל הבא לקפוץ קופץ ת"ל מה יקר חסדך וגו' יכול אף יראי שמים כן ת"ל וחסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו וגו' ועיין פירש"י שם שהוא דחוק והנראה דמעלות האלות לא יבואו כי אם בהדרגה ממעלה למעלה כדאמרי' בכמה דוכתין ולא ע"ה חסיד ולא כל הרוצה ליטול את השם יטול ולז"א כל העושה משפט וצדקה שאינו גוזל מאחרים והדרגה הוא נותן משלו לאחרים שהוא ממדת החסידים שאמרו גו שלי שלך ושלך שלך חסיד וע"ש שמלא כל העולם במדת חסד נקרא חסיד וא"ת כל הבא לקפוץ וכו' ר"ל שמבלתי המדרגה ממעלה למעלה יוכל אדם לקפוץ על המדרגות ויבא לידי מדת חסידות ת"ל מה יקר חסדך וגו' כי מה יקר וקשה לבא לידי מדת חסידות כ"א בהדרגה ממעלה למעלה וכמה מעלות ומדרגות הם עדם שיבא לידי מדה זו ואמר יכול אף יראי שמים כן שלא יבא לידי מדת חסידות כ"א בהדרגה שיש שום מעלה ומדה אחרת בין יראת שמים בין מדת חסידות דהכי איכא לפי נוסחת שמעתין ודסוף סוטה דאיכא מעלות במדות בין יראת שמים ובין חסידות ואמר דאינו כן אלא דליכא שום מדה מפסיק ביניהם ובנוסחא אמיתית דשקלים דיראת חטא מביא לידי חסידות ומביא ראיה מדכתיב וחסד ה' מעולם על יראיו דמשמע ממדת יראה יבא לידי מדת חסידות ובשקלים מייתי ליה נמי מהאי קרא דיראת חטא מביא לידי חסידות ולזה נתכוין רבי פנחס שחשב כאן י' מדרגות במעלות האלות כי כן הוא מדותיו יתברך ב"ה כמאמר ספר יצירה י' ולא פחות כו' ועשרה מדרגות יש במלאכיו רומזת ולז"א כי התורה שיא ראשית דרכי ה' ומדותיו יתב' ב"ה לבא

ממנה

עין יעקב

נגללה מהלומין על הלה עיין שם: ונשמרת מכל דבר רע שלא יהרהר אדם ביום. והא דכתיב מכל דבר עיין בתוספות ולי נראה דהכי קאמר שלא יראה [illegible] שלמה מעבים לידי [illegible] ביום י"ל [illegible] לידי טומאה [illegible] לידי [illegible] וזהירות [illegible]

מנהג בהדרגה ממעלה למעלה עד מעשה הנשגבות עליונה. ולז"א תורה מביאה לידי זהירות. שהן אזהרות שבה וסיפר המדרגות ממעלה למעלה מתחלת קומו בבוקר וכל מעשה היום עד שכבו בלילה ומתוך זהירות שאדם נזהר באזהרות ומצות התורה מביא לידי זריזות בתחלת היום בעמדו בבקר שיקום בזריזות ולא יהיה עצל בקומו. ואמר כי זריזות מביא לידי נקיות. שהוא נקיות הגוף ונטילת ידים שחרית כי המאחר לקום בשחרית מתוך שהוא נמהר אח"כ לקום ולילך לבה"כ אינו יכול לנקות גופו ולא ליטול ידיו יפה וע"ז אמר שלמה הדלת תסוב על צירה ועצל על מטתו טמן עצל ידו בצלחת נלאה להשיבה אל פיו ר"ל הדלת תסוב על צירה בבית ע"י בני הבית המהלכים משם לב"ה והוא עדיין על מטתו והנה בקומו ממהר ליטול ידו בצלחת שהיא כלי גדול שיש בו מים חמין ואינו יוצא ידי נטילה ונלאה להשיב ידו אל פיו לרחוץ פיו מן הריר מפני שהוא ממהר כ"כ או שהוא ע"ד יד לפה תקלן שע"י שלא נטל יפה נלאה ואסור לו להשיבה אל פיו ואפשר שע"י רוח ב"כ ולחם עצלות לא תאכל ר"ל שודאי לא נזהר ליטול יפה כדין נטילה ושיצ"את שורה בפת שנגע בו בלא נטילה. ואמר נקיות מביא לידי פרישות. היא התפלה ע"ש כפיו פרושות השמים כמו שפרש"י שיהיה האדם פרוש מכל עסקיו בשעת תפלה כמ"ש בחסידים הראשונים שהיו שוהין שעה אחת ובגמ' הוא מלים במס' סוטה אשה פרושה בתולה צליינית. ואמר אל תתיירא מן הפרושים אלא וכו' ומבקשים שכר כפנחס ר"ל שמבקשים לקבל שכר בתפלתן כפנחס שנאמר בו ויעמוד פנחס ויפלל וגומר ח"ם נקיות מביאה לידי פרישות שהיא התפלה הראויה לפני יתברך ברוך הוא וכמו שאמר כל הנפנה ונוטל ידיו ומניח תפילין וקורא ק"ש ומתפלל כאילו בנה מזבח והקריב וכו' שנאמר ארחץ בנקיון כפי ואסובבה את מזבחך וגו' וים לעיין מהיכן קאתיא ליה התפלה מהאי קרא דלא כתיב ביה רק קרבן והיא ודאי בעי נטילה ורחיצה כדכתיב בתורה וים לפרש שסמך עצמו במה שיש במסורות שנים ארחץ בנקיון כפי האחד הא דאמרן השני אך ריק זכיתי לבבי וארחץ בנקיון כפי והוא איירי בתפלה ר"ל זכיתי לבבי לתפלה ולק"ש כמ"ש איזהו עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה וכן תפילין מצוה עיונית וצריך כונת הלב שלא יסיח דעתו מהם משום דבעי למילף רחיצה ונטילה קודם תפלה וק"ש ותפילין ובהאי קרא לא כתיב וארחץ רק בתר זכיתי לבבי שהולך למדרש המסורות דכמו דשהוא ארחץ לגבי מזבח הוא קודם הקרבה הכי נמי לגבי תפלה וארחץ קודם תפלה והכי קאמר קרא וארחץ בנקיון כבר קודם לאלו בנקיון כפי. ואמר פרישות מביאה לידי טהרה. הוא עית התורה שצריך האדם לטהר עצמו ללמוד תורה כמ"ש יראת ה' היא טהורה ואמרו זה הבושה אשה ואח"כ לומד תורה שהוא טהור ממקרה לילה שהוא מזומנת רוחץ והדין ואמרו אסור ללמוד במבואות המטונפות אפילו ע"י הרהור וכו' וע"ז אמר פרישות שהיא התפלה מביאו לידי למוד תורה בטהרה וכמ"ש כל היוצא מבית הכנסת ונכנס לבית המדרש ועוסק בתורה זוכה ומקבל פני שכינה שנאמר ילכו מחיל וגו' והוא מדקדק לומר ועוסק בתורה אחר שנכנס לבית המדרש דבהליכתו לא יעסוק לעיין בתורה ומשום הליכתו במבואות מטונפות ובזה יתיישב מ"ש בפ"ק דברכות א"ר הגא היוצא מבית הכנסת אל יפסיע. פסיעה גסה ואמר אביי לא שנו אלא למיפק אבל למיעל מצוה למרהט שנאמר ונדעה

נרדפה וגו' ומקשינן מאי קאמר אביי לא אמרן הא רב פפא כמי לא אמר אלא היוצא מבית הכנסת וי"ל לפי דרכנו דה"ק לא אמרן אלא למיפק מבית הכנסת לר"ה ולשוק אבל למיעל לבית הכנסת אף כשיוצא מבה"כ מצוה למרהט שנאמר ונדעה וגו' שהיא ידיעת התורה. ואמר טהרה מביאה לידי קדושה. והיא הסעודה שצריך האדם לקדש באכילתו דכן כתיב באיסורי מאכלות והתקדשתם והייתם קדושים וגו' וקי"ל אלו דברים דרשינן ליה בקדושת הסעוד' והתקדשתם אלו מים הראשונים שצריך האדם לאכול חוליו בקדוש' על טהרת תרומה והוא בזה קדש עצמך במותר לך לא אמרו במותר קדש שביומו בו קדש עצמך במותר לך ולאסור לאחרים כגון לכהנים אבל המותר לכל אין לאדם לאסור על עצמו ח"ם טהרה שהיא לימוד תורה בטהרה כמ"ש מביאה לידי קדושה דסעודת ת"ח הוא אחר לימוד תורה בשעה חמישית. ואמר קדושה מביאה לידי ענוה. שיהא אדם נח לבריות לאחר סעודתו בעת שיעסוק עמהם בדרך ארץ כי ע"י אכילה אפשר שיתגאה האדם כמ"ש פן תשבע ורם לבבך וגו' כמרעיתם וישבעו וירם לבם וגו' המקדש עצמו מן המותרות יהיה נכנע ולא יתגאה כמ"ש ואותי השלכת אחרי גוך אחר שנתגאה זה וכו'. ואמר ענוה מביאה לידי יראת חטא. הוא הענין בכל היום במשאו ומתנו עם חבריו וכן בשאר מעשיו שיהיו לשמים שהוא ירא מלחטוא שזה מביאו לו הענוה שקודמת שהוא נכנע לפני בוראו ומביאה לידי יראת חטא כי הגאוה אמרו בה בפ"ק דסוטה כאילו כפר בעיקר שאין כאן יראת שמים ואחר כל המעשים שביום ממדרגה למדרגה שזכר. ואמר יראת חטא באה לידי חסידות. שהיא המעלה העליונה המביאה לידי רוח הקדש וכמ"ש במעשה הירא' והחסידים כמו רבינו הקדוש ודוד והחסידות הוא שאחר כל המעשים שזכר מתחשב עם נפשו בלילה על כל מעשיו שעשה ביום הן לזכות הן לחובה גם שהוא מוחל לכל מי שפשע נגדו ביום כמו שנזכר כן בחסידים ואחר כל זה מקבל עליו עול יחוד ומלכות שמים בק"ש של לילה והוא מכלל חסידות כמ"ש בברכות יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם וחרב פיפיות בידם וגו' זו ק"ש של לילה. ואמר חסידות מביאה לידי רוח הקודש. כי ע"י הק"ש שהוא החרב פיפיות שאין מקום לרוח הטומאה לשלוט בהם בשום צד רק רה"ק בא עליהם בלילה ואמרו שם שמרה נפשי כי חסיד אני שכל מלכי מזרח ומערב ישנים עד ג' שעות ואני חצות לילה וגו' הרי מזה מכלל החסידות והא מייתי שם שנאמר אז דברת בחזון לחסידך. ואמר רוה"ק מביאה לידי תחיית המתים. שהקב"ה מחזיר לו נשמתו בבקר וה"ל כאילו הוא התחיה מתים וממנו לאליהו שהיא המעלה העליונה בעיוני וסמך כל מדרגות אלו על פסוק ונשמרת מכל דבר רע לפי שאמר מתוך שעוסק בתורה שהוא דבור הפה ואינו בדברים בטלים ובנבול פה הוא בא בסדרגה ללמוד התורה ממעלה למעלה עד רה"ק בלילה בשינה אמר שכתוב בהיפך זה שאם אינו עוסק בדברי תורה רק בדברים בטלים ובנבול פה עם חבירו ביום שהוא הדבור הרע יבא לידי הרהור בלילה ומביא עליו רוח הטומאה וקרי הפך שמביא עליו דבור התורה את רה"ק וק"ל:

אין מעמידין פרק שני

[**אמר** מר חביבה עליהן ברמתן של ישראל יותר מנשותיהן]. א"ר יוחנן בשעה שבא נחש על חוה הטיל

דף כב ע"ב

[illegible]

הטיל בה זוהמא אי הכי ישראל נמי ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן עכו"ם שלא עמדו על הר סיני לא פסקה זוהמתן (מהן):

ישראל שעמדו על הר סיני. ונתקנו מכל מום דכתיב כלך יפה רעיתי ומום אין בך וכתבו בתוס' (דגרים) [דגרים] נמי דפסקה זוהמתן הוים משום דמזליהו הוו לא הוו והלייהו התם:

יף כד יתיב ר' אמי ורבי אבי ור' יצחק נפחא אקילעא דרבי יצחק נפחא פתח חד מינייהו ואמר וכן היה ר' אליעזר פוסל בכל הקרבנות כולן פתח אידך ואמר מאי
ישעיה ס אהדרו ליה °כל צאן קדר יקבצו לך יעלו לרצון על מזבחי אמר להם ר' אליעזר כלם גרים גרורים הם לעתיד
צפניה ג לבא אמר רב יוסף מאי קרא °כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה, א"ל אביי ודלמא מע"ז הוא דהדרי בה
שם א"ל רב יוסף °לעבדו שכם אחר כתיב:

וכן היה ר' אליעזר פוסל וכו'. משום דחיים לרציעה (סכל סככרים נחשדו עליה וכן היה פוסל בכל הקרבנות: **מאי אהדרו ליה חבריה.** חכמים דמכשירים פרת חטאת הנלקחת מן הנכרי): **כל צאן קדר.** קדר הוא ישמעאל וכתיב יעלו לרצון על מזבחי אלמא בשאר קרבנות מני פרי: **גרים גרורים.** מעצמם נגררים להתגייר אבי"ם שאין מקבלין אותן: **מע"ז הדרי בה.** כדכתיב לקרוא כלם בשם ה' אבל מרביעה לא הדרי: **שכם אחד.** משמע אין חילוק בעבודתן ישראל והאומות ושהא עבודתן שוה (ככל) [בכל] מלאכתו:

מהרש"א *והא אבני מלואים דהדר עביה כו'. ע"ס בתוס' לפירושם דלאבן ישפה היו צריכין לאותן כדאיתא בירושלמי וליכא דהלמודינו דקאמר אבנים לאפוד בלי רבים לא משמע כן ועוד כיון דפסיקא ליה לתלמודא דאבן ישפה היה עבדה מאי קס"ד לשנויי אבני שוהם הפסיק הענין ונראה לשטת תלמוד שלנו דלאבני שוהם בין דאפוד בין דחושן היו צריכין היינו שני אבני שוהם דאפוד ואחד אבן שוהם דחושן והשתא משני מעיקרא אבני שוהם דכתיב בלא וי"ו הפסיק הענין דכל אבני שוהם בין דאפוד בין דחושן לא קאי איקחו ופריך כיון דכתיב ואבני מלואים בוי"ו הדר ערביה מיחת לאבני שוהם דחושן דקאי איקחו ודו"ק:
קידושין לא *לישנה אחרית עלדה לו פרה אדומה וכו'. לפי שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה בעוה"ז וביחוד המלוה על כבוד אב ואם כאמור למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך למען יאריכון ימיך בעוה"ז ולמען ייטב לך בעוה"ב אבל נכרי שאינו מצווה נותן לו הקב"ה שכרו משלם בעוה"ז כדי לטורדו בעוה"ב ונכרי זה מתחסידי אוה"ע היה ולא היה חפץ לקבל שכרו משלם בעוה"ז וע"כ אמר יודע אני וכו' כל ממון שבעולם אתם מתנים לי אבל אני איני רוצה בכך לקבל שכר מצות כבוד אב בעוה"ז וע"כ אומר איני מבקש עכשיו דהיינו בעוה"ז רק אותו ממון שהפסדתי אבל שכר המצוה גופה שקיימתיה איני מבקש עכשיו בעוה"ז. ועוד נראה לדקדק מלשון שאמר אותו ממון שהפסדתי שהנכרי קנה את אבני השוהם יותר משויים לצורך דבר אחר חוץ מלצורך האפוד והחושן דמעיקרא לא קנה אותם ביותר משויים רק כדי להרויח בהם למוכרם לצורך האפוד והחושן וע"י שלא רצה לנער אביו. קנו הם אבנים במקום אחר ולא נצרכו שוב לאותן אבנים של נכרי זה והוצרך להפסיד מזה שקנה אותן שלא שוים כ"כ לצורך דבר אחר כפי מה שקנאן וע"כ אמר איני מבקש מכם בפרה זו הריוח שאתם היו נותנים לי לצורך האפוד והחושן רק אבקש ממון שלי בעצמו שהפסדתי בשביל אבא וק"ל: **לעובדו שכם אחד כתיב.** עיין פרש"י ומיהו ל' שכם אחד משמע חלק אחד מן האומות ונראה לפרש כיון שלא יקבלו את הגרים לעתיד א"א להם לעובדו בכל מצותיו כישראל אבל הגרים יעבדוהו חלק אחד מן התורה שאפשר להם לקיים ואיסור רביעה בכלל החלק ההוא שכבר נצטוו עליה בני נח ויש פי' הכתוב כי אז אהפוך וגו' לפי שבהפלגת ימותו של עולם במעשה דור הפלגה שהיה להם שפה אחת בלה"ק ובאו למרוד על ה' בלבל להם אותו לה"ק אמר בכאן כי לא מיחזרו האה"ע לשוב לעבוד ה' יהפך להם שפה ברורה שהוא לה"ק כי כל הלשונות אינם שפה ברורה כקראו לנו לגבי לה"ק: ואמר לקרוא בשם ה' שהוא שם של ד' שם של י"ה במלואו שאסור לקרות בו בעוה"ז רק בעוה"ב כדאמרי' זה שמי לעלם וגו' לא כשאני נקרא בעוה"ז אני נקרא בעולם הבא ואמר וכיים לעבדו שכם אחד והלק אחד מן התורה כמ"ש וק"ל:

ש"א ו °וישרנה הפרות בדרך וגומר מאי וישרנה הפרות א"ר יוחנן משום רבי מאיר שאמרו שירה

וכן אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב (שעקמו) [שישרו] פניהם כלפי ארון ואמרו שירה ומה שירה
שמות טו אמרו א"ר יוחנן משום ר' מאיר °אז ישיר משה וגו' ורבי
ישעיה יב יוחנן דידיה אמר °ואמרתם ביום ההוא הודו לה' קראו
תהלים צח בשמו וגו'. ור"ש לקיש אמר מזמורא יתמא °מזמור שירו לה' שיר חדש כי נפלאות עשה וגו'. ר' (אלעזר) [אליעזר]
שם צט אומר °ה' מלך ירגזו עמים ר' שמואל בר נחמני אמר
שם צג °ה' מלך גאות לבש. ר' יצחק נפחא אמר רני רני השטה התנופפי ברוב הדרך המחושקה ברקמי זהב המהוללה בדביר ארמון המפוארה בעדי עדיים רב אשי מתני לה
במדבר י להא דר' יצחק נפחא אהא °ויהי בנסוע הארון ויאמר משה וגו' וישראל מאי אמרו א"ר יצחק רני רני השטה וגומר אמר (רבא) כמאן קראו פרסאי לספרא דביר
שופטים מהבא °וישם דביר לפנים קרית ספר אמר רב אשי
בראשית לא כמאן קרו פרסאי לנדה דשתנא מהבא °כי דרך נשים לי:

וישרנה. לא ישיר כי נאה נאה לשלוח יד בפלשתים ובדגון אלהיהם: **יתמא.** שלא הכל שם אומרו כן פירש"י: וסקטו

עין יעקב

ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן. [illegible]

ויקפו נמוסי דלא כמה מזמורים יש כיולא בו כמו מזמור לתודה ומזמור שיר ליום השבת וי"ל שקורא אותו מזמורא יתמא (לפי שאין בו מזמור בלי יתום שלא פירש בו מי אמרו כגון מזמור לדוד או מזמור לאסף וגם לא פירש על מה נאמר כגון מזמור לתודה מזמור שיר ליום השבת ואף על פי שיש יושב בסתר עליון אשרי האיש בהם כן מ"מ אין כתוב בהם מזמור ע"כ) [א"ה. לשון תוספות בגמרא משום שלא הזכיר על מה נאמר כמו מזמור לתודה שמפרש שנעשה לאמרו על התודה וכן מזמור ליום השבת ואף על פי שיש יושב בסתר עליון ואשרי האיש ה' מלך גאות לבש שלא הזכיר על מה נעשו מכל מקום אין כתוב בהם מזמור]: **ירננו.** על שהכה במכת מחורים: **הישטה.** ארון עצי שטים: **התנופפי.** התרוממי: **המחושקה.** קבועה לשון וחשוקיהם כסף: **ברקמי זהב.** מלוא זהב טהור מבית ומבחוץ: **המהוללה בדביר ארמון.** שקים של מטה בתוכו וארון מהולל ומפואר בנה בנתוס: **בעדי עדיים.** ואין לך עדי גדול מזה: **דביר.** הוא קפר בלשון פרס: **ישראל מאי אמרו.** בנסוע הארון בשנה מקשת שבמדבר שהיה משה אומר קומה ה' מה ישראל עוכן אחריו: **דשתגא.** נוטריקון ד' דרך פי' נשים:

מהרש"א מאי וישרנה. מפרש"י בספר שמואל ויברכם הרי תיבה זו אנדרוגינוס מלמד שאף הולדות אמרו שירה רכי הטעם עכ"ל ונראה לפרש דבריו שהתיבה זו אנדרוגינוס מלשון זכר ונקבה שהיו"ד בתחלת התיבה היא יו"ד הזכר דכיון דשפרות נקבות ומדבר הנ"ל ותברכנה ונו"ן ה"א בסופה היא מנקבה וע"כ דרשו בו שרמז שגם על ולדותיהם הזכרים כאומר קרא שאמרו שירה ולא כלשטרו על שכלו בבית שעל הולדות א"א לפרש כפשוטו שהלכו בדרך ישר שהרי נתעכבו שם בבית וזהו נראה לפרש גם למ"ד נמי שיכוו פניהם כנגד הארון לכבוד שירה שגם על ולדותיהם נאמר קרא שיכוו פניהם בעומדם בבית כנגד הארון לכבוד דישר כפשוטו א"א לפרש גבי ולדות וק"ל: **ומאי שירה אמרו אז ישיר** וכו'. עיין פרש"י ועוד יש לפרש דבשירת אז ישיר רמז על מעשה זה שנאמר בו שמעו עמים ירגזון חיל אחז יושבי פלשת ובמדרש ילקוט מפורש ר"נ אומר שירת הים אמרו נאמר כאן הלך ונעה ונאמר להלן כי גאה גאה וכו': **הודו לה' קראו בשמו** וגו'. שיפה דקרא הודיעו בעמים עלילותיו שע"י מעשה זה של פלשתים נתודע לעמים עלילותיו שבמצרים כמפורש בענין שאמרו הכהנים וקוסמים לפלשתים ולמה תכבדו לבבכם כאשר כבדו מצרים וכו' הלא כאשר התעולל בהם גו'. ומ"ד מזמור **שירו לה' שיר חדש כי נפלאות עשה הושיעה לו ימינו** וגו'. שאחר שנפלו ישראל במלחמה ההיא כפלאות עשה הש"י והושיעה לו ימינו וגו' להוציא הארון מיד פלשתים וזהו הודיע ה' ישועתו לעיני הגוים וגו' ומסיים ביה יחד הרים ירננו לפני ה' כי בא וגו' ר"ל כי בא הארון ה' מארץ פלשתים. ומ"ד **ה' מלך ירגזו עמים יושב כרובים** וגו'. ע"י הארון שעליו היה יושב הכרובים תמש ארץ פלשתים. ואמר ביה ידו שמך גדול ונורא וגומר שע"י מעשה זה ידו שמך וגו' כמ"ש בענין מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה המכים מצרים בכל מכה במדבר. ומ"ד **ה' מלך גאות לבש** וגו'. דחוק בעיני ליישב שירה זו לענין זה ויותר נכון גרסת הילקוט דגרס ה' מלך תבל הארון שבו מסיים ענין דגון והנה דגון נפל לפניו ארצה לפני ארון ה' וגו' שאמר בו ורגזו כל העמים יבשו כל עובדי פסל המתהללים באלילים השתחוו לו כל אלהים וגו' מאד נעלית על כל אלהים. ולמ"ד **רני רני השטה התנופפי** וגו'. כל כנוי השבחות שבענין זה על השטה נאמר כי עצי השטים שבו הם היו עיקר הארון שהשטה נתקדשה מתחלת נטיעתם במצרים לשם משכן כמפורש במדרשות אבל הזהב בא בנדבה ולא היה רק צפוי לו בפנים ובחוץ ועוד נראה לפרש ע"פ מ"ש התוס' בפ' בא לו אהא דאמרינן עצי שטים עומדים שמעמידים לצפוין כ"ל דאפילו צפוי זהב שע"ג בטל לגבי דידהו דבטל דוכתא הכא בטל לגבי המתכות וכו' ובעצי שטים אינו כן שהרי שלחן של עצי שטים היה ומצופה זהב ואפ"ה תורת כלי עליו שהצפוי בטל לגבי העץ כדאיתא בשלהי חגיגה וילף ליה התם מקרא. וה"ם דכי השטה שילאת מיד אויב בעבור קדושתך התנופפי ברוב הדרך התרוממי ברוב הדרך שנתהדרת על מעשה זה המחושק' ברקמי זהב עי' פרש"י. ועי"ל לפי ענינו ע"פ ה' עכברי ועפולי זהב שהתמדנו חמשת סרני פלשתים המהוללה בדביר ארמון עי' בספר תורה שבהיכל שהיה מונח בה משולחת בעדי עדים ר"ל בכתר רוממי שהיה לא שהיה כתר השכינה שהיה שורה בין בדי הארון כענין ועתה הורד את עדיך וגו' שהוא כתר רוממי שהיה להם למעלה: **לנדה דשתגא מהכא כי דרך נשים.** לפי שמט"ן נשים מעל בלי יתיד אמה לקחו לנוטריקון הש"ן מכנים שהיא עיקר קיבוד וכה"ג בפ' הבונה ירי"ע ירא"ה ראתה כנסת שמט"ן נופל מנעתה ככו אמה יפה ועיקר היבוד הש' מנעתה מיהו קלת דחוק נוטריקון כה"ג שהדלי"ת והשי"ן מדשתגא לנוטריקון ורוב התיבה שהוא תג"א לא דרש ביה כלום ואולי פרש"י היה נראה לומר לאו בדרך נוטריקון קאמר אלא דומה דשתגא מלה מושאלת בעלילה בלשון פרסי על הנדה כמו דרך נשים לי בלה"ק וה"ק רב אשי כמאן קרו לה פרסאי לנדה דשתגא במלה מושאלת ולא קרו לה במלה מיוחדת כמו בשאר אומות וקאמר מהכא דרך נשים לי שגם הכתוב לא קראה במלה מיוחדת לנדה מפני הנקיות וק"ל:

°**וידום** השמש וירח עמד עד יקום גוי אויביו הלא היא כתובה על ספר הישר מאי ספר הישר יהושע י
אמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן זה ספר אברהם יצחק ויעקב שנקראו ישרים שנאמר °תמות נפשי מות ישרים במדבר כג
וגו' והיכא רמיזא °וזרעו יהיה מלא הגוים אימתי יהיה בראשית מח
מלא גוים בשעה שעמדה לו חמה ליהושע. (ר' אלעזר אומר זה ספר משנה תורה ואמאי קרי ליה ספר הישר דכתיב ביה °ועשית הטוב והישר בעיני ה' וגומר והיכא דברים ו
רמיזא °בהם עמים ינגח יחדיו אפסי ארץ אימתי בהם דברים לג
עמים ינגח יחדיו אפסי ארץ בשעה שעמדה לו חמה ליהושע). °ויעמוד השמש בחצי השמים ולא אץ לבא יהושע י
כיום תמים [וכמה] אריב"ל עשרים וד' שעי אזל שית וקם שית אזל שית וקם שית כולה מלתא כיום תמים.

ר

עיון יעקב

פירש"י ומהרש"א ונ"ל דהאי ישיר שיר לא נאמר אלא ישיר [illegible] ישיבת השמים שירה האלו ולפני נקראה לשון נקיבה שירי ועיין במדרש: **אמר ר' יהושע בן לוי** כ"ד שעות [illegible] היה יקם שית. [illegible] ולא קם [illegible] רק [illegible] שעות [illegible] יום ולילה לא [illegible] בחותם ושלם [illegible] לא ישבותו [illegible] רק [illegible] שעות [illegible] יום ולילה יחד לא ישבותו [illegible] כ"ד שעות [illegible] לאחרים לבני נח [illegible] ולא קאי כלל [illegible]

ר' אלעזר אומר ל"ו אזל שית וקם תרי עשר אזל שית וקם י"ב (כרי) עמידתו כיום תמים ר' שמואל בר נחמני אמר מ"ח אזל שית וקם תרתי סרי אזל שית וקם עשרין וארבע שנאי' ולא אץ לבא כיום תמים מכלל דמעיקרא לאו כיום תמים היה איד בתוספות פליגי רבי יהושע בן לוי אמר כ"ד אזל שית וקם תריסר אזל שית וקם תריסר (אזל שית וקם תרתי סרי) עמידתו כיום תמים ר' אלעזר אומר ל"ו אזל שית וקם תרתי סרי אזל שית וקם כ"ד ולא אץ לבא כיום תמים (מכלל דמעיקרא לאו כיום תמים הוה) ר' שמואל בר נחמני אמר מ"ח אזל שית וקם כ"ד אזל שית וקם כ"ד מקיש עמידתו לביאתו מה ביאתו כיום תמים אף עמידתו כיום תמים:

וידום השמש. ביהושע כתיב כשנלחם עם אומות המולכים הארים של הגבעונים והכא נקט [לה] משום דפליגי לעיל ר"א ור' שמואל בר נחמני במדרש פסוקא דיהושע סמוה ופליגי נמי במדרש ויעמוד השמש: **וידום.** שתק מלומר שירה שהכל עת לכתו אינו שותק ובעמידתו שותק ויהושע אומר שירה בשבילו דכתיב אז ידבר יהושע לה' ביום תת וגו': **עד יקום גוי.** ינקום ישראל מאויביו: **הלא היא כתובה על ספר הישר.** שעתיד לעשות לי כן: **ספר אברהם וכו'.** היינו ספר בראשית שמעשה אבות כתובים בו: **מות ישרים.** בלעם מבקש על עצמו שימות מיתה של גריעם כמותן: **והיכא רמיזא.** בבראשית שעתיד יהושע [לבא] לכם זה יהושע משבט אפרים בא דכתיב למטה אפרים הושע בן נון וכתיב באפרים וזרעו יהיה מלא הגוים כל הגוים ימלאו מילאת שמע אשר של אפרים יהיה מלא הגוים אם אדם שלא כאן במלחמה אין בני אספמיא יודעין בה אבל בשעה שעמדה ליהושע השמש כולה לכל העולם ויראו מפניו: (**בדם עמים ינגח יחדיו אפסי ארץ.** כלומר תפול פחדו ואימתו לאותם העומדים בקצה הארץ ושמעו כמו כדכתיב ולא קם עוד רוח וגו'): ספר משנה תורה וספר שופטים ל"ג הכא ולאב ריהטא הגרסי' לקמן נקבע הכא ומבטחא היא דהא לא רמיזא בה: **ויעמוד השמש.** יש בישוע שני שבטות אחד בחצי השמים דהיינו בחצי היום ואחת סמוך לשקיעת החמה דכתיב ולא אץ לבא אלא ששם כיום תמים והיינו כ"ד שעות דיום אינו תמים ובלילה אלא עם לילו: **כ"ד שעית.** היה אותו היום מעלות השחר עד צאת הכוכבים ויום תמים אכולה מלתא קאי אהלוך ואעמידה: **אזל שית.** עד חצי השמים: **וקם שית.** דכתיב ויעמוד השמש: **ואזיל שית.** עד ערב: **וקם שית.** דכתיב ולא אץ לבא: **כולה מלתא.** הלוך ועמידתו כיום תמים כ"ד שעות של יום ושל לילה דשאר ימים: **שלשים ושש.** דיום תמים דקרא אעמידה לחוד קאי: **שית.** כיום תמים דקרא אפשי' דשקיעה קאי וקמ"ל דלא כתיב בה כיום תמים כתם עמידה י"ב שעות כעמידה שהיתה לעמוד לשקוע בלילה' **איכא דאמרי.** הכך שיעורי דהני רבנן בתוספת שניתוסף על היום קאמרי לעו: **ריב"ל אמר כ"ד.** הוי התוספת ויום תמים דקרא אעמידה קאי: **ור"א אמר ל"ו.** הוי התוספת ויום תמים דקרא אעמידה דלא אץ לבא קאי וקמ"ל דהא י"ב שעות הוות הלילה: **ור' שמואל בר נחמני.** ס"ל דיום תמים דקרא אעמידה דלא אץ לבא קאי ומיהו מקיש עמידתו דחצי השמים לביאתו דלא אץ לבא:

מהרש"א וידום השמש וגו'. כפירש"י וכ"ה בתנחומא ז"ש ומהרם שמש עד מבואו מהולל וגו' מבעה שהשמש זורח עד שהוא שוקע הוא מקלס להקב"ה וכן אתה מוצא בשעה שעמד יהושע בגבעון ובקש לשתק את החמה לא אמר שמש בגבעון עמוד אלא דום כל שעה שהוא מהלך הוא מקלס וכו' ר"ל דעמידתו הוא שתיקתו מדכתיב דום במקום עמוד דכתיב במעשה ויעמד השמש וק"ל: **זה ספר אברהם וכו' שנקראו כו'.** כפירש"י ואף על גב דישמעאל נמי מת במיתת גויעה של צדיקים כדמסיק בסוף פ"ק דב"ב קאמר הכא דעל אברהם יצחק ויעקב אמר כן בהאי קרא דבסן ומדבר כל הענין כי מהלם לורים ארצו כפרש"י בחומש וע"ש: **וזרעו יהיה מלא הגוים וגו'.** בב"ר פרשת בראשית וזרעו יהיה מלא הגוים ואפשר כן אלא זה יהושע שעומד והוא מעמיד גלגל חמה ולבנה שהם שולטים מסוף עולם ועד סופו ופירש"י וכי אפשר כן שהעמיד אפרים בנים כ"כ אלא וכו' ור"ל דבכ"מ שכתוב השבטים בא מספר בנם אפרים פחות משבט מנשה וע"ע בזה בב"ר וק"ל: **זה ספר אברהם וכו'.** פרש"י ספר משנה תורה וכו' ל"ג הכא ובב"ר פ' בראשית גרסי' הכא ספר משנה תורה ורמיזא בסיפרא דאורייתא בכור שורו הדר לו וגו' ינגח יחדיו אפסי ארץ ופירש"י בחומש דקאי על יהושע ע"ש: **וכמה אמר ריב"ל כ"ד כו'.** בפרקי רבי אליעזר אמרי' מופת השני כו' עד שבא יהושע ועשה מלחמתם של ישראל והגיע ע"ש וראה בצרתן של ישראל שלא יחללו השבת וכו' מה עשה וכו' הזכיר עליהם השם ועמד כל אחד במקומו ל"ו שעות עד מוצאי שבת וכו' ע"כ וזה כדברי רשב"נ ללשון ראשון או כדברי ר"א ללשון שני דבשמעתין שהיה העמידה ל"ו שעות ומיהו ק"ק דודאי אותה עמידה כ"ד שעות שהיה סמוך לשקיעה ביאה שהיה צריך לה מפני חלול שבת אבל העמידה י"ב שעות שהיה בחצי היום בע"ש למה היה צריך כיון שעדיין לא הגיע הכנסת שבת וי"ל בזה דאפשר שהיה צריך להעמדה ל"ו שעות ולא היה בידו להעמידם בפעם אחת יותר מכ"ד שעות שהיא שיעור יום שלם ולכך הקדים להעמידה י"ב שעות ולסלוהו אמוראי צריך ליתן טעם למה לא העמידה בפעם א' כשיעור העמדה של ב"ש ואין להקשות מה חלול שבת היה שם כיון דהיה מלחמת חובה כיון שהותר להם מלחמה בשבת בידיהו די"ל שלא היה מלחמה זו מתחלה מלחמת חובה שלא באו במלחמה זו לכבוש א"י אלא להציל יושבי גבעון כמפורש בקרא ועי"ל דאיתא בירושלמי דידיהו נמי הוראת שעה היה והכי אמרי' שם אם יאמר לך אדם למה חלל יהושע את השבת אמר הקב"ה אני אמרתי לו וכבשתם את העיר שבעה פעמים כה תעשון שבעה ימים ואין ז' ימים בלא שבת והא דדרשינן עד רדתה ואפילו בשבת היינו בשהתחילו במלחמה ג' ימים קודם שבת כדאמר בפ"ק דשבת ודו"ק:

תנא כשם שעמדה לו חמה ליהושע כך עמדה לו למשה ולנקדימון בן גוריון (כשלמא) יהושע קרא

עין יעקב

[illegible]

קרא. נקדימון בן גוריון גמרא. אלא משה מנ"ל (א"ר אלעזר) אתיא אחל אחל כתיב הכא °אחל תת פחדך וכתיב ביהושע °אחל גדלך לעיני העמים ר' יוחנן אמר אתיא תת תת כתיב הכא תת וכתיב התם °ביום תת ה' את האמורי לפני בני ישראל ר"ש בר נחמני אמר (אימא) מגופיה דקרא [שמעת ליה] °אשר ישמעון שמעך ורגזו וחלו מפניך אימתי ורגזו וחלו מפניך בשעה שעמדה לו חמה למשה מיתיבי °ולא היה כיום ההוא לפניו ואחריו אבע"א שעות הוא דלא נפישין כולי האי ואבע"א אבני ברד לא הואי דכתיב °ויהי בנוסם מפני ישראל גו' וה' השליך עליהם אבנים גדולות מן השמים ונומר °ויאמר ללמד את בני יהודה קשת הלא היא כתובה על ספר הישר מאי ספר הישר א"ר [חייא בר אבא א"ר] יוחנן זה ספר אברהם יצחק ויעקב שנקראו ישרים דכתיב °תמות נפשי מות ישרים היכא רמיזא °יהודה אתה יודוך אחיך ידך בעורף אויביך אי זו היא מלחמה שצריכה יד כנגד עורף הוי אומר זו קשת רבי אלעזר אומר (על) [זה] ספר משנה תורה ואמאי קרי ליה ספר הישר דכתיב °ועשית הישר והטוב בעיני ה' היכא רמיזא °ידיו רב לו אי זו היא מלחמה שצריכה שתי ידים הוי אומר זו קשת. רבי שמואל בר נחמני אמר (על) [זה] ספר שופטים ואמאי קרי ספר הישר דכתיב ביה °בימים ההם אין מלך בישראל איש הישר בעיניו יעשה היכא רמיזא °למען דעת דורות בני ישראל ללמדם מלחמה אי זו היא מלחמה שצריכה למוד הוי אומר זו קשת ומנ"ל דביהודה כתיב דכתיב °מי יעלה לנו בתחילה אל הכנעני [להלחם בו] ויאמר ה' יהודה יעלה °וירם הטבח את השוק והעליה וישם לפני שאול מאי והעליה רבי יוחנן אמר השוק והאליה ואמאי קרי ליה והעליה משום דמסמכה שוק לאליה ר' אלעזר אמר חזה ושוק ומאי והעליה דמחית ליה לחזה עילוי שוק [כי בעי אנופי] ומנפי לה ר"ש בר נחמני אמר שוק ושופיה מאי והעליה משום דשופי עילוי שוק קאי:

נקדימון בן גוריון גמרא. שתלמוד מנוון (אחד) [ממים] עבר מעיינות ענים במסכת תעניות בפי קדר תעניות אלו (פ"ג מאמר נ"ב): למשה. במלחמת סיחון: ולא היה ביום ההוא. במעשה דיהושע כתיב: אבני ברד לא הוה. במשה: ויאמר ללמד לבני יהודה קשת. בקינה מקונן דוד על שאול כתיב: הלא היא כתובה על ספר הישר. דהמכי יהודה היו מושכי קשת: יד כנגד עורף. שמושך בקשת נותן ידיו כנגד עיניו דהיינו מול עורף אקשי"ל בלעז: דכתיב ביה. במשנה תורה ועשית הישר והטוב: אי זו היא מלחמה שצריכה למוד כי מנא לן. דקאי ביהודה כתיב: דכתיב. ברישא דספרא מי יעלה לנו אל הכנעני בתחלה להלחם בו ויאמר ה' יהודה יעלה אלמא קשת ומלחמות דספרא איהודה קאי: וירם הטבח את השוק והעליה. משום פלוגתא דהכי אמרה גופיה נקט לה: העליה. מה שעליה: דמסמכה שוק לאליה. השוק סומך לאליה שהאליה מלמעלה (והמעכה) [והמוכה] על השוק והשוק הוא עצם של אמת הנידון שמוולא בין קוליא לארכובה ואנשים המחתכים קורכן את הצלעות: דמחית. מניח חזה על השוק גבי חזה ושוק של שלמים בשעת תנופה. והיא סעודה אע"ג דהא הוה דכתיב כי הוא יברך את הזבח לא הוה חזה ושוק דידיה לכאן דבמה קטנה הוה וקי"ל בפ' בתרא דזבחים חזה ושוק בבמה גדולה ואין חזה ושוק בבמה קטנה:

שופי. כף סירך הקובב עלם הקוליא וקורין אותו פולפי"א:

תוספות ליהושע ולמשה ולנקדימון. והא דלא חשיב יעקב משום דשמש שזרחה בעבורו בזה בעבורו ולא היו אלא שמקדימין בצאתו ומזהיר כמי שמש השמש שמורדית עשר מעלות וזהו שנתקבל היום כמתת אחז ולאו אלא שמקדימין מה שנעכרה לשקוע:

מהרש"א אשר ישמעון שמעך וגו' ורגזו וחלו מפניך אימתי רגזו וחלו מפניך בשעה שעמדה לו חמה וכו'. בקריאת ים סוף נמי כתיב כה"ג שמעו עמים ירגזון חיל אחז וגו' ואפשר מדרשו כן הכא מוולת מפניך דכיון דקאמר שישמעון שמעך רגזו וחלו דהיינו מתוך השמועה הילך קאמר עוד מפניך דמשמע לנוכח שירגזו וחלו בראות את פניו וכ"כ דרמז בו שעמדה לו חמה והם ראו בכל עולם כם זה שנעשה על ידו וכאילו רגזו וחלו מפניו. ועוד דאמרי' פני משה כפני חמה והוי ממש כראיה כם העמדת חמה הוא ראות פני משה וק"ל: יד בנגד העורף וכו'. עיין פירש"י יד כנגד העורף המושך בקשת נותן ידיו כנגד עיניו דהיינו מול עורף כו' עכ"ל וכה"ג פרש"י בספר שמואל כראה מפירושו לבאורה דעורף קאי על יהודה דכתיב בקרא ור"ל שכל המושך בקשת מכוין עצמו לאחוז ידיו ונותנו כנגד עיניו שהוא מול עורף שט ודבריו דחוקים דנראה לפי פשוטו דעורף קאי על אויביך וע"ק דעורף כתיב ולא מול עורף וע"ק דמול עורף מני אינו הפנים שכנגדו אלא כל העורף דהיינו כל אורך סעורף כדאמרינן בפ"ק דחולין לענין מליקה מדכתיב כי פנו אלי עורף ולא פנים ואולי דקי"ל דיהודה נותן הקשת כנגד עיניו ומול עורף של אויב שהוא בורח ופונה עורפו נגד פניו ואולי פירושו היה נראה לפרש דהא דקאמר איזה מלחמה וכו' דמלחמת חרב הוא בקרוב לאדם כשאין אויבו בורח דאי כשהוא בורח אי אפשר ללחמו בחרב רק בקשת שאפשר לירות אויבו מרחוק כשהוא בורח ולא פונה עורף כנגד פני חבירו והיינו שצריכה יד כנגד עורף וכן ואויבי תתה לי עורף שהאויב פונה ערפו לאמל שכנגדו כשהוא בורח וכן י"ל לפרש הא דקאמר בפ"ק דמגילה גבי המן דקרי ליה חכמיו שא"ל אם מיהודה קאתי כמול תפול לפניו דלא יכלת ליה דכתיב ידך בעורף אויבך והיינו למאי דאמרי' דתחלת נפילה

עין יעקב

[illegible]

כפילה כיפה וידך בעורף אויבך להפילם נפילה גמורה שכבר ברח וגם שפניך לפנות לך עורף שהיא תחלת הנפילה וק"ל: **אי זה מלחמה שצריכה ב' ידים** וכו'. ונראה דלפי זה יהיה רב לו כמו נרקים רב ויהא מלשון רובה קשת: **זה ספר משנה תורה.** יש לדקדק דודאי ניחא בספר בראשית שנקרא ישר לפי שהוא כולו מספר במעשה ישרים וכן ספר שופטים שנקרא ישר לפי שנעשה כל הספר בזמן שכל איש הישר בעיניו יעשה אבל ספר משנה תורה שנקרא ישר אין לו טעם לכאורה וכי משום דכתיב ביה מלת ישר נקרא כל הספר ישר הלא בספר שמות נמי כתיב והישר בעיניו תעשה וגו' וכ"ל דבכל דוכתי דמייתינן האי קרא ועשית הישר והטוב וגו' מייתינן ליה לענין לפנים משורת הדין בפ"ק דב"מ לענין שומא דהדרא דמדינא לא בעי לאהדורי אלא משום ועשית הישר והטוב וכן בפרק המקבל לענין בר מצרא וכן פירש"י בחומש ועשית הישר והטוב זו פשרה לפנים משורת הדין והיינו משום דבקרא דלעיל מיניה כלל כל חלקי המצות דכתיב שמור תשמרון את מצות ה' וגו' ועדותיו וחקיו אשר צוך והוסיף בהאי קרא דבתריה לומר ועשית הישר וגו' שאינו בכלל המצות אבל תעשה הישר לפנים משורת הדין כי הוא טוב בעיני ה' אף ע"פ שלא צוך עליו ועי"ש זה קרא ספר משנה תורה ספר הישר לפי שהוא נוסף על התורה בכמה מלות הישרים וטובים בעיני ה' וק"ל: **והיכא רמיזא למען דעת דורות בני ישראל ללמדם** וגו'. ובלא זה בקושיא זו שעל בלאו מפני שכל המלחמות שעשה יהושע לא היו צריכין למוד מלחמה כי ה' נלחם להם כמו שהבטיח ליהושע כאשר הייתי עם משה כן אהיה עמך ובעבור זה אחר מות יהושע אמר שאלו בני ישראל בה' מי יעלה לנו בתחלה להלחם אחר שלא נדע בטכסיסי מלחמה והשיב יהודה יעלה הנה נתתי וגו' וע"ז נמשך דברי הכתוב שאמר ואלה הגוים אשר הניח ה' וגו' ר"ל שאף שנתן הארץ ביד יהודה הניח אלה הגוים לנסות בהו את ישראל וגו' למען דעת דורות הבאים שאם יחטאו בני ישראל יהיו ככל הגוים להצטרך ללמוד טכסיסי מלחמה שלא היו צריכים לזה כבר קודם שחטאו כי ה' נלחם להם או תבר סרנים אשר הכים ה' וגו' סרני פלשתים וגו' ולזה במלחמות שאול עם פלשתים שנפל הוא ובניו ועם ה' בחרב כי לא היה ה' עמהם התחיל דוד בקינה עד"ז כי באלה המלחמות נתקיים דברי ספר הישר שהיא ספר שופטים שילמדו בני יהודה ללמוד מלחמה בדבר שלא היו צריכין קודם שחטאו שהיה ה' עמהם כמ"ש נתתי הארץ בידו וק"ל:

הרי"ף זה ספר אברהם יצחק ויעקב וכו'. וצריך לדקדק לר' יוחנן דכיון שכתוב באבות שנקראו ישרים א"כ הי"ל שלא היא כתובה על ספר הישרים ועוד במאי קמיפלגי. ונראה דפליגי ללמד דעת כיצד מלחמות הקשת אם הוא מחמת זכות או לאו דר' יוחנן סבר דבני יהודה יש לאם ללמוד מבני ברכת אביהם יעקב שבירך ליהודה ידך בעורף אויבך ולכך אמר כאן שלא היא כתובה על ספר הישר בזכות אביהם הישר יעקב

וגר"א דדייק על ספר משנה תורה שכתוב ועשית הישר ושמעו שגם בזכות שלמם יגלו חזקים למלחמת הקשת ור' שמואל סובר שהדרגה שבזמן שבני יהודה עושים הישר והטוב אינם צריכים להלחם בקשת חיים ללמד בני יהודה קשת הלא כתובה על ספר הישר בזמן שאיש כל הישר בעיניו יעשה שאינו עמו לכטו ימי לא היו צריכים להלחם בקשת רק נתכנס ישנו אלך שהוא כמון הגבורה:

ת"ר ישראל (שנטפל) [שנזדמן] לו עכו"ם בדרך טופלו לימינו רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא אומר בסייף טופלו לימינו במקל טופלו לשמאלו היו עולים במעלה או יורדים בירידה לא יהא ישראל למטה ועכו"ם למעלה אלא ישראל למעלה ועכו"ם למטה ואל ישוח לפניו שמא ירוץ את גלגלתו שאלו לאן אתה הולך ירחיב לו את הדרך כדרך שעשה יעקב אבינו לעשו הרשע דכתיב °עד אשר אבא אל אדני שעירה (בראשית לג) וכתיב °ויעקב נסע סכותה (שם) ומעשה בתלמידי רבי עקיבא שהיו הולכין לכזיב ופגעו בהן לסטים ואמרו להיכן אתם הולכין אמרו להם לעכו כיון שהגיעו לכזיב פירשו אמרו להם תלמידים של מי אתם אמרו להם תלמידים של רבי עקיבא אמרו [להן] אשרי ר"ע ותלמידיו שלא פגע בהן אדם רע מעולם רב מנשי הוה אזיל *לבי תורתא פגעו בו גנבי אמרו לו להיכן אתה הולך אמר להן (לבוריא) [לפומבדיתא] כי מטא לבי תורתא פירש אמרו ליה תלמידא דיהודה רמאה את אמר להו ידעיתו ליה לידהו הנך אינשי בשמתא (אזיל) [אזלו] עביד גניבתא עשרין ותרתין שנין ולא אצלחו כיון דחזו אתי כלהו (ושרו) [תבעו] שמתייהו הוה בהו חד גרדנא לא אתא (למשרא) [לשרויה] שמתיה אכליה אריה והיינו דאמרי אינשי גרדנא דלא טייזא שתא בצירה משניה. תא חזי מה בין גנבי דבבל ללסטים דארץ ישראל:

טופלו לימינו. מחנה לעכו"ם לימינו של ישראל שאם ירצה העכו"ם להורגו ישלח ישראל יד ימינו ויאחז בו: **בסייף.** דאם היה העכו"ם חגור סייף טופלו לימינו כדי שישלח יד שמאל של עכו"ם שהסייף חגור בו לצד ימינו של ישראל ומתוגה לימין ישראל לאחוז בה: **במקל.** אם ביד העכו"ם מקל טופלו ישראל לשמאלו שתהא יד ימין העכו"ם שהמקל בה סמוכה לישראל ואם ירים יד ימינו תאחוז שמאלו של ישראל במקל הסמוך לה דאי טופלו לימינו יהא המקל רחוק מידו של ישראל: **במעלה.** בהר או בקעה: **לא יהא ישראל למטה.** אלא למעלה שבעליה ילך ישראל לפני העכו"ם דאיים לא מגם אלא שטופלו לימינו דלא שוי אחריו ממש ובירידה ילך העכו"ם לפניו: **ואל ישוח לפניו.** אפי' בגישור אל ישחה ישראל לפני העכו"ם ליטול כלום: **שמא ירוץ.** יחלק: **ירחיב לו את הדרך.** אם היה צריך לו לילך עד פרסה יאמר שני פרסאות אפי הולם לילך משום שימתין העכו"ם מלהכותו עד פרסה שניים וחס יפתח ממנו קודם

קודם

עיון יעקב

ע"ש וסולח: **ישראל** שנטפל לו. הא דלא נקט כשמשו ישראל שהולך עמו בדרך טופלו לימינו י"ל משום ודלמא פין לתשמשף ולתבר הולדי למנות פיהם אם לא שיגא מיסג. שמא לישראל שמי לשמר למנוע פיהו מפני דרכי שלום וצ"ל דנקט הכי לפרוחם שיהא כגיר אחר ישראל ועצל לו תשליב אם ישראל עשל לו אי לאמר לעפלו לגידו סיס-הל חולה לפי שגם הם מעמידין שלא יעשלו לימינו והכלי ביותו קף ל"ד סגרל ביורנו ע"ש: **ירחיב** לו הדרך כדרך שהרחיב יעקב לעשו. לאמר ג"כ שבוונה דנקט כדרך זה כמו שעשה יעקב שלא שיקר לעשו דכוונתו הי' על השמיד והפירש"י בחזות שכוונתו היה על תולדו הרשעים ותר"י רק שעשו הבין שכוונתו על הליכתו של עכשיו וכן תלמידי ר"ע שהיו הולכין לכזיב והיו מכוונים ג"כ לילך אח"כ לעכו ולא שיקרו באמת כי מדבר שקר תרחק וכן ית' הנבי שבקתיוך לגמרי מיירי כמ"ש. ועיין במהרש"א אבן בלשון אם איש בגבין אמר שומר לשבום כדבר שלום כרואה ביצחות: **שאני** מינים דאתי למימשך בתריהו. וכיון שהטעם משום דאתי למימשך א"כ לאפוי אם הוא מומחה וגם הדרך ברפואה פוה פים שבוב לפ"ש לגמר דלעג"ג וחרפה שמנו בגבעלם קנה ע"ש דלאפם אפי למימשך וזה דר' קיבא נעשה פילם כבר שולו הפוסקים עיין גם תוין שם ב"ד סי' קנ"ה:

קרי

קדם לכן: נסע סבותה. ונח סכך עד סעיר: [ליסטין. ישראל סין]: לעבו. רחוקה ממנו: לבי הורהא. מקום: תלמידא דיהודה רמאה את. תלמידו של רב יהודה הוי וקרי ליה רמאי כלומר ממנו למדה לרמותינו: ידעיתו ליה. שהוא רמאי: בשמתיה. לפי שהדם גזל (שה) [הוה] והיילא במתים ליטיכסו במתים: גרדנא. (גרדי) אורג: דלא טייזא. עמי קהס גרדי אין לו נפת פרס: מן שניה. שמתוך שהוא קרבן יד כל בו והורגין אותו: גנבי דבבל. שפגשו בו ברב ומכי כהפקרו לחרף אדם גזל ולקטים דאיי שפגשו בתלמידי דרי עקיבא קפח בבנחו ואמ״פ שכהם לקטים פרילים מנגנים להודיעך שבחה של ארץ ישראל:

מהרש״א יהיב לו הדרך בדרך שעשה יעקב כו'. ונב״ר אמרו הרבו על כל הנקרא ולא מלינו בהנך יעקב אלא עשו לבא שעיר מיימיו אפשר בהיה יעקב מרמה בלחיו הלא אימתי הוא בא אלא לעתיד לבא הס״ד ועלו מושיעים וגו' ולכאורה מאמר הזה סותר הך דשמעתין שאמר שלא היה בדעתו לילך רק עד סכות וא״ל שקר עד אשר אבא אל אדוני שעירה כדי להרחיב לו הדרך אולי באם שיש לו מחשבה רעה עליו להכותו שימתין לו עד לגם כפירש״י לית ליה האי דרשה דב״ר שרות לו לעתיד שיבא לפי האמת לכם אבל רש״י בחומש הרכיב את ב' המאמרים כנראה שאינם סותרים שכתב שהרחיב לו הדרך וכו' אמר אם דעתו לעשות לי רעה ימתין וכו' ואימתי ילך ביאות המשיח עכ״ל ונראה לומר דודאי לפי המובן דבריו עם עשו א״ל שיבא לשעיר בהליכה זו ולא לעתיד ולא הלך אלא עד סוכות עשה כן כדי להרחיב לו הדרך ומפני כי יעקב זרע אמת תתן אמת ליעקב והוא שאמר בב״ר אפשר היה יעקב מרמה וכו' וע״כ בב״ר אמרו שרוה לו לעתיד שלא יתאמתו דבריו שיבא יעקב לשעיר: אזיל עבוד גניבתא כ״ב שנין כו'. שישור כ״ב שנין נקראו ימים אחדים גבי רבקה שאמרה ליעקב וישבת עמו ימים אחדים והוא נתעכב שם כ״ב שנה ועל דרך זה נקראו כ״ב שנין ימים מועטין בההוא עובדא דרבינין הלדיק בפ״ק דב״ב כו״ש שם וע״כ הכי גנבי כמי כשלא אלאחו בשנים כאלו אתו הגשו שמתייהו:

יף כח [איתמר מנין למילה בנכרי שהיא פסולה דרו בר פפא משמיה דרב אמר °ואתה את בריתי בראשית יז תשמור ור' יוחנן אמר המול ימול מאי בינייהו וכו'] איכא בינייהו אשה למ״ד ואתה את בריתי תשמור ליכא דאשה לאו בת מילה היא ולמ״ד המול ימול איכא דאשה כמאן שמות ד דמהילא דמיא ומי איכא למ״ד אשה לא והכתיב °ותקח צפורה צור קרי ביה ותקח והכתיב ותכרות קרי ביה ותכרת דאמרה לאינש אחרינא ועבד ואי בעית אימא אתאי איהו ואתחלה ואתא משה ואגמריה:

[המול ימול. וקרי ביה המל ימול מי שהוא מהול ימול אחרים]: ותקח. על ידי שליח: ותכרת. אמרה לאחר וכרת:

נח ע״ב שם כתיב °אם אמרנו נבא העיר והרעב בעיר ומתנו שם וגו' והא איכא חיי שעה אלא לחיי שעה לא חיישינן מיתיבי לא ישא ויתן אדם (את) [עם] המינן ואין מתרפאין מהן אפילו לחיי שעה ומעשה בבן דמה בן אחותו של ר' ישמעאל שהכישו נחש ובא יעקב איש כפר סכניא לרפאותו ולא הניחו ר' ישמעאל אמר ישמעאל אחי הנח לי ואתרפא ממנו ואני אביא לך מקרא מן התורה שהוא מותר ולא הספיק לגמור הדבר עד שיצאת נשמתו ומת קרי עליה רבי ישמעאל אשריך בן דמה שגופך טהור ונשמתך יצא בטהרה ולא עברת על דברי חבריך שהיו אומרים °ופורץ גדר ישכנו נחש שאני מינות קהלת י [דמשכא] דאתי (למיכרך) [למימשך] בתריהו. אמר מר ולא עברת על דברי חבריך שהיו אומרים ופורץ גדר ישכנו נחש איהו נמי חויא טרקיה חויא דרבנן קאמר דלית ליה אסותא מאי הוה ליה למימר ליה כדאמר רב נחמן בר יצחק °וחי בהם ולא שימות בהם ורבי ויקרא יח ישמעאל הים בצנעא אבל בפרהסיא לא דתניא היה ר' ישמעאל אומר מנין שאם (אומר) [אומרים לו] לאדם עבוד ע״ז ואל תהרג שיעבוד ואל יהרג שנא' וחי בהם ולא שימות בהם יכול אפי' בפרהסיא ת״ל °ולא תחללו שם כב את שם קדשי וגו':

על המסכה הזאת שהליכו נגמלה בענין רפואות נמאמרים רבים ולא ראיתי להעתיקם ישיינו שם:)

אם אמרנו נבוא העיר. באלעצם אנשים מנועים כח״ב אם אמרו [נבא העיר והרעב בעיר ומתנו שם ואם ישבנו פה ומתנו ועתה לכו ונפלה אל מחנה ארם אם יחיו נחיה ואם ימיתנו ומתנו]: והא איכא חיי שעה. שמא ימיתום מיד: לא חיישינן. הוא״ל וקשו למות כאן: מקרא מן התורה. לקמן מפרש ליה: עד שיצאתה נשמתו. במותר: ויצאת נשמתך בטהרה. (בהיתר) [במותר]: ופורץ גדר ישכנו נחש. שעבר על דברי חכמים ישכנו נחש ולקמן פריך הא איהו חויא טרקיה והיה יכול להתרפאות להנצל ולהחיות על ידי זה ומאי דרבנן מאי לא כיהם שאלו נשכו היה יכול להתרפאות ומשני חויא דרבנן לית ליה אסותא שעקילתן עקיצת עקרב ולחישתן לחישת שרף ולית ליה אסותא כלל שאם נשכו נחש בשביל שעבר על דברי חכמים לא תעלה לו רפואה ויחות ואם היה מתרפא מכשיכה זו קודם למות עיי נשיכת חבריו שהעבר על דברי חכמים חייב מיתה: מאי הוה ליה. לבן דמה למימר איזה מקרא היה הולם להביא: בפרהסיא. ים חילל השם שילא לחוץ ולמדין הימנו לחלל בקודשו השם:

מהרש״א אשריך בן דמה וכו'. נהך עובדא דרבה בפ' הפועלי' קאמר כה״ג על רבה שנופך טהור ויצאת נשמתך בטהור ניחא מנה שאמר רבה כי קא ניחא נפשיה טהור אבל הכא לא הוכר על מה שאמר מלת טהור וי״ל דה״ק דכי קא ניחא נפשיה הביא מקרא מן התורה שנקראת ידאת ה' טהורה קאמר שילאת נשמתו בטהרה וק״ל:

יף כט אריב״ל מעלין אונקלי בשבת מאי אונקלי א״ר אבא איסטומכא דליבא מאי אסותא מיתי כמונא כרויא ונינא ואנדנא וציתרי ואברתא. ללובא בחמרא וסימניך °ויין ישמח לבב אנוש לרוחא במיא וסימניך תהלים קד ירוח

קרי ביה ותקח. פירש״י קרי ביה ותקן לתקוות הא לפרקין כקרובין דף כ״ג כי כסני שלומי הדסנגא ליכנו דאי שלומי ריין עד לימא מידי ראוקן לא מבי עברי הליס שושם יש

ורוח אלהים מרחפת על פני המים. לכודא בשיכרא וסימניך וכרה על שכמה רב אחא בריה דרבא שחיק להו לכולהו בהדי הדדי ושקיל ליה מלא ה' אצבעותיה ושתי ליה רב אשי שחיק כל חד וחד לחודיה ושקיל מלא אצבעתיה רבתי ומלא אצבעתיה זוטרתי אמר רב פפא אנא עבדי לכל הני ולא איתסאי עד דא"ל ההוא טייעא איתי כוא חדתא ומליא מיא ורמי ביה תרודא דדובשא ותלי לה בי כוכבי למחר אישתי עבדי רבי ואיתסאי:

איסטומכא דליבא. דופני בשר מתחת הלב והוא טרפשא ל"א הסך שכנגד הלב שקורין ביצל"א ופעמים שנכפף לגד פניו ומעכב הנשימה הם עיקר: כמונא ברזייא. מין כף אגיחף: צגינא. מיסמ"א: אגדנא. עשב מר והוא מהני"א: ציתרי. מדרלי"ם: אבדתא. לענה: לליבא בחמרא. לאיסטומכא דליבא יפהו אלו ביין: לרוחא. לנפחה שמחמת רוח יפהו אלו במים: לכודא. חולי אשה יולדת ומלטלטת על הטבור: שכמה. רומז סימן ג' לנבכא בני אותיות: מלא ה' אצבעותיה. מלא ידו: מלא אצבע רבא ומלא אצבע זוטרא. בפיסל לאחת בזרת ובגודל יחד: כוזא. כלי קטן: תרודא. מלא כף: בי כוכבי. תחת הכוכבים בחלל:

נו ע"ב **משנה** שאל רבי ישמעאל את ר' (עקיבא) [יהושע] כשהיו מהלכין בדרך מפני מה אסרו גבינת עכו"ם א"ל מפני שמעמידין אותו בקיבת נבלה א"ל והלא קיבת עולה חמורה מקיבת נבילה ואמרו כהן שדעתו יפה שורפה חיה ואינו חושש הא"ל מאי שנא מקיבת עגלים של ע"א א"ל א"כ מפני מה לא אסרו בהנאה השיאו לדבר אחר אל ישמעאל (אחי) היאך אתה קורא °כי טובים דודיך מיין או כי טובים דודייך א"ל כי טובים דודייך מיין א"ל אין הדבר כן שהרי חבירו מוכיח עליו לריח שמניך טובים וגו':

בי טובים דודיך מיין. לשון זכר הוא כי טובים דודייך מיין לשון נקבה והכי קאמרה כנסת ישראל ישקני האל מנשיקות פיהו כי כך אמר לי כי טובים דודיך מיין: חבירו מוכיח עליו. שהוא לשון זכר וכנסת ישראל היא האומרת כך לפני שכינה לריח שמניך וגו' עלמות אהבוך לא שייך למימר לנקבה:

לב **וחרס** הדריאני מאי הדריאני אמר רב יהודה אמר שמואל חרס של אדריאנוס קיסר כי אתא רב דימי אמר קרקע בתולה היתה שלא עבדה אדם מעולם עבדה ונטעה ורמא ליה לחמרא בגולפי חוורי ומייצי להו לחמרייהו (ומתברי) [ומתברי] להו בחספי ודרו בהדייהו וכל היכא דמטו תרו להו ושתו:

של אדריינוס קיסר. כשהולך במלחמות מוליך עמו: בתולה שלא נעבדה. והיה כל כחה קיים והבליעו יין זה ונעשה חזק: גולפי. כלי חרס: חוורי. חדשים דמיילי: ודרו בהדייהו. כשאין עמהם: תרו להו. שורין אותם במים:

נז לח **פיסקא** השיאו לדבר אחר. מאי כי טובים דודיך מיין כי אתא רב דימי אמר אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע ערבים עלי דברי (דודים) [דודיך] יותר מיינה של תורה מאי שנא האי קרא דשיילה א"ר שמעון בן פזי [ואיתימא ריש בר אמי] מרישיה דקרא קאמר ליה ישקני מנשיקות פיהו אל ישמעאל אחי חשוק שפתיך זו בזו ואל תבהל להשיב מ"ט אמר עולא [ואיתימא רב שמואל בר אבא] גזרה חדשה היא ואין מפקפקין בה אמאי לא אמרה ליה משום דעולא דאמר עולא כי גזרו גזרה במערבא לא מגלו טעמא עד תריסר ירחי שתא דלמא איכא איניש דלא סבירא ליה ואתי לזלזולי בה:

דברי (דודים) [דודיך]. דברי סופרים: מיינה. עיקר התורה שנכתב: חשוק שפתיך. כמתרגמינן ותקוקיהם וכיתשיהן: ואל תבהל להשיב. אל תדקדק להקשות לו: גזרה חדשה. מקרוב גזרו על הגבינה: ואין מפקפקין בה. ואין מפרשין טעמה כדמפרש ואזיל מפקפקין לשון תעיה בדבר כמוס לפתחו בלע"ז פורייר כמו מפקפק וסתל אחד מנכנסים: לא מגלו טעמא. למה גזרו עליו: דילמא איכא דלא סבירא ליה. ההוא טעמא ולא בדיל מיניה ומזלזל בה אבל השתא דלא מגלו טעמא דתלתא בדילי מיניה כולי עלמא דסברי קמו רבנן בתלתא דאתי מיניה תורבא ואכן הוא דלא נקיט בטעמא:

מצאתי תשובה להרי יצחק בר ששת ז"ל על תשובה זו וזו מצאתי בה מוקשה לך בההיא דע"ז דא"ל רבי ישמעאל לר"ע אחי היאך אתה קורא כי טובים דודיך מיין ושרי איך אפשר בקרא בקול כר"ע שיסתפק בקריאת פסוק שהתינוקות יודעים אותו אם לא נאמר שהספרים שלהם לא היו נקודים והקשה עוד תרגום דיונתן המחבר בב"ב דאמר רבי עקיבא שפה בין דודיך לדודייך ההוא לא עדיף רבים דיונתן מרבי עקיבא ושניא דשפה בין זכר לנקבה. תשובה אף אם הספרים שלהם היו נקודים אינו קשה לי ששאל רבי עקיבא בקריאתו אותו פסוק שהרי אפשר שהיה המחלוקת בזאת התיבה בספריהם כמו שיש היום בחכמת ונגות בין מערבאי למדנחאי ובין בן אשר ובן נפתלי והלא נתחלף התיבות היה המחלוקת בספרים והיה ספק לחכמים והוצרכו ללכת אחר הרוב כמו שמצינו במסכת סופרים אמר ר"ש לקיש ג' ספרים נמצאו בעזרה ספר מעון וספר זאטוטי וספר היא באחד מצאו כתוב מעון אלהי קדם ובשנים מצאו כתוב מעונה אלהי קדם וקיימו שנים וביטלו אחד. באחד מצאו כתוב וישלח את זאטוטי בני ישראל ובשנים מצאו כתוב וישלח את נערי בני ישראל וקיימו שנים וביטלו א'. ומעתה לא יקשה לך דרבינא דיונתן אפילו לפי פירושך שהיה מועה בין זכר לנקבה לפי שבכל ספריהם נ"ב היה כתוב כמו שאנו קורין ולא היה המחלוקת באותה מלה והוא לבדו היה המועה אמנם עיקר הפירוש בההוא דיונתן כמו

עין יעקב

[illegible]

כמו ספירים כ"ם דל דרגים דיולג לא פעם חכר אמר כמו שאמו קורין אלא על פלא הבנים נלמדו ליולג כששים קרלא נמשום ושנעשה לדעל על ומבום הכי קרלו דוד עושה מלאכם כי רמיה דאם שמלמד היה מושה מה רמית יש בכשן הלא למד כפי ידיעתו ועל זה משל דוד למלמד סיכה הקריה שאם יאמר בפשוט כמו שאמר יואב לא יעשה לו מלאומה כי הוא שונג מבנת חלמוד שבל אם יאמר כאקוט לו עושה ומלאכה כי רמיה:

מהרש"א ונמשלה מאי דודיך וגו' **כי אתא רב דימי** וכו'. יש לדקדק בזה למאי דמסיק בגמרא דמדרשיה דהאי קאמר ליה ישקני מנשיקות פיהו וכו' למה השילו לדבר אחר ובפיילים ממי בשיפיה דקרא סיפך אתה קורא כי טובים דודיך וגו' גם יש לדקדק למאי דמסיק בגמרא פירושא דהאי קרא ערבים עלי דברי דודיך דהיינו דברי סופרים יותר מיינה ועיקר של תורה הרי ספיר השיב לו מהאי קרא דיש להחזיק בהאי גזרת נבינת שגזרו רבנן עלה יותר מיינה ועיקר התורה ויש לייבב בזה דהדא' השיב לו כן מהאי קרא כמ"ש דקאמר שהשילו לדבר אחר קיימו שלא השיב לו טעם גזרה זו ודקאמר מ"מ האי קרא דשיילים וכו' ומסיק משום רישיה דקרא ר"ל מ"מ מהאי קרא דכמה קראי איכא דיותר ומתורשים בזה כההיא דפ' שמין פסין דדרים רבא מ"ד ויותר מהמה בני הזהר עשות ספרים גו' בני הזהר בדברי סופרים יותר מדברי תורה כו' ומשני לתכי שיילים מהאי קרא ומשום רישיה דהאי קרא ישמעאל אחי חשוק שפתותיך כי שלא ישקם ממנו על טעם הגזרה אך שיש לדקדק עוד בזה לפי גרסת הילקוט בגמרא ונעייניה להאי קרא דשיילים מפטיה דקרא במאי כתיב כי אתא רב דימי וכו' דמשמע דרבי יהושע דריש ליה להאי קרא כי טובים דודיך מיין וגו' בדרך דרשה אחרת גם פירש"י דחוק בזה שפלטו דודיך לשון זכר או לשון נקבה דהא למכא זכר ונקבה שוים הם גם דמייתי לריח שמניך טובים סיפיה דקרא עלומות אהבוך ס"ל לאתויי לפרש"י ונראה שרמז לו בהאי קרא על ג' איסורים הנזכרים במתני' דהכא והוא איסור יין דאיסורו מדאורי' ואסור בהנאה ואיסור חלב ונבינה דאינו אלא גזרה דרבנן ומותר בהנאה ואיסור שמן כוי' אינו רק מדרבנן ומותר בהנאה הם שהשילו לדבר אחר ולא גלה לו טעם הגזרה אך רמז לו שיש להחזיק בגזרה ולפי שדודיך חסר כתיב שאלו סיפך אתה קורא דודיך מלשון דודים כפי המקרא או דדיך מלשון דד כפי המסורת וא"ל פשטיה דקרא דודיך מלשון דודים וא"ל אין הדבר כן שהרי חברו בגזרה דרבנן מלמד עליו לריח שמניך וגו' דאיירי בגזרת שמן ס"כ קרי ביה דדיך כפי המסורת והוא גזרת חלב ונבינה הבאים מן הדד וקאמר קרא כי טובים דדיך בהוא יותר מיין שהוא אסור מן התורה ובן לריח שמניך שהוא גזרת שמן טובים וערבים יותר כו' והשתא שפיר קאמר תלמודא פשטיה דקרא כפירוש המקרא דהיינו מלשון דודים כמו שהביא דבי ישמעאל במאי כתיב כו':

נה **דריש** רב נחמן בר רב חסדא מאי °לריח שמניך טובים למה ת"ח דומה לצלוחית של פלייטון (שיר א)

מגלה ריחה נודף מכוסה אין ריחה נודף ולא עוד אלא דברים שמכוסין ממני מתגלין לו שנא' °על כן עלמות אהבוך קרי ביה עלומות אהבוך ולא עוד אלא שמלאך המות אוהבו שנאמר עלמות קרי ביה על מות אהבוך ולא עוד אלא שנוחל שני עולמים עולם הזה ועה"ב שנא' עלמות קרי ביה עולמות:

מגלה ריחה נודף. וסיים דכתיב שמן תורק שמך כשמגלין אותו ומריקין אותו כלומר כשאתה מלמד תורה לתלמידים אז יצא לך שם: **מתגלין לו.** מעלין בלא טורח כשהוא מלמדם: (על מות. הממונה על מות)

מהרש"א למה ת"ח דומה וכו'. לכאורה לפי סדמיון הזה דומה לשמן הטוב שבצלוחית ולא ה"ל דומה לצלוחית וי"ל שדימה גוף הת"ח לצלוחית והשכל שבו שהוא כח הנשמה לשמן הטוב הדולק בו כמ"ש נר אלהים נשמת אדם וקאמר שאל תחשוב להחזיק תורתך לעצמך שלא ללמדה לאחרים ושהיא אתה נקרא ת"ח ולא אחר דלהדיא קא לך המשל מהצלוחית של פלייטון כשהוא מריק ממנו לכלי אחר אף הוא ריחו נודף שהוא נתכסה בשמן שהיה בו כבר אבל אם הוא אינו מריק ממנו כשהוא מכוסה ואין ריחו של צלוחית נודף כך הוא ת"ח אם הוא מריק תורתו ומלמדה לאחרים ריחו נודף ומוסיף בחכמה וכשהוא מכסה סודו ומחזיק תורתו לעצמו אין מוסיף בחכמה. והכא קאמר **ולא עוד אלא דברים שמכוסין ממנו מתגלים לו.** ע"י שמלמדה לאחרים כדאמרינן הרבה למדתי מרבותי ויותר מחברי ויותר מתלמידי. ותוס' פירשו בע"א ע"ש. וקאמר **ולא עוד אלא** וכו'. ע"פ מ"ש בפרק ר"ע אריב"ל בשעה שעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה וכו' עד מיד כל אחד ואחד נעשה אוהבו ומסר לו דבר שנאמר לקחת מתנות וגו' ואף מלאך המות מסר לו דבר שנאמר ויתן את הקטורת וגו' הוא באחד הכא שמי שזוכה וזוכה את הרבים כמדתו של משה רבינו ע"ה זוכה גם הוא שאף דברים המכוסין מתגלין לו ע"י מלאכי השרת כמו שנתגלו למשה ואף מלאך המות נעשה אוהבו כמו למרע"ה כו"ם. וקאמר **ולא עוד אלא שנוחל שני** וכו'. שמלינו בענין זה במוך לו בפרקי אבות שאברהם זוכה וזוכה את הרבים כמ"ש ואת הנפש אשר עשו בחרן ועי"ז כך נחל הוא ותלמידיו ב' עולמות גם זה מתלמודו שמריק תורתו וזוכה אותה לאחרים ראוי לנחול שני עולמות ודרש מעלמות ג' דרשות דמדלא כתיב על מות בשני תיבות ע"כ דיש למדרש ביה עוד דרשא אחרינא ומדלא כתיב עולמות בוי"ו אחר העי"ן ע"כ דיש למדרש ביה עוד דרשא אחרינא ומדלא כתיב עלומות בוי"ו אחר הלמ"ד ע"כ דיש למדרש ביה עוד דרשא אחרינא וק"ל

הרי"ף דכתיב שמן תורק שמך. נראה דהוקשה והא"ל שמן תורק ריקן שמריק ש"מ כשמריקין אותו מה ענין ששם נרים השמן לכך דרש כו נשמן כו':

אמר

עין יעקב

[illegible]

אמר רב תרי מיני שתיתאה שדר ליה ברזילי הגלעדי לדוד שנאמר °משכב וספות וכלי יוצר וחטים ושעורים וקמח וקלי ופולין ועדשים וקלי:

שתיתאה. תבשיל שעושין מקמח של קליות שיבשו בתנור ויש שעושין אותו מקמח עדשים ולפי שהם מתוקים יותר מדאי נותנין בהן חומץ: (תרי מיני שתיתא. דתרי זימני [כתיב] קלי בקרא [והיינו תרי מיני שתיתא]): וספות. כלים להשקות בהן (שומרי הצאן)

ת"ר אשת חבר הרי היא כחבר עבדו של חבר הרי הוא כחבר חבר שמת אשתו ובניו ובני ביתו הרי הן בחזקתן עד שיחשדו

[illegible]

ת"ר פעם אחת חש רבי במעיו אמר כלום יש אדם שיודע יין תפוחים של נכרים אסור או מותר אמר לפניו רבי ישמעאל ברי יוסי פעם אחת חש אבא במעיו והביאו לו יין תפוחים של נכרים של ע' שנה ושתה ונתרפא א"ל כל כך היה בידך ואתה מצעריני בדקו ומצאו נכרי א' שהיה לו ש' גרבי יין תפוחים של ע' שנה ושתה ונתרפא אמר ברוך המקום שמסר עולמו לשומרים:

מהרש"א ברוך המקום שמסר עולמו לשומרים וכו'. נראה לפרש לפי שהיה יין הזה טוב לרפואה מאוד כ"כ ביד סרי שבעים שנה נתן למקום ברכה בלשון הזה וע"ל לפי שבתחלה כשברא הקב"ה את האדם והניחו בג"ע לא הבטיח אותו בפירות ג"ע רק שיהיה שומר בג"ע כמ"ש ויניחהו בג"ע לעבדה ולשמרה אבל כשנטרד מג"ע הבטיח את האדם בכל ומסר הכל בידו וע"ז נתן ברכה שמסר עולמו שמחוץ לג"ע לאותן שהיו רק שומרים בג"ע להיות להם כל העולם הזה לכל צרכיהן:

[illegible]

אלהיהם ויאמר דוד וישרפו באש וכתיב °וישאם דוד ואנשיו לא קשיא כאן קודם שבא אתי הגתי כאן לאחר שבא אתי הגתי דכתיב °ויקח את עטרת מלכם מעל ראשו ומשקלה ככר זהב ואבן יקרה ותהי על ראש דוד. ומי שרי איסורי הנאה ניגהו אמר רב נחמן אתי הגתי בא ובטלה ומשקלה ככר זהב היכי מצי מנח לה אמר רב יהודה אמר רב ראויה (היתה) לנוח בראש דוד ר' יוסי בר חנינא אמר אבן שואבת היתה לה דהוה דארי לה רבי אליעזר אמר אבן יקרה היתה בה ששוה ככר זהב °זאת היתה לי כי פקודיך נצרתי מאי קאמר הכי בשכר שפקודיך נצרתי זאת היתה לי לעדות מאי עדותו אמר ריב"ל שהיה מניחה במקום תפילין והולמתו והא קא בעי אנוחי תפילין א"ר שמואל בר רב יצחק מקום יש בראש שראוי להניח בו שתי תפילין (°ויוציאו) [ויוצא] את בן המלך ויתן עליו את הנזר ואת העדות נזר זו כלילא. עדות א"ר יהודה אמר רב עדות היא לבית דוד שכל הראוי למלכות הולמתו שאין ראוי למלכות אין הולמתו °ואדניה בן חגית מתנשא לאמר אני אמלוך אמר רב יהודה אמר רב (שבקש) [שמתניתא] להולמו ולא הולמתו °ויעש לו רכב ופרשים וחמשים איש רצים לפניו מאי רבותא תנא כלם נטולי טחול וחקוקי כפות הרגלים:

קודם שבא אתי הגתי. ובצלם אמר דוד לשורפה צא אתי הגתי ונעשה הדיוט ויכלה אתי הגתי נכרי היה: **עטרת מלכם.** בני עמון קאי ועיין בלהם עליהם בשם של שם מלוכה כדכתיב ולמלכם שקוץ בני עמון והאי עטרת מלכם בע"ז קאמר: **היכי מצי מנח ליה.** והלא [ככר] משוי הוא ומאד היא כבדה וקרא כתיב ותהי על ראש דוד: **אמר רב יהודה.** אלו ותהי על ראש דוד לאו דמנח לה אלא היא תמונה (היתה) וראויה לדוד שעושים לעלות ראשו והולמתו כדלקמן: **אבן שואבת.** דרך [אוחזת] האבן להביא [המתכת] ולתלותה באויר: **דהות דארי לה.** שהיתה משאת לעטרה ומגביהתה: **ששוה ככר זהב.** והיינו ומשקלה ככר זהב שקולה היא ככר זהב: **זאת היתה לי.** מהאי עטרת זו מעידה עלי שאני הגון למלכות: **הולמתו.** יושבת בראשו יפה ומכוונת למדת ראשו: **מקום תפילין.** הרין שבראשו למעלה מן הפדחת מקום שמוחו של תינוק רופס: **מקום יש בראש שראוי להניח בו ב' תפילין.** כי יתנו החרין מקום כדך ב' לטושת והיא היתה כתה נחלי רחבו. **ויוציא את בן המלך.** ביואש כתיב בבן אחזיה כשהחביאוהו אותו אחותו כשהרגה עתליה את כל זרע המלוכה וכשנגדל הוליאוהו ונתנו עליו הכתר לעדות שהוא מזרע המלוכה: **א"ר יהודה שביקש להולמו.** ולעיל דאמר רב יהודה לעיל ראויה היתה לנוח אבל אסתי לא מנח להו מיהו הדא שהבא בדקין ליה נגוס

כל הצלמים פרק שלישי

ס°וגם את מעכה אמו (הבירה) [ויסירה מגבירה אשר עשתה מפלצת לאשרה ויכרות אסא את מפלצתה מאי מפלצתה אמר רב יהודה דהות מפליא ליצנותא תני רב יוסף כמין זכרות עשתה לו והיתה נבעלת לו בכל יום. רב הונא רמי כתיב °ויעזבו [שם] את

עין יעקב

[illegible]

בצורת אדם הנח הוא למלכים: רבותא. דסתם המקום אינו דכתיב ויעש לו דמעבע פסח מבורס: נטולי השחל. הפתח מכנד: וחקוקי בבות הדגלים. וסתל הנגר מן הצלם ולא היו מתכוים נקלים ונגנקרים:

תוספות אבן שוהם היתה בה. במקום שהיה יושב על כסא מלכותו היתה אבן שוהם קבועה לתפלה ושוהם הנצמים: שהיה מניחם במקום תפילין והולמתו. פי' והא נם גזל לפי שהם אין צריכם מנהל והיא היתה מגולה מתם ואף ע"פ כן היתה יושבת שם לפי שהיתה הולמתו וזו היא עדותו:

הריטב"א ז"ל מקום יש בראש להניח שתי תפילין ומכאן שהתפילין יש להם שיעור למעה וכדכתיבנא בפרק המוצא תפילין בס"ד:

מהרש"א וסי' שרי איסורי דגאה נ'נהו וכו'. כפי הנקרא מלכם ע"פ בפת"ח והכ"ף בקמ"ץ משמעו מלכם ממש אבל דרשוהו כפי הנקודות בם ע"ז של בני עמון שהוא"ם בחיריק והכ"ף בחולם והיינו משום קושיא דלקמן דאי מלך ממש היכי מצו מנח לה דהכא ליכא לפרושי ראוים לנוח כדאמר לקמן גבי דוד ראוים לנוח על ראשו ולא"כ אמרו יש לפרש דדרשו מלכם ע"ש ע"ז משום דאי מלך ממש הוה ליה להזכיר שמו אותו המלך ומה עשו בו כדרך שכתוב בכל המלכים בספר יהושע שנכבשו תחת ידם וק"ל: אבן יקרה היתה בה ששוה וכו'. ר"ל הא דכתיב בקרא ומשקלה ככר זהב ואבן יקרה וגו' לאו דבר מוסף קאמר אלא דהכי פירושו דלכך משקלה ככר זהב משום דאבן יקרה היה בה שהיה שוה כ"כ וק"ל: בשכר ששמרתי פקודיך נצרתי זאת היתה לי לעדות וכו'. יש לדקדק היכן הזכיר עדות הכא ביהיה מלת זאת מוסב עלה ונראה לומר דהאי קרא מוסב אקרא דלעיל מיניה דכתיב זכרתי בלילה שמך ה' ואשמרה תורתך וע"פ מ"ש במנחות דאסור להניח תפילין בלילה ודכתיב ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים ימימה ולא בלילות והכתוב ביום הוא אות ועדות כדכתיב והיה לאות על ידך וגו' וע"ש כזכר שם ה' כדאמרינן כי שם ה' נקרא עליך זו תפילין של ראש וקאמר קרא זכרתי בלילה שמך ה' בלילה בלא התפילין ואשמרה תורתך שלא הנחתן כדכתיב ושמרת את החקה אבל אמר דוד זאת היתה לי בשכר שהתפילין בעצמן אסור לי להניחן בלילה מקום הנחתן של תפילין זאת היתה לי שהיה מונחת במקומן ממש בלילה והולמתו שם וביום שהניח תפילין ע"מ העטרה מונחת במקום הראוי להניחן כדמשמע דמקום יש בראש וכו' ונמצא שיש לו ב' כתרים ביום דהיינו תפילין שהוא כתר תורה ועטרה שהוא כתר מלכות כמפורש במדרשו בפרק האומר ע"ש ונראה לזה לפי שמקודיך בהם שאר מלות נצרתי אף בלילה וק"ל: שמתנשא להולמו וכו'. דלא הוה רק והדוכיפו אמר אבי אבלוך וגו' וע"כ דריבותא על העטרה כפירש"י בפ' כ"ג שהיה בה שריצה על זהב וכו' ואינו מתיישבת אלא לפי שיש לו חרין בראשו וכו' מכיל והדוכיפו לא היה לו חרין בראשו והיה מתכשלת ראשו ודוחק בה להולמו להיות מטוכת לו ולא הולמתו ודו"ק: נטולי טחול וכו'. עיין פירש"י הכא ובפ' כ"ג. ועוד נראה לפרש דמלת לפניו דייק דמאי רבותא דחמשים איש רצים לפניו ולא לאחריו מפני מרכב פרסים ודברים דקרא וקאמר דכולם נטולי טחול וכו' והיו קלים לרוץ לפניו מפני מכל המרכב ופרשים וק"ל:

סא תניא ר' אליעזר אומר מנין לעוקר ע"ז שצריך לשרש

אחריה תלמוד לומר ואבדתם את שמם א"ל ר' עקיבא והלא כבר נאמר אבד תאבדון א"כ מה ת"ל ואבדתם את שמם לכנות לה שם יכול לשבח ס"ד אלא יכול לא לשבח ולא לגנאי ת"ל שקץ תשקצנו הא כיצד היו קורין אותה בית גליא קורין אותה בית כריא פני מלך פני כלב עין כל עין קוץ:

בית גליא. לשון גובה [גלא]: בית כריא. לשון חפירה ושפלות (נ"א כריא בית הכסא):

רבי ישמעאל פרק רביעי

ת"ר שאלו פילוסופין את הזקנים ברומי אם אלהיכם אין רצונו בע"ז מפני מה אין מבטלה אמרו להם אילו לדבר שאין העולם צריך לו היו עובדין היה מבטלו הרי הן עובדים לחמה וללבנה לכוכבים ולמזלות יאבד עולמו מפני השוטים אלא עולם כמנהגו נוהג ושוטים שקלקלו עתידין ליתן את הדין ד"א הרי שגזל סאה של חיטין והלך וזרעה בקרקע דין הוא שלא תצמח אלא עולם כמנהגו נוהג ושוטים שקלקלו עתידין ליתן את הדין ד"א הרי שבא על אשת חברו דין הוא שלא תתעבר אלא עולם כמנהגו נוהג ושוטים שקלקלו עתידין ליתן את הדין והיינו דא"ר שמעון בן לקיש אמר הקב"ה לא דיין לרשעים שעושים סלע שלי פומבי אלא שמטריחין אותי ומחתימין אותי בעל כרחי:

פילוסופין. חכמי האומות: שעושין סלע שלי פומבי. חותם שלי שאני רושם בו ובלשון קרין שמים הפקירא לכל שכל החלה לחתום בו חותם כלומר שבאים על שפחה על כרחי (ומולידות) [ומולידין]: אלא שמטריחים אותי. שאני יוצר הולד על כרחי שהרי גזרה היא ולפני שינהוג העולם כמנהגו ותיבת ל"ט היכא לאמר דרש לקים ומהיות ומקרא הוא ואלא קבלה זו שתקניה חז"ל על כך ונסתמכה דרש מאותו פסוק טר ילדך תמי וגו':

מהרש"א בתוכות. *א"ל א"כ יאבד דבר שאין צריך לעולם בו וכו' א"ל אף אנו מחזקין ידי עובדיהן וכו'. שהרי אלו לא בטלו. יש לדקדק למה יהיו מחזיקין ידי עובדי חמה ולבנה משום דלא מבטלן הרי כבר אמרו בזה יאבד עולמו מפני השוטים ונראה לומר דר"ל אף אנו מחזיקין ידי עובדיהן כו' שא"כ לא היה בידינו להכחיש אותם שעובדים לחמה וללבנה כו' שהם לא יודו בדבר דאינו מבטלן מפני שיש צורך לעולם בחמה ולבנה וכו' דאדרבה יאמרו כיון שיש בהן צורך ולא בטלן ראוי לעובדן אבל השתא דאינו מבטל אף דבר שאין צורך לעולם בו ויש שעובדים אותן הרי אף לאותן העובדים לחמה וכו' מפני שיש בהן צורך ולא בטלן אין להם ראיה שהן אלוה שהרי אותן שאין בהן צורך גם כן לא בטלן וק"ל: אלא עולם כמנהגו נוהג והלך ושוטים וכו'. להאי לישנא משום דטבעא דעולם כמנהגו סתם אינו מספיק רק לדבר שהעולם צריך לו כגון חמה וכו' ודבר שאין העולם צריך לו צ"ל

עיון יעקב

הות קורין אותו בית גליא. כי כל [illegible]

מפני [illegible]

יאבד עולמו מפני השוטים. [illegible]

[illegible]

[illegible]

ג"ל סמ"ס במתניתא דא"כ אף אנו מחזיקין וכו' מיהו להאי ליסנא הרי מגזל קאס וכו' אלא לעולם עולם כמנהגו נוהג כו' ומשמע דהאי מעמא מספיק גם לדבר באין העולם צריך דלכאורה של חטין מגזל אין כל עולם צריך לו כמו חמה ולבנה כו' וק"ל: אלא שמשמריחין ומדתימין וכו'. כי דרך כל מלך מעוטם כלנו ומטבע שלו בצלמו ובצורתו והאדם היא כלנו ומטבע של מלך מלכי המלכים שנא' כי בצלם אלהים עשה את האדם את הטולף מאלה בצלם זה מעושה אותו הפקר ולא עוד אלא שמשריחין וכו' ע"פ המדרש קשה כח סכולף שהוא מרמל כח הסכינה כילד המוכר ומתעבר מן האים והקב"ה לר לורתו לני' יום ואח"כ הטולף בא עליה והקב"ה עומד ותוהה של מי אלור לורת האים או לורת הטולף כביכול לור יולך תשי יו"ד צבילה תם יד הכייר ע"כ והא באמר שמשריחין ומאחימין לאסי לורת אמרת וק"ל:

נד ע"ב דברים ד **שאל** פילוסופוס א' את ר"ג כתוב בתורתכם °כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא אל קנא מפני מה מתקנא בעובדיה ולא בתקנא בע"ז א"ל אמשול לך משל למה"ד למלך ב"ו שהיה לו בן ואותו בן היה מגדל לו את הכלב והעלה לו שם על שם אביו כשהוא נשבע אמר חיי כלב אביו כששמע המלך על מי כועס על הבן או על הכלב הוי אומר על הבן א"ל כלב אתה קורא אותה והלא יש בה ממש א"ל מה ראית א"ל פעם אחת נפלה דליקה בעירנו ונשרפה כל העיר ובית שהיה שם הע"ז לא נשרפה א"ל אמשול לך משל למה"ד למלך ב"ו שסרחה עליו מדינה כשהוא עושה מלחמה עם החיים הוא עושה או עם המתים הוי אומר עם החיים א"ל כלב אתה קורא אותה מת אתה קורא אותה אם כן יאבדנה מן העולם א"ל אילו לדבר שאין העולם צורך בו עובדין היה מבטלה הרי הם עובדים לחמה וללבנה לכוכבים ולמזלות לאפיקים ולגאיות יאבד עולמו מפני השוטים אלא עולם כמנהגו נוהג ושוטים שקלקלו עתידין ליתן את הדין

צפניה א וכן הוא אומר °אסף אסף כל מעל פני האדמה נאם

שם ה' וכתיב °אסף אדם ובהמה אסף עוף השמים ודגי הים והמכשלות את הרשעים וכי מפני שהרשעים נכשלים בהם יאבדם מן העולם והלא לאדם הם עובדים °והכרתי את האדם וגו': שם

אל קנא. מקפיד לנקום את הנעבדים: עם החיים הוא עושה. מלחמה ומכלה את מחנם: לאפיקים. אפיקים מולא מים: אסף אסף כל. כלומר האכלה את ככל נהמים: אסף אדם ובהמה והמכשלות את הרשעים. כל דברים שהרשעים נכשלים בהם: והכרתי את האדם. נתמיה בהכי אף לאדם הם עובדים:

מהרש"א א"ל כלב אתה קורא אותה וכו' א"כ כו'. לכאורה קשה ואלי א"כ יאבדנה מן כו' דלאורנה כיון דעת סרי כבר אמר שאין עושה מלחמה עם המתים ונראה לומר דהפיל כוף זה היה עורם לגמ שמתחו הוקכים במתני' בדבר הלורך לעולם יאבד עולמו מפני השוטים והבאת קאמר כיון דאתה קורא אותה כלב מת אף שאינו עושה מלחמה עם המתים מ"מ יאבדנה כדי שלא יטעו אחריה כיון שאין לורך לעולם כלל ככלב מת והשיב אינו דברים שאין בהם לורך ככלב המת שזה לבד הן עובדים היה מבטלה הרי הן עובדין לחמה וכו' ולאי אפשר לבטלן וא"כ אין לבטל גם אלו כדמסיק במתני' דאף אנו מחזיקים וכו' כדלעיל וד"ק:

הגדה מפני מה מתקנא בעובדים. הא דלא מפני מה אינו מתקנא בה כדלעיל בקושין יאבד עולמו מפני השוטים ואפשר דהקשה תנא נעבדים לא היה לקנא כי הכל מעשה שוטים ולכך שניה מכל כר' הרי"ף:

נה ע"א **שאל** אגריפס שר צבא את רבן גמליאל כתוב

דברים ד בתורתכם °כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא אל קנא כלום מתקנא אלא חכם בחכם גבור בגבור עשיר בעשיר א"ל אמשול לך משל למה"ד לאדם שנשא אשה על אשתו חשובה ממנה אין מתקנא בה פחותה ממנה מתקנא בה. א"ל זונין לרבי עקיבא לבי ולבך ידעין דע"ז לית בה משא והא קא חזינן [גברי] דאזלי כי מתברי ואתו כי מצמדי מ"ט א"ל אמשול לך משל למה"ד לאדם נאמן שהיה בעיר וכל בני עירו היו מפקידין אצלו שלא בעדים בא אדם אחד הפקיד אצלו בעדים פעם אחת שכח והפקיד אצלו בלא עדים אמרה לו אשתו בא ונכפרנו אמר לה וכי מפני ששוטה זה עשה שלא כהוגן אנו נאבד את אמונתינו אף יסורין בשעה שמשגרין אותן על האדם משביעין עליהם שלא תלכו אלא ביום פלוני ולא תצאו אלא ביום פלוני ובשעה פלונית ע"י פלוני וע"י סם פלוני כיון שהגיע זמנו לצאת הלך זה לבית ע"ז (שלא) אמרו יסורין דין הוא שלא נצא ותוזרים ואומרים וכי מפני ששוטה זה עשה שלא

דברים כח כהוגן אנו נמיר שבועתינו והיינו דא"ר יוחנן מ"ד °וחלאים רעים ונאמנים רעים בשליחותן ונאמנים בשבועתן א"ל (רבה) [רבא] בר רב יצחק לרב יהודה איכא ע"ז באתריה וכי מנגיב עלמא ולא אתי מטרא מתחזי להו בחלמא ואמר להו שחטו לי גברא ואתי מטרא שחטו לה גברא ואתא מטרא א"ל השתא אינו שכיבי לא

דברים ד אמרי לכו הא מלתא הכי אמר רב מ"ד °אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים מלמד שהחליקן בדברים כדי לטרדן מן העולם והיינו דא"ר שמעון בן לקיש מ"ד

משלי ג °אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן בא לטמא פותחין לו בא לטהר מסייעין אותו:

אגריפס שר צבא. נכרי היה עשוהו על ראשי חיילות ובימי אגריפס המלך היה: אין מתקנא בה. אשתו ראשונה ליכה

עיון יעקב

[illegible]

לינה מקפדת כל כך לגמרי אם בנלם אבל אם פותחם ממנה שהקבלה תקפדה עליו לגמרותו: זונין. ישראל הוא: דאזלי כי מתברי. פעמים שהולכים לע"ז שנתפרקו לגריהם מחמת שחולי וחורין גלגריהם עומדין: רעים בשליחותם. (במחקרין) [שאיירין] את הגוף: שהחליקן בדברים. מכין לגוש:

מהרש"א כלום מתקנא אלא חכם בחכם וכו' משל למה"ד וכו'. הקושיא מה השיב לו בזה המשל דהקשי כמי למשלו שהגיא פותחה ממנה למה מתקנא בה כלום מתקנא אלא חכם בחכם וכו' מגואר שהקבלה היא על שני פנים הא' היא האדם הרעה גאדם החסרה בכל מקום שמקנא וחומד למעלה ולכבוד או עונה של חברו ועיין מה שכתבנו בזה בחידושינו בפרק השפיכת. והקנאה השנית היא הנאמרה בכל מקום לגבי השי"ת ב"ה יקניאוהו בזרים קנאוני בלא אל והנה הפילוסוף דלעיל שהאל ר"ג מפני מה מתקנא בעובדים ואין מתקנא בה ידע שהקנאה אלו יתברך ב"ה בפנים השנית אבל אגריפס מה הלגא הגין שהקנאה הנאמרת בו היא במעלות הקנאה הנאמרת באדם שהוא מתקנא על כבוד גדול שיש לחבירו כן השי"ת ב"ה מתקנא כביכול בע"ז על כבודם וע"כ אמר כלום מתקנא וכו' והשיב לו ר"ג משל למה"ד וכו' בפחותה יש לה קנאה ושנאה על בעלם ולא שיהיה לה קנאה על האשה הפחותה ממנה דכלום מתקנא וכו' כך קנאת השי"ת ב"ה אינו על הע"ז הפחותה רק יש לו קנאה ונקמה על עובדיה כדאמרינן לעיל דאין מתקנא אלא בעובדיה לפי שמשל דלעיל ועל עכין זה כאמר בפנחס בקנאו את קנאתי וגו' לפי שמשל והנמשל שנאמרו שם לבעל פמור ע"ז הבזויה. גם לגבות מולו הפחותים מגבות ישראל ופנחס קנא מין הקנאה שהיא להשי"ת על העובד ע"ז והמכבדם הם עם בנות מואב הפחותים אף שאין כאן קנאה על המתכבד שהוא מין קנאת אדם וזה שדקדק לומר בו קנאין פוגעין בו דהייט הבועל ארמית בה אל נכר שהוא המכבד שהיא מין קנאת השי"ת וק"ל: א"ל זונין לר"ע וכו'. פרש"י זונין ישראל היה עכ"ל. אם קבלה נקבל ואי משום דקאמר לבי ולבך ידיע דע"ז לית בה ממשא כי אין זה מוכרח דאורדנה מדקאמר האי ליסנא לבי ולבך וכו' משמע דנכרי הוא בפרסקיא אלא דלבו בסתר ונוספה בלב ידע דע"ז לית וכו' וק"ל: כי מתברי כו' כך יסורין בשעה שמשגרין אותם על האדם משביעין אותם שלא תלכו וכו' ולא תצאו וכו'. הקושיות בדברי שמאמר כראה לקלר בהם ומתוך הביאור יבין אותם המעיין והביאור שמשביעין את הממונה על היסורים ליסר האדם ושלא ילכו להתחיל ליסרו כי אם ביום פלוני ולא קודם לו והשכים שלא ילכו היסורין עד יום פלוני ושעה וכו' כפי חטאו לפי אותו זמן ונקבע יום ושעה בסוף היסורין לפי שאדם מרגיש אף באחתו שעה בסוף היסורין משא"כ בתחלתן דאין אדם מרגיש באחתו שעה ממש בתחלתן רק ביום. וכן ע"י פלוני הרופא ויום פלוני לא מיין לתכנס בתחלת היסורין כשבאו על האדם רק בסופן שיפסיקו על ידו. ואמר כיון שזמנן הגיע לצאת וכו'. ר"ל דודאי השכים הפלה ולדקה מעבירין רוע הגזרה שתתבטל אף בתוך זמן לבטל אף השבועה שנשבע שר היסורין אבל זה האדם שלא עשה כן ובאו היסורין עליו עד זמן שבועתן כיון שהגיע זמנו ללאת ולא חזר בתשובה הולך זה לבית ע"ז וכו' סוגך בזה אהא דקאמר לקמן בא לטמא פותחין לו וכו' דהא דמייתי לקמן וסיימו דקאמר ר"ל מ"ד אם

לגלים וכו' קאי אהאי מרתי עובדי דמייתי לקמן ואחך דהכא ר"ל כיון שלא חזר בתשובה בתוך זמן זה כפי חטאו מישנו ממנו היסורין פותחין לו ליטמא ומזדמנין לו לסלוך לו לבית ע"ז ושיפשה בהם שנשליכתו הם כתרפא ע"י ע"ז ומפני שלפי עכין ולשון השבועה שלא תלכו אלא ביום פלוני לא בא רק למעט שלא ילכו ליסרו מקודם זמן ויום פלוני אבל שלא יתחילו ולא ילכו ליסרו לאחר זמן זה לא כתמעט דשמא יחזור בתשובה בזמן האיחור וכן שלא תלאו אלא ביום פלוני וכו' לא מעיט להתמעט אלא שלא יפסקו ממנו עד יום פלוני כפי חטאו או אבל שלא יצאו עליו היסורים עוד יותר מיום פלוני לא כתמעט באם לא ישוב וע"כ אמר שאותו היסורין כיון שזה לא שב והלך לבית ע"ז דין הוא שלא כלה שלא בא לנו שבועה על זאת אבל מחרין ואומרין וכו' ומפני שבועה זו עשה שלא כתאגן באגד שבועתים שלנו כייסרו עוד כאגד שבועתים שלא יאמרו שלא נשום קיום שבועתינו יסרנו אותו עד יום פלוני שהרי גם לאחר שבועה כייסרו וע"ז קאמר רעים בשליחותם שלפי לשון השבועה בתחלת היסורין לא כתמעט אלא שלא יתחילו מקודם כפי השעה אבל שלא יתאחרו איכו בלשון השבועה דשמא יחזור בתשובה בזמן האיחור אבל הם רעים בשליחותם ומתחילין מאותו יום פלוני ולא מתאחרין וגם נאמנין בשבועתן דלפי השבועה לא כתמעט אם לא ישוב שייסרו אותו אף לאחר זמן כמ"ש לעיל והם נאמנין בשבועתן שיאמרו עלך קיום שבועתן כייסרו עד אותו זמן ולא יותר כמ"ש לעיל ודו"ק: מלמד שהחליקן בדברים וכו'. דלפי פשוטו מלשון חלוקה לא יתכן לומר שהשי"ת ב"ה חלק אותה להם לאלוהות דא"כ כיתן רשות לבני נח לעבוד ע"ז גם כפרש"י בחומש אשר חלק אותם כמי להאיר להם עכ"ל ימאן הדרש דהכא דא"כ מאי לכל העמים דמשמע לא לישראל ולהאי ישראל ודאי חלק להם וע"כ דרשו מיניה מלשון החלקה דכיון שבא לטמא ולעבוד ע"ז כתן להם פתח ולא מכגן מלמעות אחריהם אלא החליקם בדברים לטרדם וכו' וכה"א כי החליק אליו בעיניו למלוא עונו לשנוא וכ"ש לשון רש"י בחומש לפי סדרם דהכא וק"ל:

בעא מיניה רב אשי מר' יוחנן יין שמסכו נכרי מהו איל ואימא מזגו. א"ל אנא כדכתיב קאמינא °טבחה טבחה מסכה יינה. א"ל לשון תורה לעצמה ולשון חכמים לעצמו [מהו א"ל אסור משום לך לך אמרינן לנזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב]:

שמסכו. במזגו כתן בו מים לתקנו לשתיה שכן דרך יינם חזק כשהיו מוזגין אותו בכוס מתכן בו מים לפי שהוא חזק. יין של ישראל שמסכו נכרי מהו: אסור. אע"ג דלא נגע גזרו רבנן נסכו לאסרו בשתיה משום הרחקת עבירה וכו':

השוכר את הפועל פרק חמישי

רבא אמטי ליה קורבנא לבר שישך ביום אידו אמר ידענא ביה דלא פלח לע"ז אזל אשכחיה דיתיב עד צואריה בוורדי וקיימן זונות ערומות קמיה א"ל אית לכו כי האי גוונא לעלמא דאתי א"ל דידן עדיפא טפי מהאי (ומאי טפי מהאי) [א"ל מפי מהאי מי הוה] א"ל אתון אית עלייכו אימתא דמלכותא אנן לא תהוי עלן

עין יעקב

אנן לא פוה לן אימתא דמלכותא. אפי' אחר אימתא דמלכותא אנחנו כי סיום לגבותם ולא לגמרי רק לקבל שכר וליהנות מזיו השכינה:

ת

עלן איתתא דמלכותא א"ל אנא מיהא מאי איתתא דמלכותא איכא עלי אדקאי אתא פריסתקא דמלכא א"ל קום דקא בעי לך מלכא בי נפיק ואזיל א"ל עינא דחזא לכו בבישותא תפקע א"ל רבא אמן פקע עיניה דבר ששך אמר רב פפי איבעי ליה למימר ליה מהבא בנות מלכים ביקרותיך נצבה שגל לימינך בכתם אופיר אמר רב נחמן בר יצחק (איבעי ליה למימר מהבא ולאם מלאם יאמץ. א"ר פפא) איבעי ליה למימר מהבא עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו:

קורבנא. תשורה: בורדי. במרחץ כל ודין: עינא דחזי לכו בבישותא. עין המהלום נלחות ברעתכם הנקר ספרי סקנים ממנה כל תחהכם כתף מיתתם מסבירתה: ביקרותך. לכבוד לך וליפתח: קח מנבור כגיח: עין לא ראתה. [זולתי] עים של הקדוש ברוך הוא [אם] אשר יעשה למחכה לו לא מראה כבוד וגדולה תנחמהו:

הדרן עלך מסכת עבודה זרה

הורו בית דין פרק ראשון הוריות.

אסמכו רבותינו על דברי רבן שמעון בן גמליאל ועל דברי ר' אליעזר בן צדוק שהיו אומרים אין גוזרין גזרה על הצבור אלא א"כ רוב הצבור יכולים לעמוד בה (ואמרי) [אמר] רב אדא בר אהבה מאי קרא במארה אתם נארים ואותי אתם קובעים הגוי כלו אי איכא גוי כלו אין ואי לא לא:

במארה אתם נארים. כיון שהגוי כלו יכולין לקבלה: אי איכא גוי כלו. וקא עבר עלה הוי נגרא אותי אתם קובעים והכי כתיב (בכפר) [בכפרים] בגמ' ע"ז בפרק אין מעמידין:

שם א"ר יהושע עשרה שיושבין בדין קולר תלוי בצואר כלן פשיטא הא קמ"ל דאפילו תלמיד בפני רבו רב הונא כי הוה נפיק לבי דינא מייתי עשרה תנאי דבי רב לקמיה כי היכי דנמטיין שיבא מכשורא רב אשי כי הוו מייתי טריפה לקמיה מייתי י' טבחי ממתא מחסיא ומותיב קמיה אמר כי היכי דנמטיין שיבא מכשורא:

שיבא. קיסמת:

[illegible]

ורבי יהודה ורי"ש שבט אחד דאיקרי קהל מנ"ל אמרי דכתיב ויעמוד יהושפט בקהל יהודה וירושלים (נבח חצר בית ה) [בבית ה' לפני החצר] החדשה מאי חדשה א"ר יוחנן שחדשו דברים ואמרו טבול יום אל יכנס במחנה לויה מתקיף לה ר' אחא בר יעקב ממאי דילמא שאני ירושלים דהוה נמי בנימין אלא א"ר אחא בר יעקב דכתיב ויאמר אלי הנני מפרך והרביתיך ונתתיך לקהל וגו' מאן איתיליד ליה ההיא שעתא בנימין ש"מ היק רחמנא מיתיליד לך השתא קהל אחרינא א"ל רב (שיזבא) [שבא] לרב כהנא דילמא הכי (קאמר ליה) [קמ"ל רחמנא] לכי מתיליד לך בנימין הוא דהוו י"ב שבטים דמתקרי קהל א"ל אלא י"ב שבטים איקרי קהל י"א לא איקרי קהל:

[מרכתיב בקהל יהודה. אלמא דשבט אחד אקרי קהל: ודלמא שאני. שבט יהודה דהוה עמיה בירושלים שבט בנימין והכי שבטים הוה דאקרי קהל אבל שבט אחד לא: אלא. מהכא הנני מפרך והרביתך ונתתיך לקהל עמים וגו' והיכא אמר ליה הכי דכתיב וירא אלהים אל יעקב עוד בבואו מפדן ארם וגו' וכתיב ויאמר לו אלהים אני אל שדי פרה ורבה גוי וקהל גוים יהיה ממך וגו']: מאן הוה אתיליד ליה בהאי שעתא. כלומר מאן הוה עתיד לאיולד בהאי בעתא בנימין וש"מ דקאמר רחמנא הכתא מתיליד לך קהל אחרינא: . י"א שבטים לא. נהורה והא אמרת דהני שבטים איקרי קהל יהודה ובנימין אלא והאי הכי קאמר דהשתא מתיליד לך קהל אחרינא אלמא שבט בנימין לבדו איקרי קהל:

א"ר אחא בר יעקב שבטו של לוי לא איקרי קהל דכתיב הנני מפרך והרביתיך ונתתיך לקהל עמים וגומר כל שיש לו אחוזה איקרי קהל וכל שאין לו אחוזה לא איקרי קהל:

ונתתיך לקהל עמים. ונתתי את הארץ הזאת לזרעך אחריך אחזת עולם: כל שיש לו אחוזה איקרי קהל. וכהנים ולוים אין להם אחוזה:

הורה כהן משיח פרק שני

וכי תשגו ולא תעשו בע"ז כתיב מנ"ל אמר רבא ואי תימא ריב"ל [ואמרי לה בדי] דאמר קרא וכי תשגו ולא תעשו את כל המצות האלה אי זו מצוה ששקולה

[illegible]

ששקולה כנגד כל המצות הוי אומר זה ע"ז דבי רבי תנא אמר קרא וכי תשגו ולא תעשו את כל המצות האלה אשר דבר ה' אל משה את כל אשר צוה ה' אליכם ביד משה אי זו היא מצוה (שצוה) [שהיא] בדבורו של הקב"ה וצוה על ידי משה הוי אומר זה עבודה זרה (דהנא רבי ישמעאל אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום) דבי ר' ישמעאל תנא מן היום אשר צוה ה' והלאה לדורותיכם אי זה מצוה שהיא נאמרה בתחלה הוי אומר זהו ע"ז והאמר מר י' מצות נצטוו ישראל במרה אלא מחוורתא כדשנינן מעיקרא:

ששקולה כנגד כל המצות [הוי אומר] זו ע"ז. שכל המודה בה ככופר בכל התורה: כתיב כל אשר צוה ה' אליכם ביד משה. דמשמע שלא ע"י משה וכתיב אשר דבר ה' דמשמע שהיה בדבור של הקב"ה כלומר ששמעו (לו) ישראל מפיו כשדבר למשה: אי זו היא מצוה שהיא בדבורו של הקב"ה וצוה ע"י משה הוי אומר זו ע"ז. דאנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום דהיינו ששמעו בדבור של הקב"ה ולוה ע"י משה במקומות הרבה כגון לא תשתחוה לאל אחר דלא שמעו אלא מפי משה: (למן היום וגו'. דמשמע את כל אשר צוה ה' אליכם ביד משה דהו ע"ז וכתיב בתריה מן היום אשר צוה ה' שהוא מלוה והלאה מכאן ואילך לדורותיכם: אי זו היא מצוה שנא' בתחלה הוי אומר זו ע"ז, דבתחלה י' הדברות אנכי ולא יהיה לך דהיינו ע"ז): [למן רש"י נבערה מן היום וגו'. הכי משמע את כל אשר צוה ה' אליכם ביד משה דע ע"ז ותכן שא ע"ז והכתיב בתריה מן היום אשר צוה ה' והלאה שאר מצות והלאה כלומר מכאן ואילך לדורותיכם איזו היא מצוה שנאמרה בתחלה הוי אומר זו ע"ז דכתיב בתחלת עשרת הדברות אנכי ולא יהיה לך דהיינו ע"ז]: י' מצות נצטוו במרה דהיינו קודם ויש אלמא ע"ז לא נאמרה תחלה: אלא מחוורתא כדשנינן מעיקרא. כדרז"ל או כדברי רבי:

מהרש"א עשר מצות נצטוו במרה. דכתיב והיה אם שמוע מפורש בפ' ד' מיתות כבע מלות שקבלו עליהן בני נח הוסיפו עליהם דינין ושבת וכבוד אב ואם דינין דכתיב שם שם לו חק ומשפט שבת וכיבוד אב ואם דכתיב בהו כאשר לוך במרה ע"ש. והכא מייתי קרא והיה אם שמוע תשמע וגו' לא מייתי מיניה אלא דקבלו שם מלות עליהם ורש"י בחומש פירש ג' שהוסיפו עליהם שבת פרה אדומה ודינין ע"ש ועיין בארוך ברא"ם ורד"ק:

הריי"ף רש"י כל אשר צוה ה' אליכם ביד משה. נראה דהלא"ל אשר צוה ה' ביד משה אליכם ומדכתיב צוה ה' אליכם זו אנכי ולא יהיה לך מה גם צוה ביד משה לא תשתחוה וגו':

ג [הוה רבי ירמיה אומר] כתיב ואם לא תגיע ידו [ונאמר] ואם לא תשיג ידו מי שבא לידי עניות ועשירות יצא נשיא וכהן משיח שאינם באים לידי עניות בנשיא מהו אומר מכל מצות ה' אלהיו מי שאין על גביו אלא ה' אלהיו בכהן משיח הוא אומר והכהן

הגדול מאחיו שיהא גדול מאחיו בכח בנוי ובעושר ובחכמה [אחרים אומרים] מנין שאם אין לו שאתה חייב לגדלו משאר אחיו ת"ל הגדול מאחיו גדלוהו משל אחיו:

ואם לא תגיע ידו ולא תשיג. משמע מי שבא לידי עניות ועשירות דפעמים עני ופעמים עשיר (יבמ) [הוא דישנו] בקרבן עולה ויורד: יצא נשיא ומשיח. דלעולם עשירים הם כשיא (הייס) שאין על גביו כוס אדון אלא ה' אלהיו דהיינו מלך ומלך לעולם הוא עשיר וכן משיח [כ"ג] ממי בני ביהא גדול מאחיו בעושר דלעולם ליהוי עשיר:

כהן משיח פרק שלישי

ת"ר אשר נשיא יחטא יכול גזרה ת"ל אם הכהן המשיח יחטא מה להלן לכשיחטא הינ לכשיחטא. אמר מר יכול גזרה גזרה מהיכא תיתי אמרי אין אשכחן דכתיב ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם בשורה היא (לכם) [להם] שנגעים באין (עליכם) [עליהם] דברי רבי יהודה ר"ש אומר פרט לנגעי אונסין לאו איר יהודה בשורה הכא נמי אימא גזרה היא הילכך כתיב אם:

בשורה היא להם. שהכנענים מטמנין מטמוניות בקירות בתיהם כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר וע"י הנגע נותצים הבית ומוצאים אותם. הכא מאי איכא למימר גזרה הילכך כתיב אם (הכהן המשיח) יחטא לכשיחטא ה"נ (אשר נשיא יחטא) לכשיחטא: ר"ש אומר. ונתתי נגע לרעה שיהא בא עליו: (פרט לנגעי אונסין. שלא באים ע"י כשפים עד דלא מיעטו):

אח"כ [illegible]

ת"ר אשר נשיא יחטא פרט לחולה משים התולאידחי מנשיאתו אמר רב אבדימי בר חמא פרט לנשיא שנצטרע שנאמר ויגנע ה' את המלך ויהי מצורע עד יום מותו וישב בבית החפשית מדקאמר בבית החפשית מכלל דעד השתא עבד הוה (אין) כי הא דרבן גמליאל ורבי יהושע הוו קא אזלי בספינתא בהדי רבן גמליאל הוה פתא ובהדי רבי יהושע הוה (נמי) פתא וסולתא שלם פתא דרבן גמליאל סמך אסולתא דרבי יהושע אל מי הוה ידעתא דהוי (לך) [לן] עכובא כולי האי דאייתית (נמי) סולתא אל כוכב אחד יש שעולה לשבעים שנה ומתעה,

עין יעקב

[illegible]

ומתעה את הספנין אמרתי שמא יעלה ויתעה אותנו א"ל וכל כך יש בידך ואתה יורד לספינה א"ל עד שאתה תמה עלי תמה על ב' תלמידים שיש [לך] ביבשה רבי יוחנן בן גודגדא ור' אלעזר חסמא שיודעין לשער *כל טפין שבים ואין להם לחם לאכול ובגד ללבוש נתן (עיניו) [דעתו] להושיבן בראש כשעלה ליבשה שלח להם ולא באו חזר ושלח להם ובאו אמר להם כמדומין אתם ששררות אני נותן לכם *עבדות אני נותן לכם שנא' *וידברו אליו לאמר אם היום תהיה עבד לעם הזה:

[וישב בבית החפשית. דנעשה חפשי מן המלכות כהדיוט דמי ולא מגיה שעיל וכו': מבלל דעד השתא עבד הוה. דשררות עבדות הוא [לו לפי שמוטל עליו עול רבים]: סולתא. סולת ולהכי נקט בהדיא סולת לפי שהפת מתמעטת ואינו מתקיים כסולת: ומתעה את הספנין. שכן דרכן של ספנים בעת שפורשים (בדרך) [לים] רב החובל נותן עיניו [בצפון והכוכב מהלך לדרום ורואהו] בכוכב אי העומד ביושר או בשמאלו וכל זמן שרואה אותו כוכב (אחריו) [לנגדו אחר] יודע שנתהפכה הספינה ומיישרה לדרכה וכוכב שעולה אחד לשבעים שנה פעמים שנראה בצפון ופעמים שנראה בדרום וכשרב החובל נותן עיניו [בו] בצפון (והכוכב מהלך לדרום) [והספינה נהפך בדרום ורואהו לנגד אחר] סבור שנתהפכה הספינה ומיישרה אחר הכוכב שהוא סבור ליושרה ומעלה מהפכה לדרך אחר וכן הוא מתעה הספנין. א"ל כל כך חכמה יש בידך ואתה יורד לספינה. לסחורה בשביל מזונותיך כלומר אתה צריך לירד לספינה לצורך מזונות: נתן דעתו. רבן גמליאל להושיבם בראש כדי שיהו מתפרנסין מאותה שררה שיתן להם: [כמדומין]. (כסבורים) אתם שררות אני נותן לכם. שלא באתם בשליחות ראשון שהייתם בורחים מן הגדולה: [עבדות אני נותן לכם]. שהשררות עבדות היא [לו לאדם] לפי שמוטל עליו עול רבים עכ"ל פי' רש"י:

והרמ"ה הקשה עליו ז"ל ולא נהירא לי דאטו כל מאן דחכים טובא עשיר הוא ועוד דאפילו עשירים נמי נחתי לספינה לאורחי אלא הכי משתברא לי לפרושי כל כך יש בידך כ"כ היית יודע בשאלות הים וקורותיו ואתה יורד לספינה א"ל עד שאתה תמה על שלא הועילה לי חכמתי ליזהר שלא לירד לים תמה על שני תלמידים שיש ביבשה שיודעין לשער כל טפין שבים מרוב חכמתם ופלפולם ואין להם לחם לאכול ובגד ללבוש ואין חכמתם מועלת להם ליטול עצה לפרנסם לאחריתם אפילו כדי מזונותיהם ונתן דעתו רבן גמליאל עיניו להושיבן בראש פרנסי ז"ל וכו' ולא נהירא לי דהא לשון להושיבן בראש בישיבה משמע כדאמרינן בכתובות ... אלא מסתברא דכי יהיב עיניה עליה משום דשנאינהו לר' יהושע כולי האי אמר דאין הללו להושיבן בראש ולמנותן פרנסים על הצבור שלא באו ולא באו בפעם ראשונה חזר ושלח להם ובאו אמר להם כמדומין אתם שררות גדולה אני נותן לכם כשהלכתי למנות אתכם על הצבור שלא באתם פעם ראשונה כדי לטעום את עצמיכם לומר שאיכם ראוין לאותה גדולה אין הדבר כן שלא עבדות אני נותן לכם שנאמר אם היום תהיה עבד

לעם הזה והיינו דכתיב בעוזיה וישב בבית החפשית דכיון שנצטרע ונדחה ממלכותו ופרק מעל צוארו עול רבים נעשה חפשי עכ"ל הרמ"ה:

מהרש"א דר"ג ור' יהושע הוו אזלי בספינתא וכו'. הקושיא בזה הם בלאמת ידע בן שלשים שנה יהיה עליית כוכב ההוא לא הל"ל שמא יעלה אלא אמרתי ביעלה וכו' ועי"ק לי שלא ומתעה כו' הל"ל אלא שהכוכב מתהלך לע' שנה לרוח אחרת ועוד קשה לפרש"י שא"ל כל כך בידך חכמה ואתה יורד בספינה בשביל מזונותיך וכו' והרי נאמר לא לחכמים לחם ולא לנבונים עושר גם השיב לו תמה על שני ת"ח שיש ביבשה וכו' מה הקושיא בעלמא הקשה לו והוספת ויא הוספת קושיא ובזה י"ל לפי פשוטו שא"ל כל כך פת וסולת יש בידך ואתה יורד בספינה במקום סכנה לצורך מזונותיך ואף פר"ג גופיה ג"כ עשיר היה אפשר שירד שם לצורך מה בהשתדלות בבית הקיסר כי הוא היה נשיא אבל ברבי יהושע ידע שלצורך מזונות ירד והשיב לו בהפך היה לך לתמוה על ב' תלמידים שעומדים ביבשה ואין להם פת לאכול וכו' ואין יורדין בספינה להשיג להם צורך פרנסה אבל עלי אין לתמוה כל כך כי יש כמה עשירים יורדים בספינה לאורחי אבל הוא מבואר כמ"ש בפ' הספינה כי יורדי הים הגלות נקראו יורדי הספינה שהיא מטורפת כל שעה בים וע"ש בארוך וע"פ הדברים האלה אמר ר"ג ור' יהושע הוו אזלי בספינתא בנבכיים הגלות עד שהלכו להתוכח עם הצדוקים כמ"ש בר"ג במסכת ע"ז וסנהדרין ויותר ממנו בר' יהושע בר חנניה בחניכם באמרו עליו כשמת מה תיעבד לן מלחקין שע"כ אמרו עליו אשרי יולדתו ואמר דצהדי ר"ג הוי פתא שהיא חכמת התורה בעצמה שנקראת לחם כמ"ש לכו לחמו בלחמי כי התורה הוא חיי הנפש כמו שהלחם הוא עיקר חיי נפש ובא להתוכח עמהם בפני חכמת התורה אבל אמר דר' יהושע היה עמו דבר מוסף על הפת שהיא התורה היו עמו בויכוח חכמות אחרות שהם רומזות לסולת כמו שהסולת אינו רק הקדמה ללחם ע"י טחינה ושאר אמצעיים כך חכמות אחרות כמו התכונה לחשוב התקופות ומזלות וחכמת המספר והתבונות הם הקדמה לתורתינו שע"י מי התורה נעשה לחם ומזון לחכי חיי נפשו של אדם כמו שמצינו בן בר"י בשמה עבודה רבי להתוכח ואפשר דר"ג לא הרגיל בחכמות אלו כמו ר"י ואמר דשלם פיתא דר"ג ר"ל שכשלם לו הויכוח בחכמות התורה שלא היה יכול לנצח אותם בה כי הם לא יודו בשלה הולך ר"ג לסמוך עצמו להתוכח עמהם ולנצחם בשאר חכמות שהוא סולתא דצהדי דר"י וא"ל ר"ג מי הוה ידעת דאית לן עיכובא כולי האי לנצח לויכוח כולי האי עד שלקחת הבאת עמך גם סולתא שהם שאר חכמות וא"ל כוכב אחד עולה לע' שנה וכו' ר"ל כוכב אחד ובן אדם שבתוניו ע' שנין והם המינים והוא עולה ומתעה כמה ספינות הם השוכנים בים הגלות כספינה המטורפת שהרבה מהם התמו נגלאת מן הכלל ע"י כוכב זה של שבעין שנין ואמרתי שמא יעלה לעשות אותנו ח"ו בדור הזה וע"כ באתי לנצח אותם בויכוח גם בשאר חכמות ומופתיות לודק יותר על אמונתנו וא"ל ר"ג כל כך חכמה יש בידך ועלית לספינה בגלות שהיה לך להציל את ירושלים לפני טיטוס שלא תחרב כי ר"י היה תלמיד ר"י בן זכאי שבקש מעמו מלך אחד וכדרך שאמרו

שאמרו

עין יעקב

[illegible]

שלאחריו גם על ריב״ז בפ׳ הניזקין ומשיב חכמים אחור וגו׳ דהל״ע שקלינן לבתא ושקלינן לדרקון וקטלינן ליה והניחא שבקינן והשיב לו רבי יהושע עד וכו׳ תמה על שני תלמידים שיש לך ביבנה ר״ל שהיו ג״כ בזמן שהיה הבית קיים ועדיין לא ירדו אז לספינה שבאה הגלות כדאמרינן שרבי יוחנן בן גודגדא היה מן השוערים וריב״ח מן המשוררים ואמר על ב׳ תלמידים אלו שיודעים לשער כמה טפין יש בים וכו׳ שהיא חכמה נפלאה ואעפ״כ עלו לספינה ונגלות זה ולא היו יכולים להציל את ירושלים בחכמתן ואמר ועתה אין להם פת כמשמעו שבזמן שבית המקדש קיים היה להם מתנות מעשר ראשון ויותר הוא להם תקון ירידת הספינה ושתירבן ולא הצילו על דורן בחכמתן כי גזרה היה מלפניו יתברך ב״ה עד שיבחם לותם בנ״י אמן:

ה׳ שם ויקרא ד **ת״ר** °אשר נשיא יחטא א״ר יוחנן בן זכאי אשרי הדור שהנשיא שלו (יביא) [מביא] קרבן על שגגתו ומה אם נשיא מביא קרבן על שגגתו צריך [אתה] לומר ההדיוט ומה אם על שגגתו מביא קרבן צ״ל מזדונו מתקיף לה (רבה) [רבא] בריה (דרבא) [דרבה] אלא מעתה דכתיב °(אשר) [זאת אשר] חטא מן הקדש ישלם הכי נמי דאשרי הוא וגבי ירבעם דכתיב °אשר חטא ואשר החטיא את ישראל הכי נמי דאשרי הדור הוא (אלא מדשני) [שאני הכי דשני] קרא בדיבוריה:

אשר. כמו אשרי: **צריך אתה לומר ההדיוט.** בתמיה כלומר שהמלך שאין לו כסוף מרגים ומביא קרבן לשגגתו כ״ש ההדיוטות מתביישין שלבן כסוף: **צריך לומר על זדונו.** בתמיה כלומר אם על שגגתו מתבים כ״ש שהוא מתביים על זדונו ויחזור בתשובה: **שאני הכא דשני קרא בדבוריה.** דנאיך כתיב ואם כל עדת ישראל אם הכהן המשיח אם נפש והכא כתיב אשר נשיא ודאי אשרי הדור משמע:

ו׳ שם **דריש** רב נחמן בר רב (יצחק) [חסדא] מ״ד °יש הבל אשר נעשה על הארץ אשר יש צדיקים אשר מגיע אליהם כמעשה הרשעים וגומר אשרי צדיקים שמגיע אליהם בעה״ז כמעשה הרשעים של עוה״ב אוי לרשעים שמגיע עליהם בעוה״ז כמעשה הצדיקים של עוה״ב. מתקיף לה רבא אטו צדיקי אי אכלי תרי עלמי מי סני להו אלא אמר רבא אשרי צדיקים שמגיע אליהם בעה״ז כמעשה הטוב שהמקום עושה לרשעים בעה״ז ואוי להם לרשעים שמגיע אליהם בעה״ז כמעשה הרע המגיע לצדיקים בעה״ז. רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע אתו לקמיה דרבא אמר להו אוקמיתון מסכתא פלן ומסכתא פלן אמרו ליה אין איעתריתו פורתא אמרו ליה אין דזבנינן קטינא דארעא קרא עלייהו אשריהם צדיקים שמגיע אליהם כמעשה הרשעים שבעה״ז בעה״ז [אמר רבה בר בר חנה] א״ר יוחנן מ״ד °כי ישרים דרכי ה׳ וגו׳ משל למה״ד לשני בני אדם שצלו את פסחיהם וכו׳*:

אשר יש צדיקים. איידי דדרש אשר נשיא יחטא נקט אשרי נקט מני הא׳ דרשא דרב נחמן דדריש אשר יש לדיקים לשון אשריהם לדיקים שמגיע עליהם כמעשה הרשעים שבעה״ב דמשמע שיש להם לרשעים לרע בעה״ב ולצדיקים בעה״ז: **אוי.** כמו ו׳ דהכא לא כתיב אשר דמשמע אוי להם לרשעים שמגיע אליהם טובות בעה״ז כדרך שמגיע טובות לצדיקים בעה״ב ורעה היא לרשעים כדכתיב ומשלם לשונאיו על פניו וגו׳: **צדיקים אי (אית להו) [אכלי] תרי עלמי מי סני להו.** [מי מאי סוח להם] כלומר כלום רע להם לצדיקים שאוכלין שני עולמות שיש להם טובה בעה״ז ובעה״ב: **אלא אמר רבא אשריהם הצדיקים שמגיע אליהם.** כמעשה הרשעים שבעה״ז [כדכתיב ומשלם לשונאיו] (בעה״ז כדמשמע) שיש להם טובות בעה״ז אוי להם לרשעים שמגיע אליהם בעה״ז כמעשה הצדיקים דמשמע שבאים עליהם צרות כמו שבאים על הצדיקים בעה״ז דהקב״ה מביא יסורים על הצדיקים בעה״ז כדי לנכות עונם בעה״ז כדי שיהא שכרן טוב וכולם לעה״ב והרשעים שבאים עליהם יסורים בעה״ז אוי להם שאין להם מנוחה לא בעה״ז ולא בעה״ב: **אוקמיתון מסכת פלוני.** כלומר (למדתם) [יש לכם מסכתא סדורה בפיכם] מסכתא פלוני ופלוני: **איעתריתו פורתא.** יש לכם עושר כדי שלא תהיו צריכין לנטות אחר מזונות ותוכלו לעסוק בתורה תדיר: **אמרו [ליה] אין.** משום דזבנינן כל חד וחד קטינא דארעא ומתפרנסין מינה [ברווחא]: **קרי עלייהו אשריהם הצדיקים שמגיע אליהם וכו׳** משום דאכלי תרי עלמי:

מהרש״א אשריהם לצדיק וס׳. נראה ודכתיב ברישא גבי לדיקים אשר יש וגו׳ וגבי רשעים בקיפיה שיכם למכתב ויש וגו׳ דריש אשר מלשון אשרי ודריש ויש כמו וי יש וזה שדקדק רש״י לפרש אוי כמו וי דהכא וכו׳ וק״ל: **דזבנינן קטינא וכו׳.** דקדק לומר איעתריתו פורתא גם השיבו לו קטינא דארעא משום דגם רוב עושר הוא סבה לביטול תורה דמרבה נכסים מרבה דאגה לעסוק בהם ואין לו פנאי לעסוק בתורה והכי יתיישב דאין זה סותר מה שאמרו דאין אדם זוכה לשתי שלחנות דהיינו שיהיה לו רוב עושר גם בעוה״ז וגו׳ ושאר מלכיות מניתו שהיו לצדיקים הוי כמה הרפתקי דעדו עלייהו בעוה״ז ודו״ק: ***פסח מיהו קעביד וס׳.** בפ״ד דנזיר כתבו התוס׳ משמע דאכילה גסה שמיה אכילה וקשה דבפ׳ בתרא דיומא אמרינן דהאוכל אכילה גסה ביוה״כ פטור דלא שמה אכילה ולר״ת דהכי עביד אכילה גסה הס וכו׳ עכ״ל ע״ש ובתוס׳ פ׳ הגוזל קמא ובפ׳ ע״פ. ואין להקשות דלוקמיה אכילה גסה דהכא בכה״ג דלא שמיה אכילה ולא תקשי ליה פסח מיהא עביד די״ל דלדיקים ילכו בם ופושעים וגו׳ מיירי ודאי אמכין אחד ואכילה גסה די״ה לא מקרי אכילה אלא מזיק כדאמר התם ואע״ג דלאכוי לא אסיק דמיירי בדרך א׳ הא מסיק אדעתיה שפיר דמיירי בשפין אחד ודיק: ***אחד נזדמנה לו אשתו ואחד נזדמנה לו אחותו** וס׳

עין יעקב

נלמוד ולמד״כ מעשה חמשי עם שהיה. לו קודם שנלמוד וק״ל: **אלא** הדשניה קרא בדיבוריה. עיין פירש״י ובי״ל ד״ה כאן עוד [illegible] אמר לא עיין [illegible] דהכי הי״ל [illegible] אשרי הדור שנשיא שלו מביא קרבן על שגגתו: **אלא** אמר רבא אשרי לדיקים שמגיע אליהם בעה״ז. עיין [illegible] ואין [illegible] **אוקימתון** מסכת פלן. [illegible]

וכו'. לכאורה מה שייך צדיק ופושע בדבר שנזדמנה לו ויש לפרש לנאי דס"ד השתא ע"ד לא יאונה לצדיק כל און ואיירי דזה היה מתכוין לאשתו והש"י הזמין לו אחתו כי צדיקים ילכו בם וזה נתכוין לאחותו ונזדמנה לו וק"ל: *הא שנתכוין לעבירה וכו'. כתבו התוס' למ"ד כמי בן נח מותר בבתו כבר פירשו מעצמן מהרבה עריות עכ"ל. ובפ' ד' מיתות כתבו דאשכחן שקיפר הכתוב בנות בדבר שעתידה ליאסר דאמרינן לדיין בן נח מותר בבתו ובהוריות אמרו לוט כו' הוא שנתכוין לעבירה ופושעים וכו' ע"ש וק"ל: *הם שנתכוונו לשם מצוה צדיקים ילכו בם. י"ל שזו שאותה הנקבות לבא בקהל והוא שנתכוין לשם עבירה ופושעים יכשלו בם זה גרם לזכרים שלא יבואו בקהל כדאמרינן מואבי ולא מואבית עמוני ולא עמונית ודכתיב על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם וגו' י"ל דהא והא גרס וק"ל: *דילמא הוא נמי לשם מצוה קמכוין וכו'. נ"ל דפריך לפי סברת המתרץ דקאמר דהיה מתכוין לשם עבירה אבל המקשה ודאי ס"ד השתא דלא איכוין כלל כדפריך לבסוף והא מיכם אכים כו' ולא אסיק אדעתיה הא דמשני אבל בקומה ידע ודו"ק: *נקוד על וי"ו של ובקומה וכו'. בנזיר פירשו התוס' לומר לך דהוא כמאן דליתא דהא ובקומה ידע עכ"ל אבל קשה מההיא דפ' הפועלים לוה נקוד על אי"ו שבאליו כו' ופי' התוס' דאמר בב"ר כל מקום שאתה מוצא כתב רבה על הנקודה אתה דורש הכתב כו' ע"ש וא"כ הכא כיון שהכתב רבה אתה דורש את הכתב דהיינו ובקומה בלא וי"ו ולמה נכתב בקומה כלל כיון שהוא הפך משמעו ואם כאומר דעל וי"ו קאי של ובקומה קאמר כיאה והדרוש ביה הכי ולא ידע בשכבה בקומה דאפי' בקומה למחרת שכבר הפיג אז מיינו והיה ראוי אז להיות נזכר את שכבה אבל מאתמול כדרך השכורים הגם שלא ידעו בעת שכובתם מה שעשו למחרת כשמפיגים מיינם הם נזכרים קצת ממה שעשו בשכרותם הגה לוט שהיה שכור כ"כ שלא היה נזכר בקומה כשהפיג אז מיינו מה שהיתה שכבה אבל אתמול ומיניה תידוק הא בקומה גופה ידע בעת קומה והשתא ה"נ הכא אתה דורש את הכתב ודו"ק: *כל הפסוק זה ע"ש עבירה נאמר וישא לוט וגו'. כי הפסוק הזה נראה כיותר לפי פשוטו כי מה הוצרך להאריך בענין שנשא עיניו אחר ארץ הטובה עד שבחר לו הככר וע"כ דרשו בו לענין ערוה על שהיו שטופי זמה בחר לוט בשכונתם כפרש"י בחומש עיין בב"ר קצת בפנים שונים ולא הביא שם עיניו ומשכן דנוקרא גופיה דהשתא אשת אדוניו את עיניה דריש נמי עיניו ודו"ק:

פ' נזיר מאמר ד' *אח נפשע כו'. פרש"י נפשע נמרד שמורד בו שפירשו ממנו עכ"ל ובנזיר פרש"י בע"א ז"ל אח נפשע זה לוט שנקרא אח שי' אל נא תהי מריבה וגו' עכ"ל עוד כ"ל נפשע מלשון פסיעה והליכה כמו כפשע ביני ובין המות שהיה לוט נפשע והולך מקרית עוז זה אברהם שאילו היה אצלו לא היה נשבה ע"י הד' מלכים וק"ל: *לתאוה יבקש נפרד זה לוט כו'. אע"ג דכתיב ויפרדו איש מעל אחיו ומשמע ליה דלוט נפרד תחלה ודסמיך ליה ויסע לוט וגו' כך פרש"י בנזיר ועוד נראה דמשמע ליה הפירוד על לוט כדכתיב לעיל מיניה ויאמר אברם אל לוט וגו' הפרד נא מעלי וגו' וק"ל: *שהטיל מדנים בינו ובין ישראל שנא' לא וגו'. כך היא הגירסא במס' נזיר והיינו כמ"ש לעיל שהוא גרם שלא יבאו הזכרים בקהל ע"י שנתכוין לעבירה וק"ל: *בכל תושיה וגו' בבתי כנסיות ובבתי כו'. ובתושיה לא נאמר אלא ובכל תושיה לומר לך שנתגלע קלונו בב' תורות כו' בתורה שבכתב בבתי כנסיות כדכתיב לא יבא עמוני גו' ובתורה שבע"פ בבתי מדרשות דתנן עמון ומואב ס' כן פירש"י בנזיר והתלמוד לא הזכיר אלא מלתא דבתי מדרשות דתנן עמוני כו' ואפשר לומר דה"ק שנתגלע קלונו ולא קלון של בנות שנתכוונו לשם שמים ואהכי מייתי מתני' דתנן עמוני וכו' דמפורש בהך מתני' דעמונים ומואבים מותרין אבל בקרא אין דבר זה מפורש כ"כ כדאיתא בפ' הערל ע"ש ודו"ק: *תמר זינתה זמרי כו'. שלשם שמים נתכוונה להעמיד תולדות מזרע של יעקב מ"מ דרך זנות היה זה שעשתה עצמה מפקרת לחמיה שהרי ידעה אבל יהודה לאו דרך זנות בא עליה לפי מה שהיה סבר שאין זו כלתו כמ"ש הרמב"ם פ"א דהל' אישות דקודם מתן תורה היה אדם פוגע אשה בשוק כו' ובועל אותה על אם הדרך כו' עכ"ל והא בעצמו ומעשה יהודה ועוד שאמרו בסוטה שנתנה סימנים לדבריה ואמרה גיורת אני פנויה אני יתומה אני טהורה אני ומיהו לש"ש נתכוונה אבל זמרי ודאי זנה שבא על בת אל נכר שהוזהר על כך לאחר מתן תורה דקנאין פוגעין בו וע"כ נקט זמרי זנה ולא נקט כזבי בת צור זינתה כדנקט תמר שהיא ודאי לא הוזהרה על כך ולא נפלו רבבות מישראל רק בעון זמרי שהיה ישראל: *[גדולה ע]בירה לשמה כו' ע"ש מאמר ס שנאמר מנשים באהל וגו'. בתוס' פרק מקום שנהגו פי' מאמהות לפי שהיו נהנות מן הביאה אבל יעל לא היתה נהנה מן הביאה כו' עכ"ל ונראה דל"ש ביאה שלהם שהיה בצניעות ואהל מיוחד אלא הדבר באהל כמ"ש בשרה ויאמר הנה באהל תלמוד שצנועה היתה וברבקה ויביאה יצחק האהלה שרה אמו וברחל ולאה ויצא מאהל לאה ויבא באהל רחל ולפי זה דתמר אע"ג דנתכוונה לש"ש לא מקרי עבירה לשמה כיון דנהנית מן הביאה כמו האמהות כן נראה לפרש מדברי התוס' דיבמות דמצוה שלא לשמה קאי על אמהות עצמן שעשו מצוה כדי לקיים תולדות מן האבות כמו בתמר ומיהו לאו לשמה מקרי כיון דהיו נהנים מביאה אבל בנזיר פרש"י בע"א שרה רבקה רחל לאה שאמרו לבעליהן בא על שפחתן ולא לשום מצוה וכו' עכ"ל והוא דחוק דלא הוה דומיא דיעל דקאי על עצמה וק"ל: ומ"ש *הא קא מתהניא מעבירה כו'. עיין בתוס' פ' מקום שנהגו ובנזיר פ"ד. ומ"ש *כל טובתן של רשעים רעה היא כו' השמר לך פן תדבר עם יעקב מטוב ועד רע גו'. ובפ' מקום שנהגו מסיק בגמרא גבי לבן דלגוה מדכר ליה שם דע"ז אלא הכא מאי רעה איכא דבדי בה אזגא כו' ופירש"י שם דמדכר ליה שם דע"ז לויה גנבת את אלהי עכ"ל ובפ"ד דנזיר פירש"י בע"א ומאי רעה איכא דאי ומפיס בנגיה בהדיה אתי לאשתבועי בשם ע"ז שלו והתורה אמרה וכו' עכ"ל ע"ש והיינו נמי שהיה עובר על זה שהיה משתבע א"כ בשם ע"ז כדכתיב אלהי נחור ישפטו וגו' שהוא אל כפירש"י בחומש ומיהו התוס' פירשו בפ' ד' מיתות דמשביעין העכו"ם היינו משום דלא מכירין שם ע"ז אלא ש"ש ואע"פ שמכוונים לע"ז: *אין זה שם ע"ז כו'. ואפשר דלפ"ה הזהירו הש"י על כך ואיך שיהיה משמע דעבר לבן על צווי הש"י אבל בע"י דחק לפרש שקיים לבן צווי של הש"י ולא משמע כן מתוך אלו הסוגיות ודו"ק: *שמתוך שלא לשמה בא לשמה שבשכר מ"ב כו'. וכתבו בתוס' בנזיר וא"ת הא אמרינן בעלמא העוסק במצוה שלא לשמה נוח לו שלא נברא וי"ל דהתם איירי שעוסק בתורה שלא לשמה לקנטר לאחרים וה"ק שעוסק שלא לשמה היינו לקנות לו שם עכ"ל וכה"ג כתבו התוס' בסוטה דוכתין מיהא ההיא דבלק דמייתי הכא לכאורה לקנטר לאחרים שהרי בא בהם לקלל ישראל וי"ל שהוא לא בא לקלל את ישראל רק מפני יראת עצמו כמ"ש וירא בלק וגו' ויגר מואב מפני בני ישראל וגו' וה"ל כמו לקנות לו שם לעצמו והקאמר ביה שמתוך שלא לשמה כו' ר"ל שמתוך שלא לשמה דהיינו שהביא קרבנות שלא לשמה רק לקנות לו שם זכה שבא לשמה שזרעו דוד ושלמה הקריבו קרבנות לשמה: *רות בתו של עגלון כו'. ובנזיר בת בנו

של שגגה כו' ועיין בזה בחידושים פ' ד' וה': *מגיין שאין הקב"ה מקפח שכר כו'. ולעולם יקדים לדבר מלוה כו' מבואר בחידושים פ' ד' וה' ע"ש:

הרי"ף פי' יש הבל אשר נעשה על הארץ כו'. לריך לבאר מה הוקשה לו בכתוב זה ועי"ק דמשמע דדיש אשר אלשון אשרי הלדיקים וכו' ומייך גבי אשר נשיא יחטא דדרשינן אשרי ומסקיף רבא אלא מעתה וכו' מדפני קרא בדבוריה וא"כ היכי דריש הכא אשר יש לדיקים אלשון אשרי הלדיקים ועי"ק לדרשת רבא שאמר אשרי ללדיקים שאוכלים גם בעוה"ז ואוי להם לרשעים שבאים עליהם לרות גם בעוה"ז א"כ היכי קאמר גם זה הבל שהרי מה שאוכלים הלדיקים ב' עולמות ורשעים אלטעדים בני עולמות אין זה הבל אלא שכר כפול ועונש כפול ונראה דדייקי בהאי קרא דכתיב אשר יש לדיקים ג"פ אשר בענין או ומגם הבתוב נלדיקים לענתב נהו אשר איכא למדרשיה אלשון אומר ואמר ויש רשעים דדרשינן מלי וי והיינו אוי לרשעים ואמר שגם זה הבל כי אין ללדיקים להגמעד בייסוריהן תם אין לשמוח הרשעים בשלותם כי כל עניני עוה"ז הבל ודרשת רבא ה"ק אשר יש בלדיקים אשר מגיע אשר כפול הוא ללדיקים להיות אוכלים ב' עולמות ואין סקנ"ה מנכה להם לעוה"ב כי אכילת עוה"ז הבל היא ואינה נחשבת השכר וגם אוי לרשעים שאלטעדים גם בעוה"ז ואל תאמר שמא יככה הקב"ה מעונשה של עוה"ב כי גם זה הבל תשונם שגלטעדו בעוה"ז לערך עונשם העיקרי בעוה"ב: ע"ד כי ישרים דרכי ה'. הוקשה לו מ"ש ופושעים יכשלו בם דכיון שהם ישרים היאך יכשלו בם הילי"ל ופושעים יכשלו נדרכים לא דרכו למה הדבר דומה לשנים שאכלו פסחיהם:

ז דף יא ע"ב **תניא** °ויקח משה את שמן המשחה [וימשח את המשכן ואת כל אשר בו] רבי יהודה אומר
ויקרא ח שמן המשחה שעשה משה במדבר כמה ניסים נעשו בו מתחלתו ועד סופו תחלתו לא היו אלא י"ב לוגין ראה כמה יורה בולעת וכמה עיקרין בולעין ובמה האור שורף ובו נמשח המשכן וכל כליו ואהרן ובניו כל ז' ימי המלואים ובו נמשחו כהנים גדולים ומלכים ואפי' כהן גדול בן כהן גדול טעון משיחה:

(אלא י"ב לוגין. דכתיב שמן זית הין והיינו י"ב לוג ונעשה בו נס שהספיק עד שנמשח בו משכן וכל כליו: ובו נמשחו כהנים גדולים. מיעוט עשה רבינו ועד יאשיה שגנזו דאי לאו הכי לא מקרי כהן גדול דכתיב והכהן הגדול מאחיו אשר יולק על ראשו שמן: ומלכים. שעמדו ראשון כגון שאול ודוד):

ח מלכים א א **אין** משחין מלך בן מלך ואם תאמר מפני מה נמשח שלמה מפני מחלוקתו של אדוניה ואת יהואש מפני עתליה ואת יהואחז מפני יהויקים אחיו שהיה גדול ממנו שתי שנים ואותו שמן קיים לעתיד לבא
שמות ל שנאמר °שמן משחת קדש יהיה זה לי לדורותיכם זה בגימטריא תריסר לוגי הוו. אמר מר אין מושחין מלך
דברים יז בן מלך מנ"ל א"ר אחא בר יעקב דאמר קרא °למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו (כל הימים) [בקרב ישראל ירושה היא לכם] (ואלו) [ואפילו] כהן גדול בן
ויקרא ו כהן גדול טעון משיחה דכתיב °והכהן המשיח תחתיו מבניו לימא קרא והכהן תחתיו מבניו מאי המשיח קמ"ל דבניו נמי אי הוי משיח הוי כהן גדול ואי לא לא הוי כהן גדול. תנא אף יהוא בן נמשי לא נמשח אלא מפני מחלוקתו של יורם בן אחאב ותיפוק ליה דמלך ראשון הוא חסורי מחסרא והכי קתני מלכי בית דוד משוחין מלכי בית ישראל אין משוחין מנ"ל דאמר קרא
ש"א טז °קום משחהו כי זה הוא זה טעון משיחה ואין אחר טעון משיחה (ואמר) [אמר] מר אף יהוא לא נמשח אלא מפני מחלוקתו של יורם ומשום מחלוקתו של
יורם נמעל בשמן המשחה כדאמר רב פפא באפרסמונא דכיא ה"נ באפרסמונא דכיא. ואת יהואחז מפני יהויקים אחיו שהיה גדול ממנו שתי שנים ומי קשיש מיניה
דה"א ג והכתיב °ובני יאשיה הבכור יוחנן והשני יהויקים והג' צדקיה והד' (הוא) שלום וא"ר יוחנן הוא יהואחז הוא יוחנן הוא שלום הוא צדקיה אלמא יהואחז קשיש אלא לעולם יהויקים קשיש ומאי בכור בכור למלכות ומי
דה"ב כא מלכי זוטרי קמי רברבי והכתיב °והממלכה נתן ליהורם כי הוא הבכור יהורם ממלא מקום אבותיו הוה [יהויקים לאו ממלא מקום אבותיו הוה] אמר מר הוא שלום הוא צדקיה כו' והא חד חד חשיב להו דכתיב השלישי והרביעי מאי שלישי שלישי לבנים ומאי רביעי רביעי למלכות דמעיקרא מלך יהואחז והדר יהויקים והדר יהויכין ולבסוף צדקיה. ת"ר הוא שלום הוא צדקיה למה נקרא שמו שלום שהיה מושלם במעשיו ד"א ששלמה מלכות בית דוד בחייו ומה שמו מתניה שמו
מ"ב כד דכתיב °(וימלוך) [וימלך מלך בבל את] מתניה דודו תחתיו ויסב את שמו צדקיה ואמר לו יה יצדיק עליך
דה"ב לו את הדין אם תמרוד בי וכתיב °וגם במלך נבוכדנאצר מרד אשר השביעו באלהים:

[מפני מחלוקתו. דהיכי דאיכא מחלוקת בעי משיחה: ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל. משמע ירושה הוא להם כאלם שמולדים ירושה לבניו: טעון משיחה. ואי לא משוח בשמן לא הוי כ"ג]: דמלך ראשון הוא. ממשפחתו דהוי מלך בן מלך: זה. דמלכי בית דוד טעון משיחה: ואין אחר. דהוי ממלכות בית דוד טעון משיחה: ומשום מחלוקתו של יורם נמעול בשמן המשחה. דאמרינן לעיל מלכי ישראל (אין טעונין משיחה) [אין מושחין אותו]: באפרסמון דכיא. ולא בשמן המשחה: ומאי בכור. דקרי ליה בשביל יוחנן: בכור למלכות. שמלך ראשון: יהורם ממלא מקום אבותיו היה. מקודם ולבסוף האמין: מושלם במעשיו. דלדיק נזהר היה בכל מעשיו: ואמר לו. נבוכדנאצר יה ילדיק עליך את הדין אם תמרוד בי:

מהרש"א שהיה גדול ממנו וכו'. וק"ק לפי זה דלא הל"ל ואת שלמה מפני מחלוקתו של אדוניה אלא את שלמה מפני אדוניהו ושאר בני דוד שהיו גדולים ממנו כדאמר הכא וע"ק הא דפריך ומי מלכי זוטרי מקמי קשישא והכתיב וגו'. ואלכם כה, ליהורם

עין יעקב

ליסודם כי שוא תשבור אמאי לא פריך הכי אמלכותו של שלום ומי מלכי צערי כו' וי"ל דהתם מפורש בד"ה שהיה ע"פ כהן הגדול ולא היה לשם לאחז לגדול אי לאו משום מחלוקת של אדוניהו וק"ל: **הוא יוחנן הוא יהואחז** כו'. הוא ניחא דע"כ כיון דלא קחשיב יהואחז כאן בבני יאשיהו ובקרא כתיב דבנו שהיה שמו יהואחז מלך אחריו ע"כ דאחד מאלו בכיו הוא יהואחז וע"כ שהוא יוחנן שמלך קודם יהויקים ולצדקיהו אך מה שאמר הוא שלום הוא לצדקיהו מכין לו לומר כן ולמה לא נאמר כפשוטו שהיה לו עוד בן רביעי שנקרא שמו שלום ואפשר מפני שלא הוזכר במקרא שום דבר משלום אמרו דהוא בעצמו לצדקיהו וק"ל: **ולמה נקרא שמו שלום שהיה מושלם במעשיו** וכו'. ודכתיב בד"ה ויעש הרע בעיני ה' וגו' מהו הרע שלא נכנע לפני ירמיהו הנביא כו' והעבר על שבועת נ"נ כו' וחוץ מחטא זה לא חטא כן פירש"י בד"ה ע"ש: **יה יצדיק עליך את הדין** כו'. לפי שהיו דורו של צדקיהו ראוין לגלות מיד ומפני זכות צדקיהו גלגלו כמ"ש בפ"ק יש בערכין בקש הקב"ה להחזיר העולם לתוהו ובהו מפני דורו של צדקיהו כיון שנסתכל בצדקיהו נתיישבה דעתו ולזה א"ל עד עתה בזכותך ישראל קיימין י"ה יצדיק עליך ר"ל על ידך יצדיק את הדין לקיים הגזירה של הגלות שאם גם אתה תחטא לעבור על השבועה כמ"ש וגם במלך נ"נ מרד אשר השביעו וגו' וק"ל:

הרי"ף ומשום מחלוקתו של יורם נמשח בשמן המשחה. פרש"י דאמרינן לעיל מלכי ישראל כו' וקשה דלעיל דאמר מפני מה נמשחו לשלמה מפני מחלוקתו וכו' ניחא נמי וכי מפני מחלוקתו נמשח בשמן המשחה והא אמרינן אין מושחים מלך בן מלך וצריך לחלק בין מלכי בית דוד שניתן להם למשוח מלך ראשון ואין מושחין מלך בן מלך ולפיכך כשיש מחלוקת בין הבנים א"כ נתפרדה חזקת ירושתו של מלכות מה שהיה ראוי למלוך מחמת אביו והרי הוא כמו שאר בני דוד שאין בו זיקת מלכות מצד אביו וכשמתגלגלין אותו הוא כמלך ראשון לבית דוד אבל במלכי ישראל שאין מושחין אפילו למלך ראשון כיון שאין מושחין לבן המלך מפני המחלוקת דלא עדיף ממלך ראשון למלכי ישראל:

מ ומי הוה שמן המשחה והתניא משנגנז הארון נגנז (עמו) צנצנת המן וצלוחית של שמן המשחה וכו' ומי גנזו יאשיהו וכו' א"ר פפא באפרסמונא דכיא:

ומי הוה שמן המשחה. בימי יהואחז דקתני ויהואחז נמשח [מפני יהויקים: **באפרסמונא דכיא.** משחו את יהואחז]:

מהרש"א ***שראה שכתוב בתורה ולך ה' אותך ואת מלכך** וגו'. כמ"ש בו ויהי כשמוע המלך את דברי התורה ויקרע וגו' דהיינו שקרא בענין תוכחה זו יולך ה' וגו' וכתב בשל יפה מראה בשם המפרשים וכי מקודם שנמצא ספר הזה לא קרא מקרא זה ותרצו שמצא חלקים הספר נגלל על מקרא זה ולכן הבין כי בצרה רעה היא עכ"ל: ***צוה ונגזום שנאמר ויאמר ללוים וגו' תנו את ארון הקדש בבית** וגו'. פרש"י בס' האליהו לו והא התם קאי אלא גניזה היא עכ"ל ולא ניחא להו לאימר דלא הוה קאי התם שהעבירוהו מנשה ואמון את הארון ושמו תחתיו פסיליהם וגו' ולפיכך צוה יאשיה להשיבו למקומו וכן פרש"י לפי פשוטו בד"ה ע"ש דא"כ הל"ל החזירו או השיבו את ארון הקדש וגו' אבל תנו משמע ליתנו למקום שלא היה שם מעולם וכה"ג מדקדק התלמוד בפ' יש נוחלין ויקח ויחזור מיבעי ליה וק"ל:

שם ת"ר כיצד מושחין המלכים כמין נזר ואת הכהנים כמין כי מאי כמין כי אמר רב מנשיא בר גרא כמין כף יוני תני חדא בתחילה יוצקין שמן על ראשו ואח"כ נותנין שמן בין ריסי עיניו ותניא אחריתי בתחלה נותנין לו שמן בין ריסי עיניו ואח"כ יוצקין שמן על ראשו [תנאי הוא איד משיחה עדיפא ואיד יציקה עדיפא]:

כמין כף יוני. שמתחיל למשוח באצבעו בין ריסי עיניו ומושך אצבעו ועל הראש והולך עד שמגיע לעורף ככף יוני:

אמר הבונה כן לנתן ימלוך מלך לשום כל מאמרי כח דעתו ועיניו להשגיח על עמו לטובה להיטיבם ולהגן בעדם וז"א שני הרים בתחלה יוצקין על ראשו מקום המחשבה ישכלו ואח"כ נותנין שמן בין ריסי עיניו לבורית פקחת עיניו עליהם ושני אמריהי לשכל מודיעיהו שהלא לריך מיראה בעיניים פקוחות ויבין ברעם ומה לעשות להם ואח"כ יתבונן ברעם וישכיל על מקומם:

ת"ר °**כשמן הטוב על הראש יורד על הזקן זקן אהרן**׳ **אמרו כמין שתי טיפי מרגליות היו תלויות בזקנו של אהרן אמר רב פפא תנא כשהוא מספר עולות ויושבות [לו] בעיקר זקנו ועל דבר זה היה משה דואג אמר שמא ח"ו מעלתי בשמן המשחה יצתה בת קול ואמרה (לו) [כשמן הטוב גו'] כטל חרמון מה טל (זה) [חרמון] אין בו מעילה אף שמן שבזקן אהרן אין בו מעילה ועדיין אהרן דואג שמא הוא לא מעל (לפי שלא נהנה) אני מעלתי שנהגתי יצתה בת קול ואמרה °הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד. מה משה לא מעל אף אתה לא מעלת:**

כמין ב' טפי מרגליות. של שמן תלויות בזקנו כשהוא מספר עם אחרים עולות ויושבות בעיקר זקנו כדי שלא יפלו:

חיל הרענ"ה ז"ל. כשהוא מספר י"ל כשהיה מדבר ומודו של זקן מתנענע מכח הדבור היו עולות ויושבות בעיקר זקנו כדי שלא יפלו ואני אומר כשהיה מספר ל' תספורת וגילוח היו עולות ויושבות בעיקר זקנו כדי שלא יגזו עם השער הנגזז ועל דבר זה על ב' טיפין התלויות לו לאהרן בזקנו היה משה רבינו דואג. אמר שמא ח"ו מעלתי בשמן המשחה שנגעתי בשמן התלוי בזקנו כשהגבהתיו ולא היה הנשים שום פלוסם יצאת ב"ק ואמרה כטל חרמון מה טל זה אין בו מעילה אף שמן שבזקן אהרן אין בו מעילה שכל דבר שנעשית מצותו אין בו מעילה: **אני מעלתי.** שמא נפלה שמן על מקום שאינו ראוי למשיחה:

מהרש"א כמין ב' טיפין מרגליות היו תלויות באהרן בזקנו כו'. המאמר הזה אומר דרשכי דהא ענין ב' טיפין מרגליות ומהיכא מפיק ליה מהאי קרא וע"ק דמשמע דלא ירדו מעולם מזקנו ונפלו שם וא"כ שיפיה דקרא היאך יתפרש שנאמר שיורד על פי מדותיו גם קשה לפרש"י דכשהוא מספר כו' כשהיה מדבר עם אחרים עולות כו' וא"כ למה לא נפלו בתנועותיו הגדולות מזה כגון הליכה ישיבה שכיבה ובפי' אחר שפרש"י בפ"ק דכריתות שכשהיה מסתפר במספרים קלא מהזקן היו עולות למעלה בזקן יתיישב זה וע"ק שאמר על דבר זה היה משה דואג כו' דמשמע משום שהיו אלו הטיפין תלויות בו והרי ראה בו מעשה ניסים גם קשה גם אם היה יורד מראש לזקן למה היה חושש משום זה שירד גם עליו גם קשה מה ענין הדמיון כמו שהטל חרמון אין בו מעילה כך שמן כו' וע"ק לפי פשטיה כפרש"י על הכ' אף שמן המשחה שבזקן אהרן כו' שהרי לא היה חושש משום מעילה בשמן שבזקן אהרן רק משום שהיה ירא שמא נגע בשמן המשחה כשלבשו לאהרן וע"ק

עיון יעקב

פו י"ל כיון שלא נמנה כלל דומה לגמה של זית דמשול אף שלא נמנה כיון שאין דרשו לבמים ע"ש: כמין שתי טיפי מרגליות היו תלויות בזקנו של אהרן. עיין במהרש"א ולמאמר דעורה ב"ב שני בני אהרן שנשרפו שהיו ראוין לשרף אלא שמשום אהרן גרם שנימלו בחורבה כיוצא דף פ"ו והם העומד ע"ם מרומיו שפידוסיו גרמו שנימלו ולכן כשהיה מספר פים

ועי"ק למה אהרן זוכה. אחר שמתבשר משה שאין בשמן המשחה שבזקן אהרן שום מעילה ולמה הלא אח"כ מעילה אהרן שלא תפול בשמה גם המקראות הביאם שלא כסדרן בב' קראי דבשמה הביא קרא האומר כטל חרמון וגו' ובאהרן הביא קרא דלקנים הכם עה עוד וגו' הוא מעולה דאמרינן בזבחים פ' טבול יום אמר רב משה כ"ג וחולק בקדשים היה שנאמר וכו' מיתיבי ה' שמחות היתה אלישבע יתירה על בנות ישראל יבמה מלך אישה כ"ג בנה סגן בן בנה משוח מלחמה ואחיה נשיא שבט ואבלה על ב' בניה מלך אין כ"ג לא איצטריך אף מלך כתנאי ויחר אף ה' במשה וגו' רבב"י אומר אף זה נאמר בו רושם הלא אהרן אחיך הלוי והלא כהן הוא אלא ה"ק אני אמרתי אתה כהן והוא לוי עכשיו הוא כהן ואתה לוי וח"א לא נתכהן משה אלא ז' ימי המלואים בלבד וח"א לא פסקה כהונה אלא מזרעו של משה שנאמר ומשה איש האלהים בניו יקראו על שבט הלוי ואומר כי ויש לדקדק אמאי לא נקט כן באהרן גופיה שהיו לו ה' שמחות שהוא כ"ג ואחיו מלך ונשיא ובנו סגן ובן בנו משוח מלחמה וי"ל בזה דלכך לא נקט אהרן גופיה שהיה כ"ג ואין אבילות נוהג בו כמ"ש במכין ראשיכם אל תפרעו ובגדיכם גו' אבל אלישבע היתה שמחת ב' אבילות ע"ד לשחוק אמרתי מהולל ולשמחה וגו' אבל לפי דרכינו יש להשיב בזה כי באמת נדב ואביהוא היו ב' סגני כהונה כדאיתא במדרש רבה ואחרי מותן נתמנו במקומן אלעזר ופנחס והיה א' לאלישבע ה' שמחות וב' אבילות אמנם אהרן שידע סיבת מיתתן ע"ד שהקריבו עצמן ליכנס לפנים ועדיין לא הוהרו עד"ז כמפרש במדרשים חשש שהוא שגג בחטא העגל וכמ"ש ובאהרן התאנף ה' להשמידו וגו' שעי"ז כך הוא וזרעו אינן ראוין עוד לכהונה וליכנס לפניו ית' ב"ה וע"כ היה דואג ולא היה לו שמחה בכל ענין ה' שמחות שזכר והוא ענין המאמר שהתחלנו בו לפי שסבר נתנה הכהונה למשה כי היה שלם במושכלות יותר מכל אדם שנאמר בו ודבר ה' עמו פנים וגו' וכי קרן עור פניו וגו' ונעשה אהרן אף נטלה ממנו ופסקה מזרעו ונתנה הכהונה לאהרן אחיו כי הוא היה שלם במדות יותר מכל אדם ונתנה לו ולזרעו לעולם כמ"ש בריתי היתה אתו החיים והשלום וגו' ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון והוא מפורש שאמרו בו אוהב שלום ורודף שלום ומקרבן לתורה וע"ז אמר כשמן הטוב על הראש יורד על הזקן זקן וגו' מדכתיב זקן כפול שירדו ב' טיפין מב' לדי הזקן מימין ומשמאל ולא ירדו למטה שוב אבל כשאחר שם והוא לרמז על שני המשוחים בכהונה שהאחד הוא כ"ג והשני הוא משוח מלחמה כדאמרינן לקמן משוח ישאל מלך ת"ל כהן אי כהן יכול משוח מלחמה ת"ל והכהן המשיח שאין משיח כ"ג וע"כ היו תלויות בו לרמז שבו יהיו תלויות ולא יפסקו ממנו ומזרעו לעולם וע"כ היה בו ב' א' מימין ואחד משמאל כמ"ש הסכן מימין וכו' והוא בעצמו ענין נבואה של זכריה שראה ב' זיתים ואמר מה אלה שני בני היצהר שהוא רמז למשוחים מן הכהונה שלא יפסקו מזרעו של אהרן לעולם ורש"י פי' שם כהונה ומלכות ולא משמע כן דהא על בית שני נאמרה נבואה זו ולא היה שם מלכות בית דוד דמלכי ישראל אין מושחין אותם כדאמרינן במשנתין ומפרש רב פפא קיומא דהאי קרא שירד ע"פ מדותיו אנה כשהוא מספר וכו' ר"ל שזכה אהרן שירד שמן המשח' כדלעיל על זקנו ר"ל על ובשביל מדותיו שהיו לו בפיו שהיה מספר ומדבר שלום בין איש לחבירו וע"ז אמר כשהוא מספר עם אחרים דהיינו לעשות שלום ביניהם היו עולות ויושבות לו וכו' לרמוז דבזכות זה הוא זכה שלא יפסיק למשיחו הפסק ואמר שעל דבר זה פרחה באהרן הי' משה דואג לפי שהוא הי' ג"כ כ"ג ולא זכה לב' טיפין שיגרימו הסי' ב"ה על שני משיחים שלא יפסקו מזרעו ולת"ד כמי לא נתכהן משה רק בז' ימי המלואים א"נ מלך הי' שהוא נ"כ כקרי' משוח ולא הובטח שיהי' גם מזרעו מלך כמ"ש אל תקרב הלום ואין הלום אלא מלכות ומוקי לי' שם לו ולא לזרעו וכו' ולא זכה לטפה בזקנו לאורות לו שלא יהי' כפסק מלכות מזרעו וע"כ היה דואג שמא מעלתי בשמן המשחה יש בו שום מעילה וחטא שלא זכיתי לשמן המשוחים האלו כמו שזכה אחי אהרן גם הי' דואג ע"פ מ"ש שם בשעה שפוסקין לו לאדם גדולה פוסקין לו ולדורות שנאמר לא יגרע מצדיק עינו וגו' ואם הגיס דעתו הקב"ה משפילו וע"כ אמר שמא מעלתי להתגאות ואמר שיצאה בת קול ואמרה כטל חרמון וגו' כי הנה הר חרמון הוא יותר גבוה מהר ציון והטל יורד ממנו להר ציון וכשם שאין בחרמון מעילה שהוא מכיה לירד הטל ממנו אבל הוא למעלתו אשר הוא מוריד ומשפיע הטל להר ציון למקום המשכן לברכה אשר שם צוה ה' את הברכה וגו' וכדוגמא הזה שמן המשחה שבזקן אהרן ולא בזקנך אין בך חשש מעילה אבל הוא למעלתך שאתה הוא הראש ואתה משפיע להיות הכהונה מזרע אחיך לו ולזרעו לדורות ולכך לא כתיב על הראש אהרן כדכתיב על זקן אהרן כי הראש הנאמר בכתוב הוא משה שהוא ראשו של אהרן דוגמא שדרשו אחי וראש דגבי בנימין על יוסף אחי הוא וראשי הוא ולענין מלכות נמי שהיית דואג אין בך מעילה ושום חטא שהרי אתה הראש ומשפיע על תלמידך יהושע כמ"ש בו שאין מתקנא בבנו ותלמידו. ואמר עוד ועדיין היה אהרן דואג וכו'. כמ"ש לעיל כשמתו בניו שהיו ב' סגני כהונה דהיינו שיהי' הא' כ"ג במקומו והשני יהי' משיח מלחמה היה דואג ותלה מיתתן בו בעון העגל ומעל בשמן ב' המשוחים האלו שיפסקו ממנו. ואמר שיצאת בת קול וא"ל הנה מה טוב ומה נעים וגו'. זכר שני מעלות טוב כאמור על בעל מדות טובות שהיו באהרן ונעים כאמר על המושכלות כמ"ש על התורה אמרי נועם שהיה במשה יותר מכל אדם כמ"ש לעיל ח"ש מה טוב מדות של אהרן ומה נעים תורתו של משה אשר ע"כ זכו לשבת יחד בדור המדבר בכהונה גדולה ומלכות גם יחד שכמו שמשה לא מעל אבל זכה להשפיע מכבודו לאחרים שאפשר לא היו בניו ראוים כ"כ ויותר הי' כבודו בבני אחיו כך אהרן לא מעל וחטא שתפסוק ח"ו הכהונה מזרעו הנאמר בו אבל אלו בניו מתו למעלתם כמ"ש בקרובי אקדש והוא ענין שהלם פרשת אחרי מות בבא אליהם בתנחומין על דאגתו אלו מזכר ואמר וידבר ה' אל משה וגו' שידבר לו שמנחומין על דאגתו שלא נתנה לו הכהונה לו ולזרעו שהרי בקרבתם לפני ה' וימותו וכבר עזרם נאה להיות המקריבים בראש' לשכינה שימותו כמ"ש כי בקרובי אקדש ואלו נעשה כן בב' בניך כמו שנעשה בשני בני אהרן הרי כבר פסקה הכהונה מזרעך ומעתה כלה אבל כבודה ליתן הכהונה לאחיך שתתקיים הכהונה בבניו הנותרים ואמר שדבר גם תנחומין לאהרן על שהיה דואג שמא חטא ומעל בשמן עגל שתפסק ממנו הכהונה הנה אחיך הוא על דרך שאמר שבת אחים כשם שאתה לא מעלת כן הוא לא מעל:

הרי"ף ועל דבר זה היה משה דואג. פרש"י ועל דבר זה על ב' טיפין כו' ונראה שהקשה"ה לזה למשה ולקחת משמן המשחה ונעשה אותו וכן צפה ויצוק משמן המשחה על ראש אהרן וימשח אותו אין היה חושש משה שמא מעלתי בו לכך פי' שהיה חושש שמא נגע בשמן המשחה שבזקנו כשהלבישו אבל קשה לי לפירושו שקודם שמשחו לאהרן הלבישו הבגדים כמו שמפורש נפי' לו ואח"כ כתוב ויצוק משמן המשחה על ראש אהרן ואח"כ היאך אפשר שנגע בשמן המשחה שבזקנו כשהלבישו לאהרן וגם ועי"ק כיון שיצאת בת קול ואמרה למשה שאין בשמן זה מעילה אך עדיין היה אהרן חושש שמא מעלתי והלא כבר נמשח מכתו ולמיגון זה פרש"י

פרש"י שמא נפל מהשמן במקום שאינו ראוי למשיחה עדיין הוא בקדושתו ספרי לא נעשה מגופו בו ועליו אמר אהרן שמא מעלתי. ויש לפרש נפשם הגרייתא אמר משה שמא ח"ו מעלתי להזיק משמן המשחה יותר מהשיעור הצריך למשיחה ראשו של אהרן ספרי מהשתדף ירדה בו שיפין אלו נשמן המשחה ומעלתי בזה השתדף יצאה בייק והמרה בכל תרומן כו' כלומר כשהטל יורד אינו יורד במקום אחר בלבד כך השמן בזיקתו יורד לכאן ולכאן ועדיין היה אהרן דואג לומר נהי דלא מעל משה בזיקת השמן אבל אני נהגה בסיפי שמן מעל הזקן שלי שאינה במקום משיחה ואמר ליה הקב"ה הנה מה טוב ומה נעים כו' זה טל...:

יא סם **תנו רבנן** אין מושחין את המלכים אלא על המעין כדי
מ"א א ג שתמשך מלכותן שנא' ויאמר המלך להם קחו
עמכם (מעבדי) [את עבדי] אדוניכם [וגו'] והורדתם אותו
אל גיחון א"ר אמי האי מאן דבעי למידע אי מסיק ליה שתא
אי לא ליתלי שרגא בהני עשרה יומי דבין ריש שתא
ליומי דכפורי בביתא דלא נשיב זיקא בנויה אי משיך
נהוריה לידע דמסיק ליה שתא. מאן דבעי למיעבד
עסקא ובעי למידע (עסקיה) אי מצלח אי לא לירבי
תרנגולא אי שמין ושפיר לידע דמצלח עסקיה. האי
מאן דמפיק לאורחא ובעי לידע אי הדר לביתו אי לא
ניקום בביתא *דחבר"א אי חזי בביאה דבבואה נידע
דהדר (*ואי לא חזי בבואה דבבואה נידע דלא הדר
לביתיה) ולאו מלתא היא דלמא חלשא דעתיה ומיתרע
מזליה אמר אביי השתא דאמרת סימנא מלתא היא
לעולם יהא רגיל איניש (למיחז) [למיכל] ברישא דשתא
קרא רוביא כרתי סילקא ותמרי אמר להו רב משרשיא
לבריה כי בעיתו מיעל ומיגמרי קמי דרבייכו גרסו
מתני' [ועלו] קמי דרבייכו כי יתביתו קמיה חזיתו לפומיה
ישעיה ל דכתיב והיו עיניך רואות את מוריך וכי גרסיתו גרסו
על נהרא כי היכי דמשכן מיא משכן שמעתתייכו.
אקיקלא דמתא מחסיא תיבו ולא תיבו על אפדני
דפומבדיתא טב גילדנא סריא דמתא מחסיא למיכל
ש"א ב מכותחא דרמי כיפי. רמה קרני בה רמה קרני ולא
רמה פכי דוד ושלמה שנמשחו בקרן נמשכה מלכותן
שאול ויהוא שנמשחו בפך לא נמשכה מלכותן*:

והורדתם אותו אל גיחון. אלמא בעינן משיחה על המעין (גיחון מעין קטן אצל ירושלים ולא זהו גיחון היוצא מעדן): ליתלי. ידליק: אי משיך נהוריה. שדולק כל זמן שהשמן בתוכו: לירבי תרנגולא. על שמיה דהאי עסקא: אי שמין ושפיר. (שהולכם) [משמנת] ומצלחת: בביתא דחבר"א. בית חשך: ולאו מילתא היא. דאפשר דאע"ג דלית ליה בבואה דבבואה הדר אתי (ולא) [ואפי' הכי לא] ליעבד הכי דאפשר דכי חזי דלית ליה בבואה דבבואה חלשא דעתיה ומיתרע מזליה ולא הדר אתי משום דמיתרע מזליה דאי לא הוה עבד הכי לא הוה מיתרע מזליה והדר אתי הלכך לא ליעבד: קרא רוביא כרתי וסילקא ותמרי. דהני גדלי לעגל ופרי מבחר ירק. קרא דלעת. רוביא תלתן: גרסו מתניתין. מעיקרא כי היכי דסיסי מרגלא [מילתא] בפומייכו והדר ידעו למשקל ליה: משכן שמעתתייכו. [דלא ליפסוק מפומייכו] כמעין זה שמושך והולך: במתא מחסיא. הוו היו ראוים להורות ותרצום יפה היו להם אבל בפומבדיתא לא היו להם תרצים יפה כל כך ואמר להו מוטב לכם לדור באשפה דמתא מחסיא מלדור באפדני דפומבדיתא: טב גילדנא סריא. מוטב לאכול דג קטן מוסרח כדאמרינן בפ"ק דנדה אמר כוורא דסמיך למסרחי מעלי: מכותחא דרמי כיפי. אפילו מכותח מעובה וחזק שמשבר את האבן כשמופכין ממנו על האבן אעפ"כ לא תאכל ממנו כדאמרינן בנזיר ג' דברים כאחד כותחא ממעט את הלב וכו'. [כיפי סלעים כדמתרגמין סלע כיפא אית דמפרשי מוטב תאכל גילדנא סריא שאין דמיהם יקרים ממותחא שאוכלים אותו עשירים ופרים הדרים בתוך כיפי כלומר במגדלים ותוומת גדולות לפי שדמיהם יקרים]:

הרמ"ה ז"ל והורדתם אותו אל גיחון. והוא אחד מדי נהרות היוצאים מעדן והרי הוא כמעיין שאינו פוסק אלמא בעינן משיחה על המעין וכ"ל שכל הנהרות שהיו עושות יומי בראשית אין פוסקין עיקריהן ומעיינותיהן ולפיכך צוה דוד מלך ישראל למשוח את שלמה על גיחון לפי שהוא נהר ידוע ששים ועושה יומי בראשית אבל שאר נהרות שאינם ידועים אפשר שהם ממימי הגשמים והשלג והברד וכיוצא בהן: ליתלי שרגא. יתלה כך דלוק בהו"ר ויש ליתלי ידליק ולא דייק אי משוך נהורי אם אורו נמשך השלהבת שנו משוכה כשלה משוך ולא מיקסקי איקסופי שאינה נבוכה לכאן ולכאן כדרך שהלהבת הנר עושה במקום שהרוח נושבת ידע דמסיק שתא ויש אי משוך נהורים מהולך כל זמן שהשמן בתוכו ולאו מלתא היא ולאו מהאוס דפי תור לייד דאמרינן התם גבי תור הנר יפה לבדיקת משום דמשך נהורים ואלו הכא מיקסף איקסופי: אי חזי בבואה דבבואה. כשהצל נוטה נראה לאדם שני צללים אחד חזק ואחד חלוש שאינו ברור ובולט כל כך והחזק נקרא בבואה והחלש נקרא בבואה דבבואה אי חזי בבואה דבבואה סימנא טבא הוא ומוכיח דהדר לביתיה: ולאו מלתא אמרינן דלא חזי סימנא ומלמא דעתיה ומיתרע מזליה: אמר אביי השתא דאמרת סימנא מילתא היא. קאי אמתניתא דקתני אין מושחין את המלכים אלא על המעין כדי שתמשך מלכותן אלמא סימנא מילתא היא: יהא רגיל איניש למיכל. ברכות ולפרוע ביקוש שלנו לפי שגדלין ונותנין לאכלת יותר משאר ירקות ואינון קרא רוביא כרתי סלקי ותמרי: קרא. דלעת ובפייתא קרא: רוביא. תלתן ובפייתא חלבה: כרתי. כרשין ובפייתא גריאתי: סלקא. סלק ובפייתא סליק ותמרי כמשמען: אמר להו רב משרשיא לבניה כי בעיתו מיעל ומיגמר גמרא קמי רבייכו גרסו מתני' מעיקרא כדי שתהא רגילה בפיכם והדר עיילו קמיה. ולא תוכלו להבין דברי התלמוד כדאמרי' התם אם קהה הברזל והוא לא פנים קלקל אם ראית תלמיד שתלמודו קשה עליו כברזל מפני שלא למד המשנה: וכי יתביתו קמיה חזו לפומיה. כדי שלא תסיחו דעתכם מדבריו ותשמעו את כל הדברים מתחלה ועד סוף דכתיב והיו עיניך רואות את מוריך: וכי גרסיתו גרסו על נהרא כו'. דסימנא מלתא היא: אקיקלי דמתא מחסיא תיבו ולא על אפדני דפומבדיתא. מוטב לכם לשבת על האשפות שבמתא מחסיא ולא בפלטין שבפומבדיתא. אמ' שבפומבדיתא דירות נאות ומקלין גדולים מאליו: במתא מחסיא יש גם כמה מלכלים מה שאין במתא מחסיא אם על פי כן מתא מחסיא טובה

עין יעקב

פי' שלה ויושבים בעיקי זקנו לרמוז לו שלא ירעש נ"כ על שמשם כו מזה הרין בצו ואם הדרים אהרן שקיבל שכר על שתיקתו: כדי שתמשך מלכותן שנא' ויאמר להם המלך. הא דלא מלינו בגדולה שנאמר בזה כי אם כשמשחו את שלמה חאמר לומר לפי שהיה דוד כתום הקודם דאמר מיתם שלמה ישתלם מלכות בית דוד בימי רחבעם ירבעם לבן הנדיר לותם ממאר על זה שיוסתו על נהר גיחון כדי שיוסף מלכותו שנים הרבה שלא יתחלק מלכותו בחייו: אמר רב אמי האי מאן דבעי למידע אי מסיק ליה שתא. נראה דדוקא כתבו דברים מותר לנחשו בן לפי שהיו ותורכי וכי לאו כנוחש תליא אלא במזלא לבן מותר לנסות מזלו בזה והא דיהודי אי מפיק שתא וכן אי הדר אזיל לביתיה כיון חזי והאי לגמון ובעי לנוירע אי תגלם היינו חזוני והא למחוי בי"ש שהוא קרא רוביא היינו לפי פירש"י שגדלין מהר וכמוב זה פי' לגדל בנים וק"ל: כי היכי דמשכן מיא. כלומר כמו שהמים פית תגלו ולמנו לתרוני בן בן אדם סכנתה אולא כו פעם הכי מים בכל שעה ושעה: אקיקלי דמתא מחסיא תיבו. לפי שמעתות פי' רש"י המשמעות קבועות משום שיש בהם פי' ובחות סוף פרק דסנהדרין קחשיב הרבה תנאים ואמוראים שהיו נ"כ בפומבדיתא והקשה כם דייני דפומבדיתא ובני דפומבדיתא חריפי דפומבדיתא ואמוראים דפומבדיתא פ"ש גם בסנהדרין דף ל"ב ע"ב ד"ה לגולה פירש"י שעיקר ישיבה בבל היה בפומבדיתא פ"ש וכדוד ואולי כחות הסים עד דאיתא בפסיק דברכות אמר רב אמי הלך מתא מחסיא אבידי לב בינהו דהא קתני בפנמא דהוריות פרי זימנא בפסא וכו' פ"ש ואם בבעלומות פנים הפום יקרים דהוריות עריך לנור שמם וצ"ל לפי שמשמעות שלהם כחול השכינים
[illegible]

מוטב לדור גם לפי שהיו גם תלמידי חכמים אחריים להוראה ושאר בני העיר היה גם מדות יפה והיה מח לאדם גדול ביניהן מגליב בפומבדיתא: טב גילדנא סריא. פת דג קטן סרוח שנמצא תחתיה שהוא בזול מכותחא דרמי כיפי מכותח מסוגה שבפומבדיתא שהאוכלו סופו לסתור את אבני סירותיו ובניינו לפי שהוא ביוקר ומתחיל לאכלו ינקם נוטה לכל אשר לו. קיקלי אשפות כדכתיב מאשפות ירים אביון ומתרגמינן מקוקלתא מרים מסכנא אפדני סירות כדכתיב ויטע אהלי אפדנו. גילדנא דג קטן פנים והוא גדול מכל דגי הים. כיפי אבני הבנין כדקתני התם כיפים ע"ג כיפים וכיפים כנגד האומם הוא בנין אגול מלמטה ובנים זהו קמרין ובפרי כמין כיפי כנון זה ובנין שוק הוא ע"כ פי' הערוך ז"ל:

מהרש"א אין מושחין את המלכים אלא על המעיין וכו' דכל מלכות בית דוד בני מלכים הם ואין מושחין אותם אלא מפני המחלוקת כדאמרינן לעיל ולכך מושחין אותם על המעין שתמשך מלכותם כמעין ולא יפסיק המחלוקת וע"ז אייתי מדשלמה כמ"ש לעיל בהיתם משיחתו מפני מחלוקת של אדוניה וגם שאין כן משיחה דכ"ג דאפילו כ"ג בן כ"ג מושחין אלא מפני המחלוקה ולכך לא בעי מעין וק"ל: **אי בעיק שתא וכו'**. יש לדקדק בדברי המאמר הזה מעיקרא מאי מאן דבעי למידע אי מסיק שתא אי לא וכו' ובעבשיה לא קאמר רק תלוקה הראשונה דהיינו אי משך נהוריה לידע דמסיק שתא ולא קאמר תלוקה שניה קאי לא משך נהוריה לא מסיק שתא וכן בבעי למידע אי מצלח אי לא לירבי וכו' לא קאמר אלא אי שמין ושפיר מצלח ולא קאמר אי לא שמין ושפיר לא מצלח וכן בבעי למידע אי הדר ואתי לביתיה וכו' לא קאמר אי לא חזי בבואה דבבואה דלא אתי לביתיה ויש להשיב בזה משום דלכאורה בכל זה יש בו משום לא תנחשו ומאיזה טעם יהא מותר בכל אלו עפי משתי כשלה מפי מקלי כשלה ומידי בסו וכו' כדאמרי' בפרק ד' מיתות וכבר נדחקו המפרשים בכל זה ואמנם אלקי גם אני מהידוע כי הטוב הוא בא מאתו יתברך ב"ה אבל הרע אינו יורד מן השמים אבל עונו של אדם הוא מסלק מדת טובו יתברך ב"ה מעליו כמ"ש כי עונותיכם הבדילו בינכם לבניכם ולזה הטוב הבא מאתו יתברך ב"ה בהחלט כמ"ש לא יצאה מדה טובה מפי הקב"ה וחזרה וכו' אבל הרע אינו בא בהחלט כי אפשר שישתנה כמ"ש בד' חכינא שלא יהי' יכול המכבש להזיק משום דכפים זכותים שנאמר אין עוד מלבדו ולזה הנותן לעצמו סימן בדבר מה לטובה אין זה ניחוש אלא סימן טוב שיבא לו מאתו יתברך ב"ה אבל הנותן לעצמו סימן בדבר מה בהפך זה ולרע לו ה"ז ניחוש שתולה שיבא הדבר בהחלט ולאו כן דבראמי שניא אפשר שישתנה וכל הני דנקט בכך בברייתא דפרק ד' מיתות דהוי ניחוש כגון פסי כשלה ומפי וכו' הן ניחוש לרעה לו ולזה אמר האי דבעי למידע אי מסיק שתא אם לא וכו' לא בעי למיעד אי לא מסיק שתא אלא דה"ק אי לא דהיינו דאי כמי לא משך נהוריה לא ידע אי מסיק שתא אי לא וכאילו לא עשה כלום דלא יסמוך בניחוש לרעה ולזה בעשייה לא קאמר אלא דאי משך נהוריה מסיק שתא והא שנתן סימן לטובה דשרי שהוא דבר הבא מאתו יתברך בהחלט אבל לא קאמר אי לא משך נהוריה לא מסיק שתא דזה הוי ניחוש דא"כ (דא"כ) לא משך נהוריה אפשר דמסיק שתא דלרעה לא בא מאתו ית' ב"ה ואפשר שישתנה בשום זכות וכן בהאי מצלח אי לא היינו דידע דמצלח בהחלט ואי לא היינו דלא ידע כאילו לא עשה כלום ולכך בעשייה לא נקט אלא אי שמין ושפיר מצלח אבל אי לא שמין אפשר דמצלח ואפשר דלא מצלח ולא ידע כלום וכן יש לפרש בהאי הדר לביתיה אי לא דהיינו אי לא ידע ולכך לא נקט אלא אי חזי בבואה וכו' אבל אי לא חזי בבואה דבבואה לא ידע כלום והטבין מבואר דבעשר' ימים אלו נגזר על האדם מי יחיה ומי ימות מי יעשר ומי יעני מי ימות ומי יגוע מי ישקט וכו' ולזה כי הגר הוא

כשמה אדם ואם יצאה דמשך נהוריה יהי' לו לסימן טוב שיחיה ומסיק שתא וכן אי שמין תרנגולת יהי' לו לסי' טוב דמצלח בעסקיו ויתעשר וכן אי חזי בבואה דבבואה ומ"כ שאל יתברך ב"ה הוא נותן מלאכיו לשמרו בכל דרכיו כמ"ש כי מלאכיו יצוה לך וגו' והן הן לנו של אדם ח"ש כלב שר ללם מעליהם וה' אתם אמר כי כל אומה יש לה שר בשמים שהוא מגינם וללם ובכל שר הקב"ה אותם ומעליהם דאין הקב"ה מפיל אומה עד שהוא מפיל שר שלהם ואל תאמרו כי גם אנו אין לנו שר כי אין מזל לישראל הנה וה' אתנו כמ"ש בכל שרי יתלונן השלם ומלאו שלו ללוות את מלאכיו לשמרו ולזה אי חזי בבואה וכו' שהוא לסימן טוב על שמירת מלאכיו בדרך כמ"ש הדר ואתי לביתיה בלי שום פגיעה רעה אבל בהפך לא קאמר דגם אם לא יעבוך כתריה אפשר שיחיה וגם אם לא שמין אפשר שיגליחו ככביו וגם אם לא חזי בבואה וכו' אפשר דהדר ואתי לביתיה דבתשובה ומעשים טובים שבאלו י' ימים יתכפר לו שום להשתמש מאלו סימנים לטובה ודו"ק: **אמר אביי השתא דאמרת סימנא מלתא היא וכו'**. ר"ל דלאורה דמה שיטיל האדם עצמו לסימן טוב מלתא היא ואין בו משום ניחוש: **יהא רגיל [למיכל] (למחזי) בריש שתא קרא וכו'**. דכל הני סימנין לטובה הן אי כפירש"י שכא ובפ"ק דכריתות דגדלי מהר ואיכא דמפקי שהוא לסימן שילומו ויגדל מהלו והנה מוגה ומתוקה ואי כפי' המרדכי בשם רבינו האי רוביא ירבו זכיותינו וכו' ע"ש ובמגן א"א סי' תקפ"ג אבל לרעה אין בהם שום הוראה דלרעה הוי אסור משום ניחוש: **כי בעיתו מיעל ומגמרי וכו'**. הוא מלשון הגמרא כשאתם הולכים ללמוד גמ' מרבכם שהוא פלפול והויות דאביי ורבא גרסו מתניתין מקודם דעיקר הגמרא הוא ליישב המשניות בכל דבר שיש לספקו בה וע"כ גרסו המתני' מקודם כדי שתהיו בקיאין בה. **ואמר חזי לפומיה דכתיב והיו עיניך רואות וגו'**. והכי אמרינן נמי בעירובין שאמר רבי דאחוי את ר"מ מאחוריו וכו' ואילו חזיתיה מקמיה הוה מחרידנא טפי שנאמר והיו עיניך רואות וגו' והוא שהדבור של אדם מפתח ומבחוט לפעמים לתרי אפי אבל מתוך עקימת שפתים וקריצת עינים שבאדם לפעמים יש להבין כוונתו של המדבר ח"ש והיו עיניך רואות לפנים את מוריך האומר לך סוגיא שמדבר ומזה הטעם אמרינן נמי לקמן בסוף פרקין בני ה"ח וכו' באנן שיש להם דעת לשמוע ככנסים ויושבים לפני אביהם ואחוריהם כלפי העם כדי שיהיו עיניהם רואות מוריהם אבל כשאין להם דעת אומרים שם שיושבין לפני אביהם ופניהם כלפי העם ומפני כבודם דאין לחוש בהם שיראו מוריהם. **ואמר גרסו על נהרא.** עיין פירש"י ונ"ל ע"פ מ"ש בפ"ק דתענית למה נמשלו ד"ת למים וכו' מה מים מניחים מקום גבוה והולכים למקום נמוך אף ד"ת אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה וח"ש דכי היכי דמשכן מיא ממקום גבוה לנמוך כך נמשך שמעתתכם מדעת גבוה לנמוך ורוח שפלה ונ"אור זה שיתכהגו בפחות ותיבו אקיקלי דמתא מתסיא דהיינו מקום שפל ומקום תורה ולא תיבו באפדני דפומבדיתא שהוא מקום חשוב ואינו מקום תורה כ"כ וכן לענין אכילי' תתנהגו בפחות: **טב גילדנא סריא.** שהוא מאכל שפל לבעלי תורה: **מכותחא דרמי כיפי.** שהוא מאכל עשירים ובעלי תענוג. וע"ל ולא תיבו אפדני דפומבדיתא עיין מ"ש פרק השור והרוגע פומבדיתא לאייך אפשי אושפיזך לפי שהיו גנבים ביותר ח"ש תיבו אקיקלי דמתא מחסיא ר"ל במקום פרהסיא ולא תחוס לך לגביני ולא תיבו אפדני דפומבדיתא ואפי' באפדני ובמקום מוצנע ביכיסם לא תוכל להשמר מהם הגניבה וכה"ג אמרינן בפרק עדי פסחים דאכיל קוקלי אקיקלי דמתא שכיג דהיינו לענין מקום פרהסיא ודו"ק: **רמה**

קתי

קתני וגו׳ דוד ושלמה שנמשחו בקרן נמשכה מלכותן וכו׳. והוא הדין גם על משיח לעמיד שימשך מלכותו כמ״ש הכתוב וירם קרן משיחו כי משיחו היינו לעתיד מבני דוד ויתרומם לו על שנמשחו דוד ושלמה בקרן:

יב משנה כל התדיר מחברו הוא קודם את חברו וכל המקודש מחברו קודם את חברו פר המשיח ופר העדה [עומדים] פר המשיח קודם לפר העדה בכל מעשיו °האיש קודם לאשה להחיות ולהשיב אבידה האשה קודמת לאיש לכסותה ולהוציאה מבית השבי ובזמן ששניהם עומדין על הקלקלה האיש קודם לאשה. כהן קודם ללוי ולוי קודם לישראל וישראל קודם לממזר ממזר קודם לנתין נתין קודם לגר גר קודם לעבד משוחרר אימתי בזמן שכולם שוין אבל אם הממזר תלמיד חכם וכהן גדול עם הארץ ממזר ת״ח קודם לכ״ג ע״ה:

כל התדיר מחברו. כגון תמידין ומוספין תמידין קודמין למוספין מוספי שבת קודם למוספי ר״ח ומוספי ר״ח קודמין למוספי י״ט של ר״ה וכו׳. תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם: וכל המקודש מחברו. דם חטאת קודם לדם עולה מפני שהוא מרצה: ובזמן ששניהם עומדים על הקללה. האיש למשכב זכור והאשה לזנות האיש קודם לאשה ואפילו היא אשת איש ואפי׳ היא כערה מאורסה דפגמים דאיש כמיש מאשה: וכתב הרמב״ם ז״ל שאם היו שניהם בשביה ושוביהם מבקשים אותם לבילה פודה האיש קודם לאשה לפי שאיש אין דרכו בכך תקנו שמו דבר שאין טבעי לו:

יג ת״ר היה הוא ואביו ורבו בבית האסורים הוא קודם לרבו ורבו לאביו ואמו קודמת לכולן. חכם קודם למלך ישראל חכם שמת אין לנו כיוצא בו מלך שמת כל ישרא׳ ראוין למלכות מלך קודם לכהן גדול שנא׳ °ויאמר המלך להם קחו עמכם (מעבדי) [את עבדי] אדוניכם כהן גדול קודם לנביא שנא׳ °(וימשח אותם) [ומשחו אותו] צדוק [הכהן] ונתן הנביא הקדים כהן לנביא ואומר °שמע נא יהושע הכהן הגדול אתה ורעיך גו׳ שמא תאמר הדיוטות היו ת״ל °כי אנשי מופת המה ואין מופת אלא נבואה שנאמר °ונתן לך אות או מופת:

(הוא קודם לרבו. דפרוס את עצמו דוחי אחיך עמך כתיב חייך קודמין לחיי אחיך ולהציל אביו ורבו כל נביא כמבייה עדיפא לי׳ דאי פריק כפשיה יכול למיעסק בתורה ובמצות ואי פריק לרביה וקאי איהו בבית האסורים מאי מהכיל לי׳ זוכה דרבים: רבו קודם לאביו. שאביו הביאו לחיי העולם ורבו הביאו לחיי העוה״ב):

ואמו קודמת לכולן. דאית לה זילותא טפי: חכם קודם למלך שאין כל ישראל ראוין לחכמה אבל מלך כל ישראל ראוין למלכות: מלך קודם לכ״ג שנאמר ויאמר להם המלך וגו׳. מדקאמר ליה דוד לצדוק שכהן דהוה כ״ג קחו עמכם עבדי אדוניכם וע״כ אכפשיה קאמר שהיה המלך אדוניו של כהן הוא: °ואומר שמע נא יהושע הכהן הגדול. מאי ואומר וכ״ת דלמא שאני לדוק דהוה מכהן באורים ותומים וה״ל כהן ונביא ולאמתו להכי עדיף מנביא כדכתיב ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו במשפט האורים יהושע נביא היה ואפ״ה היה לריך לאלעזר אבל כ״ג שאינו מכהן באורים ותומים לא עדיף מנביא ת״ל שמע נא יהושע הכהן הגדול ויהושע הכהן הגדול בבית שני היה דהא בנבואת זכריה כתיב חכרים נביא שני היה דכתיב בעזרא התנבי חגי נביאה חכרים בר עדו נביאה וכתיב בנבואה חגי בשנת שתים לדריוש המלך ויבער ה׳ את רוח זרובבל בן שלתיאל ואת רוח יהושע בן יהולדק הכהן הגדול וגו׳ ויבאו ויעשו מלאכה וגו׳ ובבית שני לא הוו בים אורים ותומים דכתיב בעזרא עד עמוד כהן לאורים ותומים ואפ״ה הקדים כ״ג לנביאים דכתיב אתה ורעיך: שמא תאמר הדיוטות היו ת״ל כי אנשי מופת המה ואין מופת אלא נבואה. כלומר אין נקראים אנשי מופת אלא אנשי נבואה שנעשה מופת על ידן שנאמר כי יקום בקרבך נביא וגו׳ ונתן אליך אות או מופת וכי תימא דלמא יהושע כ״ג כמי נביא היה דהא קא משתעי מלאך בהדיה דכתיב ויעד מלאך ה׳ ביהושע לאמר שמע נא יהושע וגו׳ לא קשיא דהא זכריה הוא דקא חזי לה לכולא מלתא ורחמנא הוא דאתי לי׳ הכי במראה הנבואה להודיע גדולתו של יהושע בן יהולדק הכ״ג תדע ברישיה דעניגא כתיב ויראני את יהושע הכהן הגדול עומד לפני מלאך ה׳ וגו׳:

מהרש״א חכם קודם למלך וכו׳ מלך קודם לכ״ג כ״ג קודם לנביא וכו׳. משמע מזה דלאפשר שיהיה נביא ולא חכם ולא תקשי לך ממ״ש אין הנבואה שורה אלא על חכם וכו׳ כמבואר במדרשינו בפ״ק דב״ב ע״ש. ומיהו הכא אית לן למימר בצדוק ונתן הנביא ודאי דחכמים היו ולא היו קודמין למלך לפי שהמלך דוד ושלמה נמי חכמים היו ודו״ק:

הגדה חכם שמת אין לנו כיוצא בו. אע״ג דאמרינן במדרש וחכם השמש לא שקעה שמשו של צדיק עד שנולד צדיק אחר שהוא כמכותו אין כיוצא בו ע״ל דאותו זמן אינו כיוצא בו אלא מורים להיות לאחר זמן, הרד״ק:

כהן קודם ללוי שנא׳ °בני עמרם אהרן ומשה ויבדל אהרן להקדישו קדש הקדשים לוי קודם לישרא׳ שנאמר °בעת ההיא הבדיל ה׳ את שבט הלוי וגו׳ ישראל קודם לממזר שזה מיוחס וזה אינו מיוחס ממזר קודם לנתין זה בא מטפה כשרה וזה בא מטפה פסולה נתין קודם לגר זה גדל עמנו בקדושה וזה לא גדל עמנו

עיון יעקב

עמנו בקדושה גר קודם לעבד משוחרר זה היה בכלל ארור וזה לא היה בכלל ארור:

דכתיב ויבדל אהרן. אלמא כהן עדיף מלוי: [בכלל ארור. כנען. לא מצא מה קללה לכנען גדולה. ממה שיהא עבד לאחיו מכאן שכל עבד הרי הוא בכלל ארור]:

מהרש"א דכתיב ובני עמרם אהרן ומשה ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים וגו'. בכל שבט לוי כמו כתיב הבדיל ה' את שבט לוי מתוך וגו' אבל הבדלה אהרן היא תוספת הבדלה מאחיו מעם שהזכיר שהוא כשאר לוי שהוא קודם אבל אהרן נעשה קודש קדשים ע"י הבדלתו וע"כ הלוי נוטל מעשר ראשון שהוא קודם בכל מקום ואח"כ נותן מעשר מן המעשר לכהן שהוא קדש קדשים וק"ל:

יד ס"ט פיסקא אימתי בזמן שכולם שוין וכו'. מנא הני
משלי ג מילי א"ר אחא בר חנינא דאמר קרא °יקרה היא מפנינים יקרה היא מכהן גדול שנכנס לפני ולפנים. תניא רשב"י אומר בדין הוא שיקדים עבד משוחרר לגר שזה גדל עמנו בקדושה וזה לא גדל עמנו בקדושה. (גר קודם לעבד מאי טעמא זה) [אלא שזה] היה בכלל ארור וזה לא היה בכלל ארור. שאלו תלמידיו את רבי אלעזר בן צדוק מפני מה הכל רצין לישא גיורת ואין רצין לישא משוחררת אמר להם שזו היתה בכלל ארור וזו לא היתה בכלל ארור ד"א זו היתה בחזקת שימור וזו לא היתה בחזקת שימור:

בכלל שימור. גיורת כיון דאיגיירה איגלאי מלתא למפרע דאעיקרא הוה דעתה לאיגיירי והיא מנטרה נפשה אבל שפחה לא הוים בחזקת שימור דלא הוה ידעבא דמשחררין לה דלאו בדידה קיימא לאשתחורי ולוכה משמרת עצמה ואיכא נמי למרתני שהגיורת משמרות עצמן ומשיילאום לספקיר עצמן כדי שלא ילא עליהן שם רע כדי שיכשלו אותם מה שאין כן בשפחה:

מהרש"א מכ"ג שנכנס לפני ולפנים. דלפי פשוטו לא איצטריך ליה למכתב כיון דכתיב בסיפא דקרא וכל חפציך לא ישוו בה אי לאו להך דרשה: מפני מה הכל רצין לישא גיורת וכו'. עיין פרש"י. כראה מפירושו לגרוס הכל רוצין אבל מתוך הירושלמי דמייתי עלה ומפני מה הכל רלין אחר עכבר וכו' נראה דגרסינן כמי הכא רלין מלשון ריצה מנוס ור"ל שהכל רלין ומפלין לישא גיורת יותר אפילו מישראלים כיון שנותר לישא אותה שאינה בכלל ארור גם שהיא בחזקת שימור ולא כן המשוחררת ומטעם דאמרינן כאות דיכא כמ"ג אתתא חפלים בה יותר מבישראלית וק"ל:

הרי"ף יקרה היא מכ"ג שנכנס לפני ולפנים. ויש לדקדק מנ"ל דמיירי מחיים מותר דלמא נחים הבנן אחר שהוא יקר מכ"ג. ונראה דמדקאמר מפנינים שנכנס לפני ולפנים ולא קאמר. נ"כ שנה שהיא משמש נמי בגדים אלא לומר יקרה היא התורה אף שהוא ממוד נגע. ונא נקבל מכ"ג שנכנס לפני ולפנים וחזר כתיב במסורה מפניים שהוא דומה לפני ונראו לפנים במקרא דקרינן פנינים:

טו ס"ט שאלו תלמידיו את רבי אלעזר (בן צדוק) מפני מה כלב מכיר את קונו וחתול אין מכיר את קונו

אמר להם ומה האוכל ממה שהעכבר אוכל משכח (תלמודו) האוכל עכבר עצמו לא כל שכן. שאלו תלמידיו את רבי אלעזר (בר צדוק) מפני מה הכל מושלין בעכבר אמר להם מפני ששורו רע מאי היא רבא אמר אפילו גלימי נייסי "רב פפא אמר אפילו שיפינא דמרא
ס"ס ע"ב נייסי. חמשה דברים משכחין את התלמוד האוכל ממה שאוכל עכבר. וממה שאוכל ממנו חתול. והאוכל לב בהמה והרגיל בזיתים והשותה מים (שבשיורי) [של
כפתין פירש שיורי] הרחיצה (וממטכל) [והרוחץ] רגליו זה על גב זה
ואלסון טהור וי"א (זה) [אף] המניח כליו תחת מראשותיו. חמשה
גי' נהר"א דברים "יפים לתלמוד האוכל פת (חטים) [פחמין] ואין
הפיכים צריך לומר (חטים) [פחמין] עצמן, והאוכל ביצה
פס מגולגלת בלא מלח. והרגיל ביין ובבשמים והרגיל
פל"ומד בשמן זית והשותה מים (שבשיורי) [של שיורי] עיסה וי"א אף המטבל אצבעותיו במלח ואוכל. והרגיל ביין ובבשמים דאמר (רבה) [רבא] חמרא וריחני פקחין הרגיל בשמן זית דא"ר יוחנן כשם שהזית משכח תלמוד של שבעים שנה כך שמן זית מחזיר תלמוד של שבעים שנה. המטבל אצבעותיו במלח אמר ריש לקיש באחת. כתנאי רבי יהודה אומר אחד ולא שנים רבי יוסי אומר שנים ולא שלשה וסימנך קמיצה. עשרה דברים קשים לתלמוד העובר תחת אפסר גמל וכל שכן תחת גמל עצמו והעובר בין שני גמלים. והעובר בין שתי נשים והאשה העוברת בין שני אנשים. והעובר תחת ריח רע של נבלה. והעובר תחת הגשר שלא עברו תחתיו
מים ארבעים יום והאוכל פת שלא בשל כל צרכו. בב
והאוכל בשר מזהמא לסטרון והשותה מאמת המים העוברת בבית הקברות. והמסתכל בפני המת: וי"א אף הקורא כתב שעל גבי הקבר:

הרמ"ה ז"ל. כלב מכיר את קונו נראה דכתיב ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו ואמרו להכי כתיב לכלב תשליכון אותו ולא כתיב לחתול מפני שהכלב מכיר את קונו והחתול אין מכיר את קונו וגו' ל"ל נפרש והוא עיקר דחתי קונו דקאמרינן לאו לשון גורתו הוא אלא לשון נעליו כדכתיב ידע שור קונהו וחמור עם קונהו ובן דרך שהכלב הולך את בעליו והולך אחריו לכל מקום שהוא הולך והמשנה משמיר נחמול. ע"כ מפי הרמ"ה ז"ל. מכאן ואילך פירשי [illegible]

[מפני מה הכל מישלין בעכברים. כלומר מפני מה נהגו שאלה יתירה לעכברים שכורדפין תדיר: אמר להם מפני ששורן רע. שילר לבם רע הוא יותר מכולם. קורא שר שלהם כדאמר נבי שקיא רע דהייט ילר הרע שבו שהוא רע וכו']: (מפני ששורן
חיצו רע. כלומר מפני שטבען של עכברים רע נפיכך מושלים עליהם התחולים): מאי היא. היכי הוי קיה רע: אפילו גלימי. דלאו בר מיכל ולית ביה הנאה נייסי (אוכלין אותו) מכסין: שיפינא. ביתד של מרא דען הוא ניים: המניח כליו. מלבושיו: [פת פחמין. פת שאופין על גבי גחלים]: שיורי העיסה. שנשארו מליפה: משכח תלמוד של ע' שנה. השנוי בפיו אפילו שבעים שנה

עין יעקב

קודם עיים: מפני מה הכל רלין לישא גיורת ואין רלין לישא משוחררת. דליכא למיחש [illegible] ואיבעפש אם הגר כי נרים הייתם וכוי ויקשה פירש בעל משמת יקוק בספי[illegible] והא זה הטעם צ"ק נ"כ משעבדים כי עבדים היינו לפרעה לזה הולרך לאמר: מפני מה כלב מכיר את קונו. עיין בראשית מדרשים ויהיה לאה פירוש שיהיה לא הרן כלום של זה ולי נראה הטעם לית דעני ומכלבת ועני מכיר את בעליו וקונהו יותר [illegible] כי ויהמן ישורון ויבעט ולכך ילי מבואה לישראל כרי מעייג יבית בוראו ולכך לכל בני ישראל גם יחרץ כלב לשונו לפי שהם כנהנו ולכך הכלבים מודים פירש כלו נשמתו ונבורה לבני פי שומינו: כך שמן זית מחזיר התלמוד של שבעים שנה. וזהו שמן [illegible]

פנים: מחזיר תלמודו של ע' שנה. שנשכח ממנו כבר (ענה) שנשים שנה: ושימניך. לגרסא שלא הטעה שאם לא תדע אם אחד אומר אחר ולא שכים ואחר אומר שכים ולא שלשה או שמא אחד אומר שכים ולא שלשה ואחר אומר ג' ולא ד' יהא סימנך קופלס כלומר כפוף סקופלה תשהיה מאוחן ד' אלבעות שמותדים בסדרן לגר מתגדל כפי אלבעות זקופין מלד אחד שהם אלבע ואמה ומלד זה של קופלה לא בסמייך אלא זרת דהיינו שפי אלבעות מכאן ואי מכאן וכן שאלה זכור שאחד מהם אומר אחר ולא שכים ואחד אומר שכים ולא שלש אגודל לא קא חשיב הכא עם בחר אלבעות משום דלא קאי נסדר אלבעות: *דאוכל פת (חטים) [פחמין] וכל שכן (חטים) [פחמין] עצמן. כחדא חשיב להו: קשה לתלמוד. השעם אותן יהא קשה לשמוע: העובר תחת אפסר גמל וכל שכן תחת גמל [עצמו]. כחדא חשיבא להו: העובר תחת ריח רע של נבלה. כלומר ההולך ומריח ריח נבלה דכל שהולך ומריח כי עבר שהם אותו בריח שהריח הולך ועולה: וזדמא ליסטרון. אותו כף שבוחשין את הקדרה קרי ליה זומא ליסטרון על שם שמעברת שהאוא נגררין על שפי גדיו הרגוס על חרין קטרוסי:

מדרש"א כך שמן זית משיב תלמוד כו'. ונח יש לתת טעם בגל בגעת מיכן דחשיב בתורה חשיב הפירות עלמן דכתיב חטה ושעורה גפן וגו' תון וזית דלקט היולא ממנו דכתיב זית שמן משום דהזית גופיה אין בו שנה א"י ולדרגה שהוא משכח התלמוד אבל שמן היולא ממנו הוא משיב התלמוד ושנתו של א"י וכקט תלמוד של ע' שנה שמותר לשכח כמו שעכינו בס"ג דאבות הלומד זקן למה הוא דומה לדיו כתובה על נייר מחוק ולרבותא נקט ליה גבי שמן דמשיב ליה תלמוד של שבעים שנה שלא משכח ורפ"י פירש בע"א וק"ל: והעובר בין ב' נשים כו'. בפרק ע"פ חשיב אחריני דקאמר שלשה אין מועלין ולא מתמלעין ואלו הן הכלב והדקל והאשה כו' היינו גבי סכנה ואיכא תקנתא בהכהו דכפתח בא"ל וכקיים בא"ל אבל הכא חשיב לקשים לתלמוד ולא אשכח תקנתא בהו וק"ל:

אז מ"ס תנ"ר פשהנשיא נכנס כל העם עומדים לפניו ואינם יושבים עד שיאמר שבו כשאב"ד נכנס עושין לו ב' שורות אחד מכאן ואחד מכאן ואין יושבים עד שישב במקומו כשחכם נכנס אחד עומד ואחד יושב [עד שישב] במקומו בני ת"ח ותלמידי חכמים בזמן שרבים צריכים להם מפסיעין על ראשי העם (אע"פ שנגאי הוא לת"ח שיכנס באחרונה) יצא לצורך נכנס ויושב במקומו בני ת"ח שממנין אביהם פרנסים על הצבור בזמן שיש בהם דעת (ללמוד) [לשמוע] נכנסים ויושבים בפני אביהם ואחוריהם כלפי העם אין בהם דעת לשמוע נכנסין ויושבים (אחורי) [לפני] אביהם ופניהם כלפי העם רבי אלעזר בר צדוק אומר אף בבית המשתה עושין אותם סניפין. אמר מר יצא לצורך נכנס ויושב במקומו אמר רב פפא לא אמרן אלא לקטנים אבל לגדולים לא הוה ליה למיבדק נפשיה מעיקרא דאמר רב יהודה אמר רב לעולם ילמד אדם עצמו להשכים ולהעריב לעשות צרכיו כדי שלא יתרחק והאידנא (דנפישי חולי) [דחלשא עלמא] אפי' גדולים נמי רבי אלעזר בר צדוק אומר אף בבתי המשתאות עושין אותן סניפין אמר רבא בחיי אביהם ובפני אביהם מפני כבוד אביהם:

כל העם עומדים. כל השורה כלם אפילו הם מאה: עושין לו שתי שורות. בנגד: עושין אותם. [לגבי חכמים שממנין אביהם פרנסים על הלבור]: סניפין. שמושיבין אותן כנגד הזקנים: אלא לקטנים. דאנוס הוא: אבל יצא לגדולים. אינו נכנס ויושב משום דפושע הוא דהוה ליה למיבדק נפשיה: כדי שלא יתרחק. דהיולא לעשות צרכיו צריך שיתרחק מן הדרך כדי שלא יהו אחרים רואים אותו: מפני כבוד אביהם. הוא דעושין סניפין לזקנים כשכף זה שמושיבין לקורה גדולה:

הרמיה ד"ל עושין אותן סניפין. סוך ותשפן כמין פן קטן שמעמידין אותו נגד קורה גדולה לתמכה כך בני ת"ח שממנין אבותיהם פרנסים על הצבור מושיבין אותם נגד הזקנים בבתי המשתאות: בחיי אביהן ובפני אביהן דאיכא כבוד אביהן. אבל שלא בחיי אביהן א"נ אפילו בחיי אביהם שלא בפניו אין מושיבין אותן נגד הזקנים:

אמ"ר יוחנן בימי רבן שמעון בן גמליאל נשנית משנה זו רבן שמעון בן גמליאל נשיא רבי מאיר חכם ר' נתן אב בית דין כי הוה עייל רבן שמעון בן גמליאל הוו קיימי כולי עלמא מקמיה כי הוו עיילי רבי מאיר ור' נתן הוו קיימי כולי עלמא מקמייהו. א"ר שמעון בן גמליאל *בעינא דליהוי היכרא בין דילי לדילהום תקן הא מתניתין ההוא יומא לא הוו ר' מאיר ור' נתן התם למחר כי אתו חזו דלא קמו מקמייהו *כדרי שמעון בן גמליאל אמרו מאי האי אמרו להו הכי תקן ר' שמעון בן גמליאל א"ל ר' מאיר לר' נתן אנא חכם ואת אב"ד נתקן מלתא (כל דלין א"ל ר' נתן) [כלדידין] מאי נעביד ליה נימא ליה (תני לן) [גלי] עוקצין דלא גמיר וכי לא ידע נימא ליה °מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו למי נאה למלל גבורות ה' למי שיכול להשמיע כל תהלותיו ונעבריה והוי את נשיא ואנא אב"ד שמעינהו רבי יעקב בן קודשאי אמר דלמא ח"ו אתא לידי בסופא אזל ויתיב אחורי עיליתיה דרשב"ג גרס ותנא גרס ותנא אמר מאי האי דלמא ח"ו ושלום איכא מידי בי מדרשא יהיב דעתיה עיין בה וגרסה. למחר אמרו ליה ניתני מר בעוקצין פתח ותני בתר דאוקי א"ל אי לאו גמירנא כסיפתון פקד ואפקינהו מבי מדרשא הוו כתבו קשייתא בפתקא ושדו [התם] דהוה מפרק הוה מפרק דלא הוה מפרק כתבי פירוקא ושדו אמר להו רבי יוסי תורה מבחוץ ואנו מבפנים אמר להו רשב"ג ניעלינהו מיהו ליקנסינהו דלא לימרו שמעתתא משמייהו אסיק ליה לרבי מאיר אחרים ולרבי נתן יש אומרים אחוו להו בחלמייהו זילו פייסוה (לרבן גמליאל) [לרשב"ג] ר' נתן אזל

עיון יעקב

עד שבמושיבין אותם אחור בפנים כבר כך אין התלמוד חוזר אם לא [illegible] ... כיד: בעין ולמר חכיה בין דייה גדירתו. חשיב כאשר [illegible] ... כבוד

אול ר מאיר לא אול אמר דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין כי אזל ר נתן א"ל רשב"ג נהי דאהני לך קומרא דאבוך למיהוי אב בית דין למיהוי נשיא מי אהני. מתני ליה רבי לר"ש (ברבי) [בריה] אחרים אומרים אילו היה תמורה *לא היה קרב א"ל מי הם הללו שמימיהם אנו שותים ושמותם אין אנו מזכירין א"ל בני אדם שבקשו לעקור כבודך וכבוד בית אביך א"ל °גם אהבתם גם שנאתם גם קנאתם כבר אבדה א"ל °האויב תמו חרבות לנצח א"ל הני מילי היכא דאהני מעשייהו רבנן לא אהנו מעשייהו הדר אתנייהו אמרו משום ר' מאיר אילו היה תמורה לא היה קרב אמר רבא ואפילו רבי דענותנא הוה [תנא] אמרו משום ר' מאיר אמר ר' מאיר (אומר) לא אמר:

קף יד, קהלת ט, תהלים ט

מכאן עד סוף המסכת אינו בפירש"י רק פירוש ילקוט מאנשי

נשנית משנה זו. אוהכניסין דלעיל קאי דקתני כשהכניסו כנכנס וכו' וקאמר מש"ה חילוק בין נשיא לאב בית דין וחכם: **רשב"ג היה** נשיא רבי מאיר היה חכם ור' נתן אב בית דין וכו'. וכ"ל שהנשיא הוא היה גמל הדרשה ומלמד תורה ברבים כדאמרי בפרקין אלו גבי במי של הלל שמלמדים תורה ברבים וכדאמרינן מי שהם שם דרש ר"נ מרי שני ור' אלעזר בן עזריה חד שבת. ואב"ד הוא שגדול שבדיינין. שסדרים נפסקים על פיו כדקתני בסנהדרין גדול שבדיינים.. אומר איש פלוני אתה זכאי איש פלוני אתה חייב ואמנו לגבי איקרי אב ב"ד. וחכם הוא הגדול שבחכמים שמשאלים ומשכן עמו בהלכה ויודע טעמי תורה ויושב לשמאלו של נשיא: **נתקין מלתא כל דלין.** כלומר נוסן עלה ונתקן דבר כנגד אלה ים גורסין מלתא כי ליהים סנן עלה בעוד שאינו מפני ביטתים ים גורסין נתקין מלכא דליתני לן כלומר נאמר לו שילמדנו דבר שאינו יודע ללמוד ובכייפים כיעא ליה תני לן במסכת עוקצין והוא מסכת שאינו יודעה ואינה בידו וכיון שיתבלה הדבר שאינו יודעם כיעא ליה מי ימלל גבורות ה' למי נאה למלל גבורות ה' למי שיכול להשמיע כל תהלתו והואיל ואינך יכול להשמיע כל תהלתו אינך ראוי למלל גבורותיו ולהיות נשיא ואתו נפתח ומדרש ללמוד במסכתא עוקצין: **ומיד תהוי את נשיא.** רבי מאיר הוא דקאמר ליה לר' נתן תהוי אתה נשיא ואנא אב בית דין: **שמעינהו ר' יעקב בן קורשאי וכו'.** אז"ל שהוא גולה יושב אחורי עליתיה דרשב"ג גרס במסכת עוקצין גרס ותני כי היכי דנשמעים רשב"ג וכיה"ג דעתיה ובגוויה ולא תיכוי ליה כיסופא: **שמעיה רשב"ג ואמר דלמא ח"ו איכא מידי במדרשא.** לפי שהרגיש בעצמו שלא היה ידעה וידע שהשבו עליו ומחשבה רעה בבית המדרש כדי לסלקו והבין שלא עשה רבי יעקב בן קורשאי בן אלא כדי שישמע רשב"ג דעתיה ולגוורם כדי שלא יבא לידי בזיון: **יהיב דעתיה.** עיין בה וגרסה למחר וכו': **קשייתא בפתקא.** היו כותבין קושיות באגרות ומשליכין אותם בבית המדרש כדי לסלקו ומאן דלא הוה מפרקי בני מדרשא כתבו אינהו פירוקא והוו בני מדרשא כדי להראות את הכונים: **תורה מבחוץ וכו'.** או הם יכנסו לבית המדרש או אנו נלא אניהם וכבד מוסם; **קומרא.** אבנט מוזהב שהיה חגור במתני אביך שהיה אב בית דין כלומר כסי דאהניא לך חשיבותיה

דאבוך דהוה אב ב"ד לממיך אב ב"ד נשיא מי אהני לך דקא בעית למיסר כנ"ל: **מתני ליה ר' לר"ש אחרים אומרים.** והיינו רבי מאיר והוי מתני ליה כמסקנא דרשב"ג אבוה א"ל רבי שמעון מי הן הללו וכו': **גם אהבתם גם שנאתם וגו'.** כלומר כבר מתו ואין מקום לאיבה זו ומכאן ואילך יפה לזכרן בשמותם: **האויב תמו חרבות לנצח.** דמשמע שאויבים (שהוו האויבים) סבבר [מתו] חרבות לגלא ואין יפה להזכירם כך פירש"י: **אפילו רבי דענוי היה.** הכא לא כתיב עתמעתא יתירה דאמר אמרו משום ר"מ ולא רצה לומר בהדיא אמר ר"מ:

הרמ"ה הקשה עליו ח"ל ולא נהירא מדא דמשמעי דקרא לא משמע הכי דמ"ב או לכתוב קרא האויבים תמו או לכתוב התי"ב אם ועוד קיפיה דקרא דכתיב ועריס נתשת אבד זכרם האוי ומאי משמע להאי פירושא ועוד קמו קראי אהדדי דהתם כתיב גם אהבתם גם שנאתם גם קנאתם כבר אבדה והכא כתיב חרבות לנצח ומאי מאי רבי דענ"ד כי הכי קרא ליעביד כי איידך קרא ותו ומאי קא מהדר ליה ר"ש ברבי הי"מ היכא דאהני מעשייהו ומנא ליה דקרא בהכי איירי אלא הכי פירושא כי כתיב גם אהבתם גם שנאתם תרי בעניא נרידתא אבל בני אדם שבקשו לעקור כבודך וכבוד בית אביך אפ"ה משתו לא ימחו איבות חרבות מהאויבים לנצח והיינו דכתיב האויב תמו חרבות לנצח ותשובה קאמר קרא כלום השטר היאמו חרבות שהחרבות לנצח כלומר שימחו לנצח והיינו דכתיב בסיפיה דקרא ועריס נתשת אבד זכרם המה כלומר עריס שנתשת אתנים ושמותם כלום אבד זכרם ואמאי לתבי מהדר ליה ר"ש כי הי"מ היכא דאהני מעשייהו ר"מ ור' נתן לא אהנו מעשייהו: הדר אתנייה לגמר דאוכמיה ר"ש בריה הדר ואתניה לאתניי' דגבורות אמרו משום ר"מ: ר' דענותנא הוה. כדאמרינן בסוף סוטה משמת רבי בטלה ענוה ואפ"ה איהו דענותנא אמרו משום ר"מ אמר אבל ר"מ אומר לא אמר שלא רצה לומר בהדיא א"ר מאיר:

מהרש"א לא בעי היכרא בין דילי לדידהו וכו'. ודאי דעביד נמי היכרא בין ר"נ ובין ר"מ כדלעיל ושלא יאמרו דמשום כבודו עשה כן אלא משום היכרא בעלמא לפי שחלוקים (הם) בהרבה דברים כמו שכתב בגוכלתין לענין קרבן אבל נקט בין דילי לדידהו לפי דעת ומחשבה של ר"נ ור"מ שאמרו מעשה כן הכל משום כבודו שיהיה לו מעלה אחת בכבוד על ר"נ ושתי מעלות על ר"מ וק"ל: **נימא ליה גלי עוקצין כו'.** מימרא דר"א היא בפ"ב דמכות מי אוהב בהמון לו תבואה מי נאה ללמוד בהמון מי שכל תבואה שלו דהר"א ומאי דכתיב מי ימלל גו' ולהכי מתפרש ליה הכא לר"מ וכפרש"י שם אבל קשה דבפ"ב דמגילה מייתי הך מילתא דר"א גופיה בהאי ליסנא ומתפרש התם בע"א דסבי אמרינן שם שאסור לספר בשבחו של מקום יותר מדאי דא"ר אליעזר מי ימלל גו' ע"ש ונראה דודאי דלרעה ר"מ מתפרש ליה הך מימרא דר"א כהך דמכות למי נאה ללמוד תורה ברבים מי שיכול ללמוד כל התורה דלפי פשטיה לא הכל"ל כל גבי תהלתו כמו שלא נכתב גבי גבורות ומש"ה קא"ל ר"מ לר"נ דנימא לרשב"ג שיגלי עוקצין שהיא מס' חמורה והיא מסכתא אחרונה בבית המדרש קדרי משנה וכיון דליה ליה האחרונה הרי לא יוכל להשמיע כל תהלתו שהיא כל התורה ובעבודה ומה"ט אמרינן במסכת תענית כי מטי רב יהודה בעוקצין כו' אמר הויות דרב ושמואל וכו' ואגן מתניין בה י"ג וכו' לפי שהיא חמורה ואחרונה שבמסכתות אבל רשב"ג דהאמר אי לא במילתא וכו' דמשמע שעדיין לא היה גרס מסכת

מסכת עוקצין לא היה הם לכך דרשה כמו שמפרש ר"מ הך דר"ח בכהאי דמס' מכות אלא דהוה מתפרש ליה בענין אחר כההיא דמגילה לענין ספור שבח המקום דהשתא לר"מ מתפרש ליה הך דר"ח כההיא דבפ"ק דמכות ולרשב"ג מתפרש ליה כההיא דבפ"ג דמגילה ודו"ק: **אסיקו ליה לר"מ אחרים וכו'.** נקט אחרים לשון רבים וכן י"א ולא קאמר אחר וי"ם לומר מפני גריעת התלמידים שלא ישאלו על שמותם משום דכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם ולהכי מקנו להם בלשון רבים כאילו אין שמו מפורסם שילא דבר מאחד מתוך רבים ואין ידוע מי הוא האחד ור' שמעון בר רבי דקאמר לאביו ושמותם אין אנו מכירים וכו' הוא הוא ידע שאותם דשאחרים הוא ר"מ וי"א הוא ר' נתן ואין מכירים שמותם משום סך שנדה אלא שאמר לאביו אין ראוי להסתיר שמותם בשביל זה כיון שמימיהם אנו שותים ראוי להזכיר שמותם וא"ל רבי לבנו הגם כי נודע לך ושמעת אתה אבל אין ראוי ובאות לך לנקום על זה אחר שבקשו לעקור כבודך וכבוד בית אביך שאף אם תמחול על כבודך אין תוכל למחול על כבוד בית אביך והשיב לו ר"ש גם אהבתם וגו' כאמור בפסוק. דלפ"ז מיניה אבל החכמים והצדיקים ועבדיהם ביד האלהים גם אהבתם גם שנאתם וגומר וכפי' הענין. ע"פ כי מי שיתחבר לבום הצדקות והכוונה יחד שהוא ודאי ימלט וכו' עד שהם וכל מעשיהם ביד האלהים גם אהבתם גם שנאתם אין דבר מסודר מידם וכו' כי הכל מסודר מפאת ההשגחה אלהית. ולפ"ז וכו' עכ"ל ועוד האריך ע"ש. א"נ על הצדיקים וחכמים שזכר גם שנאתם גם קנאתם כבר אבדה וגו' אחר מותם שאין להביא לאחריהם מאת מסודר מידם השנאה והקנאה אבל הכל מפאת ההשגחה דאלהים והשיב לו רבי האויב תמו וגו' לפי שכבר הביא קרא בלשון רבים גם קנאתם וגו' תמו. לו על ר"מ ור"נ והביא לו רבי קרא דלשון יחיד האויב תמו וגו' לפי שהורה לו רבי נתן שנתחרט ובא לפייס את רשב"ג אבל ר"מ שעמד בקנאתו ולא רצה לפייסו הוא האויב תמו חרבות לנצח ואין לתמוה שהיה קנאתו ושנאתו מפאת השגחה אלהית. ועוד י"ל דאבותיו של ר"נ היו ג"כ ר"ג בבבל אלא שלא היו נשיאים בא"י כמו שכתב הערוך בערך קמלא ב"ש אבל ר"מ היו אבותיו גרים כדאמרינן בפרק הניזקין דאתי מנירון קיסר שנתגייר ולזה לא היה מקפיד כ"כ על ר"נ רק על ר"מ. ועי"כ הביא לו רבי קרא דלשון יחיד האויב תמו חרבות וגו' דהוא ר"מ דאתי מהאויב נירון קיסר שבקש לאחרובי ביתא דקב"ה ועי"ז השיב לו ר"ש תשובה נכונה שאין היכא דאהנו מעשייהו לרעה כפי מחשבותם הכתוב אקרי אויב אבל רבנן כגון ר"מ דאתי מנירון קיסר דמעולם לא אהנו מעשייהו לרעה שהרי נתגייר ולא החריב הבית גם ר"מ דאתי ומרעו לא אהני מעשיו לרעה ואין להקפיד עוד עליו בקנאתו לבית אביך ותיק דהודה לדבריו והדר אמר ליה אמרו משום ר"מ וכו' ולא ר"מ אמר אבל בדר"כ לא הקפיד לשמות שכבר עשה להם פיוס כנ"ל וק"ל:

יוסף סיני רבה עוקר הרים שלחו לתמן סיני ועוקר הרים הי מנייהו עדיף שלחו להו סיני עדיף דהכל צריכים למרי חטיא ואפיה לא קביל עליה רב יוסף. מלך רבה עשרין ותרתין שנין והדר מלך רב יוסף כולהו שני דמלך רבה רב יוסף אפי' אומנא לביתו לא קרא. אביי (ורבא) [ורבה] ור' זירא ורבה בר (רב) מתנה הוו יתבי והוו צריכי לרישא אמרי כל דאמר מלתא ולא מפריך ליהוי רישא כולהו איפרוך דאביי לא איפרוך חזייה (רבא) [רבה] לאביי דגבה רישא א"ל נחמני פתח ואימא איבעיא להו רבי זירא ורבה בר רב מתנה הי מנייהו עדיף רבי זירא חריף ומקשי רבה בר רב מתנא מתון ומסיק מאי תיקו:

סיני עדיף. מי שמשנה וברייתא סדורות לו כנתינתן מהר סיני ורב יוסף הוו קרו ליה סיני כדאמרינן בפרק חלק קרי רב יוסף לכפשיטות ורב סגולות בכח טור אבל לא היה מפולפל כל כך להקשות ולתרץ ולהבין דבר מתוך דבר: **ורבה עוקר הרים.** שהיה חריף ומפולפל בתורה הרבה ולהכי קרי ליה עוקר הרים שהיה מפרק קושיות שהיו דומין כהרים שאין אדם יכול לפרקן ועוקר ודוחה שמועות שהיו דומים כהרים שאין אדם יכול לעקרן וכי איצטריך להו שלמה בבבל למסמך חד מנייהו ברישא שלחו לתמן לאחי סיני ועוקר הרים. הי מנייהו עדיף שלחו ההם סיני עדיף דהכל צריכין למרי חטיא דשלי מלתא צריכי ליה אפילו עתירי קלפין ודינרין דמאי תהני ליה למדי זהו אי לא משכח חטי למיזבן בגווייהו. אבל מרי חטי לא צריך לביע כולי האי דאית ליה זוזי למיזבן בהו שאר מילי דצריכי ליה שאחר דאית ליה חטי יכול למיזם בגווייהו. ועוקר הרים דמי למסיר קלפין דלית ליה (פירוטי) [חטי] ואי משכח מאן דזבין ליה חטי בזוזי מזבני ליה אית ואי לא לא מזבני ליה ולא עיילי ולוף הכא מי שהוא עוקר הרים דהוי מפולפל ומחודד ואי משכח מאן דסדי ליה מתניתא ושמעתתא מזבני ליה חדודי ופלפוליה דיכול למידק מינייהו אבל פלפולים כגון מילי דלא יכלי שאר אינשי למידק ואי לא משכח מאן דסדי ליה מתניתא ומהדר קמיה שמעתתא ולא מזבני ליה פלפולא וכפי מי שמיה קרי ליה לבעל פלפול עשיר קלפין וקרי לבעל שמועות עשיר מחטה ומסיק בה הכא הכל צריכין למרי חטיא: **אפיה לא קיבל עליה רב יוסף.** כלומר אע"ג דהוה רב יוסף סיני ושלחו ההם סיני עדיף לא קבליה רב יוסף למהוי רישא משום יקריה דרבה: **מלך עשרין ותרתין שנין.** עד דמת רבה והדר מלך רב יוסף מאן דהוי רישא במתיבתא קרי מלכותא: **כולהו שני דמלך רבה אפילו אומנא.** מקיז דם לא קרא רב יוסף לביתיה. פי' רב האי גאון ז"ל כיון דשלחו ההם סיני עדיף והשפיל רב יוסף עצמו ולא רצה לנהוג שררה בפני רבה היה הולך לו רבה כבוד ומספיק לו כל צרכיו. שאפילו מקיז דם לא היה צריך לקרוא לביתו לפי שהיו נעשין כל צרכיו ע"י ביתו של רבה. ורמ"י ז"ל פי' אפי' אומנא לביתיה לא קרא שלא רצה לנהוג שררות בעצמו כל אותן שנים במלך רבה ואפילו כאי שררותא שלא רצה להביא שום אומן בתוך

ביתו

יח מס' פרק מרובה מאמר קמא ועי"ש במפרשים

א"ר יוחנן פליגי בה ר' שמעון בן גמליאל ורבנן חד אמר סיני עדיף וחד אמר עוקר הרים עדיף. רב

עין יעקב

דף ח': שלחו להו סיני עדיף. ואמר לרעת דהכ"ם אמרו ישראל נעשה ונשמע [illegible] סיני לאחר של תלמודים [illegible] בולהו שני [illegible] דף ה' [illegible] רב יוסף לעולם [illegible]:

ביתו אלא בפסים. אלא לאקוי דם היה מכבים אותן לביתיה דרבה ואבס היה מקיז דם. ולא דייק נגן דמאי סברותא איכא למיקרי אומנא לביתיה שאפילו הדיוט שבהדיוטות קרי אומנא לביתיה דאטו ע"כ קרי ליה מדעתיה דבפסים הוא דאתי ובזוזי הוא דאתי. ועוד כתב ז"ל ולהם דאמרי אפילו אומנא לביתיה לא קרא שלא היה לו פנאי לאקוי את עלמו כל אותן שנים שמלך רבה מאותה שהיה שוסק כל שעה בתורה לפני רבה והלכו הכי פירושי לא דייקי נגן דמאי פירושי דחיקי ודחיקי כיכאו ולגם נראה נפרש לפי ענוות דעתם שלהם הכי דמלך רבה וכו' כלומר כיון שהשפיל רב יוסף את עלמו ולא הלם לגבות בחדש בפני רבה הגיעה זכות עמהנותו עליו ופל' אמי ביתו שלא אלא אחד מהם כל השנים אשר מלך רבה ואפילו אומנא להקיז דם לא הצרך לקרות בביתו. הדין הוא פירושא דאיתסבר לן בה ופירוש מעג"א הוא: **אביי ורבא ור' זירא ורבה בר רב מתנה הוו יתבי בהדדי והוו צריכי לרישא.** כלומר היו צריכין למנות ראש עליהן לאותה שעה כדי שיפרנס לאחם ויסדר להם משניות וברייתות והם יקבלו לו והוא יתרץ לפי שהיו כולם חכמים גדולים ורלוין להיות ראשים ולא היה אחד מהם כתף לחברו ולא היה אפשר לאחד מהם למנות את השני כדי שלא יתקנא בו השלישי או הרביעי לפיכך אמרו כל מאן דאמר מלתא ולא מיפרכי ליהוי רישא אמרו כל חד מנייהו מלתא דכלהו איפריך: **חזייה רבא לאביי דגבה רישיה.** כלומר ראה לו הרמת ראש ולגלת פנים מתמת דלא איפריכא מלתיה א"ל נחמני פתח אימא דידך גן המתנית פסקי לך רעותא ופי' רבינו האי גאון ז"ל דאביי נחמני שמו ונפירסא בכמה דוכתי בגמרא. וכקשו רבנן דבר. אחוה דרבה בר נחמני הוה ותלמידו וכיון דקום שמיה נחמני כשם אבוהי דרבה לא הוה קרי ליה בכל שעתא נחמני בשם אבוה אלא הוה קרי אביי בלשון ארמית כאדם שקורא אבי ופליק ליה וכיון שהיה מן הקטנים והגדולה קרוהו רבנן הכי ע"כ הגר"ו ז"ל: **איבעיא להו ר' זירא ורבה בר רב מתנה הי מינייהו עדיף.** ושאלה עפרש מדם דכל חד מנייהו הכי זירא חריף ומקשי מתוך פלפולו היה יודע להקשות ולתרץ מיהו לא היה יודע לפסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא: **רבה בר רב מתנה מתון ומסיק.** כלומר לא היה מפולפל וחריף כל כך להקשות ולתרץ מיד אלא היה בוחן ומעיין בנחת יפה יפה עד דהוה סלקא ליה שמעתא אליבא דהלכתא: **מאי. הי מנייהו** עדיף וסלקא בתיקו ע"כ פי' הגרי"ה ז"ל:

מהרש"א חד אמר סיני עדיף וחד אמר עוקר הרים וכו'. נראה שדיוקו את הסומך על רוב שמועתו לסיני ואין בידו שמועות כל כך וסומך על מעלתו בחריפות ופלפול לעוקר הרים כלפי מה שאמרו בפ' בני העיר כי כתבור בהרים וככרמל בים יבא והלא דברים ק"ו ומה תבור וכרמל שלא באו אלא לפי שעה ללמוד תורה נקבעו בא"י וכו' ועוד אמרו שם למה תרלדון הרים גבנונים למה תרלו דין עם סיני כלכם בעלי מומין אצל סיני וכו' ולזה הסומך על רב שמועתו ומשניות וברייתות סדורות לו הוא כסיני שעליו היו כל שמועות וקבלות התורה אצל מי שאין משניות וברייתות סדורות לו כל כך אך הוא סומך על מעלתו הוא כעוקר הרים כהרים הללו שנעקרו לפי שעה ללמוד תורה וסמכו על מעלתן ורוב גבהם לעשות דין עם סיני זכה סיני שכולם כנגדו בעלי מומין אצלו שלא למדו תורה רק לפי שעה וכדאמרינן בסוטה לעולם ילמד אדם מדעת קונו שהרי הניח הקב"ה כל הרים וגבעות והשרה שכינתו על סיני ובדמיון הזה אמרו סיני עדיף דהיינו הסומך על שמועתו מסומך על מעלתו בפלפול ואין בידו שמועות כ"כ. **ואמר דהכל צריכין למרי חטי וכו'.** עיין פירש"י סוף פ' הרואה ופי' רשב"ם פ' מי שמת ואפשר שתלה הדבר במין חטים ע"פ מ"ש בהך דפ' מי שמת יום עלרת ביום זרעו חטים שהדעת תלה במין חטים עיין בחידושים שם: **אביי ורבא וכו'.** סוף הא' עובדא להך עובדא דרבה ורב יוסף דלעיל כמו שאירע להם דשלחו אליהן אי זה מהן קודם כך אירע לתלמידיהם דאביי היה תלמיד מובהק של רבה ורבא היה תלמיד מובהק של רב יוסף כדמוכח בכמה דוכתין וכמ"ש כל זה בספר יוחסין והנה הוו לריכי רישא לא הוו ידעי מי קודם וכו' ותסיק דאביי לא מיפרך וכו' א"ל נחמני פתח אף ע"ג שכך היה התנאי ביניהם כל דאמר מלתא ולא מפריך וכו' אפשר שאביי היה מונע עצמו מן השררה עד שהראה לו רבא תגרו הרמת ראש ונתן לו רשות וא"ל נחמני פתח וק"ל:

הדרן עלך מסכת הוריות

כל הזבחים פרק ראשון זבחים

דף ז ע"ב **אמר** דבא עולה דורון היא היכי דמי אי דליכא תשובה
משלי כא זבח רשעים תועבה ואי דאיכא תשובה והתניא עבר על מצות עשה ושב לא ז משם עד שמוחלים לו אלא ש"מ דורון היא תנ"ה א"ש חטאת למה באה לכפר אלא למה באה לפני עולה לפרקליט שנכנס [ריצה פרקליט נכנס] דורון אחריו:

עולה. דורון היא אינה באה לכפר על עשה כפרה ממש אלא אחר שכפרה התשובה על (מעשה) [העשה] היא באה להקבלת פנים כאדם שסרח במלך ורילהו ע"י פרקליט וכשבא להקביל פניו מביא דורון בידו: **היכי דמי.** כלומר היכי דמי שהאי באה לכפרה: **אי דליכא תשובה.** מעבירות עשה שבידו: **זבח רשעים תועבה.** פסוק הוא במשלי: **למה באה לפני עולה.** כל מקום שמביא חטאת ועולה חטאת קודם כדילף לקמן בפ' כל התדיר: **פרקליט.** מליץ טוב:

כל הזבחים פרק שני

דף יח ע"ב **ממאי** דהאי בר ביתנא הוא א"ר יוסף בר חנינא דבר השלה מן הקרקע בר בבר אימא עמרא
עמרא

יחזקאל מד עמרא מפציל כיתנא נמי מפציל פי' לקותא מיפציל רבינא אמר מהכא °פארי פשתים יהיו על ראשם [ומכנסי פשתים יהיו על מתניהם לא יחגרו ביזע]:

העולה מן הקרקע בד בבד. קנה יחידי מכל (גזעים) [גרעין] אלין כי קנים שלים מגזע לי: ואימא [עמרא]. מלף שלמר שלם מן סנהמה בד בבד כימה כימה לגרת: מיפציל. הכימה המפללת ומתחלקת לשנים ע"ג בהוס ומלים: כיתנא נמי מיפציל. לפני מריתו כותפים מבנשל והוא נחלק לכוון הרבה: אגב לקותא. שמכין אותו וחובטין אותו בעץ לו נבלבל הוא ככהם ונחלק: ומכנסי פשתים יהיו וגו'. ותבלמא הרי הוא אומר מכנסי בד ש"מ בד היינו פשתים:

אה"ב מן הפשתים [illegible] רבו קל:

שם יחזקאל מד מאי °לא יחגרו ביזע אמר אביי לא יחגרו במקום שמזיעין כדתניא כשהן חוגרין אין חוגרין לא למטה ממתניהם ולא למעלה מאציליהן אלא *כנגד אצילי ידיהן. א"ר אשי אמר לי הונא בר נתן זימנא חדא הוה קאימנא קמיה דאיזגדר מלכא והוה מדלי לי שמות יט המיינאי ותיתיה ניהליה ואמר לי °ממלכת כהנים וגוי קדוש כתיב בכו כי אתאי קמיה דאמימר אמר לי אקיים ישעיה מט בך °והיו מלכים אומניך:

במקום שמזיעין: במקום שהבשר נכפל על הבשר ומתחמם ומזיע: כשהן חוגרין. לאבנטים במעם עבודה: למטה ממתניהן. מקום הנכפל ונפל מתון הבגד על הקליטמא שקורין אנקיל״א: למעלה מאציליהן. למעלה מגבד מרפק שקורין קודי״ט לפי שמשם ואילך הבשר עבה מוכב תמיד על הצלעות ומזיע: כנגד אצילי ידיהם. על שלושתן כנגד מגרפק: איזגדר מלכא. כך שמו ומלך פרס היה. והוה מדלי לי המיינאי ותיתיה ניהליה. אבנטי היה נגוס תחת מלמעלה ממכנד אצילי ידי והשפילו למטה כדי לנאותו: אמר ממלכת כהגים כתיב בכו. ולריכים אתם לנהוג כלכם נשמירת על כהגים דכתיב בהו ולא יחגרו ביזע:

יז כג [פיסקא ערל שמתו אחיו מחמת מילה פסול לעבודה. מנלן אמר רב חסדא דבר זה מתורת משה יחזקאל מד רבינו לא למדנו מדברי יחזקאל בן בוזי למדנו] °כל בן נכר ערל לב וערל בשר לא יבא אל מקדשי לשרתני ת"ר בן נכר יכול בן נכר ממש ת"ל ערל לב א"כ מה ת"ל בן נכר שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים ואין לי אלא [ערל לב ערל בשר מנין ת"ל וערל בשר]:

יכול בן נכר ממש. נכרי: ת"ל ערל לב. אינו נפסל אלא משום ערלה לבו אלמא בכהן קאמר: שנתנכרו מעשיו. משנים ככנרים למקום: [ערל בשר: ופוח מדיק מכין]:

אה"ב על הלות [illegible]

כל הפסולין פרק שלישי

[קודם אמרו בגמרא שכל הסוגיות של קרבנות היה חינך לסמיכה שחיטה מפני שמגיה הקרבן היה עומד מתוך למקום שחיטת הקרבן חוץ מלשם מטורע שהיו נכנס ניקנור רחוק הרבה ממקום שחיטתן ועיין פירך]:

דף לג דה"א כח ולעביד פישפש אביי ורבא דאמרי תרוייהו °הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל את כל מלאכת התבנית:

הג"ה ולעביד פישפש. ופירשו פתח קטן [כדתנן נמסי פקלים] וכו' והכא פריכן ולעביד פתח קטן בכותל לפוני של עזרה כנגד שתונה ויעמוד מטורע בהלנע ריכנים ידו ויסמוך: הכל בכתב. כך אמר דוד כל פתחי הבתים ומדותיה ובכן כל הבית שנאמר לי מיד ה' ואין להוסיף על הכבנן וכו':

[קודם מפיק תגמלא שהשעלם היה על התנחה כי יוחנן אומר פונך נעשה וכים לקים אמר. אינו עובר עליו. נגלא כלום ועיין קאי]:

דף לד ויקרא א דברים יד מתיב רבא אילו נאמר °קרבן לה' בהמה הייתי אומר חיה בכלל בהמה כענין שנאמר °זאת הבהמה אשר תאכלו שור שה כשבים ושה עזים איל וצבי וגו' ויקרא א ת"ל °בקר וצאן בקר וצאן אמרתי לך ולא חיה יכול לא יביא ואם הביא כשר הוא למה זה דומה לתלמיד שאמר לו רבו הבא לי חטין והביא לו חטין ושעורים שאינו כמעביר על דבריו אלא מוסיף על דבריו וכשר. ת"ל בקר וצאן בקר וצאן אמרתי לך ולא חיה הא למה זה דומה לתלמיד שאמר לו רבו אל תביא לי אלא חטין והביא לו חטין ושעורים שאינו כמוסיף על דבריו אלא כמעביר על דבריו ופסול תיובתא דריש לקיש תיובתא:

אילו נאמר קרבן לה' מן הבהמה, ולא פי' בקר וצאן: הייתי אומר כו'. כענין שנאמר זאת הבהמה וכתב בתרים איל וצבי: תרי בקר וצאן כתיבי האחד מן הבקר ומן הצאן תקריבו וסדר כתיב אם עולה קרבנו מן הבקר ואם מן הצאן קרבנו מן הכבשים:

בית שמאי פרק רביעי

דף מא פ"ב ויקרא ד תנא דבי ר' ישמעאל מפני מה נאמרו °יותרת ושתי כליות בפר כהן משיח ולא נאמרו בפר העלם דבר של צבור משל למלך בשר ודם שכעס על אוהבו ומיעט בסרחונו מפני חבתו ותנא דבי רבי ישמעאל שם מפני מה נאמרה °פרכת הקדש בפר כהן משיח ולא נאמרה בפר העלם דבר של צבור משל למלך בשר ודם שסרחה עליו מדינה אם מיעוטה סרחה פמליא שלו

עין יעקב

ומיעט בסרחונו מפני חבתו. פי' רש"י דעל ליבור קאי [illegible]

שלו מתקיימת ואם הבה סרחה אין פמליא שלו מתקיימת:

על אוהבו. נגנור: וסיעם במרדו. ומקלר בדברים (ומפני לשנאו): מפני מה נאמרה פרכת הקודש. גרסיק דגבי כהן משיח כתיב את פני פרכת הקדש וגבי עבודה כתיב את פני הפרכת: פמליא שלו. מקיפה חבירת עלמו והמקבירים לדעתו אשר דברי סתרו אליהם: ואם רובם סרחו אין פמליא שלו מתקיימת. הרי הוא מסולק מחבתם ומכניסתם במקלת ואין לנו גם בהם כמו בראשונה והכא נמי כיון שחטאו רוב לצור כביכול נסתלקה הקדושה:

מהרש"א משל למלך בשר ודם שסעם על אוהבו כו'. פירש"י על אוהבו לצור וסיעתו במרדו קילר בדברים שכ"ל בהך משל ה"ל לצור למעליותא לגבי כהן משיח ולא כן באידך משל למלך ב"ו שסרחה וכו' דהוי ליה גריעותא לגבורה דכביכול אין כאן קדושה כפירש"י והוא דחוק ומראה לפרש דהכא נמי הכא באתי משל למעליותא דכהן המשיח קאמר דהוא אוהבו של מלך שהוא משרת ה' וגו כאמר ואת הקדש והקריב אליו וקאמר דסיעת במרדו ומפני שחטא קבלת קרבנו לה' הכיר מקרבנו מהודר בב' כלות ותיתרת למעט קרבנו ובאידך משל כתי נאמר בו פרכת הקדש כי מתוך חטאו כאלו בקדושתו וזה שאין בן בלבור שהם אינם רק סגולה וזה"ל אלו כשחטאו כבדו הללו קדושתן אליו וק"ל:

יד מ׳ ע״ב **מתני׳** לשם ששה דברים הזבח נזבח לשם זבח לשם זובח לשם ה' לשם אישי' לשם ריח לשם ניחוח והחטאת והאשם לשם (חטאת) [חטא] א"ר יוסי אף מי שלא היה בלבו לשום אחד מכל אלו כשר שהוא תנאי ב"ד שאין המחשבה הולכת אלא אחר העובד:

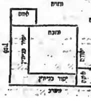
לשם זבח. לאפוקי היכי קדש בנין לשם זבח אחר: לשם זבח. לאפוקי היכי בשלים והא ילפינן לה מקראי נפיק: לשם אישים לשם ריח. בגמ' מפרש לאפוקי מאי דליף ליה מקרא: לשם חטא. לשם חטאו בשוה מביאו עליו: אף מי שלא היה בלבו וכו'. שסתמו כתם כשר: שהוא תנאי [ב"ד]. שיסתמו כתם כדאמר בפ"ק התם ב"ד דלא לימא לשמו דלמא אתי למימר שלא לשמו: שאין המחשבה הולכת אלא אחר העובד. הילכך אי הוה שלא לשמו אינה דתעלים אמר לשמו לא מידי הוא דלאו בדידים תלים מלתא דכתיב המקריב אותו לא יחשב:

אה"ב המלים שלנו לריכים כולם לכוונה כתפלה ...

איזהו מקומן פרק חמישי

יף נג ע״א **קרן** מזרחית דרומית של מזבח לא היה לה יסוד מש"ה א"ר (אליעזר) [אלעזר] לפי שלא היתה בחלקו של טורף דאמר רב שמואל בר רב יצחק מזבח (היה) איכל בחלקו של יהודה אמת א"ר לוי בר חמא א"ר חמא בר חנינא רצועה היתה יוצאה מחלקו של יהודה ונכנסת בחלקו של בנימין והיה בנימין הצדיק מצטער (עליו) [עליה] בכל יום לבולעה שנאמר *חופף עליו כל היום לפיכך זכה בנימין הצדיק ונעשה אושפיזכן לשכינה שנאמר ובין כתפיו שכן:

טורף. בנימין דכתיב ביה זאב יטרף שמכוכבא יעקב עליו נבקר יאכל כד באחסנתים יתבני מדבחא ולאותה הקרן לא היה יסוד במקום וגו"ל: דאמר רב שמואל בר רב יצחק מזבח היה אוכל. כלומר תופס בחלקו של יהודה אמה ברחבו כו'. האורך של המזבח ברוחב אמה אלא שהיסוד כלה בסמוך אמה לקרן מזרחית לפונית וכן כל אורך הדרום אלא שהיסוד כלה בסמוך אמה לקרן דרומית מערבית כדתנן היסוד היה מהלך על פני כל הצפון ועל פני כל המערב אוכל במזרח אמה ובדרום אמה מגלא יסוד לבלעת הקרנות הן מקרן מזרחית דרומית שלא היה שם יסוד כמה:

רצועה היתה יוצאת מחלק יהודה, שהיה במזרח כדסכיל מה שיה מחלקו של יהודה הר הבית (בנכנסו) ושלשים שם ושמונה עזרת נשים כלה ועזרת ישראל ומקום דליסת רגלי הכהנים עד המזבח גם המזבח אוכל בחלקו של יהודה אמה במזרח אלא שלכד קרן מזרחית לפונית היה חלק של יהודה כלה סמוך לקרן והרלועה היתה יוצאה בדרום המזבח ומשוכה עד סמוך לקרן דרומית מערבית אמה ורוחב הרלועה כנגד אמה דבכן המזבח והיא אמה שבכיסת היסוד שיה ראוי לבוא שם ברוחב עד שלם אמה וכסם אמה זהו יסוד: חופף. כמו כיד חופף ומספק דתרגו"ד בלבני אדם שמחופף ודוגג:

מהרש"א בחלקו של טורף וכו'. סוגיא זו אתיא כמ"ד בפ"ק דיומא ירושלים נתחלקה לשבטים דהכי אמר היה בחלקו של יהודה העזרות והר הבית והלשכות ומה היה בחלקו של בנימין אולם והיכל וקדשי קדשים ורלועה יולאה וכו' כדמסיק מגי הכא וכן משמע קלת בספר שופטים בקרא ד"ד שהיבוסים היו בירושלים דכתיב וילחמו בני יהודה בירושלים וילכדו אותה וגו' וכתיב ואת היבוסי יושב ירושלים לא הורישו בני בנימין וגו' וכן משמע בספר יהושע גבי חילוקי גבולי יהודה ובנימין ובברכות דמס"ס נמי נסמכו ברכותיהם אלא שלוי מפסיק ביניהם מפני שמשנה לוי היה לו שם ויך בין שניהם כדכתיב בסבות שניפה יהיו משפיעין ליעקב וגומר דהיינו גלגבת הגזית שהיה בחלקו של יהודה וישימו קטורת באפך וכליל וגו' היה בחלקו של בנימין דהיינו בהיכל שהיה שם הקטורת וכליל על מזבחך כדמסיק הכא באחסנתיה יתבני מדבחא ולפי הטעם דכתר כהונה לחוד וכתר מלכות לחוד ולכך המקדש שהיה כתר כהונה לא היה בחלק יהודה אשר לו המלוכה אבל לשכת הגזית שם המשפט היה בחלקו כמ"ם ולך במשפט יעמיד ארץ וח"ס

עין יעקב

לפי שלא היתה בחלקו של טורף. ...

חיש פלא היה אותה אמה שאין לה יסוד בחלקו של טורף · שהוא בנימין שנאמר ביה זאב יטרף כיון דלא נמשכה מלכותו של שאול דימה אותו לזאב שהוא טורף כדאמרינן סוף פ"ג דב"ק אבל יהודה שמלכות בית דוד נמשכה דימה אותו לארי שהוא דורס והוא מלך בחיות וכיון שהותנה שהוא כשר כהוגנת אינו ראוי להיות במקום מלכות ע"כ אותה אמה שלא היה בחלקו של טורף אלא בחלקו של דורס לא היה לה יסוד ודו"ק: והיה בנימין הצדיק מצטער עליה בכל יום לנוטלה וכו'. ובפ"ק דיומא גרסינן בכל יום לבולעה וכו' דהיינו שהיה מצטער להיות אותה אמה מובלעת בחלקו ותפול בגורלו. ויהיה גם לאותה אמה יסוד כשאר כל המזבח. ובאמר לפיכך זכה וכו' ונעשה אושפיזכן וכו'. קשה מגומגם דממה שאמר והיה מצטער וכו' משמע דידע בנבואה שיהיה כל המקדש בחלקו חוץ מאותה אמה והילך קאמר אחר כך שזכה מחמת לצער זה ליעשות אושפיזכן להקב"ה ובמועט פי' א"כ ניחא טפי דקאמר דמשום שירד שבטו של בנימין תחלה לים לפיכך זכה בנימין הצדיק ונעשה אושפיזכן וכו' ונראה לפרש דקושיא דהכא אתיא כמ"ד התם דשבטו של יהודה ירד תחלה לים ודו"ק:

א] **דרש** רבא מ"ד °וילך הוא ושמואל וישבו בנוית (ש"א יט)
(וכתיב °הנה דוד בנויות) ברמה וכי מה ענין
נויות אצל רמה אלא שהיו יושבין [ברמה] ועוסקין בנויו (שם)
של עולם אמרי כתיב °וקמת ועלית אל המקום אשר (דברים יז)
יבחר ה' אלהיך בו מלמד שבהמ"ק גבוה מכל א"י וא"י
גבוה מכל הארצות ולא הוו ידעי מקומו היכא איתו
ספר יהושע בכולהו (שבטים) כתיב °וירד ועלה הגבול (יהושע טו ויח)
ותאר הגבול בשבט בנימין °ועלה כתיב וירד לא כתיב (שם יח)
אמרי ש"מ הכא הוא מקומו סבור למבנייה בעין עיטם
דמידלא אמרי (נחתי) [ניחתי] בי קליל כדכתיב °ובין (דברים לג)
כתיפיו שכן (וא"ד) [ואבע"א] גמירי בחלקו של יהודה
סנהדרין יתבין ושכינה בחלקו של בנימין היא ואי מדלינן
ליה אתפליג ליה טובא (ואתי לאפלוגי) מטב (ניחתי)
[ניחתי] ביה פורתא כדכתיב ובין כתיפיו שכן ועל דבר
זה נתקנא ביה דואג האדומי בדוד כדכתיב °כי קנאת (תהלים סט)
ביתך אכלתני וחרפת חורפיך נפלו עלי וכתיב °שיר (שם קלב)
המעלות וגו' אשר נשבע לה' נדר לאביר יעקב אם אבא
וגו' עד אמצא מקום וגומר הנה שמענוה באפרתה
מצאנוה בשדי יער באפרתה זה יהושע דאתי מאפרים
בשדי יער זה בנימין דכתיב ביה °זאב יטרף: (בראשית מט)

שהיו יושבין ברמה. שהיתה עיר של שמואל: **ועוסקין בנויו של עולם.** לגלות מקום מן התורה לבית הבחירה: **ועלית.** מכל שעריך קרי עליה ממש לבהמ"ק מלמד שבהמ"ק גבוה מכל א"י: **וא"י גבוה מכל הארצות.** לא מיבעיא לן הכא ולא מספקא ספקא לן אלא מקרא אחרינא דכתיב מי ה' אשר סעלה ואשר

סביא את בני ישראל וגו': **מקומו היכא.** מקום הגבוה בכל א"י בגבול מי הוא: **איתי ספר יהושע.** לבדוק בגבולי השבטים ולא פי' שם באחד מכל השבטים פאתי גבוליהם לארבעה רוחות חוץ משבט יהודה ובנימין שנתפרש שם כל גבוליהן מסובבין ברוחותיהן ומקצותיהן גבול יהודה לדרומה של ארץ ישראל וארץ אדום גבולה לדרום על פני סלה ואורך גבול יהודה מן המזרח למערב על פני אורך כל גבול של א"י ים המלח למזרח וים הגדול למערב והן הן גבולי א"י בפרשת אלה מסעי וגבול צפון של יהודה לא היה מכוון לארכו אלא התחיל מן הירדן ועלה למערב והתחיל מקצב לאמצע לפאת נגד לצפון ומרחיב ועולה (למערב והתחיל מקצב לאמצע לפאת נגד לצפון ומרחיב ועולה) אל כתף היבוסי היא ירושלים ומשהתחיל מן המזרח ומנה והולך עד ירושלים: **כתיב ועלה הגבול ולא כתיב וירד הגבול.** ועד כתיב עליה אחרת מירושלים. להר אשר על פני גי בן הנם ועד קרית יערים ומשם עד הים שהוא לצד מערב כתיב וירד הגבול: **ולא כתיב ועלה.** ונחלת בנימין בצפון נחלת יהודה וגבול נגב נחלת בנימין הוא גבול צפון ליהודה אלא שאין (ארך) [אורך] נחלת בנימין מן המזרח עד הים אלא עד ירושלים (על) [ועד] ההר אשר על פני גי בן הנם ועד קרית יערים (והיינו דקאמר הכא דבכולהו כתיב וירד הגבול ותאר ולא כתיב ועלה וכל מה שגבול צפונים של יהודה סמוך לנחלת בנימין מן המזרח עד קרית יערים): **כתיב ועלה. ותאר ולא כתיב וירד.** ותאר אינו לא עליה ולא ירידה למדנו שראש ההר שעל פני גי בן הנום הוא הגבוה מן הכל והוא למעלה מירושלים [דלירושלים] ולכך כתיב ועלה: **סבור למבנייה בעין עיטם.** כלומר בעיני שהוא מגין מי כפתוח האומר שם אחר עליית ספר אשר על פני גי בן הנום שלא כנחנה ירידה בנסים: **(ניחתי) [ניחתי] ביה קליל.** נעשה מוך מעט ונבנה אותו בירושלים שהיא למטה כדכתיב ובין כתיפיו ולא כתיב ראשו: **א"ד.** אי דלא נכיים בעין עיטם משום דרחוק שם נחלת בנימין מנחלת בני יהודה יהוי משיעור הר הבית ואי אפשר לסמוך לשכת הגזית לעזרה (ולקנגי) [ואק בעיק] סנהדרין בעזרה דכתיב וקמת ועלית וגו' והיא צריכה להיות בחלקו של יהודה כדמפרש ואזיל דגמירי דסנהדרין בחלק יהודה כדכתיב ומחוקק מבין רגליו: **את כל ענותו.** שעינה עצמו לעסוק ולדעת ונשבע אם אבא באהל ביתי:

מהרש"א מ"ד וילך דוד וגו'. הכי כתיב בספר שמואל וילך הוא ושמואל וישבו בנויות ויגד לשאול לאמר הנה דוד בנויות ברמה והתלמוד קיצר הכתובים לפי המכוון מענייננו והכי קאמר דכיון שמכר עיר שמואל לא קראה בשם אלא רמה וכאן קראה בנויות ברמה ללמוד וכו': **א"י גבוה מכל הארצות וכו'.** עיין פירש"י והכי איתא בהדיא בר"פ עשרה יוחסין ע"ש. מיהו נראה דמיבעיא לן הכי דמשום הכי נקרא נויו של כל העולם לפי שהוא ראש כל ההרים של העולם: **בכולהו כתיב וירד וכו'.** ותואר
באורך

עין יעקב

[illegible]

בלוחך מפרש"י ולקלר דבריו כי ארץ יהודה היה גבולו מים המלח שהוא מזרחו של א"י עד הים הגדול שהוא גבול מערב א"י ומלד דרום היה ארץ אדום גבולו ומלד לפון היה גבולו לנגב בנימין ונגב שאר השבטים כי חלק נחלת בנימין לא היה ממזרח למערב עד הים אלא עד ירושלים וא"כ שבגבולי יהודה בכולהו לגבי שאר שבטים דהיינו מירושלים עד סוף מערב כתיב וירד ותאר וגבי גבולי יהודה אלא שבט בנימין כתיב מתחלת מזרח עד כתף היבוסי שהוא ירושלים כתיב ממזרח למערב ועלה חוץ מעליה אחת שהזכיר אחריה שהיא על ראש ההר דהיינו עין עיטם דלכך היה קשור למגבי שם עוד פרש"י עין עיטם כלומר שהוא מעין מי נפתוח האמור וכו' ע"ש וכ"כ בזה בגבולי בנימין דכתיב שם שילה הגבול (מתחלת) מערב במעין מי נפתוח ואח"כ כתיב וירד הגבול אל קלה ההר אשר על פני גיא בן הנום וגו' וירד עין רוגל וגו' וכל הגבולים דכתיב ביהודה ועלה כתיב בבנימין וירד לפי שגבי יהודה התחיל ממזרח למערב עד ראש ההר מעין מי נפתוח אבל בבנימין התחיל ומוכח ממערב גבולו שהוא ראש ההר ומעין מי הנפתוח עד המזרח ע"כ נכתב לשון ירידה ולי הוה גרסינן בכולהו כתיב ועלה ובבנימין כתיב וירד וכו' הוה ניחא טפי ודו"ק: **נידתי ביה קליל וכו'.** ולענ"ד דהשתא עין עיטם הוא יותר גבוה מבהמ"ק מ"מ קאמר שפיר וקמת ועלית וגו' לב"ס מכל שעריך דלא כתב עין עיטם להיות עיר ושער דלא היה מופלג מב"ס כי אם כ"ג אמות כפירוש רש"י בחומש ע"ש: **שנתקנא בו דואג דכתיב קנאת ביתך וגו'.** משמע ליה על דואג דכתיב בקרא דלעיל מיניה מוזר הייתי לאחי ונכרי וגו' דהיינו בעיני דואג היה נחשב דוד לזר ולנכרי מלך בני אמי שהיה מנואב כדאמרינן בפרק חלק וכה"ל דואג לשאול על דוד שאל כא אם הוא ראוי לבא בקהל וכו'. ואמר שמלך שקנאה שרלה בדוד בענין מקום הבהמ"ק שכיון מקומו וק"ל: **יער זה בנימין שנאמר זאב וגו'.** כל המקרא נאמר על שם קדמי המוקדם כפי' המתרגם וכדאיתא במדרשות ולכן לא נאמר כי יער הוא רמז ליהודה שנמשל לאריה ואולי עוד כי שדה יער הוא משל לזאב שהוא דר ביער ולפעמים הוא בא בשדה למצוא שם לטרוף טרף מהבהמות שדה ומש"ה אי הוא הדורס גם חית יער ולא יצא בשדה וכמ"ש הכם אריה מיער זאבי ערבות וגו' וק"ל:

קדשי קדשים פרק ששי

דף נט **אמר** רב מזבח שנפגם כל הקדשים שנשחטו שם פסולין ומקרא היה בידינו ושכחנוהו כי סליק רב כהנא אשכחי' לר"ש ברבי דקאמר משום ר' ישמעאל ברבי יוסי מנין למזבח שנפגם שכל הקדשי' שנשחטו
שמות כ שם פסולין שנאמר °חבחת עליו את עולותיך ואת שלמיך וכי עליו אתה זובח אלא כשהוא שלם ולא בשהוא חסר:

שנשחטו שם בעזרה. כשהוא שלם והאי עליו אצלו ובסמיכות קאמר:

דף סא ע"ב שמות כ **אמר** רב הונא אמר רב מזבח של שילה של אבנים היה דתניא ר"א בן יעקב אומר מה ת"ל °אבנים אבנים אבנים שלש פעמים אחד של שילה ואחד של נוב וגבעון ואחד בבית עולמים מתיב רב אחא בר אבא אש שירדה מן השמים בימי משה לא נסתלקה מעל מזבח הנחשת אלא בימי שלמה ואש שירדה בימי שלמה לא נסתלקה עד שבא מנשה וסילקה ואם איתא מעיקרא הוא דאיסתלקה ליה הוא דאמר כר' נתן דתניא ר' נתן אומר מזבח של שילה של נחשת היה חלול ומלא אבני' רב נחמן בר יצחק אמר מאי לא נסתלקה לא נסתלקה לבטלה מאי היא רבנן אמרי שביבא הוה משדרא רב פפא אמר ארשפיזא הוה נקיט וזימנין הכא וזימנין הכא:

שלשה פעמים. אם מזבח אבנים וגו' מזבח אבנים לא תניף אבנים שלמות תבנה וגו': **נוב וגבעון.** חד תניא להו דשניהם במה ואינם קדשים: **לא נסתלקה.** שבשעת הוקשת כופים עליו פסכתר ומניחין אותה במקומה: **אלא בימי שלמה.** נסתלקה משם למזבח אבנים שעשה שלמה: **עד שבא מנשה וסילקה ואם איתא מעיקרא דאסתלק.** משהוקם המשכן בשילה ועשו מזבח אבנים הוקקה להסתלק ממזבח הנחשת: **הוא דאמר.** רב הונא דאמר כרבי נתן והא דלא אמרי הוא דאמר כר"א בן יעקב משום דרבי נתן הוא דמפרש ליה בהדיא שעשה היה כך אבל מדר"א בן יעקב לא שמעינן אלא דהוכשר בשל אבנים: **לא נסתלקה לבטלה.** שהאש בשילה ממזבח הנחשת לגמרי: **שביבא הוה משדרא.** כשהיו מקטירין על של אבנים היו זיקין ולהבות יוצאות מתוך השבכה של מזבח (הנחשת) של משה שאף הוא עומד שם:

תנן התם וכשעלו בני הגולה הוסיפו עליו ד' אמות שם
מן הדרום וד' אמות מן המערב כמין גמ"א מ"ט א"ר יוסף משום דלא ספק א"ל אביי השתא מקדש ראשון דכתיב ביה °יהודה וישראל רבים כחול אשר על מ"א ד
שפת הים ספק מקדש שני דכתיב ביה °כל הקהל כאחד עזרא ב
ארבע רבוא לא ספק א"ל התם אש של שמים מסייעתם הכא אין אש של שמים מסייעתם:

תנן התם. במס' מדות ר' יוסי אומר בתחלה בימי שלמה לא היה אלא כ"ח סנה ושלש יסוד וסובב ומקום קרנות ומקום הילוך עד ששים מקום המערכה כ' על כ': **וכשעלו בני הגולה הוסיפו עליו וכו'.** מעלה יסודו ל"ב על ל"ב ומקום מערכתו כ"ד על כ"ד: **גמ"א.** גימ"ל יוונית עשויה כמין כ"ף פשוטה שלנו כדפרישית דהם ומערב: **[הכא].** במקדש שני אין אש של שמים מסייעתן כדילפינן בפ"ק דיומא וארלה בו ולכבדה מחוסר ה"א שלא חמשה דברים שחסר מקדש שני ואם אחד מהן ואמרינן התם מיהוש היה קיומי לא מסייע:

דף סב **בשלמא** בית מיגנבא צורתו אלא מזבח מנא ידעי א"ר (אליעזר) [אלעזר] ראו מזבח בנוי ומיכאל השר הגדול [עומד] מקריב עליו ור' יצחק נפחא אמר אפרו של יצחק ראו שמונח באותו מקום ושמוא' בר נחמני אמר מכל הבית כולו הריחו ריח קטורת משם הריחו ריח איברים אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן שלשה נביאים עלו עמהם מן הגולה אחד שהעיד עליהן על המזבח ואחד שהעיד עליהן על מקום המזבח ואחד שהעיד להן שמקריבין אע"פ שאין בית במתניתא תנא ר"א בן יעקב אומר ג' נביאים עלו עמהם מן הגולה א' שהעיד להן על המזבח ועל מקום המזבח וא' שהעיד להן

להן שמקריבין אע"פ שאין בית ואחר שהעיד להם על התורה שתכתב אשורית:

בשלמא בית. ידעי אנשי כנסת הגדולה מה קדוש לעזרה ומה קדוש להיכל שהיכרים שרים יסודות כחומות: מנא ידעי. מקומו היכל: ג' נביאים. חגי זכריה ומלאכי: א' העיד להם על המזבח. שיש לו מקום להוסיף על ששים אמה: על מקום המזבח. שכן הוא: שמקריבין אף ע"פ שאין בית. דקדושה שנים קדושה לשעתה וקדושה לעתיד לבא: שתכתב אשורית. שמתחלה כשנתנה להם נכתב עברי כתבא ליבנאה כדאמרינן בסנהדרין:

תוספות אחד שהעיד להם על המזבח. תימה קרא כתיב ביחזקאל והאריאל י"ב אמות [illegible] מקום המערכה כ"ד על כ"ד ומהאי קרא דרשי' במתני' דמדות וי"ל דאי לאו עדות הייתי אומר עם מקום קרנות שלא לפנות מתחלת שלמה: ואחד שמקריבין אע"פ שאין בית. דקדושה בית קדושה לשעתה ולעתיד ולא דמי לקדושת הארץ דקי"ל דבטלה כדמוכח בפ"ק דחולין גבי בית שאן שיש חלוק ביניהם כדמפרש לעיל:

מהרש"א בשלמא בית מינכרא צורתו אצל מזבח וכו'. י"ל דמזבח אמ"ג שהיה לו ג"כ יסוד לא מינכרא ביה כמו ביסוד החומות שהיו ודאי עמוקים עד התהום כדמשמע בפ' אלו הן הגולין אבל אין לפרש כיון דהוסיפו על המזבח עד ששים אמות פריך דמזבח מנא ידעי מקומו דמ"מ לפי היסוד הראשון היו יכולין לשער ולהוסיף מכל צד וצד ודו"ק: א"ר אליעזר ראו מזבח בנוי כו'. נראה כמ"ש מזבח של מעלה מכוון כנגד מזבח של מטה והיינו שהראה להם המזבח של מעלה ומיכאל כו' שיכוונו לבנות כנגדו מזבח של מטה ורש"י כפתא אמר שהראה להם הקב"ה במקום המזבח אפרו של יצחק שהוא צבור ומונח לדורות שם כמ"ש ה' יראה כפי' רש"י בחומש: ורשב"ן אמר מכל הבית כולו הריחו וכו'. שהראה להם הקב"ה כאילו הכל בנוי וריח הקטורת ודאי מגיע בכל המקדש כדאמרינן בעלמא שהגיע הריח עד יריחו אבל מבמקום מזבח שם ריח סריפת האברים ביטל את ריח הקטורת:

ס"ד לב בראשית כה בני אחתיה דר' טרפון הוו יתבי קמיה דר' טרפון פתח ואמר ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה יוחני אמרו לו קטורה כתיב קרא עליהם בני קטורה:

הוו יתבי קמיה דר' טרפון. ולא הוו אמרי מידי פתח ואמר כדי שידברו: יוחני. עלתה בעלמא הוא דקאמר כדי לפתוח פיהם: בני קטורה. אינם יודעים לדבר בהלכה:

[illegible]

מהרש"א בני אחתיה דר' טרפון וכו' קרי עליהם בני קטורה וכו'. עיין פירש"י ולכאורה שפיר הל"ל קרי עלייהו בני עשו דאף שבני אברהם וילחק אתם אבל לא כבני יעקב ונ"ל כשטת הרמב"ם דבני קטורה חייבים במלת מילה ח"ע להם בני קטורה גם שאתם כמולים גם בני קטורה כמותכם במילה ועי"ל שלא קראם בני עשו שהיה אך על כבוד גיסו גם אם יאמר בני בשמת ואהליבמה היה מזלזל בכבוד גיסו שהם היו אשת עשו אבל בני קטורה לא היה מזלזל בכבוד גיסו ובכבוד אחותו דקטורה כשרה היתה ע"ש מעשיה נאים כקטורת וק"ל:

א"ר יוחנן בא וראה כמה גדול כחן של כהנים שאין לך קל בעופות יותר ממוראה ונוצה פעמים שהכהן זורקן יותר משלשים אמה דתנן נטל מחתה של כסף ועלה לראש המזבח וכו': יומא סו

שאין לך דבר קל בעוף. הדבר בהוא קל מאד אין כח לזרקו למרחוק: פעמים שהכהן זורקן. כששים ידה במחתה ונעשית בקרן מערבית דרומית לריך לזורקה יותר מלי אמה דתנן במס' תמיד מי שזכה בתרומת הדשן של מחתה נטל המחתה של כסף ועלה לראש המזבח וכו' הגיע לרצפה לסוף הכבש*: פי' כרש"י בנוי

המזבח מקדש פרק תשיעי

א"ר ענני בר ששון למה נסמכה פרשת קרבנות לפרשת בגדי כהונה לומר לך מה קרבנות מכפרין אף בגדי כהונה מכפרין כתונת מכפר על שפיכות דמים שנאמר וישחטו שעיר עזים ויטבלו את הכתונת בדם מכנסים מכפרין על גילוי עריות שנאמר ועשה להם מכנסי בד לכסות בשר ערוה והמצנפת מכפרת על גסי הרוח [מנין א"ר חנינא] יבא דבר שבגובה ויכפר על גובה אבנט מכפר על הרהור הלב אהיכא דאיתיה. חשן מכפר על הדינין שנאמר ועשית חשן משפט. אפוד [מכפר] על ע"ז שנאמר ואין אפוד ותרפים. מעיל מכפר על לה"ר מנין א"ר חנינא יבא דבר שבקול ויכפר על קול [הרע]. ציץ מכפר על עזות פנים בציץ כתיב והיה על מצח אהרן ובעזות פנים כתיב ומצח אשה זונה היה לך אינו והא אמר ריב"ל שני דברים לא מצינו כפרה בקרבנות ומצינו כפרה ממקום אחר ואלו הן שפיכות דמים ולה"ר שפיכות דמים מעגלה ערופה לה"ר מקטורת דתני רב חנניא מנין לקטורת שמכפרת שנאמר ויתן את הקטורת ויכפר על העם ותנא דבי ר' ישמעאל על מה קטורת מכפר על לה"ר יבא דבר שבחשאי ויכפר על מעשה חשאי קשיא שפיכות דמים אשפיכות דמי' קשיא לה"ר אלה"ר שפיכות דמים אשפיכות דמים לא קשיא הא דידיע מאן קטליה הא דלא ידיע מאן קטליה אי ידיע מאן קטליה בר קטלא הוא במזיד ולא התרו ביה

כב יף פח ע"א
בראשית לז
שמות כח
שם
הושע ג
שמות כח
ירמיה ג
במדבר יז

עין יעקב

קרן לנו בני קטורה. עיין פירש"י ומהרש"א [illegible] קטורה שלכם קשר וקשיר וק"ל:

למה נסמכה פ' קרבנות לפ' בגדי כהונה. [illegible]

פ"ת ולהר אלהיך [נמי] לא קשיא הא בצנעא הא בפרהסיא:

למה נסמכה. בסדר צו את אהרן זאת תורת העולה את תורת החטאת [והאשם] חנוך המלואים והדר קח את אהרן ואת בניו אתו ואת הבגדים: **ויטבלו את הכתונת.** רמז הוא לעמיד לבא שמכפרת שפיכות דמים בכתונת וטבילה היא כפרה: **לכסות בשר ערוה.** לכפות על גילוי עריות: **אהיכא דאיתא.** בשעה חושנין כנגד אלילי ידיהם דהיינו כנגד הלב כדילפינן (בפ"ק) [בפרק שני] מולא יתנהו ביומא: **אין אפוד.** נגלה עון תרפים הא יש אפוד אין תרפים כך משמעי במסכת ערכין: **דבר שבקול.** פעמונים שנו: **ויכפר על העם.** במחלוקת קרח משום להכי דכתיב ביה אתם כוניהם: **שבחשאי.** בשיח הכהן לבא בם מחתה עולים שיש מן האולם ולמזבח בשעת הקטרה וכ"ש מן ההיכל דילפינן מכל אדם לא יהיה וגו' ביומא: **ידיע מאן קטליה.** כתונת מכפרת על הלבור שלא יענשו: **בר קטלא.** וכמה דלא קטלי ליה מיענשי דכתיב ולארץ לא יכופר: ומשני **במזיד ולא אתרו ביה.** דלאו בר קטלא הוא הלכך לבור מכפרי בכתונת (וכא) [והוא] כעין בלא עליו כדאיתא בערכין: **בצנעא.** דהוי דבר שבחשאי קטורת מכפרת שהוא בחשאי: **בפרהסיא.** שהוא דבר שבקול קול הפעמונים מכפר:

מהרש"א למה נסמכה פרשת קרבנות לפרשת בגדי כהונה לומר וכו'. עיין פרש"י ק"ק דהאפך הל"ל למה נסמכה פרשת בגדי כהונה לפרשת קרבנות ופירושו בפ' יש בערכין ניחא דפי' שפירש שם למה נסמכה בפרשת אלוה כסמך ענין המלואים לבגדי כהונה עכ"ל. ומיהו ק"ק לפירושו שם דמאי קושיא למה נסמכה דהא ודאי שפיר נסמכה דבתחלה עבודת אהרן במלואים הולך ומקודם ללבוש בגדים של כהונה אבל בפרשת צו לבני משה סמך כל תורת הקרבנות לעולה ולמנחה ולחטאת ולאשם וגומר לבגדי כהונה שפיר קאמר למה נסמכה לכל הקרבנות אלו ובפרשה תצוה כבי לוי לא נסמכה אלא למלואים וקאמר ללמדך כמו שכל אלו הקרבנות באין לכפרה כך הבגדים מכפרין: **כתונת מכפרת על שפיכות דמים דכתיב ויטבלו את הכתונת** וגומר. עיין פירש"י ועוד י"ל שהכתונת היא הבגד באדם הקרוב לגוף ולבשר והוא מגואל בדם ביותר בכל נהרג ועי"כ כתונת זה מכפר על כך. ואמר **מכנסים מכפר על גלוי עריות דכתיב ועשה להם מכנסי** וגו'. מגופא דקרא מייתי לה דמשמע דהמכנסיים הם משום גידור ערוה ולהכי שינה כאן דבמלואו כתיב ועשית ובכאן כתיב ועשה להם מכנסי בד וגו' דמשמע ביסיה לורך להם בגידור ערות. ואמר **מצנפת** וכו' **יבא דבר שבגובה** וכו'. כי כסוי הראש מניח לידי אימת דשמיא כדאמרינן בסוף פ' מי שמתביך ברב כהנא בר ילמק דלא שבקתיה איניש גלי רישיה. ואמר **אבנט. מכפר על הרהור הלב אהיכא דאיתא.** כפרש"י הכא ובפרק יש בערכין מייתי לה מקרא דכתיב והיה על לב אהרן ונשאת סוף דהאי קרא בחושן כתיב ולא באבנט. ואמר **חושן מכפר על הדינין שנאמר ועשית חושן משפט.** פי' מכפר על עוות הדין כפרש"י בחומש ח"ש ונשא אהרן את משפט וגו' דהיינו כשיאה עון המשפט. ואמר **אפוד מכפר על ע"ז דכתיב אין אפוד** וגו'. ומלינו בש"ס שהיו ג"כ עובדין אפוד כמ"ש בפסל מיכה ויעש אפוד ותרפים וגו' אלא דמייתי האי קרא דמשמע דהל"ל לפי פשוטו אין אפוד ואין תרפים כדכתיב לעיל מיכה אין זבח ואין מלבה כפרש"י שם וע"כ דרשוה הכא באין אפוד של כ"ג יש עון תרפים. ואמר **מעיל מכפר על ל"ה** כו' **ויכפר על מעשה קול.** מהידוע כי קול ודבור רע עושה מעשה ופעולה לברוא לו מקטרג אחד וזה המעיל הוא בהפך זה דכתיב ביה ונשמע קולו בבואו אל הקדש וגו' שקול זה מבריח את המקטרגים לו בדרך נוהו. ואמר **ציץ מכפר על מעשה עזי פנים ומצח אשה זונה** וגו'. מורה על העזות דכתיב בסיפא דקרא ונשא המכלם ולע"ג דהאי קרא מפורש ונשא אהרן את עון הקדשים שמכפר על שמקרב בטומאה מ"מ מדקנשי לו לאין מקום הואלא דרשו לכפר על עזות מלא וק"ל:

ה"ע דבפרק יש בערכין פריך מהא אהך דעל שנכה דברים באים נגעים וחשיב ל"ה וש"ד וג"ע וכו' ומשני שם לא קשיא הא וכו' אי לא אסכי מעשיו מעיל מכפר וכו' משמע דלא סוה קא מקשה אלא אמעיל וכתב רש"י שם ואי קשיא אמאי לא מותיב מש"ד וג"ע וכו' תירץ מהא דתניא בגדי כהונה מכפרין וכו' אלא על האחרים וכו' ע"ש והתוס' דחה פירושו וכתבו תירוצים אחרים על זה ע"ש ולי נראה ליישב דודאי הא דקאמר דבגדי כהונה מכפרין על ש"ד וג"ע וע"ז היינו אשוגג דוקא אבל אמזיד ודאי דאין בגדי כהונה מכפרין אלא הנגעים באים עליו בש"ד וגג"ע במזיד כדמייתי בש"ד דיואב בהיה מזיד אבל מל"ה דלא שייך אלא במזיד פריך שפיר ובהא יתיישב נמי מה שדקדקו התוספות אדהכא מההיא דמיום שחרב בהמ"ק אע"פ שבטלו ד' מיתות דין ד' מיתות לא בטלו דההיא במזיד איירי ומיהו מאי דפריך הכא מעגלה ערופה משמע קלת דהך דבגדי כהונה מכפר במזיד איירי ויש ליישב ודו"ק:

ב' דברים לא מצינו להם כפרה בקרבנות וכו'. נראה ע"פ מ"ש שם בערכין דג' עבירות בהם ע"ז ג"ע ש"ד כתיב גדולה ובלשון הרע כתיב גדולות ולהא קאמר מכלל אלו עבירות הגדולות יש בהן דהקרבן מכפר עליהם בשוגג כגון בעידי ע"ז וכגון כל חייבי כריתות בעריות בשוגג מייתין קרבן חטאת אבל ב' עבירות גדולות בהם ל"ה וש"ד לא מלינו להם כפרה כלל בקרבנות אבל מלינו להם עגלה ערופה בש"ד דדומה לקרבן וכן קטורת לל"ה שהוא בא למקדש כקרבן. ומייתי **ויתן את הקטורת ויכפר** וגו' **על מה קטורת מכפר על ל"ה** וכו'. פרש"י פ' פרק בקלפי בההיא דקרח ל"ה דכתיב אתם המיתם את עם ה' ומתם ל"ה בחשאי עכ"ל ודבר שבחשאי דקאמר אע"ג דבההיא שעתא בפרהסיא הוה ויעמוד בין המתים ובין החיים וגו' מ"מ דבר שבחשאי מקרי דכל השנה מקטירין בהיכל בחשאי כפרש"י וק"ל:

הרי"ף רש"י למה נסמכה בסדר צו את אהרן זאת תורת העולה. נראה דהוקשה הלא כ"ע נימן נלמוה על הקרבנות והבגדים היו קדם לכן ביומי המלואים א"כ הוי לכתוב פי' הבגדים ואח"כ פרשת הקרבנות וזה שדקדק רש"י והדר קח את אהרן וגו': הנה איתי והאמר ר"ע ב' דברים וכו'. נריך לבאר מאי קושיא הלא משמע הכא דדוקא ב' אלו ש"ד ול"ה לא מלינו שמכפרים הקרבנות הא שאר הדברים מכפרים כגון ג"ע וע"ז תנות הרוח ומלינו בבגדי כהונה ג"כ שמכפרים עליהם על כרחך אנו לריכים לומר בהכרח שהקרבנות מכפרים על השגגות ובגדי כהונה מכפרים גם על מזיד דלא אתו ביה א"כ נאמר ג"כ בני דברים אל ש"ד ול"ה דבגדי כהונה מכפרים גם על מזיד ולא אתיו ביה ועגלה ערופה וקטורת מכפרים על השגגות ונאמי פריך איני והאמר רבי יהושע וכי ר"ל דהקשי לרי ענני דדים שהוכים מה קרבנות מכפרים אף בגדי כהונה מכפרים דמשמע דבדברים שקרבנות מכפרים בגדי כהונה מכפרים והכא אמרינן בני דברים אלו לא מלינו כפרה בקרבנות ותואי בני דברים אלו ג"כ

ג"כ אין בגדי כהונה מכפרים ואי"כ קשיא פיר ונהי"ר דאמרן דמכפרים בגדי כהונה ומשני דהא דאמרן שמה שהקרבנות מכפרים גם בגדי כהונה מכפרים הוא נכונין ידיע מאן קטליה אם לאות נשוג וידוע דקטליה הקרבן מכפר ולהורות במזיד ולא אהדו ביה וידיע דקטליה בגדי כהונה מכפרין אבל היכא דנעלם סתם ולא ידיע מאן קטליה ולא מליט בקרבנות ובגדי כהונה ומליט בעגלה ערופה שמכפר וכן כלים שאמרו נפרהסים ונשתנו מכפר הקרבן ובמזיד מכפרין בגדי כהונה ונתמלאו מכפר הקטורת ועי' בתוס' דאמרי פרכין דבגדי כהונה מכפרין על המזיח אבל נכפין מיהא באין עליו ומש"י חירן דבגדי כהונה מכפרין על אחרים ע"ש אבל אכתי קשה נמות שגבות הרוח דסתם אמרינן הנגעים באים לבפר והכא אמרינן בגדי כהונה והכא לא איכא מיתה ביד ונם אין בו עונש לאחרים. יש לתרץ בזה דילמא בגדי כהונה אינם מכפרים אלא ביחיד ולכן קודם יחיד באים נגעים על גסות הרוח מלו אין הבגדים מכפרים ועוד אפשר דילמא בגסות הרוח שמור בו שלום הבגדים מכפרים על מה שחטא ככר אבל שבם רוח ומפזיק בלותו עון הוא לוקה בנגעים כמו עוזיהו דכתיב בו וכחזקתו גבה לבו וכו':

דם חטאת פרק אחד עשר

יו צו **רב** יצחק בר יהודה הוה רגיל קמיה דרמי בר אבא שבקיה ואזיל לרב ששת יומא חד פגע ביה א"ל אלקפתא נקטן ריחא אתי ליה ליד משום דאולת לך לקמיה דרב ששת הוית לך כי רב ששת א"ל לאו משום הכי מר כי בעינא מלתא פשיטת לי מסברא כי משכחנא מתניתא פרכא ליה רב ששת כי בעינא מילתא מיניה פשיט לי ממתניתא דכי נמי משכחנא מלתא ופרכא מתניתא ומתניתא היא א"ל בעי מינאי מילתא דאפשוט לך כי מתניתא בעא מיניה בישל במקצת כלי וכו':

פגע ביה. רמי ברב ילחק: **א"ל.** רמי לרב ילחק: **אלקפתא** נקטן ריחא אתי ליה ליד משום דאולת לך לקמיה דרב ששת הוית לך כי רב ששת. משל הוא על נקי הרוח שמשתדלים לעמוד במקום גדולים [ואומר] הדיוט לאומני בידי וריח שמלמה מקלם לחוך ידי אלקפתא דוכם במסכת שבועות: **א"ל לאו.** לגלות מתמימי: **משכחנא מתניתא.** דלא אמרה הכי: **פרכא ליה.** למלתיה דמר דשמעתא (כאמורה) דאמורה במקום מתיבתא לישא: פשים ומתליחא (בעבריות) [סהפרייתות] קריתות בפיו מרלפרים בפירובין רב חסדא מרחתן שפחתיה ומתנייתא דרב ששת (וא"ל מיש דהכא כי הא ולהא) דכי נמי משכחנא וכו': **דאיפשוט לך כי מתניתא.** ומסגרא איפשוט לך וכי תידוק במתני' תשכח בוסמי:

טבול יום פרק שנים עשר

כג קא ע"ב **א"ר** (אלעאי) [אלעזר] א"ר חנינא לא נתכהן פנחס עד שהרגו לזמרי דכתיב "והיתה לו ולזרעו אחריו במדבר כה ברית כהונת עולם רב אשי אמר עד ששם שלום בין השבטים שנא' "וישמע פנחס הכהן וגו' ולרב אשי הא יהושע כב כתיב נמי והיתה לו ולזרעו כי כתיב ההוא בברכה כתיב ולרבי חנינא נמי הא כתיב וישמע פנחס הכהן ההוא ליחס זרעו אחריו:

ברית כהונת עולם וגו'. אלמא מכאן ואילך כהן הוא: **עד ששם שלום בין השבטים.** בימי יהושע כשבנו בני גד ובני ראובן מזבח בעבר הירדן ונקבצו כל השבטים לעלות עליהם לצבא ושלחו את פנחס לדבר עמהם וכתיב וישמע פנחס הכהן בכל מקום באתה מוצא פנחס בן אלעזר הכהן אין כתיבת כהונה אלא באלעזר וכאן כתיבה בפנחס (והאי קרא כהם כתיב): **בברכה.** (כרים) [נסחה] שלא תפסק כהונה מזרעו אבל עדיין לא נתכהן: **לייחס זרעו אחריו.** מיני משם נתכהן וכשעם שלום נתייחס ליקרא כהן ולייחס זרעו במעלות כהונה לשיותם כהנים גדולים שלא היו כהנים גדולים אלא מפנחס:

מהרש"א לא נתכהן פנחס וכו'. פרש"י בחומש אף על פי שכבר נתנה כהונה לזרעו של אהרן לא נתנה אלא לאהרן ולבניו שנמשחו עמו ולתולדותיהם שיולידו אחר המשחתן אבל פנחס שנולד קודם ולא נמשח ולא בא לכלל כהונה עכ"ל וכן שנינו בזבחים לא נתכהן פנחס וכו' עכ"ל ע"ש: **ולר"א נמי הכתיב וכו'.** יש לדקדק אמאי לא פריך מהאי קרא לרבי שמעון דפנחס כבר כהן היה בימי מלואים כדקאמר והלא פנחס היה עמהן ומאי קאמר במעשה זמרי והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם וי"ל שהבטיחו הקב"ה על הכהונה גדולה שתהיה לעולם מזרעו של פנחס וכן היה משהעביר הכהונה מאביתר שהיה מאיתמר לצדוק נשארה הכהונה לעולם מזרעו של פנחס וק"ל: **ההוא לברכה וכו'.** פרש"י בזרו שלא תפסוק כו' ע"ש ק"ק דנ"מ כיון דלא זכה לכהונה אלא משום שלום וכאן נמרו על כך ומאי האי דקאמר קרא הכא תחת אשר קנא וגו' דמשמע דבשביל מעשה מעשה זמרי זכה לכך ויש ליישב ודו"ק: **ההוא ליחס זרעו הוא דאתא וכו'.** בפי' רש"י בגורות שלנו לא פי' כלום בזה:

אמר רב משה רבינו כ"ג וחולק בקדשי שמים היה שם שנאמר "מאיל המלואים למשה היה למנה ויקרא ח מיתיבי והלא פנחס היה עמהם ואם איתא לימא והלא משה רבינו היה עמהם דלמא שאני משה דשריד בשכינה דאמר מר משה בהשכמה עלה ובהשכמה ירד:

למשה היה למנה. לפון חלוקה בכהנים: **שריד [בשכינה].** ולא עסיק בעבודת קדשים שהדבור מורגל להיות תמיד בהר מבקר ועד ערב: **בהשכמה עלה להר.** בימי מתן תורה כשהיה עולה ויורד לקדש את העם ולהשיב דברי העם אל ה' בפי' ר"פ בגמ' בבא מציעא מגדל הוה:

מותיבי מרים מי הסגירה אי"ת משה הסגירה משה שם זר הוא "ואין זר רואה את הנגעים אי"ת אהרן שם ע"ב הסגירה

עין יעקב

[illegible]

ילפור

הסגירה אהרן קרוב הוא ואין קרוב רואה את הנגעים אלא כבוד [גדול] חלק לה הקב"ה למרים באותה שעה אני כהן ואני מסגירה אני חולטה ואני פוטרה קתני מיהת משה זר ואין זר רואה את הנגעים אמר רב נחמן בר יצחק שאני מראות נגעים דאהרן ובניו כתובים בפרשה מיתיבי חמש שמחות היתה אלישבע יתירה על בנות ישראל יבמה מלך אישה כ"ג בנה סגן בן בנה משוח מלחמה ואחיה נשיא שבט ואבלה על ב' בניה קתני מיהת יבמה מלך [מלך] אין כ"ג לא אימא אף מלך:

ואין זר רואה את הנגעים. דכתיב והובא אל אהרן וגו': **אין קרוב רואה את הנגעים.** כדתניא בסיפרי כל ריב וכל נגע מה ריבים שלא בקרובים אף נגעים שלא בקרובים: **היתה אלישבע יתירה.** ביום שהוקם המשכן קאי בסדר עולם: **בנה סגן.** אלעזר: **בן בנה.** פנחס משוח מלחמה כדאשכחן במדין אותם ואת פנחס בן אלעזר הכהן לצבא והוא המדבר אל העם שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה על אויביכם: **אחיה.** נחשון:

[illegible]

מהרש"א ואין זר רואה הנגעים וא"ת אהרן וכו' קרוב הוא וכו'. במשה נמי הא"ל קרוב הוא ואין קרוב רואה וכו' אלא דהאמת קאמר דזר הוא ולמ"ד נמי דמשה כהן היה הא מסיק דלגבי נגעים מיהת זר מקרי דאהרן ובניו כתובין וכו' וכן אלעזר ואיתמר קרובים מקרו לה אבל למ"ד פנחס כהן היה באותה שעה ק"ק אמאי לא ראה הוא ואם הוא מקרי קרוב יש לו להוכיח מהכא דראובן בשלישי פסול לעדות וק"ל: **חלק לה הקב"ה כבוד אני כהן ואני מסגירה ואני חולטה וכו'.** הסגר הוא בשבוע ראשון והחלט בשבוע שני ויש לדקדק דהא קאמר קרא הסגר שבעת ימים ואמרינן בפרק כילד הרגל ואביה ירק ירק וגו' הלא תכלם שבעת ימים ק"ו לשכינה י"ד יום אלא דיו וכו' וי"ל דקאמר אני מסגירה ואני מולטה דהיינו י"ד כפי הסברא מתוך הק"ו וקרוב לזה כתבו התוס' בפרק כילד הרגל דנקט י"ד יום כנגד ב' הסגרות דהיינו י"ד יום ואין הסגר פחות משבעה עכ"ל שם: **חמשה שמחות היתה אלישבע** וכו' **ואבלה על ב' בניה** וכו'. במדרש ילקוט מביאו הקרא לשחוק אומרתי מהולל מעורבב הוא השחוק משחק ומה הדין על אלישבע שראתה ד' שמחות ביום א' וכו' ולא חשיב שם בן בנה דהיינו פנחס וצ"ל דס"ל להאי מדרש כמ"ד לעיל דלא נתכהן פנחס עד מעשה זמרי או עד בשם שלום וכו' גם קאמר שם ב' בניה סגני כהונה ואפשר דר"ל נדב ואביהוא שמתו אבל בתלמוד קאמר בנה סגן והיינו אלעזר שנעשה סגן אחר שמתו ויש לדקדק אהאי נקט אלישבע למה לא נקט אהרן גופיה שראה ה' שמחות או ד' כפי המדרש בהוא כ"ג ואחיו מלך וגם סגן ובן בנו משוח מלחמה ונשיא כפיה השבט וכו' ועיין מה שכתבתי במסכת הוריות בזה:

בד יז קב °**ויחר** אף ה' במשה רבי יהושע בן קרחה אומר כל
שמות ד חרון אף שבתורה נאמר בו רושם וזה לא נאמר
בו רושם ר' שמעון בן יוחאי אומר אף זה נאמר בו
שם רושם שנאמר °הלא אהרן אחיך הלוי והלא כהן הוא
הק' אני אמרתי אתה כהן והוא לוי ועכשיו הוא כהן
ואתה לוי וחכמים אומרים לא נתכהן משה אלא שבעת
ימי המלואים בלבד וי"א לא פסקה כהונה אלא מזרעו
ד"ה א כג של משה שנא' °ומשה איש האלהים בניו יקראו על
תהלים צט שבט הלוי ואומר °משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי
שמו מאי ואומר וכי תימא קרא לדורות הוא דכתיב
ואומר משה ואהרן [בכהניו]. וכל חרון אף שבתורה
שמות יא נאמר בו רושם והכתיב °ויצא מעם פרעה בחרי אף ולא
איל ולא מידי אמר ר"ש לקיש סטרו ויצא ומי אמר ר"ל
שם ז הכי והכתיב °ונצבת לקראתו על שפת היאור ואמר ר"ל
מלך הוא והסבר לו פנים ור' יוחנן אמר רשע הוא והעיז
פניך [בו] איפוך. א"ר ינאי לעולם תהא אימת מלכות
שם יא עליך דכתיב °וירדו כל עבדיך אלה אלי ואילו לדידיה
מ"א יח לא קאמר ליה ר' יוחנן אמר מהכא °ויד ה' היתה אל
אליהו וישנס מתניו וירץ לפני אחאב אמר עולא בקש
שמות ג משה רבינו מלכות ולא נתנו לו דכתיב °אל תקרב
ש"ב ז הלום ואין הלום אלא (בית) מלכות שנאמר °מי אנכי
ה' אלהים ומי ביתי כי הביאתני עד הלום וכל היכא
דכתיב הלום (עד עולם) [לדורות] הוא והא גבי שאול
ש"א י דכתיב °הבא [עוד] הלום איש הוא אין זרעו לא אבע"א
הא הוה איש בושת ואבע"א שאני שאול דאסי' בגויה
לא קיימא כדרבי אלעזר א"ר חנינא דאר"א א"ר חנינא
כשעה שפוסקין גדולה לאדם פוסקין לו ולזרעו (אחריו)
איוב לו עד סוף כל הדורות שנאמר °לא יגרע מצדיק (עינו)
[עיניו] ואת מלכים לכסא וישיבם לנצח ויגבהו ואם
שם הגיס דעתו הקדוש ב"ה משפילו שנאמר °ואם אסורים
בזיקים ילכדון בחבלי עוני:

נאמר

עין יעקב

[illegible]

נאמר בו רושם. מה קיים של חרון היה שם פעמים שכלה פעמים כיפה פעמים קללה ותיקף כגון ויחר אף שאול וכתיב בחרים בן נעות המרדות. ויחר אף אליהוא לא רבים יחכמו. ויחר אף יעקב ברחל התחת אלהים אני למען כיפה הוא: **הלא אהרן אחיך הלוי.** שהיה ראוי להיות לוי ידעתי כי דבר ידבר הוא ומשם זכה לכהונה: **לא נתכהן משה.** לא פסקו לו כהונה מעולם: **ר"א לא פסקה כהונה אלא מזרעו.** אבל הוא כל ימיו היה כהן (דאמרינן בגמרא דמשה רבים היה כ"ג כ"א): **בניו יקראו על שבט הלוי.** אבל הוא כהן: **וכי תימא לדורות הוא דכתיב.** לאחר מתן כתב כשהיו מיוחסין את הכהונה ואת הלוים ולהכי נקט בניו יקראו דלא הוה ליה למימר משה יקרא על שבט הלוי משום דלא היה קיים [ואין לו לומר אלא על המתייחסים]: **סמרו.** הכהו על לחייו: **הסבר לו פנים.** והיינו [וכנגד] לקראתו לפי גדולתו הסן לקראתו: **העיז בו פניך.** והיינו וכנגה לקראתו למלחמה לדבר נוה: **ואילו לדידיה לא קאמר ליה.** וידם אני המחרים ואף פי"ב דמסקנא וכי הוה דכתיב ויקרא למשה ולאהרן וגו': **וירץ לפני אחאב.** דכיב היה והוא רץ לפניו שהיה אחאב יחיד ולאו אורח ארעא: **מי אנכי.** חד אמרו: **שאני שאול דאפילו בנויה לא קיימא.** ומיהו הלום מלכות עולמים הוא כשפסקו לשאול מלכות עולמים פסקו לו אבל הוא גרם למלכו שתיבטל היום: **כדרי אלעזר.** דאמר ואם הגיס דעתו ומי וינגבהו ואם אסורים בזיקים נבאות לגם גורם להם גאות אסורים בזיקים ילכדו בחבלי עוני:

מהרש"א כל חרון אף שבתורה יש בו רושם וכו'. בעל לרור המור הפרש ליה דוקא בחרון אף שנכתב לגבי השם וכתב שם מעט לפי דעתו ולאו כן דהא פריך לקמן מחרי אף דגבי משה וקתמה קאמר כל חרון אף שבתורה וכו' והנראה לפרש דכמה חרון כתיבי בתורה ובקבלתם הוסיף בהם לומר אף שהוא רמז על הרושם שבא אחריו בקרא הן שיהיה הרושם במעשה שאחריו כגון וחרה אפי - והרגתי וחרה אפי בהם וגו' הן שיהיה הרושם אחריו בדבור של כעס וכמו ויחר אף יעקב ברחל וגו' התחת אלהים אנכי וגו' וכמוהו ויחר אף בלק וגו' ויחר אף אליהוא וגו' וכן משמע מפרש"י וכן משמע לקמן דדבור של כעס הבא אחריו מקרי שפיר רושם דקאמר והכתיב ויצא משה בחרי אף ולא א"ל מידי אבל כאן קאמר ר"י בן קרחה דלא סהבר כלל רושם אחריו בין בדבור בין במעשה ומזה למדו לומר בפרק האזק מהא דכתיב ויחר אף ה' בם שגם אהרן נצטרע ולמ"ד דלא נצטרע מוקי לה התם בנזיפה ובוכר זה הרושם במעשה שאחריו דכתיב ויחר אף ה' בם וילך דהיינו שפירשה שכינה מהם שהיו בנזיפה: **והלא כהן הוא היק אני וכו'.** פסיקא ליה דכהן היה מדעבד עבודה בשבעת ימי מלואים ולהכי כתיב משה ואהרן בכהניו ונפסקה לו כהונה אלא שניטלה ממנו בחרון אף וחד אמר דלא נפסקה לו כלל הכהונה אלא בז' ימי מלואים וי"א סברי דמעולם לא ניטלה ממשה אלא מזרעו ומייתי מדכתיב משה ואהרן בכהניו וגו' משמע ליה בכהניו קאי נמי אמשה וכיוצא דכהניו קאי אקב"ה כמו שלא פסקה הכהונה

מאהרן כל ימיו כך לא פסק ממשה כל ימיו אלא מזרעו ויש לדקדק מדקאמר כהכא משמע דרב דאמר לעיל משה רבינו כ"ג היה לא אתי כחכמים דסברי הכא לא נתכהן משה אלא בז' ימי המלואי' הא רב נמי דסבר דמשה כ"ג היה מייתי מקרא דא"ל המלואים וגו' וי"ל דרב דאמר כ"ג אי בז' ימי המלואים הוא מאי אשמעינן אמי קרא שנגד בז' ימי המלואים אלא ע"כ דאשמעינן דנפסקה לו הכהונה וק"ל: **אמר ר"ל סטרו ויצא וכו'.** יש לדקדק דמשמע אף זה כאמר בו רושם היינו שנאמר מפורש בקרא כמ"ש לעיל והכן מפורש זה הרושם בתורה ואפשר משום כבודו של מלך לא פרשו הכתוב שסטרו ודו"ק: **מלך הוא והסבר וכו'.** מפרש"י נראה דסרוייהו דרים מלשון לקראתו ע"ש. ועוד נראה לפרש למ"ד הסית פניך בו דרים ליה מוכלבת דמשמע כלב לריב כמ"ש כל מקום שנאמר כלים כלבים היינו דתן ואבירם כדאמרינן בנדרים כפרש"י סוף פ' במה וק"ל: **ואילו לדידיה קאמר וכו'.** עיין פי' רש"י לבאורה לא הל"ל והשתחוית דמסקנא נמי לא הוזכר השתחואה וי"ל דע"כ בכלל ויקרא נמי הוה השתחואה דהא גבי עבדיו לא הוזכר השתחואה במסקנא אפ"ה דא"ל והשתחוו אלי אלא שקיצר הכתוב במסקנא ודו"ק: **וישנם מתניו וירץ וגו'.** (פרש"י אחאב כו') משמע ליה דאחאב היה יחידי מדכתיב ברישא דעגילת אחאב הלך בדרך אחד לבדו וגו' אבל מפירש הרד"ק נראה דהסניקה והרילה נופה לפניו היא במלמה חלוקת הכבוד והמכין שראוי לחלוק כבוד אפילו למלכים הרשעים כאלו שוכר וכדאמרינן בפרק הרואה דמלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא ושמזלזל בכבודם כאילו פוגע בכבוד המקום וקל להבין: **ואין הלום אלא מלכות וכו'.** מדשינה למכתב הלום במקום פה בכולהו דקרא יש לדרוש שם המלכות כמ"ש גבי דוד לבין הלום רמז למלכות כמ"ש בפ"ב דע"ג ואת העדות עדות הוא לבית דוד שכל הראוי למלכות אלנתהו וכו' ע"ש וגם הלום ראיתי וגו' דהגר שאמרה וכי סבורה הייתי להיות גדולה ומלכות בזרעו כמו שאמר לה המלאך הרבה ארבה וגו' ידו בכל וגו' אחרי רואי ענייי בבית גברתי וכן מי הביאך עד הלום דשופטים דרשוהו פ' חלק לאו ממשה קאתית דכתיב בית אל תקרב הלום וגו' ע"ש ותנו לכם דבר עלה הלום דשופטים ר"ל שנו לכם דבר ועצה מלכות וכן גשי הלום ואכלת וגו' דרות רמז לה בהגבשתה אליו יצא בית דוד מהם וכל איכך הלום בשאול ודיה כאמר בשאול ודוד וק"ל: **בשעה שעוסקין וכו'.** דרים ליה מסיפא דקרא דכתיב וידכיי' לגלא כפרש"י בפ"ק דמגילה ושם מפורש דרישא דסאי הרא לא יגרע מצדיק עינו וגו' נדרש על שאול ושם יעואר:

הר"ף אני אמלתי אתה כהן והוא לוי וכו'. ונראה שנראה כמ"ש אלא שכן אמיך שלוי יולא לקראתך והלך ושמח בלבו ודרשו חז"ל הלב ששמח ישמח באורים ותומים דכתיב והיה של לב אהרן ושמחת היק אלא אהרן אחיך שהיה לוי יוכה עכשיו ושמח בלבו דהיינו אורים ותומים יהיו על לבו והיינו הוא יהיה כהן: וכל היכא דכתיב הלום עד עולם הוא! אין להקשות דהא אמר ומר אין הלום אלא מלכות ולא אמר עד עולם ומאי פריך מבום דע"כ הא דנקט משה מלכות ולא נתנו לו דכתיב אל תקרב הלום הוא שנקט עד עולם .לפי שמשה היה מלך על ישראל כדכתיב ויהי בישורון מלך וא"כ מ"ש אל תקרב הלום הוא לזרעו עד עולם ולהכי פריך כל היכא דכתיב הלום עד עולם הוא:

פיסקא

עין יעקב

פרת חטאת פרק ארבעה עשר

[פיסקא] פרת חטאת ששרפה חוץ מגתה וכו' אין חייבין עליו משום שחוטי חוץ. מאי חוץ מגתה אמר ר"ל חוץ ממקום הבדוק לה] אמר [לו] ר' יוחנן [והלא] כל ארץ ישראל בדוקה היא [במאי קא מיפלגי] ר"ל סבר ירד מבול לא"י ורבי יוחנן סבר לא ירד מבול לא"י אמר רב נחמן [בר יצחק] ושניהם מקרא אחד דרשו °בן אדם אמור לה את ארץ לא מטהרה היא לא גושמה ביום זעם ר' יוחנן סבר אתמוהי קא מתמה את ארץ לא טהורה כלום ירדו עליך גשמים ביום זעם ור"ל סבר כפשטיה דקרא ארץ לא טהורה את מי לא ירדו עליך גשמים ביום זעם *איתיביה ר"ל לר"י °מכל אשר בחרבה מתו בשלמא לדידי דאמינא ירד מבול לא"י משום הכי מתו אלא לדידך אמאי מתו מהבלא [כדרב חסדא] דאמר רב חסדא (דור המבול) ברותחין קלקלו וברותחין נדונו (ברותחין קלקלו בשכבת זרע וברותחין נדונו) דכתיב [הכא] °וישכו המים וכתיב [התם] °וחמת המלך שככה א"ד איתיביה רבי יוחנן לר"ל מכל אשר בחרבה מתו בשלמא לדידי היינו דאיכא חרבה אלא לדידך מאי חרבה איכא חרבה דמעיקרא [ואמאי קרי לה חרבה] כדרב חסדא דאמר רב חסדא בדור המבול לא נגזרה גזרה על דגים שבים שנא' מכל אשר בחרבה מתו ולא דגי' שבים בשלמ' לר' יוחנן דאמר לא ירד מבול לא"י היינו דקם (אורזילא) (רימא) [רימא] התם אלא לר"ל (אורזילא) [רימא] היכן קם א"ר ינאי גוראות הבנים בתיבה והאמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי האי אורזילא (רימא) [דרימא] בר יומיה דהוי כהר תבור והר תבור כמה הוי ארבעין פרסין משכיה דצואריה (תרי) [תלתא] פרסא מרבעתא דרישיה פרסא ופלגא ורמא °סבא וסכריה לירדנא א"ר יוחנן ראשו הכניס בתיבה סוף סוף הא אמרת מרבעתא דרישיה פרסא ופלגא אלא [ראש] חוטמו הכניס לתיבה והא"ר יוחנן לא ירד מבול לא"י לדבריו דריש לקיש קאמר. והא קסגיא תיבה אמר ריש לקיש קרניו קשרו בתיבה והאמר רב חסדא דור המבול ברותחין קלקלו וברותחין נדונו וליטעמך תיבה היכא סגיא [ועוד] עוג מלך הבשן היכי קם אלא נעשה נס ונצטננו צדי התיבה [ולר"ל נהי נמי דירד מבול לא"י והא לא פש ראר"ל למה נקרא שמה מצולה שכל מתי מבול נצטללו שם ור' יוחנן אמר למה נקרא שמה שנער שכל מתי מבול ננערו שם א"א דלא אידבקו] א"ר אבהו למה נקרא שמה שנער שמנערת את עשיריה והא קא חזינא דקאי (עד תלת דרי הוא דקאי) [תלתא דרי לא משכי] א"ר (אמי) [אמי] האוכל מעפרא דבבל כאילו אוכל בשר אבותיו [תניא כל האוכל וכו' וי"א כאילו אוכל] שקצים ורמשים:

[ממקום הבדוק לה. לשחוט שם שאין מתים קבר תהום:
ר"ל סבר ירד מבול לא"י. ונטמאו בה טומאת המתים:
מהבלא. ונכנס הבלים מאריכם בבתי קברות ואין לחוש לכל הארץ אלא לבאר ארבות שהיה שם מבול ונמקו בגיע]: חרבה דמעיקרא. קודם מבול: כל אשר בחרבה. לאפוקי דגים שבים: היינו דקם רימא התם. הראם זכר ונקבה שהוא גדול ואין יכול ליכנס לתיבה עמד שם: גוראות. (קטנות) הבנים לתיבה: אורזילא. [הוא ראם דימא שהוא על שפת הים] (אורזילא דרימא גרס ל"נ פי' שופר של ראם בן יומו אורזילא תרגום של שופר האילים מתרגמינן אורזילא דאילא רימא הוא תרגום של ראם) (ומתרגמינן יעלים ורימא אורזילא ודילא): בר יומיה. ביום שנולד: משכיה דצואריה. אורך עצם צוארו: בי מרבעתא דרישיה. (בית) בין מרבן ראשו: רמא סבא וסכריה לירדנא. הטיל גללו לירדן וסתם הלך מימיו. (סבא כמו קיסי דעלילא) [סבא כמו כיצי דבשתא דיכן]: (הבנים) חוטמו. הכניס להבנים: לא ירד מבול לא"י. למה ליה למיתני הכי כיון דהתם קם [כל דליג]: (כל דסיג) והא קא סגיא תיבה. ושלא היתה תיבה מהלכת על פני המים אין הגבוה לבמוך ומאה חוטמו כששט מן התיבה ומת ומשני קרניו קשרו בתיבה: ברותחין נדונו. ואם כן מאה שמלג ברותחין: ולישעמך תיבה היכי סגיא. ושלא זמותה היה מנח ומנחתן דכתיב וכפרת אותה מבית ומבחוץ בכופר וכיון דרותחין הן היאך מהלכת שאין אמה נפשר: ועוג מלך הבשן. דכתיב ויבא הפליט וא"ר יוחנן זה עוג מלך הבשן שפלט מדור המבול: נס נעשה ונצטננו המים שבצידי התיבה. והם עמד עוג והראם [וגם הזפת לא נפשר והראם לא הולך לתיבה ומפני גודלן לא נגעו: הא לא פש. מן המתים שם כלום דלדידי דנגוזה היה שספילום המים לבבל שהיא מצולה: למה נקרא שמה מצולה. דכתיב האומר לצולה חרבי: א"א דלא ארביקו. נסיע]: שמנערת עשיריה. אין עושרה מתקיים מפני שאין מרחמים על העניים כדאמרינן במסכת ביצה עתירי בבל יורדי גיהנם הן: כאילו אוכל שקצים ורמשים. של מבול:

מהרש"א ר' יוחנן סבר אתמוהי וכו' ור"ל סבר כפשוטיה וכו'. היינו בריש' דקרא ארץ לא מטוהרה אבל בסיפא דקרא לא גושמה ביום זעם הוא בהפך לר"י כפשטיה ולר"ל אתמוהי ותמיה וק"ל ויש לדקדק לר"י דלא ירד מבול לא"י אמאי הגריח הקב"ה את

עין יעקב

ר"ל סבר ירד מבול לא"י ור"י סבר לא ירד מבול לא"י. [illegible]

אלא כה בבנין הסיבה הי"ל לגלויה בלא"י דהא לאכתי לא הסיק לפעמים דאהבלה מהו וי"ל דהתם ממתה למריכה ליכה כפירש"י בחומש כדי שילמוסו דור המבול נסיק בה קיך מנה וכו' ע"ש: בשלמא לדידי דאמינא לא ירד מבול לא"י משיה הוי תרבה וכו'. יהיה פירוש הכתוב דלפיכו בחרבה דהיינו בלא"י מתו ע"י הבלה וקי"ל: מכל אשר בחרבה ולא דגים שבים וכו'. שהם היו במקום שלא היה חרבה מעיקרא וי"ל דלא היו כמו הסנים דומחין אלא במקום שהיה חרבה מעיקרא דאל"כ למה לא מלגו הדגים ברותחין כדפריך לקמן גבי ראם וקי"ל: לדידי הוי לי אורזילא רימא וכו'. כתבו התוס' ר"ת גרס אורזילא דריימא פי' שופר של ראם וכו' ע"ש. ודבדי הגמרא בזוכהו מבואר בהגדות בפרושיהו פ' הספינה: והא קא סניא תיבה וכו'. פרש"י והלא היה סים וכו'. כרלה דר"ל מנבוה לבמוך דקאמר הייט ע"י גלי הים אבל הא פסיקא דמשום מי"א בכ"ת כדאמרינן ביומא פ"ב וכו' מ"ה מורי מורי הא קיימי ועוד תיבה היכי קגיא וכו' ע"ש אבל דוחק לאוקמא קוניא דהכא כרבי יהודה דס"ל במ"ר ע"ז אמה כיו בגר וע"ז בקטנה ובורי וכו' ע"ש וקי"ל: עוג מלך הבשן היכא קאי וכו'. פירש"י ויבא הפליט כו' ומהכא משמע דבלדי היבה קם עוג וכ"כ אבל רש"י במסכת נדה פ"ט פי' סברה לא"י עכ"ל והיינו וא"ד לא ירד המבול לא"י והא דלא מת בהבלה י"ל דמחמת שהיה איש גדול כ"כ לא היזקו הבלה דא"י כמ"ש התוס' לגבי ראם אבל אסוגיה דהכא לא משמע כן אלא דאפילו לר"י ע"כ נלפנקנו לו לדי התיבה גם לא נמלא כן בפרק חלק סברה עוג לא"י: למה נקרא שמה מצולה וכו'. קרא לגבל מלולה דכתב שהומר לגולה מרבי וגו' וכתיב ההדסים אשר במלולה וגו' ע"ש שהיא עמוקה במלולה ונלגל וכו' ומ"ד סכמר שמנערת עמידים עיין פרש"י ונ"ל לפי שלא עלו בימי עזרא וכדאמרינן ביומא פ"ק אם חומה היא וגו' אם עשיתם עלמיכם כחומה ועליתם וכו' נמשלתם ככסף וכו' ע"ש וקי"ל:

תניא °תם הכהנים הנגשים אל ה' יתקדשו ר' יהושע בן קרחה אומר זו פרישות בכורות רבי אומר זו פרישות נדב ואביהוא בשלמא למ"ד זו פרישות נדב ואביהוא היינו דכתיב °הוא אשר דבר ה' לאמר בקרובי אקדש אלא למ"ד זו פרישות בכורות (פרישות נדב ואביהוא) היכא רמיזא דכתיב °ונועדתי שמה לבני ישראל ונקדש בכבודי אל תקרי בכבודי אלא במכובדי דבר זה רמזו הקב"ה למשה ולא ידע עד שמתו בניו של אהרן כשמתו בני אהרן אמר לו אהרן אחי לא מתו בניך אלא לקדש כבודו של מקום וכיון שידע אהרן שבניו ידועי מקום הם שתק וקבל שכר (על שתיקתו) שנאמר °וידום אהרן וכן בדוד הוא אומר °דום לה' והתחולל לו אע"פ שהוא מפיל לך חללים [חללים] דום וכן אמר שלמה °עת לחשות ועת לדבר פעמים שאדם שותק ומקבל שכר על שתיקתו ופעמים שאדם מדבר ומקבל שכר על דבורו והיינו דא"ר [חייא בר אבא א"ר] יוחנן מ"ד °נורא אלהים ממקדשיך אל תקרי ממקדשיך אלא ממקודשיך בשעה שהקב"ה עושה דין במקודשיו מתיירא ומתעלה (ומתקלס) [ומתהלל]:

יתקדשו. מלעשות לע"פ שתילך לגבה אלי ולהעשות שמד נכס. שלא יעלו בסר: זו פרישות בכורות. קסיד לא שנבחרו לפרוש מן הסר. (וכן הכהנים הנגשים אל ה' להקריב קרבנות: זו פרישות נדב ואביהוא. שמעתו שהם כהנים בקיי והם הכהנים הנגשים אל ה' להקריב קרבנות זו פרישת נדב ואביהוא כלומר לא נקראו בכורות כהנים אלא מי הם הכהנים הנגשים שהוזהרו כאן לפרוש מן ההר זה נדב ואביהוא): [זה לשון רש"י זו פרישות נדב ואביהוא. כלומר לא נקראו בכורות כהנים אלא מי הן הכהנים הנגשים שהוזהרו כאן לפרוש מן ההר זה נדב ואביהוא שבשעתו בקיי כהנים והן הנגשים אל ה' להקריב קרבנות]: הוא אשר דבר ה' וגו'. כדקאמר בסיפי מן ימותו בשם ה' וכיון שלא הוזהרו שלפרוש מן ההיכל בהקמת המשכן מיך נכם: אלא למ"ד זו פרישות בכורות היכא רמיזא. מיתת נדב ואביהוא שכן יתום שקב"ה לעשות קודם לכן דקאמר הוא אשר דבר ה': ונקדש בכבודי. נאמר לו למשה (קודם) [ביום] שהלכו על מלאכת המשכן והוא [לו] שביום שיקרה שכינתו על הבית יתקדש (בכבודו) [בכבודיו] ולא כיוון לו להבין מי הם עד שמתו בני אהרן (כדי שיתקדש): [אלא לקדש] כבודו של מקום. עליהם לסדיע שהוא סרה על ילדי ומודעי הוא אמר דבר אלי ביום שנלטויתי על מלאכת (שמקדש) [המשכן] ונקדש בכבודי בלאחם המכובדים והקרובים לי אקדש: שנא' וידום אהרן. הרי שתק וקבל שכר למרינן (נתורם כהנים) [בנ"ר] דבדבר זה זכה ונתייחד אליו הדבור שנאמר לאהר ענין שפרשה שתויי יין ולא התכר שם אלא לאהרן: נורא אלהים. זו מדה הדין לינמי של מלה בעושה דין במקודשים:

מהרש"א זו פרישות בכורות וכו'. כפשט מתניתין דעבודה היה בבכורות קודם שהוקם המשכן וע"ד זו פרישות נדב ואביהוא ס"ל דבימי נעשו הם כהנים ומדכתיב הגא אשר דבר ה' בקרובי וגו' יליף לה כדלקמן ופרש"י כדקאמר בסיפי מן יפרוץ בהם ה' וכיון שלא הוזהר לפרוש מן ההיכל בהקמת המשכן פרץ בהם עכ"ל ולפי זה לא סבירא ליה רבי כרש"י דאמר בפרק סדר דמתו בני אהרן בשביל שהורו הלכה בפני רבן אלא דליה ליה כמ"ד בס"כ דעל שהקריבם נכנסו לפני ולפנים מתו ומיהו נראה לפרש דהכי פירושו הוא אשר דבר ה' בקרובי אקדש כדקאמר בסיפי וגם הכהנים הנגשים יתקדשו וגו' דהיינו שיתקדש שמי בהם לעתיד במשכן שהם נדב ואביהוא יהרגו עמהם פן יפרוץ בהם עכשיו ה'. ועלם יתקדשו יתפרש יותר נכון מפרש"י מהוממ לפי פשוטו שפירש יתקדשו להתילב על עומדן עכ"ל דלמה ליה לעכמא

עין יעקב

שמעה לסוף לעולין: אלא למ"ד זו פרישת בכורים פרישת נדב ואביהוא סיבה רעיית. וליכא לפירוש מפורסמות על כן הבכורים מפני לא נתנים לי"ב גם פרישת נדב ואביהוא [illegible]

[illegible]

שלאחר כן נכנסים מסרי כלם שהחרו על כך כמ"ש ושכנסים ושם לא יתרפו לעלום וגו' ולפי זה שפיר אלי רני קנד כמלב"י דשלק סדר וק"ל: **אמר הקב"ה למשה ולא ידע וכו'** עיין פי' רש"י ותוספות ומדבריהם נראה דכיוי ונקדש קאי על המשכן ומדכתיב ונקדש ולא ונקדשתי משמע כן אבל מ"מ לבסוף אלא לשקדי"ש שמו של הקב"ה משמע ונקדש קאי אהקב"ה וים לדקדק לבאורה דמשמע דלא מתו בני אהרן אלא כדי להתקדש שמו של מקום על ידם ולא מתו מפני החטא ולעיל פירש"י מפני החטא שלא הוהרו לפרוש וכו' וכן בפ' סדר קאמרינן מפני החטא שהורו הלכה וכו' והרא"ם תירץ בזה דס"ק לא מתו בניך ביום שמחה סבירה אלא כדי וכו' ע"ש באורך והוא דחוק לדבריו הנ"ל לא מתו בניך ביום הזה אלא כדי וכו' אבל הנראה דלא שייך קידוש המקום וכבודו אלו מתו שלא חטא דחלילה דעביד דינא בלא דינא אבל כבודו של מקום ליפרע מצדיקים בעסקי של מיתתם עבירות שבידן וגו' יתעלה ויתקדש ומתיירא שמו של הקב"ה דהם צדיקים כך ברשעים עאכ"ו וס"ק לא מתו בחטא זה אלא דעם סניני כשערה אחד ובהם מתקדש ומתיירא שמו אם בצדיקים כך ברשעים עאכ"ו והוא שא"ל משה הייתי סבור או בי או בך שאני ואתה יותר מקורבים אבל כשראה שמתו אמר שהם נכבדים יותר ועליהם רמז לו ונקדש בכבודו במכובדי ליפרע מהם על עבירות [קטנות] ומר כדא"ם ליה בשתויי יין שלא שהוהרו מדין על כך וכמה הכי איכא בת"כ באיזו חטא מתו ולהסבר דלא פליגי אהסכא דאיכא למימר הא והא גרמא דאיכא מ"ד התם נמי דבשביל ד' דברים מתו בני אהרן וכו' ע"ש ודו"ק: **וקיבל שכר על שתיקתו.** מפרש"י ותוס' ע"ש מ"כ דהיינו השכר שנתייחד הדיבור לאהרן בפרשת שאחרים משתויי יין והקשו בתוס' והיינו דבספרי וכו' למדו שהדבור למשה שיאמר לאהרן והמא זה קרא הוא דכתיב אל אהרן וכו' עכ"ל. ונזה יש ליישב פירש"י בתוספות מה שכר קבל על שתיקתו שנתייחד עמו הדבור שנאמר לו מפי משה לבדו ולא שיאמר לבני ישראל אבל הרא"ם דחק בעצמו בפירש"י דהתרמי קאמר ואין צריך ד"ה לבוין דבריו עם כדברי התוס' וק"ל: **שנאי דום להי והתחולל וגו'.** דרים הוא מלשון שתיקה כמו וידום אהרן ובפ"ק דגיטין דריש ליה מלשון דמדומי חמה ע"ש: **וכן שלמה אמר עת להשות.** כי הא דאהרן ועת לדבר מפרשינן שם כמו לא יסיר משה ואמר דבורים קהו שמכם דברים ע"ש: **אל תקרי ממקדשיך אלא וכו'.** מדכתיב מקדשיך ביו"ד המורה על הרבים דריש ליה דלפי פשוטו הנ"ל מקדשך בלא יו"ד לשון יחיד דאין לנו אלא מקדש א' וסדו"ק דחק לפי פשוטו מוסב על שני מקדשים שמקדש של מטה מכוון כנגד מקדש של מעלה וק"ל:

[כמה לוקא דפריפה שנאמרה לבני נח לאקריב ילפינן נמי טרפה יולא על קמיה אמר לאו שנאי נמא והדסיק לאו נרומין לך ופרין בגמ':

ודלמא נח גופיה טרפה הוה תמים כתיב ביה ודלמא תמים בדרכיו צדיק כתיב ביה ודלמא תמים בדרכיו צדיק במעשיו וכו'. פיסקא טהורין אבל לא טמאין. ומי הוו טמאין וטהורין בההיא שעתא א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מאותן שלא נעבדה בהן עבירה מנא הוו ידעי כדרב חסדא דא"ר חסדא העבירן דף קטו:

לפני התיבה כל שהתיבה קולטתן בידוע שהוא טהור אין התיבה קולטתן בידוע שהן טמאין ר' אבהו אמר אמר קרא בראשית [illegible] והבאים זכר ונקבה הבאין מאליהן:

תמים בדרכיו. עכיו וסנלן: מי הוו. סרי לא נתנה תורה: הבאין מאליהן. וכל אותן שבאו אל התיבה מאליהן באו ובזה סביר אותן שבאו שבעה שבעה ידע שהן טהורין ושבאו שנים שנים שהן טמאין]:

מהרש"א **תמים בדרכיו צדיק במעשיו וכו'.** פירש"י בדרכיו עכיו וכו'. (במעשיו בלא חמס) עכ"ל הדרכים הם המדות אף בעלת מעשים ושפל בו לשון תמים שלא שייך תמים ודרכי נר ותרגם כמוהו ובמעשים שפל לשון לדקה דכתיב עושה משפט ולדקה וגו' ושים מעשים הלדקה וגו' וק"ל: **אמר רשב"נ מאותן שלא נעבדה בהן עבירה.** ל"ג ליה דלא שייך הכא אלא בפרק חלק גרסינן ליה אסלא אים ואמרו איסור לבהמה מי איה לא אמר רשב"נ מאותן שלא וכו' אלא דה"ג הכא מאותן שמעמידין ליסור מלן וקאמר כדרב חסדא וכו' משום דעיקר מלתיה דרב חסדא ורבי אבהו בפ' חלק כאמרה אהא דשלא נעבדה בהן עבירה מה"ם קאמר הכא כדרב חסדא ור' אבהו שאמרו בענין שלא נעבדה בהן עבירה ס"ל כיוצא לענין אסורה וטמאה. ודע כי רש"י בחומש פי' שהטהורים שעתידים להיות טהורים לישראל מלמד שלמד נח תורה עכ"ל. וכתב הרא"ם דהלא"כ מאי הוה ידע אסורים וטמאים בההיא שעתא מי הוו אבל בזבחים פירש בזה אמר רב חסדא העבירום כו' וז"ל אמר הבאים וכו' ולא ידעתי למה הניח הרב הגמרא והפסק דרך אחר עכ"ל. והמזרחי כתב בזה ב' פירושים ואין אהדרין דהא"ם בפירקן קמא שסוגיא דזבחים לא איירי בטמאים וטהורים אלא באסורים וטמאים דמרום לא משמע מתוך הסוגיא ובתירוץ שני שכתב לחלק בין שעות אסורים לבהמות אסורות הן דברי כנאות ואיך יניחו קמה כיון דרש"י ז"ל בחומש פי' דלענין נעבדה בהם עבירה ידע בקליטת התיבה ובבאתם מאליהן למה לא נאמר כן לענין טמאה ואסורה דכל שקלטו שבעה שבעה הן אסורין וכל שקלטו ב' הם טמאים וכן לענין ביאה מאליהן וע"כ הנראה מה שפרש"י מלמד שלמד נח תורה לאו משום דלא"ה הקשה מאן הוה ידע כמו שהבינו הרא"ם והמזרחי דהא ודאי ידע בקליטת התיבה כדרב חסדא או בביאתם מאליהן כר' אבהו ולא הולך רש"י בחומש להזכיר זה פה דכיון דכבר פי' כן לענין נעבדה בהן עבירה ממילא כימא הכי לענין טמאה וטהורה ועם שהולך לומר דלמד נח תורה משום דלגבי בני נח לא שייך טהורה וטמאה אלא לגבי ישראל לעתיד ואי לא הוה למד נח תורה לא הוה ידע מאי קאמר ליה הטהורה תקח לך ז' ז' והטמאה ב' ב' דלגבי נח שלם שוים הם אלא ידע זה שלמד תורה שההיא טמאה וטהורה לישראל לעתיד ודו"ק כי הדברים ברורים הם למבין ומה שיש עוד לדקדק בדברי שמאמר מבואר בפרק חלק ע"ש:

תניא עד שלא הוקם המשכן הותרו הבמות ועבודה בר"ה פ"ח בבכורות [וכו'] והכל קרבו עולות וכו'. עולות אין שלמים לא והכתיב שמות כד ויזבחו זבחים שלמים אלא אימא הכל קרבו עולות ושלמים והתניא אבל שלמים לא כי אם עולות כמ"ד לא קרבו שלמים בני נח דאתמר ר'

כמ"ד לא קרבו שלמים בני נח והיה לגבור ה' ונח לעמוד יכון ה' יברך את עמו בשלום ... השלמים שהלב"כ בני נח וכן הוא בשורת יעקב פ' לו רמז תל"ג:

ר' אלעזר ור' יוסי בר חנינא חד אמר קרבו שלמים בני נח וחד אמר לא קרבו שלמים בני נח מ"ט דמ"ד קרבו שלמים בני נח דכתיב "והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלביהן איזהו דבר שחלבו קרב [לגבי מזבח] וכולו אינו קרב [לגבי מזבח] הוי אומר זה שלמים ומ"ט דמ"ד לא קרבו בני נח שלמים דכתיב "עורי צפון ובואי תימן התנערי אומה שמעשיה בצפון ותבא אומה שמעשיה בצפון ודרום ומר הכתיב מחלביהן משמנים דידהו ואידך הכתיב עורי ההוא בקבוץ גליות הוא דכתיב והכתיב "ויאמר משה גם אתה תתן בידינו זבחים ועולות זבחים לאכילה ועולות להקרבה והכתיב "ויקח יתרו חתן משה עולה וזבחים לאלהים יתרו אחר מתן תורה הוה בשלמא למ"ד יתרו אחר מתן תורה בא ניחא אלא למ"ד יתרו קודם מתן תורה בא מאי איכא למימר דאיתמר [בני] ר' חייא ור' יהושע בן לוי חד אמר אחר מתן תורה הוה וחד אמר קודם מתן תורה הוה למ"ד קודם מתן תורה הוה קסבר קרבו שלמים בני נח:

ויזבחו זבחים שלמים. וסיפי' קודם לאקמת המשכן הוה ולא אמרה דעד שלא הוקם המשכן לא קרבו שלמים כלל: (לכל) [הכל]. בין ישראל בין אה"ע קרבו עולה אבל שלמים לא הקריבו בני נח ומשעת מתן תורה שנכנסו ישראל קרבו שלמים: התנערי. לשון ויגער ה' את מצרים: שמעשיה בצפון. היינו עולה שטעונה צפון והבא אבל מלך המשיח אותם שמעשים צפון ודרום דהיינו ישראל שמקריבין עולות ושלמים: משמנים דידהו. מן השמנים שבהם ומיהו עולות הוו: בקבוץ גליות. והיך עורי חזה לסוכות ובואי הוא דרומים לקבץ גליות המפוזרות בכם: זבחים ועולות. זבחים היינו שלמים וקודם מתן תורה טלאו בני נח הוו ומשני זבחים אינם שלמים אלא לשון שחיטה בעלמא ולאכילה:

הניחא למ"ד וכו'. פלוגתא הוא לקמן:

מהרש"א התנערי אומה שמעשיה בצפון וכו'. עיין פרש"י אבל נב"ר מפורש באופן אחר עורי דבר ישן ומתעורר דהיינו העולה שהיה ישן כבר לבני נח ובואי דבר חדש בתימן דהיינו שלמים בדרום ע"כ: ומר נמי הא כתיב ומחלביהן משמניהן וכו'. ואשמעינן קרא דקרבנו מן המעולה ולא כאחיו קין שהביא מן הגרוע כפרש"י בחומש מפרי האדמה מן הגרוע כו' ע"ש: והא כתיב ויקח יתרו עולה וזבחים כו'. הכא לא בעי לאוקמא נמי עולה לאלהים וזבחים לאכילה כדלעיל דהתם ועולות סמיך לעשינו לה' אלהינו משא"כ הכא דזבחים סמוך לאלהים דעלה ודאי קאי ודפריך בפרק אין מעמידין מהאי קרא דגם אתה תתן בידינו זבחים ועולות וגו' לר"א דפוסל בהמת של

נכרי בכל הקרבנות מעולות לחוד קפריך דסמיך לה' אלהינו וגו' אבל זבחים לאכילה קאי וסעבין מעולה דבני נח עולה קרבין ולא שלמים לפי שעולה כולה כליל ובאה על חטא אבל השלמים באים לשום שלום בין ישראל לאביהם שבשמים ושהם אוכלים משלחן גבוה ואין שקודם בחוך הוא חפץ בשלומים של בני נח ולא שיאכלו משלחנו וק"ל:

כתנאי "וישמע יתרו [כהן מדין] חתן משה מה שמועה שמע ובא ונתגייר ר' יהושע אומר מלחמת עמלק שמע ובא שהרי כתובה בצדו "ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב. ר' אלעזר המודעי אומר מתן תורה שמע ובא כשנתן הקב"ה תורה לישראל היה קולו הולך מסוף העולם ועד סופו וכל מלכי אוה"ע אחזתם רעדה בהיכליהן ואמרו שירה שנא' "ובהיכלו כלו אומר כבוד נתקבצו כלם אצל בלעם הרשע ואמרו לו מה קול ההמון אשר שמענו שמא מביא מבול לעולם [אמר להם] שנאמר "ה' למבול ישב (אמר להן) וישב ה' מלך לעולם כבר נשבע הקב"ה שאין מביא מבול לעולם (שנא' "כי מי נח זאת לי וגו') אמרו לו שמא מבול של מים אינו מביא אבל מבול של אש מביא שנאמ' כי (הנה ה' באש יבא) [באש ה' נשפט] וגו' אמר להם כבר נשבע (להם שלא יביא מבול כל עיקר שנא' "ולא יהיה עוד מבול) [שאינו משחית כל בשר] אלא מה קול ההמון ששמענו אמר להם חמדה טובה יש לו להקב"ה בבית גנזיו שגנוזה אצלו תתקע"ד דורות קודם שנברא העולם והוא מבקש ליתנה לבניו שנאמר "ה' עוז לעמו יתן מיד ענו כלם ואמרו ה' יברך את עמו בשלום. רבי אליעזר בן יעקב אומר קריעת ים סוף שמע ובא שנאמ' "ויהי כשמוע כל מלכי וגו' את אשר הוביש ה' את מי הירדן מפני בני ישראל עד עברם וימס לבבם ולא היה בהם עוד רוח מפני בני ישראל ואף רחב הזונה אמרה לשלוחי יהושע "כי שמענו את אשר הוביש ה' את מי ים סוף מפניכם וגו' ונשמע וימס לבבנו ולא קמה עוד רוח באיש מפניכם מ"ש התם דכתיב ולא היה בהם עוד רוח באיש מפניכם והכא כתיב ולא קמה עוד "אפי' אקשויי לא אקשי מנא ידעה דאמר מר אין לך כל שר ונגיד שלא בא אל רחב הזונה אמרו בת עשר שנים היתה כשיצאו ישראל ממצרים וזנתה כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר אחר חמשים שנה נתגיירה אמרה יכופר לי בשכר חבל ופשתים וחלון:

כתנאי. אי קודם מתן תורה הוה יתרו או לא: ובהיכלו וכו'. ריסא

עין יעקב

[illegible]

ריעה דקאמר קול ה' יחולל אילות ויחשוף יערות ובהיכלו של כל מלך ומלך כולו אומר כבוד להקב"ה: **אמר להם וישב ה' מלך לעולם.** כבר נשבע שיהא מלך לעולם על בריותיו ולא ישחיתם: **התקעיד דורות קודם שנברא העולם.** וכיון דהיה מחכה ועד עתה רצונו היה דבר לוה לאלף דור: עוז התורה היא מעוז של ישראל: **דאפילו אקשויי.** אבל לתמצם לא הקשי והיא שיהא ידעת בדבר ואמרה לבלתי יהושע גלי שהם: **דאמר מר.** שמכילתא נפרשה יתרו: **אמרה,** רחב ימחל לי בשביל חבל ופשתים וחלון במכילתא הכיה (שי) הכי אמרה רבש"ע בג' דברים חטאתי בג' דברים ימחול לי בחבל ופשתים וחלון שהיו המרגלים עולין לה ויורדין בחבלים דרך החלון (ואף היא) [וגם] טמנם אותם בפשתי העץ ואותן ג' דברים שלמן זכתה לחליל השבטים:

מהרש"א וישמע יתרו וגו' מה שמועה שמע כו'. ירלה דלהכי מכלי ממשע דוישמע יתרו דבוק לכל אשר עשה וגו' שמשע יתרו את כל אשר וגו' וכי הוציא ה' וגו' הוא ענין אחר וכפרש"י בחומש דא"כ לא לכתוב אלא וישמע יתרו כהן מדין חתן משה כי הוציא ה' וגו' כל אשר עשה וגו' ל"ל ועוד דגבי כל אשר עשה כתיב למשה ולישראל וגבי כי הוציא כתיב ישראל בלחוד דמשמע מזה דכל מאמר אשר עשה וגו' הוא דבר שנעשה גם למשה ומשו"ה במאמר כי הוציא וגו' שאינו אלא לישראל לחוד דמשה לא הוצרך להוציא שכבר היה במדין ובמד"ל שמהם הכתוב מה ענין משה זה את כל אשר עשה אלהים תומר שע"י שמע יתרו ובא פליגי בזה הכי תנאי דרבי יהושע סבר שהוא דבוק למלחמת עמלק שהזכיר בסמוך וע"כ שהם כאן מה ענין את כל אשר עשה וגו' רבי אלעזר המודעי סבר כיון דסתם מהו הנעשה כשמע ליתרו יש לנו לפרש בדבר הזכר שהוא דבר הכשמע והיינו מתן תורה שהיה כשמע בכל העולם שהיה קולו הולך מסוף העולם ועד סופו וכו' ור"א אומר כיון דסתם מה הוא המעשה הכשמע לו יש לנו לפרשו בדבר שמלים בקרא לשון שמיעה בהדיא והוא קריעת ים סוף שנאמר ויהי כשמוע וגו' ומתוך סוגין נראה דהכא תנאי פליגי מדקאמר כתנאי וכו' ולא כדברי הרא"ם שכתב לפרש לדברי רש"י שבחומש דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי ועוד שהאריך הרא"ם בזה לפרש פרש"י שבחומש בשינוי הלשונות מדקדק בפרש"י ע"ש ולמעתיקו יתבאר לך כל דברי רש"י דמה שהוסיף לומר גבי כל אשר עשה וגו' דהיינו ירידת המן והבאר כו' דלא כחד מהני תנאי דשמעתין י"ל דמדבריה דכל פי' כן דודאי עיקר השמיעה היה למר כדאית ליה ולאידך כדאית ליה משום דלא הו"ל למכתב אלא אשר עשה וגו' וכתב כל אשר עשה וגו' פי' דאתא לרבות דכל הנעשים שנעשה להם הש"י הם בכלל דכל אשר עשה וגו' ומה גבי וישמע יתרו לא פרש"י אלא שמועת קריעת ים"ס ומלחמת עמלק שהם היו עיקר השמיעה למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה והניח דברי שניהם כאילו אינם חולקים דהא ודאי עיקר השמיעה הוא קריעת ים סוף מ"מ בכלל רבויא דכל אשר עשה וגו' איכא נמי מלחמת עמלק ולהכי לא הביא נמי דעת שלישית שאומר מתן תורה שמע דהא איכא תנאי דפליגי ומוקי קודם מתן תורה אפילו בכלל רבויא דכל אשר עשה איכא ומה שפירש עוד שכיח גבי כל אשר עשה וגו' בעמלק ולא הזכיר שם קריעת ים"ס היינו משום דפשטיה דקרא משמע ליה טפי כמ"ד עיקר השמיעה היתה קריעת ים"ס דמפורש ביה בהדיא לי

שמיעה שנא' ויהי כשמוע וגו' ולכן הזכיר בריש קראי דברי שאומר קריעת ים סוף קודם שהזכיר דברי שאומר מלחמת עמלק ספק שהזכיר בשמעתין משום דפשטיה דקרא משמע טפי כדעת שאומר קריעת ים סוף שמע והוא עיקר השמיעה וגבי כל אשר עשה וגו' דבא לפרש רבויא דכל היינו השאר והאי נמי והזכיר גם מלחמת עמלק דא"כ עיקר השמיעה לפי פשטיה דקרא הוא כדעת שאומר קריעת ים סוף שמע מ"מ כשמע נמי מלחמת עמלק מכלל רבויא דכל אשר עשה וגו' וגבי ויחד יתרו על כל הטובה אשר עשה וגו' שכתב רש"י דהיינו טובת המן והבאר עכ"ל י"ל דאף למ"ד יתרו קודם מתן תורה בא פירש כן ומשום דפשטיה דקרא כל הטובה כולל גם התורה ואע"ג דלא נתנה התורה בכלל קצת ממנה נתנה קודם שבא יתרו כדאמרינן שבת ודינין וכבוד אב ואם ופרה אדומה במרה נצטוו וגבי וישמע יתרו א"א לפרש שמשמע ובא על המצות שנתנו במרה דלא יפול עלה שמיעה בהם אלא בנתינת התורה בכלל בסיני כדקאמר שהיה קולו הולך מסוף העולם ועד סופו כו' ובזה יבואו כל דברי רש"י שפירש בחומש כהוגן בלי שום גמגום לפי סוגיא דשמעתין ואין צורך לכל האריכות שהאריכו בזה המפרשים לפרש"י בדברים הרחוקים מסוגי' דשמעתין ואין להאריך: **שכשנתנה תורה קולו וכו'.** כדאמרינן במדרשות יכול נתנה תורה בשתיקה ת"ל ויהי קולות וברקים יכול לא היו שומעים את הקול ת"ל קול ה' בכח קול ה' יחולל אילות וגו' ואילות הן אוה"ע כפרש"י בספר תהלים: **אבל מבול של אש מביא וכו' אמר להם כבר נשבע.** שאינו מביא כל גמר יש לדקדק דמהכא משמע דבכלל שבועה מי נח דגם באש ובשאר דברים אין הקב"ה מביא מבול לעולם ובפ"ק דסוטה אמרינן הבא נתחכמה לו נתחכם למושיען של ישראל נדונם באש כי באש ה' נשפט וגו' בא ונדונם במים שכבר נשבע הקב"ה שאינו מביא מבול לעולם וכו' משמע מזה דשבועת מי נח לא היה על מבול של אש וי"ל דהכא היינו דקאמר בלשון שאינו מביא אף מבול של אש היינו לכל העולם שכבר נשבע הקב"ה במי נח שלא יביא השחתה לכל העולם אבל על אומה אחת בודאי מביא כדכתיב כי הנה באש ה' נשפט וגו' ומבול של מים מביא על אומה א' אלא שהמצרים טעו בזה וסברו דמבול של מים אינו מביא הקב"ה אפי' על אומה א' וכדמסיק שם והם אינם יודעים שעל כל העולם אינו מביא אבל על אומה אחת מביא וכפי' הנה ה' נשפט: **שהיתה גנוזה אצלו תתקע"ד דורות וכו'.** הזכיר להם כל זה כי ראוי שיבא הקב"ה בנתינת קולי קולות כל כך שישמעו כל העולם להודיע לכל העולם כי חמדה טובה גנוזה היא אצלו והעביר מלפניו תתקע"ד דורות שלא היו ראויים לקיים מצותיה אבל קיומן הוא קיום העולם ואלמלא ראוי העולם להחזיר לתוהו ובהו כדאמרינן התנה הקב"ה עם מעשיו אם יקבלו ישראל וכו': **ה' עוז לעמו יתן וגו'.** פרש"י עוז תורה שהיא וכו' וי"ל שהשיב להם שאין שיטי רצון לפניו שנתן לה עמה לישראל ולא נתנה מקודם לאי זה אומה אבל אומה הישראלית ראויים לקבלה כי הם עזים באומות וע"כ ניתן להם התורה שהיא נקראת עוז להודיע כחן של ישראל אבל שאר אומות לא יוכלו לקיימה כדאמרי' בפרק אין דורשין ומפני מה ניתנה התורה לישראל מפני שהן עזין וע"ז אמר השיבו אומות ה' יברך את עמו בשלום ע"ש שכתב כי טובה כימנה התורה להם לא היה אומה ולשון יכול לעמוד

מפניהם

שפגיסם כדאמרינן כמי פם כמלה החורה היה כתיבה שלום לאומות פם ישראל ונ"כ אמרו ה' יברך את עמו בשלום: קריעת ים סוף שמע ובא שנאמר ויהי כשמוע כל מלכי וגו'. בהאי קרא לא הוזכר שמיעת קריעת ים סוף רק אמר הובים ה' את מי הירדן וגו' אלא דבכלל ק"ו הוא אם שמעו שהובים מי הירדן ועברו בו ישראל כ"ש ששמעו קריעת ים סוף שעברו בו ישראל ונטבעו והמצרים כמבעו בו וקצת מגומגם דעפי ה"ל לאתויי מקמיה האי קרא דרחב הזונה דבקרא הוא מוקדם ומפורש בו שמיעת קריעת ים סוף ואפשר דלא מייתי ליה האי קרא כלל הכא אלא משום רבותא דקאמר מ"מ התם דאומר ולא היה בם עוד רוח ומ"מ הכא דקאמרה ולא קמה עוד רוח באיש ממלת איש שמיכה בהאי קרא דרשו שידעת שלא היה להם גבורת איש א"כ מלת קמה משמע קשוי: אמרה יהא מחול לי בשכר חבל חלון ופשתן. במדרש ילקוט ל"ג פשתן אלא בחומה גם מה שפירש"י על פי המכילתין בג' דברים חטאתי וכו' היינו כמי אלו ג' חבל חלון ופשתן שהיו הגנבים עולים אליה וכו' ע"ש במדרש ילקוט מפורש בענין אחר בג' חטאתי בנדה ובחלה ובהדלקה בג' מחול לי בחבל בחלון תחומה וכו' ע"ש:

כמ סס [אמר מר תברים כזמן הזה אינם רשאים לעשות כן]
ויקרא יז מנא הני מילי דת"ר "דבר אל בני ישראל בני ישראל מצווין על (שחיטת) [שחוטי] חוץ ואין הנכרי מצווין על (שחיטת) [שחוטי] חוץ לפיכך כל אחד ואחד עושה במה לעצמו ומקריב עליה כל מה שירצה א"ר יעקב בר אחא א"ר (יוסי) [אסי] אסור לסייע ואסור לעשות שליחותו. אמר (רבא) [רבה] ולאורינהו להו שרי כי הא דאיפרא הורמיז אימיה דשבור מלכא שדרה (ענלא תלתא לקמיהו) [קורבנא לרבא] אמרה להוקרבוה ניהלי לשם שמים אמר להו רבא לרב ספרא ולרב אחא בר הונא זילו דברו תרי עולמי גילאי וחזו היכא דמסקא ימא שירטון ואייתי ציבי חדתא ואפיקו נורא מן מנא חדתא וקריבו ניהלה לשם שמים [א"ל אביי] כמאן כרבי אלעזר בן שמוע (דאמר) [דתניא ר"א בן שמוע אומר] מה מזבח שלא נשתמש בהם הדיוט אף עצים שלא נשתמש בהן הדיוט והא מודה ר' אלעזר [בן שמוע] בבמה דתניא
דה"א כא כתוב אחד אומר "ויתן דוד לארנן במקום שקלי זהב
ש"ב כד משקל שש מאות וכתיב "ויקן דוד את הגורן ואת הבקר (כסף) [בכסף] שקלים חמשים הא כיצד גבה מכל שבט ושבט חמשים שקלים זהב שהם שש מאות רבי אומר משום אבא יוסי בן (דורמסקי) [דוסתאי] [בקר ועצים ומקום מזבח בחמשים שקלים וכל הבית כולו בשש מאות רבי אלעזר בן שמוע אומר (כתיב ויקן דוד את

הגורן כמפורש בענין מה מפורש בענין שאמר דוד לארנן וגו' אבל "הבקר לעולה והמורגים וכלי הבקר ש"ב כד
לעצים בכסף שקלים חמשים) בקר ועצים ומקום מזבח בני וכל הבית כלו בשש מאה] דכתיב "ויאמר [ארונה]
אל דוד (קח לך ויעש) [יקח ויעל] אדני המלך הטוב ודה"א כא ע"ש
בעיניו ראה הבקר לעולה והמורגים וכלי הבקר לעצים [ורבא אמר לך] הי"נ בחדתי מאי מורגים אמר (רבא) [עולא] מטה של טורבל מאי מטה של טורבל אמר (רב יהודה) [אביי] עיזא דקורקסא דדישה אמר (רב יוסף)
[אביי] מאי קרא "הנה שמתיך למורג חרוץ חדש וגו' ישעיה מא
מקרי ליה רבא לבריה ורמי ליה קראי אהדדי כתיב ויתן דוד לארנן משקל זהב שקלים שש מאות וכתיב ויקן דוד את הגורן ואת הבקר בכסף שקלי' חמשים הא כיצד גבה מכל שבט ושבט חמשים שקלים שהם שש מאות ואכתי קשיין אהדדי הכתיב התם זהב והכא כתיב כסף אלא אימא גבה כסף (כשש) [במשקל שש] מאות [שקלי'] זהב:

מנא הני מילי. אברייתא דלעיל קאי דקיים גם דנכרים בזמן הזה רשאים לעשות כן דלא אסרו להן במות: אסור לסייעם. בשעת איסור הבמות כגון בזמן הזה דקדושת ירושלים אין אחרים היתר: אורויי להו. הילך יעצו: זילו דברו תרי עולמי גילאי: לא קחו שני נכרים בחורים בני גיל אחד שכן פי' לדבר: היכא דמסקא ימא שירטון. לבירן בלעי"ז והוא חייבת ונעשה קרקע דתמים שלא ישתמש הדיוט במזבח: ואייתי ציבי חדתי. שלא נשתמש בהם אדם שלא יהו שברי כלי: ואפיקו נורא ממנא חדתא. כראה לי שהוא פיוסי"ל אלי"ר בלעז שמוציאין בו אש מן האבנים: ס"ג כמאן כרבי אלעזר בר שמ"ע דאמר מה מזבח וכו'. נתינת כהנים היא שמיה נפרשה ראשונה: כתוב אחד אומר. ברייתא זו משובשת היא בספרים ושניה (בתורת כהנים) [בספרי בברכת כהנים] וכך היא שנויה הא כיצד מקום וכנה בחמשים וכל הבית בשש מאות רבי אומר בשם (רבי) [אבא] יוסי בן דוסתאי גבה מכל שבט ושבט חמשים שהם שש מאות רבי אלעזר בן שמוע אומר ויקן דוד את הגורן כדמפורש בענין ומה מפורש בענין ויתן דוד לארונה במקום זהב משקל שש מאות אבל הבקר לעולה והמורגים וכלי הבקר לעצים בכסף שקלים חמשים (שנא') ויאמר ארונה וגו' והכי פירושא דקרא ויקן דוד את הגורן ולא פירש במה קנאה שהרי פירשו במקום אחר ויתן דוד לארונה במקום זהב משקל שש מאות ואת הבקר קנה בכסף שקלים חמשים משקל שש מאות לקנין מפרש כסף הוא משקל שש מאות זהב אלמא רבי אלעזר מודה בבמה דקתני והמורגים לקח דוד לעלים כדברי ארונה: מטה של טורבל. כך היא במסכת (כלים) [פרה פרק י"ב] משנה

עיון יעקב

[illegible]

שפכה פי]: עיזא דקירקסא. כמין גג של עץ ויש בו יתדות חדין וגם עשוי חרילין חרילין ומולים ותניחו על הקנים של דיקה לאחר שכידות ומחתכת וגעקים (חרין) [חנן]: ומאי קרא. דהאי עשוי חרילין ומכן לחם הלחק: בכסף בשש מאות שקלי זהב. וה"ק כסף שוה שקלים חמשים של זהב גבה מכל שבט ושבט:

מהרש"א תרי עלמי גילאי כו'. בגרסת פי' גילאי וכן נראה מפרש"י שהם גיל אחד והטעם פי' שכן הוא פי' לדבר עכ"ל ונראה שדקדק לומר ב' נערים ולא קאמר שהם נכרים מהאי טעמא דקאמר שלא היו בגמרותם עדיין משמשין למלאכת הדיוט דמהא טעמא אסור להשתמש בכהן: והא מודה ר"א בן שמוע בבמה דתניא וכו'. השתא דלא מסיק אדעתיה דהאי קרא שוורינים והכי בקר לעלים איירי במדתי מגופיה דהאי קרא ס"ע לאקשויי וכן היא הסוגיא בפרק הקומץ רבה דאסיק דר"א שאמר אף עלים שלא ישתמש בהן הדיוט פריך מגופיה דקרא דכתיב השוורינים וכלי וגו' ויש לייתב דסוגיא דהכא לא בעי לאקשויי מגופיה דקרא דאימא דארונה אמר כך אבל דוד לא רצה בהם לעלים משום שימוש הדיוט ותו שדקדק רש"י לפרש הא מודה ר"א בבמה דקתני שוורינים לקח דוד לעלים כדבר ארונה אבל בקרא איתא מפורש שלקחם דוד וד"ק: הא כיצד גבה מכל שבט חמשים וכו'. ואפילו למ"ד דירושלים נתחלקה לשבטים דהיינו ליהודה ובנימין ולא היה לשאר שבטים חלק בו מ"מ מקום המקדש לא נתחלקה ולכך נתן כל שבט ושבט מ"ב שבטים כל אחד חלקו בגוה ועוד בין דלא רצה דוד ליטלו מן ארונה בחנם אלא בקנין כמפורש בקרא הולרך כל שבט לתת חלקו בשוה: אבא יוסי וכו' בכקר ועצים ומקום וכו' ר"א בר שמוע אומר כו'. לפי הגירסא שלפנינו לא פליגי הכי תנאי ונעל עי' גרס גרסא אחרת לפי פירש"י ונראה דגהא פליגי לאותה גרסא דלאבא יוסי מקום נמצא בכלל חמשים כסף שוה ולר"א בן שמוע מקום האמצע בכלל שש מאות של זהב הוה ולדידהו לא תקשי התם כסף הכא זהב אלא למ"ד דהיינו ר' מאות מכל השבטים היינו חמשים מכל שבט ושבט פריך התם כסף הכא זהב ומשני דה"ק גבה כסף במשקל שש מאות ומפורש בתוס' דה"ק גבה כסף שוה חמשים שקלים של זהב לכל שבט דהיינו שש מאות זהב לכל השבטים כו' עכ"ל ע"ש עוד ע"ש שהדרש ופירש"י בשוס קפר במוהל מגומגם בזה ע"ש:

פיסקא קדשים קלים נאכלין בכל הרואה. מנא הני מילי (א"ר אלעזר) א"ר אושעיא אמר קרא °השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה בכל מקום אשר אתה רואה אי אתה מעלה אבל אתה אוכל בכ"מ אשר אתה רואה רב אבדימי בר (חמא בר דוסא) [חסא] אמר אמי קרא °ונסב הגבול מזרח** תאנת שילה מאי תאנת שילה [מקום] שכל הרואי' אותו מתאנח על אכילת הדשים שלו רבי אבהו אמר °בן פורת יוסף בן פורת עלי עין. עין שלא רצתה ליהנות ממי שאינה שלה תזכה ותאכל כמלא עין שלה רבי יוסי בר חנינא אמר °ורצון שוכני סנה עין שלא רצתה ליהנות ממי שאינו שלה תזכה ותאכל בין השנואים שלה:

השמר לך. מאחר שהגלה אל המנוחה ואל הנחלה (פ"ק הר) [קלי קרא]: °האי קרא. תאנת שילה חפכתיו ולא מלאתיו במקרא אבל מצאתי בספר יהושע בחלק בני יוסף ונסב הגבול מזרחה תאנת שילה שאנת לשון תאניה [ואניה] שהיו מתאנחים משום היו זוכרין אכילת קדשים שהיתה במקום מראיתו: שאינו שלה. אבת להוכיח: בן פורת. לשון פריה ורביה מקום אכילת קדשים מתרבה לו על דבר שעין שילה בחלק יוסף היתה דכתיב ויטוש באהל יוסף ובתר ויטוש משכן שילה כתיב: ורצון. עין רצון שלא רצה ליהנות ממה שאינו שלו: בין השנואים שלה. קדשים נאכלין אף בגבולי שאר השבטים שבאותו. (ופירשו עוד בגמרא שאפילו אינו רואה כלו אלא חלא מקצתו נאכלין בה קדשים קלים, וכנגד בי כניסתא דמשון שמשם היו רואין שילה ואין דבר מפסיקו):

מהרש"א °הא כיצד לא היה שם תקרה אלא אבנים וכו'. דאהל לא שייך אלא בגג כמו שפירש"י בפ' כל הכלים בענין איסור אהל בשבת ולזה נהגי קראי דמשמעי בקיומו קראו בית ה' ע"ש שמתילות שהיו אבנים והיכא דמשמעי בחרבנו קראו אהל שהוא בנין ערלי ביריעות ובגג וק"ל: אמר קרא ונסב הגבול מזרח תאנת שילה וגו'. הכי כתיב קרא בגורל בני יוסף ולפי שלא נמצא בשום מקום שיהיה שילה קרוי תאנת שילה דרשוהו הכי לרעות בגורל בני יוסף שהיה בו גבול ומרחה עד מקום שאדם מתאנח על אכילת קדשים דשילה ומאן דדריש ליה מקרא בן פורת וגו' אסיפא דקרא בנות צעדה עלי שור קאי דדריש עלי עין מלי פסוק דכה"ג דדרשינן ליה בברכות ובפרק הפועלים וה"ק עלי עין בשביל שסילק עינו ומאת פוטיפר זכה שבנותיו בנות שהם שאר השבטים לצעוד באכילת קדשים עלי שור עד מקום רואים כמו שאמרנו ולא קרוב ומאן דדריש מקרא ורצון שוכני סנה ס"פ דקרא ולצון לפי במשה ולצן המקום ולא רצתה עינו ליהנות כו' תזכה באכילת שוכני דהיינו באכילת קדשים משכן שילה עד בין השנואים דהיינו שאר השבטים שהיה רואים הרואה מגיע משם עד לכאן וק"ל:

כי אתא (רבין) [רב דימי] אמר רב °בארבעה מקומות לא שרתה להן שכינה לישראל בשילה בנוב ובגבעון ובבית עולמים. ובכלן לא שרתה אלא בחלק בנימין שנא' °חופף עליו כל היום ובין כתפיו שכן לא יהו אלא בחלקו של בנימין אל אביי אמרה קמיה דרב יוסף אמר הד בר הדה ליה לכליל ולא מיתקין והכתיב °ויטש משכן שילה אהל שכן באדם [וכתיב] וימאס באהל יוסף ובשבט אפרים לא בחר אמר רב אדא (בר אהבה) ומאי קושיא דילמא שכינה בחלק בנימין וסנהדרין בחלקו של יוסף

כרוך

עין יעקב

בחלקו וליפ: אבל אתה אוכל בכל מקום שאתה רואה. משמע דניכא ... קדשים קלים ומעשר שני בשילה בכל הרואה ...

... ורצון שוכני סנה עין שלא רצתה ליהנות ...

... כל הרישות לא יהא אלא בחלקו של בנימין ...

... אמרה קמיה דרב יוסף ...

ברוך שמצינו בבית עולמים שכינה בבנימין וסנהדרין בחלקו של יהודה א"ל הכי השתא בשלמא התם מיקרבן נחלות אהדדי אלא הכא מי מיקרבן אין ה"נ מקרבן כדא"ר (חייא) [חמא] בר חנינא רצועה היתה יוצאת מחלקו של יהודה ונכנס לחלקו של בנימין ובה היה מזבח בנוי והיה בנימין הצדיק מצטער עליה לבולעה ה"נ רצועה היתה יוצאת מחלקו של יוסף ונכנסה בחלקו של בנימין (והיה בנימין הצדיק מצטער עליה לבולעה) [והיינו] דכתיב °(ונסב הגבול מזרחה) תאנת שילה כתנאי ר"מ אומר °חופף עליו זה העה"ז כל היום אלו ימות המשיח ובין כתיפיו שכן זה העה"ב רבי אומר חופף עליו זה מקדש ראשון כל היום [זה מקדש שני] (אלו ימות המשיח) ובין כתיפיו שכן (זה העולם הבא) [אלו ימות המשיח]:

הוי בריא הוה ליה לבליל ולא מיתקין. כדאמר בעיני אביו של [...] אמר כולל הוא: מי מקרבן. שילה וגבול נחלת בנימין: תאנת שילה. על שם שהיה בנימין מתאוה עליה: העה"ז. כל מקום שרתה שכינה ואף שילה ונוב וגבעון:

בהרשא בד' מקומות שרתה שכינה כו'. לכאורה ודאי דנברת' שכינה גם באהל מועד במדבר ובגלגל כדלקמן אלא דהכא דחשיב הכא כלם בחלק בנימין היו אבל הא דקאמר כל תפיסות לא יהו אלא בחלקו של בנימין לא משמע כן ולהשבר דאהל מועד לא חשיב כיון שהיה במ"ל ובגלגל נמי לא נקרי שורה שכינה במשכן כיון שהיה זמן כיבוש וחלוקה לא חשיב הכא אלא מיום שבאו אל המנוחה ואל הנחלה דהיינו שילה וירושלים והיתר שבין זה לזה דהיינו נוב וגבעון כדלקמן ומבואר הכא דמנו פשיטא להו דבחלק בנימין הוה והמקרא לא מוכח כן דחשיב י"ד שנים בנחלת בנימין וחשיב גבעון וירושלים ולא חשיב נוב ביניהו והדיק: הכי השתא התם מיקרבן נחלות אהדדי הכא מי מיקרבן כו'. יש לדקדק סיהך לא ידע דקרא כתיב ויעל חשם גורל בני בנימין וגו' בין בני יהודה ובין בני יוסף ויש לייטב דודאי דכולהו של יוסף לבנימין מיקרבן אהדדי כמו ליהודה אלא דס"ק מי אשכחן דמיקרבן כ"כ בעיר אחת כמו שמצינו ביהודה שמפורש בקרא בהדיא דירושלים נפלה בנחלת שניהם ומשני כדאמר כו' רצועה יוצאה מחלקו של יהודה כו' וה"י בנימין מצטער כו' דהו ודאי ליתו מפורש אלא ממדרש דקרא ונלבון מוסף כל היום כדאמרינן פרק אחסו ונקונן ה"נ איכא למימר שכי מעדרש הכתוב דרצועה יוצאה מחלק של יוסף כו' והיה בנימין מצטער דכתיב תאנת שילה כפרש"י והדיק: כתנאי חופף זה מקדש כו'. ובין כתיפיו שכן אלו ימות כו' במקדש בעה"ז לא היה לשכינה דיבוק גמור אלא דרך חפיפה מבח"כ לימות המשיח דיהיה דיבוק גמור לשכינה עם ישראל דהיינו ובין כתיפיו שכן ומוקדם שני שהוא חסר בכמה דברים דרים ליה אלא מריבוי דכל היום וכן לדרשה דבין כתפיו שכן בעה"ב יהיה לשכינה דיבוק גמור שיהיו לדיקים יושבים ועטרותיהן בראשיהן וכהכין מזיו השכינה ולא כן לימות המשיח כדאמרינן אין בין עולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכיות ולכך לא דרים אלא מרבויא דכל היום וקיל:

ת"ר ימי אהל מועד שבמדבר ארבעים שנה חסר לב אחת. ימי אהל מועד שבגלגל י"ד שנה שבע שכבשו ושבע שחלקו. ימי אהל מועד שבנוב ושבגבעון נ"ז נשתייר לשילה שס"ט חסר אחת. ימי אהל מועד שבמדבר ארבעים חסר אחת מנא לן דאמר מר שנה ראשונה עשה משה את המשכן בשניה הוקם ושלח משה מרגלים. י"ד בגלגל ז' שכבשו [ז' שחלקו] מנ"ל מדאמר כלב °בן ארבעים שנה אנכי בשלוח וגו' ועתה [הנה] אנכי [היום] בן חמש ושמנים שנה. כי עבר לירדן כמה הוי בר תמנין נכי תרתי וקאמר בן פ"ה שנה הרי שבעה שכבשו ושבעה שחלקו מנא לן אבע"א מדשבע כבשו שבע נמי חלקו ואבע"א מדלא משכחת לה י"ד שנה אחר שהוכתה העיר. שבנוב ושבגבעון חמשים ושבע מנ"ל דכתיב °ויהי בהזכירו את ארון האלהים ויפול מעל הכסא אחורנית (עי') [בעד יד] השער ותשבר מפרקתו וימת ותניא כשמת עלי חרבה שילה ובאו לנוב כשמת שמואל חרבה נוב ובאו לגבעון וכתיב °ויהי (בשבת) [מיום שבת] הארון בקרית יערים וירבו הימים ויהיו עשרים שנה הו ניכתו עשרים שנה עשר דשמואל בעצמו ושנה לשאול ושמואל ושתים לשאול בעצמו ושבע שמלך דוד בחברון °שנא' °והימים אשר מלך דוד וגו' בחברון מלך שבעה שנים (ובירושלים מלך ל"ג שנים וארבעה דשלמה דכתיב) [וגו' ובשלמה כתי'] °ויחל לבנות בחדש השני בשני בשנת ארבע (למלכו) [למלכותו] נשתיירו לשילה שס"ט חסר אחר:

נשתיירו לשילה. מתים שהיו מילאת מלרים עד בנין הבית שס"ט שנים: ובשניה הוקם המשכן. דכתיב בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש הוקם המשכן: דקאמר כלב. בחלוקת הארץ כתיב שבא כלב לתבוע חברון ויאמר א"ל בן ארבעים שנה אנכי בשלוח אותי משה ועתה [הנה] אנכי היום בן פ"ה שנים (שלח משה מרגלים) [וסיא היתה] שנה שנית ליציאת מלרים כשנכנסו סוף במדבר ליה שנים מצלה כלב בן פ"ה שנה כשנכנסו לא פירשו וקאמר בשנה חלוק בן פ"ה אנכי היום: הרי ז'. שכבשו לנבוש: ומדשבע כבשו שבע חלקו. סברא בעלמא היא: מדלא משכחת לה וכו'. מדלא מתוקם קרא דכתיב ביחזקאל בבית שנה לגלותינו וגו' אחר אשר הוכתה העיר וגו' (האריך רש"י בכאן בענין היובלים): חרבה נוב. עי' שאול: בקרית יערים. שם כתחנו לסוף ז' חדשים שעמד בשדה פלשתים [שנאמר] ותכבד יד ה' על האשדודים והחזירוהו בעגלה חדשה והתחנו שם ועמד שם כ' שנים עד שהעלהו דוד משם בשנה ראשונה שנעשה מלך על כל ישראל שהיה שנה השמינית למלכו על יהודה. הי"ג עשר דשמואל עצמו. שהיה שופט לבדו משמת עלי עד שמלך שאול ובנוסי מחורת הי"נ לה עשר שנים שמלך שמואל לעצמו דלותה שנה שמאלו להם מלך היא שנה עשירית לשמואל הרמתי ושנה אחת מלכו שמואל ושאול יחד שהיה שאול הולך אחר עצה שמואל עד שסרח בשמעתא אגג וכו' שמואל מעליו כדכתיב ולא יסף (עוד) שמואל לראות את שאול עד יום מותו והלך מות שאול ב' שנים הוא שכתוב במקרא ושתי שנים מלך על ישראל דלא חשיב שהיה

דאגב

דמלך שאול בנדים וסיים דאמרינן במסכת תענית מי גרם לשאול שיתב בגנות שתי שנים ומחלה הפלגו של שאול (שהיה) ברוח דבתלי שנה ראשונה מרת ובגזרה פלוי מיתה אלא שעמדם לו הפלגו של שאול: ז' שנים שמלך דוד בחברון על יהודה. ובשמואלים כל ישראל עליהם הביא את הארון מקרית יערים לעיר דוד הרי עשרים: (וכתיב) [דכתיב] והימים אשר מלך דוד וגו'. [ל"ג שנה] (במלך על כל ישראל וז' שנה מלך בחברון הרי ל"ג) הרי כ"ג וד' שמלך שלמה לפני בנין בית המקדש אחר בנס שלמו ת"פ שנים ליציאת מצרים התחילו לבנות שנים:

מהרש"א ימי אהל מועד ת' שנה חסר כו' נשתיירו לשילה שס"ט כו'. כל הסוגיא מבואר באורך בפרש"י והכי מקאי דברים דהשיב הכא כל אותן שנים שהיו מיציאת מצרים עד בנין הבית היכן היה המשכן ומפורש בקרא שהיו ת"פ שנים מיציאת מצרים עד בנין הבית והיא בשנה הרביעית למלך שלמה ועתה חשוב שנה אחד מיציאת מצרים עד שהוקם המשכן בשנה שנית ועוד ל"ט שנה שעמד המשכן במדבר עד בואם לא"י ועוד י"ד שנה שנגלגל דהיינו ז' שכבשו וז' שחלקו ז' שכבשו מוכח מדברי כלב שהיה בן מ' שנה בשליחות מרגלים שהיה בשנה שניה לצאתם ממצרים נמצא שהיה בן ע"ח שנה כשנכנסו לא"י וכשנכבשה הארץ שהיא תחלת החלוקה שהיה לשבט יהודה אמר כלב שהיה בן פ"ה שנים נמצא ע"כ שכבשו ז' שנים ועוד ז' שחלקו מסברא מה' כי א"כ מדכתיב י"ד שנים אחרי אשר הוכתה העיר בר"ה דהייט יובל לא מתוקם. אלא ע"י ז' שכבשו וז' שחלקו שהרי משנכבשו לארץ עד שגלו תת"ג שנים שהם י"ז יובלות ואילו לא היה י"ד שנים שהן ז' שכבשו וז' שחלקו נמצא היה הבית חרב בהשלמת יובל ולא י"ד שנים אחר החורבן כמו שאמר בקרא שבטו ובגבעון נ"ז שנים כמפורש הרי בין הכל קי"א שנים כשתייהו מת"פ בין שנים דמדבר וגלגל ובין שנים דנוב וגבעון שס"ט שנים לשילה שנים דנוב וגבעון מוכח לה דהיו נ"ז שנים דשאל משנת הארון משדה פלשתים היה עשרים שנה עד שהגיעו דוד משם דהייט י"א דשמואל שהיה דהאל ח' שמלך דוד בחברון ועוד ל"ג שנה שמלך על כל ישראל ועוד ד' שנים שמלך שלמה קודם שבנה הבית הרי נ"ז שנים לנוב וגבעון ויש לדקדק כיון דשנים של נוב יש להם קלבה כדקאמר דמשחרב שילה באו לנוב חרבה נב באו לגבעון א"כ לא היו ימי נוב יותר מי"א שנים שהן י"א שנים שמלך שאול א"כ אמאי חשיב להו כחדא הכ"ל ימי נב י"א שנים וימי גבעון מ"ו שנים וי"ל כיון דדינם חד הוא שוים. ...חשיב להו כחדא וכן משמע לקמן:

תנ"ד כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה מנוחה זו שילה נחלה זו ירושלים (וכהיא) [ואומר] היתה לי נחלתי כאריה ביער ואומר העיט צבוע נחלתי לי דברי רבי יהודה. רבי שמעון אומר מנוחה זו ירושלים נחלה זו שילה (וכהיא) [ואומר] זאת מנוחתי עדי עד ואומר כי בחר ה' בציון אוה למושב לו בשלמא למאן דאמר מנוחה זו שילה היינו דכתיב אל המנוחה ואל הנחלה אלא למ"ד מנוחה זו ירושלים [נחלה זו שילה] אל הנחלה ואל המנוחה מיבעי ליה הכי קאמר לא מיבעיא מנוחה דלא מטיתו אלא אפי' נחלה [נמי] לא מטיתו:

מהרש"א מנוחה זו שילה כו'. כדאמרינן לקמן ומנוחה מכיבוש נחלה זו ירושלים וכה"א היתה לי נחלתי כאריה ונומר העיט צבוע נחלתי לי גו' לכאורה אין זה ראיה דעל ישראל קאמר הכי שהם קרוים נחלה כדאמר יעקב חבל נחלתו אבל מאי דכתיב בתר הכי כה אמר ה' על כל שכני הרעים הנוגעים בנחלתי אשר הנחלתי את עמי את ישראל וגו' משמע דנחלה היינו ירושלים: **ורש"א מנוחה זו ירושלים.** ע"ש מנוחת ארון כדלקמן עי' פרש"י ותוספות ונחלה זו שילה דשם חלק נחלתם דכתיב ויפל להם גורל בשילה וגו' ולקמן קאמר טעמא דירושלים מקרי נחלת עולמים היינו למ"ד דזו וזו ירושלים דהיא המנוחה אחרית ונחלת עולמים וכן יבנה במהרה בימינו אמן:

הדרן עלך מסכת זבחים

כל המנחות פרק ראשון מנחות

רבי אבימי תני מנחות בי רב חסדא ואבימי בי רב חסדא תני והאמר רב חסדא קלפי טבי בלעי מאבימי עלה דהא שמעתא בא להבריז רצופין ל' יום שני וחמישי ושני ס' יום אבימי מסכתא איתעקורי איתעקרא ליה ואתא קמיה דרב חסדא לארכורי לגמריה ולישלח ליה וליתי לגביה סבר הכי מסתייעא מלתא טפי:

קלפי טבי. מכות הרבה: **בלעי מאבימי.** נלקיתי מאבימי כלומר הרבה מכות לקיתי: **עלה דהא שמעתא.** גבי ערכין דתנא התם הפותחים לי' יום והתנא אומר ס' והאמרן לא אבימי צא להכריז רצופין כל יומת השנה מכריז לי' יום: **בא להבריז ב' וה'.** מכריז עד ס' יום מיום שמתחיל עד יום שפוסק דהיינו י"ח ימי הכרזה בס' יום ומכריז מי יקנה נכסי יתומים הללו כדי שתמכר ביוקר והיה רב חסדא *משנה סתירן ומבני אבימי אלמא רב חסדא תלמיד דאבימי הוה: **אבימי מסכתא דמנחות איעקר ליה.** כשמכתה ממנו: **ולישלח ליה.** לרב חסדא דליתי לגביה: **מסתייעא מילתא.** משום יגמרי מלאכי:

אמר

עיון יעקב

[illegible]

אמר הבונה [illegible]

הקומץ פרק שלישי

תניא אמר ר' כשהלכתי למצות מדותי אצל ר' אלעזר בר שמוע ואמרי לה למצות מדותיו של ר"א בר שמוע מצאתי יוסף הבבלי יושב לפניו והיה חביב לו ביותר עד לאחת א"ל רבי השוחט את הזבח להניח מדמו למחר מהו א"ל כשר ערבית א"ל כשר שחרית א"ל כשר צהרים א"ל כשר מנחה א"ל כשר אלא שר' אליעזר פוסל צהבו פניו של יוסף הבבלי א"ל יוסף כמדומה אני שלא כיוננו שמועתינו עד עתה א"ל רבי הן אלא שר' יהודה פסול שנה לי והחזרתי על כל תלמידיו ובקשתי לי חבר ולא מצאתי עכשיו ששנית לי פסול החזרת לי אבדתי זלגו עיניו דמעות של ר"א בן שמוע אמר אשריכם ת"ח שדברי תורה חביבין עליכם ביותר קרא עליו המקרא הזה "מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי:

למצות מדותי. לידע מלי לגמרי ולשאול ספקותי: למצות מדותיו. ללמוד ולשאול ממנו [illegible] והיה חביב יוסף לרבי אלעזר וספחו בהלכות עד שהגיעו להלכה אחת בזבחים. ל"א [illegible] חביב ליוסף כל מה שר"א מלמדו עד שהגיעו להלכה אחת: צהבו פניו. מחמת שמחה: שלא כיוננו שמועתנו. כלומר דלא סליק לך שמעתא דהילכתא כל דאמרי לך עד השתא: רבי הן. כוונת וכיונת אלא משום הכי לאתו פני השתא שר' יהודה פסול שנה לי: ולא מצאתי. והייתי מתיירא שמא שכחתי:

תוספות עד אחת. [illegible] [illegible]

אמר הבונה [illegible]

תניא ברית מלח עולם היא שתהא ברית אמורה במלח דברי ר' יהודה ר"ש אומר נאמר כאן ברית מלח עולם היא ונאמר להלן ברית כהונת עולם כשם שא"א לקרבנות בלא כהונה כך א"א לקרבנות בלא מלח:

ברית אמורה במלח. שלא תפסוק מקרבנות בין לר"י בין לר"ש ליכא מידי אלא משמעות דורשין:

ארבעה מינין שבלולב ב' מהם עושין פירות וב' מהן אינן עושין פירות העושין פירות יהיו זקוקין לשאין עושין פירות ושאין עושין פירות יהיו זקוקין לעושין פירות ואין אדם יוצא ידי חובתו בהן עד שיהו כולן אגודה אחת וכן ישראל בהרצאה עד שיהו כולן באגודה אחת שנא' "הבונה בשמים מעלותיו ואגודתו על ארץ יסדה:

ב' מהן עושין פירות. אתרוג ותמרים: יהיו זקוקין. כלומר [כולן] יהיו כו': בהרצאה. כשהן מתענין אין נענין עד שיהו כולן באגודה אחת רשעים וצדיקים דומיא דעושין פירות (ואין עושין פירות): על ארץ יסדה. בזמן באגודתו ביחד הוא יקדם:

מהרש"א ד' מינין שבלולב ב' מהן עושין פירות וכו' וב' מהן אין עושין כו'. כל דברי המאמר מפורש בפיוט יום לחשון דקומות וכמו בענין סדר ר"ה ועוש כן כו' וכמו הם אגודים כו' ולכפר אלה על אלה כו' מ"ם באורך דהיינו ב' כתות מהן שעושין פירות דהיינו מעשים טובים כדמו לאתרוג ולולב שעושין פירות והכים מהן שאין עושין פירות ומעשים טובים כדמו להדס ולערבה דאין עושין פירות וצריכין להיות אגודה אחת שיגינו לדיקי על רשעים וקל להבין:

תניא אידך לא יעשה אדם בית תבנית היכל אכסדרה כנגד אולם חצר כנגד עזרה שלחן כנגד שלחן מנורה כנגד מנורה אבל עושה הוא של ה' ושל ו' ושל ח'. ושל ז' לא יעשה ואפילו משאר מיני מתכות רבי יוסי בר' יהודה אומר אף של עץ לא יעשה (כנגד) [כדרך] שעשו בני חשמונאי א"ל משם ראיה שפודין של ברזל היו וחיפום בבעץ העשירו עשאום של כסף חזרו והעשירו עשאום של זהב:

תבנית היכל. למדת אורך ורוחב וקומת מפסח דומה לו בפלגמן: אכסדרה. אין לה מחיצה רביעית והן אולם: כנגד אולם. שהיה רחבו (מ') [כ'] ורומו (כ') [מ'] כדאמרינן במסכת קנייהא דפירקין: אבל עושה. מנורה של ה' או של ו' קנים או של ח' דאינו דומה למנורה מקדש שהיו ז' קנים: ושל ז' לא יעשה אפילו של שאר מיני מתכות. שאינו זהב משום דדומה לשל מקדש שאף היא כשר בשאר מיני מתכות: אף של עץ לא יעשה. שהרי הוא כדרך שעשו מלכי בית חשמונאי: בעץ. בדיל לשמעיין:

תוספות שפודין של ברזל. קרי להו שפודין משום שלא היו נם גביעים כפתורים ופרחים כדאמרינן לעיל גבי זהב באה גביעים כפתורים ופרחים:

אמר שמואל [משמיה דסבא] גובהה של מנורה שמנ' עשר טפחים הרגלים והפרח ג' טפחים וטפחיים חלק וכו' "והפרח [והנרות] והמלקחים זהב הוא מכלות זהב מאי מכלות זהב א"ר (יהודה אמר רב אסי) [אמי] שכלתו לכל זהב [סגור] של שלמה דא"ר יהודה א"ר (אסי) עשר מנורות עשה שלמה וכל אחד ואחד הביא לה

עין יעקב

[illegible]

לה אף ככר זהב הכניסוהו אלף פעמים לכור והעמידוהו
על ככר. [ומי חסר כולי האי והתניא ר' יוסי בר יהודה
אומר מעשה והיתה מנורת בדמ"ק יתירה על של משה
בדינר זהב קורדיניקי והכניסוה פ' פעמים לכור והעמידוה
על ככר כיון דקאי קאי] א"ר שמואל בר נחמני א"ר
יונתן מאי "על המנורה הטהורה שירדו מעשיה ממקום (ויקרא כד)
טהרה. "על השלחן הטהור מלמד שמגביהין אותו (שם)
ומראין בו לחם הפנים לעולי רגלים ואומרים להם ראו
חבתכם לפני המקום מאי חבתכם כדריב"ל דאמר ריב"ל
נס גדול נעשה בלחם הפנים סלוקו כסדורו שנא' "לשום
לחם חום ביום הלקחו תניא רבי יוסי בר' יהודה אומר
ארון של אש ושלחן של אש ומנורה של אש ירדו מן
השמים וראה משה ועשה כמותן שנאמר "וראה ועשה (שמות כה)
כתבניתם אשר אתה מראה בהר אלא מעתה דכתיב
"והקמות את המשכן כמשפטו אשר הראית בהר ה"נ (שם כו)
הכא כתיב כמשפטו התם כתיב כתבניתם. א"ר חייא
בר אבא א"ר יוחנן גבריאל חגור כמין פסיקיא היה והראה
לו למשה מעשה מנורה דכתיב "וזה מעשה המנורה. (במדבר ח)
תנא דבי ר' ישמעאל שלשה דברים היו קשים לו למשה
עד שהראה לו הקב"ה באצבע ואלו הן מנורה וראש
חדש ושרצים מנורה דכתיב וזה מעשה המנורה ראש
חדש דכתיב "החדש הזה לכם ראש חדשים שרצים (שמות יב)
דכתיב "וזה לכם הטמא וי"א אף הלכות שחיטה דכתיב (ויקרא יא)
"וזה אשר תעשה על המזבח: (שמות כט)

[משמיה דרבא. עמוס זקן א]: היא סגלות זהב. פסוק הוא: [זהב סגור שבשעה שמוכרין אותו כשנחת כל החנויות נסגרות את סוגן: ומי חסר כולי האי. דקאמרת אלף הככר הכניסו אלף פעמים לכור עד שעמד על הככר אלמא בכל פעם חסר ככר: קורדייקני. שם מטבע: כיון דקאי. הנצרף יפה בימי שלמה קאי לפיכך לא חסר עכשיו אלא דינר]: ממקום טהרה. מן השמים הראהו למשה מעשיה ועשה כמותה: (שלמד שמגביהין אותו. מפרש בגמ' דהיק דכיון דכתיב בשלחן הטהור דמשמע דאיכא טומאה והלא כתוב אינו מקבל טומאה דכלי עץ העשוי לנחת הוא ואינו מקבל טומאה אלא ודאי דהיק שהיה מטלטל מלא וריקן): אלא מלמד שמגביהין אותו וכו'. שלכך מטלטל מלא וריקן הוא: חום ביום הלקחו. משמע כשמסלקין אותו היה חם: כתבניתם. אחר ארון ומנורה ושלחן כתיב וכתיב אשר אתה מראה בהר אלמא הראהו: הכי נמי. דמשכן של אש ירדה מן השמים בשמים: הבא במשפטו. משמע הלכותיו כאומר לו: כתיב כתבניתם. משמע כמוהם הראהו: חגור כמין פסיקיא. אזור כדרך אומנין שחוגרין לעשות מלאכה כדי שהוגרין עצמן שלא יהו טרודין בבגדיהם: ראש חדש. בשעת מולד לבנה איזה מראית כי אם משהו ואינה ניכרת שאומרין גנ"ש כה (ס"א) [ראיתה או

כס ראיס]: שרצים. לא היה מכיר איזה נאכל ואי זה טמא: הלכות שחיטה. לא היה מבין היכן היא מוגרמת: וזה אשר תעשה על המזבח. ועשייתם תחלה זביחה וכתיב וזה אשר הראהו באצבעו:

מהרש"א מאי סגלות זהב כו' שבלתו לכל זהב סגור כו'. בפרק טרף בקלפי חשיב ז' מיני זהב וחדא מנייהו זהב סגור ומפרש לה בגמרא התם כפירש"י הכא בגמרא ועוד חשיב התם חד מנייהו זהב טהור וכתבו התוס' בירושלמי כשטורפין אותו נחסר כלום עכ"ל והיינו זהב מכלות דהכא שע"י צירוף אלף פעמים בכור כנעשה מטורף וטוב שאינו נחסר עוד כלום ומשמע ליה הכא דזהב סגור היו עושין כן דלעיל מייתי דהאי קרא דמכלות זהב כתיב זהב סגור ומשמע דעלה קאי שהיה מכל הזהב סגור בלירתו כ"כ ופירש"י בספר ד"ה דצריך במנורה לזקקה כ"כ לקיים מנורת זהב טהור עכ"ל וק"ק דבארון ובשלחן כתיב נמי זהב טהור ולא תחשב בהם לזקקה כ"כ בזהבם ונראה לפרש טעם משום דבמנורה בעי מקשה שהיא מכל כלי מקדש והמאלה לא היה נעשה מקשה והיא קשה לעשותו מקשה אם לא היה מזוקק ומצורף כ"כ קודם וע"פ הסוכה כמ"ש במדרשות שהמנורה עם ז' נרותיה מרמזים על חכמת התורה שהם ז' ספרים כמ"ש בפרק חכמות בנתה וגו' חצבה עמודיה שבעה וע"פ שכל ז' החכמות כלולים בה ולכך נמשלה התורה לזהב כמ"ש הנחמדים מזהב כמו שיש במין זהב ז' מיני זהב כדאיתא ביומא כך התורה כלולה מכל החכמות וכמ"ש שמיני זהב ע"י צירוף כמה פעמים נעשה זהב טוב שאין בו סיג כדאמרינן הכא נאמרה כן בתורה שנאמר בה אמרת אלוה צרופה ונאמר בה מזוקקת שבעתים שעל ידה כל ז' החכמות מזוקקות ומצורפות וק"ל: ומי חסר כולי האי. פירש"י האי דקאמרת כו' הכניסו אלף פעמים לכור כו' אלמא בכל פעם חסר עכ"ל ואין זה מכוון דאם בתחלה כשהיה אלף ככר בכור לא היה נחסר רק ככר אחד א"כ אח"כ בכל עוד שיתמעטו הככרות בכור יתמעט גם החסר ולא היה נחסר עוד ככר שלם אבל נ"ל בזה כמו בפשטייהא דדבי בכל פעם שיתמעטו הככרות נתמעט החסר ובפעם א' היה חסר יותר מככר אחד ואח"כ לפי ערך זה וק"ל: המנורה הטהורה שירדו מעשיה כו'. מדנקט מנורה בתלתים ולא נקט נמי שלחן משמע דגבי שלחן לא דריש ליה הכי ונ"ל דלית ליה דרשה דלקמן דיליף לי' מתבניתם אשר אתה מראה וגו' דמההוא קרא יליף נמי דארון ושלחן אש ירדו מן השמים אע"ג דההוא קרא גבי מנורה הוא דכתיב כתבניתם בל' רבים משמע ליה לר"י בר יהודה דלקמן דקאי אף אארון ושלחן דכתיבי בפרשה דלעיל מיניה ועוד י"ל דאית ליה הכא דרשה דלקמן כתבניתם מראה בהר דוגמתם ירדה מן השמים ארון ושלחן ומנורה מיהו הכא בא לומר דבר נוסף במנורה שגם מעשיה היאך יעשו אותה ואותן כלים שילמדו בעשייתה שהיה קשה למשה גם זה ירד לו ממקום טהרה וק"ל: גבריאל הגוד

עיון יעקב

[illegible]

תוד כו', והראה לו למשה מעשה מנורה כו' שהוא מלאך של אש כדאמרינן ביומא והוא היה העוסק במעשה אש במנורה של אש וקי"ל: ג' דברים היו קשין למשה כו'. מנורה ור"ח ושרצים וכו' וכתב הרא"ש בפרשה כי תשא ובפרשת שמיני משום דמלת זה מורה על הראה אליו אצל כו' ע"ש באורך ויש בדבריו אלו במקלתן קצת עיון בזה שכתב לגבי לבנה דכתיב החדש הזה שמשמעות פירושו המתחדש בזה כו' והשם לא דבר עמו בלילה אלא ביום והא קושטא דמילתא הוא כך דהשם כדבר עמו סמוך לשקיעת והראהו מולד הלבנה כמו שפירש"י בחומש כדאיתא במכילתא גם שזו הבינה בעיונה לפי דרכו לדעת הי"א למה לא דרשו כלום גבי זה אשר תעשה אותה שלש וגו' וע"כ הנראה בזה דבכ"מ שמכר כבר במקום לעיל מיניה מלתו דבר שבא הסיפור אחריו שפיר יפול מלת זה בסיפור שבא אחריו וע"כ גבי זה אשר תעשה אותם שלש וגו' שבא לעיל מיניה סיפור מעשה התיבה עשה לך תיבת עצי גופר קינים תעשה וגו' שפיר יפול אחריו זה אשר תעשה וגו' כלומר בזה האופן תעשה אותה וגו' וכן גבי זה אשר תעשה להם לקדש וגו' דכבר לעיל מיניה כתיב קידוש של אהרן דכתיב ועשו בגדי אהרן לקדשו וגו' וכן גבי זאת התורה אדם כי ימות וגומר דכבר מכר לעיל מיניה דיני הטמאה וכן בזאת חקת הפסח וגומר שבא גם הסיפור בפרשיות הקודמות בדיני הפסח אבל גבי החדש הזה וגו' שלא מכר כלום לעיל מיניה בחידוש החדש לא יפול בתחלה הענין לומר מלת הזה וכן גבי וזה לכם הטמא בשרץ וגו' שלא מכר לעיל מיניה כלל מטומאות שרצים וכן גבי וזה מעשה המנורה וגו' דבפרשת בהעלותך שלא מכר כלום לעיל מיניה מענין מעשה המנורה וגו' אלא מהדלקת הנרות וכבר מכר מעשה המנורה בפרשת תרומה וע"כ לא יפול בה בכאן מלת זה וכן לדעת הי"א גבי וזה אשר תעשה על המזבח שלא הוזכר כלל לעיל מיניה מענין קרבנות התמידין וע"כ דרשו בכל אלו שבא מלת זה לומר שהיה משה מתקשה בהם ותנא דבי רבי ישמעאל דלא דריש כלום גבי זה אשר תעשה על המזבח היינו משום דאיכא לפרש שהם מלת זה דסמיך קרא דלעיל מיניה כתיב שבעת ימים תכפר על המזבח וגו' דהיינו שלא נוהג אלא לפי שעה בז' ימי המילואים אבל זה אשר תעשה על המזבח וגו' תמיד שהם ב' תמידין וקי"ל וכתב הרא"ש גם יש לתמוה למה לא מנו השקלים בכללם דכתיב בהו זה יתנו וגו' וכו' ולפי"ז יתיישב ג"כ מ"ש רש"י כאן שהיה משה אותו את החיה כו' עכ"ל והאריך ע"ש מ"ש מה שפרש"י בכאן שהיה משה אותו את החיה כו' נעלם מעיניו דהא תלמוד ברור הוא בריש פרק אלו טרפות דתנא דבי רבי ישמעאל גופיה זאת החיה וגו' מלמד שתפס הקב"ה מכל מין כו' גם נעלם ממנו דברי התוספות חולין ג' דברים קשים כו' וא"ת ולימא נמי ההוא דאלו

טרפות דאמר זאת החיה אשר תאכלו מלמד שתפס הקב"ה כל מין כו' וי"ל דלא חשיב אלא הך דכתיב זה ויש לתמוה דלא חשיב מחצית השקל דכתיב זה יתנו ואמרינן במדרש כמין מטבע של אש הראוהו למשה וי"ל דלא שייך התם נתקשה אלא משום דלא הוה ידע בטוב ענין אם לא הראוהו עכ"ל וקלא נפיש ??? כתבו בזה התוס' בריש פרק אלו טריפות ע"ש וענין הקושי בחידוש הלבנ' מפורש בפ"ב דר"ה במתניתא דבדיקת ??? לקדש ע"פ דראייתם שסואלין אותם אם לפני החמה ראיתם או לאחר החמה ראיתם דהיינו פגימתה ועוד בודקין אם לצפונה אם לדרומה כדמפורש שם בגמ' דגימות הנמצים לצפונה דבריו קיימין ולדרומה לא אמר כלום וגימות החמה היא בהפך ובודקין כמה היה גבוה ולאיזה היה נוטה וכמה היה רוחב כו' כמו שביאר באורך ענין זה הקושי הרמב"ם שם בפי' המשנה וענין הקושי במנורה לפי שנעשתה לעשותה מקשה אחד עם כל כפתוריה פרחים וגביעים וקושי בשרצים לפי שיש רבוי מינים המתחלפים בשרצים להכיר בח' שרצים המטמאים במגען:

רמי בר (חמרי) [תמרי] דהוא חמוה דרמי בר דיקולי, פס ע' איפסיק ליה כרעיה דה"י דויודין בניקבא אתא לקמיה דרבי זירא א"ל זיל אייתי ינוקא דלא חכים ולא טפש אי קרי ליה ויודין כשר אי לא יודין הוא ופסול:

וי"ו דויודין. כל כמה אינו במקום נקב ונראה כמין יוד: דלא חכים. דאי חכים מבין שמחוסר הוא לומר יוסיף כלפי מעלה ולומר ויהיו: ולא טפש. דאם טיפש אינו יודע לקרות אלא אות שלימה:

[illegible]

אמר רב יהודה אמר רב בשעה שעלה משה למרום כ פס מצאו להקב"ה שיושב וקושר כתרים לאותיות אמר [לפניו] רבש"ע מי מעכב על ידך א"ל אדם [אחד יש] שעתיד להיות בסוף כמה דורות ועקיבא בן יוסף שמו שעתיד לדרוש על כל קוץ וקוץ תילי תילים של הלכות אמר לפניו רבש"ע הראהו לי א"ל חזור לאחוריך הלך וישב לסוף שמונה (עשר) שורות ולא היה יודע מה הם אומרים תשש כחו כיון שהגיע לדבר אחד אמרו לו תלמידיו רבי מנין לך אמר להם הלכה למשה מסיני נתיישבה דעתו חזר ובא לפני הקב"ה אמר לפניו רבש"ע יש לך אדם כזה ואתה נותן תורה ע"י א"ל שתוק כך עלה במחשבה לפני אמר לפניו רבש"ע הראיתני תורתו

ויראני

עיון יעקב

מצאו להקב"ה שיושב וקושר כתרים לאותיות. [illegible]

שלא

דראני שכרו א״ל חזור לאחוריך חזר לאחוריו ראה ששוקלין בשרו במקולין אמר לפניו רבש״ע זו תורה וזו שכרה א״ל שתוק כך עלה במחשבה לפני:

כתרים. כגון תגים של ש״ע: מי מעכב על ידך. מה שכתבת צריך להוסיף [עוד] עליהם כתרים: שהגיע לדבר. שצריך טעם: נתיישבה דעתו. של משה הואיל ומכתו אחר ואפ״ה עדיין לא קבלה: במקולין. מקום הקצבים שוקלין בשר כדאמרינן בברכות בפרק בתרא במסרקות של ברזל:

מהרש״א מצאו להקב״ה שיושב וקושר כתרים כו'. ענין קשר כאומר שעושה אותו להזכיר בו דבר מה כדי שלא תשתכח כמ״ש לענין ציצית למען תזכרו גו' ולזה אלו קשרי אותיות המה הרומזים לדברים פנימיים העליונים בכתרו ית' ב״ה לעוברם כו' כדלקמן במאמרים לגבי דחי״ת וכרעיה דה״א ומשה חשב דאין דעת האנושי מגיע להבין כוונתו וע״כ אמר: מי מעכב כו'. כיון דאין אלו קשרי אותיות צריך לדעת אנושי שאין עומד עליהן מקולר שכתב מי מעכב וכו' דלעצמך ודאי אין צריך בהן כי מי מעכב על ידך מלכותך בלא עשיית קשר וא״ל דודאי לצורך דעת אנושי אני קושר: אדם אחד כו' ועקיבא כו' שעתיד לדרוש מ' תלי תילים של הלכות. דלא די ש״פ נקשרו של אותיות דברים פנימיים אלא דגם תילי תילים של הלכות תלוים בהן כפרש״י דורשן: א״ל רבש״ע הראהו לי. שביקש שיגלה לו אותן סודות של הקשרים שיהיו גלוים לעתיד לר״ע: אל חזור לאחוריך הלך וכו'. ע״פ מ״ש בס' הבונה שדרשו גם סדרן של אותיות מא' ועד ת״ו ושוב דרשו אותן לאחור מת״ו ועד אלף כדאמרינן גם ח״ש לו פ״ש שילמוד ממה קשר האותיות ילמוד ממה סדר האותיות גם לאחור. ח״ש שישב משה לסוף ח' שורות. דהיינו ש״ע ח' שורות א״ב מטוטם לפי הנקודות שמונה ש״ע בהן וי״ע בהן ודאי דמיוחס טוטם לפי הנקודות שמונה ואמר שלא ידע מה היו אומרים בכוונת האותיות של ח' שורות למפרע ושיה תש כחו שהיה מלמעד על שלא ידע טעמו כיון שהגיעו לדבר אחד דהיינו מקופן לראשן עד האל״ף שהוא מורה על אחד וא״ל תלמידיו רבי מנין זה לך שהיה האל״ף בראש האותיות להורות על האחדות ולא אות אחרת וא״ל שלא ידע טעם בזה בלורות האות של האל״ף שהיה היה הראשונה לאותיות להורות על האחדות אבל דבר זה הל״מ כתייבנם דבתו שראה שדבר זה תולה ודאי בדעת אנושי לפי שכלו וא״א להשיג כל סודות שתולה בזה: אמר לפניו וכו' א״ל כך עלה במחשבה כו'. דודאי כך עלה במחשב' כמו שאתה חושב אבל כי לא מחשבותיכ' מחשבותי כי גם בזה דעת אנושי קצר מהשיג. אמר לפניו וכו' א״ל חזור לאחוריך כו'. דהיינו כמו שדורשין האותיות לאחור מת' ועד א' כמפורש פ' הבונה א״ת ב״ש וכו' עד כאן מדת רשעים אבל מדת צדיקים א״ת ב״ש וכו' ע״ש שבו מפורש שהצדיקים מקבלין שכרן בעוה״ב כדי לרשת שכרן בעוה״ב: אמר לפניו וכו' זו תורה. שתמהה על שכר שכתבו ואמר כי כך עלה במחשבה כמו שאתה חושב וכו' וכמפורש לעיל ודו״ק:

אמר רב אשי חזינא להו לספרי (רווקנים) [רויקני] ג פו דכי רב דחטרי ליה לגגיה דחי״ת ותלו ליה לכרעיה דה״א חטרי ליה לגגיה דח' כלומר חי [הוא] ברומו של עולם ותלי ליה לכרעיה דה״א (אמאי) בדבעי מיניה רבי יהודה נשיאה מר׳ אמי מ״ד °בטחו בה' עדי ישעיה עד כי ביה ה' צור עולמים א״ל כל התולה בטחונו בהקב״ה הרי לו מחסה בעה״ז ובעה״ב א״ל אנא הכי קא קשיא לי מאי שנא דכתיב בי״ה ולא כתיב י״ה כדדריש ר' יהודה בר אלעאי אלו שני עולמים שברא הקב״ה אחד בה״א ואחד ביו״ד ואיני יודע אם העה״ז בה״א והעה״ב ביו״ד או אם העה״ז ביו״ד והעה״ב בה״א כשהוא אומר °אלה תולדות השמים והארץ בהבראם אל תקרי בראשית ב בהבראם אלא בה״א בראם [הוי אומר העוה״ז בה״י והעוה״ב ביו״ד] ומפני מה נברא העה״ז בה״א מפני שדומה לאכסדרה שכל הרוצה לצאת יוצא מ״ט תליא כרעיה דה״א דאי הדר בתשובה מעיילי ליה ולעיילוהו בהך לא מסתייעא מלתא כדר״ש בן לקיש דאמר ר״ש בן לקיש מ״ד °אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן בא משלי ג ליטמא פותחין לו בא ליטהר מסייעין אותו מ״ט אית ליה תגא אמר הקב״ה אם חוזר בו אני קושר לו כתר מפני מה נברא העה״ב ביו״ד מפני (צדיקים) [שצדיקים] שבו מועטין כמפני מה כפוף ראשו מפני שצדיקים שבו כפופי ראשיהם מפני מעשיהן שאין דומים זה לזה:

רווקנים. שמדקדקין לעשות כתב מיושר: חטריה לגגיה דחי״ת. לגגו של חי״ת שעושין למעלה כעין חטר כזה: כלומר הקב״ה חי שוכן ברומו של עולם. חי״ת היינו חי: ותלו לכרעיה של ה״א. רגל השמאלי של ה' תלוי בא״ויר ואין דבוק לגגו: הוה ליה מחסה. דהכי משמע של בטחונו בה' עדי עד הוי להם בי״ה הי' מחסה לשני עולמים (לעולם) [לעולמים]: אחד בה״א ואחד ביו״ד. חילק את שמו והטיף מכל אות ג' טפין ומאותן טפין נעשו מים ואש ואויר וכל העולם וכן כתוב בספר יצירה: שדומה לאכסדרה. שפתוח מתחתיו: שכל הרוצה לצאת. ממנו להרבות רעתו יצא: מעיילין ליה. בפתח שעליון בין תגו שבחוטמו לגגו: ולעיילוהו בהך. פתח תחתון דפסק בים: לא מסתייעא מלתא. דהנא לעסר בני קיומא מפני יצר הרע שלכך עבדי [ליה] קיימא פתח יתירה: הוא יליץ. הקב״ה יליץ אותו כלומר פותח לו להיות לץ: מסייעין אותו. שלמא בני קיומא: אית ליה תגא לה״א. כתר קטן בסוף גגו: מעשיהן אין דומין וכו':

ובנותו של זה גדול משל זה משום הכי דאפיק כפופין דחתבים מתגה

מהרש״א דחטרי ליה לגגיה דחי״ת וכו'. עיין פרש״י ותוספות הכא ובס' הבונה יש לדקדק אמאי לא נקט נמי הכא במלתי' תליית כרעיה דקו״ף דהוא נמי עשמים כטעם כרעיה דה״א כדאמרינן בפרק הבונה ע״ש ונראה כי רב אשי הזכיר כאן החי״ת והה״א לפי שהם לצורת רושם במקלת כדאמרינן בפרק הבונה שלא

עין יעקב

שלא יתבטל שמשמעה וכו' [illegible] דחטרי ליה לגגיה דחי״ת [illegible] ... כל [illegible] ... [illegible] כתו

שלא יעשה הס"ת מיתן ומית"ן הסי"ן וכו' כי צורת שניהם ג' מחיצות ואחד פתוח כאכסדרה ז ואמרי' בפ' לא יחפור שהעולם הזה דומה לאכסדרה כי רוח צפונית אינה מסובבת בה ולזה אמרו שהסופרים הגדי לבניא דתי"ת שהיא צורת עה"ז בג' מחיצות לרמוז בחטרי זה שהוא חי ברזון של עה"ז ועל כונה זו אמרו ד"ה לבוין בתי"ת דאחד שהוא יחיד בשבעה רקיעים ובארץ שהם כלל עה"ז ואמר דהלו לכרעים דה"א ושימי קלת טורחה מצורת העולם שיש לה פתח באחת מג' מחיצות שלה: **כדבעא מי' מיד במהו בה'** עדי עד ואי"ל **כל התלה במחוט**. ויסים פי' הפסוק ע"פ מ"ש בפרק שמין פסין דיו לעולם שיבתאם בג' אותיות דסייטו י"ם אבל לעה"ב יהיה הם ד' מלא כדאמרינן גבי כי יד על כס יה וגו' ה"ם כי הבוטח בה' יהיה במות בזה שיהיה לו ב' עולות הם י"ם שנתאמנין בעה"ז והם של ד' שיתאמנו בו בעה"ב לד' ומחסה בג' מחיצות ואל"ל דמ"מ לפי הדרש זה הי"ל למכתב י"ה וב"ית בי"ם היא מיותר וקאמר דאותיות י"ה גופיה רומזין ע"ז שבר בהן הקב"ה ב' העולמות ואמר ועדיין איכי ידע אם שהי"ד קודמת שעוה"ז נברא ביו"ד שהעה"ז קודם בזמן ואם שה"א קודמת שבעה"ב קודם במעלה. ואמר העוה"ז דומה **לאכסדרה שכל הרוצה** וכו'. שהולך בדרך רע והעטני עוה"ז בקניינים המדומים נוטה לצד לפון אחר עלת ילה"ר שנקרא צפוני אמר ע"ז אמרו הרוצה להעביר יצפין והרוצה להחכים ידרים ולגאות אמר שכל הרוצה לצאת לצד צפון וכו' זה מתתמשן שאמרו אחר ילא לתרבות רעה דהיינו לעולם ילה"ר שמלך צפון. ואמר **ומאי טעמא תליא כרעא דה"א** כו'. ר"ל כמ"ש שסיני אותה קלת מצורת עה"ז שאינה פתוחה רק מצד אחד לצד צפון והה"א יש לה ג"כ פתח קטן מצד אחר. ואמר דלכך פתוחה גם מצד אחר שאל יחשוב החוטא כיון שילא א"א לו ליכנס עוד כמו שחשב אחר ששמע מאחורי הפרגוד וכו' אל יחשוב החוטא כן אלא שאם ירלה לשוב נפתח אחר וליכנס בו ברשות בידו ופריך לעיל ולעיילים לתשובה בהך פתח שילא ולמה לי פתח אחרת בצד שכייס. ומשני **לא מסתייעא מלתא כדר"ל** וכו'. מבואר בדברי הרמב"ם . בח' פרקים שכתב כי החוטא אחר שחטא אי אפשר לו לשוב ולטהר נפשו שלימה עד אשר ירחיק עלמו הרחקה גדולה מצד אשר חטא ע"ם ולכך אמר בלותו לד צורת החטא וילא א"א לו ליכנס לצד התשובה עד אשר ירחיק עצמו לצד אחר ומשם יכנס למקום טהרה ולזה מבואר שהיכא ר"ל בגשום שאמר גבי הבא לטהר מסייעין וגבי הבא ליטמא פותחין כמ"ש הפסוק' כי הבא ליטהר הוא שילא כבר לצד פתוח ללפון וכשמא ועשה כשבא לחזור ולשוב וא"א לו בלותו לד דלא מסתייעא כדקאמר' ע"כ לריך סיוע להורות לו הדרך לבוא לצד אחר לפתח קטן אחר. הם אבל הבא ליטמא ועומד במקום טהרה בין שלש המחיצות ורוצה ללאת יש לו פתחים הרבה לצד לפון כי הוא כולו פתוח ואל"ל סיוע ללאת כי סלדדין שין לעמוד בתוך המחיצות. ואמר **מפני מה** וכו' **מפני שהצדיקים שבו מועטים** כו'. לכאורה פירוש כמאמר ראיתי בני עלייה והנם מועטין אמנם אין זה מן הדומה לדומה כי היו"ד היא קטנה בכמות ואינה קטנה במספרה שיש תשעה אותיות שהם קטנים יותר במספר וע"כ נראה לפרש שהצדיקים שבו מועטים בהם ממעטים את עלמן כמ"ש במסכת חולין כי אתם המעט וגו' אפילו בשעה וכו' אתם ממעטים עלמכם אברהם אמר אנכי עפר וגו' ולפ"ז הוי שפיר המיעוט כמיעוט היו"ד שהוא קטנה בכמות אבל לשון מועטין משמע כפירוש קמא ודו"ק:

הרי"ף פ"ם תליא כרעא דה' כו'. ואע"ג דאות הה' צריכה להיות תגלם תלוי לפי שאם הוא דבוק תהיה ס' ירית קא בעי משום דאמרינן שזין לספרי דוקני דספרי לבניא דמ' אי"כ אעים שיסים סתגל דבוק בגג ים ספסק בין ספי לאי כי גג ספי ים לו תמוספת ואתי אין גג שלה תמוספת: מ"ד אם ללגים סיא ילין כו'. דקדק מאי הוא דקאמר דסיל"ל אם ללגים ילין לכך דרם בא ליטמא פותחין לו ופי' רש"י כלומר פיתם לו לסיות לן ומניתו שילין ולרידי סוין לפרש הוא ילין קאי אל האדם סלן ואמר הוא האדם ילין כי אין הקב"ה מסייעו בזה רק הפתח פתוח ומי שרונה ליכנס יכנס אבל למטים יתן הקב"ה חן דהיינו מסייעו ורש"י ז"ל לא נחר בזה לפי שתחלת הפסוק מדבר לשון רבים ללגים והל"ל הם יליצו ומדקאמר הוא ילין פי' שהקב"ה פותח לו שילין:

אמר רב ס"ת שיש בו שתי טעיות בכל דף ודף יתקן שם ג' יגנז ותניא תיובתיה ג' יתקן ד' יגנז תנא אם יש בו דף אחת שלימה מצלת על כלן אמר רב יצחק [בר שמואל בר מרתא משמיה דרב] והוא דכתיב רוביה דספרא שפיר א"ל אביי לרב יוסף אי אית בההוא דף ג' טעיות מאי א"ל הואיל ואתיהיב לאיתקוני מתקן וה"מ חסרות אבל יתרות לית לן בה חסרות מ"ט לא אמר רב כהנא משום דמיחזי כמנומר:

מצלת על כלן. שלפיכך טעיות בכל דף ודף אי מצלת עליהן הך דף שלמה (מתקן) [ותתקן]: **אי אית בההוא דף שלימה ג' טעיות מאי.** מצלת או לא מצלת מי אמרינן שלימה צלא משום או דילמא שלימה מדי טעיות אבל ג' לא איכפת לן: **הואיל ואתהיבת רשות להתקני.** ס"ת שיש בה ג' טעיות בכל דף מתקן להך דף בה ג' ומצלת על כלה אע"פ שיש ד' בכל שאר הדפין: וה"מ. דאמרינן ד' יגנז: **כגון חסרות.** שחסרו ממנו אותיות: [**אבל יתירות לית לן בה.** אלא גורדן: **דמיחזי כמנומר** *(אלא) גי' רש"א כשכותב תגים (בין) [בו שעושין אות מם שמיסר]:

אמרי הבונת [illegible]

תניא °וימת שם משה עבד ה' אפשר משה חי וכתב דברים לד
וימת שם משה אלא עד כאן כתב משה מכאן ואילך כתב יהושע בן נון דברי ר' יהודה ואמרי לה רבי נחמי' א"ל ר' שמעון אפשר ס"ת חסר אות אחת וכתב °לקוח את ספר התורה הזה ושמת אותו נר אלא עד כאן הקב"ה אומר ומשה *כותב ואומר מכאן ואילך הקב"ה אומר ומשה כותב בדמע כמו שנאמר להלן °ויאמר להם ברוך מפיו יקרא אלי את כל הדברים האלה ואני כותב על הספר בדיו:

(שם לא) (*לאומר וכותב כצ"ל) (ירמיה לו)

אפשר ס"ת חסר. ומשה קורא לו ס"ת לקוח את ס"ת הזה: **הקב"ה אומר.** ומשה חוזר אחריו כדי שלא יטעה בכתב וכותב: **מכאן ואילך משה כותב בדמע.** ולא היה חוזר אחריו מתוך לערו: **כמ"ש להלן מפיו יקרא וגו'.** שלא היה חוזר אחריו משום דקינה הוא:

תוספות ומשה כותב. יש ספרים דגרסי ומשה אומר וכותב ומוכח סי"ם לכותבים ס"ת ומזוזות ותפילין שצ"ב דמיתני דאינם שנכתך מפה גם הוא סים עושה כן ותקונים נמי גרים אומר וכותב ופי' שעם בכוון וכו':

אמר

אמר רב חסדא על הארץ בשיטה אחרונה איכא דאמרי בסוף שיטה וא"ד בתחלת שיטה מ"ד בסוף שיטה °כגבוה שמים על הארץ ומ"ד בתחלת שיטה כי היכי דמרחקי שמים מארץ:

על הארץ בשיטה אחרונה. כלומר אין בשיטה אחרונה אלא בי שיטה הללו: בסוף שיטה. סיו מתחילין לשיטה אחרונה כוה: בתחלת שיטה. סיו מתחילין לשיטה אחרונה כוה: מ"ד בסוף שיטה. כדי שיהו שמים על הארץ דמשמע כדכתיב כי כגבוה שמים על הארץ כן יארך ימיכם: ומ"ד בתחלת שיטה. כלומר בעי ארחוקי ארץ משמים דהכי משמע כי היכי דמרחקי שמים מארץ כן יאריכו ימיכם:

א"ר חנינא בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם מדת ב"ו מלך [יושב] מבפנים ועבדיו משמרים אותו מבחוץ ומדת הקב"ה אינו כן עבדיו יושבין מבפנים והוא משמרן מבחוץ שנאמ' °ה' שומרך ה' צלך על יד ימינך:

[על יד ימינך. דמזוזה ליד ימין הוא בכניסתו]:

מהרש"א והוא משמרן מבחוץ שנאמר ה' וגו'. כפרש"י יד ימינך שמזוזה היא מימין ביאתו ולומר יומם השמש וגו' לפי שכל המאורעות רעות הבאות בעולם כתבו ביד ואלות השמים שעיקרם חמה ולבנה וכוכביהם והם המתנגדים לאומה הישראלית כמו שאמרו אין מזל לישראל ע"כ אמר שבאלות האותות השמש והירח לא יככה כי ה' ישמרך מכל רע שיתעורר מהם לבא עליך ולפי שאמר בבנין שבהיותך בפנים ישמרך הקב"ה מבחוץ דהיינו יד ימינך ימין ביאתך לבית ושמא תאמר בצאתך לא יהיה שומרך ע"כ אמר ה' ישמור צאתך ובואך וגו' שישמור במצות מזוזה לצאתך דהיינו מבחוץ כמו בבואך מבפנים ודו"ק:

°**וראו** כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך תניא ר' אליעזר הגדול אומר אלו תפילין של ראש °והסירותי את כפי וראית את אחורי ופני לא יראו א"ר חנא בר ביזנא א"ר שמעון חסידא מלמד שהראהו הקב"ה למשה קשר של תפילין:

שם ה' נקרא עליך אלו תפילין של ראש. שכתוב בהן רוב השם ש"ין ודל"ת: קשר של תפילין. ואחורי העורף והקב"ה מניח תפילין כדאמרינן בפ"ק דברכות כשנשבע ה' בימינו ובזרוע עוזו ואמרינן נמי' דמשום תפילין של ראש יראו האומות כדכתיב ויראו ממך:

הרי"ף רפי' ש"ין ודל"ת. רצה שים ה' נקרא ר"ת ש"ין תפילין של ראש שים בו ש"ין שהוא שם ה' נקרא עליך ויראו ממך:

שם **א"ר** יהודה קשר של תפילין צריך שיהא למעלה כדי שיהו ישראל למעלה ולא למטה וצריך שיהא כלפי פנים כדי שיהו ישראל לפנים ולא לאחור:

למעלה. בגובה הראש ולא למטה בצואר: כלפי פנים. מאל שיהא ולא בצדי הראש לא כלפי פנים שיהא הקשר מבפנים וסמוך על דלי"ת מבחוץ כדאמרן ונוייהן לבר:

מהרש"א קשר של תפילין צריך שיהא למעלה כו'. הכוונה בזה כמ"ש בקידושין בפ' האומר ע"פ מ"ש ג' כתרים הן כו' שכתר תורה הן הן התפילין של ראש שכאמר בהן למען תהיה תורת ה' בפיך וגו' וע"כ אמר שיהיה זה הכתר של תורה למעלה כדי שיהו ישראל למעלה ע"י התורה וכמ"ש חז"ל כי כתרך גדול מכתרם וצריך שיהו כלפי פנים כדי שיהו ישראל על ידי התורה לפנים מכל שאר הכתרים כמ"ש ת"ח קודם לכהן ע"ה ולגבי כתר מלכים כאמר בי מלכים ימלוכו וק"ל:

ת"ר ידך זו שמאל אתה אומר שמאל או אינו אלא ימין ת"ל °אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים ואומר °ידה ליתד תשלחנה וימינה להלמות עמלים ואומר °למה תשיב ידך וימינך מקרב חיקך כלה *רבי יוסי החורם אומר מצינו ימין שנקרא יד שנאמר °וירא יוסף כי ישית אביו יד ימינו ואידך יד ימינו איקרי יד סתמא לא איקרי:

ידי יסדה ארץ וימיני וגו'. מדכתיב ידי וימין ש"מ יד היינו שמאל: רבי יוסי החורם. חוטמו משוקע כדאמרינן בבכורות חרום זה שחוטמו משוקע:

בעא מיניה פלימו מרבי מי שיש לו ב' ראשים באיזו מהם מניח תפילין א"ל או קום גלי או קבל עליך שמתא אדהכי אתא ההוא גברא א"ל איתיליד לי ינוקא דאית ליה תרי רישי כמה בעינן למיהב לכהן אתא ההוא סבא תנא ליה חייב ליתן עשרה סלעים:

או קום גלי. [או נמוד ולא בגלות]: או קבל עליך שמתא דלאוכי חייכת בי: עשר סלעים. דחד גבר הוא ותים לים חד רישי הפ"ג כתרין אע"ג דזלזלת האחים לא יהיב אלא ה' סלעים כדאמרי' בפי יש בכור לנחלה אפי"ה התם הוא משום דלאו גלגולא אבל הכא חד הוא ואתפר בגלגלם שילאו כאחד וזהו שכיסם פטר רחם:

תוספות או קום גלי וכו'. במדרש ליכא אבל יש בגמרא אשמדאי הוציא מתחת קרקע אדם אחד שהיו לו ב' ראשים לפני שלמה המלך ונשא אשה והוליד בנים כיוצא בו בני ראשים וכיוצא באשתו בראש אחד כשבאו לחלוק בנכסי אביהן מי שהיו לו ב' ראשים שאל ב' חלקים ובא לדין לפני שלמה:

אמר הבונה [illegible]

עין יעקב

[illegible]

לשמעתא נמי ותשיב לו בכעס כי הלוי שמיכן לריך סיפיו לנמו יסי וכן בלא מעשה ממי שפיו לו כ' רלפים במונע ונמלא כרין לניוס שניכן לפי מה שיעור אוסס ונעל מה שכיליו סמוס' שכלו לפני שלמס לרין פתחים כעל כ' רלפים ורלים לי כמרוכות לי שמעתי מכר שלמס לסמליך מים רוממין על לי מכסני רלפים ולמור לס לא יונים כרלפ כסני יעול כסני למים בג' מלקים:

התכלת פרק רביעי

יף מא **מלאכא** אשכחיה לרב קטינא דמכסי סדינא א"ל קטינא קטינא סדינא בקיטא סרבלא בסיתוא ציצית [של תכלת] מה תהא עליה א"ל ענשיתו אעשה א"ל אין בעידן ריתחא ענשינן:

דמכסי סדינא. שלא היה בו לילית משום כסות לילה: **סרבלא.** כעין אותם שלנו שהם עגולים ואין לו אלא ב' כנפים מלמטה"ל דפטור מלילית: (ענשיתו אעשה. הלא אתם מעניקים בציד של מעלה על מ"ע גרידא):

מהרש"א א"ל ענשיתו אעשה וכו'. פי' בתוס' אעפ"י כי הא' וכו' אבל עשה גמור אפילו ב"ד של מטה מכין אותו וכו' עכ"ל. והכי מוכח בפרק הכונס דדין שמים חמיר טפי מדין אדם דכמה דברים חייב שם דחייב בדיני שמים ופטור מדיני אדם. וכשאמר לו המלאך בעידן ריתחא ענשינן וכו'. ר"ל בעידן דאיכא ריתחא בעולם היה לצדיקים להגן על דורן בתפלתן ובזכותם וע"כ יש להן להרבות במצות כדי לזכות דורן בכך ולא שלדקי למפטר נפשייהו ממלות וע"כ ראוי לצדיקים כמותך ליענש על כך וק"ל:

ותניא °וראיתם אותו וזכרתם ראה מצוה זו וזכור

יף מג ע"ב מצוה אחרת התלויה בה ואיזו זו קריאת שמע

ב"ט י"ט °דתנן מאימתי קורין את שמע בשחרית משיכיר בין תכלת ללבן תניא אידך וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' ראה מצוה זו וזכור מצוה אחרת הסמוכה לה

דברים כב ואיזו זו כלאים דכתיב °לא תלבש שעטנז [צמר ופשתים יחדיו] גדילים תעשה לך תניא אידך וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' שקולה מצוה זו כנגד כל המצות כלן ותניא אידך וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אותם ראיה מביאה לידי זכירה. וזכירה מביאה לידי מעשה רשב"י אומר כל (הזהיר) [הזריז] במצוה זו זכה ומקבל פני שכינה כתיב הכא וראיתם

שם י אותו וכתיב התם °את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד

חולין פרק ד ותוס' תניא היה ר' מאיר אומר מה נשתנה תכלת מכל מיני צבעונין מפני שהתכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע דומה (לספיר וספיר דומה) לכסא הכבוד שנא'

שמות כד °ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטוהר

יחזקאל א (דכתיב התם) [וכתיב] °כמראה אבן ספיר דמות כסא.

תניא היה רבי מאיר אומר קשה עונשו של לבן מעונשו של תכלת. משל למלך ב"ו שאמר לשני עבדיו לאחד אומר לו הבא לי חותם של טיט ולא' אומר הבא לי חותם של זהב ופשעו שניהם ולא הביאו אי זה ענשו מרובה זה שאמר לו הבא לי של טיט ולא הביא:

שקולה מלוה זו שמכתיב את כל מלות ועוד דלילית בגימטריא ת"ך ותמנה קשרים וחמשה חוטין הרי תרי"ג: **ראיה.** רלייה לילית מביא לידי זכירת מלות: **כתיב הכא וראיתם אותו וכתיב התם ואותו תעבוד.** מה להלן בשכינה אף כאן שכינה: **מה נשתנה תכלת.** שייחדו הקב"ה למלוה זו: **דומה לים.** שנעשה בו נסים לישראל: **ורקיע לכסא הכבוד.** ומתוך התכלת היוצא על כסא מתמלא עליהם רחמים ועוד נחת לישראל שיהא כסאו עליהם שנאמר ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר דהיינו רקיע (וכתיב ספיר): **וכתיב כמראה אבן ספיר דמות כסא.** אלמא רקיע הוי [כמותו] כסא תכלת לים וים לרקיע ואם קא חזיא: **קשה עונשו של לבן.** ממי שאינו מטיל לילית מתכלת: **חותם.** היו עושין לבהמות או לעבד כשקונין אותן לשם קנין עבדות: **זה שאמר לו המלך הבא חותם של טיט ולא הביא.** שנכו מחנה שמלוי הוא:

מהרש"א וראיתם אותו וזכרתם את כל וגו' ראה מצוה זו כו' זו ק"ש וכו'. דהיא נקראת כל מלות ה' שיש בק"ש עיקר האמונה קבלת מלכות ואחדות ע"ש מ"ש בסוף מסכת מכות תרי"ג מלות הן כו' בא מיכה והעמידן על אחת שנאמר ולדיק באמונתו יחיה כמלא כשהזכר בק"ש שמפורש בה כלל אמונה אזכר את כל המלות כלן וכמ"ש שם. ומאן דתני **ראה מצוה זו חבור מצוה אחרת וכו' מצות כלאים וכו'.** דריש כל מלות ה' ולא מקלתן כדרך שדרשו גבי כל המלוה אשר וגו' אם התחלת גמור ה"נ הכא דלאו הקושיות דכלאים שרי בלילית בחלי בגדים דהיינו בכל כלי פשתן לא היה מתקיים מלות תכלת אלא בחלי בגדים בבגדי למר אבל ע"י שמיכום מתקיים המלוה בכל הבגדים אף בפשתן ומאן דתני כיון שנתחייב אדם במלוה זו וכו' עיין שני פירושים ברש"י ולשני ספירושים יש לעיין למה תלה אותן לענין זמן גרמא במלות לילית ולא במלוה אחרת. שמלוה גרמא ויש לישב דבלילה שבכבו האדם ערום הוא ובקומו בשחרית בתחלת קומו הוא לובש בגדים שנתחייבו בלילית ע"כ תלה כל המלות במלות לילית דמיד שלובש הבגדים בבוקר נתחייב בכל המלות ולר"ש היא דלרבנן כסות לילה נמי חייב בלילית. ומאן דתני שקולה מצוה זו וכו'. כמו שאמרו גבי מלות שבת ששקולה וכו' דהיינו דעונשה ושכרה מרובה כדלקמן כפרש"י בחומש שע"כ נסמכה למלות שבת. ומאן דתני וראיתם אותו וגו' ראיה מביא לידי זכירה וכו'. נראה דמשמע ליה אותו ל' יחיד דקאי אחוט

עין יעקב

עגישתו כעסם ס"ל לאן בעידן ריתחא ענשינן. ומסתר לגמר ותפ"ס נגנם מסס ג"כ על שלא מל בנו ג"כ בעידן ריתחא סרסם עליו סקב"ס על פירותו בצליתם כרכתיב שקודם וימר אף ס' כמשה ועיין בילקוט רלוכני סוף פ' שמות כשם גליא רזיא וגב השטן שקטרג בשעת הסכנה שרין נמלון לבן נקם אף ומיתם לבלות אותו ואף לפעלים תוס' ח"ל אבל עשה גמורה אפי' ב"ד של מטה מכין אותו ע"ש שהם נתי לא עבר מתם לעשה גמורה אלא לפי שנפטרין במלון שמלא כמ"ש בנדרים דף נ"א ע"ש: ראה, מצוה זו חבור מלוה אחרת הסמוכה לה ואיזו זו כלאים. אמשר דלגרייתא רלשונה נשים פטורות מלילית כי גם ק"ש הם פטורים השניים מלוה שאמרו שהז"נ משלי"כ לבריית מיים בגלים אף שמות ע"ש שכח"ג כיון שחייבת בכלאים כדי לזכור מלות כלאים ועיין בתוס' במנחות דף נ': שקולה מלוה זו כנגד כל המלות. וטעמא כדמפרש ולול מפני מלות זו שרואה מביא לידי זכירות כל המלות שכן הגא בגימטריא כפירש"י וע"י זכירתו מקיימם לידי מעשה והכי נקט ומביא לידך בידך בסוף פירוש על כריתת ראשונים: הזריז במלות זו זוכה ומקבל פני שכינה. אפשר לומר פ"ד ראיתו כתוכים כ"ג והוכלו בזכרון מורם משה ערך בכיות של מי שרואה דבר ערוה ואינו נהנה ממנו זוכה ומקבל פני שכינה וכתיב לא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך והזריז במלות לילית ג"כ אינו בא לידי מבטיים כדאיתא לקמן דף מ"ד גבי מעשה באדם לכך זוכה ומקבל פני שכינה: מה נשתנה תכלת. עיין במאמרינו בקונטס ר' יוני משלמלך ב"ו שאמר לשני עבדיו. קרא אותן עבדים לפי שלין עושין רלון הקב"ה במלות לילית אבל אם היה זוכר במלות לילית ומקיים כדין קרוין בנים לנמקום ובהליות כמוהג הוכא בילקוט רלוכני

לחוט יחידי של תכלת דכתיב לעיל מייתי הכהף פתיל תכלת וגו' וע"פ מ"ש לקמן שתכלת דומה לים וכו' עד כסא הכבוד שהכונה בו שתעשה המצוה לשם שמים וזה שאמר ברא"יה לבע התכלת חסים זכרונך מן הדומה עד כסא הכבוד ושתהיה עשייתך לשם שמים. ורשב"י כמי דדרים ,מהאי קרא כל הורית וכו'. כמי תדכתיב אותו בל' יחיד אחוע של תכלת קאי למדרש מייתי בזרם שום דעל ידי אותו שהוא חוט של תכלת מן הדומה לדומה כדלקמן יבא עד כסא הכבוד לקבל פני שכינה דהיים אותו תעבוד וגו הדבק וגו' וק"ל: קשה ענשו של לבן וכו'. ע' פירש"י דליכא לפרושי הכא כמו במשל בב' אכסים דהא ודאי כל איש ישראל חייב בתרווייהו ובמשל לא שייך לפרש בעבד א' כי הכא דאין דרך להביאו בב' חותמות דסגי בחד לפי' עבדות ומיהו הוא אלי לפרושי הכא כמי בב' אכסים וגמי שיש לו לבן אין לו תכלת ושיש לו תכלת אין לו לבן ולמאי דמסיק לעיל לב"ע דהתכלת אינו מעכב הלבן וסלבן אינו מעכב תכלת:

ת"ר חביבין ישראל. שסיבבן הקב"ה במצות תפילין בראשיהן תפילין בזרועותיהן ציצית בבגדיהם
(תהלים קיט) מזוזות בפתחיהן ועליהם אמר דוד שבע ביום הללתיך על משפטי צדקך ובשעה שנכנס דוד למרחץ וראה שעמד ערום אמר אוי לי שאעמוד ערום בלא מצות כיון שנזכר במילה שבבשרו נתיישבה דעתו לאחר
(שם יב) שיצא אמר עליה שירה שנאמר °למנצח על השמינית מזמור לדוד על המילה שנתנה בשמינית. ר' אליעזר בן יעקב אומר כל שיש לו תפילין בראשו ותפילין בזרועו
(קהלת ד) וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו הכל בחזוק שלא יחטא
(תהלים לד) שנא' °והחוט המשולש לא במהרה ינתק ואומר °חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם:

שבע ביום. תפילין שבראש ובזרוע הרי כאן שתים וארבע ציצית ומזוזה הרי שבע: הכל בחזוק. שכל וכל שומר בחזקם שלא יחטא: המשולש. בתפילין וציצית ומזוזות: סביב ליראיו. ששומרים מצות ויחלצם מחטא:

מהרש"א חביבין ישראל שסיבבן וכו'. ר"ל באלו מצות שמסבב דרך שמירה כדלקמן חונה מלאך ה' סביב וגו' דהתפילין סביב לראש וסביב לזרוע ברלצועותיהם וארבע ציצית לנגד סביב בארבע כנפות והמזוזה היא עיקר הסיבוב של מחילת הבית לשמור במקום הפתח ומייתי ועליהם אמר דוד שבע ביום הללתיך וגו' פרש"י תפילין בראש ובזרוע הרי שתים וארבע ציצית וכו' עכ"ל בזה של תפילין ניחא דחשיב להו בתרי מלות כמו שכתבנו לעיל בפ' הקומץ של יד אינו מעכב את הראש וכו' אבל בד' ציצית קשה למה חשיב להו בד' כיון דמעכבין זא"ז הרי הן מלוה אחת ודוחק לאוקמא סוגיא דהכא כיחידאי כר' ישמעאל דס"ל דד' מלות הן ויש לייתב כיון דד' ציצית גופים מחולקין הן חשיב להו כד' משא"כ ד' פרשיות של תפילין דכעשין גוף אחד .ואמר כשנכנס דוד למרחץ וכו' עמד ערום וכו' ערום בלא מצוה וכו'. דנ"ם המרחץ פטור מן המזוזה כדאמרינן בפ"ק דיומא. ואמר בשנזכר במילה וכו' אמר עליה שירה שנא' למנצח על השמינית וגו'. פי' שמלות שמינית זאת שהיתה גם במרחץ נלמה על הי' מלות שזכר וקראה שמינית לגבי שבע שזכר אבל טעם שאמר שנתנה בשמינית כראה דקראה שמינית לפי שנתנה למול ביום שמיני ללידה או ע"ש שהיא מלוה שמינית שנתנה לאברהם דז' מלות נתנו כבר לבני נח וק"ל: הכל בחזוק שלא יחטא שנא' והחוט וגו'. דמיונו כי החוט המשולש הוא מגודל דרך סבוב כענין ג' מלות הללו כמ"ש לעיל שמסבבין את האדם כגדל הזה שלא יבא לידי חטא ומשמע ליה דהיידי קרא דלא ינתק לענין אטולי מחטא דלמכין אגוני מפורענות שאר מלות כמי מגני כדאמרינן בפ' היה קורא מלוה בין בעידנא דעסיק בה ובין בעידנא דלא עסיק בה אגוני מגני ומפורענות אטולי לא מללי מחטא אבל לענין אטולי מחטא אשמעינן בהאי קרא דהכך ג' מלות שמסבבין האדם מחזי מפי משאר מלות ומיהו לא מלילין מן החטא אלא בעידנא דעסיק בה דלא פליפי הכך ג' מלות מתורה דמסיק גם בעידנא דעסיק בה אטולי מחטא ובעידנא דלא עסיק בה לא מגלא ח"ש לא במהרה ינתק דסייט בעוסק בה כמו עוסה ומייתי נמי הכא מקרא דחונה מלאך ה' סביב וגו' כמ"ש דכל מלוה שאדם עושה בורא לו מלאך וקאמר דהכך ג' מלות הסובבים לאדם בורא לו מלאך דוגמתן להיות חונה סביבו לחלצו ולשמרו מחטא דמי לחלצו מפורענות קאמר שאר מלות נמי אגוני מגני מפורענות כדלעיל ודו"ק:

הר"ן על המילה שנתנה בשמינית. נראה דהמעשר לגמר דעל האמת היתה לאוי המילה להיות נתינתו בן י"ג שנה שבא לכלל מלות אמנם דלא הקב"ה לזכות את התינוק הנולד שאין בידו שום מלות מהריי"ג מלות ואין יתקיים לזה נתן המילה בגבורו שהיא שקולה ככל המצות שבתורה ואפי' גם בזמן שהאדם הוא במרחץ וכיוצא בו שאין בידו מלות מהר מלות יש בידו המילה. עיי"ל. לפי שדוד היה מלטער על שנכנס למרחץ כי אסור לדבר במרחץ ד"ת וקיום האדם תלוי בתורה ואיך יכנס האדם ברלון נפשו במקום שלריך ליבטל מת"ת וכיון שזכר ונתן אל לבו ענין המילה שיהא רלויה בזמן שהאדם בא לכלל מלות אלא לפי מרלת הקב"ה שבזמן שלא הגיע האדם לגדים והילך הוא מתקיים בלא תורה לכך נתן לו המילה שתהיה ממורת התורה כי ביום השמיני והלאה ילאת לקרבן אמה לה' וכן בזמן שהאדם יושב בבית המרחץ המילה מגינה במקום התורה לכך אמר למנלח על המילה שנתנה בפי' עי"ל רמז שיש באדם ב' אזנים וב' עינים וב' נקבי החוטם ופה הם ז' והמילה הוא ח' כשלמים כשלימות כל גופם ז' ח"ש מזמור על השמינים במקום הילל שאמר בשבע:

(ברכות ס) היה ר' מאיר אומר חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום שנאמר °ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל
(דברים י) מעמך (ר) [רב] חייא בריה דרב אויא בשבתא וביומי טבי טרח וממלא להו באספרמקי ומגדי:

מה ה' אלהיך וגו'. קרי ביה מאה: בשבתות וי"ט. דלא מללי יש ברכות: טרח וממלא להו. למאה ברכות: באספרמקי ומגדי. באספרמקי בשמים ומגדי מיני מגדים שמשלין ברכה:

תוספות סואל מעמך. פי' ר"ת דסרי מאה ויש מאה אותיות בפסוק וי"מ דמה עולה במ"ם ב"ת עולה וכהוכנדם פי' של מקרי מה אלא מאה

עיון יעקב

[illegible] ח"ל שמשמעו בליליא מלאכים שמרין לבניו [illegible]: חביבין ישראל שסבבן הקב"ה. לפי שכל [illegible] [illegible] ז' שמירות נגד ז' מלות [illegible] [illegible] ישראל על ידי מלות אלו [illegible] [illegible]: וחייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום. [illegible] [illegible] כל אחד לכן יברך מאה ברכות בכל יום [illegible]

מלה כלומר שחייב ק' ברכות וי"א כדי להשלים מאה בשתיותיה וכו' קריינן מאה הרי כולן :]

מהרש"א חייב אדם לברך מאה ברכות. עיין פרש"י לפי מה שהביאו התוספות מפירושו דר"ל אל תיקרי מה כ' אלא מאה מפורש טעמו אולי כיון אל תקרי מה כ' ולולי דבריהם הי' נראה לקיים פרש"י כפי' ר"ת דר"ל קרי ביה בפסוק אותיות מאה ועוד י"ל אלים מה כ' דלפי פשוטו דקאי אלא מה אכי אם ליראה וכו' קשה וכי יראה מלתא זוטרתי היא וכו' כדמקשינן בפרק אין עומדין בפ"ג דמגילה וע"כ דרשו מיניה אל תקרי מה אלא מאה וה"פ דקרא מה ה' אלהיך שואל וגו' מאה ברכות שישאל הקב"ה מעמך אין סבתו כ"א ליראה וגו' שהיא ודאי מלתא זוטרתי. וע"פ דעת חכמי האמת בסוד נפש רוח נשמה דמיון כהן לוי ישראל דלכך הוא ק' ברכות שמעשר מן שמעשר מהם יצא לחלק הכהנים ברכה אחת שהיא חלק אלוה ממעל ורמז על זה חסר האל"ף מק' שהיא הברכה האחת מק' הברכות היא בסוד הכהונה ממעל ליראה את ה' וגו' ובזולת האל"ף הוא מה שהוא מורה על דבר קטן אבל עם אות האל"ף שהוא חלק הכהונה כנעשה מאה בסוד א"ק וק"ל:

שם **תניא** היה ר"מ אומר חייב אדם לברך ג' ברכות בכל יום ואלו הן שלא עשאני גוי שלא עשאני אשה שלא עשאני בור. רב אחא בר יעקב שמעיה לבריה דהוה מברך שלא עשאני בור אל כולי האי נמי א"ל ואלא מאי מברך שלא עשאני עבד היינו אשה עבד *זיל טפי : יי מ'

כולי האי נמי. דמשבחת כמפך דאיכך עם הארץ לית כולי האי שהי בעלמא ככרי ואתם אומר ולא בני מצוה נינהו שפיר מברכת אלא בור בר מצוה הוא: **אלא מאי מברך.** להשלים ג' ברכות קאמר: **היינו אשה.** דאשה נמי שפחה לבעלה כעבד לרבו ליה הייש אשה דלענין מצות אשה ועבד שוין דגמרינן לה לה: **זיל טפי.** אשיא מוזלא שעבד יותר מן האשה ליה זיל טפי כלומר זיל והוסיף ותברך שלא עשאני עבד כדי להשלים:

מהרש"א מברך שלא עשאני בור א"ל כולי האי כו'. ע' ב' פירושים ברש"י וי"ל דבריאת איש ואשה קלים אצל אי וקשים אצל אחר דאם יזכה הרי שכר איש גדול מן האשה שזכה בהרבה מצות שהוא חייב בהן יותר מהאשה וכן בספק אם לא יזכה הרי עונש האיש יותר מהעונש האשה וכיון דהבור ודאי שאינו זוכה הרי הוא גרוע בבריאתו מהאשה ולהכי קאמר כיון דהבר בירך שלא עשאני אשה הוי כאילו מה לו לברך שלא עשאני בור דהא בכלל שלא עשאני אשה הוא כיון שהוא גרוע טפי לענין עונש וק"ל:

שם **ת"ר** חלזון זה גופו דומה לים ובריתו דומה לדג ועולה אחד לשבעים שנה ובדמו צובעין תכלת לפיכך דמיו יקרים:

גופו. מראה גופו הכרית דיוקם: **ועולה.** מן הארץ: **לפיכך.** שאינו עולה אלא אחד לשבעים שנה [דמיו יקרין]:

תניא א"ר נתן אין לך כל מצוה קלה שבתורה שאין ' שם מתן שכרה בעוה"ז ובעוה"ב אבל איני יודע כמה צא ולמד ממצות ציצית. מעשה באדם אחד שהיה זהיר במצות ציצית שמע שיש זונה אחת בכרכי הים שנוטלת ת' זהובים בשכרה שיגר לה ת' זהובים וקבעה לו זמן כשהגיע זמנו הלך וישב על פתח ביתה נכנסה שפחתה ואמרה לה אותו אדם ששגר ליך ארבע מאות זהובים בא וישב על הפתח אמרה לה יכנס נכנס הציעה לו שבעה מטות שש של כסף ועליונה של זהב ובין כל אחד ואחד (ספסל) [סולם] של כסף ועליונה של זהב ועלתה וישבה ע"ג העליונה ערומה ואף הוא עלה לישב ערום כנגדה באו ד' ציציותיו וטפחו לו על פניו נשמט וישב על גבי קרקע ואף היא נשמטה וישבה על גבי קרקע אמר' לו גפה של רומי שאין אני מניחך עד שתאמר לי מה מום ראית בי אמר לה העבודה שלא ראיתי אשה יפה כמותיך אלא מצוה אחת צונו אלהינו וציצית שמה וכתיב בה °אני ה' אלהיכם ב' פעמים אני הוא שעתיד (במדבר טו) ליפרע ואני הוא שעתיד ליתן שכר ועכשיו נדמו עלי כארבעה עדים אמרה לו העבודה איני מניחך עד שתאמ' לי מה שמך (ושם) [ומה שם] עירך ומה שם רבך ומה שם בית מדרשך שאתה לומד בו תורה כתב ונתן בידה עמדה וחלקה כל נכסיה שליש למלכות ושליש לעניים ושליש נטלה בידה חוץ מאותן מצעות ובאת לבית מדרשו של ר' חייא אמרה לו רבי צוה עלי ויעשוני גיורת אמר לה בתי שמא עיניך נתת באחד מן התלמידים הוציאה הכתב מידה ונתנה לו אמר לה לך זכי במקחך אותן מצעות שהציעה לו באיסור הציעה לו בהיתר זה מתן שכרן בעוה"ז ולעוה"ב איני יודע כמה:

ציצית. מצוה קלה שבה בעלמא: **גפה של רומי.** (גופה של רומי) כשבועה בחיי המלך שהוא שרה של רומי ליטול אחריה עיין: **בפסוק אחרון.** של פרשת ציצית כתיב שני פעמים אני ה' אלהיכם אחד בראשו ואחד בסופו: **שליש למלכות.** שיניחנה להתגייר: **אותן מצעות.** לא מכרה והביאתן עמה והוא היה מתן שכרו בעוה"ז: **הוציאה כתב מידה.** וספרה לו כל המאורע שלהם שמים היו מתגיירים לפי שמעשה כזה גדול של חוזר מעבירה שטפחו לו ד' ציצית על פניו:

מהרש"א אין לך כל מצוה קלה וכו' צא ולמד ממצות ציצית כו'. קרי ליה למצות ציצית מצוה קלה לגבי מצות חמורות דעונשן מיתות ב"ד וכרת בלאוין ועשין כגון פסח ומילה ואמר שאין מתן שכרן בעה"ז כו' והיינו דמתן שכרן בכלל נתחלק קלה מתן בעה"ז והמותר לעה"ב איני יודע עד כמה אבל חמורות

עיון יעקב

ירחשו ולאמר ומש"ש כמו קי"ל כל העוסק ביה לברך צריך שיטול כיון כדי כאמיר המקטרגים שבימינו: א"ר נתן אין לך כל מצוה קלה שבתורה. עיין בתוספות מה שמפלק כמנין זה לא ימיישב [illegible] הקידושין דף ל"ט ע"ב ויותר נראה דר' נתן סל"ל פליג אהני דהתם דאמרי שכר מצוה בהאי עלמא ליכא רק אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה וגו' [illegible] מעשה אין ראיה לפי שבא לידו דבר עבירה ובכם ינלו ולא עשאה [illegible] בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא: יבא ד' ציצית וטפחו לו על פניו. [illegible] כאילו [illegible] אני שעתיד ליפרע. [illegible] כארבע עדים. [illegible] ע"ש

הפירות בעוה"ז והקרן קיים לעוה"ב אינו אלא בהנהו מצות דחשיב ברים פאה ונייתי בפ"ק דקדושין: וכתיב בה אני ה' אלהיכם ב' פעמים אני הוא שעתיד ליפרע וכו'. כמו שדרשו בכל מקום דכתיב אני ה' הוא אני ה' נאמן ליפרע או לשלם שכר והוסיף כאן לומר אלהיכם כי מצוה זו מעידה על כך בשיטי בגדים מכל האומות שאנו עמו והוא אלהינו כמ"ש להיות לכם לאלהים וגו' והקדים שאני עתיד ליפרע ממה שאני עתיד לשלם שכר דגבי אני ה' אלהיכם קאמר הכתוב יציאת מצרים אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי וגו' כמו שאמרינן בפרק איזהו כשך יציאת מצרים גבי ציצית למה לי אמר הקב"ה אני ה' שהבחנתי במצרים בין טיפה של בכור לאינו של בכור אני הוא שעתיד ליפרע ממי שתולה קלא אילן בבגדו ואומר תכלת הוא כמפורש שם ולנ"א דהי' ציצית כדמו לו כד' עדים בהם עדים מד' רוחות העולם שהיא אלהים וק"ל: אמר לה בתי שמא עיניך נתת באחד מן התלמידים וכו'. א"ל כן לפי שאין מקבלין גרים לשם אישות כדאמרינן ביבמות והיא הוליאה כתב כו' וספרה לו כל המאורע שלשם שמים וכו':

יא שם **אמר** רב ששת כל מי שאינו מניח תפילין עובר בשמונה עשה כל שאינו עושה לו ציצית בבגדו עובר בה' עשה כל כהן שאינו עולה לדוכן עובר בשלשה עשה כל שאין לו מזוזה בפתחו עובר בשני עשה וכתבתם וכתבתם. אמר ר"ש לקיש כל המניח תפילין מאריך ימים שנא' ה' עליהם יחיו ולכל בהן חיי רוחי ותחלימני (ותחייני) [והחייני]:

ישעיה לח עליהם יחיו לתפילין של ראש חיי רוחי שהוא שלב יחיו לתפילין של יד

בשמנה עשה. ד' פרשיות יש בהן ובכל אחת קייני הרי עשה (דכתיב) וקשרתם לאות והיו לטוטפות (ק"ק דהא ד' פרשיות מעכבין זו את זו והן מצוה אחת כמו ציצית דהא חשיב ד' ציצית כד' עשה מהרש"א) ל"א בפרשת כי יביאך כתיב והיה כי יביאך לאות וגו' ושמרת את החוקה וגו' ובסוף הפרשה כתיב והיה (לטוטפות) [לאות]. ובק"ש וקשרתם לאות והיו לטוטפות וכן בשמע אם שמוע תרין הרי ד' ושמתם את דברי אלה דדרשינן בפ' הקומץ דבתפילין קא משתעי שהאי שימה כנגד הלב הרי ה': **בציצית חמשה,** ועשו וכסו והיה ולא"ס גדילים תעשה לך: **ה' עליהם.** אותם שנושאים עליהם שם ה' בתפילין יחיו:

הרי"ף כל שאינו מניח תפילין עובר בחי עשה. עיין פירש"י לשון אחר בותים כי יביאך וכו' ותימא דלא חשיב הי עשה בפרשת קדש כתיב והיה לאות על ידך ולזכרון בין עיניך הרי ב' ובוהיה כי יביאך והיה לאות על ידך ולטוטפות וכו' הרי ב' ובפרשת שמע וקשרתם לאות והיו לטוטפות הרי ב' ובקי"בפרשת והיה אם שמוע ב' ולמאי איצטריך לפסוק ושמרת את החוקה ולפסוק ושמתם את דברי אלה דדרשינן ליה בתפילין ונ"ל דלא חשיב עשה אלא דכתיב והיו לטוטפות אבל היכא דכתיב והיה לאות לא הוי אלא עשה אחד דכייליתו בחד עשה והיה לאות על ידך ולטוטפות וכן והיה לאות על ידך ולזכרון ונמצאו בפרשת קדש עשה אחד ובפרשת כי יביאך עשה אחד ובפרשת שמע ב' וכן בוהיה אם שמוע ולאתוי דרים ושמרת את החוקה שהוא עשה אחד ושמתם את דברי דמשתעי בתפילין הם ח' עשה:

כה אמר ה' [אלהים] בראשון באחד לחדש תקח פר בן בקר תמים וחטאת את המקדש חטאת עולה יחזקאל מה היא א"ר יוחנן פרשה זו אליהו עתיד לדורשה רב אשי שם אמר (אני אפרשנה) מלואים הקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה. תניא נמי הכי רבי יהודה אומר פרשה זו אליהו עתיד לדורשה א"ל ר' יוסי מלואי' הקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה. א"ל תנוח דעתך שהנחת את דעתי: °כל נבלה וטרפה מן העוף ומן שם מד הבהמה לא יאכלו הכהנים כהנים הוא דלא יאכלו הא ישראל יאכלו א"ר יוחנן פרשה זו אליהו עתיד לדורשה (רבה) [רבינא] אמר כהנים איצטריך ליה סד"א הואיל ואשתרא מליקה לגבייהו תשתרי נמי נבלה וטרפה קמ"ל °וכן תעשה בשבעה בחדש מאיש שוגה ומפתי שם שם וכפרתם את הבית שבעה א"ר יוחנן אלו שבעה שבטים שחטאו ואע"פ שאינה רובה של קהל. חדש (שחדשו) [אם חדשו] ואמר חלב מותר מאיש שוגה ומפתי מלמד שבת פ"ק שאין חייבים אלא על העלם דבר עם שגגת מעשה א"ר יהודה אמר רב זכור אותו האיש לטוב וחנניה בן חזקיה בן גוריון שמו שאלמלא הוא נגנז ספר יחזקאל שהיו דבריו סותרין דברי תורה מה עשה העלו לו ג' מאות גרבי שמן וישב בעלייה ודרשן:

[**חטאת.** בשנים אמאי כתיב חטאת דמשמע חטאת היא עולה הוא פרים דאתא הדם כדכתיב ובראשי חדשיכם תקריבו עולה וגו']: **פרשה זו.** דיחזקאל: **אליהו עתיד לדורשה.** דעד שיבא אליהו ויפרשנה לנו אין אנו יודעים לפרשה: **רב אשי אמר אני אפרשנה מלואים הקריבו** וכו'. והך נבואה דיחזקאל על בית שני (כתובה) [נתנבאו] והקריבו מלואים וכי היכי דמלואים דמשה בשמיני דידהו הוה ר"ח (כמו) כדאמרינן במסכת שבת בראשון באחד לחדש ונטלו עשר עטרות וכו' והקריב עגל בן בקר לחטאת ה"נ הקריב פר בר"ח: **אלו ז' שבטים,** והכי משמע וכן תעשה (ותביא פר) כי היכי דכתיב לעיל מינה תקח פר בן בקר כן תעשה בשבעה שבטים פר העלם דבר אם חדשו שום הוראה איסור ואמרו חלב מותר: **מאיש שוגה,** שטעו על פיהן ואכלו חלב בשוגג מבילין פר: **ואע"פ.** שאין בשבעה שבטים הללו רובן של ישראל ואיכא למימר כיחידים דמי דהא כל אחד כשבט [או] שבטים אפי' הוא"ל ואינן שבטים הם חשיבי קהל ומביאים פר העלם דבר שנעלם הדבר מסנהדרין והורו שחלב מותר: **עם שגגת מעשה,** שאכלו לבסוף חלב שוגגין על פיהם: **דבריו סותרין דברי תורה,** כגון כל הנך דאמרינן לעיל דקרי לפר דר"ח חטאת וכן אותן דלעיל: **שלש מאות גרבי שמן.** לנרות להדליק בלילה ולדרשן:

מהרש"א וחטאת את המקדש חטאת עולה היא וכו'. לפי פשוטו לפי הנקודה מלשון חיטוי ועסקה הוא כמו וחטאו

ביום

עין יעקב

ע"פ שנים יקום דבר: **כל** שאינו מניח תפילין עובר בשמונה עשה וכו' ... וכהן שאינו עולה אם כפיו בג' והתראה בכל. עולה יותר ... בתפילין כדאיתא בפסוק ששמונים שפילין האריך ימים ובמזוזה כדכתיב למען ירבו ימיכם וכן בגלים ... **חטאת** עולה היא ... אליהו עתיד לדורשה ...

[illegible]

עיין במהרש"א בקידושין דף ע"ש:

לפני

ביום השביעי וגו' ולפטר דגם לכון תיטוי דכתיב גבי פרה אדומה ומעלו ביום השביעי וגו' מלשון חטאת היא ע"ש שפרה אדומה נקרי חטאת ודו"ק: זה אלידו וכו' מלואים הקריבו וכו'. קצת קשה דנחזיא כתיב בריבה דעיכרא דהקריבו פר לחטאת דכתיב ונתת אל הכהנים וגו' פר בן בקר לחטאת והיינו של מלואים הקריבו ודו"ק:

כל המנחות פרק חמישי

יג אמרו ליה רבנן לרבי פרידא (עזריה) [ר' עזרא] בר
דף נג בריה דר' אבטולס דהוא עשירי לר' אלעזר בן
עזריה דהוא עשירי לעזרא קאי אבבא אמר מאי כולי
האי אי בר אוריין הוא יאי ואי בר אבהן ובר אוריין
יאי *ואי בר אבהן ולא בר אוריין אשא תכליה אמרו ליה
בר אוריין הוא אמר להו ליעול וליתי חזייה דהוה עכירה
דעתיה פתח ואמר °אמרת לה' ה' אתה טובתי בל עליך
אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע החזק לי טובה
שהודעתיך בעולם אמר לה טובתי בל עליך אין אני
מחזיק טובה אלא לאברהם יצחק ויעקב שהודיעוני בעולם
תחלה שנאמר °לקדושים אשר בארץ המה ואדירי כל
חפצי בם כיון דקא שמעיה דקא אמר אדיר פתח ואמר
יבא אדיר ויפרע לאדירים מאדירים באדירים אדיר זה
הקב"ה דכתיב °אדיר במרום ה'. ויפרע לאדירים אלו
ישראל דכתיב °ואדירי כל חפצי בם. מאדירים אלו
מצרים דכתיב °צללו כעופרת. במים אדירים באדירים
אלו מים דכתיב °אדירים משברי ים. יבא ידיד בן ידיד
ויבנה ידיד לידיד בחלקו של ידיד ויתכפרו בו ידידי' יבא
ידיד זה שלמה דכתיב °וישלח נתן הנביא ויקרא את
שמו ידידיה בעבור ה' *בן ידיד זה אברהם דכתי' °מה
לידידי בביתי. ויבנה ידיד זה בהמיק דכתי' °מה ידידות
משכנותיך ה' צבאות. לידיד זה הקב"ה דכתיב °אשירה
נא לידידי. בחלקו של ידיד זה בנימין דכתיב °לבנימין
אמר ידיד ה'. ויתכפרו בו ידידים אלו ישראל דכתיב
°נתתי את ידידות נפשי בכף איביה. יבא טוב ויקבל
טוב מטוב לטובים יבא טוב זה משה דכתיב °ותרא
אותו כי טוב הוא ויקבל טוב זו תורה דכתיב °כי לקח
טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו. מטוב זה הקב"ה
שנא' °טוב ה' לכל. לטובים אלו ישראל דכתיב °הטיבה
ה' לטובים. יבא זה ויקבל זאת מזה לעם זו יבא זה זה
משה דכתיב °כי זה משה האיש ויקבל זאת זו התורה
דכתיב °וזאת התורה. מזה זה הקב"ה דכתיב °זה אלי
ואנוהו. לעם זו אלו ישראל דכתיב °(עם זו יצרתי לי
וכתיב) °עם זו קנית:

דהוא עשירי לעזרא. ר' אלעזר בן עזריה עשירי לעזרא הסופר:
מאי כולי האי. דקא מייחסו ליה: אי בר אוריין. אם
בן תורה [הוא]: יאי. הרי הגון: חזייה. ר' פרידא לר' עזריה:
דעכירה דעתיה. שהיה לשר: פתח. בהגדה (למנדחים) [למהנביה]: שהודעתיך. שאני מייחד שמך בעולם: א"ל טובתי בל עליך. דהכי משמע מה שאמרת להקב"ה ה' אתה אין טובתי עליך: אלא לקדושים אשר בארץ. דהני תרי קראי סמיכי אהדדי וקב"ה אמרינהו: דשמעיה. ר' עזריה לר' פרידא דאמר אדירי כל חפצי בם הכיר אגדה של אדיר: יבא אדיר. כלומר כך אמר הקב"ה כשעשה נקמה במצרים ללנו כעופרת במים (אדירים) [מצרים] שהם אדירים: מה לידידי. מפרש רבי יצחק לקמן באברהם:

מהרש"א ואי בר אבהן וכו'. כיון שלא גמר שיהיה בעל תורה כאבותיו אם תאכלנו ויש גורסין אימא תיכליה כיון דלא גמר כאבותיו ראוי היה שאש תאכל אותו כבר פרנוס משכלה תיכלה ור"ל שלא יהיה נקרא ע"ש אבותיו שהיו בעלי תורה דלא כקר' ולד אבותיו עד שסלד כמ"ש ויהיכ"ו על הפתוחם לבית אבותם כמבואר במדרשים פ"ו דסוטה ע"ש: אמרת לה' ה' אתה וגו'. ע"פ מ"ש בפ"ק דברכות מיום שברא הקב"ה את העולם לא היה אדם שקראו אדון עד שבא אברהם וקראו אדון שנאמר אדני אלהים במה אדע וגו' ור"ל דלשון אדנות מורה על השררה והיכולת ועד"ז אמר שא"ל הקב"ה לכנ"י אתה אומרת לה' אדני אתה שאתה קראת אותי אדני לפרסם יכולת שלי ושאחזיק לך טובה על זאת הנה טובתי להחזיק לך טובה בזה איכה עליך לפי שכבר קדמוך אברהם ויצחק ויעקב שהודיעוני תחלה וכו' דהיינו שהודיעו יכולתי בתחלה בעולם ולהם אני מחזיק טובה על כך שנא' לקדושים אשר בארץ וגו' דהיינו ישיכי אדמת עפר. ואמר ואדירי כל חפצי בם. שגם אתם איככם כעכים אלא בזכותם כמ"ש ושבח אני את המתים וגו' שלא כענה משה עד שאמר זכור לאברהם וגו' כיון דשמעיה דקאמר אדיר וקמפרש לה אאבות כמ"ש פתח הוא ואמר יבא וכו' ומפרש ואדירי כל חפצי בם אלו ישראל. ואמר יבא אדיר וכו'. מבואר לשון אדיר מל' חזק ואומן בדרך הידור במתחכם להתחזק על דבר מה וקאמר המצריים נקראו אדירים ע"ש שהתחכמו להתחזק על ישראל כמ"ש הבה נתחכמה לו לדונם במים שכבר נשבע שלא יביא מבול לעולם כדאית' בפ"ק דסוטה לאדירים אלו ישראל ע"י שמתחכמים להתחזק בעבודת בוראם כמ"ש לקדושי' אשר בארץ ואדירי כל חפצי בם יבא אדיר שהוא הקב"ה אשר לו האדרת והחכמה ונתן חכמה ודעת למי סיס לבמות טבעם שיתחזקו עלמם ובקריעתם על עומדם עד שיבואו המצריים לתוכו כמ"ש כפירוש ומים שהרגומו חכימו ונח כדאיתא כוני במדרשות והוא פירוש הכתוב משברי ים אדירים היו להתחכם כדי להתחזק על המצריים גם שהם בעלי טבע ואינן בעלי דעת היה זה כי אדיר במרום ה' לתת חוזק וחכמ' למים הפך טבעם. ואמר צללו כעופרת במים אדירים אלו המצריים. משמע להו דאדירים קאי אמצריים ולא אמים דסמיך ליה משום דאי אמים קאי עיקר חסר מן הכתוב דכינוי דכסמו וגלגו לא ידענו אמאי קאי אבל השתא קאי הכינוי דכסמו וצללו אאדירים שהם המצריים וק"ל: יבא ידיד בן ידיד וכו'. מלת ידיד טפל על הקירוב והדיבוק. וז"ש יבא ידיד זה שלמה כו' ויקרא שמו ידידיה בעבור ה'. ע"ש הקירוב. אל הקב"ה כמ"ש לעיל מיניה וה' אהבו: בן ידיד זה אברהם שנאמ'
מה

עין יעקב

אמר מאי כולי האי אי בר אוריין הוא יאי. נראה דר' פרידא הרגיש מה עשירי ההגמון את עצמו קלס ביחוס אבותיו שהוא לרבנן לומר בן לר' פרידא לה"ק ר' פרידא אי בר אוריין הוא יאי כי ת"ח מותר להתגאות קצת שמיני בשמינית וכן אם הוא בר אוריין ובר אבהן אבל אם לאו בר אוריין הוא נמצא שלא כדין מתגאה את עצמו וכל שמתגאה בידין בלא בראיה בגמרא ריש פ' לו השולט על מוקדה ע"ם לה"ק אם תכליה: א"ל טובתי בל עליך. אמר במדרש לו נ"כ שטובתו כל עליו שהוא בר אוריין לפי שהוא בר אבהן והוא הטיב לו נ"כ ביתו במ"ש הוא' כתב בהוא אדיר בן אדירים וידיד בן ידיד וטוב בן טובים ומזה בן מזה: מה לידידי בביתי. כלומר כיון שהרב בפסוק סו נמ איקרי הבהמיק ידיד כרכתיב מה ידידות משכנותיך וכן ישראל אינם נקראים ידידים אלא. ואם כן מה לך ידיד לשבות כאן כיון שאינן מזומן לך מו הסב"ג של עמקי
בני

מה לידידי וגו'. שהוא היה הראשון שנתקרב ונתדבק בהקב"ה וע"כ קראו אברהם אוהבי: ויבנה ידיד זה בהמ"ק דכתיב מה ידידות משכנותיך וגו'. ע"ש דיצוק השכינה אשר היה שם: לידיד זה הקב"ה דכתיב אשירה נא לידידי. דהיינו שמקרב אליו ומתדבק אליו: בחלקו של ידיד זה בנימין וכו'. שנתקרב יותר מכל השבטים כהאי בנדרבות: ויתכפרו בו ידידים וכו'. דכתיב נתתי את ידידות נפשי וגו' שע"י קרבנם והכנסם לו קראם בן וק"ל: יבא טוב וכו'. מהידוע כי הפעולות הם ג' הטוב והמועיל והערב ופעולת הטוב בנפש הוא הטוב הגמור שאין בו כוונת הערב והמועיל ח"ש הטוב שהיא התורה שכולה פעולת הטוב כמ"ש כי לקח טוב וגו' וכל באור לקיומו אינם כן אלא מן המועיל והערב והיא הכתובה מטוב שהוא הקב"ה הטוב האמתי כמ"ש טוב ה' לכל ואין רע יורד מלמעלה אלא מלך שמקבל ואינה ראויה שתנתן אלא ע"י טוב שהוא משה שהי' מרוחק מג' פעולות האחרים כמ"ש ותרא אותו כי טוב וכמ"ש שהחזירתו על מצריים ולא רצה להניק ועל ידו תהא נתונה לטובים שהם ישראל שהם מוכנים לתורה מצד שהם מתייחסים בני טובים שנאמר הטיבה ה' לטובים שהוא שב לאומת ישראלית כמ"ש ולישרים בלבותם וגו' שלום על ישראל והענין מבואר בלא תאמר שיש שום שינוי רצון לפניו שנתנה או ולא בדור אחר לפי שלא ראוי הטוב להנתן מטוב ע"י טוב לטובים וק"ל: יבא זה וכו'. מבואר כענין שכתבנו לעיל מע"כ נכפלו ג' המאמרים ור"ל, שלא תאמר שיש ח"ו שינוי רצון לפניו שנתנה לדורו של משה ולא לדורות שלפניו וע"כ אמר יבא זה וכו' מבואר אלא זה הוכח על דבר מיוחד וידוע כאילו אותו הדבר בעמוד הוא של האומר וע"כ כאומר זה על המוקים ב"ש כמ"ש בפסוק למה זה לי גו' כי מלא כל הארץ כבודו ולפי הדמיון הזה גם לתורה ולישראל ולמשה נאמר כן מלת זה לפי שהם מיוחדים וידועים במעלתם התורה מיוחדת מכאר דתות וישראל מבין האומות ומשה מבין הנביאים וע"כ נתנה התורה שהיא מיוחדת מהקדוש ברוך הוא שהוא האחד האמיתי ע"י משה שהוא מיוחד מבין הנביאים לדורות שהיו או אומה מיוחדת שנאמר

עם זו קנית וק"ל:

הרי"ף תניא דעבידא דפתיה פתח ולמד אמלם לה' וגו'. הא דפתח בהאי מילתא אפשר לומר דכיון דמתא ביה דעבידא דפתיה על כל אותם האקידות שאקר אי בר אוריין הוא בא לבתים דמתו בהאי שאמרה כנסת ישראל להקב"ה רבש"ע המוק לי מונה שהודעתיך בעולם וכו' וא"כ גם יש לך להחזיק לי טובה על שהודעתיך בעולם שאתה בר אוריין ולאו לכנעך אלא אומן ואינך צריך לכבוד אבותיך: מאדירים אלו מלכים. קשה עביל דאדירים קאי על המצריים ולא קאי על הים דכתיב נאו אדירים משברי ים ומשיב לזה נקוד דגי של נתים שהוא נקוד שבא כלומר ביום האדירים ובדעם אדירים אלו המצריים הים ראוי לינקד נתים בפתח דללו נתים של הים המצריים האדירים ושמא י"ל דלא שייך אדירים במים רק אבל הים יצדק לומר אדירים משברי ים שהם גלים חזקים ומנהיגים אבל מים אין נודק אדירים אלא מים רבים מים כבירים ומדקאמר אדירים של המצריים שהיו אדירים וחזקים נללו כעופרת בתוך המים: יבא טוב וכו'. יש לדרוש בהגדה זו למה אמר ג' אופנים אלו יבא טוב ויקבל טוב יבא זה ויקבל זאת כיון ששניהם ענין אחד שקיבל משה התורה מהקב"ה ונתנה לישראל ולמה אמרה בבי דברים הללו ואפשר שבא לבנות על קבלה לשות דאמונות כשעלה משה למרום שעדיין לא חטאו ישראל ועליהם אומר יבא טוב זה משה ויקבל לקח טוב מטוב זה לטובים אלו ישראל שאז היו ישראל טובים וישרים בלבותם אין בהם נפתל ועקש ואח"כ כשחטאו אמר הקב"ה למשה פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים או אמרו קום עשה לנו אלהים כי זה משה האיש ועל אותה שעה אמר יבא זה זה משה ויקבל זאת התורה אבל שם דכתיב שם וקרינן פס זכה שם חיים לא זכה סם המות: ונח

זה הקב"ה דכתיב זה אלי ואנוהו. שלא נתגלה הקב"ה בישראל אלא מתוך המשכן שכיפר על מעשה העגל ועליו נאמר זה אלי ואנוהו אבנה לו נוה במשכן ונתן התורה לעם זו דכתיב עם זו קנית כלו' לישראל שמאז נפגל לפי שבזמן שישראל זכאין נקראו בנים ובזמן שאינם זכאין נקראו עבדים דהיינו עם זו קנית:

א"ר יצחק בשעה (שהחריב הקב"ה) [שחרב] בהמ"ק ימ״ב מצא הקב"ה לאברהם עומד בבהמ"ק א"ל °מה ירמיה יא לידידי בביתי א"ל על עסקי בני באתי א"ל בניך חטאו שם ונגלו א"ל שמא בשוגג חטאו א"ל °עשותה המזמתה א"ל שמא מיעוטם חטאו א"ל הרבים א"ל היה לך לזכור להם ברית מילה א"ל °ובשר קדש יעברו מעליך א"ל שמא אם המתנתה להם היו חוזרין בתשובה א"ל °כי רעתיכי אז תעלוזי מיד הניח ידיו על ראשו והיה צועק ובוכה ואמר שמא חס ושלום אין להם תקנה יצאתה בת קול ואמרה לו °זית רענן יפה פרי תואר קרא ה' שמך מה זית זה אחריתו בסופו אף ישראל אחריתן בסופן °לקול המולה גדולה הצית אש עליה ורעו דליותיו אמר רב (חנן) [חיננא] בר פפא לקול מלידו של מרגלי' נתרועעו דליותיהן של ישראל דאמר רב חיננא בר פפא דבר גדול דברו מרגלים באותה שעה °כי חזק הוא ממנו במדבר יג (אמרו) [אל תקרי ממנו אלא ממנו] כביכול שאפי' בעל הבית אינו יכול להוציא כליו משם מתקיף לה ר' (אחא) [חייא] בר חנינא (בר פפא) האי לקול המולה לקול מלה מיבעי ליה אלא א"ל הקב"ה לאברהם קולך שמעתי נ״א והמלתי עליהם אני אמיתי ישתעבדו בה' מלכיות כל כשיעור אי וא' (בשעבוד) [כשיעור] מלכות מצרים השתא [כל] ארבע חדא וחדא מאי דפסיק להו וא"ד אני אמיתי בזה אח"ז גליום עכשיו בבת אחת. אמר ריב"ל למה נמשלו ישראל לזית מה זית זה אין עליו נושרין לא בימות החמה ולא בימות הגשמים אף ישראל אין להם בטלה [עולמית] לא בעה"ז ולא בעה"ב (ואמר) ר' יוחנן [אמר] למה נמשלו ישראל לזית לומר לך מה זית זה אין מוציא שמנו אלא ע"י כתישה אף ישראל אין חוזרין למוטב אלא ע"י יסורין:

עשותה המזמתה. כל מעשיהם (בתמה) [במזיד] ונכונה: יעברו מעליך. שהמשיכו מעליהם מילה: כי רעתיכי אז תעלוזי. בשעת עליותם ומזיקים יותר ברעתם ולא חוזרין בהם: זית רענן. סמוך לסוף קרא דתנם לידידי: זית אחריתו בסופו. שמשמנו עכשיו ואינו מושך עד אגן גדול ואח"כ מושך פירות הרבה. ל"א. באין מתבשל מתם מינו כבאור הולנתם אלא בקומו סוף חד: דליותיהן. קרי"לים: נתרועעו. נשרולו כלומר כבבר גאין עתם: בעל הבית. הקב"ה: כל א' וא'. (בשעבוד) [כשיעור ארבע גלויות] של עכשיו: בזה אחר זה. דהיינו ד' שיעורין: ועכשיו בבת אחת. דהוי כולו חד שיעורא אלא שיהא משורין מקלתן משועבדין לבבל ומקלתן ליון ומקלתן לפרס ומקלתן לאדום:

מהרש"א על עסקי בני באתי כו'. ר"ל להתפלל עליהם כדמוכח בקרא דכתיב לעיל מיניה ואתה אל התפלל גו' כמ"ש התוס'

עין יעקב

בני באתי כי אני לאב שנלו מעל שלחני והשיב לו הקב"ה בניך הם ולא בני כיון שחטאו וגלו: א"ל היה להם לזכור ברית מילה. כלומר כיון שעל ידי המילה שהיא גדולה כהמיסה בנדרים בקרין ישראל דבר מסוב שהמילו הוצעים שלא הכה לא יסבולו:

פסוק' לפי פסטים דקרא בירמיה סי' ע"ש: **א"ל בניך חטאו וגלו א"ל שמא בשוגג ס'.** ר"ל ודי להם בגלות כמו שוגג לגבי עדי מקלט: **א"ל עשתה המזמתה.** דהיינו מזיד ולא סגי להו בגלות לחוד: **א"ל שמא מיעוטן כו'.** והשלם בדין אחר רובו ה"ל סרבי': **היה לך לזכור כו' ובשר קדש יעברו מעליך.** לפי עניינו הל"ל יעברו מעליהם וכראה הא דקאמר לזכור ברית מילה ולא שאר מצות דר"ל היה לך לזכור להם זכות ברית מילה שמלתי אלוי בן תמונה שנה והיא מצות ראשונה הניתנה לאבותם: **וא"ל הקב"ה ובשר קדש יעברו מעליך.** בתחלם העבירו זכות זה מעליך: **וא"ל שמא אם המתנת לדם ס'.** ע"פ מ"ש בגינין שהקב"ה לדקה עשה עם ישראל שהקדים הגלות שתי שנים לתשובתם וממה הם שממנת להם עוד ב' שנים אלו אולי היו חוזרין בתשובה תוך ב' שנים אלו וא"ל הקב"ה גלוי היה לפני שלא היו חוזרין שהרי כי דמתיכי גו' כפירש"י שם כשעברו עבירה היו שמחים בה ובודאי לא היו חוזרים אלא מתוך לרה וא"כ בדקה עשיתי להם שגלו ב' שנים קודם: **וא"ל שמא וזם ושלום אין לדם תקנה כו'.** דמתוך רעתם זאת לא יחזרו בתשובה ותמרינן בפ' חלק דאין ישראל נגאלין אלא בתשובה. וא"ל הקב"ה **זית רענן וכו' מה זית זה אחריתו וכו'.** על פי מ"ש שם שהקב"ה מעמיד להם מלך שגזירותיו קשים כבלת המן וחוזרין ע"י זה בתשובה והיינו כזית וכו' כדלקמן בהאי מוליא שמנו אלא ע"י כתישה כך ישראל אין חוזרין בתשובה אלא ע"י יסורין ואחריתו בסופו דקאמר על כותה זו דר"ל אחריתו הוא תכליתו היינו אלא בסופו שמתקנה להיות שמן דהזית גופיה כמו שהוא אין לו שום מעלה עד תכליתו שנעשה שמן וכדאמרינן בסוף הוריות כשם שהזית משכח תלמוד של ע' שנים כך שמן זית משיב תלמוד של ע' שנה ולזה בז' מינין של א"י לא כתיב זית כמו גפן תאנים גו' אלא זית שמן שהזית כמו שהוא אינו דבר חשוב בז' מינין אלא השמן היולא ממנו כך ישראל אין אחריתו ותכליתו בעולם הזה אלא בסופו דהיינו לימות המשיח אחר ביחזרו בתשובה ע"י יסורין כמו השמן שלא בא אלא ע"י כתישה ודו"ק: **לקול מלייהו של מרגלים וכו'.** דמשמע נקרא שהיה תלונתם ובכייתם בהשמעת קול כמ"ש וישא כלב את העם גו' והיא הבכיה בכייה לדורות בט' באב כדאמרינן בפ' חלק ונפרק איזהו בסך ע"ש והיינו כתרועתו דליזתיכן של ישראל בשעת החורבן. **ומייתי דאר"ח וכו'.** דודאי משום שהוליאו שמרגלים דבה על הארץ כמשמעות הכתובים לא היה להם עונש כל כך להיות להם ע"ז בכייה לדורות אבל דבר גדול דברו שמרגלים כלפי מעלה כי חזק הוא ממנו ס' כדיסול ס' כמפורש פרק איזהו בסך בשון זה ודאי עבירה בכייה לדורות וק"ל: **האי לקול המולה גדולה לקול מלה גדולה מיבעי לי' וכו'** כל"ל: **קולך שמעתי והמלתי ס'.** דרים המלה ונו' תמלה שהחי"ה מתחנן בה"ח בלה"ע וק"ל: **אני אמרתי כו' השתא כל הדא והדא מאי דפסיק כו'.** מלה דר"ל סבר נגזר ונפסק שיעבוד ד' ומלכיות בגזרת בין הבתרים כמ"ש במדרש אימ"ה זו מלכות בבל חשיכ"ה זו מדי גדול"ה זו יון וכו' ותמאת בשעת החורבן גרם שחמה שישתעבדו בד' מלכיות כל א' ואי' כשיעור ד' מלכיות: **וא"ל הקב"ה לאברהם קולך שמעתי והמלתי עליהם.** לבטל אותם הגזירה אלא שלא ישתעבדו כל חדא וחדא אלא במאי דפסיק לה בגזירת בין הבתרים וא"ד אבי אמרתי בזה אחר זה וכו' כפרש"י נבא א' שיהיו משועבדים בבת אחת לכולן דהיינו ביהיו מפוזרים כי' חת זכות לישראל כדאמרינן פ"ק דע"ז דא"ל קטיעא בר שלום חדא דלא יכלם לכו דכתיב כי כד' רוחות השמים פרשתי אתכם כו' ודו"ק: **לומר לך מה זית כו' לא בימי הגשמים כו'.** מי הגשמי'

הוא משל לעה"ז שהיו ימי שיעבוד כמו שה"י בפסוק כי הנה הסתיו עבר הגשם גו' זמן שעבודה דדומי לסתוו פסק וכו' עיות מלרים דמתיילא למיברא וכו' ע"ש: **וקאמר דעליו אין נושרין כו'.** העלים הוא משל אל ההמון כמ"ש בפרק ג"ה עלין שבה אלו ע"ה והעולא עליה לא אתקיימי אתכליא והיינו חולאי תלמידי חכמים שבהם שכדומו לאשכלות כמ"ש שם יתבקשו כמ"ש במסכת שבת עתידה התורה שתשתכח מישראל אבל העלים שהוא רמז לכלל ישראל לא יהיה להם בטלה לעולם וק"ל:

הרי"ף א"ר ילחק בשעת שמחריב הקב"ה את בה"מ וכו'. נראה לבאר אגדה זו שאברהם היה עומד בבה"מ בתפלה כדכתיב אל המקום אשר עמד שם שהיא תפלה א"ל הקב"ה מה לידידי בביתי כלומר גלוי אינפת לך בחרבן ביתי כי הלדיקים והאבות הם המרכבה והיכל הי' המה ואין לידידי להתעטר על עסקי ביתי א"ל מפני שאין אני זקוק לבה"מ על עסקי בני שהלדיכים לו באתי. או יכלם איני עומד בתפלה על בה"מ אלא על עסקי בני באתי להתפלל עליהם א"ל בניך חטאו וגלו שכיון שחטאו יותר טוב להם הגלות לפי שהגלות מכפרת עון א"ל בשוגג חטאו והתורה מכפרת על השגגות שהתורה היא במקום הקרבנות זאת התורה לעולה ולמנחה וגו' ובזה אני דורש בתורה שניכות פסוק זאת התורה לפסוק לא יבדיל שהם פיהם עדי מקלם להורג נפש בשגגה לרמזם זאת הפסוקה שנוסים עדי מקלם עושה התורה לתגן על שגגות בני ישראל א"ל עשותה המזמתה בכוונה ותזוזמת עמו א"ל היה לך לזכור ברית מילה שהוי עתיד הקב"ה לגאול ישראל בזכות המילה כדכתיב גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך ואם המילה נוטלה למי שבגד בגו כ"ש שמגין עליהם המילה שלא יגלו א"ל ובשר קדש יעברו מעליך דהיינו שהיו מושכים בערלתם ואין מוהלת מהם שיחזרו בתשובה כי לעתידי לא מעלתי בלותו פרק שמשים שרעה תעלוהי ותשמתי וכיון שהם שמחים על עשייה הרע איך יעשו תשובה שצריך חרטה ועלבון על המעשה רע כיון שמשמע כן היה טופק שמא מיו אין להם תקנה יצאת בת קול ואמרה זית רענן וגו' ובזה מינה מישראל ישובו לבעלך באמרינן אבל המקדם שנאמר מה יצא עליו לא אמר לקול המולה גדולה דהיינו מלה שדברו המרגלים שאמרו גדולה כי חזק הוא ממנו על אותה מלה הצית אש עליה ע"פ הדין והאמת כי מאותה שעה שהיה ליל ט' באב גזר המדבן שאמר הקב"ה אתם בכיתם בכיה של חנם וכו' ונמשעט דליזתיכן שהיו כחום השמטות כגפן המודלת למעלה ואח"כ נתדועעו ונפלו למטן: א"ל הקב"ה לאברהם קולך שמעתי והמלתי עליהם וכו'. נראה דהכי דרים לקול נשביל קול אברהם עשה הקב"ה מילה גדולה:

מתני' מה בין מחבת למרחשת מרחשת יש לה כיסוי מחבת אין לה כיסוי דברי ר' יוסי הגלילי וכו': יף סג

גמ' מ"ט דרבי יוסי הגלילי אילימא מרחשת דאתיא ארחושי הלב כדכתיב °רחש לבי דבר טוב תהלים מה ומחבת דאתיא אמחבואי הפה כדאמרי אינשי מגנח גבוהי אימא איפכא מחבת דאתיא אמחבואי הלב דכתיב °למה נחבאת לברוח מרחשת דאתיא ארחושי בראשית לא כדאמרי אינשי הדה מרחשן שיפוותיה אלא גמרא גמירי לה:

מרחשת. לשון רמש דמתרגמינן רחשן: **מ"ט.** דמרחשת יש לה כיסוי ומחבת אין לה כיסוי: **אי נימא.** דמשמעותא דמדכתיבא מרחשת דמשמע דאתיא ארחושי הלב שהוא דבר מכוסה לפיכך מעשיה מכוסין ומחבת בלה אמחבואי [הפה] לשון כינוי שהוא בגלוי: **רחושי הלב.** הרהור עבירה: **מחבואי הפה.** כנוי שפה (כיון שהרכילות) [כגון שהרכינ]: **נחבאת.** מוסכה ולא חנוי וטמון הוא: **אלא גמרא.** דזו מכוסה וזו מגולה:

אמר הבונה כיוונת הבלים שהיתנגות הללו ובשוביכם הודעו על מה היו הממנים בלום כי לא מחשים בכחות כמו בכל שאר הקרבנות ותם על הרהור הלב היה לעני כמו הפולה לצבור:

אי

מהרש"א אי ליטא מרחשת דאתיא ארחושי הלב כו'. לפי שכל הקרבנות כגון חטאת אשם עולה ושלמים מפורש בהו על מה הם באים ולא כן במנחות לזה אמרו שמעשיהם כל מנחות מורים על מה הם באים מרחשת דאתיא ארחושי הלב כו' פי' רש"י הרהור עבירה עכ"ל עולה נמי באה להרהור עבירה אלא דהיינו עשיר אבל המנחה היא קרבן עני. והאמר אמחבואי הלב דכתיב למה נחבאת גו'. פרש"י שהלב חדרי טמון הוא עכ"ל וע"ל דמיירי נמי נחבאת בלב כמפורש והגנוב את לבבי גו' וק"ל:

רבי ישמעאל פרק ששי

סד: יף סד ע"ב **תנו** רבנן כשגברה מלכי בית חשמונאי וכו': כדאיתא בב"ק בפ' מרובה [אלמר כה]:

ילקוט סוטה תהלים במהרש"א **פיסקא** מעשה שבא העומר מגנות צריפין ושתי הלחם מבקעת עין סוכר. כי מטא עומר לא

סה. שם הוו ידעי היכא איכא עומר לאיתויי אכרוז אתא ההוא חרשא אותיב חדא ידיה אאיגרא וחדא ידיה אצריפא א"ל מרדכי מי איכא דוכתא דשמיה צריפין גגות או גגות צריפין בדוק ואשכחו כי בעו לאיתויי שתי הלחם לא הוו ידעי היכא איכא אכרוז אתא ההוא חרשא אותיב חדא ידיה אעיניה וחדא ידיה אסיכרא א"ל מרדכי מי איכא דוכתא דשמיה עין סוכר או סוכר עין

יף סה בדוק ואשכחו: *פתחיה על הקינין פתחיה זה מרדכי למה נקרא שמו פתחיה שפותח דברים ודורשן ויודע שבעים לשון כולהו סנהדרי נמי הוו ידעי שבעים לשון דא"ר יוחנן אין מושיבין בסנהדרין אלא בעלי חכמה בעלי מראה בעלי קומה בעלי זקנה בעלי כשפים ויודעים שבעים לשון שלא תהא סנהדרין שומעין מפי המתורגמן אלא דהוה בייל לישני ודריש והיינו דכתיב

ב"ל דקר' ליה °(נחמיה) מרדכי בלשן:

מרדכי בלשן עזרא ב ב (מעשה שבא העומר מגנות צריפין וכו'. מפורש שם במסכת סוטה ששעה להביא מן הקרוב ומפרש שם בגמ' משום כמ"ל א"נ משום דאין מעבירין על המצות. פי' כמ"ל שקריב רק מתבואה שהיא התבואה רכה ומובחר ולי מייתי מרחוק בעינן לא דיקא ומתקשה בדרך אלו כמ"ל במנחת עומר כתיב א"נ אין מעבירין וכו' הלכך כשהלא מירושלים לנקט עומר אותם שמולא ראשון משום דאין מעבירין על המצות ומפורש שם בגמ' שבימי חשמונאי היו החיילות והחריבו כל סביבות ירושלים והוצרכו להביא מגגות צריפים וכו' שהיו רחוקים מירושלים): [כי מטא עומר. זמן עומר]: אכרוז. הכריזו שכל מי שיודע תבואה שיודיענה: חרשא. חרש שומע ולא מדבר: אאיגרא. גג: צריפא. כורד"ל שאין לו גג אלא חד מלמעלה ומין עריכה הוא: מרדכי. שהיה בימי חשמונאים: שתי הלחם. של חטים: אעיניה. בעינו: סיכרא. חוץ שנמתחות סדלם שבו סוחבין הנהר לנטל: פתחיה על הקינין. על השופר ששמו קינין שמתכתב קן מביא עופות ומתן לתוכו: י"ג שופרות היו במקדש וכו'. במסכת שקלים: שפותח דברים ודורשן. בגמרא מפרש:

בעלי קומה. שיראתו ואם בעלי דינין שלא ישקרו: בעלי כשפים. שאם יהיה הכהן מכשף (ויטביע הס"ף) והאור שלא יפלגו בו יעשו הם מכשפות ויתישוהו בכל מיתה שיוכלו (והיינו דאמרינן באלו מגלחות מכין שאם לא אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו וכו'): מפי המתורגמן. שלא יחליף המתורגמן טענותיו ויתייעשו: דהוה בייל לישני. בולל ומערב הלשונות: ודורשן. כגון עין סוכר וגגות לריפין והיינו דקרו ליה מרדכי בלשן:

תוספות אמר להו מרדכי. פי' בקונטרס שהוא מרדכי שהיה בימי חשמונאים ותימה הוא לומר כן שהאריך ימים כל כך ונראה שם מרדכי הבלשן היו נקראים המומחים על שמו נמי שאין ממנים אלא בקיאים בעלי שכל ומדע:

מהרש"א עומר מגגות צריפים כו' אתא ההוא חרשא כו'. עיין פירש"י וזה היה מקום רחוק מירושלים כדמוכח במתניתין ויש לאוסיף פירוש בזה דבכונה החריבו תבואות החיטין והשעורין שמהם באים העומר ושתי הלחם כדי לבטל העבודה כדלעיל גבי חזירין וגם במקומות הרחוקים החריבו מטעם זה ולא נשתיירו רק אלו שתי ומקומות מהרחוקים דהיינו גגות לריפין שנקר' כן על שם שהסתירו מקומן וכיסו אותן זריעת השעורים בגג של לריפים שלא יכירו בו האויבים וכן עין סוכר שהיו חטין במקום הסתר וסתרי מן העין ולכך לא מסרו הדבר הזה אלא לחרשים שאין מדברים כדי שלא יודע דבר זה לאויבים ומרדכי נמי לא הוי ידע אלא בחכמתו מתוך רמיזת החרשים ודו"ק: *הרא אמרה לזיבתי כו' סבור מינה כו'. עיין פרש"י וירושלמי דשקלים פ"ה מפורש בקלת בע"א זאת שאומרת לימתי סברין כו' זאת שאומרת לשנכתי סברין למימר סופעת דם כמעיין אמר להו בעין אסתכנת אלא שאומרה לזיבתי סברין למימר זבת מנעם א"ל בת זאב ליטול את בנה עכ"ל וכ"ה בערוך בערך זב ע"ש: פתחיה על הקינין זה מרדכי כו'. מפירוש הר"ע בפ"ק שקלים דלריך שיתמנה חכם גדול ובקי ע"ש כדאמרי' קינין ופתחי נדה הן הן גופי הלכות כו' ע"ש ויותר נראה לפרש מה"ע דקאמר הכא דבעי חכם לידע בכל לשון הנא עם הקינין ולהבין מלי דקאמרי וק"ל: והיינו דכתיב במרדכי בלשן. קרא הוא בד"ה אשר באו עם זרובבל ישוע נחמיה שריה רעליה מרדכי בלשן גו' ולא ידענא מהיכא משמע ליה למידרש הם בלשן שהוא מרדכי ולמה לא נימא שהוא שם אחר כמו איכך דכתיב באלו קרא וי"ל משום דלפי ענינא ה"ל להקדים מרדכי דיך חשיבותו בהנך דחשיב דכתיב בי' וגדול ליהודים ורלוי לרוב אחיו גו' אבל כתבו הכא גבי בלשן למדרש בי' בלשן בייל לישני הו"ם היינו דכתיב במרדכי בלשן ר"ל ולא הקדימו ודו"ק:

שם **היו** ביתוסין אומרים עצרת אחר שבת ניטפל להם ריב"ז וא"ל שוטים מנין לכם ולא היה אדם אחד שהיה משיבו חוץ מזקן אחד שהיה מפטפט בנגדו ואמר משה רבינו אוהב ישראל היה ויודע שעצרת יום אי הוא עמד ותיקנה אחר שבת כדי שיהו ישראל

דברים א מתענגין ב' ימים קרא עליו מקרא זה °אחד עשר יום מחורב דרך הר שעיר *ואם משה רבינו אוהב ישראל

שם ע"ב היה למה איחרן במדבר מ' שנה א"ל רבי בכך אתה פוטרני א"ל שוטה ולא תהא תורה שלימה שלנו כשיחה בטלה

עין יעקב

בשגברו מלכות בית חשמונאי. עיין בהרש"א בב"ק בפרק מרובה: אתי ההוא חרשא. כמבלה שהיה רומז ע"י הרמז לפי שהלשון היה שם שלא כהרמז ולמדו לשם המקום פירש ומוסר לבן בעת רומזים נמסרו הדברים לחרשים: שפותח דברים ודורשן. וא"ל עם מסכתו שומעים תקרא"ש עם מרדכי הבלשן וגבים כמ"ב ודורש פ"כ לשמו לאחי נקראים על שמו:

בטלה שלכם כתוב אי אומר °תספרו חמשים יום וכתוב אחד אומר °שבע שבתות תמימות תהיינה הא ביצד כאן ביוט שחל להיות בשבת כאן ביוט שחל להיות באמצע השבת:

מנין לכם. דסלי ממחרת השבת ממש הוא: זקן אחד. ביתוסי היה מפטפט בדברי ויכוחין: י״א יום וגו׳. שאם היה משה מוליך את ישראל דרך כר שעיר היו באין בי״א יום לקדם שהיה סמוכה לאי״: ואם אוהב ישראל היה. למה והאריך מ׳ שנה דיחוי בעלמא קאמר ליה משום דהוא היה אומר דברי הבל: לא תהא תורה שלמה. (נשלם) לדחות אדם בקנה ובקש כשיחה בטילה שלכם דלנו יש ראיה ולכם אין ראיה: נ׳ יום. משמע ימים ולא שבועות [וכתוב אחד אומר שבועות] ושבועות לא קרי אלא אותן המתחילות באחד בשבת ומסיימות בשבת: הא כיצד הא ביוט ראשון של פסח שחל להיות בשבת. (וממחרתו) [דממחרתו] אחר השבת דהוא יום הבא עומר ומתחילין לימנות מתוקם שבע שבתות תמימות תהיינה: ביוט של פסח שחל להיות באמצע שבת. דמתחילין למנות וממחרתו מתוקם קרא בחמשים יום ולא בשבועות שלימות אלא מתחילין למנות באמצע שבת:

תוספות י״א יום. פי׳ בקונטרס שאם היה מוליך את ישראל דרך הר שעיר היו הולכים בי״א יום שהיה סמוכה לארץ ואם היה אוהבן למה איחרן ונראה המורים פי׳ שכל אותו הדרך שלנו בני ימים כי והשתא כלאם דלאכי מייתי האי קרא די״א יום שאם היה אוהב את ישראל למה איחרן מ׳ שנה ולא הגליתו לנכם כמו שמשו באותן נ׳ ימים:

מהרש״א ואיל שוטים מנין זה לכם כו׳. הא ודאי דהנו הצדוקים והביתוסים לא האמינו בקבלתם ורא״יתם דממחרת השבת הוא ממחרת י״ט ראשון של פסח ופירשו בו שבת ממש דהיינו שבת בראשית וקא״ל ריב״ז מנין זה לכם גם אם לא תאמינו בקבלה מ״מ יש לנו לומר ממחרת שבת הוא ממחרת יו״ט דהוזכר לעיל מיניה דהלינו י״ט מקרי שבתון כדכתיב בר״ה וביו״ה ע״ש הסביתם דאין בין שבת לי״ט אלא אוכל נפש בלבד והא השיב הביתוסי כיון דמשה רבינו אוהב את ישראל היה מתאמא שבת בראשית קאמר כדי שיתענגו ב׳ ימים וע״ז קרא עליו מקרא הר׳ וא״ל שוטה ולא תהא תורה שלימה שלנו עם קבלתה כשיחה בטילה שלכם כו׳ שהיא קרובה לצדוקים שמשה רבינו נתן להם אמונת ע״ש להבינו אותם וכאילו לא נתנו ומפי הגבורה א״ו ודו״ק:

יו׳ סה בעי ר׳ זירא חיטין שירדו בעבים מהו למאי אי למנחות אמאי לא אלא לשתי הלחם מאי ממושבותיכם אמר רחמנא לאפוקי דח״ל דלא אבל דעבים שפיר דמי או דילמא ממושבותיכם דוקא ואפילו דעבים נמי ירושלמי לא ומי איכא כהאי גונא אין *בר עדי טייעא נחיתא ליה רום ביזבא חיטי בתלתא פרס

שירדו בעבים. עם המטר כשהעבים גלוקייטם בלעו ספינה מלאה חיטים: רום ביזבא בתלתא פרסי. שהיה קרקעו אורך ג׳ פרסאות רום כיזבא (ב׳ טפחים) [טפח] בזקיפת גודל:

תוספות חיטין שירדו בעבים. פירש בקונט׳ שהעבו גלוקייטם ובלעו ספינה מלאה חיטין וקשה לרים דאי מחיל וכי בהתרו לבתי סלאס

נסביל שהיו בענים שכל מקום ממושבותיכם בעינן וליכא ואי מח״י וכי באפרין סן עי׳ כך אלא נראה לי דעי״ נם ירדו בענים כי סנסו לשעמשא דסלק ד׳ מיתום [פאמר ק]:

אמר הבונה שפי הלחם שהיו מקריבין בעלרת כמורי קליר חיטים היו באהרום לה׳ על פירות תוליא לאדם לאה מן הארץ ומן הארץ התבואה ממנה לישראל וע״כ נאמר כו ממושבותיכם שכולו כמו שהיו אומרים בדידי בכורי הפירות ושמה יבאלתי את ראשית פרי האדמה אשר נתת לי ה׳ והיב להבאת ל״ש לו דענים שפיר דמי או לא שאינם מתרומת ישראל. ולדברי קצת המפרשים שאמרו שמקריבת שתי הלחם בשבועות היתה לאות העורה מאמי עיני תוגות שבאן בזמן התורה לישראל ובזמן הנוף כלי״ ובזמן שנמה בצורה על כר קיני יום עמיד שתי חיטין שירדו בעבים לשתי הלחם לפירש״י שהיו מן הארץ ומן השמים:

יו׳ עא תניא ו׳ דברים עשו אנשי יריחו שלשה ברצון חכמים ושלשה שלא ברצון חכמים ואלו שברצון חכמים מרכיבין דקלים כל היום וכורכין את שמע וקוצרין לפני העומר ברצון חכמים. ואלו שלא ברצון חכמים גודשין לפני העומר ומתירין גמזיות של הקדש של חרוב ושל שקמה ופורצין פרצות בגנותיהן ובפרדסיהן להאכיל נשר לעניים בשני בצורת בשבתות ויו״ט דברי ר״מ א״ל ר׳ יהודה אם ברצון חכמים הם עושין יהיו כל אדם עושין כן אלא אלו ואלו שלא ברצון חכמים ועל ג׳ מיחו בידם ועל ג׳ לא מיחו בידם:

מרכיבין דקלים כל היום. של י״ד בניסן דסבירא להו לאו מלאכה חשובה היא: וכורכין את שמע. מפרש בפסחים במקום שכהנו שהיו אומרים שמע ישראל ולא היו מפסיקין ליתן ריוח בין תיבה לתיבה: לפני העומר וכו׳. ולעי״ג. דאמר ר״מ לעיל מלאין שוקי ירושלים מלאין קמח וקלי שלא ברצון חכמים דבצר דילמא אתי למיכל מיניה התם הוא דעסיק ביה מוצא בקלירה ושחיקה וקלי והרקדה ועוד שלא במקום פסידא הוא אבל אנשי יריחו דפסידא איכא וקלירה לאחרים סרין להו מודה ר״מ דברצון חכמים הוא תדע דלא סרי גדישה: [ומתירין] גמזיות של הקדש. בהבלאה ענפים של חרוב ושקמה שהיו אומרים אבותינו לא הקדישו אלא קורות עיקר האילן ואנו כתיר גמזיות וקא סברי אין מעילה בגידולין ולאכי נקט חרוב ושקמה דסתמייהו להודות קיימי: להאכיל נשר. פירות שתחת האילן שכשרו דבכן גזרו שמא יעלה ויתלוש]:

תוספות מרכיבין דקלים. פירש בערוך שהם דקלים נקבות שמאזרים לזכר ומשיר פירותיו עד שמגיעין זכר וסורכין בו ומשמרין פירותיו ושמא דוקא דקלים דנותין לילמד יותר דמיתא במדרש מה תמר זו יש לה תאוה אף ישראל יש להם תאוה לעשות רצון אביהם שבשמים ואמר בדקל יריחו מעשה באחד שרצה דקל אי (אומר) (אמר להם) לדקלים שנידימו מתאווה והניח יימבר מדקל אחד מידימו וסרכינו בו ושען פירות כבתחלה: וכורכין את שמע. בכי מקום שנהגו מפורש סיכי מגדי א״ר יהודה אמר שמואל שלא היו מפסיקין ונראה לפרש דלא היו מפסיקין בין ישראל לשם שלא יהא נראה כאומר לישראל שישמע את השם ומסיים דקרא היינו שמע ישראל כי ה׳ אלהינו ה׳ אחד ובירושלמי מפרש שלא היו מפסיקין בין תיבה לתיבה ויש מי שאומר שלא היו מפסיקין בין אחד לברוך:

כל קרבנות פרק תשיעי

יו׳ סה אמרי ליה יוחני וממרא למשה תבן אתה מכניס לעפריים אמר להו אמרי אינשי למתא ירקא ירקא שקול:

יוחני וממרא. (הן הם חרטומי) [ראשי מכשפים של] מצרים אמרו לו

למתא ירקא ירקא שקול עיין פירש״י והערמ״ה וע״ל במחה פ״ה ירקא הם הביאים היבא את פירק אימרו ענ ולאיח טוב לבן תבילין בל יוך טוב כנם לפי שהביאים עליו ובה מגות

לו לעשות כשפים עושה מלאכות לעיני פרעה שהיו קורין מהות עשה אותם על ידי כישוף: תבן אתה מכניס לעפריים. משל הוא דמכניס תבן לעפריים למכור ומדינה היא שהרי יש [שם] תבואה הרבה אף אתה עושה מכשפות בכאן ואין מכשפין בעולם כמותנו: אמר להם אמרי אינשי למתא ירקא ירקא שקול. לעיר שירק גדל בה הרבה הבא ירק לשם למכור לפי שמתקבלין שם כל הצריך לקנות ירק כלומר הכא נמי שפיר קא עבידנא הם אמרו לו דברי ליצנות והוא השיב להם בעניניהם:

מהרש"א תבן אתה מכניס לעפריים כו' למתא ירקא כו'. עיין פירש"י ונראה לפרש הכל על פי המקרא דכתיב אשר אחר חלום וגו' ואשר גו' ידבר אותה מה לתבן את הבר כפרש"י שם מה לשקר את האמת והאמת א"ל תבן אתה מכניס וכו' כמו שאנו שעוסקים כאן בכישוף ודבר שקר כתבן הזה כך אתה מתעסק בכך והשיב להם במשל אחר למתא ירקא ירקא שקול דבירקות שמוליכים לשוק למכור ודאי דאיכא מין רע גרוע ויש חשוב ואם ירקא שלכם הוא דבר שקר וכישוף ואינו שוה כלום לא כן ירק שלי שהוא חשוב כי ענין שלי הוא דבר אמיתי וחשוב אותו יהבינן וק"ל:

שמ"ב יד וישלח יואב תקועה ויקח משם אשה חכמה מאי שנא תקועה א"ר יוחנן מתוך שרגילין בשמן זית חכמה מצויה בהם ת"ר וטובל בשמן רגלו זה חלקו של אשר שמושך שמן כמעין אמרו פעם אחת נצטרכו אנשי לודקיא לשמן מינו להם פולמוסטוס אחד אמרו לו לך והבא לנו שמן במאה רבוא הלך לירושלים אמרו לו לך לצור הלך לצור אמרו לו לך לגוש חלב הלך לגוש חלב אמרו לו לך אצל פלוני בשדה (הלך) [הלז] ומצאו עוזק תחת זיתיו א"ל יש לך שמן במאה רבוא שאני צריך א"ל הן המתן עד שאסיים מלאכתי המתין לו עד שסיים מלאכתו לאחר שסיים מלאכתו הפשיל כליו לאחוריו והיה מסקל ובא בדרך אמר לזה יש לו שמן במאה רבוא כמדומה אני ששחוק שחקו בי היהודים כיון שהגיע לעירו הביאה לו שפחתו קומקומוס של חמין ורחץ בו ידיו ורגליו והוציאה לו ספל של זהב מלא שמן וטבל בו ידיו ורגליו לקיים מה שנאמר וטובל בשמן רגלו לאחר שאכלו ושתו מדד לו שמן במאה רבוא אמר לו כלום אתה צריך יותר אמר לו הן אלא שאין בידי דמים אמר לו אם אתה רוצה ליקח קח ואני (אבא) [אלך] עמך ואטול הדמים מדד לו שמן בשמונה עשר רבוא אמרו לא הניח אותו האיש לא סוס ולא פרד ולא גמל ולא חמור בא"י שלא שכרו כיון שהגיע לעירו יצאו אנשי עירו לקלסו אמר להם לא תקלסו לי אלא לזה שעמי שמדד לי שמן במאה רבוא והרי נושה בי משלי יג שמונה עשר רבוא לקיים מה שנאמר יש מתעשר ואין כל מתרושש והון רב:

(שמן זית. מפקח את הלב): פולמוסטוס. (ממונה): במאה רבוא. מנים: לגוש חלב. שם מקום בחלקו של אשר: עוזק. חופר זיתיו שחופר סביב הזית כעין מעגל כמו ויעזקהו: הפשיל כליו לאחוריו. כמו עביד מני: מסקל. מסקל אבנים מן השדה ומתוך כך נדמה לו לאותו פולמוסטוס כעני: לקלסו. לשבחו על שקנה כל כך: קומקומוס. יורה קטנה: מתעשר. מראה עצמו כעשיר ואין לו כלום: מתרושש. מראה עצמו כרש ויש לו הון רב כגון זה שהיה מסקל וחופר תחת זיתיו:

מהרש"א וישלח יואב תקועה וגו' מ"ש תקועה וכו'. דמלשון המקרא משמע דלא ידע יואב מאשה זו בתקועה דא"כ הל"ל וישלח יואב לאשה החכמה לתקועה ולכך קאמר מ"ש כו' וק"ל: וטובל בשמן רגלו זה חלקו של אשר וכו'. גבי ברכת אשר כתיב אלא דס"ד דאיכא לפרושי דקאי אדבתריה ומדבר כנגד ישראל כמו ברזל ונחשת מנעליך דכתיב בתריה כפרש"י שם: לקיים מה שנא' יש מתעשר וגו'. ר"ל דודאי מה שא"ל לא לי קלסו אלא לזה וכו' לאו משום דעשיר גדול היה דמשום עשירות לא שייך למימר קלסו לו אלא דה"ק קלסו לזה על מדה זו שהיה מראה עצמו כעני לעבוד עבודת שכיר ויש לו הון רב ולא קלסו לי שאתם רואים אותי כעשיר ואין לי כל שהרי כל זה אינו שלי ולקיים מדה זו דקאמר שלמה יש מתעשר וגו' דגנאי מדה זו ויש מתרושש וגו' לשבח מדה זו וק"ל:

צו את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך א"ר שמואל בר נחמני (א"ר יוחנן) אליך ולא לי לא לאורה אני צריך שלחן בצפון ומנורה בדרום א"ר זריקא א"ר אלעזר לא אכילה אני צריך ולא לאורה אני צריך ויעש לבית חלוני שקופים אטומים. תנא שקופים (בחוץ) [מבפנים] ואטומים (בפנים) [בחוץ] לא לאורה אני צריך מחוץ לפרוכת העדות באהל מועד עדות היא לכל באי עולם ששכינה שורה בישראל וא"ת לאורה אני צריך והלא כל אותם השנים שהלכו ישראל במדבר לא הלכו אלא לאורו אלא עדות היא לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל מאי עדותה [אמר רבא] זה נר מערבי שנותן בה שמן כמדת חברותיה וממנה היה מדליק ובה היה מסיים:

אליך. לרצונך ולהנאתך תתכוון לפני: ולא לי. בשבילי שלא לאורה אני צריך: שלחן בצפון ומנורה בדרום. והכא הכתב היה באמצע ש"מ לא לאורה אני צריך ולא לאכילה דאם הייתי צריך הייתי נותן מנורה סמוך לשלחן כמנהג שבעולם: שקופים מבחוץ. רחבים מבחוץ: ואטומים מבפנים. ופיהם קצר מבפנים ודק בפנים כשושן אלו מרחיבין אותה מבפנים ומשפעין את עובי הכותל מכאן וכאן כדי שלא יפסיק וימעט לפני הכותל את האור מלבא בעדן אבל היכל קצר מבפנים ומרחיב והולך לצד חוץ כדי שתצא·

עין יעקב

משום כענייהם כך אתם שהכל בכישוף א"כ ומביאים מה שנעשה דרך נס ולא דרך כישוף וק"ל: מתוך שרגילין בשמן זית חכמה מצויה בהם. כדאיתא לעיל כפוריה שמנין זית [illegible]
[illegible] ויש מתעשר ואין כל מתרושש והון רב. וכן
[illegible] ויש מתרושש [illegible] נמשלה [illegible] שהולך במקום נמוך:
שלחן בצפון ומנורה בדרום. עיין פי' רש"י ותוס' ובמדרש תנחומא איתא בקבמון אחר וז"ל כמנהג שבעולם מלך בית עושה לו מפה ושלחן [illegible] המנורה משמאלו אבל [illegible]
אינו כן אלא המנורה [illegible]
לאורה אני צריך [illegible]

מחלה אורה מן ההיכל ואחיר לעולם כי לא לאורה אני לריך: עדות היא. המערה ולקמיה מפרש מאי עדותה: נר מערבי. נר אמלעי היה פונה פיו כלפי מערב וכל שאר הנרות היו פיהם כלפי נר מערבי כדאמרינן בפרק שתי הלחם: וממנה היה מדליק. את שאר הנרות שבבקר היו כלן כבות חוץ ממנה ומטיבן שמוציאן מן הדשן כדכתיב בבקר בבקר בהטיבו וגו' וגר מערבי דולק כל היום ולערב היה מדליק ממנו שאר הנרות: מסיים. דלאחר הדלקת שאר הנרות היה מכבה אותה ומטיבה ונותן בה שמן:

מהרש"א אליך ולא לי לא לאורה כו'. דויקחו אליך משמע לצורך הוא כדאמרינן בריש יומא יע"ש ויקחו בלא אליך מאי הכי משמע אלא דיתורא הוא למדרש אליך ולא לי כו' והיינו ויקחו אליך דפרה אדומה דדרשינן מיניה דלעולם נקראת על שמך כו' כפרש"י שם והכא ודאי דליכא למידרש כן כמ"ש התוס' ע"ש וק"ל: **שלחן בצפון ומנורה בדרום כו'.** הך מלתא דשלחן בצפון ומנורה בדרום ליכא נמי במדרשות אלא דקאמר שלחן בצפון פתח ההיכל ומנורה בדרום פתח ההיכל והיא אפשר שהיתה בצפון פתח ההיכל או בדרום הוא בצפון והא בדרום בקירוב ולא מרוחקים שיהיה המזבח המפסיק ביניהם כפרש"י שע"י זה היו מרוחקים זה מזה שלא כדרך שאוכלים שמקרב השלחן שאוכל עליו לאמעינן לא לאכילה כו' וק"ל: **ויעש לבית חלוני שקופים ואטומים תנא שקופים מבחוץ כו'.** גרסת רש"י [בגמ'] בהפך זה שקופים מבפנים ואטומים מבחוץ ופי' שקופים מל' משקוף והוא מקום לר שבחלון הוא בפנים כו' ע"ש ולא ידענא פי' אטומים לפי גרסתו אבל לפי גרסתינו ניחא יותר שקופים מל' השקפה והבטה ואטומים מל' אטום ומכוסה ומשמע ליה שקופים מבחוץ ואטומים מבפנים ולא בהפך שקופים מבפנים ואטומים מבחוץ דא"כ מאי אשמעינן קרא דהא כל חלונות מאי עשוין כך אבל השתא אשמעינן שלא עבאן כדרך באר חלונות העשוין להאיר מטעם דלא לאורה אני לריך וק"ל:

הרי"ף שלחן בצפון ומנורה בדרום. ומנגד מה שפרש"י י"ל שכיון שהשכינה במערב היונא במערב ופניו במזרח יהיה בימינו המנורה העומדת בדרום והשלחן לשמאלו ומנהג היושב על השלחן מניח הנר לצד שמאלו כדי שלא יעכב יד ימינו שמשתמש בה מפני הנר וכיון שעשה הקדוש ב"ה המנורה בצד ימינו הוא יורה שאינו לריך לאורה: תנא שקופים מבחוץ ואטומים בפנים וכו'. יש להבין הא מנ"ל דילמא שקופים מבפנים ואטומים מבחוץ כנוהג שבעולם ונראה דדייק בקרא דהיל"ל חלונות שקופים ומדכתיב חלוני שהוא סמוך לשקופים היינו חלוני השקופים כלומר במקום החלון שהוא רביל להיות שקופים דהיינו מצד פנים באותו מקום הוא אטום. ועוד דייק דאי איתא בפנים היה פתוח כמנהגו של עולם הול"ל ויעש בנים ומדכתיב ויעש לבית משמע שעשה מחוץ לבית חלוני שקופים שהיה פותו לד שבחוץ פתוח: מחוץ לפרוכת העדות. מלבד מה שדרשו דהמנורה עדות שהשכינה שורה כו' יש לפרשו שבענין שאורה תמה שהרי שהמנורה היא חוץ לפרוכת ואם היה לריך לאורה היו היה מתנה בפנים לפרוכת אלא ודאי שאינו לאורה:

יד: (אין מביאין לא מתוק ולא מבושל וכו') [פיסקא אין מביאין יין למקדש וכו' אלא מן הרגליות ומן ההרמים העבודין] תנא כרמים העבודים פעמים בשנה. רב יוסף הוה ליה קרנא דפרדס דרפיק ביה טפי ריפקא ועבר חמרא דדרי מ"א על חד תרין [פיסקא כיצד בודק גזבר יושב וקנה בידו זרק הציף הקיש בקנה] תנא זרק (הציף) [הגיד] של שמרים גזבר הקיש בקנה ולימא ליה מימר מסייע ליה לר"י דא"ר יוחנן כשם שהדבור יפה לבשמים כך דבור רע ליין. ת"ר אילים ממואב כבשים מחברון עגלים משרון גוזלות מהר המלך ר' יהודה אומר מביאין כשבים שגובהן כרחבן אמר רבא בר [רב] שילא מ"ט דרב יהודה דכתיב °ירעה מקנך ביום ההוא כר ישעיה ל נרחב:

העבודים. חפורים פעמים: דפיק ליה טפי דפקי. שחפר פעמים: ודרי מ"א על חד תרין. שהיה יכול למחגו (ב"ין) [במים] כפלים מן (אחר) [יין אחר] דיין דעלמא דרי על חד תלתא הם מקבל על חד [שמה] והיינו על חד תרין דיין אחר: זרק (גיד) [ניר]. שהתחיל לנאת אותו לבן בתחת היין שלף על השמרים: הקיש. הגזבר ע"ג הכד (והותם) [ושותם] אם מיד והם היה שמע שלא היה חולם לדבר כל זמן שמולילים היין: שגובהן כרחבן. שהיו רחבין מחב שמטכים כמו גובהן והיינו כר נרחב:

תוספות שנתחן רחבים גרסינן ולא שנתחן כרוחבן כדשבכן רוהגי פי' רש"י מייתי קרא דכתיב כר נרחב ובגיר אמרו דכבשים של תמיד היו כ"כ גבוהים שאוכלים על גבי אדים וכשהיו מוליכין אותן על הגמלים כגלי הכבשים נגררין לארץ:

אמר הבונה היין המקבם כריחות קיחו אי מה שפירשו על מים שהדבור יפה לבשמים ורע ליין:

כתיב °על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים כל כ׳ שם ישעיה סב היום וכל הלילה תמיד לא יחשו המזכירים את ה' אל דמי לכם מאי אמרי אמר (רבה) [רבא] בר רב שילא °אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי בא תהלים קב מועד רב נחמן בר יצחק אמר °בונה ירושלים ה' נדחי שם קמז ישראל יכנס ומעיקרא מאי הוו אמרי אמר רבא [בר רב שילא] °כי בחר ה' בציון אוה למושב לו: שם קלב

[שומרים. מלאכים]: מאי אמרי. הנך שומרים: ומעיקרא. קודם הורבן מאי הוו אמרי כי בחר ה' בציון אוה למושב לו] אף לעתיד לבוא עתידים המלאכים להיות שומרים ואומר כי בחר וגו']

מהרש"א על חומותיך ירושלים גו' אל דמי לכם מאי אמרי כו'. משמע להו דבחורבנו איירי האי קרא מדכתיב בתר הכי ואל תתנו דמי לו עד יכונן גו' ועכין השומרים הם המלאכים המלמדים זכות על ישראל ומתחננים לפניו יתברך על ישראל שיהו נגאלים בב"י. ואמר מאי אמרי כו' **אתה תקום תרחם ציון כי בא** גו'. בכל יום ולילה אומרים כן כמ"ש היום אם בקולו תשמעו דבכל יום עת הוא וזה מועד של הגאולה וכן מה שאומרים בונה ירושלים ה' גו' בהוא לשון הוה דכל עת ושעה הוא זמן הגאולה. ואמר מעיקרא מאי הוו אמרי כו' כי **בחר ה' בציון** גו'. דהיינו בעה"ז בחר בציון ואוה להיות לו למושב קבוע בעה"ב ואותיות או"ה רמז לזה שיהיה הסכה שלם והשם שלם וק"ל:

רבי

עין יעקב

כי בחר ה' בציון אוה למושב לו. פירש"י כגורה אף לעתיד לבא עתיד המלאכים להיות שומרים ולומר כי בחר ה' בציון וכו' ונראה דרש"י שכתב לזה פתם רישא דקרא והסיב אלא הנחמי עדי עד וקלי על שהספיד שלא יעלה גלום ורבן מוד וכמ"ם בפרושיו מוך צגמים ע"ש:

שתי מדות פרק עשירי

יף פח ע"ב רבי יהושע בן קרחה אומר מנורה באה מן הככר ואין מלקחיה ומחתותיה ונרותיה באין מן הככר ואלא
שמות כה מה אני מקיים °את כל הכלים האלה שהיו בלים של
שם זהב זהב בהד"א כתיב בו °ועשית את נרותיה שבעה והעלה את נרותיה וא"ר אל עבר פניה ומלקחיה ומחתותיה זהב טהור לא נצרכה אלא לפי נרות סד"א הואיל ופי נרות אשחורי משחר התורה חסה על ממונן של ישראל וליעביד זהב כל דהו קמ"ל:

לפי נרות. במקום שהפתילה דולקת: **וליעבה זהב כל דהו.** גלוהו פי נרות ולא ליבעי זהב טהור קמ"ל דלריך זהב טהור:

יף פט שמות כז **ת"ר** °מערב עד בקר תן לה מדתה שתהא דולקת והולכת מערב עד בקר ד"א מערב עד בקר אין לך עבודה שכשרה מערב עד בקר אלא זו בלבד ושיערו חכמי' חצי לוג מאורתא ועד צפרא איכא דאמרי מלמעלה למטה שיערו וא"ד מלמטה למעלה שיערו מ"ד מלמטה למעלה שיערו התורה חסה על ממונם של ישראל ומ"ד מלמעלה למטה שיערו אין עניות במקום עשירות:

שכשרה מערב ועד בקר. שהפסח כשרה אחר תמיד של בין הערבים ואחר כל העבודות אלא זו: **ושיערו חכמים חצי לוג מאורתא.** והיכי שיערו: **א"ד מלמעלה למטה שיערו.** שבתחלה נתנו שמן הרבה ונשתייר בבקר ובלילות הסמוך פיחתו עד שמיעטו הדבר שלא היה לריך יותר מחלי לוג אפילו בליל ארוך וכן עושין אפי' בליל קלר ומה שנשתייר בבקר זורק לחוץ ול"ד בקיץ היה עושה פתילה עבה ובחורף היה פתילה דקה כדי שיכלה בקיץ כמו בבקר: **וא"ד ממטה למעלה.** שבתחלה נתנו רביעית ועמדה הס ולא שלין ספק והוו מוסיפו עד חלי לוג: **מ"ד ממטה למעלה התורה חסה על ממונן של ישראל.** שאלו היו נותנין בה לוג לכתחילה ומה שמשייר למחר היו שופכין לחוץ איכא הפסד: **אין עניות במקום עשירות.** אין חוששין במה ששופך לחוץ:

תוספות ושיערו רבנן חלי לוג מאורתא ועד צפרא. ואם נשתייר מן השמן בתקופת תמוז לא קיימינן ובירושלמי אמרינן דבימות הקיץ היו עושין פתילה גסה ובימות החורף פתילה דקה ונראה כששיערו מתחלה שיערו בפתילה בינונית: אין עניות במקום עשירות. והע"פ שיכול לצמצם השמן של חול מ"מ אין עניות במקום עשירות:

שתי הלחם פרק אחד עשר

יף צט במדבר יז **בא מנא** לן דמעלין בקדש אמר רב אחא בר יעקב דאמר קרא °את מחתות החטאים האלה בנפשותם

ועשו אותם רקועי פחים ציפוי למזבח וגו'. בתחלה
דברים י תשמישי מזבח ועכשיו גופו של מזבח °אשר שברת ושמתם בארון תני רב יוסף מלמד שהלוחות ושברי הלוחות מונחים בארון. מכאן לת"ח ששכח תלמודו מחמת אונסו שאין נוהגים בו מנהג בזיון אמר ר"ש
פס ע"ב לקיש פעמי' *שביטולה של תורה זו היא יסודה דכתיב
שמות לד °אשר שברת (מלמד שאמר) [אמר] לי' הקב"ה [למשה] יישר כחך ששברת ואמר ר"ש לקיש ת"ח שסרח אין
הושע ד (מנדין) [מבזין] אותו בפרהסיא שנאמר °וכשלת היום וכשל גם נביא עמך לילה כסהו בלילה. ואמר ר"ש לקיש כל המשכח דבר אחד כתלמודו עובר בלאו שנא'
דברים ד °רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים וכדר' אבין א"ר (אילא) [אלעאי] דא"ר אבין א"ר (אילא) [אלעאי] כל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה רבינא אמר עובר בשני לאוין השמר ופן רב נחמן בר יצחק אמר בג' לאוין השמר לך ושמור נפשך מאוד פן תשכח יכול אפי' מחמת אונסו ת"ל ופן יסורו מלבבך במסירה מלבו הכתוב מדבר ר' דוסתאי ברבי ינאי אומר יכול אפילו תקפה עליו משנתו ת"ל רק רבי אלעזר ור' יוחנן דאמרי תרוייהו תורה ניתנה בארבעים יום ונשמתו נוצרה לארבעים יום כל המשמר התורה נשמתו משתמרת וכל שאינו משמר את התורה אין נשמתו משתמרת. תני דבי רבי ישמעאל משל לאדם שמסר צפור דרור לעבדו א"ל כמדומה אתה שאם אתה מאבדה איסר אני נוטל ממך ברמיה נשמתך אני נוטל ממך:

אשר שברת ושמתם בארון. משמע שהשברים יהיו בארון. **שבטולה של תורה.** כגון שמבטל תורה להוליא המת ולהכנסת כלה: **זהו יסודה.** כלומר מקבל שכר כאילו יושב ועוסק בתורה: **אשר שברת.** ולא הי"ל בלשון כנען ש"מ שהסכימה עמו דעת שכינה כשביטל תורה ושברה ומשום דחזינן לעגלה (שכשה משה קיו בעלמו ומה פסח אמרו הלכה מלה אחת לאמרה תורה כל בן נכר לא יאכל בו כל התורה וישראל לדוקים שאכ"ג בפרק הבא על יבמתו): **תקפה.** שלא יכול לעמוד בגירסא ורק מיעוט הוא: **נוצרה במ' יום.** גמר לורת הולד למ' יום במס' נדה:

עי' חגיגה **מהרש"א** *המזבח עץ וגו' וידבר אלי זה השלחן פתח כו' שלחנו של אדם מכפר כו'. פי' התוס' דגדולה לגימה עכ"ל וכן משמע בפ' סרוחה דקאמר והמאריך על שלחנו דילמא אתי עניא ויהיב ליה דכתיב המזבח עץ גו' וסוף מסרש בלורך

עין יעקב

המזבח עץ וגו' שלחנו של אדם מכפר. כתב מהרש"א כמנו התוספות וכן משמע פ' סרוחה הטעם דלמא אתי עני [illegible]
[illegible]

גמ

בחורך פ' ח"ה ע"ס אבל ממתני' פ"ג דאבות משמע משום דאומרין עליו ד"ת ועיין בזה בפירושי אבות: *צורה מ"ט כו' ח"א כדי שידעו מהיכן באו כו'. עיין פרש"י וי"ל כדי שיזכור האדם בעת גדולתו את שפלותו שכבר היה כענין זכר ליציאת מצרים ודו"ק: תשמישי מזבח כו'. אף ע"ג שלא כדין עשו שלקחו המחתות וחלקו על הכהונה מ"מ כונתם להקדישם לכלי שרת כפרש"י בחומש כי קדשו וגו' שהרי עשאן כלי שרת עכ"ל וקרא דמייתי הכא כי הקריבום לפני ה' ויקדשו נמי מוכח כן וק"ל: שהלוחות ושברי לוחות וכו'. בלוחות השניים משום דאמים את הלוחות בארון אלא דנקט הכא גם לוחות שניים משום דפשטיה דקרא ודאי פ"ג קאי אלוחות שניים דאריטא דקרא ואכתוב על הלוחות וגו' קאי אלא מקומות דאמר שברת לשמתם בארון דיש דגם שברי לוחות הראשונים היו מונחים בארון ועיין בתוס' היכן היו מונחים בארון וק"ל: יישר כחך ששברת וכו'. מפורש פ' הבא על יבמתו ועביט זהו יקודים דקאמר הכא ונראה לפרש ע"פ מאי דאמרי' התם ומה פסח כו' תורה כולה ישראל לדוקים עאכ"ו וק"ל: ת"ח שסרח אין מבזין כו'. היינו דתנן מנדין אותו בפרהסיא כו' כדאמרי' פ' ואלו מגלחין ע"ש והיינו כקהו כלילה כפרש"י שם: מחמת אונסו כו'. כתבו התוס' משנה היא באבות עכ"ל אין זה הלי' במשנה אלא יכול אפילו תקפה עליו משנתו כו' כליבנא דר' דוסתאי בר"י דלקמן ואפשר דמשמע להו תקפה עליו משנתו היינו מחמת אונסו אלא דרב כאונן ב"י ממעט ליה מפן יסורו וגו' ור' דוסתאי בר"י ממעט ליה מרק ומיהו ק"ק לר' דוסתאי דהא במתניתין דאבות בהדיא ממעט ליה מפן יסורו ובעיקר דבריהם קשה אמאי כתבו כן אהך דיכול אפי' מחמת אונסו כו' דמתניתין היא באבות ולא כתבו כן אריבא דמייתי כל השוכח דבר אחד מתלמודו כו' הא מתניתין היא באבות כל השוכח דבר א' ממשנתו כו' אבל הנראה דמתניתין לענין מתחייב בנפשו משוים והבא כולה מלתא לענין לעבור בלאוי קאמר וק"ק דרב כאונן דמשיב ג' לאוי הרי השמר ואחד פן ואמאי לא חשיב נמי תרתי פן בהאי קרא פן תשכח וגו' ופן יסורו וגו' ודו"ק: תורה נתנה במ' יום ונשמה כו'. נראה דאהאי קרא נמי קאי השמר לך ושמור נפשך וגו' השמר לך בתורה ונו"י זה תשמור נפשך שהיא הנשמה שבאדם. ונייתי משל זה דיעבד שאי"ל האדון כמדומה כו' שאני נוטל איסר בדמיה כו'. דכל מה שקנה עבד קנה רבו אבל גם כשמתך אני נוטל ממך כן הדבר הזה אין אני נוטל מאודך מידך שהכל שלי אלא גם נפשך שהיא כשמתך אני נוטל ממך וק"ל:

הר"ף מלמד שלוחות ושברי הלוחות מונחים בארון. יש לדקדק מנ"ל דילמא ושמתם בארון קאי על הלוחות שניות גופי ונראה דדייק מקרא דהיל"ל ואכתוב על הלוחות את הדברים אשר היו על הלוחות הראשונים ושמתם לך ארון עץ ושמתם בארון ולא עוד אלא שהכתיבה היתה כתפלה משה אל ההר והנחתם בארון היתה לאחר שירד מההר כדכתיב ואעל ההרה ושתי הלוחות בידי ויכתוב על הלוחות כמכתב הראשון וגו' ואירד מן ההר ואשים את הלוחות בארון ומדכתיב ושמתם בארון גבי ואכתוב על הלוחות מלמד שבא לפסוק אשר שברת שם ושמתם בארון לומר שהלוחות שנשברו וגם הלוחות השלימות דהיינו שמתם שם את הלוחות האחרונות עם הלוחות שנשברו שלם כאחד בארון מכאן לת"ח ששכח תלמודו ביאור הענין הוא שהלוחות הראשונות שהיו ביד משה כשחטאו ישראל פרח הכתב מעליהם ונתיקרו הלוחות בידי משה ויפליכם מידו מחמת אונסו וישברם כי רוחניות של האותיות היו נושאות וכיון שהלך הרוחניות נשארו הלוחות כגוף בלא נשמה וכן הת"ח ששכח תלמודו מחמת אונסו הלך ממנו רוחניות התורה שהיתה בקרבו לבו ונשאר הנרתיק של התורה שהוא הגוף כמו תיק הספר והרי הוא כשברי לוחות ומונחים בו כבוד כת"ח עצמו ועיין בפ"ק דברכות כי שם כתבתי בזה ענין אחר: רב נחמן אמר שנאמר גבי לאוין שנאמר השמר לך ושמור נפשך פן. וקשה כיון דמיירי במשילה מלבו א"כ ליתא שגגה גבי לאוין דכתיב נמי ופן יסורו מלבבך ושמא כישא וקרא הוא בתורה שנכתב דהא קאמר אשר ראו עיניך והא לא שייך בתורה שבע"פ כי דברים שבע"פ אין אתה רשאי לאומרם בכתב ועל תורה שבכתב קאמר ג' לאוין השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח ומים תוד ופן יסורו מלבבך הוא בתורה שבע"פ שהיא אלרים בלב:

א"ר אמי מדבריו של רבי יוסי למדנו אפילו לא שנה אדם אלא פרק אחד שח' ופ' אחד ערבי' קיים מצות °לא ימוש ספר התורה הזה מפיך א"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יוחאי אפי' לא קרא אדם אלא קריאת שמע ערבית ושחרית קיים מצות לא ימוש ודבר זה אסור לאומרו בפני ע"ה ורבא אמר מצוה לאומרו בפני עמי הארץ. שאל בן דמה בן אחותו של ר' ישמעאל את רבי ישמעאל כגון אני שלמדתי את כל התורה כולה מהו שאלמד חכמת יונית קרא עליו המקרא הזה לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה צא ובדוק אי זו היא שעה שאינה לא מן היום ולא מן הלילה ולמוד בה חכמת יונית ופליגא דרבי שמואל בר נחמני דא"ר שמואל בר נחמני א"ר (יוחנן) [יונתן] פסוק זה לא מצוה ולא חובה אלא ברכה ראה הקב"ה את יהושע שדברי תורה חביבין עליו ביותר שנאמר °ומשרתו יהושע בן שמות לג
נון נער לא ימיש מתוך האהל א"ל הקב"ה יהושע כל כך חביבין עליך דברי תורה לא ימוש ספר התורה הזה מפיך. תנא דבי ר' ישמעאל דברי תורה לא יהו עליך חובה ואי אתה רשאי לפטור עצמך מהן:

מדבריו של ר' יוסי. שאמר אפילו סילק את הישנה שחרית וסידר את החדשה ערבית אין בכך כלום פי' נאה שפנים היתן שעומד עמנו בשולחן בשחרית והחדשה עומד בערבית מעט קרי ליה תמיד ה"נ אפילו לא שנה אלא פרק אחד וכו': אסור לאומרו. שלא ילמדו בקי"ש סגי ולא ירגיל את בניו לת"ת: מצוה לאומרו וכו'. דסבר משום קי"ש נוטל שכר גדול כזה כי אז מגליח את דרכך ולא משכיל את היום עוסק כל היום כ"ש ששכרו גדול ומגדיל את בניו לתורה. ל"א סברי הכך רבנן תולי פטרי נפשייהו בקי"ש ותיטו טלי יותר וגרסי ט"ע שכר גדול יש: צא ובדוק. כלומר דבר שלא יהא נמצא: ופליגא. הך דרבי ישמעאל דאמר מצוה ללמוד כל היום: כל כך חביבין וכו'. לא ימוש שמעיהו שלא תשתכח תורתו היומם: לא יהא עליך חובה. כאדם שיש לו

עין יעקב

[illegible]

לו הגי ולומר מתי אפרעם ואפטר כך לא יאמר אדם אשנה פרק אי ואפטר שאי אתה רשאי לפטור עצמך מהם:

מהרש"א קיים מצות לא ימוש ספר התורה כו'. הייט יומם ולילה דסיפא דקרא סגי בערבית ושחרית כמו תמיד דגבי לחם הפנים ומליט לי' תמיד כמו גבי תורה בספר תהלים דכתיב ואשנה בחקיך תמיד ור"י משום רשב"י הוסיף בזה דאפי' לא שנה פרק אחד כו' אלא קרא ק"ש שהוא חיוב מצוה בלאו לימודה של תורה יצא כמו מצות לא ימוש גו' ועיין בזה שכתבנו בסוטה פ' טמל: **בפני ע"ה כו'.** בבירכות ילקוט ליתא אבי' שאומרו בפני ע"ה ורבא אמר מצוה כו' הבהא קאי רבא אתניי ולא ארשב"י ומצוה לאומרו עיין פרש"י ומה י"ל דע"ה לא הם כ"כ אמצות ק"ש אבל כשאומרו לו שהוא יוצא בק"ש גם מצות לא ימוש גו' ידקדק לקרות ק"ש כדי לקיים גם מצות לא ימוש גו' וק"ל: **שאינו לא יום כו'.** וק"ל דיומם ולילה ממש קאמר כל היום וה"נ למימר נמי ופליגא ארשב"י דלעיל יומם ולילה היינו רק שחרית וערבית וכן לקמן דקאמר: **ופליגא דרשב"י כו'.** ופליגא הא דרבי ישמעאל דאמר תונה כל היום ה"ה דפליג הא דרשב"י דאע"ג דאיתו תונה כל היום מ"מ פסוק זה למצוה קאמר בערבית ושחרית ולא כרשב"י דלא כאומר קרא אלא לברכה וג' מחלוקות בדבר לרשב"י מצוה שחרית וערבית ולרבי ישמעאל מצוה כל היום וכל הלילה ולרשב"י איטו אלא ברכה ומליט קרא כה"ג גבי ברכה ואני זאת בריתי גו' לא ימושו מפיך גו' וכ"ש הבטחה שהתורה מחזרת על אכסניא שלה כו' וק"ל: **ד"ת לא יהיו עליך חובה כו'.** עיין פרש"י ולעיל דפרש"י דר' ישמעאל דאמר חובה ללמוד כל היום עכ"ל לאו דוקא חובה קאמר אלא מצוה ולאפוקי מר"ד פסוק זה איטו אלא לברכה ועוד עיין בתוס' פי' לא יהו עליך חובה כו' ועוד כ"ל לפרש ע"פ מה שאמרו מים ראשונים מצוה ואמצעים רשות ופי' שם מצוה משום סרך תרומה וחובה משום סכנת דמלח סדומית וה"נ יש לפרש כאן לא יהו עליך חובה כו' כאילו אתה לומד משום סכנה כדאמרינן לעיל וכל שאינו משמר התורה אין נשמתו משתמרת דא"כ ה"ל הורתו בגלל לשמה אבל אי אתה רשאי לפטור היינו משום מצות ה' אלהינו עלינו וק"ל:

בנ סס / מיוב נו **אמר** חזקיה מ"ד °ואף הסיתך מפי צר רחב לא מוצק תחתיה וגו' בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם מדת ב"ו אדם מסית חברו מדרכי חיים לדרכי מיתה והקב"ה מסית את האדם מדרכי מיתה לדרכי חיים שנאמר ואף הסיתך מפי צר מגיהנם שפיה צר
יו ק שעשנה צבור °כתובה ושמא תאמר כשם שפיה צר
מיוב ל כך כולה צרה ת"ל °העמיק הרחיב ושמא תאמר למלך
סס לא הוכנה ת"ל °גם היא למלך הוכן ושמא תאמר אין בה עצים ת"ל מדורתה אש ועצים הרבה ושמא תאמר זה
שכרה ת"ל °ונחת שלחנך מלא דשן: מיוב לו

הסתת. אדם אינה אלא לרעה כמו כי יסיתך אחיך בן אמך וגו': **אף הסיתך.** הקב"ה ללמוד תורה כדי להציל מגיהנם: **שפיה צר.** שיפא עשנה לצור בתוכו ולא יצא חוץ כדי שידוש ושמים בלא ושמן: **העמיק הרחיב.** כיון שבא לשטוק מ"ד הרחיב גיהנם ומפתי דרישא דקרא כי ערוך מאתמול תפתה: **למלך.** כלומר לתלמיד שפירש מן התורה לא הוכנה גיהנם שלא יפא כדין גב. מלך היינו ת"ח דכתיב בי מלכים ימלוכו: **ושמא תאמר זהו שכרה.** של תורה שמצלת מגיהנם אבל שכר אחר אין לה ת"ל וגו':

מהרש"א ואף הסיתך מפי צר כו'. לפי שעל הרוב מלת ומסית כאומר על האסית עלה לחבירו לרעה ת"ש בהקב"ה אף לפי דעתך מה שהוא מצוה לך שהוא דבר שמסיתך לרעה איטו כן ואיטו מדתו כמדת ב"ו שהסתתו שלו לרעה מדרכי חיים כו' והסתת הקב"ה שלפי דעתך לרעה איטו אלא לטובה מדרכי מיתה דהיינו גיהנם שפיה צר לדרכי חיים שהוא ג"ע כדמסיים בהאי קרא ונחת שלחנך גו'. ואמר **וא"ת כשם שפיה צר כך כולה צרה ת"ל העמיק הרחיב כו'.** זה המקרא איטו כתוב בהאי ענייטא בספר איוב אלא דהכי כתיב בהאי קרא ומפי צר רחב לא מוצק תחתיה ונחת וגו' אלא בספר ישעיה הוא דכתיב כי ערוך מאתמול תפתה העמיק הרחיב מדורתה והא דמסיק בדרש זה במקרא דספר איוב משום דהכא כתיב דפי של גיהנם צר רחב לא מוצק תחתיה דהייט שתחתיה היא רחב ולא צר כמו פיו כדי שיהא עמן הרבה לצור בתוכה והאי דמייתי ראיה ממקרא דס' ישעיה דכתיב גבי גיהנם העמיק הרחיב גו' ואגב דמייתי ליה דרש לה לכולה קרא לגבי גיהנם: **וא"ת למלך לא הוכנה כו'.** ופרש"י למלך לת"ח הפורש מן התורה כו' ע"ש והוא דחוק דהיכן הוזכר שפירש מן התורה ורש"י בספר ישעיה פי' למלך סנחריב גם בזה דחק מ"ש מלך עכו"ם משאר ככרים ונראה לפרש דישעיה ניבא כן בלחז מלך יהודה אלא ברח ומכה אבל שגירר עצמות אביו על מטה של חבלים כדי שיהיה לו כפרה כדאמרי' פרק מקום שנהגו. ואמר **ושמא תאמר אין בה עצים ת"ל כו'.** ר"ל אין עצים הרבה וכשיכלה ממן תכבה האש ת"ל מדורתה אש ועצים הרבה: **ושמא תאמר זו שכרה וכו'.** עיין פרש"י:

הרי"ף אמר חזקיה מ"ד ואף הסיתך מפי. צר וכו'. ראוי לדקדק בדברי חז"ל יתור הלשון די שיאמר אדם מסית לדרך מיתה והקב"ה לדרך חיים ועוד דמה צריך להודיענו שמשן גיהנם לצור בתוכה וע"ק מאי תנאמי שיהא תאמר דקאמר דוהיכא במעה לומר כך והדי מקרא מלא היא גם היא למלך הוכן מדורתה אש ועצים ועוד שאין אפשר שלא יהיה עצים ואנא גיהנם מאי היא. ועוד למה לא הביא מהאי קרא נופים דכתיב רחב לא מוצק. הנראה בעניין בחז"ל רצו לבאר פסוק שאמר איוב ואף הסיתך מפי צר וגו' על מעלת התורה במעלת ומדינת של גיהנם ח"ש ואף הסיתך כי ידוע הוא שגיהנם נקרא תפתה ע"ש שכל המתפתה בילדו נופל שם ואמר שהאדם מסית את חבירו מדרכי חיים וכו' והכוונה שבא לרמוז לנו בפתוי האדם לחבירו הוא ע"י הראות לו יקר ותפארת ענייני העוה"ז ומגלה אותו דרכי חיים ובהם ימשוך לדרכי מיתה והקב"ה אדרבה כשיפתה האדם הוא מאתלטעת היסורין ודרך מיתה וצער ומתוך כך יבוא לדרכי חיים הנצחיים כי התורה היא מדברים שניתנו ע"י יסורין כמ"ש והוא מדוקדק מ"ש מדרכי חיים לדרכי מיתה ומדרכי מיתה לדרכי חיים שהוא ע"ד המשכיל הרואה שימיה יעות והבלות שיעות ימיה טובים זה והמפסוק דכתיב ואף הסיתך מפי צר שהוא גיהנם והוקשה להם לאת מיה שכתוב את גיהנם נתינת פי צר שהרי בנעה שהם יש לגיהנם שהול וכו' לזה אמר שיתבאר

עין יעקב

מדרכי מיתה לדרכי חיים כדכתיב והדרת נחיים. ולהכי אמרינן במסית דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין: גיהנם שפיה צר. במדרש יהונתן בילקוט דאומרי פי קדח [illegible] ח"ב דרות הם וכל אבר [illegible] פ"ש

פיתגאר זה עם כיאור השנין למה. עשה הקב"ה את פיו של גיהנם צר שהפתח הוא כדי שיהיה עשן לגור דהיינו כשהמקום שמתפרק האש תוח רוחב ומקום מוצא העשן צר וכיון הכתוב להזכיר את גיהנם בזה השם להפליג בזכות התורה שמצלת את האדם מאותו מכר של גיהנם שעיקר העונש הוא בפיו של גיהנם שמיבא בגיהנם העשן שהוא נגלה ואינו מוצא מטם ושמא תאמר אמאי ליתא כן שרחבה למטה ופיה צר למעלה דלמא שהיא שוה מלמטה למעלה ואין הפלגת העשן ביותר כדי להזכיר הכתוב בגיהנם בכנוי זה על פי צר כי גם מולא היא צרה וא"כ נאמר שלא דיבר הכתוב בגיהנם דאי ליתא יזכירנו אלא בשמותיו המיוחדים ולא כנה לגביה מגופיה דקרא דכתיב רחב דשמע היא לפרש דקאי אגיהנם שפיה צר ולמטה רחב דא"כ למה קאי ואמר לא שנא מתחיה דהא קאמר רחב דקאי אתחתיה אלא ודאי הכוונה שילנו ומתוך ידי הנדרים הנודרים והו שכרו ויוליאהו למדתו אמר אין שם מגור ומלוק ומג"ל שמגלת הדינה של גיהנם לזה ת"ל העמיק הרחיב דמיירי בגיהנם ושמא תאמר לא קאי אמקום גיהנם שסוף רחב בעומק דילמא קאי אמלך שהוא היה שפירש מן התורה כמו שפירש"י ולמדנו דגיהנם הוכנה לאותו היה אמנם בזכות התורה שלמד ירחיק ה' את מקומו ויקל מדינתו עם גיהנם ולעולם דגיהנם שוה למטה כלמעלה ואין כאן האפלגות שכל הגולה כאמור ואפי' צר אין פירושו גיהנם כי אם הנדרים הנודרים לזאת גם היא למלך ותו דמשמע מנם סוף שוה לאחר בני אדם הנידונים שם ותכתוב עלתו אומר במגלך הרחיב לו גיהנם שאין עושה כן לשאר בני אדם ולמה אמר גם הוא דמשמע שמקבלים הם אלא ודאי דקאמר הרחיב קאי אמקומה של גיהנם שהיא רחב בעומקו ושמא תאמר בהא מלתא עדיפא מינייהו המלך שפירש מהתורה שכל בני אדם נידונים נעלים ושוה אינו נידון נעלים כי אם אם יולאת וגופו ונכות ותוספת חכירו כמבואר לחז"ל ע"פ כי אם ילאה ומתבנון תנא אם מהסמנון וא"כ דלמא הרחיב קאי למלך זה היה שפירש מירחיב לו הקב"ה בדבר הזה ועוד אפשר להצדיק זאת הקושיא דאין נאמר שבשל התורה שוה להגיל האדם מעונש העשן והרי גם זה שפירש מן התורה יגל מהעשן ונידון נאם מגופו ונכות תוספת מכירו וא"כ פי צר ליכא למימר שהוא גיהנם כי אם שכל תורה להגילו מיד נדרים והוניגים לזאת ת"ל מדורתה אש ועצים הרבה דקשה ומאי מדורתה כך שיל"ל במדורתה כי האש אינו גוף המדורה כ"א במדורה ישימו האש והעצים ועוד מאי אש ועצים די שיאמר במדורתה אש כי בודאי העצים לאש הם ואמנם הכוונה לומר שגם אותם הנידונין נאם ונכוין מתוספת חבריהם אינם ניצולין מהעצים היינו אותם שמדורתם הוא האש תבת התורה ע"י יש עצים הרבה נגעלים כי לא ינילו נפשם מיד להבם הרי למדנו שהמלך שפירש מהתורה נידון בגיהנם ונעשן ויפה אמר שהעוסק בתורה ינילנו כי מאותו פי צר דהוא תוקף עשן ובזאת תאמר תשתא דאמרת פי צר הוא גיהנם א"כ מה שכרו בעה"ז דמעיקרא הא שמילא דזכות תורה בעה"ז הוא שיצילנו מפי נרים מורדים ולעתיד לבא עין לא ראתה אלהים זולתך דקרא לא איירי אלא במר בעה"ז אבל השתא דמיירי בעה"ב וקאמר שמצלם ומגיהנם אם כן צ"ע שכרם ותו לא ת"ל זכות שולחנך מלא דשן דפה"ב כי שם שמעדנים שולחן ערוך מלא דשן לאור באור פני מלך חיים נאלך החיים:

המנחות והנסכים פרק שנים עשר

כד ירך קד ע"ב דברים כח
א"ר (יוחנן) [חנן] °והיו חייך תלואים לך מנגד זה הלוקח תבואה משנה לשנה. ופחדת לילה ויומם זה הלוקח תבואה מערב שבת לערב שבת. ולא תאמין בחייך זה הסומך על הפלטר:

הלוקח תבואה משנה לשנה. שאין לו קרקע לזרוע וקונה מיד הטלים שאינו יודע אם יהא לו מעות לקנות תבואה: **הפלטר**. נחתום:

מהרש"א זה הלוקח תבואה וכו'. ושייך זה בקללות דבזמן שהיו ישראל על אדמתן היה לכל איש מישראל קרקע אבל משנתו לא היה להם קרקע לזרוע ופרש"י בחומש תבירא דרישא דרישא ודסיפא דקרא אבל מליעתא דקרא ופחדת לילה ויומם דדרים מיניה הכא הלוקח תבואה מע"ש כו' לא מייתי דהיינו משום דדלמו לסבירא דרשת הקרא לפשוטו ואלא חייך דרישא דקרא ודסיפא דקרא הכי משמע דהתבואה היא ודאי חיותו של אדם אבל ופחדת לילה ויומם לא משמע ליה כן לפי פשוטו וק"ל:

א"ר יצחק מפני מה נשתנה מנחה שנאמר בה °נפש כה אמר הקב"ה מי דרכו להביא מנחה עני מעלה אני עליו °כאלו הקריב נפשו לפני. ואמר ר' יצחק מה נשתנה מנחה שנא' בה חמשה מיני טגון הללו משל למלך ב"ו שעשה לו אוהבו סעודה ויודע בו שהוא עני א"ל עשה לי מהן חמשה מיני טגון כדי שאהנה ממך:

ויקרא ב כי חגיגה כ ב
ד"ה ויקרא כפרה בלאי דוקא חגה ב"ב ברכות דלוח וקי"ל

עני דרכו להביא מנחה שאין לו באמים: חמשה מיני טגון. סולת. מחבת. ומרחשת. וחלות. ורקיקין דמנחת מאפה. כל מידי דלאו ביה שומן קרי טיגון: שאהנה ממך. כלומר שתקובל לפני כאן:

הדרן עלך עשרון פרק שלשה עשר

כג יף קט ע"ב
תניא אותה שנה שמת שמעון הצדיק אמר להם שנה זו הוא מת וכו':

יומא פי פרק בתוספי ת"א הוא לא
מהרש"א תוספ' הוניו בני ישמש תחתי. תימה הא אמרינן בתורת כהנים וכו' בזמן שהוא ממלא מקום אביו וכו' וי"ל דבירושלמי תנא היה ממלא וכו' וא"ת וכיון לא רואה כ"ג משום וכו' וי"ל דלא היה ידע ובא ליכנס בכהונה וכו' עכ"ל. פירוש לדבריהם דודאי היה ידע שכ"ג משמש בח' בגדים ולא באונקלי ובלגלוגא דזה ראה אלא שלא היה ידע כשבא ליכנס בפעם ראשון לכהונה גדולה אם לא ילבש גם אונקלי ולצלוגא כמו שא"ל אחיו שמעי וז"ש לאותו היום שישתמש בכהונה גדולה וכו' דזה לא ראה וק"ל: °רץ לבית המלך וכו' הרואה אומר זה הוא כו'. כל זה לא הוכר בדברי ר"מ דלדעתו ודאי האמינו בדבר דהוניו מעצמו עשה כן ולא ע"פ שמעי אחיו ולכך הלך מיד נברח אבל לדעת ר"י דהוניו השיאו לשמעי כך לא האמינו מיד לשמעי דמפי ניראה מעצמו עשה עד אחר שנתברר להם הדבר דהוניו השיאו כמו שכתב הרמב"ם ולא היה לו שהות לעבוד שם ורק לבית המלך עד אחר הבירור שרלו אחריו ולא כל הרואה אותו אומר זה היה המתחייב בדבר ולא שומעי בעל המעשה וק"ל: °והעלה עליה לשם שמים וכו'. תימה הרי יש כאן איסור שחוטי חוץ וכראה דלבני נח היה מעלה וכו' עכ"ל ומדברי הרמב"ם בית חוניו לאו עובדי ע"ז הוא אלא שעבר על מה שנאמר פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה עכ"ל וכן נראה דהא מתניתין מוקמינן לה כמ"ד דבית חוניו לאו עובדי ע"ז הוא וא"כ אמאי קתני דלא ישמשו במקדש שבירושלים אי לאו משום דנעשים כבעלי מומין משום שעברו אשחוטי חוץ ודו"ק:

שם
תניא א"ר יהושע בן פרחיה בתחלה כל האומר עלה לה אני כופתו ונותנו לפני הארי ועתה כל האומר לירד ממנה אני מטיל עליו קומקום של חמין שהרי שאול ברח ממנה וכשעלה בקש להרוג דוד [תניא לאחר

עין יעקב

והיו חייך תלואים לך מנגד זה הלוקח תבואה משנה לשנה. כדאמרינן בבית רק כינו שאין הסורים עם אשר אלא על בסקי תבואה והשיב ודלה היים בם אשה ובהיותה בינתם כי קנה זרע ולא תוכין אשר הכי הודי כינהו הוי מגרבין ע"פ בחודשים: מה נשתנה מנחה שנאמר בה נפש. היינו בפירש"י כאותם שכל קרבנות כיבם לא נאמר בהם נפש ע"פ ושמעלה המתעשרי ליה דעדי דפסי בזה: שעשה לו אוהבו סעודה. כי העני הקב"ה להמנו כחיות בבית דבי"ב אם לקיחים כוחם עניים ומ"ל דבפקא לן כחיות בפסוקים רק קיים מיתרי אבי אהובה לבנך בזמן שמשמע קול מתנגי ודה שני קרא וחי פנוע: אותה שנה שמת שמעון הצדיק. עיין ביומא פרק טרף בקלפי:

לאחר מפלתו של סנחריב יצא חזקיה ומצא בני מלכים שהיו יושבין בקרונות של זהב הדירן שלא לעבוד ע"ז
ישעיה יט שנאמר °ביום ההוא יהיו חמש ערים בארץ מצרים
יף ק' מדברות שפת כנען °ונשבעות לה' צבאות הלכו לאלכסנדריא של מצרים ובנו מזבח והעלו עליו לשום
שם שמים שנאמר °ביום ההוא יהיה מזבח לה' בתוך ארץ
שם מצרים °עיר ההרס יאמר לאחת מאי עיר ההרס יאמר לאחת כדמתרגם רב יוסף קרתא דבית שמש דעתיד למיחרב איתאמר דהיא חדא מנהון ומאי דעיר ההרס
איוב ט לישנא דשמשא היא דכתיב °האומר לחרס ולא יזרח]:

בתחלה כל האומר עלה כו'. בתחלה הייתי סובל את הרבנות וכל האומר לי סר ונכסף שעליתי לגדולה כו'. רבי יהושע בן פרחיה כשלה היה במסכת חגיגה: [מדברות שפת כנען. שפת ישראל היושבים בארץ כנען וקיפא דקרא נשבעים בשם ה' לצאות]:

אה"ב וזק הספרס בתחלה כופתו ונוסתו לפני שרי ואח"כ מבין עליו קומקום של חמין כי כשמוסתו מדבר כהי' בינו את הרבנות בעלם כראשונה עד שלאומר לו היה ממלכר כניסתו אך אחר שעלה לגדולה היה רע בעיניו לירד ממנה אבל לא כ"כ כי לאומר לא היה מלערו אלא כחים חמין לבד ויש ספרים שגי' בהפך כל האומר לי לירד לה וכו' ובכל האומר לי עלה ממנה ולפי זה היה חבר לריך שהשם הגדול' שיה קרוא לופס ידידה והמזיכה עליים הפך הגילה בענין כי אדם ומה שהבאתי שם עיקר וכן היה גי' רש"י ז"ל בפירושו:

מהרש"א בתחלה כל האומר לירד וכו' עתה כל האומר לי עלה וכו'. יותר נכון להיות הגרסא בהפך זה בתחלה כל האומר עלה כו' עתה כל האומר לי לירד ממנה וכו' וכ"ה בפרש"י ולפי שודאי שיותר חרב לאדם על מי שא"ל לירד ממנה ממי שא"ל בתחלה עלה ע"כ גבי מי שא"ל עלה לא אמר אלא שאני כופתו לפני ארי ואיכני מזיק אותו בידים וגבי מי שא"ל לירד ממנה גם אני בעצמי מזיקו להטיל עליו קומקום של מים ומייתי שפיר משאול דמתחלה ברח ולא הזיקו וכשעלה בקש להרוג כו' וק"ל: מדברות שפת כנען וגו'. פרש"י שפת ישראל כו' יש לעיין בזה דמשמע שלא הדירן אלא שלא לעבוד ע"ז כבר תוסב ולא על שאר מלות ואי"ב למה למד אותן לדבר בשפת ישראל ונראה לפרש משום דאינו דומה שבועה לה' בכינוי של ע"ז כמו בשבועה בלשון הקודש ולא אמר שהיו מדברות שפת ישראל הדרים בארץ כנען דהיינו בלה"ק כשהיו נשבעים לה' צבאות שלא יעבדו ע"ז ואמרו ה' צבאות לומר שהודו שה' הוא אשר לו היכולת על כל צבאות שהיו לסנחריב שהיו קפ"ה אלף דהאי גייסות כדאמרינן בפרק חלק וק"ל: קרתא דבית שמש דעתיד למיחרב וכו'. פירש"י בספר ישעיה ת"י לשני פנים לשון האומר לחרס ולא יזרח ולשון הריסה וחורבן ומסיכן וכו' ע"ש. ונראה דתרתי ש"מ והסיכה למיכתב חרס במקום שמש דרש ליה מלשון הריסה ומדלא כתיב הרס בה"א אלא בחי"ת דרש ליה נמי מלשון חרס השמש וק"ל:

כז
יף ק' °הביאו בני מרחוק ובנותי מקצה הארץ הביאו בני
ישעיה מג מרחוק א"ר (הונא) [אמר רב] אלו גליות שבבבל שדעתן מיושבת עליהם כבנים. ובנותי מקצה הארץ אלו גליות שבשאר ארצות שאין דעתן מיושבת עליהם כבנות:

דעת: זכרים מיושבת עליהם יותר משל נקבות: בני בבל אין להם על מלכות כשאר גליות שבכל ארמה:

מהרש"א אמר רב הונא אלו גליות שבבבל וכו'. דאי בני ובנותי ממש לאו מילתא הכתוב דאת ודאי הבן והבת במקום אחד הן. ואמר אלו גליות שבבבל שדעתן מיושבת וכו'. לפי ששם גלו החכמים כדאמרינן בפ' הוגרם החרש והמסגר וכו' ע"ש ורש"י פי' בע"א:

שם (אמר רבה בר רב הונא א"ר ואמרי לה אמר רב כהנא אמר רב ואמרי לה) אמר רב [א"ר אבא בר יצחק אמר רב חסדא ואמרי לה אמר רב יהודה אמר רב] מצור ועד קרתגני מכירין את ישראל ואת אביהם שבשמים מצור כלפי מערב ומקרתגני כלפי מזרח אין מכירין לא לישראל ולא לאביהם שבשמים
מלאכי א איתיביה רב שימי בר חייא לרב °כי ממזרח שמש ועד מבואו גדול שמי בגוים ובכל מקום מוקטר ומוגש לשמי ומנחה טהורה איל שימי את דקארו ליה אלהא דאלהי. ובכ"מ מוקטר וגו' בכ"מ סלקא דעתך א"ר שמואל בר נחמני [א"ר יונתן] אלו תלמידי חכמים העוסקים בתורה בכ"מ מעלה אני עליהם כאילו מקטירים ומגישים לשמי ומנחה טהורה (א"ר נחמיה) זה הלומד תורה בטהרה (מאי היא) נושא אשה ואח"כ לומד תורה:

מכירין את ישראל. מכירים בכבודם הראשון ואין מכבידין עולם: ואת אביהם שבשמים. שמאמינים בהקב"ה ואינם עובדים ע"ז: שימי את. בתמיה אתה הוא שימי חכם גדול ומקשה לי דבר זה ויאמר רב לא היה זוקף עיניו אלא שמבין כל שעה משום לבישת: זה הלומד תורה בטהרה. עליו הוא אומר לשמי ומנחה טהורה:

מהרש"א מכירין את ישראל ואת אביהם כו'. נקט מתחלה ישראל וכו' דע"י ישראל שלמטה כתפרסם אלהותו ית' ויטלתו בעולם התחתון ושהוא אלהי ישראל ומשגיח על הארץ דהיינו אביהם שבשמים אבל מצור כלפי מערב כיון דאין מכירין ישראל אין מכירין אביהם שבשמים שהוא משגיח בעולם השפל אבל הוא אלהא דאלהי כדמסיק שהוא אלהי אלהים ולאותן אלוהות שתחתיו נתן כח וממשלה למטה ואין הוא משגיח בעולם התחתון וק"ל: ומגישין לשמי כו'. שהם עיקר העבודה הקטרת האימורים מכל הזבחים לגוים. ואמר ומנחה טהורה זה הלומד תורה כו'. כי המנחה הוא לחם אלהיו כמו כן התורה שנאמר לכו לחמו בלחמי וגומר וקאמר זה הלומד תורה בטהרה נושא אשה כו' הכי אמרינן בפ' בא לו ירמיה ה' מקורה זה הנושא אשה וכו' ע"ש:

הגהה ובכל מקום מוקטר וגו'. דהיינו מוקטר ומוגש ומנחה טהורה לשמי להכי דרש לשמי התורה שהיא מוות על הקב"ה העוסקים בה כאילו מקטירים כו' הרי"ף:

שם °שיר המעלות וגו' בבית ה' בלילות מאי בלילות א"ר
תהלים קלד יוחנן אלו ת"ח העוסקים בתורה בלילה מעלה
ד"ה ב ב עליהם הכתוב כאילו עוסקין בעבודה. °לעולם זאת על ישראל

עיון יעקב

אלו גליות שבשאר ארצות שאין דעתן קלות ואיש דעתן מיושבת עליהן כבנים כדאמרי' נשים דעתן אינה מיושבת כל כך שיהא סומרין מן התפלה כדאמרינן בעירובין דף ס"ה כל מי שאין דעתו מיושבת עליו אל יתפלל דהא נשים חייבות בתפלה כדאיתא בברכות ובמגילה בדף קי"ח: מכירין את ישראל. תמה זה יש לראות שמכירין ג"כ את אביהן שבשמים וכמדומה רש"י בפרשת בתשלומין שמכיר אבל כותי ישראל בכל השנה לישראל שהוא את מי שאמר והיה העולם והיה להיכן האוהב אותם: העוסקים בתורה בכל מקום אפילו בח"ל כאילו מקטירים. וקטורת מעשיר וכן העוסק בתורה נקרא עלגיתן: כל העוסק בתורה כמנחה. עיין בחידושינו בחלק דף ל"ג ובעין דף ג':

ישראל וגו' א"ר גידל אמר רב [זה] מזבח בנוי ומיכאל
השר הגדול עומד ומקריב עליו קרבן ור' יוחנן אמר אלו
ת"ח העוסקים בהלכות עבודה מעלה עליהם הכתוב
ויקרא ו כאילו נבנה מקדש בימיהם אר"ל מ"ד °זאת התורה
לעולה ולמנחה וגו' כל העוסק בתורה כאילו הקריב עולה
ומנחה חטאת ואשם אמר רבא האי לעולה למנחה עולה
ומנחה מיבעי ליה אלא אמר רבא כל העוסק בתורה
אינו צריך לא עולה ולא מנחה ולא חטאת ולא אשם.
שם א"ר יצחק מ"ד °זאת תורת החטאת זאת תורת האשם
כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת וכל העוסק
בתורת אשם כאילו הקריב אשם:

העולם זאת על ישראל. קרא הוא בדברי הימים בשלמים
ובקרבנות ומשתעי דלעולם הם עומדים והיכי דמי והבא בנוי
בשמים ומיכאל עומד וכו': מ"ד זאת התורה. ולא כתיב זאת
החוקה: עולה ומנחה מיבעי ליה. דליכתוב משמע זאת התורה
הוא עולה ומנחה כו': אין צריך לא עולה. דהכי משמע זאת
התורה לעולה כלומר במקום העולה כמו לכם. בשבילכם כלומר דת"ח
מכפר עונסים: בתורת חטאת. כגון סדר קדשים דעיירי
בהלכות עבודה:

מהרש"א אר"י אלו ת"ח כו'. דלפי פשוטו דקאי אעבודת בית
המקדש ואי בלילות הא עיקר עבודה בימים הוא ולא
בלילות אלא אלו ת"ח העוסקים בלילות בתורה וכו' דביום האדם
טרוד בעסקיו ובלילה הוא פנוי כדאמרינן יותר ביום ופרע בלילה
וקאמר אלו עוסקים בעבודה דעיקר קרא מיירי ביה אלא דמלת
בלילות הוא רמז על עסק התורה שהיא כעבודה וק"ל: לעולם זאת
על ישראל כו'. כפרש"י בקרבנות משתעי קרא ומאי לעולם דהא
אחר החורבן בטלו הקרבנות ומוקי ליה דמרמז על מזבח של מעלה
מיכאל כו' וכדאיתא פרק אין דורשין בז' רקיעים דחשיב זבול שבו
ירושלים וב"ה ומזבח ומיכאל כו' והוא עומד לעולם וכמ"ש התוס' ד"ה
נשמותיהם של צדיקים וי"א כבשים של אש ועל ישראל מוכח קצת
כפי' קמא ור"י דאמר אלו ת"ח כו' דהיינו לעולם שעוסקי' בהלכותיה'
גם לאחר החורבן והיינו על ישראל שעסק התורה היא על כל ישראל
משא"כ העבודה בכהנים תוקא וק"ל: כל העוסק בתורה כו' האי
לעולה כו' כל העוסק בתורה א"צ כו'. יש לדקדק מה הוסיף ומה
תיקן בזה וי"ל דקרא דזאת התורה משמע בעוסק בכל התורה
משא"כ בזאת תורת החטאת שהוא דבק דלא משמע אלא בתורת
אותו קרבן ולכך לא מייתי האי קרא דר"י מייתי ליה אבי"צ דהוא
מוקדם. ופריך רבא דא"כ לעולה ל"ל וקאמר אלא דכל העוסק
בתורה א"צ לא עולה כו' דלאו כאילו הקריב לאוד הוא דקיים אחר
שנתחייב בהו אלא דהתורה מגנא ומצלא שלא יבא לידי חטא שיתחייב
קרבן עליה כדאמרינן בסוטה ובא רבי יצחק והוסיף לדורות מהאי
קרא דתורת דבק לחטאת דלא איירי בעוסק בכל התורה דמגנא
ומצלא אלא דאיירי דעוסק בתורת אותו קרבן דלאו הוא אלא כעוסק
בתלמוד דמגנא כאילו הקריב חטאת ואשם שנתחייב אבל איכא מצלא
שלא יבא לידי חטא כדאמרינן בסוטה לגבי תלמוד ולזה נקט ר"י
במלתיה חטאת ואשם ולא נקט עולה ומנחה כדנקט לעיל משום
דעולה ומנחה באו בנדבה ולא איצטריך ליה לפרש דהדאי הוא ממש
כאילו הקריב עולה ומנחה בנדבה אבל בחטאת ואשם שלא באו
בנדבה איצטריך דלא תיהוי ליה עסקו בהן מש"ה קאמר דאפילו כן
בעסקו בהן נוטל שכר כאילו חטא ודאי והקריב חטאת ואשם ודו"ק:

הרי"ף אלו ת"ח שעוסקים בתורה בלילה. נראה דהיינו שאין מעלין
הקרבנות בלילה שנאמר ביום צותו את בני ישראל ואמרינן לעיל
שהעוסק בתורה בכ"מ הוי כאילו מקטירים לפי זה שהעוסק בתורה בלילה
אין לחם שכר כהקטרה בלילה כי אדרבה אינו רשאי להקטיר ולהקריב
בלילה ולא היה חשוב כקרבן לזה אל העומדים בבית ה' דהיינו עוסקים
בתורה בבית ה' שהם נמי מודפות אנים שאינו רשאי להקריב בלילה ת"ח
מעלה עליהם כאילו עוסקים בעבודה שהנה בלילה כלומר בהעלאת אברים
ופדרים למזבח שהקטר חלבים ואימורים מנותן עד שיעלה עמוד השחר.
וגלותה העבודה בכתוב שאמר שאו ידיכם קודם דהיינו העבודה שהוא
קודם מעלה עליכם כאילו אתם נושאים ידיכם להעלות האימורים שהם
קודם עיב המזבח: מ"ד זאת התורה לעולה למנחה וגו' וכו'. פירש"י ז"ל
דלא כתיב זאת החוקה וקשיא לי דהא כתיב זאת תורת השלם היא העולה
וזאת תורת האשם ולא דייקינן דלא כתיב במלתו זאת חקת נראה לדייק
דהילי"ל זאת תורת מ"ד זאת התורה לעולה למנחה לכך דרשו זאת התורה
שעוסק בה האדם קשורה לעולה כאילו הקריב עולה:

שם ל **משנה** נאמר בעולת בהמה °אשה ריח ניחוח ובעולת
ויקרא א העוף °אשה ריח ניחוח ובמנחה °אשה ריח
שם ב ניחוח ללמדך שאחד המרבה וא' הממעיט ובלבד שיכוין
קהלת ה לבו לשמים: **גמ'** א"ר זירא מאי קראה °מתוקה שנת
העובד אם מעט ואם הרבה יאכל רב אדא בר אהבה
שם אמר מהכא °ברבות הטובה רבו אוכליה ומה כשרון
לבעליו כי אם ראות עיניו תניא אר"ש בן עזאי בא וראה
מה כתיב בפרשת קרבנות שלא נאמר בהם לא אל ולא
אלהים אלא לה' שלא ליתן פתחון פה לבעל הדין לחלוק
ויקרא א נאמר בשור הגס °אשה ריח ניחוח ובעוף הדק אשה
ריח ניחוח ובמנחה אשה ריח ניחוח לומר לך אחד המרבה
ואחד הממעיט ובלבד שיכוין את לבו לשמים ושמא
תהלים נ תאמר לאכילה הוא צריך ת"ל °אם ארעב לא אומר לך
וגו' האוכל בשר אבירים וגו' לא אמרתי לכם זבחו בדי
שתאמר אעשה רצונו ויעשה רצוני לא לרצוני אתם
ויקרא יט זובחים אלא לרצונכם שנא' °לרצונכם (תזבחו) [תזבחהו]:

שנת העובד. עובדת קרבן ומביאו להקב"ה מתוקה שנתו כשהוא
ישן לא יירא: אם מעט ואם הרבה יאכל. מתן שכרו:
ברבות הטובה. קרבנות: רבו אוכליה. כהנים: ומה כשרון
לבעליו. הקב"ה כי אם ראות עיניו. שהוא מתכוין לנחת: לבעל
הדין. למינין לומר רשויות הרבה הם והדבר מוכיח שזה משמו כך
לזה להקריב לו מנחה וזה משמו כך זה להקריב לו פרים ואילים
לכך נאמר בכולן ריח ניחוח לה': אחד המרבה. להביא קרבנות:
ברי

עין יעקב

[illegible]

כדי שתאמר אעשה רצונו. להקריב לו קרבן ויעשה רצוני לפי שהוא צריך לו ואסתדס: **לא לרצוני אתם זובחים.** כלומר לא לאגלאתי (באלי) [באלי] הוא להכריח אתכם לעשות על כרחכם: **לרצונכם.** לצורך עלמכם לקיים ומאתי באהבה לכם כפרה בכך:

מהרש"א נאמר בעולת בהמה וכו'. ר"ל בין בקרבן עשיר שהוא עולת בהמה ובין בעולת העוף שהוא קרבן דלות ובין במנחה שהוא קרבן דלי דלות דהיינו אחד המרבה כו' וק"ל: **מתוקה שנת העובד כו'.** ר"ל השובד מביא קרבנות לעבודת בהמ"ק אם מעט אם הרבה יאכל בקדשים ובאכילת מזבח ובאכילת כהנים מתוקה לשניהם אם יכוונו לבם לשמים והשבע לעשיר שיהיה עומד בעברו ולא מביא אפילו קרבן עני אינו מניח לו לישן כפשטיה: **ורב אדא ב"א דאמר מהבא ברבות הטובה גו'.** ר"ל לפי רבות הטובה רבו אוכליה בקדשים שמגיאים בזה שמביא קרבן עשיר ודאי דרבו אוכליה ביותר אבל מה כשרון לבעליה שמביא דבר שרבו אוכליה שהרי אין לו יתרון בזה כי אם לפי ראות עיניו דהיינו לפי מראית העין אבל האמת דשוין הן לפי הכונה לשמים וק"ל: **ולא אלהים כו'.** משום דהקרבנות על הרוב באין לרצות ולפייס את מדת הדין על חטא האדם ולא תוה לו לכתוב בכלם ריח ניחוח לה' שהוא מדת הרחמים אלא שיהיה ריח ניחוח לגבי מדת הדין אל או אלהים ולא נכתב כן אלא כדי שלא ליתן פתחון פה לבעל דין לחלוק שאמין זה כהיב גם בע"ז בעבודתה כגון לא תשתחוה לאל אחר ואלהים אחרים שלא יאמרו שהקב"ה שהוא אלהא דאלהות כדלעיל כתן לאלהי' אחרים כח וממשלה בשפלים ולזה לעבדם לכך כתיב שם ה' שאין לעבוד רק לשם המיוחד ואמר והא לך ראיה לזה כאמר בשור כו' ובלבד שיכוין לבו לשמים דהיינו לשם ה' אבל אלהים אחרים ודאי דיבחהו בזרוע' באכיל' יותר. ואמר **וישמא תאמר גם הוא לאכיל' צריך.** ה"ז מפורש ברלאות דאינו דכתיב בענין קרבנות לא על זבחיך גו' וכתיב בתריה אם ארעב גו' לא משום שארעב אני אומר לך להביא קרבנות שהרי לי תבל ומלואה ואיכני צריך לכך ואמר וכאמר כי לי כל חיתו יער גו' זה הנקרא הוא מוקדם בקרא ושינה לשביא המאוחר ומתחלה שזו הענין מפורש נמי. **ואמר לא אמרתי אליכם זבחו אלא כדי שתאמר כו'.** אבל ממה שפירש"י ויעשה רצוני לפי שהוא צריך לכך ואתסדכו עכ"ל נראה דל"ג אלא וכ"ה בע"י גם שיכ' הפי' גבי ולא לרצוני דהיינו לאגלאתי וע"כ נראה כגירסת הספרים דגרסי אלא כדי שתאמר אעשה רצונו וכו' דהיינו שתאמר שאעשה רצונו כפרש"י להקריב לו קרבן כדי שיעשה רצוני לאגלאותי כי לא לרצוני אתם זובחים דהיינו לאגלאתי אלא לרצונכם ולהגלאתכם ודו"ק:

הדרן עלך מסכת מנחות

הכל שוחטין פרק ראשון חולין

יז ב דברים כג קהלת ה **כתיב** °כי תחדל לנדור לא יהיה בך חטא וכתיב °טוב אשר לא תדור משתדור ולא תשלם ותניא טוב מזה ומזה שאינו נודר כל עיקר דברי ר"מ ר' יהודה אומר טוב מזה ומזה נודר ומשלם:

לא יהיה בך חטא. הא אם תדור יהיה בך חטא: **טוב אשר לא תדור.** לעיל מיניה כתיב את אשר תדור שלם ואפ"ה טוב אשר לא תדור משא תדור ולא תשלם הכי מפרש לה ר"מ: **טוב מזה ומזה.** מנדר ומשלם ומנדר ואינו משלם: **שאינו נודר כל עיקר.** שהתחיל בנדרים בא לידי לא יחל דברו: **ר"י אומר טוב מזה ומזה נודר ומשלם.** דהכי משמע טוב אשר לא תדור משתדור ולא תשלם אבל משתדור ותשלם לא שהוא טוב מכלם:

תוספות וכתיב טוב אשר לא תדור. מעיקרא מייתי מד"ת והדר מייתי מדברי קבלה: טוב מזה ומזה שאינו נודר כל עיקר. פי' דלעיל מיניה כתיב את אשר תדור שלם ואפ"ה טוב אשר לא תדור שלא תדור ולא תשלם וקשה כר"מ דלא מייתי בגמרא הגוא קרא כלל ונראה לר"ת דכולי עלמא דר"מ מאתי קרא דהוה ליה למכתב טוב אשר לא תדור ומשתדור ולא ידענא דמשתדור ולא תשלם קאמר אלא להכי קאמר ולא תשלם לגלויי על משתדור דמשתדור כלדך הנודרין קאמר שנודרין ומשלמין כדקאמר גבי שכיר ותושב בא זה ולימד עליו:

א מ"א כב **°וּמֶלֶךְ** ישראל ויהושפט מלך יהודה יושבים איש על כסאו מלובשים בגדים בגורן פתח שער שומרון מאי גורן אילימא גורן ממש אטו שער שומרון גורן הוה אלא כי גורן דתנן סנהדרין היתה כחצי גורן עגולה כדי שיהו רואין זה את זה. °והעורבים מביאין לו לחם סס א יז ובשר בבקר ולחם ובשר בערב אמר רב יהודה אמר רב מבי טבחי דאחאב מביאין לו על פי הדבור מאי ערבים אמר רבינא עורבים ממש:

כי גורן. היו יושבים בחיבה ובריעות באגודה אחת כסנהדרין שאין חוסדין זה את זה: **שיהו רואין זה את זה.** להיות שומעין איש דבר חבירו ומשוכח זה עם זה עד שהלא הוראה כהלכה שאילו היו יושבים בשורה שלא בעיגול אין בני ראש השורה רואים את בני סוף שורתו ובעגולה שלימה לא היו יושבין כדי שיהא מקום לבא ולצאת: **ע"פ הדבור.** שסקב"ה שתירו לפי שעה דכתיב ואת הערבים צויתי לכלכלך שם:

מהרש"א בחצי גורן כו'. נראה לפי' כמו שיהיה שער שומרון שער ב"ד שיושבים שם סנהדרין כמו שת"א שעריך לתרע בית דינך וק"ל: **ע"פ הדבור שאני כו'.** והוא גופא אשמעי' דאע"ג דמבי טבחי דאחאב הוה הותר לו ע"פ הדבור דבר אסור משום שחיטת טבחי דאחאב וק"ק כיון דע"פ הדבור היה אמאי לא כיואו דהגיד לו ע"פ הדבור שהיה בדבר המותר משום דעובדיה כדלעיל וק"ל:

עין יעקב

תניא

אמר שער שומרון גורן הוה. והא מרחיקין את הגורן מן העיר כדאיתא בפ' לא יחפור: על פי הדבור שאני. ומה שמקשה מהרש"א אמאי לא ניחא דהגיד לו ע"פ הדבור שאני דבר מותר מתבות שנבדים לקיים דאם כן אמאי אמר רב לאשמעינן דהיה מבי טבחי דאחאב הא לא לאשמעינן דמותר לאכול משחיטתם מותר לבר"ג לא לאשמעינן ורבי הדבור מותר לאכול דבר האסור וכמ"ש מהרש"א עליו ולכן הדיח לאכול בשר רק בערב כדאיתא ביומא מ"ע אינו חושש פי שאין לו שם בקלה מאי עורבים. כי בלא"ה על המפוקיקים [illegible] ועי"ל לא שורבי"

ב תניא °מן הבהמה להביא בני אדם שדומין לבהמה מכאן אמרו מקבלין קרבנות מפושעי ישראל כדי שיחזרו בהם בתשובה חוץ מן המומר לנסך את היין ומחלל שבתות בפרהסיא *וכל היכא דכתיב בהמה בגריעותא היא והא כתיב °אדם ובהמה תושיע ה׳ ואמר רב יהודה א״ר אלו בני אדם שהם ערומים בדעת ומשימין עצמן כבהמה התם כתיב אדם ובהמה הכא בהמה לחודה כתיב וכל היכא דכתיב אדם ובהמה מעליותא היא והכתיב °וזרעתי את בית ישראל זרע אדם וזרע בהמה התם קא חלקיה קרא זרע אדם לחוד וזרע בהמה לחוד:

מפושעי ישראל. משמע מזידים כדתניא במס׳ יומא פשעים אלו המורדים וכן הוא אומר מלך מואב פשע בי והיינו מומר: בגריעותא היא. דלוקות דפושעים קרי בהמה: שהם ערומים בדעת. כאדם הכלכן ומשימין עצמן כבהמה דכלי הם: וזרע בהמה. ומוקמי לה במסכת סוטה לא קרא ולא שנה ולא שמש תלמידי חכמים עליו הכתוב אומר וזרעתי את בני ישראל זרע אדם וזרע בהמה כלומר החכמים והבורים כולם אזרעם לפתחם ולרבותם:

תוספות כדי שיחזרו בהם בתשובה. לאו משמע דקרא קא דריש אלא טעמא [...] דלדבר מודרינן והכא מומר לדבר אחד שפי מומר לכל התורה ולא מוקמינן קרא במלתא אסריתי וקאמר דמומר לדבר א׳ בכל יחזור בתשובה ולכך מקבלין מהם כדי שיחזרו:

ג רבי שמעון בן אלעזר שדריה ר׳ מאיר לאתויי חמרא מבי כותאי אשכחיה ההוא סבא א״ל °ושמת סכין בלועך אם בעל נפש אתה הלך ר״ש בן אלעזר וספר דברים לפני ר״מ וגזר עליהם מ״ט אמר רב נחמן בר יצחק דמות יונה מצאו להם בראש הר גריזים שהיו עובדים אותה ור״מ לטעמיה דחייש למיעוטא וגזר רובא אטו מיעוטא. פשטיה דקרא במאי כתיב בתלמיד היושב לפני רבו דתניא ר׳ חייא °כי תשב ללחום את מושל בין תבין את אשר לפניך ושמת סכין בלועך וגו׳ אם יודע תלמיד ברבו שיודע להחזיר לו טעם בין ואם לאו תבין את אשר לפניך ושמת סכין בלועך אם בעל נפש אתה פרוש הימנו:

אם בעל נפש אתה. אם אדם כשר אתה כדאמרינן בעל נפש לא יאכלנה אדם כשר: בלועך. בגרונך כלומר התחזק על עצמך ולא תאכל זאת: מצאו להן. אותם היושבים בהר גריזים והנהו מורים לפניו [ולמ״ד דהא כותים לאו מהר גריזים הוו ר״מ למעוטא חייש למיעוטא וכו׳]: את מושל. גדול בתורה: אם יודע. ברבו שאם ישאלנו ישיב לו טעם: בין. שאל: ואם לאו תבין את אשר לפניך. שתעמוד ולא תשאל ותביישהו: ושמת סכין בלועך. בתורה דהאי קרא כתיב כלומר התחזק עצמך ועמוד מלשאול: אם בעל נפש אתה. ומתאוה לשאול ולעמוד על העיקר אלא תקבלהו פרוש הימנו:

תוספות אשכחיה ההוא סבא. יש מפרשים דהיינו אליהו וחביר היה סבא הוא אליהו ואי אפשר לומר כן דהא בית בעירתא דרשב״י: בראש הר גריזים. במדרש יש [סבא] עיין בהגהות יעקב תחת האלה אשר בשכם: אם בעל נפש אתה פירוש הימנו. דהשתא דקרא כתיב ואל תאכל למטעמותיו:

מהרש״א דמות יונה מצאו כו׳. בקרא כתיב תחת האלה אשר עם שכם ופירש רש״י אצל שכם והיינו בהר גריזים כמפורש בקרא וזאת הברכה על הר גריזים ונגד האלה הוא וגומר אצל אלוני מורה והוא שכם כדכתיב עד מקום שכם עד אלון מורה והם הכותים שהביאום מלך אשור והושיבום בהר שומרון כמפורש בספר מלכים והם מפורש ע״ז שלהם נרגל והוא תרנגול כפרש״י שם: בתלמיד כו׳. כל ספר משלי כאומר דרך משל ופשטיה דקרא הוא הנמשל ממנו וקאמר בתלמיד היושב לפני רבו כו׳ שהוא הנמשל מן ללחום את מושל וגו׳ אבל לפי הדרשה דלעיל לענין דבר איסור לא יתפרש בנמשל ללחום את מושל וק״ל:

העיד ר׳ יהושע בן זרוז בן חמיו של ר״מ לפני רבי על ר׳ מאיר שאכל עלה של ירק בבית שאן והתיר רבי את בית שאן כולה על ידו חברו עליו אחיו ובית אביו אמרו לו מקום שאבותיך ואבות אבותיך נהגו בו איסור אתה תנהוג בו היתר דרש להם מקרא זה °וכתת נחש הנחושת אשר עשה משה כי עד הימים ההם היו בני ישראל מקטרים לו ויקרא לו נחושתן אפשר בא אסא ולא ביערו בא יהושפט ולא ביערו והלא כל ע״ז שבעולם אסא ויהושפט ביערום °אלא מקום הניחו לו אבותיו להתגדר בו אף אני מקום הניחו לי אבותי להתגדר בו מכאן לת״ח שאמר דבר הלכה שאין מזיחים אותו ואמרי לה אין מגיחים אותו ואמרי לה אין מזחיחין אותו מ״ד מזיחין דכתיב °ולא יזח החשן ומ״ד אין מגיחים דכתיב °כי לא יזנח לעולם ה׳ ומ״ד מזחיחין דתנן משרבו זחוחי הלב רבו מחלוקת בישראל:

עלה של ירק. ולא עישר: והתיר רבי. עיין עמוד ב׳: את בית שאן כולה. לאכול ירק שלה ופירות האילן בטבלן קסבר ר״מ לאו מחיי הוא ומעשר דגן בח״ל הוא מסג מדרבנן הוא וכאן דאורייתא אבל מעשר ירק דבאילן גופיה מדרבנן לא גזרו עליו בח״ל דלאו מחיי הוא אע״ג דר״מ ורבי אחר החורבן הוו הא קיימא לן מעשר דגן דאורייתא וירק דרבנן דקדושה אחרונה דעזרא קדשה אף לעתיד [לבא כדקתני התיר רבי את בית שאן מכלל דשאר מקומות אסור בהן]: וכתת את נחש הנחושת. בחזקיה מלך יהודה כתיב: מקום הניחו. כשיעלה גדול אחרים אם לא יתגדלו

עין יעקב

[illegible]

יולא: מה לתקן במה יגדל שמם (וקשה שיכתו יכולא לגנוד עיז כדי שיתגדל שם בניהם ולפשר דר"ל שלא גמנה עמו דסיים שלא סתיפו גדבר כדי שיתגדל שם בניהם וכן נגית שלן וקיל מהרש"א): להתגדר. לסתגדל: מבאן. שהלוו שקבל רבי עדות זו ולמד שימנה לפ"ש שדבר שיוש הוא שהרי מעולם היו נוהגים בו איסור למדם שאין מזיחין היה האומר דבר הלכה חדשה לאמר לא שמעת: אין מזיחין. אין מבדילין אותו משמועתו לאמר חזור בך: מזניחין. מסלקין את דבריו: מזחיחין. לאמר גאותך גרמה שלא הביא לאין לשמוע דבר כהלכתו מפי רבך. ל"א מגביהין ומסלקין אותו מדברי זהותי. לשון גבהות שלא דקדק מפי רבו כל צרכו וסמכו על לבם.

תוספות אלא מקום הניחו לו כו'. תימה דלא משני הכי בפרק במה בהמה דדרשינן ואת העמות אשר על פני ירושלים אשר בנה שלמה אותם ביער יתפיאו וגו' מפשר גא אפא וכי אלא מקום ראשונים לאחרונים מה אחרונים לא עשו ותלא נהם אף וכו' ואמאי לא משני דמקום הניחו לו אבותיו להתגדר בו כדמשני הכא וי"ל דבשלמא הכא גבי נחש הנחשת נמי שהנחשה עי"ש הדור שעו בו הראשונים והיו סבורים שהיה אסור לגעורו אבל התם כמה היו טועים שלא לבער (אותה)] אותן הבמות]

ה פי **אין** הקב"ה מביא תקלה ע"י בהמתן של צדיקים דרבי פנחס בן יאיר הוה קא אזיל לפדיון שבויים פגע ביה בגינאי נהרא א"ל גינאי חלוק לי מימיך ואעבור בך א"ל אתה הולך לעשות רצון קונך ואני הולך לעשות רצון קוני אתה ספק עושה ספק אי אתה עושה ואני ודאי עושה א"ל אם אי אתה חולק גוזרני עליך שלא יעברו בך מים לעולם חלק ליה הוה ההוא גברא דהוה דארי חיטי לפסחא א"ל חלוק ליה נמי להאי דבמצוה עסיק חלק ליה הוה ההוא טייעא דלוו בהדייהו א"ל חלוק ליה נמי להאי דלא לימא בך עושין לבני לויה חלק ליה אמר רב יוסף במה נפיש האי גברא ממשה ושתין רבוון דאילו התם חד זמנא והכא תלת זמני ודלמא הכא נמי חדא זמנא אלא כמשה ושתין רבוון איקלע להדוא אושפיזא רמו ליה שערי לחמריה לא אכל

סס ע"ב *חבטינהו לא אכל נקרינהו לא אכל אמר להו דלמא לא מעשרין עשרינהו ואכל אמר עניה זו הולכת לעשות רצון קונה ואתם מאכילין אותה טבלים. שמע רבי נפק לאפיה א"ל רצונך סעוד אצלי א"ל הן צהבו פניו של רבי א"ל במדומה את שמודר הנאה מישראל אני. ישראל קדושים הן יש רוצה ואין לו ויש שיש לו ואינו

משלי כג רוצה וכתיב °אל תלחם לחם רע עין ואל תתאו למטעמותיו כי במו שער בנפשו כן הוא אכול ושתה יאמר לך ולבו בל עמך ואתה רוצה ויש לך השתא מיהא מסרהיבנא דבמלתא דמצוה קא טרחנא כי הדרנא אתינא עיילנא לגבך כי אתא איתרמי על בההוא פתחא

דהוו קיימין ביה כודנייתא חיורתא אמר מלאך המות בביתו של זה ואני אסעוד אצלו שמע רבי נפק לאפיה

ויקרא יט א"ל מזבנינא להו א"ל °ולפני עור לא תתן מכשול מפקרנא להו משום היזקא עקרנא להו איכא צער בעלי

דברים כ חיים קטילנא להו איכא °כל תשחית הוה קא מבתש ביה טובא נבה טורא בינייהו בכה רבי ואמר מה בחייהן כך במיתתן עאכ"ו דא"ר חמא בר חנינא גדולים צדיקים

מ"ב יג במיתתן יותר מבחייהם שנאמר °ויהי הם קוברים איש והנה ראו את הגדוד וישליכו את האיש בקבר אלישע וילך ויגע האיש בעצמות אלישע ויחי ויקם על רגליו א"ל רב פפא לאביי ודלמא לקיומי ביה ברכתא דאליהו דכתי'

סס ב °ויהי נא פי שנים ברוחך אלי א"ל א הכי היינו דתניא' על רגליו עמד ולביתו לא הלך אלא במה איקיים כדא"ר

במדבר יב יוחנן שריפא צרעת נעמן שהיא שקולה במת שנא' °אל נא תהי כמת אריביל למה נקרא שמם ימים שאימתן מוטלת על הבריות דא"ר חנינא מימי לא שאלני אדם על מכת פרדה לבנה וחיה והא קא חזינא דחיי אימר וחיית: והא קא חזינא דמיתסי דחוורן ריש ברעייהו קא אמרינן:

ניגאי. שם הנהר: רצון קוני. כל המהלכים שלכים אל שם במלות המלך: ספק עושה. שמא לא יתנו לך בפדיון: דבמצוה עסיק. דכתיב ושמרתם את המצות דמתחלת עשיה והרקדם בניכן שימור לשם מצה: דלוה בהדייהו. כהחבר עמם בדרך: טייעא. סוחר ערבי: בך עושין. בתמיה: לבני לויה. לבני חבורה שמוליכו והולך: דלמא הבא נמי חדא זמנא. אלא מתיירא היה שלא יהא סנים ויחשדו הכבים והיה ומדבר עליהן שיחתן להם הנהר: במשה ושתין רבון. שחלק להם ים סוף: חבטינהו. בנפה חבטינהו לנקותם ויכייר בלנת וליכא למימר לשון דישה דמעיקרא היו עומדין בקליפתן דלי"ב אמאי לא אכלה מעיקרא הרי לא נתחייבו במעשר עד שיתמרחו בכרי דכתיב ראשית דגנך ותנן נהדיא מאכילים לבהמה לחיה ולעופות עד אחר ימרח דכל אכילת בסנה תמיד אכילת עראי: נקרינהו. בידים מן הצרכים והפסולת: שמע רבי. דהוא קאתי ר' פנחס: רצונך סעוד אצלי. יהי רצונך לסעוד אצלי: צהבו פניו. שמח מפני שלא היה רגיל ר' פנחס ליהנות משל אחרים כדלקמן: א"ל. ר' פנחס וכי סבור היה שמודר הנאה מישראל אני: ישראל קדושים הם. ודאוין ליהנות מהם: אבל יש רוצה. להנות אחרים משלו ואין יכולת בידו ומשום הכי אינה ליהנות שלא אכביד עליו: ויש שיש. יכולת בידו ואינו רוצה להנות אחרים ואנשים שאומרים בא וסעוד אין לבו חפץ ואסור לאכול ממנו משום דכתיב אל תלחם לחם רע עין: אל תלחם. אל תסעוד לחם לשון סעודה כדכתיב והוא לא נלחם אל הלחם וכתיב בלשצר עבד לחם רב: כמו שער. כאילו אתה פותח שער בנפשו ר"ל

עין יעקב

[illegible]

ר״ל לשון מרירות כמו והאלים המוערים: ממרדיבנא. לשון בהלה ומהירות כלומר צריך אני למסור ולילך לדבר מלכות ואין פנאי לעמוד: בודנייתא. פרדות ושל רבי היו: מלאך המות. שמכה ושוב אין שמכה חיה כדלקמן: ולפני עור לא תתן וגו׳. דכי היכי דאסורין לך אסורין לאחריני והא ליכא למימר דוחבן לאו לעכו״ם דהכן אין מוכרין להם בהמה גסה: מפקרנא לדו. אפקירם בזעתה לעלמא דספקר: משום דהיקא. דמתוך שלא יהו כשמרים ירבו מקיק: עקרנא. שלא יוכלו לבעוט ואל תאמר ליכא חשיו דאורית לריסה: עקרנא מכשר פרסותיהן ועדיין יהולין לילך: מבחש. מפליל וחצרו בשטושות מנחם גרסינן בי״ת ולא בכ״ף; גבה מורא בינייהו. ומגדלן: בחייהן של צדיקים כך. טחן הקב״ה לנו על פלותן שלא להעבירן (על) דעתן שגרם שדבר שכככם בפתח ספרדות שיהא ולא יעבור על דעתו הראשונה שאין דרכו לעמוד משל אחרים כדלקמן: עאכ״ו. שהרי ביתהן גדולים יותר מבחייהם כדאמר רבי חמא: קוברים איש. רשע היה ולא ניתן ליקבר אצל צדיקים: וינע האיש בעצמות אלישע ויחי. ואילו בחייו כשרצה להחיות בן השונמית הוליך לשום פיו על פיו ועיניו על עיניו ובקש רחמים: ודלמא לקיומי ברכתא דאליהו. דלא סגי שלא תתקיים דכתיב בצדיקים ותגזר אומר ויקם לך ולאו משום אלישע הוא: פי שנים. אליהו החיה בן הצרפית ואלישע בן השונמית וצריך להחיות עוד אחד: אי הכי. דלקיומי ברכתא דאליהו: היינו דתניא. במתים ואי משום ברכתא דאליהו היה צריך להחיות מתים כמו שעמד אותו שהחיה אליהו אלא לאו היינו משום אלישע הוא ולא היה צריך לאלישע אלא נשתקן מאליו והחייהו עד שנסתלק מכם: אל נא תהי כמת. בצרעת מרים כתיב: למה נקרא שמן. רשדכייתא ימים דכתיב אשר מלא את הימים: לא שאלני. ר׳ חנינא חופא היה ומהכא מייתי לה במסכת יומא דהוליכו לו: וחיה. משמע שמת המוכה: וחיית. לשון נקבה אמכה קאי שאין מתרפאת:

תוספות א״ל אתה הולך לעשות רצון קונך וכו׳. פתח פר פה: יש הביא לו כן א״נ ר׳ פנחס היה עמהם בלבו שלבך היה עניה מלחלוק לו וכענין זה צריך לפרש נפ״ק דתענית גבי ר׳ אליעזר בן דורדיא דאמר שתים נקמו עלי רחמים: ויש שיש לו ואינו רוצה. ואפ״ה איקרו קדושים שמאכילין את סברו לאכול אלא מפני הבושת: גדולים צדיקים במיתתן יותר מבחייהם וכו׳. פי׳ בקונטרס דדרים מה שהחייהו בנגיעה בעצמות כדכתיב וינע ויחי וקשה דא״כ מאי פריך ודלמא לקיומי ברכתא דאליהו מ״מ היה גדול כמה שעלה להחיותו בחייו יותר ממותו ונראה דנפקא ליה ממה שבחיי הצדיקים נענשים בהם כמה רשעים ויושבים אצלם ושם לא היה רשע להתעכב אצלו עכ״ל:

הרשב״א ז״ל כתב בספר פי׳ הגדות על הגדה זו וז״ל ממה שנתפרסם פרסום רב בתורה גם בספרי התלמוד שבאמיתתו אמנו שלא נמשך לדבר בו המחדש אות ופלא לבעת המשך לעם כלו ע״פ נביא או אפילו לאי זה מן החסידים ונמשך הענין מאבות לבנים עד שנתלה לבעותינו ז״ל כן בתורה מקומות כמו שקרה לר״א ותלמידים בענין תנורו של עכנאי וענין רבה ורבא וכאלה רבים. גם ממה שלא יעלים ממך שכתבו ז״ל להמשיך הפלא או המעשים המתחדשים אל דרך הטבע כאילו נתחייב הענין כן מצד תכלית המעשה עד שתחלתם ז״ל נמשכים אל הדרך הזה אף בבריאת הנבראים נראה יפי מרעתם ואמרו כלומדים כל מעשה בראשית לדעתם נבראו ומן הנימוס להיות המגדל כן האפס המוחלט מעבים על דבר קודם הבראו ולאחר אל הפועל ואיך יבוא לדעתו קודם היום לו מליאות כמה והביא נפועל ואמרו אמרה לבנה לפני הקב״ה רבש״ע א״א לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד אמר לה הקב״ה לכי ומעטי את עצמך אמרה ליה וכו׳ בשביל שאמרתי דבר הגון אמעט את עצמי וכלל הענין ובאלו רבים להם ז״ל במקומות רבים ואם כולם אינו על דרך שכיון האומנתי

אלא על דרך שרתנה ומשל למנות ידועות מועילות הרבה ומיסודות אל אמיתת התשובה נתידות העולם והשגחה ולהבות אחרות רבות המועלות אבל כל אחד בעבור שמור נתגיעי אבל כל א׳ וא׳ מן המקומות ההם וכאן היתה לנו המנוס בריסוס המפיד הזה עם ניגלי נהגה לפרסם שלנו הנה גדולות המועלות והוא שאין המחויב להיות האדם נמנע וכיס החסידים להוציא הדברים הטבעים מגדר הטבע נפלא מהם כי אם לצורך גדול ולגלות הצריכה לשעתם עם היות להם מעלה מצד מעלות הנפש לפעול נפלא וכבר ידעת שהנהגים ר׳ יוסי דמן יוקרת את בנו בהוליכו אלהים מן התאנה שלא נאמנה כמוחל בעצמו העניות ע״כ גלו שהחסיד הזה הולך לפעול נפלא מפני שגדל הנהר ופגעו ולא יוכל לעבור ומעכבו מפדיון שבוים הולך לשעתו שהוא מצוה רבה כמו שאמרו אין מצוה רבה כפדיון שבוים ואמרו שני כולהו איתנהו בה ונמשך הענין כי לולי תמרך שהיה פרוד ומעכר למצוה רבה היה מן הראוי שלא יעשה אפילו שעה אחת מנהג הנהגת נתעשה כראשית כי זה סוד הסדר מנהג העולם ואיתו יתן והולם מחמת מצוה לצורך שעה ומכר ואע״פ שהיתו ודאי שיוכל לפתחו והוא אמרם כאילו הפיטו הנהר או מי הנהר אני הולך לעשות רצון קוני ואני ודאי עושה אתה ספק ועם כל זה לא נמנע החסיד ההוא מלגזור עליו ולפעול הפלא להתעסק בפדיון השבוים. ועוד גלה לנו שאפשר לו להמשיך אותו לצורך מצוה אחרת מצות התורה בהשתדלות להביא מנים ואע״פ שהיה נאפשר שהיה נמנע לפעול בעבור זה בתחלה נאותו הפלא ואף למצות ניכוש האהבה והתעורה לבעלי המכוד בסייעה שנתלוה עמו המשיכו כי זה מישוב העולם לנהג כיושר עם התגרים ולא שיהיה כל דבר מאלו ראוי לפעול אליו כפלא בתחלת ענייכם אלא להמשיך עליו הפלא אחר התחלתו לצורך והוא מדמה הענין היה מלו נמה מא״ל יוסף נפיש האי גברא ממשה ומשין דכן דאילו התם פרא זימנא והכא תלת זמני ואמרו ודלמא הכא נמי פרא זימנא הוא והיתה התשובה הי״ך כמשה ושתין רבנן לומר שלא פעל נסם אלא המשיך בעבורם מוכרף עוד לזה בא לגלות לנו מעלת הנפש כי יש בכח החסידים כשדבק נפשם בגופם להתעלות על כל מעשה התחתונים ולשנות הטבעים ואם הם נפעלים ומתנשאים בכח הגלגלים ולהוליכם לגמרי מגדר הטבע כקריעת ים סוף כענין שעשה משה בים סוף וכ״ש מה שאינו יוצא מגדר הטבע לגמרי כמניעת משיכת הנהרות שהם מתישבים ופוסקים לעתים וזה שלך ומפני שהם מתעלים למעלה ושליון פועל בתחתון והוא מה שרמזו בכאן באמרם נפיש האי גברא כמשה ושתין רבנן:

מהרש״א שלא יעברו כו׳. ירלה שהיתה התשובה בזה שהספק שלי שתלוי בבחירה שלי טוב מודאי שלך שאתה עושה שיוכל ליבטל שהכה גורמי שלא יעברו בך ויש לעולם שאז ודאי אי אתה עושה ואני ספק עושה וכמאמר החכם שההכרח לא ישובח ולא יגונה וכן ודאי עושה וכן ודאי אי אתה עושה מוכרחים בגזירה והספק שלי תלוי בבחירתי כדאמרינן הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים טוב מהם וק״ל: **א״ל הלוך כו׳.** יש לנו רמז בכה זה בקרא בספר תהלים גבי קריעת ים סוף שאמר הכתוב הפך ים ליבשה היינו קריעת ים סוף בנהר יעברו ברגל היינו האי נהרא גינאי שעברו בו רבי פנחס ושהוא דררי חיטי והיינו ברגל שם נשמחה לשמחת יו״ט דפסחא ואמר מושל בגבורתו לשנות הטבעים עיניו גם בגוים תצפנה דהיינו להאי טייעא שיעשר בם משום דהסוררים שהוא הטייעא אל ירומו פיהם לגבי שתיא כמ״ש כך שעין לגבי טיה כו׳ וק״ל: **קדושים הם וכו׳.** עיין פרש״י ותוס׳ ול״נ לפרש דה״ק אין אני מודר הנאה אבל ישראל קדושים הם והנהנה מהם כאילו נהנה מדבר קודש וכאילו מעל דיש רוצה ואין לו ואסור ליהנות ממנו כדאמרי׳ אסור ליהנות מסעודה שאינה מספקת לבעליה ויש שאינו רוצה ויש לו ואסור ליהנות ג״כ ממנו דכתיב אל תלחם גו׳ ובגמרא סוטה אמרינן הכתוב מלרי עין עובר בלאו שנאמר אל תלחם כו׳ וק״ל: **אם בחייהן כך כו׳.** עיין פרש״י שהוא רחוק לפי עניינו ונראה לפרש דהאי דגבה עורא ביניהו קאמר בכה רבי אם בחייהן כך

שטהן

שסתם לצדיק זה ומחילה המבדלת בפני עלמו שנבה טורח ביני וביני במיתתו עלכ"ע שהרי הלדיקים בדבר זה במותן יותר מבחייהן שהרי באלישע לא מלינו לו מחילה בפני עלמו בחייו וגם במותו לא היה יכול שרשע להתעכב במחילתו כמו שפירשו התוס' וק"ל: שאומתן כו'. אפרוח דלעיל קאי וכבר כמ"ד בפסחים דפרד בימי ענה הוא ואיכא מ"ד התם דפליג וס"ל דפרד מימי בראשית הוא ופי' ימים אליצים כמו בתרגום אוכלום גוזריא וק"ל:

הרי"ף גדולים במיתתן יותר מבחייהם וכו'. עיין ברש"י ויש לדקדק היכי יליף דגדולים לדיקים במיתתם יותר מבחייהם מדהחייהו בנגיעה דילמא משום שהיתה תחייה נמורה גבן השונמית הולרך לשום פיו על פיו כדי שיהיה חי בכל כחותיו כמי שנולד ועומד אבל באותו קנה דהייט על רגליו עמד ולביתו לא הלך די לו בנגיעה. ויש להקשות קושיא זאת נתוכן אחר דאדם לא מלד זה שהחיה בנגיעה גדול כחו לאחר מיתה והרי אני כן מלד אחר שבחול כמו בחייו שהחיה לעתיד ולכן רק על רגליו עמד ולא הלך לביתו. ועוד הוה ליה לאתלויי דלי משום ברכה דאליהו כבר נתקיימה בדפולות לדעת נעמן. ועיק היכי יליף דגדולים לדיקים במיתתם יותר מבחייהם מדהולרך בחייו לשום פיו על פיו ולא הולרך כן לאחר מיתה והרי גם בחייו לא הולרך לכך בדריפא לדעת נעמן דשקולה במה גם לדרשת בעלי התוס' קשה תמ"ל הגדולים לדיקים במיתתם יותר מבחייהם דילמא בחייהם שנוגעים בהם כמה רשעים הוא ומפני שיש בידו של הלדיק להתרחק ממנו ואם הוא גרעון נפשו רוצה לישב אללו מה בכך אבל במת שלם יושיבוהו אללו א"א למת להתרחק ממנו לכך הולך שיחיה ויסתלק מאליו ולא מפני שיש מעלת ללדיק אחר מיתתו יותר מבחייו בנעשה לו נס התחייה אבל א"א בלאו הכי. ונלענ"ד שהוכיח גדולת הלדיקים במיתתן לפי שגבן השונמית כתיב ויבא אלישע הביתה והנה הנער מת מושכב על מטתו ויסגור הדלת בעד שניהם ויתפלל לה' ויעל וישכב על הילד וישם פיו על פיו וגו' וישם בשר הילד וישב וילך בבית וגו' ויעל ויגהר וגו' הרי פעמים רבות לא חיה הילד בכל וכאן מלינו בנגיעה לבד כתיב ויחי ויעמוד על רגליו גם שם היה לו להחיות בנגיעה בלבד וכדי לקיימו קיום גמור היה לשום פיו על פיו שרי מגדולים לדיקים במיתתן ולתרן שאר קושיות נקדים מה דאיתא במדרש דאמר ר'... לך בת הלדקה משלום בן תקוה שהיה מגדולי הדור והיה עושה לדקות בכל יום ומה היה עושה ממלא נאוד והיה יושב על פתח העיר ובל אדם שהיה בא מהדרך היה משקה אותו ומשיב נפשו ובזכות זה שרתה עליו שכינה שנאמר וילך חלקיה הכהן ואחיקם אל חולדה הנביאה אשת שלום בן תקוה וכשמת יצאו כל ישראל לגמול חסד עם שלום בן תקוה ויאו החיל מגא עליהם והשליכו את האיש בקבר אלישע וחיה והחייה הילד את השונמית שנאמר הנה השונמית בן שלום והנה עיניך הרואות כי לדעת מדרש זה אנו דורשים ויגע האיש בעלמות אלישע ויחי מהות תחייה גמורה ואין לנו ללמוד מכאן שגדולים הלדיקים במיתתן מדכתיב ויגע האיש ויחי דבנון שהיה לדיק שלום בן תקוה ולפי שנלטרף זכותו של שלום בכח הלדקה עם זכות אלישע וחיה בנגיעה וזהו שהוקשה לרב ספא דמגיל לרב אחא מאדם רשע הוא שהחיה בנגיעתו שאין באן אלא זכות אלישע בלבד ומלינו בחייו שהולרך לשום פיו על פיו וכאן בנגיעה א"כ גדולים לדיקים במיתתם יותר מבחייהם דילמא לקיומי ברכתא דאליהו ובמ"ד שאדם לדיק היה זה שלום בן תקוה ולכך כשהשליכוהו בקבר אלישע חיה בנגיעה מכח הלדקה שעשה מלטרפת לברכת אליהו שבידך כאלישע אבל גבן השונמית לא נצטרף זכות אחר אל הילד ההוא והולרך לשום פיו על פיו והשיב לו אביי אי תנא הייט דתניא על רגליו עמד ולביתו לא הלך א"כ גורמי שאיט שלום לפי שמשום לביתו הלך והוליד בנים אלא שהיה אדם רשע ולא היה אלא בשביל אלישע כדי שלא יהיה נקבר אללו ואין ברכתו של אליהו להחיות אנשים רשעים ומה שלא דחה מיד ואמר כבר נתקיימה ברכתו של אליהו בדפולות נעמן לפי שאם בן [illegible] יש להקשות דדפולות נעמן תוכיח שהיתה בחייו של אלישע ושקולה כתחיה [illegible]

תחיה גריבור ולא חיה אפילו שינום כפי שדקדקתי לתעלה לכך תחיה שהיה דתניא וכו' וגם דקה אותו מדרש שאומר שהיה שלום לדיק ואפ"ה כשהקבר נמה אקיים ברכת אליהו הביא בריפא לנעמן ועדיין אנו לריכים לבאר היה גדולים לדיקים כפי שטת בעלי התוס' הענין הוא שהרי אלישע הגביה בעודנו חי גם אליו הלל ותנחה ביזן ויעמוד לפניו ויאמר בן הדד מלך ארם שלחני אליך וגו' ומליט שהשיטו אלישע והפליג פמו בדברים כדי שיהיה יושב הרשע אללו מה שלא היה כן אחר מיתתו וכן בשעת חליו של אלישע כתיב וירד אליו יואש מלך ישראל וגו' ויאמר לו אלישע קח קשת וחלים וגו' ויהי יואש היה רשע כדכתיב ויעש הרע בעיני ה' לא סר מחטאת ירבעם ואפ"ה היה יושב אלישע הלדיק אללו ולאחר מיתתו השליט אים שהי שגדולים לדיקים במיתתם יותר מבחייהם זה אפשר לומר דיתפא ועוד נ"ל שהוכיח גדולים לדיקים במיתתם לפי שאם לא היה אלא בשביל שלא יהיה נקבר אללו למה הולרך להחיותו היה לו להשליכו מאללו ויראה מה שיפלבנו חולה ומדהחייהו בנגיעה נראה שהוא מכח גדולתו ולאחר מיתה והקשה דילמא לקיומי ברכתא דאליהו ולכך לא שלמתו מקבר והחייהו בנגיעה כיון שאלישע מה היה לשום פיו על פיו ואע"פ שאליהו עלמו לא החיה בן הגרפית אלא פיו על פיו וכך היתה השאלה ויהי נא פי שנים ברוחך אלי ואיך יהיה לו כח יותר מכח אליהו דילמא לאחר מותו א"א להיות פיו על פיו לכך החייהו אותה שעה בנגיעה ומה שלא השיב לו מיד שם א"ר יוחנן בריפא אם נעמן וכו' לפי שהייתי אומר דזה אינו מחתת הברכה שהרי לא עשה לו כלום רק בחופא שמסמך הרפואה אל הקולה או אל שהודיע כך פידר לו שירחץ בירדן כמים הרחב"ע שפינת בדעת נעמן היתה מנכות החרה וכיון שנכנע ומתנה למו בכרפא מלרעתו ולא היה בזה גד שחייה לכך דחה מגם הברת דתניא על רגליו עמד ולביתו לא הלך ואח"כ בשאל והיינן נתקיימה הברכה אין לגו לומר אלא שנתקיימה ברפואת לרעת נעמן וכיוה הרי שגם בחייו לא שם פיו על פיו יש לנו לומר שכיון שהיה מלורע אין לשום פיו על פיו כי מלוחיקים מתגרית דיליה ואין לפתכה מומנו ומה נם שמשוב בבית אבל לא מם וכתם ולפעלם שנאה מותם אין להחיות כ"א פיו על פיו. ולאחר מיתה החייהו בנגיעה אפ"ה שלא היה לריך אלא להשליכו מאללו ודי לו בפליטת הקבר הכח אם יורה גדולתו של לדיק לאחר מיתה כי שם ניתן ה' כוח נפלאו:

אין עוד מלבדו א"ר חנינא ואפילו כשפים ההיא שם תרים
אתתא דהות קא מהדרא למשקל עפרא מתותיה
כרעיה דר' חנינא אמר לה שקולי לא מסתייעא מלתיך
אין עוד מלבדו כתיב והא"ר יוחנן למה נקרא שמם כשפים
שמכחישין פמליא של מעלה שאני ר' חנינא דנפישא
זכותיה וא"ר (אלעזר) [חנינא] אין אדם נוקף אצבעו
מלמטה אא"כ מכריזין עליו מלמעלה שנא' °מה' מצעדי תהלים
גבר כוננו °ואדם מה יבין דרכו א"ר אלעזר דם ניקוף משלי
מרצה כדם עולה. אמר רבא בגודל ימין ובניקוף שני
והוא דקאזיל לדבר מצוה אמרו עליו על ר' פנחס בן יאיר
מימיו לא בצע על פרוסה שאינה שלו ומיום שעמד על
דעתו לא נהנה מסעודת אביו:

אין עוד מלבדו. משום ר' חנינא נקט לה: ואפי' כשפים. אינם מלבדו שאומר שלא מדעתיה בגזור שהם לא מבוחס גזרה מלפניו אין מריעין לו לאדם: מהדרא. מחזרת ומורחת שלא יבין: למשקל עפרא. לעשות לו כשפים להמיתו: כשפים. שעריקין שמכחישין פמליא של מעלה שלא גזרו על אדם זה למות והוא מת ע"י כשפים: נוקף. סגף אשופיר"ל בלע"ז: מכריזין. גזרו עליו: מרצה. מכפר: גודל ימין. מפני שהוא סגף בכח ומלטער טובא: ובניקוף שני. קודם

עין יעקב

[illegible]

קדם שמתפשט הראשון: בצע. ברכת המוציא שלא רלה לאכול כזית משל אחרים ע"כ:

והרשב"א ז"ל כתב בפי' הגדה א ח"ל פתיחת הי"ל ולנת ופתיחת כאן רמז לשפעים שגלה יתברך ונתנם בכח חקות השמים ולנהם באחרים אין לך כל עשב ועשב למטה שאין לו מזל למעלה שאומר לו גדל שנאמר הידעת חקות שמים אם תשים משטרו בארץ והמאמר אליה רבי תנינא שקולי אין עוד מלבדו כתיב נראה להם שמגור שאין יכולת בדבר לשנות דבר אלא מה שסדר הוא לבדו יתי' והניח כל הטבע והקשו והאיר יוחנן למה נקראו כשפים. שמכחישין פמליא של מעלה לומר שמשיבין ומשנים מה שלא היה כן אם הומה על הטבע לבד ולהט"ב ולהרע מה שלא היה על דרך המקרה הפשוט והיתה התשובה כי כן באמת ולא היתה הכונה לר' חנינא בזה אלא לדעתו שנתעלה נפשו ודבקה תמיד תמונתו והבינה שהדבק אינו ניזוק שאין שתחתון שולט בעליון כאומרי בהמן הענין והסתתרתי פני מהם והיה לאכול וגירימיו אמר הנה עין ה' אל יראיו וכתיב תמים תהיה עם ה' אלהיך וע"כ אמרו רז"ל אין מזל לישראל הכונה בם ונלמעלה ממנו עם הדבקים במצות שהם למעלה מן המזל באמת והוא פירושו לצותינו ז"ל באומרם באברהם שהעלהו יתברך למעלה מן הכוכבים שנאמר הבט נא השמימה וספור הכוכבים שאין אומר הבט נא אלא לשון שמביט מלמעלה למטה:

מהרש"א אין עוד מלבדו כתיב כו'. הכי משמע קרא אין נומר (אין) עוד על שום אלקים ולבד על הקב"ה והוא שום שהקב"ה גוזר אין עוד אלקים אחרים שהם כוחות הטומאה והכישוף לשנות הגזירה אבל מה שגוזרים בכישוף יש עוד הקב"ה שיוכל לשנות אותם הגזירה על ידי הזכיות כההיא דרבי חנינא וק"ל: לדבר מצוה כו'. מקשים והא אמרינן שלוחי מצוה אינן ניזוקין לא בהליכתן ולא בחזירתן ונראה לפרש דמהאי טעמא קאמר דמילה כדם עולה שהעולה באה לכפרה על הרהורי הלב ואפשר דבהדי דאזיל לדבר מצוה קמהרהר בעבירה הוה ושכיח היזקא הוה וכה"ג קאמרינן בסוף מכילתין וק"ל: מימיו לא בצע על פריסה כו'. בלע ברכת המוציא משמע כפרש"י ואפילו ברכת המוציא לא בלע מפרוסה שאינה שלו אבל משלמה שאינה שלו הוה בירך ברכת המוציא אם לא היה לו משלו אלא פרוסה דשלמה ופרוסה שלמה קודמת לברכת המוציא וק"ל:

ואמר רב יהודה אמר רב היה צריך (שידע) [שילמד] ג' דברים כתב שחיטה ומילה ורב (חנינא) [חנניא] בר שלמיה משמיה דרב אמר אף קשר של תפילין וברכת חתנים וציצית: דף ט

כתב. לכתוב שידע לחתום שמו אינו יושב בדין או לעדות: שחיטה. לאמן ידו בכך אפילו שבקי בהלכותיה: קשר של תפילין. יש בו אומנות שעשוי כמו אות ד' שיהא נראה בהן שדי השין חקוקה בקמטי העור כעין שין ורצועה קטנה כפולה ותחוב כעין יו"ד והקשר עשוי כעין דל"ת:

מהרש"א כתב שחיטה ומילה כו'. עיין פרש"י דלענין שיהא הת"ח בקי בהלכות שחיטה לא איצטריך ליה לאשמעינן דודאי צריך הת"ח להיות בקי בכל דינים והלכות התורה כדאמרי' בעלמא ואפילו במסכת כלה וכן כתב שילמוד דינים והלכות כתיבת התורה ותפילין ומזוזה בכלל ילמוד כל התורה אלא שילמוד וירגיל עצמו לכתוב ואע"ג דחיוב שיכתוב אדם לעצמו ס"ת יוצא ע"י אחר שכתבן לו מ"מ ירגילו הת"ח בכתיבה וק"ל:

בית אפל אין פותחין בו חלונות לראות את נגעו היכא דלא איתחזק אבל היכא דאיתחזק איתחזק: דף י ע"ב

בית אפל. שצריך לפתוח בו חלונות לראות הנגע פטורים אותו לגמרי כדכתיב כנגע נראה לי בבית לי ולא לאורי שאם מגוד בוקים אפל וצריך גם להדליק את הנר אינו נגע: דלא איתחזק. כל זמן שלא ראה הכהן את הנגע במראיתו בהיה מקום אפל ואין מראהו ניכר אבל נגע שעמד אחרי הראת ובבר הכיר שהוא נגע ואין צריך תגין אלא להעמידו בחזקתו פותחין:

אמר הבונה כבלון ביזר לגג הפינן באים אין לבקש ונבזוק אחריו יוסר. ע"כ בבית שבזת אפל לא כיי הבקקים חזרה לנגבין אם לא דמיפחזק אלינו לבעל פתיחות כי לו יש להפטרל לראות כבירור איך ומה הוא:

אמר מר שהיטת נכרי נבלה וניחוש שמא מין הוא אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אין מינים באומות והא קא חזינן דאיכא אימא אין רוב אומות מינים סבר לה כי הא דאמר רב חייא בר אבא א"ר יוחנן אומות שבחו"ל לאו עובדי עבודה זרה הן אלא מנהג אבותיהן בידיהן: דף יג ע"ב

אין רוב אומות מינים. הילכך הוו להו מינים מיעוטא ולמיעוטא לא חיישינן:

תוספות אומות שבחו"ל לאו עובדי ע"ז הן. הילכך בח"י נמי אין אחזקן כ"כ שיהא נמשכין לשם ע"ז:

יתיב רב אחוריה דר' חייא ור' חייא קמיה דרבי ויתיב רבי וקאמר מנין לשחיטה שהיא בתלוש שנא' °ויקח את המאכלת לשחוט א"ל רב לר' חייא מאי קאמר א"ל ויין דכתיב אאופתא קאמר והא קרא קאמר קרא זריזתיה דאברהם קמ"ל: דף טז בראשית

מאי קאמר. היכי יליף טעמא מהכא: א"ל ויין דכתיב אאופתא קאמר. כלומר טעם שאינו כמן קאמר כמו שכותב ויין על הבקעת וכולה ומשתית לפרקים מפני שיהי הבקעה שהן עשויין הרכין הרכין ואיכא תוקם ליה אתן מדלין קרי ויין ודבי חייא לטעמיה דמכשר לעיל שחיטה במחובר: וקפריך תלמודא והא קרא קאמר: זריזתיה של אברהם קמ"ל. שהם וכזאר שמא לא יצלא טר אפילו מחובר והביא עמו מאכלת:

תוספות מנין לשחיטה שהיא בתלוש שנאמר ויקח את המאכלת. וא"ת והא בלי קרא בקדשים כתיב דבפרק התודה ובסוף פ'. דם מסלה נפקא לן מהכא דקדשים טעונים כלי ואומר ר"ת דלענין תלוש גמרינן נמי אחולין מדכתיב לשחוט את בנו ולא כתיב לשחוט את העולה אבל כלי לא שייך למילף בחולין אלא בקדשים כשאר עבודות דבעי כלי שרת ומדכתיב ויקח ולא כתיב ויבין דרשינן תלוש בחולין ומדכתיב מאכלת ולא כתיב המתחך דרשינן כלי בקדשים ואכ"נ דהכא דחי ר' חייא דזריזתיה דאברהם קמ"ל התם לא שייך למימר הכי:

נאסר

עיון יעקב

למי שאכל תבלים טעם ונותן לאורח כל א' פרוסה לאכול תבליטה לכן קאמר לא בלע על פרוסה דבלימה אינו חותך האורח כנ"ל משום דלא כמשמשיה: ת"ח צריך שידע שלשה דברים כתב שחיטה מילה. ולאפשר ליתן רמז ובינון לדבר חיתם חכם ירים חתימה (דס"ע ו שחיטה) כסב מילה והא דנקט כסדר' כאן כתב הרי"ש כפי כדר הלימוד שהבכבון את היוד כבתב בגוזל כען ושחיטה הוא הבן י"ג שנה כהלימות ב"יר פי' אי ומילה עיקר מלותיו כבוהגים לנגורו על חיב כהליבא ב"יר פי' רכיד: אף קשר של תפילין וברכת המכיב ולילים. הנה באלו היה צריך שידע א"כ לו מסכת כלה ובקי בכל התורה אלא הדברים אלו בזה הלא דרך מלאכה המריבי איתן ידיע לגשותי אבן מיכת חתגים השה מ"ב מקדי שאר ברכות שנזהיר על זה לבית ואולי נ"ל דגם ברכת חתנים צריך לתת קול לשמח חתן וכלה וכדאמרינן בברכות דף ו' המשמח חתן וכלה זוכה לתורה שניתנה בה' קולות לכ מוחלין

מהרש"א *נאסר להם בשר תאוה כו' בשלמא לר' ישמעאל היינו דכתיב הצאן ובקר ישחט כו'. ומה נראה ליישב מה שדקדקו בתוס' ערכין פ"ב אקרא דהתאוו תאוה במדבר דבשליו שני כתיב התאוו תאוה לפי שהיה אחר מ"ת ולמ"ד הכא דבמדבר נאסר להן בשר תאוה וקאמר קרא שהתאוו במדבר לדבר איסור שהתאוו לבשר תאוה שיהא מותר להם כשיכנסו לארץ וא"ש בתהלים ויתאוו תאוה במדבר שהזכיר שהתאוו לדבר שהיה אסור להם במדבר עד שיכנסו לארץ ולפי שהם התאוו לדבר אחד של איסור ודבר אחד של היתר לדבר של איסור כדכתיב התאוו תאוה מי יאכילנו בשר דהיינו בשר תאוה שלא הותר במדבר ולדבר אחד של היתר זכרנו את הדגה וגו' ועז"א משה על תאות האיסור הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם שהרי נאסר להן בשר תאוה במדבר אבל השיב של היתר שאמרו זכרנו את הדגה וגו' את כל דגי הים ביד ה' למצוא להם והיה מאמר הש"י בזה עתה תראה היקרך דברי אם לא שביד ה' ליתן להם תאותן בין של היתר ובין של איסור ונתן להם הש"י דבר אחד שהוא השליו שהיא מין עוף ומהאי קרא למדו בפ"ב דחולין שחיטה לעוף בסימן אחד ולאן ובקר ישחט להם דבהמה בשחיטה וכל דגי הים יאסף להם דדגים באסיפה בעלמא סגי אבל עוף שנברא מן הרקק בפי' א' שהוא קרוב למין בהמה ולמין עוף שיהא להם כל תאותן בדבר אחד של היתר דלא נאסר להן בשר תאוה במדבר אלא בקר ולאן דאפילו לבי ואיל הותר להן כדמסיק שם ועד"ז אמר הכתוב הבשר עודנו בין שיניהם וגו' ירצה שעל תאות אכילת דגים שהיה של היתר לא נענשו אבל שנתמלא בזה תאותן של איסור שהוא בשר תאוה כמ"ש מי יאכילנו בשר עודנו בין שיניהם וגו' נענשו על תאותן של דבר איסור וק"ל:

יף כג **תנא** דבי רבי ישמעאל כל מקום שנא' השחתה אינו אלא דבר ערוה וע"ז דבר ערוה דכתיב °כי בראשית ו השחית כל בשר את דרכו על הארץ ע"ז דכתיב °פן דברים ד תשחיתון ועשיתם לכם פסל:

דבר ערוה. חמס וגזל: **ע"ז.** נעבד שהשתחוו לבהמה: **כי השחית כל בשר.** בדור המבול כתיב ודור המבול בערוה קלקלו כדכתיב ויקחו להם נשים גו' שהיו מקנין לנשי ריעיהן ולכל בהמות וחיה:

אמר הכותב אחר איכה גרס את כדברי אשר דבר רבנו ז"ל שהיו מקנין לנשי ריעיהן מן המקומות ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו שהיה אוסר לבנים מכל המנויות האסורות לבחורים אלא שלפי שיש לו לומר ויקחו להם נשים כולהם ועשה מהי' שבמנה שלקחו להם נשים מאשר בחרו בהם אחרים כבר שיינו שהיו נשואות לזולתם:

ה **כתוב** אחד אומר °מבן חמש ועשרים שנה ומעלה יף כד במדבר ח וכתוב א' אומר °מבן שלשים שנה הא ביצד שם ד כ"ה לתלמוד ושלשים לעבודה מכאן לתלמיד שלא ראה סימן יפה במשנתו חמשה שנים שוב אינו רואה ר' יוסי אומר ג' שנים שנאמר °ולגדלם שלש שנים [וללמדם דניאל א ספר ולשון כשדים] ואידך שאני לשון כשדים דקליל ואידך שאני הלכות עבודה דתקיפין:

לתלמוד. ללמוד הלכות עבודה: **שלא ראה סימן יפה.** לומר ושוכח: **ר' יוסי אומר ג' שנים.** לריך שיראה הלכה סי' יפה במשנתו: **דתקיפין.** להוריד המשכן לפרקו ולגמרו ולהעמיד קרשיו וקרסיו והמיר לקרבן נפה ונבלי:

מהרש"א ולי **לעבודה** כו'. דבן ל' לכא לעבודת משא כפרש"י בתוס' וה' שנים מקודם ללמוד עבודת משא ועיין בזה ברא"ם פ' בהעלותך על דברי הראב"ע: **ואידך שאני לשון כשדים** דקליל וכו'. ודכתיב וללמדם ספר היינו נמי בספריהם בלי כשדים דבס"ת כבר ידעו כדכתיב ומשכילים בכל חכמה ויודעי דעת וגו' וק"ק במאי פליגי הכי תנאי הא מידי דקליל כלי כשדים ת"ק נמי מודה דסגי בג' שנים ומידי דתקיפה כהלכות עבודה ר"י נמי מודה דבעי ה' שנים ויש ליישב ודו"ק:

אמרו עליו על ר' חנינא שהיה בן שמונים שנה והיה ט עומד על רגלו אחת וחולץ מנעלו ונועל מנעלו שם ע"ג א"ר חנינא חמין ושמן שסכתני אמי בילדותי הם עמדו לי בעת זקנותי:

השוחט פרק שני

דרש עובר גלילאה בהמה שנבראת מן היבשה ו הכשרה בשני סימנים דגים שנבראו מן המים יף כז ע"ב הכשרן בלא כלום עוף שנברא מן הרקק הכשרו בסי' א' אמר רב שמואל קפוטקאה תדע שהרי עופות יש להן קשקשים ברגליהם כדגים ועוד שאלו כתוב אחד אומר °ויאמר אלהים ישרצו המים שרץ נפש חיה ועוף בראשית א יעופף על הארץ אלמא ממיא איברו וכתיב °ויצר ה' שם ב אלהים מן האדמה כל חית השדה וכל עוף השמים אלמא מארעא איברו א"ל מן הרקק נבראו ראה תלמידיו מסתכלים זה בזה אמר להם קשה בעיניכם שדחיתי את אויבי בקש מן המים נבראו ולמה הביאן אל האדם לקרות להם שם וי"א בלשון אחרון אמר לאותו הגמון ובלשון הראשון אמר להם לתלמידיו משום דכתיב על ויצר:

מן היבשה. לפיכך יש לו שתי נריא ותזק: **רקק.** גרגליא שיש בו מים ויבשה: **תדע.** שמן הרקק נבראו: **ועוד שאלו.** קונטריקון ההגמון שאל את ר"ג שאלות הרבה ושם בנסדרים וגם אלו שאלו והכא תנא ומשום גררא דשמעתא. כתוב בתוספות ועוד באלו פירש קונטריקן ההגמון את ר' יוחנן בן זכאי ולא כמו שפירש בקונטרס את ר"ג ובכל דוכתא דאיכא ועוד שאלו עליה קאי ואמר"ג דלא ומייתי ההם כמו בו ביום שבכל התלמוד דהוי בו ביום במעט בו את ר' אלעזר בן עזריה כבי"ה כדאמרינן בפ' תפלת השחר ע"כ: **ישרצו נפש חיה ועוף.** אלמא מוכח אתבריאו עופות: **ולמה הביאן אל האדם.** ר"ג קאמר לה כלומר ולמה נכתבו כאן משום קריאת שם: **לקרות להם שם.** והיך ויצר מן האדמה כל חית השדה ואת כל עוף השמים לראות מה יקרא לו ולאו אליבא קאי: **משום דכתיב**

עין יעקב

[illegible]

דכתיב. ולא כל עוף השמים: על ויצר. דמשמע דאלילים קאי. ל״א משום דכתיב על כלומר מקרא קמא גופיה משמע דמן הארץ איתבריאו דכתיב על הארץ דמשמע דמינה איתבריאו וכתיב נמי בקרא בתרא ויצר מן האדמה זה שמעתי ולאבן כאלה בע״כ:

מהרש״א בשני סימנים כו׳. ירלה לפי דעת החוקרים שכל יסוד היותר רחוק מן הגלגל הוא יותר גשמי והומרי והארץ יסוד התחתון הוא יותר גשמי מיסוד המים שעליו ולכן הבהמה אשר נפשה מהאדמה מחומר הגס יצטרך לזבך להעלות חומריה לאכילת נפש אדם שהוא נברא ג״כ מחומר הגס והאדמה ובב׳ סימנים שנשחטו ידבק חומר הבהמה שהוא יותר גם כי הדם הוא הנפש ועיקר מלוה שחיטה להוציא דם הנפש אבל הדגים אשר בריאתן מהמים מחומר היותר דק מתעלה נפש האדם באכילתן כמו שהן באסיפה בעלמא ולזה עופות שנבראו מרקק צריך זיבוך בסימן אחד קלה וק״ל: דכתיב על ויצר כו׳. עיין פרש״י לפי׳ בתרא דקרא דשוף ישופף נמי משמע דמארעא איברי יש לייטב מה שהקשו התוספות אתדע שהרי עופות יש לנו קשקשין מה צריך ראיה לזה שהרי בהדיא כתיב ישרצו המים שרץ וגו׳ ועוף ישופף דסד״א דקאי על ויצר לחוד ומארעא לחוד איבריאו ונבה ראיה דהדע ע״כ כיוצא דמרקק נבראו וקאי נמי איברלו המים וגו׳ וק״ל:

איתא במשנה השוחט את הכלאים נבת אחת פסולה ועיין פריך הגמ׳

ילקוט ע״ב דניאל ב׳ פ״ח **מה״מ** אמר שמואל דאמר קרא °חץ שחוט לשונם מרמה דבר תני דבי רבי ישמעאל אין ושחט אלא ומשך וכן הוא אומר °זהב שחוט ואומר חץ שחוט לשונם מרמה דבר מאי ואומר וכי תימא זהב שחוט שנטווה כחוט הוא ת״ש חץ שחוט לשונם רבא הוה בדיק להו גירא לר׳ יונה בר תחליפא ושחט בה עופא בהדי דפרח:

חץ שחוט. מה חץ הולכה בהמשכה אף שחיטה בהמשכה: **זהב שחוט.** משוך שהוא רך ומושכין אותו כעין ששוטין טרפי כחסת מטין ששוטין אותן מחוטין: **שנטווה כחוט.** ומחוט כמו שחוט אבל מהם לאו לשון משיכה הוא: **בדק להו גירא.** מפגיעה:

תוספות תנא דבי ר׳ ישמעאל ושחט אין ושחט אלא ומשך. ואף פ״ב דמיהו גופיה דרים נרים פרקין ושחט במקום ששם שחטו פלתי פ״ש:

אמר הבונה [illegible]

ילקוט יחזקאל ח׳ **כתיב** °ואמר אהה ה׳ אלהים הנה נפשי לא מטומאה ונבלה וטרפה לא אכלתי מנעורי ועד עתה ולא בא בפי בשר פגול. הנה נפשי לא מטומאה שלא הרהרתי ביום לבא לידי טומאה בלילה. ונבלה וטרפה לא אכלתי מנעורי שלא אכלתי בשר כוס כוס מעולם. ולא בא בפי בשר פגול שלא אכלתי מבהמה שהורה בא חכם משום ר׳ [נתן] אמרו שלא אכלתי מבהמה שלא הורמו מתנותיה:

הנה נפשי לא מטומאה. יחזקאל קאמר ליה להקב״ה לפי שהיה אומר לו קח לך חטין ושעורים וגו׳ ועוגת שעורים תאכלנה והוא בגללי צאת האדם וגו׳: מקרה יום ומקרה לילה לא כתיב בקרא ולא גרסינן ליה: **לידי טומאה.** קרי: **כוס כוס.** שחוט מחוט שלא חוטה לפי שמסוכנת היא דנבלה מתם ליכא למימר דהיכא מאי רבותיה: **שהורה בה חכם.** שספק בה ספק והולך לשאול לחכם לפתיה: **מתנותיה.** הזרוע והלחיים והקבה ואע״פ שהוא היה כהן ובלא הרמה יכול לאוכלה:

תוספות שלא הורמו מתנותיה. וא״ת לרבי יוחנן דאמר לקמן בפרק הזרוע האוכל מבהמה שלא הורמו מתנותיה כאלו אוכל טבלים מאי רבותיה דיחזקאל אע״פ דיחזקאל כהן היה כהן עצמו צריך להפריש תרומות ומעשרות ואסור לאכול טבל וי״ל דר׳ יוחנן סבר כמ״ד שלא אכל מבהמה שהורה בה חכם: שלא הרהרתי ביום וכו׳. וא״ת מאי רבותיה דיחזקאל והלא כל אדם נמי אסור כדאמרינן בפ״ק דע״ז ובפי׳ כערה שנתפתתה ונשמרת מכל רע שלא יהרהר ביום וכו׳. וי״ל דאפילו הכי חשיב ליה רבותא משום דאמרינן בפ׳ גם פשוט ג׳ דברים אין אדם ניצול מהם בכל יום הרהור עבירה וכו׳ ועיין תפלה:

מהרש״א שלא הרהרתי. דאי שלא נמלא את עלמו בידים בגוף מאי רבותיה הא כהן הוה ועוד דאי בידים ה״ל למכתב לא טמאתי אבל מטומאה משמע שכטמאה שלא בידים ובכונה והיינו שלא הרהרתי כו׳ ועיין נחום׳: **בשר כוס כו׳.** והיינו מסוכנת מחמת חולי שחוטת קרי ליה נבלה אבל מסוכנת מחמת טריפה לא שייך למימר דאה מן התורה אסורה כיון שסופה למות וי״ל דלא כתב כאן טריפה אלא לתורות טעם דמסוכנת שאסר לו יחזקאל כמו טריפה מדאורייתא דאסורה משום שסופו למות ולפי פשוטו מלת מנעורי אין לו מקום כאן אבל לפי הדרש יש לפרש מנעורי מלי׳ כמנוד מסכירה להיות נבילה ולמות וק״ל: **שלא אכלתי מבהמה כו׳.** מדמה לה לפיגול שהוא דבר האסור במחשבה בקרבן בחוץ לזמנו או חוץ למקומו כך בהמה שהורה בה חכם קודם הוראה היתה לפי מחשבת השואל שמא הוא דבר אסור ולמ״ד מתנותיה שלא הורמו ומתנותיה ששם טבלים כמו בתרומה שהוא תולה במחשבה ע״י שנותן עיניו בצד זה ואוכל בצד אחר כדאמרינן פ״ק וק״ל:

איתא במשנה השוחט לשם הרים וכו׳ שחיטתו פסולה ועיין פריך הגמ׳

ע״ז מ״ב **פסולה** אין זבחי מתים לא ורמינהו השוחט לשם הרים לשם גבעות לשם נהרות לשם מדברות לשם חמה ולבנה לשם כוכבים ומזלות לשם מיכאל שר הגדול לשם שלשול קטן הרי אלו זבחי מתים אמר אביי לא קשיא הא דאמר להר הא דאמר לגדא דהר דיקא נמי דקתני דומיא דמיכאל שר הגדול שים:

זבחי מתים. ליאסר בהנאה כדין תקרובת ע״ז שאסורה כמת ומת אסור בהנאה דנפקא לן מותמת שם מרים ונאמר שם שם בעגלה ערופה: **מיכאל ושלשול קטן.** כלומר לשם גדולים שבכל הבריות

עין יעקב

שמים. כוונת הנחון היא לאוכלה מתה [illegible] זה לא ב״ח זה ובדלקתן פי כיסוי ידים: ואומר [illegible] לא מטומאה. אפשר דהמאמר עלמי כפי דברים כנגד ג׳ ידיים שלוה הקב״ה [illegible] ויהיה קשה לאכילה: **לבא** לידי טומאה בלילה. [illegible] שלפרשן [illegible] לידי טומאה ועיין בפרק קמא דע״ז: **שלא** אכלתי בשר כוס מעולם. דייקא כן מקרא דכתיב נזה מנעורי ועד עתה ואפשר דלקא בזה כתב כן לפי שאפשר שהוא שאכל כבר אחר [illegible] לו זקן בזה קאמר מעולם לא אכל כן [illegible] פעם אחת אפילו:

הנרות או לשם קטן שבמזלם: שלשול. תולעת: מתני' דאמר לשם הר. הר אינו מעשה עיין דכתיב אלהיהם על ההרים ולא ההרים אלהיהם במסכת ע"ז הילכך [לשמן] לא מיקרי זבחי מתים ותיהו פסולה מלאכול משום דדמיא למחיצת. ע"ז תניתלפא בה וכדתנן לקמן השוחט לשם גידו ונידו שחיטתו פסולה משום דדמי לשוחט קדשים בחוץ: לגדא דהר. למלאך הממונה על ההרים: דומיא דמיכאל. דלאו מחובר הוא ובעלי חיים אע"ג דלא מיתסרי משום ע"ז כדקי"ל בתמורה מדאסר רחמנא כנגד לגבוה מכלל דלהדיוט שרי מיהו אלהות מקרי בדכתיב כן כנה את תועבת מצרים וכתיב ודלים את השמש ואת הירח ואת הכוכבים ואת כל צבא השמים:

סוכה כלן פי' תוספות ישנים פ' בגמ' **תוספות** קא דאמר לשר שלהם כשמה עיין. כדפי' בקונטרס אע"ג דהיה הממונה בסיוף אפ"ה דלא מיקרי אלוה דהרי המחובר הוא משום דגלי רחמנא בעובד מזלות דמחייב כדכתיב וראית את השמש וגו' ואע"פ שמחוברים בגלגל הרקיע ואה דקתני הכא לשם מזה ולגבה דהוה זבחי מתים הייט בגדייהו שהם תלושים המלאכים הממונים אותם כדאמרינן במדרש י"ב מלאכים ממונים את החמה ומיהו בקונטרס לא פירש כן:

אלו טריפות פרק שלישי

יב. דף מב. ע"א **תנא** דבי ר' ישמעאל °זאת החיה אשר תאכלו מלמד שתפס הקב"ה מכל מין ומין והראה לו למשה וא"ל זאת אכול וזאת לא תאכל:

תוספות זאת החיה מלמד שתפס וכו' והראם למשה. והא דלא חשיב ליה בהקומץ רבה גבי ג' דברים שנתקשה משה מנורה ראש חדש ושרצים ולא חשיב נמי הא דאמרינן כמין מטבע של אש הראהו הקב"ה למשה דכתיב זה יתנו משום דלא חשיב אלא מידי דנתקשה בהם אבל הני חיות שאכלהו לא נתקשה בהן אלא שתמה על הדבר מה יכול אדם ליתן כופר נפשו הראהו הקב"ה להנפין היטב להודיע לישראל וכן הכא להראות לישראל איזו היא אסורה ואיזו היא מותרת:

יג דף מג. **[תניא** ניקבה הקבה ניקבו הדקים טרפה ר' יוסי בר יהודה אומר אף ניקבה המרה] א"ר יצחק בר יוסף א"ר יוחנן מאי אהדרו ליה חבריה לר' יוסי בר יהודה איוב ט"ז °ישפך לארץ מררתי ועדיין איוב קיים א"ל אין מזכירין מעשה ניסים ראי לא תימא הכי °יפלח כליותי ולא יחמול מי קא חיי אלא ניסא שאני דכתיב °רק את נפשו שמור הכא נמי ניסא שאני:

יפלח כליותי. היינו לקותא וטרפה: אין מזכירין מעשה נסים. לראיה מהם: רק את נפשו שמור. מכת שום הכהו ולכך כלמות לשמור נפשו כדאמרינן בהשותפין גדול צערו של שטן מעל איוב משל לאומר לעבדו שבור החבית ושמור יינה:

תוספות יפלח כליותי מי קא חיי. פי' בקונטרס והאי לקותא היא וקשה דמנא ליה דהאי לקותא דאיוב הוה לקותא דהויא בית טרפה הא איכא לקותא דכשרה כדאמר לקמן כוליא שלקתה טרפה ויש זכים כשרה אלא הכי פריך יפלח כליותי מי קא חיי בלא רפואה הא קאמר לקמן דמייתי בכוליתא נקבליה ואי בדמו ליה שמא ומיי ואיוב לא מצינו שעשה לו שום רפואה:

תניא דן את הדין זיכה וחייב טמא וטיהר אסר והתיר יף ר' ע"ב וכן העדים שהעידו כלם רשאין ליקח אבל אמרו חכמים הרחק מן הכיעור ומן הדומה לו:

דן את הדין. על שדה או על טלית בין זה לזה וכן עדים שהעידו על שדה או על טלית שהוא של פלוני: כולן רשאין ליקח. אותו חפץ: הרחק מן הכיעור. שלא יאמרו בשביל כי זיכהו לזה שיתכנס לו בזול:

אמר רב חסדא אי זה ת"ח זה הרואה טרפה לעצמו. יד ע"א ואמר רב חסדא אי זה °שונא מתנות יחיה זה משלי טו הרואה טרפה לעצמו. דרש מר זוטרא משמיה דרב חסדא כל מי שקרא ושונה ורואה טריפה לעצמו ושמש ת"ח עליו הכתוב אומר °יגיע כפיך כי תאכל אשריך תהלים קכח וטוב לך רב זביד אמר זוכה ונוחל שני עולמות העה"ז והעה"ב אשריך בעה"ז וטוב לך לעה"ב רבי אלעזר כי הוו משדרי ליה מבי נשיאה מידי לא שקיל וכי הוו מזמני ליה לא אזיל אמר לא בעי מר דאיחי דכתיב °ושונא מתנות יחיה ר' זירא כי משדרי ליה לא שקיל משלי טו כי הוו מזמני ליה אזיל אמר אתייקרי הוא דמתייקרו בי:

הרואה טרפה לעצמו. כשנולד ספק טריפות בבהמתו וכולה בו פנים לאיסור וטעם להתיר ואינו חס עליה ואוסרה: הרואה טרפה לעצמו. הואי שהוא מתמת אחרים הוא שאף על פי שאינו חומד להכריע להיתר: ושמש ת"ח. (גמ') לתרץ טעמי המשנה ומשניות המותרות זו את זו והיינו תלמוד: יגיע כפיך כי תאכל. דכיון שעל שלו אינו חומד כ"ש שאינו חומד בשל אחרים לגמר ולגזול: מזמני ליה. לאכול אצלם: אתייקרו מתייקרו בי. מתכבדים הם בזה שאני סועד אצלם והנאתם היא ואין זו מתנה:

א' זהו חיים. כמנו נחוצי דמשדרין ליה מבידמו בסעודה עין ע"ב:

מהרש"א זה הרואה טרפה לעצמו. עיין פרש"י ונ"ל שהוא טרפה לעצמו ואינו מאמין לאחרים על שטרפות הרי כי נתמני ליה לא אזיל והרי הוא מקיים שונא מתנות יחיה ולהא מייתי הכא דר"ח דכי הוה מזמנין ליה לא אזיל ואמר לא קבעי מר דליחי כו' וק"ל: הרואה טריפה לעצמו כו'. עיין פרש"י וקמגמתי פי' הפסוק בזה שאמר אשרי כל ירא ה' ההולך וגו' ר"ל מי שבא לידו ספק טרפות והוא ירא את ה' ומחמיר על עצמו ומספק לאכלה הכא אשריו בעה"ז שמונע עצמו מספק טרפה אבל יגיע כפיך כי תאכל וגו' יש לו מעלה יתירה דהיינו שמונע עצמו וכפיו לגמור היתר לספקו עד שאוכלה הנה זה שוכה ב' עולמות דכתיב ביה אשריך בעה"ז שהרי אוכלה וטוב לך לעה"ב שהתיגע נפשו בתורה וק"ל:

הר"ף והואה טריפה לעצמו ושמש ת"ח עליו הכתוב אומר יגיע כפיך כו'. עיין פרש"י וצריך לבאר דנקט בהואה טריפה לעצמו שאף על פי שהוא

עין יעקב

מלמד שתפס הקב"ה מכל מין ומין. והפי' בתוספות נקט שתפס תמה מכל מין ומין [illegible] ולכאורה קשה מה שאמר מורה כל מלא הראה לו כאלהם לא ידע כדאמרינן [illegible] אלא יאמרו בשביל כן זיכהו לזה שיתכנס לו בזול וכן י"ל [illegible] וכן כהיתר ואסור [illegible] דף כיון שנקל לאחרים ומחמיר לעצמו [illegible] שונא לקבל מתנות ומאחרים [illegible] שלמד לשמה ולא בשביל לקבל מתנות [illegible] כי הוי מזמני ליה הוה אזיל [illegible]

אינו עומד להכריעו להיתר אבל בקולה ופונה ושמא הוא מה סייך כהו יניע כפיך וכו' ואפשר שכיון שהוא עוסק במקרא ונושגה ומבחם וכו' פשיטא שאינו פנוי לקבץ מעון ואינו מנקה מותרות כיון יגיע כפיו לתבילהו בנגד סדי שאינו חומד מיעך לו וכו' לגנות ולגזל ולכן אסרך בעה"ז שלא יגא לידי עניות וטוב לך לעה"ב כי זה הוא בלי ספק. ומה שהפסיק בין קורא ושונה לשימוש ת"ח כראה דרישה לאפוקי מרגז שלועים מקורא ושונה ויודע להפך להכשירה מ"מ הוא מחמיר ורואה טריפה לעולם גם אחר שמחמיר על עצמו הוא עדיין משמש ת"ח והוא אפשר לו לילך לחכמים שמשמש לפניהם כדי שינהגו לו היתר ולא הלך אלא תכחש לומר יגיע כפיך כי תאכל וגו':

יף נד ע"ב סוטה ל"ח ע"א מ"ו **תניא** כה תברכו את בני ישראל ר' ישמעאל אומר למדנו ברכה לישראל מפי כהנים לכהנים עצמן לא למדנו כשהוא אומר ואני אברכם הוי אומר כהני' מברכים לישראל והקב"ה מברך לכהנים ר"ע אומר למדנו ברכה לישראל מפי כהנים מפי גבורה לא למדנו כשהוא אומר ואני אברכם הוי אומר כהנים מברכין לישראל והקב"ה מסכים על ידם אלא ר"ע ברכה לכהנים מנ"ל א"ר נחמן בר יצחק °מאברכה מברכיך וסימניך בראשית יב ישמעאל כהנא מסייעא כהני דמוקי לה לברכת כהנים במקום ברכה דישראל:

במקום ברכה דישראל. אלא ברכת ישראל דהכי עדיפא ומשמע שמתברכים הם עם השאר:

תוספות והקב"ה מסכים על ידם. ולר' ישמעאל לא איצטריך קרא לאכב דפשיטא דמסכים כיון שגזה להם לברך: ואברכה מברכיך. ואפילו נכרים המברכים את ישראל מתברכין כדאיתא בירושלמי דברכות דהסוא נכרי דיהיב שלמא לר' ישמעאל א"ל מלתך כבר אמורה פי' איני צריך להחזיר לך שלום שברכתך כתובה ואברכה מברכיך:

מהרש"א ואברכה מברכיך וכו'. כתבו התוס' ואפי' נכרים כו' נכרי דיהיב שלמא לר' ישמעאל כו' עכ"ל ר"ל תהכי איצטריך ליה ואברכה מברכיך לר' ישמעאל ויש לפרש לפי זה דבמקום דישראל דעדיפא סיים משום דהוה ברכה מיוחדת לכהנים משא"כ ואברכה מברכיך דהוה כוללת אף לנכרים לר' ישמעאל:

הרי"ף והקב"ה מסכים על ידם כו'. עיין בתוס' ולר' ישמעאל לא איצטריך וכו' תימא לר"ע נמי לא איצטריך קרא להכי דפשיטא דמסכים דכיון שצוה לברך אלא ע"כ צ"ל דהכי"פ שצוה אותם לברך ומסכים עמהם מ"מ אינן מתברכים אלא מפי כ"ג ואינו דומה למתברכים מפי הגבורה ולכך איצטריך לר"ע אבל לר' ישמעאל קשה מנ"ל דישראל מתברכים מפי הגבורה:

יף נא **אמר** רב מנשיא הני דכרי דגנבי גנבי אין חוששין משום ריסוק איברים מ"ט כי שדו להו אמתנייהו שדו להו כי היכי דלירהטו קמייהו אהדרינהו ודאי חיישינן והיכא דאהדרינהו מחמת יראה אבל מחמת תשובה תשובה מעלייתא הוא דעבדי:

דגנבי גנבי. שמשליכים אותן למטה מכותלי החצר וקופצין לארץ: **אמתנייהו.** על מתניהם כשהן יוצאין נקשרין על גבן שיספרהו חוטיותיהן: **אהדרינהו.** דרך למטה מן הכותל: **ודאי חיישינן.** דלא איכפת להו כל היכי דנפל:

יף נד ע"ב **[פיסקא** ואלו כשרות בבהמה ניקבה הגרגרת או שנסדקה] עד כמה תחסר [רשב"ג אומר עד כאיסר האיטלקי] אמר זעירי אתון דלא מיתחמי לכון שיעורא שיעוריה כדינרא קורדנאי והוי כפשיטא צנורתי ומשתכחא ביני פשיטי דפומבדיתא א"ר חנא פתוראה עילאי מינאי הוה קאי בר נפחא ובעא מינאי דינרא קורדינאה לשעורי ביה טריפתא ובעית למיקם מקמיה ולא שבקני א"ל שב בני שב אין בעלי אומנות רשאין לעמוד מפני ת"ח בשעה שעוסקים במלאכתם ולא והתניא כל בעלי אומנות עומדים מפניהם ושואלין בשלומן ואומרים להם אחינו אנשי מקום פלוני בואכם בשלום א"ר יוחנן מפניהן עומדין מפני ת"ח אין עומדין א"ר יוסי בר אבין בא וראה כמה חביבה מצוה בשעתה שהרי מפניהן עומדים מפני ת"ח אין עומדים ממאי דלמא כדי שלא תהא נמצא מכשילן לעתיד לבא:

[**דלא מיתחמי לכון שיעורא.** שלא ראיתם איסר האיטלקי מימיכם]: **דינרא קורדינאה.** אותו היו מכירין ומסרי אדרע הוא: **רבי חנא פתוראה.** שולחני היה והיו לפניו מטבעות הרבה: **אין בעלי אומנות.** העוסקין במלאכה אחרים והוא שולחני היה ומשתכר בשל אחרים למלאכה וצריך לחזור ולתת עיניו עם ולהסתכל עם כל העומדים לשאול והם הם צריכים ושכר הכל בהוקפתו המושיב את חבית בתוך למלאכת שכר אם היה אומן לא יעסוק במלאכתו לפי שאין פיקיו על המנות בשעה שעוסקים במלאכתו: [**עומדים מפניהם.** מאתיי בכורים קאי במביאי בכורים]: **מפניהם עומדים.** לכבדם כדי שיהו רגילים לבא: **חביבה מצוה בשעתה.** לריכין אנו לתנה: **מכשילן.** שאם לא ירא"ם כהם פנים להוטים ודרך כבוד לא יתניעו לבא מפני הגזרה:

אמר הבונה גדולה מלאכה שהזהיר עליה הקב"ה כקום בשם ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך כי הם עסוקין בישובו של עולם אשר ברא אלקים ולא עוד אלא שוף היא מסמיע נבלנו ואלחמה הסמיע ויבל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה וגו' ולכן אין לבטלן אפילו לקום מפני כיבוד ת"ח רק הוא רגים קמים לפני מביאי בכורים דחביבה מצוה בשעתה וחבר שמו עם טוב:

מ"ז יף נו ע"ב **כתיב** °הוא עשך ויכוננך מלמד שברא הקב"ה כוננית באדם שאם נהפך אחד מהם אינו יכול לחיות. דברים לב תניא היה ר"מ אומר הוא עשך ויכוננך כרכא דכולה ביה ממנו כהניו ממנו נביאיו ממנו שריו ממנו מלכיו שנאמר °ממנו פנה ממנו יתד וגו'. זכריה י ההוא רומאה דחזייה להוא גברא דנפל מאיגרא לארעא פקע כרסיה ונפק מעייניה אתיוה לבריה ושחטיה קמיה °באחיזת עינים יף נז אינגיד ואיתנח עול למעייניה וחייטיה לכרסיה:

כונניות. לשון זאת כמו שנא' לשם בקים ליסב עליו ואם ינחו מבסיסן שוב אין מתיישבין: **כרכא דכולה ביה.** כרך שהכל

עין יעקב

ר' זירא דהכי פניו יותר מרי שהרי היה מעמיד עליו מלקמבי ומליגו בסנהדרין דף ל"ז דר' זירא הוי מקרב לסנהו בריוני מסים ע"ש: רבי ישמעאל אומר למדנו ברכה לישראל מפי כהנים. לאבר דרי' אזל לטעמו דאמר סוף פ' ק' דסוטות דיבא זכאי ויכבר על כהו"ג ונא כהו"כ ויכבר על הה"ב כ"כ לא יבא אי שלינו מתברך לצרך האחרים לכן הקב"ה מברך לכהנים כשעת מרבה כדי שמתברך יברך את ישראל לכן אין צריך מו להבטחת הקב"ה כי אין לך הקבמתא יותר מזה והו מאמר דהיינו מסייע כהנים דחוקים לא ברכה כהנים במקום ברכת ישראל משא"כ ר"ע דגלהו' והאברכה מברכיך משמע דאחר שברכו לישראל נתברכו הכהנים לכן צריך קרא שהקב"ה מסכים על ידם ועיין בתוספות: כונניות בתרם. פירש"י לשון בסים וכן הוא במדרש כי אלהינו לאדרה ח"ל עשאו בעיקים כסימים. תבנים שלם שעלב אמם על הגרסה אי אמה יכול לעמוד ועיין במהרש"א: ממנו פנה ממנו

שהכל בו ועל כנסת ישראל נאמר שהכל נוטלין ממנו ולא ממנו אחר: מעיינות. מעיו: ושחטיה קמיה. כדי שיהא נראה ויוסף מעיו אליו: לבריה. של זה הטפל: באחיזת עינים. ולא טבע בו ולא הזיק אלא דנראה לאביו כאילו נשחט לפי שלא היה רוצה ליגע ממנים שלא יוסף בהן:

מהרש"א דף נ"ט *מסאה ועד סאתיים בחצי לוג כו'. נהלכת ז' עמדתו בימי חנוכה ואמרו להעלות על ספר מהיכן עלמדו לומר כן בנרות חנוכה שהיה הנס גם ביום ראשון מימי חנוכה לפי שהמנורה היתה טמאה וליכא למימר שמנו המנורה של פך כמ"ש הרא"ם דהא בשעת עשייה היו ממלאין אותה ועד לא"ק דפליג אר"י ב"י ופוסק גם בשל פך אמאי איכא למימר אלא בין לת"ק ובין לר"י ב"י בפ' כל הצלמים ובפ' אין מעמידין אית לן למימר דלא היה אפשר לשם אלא בשברי כלי חרס שמן טהורין דהיינו הבאין מקדם כלים היותר גדולים שמנכרו בשמעתין משאה ועד סאתיים שבשבריהם כשיעור בפחות מחצי לוג. והשתא מ"כ בלילה הראשונה נ"כ לא היתה אלא פחות מחצי לוג לכל נר ונר שהוא עיקר שיעור השברים שבטהורו ואעפ"כ היו דולקין כל הלילה בימי חנוכה שהם לילי טבת ארוכים דצריך חצי לוג לכל נר כפרש"י בפרשת תצוה וא"כ היה הנס גם ביום ראשון ועי"ת ריח הכתוב בנרות דזכריה מי בז ליום קטנות דאלו היה הנס בשאר ימי השנה היה אפשר לבעל דין לחלוק ולומר שלא היה נס ביום ראשון דפחות מחצי לוג יכול להיות דולק כל הלילה בשאר ימות השנה אבל מי בז ליום קטנות שהיה הנס ביום היותר קטנות דהיינו בימי טבת שהלילות ארוכים וצריך חצי לוג לכל נר ונר שיהיה דולק כל הלילה והד"ק ועיין בפ' ב"מ: הוא עשך ויכוננך כו'. עיין פרש"י אבל בערוך בערך הר ובערך כן פירש שהוא לשון סיטע כמו בתבל שהוא מכון על טור דפ"ד דמכשירין והמכבן את התבל על יד כו' דפ"ו דפרה ועש"נ כקראו הבני מעים הסובבים סדורה דכנתא וכן פי' הרע"ב בפי' שמשנה בפ"ו דפרה מבכן מלי סדורה דכנתא ובפ"ד דמכשירין גבי מכון על טוהרה לשון הוא עשך ויכוננך ע"ש וק"ל: ממנו כהניו כו'. כולה מפורש בתורה ממנה כהניו שנתכנס לאהרן ולזרעו לדור עולם ממנו נביאיו שנא' נביא מקרבך מאחיך וגו' ממנו מלכיו שנאמר מקרב אחיך תשים עליך מלך ולא מייתי מהאי קרא דממנו יתד וגו' דמעלה הוא לישראל דאין צריכין משום דבר לאומות אחרות וק"ל:

נח ע"ב [אמרו עליו על ר' שמעון בן חלפתא שעסקן בדברים היה וכו' מאי עסקן בדברים אמר רב משרשיא דכתיב משלי ו' *לך אל נמלה עצל ראה דרכיה וחכם אשר אין לה קצין שוטר ומושל תכין בקיץ לחמה אמר איזיל אחזי אי ודאי הוא דלית להו מלכא אזל בתקופת תמוז פרסיה לגלימא אקינא דשומשמני נפק אתא חד מינייהו אתנח ביה סימנא על אמר להו נפל טולא נפקו ואתו דלייה לגלימא נפל שמשא נפלו עליה וקטליה אמר ש"מ לית להו מלכא דאי אית להו הרמנא דמלכא לא ליבעי א"ל רב (אדא) [אחא] בריה דרבא לרב אשי ודלמא מלכא הוה בהדייהו אי נמי הרמנא דמלכא הוו נקיטי א"נ בין מלכא למלכא הוה דכתיב שופטים כ *בימים ההם אין מלך בישראל איש הישר בעיניו יעשה אלא סמוך אהימנותיה דשלמה:

מאי עסקן. למה נקרא שמו עסקן הכלה: **אי ודאי לית להו מלכא**. דכתיב אשר אין לה קצין והיינו עסקן דלא בעי למסמך אהימנותיה דשלמה: הגמלים. אוהבים צל ושונאים חום: דשומשמני. נמלים: **נפק חד מינייהו**. מתוך חורי סדקן ובא לחוץ ומצא הצל: **איתנח ביה סימנא**. לסכות לידע מה יעשו לו חבריו כשימצא שקרן: (הדמנא. רשות לסתנו): **הרמנא הוו נקיטי**. שכל המשאל בחצר ישמעוהו: **אי נמי בין מלכא למלכא וכו'**. מת המלך ועדיין לא קם אחר והדין אחר לעשות איש הישר בעיניו כדכתיב בימים ההם אין מלך בישראל איש הישר בעיניו יעשה: **אהימנותיה דשלמה**. נאמן הוא על כך והרשיק אמרם:

תוספות איזיל ואחזי וכו'. תימה דבהא"ג מסיק בהמוכר את הספינה ומגלגל גבי ההוא תלמיד דא"ל רבי יוחנן אם לא ראית לא האמנת מלגלג על דברי חכמים אתה שאני הכא שבא לברר הדבר ולהודיע היאך ידע שלמה:

מהרש"א מאי עסקן בדברים כו'. כתבו התוס' אע"ג דבכה"ג מסיק בהמוכר את הספינה מלגלג כו' ולהודיע איך שלמה ידע עכ"ל והוא דחוק דשלמה ודאי ברוח הקדש ידע ואמרה אבל הנראה דאין זה מלגלג כמ"ש בעל חובת הלבבות בדברים התלוים באמונה אף שידע אותם בקבלה צריך כל אדם לחקור אותם במופת והוא שקראו עסקן בדברים בעלמא כגון זה עסק וראה ר"ש בן חלפתא לחקור אחריהם לידע אותם במופת וק"ל: **לך אל נמלה וגו'**. בפ' המולא תפילין יליף מהאי קרא גזל מכותלה ויש לפרש משום דיש לדקדק בהאי קרא מאי קאמר לך אל נמלה עצל דהא ודאי מדת זריזות היא זה ועוד דרכיה לשון רבים ולא נקט בקרא רק דרך אחד תכין בקיץ לחמה אבל נקט קרא עצל דאפילו היותר עצל שבו אינו סומך על של חברו שלא יבא לידי גזילה ולא כן אדם העצל שלא חם ע"ז וסומך על של חבירו גם אם לא יתן לו יטול בחזקה והיינו גזל מכותלה והיינו דרכיה לשון רבים האחד כפשוטו שמכין בקיץ מה שצריך בחורף והב' דאפילו העצל שבהם כן שלא יבואו לידי גזלה גם בכלל דרכיה לשון רבים מה שנזכר בהאי שעבדא דאוהבים הצל מה ושונאין למשקר בהריגה וק"ל:

נח ע"ב [אמר רב לית בקא בר יומא ולית דידבא בת שתא איל רב פפא לאביי והא אמרי אינשי שב שני אימרא בקתא מבקא דאמיה ליה חזותיה לבר מחוזא דכתא במיא וסליק ואיברך בסדינין ואותיבת עליה ומצית מיניה ולא הודעת לי איל ולטעמיך הא דאמרי אינשי שיתין מנה פרזלא תלו ליה לבקא בקרנסא מי איכא איהו גופיה כמה הוי אלא במגי דידהו הנ בשני דידהו:

בקא

עין יעקב

ממנו יתד. עיין ברכה ז' תלות על פסוק ואמה הקי"ב אליך שמלריך בריש ז"ה: איזול אחזי. עיין בתוספות מה שאמרים אם דלא קשיא מלגלג ועיין במהרש"א וכאמת מעיקרא בקיא בארי שלמה לוא כן לך אלא נמלה לכן אמסר למחזי כיון שלוה לעשות כן: ודאמרי אינשי סב מנין חזרי בקתא מבקא. יש לגמור מזה דשמעת דאינשי נ"כ אין דורש נסתר

בקא. מין זבוב והיא מסכת כלומר: דידבא. זבוב: איברא. לשון כנה ·במנדום אמריה נתכסה לי ומרדה עליו: לבר מחוזא. על שם שהיו בני מחוזא משונים ובמנים כלומר אוכל את עניהם: ומצית מניה דמא. מללת דשו: מגה. משקל שנים מנה: בקורנסא. מרטייל כלומר הוי זהיר בו. שנביכהו כבדה: בשני דידהו. נמשקל שלהם של בקא שהוא קל: בשני דידה. רגעים הם]:

מהרש"א אמרי אנשי שב שנין איברא בקתא מבקא כו'. גם הם ליפגא דאיכפי הוא אינו דומה דנאוכא ועלולא כלומר אבל הוא משל על אדם רעה ומקייעתו להרע לאחרים ולפעמים הוא עושה רעה לאחרים ולא הודיע לם עד אח"כ והרה לם על אישה שלא הודיעם כדי שתסיס גם היא עושה כמו כן כמו נקתא זו שחרם לם על הבקא שלא הודיע אותה שאפשר לאלון דם דרך הסדין וק"ל: ס' מאני דפרזלא תלו ליה לבקא כו'. גם זה למשל נאמר על בעל לשון הרע שהוא חושב שלא עשה כלום בדיבורו ל"ם אבל נשיכתו כבידה כנשיכת בקא זו כדאמרינן בערכין שהיא שקולה נגד ג' עבירות ע"ז וג"ע וש"ד דיתם כתיב גדולה והכא כתיב מדברת גדולות ודו"ק:

יה / יף נט אמר רב יהודה האי מאן דאכל תלת תקלי חלתית אליבא ריקנא משתלח משכיה א"ר אבהו בדידי הוה עובדא ואכלי חד תקלא חלתית ואי לא דיתבי במי

קהלת ז משתלח משכאי וקיימתי בעצמי °החכמה תחיה בעליה. ההוא בר טביא דאתי לבי ריש גלותא דהוה מפסקן כרען בתרייתא ברקיה רב בצומת הגידין ואבשריה סבר למיכל מיניה באומצא א"ל שמואל לא חייש מר לנקורי א"ל מאי תקנתיה ניתביה בתנורא דאיהו בדיק נפשיה

ישעי' יב אותביה נפל תילחי תילחי קרי שמואל עליה דרב °לא משלי יב יאונה לצדיק כל און קרי רב עליה דשמואל °כל רז לא אנס לך:

אליבא ריקנא. קודם אכילה: משתלח משכיה. נפשט עור שהחלתית מחממתו מאוד ולוחזתו קודחת מקורין אשקלפיילמין: דיתבי במיא. לקרר עלמי: צומת הגידין. בשוק שהוא סמוך לארכובה ברגלים כלאחורים: באומצא. אינו ללי כל כך כבהמה אלא מולחו מאוד ומולהו כל דהו על הגחלים: לנקורי. שמא נסכנה נחש שם ולאכרים מסוס סכנת נחשות: דאיהו בדיק נפשיה. מאליו: תילחי. מתפרק וניטל חתיכות חתיכות: לא יאונה לצדיק. שהדומנתי ומנעתיך מלאכול:

מהרש"א ואי לאו דיתבי במיא כו'. לפי שרפואה זו בחנם היה בדבר שניתן לעולם בחנם כמ"ש במדרש גמשלה ההורס למים מה מים בחנם כו' ע"כ תביא האי קרא דכתיב נריבא כי בלא החכמה בלא הכסף שפעמים שלריכין לפניהם לחכמת הרופא וגם כסף לאולאה לריך רפואות אבל יתרון דעת החכמה שהיא בעלמה תחיה בעליה בלא כסף כרפואה זו במים קרים וק"ל: קרי עליה כו' לא יאונה לצדיק כל און. עבירה משמע אבל אונאה כבהמה מאיסורא וק"ל:

ההיא עיזא ברכח דהואי בי ריש גלותא דעקוד מלא ים ע"ב צנא דתרבא מיניה רב אחאי אסר רב שמואל בריה דרבי אבהו אכל מיניה קרי אנפשיה °מפרי פי משלי יח איש תשבע בטנו שלחו מתם הלכתא כותיה דרב שמואל בריה דרבי אבהו והזהרו ברבינו אחאי שמאיר עיני גולה הוא:

(עיזא ברכת. הוא ספק חים ספק בהמה ורב שמואל קבל שהוא חים ודלי וחלבו מותר): דעקור מלא צנא דתרבא. לאחר שחיטה הוליאוהו ממעים: מפרי פי איש. בשכר שמעמי וקבלתי שהוא מותר בשכר שבע ממנו: והזהרו ברבינו אחאי. לנהוג בו כבוד ולאין לפניו בהלכה עד שיאמר בו ולא להסיר בפניו מה שהוא אוסר שמאיר עיני גולה הוא:

אמר ל קיסר לר' יהושע בן חנניה אלהיכם כאריה מתיל כ עמוס ג דכתיב °אריה שאג מי לא יירא מאי רבותא פרשא קטיל אריה א"ל לאו כהאי אריה מתיל אלא כאריה דבי עילאי מתיל אמר ליה בעינא דמחזית לי נידליה א"ל לא מצית חזית ליה א"ל איברא חזינא ליה בעא רחמי אתעקר מדוכתיה כי הוה מרחוק ת' פרסי נידם חד קלא אפילו כל מעברתא ושורא דרומי נפל אדמיחק שלש מאות פרסי נידם קלא אחרינא נתור ככי ושיני דגברא ואף הוא נפל מכורסיה לארעא א"ל במטותא מינך בעי רחמי עליה ולידדר לדוכתיה בעא רחמי עליה ואהדר ליה לאתריה:

אריה שאג. כך פי' אלהים דבר מי לא יתנבא הרי כמתמשל לו: פרשא קטיל אריה. אדם גבור הורג את הארי: דמחזית ניהליה. לאריה דבי עילאי: איברא. אמת אני תולה גבורתו ומל כתוך לריך אתה להראותו לי: אפילו כל מעברתא. הפיל כל העסים שעוברות: נתור ככי ושיני. וכתבו בתוספי מכאן משמע דככי לא הוי התוכיים שקורין יעליגאלים שאותן אין דרכן ליפול כדאמרינן בערבי פסחים. א"ל רב לגריה לא תמתי קמא ולא תעקור ככי אלא ככי הם הסיכים לאחרים שמוחכים המאכל סיכים הם הסיכים שלפנים וכן על פה אבא גברי בסיכי ומתרגמין אמול בגברי בככי:

מהרש"א כאריה מתיל כו'. הנה זה הקיסר כפר ביכולה ושים אחר שיש לו כח ויכולה יותר ממנו דהא פרשא קטיל אריה: וא"ל דמתיל לאריה דבי עילאי. דעל ההוא אריה נאמר אריה שאג מי לא יירא שאין הפרש יכול לו מיראה שאגתו כמו שהראה לו דבמרחק ד' מאות וג' מאות פרסי אפילו ומעברתא ושורא נפל ונתור ככי כו' כך ה' דבר מי לא יגבא שלא יירא מאימת הגבואה שיש יכולת ביד ה' להעניש כמ"ש בעניינו אם תהיה רעה בעיר וה' לא עשה וקא"ל הקיסר שוב בעינא דאחוי לאלהייכו כו' וא"ל שמשא חד משמשי דקיימי קמיה כו'. יש לדקדק אמאי לא השיב לו מהאי עובדא גופא דלעיל כאריה דבי עילאי דלא מצית חזית ליה דההוא חד משמשיה דקיימי קמיה קב"ה לא מצית חזית ליה שכינה לא כ"ש ונראה לפרש דלמאי

עין יעקב

[illegible]

ריב"ח בא אחרים דבי עילאי ורחוס יכולתו שהוא אחד מכבריו יתעלה אלא דבל הרואים השכלית קאמר בעינא דאחזי לאלהייכו להשיג מהותו וא"ל דחף בשום לא יוכל להסתכל להשיג ומהותו שכנגד נסתפקו מו גדולי הפילוסופין אם השמש גשמי יסוד פשוט חמישי או שהוא שכל פשוט כבינה לא כל שכן שלא תוכל להשיג מהותו אלא מציאתו מצד פעולותיו ית'. ושוב א"ל קיסר בעינא דאיצבת ליה נהמא כו'. שאוליתן בגבמות מצד פעולותיו בעה"ז שהם גשמיים כמו השמש שלא יוכל להשיג ומהותם ואף על פי כך אפשר בהוא גשמי ככראם מצד פעולותיו וע"ז מניק לו בתשובתו הני בנישאי חלוהאי כו'. מצד פעולת ומעשיו כשתלכל לפעולת גשמים ובת קיסר שאמרה אלהיכם נגרא הוא. כפרם בסבנחת פריעית שהוא נגרא שממה לו תקרם ועליה פסם השונים ואימו מבגית בארץ כמ"ש המספרים עוז אלהים את הארץ והנה ע"י תפלת ריב"ח נראה לה סמנחה פרעית בנבתלם לה מדה כנגד מדה שנלטערת ויהנ לה המהוריתא וק"ל:

כא ט"ס א"ל קיסר לרבי יהושע בן חנניה בעינא דאחזי לאלהייכו א"ל לא מצית חזית ליה א"ל איברא

יף ס *[חזינא ליה] אזל אוקמיה להדי יומא בתקופת תמוז א"ל אסתכל ביה א"ל לא מצינא א"ל ומה (שמשא) [יומא] דחד משמשי דקיימי קמיה דקב"ה אמרת לא מצינא לאסתכולא ביה שכינה לא כל שכן ותו א"ל קיסר לר' יהושע בן חנניה בעינא דאצבית ליה נהמא לאלהייכו א"ל לא מצית א"ל אמאי נפישי חילותיה א"ל איברא א"ל פוק [צבית] לגודא דרביתא דרווח עלמא טרח שיתא ירחי קייטא אתא זיקא כנשיה לימא טרח שיתא ירחי דסיתווא אתא מטרא טבעיה בימא א"ל מאי האי א"ל האי כנושאי חלוהאי דאתו קמיה א"ל אי הכי לא מצינא:

להדי יומא. נגד השמש: דאיצבית ליה נהמא. אתקן לים סעודה: לגודא דרביתא. על שפת הנהר ששמו רביתא: דרווח עלמא. להתקבן שם חילותיו והוא מתסק למקום שתחא רוח שולטת בו: כנשיה לימא. מלוטי לים: כנושאי. מכבדי הבית: חלוהאי. מרגלי הבית בווים מפני אבק העולה וכבר הם כלו לאסול כל זה: אי הכי. דנפישי חילותיו כ"כ לא מליכא:

כב ס"ס אמרה ליה בת קיסר לר' יהושע בן חנניה אלהיכון נגרא היא דכתיב °המקרה במים עליותיו
תהלים קד
אימא ליה דנעביד לי חדא מסתוריתא אמר לחיי בעא רחמי עלה ואינגעה אותבה בשוקא דרומי ודהבי לה מסתוריתא דהוו נהיגי דכל דמנגע ברומי יהבו ליה מסתוריתא ויתב בשיקא וסתר דוללי כי היכי דליחזו אינשי וליבעו רחמי עליה יומא חד הוה קא חליף התם הוה יתיבא וסתרה דוללי בשוקא דרומאי אמר לה שפירתא מסתוריתא דיהב לך אלהי אמרה ליה אימא

לאלהייכו דלישקל מאי דיהב לי אמר לה אלהא דידן מיהב יהיב משקל לא שקיל:

מסתוריתא. דשחלנויי"ס בלע"ז בלשון אשכנז קלעפעליך: דוללי. אפקריי"ש ופיזן זה היה למוליכים: וסתר דוללי. דישבריי"ר בלע"ז ריסיע פנקס: משקל לא שקיל. תמונה מתמכם'

כג ס"ס א"ר יהודה שור שהקריב אדה"ר קרן א' היתה לו במצחו שנאמר °ותיטב לה' משור פר מקרין מפרים מקרין
תהלים סט
תרתי משמע א"ר נחמן מקרן כתיב. א"ר יהודה שור שהקריב אדם הראשון קרניו קודמות לפרסותיו שנאמר ותיטב לה' משור פר מקרין מפרים מקרין ברישא והדר מפרים מסייעא ליה לר' יהושע בן לוי דא"ר יהושע בן לוי כל מעשי בראשית בקומתן נבראו (בדעתם) [לדעתי]
ס"פ מקידת
שבועות ס
נבראו כצביונם נבראו שנאמר °ויכלו השמים והארץ וכל צבאם אל תקרי צבאם אלא צביונם:
בראשית ב

שור שהקריב אדם הראשון. כדאמרינן בלשפי אידיקן במס ע"ז: מקרין מפרים. אשור ק': אדם הראשון קאי: קרניו קודמין לפרסותיו. שכל שורין פרסותיהן נולדות עמהן וקרניהם גדלים לאחר זמן אבל של מעשה בראשית בקומתן נבראו ונבראים וכשיצא מן הארץ ראשו תחלה מצאו שקדמו קרניו לפרסותיו: בקומתן נבראו. ולפיכך קדמו קרניו שהרי עמו יצא ורגליו תחתיו והיינו בור פר בימים שהיה בור היה גדול כפר שור בן יומו קרי שור כדכתיב שור כי יולד פר קייל בן שלש: מקרין תרתי משמע. שכן קתם שורים: לדעתם. שתרצו שיבראו והם אמרו: בצביונם. בדמות שבחר להם:

תוספות בקומתן נבראו. לא בעי לימר שנבראו בצורה דהא אמרינן בפ' ד' דיני תולדות גבי אדם הראשון רביעית נזרקה גו גשמה שניבים עומד על רגליו הנה בקומתן היינו שנבראה גל קומתן התחלתן: אל תקרי צבאם אלא צביונם. פי' בצחוק דבלא נפיק מצביונים שהוא לשון יופי כמו לצבי ולתפארת ואומר שכן ביופיין זהו בקומתן לדעתן שהיופי לא יצא אלא אח"כ כגדל כל הגוף ועי"ל דקומתן נפק הלשון הנכון צ"ע:

והרשב"א ז"ל כתב בפירוש הגדה זו ח"ל יש בזה סוד נעלם ונעלה וכבר ידעת שאמינו אמר ואמרו שהלך אחרי תאות הגב ונפרד מן השכל והגביר תאותו ולקח מפרי העץ ואחר"כ הכיר כמה פשעם ונתגיים ותפל עלה תאנה שהאוכל היתה מה שאכל והוא מאומר ז"ל נדבר שנתקלקל בה נתקן ואמר מים בה דעות לאחרות נמה שאכל כאומרם שמה היתה אפשר שהכל עולם לטעם אחד פירוש שנבכתר אחר תאות הלב ולפי שהפריד הפרי מן העץ קראו מגחו קולן בנפישות ואחר שהוליכו יחד העץ העץ אבלת התורה והתפלל והקריב קרבן שקרינ כמו ופריצת הקריב וכועסם ההב או בתשובה לו עשו הבנים נתדבר והוא השמא שבגד ידעת ועי"כ היה הקרבן שור ובנגד ידעת מאומרם ז"ל ששמו אי שמשפתעשלן שנתרכבת שנאמר ופני שור משמאל לארבעתם ודע כי נאמר בשורם נפר אל פתח אה"ל מועד ולא נאמר כן בשאר קרבנות ונתפיללו חכמי האומה על זה ואמרו מפני מה נאמר אל פתח אה"ל מועד בפר מה שלא נאמר בשאר קרבנות משל לאוהבו של מלך שהסניא דינק נאם למלך אמר המלך אלו אותו נפתח פלטרין כדי שידעו הכל מה דוחן נאם הקריב לי תוכני והמורון הגלות כבר ידעת שהגומיה אמר לנו והשמא גזר אין נאה לו בשוט בתשובה עם אותו הדבר שנעשה אמרינ כי אז ירואם לכל שהוא מודה וחזר בתשובה שלמה ע"כ כבראם אדם לשוב בתשובה לא נסה אחרי הלב וחזר בבראשונם אל

[illegible]

אל מקומו הראשון כי טוב לו זה כדי שלא ישלוט על עצמו תאות הלב והשכל כי בעזבו משכן השכל ומקור מים חיים יחטא לו לאשמה רבה על כן הקריב שור שהוא דורון נאה לבעלי תשובה ואמר קרן אחד היה במצחו ללמוד על היחוד כי חטא פירוד הייחוד ועכ"ל אמר כי עתה הקריב שור בקרן אחד ושב לאמונתו שיהא לבו אחד בשכלו והוא כי טוב לו זה בהיותו בעל שכל ואומרם שהיה לו קרן ומצחו אלא לפי שהיה במצחו ולא באחד מן הגדודים הסמוכים רבות. ודע שהקרן מורה להחזיק מלכות כאומרם דוד ושלמה שנמשחו בקרן נמשכה מלכותם דכתיב וירם קרן משיחו גם שכתובים רמזו לזה כאומרם בנאמר בחלום דניאל על מחק מלכות אלכסנדר קרן חזות בין עיניו ואומרם שהיה במצחו ולא בגדדים כהוא בתיך לבותו ידועות ואלי שלא ידאה כבעל מום שהיה הפך הבינה שהיא היה רומה שלמות ואין כה"ם בעל מום. והנני שהלא נורה על החוזק כמאמר קרן חזות בין עיניו. והשלישים שהתלה הנקודה האמצעית שהיא שורש לכל דבר והתנקם הפרי מפרידו מן העץ שהוא הייחוד והאמצע לכל פירותיו מתורף לזה שהעץ שאכל ממנו היה בתוך הגן והתגם באמצעות נכחה ולא תרום בגו גנתא ומורף עוד לזה שהוא הדבר האמצעי והשוה לגבר אחד. הרביעית שהוא מקום מכוון כנגד סוגות שממנו משכן השכל ודע כי בנאמר הזה נעלמו אמרותו במעשה המשכן שהיה רמז לצייר לדברים הגופנים כדכתיב וראה ועשה כתבניתם אשר אתה מראה בהר וכבר ידעת שהכסוי העליון של משכן היה עורות תחשים שלמעלה והיה המשכן אחד ואמרו חז"ל בפי ב"מ תחש שהיה בימי משה קרן אחד היה לו במצחו. הנה זה נגלה מבואר ואומרם קרניו קודם לפרסותיו. כבר ידעת שקרן מורה על עלוי של דבר הרום של נעלם היום הזה בכך יומא סדין ופרסה רמז לסוף האחרונה כאומרו לא תשאר פרסה ופרסה מענין רגל והרגל סוף ואדם הניח העיקר שהוא האילן ולקח הפרי כאילו רצה להבניה המסובב ועתה חזר בתשובה והקריב שור שקרניו קודמים לפרסותיו וקודמים לא בזמן רק במעלה והכל מבואר עכ"ל הרשב"א ז"ל:

מהרש"א וקרניו קודמות לפרסותיו כו'. הענין מבואר כי הקרן כאמר בכ"מ על עיקר הדבר כמ"ש הקרן קיימת וכו' והכא לפי שאדם נטה בחטאו למינות להאמין ח"ו בשתי רשויות כמ"ש בסנה' אדם הראשון מין היה וכפר בעיקר שנא' איכה אן נטה לבך ולכך כשחזר בתשובה הקריב שור שהיה לו קרן אחד מורה על עיקר האחדות ועי"כ היה בו הקרן שהוא אחד קודם לפרסותיו שהם שניים מורים על הריבוי שהכמלאות בהשתלשלם יצ"ע בקופם לרבים ודו"ק: **אל תקרי צבאם אלא צביונם.** פירשו התוס' מפי' הערוך דכולהו מלביונם כפקי כו' ע"ש והוא דחוק לפרש בלביונם קומה דוקא מלבד יופי ולביונם בתרא בבי' לסוכות ונראה שדרשו כן מהאי קרא דלאחי כקבי רק לגבי השמים והארץ עפי' מבואר יסודות הפשוטים ולבאם ועי"כ דרשו מדות הכתוב כאן על כל הנבראים שעלה בבריאותם חומר וצורה ותכלית והוא שאמר בקומתן נבראו שהוא קומת וגודל תואר כל נברא ובדעתן נבראו הוא ידיעת צורה של כל נברא שבו ניכר ומודע כי הוא זה בצורתו ולצביונם נבראו הוא רצונם התכליתי הכולה מהכו והוא ערמה ויכלו השמים שהוא יסוד היותם פשוט ומחומר וקרוב לצורה והארץ הוא היסוד היותר גבוה בחומרו ולבאם הוא התכלית הרצוני של כל נברא:

דרש ר' חנינא בר פפא °יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו פסוק זה שר העולם אמרו בשעה שאמר הקב"ה *°למינהו באילנות נשאו דשאים ק"ו בעצמן אם רצונו של הקב"ה בערבוביא למה אמר למינהו באילנות ועוד ק"ו ומה אילנות שאין דרכן לצאת בערבוביא אמר הקב"ה למינהו אנו עאכ"ו מיד כל אחד

ואחד יצא למינהו פתח שר העולם ואמר יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו:

שר העולם. מלאך הממונה: **באילנות.** כלומר למינהו עושה פרי למינו אבל בדשאים לא כאמר ביציאתם למינו אבל ביציאתם כאמר תדשא זרע למינהו: **שאין דרכן לצאת בערבוביא.** שהרי גדולים הן ונכפיסם מחנים ואין צריך ליגדל רצופים ותכופים כי אם מפוזרים: **אמר הקב"ה למינהו.** שלא כל אילן בעצמו ברחוק ומובדל שיהא לו היכר: **אנו.** שרשים אנו הדרכנו לצאת תכופים ומעורבבים ואם אין אנו כאורין לצאת כל מין לבד הרי אין אנו ניכרים זה מזה עאכ"ו: **ישמח ה' במעשיו.** מכן זהירין במצותיו:

תוספות פסוק זה שר העולם אמרו. לפי מה שמפרש דהנך זה מטטרון כמו שיסד הפייטן תקיף מטטרון שר הנהפך לאש מנער ולומדים הוא שר העולם כמו שיסד הפייט שר המסגרת נער נקרא הוא מטטרון הנכבד והנורא ואמרינן בפ"ק דיבמות נער הייתי גם זקנתי פסוק זה שר העולם אמרו וקשה מכאן דמשמע דשר העולם היה בו' ימי בראשית ושמא אגדות (אגדות) הם שחולקות זו על זו ותני שסובר דמטטרון הוא שר העולם ל"ש ל"ט הנך זה מטטרון אי נמי מה שקרא הפייט למטטרון נער לא בשביל הפסוק של נער הייתי אלא לפי שכתוב בספר יוחסין דלמטטרון יש לו שבעים שמות ושמות נער וגם מצינו דנער שם מלאך הוא כדכתיב רוץ אל הנער הלז ע"כ:

מהרש"א ק"ו בעצמם וכו'. נראה כמ"ש אין לך עשב ועשב מלמטה שאין לו מזל ומלאך והם נשאו ק"ו בעצמם שלא לצאת בערבוביא וכה"ג כתבו התוס' בפ"ק בני ביכאי כהרא חלוק לי מיניך כו' ע"ש וק"ל: **פתח שר העולם כו'.** הוא מטטרון כמ"ש התוס' והוא שר העולם ע"ש כי מטטרון בגימטריא שדי שאמר לעולמו די שלא יהיה יותר מת"ק כי הכעולם משדי הוא ת"ק כמו שכתבו התוס' פ' אין דורשין וק"ל:

הרי"ף דרש ר"ח יהי כבוד וגו'. וקשה למה דרש ששר העולם אמר ולא אמרו דוד ונ"ק דפתח בק"ו ויצא נמה מלינו באילנות למינהו ולא היה רלונו בערבוביא למה אמר למינהו באילנות ועוד נראה מזה זה הק"ו שנשאו בעצמן אמר"כ הוא אמר ועוד ק"ו ומה אילנות וכו' ומתחלה הל"ל נשאו ק"ו הדשאים בעצמן ומה אילנות וכו' ונ"ק אין מחייהם כל זה בפסוק יהי כבוד ה' לעולם כי בק תהיה יציאתם למיניהם או לאו מ"מ כבוד ה' במקומו בוודאי ונראה שדקדק מפי' יהי כבוד ה' בלשון עתיד ולא אמר כבוד ה' לעולם ועוד דקה מ"ש ישמח ה' במעשיו עם יהי כבוד ה' לעולם לזה בפ' זה שר העולם אמרו לפי שיש פתחון פה לצדוקים שיאמרו לעתיד שהדשאים יצאו למיניהם שלא ברצון הבורא יתברך כיון שלא אמר למינהו בדשאים ותצא חיו ויתמעט כבודו לזה שר העולם יהי כבוד ה' לעולם שעוד יש להבינם שמה שיצאו הדשאים למיניהם הם מעצמי ה' ישמח ה' במעשיו כי הוא היתר ויהי יאה לזה מיתעוד שיצאו הדשאים למיניהם והוא נרמז בכתוב שאמר תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע ועץ עושה פרי למינהו שלמינהו חוזר גם על העשבים וכי תאמר בלבבך ומנין לאם לעשבים לומר שלמינהו חוזר גם עליהם ולא נאמר שלמינהו קאי אעץ פרי לחוד דסמיך לכך אמר נשאו הדשאים ק"ו בעצמן שהכונה במלת בעצמן היא שאינו זה הק"ו ללמוד מהאילנות דהוי מיקום אחר אבל נשאו ק"ו בעצמן אע"פ שיצאו שאילנות והדשאים בו"ש שדרך כולם לצאת בערבוביא או דרכם של כולם לצאת שלא בערבוביא ומ"מ תמה שראו שאמר הקב"ה למינהו באילנות אמרו אם רצונו של הקב"ה שיצאו הדשאים בערבוביא למה אמר למינהו באילנות יותר מהדשאים היה להם לצאת בערבוביא. כמו שהדשאים ומתוך כך נשאו ק"ו לעצמן להבין שמ"ש שהקב"ה למינהו היה חוזר גם עליהם והוו שנתמעטה תיבת הכתוב לומר למינהו ג' פעמים לא בדשאים ולא באילנות שנשאו הדשאים ק"ו בעצמן והוציאו למיניהם מה שהיה רצונו יתברך

עיון יעקב

במיוחסים פ"ק דעי"ל דף מ' כ"ה: פתח שר העולם ואמר יהי כבוד כו' לעולם וגו'. לבאר דהא דאמר הקב"ה לאילנות למינהו יש לו טעמים מיוחדים ע"פ הסוד וכבוד אלקים הסתר

יתנכך ועוד נשאו קיו אפר מהאילנות שאין דרכן לגאת בערבוביא. וע"ל דנראה למינהו נדשאים כדכתיב תדשא הארץ דשא עשב שדשא הוא עשיפת הארץ במילוי שעשבים קרוי דשא ועשב הוא כל קלא וקלא לגדו קרוי עשב אבי למינהו ומי נתן בינה לעשבים להבין זה הוא שעמעו באילנות למינהו נשאו קיו בעצמן שקלי גם עליהם שכתוב בהם דשא.עשב שהיא הכוונה שיהיה כל קלא בפני עלמו ועוד קיו ומה אילנות שאין דרכן לגאת בערבוביא וכו' ולכן אמר שר העולם יהי כבוד ה' לעולם שלא שינתה הארץ שפקידו יתנכך ועם זה אני מנאר מ"ש בנ"ד למה נקראת ארץ שרלתה לעשות רלון קונה בהוללאת הדשאים למיניהם ובביאורי נכסף נגפר ביארתי בזה:

כה שם ע"ב בראשית א ע"ש אגדה ב' בשבועות

רבי שמעון בן פזי רמי כתיב °ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים וגומר (כאומר שם כתוב באורך בפ"ק דשבועות):

מהרש"א *איל לכי מעטי את עצמך וכו'. שענין הרמז כמו שכתבו המפרשים לכנסת ישראל שימעטו את עלמן בעוה"ז כדאמרינן פרק גיד הנשה כי אתם המעט וגו' כי אתם הממעטין כו' וענין לכי ומשול ביום ובלילה הוא מע"י שאתם ממעטין עלמכם בעוה"ז שהוא לכם לילה תזכו למשול גם בעוה"ב שהוא לכם ליום ותשובה שרגא בטיהרא כו' כי אין זה ממשלה בעוה"ז והיתה התשובה למנות בך ימים ושנים שתמשלו בעוה"ז שהם ימי המעשה במנין שימים ושנים אשר על ידו תזכה לעולם שכולו ארוך באין מנין ואמרה ימא כמו שהוא מונח העוה"ז אשר ניתן לאוה"ע א"א דלא מנו בית תקופות רוח כי דבר המקיף אם אינו גדול כ"כ סנה אין לו סוף והוא ענין פרנו גם רצו ממשלת האומות בעוה"ז ואמר לה זיל ליקרו בך לדיקי כו' אמר לה כן לייטב דעתה כי אלו הלדיקים לא נקראו בן אלא ע"ש שמקטינין עלמן בעוה"ז יעקב אמר קטנתי מכל וגו' וכן בדוד כדאמרינן הוא הקטן כשם שבקטנותו הקטין את עלמו כו' ושמואל הקטן כשעדה דפ"ק דסנהדרין. חזייה דלא קא מתייבא דעתה שלא יהא לה כלל ממשלה בעוה"ז אמר שעיר של ר"ח יהיה כו' הוא שעיר הוא אדום הוא מקטרגן של ישראל לאתים כמו בר"ח ושיהיה גם לישראל לפעמים ממשלה בעוה"ז כירח הזו שפעם שהיא מתגדלת מתחלת החדש ופעם שהיא מתקטנת בסוף החדש וכן הוא הענין בכנסת ישראל כדאיתא במדרשות:

כו שם בראשית א שם ב

רב אסי רמי כתיב °ותוצא הארץ דשא בתלת בשבתא וכתיב °וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ במעלי שבתא מלמד שיצאו דשאים ועמדו על פתח קרקע עד שבא אדם הראשון ובקש עליהם רחמים וירדו גשמים וצמחו ללמדך שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקי רב נחמן בר פפא הויא ליה ההיא גנתא שדי ביה ביזרני ולא צמח בעא רחמי אתא מטרא וצמח אמר היינו דרב אסי:

טרם יהיה בארץ. עדיין לא היה בארץ: ועמדו על פתח הקרקע. מאחרים לעי גשמים כדכתיב לא המטיר עד שנברא אדם נשמי: ביזרני. זרעים: היינו דרב אסי. שהקב"ה מתאוה לתפלתם של לדיקים:

מהרש"א עמדו על פתח קרקע כו'. לפי מה שפירש"י בחומש שהכל נברא ביום ראשון וכל אחד נקבע ביומו גם הדשאין נבראו ביום ראשון ועיקרו אלו על פתח-קרקע אלא שבתחלתה בשבתא יצאו קלת עד שבקש אדם רחמים, ולמחר ביום ו' והענין מבואר באמרו בפ"ק דתענית גדול יום הגשמים כיום שנבראו בו שמים וארץ ואמרו שבתחלה עלה במחשבה לבראו במדת הדין ולבסוף שיתף עמו מדת הרחמים כאומר בעניכה ביום עשות ה' אלהים ארץ וגו' ובגשמים כאומר כיגלא בזה כי לא המטיר ה' אלהים על הארץ ואדם אין וגו' דכשעדיין לא היה אדם בעולם לא המטיר ה' אלהים במדת הדין שהיה שליט עד שבא אדם ובקש רחמים להפך מדת הדין לרחמים והוא ענין שהקב"ה מתאוה לתפלתן של לדיקים שהם מטילין כח וגבורה בפמליא של מעלה שהוא מדת הרחמים שיגבר על מדת הדין וק"ל:

כז שם דברים יד

אמר רב חנן בר (רבא) [רב] °השסועה בריה בפני עצמה היא שיש לה ב' גבין ושני שדראות וכי משה רבינו קניגי היה או בליסטרי היה מכאן תשובה לאומרים אין תורה מן השמים א"ל רב חסדא לרב תחליפא בר אבינא ז"ל כתוב קניגי ובליסטרי באנדהיך ופירשה:

שיש לה ב' גבין. ולכך נקראת שסועה אלמא: וכי משה רבינו קניגי היה. לד חיות בקיגנן: או בליסטרי. מורה בקשת לחיות וקורין אותו ברישדו"ל ומכן היה בקי בחיות הללו שאין אדם בקי בהם: כתוב קניגי ובליסטרי. אגדה זו כתובה היא גם היכנה יפה ולי לא: ופירשה. מאי קניגי ובליסטרי באגדתיך ומשום דנקט כתוב באגדתיך נקט נמי לאלי קרא דסרני פלשתים:

תוספות וכי משה קניגי היה [או] בליסטרי היה. שהיה יודע לתכיר השסועה ואיה והא אמרינן בגמרא דשסועה בלא סימנה שיורה וליכא מאן דפליג ואי"כ יכול להיות שנתמם שהורה היה לו למשה וילכר לו שסועה ולא איצטריך למיהוי קניגי וי"ל דאמא שסועה אינה בלא אלא מעתמם שאינה מליה בינינו:

כח שם יהושע יג

°**(ואת)** המשת סרני פלשתים העזתי והאשדודי האשקלוני הגתי והעקרוני והעוים אמר חמשה וחשיב שיתא א"ר (יוחנן) [יונתן] ארוניקי שלהן חמשה א"ל רב חסדא לרב תחליפא בר אבינא כתיב ארוניקי באנדתיך ופירשה ופליגא דרב. דאמר רב עוים מתימן באו תניא נמי הכי עוים מתימן באו ולמה נקרא שמן עוים שעיותו את מקומן. ד"א [עוים] שאיוו לאלוהות הרבה. ד"א עוים שכל הרואה אותם אוחזתו עוית אמר רב יוסף ואית להו שית סרי דרי שיני לכל חד וחד אמר רשב"ל הרבה מקראות שראוין לישרף (כספרי צדוקים). והן הן נופי תורה °והעוים היושבים בחצרים עד עזה מאי נפקא לן מיניה מדאשבעיה אבימלך לאברהם °אם תשקור לי ולניני ולנכדי אמר הקב"ה ליתו כפתורים ליפקו מעוים דהיינו פלשתים וליתו ישראל ליפקו מכפתורים

דברים ב בראשית כא

עיון יעקב

הסמר ודור ודו"כ אין כאן קיו וזה שאומר יהי כבוד ה' לעולם לעיל סים עמוס פ"ט הכמד שלוה כן לאילנות מיע ישמח ה' במעשיו ששו כן תמה מקיו: רי"ש בן פזי רמי כתיב דיעם אלקים. עיין במיוחסינו בזה בשבועות דף ד': מלמד שלאו דשאים ועמדו על פתח קרקע. ולחכ"מ דאמרי' לעיל כל מעשה בראשית בקומתן נבראו וזה אף דשאי ואילנות בלומר בדלאי בריה דף ויל דנפבי כתיב עץ פרי וגו' כין שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים לא יצאו עד שהתפלל עליהם: ובקש עליהם רחמים וירדו גשמים וצמחו. לפי המטיר דלומר שחסרי כבוד עולם והוא ר"ח דהל"ל לעשות לפי מה שפי' הרש"ז מוסר בבראשית פי' כ"ב סיתן ד' ביום הראשון דסוכות נברא עולם ור"א אומר פ"ק דתענית וה"ש ראשון של מ. ומכירין גבורת גשמים כי עלפי מאמר שמתגלגל אותו יום על הגשמים: כבאן תשובה לאומרים אין תורה מן השמים. כי בלשם הקב"ה שלה למשה כל אות ואות כדאיתא לעיל

במדבר כא מכפתורים כיוצא כדבר אתה אומר °כי חשבון עיר סיחון [מלך האמורי הוא והוא נלחם במלך מואב הראשון
דברים ב וגו'] מאי נ"מ דאמר להן הקב"ה לישראל °אל תצר את מואב אמר הקב"ה ליתי סיחון ליפוק ממואב וליתי ישראל
וליפקו מסיחון והיינו דאמר רב פפא עמון ומואב טיהרו
שם ג בסיחון °צידונים יקראו לחרמון שריון תנא שניר ושריון (מארין) [מהרי ארץ] ישראל הם מלמד שכל אחד ואחד
מאוה"ע הלך ובנה לו כרך גדול לעצמו והעלה לו על שם הרי א"י ללמדך שאפילו הרי א"י חביבין על אוה"ע
בראשית מז כיוצא בו °ואת העם העביר אותו לערים מאי נ"מ דלא ליקרו לאחוה גלוותא:

ארדוניקי שלהם. חשובים שלהם חוטפה: מתימן. בן אליפז בן עשו בא ולאו לאלפי פלשתים וילאו מנקותן ובאו לגור ביחיהם. ולפכי לא חשיב ר' סרני פלשתים: שעיוו את מקומן. ילאו משם ונתשבו שמה: עוית. רחת ולגחלה בלעייו קרנפיא: שיתסר דרי שיני. מוחת של סיניס: הרבה מקראות. יש שהואה לקורלאין בהם ראוין ליסרף שלא היה לו לכתבן שאין להם לורך בתורה ונבלי הוא לחנך עם הקדשים: והן הן גופי תורה. משנים גדולים שלין בהם והשתא קא חשיב ואזיל לאו עד סוף ממעתה: חצרים עד עזה. א"י: מאי נפקא לה מינה. לא לאו מקומן של אלו היה אלא מקום אחרים ואלו גרשום: ולניני ולנבדי. ועדיין לא עבר הירדן: בכפתורים. לאו מפלשתים כינס: ליתו וליפקו. ליתו ישראל וליפקו מינייהו. וקסבר ר"ש לקים עוים מפלשתים היו ולמ"ד מתימן היו להך מלתא מני אילטריך תפום דלהוריכו סלא לתמנחות גבני עשו אתר רחמנא ליתו כפתורים וליפקו מעוים וניתו ישראל וניפקו מינייהו ומאר מקראות סדרונין לוס בהלכה סדברים כגון ונסביר ישבו סמורים ובעולצים ובעמוכים כתיב רפאים ישבו בה לפנים (והאימים לפנים ישבו בה) כולהו טעמא היא בהו דבכלהו כתיב ארץ רפאים תחשב לפי שנאמר לאברהם אגיעו בין הבתרים לזרעך נתתי וגו' וקא חשיב את הרפאים והכילאו ממלכים ונבות דרך הר בעיר ועמון ומואב שנקראו כבר ארץ רפאים היה שלא על דעתם להתגרות בהם כסבורים ש היה שכיתבה לאברהם ומכנן הקב"ה ואמר להם ארץ רפאים הלוו מתנגת שהרפאים ישבו גם מקדם אבל לא ש היה שנתתי לאברהם אלא לאלו כמתים שגרשו משם וישבו תחתיהם בשכר אברהם שילאו בני עשו היותו ולוט היה קרוב לאברהם ובהגינו לתגל ארגות כתיב ההוא יקרא ארץ רפאים ש היה שנתתי לאברהם: והוא נלחם במלך מואב הראשון. למה לי לאשמעינן אלא משום דכתיב אל תצר את מואב וגו' והיינו דאמר רב פפא עמון ומואב טיהרו בסיחון ע"י סיחון טהרה אלנם לישראל דמואב כתיב והוא נלחם וגו' ובעמון מפורש בנחלת בני גד בספר יהושע ויהי להם הגבול יעזר וכל ארץ הגלעד וחלי ארץ בני עמון וקא חשיב ואזיל וכתיב בשופטים יתר ממלסתפיזון אלנמה שיחון כנכנס לארץ בני עמון ועדד עליו במלך בני עמון שאמר

לממלכי ישמח כי לקח ישראל את ארלי מארנון ועד יבק אלמא ארץ בני עמון היא והם מסיחון כבשוה דכתיב ביה וירשו את ארלו מארנון ועד היבק אבל משכשאר בידם לא לקחו כלום: צידונים יקראו וגו': למה לי: תנא שניר ושריון הרי א"י הן. וחרמון קרוב לצידונים ולאמורי ובנו עליו כרכים זה קרא לו שריון וזה קרא לו שניר: העביר אותו לערים. עלי לאשמעיק: כי היכי דלא ליקרו. מלרים [לאחיו] לאחר זמן גולים בני גולים לבך הגלם:

תוספות העוים מתימן באו וכו'. בי מקראות הם בספר יהושע והכי כתיב חמשת סרני פלשתים העזתי והאשדודי האשקלוני הגתי העקרוני והעוים והדר כתיב מתימן כל ארץ הכנעני (והעוים) [ומערה] אשר לצידונים עד אפקה עד גבול האמורי והשתא מפרש רב והעוים דכתיב בסוף קרא קמא קאי אתימן דבתלתא קרא דבתריה:

מהרש"א עוים מתימן באו כו'. ויהיה והעוים מחובר למקרא שלאחריו דכתיב מתימן כל ארץ וגו' כמ"ש התוס'. ולומר ולמה נקראו עוים שעיוותו מקומן. לי חורבן כמו עיה עיה עיה אשימנה: וד"א שאיוו לאלהות כו'. א' מתחלף בע' בלי כמ"ש בר' חייא שקרא לאלפין עיינין וכו' ורומז בזה דכתיב אלוה מתימן יבא גו' כדאמרינן שלא רצו לקבל אלוה א' ואיוו לאלהות הרבה וק"ל: ליפקו מכפתורים כו'. אין זה מפורש בקרא אבל הוא בכח המאמר דלכך ככתב המקרא אבל גבי חשבון מפורש בקרא דאתי ישראל וליפקו מסיחון והא דלא חשיב בכנוש א"י רק ז' עממין ולא חשיב כמי ארץ עוים שכבשו מכפתורים י"ל דכל ארץ פלשתים מארץ כנעני תחשב כמפורש בספר יהושע וק"ל: שריון תנא וכו'. ובחומש הוסיף רש"י לפרש בו ובמקום אחר הוא אומר עד הר שיאון הוא חרמון הרי לו ד' שמות וכו' ע"ש וקאמר הכא דאפילו הרי א"י וכו' ר"ל אפי' אלו הרים גבוהים שנקראים שניר על שם הרי שלג כפירש"י בחומש דאין דרך להיות שם ישוב אעפ"כ חביבין הן על אוה"ע וק"ל: ואת העם העביר גו' מנ"מ וכו'. לפי פשוטו איכא טעמא לפי שכבר קנה יוסף בלחם את כל אשר להם גם את ארלם העביר אותם מעיר לעיר כדי שיהיה להם זכרון שאין להם עוד חלק בארץ כפרש"י בחומש מ"מ כל הסיפור זה לא היה אילטריך אי לאו לאשמעינן שהיה חס על כבודן של ישראל דלא ליקרו וכו' וק"ל:

אמר רב יהודה °שלך זה השולה דגים מן הים °דוכיפת זה כט
ויקרא יא שדודו כפות תניא דוכיפת שהודו כפות ודהו
שם שהביא שמיר לבהמ"ק רבי יוחנן כי הוה חזי שלך אמר
תהלים לו °משפטיך תהום רבה כי הוה חזי נמלה אמר °צדקתך
שם כהררי אל א"ר יהודה °רחם זו שרקרק ולמה נקרא שמה
ויקרא יא רחם א"ר יוחנן כיון שבאה רחם באו רחמים לעולם אמר רב ביבי בר אביי והוא דיתיב אמידי ועביד שרקרק ונמירי דאי יתיב ארעא ושריק אתי משיחא שנאמר
זכריה י °אשרקה להם ואקבצם א"ל רב ארא בר רב שימי למר בר (איתאי) [רב אידאי] והא ההוא דיתיב בי כרבא ושרק ואתא גלל אפסקיה למחיה א"ל ההוא ביידא הוה:

זה

עין יעקב

דלעיל ללמד מדכתיב אלו החיים שהראה לו הקב"ה כל המינים היינו אין זה הסוגה והיבמה לעניים כמו הכא שהוא והר סהיטו מלוי כלל: כי הוי חזי נמלה [illegible] עיין במהרש"א ובדכתיב ... כי הנמלי עם לא בה וידעו נקין למחם: כיון שבאי רחם באו רחמים לעולם. ובמ"ש מהרש"א לעיל דף קי על הא שמקם [illegible] ... עם עליך ... ואמר לפסוק עגין זה לפי שמשיח הוא נקרא גואל למניפי ... ושמם

זה השולה דגים מן הים. אימא הוי בקיאי ביה והוא שרץ המים: שהדדו בפות. כרגלהו עבה ודומה כמו בכפולה לתוך אחלם וכפותה עם והוא עוף גדול כתרנגול וקורין לו פוליין שלגירית: שהביא שמיר למקדש. דהא נגר טורא מתרגמינן ליה והוא תרנגולת ברא ותנינן בפ' מי שאחזו מעשה מאי עביד ביה דנוגר ביה טורא: צדקתך כהררי אל. דאפי' מלה אית ליה חזקיה כגדולה: ומשפטיך אף בתהום רבה. בזמנם שלך לשפוט ולעשות כקומתך בדגת הים להניח שמזומנים לטרף לבון מורי לא נמצא זה אינו לדקתך כהררי אל שמזומנים מזומן להם בלא טורח. ועם מי שאתה כשפט אתה דן עד תהום רבה כגון שלך שמורה לנקום מה חומותיו: רחמים. ממר: אמידי. על סוס דגי: שרקרק. כמות מלפלף בשוע כאומר שרקרק: דאי יתיב. ואינו עומד אלא יושב ומלפלף סימן בשורה הוא: אאריא. אלין דלית ק': בי ברבא. פריעם: גללא. אבן נגלל מן הגותם: בידיא. כמו בדאה בדאי ושקר לפיכך נקם:

מהרש"א אמר משפטיך גו'. עיין פרש"י וע"ל דה"ק לדקתך לגמלה שאתה נותן לה דעת להבין מזונותיה בקין הוא בעדם עונך כהררי אל גבוה ומפורסם כמ"ש לך אל כמלה עלל הכין גו' ומשפטיך שאתה עושה בדגים הוא במקום כתר בתהום רבה וק"ל: באו רחמים כו'. היינו מטר כפרש"י כדאמרי' במס' תענית שהם רחוקים לעולם ואפשר בזה הוא בטבע שהעוף זה יודע אם גשמים באים לעולם ומבשר טוב על כך ודאי זה נגשין. והיינו דקאמר והוא דיתיב אמידי כו'. דכן ראו זה כמה פעמים נגשין כשיושב אמידי ועביד שרקרק בלא אח"כ מגמ אבל לבשר הגאולה ודאי אין זה בטבע אלא בנס ומ"ה קאמר וגמירי דאי יתיב אארעא כו'. די"ל להם קבלה על כך ולא בנסיון ויש בזה רמז בקרא דכתיב מה נאוו על ההרים רגלי מבשר וגו' כלומר רגלי מבשר הוא עוף זה המבשר על המטר כשאינו יושב על הארץ אבל מה נאוו כשיושב רגלי מבשר על ההרים דהיינו כשעומד אארעא דאז משמיע ישועה וגו' וקול צופיך הוא עוף זה שמלפלף כמאו קול יחדיו ירננו וגו' רננו לא נאמר אלא ירננו לעתיד כדאמרינן ר"פ חלק וק"ל: אפסקיה למזוניה כו'. לכאורה קשה דקארי ליה מאי קארי ליה הא קחזינן דלא פרק כהנך בלא בזמנו שהרי כענם ואפסקיה למזוניה וכו' וי"ל דהכי פריך דהא חזינן דגם אם פרק על הארץ אתא גשם שעמד העוף בי כרבא ורגא בפריקתו שעמד יצא על החריסה הגדיכה לעגר וכן היה שבא מטר והרעם בתוך שעמד סביא גלל ואפסקיה למזוניה משום דלא עשק כדרכו ליתיב אמידי אלא יתיב אקרקע ומכל מקום חזינן דגם אם הוא יושב על הארץ אתא מיטרא ולא משיאה. ומשני ההוא בידא הוה. דלא אתי מיטרא משום פריקתו שהיה על הארץ אלא שהוא ודאי לא פרק על הארץ על שעמד אלא על מסיאה פרק ומשום דבידאה הוה שלא היה עדיין זמן מסיאה אתא. מטרה והגלל במנו לאפסוקי מחיה לעונשו על שקרו וק"ל:

תניא רבי אומר גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שבהמה טמאה מרובה מן הטהורה לפיכך מנה הכתוב בטהורה גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעופות טהורים מרובים על הטמאים לפיכך מנה הכתוב בטמאים מאי קמ"ל כדרב הונא אמר רב ואמרי לה אמר רב הונא אמר רב משום ר"מ לעולם ישנה אדם לתלמידיו דרך קצרה:

מנה הכתוב בטהורה. א"ל ולבי תנו. משני דרך קצרה ואין לך עוד טהורה ובשפים אין לך עוד טמאה: מאי קמ"ל. הא הדר פסיקא דאי הוו טמאי הוה מני לנו:

[פיסקא] אבל אמרו חכמים כל עוף [הדורס טמא] תניא רבן גמליאל אומר דורס ואוכל בידוע שהוא טמא יש לו אצבע יתירה וזפק וקורקבנו נקלף בידוע שהוא טהור ר' אליעזר בר צדוק אומר מותחין לו חוט של משיחה אם חולק את רגליו ב' לכאן וב' לכאן טמא ג' לכאן ואחת לכאן טהור ר"ש בן אלעזר אומר כל עוף הקולט מן האויר טמא ציפורתא נמי מיקלט קלטה אמר אביי קולט ואוכל קאמרינן אחרים אומרים שכן עם טמאים טמא עם טהורים טהור כמאן כרבי אליעזר דתניא ר"א אומר לא לחנם הלך זרזיר אצל עורב אלא מפני שהוא מינו אפילו תימא רבנן שכן ונדמה קאמרינן:

סי' יש לו אצבע יתירה וזפק וקורקבנו נקלף בידוע שהוא טהור. ואריסא קמיך דהכיא כל עוף הדורס טמא ואם אינו דורס ויש לו עוד ג' סימנים הללו לא די בידוע שהוא טהור: את רגליו. אצבעותיו: הקולט מן האויר. שכשזורקין לו מאכל קולטו לתוך פיו ומקבלו מן האויר: ציפורתא. מכירין הן שהיא טהורה הם שמם: קולט ואוכל. אוכלו מיד לאחר שקלט עד שלא יגלענו: שכן. כמו שוכן: ונדמה. דומה להם במראיתו:

תניא ר' יוסי מן דורמסקית אומר לויתן דג טהור הוא שנאמר נאוה אפיקי מגינים וגו' אפיקי מגינים אלו קשקשים שבו תחתיו חדודי חרש אלו סנפירין שפורח בהם:

דג טהור הוא. דהרי יש לו סנפיר וקשקשת כדמפרש: אפיקי מגינים. חוזק מגינים: אלו קשקשים. הסוגרים וקבועים בו בחוזק: תחתיו חדודי חרש. חדודי כל חלקים: אלו סנפירין. מחודדין ומחתכין כחרסים ובהם הוא בוקע את המים (בחתך) [בחודם] שלא יעכבוהו בפריחתו ופשטיה דקרא לבן (מרי) תחתיו חדודי חרס במקומו זכחודי בנעו. (ואין הספק אם הוא ד: בי"ת אורים דהילך

עיון יעקב

[illegible] ... שבהמה. טמאה מרובה מן הטהורה ... [illegible] ... לפיכך מנה הכתוב בטמאים ... [illegible] ... לויתן דג טהור הוא ... [illegible]

דסיפא יאכלוהו הגדיקים לגמ"ל אלא הספק אם הוא רב עיקור או שם עסור הגדל גזוים כמו בר אווזא וק"ל מהרש"א:

בהמה המקשה פרק רביעי

תניא אילן שמשיר פירותיו סוקרו בסיקרא וטוענו באבנים בשלמא טוענו באבנים כי היכי דליכחוש חיליה אלא סוקרו בסיקרא אמאי כי היכי דליחזוה אינשי וליבעי רחמים עליה כדתניא וטמא טמא יקרא צריך להודיע צערו לרבים ורבים מבקשים עליו רחמים וכן מי שאירע בו דבר צריך להודיעו ברבים ורבים מבקשים עליו רחמים אמר רבינא כמאן תלינא כובסא בדיקלא כמאן כי האי תנא:

דניכחוש חיליה. שמתוך שמשו הוא מסיק: דלחזוה אינשי. סימן הוא שמשיר פירותיו: וטמא טמא יקרא. לוגק ולומר טמא הוא: כובסא. אשכול תמרים וסימן הוא שמשיר פירותיו: כי האי תנא. לבקש עליו רבים רחמים:

אותו ואת בנו פרק חמישי

[משנה] יום אחד האמור באותו ואת בנו היום הולך אחר הלילה את זו דרש ר"ש בן זומא נאמר במעשה בראשית יום אחד ונאמר באותו ואת בנו יום אחד מה יום אחד האמור במעשה בראשית היום הולך אחר הלילה אף יום אחד האמור באותו ואת בנו היום הולך אחר הלילה:

היום הולך אחר הלילה. שאם שחט האם מתחלת הלילה לא ישחוט הבן כל הלילה וכל יום שלמחרת אבל שחט האם ביום שוחט הבן בלילה דאין הלילה הולך אחר היום: את זו דרש. משום דבעבודת הקדשים כתיב אותו ואת בנו איצטריך למדרשה כדתנן בגמרא: מעשה בראשית. דכתי ויהי ערב ויהי בקר ברישא ערב והדר בקר:

כיסוי הדם פרק ששי

ת"ר כי ירחיב ה' אלהיך את גבולך וגו' למדה תורה דרך ארץ שלא יאכל אדם בשר אלא לתאבון יכול יקח אדם מן השוק ויאכל ת"ל וזבחת מבקרך ומצאנך יכול יזבח כל בקרו ויאכל כל צאנו ויאכל ת"ל מבקרך ולא כל בקרך מצאנך ולא כל צאנך מכאן אמר ראב"ע מי שיש לו מנה יקח לפסו ליטרא ירק עשרה מנה יקח לפסו ליטרא דגים נ' מנה יקח לפסו ליטרא בשר מאה מנה ישפתו לו קדרה בכל יום ואינך אימת מערב שבת לערב שבת אמר רב צריכין אנו לחוש לדברי זקן א"ר יוחנן אבא ממשפחת בריאים הוה אבל כגון אנו מי שיש לו פרוטה בתוך (ביתו) [כיסו] יריצנה לחנוני

א"ר נחמן כגון אנו לוין ואוכלין כבשים ללבושך מגז כבשים יהי מלבושך ומחיר שדה עתודים לעולם ימכור אדם שדה ויקח עתודים ואל ימכור אדם עתודים ויקח שדה ודי חלב עזים דיו לאדם שיתפרנס מחלב גדיים וטלאים שבתוך ביתו ללחמך ללחם ביתך לחמך קודם ללחם ביתך וחיים לנערותיך אמר מר זוטרא בריה דרב נחמן תן חיים לנערותיך. מכאן למדה תורה דרך ארץ שלא ילמד אדם את בנו בשר ויין:

לא יאכל בשר. תדיר שלא יעני: מבקרך. אם יש לו בעדרו יקח ואם לאו לא יקנה בשוק: כל בקרו. אם אין לו אלא שור אחד יזבחנו: לפסו. לקדירתו למין אילפס: משקל ליטרא ירק. אבל בשר לא יאכל: דגים. הוא בזול במקומו יותר מן הבשר: ישפתו. כשנותנים קדרה על הכירה קרי שפיתה: ואינך אימת. אלו האחרים שאמרת ליטרא דגים וליטרא בשר אימת יאכלוה אם לא בכל יום: לחוש. ולהסתפק בנזונות קלים: אבא ממשפחת בריאים. רבי יוחנן קרי לרב אבא: כגון אנו. שאין אנו בריאים: מי שאין לו אלא פרוטה יריצנה לחנוני. ולא יקנף עצמו במיני ולסמוך לבריות יותר: אמר רב נחמן כגון אנו. רב נחמן אחר דורו של רבי יוחנן היה ותמיד סעלם היה מתמסה והולך ולא היה בריא כאותן שבימי ר' יוחנן ולפיכך הוא אומר כגון אנו דלאפי' אין לנו ספרותם עלינו ללוות ולאכול: כבשים ללבושך. מקרא הוא בספר משלי קנה לך לאן ויהא לך הגיזין ללבוש: ויקח עתודים. לאן שיש לו מהם חלב לפרנסה והיזון ללבוש: דיו לאדם. הכי משמע די חלב עזים די לך בחלבם ולא תשחוט ותאכלם: תן חיים לנערותיך. לגבי ביתך למד דרכי חיים להסתפק בנזונות קלים:

מהרש"א מע"ש לע"ש כו'. פרש"י אלו האחרים שאמרת ליטרא דגים וליטרא בשר אימת כו' עכ"ל ע"ש והוא דחוק דלא יהיה קאי נמי אליטרא ירק שאמר דאי לאו בכל יום מה יאכל ולולי פירושו כראה לפרש דאסולהו קאי בין אמי שיש לו מנה ובין אמי שיש לו י' מנין ובין אמי שיש לו נ' מנה דלא יאכל רק ליטרא בשר הני כולהו לאימת יאכלו בשר בריות וקאמר מע"ש לע"ש וק"ל: מגז כבשים כו'. פרש"י קנה לך כו' ולאן זה במשמעות הכתוב ונראה לפרש כעין שאמר הכא שיפחות האדם באכילתו ולא ילך אחר המותרות כן אמר לענין מלבושיו שלא יעקם לו בגדי משי חשובים אלא מגז כבשים דהיינו בגד לומר ללבושך ובמאכליו אמר כאן אל תבקש בשר ללפת בו הפת כי די לו חלב עזים ללחמך דהיינו ללפת בו הפת. ואמר לחמך קודם כו'. דלכך לא כתיב ולחם ביתך בו"ו. ומסיים תן חיים לנערותיך. דביומי נערות תרגיל ולמד עצמך ליתן חיים לנפשך דהיינו רק לקיום הנפש ולא תבקש מותרות ועוד יפורש לקמן וק"ל:

א"ר יוחנן הרוצה שיתעשר יעסוק בבהמה דקה אמר רב חסדא מ"ד ועשתרות צאנך שמעשירות את בעליהן

לג. שם
שם ע"ב
דברים ז

עין יעקב

[illegible]

בעליהן וא"ר יוחנן כסא דחרשין ולא כסא דפושרין וה"מ בכלי מתכות אבל בכלי חרש לית לן בה ובכלי מתכות נמי לא אמרן אלא דלא שדי בהו ציביא אבל שדי בהו ציביא לית לן בה וכי לא שדי בהו ציביא נמי לא אמרן אלא דלא צייר אבל צייר לית לן בה. וא"ר יוחנן מי שהניח לו אביו מעות ורוצה לאבדן ילבש כלי פשתן וישתמש בכלי זכוכית וישכור פועלים ואל ישב עמהם ילבש כלי פשתן בכתנא רומיתא וישתמש בכלי זכוכית בזוגיתא חיורתא וישכור פועלים ואל ישב עמהם בתורי דנפיש פסידייהו דרש רב עוירא זמנין אמר לה משמיה דרב אמי וזמנין אמר לה משמיה דרב אסי מ"ד °טוב איש חונן ומלוה יכלכל דבריו במשפט לעולם יאכל אדם וישתה פחות ממה שיש לו וילבש ויתכסה במה שיש לו ויכבד אשתו ובניו יותר ממה שיש לו שהם תלויין בו והוא תלוי במי שאמר והיה העולם: תהלים קי"ב

כסא דחרשין ולא כסא דפושרין. טוב לשתות כוס של עכשפות ולא לשתות כוס של מים פושרים שהם רעים לגוף: ציבי. קרשי עצים ותבלין: צייר. הרתיח: מי שהניח לו אביו מעות. כלומר מי שלא טרח בממון וקל בעיניו לאבדו זהו איבודו: ילבש כלי פשתן. שהם יקרים ולפי דרכם נמדם שמשמש אלא מאבד ממון ויהא אדם מהם: כיתנא רומיתא. יקר הוא: בתורי. ישכור אדם פועלים וימסור להם שוורים שלו לחרוש והם יכחישו השוורים (ויפחתום) [ויכחישום] בעבודה ובכתפים והמלאכה לא יעשה לבעלים שלוק (חגיס) [חסמין] לכך: טוב איש חונן. דלים ומלוה לאחרים וטוב שמכלכל דבריו במשפט לפי היכולת הוא שמד על לרכיו ולא נכל תאוה לבו: פחות ממה שיש לו. פחות מכדי היכולת וילבש ויתכסה לפי היכולת בלא יתנאים: ויכבד אשתו. יותר מלפני היכולת:

תוספות הכולה שיתעסר יעסוק בגמרא דקה. ואת"ה דאמרינן בפ' מקום שנהגו העוסק בגמרא דקה אינו רואה סימן ברכה ואומר ר"ת דהתם גיסות ומתוס אין סרח אבל הכא איירי בפורסין דלא מלפא בהו עינא:

מהרש"א עשתרות שמעשרות את כו'. לשון אגדה דרש זה בפרשת עקב וכתב הרא"ם בפרשת אגדה דגם לפי זה יהיה עשתרות מלשון חוזק ולא מלשון עושר ע"ש ומתוך שמעמתין לא משמע כן וק"ל: ורוצה לאבדן וכו'. עיין פירש"י ונ"ל כמשמעו כגון שהוא עשר ואינו רוצה שיתערבו בסוף מעשיו כי ירצה פן יצא זה ויאבד את זה כדאמרינן בכתובות בבת כקדימין וק"ל: לעולם יאכל אדם כו'. ודרש ליה לקרא הכי טוב איש חונן לבניו ולאשתו לכבדם מלבושים כאיש יותר ממה שיש לו דהיינו אם אין לו הישא מלוה בשבילם אבל דברים הצריכים לו יכלכל במשפט שכלו דהיינו אכילה ושתייה פחות ממה שיש לו ומלבושיו כמה שיש לו וע"ג אמר לעיל מנא כבשים שים לך לגבושך ואל תחמוץ במלבושי כבוד יותר ממה לך ואמר דיו שיתפרנס ממלב גדיים כו' דהיינו שלא יאכל הגדיים והטלאים הקטנים שיש לו אלא שיתפרנס בפחות דהיינו מחלבם ואמר לחמך קודם לגאם ביתך שהוא דבר ההכרחי לאדם אבל בכבוד דהיינו במלבושים כאיש דקרא ליה למאי מכבדותיה אשתו ובניו קודמין לכבדם יותר ממה שיש לו וק"ל:

הרי"ף עיי"ד פוב איש חונן ומלוה וכו'. נראה שמוקשה לו דהו"ל חונן ומלוה ויכלכל לזה דרש כי לכך לא אמר ויכלכל דבריו דקאי אחונן ומלוה דלפי"ל אלא מדבר בכל אדם מי לו שיהיה מכלכל במשפט דבריו ואפשר דדייק למתקם הכא לעולם יאכל אדם כלומר בין שיהיה חונן ומלוה ובין לאו לעולם יכלכל דבריו במשפט. תם יי"ל כפשטיה דקרא דקאי אחונן ומלוה ואמר לעולם אעים שאינו צריך ללוות ולאכול אלא הוא חונן ממעותיו ומלוה לאחרים והייתי סבור שיאכל וישתה כרצונו כיון שיש לו להלוות לאחרים כ"ש לעצמו לזה לעולם יאכל אדם פחות מממה שיש לו כיון ולא יחשוב שיעור מה שחונן ומלוה אלא שיעור הנשאר לעצמו ומאותו השיעור יכלכל דבריו במשפט ותם עתה ילדק לומר יכלכל ולא אמר יכלכל לפי ששוא נראם טוב איש החונן ומלוה שיכלכל דבריו במשפט כי בזה יהיה למקומו עומדם לעד:

רבי חייא נפל ליה יאניבא בביתניה וכו'. *ומי נפל ליה יאניבא בביתניה והאמר רבין בר אבא ואמרי לה ר' אבין בר שבא משעלו בני הגולה פסקו הזיקים והזועות והרוחות והרעמים ולא החמיץ יינם ולא לקה פשתנם ונתנו חכמים עיניהם ברבי חייא ובניו כי מרגי זכותיהו אעלמא אדידהו לא כדרב יהודה אמר רב דאמר ר"י אמר רב בכל יום ויום בת קול יוצאת ואומרת כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת:

יאניבא. שלטה האלכלה בפתן: בני הגולה. לאו אכמי כנסת הגדולה קאמר אלא בהנך דורות האחרונים קאמר שהתחילו ללקות בני ארץ ישראל בעונם ונפשנש מפני שנתקלקלו הדורות וממעלו מבני בבל לכאן שהיו מסדים פסקו כאן הזועות: ונתנו חכמים עיניהם ברבי חייא ובניו. שנזכהם נאתם מינה זאת. ר' חייא ובניו מבבל עלו כדאמרינן בסלהי פ"ק דסוכה: זיקים וזועות ורעמים ורוחות. מפרש בברכות בהרואה שמלן קללה: זועות. שלכן מזדעזעת: רוחות. זעפא אסעורבייל: כדרב יהודה. דאמר זכותא דלדיקי לאחריני מסכיא ולאו לדידהו באתי עלמא: חנינא בני. הוא ר' חנינא בן דוסא ובימיו היה קול זה יולא: דיו בקב חרובין. מתפרנס כלעגר תלמודים:

תניא ישפך וכסה מי ששפך הוא יכסנו מעשה באחד ששחט וקדם חברו וכסה וחייבו רבן גמליאל ליתן לו עשרה זהובים איבעיא להו שכר מצוה או שכר ברכה למאי נ"מ לברכת המזון אי אמרת שכר מצוה אחת היא ואי אמרת שכר ברכה הויין ארבעין מאי ת"ש ראיל ההוא צדוקי לרבי מי שיצר הרים לא ברא רוח ומי שברא רוח לא יצר הרים דכתיב °כי הנה יוצר עמוס ד'

עין יעקב

כן מדברי התוספות שם ותמצא מזה דברי תוספות כאן: מי שהניח לו אביו מעות. עיין פירש"י כאן דלא פי' כמו בב"מ דף כ"ט ע"ש בחדושינו והא שדי מהרש"א שאינו רוצה לפרש תוך הסוגיא אכתי קשה למה יאבדו יפקדו לבניים וכ"ש: שרם מגיע לו ויעשנן דרך לרקה. כדאמרינן שושה לרקה בכל עת זה הגן בניו ובנותיו דיגן להם כפין ישם גם לעצמו יותר לכבדה יותר מגופו ועיין בחידושינו יבמות דף ס"ג: כל שלם סולו ניזון בשביל חנינא בני ובשביל בני די לו בקב חרובין. ומ"ש אל תאמין ולא על כיון שלין הלדיקים שנכרים ע"ש לקבל פרס בעבודת אלא שיהיו משכן תוכן לאחרים וכמים בחידושינו בסוטה בפ"ק ע"ש ועיין בגליון עיין מהרש"א בתענית לא נתנה למינו כלום ועפ"ש לגרים ואפי' בשבת לא שיכה שאוכלו תמוס שינוי ושם או שיחשבנה כל ימי שבוע ובשבת אכל: למאי נפקא מינה לברכת המזון. קיק תוספ' לא קאמר תני"א לענין כסוי הדם שלא ראם שהוא שני תמים או מים ושוף כל אחד בפני עצמו דקיי"ל דשני בכירות אחת ומ"ש כל אחד ומגם בפני עצמו היה בתשובות תרי"ג בספקו ולו"ם אם שורין מכר ברכה בזמן רק יותר יותר ודי לאחרינן שכר מצוה כל מה תליא כפני עצמו היה וצריך לשלם כי שכרו או יותר לפי זה שהם ויולי ול"ל דרשים בעיות ילודו הנה האו לענין ברכת המזון לפי

יוצר הרים ובורא רוח א"ל שוטה שפיל לסופיה דקרא
ה' צבאות שמו א"ל נקוט לי זמנא תלתא יומי ומהדרנא
לך תיובתא יתיב רבי ג' תעניתא כי הוה קא בעי מיברא
שמואל ב' א"ל צדוקי קאי אבבא אמר ויתנו בברותי ראש וגו' א"ל
ספר רבי מבשר טובות אני לך לא מצא אויבך תשובה ונפל
מן הגג ומת א"ל רצונך שתסעוד אצלי א"ל הן לאחר
שאכלו ושתו א"ל כוס של ברכה אתה שותה או ארבעים
זהובים אתה נוטל א"ל כוס של ברכה אני שותה יצאת
בת קול ואמרה כוס של ברכה שוה ארבעים זהובים
א"ר יצחק עדיין ישנה לאותה משפחה בין גדולי רומי
וקוראין אותה משפחת בר לויאנוס:

ליתן לו. מפני שספסיהו סכר ולקמן נמי סכר מלות מעשה לו סכר הברכה: ברכת המזון. ד' ברכות הן ואיכא מי זוכנים ולי נסר עלים לולם סלים הדל מלום סיל: ה' צבאות שמו. אלמא חד הוא דברליכהו: נקוט לי זימנא. תן לי זמן: כי הוה בעי רבי מיברא. כשהיה רבי הולך לסעוד: אמרו ליה. בני ביתים ססולו לדוקי שקנעת לו זמן קאי אבבא: אמר. רבי על עלמו המקרא הזה: ויתנו בברותי ראש. נסעהתי שתכן מרה לסוף אישתכח דלא איהו הוה אלא לדוקי אחר הבא לבכות על הראשון שנפל לגג ומת: מי זהובים. סכר ד' ברכות בענה אחריםן לאמן: לאותה משפחה. של מנסר: בי' כלחם שמואל

תוספות או ארבעים זהובים אתה נוטל. מתייה לא שייכא לסכר ברכה אלא היה רולה לסלקו מברכות המזון לפי שהיה לדוקי ולא כי זהובים הל"ל דהא ליכא נפקו' שלאחר נרכם המזון ו"ל דסגר כמ"ד נעלתי פספים דלין לריך לנכך לכסא דברכתא אלא לכסא קמא ותו לא:

מהרש"א לא ברא רוח כו'. הלדוקי הזה כוס להאמין בשניות ולומר מי שברא הרוחני לא ברא הגשמי שהם הפכים ולכך שיכח הלמון ברא בדבר רוחני וילר בדבר גשמי והיה תשובת רבי לו שוטה ספיל לסיפיה דקרא כי תשובתך נגדו ה' צבאות שמו כי ה' שהוא שמו המיוחד הוא ה' של ב' הלבאות שהם הגשמי והרוחני וכה"ג איתא בסנהדרין שאל לדוקי אחד לר"ג בן והשיב לו ר"ג אלא ומעתה גבי אדם דכתיב ויברא וילר ה"נ כו' דכתיב גבי ללמו שהוא ללם אלקים דבר רוחני לשון בריאה וגבי יצירת הגוף כתיב וילר ה' אלהים אדם מן האדמה הא אין סברא שיהיו שני שותפין באדם אחד כדמסיק שם ויעוי"ז זה במקומו שם וע"ש: ויתנו בברותי ראש כו'. השיטות נקרא ראש ע"ש הפסוק שורש פורה ראש ולענה וגו' ודו"ק:

יד סה' ע"ל היה מהלך במדבר ואין לו *אפר לכסות שוחט דינר
נ"ל ואפר זהב ומכסה היה מהלך בספינה ואין לו עפר
לכסות שורף טליתו ומכסה בשלמא שורף טליתו ומכסה
אשכחן אפר דאיקרי עפר אלא מדינרי זהב מנ"ל א"ר
איוב כח זירא °ועפרות זהב לו:

במדבר. אין ליה עליכם עלמיה: דינר זהב. לקמיה יליף ועפרות זהב לו:

אה"ב שהיה זו פסוקו ... [illegible]

אמר רבא בשכר שאמר אברהם אבינו °ואנכי עפר בראשית יח ואפר זכו בניו לבי מצות °אפר פרה ועפר סוטה
וליחשוב נמי עפר כסוי הדם התם הכשר מצוה איכא הנאה ליכא:

[הנאה ליכא. במלוה זו דגלוי כסוי מוי הוא לימחר בשר אבל באפר פרה איכא הנאה שמטהרת מטומאתו דאי לאו אפר אין לו טהרה שלמה]: עפר סוטה. מטיל שלום בין איש לאשתו ונקתה ונזרעה זרע:

מהרש"א ואנכי עפר כו'. ולמוס ליסשה הוא דחוק וכי אילו לא אמר אברהם ואנכי עפר וגו' לא היה לבנותיה את טהרה שלימות ולאפר לפרש דאי לאו בשכר אברהם היה הכשר הזאת טהרת טמא מת בעניינים רחוקים אשר מאליהם היה קשה לאנס בשכר שמיעט אברהם את עלמו שאמר ואנכי עפר ואפר זכו להיות הכשר והזאת טהרתם בעניינים אשר קלים מאליהם שהם עפר ואפר והזכות הוא מן הדומה לדומה שבזכות שאמר ואנכי עפר בתחלת יצירת אדם כיונולר לקתן במתוך זכו לעפר סוטה שע"י תזכה להוליד בן כאברהם כמנולר בפ' כמס ונזכות שאמר ואנכי אפר במותו זכו לטהר באפר טומאת מת וק"ל:

ואמר רבא בשכר שאמר אברהם *°אם מחוט ועד לך שרוך נעל זכו בניו לבי מצות לחוט של תכלת ורצועה של תפילין בשלמא רצועה של תפילין כתיב
דברים כח °וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ותניא ר"א הגדול אומר אלו תפילין שבראש אלא חוט של תכלת מאי היא דתניא ר"מ אומר מה נשתנה תכלת מכל הצבעונין מפני שתכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע דומה לאבן ספיר ואבן ספיר דומה לכסא הכבוד
שמות כד דכתיב °ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו וגו' וכתיב
יחזקאל א °כמראה אבן ספיר דמות כסא א"ר אבא קשה גזל הנאכל שאפילו צדיקים גמורים אינן יכולין להחזירו
בראשית יד שנאמר °בלעדי רק אשר אכלו הנערים:

אם מחוט ועד שרוך. גלא רלה ליהנות מן הגזל: שרוך. רלועה: חוט של תכלת: נלילים: רצועה של תפילין. לקשור: בשלמא רצועה של תפילין איכא הנאה, דכתיב וירלו ממך: אלו תפילין שבראש. לוס קן לכל כי שם ה' נקרא עליך: מאי היא. מאי הנאה איכא: מה נשתנה תכלת. שהוקקתו תורה לנילים: שהתכלת דומה לים. שמאלון מן הים הוא שלם אחת לשבע שנה ותולדתו דמו דומה לים וים אשר דומה לרקיע ורקיע דומה [לספיר וספיר] לכסא הכבוד דכתיב ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר והוא כעלם השמים אלמא שמים דומין לספיר וספיר סוא כסא הכבוד דכתיב כמראה אבן ספיר דמות כסא וכשמסתכלים מסתכל בכסא הכבוד שלו מזכר במלות א' שסיא כנגד כל המלות: הנאכל. הגזל ואוכל קשה הוא לעשות תשובה:

זכו

עין יעקב

פה דירע ... בשכר שאמר אברהם אנכי עפר ואפר. עיין במהרש"א ... בשכר שאמר אברהם אם מחוט ועד שרוך נעל. ... כי שם ה' נקרא עליך וירלו ממך

מהרש"א זכו לבי מצות לחוט כו'. דעיקר תפילין וציצית מעשה המצוה בתורה אבל מצות המוספות נב"א דהיינו בציצית חוט אחד של תכלת כדכתיב ונתנו על ציצית הכנף פתיל וגו' וכן הקפידה בתפילין רוקא ע"י רצועות קמיירי הכא והוא דקאמר הכא בשלמא רצועה דכתיב וראו כל עמי הארץ וגו' יש להביא ראיה לפרש"י בפ' התכלת שפירש אלו תפילין שבראש כו' ונפקי מיה על כל ראש מיין ודל"מ שהוא רוב שמם כו' ודו"ק ועיין בתוס' פ"ק דברכות ד' ו': **מפני שתכלת דומה לים כו'.** ירצה שרמז בזה קישור שלש עולמות זה בזה מלמטה למעלה ברצון הש"י והוא שאמר הים שהוא כנגד עולם התחתון כפי טבע הבריאה שהיה העולם כולו מים במים עד שאמר יקוו המים והכם הוא מתדמה ומתקשר ברקיע שהוא עולם האמצעי ורקיע שהוא כנגד עולם האמצעי הוא מתדמה ומתקשר בעולם המלאכים הדומים לאבן ספיר כי המה ספיריים בזכותם וטהרתם ולכן ספיר שהוא עולם המלאכים הוא מתדמה ומתקשר בכסא כבודו יתברך ויתעלה והוא שאמר במצות תכלת וראיתם אותו וזכרתם וגו' ולא תתורו אחרי לבבכם וגו' לעשות ח"ו פירוד בקישור הג' עולמות הנזכרים ודו"ק: **קשה גזל הנאכל שאפילו כו'.** ירצה דודאי הכא לאו גזל נקרי דאל"כ איך אמר אברהם על מה שהיה בעין ואלק האנשים אשר הלכו אתי יקחו חלקם וגו' ועוד דכבר מחל מלך סדום על הכל שנאמר והרכוש קח לך וגו' ועוד כנראה מענייני במלך סדום לא היה יכול להציל ואמרינן בהגזל בתרא דאפילו לא אמר אני אציל לעצמי מציל לעצמו אלא באברהם מדת חסידות לא רצה ליהנות כמ"ש שלא תאמר אני העשרתי וגו' והכא ה"ק קשה גזל הנאכל נגזלן דעלמא שקשה לו לעשות תשובה ולשלם לב"א מה שכבר נאכל כההיא דאמתא שאמרה ריקה אפילו אכנט כו' ומביא ראיה מאברהם שהרי לא היה רוצה ליהנות והיה בעיניו כגזל ואפ"ה כן אמר רק אשר אכלו הנערים שקשה היה בעיניו לשלם מה שכבר נאכל ודו"ק:

לה **א"ר** יוחנן משום ר' אלעזר בר' שמעון כל מקום שאתה
מוצא דבריו של ר' אלעזר בנו של רבי יוסי הגלילי
דברים ז בהגדה עשה אזנך כאפרכסת. °לא מרובכם מכל העמים
חשק ה' בכם ונו' אמר להם הקב"ה לישראל חושקני
בכם שאפילו בשעה שאני משפיע לכם גדולה אתם
ממעטין עצמיכם לפני נתתי גדולה לאברהם אמר
בראשית יח לפני °ואנכי עפר ואפר למשה ואהרן אמרו °ונחנו מה
שמות טז לדוד אמר °ואנכי תולעת לא איש אבל אוה"ע אינם
תהלים כב כן נתתי גדולה לנמרוד אמר °הבה נבנה לנו עיר לפרעה
בראשית יא שמות ה אמר °מי ה' לסנחריב אמר °מי בכל אלהי הארצות וגו'
מ"ב יח ישעיה יד לנבוכדנצר אמר °אעלה על במתי עב לחירם מלך צור
יחזקאל כח אמר °מושב אלהים ישבתי בלב ימים אמר רבא ואי

תימא ר' יוחנן גדול שנאמר במשה ואהרן יותר ממה שנא' באברהם דאילו באברהם כתיב ואנכי עפר ואפר ואילו במשה ואהרן כתיב ונחנו מה [ואמר רבא ואיתימא רבי יוחנן אין העולם מתקיים אלא בשביל משה ואהרן כתיב הכא ונחנו מה וכתיב התם] °תולה ארץ על בלימה: איוב כו

באפרכסת. מתורג"ם: **לא מרובכם.** לפי שאין אתם מרבין עצמכם אלא ממעטין לפיכך חשק בכם כי אתם ממעטין עצמיכם בעסם: **נמרוד.** מלך גדול הפלגה היה ולכך נקרא שמו מרוד שהמריד כל העולם במלכותו על הקב"ה: **מושב אלהים ישבתי.** שבנה לו ז' רקיעים של מתכת ועלה וישב עליהם: **תולה ארץ.** על זכות אותן שמשימו לבלימה:

מהרש"א נתתי גדולה לאברהם כו'. מבואר דרגת גדולות האדם יזכיר שפלות בריאתו ולזה אברהם הזכיר שפלות תחלת הילירה שנבראת אדה"ר מן האדמה וח"ש ואנכי עפר בתחלת הילירה ואפר בסוף ע"ש ואל עפר תשוב ואהרן ומשה הוסיפו בשפלות ילירת שאר כל אדם אף שלירת האדם היה מדבר שיש לומר עליו מה שהיה האדמה אבל אנחנו מה היתה ילירתינו מטפה סרוחה שלבלתם מה היא וחז"ש אין העולם מתקיים אלא בשביל משה כו' ר"ל כי בזה השפלות הילירה שאותו מה מתקיים מהדס"ל ואילך שאין כאן ילירה אלא מטפה סרוחה ודוד אמר אנכי תולעת וגו' הזכיר שפלות הילירה פרעות שהיה בו לפי מה שאחז"ל שהיה ראוי להיות נפל בילירתו אלא שניתן לו ע' שנים שהיו חסירים לאדם בשביל חטאו עד אלף שנים יומו של הקב"ה וע"ז אמר ואנכי בתחלת ילירתי ראוי להיות נפל לצאת מיד לריוות ותולעה אבל מהחסד אלקים היה שניתן לי ע' שנים ולחרפת אדם שנחסרו משנותיו בשביל חטאו שהיה חרפתו וק"ל:

א"ר אילעא אין העולם מתקיימת אלא בשביל מי לט
שבולם את עצמו בשעת מריבה שנא' °תולה איוב כו
ארץ על בלימה ר' אבהו אמר מי שמשים עצמו כמי
שאינו שנאמר °ומתחת זרועות עולם. א"ר יצחק מ"ד דברים לג
°האמנם אלם צדק תדברון מישרים תשפטו בני אדם תהלים נח
מה אומנתו של אדם בעה"ז ישים עצמו כאלם יכול אף
לדברי תורה ת"ל צדק תדברון יכול יגים דעתו ת"ל
מישרים תשפטו בני אדם:

שבולם עצמו. סוגר את פיו וחושם לו כנסתם פיו בלום ותגליו מגולמום: **ומתחת.** מי שכורע תחת הכל הוא זרועות עולם: **האמנם אלם.** [אומנות] יפה הוא האלם אבל לדק דהיינו דברי תורה אותו תדברון: **מישרים.** במישור אך חלקה שמחם לידרם:

יכול

עין יעקב

[illegible]

מהרש"א יכול יגיס דעתו כו'. עיין פירש"י וקצת דחוק ועוד צ"ל לפרש ע"פ מ"ש במס' תענית בשבדא דראב"ש שהיה דעתו גסה עליו מפני שלמד תורה הרבה כדאמר לו אדם אחד א"ל ראב"ש כמה מכוער אותו האיש והשיב לו לך אמור לאומן שעשאני וע"ז הזהיר כאן שלא יגיס דעתו לומר כן אלא יבינו השפטו שבכלך את בריאת בני אדם כענין שנאמר והאלהים עשה את האדם ישר וגו':

הר"ן עיר האומנם אלא לדק וכו'. לריך לחנן היכי ס"ד לומר יכול יגיס דעתו בשביל כך ולפמש"כ שאין העולם מתקיים אלא על העולם שבמדת הדינה אמר שלא סונה להחזיק שלמו והמכריעה להפיס שלמו כאלם שלם ישמע שמספרים אותו והוסק הוא מכניע לחבירו המחרפו כמאמר החכם לא תוכל להלחם עם נגל ותאה מתחרים לו נוה הכניעהו ולא עוד אלא שאחוך שנוספה כאלם לא יחרפהו עוד והוא מאמר הגמרא האי דשתע בישתיה ואיהו אלפי בישתים מאה ואומר החכם מי שאינו סובל דבר אחד ישמע דברים הרבה ע"פ כל הדברים האלה אמר כמה לומנו היפה לאדם היא האלמות ממדות הרבה להצלת עצמו יכול גם גריבות במלחמתה של תורה יגיס עצמו כאלם כדי שלא לבא לידי מריבה ת"ל נדק מדברון כי לריך להיות נגור להשיב במלחמתה כמו שאחז"ל על פסוק הבור חיל שיודע להשיב ואינו מלחמה שיודע לישא וליתן במלחמתה של תורה ולכן בלדק הזה דיה מדברון כי את והב בסופה אהבה בסופה יכול כיון שנתנה לו התורה רשות לגמוס מלחמות ה' תהיה כוונתו לגנות את חבירו ולהגיס דעתו ולהתייהר בחכמתו ת"ל מישרים כמו שפירש"י ז"ל והטעם הוא שראוי לכם לשפוט שאתם בני אדם ואין לבן אדם להתייהר כי לה' המלוכה ומושל על גוים:

גיד הנשה פרק שביעי

מתני' התם תפוח היה באמצע המזבח פעמים היה עליו כשלש מאות כור אמר רבא גוזמא השקו את התמיד בכוס של זהב אמר רבא גוזמא א"ר אמי דברה תורה לשון הבאי דברו נביאים לשון הבאי דברו חכמים לשון הבאי דברו חכמים לשון הבאי הא דאמרן דברה תורה לשון הבאי °ערים גדולות ובצורות בשמים °דברו נביאים לשון הבאי °ותבקע הארץ (לקולם) [בקולם] א"ר יצחק בר נחמני אמר שמואל בג' מקומות דברו חכמים לשון הבאי ואלו הן תפוח גפן ופרוכת. תפוח הא דאמרן גפן דתנן גפן של זהב היתה עומדת על פתחו של היכל ומודלת ע"ג כלונסות וכל מי שהיה מתנדב גרגיר או אשכול מביא ותולה בה א"ר אלעזר ברבי (יצחק) [צדוק] מעשה היה ונמנו עליו ג' מאות כהנים לפנותה. פרוכת דתנן רשב"ג אומר משום רבי שמעון הסגן פרוכת עוביה טפח ועל ע"ב נימים נארגת ועל כל נימא ונימא כ"ד חוטין ארכה ארבעים באמה ורחבה עשרים באמה ומשמונים ושתי רבוא נעשית ושתים עושים בשנה וג' מאות כהנים מטבילין אותה:

בשלש מאות כור. דמן של לצור גדול שמסלקין לו מן המזבח קרי תפוח וכן גבי יקב במסכת ע"ז דזוכין עם הכבכרי בגת

חוץ מ"ב מסטל [כ"ד] ומתן להפוח: **גוזמא.** מילתא בעלמא ולאו דוקא דמשום לא הוה בג' מאות כור: **השקו את התמיד.** כשבאין לשוחטו משקין אותו והוא כדי להפשיטו: **גוזמא.** דכוס של זהב לאו דוקא: **לשון הבאי.** לשון הדיוט שאין מדקדק בדבריו ומוליך בפיו דבר שאינו ולא שיכוין לשקר אלא לאו דוקא ולא דק: **בשמים.** אלוה לא דק וכן ותבקע הארץ דלהכי דכתיב מקול הקטון כאלו היה נבקעת אמטורכייא בלע"ז: **בני מקומות וכו'.** אבל כוס של זהב דהמיד דוקא היה דאין עניות במקום עשירות: **גפן.** כמין גפן היה עשויה מודלה על הכלונסות: **שי כהנים.** נחמלה גרגיר. ליכין: **כ"ד חוטין.** מקראי ילפינן במסכת יומא פרק בא לו כ"ג מחוטים כפול כ"ד: **ארכה מ' ורחבה כ'.** ארכה לגתה של פתח אולם ורחבה לרחבו שפתח האולם גבהו מ' ורחבו כ' ופרוכת מפסקת מבין ללכתשם בעלמא כך שמעתי. וכ"ל [שלפני] פרוכת הבדיל כך מדתו ורחבה (לרחבה) [לרחבו] של היכל שהוא כ' לאמה ונגדנה לגובהו מן העלייה ועד הרלפה: **ומשמונים ושתים רבוא.** חוטין. ל"א ריבות נערות שעשאוה בה: **ושי כהנים מטבילין אותה.** כשהיא נטמאת וכיים לשון הבאי דלא בעי כולי האי:

רבי יהושע בן לוי אמר כתיב °ויאבק איש עמו כאדם שחובק עם חבירו וידו מגעת לכף ימינו של חבירו ר' שמואל בר נחמני אמר בעכרים נדמה לו דאמר מר ישראל שנטפל לו עכו"ם בדרך טופלו לימינו רב שמואל בר אחא קמיה דרב פפא משמיה דרבא בר עולא אמר כת"ח נדמה לו דאמר מר המהלך לימין רבו הרי זה בור ורבנן מאחוריה אתא ונשיה בתחוייהו ורבנן האי בהאבקו עמו מאי דרשו ביה מיבעי ליה לכאידך דריב"ל דאמר ריב"ל מלמד שהעלו אבק ברגליהם עד כסא הכבוד כתיב הכא בהאבקו עמו וכתיב התם °וענן אבק רגליו:

(בהאבקו עמו. מחלוקת בין רבנן ור' יהודה לענין גיד הנשה רבנן סברי נוהג בירך של ימין ובשל שמאל ור' יהודה סבר אינו נוהג אלא בשל ימין. והתם ר' יהושע ב"ל אתא טעם לדברי ר' יהודה ואמר מהאבקו עמו נשמע): **כאדם שחובק את חבירו.** ומלפתו וידו מגעת לכף ירך ימינו של חבירו מאחוריו: **בעכרים נדמה לו.** כסבור היה יעקב שהוא עכו"ם וטפלו לימינו כדי שיהא המזון לאחו אם יקום עליו ויריך הבשועה לו כגם: **טופלו לימינו.** מחזירו לימינו: **כת"ח נדמה לו.** ואחר לו יעקב כבר כאלו הוא רבו וטפלו לימינו כדי שיהא יעקב לשמאל המהלך: **הרי זה בור.** אין בו חכמה ודרך ארץ: **ורבנן.** פליגי אדרב יהודה ואמרי בתחוייהו קמברי מאחוריו אתא וכשיה בתחוייהו הכא בשתין עד שנגע ממקומו ומגו: **האי בהאבקו מאי דרשי ביה.** ל"ל למכתביה כלל אי לאו למימרא לדדרך הכלחמק כגע בו:

והרשב"א ז"ל כתב בפי' אגדה ע"פ קמא חז"ל ולמי יהושע בן לוי תלמוד שהעלו אבק בעפר רגליהם עד כסא הכבוד. לריך להקדים לך הקדמה דע שכבר גלו לנו חז"ל בהגדות שהאבות והקדושים ז"ל עלמת הלצות שהם מרכבה ...

בשלשה מקומות דברו חכמים לשון הבאי. ועי' לדבר בהלה אולי עבודה אם הביא. דרש הכי המקשה זה לא תמיה ולאבק כי ... **בהאבקו** עמו כתיב שתובק את חבירו. דרש הכי הדשעה ... [illegible]

כדי שלא יצטרך רק עת שיספיק לישות ענין הגזרה הזאת ותם שנרמז לנו בזה כבר ידעת שפלשת האבות גלו ממקומם ואין לי מפלשתם נדמה בגלותו לאברו כי אברהם גלה ממקומו עם ביתו ורכושו גדול והלך למצרים מפני הרעב ונעלם שם אשתו ביד המלך למנעם ממנו ולקח אותה לעצמו והוכח במכאות עליו והולך על כרחו להשיבה ונתן אליו רכוש וכסף וזהב ושלחו מארצו ואברהם היה הולך למסעיו כלי מסע וחונה לא כהולך ממקום למקום כדי שיסתפק באחד מן המקומות רק כמסעותיו עי׳ מקדם עד שנתגלגל לביה אל עד מקום המזבח ויקרא בשם ה׳ והוא אמרו וילך למסעיו וגו׳. ומניעים אלו הז רמז לגלות הראשון שנסע יעקב אבינו מזקן וכל ביתו אתו לגור בארץ מפני הרעב ונשתעבדו שם תחת המלך לעבוד עבודתו ולמנוע התולדות ממנו בכונת גזרתו שהם להשליך כל הבן הילוד היאור וע״כ נמנעו מלישא אשה ואף להרחיק הנשואות כמאמר שם וילך איש מבית לוי. ואח״כ הוכה המלך במכות והוליך נושר קונו לאו מחוך עמי ולא להם משלו כאמרו גם אתה תתן בידינו זבחים ועולות ואומר ושאלה אשה משכנתה וכן שלכנו בגלותינו למסעינו שלבים וחונים יש אשר ימנו יום או יומים או חדש או ימים רבים כאומרו ויש אשר יצריך שכנן וגו׳ ועפ״ה ה׳ יחנו ועפ״ה ה׳ יסעו עד שבאו אל מקום הדמוי למנוחה ולקרא שם בשם ה׳ כאמרו כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה. ויצחק גלה ממקום ישיבתו אבל לא מארצו כאמרו גור בארץ הזאת ויזרע בארץ ההיא והתעשר שם והכריז עליו המלך שלא יגע בו אדם ולא באשתו ולא שלחו מארצו כפרעה רק שיתמוד או ישב לפי רצונו וכן קרה לנו בגלות השני גלות בבל כי לא שגלה כ״כ כלם מן הארץ רק הניח שם שרים למשול על הנשארים אשר השאיר נבוזראדן ולא יצאו משם כי אם גרלנים חמן עולם בנו בתים ונטעו כרמים כלומר בנו בתים ושבו ונטעו גנות ואכלו פריים וסוס המלך לא שלחם מכל וכל רק מכר הרשות בידם כאומרו מי בכם מכל עמו יהי אלהיו עמו ויעל ונוח לנשארים שלא יגע אדם בהם. ויעקב עצמו גלה למקום ארץ מגוריו מפני עשו אחיו ונתקלו ולא בחיל ולא בכח ועבד במקום גלותו את אחי אמו לבן והיה שם עמו זמן רב ולבסוף יצא ממנו עם כל אשר לו ונרדף ואח״כ ברח גרים עמו מפני שרדפו ונשבע שלא יעבור את הגל הזה לרעה ובשובו יצא אחיו לקראתו ושלח אליו הדורונות ע״י עבדים רבים ואחר הולך לבסוף ללכת אל ארץ מפני עשו אחיו ומשלם יעקב לא נרדף אלא ע״י עשו אחיו וע״י אחי אמו לבן גם אנחנו בגלות שלישית גלינו מארצנו שנויים בגויים ע״י אדום שעיקרם ארמים ועבדנו אותם לא כעבד נמכר רק כעבד משרת את אדוניו ונותנין מסים וארנוניות פעמים רבות ויש לנו לעמוד תחת רשותו עד אשר יראה ה׳ בעניינו ויגיע זמן הגאולה העתידה לנא וירדפונו בגלותנו קלת התורה כרמז במאמרי הנביאים מן המלחמות יעשו קלתם עם עמיתנו הראשון ואשר יבכונו לנו כלם ברית עד שיגיענו מנחה לשם כאמרו והביאו את כל אחיכם מכל הגוים מנחה לה׳ וגו׳ וענין יעקב עם שמלאך נאבקו עמו רמז לכל זה שהמלאך ההוא כבר ידעת שאמרו חז״ל שהוא שר של עשו ונאבק עמו כל הלילה וענין האביקה הוא השתדלות עמו לגבור עליו כדמיונו דאביק ביה מיניה ותרגם שמתרגם ואתאבק עמו ואשתדלותיה עמיה והלילה רמז לגלות שהוא זמן חשך ואפלה בגלגלות מלכות שמתגלגלים על הדורות מן אז ועד עתה והכל מידי אחינו בני עשו וקנא אותו הקרוב ישמעאל. ונאבק עמו עד עלות השחר הוא תחלת היום ומעמו הולך ואור עד נכון היום ידעת כרמז שמתגלגל עם אחינו בני עשו עד עלות השחר של גאולה כי מידו אנחנו עתידים לקבל את הממלכה והוא הרמז שרמזו בענין לידתם שכתוב וידו אוחזת בעקב עשו וכמו שאחז״ל במדרש רבה שאל הגמון א׳ את רבי מי תופס אחריכם הביא ר״י מלך וכתב עליו ואחרי כן יצא אחיו וידו אוחזת בעקב עשו אמר ליה דברים ישנים מפי זקן. ויש לך לדעת עוד כי עם שנאבק המלאך עם יעקב בעצמו ואמר הכתוב וירא כי לא יכול לו ויגע בכף ירכו והלך לו מפני יעקב הוא הרמז ליעקב בעצמו עם עשו אחיו בעצמו כי נאמר השב עשו ללכת לקראתו בעם רב לנגחו ולעקור את הכל וכמאמר יעקב פן יבא והכני אם על בנים וכאשר ראה כי לא יוכל לו הלך לו מלפניו ולא הרע לו רק לאחר זמן על תולדות האמהות בכף ירך יעקב ואמר ויזרח לו השמש והוא צולע על ירכו הרמז שירכו שהוא רמז לתולדותיו צולעים תחת שעבודו של עשו יהוה אמרו ביעודי הגאולה ואת הצולעה אקבצה ואמרו ויבא יעקב שלם עיר שכם וארז״ל שלם בגופו שיבא יעקב והוא רמז הגאולה אל עיר שכם היא ירושלים כמלכה שכם כמו שכם אחד ותרגום חולק חד. ובשובו שם שבות למקומו הרוה להיות הקב״ה יתברך רופא עדלנו שחיה רפואה במקומו שנ׳ ומגה לאחי לאן ערעיתי והוא אמרו ויחי בשלם גופו. מלכוך עוד לזה כי המקום הראשון שנזכר שנאו ושבנו שם בגלותם מתגלים היה נבוכים כאמרו וימשו מרעמסס סוכותה ואמרו ע״כ לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה אינו הודעת כמו על כן לא תכבד את הדמעם שאינו כן היה מחויב שלא בגף יעקב נרגלו שלא יאכלו בניו רגל לשונם וכן אבר שידעים בו יעקב שלא יאכלו הם אך אינה הודעת רק מלוה נלמוד עליה מפי השי״ת על דבר זה ומתוך על כן אמרתי לבני ישראל דם כל בשר לא תאכלו או הנה שנלמוד עליה בני נח ר״ל יעקב ובניו קודם מתן תורה ולא נמנית נביני ולא נזכרת במצות התורה המצוות ומשום השני ואילך והוא שנתן להם יתברך המצוה ז׳ בכף הירך לאבן על יונאי הירך שהוא הוא יתי׳ וקיימו הם וכאמרו מתבוססת בדמיך ואומר לך בדמייך חיי ואומר לך בדמייך חיי ואמרו ז״ל דם הפסח ודם מילה שנתן להם יתברך כדי שינצלו בהם ומעתה דע והבן דברי רז״ל שאמר שלמד שהעלו אבק ברגליהם עד כסא הכבוד השמה שיש בזה כמו שאמרתי ורגל סבר ידעת שהוא עושה לבנה כאמרו ויברך ה׳ אותך לרגלי ואבק רגל התחילו מן העפר נתנימו אותו ועד כסא הכבוד רמז להגעת ענייננו אל העיקר והאמת הנמכן הוא מאמר ר׳ יהושע שנוהג לו המלאך ליעקב שיאריך בניו ותולדות היונאות ויכיתו עם בני עשו אחיו עד שיפסקו לקצתם ביניהן ויבאו להם אך לא יוכלו לו ושהעלו אבק זהו עניני פנותיהם עד כסא הכבוד והוא סלע כי עניינים האלו שמגיעו עם אחיו עשו לחלוק על עקר העקרים שהוא כסא הכבוד כי ידוע מתנוקתינו נגד ונאמונה עד שימשך זה הענין והאבק עד הזמן שרמזו בדניאל עד די כורסון רמיו ועתיק יומין יתיב ואז יהיה הכסא שלם כאמרו ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה׳ המלוכה וכתיב ביום ההוא יהיה ה׳ אחד ושמו אחד עכ״ל הרשב״א :

מהרש״א בעכו״ם נדמה לו כו׳ בת״ח נדמה לו כו׳. יש לשאול מהיכן הדעת של תורה מכרעת לומר כן דאימא כישראל כדומה לו וכעו״ג כדומה לו ומלאה לפרש דכיון דהעיד הכתוב שלא היה יכול לו יש לו לומר מאיזה מקום בא עליו המלאך עד שנגע בכף ירך אחד שלא היה יכול ליזהר ממנו והכתוב בא לפרש ולא לסתום ולהכי קאמרי דבעכו״ם כדומה לו או כת״ח כדומה לו דהשתא שפיר נדע באיזה ירך נאבק דהיינו טופלו לימינו אבל אם היה כדומה לו כישראל וכעו״ג אכתי לא הוה ידעינן באיזה ירך שנאבק כיון דיכול לנוטלו לאיזה צד שירצה וק״ל: **בהאבקו עמו באדם שחיבק כו׳.** ורש״י בחומש פי׳ מנחם פי׳ לשון אבק שהיו מעלים עפר כו׳ ול״נ שהוא לשון ויתקשר כו׳ שמתנקו וחובקו כו׳ עכ״ל ל״ע שהוא הכריע שלא כדברי מנחם שהוא לשון אבק אלא מלשון קישור כאילו מפיו אמו חיים והכא פירושו ופירוש מנחם הם בפלוגתא דתנאי הכא בשמעתין ויש ליישב בדוחק וכוונת הדרוש במה שנאבקו עד כסא הכבוד עיין בחדושי אגדות הרשב״א :

ואמר ר׳ יהושע בן לוי למה נקרא שמו גיד הנשה שנשה ממקומו ועלה וכן הוא אומר נשתה גבורתם לנשי׳ אמר ר׳ יוסי בר חנינא מ״ד דבר שלח ה׳ ביעקב ונפל בישראל דבר שלח ביעקב זה גיד הנשה ונפל בישראל שפשט איסורו בכל ישראל. וא״ר יוסי בר חנינא מ״ד וטבוח טבח פרע להם בית השחיטה והכן טול גיד הנשה

שם לב; ירמיה נא; ישעיה ט; בראשית מג

עין יעקב

סבה כשהאבק עמו. ולא ניחא ליה לפירוש מיחבק כי ג״כ צריך לומר חשכה : שנשה ממקומו ועלה. פי׳ שגיד שנשה הוא הסמוך סמוך לגלם כדלעיל ולפי שנשה ממקומו ועלה על גב הבשר לכן נאמר : דבר שלח ביעקב זה גיד הנשה ונפל בישראל שפשט איסורו בכל ישראל. ויש למתמיה פסוק זה לפסוק שקודם דכתיב קנאת פי׳ לבאות חשבה ואת למסוקי [illegible] ... ישראל [illegible] ... וישלם

שם לב הנשה בפנידם כמ"ד גיד הנשה נאמר לבני נח. °ויותר
יעקב לבדו א"ר אלעזר שנשתייר על פכין קטנים מכאן
לצדיקים שחביב עליהם ממונם יותר מגופן וכל כך למה
שם לפי שאין פושטין ידיהם בגזל. °ויאבק איש עמו עד
עלות השחר א"ר יצחק מכאן לת"ח שלא יצא יחידי
רות ג בלילה ר' אבא בר כהנא אמר מהכא °°הנה הוא זורה
בראשית כב את גורן השעורים ר' אבהו אמר מהכא °וישכם אברהם
בבקר ויחבוש וגו' ורבנן אמרי מהכא °לך נא ראה את
שם לז / שם לב שלום אחיך ואת שלום הצאן וגו' רב אמר מהכא °ויזרח
לו השמש:

רש"י

נשה ממקומו. קפץ: נשתה גבורתם. קפלו גוייהם: היו לנשים. חלשים כנשים: דבר. הנמלא ביעקב כפל בישראל בכל ישראל: פרע להו בית השחיטה. שלא יאמרו בשר נבילה אנו אוכלים לפי שבני יעקב שומרי מצות היו דאמרים שלא ניתנה תורה מקובלין היו מאבותיהם: כמ"ד. במתניתין: גיד הנשה נאסר להם. בשעת בני נח: שנשתייר על פכין קטנים. דכל כלים החשובים ומקנה כבר העביר את נחל יבק כדכתיב לעיל ויקח ויעבר את אשר לו וחזר בשביל פכים קטנים שלא הספיק להעבירם ושכחם לו: מדקאמר עד עלות השחר. שיש לא ניתנה רשות למזיק להזיק ביום לפיכך לא הולך מעירם: מכאן לת"ח כו'. שהרי יעקב כשאר יחידי ונאבק: הנה הוא זורה. וכיון בלע"ז וכתיב ויהי בשכבו וגו' אמרה לה דעי שאחר שיגמור לזרות לא יצא לביתו לשכב שבגנאי שלא לת"ח ללכת בלילה וישכב בגורן: וישכם בבקר. ולא קודם היום ואע"ג דלאו יחידי הוה וכ"ש יחידי: לך נא ראה. בשעה שאדם יכול לראות:

תוספות מ"ד גיד הנשה לבני נח נאסר. ותימה דיבמה לא נאסר ואפילו היו מקיימין כמו שמצינו דקאמר ליה פרע להם בית השחיטה וי"ל מדקאמר והכן ומשמע דבלאו הכי לא משמרי א"נ פרע להו בית השחיטה היינו כסירה שנלמוד על השחיטה: מכאן לת"ח שלא יצא יחידי בלילה. אומר ר"י דדוקא נקט ת"ח משום דמזיקין מתקנאין בהם כדאמרינן בהם נריכין שמור מלך ות"ח ומתן והא דאמרינן גרים פסחים לשלם ככם אדם גבי פוב כר דמשמע כל אדם מדלא נקט ת"ח התם מיירי ברחוק מן העיר מפני האנכמולים והליסטים: מהלא וישכם אברהם בבקר. בהת ספרים כתיב ויחבש את חמורו וקמה דהיינו קרא דעקידה ושם לא היה יחידי דשני נעריו עמו דילפק בנו ועוד דאפילו היה יחיד אין לחוש מן מזיקין דשלוחי מצוה אינם ניזוקין ועוד דמקרא דעקידה יליף גרים פסחים גבי בדיקת חמץ דלא אמרינן זריזין מקדימין למצות שפי מלפרא אלא שכבים אברהם שפי מלפרא והיינו מוכח התם דילמא שאני התם משום שלא ילך יחידי בלילה ולכך לא הקדים לכך נראה דהכא גרס וישכם אברהם בבקר אל המקום וגו' ול"ג ויחבוש את חמורו ומייתי קרא דסדום שהלך להתפלל על הפיכת סדום שהיתה בבקר והיה לו להקדים להתפלל בלילה אלא שלא רצה לצאת יחידי בלילה והלך יחידי להתפלל עליהם דלא רצה שיהיה שום אדם עמו בשעת תפלה א"נ לא היה שום אדם רשאי לראות בהפיכת סדום ונפסחים מייתי קרא דעקידה שלא היה יחידי אלא דלא היה צריך להקדים טפי מצפרא:

מהרש"א דבר שלח ביעקב זה גיד הנשה כו'. ר"ל כל שאר מצות אין לאם דבר (סנה) מיעקב רק זו שמצוה שנלה אחרי ביעקב גופיה דבר דהיינו שתקע כף ירך ותקנה זו נפל השלוה בכל אומה ישראלית ושכין מבואר בקרא וירא כי לא יכול לו שראה כי עלה השחר שדמות יעקב הוא למעלה ולא יכול לו לשלטו ויגע בכף ירכו רמז דלעולמי ירכו יוכל להזיק וע"כ לא יאכלו בני ישראל וגו' לפי שנגע בהם לאזיקם וק"ל: פרע להם בית השחיטה כו'. דקדק לומר גבי גיד הנשה בפניהם ולא קאמר גבי בית השחיטה משום דאם היה שוחט אחד מבית יוסף אפילו לפניהם לא היה מועיל כיון דשחיטת נכרי פסולה אפילו בעומד ע"ג ופרע להם בית השחיטה היינו שיניח אותן שיפרשו להן בעצמן אבל בגיד הנשה ודאי דאף בנכרי מועיל לפניהם הני ועיין בחידושי הלכות פירוש והכן לפי התוס' וק"ל: על פכים כו'. עיין פרש"י ופי' לפירושו דמדכתיב כבר שהעביר כל אשר לו ע"כ מה שחזר שוב וכשאר שם לא היה אלא בשביל דבר מה שלא היה נחשב לכלום והם הפחותים שבכלים כדתנן פ"ב דנגעים על מה חסה תורה על כלי חרסו ועל פכו כו' על ממונו הבזוי כו' ולזה אמרו מכאן לצדיקים שחביב עליהן ממונם הבזוי כ"כ לפי שאין פושטים כו' וכדרך שאמרו ת"ח מדקדקין על פחות משו"פ אך מה שפרש"י בסוף דבריו שלא הספיק להעבירם ושכחם לו הוא מגומגם דכבר כתוב והוא לן בלילה וגו' ויקם בלילה ויקח וגו' דמשמע דכל זה נעשה בלילה ודוק ורש"י פי' בחומש שכחת פכים קטנים והוא ע"פ ב"ר ועיין ברא"ם שם: מכאן לת"ח שלא יצא וכו'. כתבו התוס' דאומר ר"ת דדוקא נקט ת"ח כו' עכ"ל ע"ש אבל ר"י פי' בתוס' רפ"ק דפסחים דבשאר כל אדם נמי שייך משום מזיקין ומדמייתינן עלה מקרא דאל תלאו אים וגו' וי"ל לפירושו דנקט הכא ת"ח לרבותא דלא תימא תורתו תשמרהו מן המזיקים וע"ל לפי מה שפרש"י לקמן גבי בועז שבגנאי הוא לת"ח ללכת בלילה כו' עכ"ד והיינו דמשום מזיקין לא היה שייך שהיו נעריו עמו אלא משום גנאי כבוד בו וכדאמרינן פ' כילד מברכין ואע"ג דלא היה יחידי אל ילך בלילה שלא יחשדוהו שהולך לזנות ומ"ה נקט הכא ת"ח ובהכי ניחא דלייתי קרא דוישכם אברהם בבקר ויחבוש וגו' דנראה מפרש"י דהיינו קרא דעקידה והרי אברהם לא היה יחידי דב' נעריו היו עמו כמו שסיימו התוס' אבל אם נאמר דמשום גנאי קאמר אע"ג דלא היה יחידי ניחא אבל בפ' כילד מברכין משמע דלא נגעו בו משום גנאי אלא ביחידי בלילה ורש"י בפי' רות כתב טעם אחר בבועז לפי שהיה הדור פרוץ בזנונה כו' ע"ש ולא ידענא למה הניח תלמודיהו וק"ל: לך נא ראה את שלום כו'. דלא יפול בו לשון ראה אלא לשון שאל כמו וישאלו איש לרעהו לשלום וכמוהו רבים וע"כ אמרו דראה לא קאי על השלום אלא על לך שהליכה תהיה בראיה:

רש"י

עין יעקב

שלה כל הסלגים ושלמתים מישראל שלחים כחום אבק של יעקב אבינו ע"ש. כמ"ד גיד הנשה לבני נח נאמר. וזה דקאמר להם פרע להם בית השחיטה עיין בתוס' ובמהרש"א [illegible] ... ויותר יעקב לבדו א"ר אלעזר שנשתייר על פכים קטנים ... שחביב עליהם ממונם יותר מגופם ... מכאן לת"ח שלא ילך יחידי בלילה ... [illegible] ... הנה הוא זורה ... [illegible]

כמשמע

הדר"ק רפ"י שנסתייע על פכין קטנים. נראה דדייק כיון דכתיב ויפגע לא הסר לו ויומר יעקב דכל נרור הוא שנשאר לבדו ולמה ליה לומר לבדו אלא דרשינן לו כל"ש כתיב לבדו שנסתייע על פכין כו':

שם **א"ר** עקיבא שאלתי את ר"ג ואת ר' יהושע באיטלין של אימאום שהלכו ליקח בהמה למשתה בנו של
ר"ג כתיב ויזרח לו השמש וכי שמש לו לבד זרחה
בראשית לב והלא לכל העולם זרחה א"ר יצחק שמש הבאה בעבורו
זרחה בעבורו דכתיב ויצא יעקב מבאר שבע וילך
שם כח חרנה וכתיב ויפגע במקום כי מטא לחרן אמר אפשר
עברתי על מקום שהתפללו בו אבותי ואני לא התפללתי
בו [כד] יהב דעתיה למיהדר קפצה ליה ארעא מיד ויפגע
במקום כד צלי בעא למיהדר (מיתי) אמר הקב"ה צדיק
זה בא לבית מלוני ויפטר בלא לינה מיד בא השמש.
כתיב ויקח מאבני המקום וכתיב ויקח את האבן א"ר
שם יצחק מלמד שנתקבצו כל אותן אבנים למקום א' וכל
אחד ואחד אמר עלי יניח צדיק זה ראשו תנא וכולן
נבלעו באחד. ויחלום והנה סלם מוצב ארצה תנא כמה
שם רחבו של סולם ח' אלפים פרסאות דכתיב והנה מלאכי
שם אלהים עולים ויורדים בו עולים שנים ויורדים שנים וכי
דניאל י פגעו בהדי הדדי הוו להו ד' וכתיב ביה במלאך וגויתו
כתרשיש וגמירי דתרשיש תרי אלפי פרסי הוי תנא
עולים ומסתכלין בדיוקנו של מעלה ויורדים ומסתכלים
בדיוקנו של מטה ובעו לסכוניה מיד והנה ה' נצב עליו
בראשית כח אמר ר"ש בן לקיש אלמלא מקרא כתוב א"א לאומרו
כאדם שמניף על בנו. והארץ אשר אתה שוכב עליה
שם וגו' מאי רבותיה א"ר יצחק מלמד שקפלה הקב"ה לכל
א"י והניחה תחת יעקב אבינו שתהא נוחה ליכבש לבניו:

איטלין. שוק שמוכרין בו בשר. **אימאום.** שם מקום: **שמש הבאה בעבורו** שקעה בעבורו. קודם אותו ומשום והו"ל לאת שקעה: **כתיב וילך חרנה.** ומשמע דמטא לחרן והדר כתיב ויפגע במקום דהיינו בית אל דאכתי לא מטא לחרן: **שהתפללו בו אבותי.** הא בית אל לאו הסמוך לעי הוא אלא ירושלים וכל שם יהיה. בית אלהים קראו בית אל והוא הר המוריה שהתפלל בו אברהם והוא שדה שהתפלל בו יצחק דכתיב לשוח בשדה דהכי אמרי' בפסחים אל הר ה' אל בית אלהי יעקב לא כמו יעקב אלא לא כאברהם שקראו הר דכתיב בהר ה' ולא כיצחק שקראו שדה דכתיב לשוח בשדה אלא כיעקב שקראו בית: **קפצה.** לשון לא תקפוץ את ידך כמקפלים ומתקרבים לו: **ויפגע במקום.** כאדם הפוגע בחברו שבא כנגדו ודרשינן ליה נמי לשון תפלה כדכתיב אל תפגע בי: **מיד בא השמש.** כדכתיב וילן שם כי בא השמש לומר ליה לאתכתו כי בא השמש אלא לגמרי ששקעה קודם זמנה: **מאבני.** משמע טובא וכתיב ויקח את האבן: **נבלעו באחד.** כמשו אבן אחד: **עולים.** משמע כי הדדי ולא זה אחר זה וכן יורדים: **וכי פגעי בהדדי הוו להו ארבעה.** צריך רוחב הסולם לשמונת אלפים: **וגויתו כתרשיש.** בדניאל: **דתרשיש.** ים ששמו תרשיש כדמתרגם מתרגמים כחום ימא. מלאו הים ונהיה אורכו בלא פרסים: **בדיוקנו של מעלה.** פרצוף אדם שבכסא הכבוד דמות יעקב: **באו לסכנתיה.** מתוך קנאה: **נצב עליו.** לשמרו: **שמניף על בנו.** מכניסו להצילו מן השרב: **מאי רבותיה.** ד' אמות משכבים הצטירו לאת לבניו: **שתהא נוחה ליכבש לבניו.** כדי אמות:

תוספות כתיב ויקח מאבני המקום וכתיב ויקח את האבן. לפי פשוטו יש לפרש שלקח אבן אחד מאבני המקום: עולין ומסתכלין בדיוקנו של מעלה ויורדין. משמע שאותם שעולין הם שיורדין ולעיל משמע שהיו שנים דקאמר עולין תרי ויורדין תרי כי פגעו בהדי הדדי הוו ארבעה:

מהרש"א ויזרח לו השמש כו'. והכא משמע דזרחה בעבורו משום שתיקן שלא יהיה יחידי בלילה ורש"י בחומש פירש לו לצרכו לרפאות צלעתו כו' ע"ש סוף ע"פ ב"ר וק"ל: **מקום שהתפללו אבותי כו'.** כפרש"י ע"ש בית אלהים קרוי בית אל והוא הר המוריה וכן פרש"י בחומש ושער דבריו בפי' החומש כך הם כי ממה שאמרו הכא צריך בא לבית מלוני כו' ועוד אמרו בפסחים יעקב קרא לירושלים בית אל יקשה לך על ג' המאמרים אלו מהיכן למדו לומר כן שמקום בהמ"ק היה לן כמוזכר בג' מאמרים אלה דהא פשיטא דלא איכא ירושלים כדמוכיחין המקראות וכיון דלא היה לן כדכתיב ואולם לוז שם העיר וגו' הילך אמרו שבמקום בהמ"ק היה לן והכי אכי אומר כו' שפי' הקפילה של הר המוריה נגה נקרא לו בית אל ע"ש בית אלהים דהיינו בהמ"ק ולאו היינו בית אל הסמוך לעי אלא ירושלים נקרא בית אל ע"י הקפילה נגה שהיה סוף גבול א"י אבל בית אל הסמוך לעי היה סוף גבול א"י מצד מזרח כדכתיב בית אל מים והעי מקדם וגו' ומזה תפול מענת הרמב"ן בזה ודברי הרא"ם בזה איכם מבוררים ובפ' חלק פרש"י בע"א ועיין עליו בחזקוני ואין כאן מקום להאריך: **כד צלי בעי כו'.** פרש"י דרים מיניה מלשון תפלה ומלשון פגישה כפרש"י וכתב הרא"ם למאי דדרשינן ויפגע מלשון תפלה יהיה פי' במקום שמו של הקב"ה וכו' ע"ש ואין צריך דכיון דפרשי' משמע כמ"ש הרא"ם גופיה מתפרש שפיר במקום כפשטיה על מקום בהמ"ק וק"ל: **עלי יניח צדיק ראשו כו'.** נצ"ל מפורש שעשאן כמין מרזב וכו' כפרש"י בחומש והא שהניח תחתיו אבן אחד להניח ראשו עליו וסביב אותו האבן הניח הרבה אבנים בגובה משלשה לצדדים עד שנעשו שלשה דפנות כמין מרזב ע"ש דף אחד מלמטה ושלשה דפנות מצדדין התחילו

כל

עיון יעקב

[illegible]

דמקום

על אבנים מריבות עם אותו אבן שהניח מלמטה כל אחת אומרת עלי יניח צדיק את ראשו עד וכלן נבלעים באבן אחד ר"ל שכולן נבלעו בתוכו אבן אחד שלמטה כדי שיניח ראשו על כולן ודברי פרא"ם בזה ארוכים מבוררים ואין להאריך: והויתו כתרשיש כו'. ופרש"י יש שמו תרשיש כו' וכן פרש"י בספר דניאל יש שמו תרשים והוא ים של אפריקא עכ"ל דהיינו ים של כל עולם הוא שנים ששים ורוחבו יותר מב' אלפים פרסי אבל רבינו סעדיה פירש בספר דניאל והויתו כתרשיש ב' אלפים בעומק הים תרשיש עכ"ל ולפי זה איכא לפימר דעומקו של ים של כל העולם הוא שני אלפים פרסי וק"ל: מיד והנה ה' נצב עליו כו'. פרש"י לשומרו ויסיה עליו קאי על יעקב ולא על הסולם וכן עולים ויורדים בו קאי על יעקב והכי איתא בהדיא בב"ר פ"ס ואיכא למ"ד התם דאסולם קאי עולים ויורדים בו ובהכי ניחא מה שהקשה התוס' דהכא משמע שאותם שעולין הם שיורדים ולעיל כו' דודאי כן הוא דפליגי כדאיתא בב"ר בהדיא ולעיל דעולין תרין ויורדין תרין כמ"ד הם עולים ויורדים על הסולם קאי והן מלאכי ח"ל עולין מלאכי ח"ל ויורדים מלאכי א"י וכי פגעו וכו' אבל הכא כמ"ד הן העולים הן היורדים ועל יעקב קאי דבעי לסכונים עד שבא הקב"ה ונצב עליו לשומרו ועכן שהיו עולים הרי יורדים הרי והם מלאכי ח"ל כמו שמוכיח בב"ר במלאכי ח"ל כת"ם פ' כל כתבי ב' מלאכי השרת שמלוים לו כו' או ע"ש שאין אדם חסוב אלא בלא סכים כו"ם באברהם וב' נעריו עמו ודו"ק: כאדם שמגין על בנו כו'. עיין פרש"י ויותר נראה לפרש לאליצו מן הזבובים וכן הוא בהדיא בב"ר משל לבן מלכים שהוא ישן ע"ג עריסה והיו זבובים שוכבים עליו וכו' ע"ש: מלמד שקפלה כו'. וכתב הרא"ם ולא הספיק לו הפגפסה לבדה כו' מפני שיש הפרש בין גבה והפועל עכ"ל אבל קשה דלכתי מכלן דקפילה היה כדי שתהא נוחה ליכבש דהא לא קשיא כן אלא אלו רבותים ואימא רבותים טובא שנתן לו כל א"י וקבלה תחתיו מפני שתהיה סבבתה כהיסה בפועל ועי"ל אגרתא דודאי הספיק ליעקב שנעסה לבד על סכסיכה ואם כן מה שקפלה תחתיו לא היה אלא הבטחה אחרת שלא אומר בפירוש דהיינו כדי שתהא נוחה ליכבש וכו' ודו"ק:

הרי"ף כתיב ויקח מאבני המקום וגו'. עיין בתוס' וצריך לגמר היכי מפי פריך כתיב ויקח מאבני המקום היה לפרשו כפשוטו ויקח אבן מאבני המקום וכנראה דפריך דהיכי הילל ויקח אבן מאלו מאבני כי מה לנו לידע את שיהא האבן מאבני המקום וכתיב אח"כ ויקח את האבן ולא כתיב נמי התם ויקח האבן מאבני המקום אלא לכך אמר ויקח מאבני המקום לומר שלקח מאבני המקום אבנים הרבה ולפני פריך וכתיב ויקח את האבן:

בר' שם
שם לב
ויאמר שלחני כי עלה השחר א"ל גנב אתה או קוביוסטוס אתה שמתירא אתה מן השחר א"ל מלאך אני ומיום שנבראתי לא הגיע זמני לומר שירה עד עכשיו מסייע ליה לרב חננאל אמר רב דאמר רב חננאל אמר רב שלש כיתות של מלאכי השרת אומרות שירה בכל יום אחת אומרת קדוש ואחת אומרת קדוש ואחת אומרת קדוש ה' צבאות מיתיבי חביבין ישראל לפני הקב"ה יותר ממלאכי השרת שישראל אומרים שירה בכל שעה ומלאכי השרת אין אומרים שירה אלא פעם אחת ביום ואמרי לה פעם אחת בשבת ואמרי לה פעם א' בחדש ואמרי לה פעם א' בשנה ואמרי לה פעם א' בשבוע ואמרי לה פעם א' ביובל ואמרי לה פעם אחת בעולם וישראל מזכירין את השם
דברים ו אחר שתי תיבות שנאמר °שמע ישראל ה' וגו' ומלאכי השרת אין מזכירין את השם אלא לאחר ג' תיבות
ישעיה ו כדכתיב °קדוש קדוש קדוש ה' צבאות ואין מלאכי השרת אומרים שירה למעלה עד שיאמרו ישראל למטה
איוב לח שנא' °ברן יחד כוכבי בקר והדר ויריעו כל בני אלהים אלא אחת אומרת קדוש ואחת אומרת קדוש קדוש ואחת אומרת קדוש קדוש קדוש ה' צבאות והאיכא
יחזקאל י בתוך °ברוך אופנים הוא דאמרי ליה ואבע"א כיון דאתיהב רשותא אתיהב. °וישר אל מלאך ויוכל בכה
הושע יב ויתחנן לו איני יודע מי נעשה שר למי כשהוא אומר
בראשית לב °כי שרית עם אלהים הוי אומר יעקב נעשה שר למלאך בכה ויתחנן לו איני יודע מי בכה למי כשהוא אומר ויאמר שלחני הוי אומר מלאך בכה ליעקב. כי שרית עם אלהים ועם אנשים אמר (רבא) [רבה] רמז רמז לו שעתידין שני שרים לצאת ממנו ראש גולה שבבבל ונשיא שבא"י מכאן רמז לו גלות:

קוביוסטוס. נוכל כפסות כן פרש"י ובתוס' כתבו גבס ר"ס שהוא משחק בקוביא ומגמין עלמו מפני שהוא חייב לנמה בני אדם ע"כ: ג' כתות. חדשים מיום אל יום: אחר ב' תיבות. שמע ישראל ה' וגו' ומלאכים אין מזכירין את השם בשירתם עד לאחר ג' תיבות ק' ק' ק' ה': כוכבי בקר. ישראל המשולים לכוכבים. קתני מיהת אחר שלש תיבות ולא אמרת קדוש ה': והאיכא ברוך. דהזכר אחר ב' תיבות כדכתיב ברוך כבוד ה'. ותשני ברוך אופנים הוא דאמרי ליה. שהם נושאי הכבוד עלמו וכי אמרינן אנן במלאכים: כיון דאתיהב רשותא. להזכיר דבר הזכירתו בקדים לאחר ג' תיבות של שבח: אתיהב. רשותא לאדכורה לאדרה: וישר אל מלאך. מקרא הוא בתרי עשר: ויוכל. איני יודע על מי זה נאמר הוא אומר ויוכל בכלה ונעשה שר אם יעקב למלאך והיך וישר יעקב אל מלאך ויוכל יעקב או היך וישר אל יעקב מלאך כלומר כשהיה לשומתו המלאך ויוכל המלאך וכלהו כשהוא אומר כי שרית והוכל הוי אומר יעקב גלהו למלאך: שרית עם אלהים. כלומר שגלות ישראל משולים הם ומקראים אלהים עד שאלהים יצא דבר שניהם ועם אנשים ראש הגולה:

תוספות מסייע ליה לרב חננאל. פי' נגמר שלומר שהמלאכים אומרים שירה א"כ הא דקאמר שלא הגיע זמני מיום שנבראתי לומר שירה עד עכשיו והיינו קאמר ליה שלחני דשאין להאריך בשירה דקאמר אתם אומרים קודם ושוב לא וכן משמעתא נמי היו אומרים שירה אלא פעם אחד

עיון יעקב

במקום יחיד ולמעי לא ידעתי שמתים ג"כ בזה של רבותי שהמלאכים שמקודש כיון שיתן מלן וק"ל: מסייע ליה לרי חננאל אמר רב. עיין בתוספות ומהרש"א מה שכתבו עם ביום יש בזה ולא"ע לפרש כפשוטו שיר ואימא בתנינא דף י"ב שמשון סם כמות של מלאכים שאומרים שירה בלילה ושותקים ביום וכלן קאמר בלגמי כי עלה השחר שהגיע אותו לומר שירה אם שמיה יום ליה קאמר מסייע לרי חננאל אמר רב דאמר שלש כתות של מלאכי שרת אומרים שירה בכל יום: עד שיאמרו ישראל למטה. זה ג"כ שיהר לגמרי דאיתא בב"ר שהמלאכי שרת אומרים שירה בלילה ושותקים ביום דהא היום מלך אמר בלילה ולמני י"ל שהמלאכים לא נבראו קודם ומה"ב כשנבראו אדם ביום ואמר שירה אמ"כ אמרו המלאכים שירה וכן שנבאן ולהגן כמו שמקודשים בלילה מלך אמר ביום: וקם אנשים אמר רבה ורבא רבה לג. עיין פירש"י ושל דשבעת שבעים לבד לגמר מלבך שרם עם שבקים ויצאל

אחד: ברוך אופנים הוא דאמרי ליה. אבל קדם אומרים שרפים כדכתיב שרפים עומדים ממעל לו וגו' וכתיב בתריה וקרא זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש גו' ומה שאנו אומרים בתפלת יוצר והאופנים וחיות הקדש כו' דחיות נמי אומרים ברוך דעדיפי משרפים וקרא נמי שכח דחיות ואופנים אומרים ברוך דבתר קרא דברוך כתיב וקול כנפי החיות משיקות אשה אל אחותה וקול האופנים לעומתם קול רעש גדול ובכל דוכתא משמע דאופנים בתר חיות גרירי דכתיב ובלכת החיות ילכו האופנים אצלם ובהנשא החיות מעל הארץ ינשאו האופנים וכתיב נמי כי רוח החיה באופנים וא"ת דילפינן השתא לפי זה דחיות ושרפים אין הכל אחד דהא אין דורשין אחר פסוק אחד אומר שש כנפים לא' ופסוק א' אומר ד' כנפים לא' ומאי קושיא הא האי קרא דשש כנפים בשרפים כתיב והאי כתיב בחיות וי"ל דמסתבר ליה שאין משונים בכנפים וכי האי גוונא פריך נמי גבי לא לו כתיב ועשית לך ארון עץ וכתיב ועשו ארון עצי שטים אף פ"ש שהיה ארון אחד משמתא כמו שהיה זה כך היה זה וכן בהמוכר פירות לגבי פניהם איש אל אחיו וכתיב ופניהם אל הבית מכרובים של שלמה אבל כרובים של משה פריך דמשמע לא נשתנו זה מזה:

מהרש"א ויאמר שלחני כי עלה השחר א"ל כו'. אין זה בכח מאמר המלאך שלחני כי עלה השחר דליכא למימר בספק שאמר שלחני כי עלה השחר שהיה מתירא מן השחר מפני שהיה גנב כו' כמ"ש לו יעקב אבל מתוך עניינו נלמד דבר זה שא"ל שלחני כי עלה השחר שא"ל יעקב גנב אתה כו' לפי דעת יעקב שנדמה לו כעכו"ם כדלעיל וע"ז השיב לו המלאך שהגיע זמנו לומר שירה ומששמע יעקב ממנו שהוא מלאך השם א"ל לא אשלחך כי אם ברכתני וק"ל: **מסייע ליה לרב חננאל.** עיין בתוס' והוא דחוק דהא אין צריך ראיה דכבר העיד ישעיה ע"ה שהמלאכים אומרים שירה וקרא זה אל זה וגו' ויחזקאל אומר ברוך כבוד וגו' וק"ל: **לא הגיע זמני לומר שירה כו'.** לכאורה שהוציאו זה הדרש ותשובת המלאך שהוא בכח המאמר דכי עלה השחר ופירשו שהוא טעם על שאמר שלחני דמשום דעלה השחר והגיע זמני לומר שירה על כן שלחני אבל קשה שגם בכח המאמר בכי עלה השחר הפך זה דמשום דעלה השחר ומתיירא אני משום שהיה גנב או קוביוסטוס וע"כ נראה לפרש דמקשיא דהאי קרא קא מפקא להו האי דרשא דכתיב ויאמר לא אשלחך כי אם ברכתני דמשמע שלא ידע יעקב שהוא מלאך עד שבאה אחר שא"ל המלאך שלחני כי עלה השחר וע"כ אמרו כי אחר שאמר לו המלאך שלחני כי עלה השחר ושהוצרך ללכת ממנו בלי עיכוב מפני שעלה השחר א"ל יעקב גנב אתה כו' שמתיירא אתה מפני השחר כי לפי דעת יעקב איש היה ולא מלאך כדאמרינן לעיל כנכרי נדמה לו כו' וכת"ח נדמה לו כו' וע"ז השיב לו המלאך כי מלאך הוא ושהוצרך ללכת ממנו בלי עיכוב מפני שהגיע זמן שירה בשחר ואחר ששמע יעקב ממנו כי הוא מלאך השם א"ל יעקב לא אשלחך כי אם ברכתני: **ומ"ש ג' כיתות כו'.** פרש"י ג' כיתות חדשים מיום אל יום עכ"ל הכי משמע ליה לישנא דג' כיתות של מלאכי השרת כו' והוצרך לפרש כן משום דהיינו דמסייע ליה לרב חננאל כו' דהא דקאמר מיום שנבראתי לא הגיע זמני לומר שירה עד עכשיו משמע נמי דמיום שנברא המלאך אינו אומר שירה אלא פעם אחת והכי אמרו בב"ר א"ר חלבו ארשב"ן לעולם אין כת של מעלה מקלסת ושונה אלא בכל יום בורא הקב"ה כת של מלאכים והן אומרין שירה חדשה לפניו והולכין כו' עכ"ל ומינו האי קרא דכי עלה השחר מוקי בב"ר במלאכים כתיב ויאמר שלחני כי עלה השחר גו' א"ל זה מיכאל וגבריאל שהן שרים של מעלה דכולן מתחלפין ואינן לא מתחלפין ע"כ והתוס' כתבו דמסייע ליה לרב חננאל כו' פי' במה שאמר שהמלאכים אומרים שירה עכ"ל והוא דחוק דדבר זה א"ל סייע דכבר העיד ע"ה ישעיה הנביא דמלאכים אומרים שירה וקרא זה אל זה וגו' ויחזקאל שמשמע שהיו אומרים ברוך כבוד ה' וגו' עוד כתבו א"נ הא דקאמר שלא הגיע זמני מיום שנבראתי לומר שירה עד עכשיו ה"נ קאמר רב חננאל שאינן רשאין להרבות בשירה דקאמר א' אומרת קדוש ותו לא וכן משמע לא היו אומרים שירה אלא פעם א' עכ"ל גם זה הוא דחוק וכי משום שאין אומרים בכל יום אלא קדוש ותו לא כאומר מש"ה שאין אומרים דבר זה אלא פעם אחת מיום שנבראו. **ומ"ש ואמרי לה פעם אחת בעולם כו'.** אין לפרש דכל המלאכים לא אמרו שירה אלא פעם אחת בעולם דהא מלינו בג' מקומות שאמרו שירה בהאי קרא דיעקב ויאמר שלחני כי עלה השחר ובישעיה וקרא זה אל זה וגו' וביחזקאל ברוך כבוד ה' וגו' אלא יש לפרש דודאי דבכל יום אומרים שמלאכים שירה אלא שבכל יום מתחדשים המלאכים לומר שירה עד שאין מלאך אחד אומר שירה אלא פעם אחת בעולם ונראה עוד דכל הני לישני לא פליגי אלא שאמרו שיש כיתות שאין מתחלפין כלל ואומרים שירה בכל יום פעם אחת והן מיכאל וגבריאל ויש כיתות שמתחלפין פעם אחת בשבת ויש שמתחלפין יותר עד פעם א' בחדש וכן כולן לפי מעלתן עד שאמרו שיש כיתות שאין אומרין שירה אלא פ"א מיום שנבראו והיינו דאמרי לה פ"א בעולם והוא הענין בעצמו שכתבנו בפס ב"ר וכזוכת הדרוש כפי מה שאמרו במדרשים למלאכים ניתן קדושה א' שנאמר בגזירת עירין פתגמא ובמאמר קדישין שאלתא ולישראל ג' קדושות שנאמר והתקדשתם והייתם קדושים וגו' העליונים שאין היצה"ר שולט בהן דיין קדושה אחת ולתחתונים היצה"ר שולט בהן ג' קדושות ולזה שהצדיקים והמקדישים עצמן מלמטה מחיצתן לפנים ממ"ה ומלאכים שואלים אותם מה הורה אל כדכתיב כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל כמו שיבוד הפייט בקדושתא דפרשת זכור ובדפי קודש המשולים כתלמיד לרב שואלים מה פעל אל אלים כו' אלה אומה סוכים ואלה לפני ולפנים בלב שדי כו' ולזה מבואר כי ישראל הם לפנים ממחיצת המלאכים וצורת יעקב מחוקק תחת כסא הכבוד גם שם כמותן של צדיקים וע"כ הם הורשו בכל שעה לומר שירה לפניו יתעלה ואחריהם המלאכים היותם קרובים אל השכינה והם מיכאל וגבריאל שאינן מתחלפין יש להן רשות פ"א בכל יום ואחריהם כיתות מתחלפות כפי מעלתן ניתן להם לומר שירה עד הכת שמתחדשים בכל יום ואין אומרים שירה אלא פ"א בעולם. **ואמר כי ישראל מזכירין את השם אחר ב' תיבות כו'.** הוא כפיוט התרגום בג' קדושות קדיש בשמי מרומא בית שכינתא קדיש על ארעא עובד גבורתיה קדיש לעלם עלמיא ולא ולעלמי עלמיא דהיינו לעה"ב יתייחד שמו הקדוש בעולם שנאמר ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד כי בעוה"ז כיון לכל אומה שר בשמים גם אומות הרבה בארץ יאמינו לצבא השמים וע"כ המלאכים אין להם להזכיר שם המיוחד עד אחר שמזכירין הג' קדושות דהיינו בקדושה שיהיה לעלמי עלמיא שיהיה אז שמו הקדוש אחד. **ואמרו כי הכת האחת אומרת קדוש.** שהוא קדיש בשמי מרומא וכת הב' הוסיפה לומר ק"ק על הקדושה דעל ארעא גו' וכת הג' אומרת ומוסיפה ק' ק' ק' על הקדושה דעלמי עלמיא ומזכיר את שם המיוחד כי אז יהיה שמו א' אבל ישראל שמייחדים קדושתו על ארעא גם בעוה"ז כעסקת אותם אחד ושמך

אחד

בראשית מ **ובגפן** שלשה שריגים א"ר חייא בר אבא אמר רב אלו שלשה שרי נאים היוצאין מישראל בכל דור ודור פעמים שב' כאן וא' כא"י פעמים שב' בא"י ואחד כאן יהבו רבנן עינייהו ברבנא עוקבא ורבנא נחמיה בני ברתיה דרב רבא אמר אלו ג' שרי גוים. שמלמדין זכות על ישראל בכל דור ודור תניא ר' אליעזר אומר גפן זה העולם ג' שריגים זה אברהם יצחק ויעקב

סב °והיא כפורחת עלתה נצה אלו האמהות הבשילו אשכלותיה ענבים אלו השבטים א"ל ר' יהושע וכי מראין לו לאדם מה שהיה והלא אין מראין לו לאדם אלא מה שעתיד להיות אלא גפן זה תורה ג' שריגים אלו משה ואהרן ומרים והיא כפורחת עלתה נצה אלו סנהדרין הבשילו אשכלותיה ענבים אלו הצדיקים שבכל דור ודור אמר ר"נ עדיין צריכין אנו למודעי המיקים ליה כולי כחד מקום ר' אלעזר המודעי אומר גפן זה ירושלים שלשה שריגים זה מקדש מלך וכהן גדול והיא כפורחת עלתה נצה אלו פרחי כהונה הבשילו אשכלותיה ענבים אלו נסכים ריב"ל מוקים לה במתנות דאמר ריב"ל גפן זו תורה שלשה שריגים זה באר עמוד ענן ומן והיא כפורחת עלתי נצה אלו הבכורים הבשילו אשכלותיה ענבים אלו נסכים. ר' ירמיה בר אבא אמר גפן אלו ישראל וכן הוא

תהלים פ אומר °גפן ממצרים תסיע שלשה שריגים אלו ג' רגלים שישראל עולין כהן בכל שנה ושנה והיא כפורחת הגיע

שמות א זמן של ישראל לפרות ולרבות וכן הוא אומר °ובני ישרא' פרו וישרצו עלתה נצה הגיע זמנן של ישראל ליגאל

ישעיה סג והיא °יזו נצחם על בגדי וכל מלבושי אגאלתי. הבשילו אשכלותיה ענבים הגיע זמנה של מצרים לשתות כוס התרעלה. והיינו דאמר רבא ג' כוסות האמורות במצרים למה אחד ששתת בימי משה ואחד ששתת בימי פרעה נכה ואחד שעתידה לשתות עם כל האומות אל ר' אבא לרב ירמיה בר אבא כידריש להו רב להני קראי באגדתא כותך דריש להו אר"ש בן לקיש אומה זו כגפן נמשלה זמורות שבה אלו בעלי בתים אשכלות שבה אלו ת"ח עלין שבה אלו עמי הארץ קנוקנות שבה אלו ריקנין שבישראל והיינו דשלחו מתם ליבעי רחמי אתכלייא על עלייא דאלמלא עלייא לא מתקיימין אתכלייא:

וכגפן. ישראל שנמשלו לגפן דכתיב גפן ממצרים תסיע: שרי נאים. שרים וקצינים למלכות: אלו ג' שרי גוים. מלאכים: עלתה נצה. לשון תמוז כן כ"כ כשריגים שהם ענפים קטים: אלו פרחי כהונה. אותרחים במקדש במתנות. שכהן הקנוים לישראל: אלו הבכורים. שמכניסין לארץ טובה ומלאה פירות ומביאין ממנה בכורים בפריחה גמר בישולם: הגיע זמנן. לגאת מכאן ולפתח ולרבות: עלתה נצה. עלתה זמן הגלם להזות דם כלחן של מצרים: ג' כוסות. בסיפור החטם וכוס פרעה וגו': בימי פרעה נכה. שאחריבה נבוכדנאצר דכתיב לנה נבוכדנאצר מלך בבל וגו': אומה זו. ישראל: נמשלה כגפן. גפן ממצרים תסיע: זמורות

אחד ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ הנה הם לפנים ממחילת המלאכים לייחד שמו אחרי קדוש השני שהוא תורלה שהוא קדים על ארעא דהיינו אחר ב' תיבות וע"כ גם בשמע ישראל מייחדים שמו המיוחד אחר ב' תיבות. ואמר דאין מלאכי השרת אומרים שירה למעלה עד שיאמרו ישראל למטה. הוא כפי מה שאמרנו לפי שהם לפנים ממחילת המלאכים ראוים הם להתחיל בשירה ואח"כ המלאכים כמ"ש קדמו שרים אחר נוגנים קדמו שרים אלו ישראל ואח"כ נוגנים הם המלאכים כמו שיסד הפייט בקרושתא דפרשת החודש ע"ש וכן המלאכים מכבדים אלו לפי מעלתן והכי איתא בהגדה וקרא זה אל זה ואמר מלמד שהמלאכים מכבדין זה את זה זה אומר לחבירו פתח אתה שאתה גדול ממני ויש אומרים כהנת הן אחת אומרת לחברתה פתחי את שאת גדולה ממני כו' ובעל העקידה בשער ס"ג האריך במאמר דהכא ולפי דרכו נאמר כל זה למעלת המלאכים ע"ש וילוף לה מדכתיב ברן יחד כוכבי בקר גו'. כפרש"י לפי פשוטו למה הקדים הכוכבים שהם מעולם האומלגי לבני אלהים שהם המלאכים מעולם העליון. ומ"ש ברוך אופנים הוא דאמרי לה. מבואר בפרש"י וכפי מה שביארנו כי הם יותר קרובים אל השכינה כי החיות מכבא כבוד עליון הם והאופנים בתר חיות גרירי כמ"ש התוס' גם לרות החיות וד' פנים אשר בארץ ע"כ כיון להם רשות לייחד שמו אחר ב' תיבות שהוא הוראה על קדושתו אשר על ארעא כמו שניתן רשות לישראל וכתבו התוס' ברוך אופנים הוא דאמרי ליה אבל קדוש אומרים שרפים כדכתיב שרפים עומדים ממעל לו גו' וכתיב בתריה וקרא זה אל זה גו' קדוש קדוש קדוש ה' ונה שאנו אומרים בתפלת יוצר כו' ע"ש עד סוף הדבור גם מה שאנו אומרים בשלרות פני כל חיה ואופן וכרוב כו' דכרוב כמו לומר ברוך הכי מוכח נמצך המקראות דכרוב והיה סבל א' והאופנים בתר כרוב גרירי דכתיב וישאו הכרובים סיא החיה וגו' ובלכת הכרובים ילכו האופנים אצלם וגו':

הרי"ף ה"ל גבג אחת שמתיילי עתבהר. ואין לומר דילמא היא היא כדאמרן לעיל ויאבק איש עמו עד עלות השחר מכאן לת"ח שלא יצא יחידי בלילה הא ליתא מטום דכבר בא אליו בעוד לילה יחידי ויאבק עם יעקב והא דאמרן לעיל עד עלות השחר מכאן לת"ח שלא יצא יחידי בלילה הוא כלפי יעקב שנתאבק עמו המלאך עד עלות השחר: איני יודע מי נעשה שר לשני וכו'. וקשה היכי ס"ד דהמלאך שרה אל יעקב כיון שנאמר אל מלאך ולפי תיקן זה ופירש כאילו נאמר וישר אל יעקב מלאך וע"ש קשה כיון שלא הוזכר בפסוק אל יעקב מלאך וע"ק למה לא הכרים יעקב נעשה שר למלאך עקרא דסמיך לעיל דכתיב ובאונו שרה את אלהים וכ"ל פס מה שכתב רש"י איני יודע על איזה מהם הוא אומר וכל שנאמר ונעשה שר וכפי זה יש להסתפק דיעקב נקט להתחבר על מלאך ובאונו שרה את אלהים וישר אל מלאך שנקם לנגוע שרים על המלאך אבל ויוכל המלאך שנגע בכף ידיו ולכך הכרים מדכתיב שרית עם אלהים ותוכל יאי סיטל יעקב עם המלאך ועם זה יתגלה מה שנסתפקו אח"כ איני יודע מי נכה לומי נפי שהיה אפשר שכיון שנדגר יכול המלאך לקעקע כף ונגו שמא מה שאמר נכה יעקב ויתחנן למלאך ובכים מלשמע בתריה ויאמר שלחני גו': וישר אל מלאך. פירש"י מקרא זה נאמר עשר והכוונה לרש"י ז"ל לדקדק דלא שייך לומר ר' של וישר אל מלאך בתחלת ענין לזה פירש מקרא הוא באדי עשר דסמיך לקרא דאמר בבטן עקב את אחיו ובאונו שרה את אלקים וישר אל מלאך אחי עפיר:

עין יעקב

לו בשביל שני פרים אנשים שמסיין לגאת ממנו ... : ובגפן שלשה שריגים. עיין במדרש לפי שנשר לו פוב לבך ג"כ כשר לו פוב שמחונו מה פפלין

זמורות שבה אלו בעלי בתים. דמה הזמורה הזו מוליכה אשכלות ענבים ופרי והוא עיקר הגפן כך בעלי בתים ממולי חסד ומחזיקים ידי עניים ותופרים ממונם למלכות בבבל ואחיהם ומתקיימים על ידם: **עלין.** שבגפן הדלין הרוח ומגינין על האשכולות שלא יכה השרב והשמש והחמה כך עמי הארץ מרבין תורתן וקולרין מה שתים אוכלין: **קנוקנות.** ודייליס דלא הוו למידי:

מהרש"א וכי מראין לאדם מה שהיה כו'. אין זה קושיא מ"ש בפ' הרואה אין מראין לו לאדם אלא מהרהורי לבו כו' דה"ק אין מראין לו לאדם על העתיד להיות אלא ממכין הרהורי לבו שהרהר בכך ביום ודו"ק:

מו ואכרה לי בחמשה עשר כסף א"ר יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק אין כירה אלא מכירה שנאמר בקברי אשר כריתי לי בחמשה עשר זה ט"ו בניסן שבו נגאלו ישראל ממצרים כסף אלו צדיקים וכן הוא אומר צרור הכסף לקח בידו חומר שעורים ולתך שעורים אלו מ"ה צדיקים שהעולם מתקיים בהם ואיני יודע אם ל' כאן וט"ו בא"י ואם ל' בא"י וט"ו כאן כשהוא אומר ואקחה שלשים הכסף ואשליך אותו בית ה' אל (האוצר) [היוצר] הוי אומר ל' בא"י וט"ו כאן אמר אביי ורובייהו משתכחו בבי כנשתא דתותי אפתא [והיינו דכתיב] ואומר אליהם אם טוב בעיניכם הבו שכרי ואם לא חדלו וישקלו את שכרי שלשים כסף א"ר יהודה אלו שלשים צדיקי אוה"ע שאוה"ע מתקיימין עליהם עולא אמר אלו שלשים מצות שקיבלו עליהם בני נח ואין מקיימין אלא ג' אחד שאין כותבין כתובה לזכרים ואחד שאין שוקלין בשר המת במקולין ואחד שמכבדין את התורה:

ואכרה לי. הקב"ה אומר קניתי לי ישראל בט"ו בניסן בשביל הצדיקים: **אשר כריתי.** קניתי כדאמרינן בפ"ק דסוטה דיעקב זבנה מעשו: **צרור הכסף.** בחלק מפרשינן ליה בצדיקים דשלחו ליה עמן ומואב לנבוכדנאצר כדמעני לנביאים דלאתנבאו בחורבנה הא אחריכהו שלא להו ותקפינא מאלהמן שלחו ליה כי אין האיש בביתו שלא לשו בקרוב אתי שלחו ליה הלך בדרך למרחוק שלא להו איכא צדיקי דבעי רחמי שלחו ליה לאחר שהכסף לקח בידו צדיקים בגוה הוינהו: **חומר.** ל' שאין: **לתך.** ט"ו שאין: **כאן** בבבל: **ורובייהו.** דלדיקי דא"י: **אפתא.** ילינ: **ואומר אליהם.** בנבואת זכריה כתיב גבי אוה"ע ואקח את מקלי את נועם ואגדע אותו להפר את בריתי אשר כרתי את כל העמים ואמר אליהם וגו' הבו שכרי החזירו לי את הצדיקים שהייתם מקבלים עליהם בכל רישקלו וגו': **ואקחה את שלשים הכסף.** ונקבע אותם לדיקים לאומה בישראל: **אל בית ה'.** בא"י: **שלשים מצות.** לא נתפרשו ומסכתא הוא דקא יליף: **שאין כותבין כתובה לזכרים.** דאע"פ שחשודים למשכב זכור ומייחדין להם זכר לתשמישן אין הכנין קלום אלא בגמלה ז' כ"כ שיכתבו להם כתובה: **בשר המת.** של אדם: **במקולין.** באיטלית שאין אוכלין אותו בפרהסיא כ"כ אלא מטמוני בשר המת בשר בהמה שמתה מעצמה:

מהרש"א בט"ו זה ט"ו בניסן כו' כסף אלו צדיקים כו'. יש לעיין דבתחילה קראן כסף שלא במנין ואח"כ קראן שעורים ובמנין מ"ה והוא מבואר בזמן שישראל בבבל שמין רלוט של מקום נקראים כסף והפך נקראים שיג כמ"ש ואצרוף בכור שינך גו' ושינים הטבת כל רשעי גו' ועד"ז אמר הכתוב כסף נבחר לשון לדיק ולב רשעים כמעט ר"ל לשון לדיק הוא ככסף נבחר שאין בו סיג אבל הרשעים אין לבם ופיהם שוה וכמעט כסף יש בו כי. וזהו סיג חכ"ם אמר הולאתיך מכור הברזל כי בגלות מצרים סיה הקב"ה מלרפן ככסף שנלרף בכור הברזל עד שהיו ביום הגאולה שהוא ט"ו בניסן ככסף הזה ע"י מלות מילה ופסח אבל בזמן הגאולה אבל כשישראל בגלות הלדיקים שבהם כדמו לשעורים כמו שייסד הפייט זרויים כשעורים וע"פ מ"ש בפ' האשה אמר ר"י לא הגלה הקב"ה את ישראל לבין האומות אלא כדי שיתוספו להם גרים שנאמר וזרעתיה לי בארץ כלום זורע אדם סאה אלא להכניס מונכה כמה כורים וכן אלינו בלדיקים שנמשלו לשעורים כמ"ש פ' חלק ויתד עם שעורים ויהא לם משה לדיקים שילאו ממנה דוד הכביה מישאל ועזריה ודניאל ומשיח ולזה בכתוב הזה בגאולת מלרים בט"ו בניסן קראן כסף לפי שאז היו כל ישראל ככסף אבל בגלותן קראן שעורים דהיינו מ"ה לדיקים שהעולם מתקיים בגלותן בבבל ובא"י כמ"ש שחלקן אם ל' כאן וט"ו בא"י ואם כי ונא הכתוב והכריע דכתיב ואקחה ל' כסף ואשליכהו בית ה' גו' והיינו ל' לדיקים בא"י כמ"ש אם טוב בעיניכם הבו לי שכרי גו' ואע"ג דלעיל גבי כסף קראן שלא במנין תני מנין מ"ה קראן שעורין ע"ש הגלות כמ"ש לעיל הכא דלא איירי אלא בגלותן ל' שבא"י שלא גלו קראן שפיר כסף ודו"ק: **אלו ל' צדיקי אוה"ע וכו'.** יש לדקדק לכאורה דהאי קרא הוא רישא דעניינא מקרא דהביא לעיל ואקחה שלשים כסף ואשליכהו גומר ומשמע דדרים ליה בלדיקי ישראל והכא דריש האי קרא בלדיקי אוה"ע ודוחק הוא לומר דפליגי וי"ל דמשמע להו דהכא לדיקי וישקלו את שכרי שלשים כסף ודאי בלדיקי אוה"ע קאמר דלא כתיב ביה השליכהו בית ה' אבל בקרא ואקחה שלשים כסף משום ואשליכהו בית ה' דמיירי בלדיקי ישראל וק"ל:

אמר שמואל אסור לגנוב דעת הבריות ואפלו דעתו מז של נכרי והא דשמואל לאו בפירוש איתמר צד אלא מכללא איתמר דשמואל הוה קא עבר במברא א"ל לשמעיה פייסיה למבוריה פייסיה ואיקפד מ"ש אקפיד אמר אביי תרנגולת טרפה הואי ויהבה ניהליה במר דשחוטה (רבה) [רבא] אמר אנפקא א"ל לאשקיי ואשקייה חמרא מזיגא וכי מכללא מאי למ"ד טרפה הואי

עין יעקב

שמין כן גר שלשים לאיפך ע"ש: אין כירה אלא לשון סבירה. ואפי' בע"ד פ"ק [illegible] קרובץ גאולה קורים לפיסכנר והקנים גאל אותנו בחמשה עשר בניסן לפיות לו לעבדים: הוי אומר שלשים בא"י. גם כוורדב אהא ואברהם היה יהיה יהיה בגימטריא הלמין הנביאות מיסיה בכל דור שלשים לדיקים כאברהם הוא נאמר לו בא"י והטעם דלריכין להיות בא"י שלשים כמו שאמרו שעיקר אברהם הוא הולה לארץ לריכין שלשים שהם מתקיימין עליהם כן ישראל כאברהם והשיב ג"כ מדרשם דירם אחרי פני בע"ש: תוספות ד"ה טרפה הוי וכו'. לפי פירוש מוכמה ליל לפירוש דקאמר המים לבעל בנייה שהוא יתנהו לו בפני ישראל אותו הירון קיל דלא חסיק ככל רהם ישראל של גניבה דעם דאניב אבפי לא יקח ישראל ממנו ואותו דעשה כן לגניבה דעם כיון דלרשאו מותר לגנוב דעתו וי"ל שאין כאן מקום לומר שעשה כן משום גניבות דעת כיון שלא אמר לו שהיה שחוטה ונתגל בגיה מעליב גבי שמואל שיהב ליה בשר דשחוטה וכן לקמן דאחר שמכי במשעיהו כיון שמיירי במקום שמבריזין ולא הבריזו ולא אי"ל בשיל עיסה סוי כמשמעיהו בפני:
רבי

הואי אל אמאי תשהא איסורא למ״ד אנפקא אילא אשקיי אנפקא חיי משמע:

פיסיה למבוריה. תן הכח לבעל המעבורת: **מברא.** ספינה שמעבירין בה את הנהר: **במר דשחוטה.** במילוף שחטה בחזקת שחוטה ותביא בגסותה שהוא טבחא דהוזן תרנגולת למעמא במר דכנתא ול״נ דלשון תמורה הוא והא (דטריפה) [דשחוטה] לאו דוקא דטריפה בשחוטה לא מיחלפא אלא כלומר טריפה שחוטה כהן לו במר דכסרים שחוטים: **ואשקייה חמרא מזיגא.** והכהני סבר היין חי: **וכי מבללא מאי.** מה לך לו לאסור מכללא או בפירוש שאתה כללא ספיר ששמעין ואוחי לשמעינן תלמודא דלאו בפירוש איתמר ומה יש לי לנמגס בכלל זה: **למ״ד טריפה הואי.** איכא למימר דלאו משום גניבת דעת איקפיד אלא משום לאשהויים נבלה עד שמתא: **אנפקא חייא משמע.** משום יקרא דידיה איקפיד שעבר על דבריו:

מהרש״א תרנגולת טריפה הואי כו׳. ואפילו טעות עכו״ם שרי היינו בל״ט משקר לו בדיבורו אבל הכא שמכר לו בתורת שחוטה כמ״ש רש״י לקמן אסור וע״ש בתוס׳ וק״ל: **אנפקא חייא משמע כו׳.** ק״ק דעיקר התירוץ שעבר על דבריו חסר מן הספר דהא דלאפקא חייא משמע כמי הוה ידע דהא״כ לית ביה גניבת דעת ויש ליישב:

עח **תניא** היה רבי [מאיר] אומר אל יסרהב אדם בחבירו לסעוד אצלו ויודע בו שאינו סועד ולא ירבה לו בתקרובת ויודע בו שאינו מקבל ולא יפתח לו חביות המכורות לחנוני אלא א״כ הודיעו ולא יאמר לו סוך שמן מפך ריקן ואם בשביל כבודו מותר איני והא עולא איקלע לבי רב יהודה פתח לו חביות המכורות לחנוני אודועי אודעיה ואבע״א שאני עולא דחביב ליה לרב יהודה דבלאו הכי נמי פתוחי מיפתח ליה. ת״ר לא ילך אדם לבית האבל וכידו לגין המתקשקש ולא ימלאנו מים מפני שמטעהו ואם יש שם חבר עיר מותר ת״ר לא ימכור אדם לחבירו סנדל של מתה בכלל של חיה שחוטה מפני שני דברים אחד מפני שמטעהו ואחר מפני הסכנה ולא ישגר אדם לחבירו חבית של יין ושמן צף על פיה ומעשה באחד ששיגר לחבירו חבית של יין ושמן צף על פיה והלך וזימן עליה אורחים ונכנס ומצאה שהיא של יין ונחנק את עצמו. ואין האורחין רשאין ליתן ממה שלפניהם לבנו ולבתו של בעל הבית אלא א״כ נטלו רשות מבעל הבית ומעשה באחד שזימן ג׳ אורחין בשני בצורת ולא היה לו להגיש לפניהם אלא כג׳ ביצים בא בנו של בעל הבית נטל אחד מהם חלקו ונתנו לו וכן ב׳ וכן ג׳ בא אביו של תינוק מצאו שעוקץ א׳ בפיו וב׳ בידיו חבטו בקרקע ומת כיון שראתה אמו עלתה לגג נפלה ומתה אף הוא עלה לגג נפל ומת א״ר אליעזר בן יעקב על דבר זה נהרגו ג׳ נפשות מישראל מאי קמ״ל דכולה ר׳ אליעזר בן יעקב היא:

לא יסרהב. לא יפציר בו שאוכל ויודע שלא יעשה משום דמיגנב דעתו להחזיק לו טובה חנם כסבור שהוא שלו מסרהב לו כך: **ולא יפתח לו כו׳.** כל חביותיהם מגופות היו וכשבא אדם חשוב אצלו פותח לו חבית להשקותו יין חזק ואם מכר חבית לחנוני שלמה ועדיין הוא אצלו לא יפתחנו לאורח הנאה לו מפני שגונב לבו להחזיק לו טובה חנם כסבור זה הפסד גדול נפסד על ידי שפתח חבית זו חסרה ונתקלקלה יינה והרי ימקחה מיד לחנוני שיוכרנה לו: **אלא א״כ הודיע.** מכרתיה לחנוני והוא נפסד: **לא יביא לו פך ריקן ויאמר לו סוך שמן.** מפני שיודע בו שלא יסוך וגונב דעתו כסבור שיש בו שמן: **ואם בשביל כבודו.** של אורח להודיע לבריות שחביב הוא עליו מותר: **המתקשקש אסור.** לפי שהוא קבור פסול ומלא: **שמטעהו.** גונב דעתו: **ואם יש שם חבר עיר.** חבורת עיר שיש שם רבים והם מתכוין לשמוע את האבל במיניהם שילמדו כמה חשוב זה שזה מכבדו כל כך: **מותר.** דגדול כבוד הבריות: **סנדל.** של עור בהמה שמתה מאליה אין עורה חזק כשל בריאה שחוטה: **חיה שחוטה.** בריאה שחוטה: **הסכנה.** שמא מחמת נשיכת נחש מתה והארס נבלע בעור: **ושמן צף על פיה.** כסבור שהכל שמן והזמין עליו אורחים ונמצא שיש לו שמן סרטה לגרכם: **ונחנק את עצמו.** שלא היה לו מה להאכילם ובוש מהם: **שעוקץ.** קוסס כמו ויעוקצו:

מהרש״א חביות המכורות כו׳. עיין פרש״י ולולי פירושו נראה לכאורה דלאו משום הפסד שתהיה חסרה כמו בה אלא כיון שמכרה כבר לחנוני אסור לו ליטול ממנה בלי רשות החנוני וכשהוא פותחה כאילו הוא רוצה לטעום כלום בשבילו נראות שחזק והמות בהם הרי הוא גונב דעתו אא״כ הודיעו לאורח שמכרה ולכבדו נגד הבריות עשה כן ואפשר לומר דלאו משום כבודו בלא הודיעו נמי שרי כדקתני גבי פך ריקן וק״ל: **מפני שמטעהו כו׳.** ק״ק דסילק מטעהו וגונב דעתו דהא לכאורה שם מביאו בבית האבל לכבודו ביין ואפשר שהיה דרכם שכ״א מביא שם ולא היו שותין מכולן והיה זה יכול להשמע עם לגין שלו שלא היו שותין ממנו ובהכי ניחא בלגין שמתקשקש משוע שהוא נראה חסר ע״י קשקוש אלא מטעהו שייך ביה אבל כיון שלא שתו את כולן במראתו ירצה לגין המתקשקש ומטעהו שהאבל יסבור שפתח ממנו עד שנעשה ריקן ואשמעינן דאפ״ה לכבודו בחבר עיר שרי וק״ל: **לא ימכור לחבירו סנדל וכו׳.** ק״ק הכא במכירה אלא קנ״ל הא ודאי אוכלא היא כיון דמתה אין עורה חזק כשל בריאה שחוטה וי״ל דנקיטי כגון שהוא מכר לו אותן בזול כמו של מתה אלא כדי להחזיק לו טובה בשלמא א״ל שהיה של שחוטה דהשתא לא הוה אלא גניבת דעת ובהסיפא דלא ישגר לו חבית יין ושמן צף וכו׳ מתוקמא במתנה דלאו במכירה כמו סילק הטעמו ושלא לו יין כיון דליכא למיקם עליה וק״ל:

מר זוטרא בריה דרב נחמן הוה קאזל מסיכרא לבי מחוזא ורבא ורב ספרא הוו קאתו (מסיכרא) [לסיכרא] פגעו אהדדי הוא סבר לאפיה הוא דקאתו אמר להו למה להו לרבנן דטרחו ואתו כולי האי אל רב

עיון יעקב

רבי לומר אל יסרהב א״ס בחבירו לסעוד אצלו. מלשון המרהב ושמענו שלא יפציר בו [illegible] וק״ל: מפני שני דברים מפני שמטעהו ומפני הסכנה. [illegible]

רב ספרא אנן לא הוו ידעינן דקאתי מר אי הוו ידעינן טפי הוה טרחינן א"ל רבא מ"ט א"ל הכי דאחלישתיה לדעתיה א"ל והא קא מטעינן ליה איהו הוא דקא מטעי נפשיה:

רש"י אתי לסיכרא פגעו אהדדי. כשבא מר עוקבא דלקראתו יצאו: כולי האי. יצאתם יותר מדאי: לא הוה ידעינן. ולעשות עסקינו ולילך למקום אחר יצאנו: דאחלישתיה לדעתיה. שהיה סבור שלא שבכבודו: והא קמטעינן ליה. אם לא היינו מגלים היה מחזיק לנו טובה חנם: איהו הוא דמטעי אנפשיה. אחרי שאנו לא אמרנו לו לקראתך יצאנו:

תוספות והא קא מטעינן ליה. וא"ת והא אין זה טעות כיון דאלאו הכי היו באים לכבודו כדקאמרי ליה טפי הוה טרחנא דכה"ג אמרי' לעיל שאני עולא דהכי נמי לרב יהודה י"ל דלא דמי כלל דלעיל נמי דליכא טפידא כל כך כמה שפותחן כיון שהיו מכורות לחנוני מ"מ בשבילו פתחן (ומפילו) [וכיון דאפילו] לא היו מכורות היה פותחן בשבילו לא הוצרך להודיעו כלל אבל הכא לא באו כלל בשבילו:

מתני׳ [side note: י"ד צה ס"ט] **רב** הוה קאזיל לבית רב חנן (בר רבא) חתניה חזי מברא דקאתי לאפיה אמר מברא קאתי לאפאי יומא טבא לנו אזל קם אבבא אדיק בבזעא דדשא חזייה חיותא דתליא טרף אבבא נפוק אתו כ"ע לאפיה אתא טבחא נמי לא עלים רב עיניה מיניה אמר להו איכא השתא ספיתו להו איסורא לבני ברתי לא אכל רב מהדוא בישרא מ"ט אי משום איעלומי הא לא איעלים אלא דנחיש והאמר רב כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם וכיונתן בן שאול אינו נחש אלא סעודת רשות הואי ורב לא מיתהני מסעודת הרשות רב בדיק במברא ושמואל בדיק בספרא רבי יוחנן בדיק בינוקא כולהו שני דרב הוה כתב ליה ר' יוחנן לקדם רבינו שבבבל כי נח נפשיה דרב הוה כתב לשמואל לקדם חברנו שבבבל אמר לא ידע לי מידי דרביה אנא כתב שדר ליה עיבורא דשיתין שני אמר השתא חושבנא בעלמא ידע כתב שדר ליה תליסר גמלי ספיקי טריפתא אמר אית לי רב בבבל איזיל אחזייה א"ל לינוקא פסוק לי פסוקיך א"ל °ושמואל מת אמר שמ"ע נח נפשיה דשמואל [side note: שמו"א כח] ולא היא לא שכיב שמואל אלא כי היכי דלא ליטרח רבי יוחנן תניא ר"ש בן אלעזר אומר בית תינוק ואשה אע"פ שאין נחש יש סימן א"ר אלעזר והוא דאתחזק תלתא זימני דכתיב °יוסף איננו ושמעון איננו ואת [side note: בראשית מב] בנימין תקחו:

רש"י מברא. מעבורת הנהר שהיתה באה מעבר השני לעבר זה: אמר מברא אתי לאפאי יומא טבא לנו. סימן טוב הוא לשבבי דרכים כשמעבורת באה לקראתם מאליה קודם שיעמדו יתן להם בבית אושפיזא באתו לילה כשילכו: אדיק בבזעא דדשא. הציץ דרך סדק שבדלת: איכו השתא. כלומר אם בשעיתכם השתא ספיתו איסורא לבני ביתי שהעלמתם עיניכם: דנחיש. שמעברא דאתא לאפיה דאמר יומא טבא לנו: כל נחש. שאינו סומך עליו מזום כאליעזר עבד אברהם שאם תשקני אדבר בה ואם לאו לא אדבר בה: וכיונתן בן שאול. אם יאמרו אלינו עלו ועלינו: סעודת הרשות. בת היה לפני אהרן בלאו שגרין: בדיק במברא. אם מזומנת לו אזל ואם בקושי מגלה לא אזל: בינוקא. דאמר ליה פסוק לי פסוקיך: כולהו שני. דהוה רב קיים בבבל כי הוה כתב ר"י מא"י שאלה או תשובה היה כותב באגרתו לקדם רבינו שבבבל: אמר. שמואל לא ידע לי מידי דרביה אלא לא אוכל לחשב דבר שאהיה אני בקי בו והוא לא בקי ואהיה רבו: תליסר גמלי. לאו דוקא: ספיקי טריפתא. מיני ספק טריפות ואני במעתי סכך ספקי טרפות מאחים דלאו טרפות: בית תנוק ואשה. בנה בית או נולד לו בן או נשא אשה: אע"פ שאין נחש. שאסור לנחש ולסמוך על הנחש: יש סימן. סימנא בעלמא אי מיסתא דאי מצלח בסחורה ראשונה אחר שבנה ביה או שנולד התינוק או שנשא אשה סימן הוא שהולך ומצליח ואי לא לא יתגיל לבאים יותר מדאי שים לחוש שלא יצליח: תלתא זימני. הצליח או לא הצליח: יוסף איננו ושמעון איננו. הרי שתים ואם את בנימין תקחו מיד עלי היו כולנה אין לך לרם שאינה שברם עלי:

תוספות לא עלים רב עיניה מיניה. לא היה יכול לדקדק מכאן דסבר רב דבשר שנתעלם מן העין אסור דדלמא רוב טבחי כשרים הן [היו שם]: כאליעזר עבד אברהם. וא"ת אליעזר היאך ניחש למ"ד בפרק ד' מיתות כל האומר בפרשת מכשף בן נח מוזהר עליו וי"ל דהאי תנא סבר שלא נתן לה הצמידים עד שהגידה לו בת מי היא ואע"ג דכתיב ויקח האיש נזם זהב ברוב נוהג והדר כתיב ויאמר בת מי את אין מוקדם ומאוחר בתורה ובן נוהב בספר"פ דכתיב ואשאל אותה ואומר בת מי את וגו': וכיונתן בן שאול. וא"ת והיאך ניחש וי"ל דלזרז את נערו אמר כן ובלאו הכי נמי היה עולה: תליסר גמלי. ורבינו חננאל גרס טילי כלומר תליסר טילים כתובים שאלות:

מהרש"א מברא קאתי לאפאי יומא טבא וכו'. דבר זה לא הוה ניחוש כדמסיק ועניינו מפורש בחדושינו במסכת הוריות גבי האי מאן דבעי למידע אי מסיק שתיה ואי מצלח עסקיה וכו' דכיון שלא הזכיר אלא לך אחד הטוב ולא ההפך דהיינו הלך הרע אין זה ניחוש דאינו סומך עליו להרע כדמפורש שם והך דיונתן מקרי ניחוש שמפורש בו שאמר ב' החלוקות אם כה יאמרו דומו וגו' לא נעלה ואם כה יאמרו עלו ועלינו מיהו הך דאליעזר דקרי ליה הכא ניחוש אינו מפורש ב' החלוקות דלא כתיב אלא והיה הנערה אשר אומר אליה הטי וגו' ואמרה שתה וגו' ולא כתיב ביה ההפך אם לא תאמר שתה י"ל דאע"ג דאינו מפורש הלך השני מ"מ שאומר גם לך השני ודסומך על דבריו ונתן לה הנזם ב' צמידים קודם שהגידה לו בת מי היא מכחש הוא למ"ד דבן כה אינו תלוי על ניחוש כמ"ש התוס' ואת דר"י דא"ל לינוקא פסוק לי פסוקיך וא"ל שמואל מת וכו' לא מקרי ניחוש אלא סימן בעלמא כדמסיק דלא היה דלא שכיב שמואל וכו' ור"י נמי ידע להאי מלתא דלרעה אין לסמוך כמ"ש שם אלא דמ"מ סימן הוא דלא ליטרח לילך שם ודו"ק: והאמר רב כל ניחוש כו'. יש לדקדק היאך בעי למיזור דרב עבר על לאו דניחוש וי"ל דלאו דבעי למימר כמי השתא באומר לך אחד מקרי ניחוש היינו בסומך

עין יעקב

מותר מה"ט בספק סכנה לאומרה ובסכנה לבר אבשר דבמקום אין נפסים פלאים בכל מותר מכל מקום אסור מפני מתכעיהו: לא ידע לי מידי דרבה אנא. דקדק על זה לפי שהיה לו ביאי כבר פני דוד שאינו מחלה מקום רב ובצבעת שם במקומו כי בלאת שמואל סקפין את עלמו בכל מקום: והוא דאתחזק תלתא זימנא. ספר אפילו למ"ד הוי זימני הוי חזקה מ"מ לענין ניחוש וסי' לא הוי בחזק מתלתא זימנא כתבתעמם הקל"א:

בסומך על זה אבל רב כיון דלא אבל ולא נתקיים מחשבתו מאמר יומא עבדא לנו אין כאן ניחוש ופריך דגם אם היה אוכל גם לאו ניחוש הוא כיון דלא אמר לד השני כאליעזר וכיונתן וכמ״ש לעיל וק״ל: בית תינוק כו׳. עיין פרש״י אבל הרמב״ם פירש בפ״א מהלכות ע״ז סימן כגון פסוק לי פסוקיך אם אמר לו פסוק מן הברכות ישמח כו׳ ע״ש גם נראה גם מדברי הראב״ד דלענין איסור וסיתר קאמר דגב״פ לא הוי ניחוש אלא סימן והראב״ד חולק דלענין סמיכה קאמר ע״ש:

דף כ״ל אמר רב כל נחש כו׳. עיין בתוס׳ וא״ת אליעזר היאך ניחש כו׳ ויש לדהוא הגא כנר כו׳ ואין להקשות לפי׳ היאך אמר רב כל. נחש שאינו כאליעזר כו׳ ופירש״י שאינו סומך עליו מתם כאליעזר והלא הוא לא סמך דלא נתן עד שהגידה לו בת מי היא די״ל רב אמר אליבא דמ״ד כן בת אינו תלוס על הניחום וסמך על דבריו ונתן לא קודם שהגידה לו ומיהו קשה מה שאמר כל נחש שאינו כיונתן כו׳ הא לפי׳ תוס׳ לא ניחש יונתן אלא לזרז את נערו אמר כן וי״ל שאעפ״כ שיונתן לא היה סומך על הניחום מ״מ היה הניחום לזרז נערו שיסמוך עליו אם יאמר עלו אלינו ועלינו:

אמר רבא מרישא הוה אמינא סימנא עדיף מטביעות עינא דהא מהדרינן אבידתא בסימנא *ולא מהדרינן בטביעות עינא השתא דשמעתינהו להני שמעתתא אמינא טביעות עינא עדיפא דאלת״ה היאך סומא מותר באשתו ובני אדם מותרים בנשותיהם בלילה אלא בטביעות עינא דקלא הי״נ בטביעות עינא אמר ר׳ יצחק בריה דרב משרשיא תדע דאילו אתי בי תרי ואמרי פלניא דהאי סימניה [והאי סימניה] קטל נפשא לא קטלינן ליה ואילו אמרי אית לן טביעות עינא בגויה קטלינן ליה:

דהא מהדרינן אבידתא. לכל אדם בסימנים ולא מהדרינן אבידתא בטביעות עינא אלא לצורבא מרבנן באלו מציאות: להני שמעתתא. דמרי איסור בטביעות עינא: [בטביעות עינא] דקלא. שנתן דעתו להכירה בקול ומאבדה לא יפליק דההם משום מיעוד הממון מיפיק דילמא מפקר דאמר מר גזל ועריות נפשו של אדם מתאוה להם ומחמדתם: תדע. דטביעות עינא עדיפא: פלניא דהאי סימניה. פלוני הרג את הנפש ואין אנו מכירים בו לעולם אלא סימנים כך וכך היו בגופו ובכליו של הורג: טביעות עינא אית לן בגויה. ומכירין אנו בו:

תוספות ולא מהדרינן בטביעות עינא. תימה דשאני התם דמהדרינן ליה דלמא מפקר שאינה שלו דהא לצורבא מרבנן מהדרינן בטביעות עינא וי״ל דהכא איירי בטביעות עין כל דהוא והא דמהדרינן לצורבא מרבנן בטביעות עינא דהיינו בטביעות עין גמור דכל הני אמוראי דהכא לא היה להם טביעות עין גמור דאל״כ מה היה להם לשאול אי הוו ידעי נהדי ולא הוו מסופקים כלל:

פיסקא [פיסקא] גיד הנשה נוהג בטהורה ואינו נוהג בטמאה [רבי יהודה אומר אף בטמאה] א״ר יהודה והלא מבני יעקב [נאסר גיד הנשה ועדיין בהמה טמאה מותרת להן וכו׳] תניא אמרו לו לר׳ יהודה וכי נאמר °על כן לא יאכלו בני יעקב והלא לא נאמר אלא בני ישראל

ולא נקראו בני ישראל עד סיני אלא בסיני נאמר אלא שנכתב במקומו לידע מאיזה טעם נאסר לדם מתיב רבא °וישאו בני ישראל את יעקב אביהם לאחר מעשה בראשית מו א״ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי מהאי שעתא ליתסר א״ל וכי תורה פעמים פעמים ניתנה ההיא שעתא לאו שעת מעשה הואי ולא שעת מתן תורה הויא:

ולא נקראו בני ישראל עד סיני. ולקמיה מקמי ליה: אלא. מקרא זה לא נאמר עד סיני אלא לאחר שקבלו משה בסיני ובא לכתוב את התורה כתוב אותה אוסרה אלא שנעשה לידע וכו׳: לאחר מעשה. שנאבק עמו לאחר מרובה בבואו מפדן ארם והקנים קראו ישראל דכתיב לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל וגו׳: מהאי שעתא. דנשאו בני ישראל ליתסר:

כל הבשר פרק שמיני

אמר שמואל אנא להא מילתא חלא בר חמרא לגבי אבא דאילו אבא הוה סייר נכסיה תרי זמני יף קה ביומא ואנא לא סיירנא אלא חדא זימנא שמואל לטעמי׳ דאמר שמואל מאן דסייר נכסיה כל יומא ויומא משכח איסתרא אביי הוה סייר נכסיה כל יומא ויומא יומא חד פגע באריסיה דדרי פתכא דאופיא א״ל הני להיכא א״ל לבי מר א״ל כבר קדמוך רבנן רב אסי הות סייר נכסיה כל יומא אמר היכא נינהו כל הני איסתרי דמר שמואל יומא חד חזא צינורא דבידקא בארעיה שקליה לגלימיה כרכיה אותביה בגויה רמא קלא אתי אינשי סכרוה אמר אשכחתינהו לכולהו איסתרי דמר שמואל:

סייר. הולך ורואה קרקעותיו מה הן צריכות: משכח איסתרא. מולא סלע מפני שמתקן בכל הצריך: פתכא דאופיא. מסוי עלים שהיה נוטלו: קדמוך. שאמרו שיהא אדם רואה נכסיו בכל יום וירלה מה יעשו: (איסתרי כו׳. תלוי דהוא ידע הלא מתם קאמר דימלא איסתרי אלא לשמור עלמו מהפסד אלא דקאמר דאין לטחת כ״כ בכל יום): צינורא דבידקא. המים יולאין מן הגרותים ובאין לשטוף פירותיו דרך פתח שבשפת האמה: רמא קלא. הרים קול וצוה:

אמר אביי מריש הוה אמינא האי דלא משו מיא בתראי על ארעא משום זוהמא אמר לי *מר משום דשריא רוח רעה עלייהו. ואמר אביי מריש הוה אמינא האי דלא שקיל מידי מפתורא כי נקיט איניש כסא למשתי שמא יארע דבר קלקלה בסעודה אמר לי מר משום דקשי לרוח צרדה ולא אמרן אלא דשקיל ולא מהדר אבל משקל ואהדורי לית לן בה ולא אמרן אלא חוץ לד׳ אמות אבל תוך ד׳ אמות לית לן בה ולא אמרן אלא מידי דצריך לסעודתי אבל מידי דלא צריך לסעודתי לית לן בה מר בר רב אשי קפיד אפילו אאסיתא ובוכנא דתבלי מידי דצריכי לסעודתא ואמר אביי מריש הוה אמינא האי דכנשי נשורא משום מנקיותא אמר לי מר משום

עין יעקב

הלא בר הורה לבני הגה. מזה יש ללמוד שאיסורה ...יכא מי שאינו חסנים על נכסיו הממון של עלמו כלא יבא לידי מניות ולצריך לבריות: דשא ולא משי מיא בתראי של לישנא משום זוהמא. וא״כ אם המקום הוא תחום כבר מותר ליטול עליו אבל הטעם רוח רעה אסור: שמא יארע דבר קלקלה בסעודה. ונפ״מ אם מי ששותה כוס מרעים שמוריקין ולא העלין היה מותר ליטול מידי שפתורא בעודו שותה אבל משום דקשי לרוח צרדה אסור: מנקירותא. פירש״י לנקי הבית וא״כ צריך ג״כ לכנסי אבל אם משום

משום דקשי לעניותא ההוא גברא דהוה מהדר עליה שרא דעניותא ולא הוה יכיל ליה דקא זהיר אנשורא טובא יומא חד כרך ריפתא איבלי אמר השתא ודאי נפל בידאי בתר דאכיל אייתי מרא עקרינהו ליבלי שדינהו לנהרא שמעיה דקאמר ווי ווי דאפקיה ההוא גברא מביתיה:

בשום זוהמא. שריון מסריח ומהלים מלוכלכים: (למשתי). כשהוא אין מקנחין כלום מלפניו: דבר קלקלה. שמא יבעט בשוקו שמטן בלוחו דבר שמזיק וכי יבעוש ישתבר ויחנק: רוח צרדה. אשפורדיסין: חוץ לד' אמות. שבתוך ד' אמות של שלחן: דכנשי נשורא. שמכבדין פירורי אוכלין מן הבית: מנקירותא. לנקר הבית לקין: מהדר אבתריה (איסרא) [שרא] דעניותא. שר הממונה על העניות היה רודף לנוכחו ולהביאו לידי עניות: איבלי. על עשבים שגדלו: נפל לידאי. שלא יוכל לנקות הפירורין מבין העשבים ויהיו נמדרס תחלים ולאכלם נכך: שמעיה. ששמע נגברא לשמוע (איכרא) [שרא] דקאמר ווי דאפקים עניים שאלולי זה ממקום עמהי:

נג ** ואמר אביי מריש הוה אמינא האי דלא שתי אופיא משום מאיסותא אמר לי מר משום דקשי לכרסם משתייה קשה לכרסם מינפיח ביה קשיא לרישא מרחייה קשה לעניותא מאי תקנתיה לשקעיה שקועי. לכרסם דחמרא שכרא. דשכרא מיא. דמיא לית ליה תקנתא והיינו דאמרי אינשי בתר עניא אזלא עניותא ואמר אביי מריש הוה אמינא האי דלא אכלי ירקא מכישא דאסר גינאה משום דמיחזי ברעבתנותא אמר לי מר משום דקשי לכשפים. רב חסדא ורבה בר רב הונא הוו קאזלי בארבא אמרה להו ההיא מטרוניתא אותבן בהדייכו לא אותבו אמרה מילתי אסרתה לארבא אמרו אינהו מילתא שריוה אמרה להו מאי איעבד לכו דלא מקנח לכו בחספא ולא קטיל לכו כינה אמנייכו ולא אכיל לכו ירקא מכישא דאסר גינאה. ואמר אביי מריש הוה אמינא האי דלא אכלי ירקא דנפל מתכא משום מאיסותא אמר לי מר משום דקשה לריח הפה:

אופיא. אישקומ"א: לכרסם. דירן שגלן מן השותם: מרחייה. ריח לגדין: לשקעיה שקועי. נתוך שמשקה עד שיכלה שלא: לכרסם דחמרא. שלא לו מחמת אופיא דחמרא: שכרא. רפואתו לשתות שכר: לכרסם דשכרא. שלא מחמת אופיא דשכרא לישתי מיא: בתר עניא. זה שלא היה לו אלא מים לשתות: מכישא דאסר גינאה. שאין מוליאן אותו או כורכין מאגודים שאוגדין שכרי ירק לאכלו: ברעבתנותא. שאין יכול להמתין עד שיתירם: לכשפים. שאדם אחר יכול לעשות לו כשפים והכשפו שאין כשפים שולטין לחול עליו: מטרוניתא. שכרית: אותבן בהדייכו. הושיבני עמכם בספינה: אמרה מילתא. לחש של מכשפות: אסרתה לארבא. שלא זזה ממקומה: אמרי אינהו מילתא. אף הם היו בקיאין בדבר ועשו להליך עלמן מיד שמכשפות הליכה דאמרי שאמרו הם ולא שכחה מילתא: מאי איעבד לכו. שאין מכשפות שולטות בכם שאתם נשמרים מכל דבר הקשה להן:

דלא מקנח לכו. אין אתם מקנחין עצמיכם בחרס בבית הכסא ואין אתם הורגים כינה בגלגותיכם:

מהרש"א א"ל מאי איעבד כו'. יש לפרש דלא הות ידעה דאמרי איכהו מלתא ותלתה הדבר משום דלא מקנח לכו בחספא וכו' ועי"ל שהספינה היתה יכולה ליחתר מעיקרא לאסרה בכישוף ואיכהו אמרו מלתא ושריוה אבל לרב חסדא ולרבה להזיק לעצמם לא היתה כלל יכולה להם משום דלא מקנח וכו' וק"ל:

נג ** ואמר אביי מריש הוה אמינא האי דלא יתבי תותי מרזיבא משום שופכים אמר לי מר משום דשכיחי מזיקין הנהו שקולאי דהוו דרו חביתא דחמרא בעו לאיתפוחי אותבוה תותי מרזיבא פקעה אתו לקמיה דמר בר רב אשי אפיק שיפורי שמתיה אתא לקמיה א"ל אמאי תעביד הכי א"ל היכי איעביד כי אותביה באונאי א"ל את ברוכתא דשכיחי רבים מאי בעית את הוא דשנית זיל שלים א"ל השתא נמי ליקבע לי מר זימנא ואפרע קבע ליה זימנא כי מטא זימניה איעכב כי אתא א"ל אמאי לא אתית בזימנך א"ל כל מילי דצייר וחתים וכייל ומני לית לן רשותא למשקל מיניה עד דמשכחינא מידי דהפקירא. ואמר אביי מריש הוה אמינא האי דשדו מיא מפומא דחצבא משום ציבתא אמר לי מר משום דאיכא מים הרעים. ההוא בר שידא דהוה בי רב פפא אזל לאתויי מים מנהרא איעכב כי אתא אמרו ליה אמאי איעכבת אמר להו עד דחלפי מים הרעים אדהכי *חזנהו דקא שדי מיא מפומא דחצבא אמר אי הוה ידענא דרגילתו למיעבד הכי לא איעכבי:

מרזיבא. לשון שמקלח מים מן הגג: שופכין. שמא יהיו עליו מים מלוכלכין שמקלחים מהשמים שמשתמשין על הגג ושופכין מי השמים והן באין לגמרי: שקולאי. נושאי משאות בשכר: פקעה. נשברה החבית: שמתיה. לשד: דאותביה באונאי. שמקום בלאוני השידים ישן שם: דצייר וחתים וכו'. נאסר מכל אלו אין לנו רשות: דשדו מיא. משפיכים בגד שופך המים מן הכד: משום ציבתא. קסמין וקשין שעל פני המים: מים רעים. פעמים ששדה מהם עד שמקנחם: דהוה בי רב פפא. שהיה משמשו: עד דחלפי מים הרעים. שהיו מעכבין שמזיקין עמהן:

תוספות דהוה שדי מיא מפומא דחצבא. והא דאיעכב ולא עשה בעצמו כן לפי שלא הודיעם לפי שהיה ירא שיקפידו עליו שאר השדים אם היה מודיע להם א"כ אין מועיל אא"כ שדי להו ההוא נגלה נוסים דפחי:

מהרש"א וכייל ומני לית לן בה כו'. פרש"י נאסר מכל כו' והיינו לענין שאין רשות לשד בו ואפי' עדיף ליה כייל ומני דלא הוי הפקירא אבל לענין ברכה מצויה אמרי' בפ' המפקיד סיפך זה דאין ברכה מצויה אלא בדבר הסמוי כו' וק"ל: הגהה דהוה שדי מיא כו'. פירשו התוס' והא דאיעכב ולא עשה מעצמו כו' ע"ש פי' לדבריהם בתירוצם קשה יותר כמו קושייתם הראשונה שהוא לא עשה כן שהיה ירא שיקפידו עליו שאר שדים שעשה כן ובתירוצם בתרא יותר כמו קושייתם שכייה שלא הודיעם ודאי לאו לכולם

עין יעקב

[illegible]

לכולם היה אפשר לסדיעם ואפשר דהאחרים לא הוו ידעי ביה ולכך אמר השתא דידענא דרגילותו ביה דכולם ידעי ביה לא הוי מעכבי וק"ל:

נד ע"ב **כי** אתא רב דימי אמר מים הראשונים האכילו בשר חזיר אחרונים הוציאו את האשה מבעלה כי אתא רבין אמר ראשונים האכילו בשר נבלה אחרונים הרגו את הנפש אר"נ בר יצחק וסימנך אתא רב דימי אפקה אתא רבין קטלה ר' אבא מתני חדא מהני וחד מהני לחומרא:

האכילו בשר חזיר. שהיה חנוני ישראל מוכר בשר שחוטה לישראל ונבלה ומאכילו ובשחזרו בא בחנותו ומאכילו כנלות ובא יהודי אחד לאכול ולא נטל ידיו ובשביל זה שהכיר הוא והאכילו בשר חזיר: **הוציאו אשה מבעלה.** והיינו את הכפתם בפ"ב דיומא בעובדא דכידור איכא למ"ד קטלה איכא למ"ד לא קטלה אלא אפקה: **וסימנך.** שלא תטעה מי מהם אמר הוליאו ומי מהם אמר הרגו: **אתא רב דימי אמר אפקה אתא רבין אמר קטלה.** הראשון הוליאה והשני הרגה אותה הסיון (באלו) [כאילו] שהיכם כנמו בה גירושין והרגה והוא לא הטעה דודאי אין להחליף ולומר הראשון הרגה והשני הוליאה וכן הוו ידעין דרב דימי אמר אמלתי' מקמי רבין. שבדא דכידור הוא שפעם אחת הפקידו ר' יהודה ורבי יוסי כיסם לאדם אחד ששמו כידור וכשתבעו לו כפר בהם פעם אחת מלאוהו בשוק והיו עדשים מעושלות בזקנו באו לאשתו ואמרו לה בעליך לוה שתתן לנו כיסנו הא לך סימן שאכלתם היום עדשים נתנה להם וכשבא בעלה ספרה לו המאורע ועמד והרגה: **חדא מהני.** סלי לחומרא: **ראשונים בשר חזיר.** כרב דימי **אחרונים** הרגו כרבין: **בשר חזיר.** חמור מנבלה דלית ביה היתר איסור:

מהרש"א מים אחרונים הרגו כו'. במים אחרונים ודאי דאיכא לפרש דה"ק אי לאו טעמא דמלח סדומית ראוי לתקן מטעם זה אבל במים ראשונים א"א לפרש כן דהא אי לאו חיוב נטילה משום סרך תרומה לא בא זה שלא נטל לידי אכילת איסור ונראה לפרש דלא בא לומר אלא דעבירה גוררת עבירה משום דעבר על נט"י בא לעבירת אכילת דבר איסור ועבירת סכנת נפשות גוררת סכנת נפשות דעבירת סכנת מלח סדומית שלא נטל ידיו במים אחרונים הביאו לידי סכנת הריגת נפש וק"ל:

ע"ב **אבוה** דשמואל אשכחיה לשמואל דקא בכי א"ל אמאי קא בכית דמחיין רבאי אמאי דאמר לי קא ספית לבראי ולא משית ידך ואמאי לא משית א"ל הוא אכיל ואנא משינא א"ל לא מסתייה דלא גמיר מימחא נמי מחי והלכתא אוכל מחמת מאכיל צריך נטילת ידים מאכיל אינו צריך נטילת ידים:

קספית לבראי בדלא משית. שהאכלת את בני ולא רחלת ידך תחלה: **לא מסתייה דלא גמיר.** לא די לו שלא נקי בהלכות שהיא שהמאכיל אין לריך ליטול:

נה **אמרה** ליה ילתא לרב נחמן מכדי כל דאסר לן רחמנא ע"ב שרא לן כותיה אסר לן דמא שרא לן כבדא נדה דם טוהר חלב בהמה חלב חיה חזיר מוחא דשבוטא גירותא לישנא דכוורא אשת איש גרושה בחיי בעלה אשת אח יבמה נכרית יפת תואר בעינא למיכל בישרא בחלבא אמר להו ר"נ לטבחי זייקו לה כחלי:

ילתא. אשתו: **הכבד.** כולו דם הוא קרוש ועכשיו דם לנו: **דם טוהר.** של בתולים ושל ימי טוהר של יולדת ותוח של דג ששמו שיבוטא טעמו כטעם חזיר: **גירותא.** שם עוף הוא: **לישני דכוורא.** יש לו טעם גיחוא: **אסר לן.** אשת איש שרא לן גרושה ואע"פ שבעלה חי: **בעינא למיכל בשרא בחלבא.** ומה אוכלה היתר וטעמו: **זייקו.** שפתו תנו לה כחל בשפוד:

מהרש"א שרא לן כוותיה כו'. ענין זה מפורש במ"ש דמצות הקב"ה אלים גזירת המלך הם בלי טעם בדבר ות"ש כל דאסר לן שרא לן דכוותים וא"כ ע"כ האי דאסר לן גזירת המלך הוא ונייתי אסר לן דמא. אל תאמר משום מאיסותיה הוא כדאמרינן בפ"ג דמכות ומה אם הדם שנפשו של אדם קלה הימנו כי הרי שרי לן דם כבד ואי מטעם מאיסותיה היה לאסור גם דם הכבד וכן אסר לן דם נדה ואי משום מאיסותיה הרי שרא לן דם טוהר וא"כ על כרחך איסורא הוא משום גזרת המלך וכן בבשר וחלב וכן בחזיר ובכל איך דמייתי יש לפרש בכה"ג דאי הוה ביה מעמא אמאי שרא בכילא בו ולזה אמרה דודאי גם איסור בשר בחלב גזרת המלך היא ומאי שרא לן דכוותים וק"ל

קי ע"ב **איתותה** להההיא גברא דלא הוה מוקר אבוה ואימיה כפתוהו אמר להו שבקוהו דתניא כל מצות עשה שמתן שכרה בצדה אין ב"ד של מטה מוזהרין עליה:

כפתוהו. על שעמד להלקותו כדתניא [בד"א] דאונסים ומכו לא במלות לא תעשה שכבר כעשים העבירה אבל מלות עשה שלפניו ואינו רולה לקיימה כגון אומר לו עשה סוכה ואינו עושה מכין אותו מכת מרדות עד שתלא נפשו: **אמר להו.** רב יהודה: **שמתן שכרה בצדה.** למען יאריכון ימיך לכן פי' מתן שכרה לומר אם לא תקיימנה זהו ענשו שלא תטול שכר זה:

העור והרוטב פרק תשיעי

קכג **ת"ר** לגיון העובר ממקום למקום ונכנס לבית הבית טמא שאין לך כל לגיון ולגיון שאין לו כמה קרקפלין ואל תתמה שהרי קרקפלו של ר' ישמעאל מונח בראש מלכים:

לגיון. גדוד שעוברים להלחם על בית (מלחמה) [מלחמתם]: **קרקפלין.** של ראש אדם מה הם למכשפות במלחמה:

ע"ב קכז **ת"ר** *הצב למינהו להביא הערוד *וכן הנפילים וסלמנדרא וכשהיה ר"ע מגיע לפסוק זה היה אומר *מה רבו מעשיך ה' יש לך בריות גדלות בים ויש לך בריות

ויקרא יא
ל"ל וכן
תהלים קד

עין יעקב

כמו שכתבנו בחידושינו בכ"ק דף כ"ח: כל דאסר לן שרא לן. עיין בתוי' חולים סי' קמ"ז שהאריך עוד בענין הרבה דברים וע"ל בחולין דף נ"ג מזהר גאמר מבואה קודם שהלא נכנס שאלו אכר מן החי:

בריות גדולות ביבשה שבים אלמלא עולות ביבשה מיד מתות שביבשה אלמלא יורדות לים מיד מתות יש לך בריות גדולות באור ויש לך בריות גדולות באויר שבאויר אלמלא עולות לאויר מיד מתות שבאויר אלמלא יורדו' לאור מיד מתות מה רבו מעשיך ה'. ת"ר כל שיש ביבשה יש בים חוץ מן החולדה א"ר זירא מאי קרא °האזינו כל יושבי חלד אמר רב הונא בריה דרב יהושע כיברי דנרש אינן מן הישוב אמר רב פפא בשמתא נרש תרביה משכיה ואלייתיה °ארץ ארץ ארץ שמעי דבר ה' א"ר פפא לא אבה נרש שמוע דבר ה' אמר רב גידל אמר רב נרשאה נשקך מני בכיך. נהר פקודאה לוייך מגלימא שפירא דחזי עליך. דפומבדיתא לוייך אשני אושפיזך אמר רב הונא בר תורתא פעם אחת הלכתי לוועד וראיתי נחש שהוא כרוך על הצב לימים יצא ערוד מביניהם וכשבאתי לפני ר' שמעון החסיד אמר לי אמר הקב"ה הם הביאו בריה שלא בראתי בעולמי [אף] אני אביא עליהם בריה שלא בראתי בעולמי והאמר מר כל שתשמישן ועיבורן שוה יולדין ומגדלין זה מזה וכל שאין תשמישן ועיבורן שוה אין יולדין ומגדלין זה מזה אמר רב נס בתוך נס האי פורענותא הוא מאי נס בתוך נס לפורענות:

שם מט

ירמיה כב

ערוד. מן הלב ומן הנחש הוא בא כדלקמן: ובן הנפילים. סרן מין לב: וסלמנדרא. סרן הנולד מן האור מעלי הדס ע"י כשפים והנקד מדמו אין האור שולט בו וקים ליה לר"ע דמילא דלב הוא: לפסוק זה. משום דאיירי בסלמנדרא: יש לך בריות גדולות באור. סלמנדרא: יושבי חלד. יושבי הארץ שהוא מקום [מיושב] לחולדה: כיברי דנרש. היא המלויות בלוחו מקום ביבחכים בלע"ז: אינן מן הישוב. אין גדלים אלא בנוים: בשמתא נרש. כלומר כל יושבים רשעים כולם יהיו בשמתא: תרביה משכיה ואלייתיה. החלב והעור עם הבשר והאליה כלומר כולם כקטן כגדול: לא אבה נרש וכו'. לפי שכולם היו רשעים: נרשאה נשקך מני בכיך. אם נושק אחד מיושבי נרש מני שניך אם מולאם כולם כי מוחק גנב הוא: נהר פקודאה. אם מיושבי נהר פקוד: לוייך. נתלוה עמך בדרך: מגלימא שפירא דחזא עליך. מחמת שרואה לך טלית נאה ודעתו לגונבה כתחבר עמך: אשני אושפיזך. שלא ידע היכן השכב שגנבים מומחין הן: לוועד. מקום רשעים ומלעיגים בגאים: כרוך על הצב. כל מעת היה מלוי אצלו והיה מוקק עמו. כדאמרינן בקדושין בכהנין אחרים ובנסוכות תיר כרוך אחר רחל כלומר מתמך ושוכן אצלו תמיד: יצא ערוד מביניהם. והיה טורף בני אדם וממיתם כדאמרינן בברכות גבי מעשה דר' חנינא בן דוסא: אנשי וועד הם הביאו וכו'. מזווגי כלאים היו: אף אני אביא עליהם בריה וכו'. וסיים מלתיה: תשמישן שוה. שמשמשין פניהם פנים כנגד פנים כגון אדם או פנים כנגד עורף כגון בהמות: עיבורן. ימי עיבור: יולדין זה מזה. מתעברין זה מזה: ומגדלין. מניקות אם גם של זה דימי עיבורו של נחש אינו שוה לא לצבי ובהמה וחיה כדאמרינן בפ"ק דבכורות שועל וכל מיני שרלים לשבעה חדשים ונחש לז' שנים ואמרינן התם ונאותו רשע נחש לא מליט חבר ושילך יצא לאותו ערוד מלב ונחש: נס בתוך נס לפורענות. כדי ליפרע מן הרשעים:

תוספות הני כיברי דנרש אינם מן הישוב. פי' נקר' בנירוכים בלע"ז פאין לוקין עליהם משום השרץ השורץ שהן נדלות בנוים ורוח אי' דתרפינן כיברי וגדם ופירות מן כדמשמע בכילד מעברין הני מפלות ומולדות דכיברי וגרם מוקינן ונפיק דקומה גבי ויעל שמשון תוכנתה ויבל יסודות תוכנתה אמר רב פפא הדא תוכנה הואי דנתאי ביטא סלקי ונחתי כמתי כמו ובדינים תיברי וגדם וקאי הכא אקרא דאייתי לעיל האזינו כל יושבי חלד[ן וקאמר דהני אינן מן הישוב כלומר בכלל יושבי חלד כי] רשעים הם וכיוצא בזה אמרינן פ"ק דקדושין כל שאינו לא במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ אינו מן הישוב והייט דאמר רב פפא בסמוך בשמתא נרש וכו' ע"כ:

מהרש"א יש לך בריות גדולות בים כו'. זכר במשנה ה' ד' יסודות הפשוטים אש רוח מים ארץ ח"ש כי כל נברא מן היסודות אלו אינו יוצא מטבעו כי הנה יש לך בריות גדולות בים שנבראו מן המים כדגים אלו ואם עולות ליבשה שהוא ארץ כדכתיב ויקרא אלהים ליבשה ארץ גו' הוא יסוד הקרוב למים אף ע"פ כן מיד מתות וכן בהפך ואמר יש לך בריות גדולות מיסוד האור שהוא אש ואם עולות לאויר שהוא יסוד הקרוב לו מיד מתות וכן בהפך והוא מפני שכל נברא מד' יסודות הפשוטים אינו יוצא מטבעו וק"ל: ובן הנפילים כו'. אם הנפילים דקרא קאמר הוא קשה להבין דמשמע במקראות דבני אדם גבורים הם לא סרן ומין לב נם סלמנדריא דקאמר הכא מין לב בתי' אתכוונת דקרא פי' סלמנדריא ודו"ק: האזינו כל יושבי חלד גו'. דימה את האדם לחולדה במאמר הזה לפי שזכר שם שלא יבטח האדם בעושרו כי אין דירתו רק ביבשה כמו החולדה ובבא מבול לעולם יכלה האדם כולו וגרע הוא מכל שאר ב"ח שבשאר מיתה עיין בים ועיין בע"י בירושלמי דפ' ח' שרצים: כיברי דנרש אינן מן הישוב כו'. לפרש"י דמיירי בחיות הדרים בים שייך שפיר הכא אבל לפירוש התוס' בשם ר"ת דמיירי בבני אדם הדרים בב' עיירות בכיבר ובגדם דרשעים הם ומה שייך זה שמאמר בכאן ולפי טוכחינו דלעיל יש לפרש דלכך כיברי וגדם דרשעים הן אינן ראוין להיות מן הישוב כחולדה זו הדרה ביבשה אלא שיבואו שמים עליהם לשטוף אותן וע"ז מייתי קרא ארץ ארץ ארץ שמעי גו' כפל הענין שכל יושבי הארץ ישיבו זאת על לבם שהם דרים בארץ ואם לא ישמעו לדבר ה' יבא המבול עליהם ויכלו מן הארץ וע"ז מסיק בכל זאת לא אבה נרש שמוע כו' וק"ל: הם הביאו בריה כו'. מפרש"י שם הביאו על אנשי וועד קאי שהיו רשעים מזווגי כלאים אבל בב"ר נראה דקאי אענה אשר מצא את הימים גו' מה עשה הביא חמורה ו יווג לה סוס ויצאה ממנה פרדה א"ל הקב"ה אני

לא

עין יעקב

הוין מן החולדה א"ר זירא מאי קרא האזינו כל יושבי חלד. המאמר הזה איתא כ"ה בירושלמי בשבת פ' מי שהוציאוהו ... [illegible]

כל

לא נראתי דבר המזיק חייך שלא נראה לך דבר המזיק הניא כוי ולא ממנו חברבר והייט עוד כפירוש הערוך ולפי זה י"ל הלכתי נועד כמשמעו לחוער חכמים והם הגילו לא קחי אלא אגנם אשר מנא את היוים כדברי הב"ר וק"ל:

הזרוע והלחיים פרק עשירי

א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מנין שאין נותנים מתנה לכהן ע"ה שנאמר °ויאמר לעם ליושבי ירושלים לתת מנת (לכהנים וללוים) [הכהנים והלוים] למען יחזקו בתורת ה' כל המחזיק בתורת ה' יש לו מנת ושאינו מחזיק בתורת ה' אין לו מנת:

מנת. חלק כהונה:

אמר רבא בדק לן רב יוסף האי כהנא דחטיף מתנתא חבובי קא מחבב מצוה או הלצלי קא מזלזל במצוה ופשטנא ליה ונתן ולא שיטול מעצמו אמר אביי מריש הוה חטיפנא מתנתא אמינא חבובי קא מחביבנא מצוה כיון דשמענא להא ונתן ולא שיטול מעצמו מחטיף לא חטיפנא מימר אמינא הבו לי כיון דשמענא להא דתניא °[ויטו אחר הבצע] ר"מ אומר בני שמואל חלקם שאלו בפיהם מימר נמי לא אמינא ואי יהבו לי שקילנא כיון דשמענא להא דתניא הצנועים מושכין ידיהם והגרגרנים חולקים מישקל נמי לא שקילנא לבר ממעלי יומא דכפורי לאחזוקי נפשאי בכהני ולפרוס ידיה *אנסיה ליה עירניה:

בדק לן. מנסה אותנו אם קדע להשיב ורבא כהן היה: **דחטיף מתנתא.** מסיטקות שמשלים אותן לכהנים: **מי אמרינן חבובי קא מחבב המצוה,** ויפה הוא עושה: **ונתן לכהן.** ולא שיטול הכהן מעלמו: **מימר אמרי.** הבו לי הייתי שואל בפה אלא שהייתי סבור (שהיה) [שהוא] חבות מלוה: **חלקם שאלו בפיהם.** דתנכי לאו קרא לגבי שמואל דיטו אחרי הבלע אמר ר"מ שלא היה עבירתם בגל בידם אלא חלק ליה כגון מעשר דלוין היו שואלים בפיהם: **הצנועים מושכין ידיהם.** בחלוק לחם הפנים קאמר במכי יומא בטרף בקלפי משמת שמעון הלדיק נשתלחה מארה בלחם הפנים: **לאחזוקי נפשאי בכהני.** שלא יתמהו בם כהן מעלין: **ופריך ולפרוס ידיה.** כיון שאינו עושה אלא שלא יתמהו בם כהן מעליו יפרוש ידיו לחכן כל הכהנים ומחזיק נפשיה בכהני: **אנסיה ליה עירניה,** עהים שקבע לתלמידיו היו עודדים אותו מלישא כפיו שהיה עוסק לתלמידיו בעת שהלכור נושאים כפים:

תוספות מישקל נמי לא שקילנא. שלא אקרא גרגרן ולא אגזול ממי שלריך יותר ממני ולהצים הגם הוא לא היה עשיר: לבר ממעלי יומא דכפורי. שיום טוב הוא כדאמרינן בפ' אותו ואת בנו ומתנות מצויות וכהנים מתאספים ואילו לא היה נוטל היו אומרים שאינו כהן:

אמר הבונה מעשה בני שמואל שהיה ר"מ אומר חלקם שאלו בפיהם ואמר ושחי תשלום הנערים גדולה יותר אם מני הי לו כפי רש"י דיטו אחרי הבצע נראה כי גם בהיה דבר תלוה בהיותו להתעלם האפקלים לבקשו בדרך מומר לו לממון ידיו שיונו רקים בו שוכר ביתו שלם בלע ובאה מטעת ימים:

כתיב °מעדה בגד ביום קרה חומץ על נתר ושר בשירים על לב רע פשטיה דקרא במאי כתיב בשונה לתלמיד שאינו הגון דאמר רב יהודה אמר רב כל השונה לתלמיד שאינו הגון נופל בגיהנם שנאמר °כל חשך טמון לצפוניו תאכלהו אש לא נופח ירע שריד באהלו ואין שריד אלא ת"ח שנאמר °ובשרידים אשר ה' קורא א"ר זירא אמר רב כל השונה לתלמיד שאינו הגון כזורק אבן למרקולים שנאמר °כצרור אבן במרגמה כן נותן לכסיל כבוד (ואין כבוד אלא תורה שנאמר °כבוד חכמים ינחלו ותמימים ינחלו טוב. א"ר חמא בר חנינא כל העושה טובה למי שאינה יודעה כאילו זורק אבן למרקולים שנאמר °כצרור אבן ונטמר) וכתיב °לא נאוה לכסיל תענוג:

[**מעדה בגד ביום קרה**]. כמו שהטעם בגד בלי בעת הקור וכמו שהאותן מפקידו לגמר כן הבונה לתלמיד רע [מעדה. לשון בלוי והריקע כמו כבגד עדים]: **ירע שריד באהלו.** [למי שיהיה שריד באהלו] תלמיד רע: **תאכלהו אש לא נופח.** אש של גיהנם: **כזורק אבן למרקולים.** זו היא עבודתו כדאמרינן במסכת ע"ז:

מהרש"א פשטיה דקרא במאי כתיב כו'. כבר כתבנו בפ"ק דבספר משלי פשטיה דקרא הוא המשל כדמסיק בתלמיד שאינו הגון ושר בשירים היא התורה שנקראת כולה שירה כמ"ש כתבו לכם את השירה הזאת וע"ל הכא דקאמר פשטיה דקרא במאי כתיב משום דלעיל דריש ליה על לב רע אי כרב ספרא אי כרבא דמיירי בתלמיד שאינו מבין והכא דריש ליה עפי כפשטיה על לב רע כמשמעו תלמיד שאינו הגון וק"ל: **ירע שריד באהלו.** עיין פרש"י נראה לומר מלשונו דשריד מיירי באותו תלמיד רע ולא משמע כן מדקאמר ואין שריד אלא ת"ח שנאמר ובשרידים אשר ה' וגו' אבל ת"ח לאו היינו ההוא תלמיד אלא שהוא רבו השונה אותו ומקרא מוכרח אם לא נופח בשריד על אשר ירע באהלו על שהביא התלמיד הרע באהלו של תורה וק"ל: **כאילו זורק אבן כו'.** הדמיון בזה כי התורה נמשלה לאבן יקרה ומילה"ד אשר בתלמיד שאינו הגון הוא נקרא אבן מכשול ואבן מרקולים ואמר כי הזורק אבן למרקולים אף שאין דעתו רק לבזיון הכא הוא מוסיף כבוד ע"י כיון דעבודתם בכך ונעשה גם אבן הזה אבן שיקץ לע"ז כן השונה התורה שהוא אבן יקרה לאינו הגון הכא הוא הוסיף אבני מכשול בו שאינו לומדה אלא להכליה וכוונה רעה כמאמרם הלומד תורה שלא לשמה נוח לו שלא נברא וק"ל:

תני ר' יהודה בן אנרא אומר משום רבי מאיר ספק לקט לקט ספק שכחה שכחה ספק פאה פאה מ"ט דאר"ש בן לקיש מ"ד °עני ורש הצדיקו מאי הצדיקו אילימא בדינין והכתיב °ודל לא תהדר בריבו אלא צדק משלך ותן לו:

אילימא בדינין. נראות לו זכות (נ"ד) [בדין]:

מהרש"א מאי הצדיקו אילימא בדינים והא כתיב ודל וגו'. גם שתלינו ושפטו את העם משפט לדק דהיינו שלא יעשם

עין יעקב

כל השונה לתלמיד שאינו הגון נופל בגיהנם. כמו שפי' ליונתן גורם לו למעשה מגונה בו שרשעותו וידע את רשעו ובהוון למעשו ולא יפרי תלמידו בגיהנם ודע כגן עין כדאי בינה

יפסה של בותפטו הייטו היכא דכתיב לדק גבי ומפטו אגב לדק גרידא כי הכא משמע לגמרי בדין ומוד ומדכתיב בריפא דקרא ספטו דל ויתום דהייט למפוט לו לדק והכא טונה למיכתב הלדיקו דהייט משמע לגמרי קאמר ולהכי פריך והכתיב ודל וגו' ומסיק אלא לדק משלך דהיינו שתזכהו ליתן לו שלך דהייט הספק למדינא הוה שלך דהמע"ס ודו"ק:

הגדה עני ורש הלדיקו. כלומר דהוקשה לו דלי הלדיקו קאי שיעשו לדקה מיד עני ורש וכי לא ידעינן שהלדק' היא למבייי אלא בדינן והכתיב כו"סרייק:

גמ' דורשי חמורות היו אומרים הזרוע כנגד היד וכן הוא אומר °ויקח רומח בידו ולחיים כנגד תפלה וכה"א °ויעמוד פנחס ויפלל קיבה כמשמעה וכה"א °ואת האשה אל קבתה:

דורשי חמורות. מקראות סתומים: היו אומרים. מכ"ל דשל ימין מהכא: יד. שמתנים לכהן כנגד ידו של פנחס שעל כך נתנה לו ברית כהונת עולם את שכח ולוו יד בעשות מלחמה פי אומר של ימין:

מהרש"א דורשי חמורות כו'. ונפרש"י בחומש דורשי רשומות כו' ועי' פרש"י הכא לפי הגירסא דורשי חמורות כו' והתוס' כתבו בשם רב סעדיה גאון כמין המעשה כו' וז"ל בזה הבכור זרוע לחיים וקיבה היה נתדה כעין המעשה מעשה פנחס הזרוע כנגד היד כו' ורמז לזה בקרא דכתיב וזה משפט הכהנים מאת זובחי וגו' ולכאן משפט לא נאמר בכל כ"ד מתנות כהונה אלא בזרוע לחיים וקיבה דר"ל דאלו המתנות הוא להם במשפט כפי המעשה מעשה פנחס אכיון וק"ל:

ראשית הגז פרק אחד עשר

כי סליק איסי בר היני אשכחיה *לר' יוחנן דקא מתני ליה לבריה רחלים א"ל אתנייה רחלות א"ל כדכתיב °רחלים מאתים א"ל לשון תורה לעצמה לשון חכמים לעצמן א"ל מאן ריש סדרא בבבל א"ל אבא אריכא א"ל אבא אריכא קרית ליה נהירנא כד הוה יתיבנא אחרי י"ז שורן אחוריה דרב קמיה דרבי ונפקי זיקוקין דנורא מפומיה דרב לפומיה דרבי ומפומיה דרבי לפומיה דרב ולית אנא ידע מה הן אומרין ואת אבא אריכא קרית ליה:

אשכחיה. ר' יוחנן לאיסי בר היני: דמתני לבריה. מתני הי' רחלים בחזות מנה ומנה ופרס*: א"ל. איסי: כדכתיב. קרא קא מתני רחלים ומאתים: א"ל לשון תורה לחוד כו': א"ל. רבי יוחנן לאיסי: מאן ריש סדרא בבבל. ראש ישיבה: אבא אריכא. רב קרי אריכא שארוך בדורו היה כדאמרינן בפ' כל היד נמיה: אבא אריכא קרית ליה. ולא אנהגת ביה כבוד: [נהירנא. לכשהיה בכאן קודם שירד לבבל הי' חשוב ממני שהיה יושב לפני רבי ואני הייתי יושב שבעה עשר שורות מאחריו: זקיקין. מבלין ושהכן בהלכה]:

אמ"ב לשון תורה לעלמה לשון חכמים לעלמן עיין משכם והבן איך על פניו הוכיחו ר' יוחנן לאיסי על שלא הוכיר רב בלשון כבוד הראוי לו עם שהיה שלא כשבי והבן ותקנהו:

מהרש"א דהוה מתני ליה לבריה רחלים כו'. נראה בזה כי בם רחל הוא שם המין כדכתיב שניך כעדר הרחלים אמנם כשיבא הכתוב להבדיל בין הזכר והנקבה קרי הנקבה רחל בשם המין והזכר איל כדכתיב גבאי קרא רחלים מאתים ואילים עשרים וכן בעז שהוא שם המין בכ"מ כשיבא להבדיל בין הזכר והנקבה קרא הנקבה עז והזכר תיש כדכתיב עזים מאתים ותישים עשרים ולפי שזה השם הוכח ע"ש המין שהוא על הרוב בלשון זכר גם כשהוא נאמר ביחיד על הנקבות לא כתב רחלות בלשון למקנות רבות אלא בלשון זכר ע"ש המין וכן בעזים לא כתב עזות מזה הטעם ור"י שאמר לשון חכמים לחוד שהליט בלשון הנקבה גם כשהוא נאמר על המין כאמר בלשון נקבה כדתנן בפ' הגוזל קונה רחל משוכה וגוזזה כו' רחל המעודת לגזוז וכו' מש"ה קאמר אתנייה גם הכא במתניתין רחלות שהיא לשון לנקבות רבות וק"ל: זקוקין דנורא מפומיה דרב כו'. והוא משל על התורה דנמתלה באש כמ"ש כי הנה דברי כאש גו' וק"ל:

שלוח הקן פרק שנים עשר

אמר רבינא הילכך עוף טהור שהרג את הנפש פטור משלוח מ"ט דאמר קרא °שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך במי שאתה מצווה לשלחו יצא זה שאי אתה מצווה לשלחו אלא להביאו לב"ד הי"ד אי דגמיר דינא *בר קטלא הוא אלא דלא גמיר דיניה ובעי לאתויי לב"ד וקטלי ביה °ובערת הרע מקרבך:

שהרג את הנפש. ולחייב מרד ומגלה זקן: פטור מלשלוח. הא"ל ובר קטלא הוא והכי דרשא ליה דקבעי לשלוח למקום הללה והפקר והאי לאו בר הכי הוא והכי דריש קרא שלח תשלח אם כראוי לשלחו ואת שאין ראוי לשלח לא תשלחט: בר קטלא הוא. ומהיכן נמלט: ובערת הרע. מלוה על כל הפוגע בחייבי מיתה להביאן לב"ד כדי לבער רשעים מישראל:

אמר רב יהודה אמר רב מצא קן בים חייב בשלוח שנאמר °כה אמר ה' הנותן בים דרך וגו' אלא מעתה מצא קן בשמים דכתיב °דרך הנשר בשמים הכי נמי דמחייב בשלוח הקן דרך דרך נשר איקרי דרך סתמא לא איקרי:

קן בים. שמשוף הים את האילן והיה קן בראשו חייב נמי לשלח דים נמי איקרי דרך: קן בשמים. שעף מצא קן באויר: דרך סתמא לא איקרי. אבל ים איקרי דרך סתמא הנותן בים דרך:

אמרו ליה פפונאי לרב מתנה מצא קן בראשו של אדם מהו אמר [להו] °ואדמה על ראשו משה מן התורה מנין °בשגם הוא בשר המן מן התורה מנין °המן העץ אסתר מן התורה מנין °ואנכי הסתר אסתיר מרדכי

עין יעקב

בראשית דף פ"ח: הזרוע כנגד היד. וכן י"ל דוקמן כ"ד מתנות כהונה לפי ... מניח ... כנגד ... כ"ד ... לכך ניתן לו כ"ד מתנות כהונה לגבר אלה: משה מן התורה מנין. ... [illegible]

ג מרדכי מן התורה מנין דכתיב °מר דרור ומתרגמינן מירא דכיא:

ואדמה על ראשו. אנשים שהיו בראשו לא אבדה שמה שיש אדם נופים אחרים אלא מדנא אבדה את שמה דלא קרים עפר והפתא מני על סאכן קרינא בים. ועד זה שלא ממנו וכן למשה רמז קודם שבא מקומו לבא: **בשגם הוא.** בגימטריא משה [וכתיב בם] והיו ימיו מאה ועשרים שנה וכך היו ימי חיי משה כלומר עתיד לבא בשגם משה מן הנולדים וכן ימיו: **מנין למעשה המן.** כמן שנין המן יתלה על שנין: **למעשה אבתר.** הסתר אסתיר ביומי אסתר יהא הסתר פנים ותלאוהו לכות רעות ונשות: **מנין.** לגדולת מרדכי: **מר דרור.** וקרי ליה ראש לבשמים לצדיקים ואנשי כנסת הגדולה:

מהרש"א משה מן התורה כו' המן מן התורה כו' אסתר כו' מרדכי כו'. יראה בזה לפי שמצינו הרבה מלכים שיש להם עוד שמות אחרים במשנה מוכיח לאינדור כי בהמן אמרו שהוא ממוכן ואסתר היא הדסה מרדכי בלשן פתחיה ולפי הנראה היה לבעל דין לחלוק ולומר שאלו שמות המיוחדים להם אינם עיקר מן התורה בהם כי גם משה בת פרעה נתנה לו והוא לשון מצרי כדעת המפרשים וגם המן ומרדכי ואסתר נראה כי שמות פרסיים הם כי המגלה נכתבה ע"י הפרסיים שע"כ לא הזכיר שם הקב"ה במגילה כדעת הראב"ע וע"כ אמר במשה מכין שהוא שם המיוחד לו לעיקר מן התורה שכאומר בשגם הוא בשר גו' שקודם שנקרא כך ע"י בת פרעה קראו התורה אותו בשם זה ע"ש שהוא הוליא ומשה את ישראל מן הים עד"ש ימשני ממים רבים וע"כ נקרא משה ולא כמשה או ממשי והוא מבואר כשדור המבול לא היו מאמינים בהשגחה פרטית שאמרו מה שדי כי נעבדנו כדאמרינן פ' חלק ונפרע מהם במדה כי לפי המטבע ראוי שיהיה העולם מים במים אבל היתה השגחה אלהית שנאמר יקוו המים ותראה היבשה לצורך בן אדם וע"כ הביא עליהם מי המבול כפי המטבע ולפי שע"י משה רבינו נתפרסם זאת השגחה שבני ישראל הלכו ביבשה תוך הים והמצריים נטבעו שם ע"כ הזכיר שם משה כאן ועד"ז אמר המן מן התורה מכין שזהו שם המיוחד לו ואמר המן העץ במעשה הנחש והוא לפי שהיה הוא גזע לפיטוני מעשו ועמלק אשר כתב כתם הקדמוני ונודע המן והנחש פתחו בלף כי ופקיהם נתפו עיניהם בזה שאינו ראוי להם כו' כדאיתא פ"ק דסוטה ואמר אסתר מן התורה מכין שהוא עיקר שמה ואמר ואנכי הסתר אסתיר ע"ש שביומיה נתקיים מקרא זה שאמר הקב"ה אסתיר לפי שרחקו והסתירו ישראל עלמם מדבור אנכי שהוא עיקר אמונה כדאמרינן פ"ק דמגילה למה נתחייבו שונאיהם של ישראל כליה לפי שהשתחוו לצלם ונהנו מסעודת אחשורוש ועד"ז אמר מרדכי מן התורה מכין שע"י זכו להנצל להיפטות בני תורין מלבון מר דרור כי הוא וסייעתו אנשי כנסת הגדולה לא רצו להשתחוות לצלם ולא ליהנות מאותה סעודה ועל שם שהוא ראש לגדולה ולב"ע כמשל לראש בשמים משמן המשחה וק"ל:

סא [**פיסקא** ואיזהו שאינו מזומן וכו' וכן יוני הרדסיאות פטור משלוח] ר' חייא ור"ש (בר רבי) חד תנא הרדסיאות וחד תני הדרסיאות מאן דתני הרדסיאות על שם הורדוס ומאן דתני הדרסיאות על שם מקומן אמר רב כהנא לדידי חזין וקיימן שיתסר דרי כפתי מילא והוה קריא קירי קירי הוה חד מינייהו דלא הוה קריא קירי קירי אמרה לה חברתא סומא אמרי קירי קירי (אמר) [אמרה] סומא קירי כירי אתיוה ושחטוה א"ר אשי אמר לי רבי חנינא מילין מילין סיד אלא [אימא] במילין:

חד תני הרדסיאות וחד תני הדריסאות. הורדוס התחיל להתעסק בגידולן: **לדידי חזין לי.** שכך שבאלו מבני ביתם של יוני הורדוס: **וקיימא שיתסרי דרי.** י"ו טורים: **כפתי מילא.** כל טורא ארכה כיתא מיל: **ואמרין קירי.** אותי אדוני קירי הוא לשון אדון: **אימא קירי.** כמו שאנו אומרים: **אמרה.** לה אחת לחברתה: **סימא אימא קירי כירי.** לאותו שלא קרא אדון עבד קרא על שהיה הוא עבד. כירי הוא עבד כדאמרינן בעירובין גבי בני גליל שאין מדקדקים בלשונם היאך · דאמרי לקמים (דרי יולי) [דדייכא] רבעה לאימר אמרי קירי שבלא חרית לי ונכנס מפני חולדה מרי כירי שכלא היה לי ונטרף מן חולה כושם בלא רחום: **אייתוה.** עבדים שבאלו מעבדי הורדוס ושחטוה: **אמר לי ר' חנינא מילין.** דברי רוח קן שלא דבגו מעולם: **מילין סיד.** האמר רב כהנא לדידי חזי לי והרי רב כהנא מעיד על הדבר ולאו דקושטא הוא לא שום אמר: **אלא במילין.** ע"י כשפים מלומדים לדבר לשון שפות:

סב **משנה** לא יטול אדם אם על בנים אפילו לטהר את המצורע ומה אם מצוה קלה שהוא כאיסר אמרה תורה °למען ייטב לך והארכת ימים ק"ו על מצות חמורות שבתורה: **גמ'** תניא [דבי] ר' יעקב אומר אין לך כל מצוה ומצוה שבתורה שמתן שכרה בצדה שאין תחיית המתים תלויה בה בכבוד אב ואם כתיב °למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך ובשלוח הקן כתיב למען ייטב לך והארכת ימים הרי שאמר לו אביו עלה לבירה והבא לי גוזלות ועלה ושלח את האם ולקח את הבנים בחזרתו נפל ומת היכן אריכות ימיו של זה והיכן (טובות ימיו) [טובתו] של זה אלא למען יאריכון ימיך בעולם שכולו ארוך ולמען ייטב לך לעולם שכולו טוב ודילמא לא הכי הוה רבי יעקב מעשה חזא ודילמא מהרהר בעבירה הוה מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה ודילמא מהרהר בע"ז הוה דכתיב °למען תפוש את בית ישראל בלבם ואמר רב אחא בר יעקב זו מחשבת ע"ז ה"ק אם איתא דאיכא שכר מצוה בהאי עלמא תהני ליה ותגין עליה דלא ליתי לידי הרהור וליתזק אלא שכר מצוה בהאי עלמא ליכא והא"ר אלעזר שלוחי מצוה אינן ניזוקין לא בהליכתן ולא בחזרתן סולם רעוע הוה ומקום

עין יעקב

כדאיתא ומרדכי ידע את כל אשר נעשה וכפירש"י ע"י בעל חלום או כיוצא וע"כ ילפינן מהכא: **אמרי קירי כירי.** פירש"י לאותו שלום קורא אדון שכן היה אל"ל ע"ד ר' יוסף בשורים קף ידיד במשתין אתם מפרידים אני מתן לכם עבודת אני נותן לכם שנאמר ודברו אליו לאמר יום היום הזה עבר לנם יהא עיין שם: **לא יטול אם על הבנים** אפי' לטהר את המצורע. כלומר שלא תאמר כיון דעיקר טעם הלוה או משום רחמנות כדאמרינן בלומר על קן לפור יגיע רחמיך (ועיין בתי"ט בנימוקים דרוקח) במשנת אשר לנוטר בן משליכ ירך שמש ודומה) ליכ לשמעם דהיכם שרישה לפסר מלורע שלא יבא עוד מן לחמתה אמרים לא יטול: **תניא רבי יעקב אומר.** עיין בחידושינו בקידושין דף ל"ט משכחי שכיח

א

ד"ו א' ומקום דקבוע היזקא שאני דכתיב °ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני א"ר יוסף אלמלא דרשיה אחר להאי קרא כר' יעקב בר ברתיה לא חטא מאי חזא איכא דאמרי כי האי מעשה חזא ואיד לישנא דר' חוצפית המתורגמן חזא דהוה מוטלת באשפה אמר פה שהפיק מרגליות ילחוך עפר והוא לא ידע למען ייטב לך בעולם שכולו טוב ולמען יאריכון ימיך בעולם שכולו ארוך:

שהוא באיסור. שאין בו חסרון כיס אלא דבר מועט: **שמתן שכרה בצדה,** כגון כבוד אב ואם ושלוח הקן שלא תוכל להבין מתן שכרה שמעידין אותיס לחיים: **לעולם שכולו טוב.** שאין בו לא היזק ולא יסורין אלא מנוחה ובפלוגי פ"ק דקדושין אמרינן דר' יעקב עובדא חזא באחד שאמר לו אביו עלה לבירה והבא לי גוזלות ועלה ושלח את האם ונטל את הבנים וקיים כבוד אב ואם ושלוח הקן ובחזרתו נפל ומת היכן טובתו של זה והיכן אריכות ימיו אלא הכי אומר למען ייטב לך לעולם שכולו טוב ולמען יאריכון ימיך לעולם שכולו ארוך:

מהרש"א אלא למען יאריכון ימיך לעולם שכולו ארוך ולמען ייטב לך וכו'. במשנה פאה אמרו אלו דברים שאדם אוכל מפירותיהם בעה"ז והקרן קיימת לעה"ב כבוד אב ואם וכו' וילפי לה מהאי קרא למען יאריכון ימיך בעוה"ז ולמען ייטב לך בעה"ב אבל לר' יעקב דהכא דלית ליה שכר מצות בהאי עלמא יקשה ל"ל תרוייהו לעולם שכולו ארוך ושכולו טוב וכרא' ליישב ע"ד שאמרו בקידושין ולתני נמי ~ך מתניתין דאוכל מפירותיהם ס' שלוח הקן ומשני ס דלית ליה פרי דאיכו ונקרי טוב לבריות כמו כבוד אב שכאמר א· ז לדיק כי טוב כי פרי גו' ע"ש והענין מבואר כמו כבוד אב ואם ·.זוא טוב לה' ולבריות ראוי לאוכל בו שכר משותף לגוף ולנפש והוא הפרי בעוה"ז ולפי שהנפש המשכלת היא עיקר מעשה האדם ראוי להיות לה שד שכר מיוחד ועיקרי והוא הקרן שבעה"ב ור' יעקב מתוך מעשה שראה אמר ע"כ שכר בהאי עלמא ליכא כלל וע"כ אמר שמתן שכר הפרי לגוף ולנפש הוא יהיה לתחיית המתים שיהא בגוף ונפש והוא שאמר למען יאריכון ימיך לעולם שכולו ארוך דהיינו שכר הפרי לתחיית המתים שיהיו ימיך לגוף ולנפש יותר ארוכים מבעוה"ז ולמען ייטב לך לעולם שכולו טוב הוא הקרן שכר מיוחד לנפש לעה"ב ערב ומוב לנשמות הצדיקים שישבו ועטרותיהם בראשיהם ונהנין מזיו השכינה ומזה משיכה הכתוב בשלוח הקן לכתוב למען ייטב לך קודם והארכת ימים וגם שלא כתב ימיו בכיבוד כמ"ש גבי כבוד אב ואם לפי שאין בשלוח הקן שכר פרי כלל לגוף ולנפש רק שכר נפשי לעה"ב לחוד כדמסיק בקידושין וד"ק: בפרש"י בד"ה לעולם שכלו טוב בפ"ק דקידושין אמרינן דר' יעקב חזא עובדא באחד כו' עכ"ל מפירושו נראה דכל הך קושיא ומדלמא לא הוה הכי לר' יעקב מעשה כו' עד סוף פרקין לא שייכא אלא בפרק קמא דקדושין וק"ל:

הדרן עלך מסכת חולין

הלוקח פרק ראשון בכורות

יף ד' **אריב"ל** בכ"ד מקומות נקראו כהנים לוים וזה אחד מהם °והכהנים הלוים בני צדוק:

יחזקאל מד

סס ע"ב **[איתמר** ר' יוחנן אמר קדשו בכורות במדבר ור"ש לקיש אמר לא קדשו בכורות במדבר רבי יוחנן אמר קדשו בכורות במדבר דרחמנא אמר ליקדשו כדכתיב קדש לי כל בכור ·ור"ל אמר לא קדשו בכורות במדבר מדכתיב והיה כי יביאך וכתיב בתריה והעברת מכלל דמעיקרא לא קדוש]. ת"ש נמצאת אתה אומר בג' מקומות קדשו בכורות לישראל במצרים ובמדבר

שמות יג ובכניסת ישראל לארץ. במצרים מהו אומר °קדש לי

במדבר ג כל בכור במדבר הוא אומר °כי לי כל בכור (בבני

שמות יג ישראל) בכניסתן לארץ הוא אומר °והיה כי יביאך

והעברת אמר רב נחמן בר יצחק בג' מקומות הוזהרו על הבכורות ליקדש ולא קדשו ובמצרים לא קדשו וכו': [אלא אי איתמר הכי איתמר רבי יוחנן אמר קדשו ולא פסקו ור"ל אמר קדשו ופסקו:

[לא קדשו בכורות. שהלוים במדבר: דמעיקרא. במדבר והאי קדש לי כל בכור מוקי ליה ר"ש לקים במצרים אבל במדבר לא קדשו מדכתיב והיה כי יביאך והדר והעברת כל פטר רחם]: הוזהרו ליקדש. ולעולם לכשיכנסו לארץ: לא קדשו. בתמיה והא מודו כולהו לעיל באותן שילאו ממצרים: [ופסקו. משעה שנתן של תמים הפקודים ואילך]:

ד"ף ה' א' **שאל** קונטריקוס [הגמון את ריב"ז בפרטן של לוים אתה מוצא ב"ב אלף וג' מאות ובכללן אתה מוצא

עין יעקב

ש כאורך: והוא לא ידע למען ייטב לך. וכן נמים שמוא כנגד כולם וכתיב נמי למען ייטב לכם ולבניכם ע"ש: **בעולם** שכולו טוב. כי יתבטל ·········· ··· ············

[illegible]

מצא כ"ב אלף אותן ג' מאות להיכן הלכו א"ל אותן ג' מאות בכורות היו ואין בכור מפקיע בכור מ"ט אמר אביי דיו לבכור שיפקיע קדושת עצמו ועוד שאלו בנכוי הכסף אתה מוצא מאתים ואחד ככר וי"א מנה דכתיב שמות לח °בקע לגלגלת מחצית השקל בשקל הקדש וגו' לשש מאות אלף וגו' ובנתינת הכסף אתה מוצא מאת ככר שם דכתיב °ויהי מאת ככר הכסף וגו' משה רבכם גנב היה פי' גזלן או קוביוסטוס היה או אינו בקי בחשבונות היה. נוטל מחצה ונתן מחצה ומחצה שלם לא החזיר א"ל משה רבינו גזבר נאמן היה ובקי בחשבונות היה ומנה של קדש כפול היה. ומנה של קדש כפול היה, מנ"ל א"ר יחזקאל מה חסדא דכתיב °והשקל עשרים גרה עשרים שקלים וגו':

קונטריקוס. עם טר: בפרטן של לוים. דגרשון כתיב ז' אלפים ותק"ך ובקהת ח' אלפים ות"ר הרי י"ו אלפים ותת"ק ובמררי ו' אלפים ור' הרי כ"ב אלף וש' ובכולן כתיב כל זכר מבן חדש כ"ב אלף: (שלש מאות להיכן הלכו א"ל כו'. ר"ל למה לא כללן עם השאר ויפדו גם הם את הבכורות ולא יהיו זקוקים הרע"ג בכורים העודפים מוכן לפדות כן פרש"י בחומש והיינו שהוכרח למנה שעשה כן להעמיד לאהרן ולבניו מיקבלו כסף פדיון של רע"ג העודפים וק"ל מהרש"א): מחצית השקל לגולגלת. לת"ר אלף ושלשת אלפים ותק"נ הוי מאתים ואחד ככר וי"א מנה ככר הוא ס' מנה. ומנה ק' דינר שהם כ"ה סלעים ושקל דאורייתא הוי סלע חשוב ס' פעמים כ"ה מולא בככר אלף ות"ק סלעים שהם ג' אלפים חצאי שקלים תמצא לג' אלפי ישראל ככר כסף לג' מאות אלף ק' ככר לת"ר אלף ו' ככר ולג' אלפים ותק"נ הנשארים אלף ותשע"ה סלעים לרף סלעים ועשה מהן מנין מכל ק' סלע ד' מנין הרי לאלף ות"ק סלעים ככר אחד פשו להו תע"ה סלעים שהם י"א מנים: ומחצה שלם לא החזיר. שהיה לו לשלם [מן החצי] ק' ככר וא' ומ' מנים וחצי והוא לא נתן אלא ק' ככר כדכתיב ויהי מאת ככר הכסף ולא"ג דכתיב ואת האלף ושבע וגו' עשה ווים אלמא דיהב מן המחצה החזיר אותו פסוק לא הזכיר אותו שנתן שמחכין היה לקמצו בנדרים: כפול היה. שהיו בו ב' סלעים וה"ל ככר של קדש ק' מנה של ב' ב' סלעים שהם ק"כ מנה בלוחם ק' ככר הוו ו' ככר והאחד ככר וי"א מנה היו האלף ותע"ה שעשה ווים יחזקאל שם לעמודים (כדמפורש לגמרא אח"כ שהמנים והככרין היו כפולים אבל הסלעים לא היו כפולים שהרי הם מפורשים דכתיב עשרים גרה השקל ומתרגמי סילעין: מנה של קדש כפול היה מנ"ל. וא"ו אפשר לומר מדלא אהדר משה אלא ק' ככר ב"ע כפול היה דהיינו בע"א של הנאמן משה גנב היה: והשקל עשרים גרה. פסוק הוא ביחזקאל והולך רש"י פירושו): (גנב או קוביוסטוס וכו'. פירש בעה"ך גנב גונב ממון או קוביוסטוס גונב נפשות עכ"ל ודו"ק שגנב חצי כסף השקלים שקבלו מחיר אלף או חצי מחיר נפשות גנב שלא נתם כלום והעלים אותן מהרש"א):

כ

שם ע"ב אי"ר חנינא שאלתי את רבי אליעזר בבית מותבא רבא מה נשתנו פטרי חמורים מפטרי סוסים וגמלים א"ל גזירת הכתוב הוא ועוד שסייעו את ישראל בשעה שיצאו ממצרים שאין לך כל אחד ואחד מישראל שלא היו לו צ' חמורים לובים טעונים מכספא ודהבא של מצרים ועוד שאלתיו מה לשון רפידים אמר לי רפידים שמה כתנאי ר' אליעזר אומר רפידים שמה רבי יהושע אומר שריפו עצמן מדברי תורה וכן הוא אומר °לא הפנו אבות אל בנים מרפיון ידים ועוד שאלתיו מה לשון שטים אמר לי שטים שמה כתנאי ר' אליעזר אומר שטים שמה רבי יהושע אומר שנתעסקו בדברי שטות. במדבר כה °ותקראנה לעם לזבחי אלהיהן רבי אליעזר אומר ערומות פגעו בהן רבי יהושע אומר שנעשו כולן בעלי קריין:

בבית מותבא רבא. בבית מדרש הגדול (בחומש פרש"י גזרת הכתוב לפי שנמשלו מצרים לחמורים עכ"ל משמע ליה דלאו גזרת הכתוב קאמר בלי טעם דלא שייך בכה"ג אלא גם שבהמה טמאה היא גזרת הכתוב שתהיה בה קדושה מטעם זה ואמר ועוד שסייעו כו' טעונין מכספא ודהבא כו' ר"ל לקיים מאמר הש"י ואחרי כן יצאו ברכוש גדול מהרש"א): לובין. מעולים: שריפו ידיהם וכו'. לפיכך בא עליהם עמלק: לא הפנו אבות אל בנים. לקמן מרפיון ידים *משום שריפו ידיהם מן התורה: בדברי שטות. לזנות את בנות מואב: (ל"א שטות הוי' לשון בזוי כמו ויבז עשו ומתרגמינן ושט): ערומות פגעו בהם. והקראן משמע גופן היה פוגע בהן: [שנעשו כולן בעלי קריין]. ולשון מקרה הוא:

תי"ר דג טמא משריץ דג טהור מטיל בצים כל המוליד מניק מטיל בצים מלקט חוץ מעטלף שאף על פי שמטיל בצים מניק *הדולפנין פרים ורבים *מבני אדם מאי הדולפנין א"ר יהודה בני ימא. כל שזכרותו בחוץ מוליד מבפנים מטיל בצים כל שתשמישו ביום יולד ביום כל שתשמישו בלילה יולד בלילה כל שתשמישו בין ביום בין בלילה מוליד בין ביום בין בלילה. תשמישו ביום יולד ביום תרנגול. בלילה עטלף. בין ביום בין בלילה אדם [וכל דדמי ליה]. כל שתשמישן ועבורן שוה יולדין ומגדלין זה מזה אין תשמישן ועיבורן שוה אין יולדין ומגדלין זה מזה. הכל משמשין פנים כנגד עורף חוץ מאדם ודג ונחש מ"ט הני תלתא [כי אתא רב דימי

עין יעקב

מה נשתנו פטרי חמורים ומעמדי סוסים וגמלים א"ל גזירת הכתוב הוא. ואין להקשות [illegible] ... תשמישו ביום [illegible] בלילה כדפסיק

דימי] אמר אמרי במערבא הואיל ודבריה עמהם שכיני
תנא גמל אחור כנגד אחור:

כל המוליד. שיולד עובר מעט: מניק. שיש לו דדים: וכל המטיל בצים. אין לו דדים אלא מלקט פירורים ומפרנס את בניו: עטלף. כלב"א שוריץ דומה לעכבר ויש לו כנפים: ס"ג הדולפנין פרין ורבין מבני אדם. שאם בא אדם עליהם מתעברים הימנו: בני ימא. דגים ים בים שאלין לרית אדם ואלין לרית דג ובלע"ז שירינ"א: כל שזכרותו. הגיד: מוליד. עובר מעט: מטילה. הנקבה בצים: כל שתשמישן ועיבורן שוה. כגון [כלב ואדם] שמכניסם ומשמשים פנים כנגד עורף וימי עיבורן שוה שמותא הולד בנגון ה' חדשים: יולדין. אם בא אחד על [מין] חברו: ומגדלין. מניקין: [עמהם שכינה. ויאמר ס' לרנן]:

ד תנ"ר תרנגולת לכ"א יום וכנגדו באילן לוז. כלב לנ' יום וכנגדו באילן תאנה. חתול לנ"ב יום וכנגדו באילן תות. חזיר לס' יום וכנגדו באילן תפוח. שועל וכל מיני שרצים לששה חדשים וכנגדן באילן תבואה. ברמה דקה טהורה לה' חדשים וכנגדה באילן גפן. ברמה גסה טהורה לט' חדשים וכנגדה באילן זית. ברמה גסה טמאה לי"ב חדשים וכנגדה באילן דקל. הארי והזאב והדוב והנמר והברדלס והפיל והקוף והקיפוף לשלש שנים וכנגדן באילן בנות שוח. אפעה לשבעים שנה וכנגדו באילן חרוב. חרוב זה משעת נטיעתו עד שעת גמר פריו ע' שנה וימי עיבורו ג' שנים נחש לשבע שנים*) ולאותו רשע לא מצינו לו חבר. וי"א מוכססין ובנות שבע מנא הנ"מ א"ר יהודה [אמר רב] ומטו בה משמיה דר' יהושע בן חנניא אמר קרא ארור אתה מכל הבהמה ומכל חית השדה אם מבהמה נתקלל מחית השדה לא כל שכן אלא לומר לך כשם שבהמה נתקללה מחיה אחד לשבע ומאי ניהו חמור מחתול כך נתקלל הוא מבהמה אחד לשבע דהוה ליה ד' שני ואימא כשם שנתקללה חיה מבהמה אחד לז' ומאי ניהו אר' מחמור כך נתקלל הוא מחיה דהוה ליה ט' שנים מי כתיב מכל החיה ומכל הבהמה מכל הבהמה ומכל החיה כתיב ארור הוא מבהמה שנתקללה מחיה ואימא כשם שנתקללה ברמה מחיה אחד לשלש ומאי ניהו עז מחתול כך נתקלל הוא מברמה אחד לג' דהוה ליה חמיסר ירחי אבע"א מכל הברמה כתיב ואבע"א קללה הוא שדי קללה עילויה:

*) לפי שנתקלל בחשלו ויש פיל כמיד אילן של ארפייר סלנה היה רמוכססין האי בנות שוח והוא מין מאכל ת"ל ערלפים ג פס ע"ב

לכ"א יום. לאחר שנתעברה מן התרנגול שואה ביצתה לגמור עד כ"א יום: לוז. קודלאל"ן הגדלים בו אגוזים קטנים ומשעת פרחיו עד שעת גמר פריו כ"א יום: כלב לנ' יום. מעברה טרם הולד: וכנגדו באילן תבואה. כמ"ד עץ שאכל אדם הראשון חטה היתה קרי לתבואה מין אילן: דקל. גדלים בו תמרי: ברדלס. אפא: קוף. סימי"ו בלע"ז: קיפוף. כעין קוף ויש לו זנב ובלשון אשכנז מירקל"ה: בנות שוח. תאיני חיוראתא: אפעה. מתעבר לאחר ע' שנה שנולד: וימי עיבורו. משעת הפרח עד שעת גמר פרי: מוכססין. מין בנות שוח ולא בנות שוח ממש: מה"מ. דנחש ימי עיבורו ז' שנים: אם מבהמה נתקלל מחיה לא כ"ש. שפחותה (שבבהמה טמאה) יותר מן החיה שהרי עז ה' חדשים וחתול נ"ב [יום] והא ליכא למימר דהאי מכל החיה היינו ארי או אפעה דא"כ לכתוב מכל החיה ולא ליבעי בהמה: אלא. להכי כתיב תרוייהו: לומר לך וכו'. והכי משמע ארור הוא מכל הבהמה כמה שהיא ארורה יותר מן החיה כשם שהבהמה נתקללה מן החיה על א' שבעה ומאי ניהו חמור מחתול (שבשנת החמה שס"ה ימים) [שבשנה יש] ז' פעמים נ"ב יום (ולאוריך לעיל דבהמה טמאה גסה כגון חמור י"ב חדש וחתול נ"ב יום) כך נתקלל הוא מבהמה כגון מבהמה גסה טמאה אחת לז' דבהמה גסה טמאה י"ב חדש ונחש ז' פעמים י"ב חדש דהיינו אחד לז' והוו ש"ב שני: מי כתיב מכל החיה ומכל הבהמה. דנדרוש מכל החיה דנתקלל יותר מבהמה: מכל הבהמה כתיב. משמע מבהמה המקוללת יותר כך נתקלל ואין לך מקוללת בבהמה גסה יותר מחמור: (אימא) [כך נתקלל הוא מברמה אחד לשלש]. כגון בהמה דקה טהורה דעיבורה לה' חדשים ונג' זמני (תלתא) הא חמיסר: אבע"א מכל הבהמה. דמשמע מכל הבהמה המקוללת יותר: ואבע"א. לשם קללה נאמר הילכך קללה חמורה שתוכל לדרוש מן הפסוק שדי עילויה והכי נמי איכא לאקשויי ולימא כשם שנתקללה בהמה מחיה א' לג' ומאי ניהו חמור משועל כך נתקלל הוא מחמור א' לג' דהוו להו ג' שנים אלא איכא לתרוצי קללה שדי עילויה ועוד מכל הבהמה ומכל החיה כתיב דמשמע משום בהמה שיתירה קללתה על שום חיה ואליבו חמור מקולל מחתול אחד לשבע:

ה אל קיסר לרבי יהושע בן חנניה נחש לכמה מיעבר ומוליד אמר ליה לשבעה שנין והא סבי דבי אתונא ארבעוה ואוליד לתלת הגהו מעוברין הוו מעיקרא ד' שנין והא משמשי שמושי אינהו נמי משמשי כאדם והא חכמין אינון אנן חכימין מינייהו אי חכימית זיל זכינהו ואייתינהו לי א"ל כמה הוו ששים גברי א"ל עביד לי ספינתא דס' בתי וכל ביתא שדי בה ס' בסתרקי עביד ליה כי מטא להתם על לבי טבחא אשכחי להוא גברא דקא עביד חיותא א"ל (רישא אית לך) [רישך] לזבוני א"ל אין א"ל (רישא) בכמה א"ל בפלגא זוזא יהב ליה לסוף (א"ל הב לי רישך יהב ליה חד רישא דחיותא) א"ל אנא רישא דחיותא אמרי לך (אנא רישך אמרי לך) א"ל אי בעית דאישבקך סגי אחוי לי פתחא דבי אתונא א"ל מיסתפינא דכל דמחוי להו קטלי ליה א"ל דרי כרובא דקניא וכי מטית להתם זקפיה כמאן דקא מתפח אזל אשכח דרבנאי מגואי ודרבנאי מבראי

בראשית תנים פיק דבלה עיש: וי"א מוכססין ובנות שוח. כתב מהרש"א כמ"ד אילן שאכל ממנו אדה"ר סלנה היה מבי"ל וליל ולכך נתקללה ג"כ בקללה זו לפי שהיה משנה בפה שממחה לו כרולי בעורים הוכו במוספות כסנהדרין דף ע' ע"ב ד"ה בדבר שנתקלקל עיש: אי מכימת זיל זכינהו. עין כהרא שמאריך לפרש דברי אגדה זו כדרך הגל ומבילה ובפי פשוטו פ"ל דר' יהושע היה מוסר נפשו לקבלה כדי לגלות חכמי סבי דבי אתונא שהם מבורים בעיניהם שבבלי שלו ותקר ותסר כל מפתלמם והכמתם לגרלום שאין חכמה כחכמת מורתינו לכן מאריך הכ"ם בסיפור זה לך שלבכודם הם דברים של מה בכך:

מבראי דאי חזא כרעא דעיילי קטלי להו לבראי ודנפק
קטלי להו לגואי אפכיה לסנדליה קטליה להו לגואי
אפכיה לסנדליה קטלינהו לכולהו אזל אשכח ינוקי
מלעיל וסבי מתתאי אמר אי יהיבנא שלמא להני קטלי
לי (הני סברי אנן עדיפינן דיהבינן לעיל ואינהו להתת
אי יהיבנא להני קטלי לי) הני סברי אנן עדיפינן דאנן
קשישי ואינהו דרדקי אמר להו שלמא לכו אמרו ליה
מאי עבידתיך אמר להו חכימאי דיהודאי אנא ואתאי
למינמר חכמה מינייכו אמרי ליה אי הכי ניבעי (מינך
מלתא) [לך] אמר להו לתיי אי זכיתו לי כל דבעיתו
עבידו בי ואי זכינא לכו אכלו (נהמא) גבאי דידי בספינת'
אמרי [ליה] האי גברא דאזיל בעי איתתא ולא יהבי ליה
מאי חזי דאזיל להיכא דמדלי מינה שקל סיכתא דצה
לתתאי לא עאל דלי דצה לעיל עאל אמר האי נמי
מתרמיא ליה בת מוליה. גברא דאוזיף וטריף מאי חזי
דהדר אוזיף אמר להו (זיל) גברא [אזל] לאגמא קטיל
קנא טונא ולא מצי ביה קטל ומנח עליה עד דמתרמי
ליה אינשי דמידלי לי [אמרו ליה] אימא לן מילי דכריבי
אמר להו הוה לן כודנייתא וילידה והוי תלי ליה פיתקא
וכתיב ביה דמסיק בבי אבא מאה אלפא זוז אמרו ליה
וכודנייתא מי ילדה אמר להו הי נינהו מילי דכריבי.
מילחא כי סריא במאי מלחי ליה בסליתא דכודנתא ומי
איכא סליתא לכודנתא ומילחא מי סריא. בני לן ביתא
באוירא דעלמא אמר שם קם ותלא בין שמיא לארעא
אמר להו אסיקו לי ליבני וטינא (מההם אמרי ומי איכא'
דמצי לאסוקי התם אמר ומי איכא דמצי למבני ביתא
בין שמיא לארעא) אמרו ליה מציעותיה דעלמא היכא
זקפה לאצבעתיה אמר להן הכא אמרו ליה מי ימר אמר
אייתו אשלי ומשחו אמרו ליה אית לן בירא בדברא
עיילי למתא (אייתי פארי שדא להו) א״ל איפשילו לי
חבלי דפארי ואעיילי (אמרו ליה ומי איכא דמפשיל חבל
מפארי אמר להו ומי איכא דמייתי בירא מדברא למתא)
אית לן ריחיא דתבדא חייטיה (שקל פיסקא מיניה
שדא להו) אמר להו כרכו לי מינה נרדי ואחייטה (אמרו
ומי איכא דיכיל למכרך נרדי מריחייא אמר להו ומי
איכא דחייטי ריחייא) מישרא דסכיני במאי קטלי ליה
בקרנא דחמרא ומי איכא קרנא לחמרא ומישרא דסכיני
מי הוייא. אייתי ליה תרתי ביעי א״ל הי זונתא חיורתא
והי זונתא אוכמתי אייתי אינהו תרי גביני א״ל הי דעיזא
חיורתא הי דעיזא אוכמתי אמרו ליה ורציצא דמיית
בביעתיה כהי נפקא רוחיה אמר להו כהיינו דעאיל
אמרו ליה אחוי לן מנא דלא שוי לחבליה אייתי בוריא
פשטוה לא הוה עייל בתרעא אמר להו אייתי מרא סתרו
היינו מנא דלא שוי לחבליה. אייתינהו כל חד וחד כי
חזי שיתין ביסתרקי סבר כולהו חבראי לדכא אתו א״ל
לספנא שרי ספינתך בהדי דאתי אייתי עפר מעפרייהו
ס״א חזינן *כי מטא לבי בליעי (אית ביה תלת צילמין חד מטי ידיה
[illegible] ארישא וחד מטי אליביה ובתרא דכולהו מחוי בידיה
לאחוריה) שקל כוזא דמיא מבי בליעי כי אתא אוקמינהו

קמי קיסר ותזנהו דהוו מענו א״ל לאו הני אינהו שקל
מעפרייהו שדא עלייהו אקשו לאפי מלכא א״ל כל דבעית
עביד להו איהו הנהו מיא דאתי מבי בליעי שדנהו
בתיגרא אמר להו מליוה לדאי ואיזילו לכו מלו שדו
ביה קבא קמא הוה קא בלע להו מלו עד דשמיט
כתפייה *ובלו ואזל:

לכמה מיעבר ומוליד. כמה שוהה שעברו במעיו: דבי אתינא.
מקום: והא משמשי שמשי. אי הוו מיעברי לא הוו
משמשי כדרך חיה ובהמה לאחר שנתעברה אינה מקבלת זכר:
והא חכימי. הכתו סבי וירדו לסוף המעשה: זכינהו. נצחם
בחכמתך: ביסתרקי. כסאות: כי מטי להתם. לכרך שלהם:
עביד חיותא. מכתח בהונם: ואנא רישא דחיותא אמייי לך.
בתווים: סגי. לשד ולך לפני: דרי בריכי דקני. טול חבילה
של קנים: וכי מטית התם. כנגד הפתח: זקוף. החבילה
[לארץ]: כמאן דמתחת. כאדם שעומד לפום: אזל. רבי
יהושע: אשכח דרבנאי. אורגים: מאבראי. בלא ילא אחד
מהזקנים לחוץ: מגואי. שלא יכיתו אחד ליכנס: וכי חזי. הכך
סבי: כרעא דעיילא קטלי לבראי. שהיתה אקקופת החדר
שנם והספכין מוכין או אפר עליה וניכרת בה פסיעות אדם וכי
חזו כרעא דעיילי קטלי לשומרים בראוי שהגיעו לצאת וכי חזו
כרעא דנפקא קטלי לגואי שהניחו לצאת והשומרים לא היו יודעים
שום אדם אא״כ נכנס מטו לפנים על כרחן או אחד יוצא בלו
לחוץ: אפכיה. ר׳ יהושע לסנדליה ועמד על האסקופה ונראית
פסיעה אחת נכנסת ופסיעה אחת יוצאת ודחפוהו השומרים יוצא
וכשבאו הזקנים וראו כן ודמו שמי גבי אדם הן אחד נכנס
ואחד יצא וקטלינהו לכולהו השומרים ואחר כך נכנס ר׳ יהושע:
וינוקי מלעיל. בעליה להרע כהמזו שהמותן שלום לעליונים
תחלה הורגין אותו התחתונים ואומרו אנו הזקנים ולא היה לך
ליתן שלום לבחורים תחלה והנותן שלום לזקנים הורגין אותו
הבחורים ואומרים שלא ראיתנו חשובים ומהם שאכתמו למעלה והם
למטה: מאי עבידתיך. מאי בעית הכא: אי הכי. דחכימת
ליבעי אנן מינך: אי זכיתו לי. אם תנלחוני: דמידלי מינה.
שמיוחסת מלאשונה ובואל אותה שלא יש לו ללמוד הואיל ולא
כתנו לו ראשונה כל מכן א: סיכתא. קבילא: דצה להתאי.
השפיל ידו [ונעלה במוהל] במקום שאין חור (נבוהל) ולא עאל:
דלי דצה. הגביה ידו ונעלה במקום נקב ועאל: דאוזיף וטריף.
שהלוה ממות לחברו ולא כפרע ממנו כי אם בקושי שעדף לקוחות:
מאי חזי דהדר אוזיף. לאחריני ולא נתיסר מן הראשון:
לאגמא. יער: קטיל קנא טונא. מוסך חבילה ראשונה ולא יכלי
ביה להריתו על שכמו: הדר קטיל ומנח עליה. הואיל ולריך
סיוע לאחרים עד דמתרמי אינש ומדלי ליה והאי כמי הואיל
והפקיד בראשונה ראשונה חוזר ומאמין לאחרים עד שיזדווג לו אדם
נאמן ומשתכר בו: מילי דכדי. דברי רוח ליה (דכדיבי)
[דכזיב] דבר כזב: כודנתא. פרדה: תלי פיתקא. שטר בצואר
של הולד: הי נינהו מילי דכדי. אלו הן דברי רוח: סליתא. סליה:
דפארי. מוכין עשו לי חבל מקובין ואם אין אתם עושים שאלתי
אף אני לא אעשה שאלתכם: חייטה. תפור אותה: כרכו לי
גרדי מינה. הוליאו לי ממנה חוטין כדרך שמשים שמוליאין חוטין
מן הבגד ותופרים אותו בהן: גרדי. פרכסי׳׳: משרא דסכיני

במאי קטלי לה. ערותם שכינין נמס גחזין וקוללין אותם: **זוגתא.** הרנגולת: **ורציצא דמית.** אפרוח שמת בתוך קליפתו: **אהוי לן מנא דלא שוי להבליה.** הראנו כלי שאינו שוה ספקד שהוא מפסיד: **בודייא.** מחצלת: **לא עייל בתרעא.** שהיה ארוך ורוחב יותר מן הפתח: **אייתו מ"א.** פוש"יר בלע"ז **וסתרו,** בנין הפתח והכותל עד שיכנס: **אייתינהו.** למיכל בספינתא הוליך ונכינהו והיה מגילן אחד אחד בפני עצמו ומכניסו לחדר: **וכי חזי שיתין ביסתרקי.** שכר כל חברי לחדר זה ינואו: **א"ל.** ר' יהושע: **לספונא.** רב החובל: **שרי ספינתך.** התר ספינתך ולך: **לבי בליעי.** מים שבאוקינוס שבולעין כל מים שמופלין בו ומגילין אותם עד התים ופולטות אותן [והיינו] דכתיב והים איננו מלא: **דהוו מענו.** מעונים ושפלים [לפי] שלא היו בארצם: **אקשו.** שעיזו פניהם ודברו קשות את המלך כשהריחו את ריח ארצם והיו שטרים להיות קרוב לארצם: **בתיגרא.** בכלי לי"א בתיגרא במנית: **דשמוט כתפייהו.** כשומטו פרקי שכמם: **ובלו ואזול.** כלו והלכו לאבדון:

מהרש"א בהגדה דריב"ח עם סבי דבי אתונא לפי כדבים ומתמיהין בדברי אגדה"ז בעכין כילומי שבא דבי אתונה המפורסמי' בחכמה גם בעניני הקיסר עם החכם בעל הגלחון בכ"מ ריב"ח אשר עליו נאמר בזה אשרי יולדתו כנראה שהיו מנצחים זה את זה בדברי שיתול ושקר כמו שהם בעצמם מעידים ע"ז שא"ל אימא לן מלי דבדיאי ושיחי' ריב"ח מוסר נפשו לקבלה על דברים כאלו גם התלמוד שמחביר כל דבריהם שלפי הנראה אין בהם לא חכמה ולא מוסר ודבר שפתים אך למחסור דלא עדיפי מספר בן סירא שאסור לקרות בו ומוקרי ספרים חיצונים וע"כ נתתי לבי לדרוש על כוונת דבריהם שהם באמת משל ומליצה בדברי חכמה ואמונה בתורתינו שבא החכם בעל הגילחון ר"י ב"ח לווכח עם המופרים שבי דבי אתונא כדרכו של ריב"ח בכ"מ עם המינים לווכח עמהם באמונת תורתינו במליצה וברמיזות אצבע בעלמא כדאמרינן פ"ק דחגיגה אחוי ליה ידו כנויה כו' וא"ל קיסר לריב"ח כו' אמר גברא דלא ידע מאי דמחוו ליה במחוג יחוי קניה מלכא אפקוה לגין וקטלוה כו' ע"ש וכיוצא בזה הכא שהיה מוסר נפשו לקבלה באם לא יבין משל ומליצת דבריהם ואם הוא יגלה אותם לא בקש מהם רק שילכו בספינתו ואסה המעיין דלה כוונת דבריהם וכפי אמונתינו שבאו לווכח ברמז עם החכם ריב"ח ומכין לעכין מחאלת אמונתינו בקבלת התור' ומעלת ישראל ודבוקם בה' והנבואה והחכמה אשר בהם יותר משאר האומות ומכין החורבן וגלות התורה ואריכות הגלות וסבר ועונש הכנסת והשאלות ואבוד המלכיות בבוא משיחנו בב"י א"ס. הקושיות בכלל מה הוא עכין שבאו לגלא זה את זה בדברי שנאי ושיגעים לפי שנראה ועי"ק מה ענין שהוא אמר בעים למגמר ס' והם השיבו אי הכי נבעי מיניך גם קשה כיון שהם אמרו לו אימא לן מילי דבדיאי א"כ כשא"ל בסילתא דסדכייתא מאי קא"ל מי איכא סילתא ס' וסדכייתא מי ילדה ס' מבואר בהשגה עיוני קשה גם המעשים אינן שלמים אם לא ע"פ שתורה שהיא התחלה לדרכי ס' ממדרגה למדרגה ובזה יש לאומה ישראלית מעלה עליונה בחכמה ובמדות יותר מכל אומו' עע"ז לפי שכל עיונם ומעשיהם של האומות אינן רק לפי חכמת הטבע ולא כפי דת האלהית ומה מבואר בשמעתין שרבאו בחכמות הילירה וטבע התרנגולת לכ"א יום וכנגדו באילן לא כי הזאב והאלי כי לג' שנים ס' וכנגדו באילן בנות שוח כתם לג' שנין ולאותו רשע לא מליט לו חבר וי"א ומכבסין בנות שוח לגירסת סתום' ובזה פליגי חכמי ישראל וחכמי אומות העולם שחיי אומרים כתם לג' שנים שאף לפי ילידתו וטבעו היה לג' שנים בכלל שאר חיות שהוא מין חיה הכח לפי התורה וחכמת אלהית נשתנה ילידתם וטבעם ונתקללה לג' שנים ע"י רשעתו וע"כ אין לו חבר בילידת וה"א מחכמי ישראל שגם בנות שוח ומין א' הנקרא מוכבסין נתקלל לג' שנים שהיה ג"כ לכתחלה לג' שנים כפי הטבע כשאר מיני בנות שוח אבל נתקלל ממנו אבל אדה"ר והביא שוחה לעולם ונקרא ג"כ בנות שבע ע"ש שהביא ז' ימי אבילות לעולם כדאמר בב"ר ומזה כי דעת הקיסר היה כחכמי אומות כפי חכמת הילירה לג' שנים כשאר חיה וריב"ח השיב לו כפי חכמה אלהית וא"ל דאכן חכמינן בזה עפי כפי חכמת אלהית וא"ל הקיסר א"כ זכינהו לחכמי אומות ומזה כשא"ל אבא חכימא דיהודאי כו' דהיינו שיש בידו חכמת אלהית אמרו לו אם כן איך אמרת שבאת למגמר מינך אדרבא אכן נבעי מינך כיון שלפי דבריך אתה יותר חכם מינן שיש בידך חכמת אלהית והשיב להו לאחי כו' ובזה שעכין בא עתה לווכח עם סבי דבי אתונא דמי ממן שלא יבין דברי חבירו וחכמתו ברמיזות הוא מגולה כמ"ש לעיל ולזה א"ל לאחי כו' שלבי מותר נערכם לפי שיש בידי חכמת אלהית ועליה אני בוטח שלא תנצחוני ואם תנצחוני שלא השיב לכם הנני בידכם לקטלה אבל אם אני אגלה אתכם בחכמת האלהית אשר אתי לא אבקש מכם רק זאת אכלו כו' ואמר שהתמיהו הם נשאל הא' האיש גברא כו' והוא מבואר באלו המינים כפרו במעלת ישראל ובחכמתם אשר להם ע"י תורה אלהית שנתייחדו ישראל ליתנה להם יותר מכל שאר האומו' וע"י התורה נעשו ישראל בת זוגו ובת היכלו של הקב"ה כמפורש בכמה כתובים והם כפרו בזה וזה שהביאו לו משל בדרך אכן **גברא דאזל ובעי איתתא ולא יהבו ליה מאי חזי דאזיל היכא דמידלי כו'.** דודאי אינו א"ל לסיכא דעדלו מיכים דמכ"ס לא יתנו אותה לו אבל א"ל ליותר שפלה מהראברכם דאולי אותה יתנו לו וכן הוא הדבר שם שכבר החזיר התורה לכל האומות כמ"ש וזרח משעיר גו' ומאי בעי במשיר ומאי בעי בפארן ס' ולא קבלוה וא"כ ע"כ מה שהלך אחר כך לישראל שיקבלוה לא משום דמעלי מינן אלא שהם יותר שפלים במעלה והשיב להם משל כמרן בזה שהתורה נמשלה למסמר כמ"ש וליתד תקועה יתד שהגל תלוי בו ואין לתקוע יתד למטה בכותל כי אין ראוי לתלות בו שום דבר אבל יש לתוקעו למעלה בכותל במקום שאפשר לתלות בו כל דבר כן הוא שהתורה שהיא יתד שכל העולם תלוי בה ועל כן נצטריך לתקוע אותה למעלה מן העולם דהיינו באומה הישראלית שיש להם אחיזה בעולם העליון בצורת יעקב החקוקה תחת כסא הכבוד ונשמתן שקבלו אותם בהיותם שם כדכתיב אשר איננו פה וזה שקיים דמתרצי לי' בת מליה הם ישראל שאין להם מזל בשמים כמו שיש לשאר אומות לכל א' וא' מזל בשמים אבל הם בת מזלו של הקב"ה כמ"ש יעקב חבל נחלתו גו' והוא למעלה מן השמים כמ"ש על ויצא אותו החוצה גו' דהשתא היתד אשר עולם שתחתון תלוי בו עליו דהיינו התורה הוא תקוע בישראל אשר הם למעלה מן השמים וא"כ מה שהחזיר התורה לכל האומות לאו היינו מטעם שלאותם שהרי לא אפשר היה לתקוע היתד בהם למטה שא"א היה לתלות עליו כל העולם אבל מה שהחזיר התורה לאומות גלוי וידוע היה לפניו שלא יקבלוה כדאמרינן במדרשות וריב"ח לא היה צריך להשיב להן במשל הזה רק על שאלתן במשלם. הני שאלו לו כלפי מ"ש כו' בכ"מ שהתורה נתנה לישראל במתנה דר"ל כדרך המתן לחבירו שהוא מקנה לעולם ולא כמלוה לחבירו שאינו רק לזמן שהתורה ניתנה לנו לעולם בלי זמן אבל אלו הספרים אומרים שאינה דרך מתנה רק דרך הלואה והלוה ליבטל לזמן. וח"ש ריב"ח **גברא דאוזיף** לתצריה פ"א וערפו בלא שלם לו ולא קיים הבטחתו לשלם

לשלם לזמן קבוע שנקבע לו מאי הוא דשדר יוף ליה דודאי אינו מלוה לו שבית הנה גם אתם בית ישראל שהתורה נתנה לכם רק דרך שאלה ואתם צריכו לו שלא שלמתם אותה לו בזמן שנקבע לכם בהיותכם על אדמתכם שעברתם על מצותיו ועוד היום אין אתם מקיימין את המצות בגלותכם מאי הוא דהדר יוף לכם כמו שאתם אומרים שישים כן לאומות המשיח שנאמר וכרתי את בית ישראל וגו' ברית חדשה דכיון שאין אתם פורעים לו היכן למה יוף לכם ברית חדש לאומות שמשיח והשיב להם גם בזה משל כמין **גברא דאזל לאגמא** כו'. ר"ל מי שיצא ענוי להביא לו מתנתא קך ידוע קנים והנה הוא הלך וקטל קנים בכל מקום אחד עליו אך אחר שמחברם באגודה ולא יכול לשאת את סלם ביחד למקומה שנקבע לו האדון ולפי שאין ראוי לפחות ממנות הדוב על כן הוא ממתין עד דמתרמי לו לגברו שיכל לשאת אותן למקום שנקבע לו אדונו וכדי שלא יבטל ממלאכתו הוא מוסיף וקוטל ואגב עיטריה כן הוא הדבר הזה באמו עושים מלאכתינו דהיינו שאנו עומדים כל התורה במצות השם יתברך בתוך הגלות עלינו שהוא דמיון קטל הקנים אך שא"א עלינו לשאת של המצות סלם ביחד שיש מהם שתלוים בארץ ובמקדש עד יבא משיח שהוא העוזר לנו לישא של המצות במקום הנקבע לנו דהיינו בארץ ובמקדש והיא הברית החדש שאומר שלא שיסף חלק בעניין סמ"ם כלם ידעו אותי גו'. וכשראו המינים שלא כלאו אותו בויכוח הזה א"ל שהוא יאמר מלתא רבדיאי שהענין שקר והוא רמז ע"ד חכמה וע"ז אמר הכתוב שלילי משפת שקר מלשון רמיה גו' דהיינו מנה שנקשו אלו השופרים לדבר עמו בשפת שקר שהענין שקר כפי הדבור וגם הוא לבון רמיה ע"פ ערמה והכמתם שלילי מהם מקטלא שאוכל לנלאם. הג' שאמר להם במשל כמין במילי דבדיאי **כודניתא דילדא** כו'. וע"פ מ"ש פי' מקום שנהגו הוא ענה גר פסול היה והביא פסול לעולם דכשם שהפרדה אינו זרע שיקרא ע"ש אביו שהוא בא מן הסוס והחמור גם אין לו זרע כך העכו"ם פסולים הם ואין להם זרע שיקרא ע"ש אביהם דאין מהם יחוס אב ח"ם בהם וזרמת סוסים זרמתם דהיינו כענין הזרמת שיש לסוס עם החמור שבא מכן הפרדה ולפי שכבר אמרו לו שאין ללוות לישראל עוד והברית החדשה פירשו שלא נאמר על ישראל רק על אומתם כמ"ש המינים וע"כ א"ל סדכייה דילדתא והרי תלי לה פיתקא כו' דהיינו שטר לוואה שיפרשו בניו לומר שהלוה בנית אביהם מלוה כו' והם משל דודאי זה אינו שאינו מלוה לפרדה כיון שלא יהיה לו בנים לפרוע מהם כן הענין באומות שנדמו לפרדה הזאת שאין לה בנים נקראים ע"ש אביהם ליתבע מהם הפירעון ואם כן ע"כ ברית חדשה לא עליהם נאמר ליתן אבל לישראל ראוי ללוות שיוכלו לפרוע ע"י בניהם שנקראו ע"ש אביהם לעולם שהשם י"ה מעיד עליהם. וגו"ל **כודני"תא** מי ילדה כו'. שהם לא הבינו הנמשל מזה. וא"ל **הי נידו מילי דבדיאי**. שהרי בזה אתם חפצים לדבר במילים במילי דבדיאי ובזה נלאם במה שלא הבינו כאן דבריו לפי הנמשל ולכך נבכיף לייתיכה למיכל כו' אך כשראו שהוא נלאם במה שלא הבינו אלו הם לשאלו ג"כ במילי דבדיאי אולי יוכלו לנצחו שלא יבין גם הוא דבריהם. וא"ל **מלחא כי סריא במאי מלחי ליה** כו'. מבואר כי הברית אשר לו יתברך עמנו הוא הברית לעולם כמו שגלה שהוא הדבר המתקיים לעולם וכמ"ש ברית מלח עולם לו אבל הם אומרים שאינו לעולם וכבר ביטל הברית ממנו בהיותינו בגלות המר ואתם לקח לעם תחתינו וז"ש מלחא כי סריא כיון שהברית מלח אשר עמנו סריא ואינו קיים בגלות במאי מלחי ליה שוב להתקיים לעולם וע"ז השיב להם ורמז להם ע"פ סוגתו דלעיל. וא"ל **בשליא דכודניתא**. שהאומות כדמו לפרדה כי לפי שדימו הם להיות בעל הברית עם ישראל ולקיים הברית עם האומות אמר כי הם כמו הפרדה שאין לה שליא למלוח בה למצות דבר שמתקיים שאין להם זרע נקרא ע"ש אביהם כמ"ש ואיך לקיים הברית עמהם לעולם אבל ישראל שיש להם זרע אחריהם יתקיים בהם הברית לעולם כמ"ש באברהם והקימותי את בריתי וגו' ובין זרעך אחריך לדורותם לברית עולם וגו' ומ"ש שאין שליא לכודנייתא ואין לכם זרע אחריכם להיות מתקיים בכם הברית אבל המלאה והברית שלנו ודאי לא סרח והוא קיים לעולם לזרעינו אחרינו. וא"ל עוד **בני לן ביתא באוירא** כו'. שא"ל הגם בהיות ישראל על אדמתם ובית המקדש בנוי היה לכם מעלה יתירה שהיה רוח הקודש בא לכם והייתם דבקים בה' אלהיכם אבל מה אשר נחרב הבית וגליתם משם הייתם נפרדים ממנו כי מי יבנה לכם בית בגולה שישכון עליו רוה"ק משם שאין לכם בארץ מקום לבנות בית שהוא ביד שונאכם והיה התשובה **אמר שם תלה ליה בין רקיעא** כו'. הראה להם דבכל מקום נגלה הקב"ה לצדיקים כי"ש יהיה נקרא שמו מקום שבכל מקום שהצדיקים עומדים שם הקב"ה נגלה להם שנאמר בכל מקום אשר אזכיר את שמי וגו' ובכל גלות וגלות הוא דבוק עמנו באויר רואי מגלי בית הבנוי ומחוור בשמי אבל אתם **אסיקו לי ליבני וטיני** כו'. ר"ל אתם שאמרו שנפרד ממנו והיה הדבקות בכם הנה אסיקו לי ליבני וטיני כו' כי אין עמכם דבר רואי שנדבק לכם רק דבר גשם וחומר. וא"ל עוד **מציעותיה דעלמא** כו'. שא"ל כאן שכן היא בדבקותכם באויר רואי בלא בית היינו במקום הקדוש בירושלים שהוא באמצעות העולם וכמ"ש זה שער השמים שמשם שפע החכמה ירדה לכם אבל אתם שאיככם שם במקום ירושלים אין עמכם שפע החכמה והשיב **וזקפ' לאצבעותי' הבא**. ר"ל כי אין עולם מקומו אבל הוא מקומו של עולם ואין לו גדר במקום כי הוא אינו גשם ובכל מקום שכינתו שרויה כמו באמצעותה של עולם אבל הצדיקים אלו האמינו בגשם ולכך לא הבינו דבריו. וא"ל **ומי יימי'**. והשיב להם **אייתו** כו'. כיון שאתם מאמינים בגשמות כדברי הקיסר פי' א"ע לריב"ח הנה אייתו לכם אשלי למוד עד מקום שכינתו באמצעותה דעלמא אבל אנו מאמינים שאינו גוף וכל העולם מקומו ואין כאן מקום מיוחד לשכינתו. עוד א"ל **אית לן בירא** כו'. הבאר הזה רמז ממקום שנושכין ישראל רוח הקודש כדאמרינן שמחת בית השואבה שהיו שואבין משם רוה"ק ונאמר כי אותי עזבו מקור מים חיים וא"ל הנה הבאר שהיה לכם הוא עתה חרב ונהרס שלכם דהיינו חרב והעולם שכבר עלתה השכינה למרום באורתן הבית כדאמרינן בגמרא ואי אפשר לכם להוריד אותו הבאר שמתוך לעיר אל העיר אבל בארות ומעלות האומות הוא בתוך העיר דהיינו בעולם כגלגל המקיף אשר משם יצא להם שפע ברכה והשיב איתו לן תבלים עוקים להורידן אף מחוץ לעיר דהיינו ממרום וע"ד יעקב חבל נחלתו ואמרו במדרש לצדיקים ירשו ארץ וגו' וכנגדן עומד ז' לצדיקי' והורידו שכינה לארץ ואלו הן אברהם כו' עד וכתיב וירד ה' על הר סיני אבל לכם ודאי לא הי' אפשר להוריד מחוץ לעיר דאין לכם לעשות רק חבלים פחותי' עשוים מפארי שהן רשעי אומות שנדמו למוץ שמעורב בפארי וקוצין. ועוד א"ל **אית לן ריחייא דתבירא** כו'. רמזו לו שהיה לכם לישראל ריחים משולחן בגוה וזים שהייתם לו לעם כענין שאמרו שהקים שבו שותקים מן לצדיקים וכל זמן שהייתם בארץ הייתם אוכלים משלחנו על ידי הקרבנות והרי עתה אתם גולים משלחן הזה כמ"ש ואוי להם לבנים שגלו מעל שלחן אביה' ונשבר לכם שהוא ריחייא והשיב להן כרום כו' מהידוע כי הצדיק נמשל לתמר כמ"ש אברהם ושרה שנמשלו היו שנאמר' הביטו אל צור וגו' אביכם וגו' דר"ל אף שהיו מושלין מגלי

פטע האולד' כלור הזה הביטו אליו שע"י מעשיהם הטובים כשהנם שנעם והוליד. ח"ם כרוכולן כו'. דודאי במעשיכ'א"ח לשטם נצע שלור ולעשות ממש חוש אבל לצדיקים שלש שבכל דור שנומשלו לאור הם בעולם החוש לתפור ריחייא הגשבר כמ"ש ג' פרנסים טובים עמדו לכן לישראל מן בזכות משה הבאר בזכות מרים ענן בזכות אהרן ומן היו לם חוש שונשלם לתפור הריחייא להוזתים אכין מפלתן גבוה וכ"ש בכל דור כמ"ש ר' חנינא בן דוסא כל העולם שלו ניזון בשביל חנינא בני כו'. ועוד א"ל **מישרא דסבינא** כו'. ר"ל ד"ש לכם הרבה מונעים אשר מונעי' אתכם מלבוא אל השלמות והן הן השכמות והלדות שבכל דור ודור שכדמו למישרא דסבינא שמונעים האדם מלילך למקום מנוחתו דרך שם והשיב לשם ע"ש מ"ש בפ"ק דנ"ק מבלחי תגל השור והחמור כל העוסק בתורה וגמ"ח זוכה לנחלת יששכר דכתיב בית חמור גרם וכיוסף דכתיב בית עמים יגמח יחדיו וגו' וסיימו שע"י ג"ח ותורה נגיע אל השלמות שמלילים אותו מהלדות והשכינים נקרן השור והחמור כיוסף ויששכר לו ברמז להם על קדם של המב"ח וחמור ע"ם עני ורוכב על החמור שיהא ילילם מכל המונעים שלם להגיע אל השלמות. ועוד **איתנו תרי ביעי וא"ל הי זונתא** כו'. ע"ד שאמרו בשמעתין מרגולת לכ"א יום וכנגדו בלת ואמרינן שרמת ירמיה מקל שקד אני רואה שהם כ"א יום מי"ז בתמוז עד תשעה באב והם רמזו לו ימים אלו בזונתא לוכמתא ע"ש הגלות ולפי שיש עוד כ"א ימי סליחות ושמחה מי"ט ראשון של ר"ה עד כ"א תשרי שהוא הושענא רבה יום גמר החתימה כדאיתא במדרשות ושאל שרמז לו זונתא חיוורתא גם כן ע"ש ליבון עונות וכך א"ל הרי הרי ביעי שהתולדה מב' זונתא הן. שלם לבנים ואין ניכר איזה מהשחורה ואיזה מהלבני' כי אין לכם היכר כן נעקרם אחד יקרה את שלון שהפורענות והטובות שוים בימים במשער אחד זה כזה כ"א יום הן ואין כאן מקום תקוה לכם והשיב בזונתא זה **עיזא אוכמתא** כו'. הן ב' מצירים שהביאו ישראל בי"ם אחורתא כיא שיהם לה' והאוכמתא שהיתה לעזאזל והבינה שהיא התולדה מאן שניהם לבנים שגם השעיר לעזאזל היה מלבין עונותיהם של ישראל שנאמר ונשא השעיר וגו' כמ"ש שהיו קושרין בהאוא שעיר המשתלח חוט של זהורית וכיון שהגיע למדבר היה מלבין וכן הוא שמבין בב' זונתא שהיו שניהם תולדותם לכ"א יום ותולדות שניהם היה נצים לבנים כי שנה ב' שיעורים כ"א יום ג"כ תולדותיהם שוין צלינן כי כמו שהכ"א יומים שמי"ם עד הושענא רבה תולדות ליבון עון וכפרה עליהן הן כן גם ימי כ"א יום פורענות מי"ז בתמוז עד תשעה באב היה תולדות ליבון עונות כי הגלות ויסורין מכפרין כמ"ש הגלות מכפר. ועוד א"ל **רצ"צא דמית מהיבא** וכו'. שאלו הלוקח' לא שאליתו בהשאלו' הנפש אבל האדם קונה שלמות בכו בעה"ז ועי"כ אמרו הגם שיש לכל איש מישראל דביקות נפשו ואלהית בהיותו חי בבא מביא להשלים שלמותו או נמעטים אבל רלילה שהם כלל ישראל בגלותם בכל ימיהם בלרה ע"ם והיית אך עשוק ורלון כל הימים שהיא עם בגלותו עם שלמות יגיע לו בתורתו ובמעשיו ולהיכן רותו ונשמתו נפיק להשיג שלמותו והשיב לו ע"פ אמונת תורתינו דמסיכן דעל הנשמות ר"ל שהנשמות היא נלחית לפי מעלתה דמסיכן דגלא דסייטו מתחת כסא הכבוד להתם כפיק נשמתו כמ"ש והיתה נפש אדוני לרורה בלרור החיים שיש לה שם הבלחה כפש לזמן שתחיית. ועוד א"ל בסוף דבריהם בענין האמונה באחרית הימים שהעידו עליהם הנביאים שיאבדו כל האומות וישראל ישארו לחיים וע"ז דימו ישראל לכלי חפץ כמ"ש ונבלע בגוים ככלי אין חפץ וגו' דר"ל דהאומות נבלע כך אבל הוא יתברך ב"ה חפץ בהם שקראם אבן חפץ ונאמר כי חפץ ה' בך ואמרו כל הגוים שזה החפץ לא שוי חבילה שהעולם מלא כזה ואם יאבד בשביל ישראל כאשר יזכו שנביאים ע"ז. והשיב להם **איתי כל חד בודיא** כו'. הם כלים שפלים אשר האומות נמשלו בהם שכמשלו לקש שכמשו והם שמקללות השפלים האלו והן ודאי אין שוין שבילייתו לסתור האדם את ביתו בשבילם אבל עמו ישראל שהם חפץ וכלי חמד בעיניו יתברך ברוך הוא כמ"ש ואתם תהיו לי סגולה מכל העמים תרי דימה אותם לכלי סגולה והשיב תיכתן מאוצר שכל אחד האומות שאינן רק כלים פחותים שאין האדם חס ליתנן באוצר ורואי בשביל חפץ וכלי כזאת החשוב ונתון באוצר שיסתור האדם ביתו להפיגו כן ראוי שיסתור ויאבד יתברך ב"ה כל העולם בשביל ישראל החביבים וסגולים לו מכל האומות וה' ירצה כפלאות מתורתו אמן:

[משנה] מצות יבום קודמת למצות חליצה בראשוני' שהיו מתכוונין לשם מצוה ועכשיו שאין מתכוונין לשם מצוה אמרו מצות חליצה קודמת למצות יבום:

עכשיו מצות חליצה קודמת. כשמיבם את יבמתו שלא לשם מלוה פוגע באיסור אשת אח:

עד כמה פרק רביעי

[משנה] הנוטל שכר לדון דיניו בטלים וכו': דף כט
גמ' מנה"מ א"ר יהודה אמר רב דאמר קרא ראה למדתי אתכם וגו' מה אני בחנם אף אתם בחנם דברים ד
תנ"ה כאשר צוני ה' אלהי מה אני בחנם אף אתם בחנם
מניין שאם לא מצא בחנם שילמד בשכר ת"ל אמת משלי כג
קנה (ואל תמכור) ומניין שלא יאמר כשם שלמדתיה בשכר כך אלמדנה בשכר ת"ל אמת קנה ואל תמכור:

מה"מ. דאין נוטלין שכר על הוראה ות"ת שילמד: **אמת.** תורה:

תוספות [מה אני בחנם וכו']. ומה שנוהגין עכשיו ללמוד תורה בשכר אם אין לו במה להתפרנס שרי ואפילו יש לו אם הוא שכר בטלה דעוסק דמניח כל עסקיו ומשא ומתן שלו מיפתנה דקמיב יותר מקרנא דחסי תורה ושקיל זוזא ועוד נקבנים שרי משום שימור ושכר פיסוק טעמים כדמוכח פי' אין בין המודר:

אה"ב אמת נלמד הוא כי היא מן המלות ללמוד וללמד תורה בחנם כי כמו ותמר [illegible]

תנ"ר הבא לקבל דברי חברות אם ראינוהו שנוהג בצינעה בתוך ביתו מקבלין אותו מיד ואח"כ מלמדין אותו ואם לאו מלמדין אותו ואח"כ מקבלין אותו דף ל ע"ב

אותו רשב"י אומר בין כך ובין כך מקבלין אותו והוא לומד כדרכו והולך:

שנוהג בצנעה. קודם שקבל בפנים היה נוהג עליו דין חברים בצנעה שאין לחברו ואומר לפנים הוא טובה: מקבלין אותו. שמחזיקו בחבר ונאמן לכל (דבר) [דבריו]:

ע' פ"ג פ"ט וק"ג מהרש"א *ר"י ור"ש אומרים בין כך וכו' שנאמר שובו בנים שובבים. לפי פרש"י ניחא דנייתי נמי שעשה עבירות בפרהסיא דהיינו מוגנים קאמר קרא שובו לקבלו אבל לפי התוס' שנשנה דברי חבירות בפרהסיא לא ידענא מה ראיה וק"ל:

דף לא ע"א **ת"ר** בראשונה היו אומרים חבר ונעשה גבאי דוחין אותו מחבירותו פירש אין מקבלין אותו חוזר לומר פירש הרי הוא ככל אדם רב הונא בר חייא איצטריכא ליה שעתא הוה קא עייל גביה רבה ורב יוסף ות' זוגי דרבנן שמע דקא אתו קטר להו ת' תכתקי לסוף שמע דנעשה גבאי שלחו ליה ניזיל ליה להשיבותיה יזיל ליה לקדמותיה שלח להו הדרי בי רב יוסף לא אזל רבה אזל רב יוסף אמר תנינא פירש אין מקבלין אותו רבה אמר תנינא חוזר לומר פירש הרי הוא בכל אדם:

תוי"ט פ"ל רבי לוי אבל ל"ה שעה מתמה דבר זה נמחה גבאי השיל. **גבאי.** ממונה לגבות מס מישראל: **פירש.** מן הגבאות: **איצטריכא ליה שעתא.** שהיו צריכים ממונים לגבות מחוק המלכות: **קטר להו.** קשר ותיקן להם: **ת' תכתקי.** כסאות: **יזיל להשיבותיה.** ילך לחשיבות אחר החשיבות שנחר לו להיות מוכס ולמה לא נלך אנו: **הדרי בי.** מגבאות:

כל פסולי פרק חמישי

דף ס ע"ב **ח(רב** בר אידי) [ר' אידי] סרסיה דרב ששת הוה שמע מיניה אזל אמרה בי מדרשא ולא אמרה משמיה שמע רב ששת איקפד אמר מאן עקץ לעקציה עקרבא ורב ששת מאי נפקא ליה מיניה דאמר רב יהודה [אמר רב] מ"ד °אגורה באהלך עולמים וכי אפשר לו לאדם לדור בשני עולמים אלא אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע יהי רצון שיאמרו דבר שמועה מפי בעה"ז דא"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחאי כל ת"ח שאומרים דבר שמועה מפיו בעה"ז שפתותיו דובבות בקבר וא"ר יצחק בר (ואמרי לה א"ר שמעון נזירא) מאי קרא °וחכך כיין הטוב הולך לדודי למשרים דובב שפתי ישנים ככומר של ענבים מה כומר של ענבים כיון שאדם נוגע בו דובב אף תלמידי חכמים כיון שאומרים דבר שמועה מפיו בעה"ז שפתותיו דובבות בקבר:

תהלים סא יבמות פרק י' שלשה יבמ"ה סלמוד מה תורים כמעמ"ש ה"ח פ"ד ז'

סרסיה. שמשיה: **אמרה בבי מדרשא.** להאי פירוקא דאמר בגמרא לעיל: **מאן עקץ.** מי הוא שעקלני וכסכני שלא אמרה משמי: **זוטי.** ענבים: **ככומר ענבים.** שמקפן בכלי אחד ז' או ח' ימים כדי שירתחו ויתבשלו:

דף לה ע"ב **א"ל** רב פפא לאביי לר"מ דאמר החשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו ואמר ר"מ החשוד על דבר אחד חשוד לכל התורה כולה כהני ה"נ דלא דייני דינא והכתיב °ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע איבעי דאמר ר"מ לחששא לאחזוקינהו מי אמר:

דברים כא

החשוד על דבר. כהנים חשודים על הבכורות: **לאחזוקינהו.** בחשודים: **מי אמר.** ר"מ חשוד לדבר א' חשוד לכל התורה כולה היכא דמוחזק לן דעבר על דבר אחד:

דף לו **רבי** צדוק הוה ליה ההוא בוכרא רמא ליה שערי בסלים נצרים (של) [בייליה ערוכה] ערכה קלופה בהדי דקא אכיל איבזעאי שפותיה אתא לקמיה דרבי יהושע א"ל כלום חלקנו בין חבר לע"ה א"ל ר' יהושע הן בא לפני ר"ג אמר לו לאו והלא רבי יהושע אמר לי הן א"ל המתן עד שיכנסו בעלי תריסין לבית המדרש כיון שנכנסו בעלי תריסין לבית המדרש עמד השואל ושאל כלום חלקנו בין חבר לע"ה א"ל ר' יהושע לאו א"ל ר"ג והלא משמך אמרו לי הן יהושע עמוד על רגליך ויעידו בך עמד ר' יהושע על רגליו ואמר היאך אעשה אלמלא אני חי והוא מת יכול החי להכחיש את המת עכשיו שאני חי והוא חי היאך יכול החי להכחיש את החי היה ר"ג יושב ודורש ור' יהושע עומד על רגליו עד שריננו כל העם ואמרו (כל העם) לחוצפית המתורגמן עמוד ועמד:

כלום חלקנו בין חבר. לכהן עם הארץ ומי חשידנא אנא למיכדי בי"ה מום בכוונה ככהן עם הארץ: **הן.** חלקנו ולא חשדת: **בעלי תריסין.** מגיניס תלמידי חכמים הנלחמים במלחמתה של תורה: (ובערוך פי' כמשמעו שמלכי יון מפקידים על כשילי ישראל לעזור אותן וכו' ע"ש וכן משמע בפ' תפלת השחר שאומר דלא ליתי עבדי ר"ג ולצערו רבנן): **היאך אעשה.** איני יכול להכחישו: אלמלא אני חי והוא מת. הייתי יכול להכחישו ולומר לא אמרתי: **היאך יכול החי להכחיש החי.** ולאו כך אמרתי ואוזרני בי: **עמוד.** שתוק:

על אלו מומין פרק ששי

דף לח ע"ב [**פיסקא**] איזהו תבלול לבן הפוסק את הסירה וכו'. ר' יוסי אומר לבן נכנס בשחור הרי זה מום שחור ונכנס בלבן אינו מום שאין מומין בלבן אמר רב מ"ט דר' יוסי דכתיב °יצא מחלב עינימו תרבא דעינא איקרי עינימו סתמא לא איקרי:

תהלים עג

יצא

עין יעקב

ר"י ור"ש אומר בין כך ובין כך מקבלין אותו שנאמר שובו בנים שובבים. כתב מהרש"א אבל לפי התוספות שנשנה דברי חבירות בפרהסיא לא ידענו מאי ראיה מייתי קרא וי"ל לגמר דהיק שובו בנים שובבים בכל ענין [illegible] [illegible] [illegible] שובבים [illegible] ורבים וכדומה [illegible] שובו בנים שובבים חוץ מאחר [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] אחר [illegible] מקבלין [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] אין נוהלין להם בפני הכנים: פירש הרי הוא ככל אדם. [illegible] [illegible] לקבל עליו דברי חבירות כבתחלה [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] הטב [illegible]:

שפתותיו דובבות בקבר. עיין במהרש"א פרק האשה רבה דף צ"ו: בא לפני ר"ג. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] בבכורות לאבי [illegible] כל [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]: א"ל ר' יהושע לאו. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ר"ג [illegible] [illegible] [illegible] יהושע [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]:

מפסק

עינימו. ילא רפע למרנות רעה מרוב שומן מכניס ושומן העין בלבן שלו:

תוספות ילא מחלב עינימו. לפי הורס לבן מכפין קורין חלב כדפי' בקוני ששם שומן העין וי"ל שילא הרפע לתרבות רעה מרוב שומן מכניסו מכל ששים דקלא ר"ל שיוצא העין ונולם לחוץ מרוב שומן מבחוקו:

מומין אלו פרק שביעי

אמר רב מרע"ה עשר אמות היה שנא' ויפרוש את האהל על המשכן מי פירשו מרע"ה פירשו
שם ס׳ וכתיב עשר אמות אורך הקרש א"ל רב שימי בר חייא לרב א"כ עשיתו למשה בעל מום דתנן גופו גדול מאיבריו או קטן מאיבריו א"ל רב שימי באמה של קרש קאמרינן:

עשר אמות. קומ"ד באמה שלו: **בעל מום.** דגופו גדול מאברותיו דהא כל אדם אין גופו אלא ג' אמות באמתו: **באמה של קרש קאמינא.** דהיינו עשר אמה באמה של קרשים דאורך הקרשים לא נמדד באמתו של משה והא דאמרינן בפ"ק דלעיל אחת יתירה על של משה [חלי] אלבע לאו בשל משה ממש קאמר דהאי של משה היתה יתירה אחד על אותה של (קרש) [קדש] שתקן משה:

עי׳ רב **תניא** משתינין מים בפני רבים ואין שותין מים בפני רבים ומעשה באחד שבקש להשתין מים ולא השתין ונמצאת כריסו צבה. שמואל איצטריכא ליה בשבתא דריגלא נגדו ליה גלימא אתא א"ל לאבוה א"ל איהיב לך ת' זוזי וזיל הדר עוברא למאריה את אפשר לך דלא אפשר ליה מיסתכין. מר בר רב אשי איצטריך אנדרא דגמלא אישתין אמרי ליה חמתך קא אתיא אמר להו באונה ותיפוק ליה משום עלוקה בשותת ת"ר ב' נקבים יש בו באדם אחד מוציא מים ואחד מוציא זרע ואין בין זה לזה אלא כקליפות השום בשעה שאדם נצרך (ומשתין) אם נקבו זה לתוך זה נעשה עקר אר"ש בן לקיש
רבינו מ"ד לא יהיה בך עקר ועקרה ובבהמתך אימתי לא יהיה בך עקר בזמן שבבהמתך אריב"ל לא יהיה בך עקר שלא יהיה ביתך עקר מן התלמידים עקרה שלא תהא תפלתך עקרה לפני המקום ואימתי בזמן שאתה משים עצמך כבהמה:

ואין שותין מים. דדרך ת"ח להיות לנוע באכילה ושתיה אבל להטיל מים לא ליהוי לנוע שאם ימתין יסתכן: **אצטריכא ליה.** להטיל מים: **בשבתא דריגלא.** ל' יום קודם הרגל דשואלין ודורשין בהלכות הרגל כדאמרינן במגילה: **נגידו ליה גלימא.** פרסו סדין בינו לבין העם: **הדר עוברא למאריה.** דרוש שאסור להמתין להטיל מים עד שיהא לו לכיעות: **את הוא דאיפשר לך.** לפרוס סדין בחשוב אתה ואי לינטרך איכא דלא איפשר ליה ימתין עד שילכו העם ויסתכן ויהא עקור: **חמתך.** חמותך: **באונה.** אפי' בתוך אגמה הייתי מטיל [מים] אם לא היה לי מקום אחר קודם שאמתין וכ"ש בפניה: **ותיפוק ליה משום עלוקה.** דקתני לעיל שביקש להשתין ולא השתין ונמצאת כריסו צבה ממאי דמשום שמתנה הוא דילמא עלוקה שתה בקורין שבשולחים לפיכך צבה כריסו: **בשותת.** מלומו יכול להטיל מים יפה לאחר כן אלא שותת טיפין טיפין דודאי מאותה עכוב שתן הוא ליה: **בזמן שבבהמתך.** שתשים עצמך כבהמה שלא תהא לנוע בהטלת מים: **שלא תהא תפלתך עקרה וכו'.** כשתתפלל על בניך תהא כשומעת תפלתך: **בבהמה.** שלא תמתין מלהטיל מים:

מהרש"א א"ל באונה כו'. פרש"י אפילו בתוך אגמה הייתי מטיל כו' עכ"ל וע"ל דקאמר באגם כלומר דהיינו מן הגד ולא מכבדם כדלקמן אך אתתא לא תיקום להדיא באנפי ינוקא ולגיסא לית לן בה ואפילו אתתא קאמר כמ"ש התוס' לקמן וק"ל: **אימתי לא יהיה בך עקר בזמן שבבהמתך כו'.** דלפי פשוטו ה"ל למכתב לא יהיה בך ובבהמתך עקר ועקרה לכדי קאמר דעקר ועקרה .. קאי אלא אבך בבהמתך בזמן שבבהמתך וריב"ל דדריש דלא יהיה ביתך עקר מן התלמידים וכו'. דלפי פשוטו אלא בך מיותר דלא ה"ל למכתב רק לא תהיה עקר ועקרה ועוד דשלא קלא יתירה הוא דכבר כתיב וברך פרי בטנך וגו' שגר אלפיך וגו' דבכללו הוא שלא תהיה עקר ועקרה בבהמתך וע"כ דרשו מיניה עקר מן התלמידים דהיינו שיהיה ליודך שתה פירות בתלמידים הגונים וכן תפלתך עושה פירות ונשמעת ומלא ב"ך רמז בזה שתלמוד ותפלה תלויה בכ"ב אותיות התורה כמ"ש בגילה ובשמחה ב"ך וגו' ואימתי בזמן שאתה משים כו' ועיין בתוספות ובחידושים במסכת חולין:

ונתנן התם רוב בנינו ורוב מנינו של מת אע"פ שאין בו רובע טמאין. ת"ר וכו'] ואיזהו רוב מנינו קכ"ה א"ל רבינא לרבא תנא מנינא אתא לאשמועינן וכו' א"ר יהודה אמר שמואל מעשה בתלמידיו של ר' ישמעאל ששלקו זונה אחת שנתחייבה שריפה למלך בדקו ומצאו בה רנ"ב א"ל שמא באשה בדקת שהוסיף לה הכתוב ב' צירים וב' דלתות תניא ר"א אומר כשם
בי״ם שצירים לבית כך צירים לאשה שנא' ותכרע ותלד כי נהפכו עליה צירה ר' יהושע אומר כשם שדלתות לבית
זית כך דלתות לאשה שנאמר כי לא סגר דלתי בטני ר"ע אומר כשם שמפתח לבית כך מפתח לאשה שנאמר
כתובים ויפתח את רחמה [לר"ע קשיא דתלמיד ר' דילמא אידי דצירא אתמוחי מתמח]:

מנינא אתא לאשמעינן. במתים דכיון דרמ"ח איברים הם פשיטא דרובא הוי קכ"ה: **צירים.** קרדו"ס:

אהי״ב אין לנבים ממות רעתה עליה ושמגלה אם נכרתו לא די האיברים יתרים על פלים כי הוסיפו צירים ודלתות לגורך ומה פולא מן הבשר:

פיסקא

ציון יעקב

משתינין מים בפני רבים ואין שותין מים בפני רבים. פרש"י דדרך תלמידי חכמים להיות לנוע באכילה ובשתיה ועיין בתוספות ואולי דבריהם הייתי מפרש שבני [רבים] בענין אחר דהא דאין שותין מים בפני רבים קאי גם כן אהלו מים דהיינו מקדם [illegible] משום כל [illegible] בפני רבים [illegible] התלמידים. לפי פירש"י [illegible] שלא יהא ביתך עקר מן התלמידים [illegible] [illegible] נשומם ברסיגא בקופה פרק קמא:

סה ע"ב [פיסקא] יתר בידיו וברגליו (שש ושש כ"ד ר' יהודה מכשיר וחכמים פוסלין) א"ר יצחק ושניה' מקרא אחד דרשו והתהי עוד מלחמה וכתיב ויהי איש מדון ואצבעות ידיו ואצבעות רגליו שש ושש מר סבר בגנותיה משתעי מר סבר בשבחיה משתעי וכו'. תניא א"ר יהודה מעשה באדם אחד שבא לפני ר' טרפון יתר בידיו וברגליו שש ושש עשרים וארבע א"ל כמותך ירבו בישראל א"ל ר' יוסי משם ראיה בך א"ל כמותך יתמעטו ממזרי ונתיני מישראל:

כמותך יתמעטו ממזרי ונתיני מישראל. כל ממזרים שבישראל יהיו כמותך ויהיו ניכרין שמשפחה פסולה הן ולא ידבקו בהן:

[illegible]

שם [פיסקא] קפח [וכו' פסולים באדם]. תני רב זביד נבוה] איני והתני רבי אבהו מנין שהקב"ה משתבח בבעלי קומה שנא' ואנכי השמדתי את האמורי מפניהם אשר כגובה ארזים גבהו א"ר פפא באריכא שמישא סגיא אמר ר"ל גבוה לא ישא גבוהית שמא יצא מהן תורן ננס לא ישא ננסת שמא יצא מהן אצבעי לבן לא ישא לבנה שמא יצא מהם בוהק שחור לא ישא שחורה שמא יצא מהם טפוח:

באריכא שמישא סגיא. דארוך הוא ודק שאינו עב לפי ארכו ולפי שדק הוא אינו יכול לסבול קומתו וככפוף ונראה כמי שמתניו משמטות: בוהק. שלבן ביותר: טפוח. שחור כחדרס בשלהי מסכת שבת ופקקו את המאור בטפית:

יש בכור פרק שמיני

א"ר חנינא כל כסף האמור בתורה סתם סלעין דנביאים ליטרין דכתובים קנתירין ת"ר מכספו של עפרון שאף על פי שכתוב בתורה סתם קנתירין דכתיב ארבע מאות שקל כסף עובר לסוחר ואיכא דוכתא דקרו לקנתירא תיקלא א"ר אושעיא בקשו לגנוז כל כסף וזהב שבעולם מפני כספה וזהבה של ירושלים עד שמצאו לו מקרא מן התורה שמותר דכתיב ובאו בה פריצים וחללוה ירושלים הויא רובא דעלמא אלא אמר אביי לגנוז דינרא הדריאנא טוריאנא שיפא מפני טבעה של ירושלים עד שמצאו לו מקרא מן התורה שהוא מותר שנאמר ובאו בה פריצים וחללוה:

ליטרין. מנין דהוא כ"ה סלעים: קנתירין. ק' סלעים דכל שקל:

דכתיב עובר לסוחר. שבכל מקום ש"ם סוחרין מקבלין אותו בתורת שקלים: ואיכא דוכתא דקרי. להקלא דידהו קנתירא שגדול כמדת קנתירא הלכך קנתירא יהיב ליה: מפני כספה של ירושלים. שהיה בלשכה והוא של הקדש ואסור לגוים וכשלקחוהו כבדים ערבוהו עם זהבם: וחללוה. משמע כיון שבאו פריצים נפק לחולין: הויא רובא דעלמא. בתמיה דעליה בעי למיסרך כל זהב שבעולם: דינרא הדריאנא טוריאנא שיפא. אלו היו ממטבעות ירושלים ודומן של אלו מירושלים בא:

מדרש"א כל כסף האמור בתורה סתם סלעים כו'. ר"ל כל שקל כסף סתם האמור בתורה סתם היא סלע ולא כאיכא דקרו לקנטרין תיקלא וכן הוא בהדיא בב"ר א"ר כל שקלים שאמור בתורה סלעי' כו' וכן מוכח דהא בדומיא דשקל כסף דעפרון מיירי אבל כסף סתם האמור בתורה ואינו מפורש בי' שקל אינו סלע אלא דינר כפרש"י בהדיא לקמן ובפ"ק דקדושין אך יש לדקדק לפי זה מאי קאמר דנביאים הוא ליטרין ולכאורה הכתוב ביחזקאל מכחיש זה דכתיב והשקל עשרי' גרה כ"ה שקל וגו' המנה יהיה לכם והוא שיעור שקל של תורה וכ"ה שקלים הוא מנה של תורה שהיה כפול ועוד הוסיפו עליה שתות כמו שמפורש בפ"ק גם מה שא"ל שקנ"ה ליחזקאל ומאכלך אשר תאכל במשקל כ' שקלים ליום וגו' ואי כוס שקל דנביאים ליטרא דהיינו כ"ה סלעים אין משקל עשרים שקלים נאה לו ליום אחד לאדם אחד דה"ל עשרים שקל כ' מנה של חול ושיעור אכילה של כל אדם הוא כ"ה סלעים שהוא מנה ולר"ע פרס דהיינו י"ב סלעים ואלי כמו שכתבו פ"א דפאה ומפרש בירושלמי ואכלו בשעריך ושבעו תן להם כדי שישבעו ולר"ע וה"ק: קנתירין כו'. פירש"י הכא מאה סלעים אבל בפרק השוכר פרש"י קינטרין משקל גדול לעבטי"ר ק' מנה עכ"ל וראיתי בתרגום ירושלמי ככר זהב מהור קינטר זהב דכי ויש לכוין בזה פרש"י דפ' השוכלים דככר של קודש כפול היה ק"כ מנה ולאברהם ככר של קדש נתן לו ולפי שנחוהו אבן עדיין לא הוסיפו שתות הרי ככר של קדש ק' מנה ומה שיש לדקדק עוד בזה עיין בחידושים פ' השוכלים: בתוספות דינרא הדריאנא טוריאנא שיפא. פי' בקונטרס כו' שיפא שם המלך בו' עכ"ל שיטו פי' בקונטרס בתוס' ע"ז פרש"י מיהו גם בם לא פי' שיפא שם המלך ע"ש:

מעשר בהמה פרק תשיעי

א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן למה נקרא שמו ירדן שיורד מדן א"ל רבי אבא לרב אשי אתון מהתם מתניתו לה אנן מהכא מתנינן לה ויקראו ללשם דן כשם דן אביהם וא"ר יצחק לשם זה פמיאס ותניא ירדן יוצא ממערת פמיאס:

מדן. שם מקום: אתון. מדוקיא דשמא דירדן מסכיתו לה: ממערת פמיאס. אלמא מדן אתי. (ולענ"ד דצ"ל מאיזה נקרא ירדן ולמה נקרא דן מימי יהושע נקרא ע"ש העתיד כמו שמבואר כדאיתא בכתובות פ"ק מכסלים):

אמר

עין יעקב

כל כסף האמור בתורה סתם סלעים ודנביאים ליטרין [illegible]

שם **אמר** (יודן) [רב יהודה] אמר רב כל הנהרות למטה מני נהרות וני נהרות למטה מפרת והאיכא
ע"ב עינתא דמידליין אמר רב משרשיא הנהו טולמי דפרת
בראשית ב נינהו ודכתיב והנהר הרביעי הוא פרת. א"ר בר יצחק ואיתימא רב אחא בר יעקב הוא פרת דמעיקרא תניא
ירמיה יז ר"מ אומר יובל שמו שנאמר והיה כעץ שתול על מים ועל יובל ישלח שרשיו ולמה נקרא שמו פרת שמימיו פרים ורבים מסייע ליה לשמואל דאמר שמואל נהרא מכיפיה מיבריך ופליגא דרב דא"ר אמי אמר רב מיטרא במערבא סהדא רבה פרת:

כל הנהרות. שבעולם למטה הן מני נהרות חדקל ופישון וגיחון שכל הנהרות שבעולם באים מהם: **עינתא דמדליין.** עינות מים הנובעות בהרים רמים וסברא הוא גבוהים מפרת והיכי אתו מפרת: **טולמי.** מקלחין תחת הקרקע ועולין בהרים כמו קולם: **והנהר הרביעי.** (דנקט) [דכתב] מיניה משמע לאו ולאו מגורם דחיכים קלתו: **היא פרת דמעיקרא.** הוא פרת שהוכר למעלה ובסר יולא מעדן וגו' שהבי כפרדים ממנו: **יובל שמו.** של פרת ועל יובל ישלח שרשיו וגו' בענין החיים ומהניה קרא ועץ החיים בגן העדן הוא ופרת הוא המשקה גן עדן: **פרין ורבין.** מגדל ורבה בלא שום מטר: **סהדא רבה פרת.** [פרת] יורד מלא לגבול וכשגשמים יורדים בא"י סהדא רבה כי פרת בגבול שירדו גשמים במערבא לפי שגדל מחמת הגשמים:

יג **העיד** ר' ישמעאל בן כהריאל מערקת לבנה לפני רבי
יף נו ע"ב חורית שבמקומו יש להם ששים ריבוא קלפין (יתוש שבמקומו יש לו ס' רבוא קלפין) בבית המסס שלו פעם אחת נפל ארז במקומו ועברו י"ג קרנות על חודו פעם אחת נפלה ביצת בר יוכני וטבעה ס' כרכים
איוב לט ושברה ש' ארזים ומי שדיא ליה והכתיב כנף רננים נעלסה א"ר אבי הדיא מוזרתא הוה:

מערקת לבנה. שם מקום: **חורית.** ירק שטעמים ליכותא (כמו חורה מהפך מאכל): **קלפין.** עלין קליפות של עלין): **בבית המסס.** (לנפ"ל שמו עשר קליפות קליפות) [היינו אותן עלין קטנים] כמו שנמר עלמו שיש בלוחו האוכס על בהמה בלי"א מטבקולין: **על חודו.** י"ג. קרסה זו אלא זו עברו על שביו (על שסבל שהיה עביו חד ועגול וכיוצא אם היה משופע בכסוית כיון כסר שיש עדיין רחב יותר): **בר יוכני.** עוף גדול: **וטבעה ששים כרכים.** אלבן וחלמון שלה: **ומי שדיא לה.** בר יוכני בילתה לאיבוד: **והכתיב כנף רננים נעלסה.** והדקין כהלכה מטריקן במסכת מנחות בפרק ר' ישמעאל טפח עולה ומתחכה מתוך בילתה שהעוף שבכנפיה היא זה בה כח למשתה ועולה עד קנו ומורידה לשם בנחת מתהפכה לשון ירידה. וכן אומר הקב"ה לאיוב וכי גדלה כנפים משובחות לאותו בר יוכני שיש בהן כח כל כך שמטפח בילה גדולה ומכניסם למעלה ומורידם בנחת בקינה אלמא דלא שדיא ליה:

הדיא. בילה שכפלה: **מוזרתא היא.** מוזרתא שאין לפרוח גדל בה והשליכתה מדעתה:

מהרש"א חורית שבמקומו כו' **פעם אחת נפל ארז** כו' **פעם אחת נפלה ביצת** כו'. הגם כי יש להאמין כל אלו הדברים כפשטן מ"מ ודאי דלא נכתבו בתלמוד רק להורות על המכוון בענינו כמ"ש באגדות בפרק הספינה ודפני דבי אתוכא ונראה בזה ע"פ מ"ש דיש בישראל ששים ריבוי דעות במספר ס' ריבוא שהיו עם ישראל במדבר ולפי שיש בגדרי כל דעה ליתן ולשאול שהם למהרה ולמונאה ריעה אותם לאורה שהוא חבה כדאמרינן פרק כל שעה שתחלתו רך וסופו קשה רמז כי תחלת דיעותם לצד מועלה ולסופו לצד מררה כי בקושי באו אלים חהו שאמר כי יש לבבל ישראל ס' ריבוא קליפות המועלאם בתחלתם והיינו שבית המסס שלו מקום המאום מלאה שיקולים במדרים שהיו עם תולדותם שע"ז כאמר פרו ורבו וישרצו וגו' הבלנו מר אבל קוטן כשבאו למדבר לצד התורה שהוא לצד ימין כמ"ש מימינו אש דת וגו'. ואמרו **פעם א' נפל ארז** כו' ועברו כו'. כלפי מ"ש בנדרים דפלפול וחידוד של התורה לא ניתנה רק למשה אבל הוא בענין טוב נתן לישראל ולתלמידיו גם פלפול התורה וע"כ לא יצא שום תלמיד לעומק ושורש ענין בלי רב המלמדו כמו משה ליהושע ויהושע כו' וע"ז אמר כשמת משה שהוא הארז האחד שנפל אז אח"כ עברו עליו מדור לדור עד י"ג קרנות שהוא משל לי"ג דורות למקבלין זה מזה על חודו ופלפולו שניתן כבר למשה. ואמרו **פעם אחת נפלה ביצת בר יוכני** כו'. כלפי מ"ש פרק שתי הלחם שהתורה נמשלת לצפור שיהור וכמ"ש בהך דפרק הספינה דחזינן האי צפרתא כו' ומדמה להתורה בכללה לצפור הזה בר יוכני שהוא גדול שערך כמ"ש בתורה ארוכה מארץ מדה וגו' והבילה ממנו היא דמיון הלוחות עשרת הדברות שהם כלל התורה וכמ"ש בשם רב סעדיה שכל התורה כללה בעשרת הדברות וקאמר דפעם אחת נפלה וכו' דהיינו שבירת הלוחות בענין העגל: **וטבעה ס' כרכים** וכו'. גוזמא קאמר כמ"ש התוספות בכמה דוכתין דנקט ס' בכל מקום לאו דוקא והוא משל לעונש כמה דורות כמ"ש שאין לך פקודה שאין בה ממנו העגל וכן ושברה שלש מאות ארזים לאו דוקא אלא דכמה גדולים שנמשלו לארזים שנענשו בענין העגל וכמ"ש גבי אהרן דמתו בניו בענין העגל ודמסיק שהיא מוזרתא היא בילה שאינה טובה ואינה עושה פרי רמז על הלוחות הראשונות שלא עשו פרי שלבך כשתברו לפיכך לא נאמר בהן טוב כמו שאמר סוף פ' הכונס מפני מה לא נאמר ט' בלוחות הראשונות כו' ע"ש ודו"ק:

יד
יף נח **תניא** בן עזאי אומר כל חכמי ישראל דומים עלי כקליפת השום חוץ מן הקרח הזה:

הקרח הזה. ר"ע היה קרח דרבי יהושע בן קרחה רבי יהושע בר רבי עקיבא דאמרינן בשבועות שאל ר' יהושע בנו של ר"ע את ר"ע. ע"כ:

עין יעקב

ארהן שהם מתכיתו לא ולכן מסכה. חמר רשל"ע אי מקראה גדים לפניו ולאחריו לו לא דבודק כפקא בן מיירן הלויים נקרא לפניו ולאחריו: **העיד ר' ישמעאל בן כהריאל.** נראה דר"ע בעדותו של [illegible]

הדרן עלך מסכת בכורות

יז **אמר** רב נחמן אמר רבה בר אבוה אמר [רב] האומר סלע זו לצדקה מותר לשנותה בין לאחר בין לעצמו בין אמר עלי בין אמר הרי. ת״ר סלע זו לצדקה עד שלא באת ליד גבאי מותר לשנותה משבאת ליד
סס ע״ב גבאי אסור לשנותה *איני והא ר׳ ינאי יזיף ופריע שאני ר׳ ינאי דניחא להו לעניים דכמה דמשהי מעשה ומייתי להו. ת״ר ישראל שהתנדב מנורה או נר לב״ה אסור לשנותה סבר ר׳ חייא [בר אבא] למימר לא שנא לדבר הרשות ולא שנא לדבר מצוה אל ר׳ אמי הכי א״ר יוחנן לא שנו אלא לדבר הרשות אבל לדבר מצוה מותר לשנותה:

[לאחר. לשנותה לאחר: לעצמו. לצרכיו ולאחר זמן ישלם]: רבי ינאי. גבאי היה רזיף מעות הצדקה לצרכו ופרע: דכמה דמשהי. רבי ינאי דלית ליה זהו למפרע ניחא להו לעניים: דמעשה. רבי ינאי לגבותה ולאחר דלית ליה מעות לחלק לעניים ותפס לוחס לצדקה ולוכא הוואה לעניים:

תוספות משבאת ליד גבאי אסור לשנותה. ודוקא יחיד אבל בני העיר רשאים כדתנא בב״ב ורשאין בני העיר לעשות קופה תמחוי ולשנותה לכל מה שירצו ודוקא לדבר מצוה כדאמרינן במתניתין בני ישראל שהתנדב מנורה או נר לב״ה והא דאמרינן בהמוכר הספינה מבנה פורים לפורים וכו׳:

אין נערכין פרק שני

א **כתיב** °צדקתך כהררי אל ותנו אמר רב יהודה אלמלא
תהלים לו צדקתך כהררי אל מי יכול לעמוד לפני משפטיך
תהום רבה רבה אמר צדקתך כהררי אל מפני שמשפטיך תהום רבה במאי קא מיפלגי ברבי אלעזר ור׳ יוסי בר חנינא דאיתמר ר׳ אלעזר אומר כובש ור׳ יוסי בר חנינא אומר נושא רבה כרבי אלעזר ורב יהודה כר׳ יוסי בר חנינא:

אמר רב יהודה אלמלא וכו׳. כדמפרש לקמן במאי פליגי: כובש כשהקב״ה שוקל מעשיו של אדם כשהן מחצה על מחצה תופס מן העונות ·וכובשן בעמקות ים כמו שנאמר ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו: נושא. נוטל ירו למעלה מן העונות ומגביהן למעלה כדי שיכריעו הזכיות כמו שנאמר נושא עון ופליגתא דרבי אלעזר ורבי יוסי בר חנינא במסכת ר״ה רבה דאמר כר״א והכי משמע לדקתך שגלה עלינו כהררי. אלא מפני שאנו סונס לעונות בהאום רבה ורב יהודה כרבי יוסי [בר חנינא] והכי משמע אלמלא לדקתך שאתה מגביה העונות למעלה כהררי אל מי יוכל לעמוד בפניהם מפני שיהו מכריעין למטה עד תהום רבה:

• עי׳ מהרש״א צדקתך כהררי אל אלו נגעי אדם כו׳. ע״ש ע״ש פ״ק דקדושין סדרש אביי מהמור לאסף כו׳ ופרש״י

קיטה ומיצעי ליה אלא שאמר שירה על שבלע הקב״ה אותו על העלים והאבנים ומתוך כך שתיר פליטה כו׳ וכה״א כלה ה׳ חמתו ולית אש בציון עכ״ל כמו כן קאמר הכא לדקה עשה הקב״ה שלא כלה חמתו על האדם בנגעיו אלא על הנהים ומשפטו תהום רבה שיסיו נגעים בהם ג׳ בבושות וק״ל: ר״א אומר כובש. פרש״י תופס מן העונות כו׳ לפי זה לא היה כובש ונשא מענין אחד אבל בפ״ק דר״ה פרש״י כובש כף מאזנים של זכות ומכריעים את העונות יכבוש עונותינו יכרעו בו ע״כ ויהיה כובש ונשא שפיר מענין אחד ול״ל לפ״ז הא דקאמר רבה כר״א דה״ק לדקתך שאתה עושה עמנו לדקה מפני שמשפטיך דהיינו עונות ומכריעין ע״י שאתה כובש כף הזכיות למטה בתהום רבה ורש״י פי׳ בע״א הכא לפי פי׳ שיטתו כאן:

יח • **א״ר** יוחנן משום ר״ש בן יהוצדק י״ח ימים יחיד גומר בהם ההלל ח׳ ימי החג וח׳ ימי חנוכה וי״ט ראשון של פסח וי״ט (ראשון) של עצרת ובגולה כ״א ט׳ ימי החג ח׳ ימי חנוכה וב׳ י״ט של פסח וב׳ י״ט של עצרת מ״ש בחג דאמרינן כל יומא ומ״ש בפסח דלא אמרינן
סס ע״ב *כל יומא דחג חלוקין בקרבנותיהן פסח אין חלוקין בקרבנותיהן שבת דחלוקה בקרבנותיה לימא לא איקרי מועד ר״ח דאיקרי מועד לימא לא איקדש בעשיית
ישעיה ל מלאכה דכתיב °השיר יהיה לכם כליל התקדש חג לילה המקודש לחג טעון שירה ושאין מקודש לחג אין טעון שירה ר״ה ויה״כ דאיקרי מועד ואקדוש בעשיית מלאכה לימא משום דר׳ אבהו דא״ר אבהו אמרו מה״ש לפני הקב״ה רבש״ע מפני מה אין אומרים ישראל שירה לפניך בר״ה ויה״כ אל אפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחין לפניו וישראל אומרים שירה לפני והא חנוכה דלא הכי ולא הכי וקאמרינן משום ניסא פורים דאיכא ניסא לימא א״ר יצחק לפי שאין אומרים שירה על נס שבח״ל. מתקיף לה ר״נ בר יצחק והרי יציאת מצרים דנס שבח״ל הוא ואמרינן הלל כדתניא עד שלא נכנסו לארץ הוכשרו כל הארצות לומר שירה משנכנסו לארץ לא הוכשרו כל הארצות לומר שירה רב נחמן אמר קריאתה זו הלילא רבא אמר בשלמא התם הללו עבדי ה׳ ולא עבדי פרעה הכא הללו עבדי ה׳ ולא עבדי אחשורוש אכתי עבדי אחשורוש אנן ולרב נחמן דאמר קריאתה זו היא הלילא והתניא משנכנסו לארץ לא הוכשרו כל הארצות לומר שירה כיון שגלו חזרו להיתירן הראשון:

ימי החג חלוקים בקרבנותיהן. דפרי החג מתמעטין והולכין: ר״ח דאיקרי מועד. דכתיב קרא עלי מועד בפרק בתרא דתענית

עין יעקב

אלמלא לדקתך כהררי אל מי יוכל לעמוד לפני משפטיך תהום רבה. [illegible]

דחנוכה תוך דסוכות. שאין אומרים אותו דכתיב קרא מלי מועד: [השיר. הלל: מקודש. בעשיית מלאכה]: קריאתה. קריאת המגילה:

תוספות יום יחיד. הא דלא חשיב ערב פסח דאז ה"ל יום חשוב דלא הוי אלא במקדש לא חשיב ליה: למה אין אומרים ומפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך בר"ה ויה"כ. אבל לא קאמרי מפני מה אין אנו אומרים שירה ולכך אומר ר"י דבר"ה ויה"כ אין גדול והחיות ישוררו וכתבים יפתחו:

אה"ב מיהו זה הכילו בפי׳ בפרק המגילה בשם נאמר אבל גדול ולהיות לו מקום מובן מה יותר לפי הגולה דהכא שאקי גופא בליה ימים יש לבאר. בגן הלל דלימי להכילו אבל מימיה דלעיל שמעריכו להעובה לעיזר כיה שלמה ונח כי בכה גדול והכרה התוקה וחקימה ותוקף לא ר"נ למה לומר הלל גמור בחנוכה על חוגם הבתים הגלגון עלהמת ולין חומר לומו בכל אפילו כולות בשורים שבגו פקפת גבולים פרתי והמפר שמחז"ל ובלה המפר בריום הקרום גמריה על הלכה מיושם לחיים והקפה לפי שאמר שאין אומר שירה על נס שבחו"ל שלילות מצרים ולא כמולם ג"כ לפי שהיה עד שלא נכנסו לארץ וכו׳ דליטו קשר כיון שבלו מה לשפוך פרשמון אלא נמן עשה שמפסיק דיקר בלמיינו קריאתה זהו הגילה שאין לך הלל ושירה שלימה וקלום לפי יסביך שלקרום לגבין כל המספר והגבלי שנים חגם וזה שקיימו וקבלו להיות לפרוש לו על ככה. והוגם לגדים רבה בגלוחה הוסם ולא עבדי פרשה הכא לאבמי עבדי אחשורוש אבן יש להקשות וניתא לאיך גיפא המם ילחט מעבדות לחירות כנכר אבל הכא נגאלו ממות לחיים שאמנות כן לא היינו בעולם. והכי ר"ק כפירוש דלעיל פרד פריים דליכא ניסא ולא משר דליעטביד ביה ניסא אלא דליכא פלרי שפרין הכם קיים ולאו נפכים שמו והכרה ג"כ דמגילה אמר ר"י בקין ומה מעבדות לחירות אומר שירה ממות לחיים לכ"ש ולאפוי לייטב שרלה רבה שלכולם גם יציאת מצרים היה שירם הכגם שמולילם כ׳ חשעבור שמומלה ונתן להם תורה מריוח והכינה כשם ועשתם עבדיו באומר כי לי בני ישראל עבדים ולדק לומר על יציאת מעבדות מצרים הללו עבדי ה׳ ולא עבדי פרעה. כי בפורים שיפה הללה נמפרים לפי שעה אבל עדיין עבדי אחשורוש או מלכים אחרים אנו גולים ועבדים נכמר שום מחיים כמו ברשו במקום אשר לשבי לשבי וגו׳ עד יבוב ירמתנו:

מהרש"א א"ל אפשר מלך וכו׳ וספרי חיים וספרי מתים פתוחים כו׳. כדקאמר פ"ק דר"ה ג׳ ספרים נפתחין בר"ה כו׳ צדיקים לחיים ורשעים למיתה ובינונים בכלל אם לחיים ככתבים בי"ה אם למיתה ובכלל ספרי חיים וספרי מתים הוא דקאמר הכא וק"ל: וישראל אומרים שירה. היינו שירת הלל אבל שירת אז ישיר אומרים בר"ה וביה"כ דאינו אלא סיפור דברים שירה שאמרו משה וישראל כה"ג כתבו התוס׳ די"ל בר"ה ויה"כ והחיות ישוררו כו׳ דאינו אלא סיפור דברים מה שהחיות אומרים וק"ל: אין אומרים שירה על נס שבח"ל וכו׳. יש לתת טעם בזה לפי שכשנכנסו לא"י נתקדשה והקב"ה נקרא אלהי ארץ אשר ה׳ אלהיך דורש אותה תמיד כמ"ש הרמב"ן פרשת כלבים ע"ש והנס שם על ידו ולא ע"פ שליח ולאוי לומר עליו הלל משא"כ נס שבח"ל שנעשה ע"פ שליח או ע"י מלאך ורב נחמן דסבר לקמן כיון שגלו חזרו להתירן הראשון היינו משום דודאי כשישראל על אדמתן אין השכינה שורה אלא בא"י במקום קדושה ואין לומר שירה אלא על נס שבא"י אבל כשגלו הרי גם שכינה עמהם בח"ל כדאמרינן עמו אנכי בצרה וי"ל הלל גם על נס שבח"ל ובפורים קריאתה זו הלילא וק"ל:

שם **תנ"ר** אביב היה במקדש חלק היה דק היה של קנה היה ומימות משה היה צוה המלך וצפוהו זהב *וקולו לא היה ערב נטלו ציפויו והיה קולו ערב כמו שהיה. צלצל היה במקדש של נחשת היה והיה קולו ערב ונפגם ושלחו חכמים והביאו אומנים מאלכסנדריא של מצרים ותיקנוהו ולא היה קולו ערב נטלו תקונו והיה קולו ערב כמו שהיה. מכתשת היתה במקדש של נחשת היתה ומימות משה היתה והיתה מפטמת הבשמים נתפגמה והביאו אומנים מאלכסנדריא של מצרים ותיקנוה ולא היתה מפטמת [כמו שהיתה] נטלו תיקונה והיתה מפטמת כמו שהיתה. אלו שני כלים נשתיירו ממקדש ראשון ונתפגמו ולא היה להם ארוכה ועליהם אמר דוד °נחשת ממורט °נחשת (ממורק) [מרוק] ועליהם הוא אומר °וכלי נחשת מוצהב שנים חמודות (מזהב) [כזהב] רב ושמואל חד אמר שנים שקולים כאחד של זהב ות"א כל א׳ ואחד שקול כשנים של זהב תני רב יוסף ששניהם שקולים כאחד של זהב תניא ר׳ נתן אומר שניים היו שנאמר שנים א"ת שנים אלא שניים:

חלק. קלוף: דק. גילוי דקה: צלצל. ב׳ כלים מכים זה ע"ג זה וקולו דק וקורין להם לנגיל: מפטמת את הבשמים [שבה היו שוחקין סממני הקטורת והיו קולו נגול ומפטמת הבשמים] יפה ומסממת בהם ר"ח כדאמרינן בכריתות כשוחק אומר הדק היטב היטב הדק שהקול יפה לבשמים: ב׳ כלים. צלצל ומכתשת: נחשת ממורט. דק שסולין לקפלו: ממורק. קלל לוייטכין: שניים. ב׳ צלצלים וב׳ מכתשות:

תוספות ועליהם אמר דוד נחשת ממורט. פי׳ על האמה שמוליא בהם מיהו קשה דהאי קרא בשלמה במלכים וכתיב נחשת ממורט ובד"ה כתיב נחשת ממורק אלי קאמר ועליהם אמר דוד ונראה לר"י דה"ג ועליהם אמר קרא נחשת ממורט נחשת ממורק:

אה"ב עיין הדרי במאמר שאמר זסר:

מהרש"א צלצל היה וכו׳ והביאו אומניות מאלכסנדריא כו׳ ומכתשת היתה וכו׳. לא קאמר הכא אל יתהלל חכם בחכמתו וגו׳ כדלקמן גבי מי שילוח דהתם בא לבזות הוצי שילוח מכוונות שהיה מי השילוח וכתיב הכל בכתב מיד ה׳ וגו׳ אבל הכא מיתי מעשה היה ולא באו לתקן אלא הפגם וכמו שהיה מתחלה בלא פגם אלא שהאומנים של אלכסנדריא לא ידעו לתקן כה"ג אמרינן בפרק ת"ל המנוכה גבי מעשה לחם הפנים וקטורת דאומנין של אלכסנדריא לא היו יודעים וק"ל: ועליהם אמר נחושת ממורט נחושת ממורק כו׳. ל"ע בהנהו תרי קראי דמלכים וד"ה כתיב ואת הסירות ואת היעים גו׳ והנהו ב׳ כלים תמורט בהו אשר עשה חירום וה"ק דמימי משה היו ועוד דבההוא קרא כתיב ואת הסירות ואת היעים כו׳ והנהו ב׳ כלים צלצל ומכתשת לא הוזכרו בו כלל ודו"ק: ועליהם הוא אומר וכלי נחשת טובה מוצהב שנים כו׳. פ"ה בעזרא בכלים ששבו מן הגולה ולפי פשטא שנים היינו ב׳ כלים אבל א"כ הו"ל למיכתב וכלי נחשת שנים או ושני כלים ומוצהב גו׳ אבל כתב שנים בסוף לומר שנים חמודות כזהב או כמר שהיה טוב כפול כזהב שהיה כל אחד ואחד שקול כפול כזהב מתוך חמודתו וחשיבותו ולמ"ד שהיו שניהם שקולים כזהב שהיה נחשת טוב כ"כ שהזהב לא היה שקול ושוה אלא כשנים מהם ור׳ נתן דריש שנים שניים שהיה כ"א כפול דהיינו ב׳ צלצלים וב׳ מכתשות ודו"ק:

(תניא) [תני] רשב"ג (אומר מי) שילוח היה מקלח מים כבאיסר וצוה המלך והרחיבוהו כדי שיתרבו

עין יעקב

ציוה המלך והרחיבוהו כדי שיתרבו מימיו ונתמעטו חזרו וניקצוהו והיו מקלחין כו׳. עיין במהרש"א ונראה דגה"ג נמשך ליסוד שורשו כמעין המתגבר כדאמר פ"ג דקדושין כי שנן

ירמיה ט שיתרבו מימיו ונתמעטו חוזרו ומיעטוהו והיה מקלח מים לקיים מה שנאמר °אל יתהלל חכם בחכמתו וגו'.

שילוח. נהר: בבאיפר. שלא היו מימיו נובעין אלא כלפי קנין שאינו רחב אלא כמולית איסר ולעפ"כ היה מוליך מים לכל הלורך: אל יתהלל חכם וגו'. שחכמתו אינה אלא מקלקלת לפי שכלי מקדש ראשון נעשו על פי הגבורה כדכתיב הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל:

אה"ב שאמר דלעיל ומה נראה שאין לבריות לבקש לתקן ולפרי מעשה בוראם כאשר שמענו דבר רבים מקבלי כל היום לומר מוטב היה אם היה העולם רבר זה כך והדר זה כן כמו שגלוו חז"ל בב"ר פ"ב ארסכיי אסל למלך כשר והם שבנה פלטין וכו' שמא יבא. לרם ויאמר אילו היו לי ני עינים וגו' ובלים היה לי יפה לפשטם כי' ועוד אמרו אלה פולגות השמים והארץ כדבילם כולן שבמקן מי מבנן וכו' ע"פ. ואין ספק שהאומר משל כזה הסיה יותר נאה פיכיה ממיד יום ולא גילה או נמולם הוא או קור וכילא אילו היה יכול לנקום ולהשיב פוער לו ונו היה וגלם כבגלר זמן פלגותו והמר הכל לכיוום שהיה. ראיה לזה מכלי המקדש שאמר לעיל והמוסין בשילום כאן שבאמר אלו נבנם יו אבנים לאקנם הימה תקנתם קלקלה ונשינם כאשר עשו ע"פ פי נסקנו. והחכמה קראו על כזה אל יתהלל חכם בחכמתו כיבור והפי' ז"ל אינה אלא מקלקלת כי יאמר סופר ליוצרו שעלך אין ידים לו:

מהרש"א שילוח היה מקלח וכו' צוה המלך והרחיבוהו כדי כ"'. ירלה ע"פ מ"ש פ"ק דכריתות שאין מושחין את המלכים אלא על המעיין כדי שתמשך מלכותן שנא' והורדתם אותו אל גיחון גו' והוא מעין השילוח כתיב והנה המלך חשב אם יתרבה מימיו ומשיכתו יותר תומשך מלכותו והראוי לו דאינו כן אלא כתמעטו המים והמשיכה דהייכו ביותר שהמלך מתנהג במלכותו כתמעט והוא ענין המקרא יען כי מאס העם הזה את מי השילוח ההולכים לאט וגו' דהייכו שמאסו בגיושעו והרחיבו שימשך מים הרבה ע"ש מלכותו ואמר לקיים מה שנאמר אל יתהלל גו' הגלמות שכר כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי וגו' ע"ש הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל גומר ודו"ק:

שם אמר (רבה) [רבא] בר שילא אמר רב מתנה אמר שמואל מגריפה היתה בבהמ"ק °י' נקבים היו בה יף יא וכל אחד ואחד מוציא י' מיני זמר נמצאת כולה מוציאה ק' מיני זמר במתניתא תנא היא אמה וגבוה אמה וקתא יוצא הימנה ועשרה נקבים היו בה כ"א מוציא ק' מיני זמר נמצאת כולה מוציאה אלף מיני זמר א"נ ב"י וסימניך מתני' גוזמא:

מגריפה. שבה גורפין את דשן המזבח וידי"ל והוא (כמין כיף) [כמין כף]: י' נקבים היו בה. ובכל נקב היה קנה אחד ובכל קנה וקנה היה בו י' נקבים ובכל נקב בל קנה מוליא מין זמר שמלאת כולה מוליאה ק' מיני זמר (ואמה גבוהה): [וסימניך. שלא תטעה מי אמר מאה ומי אמר אלף: מתניתין גוזמא. דרך משנות לשנות גוזמא כגון הכך דאמר בשמעת שלין בפי גיד הנשה]:

תוספות מגריפה היתה במקדש. פי' שגורפין בה דשן וק' דהא היתה כלי אחר אלא נראה לפרש דני מיני מגריפות היו אחד לדשן ואחד לשיר:

מהרש"א י' נקבים היו בה כל אחד ואחד מוציא י' מיני כו'. היה נראה לפרש דהייכו דכתיב עלי עשור וגו' שנקרא כן ע"ש עשרה נקבים ועשרה מיני זמר שם אבל לקמן קאמרינן דכינור דלעה"ב יהיה בו עשרה כינין דכתיב עלי עשור גו' וק"ל:

שם א"ר יהודה אמר שמואל מנין לעיקר שירה מן התורה שנאמר °ושרת בשם ה' אלהיו איזה שירות דברים יח שבשם ה' הוי אומר זו שירה ואימא נשיאות כפים מדכתיב °לשרתו ולברך בשמו מכלל דברכת כהנים לאו שירות שם הוא רב מתנה אמר מהכא °תחת אשר לא עבדת את שם כח ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב איזו היא עבודה שבשמחה ובטוב לבב הוי אומר זו שירה ואימא ד"ת דכתיב °פקודי תהלים יט ה' ישרים משמחי לב איקרי טוב לא איקרי ואימא בכורים דכתיב °ושמחת בכל הטוב טוב איקרי דברים כו טוב לבב לא איקרי.

אין אדם בר שירה אלא מתוך שמחה וטוב לבב דכתיב הנה עבדי ירונו מטוב לב: אימא בכורים. והיק תחת אשר לא הבאת בכורים:

תוספות משמחי לב איקרי טוב לא איקרי וא"ת והכתיב לקח טוב נתתי לכם סוב לי תורת פיך וי"ל דהיק משמחי לב איקרי טוב שסמוך (ללב) לשמחה ומשמעותו כי שמחה אינו טוב הסמוך ללב לא איקרי וא"ת והא כתיב וייטב לבו ופרש"י שם במדרש וייטב לבו בתים והיינו דקשינן וייטיבך לבך על ת"ח וי"ל דלא כתיבי בהדיא ולפי זה לא הוה אתי שפיר הא דמקשה ואימא ביכורים דהא טוב סמוך ללב לא איקרי וי"ל דה"ק מאי דנעינן טוב הסמוך ללב ומיהו כיון דהוא יודע דבעינן טוב סמוך ללב מעיקרא טוב לא לריך לאקשות עוד מבכורים ונמון לאשון עיקר:

מהרש"א תחת אשר לא עבדת וגו' הוי אומר זו שירה כו'. והקפיד הכתוב על עבודת השירה בעונש ועבדת את אויביך וגו' כי היא מבטלת הרוח רעה כמו שמלינו בשאול ומביאה רוח הנבואה כמו שמלינו באלישע והיה כנגן המנגן וגו' וק"ל: ואימא ד"ת כו' טוב לא איקרי כו'. המ"ל את איקרי טוב תורה כמ"ש ואין טוב אלא תורה שנאמר כי לקח טוב וגו' ולמאי דמסכי גבי ביכורים טוב לבב לא איקרי כיחא וק"ל:

חזקיה אמר מהכא °וכנניהו שר הלוים (ישיר) [במשא שם דה"א טו יסור] במשא כי מבין הוא אל תקרי יסור אלא ישיר בלוותי א"ר יוחנן מהכא °לעבוד עבודת עבודה במדבר ד איזוהי עבודה שצריכה עבודה הוי אומר זו שירה רב יצחק אומר מהכא °שאו זמרה ותנו תוף כנור נעים עם תהלים פא נבל ר"נ בר יצחק אמר מהכא °(הם) [המה] ישאו קולם ישעיה כד ירונו בגאון ה' צהלו מים ותנא מייתי ליה מהכא °ולבני במדבר ז קהת לא נתן כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו ממשמע שנא' בכתף איני יודע שישאו מה ת"ל ישאו אין ישאו אלא לשון שירה וכן הוא אומר °שאו זמרה ותנו תוף תהלים פא ואומר ישאו קולם ירנו וגו' חנניא בן אחי ר' יהושע אומר מהכא °משה ידבר והאלהים יעננו בקול *על עסקי שמות יט קול רב אשי אמר מהכא °ויהי [כאחד] למחצצרים שם ע"ב ד"ה ב ה ולמשוררים להשמיע קול אחד ר' יונתן אמר מהכא °לא במדבר יח ימותו גם הם גם אתם מה אתם בעבודת מזבח אף הם בעבודת מזבח תניא נמי הכי לא ימותו גם הם גם אתם אתם בשלהם והם בשלכם במיתה הם בשלהם אינן במיתה אלא באזהרה:

(יסור במשא) חזקיה אמר מהכא. אשכחן שירה דנפיס מן התורה (ישיר) [יסור] במשא בנשיאות קול בשיר: בלוותי שם מכס: [שירה]. לריך עבודה קרבן שאינו כאומר [אלא] על שיר.

של נסכי קרבן כדכתיב ותקעתם בחצוצרות על עולותיכם: צהלו מים. ילפא גמיר ב"ס יתר מלהלם יש סוף: מייתי לה מהכא. לגביק שירה מן התורה: על עסקי קול. שהיה אומרו לגמור לפי שעשה לוי כיס: אף הם. סלים בעבודה מנהג ולא משכחת לוים כשרים לעבודה מהנה אלא בשיר: מה אתם. לכהנים קאי קרא: אתם בשלדם. כהנים שנכנסו בעבודה לוים כגון ששירו: והם בשלכם. לוי שעבד על מתנה כהן: הם בשלדם. כגון לוי משורר שסגיף דלתות ולוי שוער שאמר שיר שהרי [הלוים] חלוקין היו זה למשורר וזה לשוער:

[illegible]

מהרש"א ישאו קולם גו' צהלו מים כו'. עיין פרש"י ועוד נראה לפרש ישאו קולם ירונו בגאון ה' היינו שיר שעל היין של הנסכים הנעשה ה' ועוד יצהלו מים דהיינו בניסוך המים בחג כדתנן כ"פ החליל כ' זליל ה"ו' זהו החליל של בית השואבה ופרש"י כל שמחה זו איננה אלא בשביל ניסוך המים כדמפרש ושאבתם מים בששון וד' , אמר למיל אין שירה אלא על היין היינו שירה שעל הקרבן של כל השנה לא היה אלא על ניסוך היין שעל אותו הקרבן אבל בחג היה שירה בלא יין דהיינו על המים ועי"ל דאין שירה מדוחה שנה אלא על היין אבל שעל המים אין השירה רואה שנה כדאמרי' פ' החליל ודו"ק:

[בעי ר' אבין עולת נדבת ציבור טעונה שירה או אינה טעונה שירה עולותיכם אמר רחמנא אחת עולת חובה ואחת עולת נדבה או דילמא עולותיכם דכולהו ישראל קאמר רחמנא (סימן תי"ש)] ר' יוסי אומר מגלגלין זכות ליום זכאי וחובה ליום חייב אמרו כשחרב בית ראשון אותו היום ט' באב היה ומוצאי שבת היה ומוצאי שביעית היה ומשמרתו של יהויריב היתה והיו לוים עומדים על דוכנם ואומרים שירה ומה שירה היו אומרים
תהלים צד °וישב עליהם את אונם וברעתם יצמיתם ולא הספיקו לומר יצמיתם ה' אלהינו עד שבאו אויבים וכבשום וכן בשניה האי שירה מאי עבידתיה אילימא דעולת חובה מי הואי ביום ט' באב והא בטל התמיד אלא לאו בעולת נדבה ותסברא מ"ש דעולת חובה דלא הואי ומאי שנא דעולת נדבה דהואי הא ליכא בן בקר אקראי בעלמא הוא דאיתרמי להו אמר רבא ואי תימא רב אשי ותסברא
שם כד שירה דיומיה °לה' הארץ ומלואה וישב עליהם את אונם בשירה דארבעה בשבת הוא אלא איליא בעלמא הוא דנפל להו בפומייהו:

[עולת נדבת ציבור. כגון קיץ המזבח שבאה מן המותרות שמותרין בהן. משום מותר תכלם ומותר אכם: עולותיכם. ותקעתם בחצוצרות על עולותיכם וה"מ שירה]: זכות ליום זכאי. בגיון כגאלו וכיכן עתידין ליגאל: מוצאי שבת. א' בשבת: ובמוצאי שביעית היתה. בשנה שמינית: (וכן בשניה. גמרינן שני וה"מ חוגה עי' ח"ב דשני פעמים חרב באותו יום וג' פעמים כנגדם כשהיו קורין אותו מזמור: עולת חובה. דלבער ה"ס תמיד ומפורש במסי תענית דעי"ן בתמוז) בטל התמיד שלא היו להם כבשים מאותם שהיו לוים על ירושלים ואין יוצא ואין בא: ומאי שנא עולת נדבה. דהואי אלא לא היו כבשים מצוים: הא לא קשיא בן בקר בעלמא איתרמי להו. שאינו ראוי להמיד וראוי לעולת נדבה: (ותסברא. דעולת נדבה שאני מ"מ ומי דכי הכי דבטיל עולת חובה בטיל עולת נדבה: אקראי בעלמא דמתרמי להו. נאמרי' עולת נדבה שמצאו להם בן בקר אחד ועשו ממנו עולת נדבה מ"מ עולת נדבה לריכה שירה): ותסברא. דהאי שירה לאומר על קרבן כלל: דיומיה מאי לה' הארץ. כדאמרינן. ביום א' היו אומרים לה' הארץ ואלו וישב עליהם את אונם שיר דד' בשבת כיון שהמור שאומרים ביום הד' אל נקמות הופיע כמ"ג בים א' קרא: איליא. קינה:

מהרש"א מגלגלין זכות ליום זכאי וחובה כו'. פרש"י זכות ליום זכאי בכיון נגאלו ובכיון עתידין להגאל עכ"ל והוא דחוק דה"ל להזכירו כמו שזכר ליום (חובה) ומ"ק דהל"ל יום זכות ליום זכאי ונראה לפרש אשנה שבים קאי שילאו ממצרים דמתחלתו יום שהוקם המשכן ביום א' היה ומגלגלין עליו כמה זכיות ד' עטרות כמ"ל אותו יום וכן נאמתה שנה בלו המרגלים ביום א' והוא יום חובה נרם לבית חובות ובכייה לדורות דכשחרב הבית בראשונה אותו היום תשעה באב היה וכן בשנים ומ"מ היה ביום שבאו המרגלים ומשמרתו של יהויריב גם הוא רמז לחובה כי ה' כלב לריב עם עמו ומה שירה היו אומרים וישב עליהם את אונם וגו' אונם מלשון בן אוני לא אכלתי באוני דהיינו שהשיב הקב"ה את עליהם את אונם והלכתם לקיים בהם מה שאמרו ולמה ה' מביא אותנו אל הארץ לנפול בחרב נשינו וטפינו יהיה לבז וגו' ומקיים ילמיהם ילמיתם מלשון הכפול על תורבן בית ראשון ותורבן בית שני. כדתפיק שהיה יום חובה דאין זה הפסוק שיר של אותו יום אבל איכיא נפל בפומייהו וק"ל:

תי"ג ע"ב תניא רבי יהודה אומר כנור של מקדש של שבעה
תהלים טז נימין היה שנא' °שובע שמחות את פניך אל
תקרי שובע אלא שבע ושל ימות המשיח שמונה שנא'
שם יב °למנצח על השמינית על נימא שמינית של עה"ב עשר
שם צב שנאמר °עלי עשור ועלי נבל עלי הגיון בכנור ונאמר
שם לג °הודו לה' בכנור בנבל עשור זמרו לו שיר חדש:

בנבל עשור. של י' נימים ולעה"ב משתעי מדכתיב שיר חדש לשון זכר דשירות שעתיד לבא נקבה כדאמרינן במכילתין כמס שנקבה

עין יעקב

[illegible]

שנקבה זו יולדת בן השושם שלנו סימן לילד לחות אבל שיר של עה"ב לעתיד זכר שהוא יולד:

מהרש"א כינור של מקדש של שבעה נימין היה שנא' שובע שמחות וגו'. מדכתיב שבע אסר וי"ו דרים מכשן שבע דהיינו ז' נימין שכ"א שמה שיר ושמחה מיוחדת והיינו בעה"ז לפי ילידת ז' ימי בראשית כל הקדושות הולכין בשבע השבת השביעית והיובל והספירה ושל ימות המשיח ח' נימין מוסף שיר אחד ע"פ מ"ש אין בין עה"ז לימות המשיח אלא שיעבוד מלכיות והיינו משום שמחה א' שאין בו שיעבוד מלכיות מוסף נימא אחד לימות המשיח ושל עה"ב י' נימין שכו' עלי עשור ועלי נבל וגו' הכוונה בו שעה"ב נברא בי' כי אז יתעלה לתעלה מכל עשר קדושות שבעולם עשר קדושות למעה א"י קדושה מכל הארצות כו' כדאיתא במסכת פ"ק דכלים ועשר קדושות למעלה בהלכים כדאמרי' במדרשות ונקרא בתרא דמייתי כתיב בים שיר חדש דהיינו שיר לעה"ב אבל קרא קמא דמייתי לא מוכח מידי ולפסר דסוף אריכא דסהוא מזמור דכתיב מזמור שיר ליום השבת דהיינו עה"ב יום שכולו שבת ועי"ל דכתיב בתריה כי שמחתני ה' בפעלך במעשה ידיך ארנן שאומר אימתי יהיה עלי עשור וגו' כי שמחתני ה' בפעלך דהיינו בזמן שהקב"ה יבנה המקדש לעה"ב כמ"ש בלם עתיד לבנותם ולא גם אכי במעשה ידיך ארנן דהיינו גם בגרוני ולפי שהם עיקר שיר יהיו לעתיד וכן בג"י וק"ל:

יש בערכין פרק שלישי

יד טו **נמשנה** נמצא אומר בפיו חמור מן העושה מעשה וכן מצינו שלא נחתם גזר דין על אבותינו במדבר אלא על לשון הרע שנא' °וינסו אותי זה עשר פעמים וגו':

(**נמצא האומר בפיו וכו'.** פי' כן הוא מבלים שאכתה שלאמרם שהאונס והמפתה לשולם שתן כי שקלים קנם בין אנס גדולה שבכאנה בין קטנה שביערלאל והמוליא שם רע לשולם שתן קי שקלים ועל זה קיים מלאה האומר בפיו שמוליא שם רע חמור מהאונס ומפתה שלים שתן אלא כי: **וכן מצינו.** כלומר וכן עליט שהאומר בפיו חמור ממעשה מעשה): **שלא נחתם.** מפרש בגמרא: **גזר דין.** שלא ליכנס לארץ: **זה עשר פעמים.** גבי מרגלים כתיב דמשמע על זה נחתם:

ה **פיסקא** שלא נחתם וכו'. ממאי דילמא משום דאכתי לא מלאה סאתם דא"ר המנונא אין הקב"ה נפרע מן האדם עד שתתמלא סאתו שנאמר °במלאת ספקו יצר לו (אלא א"ש)[אר"ל] אמר קרא °וינסו אותי זה עשר פעמים ולא שמעו בקולי על זה נחתם עליהם גזר דין. תניא א"ר אלעזר בן פרטא בא וראה כמה גדול כחו של לה"ר ממרגלים ומה מרגלים שהוציאו שם רע על עצים ואבנים כך מוציא שם רע על חבירו עאכ"ו ממאי דילמא משום דר' חנינא בר פפא דא"ר חנינא בר פפא דבר גדול דברו מרגלים באותה שעה דכתיב °כי חזק הוא ממנו אל תקרי כי חזק הוא ממנו אלא ממנו בביכול אפילו בעל הבית אין יכול להוציא כליו משם אלא אמר (רבא) [רבה] אמר ר"ל אמר קרא °וימותו האנשים מוציאי דבת הארץ רעה במגפה לפני ה' על דבת הארץ שהוציאו:

(**דילמא.** הכי לא נחתם גזר דין שלא ליכנס לארץ דאכתי לא נתמלא סאתם לקבל פורענותי): **במלאת ספקו.** כשתתמלא סאתו במנום הרבה אז יצר לו צרה תבא לו: **זה עשר פעמים.** זה משמע על זה נחתם עליהם [ולאו משום ליתוף דאתריכי]: (**על עצים ואבנים.** כלומר על ארץ כלומר אוכלת יושבים היא: **משום.** דעל דבת הארץ נענשו מרגלים דילמא משום דרי חנינא וכו' כלומר לא תהי לומר שלא אמרו דבר זה אלא כנגד עליון אלא כלפי מעלה אמרוהו דכך ממש משמע הכי ומשמע הכי): **בעל הבית.** הקב"ה: **על דבת הארץ שהוציאו.** קאמר דמתו. (שאמרו ארץ אוכלת ולפי מ"ש בסוטה שאמרו זהו פריה שארץ מגדלת דברים שיש בהן חיי נפש שוא דבה ממש. עי"ש מהרש"א):

ן סס **תניא** א"ר יהודה עשר נסיונות נסו אבותינו את המקום במדבר ואלו הן שנים בים ושנים במים ב' במן וב' בשליו אחד בעגל ואחד במדבר פארן. ב' בים אחד בירידה ואחד בעלייה בירידה דכתיב °ויאמרו אל משה המבלי אין קברים וגו' בעלייה כדרב הונא דאמר רב הונא ישראל שבאותו דור מקטני אמנה היו כדדרש רבה בר רב מרי מ"ד °וימרו על ים בים סוף מלמד שהיו ישראל ממרים באותה שעה ואמרו כשם שאנו עולים מצד זה כך מצריים עולים מצד אחר א"ל הקב"ה לשר של ים פלוט אותם ליבשה אמר לפניו רבש"ע יש עבד שנותן לו רבו מתנה וחוזר ונוטלה הימנו אל הקב"ה אני נותן לך אחד ומחצה שבהם אמר לפניו רבש"ע כלום יש עבד שתובע את רבו א"ל הקב"ה נחל קישון יהא ערב מיד נפלטו ליבשה דכתיב °וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים ב' במים במרה וברפידים במרה דכתיב °ויבאו מרתה ולא יכלו לשתות מים ממרה וכתיב (°וילן) העם על משה ברפידים דכתיב °ויחנו ברפידים ואין מים לשתות לעם וכתיב °וירב העם עם משה. שנים במן שנאמר (°אל יצא איש ממקומו) [אל תצאו] °ויצאו אל תותירו ויותירו ב' בשליו בשליו ראשון ובשליו שני בשליו ראשון °בשבתנו על סיר הבשר בשליו שני דכתיב °והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה עגל כדאיתא ובמדבר פארן כדאיתא:

נסיונות

עין יעקב

נמצא האומר בפיו חמור מן העושה מעשה. [illegible]

421

(נסיונות. לשון ניסיון ולית דמפרש לשון כעס כמו והנס אשפיס כסתמוו נסיסן) : [סמרים. מורדים]: נותן לו רבו מתנה. פרנסה לבניו : אחד ומחצה. דבפרשה כתיב שם מלות רכב ובפיסקא שבע מלות: בשליו ראשון. (בלאתם מעלרים בבכה דלמונה כדכתיב בפרשת ויסע משה) דכששם יורד המן היה שליו יורד עמו כדכתיב ויהי בערב ותעל השליו ונבקר היתה שכבת הטל ונותר ולאחר זמן מחובה המלח יותר: בשליו שני. בבכה שניה כדמפרש בפ"ק דמסכת תענית) : ובמדבר פארן בדאיתא. במעשה מרגלים (כדכתיב וישלח אותם משה ממדבר פארן):

מהרש"א אחד בעליה ואחד בירידה כו'. התימה מדברי הרמב"ם בפ"ד דאבות שהפסו לו דרך אחרת במשנון

כסיונות דלא חשיב הך דמליים ולא חשיב נמי רק חדא בשליו דכתיב והאספסוף אשר בקרבו ולא חשיב בשבתו על סיר הבשר וע"ל שליסי במן דהיינו בקשתו ואפשר דהיינו דשליו דכתיב מי יתן מותנו בארץ מלרים בשבתנו על סיר הבשר באכלנו לחם וגו' מיהו הא דחשיב הך דתבערה ומפיק הך דעליים ומן היה הוא קשה דלא חשיב ליה תלמודא אלא דהיינו הך והאספסוף וגו' ודו"ק: בעליה כו' דכתיב וימרו על ים בים סוף וגו'. ולא ניחא ליה למימר דהיינו דירידה שאמרו המבלי אין קברים וגו' וכ"ש הרד"ק דא"כ לא לכתוב רק וימרו על ים סוף ומדכתיב על ים בים סוף משמע שאחר שהיו בים סוף שמרו בהקב"ה דהיינו בעליה שאמרו כשם שאנו עולין כו' ועיין בזה בתוס' באורך וכה"ג כתב הרמב"ם שם פ"ד דאבות וז"ל שהיה נבקע לדרכים רבים וכמספר השבטים כעין קשת עגולה עכ"ל : שנים במים במרה ברפידים כו'. דאלו נעמו קודם מעשה המרגלים דכתיב בים יבכו אותו זה עשר וגו' אבל לא חשיב הך דמים דפרשה חקת ולא היה מים לעדה וגו' דזה כעסה בשנת ארבעים אחר מיתת מרים ומעשה מרגלים היה בשנה שניה לצאתם ממצרים ולכך לא חשיב הא דפרשת חקת ותקלר נפש העם בדרך ומעשה קרח ומעשה פעור שכל זה נעשה אחר מעשה מרגלים ודו"ק:

א"ר יוחנן משום ר' יוסי בן זמרא מ"ד מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה אמר הקב"ה ללשון כל איבריו של אדם זקופין ואתה מוטל כל איבריו של אדם מבחוץ ואתה מבפנים ולא עוד אלא שהקפתי לך שני חומות אחד של עצם ואחד של בשר מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה. וא"ר יוחנן משום ר' יוסי בן זמרא כל המספר להי"ר כאילו כופר בעיקר שנא' אשר אמרו ללשוננו נגביר שפתינו אתנו מי אדון לנו וא"ר יוחנן משום ר' יוסי בן זמרא כל המספר להי"ר נגעים באים עליו שנאמר מלשני בסתר רעהו אותו אצמית (גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל) וכתיב התם לצמיתות ומתרגמינן לחלוטין ותנן אין בין מצורע מוסגר למצורע מוחלט אלא פריעה ופרימה אמר ריש לקיש מ"ד זאת תהיה תורת המצורע זו היא תורתו של מוציא שם רע. ואמר ריש לקיש מ"ד אם ישוך הנחש בלא לחש [ואין יתרון לבעל הלשון] לעתיד לבא מתקבצות (ובאות) כל החיות [ובאות] אצל הנחש ואומרי' לו ארי דורס ואוכל זאב טורף ואוכל אתה מה הנאה יש לך אומר להן מה יתרון לבעל הלשון. ואמר ר"ל כל המספר להי"ר מגדיל עונותיו עד לשמים שנא' שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ. א"ר חסדא אמר מר עוקבא כל המספר להי"ר ראוי לסקלו באבן כתיב הכא אותו אצמית וכתי' התם צמתו בבור חיי וידו אבן בי ואמר רב חסדא אמר מר עוקבא כל המספר להי"ר אמר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם שנא' אותו לא אוכל אל תקרי אותו אלא אתו ואיבא דמתני לה על גסי הרוח. אמר רב חסדא אמר מר עוקבא כל המספר להי"ר א"ל הקב"ה לשר של גיהנם אני עליו מלמעלה ואתה עליו מלמטה נדוננו שנא' חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים אין חץ אלא לשון (הי"ע) שנא' חץ שחוט לשונם וגו' ואין גבור אלא הקב"ה שנאמר ה' כגבור יצא גחלי רתמים היינו גיהנם א"ר חמא בר חנינא מאי תקנתם של מספרי להי"ר

אם

עין יעקב

[illegible]

משלי טו אם ת"ח הוא יעסוק בתורה שנא' °מרפא לשון עץ חיים ואין לשון אלא לה"ר שנא' חץ שחוט לשונם ואין עץ
שם ג חיים אלא תורה שנא' °עץ חיים היא למחזיקים בה ואם
שם טו עם הארץ הוא ישפיל דעתו שנ' °וסלף בה שבר ברוח
רבי (אבא) [אחא] ברי חנינא אמר מיפר אין לו תקנ'
תהלים יב שכבר כרתו דוד ברוח הקדש שנא' °יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות אלא מה תקנתו שלא יבא לידי לה"ר אם ת"ח הוא יעסוק בתורה ואם ע"ה הוא ישפיל דעתו שנאמר וסלף בה שבר ברוח:

אחד של עצם. שוחק של שיניס: (ושל בשר. שפתים): **מה יתן לך ומה יוסיף.** כלומר מי זו שמירה מוסיף לך שלא ספפר ליה (אתה שנקראת לשון רמיה): **מי אדון לנו.** (דלסוף ספר נעיקר ואומר כן ליה) האומרים ללשוננו נגביר כאילו אומרים אין אדון לנו: **אותו לא אוכל.** בהאי קרא לעיל כתיב מלשני בסתר רעהו: **על גבי רוח.** להא דרש אקדא דבהאי קרא דאותו לא אוכל כתיב גבה עינים: (נאמטין). ואמטין לי לרעת כדתנן אין בין מודר וכו': **הרי דורס ואוכל.** כלומר כל שמזיק לבריות מגיע לכם הנאה שהרי דורס ואוכל שאוכלת מחיים ואם זאב טורף שמתים תחלה ואח"כ אוכלה יש לו הנאה אבל אתה מה הנאה יש לך כשאתה נושך את האדם משיג הנחש ומה יתרון לבעל הלשון ממליא לה"ר מה הנאה יש לו כך אבי אין לי הנאה בנשיכה שאני נושך: **והיכא דמתני לה על גבי סוחר.** בפ"ק דמסכת סוטה דקתני שהם כל מי שדבתו נגוה עליו אומר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם שנאמר גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל ומשום דהתם איירי בגבי סוחר מוקים ליה התם לקרא בגבי סוחר וקתני נ. לא דמתני להא אמספרי לה"ר והכא דאיירי במספרי לשון הרע אמר איכא דמתני לה אגבי סוחר): **וסלף בה.** מי שמסלף בה ומפן לסלקה ממנו ישבור רוחו: **שכבר כרתו דוד.** שקללו דוד נכרם:

מהרש"א מ"ד מה יתן לך ומה וגו' אמר הקב"ה ללשון כו'. כוונת המאמר לפי דרש זה שיר המעלות אל ה' בצרתה לי וגו' הל"ל בצרה אבל כתב בצרתה ר"ל על השכינה שעמנו בגלות כמ"ש עמו אנכי בצרה ואמר ה' הצילה נפשי משפת שקר מלשון רמיה שהם מרחיקין השכינה ממני שעוני בצרה כדלקמן גבי ל"ה אתו לא אוכל אין אני והוא יכולין לדור בעולם ובשפת שקר כתיב דובר שקרים לא יכון לנגד עיני ואמר לבעלי לה"ר ושפתי שקר מה יתן לך ומה יוסיף לך וגו' לשון כפול זה דריש מה יתן לך על ב' המחיצות שהם שינים ושפתים ומה יוסיף לך על שלא להיות זקוף אלא גנוז שמוכים להרוס מחילת השינים עם גחלי רתמים להרוס מחילת השפתים ולפי שהלה"ר הוא במקום סרבים ומקים אמר ואפי' ארחיק כנדד שאלין ואדור בכפרים שאין רבים מצוים לשמור עצמם מבעלי לה"ר אויה לי כי גרתי שם מפני סכנת משך שהם אדום כמ"ש בן גוריון גם כי אויה כי שכנתי שם מפני סכנת אהלי קדר אבל בחרתי לי יותר טוב רבת שכנה נפשי במקום רבת עם שם אני אפן שיהיה שכנה שם נפשי גם שיהיה במקום רבים שוכא שלום ובעלי לה"ר ומקיים אני שלום וגו' כי זאת התועלת לי במקום רבים כשאני שלום וכי אדבר בד"ת שנקראת שלום אז המה למלחמה במלחמתה של תורה משא"כ בכפר שאין רבים מצוין חרב מלחמה אל הצדים וגו' וק"ל: **כל המספר לה"ר כו'.** כסמך זה המאמר לדלעיל שאמרו ללשונינו נגביר להרוס שני חומות הללו כי הנה שפתינו שהיא אחת מב' החומות היא אתנו ומסכים בדבור הלה"ר ובקל פותח שפתיו לומר מי אדון לנו למחות בדבר וק"ל: **נגעים ומתרגמינן לחלושין כו'.** לקמן אמרינן דעל ז' דברים נגעים באים כו' ומייתי לה מקראי ואפשר דהוליא מספר לה"ר מן הכלל דז' דברים מביאים נגעים ויש בזה שאפשר שיספר גם במצורע ומוכר משא"כ בלה"ר דלא יוסיף רק במצורע מוחלט ובעי בטהרתו תגלחת וצפרים ודו"ק: **המוציא שם רע כו'.** מדכתיב המצורע ולא כתיב הנגוע דרש הכי וק"ל: **שנא' שתו בשמים פיהם וגו'.** דהייט בזי משוכן בשמים כמ"ש לעיל שאומרים מי אדון לנו וכה"ג יש לפרש סיפא דקרא ולשונם תהלך בארץ באותם שוכבים בארץ כבר דהייטו שמוליאין דבה ולה"ר אשוכני עפר וק"ל: **לסוקלו באבן כו'.** כי ענין סיפור לה"ר היא כזריקת אבן להזיק כרחוק כדלקמן אי מה יד אינה ממיתה אלא בסמוך אף לשון כו' ת"ל חן שחוט וגו' וק"ל: **אין חץ אלא לשון כו'.** אין לפרש דהאי דקרא הייט לשון דכיון דנגור הוא הקב"ה שמונים אהיכא קאי ועוד אלי גבור דעוק הוא ונראה לפרש לפי הדרש דאלי גבור הייט אליו של הקב"ה שמעלת נגעים בבעלי לה"ר כדלעיל הם שמונים מלשון שניה דהייט מצורע מוחלט בשבוע שנייה אלא דקאמר אמאי נקט לה בלשון חן וקאמר משום דאין חן אלא לשון כו' ונמדה זו בא הקב"ה עליו מלמעלה באליו שהם הנגעים וק"ל: **אם ת"ח הוא יעסוק בתורה כו'.** כדאמרינן מות וחיים ביד לשון דבעי חייה בליסכיה דבעי מיית בליסכיה ואמר אם עם הארץ ישפיל דעתו כו' דודאי אלו ב' עבירות גבה רוח ולה"ר שותפין הם שכולן הכתוב מלשני בסתר רעהו אותו אצמית גבה עינים וגו' כי הגאוה שבו מביא שמדבר לה"ר על חבירו ועוד יבאר בזה בס"ד לקמן. **ומ"ד מיפר אין לו תקנה כו' שנא' יכרת ה' כל שפתי וגו'.** ואין סברא שתהיה עסק בתורה ושפלות הדעת שיכפר על סכלה אבל התורה מגנה ומצלה מהחטא כדאמרינן בסוטה והייט שמשמרתו שלא יבא לידי לה"ר שהוא בכרת והרוח בזה בתר האי עניינא דיכרת ה' וגו' אשר אמרו ללשונינו וגו' משוד עניים וגו' כתיב אמרות ה' אמרות טהורות וגו' אתה ה' תשמרם וגו' דה"ק דע"י אמרות ה' וגו' אתה ה' תשמרם אותם העוסקים בתורה מן הדור הזו של בעלי לשון הרע שלא יבאו לידי כך וק"ל:

הרי"ף מ"ד אם ישוך הנחש בלא לחש וכו'. קשה דהוך אמר כמתניה אם ישוך הנחש בלא לחש שהרי כך הוא האומה שנושך בלא לחש דלודרבה האמת היא אם ישוך הנחש בלחש ועיק מה שאמר ואין יתרון לבעל הלשון הלא כיון דהלחש מועיל יש יתרון לבעל הלשון ללחוש. וכפי פשוטו י"ל שהפסוק הוא בניעותא אם ישוך הנחש זה הוא בלא לחש אבל אם היה לחש לא היה נושך וכיון שהלשון הלוחש מועיל אפילו לאחרים למה לא יועיל לחיות בעלמו לדבר בלשונו ד"ת ליתן חיים לנפשו וי"ל דרש שאומרים החיות מי שאין לו לחש אתה נושך מה הנאה יש לך ועוד אפשר שגם הנחש משיג לחיות אם ישוך הנחש מעלמו מבלי שילחשו לו מן השמים לומר נשוך אבל מה יתרון לבעל הלשון שלא אמרו לו ויחא מתגל: מגדיל שוגמיו עד לשמים. אפשר שרצה מה שאמר לעשה כאילו עובד ע"ז: אל תקרי אותו אלא אתו. דקדק שכבר כתיב אותו אצמית למה לו לומר אותו לא אוכל לכן אמר אל תקרי כו':

ה ◦◦ **תנא** דבי ר' ישמעאל כל המספר לה"ר מגדיל עונות כנגד ג' עבירות ע"ז וגילוי עריות ושפיכות דמים
תהלים יב כתיב הכא °לשון מדברת גדולות. וכתיב בע"ז. °אנא
שמות לב חטא העם הזה חטאה גדולה בגלוי עריות כתיב °ואיך
בראשית לט אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלהים בשפיכות
◦◦ י דמים כתיב °גדול עוני מנשוא. גדולות אימא תרתי. הי מינייהו מפקת במערבא אמרי לשון תליתאי קטיל תלתא הורגת למספרו ולמקבלו ולאומרים עליו. א"ר
משלי יח חמא בר חנינא מ"ד °מות וחיים ביד לשון וכי יש יד ללשון אלא לומר לך מה יד ממיתה אף לשון ממיתה אי מה יד אינה ממיתה אלא בסמוך לה אף לשון אינה
ירמיה ט ממיתה אלא בסמוך לה ת"ל °חץ שחוט לשונם אי מה חץ שחוט עד מ' וג' אמה אף לשון עד מ' וג' אמה ת"ל שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ וכי מאחר דכתי' שתו בשמים פיהם חץ שחוט למה לי הא קמ"ל דקטיל כחץ ומאחר דכתיב חץ שחוט לשונם מות וחיים ביד לשון למה לי (כדרבה) [כדרבא] דאמר (רבה) [רבא] דבעי חיי בלישניה דבעי מיית בלישניה היכי דמי לישנא בישא אמר (רבא) [רבה] כגון דאמר איכא נורא בי פלניא א"ל אביי מאי קא עביד גלויי מלתא בעלמא הוא אלא דמפיק בלה"ר ואמר (איכא דמשתכחא) [היכא משתכחא] נורא אלא בי פלניא דאיכא בשרא וכורי אמר (רב ספא) [רבה] כל מילתא דמתאמרה באפי מרה לית בה משום לישנא בישא א"ל אביי כ"ש דאיכא חוצפא ולישנא בישא א"ל אנא כי הא דר' יוסי סבירא לי דא"ר
ד׳ ט יוסי מימי לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי *אמר (רבא) [רבה] בר רב הונא כל מילתא דמתאמרה באפי תלתא לית בה משום לישנא בישא מ"ט חברך חברא אית לי' וחברא דחברך חברא אית ליה כי אתא רב דימי אמר
משלי כז מ"ד °מברך רעהו בקול גדול בבקר השכם קללה תחשב לו כגון דאיקלע לאושפיזא וטרחו קמיה שפיר למחר נפיק יתיב בשוקא ואמר רחמנא ליברכיה לפלניא דהכי טרח קמאי ושמעי אינשי ואזלי ואנסי ליה. תני רב דימי אחוה דרב ספרא לעולם אל יספר אדם בטובתו של חבירו שמתוך טובתו בא לידי גנותו וא"ד רב דימי אחוה דרב ספרא חלש על רב ספרא לשיולי ביה אמר להו תיתי לי דקיימית כל דאמור רבנן אמרו ליה האי מי מקיימת לעולם אל יספר אדם בטובתו של חבירו

וכו' אמר להו לא הוה שמיע לי דאי הוה שמיע לי קיימתיה:

גדולות. הרבה משמע ואיתא כנגד ג' עבירות לאחד אין הכי נמי אלא כיון דהשכחן בכולהו גדולה הי מינייהו מפקת הלכך כולהו איתו: לשון תליתאי. שהוא שלישי ביום לבין אחיו במספר רע בין ב' אנשים: וקטיל תליתאי. בהורג למספרו ולמקבלו ולאומרין עליו שמתוך איבה במתגרין אלו באלו הורגין זה את זה והורגים גואלי הדם את הרוצח ובימי שאול נהרגו ד' מב עיר הכהנים ושאול ודוד ודואג לפי שעל ידו היה רעב בימיו ואית דלא מפרשי דוד אלא אבנר בן נר הנהרג על שחק כשהרג שאול כ"ב עיר הכהנים: אף לשון בסמוך לה. שאם אומרין בפניו שאותן הורג ואם לאו לאו: חץ שחוט. שהורג ברחוק כמו חץ: עד מ' וג' אמה. לאו דוקא קא חשיב: דבעי חיי בלישניה. שיעסוק בתורה דכתיב עץ חיים היא למחזיקים בה: ודבעי מיית בלישניה. שיספר לה"ר כדאמרן דקטיל תליתאי: גלויי מילתא בעלמא היא. (דאומר איכא נורא להכא דכ"ע ידעי אי קושטא קאמר אי לאו) [לכאן רש"י מוחק ואינו אומר בלה"ר אלא מגלה לאוהו שמבקש אור לכי אלך פלוני]: אלא בי פלגיא דשכיחא בישרא וכורי. כלומר עשיר הוא ויש לו בשר ודגים והוא מתוכר כלום ויכול ליסמת לאחרים ואינו עושה: דמתאמרה באפי מרא. שמתגלה אומרה בפני האומר עליו: חזרתי לאחורי. נראות אם בעל הדבר שומע שלא אמרתי שלא בפניו אלא אמרתי כמו כן בפניו דהקפיד כל שהיה לפניו ואין לו חשש אם בעל הדבר שומע אין בו משום לה"ר א"כ שאם בא הבעלים ואומר למה אומרה כן לא חזרתי בי לאמר לא אמרתי אלא בפניכם הודיתי: דמתאמרה באפי ג'. שהבעלים אומרים בפני ג' שמגלה אותה אינו לה"ר שזה גילה דעתו לכתחילה שאם מגלה אותו אינו חושש דמידע ידע דאיפוא להיגלות דחברך חברא אית ליה זה מגלה לחברו וזה מגלה לחברו עד שיודע. כתוב בספרים משום דמברך רעהו בקול גדול בבקר השכם קללה תחשב לו כגון דאקלע וכו' ואנסי ליה. שאע"פ שאדם רוצה להכנים אורחים אין מה לו שיבואו אגודות אגודות ויכלו את ממונו. ע"א קאנסי ליה ליסטים השומעים שהוא עשיר: בא לידי רעתו. שמתוך כך פותח אחר ואומר ודה רעה פלונית יש בו:

מהרש"א מגדיל עונות כנגד כו'. נראה שלא אמר שהיא גדולה כנגד ג' עבירות כו' דהא לא חייב הכתוב מיתה בשון לה"ר כמו בג' עבירות הללו אבל אמר שלה"ר מגדיל כנגד כו' דהייט שהיא מביאה לכמה עבירות גדולות וק"ל: **לשון תליתאי**

עיון יעקב

[illegible]

תליתאי וכו'. עיין פרש"י ותוס' והוא דחוק ונראה לפרש שהוא לומר מעכייהו דקאמר לה"ר ומגדיל כנגד ג' עבירות כו' והיינו לישנא תליתאי שהוא שקול כנגד ג' עבירות וק"ל: **מה יד ממיתה כו'.** המקשה לא ידע לפרש מות וחיים על עלמו כדמסיק דבעי חיי בלישניה כו' וביד לשון כמו נבא הלשון אלא יד ומשם קאמר להמית אחרים וע"כ קאמר וכי יש יד כו' אף לשון ממיתה דהייכו בהמית אחרים בלשונו כדלעיל ומייתו ק"ו לומר דק"ד השתא דמות וחיים ביד לשון לגבי אחרים וקאמר היאך מפרש לה לגבי חיים וי"ל דס"ל ה"פ לענין חיים עם יד ממית אחרים כמו האומנים והרופאים אף לשון מחיה אחרים שלומדן תורה ומוכיחן למוב להן וק"ל: **חץ שחוט לשונם** וגו' ל"ל. לא אקרא קאי הא דפריך דהא דוד אמרו וזה ירמיה אמרו על דורו אלא דה"ק אן שמוע לבונם וגו' הדרשה מיניה למה לן וכן תפרש גבי וכי מאחר דתן שמוע וגו' מות וחיים וגו' ל"ל כו' וק"ל: **נורא בי פלניא כו'.** עיין פרש"י והייט לישנא בישא דעשיר הוא ואיט מהכה לאחרים ולא משמע כן אלא דהיינו לישנא בישא דנורא בי פלניא לגבל בכל שמם דרעבתן הוא ולכן אם שואלין לאדם היכן אמלא נורא ואומר נורא בי פלניא לא הוה רק גילוי מלמא אלא היכא דמפיק ליה כו' דהשמעה בזה הלשון איט אלא לישנא בישא דרעבתן הוא וק"ל: **א"ל אנא כרי"י ס"ל כו'.** לכאורה מה ראיה מר"י דלימא ה"ק לא אמרתי דבר דהיינו לישנא בישא שהייתי לריך לחזר לאחורי בפני הבעלים וכן נראה מפרש"י פרק כל כתבי וי"ל ה"ק כל מלתא גם שהוא נראה מיניה קלם לישנא בישא אלו האומרים לא היה אם לאומרה גם בפניו אין זה לישנא בישא לאומרה שלא בפניו והמשל כגון נורא בי פלניא אם גם בפניו היה אומרה שלא בפניו כמי ליה לן בה משום לישנא בישא והדו"ק: **מה חברך כו'.** הרי כמי מפקי לקלא לענין עדות היכא במלתא דלאו מגילתא אבל כי האי מלתא מגילתא היא אבל בפני ג' ודאי מפרסמא מלתא גם אם האחד לא יגלה השכים יעידו עליו ולא יוכל לכפור וק"ל: **בקול גדול כו'.** דהיינו נראים שמא יבמעו בני אדם שאינם מהוגנים ויתאכסנו גם הם אללו ואכסין ליה ויגנבו ממנו בביתו ורש"י פירש בע"א וק"ל:

הקניה אבר בידו נפש כל חי ובילקוט תלים הביאו חז"ל במלך שנזה להביא לו חלב של לביאה ובשבא השליח אמר חלב של כלבתא וכו' שם נהגאר שהלשון שאמר חלב כלבתא גרם לאותו אדם מיתה ואח"כ כשאמר בלשונו שכן קורין במקומו ללביא כלבתא גרם קיים לנפשו ובאותו מעשה הוא מדוקדק דפתח הכתוב במות תחלה והסיב בחיים ולא אמר חיים ומות ביד לשון לפי שקודם גרם הלשון מות באומרו חלב כלבתא ואח"כ הקיים בתיקון לשונו שהיה חלב לביאה והיה אפשר לנו לומר דהשתא דקיסינן ביד לשון כלומר בשבת הלשון מות וחיים דבעי מיית בלישניה ודבעי חיי בלישניה אבל עדיין איט מתיישב לכך נראה דלעולם דקיסינן היא דרבא דמה יד ממית אף לשון ממית אלא משום דדחיק אי מה יד איט מחיה אלא בסמוך והלשון מחיה אפילו למרחוק לכך דרים רבא דבעי מיית בלישניה כו' ובהאי דרש מיתוקם שפיר מה יד אף לשון ממית בסמוך שהוא על האומר לה"ר שהוא סמוך ובגבוטו הורג לעצמו כמו היד שממית בסמוך ומה שממית ברחוק הוא בבחינת כנאמר עליו הלה"ר שאומרו אף על פי שהוא עומד למרחוק דהיינו דבעי מיית בלישניה שהוא מת בעון לשונו ודבעי חיי בלישניה בדיבור התורה מחיה את עצמו כדכתיב מרפא לשון עץ חיים הוא דיבור תורה ומביא שהו נפשים פיהם הוא לענין מ"ש בגמרא אין הנפשים נענשים אלא בעון לה"ר כו' הרי שהו גשמים פיהם שמונעים הגשמים מלהוריד גשמים על ידי לה"ר שתהלך בארץ אבל מ"מ אין כאן הורג אלא מונע טובה מהעולם אבל מדכתיב חן שמוע הוא שהורג ממש כנאמר עליו כמו ההורג מרחוק וגם הורג את עצמו שהוא בסמוך לו כמו היד:

א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן על ז' דברים נגעים ב באים על לה"ר ועל ש"ד ועל שבועת שוא ועל גילוי עריות ועל גסות הרוח ועל הגזל ועל צרות עין. שם
על לה"ר דכתיב °מלשני בסתר רעהו אותו אצמית. על תהלים קא
שפיכות דמים דכתיב °(לא) [ואל] יכרת מבית יואב זב ש"ב ג
ומצורע. ועל שבועת שוא דכתיב °ויאמר נעמן הואל מ"ב ה
וקח בכרים וכתיב °וצרעת נעמן תדבק בך. על גילוי שם
עריות דכתיב °וינגע ה' את פרעה נגעים גדולים ואת בראשית יב
ביתו. על גסות הרוח דכתיב °(ובחזקתו) [וכחזקתו] גבה
לבו עד להשחית וימעל בה' אלהיו והצרעת זרחה ד"ה ב כו
במצחו. ועל הגזל דכתיב °וצוה הכהן ופנו את הבית ויקרא יד
ותנא הוא כנס ממון שאינו שלו יבא הכהן ויפזר ממונו
ועל צרות העין דכתיב °ובא אשר לו הבית והגיד לכהן שם
לאמר כנגע נראה לי בבית ותנא דבי רבי ישמעאל מי
שמיוחד ביתו לו איני והא"ר ענני בר ששון למה נסמכה זבחים
בגדי כהונה לפרשת קרבנות לומר לך מה קרבנות פח
מכפרין אף בגדי כהונה מכפרין וכו' מעיל מכפר על תמיד כב
לה"ר. וכו' ל"ק הא דאהנו מעשיו הא דלא אהנו מעשיו ועיין במהרש"א ובהרי"ף
אי אהנו מעשיו אתו נגעים עליה ואי דלא אהנו מעשיו
מעיל מכפר והא"ר סימון א"ריב"ל שני דברים אין להם
כפרה בקרבנות כו':

[**צרות עין.** שלרה עינו באחרים ואינו משכה שכיניו מכליו על ידי שאלה]: **על לשון הרע.** דכתיב ביה אותו אלמית ואמרינן לעיל אלמותין ותנן אין בין מלורע וכו': [**ואל יכרת מבית יואב.** מפני שהרג את אבנר]: **הואל.** השבע שאלך אלישע וקח [ככרים]: **בחזקתו גבה.** בעזים מסתעי: **שמיוחד ביתו**

הר"ק הי מנייהו מפקם וכו'. ותגילודי בכסף ותוקק מילתי כפי שמשמע דלא מייתי ראיה אלא על ע"ז וה"ע דלא שייכי בלה"ר ואעפ"כ מגדיל עונות כנגדם אבל ש"ד לא לריך ראיה דמסברא נפקא דלה"ר הורג ג' והכי מגולל שם גו ש"ד: **לשון תליתאי.** מלבד טעם הנזכר בגמרא שהורג ג' אפשר שנקרא תליתאי לפי שהוא לפנים מג' חומות אחד של פנים השיניים ואחד של גשר השפתיים ולפנים מהשיניים הוא רגי: א"ר שמא ביד מות וחיים ביד לשון וכו'. וקשה כיון שעיקר הקושיא היא וכי יש יד ללשון ומכה הכתות שאמר מן שמוע שמיים אפילו שלא בסמוך נתלא שאין הלשון דומה ליד א"כ הדרא קושיא לדוכתיה וכי יש יד ללשון דהשי"ל מות וחיים בלשון מאי ביד לשון ולמג אומרין נאמר מ"ש מ"ד מות וחיים ביד לשון שנראה שהוקשה לו קושיא אחרת בכתוב מלבד הקושיא של וכי יש יד ללשון וע"ק שכיון שאמר מדרשתו לדרוש כדרבא הו"ל אלא כדרבא ונראה שהוקשה לרי שמא באמי קרא דמות וחיים ביד לשון דמשמע מות ביד לשון היכא אלא חיים ביד לשון מי איכא והרי החיים הם בידו של

וכתב שם דוקא בפני שולחיו אסור לספר כשותו עיין שם ועיל במיוחסים במגילה דף כ"ח ע"ש: על שמונה דברים נגעים באים. כ"ש מי שמא עליו נגעים ישמש במעשיו של פיאה מן המכולים שבלו עליו כדי לעשות תשובה ועיין בתוספות שמהרים מ"ש בשבועות פריילים: דאף דלאהנו מעשיו. עיין בפירש"י ותוספות מפורלים שם דלא פקפק ג"כ משפיטים דשים ת"ע ולפניך נראה עוד לותר דמשמעכות דעים לא יוכל ליתקום דקללות דוד גרמה לשכוח יואב כזה דהא קללה שכם אפי' בחנם היא כמה מכ"ש שזה עונשו מן השמים רק שבגדי כהונה מכפר ועפי קללות דוד גרמה לשנוה בזה וכן וינגע ה' את פרעה פגיעה ולא שיין לכפר שלא בגדי כהונה של ישראל. שלא היו אז ומשמעינן ר"י דשוש נגעים כא על אלו עבירות וכ"ת בזמן שאין כבית קיים ואין בגדי כהונה כאו שינם נגעים של אלו שבעה עבירות כמו שנמנם לייב ופרעה משה"כ לכן יש"ע דקאמר שמוכשו בנגעים כדכתיב שמו אלמית היינו דוקא אמרם ושלם כמו שכתבנו לעיל וכ"כ מהרש"א בכאן דוקא מלורע מנגע נה על לה"ר רבני פרישה ובריתה מגלחם ואסים ובראיתא במגילה דף

ביתו לו. ואינו · מתנה לאחרים משלו: למה נסמכה בגדי כהונה לפי קרבנות. נפרשת ואתה תצוה: מע"ל מכפר על לה"ר. והיכי אמר שמואל דעל לה"ר נגעים באים דאין לו כפרה: והא. דתנכי בר שמן וכו' דמעיל מכפר על לשון הרע: אדגו מעשיו. שבא הפקד לזה על ל"ה שסיפר: [לשון רש"י אדגו מעשיו. שנתקעקעו על ידו ואי קשיא אמאי לא מותיב ליה משפיכות דמים וג"ע דקאמר לעיל נגעים באין עליהן והכא תניא דבגדי כהונה מכפרין תרין דהא דתני בגדי כהונה מכפרין לאו עליה דידיה אלא על האחרים שבל ידן נענשין דבשפיכות דמים כתיב כי הדם הוא יחניף ובג"ע כתיב ותטמא הארץ ואפקד עונה עליה אבל לה"ר לא אשכחן דמיענשי ביה אחריני]:

מהרש"א על ז' דברים נגעים באים כו'. יש לעיין על ז' דברים אלו דהא ודאי אין גזל מוכח שוה והוא נתן שנכנס שוה בנגעים והקדים לה"ר לכולם ונראה כמ"ש פרק במה בהמה ואין יסורין בלא עון שנאמר ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם אמר נגעים בלשון רבים לפי שיש ז' מיני נגעים בכתוב כמו שמנויים בתחלת מס' נגעים הא' הבהרת עזה כשלג כו' הב' השאת כקרום הביצה ויש לכ"א ספחת הג' שחין ומכוה יש לכן דין אחד ד' נתק בראש או בזקן ה' הקרחת והגבחת ו' נגעי בגדים ז' נגעי בתים וכס מפורש לכ"א דין מוחלתן וסימניו וז"ש בכאן נגעים באים בלשון רבים ולא אמר נגע או לרעת בא כי ז' מינין הם כמ"ש ויבואו על האדם כפי שנכשו בז' עבירות אלו אם בגופו אם בממונו ונקדים בזה מאמר דבמ"ל שש הנה שנא ה' ושבע תועבות נפשו וגו' ר"מ אומר שש ושבע הרי י"ג רבנן אמרי שבע ומה מקיימין רבנן ושבע שביעית שקש' מכולן ואיזה משלח מדנים וגו' אחרי' וכולן לקו בצרעת כו' לפיכך משה מזהיר זאת תהיה תורת המצורע המוציא שם רע ע"כ ויש לדקדק לר"מ דאמר י"ג והכתוב לא חשיב רק ז' ומאי קאמר לפיכך משה מזהיר כו' ולא מייתי רק ממוציא ש"ר ונראה לדעת ר"מ שש אשר שנא ה' לא הוזכרו והיא ע"ז הא' שהשקולה ככל התורה דכתיב בה ואשר שנא ה' וקרי לה שש ע"ש שש לאוין שנכתבו בה ורבנן פליגי וסברי דהנך ו' הם נעלמים בכלל הז' דחשיב ולא קאמרי לה בל' שנא אלא משום שהשקולה ככל הז' שהם שכולן לקו בצרעת כדמייתי שם היא קשה מכולן ולפיכך משה מזהיר על השביעית שהיא משלח מדנים וגו' יותר מעל כולן שנאמר המצורע ולא כתיב לרוע ע"ש המוציא ש"ר וכתיב בההוא קרא בלה"ר ושבע תועבת נפשו כי הוא תועבת נפשו של אותו איש דאין זה אלא מסכנה רעה שאין לו הנאה בדבר כמ"ש אם ישוך נחש בלא לחש וגו' כדלעיל משא"כ שש עבירות שהכי יש לו הנאה מהם וע"כ אמר כאן דשבעה מיני נגעים הנאמרים יבואו כפי שנכש עבירה הז' עבירות והתחיל בקשה שבכולן שהיא לה"ר מדכתיב אותו אצמית. שיצא לידי מצורע מוחלט ונעי לכפרה תגלחת ולפרים. הב' על ש"ד דכתיב אל יכרת מבית יואב זב ומצורע וגו'. והוא נגע הנתק שהוא בראש או בזקן דכתיב בראשה דהאי קרא יחולו על ראש יואב. הג' ועל שבועת שוא שנאמר ויאמר נעמן הואל וגו'. דמשום גזל לא הוה דאם כן לא הוה הצרעת בגופו ובגוף בניו לפי העדה אלא בממונו כדלקמן ומלוה הכהן ופינו וגו' אבל בשביל השבועה בא בגופו ובגוף בניו והיינו נגע הבהרת כדכתיב ויצא מלפניו מצורע כשלג והוא סימן לבהרת עזה כשלג. הד' על ג"ע דכתיב וינגע ה' את בית פרעה וגו'. הוא נגע שאת ונקט לה בלשון רבים שיש לה תולדות שע"כ כתיב בה ספחת. הה' על גסות הרוח דכתיב ובחזקתו גבה לבו עד להשחית. כדאמרינן בפ"ק דסוטה כל המתגאה כאילו עובד ע"ז דכתיב פן תשחיתון והוא נגע הנגבחת מזרחה במלחו ואמר לשון זרחה כמ"ש כחונה עמוקה מן הלג. הו' על הגזל. דמוחלת בגדים יצאו בשביל גזילה שבאו לו שהם הבית כמאה בנגע אם בנה בגזלתו והולך להוציא כליו ובגדיו מתחת שלא יטמאו כדכתיב ופינו את הבית גו' ואמר הוא כנם כי יצא הכהן כו' דלא ס"ל ולוה הכהן ופינו גו' אלא ופינו הבית בטרם יבא הכהן לראות גו'. הז' על צרת עין. בא נגעי בתים דהיינו מי שמייחד ביתו לו ואינו מניח העני לבא לביתו רק שמייחד ביתו לעצמו ודו"ק:

בעא [מיניה] ר' שמואל בר (נרב) [נדב] מר חנינא ואמרי לי' [ר' שמואל בר נדב חתניה דר' חנינא שם ע"ב
מרבי חנינא ואמרי לה] מר יהושע בן לוי מה נשתנה
מצורע שאמרה תורה °בדד ישב מחוץ למחנה מושבו ויקרא יג
הוא הבדיל בין איש לאשתו ובין איש לרעהו לפיכך
אמרה תורה בדד ישב מחוץ למחנה מושבו א"ריב"ל מה
נשתנה מצורע שאמרה תורה °יביא שתי צפרים לטהרתו שם יד
אמר הקב"ה הוא עשה מעשה פטיט לפיכך יביא קרבן
פטיט. ת"ר °לא תשנא את אחיך בלבבך יכול לא יכנו שם יט
לא יסטרנו לא יקללנו ת"ל °בלבבך בשנאה שבלב שם
הכתוב מדבר מנין לרואה דבר מגונה בחברו שחייב
להוכיחו ת"ל °הוכח תוכיח את עמיתך לא קבל מנין שם
שיחזור ויוכיחנו ת"ל תוכיח מ"מ יכול אפי' פניו משתנים
ת"ל לא תשא עליו חטא:

הבדיל בין איש לאשתו. כדאמרינן לעיל על ז' דברים נגעים באים על לה"ר ומי': מעשה פטיט. (שטתן מריבה בין איש לרעהו ומספר דברים שאינן כדאי מזה לזה) [לשון קול שיוצא בחשאי]: קרבן פטיט. צפרים שמצוצין ואומרים פיטפוט: (יכול. שלא בא הכתוב אלא שלא יכנו על לאחריו: ת"ל לא יסטרנו. על לחייו וכו'. (נ"א יכול) לא יכנו על דבר תוכחה) יכול אפילו משתנין פניו מי שמוכיחין אותו ואינו רוצה לשוב שאתה חייב להוכיחו עוד: ת"ל וכו'. שלא ילבין פניו ברבים: יכול אפילו פניו משתנים. יכול שיוכיחנו (בדברים) [ברבים] להלבין פניו:

מה

עין יעקב

[illegible]

מהרש"א מה נשתנה מצורע גו'. ר"ל דהלא שמלים כמן זנ ועשה עם לא כשמלמו חוץ לג' מחנות כמו המצורע וק"ל:

שאמרה תורה יביא ב' צפרים כו'. גם נראה ר"ל הא דנה מביאים קרבן לטהרתן עם כשתכה המצורע דנלאו קרבנו ב' כבשים מביא ב' לפרים א' לשחיטה וא' לשילוח. וקאמר אמר הקב"ה בו' לפיכך יביא קרבן פטפוט. כמ"ש לעיל מות וחיים ביד לשון דבעי חיי בליסכים דבעי מיית בליסכים וע"כ ב' לפרים אחד השחוטה לרמוז על פטפוט לה"ר שיבטלו ולפטור החיה רמז על פטפוט התורה שו תקנתו והוא ענין עץ ארז ואזוב כדאמרינן לעיל אם ע"ה הוא ישפיל דעתו שכלמד וסלף נה מגר גרוח וק"ל: יכול לא יכנו כו'. איסור הכאה וקללה לחברו מפורש בתורה אלא דהכא לענין תוכחה קאמר והאי קרא לא תשנא גו' גבי תוכחה כתיב ולכך קאמר יכול לא יכנו ולא יקללנו אפילו גבי תוכחה דבכלל לא תשנא גו' הוא וקאמר ת"ל בלבבך כו' שנאה שבלב כו'. ודרך תוכחה אין זה שנאה בלב כמ"ש הוכח לחכם ויאהבך וק"ל: יכול אפי' פניו משתנים. לכאורה לפי פשוטו יש לפרש בהפך הוכח תוכיח גם בהכאה וקללה כדמסיק הכא ולא תשא עליו חטא על הכאתו וקללתו אלא דכיון דכתיב הוכח תוכיח ומלוה להוכיחו לא איצטריך למכתב שלא ישא עליו חטא אלא לאשמעינן שלא ילבין פניו ברבים והיינו בדברים שבין אדם לחבירו אבל במילי דשמיא מוכיחו גם ברבים כמו שעשו הנביאים לכל ישראל והכי מפורש בתורת כהנים ע"ש וק"ל:

עין משפט נר מצוה

יא תניא א"ר טרפון תמה אני אם יש בדור הזה מי שיוכל *להוכיח אם אמר [לו] טול קיסם מבין שיניך אומרים לו טול קורה מבין עיניך א"ר אלעזר [בן עזריה] (*תמה אני אם יש בדור הזה מי שמקבל הוכחה אמר ר"ע) תמה אני אם יש בדור הזה מי שיודע להוכיח א"ר יוחנן מעיד אני עלי שמים וארץ שהרבה פעמים לקה עקיבא בן יוסף ע"י שהייתי קובל עליו לפני רבן גמליאל וכל שכן שהוסיף בי אהבה לקיים מה שנאמר °אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך בעא מיניה ר' יהודה בריה דר' שמעון (בן פזי) תוכחה לשמה וענוה שלא לשמה הי מינייהו עדיפא א"ל מי לא מודית דענוה לשמה עדיפא דאמר מר ענוה גדולה מכולן שלא לשמה נמי עדיפא דאמר רב יהודה אמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אע"פ שלא לשמן שמתוך שלא לשמן בא לשמן היכי דמי תוכחה לשמה וענוה שלא לשמה כי הא דרב הונא וחייא בר רב הוו יתבי קמיה דשמואל א"ל ר' חייא בר רב חזי מר דקא מצער לי רב הונא קבל עליה דתו לא מצער ליה בתר (דנפל) [דנפק] אמר ליה הכי והכי קא עביד אמר ליה אמאי לא אמרת ליה באפיה אמר ליה חס לי דליכספיה

זרעיה דרב על ידאי. עד היכן תוכחה רב אמר עד הכאה ושמואל אמר עד קללה ורבי יוחנן אומר עד נזיפה אמר רב נחמן בר יצחק שלשתן מקרא אחד דרשו שנאמר °ויחר אף שאול ביהונתן ויאמר לו בן נעות המרדות וכתיב °ויטל שאול את החנית עליו להכותו מאן דאמר עד הכאה דכתיב להכותו מ"ד עד קללה דכתיב °לבשתך ולבשת ערות אמך. ומ"ד עד נזיפה דכתיב ויחר. ולמ"ד עד נזיפה והכתיב הכאה וקללה שאני התם דאגב חביבותא יתירתא דהוה ליהונתן בדוד מסר נפשיה טפי. עד היכן לא ישנה אדם מאכסני' שלו רב אמר עד הכאה ושמואל אמר עד שיפשילו בליו לאחוריו בהכאה דידיה כולי עלמא לא פליגי בהפשלת בליו לאחוריו כולי עלמא נמי לא פליגי כי פליגי בהכאה דדביתהו מר סבר כיון דלדידיה לא קא מצער ליה מאי נפקא ליה מינה ומ"ס אתי לאיטרודי וכל כך למה דאמר מר אכסנאי פוגם ונפגם:

טול קורה וכו'. כלומר שאם יש אדם שמוכיח חבירו לומר לו הנח עבירה פלונית שבידך יכול להשיבו גדולה עבירה יש בידך לומר שכולם רשעים: שיודע להוכיח. שלא ישא עליו חטא על ליבון פנים: קובל עליו. כשהייתי רואה בו דבר גנאי: תוכחה לשמה. לשם שמים: וענוה שלא לשמה. שעושה עצמו עניו שאינו רוצה להוכיחו ואותה עשה שלא לשם שמים היא [אלא שלא ישנאנו]: דאמר מר וענוה גדולה מכלם. בפ"ק דע"ז דא"ר פנחס טהרה מביאה לידי קדושה קדושה מביאה לידי זריזות וכו': א"ל. חייא לשמואל חזי מר דקא מצער לי רב הונא שמכה וחובט אותי: בתר דנפק. חייא: א"ל. רב הונא לשמואל הכי עביד והכי עביד על ממשיו שאינן מהוגנין הייתי מצערו והיינו ענוה שלא לשמה שלא רצה לקטרגו בפניו ונראה מפום ענוה והוא לא היה מכיח משום ענוה אלא שלא רצה להלבין פניו וזו היא תוכחה לשמה שהוכיחו שלא בפני שמואל שלא להלבין פניו: עד היכן תוכחה. עד כמה אדם חייב להוכיח לחבירו: עד הכאה. שיכנו שהתוכחה למוכיח: [עד קללה. שיקלל את המוכיח]: עד נזיפה. שגוער בו על שמוכיחו: ושאני התם דאגב חביבותא וכו'. ולמ"ד נמי עד קללה איכא לתרולי הכי: עד היכן לא ישנה וכו'. דאסור לאדם ללאת מאכסניא שלו לדור עם אחר: עד הכאה. שיכנו בעל הבית שאינו רוצה שידור עמו: עד שיפשיל. שיזרוק כליו מן הבית: לא פליגי. דתרוייהו מודו דמכלן ואילך רשאי לשנות: בהכאה דדביתהו. שהכה את אשתו של אורח: וכל כך למה. למה אמרו שאין רשאי לשנותם עד שיצטרך כל כך: אכסנאי פוגם. את בעל הבית שיאמר שאינו שלומדים

עין יעקב

[illegible]

שאומרים בני אדם כמה רעים עסקיו של בעה"ב שאין אכסנאי זה יכול לדור עמו: ונפגם. כמי שאומרים בני אדם כמה רעים עסקיו של אכסנאי זה שאין בעל הבית יכול [לדור] עמו:

מהרש"א אם יש בדור הזה מי שיודע להוכיח כו'. פרש"י שלא ישא כו' ולפי זה קשה דהא"י כו' שהרבה פעמים לקה ר"ע כו' וכ"ש שפשיטא בי אהבה כו' אינו ראיה לכאן כלל אלא אדלעיל קאי אמקבל תוכחה כמו ר"ע שקיבל תוכחה עי"ל דה"פ מי שיודע להוכיח דהיינו שיודע שאין להוכיח אלא את המקבל תוכחה ולא הלז שאינו מקבל תוכחה ולפי זה שפיר מייתי ראיה מר"ע ומאי קרא דאל תוכח גו' וכה"ג מייתי לה מהאי קרא ביבמות ס"פ הבע"י ועיין בחידושים שם: תוכחה לשמה ועניה שלא לשמה. עיין פירש"י והתוס' פירשו ענוה שלא לשמה פי' משום גאוה כו' שלא לשם אלא לקנטר שם עכ"ל ולא שייך זה לתוכחה לשמה גם עובדא דמייתי מרב הוכח וחייא בר רב לא שייך לזה כלל דרב הוכח ודאי לא ענה כן משום גאוה גם לפרש"י ק"ק הא דלא א"ל בפניו לאו משום שלא יתבייש הוא דהא הכה אותו אלא שהיה חם עליו דלא ליכסף בפני שואל וי"ל לפרש דה"פ דאיזה עדיפא אם תוכחה לשמה שיוכיח חבירו גם אם מביישו או ענוה שלא לשמה עדיפא דהיינו שלא יוכיחו כדי שלא יתבייש והשתא מייתי שפיר מרב הוכח שלא רצה לאוכחו בתוכחה לחייא בר רב בפני שואל כדי שלא ליכסף דהיינו ענוה שלא לשמה וק"ל. למ"ד עד הכאה. ל"ע למ"ד עד הכאה כיון דחלוק שהוכיח יונתן את אביו קודם שבא להכותו כדכתיב ויען יהונתן גו' ולמה יומת מה עשה אבל קודם נזיפה דהיינו ויחר שאול ביהונתן וקודם קללה כמ"ש שא"ל לבשתך ולבשת ערות אמך לא מצינו שהוכיחו יונתן וי"ל דמשמע לאו דאי לא הוה מוכיחו מקודם לא היה בא עליו בנזיפה ובקללה וק"ל: הא כתיב הבאה וקללה כו'. ר"ל בתר הכי כתיב קללה והכאה ומשני שאני התם דאגב חביבותא כו' מסר נפשיה ופשי ויש לדקדק דא"ם כן עד נזיפה נמי ליכא למילף מיניה ומה"ט דהא אגב חביבותיה מסר נפשו גם עד הכאה וי"ל כיון דיהונתן מסר נפשיה כ"כ עד הכאה מסברא לית לן למימר בא"ש אחר לכל הפחות עד נזיפה: ובתוספות ולמ"ד עד נזיפה כו' וא"ת למ"ד נמי עד קללה הכתיב הכאה כו' עכ"ל בל"ל ר"ל נמי דבתר קללה כתיב הכאה ותירצם שני שכתבו בזה וי"ל דלא דריש ליה קרא דויטל שאול את החנית גו' כי אינו מבן לי גם אם איתא בהאי קרא אמאי לא דריש ליה ועוד דא"כ אמאי לא מסקי תלמודא הכי אתא דפריך ולמ"ד עד נזיפה הכתיב הכאה כו' ויש לעיין בזה גבי קללה דמייתי סיפא דקרא לבשתך ולבשת ערות אמך גו' אמאי לא מייתי הקרא שהביא כבר שא"ל בן נעות המרדות וי"ל דאין זה אלא גנאי מה שנעשה כבר וקללה דקאמר היינו הוא שקללו שיהיה זה לבשתך ולבשת גו' וק"ל: בהבאה דדביתהו כו' מנ"ל מינה כו'. ל"ע היאך לא יחוש על צער ובזיון אשתו כלומר דידיה הא אמרינן דחייב אדם לכבד אשתו יותר מגופו וק"ל:

יב שם **אמר** רב יהודה אמר רב מנין שלא ישנה אדם מאכסניא שלו מן התורה שנאמ' (°אל) [עד]
בראשית יג

המקום אשר היה שם אהלו בתחלה ר' יוסי בר' חנינא
שם אמר מהכא "וילך למסעיו מאי בינייהו איכא בינייהו
אכסנאי דאקראי א"ר יוחנן מנין שלא ישנה אדם מאומנות
מ"א ז אבותיו שנאמר "וישלח המלך שלמה ויקח את חירם
מצור בן אשה אלמנה הוא ממטה נפתלי ואביו איש
צורי חרש נחשת וימלא את החכמה ואת התבונה ואת
הדעת לעשו' [בכל מלאכת נחשת] (כל מלאכי בנחשת)
שמות לח ואמר מר אמיה מדבית דן (דכתיב) [וכתיב] °ואתו
אהליאב בן אחיסמך למטה דן חרש:

איכא בינייהו וכו'. למ"ד ומאמר היה שם אהלו בתחלה משמע אכסניא דקבוע אבל אכסניא דאקראי מותר לשנות ולמ"ד מן וילך למסעיו אפילו אכסניא דאקראי שהקרה לו במקום כדרכו כגון שפקמה לו חנוה: אמיה. אם אבי חירם מאמו מדן היה ואהליאב בן אחיסמך שהיה אומן היה מדן לפיכך לא שינה חירם מאומנות אבותיו שהיו בעלי אומנות:

מהרש"א מהכא וילך למסעיו כו'. רש"י הניח זה הדרש בחומש וכתב הרא"ם וקרא חניותיו בשם מסעיו לפי שאין חניה בלא מסע כו' ע"ש ואין לורך אלא כדקאמר הכא דלמסעיו משמע אפילו באקראי ולא כן חנייה דמשמע קביעה ואולי נעלם ממנו סוגיא דשמעתין: מאומנות אבותיו כו' ואמר מר אמיה מבית דן כו'. דמבעיא ליה ודמייהו אחר אמו בן אשה אלמנה הוא לאשמעינן דבאומנתיה דאבותיו מלד אם הוה קאי דמלד אב מפורש בקרא ממטה נפתלי ואבותיו דנקט מלד אם דהיינו אהליאב וק"ל:

שם **עד** היכן תכלית יסורין [א"ר אלעזר] כל שארגו לו בגד ללבוש ואינו מתקבל עליו מתקיף לה (ר') [רבא] זעירא ואיתימא ר' שמואל בר נחמני גדולה מזו אמרו אפי' נתכונו למזוג לו בחמין ומזגו לו בצונן בצונן ומזגו לו בחמין ואת אמרת כולי האי מר בריה דרב דימי אמר אפילו נהפך לו הלוק רבא אמר ואיתימא [רב חסדא ואיתימא] רב יצחק ואמרי לה במתניתא תנא אפילו הושיט ידו לכיס ליטול שלש ועלו בידו שתים ודוקא שלש ועלו בידו שתים אבל שתים ועלו שלש לא דלא אית טירחא למשדייא וכ"כ למה דתנא דבי ר' ישמעאל כל שעברו עליו מ' יום בלא יסורין קבל עולמו במערבא
דף יז אמרי *פורענות מזומנת לו תניא רבי אליעזר הגדול
אומר אלמלא בא הקב"ה עם אברהם יצחק ויעקב בדין
ש"א יב אינן יכולין לעמוד מפני התוכחה שנא' °ועתה התיצבו
ואשפטה אתכם לפני ה' את כל צדקות ה' אשר עשה
אתכם ואת אבותיכם: -

עד היכן תכלית יסורין. מהו דבר פחות שביסורין שחשוב יסורין: ואין מתקבל עליו. שאין כמדתו ונצטער יותר: למזוג לו. כוס

עין יעקב

דהכיחוהו לא ישנה כלל ואע"ג דיש בכבוד אמו יותר מגופו מ"מ כיון שלא יצא [illegible] וגם קשה [illegible] ועיין במהרש"א: איכא בינייהו אכסניה דהקראי. לפמ"ש רש"י ולמ"ד מאמר שם אהלו בתחלה משמע אכסניה דקבוע אצל [illegible] מותר לשנות ע"ש וקשה דהלא בתחלה כתיב וילך למסעיו דמשמע אפי' [illegible] ואיכא בינייהו [illegible] ממקום אשר היה שם [illegible] מנין שלא ישנה אדם מאומנות אבותיו. [illegible] כל שעברו עליו ארבעים יום בלא יסורין. עיין [illegible] ונראה לבן קבל עולמו וכו' ע"ש: אינן יכולין לעמוד מפני התוכחה [illegible] וכו' ע"ש:

עד

סס יין חי במים חמין: נהפך לו חלוקו. בלא לבעס כסדר ולריך לספכה ולפוסטה: ג' פרוטות ועלו בידו שתים. דטרח לטול פרוטה שלישית: וכל כך למה. כלומר נמלי הלכתא הוו יסורין: קיבל עולמו. ולין לו חלק לעוה״ב: אין יכולין לעמוד. למר שלין לדס לדיק בלרן: ואת אבותיכם. שלף מעהס עשה לדקה בלא נכוכה מעהס בדין:

מהרש״א וכל כך למה דתניא כו׳ כל שעברו עליו מ׳ יום

ס׳. נראה דה״ס וכל כך במעט לער כי הכי למה נקבע יסורין וקאמר כל שעברו מ׳ יום בלא יסורין ס׳ וביסורים גדולים לא היה יכול האדם לעמוד והיה מתקד אלקים לומרק עונות תמעט במעט יסורין כאלו בכל מ׳ יום ובעבה שימוחו עליו גם יסורין כאלו ישפשפ במעשיו בכל מ׳ יום כדאמרינן פ״ק דברכות אם רואה אדם יסורים באים עליו יפשפש במעשיו ושיעור הוא׳ יום ע״ד שנאמר כן בעון מוללותי גו׳ דעיקר יצירת האדם הוא בעון ויומי יצירת שהן מ׳ יום גם הם לריכים מירוק שנות וק״ל: אלמלא בא הקב״ה עם אברהם כו׳ שנאמר ועתה גו׳. לפי פשטיה דקרא ולא אבותיכם לא קאי אאברהם יצחק ויעקב אלא אאותו מצרים כמפורש בקרא דבתריה ויזעקו אבותיכם אל ה׳ גו׳ ויוליאו את אבותיכם ממצרים גו׳ אבל מדקתם בהאי קרא אבותיכם דרשוה גם אאברהם יצחק ויעקב שכל מה שעשה להם לדקות ה׳ הוא ולא מן הדין וק״ל:

יד פס תהלים כד **זה** דור דורשיו מבקשי פניך יעקב סלה פליגי בה ר׳ יהודה נשיאה ורבנן חד אמר דור לפי פרנס וחד אמר פרנס לפי דורו למאי הלכתא אילימא למעליו״ דמ״ סבר אי מעלי דרא מעלי פרנס ומר סבר אי מעלי פרנס מעלי דרא הא איכא יהויקים דלא מעלי ודריה מעלי והא איכא צדקיהו דהוה מעלי ודריה לא הוה מעלי דא״ר יוחנן משום רשב״י מ״ד °בראשית ממלכת יהויקים בן יאשיהו מלך יהודה °בראשית ממלכת צדקיהו מלך יהודה בקש הקב״ה להחזיר את העולם לתוהו ובוהו בשביל יהויקים וכיון שנסתכל בדורו נתישבה דעתו בקש הקב״ה להחזיר את העולם לתוהו ובוהו בשביל דורו של צדקיהו וכיון שנסתכל בצדקיהו נתישבה דעתו אלא לענין תוקפא וניהותא קאמרינן:

מ״ד זה דור דורשיו. דעקים דור לחרפיו: ביעליותא. לענין תקידות: מאי שנא דכתיב ביהויקים וצדקיהו בראשית. לפי שביקש הקב״ה להפך מעשה בראשית בימיהם: לענין תוקפא. כעס: וניהותא. עכשיו אם הדור עז הקב״ה מעמיד עליהם פרנס עז ואם הדור רכין זה לזה הקב״ה מעמיד עליהם פרנס שמנהיגם בנחת. תנ״ך דור לפי פרנס מפרש אפשא דלחר פרנס איתמכא: (ולא כיחא לגו למימר דדורשיו קאי אדור שהם כלם דורשי ה׳ אלא אפרנסים טובים שהם והאי דורשי ה׳ או פכיוסי דורשיו קאי אפרנסים שהם דורשים טוב לדור כמ״ש דורש טוב לעמו וק״ל מהרש״א):

שים היתומים פרק ששי

יף׳ גג **משנה** המקדיש נכסיו והיתה עליו כתובת אשה ר״א אומר כשיגרשנה ידור הנאה וכו׳. [כיוצא בדבר ארשב״ג אף הערב לאשה בכתובתה והיה בעלה מגרשה ידירנה הנאה שמא יעשה קנוניא על נכסים של זה ויחזור את אשתו]: **גמ׳** משה בר עצרי ערבא דכלתיה הוה רב הונא בריה צורבא מרבנן הוה ודחיקא ליה מילתי אמר אביי ליכא דנסביה עצה לרב הונא דלינרשה לדביתהו ותיתבע כתובתה מאביה וליהדרה מהדר. א״ל רבא והאנן ידור הנאה תנן. ואביי אטו כל דמגרש בב״ד מגרש לסוף איגלאי מלתא דכהן הוה אמר אביי בתר עניא אזלא עניותא ומי אמר אביי הכי והאמר אביי איזהו רשע ערום זה המשיא עצה למכור נכסים כרבן [שמעון בן] גמליאל בריה שאני וצורבא מרבנן שאני:

ידור הנאה. ידור בלא יחזירנה לעולם דכתא משום ערמה מגרש לה שתגבה כתובתה מן ההקדש ויחזירנה: [קנוניא. ערמה]: אטו כל דמגרש בב״ד מגרש. שיאמרו לו דור הנאה ילך בליכעס ויגרשנה: דכהן הוה. רב הונא ולאי הוה מגרשה לא הוי לאהדורי: (כר״ג) [כרשב״ג]. במסכת כתובות האומר בשעת מיתה נכסי לך ואחריך לפלוני וירד הראשון ומכר ואכל: (ר״ג) [רשב״ג] אומר אין לשני אלא מה ששייר ראשון. וה״נ הוי רשע ערום:

אמר הבונה יפה אחר שלמה פילך שלא השלום אל מכמה מבנפי ערמה הפה מתנות המלמה:

יף כר **[פיסקא]** המקדיש נכסיו מעלין לו תפלין. ההוא גברא דזבן לנכסיה אתא לקמיה דרב ״ימר א״ל סליקו ליה תפלין מאי קמ״ל מתני׳ היא המקדיש נכסיו מעלין לו תפלין מהו דתימא התם הוא דסבר מצוה קא עבידנא אבל לענין זבוני מצוה דנופיה לא זבין איניש קמ״ל:

[המקדיש נכסיו. תפלין בכלל נכסיו: מעלין לו תפלין. ופודה אותן]: סליקו ליה תפלין. הלכו לו תפלין מולאתו עד שיפדם בתים: מצוה קא עבידנא. דיהיבנא לבדק הבית הילכך אכל נכסים הוה דעתיה:

המוכר את שדהו פרק תשיעי

א״ר יוסי בר חנינא בא וראה במה קשה אבקה של שביעית אדם נושא ונותן בפירות שביעית לסוף מוכר את מטלטליו שנא׳ °בשנת היובל הזאת תשובו איש אל אחוזתו וכתיב °וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך דבר הנקנה מיד ליד לא הרגיש לסוף מוכר את שדותיו שנא׳ וכי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו לא באת לידו לסוף מוכר את ביתו שנאמר °ואיש כי ימכור בית מושב. מאי שנא התם דקאמר לא הרגיש ומאי שנא הכא דקאמר לא באת לידו כדרב הונא דאמר רב הונא כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה נעשית לו כהיתר לא באת לידו סוף שמוכר את בתו שנאמר °וכי ימכור איש את בתו לאמה ואע״ג דבתו לאו בהאי עניינא כתיב ניחא ליה לאיניש דלזבון כרתיה ולא נוזף ברביתא

עיון יעקב

[illegible] בקש הקב״ה להחזיר את העולם לתוהו ובוהו [illegible]: לסוף מוכר את ביתו [illegible]

ברביתא דאילו התם מינרעא ואזלא והכא קא מוספא ואזלא לא באת לידו סוף שילוה ברבית שנאמר וכי ימוך אחיך וכתיב אל תקח מאתו נשך ותרבית לא באת לידו סוף שמוכר את עצמו שנאמר כי ימוך אחיך עמך ונמכר לך לא לך אלא לגר [שנאמר לגר] ולא לגר צדק אלא לגר תושב [שנאמר לגר תושב] משפחת גר זה נכרי כשהוא אומר לעקר זה הנמכר [ונעשה משרת לע"ז עצמה]:

אבקה של שביעית. שעה סחורה בפירות שביעית ולהכי קרי ליה אבק שאין זה עיקר מלאכה של איסור שביעית: וכתיב וכו'. וסמיך ליה וכי תמכרו ממכר דרשינן סמוכין והכי אמר רחמנא אם לא השמרת מלות יבא שופכם למכור מטלטלים וכלי תשמיש: (הנקנה מיד ליד. דהיינו מטלטלין): [לא הרגיש. לא נודעתו לשוב מן העבירה]: (מאי שנא דקאמר לא הרגיש וכו'. דמשמע שאם ידע שעשה עבירה פורש ונראה ליה ר"ל לא עלה על לבו שעשה עבירה: מינרעא ואזלא. מילתא בגמרות גלה פריך: הנמכר לע"ז. לחטוב עצים): [אשו לשון רש"י לא באת לידו. משמע שלא יעלה על לבו שיהא עושה שום עבירה: נעשית לו כהיתר. והוה בעיניו כהיתר שילכך גרסה דלא עבר עדיין אלא מעט אחת תני סתים דמשמע שהיה יודע ושוק אל לבו שהיה עובר אבל לא נרתע מן העבירה ומצאה ונפשה שניה תני לא באת לידו שאפילו על לבו לא עלה בשאה עבירה: ניחא ליה לאינש דליזבן ברתיה ולא לוזיף ברביתא. דרבית כתיב בהאי ענינא דכתיב אל תקח מאתו נשך ותרבית וגו' הלא והאי מקמי הכי כבר זכה לגרמיה דהכי ניחא ליה: פדיון בתו מגרעת ואזלא. שהשם מגיעתה הגת אינה משתא שפחה אלא עד שיגיעו ימי נערות ואם באת לפדותה בתוך כך מחשב השנים שמכרה כמה מגיע לכל שנה שהיתה ראויה להיות ביד האדון ולפי אותו חשבון שמגיע לכל שנה מנכה לו אדון לכל שנה ושנה שעבודתו כדתניא בקידושין (דף יח) והפדה מלמד שמגרעת פדיונה ויוצאה: ונעשה משרת. נעשה מכרה לע"ז לחטוב עצים ולשאוב מים:

תוספות כמה קשה אבקה של שביעית. (פירש"י) [פי'] דהיינו סחורה דאין זה עיקר האיסור דעיקר האיסור הוא חרישה וזריעה ולא מייתי דע"י סחורה נגלגל קלקולים אלו שמספר כאן באין עליו דילמא ע"י חרישה וזריעה דווקא הם באים וי"ל דהיינו מדה כנגד מדה ע"י שמוכר פירות שביעית הוא מוכר את אשר לו:

הריטב"א כמה קשה אבקה של שביעית כו'. עיין ברש"י ונראה לתרץ קושית התוס' שסומכת על מכסת ונתן והוא על עיקר איסור החרישה

חדישה משום דלעיל גבי שביעית כתיב לכם לאכלה דרשינן לאכלה ולא לסחורה תני יובל נמי כתיב מן השדה תאכלו את תבואתה ולא מהאוצר וכתיב בתריה וכי תמכרו ממכר שהוא לשון כפול דהיינו וכי תמכרו לעמיתך כדכתיב או קנה מיד עמיתך אלא היק וכי תמכר פירות שביעית ומיהו אשר ניתני לאכלה ולא לסחורה סופכם להיות נכסיהם מוכר לעמיתך: לא באת לידו לסוף מוכר ביתו וכו'. ואע"ג דלפי הגמרא יומר חמור שנכסו כשמוכר שדהו שממנו פרנסתו מעבירת ביתו שאינה עושה פירות ולפי קודם שליל מוכר ביתו ואח"כ מוכר שדהו מיהו בנמיכת אחרת סחורה עבירת הבית לפי שהמוכר שדהו מרוחת לו ביובל אבל המוכר בית בעיר חומה היא עבירה לחלוטין אם אינו נגאלה לסוף שנה לו הרי מקשה יותר עבירת הבית מעבירת השדה:

משנה הגיע יום י"ב חדש ולא נגאלה היתה חלוטה לו אחד הלוקח ואחד הניתן לו במתנה שנא' לצמיתות בראשונה היה נטמן יום י"ב חדש שתהא חלוטה לו התקין הלל הזקן שיהא חולש את מעותיו בלשכה ויהא שובר את הדלת ונכנס אימתי שירצה והלה יבא ויטול את מעותיו:

(תרגום לצמיתות לחלוטין וכן ויחלטו ממנו עכיח חלטו האנכן השמו אותו דין פסוק ומתוך): היה נטמן. שלוקח ביום י"ב חדש כדי שלא יעלאנו מוכר ליתן לו מעותיו והוא חלוט לו: (חולש את מעותיו. אפשר שיהיה מענין ויחלוט יושע ויסא פירושו בורלת מעותיו בלשכה ואפשר שהוא לשון מיוחד לנתינת המעות) [ז"ל רש"י. שיהא חולש. כמו חולש על גוים וכדגרסינן מטילין חלשים על הקדשים שיהא מטיל מעותיו ללשכה שבעזרה: ויהא שובר את הדלת. של בית שמכר ונכנס]:

ויעשו כל הקהל השבים מן השבי סוכות וישבו בסוכות כי לא עשו מימי ישוע וגו' אפשר בא דוד ולא עשה סוכות (בא שלמה ולא עשה סוכות) עד שבא עזרא אלא מקיש ביאתם בימי עזרא לביאתם בימי יהושע בן נון מה ביאתם בימי יהושע מנו שמיטין ויובלות וקדשו ערי חומה (נתחייבו בתרומות ומעשרות) אף ביאתם בימי עזרא [וכו' ואידך דבעו רחמי על יצרא דע"ז ובטלי' ואגין זכותא עלייהו כי סוכה]. ויאמר מה הציון הלז אשר (אנכי) [אני] רואה ויאמרו אליו אנשי העיר הקבר איש האלהים אשר בא מיהודה [ויקרא את הדברים האלה אשר עשית על המזבח בית אל] וכי מה טיבו של יאשיהו בבית אל אלא כשהחזיר ירמיהו יאשיה מלך עליהם רב נחמן בר יצחק אמר מהכא גם יהודה שת קציר לך בשובי שבות עמי:

אלא

עין יעקב

[illegible]

אלא מקיש ביאתם בימי עזרא. דהא כי לא עשו לאו אסוכות מהדר אלא ה"ק כי לא עשו מה שעשו עכשיו מימות יהושע ועד כיום קידוש הארץ: מנו שמיטין. התחילו למנות שמיטין
מ"ב כ"ג וכתחילו למעשר: (מה טיבו של יאשיה בבית אל. והלא
מ"א י"ג מלכי ישראל היה ויאשיהו מלך יהודה היה: כשהחזיר ירמיה לישראל מהגולה): קציר. קלין דהיין מתחלפת בריי"ש כדכתיב נצוכד ראצר נבוכד נאצר:

מהרש"א ולא עשה סוכות כו'. ולא קאמר בלא זקנים אחר יהושע בא שמואל ושאול ולא עשו סוכות ואפשר דבימי הזקנים ושמואל ושאול היו טרודים במלחמה ולא היה אפשר להם לעשות כלם סוכות כמו שבימי עזרא דהעלוד פטור מן הסוכה אבל דוד בסוף ימיו היה לו מנוחה מכל אויביו סביביו כמפורש בקרא וכי לא

עשה סוכה כזה לכל ישראל אלא מקים כו' וק"ל: דבעו רחמי על יצרא דע"ז ובטלוה ואגין זכותא עלייהו כי סוכה כו'. מסור' פ' ד' מיתות דאנשי כנסת הגדולה בשם עזרא וסייעתו בעו רחמי על יצרא דע"ז ובטלוה ומשום דעון ע"ז מיתה כתי בהרהור קאמר דמגין עלייהו אלו זכותא דתפלה רחמים בלא"י דלא ליתי גם לידי הרהור בכוונה זו שמגינה וקאמר דיהושע נמי היה לו לבקש רחמים על כך בזכותא דא"י ולא עשה כן ולכך נפחת לו היו"ד דהוסיף לו משה בבקשתו רחמים עליו י"ה יושיעך מעצת מרגלים בזכותא דא"י וחז"ק: גם יהודה שת קציר וגו'. כפרש"י כמו קלין ומשמע ליה דעל יאשיהו קאי הושע שיהיה קלין עליהן כשישובו ואפשר דס"ל כמ"ד ס"פ חלק י' שבטים אין עתידים לחזור אבל למ"ד שם י' שבטים עתידים לחזור פשטיה דקרא קאי על מלך המשיח לעתיד שימלוך עליהם בשוב גם עשרת השבטים וכן בנ"י ח"ם:

הדרן עלך מסכת ערכין

הכל ממירין פרק ראשון תמורה

דף ג [אמר רב אידי בר אבין] אמר רב עמרם א"ר יצחק א"ר יוחנן [ר' יהודה אומר] משום ר' יוסי הגלילי כל לא תעשה שבתורה עשה בו מעשה לוקה לא עשה בו מעשה פטור חוץ מנשבע ומימר ומקלל חבירו בשם אף על פי שלא עשה מעשה חייב. משום ר' יוסי בריח אמרו אף המקדים. תרומה לבכורים. נשבע מנ"ל א"ר
שמות כ יוחנן משום (ר"מ) [רשב"י] אמר קרא °כי לא ינקה ה'
שם את אשר ישא את שמו לשוא ב"ד של מעלה *אין מנקין אותו אבל ב"ד של מטה מלקין ומנקין אותו א"ל רב פפא לאביי ואימא לא תיהוי ליה נקיות כלל א"ל א"כ ליכתוב קרא לא ינקה ולישתוק ה' למה לי ב"ד של מעלה הוא דאין מנקין אותו אבל ב"ד של מטה מלקין ומנקין אותו:

נשבע מנ"ל. דלוקה: נקיות כלל. דאין מלקין אותו ב"ד שלמטה:

תוספות אף המקדים תרומה לבכורים. לקמן מפרש טעמא דאמר קרא מלאתך ודמעך לא תאחר מלאתך זו בכורים ודמעך זו תרומה ואמר רחמנא לא תאחר ובספרי מפרש טעמא אחרינא יקדמו בכורים שיש להם ד' שמות וחד מייתי ליה לקמן:

שם **המקלל** את חבירו בשם מנ"ל א"ר אלעזר א"ר אושעיא
דברים כח אמר קרא °אם לא תשמור וכתיב °והפלא
שם ה' את מכותך הפלאה זו איני יודע מה היא כשהוא אומר
שם כה °והפילו השופט והכהו לפניו הוי אומר הפלאה זו מלקות
שמות כב אימר אפילו שבועת אמת בהדיא כתיב °שבועת ה' תהיה בין שניהם אימא הימלפיים את חבירו אבל מילקא
דברים י לילקי לא מצית אמרת דהא כתיב °ובשמו תשבע ההוא
מיבעי ליה לכדאמר רב גידל אמר רב מנין שנשבעין
תהלים קיט לקיים את המצוה שנאמר °נשבעתי ואקיימה לשמור
דברים י משפטי צדקך הא כתיב קרא אחרינא °ובו תדבק ובשמו תשבע אלא למאי אתא למקלל את חבירו בשם:

אם לא תשמור לעשות וגו'. עד ליראה את ה' שיתירה שלא לאוליא את השם לבטלה וכן מקלל את חבירו בשם מוליאו לבטלה וכתיב והפלא ה' את מכותך שיטול מכות והיינו מלקות: **אפילו שבועת אמת.** דקא מהדר קרא דאפי' שבועת אמת לא ליעבד בש"ם ואי עביד והפלא שיטול מלקות: **בהדיא כתיב.** דשרי למיעבד: **לפיים חבירו.** שלא יהא חושש ממון אבל מילקא לילקי הואיל ומביא עצמו לידי שבועה: **ובשמו תשבע.** דשבועה אמת שריא למיעבד: **לקיים המצות.** כדי שלא יוכל לחזור בו: **שנאי נשבעתי ואקיימה** וגו'. והכי אילטריך האי קרא ובשמו תשבע לאשמועינן דנשבע לקיים את המצוה [מותר]: **הא כתיב קרא אחרינא ובשמו תשבע.** חד באשמעינן וחד בנושא ונותן חד מיבעי ליה דנשבע לקיים את המצוה וחד לשבועת אמת: **אלא למאי אתא.** הלי אם לא תשמור וגומר: **למקלל את חבירו בשם.** דהולי לקי אע"ג דלא עביד מעשה:

תוספות המקלל חבירו בשם מנלן. אם לא תשמור לעשות והפלא ולאזהרה מהכא לא מקלל הרס אי נמי מהאי קרא גופיה

אמר הבונה [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

יש בקרבנות פרק שני

דף יד [כי סליק רב דימי אשכחיה לרב ירמיה דיתיב וקאמר משמיה דר' יהושע בן לוי מנין לנסכים הבאים עם
במדבר כט הזבח שאין קריבים אלא ביום ת"ל °ולנסכיכם ולשלמיכם מה שלמים ביום אף נסכים ביום אמר אי אשכחיה
שם ע"ב דכתיב איגרתא שלחיה לרב יוסף וכו' *ואי הוה ליה איגרתא

איגרתא מי אפשר למישלחא והא א"ר אבא בריה דר' חייא בר אבא א"ר יוחנן כותבי הלכות כשורפי התורה והלומד מהן אינו נוטל שכר] דרש ר' יהודה בר נחמני
שמות לד מתורגמניה דריש. לקיש בתוב אחד אומר °כתב לך את
שם הדברים האלה וכתוב אחד אומר °כי על פי הדברים האלה לומר לך דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרם בכתב ושבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה ותני דבי ר' ישמעאל כתב לך את הדברים האלה. אלה אתה כותב אבל אי אתה כותב הלכות אמרי דילמא מלתא חדתי שאני דהא ר' יוחנן ור"ל מעייני בספרא דאגדתא
תהלים קיט בשבתא ודרשי הכי °עת לעשות לה' הפרו תורתך אמרי מוטב תיעקר תורה ואל תשתכח תורה מישראל:

נאמר. רב ליוסי: אי אשכחיה. אם הייתי מולא אדם הייתי שתב אגרת והייתי שולח לרב יוסף לבבל: בשורפי התורה. (מעלין) [שאין מעלין] אותן בשבת מפני הדליקה ליל שאסור לפותחן כתובים דתורה שבע"פ היא: והלומד מהן. מתוך הספרים]: חדתי. חדשים שלא היו יודעים לתקן סברייתות חדתי לאחם דבר כגון זו שחדשה היא: [מעייני בספרא דאגדתא. שלא ישתכחו]: עת לעשות לה'. כששעת הדבר לעשות קודשה לה' ראוי להפר תורתך: תוספות דברי שבכתב אי אתה רשאי לאומרם ע"פ. ואית היכי קאמרי מתורגמי ע"פ וי"ל דאין להקפיד רק מה שכתוב נתורגם אמנם קשה הוכי קרינן ויושב וקים וי"ל דאין להקפיד אלא בדבר שמוליא אחרים ידי חובתן:

שם מי איכא למ"ד דנזיר לאו נידר ונידב הוא והכתיב
ש"ב טו °ויהי מקץ ארבעים שנה ויאמר אבשלום אל המלך אלכה נא ואשלם את נדרי אשר נדרתי לה' בחברון כי נדר נדר עבדך וגו' מאי לאו אקרבן לא אעיקר נדרו קאמר עיקר נדרו בחברון הוה והלא בגשור (היא) [הוה] אמר רב אחא [ואיתימא רבה בר רב חנן] לא הלך אבשלום אלא להביא כבשים מחברון הכי נמי מסתברא דאי תימא לאקרובי הוא דאזיל שביק ירושלים ואזיל ומקריב בחברון ואלא מאי להביא כבשים מחברון האי אשר נדרתי לה' בחברון מחברון מיבעי ליה אלא לעולם לאקרובי ודקא קשיא לך אמאי שביק ירושלים ומקריב בחברון תיקשי לך גבעון דמקום קדוש הוא אלא כיון שהותרו הבמות כל היכא דבעי מקריב:

אשר נדרתי לה' בחברון. משמע בחברון אלך ואשלמה שם נדרי ובשאר נדר כיוצא הוא דאבשלום נזיר עולם היה ומשלשים לשלשים יום היה מגלח ומביא קרבן ומדהלך להקריב קרבנות נזירותיו בחברון דהיא במת יחיד שמע מינה נידר ונידב הוא: אעיקר נדרו קאי. ואי בחברון והיכי אלכה נא לגמה גדולה בגבעון דהתם הוה והכא שבסה מסה ואשלמה נדרי שנדרתי בחברון אבל לא שיביא הקרבן בחברון: והא בגשור וכו'. דכתיב כי נדר נדר עבדך בשבתי בגשור וגו': להביא כבשים. ולהקריבם שם בבמה גדולה והיכי אשלמה את נדרי כלומר אשלמה את נזירותי ואביא ומחברון אביא הכבשים ולהכי פריך מחברון מיבעי ליה: בחברון. בו כבשים שמנים מובחרים מכאן: אלא לעולם לאקרובי. לנזירות בבמת יחיד: תקשי לך גבעון. דשם מזבח בעשה משה:

שם ארבעים שנה למאן תניא ר' נהוראי אומר משום ר' יהושע מקץ מ' שנה ששאלו להם מלך

דתניא אותה שנה ששאלו להם מלך עשירית של שמואל
דף טו היתה *י"ו שנים מלך שמואל בעצמו שנה אחת שמלך שאול ושמואל ושתים שמלך שאול בעצמו ול"ז שמלך דוד:

אמר הבונה האחרים הרבה רש"י ותוספות לגבי החשבון הזה שיתקן פי' שנים האמור באבשלום היה משאלו ישראל להם מלך ולאו בנה תרום ראוי (גדעם אלא ל"ז שמלך דוד: פ"ב שהרתו של שמואל התחילה כהיותו בן י"ב שנה, ויאמר מרדכי לאחת השמים הנה אשר אנחנו באוין להם ע"ב לא מסיי כי אם להביא האמור לאשן ועם פי' שסמוך ששאלו בו המשפטים לגבר פה יותה אלא תמי שנה ורובם מיהו ע"פ סבריים המועלים פה המנויים בספר עולם. ובצקא לן תיתה להבין מילה שכתוב להזכיר ששם ישראל בשאול להם מלך מחיתה פתח השנבגל אתה בן מיזר באביו ויבקש אם נפשו המלאות מלכם לשבטם פתחיו בפיו ולבן מלם שומן שליש זה מעם ששאלו ישראל מלך:

שם ע"ב במתניתא תנא כל אשכולות שעמדו לישראל מימי משה עד שמת (יוסי) [יוסף] בן יועזר איש צרידה לא היה בהם שום דופי מכאן ואילך היה בהם [שום] דופי והתניא מעשה בחסיד [אחד] שהיה גונח מלבו ושאלו לרופאים ואמר אין לו תקנה עד שיינק חלב רותח שחרית והביאו עז וקשרו ליה בכרעי מטתו והיה יונק ממנה חלב למחר נכנסו חביריו לבקרו כיון שראו עז אמרו ליסטים מזויין בתוך ביתו ואנו נכנסים לבקרו ישבו ובדקו ולא מצאו בו עון אלא של אותה העז בלבד ואף הוא בשעת מיתתו אמר יודע אני בעצמי שאין בי עון אלא של אותה העז בלבד שעברתי על דברי חברי שהרי אמרו חכמים אין מגדלין בהמה דקה בא"י וקי"ל כל היכא דאמרינן מעשה בחסיד אחד או ר' יהודה בן בבא או ר' יהודה בר אילעאי ורבנן בתר (יוסי)
דף טו [יוסף] בן יועזר איש צרידה הוו *א"ר יוסף דופי של סמיכה קתני והא (יוסי) [יוסף] בן יועזר נפיה מיפלג פליג בסמיכה בי איפליג בה בסוף שניה דבציר ליבא:

דופי. קסיד חפי של חטא לא היה באשכולות שעמדו פרנסים על ישראל: גונח. לועק מכאב לבו כמו גנחי גנח לאוריית דסיפרא: לסטים מזויין. בהמה דקה אין יכולין לשומרה והולכת ורועה בשדות אחרים: ורבנן. והנך דבנן ר"י בר אלעאי ור"י בן בבא: בתר (יוסי) [יוסף] בן יועזר דרי דרי הוו. כלומר אחר (יוסי) [יוסף] בן יועזר היו אלו לאחר חורבן הבית וקתני דלא מלאו בהם עון אלמא לא היה בהם דופי: דופי של סמיכה. דעד (יוסי) [יוסף] ב"י לא נחלקו בסמיכה ולא בשום דבר שעדיין לא נתמעט הלב ולהכי נקט סמיכה דהיא היתה מחלוקת ראשונה שנחלקו בו חכמים מעולם (ומיוסי) [ומיוסף] ב"י ואילך היה בהן דופי של סמיכה שנחלקו בסמיכה שלמים בי"ט כדאמרינן בחגיגה שאחד אומר לסמוך והלל אומר שלא לסמוך: והא (יוסי) [יוסף] נפיה איפליג ביה. גמרי חגיגה: דבציר ליבא. שנתמעט הלב בסוף שמותיו בשכחה:

פי' בגמרי קודם זה באמצע מהרש"א *ליבא דאימעט מיגמר כו'. עיין פרש"י ותוס' ליכא דאימעט לעיין אותן שבכחו שלא ידעו להחזיר וק"ק דלאחר אילטריך לומר דלבן איממעט דה"ל היו לבן כראשוני' ומחמת שכחה לא ידעו להחזיר כדקאמר לעיל ויש ליישב. ויש לדקדק בעיקרא מאי דקאמר מיהות והם עד שמת יוסי ב"י היו לומדין תורה כמשה מכאן וכו' לאחר אי לעיין שכחה שלא שוה כבר בימי אבנו של משה ונראה דה"פ שהיו לומדין תורה כמשה להבין דבר מתוך דבר וקל להבין:

אמר

א **אמר** רב יהודה אמר שמואל שלשת אלפים הלכות נשתכחו בימי אבלו של משה אמרו לו ליהושע שאל אמר להם °לא בשמים היא אמרו לו לשמואל שאל אמר להם °אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה א"ר יצחק נפחא אף חטאת שמתו בעליה נשתכחה בימי אבלו של משה אמרו לפנחס שאל אמר להם [לא בשמים היא א"ל לאלעזר שאל אמר להם] אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה א"ר יהודה אמר רב בשעה שנפטר משה רבינו לג"ע א"ל ליהושע שאל ממני כל ספקות שיש לך א"ל רבי כלום הנחתיך שעה אחת והלכתי למקום אחר לא כך כתבת [כי] °ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל מיד תש"ש כחו של (משה) [יהושע] ונשתכחו ממנו ש' הלכות ונולדו לו ת"ש ספקות ועמדו כל ישראל עליו להרגו א"ל הקב"ה לומר לך אי אפשר לך וטורדן במלחמה שנא' °ויהי אחרי מות משה [ויאמר ה' וגו'] (וכתיב °בעוד שלשת ימים הכינו לכם צדה וגו') כמתניתא תנא אלף ות"ש קי"ו גזרות שוות ודקדוקי סופרים נשתכחו בימי אבלו של משה א"ר [אבהו] אעפ"כ החזירן עתניאל בן קנז מתוך פלפולו שנא' °וילכדה עתניאל בן קנז אחי כלב ויתן לו את עכסה בתו לאשה ולמה נקרא שמה עכסה א"ר יוחנן שכל הרואה אותה כועס על אשתו. °ויהי בבואה ותסיתהו לשאול מאת אביה (ה)שדה ותצנח מעל החמור וגו' אמר רבא א"ר יצחק אמרה לו ומה חמור זה כיון שאין לו מאכל [כאבוסו] מיד צועק אף אשה כיון שאין לה תבואה [בתוך ביתה] מיד צועקת. ותאמר (הבה) [תנה] לי ברכה כי ארץ הנגב נתתני [בית שמנוגב מכל טובה] ונתת לי גולות מים אדם שאין בו אלא תורה בלבד ויתן לה (כלב) את גולות עלית ואת גולות תחתית אמר לה מי (שכל רזי עולם) [שדר] עליונים ותחתונים (שלו) יבקש ממני מזונות. וכלב בן קנז הוא והא בן יפונה הוא מאי יפונה שנפנה מעצת המרגלים ואכתי [בן קנז] בן חצרון הוא דכתיב °וכלב בן חצרון הוליד את עזובה (אמרי) [אמר רבא] חורגיה דקנז הוה דיקא נמי דכתיב בן יפונה הקנזי ולא כתיב בן קנז ש"מ. תנא הוא עתניאל הוא יעבץ ומה שמו יהודה אחי שמעון שמו עתניאל שענאו אל יעבץ שיעץ ורבץ תורה בישראל ומנ"ל דענאו אל דכתיב °ויקרא יעבץ לאלהי ישראל (ויאמר) [לאמר] אם ברך תברכני וגו' אם ברך תברכני בתורה והרבית את גבולי בתלמידים והיתה ידך (עמדי) [עמי] שלא ישתכח תלמודי מלבי ועשית (לי) מרעה שיזדמנו לי רעים כמותי לבלתי עצבי שלא ישגבני יצה"ר (מלשוני עצבי אם עשית כי) [מלשנות ואם אתה עושי] כן מוטב ואם לאו הריני הולך בנסיסי לשאול מיד ויבא אלהים את אשר שאל כיוצא בדבר אתה אומר °רש ואיש תככים נפגשו מאיר עיני שניהם ה' בשעה שתלמיד הולך אצל הרב ואומר לו למדני תורה אם מלמדו (תורי) מאיר עיני שניהם ה' (ואם מלמדו הקב"ה מחכים לשניהם) ואם לאו °עשיר ורש נפגשו עושה כלם ה' מי שעשאו חכם לזה עושה אותו טפש טפש עושה אותו חכם זו משנת ר' נתן ר' יהודה הנשיא אומר אם ברך תברכני בפריה ורביה והרבית את גבולי בבנים ובבנות והיתה ידך עמדי במשא ובמתן ועשית (לי) מרעה שלא יהא בי מיחוש ראש ומיחוש אזנים ומיחוש עינים לבלתי עצבי שלא ישגבני יצה"ר (מלשוני עצבי) [מלשנות] אם אתה עושה (כי) כן מוטב ואם לאו הריני הולך בנסיסי לשאול ויבא אלהים את אשר שאל כיוצא בדבר אתה אומר רש ואיש תככים נפגשו וגו' בשעה שעני הולך אצל בעה"ב ואומר פרנסני אם מפרנסו מוטב ואם לאו עשיר ורש נפגשו (מאיר עיני שניהם ה') [עושה כולם ה'] מי שעשאו עשיר לזה עושה אותו עני עני לזה עושה אותו עשיר:

שמתו בעליה. שהפרישה ולא הספיק להקריבה עד שמת לא תקרב אם נאמר: °תשש כחו של משה. כלומר על שהיה גחול ממנו: ועמדו כל ישראל להרגו. עד שיאמר להם: ודקדוקי סופרים. כגון דאמרינן ע"ז בדיה פוטחת לרותיה ייג דברים באמרו בכללה שוף שהיה נמאום יחד שלא ישתכחו ואותם שלא נמאום יחד כולן נשתכחו בימי אבלו של משה: [וילכדה עתניאל. לקרית ספר ואלו קרית ספר הלכות]: כועס על אשתו. מתוך יופיה של עכסה: [ותצנח. לשון צווחה צעקה]: שאין בו אלא תורה בלבד. שהתורה נקראת מים ועתניאל לא היה עשיר אלא חכם (והייט דכתיב קרית ספר): [מנוגב. חרב וינם מכל טוב: גולות

עיון יעקב

שלשת אלפים הלכות נשתכחו. [illegible]

גלות מים. סחורה כלומר אדם שסחורה גלויה לו]: (שכל רזי עולם וכו'. שסחורה גלויה לו]: [יבקש ממני מזונות. דהא ודאי לא יצטרך דכתיב גם היתה כאניות סוחר וגו']: חורנו. בן אבתו: שלא ישגבני יצר הרע (מלשונות) [מלשנות]. שלא יבטלני מלימוד תורה: בנכסי לשאול. בעבדי לקנר ושרי עם ויטבלו מסתכנין ומתנכסי: [כיוצא בדבר אתה אומר. שכל המוסר עצמו לחזר אחר תורה ממציאין לו משלוחיו]: תככים. ביטוי שלום חכם נמצא: [מאיר עיני שניהם. שאף הרב לריך עדיין לימוד ותלמדו מקנ"ה: עושה שניהם. מכאן הוא מתחיל לעשותם חכמים לא חכם ולא טיפש: כיוצא בדבר וכו'. המתנקם על מוסחיו ושל לרכי שמתקין לו מן השמים לגלה משלוחיו]:

מהרש"א א"ל ליהושע שאל א"ל לא בשמים היא כו'. ר"ל שאל מן השמים ויודיעך ההלכות ששכחת והשיב לא בשמים היא דמצות משה לא נתנה התורה לשאול ספקותיה מן השמים דלכך נקראת תורת משה אבל נתנה להכריע בספקות ע"פ הרוב כדין תורת משה כדקאמר לעיל והוא הענין בעצמו שהשיב שמואל ופנחס דאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה דהיינו משמת משה לא ניתן נשום נביא לחדש מן השמים אלא ניתנה לחכמים אם לטמא אם לטהר ע"פ הרוב והא דלא נקט נמי גבי יהושע מ"ט דאין נביא רשאי כו' דמקרא ילפי לה בריש פ"ק דמגילה מדכתיב אלה המצות וגו' וי"ל משום דיהושע גופיה שמען כבר מפי משה אלא ששכחן ולא הוה חידוש כ"כ דהכללא אלה המצות גו' הוא וקאמר דמ"מ מן השמים לא נתנה להכריע ע"פ נביא ומה"ט אמרי' בעלמא דחכם עדיף מנביא ודו"ק: **מיד תשש כחו של יהושע וכו'.** פרש"י בשעה שגרם להאלים דעתו של משה וכו' ע"ש וי"ל עוד על שבתפלה יהושע לומר כן שיודע הכל והיינו דגלי לאורחו משום שמשה כיון שמשה היה עדיין חי והיה לו מאי לשאול משא"כ הכא דשכחן בימי אבלו של משה דלא פשע כלום דשכחה אונס מקרי וה"ל הקב"ה לומר לך א"א כו' כדקאמר לעיל דלא בשמים היא אלא לך וטרדן במלחמות דכתיב ויהי אחרי מות משה גו' משה עבדי מת קום עבור וגו' דהיינו שהתחיל לדבר עמו במלחמות כיבוש א"י ולא התחיל לומר לו הא דכתיב בתר הכי רק חזק ואמץ לשמור ולעשות ככל התורה גו' וק"ל: **שנאמר וילכדה עתניאל גו'.** נראה משום דכל הענין נאמר ב' פעמים אחד בספר יהושע ע"פ שכלב עלה שם ובספר שופטים ע"פ שבט יהודה ובשניהם כתיב ויאמר כלב אשר יכה את קרית ספר ולכדה גו' מה לו לקרית ספר שהרי לא ניתן לו לנחלה רק חברון כדמוכח מקראי ע"כ דרשו חד מהנך קראי לענין הלכות ששכחו שאמר ויעל משם כלב אל יושבי דביר דהיינו למקום מושב חכמים בדברי תורה לבא על הנך הלכות ושם דביר דהיינו דברים שנתוכחו עמהם בשם לפנים קודם ששכחום היו כמו קרית ס"ת שלא היה בהם ספק ואמר כלב אשר יכה את קרית ספר ולכדה שהחזיר בידו כמו לפנים אתן לו את עכסה בתי גו' ומאי רמזים וע"כ שמו לדרוש שמה ע"פ שכל שכחה כו' ואמר מאי והלכה מאי אשמועי' שהלכה מעל החמור וקאמר דאינו אלא משל שכחן לא היה בה תורה שלא יוכל לפרנס את אשתו כמו החמור שטעון על מוסתיו בן האשה טועקת על מוסתיה וע"כ אמרה תנה לי ברכה גו' שיוכל לפרנס אותי והשיב לה כי נתתי לך גולות עליה גו' כדאמרינן בגמרא בשדין תורתן קבע ומלאכתן עראי שמלאכתן מתברכת מלמעלה וק"ל: **ומה שמו יהודה אחי שמעון כו'.** פי' זה למדתי מפרש"י בס' שופטים הא דכתיב שם יהודה יעלה גו' ויאמר לשמעון אחיו גו' משמע דלאו שבט יהודה ושבט שמעון קאמר אלא יהודה ושמעון אחיו ממש קאמר ושוא עתניאל שהיה כמו יהודה ואחיו שמו שמעון וה"ט וילך יהודה וגו' וילך משם אל יושבי דביר וגו' דהיינו עתניאל שהוא לבדו כדמפורש שם וק"ל: **הוא עתניאל הוא יעבץ כו'.** מהאי קרא דמייתי כתיב לעיל מיניה ולאשחור אבי תקוע וגו' וכתיב ויהי יעבץ נכבד מאחיו ואמו וגו' ובפ"ק דסוטה דרש' ולאשחור אבי תקוע וכו' הוא כלב וקאמר דהיה יעבץ נכבד בתורה מאחיו כלב דלעיל וקראו יעבץ שיעץ וריבץ תורה וכו' כדמפורש בקרא ומשפחות סופרים יושבי יעבץ תרעתים וגו' כמפורש פ' קמא דסוטה וקרא עתניאל ע"ש שענאו אל דכתיב ויקרא יעבץ גו' אם ברך תברכני בתורה וגו' כמו שנתפרש עכסה תנה לי ברכה דהיינו פרנסה ע"י שתברכני בתורה תהיה מלאכתי מתברכת וע"כ כפל לומר ברך תברכני וכל הענין כדרש לענין והרבית את גבולי בתלמידים ולא כמו שאומר באלישע ויאמרו בני הנביאים גו' הנה המקום וגו' צר ממנו ולפי שביטול תורה יש לה כמה סיבות ע"כ ביקש עליהן והיתה ידך עמי שלא ישתכח כי השכחה היא סבה גדולה לביטול שיאמר מה לי ללמוד כיון שהיא משתכחת ממני וכן שיזדמנו לי רעים כמותי שלא יבטלו אותי מתורתי וכן ביצה"ר שלא יבטלני. ואמר **ואם לאו הריני הולך בנכסיי כו'.** זה אינו מפורש בקרא אבל מכלל הן אתה שומע לאו מכלל לבלתי עצבי שלא ישגבני יצה"ר אתה שומע עצבי אם ישגבני יצה"ר. ואמר **כיוצא בדבר כו'.** ר"ל כיוצא בו שדרש לעיל קרא לענין תורה דריש ליה נמי הכא כן דכתיב רש ואיש תככים וגו' דהאי קרא מקרי ליה לרב ואיש תככים איש שמפלג בחכמה כל כך עד שמלמדו ולא מאיר ה' עיני שניהם כי גם הרב מקבל מתלמידו כמ"ש ויותר מתלמידי אבל אם אינו מלמדו קאמר באידך קרא עשיר ורש נפגשו ואין הרב שהוא העשיר רוצה ללמוד עם תלמיד שהוא הרש עושה כולם ה' שהקב"ה עושה דעת שניהם שזה הרב בדעתו הוא שלא יקבל כלום מתלמידו אבל שתלמיד דעתו ללמוד לקבל הקב"ה עושה דעת שניהם שהרב כנעשה עמם וכו' וכה"ג דריש ליה ר"י לענין לדקה רש ואיש תככים וגו' מאיר עיני שניהם ה' כי בנתינתו לרש גם המתן זכה להתעשר כדאמרינן גבי לדקה וקרא דהאם ברך תברכני וגו' לא דריש כולה לענין תורה אם ברך תברכני בפ"ו שמלים בו ברכה לאדם ולכה והרבית את גבולי בבנים ובבנות היינו שלא יהיה להם מקום צר והיתה ידך עמי במשא ומתן כמ"ש לעיל מי מדר עליונים כו' ועשית מרעה שלא יהא מיחוש ראש ומיחוש מעי שאלו אברים הם אשר מהם באים חוליים סרוחניים וק"ל:

הדרן עלך מסכת תמורה

א **אמר** להו רב משרשיא לבניה כי בעיתו (למיעל) [למיעל] למגמר קמי רבכון גרסו מעיקרא מתני׳ והדר עולו (נבי) [קמי] רבכון וכו׳*:

אמר מר כשהוא שוחק אומר הישב הדק הדק היטב מסייע ליה לרבי יוחנן דא״ר בשם שהדבור רע ליין כך הדבור יפה לבשמים:

היטב הדק הדק היטב. המשוכה אומר כן נשחק: דבור רע ליין. במסכת מנחות בפרק כל הקרבנות:

אה״ב [illegible]

ב **ת״ר** פטום הקטורת הצרי והצפורן וכו׳ *א״ר יוחנן י״א סמנין נאמרו לו למשה (מסיני) [בסיני] א״ר ג הונא מאי קראה °קח לך סמים וגו׳ [וכו׳]. אמר רב (חמא) [חנא] בר ביזנא א״ר שמעון חסידא כל תענית שאין בה מפושעי ישראל אינו תענית שהרי חלבנה ריחה רע ומנאה הכתוב בין סימני הקטורת אביי אמר מהכא *°ואגודתו על ארץ יסדה. *ת״ר °את ה׳ הוא מגדף איסי בן יהודה אומר כאדם האומר לחבירו גרפת קערה וחסרת קסבר מגדף מברך את השם הוא ראב״ע אומר כאדם שאומר לחבירו גרפת קערה ולא חסרת קסבר מגדף היינו ע״ז:

ואגודתו. משמע כשכלם (אגודה אחת) [ביחד] אז על ארץ יסדה: גרפת. ר״ל ומחלפת בד׳: וחסרת. קמחת הקערה משמע״ל וחסרת גם אתה: קסבר מגדף היינו מברך את השם. ומילתא רבה עבד דפשט ידו בעיקר: היינו עובד ע״ז. כנון משרר ומומר לפני ע״ז שלא עשה עבירה גדולה כל כך:

מהרש״א שהרי חלבנה ריחה רע ומנאה כו׳. דהיינו שהפושע אינו פורש מן הצבור וזה שדקדק לומר ומנאה הכתוב כו׳ ולא קאמר ומקטירה עמהם אלא דר״ל שהוא נמנה עמהם בתעניתם ואינו פורש מהם וברמז זה יש ללמוד שהיו י״א מיני קטורת עשרה ריחן טוב ואחד חלבנה ריחו רע דיש לצרף גם הפושע הייט בשיש עדה קדושה שהן מנין עשרה בלא הוא אבל אין לצרפו בי׳ עמו וחכר לדבר לא אשחית בעבור העשרה אבל על פחות מי׳ לא התפלל ואביי דקאמר מהכא ואגודתו וגו׳ ע״פ סוגיא ז׳ ואגודתו שהן עשר קדושות ז׳ למעלה מזו כדאמרינן בזהרקיעות על ארץ שהפלא יקרים שהיא כחשבת עמהן בישראל וק״ל: וחסרת כו׳. פי׳ רש״י ר״ל ומחלפת בד׳ קמחת כו׳ עכ״ל ויהיה מלשון כתב קישון נרפס גם פרש״י שם כמגריפה ז׳ שמגרפת האפר מן הכירה עכ״ל וכהאי ליפנא בכתה הכסי בלשון הגמרא דהייט ע״י הגירוף שמחסר קלא מן הקערה שהיא הטיהר ומלן דדרש ולא חסרת היינו

ע״ז פרש״י כגון משרר ומומר לע״ז כו׳ עכ״ל ואין לורך אלא ע״ז בשיתוף להקב״ה ואינו כופר בעיקר וק״ל:

הרי״ף כל תענית שאינו מפושעי ישראל וכו׳. אפשר לפרש טעם לזה לפי שמתוך אותם הפושעים מעריך מעשה הדור והחטאים לצדיקים כמ״ש לוט עד עכשיו היה הקב״ה רואה מעשה סדום ומעשי והייתי לדיק לא יוכל להמלט מהאיש אלא אבירהם שמוס נחל ממני:

פרק שני

ג **רבי** אומר °כבם (כגר) באבותיכם מה אבותיכם לא נכנסו לברית אלא במילה וטבילה והרצאת דמים אף (הגרים) [הם] לא יכנסו לברית אלא במילה [וטבילה והרצאת דמים] מילה דכתיב °כי מולים היו [כל העם היוצאין וגו׳] טבילה דכתיב °ויקח משה חצי הדם ויזרוק על העם ואין הזאה אלא טבילה. הרצאת דמים דכתיב °וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות וגו׳:

[**כל העם היוצאין.** בפסח ילפינן מינו: **הרצאת דמים.** זריקת דמים על המזבח]:

מהרש״א אלא טבילה כו׳. ל״ע אמאי לא חשיב נמי שלא נכנס לברית בלא הזאה כדכתיב ויזרוק וגו׳ דהרצאת דמים לא היינו הזאה אלא זריקה על המזבח כפרש״י וק״ל:

°וכי ימות מת עליו בפתע פתאום פתע זה שוגג וכן הוא אומר °אם בפתע בלא איבה פתאום זה אונס וכן הוא אומר °ויאמר ה׳ פתאום אל משה תניא אידך פתאום זה מזיד וכה״א °ערום ראה רעה ונסתר ופתאים עברו ונענשו:

ויאמר ה׳ פתאום. בעל כרחם ילאו מלשמש ע״פ הדבור: **פתאים עברו ונענשו.** הייט מזיד דאין עונש אלא על המזיד:

אה״ב [illegible]

פרק שלישי

ד **ת״ר** °ולהבדיל בין הקודש ובין החול אלו דמים וערכין וחרמים והקדשות ובין הטמא ובין הטהור אלו טומאות וטהרות. ולהורות זה הוראה את כל החקים אלו המדרשות. °אשר דבר ה׳ ז׳ תלמוד. ביד משה זה הלכה (למשה מסיני):

[**ולהבדיל.** יין ושכר אל תשת בבואכם אל אהל מועד וגו׳ ולהבדיל וגו׳ ובבואכם להבדיל בין הקדש והחול נמי אל תשת יין ושכר]: דמים וערכין וחרמין וכו׳. שאסורים שתויי יין לפוסקם לבעלים

עיון יעקב

[illegible]

לבעלים לפוחתם דדילמא לא שייכו לגו ספיר: זו התראה. פי' של איסור והיתר מפרי יין אקורין נמי: המדרשות. פרושין בפירקא. אמור לפתוי יין שיש בהם שלמה: הלכה. למעט מקילי: (ויותר מלאה לפרש והדרשות דבר שבלא מגדרש חמרים כמו ב"ג דברים שסמוכים כדרכם בגן ובן מוכח בפ"ק דקדושין מהרש"ם):

פרק חמישי

יף נג [פיסקא] דם [הקזה] שהנשמה יוצא בו חייבין עליו איתמר איזהו דם הקזה שהנשמה תלויה בו רבי יוחנן אמר כל זמן שמקלח ר"ל אמר מטפה המשחרת ואילך:

דם הקזה. בתחלה שותת ואח"כ יוצא אדום ומתחיל בתחלה בלא קילוח נמשך ואח"כ מקלח וסוף כשהדם מתמעט שותת ויורד בסמוך: כל זמן שמקלח. היינו לאמצעי]: מטיפה המשחרת ואילך. מתכלה עכשיו הקילוח ומתחיל להשחיר הוא דם הכפם

פרק ששי

ה משנה חייבי חטאות ואשמות ודאין שעבר עליהן יום הכפורים חייבין להביא לאחר יה"כ מי יף כה
שבא (בידו) [לידו] [illegible] ביה"כ אפי' עם חשכה פטור שכל יום מכפר:

אמר קרא לפני ה' תטהרו לאמר הנא בלבן מכיר בו אלא מוקים

יה"כ מכפר אבל איסורא דידעי בים אין יום הכפורים מכפר ואומר עוד בתלמוד חייבי מלקות שעבר עליהם יה"כ חייבים והוא אמת כפי העיקר בהקדמה עכ"ל התוס' ז"ל:

משנה האב קודם לאם בכ"מ יכול מפני שכבוד האב יף כח
עדיף על כבוד האם ת"ל איש אמו ואביו ויקרא יט
תיראו מלמד ששניהם שקולין אבל אמרו חכמים האב קודם לאם מפני שהוא ואמו חייבים בכבוד אביו וכן בת"ת אם זכה הבן לפני הרב הרב קודם את האב בכ"מ מפני שהוא ואביו חייבים בכבוד רבו:

בבר נתבאר בסוף פ' שני ממציעא שאם היה אביו ח"ח אביו קודם לרבו ואפילו היה רבו מובהק ר"ל שרוב חכמתו ממנו והוא כוונתו בזה שאמר כאן אם זכה הבן לפני הרב ר"ל שקבל ממנו רוב חכמתו וזה שאמר בכ"מ ר"ל להשיב אבדה ולפדות ולהחזיר ולפרוק מעליו כמו שבכר בגליא והדומים לו מכל הדברים שיש בהם לבסוף רק אם הוא רבו קודם והענין מבואר. עכ"ל הרמב"ם ז"ל:

מהרש"א יכול מפני שכבוד אב עדיף כו'. ר"ל יכול דמקראי מוכיח לה דעדיף כבוד אב מדכתיב כבד את אביך ואת אמך שהקדים כבוד אב לכבוד אם ובכתובתם כמי אב קודם לאם ת"ל איש אמו ואביו תיראו שהקדים אם לאב גבי מורא מלמד ששקולים אבל חכמים אמרו כו' מסברא דכיבוד אב קודם בלא כתובתם מפני שהוא ואמו כו' והכי אמרינן פ"ק דקדושין בכתובתם דאבל האי מעמא ואביו ואמו שוין הן וק"ל:

הדרן עלך מסכת כריתות

מסכת מעילה פרק רביעי

יף יז ושאל רב מתיא בן חרש את ר' שמעון בן יוחאי ברומי מנין לדם שרצים שהוא טמא א"ל דאמר קרא
ויקרא יא וזה לכם הטמא אמרו ליה תלמידיו חכים ליה בן יוחאי אמר להן תלמוד ערוך הוא בפיו של ר' אלעזר ברי יוסי שפעם אחת גזרה מלכות גזרה על ישראל שלא ישמרו שבת ושלא ימולו בניהם ושיבעלו נדות הלך ר' ראובן בן איסטרובלי וספר קומי והלך וישב עמהם אמר להן מי שיש לו אויב יעני או יעשיר אמרו ליה יעני אמר להן אם כן לא יעשו מלאכה בשבת כדי שיענו אמרו טבית (אמרו ליבטלו) [אמר ליבטל] ובטלוה חזר ואמר להן מי שיש לו אויב יכחיש או יבריא אמרו לו יכחיש אמר להן א"כ ימולו את בניהם לשמנה ימים כדי שיכחישו אמרו טבית אמר בטלוה חזר ואמר להם מי שיש לו אויב ירבה או יתמעט אמרו ליה יתמעט אמר להו א"כ לא יבעלו נדות אמרו טבית אמר בטלוה הכירו בו שהוא יהודי
החזירום אמרו מי ילך ויבטל את הגזרה *ילך ר' שמעון ע"ב
בן יוחאי שהוא מלומד בניסים ואחריו מי רבי אלעזר ברי יוסי אמר להם ר' יוסי אילו היה אבא חלפתא קיים יכולים אתם לומר לו תן בנך להריגה אמר להן ר' שמעון אילו היה יוחאי אבא קיים יכולים אתם לומר לו תן בנך להריגה אמר להם ר' יוסי אנא אזילנא דלמא עניש ליה רבי שמעון דקא מסתפינא קביל עליה דלא ליענשיה אפילו הכי ענשוהו כשהיו מהלכין בדרך נשאלה שאלה זו לפניהם מנין לדם שרצים שהוא טמא עקם פיו רבי אלעזר ברי יוסי ואמר וזה לכם הטמא א"ל רבי שמעון מעקימת שפתיך אתה ניכר שת"ח אתה [אל] יחזור הבן
עיין רש"י (בשלום) אצל אביו יצא לקראתו בן (תלמיון) [תמליון]
ועי' תוס' אמר רצונכם אבא עמכם בכה ר' שמעון ואמר שפחה של

עין יעקב

[illegible]

של בית אבא נזדמן לה מלאך שלשה פעמים **אני אפי לא פעם אחת** יבא הגם מכל מקום קדים הוא על בברתיה דקיסר כי מטא התם (אמרו) [אמר] בן (תלמיון) [תמליון] צא [בן תמליון צא] כיון דקרו ליה נפיק אזל אמר להן שאילו כל מה דאית לכון למשאל ועיילינהו לגינזא לשקול כל דבעי עול אשכחו להההיא איגרתא שקלוה קרעוה והיינו דא"ר אלעזר בר' יוסי אני ראיתיה ברומי והוו עליה כמה טיפי דמים:

חבים ליה בן יוחאי. כלומר נתחכם מדרשה יפה, והשיב להם **תלמוד ערוך הוא.** לא אמרה מדעתו שמע מרבו ר' אלעזר בר' יוסי שאמר כן משום אביו ועכשיו לא ליה דלמדה מר' אלעזר בר' יוסי שפעם אחת כו': **סיפר קומי.** (שסיפר לפניו) שגילה השער שעל מצחו והניח בלורית לאחריו כמו הנכרים כדי שלא יכירו שהוא יהודי: **א"כ לא יעשו מלאכה בשבת.** ולא ירויחו בשבת ועוד מתוך שהם ממיין אוכלין ומשתכרין ומוליכין כל מה שהרויחו בחול: **א"כ ימולו בניהם.** והדם יוצא בקטנותם ומתיש כחם ואין בנים עוד להיתכם: **מלומד בנסים.** שנעשו לו נסים כדאיתא בפרק במה בעובדא דמערה: **אמר להם ר' יוסי.** אביו של ר' אלעזר אמר לחכמים אילו היה אבא חלפתא אבי קיים תאמרו לו תן בנך להריגה כך אין אתם יכולים לומר לי שאתן בני להריגה שהיה ירא רבי יוסי שמא קפדתו יענים ליה לר' אלעזר בנו ורבי שמעון לא חש בזמנו והיה קטן ממעני סכנת הפליאות היה אומר כן ולכך הסכים לו אף אני בסכנה ואילו היה יוחאי אבא קיים אין אתם יכולין לומר לו תן בנך להריגה עד שא"ל יוסי שהיה ירא שמא ירצה לדבר שלא כרצונו ויענישו עד שקבל עליו שלא יענישו: **עקם פיו.** רבי אלעזר ברבי יוסי שהזיר פניו ודבר בלחש שלא ישמע רבי שמעון שהוא מגיע תשובה בפניו ואעפ"כ הבין ר' שמעון וקללו שהוא יהיה וסורה לפניו ומפורש בהגדה דנפל בחולי אסכרה והיה מוטל בספינה וכשהכיר ר' שמעון בנדר לאביו שלא יענישו בקש עליו רחמים שירפא וכשהיה שוכב בחליו בתוך הספינה עבר עליו אחד מן הספנים והיך על לוחו בבלי דעת ויצאה האסכרה מתוך גרונו ונכנס לתוך גרונו של אותו הספן: **בן תלמיון.** שד: **שפחה של בית אבא.** הגר שפחה שרה דכתיב בה ג' פעמים ויאמר לה מלאך ה' שמעתים לה ג' מלאכים זה אחר זה: **יבא הגם מ"מ.** ולא עמם: **עאל בברתיה דקיסר.** נכנס בן תלמיון לתוך גופה של בת הקיסר ריש נהגדה אחרת א"ל בן תלמיון אנא קדימנא ואיעל בברתיה דקיסר והשתגע ולא נשתכחו אנא דעבי לה עד דתיתון אתון ותימרון לי פוק ונפיקנא וההוא עבדי לכו מאי דבעיתו אם ישים נכנס אות דכי כפיקנא שיהיה מתברכא כל כלי זכוכית של בית הקיסר: [גרס"י שבגמ' איתא א"ל עאל בברתיה דקיסר. ונשתגעה והיתה משפת ואומרת הבו לי את רשב"י בכל שעה וכו']: **אני ראיתיה ברומי.** פרוכת שהבדילה בין היכל לקה"ק: **והוי עליה כמה טיפי דמים.** מהזאות פר ושעיר של יוה"כ. ופי' אני ראיתיה כשאמר להם של בגים נכנא והראום כל אוצר המלך: **אישכח ההיא איגרתא.** דכתיבי ביה הלין גזירות דאמרן לעיל:

מהרש"א שלא ישמרו את השבת וכו'. נראה לנגד ג' מצות אלו אשר נתנו לישראל להיותם מובדלים הבדל גדול מן הנכרים בשבת ובמילה כתיב אות היא ביני וביניכם ולפי שהאשה אינה במילה בא לה הבדל מבין הנכרים במצות הטבילה וכמ"ש בכריתות שלא נכנסו ישראל בברית כשקבלו התורה אלא במילה ובטבילה שהכנסה לברית באשה לא היה רק בטבילה ודבי להבין הטעה אותם לומר דלא נתנו להם אלא מצות אותם דמי היה לו אויב כו': **דלמא ענייש ליה ר"ש כו'.** גם בזה קאמר שהיה מלומד בכך כדאמרינן בפ' ב"מ גבי בעובדא דמערה והיה מפחד על בנו ר"א שלא הגיע עדיין להוראה כל כך אבל ר"י בעצמו לא היה מפחד אמר אבא אזילנא כו' שהוא כבר הגיע להוראה והיה חבירו של ר"ש ח"ש לו **מעקימת פיך ניכר שת"ח כו'.** ר"ל שאתה מחזיק עצמך כת"ח לפני להורות ונכנים ופרש"י שמפורש בהגדה שנכנס למות כו' ובקש עליו רחמים כו' וכן מוכח שחזר דמשמע שחזר למקומו אמר אני ראיתיה ברומי כו' וק"ל: **יבא הגם מ"מ כו'.** שלא מין אחד לנכם אחד שנתחזק העיקר ע"י חסד וליל זה נתגדל והשיב לו לפי שהדחי ביטול מצות כאלו לא היתן בלב הקיסר אלא ע"י השד לכך נגזר עליו מן השמים שיהא בעצמו יבטל הגזירה וק"ל:

הדרן עלך מסכת מעילה

בשלשה מקומות פרק ראשון תמיד

יז כו ע"ב יח כו **[פיסקא]** פרחי כהונה איש כמותו בארץ אמאי התם קרי להו רובים והכא קרי להו *פרחי כהונה אמרי אין התם דלא מטו למעבד עבודה קרו להו רובים והכא דמטו למעבד עבודה קרי להו פרחי:

התם קרי להו רובים. ורובים שומרים שם: **והכא קרי להו פרחי.** אמאי: **התם.** גבי שמירה: **דלא מטו למעבד עבודה.** [שלא הגיעו לעשות עבודה] כגון פחותים מי"ג [שנה] קרי להו רובים כלומר נערים: **הכא דמטו לכלל עבודה.** שכל אותם שישנים שם בבית המוקד ראוים לעבודה דאמרינן כך הם ישינים שם כדי שיהו מזומנים למחר לעבודה ביום עבודתם דכל משמרה ומשמרה מתחלקת לז' בתי אבות כנגד ז' ימי השבוע ובשבת שנכנסין שלן ביחד ומלוקים יחד קרי להם פרחי כהונה שלא הגיעו עדיין לכלל זקנה:

א כח ע"ב **א"ל** רב לחייא בריה [וכן א"ל רב הונא לרבא בריה] חשיך תקין נפשך וקדים תקין נפשך כי היכי דלא תרחק ת"כ וגלי וכסי וקום שטוף ושתי שטוף ואחות וכשאתה שותה מים שפוך מהן ואחר כך תן לתלמידך כדתניא לא ישתה אדם מים ויתן לתלמידיו אלא א"כ שפך מהם. מעשה באחד ששתה מים ולא שפך מהם ונתן לתלמידו ואותו תלמיד אסטנים היה ולא רצה לשתות ומת בצמא באותה שעה אמרו לא ישתה אדם מים

מים

מים ויתן לתלמידו אא"כ שפך מהם אמר רב אשי הילכך האי תלמידא דשפיך קמי רביה לית (ליה) [ביה] משום אפקירותא:

חשך תקין וכו'. הפרש והסכם לבדוק מלמך בנית הכסא שהן שנות שבני אדם נבחים כדי שלא הלמך להרחיק מן שעיר כלתר למד עלמך שאפילו אינך לריך לנקביך חזק עלמך לפסות בבי פרקים שלא הלמרך לפמת בזיס שבני אדם עלרים: **תיב ונלי** וכו'. שב על הכסא קודם שתגלה עלמך וכשתגמור כסס עלמך קודם שתקום: **שטוף** וכו'. רחן הסוס קודם שתבתה ולא תבלע חק אחרים וכשתגמור לבתותו רחן הסוס והכיתו נקי לשותה אחריך ושפוך ממס כדי לנקות הכוס: **אפקירותא**. חולפה ע"כ:

מהרש"א *ליעול מר ע"ב לא סליקת לשעיר כו'. לפי פרש"י לריך להגיה א"ל מ"ב לא סליקת כו' וכ"ה בפי' הרואה דהיינו רבי אנא כו' וקלת דחוק הוא מה שייך הכא מילי דשעיר כיון שהיה מהנהג בדלת פתוחה ובנחידה ומה שנה רב ספרא דבר שאינו לנוע כפרש"י וי"ל דלא הל"ל בנהכ"ם לישול מר. אלא דהי"ל לנחור מגדו ועוד נראה לפרש ולקיים ספרים שלנו דלא גרסינן הכא א"ל ע"כ לא כו' ופתח כשל הוא הכא כי מתכיתין וכולי מילתא דרב ספרא הוא אמאי בצא עלי בנחידה וכי לא ראית שהוא כשל וכי גמרת מילי דשעיר שאינן לנועים ואינן שעלין פתח בהכ"ם שלאן גם לא היה לך לנחור עלי שאכחור כמנדך כדאמרינן בפרק הרואה קבלה דבית הכסא לניעותא ושתיקותא ומקשה תלמודא כיון דרבי אנא לא שפיר עביד דכחר ורב ספרא אמאי הקדים לומר לו לישול מר דהא שתיקותא קבלה דבהכ"ם ומשני דסבר דילמא מבכן כו' ומספק כפשיה עביד כן ומיהו האמת לא היה כן מדלא השיב ר' אנא כן ופי' לשעיר מפרש"י נראה דר"ל שעיר שהוא אחוס שאינן לנועים בנהכ"ם כמו שפרש"י וכן פי' פ' הרואה ע"ש ולפמד דנקט האי לישנא דשעיר ולא אחוס ע"ש שד שבבהכ"ם שדומה לשעיר ע"ש ושעירים ירקדו שם כדאמרינן פרק הרואה ולרבא לית לבהכ"ם גדיא שעיר בשעיר מיחלף ע"ש והיינו שאמר גמרת מילי דשעיר להסתכן מן השד של בהכ"ם שדומה לשעיר שמזיק למי שאינו לנוע מלדבר בנהכ"ם ע"ש בהידושי הלכות והו"ק: **האי תלמידא דשפיך קמי רביה לית ליה משום אפקירותא** וכו'. ולפ"ם קאמר דהרב ישפוך ויתן לתלמידו ולא יסמוך על תלמידו שהוא עלמו ישפוך דשמא יתביים ולא ישפוך ויסתכן כההוא תלמיד וק"ל:

שם **תנן** התם איש הר הבי' היה מחזר על כל משמר ומשמר ואבוקות דולקות לפניו וכל משמר שאינו עומד
דף כח אומר לו איש הר הבית *שלום עליך ניכר שהוא ישן חובטו במקלו ורשות היתה לו לשרוף בסותו והם אומרים מה קול בעזרה קול בן לוי לוקה ובגדיו נשרפין שישן לו על משמרתו רבי אליעזר בן יעקב אומר פעם אחת מצאו את אחי (אימא) [אמי] ישן ושרפו את כסותו

א"ר חייא בר אבא כי הוי ר' יוחנן בהא מתני' אמר הכי אשרידהם לראשונים שאפילו על אונס שינה עושין דין שלא על אונס שינה עאכ"ו:

איש הר הבית. שר שהו הגיכס אשים אקרא כל לילה ולילה היה מחזר על כל משמר והיו לו מפתחות הר הבית: **ואבוקות דולקות לפניו**. וכל משמר בשעה שהיה בא אלל האשמר כל משמר שאינו עומד כמנהו ואומר לו שלום עליך ניכר שהוא ישן: **חובטו במקלו**. מלקהו: **והם אומרים קול בעזרה**. אומרים זה לזה בן לוי לוקה ובשביל כך הוא לועק ומשמע קולו בכאן: **וקיו על אונס שינה עושין דין**. דשינה ז הוא אונס שאין אדם יכול להעמיד עלמו שלא ליישן משבאה לו שינה לעיניו: **שלא על אונס שינה**. דבר שעושין במתכוין:

אה"ב [illegible]

תניא רבי אומר איזהו דרך ישרה שיבור לו האדם ב יאהב את התוכחות שכל זמן שתוכחות בעולם נחת רוח (בעולם) [באה לעולם] טובה וברכה (באה) [באין] לעולם ורעה מסתלק מן העולם שנא' °ולמוכיחים ינעם ועליהם תבא ברכת טוב וי"א יחזיק באמונה יתירה שנאמר °עיני בנאמני ארץ וגו' א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל המוכיח את חבירו לשם שמים זוכה לחלקו של מקום שנא' °מוכיח אדם אחרי (חן ימצא ממחליק לשון) ולא עוד אלא שמושכין (אחריו) [עליו] חוט של חסד שנאמר חן ימצא:

[**איזהו דרך ישרה שיבור לו האדם**. הגרסא דגרים לריך לו לאדם לבחור אלא ה"ק איזהו דרך אחת מדרכים הישרים שיבור לו האדם: **וי"א יחזיק באמונה יתירה**. ישא ויתן עם בני אדם באמונה ולא יונה את הבריות]: **לחלקו של מקום**. להיות בחלקו של מקום [כלומר בתוך מחילתו]: **אדם אחרי**. המוכיח ישים (אחריו) [אחרי כלומר עמי]:

מהרש"א איזהו דרך כו'. עיין בפרש"י והוא דחוק דמאי קאמר וי"א יחזיק באמונה כו' דהא ה"ק כמי ס"ל דיש דרכים ישרים הרבה וכ"ל דרבי הוא מרא דשמעתא דהכי במתניתין דפ"ב דאבות איזו דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם כו' דהיינו שהוא הדרך הטוב לעלמו ומה לבריות והכא מסיי' קאי ומפרש לה הכא בברייתא דאיזו אותו דרך שהוא טוב ותפארת לעלמו ולבריות וקאמר ת"ק אוהב את התוכחות להוכיח הבריות ומתוך שמקבלין התוכחות וחוזרין למוטב נחת

*א"ל [illegible] לא סליקת לשעיר [illegible] אידה דרך [illegible]

גדולה רוח באה לעולם כו'. והיינו תפארת לו מן האדם. ומייתי מקרא שנאי ולמוכיחים ינעם. דהיינו שטוב ונועם המוכיח למקבלים ועי' כן הבא למקבלי תוכחה ברכת טוב ויש לפרש שתבא עליהם ברכת משה שנקרא טוב כמ"ש זאת הברכה אשר ברך משה גו' לפני מותו דהיינו באותו יום שהוכיחם כדאיתא במדרשות וקאמר די"א דאותו דרך דקתני במתניתין שהיא תפארת לו גם מן האדם היינו שמחזיק באמונה יתירה. במ"ע דזה ודאי תח לו ותפארת מן הבריות ומייתי מקרא עיני בנאמני ארץ גו'. דהיינו שהם נאמנים בדרך ארץ במשא ומתן עם הבריות הוא זוכה לשבת עמדי דהיינו במחיצתו של הקב"ה וק"ל: כל המוכיח כו' זוכה להלקו של הקב"ה כו'. עיין פירש רש"י ובתוספות העירוך והבא בעיי זוכה לפלגו של הקב"ה כו' והיינו חק ועי"ל לפלגו של הפלגות חכמה כמ"ש בסוף גיטין עדיין לא הגיע לפלגות ראשונה שהיו בהם גדולים חקרי לב ומייתי ליה מדכתיב אחרי שהיה משיג בחכמה אחרי כמו שהשיג משה שכלי בו ורלית את אחורי גו' וק"ל:

הרי"ף כל המוכיח את חבירו לשם שמים וכו'. לריך לייסב לדוסה א' איך ... המתפליק לבון ולפסר שמליט מוכיח לאדם רשע בתלקה ... אלא ידמתיך בשם אדם כשר וזה שמעתי פליך לא נכון ... כמוך אפ"ה דכתיב כתוב אחריו אומר לרשע לדיק אתה ... מוכיחים ינעם אם בא להוכיחו ואומר לו לדיק אתה ולריך ... אפ"ה שהיה רשע וקראו לדיק מ"מ ינעם ועליהם תבא ... שהמוכיח למוטב ובאן אומר שהמוכיח לשם שמים ומוכיח ... להיות נחלקו של מקום ומושכין לו חוט של חסד שהיא ... על המוכיח המחליק לשון והכי קאמר קרא מוכיח אדם ... אחרי דהיינו מוכיח לשם שמים חן ימצא שהוא חוט של חסד יותר ממחליק לשון בתוכחתו:

ראוהו אחיו פרק שני

[במשנה ... היה בלולג המוגס פעמים שהיו עליו כשלם ... כור. ועלה]

יד' כט **אמר** רבא נימא. השקו את התמיד בכוס של זהב אמר רבא נחמא. אמר רבי אמי דברה תורה לשון הבאי דברו נביאים לשון הבאי דברו חכמים לשון

רשב"ם הבאי. דברה תורה לשון הבאי דכתיב °ערים גדולות ובצורות בשמים סיד אלא נחמא. דברו חכמים לשון הבאי הא דאמרן תפוח והשקו את התמיד בכוס של

מ"א זהב. דברו נביאים לשון הבאי דכתיב °(וכל עם הארץ) [ויעלו כל העם אחריו והעם] מחללי בחלילים וגו' ותבקע הארץ (לקולם) [בקולם] א"ר ינאי בר נחמני אמר שמואל בני מקומות דברו חכמים לשון הבאי ואלו הן תפוח גפן ופרוכת [וכו' הני אין התם לא אין עניות במקום עשירות]:

[נימא. כלומר מלתא בעלמא היא דקאי וגאו חוקא דמשלם לא ... לכלם מלות כור דמקום המערכה לא היתה יכולה ... לות כור: השקו את התמיד וכו'. שיהא טוח לאספיע]:

דברה תורה לשון הבאי. באדם מהלל לתקן דבריו: אבל התם אין עניות במקום עשירות. ולא נראה דכל מעשיהם בעושר והדרם: [ועיין בחולין דף ל' מאמר ע']:

לא היו כופתין פרק רביעי

דף לא **עשרה** דברים שאל אלכסנדרוס מוקדון את זקני הנגב אמר להן *מן השמים לארץ רחוק או

ע"ב דף לב ממזרח למערב אמרו ליה ממזרח למערב תדע שהרי חמה במזרח הכל מסתכלין בה חמה במערב הכל מסתכלין בה חמה באמצע הרקיע אין הכל מסתכלין בה.

תהלים קג וחכ"א זה וזה שוין כאחת שנא' °כי כגבה שמים על הארץ

שם גבר חסדו על יראיו °כרחוק מזרח ממערב ואי חד נפיש לכתוב תרוייהו כההוא דנפיש אלא מ"ט חמה באמצע רקיע אין הכל מסתכלים בה משום דקאי להדיא ולא כסי ליה מידי אמר להם שמים נבראו תחלה או הארץ אמרו לו

בראשית א שמים נבראו תחלה שנ' °בראשית ברא אלהי' את השמים וגו' אמר להם אור נבראי תחלה או חשך אמרו לו מלה דא ליה לה פתרי ונימרו ליה חשך נבראת תחלה דכתיב

שם °והארץ היתה תוהו ובהו וחשך והדר ויאמר אלהי' יהי אור ויהי אור סברי דילמא אתו לשיולי מה למעלה מה למטה מה לפנים מה לאחור אי הכי שמים נמי לא לימרו ליה מעיקרא סברי אקראי בעלמא הוא [דקא שייל] כיון דחזו דהדר משייל סברי לא נימא ליה דילמא אתי לשיולי מה למעלה וכו' אמר להם אי דין מתקרי חכים אמרו לו [איזהו חכם] הרואה את הנולד אמר להם אי דין מתקרי גבור אמרו לו [איזהו גבור] הכובש את יצרו אמר להו אי דין מתקרי עשיר אמרו לו [איזהו עשיר] השמח בחלקו אמר להם ומה יעביד איניש ויחיה אמרו ליה ימית עצמו מה יעביד איניש וימות יחיה את עצמו אמר להם מה יעשה אדם ויתקבל על הבריו' אמרו לו (יסני) [יסנא] מלכות ושלטן אמר [להו] דידי טבא מדידכו ירחם מלכו ושלטן ויעביד טיבו עם בני אנשא איל בימא יאי (למהדר) [למידר] אי ביבשתא אמרו לו ביבשתא דהא כל נחותי ימא לא מיתבא דעתיידו עד דסליקן ליבשתא אמר להם אי דין מינייכו חכים טפי אמרו לו כולנא כחדא שוין דהא כל מלתא דאמרת לן כחדא פתרנא לך אמר להון מה דין אתרסתון לקבלן אמרו לו שטנא נצח אמר להון קטילנא לכון בגזרת מלכים אמרו לו שלטן ביד מלכא ולא יאי למלכא כדב מיד אלביש יתהון לבושין דארגון ושדי מניכא דדהבא על צואריהון:

מן השמים לארץ רחוק. כלומר איזה רחוק יותר: אמרו לו ממזרח למערב. רחוק יותר משמים לארץ: תדע שהרי חמה במזרח הכל מסתכלין בה חמה באמצע הרקיע אין הכל

עין יעקב

... אין ממזרח למערב. והא דלא שליל שלמן לגרוס ... ולשון ... קאים על כן ... אי דין מתקרי חכם. לא יכולין לסביב כדאמר בלבוש ... בלמוד ... חכם שחכמתו מתקיימת ... הרואה את הנולד ... בחידושיו

הבל מסתכלין. ולמה לפי כשהחמה במזרח או במערב היא רחוקה ונסביל שהיא רחוקה יכולים להסתכל בה שאין האורה מזקת לעינים אבל [כשהיא] באמצע הרקיע קרובה והורה מזהיר כ״כ שאין יכולין לראות: (כהדהיא דנפיש. יכחוש כרחוק מזרח ממערב נגד חמה של ירחו הרחיק ממנו את פמעיט כיק בזמזרח למערב רחוק: ולא בעי ליה מידי. לפי שעומד בגובהו של רקיע ואין שום דבר מאפיל אבל בערבית ושחרית עומד בשיפולו של רקיע ויש הרים גבוהים שמאפילין בין השמש והרואים בו: לית ליה פתרי. דבר זה אין לו פותרים: מה למעלה, למעלה מהרקיע שעל ראשי החיות: מה למטה, מהתהום: מה לפנים. קודם בריאת עולם: מה לאחור. מה יהיה אחר שיכלה העולם): [הרואה את הנולד. המבין מלבו מה שעתיד להיות קודם שמתידין לבוא ונזהר ממנו: הכובש את יצרו. בא לידי עבירה וכבש את יצרו ומלנו ממנו: השמח בחלקו. במה שנותן לו המקום: ימית את עצמו. ישפיל את עצמו: יחיה את עצמו. יגביה את עצמו ומתוך כך ימטו בו סבריות פין רעם דקבלו בו ויומת ולימדוך חכמים שאדם תחלה מיחיה ישפיל את עצמו וירחמו עליו הבריות ויזום שנים הרבה ותנאות ימנע את עצמו שלא יקלרו ימיו ויזום בלא עמו: יסנא מלכו ושולטן. ויתקבלו דבריו ויאהבו אותו אבל אדם רגיל לדבר עם מלכים ושרים ממקבלין בו גבי אדם ומתוך כך שונאין אותו ואת מעשיו: דידי עדיפא מדידכו. שמעשו נדולה משלכם שאני ימעט עלם טובה מעל ידם יהא מקובל לבני הבריות ולאחה עלם ירחם מלך ושלטון ודבר עמהן תמיד ויעביד טובו עם בני סמיך בשביל אנשי סעיר וידבר עליהם אל מלך שלא להכביד עולם עליהם ולא יעולו בני סעיר לנבח: בימא יאי למידר או ביבשתא. באיזה מקום טוב לגור בים או ביבשה השיבו לו ביבשה: לא מיהבא דעתייהו. אין דעתן מיושבת בכן עד שירדו ליבשה: אי דין מנבון טפי חכים. איזה מכם חכם יותר: כחדא פתרנא לך. שאלה תכנים ואין חכם זה מזה שהרי כולנו הסכמנו לדעה אחד: אמר להן מה דין אתיתון לקבלי. מה זה שאתם עומדים כנגדי ולבכם מחזיקים ירלאים הבלא אתם יודעים כי אנחנו הרגנים ואתם מחתים. אתרכמון למין הרים מנן: אמרו ליה שטנא נצחת. זה לינה ראיה שהרי אתם רואים בכל יום שהשטן הוא טובה וממנע בני שאדם אף אתם אל תתמהו על שאנו מחתיכם: אמר להם שומים אתם שאתם מחזיקים ירלאתכם שאם ארצה אהרוג אתכם בגזירת מלכים שאני מלך ואבקש לשאר מלכים שאוהבים אותי שיתנו לי רשות להרוג אתכם: אמרו ליה שולטן ביד מלכא ולא יאי למלכא כזב. כלומר בידך הממשלה לעשות שאתה מלך ושר אבל גכך כשאתם הבטחתם שלא תעשה ממנו רעה ואין נאה למלך לדבר שקר שנאמר אף כי לנדיב דבר שקר (משלי י״ז): מיד אלביש יתהון. הלבים אותם לבושי ארגמן ויתם רביד אדם על צואריהם]: (יחיה את עצמו. פירש״י יאכל מעדנים יותר ממה שיש לו ולכשיחסר לו ילך וינזול ויסתנוא: אתרכמון לקבלן. מה זה שאתם נלחמים עמנו ולבכם מחזיקים במלחמתם והלא אנחנו למעלה מכם: שטנא נצח. השטן הוא שמתגעה אתכם ומכסה אותם: ולא יאי למלכא כדב. אין טוב למלך לכזב שהבטיחם שלא יעכיסם אם ישיבו לשאלותיו):

מהרש״א מן השמים לארץ רחוק כו׳ איל ממזרח למערב כו׳. ובפרק אין דורשין אמרינן שוים הם דלהדהי״ל שיה מגיע מן הארץ עד לרקיע ומקלה השמים עד קלה השנים ולידי ולידי חד שיעורא הוא וכתבו התוס׳ שם דשמיא סוגיא פליגי אהאך דקי״ל הכא דמזרח ומערב רחוק טפי דהאלהים אדם היכי קם כו׳ עכ״ל ע״ש והרא״ש כתב בפרשת ואתחנן דלמ״ד כמי התם דאידי ואידי חד שיעורא הוא הא פשיטא דמקלה השמים ועד קלה השמים מזה דהיינו מקלה השמים המקיף במזרח עד קלה שמים סמקיף השני שכנגדו במערב הוא כפל מן הארץ עד לרקיע וא״כ אדם היכי קם כו׳ אבל מקלה שמים היינו מקלה המקיף במזרח עד קלה האחר שהוא מרכז הארץ והוא ודאי השיעור שמגיע מן הארץ עד לרקיע כו׳ ע״כ תוכן דבריו ולפי זה ל״ל כמי הכא הא דקאמרי חכמים דזה הא שוין דממזרח היינו מקלה המקיף במזרח עד קלה שמערב שהוא מרכז הארץ ולא קלה המערב המקיף דמשכי קלות המקיף היה כפול כמן הארץ עד לרקיע כמ״ש הרא״ש וכן משמע קלת דממזרח למערב היינו מקלה המקיף במזרח עד קלה המערב שהוא המרכז הארץ ומאי דא״ל ממזרח למערב הוא רחוק טפי מדע שהרי חמה במזרח הכל מסתכלים בה כו׳ דמשמע דאיירי ממזרח שהוא קלה המקיף משם התחום שלה ועד קלה המערב שהוא מקום שהכל מסתכלין בו שהוא מרכז הארץ ולא קלה המקיף במערב משם אין הכל עומדים להסתכל בו ודו״ק: א״ל שמים נבראו תחלה או הארץ וכו׳. פרש״י כלומר או ארץ ושמים נבראו עכ״ל ואין הלשון משמע כן אלא דיש להסתפק נמי או הארץ נברא תחלה והכי איתא בפרק אין דורשין דאיכא למ״ד ארץ נברא תחלה שנאמר ביום עשות ה׳ אלהים ארץ ושמים והם יעולר פלוגתייהו ויש בזה מקום עיון כיון דשמים וארץ נתאמר אחד נבראו מה שייך בזה ונופל בהם להיות האחד תחלה ומוקדם לחבירו והם יעולר באורך ע״ש: א״ל אור נברא וכו׳ א״ל מלתא דא אין לה פתר כו׳. יש לדקדק כיון דידעי להשיב על זה שמחושך נברא תחלה אמאי לא השיבו לו כן ואם היה שואלם אח״כ מה למעלה מה למטה וכו׳ הי״ל לא להשיב מלתא דא אין לה פתר. ונראה לדעת זקני הנגב דשמים נבראו תחלה קרא סדר הבריאה קחשיב ונראשים כמו בראשונה והשתא מקשה למה לא השיבו לו כן דהי״ל בחושך ואור ודאי סדר הבריאה קחשיב ומשך נברא תחלה. ומשכי דסברי דילמא אתי לשיולי מה למעלה וכו׳. ר״ל דנהא גופים בשאלת אור וחשך הוו סברי דאתי לשיולי מה לפנים ומה לאחור וכו׳ כדעת האומרים שהחושך אינו אלא העדר אור ולא היה לריך בריאה קודם שאור אבל אנחנו עדת המאמינים כי השם יתברך ברא שניהם יש מאין ואין לנו לשאול מה לפנים וכו׳ וע״כ השיבו לו כן מלתא דא אין לה פתר כי אין לשאול מה לפנים וכו׳ והמקשה איה שמים נמי לא נימרו וכו׳. הוה ק״ד דה״ק דלמא אתי לשיולי מה לפנים כו׳ דלכך לא השיבו לו באור וחשך משום דלמא אתי לשיולי מה לפנים וכו׳ במלתא אחריתא ולהכי מקשה דהי״ל שמים נמי לא נימרו ליה משעם זה דילמא אתי לשיולי מה לפנים כו׳ במלתא אחריתי ומשני דהכי קאמרינן דמעיקרא כסבאל משמים וארץ סברי דאקראי בעלמא וכו׳ אקראי מלשון קראי דהוה סא״ל אי כסדר הבריאה קחשיב בהו קראי והשיבו לו דכן הוא כמקראי ושמים נבראו תחלה ושוב כששאל להו על אור וחשך סברי דאי כמספיה שאל דכיון דהסכנו לו כבר בשמים וארץ דכסדר הבריאה קחשיב קרא אם כן מה שאל בחשך ואור ודאי ה״נ כימא דכסדר הבריאה קחשיב אבל ודאי דכוונתו בשאלת אור וחשך כדעת האומרים

דהתחזר

דהמסך היה בריאה אלא תעדר אור ולכך השיבו לו מלתא דא אין גם פתר דהיינו אין לשאול עם לפנים וכו' ודוק: א"ל איזהו חכם הרואה את הנולד וכו' ואיזהו גבור וכו'. בפ"ד דאבות קאמר גבי גבור ועשיר כי הכא אבל בחכם קאמר בפ"א איזהו חכם הלומד מכל אדם וכן דרואה את הנולד קאמר ליה בפ"ב דאבות גבי איזה דרך שידבק בה אדם ונראה דאלו השאלות כלפי עצמו שאלן שיסבהו ויהללו אותו בהן לפי שהיה חכם בחכמת הפילוסופים שהיה תלמיד של אריסטוטלוס והיה גבור כובש כמה ארצות וגם עושר נכבסים שאסף במלחמה אבל הם השיבו לו ע"פ מ"ש הכתוב אל יתהלל חכם בחכמתו וגו' כ"א בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע וגו' דהוא תכלית ואושר האמתי וזהו שאמרו לו כששאלן שיסבהו אותו בחכמתו הפילוסופיא א"ל דאין חכם אמתי הוא אבל הרואה את הנולד שהוא מביט ורואה לתכלית שהוא נולד לבסוף דהיינו וידוע אותי הוא החכם האמתי וא"כ שאלן איזהו גבור שיסבחו אותו על שכבש כמה ארצות והשיבו לו שאין זה גבורה אמיתית אלא כובש את יצרו כדמייתי לה מקרא בפ"ב דאבות וכן קא"ל איזהו עשיר וכו' שיסבחו אותו בעושר וא"ל שאין זה עושר אמיתי הבא לו בגזילה במלחמה אבל זה השמח בחלקו ובהכה מיגיע כפו כדמייתי לה מקרא שם זה עושר האמתי: מה יעביד איניש ויחיה וכו'. רש"י פירשו לענין גאוה ושפלות וכה"ג כתב בערוך בערך חיה ע"ש ויותר נראה לפרשו כמשמעו מה יעביד איניש ויחיה והשיבו לו ימית את עצמו בעה"ז להרחיק מתענוגי עה"ז כדי שיחיה לעה"ב כמ"ש אדם כי ימות באהל: וא"ל מה יעביד איניש וימות א"ל יחיה את עצמו. בעה"ז בתענוגים וימות בעה"ב: וא"ל מה יעביד איניש ויתקבל וכו'. גם זה כלפי עצמו אמר שישבחו אותו ואת מלכותו כמ"ש לבסוף ירחם מלכו ושולטן דהיים שינקם מלוכה ושררה כדי שיעשה טובה לבריות והם א"ל בהפך זה יסני מלכות ושלטון. דהיינו שירחיק אדם עצמו מהשררה שא"א להם לעשות טוב וישר לכל: א"ל בימא יאי למידר או ביבשתא וכו'. לפי שיורדי הים הרווחה להם מצוים כמ"ש בפרק הבא על יבמתו אין לך אומנות פחותה מן הקרקע שנאמר וירדו מאניותיהם וגו' ואמרו בעירובין לא מעבר לים היא לא בסחרכים ולא בתגרנים היא אבל עלד אחר קשה להם בים דהסכנה מצוים בהם יותר מיושבי יבשה והשיבו לו מטעם זה דהא כל נחותי ימא לא מייתבו דעתייהו עד דסלקין וכו' דהיינו דעלייה הוא לכן ולא ירידה. אי דין חכים מנכון יתיר מי'. שהיה לו לב עליון בכל הדברים האלה שהאריכו פנז ודינו וגינו כל ענייניו חכמתו וגבורתו ועשרו ומלכותו וע"כ אמר איזהו מנכון חכם יתיר דודאי על פיו השיבו לו כך ואמרו דלפו כן דאתה רואה דכחדא שוין דהא נתכוונו לדבר אחד ואם שפים אשמה עלים על כולנו הוא. וע"ז א"ל על מה דין אתריסתון נגדי. לנסות ולבזות את כל מעלתי חכמתי ועשרי גבורתי ומלכותי ורש"י פירשו לענין אמונת קבלה אלהותו והוא דחוק שלא כוכר זה שהתריסו בזה נגדו ושנקם מהם על זה להפך אמונתם: א"ל שטנא נצח. דמה שדברנו לך שטנה ותירוס כנגדך הוא כילוא שים לו כלחון אמתי בכל הדברים: א"ל הא אנא מקטילנא וכו'. אע"ג דכלחתם אותי חייבים אתם קטלא כהאיא דפרק אחד דיני ממונות דא"ל קיסר לר' תנחום מימר שפיר קאמר מיהו כל דזכי למלכא שדיוהו לגיבר וכו'. וא"ל דלא יאי למלכא כזב. דכן דרך כל המכלחים עם שהתקיף ממלא שמנטיה אותם שלא יהא לו לב ואיבה עליהם בעבור תכלחון אם יכלתו וק"ל:

אמר להו בעינא למיזל למדינת אפריקי אמרו ליה לא מצית אזלת דמפסקי הרי חשך אמר להו לא סגי דלא אזלינא אמטו הכי משיילנא לכון אלא מאי אעביד אמרו ליה אייתי חמרא לובא דפרשי בהברא ואייתי קבורי דמתני וקטר בהאי גיסא דכי אתית נקטת בגוייהו ואתית לאתרך עבד הכי ואזל מטא להההוא מחוזא דכוליה נשי בעא למעבד קרבא בהדייהו אמרי ליה אי קטלת לן אמרי נשי קטל אי קטילנא לך אמרו מלכא דקטלוהו נשי אמר להו אייתי לי נהמא אתיין ליה נהמא דדהבא אפתורא דדהבא *אמר להו מי אכלי אינשי נהמא דדהבא אמרו ליה [אלא אי נהמא בעית] לא הוה נהמא באתריך דשקלית ואתית להכא כי נפק כתב אבבא דבחווא אנא אלכסנדרוס מוקדון [הויתי] שטיא עד דאתיתי למדינת אפריקי די נשייא וילפי עצה מן נשייא כי שקיל ואתי יתיב בהדיא מעיינא וקא אכיל נהמא הוו בידיה גלדני מלוחים בהדי דמהדורא להו נפל בהו (ריחא) [רוחא] אמר ש"מ האי מעיינא מג"ע קא אתי איכא דאמרי שקל מההוא מיא טרא באפיה איד אידלי כוליה עד דמטא לפתחא דג"ע רמא קלא פתחו לי בבא אמרו ליה °זה השער לה' צדיקים יבאו בו אמר להו אנא מלכא אנא מחשב חשיבנא הבו לי מידי יהבו ליה גלגלתא חדא אתא תקליה לכוליה כספא ודהבא דיליה בהדיה ולא הוה תקיל אמר להו לרבנן מאי האי א"ל גלגלתא דעינא דבשרא ודמא דלא שבע אמר להו ממאי דהכי הוא דלא שבע אמרו ליה שקול קליל עפרא כסייה ולאלתר תקל דכתיב °שאול [ואבדון לא תשבענה] וגו':

(אמטו הכי משיילנא וכו'. ליכי מנקם מכם אלא מה אעשה שאוכל לילך): [בעינא למיזל. אלא אכי לילך]: לא מצית אזלית. איך יוכל ללכת שהרי חושך באמצע הדרך ומקום שים בו חשך בין ביום בין בלילה ואין שום אדם יכול לעבור אותן הרים: אמר להם לא סגי דלא אזלינא אמטו הכי משיילנא מה אעביד. תקנתי עצמי ללכת שם אמטו הכי ובשביל שתקנתי בעצמי אני שואל לכם עלה מה תקנתי ואיזה ענין אוכל לעבור]: אייתי חמרא לובא. קח חמורים גמלים [מולרים] שהולכים אף בחשך. וגם קח קבורי דמתני. מחבלים וקשור ראש החבל במקום שמתחיל החשך והשאר בידך מפני שתשוב דרך החבל [מתכי לשון חבל]: מטא להההוא מחוזא דכולא נשי. לא היה בלותו הכרך כי אם נשים: בעא למיעבד קרבא. רצה לעשות עמהן מלחמה: אמרו לו. הנשים אי קטלת לן יאמרו נשי קטל כלומר זו אינה גבורה אם תלחם עמנו שהרי אם תהרוג אותנו יאמרו העולם שיסמעו בדבר נשים הרג חו אינה גבורה. ואם אנו נהרוג אותך יאמרו השומעים כמה גרוע מלך זה שהנשים נתחברו עליו והרגוהו מוטב שהמנע את עצמך ואל תלחם עמנו פן תהיה לבוז אמר להן הריני שומע לעצתכם ולא אזיק לכם והביאו לי לחם לאכול: אייתו ליה נהמא דדהבא אפתורא דדהבא. הביאו לו לחם

של זהב מונח על שלחן של זהב: **אמר להן מי אבלי אינשי נהמא דדהבא.** כלומר וכי מהנה בכאן לאכול לחם של זהב. לאמר לו אין מהנה בכאן לאכול לחם של זהב אבל בשביל כך שמו זהב לפניך לאכול משרי אם פנאה לא שנאה בכאן בשביל אכילתך וכי לא היה לך לחם לאכול במקומך שהתרחקת ממלכותך ובאת עד כאן ושאלת לחם לאכול לכך נתנו לך זהב וכסף שמעודים היים שנאם בשביל זהב וכסף לכאן: **כי נפק,** כשהיה יוצא מן העיר: **כתב אבבא דמחוזא.** כתב על שער העיר: **אנא אלכסנדרוס הויתי שטיא.** שהייתי שוטה שבאתי לכאן לתגין: **עד דאתיתי.** לכאן לגמור ולמדתי חכמה: **יתיב הדוא מעיינא קאכיל נהמא.** כדרך בני אדם שיושבים על המעיין ואוכלין שם לחם ובספלים לשתות מים]: **גלדני מלוחים.** דגים מלוחים: **בהדי דמחוורי.** בשעה ששיו רוחלים במים כדי להסיר מליחתם: **נפל בהו רוחא.** בא ריח ממעין והמים הדגים: **שרא באפיה.** לקח מהמים ונתן על פניו: **אידלי כוליה.** הלך דרך מסיבת המעיין ללד משלה עד שהגיע למקום יליאתו: **גלגלתא הדא.** גלגל של עין של אדם דוגמא שלא שבעה עינו לראות: **אנא מלכא אנא.** ואמור אמר תמו לי דבר אחד מגן עדן הואיל ואיכנס חלים לפתוח לי השער: **לא שבע.** עין האדם לא ישבע מלכנס ממון עד שמת ויתכסה בעפר: **שקיל קליל עפרא וכו'.** קח מעט עפר וכסהו והגלא משקלו: **דכתיב שאול ואבדון לא תשבענה.** ועיני אדם לא תשבענה.

מהרש"א חמרי לובא. בפירש"י חמור מלרי ופירשו התוס' בפ"ק דבכורות ע"ש הפסוק פוט ולוב היו בעזרתך גו' ע"ש ודפירש"י בהגדה פי' בערוך בערך הגד ובלשון אפילה שתרגומו בהגדה ולייתי קנודי דמהני וכו' פי' פקעיות של חבלים כמו לייתי ליה תרי קינורי וכו' דפ"ק דע"ז: **בעא למיעבד קרבא בהדייהו כו'.** שכן דרך המלכים המנלחים שאיכן מבקשים שלום מלכים ומדינות אחרים גם כשרולים להיות כבנע גומים אבל הם רולים לכבוש במלחמה כדי להיות הם כפופים ביותר ושיתגדל שמם בכנות הגלחתם וע"כ א"ל כי לא יהיה לך עמנו לשם ולתפארת דאי קטלת לן כו' וק"ל: **נפל בהו ריחא אמר ש"מ כו'.** כפירש"י ריח טוב בן היה בגמרא ובגרס' עין יעקב כפל בהו רוחא כו' שנפל בהו רוח חיים וחיו. אבל הא דקאמר שקל מהכהו עיל ודלא באפיה משמע דמשום ריח טוב עשה כן וק"ל: **א"ל זה השער לה' צדיקים גו'.** זה השער הוא שער גן עדן ופי' הפסוקים שאומר לא אמות עדיין כי אחיה ואספר מעשה יה בעה"ז על מיסר יסרני ולמות לא נתנני וע"כ אמר פתחו לי שערי לדק שהם שערי בתי מדרשות וע"ב ובם אודה יה בעה"ז כדי שאזכה בעה"ב לזה השער לדיקים וגו' וק"ל: **גלגלתא דעינא דבי"ו כו'.** והיינו הגולגלת שמקיף העין סביב שהיא קיים עדיין אבל עין גופא הוא הנרקב כבר וכהאי גוונא בגולגלת דיהויקים שהיא עלם דבר המתקיים ורמזו לו על עלמו שהוא אוהב כסף וזהב כמו שרמזו לו הכמים בלחמה דדהבא ולכך אין אתה רואי לבא

לשער הזה שלדיקים יבאו בו שאין בהם עדם זו ומייתי דכתיב שאול ואבדון לא תשבענה ועיני האדם וגו' ר"ל מהי לא תשבענה שאול ואבדון מאותו אדם שעיניו לא תשבענה וק"ל:

תנא דבי אליהו ניהנם (יש) למעלה מן הרקיע ויש ה שם אומרים לאחורי הרי חשך:

יש גיהנם למעלה מהרקיע. ומן החיות המהישים על ראש רשעים כדכתיב על ראש רשעים יחול וי"א לאחורי הרי חושך:

מהרש"א גיהנם למעלה מהרקיע וי"א כו'. נראה ע"פ ע"פ פרק אין דורשין בז' רקיעים מכון שבו אולרות שלג כו' קיטור ושערה כו' כל אלה לפורענות כפרש"י ופריך דבארעא איתנהו דכתיב שלג וקיטור רוח סערה גו' ומשני דוד אורידן שבתי' לא יגור במגורך רע והשתא הכא דקאמר למעלה מן הרקיע שכן היה שכל פורענות דגיהנם למעלה במכון היה וי"א לאחורי הרי חושך הייבו לאחר שהורידן דוד וק"ל:

(תנא דבי) [תנא] ר' חייא כל העוסק בתורה בלילה שם שכינה כנגדו שנאמר (°שויתי ה' לנגדי תמיד תהלים ואומר) °קומי רוני בלילה וגו' נכח פני ה'. א"ר אלעזר איכה ב א"ר חנינא ת"ח מרבים שלום בעולם שנא' °וכל בניך ישעיה נ למודי ה' ורב שלום בניך וגו':

מהרש"א כל העוסק בתורה בלילה כו'. דרכה תפלה קנושה ליבא בלילה לראש אשמורת דהייגו בשני חלקי הלילה כו' כפרש"י בספר איכה אלא רנה של תורה קאמר כמו שת"י ע"ש וכדאמרינן בעירובין לא איברי לילה אלא לגירסא וקאמר שפכי כמים לבך הוא ג"כ רמז על התורה שנמשלה למים שנא' הוי כל למא לכו למים גו' וק"ל: **תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם שנאמר וכל בניך וגו'.** בכמה דוכתין בתלמוד הובא זה המאמר וכבר כתבנו בסיום מסכת יבמות טעם לסיכו שם ונראה דהכא הובא משנדא דחכמי הנגב שסרנו שלום בעולם בתשובתם בחכמה לנגד אלכסנדרוס אך מה שהפסיק במאמר כל העוסק בתורה לא ידענא וק"ל:

הדרן עלך מסכת תמיד

הר הבית פרק שני מסכת מדות

מתני' כל הנכנסין (לדרך) [להר] הבית נכנסין דרך ימין ומקיפין ויוצאין דרך שמאל חוץ ממי שאירעו דבר שהוא מקיף לשמאל מה לך מקיף לשמאל. שאני אבל. השוכן בבית הזה ינחמך. שאני מנודה השוכן בבית הזה יתן בלבם ויקרבוך דברי ר"מ א"ל ר' יוסי

עין יעקב

[illegible]

יוסי עשיתן כאלו עברו עליו את הדין אלא השוכן בבית הזה יתן בלבך ותשמע לדברי חבריך ויקרבוך:

רבינו עובדיה ז"ל מברטנורה: נכנסין דרך ימין. כגון הנכנסים דרך שערי חולדה שהן מן הימין מקיפים דרך שער המזרח: שאני אבל. כששואלין אותו מה לך להקיף בשמאל ואומר שאני אבל אומר לו השוכן בבית הזה הוא ינחמך: עשיתן כאלו עברו עליו את הדין. אם הם אומרים לו כן נראה כאילו חביריו שותפין בדין ובדוהו שלא כהלכה: יתן בלבך ותשמע לדברי חבריך. דהשתא משמע שהוא עשה שלא כדין וצריך תשובה והלכה כרבי יוסי:

אה"ב [illegible]

מהרש"א כל הנכנסין כו' דרך ימין כו' חוץ ממי שאירעו וכו' שהוא מקיף לשמאל. ע"פ במדת הדין שולט עליו שהוא צד שמאלי ולזה אומרים לו השוכן בבית זה שהוא מדת הרחמים ינחמך וכן במנודה כי הענודה לבריות הוא עבודה לשמים ומה"ד שולט עליו השוכן בבית הזה שהוא מדת רחמים יתן כו' ויקרבוך ונוח לבריות נוח לשמים וק"ל:

המזבח פרק שלישי

דף לז משנה ד מתני' לא היו סדין אותה בכפיס של ברזל שמא יגע ויפסל שהברזל נברא לקצר ימיו של אדם והמזבח נברא להאריך ימיו של אדם אינו בדין שיניף המקצר על המאריך:

כפיס של ברזל. כפות של נגרים שרגילים לגרד בה. ר"ע מברטנורה:

פתחו של היכל פרק רביעי

דף לז משנה ז מתני' ההיכל צר מלאחוריו ורחב מלפניו ודומה לארי שנאמר "הוי אריאל אריאל קרית חנה דוד מה הארי צר לאחוריו ורחב מלפניו אף ההיכל צר מאחוריו ורחב מלפניו:

ישעיה כט

צר מאחוריו. לצד מערב: ורחב מלפניו. לצד מזרח ולא כתפרש לי היאך שהרי מאה על מאה היה בשוה. ר"ע מברטנורה:

אה"ב [illegible]

מהרש"א "כי ה' אלהי ישראל בא בו והיה סגור כו'. פרש"י בספר יחזקאל בא בו לעתיד לבא עכ"ל אבל ה"ל ליכתוב יבא בו שהוא לשון עתיד גם והיה סגור קשה דקרא הוא מיותר דכבר כתיב ברישא דקרא סגור יהיה לא יפתח וגו' וכ"ל שעל מקדש ב' כאמר שאמר שיהיה סגור ולא יבא בו איש כי השער זה קודם שה' אלהי ישראל בא בו במקדש שני גם אם יהיה סגור יהיה ביאת השכינה דרך שם וק"ל: ההיכל צר מאחוריו כו' שנאמר הוי אריאל אריאל גו'. פתח מאחוריו ממקום קדוש יותר שהוא קדש קדשים וענינו כמ"ש שתחלת ממשלת שלמה שנבנה המקדש הוא היה בממלכה עליונה כממשלת הלבנה במלואה ע"ז דורות מאברהם עד שלמה ומכאן ואילך נפחתה מלכותו כלבנה ט"ו עד ע"ז דורות בימי צדקיהו וזהו הרמז שהיה רחב מלפניו בתחלת בניינו בימי שלמה והיה כפתח והולך עד שהיה צר מאחוריו וכאשר משם מעט בסופו בכותל מערבי ומייתי שנאמר הוי אריאל אריאל בלשון כפול שקרא הוי על חורבן ב' מקדשות ע"י משל אריה כמ"ש זה באגדת פרק הניזקין ומסיים קרית חנה דוד שבימי דוד לא פיתח ירושלים אלא תכיים במלואה עד שלמה שבנה הבית כמ"ש בתהילים אל המנוחה ונומר זו ירושלים וק"ל: סנהדרין גדולה של ישראל יושבת בה כו'. כתב הכא עפי של ישראל שלא יהיה בתוכת כהנים שאפשר שהם סגנים בדבר כיון שדנין את הכהונה וקאמר שנמצא בו פסול לובש שחורים כו' אם נמצא בו פסול שבשא אשה שאינה הוגנת לו ואמרי' לובש שחורים על עונו כההיא דילך למקום שאין מכירין אותו וילבש שחורים גם אם נמצא בו פסול ונלד אבותיו וכגון שהוא חלל ילבש שחורים ע"ש שנאמר ביהושע כ"ג והוא לבש בגדים צואים לפי שבניו נשאו להם נשים שאינן הגונות לכהונה כת"י שם ובהפך זה מי שלא נמצא בו פסול לובש בגדים לבנים על כונה זו גם למה שהיה ראוי להיות כהן שלובש בגדי לבן ואומרים ברוך המקום ב"ה שלא נמצא בו פסול בזרעו כו' להיות כהן הדיוט וברוך שבחר באהרן ובניו שהם נבחרים ביותר גם מתוך הכהנים להיות נכנסים לבית בבית קדשי קדשים ב"ה והיינו אהרן ובניו כמ"ש והכהן המשיח תחתיו מבניו ונומר אם בנו ראוי בנו קודם להיות כהן גדול וק"ל:

פרק ה' משנה ד

הדרן עלך מסכת מדות

מסכת קנים פרק שלישי

משנה אחרונה. ר"ש בן עקשיא אומר זקני עם הארץ כל זמן שמזקינים דעתן מיטרפת עליהן שנא' "מסיר שפה לנאמנים וטעם זקנים יקח אבל זקני תורה (נ"א תלמידי חכמים) אינן כן אלא כל זמן שמזקיני' דעתם מתישבת שנא' "בישישים חכמה ואורך ימים תבונה:

איוב יב

שם

הרמב"ם ז"ל. נשנית משנה זו לפי שכתב בהלכה אחרונה א"ר יהושע זהו שאמרו בכבש בשהוא חי קולו אחד וכשהוא מת קולו ז' כיצד קולו ז' שתי קרניו ב' חצוצרות ב' שוקיו ב' חלילין עורו לתוף מעיו לנבלים בני מעיו לכנורות. וי"א אף צמרו לתכלת ע"כ. והרי (כשנפטר) [כשנפקד] הכבש נתרבו בו תועלות א"ר שמעון בן עקשיא כחומה לזה ג"כ כגון אנשים שמגשמים שהם מפסידים וחלשים ויפסד גופם סרנה חכמתם ויחזק שכלם ויוסיפו שלימות שנאמר בישישים חכמה ואורך ימים תבונה:

כשהוא

עין יעקב

ההיכל צר מלאחוריו כו'. [illegible]

ר"ש בן עקשיא אומר זקני עם הארץ כל זמן שמזקינין [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

מהרש"א *כשהוא חי קולו א' וכשמת ז' כו'. שנים מלים קולות ז' כדאמרינן בברכות דשנה ז' ברכות ע"ש ז' קולות שנאמר בהבו לה' בני אלים ויפורש שם גם בערכין אמרו כלי שיר מקדש בז' כינין כמפורש שם ושאמר וי"א אף לומר לעשות תכלת היינו נמי לענין קול כו"ם המפרשים רמז על קול מולי שמעיל שהיה תכלת והוא קול שמיני שהיה לימות המשיח כמפורש שם בערכין וסמך לזה בדומיא דהכא זקני תורה כ"ז שמזקינים וכו' למות מוסיפין תבונה בז' חכמות כדבור בזה כמ"ש ואורך ימים תבונה אבל בזקני ע"ה מעם זקנים יקח דאפילו אותו דבור וקול מ' שלהם יתמעט בזקנותם ופי' הספוק לנאמנים בעולם שהיו סומכין לסמן דינורם מפיל להם סכנה שמקנ"ם מעל מהם בזקנותם שלא ידבר עוד דבריהם בטעם ובמכוון וק"ל:

הרי"ף מהרש"א לנאמנים בעולם. כולה דברים נאמנים שלפתן כאלו דהיינו שאין להם חכמה אלא דברים:

הדרן עלך מסכת קנים

מסכת כלים פרק שבעה עשר

א **קנה** מאזנים והמחק שיש בהן בית קבול וכו' [הרי אלו טמאין] ועל כולן א"ר יוחנן בן זכאי אוי לי אם אומר אוי לי אם לא אומר:

בסוף [פרק ל' משנה ב']. אספקלריא טהורה וכו'. כתב התוי"ט ז"ל אספקלריא הוא המכסה אשר יעשה לראות מאחוריו והיא אולי מלה מורכבת כפק ראיה הה שיראה אחרי המכסה שהוא מזכוכית (דבר) [או מדבר] ספירי לא יראה במקומו האמתי כמו שיתבאר בחכמת המביטים וכן לא (יעידו) [יראה] על ביעורו האמיתי ויקראו החכמים המכסה הבהיר מאד אשר לא יכהה דבר מאחוריו אספקלריא המאירה ואמרו על [לד] המשל בהשגת משה רבינו לאלהות שהוא השיג תבורא יתעלה הכנים מה שאפשר האדם באשר הוא בחמר ההשגה שישיגו כנים יתברך וזה כי לא ישאר האדם וזה לפי מה שמתבאר פרקי אבות ואמרו כל הנביאים נסתכלו באספקלריא שאינה מאירה אבל משה רבינו נסתכל באספקלריא המאירה וכבר ילאה מסוכת שלמה אבל בידום עיין זה עכ"ל:

עיין פי' המגן כתב הרא"ש ז"ל היינו אספקלריא המאירה דפרק השולן ושפרק תולע וערבת והוא מראית שאגשים שמסתכלות בה לפספקים ויש להם בית קבול קנה וכו' עכ"ל. (ונתבונת עשר קושיות הן וכו' פי' מהרש"א משום דבעיל קתני י' פומלות ספורשות מן האדם קתני י' קושיות כמ"ש זה לעומת זה עשה אלהים וכן עשר קדושות בעולם המלאכים וכן בעולם המולפי לדעת קנא התוכנים וסגן):

הדרן עלך מסכת כלים

מסכת נגעים פרק שנים עשר

ב יף סו׳ ויקרא יד **כיצד** ראיית הבית °ובא אשר לו הבית והגיד לכהן לאמר כנגע נראה לי בבית אפי' ת"ח ויודע שהוא נגע ודאי לא יגזור ויאמר נגע נראה לי בבית אלא כנגע. °וצוה הכהן ופנו את הבית בטרם יבא הכהן לראות את הנגע ולא יטמא כל אשר בבית נומר א"ר מאיר וכי מה מטמא לו אם תאמר כלי עציו ובגדיו ומתכותיו מטבילן והם טהורים על מה חסה התורה על כלי חרסו ועל פכו ועל טפיו ואם כן חסה התורה על ממונו הבזוי קו"ח על ממונו החביב אם על ממונו קו"ח על נפש בניו ובנותיו אם כך על של רשע קל וחומר על של צדיק:

הרמב"ם ז"ל כבר ידעת שכלי חרס אין להם טהרה במקום הכר מכלי חרס אותם שהם פחות בדמים כך ששמן וטפיו כלי קטן מאד לא יל"ז מנם דבר כי אם טיף טיף. והרא"ש ז"ל כתב תפיו מקום אפייה כששה דפי כ"לר מערכין דיתיב אני תפי תנור וכירים של חרס עכ"ל. ואמר אחר"כ אם על של רשע כך. על הפרש אשר אומר אותו שראיה הצרעת שהובר בתורה שהוא במעט לתיר כי יפרד מן האנשים ויתחזק אותו שהוזק לשוט ויתחיל בניתו ואם חזר בו מוטב [ואם לאו יצא בגלעות והוא אמר בכל מלאכת עור חזר בו מוטב] ואם לאו יצא בבגד ואם לא חזר בו עדיין יצא לגופו ועל עור בשרו והא על דרך שמוסר והתוכחות הלא תראה בהם דברים בלתי טבעיים ואינם אלאים מטעיים בגוים פנים לפי שהבגדים והבתים הם חומר שלא יקרה בהן לרעת אלא בקריאת התורה על הדוזין שנזכרו וכן מגעי אדם הראים שישים הכתקים והוא תולי הבקרות תולי הבועל ויתאר הצרעת כאשר הפך כולו לבן והוא תכלית הצרעת והיותר גדולה והיותר חזקה ואומם הם עלייהם תויים לפי מה שנזכרו ולזה הפרט נקרא רשע:

מהרש"א כנגע נראה לי בבית אפילו ת"ח וכו' לא יגזור וכו'. רש"י בחומש הביא זה הדיוק וכתב הרא"ם שלקחו מת"כ ובעלם ממנו שהוא ומנה שלימה כאן. ועוד כתב הרא"ם ולא ידעתי טעם בזה וכו' דמאי כ"מ בין שיאמר אותו בלשון ודאי או בלשון ספק וכו' דאין הכבע טמא עד שיאמר הכהן טמא הוא אבל שמעתי ס' אגא מפני דרך ארץ שלא יאמר אדם ודאי אלא ספק ות"ם מ"ל למוד לשונך לומר איני יודע עכ"ל ואני אומר הטעם הוא פשוט מזה שטעם בעלמא כיון דהדבר תלוי בכהן ושמא לא יראה בעיניו נגע ממש ויתבדה בעל הבית בדבריו גם שלא יפתח פיו לשטן דאפשר שישתנה לסימן טהרה קודם ראיית הכהן ודו"ק: א"ת כלי עציו ובגדיו ומתכותיו מטבילן וכו'. ופרש"י בחומש הוסיף לומר אם על אוכלין ומשקין יאכלם בימי טומאתו וכו' ע"ש ויש לדקדק דא"כ בכלי חרסו נמי ישתמש בהם בימי טומאתו ואפשר דאסור להשתמש בכלי חרס

עין יעקב

ת"ל כלם אמר ר' יוחנן בן זכאי. כה"ג איתא בב"ב דף פ"ט ע"ב עמידותיו ואמר גם דהי"ג אמרו כי יוצרים ורמי' כי לרמאים ילמו גם וכו' ע"ש: לא יגזור ויאמר נגע רק כנגע. [illegible]

[illegible]

מרש מוחל בניתו דסוחל יסתתם בתן בטהרים וק"ל: **אם כך על של רשע** קי"ו וכו'. ומפי' סרמב"ם שהלרעת בא על לה"ר וכו' ע"ש אבל הכא דמיירי בנגעי בתים לא מן השם הזה בא הלרעת אלא בשביל גזל ולרת עין כדאמרי' בפ' יש בערכין אחקרא זה על הגזל ופינו את הבית סוא ככם ממון שאינו שלו וכו' ועל לרת עין דכתיב ובא אשר לו הבית עי' שמיוחד ביתו לו ולא לאחרים ודו"ק:

נ **וצוה** הכהן וחלצו את האבנים גו' והשליכו אתהן גו' ולקחו אבנים אחרות גו' ועפר אחר יקח וטח את הבית. מכאן אמרו אוי לרשע ואוי לשכנו שניהם חולצין קוצ' שניהם מביאים את האבני' אבל הוא לבדו מביא את העפר שנא' °ועפר אחר יקח וטח את הבית ואין חבירו מטפל עמו בטיחה:

אמר וחלצו את האבנים ולקחו והביאו. לשון רבים משמע שמתנגע ואחר כאשר סיס הכותל משותף בין שני בתים והוא אומר בכאן אוי לרשע ואוי לשכנו אבל בטיחה כתיב וטח את הבית בלשון יחיד דיו לשותף שקיים אותו נהכנת סתקון אולס בהצלת העפר ולמטוח טיחה יצא נמסיע גלבד והוא יתקן מעשהו ולא חששו המפרשים לומר מה טעם וטח את הבית הוא לבדו לטיחו ובעלר מעלמו והוא כי אבני הכותל מנישות מעבר אל עבר ר"ל שהן עושים מחילה לביתו ולבית שכנו וגם השכן לריך אליהן על כן לים שיתחתנו שניהם בהבהת המתנגשות ובהאת אחרות ואולם הטיחה שאינם כי אם לגד בית המתנגע לבדו אין ראוי שישתתף שכנו עמו בזאת המלאכה ואפשר שיומו כי התוחה לריך לקום לג חדם ותת הדמה דמיין וטח את הבית מה שאין לורך בו לשכנו:

מהרש"א אוי לרשע אוי לשכנו שניהם חולצים וכו'. מדכתיב בלשון רבים וחלצו וגו' ולקח אבנים אחרות והביאו וגומר דיהו ששכנו המשותף עמו במחילה יהיה עמו בחלילת אבנים ובתוכחן לשם אבל בטיחה יעסוק הוא עלמו כדכתיב בלשון יחיד ועפר אחר יקח וטח. וק"ק דמאי רבותיה דהא השכן נמי מלדו לריך לטוח ואפשר דהטיחה גם מלד שכנו מוטל על בית המתנגע. גם יש לעיין גבי אם פשה הנגע שכל הבית טמא אמאי כתיב בלשון יחיד ונתן הבית וגו' והוליא וגו' דביותר יש שם אוי לרשע אוי לשכנו שכל המחילה מצד בית המתנגע נפרלה לשכנו וק"ל:

הדרן עלך מסכת נגעים

שמאי פרק ראשון נדה

כמה הכרת העובר כומכום אומר משום ר' מאיר ג' חדשים ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנא' ויהי כמשלש חדשים וגו' זכר לדבר קרא כתיב וראיה גדולה היא משום דאיכא דילדה לט' ואיכא דילדה לשבעה:

דילדה לשבעה. שמא ניכר עוברה לשליש ימים דהיינו ג' חדשים ושלים [ועיין בגמרא]:

מהרש"א דף ו' *קבלה מיניה רב שמואל ב"י בחולין שנעשו ע"ט ולא בחולין שנעשו על טהרת תרומה. מכאן ימיתקנו מה שהתקמו הסוס' בס"ק דדיש גם הרא"ש בהסית דפירק הספועלים כתיב לנסי ועשי עוגות וכתיב ויקח חמאה וגו' והילו לחם לא אייתי אברהם לפניו אוכל חולין בטהרה היה ושרה אמנו פרסה כדה אותו יום ולפי סדר הכתובים אם נטולה הלחם קודם הבשורה ע"י שפרסה כדה איך לתקה אח"כ חרל לפיום לשרה אורח כנסים ואחרי בלותי וגו' דליכא למימר דודאי אחר הבשורה פרסה כדה אלא שהמלאכים ידעו שבאותו יום תפרוס כדה והגידו כן לאברהם ולכך לא אכלו מן הלחם שבעומה לתפרע בטומאה לעת שבנדה ואע"ג דזקנה דיש שעתה כיון מתורת לנערותיה אין לה דין זקנה והוא שדקדק רש"י לפרש שם כמ"ש הרא"ש דאכל חולין בטהרה שנעשו על טהרת קודש דכנעשו על טהרת תרומה אינו מעומאה בטומאה לעת שבנדה כדמסיק הכא קבלה מיניה רב שמואל כו' ודו"ק: **ג' הדשים** כו' שנא' ויהי במשלש חדשים גו'. מתוך הסוגיה משמע דג' חדשים שלמים וכ"כ הפוסקים וא"כ זכר לדבר כמשלש חדשים ג"כ שלמים משמע ביולדת לט' ואיכה מקספק אלא ביולדה לז' שמא ניכר עובר לשלים ימיה וכו' כפירש רש"י הכא ובחומש ספירש רש"י כמשלש חדשים רובו של ראשון ושל אחרון וכו' והוא ע"פ ב"ר גם מה שפירש רש"י בחומש דהמד לז' הולידם ע"פ ב"ר הוא דמתוך שמעתין מפירוש רש"י משמע דאינו מסתפק אלא ביולדת לז' ואכר הוה האי קרא מיסא ליולדת והרא"ם כדחק לקיים כל זה ע"פ ב"ר ואין להאריך ודו"ק:

החדשים בחולין שנעשו על טהרת קודש. ומדי דברי בו זכור אזכרם מלאת אלכניסייהו יקירא המגלה כמנין אשר שאל דודי פלוני ואודי הרב מהורר"ר יאסקי ז"ל והורה נוכן אברהם בהלכות סנה מפי ר"ש וז"ל כתב הגאון בספר ברכת הזבח שאלני הרב מו' יאסקי עיי אביו דקיק ואחירסלב עלינו לחכמים הראשונים שהיו אוכלין חוליהן על טהרת הקודש ומה היו אוכלין בשבת דעיכ היו טבולי יום אחר השמשים ואסורי' לאכול מה שנעשו עפ"ק דטבול יום הוא שני ולפי מרם לקיים דלא אליבו שלישי שבחולין שנעשו ע"ק וכו' עכ"ל ברכת הזבח וכתב מבן אברהם ולא הגיעתי דבריו דהא נחולין שנעשו על טהרת תרומה עודה הרמב"ם דעושה שלישי וא"כ ביאך היו עושים הכהנים שאכלו על טהרת תרומה וכו' ונייל דאכלו פת שלא הוכשר כו' עכ"ל ע"ש אבל כל זה אינו הוגן לי כי עיקר השאלה של דודי הרב ז"ל היה הלא טבולי יום כינתו והם אסורין לאכול מה שנעשו עפ"ק או עפ"ת ר"ל ניזל גבר טעמא מפני מה קי"ל פליו לאכול בטהרת קודש משום דכל הרוצה להנהיג עצמו בטהרת קודשים שאם יאכל שלמים או תודה יצא נקי בטמירכן כהוייסא נבפזיי נרים חולין וכן כתן

עין יעקב

ואין חבירו מטפל עמו בטיחה. כדי להראות שהוא לא בגנות בעין שלמו אלא בשביל אוי לרשע ואוי לשכנו וכן להוסף עוד לרשע שהוא לשכנו: [illegible]

כהן שרוצה להרגיל עצמו שיהיה זהיר בטהרת תרומה קבל עליו לאכול בטהרת תרומה לפי׳ בכל מה שהיו נזהרים בקדושה ובתרומה כך הם נזהרים בחולין שנעשו על״ק ועפ״ת ופעל יום הלא כהם שאסור בקודש ובתרומה כדליתא ביבמות (דף ע״ה) ועיין דבפתי חכמים דפי׳ על דברי בקובם בפסוק לא תגעו ותרי שנעלם ממנו ואגוי דיבמות דנפקא לן בכל קדש לא תגע אזהרה לאוכל כר׳ ע״ש כך הוא אסור בחולין שנעשו על״ק ובפ״ח א״כ שאלת החכם הנ״ל במקומה עומדת היאך היו טבולי יום רשאין לאכול במעשר הגוף כדליתא שם בגמ׳ דאף לאחר ביאת השמש קרוי טמא דכתיב במים יובא וטמא עד הערב ע״ש. ולאפשר נראה לתרץ לפענ״ד שאכלו מעות מעשר שבפידיון כדליתא בתוס׳ חולין (דף ל״ד ע״ב) כד״ה והפני׳ לאכל בנזיר הרמב וכו׳ מה שכתבו התם ונראה לפרש כפי׳ קמא דאיירי בחולין שנעשו על טהרת תרומה כו׳ ולא חיישינן אי אכיל ליה בפסול הגוף אפ״ג דהני שיעור אסור מן התורה הכא דפסול הגוף דרבנן לא מחמירין כו׳ וכן אי׳ בר״ם ותרגמים פי׳ ממשניות פ׳ ב׳ דטהרות משנה ג׳ ד׳ ע״ש וקי״ל. ומ״ש כאן בעל ינן אגרסם על דברי גרבה הזכה ולא הבינותי דבריו דהא בחולין שנעשו על טהרת תרומה מירה סרמנים דעושה סליגי ואי״כ היאך היו עושים הכהנים שאכלו על טהרת תרומה עכ״ל. אבל לפי דעת עיני ודקם שכלי לא עיין מה שכתבו תוספ׳ גיטין מדם (דף ד ע״א) כד״ה והאי טבול יום כו׳ דמשמע והם דימ פילוק בין פליגי דמ״ר טומאה עומדת בחולין שנעשו על טהרת תרומה אבל מני דטבול יום קי״ל מפני שאין טומאה בחולין שנעשו על טהרת תרומה ע״ש וקי״ל:

יף א׳ ספ [תניא דם נעכר ונעשה חלב דברי ר״מ ר׳ יוסי אומר איבריה מתפרקין ואין נפשה חוזרת עליה עד איוב י׳ כ״ד חודש] א״ר אילעאי מ״ט דר״מ דכתיב מי יתן טהור מטמא לא אחד ורבנן א״ר יוחנן זו שכבת זרע שהוא טמא ואדם הנוצר ממנו טהור ור׳ אלעזר אומר אלו מי הנדה שהזאה ומזין עליו טהור ונוגע טמא והיינו קהלת ז דאמר שלמה אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני:

מ״ט דר״מ. כלומר מנ״ל לר״מ דם נעכר ונעשה חלב: טהור מטמא. חלב מדם: לא אחד. בתמיה כלומר יחידו של עולם: ורבנן א״ר יוחנן. כלומר ורבנן דפליגי עליה דר״מ האי קרא מאי עבדי ליה לכדר׳ יוחנן וכו׳: אמרתי אחכמה. בטעם זה למה מזה ומזין עליו טהור ונוגע טמא והיא רחוקה ממני:

מהרש״א דם נעכר ונעשה חלב וכו׳ מ״ט דר״מ דכתיב מי יתן טהור מטמא גו׳. עי׳ פרש״י משום דהוא לבעל דין לחלוק פנ׳ רשעים הם מ״ו שברלו אלו שני הפכיים ממש טהור וטמא וכדעת המין ההוא מי בברא אור לא ברא חושך וכו׳ קאמר ואם כדעת המין מי הוא שיתן הטהור מן הטמא גופיה דהיינו חלב טהור מדם טמא אי לא אחד הוא שברא שניהם וכן יש לפרש באדם הטהור מטכבת זרע ודמי הנדה ומקיים והיינו דקאמר שלמה אחכמה תגומר לבהורה אבל הני דנקט קאמר שיתן טהור מטמא אבל רש״י פירשו אותה ולהכא ולאסר דמשמע ליה דדרים ליה אפרה אדומה מדכתיב אחכמה בה׳ הכקנה דהוא עלי למכתב אחכם ורחוקים ממני אבל לפון נקבה רמז על הפרה שאחכם בה והיא רחוקה ממני וקי״ל:

כל היד פרק שני

משנה כל היד המרבה לבדוק בנשים משובחת ב׳ ובאנשים תקצץ: **גמ׳** מאי שנא נשים יף י״ג ומאי שנא אנשים נשים דלאו בנות הרגשה נינהו משובחת אנשים דבני הרגשה נינהו תקצץ אי הכי מאי איריא מרבה כי לא מרבה נמי כי קתני מרבה אנשים:

המרבה לבדוק. שבודקת תמיד שמא ראתה:[בנשים משובחת. שמתוך כך לא אתי לידי ספק טומאה ובזבלה לא אתי לידי איסורא]: ובאנשים. שבודק עצמו הר״ל בלאתו שמא יצא ממנו קרי: תקצץ. שמתחמם ומרגיש כשמשמשם באמה ומוציא שכבת זרע לבטלה: הרגישה. שמזדעזעין אבריו כשמתחמם ויוצא קרי: אנשים. מסופא דקתני קאי המרבה אבל בתקלן דאנשים אפילו הרא זימנא:

תניא רבי אליעזר אומר כל האוחז באמה ומשתין ג׳ סס כאילו מביא מבול לעולם אמרו לו לר׳ אליעזר והלא ניצוצות נתזין על רגליו ונראה ככרות שפכה ונמצא מוציא לעז על בניו שהם ממזרים אמר להו מוטב שיוציא לעז על בניו שהם ממזרים ואל יעשה עצמו רשע שעה אחת לפני המקום:

כאילו מביא מבול לעולם. שעבירה זו סיבה בידם דכתיב כי השחית כל בשר והמריק בחחמן קלקלו: ניצוצות נתזין. שלים אוחז ואיס עטיל למרחוק: כרות שפכה. שרים אין מימי רגליו עושין כיפה

מהרש״א כאילו מביא מבול וכו׳. כפרש״י דהיינו ממש כמעשים שהוליאו זרעם לבטלה שהשחיתו דרכם לפאים מינם כדאמרינן פ׳ חלק מלמד שהרביעו בהמה על חיה כו׳ והכל על האדם שאין מולידין זה מזה ואמרינן שם מימי מבול קשים כש״ז כו׳ ע״ש:

תניא אידך אמר להן ר׳ אליעזר לחכמים אפשר יעמוד ד׳ סס אדם במקום גבוה וישתין או ישתין בעפר תיחוח אלו יעשה עצמו רשע שעה אחת לפני המקום הי אמר להו ברישא אילימא קמייתא אמר להו ברישא בתר דאמר להו איסורא הדר אמר להו תקנתא אלא הא אמר להו ברישא ואמרי ליה אין לו מקום גבוה ועפר תיחוח מאי אמר להו מוטב שיוציא לעז על בניו ואל יעשה עצמו רשע שעה אחת לפני המקום וכל כך למה מפני שמוציא שכבת זרע לבטלה דא״ר יוחנן כל המוציא שכבת זרע לבטלה חייב מיתה שנאמר וירע בעיני ה׳ אשר עשה בראשית לח וימת גם אותו. ר׳ יצחק ור׳ אמי אמרו כאילו שופך דמים שנאמר הנחמים באלים ותחת כל עץ רענן שוחטי ישעיה נז הילדים

עין יעקב

[illegible]

ואל יעשה עצמו רשע שעה אחת לפני המקום. [illegible] אין לו מקום גבוה ועפר תיחוח. [illegible] שנאמר [illegible]

הילדים בנחלים תחת סעיפי הסלעים אל תקרי שוחטי אלא סוחטי רב אסי אמר כאילו עובד ע"ז כתיב הבא תחת כל עץ רענן וכתיב התם °על ההרים הרמים ותחת כל עץ רענן: ישעיה נז

איסורא. אסור גמור ואפילו אית לו במכן אחר אשים שמוליא לגת כדקסני מוטב שיוליא לגו וכו': **תקנתא.** ישחון על גבי עפר סיחוח דעשמע דאי ליכא הכי יולאו בחמה: **הנחמים באלים.** שמתחממים בעבי אילנות במחזות גדולים כלומר בעלי סגלות: **באלים.** כמו תחת כאלה:

מהרש"א המוציא ש"ז כו' שנאמר וירע גו'. ומפורש ביה ושחת ארלה כו' שהיה דם מכפכים וזורה מבחוץ וחייב מיתה אות מדה כנגד מדה שנסתחתה זרעו ומחסר נפשות וכדלקמן כאילו ש"ד עדיפו במיתה ומייתי ליה שנאמר הנחמים באלים וגו' פרש"י כלומר בעלי הגלות עכ"ל ונפי ישעיה פי' לפי הדרש דסכא הנחמים באלים המתחממים בש"ז תחת האלים כו' ע"ש ודריש ליה אל תקרי שוחטי אלא סוחטי היינו שסוחטין מגופן הש"ז שהיה ראוי להיות ולד והיינו כאילו ש"ד ולהכי משום דכתיב שוחטי בש"ז דריש נמי כאילו שוחטין הילדים בקדוש' ע הש"ז מגופן ומאן דדריש ליה כאילו עובד ע"ז כדלקמן דמגרי ביה יצה"ר היום אומר לו כך וכו' ולמחר א"ל לך ועבוד ע"ז והולך ועובד ודו"ק:

ה רב יודא ושמואל הוו קיימי אאיגרא דבי כנישתא דשף ויתיב בנהרדעא א"ל רב יהודה לשמואל צריך אני להשתין א"ל שיננא אחוז באמתך והשתן לחוץ היכי עביד הכי והתניא ר"א אומר כל האוחז באמתו ומשתין כאילו מביא מבול לעולם אמר אביי עשאוהו כבולשת דתנן בולשת שנכנס לעיר בשעת שלום חביות פתוחות אסורות סתומות מותרות בשעת מלחמה אלו ואלו מותרות לפי שאין להם פנאי לנסך אלמא כיון דבעיתי לא אתי לנסוכי הכא נמי כיון דבעיתי לא אתי להרהורי והכא מאי בעיתותא איכא אבע"א ביעתותא דליליא ודאיגרא ואבע"א ביעתותא דרביה ואבע"א ביעתותי דשכינה ואבע"א אימתא דמריה עליה דקרי שמואל עליה אין זה ילוד אשה ואבע"א נשוי הוה דא"ר נחמן אם היו נשוי מותר ואבע"א כי הא אורי ליה דתני אבא בריה דרבי בנימין בר חייא דמסייע בבצים מלמטה ואבע"א כי הא אורי ליה דא"ר אבהו אמר ר' יוחנן גבול יש לו מעטרה ולמטה מותר *מעטרה ולמעלה אסור: סס ע"ב

דשף ויתיב. שם מקום האומנע בגלוסת נהרדעי ומפי מורי הזקן: **אחוז באמה.** שלא יפלו מים על הגג: **עשאוהו.** לרב יהודה: **כבולשת.** גולסת חיל שמחפשין ובוזזין כדמתרגמינן ויחפש ובלש: **דליליא.** ומתירא שלא יפול: **דרביה.** שמואל: **דשכינה.** ולא מלפני בית הכנסת: **אימתא דמריה.** הקב"ה ואפילו במקום אחר שמי שרי לרדיס: **עטרה.** ספה נבוהה שמוקפת את ראש הגיד: **מעטרה ולמעלה.** לגד הגוף:

תוספות אם היה נשוי מותר. ונפ' כל כתבי דקאמר הא דקרי ליה רביעו סקדוש שלא הגיע יגו למטה מאבנטו היינו רבודה שהיה נשוי והיה מסמיך על עלמו:

מהרש"א בי כנישתא דשף ויתיב בנהרדעא כו'. בערוך בערך שף פי' בגלות יכניה וקיעתו כד אתו לנהרדעא בנו כנישתא ויסדוה באבני' ועפר דאייתיאו בהדייהו מבהמ"ק כו' וקראוה שף ויתיב כלו' שנסע מקדש ויתב שם והיתה שכינה שמהן כדאמרי' במגילה בבבל היכא שריא שכינה בכנישתא דשף ויתיב בנהרדעא כו' ע"ש והיינו דאמרינן הכא משום ביעתותא דשכינה דבהאי כנישתא שריא שכינה כמו במקדש מיהו בשאר בית הכנסת נמי איכא למימר דכל בי עשרה שכינתא שריא: **בעיתותא דליליא ואיגרא כו'.** לא תחכר בסך שעדא שהיה בלילה אלא באיגרא אלא דאי לאו לילה לא היה ירא שמא יפול גם אפשר שביום היה יורד מגהכ"נ וק"ל: **אימתא דמריה כו' קרי עליה אין זה ילוד אשה כו'.** עש"ה כן בשון מגלתי ונחמא יאמתי אמי ע"ש מגימות ש"ז וק"ל:

אמר רב המקשה עצמו לדעת יהא בנידוי ולימא אסור דקמגרי יצר הרע אנפשיה ור' אמי אמר נקרא עבריין שכך אומנתו של יצה"ר היום אומר לו עשה כך ולמחר אומר לו עשה כך ולמחר אומר לו לך ועבוד ע"ז והולך ועובד א"ר א"ר אמי כל המביא עצמו לידי הרהור אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה כתיב הבא °וירע בעיני ה' וכתיב התם °כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע [א"ר אלעזר מאי לא יגורך רע לא יגור במגורך רע] וא"ר אלעזר מ"ד °ידיכם דמים מלאו אלו המנאפים ביד תנא דבי רבי ישמעאל °לא תנאף לא תהא בך ניאוף בין ביד בין ברגל. ת"ר הגרים והמשחקים בתינוקות מעכבים את המשיח בשלמא גרים כר' חלבו דא"ר חלבו קשים גרים לישראל כספחת אלא משחקים בתינוקות מאי היא אילימא משכב זכור בני סקילה נינהו אלא דרך אברים בני מבול נינהו אלא דנסיבי קטנות דלאו בני אולודי נינהו דא"ר אסי אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף שנא' °כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי:

(תהלים ה; ישעיה א; שמות כ; ישעיה נז)

וירע. אלמא איקרי רע: וכתיב לא יגורך. [לא יגור] עמך רע: **ביד.** מוליא זרע לבטלה: **כספחת.** דכתיב ונלוה הגר עליהם ונספחו על בית יעקב לשון ספחת: **שקשים לישראל כספחת.** שאין בקיאין במלות ומביאין פורענות ועוד [שמא] למדין ישראל ממעשיהם ומפי מורי הזקן ר"א שכל ישראל ערבים זה בזה ולאו מלפשה היא שלא כשורה בשביל הגרים דאמרינן במס' קדושין כמלא

מלום ינום רק כדי שלא תכנוס ישיה וכילוי בינוום דף ל"ז: **ולימא** אסור. אסור לומר 'קושים ששים רגשם לירו אם אמנו עשו ותקפה עלמו לנפם עשה אמשי יצא בנידוי ואם אין אפשר עמו ול"כ יולית שנכם זרע לבטלה איסורא נמי איכא כיצא אסור ועיין בפי' סורתכ"ם על משנה ר"ס כ' א על זה פסיר מאוד ולעולם כשאמו ממו אפ"ה יצא בנידוי דקא מגרה יצה"ר אבשים שאין לבטול אלא כשנכשו אחר לרכו ועיין נמים פי' ר"ת ותאכן מה כי ל"ס: **ולמחר** אומר לו לך ועבוד ע"ז והולך ועובד. ומכל תבום עריום כדי לגמור עריות ספרקים כדאמרינן בסנהדרין דף ס"ג ע"ב: **וכתיב** התם כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגור במגורך רע. ומהרש"א אמרינן נמי בסכם דף נ"ז כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה אפשר חטא בא על ידו וכו' אמו והא דכתיב לעשות הרע בעיניו לעשות ולא עשה עיין שם: **בשלמא** גרים כר' חלבו דאמר קשים גרים לישראל כספחת. עיין בתוספות פרק עשרה יוחסין דף ע': **דאמר** רב אסי אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף. עיין בתוספות שם שמוקשים כאן ועיין

שנולה לכל אחד מישראל היו אלף ושלשה אלפים ותקין כריתות שלהן נשתברו זה בזה אלמא לא נתעדנו של פגרים: בני סקילה נינהו. ולא לאוים מעכבים את המשיח והו לא הלא במיתה הן כידוע: דרך אברים. היינו פי' לבטלה ואינו משכב זכור דמשכב זכור כתיב משכבי אשה: דנשיבי קטנות. והוא ראוי להוליד שהלא בטל מפריה ורביה כל ימי קטנותה: שבגוף. (שם) חדר [כי] גוף [שם עקום] שניזור לנשמות שעתידים להיות נולדים: כי רוח. הרוחות שלפני שנזרתי להיות נולדים קודם: יעטוף. מעכב את הגאולה דקרא בגאולה כתיב כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף וגו'. נשמות שלפי פסיקי יעטוף מסיפיה לרישיה מלרים יעטוף כמו שמעותפים ללבן:

תוספות המקשה עצמו לדעת יהא בנדוי. אינו מנודה מעצמו אלא בלומר מיינים לגדותו כדאמרי' בפ"ק דקידושין עד היכן הוא גלגל שנעשה עד שיאמר הכתנו לי שאין עברי אחד שהוא שומר משמתינן ליה דהניח סקילה לסברו מנד יהא בנדוי משמע (יהא) [דיסא] בנדוי היינו דמשמתינן ליה: בין ביד בין ברגל. היינו דמשמש מילתו ביד או ברגל: קשים גרים לישראל כספחת. מה שמקשה רש"י דלא שניא בגופה ערבות דערב רב י"ל לפי שלא ידע משנתן מיהו במכילתא אמרינן דערב רב היו כפלים כיוצאי מצרים ורבי' מפרש דלפיכך קשים שמשמתין בישראל ואמרינן נפרק עשרה יוחסין אין שכינה שורה אלא על משפחות המיוחסים שבישראל וכן נראה דהתם על ההיא מילתא מייתי דרבי חלבו עד שיכלו כל הנשמות שבגוף. והא דאמרינן אלמלא שמרו ישראל ב' שבתות מיד היו נגאלין י"ל דהרבה היו יולדות בכרס אחד:

מהרש"א ולימא אסור דקא מגרי יצה"ר כו'. בכל שאר איסוריו לא קיימא הכי ומשום דישכא לענין הרהור אמרי' במסכת ב"ב דאין אדם ניצול בכל יום מהרהור עבירה וק"ל: **שכך אומנתו של יצה"ר כו'.** ע"פ מ"ש פ' החליל בתחלה יצה"ר דומה לחוט ס' ולבסוף דומה כעבות שנאמר הוי מושכי העון בחבלי שוא וכעבות העגלה חטאה דהיינו מושכי עון שמושכין וגוררין יצה"ר על עצמן לרעה כפרש"י שם וק"ל: **אין מכניסין אותו במחיצתו כו'.** עכ"ל שנפ"ו הוא דבר עושה באדם בלידה כדאמרינן פ"ק ומתוך ההרהור הוא מתדבק בנשמה זו ונדחה ממחיצתו של הקב"ה שהוא מקום טהרה וק"ל: מ"ד ידיכם גו'. יש לפרש דלפי פשוטו שהוא מ"ד ממש לומר תלה בו גם כי תרבו תפלה אינני שומע יותר מבשאר עבירות אבל הרהור עבירה הוא ודאי ביטול תפלה ויותר בעולית ש"ז לבטלה שאסור להתפלל עד שיטבול וק"ל: **לא תנאף לא תהא בך ניאוף וכו'.** משום דלגבי שכם מפורש ואיש אשר ינאף את אשת איש וגו' והכא גבי אחרים לא כתיב לא תנאף א"ח דרשו שבא להזהיר גם אניאוף יד ורגל בלא א"ח וק"ל: **אין בן דוד בא כו'.** בתוס' בד"ה עד שיכלו כל הנשמות שבגוף והא כו' וי"ל דהרבה היו יולדות בכרס אחד עכ"ל וכן יש ליישב שהיה דבר אחרונה אבל אהי ליישב דקאמר מיד נגאלין אכתי דחוק דאיך יהיו יולדות כ"כ הרבה ככל הנשמות שבגוף שהיו ראוין להוליד לעתיד ואולי שהיה כענין שאמרו שהיתה אשה יולדת במצרים ס' רבוא בכרס אחד ושוה משה שהיה שקול ככל ישראל כן אם יזכו ישראל תלד אשה כענין זה ס' רבוא בכרס אחד שהנולד יהיה כמו ס' רבוא נשמות שבגוף ולפ"ז יתפרש האי קרא דמייתי מפי שאמר כי רוח א' מלפני יעטוף כנשמות הרבה שלפי שעתידי בגוף כי אותו רוח יהיה שקול ככל אותן נשמות ורוח כאמר על מי שיש לו מעלה יתירה כמ"ש ונחה עליו רוח ה' וגומר ולכן אמר רוח בלשון יחיד ונשמות בלשון רבים וק"ל:

הרי"ק מהרש"א ד"ה ידיכם. נראה דהוקשה לו דהל"ל מידכם שלאה שאין דמים להגדיל מן אבל ידיכם נדרי נקל כחולה נדמים לזה דרש שמנאפים ביד מהם ורשעתו תלויין בו:

תניא ר' טרפון אומר כל המכניס ידו למטה מטבורו תקצץ אמרו לו לר' טרפון ישב לו קוץ בכריסו לא יטלנו אמר להן לאו והלא כריסו נבקעת מפני הקוץ אמר להם מוטב תבקע כריסו ואל ירד לבאר שחת *תנא רוכבי גמלים כולם רשעים הספנים כולם צדיקי' החמרים מהם רשעים מהם צדיקים ר"ב לייט אמאן דנגי אפרקיד וכו'*:

רוכבי גמלים. אבריהם מתחממין בבשר הגמל ומוציא זרע: **כולם צדיקים.** שהדים בסכנה ולבם לאביהם שבשמים: **אפרקיד** פניו (כלפי מעלה) [למעלה] ונמה היא שפעמים [מתקשה אבר] מוך שכחו ויתגלה] (שמתגלה) ועוד שידיו מונחות לו על (אינריו) [אברו] ומתחמם:

תוספות רוכבי גמלים כולם רשעים מהם רשעים מהם צדיקים. ול"ת דאמרי' בפ' יוחסין גמלים רובם כשרים חמרים רובם רשעים וי"ל דהכא מיירי ברוכבים ומשום הרהור והתם לא מיירי ברוכבים אלא שנותנים סחורה על הגמלים והם הולכין בדרך רחוק במקום סכנה והחמרים [הם ליסטים תמיד דנבעת שקורים] עושים רמאות במשא ובמתן:

מהרש"א תקצץ א"ל כו'. למטה מטבורו לאו דוקא אלא במילתו כנראה מדברי התוס' ורבנן פליגי עליה ומשני ע"כ כו' טרפון אמיה אבל אין לפרש דמתני' אפי' כרבנן אלא דרבי טרפון הוסיף לאסור גם למטה מטבורו ובהא פליגי רבנן עליה אבל במלאה גופה מודו רבנן דתקצץ דא"כ הקשו לנפשייהו ישב לו קוץ במילתו לא יטלנו והאי מילתו נבקעת וק"ל: **הספנים כולם צדיקים כו'.** ובמתני' ס"פ יוחסין הספנין רובן חסידים כו' ופירש דהתם לענין גזל קאמר שהם עושין מדת חסידות עם אותן שעמהן בספינה ולסך מלתא נקט התם בגמלים רובן כשרים וחמרים רובן לסטים כמ"ש התוס' אבל הכא לענין הרהור עבירה דחסידים לא הוו דאין אדם ניצול מהרהור עבירה בכל יום כדאמרינן בב"ב אבל צדיקים הוו דאין מתקשין לדעתן משום ביעתותא דמיא וכדאמרינן לעיל גבי רב יהודה:

א"ר יוחנן אסור לאדם שישמש מטתו ביום אמר רב המנונא מאי קרא שנא' °יאבד יום אולד בו והלילה אמר הורה גבר לילה ניתן להריון ויום לא ניתן להריון ר"ש לקיש אמר מהכא °בוזה דרכיו ימות ור"ל האי קרא דר' יוחנן מאי דריש ביה מיבעי ליה כדדריש ר' חנינא בר פפא דדריש ר' חנינא בר פפא אותו מלאך הממונה על ההריון לילה שמו ונוטל הטפה ומעמידה לפני הקב"ה ואומר לפניו רבש"ע טפה זו מה תהא עליה גבור או חלש

עין יעקב

ועיין במהרש"א ובחדושינו מסכת יבמות דף ק"ג כתבנו ישוב נכון על קושית התוספות עיין שם: א"ל מוטב תבקע כריסו. הפוסקים העתיקו כל זה וק"ל [illegible] ר"ש לקיש אמר מסכה בוזה דרכיו ימות. [illegible] ועיין בחדושינו בסנהדרין דף ל"ז: גבור או חלש. [illegible]

חלש חכם או טפש עשיר או עני ואילו רשע או צדיק לא קאמר כרבי חנינא דא"ר חנינא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים שנא' ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה ור' יוחנן אם כן נכתיב קרא גבר הורה מאי הורה גבר לילה ניתן להריון ויום לא ניתן להריון ור' יוחנן האי קרא דר"ל מאי דריש ביה מיבעי ליה לדכתיב בספר בן סירא ג' שנאתי וד' לא אהבתי שר הנרגל בבית המשתאות ואמרי לה שר הנרגן (ואמרי לה שר הנרגז) והמושיב שבת במרומי קרת והאוחז באמה ומשתין מים והנכנס לבית חבירו פתאום אמר רבי יוחנן ואפילו לביתו. אר"ש [בן יוחאי] ד' דברים הקב"ה שונאן ואני איני אוהבן הנכנס לביתו פתאום ואצ"ל לבית חבירו. והאוחז באמה ומשתין מים והמשתין [מים] ערום לפני מטתו והמשמש מטתו בפני כל חי אמר ליה רב יהודה לשמואל ואפי' לפני עכברים א"ל שינא לא אלא כגון של בית פלוני שמשמשין מטותיהם בפני עבדיהם ושפחותיהם ואינהו מאי דרוש שבו לכם פה עם החמור עם הדומה לחמור רבה בר רב הונא מקרקש זוגי דכילתיה אביי כאלי דידבי (רב פפא) [רבא] כאלי פרוחי:

בוהה דרכיו. הטועה כמו דרך גבר בעלמה והאשה [illegible] ביום בא לידי נזיון שמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו: הכל בידי שמים. כל מאורעות וקורות של אדם באין לו בגזרת מלך חוץ מזה: כי אם ליראה. דבר זה לבדו הוא שואל ממך לפי שהכל בידו חוץ מידך: מאי הורה גבר. מדסמך הריון בלילה היא לאדם הכי לילה ניתנה להריון ולא יום מדאסמכיה קרא סמניך לדרכי [illegible] דקרא סמניך [illegible] דדרכי [illegible]: מיבעי ליה כו'. והיינו בוזה דרכיו שמגנה עצמו [illegible] עליו [illegible] במכתבו: שר. שלמיד חכם: הנרגל. רגיל: נרגן. מרבה דברים: ואמרי לה נרגז. כעס [illegible] ומתכעס: והמושיב שבת. לתלמידים: במרומי קרת. [illegible] ועוד שמפסיקין אותם [illegible] דרכים: ואפילו לביתו. דלמא עבדי מידי דמכוער: מקרקש זוגי. [illegible] מקשקשן [illegible] לכלות [illegible]: באלי דידבי. [illegible] שלא לשמוע [illegible] בפני כל חי: פרוחי. יתושים:-

תוספות [illegible] [illegible] הסריון. אבל על הלידה אין שום מלאך [illegible] כדאיתא בריש [illegible] ג' מפתחות בידו של הקב"ה של חיה ושל גשמים ושל תחיית המתים והכא ג' מפתחות [illegible] פעמים [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] של גשמים ותחיית המתים [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]: הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. ובאלו נערות דאמרינן הכל בידי שמים חוץ מצנים פחים הכא איירי בתולדות האדם [illegible]

דאמרי כלדאי לאמיה דר"נ נחמן בר יצחק בריך גנבא לאו ועוד דאין זה בידי שמים כי אין הקב"ה רוצה (שמי) [לגנוב] ממלך המחלות: שר הנרגן. פירש בפרק [illegible] עליו בבית המשתאות: משתין מים לפני מטתו. דאמרינן [illegible] דקשה לעניות ויש ספרים דגרסי הכא המשמש מטתו [ערום] וכן הוא ברייתא דתניא ומפרש שיש לו להיות צנוע כשפה [illegible] כדאמרינן בנדרים:

מהרש"א שנאמר יאבד יום כו'. ואלא יום שלא יום ולילה בכ"ע והיינו ביום ולילה כחם להולד אבל בהריון סיכה לומר והלילה שאין היום בכללו ללמדך לילה ניתנה להריון ולא היום ור"ל דקאמר מהכא בוזה דרכיו וגו' דהתחלת המקרא שומר מצוה שומר נפשו דהיינו שומר מצות פריה ורביה שומר נפשו דהמניח בן ליורשו כאילו הוא קיים וע"ד קאמר בוזה דרכיו ימות במצות פ"ו שהוא מתגנה עליו ומבטל מצות פ"ו והרי זה מת ואינו כאילו הוא קיים וק"ל: לילה שמו כו' טפה זו מה תהא עליה גבור כו'. ובהגדה אלך אמרו ויחלק עליהם לילה אחרי אותו מלאך שהזדמן לאברהם אבינו לילה שמו שנאמר הלילה אמר הורה גבר ונראה לבאר שני המאמרים שאלו למי שמלאך הממונה על הגזירה לילה שמו ועל ידו נגזר להיות במדור שהוא לאדם מלחמה או נגזר ליד כמ"ש ובמדרש היה נגזר ליד לפני ה' ירדם אלא כשהיה מלאך הגזירה מעמיד שטפה של ממנה כמדרש לפני ה' היה נגזר עליו להיות נגזר ליד ועכשיו ע"י זכותו של אברהם נהפכה מלאך הגזירה אשר שמו לילה לעשות אותם הגזירה ושיהיו אברהם מחלים נגודתו ומכלתו: ואילו צדיק או. כו' והוא פי' הכתוב אל יתהלל חכם גו' ר"ל כי ההכרה לא ישובח ולא יגונה וע"כ אלו הג' חכם גבור ועשיר שהם בהכרח הגזירה ומעת ילידתו לא ישובח ויתהלל בהם כי"א בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע וגו' שהוא דבר התלוי בבחירתו: שר הנרגל כו'. עפמ"ש פ' הדר בג' דברים שאדם ניכר בכוסו ובכיסו ובכעסו והיינו שר הנרגל בבית המשתאות הוא ניכר בכוסו ושר הנרגן כפי התוספות שמרבים עליו בבית המשתאות שאין משלו ומחנו באמונה כהא דפרק י"ח אומרים עליו אוי לו לפלוני שלמד תורה כו' ראו כמה מקולקלים מעשיו כו' ושר הנרגז היינו בכעסו. ואמר והמושיב שבת כו'. כדאמרינן במ"ק חמוקי ירכיך מה ירך בסתר אף ד"ת בסתר ולפי שאין סידרא לא תשיב לתו בוזה דרכיו אלא לגבי הבריות כמ"ש שלשה שנאתי כו' הוסיף רשב"י לומר דגם הקב"ה שונאן כמ"ש כל שאין רוח הבריות נוחה הימנו אין רוח המקום נוחה הימנו וקאמר דקב"ה שונאן שהם שלש מילי דפריצותא אבל לגבי עצמו אר"ש ואני איני אוהבן דהתם שאין אלו מילי דפריצותא כדאי לנעור על לאו דלא תסגה את אחיך וגו' וק"ל: לפני מטתו כו'. בפרק במה אשה מפורש משום עניות ופרש"י שם דאמרי' פרק כל הנבער סרח דעניותא ביטול שויה ולוהב מקום המאוס כו' וערום דנקט אורחיה דמלתא מתוך שהוא ערום איכו יולא לחוץ להשתין וכו' עכ"ל. ובתוס' כתבו ור"ם דגרסי הכא המשמש מטתו וכו' כדאמרי' בנדרים עכ"ל ר"ל דגרסינן הכא המשמש מטתו ערום דהיינו פריצותא שיש לו להיות צנוע בשעת תשמיש כדאמרי' בנדרים דמגלה טפח ומכסה טפח כו' וק"ל: עם הדומה לחמור כו'. שמואל ודאי דס"ל הך דרשא לענין שאין יוחס לעבד ואין קדושין תופסין בו כדאמרי' במס' קידושין אלא דהכא לענין גניעותא כיון דיש בהם דעת אין קברא לחלק וגם לפני העבד מילי דפריצותא הוא ואיכהו דאסרי בפני כל מי המעילו אפי' כמ"ש הטור א"ח וק"ל:

נגוסי

עין יעקב

כי גם זה [illegible] כי [illegible] [illegible] לישראל כדאי כתניא דף ידי: ארבע דברים הקב"ה שונאן ואני איני אוהבן. כתב מהרש"א דאמר שאין אלו כדאי [illegible] על לאו דלא [illegible]

חידושים נתוספ' ד"ה מלאך הממונה על הריון אגב על הלידה כו' כדאי' בתענית ג' מפתחות בידו של הקב"ה כו' ועוד הקשה תוספות שפם סילק אמרינן דליכא אלא ג' מפתחות הא כתיב פתח פי אולרו ויוליא כלי זעמו תמשמע נמי שלא נמסרו לשלוח ולו"ב אמאי לא חשיב לה וי"ל דלא חשיב כי אם אותם מפתחות של עונם כו' ולוים דמשמע מהאי קרא דשפם פי שלא נמסר עשמם של זעם לשליח הא אמרינן יורקמי שר של ברד הוי וי"ל מכלי זעם אמרינא קאמר שלא נמסרו לשלוח אבל אותו של ברד נמסר ע"ש. והנה מהרש"א ז"ל ולא ידענא מאי קשיא להו עשר של ברד דהוא לאו כלי זעמו הוא דהא לפורה לא כמפורש פי ע"פ אמר יורקמי שר הברד אחד ואלנן סכנתן והציל לצדיקים כו' ע"ש ולא אגן קושיא מספרים בזה דלא ידע סכוונת התוס' איני אלא לפיענא בעלמא ולהמזיק רק קושייתם דמי יימר פים שר על הברד כי לא מצינו בשום דוכתא שמינה מלאך מהברד נמחלש על ידו ע"כ הגיאו ראיה דמצינו התם דנקם הלשון עמד יורקמי שר הברד כו' ומדקרי ליה שר הברד ש"מ והוא ממונה עליו והברד הוא כלי זעמו של הקב"ה כדכתיב גבי מצרים ויך הברד גו' זגיהושע כתיב רבים אשר מתו באבני הברד וכדאמרינן בברכות כל שורע כו' ברד מלקה כו' הכל נודאי נשמלח על ידו כי הוא שר הברד ומה לנו זה אם לפורה היה לא תים התם דעלה במחשבתו להציל את הצדיקים ורמיה לדבריהו דלפי המסקנא דהתם דמלאך גבריאל הציל את הצדיקים ד"ל גבריאל אחה שר של ברד וכו' אלא אני שר של אש אלך ואקרר וכו' גם מצינו דגבריאל מהפך בזכות של ישראל כדאיתא ביומא פ"ח אלמלא לא נכנסו נחלים לידו של גבריאל כו' ואפ"ה הוא משונהעל שאם הפורענות כדאיתא בנדרים שמשמיד על סדום נפרים ואם תים ע"י גבריאל דהוא שר של אש וגם כתיב וילא מלאך ה' ויך במחנה אמור הוא גבריאל כדאיתא בתלק א"ל הקב"ה לגבריאל מגלך נטושה כו'. וכדאיתא בעיי' ברים תענית ספקשת הרלא"ד קושיא ז והא דכתיב פתח ה' את אולרו שלא אפכאן פורענות ע"י שליח ונתרך נעברין אחד ואין שילוח ומפקחא כלל בזם פם הוא בא לפורה או לאו וקי"ל אבל ק"ק לפי מה שכתבו תוס' הכא פם דאמרינן מפתח של גשמים ביד הקב"ה אלא אף ברי אתם הוא שר שמטר ומתרץ אע"פ שהוא שר המטר אין עושה אלא ברשות הקב"ה א"כ לפ"ז מאי סקשה תוס' והא אמרינן יורקמי שר של ברד הוי הא י"ל ע"כ אף ע"פ שהוא שר הברד אין עושה אלא ברשות הקב"ה ולא לריך לדחוק ולתרץ מכלי זעם אמרינא קאמר כו' וע"ם ליישב וקי"ל:

סדנר סוס נאמרו לקרות מפי נבי התורני הר"ר יפראל נרו יאיר:

ט [ss] **א"ר** שמעון בן יוחאי חמשה דברים הן שהעושה אותן מתחייב בנפשו ודמו בראשו האוכל שום קלוף ובצל קלוף וביצה קלופה והשותה משקין מזוגין שעבר עליהן הלילה והלן בבית הקברות והנוטל צפרניו וזורקן לרשות הרבים והמקיז דם ומשמש מטתו. אוכל שום קלוף וכו' ואף ע"ג דמנחי בסילתא ומצייירי וחתימי רוח רעה שורה עליהן ולא אמרן אלא דלא שייר בה עיקרן או קליפתן אבל שייר בה עיקרן או קליפתן לית לן בה. והשותה משקין מזוגין שעבר עליהן הלילה א"ר יהודה אמר שמואל והוא שלנו בכלי מתכות א"ר פפא וכלי נתר ככלי מתכות דמי. והלן בבית הקברות כדי שתשרה עליו רוח טומאה וזמנין דמסכנן ליה. והנוטל צפרניו וזורקן לרשות הרבים מפני שאשה מעוברת עוברת עליהן ומפלת ולא אמרן אלא דשקיל בגנוסטריה ולא אמרן אלא דשקיל דידיה ודכרעיה ולא אמרן אלא דלא גז מידי בתרייהו אבל גז מידי בתרייהו לית לן בה ולא ד א לכולא מלתא חיישינן ת"ר ג' דברים נאמרו בצפרנים שורפן חסיד קוברן צדיק זורקן רשע. והמקיז דם ומשמש מטתו דאמר מר הקיז דם ושמש מטתו הויין לו בנים ויתקן הקיז שניהם ושמשו הויין לו בנים בעלי ראתן אמר רב ולא אמרן אלא דלא טעים מידי אבל טעים מידי לית לן בה:

דמו בראשו. נענש על עצמו ותוצא דמו כדרשה ממנו לאחר מיתתו ורחיש לדבר ודמו ברלשים דמרגלים תובא דמו יהא שמל ברלשיט: **ומתחייב בנפשו.** כלומר שהוא גורם לעצמו: **שעבר עליהם הלילה.** אבולא קאי אכוב ובצל ואמקין: **בסילתא.** סל: **עיקרן.** שמחת שנראית שטוש ובצל: **רוח טומאה.** מודה שנלים שקורין בתוכנייר שלוחזים את הציכים: **בגנוסטריה.** מספריים: **חסיד.** עדיף מלדיק כסקוברם איכה למיחש דהדרי ומגלי: **ויתקן.** חלשים: **בעלי ראתן.** חלם יותר וחולי שים. להסן סכן במתן כדאמרינן בכתובות:

תוספות שורפן חסיד: דליכא למיחש שמא יתגלו ותעולן פי' משרפת נפולין מזיקם לאדם וכן כל דבר הבא מן האדם כדאמר בסוף פרק כלל גדול גבי דם האדם איידי דאלשם לא מלגפא לטורלא ולכן הוא חסיד שמתמיד לשורפן אע"ג שמזיק לו:

מהרש"א מתחייב בנפשו ודמו בראשו כו'. הלשון כפול ויש לפרש מתחייב בנפשו על נפש עצמו שמזיקו בדברים אלו ודמו של איש אחר שניזוק ברלשו של העושה כגון שטל לפרכיו וזרקן דליכא לפרש אלא שמזיק אשה עוברת ע"י זריקתו ואפשר שזה שדקדק רש"י לפרש ודמו ברלשו כמו ודמו ברלשם דמרגלים ולא הביא קרא דלעיל מיניה ודמו ברלשו דההוא מתפרש דמו של עצמו ברלשו של העושה מטליב ודמו ברלשם דמתפרש תובא דם של אחר ברלשם כי הכא ודו"ק: **רוח טומאה כו'.** פירש"י כמדת הללים כו' אבל בפרק ארבע מיתות קאמרינן מעונן זה האוחז את הציכים והורם אל המתים הוא הלן בבית הקברות כדי שתשרה עליו רוח המומאה ולכאורה ק"ק דקאמר זימנין דמסכנן ליה והא איסורא נמי איכא ולפי מ"ש הב"י בטור י"ד סימן קע"ט ע"ש דה"ם דוקא במרעיב עצמו ולן בבית הקברות כו' כדקאמר התם אבל בלא מרעיב עצמו לא הוה בכלל דורש אל המתים וכההיא עובדא דחסיד בברכות דשמע ב' רוחות שמספרות זו לזו כו' ניחא קלת דה"כ הכא איירי בלן בבית הקברות כו' ולא הרעיב עצמו מקודם ודו"ק:

[ss] **אמר** רב חסדא אסור לו לאדם שישמש מטתו ביום שנא' °ואהבת לרעך כמוך מאי משמע אמר אביי שמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו אמר רב הונא ישראל קדושים הם ואין משמשין מטותיהן ביום אמר (רב) [רבא] ואם היה בית אפל מותר ות"ח מאפיל בכסותו ומשמש: [ויקרא יט]

[ת"ח. דידע לאלטוטי נסשים]:

מהרש"א שמא יראה בה דבר מגונה כו'. וע"פ מ"ש בתוס' קרא מאי דסני לך לחברך לא תעביד ונ"ל סמשמע מעתו לאור הנר הרי זה מגונה מדה כנגד מדה שהוא עושה שאפשר שנתגנה עליו וקי"ל: **ואין משמשין מטותיהן ביום.** דמידי דלבישת הוא גדר ערוה וכלומדם כל מקום שאתה מולא גדר ערוה אתה מולא קדושה כו':

אמר

עין יעקב

[illegible] שורפן חסיד. עיין בתוס' ובמהרש"א ובלחם משנה [illegible]

יח כ **אמר** להו ר' ינאי לבניו בני אל תקברוני לא בכלים שחורים ולא [בכלים] לבנים שחורים שמא אזכה ואהיה באבל בין החתנים לבנים שמא לא אזכה ואהיה כחתן בין האבלים אלא בכלים האולירין הבאים ממדינת הים:

שמא אזכה. לג"ע והצדיקים מלובשים לבנים: **אולירין.** בגדים ממשי מרגלאות ליה שם מקום:

אה"ב [illegible]

מט ידג **אמר** ר' יוחנן חכמתא דר' חנינא גרמא לי דלא אחזי דמא מטמינא מטהר מטהרנא מטמא אמר ר' אלעזר ענותנותו דר"ח גרמא לי דחזאי דמא ומה ר"ח דענותן הוא מחית נפשיה לספק וחזי אנא לא אחזי איר זירא טבעא דבבל גרמא לי דלא חזאי דמא דאמינא כטבעא לא ידענא בדמא ידענא למימרא דבטבעא תליא מלתא והא *רבה הוא דידע בטבעא ולא ידע בדמא ב"ש קאמר ומה רבה דידע בטבעא לא חזא דמא ואנא אחזי:

[מרה דארעא דישראל. נקי במראות דם מכל חכמי א"י כדמפרש לקמן:]

יא ס **עולא** איקלע לפומבדיתא אייתו לקמיה דמא ולא חזא אמר ומה ר' אלעזר דמרה דארעא דישראל הוה כי מקלע לאתרא דרב יהודה לא חזי דמא אנא אחזיה ואמאי קרי ליה מרה דארעא דישראל דההיא אתתא דאייתי דמא לקמיה דר"א הוה יתיב ר' אמי קמיה ארחיה אמר לה דם חימוד הוא בתר דנפק אטפל לה ר' אמי אמרה ליה בעלי היה בדרך וחמדתיו קרי עליה °סוד ה' ליראיו. איפרא הורמיז אימיה דשבור מלכא שדרה דמא לקמיה דרבא הוה יתיב רב עובדיה קמיה ארחיה אמר להו האי דם חימוד הוא אמרה ליה לברא תא חזי כמה (חכיכין) [חכימין] יהודאי אמר לה דלמא כסומא בארובה הדר שדרה ליה שיתין מיני דמא וכולהו אמרינהו ההוא בתרא דם כנים הוה ולא הוה ידע איסתייעא מלתא ושדר לה מסריקותא דמקטלי כלמי אמרה יהודאי בתווני דלבא (יתבי)

פומבדיתא. לאתריה דרב יהודה במילתי' פרק קמא דסנהדרין סבי דפומבדיתא רב יהודה ורב עינא: **ולא חזא.** משום כבוד דרב יהודה: **ארחיה.** הריח בו: **חימוד.** שנתאוה לבעלה ותאוה אדם מחמת תאוה: **איפרא הורמיז.** ככרית היתה וכן שמה [ואעפ"כ היתה מסופרת עלמה מנדות וקרובה להתגייר ואף קרבנות היתה שולחת] ולשון יופי איפרא כך כמו אפריון מתורגם לרש"י: **הורמיז.** כמו הורמיז בר לילתא כלומר יופי שדים יש לה: **ארחיה וכו'.** ואע"ג דאמר רבא [לעיל] לא ידע בדמא ניסא איתרחיש ליה: **שלח לה.** משום דורון: **מסריקותא.** מסרק נאה: **מקטלא כלמי.** שהורגין עליה כנים וקנרה הוא׳ תבן מניס שלא לי שלי: **כלמי.** כנים כדמתרגמינן כנים כלמיה: **בתווני דלבא.** בחדרי הלב אתם יושבים בחדרי מהתרגמינן באוכייא כלומר כל חכמה מצויה (בהם) [בכם]:

תוספות והא רבא דידע. רבה גרסינן דרבא היה נקי. כדמוכח בסמוך גבי דאיפרא הורמיז ופירש"י בסמוך דאתרחיש ליה ניסא ולאו מילתא דדוקא בסוף הוא דאתרחיש ליה ניסא כדמוכח בסמוך]:

מהרש"א ארחיה א"ל דם חימוד כו'. ועפ"ש דאודיא דא"י מחכים וקרי עליה סוד ה' ליראיו ההבן זה בריאה בעלמא כמו שאמרו במלך האמית והריתי בירא ה' וגו' דמורח ודאין כדאמרינן פרק חלק וק"ל: **איפרא הורמיז כו'.** ירא׳ שהיתה מקראה הוא על שם שהיתה יודעת במעשה שדים ולמלאך דוניס היה אפשר לו לעמוד על טעמם ע"י מעשה שדים חוץ מהאי דם בחרא דם כנים כדאמרינן בק"פ ארבע מיתות אלבע אלהים היא לפי שאין השד יכול לבראות בריאה פחותה מכשעורה וא"א לעמוד עליו רק בחכמת אלהית וכדאמר לעיל דלאו בטבעא תליא והכא אכה תשי' ליד רבא דשדר לה מסריקותא עד שאמרה והודית שיש ליהודאי מעלה יתירה על שאר אומות שהם יודעים בחכמות אלהית ובתווני דלבא יתבי ע"ד הכתב יראת ללבב וכדאמרינן בזה סוד ה' ליראיו ודו"ק:

המפלת פרק שלישי

אמר רב יהודה אמר שמואל המפלת דמות לילית אמו טמאה לידה ולד הוא אלא שיש לו כנפים תניא נ"ה א"ר יוסי מעשה בסימוניא באחת שהפילה דמות לילית ובא מעשה לפני חכמים ואמרו ולד הוא אלא שיש לו כנפים:

דמות לילית. שידה שד יש לו פרצוף אדם ויש לו כנפים:

תוספות המפלת דמות לילית אמו טמאה לידה. וא"ת פשיטא מי גרע מגופו מים ופניו אדם דהוי ולד לכ"ע וי"ל דהתם ינא מתורת בהמה והוי אדם והכא לא ינא [כלל] מתורת לילית וכו':

תניא אבא שאול אומר קובר מתים הייתי והייתי מסתכל בעצמות של מתים השותה יין [חי] עצמותיו שרופים מזג עצמותיו סכוין בראוי עצמותיו משוחין וכל מי ששתייתו מרובה מאכילתו עצמותיו שרופין אכילתו מרובה משתייתו עצמותיו סכויין כראוי עצמותיו משוחין. תניא אבא שאול אומר ואי תימא ר' יוחנן קובר מתים הייתי פעם אחת רצתי אחר צבי נכנסתי בקולית של מת ורצתי אחריו שלשה פרסאות וצבי לא הגעתי

עין יעקב

מרשן מלבושים כיום: **אמר** [illegible]

קובר מתים הייתי. [illegible]

חגעתי וקולית לא כלתה וכשחזרתי לאחורי אמרו לי של עוג מלך הבשן היה. תניא אבא שאול אומר קובר מתים הייתי פעם אחת נפתחה מערה תחתיה ועמדתי בגלגל עיניו של מת עד חוטמי כשחזרתי לאחורי אמרו עין של אבשלום היה ושמא תאמר אבא שאול גנס היה אבא שאול אריך בדורו הוה ור' טרפון מגיע לכתפו (הוה) ורבי טרפון ארוך בדורו הוה (ורבי עקיבא מגיע לכתפו ור"ע ארוך בדורו הוה) ור' מאיר מגיע לכתפו ור' מאיר אריך בדורו הוה ורבי מגיע לכתפו ורבי אריך בדורו הוה ור' חייא מגיע לכתפו ור' חייא ארוך בדורו הוה ורב מגיע לכתפו רב אריך בדורו הוה ורב יהודה מגיע לכתפו ורב יהודה אריך בדורו הוה ואדא דיילא
יומא כה (דפומבדיתא) מגיע לכתפו *ופרשתבינא [דפומבדיתא] קאי ליה לאדא דיילא עד חרציה וכולי עלמא קאי ליה לפרשתבינא עד פלגיה:

סבורין. מחורים שמעתי. לא׳ה סבורין בלא׳ מה ומסיתה אלא׳ יצבים: מזוג. יותר מדאי: קולית. עלם סירך: דיילא. שמש דרבנן ולדא׳ שמו: פרשתבינא. שם אים:

תוספות אבילתו מרוצה עמסייתו פי׳ יותר מדאי מרוצה על המסייה דהא דרך אבילה להיות מרוצה על המסייה כדאי׳ בפ״ק דחגיגה המסייה כדה אין אוכם כדת של תורה דאבילה מרוצה מבמסייה דקרנטת יש יותר מנכסים והא דאמרינן בעלי פעסים ובריעין אמול סלים [ומתם סלים ונגה סלים לכסתבעום תעונד על אילוסן לאו דוקא אלא פנין אבילה וסתיה יהיו סתי סליסים]: פרשתבינא. פירם בקונטרם סם איס וכן בערוך ואינו כן דא״כ הוה ליה למימר מפומבדיתא אלא פירם רבנים למן פרנסות ומנהלה:

מהרש״א קובר מתים כו׳. הכונה כי לד הטהרה לא תבא לאדם אלא בהתרחקו יפה מן לד המסאבים הטומאה כמ״ש בהפך בגוזל ומרן בידו ותדמה לד הטומאה לקובר מתים שנכנסה אבי אבות הטומאה ואמר פ״א הייתי רן אחר לבי ר״ל לבא לידי טהרה ומדמה לה ללבי היה טהורה ע״ם סרלה בכ״מ כמו הרי רן כלבי דהיינו בהלכי שהוא דמיון הטהרה היה רן ומפני ולא הגעתיה לפי שהייתי רן אחריה בקולית שהיא עלמית הטומא׳ שעדיין לא נתרחקתי מהטומאה עד שחזרתי לאחורי להתרחק מהטומאה של עלמית הקולית או באתי לידי לד הטהרה וא״ל בדמיון קולית ועלמות הטומאה של עוג מלך הבשן שהיה בא מלד הטומאה מן הנפילים בני שמחזאי ועזאל כדאיתא במדרש ונקט בשיעור טומאה קולית ג׳ פרסאות דכן אמרו פ״ד דברכות בשנו שעקר טורא בר תלתא פרסי לזרוק על ישראל דהם לעומת זה עשה אלהים דשיעור מחנה ישראל שהיה מקום טהרה לאהלי הטומאה והטמאים מחוץ למחנה היה ג״כ ג׳ פרסאות ונכח הטומאה בשיעור הזה היה רלונו לבטל כח הטהרה והם כמפורש בפרק הרואה ע״ש בחידושינו ובדומה זה קאמר באבשלום שבא מלד הטומאה מלד אמו שהיה בן אשת יפת תואר כמ״ש בחלק שא״ל תמי האלהי דוד ע״ע נסבת יפת תואר כו׳ והיינו שנפתחה מערה הטומאה תחתי ועמדתי במקום הטומאה בגלגל עינו כו׳ כמ״ש פ״ק דסוטה אבשלום נתן עיניו במה שאינו שלו וכפה בעיניו לצד הטומאה לשכב עם נשי אביו ואמר שעמדתי במקום טומאה זו עד חוטמי שהוא מקום שנכנסה הטהרה תלוים בו עד שחזרתי לאחורי להתרחק הטומאה זו לאחז בצד הטהרה ועליתי ממקום טומאה זו וק״ל:

שם בראשית ג **דרש** ר׳ יהושע בן חנניא ויעש ה׳ אלהים לאדם

ולאשתו כתנות עור וילבשם מלמד שאין הקב״ה עושה עור לאדם אא״כ נוצר:

תוספות אין הקב״ה עושה עור כו׳. דכתנות עור נפוך אדם איירי כדמשתמעין על בסריסון:

אבא שאול אומר תחלת ברייתו של ולד *מראשו וכי עיניו כבי טיפין של זבוב תני ר׳ חייא מרוחקין זה מזה. שני חוטמין כבי טיפין של זבוב תני ר׳ חייא ומקורבין זה לזה ופיו מתוח בחוט השערה וגויתו בעדשה ואם היתה נקבה *גבית בשעורה סדוקה לארכה. וחתוך ידים ורגלים אין לו ועליו מפורש בקבלה *הלא כחלב תתיכני וכגבינה תקפיאני עור ובשר תלבישני ובעצמות וגידים תסוככני חיים וחסד עשית עמדי:

טיפין של זבוב. עיני הזבוב: ופיו מתוח בחוט השערה. סדק קטן ונראה כאילו חוט השערה מתוח בו: גויתו. גוף לבד הזכר: כשעורה. בהיא סדוקה לארכה: וחתוך ידים ורגלים. עדיין אין כאן כדאמרינן תחלת ברייתו מראשו: [כחלב. זהו שכנת זרע שהוא כיתוך וקלוש ומתחלת השכבת יצאתו כחלב ואח״כ נעשה קשה]:

תוספות תחלת ברייתו מראשו. תימה דבפ״ק דסוטה קסבר אבא שאול תחלת ברייתו מטבורו ונראה לר״ת דגרסינן כאשון וכן פי׳ ר״ח [וכתוספתא] פי׳ כעין מגג דגלמא מתרגמינן לשון וכן משמע דאיירי בשיעור האברים: עור ובשר תלבישני וגו׳. בריאת עור ובשר והדר עצמות וגידים ובתחיית המתים דיחזקאל איפכא גידים והדר בשר ועצמות בגלדם [למהדר] מלגום שהדם (לגנם) [פוסם] ראשון (פוסם) [לגנם] אחרון: [עיין בגמרא כתה גירסאות ובמהרש״א]:

מהרש״א הלא כחלב כו׳. נראה דאטלא שמעתיה קאי וסדר בריאה קאמר עד שנעשה ולד גמור אלא כחלב תתיכני הוא ספיר טלא דם כמ״ש בפ״ק שהחלב של אשה נעשה מדם אשה ואח״כ כגבינה תקפיאני הוא ספיר טלא גסכים כאן כיון שאין עור ובשר נדמה לא לגבינה סקפוי מחלב ואינה חוששת לאחד ואחר כך עור ובשר תלבישני דהיינו בספיר מרוקם כדאמרינן לעיל דאיכא לנ״ד אלא בשר שמתה לידה ואיכא לנ״ד בסור תלית עלמא ואחר אח״כ ובלמות וגידים תסוככני הוא לידת הגוף של ולד גמור ואח״כ חיים וחסד ונומר היא הנשמה שנתנה בו ואח״כ ופקודתך שמרה רוחי כדאמרינן לקמן מדה ב״ז כו׳ ואינו הקב״ה לר עובר במעי אשה פתוחה ופיה למטה ומסתגור כו׳ ע״ש ועיין בתוספות פרק בתרא דבריסות גבי מדרש תנחומא וק״ל:

יומא כו **ת״ר** שליא בבית הבית טמא [לא שהשליא ולד אלא שאין שליא שאין ולד עמו] דברי ר״מ ר׳ יהודה ור׳ יוסי ור׳ שמעון מטהרין וכו׳ יתיב רב פפא אחוריה דרב ביבי קמיה דרב המנונא ויתיב וקאמר מ״ט דר״מ דקסבר כל טומאה שנתערב בה ממין אחר בטלה אמר רב פפא היינו נמי טעמייהו דר״י ור׳ יוסי אחיכו עליה מ״ש פשיטא אמר רב פפא אפי׳ כי האי מלתא לימא איניש ולא נשתוק קמיה רביה משום שנא׳ *אם נבלת
משלי ל בהתנשא ואם זמות יד לפה:

מ״ט דר״מ. כמי דנמוק נמיה כל גופו של מת כאן הוא וה״ל כדקתני וכגלל [בשר המת שנמוק ונעשה ליחה כרוחה]: ממין אחר. דה״ל אפי׳ ממין שומאה אם אינה גוש לא בטלה: אחיכו עליה. אל פסיקא

פסיעות מיש מעמיתא מעשים הללא חדא מלתא אמרי: אפרי כי האי מלתא. דלא לידי חוכא: לימא אינש. דילמא מתוך דבריו אל נעמל׳ לא לשתוק. ולימא מסרכתא ליה: אם נבלת. עלמך על דית ספק להתכמא: ואם זמות. ומסקת סופך לשום יד על פסה מלא תדע לפסית את המולכן:

דרש ר׳ שמלאי למה הולד דומה במעי אמו לפנקס שמקופל ומונח ידיו על ב׳ צדעיו וב׳ אציליו על ב׳ ארכובותיו וב׳ עקביו על ב׳ עגבותיו וראשו *על ברכיו ופיו סתום וטבורו פתוח ואוכל ממה שאמו אוכלת ושותה ממה שאמו שותה ואינו מציא רעי שמא יהרוג את אמו וכיון שיצא לאויר העולם נפתח הסתום ונסתם הפתוח שאלמלא כן אינו יכול להיות אפי׳ שעה אחת ונר דלוק על ראשו וצופה ומביט מסוף העולם עד סופו שנא׳ °בהלו נרו עלי ראשי לאורו אלך חשך ואל תתמה שהרי אדם ישן כאן ורואה חלום באספמיא ואין לך ימים שאדם שרוי בטובה יותר מאותן הימים שנא׳ °מי יתנני כירחי קדם כימי אלוה ישמרני ואיזהו ימים שיש בהם ירחים ואין בהם שנים הוי אומר אלו ירחי לידה ומלמדים אותו כל התורה כולה שנאמר °ויורני ויאמר לי יתמך דברי לבך שמור מצותי וחיה ואומר °בסוד אלוה עלי אהלי מאי ואומר וכי תימא נביא הוא דקאמר ת״ש בסוד אלוה עלי אהלי וכיון שבא לאויר העולם בא מלאך וסטרו על פיו ומשכחו כל התורה כולה שנאמר °לפתח חטאת רובץ ואינו יוצא משם עד שמשביעין אותו שנא׳ °כי (לך) [לי] תכרע כל ברך [תשבע כל לשון] כי (לך) [לי] תכרע כל ברך זה יום המיתה שנאמר °לפניו יכרעו כל יורדי עפר. השבע כל לשון זה יום הלידה שנא׳ °נקי כפים ובר לבב אשר לא נשא לשוא נפשו ולא נשבע למרמה ומה היא השבועה שמשביעים אותו תהי צדיק ואל תהי רשע ואפי׳ כל העולם כולו אומרים לך צדיק אתה היה בעיניך כרשע והוי יודע שהקב״ה טהור ומשרתיו טהורים ונשמה שנתן בך טהורה היא אם אתה משמרה בטהרה מוטב ואם לאו הריני נוטלה ממך. תנא דבי ר׳ ישמעאל משל לכהן (שנתן) [שמסר] תרומה לעם הארץ ואמר לו אם אתה משמרה בטהרה מוטב ואם לאו הריני שורפה לפניך א״ר אלעזר °מאי קרא °ממעי אמי אתה גוזי מאי משמע דהאי גוזי לישנא דאשתבועי הוא דכתיב °גזי נזרך והשליכי. וא״ר אלעזר למה ולד דומה במעי אמו לאגוז מונח בספל של מים אדם נותן אצבעו עליה שוקע לכאן ולכאן:

פנקס. לוחין שכותבין בהם הגלחין: אציליו *אסוליי״ש: נפתח הסתום. פיו: ונסתם הפתוח. טבורו: שלא יהרוג את אמו. שבנה הרחם אינו רחב לסובלו רעי הנאסף בו: ת״ש בסוד אלוה עלי אהלי. והא תאקונין בירחי לידה מדכתיב כירחי קדם: ולא נשבע למרמה. מקיים שבועתו לגמור את התורה דאי בשבועה בעלמא אמי משום דלא נשבע למרמה הכי לאו בשלין נהר חי: מאי קרא. דמשביעים אותו ביום הלידה: גזרך. לשון מיחום דהיינו נדר והוי לשבועה:

תוספות פני אצליו על שני ארכובותיו. פי׳ הקונטרס איסוליי״ש ור״ח פי׳ דאציל היינו קוריא דאמרינן בפרק המוצא תפילין משקל ידי עלי תפקל יתלי עליה כו׳ ומכנים ידו עד האציל ותולים עד הארכובה וקוריא ניד הוא כנגד הארכובה כנ״ל ועוד דהכא משמע דאציל הוא ערפק ונאלות משמע משונה לפי סדרי איברי האדם דמרפק היינו קוריא ועוד אמרינן בפ״ב דזבחים לא יחגרו ביזע אלא מתניים אלא כנגד אציליהם והיינו כנגד הקורי״א שדרך העולם לחגור ורבים הכמי אורגים שם הוא מקום זיעה:

מהרש״א ואינו מוציא רעי כו׳. גם מכפלאות הבריאה מעיילנא אית ליה ומפקא לית ליה כמ״ש באוכלי אמן וק״ל: אפי׳ שעה א׳ כו׳. וכתב הב״י א״ח סימן ו׳ בשם הר״ע מרוטנבורג״ק שאין לגרום אפילו שעה אחת שהרי דאינו מסותם את פיו הרבה משות ויכול לחיות כו׳ ע״ש. לייטב זה ועוד כ״ל לקיים הגרסא במשנתין ולא קאי אילא לאויר העולם אלא אעיקר מלתא דנקיט הכא באמצעי׳ הפלא דבתחלת הבריאה הוא בהפך דהיינו פיו סתום וטבורו פתוח ולא קאמר שאלמלא כן אינו יכול לחיות אפילו שעה אחת והרע״ם ז״ל נמי לא כתב דאין לגרוס אלא בגרסא אחר ילר דוקא דהתם קאי אילא לאויר עולם וד״ק: נרו עלי ראשי וגו׳. הוא כח הנשמה שנקראת נר שנאמר נר אלהים נשמת אדם. ואמר שאין לך יותר בטובה כו׳. דהא איוב מקודם שבאו עליו ימי הרעה היו לו טובות הרבה כמה שנים כמפורש בקרא ולא בקש על אותן שנים אלא על ירחי קדם כו׳ ועל הימים שאלוה ישמרני שהם גם כן ימי עיבור בדלקמן שמשמר הולד במעי אמו: ואמר ומלמדין אותו כו׳ שנא׳ ויורני ויאמר לי יתמך וגו׳. משמע ליה קלא דהאי קרא נמי איירי בימי עיבור של הולד מדכתיב בסוד אלוה וגו׳ מוכרע מפני דאיירי בימי עיבור כדמסיק וכפרש״י מדכתיב גבי ירחי לידה וק״ל: שנא׳ לפתח חטאת רובץ וגו׳. בפרק חלק אמרינן אימתי יצה״ר שולט באדם משעת יצירה דכתיב לפתח חטאת ונומר דהיינו יצה״ר והיינו מלאך המות כדאמרינן בפ״ק דב״ב ע״ש: שנאמר לפניו יכרעו כל יורדי עפ. דאיתא במדרש שהאדם בשעת מיתתו רואה פני השכינה כפירש״י בספר תהלים תשבע כל לשון זה יום הלידה והקדים בקרא יום המות ליום הלידה דהכי פירשו שעל כן יכרעו כל יורדי עפר ביום המיתה על שכבר נשבע ביום הלידה. ומייתי מקרא שנא׳ נקי כפים ובר לבב ולא נשבע וגו׳. משמע ליה דלשבועה דיום הלידה קאמר נקי כפים וגו׳ כולל כל מעשה אדם ומחשבותיו שהיו נקיים ואמר אשר לא נשא וגו׳ כי בזה שהיה נקי כפים ובר לבב בעה״ז הוא מקיים שבועתו ולא נשבע למרמה ביום לידתו ומה היא השבועה כו׳ שע״כ א״ל או צדיק תהיה בעולם שתבא לשם כמו שהיית צדיק במעי האם שהיית מוכן ופניו שם ללמוד תורה כן תהיה גם מכאן ואילך ואל תהיה כפתח ליצה״ר ולכל הטוענה הסמאלים שיבא לך בעת לידתך אך ראה שתהא כשמתך בשלמה טהורה כמו שנתונה לך מהקב״ה שהוא טהור ומשרתיו טהורים

עין יעקב

ומלמדי״ם אותו כל התורה. הא דאוהרין אותו כל התורה כיון דלבסוף משכח י״ל ולכך נוהדין אותו כל התורה לפי דק״ל [illegible] ... תנא דבי ר׳ ישמעאל [illegible] בחידושים

פסורים ושבועה זו והאי דלא הזילא על שקטן עד י"ג שנים שלא יבא יצ"ט ואליו תשמע לו בשבועה זו ומקיים ואם לאו שתשמע ליצה"ר ותטמא כשמתך הריני טורפה לפניך כמו תרומה טמאה ועוד נראה שהקדים בכאן יום המיתה ואחר כך יום הלידה כענין ששמעתי בסוד גלגול נשמה בפסוק שאמר ובכן ראיתי רשעים קבורי' בבכר מתו ושבו ובאו ממקום קדוש בגוף שני והוא משתבח בעיר שהוא הגוף אשר כן עשה כבר ולא שב ממעשיו ראשונים הרעים שעשה בהיותו בגוף ראשון וזה ידבר גם כאן שהקדים יום המיתה בגוף ראשון קודם לידתו שנית וע"כ בהולדו בגוף שני משביעין אותו אף שכל הנשמות משבעים אשר קיצי משביעים אותו בשולח שנית תהי צדיק ואל תהי רשע כבראשונה ואפילו כל עולם כלו אומרים לך צדיק אתה היה רשע בעיניך כי מי יודע במה תכופר עונותיך הראשונים שעשית בגוף ראשון וק"ל: אתה גוזי כו'. פי' ממעי אמי אתה משביעני ונהי הוא במספר שם בן ד' ומייתי שהוא לשון שבועה מדמתיב גזי נזרך וגו' דלפי פשוטו מה הוכיח אותם בזה שיסליט גיזה כזיתום אבל הוכיחם גזי נזרך וגו' ר"ל קיים שבועתך שנשבעת בעת הלידה ומתן תורה והשליכי מעשים הרעים שעברת בזה על שבועתך וק"ל:

תניא ג' חדשים הראשונים ולד דר במדור התחתון אמצעיים ולד דר במדור האמצעי אחרונים ולד דר במדור העליון וכיון שהגיע זמנו לצאת (מתרפק) [מתהפך] ויוצא והוו חבלי אשה והיינו דתנן חבלי של נקבה מרובין של זכר (דא"ר) [וא"ר] אלעזר מאי קרא °אשר עשיתי בסתר רקמתי בתחתיות ארץ דרתי לא נאמר אלא רקמתי מאי שנא דחבלי נקבה מרובין משל זכר זה בא כדרך תשמישו וזה בא כדרך תשמישו זו הופכת פניה וזה אין הופך פניו. ת"ר שלשה חדשים הראשוני' תשמיש קשה לאשה וגם קשה לולד אמצעיים קשה לאשה ויפה לולד אחרונים יפה לאשה ויפה לולד שמתוך כך יצא הולד מלובן ומזורז. תנא המשמש מטתו ליום תשעים כאילו שופך דמים מנא ידע אלא אמר אביי משמש והולך °ושומר פתאים ה'. ת"ר שלשה שותפין יש באדם הקב"ה ואביו ואמו אביו מזריע לובן שממנו מוח שבראשו וגידין וצפרנים ועצמות ולובן שבעין. (אשה) [אמו] מזרעת אודם שממנו עור ובשר ושערות ושחור שבעין. והקב"ה נותן בו רוח ונשמה וקלסתר פנים וראיית העין ושמיעת האוזן ודבור פה והלוך רגלים ודעת ובינה והשכל וכיון שהגיע זמנו להפטר מן העולם הקב"ה נוטל חלקו וחלק אביו ואמו מניח לפניהם אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי פוץ מלחא ושדי בשרא לכלבא:

חבלי. לעיל: **רוקמתי.** היינו יצירה ראשונה וכתיב בתחתיות דהיינו מדור התחתון: **דרך תשמישו.** שהוא פניו למטה כן זכר הולד פניו למטה כקיבה פניה למעלה הלכך נקבה צריכה להתהפך דהא כשהיא במעי אמה פניה למטה כדאמרינן לעיל [ראשו בין ברכיו] אבל זכר אין צריך להתהפך: **קשה לאשה וקשה לולד.** מפני שדר במדור התחתון קשה לאשה לא ידענא אמאי: **ז"ע.** מלבן את הולד מגיעוליו: **מזורז.** חזק ובריא: **יום תשעים.** לשלש יומים הוי אותו: **מנא ידע.** שהוא לא ידע אימת מיעברא: **קלסתר.** זיו: **מראה העין.** שהוא עיש שנבראות העין מן אב ואם אינו מלא שרע ספרי שנה יש לו עינים ויש לו שפתים ויש לו אזנים ואינו רואה ואינו שומע ולא מדבר: **פוץ מלחא.** השלך שמלח מן הבשר השוב אינו ראוי אלא לכלבים כך הנשמה היא מלח לגוף לקיימו כיון שהלכה לה מסריח הגוף:

מהרש"א רקמתי בתחתיות ארץ. מדמה יצירתו בבטן אמו לזרע שנזרע בארץ דתחלת רקומו בתחתית ומתגדל ועולה למעלה עד גמרו כן הוא יצירת הולד עולה ממדור התחתון לאמצעי ומאמצעי לעליון עד יום הלידה וק"ל: **ליום תשעים כאילו כו'.** פרש"י לשלשים כו' ולא דק בזמנו דיצירת הולד לרע"א יומים או לרע"ב או לרע"ג יומים כדאמרי' לקמן וק"ל: **שממנו עצמות כו'.** יש לכוין בזה שאמר לבן ליעקב אך עצמי ובשרי אתה דהיינו שהיה הרובו מצד אביו יצחק שממנו עצם ומצד אמו רבקה שממנה בשר וקל להבין:

דרש רב (חנינא) [חיננא] בר פפא מ"ד °עושה גדולות (עד אין חקר ונפלאות) [ואין חקר נפלא] עד אין מספר בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת ב"ו ב"ו נותן חפץ בחמת צרורה ופיה למעלה ספק משתמר ספק אין משתמר ואילו הקב"ה צר העובר במעי אשה פתוחה ופיה למטה ומשתמר ד"א אדם נותן חפציו לכף מאזנים כל זמן שמכביד יורד למטה ואילו הקב"ה כל זמן שמכביד הולד עולה למעלה. דרש ר' יוסי הגלילי מ"ד °אודך על כי נוראות נפלאתי נפלאים מעשיך ונפשי יודעת מאד. בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת ב"ו מדת ב"ו אדם נותן זרעונים בערוגה כל אחד ואחד עולה במינו ואילו הקב"ה צר העובר במעי אשה וכולן עולין למין אחד. ד"א צבע נותן סמנים ליורה כולן עולין לצבע אחד ואילו הקב"ה צר העובר במעי אשה כל אחד ואחד עולה למינו דרש רב יוסף מ"ד °אודך ה' כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמני במה הכתוב מדבר בשני בני אדם שיצאו לסחורה ישב לו קוץ ברגלו לאחר מהם התחיל מחרף ומגדף לימים

שמע

עין יעקב

בפירושינו: **שלשה.** חדשים ראשונים ולד דר במדור התחתון, הא הוא [illegible] ולא עביד ניקא לשקרא ללמוד מה [illegible] במדור [illegible] והקב"ה נותן בו רוח ונשמה [illegible]

שמע שטבע ספינתו של חברו בים התחיל מודה ומשבח
לכך נאמר ישוב אפך ותנחמני והיינו דא"ר אלעזר מ"ד
תהלים עב °עושה נפלאות (גדולות) לבדו וברוך שם כבודו לעולם
אפי' בעל הנס אינו מכיר בניסו. דרש ר' חנינא בר פפא
שם קלט מ"ד °ארחי ורבעי זרית וכל דרכי הסכנת מלמד שלא
נוצר אדם מן כל הטפה אלא מן הברור שבה. תנא דבי
ר' ישמעאל משל לאדם שזורה בבית הגרנות נוטל את
האוכל ומניח את הפסולת כדרבי אבהו דרבי אבהו רמי
ש"ב כב תהלים יח כתיב °ותזרני חיל וכתיב °תאזרני חיל אמר דוד
לפני הקב"ה רבש"ע זריתני וזרותני:

עולה למעלה. כדמפרש לקמן לאחרים דר במדור העליון: כולן עולין למין אחד. זרע האב והאם נעשים גוף אחד: צבע. כמה שמתכוין לצבע בגוון קליפה מן תוחכת רחיים של נפחים וכמה דברים וכולן נעשים מחור ואינו יכול לצובעו ביחד אלא מב' וג' גוונים (מב') [בב'] וג' מקומות: וכל אחד ואחד עולה למינו. לובן מן האיש ושחור מן האשה: כי אנפת בי. מפני שכעסת עלי אני מודה לך שלמעני סיה: ישב לו קרן ברגלו לאחד מהם.. ולא יכול ללאת: לבדו. הוא לבדו יודע שהוא כן אבל בעל הנס אינו מכיר: ארחי. המטים כמו דרך נגר בעלמא: ורבעי. משמים לשון לרבעה: זרית. בירתם בנפה שקורין ודין כמו ברחת ומזרה: הברור. קל"ל בלעז: ותזרני. חסר אליף (לשון זרה: זריתני. ואחיב תאזרני) [זריתני לשון מזרה זריתני מן הבחור ואחיב אזרתני ותאזרני ג"י רפ"ל] לשון חגירת כח במתנים:
(זריתני. מן הברור):

מהרש"א שלא כמדת ב"ו כו'. לפי שהפוקרים באו לתת טעם לכל הברואים לומר שזה הוא מהכוכבים וכו' לכדים הא' עושה גדולות וגו' דס"ל מפני עומק המושג וגדלו אי אפשר לחקור עליו והב' נפלאות אין מספר שהם נפלאים מהחוקר מחמת רבויים שלא שבכל אדם לעמוד על טבעם ומייתי עלה ב"ו שהן ספק כו' ד"א אדם שהן חבלין לכף ס' שבכל זה הספק הטבע וק"ל: נפלאתי נפלאים וגו'. פי' שלבי יצא לחקור בפלאי פלאות שבמעשיך שא"א לחקור עליהם לפי הטבע ונפשי יודעת מאד שהם נפלאים ממני והידיעה בהם כמנע ממני כמ"ש שהכם הדע אמר לא תדע ועל זה אודך שלא זאת נתתי לבי לדרוש ולחקור בהם וכמאמרם במופלא ממך אל תדרוש כו' ומייתי במעשה הקב"ה ש"ע בו פלאי פלאות מדת ב"ו שמן זרעונים כו' ד"א לבנה טחן כו' הרי זה פלא אחר שמעשיו הם הפך מעשה ב"ו ופלא שהני שפני עניינים שהכיל הם בעולם הפכיים וק"ל: ישב לו קרן כו'. פי' כי אנפת בי הוא הקון שיסב לו כי באלה ישוב אפך ממני שלא מנעה ספינתי כמו שמנעה לחברי ועפ"ז אמר שהתחיל לו להודות ומשבח כמ"ש אודך ס' ר"ל כאלו הייתי מיורדי הים והייתי כ"כ שהוא א' מד' שצריכים להודות גם עתה כללתי ביצאה שלא ירדתי בספינה שלי לים ומייתי מ"ל לעושה גדולות לבדו וברוך וגו' לפי שמתחלה היה זה מכוסה

מן האדם רק לה' לבדו והתחיל האדם מקלל ומחרף אמר שנוחר שיתגלה לו כיון לומר בהפך וברוך שם כבודו וק"ל: אלא מן הברור שבה כו'. הוא מהחסד אלקים בלידת אדם כי דבר הנכנס מפסולת אינו טוב כמו הנכנס מן הברור ה"ש זריתני וזריתני ע"י שזריתני מן הברור מהטיפה ארחני שלא מורה ומלובן ואחי הוא נמי הכי מפורש ע"י שארחי ורבעי זרית את דרכי הסכנת כדנ"ל משום מאד בבריותו וק"ל:

הרי"ף מהרש"א נפלאות עד אין מספר. כדאיתא לתנא עושה גדולות ונפלאות עד אין מספר ולמה הלקן שלא לדרוש גבי דברים:

דרש ר' אבהו מ"ד °מי מנה עפר יעקב ומספר את במדבר כג
רובע ישראל מלמד שהקב"ה יושב וסופר את
רביעיותיהם של ישראל מתי תבא טפה שהצדיק נוצר
הימנה ועל דבר זה נסמית עינו של בלעם הרשע אמר
מי שהוא טהור וקדוש ומשרתיו טהורים וקדושים יציץ
בדבר זה מיד נסמית עינו דכתיב °נאם הגבר שתום שם כד
העין והיינו דא"ר יוחנן מ"ד °וישכב עמה בלילה הוא בראשית ל
מלמד שהקב"ה סייע באותו מעשה שנא' °יששכר חמור שם מט
גרם חמור גרם לו ליששכר א"ר יצחק א"ר אמי אשה
מזרעת תחלה יולדת זכר איש מזריע תחלה יולדת נקבה
שנאמר °אשה כי תזריע וילדה זכר ת"ר בראשונה היו ויקרא יב
אומרים אשה מזרעת תחלה יולדת זכר איש מזריע
תחלה יולדת נקבה ולא פירשו חכמים את הדבר עד
שבא ר' צדוק ופירשו °אלה בני לאה אשר ילדה ליעקב בראשית
בפדן ארם ואת דינה בתו תלה הזכרים בנקבות ואת לו
הנקבות בזכרים °ויהיו בני (עילם) [אולם] אנשי גבורי דה"א ח
חיל (מלומדי מלחמה) דורכי קשת (מרבים) [ומרבים]
בנים ובני בנים וכי בידו של אדם להרבות בנים ובני
בנים אלא מתוך *שממתינין עצמן בבטן כדי שיזריעו שם ע"ב
נשותיהן תחלה שיהיו בניהם זכרים מעלה עליהם הכתוב
כאילו הם מרבים בנים ובני בנים זהיינו דאמר רב
קטינא יכולני לעשות כל בני זכרים אמר רבא הרוצה
לעשות בניו זכרים יבעול וישנה:

רביעיותיהן. שכבת זרעיהן: הוא. קב"ה סייע שהכיר חמורו של יעקב נטה לאהל לאה והוא הלילה של סוחרת סים:
ולא פירשו את הדבר. מנא לן: הזכרים בנקבות. בני לאה: נקיבות בזכרים. את דינה בתו משום הך דרשא איש מזריע תחלה יולדת נקבה: שממתינין עצמן. מלהזריע: יכולני. שיהיו שלהו מלהזריע: יבעול וישנה. שמתוך הלוש בבעילה ראשונה היא מזרעת וכפי שני דמזריע אחריו מקדים הראשונה בבעילה שניה:

תוספות שתום העין. שתום הוא לשון גלוי ופתיחה כדמתרגמינן דשפיר הוי וכן בלשון המשנה נפ"ז חרי לשון פתיחה כדי שישתום [ויסתום] ויגוף והכא דייק שנסמית עינו מדכתיב שתום העין ל' יחיד והא דכתיב וגלוי עינים היינו לפני מה שהיה בתחלה:

נסמית

עין יעקב

[illegible]

מהרש"א נסמית עינו של בלעם כו'. אין דבר זה מפורש בגמ' אלא קרא גם יש לעיין במ"ש מיד נסמית עינו של בלעם והרי כמה נבואות של בלעם מפסיקין בזה ונראה שסמכו בזה על הדרש ומקרא דלעיל מיניה נפקא קרא דשתום העין כתיב וישא בלעם את עיניו וירא ישראל שוכן לשבטיו שבקש לתת בהם עין הרע למעטם אחר שראה כבר שהקב"ה מספר רביעותיהם וכמ"ש פי' שהוא קודם הי' יליף בזה וע"ז אמר עד"ז שרצה לתת בהם עיניו לרעה מיד נסמית עינו א' כדכתיב בתר הכי שתום העין ושתום על' פתוח כמ"ש התוס' ומדכתיב עין ולא כתיב עינים כדכתיב לעיל מיניה וישא עיניו למדנו שא' מהם נסמית ועיין פרש"י בחומש ודו"ק: הוא הקב"ה כו'. דאם מלת הוא קאי על יעקב לא איצטריך כיון דכתיב וישכב עמה דהכינוי על יעקב קאי ואם קאי מלת הוא אלילה הי"ל למכתב ההוא כמו בלילה ההוא מדיח וגו' וע"כ דרשו בו דמלת הוא קאי אקב"ה שהוא סייע כו' ועיין ברא"ם מיהא כתיב כיוצא בזה בפרשה וישלח ויקם בלילה הוא ואפשר דהתם נמי איכא למדרש כה"ג וכל היכא דאיכא למידרש דרשינן וק"ל: שנא' אשה כי תזריע וגו'. לאסמכתא נקט לה מהאי קרא דהאי קרא איצטריך לגופיה דרים פ' יולדת דופן אשה כי תזריע וגו' עד שתלד במקום שמזרעת ועיקר הך דרשה דהכא יליף לה מדלקמן מדתלה הזכרים בנקבות ונקבות בזכרים ועי"ל דצריכי תרוייהו דאי לאו אשה כי תזריע וגו' לא הוה ידעינן מהאי קרא דאלה בני לאה וגו' ואת דינה בתו אלא דהזכרים תלוים בנקבות ונקבות בזכרים אבל לא הוה ידעינן אם הוא תלוי בזריעה תחלה או בסוף ולא הוה ידעינן הא דמכוין על שבנון כדי שתלד זכר ולהכי כתב אשה כי תזריע וגו' דמשמע שתזריע תחלה ואי לאו קרא דאלה בני לאה וגו' ואת דינה בתו לא הוה ידעינן מקרא דאשה כי תזריע אלא כשהאשה מזרעת תחלה יולדת זכר אבל כשהאיש מזריע תחלה לא יתחייב שתלד נקבה אלא שתלד זכר או נקבה כמו אם הזריעו שניהם בבת אחת דיולדת זכר או נקבה דבהכי מסוקמא הך דפ' הרואה הא דקתני מג' ועד י' יבקש רחמים שיהיה זכר להכי איצטריך קרא דאלה בני לאה וגו' ואת דינה בתו דמשמע מהאי קרא דדומיא הם ומפרש שתלה הזכרים באלה תלה נמי הנקבות בזכר ומשמע ה"ק בבריית' בראשונה היו אומרים אשה כו' אים מזריע כו' ולא פרשו הדבר היכי מפקא מהאי קרא דאים מזריע תחלה כו' עד שבא ר' צדוק כו' שגם לידת הנקיבה תלה בזריעת הזכר תחלה כדכתיב ואת דינה בתו וגו' דומיא דאלה בני לאה וגו' שתלה הזכרים בזריעת נקיבה תחלה והרא"ם כתב בזה בדחוקים ע"ש ואין להאריך ודו"ק: ואת דינה בתו תלה כו'. יש להקשות דהא דינה זכר היה ונהפכה לנקבה כדאיתא פרק הרואה וא"כ עיקר לידתה זכר היה ולאה הזריעה תחלה ונהפכה לנקבה ע"י תפלה שהתפללה והרא"ם האריך בדחוקים ויש קצת מפנ"ח רז"ל שומעי לפרק הא דנהפכה דינה לבת היינו שהזכר שבבטנן לאה כיון בבטן רחל והנקבה שבבטן רחל כיון בבטן לאה דהשתא א"ש עיקר יצירתם של דינה נקבה עכ"ד וכן מוכיחין דברי הפייטן ביוצר של ר"ה עובר להמיר דבטן אחות ס' קילוף דינה ביהוסף כו' ותו לא מידי: מרבים בנים כו'. דלפי פשוטו ה"ל למכתב רבו בנים ובני וגו' כמו ובני אלי שבע מכשה וגו' המה רבו וגו' ובני רחביה רבו וגו' אבל לשון מרבים משמע דבידם להרבות וזה דבר שא"א דבני חיי ומזוני במזלא תליא אלא שבידם להרבות זכרים יותר מנקבות.

דהיינו בנים ובני בנים זכרים גם כי אלינו אלא בנים שלא זכרים ונקבות הכא דכתיב גבורי חיל מלומדי מלחמה וגו' לא משמע אלא בנים זכרים עמם. ועיין אשה מזרעת תחלה כו' מפורש בגמ' בג"ן ונשאר מפרשים ע"ש וק"ל:

אמר רבי יצחק א"ר אמי אין אשה מתעברת אלא סמוך יח שם
לוסתה שנאמר °הן בעון חוללתי ור' יוחנן אומר תהלים נא
סמוך לטבילה שנא' °ובחטא יחמתני אמי מאי משמע שם
דהאי חטא לישנא דדכויי הוא דכתיב °וחטא את הבית ויקרא יד
ומתרגמינן וידכי ית ביתא ואבע"א מהכא °תחטאני תהלים נא
באזוב ואטהר. וא"ר יצחק א"ר אמי כיון שבא זכר
בעולם בא שלום בעולם שנא' °שלחו כר מושל ארץ ישעיה טז
זכר זה כר וא"ר יצחק א"ר אמי בא זכר בעולם בא
ככרו בידו זכר זה כר דכתיב °ויכרה להם כירה גדולה מ"ב ו
נקבה אין עמה כלום נקבה נקייה באה עד דאמרה מזוני
לא יהבי לה דכתיב °נקבה שכרך עלי ואתנה: בראשית ל

בעון. ע"י דם נדה שהוא סימן לסתה כדקיי"ל כל אשה שדמיה מרובין בניה מרובין ושוא מביאו לידי עון וקא דייק ר' יצחק בעון שסמוך לעון כלומר שהוא מוזהר לפרוש סימנה: בחטא. לשון טבילה וטהרה כדמפרש וה"ק ע"י דם נדות שהוא מביאו לידי עון חוללתי שהוא גרם לי שאהרה וכשנטהרה אמי נתנה יחמתני: כר. מנחה דהיינו סימן שלום: נקייה. חסרה כמו יצא מלוי כך מנכסיו: עד דאמרה מזוני. שיודעת להשתדל: נקבה. כשהנקבה משמשת ומפרש שכרך ולאתנה ונקבה נמי הכי דריש:

מהרש"א הן בעון וגו'. פרש"י ע"י דם נדה שהוא סי' לתריון כו' ע"ש ויותר נראה לפרש ר' אודם של אשה שממנו נוצר הולד כדאמרינן לעיל הוא מדם נדה וע"כ משרה מסולק' מדמים וק"ל: וסמוך לטבילה שנא' וגו'. נראה לכאורה דר"י נמי סבר הא דלעיל סמוך לוסתה אלא שבא לסופיה דגם סמוך לטבילה מתעברת מדכתיב ובחטא יחמתני וגו' אבל א"כ הוא לא היה צריך רש"י לפרש גבי ובחטא לשון טבילה כו' וה"ק ע"י דם נדות שהוא מביא לידי עון כו' ע"ש שהרי זה מתפרש כפשטיה דלעיל וגם ליישב וק"ל: בא שלום כו'. פלוגתן דרך החיים מקבל פיוס ולא השמש. ומייתי שנא' שלחו כר מושל וגו'. פירש"י סי' שלום ודרמה משל לותיר שלוים וק"ל: בא ככרו בידו כו'. ירצה כל זה ע"פ הדין כי הזכר מיום בואו לעולם ככרו בידו כי בכל מה שירויח הן במעשה ידיו הן במלאכתו זכה בו אבל הנקבה נקיה באה לעולם מיום בואה לעולם מעשה ידיה ומציאתה וכל שבח נעורים לאביה ומשנשאת אח"כ לבעלה שכל רק עד דאמרה מזוני יהבי לה כי אין שלה והבעל יכולין לומר לה צאי מעשה ידיך במזונותיך והיא תוכל להוציא מעשה ידיה עד כדי מזונותיה והיינו נקבה ע"ד נקבה שכרך שצריכה לפרוש ולבקש מה שיקצו לה ממעשה ידיה דהיינו כדי מזונותיה ולפרש"י נראה לפרש לענין מזל דבא ככרו בידו בין לרע בין לטוב ונקבה נקיה באה בלא מזל דמזלה תלוי במזל הזכר כמ"ש התוס' בפ"ק דסוטה ועד דאמרה מזוני דהיינו בתפלה אפשר לה לבעלה וק"ל:

שאלו תלמידיו את ר"ש בן יוחאי מפני מה אמרה תורה שם

עיון יעקב

[illegible]

תורה יולדת מביאה קרבן אמר להם בשעה שכורעת לילד קופצת ונשבעת שלא תזקק לבעלה לפיכך אמרה תורה תביא קרבן. מתקיף לה רב יוסף והא מזידה היא ובחרטה תליא מלתא ועוד קרבן שבועה בעי איתויי ומפני מה אמרה תורה זכר לשבעה ונקבה לי"ד זכר שהכל שמחים בו מתחרטת לשבעה נקבה שהכל עצבים בה מתחרטת לי"ד ומפני מה אמרה תורה מילה לשמונה שלא יהא כולם שמחים ואביו ואמו עצבים. תניא היה ר"מ אומר מפני מה אמרה תורה נדה לשבעה מפני שרגיל בה וקץ בה אמרה תורה תהא טמאה ז' ימים כדי שתהא חביבה על בעלה בשעת כניסתה לחופה שאלו תלמידיו את ר' דוסתאי ברי ינאי מפני מה איש מחזיר על אשה ואין אשה מחזרת על איש משל לאדם שאבד לו אבידה מי מחזיר על מי בעל אבידה מחזר על אבידתו ומפני מה איש פניו למטה ואשה פניה למעלה כלפי האיש זה ממקום שנברא וזו ממקום שנבראת מפני מה האיש מקבל פיוס ואין אשה מקבלת פיוס זה ממקום שנברא וזו ממקום שנבראת. מפני מה איש קולו עב ואין אשה קולה עבה זה ממקום שנברא וזו ממקום שנבראת שנאמר °כי קולך ערב ומראיך נאוה:

לפיכך תביא קרבן. שבועת ביטוי חטאת: **מזידה היא.** ואין כאן קרבן דהא ונעלם כתיב בשבועת ביטוי: **ובחרטה תליא.** לשתות לה בחרטה ויתיר לה חכם שבועתה אבל קרבן לאו עוקר תוהיר שבועה: **ועוד קרבן שבועה בעי איתויי.** כשבה או שעירה והאי עוף הוא: **מתחרטת לשבעה.** ומתאוה לתשמיש בעלה כדי שתחזור ותתעבר זכר: **ומפני מה מילה לשמונה.** ולא לשבעה: **שלא יהא הכל שמחין.** שאוכלין ושותין בסעודה: **ואביו ואמו עצבין.** שאסורין בתשמיש: **נדה שבעה.** לאו ביולדת קאי: **מפני שאדם רגיל באשתו.** כל שעה שירצה: **קץ בה.** שאוסה עליו לאורס הורס כל שעה שתהלה אסה עמלה שבעה כדי שלא יהא רגיל בה ותתחבב עליו: **מחזר על האשה.** אדם שמי שנבקש ומחזר עד שמצא: **פניו למטה.** בשעת תשמיש: **זה ממקום שנברא.** מסתכל באדמה שנוצר ממנה ושיא מסתכלת בו מצלע שממנו: **מקבל פיוס.** מה נרצה: **זה ממקום שנברא.**

אדמה עפר תיחוח נוח ליפתל אבל בשר ועצמות קשין. עלם כשמכין בו קולו נשמע אבל קרקע כשמכין בו אין קולו נשמע:

מהרש"א קופצת ונשבעת כו' והא מזידה היא כו'. ויש לדקדק אמאי לא תקשי ליה נמי והא דברים שבינו לבינה הוא ויכול להפר לה ביום שמעו וכרחה דלא הוי טעי תקנ"י בהכי כ"כ ואיכא למימר דמסקנא הבעל אינו מפר לה ביום שמעו והשתא נמי ניחא קלת עמ' דפריך ר"י והא מזידה כו' דכיון דהדבר תלוי בבעלה מקרי שפיר ונעלם ממנו עד יום שמעו ולא הפר לה ודפריך נמי קרבן שבועה בעי איתויי ופרש"י כשבה או שעירה והאי עוף הוא עכ"ל יש לייסב קלת דקרבן שבועה נמי אם לא תגיע ידו מביא עוף לחטאת כמפורש בקרא ואמה נמי כל זה שקנתה קנה בעלה ה"ל כאילו לא הגיע ידה לגבי חטאת וק"ל: **זכר שהכל שמחים בו' לז' כו'.** עיין פי' רש"י ונ"ל כיון שמקללת אשה הוא לער לידה כמ"ש בעלב תלדי בנים בנולד זכר הכל שוחים שלא יהיה לו זה הלער ומתחרטת לז' כקנה שהכל עלבין שיהיה גם לה לער לידה מתחרטת לי"ד ודוק: **מילה לח' כו'.** פירש"י ולא לז' עכ"ל והוא דחוק ויש לפרש דה"ק מפני מה אמרה תורה מילה לשמונה של לידתה דלא ה"ל למתלי בטומאת ז' של לידת האשה שהפסיק בענין מילה ואחר שכתב וטמאה שבעת ימים כתב וביום השמיני ימול ואח"כ חזר לענינו ושלשים יום גו' אלא ללמדך שלא יהיו הכל שמחים כו' וק"ל: **נדה לז' כו'.** דהוה סגי לה ביום א' בימי נדותה כמו בימי זבה בחלה יום אחד שהיכה אלא שומרת יום כנגד יום וקאמר כדי שתהא חביבה כו' ולכך בנדה שהוא תחלת טומאה בעי ז' ימים משא"כ בזבה דכבר נטמאת וק"ל: **שנא' כי קולך ערב גו' כתבו** התוס' אבל היא איכה מקלסתו בקול ערב אלא בלא ואחרים עכ"ל והמתורגמות אין לריכין ראיה דאל"כ השואל ה"ל להביא האי קרא ולא קאמיר אבל תלמודא ורייתי לה בסוף הפרק לס"ם הילדה בדבר מוז מעניים וק"ל:

הרי"ף קופצת ונשבעת מתקיף רב יוסף וכו'. אפשר לומר לדעת רמב"י שאין שבועה זו בביטוי שפתים אלא היא מתפרפת בלבה מתוך סטער ושפתים נעות ונשבעת שלא תזקק לבעלה אבל קולה לא ישמע לכך מביאה קרבן מרוסרף בן יונה או תור לחטאת: **ומפני מה אמרה תורה מילה לח' כו'.** נראה לאת שהיכות לשאלות אלו שמפני שניתן טעם לזכר שהוא לז' מפני שהכל שמחים בו מתחרטת לז' וכפי זה יקשה שביום שהיא מתחרטת היה ראוי להיות המילה ולמה ממתין עד יום השמיני ונתן טעם לפי שאביו ואמו יהיו עלבים להיות אסורה לבעלה לכן יום השמיני לפנות ערב שטהר והיא מותרת לבעלה ויהיה אביו ואמו שמחים גם הם וביום השמיני ימול כי בשנן זה מילה כדכתיב שם אבל על אהרנך נר ולפי שעדיין יקשה וכי שבגבול שיהיו שמחים שלא ואשה נתעכבה המילה עד יום

עין יעקב

[illegible]

יום שמיני לזה תניא דנקיטין תנא היה ר"מ אומר מפני מה אמרה תורה נדה לז' מפני שרגיל בה וקץ בה אמרה תורה תהא טמאה כל שבעה כדי שתהא חביבה על בעלה וכיון שמם הקב"ה על האדם שיהיה שמח נפשו גם המילה יום שלום ניום פי' ניום שיהיו הכל ואמו שמחים:

בנות כותים פרק רביעי

יף לז ע"ב רב ספא איקלע לתואך אמר אי איכא צורבא מרבנן הכא איזיל איקביל אפיה אמרה ליה האי סבתא איכא הכא צורבא מרבנן ורב שמואל שמיה ותני מתניתא יהא רעוא דתיהוי כותיה אמר מדקמברכי לי בגריה ש"מ ירא שמים הוא אזל לגביה רמא ליה תורא רמי ליה מתני' אהרדי וכו':

לתואך. מקום: רמא ליה תורא. רב שמואל שחט שור לכבוד רב ספא:

אה"ב הוא שאמר הקב"ה לאברהם והיה ברכה וכן והתברכו בזרעך כל גויי הארץ כי אם דבר יהא שלקים וקי פרע בעיני כל הבריות הוא פוב והכל יכבדוהו לכל לוהביהם ולוהרו ישיגן אלפים כמוהו:

מהרש"א יוקדם אצל אשתו כו'. נקט הכי לישנא דהוריקו פ"ס הך הששא דהשלימו להם יזוק ופרש"י אלא אשתו של לרוקי לשלה כו' ע"ש ולשון אמ"פ שכשי לרוקים הן מתיירלות מן ס"לא משמע כן אלא אשתו אשת כ"ג קאי והיתה אשת כ"ג נקילה בתם כמו ר"י וק"ל:

יף לז ע"ב שילא בר אבינא עבד עובדא כותיה דרב כי קא ניחא נפשיה דרב א"ל לרב אסי זיל צנעיה ואי לא ציית נרייה הוא סבר נרייה א"ל כי קא ניחא נפשיה דרב א"ל הדר כך דהדר ביה רב אמר ליה אם איתא דהדר ביה לדידי הוה אמר לי לא ציית נרייה א"ל ולא מסתפית מר מדליקתא א"ל אנא איסי בן יהודה דהוא איסי בן גור אריה דהוא איסי בן גמליאל דהוא איסי בן מהללאל אסותא דנחשא דלא שליט ביה רקבא א"ל ואנא שילא בר אבינא בוכנא דפרזלא דמתבר אסותא דנחשא חלש רב אסי עיילוה בחמימי אפקוה בקרירי עיילוה בקרירי אפקוה מחמימי נח נפשיה דרב אסי

יף לח *א"ל שילא אמר לדביתהו צביתי לי זוודתא דלא ליזיל ולימא לרב מילי עילואי צביתא ליה זוודתא נח נפשיה דשילא חזו דפרחא אסא מהאי פוריא להאי פוריא אמרי ש"מ עבדו רבנן פייסא:

(עבד עובדא כותיה דרב. בענין המקשה וראתה דם הרי זו כדה אם היא ליומה או לאו. והבנה דין זה בגמרא כי זה שאומר לא נכתב כאן כי אם לענין שנדא בין החכמים בשעת פטירתם להודות על האמת): צנעיה. הסתר אותו דבר ואמור לו שיחזור בו דסבר לגמרי: נרייה. נדה"ש כלומר נחר ותסיף אותו בדברי סעם ואולות שיחזור בו: נדייה. הכריתו בשמתא כמו נחו אילנא: לדידי הוה אמר לי. דתלמידיה אנא: נדייה. שמתיה: מדליקתא. שמא תסיף נגחלתי: אסותא. מקום דפנים אסי דריש לשמים הכי: עיילוה בחמימי. חולי חום: קריר. חולי צנן:

אזל שילא אמר לדביתהו צבית לי זוודתא. תכריכין: מילי. שלא ילמוד עלי נפני רב: דקא פרח אבא. רגילין היו להביא הדס על מטתו והסדס של אסו פורח סיה והולך ממטה למטה: פייסא. שלום:

תוספות נרייה. פרש"י דרב אסי מעה בין ריים לנריים ואין נראה אלא כלשם דאיתו א"ל נרייס נריים דפיא כלר משמיא נתרי שעם עד שיחזור כמו מפסו דמתרגמינן "עילו וכמו נגד או איתה והוא סבר נרייה כדנם כמו נחו אילנא: איסי בן מהללאל. בעברי ספרים יש תנא דים לו כל השמות הללו ועוד קרי ליה יהב: הוא יוסף הבבלי והוא יוסף איש הוצל ולאו הכא אחר הוא כמו שים מפרשים שם דהאי בפרק סוגיאו לו פריך מאיסי בן יהודה ליוסף איש הוצל והכא לא מייתי אלא שמות דאיסי דדמו לרב אסי:

מהרש"א זיל צנעיה ואי לא ציית נרייה כו'. עיין פרש"י ותוס' אבל בערוך בערך לכנ פי' זיל לכנעיה שכנעהו וזה והי לא ליית נדייה כלומר אם איטו מקשיב וחוזר בו תכניעהו בהכאות וסלטים מלשון לא תתגודדו עכ"ל ולא ידענא לפירושו מאי קאמר הוא קסבר גדייה קאמר ליה כו' ונראה לפרש מה שפי' גדיים מלשון גדידה היינו למאי דסבר רב אסי דגדדיה קא"ל והוא לא א"ל אלא גדייה מלשון משיכה והוא קרוב לפי' התוס' דטעה בדבם שא"ל גדייה בדנם שהדנם בד' מביא עד ד' אחרים ועי"ל בהיפך הוא קא"ל גדייה בדנם כמו גדייהו בב' דלהין דהיינו שימכנעהו על ידי גדידים והכאה בעלמא והוא סבר גדייה בד' אחד מלשון גדו אילנא דהיינו הכריתהו בשמתא וק"ל: אנא איסי בן יהודה כו'. כל השמות הללו הוי לאביו למעלתו וע"כ זכר לו זה שמות אביו ימצוד לו שיחים ע"ש שמו אסי אסותא דנחשא כו' וי"ל קשה כנחשה ולא מסתפינא מדליקתא דקאמרת וא"ל אנא כו' בוכנא דפרזלא דמתבר כו' הוא עלי שמתמשכו בו וגרים פ' האמיליא יין מאי בוכנא בא ואכתוב. ואמר שחלש רב אסי עיילוה בחמימי כו'. ואפשר שכענש מסום דשלא כדין נדייה ושמתיה לפי טעותו בדברי רב והיינו דעיילוה בחמימי כו' כמ"ש לא מסתפית מר מדליקתא. ואמר צבית לי זוודתא כו'. אפשר שהיה הם נבנוסו שימות נם שוא ע"י השמתא שנענשה בו. ואמר דחזו דפרחא אסא מהאי פוריא כו'. ע"ם שהצדיקים שנקראו הדסים עשו שלום כמ"ש והוא מוטד בין ההדסים וק"ל:

יף לח כא אמר שמואל אין האשה מתעברת [ויולדת] אלא לרע"א יום או לרע"ב יום או לרע"ג הוא דאמר כחסידים הראשונים דתניא חסידים הראשונים לא היו משמשין

שם ע"ב מטותיהם אלא כדי בשבת שלא יבואו נשותיהן *לידי חלול שבת. כדי ותו לא אימא מרביעי ואילך אמר מר

רות ד זוטרא מאי טעמייהו דהחסידים הראשונים דכתיב °ויתן ה' לה הריון הריון בגימטריא מאתן ושבעים וחד הוו אמר מר זוטרא אפילו למ"ד יולדת לתשעה אינה יולדת

ש"א א למקוטעים יולדת לשבעה יולדת למקוטעים שנא' °ויהי לתקופת הימים ותהר חנה ותלד בן מיעוט תקופות שנים מיעוט ימים שנים:

או לרע"א. דהוו לנו ט' חדשים שלמים של שלשים וביום ראשון של עשירי יולדת: או לרע"ב. כלומר אם לא קלט תורע יום ראשון קולט בשני וביום הלידתו הרי ששכלה מעיבור: או לרע"ג. שלם

עיון יעקב

[illegible]

שאם לא קלט בשני קולט בשלישי אבל אם לא קלט בשלישי שוב אינו קולט דקי"ל דעד (שלשה) [שלישי] הוי ראוי להזריע מכאן ואילך מסריח במסכת שבת בפולטת שכבת זרע ליום השלישי בפרק רבי עקיבא: הוא. במזל דאמר כחסידים: **לידי חילול שבת.** שלא תלד (בשביעי) [בשבת] ויצטרך לחלל עליה את השבת: **אלא ברביעי.** אבל ליל ג' וליל שני ומוצאי שבת לא דאי מתעברת למוצאי שבת שמא תלד לרע"ב דמטי בשבת ומוצא שבת מתחלל שכיון דשות לחללו מפני סכנת גופה והיכי דמי שבה מאתים ושבעים ושלשה ימים שעושות ומאה ימים הם שבועים מין בר מתרי יומין וכן למאה ימים האחרים שני ימים הרי ארבע ימים שדפים על השבועים ושבעים ימים הלם שוים ושלשה ימים תן על ארבע השדפים הרי שבוע וכיון שהתחילו במוצאי שבת כמלאים כלים בשבת ואם מתעברת בשני דלמא ילדה לרע"ב דמטי בשבת ואם כתעברה בשלישי דלמא ילדה לרע"א דמטי בשבת אבל ברביעי ילדה לרע"א מטי בחד בשבת ואי לרע"ב מטי בתרי בשבת ואי לרע"ג מטי בתלת בשבת אלמא כשמואל סבירא ליה: **ברביעי ותו לא.** כיון דאי מיעברא בחמישי או בששי או בשבת דלא מטי יום לידה בשבת: **לתקופת הימים.** כתיב מיעוט ימים שנים דכל מקום שנאמר ימים ולא נאמר כמה תפוס המועט בידך ולא הוזכרה שאם אתה אומר ימים שלשה או ארבעה אני אומר עשרה או מאה כך שמו חכמים כל שמשמעו מרובה ומשמעו מועט תפשת מרובה לא תפשת תפשת מועט תפשת והלכך כאן שנאמר ימים מכיון שנכנסו שני ימים בחדש שביעי ילדה:

מהרש"א שלא יבואו נשותיהן לידי חילול שבת כו'. יש לעיין בזה מ"ש פ' כל כתבי אלמלא שמרו ישראל שתי שבתות מיד נגאלין שנאמר כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו שבתותי כו' אם דקדק לדרוש כן ומלשון שבתותי לשון רבים ואין מיעוט רבים אלא שנים הא כתיב בתורה כה"ג טובא כל השבתות כמו אך את שבתותי תשמרו גו' ונראה דבההוא קרא נקט לסריסים ומה בייכי הסריסים בשמירת שבת יותר מבשאר מצות ולזה אמרו אם שמרו שתי שבתות לפרק עצמם ולמנוע מפ"ו כחסידים אלו שהיו פורשים מנשותיהם שלא תלדו נשותיהם זכר בשבת שלא יתחלל ב' שבתות אחד ביום הלידה ואחד ביום המילה וק"ל: **ילדת למקוטעים שנאמר ויהי לתקופת גו'.** לפי פשוטו לתקופת לא משמע לשון רבים אלא שהוא דבוק ולשון יחיד אלא דא"כ תקשי דהיאך ילדה לתקופה אחד ולימים הה ודאי א"א וע"כ דרשו לתקופת כמו לתקופות ולא משמע להו דקאי לתקופת הימים (קאי) אותהר שאחר תקופת הימים הרה ולא קאי אותלד דא"כ מאי אשמעינן קרא וק"ל:

יוצא דופן פרק חמישי

דף מה **ת"ר** מעשה ביוכטני בתו של אסוירוס בן אנטונינוס שבאתה לפני רבי א"ל רבי אשה בכמה נישאת א"ל בת ג' שנים ויום אחד ובכמה מתעברת א"ל לי"ב שנה ויום אחד א"ל אני נשאתי בשש וילדתי בז' אוי לג' שנים שאבדתי בבית אבא ומי מיעברא והא תני רב ביבי וכו' אבע"א °אשר בשר חמורים בשרם אבע"א °אשר פיהם דבר שוא וימינם ימין שקר: (יחזקאל כג; תהלים קמד)

אוי לג' שנים שאבדתי. שנתאחרתי לנשואין:

אה"ב לגי' פי' שהיה גזר בקבע הלשה עם שהיה שמוקמה מרובה לאיש לריקן שוכה היותר שאפשר במקום הכותם כבר שלאם האורך אתה והשחים כל גבר את דרכו. ולא אתה מהנה מבגא אם נגלוסה לצדי מתהגים כהילוכה וקרלומים כפים תבכיה יען כי נגהו בנום ליון והלבנה כפדיום נרון והטקרים פנים הלוך וטפוף סלבנה וברגליהם מעכסנה לא לגאם יקרא אשה כי אם זונה ונלורם לב ושער הנבול שנוסה ותלשה בכיותה סוכעם בשם כנים שלמה והמזיקה בו ונשקה לו עד תגיעה לידי אמירם שנוה פנים ותאמר לו. ויעם עוד מכלן יישה ואם יוקפלי בעלופה על פיה בלי נושם פנים שעיפשה בזיונם כביותה סוסה על הראשונים שלא סיתה לאיש גם ג' שנים ויום אי כן אם כן היא מעשה כמ"ד אשר בשר חמורים בשרם כן למ"ד אשר פיהם דבר שוא שלמיה בן להגיד אותה בחמרתה וכ"ש אם היה אמר לעשות כן בפועל. וכוס יפורן נ"ל לאסוף פיפא וקרא וימינם ימין שקר כי לומר שתרים כמו פיה די לסביא אשר פיהם דבר שוא אלא שרלה בזה דקרא הכם תשחוני עישנים בני נכר אשר פיהם דבר שוא בהתפארם ברשעה אשר לא עשו שלא היו יכולים היו בושים אותו בפועל וימינם הם שם שלמר רוד כי סלל רשע על פלום כמעו בפלינו יכול לעשותו פרע סוף שמסלל שתהלוה לעשותו:

א"ר חסדא (מ"ד) [מ"ט דרבי] °ויבן ה' את הצלע מלמד שנתן הקב"ה בינה יתירה באשה יותר מבאיש ר"ל משום ר"ש בן מנסיא אמר ויבן ה' את הצלע אשר לקח מן האדם לאשה ויביאה אל האדם מלמד שקלעה הקב"ה לחוה והביאה אצל אדם הראשון שכן בכרכי הים קורין לקליעתא בנייתא: (כב; שם ע"ב; בראשית ב; עי' כאן)

מהרש"א דכתיב ויבן ה' את הצלע כו' מלמד שנתן כו'. נפ' שמן פסין מוכח דלא הוצרך למדרש כן אלא למ"ד פרלוף דלדידיה מאי ויבן שהרי בנויה היא ועומדת סיתה וע"כ דרשוה מלשון בינה ולמאן דדריש מלשון קליעה אינו טפל מלשון בנין מתם כדאמרינן במסכת שבת פ' גודלת ונוקשת משום מאי חייבת משום בונה וכי דרך בנין בכך אין כו' וטעם זה הקב"ה קלעה לעשותה יפה כבנין כי היא עצמה לא תוכל לקלעות עצמה יפה כבנין כדאמרינן התם פוקסת לעצמה בשבת פטורה וק"ל:

בא סימן פרק שמיני

דף נב **כתיב** °אשר בשערה ישופני והרבה פצעי חנם אמר רבא איוב בסערה חירף ובסערה השיבוהו בסערה חירף אמר לפניו רבש"ע שמא רוח סערה עברה לפניך ונתחלף לך בין איוב לאויב בסערה השיבוהו °ויען ה' את איוב מן הסערה ויאמר אליו שוטה שבעולם הרבה נימין בראתי בראשו של אדם ולכל נימא ונימא בראתי לה גומא בפני עצמה שלא יהיו שתים יונקות מגומא א' שאלמלא שתים יונקות מגומא אחת מכחיש מאור עיניו של אדם גומא בגומא לא נתחלפה לי איב באיוב נתחלף לי: (איוב ט; ב"ב פ"ק ושם; כתובות; שם לח; שם ע"ב)

מן

עין יעקב

לבן יותנין שמשי: **מלמד** שנתן הקב"ה בינה יתירה באשה יותר מבאיש. כי הכל יהן סלמה ומבי"ע אשה מורעת מלנם יולדם זכר כדי סידוע לסבין ולתודות כי הולר גמסן אחר יסודו ובכרלאים רבה ריש פר' יום מקשה כיפה מולר המשורשם בוא לכיפך ולאודלא נשים רשאן קלום ובסוף מנפות לאמרינן אלו שאר אלוקים שלין דשמן מיושבם עליון כבנוה עי"ש שהאיך ולגדי"ג וקודם שנתקבלה האשה נתן בה בינה יתירה ולאחר שיששאה ואין אדם מוצא עד שכבנם בו רוח שטות נלקח ממנה הבינה ותה כלל בקבלה והגה ימשול בך כי מי שהוא נבון והנם ימשול בכל כמו שאלמנו ביוסף אין נבון וחכם כמוך אתה. סבים על כיסי וכרכסיב שכר והסכיל ימשול בבן מבים ומים לעגין מרים קודם שמקפה עליה יולדיד הבינה גם יותר מגאים עד כמגוללה ורלאים נכלל אישום את הקללה של עליך כדי שהוא ימשל בה: **בסערה** חירף. עיין בפירושינו אי"ק ורב"ג:

זס

מן השערה. כלומר משעתם הראשון אכי מטינך המתה סרבה כענין ברלאתי צאדם:

האשה פרק תשיעי

יף סא תניא אבא שאול אומר מעשה בסלע בית חורון שהיו מחזיקין בה טומאה ולא יכלו חכמים לבדוק מפני שהיתה מרובה והיה שם זקן אחד ור' יהושע בן חנניא שמו א"ל הביאו לי סדינים הביאו לו סדינים ושראן במים ופרסן עליהן מקום טהרה יבש מקום טומאה לח ובדקו ומצאו בור גדול מלא עצמות תנא הוא הבור שמילא ישמעאל בן נתניה חללים דכתיב °והבור אשר השליך [שם] ישמעאל (שם) [את כל] פגרי האנשים:

מקום טומאה לח. שנבלעו שם מים של מרק מתוך שהיה עפר רך:

כתיב °והבור אשר השליך ישמעאל שם פגרי אנשי' אשר הכה ביד גדליה וכי גדליה הרגן והלא ישמעאל הרגן אלא שמתוך שהיה לו לחוש לעצת יוחנן [בן קרח] ולא חש מעלה עליו הכתוב כאילו הרגן אמר רבא האי לישנא בישא אע"ג דלקבולי לא מיבעי למיחש ליה מיבעי הנהו בני גלילא דנפקי עלייהו קלא דקטלו נפשא אתו לקמיה דר"ט א"ל לטמרינן מר א"ל היכי נעביד אי לא אטמרינכו חזו יתיכו אטמרינכו הא אמור רבנן האי לישנא בישא אע"ג דלקבולי לא מיבעי למיחש ליה מיבעי זילו אתון טמרו נפשייכו. °ויאמר ה' אל משה אל תירא מכדי סיחון ועוג אחי הוו דאמר מר סיחון ועוג בני אחיה בר שמחזאי הוו מ"ש מעוג דקמסתפי ומ"ש מסיחון דלא קמסתפי א"ר יוחנן א"ר שמעון בן יוחאי מתשובתו של אותו צדיק אתה יודע מה היה בלבו אמר שמא תעמוד לו זכותו של אברהם אבינו שנאמר °ויבא הפליט ויגד לאברם ואמר ר' יוחנן זה עוג שפלט מדור המבול:

יוחנן בן קרח. אמר לגדליה שמעתי כבא ישמעאל בן נתניה להרגך: ביד גדליה. משמע שבשביל גדליה נהרגו: למיחש ליה מיבעי. ושמא האמת ואסור לגלות להם: בני אחיה. (שנאו) [בנא] משמחזאי ועזאל שני מלאכים שירדו בדור אנוש: מתשובתו של אותו צדיק. שהוליך הקב"ה להשיב אלא יירא ממנו: עוג פלט מן המבול. שברח לא"י כדאמרינן בחלק:

תוספות לטמרינכו הא אמור רבנן האי לישנא בישא וכו'. פי' בקונטרס ושמא האמת ואסור לגלותם ותמלאתום דרך אחרי מפרש שמא האמת ולא אסתיר אתכם קיימתם דאמי למלך והיינו מיחש ומיבעי ליה לטייהם היה לחוש להזהר להאמינם לבני זה שיזהר שלא יצא לו הפסד ולא לאחרים: זה עוג שפלט מדור המבול. הה"נ נפלט סיחון מדור המבול כיון דאחי הוו אלא דקך הפליט קים ליה דהוא עוג ולא סיחון מה"ט נפיה כיון דחזיל ליה משה ועוד אמרינן (בפרקי דר"א) [במדרש רבה] שעוג עמד לאברהם אבינו שהיה עומד בגרנו לתקן עוגות בפסח ועב

שם זה נקרא פלט ומייתי ליה משום דמחזי כלישנא בישא דאמרי' במדרש משה אמר בלבו אלך ואומר לאברהם ויראה ויעוש ואשה סרס [אמתו] ואפילו הכי היה ירא משה שמא תעמוד לו זכות אברהם:

מהרש"א וכי גדליה הרגן כו'. מלתא באנפי נפשיה הוא ולאו דמייתי ליה דהאי קרא מפרש ליה הכי. וקאמר שהיה לו לחוש לעצת יוחנן כו'. גם כי יפה עשה שלא קיבל דבריו של יוחנן להרוג את ישמעאל מ"מ לא היה לו לומר ליוחנן שקר אתה דובר אלא היה לו לחוש לעצמו להשמר ממנו שלא יהרגנו וק"ל: בני אחיה בר שמחזאי כו'. כפרש"י והוא מפורש בקרא ויראו בני אלהי' את בנות האדם גו' בני אלקים ממש וע"כ נקראו נפילים שנפלו מן השמים כדאיתא במדרשות וק"ל: עוג שפלט מדור המבול כו'. שברח לא"י כדאמרינן בחלק עכ"ל רש"י ולא אשכחיה באגדת חלק אבל בזבחים פ"ב איתא דעוג על גבי התיבה היה עומד ואפשר דהיינו דוקא למ"ד המבול היה בא"י אבל למ"ד דלא היה המבול בא"י איכא למימר כך שברח לא"י ולמ"ע דלדידיה נמי מתו בא"י משום הבלא כדאיתא שם אפשר עוג שהיה גבור וגדול לא הזיק לו ההבל כמ"ש התוס' שם גבי ראם וק"ל: בתוס' עוג שפלט כו'. ה"נ נפלט סיחון מדור המבול כו' ע"ש והוא דחוק דלא לישתמיט תלמודא בשום מקום למימר דסיחון נמי נפלט מדור המבול ע"י התיבה כדאמרינן גבי עוג ודאי ושמעתי דאיתא במדרש שזה אחיה בר שמחזאי אביו של עוג בא בזנות על אשת חם בן נח קודם המבול והיתה הרה ממנו בעוג אז התיבה וילדה בתיבה את סיחון ומזה הטעם בברכה חם שאחתו כבר הרה סיחון ממנו בתיבה ודע דבג"ר איתא למה הלך עוג שנים כ"כ אחר המבול עד דורו של משה וח"ל ויבא הפליט גו' אמר הקב"ה חייך שכר פסיעותיך אתה נוטל כו' ע"ש אבל לפי סוגיית תלמודינו מנס סיחון הלך שנים כ"כ הוא קשה דליכא בזה האי טעמא ולפי הסוגיא לא תקשי הא דכתיב ויבא אך נח ואשר אתו בתיבה די"ל כיון דנילוט על גבי התיבה כדאיתא בזבחים בעוג ודאם הי"ל כאילו נכללו בתוך התיבה אלא שאז"א היה להם ליכנס בתוכה כדאיתא שם והרא"ם תירץ בדחוקים ע"ש ודו"ק:

ת"ר בגד שאבד בו כלאים הרי לא ימכרנו לנכרי ולא יעשנו מרדעת לחמור אבל עושה ממנו תכריכין למת אמר רב יוסף זאת אומרת מצות בטלות לעתיד לבא:

[שאבד בו כלאים. שלא היה מכיר חוט הלמד בבגד הפשתן נתקן וכשר: לא ימכרנו לנכרי דאתא הנכרי ומזבין ליה לישראל]:

תוספות א"ר יוסף זאת אומרת מצות בטלות לעתיד לבא. תימה אמאי לא קאמר רב יוסף מילתיה אמתניתין דכלאים דתנן בהדיא תכריכין למת אין בהם משום כלאים וי"ל דמהך מתניתין לא משמע אלא שבכל זמן שהוא מת אין עליו משום איסור כלאים אבל הך דקתני לכתחלה עושה לו תכריכין מכלאים אע"פ שכשיעמוד לעתיד יעמוד בלבושיו שנקבר בהם ש"מ מצות בטלות לעתיד לבא:

אורח מיקר גדול צריך להיות בידינו ...

לספר שיספור מוה דברים לקורים עד הנה מוהיים לו כפרי הסכת, וכבן יסיד שלום ערלום לעסוד לבא לא תפלם שלמן והכסמת בתורה אלא אלא ילעכן עוד לנהוג כאן והבן מאד:

תנוקת פרק עשירי

כה יף סה שמות ר
א"ר חנינא בר שלמיה משמיה דרב כיון שנתקו שיניו של אדם נתמעטו מזונותיו שנאמר (°גם אני) [וגם אני] נתתי לכם נקיון שינים בכל עריכם וחוסר לחם בכל מקומותיכם:

שנתקו שיניו. מחמת זקנה: נתמעטו מזונותיו. קשין לגא:

מהרש"א נתמעטו מזונותיו. קשה לגא כפלש"י ותייהו משום רבנעותו יכול להרויח כדאמרינן לקמן פ' התינוקת מה יעשה אדם ויתעשר ירבה בסחורה והא א"ת לאדם בזקנותו ולהמעיך דירלא אדם להשאיר לו ממון להסתפק ממנו בזקנותו ולא יתן כל נכסיו לבניו בחייו כדאמרינן בפרק אי זהו נשך קונה לו אדון לעצמו זה הכותב כל נכסיו לבניו בחייו וק"ל:

כו יף סט ע"ב
ת"ר י"ב דברים שאלו אנשי אלכסנדריא את ר' יהושע בן חנניה ג' דברי חכמה ג' דברי אגדה ג' דברי בורות ג' דברי דרך ארץ. ג' דברי חכמה כו'. *ג' דברי אגדה כתוב א' אומר °כי לא אחפוץ במות המת וכתוב אחד אומר °כי חפץ ה' להמיתם כאן בעושין תשובה כאן כשאין עושין תשובה כתוב אחד אומר °(כי) (אשר) לא ישא פנים ולא יקח שוחד וכתוב אחד אומר °ישא ה' פניו אליך כאן קודם גזר דין כאן לאחר גזר דין כתוב אחד אומר °כי בחר ה' בציון וכתוב אחד אומר °כי על אפי ועל חמתי היתה [לי] העיר הזאת למן היום אשר בנו אותה ועד היום הזה כאן קודם שנשא שלמה את בת פרעה כאן לאחר שנשא שלמה את בת פרעה ג' דברי בורות אשתו של לוט מהו שתטמא אמר להן מת מטמא ואין נציב מלח מטמא. בן שונמית מהו שיטמא אמר להן מת מטמא ואין חי מטמא. מתים לעתיד לבא צריכין הזאה שלישי ושביעי או אין צריכין אמר להן לכשיחיו נחכים להן א"ר לכשיבא משה רבינו עמהם. ג' דרך ארץ מה יעשה אדם ויחכים אמר להן ירבה בישיבה וימעט בסחורה אמרו הרבה עשו כן ולא הועיל להם אלא יבקשו רחמים ממי שהחכמה שלו שנאמר °כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה. תנא ר' חייא משל למלך בשר ודם שעשה סעודה לעבדיו ומשגר לאוהביו ממה שלפניו מאי קמ"ל דהא בלא הא לא סגיא. מה יעשה אדם ויתעשר אמר להן ירבה בסחורה וישא ויתן באמונה אמרו ליה הרבה עשו כן ולא הועילו אלא יבקשו רחמים למי שהעושר שלו שנאמר °לי הכסף ולי הזהב מאי קמ"ל דהא בלא הא לא סגי מה יעשה אדם ויהיו לו בנים זכרים אמר להן ישא אשה ההוגנת לו *ויתקדש עצמו בשעת תשמיש אמרו הרבה עשו כן ולא הועילו אלא יבקש רחמים ממי שהבנים שלו שנא' °הנה נחלת ה' בנים שכר פרי הבטן מאי קמ"ל דהא בלא הא לא סגי מאי שכר פרי הבטן א"ר חמא ברבי חנינא בשכר שמשהין עצמן בבטן כדי שתזריע אשתו תחלה נותן לו הקב"ה שכר פרי הבטן:

יחזקאל יח · ע"ח ג · דברים י · במדבר ו · תהלים קלב · ירמיה לב · משלי ב · חגי ב · יף ע ע"א · תהלים קכז

בן השונמית. שהחיה אלישע: מהו שיטמא. לאחר שהחייהו מי חשיב כמת: נחכים להו. נחייבו בדבר: לאוהביו משגר ממה שלפניו. כך חכמה שהיא לאוהביו של מקום נותנה להם מפיו ולא מאוצר אחר: מאי קמ"ל. ל"ל למימר לאו ירבה בישיבה שהלא ברחמים תלוי בדבר: ויקדיש עצמו. לשהם בכלישת: שמשהין. לטוליא את הזרע:

תוספות בעושה תשובה כו' בספרי מסני אסך קושיא כאן קודם גזר דין וכו'. ותימה דבריה פ"ק אמרינן גדולה תשובה שמקרעת גזר דין של אדם שנאמר השמן וגו' ורפא לו מיהדי השנה בינתיים תוחלין לו לא של בינתיים פי' קודם גזר דין אפילו הכיא כל אילו בגירת אין מוחלין לו ומבני ליק הא ביחיד הא בציבור אלמא ביחיד אין תשובה מקרעת גזר דין של אדם במתניתין משמע דמועלת תשובה אפילו ביחיד דומיא דבגי עלי ואפילו לאחר גזר דין דאילו קודם גזר דין פשיטא דהקב"ה מקבל תשובה ועוד דלהמיתם משמע לאחר גזר דין וי"ל דקושיא דמתניתין כר' יצחק דאמר יפה צעקה בין קודם גזר דין בין לאחר גזר דין: כתוב אחד אומר ישא ה' פניו אליך. לפי הפשט לא משמע שהקב"ה נושא את פניהם דלא כתיב ישא ה' פניך משמע מיפנה אליך (לתהלים) [לתפים] לך שלום ותפתרי כמו דרים ישיר שקב"ה פנים של זעם תיהו תלמודא חשיב [ליה] כאילו כתוב פניך ומפי הוה ליה לתלמודא לאקשויי (מהכא) [מהתם] נשאתי פניך גם לדבר הזה דלוט ומן ישא ה' פני איוב: כאן קודם גזר כו'. תימה דבפרק מי שמתו קאמר אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע כתוב בתורתך אשר לא ישא פנים ומפני מה אתה נושא פנים לישראל אמר להם לא אשא פנים לישראל אני אמרתי ואכלת ושבעת וברכת והם מדקדקים עד כזית משמע שמחלק בין אוה"ע לישראל ואמאי לא משני כי הכא או הכא כי התם וי"ל דבמולם סיגויא דהכא עיקר וקרא דאמר לא ישא פנים איירי בין ישראל בין באוה"ע באומות אפילו קודם גזר דין שזהו קו המשפט ובישראל לאחר גזר דין אבל הוא נכנס להם לישראל לפנים ממדת הדין ונושא להם פנים קודם גזר דין כדמשמע הכא מקרא דישא ה' פניו אליך ומלאכי השרת אמרו לפני הקדוש ברוך הוא לאחר נכנסת לישראל לפנים משה"ד יותר מאוה"ע ליתא להם פנים קודם גזר דין והשיב לא אשא להם פנים כו'.

מהרש"א י"ב דברים שאלו כו' ג' דברי חכמה וכו'. ירלה בזה דנקט בכלן ד' חלוקות בתורתינו שקדושה חלק הא' הוא הנגלה מגלת התורה והוא הנקרא כאן דברי חכמה ועוד ב' חלקים שהם נסתרים הא' הוא בדרכי הש"י ובמחותיו שקראו כאן דברי

עין יעקב

יד' שלייד מתוס לא היה הפליט לכך הי' מתיירא תמות כיון שראה שלא הפליט גדולי שלא ישמור לו זכות של אבותם וק"ל: **שלשה** דברי אגדה כתוב אחד אומר כי לא אחפוץ במות המת וכתוב א' אומר כי חפץ ה' להמיתם כאן בעושין תשובה וכו'. עיד הזהר' י"ל דהוא סבר בעלך כי על סיון רמזן קבה איך אמרינן אם עשו תשובה אין הקב"ה חפץ במיתתו הא אפילו כשהן עושים שהצדיקים חפץ ה' להמיתם כשן הדור שנכשלו פן ששלום וא"ל כמ"ש דפתקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד כי כך מדת כל מדות הקב"ה לקרב רחוקים כדאמרינן בריש כרכתיב שלום שלום לרחוק ולקרוב לרחוק ברישא והדר לקרוב אם הגר נותן לו לחם ושמלה לפני מקבה שפיר כתיב ישא ה' פניו אליך וכתיב אשר לא ישא פנים בלי"א הייתי אומר כמ"ש תוס' בילדי בביכות איך לא תשא פנים לישראל שהם מדקדקים עצמי ועד כזית אבל עכשיו שאומרים אדם הקב"ה לאמוך דמקרב רחוקי ברישא קשה להאי משרך כאן; מיהו אחר דקודם גזר דין נושא פנים אם עושין תשובה ולאחר גזר דין אינו נושא פנים אף אם עושין תשובה אך קשה כיון שלבסוף הכל גלוי וידוע לפניו לא נשא להם פנים ולאחר גזר דינם עד כי יעשו תשובה וכ"נ דהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ול"ק הקב"ה שפיר כתוב א' אומר כי בחר ה' בציון אדם למושב לו וכתוב א' אומר כי על אפי ועל חמתי היתה עיר הזאת למן היום והי' בלי"א הייתי לומר כמו שכתב בכל מקדים ע"כ דהא דכתיב כי בחר ה' בציון נאמר על הגלוי אם ישמרו בניך בריתי כדכתיב התם בריש דקרא ותא דכתיב על אפי ועל חמתי היתה עיר הזאת היינו לפי שידע הקב"ה שסופם לחטוא א"נ וגם אף דהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים כי הבחירה ביד אדם מ"מ ידיעה ביד הקב"ה א"כ כתבו התוספות שהקב"ה אינו שמן לידע זאת כדי שלא יקח אדם סבור לעשות ע"כ קבה קושיא

דברי אגדה לפי שענין זה מפורסם בדברי אנחותיהם והב' היא בחכמת הלידה והטבעיים ולפי שבזו רבים מן הפלוסופים טעו כמו שאמרו ושגם אנשי אלכסנדריא מיש בחלק הזה ע"כ אמר דברי בורות לפי טעותם ועוד חלק הג' והוא דרך ארץ איך יתנהג האדם עצמו במדותיו שיש ללמדו ג"כ מתוך התורה ויגל ענין זה ראשו בפרק שמין פסין דמביא דמה ד' חלקי התורה כ"א לפי ענייניה באומר אני רואה מגילה עפה ארוכה כ' אמה ורחבה י' אמה וכי פשטת ליה הוי עשרין בעשרין וכתיב והיא כתובה פנים ואחור וכי קלפת ליה כמה הוי הויא ליה מ' בכך כו' ע"ש הנאמר באורך והוא המאמר שרמז אותם בענין זה כי הפנים הוא הנגלה במלות התורה והוא שקראו דברי חכמה ובזה שהיתה המגילה עפה ונקל אם יתפשט יתגלה עד חלק א' כראשון והוא חלק דרך ארץ שנקל יש ללמדו מהתורה ובזה שהיתה כתובה גם באחור שאחר הקילוף יתגלו עוד ב' חלקים אחרים כראשונים והם חלק דברי אגדה וחלק חכמת הלידה שהם קשים לגלות עד אחר רב העיון כמו שלא נתגלה האחור הזה עד אחר הקילוף והנה שאלו ב' מדברי חכמה שהן גופי הלכות ועיקר החכמה כדמפרש להו בגמ' וזה ע"ש כדקדק בהם כבר פירשתים בח"א ע"ש. ושאלו ג' **דברי אגדה.** הם דברים כסתרי' בדרכי השתדלותו הא' **כתוב אחד אומר כי לא אחפוץ במות המת וכתוב אחד אומר** כו' **כאן בעושין תשובה** כו'. ירצה דלא תקשי הכא תלמודא כאן קודם גז"ד כאן לאחר גז"ד כדמשני אקראי דלקמן כמו שהקשו התוס' משום דקשיא להו ליסכה דקרא מאי במות המת דהל"ל במות הרשע וכה"ג דרשו ביומא אות חם הפילם לומר דהאי קרא בסוד הגלגול איירי ופירושו כי לא אחפוץ במות עכשיו בגוף שני אותו המת כבר בגוף ראשון אף שכבר עבר עליו גז"ד של מיתה ומוקי ליה בעושה תשובה דכל עלמו לא נברא בגוף אלא לעשות תשובה ולתקן מה שעוות בגוף ראשון. והב' **כתיב אחד אומר כי לא ישא פנים וכתוב אחד אומר ישא ה' פניו** גו'. וכתבו התוספות לפי הפשט משמע שהקב"ה נושא את פניהם כו' מיהו תלמודא חשיב ליה כאילו כתיב פניך ומפי ה"ל לאקשויי כו' עכ"ל ואני לא אבין מי הגיד להם דלא ישא פנים היא פנים של אדם ועוד כיון דבאוה"ע אפילו קודם גז"ד ליתו נושא כמ"ש לקמן התוס' היאך מיתרצן כל הני קראי דלוט ודאיוב לגז"ד דאיוב נמי בכרי הוא וע"כ הנראה יותר הקב"ה נושא פנים של אדם אפילו באוה"ע כדמוכחן קראי דלוט ודאיוב ולא ישא פנים ע"כ בפנים של מעלה קמיירי ובלאחר גז"ד כדמוקמינן ליה וכן ישא ה' פניו כפשטיה בפנים של מעלה ובקודם גז"ד בישראל כדאיתא בברכות ומכן כשיאות פנים של מעלה מבואר בספרי ישא ה' פניו יסיר ה' פניו אליך אינו דומה שואל מתבייש מוך פניו כשואל מן האלהים. הג' **כתוב אחד אומר כי בחר ה' בציון וכתוב אחד אומר כי על אפי** גו' למן היום אשר בנו אותה כאן לאחר שנשא כו'. הענין מבואר קודם שנשא בת פרעה היה הקדושה בציון כו"ם וישב שלמה על כסא ה' כי לא היה הפגם שלם והנשא שלם בכרונת בהאי קרא כי בחר ה' בציון אות גו' אבל משנשא בת פרעה נתן יד וכח לגד כישוף וטומאה להתגבר אמר כי על אפי גו' למן היום אשר בנו אותה כיני דאותה קאי על בנין רומי שע"י שנשא בת פרעה נבנית רומי כדאמרינן פ' כ"צ בשעה שנשא שלמה בת פרעה ירד גבריאל ונעץ קנה בים ועלה שירטון ועליו נבנית כרך גדול של רומי: **דברי בורות.** בחכמת הלידה וטבעית וקראום דברי בורות לפי שהם כמו לטעות בהם כדעת הפילוסופים. **הא' אשתו של לוט מהו שתטמא.** שהם חשבו אלף שכשנהפכה להיות נציב מלח בצורתה החומר הראשון שהוא בשר עדיין קיים ותיטמא והשיב להם דאין נציב מלח מטמא במה שמשנה השי"ת מעשה בראשית בשינוי הטבעיים הוא שינוי גמור כאילו היא בריאה חדשה ואין כאן חומר הראשון כלל שיטמא. **הב' בן שונמית מהו שיטמא.** שהם טעו לומר כי הגוף חשיב כמת ואינו מחיים אשר בזה לו ע"י תפלת אלישע חיים אלא מקריים והגוף הוא עדיין מת ויטמא טומאת מת והשיב להם דאין חי מטמא דאין כאן חיים מקריים כי ע"י הנביא ג"כ אפשר שישנה מעשה בראשית וכאילו לא מת כלל ואין כאן טומאת מת כלל. **הג' מתים לעת"ל צריכין הזאה** ג' וז' כו'. לא שאלו מעיקרא בתחיה לעת"ל מהו שיטמאו טומאת מת כמו ששאלו בבן השונמית כיון דאין בתחיה לעת"ל גוף הראשון שהבשר כבר נתבטל אין כאן טומאת מת שזה הגוף הוא בריה חדשה אבל שאלו אם צריכין הזאה ג' וז' כדין מי שנטמא במת דכונה ומתים שיחיו לעת"ל שנטמאו בהיותם בחיים במת ונעשו טמאי מתים ומתו אח"כ בלא הזאה ג' וז' ואותה הטומאה בחייהם מחיים להיכן אזלה ובבן שונמית דאיירי ביה לא שאלו זה כמ"ש התוס' דהא כיון דגוף הראשון הי"ה קיים ודאי אם כבר נטמא בחיים בזה ולא היה לו הזאה קודם מותו בצריך עכשיו הזאה דאותה טומאה להיכן אזלה דלא עדיף מאילו לא מת כלל וא"ל לכשיבא כו' דחה אותם דודאי כיון דמתים לעת"ל אין כאן גוף ראשון אין כאן טומאת מת לגוף שני אבל הם חשבו כי הנשמה מחיים כשנעשו טמאי מתים ג"כ נטמאה היא וזה טעותם שהנשמה טהורה והיא רוחנית ואין כאן טומאה כלל: **ג' דרך ארץ.** איך יתנהג אדם במדותיו ואלו הג' דברים דקשו הכא אמרינן בפרק כל היד שהם תחת הגזרים שמלאך הממונה על ההריון אומר טפה זו מה תהא עליה חכם או טפש עשיר או עני ואמרינן נמי במלתא חיי בני ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא אלא במזלא אבל אמרו הכא מה יעשה אדם ויתחכם לשנות הגזרה שנגזרה עליו להיות טפש. ואמר **שירבה בישיבה** כו'. כי בהשתדלות ועסק גדול ע"י סיוע דשמיא בתפלה ובזכיות אפשר לשנות הגזרה כדמסיק דהא בלא הא לא סגיא וכן הוא הענין בעושר ובנים בתפלה לשנות הגזרה בהשתדלו' עם סייעתא דשמיא כדמסיק:

תנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עוה"ב שנאמר °הליכות עולם לו אל תקרי הליכות אלא הלכות: חבקוק ג

הלכות. משנה וברייתא הלכה למשה מסיני:

תוספות תנא דבי אליהו כל השונה הלכות. פ"ה ספרים דלא גרסי' ליה מיהו בפרשיי איתא ורש"י הביא בספרו וכן נראה דאיירי לעיל בהלכתא מייתי ליה לקיים בדבר טוב ואיתא נמי כן במגילה פרק בתרא והכי נמי אמרינן כאין עומדין שכן מצינו בנביאים הראשונים שסיימו דבריהם בדברי שבח ותנחומים:

מהרש"א כל השונה הלכות כו'. התוס' כתבו דאיירי לעיל בהלכתא מייתי לה לקיים בדבר טוב ואיתא נמי

כן

עין יעקב

קושיא זאת וקל"ל: כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עוה"ב. ע"ד דאמרינן בשעה כיון שהגיע לפרשת דורים זה ס"ה דסלקא ליה [illegible] ... בכלל מכולם וזאת הלכות ללמוד בכל יום פירש ק' הלכות כו"ם לעיל בהדיא באמכת התורה ע"ש וכמן לזה מה תי' אליהו שואל משמך אל תקרי מה אלא ממה כי אין להקב"ה אלא ד' אמות של הלכה ויקרים המקבלים כי אם לידם וביותר לעוב לך:

כן במגילה פ"ג כו' עכ"ל. אבל לא הובא זה המאמר בפרק בתרא דמגילה בסיום המס' גם דרך התלמוד לסיים במאמרי הגדה השייך קצת להלכה דמסיים בה ירצה לפי מה שהובא זה המאמר פ"ג דמגילה בתר דאייתי התם חומרא דרבי זירא שהחמירו רואות טפת דם כחרדל יושבות עליו ז' נקיים מכותו בו כלפי ת"ח בתורת קינין ופתחי נדה שהן הן גופי הלכות כו' דכל הני מילי תליין בחשבונות ובמספר וקרובים לטעות ובחשבון התקופות וגימטריאות קאמר שהן אלא פרפראות לחכמה שהוא תלוי בתורה כדלעיל אבל אין עיקר החכמה דאף אם יטעה בהם אין בכך כלום כדאמרינן בחשבון תקופות ומזלות אתם אפי' מוטעים אבל קינים ופתחי נדה חשבון ומספר דפתחי נדה כההיא שמעתא דטועה דפ' המפלת ושמעתא דפ"ב דערכין לתקן המועה בפתחי נדה גם הקינין הבאין על הספק בפתחי נדה כההיא דס"פ בא סימן ראתה ב' ובשלישי הפילה כו' ה"ז ספק זיבה ספק לידה מביאה קרבן ואינו נאכל כל אלו הן גופי הלכות שצריך ליזהר הרבה בהן כי אם יטעה בחשבונם ובספירתם קרוב הוא לבא לידי ספק כרת דמשום הכי נהקנה חומרא דר' זירא כדאיתא בפרקין והשתא אם יאמר האומר א"כ אין לי ללמוד מס' נדה וכל דיני פתחי נדה לתקן טעותא דהא בחומרא דרבי זירא נתקן כל טעותא וע"כ מייתי עלה בפ' בתרא דמגלה הך דתנא דבי אליהו כל השונה הלכות כו' שהוא הלכות נדה שהן הן גופי הלכ' מובטח לו כו' ומהאי טעמא נמי מייתי לה בסיום מס' ז כל השונה הלכות שבמס' ז ולא יסמוך עלמו לומר דבחומרא דר' זירא נתקן כל טעותא אלא שונה אותן גופי הלכות במסכת נדה יזכה לחיי העולם הבא א"ס:

הרי"ף אל תקרי הליכות אלא הלכות. נראה שמוקשה בכתוב שאין הליכות מורקם לומר בעולם אלא באדם ושיל"ל הליכות אדם בעולם לו כדכתיב אשר עיניך פקוחות על כל דרכי בני האדם ואין הוא מייחס הליכות לעולם לכן אמר אל תקרי הליכות אלא הלכות וקרא איירי במתן תורה כדכתיב במסוקים דלפני אלוה מתימן יבא ותרי עמד וימודד ארץ ויתפוצצו הררי עד שמו נבשות עולם הליכות עולם כלומר שכל העולם היה מתמוטט דאם אין תורה אין העולם מתקיים ומפני ישראל שמחזיקין ללמוד הלכות אז עולם לו העולם מתקיים בגינו וא"כ דהוא מקיים העולם מובטח לו שהוא בן העה"ב אמן וכן יהי רצון:

אהר"ב עוד עמס ועתה יצא לך מדברי התוספות ז"ל [illegible] אשר הביאם בגל עי' מקומן את אשר לא עשיתי בתחלה רק נג' או ד' מאמרים בכל הספר. [illegible] [illegible]

[illegible]

הדרן עלך מסכת נדה

מסכת ידים פרק שלישי

א ספר שנמחק ונשתייר בו פ"ה אותיות כפרשת ויהי בנסוע הארון מטמא את הידים. מגלה שכתוב בה פ"ה אותיות כפרשת ויהי בנסוע הארון מטמא את הידים כל כתבי הקודש מטמאין את הידים שיר השירים וקהלת מטמאים את הידים ר' יהודה אומר שיר השירים מטמא את הידים וקהלת מחלוקת. ר' יוסי אומר קהלת אינו מטמא את הידים ושיר השירים מחלוקת. רבי שמעון אומר קהלת מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל א"ר שמעון בן עזאי מקובל אני מפי שבעים ושנים זקנים ביום שהושיבו את ר' אלעזר בן עזריה בישיבה ששיר השירים וקהלת מטמאין את הידים אמר ר"ע חס ושלום לא נחלק אדם מישראל על שיר השירים שלא תטמא את הידים שאין העולם כלו כדאי כיום שניתן בו שיר השירים לישראל שכל הכתובים קדש ושיר השירים קדש קדשים ואם נחלקו לא נחלקו אלא על קהלת א"ר יוחנן בן יהושע בן חמיו של ר' עקיבא כדברי בן עזאי כן נחלקו וכן גמרו:

יד קלו משנה ה נמוכר י

שנינו בתחלת מס' שבת י"ח דברים גזרו בו ביום ובכללם גזרו הדברים הפוסלין את התרומה בנגיעתם ואחד מהן ספרי הקדש לפי שבזמן ההוא היו טומנין התרומה בצד ספרי תורה ואומרים זה קדש וזה קדש והיו באים עכברים לאכול את התרומה ומפסידים הספרים וע"כ גזרו על כתבי הקדש כולן שפוסלין את התרומה כשיגעו בה ובעבור זה אמר במשנה ז מטמא את הידים כי מי שנגע בידיו לאיזה ספר הקדש הרי הידים טמאות ופוסלין את התרומה אם יאכלנה בלא נטילת ידים: ויהי בנסע הארן. אותה פרשה הוא ספר בפני עלמו כדכתיב חלבה עמודיה שבעה ודרשו

עין יעקב

יצא לקולסו בן [illegible] [illegible]

ונשתייר בו פ"ה אותיות. [illegible]

[illegible] רבי יוסי אומר קהלת אינו מטמא את הידים ושיר השירים מחלוקת. [illegible]

ודרשו חכמים שזה נאמר על התורה שיש בה ז' ספרים כי הספר במדבר סיני נחלק לג' ספרים הא' מתחלת הספר עד ויהי בנסוע. הב' אותם הפרשה ויהי בנסוע ובכתה ויש בה פ"ה אותיות והוא ספר אחד לבדו. הג' משם ועד סוף הספר. ואמרו מגלה שכתוב בה. ר"ל כי היריעה של ספר כיון שנכתב בו זה הענין האותיות כתקדמם והיתה מכתבי הקדש:

מהרש"א ביום שניתן בו שיר השירים כו'. דלכך נקרא בן ע"ש כל השירים שכל הכתובים קודש ושה"ש ק"ק שסלה ירלה שמים וקבול של מלכותו כן פרש"י בספר שה"ש ע"ש וקאמר הכא ר"ע דכיון שהוא ק"ק יותר יש לגזור בו שמטמא את הידים כדי שלא יבוא אלנו מחמת שהיא נ"כ קודש וענין שנקרא ק"ק גם בדברי המתרגם מפורש שעשר שירות הן בעולם וזו למעלה מזו וזו למעלה מכולם וכיון שכולם קודש הרי העשירי שהוא קודש נכ"מ למעלה מכולם ס"כ קודש קדשים וק"ל:

בו ביום פרק רביעי

ב בו ביום בא יהודה גר עמוני ועמד לפניהם בבית המדרש אמר להם מה אני לבא בקהל א"ל רבן גמליאל אסור אתה א"ל ר' יהושע מותר אתה א"ל ר"ג הכתוב אומר °לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' וגו' א"ל רבי יהושע וכי עמוני ומואבי במקומן הן כבר עלה סנחריב מלך אשור ובלבל את כל האומות שנא' °ואסיר גבולות עמים ועתידותיהם שושתי ואוריד כביר יושבים א"ר ר"ג הכתוב אומר °ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון וכבר חזרו א"ל ר' יהושע הכתוב אומר °ושבתי את שבות עמי ישראל (ויהודה) ועדיין לא חזרו התירוהו לבא בקהל:

הרמב"ם ז"ל. לפי שנתבלבלו האומות בזמן סנחריב כמו שנתפרסם בספרי הנבואה לפי שהיה מעביר האומות ממקום זו למקום זו ע"כ חזרו ומשפחות האומות אבדו כעלומים ואין יכולים ללמוד דבר ממקומותיהם וידוע כי פ' לשון טלם שהרים לבוא בקהל מיד הוא מעמון ומואב ומצרי ואדומי והעיקר בידים כל דברים מרובא פריש וע"כ התירוהו לבוא בקהל מיד והמעשה איך לא הביא ר"ג מלשכבם במדרש ביום ההוא והוא המגיד מן הישיבה והושיבו את ר"א בן עזריה כמו שנתפרסם לפי שהוא לא רצה בביטול הודם:

מהרש"א °שלהוריד כו'. כדאמרינן פ"ק דתענית אין הגשמים נעצרים אלא בשביל ביטול תרומות ומעשרות שנאמר ליה גם הוא יצאו ממימי שלג גו' ע"ש וקובע לשון גזל הוא כדאמרי' פרק ראוהו ב"ד ע"ש והיינו שקובע וגוזל מן השמים הגשם והטל ומייתי שנאמר היקבע אדם אלהים וגו' ואמרתם במה קבענוך המעשר והתרומה ע"י התרומה והמעשר שאתם קובעים תגזלים אותי והיינו מעשר שני שהוא קודש כמו התרומה אבל ומעשר עני אינו גזלת שמים אלא גזלת עני וק"ל:

ג תרגום שבעזרא ושבדניאל מטמא את הידים תרגום שכתבו עברית ועברית שכתבו תרגום וכתב עברי אינו מטמא את הידים ולעולם אינו מטמא את הידים עד שיכתבנו אשורית על העור ובדיו:

עברית. אלשון עברית וכתב העברי כתב עבר והוא הכתב אשר מתבין בו התורה העם הנקראים אלסמריטא"ה והכתב הזה אשר נכתוב בו אנחנו התורה הוא כתב אשורית והכתב אשר בו כתב יתברך התורה נקרא אשורי מן הגדולה והתפארה כמו באשרי כי אשרוני בנות והוא אומר אשורי שהוא (מיוחד נכתבו) [מאושר שנכתב] לפי שאינו משתנה ולא יפול בו דמיון לעולם לפי שאותיותיו בלתי מתדמות לפי שאינו כדבק אום באות בשעת כתיבתו ואין זה כשאר הכתיבות עכ"ל הרמב"ם ז"ל:

ד אומרים צדוקים קובלנו עליכם פרושים שאתם אומרים כתבי הקדש מטמאין את הידים וספרי המירם אינם מטמאין את הידים א"ר יוחנן בן זכאי וכי אין לנו על הפרושים אלא זו בלבד והלא הם אומרים עצמות חמור טהורים ועצמות יוחנן כהן גדול טמאים א"ל לפי חיבתן היא טומאתן שלא יעשה אדם עצמות אביו ואמו תרוודות אמ' להם אף כתבי הקדש לפי חיבתן היא טומאתן ספרי המירם שאינן חביבין אין מטמאין את הידים:

הרמב"ם ז"ל. כבר באלנו בראשון של אבות ענין צדוק ובייתוס ותנרתם והם היוצאים מתורתינו ומכחישים אותנו בקבלתנו: ופי' קובלים. מתרעמי': וספרי מירם. הם ספרים שעשו הצדוקים שמשיבים על תורתינו וחולקין עליה ונקראו ספרי מירם כלומר ספרי (מדחה) [ידחה האלהים ויקירם מן המליצות וכו' כמו שקורין לבית אשר מתקבלין בו לנרבים אלו בית אביהן ואותו בית יכריתהו האלהים] ותשובת ר' יוחנן להם תשובתו כענין הבזיון ולילמת בהם: תרוודות. כפות וכבר באלנו כי הסבה אשר אנו אומרים כי כתבי הקדש מטמאין את הידים כדי שנשמור ונרחיק מהם סבת הפסדם כמו שזכרנו בסוף זבים:

מהרש"א לפי חיבתן טומאתן כו'. מפורש בפירוש הר"ש שלא יעשה מהם שטיחין לבהמה עכ"ל אין זה עיקר הטעם אלא משום הפסקן שלא יניחן אצל תרומה כמפורש לעיל ולא קאמר נמי הכי אלא לפי שעוקן שאמרו בעלמא של כ"ג דטמאים משום חיבתן כו' קא"ל נמי הכי דרך לילמות כמ"ש הרמב"ם דעצמות של כ"ג נמי ודאי דלא בפני טומאה דטומאת עלם באדם מן התורה הוא וק"ל:

ה אומרים צדוקים קובלנו אנו עליכם פרושים מה אם שורי וחמורי שאיני חייב בהם מצות הרי אני חייב בנזקן עבדי ואמתי שאני חייב בהן מצות אינו דין שאהא חייב בנזקן אמ' להם לא אם אמרתם בשורי וחמורי שאין בהם דעת תאמרו בעבד ואמה שיש בהם דעת שאם אקניטנו ילך וידליק גדישו של אחר ואהא חייב לשלם:

הרמב"ם ז"ל. כבר ידעת כי מדינתו כי העבדים שהזיקו אין חייבין בתשלומים כלל כמו שנתבאר בב"ק בשים ועבדים וקטנים

עין יעקב

אומרים צדוקים. תוספ"ס רבותינו אמרו חשבון כמ"ש כלומר מ"ש בריח כמ"ש שנה כמ"ל ברלימה בשבת דף לי: אלא זו בלבד. לאמר כן שבלב רבותינו ויהם בלב אחר וכי זו בלבד שבת

וקטנים פגיעתן רעה הן שתגלו נאחרים פטורים ולאנס היות האדם חייב כשהזיק בהמתו הוא לבין התורה כי ינח שור וגו':
שאם אקניטנו. אם אכעיסנו. (ופירוש שאני חייב בהן מצות שאני חייב להדריכם במצות):

אמר מין גלילי קובל אני עליכם פרושים שאתם כותבים את המושל עם משה בגט אומרים פרושים קובלים אנו עליך מין גלילי שאתם כותבים את המושל עם השם בדף ולא עוד אלא שאתם כותבים את המושל מלמעלן
שמות ה ואת השם מלמטן שנאמר ויאמר פרעה מי ה' אשר אשמע בקולו לשלח את ישראל. וכשלקה מהו אומר
שם ט ה' הצדיק:

הרמב"ם ז"ל. אומר מין שאתם מפחיתין (שם משה רבינו בהזכרכם) כותבים (אותו בשטרות גם) שם המושל (בשטרות שהם) [ר"ל שאתם] כותבים זמן עשייתו לפלוני המלך עם כותבים בשטר הזה כדת משה וישראל ואמרו לו חכמים כי אין זה גרעון לשמו אלא בזה גדולה ולאותו המלך כמו שאתם כותבים בתורה ה' עם פרעה ולא די בזה אלא שמוד נקדים שם פרעה כמו שנא' ויאמר פרעה מי ה' אשר אשמע בקולו ולפי שזכר הפסוק אינו מאושר שיאמרו [illegible] ספר לגבורה אבל בתהלות בו [על כן] אמר וכשלקה מהו אומר ה' הצדיק עכ"ל הרמב"ם:

מהרש"א אמר מין גלילי כו'. נכל הכך דלעיל נקט אומרים צדוקים שהם מאמינים בתורה משה וה"ק מין גלילי פי' שאמן מין יפול על הנכרי כפרש"י פ"ק דחגיגה גם בהוא מודה שנתנה תורה מן השמים הוא אומר שנכתבת ולא נתנה בלוחות ובשתא הפרושים שהיו כותבים שם המלך עם משה בגט היה הסכה לבטל ע הדעת המופסדת באותה התורה שנתנה מ"ז ולכך נב"א מהזכירם לפי המושל לא היו כותבים כדתו אלא כדת משה וישראל והוא הואיל ומחלוקת בלא הפתנה הורה משה נשים אחד המושלים ואמן הזה המפר לא ירך לנהוג עד ז ואמר כי אדרבה גרעון יוא לגם של משה לכתוב בגט שם המלך וע"ז השיבו לו מהאי קרא מי ה' אשר אשמע וגו' גם שכלינו הרבה מקראות בתורה כיוצא בזה שמבר בו שם המושל עם השם בכתיב ובהאי עניינא גופיה מקרא דלעיל מיניה כתיב ויאמרו אל פרעה כה אמר ה' וגומר אבל הוא מאחר שפרעה לא כפר באלהי ישראל אבל כפר בשם בן ד' המורה על האלהות וז"ש מי ה' אשר אשמע בקולו עד כשלקה והודה במכות המופלאים שאלהי ישראל היא אחד הודה ואמר ה' שהוא גם אחד הוא הצדיק ולזה הפרושים השיבו לו מהאי קרא ויראו לו רמז אתה נ"כ שאינך מודה באחדות כשתלקה על כך כמו שנלקה פרעה על זה אז תודה לשם האחד כדכתיב ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו גם כן ה' הצדיק וח"ק:

הדרן עלך מסכת ידים

מסכת עוקצין פרק שלישי

א"ר יהושע בן לוי עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק יב
משלי ח וצדיק ש"י עולמות שנאמר להנחיל אוהבי יש
ואוצרותיהם אמלא. אר"ש בן חלפתא לא מצא הקב"ה
תהלים כט כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום שנאמר ה'
עז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום:

לפי שמשלים כל דיני ההלכה הקודמת כמו שפרט אותם הדברים בגודל ועכן אמרו ש"י עולמות כאילו קונה מעדני העולם הזה

עין יעקב

[illegible]

סליק מסכת עוקצין. בעזר המשביע לכל חי רצון.

שזה נכללם לפי חלוק מיני מעדנים ואח"כ נכפל אותו המקובץ ש"י פעמים היה מה שיגיע אחד מן הצדיקים מיומדני העוה"ז כמו זה לענין המזון הזה הנה אינו נאמר אבל (נכל) [כלן] נפש (הורה) [תובה] לחיי העוה"ב ולא תאבד לעולם והוא ענין יש רצה לומר המציאות התמידי אשר לא יחקר לפי שיש הוא המציאות ואין היא האפיסה וכאלו אומר כי אוהבי להנחיל אלו המציאות בסביבות ואין שם מציאות אמתי אלא התמידה והוציא בפסוק הזה גודל התענוג בכל דרך מבל ומספרם י"ש והוא על דרך ההפלגות בנגד כי אותו התענוג גדול אמנם האמת כי כמו שאין שיעור הנחקר לאשר אינו נחקר כן אין שיעור בין אלו המעדנים אשר אצלנו ואותם התענוגים. הרמב"ם ז"ל:

מהרש"א אריב"ל עתיד הקב"ה להנחיל כו'. מסיים כל מסכת הש"ס במאמר זה ע"פ מ"ש בפ' יש נוחלין אמרו על ריב"ז שלא הניח מקרא משנה תלמוד הלכות כו' דבר גדול ודבר קטן לקיים מה שנאמר להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא אמר שהקב"ה ינחיל אותם בעוה"ב כ"כ י"ש עולמות למלא אוצרותיהם כנגד להם בעוה"ז בלימוד התורה וכל חכמתה שהוא כמ"ש חכמות בנתה ביתה חצבה עמודיה שבעה. ותמצא י"ש עולמות עיין בפי' הרמב"ם והרע"ב אבל לפי הסוגיא דפרק חלק יש לפרשו כמשמעו באומרו שם שהקב"ה מיתן לכל צדיק וצדיק מלא עומסו ברכה שנא' ברוך ה' יום יום יעמס לנו וגו' וקאמר דאי אפשר לאדם לקבל מלא עומסו שהרי אין לו מקום ליתן שהרי כל העולם אינו אלא כמהלך ועד אגודל וקאמר דש"י עולמות נהלך להם מלא עומסו של הקב"ה ועדיין מסיים כמו במאמר זה **לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ס'.** לפי שברכת ה' רבה היא מלא עומסו ואי אפשר לו לצדיק לקבלה בפעם אחת כאילו אין לו כלי גדול כ"כ המחזיק ברכה כ"כ ואמר שמלא הקב"ה לצדיק זה הכלי שהוא יחזיק הברכה כ"כ **שנאמר ה' עוז לעמו יתן.** דהיינו שנתן להם התורה שהיא עוז בעבייננו שללא כל התכונות שזכר בפ' י"כ ורצויים ליתן להם שכר גדול כ"כ למלא אוצרותיהם בעוה"ב וגם להם בעוה"ז ומלא להם הקב"ה ליתן להם בכלי ובעיה זו בהוא השלום שהיא מדה גדולה להחזיק על ידה ברכה כ"כ והיינו מלא ש"י עולמות ובכן הא-ל יתברך יברכם בשלום אמן סלה:

ת ו ש ל ב ע

אמר הבונה [illegible]